RERUM ITALICARUM
SCRIPTORES
TOMUS VIGESIMUSSECUNDUS.

RERUM ITALICARUM SCRIPTORES

AB ANNO ÆRÆ CHRISTIANÆ QUINGENTESIMO
AD MILLESIMUMQUINGENTESIMUM,

QUORUM POTISSIMA PARS NUNC PRIMUM IN LUCEM PRODIT

EX AMBROSIANÆ, ESTENSIS,
ALIARUMQUE INSIGNIUM
BIBLIOTHECARUM CODICIBUS.

LUDOVICUS ANTONIUS
MURATORIUS
SERENISSIMI DUCIS MUTINÆ BIBLIOTHECÆ PRÆFECTUS

Collegit, ordinavit, & Præfationibus auxit,

NONNULLOS IPSE, ALIOS VERO

MEDIOLANENSES PALATINI SOCII

Ad MStorum Codicum fidem exactos, summoque labore, ac diligentia castigatos, variis Lectionibus, & Notis tam editis veterum Eruditorum, quàm novissimis auxere.

ADDITIS

Ad plenius Operis, & universæ Italicæ Historiæ ornamentum, novis Tabulis Geographicis, & variis Langobardorum Regum, Imperatorum, aliorumque Principum Diplomatibus, quæ ab ipsis autographis describere licuit, vel nunc primùm vulgatis, vel emendatis, necnon antiquo Characterum specimine, & Figuris Æneis.

CUM INDICE LOCUPLETISSIMO.

TOMUS VIGESIMUSSECUNDUS.

Antonius Gregolini inv. del. *Hieronymus Rossi sculp.*

MEDIOLANI, MDCCXXXIII.

EX TYPOGRAPHIA SOCIETATIS PALATINÆ
IN REGIA CURIA.

SUPERIORUM FACULTATE.

Fran.co Zucchi Scul.

EMIN.^{MO} AC REV.^{MO}

PRINCIPI.

ANNIBALI.

ALBANO.

S. R. E. CAMERARIO.

ET CARD. AMPLISS.

CLEMENTIS. XI.

PONTIFICIS. MAXIMI.

FRATRIS. FILIO.

EPISCOPO. SABINENSI.

QUEM.

DOMESTICO. EXEMPLO. AD. VIRTUTES.

EXCITATUM.

UTINAM. PAR. ALIQUANDO. PATRUI. FORTUNA.

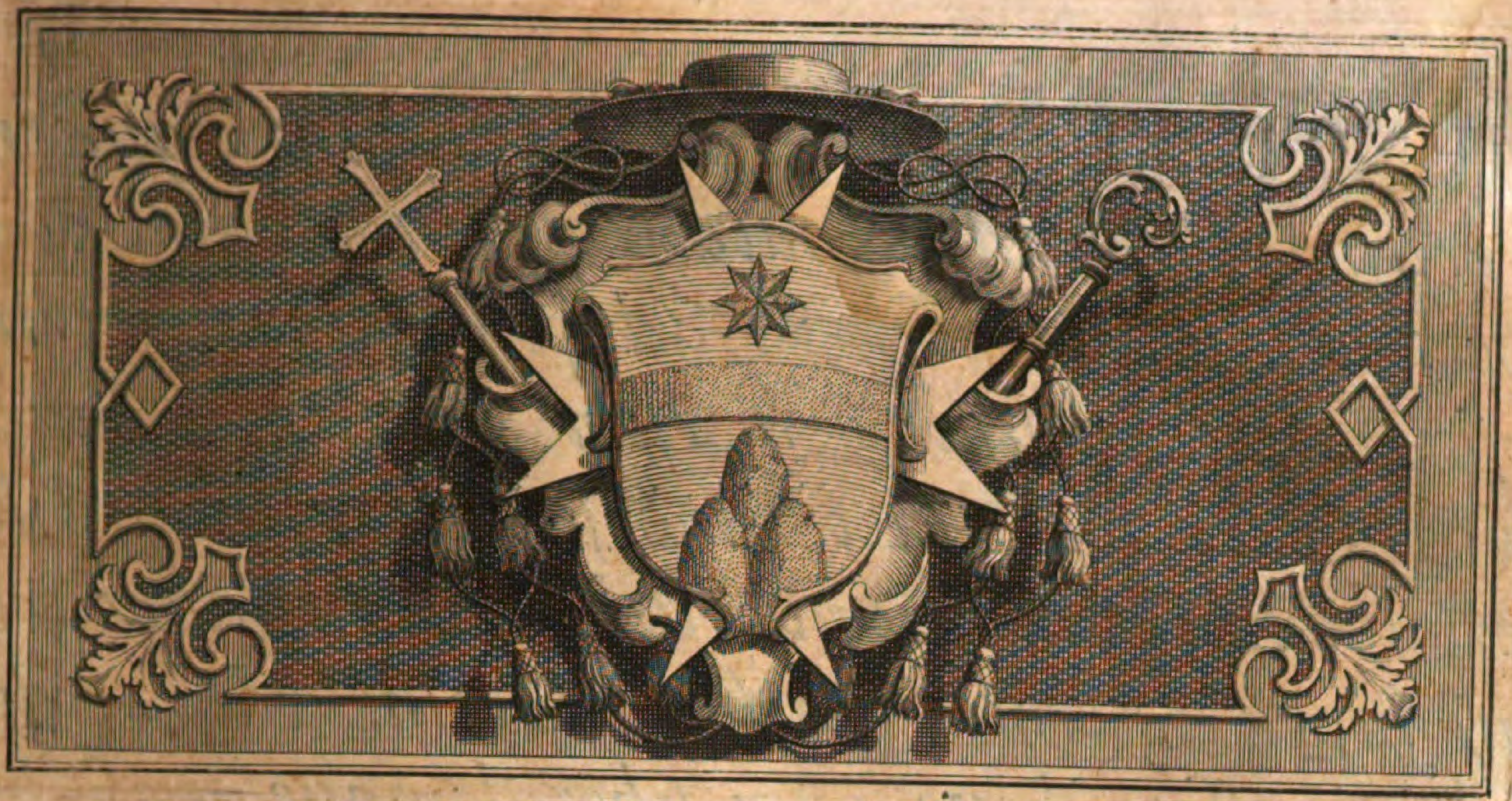
COMITETUR.

AD. CHRISTIANI. NOMINIS. INCREMENTUM.

MEDIOLANENSES. PALATINI. SOCI.

IN. DEDICATIONE. TOMI. XXII. RER. ITALIC.

VOTUM. L. D. S.

EMIN.[MO] AC REV.[MO] PRINCIPI ANNIBALI ALBANO S. R. E. CAMERARIO, ET CARD. AMPLISS.

&c. &c. &c.

PHILIPPUS ARGELATUS BONONIENSIS
S. P. D.

INter clarissima Virorum Principum nomina, quibus amplissimam seriem Scriptorum Italicorum ornavimus Palatini Socii Mediolanenses, splendet in XXII. Tomo, quem hodie vulgamus, ALBANUM *tuum,* PRINCEPS EM.[ME], *in dedicatione illius non sinè ingenti gaudio celebratum ob gratam Sanctissimi Pontificis* CLE-

MENTIS XI. *Patrui Tui memoriam , quæ nostrorum plures ad privatam debendi causam revocabat , universos verò ad publicam doctrinæ ipsius , & Christianæ morum severitatis laudationem excitabat . Et sanè si quis alius ad hoc persolvendum aliquando debitum anelabat , ego qui supra ceteros Pontificem Optim. Max. , dum in vivis esset , beneficum liberalemque sensi , vitio mihi tribuebam diuturnitatem silentii , tempusque nimis anxiè expectabam , quo publicitus memoriæ nominis ejus grates referre possem humili debentis animi obsequio . Atque utinam vivo Sacratissimo Principe Patruo tuo opus nostrum in vulgus exire potuisset : probasset utique studia nostra , & judicii sui splendidissima face viam ad altiora literatissimus homo aperuisset ! At eo ad Superos evocato , ad Eminentiam Tuam convertitur officium nostrum , ad Te , inquam , in quem Patrui virtutes feliciter migrarunt , quique juvandis in dies Literatorum Hominum laboribus , liberalitate largitionum , & in edendis* CLEMENTIS XI. *non morituris umquam sacris operibus eâ , quæ par erat, elegantiâ,* opes *larga manu in dies effundis , quique in amplissimo S. R. E. Camerarii munere , quo fungeris , Romanæ Curiæ Majestatem servas , & , ut liberè dicam , non semel ab astu malitiaque perditorum hominum vindicasti . Sed neganti Tibi ob singularem modestiam tuam laudationi locum, offerimus hocce munus nullo verborum ornatu comtum , sed ea simplicitate , qualem Scriptores historiæ decet , qui veritatem sequuntur, non* oratio-

nis

nis figuras. Eo namque pacto gratiores futuros nos Eminentiæ Tuæ putamus. Et si generoso animo, quo soles, acceperis, ut enixè precamur, Infelicibus fortunatisque nobis ipsi plaudemus. Interim ego salutem, & fausta quæque precatus, Sacram Purpuram Tuam humiliter exosculor. Vale.

Dabam Mediolani V. Idus Julias Ann. Sal. MDCCXXXIII.

ELENCHUS
TOMI VIGESIMISECUNDI.

TRISTANI
CARACCIOLI
PATRICII NEAPOLITANI
OPUSCULA HISTORICA

Nunc primùm luce donantur,

E MANUSCRIPTO CODICE
EXCELLENTISSIMI PRINCIPIS
TORELLÆ.

IN TRISTANI CARACCIOLI OPUSCULA

PRAEFATIO

LUDOVICI ANTONII MURATORII.

MUltum, ut spero, habebit, unde sibi placeat, Regia Civitas Neapolis, quod tot egregiis Scriptoribus, quos ipsa peperit, cura nunc mea veniat adjungendus etiam *Tristanus Caracciolus*. Qualis hic Scriptor & Historicus fuerit, & quam dignus, qui maturius per Eruditorum manus versaretur, Opuscula nonnulla prodent, quae nunc primum ego publicum in diem effero. Scilicet hominem ibi intueare Prudentiae ac Sapientiae non vulgaris lineamenta ubique gerentem, atque in ejus stilo quamdam gravitatis speciem sentias, quae simul erudiat atque delectet. Quod mirere, non a teneris annis, sed virili tantum aetate se contulit Tristanus ad literas excolendas, ut ipse testatum reliquit. Sed pauca prius de ejus Vita sunt delibanda. Prodiit ille Neapoli e praestantissima *Caracciolorum* gente, cujus antiquitas, nobilitas, & clarorum virorum copia, me laudatore non indiget. Satis nempe, non dicam apud Italos, sed & apud universos Europae Populos nota ac celebrata, & in qua nuper vidimus uno tempore duos Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinales amplissimos. Est autem ab antiquo tempore gens ista in duas lineas divisa. Altera *de' Rossi* nunc alit praeclarissimum virum Torellae Principem, ejusque patruum Patrem Eustachium, Clericum Regularem, quem ob singularem humanitatem, eximiasque alias animi dotes ego in primis & veneror & diligo. Altera *del Leone* aut *Pisquitio*, aut *Svizzero* agnomen sortita, ea est, quae circiter Annum 1439. *Tristanum Caracciolum* protulit. Ipse vero auctor est, quo anno Alphonsus I. Aragonum & Siciliae Rex Neapolim cepit, hoc est Anno 1442. se puerulum vidisse tantam rerum mutationem, & aliquam servasse semper tanti spectaculi imaginem. Erat Tristano angusta domi supellex, tres fratres, plures sorores. Johannes vero eorum pater, qui in Regia Camera *Summariae* munere fungebatur, majori solicitudine cogitabat de paranda tot puellis dote, quae tunc inter Nobiles ad mille ducentos Aureos ascendebat, quam de maribus educandis. Propterea non arma, non equi praesto erant Tristano, ut se ad ordinis equestris exercitationes conferret. Accessit & cura domesticae rei, sublato patre, ac non leve onus consulendi tot sororibus, quas tamdem omnes (& quidem septem erant) tum ejus pater, tum ipse honestissime collocarunt. Hinc imminutum patrimonium, & fratribus persuasum, ut sub alieno coelo fortunae melioris subsidia quaererent; e quibus unus Galliarum Regi militans, illustribus est functus muneribus: alter Episcopatu auctus; tertius tamdem Regiae Camerae Praeses Neapoli constitutus fuit, teste Toppio de Orig. Tribunal. Tom. V. pag. 146. Porro domesticae hujusmodi angustiae etiam in caussa fuere, cur Tristanus serius quam optassent amici, ad uxorem ducendam se passus fuerit impelli. Haec autem fuit *Cicella Piscicella*, ab eo aetate jam virili ducta, quae unam illi tantum feminam peperit, Liviam nomine, illustri postea viro nuptam. Vix falli me putem, si ejus maritum fidenter appellem *Johannem Baptistam Spinellum Cariati Comitem*, cujus Vitam Tristanus ipse conscripsit, ego vero infra evulgabo. Quippe in ea legas, ductam a Spinello *Liviam Caracciolam nobili genere, honestisque parentibus natam*. Tristanus vero Ferdinandum Spinelli filium ibi alloquens, *Nepotem* appellat. Interea Tristanum aliquo jam otio fruentem invasit, crevitque in dies vehemens discendi cupiditas, cui ut faceret satis, Historias legere coepit. Ad majora etiam studia,

nobili viro in primis digna, cum hortabantur identidem amici docti, quibus ingenium hominis prespectum erat. Verum dolebat Tristanus, neglectam sibi hactenus fuisse Grammaticam Latinam; eumque tot annos natum, jamque maritum, immo & patrem, pudebat parem se pueris facere, & ludum literarium tam serò intrare. Sed vicit sciendi cupido. Quamobrem se sibi Magistrum statuens, describere coepit Libros de Grammatica tractantes, & memoriae commendare quaecumque rudimenta ac praecepta pueris in schola traduntur. Tum aggressus explicare veteres Scriptores, ubi aqua sibi haerebat, eruditos viros consulere in more habuit: atque hac ratione, simulque experiendo vires suas in scribendo, eam sibi Linguae Latinae peritiam comparavit, quam in ejus Opusculis si non suspicias, certe ames. Immaturo deinde fato priore Uxore sibi rapta, alteram duxit, e qua mares quatuor, totidemque feminas suscepit. Duos e maribus, magnae spei adolescentes, unus idemque mensis substulit: utrique pater ingenti dolore, sed pari etiam constantia parentavit. Primogenito deinde, quem aegritudo contracta claudicare coëgerat, uxorem quaesivit e Caracciola gente, nullo affinitatis vinculo nuptias hasce impediente. An is stirpem suam propagarit, mihi incompertum est. Tristanus verò jam in senium inclinans, publicis muneribus valedicens, reliquum vitae in otio erudito transegit: quo tempore potissimum ad Opuscula, quae supersunt, conscribenda se contulit. Annum, quo vivere desiit Tristanus, nulla adhuc monumenta mihi prodidere. Exploratum tamen habeo, ipsum ad Annum saltem 1517. vitam produxisse, quum in laudata nuper Spinelli Vita describat navigationem poene temerariam Caroli V. tunc Regis, postea inclyti Imperatoris, e Belgio in Hispaniam.

Superest, ut quae nunc publici juris facienda mihi sunt, Tristani Caraccioli Opuscula recenseam, si tamen prius professus fuero, cui ego haec ipsa debeam. Is fuit Constantinus Grimaldus, Regius Neapoli Consiliarius, cujus nomen jamdiu in Literatorum republica sonat, tum e Philosophica, tum e Theologica, eruditione, quique Jurisprudentiae suae fructus etiam sperare nos facit. Eo quippe curante descripta fuere, & ad me missa, quae nunc accepturus est Lector. Sunt autem *Vita Johannae I. Reginae Apuliae. Vita Serzanis Caraccioli magni Seneschalli. Johannis Baptistae Spinelli Cariati Comitis Vita ad Ferdinandum illius filium. De varietate fortunae. De Inquisitione Epistola. Genealogia Caroli I. Siciliae Regis. De Ferdinando, qui postea Rex Aragonum fuit, ejusque Genealogia. Nobilitatis Neapolitanae defensio ad Legatum Reipublicae Venetae.* Atque hæc hausta fuere e Codice MSto, quem adservat Princeps Torellae, mihi supra laudatus. Verum non heic constitit Tristani calamus atque industria. Sunt & alia illius Opuscula, quae sive quod extra institutum meum visa aliis fuere, sive quod jam toedium e Collectione tantae molis Lectoribus tamdem ego pertimuerim, exposcendi minime censui. Horum syllabum subjiciam. *Disceptatio quaedam priscorum cum junioribus de moribus suorum temporum. Oratio ad Alphonsum juniorem. De inconstantia. De cujusque vanitate in loquendo. Epistola de statu Civitatis Neapolis. Plura bene vivendi praecepta ad filium. De funere Ferdinandi I. Epistola. De Vita Auctoris pauca quaedam. Joviani Pontani Vita brevis. Didonis Reginae Vita. Penelopes castitas & perseverantia. Quid sit in tot variis artibus junioribus amplectendum. Opusculum ad Marchionem Atellae. De Sororis obitu. De concordia, & de ineundo conjugio. Ordo servandus a Militibus Hierosolymitanis in electione magni Militiae Magistri.* Atque hactenus lucubrationes Tristani, quas ego norim. Ceterum quum accedet Lector ad illas, quibus locum inter hasce veterum Historias feci, nonnulla deprehendet, quae aut manifeste correctore indigeant, aut dubiae saltem lectionis videantur. Optandus certe nobis erat Codex emendatior; verum Clarissimus ipse Grimaldus, cui donum hoc acceptum refero, nulli hac in re diligentiae pepercit, & conquisitis aliis Codicibus nihil tamen melius invenit, quo Codici Principis Torellae alicubi tenebras offerenti subsidium praeberetur. Quare tum ille tum ego conjecturis minime audacibus, quae licuit, emendavimus, reliqua Lectorum judicio dimisimus. Erunt etiam, qui Johannae I. Reginae Apologiam a Tristano contextam legentes, e vestigio ad memoriam revocantes, quot & quantis probris foedata jaceat illius memoria apud tot Historicos, in hac ipsa Collectione omnium oculis expositos, mirabuntur ingenium hominis, qui Aethiopem, ut ita dicam, dealbandum susceperit, & supinae assentationis vitio laboret. Equidem fateor, & mihi id primo visum. Attamen quum Tristanus minime inficias eat, quin detestandum facinus inlatae mortis Andreae marito, consentiente Regina, patratum fuerit, illudque excuset

tan-

tantummodo, non autem neget: cetera crimina Reginae objecta, ea fortasse sunt, quae dilui ex parte possint, aut certe non continuo omnia credenda. Quicumque enim pro Ludovico Hungariae Rege, a quo Regnum ei paene ereptum fuit, contra illam stetere; quicumque etiam Carolo III. qui ipsam Regno & vita spoliavit, ejusque Successoribus adhaesere, facile in illius ignominiam multa confinxere, aut in sinistram partem quaevis illius acta sunt interpretati. Profecto a Johanna I. tamdiu ante jugulata, & numquam sibi visa, & quae nullos reliquerat post se filios, nihil Tristano sperandum erat, ut in adulatorias artes pro illa raperetur. Utcumque tamen Opusculum istud excipere velis, hercle in reliquis senties Scriptorem gravitate summa, & non vulgari prudentia praeditum, ita ut non minus voluptatis quam fructus ex ejus lectione sis percepturus. Unum denique addam, quod Neapolitani eruditi minime ignorant, scilicet superesse alterius Caraccioli, & quidem antiquioris, Historiam brevem MStam de rebus Neapolitanis. In Codice illo Auctor se se ita inscribit: *Bartholomeo Caraczolo dicto Carrafa Cavaliere de Napoli*. Vassallum insuper se se appellat *Ludovici Regis*, cui uxor erat *Johanna*. Itaque ille scripserit circiter Annum Christi 1358. Istius mentionem habes apud Philibertum Campanile in Libro de Stemmatibus Nobilium Neapolitanorum, qui tamen Historiam ab eo conscriptam ignorasse videtur. Inquit enim, ejus tumulum conspici Neapoli in Sacello Comitum Policastri cum hac Epigraphe:

HIC REQUIESCIT CORPUS
DOMINI BARTOLOMEI CARACCIOLI
DICTI CARRAFÆ DE NEAPOLI MILITIS
MAGNÆ REGIS REGINALISQUE CURIÆ
MAGNI RATIONALIS
QUI OBIIT ANN DOM. MCCCLXII.

Campanilis nuper memorati sententia fuit, eamdem cum *Caracciola* gente fuisse *Carafam*; & quamquam id neget Aldemarius de Famil. Neapolitan. plura tamen sunt, quae & me in Campanilis opinionem inclinent. Si quando Historia haec ad manus meas deferetur, ut spero, eamque luce dignam reputem, de illo agendi tunc erit locus.

JOANNÆ I. REGINÆ NEAPOLIS VITA,

AUCTORE TRISTANO CARACCIOLO.

CRedo equidem de humana societate tunc bene mereri, cum quis innoxios ab injuria contumeliisque pro viribus asserere conatur, & præcipuè invalidos, & qui per se id efficere nequeunt, quorum primi vitâ functi meritò censentur. Quod beneficium quantò majori personæ exhibetur, tanto honestius, quando nec ambitioni, neque adulationi inserviri cognoscitur; & illustrius, cum magnitudinem nominis conviciis involuti extricando, falsò id contigisse palam fiet. Nuper ego in Joannis Boccacii Librum cum fortè inciderim, quem in Mulierum illustrium memoriam eloquentissimus ille præcipuè vernaculâ linguâ ediderat, offendi, ultimam illarum *Joannam Reginam*, Cognomento Primam, cui profectò non ob merita, aut quod inferior aliis exstiterit eum locum tribuit, sed potiùs temporum ordini intendens, aut quod magis arbitror, ut qui illam novissimam legerent, Regalem illius Vitam fideliùs tenaciusque memoriâ ser-

A varent: multùm præterea admirari coëgit, ex quo noverim, qualis Regina ipsa fuerit, & quam diversus vulgaris & falsus de ea rumor per successionem traditus, nullo auctore, aut monumento fultus, ad nos usque pervenerit. Miserear autem, arrideam potius plerosque Scriptores nominis & famæ studiosos, qui inquieti labores, ærumnas, & vitam pendant, ut per ora insipientium, mendaciumque futili voce celebrentur: quod præsenti facto clarè liquet; veras hujus Reginæ dotes à nemine recenseri, probra, vero & dedecora, etiam humillimâ feminâ indigna in eam vulgo quotidie jactari. Erit ergo operæ pretium, si bene laudabiliterque facta ejus sparsim jacentia, in

B unum colligam, ut iis munitus obviam ire pergam pervulgatæ tamdiù insciorum maledicentiæ, sperans, qui viderint, legerintque, facilè ab errore retrahi posse, & Reginam vitæ, & morum suorum reddere claritati. Et si rem difficilem mihi promittere sciam, tam inveteratam opinionem aboleri posse, præsertim cum gravissimè plerumque aliorum indecora facta audiantur, & quamquam iniquè, libentius tamen, quam laudes, accipi solere videmus; juvabit tamen pro re honestissima laborare, etsi nec quemquam crederem, sed profectò minimè reor omnes adeò corrupti esse judicii, ut non existant, qui malint abactis erroribus verum admittere, & bono ali-

cujus

cujus nomine, quam infami vituperatione jactari. Magnæ profecto iniquitatis indicium erit, sugillatione ejus gaudere, à quo nec læsus umquam fuerit, nec læsionem vereatur; ac piæ mentis est lætitiâ affici purgatione nominis, quod falso crimine inquinatur. Nolo enim multa tam mendosè de Reginâ relata recensere, ne fortè illis, qui nondum ea audierunt, novus auctor sinistræ de illa opinionis fidem faciam; & forsan, quæ hactenus à maledicis objecta delituerunt, à me occulere satagente iis innotescant: quoniam plerumque usu devenire solet, ut cum turpe aliquid aut scelestum auditur, minimè perpenso, verumne sit, deferendi, aut defendendi animo dictum, libenter admittatur, & ad objiciendum quandoque reservetur. His præteritis properemus destinata persolvere petitâ prius à Reginæ manibus veniâ, & à Lectore, si quid indignum ea Majestate, aut præsumtum, aut omissum sit, aut ineleganter barbarèque scriptum, quorum alterum minimè iniquo animo factum est, cum veri amor ad id me traxerit. Alterum verò, qui me insaniæ, & præsumtionis damnare potuissent, dabunt officio erga defunctam caritatis veniam, etiam cum reprehensionis discrimine; & cum longè à facto distem, erit satis, quæ ab aliis acceperim recensere, & me à falso abstinere.

Nata est Joanna à Carolo inclyti Roberti Regis filio, & Calabriæ duce (quæ prærogativa est in Regno successuri), & Matilda Sancti Pauli Comitis filia. Seriem mortalium non longius quam à Carolo, qui primus è Francorum gente Apuliæ, seu mavis Siciliæ huic nostræ imperavit, ducam. Nec ad Dardanum ascendam, ut aliqui ambitiosè in Francorum Regum gratiam. Carolus igitur Ludovici sancti Galliæ Regis germanus, cum operam se suisque dignam in hostes Ecclesiæ, pro illius quiete & auctoritate navasset, eamque devicto, & occiso Manfredo metu liberasset, qui invitâ Ecclesiâ Regnum usurpabat, & eumdem finem Conradino, qui ad ulciscendum Patruum, & Regnum sibi occupandum venerat, dedisset; pro quibus ut gratam se Ecclesia præstaret, Regnum Siciliæ certis conditionibus illi concessit, quod legitima successione ad Joannam, de qua mentio fit, devenit. Siquidem ex Carolo hoc Primo Secundus nascitur, qui & ipse Robertum similiter Regem genuit, patrem Caroli Ducis Calabriæ, qui superstite Patre defunctus, Joannam, quam, ut dixi, ex Matilda susceperat, reliquit. Cujus indolem inspiciens sagax avus Robertus Rex, non defuit, ut bonus Artifex providusque Princeps, quod natura inchoasse videbatur, studio ac diligentia perficere. Itaque Puellæ comites altricesque dedit, non modo, ut mulierem bene honesteque instruere possent, sed ut optimam Reginam efficere valerent. Quippe aderant, qui Fidei Christianæ monita illam avidè discentem docerent; nec deerant ex senioribus Aulæ, Regisque amicis, qui majorum dicta factaque suggererent, ab Avo ad hoc dati Comites, ut præceptis & exemplis ad illos imitandos hortarentur; auctoritate verò, & reverentia, tamquam senis Avi spectati amici, fidique, non modo re, aut gestu Regi indecenti, sed verbis jocisque, cum opus esset, etiam castigantes averterent. Astante igitur Puellâ nil dici, aut fieri, unde inhonestum aliquid sumi potuisset, permittebant; quæ attendens audiensque pro rectâ vi-
A vendi regulâ Puella sumebat, sic sine principibus feminis, sed castarum matronarum societati fisa est. Non numquam aderant & Moniales, quas Sanctimoniales nunc vocamus; eas ad hoc Rex, impetratâ à Pontificibus veniâ, è Claustris evocaverat, ut essent, quæ divinis officiis Christianisque ceremoniis castè purèque Neptem instruerent, & ut fomitem illum malarum cogitationum, actuumque pessimorum, scilicèt otium, evellerent & exstinguerent. Cum salutantium officiis, principibusque matronis se subduceret, Magistras petebat, quæ illam Avum vestibus, & linteis induere monstrabant; & hujusmodi mille artes non ad servilem usum,
B aut quæstuarium; sed ad honestas mentis manusque occupationes impendere Regium ducebat. Et sæpe ut victrix certaminis, quibus vicerat, opera videlicet aurea, serica, bambacina suis manibus elaborata, Sanctorum sigillis, & præcipue Virginis Dei Matris Mariæ dedicabat. Nere, ac suere cum æqualibus Principum filiabus, quæ unà educabantur, non dedignabatur, & superasse juveniliter exultabat, minimèque in suo comitatu videre erat os fucatum, cerusâ aut purpurâ, pigmentisque aliis illitum, aut adulterinum crinem de mortuo alicujus cranio exemtum. Curabat Avus, Princeps sagacissimus, postquam mente perceperat, fore illam dignam sibi heredem,
C familiæ decus, & Regni columen, ut Proceres Regni scitè admitteret, illosque audiret, auditisque respondere commodè per ætatem posset. In tantum suis moribus & gestis sibi placebat Rex, ut sæpè oratores, & Regum, & Populorum, qui ad se venerant, ad Nepotem salutandam mitteret, tam ut illi auctoritatem daret, quàm ostenderet Legatis, destinasse omnino illius successionem; & per illos nosceretur multis in Orbis Provinciis & Regnis, qualem Successorem habiturus esset, quæ supra ætatem & sexum saperet, & colloqueretur. Itaque candidi adolescentis mores, perspicuumque ingenium, immaturam Caroli patris mortem tolerabiliorem minusque dolo-
D rosam Avo Regi fuerant, cernenti filiam superesse, cujus & prudentiâ, & animi vigore bene moderandi Regni certam spem præsumeret. Quare, nec temere, qui illam vestire curarent, nec infimo genere, & illiberalibus moribus, sed spectatos viros esse voluit, vitæque honestate probatos. Indumenta quidem Regalia illi, præcipuè cum Aulâ prodiret, proprio avitoque more formata, nec quod subditi æmulari ad luxum possent, gestare passus est. Et ut nihil ad formandam optimam Reginam in Nepte heredeque sua deesset, honestum dedit famulitium, cui præesse voluit, & auctoritatis & prudentiæ summæ virum, cui obtemperare deberent & Nobiles, & Proce-
E rum filii. Qui verò conventui aderant, præter ingenuos, nulli adstabant. Is, qui manibus aquam daret, aut equestris ordinis erat, aut equestri major; similiter qui dapes inferrent, & prægustarent. Quin & poculatores summam diligentiæ fidem in suo officio servabant, ne veneficio, aut maleficio puella lædi posset. Cœnantem eam Domus major attentè observabat, ne Juvencula quid avidius manducaret, aut procacius posceret; quorum si quid deprehendisset, minimè coram, ne Regiam indolem obtunderet, arguebat; sed secretè monebat, ne quid tale post hæc admitteret, utpote rem indecoram, & Avo Regi peringratam; cujus

non

non iterum reprehendere opus erat, cum primo emendatam se ostenderet. Inerat Avo maxima educationis cura, & cum pro moribus & gloria nil prætermitteret, salubritatis incolumitatisque non minorem adhibebat diligentiam, quam peritissimis accersitis Medicis demandaverat, quibus etiam imposuerat, ut cœnanti, vel prandenti semper assisterent, diligenterque caverent, ne quid illi apponeretur, male, aut insalubriter paratum, aut structum sordidè; quin etiam munditiæ consulerent; nihil inexploratum; sed prægustatum per ministrorum manus inferrent, ex quibus ea tantum sumere quæ, & valetudine, & formæ conducere maximè censebant. Nec minor erat potus censura, parsimoniæ victus. Et modestiæ, cui tenella assueverat, non parum addidit jam adulta.

Plurimum autem jam respondebat Reginæ curæ, & desiderio Regis de se habitis, adeo ut præ gaudio ille se minimè continere valeret; quin enarrare non inhonestum, sed gloriosum sibi duceret egregios neptis mores in conventu Procerum, & oratorum; & laudum præcipua erat assiduitas observantia, quam circa se ipsum in mandatis monitisque præstabat, usqueadeo ut cum juvenis, & femina esset, ætatis sexusque lubricitate circumplexa, nihil jucundum esset, nisi cum Avo rem gratam fecisset. Cujus rei argumentum hinc maximum sumi potest, quando illi obedire ne mortuo quidem recusavit. Caverat enim Rex moriens testamento, Andreæ Ludovici Pannoniæ Regis fratri matrimonio illam jungi, ipsius Roberti ex fratre Abnepoti; siquidem Caroli ejus germani Hungariæ Regis nepos ex filio item Carolo fuerat, ex ornatissima Francorum Regum Sobole, quæ etiam si quid Gallicani adduxerat moris, apud nos exuerat; Andreas verò barbaricos mores feritatemque Pannonicam penitus imbiberat, quam & cœlum, & educatio suggesserant, prævaluerantque modestiæ & humanitati majorum. Quippe, ut unico documento describam, ex Christianissimo non tantum nomine; sed vitâ magis, Carolo Secundo Rege originem ducebat, qui modestiâ, humanitate, pietate, ceterisque virtutibus inter Christianos fuit excellentissimus. Puderet profectò me aliquid de Rege ipso indignum loqui, cui, & si non maleactæ vitæ, personæ tamen & generi deferendum erat; sed quoniam ad Reginæ famam, quam tueri decrevimus, facit, qualem Franciscus Petrarcha, Vir insignis, & par tempestatis illius, deplorans Regni infelicitatem ad Joannem Columnam scribit: *In Roberti Regis Solio, qui unicum ætatis suæ decus exstiterat, æternum dedecus Andreas iste nunc sedet.* Hæc dicta in argumentum obsequii Reginæ, quæ prælegit testamento Avi parêre, quam vera de Andreæ moribus deferentes auscultare, & se tot discriminibus & periculis subtrahere, quibus stultorum impiorumque uxores subjacent. Suscepit ergo avita Regna post illius mortem, non modo citra tumultum & bellum, sed ingenti Procerum Populorumque lætitia, qui eam non secus ac filiam amplexati & persequuti sunt. Quin & Italiæ Principes Populique Oratores ad eam miserunt, qui eorum nomine de Avi morte consolarentur, deque Regni adeptione, cum læti gaudentesque regnare tanti Regis neptem audierint, illam certiorem facerent; pro illius statu & augumento vires suas paratas promtasque habere, atque illis oblata opportunitate pro suis uti vellet, orarent. Interim summâ prudentiâ suam rem Regnumque stabilire, adorta, nihil antiquius duxit, quam Sedem Apostolicam sibi benevolam reddere, & officiis obsequioque demereri. Et ne defectu amicorum, despectui & contemtui esset, etiam viro, tamquam femina sola, mox ex gentilibus propinquisque spectatos viros, ex eodem, quo ipsa, oriundos Rege, præmiis & honoribus prius donatos adscivit; & brevi quæ inde despicabilis habebatur, formidabilem se reddidit, tot tantisque strenuis peritisque viris stipata, quibus in omni rerum administratione frequenter uti statuit. Itaque ex illis neminem abrogavit, aut re aliqua diminuit, in tot Provinciis, ac tam variis nationibus (quippe non solum Regno, sed & Narbonensi Provinciæ, Massiliæ, & Avenioni, egregiis Civitatibus, moderabatur, & velut Avorum apponi tabulis solitum, Pedimontem, & Folcalquerium possidebat, quas singulas per Magistratus justitiâ integritateque insignes, qui mores & linguas sibi commissorum probè callebant, regebat) adeò bene rei consultum est, ut quietè otioseque degerent omnes, & ab injuria se finesque tuerentur, & si ingentium virium accolas haberet. Hæc tam prudenter ordinata, firma mansere in adventum Andreæ conjugis; at aliquantis post diebus fortuna exercere eam ad mortem usque cœpit, cui primum feritatem barbariemque objecit. Etenim magnos ejusdem gentis viros, quos Regina in sui præsidium, & pudicitiæ famam, ad se attraxerat, Aulâ exigere conabatur, sperans, tam fidis necessariis nudatâ uxore, illâ Regnoque suis abuti moribus. Quod cum Dyrachii Dux, ejusque filii hac de re, & de pejori in suspicionem venissent, è medio illum tollere curaverunt. Quinimmo curassent idem de Regina, & de se * futurum causabantur brevi immense procurato jam eorum exilio, & instanter.

Interemtus est Andreas Aversæ Anno salutis 1345. & sepultus Neapoli in Ecclesia S. Ludovici contigua ædi maximæ, curâ & expensis Ursuli Minutili Equitis & Canonici Neapolitani. Turbatis igitur, Andreæ vitâ & morte rebus, Regina noscens, Ludovicum Hungariæ, Regem occisi germani ad ulciscendum mortem se accingere, & Regnicolarum partem metu advenientis Ludovici, partem novarum rerum cupiditate à se defecturos, Oratores ad Ludovicum, qui illam facinoris purgarent, eique causam enarrarent, destinavit; quos minimè admisit, sed abire jussit, seque mox effecturum, ut âb ea non facti rationem, sed debitas pœnas exigeret. Sciebat etiam, Pontificem Hungaro favere, adventumque illius, & benedictionibus, & sumtibus procurare. Quare ne vidua infamiæ & maledicentiæ se objiceret, & multorum Principum, qui illam conjugio exposcebant, repulsa odium incurreret, in seque irritaret, jungere se Ludovico Principi Tarentino patrueli, à quo se tutam præstaret, visum est. Sed postquam adventantis hostis viribus se impares agnoverunt, ne Reges periclitarentur, Regnumque direptionibus vastaretur & cædibus, illud ad tempus relinquere decreverunt. Accersitis à Massiliâ triremibus, in Provinciam unà cum viro secessit, cavens prius, ne adventanti Hungarorum Regi quisquam se opponeret, & Civitas nulla foret, quæ illis portas clauderet, aut obsideri se permitteret. Denique ut Regnum omne

omne in unius dominio perstaret, idem Arcium Præfectos servare jussit, neminemque detrimento aut injuria occasione sui afficere voluit, ut rediens (quod maximè sperabat) Regnum non modo non laceratum despoliatumque offenderet, sed ne deterius quidem, quam reliquerat, efficeret. Brevi post eorum abitum Ludovicus Rex adfuit cum ingenti Hungarorum exercitu, neminemque, qui sibi obviaret, invenit. Aversam tandem pervenit, nullo nec audito, nec viso hoste, cujus etiam, ut ceterarum Civitatum, portæ patuere. Dyrrachii Ducem, reliquosque, qui Reginam minimè sequi voluerunt, cùm obviam Regi officii causâ processissent, pariter cepit; moxque Ducem securi percuti jussit, eodem, quo Andream germanum pependisse noverat, loco. Reliquos arctissimè vinctos in carcere habuit, donec in Hungariam similiter mitteret. Quo & misisse etiam ferunt puerum, Carolum nomine, quem Joanna ex Andrea conceperat, & post illius necem pepererat, ubi citissimè moritur. Eo quoniam sunt, qui Reginam numquam peperisse autumant, operæ pretium erit edere diem puerperii, quemadmodum apud quemdam, æqualem fere temporum illorum scripta, quæ ut brevia sunt, sic vera existimo, inveni, cujus verba talia sunt. *Ex dictis Andrea, vocato Rege, & Joanna Regina, unicus filius, vocatus Carolus Martellus natus est post mortem patris die Natalis Domini, & mortuus est sine herede*. Idem Auctor alibi dixerat, occisum Andream mense Septembris, & Patruum misisse puerum Carolum in Hungariam, ibique parum vixisse.

Aversâ movens Ludovicus Neapolim adiit, Arcemque, uti Regina discedens mandaverat, incunctanter Præfectus illi tradidit. Regina autem ex quo Massiliam applicuit, nihil antiquius habuit, quàm Pontifici maximo, tunc Avenione degenti, reliquosque Christianæ Religionis Patribus, se purgare: quod profecto arduum laboriosumque exstitit, tum ob receptam pessimam de illa famam, tum ob præteriti Pontificis in eam odium, atque Regis Hungari favorem. Et non parum illi oberat, despicabilem eam fore, quod Regno ejectam exulemque viderent subsidium mendicare. Hos tot tantosque robustos obices diligentiâ, & morum vitæque probitate perfregit. Adeo enim apud Romanam Sedem insontem se probavit, ut Pontifex Hungariæ Regi sub censuris mandaverit Siciliæ Regno abire statim, illudque Joannæ, & Ludovico ejus viro, quibus Ecclesiæ concessio adstipulabatur, liberè possidendum relinqueret. Post cujus discessum Joannam cum viro Ludovico Neapolim per Apostolicum Legatum coronandam remisit, ubi ingenti Procerum, Populorumque, præcipue Neapolis, gaudio, & frequenti multitudine, præsertim in ipsa coronationis pompa & celebritate, coronam illi imposuit Clementis Papæ Sexti Legatus, loco, ubi rei monumentum exstat, Ecclesiâ Spineæ Coronæ, cui adhærent ædes, amplæ Regiæque, tunc Principum habitationi constructæ. Hæc salutis Anno 1350. acta sunt. Magnâ dehinc prudentiâ, animique vigore Regnum tot malis, turbinibusque labefactatum instaurare adorta, extinctis latronibus & sicariis, ut in pristinam quietem reformaret, id brevi effecit: facinus ferme magnum & gloriosum, quod non modo feminæ Reginæ, sed Roberto Avo Regi arduum & difficile exstitisset. Nec minori ani-

A mi clementia, vigore, & munificentiâ Joanna usa est erga eos, qui in se deliquerant, hostisque sui legatos aut participes cognoverat, quorum neminem aut injuriis, aut detrimento affecit; quin potius non modo indemnes dimisit; sed honoribus aut donis auxit. Qui verò adversam ejus fortunam doluerant, aut sequuti fuerant, præmia ampla, amissisque bonis ampliores compensationes acceperunt; redierat enim injuriarum oblita, beneficiorum maximè memor. Satis mirari profecto nequeo, unde emanaverit, Reginam multorum Civium nostrorum odio laborasse, cum liquidissimè constet, neminem ante se Principum liberalius benigniusque nobiscum egisse. Et si exstite-
B rint, qui singulares aliquos ampliore censu ditaverint, nemo tamen multiplicitate salariorum eam æquavit. Verùm erat moderata, ut pluribus sufficere possent; præfinita enim erat summa, quam accepturus esset auratus eques, & aliquanto ea minor, quam eques minimè auro insignitus. Magnitudinem ejus, quod in hac magnificentia erogabatur, suppudet referre, ne fortè redarguerer, quod Fiscus nequaquam sufficiens videretur; ingruentibus necessariis tot aliis expensis. Civitatem hanc frequentiorem non alias, quam sub ipsa Regina, accepimus; mercantium navium accessus numquam crebriores, quam in sua ditione & fide. Felicitatis Regni affectio, & cura domi-
C næ erant instrumenta. Creverat enim maximè Populus porro eâ multitudine, ut pœnè ædes ad habitandum deficerent. Annonæ ubique ad ubertatem, & commercii magna utilitas, quia summa securitate & otio fruebantur subditi.

Sed hæc tot bona non permisit diu permanere, quidquid illud fuerit, humanâ prudentiâ majus, invidens felicitati Regni, ne tantis commodis gauderet, seu ingenitam inviolatamque virtutem exerceret, nec tranquillitate & otio hebescere vellet. Ecce adest mors Ludovici conjugis, nullis ex eo susceptis liberis; & Pontifex abalienatæ mentis signa, quæ prius ostenderat, facto molitur. In eam
D enim Populos commovere, hostesque inducere, modo hunc, modo illum, non desistebat, prout quemque efficaciorem credebat. Insultabant nimirum, quibus Andreæ mortis memoria adhuc gravis erat, cunctasque adversitates, quæ Reginæ accidebant, meritò in Andreæ ultionem evenire objectabant. His cum premeretur angustiis, ne vidua impudentiæ famam à maledicis, & discrimen dominatus, sine viri præsidio contemptui, & injuriarum opportunitati exposita, subire videretur, nubere ex amicorum consilio visum est, junxitque se Jacobo Aragonio Majoricarum Regis fratri, cum quo parum vixit. Remansit nihilominus in eodem fere statu, quo ante Jacobi
E conjugium, orba scilicet & viro, & liberis, & jam belli exordia apparebant. Quippe Urbanus VI. Pontifex induxerat Carolum de Pace cognomine, Ludovici Dyrrachini filium, manu ingenti Hungarorum, & Pontificis exercitu comparatis, ad Reginam Regnumque perdendum. Quæ vidit, etiam à suis se non modo destitui; sed etiam oppugnari. Nam Carolus hic secum in Aula adultus ab ipsa Regina eliminatus fuerat, plerosque ex amicis, pertinentibusque Reginæ pristinâ consuetudine ab illa abduxerat, sibique unierat. Quare ne sine viro obviam ire hosti posse temere crederetur, Othonem Brunsuich Imperato-

rato-

ratoria origine virum, & ea tempestate ducem exercitum proprio ære agentem, in maritum adscivit, quem Regali titulo abstinuisse maritali conditione ferunt, & tantùm Tarenti Principatu fuisse contentum. Qui perlustratis copiis, in unumque coactis viribus, hosti nequaquam paribus, Carolum Regni finibus arcere minimè est ausus. Qui Carolus ab Urbano Pontifice coronâ prius Romæ receptâ, magno illius favore pervenit, ac Sulmonem, quæ pro Regina illi portas clauserat, vi captam, & severè direptam, primariis Civibus occisis orbavit. Quo facinore reliquæ deterritæ, nulla ulterius exstitit, quin portas subitò aperierit, illumque pro Rege admiserit. Interim Otho Neapolim se receperat, fretus Civium favore eam tutari, & hostem destruere posse. Inerat & ipsa Regina in Arce nova, viro suo præsens, & nihil, quod ad tutelam spectasset, omittens, sed potius impigrè omnia sagaciterque exsequens, Reginæ, & Ducis viribus fungebatur. Carolus verò cum Neapolim pervenisset versantem reperit, simulque cum veteribus amicis non paucis, nec infimæ sortis, deditionis conditiones agitare cœpit. Quod cum esset Reginæ viroque cognitum, visum est prius certaminis eventum experiri. Itaque indictâ pugnâ, militibus Populi magna ex parte stipatus, ad prœlium descendit, quod infeliciter cessit: quippe fusus fugatusque in Montem Sancti Erasmi Civitati imminentem ascendens, cum paucis Otho se tutatus est. Populi autem, qui superfuerant, in Urbem vertentes, versam jam à Carolo post victoriam invenerunt, quo simul & ipsi unà cum aliis Carolum Regem acclamaverunt. Ita eodem momento militaris vis fracta, Neapolis amissa, & Regina obsessa est, ubi etiam plurimorum necessariorum penuria obsidionem constanter viriliterque pertulit, ad famis usque patientiam, quantaque fuerit hinc facillimè dignoscetur. Erat inter obsessos germana ipsius Reginæ, quam in belli sumtus Regina rogaverat, ut se Regnumque commune pecuniâ juvaret, stipendii defectu periclitantem; pridem enim noverat illam pecuniâ pollere, quæ inficiari non erubuit. Tamdem cùm Reginæ res effractæ, & desperatæ essent, & cogente fame, auxilioque cessante, brevi in hostium manus deventura esset, tunc soror attulit vasculum aureis millibus plenum, utque illis ad Regni protectionem uti vellet rogavit. Cui Regina: *Habeat istos sibi latro ille Carolus*, cui tantâ diligentiâ servasti; nobis autem nunc utilior foret panis saccus, quam tua ista pecunia, mox una nobiscum scelerato Carolo in prædam cessura. Expectato itaque Massiliensium subsidio, obsidioneque protracta, quamdiu per commeatus licuerat, tamdem dolore coacta in potestatem hostis devenit, à quo primum maternè habita est, sperante allicere eam, ut non modo Regnum, quod jam possidebat, cederet, sed etiam Provinciam reliquasque ipsius ditiones in ipsum cadere, & arces tradere curaret. Quod nec blanditiis quidem, pollicitationibus, nec minis obtinere valuit: adeò obfirmatum in Carolum gestabat odium. At cum Massiliensium classem serò suppetias adferentem (post scilicèt ipsius captivitatem) prope Urbem in anchoris consistere cerneret, Carolus Reginam hortatus est, ut accitis Præfectis, Primoribusque gentis, certiores illos redderet, se non captam, Regnove privatam, sed ut matrem à piissimo filio detineri, ideoque decrevisse Regnum ac Provinciam, reliquaque sua illi, ut filio bene de se merenti, condonare; quare placere, ut Provinciales in Caroli fidem jurent, ipsumque, ut filium in dominum resumant. Quod Regina velle simulavit, cùm longe secus animo cogitaret. Lætus itaque Carolus illos sistere Reginæ, se absente, permisit. Quibus visis graviter eos tarditatis damnavit; non enim sua in Massilienses beneficia, neque illorum in se fidei sacramentum id postulasse, quippe eorum spe ad obscænorum victum obsidionem tolerasset, & tamdem illorum quoque defectu, seu malitiâ, seu negligentiâ, in sævissimi hostis devenit arbitrium. Proinde noscant, Dominam modo suam, nunc servam illius latronis Caroli, non diu victuram. Itaque si quid pristinæ apud illos fidei, & sacramenti, amoris, seu caritatis, remanserit, enixè rogare, quin etiam mandare, ne umquam velint Caroli nomen admittere, sciantque, si quid secùs de successione audierint, illud aut fraude suppositum, aut vi extortum, aut animo adulterinum, quod nec suæ mentis aliquando exstiterit; sed consultâ præmeditatâque sententiâ Ludovicum Andegavensem Ducem, & hujus Regni, nec non Provinciæ, reliquique sui patrimonii, & injuriarum hæredem & vindicem relinquere, cujus fidei & observantiæ jurejurando sese astringant, illique perpetuo fautores & comites in sui ultione adsint. De se autem nihil esse quod sperent, aut curent; nisi justa exsolvere, & pro anima exorare. Iterum illos injuncta admonere ut servent, & si quid majestatis est, imperare. Hinc conflatum est incendium illud, quod perpetuò nos exussit, & hodie in primis viget, factionum scilicèt Andegavensium, & Dyrrachinorum, quod nec cum capitibus quidem extingui potuit, cum altera ad Aragoneos Principes declinaverint; alterius verò Francorum Princeps suscitator exstiterit. His acceptis Carolus jam non tantùm coronâ, sed possessione Rex, Joannæ in se animum, quem Massiliensibus aperuerat, noscens, suum in illam illico ostendit. Quippe in muri Civitatis arcem deportari, ibique arctissimè custodiri jussit, donec morte affecerit, de cujus genere varia fuit fama, constantior tamen, quod præfocata, vel elisa fuerit. Ossa Neapolim reportata, nullo exequiarum, neque sepulcri honore in Æde Divæ Claræ, & ignoto loco, sita sunt.

Induxere me aliqua de tanta Regina scribere, tum sinistra & æquè falsa de ea recepta opinio, tum etiam quod qui ejus meminerunt, paresque temporum fuere, eamque res moderantem viderant, summis laudibus extulere. Verum quoniam nulli de Reginæ gestis Commentarii, unde eligi Historiæ series posset, exstant, ideò quæ narravimus, saltuatim, & quasi per saltus gradientes scripsimus. Hoc nimirum constare volumus, subnixi auctoritate eorum, qui verum scire potuerunt, Reginam omni labe & dedecore caruisse, & à cunctis citra odium invidiamque judicantibus culpæ omnis insontem habitam. Cur autem Andreæ morti assenserit, utpote rem judicatu difficilem, hactenus ignotum est. Multum tamen conjecturæ dant immanes illius mores, quem monstrum appellare illustris Poëta & æque modestus Franciscus Petrarcha æquum duxit. Timor enim affectuum potentissimus, & vitæ amor, sæpe nos agere, quæ minimè decreveramus, cogunt, quæ à mul-

multis perperam facta videntur. Erant insuper in Aula tot magni viri gentiles, & necessarii Reginæ, Dyrrachii simul Dux, Tarentinus Princeps, qui cum sæpe unà cum Regina noscerent & exitium potius præstolarentur, quam timerent, inferre, quam accipere mortem maluerunt. Festinatas nimium Tarentini Principis Nuptias, quas multi improbant, necessarias veriùs, quam volontarias justus arbiter existimabit, recogitans, quemadmodum Viduæ, tot imminentibus malis, tantis undique territantibus minis ad tutandum se sine viro, & Regali, & strenuo, perdifficile exstitisset. Quod vero Patrueli patris nupserit, nolebat, tam generosam familiam, quæ se Regnumque tutari posset, immeritò abalienari. Si enim extero se junxisset, certum erat, illi hostem fore: quod recenti Andreæ exemplo liquebat, & hujusmodi matrimonia propter æqualium raritatem, crebrò à Regibus usurpari sine lasciviæ nota cernimus. Eamdem fuisse causam, cur quater nupserit, scilicet ut semper legitimi viri præsidio uti posset, & pudicitiæ nomen retinere. Sciebat enim, quanta mala essent viduæ, & præcipue Reginæ, famæ, infamiæ maledictis expositæ. Has causas iterati toties conjugii exstitisse reor, non autem maris desiderium, nam coitus continentissimam legimus, & semper negotiis curisque arduis exercitam. Prælibavimus igitur ejus Reginæ res, quam tantùm à nostra ætate distare cognoscimus, & seriem ducere historiæ, quin plurimum mentiremur, impossibile erat. Quippe quàm multa etiam sparsim inventa collegisse non facilè fuit. Quæ verò plures affirmant pro veris, vera nimirum tradi possunt. Constat enim, Justitiæ, quæ Regum maxima esse debet, coluisse Virtutem, adeo ut ne Patri quidem Carolo, qui adeo illius severus exstiterat cultor, ut in eodem loco agnum & lupum vivere citra alteriùs injuriam compelleret, hac Virtute cedere visa sit. Unde insignis illius Jurisperiti Bartholomæi dictum recensetur: *se in Throno Regio integriorem justioremque Joannâ ad suam usque ætatem vidisse neminem*. Quæ ergo tantæ astutiæ illi objectari poterunt, quibus tam clarum nomen offuscetur, quando quod suum est, & Regum perpauci præstant, hæc tam exacte peregerit Justitiæ munus, quo majus, & multitudini utilius nullum à Principe exhiberi potest? Munificentiæ, & liberalitatis partibus, ac justitiæ actibus, hæc non modo feminas suparavit, sed & facilè Reges liberalissimos habitos, omne æs crebrò largiendo exhauriens. Testis nostra Civitas, quæ, & si aliquando plerosque ditiores potentioresque Nobiles haberit, numquam tamen pauciores egentes, quàm illius tempore, habuit. Quippe cum fere omnes equestres censu honestare statuisset, nequibat propterea principalium multos locupletare, cautiusque visa est omnem fere equestrem dignitatem servare, quàm in paucis ostentationem pompis superfluam effundere; ideoque multa erant illius salaria, potius quam ampla. Ostendit etiam justitiam, humanitatemque Reginæ mercatorum ex variis partibus frequentia, tot tamque pretiosis mercibus se conserentium, quos humanè habitos, benignèque exceptos tutò liberèque sua negotia exercere ea ætas vidit, ut tot bellorum exigentiis, nemo umquam, aut dono, aut mutuo tentatus sit, aut coactus aliquid præstare. Quod munus etiam hodie monumenta, quàm libentissimè sub tali Principe advenæ confluxerint, frequenterque negotiati sint, testantur. Quippe Gallorum Vicum celebri Civitatis loco videmus, similiter & Celtiberorum, quos Catalanos vocant, magno Molo proximum; & inter duas arces, Novam videlicet, & Ovi principalium Catena est, quam Genuensium porticum hactenus appellamus, licet faciem & habitatores mutaverit. Florentinos honestas sedes sibi parasse perspeximus juxta veterem Teloneum: vocatur hodie Liliorum angulus ob insigne eorum ibi sculptum. Profectò advenarum civiumque frequentia bonitatem Principum prudentiamque arguunt, publicè saluti consulentium, salubritatis & annonæ, ob paternam caritatem curam gerentium. Quanta fuerit ejusdem caritas & reverentia parentis; etiam post adversam ejus fortunam & mortem cognita est. Cum non pauci ex nobilitate viri, plures etiam non infimæ sortis cives prælegerint, bonis necessitudinibusque relictis, perpetuò exulare, respuentes Caroli Regis victoris veniam, qua neminem extorrem fieri, neque rebus exui promittebat. Formâ eam ferunt fuisse majestatem præseferente, quam magìs augebat gestis, & sermonum morumque gravitate, adeo ut nemo esset, qui eam adiret, quin eloquentiam gestusque admirans, fateretur vigere in illa spiritus Avi Roberti, tam inclyti Regis: quam nihilominus tantis natalibus, tam accuratâ castâque educatione, tam sanctis moribus, tam justâ providâque Regni administratione, tot publicis privatisque beneficiis, tanta pauperum curâ, immensisque pecuniarum erogatis cumulis prædictæ mortalium iniquitati minimè obsistere potuisse, eventus patefecit. Variis & nominis & famæ discriminibus vivens laboravit, & indecenti crudelique fine defuncta est.

SER-

SERGIANI CARACCIOLI
MAGNI SENESCALLI NEAPOLIS
VITA,
AUCTORE
TRISTANO
CARACCIOLO.

A Quamquam communem parentem Deum, neque nobis, neque nostris bonis indigere novimus, quippe ab ipso conditi sumus atque servamur, tamen ejus numen veneraturi, absque munere aliquo adire nefas ducimus, etsi minimè propter indigentiam, ut nos tamen obnoxios beneficiorumque memores offeramus; sperantes etiam munusculo aliquo nos impressuros illi firmiorem nostri, nostræque commoditatis memoriam: quem morem in Reges, magnosque viros traductum, eisdem ferme de caussis servari cernimus. Quid enim ad Regnum Principumque augendam gazam, aut honestandum apparatum clientum, humillimorum amico-
B rum munuscula, ut puta, Accipiter, Pavo, Catella, Arborum poma, hortorumque olera, & hujusmodi cetera conferre? Et tamen solent honestè exhiberi, grateque accipi. Nam qui dat, deferre majori vult; qui verò accipit, sit quamvis parum, honorari, magnique haberi maximè gaudet. Ergo cum laudabili, & pæne naturali instituto, meritò moveamur, justum quoque existimavi, Serenissime Princeps, te postliminio revertentem, cui etsi Prudentia, & Virtus etiam extorri victum tua claritate dignum suffecerint, & familiam nihilo inferiorem, aut minus cultam, quam cum tuis inesses fortunis, subministraverint,
C aliquo dono, utrique nostrum non indecenti, salutare; pecunia quippe non erit, quam tibi affatim sagacitas, strenuitasque præstiterunt, præstandamque promittunt. At mihi propter tua in me beneficia aliquam gratiam reddere cupienti, unum præcipuè, quod, & dantem simul, & accipientem juvaret, perspexisse videor, ut scilicet Avum tuum præclarum Principem tibi repræsentarem, cujus gestis cognitis intelligeres profectò plerasque virtutum tuarum magnificas dotes ab illo, sicut & Principatum, ad te devenisse; et si fortè aliquid ad consummationem tuæ laudis deesse videbitur, in avito exemplari, unde mutuari possis, invenies. Quod scias avidissimè arre-
D ptum à me, qui porro simile debitum, quo teneri fateor, exsolvam. Quippe etsi præcipua tua domus in primis illi, memoriæque ejus, à quo plurimum & fortunarum & gloriæ ad se derivatum esse cognoscit, obnoxia sit; non tamen reliqua omnis gentilitas nostra expers gratitudinis esse debet, per quem tot insignes titulos, Magistratuumque nomina promeruit. Ut igitur, & serenitati tuæ, & officio in te meo studeam satisfacere, quæ de tanto viro sparsim jacentia, carptim colligere in unum potui, dicere ordiar. Atque utinam, quemadmodum mens est & animus, illius exemplo te ornare, ita ingenium & facundia non desint ad tanti Principis facta percensenda. Me verò, nihil est quod dehortari queat, dum virum illum tibi suggeram qualicumque vel etiam rudi ineruditoque sermone. Juvat me interim non parum tantum Principem animo volvere, cujus nomen cum voluptate & accipio & reddo. Tu facias interea, quod facturum te auguror, & Atavum tuum, quantum sors & temporum conditio obtulerit, imitari studeas; quandoquidem hac, quæ te rectiùs ducat, & stabiliat, tegulam prorsus nullam invenies. Aggrediar igitur, Deo bene juvante, veniam precatus; ea namque scripturus sum, quæ nondum in hanc lucem edita venerunt, & quorum Commentarium nullum exstat, sed ea viritim sparsimque per illius tempestatis homines, quorum perpauci, & forsan propter senium non adeo memoriâ valentes, supererant, colligere me oportuit. Si quid autem exciderit, aut non ad unguem relatum fuerit, infirmitati meæ imputabitur. Item si qua ex industria tacuerim, à plerisque, ut reor, desiderata, nemo miretur; id enim volens feci. Si quidem hunc, quia merebatur, nominare constitui, non autem quemquam damnare, aut pro nomine notare, abundè enim quisque suum scelus & refert, & damnat.

Natus est ergo Neapoli Serzan (quod nomen, ut arbitror, Gallicanum est, & dominationis dignationisque apud eam gentem præfert) sub Carolo III. equestri nobilique Patre, Francisco Caracciolo, aurato milite, Matre verò Isabella, & ipsa quoque nobili è domo Sardone (*) in quam defecisse cognoscitur, in regione Urbis Capuanæ, ædibus etsi non adeò amplis, avitis tamen, & pervetustis, quæ ad hunc usque diem in memoriam ortus tanti viri ostenduntur. Pueritiam honestè sub parentibus egit, rudimenta litterarum, Religionisque Christianæ initia didicit. Mox cum primum adolescentiam iniit, Aulæ Ladislai Regis, cui ferme coævus erat, admotus est, ubi benignè admissus, & ob egregiam indolem, & quia Dyrrachinarum par-

(*) Alii scribunt *Sardorum*, fort. *Sandonum*, aut *Pandonum*.

partium fautoribus pergratus exstitit. Ab ipso itaque Rege, purpuratisque omnibus complecti, carusque haberi cœpit. Ut verò lautè, honestèque Regem sectari, illique inservire, nec gravis esse posset (attriverant enim proxima infesta bella adeò vectigalia, & redditus, ut Fiscus non æquè Regem sectantibus sufficientes sumtus præberet) Tyrellus patruus, Præsul Consentinus subministrabat. Quippe indolem nepotis ex fratre prænoscens, volebat illam sumtuum defectu non evanescere. Cumque ætate, & promotionibus ad majora in dies cresceret, augebatur quoque in erogando Præsulis animus, qui adeò dum vixit, in eum dapsilis fuit, ut nec armis, nec equis, nec famulatu, vel quoquo militari, atque aulico ornamento, Alumnorum Regis aliquis ornatior appareret. Erat enim Serzan hujusmodi rerum ad morositatem usque studiosus; incitabantque Patruum ad largiendum probi, & casti ipsius juvenis mores, ab omni prorsus luxu, intemperantiaque aversi. Nam quidquid indulgentia Patrui exhibebat, omne id suâ modestiâ & gratitudine in illius nomen, laudemque recidere curabat. Quem cum cerneret idem Præsul rebus bello, ac Regi opportunis elucescere, nihilque per inanem luxum effundere, sua bene locara liberalitate maximè gaudebat. Adoleverat jam Rex, expeditionesque, & bella per se moliebatur, in quibus Serzanis virtus progredi cœpit; nullis enim excursionibus, & levibus certaminibus præsens ejus alacritas deerat, adeò ut Ducum, Præfectorumque nemo erat exiturus ad militare aliquod facinus patrandum, si modò viribus, aut consilio indigeret, qui illum secum ducere non peroptaret; idque sibi à Rege concedi ambitiosè curaret. Unde sæpissimè eveniebat, ut à Ducibus, atque militibus, ab aliqua in prœlio navata opera revertentibus, & sua, & commilitonum bene facta recensentibus, Serzan in primis extolleretur. Erat propterea tum miræ promptitudinis, si locus in hostes conferre manus poposcisset, tum consilii si cautionem, præcipui tamen obsequii, & observantiæ in Duces. Cumque se non segnem, nobilem, ac Regis alumnum, easque in se dotes, quæ plerumque superbiam, & arrogantiam pariunt, intelligeret, neminem tamen ductorem, quamvis sibi his omnibus imparem, modò militiâ clarum, comitatus est umquam, cujus dicto non steterit, & jussa promtè non fuerit executus, dictitans, à peritioribus, quàm à nobilioribus, malle se militiam discere.

His artibus eam sibi apud exercitum benevolentiam comparavit, eumque Regis favorem, ut promoveri ad ducendos ordines cunctorum judicio tempestivus, atque idoneus videretur. Præficitur enim equitum turmæ; quo tempore ei Rex Catharinam Filingeriam junxit, eoque matrimonio Avellini Comes effectus est. Siquidem ad Catharinam Comitatus post germanorum mortem hereditario jure devenerat. Nondum Rex pacato undique Regno potiebatur. Maria enim demortui Tarentini Principis uxor, fisa suo Tarento, totque aliis oppidis validissimis, ac multâ militiâ, quam sibi vir comparaverat, Regi parêre indignabatur. Eam Rex, antequam subsidia adventarent (nam fama erat, Andegavensium Ducem Regni æmulum sollicitasse) præoccupare festinat, ratus admoto prope Tarentum exercitu, & illâ, & oppido se illico potiturum. Verùm longè aliter evenit, aliumque adveniens rerum statum offendit; quippe Maria non modò ad propulsandam oppugnationem, ne repentina invaderetur, sed etiam ad diuturnam tolerandam obsidionem se præmuniverat. Inde cautius, tutiusque Regi visum est, illam sibi legitimo matrimonio adjungere, ut se tam perplexo, ancipitique negotio extricaret, & hosti advenienti occasionem præcideret. Antequam tamen de conditionibus aliquid certi transigeretur, hoc accidit memorabile. Nam vir quidam genere & militia nobilis in medium processit; erat enim Campæ Dominus (oppidulum illud est Tarentini agri) compellans, si quis ipse in Regiis Castris, qui suæ virtutis, & partium justitiæ periculum facere vellet, id secum armis asserturus in singulare prodeat certamen; se enim pollicebatur pro virtute, ac suæ Dominæ jure tuendo ferro decernere. Atque ita definiit locum, præscripsitque diem, quo congredi volenti se instructum offerret, tutumque ab omni ceterorum injuria per Principem suam fore; idemque per Regem licere postulat. Hoc audito Serzan Regem orat, ut cum ab ejus majestate in se multa exstent beneficia, pluraque in dies speret affutura, unum tamen pro maximo placeat conferre sibi, ut bonâ ejus impetratâ veniâ liceat cum Procuratore illo congredi; sperare se Regis auspicio, causæque bonitate pro Rege dignam educatione operam navaturum. Pergere eum Rex jubet, memorem & Patriæ, & ejus, apud quem educatus, sit, & non dubitare, illum victorem reversurum: sumeret modò ex Aula, quidquid sibi usui, & ornamento necessarium putaret, equos, arma, vestem. Respondit, Regiâ beneficentiâ sibi ad commodum, atque splendorem jampridem suscepisse omnia: daret modo veniam per edictum, ut adversario suo invicem liceat sine aliquo insidiarum metu in certamen descendere: quo impetrato discessit. Statutis igitur die locoque uterque suis armis, equisque decenter instructus, animo, speque plenus, certamini se se obtulit. Indicto igitur per tubas utrinque silentio, concitatis equis concurrunt, demissisque, & infensis hastis se acriter impetunt; quibus confractis, & abjectis, strictisque gladiis, cominus rem agere contendunt, multisque gyris se ambientes, captare locum aliquem nudatum armis laborant, quo alter alterum confodere posset. Interea Serzan fortiter pugnans, hostis equum ex industriâ (quod jure belli permittebatur) gravi ictu prope oculum punctum, illum impulsu urgens, vulnerat, quo dolore percitus sublatis anterioribus pedibus se resupinans super Sessorem, in terram cadit; quem cum Serzan sub equo jacentem, implicitum, nec se explicare valentem cerneret, equo & ipse desiliit, adversariumque aggressus intento mucrone, os illi sinistrâ denudans, jugulare curabat. Cum verò Baro ille se imparem, victumque cognosceret, sublatâ manu se se dedit, cui victor vitam concessit, insuperque illum eâ libertate donavit, qua ante initum certamen steterat, sibique nihil deberi, illâque in re obnoxium fore, imò fraternè secum versari, resque suas illius esse arbitrii; non enim sinceram suam gloriam fore, si alterum ignominiâ, aut damno notaret; seque pollicetur futurum apud suum Regem perpetuò ejus protectorem. Exceptus cum applausu à commili-

militonibus, ovantique similis, ad Regem deductus est, à quo Regiâ gravitate laudatus, gaudere se, inquit, à Rege laudari; quamquam spem aliquam de se conceptam aliquo modo auxerit, sed in posterum non desperare, obventuras occasiones, quibus magnanimi Regis non paucam de se opinionem frustaturus minimè sit.

Compositis ergo rebus Tarentinis, pacatâque Provinciâ per Mariæ Principis conjugium, nihilque inde novi expectans Rex, propere in Campaniam redit, tantisperque moratus, donec miles reficeretur, ad arcendum hostem finesque sedendos accelerat. Nam costans fama erat, Ludovicum Andegavensium Ducem valida cum manu appropinquare, quem Joannes Pontifex Maximus ad occupandum Regnum evocaverat. Cumque ad flumen, perlambens radicem montis, cui Arx, quæ dicitur Sicca, imminet, devenisset, interiori ripa castra locat. Interim militem continet, ne Pontificium agrum infestet, cumque facilè posset, sua potius tutari velle, quàm aliena invadere præsefert. Eò mox Andegavensis Ludovicus cum Pontificiis copiis advenit; qui cum penetrare in Regnum, qua spe venerat, per objectum oppositumque Regem non licuisset, exteriorem ripam è regione tenuit. Et postquam levibus prœliis se invicem tentarunt; necessarium visum est conferre signa, ac summam belli totis viribus experiri. Ceterum mos est Regi inituro prœlii discrimen, delectos habere ex omni exercitu paucos sibi, spectatæ fidei & fortitudinis equites, timiditatis ignominiam maxime verentes, quibus sua paludamenta, cristatam insignémque galeam, aliosque sui corporis militares tribuat ornatus, ut nemo sit, qui in medio conflictu, si quem ex equitibus ita Regalibus armis indutum viderit, non verum esse Regem putet. Hoc autem ideo fit à Rege ex industria simulanter, ut inter dimidicandum variis in locis spectari pugnans, hortansque possit, utque suis animum addat, hostibus verò terrorem incutiat; simul ut adversis in rebus frustretur hostis, & cum simulacrum Regis confertim plurimi insectantur, facultas illi evadendi, seque in tutum recipiendi adsit. Hoc autem bellicæ artis genus perpaucis iisdem fidissimis committitur adeò dissimulanter & tacitè, ut commilitones ipsos æquè ac hostes lateat. Ipsi verò, qui simulatis insignibus Regem relaturi sunt, seorsum diversisque ordinibus collocantur, ita tamen ut se quisque ad hoc munus delectum putet. Itaque cum plures sint, unus tamen, qui singulas vices curet, quique oculis hostium obversetur, decernitur. Fides igitur, & alacritas in bello Serzanis Comitis, multis experimentis Regi cognita, fecit, ut illi hæc res credi optimè posset, utpote qui & militem, & Ducem agere, & quid facto opus esset, bene nosset, atque exequi valeret. Sed accidit, quod prævisum erat, ut Rex inauspicatam pugnam iniret, & exercitus fusus fugatusque, castra capta forent, ipseque suâ, alumnorumque virtute, ne caperetur, evaderet, Arcemque Siccam ad perfugium peteret. Quò cum devenisset, prima luce Comes & ipse adsuit, præseferens infausti certaminis notas. Nam vestem illam Regiam, cæruleo colore, aureisque Liliorum floribus inspersam, qua se induerat, hosti distractam reliquerat, thoracem tantummodo, & hunc quidem pluribus ictibus perforatum, in papilionibus retulerat;

A girifalconem verò aureum, quem gestaverat, dum plures se Regem inde capere crederent, hostes discerpserant: quæ omnia perseveranti constantia ipse Comes pertulerat, cui os etiam, non verò vulnere, sanguine perfusum cernebatur.

Tot igitur hujus spectati viri experimentis Rex, & dum Regno æmulum exigeret, & post illum exactum, cum ad ulciscendos hostes (Pontificem scilicet, & Florentinos, fomites in se malorum) profectus esset, egregiâ ejus semper usus est operâ. Etenim ad intercipiendam Urbem Romam, quæ abrogato Joanne Pontifice, Regi se dabat, inter Principes missus est; deinceps & Etrusco bello, quod in

B Florentinos, præcipuè ob eorum devotionem in Andegavensium familiam gestum est, non cessavit Comes strenuè multisque se benefactis erigere, adeo ut cum Regi visum esset ob adversam valetudinem, exercitu oppidatim deducto à Roma, Neapolim ob natalis cœli salubritatem reverti, Comitem valido cum præsidio Tuderti imposuerit, cui demandatum est, ut caveret unà cum ceteris Ducibus, ne quid Respublica, se absente, detrimenti pateretur: quod summâ curâ, diligentiâque præstitit. Rex tamen, sic volente Deo vix Neapolim adveniens, eodem illo morbo in Arce nova Idibus Augusti moritur, non sine veneni suspicione, licet incostanti rumore, maximo tamen Neapolitanorum luctu atque mœrore, ut no-

C bis quoque nepotibus, tanti Regis desiderio haud multum longinquitas temporis mœstæ recordationis abstulerit, ejusque mors in dies nobis recentior efficiatur.

Successit Fratri Joanna cognomento secunda, & quoniam vidua, liberorumque expers, contemtui haberi cœperat, & plerique qui pro fratre Ladislao steterant, ad perpetuum Regni æmulum os obvertebant, operæ pretium visum est exercitum omnem ab Etruria revocare ad Regni tutelam. Venit igitur cum credito sibi milite Serzan Comes, & si non parum mœrens morte sui Principis, solers tamen constansque obsequium successori præstiturus;

D tantoque in his præstare nitebatur, quanto magis rerum status exposcere videbatur. Inito igitur consilio de stabilienda Regina, auctor sententiæ fuit, ut omni studio arteque ad Pontificis gratiam res perduceretur, non modo feminæ absque viro & liberis, verum etiam masculo Regi, omnique munimento vallato, ad hoc Neapolitanum Regnum in tranquillo detinendum, perneceffario. Quam sententiam tam veris argumentis vallavit, ut in eam à ceteris Proceribus atque optimatibus itum sit. Deliguntur ad Pontificem idonei ad rem peragendam Oratores, quos inter Laurentius ex Divi Augustini professione vir, apud ætatis suæ Theologos eminens, quem

E Tricaricensem Præsulem vidimus in æde maxima ad Populum sacra verba doctissimè facientem; injunctumque his, ut omni studio atque conatu Pontificem Reginæ benignum redderent. Hanc esse legationis summam; animadverterent quoque, per quos perfici posse sperarent, non parcendo donis, aut pollicitationibus, dummodo voti compotes reverterentur.

Erat jam Martinus Columna, dejecto Joanne, in Catholico Christianorum Concilio non modò Cardinalium, sed etiam aliorum Principum, præside Imperatore, in Pontificem assumtus, revertentemque eum in Urbem adierunt,

runt, Reginæque nomine suppliciter salutarunt, nuntiaveruntque, illam Sanctitati Suæ perpetuum obsequium præstituram; unde sibi, Regnoque suo haud dubiam speraret felicitatem, freta illius benignitate, & officiis in posterum præstandis ejus beatitudini, Apostolicæque Sedi. Quod autem Ladislaus Rex frater bellum gesserat, non odio sacræ Sedis Pontificiæ, neque aviditate propagandi fines Regni, susceptum esse, sed in Joannem Pontificem, omni vi nitentem eum de Regno ejicere in Ducis Andegavensium gratiam. Etenim quod ita fuerit revera, brevi ipsam experimentis fore probaturam. Gratam sibi Pontifex orationem, Reginæque mentem esse, respondit; se brevi Romam perventurum, ubi hæc omnia commodius tractari poterunt. Interim jubebat, Reginam bona spe, bonoque animo esse, modò pollicita incorrupta servet, constantique fide; sic enim conditionibus non iniquis voti compotem futuram fore. Revertentes ergo Legati; expositis, quæ egerant, ingenti lætitia Regiam ipsam, quamvis non totam, opplevere. Quippe quantum spei præsenti statu contentis addiderant, tantumdem novarum rerum studiosis ademerant. Consultare de his visum est, quem potissimum ad tantum negotium delegarent; consideratisque omnibus, neminem aptiorem Serzano Comite invenerunt; florebat enim ætate, atque peritia, qua non minus moderari fœdera, compositionesque rerum, domi forisque curare posset, quàm fortiter militem perinde ac ducem agere. Inerant illi præterea naturæ dotes, forma egregia virilis, auctoritas tanta, ut in privato etiam appareret. Has & propria gravitate atque modestia, omni libidini adversa, majorem in modum honestaverat; quin & familiam, cujus studiosissimus erat, & si optimè institutam, elegantem quoque & nitidam habebat; reliquoque domus apparatu non minus splendido spectandoque utebatur: quæ omnia cum penes se domi haberet, accingenti sibi ad legationis munus, non foris accersenda fuere. Igitur omnibus hisce instructus, sic in primis Pontificem adiit, à quo humaniter benigneque habitus est; & quamvis multiplicibus occupationibus & curis ob novum Pontificatum, tantisque implicitis rebus distractus esset, Pontifex tamen illum audire, & coram per se rem conferre non destitit, delectatus viri ingenio, à quo nihil non opportunum, ad remque spectans, audiret, nihil scurrile, aut minus grave interferentis; sed quæ fidem sinceritatemque præseferrent. Unde brevi inter eos conventum est, ut ipsa Regina arcem Sancti Angeli, & Ostia Tyberina, Urbemque Veterem, & quæ oppida Ladislaus decessori Pontifici Joanni ademerat, & adhuc illius præsidiis tenerentur, Sedi Apostolicæ, & ipsius Martini Præsidi statim tradi curaret; quin & censum annuum à priscis Pontificibus Regno injunctum quotannis ad præstitutam diem fideliter penderet; & si quando Ecclesia indigeret, suo ipsa ære juxta Regni vires militem, sive terrâ, sive mari, ad illius subsidium compararet. Restitutio, quæ præsens fieri poterat, illico per Comitem facta est, Arcis scilicet, Ostiæque, & reliquorum Romæ adjacentium. Præfecti enim statim, visis signis, quæ Comes ipse ostenderat, omnia reddidere. Hæc autem coram, reliqua verò, quæ dilatiunculis indigebant, præsenti jurejurando firmata sunt. Fuerat enim conditionibus cautum, ut his

A servatis Pontifex è Cardinalibus unum è Latere delegaret, qui in Regnum proficisceretur, & collationis confirmationisque Regni diplomata, ac bullas Reginæ deferret, Coronâ insuper, & sceptro, reliquisque, ut moris est, insignibus illam exornaret, Populosque etiam & Proceres in verba, & fidem, salutemque Reginæ jurare cohortaretur.

Hæc diligenti sedulitate omnia perfici Comes curaverat. Inde bonâ Pontificis veniâ, Cardinaliumque gratiâ, apud quos opinionem eam de se reposuerat, ut amari, & suspici æquè videretur. Bono igitur animo unà cum Cardinali Florentino, plurimæ inter fratres Collegii auctoritatis, Neapolim versus ire B cœpit; aberatque Româ itinere alterius diei, cum præire Cardinalem festinat, ut illi pompam, apparatumque redderet illustriorem, quemquidem maximum exactissimumque præstitit. Utque par erat, honorificè Neapoli acceptus est, ubi nihil antiquius præstare visum fuit, quàm quod Serzan Comes, Reginæ nomine, promiserat, ipsa præsenti juramento firmaret: qua re præstitâ, Cardinalis Reginam coronavit, Regiamque vestem, ac reliqua, quæ religiosè ac solemniter in Regno constitutam ostenderent, ei contulit. Sicque Regina coronata, & induta, Legato Sedis Apostolicæ obedientiam, fidemque promisit, eodemque jurejurando populos proceresque C Regni eadem præstare Reginæ jussit Cardinalis, & vidit. Ut igitur tot officiis, tamque sæpe exhibitis, & huic præsenti, quo tam insperata à Pontifice obtinuerat, reliquorum maximo, gratiam rependeret, & se gratam munificamque ostenderet coronata hac celebritate Regina, Serzanum Comitem, magnum Regni Senescallum creavit: quod munus novissimum inter primores Regni Magistratus adscribitur, qui præsidenti publicis rebus Principi, arduaque per se agitanti, ceteris Proceribus propius, assidet, & totius Regni negotia ab his septem singulatim distributa curantur. Est præterea magni Senescalli toti Regiæ moderari, universæque familiæ, & unà D cum his negotia tractantibus jus dicere. Insuper cavere vigilanter, ne vascula, aut cibi, quos Princeps sumturus est, veneficio aliquo inficiantur; solemnibus etiam Regalibus cœnis atque epulis, equo insidere albo, veste serica, aureis laqueis circumplexâ, dapes instructas ante prægustare; & cum ad mensam Regiam devenerit, æquo descendere, lancemque à discophoro sumtam per se inferre; deinde deguitando explorare; atque his peractis iterum equum conscendere, & eodem ministrorum comitatu ad alia fercula importanda reverti. Hunc morem magnus Senescallus servaturus semper est, etiam si centies novi cibi inferendi essent. Hoc itaque specta-E culum, eo tempore diu intermissum, renovari per virum, majestatem quamdam formâ, ornatuque præferentem non modò jucundum, sed venerandum fuit. Utque Magistratum splendidiùs agere posset, quoniam Regni curam illi Regina concesserat, Venusio, ejusque oppidis donatus, Ducisque nuncupatione ac dignitate insignitus est.

Creverant Serzano jam Duci, unà cum dignitate, & fortunis, labores, atque discrimina. Quippe semina Andegavinæ factionis aliquandiu depressæ fibras diffundere ad uberiorem segetem non desistebant, adeò ut quod non verisimile, & tamen verum est, plerique

Dyr-

Dyrrachinarum partium, & quod iniquius videbatur, Ladislai etiam Regis alumni, & ab illo, Sororeque bene habiti, censuque honestiori adaucti, Andegavensem præoptarent, illumque Regno intrudere meditarentur. Hi nimirum adscitis ex Reginæ intimis, quos obtrectare adversùs magnum Senescallum, illumque statu præsenti deturbare satagentes noverant, per eosdem stimulare Reginam non cessant; cui persuadere contendunt, imminere periculum novandarum rerum, & ni magnus Senescallus à Regni gubernatione, Regiâque ejectus amoveretur, fore ut odium in illum conceptum, in Reginam quoque verteretur, cui hac una ratione, totique Regno quietem futuram perspicerent. Hoc etsi ex invidia nasci videbatur (erat enim Serzan populo quam carissimus, tum ob justitiæ rectitudinem, tum ob annonæ curam ac diligentiam) tamen visum est loco cedere, & perfidiæ prætestum abrumpere. In Insulam itaque Prochytam emissus est, hujusmodi conditione, ut Neapolim, non nisi evocatus repeteret: quod quidem modestè tulit, fretus, necessario rerum statu, ita poscente, se brevi majorem reversurum. Eo igitur amoto, & intra Prochytam detento, liberius Andegavensi aspirare cœptum est, adeoque de Regina, deque ejus Regno malè ominari, ut quos ipsa ad Ludovicum de compositione miserat, non sint veriti illi dissuadere, nec dubitaverint in illam, à qua Oratores missi fuerant, hostis duces reverti. Pergebat interim hostis in Regnum, augebatur in dies exercitus, non ad bellum, sed ad prædam ire persuasus. Defecerant enim ad eum multi, partim cupiditate optati Principis, partim metu, ne perditis Reginæ rebus, ipsi dignitatibus fortunisque evolverentur: ideoque præoccupare Andegavensem curabant. Erant, qui vellent, ac disseminare rumores non cessabant, Ludovicum non citra Pontificis nutum se accinxisse: quod credibile faciebat, nuper non semel similiter factum vidisse. Adventante propius subinde hoste, etiam Regni fines tenente, omnis nutare Dyrrachina res, casumque expectare, præcipuè moderatoris defectu, videbatur.

Circumspectis omnibus magnus Senescallus unus judicatus est, qui tanto discrimini occurrere posset, tum virtute spectata, tum fide. Itaque Reginæ consuluere, necessarium videri, illum revocari, hominem populis carum, & ejus majestati fidissimum; si quod esset, hoc unum fore præsidium. Orta ex opportunitate occasione, boni omnes, qui res salvas cupiebant, & amici necessariique magni Senescalli, audentius id exposcunt. Æquum itaque petentibus assensum est. Rediit ergo ingenti omnium favore, & partium spe, & quamvis semper, eo tempore maximè, modestiam animique magnitudinem præsetulit: quippe ne signum quidem prælati in se odii ostendit; imò potius eumdem erga eos, qui in se egerant, acturique longè pejora, data opportunitate fuissent, reversus se præstitit, obsequiique in Reginam plus exhibere non potuit. Et cum fide diligentiaque rei præsenti æqualiter egregiam operam dedisset, in hac tamen, quæ discriminis plus habere videbatur, solito majorem operam navavit, animo quidem parili in maximis peragendis se prodente. In primis igitur Reginæ assidere sibi fidelium, & negotia callentium concilium belli persuasit, utque nutan-

A tes stabiliret, & illud non parvi faceret, quod adversarii pervulgaverant, alienatam, scilicet Pontificis mentem; hoc autem vanum esse, quibusvis nuntiis ostenderet. Cogitaret insuper, quonam apparatu tam imminenti discrimini obviam ire posset; interim muniret Urbes, milites oppidatim in præsidiis distribueret. Nam conferre castra exiguitas copiarum non permittebat. Consultatum est interim (quod præcipuè rerum status poscere videbatur), quisnam propè affectis rebus subvenire vellet, & posset. Perlustrantibus ergo enixiori cura Christianos Principes, & aliis alios proponentibus, unum se offerre ait, qui subsidium validius, ac præsentius ferre posset,

B Alphonsum scilicet Aragonum Regem, juvenem, alacrem, impigrum, gloriæ, propagandique Regni avidissimum. Erat enim fama, hunc eo tempore in Africæ insulam Lothophagum, quæ hodie Gerbis dicitur, expeditionem parare. Præterea Siciliæ dominari, quæ tam angusto freto à Regni continenti diremta est, ut utique Terra procul spectantibus continuò videri possit, unde quam facillimè commeatus omnis generis abundè, milites, equi, frumenta, aliaque præterea bello opportuna afferri possunt, & tam ad manus esse, ut non allata, sed Regno innata videantur. Hunc itaque sine controversia, ex his Principibus, qui interiori hoc nostro mari

C utuntur, esse potentissimum; habere enim, & milites, & remiges è suis Regnis, non parandos aliundè in hostes, & æquè in maris tempestatibus, navigandique peritia graviter instructos, & exercitos. Qua dicta sententia, non ulteriùs de perquirendo, à quo esset expectandum auxilium; sed de Alphonso Rege, quam citissimè evocando conciliandoque omnibus visum est. Legantur igitur ad illum viri prudentes, & partium deditissimi, qui quanta maxima potuerunt celeritate Regem adeunt, offenduntque illum deducta classe; jamjam in Gerbis soluturum; est enim Tunetanæ ditionis Insula. Exposità legationis summâ, præfatisque opinionem, & fidem, quam de ejus

D majestate Regina conceperat, ipsum, aut neminem fore, qui illam præsenti periculo infensissimi hostis liberare posset: oblatas conditiones libenter arripuit Rex; magni enim ducebat, Regnum hoc reliquis suis connectere; nec minus gloriosum, quam Regali officio dignum, se obsessæ Reginæ liberationem patrasse. Obtulerant autem Oratores, statuisse Reginam, si ei adeò validas suppetias attulisset, ut hostem Regno submoveret, eum post mortem Regni successorem adoptivumque filium relinquere. Interim Arcem novam Neapolis, Insulamque Ænariam, quæ hodie Ischia dicitur, pro ejus sede, & in Regni hereditarii prærogativam illi tradere.

E Dimissis itaque Oratoribus, ut prænuntiata adventus sui celeritate nutantes in fide continerent, fidelibus verò obstinatis ad quodvis periculum pro Regina tuenda subeundum spem animoque adderent: misit etiam in Urbem Romam ad negotiorum suorum Procuratores, ut Italum equitem, peditemque conducerent, qui sibi Neapolim appulso præstò esset, atque ut majori diligentia curaretur, etiam cur fieri vellet, adscripsit, stipendio liberaliter præbito: quod non minus providè, quam celeriter actum est. Quippe Brachium Montonium sua tempestate militiæ Ducem in primis nobilem pro Rege obæratum habuere; pol-

pollebat enim exercitu suâ disciplinâ instructo. Interim Rex bene valida classe ad præstitutum diem nostris litoribus adfuit, tantisperque distulit navalem militem exponere, quoad Brachius cum terrestri appareret, quo & ille non diu moratus advenit. Primò igitur congressu belli statum constituerunt. Rex enim Neapolim tutandam, illiusque potiundæ spem hostibus adimendam suscepit; Brachii verò partes fuere, ut ita hosti opponeretur, ut ille nequidquam proficeret, captatâ tamen prius opportunitate, utrumque exercitum uniendi. Cum igitur hostis id se prohibere non posse, nec junctis se parem cognosceret, coactus obsidionem solvit, & Regno egressus est. Itaque re pacata, magni Senescalli maximè diligentiâ, nequaquam tamen ipsi otium, aut quies contigit; majoris enim curæ laborisque fuit, Regem, Reginamque, ne dissiderent, continere, quàm ut antea unirentur, erat. Regina enim jam Regem suspectum habere cœperat; Rex verò muliebrem inconstantiam vereri, ne si diutius illa viveret, non modò interim ipse Regno careret, cui maximè inhiabat, verùm etiam, largiore temporis intervallo, Reginæ operâ successione frustraretur. Non cessabat propterea magnus Senescallus omni studio, & industria alteri suspicionem adimere, alteri verò spem bonam facere: sic aliquando inter eos versatus est, ut neutri se suspectum præbuerit. Tamdem Rex moræ impatiens diem, quo Regni successor fieret, prævertere festinat, Reginamque sub tutelæ nomine suæ ditioni subdere. Itaque deliberanti, quonam modo id assequi potuisset citra majorem tumultum, fuere ex intimis, qui consulerent, si magnum Senescallum antea caperet; in illo enim res omnes inniti; hoc uno exarmatam Reginam ad eum quibusvis conditionibus deventuram. Aderat consilio opportunitas. Consueverat enim quotidie magnus Senescallus Regem in Arce convenire, tum gratiâ, tum si quid dissidiosi inter utrumque Principem exortum esset, ut ipse componeret. Cumque solitum morem servasset, nihil tale veritus, ut qui futurum sibi Regem veneraturus accesserat, vi detentus est. Id ex comitibus unus, qui secum ierant, signis & conjecturâ prævidens, & Regi, comitibusque equos parari animadvertens, furtim à Regia se proripuit, Reginam properè adiit, nuntiat, se facilè observasse, magnum Senescallum à Rege esse captum, & ut non obscurè conjectari licuit, mox ad ipsam Reginam Arcemque occupandam, illum jam jam adfuturum: proinde sibi, suæque vel quamprimum consulat. Festinantibus ergo, qui illam salvam optabant, periculo imminenti occurrere, ecce Rex adest, adeò celeri adventu, ut adita priori Pontis parte, quæ in Urbem emittit, vix Præfectus Arcis alteram partem pontis attollere atque attrahere spatium habuerit. Rex interim interruptâ ingrediendi viâ hærens, immotusque è mœnibus, ac propugnaculis saxis impetebatur, adissetque fortasse vitæ periculum (vertere enim per se equum ob angustiam Pontis erat difficillimum) ni eques Neapolitanus quidam loris apprehensis, equum ad regressum tutò vertisset. Atque ita discrimen evasit, speque frustratus, unde venerat, non recta, sed per angustas viarum flexuras, infrequentesque Urbis partes regressus est; & quod dolo non successerat, id vi aggredi parat.

A Interea magnum Senescallum arctius servari jubet, oculatamque insuper illi custodiam apposuit; quippe bini semper aderant, qui sibi invicem succedentes, quidquid ageret, observarent; quin etiam ne noctu quidem quiescere, ac somnum capere sinebant, & sub prætextu ratiocinii insomnem illum macerabant. Auditumque est ab eo, jam liberato, pertimuisse se, ne tali tormento deficeret.

Vallabat interim Rex interiorem Arcis partem, quæ Civitatem spectat (nam illa illi parebat) suo navali milite, quo maximè pollebat; exteriorem verò partem fossa, valloque sepsit, ne vis aliqua externa ad deducendam Reginam erumpere posset. Munitionibus præsidere B voluit electam totius Regni sui nobilem manum, quæ eum, ut par erat, magnificè armis equisque ac cetero ornatu apparatuque instructa sequuta fuerat. Anxia Regina, variisque consiliis disquirente, cujusnam vires impendenti discrimini mederi possent, perlustratis omnibus unus Sfortia Attendolus par tantæ rei inventus est. Ad hunc itaque statim per id temporis cis Calorem fluvium agro Beneventano hærentem, legantur idonei nobilesque viri, & quorum dictis ob eorum auctoritatem fides haberi possit, eumque Reginæ nomine salutatum rogant, ut velit obsessam suis armis liberare; idque ingenti emolumento, & gloriæ, sibi suoque exercitui futurum. C Obtulerat insuper magnum Comestabulatum, supremum, ex septem Regni Magistratibus, cujus officium sit, omnibus militibus in Regno commorantibus moderari, & equites peditesque illius dicto obedientes esse. Eique etiam oppida fortunasque plurimas polliciti sunt, Reginamque effecturam, ut ipse inter maximos Regni Principes annumerari meritò possit. Lætus conditiones arripuit, beneque sperare, qui eam, remque suam salvam vellent, hortatur; brevique se talem operam navaturum promittit, cujus & hostes pœniteat, & per quam Regina libera, & domina permansura sit; sibi autem illam longè ampliora pollicitis debituram, se esse curaturum. D Proxima igitur nocte de prima vigilia movit; neque impedimenta, aut sarcinæ morabantur, quin expeditissimus ingrederetur. Ductabat enim exercitu vetere militia duratum, frondeisque tentoriis uti solitum, & humi somnum cibumque capere assuetum. Ante quartam vigiliam prope Acerras subsistit, ubi tantisper moratus, dum milites corpora curarent, & ipsos ad pugnam hortaretur, quibus dum adstiterant, *advenisse tempus*, inquit, *quod aliquando optare forsitan potuerant, sperare autem minimè potuissent; non votis illud, non supplicationibus obventum, sed Dei munere oblatum, & quo tantos labores, indigentias, vulnera, & sociorum cædes, aliaque multa* E *incommoda, quæ diutius perpessi fuerant, quæque hactenus, aut propter hostium, aut locorum ignobilitatem sepulta, & quasi non facta silebantur, hoc uno certamine, si præsagientibus animis credere velimus, victoriam dicere possumus, & cum se in lucem nomenque dabit, nos potioribus opibus, & spoliis ditabit, augebitque, & laude nobiliores reddiderit. Quippe direpturi sumus Regium exercitum; nobilem illum, quidem, ac divitem exhibiturum nobis plus opum, quam discriminis, aut vulnerum; qui etsi generosi alacresque sint, novimus tamen disciplinæ militaris ignaros, laborique insuetos, famis frigorisque inpatientes, quæ solent esse virtutum subsidia.*

Irent

Irent ergo bene; Deo juvante, & sui similes, eosque suo duci se præstarent, quos multis prœliis pro longè minori emolumento, & gloria sæpe certare vidisset. Quod ad se attinet, eo se ordine arteque ducturum, ut boni ductoris officium desideraturi non sint. Ipsi verò sciant, uno si tantùm ictu hostem viriliter impetant, hostilemque impetum semel constanterque suscipiant, ingenuè sibi persuadeant se vicisse.

Ducis verba alacri clamore accepta victoriæ fiduciam ostendere. Strictis ergo ordinibus, in hostes ire pergunt, petentibusque militibus signa quædam, aut symbola, quibus inter pugnandum, se hostesque discernerent, ut quem ferirent, quemque vitarent dignoscere possent, *in promtu est*, inquit, *herbis, aut vepribus, aut dumis, aut aliquo duriori ramusculo se quisque vestrum insigniat, utpote è nemore venientem; satis enim nos fortuna discernit. Quippe quot bene sericatos, ardenti purpura indutos, torquibus ornatos, phaleratisque equis insidentes conspexeritis, hos strictis mucronibus, infensisque cuspidibus petite, vulnerate, urgendo sternite.* Ingentis animi illis verba Ducis fuerunt; sicque agmine composito, & ad subita omnia parato, in hostes pergunt. Resciverant jam Aragones, qui munitionibus præsidebant, hostem jam dudum se offerre, & ne timiditatis arguerentur, simul & ut hostium humilitatem præ sua nobilitate contemnente se proderent, in patentem viam decertaturi prodierunt. Ubi ad manus deventum est, dedere specimen generosæ conditionis, Regiæque educationis, diu fortiter pugnam substinentes. Quod animadvertens Sfortia, immissâ veteranorum turmâ per callem hostibus inobservatum, sibi utpote regionis gnaro bene notum, pugnantes à munitionibus intercipit, ipse suos à fronte impetu vehementiori urgere hostem imperat. Aragonii verentes intercludi, dum se ad munitiones recipere conantur, instante hoste, obstructoque ad suos itinere, perpauci evasere. Maxima pars & nobilissima capitur, munitiones dejiciuntur, Arci liber aditus datur. Jamque per vias Civitatis vicatim pugnabatur; navalis enim miles per angustias vicorum pervagari equitem non liberè sinebat. Maximè cum ventum est ad infimas Urbis partes, novæ Arcis coronæ propinquiores, ibi Sfortiadæ insequi destiterunt, & nequidquam proficientem equitem, & in maximo periculo versantem, Sfortia retraxit Arcem Capuanam versùs; unde exemtam Reginam, qui ei favebant, Aversam deduxerunt, ne fortè iterum periculum subiret. Rex verò cum neque præsidii satis ad tutandam Urbem, neque equitem ad eruptionem in hostes faciendam pollentem haberet, suos recensendo reperit se pænè dissolutum, Regnumque suum velut exanime corpus, proceribus fere cunctis bello captis, & custodia detentis. Ergo ad Reginam de captivorum commutatione misit, cui post aliquas oblatas, & utrinque rejectas conditiones, tamdem Rex, licèt invitus, assensus est, ut magnum Senescallum pro maxima detentorum Procerum parte commutaret, inter quos, & Comites, & Marchiones, & Duces fuere nonnulli. Quanti autem constitit illa redemtio, oppida, quæ Sfortiæ data sunt pro captivorum cum magno Senescallo commutatione, facilè ostenderunt; quippe quæ octoginta millia aureorum summam excesserint. Ad hæc perpauca me de tanto viro Duce Sfortia narranda, tum rei

A opportunitas, virique alacritas, tum maximè existimatio ejus filii Francisci Sfortiæ, quem ipsi Mediolani Ducem vidimus, traxit; eumque si fata ad hæc tempora servassent, profectò hanc nostram Italiam conculcatam, attritam, omnique splendore privatam, nequaquam cerneremus. Sed de hoc satis.

Serzanem statim ex captivorum commutatione liberatum, recuperandæ Neapolis cura invasit. Reliquerat enim in ejus præsidio Alphonsus, Celtiberiam repetens, Patrum fratrem, cumque eo Jacobum Caldoram Ducem excellentem, electâque militum manu subnixum. Ex quo igitur magnus Senescallus carcere exierat, nil antiquius duxit, quam per
B pararios, utrisque fidos, cum Caldora agere, ut ad sanitatem rediret, Reginæque Civitatem concederet: quod tamdem fecit Caldora, caussatus ulterius militem stipendio carere non posse, præteriisse jam diem præstitutam, qua mittere illud Rex promiserat; nec posse amplius famelico militi verba dari; quin etiam per cives suos, qui apud Reginam morabantur, quotidiè sollicitari; insuper famem & obsidionem ostentari; nosse vulgi se ingenium, & levitatem: proinde optimum videri, Petrum Regis fratrem cum suis omnibus, reque salvâ incolumem abire, priusquam incommodi aliquid patiatur, cui à se minimè obviam iri possit. Veritus itaque Regis frater, ne mens Cal-
C doræ in pejus verteretur, expectato citius triremes conscendit, in Siciliamque navigavit. Sic Civitas in Reginæ potestatem rediit. Serzan duplicis necessitudinis vinculo Caldoræ committitur; uterque enim utriusque filio suam filiam spondet. Restabat, quoniam Regina post irrita Alphonsi tentamenta, animum ab eo alienaverat, & ad Andegavensem verterat, ne sublato æmulo, Ludovicus iter, quod Alphonsus præproperè regnandi cupidine ostenderat, & ipse teneret * Arces, quæ Alphonso traditæ fuerant, ab eodem detineri; sicque Ludovicum, ne quid insolentius moliretur, eadem ratione continendum esse. Liberare se inter utrumque pro incolumitate ac fortuna Domi-
D næ suæ necesse erat, * propensior tamen ad Ludovici partes, quem à Regina adoptatum jam noverat, unde etiam ad moderandam Calabriam missus fuerat. Observabat jam ipse Ludovicum, sed curarum summa erat, ne vivens Regina Regno ejiceretur, cujus cautelæ caput erat, neutrum, scilicet Alphonsum, aut Ludovicum interim sine spe & metu degere. Regina igitur Neapolim reversa, conventus habuit, quibus Ludovicum Andegavensem filium in adoptionem acceptum, ac Regni Successorem pronuntiavit; atque ita illius res & negotia Serzan amplecti cœpit, utpote futuri sibi Regis. Interim affinitatem iniit cum Principe Tarentino, suam filiam Gabrieli Ur-
E sino, ejusdem Principis fratri germano, carenti liberis successuro, matrimonio jungens. Adeò milite, opibus, & affinitate creverat, ut eum futurum Regem crederent omnes, quem ipse præoptasset. Inde ferunt, Ludovicum, ut certior de Regni successione fieret, Serzanis filiam in matrimonium petiisse: quo audito, velut subiratus aliquantisper obmutuit, deinde scire, se non à Rege natum, neque Reges genuisse. Hanc igitur mentem averteret Deus, & quam semper habuerit, confirmet, qua perpetuo parere Regibus suis fideliter decrevisset; satis sibi superque futurum, si Andegavenses inter caros amicos habeat; Sin autem propensius ad sibi

sibi obsequendum, se habiturum Regnum ea affinitate putet, sciat, nullo arctiori vinculo confirmari posse, quàm quo Regina illum in filium successoremque adoptaverit; se penitus illi deditum & obsequentem fore, servet modò benevolentiam Reginæ matris, quod summopere eum facere hortaretur & supplicaret: de se autem fidam spem habeat, fidumque habiturum militem, Arces, amicitiasque suas; hos unum spectare, ut ipse post Reginæ obitum pacatum integrumque Regnum accipiat: quod libentiùs faciliusque se præstiturum devoti, quam soceri nomine, procerto habeat. Hæc pro tempore provisa, & de commeatu terra marique apportando, utque Fisci reditus & vectigalia citra querelas minimumque gravamen exigerentur; quin etiam de successore Regni publicatum: quæ res minimè suspensas hominum mentes tenebat.

Ratus igitur Serzan post tot perfunctos labores, & superata pericula, quietius vivere, remque otiosius administrare: quod minimè expectabatur, exortum est. Cœperat jam Regina, secura, ac tantis periculis libera, aures, Sarzani detrahentibus obtrectantibusque præbere, inter quos, delatorum princeps Ducissa quædam Reginæ affinis, præsertim non ita ceteris ad Reginam aditu patente, suggerebat, eam vanum jam & futile Reginæ habere nomen; vires autem potentiamque penes magnum Senescallum esse, quem viderent, milite proprio, Arcibus, pecunia, affinitatibusque pollere; à quo beneficia, honores, insuper criminum impunitates condonentur; tametsi Reginæ nomen subscriptionibus apponatur, scire tamen omnes, illius esse manus; eumque jam in tantam superbiam arrogantiamque devenisse, ut etiam suis gravis esse cœperit. A Proceribus Regni, & Ducibus frequentius ædes illius, quam Reginæ, observari, invidiosè ab omnibus conspici. Hæc præcipuè deferebantur ab his, qui decus & honorem Dominæ sibi cordi esse videri volebant. Quæ omnia, & si vana novisset ab invidis & malevolis objectari, tamen muliebri ingenio, inconstantique animo, & novitatibus gaudente, libenter admittens, animum detractoribus faciebat pejora in dies deferendi. Valuere postremò tantum criminationes, & si falsæ, per Ducissam illam, temporis occasione captata, quod facillimum erat, eadem mensa, cubiculoque utenti, ut Regina optare se diceret hominis audaciam retundi, & potentiæ opinionem infringi: quod quidem tunc satis visum est, à Regina extorsisse. Non diu post eadem femina Reginam adiit, satisque in his, quæ ejus Majestas innuerat de vi minuenda, deprimendoque fastu magni Senescalli, consultatum; & modum, qui periculum ipsi Reginæ, ceterisque machinatoribus non afferret, reperiri, si ipse liber incolumisque non evaderet: proinde illum aut capi, aut occidi oportere, ut se non tantùm voti compotem faciat, sed etiam tutam præstet. Fortè enim resciri rem tot viris agitatam posse, & de ipsa reliquisque consciis malè actum iri. Cui Regina, nullo modo velle, nec assentiri, virum, qui tanta pro salute sua dignitateque tuenda egisset, perpessusque foret, occidi: quod maximè caverent, ne in iram indignationemque suam incidere vellent; darent modò operam, & citra mortem corporisque injuriam patrarent facinus: sic enim noverit, Dominam se habere, & tractabiliorem futurum. Hæc mandasse, post Serzanis mortem publica concione patefactum est. Degener prorsus Reginæ, & improvidum mandatum; nam quem capi permittebat, occidi vetabat. Nemo enim consciorum, nisi illo mortuo, quamvis capto, se victurum sperabat.

Disquirentibus itaque perpetrandi scelus opportunitatem, visum est facinus aggredi præstituto die, quo filius uxorem ducturus erat. Miserat enim Caldora Mariam filiam Trajano magni Senescalli filio matrimoniali thoro jungendam; sed pompam & celebritatem sponsalium Regina suo nomine in Arce Capuana continuis octo diebus indixerat, quorum pars militaribus ludis (quos Clostrales sua quadam derivatione, Hermolaus Barbarus dici existimat) consumebatur; pars saltationibus & choreis, Regalibusque commessationibus, quibus universa Civitas accipiebatur; Interfiti sunt & ludi pegmatibus ducendis, adeo ut nullus præfinitorum dierum recenti aliquo læto jucundoque spectaculo vacaret. Itaque ipsum, huic uni maxima sollicitudine intentum, securum præterea, lætumque tum officiorum omnifariam sibi exhibitorum, præcipueque spe successuræ prolis (nam unicus erat filius Trajanus, qui tunc uxori jungendus erat) his de causis, utpote incautum, nihilque tale suspicantem, commodius aggredi posse rati, quamvis non defuerint, qui illi nuntiarent, vidisse apud se invidos & malevolos ejus, signa & conventicula quædam prætendentia in illum aliquid mali, quibus respondit, nihil facere se invidorum vires atque conventus, salva Reginæ gratia & fide, de qua adeò benemeritus erat, ut pro comperto habeat, neminem sibi esse verendum. Itaque statuisse potius ab ea, si res postulet, decipi, quam deficere. Quin etiam puero ingenuo, qui se dixerat deprehendisse carnes victuique necessaria, plura quàm familiæ debeantur, in domos suspectorum inferri, colaphum inflixit, petereque ludum jussit, nec ætate sua majora perquireret. Ut autem conspirantes commodius scelus peragerent, paucis ante diebus divulgaverunt, Reginam custoditam ac non liberam detineri, quamdiu Arci Præfectus magni Senescalli intimus & amicus esset. Ille autem ubi hoc rescivit, ut suspicionem deleret Præfectum amovit, Reginamque precatus est, ut quem vellet suffici ediceret. Conditione accepta, Ducissa illa incendii fax, ac totius mali princeps, hominem sibi deditum Arci præficiendum curavit, cui injunctum est, aditum præstare die noctuque sine cunctatione liberum viris scelus patraturis, quorum nomina ex composito mihi subticentur, cum propositum sit nemini tanti sceleris notam ingerere, nec cicatrices jam obductas refricare. Sit hoc dixisse satis, plerosque ab eo ad honores evectos, & nonnullos, eo favente, impunitate donatos, olimque perduellionis crimine damnatos exstitisse, qui nocte, qua peractum est scelus, apud ipsum inter affines, gentilesque cœnarint, quique ea veste induti, qua magni Senescalli comites à ceteris dignosci soliti erant, eum vulneribus impetere non dubitaverint. Quorum nepotes, nos ipsi, audivimus ingenuè fateri se paupertate, atque egestate, innumerisque malis nullam aliam ob culpam conflictatos esse, nisi quod à majoribus suis homini Principi, deque illis benemerito, indigna mors illata fuerit.

Biduo itaque, antequam octo nuptiarum

dies

dies præstituti finirentur, cum Magnus Senescallus defatigatus, & gratulantium admissione, & alacritate animi, ut quietus pernoctaret, in domum suam ire pergeret, inter eundum occurrit ei, qui nuntiaret, Trajanum filium quieti se tradidisse, ibique ab omnibus sileri. Quapropter versus ad comites: *Sinamus*, inquit, (*nec simus importuni*) *potius adolescentem, somno & quiete reparare vires*; *quin revertamur in Arcem ad solitum cubile*. Atque ita trahente vi illa, quæcumque fuerit, cœlesti, ad sedem reversus est. Non visum est conjuratis ulterius differre facinus, non aliàs tot occasionibus tam opportunis, & casus adversos timentibus ab eis, qui rem deferrent, & discrimen in eorum capita deflecterent. Octavo igitur Kalendas Septembris intempesta nocte, quæ Divi Ludovici diem festum, & celebrationem præcedit, conspirati, quos Præfectus Arcis tacitè admiserat, arripiunt puerum ministrare solitum Reginæ in abaci expositorii curandi officio (unde magno Senescallo probè notus) eumque secum ire pavidum, ac lacrymabundum cogunt, ut illum accersat, Reginæque ex defluxu capitis animam agenti præstò adesse velit, quem renuentem invitumque trahunt ad cubiculi fores, pugionibusque jugulum intentantes, mortem minantur, ni taceat, ac jussa exequatur. Itaque, quod simulasse jusserant, vero timore expressit, conceptisque verbis magnum Senescallum voce pavida ac tremula excitavit. Ad cujus vocem, *heu domina*, exclamavit, jussitque puerum assurgere, nuntiumque intromittere, ut inter vestiendum res exactiùs nosceretur. Puer dum januam subaperiret, spectans armorum splendorem, & cœtum hominum loco & tempore majorem, exclamavit armatos esse. Ad quem Dominus, *claude, claude*, inquit, gladium, qui ad caput dependebat, arripiens. Interim semiapertam januam impulsu præcludi non sinunt, illumque circumdant strato exilientem, quem undique impetentes multis confodiunt vulneribus; atque ita nihil se indignum nec questus, nec precatus, occubuit. Interfectores etiam mortuo repetitis vulneribus insultasse fama fuit.

Relicto cadavere illico nuntios ad filium, germanum, amicos cunctos, denique aliqua necessitudine ei conjunctos miserunt, ad eum, quem jam exanimem reliquerant, evocatos, quos omnes, ubi advenerunt, in carcerem detrusere. Jacuit eodem cubiculo cadaver in serum sequentis diei, quod Fratres Eremitani templum Divi Joannis ad Carbonariam incolentes, in quos Serzan multa beneficia contulerat, multis accensis funalibus extulere, inque nobili illo Sacello, quod sibi vivens construxerat conditus est. Hic tanti viri, deque Patria optimè meriti, vitæ finis fuit. Non omittendum tamen puto, quominus ostendam, quænam fuerit in tali facinore Reginæ mens. Mane enim, ne quid turbatum oriretur ex tanti viri cæde, quamvis omnes illius propinquos, aut aliqua amicitiæ, vel beneficii necessitudine conjunctos eadem nocte falso magni Senescalli nomine accersitos vinctos detinerent, propter popularem tamen erga illum benevolentiam, ob regimen, quo in omnes justissimè utebatur, ne memoria tanti viri amissi aliquid tumultus concitaret, concionem habere placuit. Cumque Regina præsidente unus ex consciis verba faceret, nihilque haberet, quo nomen tam præcellentis viri, tam integrum clarumque obumbrari posset, vim

A suæ orationis in illius potentiam, superbiam, arrogantiamque falso exacuit; eumque ad id jam devenisse dicebat, ut non modò populum, & Equites, sed etiam proceres, ipsamque Reginam despicabiles haberet. Quare veritam Reginam, ne hominis potentia ac superbia in sui discrimen ulterius progrederetur, jussisse illum occidi: quod verbum cùm Regina audisset, subtraxisse vultum dicitur, ac dicentem torvè respiciens: *Mentiris*, inquit. *Capi enim, non interfici jusseram*. Ad quam conversus ille: *Verum inquis Domina*; *sed dum caperetur, ac per vim elabi contenderet, occisus est*. Erat Serzan, cùm talia perpessus est, intra sexagesimum ætatis annum; statura fuit emi-
B nenti, membris inter se bene cohærentibus; gradiebatur erecta cervice, ore, obtutu, sermonisque gravitate, Majestatem Regiam præseferens. Veste utebatur quotidie, aut olosericа, aut auro distincta, eleganti plerumque novitate suæ tum gravitati, tum fortunæ accommoda. Arma, & equi, reliquusque ad res bellicas apparatus, quo potissimum delectabatur, in admirationem conspiciebatur. Aulæis, argento, & reliquo suppellectilis ornatu, & si pretioso uteretur, morosè tamen nitido, atque disposito gaudebat. Continentiam ejus vitâ functi laudare superfluum ducimus, cùm ætate omni, ac postremò sexagenarius vixerit, omnium judicio, omnis gene-
C ris libidinis expers, & qui castitatem conjugis piè sanctèque ad mortem usque servaverit. Sed invidia, quæ summa petit fastigia, talem virum perdidit, & Regni iniquum fatum. Quod Laurentii Vallæ insignis doctrinæ viri spectabili illius mausolæo carmine insculpto elegantissimo, prout legentibus liquere potest omnibus, verius ac significantius ostenditur. Non tamen ab re fuerit insignia quædam moderationis ejus, & prudentiæ documenta subnectere.

Ludovicus enim Andegavensium Dux, quod superiùs inseruimus, cùm adoptari a Regina, ut succederet Regno, maximè cuperet, idque quonam modo posset assequi meditaretur, spe-
D rans rem faciliùs perfici posse, fideliùsque servari, si magno Senescallo affinitate jungeretur: per utriusque fidissimos, illius filiam sibi matrimonio jungi postulavit, quasi pro comperto habens, illum libentissimè assensurum. Quibus ille ait, ingentes gratias se Ludovico habere, illique suo agi nomine summopere precari; attamen sui se memorem esse, neque se Rege natum, neque Regis filiam genuisse; ideoque tanto Principi officio & obsequio se abduci malle, quam affinitate jungi. Ea in re suam pro viribus opem præstiturum, per quam apud illum perpetuam gratiam speraret. Desineret ergo de affinitate agere cum eo, quem sibi devotum & obsequentem experimento bre-
E vi perspecturus sit. Item cum Regina eum titulo Principatus Capuæ insignivisset, diplomataque, ac privilegia illi confecisset, quibus ei, & Civitatis dominium, & Arcis tradidisset, ille autem nollet se Capuæ Principem appellari, à propinquis & necessariis increpatus est, incusantibus, quod nuncupationem tam præclaræ dignitatis aspernaretur. Quare illum non desiere orare & obsecrare, ut Principem se Capuæ appellari pateretur, cum jure deberet, & posset, nec se familiamque suam tam eximii Principatus honore fraudaret. Ad quos subridens primò, deinde fronte obducta: *Falsa*, inquit, *vos ambitio ne fallat, meque vobiscum perdat, tutius est prævidere. Probe enim nostis Ca-*

puæ

pua opportunitatem, quantique eam semper fecerint Reges, vulgoque Regni clavem dici. Me verò Regem fore & si nonnulli polliceantur, modestia tamen & natura dehortantur, & ne optem, suadent. Ego si Capuæ dominari pergam, ingentem me conflaturum apud venturum Regem invidiam certò scio. Sin autem illam tradere voluero, quod futurum judico, ademto Principis titulo; hoc sine meo exauctoramento & ignominia non fieret. Ergo integrum mihi servavi sine nominis diminutione apud futurum Regem illam deponere: quare, & reliquis nostris officiis gratiam Principis conciliare, & Regno quietem confirmare, honesta conjectura providendum mihi esse existimavi.

Hæc denique habui, amatissime Princeps, quæ ad te de Serzanis magni Senescalli hujus Regni Proavi tui Illustrissimi vita, majori fide, quam eloquentia perscriberem. Unde meus in te amor facile perspici potest, cum ad scribendum me etiam verentem impulerit, ne tanti viri gloriam exili a me stylo editam deprimerem, quod profectò pauci etiam disertissimi pari facundia consequi potuissent. Malui itaque tanti Proavi oblivioni occurrere, & aliqua ex parte illius exemplis te juvare, quamvis per te satis studiosus ornatusque habearis. Consultius itaque talia haberi de eo, quam nulla, visum est; & tibi vel ob hoc gratum fecisse cum noveris, quemadmodum fortunis & Principatu te ut verum heredem, ita etiam moribus & vitæ, ad quæ præcipuè tenebaris, ultro satisfecisse. Lege ergo, & rem familiæ insignem, tibi præcipuè fortasse utilem, evolvito. Invenies equidem in Proavo tuo perpetuum quoddam cum fortuna luctamen, eamque una cum invidis atque æmulis sæpius virtute superasse. Quod autem visus sit morte indecenti moribus & peractæ vitæ occubuisse, minus mirum est, quando & hujusmodi plerumque exitu viri in omni ævo excellentes vitam clauserint; quippe qui diligentiùs decorem, quam vitam custodire decrevissent, maluerintque quos in se conspirasse cognoverant, sustinere, quam aut falso delatos, aut pœnitentia ductos, Tyrannorum more parricidiis prævenire. Cum præterea quicumque nimium studium in vita propaganda ponere soliti sunt, minimè magnum aliquid meditari, aut perficere possint. Hujus autem Principis integritatis fideique documentum maximum haberi potuerit, quod cum tot in necem direptionemque illius convenerint, nemo tamen ausus sit, aut majestatis, aut criminis alicujus falsò, vel fictò arcessere, quo illum merito cæsum, & se jure ejus fortunas occupasse testaretur. Tantum claritas sinceritasque viri valuit, ut cujus corpus livor perfodere potuit, partam tamen gloriam & decus attingere minimè valuerit. Cernis enim sublimitatem, ad quam Virtus Proavum tuum extulerit; velim tamen, per quos laborum discriminumque gradus ascenderit, simul memineris. Quippe nullum laboris aut discriminis genus invenies, quod non ille pro fide decoreque servando pertulerit, perpetuo laboraverit, exulaverit, insuper captus, detentusque fuerit, denique & mortem immeritam obierit. Hæc tibi scribens nota esse volui, ut ejus nomen, & rem tanto diligentius, & majori cura serves, & augeas, quanto pretiosiori mercede comparata fuisse tu nescis. Erit non minus & officii, & gratitudinis non tantùm nomen, & gloriam tueri, verùm & monumenta, constructionesque, & ædificia tam sacris locis dicata, quam etiam humanis usibus constructa, curare ne collabantur, & desint; sed juxta humanas vires & providentiam quàm diutissimè perennent, postquam sempiternum aliquid mortalibus negatum est.

JOANNIS

JOANNIS BAPTISTÆ SPINELLI CARIATI COMITIS VITA,

AUCTORE TRISTANO CARACCIOLO.

A MErito profectò Justitiæ moralium tractatores primum tribuere locum, non modo ei, quam legitimam vocant, reliquas omnes in se continenti, sed uni illi ex quatuor maximè, quam Æquitatem plerique nuncupant; est enim pacis concordiarumque effectrix, & conservatrix, scelerumque expultrix; per eam namque quisque suum tutò possidet, amissumque recuperare sperat. Illa etenim est, quæ noctis tenebras disterminat, lucisque instar viantes securos illæsosque ducit, & inter maximos, summos, & imos; potentes, & imbecilles; Regem, & B populum, æqualitatis modum invenit. Veneranda prorsus virtus, & numinis vice colenda, quæ quotidie humano generi tot beneficia præstare dignoscitur, maxime quod si fortè secus evenerit, inculpata nihilominus in sua majestate residebit. Ex hoc tam lucidissimo, beneficoque fonte non modò multi rivi, sed etiam perpetui amnes ad nos instruendos emanant. Gratitudinis non minus censeri debent, quæ Beneficentiæ, Justitiæ asseclæ, respondent; ea namque est, quæ promerentibus gratias habere, & agere, jubet; quippe quæ reddere non valemus, memoria jugi accepta beneficia repensamus. Quare opportunum est, si quando facultas aderit, nos gratos facto C ostendere; sin autem memoria servare: sic enim promtiores ad elargiendum munificos speramus, quando non incassum sua se effusuros vident, quidquid gratias agentium causâ agere noscuntur. Invitant enim divites ad donandum (quod maximè indigentium interest) cum exemplo sint, non defuturos, qui acceptorum recordentur, paratique sint ad redhibitionem qualemcumque. Non autem talione beneficia rependere oportet, sed etiam qui illorum meminerit, grati nomen non amittet. Indicat enim, cum opportunitas apparuerit, quod animo gerebat, re ostendere. Non abs D re ergo tantopere laudata est hæc Justitiæ pars. Igitur postquam honestissimum, & mortalium generi, ut ita dixerim, necessarium ostenderim, nos gratos, ut supra memoravi, acceptorum, & jugi illorum in ruminatione, atque commemoratione esse cognoscimus: semper diem opperior, quo, ut debeo, & maximè opto, factis recompensem. Sed postquam illum tamdiu expectatum non apparuisse comperierim, ne tantum animo gratus videar, conabor, qui sim foris ostendere. Tentabo igitur (quod erit auro argentoque, quibus minimè indiges, carius tibi forsan, & acceptius) me redimere. Cum ergo sit hujus Virtutis, debita studiosè Juvenibus, & munerum conditiones explentibus, impendere, multò magis iis præstandum dignoscimus, quibus peculiaris sanguinis necessitudo, & affinitas nos copulavit, nec omnium, quorum notiores sunt virtutes, & mores laudabiliores; sed etiam ex iis habere delectum oportet; ne temerè gratiam effudisse, aut perperam collocasse æstimemur, nec minus iis rebus grati simus, quam maximè accepturos deceant, & exhibituros. Itaque tibi Ferdinando Spinello, nepoti carissimo, patris tui natales, mores, & acta describere operæ pretium sum ratus; faciet, enim hoc qualitercumque editum ad nominis ejus claritatem, tuique profectum, cum te noveris tam proximo, & hereditario exemplari districtum ad imitandum: quod si non feceris, & ingrati omnino mali nomen assequeris, (quod absuturum speramus) quinimò repræsentaturum paternos mores, natalis & educatio pollicentur.

Nostra hac Civitate Spinellorum gens nobilis semper habita est, interque primores regionis suæ, publicis in rebus curandis, fere ex hac Familia vetustissima præfuerunt, & intersunt. Antiqua ex nobilitatis serie Trojanus genus duxit, miles siquidem auratus, & oppidorum dominus, meruit sub Alphonso Aragonum Rege I. mox sub Ferdinando Alphonsi filio, cujus Regni laboriosior aditus fuit militare. Hoc in bello non modò voluntarii, sed factiosi, partes secutus, nil fuit, quod pro illarum victoria non libenter ausus fuerit, & pertulerit. Postquam domum composuit, facultatesque paravit, quibus se Familiamque alere posset ingenuè, poscentibus annis uxorem duxit Mariam Caracciolam, nobili genere, & honestate præcipuam, ex qua liberos plures mares, & feminas tulit. Statu in hoc decessit; curamque domus, & in-

infantilis familiæ uxor accepit; cumque perspexiſſet ſagax matrona liberorum numerum patrimonio eſſe pergravem, ſtatuit, illos tempeſtivè ad mores, opeſque parandas dividere. Itaque alios ad Aulam Principumque obſequium admovit; alios militiæ Rhodienſi adſcripſit; nonnullos domus curæ ſervavit. Similiter, & feminas, nonnullas perpetuæ virginitatis voto, probatis in Religionibus initiari curavit, alias laudabili matrimonio adjunxit.

Hunc autem, de quo dicturi ſumus, Joannem Baptiſtam patrem tuum, tertio ex maribus loco natum, indolem ejus egregiam cum prævidiſſet, & rem quantamvis arduam ad peragendam aptum, decrevit legibus, civilique Juri mancipare. Cumque adeptis Grammaticæ documentis, ludum Juris ingreſſus fuiſſet, adeo illi incubuit, ut multos, qui ante ſtuduerant, ingenio & aſſiduitate præcederet; qui ea fuit, ut per ſe, ut mos erat, Profeſſoris dicta præſcriberet tanta diligentia, ut ne ſyllaba quidem excideret. Nihilominus inter tot difficultates Officium Domini edidicit, adeoque perſolvit, ut deinceps inter tot curas lætas adverſaſque, dies non exciderit, quin memoriter id celebraverit. Inter contubernales ejuſdem profeſſionis ea humanitate, morumque facilitate vivebat, ut multos advenas ad ſui conſortium evocarit, repetens illis, ſi quæ fortè ex lectione non intellexiſſent; eoſque à laſcivis improbiſque moribus, non minus oratione, quàm exemplo, amovebat. Ipſe adoleſcentulus cum eſſet, penitus uni ſtudio ſe addixit, nihil, quod illud interrumpere poſſet, nec animo, nec opere, meditabatur. Hac igitur aſſiduitate, & morum continentia effecit, ut ante ſperatum tempus doctorari dignus haberetur. Quare Patres, quibus hoc munus incumbit, reſpectu magis ſcientiæ, & ingenii acumine, quam ætatis, Doctoratus illi tribuere inſignia, approbantibus cunctis, qui ex Collegio erant, aſſerentibuſque, neminem ex Gymnaſio Bononienſi, aut quovis alio loco, tantam Juris ſcientiam attuliſſe, quantam hic Neapoli ſibi in Patria comparaſſet. Illico acceptis inſignibus, & famâ pervulgatâ, patronum, & Advocatum ſe litigantium præbere, clientumque multitudo memor celebrati ſtudentis nominis, ad eum venire ſtuduit, ſuamque operam poſcere. Qui nullius rejecto patrocinio (modò cauſam juſtam afferrent, illos ea fide ac diligentia defendit, ut raro, aut numquam ſententiam ſuis adverſam partibus retulerit. Quin, & ſi fortè litem aliquam in Fiſcum protegendam deferrent, ea conſtantia, & moderatione tutabatur, ut nec Fiſci tutores gravari poſſent importunitate, aut inſolentia, nec clientes, quin diligenter viriliterque ſuam rem defenderit. In dies magis magiſque ad eum turba confluebat, tum cognita hominis peritia, & ſedulitate, tum propter ſalarii modeſtiam; quibus rebus evenit, ut multi, non tamen litigantes, illum annua mercede ad fortuitas lites ſibi paraverint. Erat enim ei ingenii facilitas, eloquiique affabilitas, ut non modò iis, quos defendebat, ſed etiam quibus adverſabatur gratus eſſet, etenim omni convicio in diſputando abſtinebat. Sumebat autem inopum cauſas gratis, agebatque non minori ſtudio, quam divitum, imò attentiùs, cum mera caritate facere, & talibus ſuâ operâ jus dici ſummopere lætaretur. Functus eſt Patroni munere aliquot annis, quibus rem ſuam augere cœpit; ſed nomen magis augebatur. Suas fortunas, & inſignia fore majora ſperans, patrimonii ſortem, germanis donavit, & ne forte exheredatus videretur, domus, quæ communis erat, portiunculam retinuit, quam deinde omnem ſibi vendicavit. Hoc in ſtatu ne propter ætatem fortè laſciviret, & cura domus à ſtudio & protectione indigentium evocaretur, tempeſtivum viſum eſt, uxorem, quæ rem domeſticam curaret, & ſe liberiorem ad negotia præſtaret, jam ducere. Duxit enim Liviam Caracciolam nobili genere, honeſtiſque parentibus natam, formam abſque honeſtatis præjudicio præferentem.

Rex ergo cum cognoviſſet, hunc tam abſtinenter, fideliterque advocationes peregiſſe, ſummamque diligentiam, Juriſque peritiam in homine intellexiſſet, ſimul memor perternorum obſequiorum, quæ ſectari filium videbat: ſategit, illum in Patres ſupremi Conſilii, quamvis juvenem admodum, moribus tamen & ſcientia provectum, cooptare: quod profectò feciſſe, experta induſtria & ſeveritate, numquam pœnituit. Fuit inter collegas, & ſi junior, non tamen auctoritate & gratia minor, quas ſumma illorum benevolentia augebat. Quippe ſi quid cum Rege tranſigendum foret, unus erat, qui pro multis intercederet; & aut numquam, aut raro, quæ poſtulaſſet, ei negabantur: ea vero modeſtia poſcebat, ut magis collegas negatæ rei lætitia afficeret, quam mœſtitia contriſtaretur. Lætabantur plurimum plerique litigantium, qui ſuas cauſas illi delegatas cognoſcerent; pro comperto enim habebant, nulla vi, non precibus, nec etiam præmio à rectitudine diverſurum. Inſuper videbant, qua vigilantia, ſtudioque curaret, ne lites diutius protraherentur, adeò ſibi commiſſis omni niſu incumbebat, ut brevi expedirentur, parcere intendens labori & impenſis diſceptantium. Sæpe prævidens prolixitatem rei, dubiamque cauſam non tam citò finiendam, modò hunc, modò illum adverſariorum dubiò eventu deterrebat, modo inconſtanti ſpecula animabat, eorumque arbiter ac mediator conventionis exiſtebat, quæ citra ambitum & corruptionem agitare animadvertebatur.

Cum ergo viri ſatis perſpecta doctrina, & integritas eſſet Principi, illumque aliquandiu ſumma cum laude ſua perſunctum eſſe munera, diſpexiſſet, naturamque & mores majoribus apta rebus, ſtatuit magis arduis negotiis occupare. Intelligebat enim, multos ſua ſub ditione, qui Conſiliarii boni futuri eſſent, raros autem, qui legationes, & Principum diſceptationes fideliter ſcitèque tractare poſſent. Itaque cum inter ſe, Cæſaremque incidiſſent, quæ diſceptanda & decidenda forent, & propter magnitudinem perſonarum, diſtantiamque locorum coire non poſſent, eſſetque intermedio opus, hunc elegit, quem ad Cæſarem deſtinavit, fretus fide, induſtria, ſagacitateque hominis. Quod cum ad peragendum ſe accingeret, nonnullos à Collegio vetuſtiores, diſceſſum ſuum audivimus mœſtiſſimè conquerentes; hunc patronum Senatu (ſit quantavis cauſa) tunc adimere, maxime autem adverſus Conſilii Præfectum, cui, cum aliquid privato loco licentioſiùs, citra reliquorum judicium, deliberare vellet, hic ille erat, qui occurrere, & vota communia afferre auderet, ejuſque voluntati refragari. Admiſit igitur eum Cæſar gratè, & benignè. Scripſerat enim nuper ad eum Rex, mittere ad ſe hominem ſecreti con-

tinen-

tinentem, & relationis fidissimum; velletque ei credere & fidere: quod profectò experientiam nactus fecit; Etenim apud illum rem injunctam scitè solerterque tractavit. Quid autem id fuerit nondum promulgatum. Audio hoc tantum, quod utrisque Principibus fideliter inservivent animosque illorum concordes effecerit. Dum illic esset, nascitur domi filia; reliquerat enim gravidam uxorem, quæ Isabella appellata est, de cujus honorabili matrimonio suo loco dicetur.

Perfectis, quæ apud Cæsarem agenda fuerant, in Pannoniam perrexit, salutaturus Reginam, Ferdinandi Regis patris nomine, illiusque statum pervestigaturus, simulque suspiciones, quæ inter Pannoniæ Regem, Cæsaremque oriri videbantur, priusquam inolescerent, in discordiamque progrederentur, extingueret: quæ omnia bono consilio, simulque eventu successere. Dum in Germaniæ partibus adhuc esset, evenit, ut Ferdinandus Rex suum obiret diem, revocatusque ab Alphonso illius successore, Neapolim rediit, fuitque inter ipsius Consiliarios aliquandiu. Cum verò fama, quæ Ferdinandi tempore pervenerat, jam crebresceret, & quasi pro compertò haberetur, Gallorum Principem ad perdendum eum se accingere, confœderatis sibi Italorum plurimis; nec dum nosceretur; quidnam Veneti acturi essent; audierat enim ipse Alphonsus responsa Regum, & Potentatuum super hoc bello ambigua, pæneque infida. Visum est ergo ad Venetos, nondum tentatos, Oratorem mittere, an posset eos sibi adjungere ad inhibendum Gallorum transitum; & quem consultiorem, quam Joannem Baptistam Spinellum mitteret, non invenit. Qui habito pro temporis reique angustiis commeatu, Venetias pervenit, ibique à Senatu honorificè admissus; audierat enim hujusmodi viri probatum nomen. Ubi causam Principis sui mittendi eum exposuisset, rationes insuper addidit, quibus ostenderet, quam non modò honestum, verùm etiam necessarium ipsis Venetis, ac Regi suo fœdus adversùs Gallos inire. Quippe junctis viribus facilè defuturum animum Gallo Italiam invadendi; & si fortè ausu superbo, ne dicam temerario, tentare præsumsisset, rem ei male, infaustèque cessuram. Sin verò disparatos novisset Italos, res privatas curare, animos sumere; cum pro comperto haberet, disjunctim singulos prosterni facillimè posse; Nec eos fallat, quod tantùm adversùs Neapolitanorum Regem ire se dictitant, velut ad Regnum jure sibi debitum; facile futurum, Regem suis tantùm viribus obnitentem profligare, Regnoque exigere; non tamen hujusmodi victoria se contentum fore, quin & reliquam Italiam spe conciperet. Existimare deberent, Gallorum vim & propinquitatem perquam perniciosam ipsis reliquisque etiam, qui Gallo favissent, futuram. Nec præsumant, gesturos simile cum Gallis bellum, quod hactenus cum Italis, quo prolatando se subinde auxerint; sed expendant, quanta sit Gallorum vis, & opportunitas nocendi, ni copulato milite, qui satis superque esset, obviaretur. Iis & pluribus aliis rationibus ad fœdus perducere non destitit. Tandem cum mensem hoc in negotio trivisset, nihil certi ei responsum est, sed per ambages trahebatur. Itaque ad Regem revertens, pro auxilio consilium retulit. Suadebant enim Veneti proprias experiri vires, quas quando non suffecisse prospicerent, tunc se

A indemnitati Regis, & reliquæ Italiæ provisuros.

Interea Gallorum adventus certiùs afferebatur, Regemque cogebat quamlibet viam, qua se tantas adversùs vires, quam etiam affines sui augebant, tutaretur, periclitari. Visum est iterum ad Venetos tentatum mittere, an prospectis Gallorum jam ingruentibus copiis, veriti, præsenti opportunitate omissa, & ulterius profligatis rebus, reliqui non satis essent ad obsistendum hosti, consilium mutassent, & ita ad fœdus pervenirent. Ex omni igitur Aula hunc, cui hoc munus injungeret, elegit, experientia benè actæ apud eosdem pridem Legationis motus. Quo cum pervenisset, reperit eorum Senatum pæne diffidentem, partem nutu magis quam suffragiis jungere se fœdere Regi, ad distringendum, aut arcendum Gallorum conatum optantem, partem autem maximam & præpotentem, meditantem solita astutia, & neutri se applicare volentem, nihil interim præcisè quod referret suo Principi, Oratori dabant; quos ne penitùs averteret, credere, & spem bonam de ipsis concipere simulabat. Idem ut faceret, Regi suo subinde scribebat, quoniam maximè statui suo conduceret, & facilè diu nutantes hactenus Venetorum animos ad se versurum speraret: tali arte, quemadmodum ad suum votum allicere nequibat, ita ne ad Gallos declinarent, non sinebat, avertere. Aderant eorum Regis Oratores, idem opportunè expostulantes, magnisque pollicitationibus invitantes, illos ad se trahere non desistebant.

Interea Gallorum Princeps ingenti numeroque & robore exercitu Regnum petebat, quotidie se augens Italorum, & deficientium ab Alphonso auxiliis. Nec pauci erant, quos metus id sequi cogeret, jamque etiam Florentini illi se addiderant, & cum Ferdinandus, quem pater in Flaminiam ad obviandum hosti præmiserat, cum antesignanis Gallorum infaustè pugnam tentasset, hoc cognito Alphonsus eum revocare statuit; prospiciensque exitium sibi imminere, decrevit Regnum, quod suum erat, Ferdinando filio relinquere; ipse in Hispaniam privatam vitam acturus abire. Quo peracto, Ferdinandus hujusmodi adepto Regno, hosti, cui par non erat obsistere, cedere necesse habuit, tentatisque nequicquam conditionibus, Neapolim reliquit, quam mox victor ingressus, atque potitus est. Scio autem, hos ad nostrum Regnum eventus nunc adversos, nunc secundos, ad Historiam pertinere, quare ad illos, qui diffusius, suoque ordine scripsere, nosse cupientes remitto. Mihi hæc inserere visum est, ut fide perseverantiaque hominis clarius nihil esse ostenderemus. Quod cum probè calleret, partes profligatas, Regem fugatum, Patriam, domum, juvenemque uxorem, infantes liberos in hostium devenisse manus, & ipse Venetiis exul potiùs, quam Orator videri posset; non deseruit tamen præstitam fidem constantissimè servare, & Legatum Regium in tam modica re præseferre, partesque pro fortunæ iniquitate fulcire. Qua in re, seu sagaci prudentia, seu nimio partium affectu, ea promtitudine animi rem exacti Regis curavit, ac si pro certo haberet, mox Regnum ad Aragonios rediturum. Erat Venetiis Gallorum Orator, cui bene nota erat hujus nostri prudentia, & virtus, quando uterque suo Regi Venetos addere procurasset. Hic non semel ad Regem Gallorum, ejusque Consilium scripse-

rat, esse Venetiis Joannem Baptistam Spinellum, virum industrium, sagacemque, qui optima sinceraque fide rem sui Principis ageret; proinde maximè Regis interesse, hominem talem ad se, suasque partes, quavis arte traducere. Quod profectò facere non destiterunt, sperantes, fortunæ favore id facilè futurum. Quare modò per privatos, modò per Cardinalem tunc Consilii Præsidem, admonere, exhortari amicos, affines, aliaque necessitudine conjunctos, vellent. Cum effectu scribere illi, quæ utilitas sibi foret, deperditis Aragonensibus, ad Gallorum Regis obsequium se conferre, quod honestè fieri posset, pollicentem sibi non modò indulgentiam, & præteritorum oblivionem, sed honores, divitiasque, ac locum inter suos honestum. Hæc omnia summa fide à suis illi perlata sunt, quibus non illico responsum dabat, dissimulans eorum Nuntios; interdum verò adeò cautè, ambigueque respondebat, ut speculam illis daret, minimè, tamen conjectare possent, se à devotione suorum Principum declinare. Verebatur enim, ne suos, qui malè à Gallis habebantur, protervo Nuncio exasperaret, magis tamen, ne fidem labefactare videretur. Itaque inter utrumque pensitatis verbis se librabat. Evenit tandem, quod ipse prædixerat, ut etiam iis, qui adventus Gallorum causa & fautores fuerant, adepto Regno, terrori & formidini devenisset. Quare ad exigendum Italia Gallorum Regem, Potentatus Mediolanensis, & Venetus fœdere juncti, copias suas eodem loco coëgerunt. Quæ cum Carolo Regi rescirentur, approperat in Galliam reverti, veritus ne sibi reditus intercluderetur, in dies augentibus, in unumque se cogentibus fœderatorum copiis. Relicto Neapoli præsidio, exercitus magnam partem secum duxit, citato gradu Italia evadere festinans. Occurrere ei hostes, ut dissiparent; cumque iis apud Tarum fluvium certatum, utrinque acriter dubioque Marte, & ex utroque exercitu multis desideratis, discessum est. Constat enim, eo in prœlio Regem Gallorum etiam alacris militis navasse operam, & sic suum peregisse iter. Rumor erat, illa in pugna Venetorum militem viriliter pugnasse; & si complices idem fecissent, forte Gallus minimè evasisset. Credo enim hoc legentem, quemadmodum gestum sit, nosse cupere, quem, ut superiùs scripsi, moneo Historiam petere. Ego autem meum servabo tenorem, viri hujus acta describere, quo ad etiam facere possim; reliqua tantum leviter, & ubi necessarium duxerim, attingere.

Ferdinandus cum Siciliæ exularet, hunc Legatum suo nomine Venetiis esse voluerat. Cum verò post discessum Gallici exercitus Neapolim repeteret classe numero navium præstanti, militum autem, & propugnatorum manu, à Neapolitanis benignè quidem receptus est, desiderio ipsius, sed magis odio Gallorum, nec minus desidia, inertiaque præsidii. Trahit me extra propositum facti necessitas, posse hoc in reditu Ferdinandi dicere, quam minimè & numeri, & conditionis homines fuerint, qui facinus captarint, quantumve in operando reliqua multitudo perpessa sit, quamve multi nobilioris notæ, qui voluerint rem sibi adscribi, præmiaque donari, facti periculique penitus extorres, Hæc pauca, veritus fœdum scribentium adulationis vitium, sæpe vel mendaciis potentioribus placere studentium, & mentiri minimè timentium. Receptus igitur Neapoli Ferdinandus Arces, quæ in Gallorum erant tutela magno præsidio munitæ, obsidebat, ex quibus quæ Nova appellatur, quotidie & mari per lembos & myoparones infestabat Urbem; & terra per equites, qui in arcem se receperant, itinera & commeatus obcludebat. Has Regis & Civitatis angustias prænoscens Orator Venetiis, exorare, exhortarique dominationem illam, vellet prope effœtis Ferdinandi rebus suppetias ferre; & ne fineret, quod tanto sumtu laboreque ad exigendum Italia Gallorum Regem impenderint, nunc recuperata Neapoli, incassum recidisse. Sic sua persuasione rationibus munita, exegit, ut classem triginta triremium mitterent, proque sumtu apparatus classis, ejusque quotidiano impendio quædam oppida Apuliæ Adriatico imminentia illis pignori dederentur, pacto, ut post pacatum Regnum, computatis, quæ erogaverant, & per Regem redditis, tenerentur & ipsi similiter pignora restituere.

Dum hæc geruntur, præsidium noscens, Napolim defecisse, Arcemque Novam à Ferdinando obsideri, relictis, quæ instabant, Urbem recuperare, aut Arcem obsidione liberare contendunt, adjunctis plerisque Proceribus suarum partium studiosis, qui non ad prœlium, sed magis ad direptionem, prædamque Neapolitanorum invitabant: quod volenti accepere animo, secutique sunt. Adventantibus illis, Ferdinandi copiarum pars non infima apud Hebulum, ut transitus inhiberetur, occurrit, ubi male ab Aragoniis pugnatum. Profligati omnes, captique sunt quam plurimi, reliqui divisi fugam petivere; integrum hostibus suum conficiendi iter remansit. Quod cum Venetias fama pertulisset priùs, mox notitia ad Oratorem pervenisset, quanto in discrimine Regia res esset, ut una, & Urbem tutaretur, & Arcis obsidium non laxaretur, quo, ut par erat, & re ostensum est, hostes statim perventuros esse: gliscentibus partium malis, cura laborque ipsi non minimùm accrevere. Oportuit, novis & magnis exposcentibus rationibus, Venetos quasi cogere iterum Regi, Neapolique prope obsesso, subsidium delegare. Decrevere igitur illius opportuna sedulitate Mantuanorum Principum eorum ducem, equestri pedestrique manu ad Regem mittere. Quo cum venissent, offenderunt hostem, Neapoli nequidquam tentata recessisse, Arcemque ut repererat, obsessam reliquisse. Hæc inter non satis illi fuit labore, & periculo, Regi suo opitulari; verùm & facultatum quod inerat exhibere; aureorum enim duo millia, quæ sibi ad augendam, vel sublevandam fortunam servaverat, promtè, ut se juvaret, Regi ipsi danda curavit: quà postea gratitudine, Rex illum duobus oppidis Calabriæ donari voluit. Ferdinandi res, & hujusmodi, & aliis auxiliis plerisque in dies prævalebant. Verùm cum in persequendis hostibus, illosque obsidendo in valetudinem malam incidisset, nolletque ab eorum insectatione desistere, quoad deditos emitteret, minimè eam curare duxit: quapropter insuperabilis facta est, delatusque Neapolim semivivus, biduo ibi mortem obiit, magno Civium, & alumnorum mœrore, sui autem summa expectatione.

Ut ergo decreverat, Orator Venetiis ad Regem redire, cum Neapolim venisset, Federicum Ferdinando fratris filio successisse reperit,

rit, à quo benignissimè susceptus, & ob tot labores, quos in suæ familiæ obsequiis prosectibusque impenderat, summopere laudatus, quodve tam diuturnam, velut exilium à Patria, consanguineorum absentiam tolerasset, ac satis, & tempore, & rebus, tres annos (tot enim Legatus Venetiis exstiterat) gratissimè commemorans, optare se ait, illum deinceps Aulæ laterique suo inhærere, ut diligentiam, caritatemque Aragonum, quam per ipsum foris exhibitam novisset, etiam domi experiretur. Speraverat enim, ad quietem laborumque præmia pervenisse, pacato jam Regno, & Federico post mortem Ferdinandi, citra dissidium, aut tumultus in Regem assumto: quod secus contigit. Decreverat enim vis illa, quæcumque sit, variis, & dolosis artibus Regnum labefactare, Regemque exigere, cujus rei anxium, suspectumque, amicorum, quibus fidebat, ambiguitas responsionum, quin etiam Pontificis versutia, qui nuper eum coronaverat, reddiderat, adeò, ut omne Regni tempus sollicitus, incertusque exegerit; nec pro animi sententia administrare potuerit. Haud defuit Joannes Baptista, sic perplexo Regi, ac statui ambiguo pro viribus opitulari; quotidie enim provisiones, ut res dubiæ postulabant, in Consilio suggerebat tales, quæ nec omnino suspectos, nec adeò fidentes propalarent, ut libenter dolo machinantium se submitterent. Hac itaque arte, donec unione illa in Regem coacta, prorumperent, & palam hostes se ostenderent, qui hactenus tam submissim, & sine arbitris facinus meditati fuerant, se libravit.

Jam copiæ validissimorum Regum Regnum, terra, marique, undique cinxerant, Regemque coartaverant, ac velut in arcem in Campaniam adegerant, eòque ad expugnandum properabant. Cumque vires Federici hostibus longè inferiores essent, nec subsidium, quod sperare poterat ex parte, inerat: in consultatione erant, qui ultima experiri consulerent, quorum præcipua erat sententia. Sed quoniam decernere acie, militum paucitas inhibebat, decretum est Civitates ad obsidium communire. Hoc in apparatu videre erat solertiam, curamque hujusmodi hominis, Spinelli scilicet, modò in mœnibus sarciendis, modò agrestibus, ut se suaque Urbi ingererent cogendis; nunc rei frumentariæ, & victui instare, nec jumentorum pabula negligere, locosque idoneos ad horrea, & fenilia, etiam deligere. Insuper tum publicè, tum privatim hortari ad molas, pistrinaque molienda, ut si fortè exterius frumenta moliri nequirent, esset intus conficiendi facultas. Hæc cum quidam amicorum prospicerent, tam accuratè, solerterque parare, jocando ad eum, *Actum agis*, inquiunt, *ut quibus campum concessimus, eorum ferre obsidionem valeamus, Civibus interea omni spe, auxilioque destitutis*. Ad quos ille, id se agere bene memorem fortunæ casusque volubilitatis, quæ omni in re, præcipuè in bello, ostenditur. *Quoties enim effœtas res vidimus, subitaneo, & inexpectato eventu, aut morte alicujus, aut ob quid simile, vires resumsisse, optatumque ad finem devenisse*.

Capuâ igitur expugnatâ, hostiliterque direptâ, atque omni ex parte pessimè habitâ, decrevit Rex, conditionibus nequidquam tentatis, Neapolim, Arcesque hosti tradere, se interim Ænariam recipere, sumturus ibi de reliquo consilium. Multa eum Nobilitas secuta,

A spectataque inter comites Joannis Baptistæ Spinelli fides, & Principis affectio, relinquentis uxorem, liberos, denique cuncta in manibus hostium, & eorum hostium, quorum primam infensam immanitatem, sævam, & diram hospitalitatem cognoverat, quamque inhumanè familiam suam tractaverant. Quid autem expectandum esset, cum hostes iratos ad ultionem accessisse hominis adeò obstinatè sibi malevoli prævideret? Attamen inter necessitudinem & caritatem, primas tulit affectus, & devotio partium. Accidit etiam, ut sarcinulæ, quas secum necessariò delaturus erat, ad naves, cum trasportandas præmisisset, diriperentur, distraherenturque. Civitati enim nullus erat

B Magistratus timor, aut reverentia, utpote in similibus evenire solet, & grassabatur libenter Populus. Is itaque naufragus ad Regem Ischiam pervenit, ubi tantisper moratus, donec Rex, impetratâ à partium Ducibus veniâ, ut ei integrum esset, utri exactorum mallet Principum accedere, elegit Gallorum Regem, præterito Hispano, etsi gentili. Scio autem à multis desiderari, cur potiùs hunc, quàm illum præoptaverit, quibus me satis respondisse arbitror, semel, & iterum, ut Historiam, ista scire cupientes, adirent; mihi verò utinam Joannis Baptistæ mores, & gesta solidè scripsisse contingat. Ceterum ea tantùm levi manu tangam, quantum ad institutum meum

C necessaria fore cognovero.

Rex interim mari Gallias ad earum Regem contendit nobili comitatu, quos inter Spinellus hic fuit. Massiliam primò pervenit, ubi nil provisum sibi, aut comitibus invenit. Inde cum aulam Regemque venerari statuisset, jumentis, aut præstinatis, aut conductis ire necesse habuit; ad quem cum pervenisset, nihilominus haud liberalius acceptus; ab ipso enim appulsus die, suis se alere impensis coactus est. Nondum sibi statutum erat annuum salarium, quale nec ut ipsius Federici fortuna indigebat, nec Gallorum Regis opes, & potentiam decebat. Erat enim maxima ejus comitum spes, credentium Federicum ipsius

D Gallorum Regis auxilio in suum Regnum restituendum.

Ita se habentibus rebus, seu Principis Gallorum fuerit inventum, Ferdinandum, quem nuper Federicus pater Calabriæ Ducem nuncupaverat (prærogativa honoris est successuri Regno) seu patris voluntas, ad se in Gallias avertere, qui aptiùs id ageret, Joannes Baptista Spinellus præ cunctis eligitur, qui citissimè ad iter se præparat, magnoque labore, tabellarii celeritate id confecit. Ingresso igitur Regno major illum periculi cura incessit; quippe Gallorum partibus, & æquè Hispanorum suspectus admittitur. Galli enim vetuerant Neapolim ingredi. Aderant è nostris de-

E latores, qui venisse illum, aliquid novi moliturum, autumarent; ideoque observandum diligenter, quibuscum versaretur; quique ad eum scribant, literasque recipiant, perscrutandum. Quin etiam suas amicorumque domos ambiendo circuibant, an fortè furtim subintrasset. Etsi non ea à Ferdinando Consalvo Hispanorum Regis Duce maximo receptus est acerbitate, minimè tamen benignè. Erat enim Tarentum, Ducemque Calabriæ obsidione premens. Qui cum præscripsisset, eum loco sistere, neve ulterius Tarentum versus pergeret, præcidit illi omnem viam, qua per literas, aut nuntios mandata patris ad obsessum

Ducem perferri possent. Inter consalutationes, quas cum Consalvo egerat, non sinere Ducem ad patrem, etiam tradito Tarento, reportare novit: unde clariùs, quod suspicabatur cernens, & Hispanum, & æquè Gallum cupere Calabriæ Ducem in suam quemque ditionem pro pignore, & obside pertrahere, frustraque ampliùs morari, ea celeritate, & labore, quo advenerat, in Galliam reversus est, nuntians Regi, quo in statu rem reperisset, quove reliquisset. Postquam verò Gallorum Rex Mediolanum, quo eum Federicus maxima spe secutus fuerat, reversus fuerat, ipsumque reduxerat exutum expectatione recuperandi Regni: hoc etiam comites, tam nobiles dispicientes, & frustra tempus sese consumere, nec usui Regi suo esse, sed potiùs oneri, propter subventiones, quas illis tribuere necessario haberet è salario tam modico illi proviso, Federicum unanimes adeunt, causamque suam mœsti dolentesque exponunt, quemadmodum ipsius caritate, & obsequio domos, facultates, denique & Patriam, quæ cuncta complectitur, reliquissent, & res eo perducta sit, ut ipsi inutiles onerosique forent: ne desides, inertesque illius res consumerent, optare Majestatis suæ gratâ veniâ, Patriam, resque suas revisere. Sin autem sibi status aliquid emolumenti foret, perlaturos in mortem omnem laborem, periculumque quemadmodum ante digressum statuerant.

Ad quos Rex pauca, spiritum intercludente singultu, & oborientibus lachrymis, nosse se vera, & debita postulare; cui si verecundia non obstitisset, tam benè de se meritos dimittere, profectò obviam obtulisset. Sed quoniam honesta eorum postulatio frontem detersisset, benignè commeatum dare, illosque suum conceptum prosequi suadere. Dolere se pro iniquitate fortunæ, nequisse eorum meritis, & suæ gratitudini satisfacere. Nihilominùs scirent ob obsequia, & exhibitam in se caritatem, semper obgratum fore, & esse: quod sequentis fortunæ eventus ostendat. Sperare tamen ob gratiam Gallorum Principis obtenturum, ut Regno Præsidentibus mandando scribat, domos, & reliqua, quæ eorum fuerant ante sequelam sui ipsius, integra perpetuaque fide restituantur; nec crimini, aut invidiæ habeatur eorum obsequium. Quo obtento eos dimisit non citrà utrorumque mœstitiam, & etiam lachrymas, quorum maxima pars ad propria remeavit. Paruit etiam Magistratus, visis Gallorum Regis literis.

Hic tamen noster Joannes Baptista, velut oblitus suorum Neapolim adire neglexit, ausu secundùm multos temerario, juxta successus providè judicato. Sed postquam sub Federico sectari Aragonios non dabatur, audiens, inter Gallorum Ducem, Hispanumque bellum obortum divisione Regni, & quod tam dupla versutia secreto paraverant, tam citò publicè atrocissimi belli causa exstiterit: adiit Ferdinandum Consalvum Hispanorum Ducem maximum, Baroli velut obsessum se suosque tuentem; erat enim hosti viribus impar. A quo benignè gratanterque susceptus, velut frugi, partiumque suarum devotissimus, negotiisque opportunis adscriptus, qui verò non ut uni tantùm ministerio deputatus singulariter inhærebat, sed omnium munerum participem se præbebat. Aderat enim, si quid de statu belli consultaretur, si quid de resarciendis mœnibus, fossis muniendis, emittendis exploratori- A bus, dandis recipiendisque literis; denique Dux ipse nil agere, nil decernere, eo inscio vellet; probaverat enim, esse illum summa fide providaque solertia, & gestis. Sic itaque, ibique curanti, aut curantibus inhærenti, singulare & necessarium onus imponitur. Laborabat autem exercitus annonæ penuria, utpote cui nisi navibus, & eminus advehi posset. Terra enim hostis potiebatur, & maria sæpe, ut evenire necesse erat, aut tempestatibus aut hostilis classis objectu, intercludebantur. Huic ergo curæ potissimum incubuit modò hortando cives velle credere frumenta viritim, redditurus mox appulsis navibus, quas in dies operiebatur, modò publicè monendo inter se B cogere frumentorum numerum, quem uno in loco congererent; optimè enim callere, quis eorum necessitati & discrimini commodiùs subvenire posset. Hoc suo Ducisque nomine polliceri, nemini in eo damnum perventurum, & Ducis gratiam cumulatiùs adepturos, protegentis non minori caritate Barolitanos, quam suos milites. Sic pluribus mensibus eo modo curavit, humaniter scilicet, nemine plusquam libuerit conferente. At cum pelagi sævitia naves Barolum commeatum appetentes adverso vento aliò delatæ forent, tunc urgente famis periculo, & inde immineret tumultus, expedire visum est, curiosius, severiusque quàm hactenus rem agere. Edixit enim, ut unusquis- C que quantum frumenti penes se esset, scripto ostenderet. Vellet equidem Dux quamdiu exercitum populumque alere posset, agnoscere. Interim à nemine vi extorqueri ne granum quidem permitteret. Hoc sub metu Oppidanos à fraude detineret, liqueretque frumenti summa. Revisendi insuper attentiùs frumentariam rem evenit, reperiri Syros aliquos, seu vetustate oblitos, seu dominorum cura suppressos, quibus reclusis tritici copia ingens effossa est. Aucto igitur frumento, viritim per magnorum contubernia, & per singulos milites, tanta moderatione, & respectu id impartiebatur, ut & ingenti contubernio, & singulorum indigentiæ provisum videretur, esseque D omnibus satisfactum, ipsisque attestantibus Ministris diligentiam ac providam sui curam. Hoc frumentarium ministerium, quo ad exercitus Baroli mansit, non minus fideliter, quam sagaciter peregit. Unde ad hanc usque diem ejus observantia promissorum honorificè prædicatur, nihil non observatum polliciti, nec minori laude apud milites extollitur. Audivimus ipsi, solertia Joannis Baptistæ Spinelli, secundùm loci & temporis angustias, victum abunde habuisse, & quod difficilius, sine rixa, aut tumultu, quem plerumque panis indigentia generare solet.

Profligatis apud Ciriniolam Gallorum copiis, eorumque Duce, & maxima parte mili- E tum cæsis, cum victore exercitu Neapolim venit, ubi suos à Gallis pessimè habitos reperit. Exstiterant enim, è nostris potissimum, illorum res indagantes, quotidie virum incusantes, uxorem familiamque vexantes, remque distrahentes. Hoc enim erat, quo maximè juvare partes valerent, deferre illos, & in sortes adversæ factionis obrepere, indagatores rapinarum, ut ipsi portiunculam nanciscerentur. Hic licet viri hujus benignitatem advertere, qui cum aliqua à raptoribus restituerentur, & benè nosset sibi plura reservasse, nil ulteriùs repetiit. Insuper quos sua scelera carcere occluserant, suo favore, ac precibus ut sol-

solverentur, obtinuit: & hi quidem infensissimi uxori & familiæ exstiterant. Is in convertendis rebus suis, quas dissipatas & laceras hostium avaritia, & odio repererat, tempus impendebat, negotia Curiæ, & Ducis sedulitatem non relinquens.

Interea reliquiæ fugati exercitus Gallorum in agro Cajetano, (quoniam Civitas pro eis stabat) se coëgerant, ut adveniente auxilio, quod Romæ scribebatur, iterum in nos superato Liri arma inferrent. Quod noscens Ferdinandus Consalvus Hispanorum Dux, raptim educto exercitu, quem in hyberna remiserat, citeriorem fluminis ripam occupare contendit, ut hostem ingressu arceret. Dum ergo exercitus è regione starent, flumine eos dividente, erant Ferdinandi copiæ propter hyemis sævitiam, & proximi belli pleraque incommoda, exhaustæ multis necessariis, præcipuè tamen nummis indigebant. Fiscus enim vacuus erat, & vectigalium reditus propter motus plerumque cessabant. Restabat modò Neapolis cum adjecentibus Oppidis, unde aliquid istiusmodi defectui subveniri posset. Delegatur hæc provincia Joanni Baptistæ Spinello, utpote qui annonæ angustiis Baroli tam sagaciter justeque opitulatus fuerat; satageret, unde pecunia exigi posset pro exercitus stipendio. Quam rem, & si difficilius cognoverat, nummos exigere à divitibus, nondum pacatis rebus, quàm ab aratoribus unius oppidi triticum, nihilominus bono animo & spe aggreditur. Primi, quos ad præstandum invitat, fuere ditiores, sponteque oblaturi, summamque collegit, quam ad Ducem, in castra deferens, subsidium fuit militi, & spes subinde se oblaturum. Revertens non destitit à pecuniosis, & qui commodius præstare possent, exigere; fidem Ducis, suamque obligans ad præstitutum tempus redditurum: & hoc modo quantitatem ad Ducem misit. Ipse autem restitit ad amplius requirendum. Instabat autem quotidie Ferdinandus Consalvus denarium exposcere, & ejus penuriam exponere, summoque discrimine illius defectu rem periclitari. Quod ostendens, ac Ducis, exercitusque periculum, obtestans, minasque postulationi addens; memorem quoque fore Regem eorum, qui mutuò rem suam darent, annuens; non paucos iis verbis ad subveniendum compulit, & vectigalia, si qua hactenus libera remanserant, obæravit. Frequentius tamen versura priorum creditorum æs solvebat. Hac solertia inserviendi studio singulis fere hebdomadibus pecuniarum ad Ducem subsidia aut ducebat, aut mittebat, donec adversi exercitus pro ripis starent, alter ut erumperet, alter verò, ut arceret. Postea Regis felicitate, exercitusque virtute, quod ab hostibus timebatur, in illos decidit; transgressus enim noster miles, deturbatisque, qui ulteriorem ripam servabant, in eorum agrum erupit, stratis, fugatisque hostibus, ea strage, ut paulo post, etiam Cajeta in Ferdinandi Consalui ditionem evenerit.

Interea Joanni Baptistæ Spinello, quem præcipuè Dux ipse extollebat, memorans tempestivam illius sagacitatem, contemto labore subsidium exercitui pertulisse, aut misisse: evenit, ut filio nasceretur. Quem ut compatratus necessitudine sibi jungeret, eum è sacro fonte sustulit. Insuper ut fidem illius adversa valetudine approbaret, æger cum esset, jaceretque in Arce Capuana, bis quotidie escam à Medicis indictam, structamque uxoris manibus, velut tutam mundamque sumere procurabat. Hæc etsi frivola apposui, non tamen otiosa, ad sequentia legentibus. Discent enim non modò, quam instabiles, momentaneique sint potentiorum favores, & laudes, verum, & jam quam levi suspicione, aut invidorum susurro, ad odium & perniciem paulo antè laudati vertantur. Interim è Regio, & Ducali obsequio non desistebat, & domui cum pro facultatibus consuluisset, tempestativum, præcisumque visum est Regem in Hispaniis agentem, convenire. Ita qui Italiam, Germaniam, Pannoniam, Galliamque peragraverat, ingressus est intrepidus iter tot æstuosis fretis tranandum, Occidentales plagas revisurus, quem profectò transitum, non citra discrimen timoremque peregit; eoque modo ad optatum Regem pervenit. A quo, & ab omni aula benignè honorificeque susceptus, (ut quibus constiterat ipsius in partibus Aragoneis affectus, inque illarum obsequiis navata egregia, & utilis opera) salutatis reverenter Regibus vivebat. Tunc Regina cœpit ab illo percontari, ad quid tam longum periculosumque egisset iter. Docuit enim Regem modum partæ victoriæ, Regnique statum, Fisci reditum omnem, quibusve partibus & vectigalibus colligeretur, animalium pascua, tritici extractionem, nec minus quantum è sale focisque, demto quod ipse elargitione & compensatione donaverat, remaneret; quibus finibus Provinciæ determinarentur, earumque nomina, & salaria, & reliqua, quæ Regem nosse oporteret.

Iis igitur instructo visum est Principi virum tam frugi ad rerum suarum commodum ad Regnum remittere, quem assiduè per horas sine arbitro colloquens, non solùm amore, sed etiam admiratione sibi devinxerat. Ante ab Hispania discessum accidit Isabellæ Reginæ mors, cujus justis, æquè ac Principes Regni, pullatus interfuit. Honoratus dicam, an Oneratus privilegiis, & Magistratibus ad nos pervenit. Hinc fax tantorum odiorum, & maximè Ferdinandi Consalvi; quippe præsciverat hæc, & ingratissimè tulerat; erat enim perfamiliaris à secretis Principis: unde facilè nosse potuerat. Collatis ergo capitibus, quibus virtutes, honoresque Joannis Baptistæ Spinelli invisa erant, ut tutius id ageretur, privata in domo consultant, quemadmodum advenienti, tot documentis & Magistratibus suffulto, obsisterent, & quæ afferret, irrita facerent. Non desistunt per hujusmodi lenocinii medios multos subvertere, eosque ducere & parare ad illius impugnationem. Hos non adeò privati hominis odium, quam Ducis spes, aut timor adegerat; paratasque invenit, non modò Ferdinandi operas, sed & Civium, plerosque versutia, aut livore pellectos. Ipse nihil antiquius duxit, quam Ducem Ferdinandum humiliter salutare, & Regis gratitudinem pro victoria, & reliquis in se officiis benevolentiam nuntiare, ad quem, & si gratum benevolumque se ostendere vellet, nequaquam dissimulare valuit, quin vultu, & male cohærentibus verbis animum suum ostenderet pessimum. Sic tradidit illi officiorum sibi à Rege injunctorum privilegia, ut ipsius bonâ veniâ exercere liceret. Accepta cuncta non restituit, causatus inesse, quæ Magistratus gerentibus officerent: quod minime velle Regem crederet, proinde illis se abstineret. Hinc non destitit, illum tum per se, tum per Curias, quin etiam per Civitatis

Ele-

Electos exercere, & satagere omnem jurisdictionem auferre: quod minimè obtinuit, cum magna totius Urbis contentione certatum esset. Vicissim seniorum, & amicorum parti, ut in Magistratu officioque persisteret, adversabantur ex Nobilitate plerique, qui dona concessa à Prædecessoribus Regibus ampliare, aut perpetuare postulabant præsentis Regis gratia, cujus Patrimonii is Conservator erat. Quibus ingenuè fatebatur, non suas esse partes, sed domus suæ tantùm dona, & concessionem præscriptis conditionibus confirmare subscriptione suæ manus; nihilominus vigere hìc Cameram Fiscalium rationum; staturum se illius judicio, an quod peterent, jure fieri posset: quod minimè tentavere, diffisi Cameræ sententia. Multi tamen & salaria, & quæ petierant, Ferdinandi Consalvi auctoritate assecuti sunt. Decreverat enim, postquam abrogare penitus cunctam illius jurisdictionem nequiverat, per singulos actus infringere ac delere. Crescebat in dies odium, & licentia lædendi, postquam nosset, Regem his insultibus & injuriis, nec providere, aut remedii aliquid afferre, vererique eum ne offenderet. Unde animos illi fecerat, & Joannis Baptistæ promtitudinem sive fiduciam imminutam, incuria aut lentitudo Regis ostenderat. Has cum inter angustias versaretur, erant necessariorum sibi, & Ferdinandi Consalvi amicorum, qui illum abdicare Magistratu suaderent, si iram magni Ducis lenire cuperet; hoc enim erat illi maximè invisum, se invito, jurisdictione uti. Quibus nullo pacto id se facturum respondit, ut, quod sibi Rex pro sua re injunxerat, alicujus timore desereret. Ubi verò Consalvus cognovit, hæc se impune contra Joannem Baptistam agere, & licenter multa à Rege mandata præterire, decrevit omnino illum perdere, urgentibus intimis suis; corruperat enim è servis aliquos, per quos resciret, qua hora domo egrederetur, & qua reverteretur, & an veneficia caveret escis exploratis utendo, publicè tamen. Et vi in illum grassari indecorum sibi ducens, omnem pervestigabat viam, qua prætextu juris in carcerem traderet; & modò ex iis, quæ in Magistratu egerat, postulando, modò Venetorum amicitiam illi objectans, inquirensque tam Regi adversam, crescente in dies nocendi odio, quod indulgentia Principis nil non audere permittebat, & nuntians, velle hinc amovere, secumque iturum ad Regem ducere.

Iterum certior factus, appropinquare sui exitium, cautumque videns suis intimis Regem adire, idque palam poscere, neque perficere tutum: statuit, quoquomodo aggredi, quod si succederet, bene consultum; sin secus, ubivis honestiùs cecidisse videretur; posse enim alterum, Dei adjutorio, salvari, alterum verò Ferdinandi Consalvi pertinacia, quin periret, impossibile judicabat. Quotis autem diebus cum in Arcem ad ipsum ingrediebatur, votis pro reditu obligabatur. Dum hæc tristia ambiquaque meditatur, ecce febricula eum invasit, sequenti die percontanti Ferdinando Consalvo, cur non sibi adstitisset, responsum, jacere ægrum: quod minimè verum putans, advocatis Medicis reperit sic esse, illique salubria pharmaca reliquaque tamquam necessaria febricitantibus exhiberi. Imperavit ergo illis, ut quotidie statum valetudinis ad se ferrent; misit insuper specie visitationis, ut discretim explorarent, an Medici vera retulissent, qui identidem se reperisse dixerunt. Iis igitur cognitis statuit omnino, vel æger iter suum destinatum peragere, ut qui probe nosceret etiam si non è strato surrexisset, in carcerem traducendum quare ex amicissimis Fratrem Simonettum Sangrium, consobrinum suum, militem Rhodiensem, virum strenuum, omnique vel arduo facinori idoneum sibi comitem elegit; obtulerat enim se ultro itineris, & discriminum socium, & consortem fore. Comparatis pro rerum angustiis necessariis, prima face Urbe egrediuntur, falsis portarum custodibus. Secunda vigilia Vulturnum devenere, ubi ad destinatum locum portitores non offenderunt. Erratum est aliquamdiu, tamdem Oriente Sole ad Lirim fluvium pervenere, quem ignoratum portitores transmiserunt. Ulteriore ripa invenerunt milites Illustrissimi Prosperi Columnæ, sibi amicissimi, & hoc in discrimine fautoris præcipui, à quibus illico extra limites Regni deductus est. Mane autem Clemens medicus, ut ægro consuleret, simul & ut jussioni Ducis obtemperaret, adfuit. Cui uxor constanti, & nihilo mutato vultu, respondit, virum inquietam egisse noctem, nunc obdormire; ne eum importunè expergefaceret, reverteretur, si placeret. Reverso post iterum respondit, adhibitis fomentis quibusdam viro, subitò somnum irrepsisse; orare illum interim, ne quietem rumperet; in suam gratiam, virique salutem, ne pigeret iterum adesse. Cumque tertiò reverteretur, inquit injunctum sibi, omninò visere eum. Dispiciens ergo uxor ulterius rem non posse produci, nec dare verba, protulit chrographum, quod discedens vir ostendendum reliquerat. Continebat enim, & Magistratibus, & cunctis notum esse velle, se Regem suum conventurum Hispanias petere: quod ne fraudi sibi esset, nec fugæ adscribi posset, propalabat. Quo inspecto Dux velut furiis agitatus, delusum se à Medicis vociferans, veredarios illico ad persequendum immittit, insimulans, ad Venetos illum fugam tendere. Infremebat autem maximè in Sangrium, quod ausus fuerit hominem sibi adeò infestum, se invito, relictis suis, fugientem comitari.

Interim Prosperi præsidio Romam ille perductus est, ubi minimè tutum se judicans (verebatur enim, ne Oratoris Regis, amicissimi Ferdinandi Consalvi, auctoritate retraheretur ad eum) delituit apud Abbatem Jacobum Piscicellum uxoris suæ avunculum, donec aliquantulum reficeretur. Inde suum continuans iter, non per vias Consulares, sed per invia, & montium diverticula minimè existimanda, Senas prætergressus est. Illuc enim veredarii eum pervestigatum secuti, spe frustrati revertuntur. Ipse fidentiùs pergebat, utpote per regiones minimè Ferdinando subditas. Pervenit Regium Lepidi, ubi auctus est famulitio; repererat enim germanos Michaëlis Sacerdotis domestici sui, qui ultro eum comitari se se obtulerunt. Iis igitur comitatui additis, Alpes transcendit, febris non adhuc penitus expers, neque injuriarum metum relinquens. Talem se circumspectans, in citeriorem Hispaniam tamdem devenit, unde ad nos nuntium primum de eo pertulit Petrus Torellus, Eques . . . . . Regnique Ærarius, inquiens, scripsisse sibi uxorem, proximè divertisse in domum suam, quæ & comitatu, & statura exactè Joannem Baptistam Spinellum describebat, qui ut valetudine commodiùs se habe-

haberet, festinare ad Regem suum necessariò ajebat; nec non & causam subticuerat; credere, brevi Regem conventurum. Ad quem cum tamdem pervenisset, suppliciter salutat. *Ex quo*, inquit, *honoribus, & Magistratibus à Celsitudine tua mihi collatis, in tuo me, Reique publicæ obsequio, uti, atque exercere voluisti, minimè ob vices gerentis tui diritatem licuit; quin & libertate & vita me privare sategit. Ad te Princeps clementissime veni, relictis necessitudinibus, quin etiam posthabita sanitate, ut sub tantæ Majestatis umbra liberè vitam ducere possim. Honoribus autem auctum, & opibus ditatum me satis reor, cum in Aula tua, te propitio, conspiciar*. Ad quem Rex, nequaquam vultu hilari, verbisque blandis, quemadmodum aliàs eum admiserat; quin succinctis, *bono*, inquit, *animo sit* hortatur; sibi, verò hanc rem maximæ curæ fore. Hoc veritus, ne Ferdinandi Consalvi animum offenderet: quod præ cunctis cavere noscebatur. Cumque ad nos minimè reverti festinaret, donec favor sui hostis nimis præesset, cessare non desiit, quin ex intimis Regis sibi amicos pararet; erat enim ingenio affabilis, & parandarum amicitiarum; continendique eas sagacissimus. Ex Aulicis, Cubiculi Præfectum Dominum Raymundum Cardonam, tunc inter Regios alumnos satis spectatum, quem hodie magnum Ducem apud nos cernimus, conciliavit, & plerosque è Regia. Et cum rem suam ita concinnasset, ut satis honestè, laudabiliterque versaretur, virtusque illum, qui esset, ostenderet: ecce opportunitate dicam, an necessitate redeundi tempus apparuit. Principes enim, & Populi Hispaniarum post obitum Isabellæ Reginæ, Philippum Regem optavere, illoque ingenti favore admisso, visum est Ferdinando, mox Regi, cedere, seque ad paterna Regna reducere, ubi non diu moratus, classem comparatam statim conscendit, ad nos venturus. Sic præter opinionem, quam præsumserat, cum Rege ipso pervenit. Fertur hæsitasse Regem, an procederet, intellecta morte Philippi Generi; tamdem ad nos properavit. Tantæ celeritatis causa nobis ignoratur.

Acceptus est Rex magnificentissimè à Neapolitanis, sicut aliàs scriptum est, cum quo & ipse devenit, acceptissimus non modò suis, sed ferè omnibus, uno dumtaxat excepto, & operis illius. Fremebat enim Dux, cum eum liberè & Arcem intrare, & in conspectu Regis cum reliquis assistere videret; maximè verò cum Rationum Scribæ munus exerceretur. Cumque aliquando publicis officiis, & privatorum beneficiis se impartiret, jam bilis inimici in dies magis gliscebat, adeò ut cum ex Arce regrederetur Ferdinandus Consalvus, & ei obviam in Campo Spineæ Coronæ fieret, conspexissetque eminuscula è regione transgredientem, ira odioque percitus continere se nequiverit, quin posthabita personæ dignitate, in eum irrueret, involuturus ei caput: quod pro tensione brachii cervicisque declinatione vitavit; apprehendit tamen vestem. Interim satellites, qui eum circuibant, strinxerunt gladios, ictusque in ipsum prætulerunt, frustra tamen. Et quoniam res in propatulo gerebatur, multi occurrêre, indignitatem rei videntes: sic ex ancipiti periculo se subduxit. Ferdinandus, ac si nil peregisset, ad Regem perrexit; ipse verò plurimorum comitatu domum reductus est. Profectò res ad memoriam Ferdinandum primum Regem nostrum plerumque revocaverat, qui cum hominem suo privilegio securum Masius (*) Barifices occidisset, quamvis sibi carissimus, & in proximis bellis de se benemeritus, apprehendi nihilominus eum, & in carcerem trudi jussit, nullisque precibus exorari potuit, ut solveret; sed ibi vitam finire coëgit. Vespere autem, cum domus ejus frequens amicis, necessariis, quin etiam proceribus esset ad vindicandum injuriam paratis, ecce Augustinus ex intimis Senatoribus, quos Hispani Regentes nuncupant, adfuit, ipsumque Joannem Baptistam secreto aliquandiu allocutus est. Inde ad multitudinem avidè exitum rei opperientem, inquit: *Viri magnifici, Regio nutu hæc vobis. Res hæc ardua, & in dies proreptura in pejus, Principis imperio reprimetur, eique opportunè sua Celsitudo providebit. Proinde suam quisque domum repetat quietus, & pacem otiumque Regis minimè vexare præsumat.* Eademque & ipse Joannes Baptista repetivit, gratias agens pro ostensa in se dilectione, & ut jussa Regis servarent, precatus est. Sicque inde discessum. Quod adeò neglectum est, ut paucis post diebus Hispani, alienæ sub specie rixæ, ipsum armis prope Michaëlis Archangeli ædem impetierint, insectatique sint, ita ut unum peti non ambigeretur. Eo modo res transacta: an Regis incuriâ, Deus, & ipse norit. Etenim nihil questus, & quod Rex minimè providerat, dissimulans, quotidie illi assistebat, quo ante insultum Ferdinandi solitus erat, vultu munia officiaque amicorum liberè intrepidèque obiens, quippe qui, ut in adversis fortem se præbuerat, ita deinceps temporis & Regis conditiones callens tacitum se ostendit. Dumque Rex nobis adfuit, nihil minori libertate in Magistratu suo egit, sed rem suam, & amicorum, & Aulæ, scitè & audacter curabat. A Rege multis pauperibus senio aut valetudine affectis, solatium annuumque subsidium impetravit. Maxima illi cura inerat officii, & meliorum obsequii; neminem ne verbo quidem lædere. Cum talia perspessus esset, pejoraque machinari in se novisset, numquam in eorum auctorem, aut Consultores, qui criminando dissidii causa fuerant, in convicium aut maledictum prorupit, quin potiùs nonnullis eorum egentibus, necessariis benignè utiliterque adfuit.

Inter multas viri dotes, quæ non paucæ fuere, injuriarum viguit oblivio, quas moribus, & Religioni condonabat. Dum ita se libraret, inter promtitudinem, & cautionem, Rex Hispanias citiùs omnium opinione redire disposuit, cujus itus adeò properus exstitit, ut ex tot nobilibus propinquisque Urbibus nullam adierit. Non Capuam, non Aversam; & quod magis mireris, ne Arcem quidem Neapolis Capuanam, amœnissimosque illos hortos invisere curavit. Classe non adeò magna Cajetam delatus est, ubi aliquantisper moratus, præstolatus Ferdinandum Consalvum; restiterat enim cunctatus expeditionem suorum negotiorum. Urgente illum Rege, multa expostulavit in sui, amicorumque commodum, non pauciora in inimicorum dispendium. Omnia Rex concessit, nonnulla citra suæ Celsitudinis dignitatem. Petierat enixè, ut Rationum officio Joannem Baptistam Spinel-

(*) Parisius.

nellum amoveret: quod inter reliqua obtinuit. Post verò discessum Ferdinandi Consalvi literæ à Rege afferuntur, quibus *Cariati Comiti* erat inscriptio. Privilegia insuper, & tituli honorem *Consiliarii Vicegerentis*, annuum pro labore salarium, sedemque inter Procerum ordines dabat. Hæc hactenus de tam ancipiti periculosoque hoste. Scio legentibus non adeò sævum existimari, quemadmodum nobis cernentibus visum sit, fuisse conflictum, quibus domo quotidie prodeuntibus, vota pro reversione offerebantur. Hæc quam tristi memoria recordamur, notam esse constantiam, ac fortitudinem ejus, orisque modestiam in contemnendis periculis, quam maximè in illa ad Regem fuga, febre correptus ostendit. Superfluum quidem dicere remanet, quam bonis artibus tutum se præstiterit, & constantia, minitanti fortunæ cesserit. Aderat, ut Rex jusserat, quotidie Vicesgerenti, liberiusque versari cum eo cœpit, cui non modò jus dicenti, sed privatas agenti res, inerat. Patuisse sibi aditum, etiam ad amicorum beneficia, videbatur, pro quibus exorandis non desistebat, ipsumque Præfectum domesticis rebus, & nostris moribus instruere satagebat, cui pro vitæ integritate summa adhibebatur fides.

Profligatis interim Venetorum rebus prœlio Caravagensi, ut suam quisque fœderatorum rem consequeretur, actum est. Rex etiam noster Tranum, Brundusium, Monopolim, Hydruntum, coteraque oppida à Venetis detenta, bello sibi vendicare statuit, veritus ne Veneti illi restituere renuerent. Vices enim gerens ad ea expugnanda se accinxit, cujus comitatui, & ipse Comes adfuit, qui non parum ad deditionem prædictorum contulit; eum enim Veneti experiri noluerunt. Legato verò, qui ad res Appulas componendas venerat, intercessit, utpote arbiter utrique acceptissimus, nullâ Venetorum malivolentiâ, Regis autem gratiâ, oppida non modò absque bello, sed sine etiam murmure restituta Regni unire ditioni curavit. Ita bene peracto commilitonis, & consultoris officio cum Duce bono nomine Neapolim revertitur.

Decreverat jam Rex Comitem Ripæ Corsiæ moderatorem nostrum ad se revocare, cui substituit Raymundum Cardonium inter alumnos carissimum, & tunc Siciliæ Præsidem. Ejus adventu Comes maximè gavisus est, nec minori benivolentia ab illo admissus. Erat enim consuetudo inter eos ab Hispaniarum accessu, & postea solidata hic existente Rege compatratus necessitudine. Tempus jam apparebat, & rerum otium, ut sua reviseret, præcipuè Comitatum nuper sibi concessum, quò, bonâ impetratâ veniâ, quamvis gravis discessus Cardonio fuisset, incolumis pervenit, ubi nil antiquius habuit, quam mores, atque instituta subditorum corrigere, illosque ad civilem vitam revocare, pacem inter discordes procurare, exules in Patriam facultatesque reducere, nihilque quod non bonum patrem in filios deceret, committere. Versus inde ad eorum tutelam, securitatemque, mœnia alicubi struere, alicubi partim diruta concinnare, Arcemque novam sibi exædificare: quæ omnia munimentis, machinis, tormentisque non modò propulsoriis, verùm etiam expugnatoribus communivit. Rei verò peculiari, redituum, & proventuum ultimò providit, armenta boum, equorumque maximè instruendo, quibus profectò non ad lucrum, sed potius ad honorificentiam, & liberalitatem usus est, ut qui pullorum jumentorum numquam aliquid venum misit, verùm amicis, necessariisque ingenuè contribuerit; erat enim gloriæ, & honoris appetentior, quàm pecuniarum. Concinnatis igitur domesticis rebus, tempestivum judicavit ad Curiam, penatesque redire, cujus iter nequaquam otiosè peregit. Quippe ad multos Principes, Magnatesque divertit, qui propter itinera degebant, salutandi causâ. Quibuscum vetus erat necessitudo, hac visitatione stabilem perpetuamque firmavit. Non pauciora per ea loca, quæ minimè horum ditioni subdita erant, hospitia, clientelasque comparavit. Quippe quocumque pervenisset, Cives & publicè, & privatim eum conveniebant, nobiles impensas, reliquaquè commoda proferentes, à quibus gratiis actis, nil nisi necessarium esset, sumsisse dignoscitur. Hac ergo via, ut aliquid profecisse videretur, multos amicorum, & stabilivit, & novos sibi paravit. Appulit, & Præsidi, & Collegis, nobisque optatissimus. Diebus non tam multis in Marsos, Pelignosque ad milites, ibi hybernantes recensendos mittitur, quibus ejus adventus carissimus fuit; illis enim hybernas mansiones discrevit, ita ut se, milites, equosque tueri possent. Oppidani separati sua cum omni familia, ut citra injuriam degerent, statuit; & rei frumentariæ modum, quo nec venire cariùs posset, nec viliùs emi. Itaque quod raró evenire solet, utrique optimè, sibi consultum dicerent. Hæc vix peregerat, & ecce literæ ei redduntur, ut quam primum militem ex hybernis educeret, iterumque lustraret, & numeratum, omnisque bellicæ rei instructum, Duci suppetias allaturo Imperatori traderet: quæ cuncta aptè citissimeque perfecit; Ducique ad id bellum præposito in limitem Regni copias integras transmisit. Inde non ante Neapolim remeavit, quàm ad Virginem Lauretanam vota persoluturus, dona præmiserit, perpetuumque suum servans morem, ut nil, nisi Numine advocato inchoaret, nil nisi eidem gratias referens, componeret.

Sperans igitur eo deinceps otio, & tantùm publicis curis, & domesticis posse vacare: ecce novus diuturnus labor offertur, quem tamquam genitum alacriter suscepit. Visum enim fuerat Regi nostro, postulante Julio secundo Pontifice Maximo adversus Gallorum Principem Ecclesiæ statum vexantem, cujus favore Bentivoliorum factio Bononiam ab Ecclesia rebellaverat, & reliqua tentare non desistebat, Raymundum Cardonium in eum destinare. Qui ocissime educto, lustratoque milite, ad expeditionem se decinxit, omniumque opinione celeriùs partem exercitus se præcedere jussit, dum reliquæ coirent, ipsumque opperirentur ad Truentum amnem. Unde iterum numerato revisoque milite in hostem moveri præcepit. Quartò igitur Non. Novembris, quo Festa, quæ prisci Feralia appellabant, nos verò Agenda pro Mortuis nuncupamus, sacri Puerperii MDXI. Urbe egreditur; & qui militum nondum instructi paratique erant, ut sequerentur edixit, die minimè juxta vulgi opinionem fausto, sed urgente Pontificis Legato, magnique referre, Ducis approperationem ad actum existimante. Profectus

fectus est Cariati Comes unà cum eo, qui non modo ut Senator, verùm etiam ut miles prœlio interesse posset, armis instructus apparuit. Apposui egressus diem præter morem consuetudinemque; soleo enim scriptis meis, & nominum, & temporum singula præterire. Hoc verò, ut odii mordacissimum morsum, simul, & fœdissimum adulationis vitium effugerem: quæ consultiùs an emendaturus sim, amicorum consilio providebo. Coacto igitur exercitu, ad ripam Truenti fluminis Regni hujus terminum, præcensoque, & vexillis Ecclesiæ, reliquæque, ut hodie dicunt, Ligæ profectum adeptis, in Bononiam iter cepit, quod peragendum per Ecclesiæ agrum erat. Unde maxima oriebatur cura Comiti, quem rei frumentariæ præfecerant. Insolitum enim erat oppidanis hujusmodi onus vectandi in castra victualia; & rursus miles non adeò stipendio auctus, & eò licentiosiùs vagans, grassari in frumentarios & paganos non desistebat. Præstitit igitur Comes illa sua solita diligentia, & affabilitate cum Pontificis Legato, ut frumentum tutum, & sine direptione ad castra perduceretur; simul & miles suum victum nancisceretur sine vectantium damno atque injuria: quod, donec Anconam perveniret exercitus, novo quotidie labore curatum est. Inde jussu Ducis triremi Venetias transmissus, curaturus, ibi communem Confœderatorum rem. Ut autem expeditius iret, annonaque viliori uteretur, servitia impedientia, equos, reliquumque belli apparatum Ravennæ sepofuit. Venetiis verò optatissimus receptus est. Erat enim ibi Comitis fides, & industria benè cognita esperimentis, apud quos aliàs legationis munus obierat. Adeò fideliter solerterque se gessit, ut non tantùm Regis Legatum, sed uniuscujusque complicum peculiarem Oratorem, eorum commodis se præstiterit; sic enim non inutilis, aut otiosus fuit adventus, ac status. Quippè ejus instantia Venetorum dominatus, & sui militis supplementum, & reliqui exercitus stipendium misit. Interim assiduè exhortabatur Cæsaream Majestatem spem bonam habere in promtitudine præstandarum virium, quo opus esset, & ad expulsionem Gallorum. Jam enim Brixia, & Bergamum ad Venetos defecerant. Dux ergo Gallorum non prius Bononiæ auxilium ferre statuit, quam Brixiam à se defectam nuperrimè recuperare. Per arcem, quæ fidem Gallis servabat, in Urbem irrupit, quam sævè crudeliterque habuit, diripuit.

Ob hanc igitur victoriam properus Bononiam venit, cujus adventu soluta est obsidio. Egrediens inde Ducem Cardonium insectari cœpit. Cumque castra propiùs invicem locassent, & ut uterque opportunitatem rei sibi benè gerendæ expectaret, in agrum Ravennatem devenere, ubi sævissimo illo, & cruentiori certamine pugnatum est. Quo Venetiis cognito, illico Comitem cum duabus triremibus ad Ducem Cardonium conveniendum misêre; Ignorabatur enim, quonam post pugnæ malum eventum se recepisset. Quem multifariam perquisitum, tamdem in Civitate Juliæ novæ (Regni in introitu hæc sita est) offendit, cui Venetorum nomine, bono jubet esse animo, ac de bello minimè desperare; quoniam, etsi nostri maximo damno terga vertissent, non minori detrimento Gallorum copias attritas, & Ducis maximè morte, & ductorum, & militum numero; se verò brevi majores copias coacturos fore, & Pontificis viribus maximè id curantis, & Cæsareæ Majestatis, Helvetiorumque robore. Galli autem sua damna similiter resarcire impotentes, facilè Italia cessuri, aut exigendi erant. Accingeret se modò, utpote Generalem Ducem, reliquiasque fracti exercitus in unum cogeret; aureorumque ingentem numerum, quem attulerat ad stipendium, ostendit. Quem obstinatum cum vidisset, & causas, cur Neapolim repetere oporteret, afferentem, præbito stipendio peditibus, qui ex fuga in unum se receperant, desperans rem conficere, conscensis triremibus Venetias properavit. Cardonius verò Neapolim rediit. Reperit ergo Principem, Senatumque Venetorum magno, obfirmatoque animo ad bellum peragendum, utque id celeriùs, constantiorique fide confici posset, mittitur ad Cæsarem Comes ad stabiliendas pariter, & proferendas inducias cum Venetorum dominatione, simulque ut adventum, Helvetiorum approperaret. Quæ omnia, ut impigrè fideliterque gesta, ita optato successere eventu, quando junctis viribus Galli, intentato prœlii discrimine, Mediolano abierunt. Quemadmodum id contigerit, & Ludovici filius sit Mediolanensium Dux electus, scire cupientem, ad Historiam hujusmodi delegamus. Interea Brixiam, quam Galli benè munitam reliquerant, Veneti arctissimè cinxerunt, brevique ea se potituros sperabant. Cardonius enim, jussu sui Regis, obtemperare cupiens Pontificis monitis, in Cisalpinos devenerat. Cæsaris milites, Helvetiorumque pedisequos Brixiam versùs movit, cujus appulsum Venetorum exercitus non expectandum censuit, solutoque obsidio, alio secessit. Caussam ipsi norunt; fortiorem Cardonium se venire prænoscebant, qui Brixiam haud multò post conditionibus excepit, minimèque eam maximè sperantibus Venetis restituit. Hinc suspicionem, & futuri dissidii caussam ortam autumant, quod ne statim erumperet, Comitis diligentia curatum est, utrique partium discordiarum mala ostendentis, pariterque concordiæ, & pacis utilitates.

Restitit inde Venetiis, Regis sui Ligæque totius commodo, quo ad Veneti se Gallo fœdere junxere. Tunc ad exercitum nostrum, qui unà cum reliquo complicum convenerat, mandato sui Principis pervenit. In Patavium, in reliquum agrum Venetorum moverunt. Hic quantum partes juverit, quamque indefessum se exercuerit, militis Hispani, qui ibi militaverat, testimonio noscebatur, quem inter belli facinora hoc quoque dixisse audivimus, quod tam crebrò statis motisque castris numquam frumenti, non modò penuria, sed ne caritate quidem exercitus laboraverit. Id omne Comitis solertiæ, fideique adscribi meritò debere. Interea Bergomum à confœderatis ad Venetos defecerat. Vastatis Patavii agris, receptisque oppidorum aliquot, visum est ad Bergamum recuperandum properè movere, tum ad illius ultionem, tum ad reliquorum tenorem; cumque illò appropinquarent, agi cœptum est de tradenda ea. Conditiones interim tractari cœperunt, quarum intermedius Comes ipse exstitit, qui utrique partium consuluit; oppidanis, ut se suaque pretio redimerent; Duci autem, ut mulctatitiam pecuniam, quæ inter milites justa conditione sedatè dividi posset, ac pacificè potiùs, quam direptionem vellet, pacta

sunt aureorum millia decem. Restabat Arx majori labore acquirenda, quam non Cives, sed præsidiarii milites tenebant. In eo igitur obsidio Comes etiam strenui militis operam navavit; magnis enim obsessa est discriminibus, in qua pauci desiderati, plures tamen, & insigniores, quam Arcis modicitas merebatur. Cum ergo Cæsar Imperator veterum officiorum in se meminisset, cerneretque recentia quotidie accrescere, exoratum eum à Rege, Vicarium omni Italiæ rei substituit, præesseque voluit. Gessit hac in sua Præfectura nonnulla alicujus momenti; sed quoniam ad magnitudinem eorum, quæ gessit in tuitione Veronæ, quam scripturi sumus, frivola videri possent, omisimus. Placuit quippe Cæsari post Vicariatum illi traditum, ut Veronæ præsideret, opportunæ profectò sedi, seu, ut oppidis, exercituique consulere, & subvenire posset ex locorum propinquitate; sive auxilia à Germania evocare, & stipendia cogere, atque Cæsaris præsentia non eminus ad incidentes res occurreret. Cumque præsens adesse nequiret, conjugium filiæ Isabellæ, quod tractabatur, uxori Liviæ perficiendum composuit. Juncta itaque est Joanni Francisco de Capua, adolescenti, moribus, & forma decoro, Comite Altavillæ genito, successuro dominationi ingenti. Et quamvis dotem aliquantulum modum excedentem (aureorum siquidem XIV. millium exstitit) omnes tamen optimè erogatam eo in conjugio censuerunt. Traduxit eam ad filium Comes ea pompa, apparatu, & cœnarum magnificentia, qua hac nostra tempestate Baronum, aut nulli, aut pauci.

Interim Helvetii sumto stipendio, quod promiserant, Piscariæ scilicet morari, minimè servavere; quin imò sublatis signis patriam versùs festinantes abiere. Hujus subsidii frustratus spe Comes, & videns campo omnino cedendum, Veronæ cum esset, ad obsidionem tolerandam obfirmat animum; pro comperto enim habebat, Gallorum exercitum unà cum Venetorum copiis ad se expugnandum venire. Erant Veronæ secum Marcus Antonius Columna, vir equidem strenuus, sed comitatu, non adeò valido suffultus, & Helvetii aliquanti; Hispanorum verò, & Germanorum XII. millia numero. Galli autem, junctis jam Venetorum Legato, & exercitu, quotidie Veronæ approximabant: Postquam autem Veronensem agrum intrassent, castraque nec moverent, nec ponerent; neque in eos Marcus Antonius, & qui Urbi præsidebant, irrumperent, proque militum paucitate damno aliquo afficerent, incommodo tamen, & molestia longè majori afficerentur: Comes Cæsarem de statu rei certiorem facit, urgetque ut stipendia flagitanti præsidio mittere non tardaret. Interea ad muniendam Urbem se converterat, resarciendo mœnia, ubi collapsa fuissent, subrigendo aggeres locis, quibus hostes tormenta, & machinas locaturos verisimile putabatur; propugnacula insuper & turres, unde obsessores etiam eminus, infestare possent; & Urbem circumeundo, ut lædendi opportunitatem cognoverat, arma, tela, milites opportunis armis destinavit, ut cum tempus exegisset, non tumultuosè, hac illac erraretur; sed nosset quisque locum suum, & ordinem servare. Insuper maximè pertimiscendus erat Civium motus, quando plebs Venetorum dominatum optare videbatur. Hæc provincia

A uni Comiti moderanda obvenit, quam cautè salubriterque administravit, edictoque sanxit, ut nulli Civium liceret belli muniis interesse, nec vigiliis, nec diuturnis operibus immiscere se; externorum præsidio, hoc in obsidio utiliter ad Civitatis quietem usurum. Et ne fortè per cuniculos hostes irrumperent, diligenter cavit; denique nil, quod ad Urbis munitionem conduceret, omissum. Cumque optimè calleret, Urbes non minùs fame subigi solere, quam machinis expugnari, majorem victui adhibuit curam, moderatiùs illum partiendo. Quod & si duriùs miles perferret, ratione tamen, & gloriæ ostentatione tolerare suasit.

B Sensim inter hæc Gallorum, Venetorumque exercitus Civitatem arctare satagebant, & si à . . . . . damno, & incommodo officerentur. Postquam verò ad mœnia pervenere, castra, non citra multorum stragem, posuere. Diviserunt bifariam copias. Veneti in Vicentina porta Orientem solem spectante, consedere; Galli autem in Portam, quæ Mantuam versùs emittit tetendere. Quod duplici ratione excogitarunt; altera, ut itinera, & commeatus obstruerentur, quà obsessis inferri poterant; altera verò, ut propugnatores distraherentur, neve eodem conglobati loco robore firmiori obsisterent. Apposuerant interea hostes utroque ex latere tormenta, mœniaque
C nullâ interpositâ pausâ, ne noctu quidem, pluribus diebus quassavere, adeò ut ingens murorum spatium utrinque demoliti sint. Et Veneti quidem à Vicentina porta ad Campum usque Martis per stadia aliquot eos diruerunt. Nec minori ruina, aut spatio breviori, suum Galli peregerunt inceptum; Quippe à Porta Mantuana, quæ Occidente Sole illustratur, similiterq; usq; ad Urbis Civitatulã (munitionis id nunc nomen est peculiare) prostravere. Nihilo tamen deterriti oppidani aliquam deditionis spem dedere, quamquam XVII. millibus maximarum machinarum, minorumque tormentorum ictibus, & tanti spatii murorum oppositione privati forent.

D Comes interea ea cura non tantùm suum munus obibat, sed alienis non ut unus intererat. Quippe qui circuire Urbem, vigilias mutare, parare machinas, hortari milites, cuicumque operi accurrere, perpetuoque laborans, insomnes noctes transigere; eoque suo studio, & labore devenerant, ut tam graves hostes, tantis mœnibus prostratis, non timerent. Visum tandem hostibus Urbem per murorum ruinam impetere, in eamque irrumpere. Aggressi ergo magno impetu, usque ad verticem eorum devenere, quibus præsidiarii milites suis cum ducibus strenuè occurrerunt; hastis gladiisque cominus pugnatum est. Tandem vi præsidii, & terrore fos-
E sarum, reliquarumque munitionum, quas structas intra Urbem cernebant, deturbati sunt. Hoc in aggressu alteram tuendo partem, boni ducis, ac strenui militis operâ, Comes ipse tutatus est. Depulsis è mœnibus hostibus non parvo damno, & dedecore, aliquantò laxiùs Urbem circumdare statuerant, eaque, postquam vi expugnare nequirent, fame potiri: quarè diligentiùs observari, ne victus inferri posset, curavere. Hæc autem hostium à mœnibus secessio, & si admodum pauca, oppidanis quietem aliquantulam pertulit. Unum tamen Comitem discrimini periculoque majori objecit tumultus militum, qui in præsidio erant,

erant, reposcentium stipendium, & abundantiam, ipsumque appellantium deceptorem, qui spoponderat brevi, & salarium, & commeatum, neutrum hactenus apparere: Ventres eorum, & marsupia variis pollicitationibus non expleri, ac se exacturos frustratæ spei pœnas. His dictis, ingens Germanorum globus in domum ejus erupit, bonamque partem supellectilis deprædatus est, & apothecam omnem exhausit; vini enim penuria maximè laborabant. Comes verò iis angustiis in Arcem, in quam se receperat, advocatis ductorum primoribus, & quibus sanior mens erat, ac inter suos auctoritas major, præsentis penuriæ caussam, obsidionem strictiorem esse monstravit, sic & stipendii dilationis. Nihilominus pro rerum parcitate consulturum; brevi certè Cæsarem suppetias missurum, & omnium affluentiam, stipendiique supplementum; & hoc pro compertò haberent. Interim vasa argentea, & si quid pretiosius ei inerat, etiam quod mutuò invenire potuit, impertitus est. Victus curiosiùs perquisitus, parciusque divisus. Vini cum nihil inesset, primus ipse aquam haurire cœpit, paneque infra secundario uti, nihilque delicatum sibi apponi. Mirum profecto edidit, ut Germani citra merum victicarent, aquaque contenti essent. Iis suasionibus, affabilitate, & exemplo, quievit aliquantisper seditio. Insuper, importunè poscentibus, tollere vestigalia necesse habuit, utque illis vilius utensilia præstinarentur, salario, quo inde se suosque alebat, privare. Sic magna hac in rerum caritate, præsidium pollicitationibus, & spe in officio detinuit, donec subsidium à Cæsarea Majestate advenisset. Quo appropinquante, hostes sublatis tentoriis obsidionem adeò subtimidè solverunt, ut pauci, quibus permissum est extremum carpere agmen, jumenta atque impedimenta nonnulla deprædati sint. Ad hunc finem devenisse tam longum, pertinaxque obsidium (nam sex menses perduraverat) in primis fide, virtuteque Comitis, ferme tenetur.

Liberatâ igitur Veronâ, intromissoque commeatu, visum est Comiti per se Cæsarem consulere; tutelâque Urbis, Vicario ducibusque commendatâ, paucis comitantibus expeditiùs ad ipsum pervenit, à quo benignissimè susceptus, magnificèque laudatus, debere tantis officiis in sui obsequium præstitis multa fassus est, quorum nec inmemorem, nec ingratum fore. Exposito deinde Veronæ statu, & quæ ad eam resarciendam, similiterque conservandam conducerent, postea stipendium militum, quibus suam oppignoraverat fidem, vellet Sua Majestas illico solvere. De provisione Urbis nil retulit. Salarium militare reportavit, statimque expectantibus militibus contribuit; cui gratias egere summas, illumque caritate paterna amplexi sunt; in primis tamen Hispanorum primores. Deinceps non illa sua provida diligentia Urbem concinnabat à Cæsaris reditu, sive ex illo quid præsensisset, sive præsagiret, quod mussitabatur, brevi scilicet Veronam in Gallorum Principis manus deventuram, & per illum Venetis restituendam, conditionibus ipsis notis. Quod non multos post dies cum omnibus liqueret, Comes nemini dignatus Civitatem tradere, præterquam ei, qui illam sibi crediderat, properus Cæsarem adiit, illius Magistratui Urbem, Urbisque curam relinquens; festinationis enim tam citissimæ caussam credimus, ne restitutionis Veronæ ipse

A minister inveniretur. Quò cum pervenisset, humanissimè amplexatus, magnificisque verbis honestatus, proque laboribus proximæ obsidionis exhaustis grates dictæ. Petierat enixè, ut eum bonâ ipsius gratiâ & veniâ liceret jam patriam familiamque invisere, à quibus tamdiu, eminusque, in ejus obsequium abfuerat: quod minimè obtinuit. Imò paulò mox ad nepotem Carolum Regem nostrum pro rebus non quibusvis credendis, suo nomine delegavit. Ibi honorificè susceptus. Noverat enim probè Rex illum Avorum Majestatibus omni vita deditum, utiliaque, & gratiosa illis navasse. Legatione ergo edita, benignèque accepta, responsum per veredarios ad Cæsarem delatum, ipsius ad nepotem approperavit adventum, ubi eum Comes præstolabatur. Carolus quidem Rex præsens videns, quæ de eo diu acceperat, à se discedere noluit, sed in suum Consilium cooptare curavit, in quo summa cum laude hodie degit, perpetuò sui similis, ut ultimo semper officio & decore se augeret, & priora benefacta solidaret; talemque in recens consilium insinuando se laudabili perseverantia gerit. Qui, quamvis Germanorum mores non adeò nostris congruant, brevi tamen illorum perceptâ naturâ humanioribus se adjunxit, reliquos adeò discretè pertulit, ut nulli eorum particeps fieret, nec indigenas omnino horrere videretur, eaque solertia suâ laudabilis omnibus approbaretur. Dumque sui Principis, illiusque Imperii rem ageret, minimè omittebat Patriam juvare, & Civem amicumque bonum se exhibere.

Interea cum ab uxore, reliquisque suis expostularetur impensè, curaretque, ut quàm citiùs posset ad nos rediret, medio hoc tempore nova necessitas permanendi appetiit. Decreverat enim Rex, Consilii Principem, quem magnum Cancellarium vocant, comitantibus è Senatorum plurimis, ad Hispanos mittere, ut res ibi nutantes stabilirent, darentque operam, ne quid turbidi aut novi ulteriùs serperet; utque pedibus irent, ne maris casus eos præpediret; se verò, cum per tempus licuisset, mari assecuturum. Quare multis probis viris & capite depleto Consilio, necesse habuit ipse Comes pluribus negotiis invigilare, cum classis pareretur, instrueretur que armamentis militaribus, commeatuque. Hæc omnia ut diligenter fierent, elaborabat. Interea Regem ad Hispanos tamquam ad Principatus sui columen ire satagentem hyemis sævitia, adversi flatus, horrida fluctuum tumiditas aliquandiu inhibuere, (estque illa transvectio periculosa, & omni parte ferè inhibita) jussit omnem commeatum, & quæ opportuna imposuerat navibus, deportare, expectaturus vernam commodiorem navigationem. In hoc demorandi consilio, ventus, qui hactenus adversabatur, in secundiorem mutatur. Quo viso nauticarum rerum periti mutant sententiam, jubentque incunctanter naves omnes conscendere, asserentes ventos perflare prosperos ad Hispaniæ usque appulsum, idque ipsis observatum. Itaque de quarta vigilia, Virginis Matris natali die spe bona solverunt secundo navigationis flatu, qui non diu tenorem servavit. Quippe tertio à digressu die adversi flatus adeò sævi surgunt, ut iter ad destinata peragere denegarent. Nautæ ergo quantum per tempestatem licuit, ad Regem deferunt, maxime in discrimine rem versari: impossibile quippe his flatibus incœptum peragere iter. Tria superesse, è

è quorum uno sibi & classi consulere possunt: aut si proras, unde moverat, verteret; aut si portus alienæ ditionis intrare vellet; tertium si per æquora errans opperiri ventum vellet. Quibus Rex nullo modo rediturum se dixit; in alienas manus prorsus non desiderare se deventurum. Darent operam, ut errando opportunitatem perficiendæ viæ expectarent. Errando ergo juxta Regis sententiam & imperium, ecce optata maturiùs spes perficiendæ navigationis suæ apparuit; flatus enim quietiores, ac ad Hispaniæ litora ducentes adfuere. Directis igitur illuc prioris, modò plenis tumidisque velis, modò placidis, & malis adhærentibus, suum tenuere cursum. Itaque dum montes videntur Hispani, Rex viciniori litori exponi se jubet: nausea & navigationis molestia adeò eum turbaverant, ut ad portum non eminus adire neglexerit. Pagum autem, quo tantùm Regnum auspicaturus erat, modicis & paucis potiùs mapalibus, quàm casis inhabitatum vocant incolæ Villam-viciosam, ubi parumper propter incommoditatem moratus, per montes inclementes & asperos ad frequentiora ire contendit, donec ad optata perveniret. Inhibuit enim proceres Regulosque Hispanos etiam Celtiberiæ, quorum fœcundissima est, sibi occurrere, excusans hospitiorum penuriam, jussitque in Valle Olitana se illuc properantem opperiri; commodiùs illic futuros incolatuque & annona. Hæc sunt ad nos de Rege, comitatuque perlata. Nec ignoro, navigationem hanc contemtui gestorum nostri Principis fuisse; sed quoniam obsequiosam in suos Principes perseverantiam nostri Comitis innotescere volumus, non ab re huc divertisse videor.

Navigaverat enim Joannes Baptista prius, & mox Comes interna fere maria omnia, quorum discrimina & varios casus perpessus, nil tamen deterritus, quin Oceani diros procellososque fluctus, importuosaque litora, & maximè hoc in trajectu experiri voluerit, cum probè nosceret nostri maris Mediterranei tempestates & turbines malaciam esse ad trajectum a Flandria ad Hispanos hyberno maximè tempore. Dum Rex noster ibidem, quo convenerat, componendis Regni rebus recenter aditis, conventibusque peragendis immoraretur, cunctis Comes adfuit, cujus & fides, & auctoritas omnibus approbata est, ita ut Hispani, quem olim integrum apud Regem vita functum, fidumque cognoverant, tunc sagacem & consultissimum Senatorem perspexerint. Verebamur interea, qui tam diuturna absentia torquebamur, ne laudabiliora ejus opera, & ejus in Principem caritas diuturniorem efficerent, cum minimè sperantibus allatum est, Regem commeatum dedisse, ut bonâ suâ veniâ domum reverteretur: quod quidem tam gratum, non solùm nobis necessariis, sed omnibus exstitit, ut vix præ nimio desiderio crederetur, donec digressum à Rege audiremus. Itaque Patriam versùs cepit iter ad quam III. Nonas Junii terrestri itenere pervenit, magnoque cunctorum favore & amore admissus, adeò ut ultra Capuam pars ei occurrerit maxima, & omni via Neapolim usque obviam iverit gratulatum ei adventum. Eaque frequentia Urbem introivit, tantoque comitatu conspicuus, non minori Civium frequentia in compitis, viisque, per fenestras quoque mulieribus eum percarissimum spectare cupientibus, ea pompa instar ovantis in Arcem, Vicegerentem salutaturus, devenit, atque inde læto spectaculo omni Civitate deductus est.

Post tam multos laudabilesque exantlatos labores, post nomen ingens meritò partum, post tot itinera impigrè confecta, tamdem Comitem, Ferdinande carissime, tibi domum reduximus bene auctum, & cumulatum honoribus, & amore. Quem, si vis, vivendi præsentem normam, & quidquid aut discere, aut imitari optaveris, intrà limen domûs uno exemplari, Patre scilicet tuo, invenies. Nec mercedem ullam reposcit, nisi ut se Patre dignus Filius dici vocarique possis. Ergo incipe tempestivè gratias reddere, ut jam noscat, quem fortunarum successorem habere voluit, eumdem sui imitatorem videat. Quamobrem illum sectare, illiusque loquentis ex ore pende; motus, gestus studeas pro viribus sequi, quæ te citiùs & rectiùs ad metam probitatis ducant. Nec lineam, nec regulam invenies, minimèque Præceptorem omni Jure, qui te instruere tanta caritate & experientia possit, & velit. Debes profectò multum. Etenim ultra genituram educavit te instar magni viri filium, & cum minimè equos conscendere posses, mannulos tibi paravit. Mox quando adolescere cœpisti, grandiores adfuere equi, vestes pro ætate satis splendidæ, & sumtuosæ, tum sericæ, tum laneæ, adeò eximiæ, ut sericas illas pretio vincerent. Pædagogos, quibus Latinas Græcasque literas perdisceres, comites insuper, qui tecum perreptantes adirent, honestosque tui amatores apposuit, & gladiatores, qui te retusis ensibus instruerent, ut quando necessitas incumberet, cuspidatos dexterrimè inferre ictus, & cautè declinare noscas. Et postquam nostra ætate etiam ingenuis Musica in honore pretioque habetur, peritos calientesque eam tibi adhibuit, qui cantare & saltare probè docerent, ne quando fortè rusticus & indoctus dicereris. Ac te modò virum ingenti matrimonio copulavit, utpote Bisiniani Principis ex sorore nepti, itemque Ducis Andriæ, ejusque fratris Neritoni Marchionis filiæ. Magna profectò hæc, sed plus quia te virtutibus addixit; lasciviendi enim viam obstruxit. Cum ergo memineris te Viri, tot tantisque dotibus prædìti, Filium & heredem, nil profectò turpe, si illum mente revolveris, cogitare, nedum perficere audebis; & si fortè quid indecorum subieris, protinus abjicias, & nullatenus ad effectum perducas. Perge ergo assidue hæc meditari, ne memoria excidant, & summopere observa, ne à paternis vestigiis divertaris. Quod si is fueris, quem optamus: omni studio imitari conaberis. Sin autem (quod avertat Deus) secus vixeris, & ad deteriora perlaberis, scias, id magno futurum opprobrio & damno, & felicitatem quietemque, quam parentes tui tanto labore, industria, periculo, sibi tibique hereditariam paravere, male vivendo corrumpes: & parentes tristes mœrentesque tuis nepotibus reddes. Quod te vitare iterum atque iterum moneo, maximè cum nulla peccandi oblata fuerit occasio; quin imò cuncta ad honestè vivendum ultro parata & apposita fuerint. Vale, & si te tuosque parentes amas, te dignum iis filium præsta.

DE VARIETATE FORTUNÆ,

AUCTORE TRISTANO CARACCIOLO.

ETsi omnia vanitati submisisse, sapientissimum Salomonem illum credebam, & ea præsertim, quæ sensibus noscuntur, & manibus tractantur; assertione tamen volubilitatis nostrorum temporum factum est, ut non modò credam, sed videam, manuque tangam, esseque rata existimem. Quippe legeram apud illum, & nonnullos alios, antiquarum varietatem rerum, audieramque præsentium, quàm infirmi essent dominatus, & Regna, quàmque fluxæ & labiles opes & divitiæ, quàmque momentanea forma & pulcritudo, quàm denique pervia pœnitentiæ voluptas & lætitia, quibusvis deliciis comparata. Quæ cum summo studio, maximaque facundia retulissent, & adeò præ oculis illa nobis posuissent, ut pæne cernere videremur: tamen longè magis movent, afficiuntque, quæ nostra ætate contigisse novimus, & tanto efficaciùs nos vexant & premunt, quanto infeliciores fuisse etiam illos castos, priscos, & sanctos viros, præsentia hæc arguunt, ita quod cum miseremur majorum, & affligimur præsentibus, de posteris melius sperare desipientium esset. Ergo ita circumsepti ab hac vanitate & volubilitate rerum vivimus, quarum nos pars maxima sumus; pudet dixisse sumus, cum homini tam nihili, tam futili, suique incerto, minime conveniat, nisi ad supera stabilia, perpetuoque læta, quibus conditus est, pro sanctis Dei monitis & mandatis se erexerit. Ad quod maximè facit, reliqua (præter Animum, qui solo divino fultus auxilio ingentia, & immortalia optare, & assequi potest) contemtui despectuique habere, atque illa faciliùs nos ad se trahentia, quàm vana, inutilia, fallaciaque sint, jugi memoriâ per exemplorum ostensionem noscere. Omissis ergo antiquorum variis deficientis variantisque vitæ casibus, quibus omnis scatet Historia, conemur ea, quæ hoc nostro Regno, atque ætate gesta sunt, recensere, utpote spatiis viciniora, quæ magis nos cautos ad nostram conditionem noscendam reddere valeant.

Igitur ab expugnatione hujus nostræ Urbis ab *Alphonso Aragonum Rege*, ejusque direptione, ut par est, tristi enarrationem ordiemur. Antehac gestorum per me nihil novi, & hujus rei minimè meminissem, ni magnitudo facinoris pavores ingentes, strepitus, & discursus diripientium Civitatem tenellæ memoriæ servandum impressissent. Cepit Urbem Alphonsus, exegit hostem Renatum, triumphavit more Majorum, qualis ante eum apud nos nemo ostendit se Regem; &, quæ Majestatem Regiam decent, exercuit, donavit, regia spectacula edidit, & magnifica cujusvis generis, nuptias celebravit, equestres hastarum ludos, convivia, & sacrorum pegmata exhibuit publicè; & ut paucis absolvam, nil denique omisit, quod sibi laudem & gloriam, Populoque hilaritatem exhibere posset. Quin & venatui, aucupio, Venerique affatim indulsit. Regiam nobili, speciosa, magnificaque supellectili ornavit. Auleis exquisitissimè elaboratis argento, auroq; adeò abundavit, ut repositoria in Turris effigiem substructa, vel erecta, sustinentibus animalibus eodem metallo fabricatis, suisque pretiosis armis instructis, multiplicibus vasibus non ad usum tantùm, sed ad invidiosam ostentationem opplerentur. Gemmas, margaritas, carbunculos, ceteraque id genus pretiosa enumerare vanum esset, cum constet, iis rebus reliquos suæ tempestatis anteisse Principes, interjectionibus tamen iis, quæ lætitiam sæpe interrumperent, multaque etiam, quæ mœrorem, querelasque inducerent, Germanorum ignominiosa relectio ex Hispaniis; & alterius mors; patrimoniique ibi amissio; clientes, partiumque suarum fautores, tot Hispanos Principes viros ad se exutos bonis, exulesque devenisse, quibus consuluisse, & eorum victui prospexisse non sine angore animi credi par est, dispendioque maximo; & præcipuè cum præsentibus illis, se aut impotentiæ, aut ingratitudinis argueret, cum talia passos sua sub spe videret; bellorum infelices exitus; solutæ cum ignominia, & derisu Urbium obsidiones; crematæ ab hostibus naves intus Neapolitanam molem; ipsoque spectante obsessa, & pretio redempta classis corrupto aëre; adversæ profectò minæ adventantis Andegavensis Regni æmuli, magna Italiæ parte, & Pontifice illum attrahente; præsumti Regni novi motus (quibus parem nequaquam futurum multorum opinio erat) maximè vexabant, & felicem negabant. Ad hæc heredis sollicitudo, quando ipse Ferdinandum nothum in hoc Regno sibi succedere vellet, & fortè Carolus Vasconum Princeps ex fratre Nepos adesset, & valetudine, qua decessit, aula omnis esset in factiones partesque divisa: cum alii Ferdinandum, alii Carolum Regem vellent, quæ eum graviter

viter ægrotantem non latebant, adeò ut triduo ante obitum è nova Arce, cujus occupatio plurimum ad Regni successionem referre credebatur, ad Megarim, quam nunc Ovi Arcem appellant, transferri se voluit, ne promiscuus utrisque pateret aditus, sed tantum iis, qui filium Ferdinandum Regem præoptabant, in cujus verba & Arcis Præfectum jurare coëgit. Iis sollicitudinibus, molestiis, curisque anxius decessit, morbo insuper immundo, & pertinaci, involuntario scilicet, insensibilique spermatis fluxu. Hæc exitialis illi exstitit valetudo. Sed quoties lustratam Urbem meminimus, & suscepta redditaque vota, periclitante illo? Quot læta, tristia, magnifica, modica, & Regi, & Populo suo mors momento composuit? Numeratur etiam inter ea, quæ tristem illum reddebant, præsumtio, futuræ successorum minæ. Dum enim Castrum novum ex diruto tam nobile restitueret, sæpiùs dixisse fertur: *Si aliud, quam Novi, loco nomen inesset, profectò ne quadrantem quidem in illius instauratione erogaturus esset*: Si quidem pro comperto duceret, & Arcem, reliquumque Regnum, non diu post in alienas, hostilesque manus deventura. Sed idem, quod priùs Castro servante nomen, non velut munimentum à se positum; sed prædæ loco cessurum hosti. Potuerat Regis hujus vita satis documenti dedisse, quam infirmæ conditionis simus, qui tantum Regem sic jactatum fortuna vidimus; nisi filii, nepotumque progressus & exitus id clariùs ostendisset.

Adsit ergo *Ferdinandus* filius, & hic Regnum auspicatus, adeò crassante pestilentia, ut Neapolim relinquere, Capuamque secedere coactus sit, nondum stabilita re, & nutante Regni magna parte novitatibus audente, id procurante *Callixto* Pontifice maximo, qui non desistebat Proceres, Regnique populos adversùs illum suscitare, tum Pontificali auctoritate, tum Ecclesiæ prætenso jure: Miserat enim diplomata, quæ Bullatas hodie literas nuncupamus, quibus cuncta in favorem Ferdinandi edita à primoribus irritabat, eumque deinceps regnare inhibebat; subditosque sacramento solvebat. Hæc quotidie intentiùs meditantem Pontificem mors occupat, in cujus locum *Pius Secundus* suffectus, adeò benignum, favorabiliemque illico Ferdinando se ostendit, ut Callixti revocaret literas; & anteriorum in Ferdinandi favorem, additis insuper suis, ratas haberi voluerit; quin etiam Legatum, qui corona, reliquisque insignibus Regiis illum ornaret, in Regnum miserit. Vix coronam sumserat, & ecce Tarentinus Princeps ipsius Ferdinandi uxoris Avunculus, unà cum Rossani Principe ejusdem Ferdinandi sororio, quos quasi stabilimentum successionis Alphonsus pater illi providerat, plerisque aliis sibi adscitis ad Andegavensem defecere, in illumque evocatum juravere. Itaque factum est, ut reliqua fere Regni pars ab illo brevi defecerit, despicabilemque haberet. Nec defuere, qui eum insidiis appeterent, quippe cum per intermedios conventum esset de compositione cum Rossani Principe, coram per se remotis arbitris agere, ad destinatumque locum uterque devenisset, duobus solis comitibus, non propugnatoribus, sed spectatoribus potiùs, ubi nunc data receptaque salutatione, paucis ultro citroque habitis verbis, Princeps sociis ad id ductis annuit, illicoque strictis gladiis in Regem pergunt, qui & ipsum ad propulsandam vim nu-

A dato gladio offenderunt. Referre solebat Rex, cum inter loquendum verba Principis titubantia, minimeque præsenti congressioni accommoda accepisset, in suspicionem futuræ perfidiæ devenisse, ideoque tam paratum promtumque hosti se obtulisse. Deveneruntque tamdem cominus, ut gladiis se impeterent, pluribusque ictibus nequidquam illatis (erant enim utrinque armis muniti) Rex à tribus fere circumventus, eà se alacritate tutatus est, ut illæsus hostes dimoverit. Interea, qui eminus spectabant, voces sustulerunt, & Regis comites se proferre cœperunt. Sic frustratus opinione Princeps cum comitibus reversus est. Repertum, ubi decertatum est, mucronem accepere,
B & veneno tinctum fuisse deprehenderunt; exciderat enim inter impetendum è tribus uni.

Non diu post apud Sarnum profligato fugatoque exercitu, castris amissis direptisque, tutari se Neapoli fuga necesse habuit, ubi obsessi instar, usque ad suppetias degit adeò arctè, ut gratia remittendi curas, inter astantes mœnibus ruinas ac macerias accipitribus aucupatus sit. Quo tempore Isabella uxor quotidie in Divi Petri Martyris claustro, vasculo ante se posito velut stipem emendicaret ab iis, quos ad hoc evocaverat, pecuniamque in sui, militumque subsidium mutuò posceret, artificumque omne genus, ut sibi, viroque indigentibus quilibet sui artificii opera crederet,
C persoluturam se brevi, occasione oblata, polliceri, inter preces & verba minas indicantia excidebat. Sicque factum est, ut non modicum & pecuniarum, & operum in subsidium comparavit. Interea insontes aliquos exules, extorresque exegit, (fortè non sine mœrore, & animi angore credi potest) sive ad id metus & suspicio adegerit, sive importunitas eorum, qui talium delatores, & in Regem caritatem ostenderent, & sibi laxiorem apud illum locum facerent. Adde & liberorum immaturas mortes, quorum alterum in Patrum Collegium cooptari curaverat, ingenti cura & impendio, ut esset in officina illa, ubi demolitoria Regum Siciliæ plerumque fundantur,
D qui jugi animadversione orientia in patrem mala deprehenderet, quæ faciliùs caveri possent. Quòd si mors huic se cautioni opponens, suum morem secuta non fuisset, bene certè consultum erat; quippe eum se gerebat, ut multa, quæ domum & familiam subverterunt, ipse forsitan ne inciderent, avertere potuisset. Quique senio & valetudine ad id devenerit, ut armorum meditationes, venationesque, adde lusus, quorum studiosissimus, & æquè appetens exstiterat, fastidiret, adeò ut omnem Civitatem una consenuisse diceres. Nonne toties queri audiebatur, quod jam nec dapes sumeret, nec vinum sapidiùs biberet citra displicentiam & dolorem, propter dentium orisque
E infirmitatem? Et citra omnem reliquam vitam adeò putidiusculus ac morosus devenerat, ut neminem esse, qui cœnam struere, neque vestes aptare, lectumque illi sternere sciret, impatientia pueri soleret? Et tamen iidem erant, quos nuper laudare, & in suo quemque officio agilitatis ac sedulitatis extollere consueverat. Veniamus ad metam. Finiitne labores ærumnasve saltem cum vitæ usura? An potius deficientibus deliciis, viribus, & vivendi caussis, ærumnæ & anxietates magis viguerunt, quæ profectò omnem priorem felicitatem delere potuerint, & novissimè inexpectatus eventus, si felicem illum invenisset, reddidisset profe-

ctò

ctò infaustum & mœrentem. Nemo enim in animum induxisset, Pontificem cum Mediolanensi Ludovico, per se Ferdinandum Regno perturbare diffisum, ad ducendum in eum Francorum Regem conspirasse. In quorum suspicionem cum devenisset, dissimulans, Oratores ad quemlibet machinantium, tamquam ad amicos destinavit; quin etiam ad Gallorum Hispanorumque Reges ante suspectum, exploraturus, an vera sibi delata essent; & si vera reperissent, tentarent illa nihilominus quovis modo infringere; quod si nec hoc quidem succederet, auxilium ab amicis exposcerent. Illi verò per literas certiorem fecerunt, à Pontifice, & Ludovico sibi verba dari, idque liquere ambagibus dolosis, inconstantibusque. Qui verò ad Gallum ierant, ad illius conspectum non admittuntur; dona, quæ attulerant, repudiata, & remissa, suosque etiam fines ocissimè exire jussi, palamque Regem Regi suo hostem esse admoniti. Ex Hispanis autem, etsi non adeò hostile, ambiguum tamen allatum est responsum, quo credo satis patuisse Regi adversam illius mentem. Nondum Legati redierant, & ecce subinde aderant nuntiantes, Gallorum Regem exercitum cogere, adesseque Italorum legationes, quæ illum approperare urgebant. Cum jam accepisset, magnam partem Alpium transgressam, subsequi Regem ingenti comitatum manu, indicto priùs per præconem bello, spe decidit, cernens tam valido ab hoste, totque sociis fulto, se illi imparem, nullum opperientem auxilium peti. Tot hæc confluentia mala senem & ægrum consternatum reddiderunt, ut sæpe secum obloqui auditus sit, & sæpe etiam adstantibus amicis promisisse verba, nihil ad præsentem sermonem facientia, sed curam sollecitudinemque adventantis hostis, sociorumque illius, in se odium, immenso ingentique dolore percitus, intempestivè edere noscebatur. Creditur etiam non citra verisimile tristibus nimiisque vigiliis curisque debilitatum caput in catarrhum incidisse, quo biduo extinctus est.

Scio, non deesse, qui Principis hujus reminiscentes, superficie tenus, vitam considerantes, felicem fuisse velint. Noverant enim illum ex omnibus adversis majorem emersisse; perspexerant etiam, in multis divinum adfuisse auxilium; quippe Callixtum Pontificem tam infensum hostem, & ad nocendum efficacem, morte absumtum, suffectumque in ejus locum Pium, qui adeò benignè amicèque cum illo egit, ut ne pater quidem amiciùs agere potuisset. Meminerant, post adversam apud Sarnum pugnam, opportunè copiosèque illi subventum, & fugatum hostem, & è Regno tamdem exactum, deque adversarum partium fautoribus, & suarum desertoribus pœnas ex animo sumtas. Viderant illum quandoque usum firmo validoque corpore; armorum equitandique peritia non tantum Reges, & sibi pares anteisse, sed multos, quibus ea res peculiari exercitio gloriæque fuerat, superasse; & strenui militis, providique Ducis sæpe navasse operam; voluptates sibi undique comparasse, illisque fruendis fortunatissimum. Hæc profectò magnifica, lætitia gaudiisque plena, felicitatem parturientia, iis fortasse videri possunt, qui segregata illa tantùm cognoscunt. Nam si mala & incommoda illis inserta & intercurrentia novissent, non ejusdem fuisse sententiæ reor. Nos autem utpote illorum tem-

A porum conscii, imparem quantamcumque illius lætitiam spectamus, quæ aut non statim, aut paulò post, aut parem, aut majorem tristitiam attulerit. Quin finis rebus felicitatis, & miseriæ nomen imponere solet. Revertar ergo unde prodieram, asseverans, quod prædixeram, inanem vitam, fictilem, & ut sapientis verbo utar, vanos omnium mortalium deprehendi actus. Cujus documento satis esse potuisset duorum Principum vita & exitus, nisi infelicitas filiorum se obtulisset.

Quid enim hilaritatis inesse potuit successori *Alphonso*, cognomento *Secundo*, quem diademete insignem, raptari per Urbem vidimus, & exultantibus reliquis, ipse tristi, reductoque vultu, & minimè tantam celebritatem decenti visebatur? Rescitum est postea, eo ipso die certiorem factum, trascendere jam Alpes ingentes Gallorum copias, quibus defectus omnibus minimè per se obsistere posset. Discerne ergo tu in hujusmodi commissuris tristibus ac lætis mentis humanæ habitum. Desperaris de se rebus, credens in se conceptum odium, non etiam in filium perseveraturum, illi Regnum, vel potius Regni nomen reliquit; conscenditque triremes, Celtiberiam petiturus, in Siciliam deflexit, nec ulterius navigare per suos licuit, ubi velut non liber, arctius custodiebatur, Messanæque decessit, ibique ejus ossa ad hunc exulant diem.

C An *Ferdinandus* filius benigniori usus est fortuna, qui vix adepto umbratili Regis nomine, coactus est etiam arcem hosti tradere, quam se spectante, Germani, quos præsidio relinquebat, diripientes, vix illi tutum ad naves, quibus discessurus erat, perfugium præstitere; non tamen sine maximo periculo, & trepidatione; & tamen hic post adeptam temporaneam victoriæ laudem, ob nimios labores, assiduasque curas in lethiferam valetudinem incidens, statim Neapoli moritur, ejusque ossa in Divi Dominici æde reposita, unà cum cadaveribus majorum suorum, eodem arsere incendio.

D Adsit *Federicus*, qui novissimus ex illa familia apud nos regnavit. Ostendet profectò, quàm cœnoso, salebrosoque itinere pertractus sit ad infelicem metam. Quippè ipsum momentum, quo induere eum Regno, cujus id munus erat, ostendebat exuere fortunis; & si quid pretiosæ supellectilis supererat, cepit, & subindè non destitit. Spectabat animo magnos Christiani orbis Principes Regno inhiantes subdolè exitium sibi parare; & quando forsitan Rex rei suæ bene consulere potuisset, dolosis perfidisque suasionibus, & minis, si non clarè prolatis, apertis tamen conjecturis inhibitum. Non parum afflixisse eum credimus, talem se haberi, ut non puderet Pontificem *Alexandrum*, legitimam Regis filiam

E sibi nurum exposcere, darique spurio, qui nupèr Cardinalis, eum coronaverat Regem. Quod cum minime successisset, destinavit omnino Regem, Regnumque subvertere; utque facilius res succederet, obsistique minimè posset, adscitis duobus maximis Principibus, quorum uterque Regno aspirabat, illud inter eos divisit, Pontificalique auctoritate, quà divisionem firmarent, Federicumque fugarent, sanxit. Insuper militem, Duce filio, qui Coronam attulerat, cum Gallorum exercitu ad Regem exigendum misit: quod brevi perfecerunt, cum post interneciosam perpudendamque Capuæ Urbis direptionem, deploratis rebus,

bus, coactus sit, qualescumque conditiones accipere, & si indignas. Itaque Gallias cum infantulis liberis, uxoreque exulatum, seu mendicatum, pro tutiori liberiorique petere visum est. Quemadmodum autem receptus habitusque sit, illius comites, qui adfuere, longè melius recenserent. Majusculum è liberis, quem Ducem Calabriæ declaraverat, Tarentum cum præsidio tenentem, Hispani obsederant. Tamdem conditionibus sibi prænotis, illorum Dux, cui se crediderat, illico ad Ferdinandum Regem Catholicum in Hispaniam misit, volentem, an invitum, hoc quoque ipsi sibi norint, cujus facti notitiam auctarium fuisse paternæ calamitatis, nemo sanus dubitare potest. Hoc anno statu, & fortuna spoliatus Turoni mortuus, & sepultus, cum ossa Neapolim deferri exposceret, negatum est. Nec secum fati iniquitatem terminavit. Quippe annuum salarium, eo statim mortuo, Uxori viduæ mulieri, ac orbis patre pueris subtractum est; cui etiam exeundi fines constituta dies est, certiorque facta, à neutro Regum aliquid ulterius subsidii se habituram. Quam in Mantuanum agrum ad Antoniæ sororis suæ, etiam viduæ, jura se recipisse audivimus, ibique vitam ducere, qualem, qui aliena mercede, & diurna liberalitate victitant. Nihil tamen perpetuum, sed ne anniversarium illi quidem à quoquam elargitur. Hunc non modo Federici exitum, sed reliquorum, qui à primo Alphonso ad eum regnarunt, pensiculatè singula expendenti, & invicem conferenti, proponderasse tristitiam liquere credo; & læta, si quæ arrisere, instabilitate tamen, & brevitate adstipulata sunt Salomonis sententiæ, omnia vana, atque futilia, dicentis. Quam sententiam confirmat Severus Romanorum Princeps, qui cum per civiles militaresque artes ad Imperium pervenisset, & rerum summa potitus fuisset, pro nihilo ducens subtristis exclamavit: *omnia fui, & nihil expendi*.

Et ambagibus captionibusque ambiguis omissis, quod mortui infeliciter, misereque quam plurimi eorum sint; Regnum, resque omnes ad hostes devenerint, prævidentibus ipsis; omnia denique fumo evanuisse celeriùs, nemo inficiari audebit. Talia sibi, qui magnus, & felix videtur, meditari velim, noscatque Principibus illis non defuisse opes, non vires, non consilium, quominus affinitatibus, amicitiisque stabilire etiam Regni successionem possent; porro qualitèr evanuerit, videat. Hominem ergo se ex iis noscat, & ne se impleat falsis magnitudinis felicitatisque nominibus. Statueram nostri tantùm hujus Regni revolutiones, & Principum defectus recensere; sed & affinitatis copula, fatique similitudo exire limitem, etsi non loci, non tamen temporis, ad aliena transire cogit. Quæ diximus magna ex parte vidimus; quæ dicturi sumus, relatu fidelium quidem narrabimus. Quare quoniam notissima proferemus, à mendacii suspicione tuti erimus.

Sfortiadum qui primus Mediolanum sibi comparavit, *Franciscus* fuit, vir insignis pace belloque, & singularis virtutis, quem si ad nos usque Deus incolumem servasset, ingentia mala, quæ familiæ suæ evenere, avertisset. Hic Mediolanum adeptus, paucis post annis, quàm Alphonsus I. Neapolim, siquidem hic Regnum Anno salutis Christianæ 1442. auspicatus est; alter verò Ducatum Anno 1450. totidem fere annis, eodemque modo intersitis, quo ipsi regnare cœperant, filii desivere. Quippe Franciscum Mediolani florentem, magnum profectò referentem Principem, & majoribus illis priscis comparandum; multis venustisque liberis lætum; Aulamque ejus omni nitoris genere fulgentem; consultissimum Senatum jurisdictioni Præsidentem, nec inferiorem conventum, cum transigeret cum Principibus, Rebusque publicis negotia; numerosam insuper rei militaris manum, egregieque instructam, qua non modò suos fines tutari posset, sed alienis quoque terrori esse; eumdemque fultum, & erectum magnificis, validisque amicis, & affinitatibus magnis, atque honestis, hunc ipsum non diu post spectavimus malè affectum valetudine. Turgebat enim aqua intercute; vigor ille oculorum, quo maxime polluerat, vivacitatem alacritatemque perdiderat; os lividum & esangue spectabatur; armorum ludi, cantus, saltationum hilaritas, quibus maximè delectatus fuerat, tædio illi jam devenerant. Inerat successor non parum molestiæ Patri ingerens, de quo pessimè ominabatur. Nec id amicos celabat mœrens; prætendebat etiam egestatem, se exhaustum obæratumque Neapolitani Regni proximo bello, quærens militum stipendia: quare familiam minùs solito elegantique cultu ornatam videres, Aulamque reliquam pristinæ collatam, rudem & impolitam; subsquallebant enim subtractis salariis, & donis, quibus illi commodius vivere solebant. Urgebat illum insuper assidua, veluti captivi redemtio. Noverat enim Gallorum Princeps, Franciscum Ducem maximè timere, & cavere, ne si quid petiisset, denegaret. Quare non desistebat subinde mutuum sine restitutione exposcere, quod licèt ingratis, præstabat tamen aliquid, quod etiam nominibus ad præfinitum tempus non respondere dicebatur. Hoc in statu decessit; felix, an secus, exactiori judicio relinquamus.

Successor *Galeatius*, qui patrem de se malè opinantem vexaverat, variè, dissimiliterque in utraque parte se gessit, neutri satis constans. Et hic ipse velut victima à domesticis frequenti multitudine Templo in ipso suffossus est. Qualem vixisse credimus, quem timor, interna loricula, munitum prodire cogebat? Cujus rei non ignarus percussor non pectus, sed inguina iteratis ictibus repetiit. Infantem filium, qui remanserat, mater patruique alendum, tutandumque suscepere. Bone Jesu! quam brevi concordia id egerunt! Quippe divulsa in partes domo, modo uxor læviris insidias parat, modove factionis metu fugere compellit, ipsaque in fuga unus eorum rapidi fluminis transitu mersus & obrutus est.

Rediensque mox *Ludovicus* exilio, de patria, deque ejus fautoribus pœnas abundè sumsit; puerum, arcesque in suam potestatem tutelamque suscepit, diuque pro tutela imperio usus est. Tamdem Dux idem, & fratris filius, cujus tutela gerebatur, moritur, constante fama, quod à Patruo veneno sit extinctus: quod verisimilius factum est, quando statim se declarari Ducem voluit, exstante filio peremti Ducis. Et Ludovicum ejusmodi patratorem audivimus, hostium vim, populique inconstantiam veritum, Mediolano aufugisse, omneque imperium & arces tam munitas, tamque de se benemeritis traditas, nulla cunctatione hostibus præbitas, & si revocatus est

est Mediolanensium favore, sui tamen maximo exitio. Revocaverant enim eum odio Gallorum, & sperabant plerosque eadem de causa facinus sequuturos suum. Quod minimè evenit. Quippe ostensum est, quàm Gallorum odium non minus reliquorum, quàm Mediolanensium fuerit; sed timore detenti, ne illos sequerentur, inhibiti. Cumque neminem sibi auxilium ferre conspiceret, exercitu Mediolani comparato pergit ire obviam Gallorum copiis ad Arcem obsidione liberandam adventantibus. Dumque brevi castra è regione consedissent, ecce Helvetiorum manus pro fidissima conducta, & hactenus habita, eum hosti tradit, quem partium adversarum Duces unà cum parvulo ex fratre pronepote, appositâ custodiâ ad suum Regem in Galliam misêre. Finem illorum expectatum breviùs referemus. Alter eorum, Ludovicus scilicet carcere detentus, noctu caveam intrare ferream, instar feræ, cogebatur; talique statu decessit. Alterum nepotem inaudito modo, ne gigneret, emascularunt, non exsectis quidem testibus, sed sacris initiato, utque perpetuo celebs, & ut ita dicam Claustralis esset. Habetis Sfortiarum magnitudinis, & Regni originem, & terminum; quamque fuerit brevis, qui ne hominis quidem senioris ætatem excesserit, quamve Regni illud fuerit varium, & exercitatum, quantisque periculis, & infamia laboraverit, qui propiùs astitere, dicant. Nulla enim scribi posset tam sæva, scelestaque Tragœdia, cui Domus illa non copiosam materiam suffecisset. Fuerint utinam documento felicitate elatis, & arrogantibus, qui ne ipsi quidem Deo accepta referunt, harum exitus Familiarum, quas retulimus, quarum Principes dum ex se suaque prudentia, & consilio regere autumantes, & augere Imperium posse, interim Divinum exposcere auxilium negligunt, & ea mentis cæcitate plectuntur, ut uterque utrique invidens, nec alter alterum augeri permittens, se invicem perdidere, hostibus facillimè præbita opportunitate. Nec mirum videri debet, tot Italicas gentes Principatibus defectas, me præteriisse, quoniam in animo fuerat nil exterum recensere. Quid enim me traxerit ad Sfortiarum mentionem, jam dixi. Revertar ergo ad propiora, & magis nota, utpote quæ nos afficere, & in memoriam nostræ imbecillitatis efficaciùs ducere valeant. Regum igitur enarratis inconstantis fallacisque vitæ eventibus, par est, qui primi ab ipsis sunt, citare. Ii profectò Principes habentur, non Regio tamen orti genere.

Horum maximus, quos ætas nostra tulit, *Johannes Antonius Ursinus* exstitit, quem plerique ejus tempestatis viri faustum, felicemque clamabant. Spectabant enim suos adeò produxisse fines, ut Tarento digredienti liceret quotidie in suas ædes, locaque divertere, donec Neapolim perveniret; Ducatus, & Comitatus tot sibi congregasse, ut singulorum enarratio fastidium audientibus generare posset; quin etiam Principatu militiæ, quem nostri Comestabulatum vocant, pollere, è septem Viris, qui Regi in solio ardui aliquid molituro adesse debent, facilè Princeps. His tot prosperis specie tenus prospectis, facilè erat talem æstimare, si non pressius rem & vitam taxare, inspicereque vellent; invenirent nimirum, unde judicium mutarent. Ne verò inscii errent, quod de illo cognovimus, fideliter referemus. Is puer relictus à Patre, cujus tutelam Maria mater gerebat, hæc mox in suspicionem venit alienati à Ladislao Rege animi, versique in Andegavensem Ducem illius æmulum. Ut verò tanto discrimini occurreret (plurimum enim intererat Tarenti amissio) Rex festinans, Tarentum cum Maria liberisque obsedit. Tandem Mariam Regi matrimonio sibi jungi visum est. Quo peracto receptis arcibus Uxorem Neapolim cum liberis transtulit, ubi Uxorem, non ut ex animo ductam habuit, illius filios, suosque privignos pro obsidibus custodiri jussit. Hinc ordiri felicitatem cœpit. Mortuo verò Ladislao, Mariæ nuper Reginæ, ut se, filiosque liberam assereret, recuperandiqne suum, liberorumque patrimonium facultas daretur, visum est cuidam, privato quidem, sed Principi suo percarum, uxorem dare filiam, atque illa oppida, & patrimonii partem genero, etsi nobili, sed nihil ad filiæ natales, donare: quod non sine aliqua nominis diminutione, & inter ingratos, facta haberi posset.

Qui Joannes Antonius cùm adolevisset, & res per se ageret, & ad officium Reginæ Neapoli adesset, adeò ne caperetur expavit, ut ex Capuanæ Arcis promurali se præcipitare non hæsitaverit. Sic exsternatus fugâ citissimâ, subinde respectans adesse, qui se vinctum retraherent, oberrans, non ante requievit, quam ad matrem, domumque pervenit. Non diu post exigente ætate, naturaque stimulante, cœpit arma tractare, seque Ducem gerere: quare suspectum Reginæ se fecit, quæ decrevit illum omnino perdere. Tribus ergo brevì comparatis exercitibus ad eum delendum tres Duces misit; Ludovicum scilicet adscitum in filium cum suis copiis, Legatum ex Regia, qui Prætorio imperaret, & Jacobum Caudolam cum sua manu Ducem ea tempestate eximium: qui brevì maximam Civitatum, & Castrorum partem illi abstulerunt. Restabat Tarentum cum paucis communitis fidisque Oppidis, quæ facilè eadem illa ætate amisisset, nisi peropportunè Reginæ mors intercessisset. Quare expectatio majoris motus, Duces, & exercitus distraxit, & ut sua quisque peteret, effecit. Sic obsidione solutus brevi ablata recepit, revocatis præsidiis, eorum Ducibus propriora curantibus.

Deinde Alphonsi Regis bello, cujus partes sequebatur, à Legato Eugenii Pontificis profligatus, & captus, ac diligenti custodia servatus, ubi profectò aut perpetuò, aut diutiùs mansisset, nisi Legatus veritus æmulorum Principis, sublato eo, potentiam, ut esset, quem aliquando illis objicere posset, eum liberasset. Tandem cùm Alphonsus Regno potitus, illo potissimum adjutore, triumphare vellet, illo pompæ die, cœperunt inter se simultates, cùm præcedere currum dedignaretur; ne de se etiam triumphare videretur, qui victoriæ comes, vel alibi præcipuus particeps exstitisset, & tantum ad victoriam contulisset. Peracto deinde Neapoli conventu, Tarentum illico petiit, eo animo, ut quemadmodum re ostendit, non Aulam, & Regem ulterius adiret. Deinde semper anxiè timidèque vixisse fertur. Nec cessavit subinde muneribus Regem palpare, & illius Purpuratis annua stipendia pendere, ut essent, qui consilia, & animum in se Regis deferre possent, quo sibi cavere, rebusque suis facilius, explorato Regis animo, consulere posset. Interea exitiale odium inter ipsum, Pyrrhumque Bau-

Baucium, Neptis ex fratre virum, Venusiique Ducem oritur, quo adeò commotus est, sive causa, sive prætextus fuerit, ut postea à Ferdinando deficeret, tanquam à Pyrrhi fautore: unde certè tot ingentia mala, & privata, & publica prodiisse vidimus. Indubium est, quibus etiam verminibus tortum vidimus, cùm præsens spectare Jachettum à secretis, quem pro se ad Regem miserat, donis, & pollicitationibus corruptum, sibi exitium intentantem. Quod cùm sciret, aut pro comperto haberet, ridere, & jocari conspiceretur, dissimulareque rem, odium, & ultionem supprimere, Regis metu cogeretur deinde ad illius mortem; de qua certior factus, arripi statim hominem jussit, sævissimèque torqueri; deinde per oppidum vicatim raptari, postremò in partes distrahi, illasque in terroris spectaculum frequentioribus Urbis locis attolli, minimè dissimulatâ causâ, & fortunas, quibus maximè eum locupletaverat, etiam publicari voluit. Bello etenim, quod in Ferdinandum agebat, quàm sæpissimè miserrimè queri visum est, pecuniam, quam tantâ curâ, industriâque cumulaverat, stipendio latronum in alienam utilitatem dispergi, miserrimum se queritans. Finem quoque nihil vitâ quietiorem vidimus, cui etiam ægro necesse fuerit valetudinem simulare, & per loca gravia, palustria, insalubria; modò exercitui commoda, exercitum ducere, sicque ingravescente morbo, invitus Altamuram concessit, ubi brevissimè moritur, non citra famam elisi corporis lapsu: quod quam multi, qui id rescire poterant, negabant, verùm repentè, minimèque observatum decessisse volebant, & nil prorsus de se, deque successione cavisse. Principatum, gazam, militem, denique quæ illius fuerant omnia, ad quem minimè voluisset, devenisse cognovimus: adeò mors una illum, suaque finiit, ut plerisque an fuerit, hodie ignoretur, narrentur deinceps defectæ familiæ, & quarum ingentia patrimonia ad alios devenere, nec etiam supersunt, qui vel paterno, vel avito jure illa repetere possent. Horum lapsum, & unde deciderint, demonstrasse ad propositum sat fore credimus; Historiam enim minimè attingimus. Recensebimus tamen, quæ ipsi vidimus, ut liquidiùs percipi possit veritas varietatis, volubilitatisque rerum, & quàm multiplicia omni ævo, universoque Orbi contingere potuerint, quando in hujus hominis ætate, tamquam in angusto Orbis angulo successisse tanta spectavimus.

Martianorum Familiam inclytam, potentemque diu in Regno exstitisse nemo est, qui ignorat, modò vel parum res nostras noverit; gessisse Magistratus præclaros, Ducatus, & Oppida possedisse maxima, & plurima, longaque serie dignitatum, fortunarumque magnarum, devenisse rem omnem ad *Johannem Antonium Martianum* Ducem Suessæ, Regnique Admiratum, qui è septem Magistratibus alter à primo habetur. Inerat ei filius *Marinus*, *Rossani Princeps*, qui ingentem, nobilemque dominatum materna successione possidebat. Satis duxi, ex plurimis ejus titulis maximos ostendisse; ne si fortè singulos percensere voluissem, multitudine forsan, & fastidio, viles illos reddidissem. Juverat Dux ipse plurimùm Alphonsi partes, tum præsenti officio, tum opportunitate dominatus, quo non parum ad victoriam facultatis habuit, de cu-

A jus ingratitudine maximè tristis & mœrens lamentabatur, ne oppidulo quidem ea victoria auctum se asserens; quin potius ut suam fidem liberaret, pecuniam, quam bellorum subsidio hinc inde fœneratus fuerat, divenditis paternis prædiis solvere cum fœnore oportuerit. Nec minori solicitudine domi suæ vacare licuit. Cum uxore Marini matre perpetuò discors vixit, quæ etiam capitis illum accusare apud Reginam affinem suam non sit verita: qua mortua ad sua in Calabriam divertit. Dux verò Suessæ perstitit, uterque propria curaturus. Nulla interim de conjugio cura. Sed ne Marinus quidem filius adeptus maternas fortunas, paterna cum dignitate coluit. Quippe fretus

B Regis affinitate (nam illius filiam duxerat) illum vexare non desistebat, tentans Patris subditis ante tempus dominari, ostentans se brevi Patri seniori successurum; interim melius per se res administrari posse. Quibus perspectis, tutius Patri visum est, uxorem sibi, illique novercam inducere, sicque timorem filio incutere liberorum ex recenti uxoris susceptione. Hæc non ab re dicta putentur; sed cum viderint, Ducem hunc sua in re mortuum, filiumque heredem, noscant etiam, vitam egisse laboriosam ærumnarumque plenam. Nam pergrave tulisse credimus, cum se ad jus trahi etiam à subditis, permittente Rege, videret; tamque minimi ab eo fieri, ut

C ne suis quidem liberè moderari posset. Noscant etiam, qui tantùm bona noverant, hunc pueritiæ & adolescentiæ partem in carcere egisse, adeoque ignominiosè habitum, ut ne sororis quidem pudicitiæ parsum sit; quin etiam veneno tentatum, quod eum perpetuo alvei profluvio affecerit, cum morte nequiverit. Decessit Suessæ, superstite Marino universorum herede; e secunda enim uxore liberorum nil tulerat.

Marini hujus vitam laboriosam, anxiam, suspicionis timorisque plenam, & finem miserabilem, plerique meminisse possunt, quibus propter ætatem licuit. Marinum hunc afflictis partibus ingratis in hostis sui Regis arbitrium

D devenisse novimus. Is mox carceri traditus est, ubi XXX. annis cum filio detentus, inde eductus, ad quod mortis genus vulgò non liquet. Tamen nisi sævum & truculentum existimari non datur. Hujus filius Johannes misellus à crepundiis carceri addictus, ubi pæne consenuit, evenit, ut volubilitate rerum inde exiret; sed ea libertate parum profecit. Quippe brevi iterum captus, iterumque dimissus, & cum eadem ingratitudine Principum, quibus fideliter inservierat, alieno victitare pane coactus est. Et ne sic inops vagaretur, liberalitas *Johannis Jordani Ursini* effecit, qui in sua eum vocavit, tradiditque castrum unum, cujus censu se suosque sustentare posset. Ubi

E non diu post obiit, pressus multo ære alieno; sed Princeps ille, qui præbuerat victum, curavit etiam funus. Tanta, tamque præclara Familia, totque Civitatum, atque Oppidorum domina, in hoc defecit; nec superest, qui illius nomine censeatur. Fortunas, & Principatus non ad unum aliquem devenisse, sed in multos distractos cernimus. Et hic finis Martianorum.

Perscrutemur & alias Familias, quarum magnos & potentes viros vidimus, qui hodie ignorantur, an fuerint, cum videantur eorum res per alienos possideri. *Raymundum Ursinum Nolæ Comitem*, *Salernique Principem*, plerisque

aliis

aliis titulis clarum, insuper Regni Justitiæ magisterio è septem Magistratibus facilè primo, aut certè secundo, quem sibi vivere deliciosè fama erat, non semel vidimus permœstum afflictumque, præcipuè cum filiolum, spem tantæ successionis, quem in specimen formæ, & pulcritudinis ostentabat, intempestivè raptum lugeret, indeque diffidium ab uxore perpetuum; desperans enim ulteriùs ab ea se liberos suscepturum, ad amicas spuriosque vertit animum: ex quo diffuta dominatus pars. Amalfiæ Ducatus, quem Rex affini tradiderat in dotem, ad eam à viro discretè viventem revertit. Prævenit & hic morte sua Domus excidium. Nam cùm nothis filiis Oppida, Civitates, reliquasque fortunas testamento divisisset, brevi ex omni possessione decedere, nemoque eorum nec lapidem tantæ successionis detinere noscitur; & si aliquid per Ursinorum gentem, non utique ex Raymundi linea, vel voluntate.

Admonet me profectò locorum propinquitas, quam reor perpetuò inter vicinos discordiarum caussam extitisse, ut mentionem faciam *Honorati Gajetani*, enarrato jam Marini Martiani, Domusque ejus exitu. Vidimus enim ipsum *Honoratum Fundorum Comitem* in mortem usque inter fausta feliciaque versari. Erat enim affabilis vir, assiduusque Regum comes; exhilarabat non modò sua comitate & humanitate Regiam, verùm & Civitatem omnem. Qui cum militiæ, domique perpetuo Regibus adhæsisset, ingentem sibi & gratiam, & rem comparavit, auxitque se plurimum. Domum splendidè ornavit Attalicis vestibus, aureis & argenteis escariis potoriisque vasibus; & ad ostendendam magnificentiam multa plurifariam duci & effingi curavit. Sua, Uxorisque indumenta serico auroque contesta; Regium in morem torques; murenulasque aureas, lapillis gemmisque splendidas atque distinctas; togam ad talos dimissam conspersam Margaritis, unionibusque videbamus. Ædificia multa, & privata sibi, & publica sacris in ædibus non pauca, in quibus sculpta Auctoris insignia cernuntur, construxit. Ad hæc tot humana blandimenta, fallacisque vitæ delicias, seu potius deliramenta, suspende judicium, donec alteram vitæ partem noveris.

Natus est *Honoratus* matre impari, quam tamen pater allectus amore liberorum, quos ex illa susceperat, uxorem duxit. Adeptus est *Fundanum Comitatum*, quem ad patruelem deventurum jure sciebat, non sine impietatis nota. Quod ne ad ulciscendum perquireretur, favore germani ab Alphonso Rege plurimum dilecti factum est, ut etiam post Patris mortem succederet. Comitem deinde quoties infirmitate partium, quas sequebatur, in discrimen sui, fortunarumque devenisse vidimus! Novissimè bello, quod Ferdinandus cum Andegavense gessit, ad id devenisse res ejus visa est attritu partium, ut à Ferdinando steterit vel solum, quia hostis nullis conditionibus eum admittere voluerit, in gratiam illorum, qui Honorati dominium sibi deberi præoptaverant. Victore demum Ferdinando, major emerserat. Et ecce Trajecti Comes illi primogenitus moritur, marem nullum relinquens filium. Non multo post, seu de filio alio malè cogitans, seu amore percitus, uxorem delegit, Equestrem quidem genere, forma tamen maximè placentem. Stetit ergo aliquandiu quietus, quietis Ferdinandi rebus, aut suppressis

A odiis quieti similibus. Ut verò status Regni turbari cœptus est, & Regnum Regemque hostes vexare, sic ejus familia velut furiis agitari, & filium tamquam hosti se traditurum, odisse cœpit; e regione filium capi à patre, & exheredari, insimulans, quod famulitium Præfectosque Arcium partim minis, partim occultis pollicitationibus ad se trahere satagebat. E contra pater, illi ne obsequerentur, cavere, & apud Regem illum insimulare non desistebat. Tamdem cum jam Domus simultates & odia continere ampliùs non posset, oporteretque illa se propalare, essetque filius in Regis officio, occultè à Rege petiit, ut filium caperet, arctæque custodiæ demandaret. Cui

B respondisse fertur, minimè id sibi videri conducere honestati, nec forsan utilitati suæ: proinde opperiendum, an dies illi de erroribus filii satisfaceret, & sic posse consultius rem transigere. Cujus minimè acquievit consilio; sed instantius idem expostulantem iterum Rex orare Comitem non destitit, ut rei conditionem velit bene perpendere. Si enim capiendo: filium indulserit, adimet profectò & illi pœnitendi facultatem; quoniam si semel vinxerit, non fore ulterius sibi integrum dimittere, tum propter judicii inconstantiam, quia aut quod iniquè ceperit, aut quod leviter liberaverit, utrumque ne incurrat, vitandum. Tum non esse illum ipsi patri caritatem exhibiturum,

C neque ipsi Regi præstiturum fidem, carceris & injuriæ memorem. Quibus acceptis, magis excanduit, remissis statim, qui animum suum Principi patefacerent, obtestarenturque per obsequia illi præstita, per fidem spemque de illo conceptam, ne ulteriùs natum intercipere moraretur. Quod voluit, impetravit; filiumque eodem carcere, quo mancipatus est, decessisse audivimus. Erant, qui ipsum Regem narrantem, se ad id non voluntariè, sed Patris impulsu, cui plurimum debere fatebatur, devenisse. Erat jam Honoratus natu grandior; & nomen habens uxoris, quare pleraque illius arbitrio, maxime post filii captivitatem, dicebatur administrare. Iis vitæ conditionibus

D Fundis moritur, infantulo captivi filii successore, qui paulò post supellectili tam nobili pretiosaque, totque pecuniis, nunc hac, nunc illa de causa exutus est: quæ cuncta ad Regem translata sunt. Quid? quod Comitatus, reliquaque sua oppida per perpetuos Familiæ hostes, cum quibus exitiales simultates sui majores exercuerant, detineri noscuntur, nepote omnino Avorum patrimonio extorre, licet Ducatus titulum, & oppida, & non pauca sui patrimonii possidere videatur. Hoc profectò totius vitæ cursu poterit æquus arbiter de hominis felicitate verius ferre sententiam.

Antequam Campania digrediamur, *Rattarum* gentis *Casertæ Comitum*, & tam opportuni dominatus exitium ostendamus. Qui pri-

E mus ex ea Familia *Jacobus de Ratta* fuit Comes, e Celtiberia, Sanciæ Reginæ, ejusque Aulæ Præfectus advenit. Ab illo ad nos usque series successionis perennavit, quæ morte plurium Comitum, quibus hac ætate decessisse contigit, funditus decidit, nomine illorum penitus abolito.

Aquinorum percenseamus Gentem; ex hac enim *Laureti Comitem*, & *Regni Camerarium* vidimus; nec primum illas dignitates assecutum; hereditariæ quippe illi inerant. Ampliori certè titulo digna res erat: quare conspeximus deinde filium Marchionem effectum.

Fama erat, Gentem illam plerumque uno inniti filio, & successore; sed D. Thomæ Aquinatis ejus gentilis suffragio numquam defuturam. Sic perpetuò mansuram Domum pro certo habebant, & prædicabant. Sed nos defecisse hanc cernimus, tamque ingens patrimonium defectu Aquinorum Principum ad exteram nationem devolutum, extinto Aquinorum nomine. Quid de *Caudolarum* magnitudine dicemus? quorum *Jacobus* inter maximos Duces, etiam priscos, meritò numerari posset; qui neminem sibi regnare passus, modò adversarii vires, ne nimis invalescerent, reprimendo; modò sui Regis, ne nimis insolescerent, moderando. Hac arte dum vixit, liberum se ac formidandum præstitit. Cumque esset lectissimo strenuoque milite accinctus, plerique ex Italicis potentatibus stipendia illi domum usque mittebant, ad hoc tantùm, ne in se duceret, illosque intra Regni fines contineret. Vir enim fuit, quem Ducem optimum nemo, ne inimicorum quidem, quin fateretur, exstitit, cum alias multa convicia illi ingererent. Hunc minimè vidisse me fateor; decessit enim me fere in cunis agente. Cum Castelli, quod aggredi statuerat, mœnia scrutaretur, qua facilius milites irrumperent, repente exanimis equo delapsus est. Hic finis tanti Ducis. Hujus filium *Antonium Barii Ducem*, *Triventique Comitem* vidimus: Pater enim titulis honorum abstinuerat, cum multiplicibus se honestare potuisset, & pro maximo *Jacobus Caudola*, & scribi, & dici præelegerat, tamquam ex se, non ex rebus suis, gloriam adeptus; neque oppida, & Urbes Jacobum Caudolam magnum reddidisse; sed virtute Caudolam illa sibi subdidisse. Filius hic post profligatum, exactumque Renatum Andegavensem, fretus paterno milite, ausus est suis auspiciis, suisque peculiaribus Signis Alphonso Regi congredi, cui profectò male cessit. Nam fugato exercitu ipse captus est, cui Rex clementer ignovit; & licèt magnam dominatus partem abstulerit, libertatem tamen, Triventique Comitatum tribuit ac reliquit, habuitque in suis, ejusque opera in bellis usus est. Mortuo deinde Alphonso, ac Ferdinando ineunte Regnum, iterum captum vidimus, custodiaque; in qua aliquandiu fuerat, fuga elapsum. Exul deinde amicorum subsidio, quorum maxima pars sub patre meruerat; indeque sua auxerat, victitavit. Talem decessisse cognovimus. Restabant liberi magnæ spei editi, egregiæque indolis, quos vinctos detineri vidimus, deinde extorres victum quæritantes, quo meliùs, honestiùsque possent. Diversis tamdem in locis periere. Si qui restant, ea paupertate & obscuritate obruuntur, ut rari eos patrum nomine appellent, aut noscant, quorum memoria hactenus in adversis subsidium attulerant. Ergo Caudolam nemo est, qui audiat: quod nuper nomen montes, valles, campi, militibus Caudolam acclamantibus, reddebant.

Affinis his, & sanguine, & loco ipsius Jacobi alumnus *Leonellus Cælani Comes*, qui terminum posuit Cælanæ claræ pervetustæque; & quamvis plures reliquerit filios, quos adultos prospeximus, unumque ex iis etiam Comitem: omnes tamen post amissas res, diuque extorres vagantes defecerunt; ad idque redactum est Cælanorum nomen, ut neque nominis, neque dominationis pars supersit.

Perquirenti mihi Familias omnino defectas, A & quarum Principatus ad alienos pervenisse cognovimus, quædam se offerunt, quarum, & si aliquis supersit, Principes tamen illarum exstincti, oppida, vires, decoraque Domus ab alienis possideri noscuntur. Hæc conditio non solum unius, sed plurium est. Admonet me de Caudolis habita mentio, ut de *Cantelmorum Principe* loquar; si quidem *Soræ Dux*, *Oliveti Comes*, bis rebus ejectus, bisque reductus cum fuerit, tamdem non modò extra fortunas proprias, sed extra Regnum misera egestate deperiit. Natos Ferrariensium Ducum largitas honestè nutrivit. Frater viget Comes Populi inter Regni Proceres, quem fratris odium salvum fecit. Quippe cum B Populum Civitatem Dux ipse auferre natali prærogativa satageret, diversas illum sequi partes oportuit, quæ victrices devenere; sed nihil ad id, quo tendimus. Quid salus, statusque germani, qui & hostis, ad ipsum Ducem principemque Familiæ, qui cum omni prole miserum infelicemque sortitus est exitum, suaque cuncta distracta, & ad exteros translata?

Huic aptissime connectimus *Capaciæ Comitem*, quem, quamvis è *Sanseverina* gente plures, & magni exstent, Romæ depauperatum amissis fortunis, neminemque ex sua Familia, vel ut rectiùs loquar, linea, qui nomen referre posset, relinquentem, mortuum audivimus, bonaque ejus ab Hispanis detineri videmus.

C *Camponiscorum* Gentis *Montorii Comes* Principatum obtinebat, cujus dicto, Aquila tam egregia Civitas non minus Montorio, audiens erat, in qua liberum ei erat, quos vellet exigere, occidereque impunè. Cujus potentia, & ad movendas res opportunitas, verendum illum, etiam Regibus faciebat. Emicuisse diu Camponiscorum Gentem novimus. Apuliæ in Aprutiorum hodie Provinciæ Civitate maximè famam servabat, cui finem hæc nostra dedere tempora. Etenim cum Comiti vi factionis licuerit in Cives suos quantum libuisset, eumdemque Regibus suis observandum reddidisset, vitare non potuit, quin fortuna suo more secum luderet. Vinctum enim arctissimæque D custodiæ traditum, deque capite ejus quæstiones agitari cognovimus; eumdemque fortunæ benignitate evasisse, patriæque restitutum vidimus, in qua brevi moritur, nemine ex sua gente superstite, adeò ut paterna avitaque oppida non illius nominis dominum habeant; quin, & factio illa tamdiu Familiæ dedita, alieni nominis Ducem sibi eligere coacta sit.

Proferatur, & *Bernabas Sanseverinus*, *Lauriæ Comes*, cujus, & si perstat Familiæ pars perexigua, peculiaris tamen Domus ipse, & filius ultimi exstitere, & Lauria reliquumque patrimonium gentis defectu ad exstraneos delata sunt. Satriani Comitatus, quem, & Sanseverinæ gentis fuisse cognovimus, deficiente E Familia, aliorum facta est possessio.

Rufforum Gentis magnitudo, & antiquitas minimè se præteriri patitur, cum dominium suum ante Reges à nemine sibi concessum, & tantùm Deo acceptum deferebant. Mittamus hæc utpote vetustiora, patrumque memoriam excedentia, quia quin illustris potensque fuerit, quæ de ea vidimus, denegari non patiuntur. Quippe Cotroni Comitatu, Catanzarique Comitatu pollebat. Hic unum inseruisse ad multorum intelligentiam, non ab re fuerit, ut, cum Principatum, aut Comitatum, aut aliquem insignem titulum dico, non merum illum vellem intelligi, sed oppidorum

mul-

multitudinem eum comitantium, atque ornantium. Et hæc tanta succeſſio ad feminam devenit, quæ ſe in matrimonium, Marchionatum, Comitatumque *Antonio Conciliæ*, Hiſpano, Valentiaque oriundo dedit, qui poſt multas cum fortuna palæſtras, etiam dominatui finem dedit. Ter enim captus, toties aſtu, & audacia, unde nemo credebat, evaſit. Semel cum Papiæ detineretur, Arcis ſublimitatem noctu declinavit, illiuſque foſſam amplam inſuper, & aqua plenam tranſmiſit, eademque nocte extra omne ſolum Mediolanenſium Ducis liberum ſe ſtatuit. Captus iterum à Ferdinando Rege, & quia alias aufugerat, arctiùs in Caſtro-novo cuſtodiri mandatur, tanta uſus eſt arte, & ſagacitate, ut omnem Præfecti diligentiam, quæ maxima erat, & in illum maximè intendebat, eluſerit. Reſerato poſtico, quod in litus emittit, falſis vigilibus, per anteriorem partem foſſæ emerſiſſe ferebatur; etiam plures dies poſticum ſuo patuiſſe arbitrio: quare & Arcem, & Regem hoſti tradere poterat, modo adfuiſſet. Denique cum tertiò in eumdem traheretur carcerem, hortanti, bono ut eſſet animo, cum ſæpe ſimilia intraſſet loca, ſemperque incolumis, liberque exiſſet, reſpondit: *Nec hoc ſperare, nec amicos expectare velim ulterius, qui vivum è carcere educant*. Eventus verum dixiſſe oſtendit. Ibi enim paucis menſibus fato fungitur. Qui efferri eum viderant, referebant, ad eam deveniſſe deformitatem, præcipuè brevitatem ſtaturæ, ut non modò quis, ſed an homo fuerit, haud facile cognoſci poſſet. Et quoniam finem miſerum, infelicemque audiſtis, ſcitote, aliquando inter fortunatos, feliceſque habitum, qui nitenti famulitio, magnifico belli, paciſque apparatu viguit. Circa ſe nobilium inerat caterva; comitabatur uxorem copia nobilium feminarum, quibus omnibus dapſilè conferebat. Nam liberalitas in primis ejus ſpectabatur. Hæc dixi, ut vices, inſtabilitaſque humanæ vitæ, etiam in eo noſcerentur, atque ut ferè omnibus præpòderet actæ vitæ triſtior pars, quam triſtiore filio hereditariam reliquit. Quippe qui poſt amiſſas fortunas (quod eo puero patri contigerat) & perpetuum in paupertate exulatum, poſtque tot perfunctos labores & pericula, inter navigandum in pyratas Turcas incidit; quem captum Conſtantinopolim duxerunt, ubi inter Fidei hoſtes extinctus eſt, unàque Familia, & ſpes deinceps dominationis recuperandæ, cui exteri imperare noſcuntur; nec exſtare ex illa gente, qui ſe objicere valeat, certum eſt.

Habuit certè Calabria diu potentes, & claras familias, quarum bonam partem noſtra hac ætate defeciſſe cognovimus. Baptiſtam *Caracciolum Comitem*, Confeſſorium noſtrum adeuntem, nobili comitatu frequentique, pueri ipſi inſpeximus: habebat enim circa ſe, & milites plures, qui ordines duxerant, & Legiſperitos, quos omnes annuo ſtipendio alebat; nec minùs ex aliis nobilibus gentibus familiam elegantem, & ſtudioſam, quique omni in officio illi aderant, & prandenti, & equitanti, ſtratoque mane aſſurgenti apparebant, adeò ut magnificentiæ argumentum non parvum familia ſic culta, moderataque ad obſequium decuſque Domini intenta referret. Etiam dictum, quod hactenus inter nos viget, operæ pretium eſt referre. Quoties domum Neapolim deventurum ſe pararet, inhibebat, ne quid victui neceſſarium, aut opportunum

A præmittere, vel ſecum ferre miniſtri auderent. Quibus, id ne faceret, dehortantibus, magni enim conſtaturum in dies cuncta emere, ubi cariùs annona venibat, ſubridens, inquit: *Oportet enim, lucriones adveniſſe me gaudeant, & deinceps adventurum incolumem optent*. Sed non ea conditione ad mortem fortuna ire permiſit, cum cancere nares erodente, diu vexatus, & deturpatus vixerit: Nec parum illum torquebat mala fratris filii indoles, qua degenerare à majoribus ſolutis moribus ominabatur. Cumque unicum & ſucceſſorem ſors illum reliquiſſet, mœrens ſæpe, quod exitium domus, & nominis illum futurum ad hoc ſervatum prævideret. Hac opinione ſucceſſionis,
B functus eſt vitâ, fratris filio, de quo tam male opinabatur, *Thomaſio* relicto, qui non contentus Comitis titulo, Marchionem ſe ſcribi appellarique voluit: quod inſigne non tranſmiſit ad poſteros, quemadmodum Comitatus longa ſerie ad ipſum pervenerat. Brevi enim gravibus ſuſpicionibus inter ſe, & Regem ortis (uter utri occaſionem dederit, Deus, & ipſe noverint) tamdem cum diutiùs odia contineri nequirent, capitur Thomaſius ſive cauſa, ſive prætextu læſæ Majeſtatis, & coactus in vinculis cauſam dicere, capitali crimine damnatur. Vita tamen in carcere illi donata, bona illico per Fiſcum diſtracta & vendita; ibique conſenuit. Producta, cana-
C que prodeuntem barba vidimus, qui ſubruſa intraverat. Quomndo autem inde exiverit, longum & implicitum eſt hiſtoria explicare. Ad deſtinata ſatis eſſe reor, quod etiam poſt libertatem & petitas res, quarum cauſa ſe, ſuaque perdiderat, nihil eorum, quæ amiſerat, recuperavit; quin potiùs Galli ſua cuncta impetivere, & illum aliena, ut ajunt, quiete vivere permiſerunt. Tali fortuna Romæ moritur. Hic finis, & exitus hominum, & rerum tam nobilis, claræque Familiæ fuit. Marchionatum, & Comitatum, quos Galli eripuerant, nunc Hiſpani poſſident.

Habuit eadem Calabria, & *Arenæ Comites*, unde, & nomen ducebant pervetuſtum, &
D nobile: ipſi enim magnis affinitatibus vincti diutiſſimè, tamdem cum tam crebro Procerum conventus haberi videamus, nemo umquam tali è Gente adeſſe cognoſcitur; & quis Arenæ dominetur, ignoramus.

Interſunt & Gentes, quæ & ſi non radicitus aruerunt, ſummitatibus tamen ſcapiſque defectæ, humillimè jacent. *Pulcini Comites* ex Alemannorum Familia, nonne hac tempeſtate Pulcinum, reliquumque patrimonium amiſere, & eorum magna pars deperiit? Et qui fortè ſuperſunt, fortunarum exiguitate, jam neque ubi degant, quove ſubſtententur, noſcitur.

Novimus etiam, ex nobiliſſimis clarioribuſ-
E que Familiis, quamvis princeps earum exſtent, multos tamen titulis inſignes corruiſſe. Nonne *Lauriæ* titulum poſſeſſionemque *Sanſeverina Gens* perdidit, eadem & *Satriani*? Pari conditione, & *Avellini Comitatus*, quem tamdiu à Caracciolis poſſeſſum vidimus, ad alienos tranſlatus cernitur.

Gambateſarum Progenies ne prætereatur, invicta virtus, facit. Tres enim noſtra novit ætas, quorum ſinguli Gentilitati ornamento eſſe potuiſſent. *Angelum* ſcilicet *Campobaſſi Comitem*, virum frugi & elegantem, adeò comem & affabilem, ut nemo eum noſſet, quin diligeret. Unde major orta eſt commiſeratio,

cum

cum depasci, defodi, deturparique ab edaci lepra cerneretur, reminiscentibus tam humanos viri mores, formam tam egregiam, vultus munditiam & elegantiam. Eò deformitatis debilitatisque venerat, ut caris amicisque sui aspectum interdixerit, quos jam nec cernere, nec alloqui potuerat. Conspici namque tam sordidum, vulnerosum, aliena manu cibum sumentem & potum, dedignabatur. His tantis miseriis, nequaquam pristinæ felicitatis umbræ paria facere se potuerant. Talis decessit, relicto *Carolo* germano *Termularum Comite*, spectatò milite, ut qui ex Caudolæ disciplina probatum in Ducem venerat, experimentumque virtutis non solùm nobis, sed omni fere Italiæ dederat; & *Nicolao* filio post obitum *Campobassi Comite*. Et hic quidem impiger, sagaxque juvenis, ne in paternæ valetudinis miseriam incideret, didicissetque id mare maximè arcere, longa parata navi in Christi hostes perrexit, obviam Turcarum Triremem aggressus, post anceps cruentumque certamen, postque multos è suis amissos, plurisque saucios, tamdem cepit. Hoc rudimentum illi armorum fuit. Deinde ad terrestrem militiam se vertit, in qua tantùm profecit, quantùm suæ ætatis alius; quippe & in Celtiberia pro Lotharingiæ, & in Gallia pro Burgundiæ Ducibus eum se præstitit, & virtute, & consilio, ut etiam gestis rebus cuivis ea in re claro Duci meritò conferri possit. Sed quoniam sæpe non modò invisa, sed etiam suspecta, cui præstatur, virtus est, evênit, ut nova cogeretur facere stipendia, perosusque Barbarorum ingratitudinem, ad Venetorum militiam in Italiam reversus est, ubi brevi in hybernis moritur, duobus superstitibus liberis, qui cum eo exulabant. Tam agitato fortunæ impulsibus non defuit (ut fama est) domus libido, quæ illum molestiùs exerceret; etenim cum uxorem Mantuæ reliquisset, sectaturus militiam, revisenti familiam delatum est, eam parum pudicè vixisse, nec integram viro servasse fidem: quam necasse opinio fuit. Unde ingens odium apud Gallos conflatum, quibus nefas ducitur adulteria multari; sed adulteram, qui graviùs ulcisci velint, ad parentes remittunt, apud quos, demto matronali ornamento, vilissimis servarum fungitur ministeriis. Filiorum majorem natu, Angelum Avum nomine referentem, Ferdinandus Rex in patriam reduxit, illique patrimonium omne restituit, posseditque aliquamdiu. Demum novis Regni motibus filium item exutum fortunis omnibus exulare videmus. Ita numquam Gambatesarum mentio fit, & Ducatus alienæ familiæ insignia evasere.

Meminimus etiam exteras Gentes hìc maximè crevisse tum facultatibus, tum honoribus, quarum plerasque quemadmodum natas, & auctas nostra novit ætas, ita illarum principes cum Principatibus occidisse perpexit. Venerat Alphonsi Primi in comitatu *Innicus de Guevara* Eques Hispanus, genere nobilis, nullo tamen insignis titulo, verùm in primis Regi carus. Erat enim, qui maximè honestaret Regiam; quippe arma egregiè tractabat, equorum studiosus, quos agere moderarique optimè callebat; Musicæ non expers, cantare saltareque ad virilem dignitatem satis aptus. Hunc Alphonsus præ ceteris alumnis spectatum locupletemque reddidit; quippe vix pacato Regno *Ariani Comitem*, *Guastique Marchionem* declaravit; paulò mox etiam *magnum*

A *Senescallum*; & tantùm illi favit, ut tres fratres, qui ipsius spe & ipsi huc accesserant, omnes magnos, interque Regni Proceres Comitesque elegerit. Et hic, periclitante Ferdinandi statu, magnam dominationis partem amiserat, quam ille eodem victore recuperavit. Decessit brevì post profligatos hostes, seque bonis restitutum. Reliquit liberos duos egregiæ indolis, *Comitem* scilicet *Ariani*, *Guasti Comitem*, *magnumque Senescallum*, & alterum *Comitem Potentiæ*. Magnus igitur Senescallus cum in Regia, paterna sectando vestigia floreret, nescio, quo cacodæmone suggerente, de exigendo Rege cum plerisque Principibus in suum publicumque malum, juxta ea, quæ sequuta sunt, conspiravit. Reque illis male suc-
B cedente, & statu Regis firmato, optanda sibi morte ereptus est, ne exitum, quem complices sortiti sunt, & ipse experiretur. Fortunas omnes, Oppida, Civitates, Fiscus arripuit distraxitque, quarum hodie alieni nominis videmus dominos. Hunc finem *Guevaræ Familiæ* princeps sibi fortunisque suis dedit.

Magnificavit idem Alphonsus ex iis, quos secum adduxerat, *Gartiam Cambanillum*, deque Hispano equite *Trojæ Comitem* fecit, interque Regni Principes illum optavit, Provinciisque multis præfecit, ductumque militiæ illi contribuit: cujus operam diu probavit. Cum verò Regiis copiis in agro Senensi præesset, & ad
C sedandum tumultum, inter agrestes gregariosque milites ortum, ex hybernis accurrisset, occisus est, credentibus Senensibus, ad instigandos animandosque suos prodiisse. Et hujus filii (egregium quippe par) revolutione rerum, Comitatum, reliquorumque bonorum maximam partem amisere, hique extorres decessere. Ita nemo ex illa Gente Trojâ potiri cernitur.

Ditavit, magnumque fecit idem Rex alumnum sibi percarum *Gabrielem Curialem*, patre Equite Surrentino pauperrimè natum, quem adeò Regis favor evexit, ut multarum Civitatum, quin etiam & Patriæ suæ, circumque adjacentium Oppidorum jurisdictionem illius
D fecerit; eoque animo extulerat, ut Purpuratorum neminem se præire dignaretur. Raptus est immaturè, nimirum maximo Principis dolore, & pœnitentia, quia in illum, quod destinaverat, non contulisset. In cujus loco *Marino* germano, nequaquam tantæ spei juveni, omne, quod fratri elargitus fuerat, contulit. Insuper & titulos addidit, quos inter *Terrænovæ Comitem* appellari voluit. Hunc post Regis obitum pleraque Oppida destituêre. Comitatum, quem Ferdinandi bello amiserat, ejus victoria postea recuperavit. Mortuus est & ipse absque liberis, successitque Rex; exstititque eorum res bullæ similis, quæ eodem momento, quo tumet, evanescit.

E Habuit nostra ætas simul & Civitas rerum humanarum evidentius ludibrium *Franciscum Copulam*, qui interstitiorum brevitate, infimus, sublimis, faustus, & infelix pæne simul videri potuerit. Siquidem patre Aloysio tenuissimæ facultatis natus, nobilitatus hic mercatura, licèt modica, qua ea tempestate uti Nobilitatem decebat, se familiamque alebat. Franciscus ergo cum per ætatem licuit, paternis insistens vestigiis, lucellis passim se augere cœpit, inque paucitate illa magni Institoris ingenium ostendit. In dies hac de eo opinione crescente, Rex illum, ære præbito, negotiationi suæ præfecit, proque ipsius diligentia &

& industria lucri participem esse voluit. Hanc administrationem cum accepisset, brevi Regis nomine effecit, ut nihil mercium efferri Regno, invehique potuerit, quin illarum ipse primus esset inspector, & emendi, vendendi, commutandique primas electione haberet. Sæpe reliquos extrahere, ut ipse viliùs emeret, curabat inhiberi; item ne importarent, donec ipse suas venderet. Hac igitur arte magnis iis opportunitatibus, nihil præter lucrum spectans, opes non paucas comparavit. Divisaque à Rege mercaturæ societate, dives per se, comparatis onerariis navibus, negotiari nobiliter cœpit, nomenque ingens inter mercimonia exercentes nactus est, & ipsis nautis carus, & Patronus haberi. Nemo quippè ea tempestate classem celeriùs eduxisset; tum navium copia, partim suarum, partim earum, quæ ipsius nomine facile se crederent; tum armamentariis ad rem omnem paratissimis. Quod profectò re ostendit, classe in Turcas Hydruntum retinentes, omnium opinione celeriùs educta, mirantisque Regis ad obsequium exhibita. Auxerat quemadmodum ipse opes, ita & fastum & arrogantiam, in sui usque oblivionem, Principumque despectum: quod profectò illum perdidit. Quippe cum Regem non callidum & versutum, ut erat, sed tardum & hebetem existimat, se, & Regis literarum Magistrum in ruinam protraxit. Calabriæ igitur Duce foris res agente, veritus ne cum rediret, quietasque res offenderet, liberum illi esset, illum, & plerosque alios ulcisci, quibus interminari causabatur: cœpit exinde, aut comitem, aut ducem principibus turbandarum rerum se exhibere: quod agitare non destiterunt, quoad se perdidere, & reliquum Regnum perpetuo malo obtulerunt. Hinc profectò, quæ passi sumus, quæve patienda timemus, initium sumsere. Revertamur ad Franciscum, illaque quemadmodum gesta sunt, & quorum culpa, aliis enarranda sinamus. Talia igitur meditans curavit etiam, ut suo filio mulier Regis affinis matrimonio jungeretur: quod Regem fallere credebat; quam spem dissimulando Rex subinde alebat. Interim, ut postea rescitum est, non cessabat & Dux Regis filius, ceterique amici hortari Regem, ne *Sarni Comitem*, *Antonellumque* Secretarium capere moraretur, certioremque facere, secreta nocturnaque conventicula cum Principibus in ejus fortunam, iisque præcipuè auctoribus fieri: quæ sibi, & si longiùs distarent, clarissimè tamen liquere; & ea esse, quæ agitarentur, quibus ni properè occursum esset, vanam deinceps omnem fore diligentiam. Quod Rex, ut erat natura & astu cunctator, distulit, ut cautiùs opportuniùsque perficeret. Interim multa intercessere utrinque suspiciones augentia, quæ quoniam à me certa fide referri nequeunt, cum publica non exstiterint, & indagasse præsentis non est instituti, aliis perscrutanda reliqui; non enim viri vitam scribimus, sed in eo instabilitatem rerum ostentare tentamus. Igitur præstatuta sponsaliorum filii die, illaque cum in Arce Regis in conspectu celebraturus esset, & domum magnificè ornasset, seque adeò deliciosè comsisset, ut etiam mulam pretiosis unguentis imbueret, & odoramentis sufiret (hinc luxuria reliqui apparatus conjici potest) apparente demum Rege, magna stipato Procerum caterva, quem Principum feminarum, ingensque aliarum mulierum excepere conventus, tanta alacritate ex gaudii expectatione, tantoque in Aula splendore, vestium & auri fulgore: ecce qui illum, & Secretarium, tamquam arduum quid cum eis acturi evocaverunt, paulumque ab Aula remoti, offenderunt Arcis Præfectum, qui eos ad carcerem occultè duxit. Ubi aliquandiu duris in quæstionibus habitus, tamdem Majestatis reus præter Arcem eductus, ibique securi percussus est. Bona distracta, spectavimus enim plures rhedas è Sarno onustas in Arcem deferri. Nobiliorem verò supellectilem è domo rapi, profectò gazam Regiam referentem. Omnium suorum heres exstitit Fiscus. Filii, qui hodie exstant, nil paterni census possident.

Et virorum infelix societas, & similitudo incrementi, exitusque paritas meritò postulant, ut Francisco Coppulæ *Antonellum Petrucium* è secretis subnectam. Hic, ut plerique autumant, Theani natus est; nutriri autem Aversæ multi illorum spectarunt. Sunt qui patrem Petrucium vocatum velint, matrem Petruciam fuisse dicant: unde nomen Petrucii sumserit ab alterutro parente. Constat tamen, humillimæ fuisse conditionis, & fortunæ hortulani. Siquidem memini ego, florente eo, in ejus laudem ostendi tuguriolum culmeum, dicente vulgo: *Hinc prodiit, qui modò tam egregias ædes tot in Civitatibus possidet, munitionibusque validis sua oppida confirmat*. Cumque à primis annis majorem se natalibus futurum ostenderet, semique nudulus vagaretur, incidit in Johannem Admiratum Tabellionem, senem, meo quidem judicio, virum optimum; novi enim eum annosum, valde fide, & Religione spectatum, memoria, & intellectu supra ætatem vigentem. Adoleverat enim in Ladislai Regis aula, cujus gesta memoriter enarrantem avidissimè audivimus. Hæc mihi de Notario Johanne nunc satis, cujus memoria virum bonum repræsentat, & similium raritas illum me memorare & laudare hortatur. Hic cum acceptum à parente puerum in dies ingenii acumine progredi animadverteret, cœpit majorem illi adhibere curam, & pro ætate literis & moribus diligentiùs erudire, ac tanto impensiori affectu, quanto jam ætate gravis, sine liberis se spectabat, illum liberali caritate alebat. Cum ergo animadverteret Antonelli sagax ingenium, & ad obsequendum promtitudinem cum ætate adolescere, & majora, quam quæ à se tribui possent, spectare: statuit bonus ille vir, ne tam egregiæ indolis species secum augmenti damnum faceret, posthabita commoditate & blanditiis, quæ puer illi præstabat, ad majora illum admovere. Erat enim *Johanni Olzinæ*, *Alphonsi Regis Secretario*, maximè familiaris; fuerat namque proximo bello illius hospes. Ex quo visum est Antonello bene consuluisse, si narratis adolescentis dotibus commendatum illi traderet; à quo & adolescentis aspectu, & commendantis fide, benignè susceptus est. Aderat tunc contubernio Olzinæ *Laurentius Valla*, doctrinæ ingentis morumque honestate spectandus. Huic informandum literis & moribus herus tradidit, ut aptiorem Scribarum Collegio adoptaret. Videbat enim sagacissimus Senex, excellentem in illo officii genere deventurum. Brevi ergo Laurentii doctrina tantum profecit, ut meritò ad Scribarum munia assumi potuerit: quare perpetuò gratissimus Laurentio Vallæ exstitit, venerarique ut parentem, illique

que plurimum debere non erubuit. Imò cum tam magnus apud Ferdinandum Regem devenisset, semper honori emolumentoque fuit. Quin & post illius mortem ejus Scriptorum, & defensor, & laudator promtissimus perstitit. Iis præsagiis adscitus, brevi qui longè ante munus illud exercuerant, antevertit. Ipse Olzina, cum Rex foris ageret, aut occasione aliqua coram adesse, negotiaque per se tractare non posset, plerumque Antonellum ad id destinabat; qui diligentia, & fide utrisque satisfacere noscebatur. Gessit se ita eo in officio, ut ipse Rex mandatorum, quem dicunt, Secretarium elegerit. Est enim illorum exequi mandata Regis, conficiendo ex iis Privilegia, eaque propria manu subscribere, uti majoribus à secretis mos erat, à quibus primum locum obtinent, aditumque liberiorem ad Principem habent. Creditur enim, si diutiùs Rex ille vixisset, inter hujusmodi ministerii primos (pluribus enim, non singulis, tali officio utebatur) adlectus nosceretur. Ferdinandus etenim post Patris obitum, cum statuisset uni tantùm res suas credere, hunc potissimum elegit, qui & aurium, & oris ejus fungeretur vicibus. Cumque gravaretur per se aliquem audire, ad Secretarium ire jubebat, perque illum otiosus postulata intelligere velle, per eundem, quid suæ mentis esset, consultius responsurum. Sic igitur singularitate officii, suaque humanitate & modestia, (quæ profectò magna exstitit, adeò ut sæpe, quibus non tempestivè, ut malebant ingrateque responderet, sibi convitiarentur, filiisque imprecarentur, non nisi sedatè placidèque accipere videbatur) eas comparavit opes, & nomen, quibus è duobus filiis *Comitem Caleni* alterum, alterum *Policastri* effecerit; ex reliquis alium *Tarentinum Præsulem*, *Prioremque* alium *Hierosolymitanæ Religionis Capuani Conventus*; affinitate verò nobilissimarum Familiarum plures liberos junxerit. Magnum & fortunæ, & Principum auditis afflatum, & favorem magnum profectò, & qualem non multis impendere soliti sint. Sed quæso ad exitum omnia nosse velis, antequam de ejus vita, qualis fuerit, existimare disponas; quam si æquilibrio appenderis, prægravare malorum lancem facilè offendes. Pueritiam egit inopem, & laboriosam, ut victum sibi parare servitio necesse fuerit, parentibus tanta egestate pressis, ut etiam suo labore, & mercede subvenire boni ingenii puero grave fuisse par est credere. Sed omittamus hæc & pleraque adolescentiæ, utpote frivola, & quæ nisi ad eam fortunam devenisset, penitus ignorarentur, & nos uti infecta relinquamus. Non enim gratis constitit Principis gratia. Quippe adeò eum excruciavit, ut quieti nullum indulgeret tempus, quin etiam noctu sæpe cum domum ex arce rediret, vix appulsum, viatores festini aderant, qui ad Regem, quàm celerrimè redire jubebant: quod facere interrupta cœna, & sæpissimè somno, licet in gratiis, cogebatur. Et hic ludus pæne quotidianus erat. Cum fortè Rex venatum, aut aucupatum prodiret, euntem ad Principem sævissimis tempestatibus, & imbribus, ferventissimo sole, noctu, interdiuque, cum reliqui in mansionibus sub tecto degerent, ipsum ob publica Regis negotia ad consultandum, quos Neapoli Rex parcens eorum labori reliquerat, & nive, aut pulvere, aut cœno, prout tempestas ferebat, obtectum transire vidimus, cum in Confessorio essemus; similiter ad Regem revertentem,

A nullo habito neque tempestatis, neque lucis respectu. Maceraverat, & attriverat eum laboris nimietas, & somni parcitas, alienaque hora sumti cibi, ut ætate maturiùs edentulus fieret, solidique nil mandere potuerit, & vitam sorbitionibus producere curaret; quibus etiam vix tempus dabatur: tanta erat negotiorum ingruens multitudo. Etsi fortè aliquando domum quieturus subhilaris revertisset, aderat uxor, quæ eum impune exercebat; imputabat enim fortunam, ac si suo ex matrimonio magnum sibi infortunium contigisset. Objectabat insuper natalium humilitatem; & cum cetera deessent, immittebat in eum filios, quærentes, decere se liberaliorem victum, famulitiumque

B magnorum instar, vesteque pretiosori uti, ita ut frustratus requie, quam domi speraverat, festinantior tristiorque exire præeligeret. Filiorum etiam insanam spectabat audaciam, & domumque perdituram. Erant enim parentis moribus adversi, pro illius humanitate, arrogantia, proque affabilitate importuna superbia utebantur: quæ & si quietè tacitèque ferre videbatur, ingenti tamen dolore, & amaritudine apud amicos reponebat: adeò processerat illorum fatuitas, ut Principem in odium patris provocare nihil existimarent. Studebat enim illorum unus Regis secretos amores, occultasque voluptates rimari, vanaque loquacitate inter sodales effundere. Quæ cum pater

C Regi notissima esse sciret, minimèque illum de eis aliquando secum expostulasse cerneret, ingenti timore augebatur. Callebat enim Principem suum, & dissimulandi injurias, & æque ad tempus ulciscendi peritissimum artificem. Quid? quod semper veritus, ne Princeps illum pecuniosum crederet, crebro strenarum ad instar præter Januarias Kalendas magnis illum muneribus donabat; modò, ut ostenderet pecuniam non servare, multa à Principe præstolari contra animi sui sententiam fingebat. Itaque sic sua & se donis, & muneribus redimere videbatur, ad quod amicos, affinesque hortabatur tamquam ad Officium Regi gratissimum. Nonne ad infamiam, qua mox damnatus est, timoris vim eum pertraxisse creden-

D dum est. Ut in Regem scilicet conspiraret. Non enim fallebat eum, præsenti statu nullum fore sibi, domuique suæ opportuniorem, modò se perpetuum sperasset. Modus autem, quo pessum ierit, cum mihi ignotus extiterit, vitans mendacii discrimen, omisi, contentus vulgari testimonio, & quæ populus novit. Ductus est in carcerem unà cum Francisco Coppula, quemadmodum de illo diximus, eoque die è filiis duo, quos Comites fieri curaverat, cæciori carceri traduntur, domusque omnis direpta, & pro Fisco detenta. Uxor cum ad sponsalia, & magnificè comta, in Arcem venisset, exire inde vetita, in cubiculo clausa,

E aditu & colloquio omnibus interdicto. Pueri dominorum reditum præstolantes, mulis & equis deturbati: illosque raptim ad equile Regium tractos, sunt qui se vidisse referant. Ipse demum sævis dirisque tortus est modis. Interea non deerant, qui, ubinam pecuniam recondisset, interrogarent; & quod tanta cura, & arte simul, & dispendio semper curaverat, scilicet ne pecuniosus haberetur, cui maximè voluisset, minimè persuadere potuit. Adjice ad hoc, quod corporis patiebatur tormentum non levius. Filios, quos vinctos diximus, supinos tabulis impositos, jumentis per celeberrima Urbis loca, usque ad mercatum ipso nundina-

dina-

dinarum die tractos, ut nobilius esset facinus, ad decollandum, omnis populus vidit; ubi truncati, quatrifariam distracti, stipitibusque affixi, propter Regias vias ad spectandum sursum sublati sunt. Quod eum minimè celarunt, qui illum non satis torsisse credebant, ni etiam hoc addidissent. In eum tormentorum devenisse pavorem ferebatur, ut cum aperiri carcerem præsentiret, & qua fugere minimè poterat, satagebat externatus, & si fortè cavum aut rimulam ibi se immittere posse, & occultare sperabat. Hæc finiit, quando unà cum Coppola Sarni Comite eductus, atque spectante populo, præ foribus Arcis ambo securi percussi sunt. Filiorum, qui supersunt, alii Præsulatus honestantur dignitate, alii privatim degunt, & tantæ paternæ rei penitus extorres.

Subiit etiam, ut *Hugonis Alanii*, *Marinique* germanorum factum recenseam, priorum haud simile. Siquidem privatos non adeò divites spectavimus; mox à primo Alphonso Rege inter Comites, magnosque cooptatos. Nam alterum *Regni Cancellarium*, *Burrellique Comitem*; *Buchianici* alterum effecit. Et hos ante dignitatibus, quàm vita perfunctos vidimus. Qua in re præcipuè humanarum rerum inconstantiam perspicere possumus, ut quibus primùm datum sit tribulium suorum secularis dignitatis titulis insigniri, negatum etiam sit in morte illis usque prodesse. Quod si antea quæ nuper evenissent, superfluum, & importunum fuerat enarrare, & inconstantiam varietatemque rerum, & humanæ prudentiæ imbecillitatem, tot singulorum infelicibus eventibus demonstrasse: erit en satis hoc unum ad ostendendum, quæ omnifariam stare videntur, momento posse subverti. Quid illud fuerit, breviusque factum sit, rupto naturali ordine, ut decet, dicam.

Ruisse Venetorum Rempublicam, Regnum, ipsosque de capite, & de libertate laborare. (*) Qui verò quanti fuerint, habitive hactenus sint, orbis non modò Christiani; sed ne universi quidem angulum reor, in quem non clarum Venetorum nomen pervenerit, Historia insuper teste de illorum gestis, quam tot diserti doctique viri scripserunt, qui eos & prudentiæ, & virium ad miraculum usque extulerunt, ad quam nosse illa cupientes remitto. Tamen & liquidiora mihi, quæ mea ætate gessere, ut præfatus sum, fideliter referam, ut simul quemadmodum decreverint, & quàm citò, noscatur. Idcirco quæ cum Philippo Mediolanensium Duce gesserunt, tentemus, quod semper superiores fuerint, multaque Castella, Civitatesque illi ademerunt; propugnaverunt suos fines; & imperium auxerunt. Compararunt exercitum omnium maximum, quo majorem multis antea seculis Italia non vidit, habueruntque sub Francisco Carmagnola eorum duce; & tamdem ad id cum Philippo res devenit, ut prope mœnia exercitum transmitterent, adeò propiùs, ut bombus tormentorum ad ipsum etiam Ducem, clangorque tubarum pervenerit, quo, ut ajunt, dolore percitus, brevi mortem obivit: cujus post obitum pleraque, quæ illius fuerant, sibi vendicarunt. Cumque Mediolanense Populo, in libertatem se asserere satagente, bellum sumsere, in quo, etsi Franciscum

(*) *Hæc scripta, quo tempore omnium gravissima procella invictam Venetorum Rempublicam concussit. Verùm ii non multo post incredibili fortitudine, felicitate, & gloriâ sua quæque recepere.*

A Sfortiam illorum Ducem (**) profligatum, cladeque ingenti affectum eorum exercitum audivimus, illico tamen se ea prudentia, & viribus probavere, Francisco Sfortia sibi juncto, & validiori comparato exercitu, ut victori hosti minimè cesserint, quin potiùs eum represserint, & brevi superiores emerserint. Eadem tempestate etiam cum Alphonso Primo Rege nostro non semel gessere bellum, cujus aliquando classem per diversa maria sequuti, tamdem in Siracusano portu inventam, nequidquam tutantibus oppidanis, & opibatis, succenderunt, & naves illas maximas ad terrorem navigantium ædificatas delevere. Nihilominus pacem æquioribus sibi conditionibus effecere. B Adversus Franciscum Mediolanensium, & Renatum Andegavensium Duces, unà secum pugnantes, adeò fortiter restitere, ut brevi dissoluta Ducum societate, pacem Francisco & ipsis gloriosam, nec minùs utilem dedere, inscio, ne dicam invito Alphonso eorum Collega, ut per se satis posse ostenderent. Cum Ferdinando etiam Rege post patris obitum non semper pacem habuere; sed interfuere bella, in quorum compositione nil se minores conditionibus voluere. Et eadem tempestate Cyprum Insulam Rege vacantem, & cui multi anxiè inhiabant, neminem veriti occuparunt. Deinceps cum in Herculem Ferrariæ Ducem arma moverent, C timens reliqua Italia, nè etiam Ducatum illum sibi adsciscerent, communi consensu suppetias Herculi, privatis quisque sumtibus misere, & quidem validas. Etenim Ferdinandus, Calabriæ Ducem Alphonsum filium ingenti manu propere ire jussit; quin & Ludovicus Mediolanensis imperii moderator, cum omni militum robore præsto adfuit. Pontifex Sixtus Legato Ecclesiæ cum illius milite, ut se reliquis jungeret, imperavit; & tantis copiis, totque Principibus, Urbinatem Federicum ea tempestate Ducum maximum, præfuisse cognovimus. Vidimus nihilominus Venetos suis tantùm viribus, & copiis innixos, tot hostibus, tam validis, summisque potentiis nihil cessisse; quin potius Ferrariensi nonnulla D abstulisse, & hostem omnem æstivo tempore eo modo tractasse, ut ante hybernorum opportunitatem dederint potiùs, quam acceperint, conditiones: re ipsa teste; siquidem quæ vi abstulerunt, deinceps quietè ut propria possidere licuit.

Penetrasse Carolum Francorum Regem ad nos usque, cum ad deturbandos Regno Aragonios iret, aucupatoris in morem, pugno accipitrem gestantis, cognovimus, quia minimè sibi obstituros Venetos cognoverat. Ne quidquam similiter in reditu; postquam enim magnitudine successus dolentes fœdera cum plerisque pepigerunt, ut Gallorum cum Rege E vires in Italia attererent, ad quod præcavendum Rex, priusquam collegarum copiæ convenirent, in Gallias præmaturabat iter: quod intercedere adversariorum copiæ cum tentassent, adeò strenuè rem eorum navavere, ut si similis reliquorum adfuisset virtus, facilè eo in prœlio Rex, aut capi, aut turpiter fugari potuisset. Nec minori tamen constantia ad fines usque illius persequentes, Mediolanensi & bello eo, & secuta pace emolumento fuere.

(**) Hæc contra veram Historiam. Proinde consulendi graviores Historici.

re. Eodem animo cum Ferdinando juniori Regi adfuissent, oppidorum, quæ Galli de Regno Apuliæ vendicaverant, ipsis armis sibi aliquot vendicavere, utque jure parta, neutri Regum restituere voluerunt, etiam tenentibus illis Regnum reliquum, & sæpe amicis, & confœderatis. Nonne altero ab hoc calamitatis eorum anno, fervente omni Italia, ingenti apparatu Imperatoris, partim formidantibus, partim ad res novas se erigentibus, intrepidi soli illi occurrere non sunt veriti? & ea prudentia, & robore, ut non modò Germanos, finibus suis illæsis, arcuerint; sed & illorum ingenti clade illata vastaverint, & insuper oppida regionis non infima ademerint; & ulteriùs, ne se proferrent, pacis potior conditio effecit. Quæ etiam vi ceperant, detinere permissum, proventusque, reditusque illorum ad se jure devenire; denique non priùs restitui debere, quàm omne æs in id bellum erogatum, solidum restitueretur, nulla perceptorum fructuum habita ratione. Quam quidem pacem, inscio, ut aliqui, ut alii verò, invito Rege Francorum eorum collega, firmasse volunt, eamque inter dissidii causas, calamitatisque Venetorum adscribunt. Nam renuntiantibus id eorum Legatis, vultuosè Gallum respondisse fertur: fuisse tunc Venetorum, pacem talem annuntiare; etiam quandoque suum, bellum indicere. Ultimo verò cum in se tot potentes, clarosque Principes, Pontificem Maximum, & Francorum, Aragonumque Reges conspirasse cognovissent, minimè animos submisere, sed constanti virtute vires, quibus illis se objicere possent, munitionesque Civitatum, oppidorumque providere non destiterunt; & adeò ingentem equitum, peditumque paravere manum, ut hostium ingentibus copiis obsistere sperarent, Civitatesque, & oppida, adversa jubente fortuna, obsidiones diuturnas comparatis munitionibus perferre possent. Quod unum perpetuò mea memoria eos attriverit, infirmioresque reddiderit, est juge bellum, quod cum Turca diu infeliciter gessere. Quippe illos Dalmatia, Illyricoque penitus exegit. Quod si verum pervestigare voluerimus, solidius Venetorum robur illic Turca succidit. Quippe omnis nauticæ rei facultatem, quæ magnos illos, potentesque effecerat, Provinciæ illæ suggerebant. Unde enim materiam, picem, ferrum, omnemque denique ad Navium fabricam, apparatum? Unde porro, & remiges, & epybatas, ad quantamvis classem exstruendam, atque conducendam, commodiùs quam ex ipsis Provinciis, quæ non tantùm ad classes ingentes parandas; sed portus tutissimos adversùs tempestates opportunè detinendas, præstare valerent? Audisse aliquando memini de eorum primariis, si quis pressiùs Venetorum Rempublicam taxare vellet, facilè reperiret, potentiorem ditioremque, & minori invidia laborantem tunc exstitisse, quàm cum tot amplis Civitatibus in continenti Italiæ dominaretur, & rei nauticæ tantam commoditatem amisisset. Quippe quod vires illorum ibi infractæ sunt, magnitudini hostium adscribi potest. Quod verò non semel provenerint, passimque ceperint, & tamdiu se continuerint, constantiæ, & virtuti eorum meritò dari debet. Itaque ex Turcarum bello multum damni, ignominiæ nihil reportarunt.

Dixeram, eorum Regnum omnium opinione corruisse celeriùs. Quippe Nonis Julii Francorum Rex hostium validissimus in eos, ut potentiùs, ita celeriùs se accinxit, & Mediolani lustrato exercitu VII. Idus Venetorum exercitum in agro Caravagensi assecutus est, cumque eorum parte manus conseruit, quæ ad detinendum eum restiterat, donec reliqui ad tutiorem locum pervenissent; & quamvis strenuè milites rem navassent, pedites præcipuè, fugati profligatique sunt. Equitum pars, pedites verò universi ferè interemti; hoc enim liquido constat. Quæ autem plerique conjectari volunt, si omnis concertasset exercitus, secus evenisset, aliorum sit judicium. Nos autem quæ facta sunt, non quæ evenire potuissent, cum incertum sit, scribimus. Scire enim maximè cuperem, quando eorum Rempublicam virtute natam, & auctam, prudentiaque diu servatam ostenderimus, & nunc, nec vires defectas, quin potiùs erectas, Senatum, & prudentia, & numero crevisse cernamus, tam parvo pugnæ accepto detrimento, nec quiverint consulere, & providere, ne ferperet, & in tantum eorum malum perveniret. Hoc casu sive fortuna minimè accidisse credendum est. Prævisum enim, & antea sibi indictum sustinebant bellum. Opposuerant omni vi venturis se hostibus; consuluerant etiam casuræ fortasse rei tum milite, tum machinarum, tormentorumque apparatu; frumentariam rem opportunis locis comparaverant: fossis, turribus, reliquisque munitionibus Civitates, Arcesque tutandas curaverant; stipendium innumerum plurifariam dispertierant, ut opportunè, non modò ad suos continendos, verùm adversariorum militem alliciendum, quo uti valerent; Legatos, quos ipsi Provisores exercitus appellant, Senatus, qui frequentissimus quotidie cogebatur, solito plures, prudentioresque eo bello elegerat; & in suam quemque Provinciam ire jusserat. Fortunæ quippe, & casus incursus tali modo provisos impetere non audent; sed ne fari vis, si plurimorum, & Philosophorum definitionibus crediderimus, eos atterere tam brevi potuisset; cum alii necessitatem indeclinabilem, non repentinam, esse velint; alii rerum perpetuam seriem semper se connectentium. Sunt qui Astrorum in suis locis progressum fati vim afferant; & non desunt, qui aliter interpretentur: quæ recensere perlongum esset, & facile refellere. Ergo hæc utpote ad rem non spectantia sinamus. Rectiùs tamen appellemus ordinem à Deo provisum, & perpetuò constantem, & omnia suo loco, & tempore producentem, universitati apta, & suæ dispositioni congruentia, licèt nostri intellectus paucitati abstrusa, & incognita; & quibusvis fat sit credere, cuncta justè, sanctèque, præter vitium, & scelus, providentiâ, & Dei judicio, evenire. Hoc ergo fato credere possumus, tam inexpectatam Venetis cladem inflictam; caussam verò solus, qui omnia potest, & cui præter justum nihil placet, novit. Ex his hoc eliciamus, ut numquam timere Deum desistamus; tum quæ immineant, quidve de nobis statuerit, nulla ratione, aut argumento prænoscere possumus. Hic fermè est Timor, qui intrepidè futura expectare finit, & æternæ vitæ præstolationem, vitiorum fugâ, spondet. Bene eum profectò timebimus, non aniliter expavescendo tonitrua, aut somniorum terriculamenta formidando, sed illius potiùs obsequendo mandatis, & Sanctorum virorum juxta monita vitam vivendo. Erit profectò do-

documento sanis mentibus tanta tamque præceps Venetorum dominationis ruina, ut viribus, aut consilio minimè fidant; sed eum prae oculis habeant, ab eoque se augeri, auctosque servari, efficaciùs bonis operibus, & vitæ sanctitate, quam verbis, & precibus postulabunt.

Cum multorum, quos videramus, ad nostram reprimendam insolentiam, æstuantemque habendi sitim diluendam, eventus rerum infelices, exitus miserandos, non modò singulorum, sed etiam numerosæ Gentis, instabilitatem rerum, variantesque fortunæ vires nostræ tempestatis ostenderimus, ad monimentum superbientium animorum, vanis, caducisque fidentium: operæ pretium duximus, ut qui felices & rebus, & honoribus abundantes, infaustis à nobis eventibus enarratis subtristes, meticulosos, & sibi fortè paria timentes effecerimus, etiam ad erigendos dejectos miserorum animos ad spem potiora & feliciora assequendi, ejusdem mobilis, inconstantissque vicissitudinis documento surrigamus. Extant profectò non pauciores, quos ex infimis altos, fortunatosque cernimus, iis opponendos, quos è summo ad infima demissos ostendimus. Nemo igitur miretur, si priorum ediderimus nomina, horum autem subticemus. Credo enim ratione factum, ne in odium incurramus, tamquam invidi, & alieni boni detractores. Scimus enim, graviter, molestèque laturos plerosque, cum dignitatum, aut natalium novitate taxatos se senserint. Etenim non pauci inter tales spectantur, quos priùs beatos, quàm notos ostendisse oportuerit; plures etiam velut olera, quorum nec semen, nec fomentum nascebatur, in altitudinem insperato crevisse cernuntur; & tamen haberi velint, ut qui fortunas, & honores, & magna nomina vigilantia, atque industria, & ut uno complectar verbo, virtute sibi paraverint, tanta animi pervicacia, ut ne Principibus quidem iis, qui in eos, & forsitan immerentes, tanta contulerant; acceptum referre, aut gratias saltem habere velint: quorum non solùm, ut prædiximus, nomina celare volumus, sed ne notis quidem, quibus dignosci possint, sugillare intendimus. Vidit profectò nostra juventus, videtque præsens dies privatæ conditionis homines, quorum hactenus nec sui, nec suorum fuerat notio, inter suæ sortis homines plurimùm eminere, & Magistratus gerere; et si altiore in gradu cernimus, humillimo tamen stetisse cognovimus. Spectamus insuper, quos & si vetusta Nobilitatis series ediderit, nullo majorum

A stegmate, aut suo aliquo facinore censeri posse, nihilominus ad summos honores, potentiæque gradus devenisse; nec pauciores, qui ampla, ditioraque Sacerdotia possident, quam qui Magistratibus, Comitatibus, & Ducum titulis Spectabiles procedunt: quorum, præ multitudine jam titulorum insignia viluerunt. Quippe jam Comitatus multi dedignantur, altiora petentes nomina. Et quoniam animi propositum est, omnibus cujusvis fortunæ hominibus bonam spem facere, spectent, qui mercimonio se augere contendunt; tot ditatos, spectatosque viros, quos mensis numerariis, vestiumque tabernis alienis inservisse

B noverint, & vilissimarum rerum, sordidarumque ministeria; quibus invidisse, & similes esse multi velint. Quid multa? Cum nec hominum statum, nec fortunam, nec artem cernere est, in quibus ex minimis maximos devenisse, plerosque nullo probabili merito spectamus. Eadem itaque ratione qua fortunatos nimiùm fidere, & minimè insolescere vellemus, cupimus miseros, & abjectos spem præsumere è tanta multitudine, quæ adeò ditem, beatamque se undique offert, quorum bona pars otio, malisque artibus, Principumque insaniâ ad id devenere; sed nolim præterea inerti, & otiosæ expectationi se committe-

C rent, aut iniquis, turpibusque negotiis invigilent; sed magis justa, honestaque sectari, & strenuè laborare, ut saltem si spem eventus frustratus fuerit, noscatur sibi ipsis non defuisse, imò quod suum fuerat, tempus scilicet & studium laboriosissimè impendisse. Hæc admonuisse satis, superque; & quando tanta sit hujusmodi novis fortunis, & nominibus aucta frequentia, aut etiam connieentibus oculis se objiciant, utinam quemadmodum optamus miseris spem præbeant, animosque faciant, & non potius invidiæ, & maledicentiæ occasionem dent. Volumus namque non solùm bene sperare, sed quæ speraverunt,

D feliciter assequi. Quare monemus, si quando quod concupierant, consequuti fuerint, & forte quod sæpe contingere solet, ampliora quàm, quæ mente præsumserant, meminisse velint pristinæ conditionis & fortunæ, nec oblivisci cautionem timoris, quod fortunatorum frenum esse debet; & gratos esse, acceptorumque debitores se cognoscere; sciantque, Deum habuisse Auctorem, cui ut & construendi, ita & demoliendi eadem est vis; & quæ ab homine receperint, etiam gratè recordari velint. Est enim ingratitudo malum publicæ utilitati officiens, & præcipue indigentium.

DE INQUISITIONE

EPISTOLA

TRISTANI CARACCIOLI.

Constanter quotidie per literas efflagitas, quod coram sæpe petieras, ut si quid insoliti apud nos eveniret, certiorem te facere non gravarer; & potissimum si qua aliquando non solita, nec usitata, & quæ scribi non ab re fuisset, evenirent. Nihilominus meam servans sententiam tamquam judicio electam, id facere supersedi. Nosti enim jampridem me incuriosum, & talium adversissimum. Credo enim nuntiorum indagatores plerumque falli, & sic non vera aliis tradere, geminoque errori se objicere. Itaque cum nostræ conditionis mentiri non sit, & verum difficile inventu, ab hujusmodi vitiis me asserere, minime perquirendo, plurimumque tacendo, pulchrum existimabam. Quod autem nunc secus, ad te scribendo, facere videor; non profectò inconstantiæ, aut propositi pœnitentia factum est; sed ut conceptam ex re curam, quando verbis coram non datur, literis tamen apud te si non omnem, saltem partem, deponerem, simul ut prudentem cautioremque iis per me cognitis, te reddam, ut evitares, quæ futura præsagiuntur, si datum est; sin secus, æquiore animo, ut prævisa, acciperes.

Tenere te scio, Regem nostrum, vivente Elisabella ejus Uxore, decrevisse, omnem Hispaniam, quod est ad ea, quæ puritatem, sinceritatemque Christianæ fidei fœdare possunt, eluere, & mundam reddere. Quod cum minimè se perfecturos sperarent, ni prius Neophitos, qui vetustos Christianos inter viventes, se priùs, Judaicos sectando mores, deinde & illos è sanctis dogmatibus educebant, castigatos è Regno abigerent. Et quando natio callida versutaque cum sit ad alliciendos ad se homines, quæstumque percallens, cœperat Hispanorum plerosque, qui nec ipsi, nec majores ipsorum, nisi vera Christi Salvatoris dogmata noverant, pernicioso suo veneno inficere. Qua in re adeò prævaluisse feruntur, ut omne rerum arbitrium ad se traherent; nihil esse ducentes tam magnum, quod non auderent, & per se melius agi existimarent. Eoque jam pervenerant, ut affinitates cum Proceribus vulgò ingererent, tum ob divitias, tum ob artes, quibus impotentiam Regum instruerent. Etiam Sacerdotiis manum injecerant, vectigalibusque, quę non modò publica, sed Regulorum redimebant, maximè studebant, occultè callideque ferendo, ut Regum postulatis obviam iretur. Sicque Principum frustrati sunt voluntates: quam causam fuisse remur citiùs inquirendi illos, & sæviùs plectendi. Quo terrore, & suppliciis cum multi vita, & fortunis privati sunt, tum plerique posthabitis domibus, & fortunis, vitæ consulentes, fuga se tutati sunt. Quare & si deinceps Reges quietiùs imperitarunt, non parum tamen & hominibus infrequentius Regnum, & divitiis exhaustum reddidere, sancta illa Inquisitione, seu Sanctitatis prętextu. Quare, & si honesti rectique forsan propositi fuerit inventum, tamen exequendi modus crudelitatis, & avaritiæ nomen indidit. Duraverat intentio, & rigor facinoris hujus in mortem usque Elisabellæ Reginæ, qua cessante, & Rege, adventu Philippi Generi sui ab Hispanis deturbato, aliquantisper remissa sunt, quoad Rex à nobis ad Hispanias reverteretur, ex quo nulla minori austeritate, avaritiaque repetita audivimus. Dumque hæc in Hispaniis aguntur, ad nos sæpe fama pertulerat, gestire Regem ad hoc suum Regnum, & qui similiter inquirerent, & punirent, destinare: Quod etsi multorum animos fama hæc percusserat, tamen quando diutiùs prolatum videbatur, credebatur numquam fore; nec tentaturum Principem rem novam, & hactenus inauditam, ubi talium criminum nulla suspicio extiterat.

Hac spe, aut opinione subfirmatis animis, proximè ad nos Præsul Cepheleditanus Neapolim accessit, Divi Dominici institutionum Professor, ad Inquisitionis Officium (ut fama erat) peragendum. Cumque aliquandiu nihil tentasset, nec adventus sui caussam, neque potestatis documenta ostendisset, opperiens, ut eventus declaravit, Officii Collegium, cui, profanus cum esset, liceret capitaliter plectere, & libenter damnatos expilare. Qui non multis post diebus huc appulit, magnaque illius adventu animorum commotio subsequuta est, adeòque omnium mens in Officium, Ministrosque excanduit, ut nullo expectato Inquisitorum ad progressum motu, nec habita quid acturi forent, cognitione, subitò viritim, vicatimque privatis, & publicis congressionibus acclamatum, nullatenus ferendum, tale Inquisitionis Officium in se non modò peragi, sed nec indici quidem; proinde, si qui ad hoc venerant, ab omni illius incœpto progressuque desisterent, in bonamque eorum rem, quà venerant, reverterentur. Cumque summussaretur, statuta Dominica die habituros Inquisitores maxima in Æde sermonem ad Populum, paratosque Rogatione Urbem, Crucifixi Domini atratum proferendo signum, lustrare: adeò grave, intolerabileque acceptum est, ut illico, undique convenerint unanimes, se sumturos arma; & si quid tale ausi fuerint, etiam vi inhibituros, minitantes. Hoc communi omnium sententia & Nobilitatis, & honestorum Civium, & humillimæ Plebis, tamdem deventum est, ut ad Vicarium Regis mitterent, qui hanc unam omnium mentem deferrent. Delegaruntque plures numero ex singulis Civitatis Regionibus, quomodo mitti soliti erant; qui summam injunctorum audacter retulere; & cum uni eloqui datum esset, pauci tamen abstinuere, quin ex se aliquid adderent. Ubi relatum, qualis Hispaniarum Inquisitio redacta sit, & quàm levibus ex caussis crudelissima tormenta, & mortes inflictæ; quin & judicatum contra jam vità functos, & cremata ossa sepulcris eruta in mortuorum dedecus, viventiumque terrorem;

præ-

prægnantes, non expectato partu, necatas; pueros, infantesque pro parentum postulatis exheredatos; puellas, & virgines nec suæ, nec alienæ culpæ obnoxias, contra virginale decus, pudoremque nudas per oppida circumactas, & dotibus privatas; submissos, etiam, qui innoxios tamquam inquirendos territarent, fugereque compellerent, fugamque exinde criminum confessionem judicantes, domos, villas, ceteraque eorum bona Fisco addicebant; & famulitii, si quid fortè remanserat, in carcerem ad quæstionem trahebant, ut quæ abeuntes Domini occultassent, indicium ab illis extorqueretur; & longè iis exquisitiori rapacitate, avaritiaque ministra objectum est; quod in malluviis Jesu nomen celatum haberent, ut illum exspuerent, in illumque excrearent, & vomerent, caussati stomachi levandi repletionem; nonnullis, quod Crucifixi Domini signum, ubi scaphia, & matulas collocaverant, depictum tenebant in illius contemtum; subsanasse alios, dum sacra & sermones de Jesu Salvatore agerentur, exinde exitiale exstiterat.

Hæc, & his plura cum tumultuariè ad hoc missi dixissent, tamdem hunc dicendi terminum imposuere, iterum repetentes: nolle Civitatem, omnino pati, inquiri in suos Cives crimina sibi ignota, & ubi numquam similia audita sunt, & similiter subire discrimen lucrionis delatoris, cujus etiam nomen celaturos Inquisitores pollicerentur, & quæstus partem præbituros. Itaque multam fore rapinam oportet, de qua multos ditari velint. Unde liquet, non sinceritatem Fidei inquiri, quæ apud nos Christianè viget, sed æs, quod eripi, & subtrahi possit. Ergo cum nos, & nostra, opportunitati Regis exposita sint, precamur, ne cum tanto nostro dedecore nos expilari, & sub velamine Fidei, prædæ esse velit, & tamquam Infideles occidi. Si ergo Regni quietem, & Regis gloriam optat, inhibere velit, ne hujusmodi homines ulteriùs ad agendum procedant, neque Orationem de hac re habere, neque rogatione Urbem lustrare sinat, si motus, & turbellas excitari nolit: quod profectò Regi ingratum & indecens, & nobis damnum, quibus similia minimè cordi sunt, utpote inutilia, & inhonesta. Hæc & ordine, & gestu acta sunt, ut facile turbatos animos dicentium nosceres, quibus adstipulabatur adstantium murmur, & crebra dicentium interruptio, cum nemo satis per Oratores mentem Civitatis expressam crederet, & se quisque aliquid ad rem pertinens suggerere putaret. Quæ oratio, juxta quorundam judicium viriliter audacterque peracta est. Erant tamen, qui temporum, & personarum habita ratione, nimis intentam, & ut honestius dicam, animosam judicabant postulationem, quam ne eventus aut inconstantem, aut damnosam ostenderet, Deum precabantur.

Responsum est à Præside, Regis literas esse, quibus jubebat, Inquisitoribus Magistratus adesse, quarum similes credere se ait, Neapolitanos accepisse; vellentque, ut hos, tamquam à se missos, ob eorum utilitatem, & Christi Salvatoris gloriam, utque ejus nomen sincerè, Catholicèque celebretur, benignè gratèque accipere, favorabilesque illis esse, si rem gratam facere sibi cuperent, seque ejusmodi rei bonæ memorem fore. Proinde Regis mandata exequi velint, quæ utilitatis maximæ, & honoris caussa jusserit, non direptionis, in-

A famiæ, & occisionis, ut male persuasi ipsi autumant. Magistratus autem munus est, sui Principis voluntatem exequi, non autem solvere, neque illi obsistere. Cui minimè assensum est; sed quasi chori vox ex diversis una audiebatur, caussantium Regis facilitatem, & Quæstorum importunam avaritiam. Itaque perstare iis, quæ poposcerant, enixiùsque petere, ne quid novari permittat; eumque per Regis Regnique otium adjurare; quando nihil magis, quod Regiæ Celsitudini conduceret, moliri possit. Quos cum adeò subiratos videret, Præsul ipse expectare tantisper responsum jussit, dum Consiliarios adeat. Mox revertens respondit: *Ut noscatis meum in vos animum, &*

B *id, quod citra inobedientiam Regis facere possum, libenter præstare, ad Regem delegetis, qui rem omnem, ut hìc acta est, enarrent, & Civitatis fideliter caussam agant; fore enim facile, ut Princeps vestras admittat rationes, voluntatique satisfaciat; & ipsi audito Rege, quid suæ sit mentis, quid diu ad hoc agitandum egerit, sine ambiguitate cognoscant, & facilè conventuros sperare.* Interim se inhibiturum, ne quid novi hac de re Inquisitores moliantur. Hortatur tamen illos, ut quietè pacificèque rem suam quisque agat, nec otium Magistratus, mentemque Regis turbent, in iramque provocent.

Iis igitur acceptis discessere. Quem verò ad Regem destinarent, mox unanimes elegere eo

C consensu, ut mirum profectò Neapolitanis videri possit, quem diuturniorem nostri soliti mores non spondent. Et utinam ante egressum Oratoris; non enim jam dissidii semina desunt, & qui tempestivè illa spargere norint. Cumque nondum ad Regem destinatus necessariis se expediverat, ecce tricarum sparguntur fila. Me tamen & ætas, & longè magis quæ videram, meminerimque, suspectum reddunt; sed ominari sinamus. Novimus enim, pauca juxta hominum judicium evenisse; sed plerumque diversa, sæpe etiam contraria. Exitus ergo ostendit rei veritatem, non nostra prædictio. Iis igitur de caussis occupatis animis, & Oratore non dum digresso, fortè eve-

D nit, quod multi ad Inquisitorum terriculamentum factum volebant: quare hìc subdere non alienum duxi, & simul ut verum liqueat.

Lis pervetusta erat inter Civem, & Magistratum, quem Justitiarium appellant, de qua non semel inter partes jurgia, & verba utrinque minus honesta jactata fuerant, & animorum virus præseferentia. Cum itaque fortè obvii sibi fierent, vir, qui proximè Civitatis caussam solerter curaverat, & puer patroni, qui è contrario litem diligenter defenderat, primo conspectu se subsannando salutaverunt; deinde de statu caussæ perquirendo, ad convicia, & verba animos detegentia perruperunt. Hinc rumor percrebuit, omnemque pervasit

E Urbem, à cliente illo Justitiarii Civem, populo carum ob caussam strenuè in Justitiarium actam, lethaliter percussum esse. Nil ultra consultiùs expectato, itum ad arma tabernæ officinæque clauduntur, quisque armatum se multitudini addere festinat. Itaque expectatione celeriùs maximam armatorum manum circuisse Justitiarii domum videres, eamque perfringere tentantem, ipsumque exposcere, tamquam perpetratæ Civis necis auctorem. Hæc audientes Magistratus, & Optimatus quam plurimi advolant ad tumultum sedandum, mitigandumque plebis furorem, quem tamen avertere omni arte & studio nequiverunt, do-

nec

nec errorem manifestum ostenderent, & quem graviter percussum audiverant, incolumem beneque valentem coram cernerent. Interea qui ad inquirendum venerant, sibi plurimum timentes, suique caussa excitatam plebem rati, alienis domibus pluribus commutatis, secretissimas latebras petierant. Itaque quod controversia Civium actum est, id terriculamentum Inquisitorum plerique credunt, & Hispani fere omnes aut tenent, aut caussantur. Quæsitores sociique (& si verum norint) in se arma sumta mussitare non desistunt. Hæc hanc usque in diem acta sunt; finis tamen dubia expectatione est; qualem verò nemini liquere credo. Multi tamen, quod vellent, futurum existimant, non reputantes potentium mentis recessus, ubi quotidie condunt, quæ quandoque minus expectato suum ad usum promant.

Oratoris ad Regem missi responsum expectatur, quem incolumem isse, & reverti optamus. Vir quippe frugi est, sed valetudinis non æquè par; pedibus enim, & si juvenis, laborat. Interim sollicitæ de responso Civitati, anxiæque, quod aliquamdiu nuntii morabantur, allatæ sunt literæ ab Oratore ad sex viros, quibus caussabatur tarditatem appulsus ad Regem valetudine, qua itinere tentatus non adeò, ut volebat, ad iter intenderet. Sicque tardiùs quam optaverat, sed quam timuerat longè citiùs, ad Aulam pervenit. Ubi à Rege benignè acceptus, & mandata prolixius distinctiusque exponens, attentè placidèque auditus. Cui Rex satis sereno vultu, placidisque verbis respondit: Non profectò illis de caussis, quibus perperam Neapolitani persuasi fuerant, aut vereantur, sed pro Fidei puritate, Christique Salvatoris gloria, sui, & subditorum claritate vitæ morumque, Inquisitionem hujusmodi Neapoli intentari per suos velle; neque eos, quorum majores salutari unda persusi essent, tali indignationi subjacere. Sed instantibus Conventibus, se daturum operam, quoad illos dimiserit, ut mox per aliquem Senatorum intelligat, qui ad eos, qui ad illum miserant, respondere valeat, quid suæ mentis fuerat.

Sex fere dies post receptas hasce literas, recentes aliæ afferuntur, quibus Civitatem scire volebat, cum nequaquam expectatum, sepiùsque requisitum responsum ab iis, quos reddituros speraret, accepisset: visum est per se iterum Regem compellare, ut dignaretur sua Celsitudo brevi petitionibus Neapolitanorum assentiri; ostendens, quàm gloriosum suæ Majestati, & conducibile nobis suis fidelibus futurum esset. Cui paucis, curaturum se quamprimum, & justificè respondere; nec potuisse propter circumseptum à Purpuratis Regem ulteriùs alloqui. Quæ ut primum pervulgata sunt, Civitatem omnem adeò iterum, sed variè, commoverunt, ut pæne omnium mentes male affectas ostenderent, ut qui responso tali negatam postulationem judicarent. Alii demisso capite, considerato, quàm discriminosa res esse posset, tristes secum, aut cum paucis sui similibus meditabantur. Alii verò & hi pars maxima, invicem se adeuntes, proprias claudentes tabernas, alienas ineundo, hoc responsum maximè verentes, ut venturi mali præꝰnuntium, ferocioribus verbis, non id pati debere, mutuo se hortantes, similiter vicatim cœtus eadem de re non modestius loquentes aspiceres, & velut Justitia indicta Curiam suam unusquisque petere, ut quid agendum foret consultaret. Itaque per Nobilium Consessoria, perque Civium conventus decretum est, secundò, Regis Vicarium majori numero una cum sex viris expostulatum iri velle, enixiusque Regi eorum nomine supplicare, nolit rem tam acerbam ipsis sibique invisam executioni tradere. Profectò hoc se augurari malum, negotiaque molesta perpetuò adfutura; quantique discriminis sit, nosse Regem, subditis displicuisse, nemo ignorat, jure, vel injuria, nil distantibus.

Sicque catervatim inde Reginam Ferdinandi prioris uxorem eadem petitum adeunt. Nec intermisso cursu ad Cardinalem Surrentinum eamdem orationem habuerunt. Ab utrisque idem responsum: molestissimam sibi esse hujusmodi rei mentionem, utpote multorum mentibus, & quieti adversam, scripturos nihilominus se accuratissimè ad Regem, precibusque efficacissimis rogaturos, ut quavis ratione Neapolitanis hac in re beneficum se exhibere vellet. Scripserunt & ipsi, urgentes Oratorem, ut perseverare velit in priorum postulationum constantia, & scire, quàm male acceptum fuerit ultimarum literarum responsum. Quod si è re judicaret, literas ipsas Regi ostenderet. Hæc hactenus à secundis receptis literis acta sunt. Expectatio majoris timoris, quam spei est. Animi Civium valde moti visuntur, & quotidie aliquid novi susurri auditur, nunc venisse jam Inquisitionis metam, sed celari à Magistratibus, donec consultius Regis responsio reddatur; modò non venisse, sed prope diem adfuturam dicunt, & pro caussis conjecturas disseminant. Observatus interim quàm minimus Inquisitorum motus; domum enim prope Arcem, ab eis magna importunitate quæsitam, volunt, ut officium licentiùs tutiùsque ibi peragere possint.

Exiit deinde VI. Kalendas Octobris, (sive rumor, sive suspicio mentes hominum subierat), vox, quæ ingenti motu Civitatem exagitaret: venisse literas, ut Inquisitio indiceretur, velleque postridie Regis Vicarium de hac re concionem habere, ibique mentem Regis aperire, ut id pacatè perageretur. Quod adeò pro comperto acceptum est, ut illico ad conventicula concursum sit, acclamatumque, ut tabernæ, & officinæ occluderentur, armisque sumtis convenirent, vindicaturi, si quod Inquisitionis nomen audirent. Adfuere & eâ insaniâ homines, ut tintinnabulis ad arma plebem excitandam dicerent. Res maximo quidem discrimini, ingentique malo proxima fuit: quod prudentiorum interventu vitatum est, & communi Ordinum sententia visum, per primarios Regionum viros, & numero ampliori, Regni Præsidem convenire, ipsumque enixè deprecari, obviam iret tam pernicioso ingentique malo, & per Regis obsequium, quietamque Civitatis salutem orare, cui adeò invisum hoc Inquisitionis nomen, ut quodvis dispendium perpeti, quàm illam admittere, præoptaret. Proinde etiam si à Rege literas aliter imperantes haberet, ut nolit eas propalare, neque quod jubeat exequi, existimetque, Regi nihil gratius futurum tranquillitate, & otio subditorum; cum ipsum tantillâ de re sperent, nolle egregiam hanc suam, Maestatique suæ commodis expositam Civitatem corrumpi, aut talis infamiæ notâ uri. Quibus mirari se respondit, cum nihil tale, neque à se, neque à Rege perceperint, tam indecentes excitasse rumores. Quippe sibi negotium hoc omni ex parte molestum,

&

& anxiæ curæ esse materiam; velle tamen cognoscant Neapolitani suam in hac re mentem; nec minus pro quiete, & otio sui Principis, quàm totius Regni, accuratissimè scribere ad Regem, eumque etiam atque etiam orare, ut ab Inquisitione desisti procuret. Monere tamen magnopere, & exhortari illos interim, ne ad facinus aliquod prolabantur, quod Regem pro majestate non adeò placabilem, & mitem esse fineret; sed potiùs, vel in gratiis suis dissimilem fore cogeret. Daturi utrique ad Regem literas discedunt. Hæc ad hanc diem acta noscuntur.

Interim dum responsum expectatur, numquam desitum est subtumultuari, & conciones crebras haberi tam Nobilium, quàm Plebejorum; & quoties recens aliquid de acerbitate Inquisitionis allatum, seu fictum, seu verum est, itur à quocunque ad sua conciliabula, & semper idem, damnatio scilicet, & acerbitas Inquisitionis agitatur; remedii autem nihil, nisi ad Regem iterentur, & inculcentur priores literarum petitiones. Hoc adjectum est etiam, ut Rogationes, lustrata Urbe, annuntiatæ haberentur, quas Proceres, Nobiles, universusque Populus sequerentur: ordine verò eo, quem, si adfuisses, risisses forsitan, aut stomachosus recessisses. Hæc coram meliùs intelliges, & de nostra sapientia æquius judicabis. Ne verò seriem describerem, metus fuit in caussa, ne fortè in manus nostræ literæ devenissent, à quibus levitas nostræ Urbis meritò videretur. Nonnullos post dies literæ Oratoris nostri redditæ exiguam vulgo spem præbuere. Scripserat enim, Augustinum Vicecancellarium solito meliusculè visum de re nostra sentire, & loqui: quare orare nos, velimus ad illum literas publicas dare, quibus tamquam de re benemerito gratias agamus. Insuper enixè precari, nostrum ut sumat patrocinium, foreque nos exinde beneficii memores, & laboris non ingratos polliceri. Quarum interpretamenta, quàm varia, dissona, quin etiam contraria sint, tibi, qui commentantium ingenium, & libertatem nostri noscis, liquere non dubito. Concursatum per vicos, & fora, obviis se intuentibus invicem, mutuoque interrogantibus. Nec secus in Nobilium Consessoriis inaniter laboratum est.

His adhuc exercentibus nos rumoribus, ecce novi suboriuntur. Quippe sex virorum unusquisque suos tribules admonuit, habere se ex Hæbræo Apulo, cujus reddebant nomen, & ex Christianis duobus, quorum nomina jurejurando acceperant, & propterea non ederent, cœpisse jam inquiri Monopoli, & Præsidis Provinciæ illius Ministros subinde spectari commonentes Populos, velint, quæ Rex mandaret libenter admittere, & sine tumultuatione Inquisitionem exequi. Quanta commotio his nuntiis agitata sit, nisi qui viderint, credere minimè possent. Per vicos furentium more, perque fora, & templa querentes se decipi: quod minimè ferendum esset. Expostulandum propterea cum Præside, quando pollicitus fuerat ad responsum usque Regis, nihil de Inquisitione innovari: agi contrarium. Nunc enim ajebant, nosse nos Inquisitionem; procedere se insciis; & versutè aliunde cœpisse, ut ad nos mitiùs perveniret. Vix itaque aliquibus maturioris sententiæ viris obtemperatum, ut Præsidem adirent, illumque eorum, quæ audierant, certioratum

A ordine redderent. Sciscitarentur insuper, quid de talibus nuntiis haberet, & si vana essent, non oportere ulteriùs progredi; sin vera, supplicarent, ut malum ne serperet, provideret, quin potiùs extingui curaret. Quod profectò in Regis gloriam, ejusdemque & nostrûm quietem plurimum facere existimamus. Dum hæc agitantur, incertique adhuc, vera ne fuerint, an secus, ex Apulia allata, & in labore, & metu esset Civitas: ecce Præsidis stratores sex viros ad illum ire nuntiantes, secumque nonnullos Civium suo quoque ex ordine ducere, audituros profectò rem lætam, omnique Civitati pergratam. Colligentibus se vocationi, adhuc non desitum est

B dubitare, & metus non minus spei secum afferre. Adeuntes verò Præses, vultu priùs, quàm voce curâ levavit, & bene sperare promisit; deinde læto, benignoque ore, inquit, habere se à Rege literas, quibus mandaverat, ut Neapoli, reliquoque ejus Regno minimè inquireretur; pro comperto enim habebat, à Christianorum quoque primordiis hic Fidem merè sincereque servatam, nullaque contagionis nube prætensam. Itaque eis benignè tribuere, ne suspicionis quidem notâ inurantur; ostenditque literas Regis signatas manu, quæ dixerat, affirmantes. Habere insuper Pragmaticas, quibus imperat Judæos cuncto hoc suo abire Regno; ad quorum abitum Martium

C mensem proximum terminum imposuit. Interea licitum sit sua liberè, otioseque distrahere, commutareque cum quibusvis, & quæ ex illis resumserint, secum liberè exportare, excepto auro, argentove rudi, seu signato: quod in antiquis Regni Constitutionibus cautum est. Eâdemque Pragmaticâ, omnes Neophitos, qui in Apulia, Calabriaque degunt, quique ex Judæis ibi oriundi cognoscebantur, intra terminum Judæis datum iisdem conditionibus Regno abire mandat. Interim neminem illis injurium aut molestum esse vellet. Verum si pertinaciâ ausi fuerint præstatutam diem non servare, & in Regno persistere, cuncta eorum bona, ipsosque ubi Imperii sui

D inventi fuerint, ipso jure diripi, & capi licere.

Ingenti igitur lætitia accepta est ejus oratio, revertentesque vicatim, quæ audierant, recensentes, omnis Civitas exultare, & bene precari Regi, tintinnabulisque undique personare cœpit.

Sperabam equidem gaudium, lætitiamque diuturniorem futuram, ut possem per literas tibi, cum coram non dabatur, congratulari de tam exoptato, & demum ultro oblato beneficio; ni Princeps ille discordiarum Diabolus suæ artis ministros, qui ejus semen spargerent, submisisset; susurrantes non perspicuè, Pragmaticæ quædam verba ambigua In-

E quisitionem penitùs tollere, sed dolosè nobiscum agi. His itaque stimulis agitata multitudine, turmatim consultaturi eunt, quid facto opus esset, quoniam pars maxima in fraudis suspicionem devenerat. Visum est, à Præside postulare, ut præconium emittere biduo differret, dum legis peritos consulerent, an Pragmatica aliquid etiam Inquisitionis in nos saperet. Quos & præsumtionis, & diffidentiæ arguit; mirari se inquiens, dubitare eos, quibuscum Celsitudo Regis tam benignè, liberaliterque agi mandaverit, qualiterque tot nobilium reliquarum Civitatum suarum nulla, sibi ab illo versutè imponi, & subdolè agi aude-

audere crederet: fuerat quidem justiùs, tantum beneficium cognoscere, illiusque perpetuò memores esse. Irent ergo, & tam optatâ gratiâ frui, & gaudere sciant. Reversis mox Civitas omnis susurrat, patere jam strophas, & in facto esse, postquam Præses tam molestè tulerit interrogari; Præcones biduo ne Pragmaticam publicarent, detinere noluerit. Obstrepitum veriùs, quàm consultatum diei reliquo. Sequenti verò, qui fuit III. Kalendas Decembris, Præcones ceterique ejusdem officii suum peracturi munus ad Sellarios usque tacitè devenere: quibus visis, tubarumque vexillis agnitis, ingens multitudo se illis objecit vociferando. Tunc territi Præconii ministri fugere, quà venerant, cœperunt. Non pauci clamantes sequebantur. Sunt etiam, qui impetitos luto viderint, fustibusque deterritos, ita ut abirent, citra sonitum populum excitantem, Pragmaticæque enuntiationem. Erant, qui accusationes levium, & curiosorum fortuito sine Præconum injuria factas vellent, & utriusque relationis oculatos testes se exhibebant. Impeti illos cœno, fustibusque fugari, vidisse alii affirmabant. Nec deerant, qui negotio interfuisse, & nihil tale non modò vidisse, sed nec etiam esse actum affirmabant. Cessavit ergo ex omni Urbis parte præconium eo die.

Ingens deinde multos incessit cura, ne tali motu itum ad Majestatem foret, maximè cum etiam qui conclamatum esse audissent, dicerent omnes tabernas claudi, & Regia edicta propalari. Levior enim, & ut solet maxima pars, hæc pro nihilo haberi volebat, & prædicabat, cui potioris conditionis non minima pars non adstipulabatur: quare aliquantulum inter eos certatum, & eos, qui minimè volebant, disceptatum est. Convenere tamen, ut ad Divi Laurentii ædem iretur, ibi quid agendum esset, disceptaturi. Quo in Consilio tantam multitudinem adfuisse cerneres, ut artificum neminem in suis tabernis, aut officinis reperire posses. Et adeò indiscretè concioni se turba immiscuit, ut nihil eorum, quæ ad id electi consulebant, esset, quod audirent, & suis non requisitis responsionibus non interpellarent. Hæc concio in tertiam noctis horam à prandio producta est; & nisi nox finem imponeret, coëgissent diutiùs durare, ut vocum dissonoritas, & sententiarum diversitas pollicebantur. Coacti ergo in tempestate noctis concionem solvunt. Sicque importuna eadem noctis hora Arcem adeunt, Præsidemque conveniunt; eadem, quæ priùs tumultuosè petunt: dilationem scilicet duorum dierum, dum per Legis peritos Pragmatica reviseretur; liberum deinde illi futurum edicta Regis per Præconem publicare. Præsentis Diei motus potiùs pro errore defentionis, quàm pro culpa, purgatus est: quibus, qualiscumque fuerit, pro nihilo duxisse respondit. Pragmaticam verò consultent, quamdiu velint; dilationem bidui, quam postulant, non esse necessariam, quoniam pro nuntiata jam habebat proxima Præconum apparitione: si autem per se promulgare velint, fore eorum arbitrii. Sic ab eo discessum. Varia responsionis interpretamenta, partim culpantium postulata, partim æquè laudantium, unde tale emanaverit responsum. Postque multa visum est, iterum Præsidem compellare, vellet Pragmaticam per solita Urbis loca Præconis voce notam facere; fore id carissimum cunctis: quod factum est citra dissidium, aut tumultum aliquem.

Sperabam equidem receptis à Rege literis, quibus ad Inquisitionis metum efferebamur, lætissimè signare, & complicare has ad te potuisse. Quod ne fieret, multorum nostrorum ingenii perspicuitate, & nimia prudentia effectum est. Et utinam perficere per eorumdem, ut sibi videtur, prudentiam liceat. Restat enim adhuc, quod nos exerceat, negotii non parum, quod in nos attraximus; & dissidii semina vellere: quæ utinam tam facilè facere possimus, quàm salubriter & honestè debemus. Cernimus enim in dies insolentiam pertinaciamque multorum augeri; & quod pessimum judico, quanto quisque quieti & veritati magis adversus est, tanto plures spectamus, qui illorum accedant sententiæ, & pæne conceptis sequantur verbis. Vale.

GENEALOGIA
CAROLI PRIMI
REGIS NEAPOLIS
TRISTANI CARACCIOLI.

Carolus Andegaviæ, & Caramaniæ Comes, Ludovici Francorum Regis, & Blancæ Regis Castellæ genitæ, filius, & Sancti Ludovici Regis frater, Uxorem habuit Beatricem ultimo genitam, & heredem Raymundi Berengarii Provinciæ Comitis, ex qua Carolum filium unicum suscepit. Hic ab Urbano IV. Pontifice Romano in Manfredum Federici Cæsaris filium, Regni Neapolis occupatorem, Romanæ Ecclesiæ infensum, auxilio vocatus Anno salutis 1263. & ab eo utriusque Siciliæ Rex designatus, donec expeditionis necessaria parantur, Romæ Senatorio munere functus est. Mortuo denique Urbano, à Clemente IV. in Lateranensi Basilica Rex unctus est, & coronatus Anno 1265. ad Regnum armis capessendum profectus, Manfredo vita, & Regnis spoliato, victoria potitus est. Regnavit annis XIX. vixit LX. obiit Fogiæ Anno salutis 1284.

Carolus II. Caroli I. filius ex Maria Hungariæ Regis filia quatuordecim filios genuit, novem mares, feminas quinque.

1. Primus è maribus Carolus Martellus appellatus est, Salerni Princeps, & honoris Sancti Angeli Dominus, qui vivis adhuc parentibus materno jure Hungariæ Rex factus est.

2. Ludovicus Episcopus Tolosanus, qui ob vitæ innocentiam inter Sanctos relatus est.

3. Robertus Calabriæ Dux, qui postea Rex Patri successit.

4. Philippus Princeps Tarentinus.

5. Raymundus Berengarius, qui absque liberis vita functus est.

6. Johannes Thomas Clericus, qui obiit admodum puer.

7. Tristanus natus, quo tempore Carolus pater, captivus citeriori in Hispania detinebatur, qui & ipse infantili in ætate functus est.

8. Johannes Achajæ Princeps, & postea Dyrrachii Dux.

9. Petrus Comes Gravinæ, qui in Hetruria in prœlio Montis Catini in subsidium Florentinorum missus Anno ætatis suæ 38. obiit.

10. Feminarum prima fuit Clementia Uxor Caroli Valesii.

11. Blanca Uxor Jacobi Aragonum Regis, quæ vixit annos 34.

12. Eleonora Uxor Federici, fratris Jacobi Regis Aragonum, qui Siciliæ Regnum invito fratre occupaverat. Hæc vixit annos 40.

13. Maria, quæ nupsit Majoricarum Regi.

14. Beatrix, primo Marchioni Ferrariæ, deinde Beltrano Baucio Montis Caveosi Comiti nupta.

Maria verò Regina horum omnium mater obiit Neapoli, & in Ecclesia S. Mariæ Dominæ Reginæ Sororum Minorum S. Francisci sepulta est.

Carolus verò II. ejus vir obiit extra Neapolim in hospitio Regio, quod Casam novam appellant Anno 1309., & ætatis suæ 60. die V. Maji Anno Regni sui 25. Sepultus est in æde D. Dominici Neapolis, mox in Provinciam æde B. Mariæ Nazareth in Aquis translatus est. Post eum Robertus ejus filius, tertio, ut diximus, genitus Rex factus est.

Carolus Martellus Hungariæ Rex, & Caroli II. primus in ordine filius, Princeps Salerni, & honoris S. Angeli, Elisabeth uxorem duxit filiam Rodulphi Romanorum Regis, ex qua habuit filium, & Clementiam filiam: Verùm vivis adhuc parentibus Anno ætatis suæ 30. diem obiit, & in Cathedrali Ecclesia Neapolis prope Caroli I. Avi sui tumulum sepultus est, superstite Carolo filio, qui in Hungariæ Regno successit.

Clementia filia Ludovico Galliæ, & Navarræ Regi nuptui tradita est.

Carolus Caroli Martelli filius, & Caroli II. Nepos, quem in Hungariæ Regno, vivo adhuc Avo, successisse diximus, Elisabeth sororem Poloniæ Regis, uxorem habuit, ex qua Ludovicum post ipsum Hungariæ Regem, & Andream, & Stephanum suscepit.

Ludovicus Caroli hujus filius Rex Hungariæ uxorem duxit filiam Caroli IV. Cæsaris, & Boëmiæ Regis, ex qua prolem non genuit; eaque mortuâ ex Elisabetha . . . . filias procreavit, Mariam scilicet primogenitam, per quam Hungariæ Regnum ad Marchionem Brandeburgensem, cui illa nupserat, translatum est. Et Annam uxorem Regis Istriæ Pagani, quæ successit Hungariæ Regi Patri suo in Regno Poloniæ, quod ipse Pater dotali jure materno possederat. Qui Rex Poloniæ ejus vir obiit 1383.

Andreas Caroli Secundogenitus ex Roberti Regis voluntate Johannam ex Carolo Calabriæ Duce Roberti Neptem, uxorem duxit, & mortuo Roberto Regno Neapolis potitus est; triennio tamen post à Johanna Regina uxore suspendio necatus est.

Ex his, Andrea scilicet, & Johanna unicus natus est filius, Robertus Martellus appellatus post mortem Patris. Verùm haud diu supervixit. Corpus Andreæ Regis Neapolim relatum est impensa Ursilli Minutili Canonici Neapolitani, honestisque funeralibus in Ecclesia Cathedrali prope Avum sepultus est. Vixit annos 24. obiit anno 1345. mense Septembris.

Ludovicus Rex Hungariæ ejus frater ad vindicandam Andreæ cædem in Regnum profectus est anno 1347. mense Januarii. Cumque illi Aversæ Proceres processissent, Robertus Princeps Tarentinus Constantinopolitanus Imperator vocatus, & Philippus frater

ter ejus; item, & Carolus Dux Dyrrachii, & Ludovicus, & Robertus ipsius fratres: omnes, tamquam sceleris conscios capi jussit; Carolum tamen Dyrrachii Ducem in loco, quo Andreas Rex suspendio necatus fuerat, capitali supplicio affici voluit. Mox Neapolim profectus est, recepta etiam ex Johannæ Reginæ mandato Arce, quæ Johanna paucis ante diebus è Neapoli in Provinciam mari per triremes delata fuerat. Ludovicus autem puerum Robertum in Hungariam misit, & cum eo Principes viros, quos supra numeravimus captos, quos usque ad annum salutis 1352. in vinculis habuit. Robertus verò Martellus eodem anno, quo in Hungariam appulit, vita functus est, & cum Regibus sepultus.

Stephanus Tertiogenitus Caroli Regis Hungariæ uxorem habuit ..... Ducis Bavariæ filiam, ex qua Elisabeth unicam filiam suscepit. Sed ad recensendum Caroli II. Regis Siciliæ filiorum ordinem redeo.

Robertus Calabriæ Dux, tertius in ordine Caroli II. filius, duxit uxorem Violantem Petri Aragonei Regis filiam, ex qua filium habuit Carolum Calabriæ Ducem, qui postea Patre superstite diem obiit. Post Violantem mortuam Xanciam Majoricarum Regis filiam, ut Violantis consobrinam uxorem duxit, ex qua liberos non suscepit.

Hic Robertus, habita cum Carolo Caroli Martelli filio Hungariæ Rege de Regni Neapolitani controversia, Avenione à Clemente V. Romano Pontifice Rex declaratus est anno 1309. die Dominico die primo Augusti, & regnavit annos 33. menses octo, & dies 15. Et mortuus, sepultusque est in æde Divæ Claræ, quam ipse à fundamentis erexerat, anno 1343. Idibus Januarii ætatis suæ anno 68.

Roberto successit Johanna, ut dictum est, ejus ex Carolo unico filio Neptis, & Andreas ejus vir. Xancia Regina Roberti uxor cum in Regio Palatio annum jam sedulò viduitatem servasset, Monasterium Sanctæ Crucis, quod jam pridem construxerat, ingressa, inter Moniales in paupertate & humilitate quievit anno 1345. mense Augusti.

Carolus Dux Calabriæ, unicus Roberti Regis filius tres habuit Conjuges, Catharinam scilicet filiam Ducis Austriæ, ex qua prolem non habuit. Eaque mortua, & in æde Divi Laurentii sepulta, Mariam duxit Carolo Valesio Philippi Francorum Regis fratre genitam, ex qua filios non habuit. Moxque ea defuncta, Matilda Comitis Sancti Pauli filia, & Catharinæ Imperatricis Philippi Principis Tarentini conjugis sorore, accepta, duas genuit filias, Johannam, quæ Roberto successit, & Mariam postumam. Obiit die Divi Martini anno 1328.

Johanna hujus filia post Andream, ut supra memoravimus, è medio sublatum, Ludovicum unum è filiis Philippi Tarentini Principis, sui patrui magni, virum sibi delegit. Ludovico mortuo, Jacobum duxit Regis Majoricarum fratrem, & post eum, qui haud diu vixit, Othonem Ducem Brunsvicensem, quem non Regem, sed Tarenti Principem, appellari voluit, ex quo nec etiam concepit. Et anno 1382. à Carolo III. Rege capta, & ejus jussu strangulata, in æde Divæ Claræ Virginis sepulta est, anno ætatis suæ .....

Philippus, quartus in ordine ex Caroli II. filiis, Princeps Tarentinus, ex filia Despoti Romaniæ, quæ patri successerat, duos habuit

A filios, duasque filias. E filiis major fuit Petrus, ex hereditate materna Romaniæ Despotus, cui Majoricarum Regis filia nupsit; & absque liberis, vivo Patre, adolescens decessit, & sepultus est in æde Divi Dominici Neapoli prope Avum. Minor fuit Carolus, qui in Etruria cum Petro patruo pro Florentinis pugnans cecidit. Ex filiabus prima fuit Regina Armeniæ, secunda Gualterii Brennæ Athenarum Ducis, & Lupiæ Comitis uxor, quæ fuit sterilis. Mortua prima uxore Philippus Mariam Caroli Valesii filiam in uxorem accepit, ex qua filios non suscepit. Eaque vita functa, ex Catharina Balduini Comitis Flandriæ, & Imperatoris Constantinopolitani filia,

B & Imperii herede, tres filios, & duas habuit filias. Filiorum primus fuit Robertus; secundus Ludovicus; tertius Philippus. Filiarum prima fuit Margarita; secunda Maria.

Robertus ex tertia uxore primogenitus Philippi Tarentini filius, successit parentibus, & Imperio, & Principatui, & duxit uxorem Dominam Mariam Borbonam Ducissam, quæ primùm nupta fuerat filio primogenito Regis Cypri. Ex prædicto Roberto, & uxore ejus non supervixerunt filii. Obiit Neapoli anno 1364. & sepultus est in Ecclesia Sancti Georgii Majoris; & uxor ejus sepulta est in Ecclesia Sanctæ Mariæ Novæ.

Ludovicus secundogenitus Philippi Tarentini uxorem duxit de facto Johannam Roberti Regis ex Carolo filio Neptem, & Regni

C heredem; ex qua duas habuit filias, Catharinam, quæ modico tempore vixit; & Franciscam. Habita dispensatione à Clemente VI. Pontifice, ad quem ipse Ludovicus cum Johanna uxore, jam Ludovicum Hungariæ Regem fugientes se contulerunt, & mox reversi Neapolim, anno 1352. ab Episcopo Bracarensi coronati fuerunt die Dominico 26. Maji die Festo Pentecostes, ac sexto post coronationem die Francisca infantula mortua est. Ex illo tempore Johanna Regina amplius non concepit.

Anno 1362. die Jovis 26. Maji in die Ascen-

D sionis obiit dictus Rex Ludovicus Neapoli, & exequiæ factæ fuerunt in æde Divi Dominici; sed postea corpus ejus translatum est ad Cœnobium Montis Virginis, ubi ipse sepeliri se mandaverat juxta sepulcrum matris. Obiit Anno ætatis suæ 43.

Philippus tertiogenitus ex tertia uxore Philippi Tarentini Principis, successit fratribus in Principatu Tarentino, & in titulis Imperii Constantinopolitani. Et primo duxit uxorem Mariam filiam Ducis Calabriæ, & Reginæ Johannæ sororem, quæ ante virum habuerat Ducem Dyrrachii Carolum consobrinum suum; ex qua filios, & filias habuit. Omnes tamen in infantili ætate perierunt. Postea Mariâ mor-

E tuâ Neapoli, Anno 1368., & sepulta in Ecclesia Divæ Claræ, accepit Elisabeth filiam Stephani tertiogeniti Regis Hungariæ, & Andreæ Regis fratris, ex qua filios non genuit. Obiit Tarenti, & in Ecclesia Cathedrali sepultus est.

Margarita Scotiæ Regis relicta, fratribus vita functis successit, quæ paulò ante, fratribus repugnantibus, Francisco Baucio Montis Caveosi Comiti nupserat, & post matrimonium contractum cum viro, Andriæ Dux à Ludovico fratre, & Johanna creata fuerat. Ex Francisco Jacobum genuit, & Antoniam. Jacobus Imperator appellatus est, & post patrem fuit

Prin-

Princeps Tarenti; & Antonia nupta Federico Regi Siciliæ, prægnans obiit. Hæc Margarita, cum Neapoli ex caussa viri in vinculis habita esset, obiit, & sepulta est in æde Divi Dominici, & in ea inclyta Domus Tarenti defecit. Nam Maria ejus soror jampridem Neapoli virgo obierat Anno 1368., & sepulta fuerat in Cœnobio Montis Virginis.

Johannes Achajæ Princeps ex filiis Caroli II. Regis octavus accepit prius in conjugem Achajæ & Moreæ Dominam, ex qua liberos non genuit. Posteriùs verò facto inter eos divortio (*nam illa alium habere virum viventem comperta est*) duxit Petri Calicensis filiam nomine Agnetem, ex qua tres filii nati sunt, Carolus Dyrrachii Dux, Ludovicus, & Robertus. Hic Johannes obiit anno ætatis suæ 53., & sepultus fuit prope patrem in æde Divi Dominici.

Carolus Johannis filius Dux Dyrrachii duxit uxorem Mariam Caroli Calabriæ Ducis secundogenitam, & Johannæ Reginæ sororem, & ex ea unicum habuit filium, qui infans Neapoli obiit; & quatuor filias, Johannam, Agnetem, Clementiam, & Margaritam. Hic Aversæ, ut diximus, jussu Ludovici Hungariæ Regis capite punitus est, & in Ecclesia Sancti Laurentii Neapoli sepultus est Anno 1348.

Ludovicus secundogenitus Johannis accepit uxorem Margaritam Roberti Sanseverini filiam, & ex ea unicum habuit filium, qui postea Rex fuit Carolus III. Hic affectati Regni Reginæ Johannæ suspectus, ejus jussu in Arce Ovi captivus detinebatur, & illic obiit Anno salutis 1367. & sepultus est juxta matrem in æde Sanctæ Crucis.

Robertus tertiogenitus mortuus est absque conjuge, & liberis in pugna Pictaviensi, in qua Johannes Galliæ Rex à Principe VValliæ Anglorum Regis filio captus est.

Johanna prima ex Caroli Ducis Dyrrachii filiabus, duos habuit viros, Ludovicum scilicet Regis Navarræ filium, ex quo non concepit. Et eo mortuo, & in Cœnobio Cartusiensi supra Neapolim sepulto, Robertum duxit filium .... de Artois Comitis Atrabatensis, à quo nec filios habuit. Hæc cum Roberto viro detenta in Arce Ovi per Carolum III. ejus consobrinum obiit Anno 1381. Robertus verò sepultus est in æde Divi Laurentii Neapolis in Cappella Ducis Dyrrachii soceri sui.

Agnes secunda primo nupsit Cani Scaligero Veronæ Domino, ex quo prolem genuit, postea Jacobo Baucio Imperatori Constantinopolitano, & Principi Tarentino, cum quo etiam sterilis permansit. Mortui sunt Agnes Neapoli, Jacobus verò Tarenti, & sepultus est in Ecclesia Cathedrali.

Clementia obiit virgo Neapoli, & sepulta est in æde Divæ Claræ.

Margarita ultima ex dispensatione Urbani V. Pontificis nupsit Carolo Ludovici patrui sui filio, qui pulsa Johanna Regina Rex postea Siciliæ factus est, & ex eo Ladislaum genuit, & Mariam, quæ in puerili ætate obiit Murconi, & sepulta est Neapoli in æde Divi Laurentii, & Johannam, quæ postea Ladislao fratre mortuo Regina fuit.

Carolus Rex Siciliæ factus Anno salutis 1381., & coronatus Romæ in Basilica S. Petri in die Pentecostes 2. Junii, die 16. Julii Neapolim venit, & obsessa in Arce nova Johanna, captoque Othone Brunsvicensi ejus viro, ipsam in deditionem accepit, misitque captivam in Arcem Muri, in qua eam strangulari jussit in vindictam Ludovici patris, qui ab ea in carcere mori coactus fuerat. Othonem verò in Castellum Sancti Felicis in Lucania captivum habuit, qui demum libertate donatus obiit Fogiæ.

Hic Carolus ab Hungaris vocatus in Hungariam profectus est, ubi adhuc regnabat Maria Ludovici Regis filia ex Carolo Martello de stirpe Caroli II. qua assistente in Aula Regia coronatus fuit die Dominico ultimo Decembris Anno 1384. (*quo die insolita & maxima fuit Solis Eclipsis*). Die verò 7. Februarii immediate sequentis opera Elisabeth Reginæ securi in capite percussus est. In Arcem Visgradi perductus die 27. ejusdem mensis vulneribus veneno illitis, diem obiit, & sepultus est in æde Beati Andreæ prope oppidum Visgradi.

Ladislaus puer Caroli III. filius patri successit, & septimo post anno Cajetæ, jussu Bonifacii IX. Pontificis coronatus est Siciliæ, Jerusalem, & Hungariæ Rex. Die Dominica, ultima Maji duxit in uxorem Constantiam Manfredi Claramontis Siculi filiam, magna pecunia dotis nomine accepta, quæ cum eo Cajetæ coronata & uncta est. Postea mortuo Manfredo illam repudiavit, & Andreæ Altavillæ Comiti cognomento de Capua nuptui tradidit. Ipse verò accepit Mariam Johannis Lusignani Cypri Regis sororem, quæ filiorum procreandorum avida dum intentius pharmacis ad id aptis indulget, biennio, postquam viro nupta fuerat, Neapoli obiit, & in æde D. Dominici sepulta est. Post alteram Mariam tertiam uxorem accepit ex familia Eugenia, quæ prius Raymundi Ursini conjux fuerat Principis Tarentini, de qua etiam nullam habuit prolem. Obiit Neapoli anathemate notatus à Johanne XXIII. Pontifice Anno salutis 1414. die 6. Augusti, & fuit sepultus in æde Beati Johannis ad Carbonariam.

Johanna Caroli III. filia Ladislao fratri successit. Hæc vivente fratre Vidua ab Austria redierat, cujus Provinciæ Duci nupserat; sed Regina effecta Jacobum de Borbona, Racentasiæ, & Marchiæ Ducem, virum accepit, qui Manfredoniam cum triremibus Venetis appulsus, quam plurimos Regni Neapolitani Principes obvios habuit, & ab his Neapolim perductus 1415. Regina conjuge, & Regno potitus est; sed Anno 1416. orta inter ipsos conjuges discordia, ab Arce Regia, quam Novam vocant, exiens, Cives Neapolitanos in Jacobum Regem irritavit, qui in arce Ovi obsessus, specie concordiæ ad Conjugem venit, & ab ea captus, biennioque detentus in carcere, & opera communium amicorum liberatus, tamdem Tarentum aufugit in quadam navi Januensium. Quo audito, Regina Johannem Antonium Ursinum Raymundi quondam Tarenti Principis filium, ad eum obsidendum cum exercitu misit, qui opera impigrè navatà Tarentum à Jacobo Rege, pro soluta pecunia recepit. Jacobus mox ad patrios lares profectus est, Reginæque mortuæ superstes fuit.

Hæc Regina mandato Martini V. Pontificis coronata diem obiit Anno 1435. & sepulta in æde Divæ Mariæ Annunciatæ, die 2. Febrarii. In hac omnis progenies Caroli I. defecit &c.

DE FERDINANDO,

QUI POSTEA REX ARAGONUM FUIT,

EJUSQUE POSTERIS

TRISTANI CARACCIOLI.

Ferdinandus, Alphonsi illius, qui Primus nobis Hispanorum moderatus est, pater, cum ei Henricus Hispaniarum Rex germanus moriens, Infantis filii Johannis mox Regis, Regnique tutelam demandasset, itaeam integrè, pièque gessit, ut Proceres, Populique omnes Regem potiùs, quàm Regis Tutorem præoptarint. Quippe præsentem, expertamque integritatem, quàm quò evasuri adolescentis Johannis mores essent, experiri malebant. Credebant insuper, Ferdinandum tantum ultro oblatum Regnum non aspernaturum, quod multi parricidiis, sceleribusque sibi parare non forent veriti; quippe jam vulgo cernimus, & sanguinis necessitudinem, & fidem, ipsamque denique Religionem, opibus, & imperandi libidini cedere. Quod præsagiens sagacissimus Princeps, ne nomen suum in discrimen iret, aut renitendo (quod omnino statuerat) graviter Regnum offenderet, cum quod è re sua postulasset, sibi negatum cerneret, & infensum puero, & sibi Tutori remaneret; aut annuendo, contra cognationis jura, germanique fidem, infantis crediti sibi Regnum usurparet; statueretque immaculatam potiùs vitam ducere, quàm execrandis sceleribus fœdam, execrandamque reddere: ire obviam statuit; & se omni suspicione affectati Regni liberum præstare. Hac igitur ratione prudentissimè fieri posse excogitavit. Hispali Conventu indicto, quo ad præfinitam diem cum & Reguli, & Regiarum Civitatum Legati adissent, adfuit & ipse, & puerculus Rex, cujus tutelam gerebat, assistentibus pro dignitate in æde maxima cunctis suis ordine fellis, suspensis animis, expectantibus, quidnam Ferdinandus allaturus esset. Is repente apparuit, Regem infantem, Regiis ornatum insignibus, humero gestans. Assurgentibus cunctis ad spectaculi novitatem, Regisque honorem, indicto silentio, inquit: *Fidelissimi semper Regibus vestris Hispani, & nunc maximè familiæ nostræ, ecce Regem vestrum*, (retorquens ad puerum, quem gestabat, os), *hunc colite, hunc observate, in ejus fidem, & salutem, meis residentis, & fulti humeris, iurate, cum me idem fecisse conspexeritis.* Inde suggestum versus, quem sublimem struendum curaverat, in quo erat etiam Regia sella, ire pergit, universis sequentibus. Ad locum cum pervenisset, Rege, ab humero clementer in sellam demisso, retrocessit Princeps adoraturus ipse Regem. Captoque spatio, quo aptè se ageret, clariusque conspiceretur, antequam ad Regem deveniret, ter subinde genu posito, revelatoque capite illum salutavit, juravitque in ejus obsequium, fidumque se futurum, & tantò arctius, fideliùsque obstrinxit, quantò Patrui, & Tutoris iniquior esset perfidia. Hæc intenta voce, ut exaudiri etiam ab eminus stantibus clarè posset. Genibus ergo assurgens, è quibus verba fecerat, à Rege osculo accipitur. Est enim mos Hispanicorum Regum, gentiles, cum se primùm adeunt, osculo admittere. Quibus perspectis, cuncti admirati constantiam viri, sinceritatemque fidei, cum libenter obsequuti ordine, quo ille processerat, venerati sunt Infantem Regem, pro cujus salute, imperioque se, pignora, fortunasque omnes expostituros jurejurando affirmant. Quare & à puero Rege humaniter amplexati, verbis, ætatem decentibus, qualia Patruus, ne accersita, & aliena viderentur, suggesserat. Ipse deinceps assurgens, excusata priùs adolescentis ætate, extollendo illorum fidem, virtutesque, numerando etiam . . . . bono ut essent animo, & spe certa; Regem, & se bene memores tantæ devotionis, obsequiique Regali familiæ dignitatique præstitæ, responsuros brevi beneficiis, honoribusque amplioribus, indubitato teneant.

Ecce Ferdinandi probitas, argumentum, bene, pièque facta non usquequaque mercede, præmioque fraudari desierant jam Celtiberis Aragonensibus sui prisci Reges, convenerantque *Porochia*, ut ipsi appellant, Plebs scilicet, Nobilitas, & Sacerdotii Præsules. Tribus enim iis corporibus omnis res agitur, eorumque viribus innititur, & parens dicto est. Cumque diutiùs agitatum esset, quemnam in Regem assumerent, nec convenirent; Erat enim perdifficile à concione variè affecta principibus, de quibus ratio habebatur, rectam, & tempestivam ferre sententiam de Rege. Inaniter autem disceptando tempus terebant, maximo populorum discrimine; cujus rei cum votorum diversitas modum non inveniret, visum est rem paucioribus demandare. Quatuor enim in Regna, seu Principatus, Imperium illud omne dividitur. Placuit ergo de singulis quaternos eligi, quantum humana prudentia ostendere valet, tantæ rei idoneos, qui Regem adoptarent, & quorum dicto reliquis standum esset. Sexdecim igitur viri destinantur, moribus, sanctitate, rerum experientia nobiles; & qualem Regem esse, qui bene consulere sibi creditis, & maximè non antea sibi cognitis, apprimè callerent. Ii injunctum munus summo studio peragere nituntur juxta spem, fidemque de eo habitam. Erant enim magnarum Familiarum Principes, qui Regna illa Uxorum nomine ad se devenisse caussabantur, quæ variis ex prædecessoribus Regibus natæ erant; quos inter & Ferdinandus erat, qui & similis necessitudinis jura sibi esse contendebat. Norant autem Sexdecim prudentissimi viri, Regem esse petendum Regia ex Familia, ne fortè Populos novi hominis puderet Imperii, parereque dedignarentur: Gestis præterea clarum, armis exercitum, moribus sanctum, benignum, justi-

stitiæ, & pacis amatorem, scelerum vindicem, & qui bello armis, pace, jure, & æquo, uti optimè sciret. Perlustratis ergo curioso examine omnibus, quisnam esset iis dotibus præditus, ut eum optare Regem meritò possent, unus Ferdinandus Castellæ Regni, Regisque Tutor, Regali illa è domo visus est, qui optatum, exquisitumque Regem magis referret. Igitur præteritis competitoribus Ferdinandum cooptant, virum etiam citra successionis jura regnare dignum, suffragantibus meritis, & præcipuè documento justitiæ, & pietatis in fratris filium nuperrimè edito. Quod facinus adeò gratum de eo exstitit, ut etiam ad illius posteros mercedes amplas transfundere voluerit. Siquidem Castellæ Regnum, quod sibi Ferdinandus perfidia, & scelere vendicare noluerat, cum facillimè potuisset, Ferdinandum nepotem legitimè, justèque plures annos possedisse vidimus conjugio Isabellæ, cui deficientibus maribus regnare contigerat. Felicitatique ejus additum, quod ejus uxorisque fuerit Mauros fidei hostes extremo Europæ angulo exegisse, totque post secula Granatæ Regnum, partem scilicet Bæticæ Provinciæ, vel præcipuam, ad Christi nomen Hispanorumque ditionem pertransisse conspicitur. Diximus, Ferdinandum ex Castellæ bene gesta tutela, Aragonum Regem optato devenisse, & coronam illam Salomonis dicentis, *Filii Regum, corona eorum*, eum meritò decorasse. Sustulit autem ex uxore moribus sibi compari, cum qua una rem habuisse constans fama erat, liberos mares hos, *Alphonsum* illius Regni successorem, quem nostram hanc Siciliam sibi vindicasse vidimus, Principem, & si fortè non omni, maxima tamen parte egregium. *Johannem* deinde, quem Navarræ Regnum connubio Reginæ assequutum, non citra tamen probitatis, virtutisque specimen, tenendum est. *Henricum* tertio loco natum, Magistrum Militiæ, quam Divo Jacobo dicarunt, in præsidium Provinciarum ad arcendos, continendosque Mauros, ne à Granatæ finibus reliquam Hispaniam incursionibus, latrociniisque vexarent. Ultimum *Petrum*, quem germanus Alphonsus expeditione Neapolitana subsidio simul, & solatio secum duxerat. Hic militari congressione, circa obsessæ Urbis mœnia, tormento, è propugnaculis emisso extinctus est. Habuit etiam . . . . . . Portugalliæ Reginam: quos omnes moriens, superstites reliquit, nequaquam frustratus spe, quam de illis optimam præsumserat. Siquidem *Alphonsus* non contentus paterno sibi Regno jure devoluto, hanc nostram Siciliam addidit, Hispanorumque nomen pæne abolitum celebre in Italia reddidit. *Johannes* autem ex privato Regis filio Rex & ipse evasit. *Henricus* suum Magistratum constanter ad mortem detinuit. *Petrus* vero tot de se strenuitatis, probitatisque experimentis nullo germanorum, etsi annis, non tamen gloriâ minorem se futurum ostendit.

Ferdinandi igitur vetustioris moribus, sobolequé enarratis, operæ pretium videtur ad id, quod principaliter intendimus, redire, Principum scilicet, qui ex eo in nos regnarunt, successionis seriem ostendere, Vitam ac Historiam facundiori promtiorique ingenio relinquentes. *Alphonsus* igitur Primus exstitit, qui nobis moderaturus accessit, & annos fere sexdecim pace plerumque fœcunda præfuit. Decessit autem Neapoli in Ovi Arce, morbo, quem Græci Gonhorream appellant (est involuntaria seminis defluxio) quo sensim extabuerat, ætatis anno, ut fertur, climacterico, sexagesimo scilicet tertio, Redemtionis verò nostræ 1458. ex quo Neapolim ceperat XVI. Moriens hujus nostræ Siciliæ Regnum *Ferdinando* filio notho, tamquam à se partum reliquerat, Fato-ne, an prudentia evenerit, ut 38. annos (tot enim plus minus imperavit) homines & pecora perpetua aëris salubritate, annonæque, omnis copia, adeò creverint, ut se, & Fiscum apprime auxerit; quin & seditiones, motaque in eum bella ea felicitate sedata sunt; ut ad hoc suborta videri possent, ut eum ditiorem fecilioremque redderent: qui res ejus gestas noverint, exactius judicare poterunt. Coronam, Sceptrum, Pomum, reliquaque Regni insignia à Pio II. Pontifice Maximo per Latinum Ursinum Cardinalem ad id delegatum Baroli suscepit, salutis Anno 1458. obiit Neapoli Anno 1494. vitæ verò 64. defluxu capitis ex Bajano rediens, quò venatum ierat. Corpus ingenti funeris pompa in D. Dominici ædem delatum, ibique ossa plumbeo locello, purpura auro intexta cooperto, prope Altare maximum locata jacent. Filios complures genuisset, hos tantum superstites reliquit, *Alphonsum Calabriæ Ducem*, qui ipsa obitus patris die Regnum infeliciter auspicatus ex Arce nova prodiens Rex. Et hunc Alexander VI. Pontifex Maximus legitimè regnare voluit; utque clarius innotesceret, Johannem Borgiam Cardinalem Montis Regalensis ad eum delegavit, qui insignia decreta, quæ à Sede Apostolica stabiliendis Regibus conferri solent, illi suo, sedisque nomine contribueret: quod & peractum est Neapoli in æde maxima . . . Idus Maji salutis Anno 1495. apparatu quidem splendidissimo, frequentia numerosa, nobilitate illustri: spectaculum certè omnino delectabile, magnificeque Regium. Inde sacris expiatus precationibus, sanctoque Chrismate perunctus, Dalmaticatus processit, Coronam illam paternam flammigerabilem, tum multiplicitate gemmarum, tum earum magnitudine & pretio, capite gestans, dextera regale Sceptrum, læva auream Pilam. Sic pallium subiit, purpura auroque intextum, quod è Proceribus primarii substentabant, præcedentibus Principibus viris, quibus insignia illa concessi Regni præferenda tradiderat, Sceptrum scilicet, Pilumque; Corona autem Dalmaticaque indutus ipse remanserat. Sic obequitans celebrioribus Urbis locis, ubique salutantes benignè humanèque allocutus, maxima hominum lætitia, frequentibus obviisque acclamantibus, *diu vivas, Alphonse, perpetuoque regnes Alphonse*, in Arcem dum usque pervenerit. Hic finis coronariæ pompæ, qua, & funere, quo Patrem extulerat, omnes ante nostros Reges ejusmodi superavit; & cum longè diversum sit, Regem efferri, & Regem coronari, utroque tamen sua magnificentia, & Regio apparatu persunctus est, adeò ut neutri quid defuerit, paria nec patres nostri memoria teneant, nec nepotes sperent.

Non evagemur ulterius, nec commiseratio infelicis Principis nos distrahat; ne dum benefacta ejus, & specimen futuræ magnitudinis (si per suos licuisset) ostendere velim, ad quod destinavi serius accedam. Susceperat ergo, vivo patre, ex Hippolyta incliti Francisci Sfortiæ Mediolanensium Ducis filia, *Ferdinandum*, Capuæ ante Principem, quem mox inito Regno,

gno,

A gno, Ducem Calabriæ dixit. Item *Petrum*, quem aliquandiu ante adeptum Regnum extulit, corpusque in Montis Oliveti poni voluit. Habuit & *Isabellam*, quæ Johanni Galeatio Mariæ patrueli suo nupsit, quam similiter iniquo parentis fato exsolutam Ducatu, hic Bari Ducem cernimus. Hos ex Hippolyta uxore, quam & ipsam defunctam vidit, & in Annunciatæ Templo regiè sepeliri curavit. Vix enim regnare cœperat, cum desiit, siquidem non revoluto anno *Ferdinando* filio Calabriæ Duci Regnum tradere statuit, seque ad Hispanos vitam acturum cœlibem privatamque conferre. Revocato igitur ab exercitu, cui præerat, filio, Regium nomen, & omne, quod in B se erat, illi Neapoli tradidit. Secesserat interim in Ovi Arcem, cum primò Ferdinando filio, cui Regnum demandaverat, Urbem perrectanti acclamatum est: *Vivat Ferdinandus Rex*, vocibus non adeo intentis & firmis, seu palpitantibus præcordiis ex imminentium malorum ostentis, seu memoria recentis infaustæque nuperrimæ precationis patri exhibitæ. Igitur successore dicto, dispositisque pro statu temporum rebus suum iter aggreditur comitatu, quem sibi ex sanctis Professionibus elegerat, religioso & probato in Siciliam devenit, ubi in mortem usque hæsit. Cur non ulteriùs perrexerit, utpote rem mihi incertam, & dubiam subticeo. Dicant, qui norunt, quando C mihi statutum est, res quemadmodum præsentes vulgò novi, ita futuris noscendis transmittere. Messanæ demum (quod clarè liquet) diem obiit, ubi maximo à Civibus funeris honore prosecutus; parique reverentia ossa servanda curarunt. Cum de abdicatione sui Regni, ejusdemque tam repentino discessu, varia varii commententur; unum tantùm, quod publicitus ferebatur, in medium producere libeat; scilicet, ut ferinam rabiem, quam & ad sui, Regnique internecionem processuram cerneret, in se, quem causabantur, exarmaret, filiumque loco, & natura * & Reges sibi dederant, relinqueret * Ferdinandus igitur cognomine secundus Regiorum munerum usu D ante Patris discessum abstinuit. Mox matrimonium cum Johanna Ferdinandi Avi filia, quam ex Johanna uxorum altera susceperat, iniit, & rebus, quæ per se, suasque vires agi possent, non deerat. Sed tam numeroso validoque imminente Gallorum exercitu, crescenteque subinde amplioribus copiis, destituto omni auxilio, & spe desolato, de cedendo cogitandum supererat. Nihilominus ad Capuanæ usque direptionis vastitatem nihil eorum, quæ ad sui, Regnique tutelam pro viribus parari poterant, omisit. Capua ergo amissa, veluti deploratis rebus, qui de conditionibus cum Gallo agerent, misit; qui cum re infecta rediissent, Ænariam, modò Ischiam, secedere statuit. E In colligendo res asportandas, à Germanis, quos Arci novæ præsidio relinquebat, se coram diripi, expilarique videns, destinato celerius ire compulsus est, comitantibus nonnullis suarum partium viris, qui ei usquequaque fideliter constanterque adfuere. Brevi post Ischia in Siciliam transmisit, ubi per aliquot menses fuit. Neapolim reversus maxima Civium caritate admissus fuit Nonis Julii Anni 1495. abierat enim hostis Carolus Francorum Rex, eam à suis pessimè habitam relinquens.

Adfuit Ferdinando mox *Federicus* patruus, remque communi sententia agere cœperunt. Post multos tamdem exantlatos labores hostes exutos armis datis conditionibus emisit. Ipse assiduitate laborum, & curarum gravem in morbum incidit, quem armatus, inermis, noctu, interdiuque, solem, imbres, ne opportunitatem victoriæ amitteret, ferendo hauserat; adeò ut remedia medicaminaque cuncta pertinacia valetudinis respuerit, sensimque extabescens semivivus Neapolim delatus, ibi postridie moritur vitæ Anno. . . Corpus noctu exequiis modicis in ædem Divi Dominici elatum juxta loculum Ferdinandi Avi. Liberorum nil prorsus reliquit, Regnum *Federico* patruo delegaverat. Obsidebat tunc Federicus Cajetam, unde revertens Neapolim, auspicaturus Regnum, adiit, quam & mœstam, & luctuosam recenti Ferdinandi morte, præsentia tamen, & spes de illo præsumta aliquantulum elevavit. Genuerat autem Federicus ex Isabella Baucia vivo Ferdinando patre filium, cui avitum nomen indiderat *Ferdinandi*, quem mox, inito Regno, Ducatu Calabriæ honestavit; est enim regnandi prærogativa. Tulerat jam Rex alios duos; alterum *Alphonsum* nominavit, instaurans germani nomen; alterum verò *Cæsarem*. Et hunc, Federicum scilicet, Regem haberi, coronari, dicique voluit Alexander VI. Pontifex Maximus. Capuæ frequenti Regnicolarum conventu Coronaria pompa celebrata est Præfecto Cæsare Borgia Cardinale, & Pontificis Legato, & tunc affini, & ut exitus probavit, animo & fide, qua Alphonsum nuper insigniri curaverat. Quandoquidem illum Cæsarem Borgiam, quem modò Legatum, Pontificisque tantummodò necessarium, galero Cardinalatus insignitum, sacra dantem, & Samuelis Prophetæ vice Reges ungentem vidimus, ecce profanus, maritus, Pontificisque filius, militum Dux, sævissimus Tyrannus, sacrorum expilator, repente prodiit; & quem Præsulem ad firmandum Regem Pontifex miserat, eumdem filium latronum Ducem ad perdendum redire voluit. Hic Dux ille Valentinus, quem capi Neapoli vidimus, captumque ad Regem mitti, ibique in custodia habitum, ex qua fugiens ignobili quodam in certamine, seu velitatione occisum audivimus.

Federicus igitur *Rex* post acceptam Coronam præfuit Regno annos quatuor plus minus, anxius semper, & suspectus, futura præsagiens. Videbat enim rem undique suam invisam, & actu subdolè evertendam; & quamvis diutiùs ceteris Ferdinando succedentibus Regnum detinuerit, numquam tamen integrum ei fuit peragere, quæ optasset, undique terrentibus minis. Tamdem prodierunt occulta consilia, & diu ad illum perdendum excogitata, & quidem talium, qui non modò Federicum nemini eorum viribus parem, sed orbem reliquum labefactare valuissent. Quod tanta silentii cura, & ne præsciretur, cautione actum est, ut maximos Principes, & hujusmodi officii insolitos, non piguerit per se literas dare, & accipere in socios à secretis, & ab Epistolis, adeò ut prius hostes haberi, quam audiri maluerint. Fines ergo Regni devastantes ingressi. Federicus interim modo, quo poterat, munitionibus militeque se tutari parabat. Sed cum hostis Capuam usque devenisset, eamque inaniter diripuisset; alio ex Regni latere hostilis classis Provinciam Calabriam ad se traheret, omni spe auxilii amissa ad Gallorum Ducem, qui de conditionibus agerent, misit; & qualibuscumque datis, subire necessarium ducens, Ischiam cum omni familia, & re secessit, comitan-

tan-

tantibus illum plerisque nobilioribus, qui relicta domo, ceterisque suis, eamdem subituri erant fortunam, quam ipse Rex subiisset. Tradiderat enim Arcem, Urbemque concesserat, ut sibi quò vellet ire, per Gallos liceret. Substitit aliquantisper, dum res pro conditione componeret. Inde suis triremibus ad Gallorum Regem, quem jam præelegerat, venire contendit, à quo ut victus acceptus est. E Fisco tamen annuum victum ei statuit, neutro tamen dignum, si illius opes, si hujus necessitatem spectes. Evocavit porro ad se uxorem, & liberos, quos Ænariæ reliquerat, unàque secum in mortem habuit, *Ferdinando* Primogenito Calabriæ Duce in Hispaniis detento, quò Hispanorum Dux, cui se tradiderat, è Tarento transmiserat, ubi in Aula Regis adhuc visitur. In Galliis degens Federicus, cum rem suam, & spem quotidie in pejus labi, & minui cerneret, nimiis, & æquè tristibus curis ægrescere cœpit, utque ajunt, rarò domo egrediebatur: valetudine-ne detentus, an Regiam, ejusque frequentiam vitans, incertum est. Tamdem cum macerrimus devenisset, molestiis, & angoribus atterentibus vires, febre extinctus est Turoni, superstitibus liberis *Alphonso*, duobusque Infantulis, quos circa se moriens vidit. *Ferdinandum* verò Primogenitum Calabriæ Ducem, præcipuam morientis sollicitudinem fuisse tradunt. Cum illum in Hispania esse cognosceret, de conditione præsenti dolebat, & futuræ ejus metuebat. Quod non infimam suæ infelicitatis partem existimans, & crebris, altisque suspiriis filium appellans, & quod non saltem moriens alloqui licuisset, querendo defecit.

A Devenimus ad tristem infelicemque Alphonsi I. successorum exitum, quorum Regnum subversum vidimus, quin & partem maximam prolis suum obiisse diem, aut coram vidimus, aut audivimus. *Ferdinandus* Federici Regis primogenitus, quem Calabriæ Ducem pater voluerat, penes Ferdinandum Aragonum Regem, modòque etiam nostrum Hispaniæque Rectorem, degit, ejusque mercede pæne liber victitat. *Alphonsum*, & *Cæsarem*, duasque femellas cum eorum matre hospitalitate Antoniæ Bauciæ eorum Materteræ in Mantuano vitam, quæ eis præbetur, vivere intelligimus. Videmus etiam hìc Isabellam Bari nunc Ducem, Mediolani quondam, Alphonsi Regis II. filiam. B Hæc omnis Alphonsi I. legitima exstitit progenies. *Ferdinandus* autem, ut diximus, *Aragonum Rex*, & nunc noster, & si Aragonius, non tamen ex Alphonsi I. linea, sed nepos ex Fratre Johanne Navarriæ Rege, exstat. Et hunc post Isabellæ Reginæ obitum, cujus consortio illis regnaverat, ad nos devenisse vidimus, ubi Regio apparatu, ingentique pompa, effusa Civitate, omni alacritate & plausu optatissimus admissus est. Sed tam brevì hìc moratus est, ut paucissimis se noscendum præbuerit, adeò ut plerique ne faciem quidem viderint, præfestinato ad Hispanias reditu. Non enim septimo expleto mense Neapoli degit. Interque redeundum, Savonæ à Gallorum Rege C ibi eum opperiente biduo Regali liberalitate fraternè detentus, inde secunda navigatione ad Hispanias pervenit, modò Castellæ, reliquorumque Regnorum, & Isabellæ filiæ Reginæ tutelam gerere pacatè videtur.

NOBI-

NOBILITATIS NEAPOLITANÆ
DEFENSIO
TRISTANI CARACCIOLI.

A Quanta justitiæ, integritatisque tuæ apud me fuerit non opinio, sed fides, cum te Arbitrum circumspectissimum, æquissimumque Judicem te ipsum elegerim, facilè potes cognoscere, ut meritò sperem, te non solùm semiconceptæ opinioni cessurum, verùm etiam pro tua æquitate nostris partibus adfuturum. Nuper enim cum apud te essem, mecumque nonnulla familiariter disserens, remissa aliquantulum severitate legationis, quâ fungebaris, post multos variosque sermones devenisti ad laudes nostræ B hujus Patriæ, quam magnificè extollens tibi omni ex parte placere affirmabas; tantumque in ea te desiderare solertiam, & industriam Nobilium, seu gentilium Civium, quos cernere erat quotidie otiosos, & ludibundos in Consessoriis, &, ut patrio utar verbo, Sedilibus, inaniter tempus terere. Quod idem cum paucis ante diebus ex te audissem, veluti si inter loquendum excidisset, consultò inoffensum præterii. Sed postquam iterum accuratius abs' te repetitum animadverti, veritus ne candidum judicium tuum vana quædam obumbraret opinio, altiusque in animum de- C scenderet, falsum tradi à plerisque conabor ostendere; fretusque bonitate caussæ, obtrectationibus etiam satisfacere, nedum tibi præcipuè amatori.

Neapolitanam igitur *Nobilitatem* pervetustam existimari, nemo est, qui nesciat, adeò ut in toto pæne terrarum Orbe peculiariter Neapolitana Gentilitas dicatur, eamque esse reor, quæ à M. Tullio in Topicis definitur. Unde hanc Gentilitatem, vel, si libet, Nobilitatem, citra virtutum, fortunarumque copiam constare non posse, experimento docemur. Videmus itaque Nobilitatem hanc utrisque com- D modis in primis abundasse, nec hodie adeò malis attritam, ut Italicarum Civitatum alicui cedat, sive in amplissimorum censuum, anniversariorumque redituum proventibus, sive in Magistratibus, & Officiis insignibus. Hæc autem otio parta esse, atque inertiâ subinde conservata, stultum esset credere, standumque potius argumento tamdiu firmato, sic majores illos nostros virtute sibi dignitates parasse, ut eas animorum corporumque præstantiâ nepotibus tradiderint, eademque vivendi observantia ad nos usque derivata permanserit, quæ nec pestilentiâ, nec direptio- E nibus, aut malorum Principum diritate, intercidi, nedum aboleri potuerit. Sed ne tam breviter, succinctèque dixisse, etiam rei fidem levet, recensebimus, quibus artibus Parentes illi, majoresque nostri, nominis claritatem, rerumque affluentiam sibi paraverint, idemque facere posteros docuerint. Profectò nec munia, nec exercitationes ullæ exstant liberis hominibus dignæ; quas non egregiè exercuerint, nepotibusque velut hereditarias eodem studio obeundas reliquerint. Quam quidem viam Nobilitas hæc sectando, nomen, & rem auxisse cognoscitur, Sacros Pontifices, optimosque Principes omni labore, industriaque demerendo, utque illorum gratiam inirent, non fortunis, non labori, non ipsi denique vitæ pepercisse. A sacris igitur, & ab ipsa Religione, ut Christianos decet, initium faciamus.

Summum Pontificatum certè nemo diu tenuit, cui non ex nostris plures adstiterint; sacerque ille Cardinalium Senatus, raró umquam citra Neapolitanum aliquem, qui non fuerit in illum ordinem cooptatus, coactus est. Testantur hoc apud nos Sacella, in quibus pendere visuntur pilei illius insignia. Unde non paucos ex his ad Summum Pontificatum evectos meritò credi potest, cum patrum memoria Urbanum, Bonifacium, Johannem, ex equestri omnes Familia, in eo gradu collocatos, atque è pluribus nostrorum Cardinalium electos fuisse legamus. Alias verò dignitates, utpote Archiepiscopatus, Episcopatus, Abbatias, nonne & nostros Theologiæ professione, Juris scientiâ, rerum agendarum solertiâ, negotiorum experientiâ insignes, Sacra ipsa Romana Sedes meritò per totum Christianum Orbem potiri voluit? Præcipuè tamen Regni hujus Sacerdotia ad eosdem, velut hereditaria deferuntur. Quid de illo Fratrum Hierosolymitani cognominis contubernio, Christianæ Fidei hostibus semper objecto, Rhodi commorantium, dixerim, in quo nostri præcipuè milites perpetuò conspiciuntur? Quin etiam Magistrum illum, & moderatorem ex Neapolitanis Equitibus aliquem religiosa illa Societas quandoque sortita est; & nos ipsi nuper vidimus, cum Mahometus Turcarum Princeps Rhodianam Civitatem tam numeroso premeret exercitu, exitiumque & Præsuli, & propugnatoribus ad internecionem minitaretur, multos illius Ordinis ex nostris illuc advolasse, velut aves ad arcendum à nido pullisque pestem, secumque & commeatus, & præsidium privato ære paratis navibus advenisse. Quorum non pauci in ipsa obsidione, oppugnationeque viriliter occubuere. Nam, etsi tam emeritæ militiæ legitimam vacationem jam impetraverant, maluerunt honestam subire mortem, quàm domi, cum possent, sine nota, supervivere. Non ab re hìc quoque subscripserim, quod narrantes sæpe seniores audiverim, suorum nonnullos, majorum verò non paucos, cum Fratribus quibusdam militasse, quibus Prussiensium erat nomen. Tutabantur enim Histri fluminis ripam, ne fortè Christi hostes populabundi in Pannoniam, reliquasque Christianorum Provincias transgrederentur. Hæc dicta sufficiant, ut nosci possit, hanc nostram Nobilitatem non ignavo otio studuisse, cum non piguerit, tam procul à patria, posthabita familiæ caritate, tot discrimina pro Christi Salvatoris nomine, & pro gloria Virtutis adire. Utque nullum officii genus prætermissum intelligatur de Sacra nostra Fide benemerendi, mentemque in sanctis disciplinis exercendi, multos cucullatos videre licet in qua-

vis sanctæ professionis Societate, quorum plurimos morum ac vitæ sanctitas in Abbates evexit. Plerique verò eorum, qui Observantes dicuntur, eam divinarum Literarum scientiam assecuti sunt, ut Sermones ad popûlum pro communi salute Catholicè, efficaciterque edere, & habere voluerint, nec minus in expiando noxios, qui se reos faterentur, prudentissimè discreverint.

Militiæ tamen præcipuè exercitamenta fuere, quæ majores nostri præ ceteris ad nomen, & rem augendam sectati sunt; quoniam & animorum fortitudine, & corporum patientia labores omnes pro honestate tolerare statuerunt, viasque laboris, & discriminis plenas usque adeò avidè perquisiverunt, ut raro confecti sint exercitus, in quibus nostri nomina non dederint. Testis opulentissima vestra illa, & inclyta Respublica esse potest, quæ perpetuos milites ad sui, multorumque præsidium alere non cessat, cum multi è nostris apud se stipendia faciant, non modò milites, verùm etiam turmarum ductores, insuper & Præfecti, quos gratâ munificentiâ, ob benemerita fideliaque opera, honoribus semper auxit, quotidieque auget. Hujus rei fidem nobis faciunt emeriti ad nos redeuntes, quos cernimus præmiis, & dignitatibus honestatos, militiæ vestræ decus extollentes, nostrisque tyronibus, ut sub vestris auspiciis mereant, suadentes. Nonne etiam in Mediolanensium Ducum Aula, & exercitu, Neapolitani milites egregiè spectantur? Quid de Estensium Marchionum dicam contubernio, ubi nostrorum plurimos videbis commorantes? Quid apud Gonzagas, & Malatestas, ceterosque in Italia Regulos? Nonne egregias Neapolitanos navasse operas cognosces? Adeò ut cum eversiones magnæ alicujus Italicæ Familiæ intelligimus, tristes, quasi calamitatis participes, illam deplorare cogamur, velut amissum Nobilitatis nostræ subsidium, campumque exercendæ virtutis, & industriæ. Quid Florentinorum ille libertatis amator Populus, qui etsi non perpetuò conductum militem habet, tempestivum tamen parare pro occasione non cessat? Et hic nostros in primis habere, eisque honores, & præmia maxima cum spe deferre dignoscitur. Quid? quod claustra Italiæ angusta animis nostrorum visa sunt, quos non piguerit Alpes transcendere, nequaquam ad delicias, sed ad pericula, bellorumque discrimina subeunda, utpote qui barbarorum se furoribus interserere, & objicere non formidaverint. Et ut antiquiora omittam, in bello, quod superioribus annis Carolus, Burgundiæ Dux, exitialiter gessit, Civitatemque hostilem arctissima obsidione pressit, Neapolitanorum virtus equitum præcipuè enituit. Cogitabat Princeps Insulam, quam Rhenus amnis efficit, per vim hostibus eripere; ex illa enim & militare subsidium, & commeatus in Oppidum invehebatur, quæ nisi capta fuisset, vana, & inefficax futura videbatur obsidio. Hoc facinus, etsi difficultatis atque discriminis multum habere videbatur, nostri tamen ad ipsum se exponere, & locum aggredi ausi sunt. Quare à Principe concessam rem viriliter navare adorti (erat enim navibus ad destinatum locum transmittendum) quamvis in ipso trajectu tormentis plurifariam ab Insula impeterentur, nihilominus ad Insulam devenerunt, non paucis perfossis navibus, militibusque vulneratis, Tunc nullâ interpositâ morâ eorum Præfectus (erat enim vir strenuus, & pluribus facinoribus clarus) suos ad munimenta hostium diripienda, animumque tentandum, impigrè, incunctanterque duxit. Ibi aliquandiu atrociterque pugnatum utrinque, & occisi quamplurimi, & vulnerati. Sed cum ab Oppidanis his, qui Insulam tutabantur, subinde subsidium, & tela subministrarentur; nostrique, quoniam flumine ab exercitu disjungebantur, nullum inde subsidium expectarent, ingruente tamdem tormentorum, & hostium vi, cedere coacti sunt. Hi tamen tanta constantia, tanta ostentatæ fortitudinis specie ad naves se recepere, ut hostes, quamvis longè plures numero essent, nemo tamen munitionibus egredi, nec terga tam paucorum se recipientium insequi ausi sint. Atque ita cum summa sui admiratione ad Ducem rediere; quibus mirifice collaudatis, quod non successerit, locorum iniquitati, ac hostium multitudini adscribendum esse censuit; audaciam verò tam ardui aggressus, tamque moderati receptus cautionem virtutis, atque prudentiæ fuisse. Quin etiam cum ad obsidionem solvendam, Oppidanosque tanto discrimine liberandos, Imperator maximis Germaniæ viribus suppetiam venisset; Dux autem ipse, ne Oppido appropinquaret hostis, obviam procederet dimicandi facta potestate: primi Itali hostem lacessere; alacriterque in illos conversi tam terrifici nominis viros hastis, gladiisque impetivere, quorum prima acies Neapolitanorum insignis exstitit, adeòque suam navarunt operam, ut sibi ipsis honori fuerint, & reliquis ad victoriam incitamento. Quorum nomina ex industria subticeo, non ut gloriam fraudem; sed cum multi fuerint, qui pari gloria se strenuè gesserint, ne si qui fortè exciderint, velut silentio præteriti, conqueri possint; junctimque recensere perquam difficile sit, paucorum tamen, aut etiam unius, justa hæc querela esse posset. Ea denique fide hoc in bello, eaque virtute stipendia fecere, ut Dux ille maximus Italos milites donariis insignibus, variisque præmiis auctoratos, ac reliquis bellis, quæ ad mortem usque gessit, secum habere studuerit, habuitque citra omnem pœnitudinem. Quippe Dux duobus prœliis, quibus infeliciter decertavit, alteroque etiam occubuit, neutrum sine nostrorum cæde peractum est. Qui verò post Ducis interitum, profligatasque copias superfuerunt, à Francorum Rege curiosè perquisiti, donisque amplioribus stipendioque aucti, inter suorum primos habiti sunt. Quibus etiam ducatum sui exercitus demandavit, ita ut præclaræ illius victoriæ de Britonibus habitæ auctorem è nostris exstitisse, fama fuerit; quippe nostrates belli experientiâ probatos, non tantùm illi prœlio interesse voluit, sed etiam præsidere. Ex nostris insuper inter Regni sui Pares esse constituit, deque Principum Gallicorum capitibus ferre sententias. Quamvis enim nominatim me quemquam prodere nolle meminerim, tamen ob facinorum claritatem, adstantiumque multitudinem ex toto Christiano Orbe, ea tempestate Gallorum Regibus, & gesta, & eorum, qui gesserunt, nomina pluribus nationibus cognita, & clara habita pro comperto scimus.

Gustasse hæc pauca trans Alpes ex multis, quæ foris nostri equites gessere, cum satis esse putemus, par esse credimus, quales domi se præstare soliti sunt, ostendere. Quare neque desidiosi, neque inerti otio marcire cognoscentur,

tur, ut maledici nonnulli nostrorum institutorum inscii obloquuntur. Spectentur ergo monumenta, quæ sacris nostris ædibus continentur. Cognoscetur profectò, aut neminem apud nos, aut paucos omnino regnasse, quibus non ex hac nostra Nobilitate comites expeditionum, invasionumque socii peculiares adfuerint, illosque Regiæ personæ insignia gestare voluerint, eademque facinora secum tractare, eodem voto adstringi, beneque actæ rei iisdem præmiis impartiri permiserint. Discernuntur hæc in multorum tumulis, & stragulis auro sericoque distinctis, pendentibus supra sepulta cadavera, in quibus, dum efferrentur, fuerunt ornamento, demumque memoriæ servatis. Porro quod nos ipsi vidimus nostra patrumque memoria, & si alienigenæ apud nos regnaverint, Principatusque assecuti sint, neminem tamen illorum exstitisse, cujus aulam & exercitum honestissimo quoque ministerio, aut officio nostri non expleverint, ut etiam filios, vel hic genitos, vel huc fortè infantes adductos, per Neapolitanos Equites educari voluerint, qui teneritudinem illorum stabilirent, lubricamque adolescentiam sisterent; posthabitisque suis conterraneis, Neapolitanos esse maluerint, qui eorum liberos nostræ Fidei præcepta atque ministeria docerent; quique etiam honestè saltare, canere, equos impigrè quaquaversum agere, optime equitare, omni insuper armorum genere agiliter ludere Regios juvenes erudirent. Admittere verò Principum, Populorumque Legatos, postulata audire, responsionesque ex tempore (si res posceret) reddere in parentum absentia, omni servata majestate, nostri Cives etiam docuere. Adultis jam, & Principalia munera obeuntibus, quinam eorum curam tutelamque nisi nostri suscipere soliti sunt? Hi intra Cubicula secretiora dormientibus Principibus excubant, surgentibus præsto adsunt, vestes, calcearia promtissimè administrantes, utque suos Principes veneficiis tutos præstent, prægustatores, fertores, pollicitatores tanta diligentia, & caritate se exhibent, ut Principis salutem suo mercari periculo non dubitent. Hæc itaque officia, cum Juventus, viridiorque ætas Principibus tribuat, non desunt tamen gravioris ætatis viri, quorum auctoritate majora magisque ardua dirigantur, utpote Justitiæ distributio, rerum agendarum Consilium, cautioque, ne quid inexpectati mali inopinatique subsequatur. Militiæ bellique ordo, opportuna stipendia, vestisque militibus provisa, hæc maxima ex parte per nostros agi continuò noscuntur. Vides etiam Regium Consilium Præside, Consultoribusque Neapolitanis moderatum, vallatumque egregiis patronis, privatorum caussas tuentibus. Et ne fortè partem hanc ingenui laboris ab his relictam putes, fere Advocati omnes nonnisi Nobiles admittuntur. Hujusmodi igitur moribus non modò obsequia securitatemque Principibus hæc nostra Nobilitas præstat, verum etiam auctoritatem, & reverentiam apud exteros parit. Norunt enim, ejusmodi cum Regibus viros degere, eorumque res tractare, qui nullo decentiùs Regiam ministeriis ornant, & qui bello pacique opportuna optimè calleant, ut bellorum præludia quotidie meditari, venationes intrepidè obire, cantus saltationesque ad resumendas vires, ut vegetiores ad virilia munera redeant, concinnèque citra lasciviam modulari. Talia igitur qui intelligunt, Principibus adscribunt tam-

A quam Institutoribus tantæ Alumnorum disciplinæ: unde & suspici ab omnibus & venerari solent. Hinc etiam emanasse credi potest, ut cum totius inter Superum Inferumque Mare Regni hujus Rex sit, Neapolitanorum tantummodo à plerisque dicatur, spectantibus, ut opinor, mutuam caritatem, quæ raro in tam dispari hominum conditione esse consuevit. Intelligunt enim, Regi nostro non opus esse conductis, aut accersitis aliunde Ministris, cum domi habeat fidos exercitosque viros, qui quantumvis arduum laboriosumque negotium attentetur, expedire audeant, & possint. Quin etiam hinc nactos occasionem nostros Principes crediderim, ut crebras inierint expeditiones, dum B validam nec minus firmam manum facilè, parvoque ære comparare possint, qua non modò fines suos tutari, hostemque procul detinere, verùm etiam se ipsis locupletiores bello lacessere, insolentioresque damno & ignominia afficere. Profectò, postquam videris Regiam omnem hujusmodi hominum genere refertam, exercitus verò militibus, ductoribus, necessariarumque rerum curatoribus constare; Judicia, tranquillitatemque à nostris Equitibus æquo jure servari; juraque sanctissimè reddi; caussas tanta diligentia ac fide agi; in aliis Regni Civitatibus, Procerumque, & Baronum Oppidis jura dicere: profectò neque inertiæ, neque desidiæ nostram Nobilitatem abs te dominatum C iri puto, quam tot sacris profanisque Militiæ, Togæque rebus tam assiduè vacasse, omniquo constantia insudasse cognoveris, suumque ad usque nostri sermonis ignaros nomen claris facinoribus propagasse. Nullas denique reor excogitari posse vias, quibus ingenium, se, suasque fortunas augere possent, quas non sagaciter nostri perquisiverint, constanterque tenuerint. Mercaturæ autem quòd minimè animum intenderint, rectè-ne factum sit, omittamus. Res est diu inter mortales disquisita maximis utrinque argumentis; sed sunt sui cuique Patriæ mores non improbandi. Magnos certè quæstus ex Principum obsequiis, quæ nostra mercatura est, percipere solebamus; atque uti- D nam illam diu exercere possimus, filiisque exercendam relinquere. Hanc verò importandarum exportandarumque mercium rationem Nobiles nostri honestis quidem Civibus, non sui tamen Ordinis, reliquerunt, per quos fideliter liberaliterque tractatur, ut pars etiam hæc Civitati nostræ non deesse noscatur.

Ceterum spectari multos in Consessoriis etiam ludentes non inficior; sed minimè turpi otio, aut avaritiæ adscribendum puto; quin potiùs defessis animis ob curas atque labores meritò concedendum. Adde, ne si fortè per itinera necessaria in aliquem locum devenirent, ubi ingenuè luderetur, idemque, ut facerent rogati, ignorantia causaretur, se inurbanos ru- E sticosque dici injuria erubescerent, cum honestè ludere pars sit Civilitatis. Nec loca hæc nostra fomenta inertiæ, desidiæque haberi volo. Quin immo emeritorum Senatulum honestissimum, in quo domi militiæque Magistratibus egregiè perfuncti, sua, aliorumque decora recensentes, Principum, & Nationum mores, vias, atque artes, quibus varias per regiones parari gloria possit, Juventutem docentes, exemplorum stimulis instigant, æmularique audita cogunt. Longè plura dici possent, quæ arguerent, Nobilitatem Neapolitanam genuisse, submisisse, hactenusque servasse laborem & industriam, non otium & inertiam, sedendo,

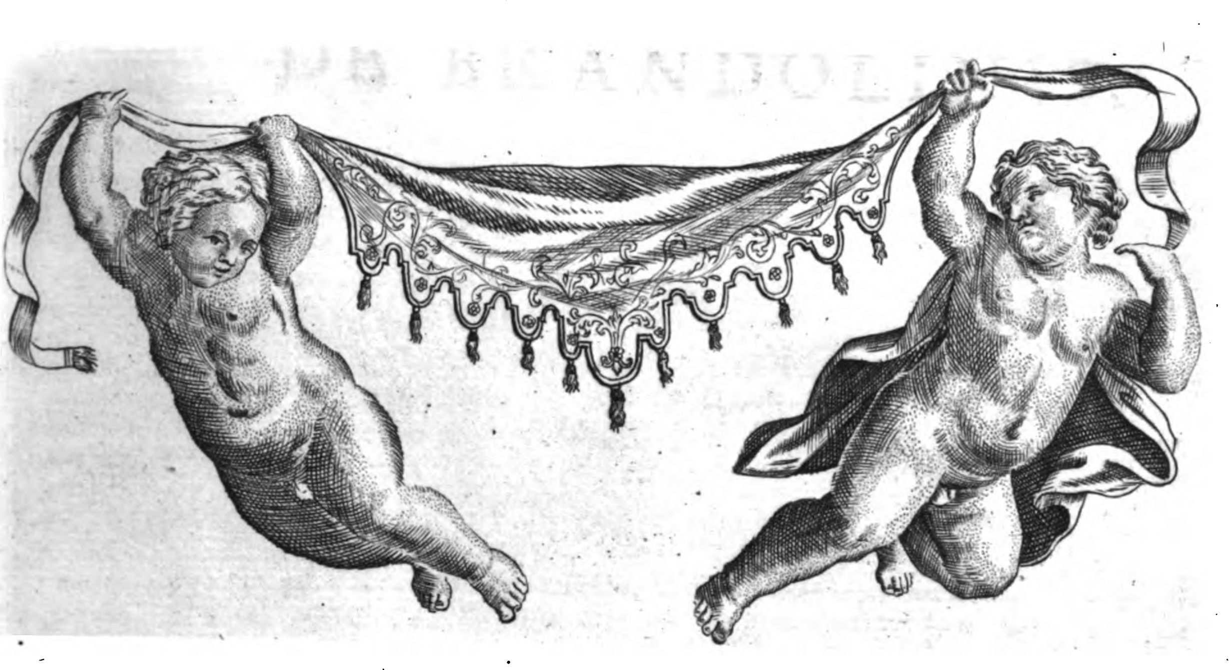
aut

aut oscitando, ut quidam etiam ausus est scribere, cujus ne manes exagitem (decessit enim jam pridem) nomen supprimo. Unum est, quod non possum non stomachari, quando scribere non erubuit, sibi videri suam Gentem rectiùs quàm nostram de Nobilitate sentire, cum sui Cives maxima ex parte lucriones, vilibus etiam mercibus questus faciant, fœnusque, utpotè rem honestam, passim & impudenter exerceant, omneque prorsus virile officium, legitimumque laborem aversentur.

Dicis forsitan: adeone munda & abstinens fuit isthæc vestra nobilitas, ut non aliquando facinorosos ediderit? Profectò minimè istud asserere ausim, memorque præcipuè delationis quorumdam, quam mecum expostulasti, obiectatus priùs, ut penes me continerem, neminique deferrem. Respondi rem tamen, utriusque nostrum auribus non insolitam, tametsi molestam & ingratam auditu, & fures, & plagiarios non solum, de quibus præsens habebatur sermo, sed similibus, & longe fœdioribus sceleribus deturpatos in nostra gentilitate subinde exstitisse, quorum non modò mores & vitam detestamur, sed etiam nomina oblivione delemus. Eorum tamen nequitia nequaquam reliquos fœdari solere, tu ipse optimus Arbiter esse dignosceris. Nam si Nobilitas aliqua est, quæ sanctis probatisque moribus vivat, vestram esse fatendum est. In ea tamen aliquos patet flagitiosè, sceleratèque, neque secundùm majorum instituta vixisse, nec hodie, ut verisimiliter credi potest, etiam vivere. Nam etsi vestri Magistratus omni conatu prudentiaque satagere non cessant, ex tam bene culto agro damnosas pestilentesque plantas evellere, reliquorumque famam omni animadversionis silentio custodire: non tamen cavere possunt, quin vitæ exitus nonnullorum malefactis digni perspiciantur, cum in carceribus strangulari, fluctibus obrui, & id genus extingui eos mandent. Non ergo mirum videri debet in tanta hominum copia, si qui sint perversè impièque viventes; probi etenim numero, honestisque moribus, illos profectò obruunt, quibus etiam ne nominentur præstant; eademque pars eorum inter ingenuos, quasi parum fæcis in arca capacissima esse solet.

Stemus igitur experientiæ, qua nihil certius fideliusque haberi potest. Novimus enim ex primis monumentis, quàm rara, aut nulla fuerit societas ex omni parte sincera. Societatem cum dixi, familiam, domum, cœtulum quemcumque intelligi etiam volo. Solari nos tamen potest in hac parte summi cujusdam Pontificis responsio, apud quem cum anxie quidam ejus gentilis quereretur, quamdam ex cognatione mulierem nimis impudicè vivere non sine magno familiæ dedecore: *Noli*, inquit, *mi fili, propterea tristari; sed potiùs boni consule. Væ enim Familiæ illi, cui non sunt viri aliqui perditi, feminæque vitiosæ*: quasi humilitatem damnans, ac gentilium paucitatem. Habes ergo quæ scribere ad te caritas Patriæ me compulit, quæ quidem verecundiam, & timorem ineruditionis & inscitiæ exegit, urgens etiam ad te talem virum hæc delegare, cui veritatis major, quam verborum cura est. Tu verò pro judicii tui rectitudine bona illa censebis, quæ ad optimum missa sunt; & quod mihi ipse persuasi, benignè fac præstes, ut si quando in oblatratores laceratoresque Neapolitanæ Gentilitatis incideris, offulis prudentiæ facundiæque tuæ fauces illorum obstruas, oraque occludas. Erit tibi profectò nobilissimo, Nobiles tutari, ingenitum decus, talemque ordinem patrocinio obnoxium tibi reddere. Mei tamen, cujus in te amori nil addi potest, memor sis, inque tuos non postremos adscribas.

FINIS.

ANNALES FOROLIVIENSES

Ab Anno MCCLXXV. usque ad Annum MCCCCLXXIII.

ANONYMO AUCTORE

Nunc primùm prodeunt

EX MANUSCRIPTO CODICE

COMITIS BRANDOLINI

DE BRANDOLINIS.

IN ANNALES FOROLIVIENSES
PRAEFATIO
LUDOVICI ANTONII MURATORII.

INter Flaminiae, seu potius Aemiliae antiquae Civitates, quam Provinciam nunc Romandiolam, vulgari vero sermone *la Romagna* appellamus, Foro-Livii suus fuit splendor, vel sub ipsis Romanis rerum dominatoribus. Quam dignitatem subsequutis quoque Seculis ita ea Civitas aut servavit, aut auxit, ut nostra etiam tempestate illustrem locum teneat; utpote quae olim egregios viros tum armis tum literis dedit, & nuper etiam duos amplissimos S. R. E. Cardinales jure se habere gloriabatur, Romano Pontificatu dignissimos, ut publica vota jam diu fidem fecerunt, videlicet Eminentissimos viros Fabricium Paulucium & Julium Piazzam. Pauca de ea habet Blondus, Civis & ipse Foroliviensis, Historicusque laudatissimus; ac proinde publicae Literatorum rei intererat, Urbis ac Populi hujus gesta luculentius habere descripta. *Annales* ergo *Forolivienses* nunc primum exero, luce adhuc carentes, & ab Anno 1275. deductos usque ad Annum 1473. Debeo illos singulari humanitati nobilis viri, ac Patricii Foroliviensis, Comitis Brandolini de Brandolinis, ex ea nempe Familia geniti, quae Seculo XV. Brandolinum ac Tibertum procreavit fortissimos armorum duces, ut praecipue constat ex Porcellii Neapolitani Commentariis, aliisque Historiis in hac ipsa Collectione evulgatis. Is enim Codicem, circiter Annum 1485. manu exaratum, mihi liberalissime suppeditavit, Patriae gloriam prae oculis habens, & minime eorum probrosam avaritiem imitatus, qui gemmas suas in occulto deperire malunt, quam ad publicam delectationem utilitatemque aliquando proferre.

Auctorem istorum Annalium nemo a me petat, quando is deditâ operâ se occultasse videtur, ejusque nomen ulla Libri pagina habet. Fatetur ipsemet in Praefatione, *suam famam in obscuro versari*. Itaque unum tantummodo compertum habeo, scilicet floruisse Auctorem circiter Annum 1485. id persuadente non tam Codicis antiquitate, quam ipsius Historici narratione, qui de Pino Ordelaffo Forlivii Domino vivente vivens loquitur. Quamquam quid Auctorem dico? Collectorem aequius appellare debuissem. Quisquis enim in hanc Historiam serio intenteque introspiciat, facile deprehendet, non uni Auctori haec esse tribuenda. Nam usque ad Annum 1300. gesta in Romandiola, ac praecipue Forolivii, tam minute, locis ac temporibus designatis, referuntur, ut ab anteriore aliquo Chronico, atque ab antiquiore eorum temporum Scriptore, omnino desumta videantur. Et in margine quidem MSti Codicis non raro memoratur Chronicon aliquod vetustius. Quae vero post Annum 1300. sequuntur, omnia fere excerpta videas ex antiquis rerum Bononiensium Historiis, quas etiam ad oram Codicis indicatas fuisse animadverti; quod nempe ad ea tempora illustranda Collectorem deficerent Patriae monumenta atque Historiae. Et sane per ea tempora non solum suis tenebris relinquitur Historia Foroliviensis, sed etiam erroribus intermiscetur. Tum post Annum 1375. fusius recensentur tempestatis illius acta. Denique post Annum 1466. alicubi, & potissimum in calce Operis, stilus immutatus occurrit, atque alium propterea Auctorem habuisse putandus est. Si quid igitur video, Foroliviensis quidam Anonymus circiter Annum 1483. ex variis praecedentibus Historiis hosce Annales concinnavit, & ubi res Patriae deerant, finitimorum delibatis Chronicis suum implevit. Ipsemet in Praefatione testatur, se perfecisse Opus suum *per Annales anteactos, Codicesque antiquos disquirendo, & recensendo, quae vita moresque in Liviensi Civitate fuerint, & per quos Viros, & quibus artibus, domi militiaeque, ipsa Civitas & Respublica floruerit.*

Idem vero Scriptor in memorata Praefatione pollicetur, se *per Mille sexcentos &*

& octoginta ab initiis ipsius Urbis Foroliviensis de rebus patriis acturum. Et reapse narrationem suam exorditur, & in paginas plures trahit, per Romani Populi, priorumque Imperatorum gesta excurrendo, originem & antiquitatem Urbis a Livio Salinatore deducens. Deinde seriem Imperatorum brevem contexit usque ad Albertum Austriacum, atque inter eos *Berengarium I.* patria sive dominatione Foroliviensem exhibet, nihil praeterea memoria dignum de Foro-Livii referens ad Annum usque 1275. quo revera exordium & cursum ejus Annales accipiunt. Ego ab his edendis abstinui; tum quod omnia, quae ad ejus Urbis primordia pertinent, dubia ac incerta illic sunt, & à nostrorum temporum Eruditis accuratius pertractanda forent; tum etiam quod antea Ughellius in praevio apparatu ad Catalogum Episcoporum Foroliviensium Tom. II. Ital. Sacr. eadem ferme retulit, quae refricare supervacaneum foret. Quod vero ad Romanorum Principum Indiculum attinet, eo etiam aequius fuit ille suis relinquendus tenebris; nam & descriptus est ex Augustali Libello Benevenuti Imolensis; & quae ibi adjecta sunt, cum certioribus rerum monumentis pugnare deprehenduntur. Quale illud est de Berengario I Augusto, Foroliviensi Cive, quum supra omnem controversiam positum jamdudum sit, Berengarium non *Foro-Livii*, sed *Foro-Julii* dominatum fuisse, quam etiam Provinciam titulo Ducis, ante Regnum initum, regebat. Equidem non semel animadverti, in MStis Codicibus duo haec vocabula *Forojulium* & *Forolivium* confundi, atque unum pro altero incuria Librariorum irrepsisse. Quae res me quoque illic ancipitem fecit, ubi Blondo praeeunte, Scriptor noster *Cornelium Gallum*, olim aureo Latinorum stilo viventem, Civitati Foroliviensi in hisce Annalibus tribuit; quum contra vulgata Eusebiani Chronici a Sancto Hieronymo Latinitate donati exemplaria Poëtam hunc Patria *Forojuliensem* faciant. Quare Lilius Gregorius Gyraldus Dialogo IV. Histor. Poëtar. illum Forojuliensibus accenset, addens subinde: *quamvis amore, ut puto, patriae Flavius Blondus Foroliviensem facit*. Equidem controversiam hujusmodi unice dirimi posse arbitror inspectis vetustioribus Eusebii Libris manu exaratis, quippe ab illo uno ejus Patria exeritur, reliquis obmutescentibus, aut *Romanum* tantummodo illum appellantibus. Ex hisce MStis unum quidem sibi esse Forolivienses ad me perscripserunt, ubi Cornelius Gallus disertissime *Foroliviensis* inscribitur. Verum potis minime est unus testis inclinare ad sententiam Judices circumspectos, ac potissimum quod plures ejusdem Eusebii Codices vel ante Scaligerianam editionem *Forojuliensibus* Gallum accensentes contrariam opinionem confirment. Quod etiam amplius mirere: ubi statuas, *Forum-Julii* Poëtae huic natale solum contigisse, adhuc altera quaestio superest, num idem adscribendus sit *Foro-Julii*, Italicae Urbi in Carnorum Provincia ad Natisonem fluvium sitae (quod Itali contendimus); an vero alteri ejusdem nominis Civitati in Gallia Narbonensi positae nunc *Frejus*: quod Gallici Scriptores, ac praecipue Bailletus in Lib. de Poëtis num. 1147. sibi persuadent. Equidem vereor, ut hujusmodi lites in tanta temporum longinquitate, ac silentio Scriptorum, rite componi per quemquam, licet eruditissimum, amplius possint. Denique ut his finem faciam, quae de *Guidone Bonato* heic habentur, famoso olim Astronomiae ac Astrologiae Magistro, uti adhuc ejus Libri evulgati testantur, risum fortasse movebunt prudentibus rerum aestimatoribus. Sed ne ista quidem abjicienda contemnendave sunt, eâ praecipue de caussâ, quod genium Seculi illius nobis graphice describant, anilibus fabulis ad saturitatem deditum, & rumores vulgi eo facilius captantem, quo mirabiliora facta narrabantur. Certe ne nos quidem ab hujusmodi morbo plane convaluimus: attamen gratulandum est Seculo nostro, quod cautius credere, & meliora sapere plerumque didicerit.

AU-

AUCTORIS PRÆFATIO.

SÆpe numero mihi excogitanti, si ad decus dignum, singulareque ornamentum memoriæ aptissimum, & ad amplitudinem non tam Urbis nostræ Liviensis, quàm etiam ad Patriæ illustrationem, præsertim illis, qui ingenio delectantur, nonnulla jucunda, voluptatem & amœnitatem afferentia, scribere possem, hæc vitandi otii causâ Commentariola ordiri decrevi. Non inutile fortè opus legentibus videbitur. Porrò rem pervetustam, nequaquam omnino divulgatam, aggredi videor, quæ nec satis etiam ex monimentis literarum priscorum Auctorum, nec ex Annalibus ab aliquibus jampridem illustrata, vel aliis dignis memoriis per aliqua tempora recensita fore apertè dignoscitur. Tanta namque fuit ignavia nostrorum veterum ingeniorum cum ingratitudine Patriæ, aliorum gesta plura scribentium, & sua silentio labi permittentium. Utcumque erit, pro virili parte de rebus ipsis memoratu dignis dicere audacter aggrediar, recensendo quæ per annorum curricula circa MDCLXXX. ab initiis ipsius Urbis dietim crevisse dignoscuntur. Nec ita arrogans ero, ut comprehensam ingenio meo veritatem cunctorum collegisse glorier. Aliquo igitur lumine opus erit ad depellendum tenebras caliginis ab antiquitate obruptas. Et licèt mea fama in obscuro versetur, & ea, quæ literis mandanda sunt, non satìs in præsentiarum illustrata fuerint, ut minus digna, ab altioribus ingeniis, quæso mihi veniam præbeant, præsertim cum posteris iter ortusque scribendi ad meliora pandatur. Et si per Annales anteactos, Codicesque antiquos disquirendo, & recensendo quæ vita moresque in Liviensi Civitate fuerint, & per quos viros, & quibus artibus, domi militiæque, ipsa Civitas & Respublica floruerit, & ex quibus ad amplitudinem & ornamentum ejusdem ingeniis divinis, literarum omnium monimentis, & quibus acerrimis Ducibus, & bellicosissimis equitibus per universum Orbem effulserint, ni affectio suscepti laboris me fallit, audacter audeo profiteri, gentem nostram Liviensem sponte sua omni tempore insudasse, & enixos & indefessos semper fuisse in imitando alta vestigia, felicesque successus, & salutaria erudimenta gloriosissimæ & invictæ Urbis Romanorum, quos gentilitas, ob illorum felicia & fortia gesta, & divina ingenia, inter Deos collocavit. Nec profectò Patriâ nostrâ Res illa publica major, nec famosior, nec bonis exemplis ditior fuit, in quam tam sera avaritia, luxuria turpis & sordida ingressum fecerit, & ubi tam diu paupertati, & parsimoniæ honos fuerit, ut in primordio Livius de Urbe testatur. O Majestas igitur imperiosa almæ Urbis Romæ, dignissimam quippe, & præclarissimam te ostendam super Urbes alias totius Orbis. Tu namque pietate tua, ingentibusque muneribus & benefitiis Urbem Liviensem sub nomine Consulis tui fundatoris, & in Provincia Romandiolæ à tuo nomine nuncupatam decorasti. Tu illam astris propitiis cum amœnissimo situ, & saluberrimo aëre, cum latis finibus collocasti. Tu dispersos ac dissipatos homines, Quiritesque strenuos in societatem vitæ in ipsa conjunxisti; tu libertatem, mores, leges, instituta, literarum monimenta, disciplinam militarem, cognomen, arma, & signa bellicosissimè condonasti. Ad tuum tandem domicilium, tutissimumque portum, & refugium salutis, & ortus nostri, submissa & devota pietate, omni ævo, ardenti cum affectione & amore, pro immortalibus benefitiis sumtis, dum Mundus exstabit, gloria, laudes, & honores, ut antea tibi exsolventur. Et ut tanto ordiendo operi optata principia, & felices successus, auctore immortali Deo, ritè succedant, pro legentium faciliori intelligentia ad submissum & planum stilum Commentariola ipsa suis locis & temporibus latiùs ordinanda describam.

ANNALES FOROLIVIENSES, ANONYMO AUCTORE.

ANno 1275. Dominus Maghinardus de Sosenana fuit Potestas Faventiæ. Et die Veneris septima mensis Junii, Bononienses Intrinseci de Parte Geremiorum, qui erant in Statu Bononiæ cum eorum exfortio, de Lombardia, & Tuscia, Faventinis Extrinsecis, & Imolensibus Intrinsecis, venerunt ad exercitum faciendum, & castramentati fuerunt apud Pontem Sancti Proculi à latere secundo Fluminis Semnii. Die verò Sabbati sequenti, fecerunt guastum circa Pontem versùs Faventiam supra Stratam, æquando fossata, & incidendo vineas, & blada usque ad horam Tertiæ, & ultra Pontem. Die verò Dominico sequenti eodem modo venerunt ad guastum faciendum in eadem Contrata, eundo usque ad Villam nuncupatam Cella Montis Clarii, & steterunt usque Nonam, & rediere in campo. Die verò Lunæ sequenti equitaverunt ad Blancanigum, & ad Serram, & incenderunt multas domos, & inciserunt vineas, arbores, & bladum infinitum. Die autem Martis tunc sequenti, iverunt ad Oppidum Taybani, & expugnarunt illud; unde multi eorum vulnerati, & peremti fuerunt à balistis, quæ erant in ipso Castro, & inciserunt Pinum, qui erat extra Locum. Et post horam Nonæ recesserunt ad eorum exercitum. Ipsaque die Martis Dominus Gulielmus Capitaneus partis Lambertatiorum Faventiæ commorantium, & Dominus Maghinardus de Sosenana Potestas Faventiæ cum tota eorum militia de Civitate

A Faventiæ exiverunt per Portam Imolensem armati, & cum eorum Insigniis, & superinsigniis, & equis coopertis, & iverunt usque ad Sanctum Julianum, & supra Circlam Communis Faventiæ, supra stratam fecerunt unam pulchram aciem militum causâ ostendendi se illis de exercitu; ad hoc ut ipsorum timore ipsi separarent se à Castro Taybani, & ut illi de dicto Castro hortarentur, & magis starent securi; & sic quando illi de exercitu viderunt eos, recesserunt exinde, & iverunt ad B eorum tentoria.

Postea verò die Mercurii tunc sequente in mane prædicti de exercitu venerunt cum eorum Guastatoribus, qui erant sinè numero, destruendo, incidendo, & explanando juxta Collum Montanæ usque ad Monasterium Sancti Prosperi, & tunc explanaverunt de Canale Communis Faventiæ, quod est supra stratam Montanariam, in pluribus locis, & fregerunt de Clusa Communis Faventiæ, & optimè ostenderunt se tam militibus, quàm C populo: nam habebant tres magnas acies militum, & unum Trepellum, seu Squadronum de melioribus, & majoribus, qui essent in exercitu, & duas magnas acies Popularium absque Guastatoribus. Post Nonam verò dicti diei reversi fuerunt ad Campum, & tendas eorum. Ipsa verò die, & singulis prætéritis diebus quotidie dictus Dominus Gulielmus Capitaneus, & Dominus Maghinardus Potestas, cum multis ex eorum militibus, & Ambasciatoribus de Forlivio exiebant Civita- D tem Faventiæ causâ supravidendi illos de exercitu. Et sic ipsa die Mercurii Ambasciatores Partis Lambertatiorum, & Communis Faventiæ iverunt ad Civitatem Forlivii, causâ rogandi Commune Forlivii, ut venirent Faventiam cum gentibus, quas ibi habebant.

Die verò Jovis XIII. Junii circa horam mediæ Tertiæ, Dominus Comes Guido de Monte Fel-

Feltro Capitaneus Generalis totius Romandiolæ pro parte Lambertatiorum, & Dominus Guido Novellus, & Manfredus ejus filius; & Comites Bandinus, Tancredus, Rogerius, & Tygrinus filii Domini Guidonis de Mutiliana cum eorum magnifico & potenti apparatu, & Commune Forlivii tam milites, quàm populus universus Civitatis & Districtus ejus, cum optima comitiva in quantitate militum DC. virorum proborum; & exteriores de Ravenna, de Arimino, de Cæsena, & multi alii, qui venerunt ad Civitatem Forlivii ipsa de causa, venerunt omnes ad Civitatem Faventiæ, & hora Tertiæ quotquot erant in ipsa Civitate, exceptis Deputatis pro custodia illius, exiverunt Civitatem ipsam per Portam Ravignanam, milites cum prædictis peditibus comitibus, & Commune Forlivii, & hi, qui cum eis erant, & populus totus per Portam Imolensem, euntes ex transverso camporum subtus stratam versùs Sanctum Petrum in Laguna, ubi dicebatur, quòd Bononienses de parte Geremiorum cum amicis eorum erant. Et sic dum pervenerunt juxta locum, ubi dicebatur Tertola, & Casella juxta Flumen Sennii sub strata à Ponte Sancti Proculi, una de aciebus militum Geremiorum transivit Pontem Sancti Proculi; aliæ verò duæ acies militum remanserunt. Cùm verò viderunt acies de parte Lambertatiorum, & de Faventia, ire versùs eos, timuerunt valde. Sed cùm viderunt acies & comitivam Forliviensem, illico terga vertentes, in fugam se dederunt; & sic debellati, cæsi, & fugati sunt, & multi in Flumine Sennii suffocati sunt. Et tunc populus de Bononia, qui erat cum Confalone Carrotii, stantes juxta stratam inter Hospitale Rochadosii, & quamdam Tumbam, fuerunt circumdati à Popularibus de Faventia, & de parte Lambertatiorum, & à Forliviensibus tam equitibus, quàm peditibus; &, cum Confalone Carrotii erant VII. Confalones Societatum de populo Bononiæ, & ibidem in campo maximum prœlium commiserunt. Tamdem dictum Confalonem Carrotii debellarunt, & in majori parte eorum, qui aderant, capti vel interemti remanserunt. Unde Fratres, & aliæ Religiosæ personæ, qui sepelierunt corpora Defunctorum, dixerunt, quòd fuerunt tria millia, & ultra de illis de parte Geremiorum, qui in exercitu cecidere, absque suffocatis in Flumine Sennii. Et tunc alii, qui evaserant à dicto conflictu, ascenderunt Pontem Sancti Proculi, defendentes dictum Pontem cum lanceis, & balistis, tenentes eum, quousque Commune Forlivii, & Faventini, & illi de parte Lambertatiorum, & qui cum eis venerant, Faventiam redierunt. Postea verò in nocte sequenti rumor magnus insonuit in Civitate Faventiæ, quòd illi de exercitu recesserant, reliquerantque spolia, & tentoria omnia, ita quòd Faventini, Forlivienses, & omnes, qui erant in Civitate Faventiæ, mares, & feminæ iverunt ad exercitum, invenientes currus oneratos pane, vino, carnibus, & annona, travachas, tendas, pecunias, & omnia paramenta exercitus; & ipsa omnia lucrata sunt, & exportata Faventiæ cum lætitia fuerunt. In quo quidem conflictu ex iis, qui ceciderunt, & peremti sunt, fuerunt ex Nobilioribus de Bononia de parte Geremiorum, Dominus Nicolaus de Bazeleriis, Dominus Rigutius de Gallutiis, Dominus Thomasinus de Rioltis, Dominus Ugolinus Zamboni Legum Doctor, Dominus Nicolaus de Tencharariis Judex, Dominus Sturanus de Stupa, Dominus Lambertinus Pacis, Dominus Ceveninus de Zovenzonibus, & duo sui filii, Dominus Ugonettus de Garixendis, Dominus Gulielmus de Malavoltis, Dominus Francischinus de Dutia, Dominus Pirolinus Dominæ Hostiæ, Dominus Albertus de Sala, Dominus Albertus Domini Cazæ, & Bartholomæus de Baxacomatre, & plures alii infiniti.

Eodem anno die Sabbati penultima mensis Junii, Commune Forlivii cum Domino Guidone Comite Montisfeltri, cum militibus de Faventia, & de Parte Lambertatiorum Faventiæ commorantium, equitaverunt versùs Cerviam, quam acquisiverunt die Dominico ultimo mensis Junii ad eorum voluntatem & dominium. Arcem vero Imperatoris, quæ erat in ipsa Civitate Cerviæ, habuerunt die Martis postea sequenti, secundo die mensis Julii cum omnibus balistis, & munitionibus Communis Bononiæ, & aliis rebus, quæ erant in dicta acie cum blado. Custodes vero, qui erant in ipsa arce, recesserunt per aquam, salvi in eorum personis, & rebus, quas portare potuerunt.

In eodem anno die primo mensis Septembris. Dominus Comes Guido Capitaneus præmemoratus totius Guerræ in Romandiola, & Militia, & Populus Civitatis Forlivii cum eorum stipendiariis equitaverunt versùs Civitatem Cæsenæ, se transferentes ad quoddam Oppidum, nuncupatum Reversano, quod est supra Cæsenam per tria milliaria, & per vim prœliando & debellando intraverunt ipsum Castrum. Sed Dominus Malatesta, qui erat Cæsenæ, & alii de Cæsena, ad Castrum prædictum occurrerunt, ibidem magnum prœlium committendo. Demum iis durantibus ecce quod occurrerunt Gulielmus de Pacis Capitanius Partis Lambertatiorum, & sui milites; & milites de Faventia illico prœlium incœperunt cum ipso Domino Malatesta, & gente sua de Cæsena, ita quod dictus Dominus Malatesta cessit fugiendo cum gente sua versùs Cæsenam. Dominus vero Galeottus de Lambertinis de Bononia, qui tunc erat Potestas Cæsenæ, & Dominus Rodulphinus de Ganacese cum multis aliis de Cæsena aufugerunt, securitatem in arcem eligentes. Unde quamprimum Commune Forlivii cum omnibus, qui ibidem cum eo erant, circumdantes ipsam arcem, cœperunt facere ædificia, & Castellos de lignamine altos & magnos ad prœliandum arcem ipsam. Illi, qui se in illam reduxerant, tractantes conventiones & pacta, venerunt ad mandata Communis Forlivii; & ex illis, qui erant in ipsa arce, fuerunt capti XXV. ex melioribus & majoribus Cæsenæ, tam de Militibus, quàm de Popularibus. Inter quos fuerunt Dominus Galeottus de Lambertinis Potestas Cæsenæ, Dominus Rodulphinus de Ganacese, & unus ejus filius, & gentes ejus, Dominus Guido de la Tumba, & ejus nepos, & quidam alii in numero XXV. capti fuerunt & ducti ad Civitatem Forlivii die Martis VII. Septembris. Alii vero omnes, qui erant in Arce ultra mille, relaxati & liberati gratis sunt. Quamobrem concordia inter eos contracta est, & inter Commune Forlivii, & Cæsenates promiserunt facere mandata dicti Communis Forlivii. Et propter tantam liberalitatem elegerunt duos Potestates de Forlivio, videlicet Tedericum de Ordelaffis, & Dominum

rum Argugliosum de Argujosis Cives Forlivii. Et tunc Dominus Raule de Mazolinis, & Dominus Ranutius Pocaterræ exules cum omnibus eorum amicis Cæsenæ honorifice rediere. Eodem anno Ravennæ seditio facta est, in qua Guido minor de Polenta ea Urbe potitur. Oppidum Serravalli in Valle Sennii, quod erat Manfredi de Manfredis de Faventia, à Gulielmo Capitaneo Partis Lambertatiorum de Bononia, & Domino Maghinardo Potestate Civitatis Faventiæ, penitus destruitur.

Die 3. Octobris prædicti Dominus Gulielmus cum Militibus, & Populares de Faventia, euntes in Valle Sennii ceperunt Castrum Saxi, & quandam Tumbam juxta Castrum, destruentes illum.

Die prima Novembris. Accesserunt ad Civitatem Faventiæ Dominus Gulielmus Ferrariensis Episcopus Legatus Apostolicus, & Cancellarius Domini Rodulphi Romanorum Regis electi in Imperatorem; quibus factus fuit summus honor. Veniebant illi de Bononia, & Imola; & de eorum mandato convocatus Populus in dicta Civitate à præmisso Cancellario, qui Theotonicus erat, literaliter quatuor exposita sunt. Nam primo proposuit salutem, quam Dominus Rex Rodulfus electus Imperator Romanus mittebat amicis, & fidelibus suis. Secundo posuit exhortationem, & confortationem, ut omnes essent fideles Sacrosanctæ Ecclesiæ, & Romano Imperio. Tertio annuntiavit adventum ipsius Domini Regis, qui foret de brevi. Quarto requisivit à Faventinis fidelitatem pro Romano Imperio, & ipso Domino Rege electo ut supra. Post eum surrexit Dominus Guido de Suzaria Legum Doctor, & exposuit Latinis verbis id totum, quod dictus Dominus Cancellarius prædixerat.

Millesimo CCLXXVI. Papæ quatuor mortui, duo divino judicio, & duo veneno exhausto. Dominus Guido de Montefeltro, & Comes Rogerius, & Commune Forlivii, & Faventini Intrinseci, obsident Bagnacavallum; & jussu Communis Forlivii, & Comitis Guidonis præfati construitur Oppidum Cotignolæ ad injuriam illorum de Bagnacavallo, & defensionem Districtus Faventiæ. Ibique steterunt XII. diebus, habentes manganos, & projicientes lapides librarum DC. in ipsum Castrum. Tunc Commune Bononiæ id ægre ferens, duxit ejus exercitum Imolam, ut hostes timore à Bagnacavallo discederent. Sed hoc finem non habuit, quoniam Bagnacavallenses acriter oppresi, non valentes resistere, personis salvis & rebus, se dederunt, jurando mandata Communis Forlivii facturos.

Diebus autem paucis anteactis, Dominus Paganinus de Arguglìosis, & Gulielmus de Ordelaffis de Forlivio, affectantes statum Civitatis Forlivii subvertere, & ad eorum voluntatem illam reducere, cum eorum amicis, qui in maxima frequentia erant, fretique in potentia & auctoritate eorum, quæ ampla videbatur, sponte sua moliti sunt præsens facinus machinari, & audacter inchoantes, elevato rumore ad terrorem Populi ascenderunt Palatium Domini Potestatis de nocte apud Ecclesiam Cathedralem, satis animosè operantes, & in rem suam, & pro victoria potiunda. Et cum in spe eorum frustrarentur, dolentes, & acriter comminantes eorum adversarios, à dicta Civitate Forlivii se absentarunt, euntes

A ad Civitatem Florentiæ, tamquam rebelles Communis Forlivii. Et dicta de causa fuerunt exbanniti, & domus eorum ruinatæ per ipsam Communitatem. Et tractaverunt præfati Dominus Paganinus, & Gulielmus cum Guelfis de Florentia, & cum Parte Geremiorum de Bononia, dicentes, se taliter facturos cum amicis eorum de Forlivio, quod ipsi darent dictam Civitatem Guelfis, & Parti Geremiorum; & super hoc ultra quam quingenti homines de Forlivio juraverunt, ea esse executuros. Et in hoc tractatu steterunt bene menses VIII. & ultra, ita quod Pars Geremiorum, quæ tunc dominabatur in Civitate Bononiæ, misit Oratores suos ad Civitatem Florentiæ

B pro dicto tractatu exequendo; & ibidem inventi sunt stipendiarii in quantitate DCCC., & subpignorati fuerunt XXV. ex filiis tam Militum, quam Popularium dictæ Partis Geremiorum, & ducti Florentiam. Pignoraverunt etiam Gabellam, seu vectigalia, & Passagium Communis Bononiæ usque ad duos annos pro solvendis stipendiariis eorumdem. Et post dictum fuit, quod fuerunt bene mille stipendiarii de Florentia, quorum Capitaneus & Ductor erat Dominus Comes Guido Salvaticus filius olim Domini Comitis Rogerii de Dovadula, & Dominus Bascheria de Tosinghis de Florentia. Ex alio vero latere miserunt prædicti Geremienses in Lombardia pro adhibendis stipendiariis; & miserunt de Civitate

C Ravennæ CCCC. stipendiarios; & à Civitate Regii CC. stipendiarios, & à Civitate Mutinæ alios CC. stipendiarios habuerunt, quos omnes secum duxerunt. Et die quarta mensis Octobris Commune Bononiæ, Milites, & Populares cum dictis Stipendiariis de Lombardia & Romandiola, venerunt ad Civitatem Imolæ; & fuit ita ordinatum, quod dictus Comes Guido Salvaticus cum tota sua comitiva, & Militibus de Florentia, deberet in certa die stabilita transire Alpes, & ire in Districtum Forlivii; & Commune Bononiæ cum suo exercitu deberet accedere Faventiam, ad hoc ut ipsorum timore illi, qui erant

D Faventiæ, succurrere non possent Communi Forlivii. Et sic præfatus Dominus Guido Salvaticus cum gente sua transivit Alpes, & cepit multa Castra, & Fortilitia per Districtum Forlivii in Alpibus & Montanis. Tunc Dominus Raynerius de Calbulo, & Dominus Lucius de Valbona, & Domini de Protexeta, Cives, & Comitatini Civitatis Forlivii, se à dicta Civitate rebellarunt, & occupaverunt inter cetera Burgum Castri Civitellæ, & Planettum, ad quem prædicti Milites devenerunt, & ipsum optime munierunt de bonis viris, & opportunis pro defensione ipsius Burgi. Et iverunt ad Valbonam, & ibi castramentati sunt die Sabbati XIII. mensis Novem-

E bris, & habuerunt Valdoppiam, Valcapram, Montem-Veterem Rochorum. His verò stantibus, Commune Forlivii, & Dominus Comes Guido de Montefeltro Capitaneus Forlivii, & Generalis Ligæ, volentes providere prædictis, & obstare, ne tantum malum succederet pro magnifico & libero statu Forlivii, & Amicorum suorum, cum omni potentia de Faventia, & de Parte Lambertatiorum, cum Domino Guidone Novello, hostiliter ad Burgum Civitellæ se contulerunt. Et die Dominico XIV. Novembris prœliando dictum locum, recuperaverunt. Et captus fuit ibi Dominus Paganinus, & Gulielmus, & Dominus Franci-

eischinus filius dicti Domini Paganini, qui fuerunt auctores principaliter prædictorum cum quibusdam eorum complicibus. Et multi ibi fuerunt mortui, inter quos fuit Rigus filius Domini Lucii de Valbona. Tunc vero Dominus Comes Salvaticus, intellectis prædictis, cum stipendiariis de Florentia in fugam conversus est, & pertransivit Alpes, & versus Florentiam iter arripuit, relictis armis & equis pluribus. Quidam vero ex eis aufugerunt in Castrum Tredolcii, ubi erant obsides Comitis Guidonis de Romena, illosque accipientes aufugerunt cum eis. Unde rumor hominum dictæ Contratæ insonuit contra illos, qui in fugam conversi erant; & relinquentes obsides, vix evaserunt. Interim Bononienses, qui erant Imolæ, equitaverunt prope Pontem Sancti Proculi, ubi steterunt, & balistarunt, & parumper post versus Imolam redierunt. Auditis postmodum, quæ contigerant Florentinis, Bononiam redierunt. Prædictus Dominus Paganinus de Arguiosis cum filio, & Gulielmo positi fuerunt Cæsenæ in Turri Imperatoris. Demum nocte quadam interemti fuerunt.

Post quæ Dominus Comes Guido de Montefeltro invictus Capitaneus Communis Forlivii, & Generalis guerræ pro parte dicti Communis, cum machinis & ædificiis aptis ad expugnationem Terrarum, hostiliter ivit ad Opidum Ranclæ, & eo maximè quia illi de Rancla fuerant rebelles Communis Forlivii. Sed homines de ipso Castello illud illico dediderunt dicto Communi, salvis eorum rebus & personis.

Hoc anno pars Geremiorum, quæ Bononiæ dominabatur, duxit exercitum supra Plancaldulum, & pro bello faciendo, misit Comitem Maghinardum de Panigo, & Ubaldinum de Laugliano, & Dominum Raynaldum de Samaritanis cum equitibus CC., & cum omnibus peditibus habitantibus supra stratam ab Idice versus Imolam in montanis Comitatus Bononiæ, & castramentati sunt ibi die Lunæ 12. Maji. Die verò Dominico surrexerunt Dominus Maghinardus de Sosenana cum Andrea olim Domini Castellani de Andalò, & Dominus Brancaleon Domini Andalò, & Dominus Aliottus de Pipinis de Forlivio, qui tunc erat Capitaneus partis Lambertatiorum, & cum tota militia dictæ partis, & cum militibus centum Communis Forlivii, equitantes versus Mutilianam, acceperunt Dominum Comitem Tigrinum de Mutiliana cum fidelibus & peditibus suis, pergentes versus Maradi, & equitarunt usque ad Sanctum Stephanum in Palazolo. Deinde equitarunt prope Castrum Plancaldoli, ubi erat exercitus Geremiorum. Illi verò, qui obsidebant dictum Castrum, aufugerunt, relictis tentoriis, machinis, & omnibus eorum rebus.

Hoc nefandissimum, & sceleratissimum Facinus accidit. Dum Tibaldellus de Zambrasiis Civis Faventinus esset Dominus Faventiæ, sicut & ceteri Catanii, & Magnates, qui fovebant partem Acharisiorum, & Lambertatiorum de Bononia in eadem commorantium, de quo etiam omnes populares, & amici sui tamquam de eorum personis propriis confidebant: facta strage amicorum suorum juvantium, deliberato consilio & assensu cum illis, qui suam paternam & fraternam carnem manducaverant, tractatuque habito cum parte Geremiorum de Bononia, & eorum sequacibus

A de Romandiola, tamquam Herodes, & Pilatus, facti sunt amici. De mense Novembris dicti anni in Mane summo fractis ferramentis & januis Portæ Æmiliæ, sive Imolensis, quæ ceteris conservabat Civitatem Faventiæ, introduxit Fantolinum, & Tinum filios quondam Domini Ugolini de Fantolino, Cataneos de Sassadello, Comitem Bernardinum de Cunio, Fratrem Albericum, & Manfredum de Manfredis, Dominum Guidonem de Polenta de Ravenna, Nerdiglios de Imola, partem Geremiorum de Bononia cum omnibus eorum, & quorumlibet prædictorum sequacibus; qui omnes tamquam Leones avidi & intenti ad prædam, ipsam Civitatem irruentes, quotquot

B potuerunt, gladio occiderunt, alios vulnerantes, alios carceribus recludentes, rejectis, expulsis, atque fugatis omnibus de parte Acharisiorum, & Lambertatiorum, quibusdam ex eis armatis, aliquibus inermibus, & multis ex ipsis absque pannis & calceamentis propriis, itaut ante horam Tertiarum, relictis domibus & spoliis singulorum, ipsa Civitas Faventiæ plena bonis omnibus, pane, vino, carnibus vivis & mortuis, pannis, & pecuniis infinitis in dominio prædictorum derobatorum remansit. Qui Deum præ oculis non habentes, nec considerantes, quod dicta damna & mala possent in futuris temporibus contra eos similiter evenire, tamquam Canes famelici, domos intrantes, deprædaverunt. Ec-

C clesias insuper, & loca religiosa, & specialiter domos & Ecclesiam Sancti Johannis Evangelistæ Fratrum Eremitarum, domos etiam & Ecclesiam Sancti Francisci deprædantes omnibus rebus tam illorum, qui aufugerant, quàm de dictis Religiosis; & non contenti de prædictis, etiam quoscumque, qui in Ecclesiis evaserant, occiderunt, alios duris carceribus intruserunt. Illi verò, qui evadere potuerunt, se reducentes ad Livium, benignè recepti, & tamquam Matres filios proprios, bene tractati, & opitulati in cunctis fuere. In dicta verò expulsione & proditione sic facta, mortui fuerunt gladio infrascripti Dominus Scanabicus de Magnarottis, Jacobus de Magnarottis,

D Dominus Jacopinus Salvestri, Dominus Vivianus Zuffoli de Burgo-Novo, Dominus Petrizolus de Ferraria, Dominus Gratiadeus Faxiolus, Andriolus de Zachariis, Magister Bonacaptus de Albarexanis, Petrus, & Ventura Fratres Carpenterii de Mutina, Magister Franciscus Aurifex de Parma, Ugolinus filius Magistri Timidei de Medicis, Bittinus quondam Domini Scarpellini.

Post statim præmissa congregatis majoribus prædictorum dictam victoriam obtinentium, Scribis etiam & Farifeis, & Satrapis, & Samaritanis, tamquam impiissimi Herodis Nuntiis, & scelerum Ministris, cum gladiis & fu-

E stibus Ecclesiam & domos Fratrum Minorum de Sancto Francisco circumdantes, hostiliter irruerunt, & quotquot invenerunt infantes, qui aufugerant ad dictam Ecclesiam, nequiter occidentes. Postea verò Priorem, & Fratres Eremitanos apud Locum Sancti Johannis commorantes, videlicet Evangelistæ de Porta Montanaria, de ipso Loco, & Civitate Faventiæ inhumaniter expulerunt, & similiter Guardianum, & Fratres Loci Sancti Francisci. De qua re magna fuit abominatio contra eos, & inimicos eorum.

Item eo anno dum Guasparius de Guigliarinis de Lugo, Gardamonus Cazanemici, & Bo-

Bonaventura Palixiæ, honorabiles Cives Civitatis Faventiæ, de mandato Potestatis essent ad confinia apud Pergulam, capti fuerunt ibidem, & ducti Faventiæ, & positi in carceribus, & Turri Communis Faventiæ variis & iniquis tormentis; & quia nihil dignum mortis perpetratum est ab eis, condemnati fuerunt per dictum Potestatem in perpetuis carceribus moraturi. Die Dominico in nocte, quæ erat Vigilia Nativitatis Domini, fuit positus ignis in Palatio Populi Civitatis Forlivii, & totum Palatium combustum est. Eodem anno, & die Martis XIV. mensis Maji. Comes Manfredus Potestas Faventiæ cum tota militia, & populo Civitatis ejusdem, & Dominus Aliottus de Pipinis de Forlivio Capitaneus partis Lambertatiorum, equitaverunt versùs Imolam, & invenerunt homines multos facientes fossata, & hujusmodi, ita quod C. ex eis mortui sunt, & plures capti. Magnificus, illustrisque vir Comes Guido de Montefeltro, & Commune Forlivii duxerunt exercitum super Castellum Calbuli, in quo reclusi erant Domini de Pertiseda, & Dominus Raynerius de Calbulo, & Dominus Guido ejus frater Cives Forlivii, qui fuerant rebelles dictæ Civitatis, & quidam alii habentes in dicto Castello, ultra quantitatem DCCC. hominum proborum. Sed Commune Bononiæ jam dederat Domino Raynerio XII. millia librarum, ut muniret Castellum Calbuli per X. menses, & sic factum est. Tunc Commune Forlivii duxit VII. machinas apud Calbulum, & die, noctuque jaculabantur lapides magnos destruendo muros, & homines occidendo. Viri Calbulenses se dederunt salvi in personis & rebus, quas portare possent. Commune verò Forlivii fecit Calbulum comburi, atque funditus dirui. Posthæc Dominus Comes Glagisius de Castrocaro aggressus est regimen Civitatis Faventiæ pro Commune Forlivii. In Calendis Julii habuit sedem in Palatio magnificam. Papa Nicolaus Tertius misit nepotem suum Dominum Bertoldum in Romandiola, & cum maximo labore homines & Communitates reconciliavit, & inter eas Paces fecit, & homines invicem concordavit, & duxit in Civitates suas.

Millesimo CCLXXIX. Dominus Legatus, scilicet Dominus Latinus Cardinalis, fecit magnum convivium in Palatio Faventiæ, & ibi fuerunt multi Magnates utriusque partis. Magnus Terræmotus Calendis Maji in Matutinis, & Arces in Montanis corruêre, & multæ gentes perierunt ex ædificiis corruentibus. Veneti bellum cum Anconitanis agunt mari, & machinis navibus positis in eam Urbem projiciunt. Mortuus est Dominus Manfredus de Nordulis de Imola, à Suzio de Lanzano, & Galisio Domini Uspinelli de Imola. Facta est pax inter Extrinsecos, & Intrinsecos de Ravenna; & illi, qui erant extra, intraverunt, scilicet Dominus Gulielmus Franciscus, Dominus Domus Traversariorum, Dominus Guido Rizius de Polenta, Dominus Vincentius, Domini Honesti, Dominus Saladinus cum eorum sequacibus de parte Traversariorum, Dominus Vitalis de Saxo de parte Comitum. Et prædictis sic confectis, ecce cursu festino supervenerunt in Provincia Romandiolæ Nuntii Summi Pontificis Domini Nicolai Papæ Tertii, & per singulas Terras Romandiolæ properantes, in Civitate Bononiæ, & in aliis Romandiolæ Terris mandaverunt, ut per quas-

A libet Communitates Terrarum, & etiam partium expulsarum de qualibet Terra Syndici legitimè constituti mitterentur ad Romanam Curiam, causâ compromittendi in Summum Pontificem supradictum pro discordiis hinc inde inter partes exortis, quas quidem partes cujuslibet Civitatis haberent ad invicem. Et sic Syndici omnium Romandiolæ Terrarum iverunt ad Romanam Curiam in Civitate Viterbii coram Summo Pontifice, & ibidem fuerunt Syndici cujuslibet partis Romandiolæ Terrarum. Et tunc magna discordia fuit inter Syndicos Communis Bononiæ, & Syndicos Communis Forlivii. Demum omnibus tractatis per dictos Syndicos cum Domino Matthæo B Rubeo Cardinali nomine dicti Summi Pontificis, facta fuerunt per dictos Syndicos dictarum Terrarum generalia compromissa, magnæ, & parvæ, in dictum Summum Pontificem. Postmodum voluit, & petivit idem Summus Pontifex, & super hoc misit etiam suos Nuntios per Provinciam Romandiolæ, ut per quaslibet Terras, & partes dictarum Terrarum Syndici ordinarentur & crearentur ad faciendam fidelitatem Summo Pontifici supradicto, & Romanæ Ecclesiæ, & omnes & singulas Provincias Romandiolæ, & Civitatem Bononiæ, & Civitatem Forlivii esse de jurisdictione, dominio, & Principatu Romanæ Ecclesiæ, omnesque & singulas Terras cum Comitatibus C & Districtibus suis. Et sic prædicti Syndici constituti fecerunt. Et postea per dictas Terras Nuntii præfati Summi Pontificis se transferentes, ratificari fecerunt per universa Communia Terrarum, quæ per eorum Syndicos gesta erant, facientes, omnes & singulos homines à XIV. annis supra, & LXX. infra jurare fidelitatem prædictam Summo Pontifici, & Romanæ Ecclesiæ: & sic factum est. Nuntii verò Summi Pontificis, qui venerunt in Romandiolam pro prædictis, fuerunt Dominus Gulielmus Durantis Canonicus Nerbonensis Capellanus Domini Papæ, Frater Johannes de Viterbio, & Frater Laurentius de Thodi Ordinis Fratrum Prædicatorum.

D Eodem anno. Idem Dominus Papa Nicolaus elegit, & misit in Romandiola Comitem, videlicet Dominum Bertoldum Nepotem Domini Papæ, qui primo venit ad Civitatem Arimini de mense Octobris, & accipiens omnes fortilitias dictæ Terræ, relinquens etiam ibidem unum Potestatem, & Rectorem, & exinde ad Civitatem Cæsenæ perrexit, ubi fecit similiter. Sed sicut Domino placuit, ibidem infirmatus est, & multum temporis in infirmitate permansit. Tamdem misit Romam pro filio suo Domino Gentili, qui per alias Civitates Romandiolæ gradiens, omnes & singulas suo dominio subjugavit, & in E qualibet Civitate Rectores deposuit. Ivit itaque ad Civitatem Forlivii cum magna militum comitiva de Roma, & Patrimonio Sancti Petri, & de Francia, ubi non clare visus est, & male potuit deponere Rectores illos, & Dominum illis, ac Rectores novos imponere. Faventiam postea peragravit, ubi honorifice est receptus, & positus in tenutam & corporalem possessionem Civitatis & districtus Faventiæ; portatumque fuit supra caput ipsius Pallium deauratum, & data fuerunt sibi Datia, & in suis manibus per Syndicum Communis Faventiæ portæ Civitatis Faventiæ, & claves earumdem traditæ sunt. Subsequenter verò ivit ad dictam Civitatem Faventiæ Domi-

minus Frater Latinus Cardinalis Romanus, Legatus Apostolicæ Sedis; & in Calendis Novembris fuit Potestas Faventiæ ad unum annum Dominus Stephanus Johannis Jordani Proconsul Romanus; & fuit electus per Commune Faventiæ precibus & instantiâ Domini Cardinalis, & Domini Gentilis. Die verò Mercurii secundo mensis Novembris iverunt ad Civitatem Imolæ, & traditæ fuerunt sibi claves, & fortilitia Civitatis Imolæ, & Potestatem & Rectorem ibi reliquit. Et die Jovis tertio dicti mensis iverunt ad Civitatem Bononiæ, & ibi steterunt multos dies. Et illi de parte Gerimiorum, qui habebant dominium Civitatis Bononiæ, nolebant pacem facere cum illis de parte Lambertatiorum, nec volebant dare dictis Domino Cardinali, & Domino Gentili Potestariam & dominium Civitatis Bononiæ. Unde contigit, quod idem Dominus Gentilis fecit sibi dare ab illis de Bononia omnes captos, & obsides, quos tenebant de parte Lambertatiorum, & ipsos duxit Imolam die Jovis XXIV. mensis Novembris. Et die Sabbati tunc sequenti venit ad Civitatem Faventiæ, & fecit sibi dari omnes captos de parte Geremiorum, quos illi de parte Lambertatiorum Faventiæ commorantium habebant in carceribus, & ipsos eodem modo fecit duci ad Civitatem Imolæ. Demum contigit, quod occasione quorumdam de parte Geremiorum, qui erant capti Imolæ, & aufugerunt, dictus Dominus Gentilis accessit omnes prædictos captos & obsides de utraque parte, & ipsos fecit duci ad Civitatem Cæsenæ. Die autem Mercurii ultimo mensis Novembris ad Dominum Bertoldum Patrem suum, qui erat tunc in bona convalescentia, venit. Et die Jovis primo mensis Decembris idem Dominus Bertoldus Comes Romandiolæ fecit maximum parlamentum in palatio Communis Cæsenæ, ubi fuerunt Ambasciatores omnium Terrarum de Romandiola, & fecit ibidem legi sua ordinamenta, quæ volebat per totam Provinciam generaliter observari.

Postea vero idem Dominus Bertoldus venit Forlivium, & ibi omnia ordinamenta reconciliavit. Deinde venit Faventiam, & exinde Imolam, & ibi stetit pluribus diebus; & factus fuit tractatus pacis hominum Civitatis Imolæ, & Faventiæ; & dictus Dominus Bertoldus accepit obsides ab utraque parte Imolensium, quos duxit ad Civitatem Forlivii. Et die Veneris XXVII. mensis Januarii pars Nordulorum de Imola, quæ morabatur Faventiam, intravit Civitatem Imolæ cum magno gaudio. Demum dictus Dominus Bertoldus venit Ravennam, & ipsam habuit, pariterque datia, & portas, & fortilitias ejusdem Civitatis.

Millesimo CCLXXIX. Dominus Legatus, & Dominus Bertoldus prædictus, venerunt ad Civitatem Faventiæ, & honorifice fuerunt recepti. Et die Martis prædicti mensis Januarii illi de parte Manfredorum, qui erant extra Faventiam, redierunt in Civitate Faventiæ, & cum gaudio recepti fuerunt ab illis de parte Acharisiorum. Item die Mercurii primo Februarii dictus Dominus Legatus, & Dominus Bertoldus (qui etiam venit Faventiam die Martis ultimo Januarii) fecerunt Arengum in Podio Sancti Petri, & ibidem ambæ partes de Civitate Faventiæ fuerunt, & L. ex qualibet parte fecerunt pacem adinvicem, osculo pacis interveniente. Et Dominus Legatus præ-

A dictus tulit sententiam suam, & mandavit partibus, ut pacem prædictam observarent sub pœna X. millium marcharum argenti. Die verò Jovis secundo Februarii dictus Dominus Legatus fecit maximum convivium in palatio Faventiæ, ubi fuerunt majores utriusque partis de Faventia, & multi tam Layci, quam Clerici. Et Dominus Comes Guido de Montefeltro, & Dominus Comes Thaddæus Boncontis, & multi alii Magnates.

Eo anno die Dominico ultima mensis Aprilis circa horam Vesperarum fuit magnus Terræmotus. In nocte vero sequenti, adveniente die Lunæ Calendarum Maji quasi circa horam mediæ noctis fuerunt Terræmotus magni. Nam

B ex fortia ejus multa castra in Montanis corruerunt, & quamplurimæ gentes mortuæ sunt.

Eo anno die Jovis mensis Augusti. Facta fuit pax generalis inter partem Geremiorum, & partem Lambertatiorum in Civitate Imolæ in plena concione & prædicatione, ubi erant Dominus Comes Bertoldus Comes Romandiolæ, & Dominus Latinus Cardinalis Apostolicæ Sedis Legatus, Dominus Bonifacius Archiepiscopus Ravennæ, Dominus Archiepiscopus Barensis, Dominus Octavianus Bononiæ Episcopus, Dominus Synibaldus Imolensis Episcopus, Dominus Abbas Galiatensis parati omnes: quam pacem fecerunt L. de majoribus utriusque partis. Qui omnes juraverunt ad sa-

C cra Dei Evangelia pacem observare, & facere perpetuo observari sub pœna X. millium marcharum argenti.

Eo anno mortuus fuit Dominus Manfredus de Nordulis de Imola, quem occiderunt Suzus de Lonzano, & Galius quondam Domini Uspinelli de Imola. Propter cujus mortem fuit in Civitate Imolæ magnus rumor. Nam pars de Nordulis asserragliavit se apud portam Alonis, & alia pars ad portam de Spuviglia; & sic armati omnes steterunt, quousque Dominus Bertoldus Comes Romandiolæ venit Imolam propter prædicta. Eo anno de mense Septembris. Dominus Bertoldus Comes Romandiolæ ivit, ad Civitatem Ravennæ, & fe-

D cit concordiam inter intrinsecos, & extrinsecos de Ravenna, ita quod die Dominico X. Septembris illi, qui erant extra Ravennam, ipsam intraverunt, scilicet Dominus Gulielmus Franciscus, qui erat Dominus Domus Traversariæ........

Multa hic desiderantur, quæ dolendum est excidisse; Scriptor enim sat dilucida ea nobis tempora & gesta pingit.

Faventiæ ad quamdam Villam, quæ vocatur Sarna, ubi destruxerunt de clusa Communis Faventiæ, quæ erat in Flumine Amonis. Incenderunt etiam ultra prædictam Flumanam, ducentas domos, albergos, & palearia, spargendo per terram vina in maxima quantitate, & incidendo vineas & arbores; & ea

E die reversi sunt ad Civitatem Forlivii.

Eo anno die Mercurii II. mensis Aprilis. Dictus Comes Guido cum dicta comitiva sua hostiliter cum equis coopertis & paratis ad bellum equitavit versus Faventiam in Burgum Durbechi, ubi fecerunt tres acies militum, & duas popularium absque guastatoribus, & squadram unam equitum, qui cum eodem Domino Comite morabatur; & ibi fecit fieri magnum guastum vinearum, & arborum incisarum, & multas domos incendio concremari usque prope Burgum portæ pontis; fecitque destrui & dirui portam Durbechi, & splanari de

de ripa Cerclæ Communis in maxima quantitate; & nemo ausus fuit exire Civitatem Faventiæ: & ea die reversi sunt Forlivium.

Eodem anno, & die Sabbati XVII. mensis Maji præfatus Dominus Comes, & Dominus Gulielmus Franciscus Dominus Domus Traversariorum de Ravenna, Potestas Civitatis Forlivii, cum Militia & populo dictæ Civitatis Forlivii, & omnibus forensibus in ipsa Civitate permanentibus, fecerunt exercitum, seu Hostem juxta Civitatem Ravennæ, ubi fuerunt etiam milites & populares Civitatis Cæsenæ, Bertenorii, Foripompilii, Cerviæ; & in bladis, arboribus, & vineis, ac corredis Districtus Ravennæ, usque prope portam Civitatis ipsius, guastum maximum intulerunt ipsa die & nocte. Ac die Dominico tunc sequenti, & in sero ad Civitatem Forlivii honorabiliter redierunt, incendentes omnes domos, quas invenerunt per vias, ubi redierunt. In quo exercitu, ultra X. millia tornaturas bladi, destructæ sunt arbores quoque, & vineæ infinitæ.

Eodem anno & die Dominico XVIII. mensis Maji. Fuit maximum prœlium inter Mediolanenses, & eorum sequaces ex una parte, & illos de la Turre, & de Laudo, & Patriarcham de Aquileja, qui erat de illis de la Turre ex altera juxta Flumen Addæ. Et facto magno prœlio & conflictu, mortuus fuit Dominus Casonus de la Turre, & multi alii de dicta Domo, & remanserunt in campo mortui ultra mille, exceptis captis & subfocatis in dicto Flumine; qui fuerunt sine numero. Et sicut ex fama publica divulgatum fuit, inter mortuos, & subfocatos, & captos fuerunt ultra tria millia.

Item eodem anno. Ambasciatores Communis Forlivii, & partis Lambertatiorum iverunt ad Curiam Domini Papæ in Civitatem Urbis Veteris, ubi erat Dominus Carolus Rex, Ambasciatores partis Geremiorum de Bononia, & Dominus Archiepiscopus de Ravenna, & Comes Thaddæus Novellus de Montefeltro. Et ibidem dicti Ambasciatores, & Syndici Communis Forlivii, & partis Lambertatiorum male recepti fuerunt, & male visi, ita quod coram Summo Pontifice nullam misericordiam, neque justitiam obtinere valuerunt; immo repulsam ignominiosam habuerunt, & sic eos de Curia oportuit discedere, & ad suos remeare. Quare ad tractatum partis Geremiorum, & eorum sequacium electus fuit per Dominum Papam, & ejus Curiam, Comes Romandiolæ, scilicet Dominus Johannes de Appia de Francia, Consiliarius Domini Regis Caroli. Et habitâ militiâ sibi datâ à Summo Pontifice, & Rege Carolo, & aliis Terris, à quibus Summus Pontifex voluit petere auxilium, venit Dominus Comes Johannes de Appia ad Civitatem Bononiæ, & postea ad Civitatem Imolæ, & Faventiæ, ubi gentes armorum suas congregavit. Et die Veneris mensis Junii venit cum gente sua, & militia, & populo Bononiæ, Imolæ, & Faventiæ, usque ad locum, ubi dicitur Cosna, inter Faventiam, & Forlivium, ubi omnes castramentati sunt ea die, & eorum vexilla, tentoria, travachas, & tendas ibidem posuerunt.

Ante vero quam ad dictum exercitum accederet idem Dominus Johannes de Appia Comes, literas suas transmisit ad Communitatem Forlivii, mandando quod deberet expellere Comitem Guidonem de Montefeltro, & omnes forenses in Civitate Forlivii commorantes. Item misit literas ad ipsum Comitem Guidonem de Montefeltro Capitaneum Forlivii, ut de Civitate Forlivii, & tota Romandiola se separare deberet. Item misit literas ad partem Lambertatiorum, mandans eis, quod de Civitate Forlivii, & tota Romandiola se absentare deberent, imponendo eis certum terminum ad prædicta exequenda: quod quidem facere noluerunt, eo quod dicta præcepta iniquitatis & injustitiæ penitus erant plena.

Et die Dominico proxime sequenti XXII. Junii, moverunt exercitum de dicto loco, & posuerunt tentoria & tendas in loco, ubi dicitur Villa-Nova, in districtu Forlivii, ibique steterunt quinque diebus. Singulis vero dictorum quinque dierum faciebant parari milites exercitus eorum armis & equis, facientes & ponentes acies ipsorum militum usque prope locum infectorum. Feceruntque explanari fossata ex utraque parte Stratæ usque ad Ecclesiam Sancti Bartholi. In nocte vero diei Jovis, adveniente die Veneris XXVII. Junii levarunt campum, & exercitum totum, & posuerunt super currus eorum omnia impedimenta, & munitiones suas, tendendo versus Faventiam. Et sic omnes tam milites, quam pedites ante horam tertiæ dicti diei Veneris recesserunt.

Verum dictus Comes Guido Capitaneus Forlivii dictis diebus singulis, quibus dictus exercitus in dictis locis stetit, faciebat equites de sua comitiva exire Forlivium, & quotidie stabant ad custodiam faciendam juxta Sanctum Bartholum, ita quod homines & mulieres secure poterant laborare, & colligere fructus.

Item eodem anno die Martis octavo intrante Julio. Præfatus Dominus Johannes de Appia Comes cum stipendiariis ejus, & Domino Archiepiscopo Ravennæ, & cum illis, qui tenebant Ravennam, equitavit ad locum & castrum, quod vocatur Traversara. Ubi factum & incœptum fuit prœlium, & per vim ceperunt quamdam Circlam, quæ erat ante dictum castrum, & quam Dominus Gulielmus Dominus Domus Traversariorum fecerat poni. Et timuerunt valde propter tubicinem, quem audiverunt sonantem. Nam comitiva intra Circlam ibat circum Terram pro custodia facienda, & propterea reversi sunt retro.

Die verò Jovis tunc proxima sequenti IV. intrante Septembri. Præfatus Dominus Johannes cum Bononiensibus, Imolensibus, & Faventinis, & omnibus eorum amicis de Romandiola, & stipendiariis Gallicis, Romanis, & Campagnolis, fecerunt exercitum generalem supra Civitatem Forlivii; & campus positus fuit in loco, ubi dicitur Sanctus Petrus in Archu; ibique stetit VIII. diebus. Die verò Veneris XII. dicti mensis levavit campum de dicto loco, & perrexit ad locum, qui dicitur Foranigus, in quo stetit per tres assiduos dies.

Deinde die Dominico XIV. dicti mensis. Levavit campum de dicto loco, & transivit ad Villam Sancti Martini in strata supra Forlivium per duo milliaria, ubi stetit diebus duobus. Et die Martis sequenti omnes de dicto exercitu equitaverunt armata manu versus Civitatem Forlivii usque ad fossatum Circlæ, quæ est ad Burgum Ravaldini; ibique fuit quoddam parvum prœlium, in quo mortuus fuit unus magnus Baro de Francia, & unus alius vulneratus fuit, & portatus ad exer-

exercitum, in quo mortuus est. Et equi etiam plurimi ex illis de campo vulnerati extiterunt. Postea verò die Mercurii sequenti levaverunt campum, & venerunt ad Pontem Ronchi, comburentes omnes domos de Sancto Martino, etiam de ponte prædicto. Et die Veneris XIX. dicti mensis Septembris equitaverunt omnes tam milites, quam populares de ipso exercitu, se transferentes ad Civitatem Ravennæ.

Anno Domini MCCLXXXII. Dictus Dominus Johannes de Appia Comes fecit exercitum generalem super Civitatem Forlivii.

Et eo tempore. Dominus Comes Guido de Montefeltro Capitaneus præfatus, ipsumque Commune Forlivii, & omnes forenses de Bononia, Imola, Faventia, Ravenna, & Bagnacavallo tunc moram trahentes in Civitate Forlivii, miserunt ad Romanam Curiam eorum Ambasciatores solemnes ad pedes Summi Pontificis, misericordiam implorantes humiliter, & devote veniam petentes: quam quidem ullo modo obtinere non potuerunt. Dicebat autem idem Summus Pontifex, quod Communitas Forlivii deberet expellere de ipsa Civitate omnes forenses in ipsa Civitate degentes, & eorum familias mares, & feminas. Forenses vero dicebant, quod parati erant exire Civitatem Forlivii, supplicantes, ut ipsa Sanctitas dignaretur locum eis impartiri, ubi vellet eos moram trahere; ipsi enim expulsi erant de Terris eorum, nec redditus erat sibi locus: unde necesse erat ipsos habitare in aliquo loco. Addentes, ipsos de Terris eorum inique & contra justitiam pulsos. Et ideo dignaretur clementia ipsius Sanctitatis ipsis designare & stabilire locum, ubi morari possent; & sic exirent Civitatem Forlivii. Quod quidem dictus Papa Martinus eis facere denegavit, & sic repulsam de Curia Romana nequiter & ignominiose receperunt.

Dum verò dictum Commune Forlivii expectaret fieri exercitum generalem, ecce quod quadam die Jovis ultima mensis Aprilis in sero post cœnam, præfatus Dominus Johannes de Appia movens se cum gente sua, & toto exercitu, quod in Civitate Faventiæ fecerat congregari, ad Civitatem Forlivii accessit; & sicut fecerat ordinari, aliquos pedites probos viros ipsa nocte intrare fecit in Burgum Civitatis, qui erat extra Portam Sclavaniæ, furtivè subintrando steccatum Circlæ, quæ erat ad Serralium Columbæ usque ad Serralium Burgi de Rupta. Illi verò, qui tractaverant dictam proditionem, ipsa nocte simul se congregaverunt in quodam campo tritici Domini Guidonis Bonatti juxta Serralium memoratum; unde videntes quòd eorum tractatum adimplere non poterant, separantes hinc inde, aliqui aufugerunt, aliqui capti secati fuerunt per medium à capite, usque ad pedes per sententiam latam per illustrem Dominum Guidonem Capitaneum. Alii verò fuerunt damnati in exilium, & eorum bona Communi Forlivii confiscata, & domus eorum funditus sunt destructæ.

Millesimo CCLXXXII. In Calendis Maji. Martinus Quartus Pontifex Summus de Regno Franciæ, affectans quamplurimum, ut supra, nancisci Forolivii Urbem, in Comitem Romandiolæ & Ducem, Dominum Johannem de Appia militem strenuum in armis (quo in Francia nullus erat bellicosior) cum infinita multitudine pedestrium & equestrium, Gallo-

A rum, Provincialiumque, & aliorum de Italia misit. Quibus quidem sic ductis se locant, & castramentati sunt penes Civitatem, juxta Suburbia ad Portam Ruptæ in quodam agro Domini Guidonis Bonatti nuncupato de Quercu, non dubitantes illam de facili debere quamprimum nancisci, ante maximè quàm ab obsidione discedatur. Ex adverso verò Guido Comes de Monteferetro Capitaneus populi Forliviensis, unà cum Domino Guidone Bonatto, Cive, Philosopho, & Astrologo præstantissimo, convocato omni populo in plateis, cùm nulla interim obsidionis levandæ, & internecionis evitandæ, vel spes salutis affutura videretur, cùm Urbs per annos quin-

B que ante fuisset non parum afflicta: Quid facere constituat, exponit; & monet, ut postera die è domibus res suas non amoveant, sed ut cum armis adsint parati ad ipsum insequendum jubet; ordinando exinde Portam Ruptæ prope Campum locatam apertam, & incustoditam relinqui, ut faciliorem ingressum hostis haberet. Nam idem Comes Guido bene cognoscebat se imparem tantis viribus, & potentiæ. Sed animadvertens temeritatem Gallorum, & contra plurimum sperans in virtute populi, ferocitate militum, & aliorum eo tempore sibi opitulantium, necnon in consiliis, calliditate, & artibus per jam gestas victorias feliciter adeptas, omnia excogitata

C plenè pandit, & ut bono sint animo, atque forti hortatur. Quo factum est, ut postero die ante diem Dominus Comes Guido Civitatem egrediens, ad Portam versùs Ravennam tendentem ex opposito à Campo, relictis custodibus fortissimis, cum populo extra Urbem migrat, stationemque non à longè locat. Interim Dominus Johannes Comes præfatus cum copioso exercitu suo, ut pluries facere alias consueverat, se transferens ad memoratam Urbem & Portam, & conspiciens illam sic apertam, & destitutam, & non videns obstaculum, neque repugnantiam, securè introgrediens, illa potitur, credens à populo penitus ex terrore derelictam, per Civitatem,

D per vicos, & plateas transcurrendo, & omnia loca lustrando, & speculando. Et intrantes per domos, benignè recepti à senibus & mulieribus, & cibo potuque optimo largè refecti, arma ut fessi exuere cœperunt, ac ædes pro libito capescere, & ut de superlucratis cognoscere. Sed postquam Comiti Guidoni, qui bonos exploratores in Urbe habebat, renuntiatum est, quæ à Gallis ebriosè agebantur, idem minimè dormiens idoneo tempore adinvento, compositis aciebus suis, & omnia quæ pro sua prudentia & arte cum præfato Domino Guidone Bonatto futura consultè excogitaverat, exequitur, milites, & populum convocat, & hortatur, ut forti animo sint

E dimicaturi pro Patria, parentibus, liberis, uxoribus, & fortunis suis, indubiè plurimum confidendo de solita victoria, & virilitate populi, & militum suorum, illos præcipuè admonendo, ut ferro non parceretur contra inimicos. Et Portam dictam festino gradu apertam redit. Sed cùm exercitus dictarum gentium pariter ad invicem concurreret, & Urbem, vicos, trivia, & loca publica occupare niterentur, horrenda pugna inter eos non solùm visu, verum etiam auditu committitur. Sed Galli de natura mollissimi, vino, & potu semisepulti, fessi, potiùs ad prædam diripiendam intenti, quàm ad Urbem conservandam ani-

animati, territique, incipientes cognoscere errorem, & ignaviam eorum, & inimicorum calliditatem & astutiam, virilitatemque Capitanei & populi, nullumque ordinem, vel consilium bonum, vel spem salutis in se habere, & ex improviso aggressos: faciliter cedere, & terga dare cœperunt. Sed cùm Livienses intenti forent ad eos insequendos cum atroci & odioso animo, illos per Urbem, per plateas, & ædes incessanter more belluarum satis miserrimè truncabant. Nam conspiciebantur magna Gallorum corpora undique mortuorum, & vulneratorum, ad necem paratorum, cum planctu & ululatu & dolore cadere; & sic non solùm à viris, verum etiam à senibus & mulieribus cum saxis per fenestras ejectis periclitabantur. Quo factum est, ut post victoriam sic gloriosè à Liviensibus peractam, gens Gallica, jam pulchra, & magna, ad nihilum sit redacta, virtute & calliditate magnanimi Capitanei populi Liviensis, & consilio Domini Guidonis Bonatti, qui vulneratus fuit in prœlio ferendo medicamenta; & omnia prævidit, & ante dixit. Sed postquam Dominus Johannes commemoratus Comes ejus infelicitatem, & stragem miserrimam sui exercitus cognovit & vidit, flebiliter ad Civitatem Faventiæ cum parva manu se contulit, ita ut VIII. millia, quæ in Urbem intravere, ad internecionem cæsa & numerata dicantur. Nam in dicto numero ex Magnatibus, & Nobilibus viris de Italia, qui ceciderunt in ipso exercitu, fuit Comes Thaddæus de Montefeltro consanguineus præmissi Comitis, sed erat ei infestus vigore litis, quam ad invicem in causa hereditaria habebant, Dominus Thebaldellus de Zambrasiis, qui aperuit Faventiam, quando dormiebatur, Comaxius Domini Conradini de Ravenna, Fantolinus Domini Ugulini Fantolini, Rangonus de Thomais de Faventia, Comes Guido Malabocha de Bagnacavallo, Ugolinus, & Thomaxinus de Mezzo de Manfredis de Faventia, Gulielmus de Scannabichis de Bononia, Virundus de Axinellis de Bononia, & Dominus Guido de Acharixiis de Faventia cum infinitis aliis. Et licèt nonnulli Scriptores, quos credo in majori parte vidisse, diversa sentiant, & scribant de præsenti victoria, tamen considerans artes, calliditatem, & coopertas vias præfati D. Comitis Guidonis, cum scribentium auctoritate, & consonantia morum tanti viri, sic ea victoria mihi esse notanda consentaneè videtur. Et ita concurrunt in his noster Benvenutus Imolensis, Blondus Foroliviensis, & nonnulli alii.

Populus verò, qui in summa lætitia & plausu erat, videntes se liberatos à crudelitate inimicorum, gaudio ingenti exultabant, reddentes gratias Omnipotenti Deo. Et ut cetera de ipso exercitu perditum irent, & dissiparent, veloci cursu ad loca, ubi exercitus prius castramentatus erat, & omnia impedimenta, & eorum sarcinas ibidem relictas diripuerunt, & collegerunt, & ad Livium transtulerunt lætitia imbuti.

ADDITAMENTUM

Hic multa desunt. Ego autem Hieronymus filius quondam Domini Francisci de Aspinis Legum Doctor nonnulla subnectam, excepta ex Chronica habita à Domino Pompejo de Matthæis hac præsenti die 15. Septembris 1593. ad supradictæ victoriæ explanationem, ut ceteri veritatem habeant.

„ NEl detto fatto d'armi morirono 10. mila soldati nemici, parte de' quali furono sepolti nella Chiesa, e Cimiterio di San Bartolo, di San Lazaro, di Santa Maria in Schiavonia, di Santa Croce, e de' Frati Minori; e cercati dentro e fuori di Forlì, dove si era combattuto, i corpi morti de i Nobili per dargli sepoltura per esortazione del Beato Giacomo de' Predicatori, fu tra gli altri ritrovato il corpo di Giovanni d'Appia, Capitan generale dell'esercito Francese, e al numero di due millia Nobili furono sepolti nella Piazza di Forlì, e gli fu fatto un' Oratorio, e ordinato, che vi si officiasse per l'Anime di tutti quelli morti; e tutto fu ordinato dal detto Beato Giacomo, ed eseguito dal Popolo di Forlì. E questa vittoria è verissima, e constava dagli Epitaffi in marmore scritti, e posti nelle mura del detto Oratorio, che ora chiamiamo la Crocetta. Uno Epitaffio verso la Pescaria, e l'altro al Palazio; quali esso Cronicatore attesta aver visti e letti con gli occhi suoi, e quello nel muro verso la Pescaria così diceva, e fu l'anno 1281.

„ *Livia, Gallorum qua decem millia claudit.*

„ E l'altro, ch' era verso il Palazio, era di tal tenore:

„ *Arbitratu Quarti Martini Pontificis Romani Johannes Appias, Dux Franciæ, exercitu in Italia militans, Forlivium prœlio utrinque dato introiit, qui mox Populi Defensoribus repulsus est, cujus octo millia prœliantium internecione cum eo perierunt, quorum duo millia selecta corpora hic jacent, Duce Foroliviensium Guidone Feltrano.* Soggiunge poi, „ che di tal vittoria non fu fatta allegrezza; „ poichè senza i fanti dell' esercito di Forlì, „ si ritrovarono morti due mila Forlivesi tra „ Cittadini, Artegiani, e Contadini.

„ Soggiunge ancora, che l'anno seguente „ cioè 1282. detto Papa Martino non volle „ intendere i quattro Frati mandatigli in Avignone dal Popolo di Forlì, ma mandò maggior' esercito alla distruzione di Forlì, ed „ era Generale il Conte de Monforte, il quale dopo lunghe battaglie fatte col suddetto „ Conte Guido da Montefeltro Generale del „ Popolo di Forlì, ebbe a patti la Città, „ che se gli arrese senza saputa del detto „ Conte Guido, che poi li biasimò assai, e „ con ragione; ma per non esser quì loco, „ non pongo i patti, che furono sette, quali „ annoterò nel principio di questo Libro. Intanto Benigno Lettore il tutto prendi in „ buona parte, & ama la patria.

Item eodem anno præfatus Dominus Johan- A
nes de Appia Comes Romandiolæ pro Roma-
na Ecclesia, reassumsit vires, moram trahens
in Civitate Faventiæ. Et quamprimum lite-
ras, Nuntios, & Ambasciatores ad Summum
Pontificem, Regemque Franciæ, & ad Do-
minum Regem Carolum transmisit, eisdem
seriosè significando ea, quæ sibi acciderant.
Quibus significatis tota Curia fuit in maxima
anxietate & mœrore, audiendo stragem, &
cædem tam magni exercitus; & post multas
consultationes moti ipsi Domini ex furore &
ira decreverunt congregare maximum exerci-
tum proborum militum, & contra Forlivium
festinanter transmittere, in perniciem & rui-
nationem ac desolationem ejusdem Urbis, &
sui Comitatus. Et sic fecerunt. Quoniam de B
mense Augusti dicti anni ipse Dominus Co-
mes Capitaneus Ecclesiæ cum tota comitiva,
& exercitu suo sunt castramentati super quod-
dam Castrum Comitatus Forlivii nuncupatum
Meldula. In quo quidem exercitu moram as-
siduam per tres menses & ultra traxit cum
manganis, machinis, trabuchis, & aliis præ-
paramentis opportunis pro illius invasione.
Sed postquam vidit idem Capitaneus acerri-
mam defensionem factam à dictis Meldulensi-
bus, & subventiones in auxilium & favorem
illorum per Forlivienses, & eorum Capita-
neum, & quod provisiones & offensiones con-
tra dictum Castrum factæ ab ipso exercitu ni- C
nil proficiebant, sponte pro meliori discedere
ab ipsa oppugnatione decreverunt, redientes
ad Civitatem Faventiæ.

Item eodem anno. Comites de Castrocario,
recommendati, & submissi Communitati For-
livii, concordaverunt se cum dicto Domino
Comite Romandiolæ, & consignaverunt di-
ctum Castrum sibi. Et sic desierunt à fidelita-
te & obedientia Populi Foroliviensis. Et hoc
fuit, antequam dictus exercitus fieret supra
& contra Meldulam.

Item eodem anno. Illi de Sicilia fecerunt
magnam rebellionem contra Regem Carolum,
occidendo omnes Francigenas, qui erant in
Sicilia, & elegerunt in eorum Regem Domi- D
num Petrum Infantem Regem Aragonum,
qui cum gente maxima dictum Regnum Sici-
liæ intravit. Verum dictus Dominus Rex Ca-
rolus exercitum generalem contra & supra
Messinam, manganos, & alia ædificia ad oppu-
gnandum opportuna, ibidem construi fecit;
tamen nihil sibi profuit, cum levari exinde
oportuerit, & ad Calabriam redire, ubi per
totum hyemem illius anni moram fecit.

MCCLXXXIII. die quinto Maji. Dominus
Guido de Monteforti (*) venit ad mandata
Ecclesiæ, & similiter evenit de Civitatibus
Forlivii, & Cæsenæ, quæ, quia viderunt non
posse resistere potentiæ Ecclesiæ unà cum Do-
mino Guidone de Monte-Feltro Capitaneo di- E
cti Communis pro meliori in Summum Pon-
tificem se liberè compromiserunt. Eodem an-
no venerunt in Romandiola quidam Cardina-
les cum aliis deputatis à Papa præmisso, &
fecerunt æquare foveas Civitatum Forlivii, &
Cæsenæ, & muros ruere: & hoc propter cæ-
dem Francigenis factam, & in ipsorum vindi-
ctam. Eodem anno omnes Romandiolæ Ghi-
bellini iverunt ad confinia, & tunc Lamber-
tatii de Civitate Forlivii expulsi sunt.

MCCLXXXIV. facta fuit societas & compositio inter Commune Forlivii, & Commune Faventiæ; & tunc Dominus Malatesta venit Forlivium, ibique fecit pacem inter Arguglios, & Calbulenses de morte Aldrovandini de Arguglios. Et exinde se transtulit Faventiam, & pacem fecit inter Comites de Cunio, & Manfredos, occasione mortis Manfredi de Manfredis, & Albergitti ejus filii; eo quod filia dicti Manfredi erat uxor Alberici filii Comitis Bernardini de Cunio. Et istæ tales paces & concordiæ fuerunt factæ ad eorum defensionem faciendam contra dictum Dominum Comitem Romandiolæ. Et similiter facta fuit pax inter Comites de Castrocario, & Calbulenses de mense Junii dicti anni.

Eodem verò anno. Dum dictus Dominus Malatesta se de Forlivio separaret cum comitiva sua equitum, qui erant numero LXX. armati, & iret versùs Civitatem Arimini in quadam strata inter Cerviam, & Ariminum; ecce quod supervenerunt Milites Domini Comitis Romandiolæ cum filio ejusdem Comitis, insultantes prædictos, qui erant cum Domino Malatesta, & eos vertentes in fugam, & capientes Dominum Johannem Malatestam consanguineum Domini Malatestæ, & multos alios de illis, qui cum eo erant, quibus debellatis ad Civitatem Cæsenæ se reduxerunt; & multos equos perdiderunt in ipso conflictu. Et hæc fuerunt die XIV. mensis Junii anni MCCLXXXVII.

Heic nonnulla desiderantur.

Interim multi se interposuerunt pro pace fienda, & demum inter prædictos Comitem Romandiolæ, & Forlivienses, ac Faventinos, & Dominum Malatestam facta fuit concordia & compositio, quod Communitas Arimini solvat dicto Comiti IV. millia Librarum Ravennæ pro redemtione dicti Domini Johannis Malatestæ, & aliorum captorum. Et Commune Forlivii, ac Commune Faventiæ darent bonos fidejussores dicto Comiti de faciendo deposito de octo millibus florenis. Et quod idem Dominus Comes deberet facere suspendere omnes processus, & banna data & facta contra dictas Communitates Forlivii, & Faventiæ, & facere, ita quod Dominus Papa consentiret. Et sic adimpletum fuit, & factum depositum per Commune Forlivii de IV. millibus florenis auri apud Venetias, & per Commune Faventiæ apud Florentiam. Aretini superantur prœlio à Florentinis apud Bibienam, in quo Episcopus Aretinus armatus occiditur.

MCCLXXXVIII. Venit in Provincia Romandiolæ Dominus Armannus de Monaldeschis de Urbe-Veteri, Comes Romandiolæ pro Sancta Romana Ecclesia. Et die VII. Maji intravit Provinciam. Et die XIII. ivit Faventiam, & honorifice receptus. Item idem Dominus Comes fecit Parlamentum generale in Civitate Forlivii.

Item eodem anno & mense. Dominus Malatesta de Verucclo, qui fuerat Potestas Civitatis Arimini, fuit expulsus de ipsa Civitate, qui se reduxit ad Dominum Comitem Romandiolæ. Et tempore procedente Johannes Zottus ejusdem Domini Malatestæ filius occupavit Pozum Montis-Sancti Archangeli in Comitatu Arimini; & Dominus Comes prædictus fecit proclamari exercitum generalem per

totam

(*) *Fortasse* de Monte Feretro.

totam Provinciam Romandiolæ, qui exercitus venit usque ad Plebem Sanctæ Justinæ in Strata publica, & postea idem exercitus ivit ad Sanctum Archangelum, & ibidem stetit tribus diebus, & ex inde remearunt omnes ad Civitates suas.

Eodem anno de mense Octobris tunc sequenti. Accidit, quod Malatestinus filius dicti Domini Malatestæ, & Philippucius de Esio, & multi alii reduxerunt se in Castro Montis Scutoli in Comitatu Arimini. Unde confestim Commune Arimini misit exercitum ad dictum Castrum, & fecerunt exercitum ad dictum Castrum, & fecerunt exercitum generalem; ita quod illi, qui erant in dicto Castro non poterant se separare. Quare dictus Dominus Comes fecit proclamari exercitum generalem in auxilium prædictorum, qui erant in dicto Castro Montis Scutoli. Et finaliter illi de Arimino ceperunt dictum Castrum, & omnes quotquot erant in eo, quos in Civitatem Arimini captos duxerunt.

Postea supervenit Dominus Johannes de Columna Marchio Anconitanus, & se contulit Ariminum, causa componendi inter Commune Arimini, & Dominum Malatestam, & exiit de carceribus Dominus Philippucius de Esio, & omnes alii de Marchia, qui tunc temporis capti fuerant. Et tractavit pluribus diebus cum Comite Romandiolæ, & cum illis de Arimino de concordia facienda, quam tamen cum effectu producere non valuit.

Papa Nicolaus coronavit Dominum Carolum filium Regis Caroli in Regem Ciciliæ. Eodem anno Dominus Oppizus Marchio de Ferraria factus fuit Dominus in perpetuum Civitatis Mutinæ, & ad ipsam Civitatem ivit, ac eam tenuit in bono statu, & accepit uxorem filiam Domini Alberti de la Scala de Verona, & eam duxit Mutinam cum maximo gaudio & triumpho. Eodem anno de mense Augusti, venit in Provincia Romandiolæ Dominus Rizardus de Alatigo Vicarius Domini Stephani de Columna electi in Comitem Romandiolæ, & Dominus Hermannus de Monaldeschis recessit. Item eodem mense, venit in ipsam Provinciam Dominus Petrus Saracinus Episcopus Vicentinus Legatus Apostolicæ Sedis, & Dominus Frater Bartholomæus Episcopus Grossetanus, qui fuerat similiter Legatus, & recessit. Item omnia Castra, quæ à Communi Arimini tenebantur, data sunt in custodia dicti Legati pro Ecclesia Romana. Eodem anno de mense Septembris. Comes Conradus olim filius Comitis Dadei de Monte-Feltro accepit Civitatem Urbini, & omnes amicos Domini Malatestæ de ipsa Civitate ejecit, & illos qui erant de parte Ghibellinorum, in ipsam reduxit. Qua de re dictus Dominus Comes fecit eum requiri, ut illam sibi redderet: quod minime facere voluit, quin immo illam magis fortificare fecit. Quamobrem dictus Marchio cepit Dominum Dadeum fratrem dicti Conradi, & exinde congregari exercitum fecit super Urbinum; & die Veneris XXIII. dicti mensis Septembris dedit prœlium maximum à tribus vel quatuor locis circum circa ipsam Terram, & multi de illa, qui erant intus, insignia erigerunt, ita quod per vim Civitatem ipsam recuperarunt.

Supradictus Dominus Stephanus Comes Romandiolæ, venit ad dictam ejus Provinciam, & primitus intravit Civitatem Arimini, ubi honorificæ receptus fuit. Exinde ad Civita-

A tem Cæsenæ se transtulit; ubi militem fecit Dominum Raulem de Mazolinis de ipsa Civitate, cum magno honore in Ecclesia Cathedrali; & ibi interfuit Dominus Bonifatius Archiepiscopus Ravennæ, Dominus Petrus Episcopus Vicentinus Apostolicæ Sedis Legatus, & Dominus Episcopus Ariminensis, & multitudo gentium infinita. Qui quidem Dominus Legatus ibidem Missam suam solemniter celebravit, ad honorem gloriosissimæ Virginis Mariæ. Et demum sumto prandio præfatus Dominus Raulus equitavit ad Officium suum Potestariæ Mantuæ, & prædicti Domini eum associaverunt, cum omni militia stipendiariorum usque extra Civitatem Cæsenæ.

B Eodem Millesimo 1291. die Martis XXVII. Septembris. Prælibatus Dominus Comes ad Civitatem Forlivii se transtulit, ubi honorifice receptus fuit.

Et die XXIX. dicti mensis. Ibidem Forlivii suum fecit Parlamentum, ubi fuerunt Ambasciatores de Bononia, & de qualibet alia Civitate Provinciæ commemoratæ, & ibidem firmatum exstitit, quod idem Comes liberum, & latum arbitrium haberet in omnibus, & per omnia, & taleas, & alia pro militibus ad libitum suum exigeret. Die verò Jovis V. Januarii. Idem Dominus Comes ad Civitatem Faventiæ se contulit, ubi similem honorem suscepit. Die verò Lunæ, idem Dominus Co-
C mes ad Civitatem Imolæ ivit, ubi similiter honoratus fuit ab omnibus. Postea verò Ravennam profectus est, & exinde reversus Ariminum, ubi multis diebus moram traxit, tractando pacem, & concordiam inter Dominum Malatestam, & suos sequaces ex parte una, & Commune Arimini ex altera. Et eodem tempore. Idem Dominus Stephanus fecit fieri pacem & concordiam inter Dominum Malatestam, & suos sequaces & Commune Arimini, & in ipsa Civitate. Et exinde idem Dominus Comes misit dictum Dominum Malatestam, & filios suos ad confinia apud oppidum Ronchofreddi, quod erat dicti Domini Malatestæ.

D Eodem anno. Dum familia Marischalchi supradicti Domini Comitis iret per Civitatem Arimini, quodam sero de mense Aprilis, incœpta fuit quædam rixa inter illos de Familia dicti Mariscalchi, & familiares Domini Ursi Potestatis Arimini. Ob quam dictus Potestas fecit pulsare campanam Populi, quæ erat super Turri Palatii, in quo idem Potestas habitabat. Ad cujus sonitum traxit Populus, & Dominus Martinus Cataldus, qui erat Conductor, & quasi Dominus Populi Arimini, & incœptum fuit atrox prœlium, ita quod ex dictis Popularibus balistis, armis & vexillis eques & pedes venerunt versùs Palatium Communis, ubi dictus Comes habitabat, prœliando & projiciendo lapides; & Amici Do-
E mini Malatestæ reduxerunt se in trivio illorum de Seclano, & ibidem se defensarunt à popularibus; & etiam in Platea, & aliis locis, in quibus Turres & domus erant, jactabant lapides; & prœlium magnum fuit cum Militibus, & comitiva dicti Comitis. In quo prœlio multi eques fuerunt vulnerati & mortui, & etiam homines de dicta comitiva. Et nisi Montagna de Parcitatibus fecisset retrocedere Populares, indubie Palatium accepissent dicto Domino Comiti. Sed ad ipsius instantiam ea nocte recesserunt, prœlium relaxando. Interim facta fuit Posterla, quæ erat juxta

Juxta domum, quæ fuit Domini Atti Ravignani, per quam intravit Dominus Malatesta cum comitiva sua, & dicta de causa dicti Populares debellati sunt, & multi propter timorem à Civitate Arimini se absentarunt; & multi similiter capti fuerunt, & ducti sub fortia & potestate Domini Comitis. Et tunc captus fuit Dominus Martinus Cataldus, & positus in tormentis, qui confessus fuit, quod ipse cum dicto Urso Potestate, & aliis multis ordinaverant proditionem contra Dominum Comitem, & accipere sibi Civitatem, & expellere, vel occidere eum, & omnes ejus familiares, & stipendiarios: propter quod fuit condemnatus ipse Dominus Martinus, & suspensus per gulam. Et quamplurimi reperti culpabiles, & sectatores malorum operum ad confinia transmissi sunt. Aliqui videlicet ad Civitatem Cremonæ aliqui ad Ananiam in Campania, & aliqui ad Aquilam in Aprutio.

His itaque gestis præfatus Dominus Comes suam tulit sententiam in Palatio Communis Arimini die XXIV. Januarii, in qua condemnavit, & privavit Civitatem Arimini omni honore, & dignitate, ac Privilegiis, Comitatu, Potestaria, & omnibus aliis jurisdictionibus, secundùm formam Constitutionis olim factæ per Dominum Bernardum Portuensem Episcopum tunc temporis Cardinalem, & Legatum Apostolicum. Et posuit Rectorem & Potestatem in ipsa Civitate Dominum Andream de la Montagna virum nobilem & prudentem.

Eodem millesimo de mense Novembris Dominus Stephanus de Columna præfatus equitavit cum sua comitiva ad Civitatem Ravennæ; ibique stetit aliquibus diebus. Petebat idem, & volebat fortilitias & dominium ipsius Civitatis. Et erat tunc Potestas Ravennæ Hostasius filius Domini Guidonis de Polenta. Dum verò idem Hostasius, & Rambertus ejus frater nollent tradere dicto Comiti fortilitias Terræ, & timerent, ne ipse Comes eis inferret injuriam; dicta de causa fecerunt exercitum suum gentium equitum & peditum amicorum suorum venire Ravennæ. Et accidit, quod quadam nocte prædictus Hostasius, & Rambertus incœperunt rumorem in ipsa Civitate, & ceperunt dictum Dominum Stephanum Comitem Romandiolæ, & ejus filium, & generum, qui erat Mariscalchus, & omnes suos familiares, militesque, & stipendiarios ejus, derobando, ac diripiendo ipsis omnes equos, arma, & omnes alias eorum res, ponendo ipsos in carceribus & compedibus sub fidis custodiis.

Eodem die & mense incœptum fuit prœlium in Civitate Imolæ inter Alidosium, amicos, & sequaces suos ex una parte, & amicos Nordiliorum ex alia; & supervenerunt illi de Medicina, & magnum prœlium invicem commiserunt, ita quod plures ex utraque parte mortui sunt. Tamdem de Bononia milites advenerunt, qui dederunt auxilium Nordiliis, & eorum amicis, ita quòd Alidoxius cum suis sequacibus de ipsa Civitate expulsus fuit. Et confestim Commune Bononiæ misit laboratores suos, & fecit destrui Steccatum, & omnes fortilitias ipsius, æquando foveas.

Dicto verò die fama intonuit in Civitate Faventiæ, quod Dominus Comes erat captus in Civitate Ravennæ, & ipso sero Manfredi cum pluribus eorum amicis exiverunt de Civitate Faventiæ, & die sequenti cum eorum potentia redierunt Faventiam. Et Acharisii, & filii Domini Bernardini Comitis de Cunio, Zambrasii, & Rogati aufugerunt de ipsa Civitate; & Manfredi remanserunt in dominio ipsius Civitatis, damnando, retinendo, & expellendo de ea quoscumque voluerunt; feceruntque fieri foveas, & Steccatum ad Burgum Portæ Pontis, & ipsum optimè refortiari.

Demum tempore procedente omnes prædicti Extrinseci de Civitate Faventiæ, & Maghinardus de Sosenana cum eis fecerunt congregari maximam comitivam, & quodam die cum omni potentia sua venerunt ad Civitatem Faventiæ quasi in hora Tertiarum ejusdem diei. Et eâdem die jam dicti Manfredi decesserant cum eorum amicis de Faventia, & facti sunt Rectores dictæ Civitatis Faventiæ dictus Maghinardus de Soxenana, & Rambertus Domini Guidonis de Polenta. Dicto tempore similiter de Civitate Arimini separavit se ille, qui erat ibi Potestas pro Domino Comite. Et Dominus Malatesta accepit & habuit dominium ipsius Civitatis. Et factus est Potestas Arimini pro sex mensibus Dominus Rodolfinus de Galafidio de Cæsena.

Item in Civitate erant Judices Generales totius Provinciæ Romandiolæ, videlicet Dominus Gentilis de Sancto Elpidio, Dominus Ferrapecora de Parma, & Dominus Andreas de Segia. Qui Judices videntes, quod Civitas Cæsenæ erat in ea voluntate, qua erant illi, qui ceperant dictum Comitem, & quod non videbatur, se ibi posse morari securos propter multa mala opera ibi facta, discedendo iverunt Roversanum Castrum Archiepiscopi Ravennatis, ubi steterunt aliquibus diebus, & postea accesserunt ad Civitatem Forlivii, quæ Civitas tunc regebatur in libertate populari, & fuerunt defensati à populo Forlivii, qui asserebant, se semper stare velle ad mandata Romanæ Ecclesiæ, & sic dicebant omnes de aliis Civitatibus Provinciæ ejus. Dicto tempore Dominus Petrus Saracenus Episcopus Vicentinus, qui erat Legatus Generalis Apostolicæ Sedis in dicta Provincia, similiter recessit eundo Cæsenam, & deinde Forlivium, ubi omnes steterunt per plures dies. Dictus verò Legatus volens Civitatem Forlivii ad mandata Ecclesiæ retinere, in suis Parlamentis dabat Crucem omnibus volentibus ibi stare, & remissionem magnam omnibus faciebat, qui stare volebant ad ejus defensam.

Dicto tempore die XX. mensis Decembris noctis tempore præfati Dominus Maghinardus, & Lambertus Rectores Civitatis Faventiæ, Dominus Guido de Polenta cum illis de Ravenna, Dominus Malatesta cum illis de Arimino, & illis de Cervia, Foropompilio, Bertinorio, Tosolino de Abete, cum omni eorum potentia peditum & equitum iverunt versùs Civitatem Forlivii à parte inferiori, & intraverunt ipsam Civitatem per Portas Sancti Blaxii, & Sancti Petri, nullam violentiam, damnum, vel offensam alicui inferendo; assumentes dominium ipsius Civitatis, faciendo eligi in Potestatem Ugulinum, alias Cignatu, & Dominum Guidonem de Polenta. Et eo die separaverunt se ab ea.

Die verò sequenti prædictus Dominus Maghinardus cum omni comitiva sua, & exercitu peditum & equitum, equitavit supra quoddam Castrum Francisci de Manfredis vocatum Bachagnanum, ubi pro expugnatione illius fecit construi aliud Castrum, ponendo

custodias, ut illi de Bachagnano egredi non possent. Et posuit ibi unum Manganum assiduè projicientem in eo lapides, & fecit ædificare unum aliud Castrum in alia parte fluminis Alamonis, & habito dicto Castro, datum fuit in custodiam Comitis Romandiolæ.

MCCLXXXXI. Dominus Aldrovandinus de Romena Episcopus Aretinus, in Provincia Romandiolæ electus Comes Generalis, pro Romana Ecclesia Rector, accessit Castrum Carium die Dominico ejusdem mensis Augusti. Item die Lunæ idem Dominus Comes se transtulit ad Civitatem Forlivii, ubi grate receptus fuit cum maximo honore. Item die Martis accessit ad Civitatem Faventiæ, ubi receptus fuit lætanter & cum honore. Dictis verò diebus omnibus præteritis, præfatus Dominus Comes unà cum Ambasciatoribus, & sapientibus viris de Arimino, Cæsena, Forlivio, & Faventia, & cum Ambasciatoribus de Bononia, & de Florentia, in maximo tractatu concordiæ persistentes, decreverunt, quod Dominus Stephanus de Columna, qui quondam fuerat Comes Romandiolæ, & captus in Civitate Ravennæ, duceretur unà cum filio ad Civitatem Faventiæ. Et quod Dominus Hostasius de Polenta, qui eos ceperat, consignaret in manibus Domini Comitis Aldrovandini de Romena Comitis Provinciæ Romandiolæ: & sic executum fuit. Et demum sic lata fuit sententia liberationis & relaxationis eorum. Et facta fuerunt Instrumenta finis remissionis omnium injuriarum & damnorum, sicut de jure meliùs fieri potuit. Et eâdem die dictus Dominus Stephanus cum suis exivit Faventia, & ivit ad Castrum Aurioli, quod erat Archiepiscopi Ravennatis, & statim in sequenti die se transtulit ad Castrum Carium, ubi stetit pluribus diebus, & deinde à Provincia se disjunxit.

Et tunc prædicti Dominus Aldrobandinus Comes & Legatus steterunt in dicta Civitate Forlivii per multos dies. Item fecit dictus Dominus Comes Parlamentum Generale in Civitate Forlivii, in quo fecit legi Literas Papales ejus Jurisdictionis, & sua ordinamenta; & fuerunt in ipsa Rectores, & Ambasciatores, ac Syndici cujuslibet Communitatis dictæ Provinciæ, & firmatum fuit in ipso Parlamento, quòd dictus Dominus haberet in anno ab ipsis Communitatibus viginti millia Florenorum auri pro solvendis stipendiariis suis: & hæc facta fuere die Jovis prima Martii. Et eâdem die separavit se de Civitate Forlivii, & ivit Cæsenam.

Eodem anno, & V. mensis Aprilis intravit Provinciam Romandiolæ Dominus Gerardus de Parma Cardinalis Romanus, qui veniebat de Legatione Franciæ. Item eodem anno de mense Junii venerunt Literæ Domini Papæ bullatæ ad Dominum Comitem, qualiter dictus Papa faciebat eum Vicarium in Spiritualibus in Provincia prædicta, & sic utrumque gladium habuit Spiritualem & Temporalem. Anno prædicto cum præfatus Dominus Comes vellet eligere, & dare Potestatem, & Rectorem Communi Civitatis Cæsenæ pro arbitrio suo, & ipsum Commune nollet: idem Dominus Comes separavit se cum tota Curia sua de ipsa Civitate, & accessit Forlivium, & dictam Civitatem Cæsenæ suppofuit Interdicto. Prædictum verò Commune Cæsenæ tam à mandato sibi facto sub poena X. millium Marcharum argenti, quàm etiam ab Interdicto per

A suum Syndicum ad Sedem Apostolicam appellavit. Demum venerunt Ambasciatores cum Syndico ad mandata dicti Domini Comitis, & misit Rectorem, & Potestatem ad Civitatem Cæsenæ. Et exinde discedendo ivit ad Imolam pro contrahendo concordiam cum Alidoxio, qui erat extra Imolam, & Nordilios, qui erant in ipsa Civitate: quod facere non potuit, super quibus receperat literas & mandata à Domino Papa.

Eodem anno Civitas Acri debellata fuit à Soldano Babiloniæ, & per vim occupata. Eodem anno in Civitate Forlivii in Palatio populi facta fuit concordia & pax inter Alidoxium, & Litum ejus fratrem ex una parte,
B & Syndicum Communis, & hominum intrinsecorum Civitatis Imolæ ex alia; & Dominus Aldrobandinus remisit Alidoxium in Civitate Imolæ: de quo populus in maximo gaudio exultavit. Item die X. mensis Octobris, Dominus Comes Romandiolæ præfatus misit ad confinia in Civitate Forlivii de illis de Imola de utraque parte octo, qui eo die accesserunt Forlivium. Scilicet Dominus Litus de Alidosiis, Dominus Jacobinus Guardoli, Dominus Guido de Tarvignano, Dominus Bonaventura de Orabonis, Dominus Petrus de Patarinis, & Dominus Imolensis Scogliatini. Et ad Castrum Sancti Petri venerunt ad confinia Dominus Bartholinus de Undesantis, Donolus de
C Mauris. Item eo die iverunt Forlivium ex adverso Dominus Nicola de Castro Imolæ, Dominus Odericus de Nordulis, Ugolinus Domini Bonagiuntæ, Philippus de Bulgarellis, Petrus Erri, Andreas Dominæ Johannæ, Carpinellus Bonincati, & Jacobus Oraboni.

Item die XI. Octobris, dictus Dominus Comes discedendo de Civitate Imolæ, & veniendo versus Faventiam, illi, qui erant tunc in Civitate Faventiæ, timentes ne idem Comes reduceret secum Manfredos, omnes quotquot erant in ipsa Civitate traxerunt ad arma, ita quod quando dictus Dominus Comes fuit prope ipsam Civitatem, nolens ingredi ipsam, de foris perrexit subtus pontem arcus gradiens
D cum militia sua Forlivium, & secum duxit de illis de Imola infrascriptos: Dominum Alidoxium de Alidoxiis, Dominum Antonium de Patarinis, Antoniolum de Hilumeis, Petrum Johannis de Regno, Cecholum de Carvasallis, Ugarellum de Cancelleriis, Dominum Jacopinum Ubertelli, Ugolinum de Cancelleriis, & Thomaxinum Petri de Arghinulfis.

Item eadem die ex adverso duxit infrascriptos:
Nordilium filium Ardigetti de Nordiliis, Bonamventuram Rubantis, Pantinellum de Retrucis, Thomaxinm de Retrucis, Thomaxium Oraboni Philippi, Santolinum Zaffoli, Pelegrinum de Carvassalis, Franciscum de Zacha-
E riis, Jacobum de Licatis, Guidonem de Poriciis, & Pirendum de Undesantis. Quos omnes detinuit idem Dominus Comes personaliter in Palatio Potestatis, & Communis Forlivii multis piebus. Eodem anno Dominus Maghinardus Capitaneus Faventiæ accessit Castrum Peligrini in Valle Amonis, & tenuit pro dicto Commune, & postea omnino destruxit. Item Alexander de Romena Comes ivit ad Rontanam, & illam fecit fortificare.

Eodem anno die IV. mensis Julii Ambasciatores Communis Bononiæ venerunt Forlivium, & iverunt in Consilio Generali dicti Communis, rogando enixè Communitatem Forlivii, ut

ut non convocarent exercitum, neque aliquam violentiam innovarent contra Dominum Comitem Ildrobandinum Comitem Romandiolæ, specialiter in Castro Cario, nec in Terris, quas idem tenebat.

Item miserunt literas ad Commune Forlivii, & ad Calbulenses, etiam rogantes eos, quod non facerent aliquam novitatem, nec injuriam illis de Valbona, specialiter in Terra Orsarolæ, quæ est de proprio Patrimonio Communitatis Forlivii.

Eodem anno venerunt ad Civitatem Faventiæ solemnes Ambasciatores de Civitate Bononiæ ex parte sui Communis, petentes, quod Communitas Faventiæ, & aliarum Civitatum prædictæ Societatis se deberent compromittere in Commune Bononiæ super discordia, quæ erat inter eos, & Dominum Ildrobandinum Comitem Provinciæ Romandiolæ. Et fuerunt tunc in Civitate Faventiæ, Dominus Malatesta de Arimino, cum Ambasciatoribus ipsius Terræ, Dominus Guido de Polenta Potestas Cerviæ, cum Ambasciatoribus Cerviæ, Ambasciatores de Forlivio; & in Parlamento ipsorum petierunt dicti Ambasciatores Bononienses, quod dicta Communia deberent compromittere, ut supra dictum est. Postquam firmaverunt, quod quilibet Dominus, & Ambasciatores cujuscumque Communitatum ire deberent ad investigandum voluntatem Communium suorum: tamdem pro qualibet responsum fuit ipsis Ambasciatoribus de Bononia, quod neutrum dictorum Communium volebant facere ea, quæ per ipsum Commune petebantur.

Demum paucis diebus elapsis iterum alii Ambasciatores se transtulerunt ibi, qui similem Ambasciatam portaverunt, & ultra mandaverunt Domino Baxacomatri Potestati Faventiæ, & Dominis Comitibus de Cunio, & Domino Guidoni Raulis de Cæsena, & Domino Maghinardo de Suxenana, qui dicebant se esse Cives Civitatis Bononiæ, quod ipsi taliter facerent, & curarent, quod Commune Faventiæ deberet compromittere in Commune Bononiæ de dicto negotio; & prædicta Communia nihil omnino se facturos responderunt.

Qua de re Commune Faventiæ timens, ne Commune Bononiæ veniret ad invadendum Civitatem suam, & eam tradendam in manibus dicti Domini Comitis Romandiolæ: die Dominico ultimo Augusti Dominus Maghinardus Capitaneus, incœpto rumore fecit pulsare Campanam Populi ad laborerium faciendum, & omnes tam Cives, quam forenses oportuit ire ad muniendam ipsam Civitatem, & excavandum foveas ipsius die noctuque, donec fuit fortificata; & eo die idem Potestas se absentavit à dicto Officio.

Et eodem die venerunt ad Civitatem Faventiæ tota militia, & populus Forlivii, cum omnibus de ejus Districtu, causa laborandi ad dictas foveas, & affuit Dominus Malatestinus Potestas Cæsenæ, & militia, & populus dictæ Civitatis.

Venerunt etiam Dominus Hostaxius de Polenta Potestas Ravennæ, cum militia, & populo de Ravenna; similiter & Dominus Bernardinus de Polenta Potestas Cerviæ, cum militia, & populo Cerviæ. Item & Johannes Sanchatus de Malatestis, cum militibus de Arimino. Similiter & de Bertinorio, de Castro Cario, & de Bagnacavallo; & Illustris vir Dominus Comes Bandinus de Mutiliana Capitaneus Generalis Societatis Provinciæ Romandiolæ, cum fidelibus suis de Mutiliana, & aliunde. Et factæ fuerunt foveæ, & steccatum ipsius Civitatis: quod exercitum fuit maximum ultra memoriam degentium. Fuerunt ibi milites ultra mille, & triginta millia pedites; & propter separationem Domini Baxacomatri, Antiani Faventiæ distulerunt Regimen usque ad adventum novi Potestatis.

Eodem anno MCCLXXXXII. Commune Florentiæ misit ad Civitatem Bononiæ, Dominum Gentilem, filium Domini Bertoldi de Ursinis de Roma Potestatem Florentiæ, cum solemnibus Ambaxiatoribus ad tractandam concordiam, inter Commune Bononiæ, & illos de Romandiola, occasione relevationis fovearum Civitatis Faventiæ, & fortilitiarum in ea factarum, quod Commune Bononiæ tenebat, & reputabat sibi ad injuriam. Verum aliqui de Bononia dicebant, quod nolebant de gestis Romandiolæ se intromittere, & melius dicebant. Et die Sabbati XIII. Septembris venerunt dicti Potestas, & Ambasciatores de Florentia ad Civitatem Faventiæ, & transmissum fuit pro Domino Malatesta de Arimino, Domino Guidone de Polenta, Domino Rodulphino de Calisidio de Cæsena, & Domino Ramberto de Polenta Potestate Forlivii, & pro Sapientibus ipsius Terræ Forlivii, ut Faventiam venirent dicta occasione. Quibus Potestati & Ambasciatoribus responsum fuit per præfatos de Romandiola, quod nullatenus volebant splanare foveas, steccatum, & fortilitias factas in Civitate Faventiæ; & sic recesserunt.

Item eodem mense, Dominus Maghinardus Capitaneus, cum comitiva, & aliquibus de Faventia ivit ad Castrum Rontanum, & munivit ipsum Podium bonis custodibus, & incœpit ipsum infortiare, faciendo in eo unum Gironem admodum fortem, cum una Turri.

Item eodem anno prima Novembris Illustris Dominus Guido Comes de Montefeltro, cum trecentis militibus, & duobus millibus peditibus introivit in Civitatem Urbini, ipsam Terram muniri fecit, & fortificari bonis foveis, & steccatis, quæ prius fuerant explanata, & muri diruti per Dominum Gulielmum Durantem Comitem Romandiolæ.

Anno Domini MCCLXXXXIII. die prima Januarii Dominus Maghinardus de Sosenana, & Bernardinus Comes de Cunio, cum aliquibus ex militibus & popularibus de Faventia equitaverunt ad Castrum Montis-majoris Comitatus Imolæ, in quo erant custodes pro Comite Alexandro de Romena, ipsumque Castrum, Turrim, & Fortilitiam in eorum dominio habuerunt, rejectis custodibus custodientibus. Eodem anno obiit Dominus Comes Guido Novellus. Item obiit Dominus Ugolinus de Sino de Ubaldinis. Item obiit Dominus Guido Ricius de Polenta. Item obiit Dominus Obizus Marchio de Ferraria, relictis tribus Filiis ex eo, videlicet Azone, Ildrobandino, & Francisco: Qui Azzo fuit Marchio Mutinæ. Item obiit Dominus Comes Guido de Mutiliana. Eodem millesimo die XXVI. Aprilis Comes Bandinus de Mutiliana venit Faventiam, & die sequenti venit Forlivium, moraturus ibidem pro Capitaneo Generali totius Societatis Terrarum Provinciæ Romandiolæ.

Anno Domini MCCLXXXXIV. die XXVI. Maji, in Civitate Forlivii facta fuerunt Instru-

strumenta Pacis inter Dominum Ildrobandinum Comitem Romandiolæ ex una parte, & Forlivienses, Faventinos, & alios Dominos de Societate dictæ Provinciæ. Item eodem anno XXIX. Madii, ad requisitionem, & mandatum Domini Comitis equitavit Dominus Maghinardus Capitaneus Civitatis Faventiæ, cum militibus dictæ Civitatis, & militibus de Forlivio, & cum nonnulla quantitate peditum proborum virorum ad Terram Tauxignani, ubi maxima discordia erat inter ipsum Dominum Comitem, & suos sequaces de dicto Castro ex una parte, & ejus æmulos ex altera, & etiam prœlium inter eos fuerat. Qui audientes, subsidium advenisse, ipsi Domino Comiti statim cesserunt, & aliqui ex eis capti fuere, & aliqui terga dedere. Demum totum dictum Castrum sub dominio dicti Comitis libere remansit, & à Domino Maghinardo positi fuerunt custodes opportuni & fidi: quo facto rediit Faventiam. Et dictus Comes quamplurimos de dicto Castro ad confinia transmisit. Item die IX. mensis Junii Dominus Maghinardus cum militia sua equitavit ad Tauxignanum, & Dominum Comitem Romandiolæ associavit, & deinde Mutilianam ivit.

Eodem mense juxta formam literarum transmissarum per dictum Comitem ad Dominum Episcopum, & Dominum Præpositum Faventiæ, idem Dominus Præpositus ex commissione, & concessione præmissa, & etiam ex commissione sibi facta per dictum Dominum Episcopum Faventiæ, & Dominus Maghinardus, & Præpositus Ariminensis, qui est Judex subdelegatus ejusdem Comitis, fuerunt in Palatio Communis Faventiæ, in quo congregati erant Consilium Populi, & Consilium Generale, ac Antianorum credentiæ, & XX. Sapientum, & ibidem facti sunt Syndici Generales totius Communitatis, & districtus Faventiæ Nicolaus de Saxornoli, & Petrus Cantinelli, & ibidem flexis genibus ad pedes Dominorum prædictorum facta fuit per eos generalis absolutio omnium & singulorum interdictorum, & Excommunicationum hactenus factorum, per dictum Dominum Comitem, vel per ipsius Prædecessores, vel aliquem eorum in Provincia Romandiolæ quacumque ex causa. Item Argugliosi de Forlivio, cum eorum amicis, qui magno tempore steterant ad confinia pro Communi Forlivii, Forlivium redierunt cum magno gaudio, & honore.

Eo anno Dominus Frater Petrus de Morono de Aquila sub nomine Papæ Cœlestini V. creatus est Papa à Cardinalibus die XXVIII. Augusti. Eodem anno magni rumores in Civitate Forlivii fuerunt, & in Civitate Faventiæ, & maximæ congregationes hominum armatorum, ita quod ad Forlivium transmissi sunt ex popularibus, & militibus Faventiæ. Accidit tantum, quod incœpto rumore in Civitate Forlivii expulsi fuerunt de ipsa Civitate Calbulenses, & ex eis plurimi vulnerati: & hoc fuit die Martis XXIII. Augusti. Et captus fuit Dominus Guido de Polenta, qui venerat Forlivium ad faciendum Officium Capitaniariæ dictæ Civitatis, & Rambertus ejus filius cum eo, & populares alii de Ravenna, & Fulcherius de Calbulo, & Johannes ejus frater, & Nicolutius filius Raynerii de Calbulo. Demum die Mercurii proximè sequenti, Dominus Maghinardus Paganus de Soxenana equitavit ad Civitatem Forlivii, & taliter operatus est ibi, quod prædicti omnes capti relaxati fuerunt, & sibi donati. Et ipse tunc electus fuit Capitaneus Forlivii aliquot diebus, donec provideretur de alio Capitaneo. Et idem exinde intravit pro Potestate dictæ Civitatis per sex menses die prima Septembris.

Eodem anno MCCLXXXXIV. Dominus Papa Cœlestinus Quintus elegit, & fecit Comitem Provinciæ Romandiolæ Dominum Robertum de Cornay. Qui Comes ingressus fuit ipsam Provinciam die Martis hora Tertiarum XII. Octubris, & hospitatus fuit apud Mundainum in Comitatu Arimini; & die sequenti appulit ad Civitatem Arimini; & ibidem stetit usque ad diem Martis XIX. dicti mensis. Item die Martis accessit Cæsenam, & ibidem moratus usque ad diem Dominicæ, & exinde dicta die se transtulit ad Civitatem Forlivii, & ibi stetit usque ad diem Martis secundo Novembris dicti anni. Item dicta die Martis equitavit ad Civitatem Faventiæ, ubi honorabiliter receptus fuit cum hastiludio, & pompa magna, ibidem moram trahendo usque ad diem Lunæ octavam Novembris. Item die Lunæ ivit Imolam, & die VII. Octubris recepit à Faventinis duo millia Florenorum, & absolvit eos ab excommunicationibus, & privationibus, ac pœnis incursis in elapsis temporibus. Item dicto anno factum fuit in Civitate Imolæ maximum Parlamentum per præfatum Dominum Comitem, qui fecit inter cetera legere Bullam suæ commissionis, & multæ Ordinationes firmatæ fuerunt cum voluntatibus Syndicorum & Ambasciatorum.

Eodem anno in Festo Omnium Sanctorum Magnificus Dominus Azzo Marchio de Ferraria fecit Curiam Generalem, in qua suum fratrem Franciscum, & multos alios milites fecit, eos cingulo aureo decorando. Et iis diebus aquæ de Alpibus in tantum creverunt in flumine Padi, & aliorum à Cremona inferius per Comitatum Cremonæ, Brixiæ, Placentiæ, Parmæ, Regii, Mutinæ, Paduæ, & per contratas circa Padum, quod à gentibus dicebatur fore Diluvium particulare, ita quod domus, & villæ submersæ sunt undique.

Anno supradicto die X. mensis Aprilis intravit Provinciam Romandiolæ Dominus Petrus Archiepiscopus Montis Regalis, Comes Generalis Provinciæ Romandiolæ, & venit Tauxignanum Comitatus Imolæ. Item die XIV. Aprilis se transtulit Imolam. Item die XVIII. Aprilis Dominus Maghinardus Capitaneus Faventiæ equitavit Imolam ad mandata dicti Comitis; & cum se coram eo præsentavit, idem Dominus Comes præcepit, quod renuntiare deberet Officium dictæ Capitanariæ: quod illico deposuit, & in reditu ejus ivit ad Canonicam Sancti Petri, ubi pluribus diebus stetit.

Eodem anno, & die Dominico XXIV. mensis Aprilis præfatus Dominus Comes fecit Generale Parlamentum Imolam, in quo interfuerunt omnes Episcopi Provinciæ, Ambasciatores, & Syndici Communitatum, & Nobilium Provinciæ Romandiolæ. Et in ipso Parlamento concessum fuit liberum arbitrium dicto Domino Comiti accipiendi & tenendi stipendiarios eques & pedes ad ipsius libitum, tam in quantitate & numero ipsorum, quàm circa salarium eorum, & distributionem faciendam inter Provinciales. Qui Dominus Comes accepit trecentos equites, & centum pedites, & imposuit Communi Faventiæ taleam ipso-

A ipsorum, videlicet quolibet quarto mense mille quatercentas libras Ravennæ, & pro Fidelibus fantulorum CCC. libras Ravennæ.

Item idem Dominus Comes VIII. Julii exivit Imolam, & accessit Faventiam, ubi honorifice receptus fuit. Et occasione adventus ipsius Domini Comitis multi Comites, magnifici viri, & Nobiles accessere ad ipsam Civitatem Faventiæ, videlicet Dominus Comes Bandinus de Mutiliana, Dominus Comes Manfredus, Dominus . . . . . olim filius Guidonis Novelli, Fulcerius, & Franciscus de Calbulo, & alii.

Interim inimico humani generis insuflante zizaniam inter Dominum Maghinardum de Sosenana, & complices suos, & amicos de
B Faventia ex una parte, & Dominos Comites de Cunio ex altera cum eorum amicis, & cum eis tenebat præfatus Comes Manfredus, contigit, quod dicti Comites de Cunio, videlicet Raynerius, Bandezatus, & Bernardinus cum eorum subditis, & amicis die XI. mensis Maji, coram supradicto Comite Romandiolæ palam petierunt, quod foveæ Civitatis Faventiæ æquarentur, & steccata, & fortilitia vastarentur: propter quod orta fuit maxima turbatio inter eos, & Dominum Maghinardum, & amicos suos; & ideo Dominus Comes Romandiolæ mandavit, & prefixit confinia utrique parti, ut die XIII. Madii prædicti
C quilibet iret ad confinia, ubi vellet, longe à Civitate Faventiæ per X. milliaria, donec placeret Domino Comiti illos revocare; & sic ambo paruerunt, & iverunt. Maghinardus autem ivit ad Castrum suum Benclarum, quod habet in Valle Amonis, & Comes Bandinus ivit Mutilianam, & Comites de Cunio iverunt Lugum, & Fuxignanum, & Comes Manfredus Mutilianam.

Anno Domini MCCLXXXXV. de mense Maji factum fuit Consilium Generale Populi in Palatio Populi Civitatis Faventiæ. In quo quidem Consilio electus fuit Capitaneus ejusdem Civitatis Dominus Petrus Archiepiscopus Montis Regalis, Comes Provinciæ Romandiolæ, per unum annum cum salario li-
D brarum centum Bononinorum in mense singulo; & fecit suum Vicarium Dominum Neapolionem virum probum. Item dicto mense facti fuerunt in Consilio Generali Faventiæ duo Syndici Communis, videlicet Dominus Ugolinus de Medicis, & Dominus Thedericus de Salutaribus Judex, qui juraverunt fidelitatem pro Sancta Romana Ecclesia; & fuit concessum liberum arbitrium dicto Domino Comiti super pace, & pacifico regimine Civitatis Faventiæ. Item eodem anno die Mercurii XXV. mensis Maji Dominus Comes de Montefeltro venit ad Civitatem Forlivii cum uno Legato Domini Papæ, qui sibi restituit omnia
E bona, & jura sua, & ipsum reposuit in possessionem, & veram tenutam omnium bonorum, & jurium suorum. Cujus adventus occasione homines de parte Manfredorum de Faventia, & etiam aliunde, quamplurimum doluerunt, ægreque tulerunt, & non parum timuerunt, propter quod Dominus Comes fecerit ita.

Item anno prædicto die Veneris XXVII. Maji dictus Dominus Comes Romandiolæ accepit obsides, & fidejussores Nobilibus de Faventia, videlicet unum filium Domini Guidonis Raulis, & unum filium Comitis Alberici de Cunio, quos misit Cæsenam. Item unum filium Raynerii, & unum Bandezati, & unum Bernardini de Comitibus Cunii, & unum Francisci de Manfredis, & unum Ugulini Buzolæ: quos omnes ad Castrum Carium misit, ac unum filium fratris Alberici de Manfredis.

Item anno prædicto de mense Maji de mandato Domini Comitis Romandiolæ Dominus Frater Albericus, & Franciscus de Manfredis, Dominus Raynerius, & Bernardinus Comites de Cunio, Dominus Maghinardus de Sosenana venerunt prope Civitatem Faventiæ, videlicet prædictus Dominus Maghinardus apud Ecclesiam Sancti Apollinaris, & prædicti alii omnes in Burgo portæ pontis, scilicet Manfredi apud Hospitale Sancti Johannis, & Comites apud Ecclesiam Sancti Antonii. Et sequenti die prima Junii præfatus Dominus Comes Romandiolæ cum prædictis Dominis, & Domino Guidone Raulis de Zambraxiis, & Domino Dadeo de Acharisiis iverunt ad Castrum Aurioli, ubi visum fuit ipsos posse melius & securius stare ad pacem & concordiam tractandam inter eos.

Item dicta die dictus Dominus Comes Romandiolæ præcepit Dominis Federico & Dadeo de Acharisiis, & Raulo de Zambrasiis, ut irent ad confinia longe per quatuor milliaria à Civitate Faventiæ: quod quidem illico factum fuit.

Item die prædicta Præfati Domini Acharisii, Manfredi, Maghinardus, Comites de Cunio, Zambraxii, & Rogati fecerunt pacem ad invicem in Castro Aurioli, & postea in platea Communis Faventiæ post Nonam accessere super scalas, ipso Domino Comite præsente, stipendiariis, ipso populo, & Domino Loterio Episcopo Faventiæ.

Cremonæ altissima Turris struitur.

Item die Jovis sequenti coram prænominato Domino Comite contracta fuit pax inter Albericum de Cunio Comitem nomine proprio, & Dominæ Beatriciæ ejus uxoris, & filiæ quondam Manfredi de Manfredis, cum Dominis Fratre Alberico, Francisco, & Ugulino de morte dicti Manfredi, & Albergitti ejus filii, & redierunt prædicti omnes ad eorum confinia. Item die secunda Junii, omnes alii confinati de populo, qui steterant ad confinia multo tempore, Faventiam redierunt. Item V. Junii. Præfatus Dominus Comes discedendo de Forlivio, accessit Cæsenam. Item die XXVII. Junii. Idem Dominus Comes ivit Ravennam, & facta pace inter Intrinsecos & Extrinsecos de Ravenna, misit ad confinia de parte utraque, & fecit dirui domos Domini Guidonis de Polenta, & Lamberti sui filii, ac etiam Domum, quæ quondam fuit Domini Marci Michaëlis. Item die II. Julii. Equitavit idem Dominus Comes Cæsenam, & exinde Ariminum, & die sexta fecit fieri pacem inter Ariminenses Intrinsecos & Extrinsecos, & cum eis omnibus intravit Ariminum. Item de dicto mense, omnes illi de Civitate Faventiæ, qui transmissi ad confinia fuerant, redierunt Faventiam unanimiter & concorditer, ac cum voluntate ac licentia ejusdem Domini Comitis, & Capitanei, ac Potestatis.

Eodem anno una vox elevata fuit in Civitate Faventiæ hominum dicentium: *Ecce Forlivienses*, & *ecce Forlivienses*: quod non erat verum. Sed occasione dictæ vocis Domini Comites de Cunio, & Manfredi cum eorum amicis ad arma traxerunt eques & pedes, veniendo

do in Podio Sancti Petri, & etiam in platea Communis. Quibus auditis Dominus Maghinardus de Sosenana, & Dominus Guido Raulis, & Acharixii cum eorum Amicis, similiter etiam armati eques & pedes, fuerunt in ipsa platea juxta Sanctam Crucem, & iverunt usque ad Pedronem, qui est in medio plateæ prædictæ, ibique verba multa fecerunt ex utraque parte. Tamdem de mandato dicti Domini Capitanei utraque pars retrocessit, & cum serraliis sic se fortificaverunt, ita ut nulla partium posset irruere supra aliam de facili. Et sic demum die illucente, dum forent armati præfati Comites de Cunio, & Manfredi cum eorum amicis essent congregati ultra ponticellum portæ Ravignanæ de Sancto Clemente, & juxta Sanctum Hippolytum, steccata Civitatis destruxerunt quasi per partem dimidiam ab illo latere, ut eorum gentes, & acies gentium armigerarum liberius & citius possent intrare ipsam Civitatem, & specialiter illi de Bononia, qui pridie usque Imolam venerant in quantitate equorum DCCC., & peditum VII. millium ad Castrum Sancti Petri. Et ecce quod illi de parte Acharisiorum nolentes tantam nequitiam pati, elevatis magnis vocibus irruerunt contra eos versus portam Ravignanam, & prœliantes contra partem Manfredorum & Comitum acriter, accipiendo serralium, quod fecerant ad ponticellum, cædendo, vulnerando, & fugando eos extra dictam Civitatem. In qua quidem expulsione mortuus fuit Manfredus de Marzanensibus, & multi tam ex percussionibus, quam ex fuga & defectu pontis suffocati sunt ultra L. de amicis Comitum, & Manfredorum; relinquentes arma per campos & fossata, aufugiendo aliqui versus Cunium, & aliqui versus Ravennam. Et sic ipsa Civitas remansit sub dominio Ecclesiæ Romanæ contra ordinamenta dictorum Comitum, & Manfredorum, qui volebant eam remittere in manibus Bononiensium. Et similiter ejecti sunt illi de parte Comitum de Ravenna. Et incœptum fuit prœlium in Castro Tauxignani, quod per multos dies acriter duravit. Et ipsa die expulsa fuit pars Ghibellina de Bertinorio. Ipsa vero Civitas Faventiæ remansit in dominio Domini Maghinardi, & partis Acharixiorum, & amicorum suorum, rejectis & expulsis Manfredis, & Comitibus de Cunio, qui ordinaverant proditionem & mortem prædictorum Maghinardi, & Acharisiorum, & Domini Guidonis Raulis, & omnium amicorum eorum cum parte Geremiorum de Bononia.

Item in dicto mense Augusti accensus est ignis maximus in Terra Bagnacavalli; ita quod ipsa Terra tota, & ædes & suppellectilia omnia sunt consumta igni, in quo igne plures personæ & animalia periere.

Supradictus Comes Potestas Cæsenæ fecit suum Vicarium Dominum Anselmum de Sancto Laurentio, qui fecit introitum die prima Septembris.

Eodem anno de mense Octobris Dominus Gulielmus Durantis Episcopus Miniatensis, electus Comes Provinciæ Romandiolæ, & Marchio in Marchia Anconitana per Dominum Bonifacium Papam, intravit Provinciam Romandiolæ, & venit ad Civitatem Arimini. Et ea die Dominus Petrus Archiepiscopus Montis-Regalis, qui fuerat Comes, seperavit se de dicta Provincia.

Item die XXIII. dicti mensis venit idem

A Dominus Comes ad Civitatem Cæsenæ, ubi cum maximo honore receptus fuit.

Item die XXVII. dicti mensis idem Dominus Comes fecit parlamentum generale in Civitate Cæsenæ, ubi fuerunt Ambasciatores, & Syndici, & Procuratores omnium Nobilium, & Comitatuum Provinciæ Romandiolæ; & in ipso firmatum fuit, quod ipse Dominus Comes posset conducere CCC. milites expensis illorum de dicta Provincia Romandiolæ.

Item præfatus Dominus Comes XV. Novembris equitavit Bertinorium.

Item die XX. Novembris idem Comes equitavit ad Civitatem Forlivii, ubi ingens honor eidem factus exstitit.

B Item die XXIII. Novembris se transtulit Castrum Carium, & ibi stetit aliquibus diebus.

Item die XI. Decembris. Idem Dominus Comes separavit se de Castro Cario, & ivit Imolam, eundo per devia, & non per stratam publicam, nec voluit ingredi Civitatem Faventiæ.

Item die XIX. Decembris. Dominus Malatesta cum parte sua de Arimino, & potentatu ac exercitu magno eques & pedes, unumcumque congregatis in ipsa Civitate, violenter expulit aliam partem de ipsa Civitate, occidendo, & vulnerando multos. Inter quos mortuus est Ugulinus, qui dicebatur Cignatta,
C quondam Domini Parcitatis, & Mostatius, & plures alii.

Item die XX. Decembris. Dictus Dominus Comes discessit ab Imola, & ivit Ravennam.

Item die XXIII. dicti mensis. Equitavit Ariminum, & ibi stetit multis diebus, & exinde se transtulit ad Marchiam.

Anno Domini MCCLXXXXVI. die XIII. Martii. Dominus Maghinardus prædictus cum aliquibus militibus & peditibus de populo Faventiæ se transtulit ad Castrum Calamelli, & violenter acceperunt ipsum Castrum, salvis personis & rebus pro illis, qui erant in Turri.

Item die prima mensis Aprilis. Magnificus Dominus Petrus de Abate Marchio Ferrariæ
D Patruus, & Dominus Manlosius Comes Montisfeltri, & comitiva de Civitate Aretii se convenerunt in unum in Civitate Faventiæ unà cum militibus & populo Civitatis Cæsenæ, & Forlivii, & Dominus Maghinardus Paganus cum suis fidelibus, & Dominus Anselmus Potestas, & Dominus Neapolione Capitaneus Civitatis Faventiæ cum militibus & populo ejusdem Civitatis, & cum eorum exfortio undique congregato. Dicta die exeuntes Civitatem, equitaverunt usque ad flumen Rasaulæ, seu Santerni, quod est prope Civitatem Imolæ, quod etiam propter inundationes aquarum & pluvias multas erat altum, latum, & profundum, ita quòd transiri non poterat
E sine periculo personarum & equorum.

Ex adverso autem in Civitate Imolæ congregati erant quatuor millia peditum armati de Bononia, & multi alii de Comitatu Imolæ, & exteriores de Faventia, & milites de Quarterio Portæ Sancti Petri de Bononia, & comitiva de Imola, qui omnes congregati erant in ipsa Civitate; & quamcitò intellexerunt, eorum adversarios fore supra dictum flumen, statim traxerunt ad Renatia ipsius fluminis, ad impediendum transitum eorum. Decrescendo itaque flumine ipso, milites ipsum flumen intraverunt, & faciebant quasi unam Clusam in aqua; ita quòd plures per ipsam aquam

ficut melius potuerunt transitum faciebant. Quamcitò verò Bononienses illos transisse viderunt, terga in fugam dederunt, & illis intrantibus Civitatem Imolæ, multos ceperunt, & vulneraverunt, ac perimerunt. In Platea verò Imolensi multis ex ipsis Bononiensibus congregatis, dum non possent substinere impetum illorum, reduxerunt se in Palatio Communis Imolæ, ubi inclusi fuerunt. Et tamdem dum viderent, se ibi non posse tenere, nec ipsorum impetum substinere propter ignem positum in ipso Palatio, reddiderunt se dicto Domino Maghinardo, & sic omnes capti fuerunt; & dicitur, quod illic capti fuerunt duo millia & ultra cum illis, qui tunc erant in dicta Civitate Imolæ. Et sic ipsam Civitatem ad suum dominium liberè habuere, & eam munierunt, faciendo foveas, & steccata, & reposuerunt in ipsa Civitate partem Ghibellinorum de Imola. Et Alidoxius, & Litus ejus frater cum eorum amicis. Similiter etiam & Dutiam acceperunt, & munierunt, & electus fuit Potestas Imolæ Dominus Caza de Castello.

Eoque tempore Communitates Cæsenæ, Forlivii, Faventiæ, Imolæ, Bagnacavalli, Exteriores de Ravenna, de Arimino, & Bertinorio cum eorum amicis fecerunt societatem cum Domino Azzone Marchione Ferrariæ, & Commune Mutinæ, Regii, & Ferrariæ, & parte Lambertatiorum de Bononia; & sic inter eos exstitit ordinatum. Supradicta die prima Aprilis idem Dominus Marchio cum maximo ornamento munivit Castrum Vignolæ, Bazani, Savignani, & Spilimberti: quæ sunt Castra in confinibus inter Bononiam & Mutinam positis.

Eo tempore occasione prædictarum novitatum, quæ in Comitatu Imolæ acciderunt, Cattanei de Saffadello dereliquerunt ipsum Castrum propter timorem Domini Maghinardi; & Comites de Cunio similiter reliquerunt Castrum Cunii æquatum & destructum per fideles dicti Comitis Maynardi, & similiter Saxadelli pro Faventia.

Eodem tempore Comites de Castro Cario volentes redire & morari in domibus eorum, quæ erant in Rocha & Girone de Castro Cario, quæ Comites Romandiolæ eis acceperant, & in ipsis erant custodes deputati per præfatum Comitem, cum auxilio Communis & Amicorum suorum de Forlivio, & Faventiæ, castramentati sunt supra dictum Gironem & Rocham, & cum manganis & aliis opportunis dictam Rocham & Gironem cum obsidibus intus existentibus recuperaverunt die III. Maji.

Item eodem anno XI. Maji. Commune Faventiæ fecit exercitum generalem supra Castrum Baccagnani, quod erat Francisci de Manfredis. Fecerunt apponere tres manganos, castella, & vias coopertas ad ipsius expugnationem, in quo steterunt diebus XVII. Tamdem illi, qui erant intus, dederunt se pactis, salvis eorum rebus & bonis, & Castrum ipsum reddidere, & illud penitus fuit ruinatum & destructum.

Item die III. Junii. Super Territoriis Faventiæ, & Imolæ venerunt tempestates cum mirabili grandine existente in grossitudine, ut est ovum.

Item sub eodem anno die VI. Junii. Sicut ordinatum fuerat, Dominus Azzo Marchio Estensis cum militibus & populis Civitatum Mutinæ, Regii, & exercitibus suis militum & peditum, in Comitatum Bononiæ equitaverunt ad Terram Crespellani, & antea miserunt suos cursores, versùs Bononiam se transferentes usque ad Burgum Panicalis. Ex alia parte Dominus Franciscus frater prædicti Domini Marchionis cum Communi, & hominibus Ferrariæ, & cum ejus potentia in Comitatum Bononiæ equitaverunt ad Terram Peolæ, & Alteduni, per illas Villas incendendo & comburendo domos, & capiendo homines & animalia, & damna plurima inferendo. Item ex alia parte Dominus Comes Galixius de Montefeltro, & dictus Maghinardus Paganus Capitaneus Generalis guerræ cum eorum potentia de Faventia, Forlivio, & Imola, & Cæsena, in Comitatum Bononiæ equitaverunt supra Castrum Sancti Petri ad Terras Lignani, Vidriani, Fraxenati, & Galegati, domos comburendo per illa Loca, prædando & capiendo homines & animalia, & etiam ad Terram Medicinæ, & per illas contratas, ita quòd existimatum publicè tunc fuit, quod ultra duo millia domorum in illa die per Comitatum Bononiæ combustæ fuerunt.

Item eodem anno. Domino Maghinardo significatum exstitit, quod ipsius inimici abstulerant Castrum Stifunti sub proditione: quo intellecto, militiam & Amicos illico convocavit, & ad dictum Castrum festinanter equitavit, ubi invenit Paganum fratrem suum cum magno exercitu, coadunato ex multis partibus, & acriter prœliantes invicem, cæsus fuit Ugulinus, alias l'Abbate, frater Domini Maghinardi, & plures alii; & illi, qui introgressi fuerant, exire sine periculo non poterant personarum suarum. Stetit ibidem exercitus usque ad diem sequentem, & ordinato eo die prœlio, post prandium per vim & prœlium maximum captum fuit ipsum Castrum, & omnes, qui erant in dicto Castro, capti & mortui fuerunt. Inter quos peremti XI. & capti XXXIV., & mortuus fuit Zonolus quondam Ugonis de Saffadello.

Item eo anno die Dominico XV. mensis Julii. Equitaverunt Milites & Populares de Ravenna, de Arimino, de Cervia, & de Bertinorio cum multis aliis Militibus & Amicis de Marchia venientibus Forlivium. Nam Commune Forlivii erat tunc in exercitu supra Castrum-Novum, & illi fecerunt æquari de fossis, & de steccatis dirui, & de ripis similiter, ita quod equites & pedites possent absque difficultate ire ad occupandum ipsam Civitatem. Et euntibus ipsis in dicta Civitate, multos mactaverunt. Inter quos mortui fuerunt Dominus Theudericus de Ordelaffis, & Dominus Johannes de Argugliosis. Ad dictum vero rumorem traxerunt Scarpetta filius olim Domini Thebaldi de Ordelaffis, & multi alii, & Dominus Maghinardus, & Dominus Comes Gallisius, qui cum dicto exercitu separabant se à dicta obsidione Castri-Novi, & veniebant Forlivium, ita se adoperavere, quod Civitatem ipsam recuperarunt, expellentes dictos Ravennates, & illos, qui cum eis venerant; & multi capti sunt, & occisi fuerunt, videlicet Dominus Raynerius de Calbulo, & Johannes ejusdem frater, & alii plurimi.

Dominus Marchexinus Domini Johannis de Argugliosis de Forlivio intravit pro Potestate Faventiæ prima die Septembris.

Eodem anno die XXIII. Septembris. Præfatus Dominus Maghinardus Capitaneus Gene-

neralis cum Militia, & Populo Civitatis Forlivii, Faventiæque, ivit Imolam, & congregatis amicis suis equitavit ad Massam Lombardorum, & super ipsam posuit exercitum generale; in quo exercitu fuerunt Milites quadringenti Domini Azzonis Marchionis Ferrariæ; & stetit ibidem exercitus octo diebus continuis.

Item eodem anno. Supervenit in Civitate Faventiæ Dominus Maxinus de Piperno frater Cardinalis Domini Petri de Piperno Legati Apostolicæ Sedis, qui Dominus Maxinus Comes Provinciæ Romandiolæ mandavit, ut dictum exercitum separari deberet, & misit ad ipsum exercitum Mariscalchum suum dicta de causa die secunda Octubris; & intraverat die XXVII. Septembris.

Et dicta die Milites, & Populus Bononiæ equitaverunt Imolam, & per vim acceperunt, & intraverunt Burgum Portæ Alonis, eundo versùs Portam ipsius Civitatis cum plaustris, super quibus ferebant pontes constructos de assidibus de abete denodatis cum ferramentis, causa projiciendi supra foveam Civitatis; & super ipsis introitum facere ordinaverant, occupando ipsam Civitatem. Quod facere nequierunt, immo aliqui ex ipsis mortui sunt & capti. Ipsi vero Bononienses nequiter spoliarunt Locum Sororum Sancti Stephani, qui erat in dicto Burgo, bonis suis omnibus & alienis. Tunc enim nova de eis transmissa fuerunt ad Campum, ipsa die Martis, & factis aciebus Militum & peditum, viriliter Imolam perrexerunt, animo & intentione prœliandi cum Bononiensibus præmissis, si eos invenissent. Sed ipsi jam insalutato hospite recesserunt, relinquentes currus, pontes, scuta, & multas res, quæ illuc detulerant: quæ res non ad parvam ignominiam sibi cessit.

Eodem anno, & die XX. Octobris. Dominus Maxinus Comes Romandiolæ separavit se de Civitate Faventiæ, dicendo se velle ire Venetias, & accessit Ravennam. Quæ quidem Civitas tunc inimicabatur Civitatibus Faventiæ, Forlivii, Cæsenæ, & Imolæ.

Et Dominus Petrus de Piperno Cardinalis, & Legatus, qui erat Bononiæ, separavit se de ipsa Civitate tunc, & ivit Florentiam.

Item eodem anno die Martis VI. Novembris. Dominus Maghinardus Capitaneus præfatus cum CCCC. Militibus & peditibus II. millibus bonis, & bene armatis equitavit versùs Civitatem Ferrariæ, eundo Mutinam in auxilium Domini Marchionis Azzonis, quoniam Commune Bononiæ cum omni sua potentia equitaverat, & posuerat suum exercitum supra Castrum Bazanum, quod idem Marchio fecerat muniri ac fortificari, & ipso Castro reclusi erant CCCC. equites, & mille pedites. Tandem quia illi de dicto Castro non habebant victualia, immo oportuit eos comedere carnes equorum tribus diebus, salvis personis & rebus eorum, Castrum Communi Bononiæ consignarunt.

Anno Domini MCCXXXXVII. & die XXVIII. mensis Decembris. Illustris Dominus Gallasius Comes Montisfeltri, & Dominus Maghinardus Capitanei Generales in Provincia Romandiolæ pro Communitatibus Cæsenæ, Forlivii, Faventiæ, Imolæ, Castricarii, & Bagnacavalli, & eorum complices, & Ambasciatores solemnes ipsarum Civitatum, & Terrarum ultra Padum, ad Parlamentum iverunt, & ad conferendum, & colloquium similiter habendum cum Domino Azzone Marchione Estensi, super tractandis & ordinandis eorum negotiis, & Amicorum suorum, & redierunt die ultima Decembris.

Eodem anno. Electus fuit spectabilis vir Dominus Ugutionus de Faxola in Capitaneum Generalem Guerræ pro Civitatibus Cæsenæ, Forlivii, Faventiæ, & Imolæ, & adhærentibus earum, & venit Forlivium die XXI. Februarii, & deinde Faventiæ, & Imolæ.

Eodem Millesimo. Intravit Regimen Civitatis Faventiæ pro Potestate Dominus Ordelaffus de Ordelaffis.

Item eodem anno die II. Maji. Præfatus Dominus Uguzonus de Fazola Capitanius, Dominus Ordelaffus Potestas, Dominus Maghinardus Capitaneus Faventiæ, & Imolæ cum Militibus & peditibus, & omni ejus potentia equitaverunt ad Terram Lugi, Comitatus Imolæ. Et statim ipsa die incœperunt munire Castellare vetus Lugi, ipsamque Terram Lugi magnis foveis, & cum valido steccato muniverunt ad honorem Summi Pontificis, Romanæque Ecclesiæ, & Archiepiscopi Ravennatis.

Item eodem die XII. Maji. Supradicti Domini cum eorum exercitu equitaverunt ad Civitatem Imolæ, ibique congregaverunt magnam quantitatem equitum & peditum, & equitaverunt versùs Castrum Sancti Petri in Comitatu Bononiæ usque ad Sanctum Stephanum in Quaterno, & super strata usque ad Varignanam, prædando, homines capiendo, & aliquos occidendo, & prædam magnam de animalibus faciendo, & Imolam conducendo. Et demum die sequenti venit exercitus Civitatis Aretii in quantitate equitum ducentorum, proborum virorum. Et etiam Dominus Gallasius Comes Montis Feretri Capitaneus Civitatis Cæsenæ cum Militibus ipsius Civitatis, & optima quantitate peditum; similiter & de Forlivio, & de Castro Cario, se congregantes in Civitate Imolæ. Illi vero de Bononia tam Milites quam Populus venerunt ad Castrum Sancti Petri, ibique castramentati sunt. Item die sequenti equitavit prædictus Maghinardus cum quantitate militum & peditum ad Locum, ubi dicitur Aquania; & Castellare Antiquum, ubi erat Plebs Aquaniæ, fecit muniri & fortificari ex bonis foveis, & steccato valido, posuitque ibi eques & pedites ad custodiam faciendam ad hoc, ut Commune Bononiæ non haberet viam ad mittendum subsidium illis, qui morabantur in Castro Massæ Lombardornm.

Item die Veneris sequentis tunc supradicti Domini Capitanei cum toto eorum exercitu in Civitate Imolæ congregato equitum & peditum, & balisteriorum exeuntes ipsam Civitatem, perrexerunt versùs Castrum Sancti Petri, ubi erant Populus & Militia Civitatis Bononiæ, feceruntque tres acies militum & peditum, & unam aciem validissimam, quam antecedere faciebant ad incipiendum prœlium cum adversariis; & miserunt nuntios suos ad Bononienses, significantes eis, quod parati erant prœliari cum eis in bello. Qui quidem penitus renuerunt, & posuerunt acies eorum usque ad Locum, ubi dicitur Toscanella. Et tubicinæ ac tamburi iverunt sonando usque ad flumen Sellaris, ubi Bononienses castramentati erant; & eorum acies militum & peditum ibidem posuerunt supra ripam fluminis Sellaris ab occasu Solis; quibus omnibus sic per-

peractis, supradicti Romandioli revolventes acies eorum magnifice cum astutia Imolæ rediere. Quod ad dedecus & verecundiam Bononiensibus successum exstitit.

Ipsis namque diebus dum Papa Bonifacius esset Romæ, ponderari fecit æris, argenti, & auri magnam quantitatem; & firmatum fuit, quod fuerunt salmæ LXXX. à mulis & equis, mittendo ea in Campaniam ad Ananiam, unde fuerat oriundus. Quibus Stephanus filius Domini Johannis de Columna se opponens, in transitu derobavit eos, & accepit omnes prædictas salmas. Quibus auditis à præfato Papa iratus mandavit Cardinalibus de Columna, videlicet Domino Jacobo, & Domino Petro, ut effectualiter taliter procurarent, quod omnia ablata restituerentur. Quod factum exstitit. Insuper occasione dicti excessus Papa præfatus processum fecit contra illos de Columna, privando omnes de dicta Domo tam Laycos, quam Clericos, omnibus Beneficiis, & Privilegiis Ecclesiasticis, & illos Cardinales à Cardinalatu, & ut in perpetuum non possent ad illud, nec ad aliquod aliud Ecclesiasticum Beneficium, vel honorem admitti. Faciens insuper contra eos, & eorum Castra & Loca, exercitus, & processus mirabiles, & potentes, & Constitutiones, & multa Jura nova contra eos. Qui quidem Domini de Columna procedentibus temporibus, præsertim tempore Clementis Papæ V., fuerunt omnes restituti ad honores, & dignitates, & bona eorum.

Item Dominus Maghinardus misit ad fideles suos, ut deberent se congregare, & ire ad dandum guastum super bladis illorum de Tauxignano. Et dum essent ad faciendum dictum guastum, & bona depopulandum, illi de Tauxignano, qui in dicto Castro erant, exierunt foras eques & pedes, insultantes illos viriliter, ponendo eos in fugam, capiendo & occidendo ex eis multos, ultra homines sexaginta.

Cujus occasione idem Dominus Maghinardus vehementer conturbatus cum fidelibus, & amicis suis de Faventia & Imola, equitavit, & exercitum posuit circa Castrum Gagii, quod erat Uguzonis de Sassadello. Ibique fecit fieri duas coopertas, & manganum, & stetit in ipso exercitu à die penultima Junii usque ad diem VIII. Julii. In quo die illi de dicto Castro ad mandata sua devenere, & salvis eorum personis & armis, quæ portare potuerunt, recesserunt: Et fecit ipsum Castrum dirui & æquari, penitusque destrui & comburi.

Anno Domini MCCLXXXXVIII. Malvixinus Comes de Bagnacavallo equitavit cum potentia sua equitum & peditum in Comitatu Imolæ, & fecit magna incendia domorum & albergorum propter inimicitiam, quam habebat cum Comitibus Cunii.

Item de mense Maji Comes Conradus de Montefeltro occisus fuit à fidelibus suis in Castro suo Petræ-rubeæ, & cum eo occisi sunt fratres ipsius Conradi Dominus Philippus, & unus filius, & una soror.

Die XVIII. Junii militiæ de Faventia equitaverunt Imolam, pro eo quare Bononienses venerunt juxta Imolam, causa inferendi eis guastum.

Anno Domini MCCLXXXXIX. de mense Aprilis convenerunt se in Civitate Faventiæ in præsentia Regiminis Faventiæ, & etiam Imolæ, Ambasciatores Domini Matthæi de Vicecomitibus Capitanei Mediolani, & Domini Alberti de la Scala Domini Civitatis Veronæ, & Dominorum Azzonis, & Francisci Marchionum de Ferraria, & Communis Bononiæ, causa tractandi concordiam inter Bononienses Intrinsecos, & Extrinsecos, & super aliis, quæ habebant in mandatis.

Frater Angelus de Faventia Prior Fratrum Prædicatorum cum Octolino de Mandello practicant concordiam & pacem inter Commune Bononiæ, & illos de Provincia Romandiolæ, qui tenebant partem Lambertatiorum extrinsecorum de Bononia. Contigit, quod occasione dictæ practicæ factæ in Monteregio cum Ambasciatoribus Cæsenæ, Forlivii, Faventiæ, Imolæ, una cum Domino Galexio, & Domino Maghinardo, conclusa & facta fuit pax ex utraque parte, & mercatores exinde transiverunt hinc inde per totam Provinciam tute & secure absque aliquo impedimento.

Anno prædicto die IV. mensis Julii Rex Carolus, & Domnus Jacobus Rex Aragonum cum eorum exercitibus, & manu potente gentium de Janua, & Catalonia, & Francia, & etiam aliunde, armata manu in galeis & lignis in mari Regni Apuliæ bellum navale maximum adinvicem commiserunt, una cum gente & Armata Regis Federici de Sicilia, ita quod gentes ipsius Regis debellatæ, cæsæ, & fugatæ fuerunt in maxima quantitate.

Exinde vero non per lapsum multorum dierum in hisdem partibus fuit ingens conflictus & prœlium de gente Regis Caroli, quæ fuerunt debellatæ, & captæ, & mortui in numero infinito per dictum Regem Federicum, & gentem ejus.

Item eodem anno præfatus Dominus Jacobus Rex Aragonum separavit se à societate dicti Regis Caroli, pro eo quia Dominus Papa Bonifacius noluit sibi dare stipendia, quæ sibi promiserat.

Item eodem anno dum Domini de Columna de Urbe Romana propter eorum inobedientiam essent per Summum Pontificem condemnati, & excommunicati, & tamquam Hæretici & Sismatici repulsi usque in quartam generationem, tam descendentium, quam collateralium utriusque sexus, & privati omnibus eorum bonis, juribus, ac Privilegiis, tam Laycatus, quam Clericatus; & aliqui ex eis venissent in Provincia Romandiolæ ad quoddam eorum Castrum nomine Montem-Veclum supra Forlivium in Montanis; & per literas ipsius Domini Papæ directas ipsis Forolivienfibus, & Faventinis, ac per universum Orbem ipsi Columnates essent excommunicati; & ut rebelles Ecclesiæ, ac Hæretici evitandi, & repellendi: Volentes Domini Maghinardus Capitaneus Communitatum Forlivii, & Faventiæ, & Gallassus Capitaneus Civitatis Cæsenæ, secundum voluntatem & mandata Domini Papæ persequi præmissos Columnates, cum eorum potentia dictarum Civitatum fecerunt exercitum ad supradictum Castrum Montis-Vecli, & demum ipsum Castrum cum omnibus eorum viribus ad ipsorum mandata habuerunt, ponentes in ipso Castro bonos, & fidos custodes, qui Castrum ipsum diligenter custodirent, donec à Domino Papa aliud haberent in mandatis, quid de ipso fieri deberet.

Item de mense Decembris anni MCCC. Fuit maximus conflictus, & magna strages de gente Regis Caroli in Provincia Siciliæ.

Anno supradicto Veneti cum Januensibus Mari Adriatico apud Insulam Curzulam navali prœ-

prœlio pugnant. In qua Veneti habebant naves LXXXXVI., & Januenses LXXVIII. Veneti vero superati fuerunt, ubi maxima strages mortuorum tam ferro quam aqua, & multi captivi ducti fuerunt Januam, & pie tractati. Altero anno Veneti pacem obtulerunt conditionibus æquis; & pax facta est inter Januenses, & illos, & Pisanos, & captivi Pisanorum relaxati fuerunt.

Eo anno Guido dictus Butixella primogenitus Johannis primogeniti Pinamontis, caput populi Mantuani, accepto præsidio equitum ab Alberto de la Scala Capitaneo Veronæ, & expulsis Urbe Mantua patruis Bardelono & Tayno fratribus, dominium Urbis Mantuæ potitus est.

B Eodem anno Albertus Dux Austriæ Rodulfi Cæsaris primogenitus, peremto Andulfo in prœlio, illi successit in Regno. Qui anno sequenti Legatos misit ad Bonifacium Papam, dicens se velle accedere ad Sedem Apostolicam, suscepturus juxta morem debitum Coronam Imperii. Quibus Papa respondit, illum non esse electum legitime, & indignum Imperio, qui adversus Dominum suum scelere bellum commoverat, ac proditione occiderat.

Anno Domini MCCC. Indulgentia peccatorum à pœna & culpa facta fuit per Bonifacium Papam omnibus fidelibus Christianis visitantibus diebus XV. singulis Basilicas Apostolorum Petri & Pauli in Urbe.

C Eo anno Carolus Sine Terra frater Regis Franciæ mandato Papæ venit in Italiam, & fuit Florentiæ.

Eo anno Blanchi expulsi fuerunt à Florentia per Dominum Muxattum, & per Cursum Donadum, vigore præfati Domini Caroli Sine Terra fratris Domini Regis Franciæ.

Eo anno Carolus Sine Terra venit Bononiam, & ibi novos milites fecit. Et primo Dominum Jacobum de Bazaleriis, & Dominum Jacobum de Thebaldis, & Dominum Philippum de Axinellis, & Dominum Pellegrinum de Gallutiis in Ecclesia Sancti Dominici.

D Eodem anno MCCC. debellati, cæsi, & fugati sunt Soldanus, & Saraceni in damnum & præjuditium ipsorum à Rege Tartarorum, & Armeniæ, & peremti sunt in eo bello centum millia ex Saracenis, & maxima multitudo aliorum. Et Reges præfati recuperaverunt Hierusalem, & Sepulcrum Domini, & multas Terras, quas tenebant Saraceni in præjuditium & dedecus Christianorum. Et in die Epiphaniæ Domini fecerunt solemniter celebrari in Hierusalem ad gloriam Christi; & Rex Tartarorum fecit se baptizari cum gente sua. Et dicebatur, quod dicti Reges in dicto prœlio habuerunt secum ultra mille milliaria equitum, & infinitam populorum & innumerabilem comitivam.

E Item dicto anno Dominus Maghinardus Capitaneus Civitatum Forlivii, Faventiæ, & Imolæ, habuerunt ad eorum mandata Castrum Linarii supra Imolam, quod erat Alidoxii de Massa, circa quod steterunt in obsidione ultra duos menses. Habebant autem manganos IV. projicientes die noctuque lapides; & dum vellent dare prœlium, submiserunt ipsum Castrum, salvis personis, & bonis, & ipsum Castrum fecerunt æquari, & penitus destrui die XXI. Februarii.

Eodem anno factus est Comes Provinciæ Romandiolæ, & Civitatis Bononiæ in temporalibus & spiritualibus Dominus Matthæus de Aquasparta Cardinalis Episcopus, qui venit ad Civitatem Bononiæ, ubi stetit pluribus diebus.

Exinde venit Imolam die Mercurii VII. Decembris, & die IX. Decembris venit Faventiam, ubi consecravit unum Episcopum in Ecclesia Beati Petri Apostoli, & inde se transtulit die XII. Decembris idem Comes Forlivium.

Anno Domini MCCCI. die Veneris XIV. Februarii supradictus Dominus Cardinalis Comes Romandiolæ, dum esset in Civitate Ravennæ, fecit Parlamentum generale in loco, ubi dicitur Capazosia: qui locus est in confinibus Districtus Faventiæ, & Districtus Ravennæ. Et in ipso Parlamento fuerunt Domini Federicus Comes filius Comitis Guidonis de Monte Feltro Capitaneus Cæsenæ cum Ambaxiatoribus ipsius Civitatis, Dominus Maghinardus Paganus Capitaneus Civitatum Forlivii, Faventiæ, & Imolæ cum Ambaxiatoribus ipsarum. Et ibidem proposuit de faciendo pacem & concordiam generalem, & specialiter in dicta Provincia Romandiolæ.

Eo verò anno Marchio de Ferraria congregavit maximum exercitum militum, peditum, & balistariorum undecumque: propter quod Commune, & Populus Bononiæ timens, ne ipse Marchio vellet aliquid innovare in præjuditium Communis Bononiæ, similiter fecit maximum exercitum militum, & peditum, & fecit venire ad Civitatem Bononiæ omnes de Comitatu Bononiæ, & requisiti fuerunt ex parte populi Bononiensis, Forlivienses, & Faventini, ac Imolenses cum eorum complicibus, ut se unirent cum Communi Bononiæ, vigore conventionis adjuvandi factæ ad invicem. Qui dicta de causa iverunt Bononiam, & facti sunt Syndici à præfatis Communitatibus cum Ambasciatoribus solemniter faciendis. Et die Jovis ad petitionem Populi, & Communis Bononiæ iverunt Imolam CC. milites de Faventia die Sabbati VI. Aprilis, & centum postea Communis Faventiæ iverunt Imolam, & ibi steterunt in Civitate Imolæ. Et die Veneris equitaverunt Imolam milites de Faventia, deputatis aliquibus ad custodiam Civitatis Faventiæ. Et exinde equitaverunt omnes prædicti milites, qui erant Imolæ, versùs Civitatem Bononiæ, ubi honorificè recepti fuerunt, & ibi steterunt usque ad diem Lunæ. Et demum equitaverunt omnes prædicti; & milites de Faventia exierunt de Civitate Bononiæ, & redierunt Faventiam propter rumores, quos audiverunt esse in Civitate Faventiæ. Et in Civitate Bononiæ contracta fuit Societas & Liga cum solemnitatibus opportunis inter Commune Bononiæ, Imolæ, Faventiæ, Forlivii, & amicos, & complices eorum, & Pistorienses Intrinsecos, & Blancos de Florentia. Et factæ fuerunt promissiones hinc inde per Syndicos speciales uniuscujusque Terræ.

Item eodem anno creati sunt Potestates Civitatis Faventiæ Dominus Franciscus quondam Domini Thebaldi de Ordelaffis, & Dominus Lambertuccius quondam Johannis de Argugliosis, omnes de Forlivio.

Item eodem tempore convenerunt ad invicem in Civitate Faventiæ Ambasciatores solemnes de Civitate Bononiæ, Imolæ, Forlivii, Blancorum exteriorum de Florentia, & Civitate Pistorii, & eorum sequacium, & ibidem

dem

dem pluribus diebus steterunt, & fecerunt eorum ordinamenta pro Liga, & Societate sua tutanda, & defendenda. Et elegerunt unum Capitaneum Generalem totius Ligæ, & Societatis prædictæ. Qui fuit Dominus Salinguerra quondam Petri Taurelli nati Domini Salinguerræ de Ferraria, & idem Capitaneus venit Faventiam die 27. Aprilis, & die II. Maji juravit.

Anno Domini MCCCII. Terræmotus maximi fuere in Creta. Mare Adon concussum est, ut aquas Maris impulerit in Civitatem Candiæ tanto impetu, ut omnia ædificia straverit, & homines ferè omnes occiderit; mox retro cessit ex Portu illo, & ubi aqua profunda erat, arenæ fundi oculis hominum paruerunt aperte. Concussit etiam Terræmotus ille totum Adriatici Maris sinum.

Eodem anno Papa Bonifacius in Urbe Romana existens in pleno Concistorio confirmat Electionem factam per Principes Alamanniæ de Domino Alberto Duce Austriæ in Imperatorem Romanum, & hoc die ultima Aprilis cum consensu omnium Cardinalium; & statutus est ei terminus ad accipiendam Coronam usque ad Festum Sancti Michaëlis.

Eo anno Bonifacius Papa in Patria sua Anania, studio Philippi Regis Franciæ captus fuit. Post paucos dies relaxatus, venit Romam, & mansit apud Sanctum Petrum. Post modicum tempus tabescens animo propter illatam sibi injuriam moritur. Sepultus est apud Ecclesiam Beati Petri in sumtuoso Sepulcro, quod dudum sibi paraverat.

Eo anno Dominus Maghinardus de Soxenana Capitaneus Imolæ, & Faventiæ occubuit in Civitate Imolæ.

Anno Domini MCCCIII. Benedictus Papa Octavus Trivisanus Ordinis Prædicatorum successit Bonifacio Papæ, & sedit mensibus novem in Papatu. Vacatio Sedis Apostolicæ mox longa exstitit.

Anno MCCCV. Clemens Quintus Papa ordinatur per fraudem, ut dicitur; nam electus fuit à Cardinalibus inclusis credentibus, excepto uno, qui fraudis conscius erat, ipsum mortuum esse. Erat enim Archiepiscopus Burdigalensis. Hic Clemens præsentata electione, Papatum assumsit.

Hic Jacobum, & Petrum de Columna de Cardinalatu privatos per Bonifacium pristinæ restituit dignitati.

Hic ad instantiam Philippi Regis Franciæ deposuit Ordinem Sanctæ Mariæ de Templo; & capti fuerunt Magistri eorum, & alii quidam igne cremati; & opes illius Ordinis contulit Ordini Hospitalis Sancti Johannis Hierusalem, sed non gratis, ut dicitur.

Hic confirmavit electionem Henrici Imperatoris venaliter, ut fertur, deditque sibi Cardinales, qui eum coronarent Romæ coacte; mox destitit ab omni favore præstando eidem, & in opposito Provinciam submisit Regi Roberto.

Eo anno Pars Blanca ingressa est Florentiam, & ibi magni rumores, & combusserunt multas de utraque parte domos.

Anno Domini MCCCVI. Civitas Mutinæ defecit dominio Marchionis Azzonis, præsidente in dicta Civitate pro Marchione Azzone, Fulcerio de Calbulo Foroliviensi.

Eo anno Civitas Regii simili modo renuit dominium Marchionis Azzonis cum omnibus Castellis, excepto Razolo, quod traditum fuit Capitaneo Populi Mantuani.

A Anno Domini MCCCVI. adversus Mapheum de Vicecomitibus Capitaneum populi Mediolanensis, Cremonenses, Placentini, Papienses, & alii plurimi Urbium vicinarum iverunt Mediolanum, securitate facta, præfecto sibi Duce Alberto de Scottis de Placentia, & conjunctis sibi illis de Turre, qui eo tempore exulabant, copiosum duxerunt exercitum in agrum Mediolanensem; & Turriani tunc Mediolanum occupant, Mapheo excluso, qui dudum postea exulavit, donec ab Henrico Imperatore in Patriam traductus est.

Eo anno incendia Bononiæ, rumores, deprædationes factæ sunt. Tunc capti, & retenti sunt Dominus Bornius de Samaritanis, B & Romeus de Pepulis diu in carceribus.

Eodem anno Commune Florentiæ, & Lucæ cum eorum amicis, & Domino Carolo Sine-Terra fecerunt exercitum supra Civitatem Pistorii, quæ tunc tenebatur per partem Gibellinorum, & per Blancos de Florentia; & in ipso exercitu steterunt fere per XI. menses. Finaliter non potuerunt plus substinere ex penuria victualium; & ita facta concordia, salvis rebus & bonis, reddita fuit ipsa Civitas Communi Florentiæ; & Florentini se cum Lucanis concordarunt, quod medietas ipsius Civitatis foret supposita jurisdictioni Florentiæ, & alia medietas Communi Lucæ, & devastarunt muros, & duos Burgos de ea fecerunt, C quorum unus foret Communis Florentiæ, & alius Communis Lucæ: & quælibet ipsarum Civitatum dedit suam Potestatem ibidem.

Eo tempore magni rumores in Civitate Bononiæ fuerunt inter illos de parte Geremiorum. Nam ex illis aliqui appellabantur de parte Marchexii, & alii è contrario, qui tunc temporis in Civitate dominabantur; & dicta de causa plures de ipsis Marchixanis ad confinia transmissi sunt, & plures banniti, & domus destructæ. Et tempore procedente contigit, quod Marchexani assumserunt vires, ita quod acceperunt dominium ipsius Civitatis, & expellerunt illum Capitaneum, qui ibi tunc erat, D vocatum Dominum Lambertum Domini Salinguerræ de Ferraria. Loco cujus præpositus fuit Dominus Bernardinus de Polenta de Ravenna, & Capitaneus fuit deputatus Dominus Pinus de Rossis de Florentia, & multi de contraria parte transmissi ad confinia fuerunt. Et maximi rumores in illis temporibus in dicta Civitate intonuerunt.

Item supradicto Millesimo supervenit ad Civitatem Bononiæ Dominus Neapolionus Cardinalis Romanus, Apostolicæ Sedis Legatus, ubi stetit aliquibus diebus, qui volens concordare ipsos ad invicem non poterat, eo quod illa pars Marchexana multas injurias receperat ab alia parte, & sic incœperunt dominari, E & se vindicare: quæ omnia displicebant Domino Cardinali.

Nam accidit, quod quadam die Lunæ XXIII. Maji, multi de ipsa parte Marchexana armata manu insultaverunt ad Palatium Episcopatus Bononiæ, ubi hospitabatur idem Dominus Cardinalis, exclamantes fortiter: *Moriatur, moriatur proditor*, & frangentes januas. Tunc supervenit Dominus Bernardinus Potestas Bononiæ, & tamdem exstinxit rumorem, & ipsum oportuit à Civitate Bononiæ discedere cum tota ejus familia; & tamquam fugatus, timens de persona, per devia, & non per stratam publicam, se ad Civitatem Imolæ reduxit;

xit; & de rebus suis super mulis existentibus plurimæ derobatæ sunt per stratam; & dicta de causa multi à Civitate aufugerunt, qui fuerunt positi in banno, & domus eorum destructæ.

Item eodem anno Commune Forlivii, & milites Faventini equitaverunt ad Castrum Bertenorii, quod tunc dominabatur per Calbulenses de Forlivio; & propter malum dominium, quod faciebant in ea Terra, ipsi non voluerunt amplius eorum violentias substinere. Et hac de causa Forlivienses, & qui cum eis erant, ipsum Castrum per vim, & prœlium acceperunt. Verum tamen illi Calbulenses, cum eorum sequacibus in Gironem se reduxerant, & quia intus non habebant victualia, Communi Forlivii, salvis rebus & personis, se reddiderunt; & remansit totum Castrum cum fortiliciis sub dominio Communis Forlivii, & illi expulsi sunt exinde.

Eodem anno die XXI. Juniis, Dominus Neapolionus Legatus præfatus moram trahens in Civitate Imolæ, in pleno Concistorio, ubi erant Clerici & Laici, tam Cives, quam forenses, in maxima multitudine, suam excommunicationis tulit sententiam contra Commune Bononiæ, excommunicando Potestatem, & Capitaneum, Antianos, & Consules, Defensorem, & multos nominatim; & generaliter totam Civitatem, & ejus Comitatum, Ecclesiastico subposuit interdicto, nisi &c.

Eodem anno die II. mensis Augusti Dominus Pantaleonus Legatus venit ad Civitatem Ravennæ, & ibi benigne, & honorabiliter fuit receptus.

Item die II. Septembris accessit Faventiæ, & ex Roma missus ad Civitatem Forlivii, & stando in dicta Civitate, venerunt milites de Campania CCCL., & pedites centum, & ibi steterunt diebus X., & postea ivit Imolam.

Anno Domini MCCCVII. Ecclesia Laterani Romæ funditus cremata est incendio ex ædibus, quæ confestim restaurata est operibus virorum, & mulierum devotione multiplici.

Eodem anno Comites de Panigo, & sui sequaces repulsi fuerunt tamquam rebelles de Civitate Bononiæ.

Eo anno Mostarda de Comitibus de Panigo magnus Capitaneus gentium armorum, magnanimus, & gloriosus, & acerrimus in militaribus armis, truncato capite injuste in Platea Communis Bononiæ, ex proditione Artusii de Munzono de Comitatu Bononiæ, obiit.

Eodem anno Bononienses habuerunt Castrum Nonantulæ de Comitatu Mutinæ à Cattaniis, & hominibus dicti Castri per tria millia librarum Bononinorum, chartis plenis & apparentibus exinde confectis.

Eodem anno Bononienses miserunt ducentos equites ad muniendum Castrum Lughi de Comitatu Imolæ, & ad instantiam Domini Guidonis Ram, & Bernardini Cosparii de dicto loco, & Comitis Bernardini de Cunio, & Comitis Guidonis de Valbona.

Anno Domini MCCCVIII. Azzo Marchio Estensis Tyrannus, perdito dominio Mutinæ ac Regii, in cruciatibus corporis, & languoribus animi in Oppido Estensi moritur in exitu mensis Januarii. Corpus ejus à Fratribus Prædicatoribus compositum in dolio pleno milio clam delatum est Ferrariæ, & in Loco ipsorum sine honore funeris conditum.

Eo anno Calendis Maji. Albertus Rex Germaniæ Imperator dictus à filiis fratris ejus occiditur gladio.

Friscus, quem Azzo Marchio, ut natum exaltaret, ex muliere conjugata genitum, favore aliquorum Ferrariensium dominium Ferrariæ occupavit, quod tenuit usque in diem quintum Septembris.

Magister Ordinis Sanctæ Mariæ de Templo, ac multi Fratrum ejus, delati à Philippo Rege Franciæ, eò quòd turpiter viverent, capti sunt in Ferraria, jussu Clementis Papæ Quinti, & eorum bona sequestrata sunt ubique. Et Ordo Templariorum absolvitur à dicto Papa in Concilio celebrato apud Viennam, ubi interfuit Rex Franciæ cum filiis, & multis Baronibus.

Populus Ferrariæ, auctore ipsorum Episcopo Guidone, jugum servitutis Marchionis Estensis abjecit. Et Friscus, qui dominium Ferrariæ occupaverat, latitavit apud præsidium Venetorum, quod ad se vocarat contra eos, qui adversùs eum exercitum duxerant, & Arcem Castri Thedaldi Venetis tunc tradidit. Post hoc cum Populus Ferrariæ Arcem à Venetis peteret, nec daretur, orta est seditio subito. Tunc Veneti exeuntes, Regionem vicinam Arci incendunt, navibus suis per Padum discurrunt. Et fere naves omnes Ferrarienses incendio consumserunt. Inde bellum exortum est: utrique certant spiculis, ac machinis. Tamdem Cives Ferrariæ coacti pacem exposcunt, & obtinuerunt, habentibus Venetis Arcem, & Regimen Civitatis. Anno sequente mense Aprili Pax scinditur, & Ferrarienses collectis viribus Amicorum suorum de Bononia, & illorum de Polenta, viriliter Venetos impugnarunt.

Anno Domini MCCCIX. mensis Augusti. Quidam ex Venetis in dicto Castro Thedaldo inclusi Arcem deserunt, & nocte defugiunt. Mane facto, qui in Arce remanserant, illam dederunt Nuntiis Ecclesiæ, qui erant Ferrariæ, & cædes maxima facta fuit contra Venetos tunc repertos, tamquam contra damnatos per Ecclesiam. Eam Arcem gens Ecclesiæ munivit, & occupat Pontem, & Turrim imminentem Ponti, & Burgum Arci contiguum. Inde operâ & studio Dominorum de Polenta exercitum ducitur ad obsidendum Castrum Marcabò, quod Veneti tenebant in Districtu Ravennæ apud Sanctum Albertum: quod Castellum redditur intra mensem; salvis personis inclusorum exspoliatur, diruitur, & crematur.

Anno Domini MCCCX. Eclipsis Solis fuit mense Aprili hora diei decima.

Ferrariæ orta est seditio inter Populum, & Partem, quæ favebat Marchionibus, & Palatia Marchionum fuerunt igne cremata, & per Officiales Ecclesiæ residentes in Arce, multi ex popularibus Ferrariæ capti fuerunt, ex quibus circa XXVIII. in Platea suspensi sunt ad Furcas, aliquibus retentis, & pretio relaxatis.

Eo anno Provincia Romandiolæ recommendata fuit per Papam Regi Roberto, pro quo vênit Vicarius in Provincia Nicolaus Cazarolus, & post eum Gilibertus Catelanus, qui foveas Civitatis Forlivii æquavit. Et cepit Scarpettam, Pinum, & Bartholomæum de Ordelaffis, Fulcerium, & Nicolutium de Calbulo, & Dominum Marchexium, & Nerium de Argugliosis; sed Guelfos dimisit, & Ghibellinos retinuit.

Anno Domini MCCCX. Henricus de Lucem-

cemburgo Imperator electus in Italiam vênit mense Decembris. Papiam, & Mediolanum intravit pacificè, & exules in Mediolanum reduxit. Qui anno sequenti coronatus est Corona ferrea, & ejus fortiâ Guidettus de Turre expellitur Mediolano.

Imperator obsedit Brixiam exercitu maximo fere per menses quinque, Thebaldo de Brusatis, & suis sequacibus defendentibus Civitatem; qui in manus Imperatoris incidens crudeliter fuit occisus, & divisus in partes quatuor sine capite, & partes singulæ altis trabibus suspenduntur. Tamdem Civitas nimiâ rerum penuriâ tenuata, mense Decembri fecit deditionem.

Vincentia à Paduanis defecit, & datur Cani de Scala.

Concilium convocatur à Papa Clemente apud Viennam in Gallia.

Henricus Imperator, Ghibertum de Corrigio sibi fidum credens, præfecit Vicarium Civitatis Regii, & Parmam fidei illius commisit; & composito statu Urbium Lombardiæ, & Marchiæ Trivisinæ, profectus est Imperator Januam, ut ibi hyemaret cum copiis, ubi conjux ejus mulier timens Deum, ac pars non modica ejus exercitus lue defecit. Interim Ghibertus de Corrigio occultè adversatur Imperatori, confœderatis Florentinis, & Bononiensibus, ceterisque. Et primò occultè qui adversabantur Imperatori, ut exules Cremonæ hostes Imperatoris adivit, ut Cremonam intrarent, qua occupata per ipsos Parmam, & Regium rebellarunt.

Paduani quoque ab Imperatore deficiunt.

Rizardus de Camino Vicarius Imperatoris Tarvisiæ, qui illi obediebat fideliter, fratris sui fraude, & Guelforum de Padua, occiditur ab eo; cujus operâ homicidium fecerat, ne forte rei veritas sciretur ab eo.

Philipponus etiam Comes, qui Papiam pro Imperatore regebat, ab Imperatore defecit.

Anno Domini MCCCXII. Imperator instante vere de Janua profectus est Pisas; deinde Romam pervênit. Ursini enim plurimas Urbis munitiones & Loca occupaverant, introducto Johanne fratre Regis Roberti.

In Festo Ascensionis in Laterano, coronatus est Henricus per Cardinales, quibus commissum fuerat à Summo Pontifice. Dum quotidie bellaretur in Urbe, Papa jussit, ut abirent Roma, & paruerunt. Imperator veniens in Tusciam maxima damna Perusinis resistentibus intulit, & pervênit Aretium. Et inde agrum Florentinum pergit, & plura Castella devicit, quæ sibi venienti obstabant, & castra posuit juxta Florentiam. Erant Imperatori copiæ, ut dicitur, tria millia & quingenti equitum Germanorum, & sex millia peditum; Florentinis verò tria millia & quingenti equitum, & LX. millia peditum. Non tamen ausi sunt signis collatis se committere prœlio. Mansitque eo Loco Imperator usque in finem Autumni.

Eo anno Concilium solvitur, in quo inter cetera exauctoratur Ordo militum Sanctæ Mariæ de Templo.

Eo anno fere per totam Italiam caritas magna annonæ, vini, & omnium escalium; & lues, & mortalitas plus virorum, quam mulierum, & magìs locupletum, quàm egenorum.

Eo anno Franciscus Marchio Estensis gladio occiditur in Ferraria mandato Dalmaxii Ca-

A telani regentis pro Ecclesia in Ferraria.

Anno Domini MCCCXIII. Henricus Augustus manens exercitu suo apud Sanctum Cassianum, longè millibus octo à Florentia versùs Senas, sententiam tulit contra Regem Robertum, & in ejus perniciem affinitatem promisit, & fœdus firmavit cum Federico de Sicilia; & dum tempus instaret conveniendi cum dicto Federico contra dictum Regem Robertum, Henricus jam æger corpore contra consilium Medicorum ivit in agrum Senensem apud Bonconventum, ubi morbo invalescente migravit ad Dominum X. Calend. Septembris.

Pisani verò Florentinorum hostes, spe destituti Imperatoris, Ugutionem de Faziola

B sibi Ducem præficiunt.

Beatus Jacobus de Venetiis ad Christum Dominum nostrum redit, dando ei animam suam, & corpus Beato Dominico. In sepulcro marmoreo in Ecclesia Fratrum Prædicatorum conditur, & continuè miraculis decoratur, sub cujus nomine Ecclesia ipsa nuncupatur Forlivii.

Interea post mortem Imperatoris Ludovicus frater Ducis Baveriæ in Imperatorem eligitur per quinque ex Electoribus, & Federicus Dux Austriæ eligitur per duos, qui sibi invicem obstiterunt; & cædes, & bella plurima super contentionem Imperii per annos fere IV. in Germania intulerunt.

C Anno Domini MCCCXIV. Robertus Rex ex genere Karulorum cum gente maxima equitum & peditum in Siciliam transivit ad Portum Drepani, & ibi castra posuit, ubi diu stetit. Sed faciente Federico, exercitus Regius lue ac fame maxima laboravit, & multa millia hominum ibi extincta sunt, & redeuntes multi pelago periere.

Anno Domini MCCCXV. Clemens Pontifex Romanus in Gallia fato cessit. Cura ejus fuit in amœnitate, & numquam in Italiam ad Sedem Romanam venire voluit. Vacatio fuit ultra annum. Tamdem obsecrati Cardinales creaverunt Johannem Pontificem XXII. non tamen concordes, in Anno Christi millesimo

D trigentesimo decimo sexto mense Augusti.

Anno Domini MCCCXVI. Per hæc tempora vacationis obiit Rex Franciæ Philippus, non morbo fatali, sed accidentali. Venando ex cursu apri feri & maximi, conterritus est equus Regis, & ipsum excussit ex sella, altero pedum remanente in staffa, & per stipites eum traxit in tantum, quod membra collisa sunt, & post paucos dies terminum vitæ dedit. Cui successit in Regno filius ejus Ludovicus, qui modico tempore supervixit, uxore gravidâ, quæ filium posthumum peperit, qui paucis diebus supervixit; & illi successit alter Philippi filius, cujus nomen Philippus.

E Eo anno prœlium maximum apud Montem Catinum territorio Lucensi inter Principem fratrem Regis Roberti, Petrum ejus fratrem, & filium dicti Principis, Florentinos, & eorum sequaces ex una parte, & Ugutionem de Fagiola, Pisanos, & Lucenses, equites Germanos, & eorum sequaces ex altera. In quo fuit maxima strages, & ibi ceciderunt mortui Petrus frater Principis, & filius Ugutionis, & multi alii Nobiles. Victores in campo fuerunt Ugutio de Fagiola, & Ghibellini, & captum fuit Castrum per eos subito.

Anno Domini MCCCXVII. Dum Pisis Ugutio post dictum conflictum anno sequenti floreret,

reret, & filius ejus præfatus esset in Luca, ejus potentiæ tœdium Cives utriusque Urbis, communicato consilio, à se excusserunt, & clamantes liberos esse velle, ipsum, & filium de dictis Civitatibus expulerunt. Qui Ugutio cum filio apud Mutinam pervenit, & post honorifice receptus in Mutina.

Post hæc Paduani volentes Vincentiam recuperare de manibus Canis de Scala, cum maximo exercitu equitum & peditum equitaverunt, & in Burgos Vincentiæ intraverunt: quo sentito per Canem per insignia ordinata . . . .

Eo anno die penultima Februarii apud Burgum Vavari supra pontem fluminis Adduæ Comitatus Mediolani prœlium magnum fuit inter Raymundum Capitaneum, & gentem Ecclesiæ ex una parte, & Galeatium, & fratres ejus de Vicecomitibus ex altera. In quo gens Ecclesiæ succubuit, & Raymundus captus in fortia Vicecomitum; & Simoninus de Turre miles in flumen præcipitans cum equo periit. Alii plurimi utrinque peremti.

Eo anno die tertia Junii in Paschate Pentecostes Pandulphus de Malatestis, Malatesta, & Galeottus ejus filius, Rambertus, & Johannes de Malatestis cum VII. aliis eorum amicis, scilicet Muzolo Dotoli de Arimino, Odone Bernardini de Urbino, Gello de Galisidio, Raymundo Centio de Cæsena, uno de Bononia, uno de Castro Sancti Petri, & uno de Fano, sumserunt militare cingulum cum ingenti lætitia in Civitate Arimini: ad quorum honorem & gloriam omnes Nobiles quasi totius Provinciæ dona miserunt.

Eo anno mense Junii Dux Carentanæ, & frater Ducis Austriæ cum magna equitum comitiva de partibus Germaniæ in quantitate X. millium venerunt Paduam contra Canem de Scala, & Passerinum de Mantua, quorum adventus credebatur fuisse pro Ecclesia Romana. Sed dicti Tyranni Lombardiæ, oblatâ eis infinitâ pecuniâ, furorem mitigaverunt ipsorum, ita quod mense transacto repatriaverunt, illato Paduanis his, qui eos receperant, pluris damni, quam utilitatis.

Eo anno mense Augusti se paraverat Comes Montisfeltri cum uno ex filiis olim Comitis Federici cum exfortio Gibellinorum de Marchia, maxime de Firmo, & Fabriano, recuperavit Civitatem Urbini, & violenter expugnaverunt quemdam Montem-Cavallinum, quem Malatesti reposuerant.

Eo anno, & mense cum dicti Malatestæ occuparentur in Comitatu Arimini per offensionem illorum de Urbino, Cechus de Ordelaffis cum equitibus & populo Forlivii, & exercitu Cæsenæ Extrinseco equitavit Cæsenam, credens illam de manibus Malatestorum eruere; & aliqui, qui intraverant usque ad Plateam, violenter exclusi fuerunt per Cives. Et Clandellus de Alticlinis exititius dictæ Civitatis, qui intraverat, fuit in platea interfectus.

Eo anno die Martis penultima mensis Octobris Marchiones Estenses, scilicet Raynaldus, Obizo, & Nicolaus occupaverunt Castrum Argentæ de jure Archiepiscopatus Ravennæ, præsidente Archiepiscopo Domino Almerico de Castro Lucii, & Rectore Provinciæ Romandiolæ pro Romana Ecclesia.

Anno Domini MCCCXXV. Bononienses conflicti fuerunt apud Zapulinum à gentibus Mediolanensium, & comitiva Lombardorum.

Anno Domini MCCCXXVI. Dux Johannes filius Regis Roberti venit Florentiam, & Florentini tradiderunt sibi dominium Civitatis Florentiæ pro X. annis, ut ipse Dux destrueret Castrucium Dominum Lucæ, sed non potuit.

Anno Domini MCCCXXVII. Bononienses in seditione fuerunt, quoniam populi voluerunt ingredi Civitatem, sed non potuerunt.

Eo anno Forlivii rumor ingens, & bellum in Platea Communis oritur, occasione illorum de Argugliosis, qui ingressi sunt Civitatem, & cum occisione aliquorum ex utraque parte fuerunt iterum expulsi.

Anno Domini MCCCXXVIII. Imperator Baveriæ exivit Romam, & Viterbium peragravit. Tunc Romani vigore Regis Roberti posuerunt Romam in pristino statu.

Anno Domini MCCCXXIX. Muxottus de Sabbadinis Bononiæ captus est tamquam proditor, & ipse manifestavit alios proditores Communis Bononiæ, scilicet Archipresbyterum de Gallutiis, Nannem de Doctis, Colam Furlanum, Alberghettinum de Faventia, & Dominum Philippum de Asinellis; & fuerunt decapitati, quoniam dixerunt, se voluisse tradere Civitatem Bononiæ Bavaro Imperatori, qui tunc erat Cremonæ. Deinde dictus Imperator Parmam venit, ibi per aliquos dies stetit, deinde reversus est in regiones suas.

Anno Domini MCCCXXX. Dominus Beltramus Cardinalis Ostiensis, Bononiæ Legatus, jussit nova mœnia Civitatis Bononiæ ædificari. Post hoc parum construxit fortissimam arcem apud Galeriæ portam.

Eo anno eversæ fuerunt gentes Ecclesiæ cum Bononiensibus, & Domino Beltrando filio Regis Roberti, à Lombardis apud Mutinam.

Anno Domini MCCCXXXI. Cechus de Ordelaffis Capitaneus Forlivii, & Foropompilii, transportatus ab equo suo cecidit in terram; ita quod pluribus diebus in lecto languens, mortuus est, & sepultus fuit in Ecclesia Sancti Francisci Forlivii. Tunc Dominus Franciscus ejus frater Urbe potitus est.

Anno Domini MCCCXXXII. Beatus Frater Simon de Thodi Ordinis Eremitarum miraculis claruit.

Eo anno Forlivii rumor elevatus est de nocte in Platea Communis, in quo interfectus fuit Paulus de Ordelaffis frater Domini Francisci de Ordelaffis. Secum quoque interfectus fuit Andreas de Puntirolis, & talis interfectio facta fuit ab ignotis larvatis. Quamobrem captus fuit Dominus Petrus de Caudiferris, & Dominus Baptista ejus consubrinus cum quibusdam aliis, qui decapitati sunt.

Anno Domini MCCCXXXIII. Dominus Franciscus de Ordelaffis Capitaneus Communis Forlivii cum potentia Forliviensium equitum & peditum ivit Cæsenam, & ipsam habuit, quam extorsit de manibus Dominorum de Malatestis, cujus Dominio potitus est.

Anno Domini MCCCXXXIV. Dominus Cardinalis Ostiensis Legatus Bononiæ fuit expulsus de Bononia favore Domini Brandalisii de Gozadinis, qui primo in ipsum Cardinalem manum injecit.

Eo anno Marchiones Extenses rapuerunt Argentam de manibus Domini Legati, qui jam evaserat.

Eo anno mortuus est Papa Johannes XXII. Tunc in ejus successorem Benedictus Papa eligitur, qui fuerat Cardinalis de Ordine Cistelli.

Anno Domini MCCCXXXV. Bononiæ quidam rumor fuit, quia Jacobus filius Domini Thaddæi de Pepulis, volens Plebem Sancti Johannis in Perficeto, hanc petivit ab Episcopo Bononiense. Unde Episcopus nolens dictam Plebem sibi tradere, præfatus Jacobus injecit manu veloce alapam in facie dicti Episcopi. Tunc Dominus Episcopus evaginato gladio percussit super faciem dicti Jacobi. Tunc exclamatio ibi fuit magna, & occurrerunt Pepuli, & Gozzadini, & Samaritani cum favore amicorum; & tunc deprædata fuerunt omnia bona, quæ erant in Episcopatu.

Anno Domini MCCCXXXVI. Dominus Brandalisius de Gozadinis expulsus fuit de Civitate Bononiæ cum omnibus de domo sua, & quibusdam aliis, qui fuerunt omnes numero XXII.

Et eo anno Dominus Thaddæus de Pepulis factus est Dominus Bononiæ.

Anno Domini MCCCXXXVII. Forlivii Consilium generale factum fuit in Palatio Communis, in quo convenerunt omnes homines de Montanis de Castro-Cario, de Dovadula, de Foropompilio, de Bertinorio, de Meldula, de Galeata, & multi plures; & in quodam Parlamento extraneo facto per aliquos Cives capti fuerunt Johanninus de Arcolanis, & Bonfilius de Saxonibus, Thomas, & Johannes de Sperantiis, Pirellus de Palmeganis, & Dominus Valerianus de Baldonibus, qui statim fuit interfectus, & projectus in Platea extra fenestras. Alii verò in nocte sequenti fuerunt partim suspensi, & partim decapitati, & ibi magnus clamor & latratus hominum fuit.

Anno Domini MCCCXXXVIII. Mengotius de Ghisileriis Bononiæ captus fuit, & manifestavit se cum quibusdam aliis velle occidere Dominum Thaddæum de Pepulis, & clamare *Populus & Artes vivant*. Demum debebant introducere Dominum Brandelisium de Gozadinis, qui tunc debebat esse ad Portas: quis ob res præfatus Mengotius decapitatus fuit in Platea Communis Bononiæ.

Eo anno Dominus Thaddæus de Pepulis fecit exercitum magnum contra Hostaxium de Polenta Dominum Ravennæ, & combussit multa bona apud Ravennam, duce Jacobo Domini Thaddæi filio, qui tunc erat major natu.

Anno Domini MCCCXXXIX. Bononia excommunicata fuit, & divina Offitia ablata sunt propter inobedientiam, quoniam nolebant obedire Summo Pontifici.

Anno Domini MCCCXL. Bononia reconciliata fuit cum Summo Pontifice, & Offitia reddita sunt gratis.

Eo anno Commune Bononiæ juravit mandata Ecclesiæ. Tunc Sanctissimus Pater constituit Thaddæum de Pepulis in Vicarium Ecclesiæ.

Anno Domini MCCCXLI. Dominus Franciscus de Ordelaffis fuit excommunicatus propter inobedientiam, quoniam noluit solvere debitum Censum Cameræ Apostolicæ: quamobrem divina Offitia Forlivii ablata sunt.

Anno Domini MCCCXLII. Florentini tradiderunt Dominium Civitatis Florentiæ Duci Athenæ, qui tunc erat Florentiæ.

Anno Domini MCCCXLIII. Peruxini constituerunt exercitum contra Ariminenses, quorum dux & Dominus erat Pandulphus de Malatestis.

Anno Domini MCCCXLV. Dalphinus Vien-

A næ venit in Italiam, & peragravit contra Saracenos & Theucros per maria, primitus accedens Bononiam, Ferrariam, & Venetias.

Bononiæ optimi & excellentis famæ viri mortui sunt. Inter quos occubuit Jacobus de Butrigariis summus Legum Doctor, & Magister Albertusius magnus Philosophus & Medicus.

Anno Domini MCCCXLVII. obiit Dominus Thaddæus de Pepulis Bononiæ Dominus, febre. Cujus modico tempore fuerat dominium Urbis jam dictæ, & sibi successerunt duo ejus filii, videlicet Dominus Jacobus, & Dominus Johannes.

Ludovicus Rex Ungariæ venit in Italiam,
B & Apuliæ Regnum petiit, intendens vendicare mortem Regis Andreæ fratris sui, quem Regina Johanna suspendi fecerat. Postea migravit per Romandiolam cum magna equitum copia. Tunc Dominus Franciscus de Ordelaffis hilari vultu præfato Regi occurrit in itinere cum CCC. equitibus, & D. peditibus bene armatis, & comitatus fuit Regem usque in Apuliam, & ibi interemtio magna hominum in vindictam ejusdem fratris facta est.

Anno Domini MCCCXLVIII. mortalitas magna per totum ferè Mundum fuit. Cinus de Pistorio vir Legalis clarus undique habetur.

Ludovicus Rex Ungariæ cum suo exercitu ivit Salmonam, & ipsam suscepit. Deinde ivit
C Beneventum, & pariter eam adegit; & quamplurima Oppida ibi funditus submersit. Et cum ambulasset Neapolim, tunc Regina Johanna, timore navigio aufugit, & pervenit ad Civitatem Aquis in Provenzia. Deinde accessit Aversam Civitatem, in qua mortuus fuerat frater ejus, & multos Regales ibidem cepit, & scito loco, ubi mortuus fuerat Rex Andreas ejus quondam frater, decapitari fecit, manuque propria Durachii Ducem interfecit. Hoc facto Neapolim venit; tunc illi Regales sibi occurrerunt, & ingressus est cum magno gaudio in illam, ubi diu stetit.

In partibus Persiæ maxima quantitas ignis ab æthere descendit, qui combussit arbores,
D & homines. At fumum tantæ putredinis faciebat, quod qui odorabant, in proximis duodecim horis deficiebant. Tunc Januensium quædam naves circa partes illas pervenerunt, & statim quidam navigantium infecti sunt, & ubicumque dictæ naves peragrabant, ibidem maxima mortalitas insurgebat. Dum verò Constantinopolim, Peram, Siciliamque sulcarent, inficiebant omnes, & moriebantur. Postquam verò etiam Januæ aderant, statim mors rapida fuit, & multa hominum millia occubuerunt. Civitas verò Drepani tali morbo inhabitata remansit.

Anno Domini MCCCXLVIIII. Ludovicus Rex Ungariæ peste secessit ab Urbe Neapolis,
E & ivit in regionem suam. Tunc Regina Johanna ivit Neapolim, & illam cepit in suam.

Jacobus, & Johannes de Pepulis vendiderunt Bononiam Johanni Archiepiscopo Mediolani filio Maphei de Vicecomitibus Domino Mediolani.

Exercitus Domini Luchini de Vicecomitibus ab exercitu Domini Philippi de Gongiaga submersus est.

Anno Domini MCCCLIII. Dominus Frignanus de Scala rapuit Veronam de manibus fratris sui Canis de Scala. Sed in brevi Canis reassumsit dominium ope Domini Francisci de Carraria Domini Paduæ; & in quodam bello in

in Civitate facto Frignanus cecidit in Athesi, ubi suffocatus est.

Bononienses exclamarunt, liberos esse velle à jugo servitutis Johannis Archiepiscopi Mediolani. Unde bellum incœperunt, sed non obtinuerunt: propter quod plures capti sunt. Inter quos Dominus Dalphinus, & Calmarus de Gozadinis, Tuniolus de Bentivolis, Iacobus de Suricis, Brunus de Blancis, & Bonifacius de Galluciis decapitati sunt.

Johannes Archiepiscopus, & Dominus Mediolani occubuit. Cujus remanserunt tres nepotes, Mapheus, Galeaz, & Bernabò, qui & Civitates, quibus pater dominabatur, in tres partes diviserunt.

B Veneti, & Florentini duxerunt Comitem Landum de Alemannia exercitus Ductorem contra potentiam Vicecomitum, quorum exercitum fugavit in agro Mediolani.

Anno Domini MCCCLV. Johannes de Ulegio, qui pro Mapheo de Vicecomitibus Bononiæ regebat, dominium illius Urbis potitus est, expulso Mapheo.

Anno Domini MCCCLVI. Dominus Ægidius Hispanus Cardinalis duxit exercitum Ecclesiæ contra Faventiam, cujus Domini erant Johannes, & Gulielmus de Manfredis, & ipsam habuit; & guerra duravit à principio Maji usque in finem Septembris. Postea fuit contra Forlivium.

C Anno Domini MCCCLVII. Ægidius Hispanus Cardinalis cum Domino Malatesta Ungaro duxit copiosum exercitum contra Franciscum de Ordelaffis Dominum Forlivii, & ipsam Civitatem obtinuit à principio mensis Junii usque ad ultimum mensis Decembris.

Anno Domini MCCCLVIII. de mense Aprilis. Ægidius prædictus obsedit Foropompilium, & ipsum funditus diruit. Postmodum habuit Cæsenam, cujus Dominus erat Franciscus de Ordelaffis. Deinde Britonorium cavernis sub Arce factis cepit, & omnia Oppida, quibus jam dominabatur Dominus Franciscus; qui intendens ire Venetias, Clugiæ fato cessit.

(*Hæc pugnant cum vera Historia*)

D Mense Julii, & Festo Sancti Jacobi & Christophori, Comes Landus Alemannus conflictus est in Valle Amonis, ubi dicitur Scalelle, à Domino Johanne Alberghitini, & à montanis illius vallis.

Anno Domini MCCCLIX. Canis filius olim Domini Mastini de Scala Veronæ Dominus occidit fratrem suum. Deinde aufugit versus Paduam. Tunc factus est Dominus Civitatis Veronæ Paulus ejus frater minor natu; sed statim Paulus misit pro Cane, cui dominium Veronæ contribuit. Hinc paucis diebus Canis cepit dictum Paulum, & in carcere fecit decapitari.

E Anno Domini MCCCLX. Dominus Johannes de Ulegio tradidit dominium Bononiæ Ecclesiæ Romanæ. Tunc Blascus Fernandus Hispanus duxit exercitum Ecclesiæ in Bononiam. Et Dominus Ægidius Cardinalis suscepit dominium Bononiæ; sed Domino Johanni dicto, ab Ecclesia Civitas Firmi traditur ad ipsius vitam die primo Aprilis.

Dominus Simon Ungarus venit in Italiam cum magnis equitum & peditum copiis ad libitum Romanæ Ecclesiæ, & hostiliter Parmam obsedit, quam habuisset, nisi corrumperetur pecuniis.

Anno Domini MCCCLXI. Exercitus Ecclesiæ cum Bononiensibus destruxit magnum hostem Domini Bernabovis de Vicecomitibus apud Pontem Sancti Raphaëlis, duce exercitus Ecclesiæ Domino Comite Fernando, faventibus Domino Malatesta, & Domino Galeotto de Malatestis.

Anno Domini MCCCLXII. Mortalitas magna. Hugolinus de Gongiaga Dominus Mantuæ interfectus est à fratre suo, dolo & fraude Patris veteris, qui dicebatur Guido de Gongiaga.

Anno Domini MCCCLXIII. Azzo, & Beltraminus de Alidoxiis fratres, & Imolæ Domini, invicem bellarunt. Tunc Dominus Comes dictus cum gentibus Ecclesiæ, quas habebat Bononiæ, ivit Imolam, & eam accepit, exclusis Alidoxiis.

Anno Domini MCCCLXIV. Alidoxii habuerunt Imolam pacifice.

Anno Domini MCCCLXV. Dominus Raynaldus de Bulgarellis de Imola volens rapere Civitatem Imolæ de manibus illorum de Alidosiis, ipsos Alidosios infogavit in Palatio Communis; sed adveniente Todeschino fratre illorum de Alidosiis ab extra cum quibusdam peditibus, irruit in Dominum Raynaldum taliter, quod ipse fuit interfectus, & Pars ejus expulsa circa horam mediæ noctis.

Anno Domini MCCCLXVII. Papa Urbanus Quintus venit in Italiam, & ivit Romam die XVII. mensis Octobris.

Anno Domini MCCCLXVIII. Carolus Imperator cum Rege Bohemiæ venit in Italiam, & expulsus fuit extra Civitatem Senarum à Senensibus Intrinsecis, & multi sunt interfecti de parte Imperatoris. Post hæc dictus Imperator vendidit Lucam Civitatem Lucensibus Intrinsecis, & inde ivit Pisam; & prædictus Imperator expulsus est à Pisanis Intrinsecis, quorum auctor fuit Dominus Petrus de Gambacurtis. Tunc reversus est Imperator in regionem suam cum rubore maximo.

Anno Domini MCCCLXX. Papa Urbanus Quintus occubuit in Civitate Vinioni, & pluribus claruit miraculis, die tertio mensis Januarii.

Anno Domini MCCCLXXI. Gregorius XI. Papa ordinatur.

His temporibus floruit Raynerius de Arisendis de Forlivio, clarus & famosissimus Legum Doctor; cui successit Bartholus Saxoferratensis ejusdem facultatis Professor, ac ejus Auditor.

Franciscus Petrarcha Florentinus clarus undique merito habetur.

Anno Domini MCCCLXXII. Tempore Ecclesiæ Arces in his Civitatibus factæ sunt Bononiæ, Imolæ, Faventiæ, & Forlivii.

Jacobus Alegrettus Forliviensis Poëta clarus agnoscitur, qui plures Endecasyllabos Galli Civis Forliviensis Poëtæ invenit, & Arimini novum constituit Parnasum.

Forlivii ex quadam proditione contra Ecclesiam, ut dicitur, ordinata, sunt capti Paulus de Aspinis, Gellus de Astis, Rentius de Baldutiis, & Matthæus de Ragonibus, qui diu in carcere detenti fuerunt.

Anno Domini MCCCLXXV. Bononia facta est rebellis Ecclesiæ, faventibus Domino Thaddæo de Arisindis, Domino Ugulino de Malavoltis, Galluciis, Biancis, Ghiseleriis, Gozadinis, Bentivolis, & aliis pluribus, & ceperunt Cardinalem Sancti Angeli, quem derobaverunt.

Eodem anno. Ecclesia in partibus Italicis, dum

dum multis & variis Terris, Civitatibus, & Castris pacifice & quiete dominaretur, vi, amissione, & rebellione earum à Roma usque Bononiam revolutæ sunt, dante initio Monteflascono satis ab Urbe propinquo.

Eodem anno circa finem Decembris in Vigilia Sancti Thomæ Apostoli rebellavit Forlivium contra eamdem Ecclesiam. Et pars Ghibellina expulit Guelfam sibi valde imparem ac minorem; & fuit die Veneris de nocte, & duravit Regimen ad Populum fere XV. diebus. In Vigilia autem Epiphaniæ immediatè sequenti, quæ fuit die quinta Januarii, Pinus de Ordelaffis nepos olim Domini Francisci de Ordelaffis, ac filius olim Johannis, vênit Forlivium, & intravit Civitatem prima fere hora noctis. Alii autem de Ordelaffis non multum longè aberant à Forlivio. Die verò sequenti hora VI. quæ fuit dies Dominicæ, & Festum Epiphaniæ, venerunt Dominus Sinibaldus quondam filius Domini Francisci, & Cecchus, & Thebaldus nepotes ejus inter se consanguinei; & idem Dominus Sinibaldus repositus fuit honorificè in dominio ipsius Civitatis per universum populum, operâ tamen potissimè Petri de Pungiettis, Juliani de Nomais, Nerii de Florinis, Calbi de Moratinis, Ducioli de Latiovis, exclusis Legato Gregorii XI. Papæ, & Domino Cichino de Menghis, Azzone de Argugliosis, Jacobo de Caputeis, & Oddone de Oddis cum multis aliis faventibus Ecclesiæ.

Eodem anno fere omnes Tyranni, seu Domini, qui in partibus Italiæ pro Ecclesia à Terris propriis exulabant intra Lombardiam, & Apuliam, redierunt ad illas, ut prius erant ipsi, vel sui Prædecessores, expulso dominio Ecclesiæ cum furore.

Eo anno dum in tantis turbinibus Officiales, & status Ecclesiæ versaretur, Episcopus Civitatis Ostiensis, tunc Comes Romandiolæ, moram trahebat Faventiæ; qui videns ipsam Civitatem diversimodè agitari, dubitans de ejus seditione, vocavit Dominum Johannem Agutum cum Societate Anglicorum, qui commorantes ibi per aliquos dies, cum consensu ejusdem Comitis, ut creditum est, maximum scelus ausi, derobarunt omnes de ipsa Civitate Faventiæ, spoliando & deprædando Ecclesias, & Civitatem, ac eorum bona, pro libito eorum malæ voluntatis.

Papa Gregorius XI. in Italiam Britones duxit contra Bononiam, & fuerunt XII. millia.

Eodem anno populus Cæsenæ armis fuit contra Britones, oppositos sibi pro Ecclesia, qui statim miserunt Faventiam pro Anglicis. Inde simul invaserunt Cæsenates prostratos in maximo numero, Urbe deprædata, nulli parcendo, nec sexui, nec ætati, in qua perierunt circa III. millia personarum.

Nicolaus Marchio Estensis Faventiam habuit, quam emit XL. millibus Ducatorum à Domino Johanne Aguto.

Astorgius de Manfredis exul Faventiam furtive rapit, fugatâ parte Marchionis Faventiæ, & auxilium præbente ipsi Astorgio Domino ......, Sinibaldo Ordelaffo Forlivii Domino, & Johanne Aguto, qui sibi favit tunc, præcipue arbitrio Domini Bernabovis Ducis Mediolani.

Demum autem Marchio Nicolaus, amissâ in totum eâ guerram longam cum Astorgio contraxit.

Eodem anno sic destructâ Cæsenâ, supervenerunt quidam alii Italici, quorum dux erat Comes Albericus de Barbiano, & Venturinus de Cremona, & data fuit Murata Cæsenæ à dicto Cardinali, & Castrum remansit ad petitionem Cardinalis, qui statim inde recessit, & Cæsena remansit tripartita, scilicet per Castrum, Muratam, & totam aliam Terram, quarum partium trium quælibet tenebatur à proprio Rectore. Britones autem magnam partem diruerunt, & illi Italici multos Cives fugientes ceperunt, quos tamen redimi fecerunt.

Eodem anno de mense Augusti Societas Britonum transmissa, ut supra, per Papam Gregorium XI. numero verò fere XII. millium equitum tantum, duce eorum Domino Johanne Malastreto, recessit à Cæsena, quam prius derobaverant, euntes Faventiam pro defensione Castri, quod ibi obsidebatur ab Astorgio, & à Societate Anglicorum; nec valens subsidium dare, reversa est versus partes Romæ, ubi dispersa fuit ab Italicis, & pauci remanserunt.

Anno Domini MCCCLXXVIII. Dominus Galaottus Malatesta, Arimini, & multarum Terrarum Dominus, habuit Cæsenam sibi traditam per Papam Gregorium XI. quam cum magno labore, & solertia acquisivit cum Castro, & Murata, cum omnibus Terris Comitatus, pacifice exinde eamdem gubernans.

Eodem anno Papa Gregorius XI. moritur Romæ. Post quem electus est in Pontificem Urbanus VI. natione Neapolitanus, sub quo magnum Scisma per Cardinales Gallicos surrexit, & causa fuit maximæ dissensionis, & discordiæ in Italia. Nam tumultuantibus Romanis adversus Cardinales, & exclamantibus, se velle Romanum, aut Italicum Papam, illi Cardinales compulsi creaverunt concorditer omnes Urbanum VI., qui prius erat Archiepiscopus Barri, qui quidem, ut patuit exinde, visus fuit verus Papa esse, & Canonice electus fuisse. Cardinales autem Ultramontani, videntes se non posse; ut consueverat, usurpare, & quia etiam iste Papa eos non bene tractabat, & pejus satisfaciebat eis, aufugerunt de Roma in Anania, & creaverunt Cardinalem Gebennensem in Papam, non re, sed verbis, sed re potius, ut creditur, Antipapam, qui ex ejus malis operibus causa fuerat, ut Cæsena à Britonibus, & Anglicis derobaretur. Tamdem peragravit cum suis Cardinalibus Vinionum, & ibidem Cathedram tenuit.

Florentini rumores, & bella magna inter eos habere cœperunt, adeo quod plures sæpius armati in plateis venere, & partes ad invicem pluries prœliare voluerunt. Et mutatum fuit Regimen Priorum, & Officialium; & duravit hæc discordia fere per duos annos. Et tamdem multi notabiles, & nobiles Cives in ea fuerunt decapitati, quia dicebatur, quod volebant prodere Civitatem.

Carolus Imperator mortuus est, qui cum venisset pluries in Italiam, absque honore reversus est, cujus duo filii remanentes, neutiquam primogenitus Coronam habere potuit.

Anno Domini MCCCLXXVIIII. pugnantibus Venetis cum Januensibus invicem, expugnatur Clugia cum auxilio & copiis Ungarorum Regis, & Domini Paduani. Ipsa Clugia à Venetis devincitur, & recuperatur maximo cum periculo, & etiam deprædatur, duce Cecho de Ordelaffis pro Venetis.

Eo-

Eodem anno Societas de la Stella post multos hinc inde circuitus, invadens agrum Bononiensem, in ea existente duce Astorgio de Manfredis, & exinde se transferens in territorio Januensi, ab ipsis debellatur circa Bisagnum, & multi ex ipsis peremti, & quamplurimi capti, aufugiente tamen cum paucis Astorgio duce eorum.

Firmani pellunt extra Urbem Raynaldum de Monte-Viridi Urbis Firmanæ dominum, qui eos exterminabat.

Carolus de Duratio, qui de Pace dicebatur, nepos Regis Ungariæ venit in Italiam cum maximis Ungarorum copiis, & ivit in Tusciam, & Aretium habuit, faventibus Ubertinis, & Tarlatis de Petramala, & Bostolo ibi cive.

Propter quæ die XXV. Augusti Florentini timentes, aurum & dona Carolo ingentia tradiderunt, ac placarunt.

Eodem anno Dominus Sinibaldus de Ordelaffis Dominus Forlivii desponsavit Dominam Paulam Blancam, natam olim Domini Pandulphi de Malatestis, quam eo anno duxit in uxorem, tradente sibi Domino Galaotto.

Eodem anno præfatus Sinibaldus cum multa solicitudine & labore fecit pacem & concordiam cum Papa Urbano VI., & Ecclesia Romana, & acquisivit Vicariatum pro XII. annis cum certis pactis, pro quibus celebrata fuit in Civitate Forlivii magna lætitia & gaudium.

Eodem anno Franciscus de Manfredis frater Astorgii superius nominati relaxatur à Marchione Estense Nicolao de Ferraria, qui eum tenuerat in carceribus per sex annos, facta pace inter eum, & Astorgium, remanente Faventia ipsi Astorgio, qui eam prius abstulerat dicto Marchioni, cui dedit certam pecuniam.

Anno Domini MCCCLXXX. Raynaldus de Monte Viridi cum uxore, & tribus filiis in Castello Montisfalconi captus fuit, & ductus cum aliis Firmum Piceni Urbem, ibique capite truncatus, divisusque in quatuor partes, filiique cum XXIX. sociis laqueo suspensi ad murorum mœnia.

Eo anno Dominus Sinibaldus de Ordelaffis Dominus Forlivii Foropompilium nobile oppidum reædificat, quod prius destruxerat Ægidius Cardinalis Sabinensis.

Eodem anno Astorgius Manfredus adductis testibus contra fratrem Franciscum, quod eum volebat prodere & interficere (falsè tamen, ut dicitur) fecit ipsum capi, & carcerari in oppido Solaroli, jussitque in carceribus detrudi. Qui dum in Arce detineretur, ipse Franciscus cepit Castellanum ipsius Arcis cum sociis ejus, abstulitque Castrum de fortia dicti fratris, consentientibus & adjuvantibus hominibus dicti loci in majori parte.

Eodem anno de mense Junii Veneti post recuperationem Clugiæ perdiderunt nonnullas Terras in Histria, quas exinde eis abstulerunt ipsi Januenses una cum auxilio Regis Ungariæ.

Eodem anno Rex Carolus se transferens in Tusciam cum exercitu ejus potenti equitum, primo habuit sub ejus dominio Civitatem Castelli, quæ sponte sua eidem se tradidit, in qua diu stetit cum copiis suis. Tamdem accedens versus Florentiam, dando nomen, velle eam expugnare, & ipsi Florentini viriliter cum gentibus suis se defendentes, tam- A dem inito fœdere inter eos, receptis pecuniis ab ipso Rege, ut ferebatur, non in parva quantitate recessit.

Anno Domini MCCCLXXXI. Johannes Malastrectus Neapoli occubuit, ibique defunctus est.

Antonius filius olim Canis de Scala amore concubinæ occidit Bartholomæum fratrem suum natu majorem, dictæque Urbis dominium pro se arripuit. Aretii Gubernator Caroli de Pace positus est in carcere, ubi veneno vitam finivit.

Die XXIV. Julii Romæ Carolus de Pace coronatur per Papam Urbanum VI. corona Regni Apuliæ ac Siciliæ. Hinc paucis diebus B ivit Neapolim, eamque Urbem ingressus fuit. Regina vero nomine Johanna aufugit in quamdam Arcem, statim per Carolum obsessam.

His stantibus Dominus Otto Germanicus, maritus Dominæ Reginæ, cum suo exercitu intravit Neapolim, ubi prœliavit contra Carolum, multis ex utrisque partibus interemtis, & Ottone, & ejus fratre captis.

De mense Novembris Aretii fuerunt rumores & bella in Civitate inter Ubertinos, & illos de Petramala, Officiale expulso Regis Caroli de statu. Comes Albericus de Lugo cum armigeris ingressus est Urbem per viam Arcis, faventibus Bostolis ibidem Civibus, qui tunc Urbem spoliat & incendit.

C Veneti contra Ducem Austriæ guerram agunt, ornatum Ungarorum subsidio.

Anno Domini MCCCLXXXII. Die XIII. Augusti Dux Angiò Ludovicus cum Comite Sabaudiæ socio, venit in Italiam cum fere LX. millibus hominum armatorum contra Carolum Apuliæ Regem.

Regina Johanna jam vetula, mulierum nobilissima, in Neapoli Urbe occiditur per Regem Carolum, arbitrio, ut dicebatur, Ludovici Regis Ungariæ cum qua plurima bella jam fecerat. Quæ quidem Regina tribus diebus in platea dictæ Civitatis in ejus contemtum insepulta jacuit, peremtis pluribus nobilibus consociis morti Regis Andreasii viri D olim dictæ Reginæ; & merito propter eorum proditionem nefariam.

Ludovicus Rex Ungariæ, qui olim venerat in Italiam, diem suum functus est. Et tunc errabat Stella Cometes radiis crinitis mirabiliter ornata, ostentans mutationes Regnorum, & mortem Principum de Octubri.

Eodem anno invaluit pestis in Castro Cario, quamplurimos interfecit, quæ se inde extendidit ad Villam Massæ, & deinde Forlivium circa principium Maji, & exinde Faventiam, & Imolam, usque ad Castrum Sancti Petri, & per montaneas partes quamplures delevit, & maxime in Forlivio, ac insæviit in Ungaria, & Candia.

E Eodem anno XIII. Augusti Dux Andegaviæ, unà cum Comite Sabaudiæ in agro Forlivii pervenerunt cum circa L. millibus armatorum, & transierunt juxta portam Sclavoniæ, & castramentati sunt in Villa Ronchi, & Dominus Guido de Polenta Dominus Ravennæ tunc adhærens Antipapæ, dedit eis victualia, & associabat eumdem Ducem, quando transibat juxta Civitatem: quæ gentes combusserunt multas Villas Comitatus Forlivii, scilicet Villas Ronchi, & Bagnoli, & Carpenæ suasione dicti Domini Guidonis, & fecerunt multa machinamenta pro debellanda ipsa Civitate, persuadente etiam Domino Episcopo Axiensi,

olim

olim Comite Romandiolæ supranominato, propter certas injurias sibi illatas ab Ordelaffis. Et stantibus illis aliquibus diebus in Villa Franca, ad quam redierant pro suo commodo, dum non possent habere victualia à Domino Galaotto, recesserunt à Comitatu Forlivii, & ad Comitatum Cæsenæ, & Britinorii accesserunt.

Et eodem anno & mense Comes Albericus de Barbiano dux societatis Italicorum, cum multis nobilibus & probis Armigeris existentibus secum, timentes incursum Regis Andegaviæ, de Marchia se transtulerunt Romandiolam, se reducendo in Civitate Forlivii, & erant forte CCC. equites, qui ibi moram traxerunt, donec dux præfatus Romandiolam transivit, quod fuit suffragium magnum Forliviensibus, quia fere omni die moriebantur in Forlivio circa centum personæ de morbo.

Eodem anno de mense Julii Dominus Galaottus de Malatestis fecit fieri muros Civitatis Cæsenæ, & in brevi fecit, destructis certis Monasteriis & Villis extra dictam Civitatem, ob timorem dicti Ducis, & suarum gentium, ne prope Terram possent allogiare.

Eodem anno die XIV. mensis Augusti. Accensus fuit ignis magnus in Civitate Forlivii in contrata Lugareti, circumdata ipsa Civitate à gentibus Ducis Andegaviæ, & fuit accensio ipsa circa secundam horam noctis, quæ adeo crevit irreparabiliter, quod bene combussit domos XXIV. cum magna quantitate frumenti, & aliorum victualium, cui precesserat apparitio unius signi magni, videlicet Asub, quod paulo ante apparuerat similiter in Civitate Ferrariæ.

Eodem anno die XVI. mensis Augusti obiit nobilis vir Thebaldus de Ordelaffis, natus olim Domini Ludovici, qui sepultus fuit prope Altare Capellæ magnæ post, ætatis suæ annorum 29. de morbo.

Eodem anno & mense obiit Dominus Ludovicus Dominus Mantuæ, & duo Duces Venetorum eodem perierunt.

Anno Domini MCCCLXXXIII. die VIII. Februarii famosus & celeberrimus Doctor utriusque juris Dominus Johannes de Lignano anno ætatis suæ LXV. de vili progenie ortus, sed virtutibus meritisque suis famæ toto Orbe notus obiit, & fuit sepultus in Sancto Dominico.

Eodem anno de mense Martii Dominus Comes Sabaudiæ, qui socius fuit Ducis Andegaviæ contra Regem Carolum, diem suum funxit extremum in Civitate Neapoli, & ossa sua transportata ad partes suas.

Dux Angiò Ludovicus habuit Coronam Regni Apuliæ, quamquam Rex Carolus esset in Civitate Neapolis potens, & in aliis Uobibus.

Cervia Romandiolæ Civitas sub dominio Guidonis de Polenta Ravennæ Domini, capta est per gentes armorum Galaotti Malatestæ Capitanei, duce exercitus ejus Comite Lucio, olim filio Comitis Landi Alamanni, captisque per eum Polenta, & Coglianello oppidis Ravennatibus.

De mense Septembris ob interitum præmissi Regis Caroli Apuliæ, & Ungariæ, Barones inter se hostiliter dimicabant. Quamobrem bello maximo & lethali Reginæ exercitus vetulæ, & Grandis Comitis conflictus est, captis, & peremtis crudeliter Reginâ, & Grandi Comite, ac fratre Grandis Comitis, stantibus in

A quatuor partes divisis, & eorum capitibus Neapolim delatis. In quo bello X. millia sellatorum gladio succubuere.

Eodem anno de mense Junii. In Civitate Ferrariæ ingens & validus ignis invaluit, in tantum, quod combustæ fuerunt circa CL. domus cum maximo damno; & fuit directe in illis diebus & locis, ubi antea fuerat accensus anno 1381.

Eodem anno valida carestia in Regno Apuliæ fuit, ubi maxima multitudo utriusque sexus periere ex fame, quia pascebant herbas more bestiarum.

Eodem anno Bononiensium gentes de mense Junii adversus Astorgium in agro Faventino fecerunt insultum, & multos ceperunt rusticos, & animalia, & duxerunt illos Barbianum.

Eodem anno in Civitate Augubii dum per Florentinos insidiaretur ager ejus Territorii in detrimentum Comitis Antonii de Monteferetro, idem Comes intrepide ivit Augubium, & quosdam Cives seditionem machinantes cepit, ex quibus aliquos relegavit, & plurimos culpabiles peremit.

Anno Domini MCCCLXXXV. die 13. mensis Decembris hora 8. noctis die Mercurii, captus fuit Dominus Sinibaldus de Ordelaffis proditorie à Cecho, & Pino de Ordelaffis, & infrascriptis Civibus, videlicet Johannes Menghini, Thomas de Salaghis, Franciscinus de Latiosis, Cola de Latiosis, Magister Vesius de Latiosis, Johannes Marchoaldi, Franciscus de Russis, Saladinus de Puntirolis, Nardinus de Fornace, Panighinus Aromatarius, Magister Melettus de Russis, Dominus Abbas Sancti Mercurialis, Frater Benollus, Johannes Pighini de Coltrariis, Bernardinus de Mazengola, Franciscus Guialinus, Nicolaus de Pregalea vocatus Sescalchus, Philippus Faber de Castro Cario, Paulus Moratinus, & Guardi ejus frater, Paladinus Molendinarius, Andulphinus de Ghisleris, Salimbenus de Benincasa, Cichus de Astis, & frater ejus, Raynaldinus Pilipario, & Dondo ejus frater, Gasparinus Blondi, Miniatus Gondi, Bertholdus Brunetti, Franciscus Rufanellus, Christophorus Tendi, & frater ejus, filius Fratris Jacobi Pilipari, Johannes Marthæi, & Ludovicus ejus frater, Ser Marnelettus, Ludovicus Moratinus, Ludovicus frater Magistri Meletti, Paulus ab Oriolis.

Anno Domini MCCCLXXXVII. die XXIX. Februarii. Comes Corradus, nepos Comitis Lucii Theotonici, armorum dux, apud Forlivium captus est à Ceccho, & Pino de Ordelaffis, & à Populo Forliviense, fuso & fugato ejus exercitu. Comes vero Lucius Ravennam aufugit cum III. millibus equitibus, qui insecutus, solus, vel cum paucis evasit, favente Forlivienses Guidone de Sciano Senensi cum Philippino de Verme socio.

Die XI. Martii. Exercitus Antonii de Scala Veronæ Domini aggressus est Castra Francisci veteris de Carraria Paduæ Domini, & conflictus fuit & fugatus apud Castagnarium, captis Staxio de Polenta, & Johanne Ordelaffo ducibus.

Die VI. Martii. Præfectus de Vigo à gentibus Ecclesiæ obsidiatur in Civitate Viterbii, ubi à Populo dictæ Urbis interemtus est, dominio ipsius Rectoribus Ecclesiæ remanente.

De mense Junii. Galeaz de Vicecomitibus Virtutum Comes inclytus Mediolani Dux una

cum

eum exercitu Francisci de Carraria fere X. millium equitum bellatorum apud Veronam castramentatus est, & illam potitus est die XVIII. Octobris factione Civis Gulielmi Bivilaquæ, Antonio de Scala cum filiis profugo Venetias eunte.

Otto de Bresvich olim maritus Reginæ Johannæ ingressus est Neapolim cum gentibus suis, & ea potitus est, Civibus contentis.

Comes Virtutum Dux Mediolani Vincentiam cum Castris omnibus, quæ maxime fuerant Antonii de Scala Veronæ Domini, libere obtinuit. Et factus est Capitaneus generalis dicti exercitus Dominus Johannes Azzonis de Ubaldinis, cum quo plurimi Nobiles convenerunt. Inter quos fuit Johannes de Ordelaffis. Qui primitus se transtulerunt in agro Bononiensi, ubi moram traxerunt pluribus diebus, cum quibus fuerunt concordes; & euntes contra Civitatem Forlivii, & Domin ejus, protestando, se velle dominium pro dicto Johanne, qui habebat CCC. equites cum aliquibus peditibus, & exitiis; & accedendo ad Oppidum Aureoli, petebat illud, ut de hereditate paterna, cui nihil aliud responsum fuit, nisi cum balistis & sagittis. Et deinde accedens ad Castrum Flumanæ, similiter factum exstitit. Tamdem tendens ad Oppidum Caminatarum, nihil aliud boni attulit; quin immo cum sagitta in ilio est vulneratus leviter. Et exinde se transtulit ad Castra Archiepiscopi Ravennatis supra Cæsenam, scilicet Tuduranum, & alia. Et Sociales prædicti præparantes se ad pugnam contra Castra Territorii Cæsenæ, primo expugnaverunt Castrum Lugararii, satis pingue, saccomanantes illud, & plurima alia Castra habuerunt in dicto Territorio ob timorem Pugnæ & debellationis. Inter quæ fuit Casalbonum, Polenta, Coglianellum, & multa alia. Et transeuntes flumen iverunt ad Castrum Sancti Archangeli, & Longiani, & ipsum Castrum expugnantes obtinere non valuerunt: unde coacti sunt retrocedere, venientes Bertinorium, & exinde Ravennam: & discordantes se ad invicem, Johannes Ordelaffus accessit ad stipendia Dominorum de Malatestis, relinquens dictam Societatem, & Dominum Johannem Azzonis; & demum Societas ipsa ob pecuniarum penuriam ad nihilum est reducta.

Anno Domini MCCCLXXXVIII. die XXVI. Martii. Nicolaus Ferrariæ Estensis Marchio Ferrariæ, & Mutinæ, & Terrarum multarum Dominus febre moritur. Qui vir bonus fuit in Populo; & ei successit Albertus Estensis Marchio in dominio.

Franciscus Gongiaga Mantuæ Dominus, Phœbum ejus fratrem capi facit, & in carcere mancipatum decapitari facit.

De mense Junii Castrum Bononiense à Bononiensibus fundamenta suscipit inter Imolam, & Faventiam.

Die V. Augusti. Antonius de Scala olim Veronæ Dominus veneno sumto à quodam consocio, miserabiliter occubuit in montibus Forlivii apud Tredotium.

De mense Augusti. Civitas Patavina obsessa à gentibus armorum Galeaz Ducis Mediolani, & Venetorum, deditionem facit, fugato Francisco de Carraria, qui paulo post pacifice accedens ad dictum Galeaz visendum, captus est, & in carcere Brixiæ detrusus die primo Decembris. Exinde Trivisium jam detentum per Franciscum patrem Francisci junioris, in manibus Venetorum libere arbitrio eorum, & omnia Castra pariter deditionem faciunt.

De mense Decembris. Guerra exorta est inter Imperatorem, & Regem Franciæ hostes.

Nix magna fuit per totam fere Lombardiam, Romandiolam, & partes Venetiarum, ex quibus vineæ, olivæ, & arbores exsiccatæ sunt.

Albertus Marchio Estensis Ferrariæ capit Oppizonem nepotem suum cum matre ipsius Oppizonis, quos nocte in Palatio jugulari facit, & honorifice sepeliri, & exinde matrem in Pado jubet projici.

Anno Domini MCCCLXXXIX. de mense Junii. Domina Valentina filia Galeaz Comitis Virtutum nubit fratri Regis Franciæ Duci Aureliensi.

De mense Julii. Epidemia maxima in Romandiola, Venetiis, & Marchia, necnon Romæ acriter urget.

Eodem anno de mense Junii. Apud Durachium Amoratho Theucrorum Rege Græciæ & Dalmatiæ agrum devastante, & omnia depopulante, contra Christianos horrida bella committuntur; sed contra Theucros quibusdam conjuratis Christi-Fidelibus, Rege Rassi, Rege Ungariæ, Comite Lazaro, & Domino Johanne Banno cum Crucesignatis interemtus est ipse Amorattus, utroque exercitu in campis remanente, maxima tamen cum cæde.

De mense Septembri. Bononienses expellunt Rectores Urbani VI. Papæ, & dominium eorum Urbis transtulerunt Antipapæ Gallo, qui morabatur in Gallia. Et Vexilla Regis Franciæ in Palatio, & super Turres Civitatis posuerunt.

Die XIV. Octobris. Urbanus Papa VI. annis XI. moritur Romæ. Fuit enim vir pessimus, crudelis, & scandalosus, absque consilio Cardinalium, cujus dolis scismata incœpere in Ecclesia Christi. Et successor in Pontificatu electus est Perinus Neapolitanus Cardinalis Sanctæ Anastasiæ, qui dictus est Bonifacius Papa Nonus.

De mense Octobris. Terræmotus maximus fuit maxime in Tuscia in Civitate Castelli, & in Castro Duranti, Mercatello, & Burgo Sancti Sepulcri, & multæ domus ceciderunt, & per Italiam fere omnes senserunt.

In Castro Carpi discoperta fuit proditio quorumdam Civium contra Dominos dicti Castri, filios olim Domini Ghiberti de Pigliis, & plures ex illis proditoribus occisi, inter quos nonnulli Religiosi accusati, capti, & detenti, & tamdem relaxati.

Anno Domini MCCCLXXXX. die XXVIII. Januarii. Guido de Polenta Ravennæ Dominus captus est à filiis suis Oppizone, Staxio, & Petro, à quibus in carcere detentus obiit. Fuit autem perniciosus. Uxorem ejus pulcherrimam contemsit sodomitice vivendo. Pueros ultramodum dilexit, & mulieres omnes odio summe habuit.

Eodem Anno. Magna penuria frumenti fuit Romæ, in Tuscia, Piceno, & Romandiola, adeo quod libræ CC. frumenti erant in pretio Ducatorum quatuor.

Die XV. Junii. Franciscus Novellus de Carraria nocte ingressus est Paduam cum paucis, quam faciliter obtinuit, sibi faventibus Stephano Duce Bavariæ, qui paulo ante venerat in Italiam, & à bonis Amicis recuperata Arce.

Eo tempore Perusii exulibus Civitatem ip-

sam ingressis, civile bellum inter eos peragunt, quorum ultra centum viros peremti strage reperiuntur.

Die XXVI. Junii. Veronenses renuerunt dominium Comitis Virtutum: propter quod illico exercitus dicti Comitis, qui erat prope Paduam, supervenit, & per viam Arcis Civitatem Veronæ intravit, multis Civibus peremtis, & Urbe prædata.

Eodem tempore. Johannes Azzonis de Ubaldinis vir bellicosus, & Dux Galeazii Virtutum Comitis, & Domini Mediolani, assumto Peruiis veneno, in Civitate Senensi occubuit.

Ludovicus filius Ducis Andegaviæ ab Antipapa de Regno Apuliæ coronatus cum copiis magna classe in Italiam se transtulit, deinde Neapolim pugnaturus contra Vincislaum, olim Regis Caroli natum. Qui de dicto Regno per Papam Bonifacium coronatus exstiterat.

Eodem Anno. Fideles Christi Barbaros pellunt Barbaria, & quasdam Provincias capiunt, duce Christiani exercitus Conciaco Duce Borboniæ. Postea vero venerunt in Italiam apud Neapolim, citra & ultra Pharum, ut dicebatur, in subsidium Ludovici filii olim Ducis Andegaviæ.

Spoletani eorum Urbem tenent, expulso Regimine Ecclesiæ.

Eodem anno. Dominus Raynaldus de Ursinis, qui se adhærebat adversariis filii Regis Caroli, scilicet filio Regis Andegaviæ, & Antipapæ, dum esset in Civitate Aquilæ, quæ per eumdem Dominum Raynaldum quasi pleno dominio tenebatur, nomine tamen dicti Ducis Andegaviæ, sive ejus filii: ipse Dominus Raynaldus interemtus fuit, & letaliter frater ejus vulneratus ab Adærentibus filii Comitis de Aquila; & omnes suæ tantæ Civitates & Castra se tradiderunt dominio Ecclesiæ Romanæ.

Eodem Anno. Exercitus maximus equitum & peditum Domini Galeaz Virtutum Comitis venit in agro Bononiensi prope Civitatem. Quod exercitum fuerat contra Florentiam, Domino Johanne de Ubaldinis, & Domino Ugolotto de Blancardis conductoribus, qui contra Florentinos guerram incœperunt. Contra vero Bononienses erat Dominus Jacobus de Verme, Dominus Albertus Estensis Marchio, & Dominus Franciscus Mantuæ Dominus. Nam credebatur, quod Bononia faceret modicam resistentiam, quod aliter evenit. Similiter contra Florentiam conspirabant Civitates Perusii, & Senarum, ab ipsis ante oppressæ. Bononia autem, & Florentia, Domini Imolæ, & Faventiæ, videlicet Astorgius, & Civitas Pisana, erant in ipsa Liga & guerra contra antedictos Dominos, præcedente diffidantia cum Litera *Pacem Italicam &c.*

Eodem anno. Jubilæus generalis Indulgentiæ fuit Romæ celebratus per Bonifacium Papam Nonum, sed ante ordinatus ab Urbano VI. Papa: propter quod per Ferrariam & Ravennam Ultramontani Romipetæ innumerabiles transibant pro Indulgentia; & dicebatur, quod omni die transibant per dictas Civitates ultra IV. millia ex ipsis Peregrinis.

Anno Domini MCCCLXXXXI. die XI. Februarii. Franciscus Mantuæ Dominus uxorem ejus nomine Agnetem, olim natam ex Bernabove Mediolani Duce, adulterio corruptam decapitari facit, & cum ea famulum pariter fontem.

A Buldrinus armorum ductor, vir pravus & crudelis apud Maceratam interemtus est à familia Bartholomæi de Sancto Severino. Nam Boldrinus præfatus Bartholomæum privaverat dominio dicti sui Oppidi.

De mense Maji Stella Cometes apparuit, obscura & prava, circa stellas Ursæ Majoris, quæ per Cœlum errabat crinibus non multum luminosis.

Die XXV. Julii. Johannes Arminiaci Comes cum copiis Alexandriam obsidet adversùs Galeaz Mediolani Ducem. Et in quodam bello apud dictam Civitatem facto susus fugatusque est ipse Johannes cum suis copiis, innumerabili strage, ductoribus Galeaz Vicecomite, Jacobo de Verme Veronense, Ugulotto, Broglia, & Brandolino Foroliviensi.

B

De mense Augusti. Multa Oppida à Florentinis in territorio Aretino ruinantur.

De dicto anno & mense. Guerra ingens & valida incœpta fuit inter Dominos de Malatestis ex una parte, & Comitem Antonium de Urbino ex altera.

Eodem millesimo die nona mensis Julii. Sagittæ sex de Cœlo cadunt in dimidia hora cum maximo totius Populi timore ac tremore.

Anno Domini MCCCLXXXXII. Pax contracta est de mense Februarii inter Galeaz Ducem Mediolani, & Florentinos cum eorum Adhærentibus, pacto inter eos firmato, quod Dominus Paduanus annuatim solvere deberet præfato Domino Duci ducatorum X. millia usque ad annos L. cum multis aliis Capitulis.

C

De mense Aprilis. Antoniottus Adornus, favente Galeaz Comite Virtutum, Januæ Ducatum obtinet, & quosdam viros de Flisco interficit. Post verò duobus mensibus elapsis, expulsus est de Civitate, Populo contra eum sublevato.

De mense Julii. Antonius Comes Urbini cum suo exercitu furtivè rapit Oppidum Cantiani.

Alphonsus Aragoniæ Rex propter jura uxoris ejus, quæ habere prætendebat ex hereditate Regis Siciliæ jam defuncti, Insulam illam capit peremtis adversariis.

D

Eodem anno. Otto de Bresvich, & Comes Albericus de Cunio armorum ductores Reginæ Margaritæ, olim uxoris Caroli Regis Apuliæ pro filio dicti Caroli, debellati, & capti fuerunt apud Tarentum à Comite Tricaricensi de Sancto Severino, armorum gentium ductore filii Ducis Andegaviæ.

Die XXV. Octubris. Jacobus de Appiano Pisis adhærens Petro de Gambacurtis tunc in eadem Civitate Dominanti, assumtis quibusdam pravis hominibus de Garfagnana territorii Lucæ, in dictum insurgit Petrum, & ejus filios, quos interfecit juxta eorum Palatium, interfectis ibi Lanfranco, & ejus filio cum quibusdam Petro adhærentibus, remanente exinde Domino Jacobo Domino & Rectore Civitatis cum Vanne filio eâ ordinante.

E

Eodem tempore Castrum Reversani per manus Ubaldini translatum est sub dominio Cecchi, & Pini de Ordelaffis.

Malatesta Domini Pandulphi Pisauri Dominus potitus est dominium Civitatis Tuderti cum consensu partium habitantium, & Exitiorum, contra voluntatem tantùm Papæ.

Anno Domini MCCCLXXXXIII. die XVIII. Februarii. Cattelina uxor Cecchi de Ordelaffis peperit filiam hora Tertiarum. Et tunc di-

disponsata fuit quædam filia Domini Guidonis de Polenta, quæ vocabatur Domina Sutina cuidam filio Dominæ Gentilis de Camerino, quam desponsavit ejus nomine Comes Antonius de Monte Granelli Ferrariæ.

Staxius, & Bernardinus Domini Civitatis Ravennæ miserunt desponsandas duas eorum uxores Nobiles Dominorum de Carreto de Pedemontium.

Eodem anno de mense Aprilis. Forlivienses habentes quemdam tractatum cum Exititiis Bertenorii, noctis tempore insultaverunt ipsum Castrum; & insurgente clamore contra eos, coacti retrocedere, ruendo de muris, & aliqui capti suspensi sunt. Et accedens mane ibi Dominus Pinus cum gentibus suis, & populo, insultum fecit usque ad Terram ipsam personaliter, & castramentatus est prope Portam Bertenorii; & existens cum Domino Corrado Prospero dictam Terram pluribus diebus cum maximis bombardis illam molestavit, faciendo Bastitam in Monte Madio. Qui Pinus ob mandata Papæ est coactus desistere.

Die XI. Junii. Natus est filius masculus Domino Pino de Ordelaffis ex Domina Venantia ejus uxore: de quo multum exultaverunt omnes Cives, & lætitiam fecerunt per octo dies, quæ illico redierunt in luctum, quia mense sequenti VIII. die puer ipse defunctus est.

Die XXIX. Julii. Albertus Marchio Ferrariæ moritur hausto veneno, qui apud Ecclesiam Majorem in Mausoleo pulcherrimo sepelitur, relinquens puerum ejus filium octo annorum heredem, qui obtinuit, Florentinorum auxilio, Vicariatum, quem jam à Papa Bonifacio obtinuerat.

Die VIII. Augusti die Jovis. Carolus, & Pandulphus de Malatestis cum magno exercitu peditum & equitum aggrediuntur copias Forolivienses, quarum ductores erant Cecchus, & Pinus de Ordelaffis. Bellum atrox inter eos initiatur juxta Villam Bosecli fere per milliare unum, & prope Forlivium. Ferebatur enim, Astorgium de Manfredis oppressisse gentes armorum in Urbe Faventiæ, quæ veniebant in auxilium Forliviensium. Et dum partes discurrerent ad invicem una contra aliam, insidiæ gentium, quæ erant in Buseclo, ruentes contra gentes armorum, & partem populi Forlivii cum magno clamore posuerunt eos in fuga & conflictu, capiendo multos ex Civibus versùs Urbem declinantibus, capiendo circa CCC. Cives, de quorum numero pauci fuerunt villici. De mense verò Octubris inter ipsos inimicos Pax conclusa fuit.

Franciscus de Carraria Senior, olim Paduæ Dominus, moritur in carcere sub custodia Galeaz Ducis Mediolani. Cujus corpus delatum est Paduam.

Civitas Narniæ cum quibusdam aliis Civitatibus Piceni prius rebellatæ Ecclesiæ Romanæ, sponte sua deditionem faciunt.

Anno Domini MCCCLXXXXIV. die XXII. Martii. Johannes Agutus regressus est in Italiam cum multis armorum copiis, & iens Florentiam, ibi defunctus est ingenti cum fama.

Die XXII. Maji. Burdus de Michilettis Perusinus Civis Assisium intrat proditoriè, quod obtinuit in vita Papæ Bonifacii pro Ecclesia.

Die XIII. Julii Carolus & Pandulphus de Malatestis Castrum Britinorii emunt à Papa Bonifacio, XXII. millibus Florenorum.

Centum fere naves in diversis diebus naufragium fecerunt in Mari Adriatico inter Venetias, & Anconam.

Anno Domini MCCCLXXXXVI. Papa obtinuit Viterbium, expulso Præfecto post multam obsidionem. His quoque diebus obtinuerat Firmum Piceni Urbem.

Anno Domini MCCCLXXXXVII. Beatus Frater Marcolinus Ordinis Prædicatorum Forlivii moritur, & multis coruscavit miraculis.

Mostarda Forliviensis armorum Ductor, Papa jubente, cum suis gentibus furtivè Esculum Piceni Civitatem obtinuit quibusdam peremtis Civibus.

Anno Domini MCCCLXXXXVIII. Multæ Stellæ ad modum ignis ceciderunt, quas Asub vocant. Tunc pestis totam fere Italiam invasit.

Comitiva armorum, quæ Rosa vocabatur, cujus Ductores erant Bartholomæus Gongiaga, & Johannes Buscareti, apud Forlivium à Pino Ordelaffo debellata ac profligata est.

Anno Domini MCCCIC. Homines utriusque sexus, alba linteamina induentes, Alpes ex Gallia penetrant, & Romam tendunt, pœnitentiam peccatorum agentes, flagellis in terga. Res ipsa dicitur habuisse ortum in Ybernię, seu Scotiæ partibus, ubi tradunt, Christum cuidam aranti rustico apparuisse, quærentem ab eo panem, & fontis aquam, & plura: unde tota ob hoc miraculum Europa commota est: tantum Populis & Nationibus devotio creverat; induti enim ii primo fuerunt CCCCL.

Eclipsis Solis facta est secundo Calend. Octobris. Stellæ quoque instar ignis de Cœlo cadentes in plerisque Italiæ locis visæ sunt.

Anno Domini MCCCCI. die XIV.... Cum maximus concursus fieret in Plateis Bononiæ cum rumore Populi, & clauso ostio Palatii Priorum, Johannes de Bentivolis Bononiæ Civis, tunc de statu * & pulsato ostio ei apertum est, ipso existente in panieria discoperta, & rejectis vestibus, demum armatus stetit ad custodiam Civitatis usque ad noctem, & in hora VI. ingresso Palatio Priorum, eos expulit extra, remanente intus cum suis. Manè verò facto unanimiter ab omnibus confirmatus est in Dominum Bononiæ, accepto Vexillo Communis, & stans ibidem in Palatio pro Domino; & in alio die fecit Milites XIV. ex principalibus.

De mense Octubris procurantibus Venetis, & Florentinis Imperator novus se Italiam appropinquat cum innumerabili militum comitiva, & Baronibus, & Magnatis quampluribus. Dominus verò Dux Mediolani magnum exercitum parabat, conducendo Dominos Pandulphum, & Malatestam fratres cum Societate Lancearum mille, & cum aliis equitibus, qui erant circa VI. millia Lancearum, & ducebat secum ultra XXX. millia peditum. Interim quidam rebelles Brixiæ fraudulenter abstulerunt quemdam passum in Brisciano versùs partes Alemanniæ, per quod gentes Imperatoris per ea loca ingredientes, hinc inde incursabant; & dum à gentibus aliquibus Ducalibus accessum fieret pro obstando copiis Imperialibus, ab ipsis tamdem coacti sunt dare terga, & nonnulli peremti sunt.

Eodem anno de mense Decembris Comes Albericus de Cunio, dum rediret de partibus Lombardiæ cum suo equitatu, & transitum faceret per Comitatum Bononiæ, & magna damna intulisset, captivos, & animalia arripien-

piendo, & domos conburendo, habito quodam tractatu in Castro Ducie cum aliquibus Terrigenis, illo potitus est: quod Castrum licet occuparetur à Bononiensibus prius, tamen verè erat in Comitatu Imolæ.

Anno Domini MCCCCII. die ultima Junii Dux Mediolani Galeaz cum copiis exercitus ejus, quarum Ductor erat Comes Albericus de Cunio, castramentatus est apud Bononiam contra Johannem Bentivoglium, qui Astorgii Manfredi malo consilio se Dominum Bononiæ fecerat: ad cujus subsidium tres principales communiter concurrerunt, videlicet Veneti, Paduani, & Florentini, quorum exercitus Colligatorum Bernardonus caput erat. Quo facto exercitus Ducis Galeaz bello asperrimo, fusis & fugatis Colligatorum copiis apud Panigale exterminat. Altera verò die aggredientes viriliter ipsam Civitatem potiti sunt liberè dominium ipsius Urbis, miserrimè ipso Johanne interemto, primitus pluribus vulneribus crudeliter receptis ab ejus inimicis, capto Bernardono, & duobus filiis Francisci de Carraria.

His diebus circa finem mensis Februarii, & per principium mensis Martii sequentis, Cometes Stella satis magna apparuit in parte Orientis de sero in signo Arietis, & duravit per duas horas cum dimidia obscura & crinita per unum passum, & exinde incœpit apparere cum cauda maxima & splendida, uti magnus ignis; & ita duravit circa dies octo, & deinde usque ad finem Martii apparebat de die ante Solem.

Die XIX. mensis Julii mortuus est Pinus de Ordelaffis Dominus Forlivii, Foropompilii, & plurium aliarum Terrarum. Cui successit in dominio Cecchus frater ejus. Mortuus est morbo *Subet*, idest somno profundo, scilicet Apoplesiæ. Fuit enim dictus Pinus magnanimus, in armis fortis, & robustus, placabilis, benignus, procerus, alacer, & liberalis, pinguis, & gratus Populo, & hominibus ejus. De cujus obitu subditi omnes sunt quamplurimum dolore confecti. Et licet Cecchus ipse habuit dominium, non tamen fuit absque labore & periculo, obviantibus Domino Scarpetta Episcopo, & Domina Venantia dicti Pini uxore.

De mense Septembris Johannes Galeaz dignissimus Dux Mediolani, Virtutumque Comes, anno ætatis ejus LIV. omnipotenti Deo Creatori suo spiritum & animam reddidit, relinquens duos ejusdem filios heredes, videlicet, Johannem Mariam, & Philippum Mariam, quos genuit ex Nobili Domina Katherina uxore sua secunda, olim nata ex Bernabove Patruo suo. Multarum Civitatum, & locorum prudentissimus Dominator, excedens undique omnes Prædecessores ejus in magnitudine Dominii. Fuit autem ipse magnanimi animi, & ardui consilii, intellectûs profundissimi, mansuetus, mitis, absque crudelitate, benignus, raro vel numquam irascebatur, dulcis eloquentiæ, omnibus blandiens, omnibus honorans, injurias substinens, tarde ac prudens in agendis rebus, excedens omnes cujuscumque Artis vel præeminentiæ, viros famosos diligens, & ad se trahens, largus, & toto ferè Orbe notus. Cum Regibus & Dominis amicitiam magnam custodiebat. Erat autem robustus, pulcher, formosus, patiens laborum, semel tantum in die edens ut plurimum, & non solus minus, quàm cum solus,

A utens Scipionis dictum, nec minus otiosus, quàm in otio. Valde amavit solitudinem, tarde surgens, circa Mundi agibilia multum cogitando, & morigeratus, plenusque omni virtute & bonitate obiit febre in Castello Marignani in Liguria. Quem Stella Cometes illius anni, ut præsaga, dubitatur à doctis rapuisse.

De mense Octubris Imperator Vincislaus Rex Bohemiæ frater Regis Ungariæ, & filius olim Caroli Imperatoris, captus est à fratre suo Rege Regni Ungariæ, & custodiæ traditus.

In Asiæ partibus Zamberlano magno Tartaro post Damascum debellatum, Amoratti Bayset Urbem maximis copiis obsidente, Amo-

B rattus relinquens Constantinopolim obsessam, ivit in Damascum, & castramentatus est adversus castra Zamberlani, ubi virorum infidelium acies conveniunt bello, dimicantque maximo furore; adeo quod Castra Bayset Amoratti terga vergere coacta, & fusa, fugataque sunt, captis Amoratto, & ejus filio, vinctisque catenis eorum alligatis. Turcorum XL. millia in ore gladii cæsa sunt, altero Amoratti filio transfugâ Gallipoli prope terram, ubi jam Troja fuit.

Eodem anno de mense Octubris Dominus Scarpetta de Ordelaffis obiit in Arce Ravaldini, & conductus ad Cathedralem Ecclesiam honorabiliter sepultus fuit.

C De mense Novembris maximum diluvium in Italia venit, & flumina supra alveos inundaverunt, ita quod omnes planities operuerunt, & campos, & stagna, ac paludes ut maria aquas deducunt.

Anno Domini MCCCCIII. de mense Februarii Comes Corradus Theotonicus olim nepos Comitis Lucii de Lando, qui fuerat Bernabovis gener ex Vicecomitibus, dum per multos annos in Italia militasset, tamdem Pisis manens defunctus est.

Comes Albericus de Barbiano, sentiens adhærentiam factam de Astorgio Manfredo cum filiis Domini olim Ducis Mediolani, qui Rocham Faventiæ tenebant in manibus, ex

D ordinamento Domini Jacobi de Verme Consiliario dictorum Dominorum ob dictam indignationem, quia inimicabatur eidem Astorgio, separavit se idem Albericus ab adhærentia, & servitio dictorum filiorum Ducis, adhærendo se adversariis, scilicet Papæ, & Communi Florentiæ.

Magnifici Domini Carolus & Malatesta similiter uniti sunt cum Domino Papa, & Florentinis, & contra eorum adversarios cum eorum copiis, non obstante concordia, quæ tractabatur inter dictas partes

De mense Martii Privilegia Vicariatus Forlivii concessa sunt per Papam Ceccho de Ordelaffo per totum tempus vitæ suæ, & etiam

E filiis legitimis suis tantùm, solvendo Cameræ ducatorum duo millia, & pro censu prius non soluto VI. millia ducatorum auri, recipiens Bullas à Papa, & lectæ fuerunt Bullæ in Platea cum gaudio.

De mense Maji, & die XIX. Thomas de Nova Januensis custos Arcis Castri Carii, receptis Papalibus Literis, Arcem dicti Castri tradidit Communi Florentiæ cum munitionibus, receptis primo ultra duo millia aureorum.

In Tuscia & Romandiola valida guerra erat. Nam Dominus Pandulphus Malatesta cum copiis filiorum Ducis circa Aretium omnia

nia devastabat; & Pisas gentes quamplurimæ destinabantur per eos filios; & Perusii guerra non cessabat; & sic multa turbulentia undique vexabat.

Dominus Imolæ excommunicatur à Cardinali, & exinde condemnatur.

Gentes Ecclesiæ, & Florentinorum castramentatæ juxta Bononiam per quinque milliaria insultant gentes Bernabovis Capitanei filiorum Ducis, & acriter pugnantes adinvicem gentes ipsæ Papæ & Florentinorum, recipiunt damna de CCCC. equitibus.

Nocte verò sequenti Exititii Bononiæ fractis mœniis Civitatis intrant intus, & tamdem male succursi ab exercitu exteriori recipiunt damna de mortuis & dedecus.

De mense Augusti Rex Lancislaus primogenitus olim Regis Caroli, Rex Siciliæ & Apuliæ, dum esset in Civitate Zariæ in partibus Dalmatiæ, electus fuit à Baronibus Ungariæ in suum Regem, & ibi coronatus est.

Die III. Septembris Gentes armorum Ecclesiæ Civitatem Bononiæ obsessam obtinent, inter Cives inito rumore, Facino Cane expulso, qui pro Vicecomitibus eam occupabat, Ducibus Ecclesiæ Carolo Malatesta, & Paulo Ursino.

Hoc tempore Comes Guido de Muriliana dominio privatur ab exercitu Florentinorum.

Bucicardus, qui Civitatem Januæ pro Rege Franciæ dominabatur, hostilem classem fecit, ituram versùs Syriam in Portum Baruth, ubi adinventis Venetis cum suis mercibus, eos omnes capit, & prædat, captivos quoque Venetos secum ducit.

De mense Octubris Perusii Urbs post longam obsidionem redit ad mandata Ecclesiæ.

Cardinalis in Romandiola à Papa destinatus nominabatur Dominus Baldassar Cossius de Neapoli, magnanimus, & audacissimus.

De mense Novembris Malatesta venit ad videndum Dominam Lucretiam filiam Domini Cecchi de Ordelaffis, & sponsam suam cum honorabili societate.

De mense Decembris Pandulphus Malatesta exercitus Vicecomitum Ductor, Comum Urbem Lombardiæ debellat, & capit, eamque spoliat.

His diebus guerram movent Januenses cum Catelanis & Venetis, qui mari classibus pugnant apud Insulam Cypri, & Portum Baruth.

Ugulinus Cavalcabos Cremonæ dominio potitus est ex quodam tumultu orto in Civitate contra Vicecomites.

His diebus Gabriel, filius olim Galeaz Ducis Mediolani de stupro natus, obtinet Pisas Tusciæ Civitatem.

Civitas Assisii traditur gentibus Ecclesiæ. Nam à certis Civibus unâ portarum Civitatis ingressus patefit Mostardæ de Forlivio cum fere mille equitibus, qui Terram ipsam, & unam Arcem ejus cepit, alia pro tunc remanente.

Anno Domini MCCCCIV. Quidam Nannes Gozadinus Bononiensis Civis Castella Centi, & plebis occupans in territorio Bononiæ, & nolens illa reddere Legato præfato pro Ecclesia, ab ipso Gabionus ejusdem Nannis natus jam captus Bononiæ decapitatur.

De mense Martii Ottobonus Tertius ductor Vicecomitum, cum Petro Rosso Cive Parmam rebellat, & eam pro se capit invitis Vicecomitibus, & exinde Placentiam occupat, quam spoliavit pecuniis, substantiisque, mulieribus, & pueris.

De mense Aprilis Johannes Maria, & Philippus Maria Mediolani Domini, assumtâ pecuniâ à Venetis in pignore, Veronam, Vicentiam, Castellum Bassani, Feltrum, & Cividale tradunt & consignant, captâ jam Veronâ per Franciscum Paduæ Dominum.

Eodem mense Civitas Pisarum Tusciæ traditur Vicariis Regis Franciæ pactis. Tunc Pandulphus Malatesta obtinet Brissiam sibi datam per Vicecomites, videlicet Johannem, & Philippum Mariam, pro pecunia, quam meruit pro suis stipendiis, & servitio temporis præteriti.

Eo mense Comes Antonius Urbini, Callii, & Eugubii Civitatum Dominus, diem suum clausit extremum. Dominus fuit prudens, & alti consilii, & spiritus.

Rex Bohemiæ Sigismundus suo exercitu Zariam Dalmatiæ Urbem obsedit adversus Ladislaum Apuliæ Regem. Et his quoque temporibus fere ab omnibus Christifidelibus bella & obsidiones parari aspere videntur.

De mense Julii Ottobonus Tertius, dum plurima scelera nefanda perpetrat, & horrendum facinus audet contra Petrum Rossum Civem dictum, invadendo crudeliter affines, amicos, feminas, & pueros in cunis, & per omnem nefarium modum illos perimendo. Hoc dicitur fuisse ex interfectione Ottonis consocii sui.

De mense Septembris Paulus Ursinus Dux gentium Papæ Bononiæ morans, Faventiam capit pro Ecclesia, datam à Johanne Galeaz filio Astorgii profugi in partibus Tusciæ ob infestationem guerrarum magni Comestabilis de Barbiano.

De mense Octubris Papa Bonifacius Nonus Romæ ex hac vita migravit ad Christum. Victoriosus fuit, multas Civitates, & jura Ecclesiæ acquisivit, ac Romæ dominium temporale libere primus obtinuit. Indoctus fuit, pulcher, & magnus corpore, robustus, benignus, & precibus aliorum faciliter condescendens: ex quo plura loca alienavit, quæ prius erant Ecclesiæ. Habuitque genitricem, quæ maximam pecuniæ quantitatem congregavit. Sororem de Monasterio extraxit, quam nupsit Duci Atriæ. Vixit in Papatu annis XIV. mensibus XI. Cui successit Comatus Cardinalis de Sulmona Provinciæ Aprucii, qui vocatus est Innocentius.

De mense Decembris Astorgius Vicecomes, natus olim ex Bernabove, Oppidum Palazoli capit in territorio Brixiæ. Et tunc temporis dum Ugulinus Cavalcabos Dominus Cremonæ proficisceretur Brixiam ad Pandulphum Malatestam, capitur à dicto Astorgio, & carcere custoditur, ejus comitivâ armorum in conflictu positâ.

Rex Lancislaus captivat omnes Comites de Domo Sancti Severini, & specie pacis, & amicitiæ omnes eorum Terras, & dominia rapit.

Eodem tempore Galeæ Venetorum obtinuerunt Sanctum Albertum Castrum, & Passum supra flumen Padi, tunc possessum à Marchione Ferrariæ.

Florentini obtinent à Comitissa Honofria Castrum Gazani pretio Florenorum MD.

Anno Domini MCCCCV. Marsilius Patavinus Philosophus insignis, & Physicus famosus, qui libros multos super Opera Hippocratis, Galeni, & Avicennæ composuit, Bononiæ moritur.

De

De mense Maji Antipapa ex Gallia in Italiam proficiscitur, & Januam accessum facit, cum sex ejus Cardinalibus, & VII. Galeis.

De mense Junii Jacobus natus Francisci Paduæ Domini, qui Veronam tuebatur, sub fide captus, & Venetias ductus, ex tumultu in Civitate facto, ipsâ jam dudum obsessâ, sub dominio Venetorum ponitur, ductore castrorum Jacobo de Verme, & Galez de Mantua. Qui paulo post Paduam obsident. Et duobus mensibus elapsis Cives admodum constricti eorum Dominum, ejusque filium cum dominio compelluntur Venetis libere impartiri.

De mense Julii Pisarum Cives rumore insurgentes ad arma, pellunt Gabrielem Vicecomitem ibi Dominum, & ejus genitricem mortuam de sepultura extrahunt, & per Civitatem ducunt cum dispendio, & pudore.

Romæ quidam rumor fuit, ob cujus timorem Papa Viterbium fugit cum omnibus Curialibus. Tunc Paulus Ursinus Romam veniens, eam viriliter recuperat, expulsis vi Columnensibus, & Sabellis.

De mense Septembris die VIII. Magnificus Dominus Cecchus Ordelaffus, Forlivii & multarum Terrarum Dominus, diem suum duxit extremum. Et hic fuit viriliter strenuus, animosus, formosus, totus pulcher, summæ justitiæ, & constantiæ, qui vexatus à longa ægritudine cum luctu, & dolore Civium mortuus est, relinquens Antonium natum suum parvum, qui in dominio successit per dies XV.

Eodem anno, & die X. mensis Septembris post obitum Cecchi de Ordelaffis Forliviensis populus se viriliter in armis insurgit, & sub populari statu & dominio Reipublicæ se gubernant, & ordinando Priores, & Officia, capiendoque exinde Arcem Ravaldini, & Castra Comitatus.

Die XXVII. Octobris Baldassar Cossa in Romandiola Cardinalis, Ecclesiæque Legatus pro Ecclesia Romana, Astorgium Manfredum paulo ante Dominum Faventiæ publicè decapitari fecit.

Die XXIII. Octobris Baldassar Legatus, cum gentibus Ecclesiæ infert guerram Forliviensibus, jussu Papæ Innocentii.

Azzone de Monte-Varco filio Dominæ Honesanæ de Ordelaffis capto, cum aliquibus sociis proditoribus Forlivii, punitur in Arce Ravaldini, & socii suspenduntur in plateis.

Paulus Ursinus Capitaneus magnus gentium Romæ occidit Mostardam de Forlivio, Ductorem gentium, & streauum ac bellicosum in armis, relicto Johanne nato ejus cum Oppidis suis in Piceno, qui non multum degeneravit à patre.

Anno Domini MCCCCVI. de mense Januarii, Franciscus de Carraria, olim Paduæ Dominus captus Venetiis, & facta contra eum inquisitione, repertis pluribus Civibus Nobilibus cum eo sontibus, & delinquentibus, Cives ipsi proscripti sunt, & depositi ab Officiis, & ipse Dominus in carceribus mancipatus, in brevi defunctus est, duobus filiis ejus captis remanentibus, scilicet Jacobo & Francisco necatis, ut fertur, in domibus carcerum.

De mense Maji Galeaz de Mantua magnanimus Ductor armorum post partam victoriam Veronæ, & Paduæ, apud Pergamum Civitatem occiditur ab incolis in bello. Qui fuit vir fortissimus, & acerrimus, & vicit multa certamina.

A Eodem tempore inter Ecclesiam Romanam, & populum Forlivii contracta est pax, cum certis conditionibus, videlicet, quod idem populus deberet acceptare Potestatem, & Capitaneum pro Romana Ecclesia, & Domino Legato, in dicta Civitate.

De mense Julii Ottone Tertio opprimente Civitatem Placentiæ, Facinus Canus ductor gentium armigerarum Vicecomitum, ipsam obsidet Urbem. Tunc Otto videns illam non posse defensare, quamplurimos viros, & feminas interficit crudeliter, puellasque secum Parmam ducit, & Urbem violenter spoliat.

B De mense Octubris Gabriel Vicecomes Pisas inclytam Urbem Tusciæ Florentinis vendit, qui illico ipsam suis castris obsident, quorum Ductor erat quidam Januensis de Flisco. Hinc in dies longa obsidione firmata Urbem ipsam obtinent, nullo in Civitate tumultu, vel contrarietate succedente, fautore Johanne Gambacurta ibidem Cive.

De mense Novembris Innocentius Papa paralyticus Romæ moritur. Vir fuit bonus ante Papatum; post ultima non corresponderunt primis. Cui successit Angelus Constantinopolitanus Venetiarum Episcopus, qui dicebatur Gregorius XII. Papa vir vita laudabilis, durante Scismate per Petrum de Luna.

C De mense Januarii Comes Guido de Mutiliana, olim Dominus Castri Balnei, & multorum aliorum Castrorum, de antiqua prosapia Comitum Guidonum, qui nati sunt ex Bilinzone, & Comitissa Gualdrada ex parte paterna, trahens originem ab Alemannia, & ex materno latere Florentinus, ut habetur in Chronicis Johannis Villani de Florentia. Quorum dominium incœptum tempore adventus Ottonis Alemanni Primi Imperatoris, qui illos dotavit de maximo dominio, & ab illo tempore usque ad annum 1403. duravit honorabiliter. Sed dum adhæsisset Duci Mediolani, videlicet Domino Galeaz, per ipsius mortem expulsi sunt à Florentinis ipsi Comites unà cum Andruino de Ubertinis, & aliis.

D Forlivienses libertatem amittentes, sub jugum Ecclesiæ deducuntur, Baldassare Cossa Legato Apostolico in Romandiola. Qui prædictus Dominus Legatus ædificare fecit Citadellam apud portam Sclavoniæ, mittens ad confinia Majores ex parte Ghibellina, & decapitare fecit Petrum Maldentem, Ugulinum Matthæi, & Paladinum de mense Junii.

Anno Domini MCCCCVIII. Ecclipsis Solis XIV. Calendas Octobris.

Anno Domini MCCCCIX. defectio Solis XVII. Calendas Aprilis.

Anno Domini MCCCCX. de mense Januarii Baldassar Cossa Cardinalis, & Legatus Urbis Romæ dominio potitus est.

E Die XVIII. Januarii homines de Foropompilio rebellantes à dominio Romanæ Ecclesiæ, tradunt se & Terram Georgio de Ordelaffis tunc exititio.

Deinde die XXV. Januarii idem Georgius die Sabbati noctis tempore fregit murum, & aperuit portam Rottæ, & furtive intravit Civitatem Forlivii cum multis peditibus & equitibus; sed expulsi sunt extra per Forenses, qui venerant de Terris Florentinorum ad custodiam Civitatis Forlivii. Et ex illis, qui intraverunt, aliqui fuerunt capti, videlicet quatuor, qui illico suspensi fuerunt, partim in platea, & partim ad locum, ubi fecerunt introitum.

D 2

Die 3. Maji Alexander V. Papa obiit Bononiæ; cui successit in Pontificatum Baldassar Cossa Cardinalis, qui idonee electus fuit in Papam Bononiæ, durante Scismate, & nuncupatus est Johannes XXIII.

Die XVIII. Junii Johannes Galeaz Astorgii Manfredi olim filius, Civitatis Faventiæ ingrediens dominium, favente atque adjuvante Georgio Ordelaffo, in ipsa confirmatur & roboratur, expulso totaliter Regimine Ecclesiæ.

Die XXIV. Augusti præfatus Georgius, astutia incolarum Flumanæ oppidum occupat, remanente in captivitate Domino Bartholomæo de Campofregoso fratre Capitanii Forlivii cum Domina Catelina ejus uxore, & Domina Francisca de Ordelaffis ejus genitrice.

Eo anno exercitus Ecclesiæ castrametatus Foropompilium est, & prope ejus portam Bastitam ædificant, & de munitionibus opportunis cunctam subveniunt, & exinde recedunt; & non multum post, dum gentes Ecclesiæ cum multis de Civitate Forlivii irent pro munitionibus exhibendis ad ipsam Bastitam, tamdem post longam dimicationem gentes ipsæ cum Forliviensibus fusæ & fugatæ fuerunt, & capti inter forenses pedites & equites circa numerum personarum CCCC. quæ ductæ fuerunt ad Terram ipsam Foropompilii.

Eo tempore illi de Aureolo oppido Forlivii, ipsum sua sponte tradunt præfato Georgio.

Et in ipso tempore de nocte extracti fuerunt violenter de eorum domibus ex optimatibus partis Ghibellinæ Civibus, scilicet Civitatis Forlivii, circa numerum centum, & exinde conducti in Cittadella, quæ tunc erat constructa juxta portam Sclavoniæ. Qui quidem Cives dispersi fuerunt ad confinia, videlicet partim Florentiæ, partim Bononiæ, & partim Lugi. Et non contenti de tanto discrimine, expulsæ fuerunt eorum familiæ de domibus propriis, & etiam de Civitate eorum cum fletu & anxietate ipsorum, & similiter evenit de multis aliis.

Eodem anno de mense Septembris venit Forlivium pro Legato Ecclesiæ Dominus Ludovicus de Flisco Cardinalis de Janua.

Die XI. Octubris expugnata fuit Bastita de Foropompilio, & combusta à Domino Georgio.

Eodem anno die XVII. Octubris Georgius Ordelaffus, faventibus Malatestis, & cum eo plurimi equites & pedites, noctis tempore, furtive Civitatem Forlivii introëunt iratis animis, ut eam incenderent, frangendo steccata juxta Campostrinum. Unde ipsis expulsis à gentibus Ecclesiæ in Civitate morantibus, reperti sunt ex suffocatis in foveis ultra viros XXV. & duo vivi capti suspensi fuerunt. Fertur autem, & experientiâ compertum & comprobatum est per longa tempora, quamdam imaginem sub diversis ascendentibus Stellarum editam fuisse per Dominum Guidonem Bonattum Forliviensem magnum Astrologum, & Nigromanticum, & secreto per ipsum nocte sepultam, quæ donec duraverit, ipsam Civitatem non posse vi rapi, capi, vel prædari, ut dicitur de Darete Trojano.

Eodem anno Johanne Papa præmisso Romam se transferente, à Bononiensibus renuntiatur ad dominium Ecclesiæ, se regentes sub Statu Populari, Petro Cosolini præcipuo fautore, expulsis Rectoribus Ecclesiæ.

A Anno Domini MCCCCXI. die XIII. Maji Guido Torellus ductor armorum in Civitate Forlivii pro Marchione Estense, videlicet Nicolao Domino Ferrariæ; postquam intellexit novitatem Bononiæ, & expulsionem Regiminis Ecclesiæ, ausus est reducere Civitatem Forlivii sub dominio præfati Marchionis, & deposuit in maximam partem Regimen partis Guelphæ, quæ totaliter ibi tunc præsidebat. Unde à Ghibellinis multæ Aquilæ nigræ pictæ sunt; & tantum decapitari fecit duos notabiles Cives Forlivii, quibus opposuit, ipsos velle impertiri dominium ipsius Urbis Georgio Ordelaffo.

Eodem anno, & die VII. Junii in festo Sanctæ Trinitatis hora decimanona Georgius, & B Antonius de Ordelaffis adepti sunt Dominium Civitatis Forlivii, & intraverunt per portam Sancti Petri cum duobus millibus peditum, quorum magna pars erat ex Civibus, & eorum amicis exitiis, & ad ipsos propter Partem reversis, sponte sua, & nullo contradicente, cum plausu & lętitia omnium; & tulerunt Vexillum Domini Marchionis cum illo de Domo eorum; sed pro tunc non habuerunt dominia Arcis, & Cittadellæ.

Die verò XXV. Junii tumultus factus est in Civitate Forlivii, quod certi Cives volebant prodere præfatos Dominos Antonium & Georgium; & dum in ipso rumore adesset in C platea Gherardus de Lardiano, & Andreas de Aristadis, impetuose aggressi à Populo peremti sunt; & similiter non post multum Johannes de Lardiano interfectus fuit mandato Georgii ab extra.

Die IV. Julii Vir spectabilis Bartholomæus de Valdenuce ingressus est pro novo Prætore dictæ Civitatis, & in nocte sequenti adepta est possessio Cittadellæ, & de mane die Dominicæ similiter habita est possessiò Arcis Ravaldini.

Die penultima Augusti Georgius præfatus ex suspicione, & malo consilio, de nocte fecit capi Antonium filium Cecchi de Ordelaffis, & illum in Arce Ravaldini inclusit, captis D & peremtis aliquibus Civibus.

Anno Domini MCCCCXII. magna penuria frumenti, & bladorum fuit in dicta Civitate Forlivii; adeo quod frumentum cum mensura librarum CC. ascendit in pretium librarum novem Bononiensium, & fabæ in libris quatuor Bononiensium cum sinistro multorum, licet Deo coadjuvante satis bene provisum fuerit.

Eodem anno Bononia faciebat guerram cum Imola, & Castro Sancti Johannis in Persiceto, & per consequens cum Malatestis, qui tunc temporis tenebant dictum Castrum Sancti Johannis.

Die III. Julii Georgius Dominus Forlivii E duxit in uxorem Dominam Lucretiam natam Domini Ludovici de Alidosiis de Imola.

His namque temporibus sub Lancislao Rege Apuliæ floruerunt in armis Jacobus Ordelaffus, & Zanninus de la Treza, qui vere fuerunt viri magnanimi, & Ductores gentium armigerarum.

Necnon oblivioni tradetur Andreas Borsus de Guiriolis, qui in dicto anno fuit Locumtenens pro memorato Rege in Apulia, & Ductor magnus gentium armorum, & pectore & animo forti & præclaro, fuit magnus Ductor gentium cum Ecclesia, Venetis, & alibi.

Anno Domini MCCCCXIII. in Vigilia Natalis

talis de mense Decembris Papa Gregorius supranominatus discedens de Gajeta, in qua residentiam fecerat per longum tempus, reversus est Ariminum, unde prius discesserat.

Die VIII. Junii Johannes Papa pellitur de Roma, Populo Romano objurgante; & tunc Rex Lancislaus plurimos milites equites de exercitu suo in Urbem mittit, qui ex Ursinis quamplurimos perimunt. Quo factum est, ut dominium ipsius Urbis libere ipsi Regi subpositum remaneat, ipso Papa in Radicofano evadente.

Die II. Augusti noctis tempore Georgius de Ordelaffis Terram Foropompilii obtinet cum voluntate habitantium, dimissa Arce prius subpignorata Domino Comiti Urbini pro non parva quantitate aureorum. Sed die VII. Augusti dictam Arcem obtinuit cum pactis, & non vi.

Die IX. Octobris die Lunæ de nocte natus est filius masculus Georgio Domino Forlivii ex Domina Lucretia uxore sua, nuncupatus Tbebaldus sub nomine Avi sui.

Anno Domini MCCCCXIV. in principio Februarii his in regionibus fuit quædam pestis universalis Catarrhi, & frigoris, ac tussis: ob quæ homines vix poterant respirare, nec poterant comedere vel bibere, quia omnia sibi videbantur amara, & multi mortui sunt, & reliqui pæne evaserunt.

Rex Lancislaus Apuliæ Dominus de mense Augusti diem suum functus est.

Eodem anno de mense Novembris in festo Omnium Sanctorum positum est Concilium, & congregatum ex parte Majestatis Imperialis, videlicet Sigismundi electi Ungariæ Regis super Prælatos Dei, & quorumdam aliorum pro removendo Scismate in Urbe Constantia. Ad quod Concilium plurimi accesserunt, videlicet primo Papa Johannes, & Papa Gregorius per Procuratorem, & Papa Benedictus, qui renuerunt omnino Papatum, Sede Romana vacua remanente.

Die prima Augusti Carolus Malatesta Capitaneus exercitus gentium Armorum Venetorum ab Ungaris fractus & fugatus est cum clade magna.

Anno Domini MCCCCXV. die XV. Aprilis Brachius de Montono Capitaneus exercitus armorum Baldassaris Cossæ, & Bononiensium, post prædam ex transcursione hostili facta per territorium Forlivii, oppidum Sadurani vi rapit, & retinet. Quod postea die XXIII. Maji à populo Forlivii redimitur pro quantitate V. millium Florenorum pace facta inter eos.

Præmemoratus Brachius die VIII. Junii invadit cum copiis suis multis agrum Cæsenæ, & prædam maximam rapit ex hominibus, & animalibus, & iverunt usque ad Savignanum.

Et exinde die XVI. de mense Septembris. Idem Brachius cum suo exercitu invadit territorium Cæsenatense, faciens prædam de animalibus circa mille & de hominibus multis, comburendo domos circa Portum Cæsenæ, exportans spolia de Villa Sancti Viti.

Anno Domini MCCCCXVI. die IV. Januarii. Populus Bononiensis currens ad arma, expulso Episcopo Senense Tenente locum pro Ecclesia Romana, & Johanne Papa XXIII., faciendo Priores, & Confalonerios, regunt se sub dominio populari.

Brachius de Montone obsidens Peruxium, & Patriam ejus, capit Carolum Malatestam de Arimino vocatum à Perusinis, conantem cum exercitu suo obviare & impedire ipsum Brachium à dicta obsidione: quo retento redimitur in quantitate LX. millium Ducatorum.

Die XX. Septembris. Malatesta filius quondam Domini Galeotti, & fratris Domini Caroli de Malatestis in dominio Cæsenæ, & in eadem Civitate moritur.

Eodem tempore Johannes Galeaz de Manfredis Dominus Faventiæ diem suum clausit extremum, cui successit in dominio ejus Guidatius ejusdem natus.

Die XXIII. Septembris. Dominus Martinus de Faventia transivit per medium Civitatis Forlivii, ducens secum Societatem equitum ejus, quæ erat circa III. millium, intelligendo cum Dominò Pandulpho ire ad recuperationem Domini Caroli captivi penes dictum Brachium.

De mense prædicto. Fuit Forlivii, & alibi magna mortalitas, quæ incœpit de mense Augusti, & duravit per totum mensem Novembris; & quando incipiebat in una domo, pauci evadebant in ea.

Anno Domini MCCCCXVII. die XX. Maji. Antedictus Dominus Martinus de Faventia, existens in Civitate Arimini pro defensione status Malatestorum, capitur à Domino Carolo Malatesta, & ad Urbem Fani transmissus, ubi occiditur.

Eodem anno. In Constantia, ubi congregatum fuerat Concilium, consenserunt omnes, ad quos pertinebat electio, & in verum Papam elegerunt Dominum Oddonem de Columna Cardinalem Romanum de mense Novembris, qui vocatus fuit Martinus V. qui in Festivitate Beati Martini electus est post moram in Constantia trium annorum.

Anno Domini MCCCCXVIII. die XXII. Octobris. Papa Martinus discedens de Papia applicuit Mantuam cum suis Cardinalibus, & comitiva omnium Curialium ejus.

Anno Domini MCCCCXVIII. Bullæ Vicariatus Georgii Domini Forlivii pro annis tribus, publicatæ & lectæ fuerunt in die Natalis XXV. Decembris cum pluribus concessionibus præsentatis Forlivio.

Anno Domini MCCCCXIX. Martinus Papa præfatus, die XIV. Februarii, intravit Forlivium cum amplissimo triumpho & honore, manens ibi aliquibus diebus, & discedens exinde applicuit Dominica die Florentiam, ubi mirabiliter receptus, & honoratus fuit.

Die penultima Junii in Festivitate Apostolorum Petri & Pauli. Baldassar Cossa, de servitute liberatus, accessit Florentiam, & se præsentavit coram Papa Martino, qui tamquam Cardinalem recepit, & benignè Capellum tradidit cum multo honore.

Anno Domini MCCCCXX. de mense Septembris. Martinus Papa antedictus discedens de Florentia, se transtulit versùs Viterbium.

Anno Domini MCCCCXXI. die prima Septembris Angelus de Pergula Ductor equitum mille pro Philippo Maria Duce Mediolani, ut amicus residet in agro Forliviensi.

Eodem anno, & die X. Maji. Regnante Georgio Ordelaffo celebratum fuit Capitulum generale maximum & dignissimum in Civitate Forlivii, in quo interfuerunt fere III. millia Fratrum Minorum Sancti Francisci, qui elegerunt concorditer Magistrum Angelum de Senis pro Generali excellentissimum in scientiis & prædicationibus. Quod Capitulum fuit hono-

honoratum à præfato Domino, & universo Populo Forlivii.

Anno Domini MCCCCXXII. die XXV. Januarii, hora tertia noctis mortuus est Georgius filius quondam Thebaldi de Ordelaffis, Dominus Forlivii, & Ecclesiæ Romanæ Vicarius, cujus Urbis dominio potitus est annis X., mensibus octo, & diebus sex. Cui in dominio successit Thebaldus, ejusdem, & Dominæ Lucretiæ filius, ætatis annorum novem, & in Ecclesia Sancti Francisci in tumulo novo honorificè sepultus cum maxima calamitate & fletu universi Populi.

Anno Domini MCCCCXXIII. die verò XIV. Maji hora prima noctis Populus Forlivii ægrè ferens detentionem de Paulo Latioso concive suo factam per Dominam Lucretiam genitricem Thebaldi olim filii Georgii de Ordelaffis Domini Forlivii tunc absentis, nolens pati ludibria & contumelias dictæ mulieris, ac Imolensium tyrannidem superbè regentium, & occupantium Civitatem, Arces, beneficia, & Officia dicti Domini contra voluntatem Populi ejusdem: armata manu, memor antiquæ virilitatis, violenter facto tumultu in plateis, ultra III. millia armatorum capiunt Urbem, expugnant Palatium, præfatam Dominam Lucretiam cum certis Civibus sibi malè consulentibus detinent, ac Forenses Imolenses pro majori parte ultra CCC. armatos in ipso Palatio spoliant, & licentiant, fautoribus Andreâ Moratino milite, & Bartholomæo Latioso præstantibus Civibus cum eorum copiosis familiis, ac Domino Blondo, Raynaldino, Baptista Palmezano, Petro Dente, & Optimatibus dicti sui Quarterii, ac omni denique Populo unanimiter unito, & nemine contradicente, sublatâ spe ab adventu gentium Florentinorum veniendi ad occupationem ipsius Civitatis, accersitis Sicco de Montagnana armorum Ductore cum equitibus mille, & Domino Aloixio Crotto Commissario pro Illustrissimo Domino Philippo Maria Duce Mediolani, Lugi tunc commorantibus. Sub cujus Ducis nomine, unà cum Civibus Forlivii, præmemoratus Thebaldus relictus ex testamento Georgii ejus Genitoris cum dominio heres fuerat, & sub ejus cura, tutela, & protectione, specialiter cum electione de ipsis facta, & non Ligæ injustè vexantis dominium dictæ Urbis, & statum dicti Domini, ut infra etiam patet. Et ipsis advenientibus gentibus præstita sunt receptum & logiamenta.

Paucis post diebus præfata Domina Lucretia furtivè ex ipso Palatio evasit, unde captiva tenebatur, & ad Forum Pompilium se transfert, reperto filio ibi dominante.

Die XXVI. Junii. Recuperata fuit Rocca Ravaldini cum bombardis cum fractura mœniarum.

Anno supradicto de mense Junii. Marchio Nicolaus adhibens curam de gentibus Ducalibus in Romandiola exstantibus, misit Aldrovandinum de Joculis Civem ejus Spectabilem, cum ampla commissione ad tutelam Domini Thebaldi de Ordelaffis, ut illum in dicto dominio Forlivii regat & manuteneat sub ea cura & protectione relictâ à patre in ejus Testamento, si velit.

Die VI. Septembris. Cum Fabritius de Capua Ductor equitum mille Ducis Mediolani ivisset cum gentibus suis pro faciendo scortam vendemiarum versùs Carpenam, & Maglianum Villas supra Forlivium; & Siccus de Montagnana cum totidem exercitu, & gentibus floridis se secretè occultasset sub strata, & exercitus Ligæ cum Domino Pandulpho Malatesta, & Nicolao de Tolentino, qui erant cum ipso ultra V. millia equitum insultarent viriliter scortam Fabritii, & fugarent illam usque ad Pontem Ronchi cum damno, & percussionibus multis: tamdem occurrente Populo Forlivii, & succurrente Sicco, recuperati fuerunt omnes primitus oppressi, & omnes irruentes in hostes Ligæ, ut Leones, prœliantes tamen per spatium horarum quatuor cum non parva occisione virorum & equorum cesserunt & fugarunt dictos de Liga cum verecundia & damno equitum CCC. Nec profecto his in partibus auditum fuit fuisse acriorem vel terribiliorem pugnam: de qua victoria nedum celebrata fuit lætitia cum luminaribus in Forlivio, verùm etiam per totam Liguriam; & eo tunc incœpta fuit guerra in Romandiola inter Ducem Mediolani, & Dominos de Liga.

Anno Domini MCCCCXXIV. die prima Februarii. Gentes Philippi Mariæ Ducis Mediolani furtivè cum scalis & ædificiis Arcem Imolæ capiunt, & totum dominium Civitatis & Comitatus Imolæ sub potentia Ducali ponunt. Et Ludovicum Alidosium patrem antedictæ Dominæ Lucretiæ vinctum Mediolani ducunt; fautore Zannone de Istria Capitaneo peditum Ducalium. Unde Antonius Ordelaffus, qui in dicta Arce ultra decennium miserabiliter mancipatus fuerat ex suasione & doloso consilio præfatorum Domini Ludovici, & Dominæ Lucretiæ, ex divina compensatione pro patratione tanti sceleris, in vindictam puritatis & innocentiæ illius, excidium passi sunt supra eos, sobolemque, statum, & substantias, ea omnia miraculosè dignè exterminando: & sic liberatus extitit, & ad prælibatum Ducem læto animo honorabiliter proficiscitur.

Die ultima Aprilis. Gentes armorum Philippi Mariæ Civitatem Neapolis pro ipso Duce obtinent.

Die XVII. Junii. Domini de Liga Florentinorum, & Dominorum de Malatestis guerram atrocem agunt contra Ducem Mediolani, & Populum Forlivii; & castramentati sunt super Oppidis Flumanæ & Sadurani de Territorio Forlivii, & illa capiunt, Ducibus Carolo, & Pandulpho de Malatestis cum Florentinorum Liga. Qui spendiderunt Castellanum Flumanæ, & Saduranum solo æquarunt, ortâ discordiâ inter eos, quia quilibet optabat possessionem dicti Loci.

Die XXII. Julii. Copiæ exercitus Domini Ducis Mediolani vi potiuntur Oppida Zagonariæ, & Massæ de dominio Comitis Alberici de Lugo.

Die XXVIII. Julii. Exercitus Ligæ Florentinorum, & Malatestarum, optans pellere castra Philippi Mariæ apud Zagonariam cum exercitu XI. millium militum armorum, discedendo de Villa Ronchi, ubi prius castramentati erant, Capitaneo existente Domino Pandulpho, & in ejus comitiva socio Carolo Malatesta, se transferentes contra gentes Ducales, illas animosè expectantes prope Locum Zagonariæ, quarum Angelus de Pergula erat Capitaneus cum Sicco de Montagnana Ductore lancearum expetiatarum præfati Ducis, tunc Forlivii commorantium, qui videntes castra Ligæ ruere de supra versùs Zagonariam, con-

confestim ex transverso, de supra illuc etiam se transtulerunt, & in tempore affuerunt opportuno. Quod exercitum coadunatum fuit VIII. millium inter equites & pedites, & signo dato ad bellum concurrentibus partibus, non solum victoria fuit ex magnanimitate Ducalis exercitus, verùm etiam ex imbribus Cœlo pluentibus in faciem adversariorum. De quibus facta fuit miserrima strages, fracto & fugato fœdè cuncto exercitu Ligæ, capto Domino Carolo, & ad Ducem transmisso, & fugato Domino Pandulpho per iter Ravennæ.

Eodem Millesimo videlicet MCCCCXXIV. die XIII. Augusti, exercitus Ducalis recuperat Terram Foropompilii cum Arce, & sic succedendo, capiunt Oppidum Caminatarum, & Belfloris in agro Forliviensi.

De eodem mense Augusti Capitaneo exercitus Ducalis existente Angelo de Pergula, se transferunt versùs Cæsenam, & exinde versùs Ariminum, se prius pacificati cum Bertinorio, & Castro Savignani penitus saccomanato, plura Castra Comitatus Arimini subjiciendo, & confœderati cum Ariminensibus, & Cæsenatensibus, exinde discedunt.

Die verò XXVI. Septembris direxerunt dictæ gentes iter suum versùs partes montanas, & obtinuerunt Bagnum cum aliquibus aliis Oppidis, & demum venerunt versùs Dovadulam, & Castro-Carium, & ceperunt Castra Rochæ Sancti Cassiani, Petræappii, Dovadulæ.

Et de mense Octubris mortalitas aspera erat in Civitate Forlivii, in qua mortui sunt ultra personas IV. millia.

Et die V. Novembris dicta gens Ducalis ceperunt Castrum Dovadulæ.

Et deinde dictus exercitus suos gressus direxit versùs Pisaurum, & Gradariam cum tribus aliis Oppidis posuerunt in prædam seu saccomanum, ducentes secum personas & substantias eorum.

Anno Domini MCCCCXXV. die XXV. Januarii Carolus Dominus Arimini redit à Duce Mediolani, ad quem pro captivo transmissus fuerat, honoratus, & donatus ab eo.

De mense Februarii dicti anni Comes Oddo natus olim Braccii de Montone, Capitaneus exercitus V. millium equitum in bello peremtus est à gentibus Ducalibus, & hominibus Vallis Amonis, conflicto & fugato penitus dicto exercitu in ipsa Valle.

Eodem anno de mense Martii Guidatius Faventiæ Dominus adhæsit Florentinis, relicto Philippo Duce Mediolani, & damna infert in agro Forliviense, devastando clusas, & molendina usque prope Forlivium.

Eodem mense Maji Nicolaus Marchio Estensis Ferrariæ Parixinam uxorem ejus, filiam Domini Malatestæ de Cæsena, & Ugonem filium ipsius Domini Marchionis in stupro repertos conjungere pluries, necari publicè jubet, eos decapitando cum ordinamentis Justitiæ.

Sfortia Attendulus de Cutignola illustris armorum Capitaneus, & Dominus Civitatum, cum equo, super quem sedebat, cupiens tranare puerum, quem in deliciis habuerat, in Piscaria flumine suffocatus est, & numquam ejus corpus repertum.

Die XXVII. Junii exercitus Domini Ducis Mediolani castrametatus est in agro Faventino, inferendo damna magna cum equitibus & peditibus circa V. millia in recompensationem damnorum illatorum prius inhumaniter Forliviensibus cum guastatoribus super vineis & frumentis pro vindicta aliis facta.

Eo anno de mense Julii Thebaldus natus olim Domini Georgii de Ordelaffis annorum fere XII., & similiter ejusdem soror annorum circa XIII. ex pestilentiali morbo diem suum functi ambo sunt.

Eodem anno Brachius Perusinus, sive de Montone, acriter infestans Romanam Ecclesiam, & ejus Civitates, apud Aquilam Civitatem à Jacobo Caldorio Capitaneo Ecclesiæ, & Comite Francisco Sfortia obstatur viriliter ei, & pugnâ commissâ inter eos, Brachius vulneratur, & fractus, & fugatus cum exercitu suo, perimitur dolo & astutia præfati Comitis Francisci, & inhoneste sepelitur.

Eodem anno & die X. Octubris Bernardinus de Carda de Ubaldinis Ductor copiarum Florentinorum capitur à Guidone Torello Ductore gentium armorum Philippi Mariæ in bello apud Burgum Sancti Sepulcri in Tuscia.

Lambertutius de Gagio paulo post apud Fagiolam à gentibus Ducis præfati captus est, & transmissus ad Dominum Ducem, ibidem truncatus fuit.

Anno Domini MCCCCXXVI. die XVIJ. Martii Comes Carmignola Capitaneus copiarum Ligæ, videlicet Venetorum, & Florentinorum, furtive & proditione capit Brixiam Liguriæ Urbem, quæ ante possidebatur à Philippo Maria Duce Mediolani.

Anno Domini MCCCCXXVI. die XII. Maji arbitratu Illustrissimi Philippi Mariæ Ducis Mediolani Civitates Forlivii & Imolæ per Cives earum Urbium libere traduntur Romanæ Ecclesiæ tempore Pontificatus Martini Quinti, pace vicinis omnibus amœnâ illatâ, pro quo Nepos Cardinalis Arelatensis Legati Bononiæ, dominium pro eo apprehendit, & exinde in ipsa Civitate applicante præfato Legato cum nobili comitiva, dictum Regimen restaurat, & Arcem Ravaldini, & Terram Foropompilii potitus est pro illis Papa & Ecclesia Romana. Et exinde levatis offensionibus per totam Provinciam, quæ duraverant per tres annos, se transtulit ad Civitatem Bononiæ.

Eodem millesimo Saraceni cum CCC. navibus, seu Theucri in Cypria Insula Græciæ appulerunt, ibique Regem ceperunt, mortuo fratre dicti Regis, & Civitate submersa.

Oppidum Sancti Severini in Marchia positum traditur Ecclesiæ Romanæ per Cives, captis Antonio ibidem Domino, & ejus filio, transmissis Summo Pontifici.

Anno prædicto, & die XIV. mensis Julii Reverendissimus Dominus Electus Firmanus nuncupatus Dominicus de Crapatino se transtulit de Urbe ad Forlivium, ubi destinatus fuit à Summo Pontifice pro Gubernatore, & benigne receptus.

Anno Domini MCCCCXXVII. de mense Septembris Pandulphus de Malatestis de Arimino, qui olim fuit Brixiæ, & plurium Civitatum potens Dominus, migravit ad Christum obitu suo.

Die XXVIII. Octubris exercitus Philippi Mariæ Ducis Mediolani, cujus Capitaneus erat Carolus Malatesta de Pisauro, conflictus & fugatus fuit à Colligatis in Liga, videlicet Venetorum, & Florentinorum apud Machalò, Capitaneo exercitus eorum Comite Carmignola.

Die

Die prima Septembris venerunt de Urbe Dominus Johannes Capharellus pro Episcopo Forlivii, & Bertoldus de Albericis pro Potestate, qui fuerunt notabiles viri. Et in eo tempore reædificatur Castrum Sadurani.

Anno Domini MCCCCXXVIII. Pax Italiæ celebratur inter Ducem Mediolani, & Dominos de Liga, scilicet Venetos, & Florentinos: quæ duraverat per annos quinque in guerra.

Die prima Julii Bononienses rebellantur ab Ecclesia, & Papa Martino, expulso eorum Legato factione Baptistæ de Canetulo Civis Bononiæ. Sed paulo post obsessi à copiis, & castris Ecclesiæ, Capitaneo Jacobo Caldoro, & Legato Cardinali Firmano in dominio Forlivii, parum operatur.

Dominus Gubernator Forlivii, videlicet Firmanus, cluxam lapideam construxit, & Basilicis Templorum Sanctæ Crucis, ac Observantiæ Sancti Hieronymi operam in eorum fabricis dedit, & plurima laudabilia egit in Civitate Forlivii.

Die IV. Julii Terræmotus fuit magnus in Romandiola, ex quo plurimi camini ceciderunt in diversis locis.

Anno Domini MCCCCXXIX. die XXIX. Julii facta est pax inter Summum Pontificem Martinum, & Bononienses.

Eodem anno Carolus de Malatestis de Arimino occubuit in Castro Longiani.

Die XXII. Decembris Papa Martinus Quintus habuit Firmum cum Arce per ejus Cives datam; & pariter habuit Civitatem Castelli in Tuscia.

De mense Octubris Dominus Jachax Dominus Mirandulæ Oppidi à consanguineis occiditur.

Eodem anno die XIX. Decembris Dominus Malatesta de Pisauro moritur.

Cardinalis de Cuntis de Urbe destinatus est à Papa pro Legato Bononiæ, & in ipso exercitu loco Domini Firmani, qui per multum tempus ibidem moram traxerat, & reversus fuit Forlivium.

Anno Domini MCCCCXXX. Baptista cognominatus de Canetulo Bononiæ Civis, & usurpator præcipuus dictæ Urbis dominii, sex Cives spectabiles, videlicet, Eganum, Lambertinum, Bagarottum Bianchium, Thomam de Monte Calvo, Nicolaum Malvizzum, Philippum, & Augustinum Barzelinum post cœnam eis datam occidi fecit absque sceleris causa.

Die X. Junii Papa Martinus Cerviam obtinet in Romandiola, & Vicaritaum Mondavii in Marchia, cum certis aliis Terris & pecuniis in compensationem Status dominii, & Civitatis olim Dominorum veterum de Malatestis in Romandiola, & Marchia, concessis tribus fratribus, & filiis olim Domini Pandulphi de Malatestis in verum Vicariatum.

Die XXIV. Augusti Paulus Guinisius Dominus Lucæ privatur dominio ipsius Urbis per Cives, favente Philippo Maria Duce Mediolani.

In Vigilia Epiphaniæ absentavit se præfatus Dominus Firmanus à dominio & gubernatione Forlivii, & accessit versùs Urbem per viam Meldulæ.

Eo anno & die prima Januarii, & in Festo Epiphaniæ hora quasi vespertina Dominus Franciscus de Urbe-Veteri Episcopus ejusdem Urbis applicuit ad Civitatem Forlivii, & pro Papa Martino gubernationem Forlivii, Imolæ, & Cerviæ apprehendidit.

Anno Domini MCCCCXXXI. Die XX. Februarii. Felix memoria Papæ Martini V. Pontificis Sancti migravit ad Christum, & eadem die facta est Solis Eclipsis post ejus obitum die XX.

Die XXI. Januarii. Oppizo de Polenta in eadem Civitate Ravennæ moritur, unico filio suo in dominio & successore relicto.

Gabriel Condelmerius de Venetiis eligitur in Papam loco Martini V., & nuncupatus est Eugenius Quartus.

De mense Junii Cives Pisauri expellunt Galeazum eorum Dominum à dominio.

Eodem Anno die prima Julii. Venetiani, quorum Capitaneus erat Comes Carmignola, contra Philippum Mariam, cujus Dux erat Franciscus Sfortia, in Pado flumine bellum agunt navale, multis navibus ductis apud Cremonam, ubi naves XXX. Venetorum captæ, & quædam submersæ, & circa X. millia hominum periere.

Post vero tribus diebus elapsis, à gentibus Philippi Mariæ exercitus Florentinorum, qui in subsidium Venetorum se transtulerant, debellatus & fugatus fuit, captis ex ipsis ultra mille viros apud Cremonam, capto Petro Jampaulo, & Aloysio de Sancto Severino Ducibus eorum.

Die XXVII. Augusti. Apud Portum Hostiæ mari XVIII. Naves, Januensium, & Philippi Ducis Mediolani contra XXII. Venetorum naves bellum navale asperum agunt. Unde XII. Januensium naves captæ sunt, multis utriusque partis hominibus suffocatis, & diro Marte peremtis.

Die ultima Augusti. Frater Thomas Episcopus Tragurinus intravit Forlivium pro Gubernatore pro Sancta Romana Ecclesia, & & Papa Eugenio.

Die XII. Septembris. Pax edita est inter Papam Eugenium, & Principem Taranti.

Die XV. Octobris. Gentes Venetorum, & Florentinorum II. millia aggrediuntur Cremonam proditorie, & expulsæ per Cives, multis peremtis.

Comes exercitus Venetorum, videlicet Carmignola, è Lombardia se transfert contra Ungaros, qui venerant in Italiam pro molestando Utinum.

Exercitus Marchionis Montisferrati fugatus est à gentibus armorum Philippi Mariæ, & plurima Oppida dicti Marchionis deditionem fecerunt.

Anno Domini MCCCCXXXII. Guerra asperrima agitur inter Ducem Mediolani, videlicet Philippum Mariam, & gentes Ligæ Venetorum, & Florentinorum.

Comes Carmignola Dux exercitus Venetorum capitur, & Venetiis capite truncatur. Fuit enim vir crudelis, & ex vili genere ad summam fortunam evasit, preter quam ad finem, in quo colligitur felicitas.

Gentes Imperatoris Sigismundi contra Bohemos, pro ut de more suæ gentis, agunt inter eos lethale bellum, in quo virorum IX. millia periere, moram trahente tunc temporis Imperatore in Italia Parmæ, & Papa Romæ, & Concilio Constantiæ.

Venetiani Suncinum capiunt contra vires Philippi Mariæ.

Die IX. Octobris. Galeottus Robertus Malatesta Arimini Dominus, vir vitæ laudabilis, in

in ipsa Civitate obiit, migrando ad Christum in actu Beatorum.

De mense Januarii. Nicolaus de la Stella capit Civitatem Castelli, quæ à Papa concessa est, & similiter obtinuit à Papa Burgum Sancti Sepulcri.

De mense Novembris. In Valle Voltolinæ Venetorum exercitus fugatus, & submersus fuit à Nicolao Picinino Capitaneo exercitus Philippi Mariæ.

In Valle Camonica Venetorum gentes captæ & prædatæ sunt per gentes Ducis Mediolani.

Anno Domini MCCCCXXXIII. Papa Eugenius Pisaurum Urbem Piceni Galeaz Malatestæ impartitur. Qui ante Dominus fuerat dictæ Urbis.

B Die XXVI. Aprilis. Ex interpositione condigna Nicolai Marchionis Estensis conclusa est pax inter Venetos cum Florentinis ex una parte, & Philippum Mariam Ducem Mediolani ex altera.

Ex jussu Papæ Eugenii Michilettus armorum Ductor Vetrallam obsedit.

De mense Augusti. Johannes de Varana Camerini Dominus peremtus est in Palatio dictæ Urbis à fratre, & sociis ex odio magno.

Et parum post Gentilis Pandulphus frater præfati Johannis ex eadem causa capite privatus est.

C Nicolaus de Stella guerram movet contra Papam Eugenium apud Romam, Vetralla ab eo capta.

Sigismundus Malatesta cum ejusdem germano Malatesta occupant Cerviam, quæ prius à progenitoribus suis tradita fuerat Martino Papæ V. in compensationem & præmium Bullarum Vicariatus eorum.

Die XII. Octobris. Apparuit quædam Stella ad modum Cometis cum coma caudata, seu barbata, cujus radii corrispondebant versus partes Occidentales.

Anno Domini MCCCCXXXIV. die XXVI. Decembris in die Festivitatis Sancti Stephani de mane ante Tertias, qui dies forte deberet D poni in anno præterito supradicto, videlicet Millesimo CCCCXXXIII. ad quem licet sit post, Pascha magna tamen parum est de Decembre, Forlivienses, facto tumultu in plateis, expellunt dominium Ecclesiæ, prædant Palatium, capiuntque Fratrem Thomam Episcopum Traguriensem tum dictæ Urbis Gubernatorem indignum, male suasum & consultum in ipsa gubernatione. Qui tamdem consignatus fuit in manibus familiæ Pauli de Latiosis, ut faceret liberare Paulum & Johannem Latiosos retrusos in carceribus Venetorum de mandato ejusdem Gubernatoris; & acersito Antonio Ordelaffo Lugi commorante, in libero dominio Urbis præmissæ reponitur, E recuperata Arce Ravaldini cum omni Comitatu.

Comes Franciscus Sfortia Ductor armorum exercitus Philippi Mariæ Ducis Mediolani omnes fere Civitates Marchiæ Anconitanæ capit, quæ pro Ecclesia ante tenebantur, Eugenio Papa stante.

De mense Junii. Imolenses Urbem Imolæ Philippo Mariæ tradunt.

Die XXII. Julii. Comes Johannes de Lugo, qui tunc exul erat in Civitate Faventiæ, defunctus est.

Die XXVIII. Augusti. Nicolaus Picininus, & Rasininus Ductores exercitus Philippi Mariæ apud Imolam castra Florentinorum & Venetorum colligatorum viriliter dirumpunt, fugant, & spoliant, captis Nicolao de Tolentino Capitaneo exercitus eorum, Petro Jampaulo de Ursinis, Astorgio Manfredo de Faventia, Cæsare de Martinengo, Johanne Mostarda de Forlivio armorum ductoribus, omnibus transmissis ad dictum Ducem Mediolani.

Die XVII. mensis Maji. Nobilis & strenuus vir Franciscus, dictus Presbyter Comes, de Forlivio fuit à Ludovico Tertio, Serenissimæ Principissæ Dominæ Dominæ Johannæ Secundæ Dei gratia Ungariæ, Jerusalem, Siciliæ &c. Reginæ filio unico, qui de præfato Siciliæ Regno heres & successor Calabriæ & Andegaviæ Dux &c. electus Capitaneus armorum ad guerram Terrarum Rossetti, Bolitæ, Nuceriæ, & Corniæ, suarumque pertinentiarum cum potestate Regia.

Anno Domini MCCCCXXXV. die V. Augusti. Classis Januensium, quorum Dux & Dominus erat Philippus Maria Dux Mediolani, armatam hostilemque classem Regis Aragonum apud Gajetam ex toto confligit, captis ipso Rege Alphonso con duobus fratribus, videlicet Rege Navarræ, & Magistro Sancti Jacobi, nec non Principe Taranti, Duce Suessæ, & filio Domini Christophori Gaetani Comitis Fundorum, aliisque Baronibus secum existentibus, exceptis Infante Dompno Petro, & Principe Salerni; captis etiam navibus & navigiis ipsius armatæ, & hominibus, qui super ipsis militabant. Et omnes capti ducti sunt ad Philippum Mariam, qui paulo post eos dimisit, & libertatem donavit, faciens eos dignos clementiæ, & largitatis, ac munificentiæ suæ, ut de Alexandro legitur, Blasio de Asereto classis Januensis, & præfati Domini Ducis victorioso Ductore.

Die XXIX. Augusti. Pax generalis celebrata fuit inter Papam Eugenium, Dominosque de Liga Venetorum, & Florentinorum ex una parte, & Philippum Mariam Ducem Mediolani ex altera.

De mense Augusti. In Valle Serravallis Marchiæ Anconitanæ, Nicolaus de Stella, qui ante ceperat Comitem Leonem natum ex Sfortia, occiditur in quodam bello, equo ruente, super quo sedebat.

Civitates Bononiæ, & Imolæ Philippus Maria Eugenio Summo Pontifici reddit propter pacem.

Die XXIV. Decembris. Antonius de Bentivolis Civis præstantissimus, benevolus Ecclesiæ, in Palatio Prætoris Bononiæ, odio & vi Baldassaris de Offida viri nefandissimi, habentis præsidentiam ibidem ab Ecclesia, & Papa Eugenio, impie decollatus est.

Anno Domini MCCCCXXXVI. die XI. Julii. Forlivienses habentes eorum Civitatem obsessam ab exercitu Eugenii Papæ, cujus Capitaneus Comes Franciscus de Cutignola erat, compulsi & astricti vi, dolo, & penuria victualium, Civitatem ipsam tradunt Ecclesiæ, eam consignando dicto Comiti, & Rentio de Tuderto Præsidi pro Ecclesia, expulsis Antonio Ordelaffo cum Cecho, & Pino natis ejus partulis, factione familiæ de Latiosis, & plurimorum Civium dictæ Civitatis ad id compulsorum ex necessitate, ne ipsa Urbs nefarie periclitaretur.

Die VIII. Augusti Comes Ludovicus de Lugo pellitur à dominio dictæ Terræ per gentes armorum Ecclesiæ, & conceditur Nicolao

colao Marchioni Estensi per Papam Eugenium.

Die XVI. Septembris. Comes Franciscus de Cutignola capit Baldessarum de Offida virum crudelem, & homicidiarium, Commissarium exercitus Ecclesiæ apud Medicinam Oppidum Comitatus Bononiæ; quem demum interimi jussit, & dignum & justum fecit; quia similia machinabatur in ipsius personam & suorum indebite fieri.

Anno Domini MCCCCXXXVII. die XX. Martii, guerrarum disturbia incœpta sunt inter Ducem Mediolani Philippum, & Colligatos cum Papa Eugenio, scilicet Venetos, & Florentinos, penes Addam flumen Liguriæ. In quo bellando fere tria millia hominum suffocati sunt timore Nicolai Picinini Capitanei exercitus Philippi Mariæ.

De mense Maji Franciscus Picininus natus ex Nicolao Picinino Urbem Spoleti spoliat, & vi crudeliter prædat.

De mense Octubris Comes Franciscus à Marchia Anconitana pellitur per maximum exercitum Alphonsi Regis, arbitrio Philippi Mariæ, quorum erat ductor Nicolaus Picininus. Quæ quidem Provincia datur Ecclesiæ & Eugenio Pontifici.

Die prima Novembris Imperator Sigismundus occubuit.

Die X. Februarii Imperator Græcorum proficiscitur in Italiam, & se contulit Ferrariæ in Concilio. Postridie verò Patriarcha ipsum Imperatorem insequitur. Cujus Auditor, & Interpres erat devotus & doctus Orator Frater Ambrosius de Porticu Literarum Græcarum, & Latinarum peritissimus.

Anno Domini MCCCCXXXVIII. die XXII. Januarii Papa Eugenius Ferrariam se contulit ad Concilium jam incœptum per Cardinales, & Prælatos jam ante se ab ipso destinatos.

Die VII. Aprilis Nicolaus Picininus expugnat, & capit Bagnacavallum, quod ad Astorgium Manfredum recommissum fecit.

Die XXVI. Maji Rumores orti in Civitate Forlivii inter Cives, & Villicos, Nicolao Picinino cum copiis Ducalibus Philippi Mariæ castramentato in Comitatu Forlivii, conceditur Civitas ipsa pro arbitrio Nicolai Picinini, Amicorum, & Rusticorum, Antonio Ordelaffo, qui morabatur in campo cum ipso Nicolao, Arce remanente in manibus præfati Nicolai pro Duce Mediolani.

His diebus Nicolaus Picininus pro Philippo Maria rapit Imolam, & Castrum Bononiense, & paulo post Bononiam, faventibus Zambechariis, & pluribus aliis Civibus, expulsa parte Ecclesiæ.

Die XXVII. Maji Oppidum Caminatarum districtus Forlivii conceditur Roberto de Monte Bodio per Nicolaum Picininum Ducalem Capitaneum.

Die XXVIII. Junii Nicolaus Picininus vi capit Casale Majus in Lombardia, spoliando ipsum fere omnibus bonis, ubi ultra homines centum ferro peremti occubuere.

Die XXVI. Augusti Franciscus Picininus proditorie adegit Castrum Sancti Sepulcri, expulsa Ecclesia, Papa Eugenio, tunc prius dominante.

Die XV. Octubris Oppidum Sancti Venantii per Patriarcham ductorem gentium Ecclesiæ furtive capitur, Ripamque Bellam Oppidum, & Palestinam funditus destruit.

Anno Domini MCCCCXXXIX. die XXVIII. Januarii Comes Guelphus de Dovadula Faventiæ capitur mandato Guidatii Manfredi ibidem Domini, & in carceribus detrusus, vita privatur, remanente Oppido ejus ipsi Guidatio.

Die XXVII. Aprilis Philippus Maria Imolam Urbem Romandiolæ Guidatio Manfredo Faventiæ Domino, & cum exercitu sibi colligato, liberaliter impartitur, & donat.

Die primo Maji Comes Franciscus de Cutignola ductor exercitus Colligatorum Foropompilium habuit, quod postea Petro Jampaulo armorum ductori concedit.

De mense Maji Gattamellata de Narnia Capitaneus gentium armorum Venetorum vi debellavit, atque exspoliavit Montagnanam.

De mense Junii Comes Franciscus Placentiam Urbem vi debellat, positis machinis, pariterque illam ex bonis mobilibus cunctis exspoliat.

Die XXVI. Septembris classis ingens hostilis Venetorum in Lacu Gardæ conflicta est, & submersa magna vi, duce victoris exercitus Nicolao Picinino pro Philippo Maria, captis VII. millibus hominum una cum Thaddæo Marchexio, Petro Coliono, Cavalcabò, & quatuor Venetorum Commissariis.

Die XV. Octubris Dominicus Malatesta Cæsenæ Dominus proditione Castellum Ditium è manibus Comitis Urbini occupat, pace exstante inter eos.

Die XXV. Octubris Dux Sterlichi, qui electus fuerat in Imperatorem, veneno hausto perit, cum eodem Baronibus XIV. comedentibus simul. Et pariter omnes fere CL., qui eis ministrabant, crudeliter perierunt.

De mense Novembris apud Penatam Oppidum Lombardiæ castra Nicolai Picinini conflicta sunt à gentibus Francisci Sfortiæ, captis ibidem Carolo Mantuæ Domino, & Cæsare de Martenengo pro Philippo Maria.

Anno Domini MCCCCXL. die XVII. Februarii Nicolaus Picininus, cum fere III. millibus equitibus armorum pro Duce Mediolani nocte ingressus est Veronam, & ipsa Urbs deprædata ab eo relinquitur, & aufugit, vi pulsus à Civibus, & à gentibus Francisci Sfortiæ eis succursum præbentibus.

Die XII. Maji Nicolaus Picininus aggressus Meldulam Oppidum Domini Malatestæ de Cæsena, illud pactis occupat, pariterque habuit Mutilianam, & Aureolum, quod concessit Guidatio Manfredo; & quam plura Oppida cepit in illis montibus; & paulo post transivit Alpes, & ivit in Tusciam contra Florentinos, & Papam Eugenium.

His quidem diebus Patriarcha de Corneto nova damna contra Statum Ecclesiæ moliens occulte, in Arce Sancti Angeli Romæ capitur, & à Custode dictæ Arcis perimitur, contra quem proditionem machinare affectabat, ut sacrilegus & sceleratus.

Die XXI. Maji Oppidum Foropompilii traditur Antonio de Ordelaffis Domino Forlivii, quod tenebatur à Petro Jampaulo de Ursinis prius.

Die XXIII. Junii Nicolai Picinini exercitus magnus apud Burgum Sancti Sepulcri Tusciæ Oppidum conflictus & fugatus fuit, ducibus felicium castrorum Michieletto de Attendulis, & Petro Jampaulo de Ursinis. Altero verò die Burgum ipsum per Cives traditur Ecclesiæ, pace ejs data.

Die VIII. Augusti exercitus Colligatorum de-

debellant Flumanam Forlivii Oppidum, prædantque, & combustum relinquunt.

Die V. Octubris copiæ gentium Colligatorum fere XVI. millia Urbem Forlivii obsident, & vi conantur adipisci dimicando, & non obtinent, obviantibus gentibus Ducalibus, duce Francisco Picinino; & existunt in exercitu Ligæ cum Patriarcha Comes Franciscus de Cotignola, Petrus Jampaulus, Michilettus de Cutignola, Sigismundus Malatesta, & Simonettus.

De mense Novembris Franciscus Comes Puppi Tusciæ Oppidi pulsus est ab ejus dominio per gentes Florentinorum, & Oppida ejus funditus eversa sunt.

Die primo Decembris Thomas de Campo Fregoso Januæ Dux præstantissimus moritur in eadem Urbe.

Alphonsus Rex Aragonum vi rapit Beneventum, Manfredoniam, Arianam, Betontum, & alias quamplures Civitates in Apulia, quarum Dominus & possessor fuerat Comes Franciscus Sfortia.

Anno Domini MCCCCXLI. die XXVIII. Februarii Oppidum Caminatarum Forlivii traditur Dominico Malatestæ per Rubertum de Monte Bodio, jussu Nicolai Picinini.

Die II. Julii Franciscus Picininus cum Domino Malatesta per viam Arcis ingressus est Civitatem Forlivii, prœliando cum Civibus. Tamdem ab ipsis extra Urbem expulsus est cum dedecore, magna cum strage.

Die XXV. Octubris Comes Franciscus de Attendulis Dominam Blancam filiam Philippi Mariæ Ducis Mediolani ducit in uxorem, Cremona & Pontremulo concessis pro ejus dote.

Die XX. Novembris facta est pax inter Collegatos, & Philippum Mariam ex interpositione Francisci Sfortiæ præfati.

Anno Domini MCCCCXLII. die II. Aprilis duo circuli simul conglobati in æthere, quorum magnitudo erat ad modum rotarum currus.

Die X. Junii Alphonsus Rex Aragonum Urbem Neapolim à Colligatis relictam capit vi & armis, & partem ejus prædat, & spoliat.

Nicolaus Picininus Vexillifer Ecclesiæ in Marchia Anconitana acriter dimicat adversus Franciscum Sfortiam Cutignolæ Comitem.

Die XXI. Septembris Comes Franciscus de Cutignola Oppidum Ripæ Transonæ in Piceno sibi amicum prædat, & incendit.

Die XXX. Novembris Assisium Piceni Urbem Nicolaus Piciniuus Vexillifer Ecclesiæ capit vi armorum, debellatque, & spoliat contra vires Francisci Sfortiæ Comitis Cotignolæ.

Die ultimo Decembris Nicolaus Marchio Estensis, qui se transtulerat ad Philippum Mariam visendum in Civitate Parmæ ipsius Ducis, febre moritur, cui in dominio Leonellus ejus filius succedit.

Anno Domini MCCCCXLIII. Guidantonius Comes Urbini ac Dominus in eadem sua Urbe diem ultimum functus est, cum digna memoria, relinquens successorem in dominio Thaddæum ejus natum.

De mense Augusti Petrus Jampaulus de Ursinis strenuus armorum Ductor obiit in Tuscia.

Die XIV. Augusti Comes Aloysius de Verme apud Pontem Poletranum in territorio Bononiæ reversus est à Bononiensibus, quorum A exercitus caput erat.

Die XI. Septembris magnus Rex Alphonsus personaliter, cum ingenti exercitu, & copiis pedestrium ultra XXX. millia fugando Comitem Franciscum Sfortiam de Marchia, Fani Urbem obsedit, in qua erat idem Comes cum Domina Blanca consorte sua, & Domino Sigismundo possessore ejusdem Urbis. Fuerat autem associatus idem Rex à Nicolao Picinino, & Legato Ecclesiæ, qui requisiti à Philippo Maria Duce Mediolani, ne accessum suum ulterius facerent, gerentes morem voluntati illius, quamprimum retrogressi sunt, relinquendo Marchiam Ecclesiæ.

B Alphonsus Rex præfatus, relicta dicta Provincia Marchiæ in manibus Domini Firmani Cardinalis pro Romana Ecclesia & Papa Eugenio, Legati dignissimi, Neapolim proficiscitur cum copiis & Baronibus ejusdem societatis.

Die VIII. Novembris Comes Franciscus Sfortia cum Sigismundo Malatesta aggressus castra Nicolai Picinini posita supra Fanum apud Montem Lurum, ea fundit & fugat, evadente Nicolao Picinino cum paucis. Et paulo post idem Comes cum Sigismundo occupat Montem Albottum oppidum Caroli de dicto loco sibi amicum, & dira præda exspoliat.

C Anno Domini MCCCCXLIV. die XVIII. Januarii Domina Blanca uxor Francisci Sfortiæ Fani peperit filium primogenitum, cujus nomen fuit Galeaz.

Die XX. Maji Beatus Frater Bernardinus de Senis Ordinis Sancti Francisci occubuit Aquilæ, qui pluribus miraculis claruit.

Die XXII. Julii Otto Comes Duxque Urbini ob violatam pudicitiam feminarum à popularibus nocte trucidatur. Cui succedit Federicus olim filius Bernardini de Carda ex Ubaldinis in ipso dominio.

Die XIX. Augusti castra Ecclesiæ Romanæ in Piceno posita, quorum Ductor erat Franciscus Piciniuus natus ex Nicolao Picinino, conflicta sunt à gentibus Francisci Sfortiæ, capto ipso Francisco Picinino, fugatis Legato, & Malatesta de Cæsena.

D Die XXII. Octubris Nicolaus Piciniuus, maximus Capitaneus, & victoriosus gentium armigerarum Ductor, in Lombardia moritur.

Anno Domini MCCCCXLV. de mense Martii Galeaz natus olim Domini Malatestæ de Pensauro ex odio suorum Civium, & forte Domini Sigismundi eum vexantis, dictam suam Urbem Domino Alexandro olim nato Sfortiæ de Cutignola vendidit. Et pariter post Fosumbronium nobile oppidum Federico Urbini Comiti alienando vendidit.

Die VI. Junii Eugenius Papa Beatum Nicolaum de Tolentino Ordinis Eremitarum Sancti Augustini canonizat.

E Die Sancti Johannis de Junio Annibal de Bentivoglis Civis Bononiensis est interfectus; factione Baptistæ de Canetulo, qui etiam ab amicis dicti Annibalis indignatione commotis occisus est; unde Civitas in armis tumultuavit.

Die XVII. Julii oppidum Pergulæ in Piceno, quod pro Sigismundo Malatesta tenebatur, captum fuit & exspoliatum per gentes armorum Francisci Sfortiæ ex quadam contumelia inter eos orta.

Die XVII. Julii Talianus Furlanus magnus conductor gentium Philippi Mariæ quædam oppi-

oppida capit in Comitatu Bononiensi.

Anno Domini MCCCCXLVI. die XXVI. Julii Talianus Furlanus in castris Ecclesiæ in Marchia existentibus decapitatus est.

Die primo Octubris Castra Venetorum confligunt gentes Philippi Mariæ, tribus millibus equitum captis, quorum ductor erat Bartholomæus de Pergamo, qui captus fuit per dictum Ducem, & detrusus in carceribus.

Die X. Novembris exercitus Venetorum castramentatus est apud Mediolanum, & magnum lethale bellum ibi committitur.

Anno Domini MCCCCXLVII. die XXIV. Februarii Papa Eugenius Quartus Romæ occubuit, post cujus obitum die VI. Martii Dominus Thomas de Sargiana Cardinalis electus fuit in Papam, & nuncupatus est Nicolaus Quintus.

Die XVII. Augusti Domina Blanca cum Francisco Sfortia viro suo ex Marchia ad Philippum Mariam genitorem ejus, eunte, apud Forlivium equus, super quem sedebat, in terram cecidit, & mortuus est, indicans malum omen.

Die XXVII. Augusti Philippus Maria gloriosissimus Princeps ex profluvio ventris Mediolani in Arce portæ Jovis occubuit. Et Civitas jam obsessa erat à gentibus Venetorum; sed populus dominatione potitus est. Et paulo post Franciscus Sfortia ductor armorum Mediolanensis populi eam obtinuit.

Die XVII. Novembris Comes Franciscus præfatus vi & armis Urbem Placentiam obsessam capit, eversis mœniis, & maxima præda etiam spoliat.

Anno Domini MCCCCXLVIII. die XXII. Junii Guidatius Manfredus Faventiæ Dominus ultimum suæ vitæ diem clausit apud balnea Pitrioli Senensium. Cujus corpus delatum est Faventiam, relicto in dominio ejus successore Astorgio, & Thaddæo nato ex ipso Guidatio Domino remanente.

Die IV. Augusti Antonius de Ordelaffis Forlivii Dominus obiit. Cui in dominio ejusdem Urbis Cecchus, & Pinus ipsius nati successores remansere. Et eo tempore in Forlivio magna mortalitas fuit, adeo quod circa VI. millia hominum perierunt, ob quorum mortem Civitas ipsa calamitose affligitur. Dignissimam memoriam reliquit, mirabili cum funere à filiis, uxore, & populo decoratus.

Anno Domini MCCCCIL. die XX. Septembris Comes Franciscus contra Mediolanenses bella movet, contra quem Veneti cum Mediolanensibus conjurant.

Anno Domini MCCCCL. Jubilæus Romæ per Nicolaum Papam feliciter ordinatur.

Die XXIV. Februarii Mediolanenses oppressi hostiliter vi & fame Urbem tradunt Francisco Sfortiæ, & Dominæ Blanchæ, trucidatis Venetorum Rectoribus, Mediolanum adipisci affectantibus, auctore Gaspare de Vilmercato.

De mense Maji in festo Pentecostes Papa Nicolaus V. Beatum Fratrem Bernardinum Ordinis Sancti Francisci digne catalogo Sanctorum inseruit.

De mense Junii mortalitas magna Romæ, ob quam Summus Pontifex secessit ab Urbe.

In mense prædicto Sigismundus Malatesta in armis Ductor Venetorum in territorio Veronensi quamdam nobilem Dominam de Burgundia accedentem Romam pro Indulgentia stupravit, & exinde jugulavit, & societatem Ariminum transmisit.

Anno Domini MCCCCLII. de mense Januarii Imperator Federicus noviter electus se transfert in Italiam, & à Summo Pontifice Nicolao V. coronatur.

Die XX. Januarii Stephanus Porcarius vir magnanimus ex quodam facinore contra Papam Nicolaum perpetrato Romæ capitur cum quibusdam sociis scientibus, & capite truncatur, & alii per culpabiles suspenduntur. Fama est, ipsum Stephanum affectasse Romam ad pristinam libertatem, seu Imperium velle reducere, Clericos dominio temporali privando.

Anno Domini MCCCCLIII. die XXVIII. Maji Teucri Peram Græciæ Urbem, quam Januenses tenebant, vi capiunt, prædantque, & tamdem diruunt.

Die VIII. Julii Constantinopolis nobilissima Græciæ Civitas capitur à Teucris, & ibi maxima multitudo hominum mortuorum strages, crudeliter exspoliando Civitatem, pueros venumdando, puellas stuprando, vetulas mactando, & mœnia Urbis æquando, & Corpora Reliquiasque Sanctorum Christi incendio & strage ignominiose comburendo.

Die XXVIII. Junii Tiberto, Comitis Brandolini de Forlivio nato, ductore copiarum Francisci Sfortiæ Ducis Medioliani, gentes armorum Venetorum conflictæ & fugatæ sunt apud Veronam, duobus equitum millibus captis, & totidem mancipiis pretio redimendis.

Die XII. Augusti Gherardus Gambacurta affectans Castella sibi donata à Florentinis tradere Alphonso Regi Apuliæ; privatur de Gorzano, & aliis oppidis in totum, ex proditione maxime famuli, foris Gerardum ipsum excludentis ab Arce.

Die V. Octubris Cecchus Ordelaffus Venetorum Ductor capitur à gentibus Francisci Sfortiæ Ducis Mediolani in bello inito apud Brixiam in loco nuncupato Ghede.

Anno Domini MCCCCLIV. de mense Aprilis pax inita ac firmata est inter Franciscum Sfortiam Mediolani Ducem cum Adhærentibus ex una parte, & Venetos & Adhærentes ex altera.

Die XXVIII. Aprilis post mortem Papæ Nicolai V. eligitur in Papam Dominus Cardinalis Valentinensis, nuncupatus Calistus IV.

Anno Domini MCCCCLVI. die primo Junii Cometes apparuit in Cœlo crinibus diffusis, quæ erat ad modum flammæ ignis ardentis.

Die IV. Decembris maximi terræmotus. Nam Civitas Ariana submergitur, & ubi sita erat, lacus apparet. VIII. millia hominum periere; Alepha Civitas, & plura oppida in illis partibus submersa à terribilibus terræmotis, & diruptæ undique per ipsa loca infinitæ domus, & ædificia cum pavore viventium, & alia non audita nec visa per longa tempora quæ creduntur evenisse ex effectibus Cometæ præmissæ.

Magna mortalitas tunc in partibus Tusciæ, Piceni, Marchiæ, Romandiolæ, & Venetiarum apparuit.

Anno Domini MCCCCLVII. de mense Julii terræmotus magnus in Calabria, & in ipsa quædam Castella & Oppida eversa funditus apparuerunt.

Mortalitas sævior perseverat, quàm in anno elapso etiam fuerat.

Teucri in Albania ingressi, eam igne & ferro devastant, in ea multis millibus hominum crudeliter peremtis.

De

De mense Octubris bella asperrima inter Sigismundum Malatestam, & Federicum Urbini Comitem oriuntur, ductore gentium dicti Federici Comite Jacobo Picinino à Rege Alphonso transmisso.

Die XXIII. Octubris passione & odio potius, quam ratione, motis Venetis, Franciscum Foscarum seniorem Ducem eorum, & virum sapientissimum, Ducatu privant. Et in ejus successorem eligitur Paschalis Malapiera pro Duce, satis ingenii, ut fertur, imparis.

Anno Domini MCCCCLVIII. die XV. Martii Castra Comitis Jacobi Picinini cum armorum gentibus præfati Comitis Federici debellant Carpigno oppidum Comitis Ramberti de Malatestis, & ipsum capiunt & prædant.

Die VII. Aprilis Civitas Castelli à terræmotibus vexata, in magna parte ruit, & multi in ruina præcipitant.

De mense Maji Turcus Ottomanus Urbem . . . . . vi expugnat, & ibi multa millia hominum fere interimit ac jugulat.

Die XVII. Augusti Calistus Papa Romæ moritur, & exinde post die XI. dicti mensis Æneas Cardinalis Senensis eligitur in Papam, nuncupatus Pius Secundus.

Die XV. Junii Alphonsus Rex fato cessit in Urbe Neapoli. Nam his temporibus cum suis copiis castra tenebat prope & contra Januam, & in Romandiola contra Sigismundum Malatestam. Corpus verò ejus delatum est Populentæ in Catalonia, cui successit Fernandus ejus natus Rex citra Pharum.

Anno Domini MCCCCLIX. die XIV. Septembris Januæ ex proditione Civitas in armis surgit, Perino de Campo Fregoso exule adversùs Patriam irruente cum Sigismundo Tiberti Brandolini filio ductore exercitus à Francisco Sfortia Mediolani Duce transmisso: ex quo Perinus in bello facto in Civitate capitur, & occiditur, capto etiam Sigismundo, & multis ex utraque parte peremtis.

Eo tempore Civitas Januæ per Francos regitur pro libito Regis Franciæ.

Anno Domini MCCCCLX. contra Fernandum Regem Neapolis Comes Jacobus Picininus castra ducit, arbitratu Ducis Johannis, olim nati Regis Raynerii.

Die V. Novembris Sigismundus Malatesta guerram facit Terris Ecclesiæ Romanæ; & quædam Castra in Comitatu Fani ac Vicariatu occupat.

Anno Domini MCCCCLXI. Gentes armorum Ecclesiæ contra Sigismundum Malatestam castra ponunt, ductore earum Alexandro Sfortia.

De mense . . . . . Januæ rumores & bella inter armigeros Francorum, qui cum parte Civium pro Rege Franciæ gubernabant ibi, & gentes armorum Pii Papæ, ac Regis Fernandi cum illis de Campo Fregoso, aspere & mortaliter committuntur. Ex quibus cum decem millia Francorum militarent, IV. millia ferro periere.

Die XX. Novembris Terræmotus magnus apud Aquilam Urbem fuit, qui plurimas ædes & viros absorpsit.

Anno Domini MCCCCLXIII. die VIII. Martii factione quorundam Civium Sigismundus Malatesta Pisaurum Piceni Urbem aggressus, neutiquam obtinet eam.

Die XIII. Augusti Senigalliam Urbem olim antiquam, nunc Oppidum Marchiæ, Sigismundus Malatesta occupat, expulso dominio

A Ecclesiæ Romanæ; sed paulo post supervenientibus armorum gentibus Ecclesiæ, aggredientibus Castra dicti Sigismundi, vi illa Sigismundi convertunt in fugam, relictis eorum carriagiis, captoque Comite Johanne Francisco de Mirandula in Oppido.

Die XXVIII. Augusti exercitus Comitis Jacobi Picinini pro Rege Johanne nato Regis Aloysii de Francia apud Trojam Civitatem Apuliæ, fusus & fugatus est à gentibus Ecclesiæ, & Regis Fernandi, multa clade facta cum cæde virorum utriusque partis.

Die XXVIII. Aprilis Tibertus natus olim Comitis Brandolini de Forlivio, Capitaneus gentium armorum Comitis Francisci Ducis

B Mediolani, ab ipso Duce capitur, & in carcere detinetur, tamdemque anxiè moritur.

Die XIX. Augusti Astorgius Manfredus Faventiæ Dominus castramentatus est apud Imolam, & quædam Comitatus Castra capit.

Die XXI. Octubris Astorgius Manfredus pro Ecclesia contra Meldulam Oppidum nobile Malatestæ Domini Cæsenæ castra apud ipsum ponit, & bis in fugam fere conversus est.

De dicto mense Montes Aluminis Rochæ reperti sunt apud Civitatem Veterem, ubi dicitur Tulfa non longe à Roma, quod Alumen non visum fuerat per antefacta tempora.

Anno Domini MCCCCLXIII. de mense

C Maji Turchus Belugula Ottomanus Bossinam rapit, eam igne & ferro devastando, V. millibus hominum gladio jugulatis.

Die VIII. Junii Maxinatam, & Gradariam Oppida Sigismundi Malatestæ à gentibus armorum Ecclesiæ Romanæ acquiruntur.

Die X. Martii Cervia Civitas Domini Malatestæ de Cæsena pretio traditur dominationi Venetorum.

Die XXIV. Junii Blondus Flavius Foroliviensis Historiographus Romæ moritur; qui pro digna ejus memoria multos Libros ab ipso luculénter & ornate compositos reliquit, illustrando Prolem ejus ex quinque natis, pro ætate doctissimis viris, quos idem in Italia

D sua appellavit.

Die XXV. Septembris Civitas Fani, tunc Sigismundi Malatestæ, discrimine longarum guerrarum & bellorum admodum oppressa, per gentes armorum Ecclesiæ Romanæ, tamdem deditionem facit, expulso Roberto Malatesta nato dicti Sigismundi, duce castrorum Ecclesiæ Federico Urbini Comite.

Die VIII. Januarii nix alta pedibus sex in Romandiola, ex qua multæ ædes ruerunt, & arbores per terram confractæ sunt.

Anno Domini MCCCCLXIV. die VII. Aprilis Civitella Oppidum Domini Malatestæ de Cæsena oppressum à gentibus Ecclesiæ vi debellatur & spoliatur.

E Pax data Sigismundo Malatestæ per Papam. Post parum constituitur Ductor armorum à Venetis, ut proficiscitur in Moream Provinciam Græciæ contra Turchas, magno apparatu facto, multisque copiis.

Die XVIII. Julii Papa Pius exoptans pro Christi Fide una cum Venetis contra Teucros adire, pergit Anconam cum Cardinalibus decem; ad quem se transtulit Dux Venetorum ea de causa, & ut simul ambo possent in Teucros melius & potentius valere. Ubi præfatus Papa ægrotans occubuit, & ejus corpus Romæ delatum atque sepultum est die I. Augusti.

Post

Post cujus obitum Paulus Secundus natione Venetus, ante nuncupatus Cardinalis Sancti Marci, feliciter eligitur in Summum Pontificem.

Anno Domini MCCCCLXV. & per tempora felicia subsequentia. Cum per hanc nostram Italiam pax alta, & quies tranquilla fere ubique immineret, & à mortalibus pro otio datum esset, ut fere nedum Urbes, verum etiam Oppida, mœnia, & Arces munirentur, fortificarentur, ac undique repararentur, & de novo construerentur, sequendo pro digna memoria illud proverbium, quod à vulgo dicitur: *Quod tempore Pacis te armes, ut in bellicis temporibus te defensare valeas*: ideo inter ceteras Romandiolæ Urbes fertur ab Illustri Duce Borsio Ferraria aucta, ampliata, & Palatiis, ac mœniis admodum decorata & ornata.

Item pariter Bononia à regimine Ecclesiæ magnopere in Palatiis, & ornatu Civitatis tota decorata.

Necnon Faventia à Carolo Domino de Manfredis in Burgis, & undique non parum bellificata.

Item simili modo Ravenna à dominio Venetorum ex Cittadella, Templis, & ornatu totius Urbis ultra solitum in stratis, & ædibus opportunis decorata.

Item eodem modo de Cæsena, quæ munita est ex illa magna Cittadella undique fortificata ab Officialibus Ecclesiæ, & in tota Urbe in ædibus ornata, & muris cincta.

Anno Domini MCCCCLXVI. die XXII. mensis Aprilis Magnificus Dominus Cecchus de Ordelaffis moritur à longa infirmitate oppressus, cujus corpus in funere à fratre solemniter decoratur.

Item die VII. Octubris Domina Barbara olim uxor Illustris Domini Pini Ordelaffi obiit. Cujus funus celebre ornatum, & corpus ejus pro digna memoria conditum in sepulcro marmoreo, decorato & sculpto mirabili artificio, in Ecclesia Beati Hieronymi, videlicet Observantiæ de Forlivio.

Anno Domini MCCCCLXVII. die XXVI. mensis Maji Magnifica Domina Catharina de Rangonibus, olim uxor dignæ memoriæ Domini Antonii Ordelaffi, diem suum ultimum functa est, cum foret senex & infirma. Cujus corpus decoratum solemniter fuit à pietate Illustris filii ejus Domini Pini de Ordelaffis, ut conveniens fuit.

Anno Domini MCCCCLXVIII. die XXVII. Augusti Turris Palatii Forlivii, defectu Campanariorum in ea comorantium, igne uritur; ubi unus moritur, & alter laboriose defenditur cum maximo detrimento & damno Civitatis, ob ruinam & fracturam Campanæ grossæ Populi, & alterius militum cum Horologio, & aliis pluribus in ipsa Turri existentibus.

Eodem anno die XIII. Octubris obiit Magnificus Dominus Sigismundus de Malatestis, relictis in dominio Arimini Magnificis Dominis Roberto, & Salustio natis ejus.

Eodem anno exercitus Ecclesiæ cum Thesaurario Apostolico in Civitate Cæsenæ proficiscuntur, Arce ipsius occupata à Magnifico Roberto Malatesta; quibus post multa concordatis, ab ipso Roberto consignatur Murata cum Arce, & munitionibus, receptis præmiis non parvis.

Parum post plures Rustici, machinantes contra Statum scelera, à præfato Thesaurario mediante justitia suspensi sunt in ipsa Civitate & Arce Cæsenæ.

Anno Domini MCCCCLXIX. die VIII. Junii exercitus Ecclesiæ pro Papa Paulo cum exercitu ingenti gentium armigerarum pedestrium & equestrium castramentati sunt apud Civitatem Arimini, Ductore gentium Neapoliono.

Eodem anno die XXX. Augusti exercitus Ecclesiæ castramentatus, ut supra, juxta Ariminum, à gentibus Regis Fernandi fusæ & fugatæ sunt, Ductore Comite Federico de Urbino pro parte Regis, & Neapoliono pro exercitu Ecclesiæ, manente in dominio dictæ Civitatis Arimini Magnifico Roberto filio Domini Sigismundi Malatestæ.

Anno Domini MCCCCLXX. die XXVIII. Januarii. Illustris Princeps Pinus Ordelaffus Forlivii Dominus se transtulit ad Urbem Romæ cum honorabili comitiva, visendi causa ac exsolvendi debitum fidelitatis & devotionis ingentis, quam gerebat Sanctitati Domini Papæ, videlicet Pauli Secundi; à qua humanissime hilari vultu ad os suum susceptus fuit, & pro meritis & laudabiliter gestis à præfato Domino Pino, non ignotis Beatitudini suæ, ipsa Sanctitas dignata fuit præfatum Dominum laudare & gratificare de fide, & affectione, ac demonstratione suæ optimæ fidei. Et tamdem à clementia Sanctitatis suæ dona & munera amplissima recepit, cum oblationibus, Trophæis, Bullis latis, & plenioribus ejusdem Vicariatus pro Forlivio, Foropompilio, & toto suo dominio, cum largitione Cinguli militaris pro insignio æterno & mantinimento, amore, & affectione fidei & benevolentiæ dignitatis ejus, & aliis gratiis & favoribus, qualia forte alio Principi non tam vultu hilari & jocundo alias illata non fuere.

Eodem anno, & die XXVII. Maji. Illustris Dominus Pinus præfatus duxit uxorem suam Illustrem Dominam Zaffirram natam ex Illustri Domino Thaddæo Manfredo Imolæ Domino, mulierem quidem splendidissimam, & formosissimam, omni virtute & humanitate decoratam. Quæ cum dignissima comitiva hora XXII. in Civitate Forlivii ingressum fecit, & mirabili cum pompa & honore ab omni Populo cum summo gaudio & festivitate recepta dignissime fuit.

Eodem anno Civitas Negroponti à Turcho Ottomanno castramentatur, vique expugnatur, & eripitur de manibus Venetorum cum occisione multorum hominum ferro crudeli nece jugulatorum, cum detrimento & ignominiosa infamia nedum Dominii Venetorum, verum etiam totius Fidei Christianæ.

Anno Domini MCCCCLXXI. die XIV. Martii. Illustris Dux Borsius Estensis Ferrariæ Marchio rediens de Urbe Romæ, visendi causa Summum Pontificem cum dignissima comitiva, splendidissima, & maxima, decorata ex pluribus Dominis, & præstantissimis viris, cum pompa mirabili applicuit Forlivium. Qui, ut decens erat, benigne & gratanter receptus & honoratus ab Illustri Domino Pino exstitit.

Item præfatus Illustris Dominus Borsius non post multos menses, relictis pompis, & gloria Mundi, à longa ægrotatione vexatus, migravit ad Christum, ferens secum nomen optimum dignissimi Ducis & Principis cum æterna memoria, remanente in successione Du-

Ducalis dominii Ferrariæ Domino Hercule.

Eodem anno de mense Augusti. Præfatus Dominus Pinus Ordelaffus cum maximis copiis, & ingenti numero gentium armorum pedestrium & equestrium, cum largitionibus, provisionibus, & promissionibus maximis se conduxit cum Illustrissimo Domino Duce Mediolani honorabiliter pro Ductore exercitus, & Conservatore Status ejusdem in Flaminiæ partibus.

His namque decursis temporibus cum Civitas Forlivii ex quamplurimis seditionibus, & turbulentiis, ac variis eorum discriminibus, passa, afflicta, & conquassata acriter fuisset, maxime à primordio dominii felicis memoriæ Domini Antonii Ordelaffi, & ante & in successione usque ad hæc tempora: ob quod plurimi Cives etiam Optimates, ut exules, exitii, alienique à Patria, diversis in locis conspiciebantur, non absque anxietate & calamitate eorum: tamdem omnes, qui confugerunt ad clementiam Illustris Pini Ordelaffi Domini Forlivii mitissimi, & placabilis per omne tempus, oblitique suarum injuriarum, delictorum veniam postulantes, faciliter gratiam impetrarent. Quo factum est, ut pro tanto munere pietatis & misericordiæ, nedum à revocatis in Patriam, & restitutis in bonis, verum etiam à cuncto Populo laudatus, commendatus, & summe lætatus extitit, ea adscribendo nedum ad nomen dignissimi Principis, verum etiam divini & gloriosi, ut de Cæsare jure optimo testatur.

Eodem anno & die II. Augusti Papa Paulus de Venetiis Secundus obiit in Urbe.

Sixtus IV. succedit in Pontificatu Papali die XVII. Augusti dicti anni MCCCCLXXI.

Eodem tempore præfatus Dominus Pinus, optans instaurare & fortificare Terras, Oppida, & Arces dominii sui, primo instauravit, & ex novo construxit Oppidum Saturani cum ampla Turri, muris, turrionibus, scarpatis, mœniis, foveis, & omnibus opportunis pro munimine & tuitione ipsius in loco eminentiori, pro digna ejusdem Domini memoria, & pro conservatione hominum, & Status ejus. Quod quidem Oppidum dilapidatum jam fuerat in anno MCCCCXXIV. à gentibus Ligæ contra Philippum Mariam Ducem Mediolani, ortâ differentiâ inter Commissarios Florentinos, qui illud volebant pro Commune suo, & Carolus Malatesta Capitaneus volebat pro Thebaldo.

Item præfatus Dominus Pinus fecit munire, fortificare, decorare Arcem Foripompiliensem cum turrionibus, & opportunis, & similiter Terram undique cum muris, scarpis, turrionibus de novo constructis, & cum excavatione, & ampliatione fovearum, adeo quod nihil deficit ad tuitionem, nitorem, & fortitudinem Arcis, Terræ, & mœniorum ejusdem.

Item prædictus Illustris Dominus Pinus perseverans in laudato opere construendi, & securos reddendi homines, & loca ejus, ut decet bonos Principes facere, Oppida montanæ ejus, videlicet Rochæ Hermici, & Petræ Appii, nedum Arces eorum cum mœniis Terrarum fortificavit & reparavit; verum etiam quasi in totum construxit, & turrionibus, muris, reparis, & foveis, & aliis opportunis pro integra tuitione & conservatione inhabitantium.

Anno Domini MCCCCLXXII. Civitati Forlivii, cui circa medietas murorum deficiebat, A præfatus Illustris Pinus Dominus ejusdem Civitatis mirabili cum diligentia de novo fecit fundare, construi, & murare muros, scarpas, & turriones cum opportunis pro munimine & fortificatione dictæ Urbis, & conservatione Civium ejus, & inhabitantium, pro cujus celeri expeditione idem Dominus expendi voluit de pecuniis propriis libras IV. millia Bononiensium pro æterna memoria ex sua munificentia, & liberalitate solita.

Item idem Dominus Pinus totus intentus super tuitione, & roboratione dictæ Urbis, & mœniarum, ex novo fecit suis sumtibus fundare, murare, & condere illam amplissimam & admirabilem Cittadellam cum muris, scar- B pis, turrionibus, Turri, & defensionibus opportunis, cum foveis amplis & profundissimis, cum ingeniis, & mœniis, ac decoratione, cum additione Arcis veteris, quæ pro digna memoria undique fulget, ita quod reputatur à cunctis pro inexpugnabili.

Item per retro acta tempora præfatus Dominus Pinus, numquam desistendo ab opere suo laudatissimo, fabricando perfecit illos eminentissimos Porticus, seu Logiam Palatii magni super Plateis cum pulchro ordine columnarum plurimarum in longitudine, cum altitudine murorum, cum illis fulgentissimis novis Salis, Logiis, thalamis, & afficta ad aurum, & colores diversos, & figuras pictas, C & sculptas, cum tanta arte, decore, & ornatu totius Palatii, & Plateæ, quod videtur esse in Paradiso delitiarum, adeo quod, ut tenetur, forte non exstat in Romandiola alterum ipso Palatio pulchrius. Idem dicetur de ornatu, fabrica, & amplitudine sacrorum Templorum, ac devotione Ecclesiarum Civitatis fulgentium ultra solitum in omni sua parte, cum paramentis decoratis, Librariis amœnis, cum augmento Religionis mirabili, cum arte & ingenio adinventis & auctis non parum ad devotionem. Nec etiam siletur de novis constructionibus & reparationibus Palatiorum, & ædium totius Civitatis Forlivii, quæ vere tempore Dominii prælibati Domini D Pini sunt admodum ita ampliatæ, decoratæ, & bellificatæ, per totum fulgendo, quod est quoddam admirabile, cum videatur altera decora Civitas effecta in meliori statu. Qui quidem Dominus pro affectione, quam habet Civibus sibi dilectis, & Civitati suæ, non tantum de fabricis à se factis, verum etiam delectatur summe de constructionibus ædificiorum magnarum ædium, & exornatione totius ipsius Urbis, præstando auxilium, consilium, & favorem cuicumque ædificare cupienti. Quod satis patet ex inspectione novi operis magnarum & pulcherrimarum ædium fabricatarum pro digna memoria, nuper ab Andrea .... quibus forte pro amplitudine non E digniores illis in hac nostra Provincia reperientur. Lætatur autem præfatus Illustris Princeps, qui opere & virtute sua habet splendidum & fulgens Dominium, cum optima Civitate, pulchris Terris, Oppidis, mœniis, & copiis ornatissimorum & fidelissimorum Civium, & servitorum. Nec minus homines gaudent habere pro Domino clementem, justum, pium, humanum, fortem, magnanimum, mitem, fidelem, & optimum Principem; & se ad invicem in laudatis, & sanctis operibus cognoscant pro digna memoria & æterna fama.

Eodem anno. Galeaz Mediolani Dux, cum jur-

jurgia & odia non parva cerneret esse in Civitate Imolæ inter Dominum Thaddæum, & nonnullos principales Cives ejus, qui ipsum detinuerant multiplicibus de causis: tamdem ipse Dux bonis respectibus motus, ut fertur, præfatum Dominum Thaddæum cum natis, & dictos Cives ad se advocavit, & in suis Lombardiæ Terris residentiam præbuit, capto toto dominio præmissi Domini Thaddæi. De contingentibus vero in futurum ignoratur pro nunc, quid succedere debeat. Sed effectus rem indicabit.

Eodem tempore exorta magna differentia, & exinde seditio inter Florentinos, & Volterranos, occasione Aluminis Rochæ repertæ in districtu Vulterræ, & concurrentibus partibus ipsis, prætendentibus jus in ea adhibere, & dum à Florentinis violentia contra Vulterranos machinaretur: tamdem ab his facta est rebellatio cum præsidio plurimorum peditum. Et è contra pro ipsius recuperatione, dum Florentini colligerent gentes suas, & haberent subsidia favorabilia à copiis gentium armorum, equitum & peditum Dominorum Regis Neapolis, & Ducis Galeaz Mediolani, cum concursu Comitis Urbini; & cum inter partes tractatus & practica concordiæ foret, & Terrigenæ haberent inter se malam intelligentiam, intromissis gentibus in ipsa Civitate, satis temere ab illis facto concursu, & irruptione violenta per eam, leviter deprædatur ac saccomanatur.

Eodem anno circa medium mensis Augusti Illustris. Domina Baptista filia quondam Domini Alexandri Sfortiæ, & uxor Comitis Urbini, diem suum functa est. Cujus Exequiæ pro ejus dignissima memoria, mirabili cum pompa in Civitate Urbini celebratæ fuerunt, cum luctu, & mœrore maximo. Vestitu lugubri erat IV. millia luminariis frequentia Oratorum plurimorum, videlicet Papæ Sixti, Regis Neapolis, Ducis Mediolani, Venetorum, Florentinorum, Senensium, Perusinorum, Dominorum Marchionum Mantuæ, Ferrariæ, Forlivii, Faventiæ, Arimini, Imolæ, & omnium fere Dominorum Comitum, Baronum, & magnificorum Virorum, & Potentiæ Italiæ, cum concursu earum, & nobilium Civitatum, & locorum præfati Comitatus, non sine laude & meritis ipsius Dominæ, quæ vere ornata & illustrata fuerat ingenio, scientiis, ac multiplicibus virtutibus.

Eodem tempore commemoratus Dominus Pinus, continuando in fabrica, & opere laudabili suæ Urbis Forlivii, illam suam amplissimam jam Domum ex præeminentia vocatam magnam, fere totam deformatam, & præcipitantem in ruinam, pro ornatu Urbis, & ejus digna memoria, suis sumtibus non solum illam reparare, & reformare fecit, verum etiam sublevare, & augmentare, decorando illam ex picturis, & merlaturis fulgentibus, ita quod ex Domo merito transcendit ad culmen Palatii, cum aspectu florido & jocundo Civibus, ac omnibus gratissimo.

Die prima mensis Novembris Festivitate omnium Sanctorum, prælibatus Dominus Pinus affectans ornare Civitatem ejus Forlivium, ex Equitibus & Nobilibus coram consorte sua, & omni populo, in Palatio & Sala ejus residentiæ, Dominum Ludovicum natum Andreæ Bartholomæi Cecchi Deddi Civis Forlivii militem fecit, decorando eum ex cingulo, veste aurea, calcaribus, & ense cum pompa magna,

A & aliis solemnitatibus in similibus usitatis, pro digna memoria præfati Domini, & militiæ dicti Domini Ludovici, cum hilaritate omnium Civium, & Populi adstantis.

Eodem tempore, cum per multa Secula inter Communitates Terrarum Foropompilii, & Bertinorii, jam ortæ fuissent magnæ controversiæ, lites, & injuriæ, usque ad homicidia plurimorum, occasione finium, & territoriorum litigiosorum contiguorum ipsorum: adeo quod omni anno, & maxime tempore recolligendorum fructuum, renovabantur rixæ, nec poterat per Dominantes eis finem imponere: tamdem à pietate, & virtute Domini Pini cum præsidio & auxilio Reverendissimi
B Domini Episcopi Aretini Gubernatoris Cæsenæ, & Bertenorii pro Papa Sixto, cum maxima diligentia, & labore provisum fuit, quod omnes de dictis Communitatibus starent taciti, & contenti suis finibus, & terminis assignatis cum adjectione pœnarum. Et sic Deo dante, partes præfatæ ea omnia ratificarunt cum amore, pace, & quiete dictorum Dominorum, & hominum.

Anno Domini MCCCCLXXIII. die Dominico mensis Januarii Venerandus Religiosus, & Prædicator famosissimus Ordinis Observantiæ Beati Francisci prædicans in pulpito Ecclesiæ magnæ Sancti Francisci, cum præsentia & copia totius populi Liviensis, habens Bul-
C las in manibus ejus Papales latas cum plumbo vallatas, illas seriose legendo, publicavit: Qualiter Sanctitas Sixti Pontificis Quarti fecerat & ordinaverat Illustrem Dominum Pinum de Ordelaffis Vicarium suum de Civitatibus Forlivii, & Foropompilii, & omni districtu, & Comitatu suo pro se, & filiis ejus legitimis & naturalibus, & etiam pro Sinibaldo filio suo præsenti naturali tantum, & pro filiis aliis, si habuerit, pro quibus totus populus summo gaudio gavisus & lætatus est, reddentes ingentes laudes, & gratias omnipotenti Deo, & Summo Pontifici, & etiam Reverendissimis Cardinalibus, qui tali Bullæ se subscripserunt pro tanto beneficio.

D Eodem anno in principio mensis Aprilis Illustris Dominus Alexander Sfortia de Attendolis Dominus Pisauri obiit in itinere, accedendo Venetias. Qui fuit Capitaneus magnus, & magnanimus inter primos Italicos, relinquens de ejus magnanimitate non mediocrem gloriam, & famam.

Eodem anno, & die XIV. mensis Junii & hora II. noctis Illustris Domina Zaffira, olim consors dignissima Illustris Domini Pini de Ordelaffis Domini Forlivii, & filia magnifici Domini Thaddæi de Manfredis, reddidit animam suam Creatori Deo. Cujus corpus tumulatum fuit in Ecclesia Servorum Observantiæ Sanctæ Mariæ de Forlivio. Cujus exequiæ
E in die obitus, & septimarum pro ejus digna memoria mirabili cum apparatu & pompa celebratæ & decoratæ fuerunt, cum luctu & mœrore maximo, cum vestibus lugubribus ipsius Domini, & Civium, & longa multitudine populi & Cleri, ac Religiosorum luminariis, cum pyra & cereis, celebratione Missarum, & Officiorum, cum adventu Legatorum Dominorum, ac Nobilium, & hominum Terrarum dicti Domini, non sine laude, & meritis ipsius magnificæ Dominæ, quæ fuit ornata & decorata omni virtute, & bonitate.

Eodem millesimo, & die . . . Reverendissimus Dominus Stephanus Nardinus de Forli-

vio, Archiepiscopus Mediolanensis, Tituli Sancti Adriani Presbyter Cardinalis à Papa Sixto Quarto in publico Concistorio Cardinalium, unà cum pluribus aliis assumtus est ad dignitatem Cardinalatus. De cujus electione facta fuit maxima lætitia ab Illustri Domino Pino, & Episcopo, ac Clero, & populo Forlivii cum ingenti solemnitate Processionum ad laudem Dei.

Notandum est autem per ea, quæ à celeberrimo & doctissimo Viro Magistro Benevenuto de Imola Expositore, & Commentatore super Librum Dantis in Capitulo XX. de Divinatoribus. *Vide Guido Bonatto.*

„ Ad nostri cognitionem est sciendum su-
„ per verba Virgilii, ubi nominat unum Di-
„ vinatorem modernum Italicum, videlicet
„ Guidonem Bonatum, quod iste Guido ma
„ gnus fuit Astrologus de Forlivio, tempore
„ magnanimi Comitis Guidonis de Montefel-
„ tro Capitanei magnificæ Civitatis Forlivii,
„ quam tenebat pro Patria, & habitatione
„ sua in Romandiola, habens ibidem larem,
„ & domicilium, & etiam erat Princeps Par
„ tis Ghibellinæ, unà cum Dominis de Orde-
„ laffis, & aliis Nobilibus existentibus in ipsa
„ libertate sub Imperatoribus Romanis, &
„ utebatur consilio istius sapientissimi Astro
„ logi in omnibus agendis. Et satis constans
„ opinio fuit multorum, quod ipse obtinuerit
„ quamplurimas victorias contra Bononienses,
„ Ravennates, Malatestas, & alios adversa-
„ rios populi Forliviensis, ac etiam aliarum
„ Civitatum de Liga Romandiolæ, tempore
„ sui Capitaniatus, consilio, opera, & indu-
„ stria præfati Guidonis, quamvis reputare-
„ tur à vulgo Fantasticus, tam persæpissime
„ mirabiliter vera indicabat. Nam fecit exire Comitem præmissum contra Gallos, & ipse exiens cum eo simul prævidit, & prædixit multa futura de belli eventu, & de victoria adipiscenda, & etiam qualiter erat vulnerandus in cossa. Quod sic accidit de facto, cum statim se medicaverit cum ovo & stuppa, quam ipse secum tulerat, ut idem de se ipso scripsit. Nam Guido fecit opus pulchrum & magnum in Astrologia; *quod idem Benevenutus scribit se vidisse. Et ego etiam vidi.* In quo ita clare tradit doctrinam de Astrologia, quod visus est velle docere feminas Astrologiam; & fuit mirabili ingenio præditus, & famosus inter primos Astrologos Mundi, adeo quod in Civitate Parixii, & per totum Orbem, & ubi maxime studia talis Scientiæ prævalebant, non in ultimis esse perhibetur, ita quod, *ut dicit Benevenutus*, fuit singularis, & Monarcha suis temporibus, & etiam tenetur fuisse secundus post Ptolemeum. Nam fecit multa stupenda in dicta Civitate Forlivii; adeo quod dum forent partes Ghibellina, & Guelpha satis accensæ in ipsa, & idem summopere optaret, ut vir bonus illas annullaret, & ad unum reduceret, penitus illas exstirpando, ut de cetero in ipsa Civitate amplius nisi una pars, & unum velle foret: persuasit populo ipso Forlivii, ut vellent dare principium fabricæ murorum ipsius Urbis: in cujus principium currebat Signum ita propitium & favorabile in Planetis Cœlorum, quod si partes præmissæ ambæ simul concurrere vellent in fundatione ipsius Urbis, projiciendo unum lapidem pro quolibet Cive earum partium, in instanti, & uno ictu, dum sibi prædiceretur ab eo, quod per cetera tempora ventura numquam amplius

A partialitates ibi regnarent, sed penitus annihilarentur. Quæ omnia dum placerent fieri in populo, & pro ipsa exequenda eligerent unum Civem pro qualibet parte: tamdem expectato Signo à Domino Guidone, & accersitis Civibus cum uno lapide in manu pro quolibet, existentibus operariis super fundatione cum calce, & opportunis præparatis coram populo, adveniente ipso Signo præviso ab ipso Domino Guidone, & dato mandato Civibus ipsis, ut quam primum apponerent lapides in ipso fundamento, super quo erant; tamdem à Ghibellino absque mora injectus fuit lapis suus. Sed cum à Guelpho reniteretur non parendo, hæsitans forte, quia idem Dominus Guido te-
B nebatur de parte Ghibellinorum, ne id faceret in detrimentum partis ejus Guelphæ, id exequi abnuit. Sed ipse Dominus Guido videns prædicta, indignanter & molestissime protulit contra illum talia verba, videlicet: *Nam Deus te perdat cum parte tua Guelpha, quæ vere infallanter perdet, & exstirpabitur denuo & de cetero de malo in pejus propter tui insidentiam, & malignitatem. Nam hoc signum non apparebit amplius hinc ad annos quingentos in Cœlo in partibus istis.* Quæ omnia evenerunt in successionibus temporum, ut prævidit, & prædixit idem Dominus Guido, quoniam pars ipsa ad nihilum redacta est. Sed laus Deo, qui ipsas partes ad unum in præsentiarum ita
C annexas, conjunctas, ac benevolas reduxit, quod non amplius recognoscitur, vel nominatur aliqua dictarum partium plus una, quam alia in Civitate ipsa.

Nam pro dignissima memoria tanti præstantissimi Viri non pigebit me referre ea, quæ ego in decrepita ætate constitutus à genitore meo ejusdem temporis audivi, dum recenseret se etiam audivisse à Domino Jacobo Moratino ejus patre decrepitatis præmissæ, qualiter intellexerat à quodam sapiente viro vicino, & familiarissimo præfati Domini Guidonis, quod dum ipse exerceret Artem Magicam, & ille familiaris suus sentiret per tremitum Terræ & domorum, quando conjurabat Dæmones,
D & alliciebat eos ad se transferendum in domo sua, quæ erat contigua ædibus ejusdem amici sui, & unà cum vicinis ea audientibus nonnumquam condoleret, & admiraretur de virtute tanti Viri, à quo machinari tam maleficæ & execrabiles Nigromantiæ Artes viderentur, & per maximam partem Civitatis cum pavore & tremore sentirentur, ipsum enixè exorando, ut à similibus pro ejus honore, & Civium complacentia se penitus abstineret: tamdem ille subridens, his verbis præbens responsum sic orsus est: *Confiteor enim vobis Concivibus meis amantissimis, has Artes Magicas esse mihi notissimas, & etiam illas exercere nonnumquam ad finem bonum, & pro indagatione*
E *cursuum Astrorum, viarum Cœlique meatuum, & aliorum laudabilium operum virtute, & scientiarum, & non pro aliquo malo, ut mentes forte vestræ dubitare videntur. Reddendo vos certissimos, qualiter per viam istorum Dæmonum ego profecto adinveni his temporibus cursum optimum Stellarum septingentarum, de quibus usque ad hunc diem nulla cognitio erat. Quod verissimè ad augmentum, & perfectionem Scientiæ Astrologiæ non parum proderit. Sed postquam ea vobis displicent, de cetero ab ipsis vestrùm intuitu penitus abstinebo.*

Referebat etiam idem genitor, qualiter dum quidam pauperrimus vir Aromatarius in dicta

Civi-

Civitate Artem suam, & multarum rerum parvi pretii exerceret in Apotheca domorum ejus parvarum, & pro victu & substentatione familiæ suæ non parum laboraret, & pro discretione, ut daret aliquando recreationem nobilibus & honorabilibus viris, ut est de more, maxime in locis delectabilibus, ut erat locus ille in via publica juxta Campum Sanctæ Crucis, & ibi teneret tabuleria à texeris, & scacchis, & his similibus; & cum dictus Dominus Guido nonnumquam recreandi causa, cum foret fessus è studio, cum aliquibus ex Optimatibus dictæ Civitatis ad dictum locum antedictæ Speciariæ diverteretur, tabulerium scacchorum, de quo satis delectabatur, accipiendo, & accommodando, & per plurima tempora ea gratulando frequentaret: tamdem idem Dominus Guido perpendens affectionem, & voluntatem optimam serviendi ipsius egeni viri, & volens aliquam remunerationem tantis laboribus & beneficiis perceptis, ne videretur ingratus, liberaliter impertiri ac retribui, dum tempus expectatum ex adventu certi Signi Cœlestis appareret, non ignoti Domino Guidoni, aptum ad ditandum & fortunandum quoscumque, ipse acceptâ certâ quantitate ceræ, manu propria fecit & composuit unam Navim ex ipsa cera, cum remis, anchora, vela, & ceteris opportunis; & accersito ipso Speciario, notificavit ei, qualiter pro compensatione laborum ipsius, & bonæ voluntatis, quam cordialiter demonstraverat in recreando eum, & otio removendo, ex sua liberalitate volebat eum ditare, & præstare favores, & augmenta substantiarum amplissimarum per omnia tempora ejus vitæ, & familiæ suæ; ordinando, & monendo eum, ut ipsam Navim reponat in quadam capsetta clausa, & locaret eam sub tecto in loco secreto, ne aliquis eam videret, nec illam removeat in æternum, quia cum favore Astrorum citò deveniet ad amplissimas divitias, excedendo in exercitio suo, & mercantiis quam plurimum cunctos alios dictæ Civitatis Forlivii; nec ullo modo illam Navim removeret, vel destrueret, quia dum illam non teneret in dicto tecto, amplius non haberet fortunam, & favorem secum Astrorum. Nam fuit quid maximum & inauditum, quod talis Speciarius in parvo tempore devenit ex pauperrimo quasi extremitate ditissimus, & omnia sua negotia votivè, & de bene in melius continuè succedebant, adeò quod omnes admirabantur de affluitione tantarum divitiarum. Et cum per non multum tempus devenisset ditior omnibus alii Civibus, una dierum eundo ad quemdam Sacerdotem, causa confitendi peccata sua, dubitando forte, ne Navis præmissa posset esse causa ejus damnationis, confessus est sponte ipsi Sacerdoti rem ipsam omnem, & causam divitiarum ejus. Qui Sacerdos faciendo sibi conscientiam de ipsa, persuadendo, ipsam Navim fuisse constructam ex Arte Magica, & per viam Dæmonum, ex quibus damnatus facilè veniret, nisi illam destrueret; & sic ille dubitans non perdere Animam, cum satis ditissimus foret, Navim cum capsetta, & omnibus in ea existentibus in ignem projiciendo combussit. Quo facto illico cœpit in exercitio suo, & mercantiis, & ceteris de substantia ejus assiduè de malo in pejus succedere; & cum deveniret ad pauperiem, & rediret ad gradum pristinum, exoravit dictum Dominum Guidonem, ut alteram Navim conficere seu renovare dignaretur. Quod ille audiendo fatuitatem ejus, maledixit ipsi, asserendo ipsum non fuisse dignum tanti muneris, & beneficii, eum certificando, qualiter tale Signum constructionis dictæ Navis redire per totum tempus vitæ suæ non posset; & sic postquam tale donum, & commodum ignorando possidere nequivit, cum paupertate, ut merebatur, affligeretur in posterum. Nam idem Dominus Guido virtute Astrologiæ, & Nigromantiæ, quæ ad invicem una conjungebat, sæpissimè ventura verissimè prædicebat, & mirabiles effectus ex ejus visionibus apertissimè succedebant.

Nec idem Dominus Guido potuit omnia prævidere, quin in sua Astrologia delusus non fuerit ab ignorante quodam Rustico in quadam re jocosa de suis. Nam cum præfatus Dominus Comes Guido de Montefeletro una die vagaret per plateam Forlivii satis pulchram, accedens ad eum unus Rusticus Montanus donavit sibi unam cistam pyrorum; & cum idem Comes invitaret illum, ut staret secum in cœna, respondit Rusticus: *Domine volo recedere illico, antequam pluat, quia infallanter hodie erit maxima pluvia*. Comes verò admiratus fecit vocari ad se Dominum Guidonem Bonattum, tamquam magnum Astrologum, & dixit: *Audite, quod dicit iste*. Respondit Dominus Guido: *Nescit, quid dicat; sed expectate modicum*. Ivit idem ad studium suum, & accepto Astrolabio, consideravit dispositionem Cœli, & reversus, dixit, quod non erat possibile, quod plueret die illa. Rustico autem pertinaciter affirmante dictum suum, dixit Dominus Guido: *quomodo scis tu?* Respondit Rusticus: *quia Asinus meus hodie in exitu stabuli vibravit caput, & erexit aures, & est solitus semper sic facere tale signum, quando pluere debet*. Et tunc Dominus Guido replicavit: *Posito quod sic sit, quomodo scis, quod pluvia erit magna?* Dixit ille: *quia Asinus meus auribus arrectis vibrat caput, & rotat plus solito*. Recessit ergo Rusticus cum licentia Comitis, & timens festinanter recessit, quamvis tempus clarum foret. Et ecce post horam cœpit tonare, & facta est magna confusio aquarum quasi diluvium. Tunc Dominus Guido cœpit clamare cum magna indignatione, & risu: *Quis me delusit?* Et fuit magnum solatium diu in Populo.

Nec potuit prævidere dictus Dominus Guido, quin Dominus Comes Guido Capitaneus Populi Forlivii non amitteret Capitaniatum suum, & Civitas Forlivii non mutaret statum suum Popularem, & deveniret sub dominio Ecclesiastico, & Papæ Martini Quarti.

Nec etiam prævidere scivit mortem suam, quæ fuit in reditu suo à Parisio, & ab aliis studiis Italicis, in quibus augmentavit admodum Scientiam suam Astrologiæ, & copiam Librorum suorum à se conditorum reliquit. In itinere enim discedendo à Portu Cæsenatense pro applicando Cæsenam, se transferendo per medium iter (heu proh dolor!) à malandrinis perfidis crudeliter transfixus fuit, relinquendo ibidem corpus suum. Unus quorum Librorum ego habitans Cæsenam vidi in domo Domini Caroli de Lapis militis Cæsenatensis, & etiam legi, & nonnullas Tabulas Astrologiæ reportavi. Pariter ei dabatur socius, videlicet *Asdenti* in Magicis Artibus, qui, ut ait Dantes, præviderat ex lapide debere mori; & cum semper ferret celatam, accidit

cidit quod in Ecclesia existens pro celebratione Missæ, dum Corpus Domini nostri elevaretur à Sacerdote, extractâ ab ipso celatâ de suo capite, lapide casu & fortuna cadente de muro Ecclesiæ super capite suo, licet cum parva fractura, ex illa obiit.

Perhibetur de eo etiam, quod dum enixè infestaretur à pluribus floridis juvenibus ex Optimatibus Nobilitatis Civitatis Forlivii, ut ipsos una dierum recreare dignaretur, & stare aliqua festivitate cum lætitia, & gaudio vel let secum, & licet ipse Dominus Guido satis & pluries ea facere denegasset: tamdem videns instantiam, & desiderium illorum, morem gerere, & grato animo complacere voluit de requisito convivio. Et cum dies ordinata convivio advenisset, & ad horam debitam comedendi venissent invitati, & non vidissent aliquid in ordine domus de aliqua nova mutatione, nec præparatione ornatus ædium, vel epularum ad coquinam, nec alibi; illis verò ea ægrè ferentibus, & otiosè morantibus, incœperunt quasi velle redire ad eorum domus, arbitrantes, se fore derisos. Tum verò Dominus Guido subridens, & illos exhortans, ut starent bono animo, quoniam illico omnia opportuna præpararentur, vocans famulos sibi mandavit, ut omnia quamprimum essent ad convivium præparata. Ac subito juvenes plurimi ornati & induti ex diversis vestibus livreis læta fronte se ad mandata offerentes; & in uno instanti domus, quæ erat tota replena immunditiarum, & solaria telaraneata, fuerunt scopata, & ex nitiditate fulgentia; mensæ verò cum mantilibus & omnibus opportunis. Alii verò ad signa tollentes brongilia cum aqua, & bacilia cum tobaliis, se obtulerunt ad lavandum adstantes. Tunc juvenes ea tam ordinata videntes, non tantum ad eos honorandos, verum & ad Reges & Magnates satis digna intuentes, stupefacti ad mandata se obtulerunt, & vocati à Scalchis nominatim ad mensas accessere, & ad comedendum intenti confectiones, vina optima, & deinde cibaria, & epula diversarum avium, & animalium in summa fertilitate, & copia, varietate, & abundantia, suis locis & temporibus, elixa & assata, mirabiliter condita in platellis, & vasis omnibus argenteis, & partim auratis, præsentata in mensis fuere. At convitati licet stupefacti, videntes dignitatem & apparatum splendidum, pariter innumeram copiam epularum, & famulorum, qui induti vestibus serici & colorum pannorum pretii non parvi, in tanta formositate, ordine, & nitore cernebantur, & ibi allocutiones honeste & jocos cum quadam sobrietate allegabant, illustrantes convivium cum hilaritate & dignitate quadam splendoris: non poterant satis mirari tamen gustantes cibaria, & omnia meliora cum delectatione, voluptate, & hilaritate, sumendo cum gaudio & lætitia & amore, ex his tantis rebus novis & inusitatis visum fuit eis triumphasse. Et tamdem sumto honorabili prandio, ut decens erat, præfatus Dominus Guido cum digna comitiva suorum familiarium, ab ipsis juvenibus, & eorum parte quamplurimum ringratiati, & laudati exstiterunt, cum oblationibus debitis, & convenientibus ad vota sua. Et est verum, quod alias repertum fuit, quod talis præparatio, & sumtuositas epularum conducta sunt tota ex ordinatione facta pro prandio Domini Regis Franciæ. Pariter etiam alia similia pro delectatione Amicorum suorum ejusdem Domini Guidonis, intelligitur administrata fuisse vi tamen Nigromantiæ, & Magiæ, de quibus fuit doctissimus aliorum, & nedum de his; verum & in scientiis Philosophiæ, Astrologiæ, & Phisycæ peritissimus.

A

Item dicitur fabricasse unam Imaginem lapideam sub certo signo mirabili cum Arte & Scientia Astrologiæ, virtute Astrorum, & Magicæ incantationis, adeo quod Civitas Forlivii non potest ire sub saccomanno, non pati magnum excidium, quia ipse condi fecit sub terra.

Item etiam habetur, quod idem Dominus Guido virtute Astrologiæ, & Scientiarum ejus evitavit multa pericula & damna Civitati Forlivii, & etiam intulit, & fieri fecit quamplurima damna, & strages contra adversarios. Nam ipse aliquando, quando sibi videbatur tempus idoneum, & sciebat ac cognoscebat virtutem alicujus Stellæ, seu Planetarum, & insurgere ad victoriam dictæ suæ Civitatis, ascendebat in Campanile sublevato Sancti Mercurialis, quod est supra plateam, portando secum suum Astrolabium, & Librum suum, diligenter scrutando punctum optatum; & dum oriretur, bene celeriter faciebat pulsare campanam grossam ad arma, & faciebat armare omnes Armigeros, & exire Civitatem contra inimicos, de quibus utplurimum victoriam reportabant.

B

C

De Forlivio verò illa dicam, quæ & vera sunt, & in universa claruerunt Italia. Quis enimvero me ignarum ingratumque non dixerit, si egregium, fortunatissimumque Patriæ meæ factum, fama super æthera notum, vel magna in nos benificentiæ divinæ munera, quæ opere, quam verbis referre mallem, pertransiero? Nam cum Civitas Forlivii, & magno populus animo, Ludovici Alidoxii Imolensis Tyranni, & Lucretiæ natæ suæ Patris simillimæ fastidia, deprædationes, & ingratitudines diutius perferre posset, præsidia, quæ illi in Urbe habebant, expulit. Populus verò Florentinus seu quod libertati nostræ invideret, seu quod rerum nostrarum potiri posse confideret, Ludovicum, & Lucretiam quantis potuit viribus juvit, bellum nobis magna injuria ultimo intulit. Nos rem nostram propriis tutari viribus posse diffidentes, Philippi Mariæ inclyti Mediolani Ducis auxilium imploravimus: Postea verò quam potenti manu, & felicibus armis Philippi Florentina arma nedum rejecta, sed penitus confracta sunt, & hostis jam jam muris Florentiæ appropinquare videbatur: Veneti, dum paries proximus arderet, rem suam agi credentes, Philippo bellum intulerunt, Brixiam noctu occuparunt. At Philippus, dum propriis timet, aliena, quæ armis vicerat, relinquere cogitur. Militem itaque, quem oppositum Florentinis in Etruria habet, revocat; Forum verò Livii, Imolamque Civitates ad Ecclesiam Romanam spectantes, in Ecclesia relinquit. Hæc antea adduxi, non solum quo Patriæ factum commemorem, quin potius ut eo verissime narrato pervideas, nullam Florentino populo injuriam à Forliviensibus illatam esse, cujus stimulis Patriæ nostræ excidium tanta animi ferocia hactenus attentasse debuerit. At Cives nostri propter mutationem novum æstus invicem dissentire, & sibi ipsis acerrime inimicari didicerunt, partim suis suasionibus.

D

E

Non prætermitto in Civitate nostra Francisci Dedi

Dedi intellectum, neque ingentem & pulcherrimam Turrim Sancti Mercurialis. Famam etiam nostræ Civitatis adjuvabit, quod Guidonem Bonattum Astrologorum post Ptolemeum Principem genuit. Quæ excellentem Medicum ætate sua Physicorum Monarcham Jacobum della Turre peperit. Quæ Raynerum dedit Arisendum Jurisconsultum, qui si Bartholo Saxoferratensi credimus Discipulo ejus, erudivit primo Petrum & Thomam Juris Consultos, de quibus Baldus in l. usufructu nu. 4. C. de usufr. Quæ Gallum Poëtam edidit, de cujus amore Virgilius & Horatius sæpe memorant, & Forliviensem fuisse Eusebius de Temporibus, & Plinius de Viris Italiæ Optimis nempe testatur. Quæ Jacobum Alegrettum, Cechum Rubeum Poëtas ætate sua, si Petrarcham audimus, non contemnendos protulit. Quæ Palmerium nostrum maria transeuntem, Græcosque, & Hebræos, Chaldæos, Arabes consulens, eorum Linguas didicisse legimus. Hinc enim de incarnato Deo elegantissimum Opus contra Hebræos laude dignum compilavit; & eruditissimis rationibus comprobavit. Qui hos umquam esse, vel legerint, vel audiverint, magna ad unamquamque rem ingenia in nostra Civitate nasci solita recognoscent.

Aliottum quidem Pipinum, Fulcerium Calbulensem, Johannem Ordelaffum, Mostardam de la Strata, Andream Burreum, Comitem Brandolinum Foroliviensem, egregios & fidentissimos militum Ductores audivisti nominari. Quid de Thiberto Brandolino Foroliviense referam, cujus excellentissima facta nuper in astra tendunt?

De Antonello Cavedono, & Petro Paulo Nardini Foroliviense multa dicerem, nisi sermo longior esset. Clara namque eorum militia ad extremas Italiæ partes notissima est, ut si de Martis stirpe esse videretur. Ugolinum cognomine Urbevetanum Forliviensem Archidiaconum nostrum Modestinum quis negabit? qui cum inter Musicos ferme supremum teneat locum, & Philosophiæ, ac sacrarum Literarum studiis niteat, majorem tamen ad proprias virtutes occultandas, quam alii ad celanda vitia, diligentiam adhibet.

Al nome di Dio, e della sua Madre Madonna Santa Maria sempre Vergine, e delli Beati Apostoli Messer Santo Pietro, e Messer Santo Paulo, e Messer San Thomaso, & Beati Sancti Messer Sancto Valeriano Martyre, Messer Sancto Mercuriale Confessore Patrono & difensore del bono popolo di Forlì, che Dio mantenga.

Queste sono le Castella, Huomini, e Communanze, quali sono tenute di venire col suo censo, e debito, quali sono tenuti al Commune di Forlì il dì della Vigilia, e della festa di Santo Mercuriale, o mandare & offerire sotto la pena, che si contiene in le carte e patti fatti tra le Castella, & Huomini di Forlì, e dette Communanze. In prima.

Castello di Meldula.
Castello di Dovadula.
Castello di Galeata.
Castello di Civitella.
Castello di Cugliano.
Castello di Cusertoli.
Castello di Ghiazolo.
Castello di Valdoppio.
Il Commune di San Cassiano in Appennino.
Castel nuovo.
Il Commune di Soglio, e Basino, e Valdarco.
Commune di Pertisedo.
Castello di Monte vecchio di Rochi.
Commune di Salutara.
Commune & huomini di Cuimano.
Commune & huomini di Cuzano e Sarturano.
Commune di Portico e Schanello.
Commune & huomini della Dugaria.
Commune della Vulpinara.
Commune & huomini di Flamigna.
Commune & huomini delle Caminate.
Commune & huomini di Tontola.
Commune & huomini di San Pietro.
Commune & huomini di Monte de l'Abate.
Commune & huomini di Monte del Vescovo.
Commune & huomini di Monsignano.
Commune & huomini di Orsarola.
Commune & huomini di Bufulano.
Commune & huomini di San Donino.
Commune & huomini della Voltra.
Commune & huomini di Fontana fredda.
Commune & huomini della Banelda.
Commune & huomini di Monte alto nuovo, e Monte alto vecchio.
Messer l'Abate d'Isola.
Commune & huomini di San Donato.
Commune del Monte vecchio del Conte.
Commune del Castello di Spessa.
Commune di Monte bono.
Commune del Castello di Barge.
Commune di Monte Cerro.
Commune & huomini del Castello di Bagnacavallo.
Commune e Castello di Mudiana.
Commune e Castello di Sadurano.
Commune e Castello di Fummana.
Commune & huomini di Castrocaro.
Commune della Rocha di San Cassiano.
Commune di Santa Agata.
Commune e Castello di Bucuno.
Commune di Pianore.
Commune di Ranchia.
Commune del Castello di Santa Fiora.
Commune di Ridragole.
Commune di Prata Lina.
Commune della Soasa.
Commune di Fraside.
Commune di Monte vechio dadalasse.
Commune di Monte vechio di Galeata.
Commune della Rondinara.
Commune di Aquabelli.
Commune della Repetrosa.
Commune di Cruciodelli.
Commune di Castello di Pozza.
Commune di Primalcorio, e Marzolano.
Commune di Fiontisella.
Commune della Rocha di pigole.
Commune di Monte Ritondo.
Commune di Pleda.
Commune e Castello di Valdenose.
Commune & huomini di Polenta, e Cogliano.
Castello di Aureolo.
Mensa.
Comuzzo.
Commune di Sigurio.
Commune & huomini di Borbi e Soresina.
Commune e Castello di Pulrignano.

A quella pena, che si contiene nelle carte di dieci mila fiorini d'oro, i quali siano tenuti di pagare al Commune di Forlì a chi contrafacesse contra li predetti patti.

FINIS.

DIARIUM PARMENSE

Ab Anno MCCCCLXXVII. ad MCCCCLXXXII.

AUCTORE ANONYMO

Nunc primùm editum

EX MANUSCRIPTO CODICE TORELLIANO.

IN DIARIUM PARMENSE

PRAEFATIO

LUDOVICI ANTONII MURATORII.

Diarii hujus Codicem MStum suppeditavit mihi praeclarissimus olim Vir Comes Franciscus Torellus, cujus Familia a celebri Salinguerra olim dominatore Ferrariae originem ducit, & cujus erga me amor minime vulgaris erat, uti neque humanitas. Ereptus est ille e vivis Anno 1731. Quis autem ejusdem Diarii, quod nunc primum profero, Auctor fuerit, id plane ignotum mihi. Ejus tamen verba hominem exhibent honestum ac prudentem, & praestantissimae quidem *Rubeorum* Familiae, quae a tot Seculis floret, prae ceteris addictum, attamen de rebus Parmae multa sinceritate scribentem. Ad haec eorum, quae accidebant Mediolani, ac in finitimis partibus se ubique sat peritum prodit. Solent autem Ephemerides, sive Diaria, complecti minutiora quaedam, quae ab Historiam scribente fortasse contemnerentur, utpote exigui aut nullius momenti. Verum hic Scriptor eo judicio haec literis veluti selecta mandavit, ut Lectorem nusquam fatiget, aut inanium rerum narratione fallat. Suspicor autem, scripta haec fuisse a *Jacobo Caviceo*; nam Bonaventura Angelus in Historia Parmensi Lib. 4. pag. 419. enarrans ad Annum 1482. mortem Magnifici Viri Petri Mariae Rubei, auctor est, ipsum septuaginta annos natum obiisse. *Ma il Caviceo, che fu molto domestico di quella Casa, e suo famigliare, scrive, ch' egli aveva settantanove anni, e dodici dì*. Suspicor, inquam, sed pro certo non affirmo, Caviceum eumdem esse ac Scriptorem nostrum, qui certe iis ipsis temporibus vixit & scripsit, quum in hac Historia legatur, *septuagenarium* obiisse Petrum Rubeum. Ad haec narrat idem Angelus, Anno eodem 1482. Guidonem Rubeum a Duce Mediolani defecisse, ideoque *furono gettate a terra le case di Giacomo Caviceo Giurisconsulto, che 'l seguì sempre, & egli condannato per ribello, e privo di tutti i beneficj*. Verum ad Annum 1482. & sub his ipsis diebus Diario nostro fit finis. Interea vides, Caviceum potuisse haec scribere, quem postea adversae fortunae ictus silere jusserint. Meminit & ejusdem Jacobi Cavicei Ranucius Picus in Libr. de Literat. Parmens. pag 166. mutuatus quaecumque nunc retuli ex Bonaventura Angelo, quibus addit: *Compose molte Opere, e scrisse la Vita del suddetto Pietro Maria Rossi, il Pellegrino, la Guerra di Roverè, nella quale fu fatto prigione, mentre esso Guido guerreggiava. Visse circa l'Anno* 1480. Sed haec etiam Pico suppeditavit Angelus. Erit Eruditorum Parmensium diligentius inquirere, an haec eidem Caviceo sint tribuenda. Ceterum occurrit in hoc ipso Diario lacuna vetus, & fortassis eidem Auctori tribuenda, quam supplere aliunde nequeo. Atque utinam plura ille literis consignasset, quibus nobilis Urbis, eorumque temporum Historia uberius illustraretur. Sed jam his paucis, quae supersunt, fruantur Lectores.

DIARIUM PARMENSE,

AUCTORE ANONYMO.

Hæc eſt Chronica, & Annalis geſtorum ab Anno Nativitatis Domini noſtri Jeſu Chriſti citra Milleſimo quadringenteſimo ſeptuageſimo ſeptimo in partibus Lombardiæ, & reliquis Italiæ, de die in diem breviter in unum redactorum cum veritate ad memoriam poſterorum noſtrorum, & ut infra.

EOdē anno 1477. die XXVI. Decēbris, qua celebrabatur Feſtū Sancti Stephani, dum Illuſtriſs. Princeps Dominus Galeaz Maria Sforcia Vicecomes Dux Mediolani, ætatis annorum XXXV. & ſic exſtans in flore ſuæ ætatis, audacior, & pecunioſor omnium aliorum Principum, & ab omnibus metuitus, in mane circa horam decimam octavam iviſſet pro audienda Miſſa in Eccleſia Sancti Stephani Civitatis Mediolani, aſſociatus, ut ſui erat moris, quam multis ſtaferiis armatis enſibus longis, & jam Eccleſiam ipſam intraſſet una ad brachium cum Oratore Venetorum, & aliis comitatus multis Nobilibus, & Curialibus: ante eum acceſſit Johannes Andreas de Lampugnano Mediolanenſis, qui gravem pro quodam Beneficio aſſerebat injuriam à Principe ipſo recepiſſe, armatus clam corazina, & ſecreta; & uno pugnali venenato ligato ad manum dexteram, & abſcondito, ac evaginato in manica, clamans alta voce, *fate largo*, *fate largo*, ut habilius poſſet propter turbam perſonarum ibi

A exiſtentium prope Principem accedere. Quem Principem illico ex omnium improviſo, cum ipſo pugione aggreſſus, vulneravit in corpore à parte inferiori uno ictu, & immediate ac ſecundo in gutture, & tertio in facie. Poſt ipſum Principem aderant Carolus Vicecomes, & Hieronymus de Olzate ambo Mediolanenſes complices dicti Johannis Andreæ, qui ſimiliter cum pugionibus, quam pluribus vulneribus & ictibus percuſſerunt eundem Principem in partibus poſterioribus ſui corporis, & tam ſubito, & ſecrete, quod hi duo non ſunt viſi ea vulnera inferre. Ex quo hic noſter Princeps illico abſque ulla vocis, aut lamentationis prolatione in terram decidit, vitamque finivit; unde ſtaferii circumſtantes, B audito clamore populi, qui multus erat in dicta Eccleſia, cum enſibus mactarunt dictum Johannem Andream de facto. Alii vero duo conſocii, & quidam de Langirano famulus ipſius Johannis Andreæ, qui etiam interfuerant huic homicidio, aufugerunt non viſi, & quoniam ſolum vacabatur dicto Johanni Andreæ. Quæ omnia vulnera fuerunt quindecim, & unicum, ſcilicet primum, fuit judicatum lethale. Ejuſdem Principis cadaver elevatum fuit à terra, & portatum in Sacriſtia dictæ Eccleſiæ; poſtea vero eadem die ſepultum fuit ulla ſine funeris pompa in Eccleſia majori Mediolani. Propter tumultum ortum in dicta Eccleſia Sancti Stephani ob rei hujuſmodi novita-

vitatem, mulieres, quæ erant ibidem propter celebritatem Festi ornatissimæ, stupefactæ, & exitum Ecclesiæ accelerantes, derobatæ sunt scilicet multæ ex eis jocalibus, quæ in caput, & ad brachia gestabant.

Eodem die, occiso dicto Principe, pueri Mediolanenses in maximo numero insimul adunati ligaverunt ad pedem corporis dicti Johannis Andreæ unam funem, & ipsum triduo traxerunt per totam Civitatem, & contratas ejus, ipsumque cultellis, fustibus, & lapidibus percutiendo. Exinde in foveis Castri illud projecerunt: postmodum extraxerunt, & appensum fuit per pedem ad Turrim Broveti. Dicti vero tres sui consocii capti fuerunt, ac squartati, & ad portas Civitatis fuerunt appensa eorum frusta, & capita super dicta Turre.

Quod quidem sic gestum toti Lombardiæ terrorem indixit, & vix poterat credi; nam Princeps ipse, qui timebat tali morte perire, & à multis Astrologis, & sanctis Viris pronosticatum ei fuerat, maximas sibi præparaverat custodias armatorum; sed nihil profuit, quin ad talem exitum perveniret. Ex eo remanserunt filii duo masculi, alter primogenitus ætatis annorum octo vocatus Johannes Galeaz Maria; alter vero septem, vocatus Hermes, & duæ femellæ ex Illustrissima Domina Bona Maria Ducissa de partibus Sabaudiæ, & cognata Regis Franciæ, quæ merito bona vocari meruit. Dictus vero primogenitus electus fuit in Principem, & patris successorem. Mirum fuit, quod in toto dominio Ducali nulla Civitas, Castrum, sive Villa fecerit novitatem.

Factæ sunt immediate in toto dominio Ducali publicæ proclamationes parte Dominæ Ducissæ, & parvi Ducis, qualiter ipsi faciebant liberam remissionem, & gratiam de omnibus condemnationibus Cameræ spectantibus. Levaverunt quoque inquietamentum omnium Datiorum, ac Datium Ferrariciæ, & omnes fecit exemtos à Datiis panis, & vini per quatuor menses; & libra salis à duodecim denariis reducta est ad decem.

Miserunt quoque omnes Populi Civitatum Ducatus Mediolani Oratores ad præfatam Dominam Ducissam pro se condolendo de dicta morte, & ad jurandum in manibus suis fidelitatem. Miserunt etiam omnes Principes, videlicet Papa, Rex Ferdinandus, & alii Italici, ac multi Ultramontani ad præfatam Dominam Ducissam Oratores eorum ad se condolendum, & ad se offerendum pro defensione Status Mediolani.

De mense Januarii dicti anni 1477. & circa finem ejusdem mensis orta fuit differentia inter fratres legitimos dicti quondam Domini Ducis Galeaz, qui erant numero quinque, scilicet Dominus Sforcia Dux Bari, Dominus Ludovicus, Dominus Ascanius Protonotarius, Dominus Octavianus, & Dominus Philippus cum Domina Ducissa, qui persuasionibus Domini Roberti de Sancto Severino eorum consanguinei cupiebant subvertere Statum Mediolani, & ipsum dominium intra se partiri. Arcessitus fuit illuc Illustris Dominus Ludovicus de Gonzaga Marchio Mantuæ, qui se huic differentiæ interposuit, ac eos concordavit, quod quilibet eorum haberet de provisione annua duodecim mille aureos. Volebant etiam deponere magnificum Dominum Cichum Simonetam, cujus consilio omnia gubernabantur, ut

A habilius ipsum Statum occuparent. Sed locum habere non potuit. Attamen continuè insidiati sunt vitæ suæ, nec umquam Domina Ducissa voluit consentire, quod deponeretur, quoniam sine eo res male processissent, & omnia secreta, & praticas Dominorum, & Communitatum totius Italiæ noverat. Et timens de vita ejus, numquam voluit exire Castrum Mediolani; & exstans in Castro continuè à provisionatis custodiebatur, ne offenderetur; reduxitque in eo Castro Consilium Status, quod erat pro dimidia partis Gibellinæ, & pro alia dimidia partis Guelfæ; quorum consilio, & ordinatione omnia Status gubernabantur. Et licet præfati Fratres Ducis Galeaz

B viderentur acquiescere dicto concordio, attamen ægre ferebant, & quotidie nitebantur aliquod moliri contra novum, & parvum Ducem, sollicitati, & instigati à suprascripto Domino Roberto. Dictus verò Dominus Marchio Mantuæ, facto dicto concordio, reversus est Mantuam, licet Domina Ducissa cuperet illum residere in Mediolano, & Statum consulere, & gubernare.

Eodem anno 1477. de mense Januarii in Civitate Parmæ incœperunt oriri divisiones inter Squadram Rubeam ex una, & Corrigiensem, Sanvitalem, & Pallavicinam simul tres unitas ex altera. Quæ tres Squadræ opera Domini Hieronymi de Berneriis de Squa-

C dra Pallavicina insimul se ligaverunt, & confœderaverunt ad destructionem Rubeorum, inimicitias intra se tam civiles, quam criminales, & homicidiarias existentes amputantes, concordantes, & resecantes, & fortius maxime, quia una nocte incisus fuerat nasus cuidam Francisco dicto Villano, famulo Johannis de la Latta, inculpantes Rubeos, maxime Dominum Ugolinum de Rubeis filium naturalem magnifici Domini Petri Mariæ Rubei, & Abbatem Sancti Johannis Evangelistæ de Parma.

Eodem anno 1477. in principio anni Dux Burgundiæ ditissimus, & magnanimus, bellum gerens adversus Svizzaros, à quibus jam unum

D receperat conflictum, cum ejus incredibili damno, & dedecore, iterum tentans fortunam, victus, fractus, & interfectus fuit in prœlio ab ipsis Svizzaris. Repertæ etiam fuerunt literæ suæ, quas dicto Duci Galeaz scripserat, quod sibi præcaveret, quoniam à suis Astrologis perceperat idem, Ducem Galeaz eo anno interficiendum esse: quod quidem verificatum est in utroque Duce, & ex ambobus remanserunt successores parvuli.

Eodem anno 1477. circa finem mensis Januarii prædictæ tres Squadræ simul unitæ convocaverunt secrete in Civitate Parmæ in eorum domibus quoscumque bannitos, rebelles, & seditiosissimos viros, & amicos tam de Epi-

E scopatu Parmæ, quam de aliis Civitatibus, & Terris propinquis, videlicet de Monticulo, de Regio, Mutina, Corrigia, Mirandula, Carpo, Bononia, & Mantua, & quotquot inveniri potuerunt. Hoc sentientes Rubei, nonnullos ex Terris Rubeorum intrare Civitatem similiter fecerunt, omnes cum armis pro sua defensione. Dictæ vero tres Squadræ timentes, ne gentes præfati Domini Petri Mariæ cum suo toto posse intrarent Civitatem ad defensionem Squadræ Rubeæ, arma in publico non ceperunt, sed unusquisque domum suam cum armatis custodiebat, & magnus timor erat in Civitate. Quod cum nuntiatum fuisset

Do-

Dominæ Duciſſæ Mediolani, ipſa miſit Parmam Dominum Johannem Ludovicum Boſſum de Mediolano cum ducentis proviſionatis, qui obviavit, quin arma caperentur, & Populus ad rumorem ſe levaret, multoſque ex dictis advenis, & bannitis de Civitate pepulit, non tamen omnes; & multum laboravit, ac ſe intromiſit pro pace fienda inter dictas Squadras: quod minime locum habere potuit. Ipſe enim unà cum Azone Vicecomite Commiſſario Parmæ favebat dictis tribus Squadris; & juſſit Rubeis, quod omnes gentes, quæ penes eos erant, & venerant ad eorum defenſionem, expellerentur de Civitate; & ita factum eſt; nam quotidie ipſæ tres Squadræ conquerebantur, quod Rubei habebant domos plenas foraſteriis, & in ipſis domibus perquirebatur; in domibus autem trium Squadrarum nihil inſpiciebatur, ſed quotidie gentes foreſterias vocabant, & in eorum domibus tenebant, cupientes & Rubeos ſaccomanare, & Civitatem prodere. Singulo die, & ſingula nocte poſtea de menſe Februarii fiebant novitates in Parma, nam multi vulnerabantur, & percutiebantur, & nonnulli interfecti ſunt. Omnes arma portabant, & nemo puniebatur. Jus erat in armis, nec erat officialis, qui juſtitiam faceret. Quilibet Caporalis trium Squadrarum ſatellites ſuos defenſabat. Et ſemel facto banno, quod nullus arma portaret ſub pœna furcarum, capti ſunt cum armis Johannes Pellitia, & Johannes Varolus, ambo homicidæ, & banniti, ac ſatellites D. Johannis Franciſci Cantelli, & repoſiti in Cittadella nova juſſu dicti Domini Johannis Aloviſii comminantis illos velle ſuſpendere. Tamdem dictus Dominus Johannes Franciſcus cum aliquibus aliis Caporalibus trium Squadrarum acceſſit ad præfatum Dominum Johannem Aloviſium, eidem minantes, & qui territus ipſos duos ribaldos liberavit illæſos. Quod quidem ſic impunitum ceteris ſeditioſis viris audaciam fecit, & nullus poſtea timuit.

Accidit, quod in fine dicti menſis Februarii anni 1477. una nocte dum famuli Rolandi de Rubeis commorantis prope Eccleſiam Sancti Antonii in domibus Dominorum de Arcimboldis circa horam ſecundam cum certo pane vellent intrare, inſultati ſint à ſatellitibus Comitis Ludovici de Valeriis ex oppoſito morantis, ut dictum panem acciperent. Tamdem Michaël de Lugagnano Factor dicti Comitis cum una ballotta plumbea percuſſus fuit in capite, ex qua percuſſione poſtea, & poſt ſaccomanum, de quo infra, ipſe Michaël exſpiravit. Hoc ægre ferens dictus Comes, totam Civitatem, & maxime ſequaces, & colligatos ſuos de tribus Squadris commovit, & irritavit ad arma capienda, clamans, & aſſerens, Rubeos ſuum interfeciſſe factorem.

Eodem anno 1477. die Dominico ſecundo Martii in mane dictæ tres Squadræ inſtigatione dicti Comitis arma ceperunt, & cum jam haberent advenas, bannitos, & rebelles, & infinitos armatos etiam de Terris Nobilium Pallavicinorum, de Sancto Vitali, de Scipiono, de Burgo, de Soranea, de Turizellis, de Siſſia, de Colurno, de Berſillo, de Pupillio, de Caſalipado, de Caſtronovo, de Guardaſono, de Bazano, de Scurano, de Terris militum, de Frizano, de Belvedere, de Langerano, & aliis multis Villis Parmenſibus, in eorum domibus, & cum trecentis equitibus Domini Roberti prædicti, extra, & prope

A Civitatem, miſerunt in domum prædictorum Arcimboldorum, ut caperent dictum Rolandum Rubeum, multos capiſtros ex eorum ſatellitibus; & dejectis armata manu oſtiis, & portis, in ea ceperunt duos famulos dicti Rolandi, ſcilicet Colombacium, & Stramacium, quos de facto, & ſine ullo proceſſu auctoritate propria appenderunt ad columnellos Palatii Communis: Deinde domum ipſam in totum à furore populi ſaccomanaverunt, bonis omnibus in ea exiſtentibus tam Arcimboldorum, quam dicti Rolandi ſpoliantes, & omnia exportantes.

Eadem autem die ſecunda Martii, facto prandio, cum tota dicta Civitas Parmæ pro
B parte dictarum Squadrarum trium eſſet in armis, & repleta foret gentibus antedictis exſpectantibus ſaccomanare omnes Rubeos, pro ut eis promiſerant Caporales trium Squadrarum, & nullo Rubeo audente domo exire, nec habente in eorum auxilium forenſem aliquem, & multis ex eis jam reductis in fortiliciis Caſtrorum Novæ, & Veteris Civitatis, dictæ tres Squadræ ordinaverunt, conſultaverunt, ac deliberaverunt ſe ſe ex bonis Rubeorum locupletari, memores id aliàs tempore Giberti Veteris de Corrigia, ac Domini Ottonis Tertii, qui fraudulenter dominium Parmæ uſurparant, factum fuiſſe per ipſas tres Squadras; ac intra ſe multa capita ordinaverunt,
C quos ut Dominos nominabant, & reverebantur, in ſingulis portis cum maxima copia & comitiva armatorum. Et qui erant ad equum armati, videlicet in Porta Sanctæ Chriſtinæ, Comitem Ludovicum de Valeriis, Guielminum de Colla, Antonium de Tajaferris dictum *el Zudè* tam ex aſpectu, quam ex re, Dominum Ludovicum de Antinis, Lazarum, & Petrum Paullum de Fulchinis. In Porta nova Dominum Johannem Franciſcum Cantellum, & Matthæum della Latta. In Porta de Parma Johannem Jacobum de Arzono, Hilarium Begarinum, Gaſparem de Plaza, dictum *Zaffon*, Sertorium Billiardum. In Porta Benedicta Dominum Hieronymum Bernerium
D dictum *el gran Tamberlano*, Jacobum de Zabollis, Petrum de Bono, Chriſtophorum Gotſaldum. Qui omnes Capitanei equeſtres cum eorum ſequacibus & armatis tam de Civitate, quam de aliis locis & partibus prænominatis ad numerum perſonarum ſex mille, vel circa totam Civitatem diſcurrerunt, portas plateæ capiendo, & muniendo armatis; ac etiam claves portarum Civitatis ceperunt, & ipſas portas claudi, pontes levari, & cuſtodiri fecerunt eorum nomine clamantes *Duca, Duca, Roberto, Roberto*. Poſtmodum campanam de Tertiis fecerunt ſonari ad ſtrimitam, & martellum, adeo quod totus Populus uſque ad ſenes, decrepitos, & pueros arma ceperunt;
E & dictam campanam fecerunt ſonari Dominus Hieronymus Bernerius omnium caput, & Jacobus Troyus homo ſæviſſimus, & omnium peſſimus. Dumque ſic campana ipſa pulſaret, per multos rurales de tribus Squadris foris Civitatem exiſtentes rupti ſunt muri Civitatis in flumine Parmæ, & per ipſam rupturam, & per alia loca circum circa cum ſcalis intraverunt intus, & omnes illico Eccleſias, & domos infraſcriptas, dejectis & fractis oſtiis, & portis infraſcriptorum Rubeorum intraverunt, roboraverunt, & violenter ſaccomanaverunt, nemine reſiſtente, omnibus bonis in eis exiſtentibus eas ſpoliando, ac in aliquibus

quibus earum ignem ponendo, & aliquas demoliendo, & in eis nihil præter muros, & tecta linquendo. Et primo in capite Pontis fuit novitas, & principium per illos de Regione illa, qui se vocabant *li Svizzari*, & domum, & Ecclesiam Dominæ Sanctæ Mariæ de Templo præceptoriæ Sancti Johannis Hierosolymitani, quam tenebat Dominus Frater Rolandus Rubeus, frater magnifici Domini Petri Mariæ. Domum Jacobini de Sgajis. Domum Petri Mariæ Trovibini; Domum Thomæ de Guinacia, & Domum Johannis Antonii de Sociis. Citra Pontem Abbatiam, & Ecclesiam Sancti Johannis Evangelistæ, in qua residebat jam dictus Domnus Ugolinus de Rubeis Abbas, in qua, & in turri ignem posuerunt, & omnes cellas Monachorum evacuaverunt, aliquibus ex ipsis Monachis calceamenta & vestes de dorso violenter exuentes, sacra Missalia, Calices, & omnia ornamenta exportantes, Eucharistiam Christi, & ossa Sanctorum pedibus conculcantes. Ipse autem Abbas cum aliquibus, & paucis, & cum nonnullis Monachis se reduxit supra turrim Ecclesiæ cum multis suis pretiosis bonis. Dictæ vero tres Squadræ, saccomanatâ Ecclesiâ, & Abbatiâ prædictâ, imposuerunt ignem dictæ turri, ut fumus per foramen dimidium ascenderet, & cum balistis, & schiopetis projiciebant intra fenestras; deliberaveruntque ipsam turrim ad pedem incidere. Tandem Dominus Azo Vicecomes Commissarius, Dominus Johannes Alovisius Bossius, ac Dominus Johannes Comes de Montono armorum ductor, qui hic se reperiit, una cum multis ex dictis Caporalibus accesserunt ad ipsam turrim, & assecuraverunt ipsum Dominum Abbatem, & socios de personis tantum; & eos fecerunt descendere, quos in Castro novo fecerunt associari, vix tamen securos de vita, quoniam ibi aderat totus Populus armatus, & inter ceteros Franciscus Villanus, cui fuerat amputatus nasus, qui imputabat ipsi Domino Abbati de ipsa incisione, & habens balistam onustam, minabatur vitæ suæ. Tandem sibi promissum fuit pro emenda dicti nasi dari ducentos aureos, quos nihilominus habere numquam potuit, quia talis promissio fuerat meticulosa, & violenta. Turrim ingressi sunt, & omnia bona ibi reposita quam maximi pretii saccomanaverunt; deinde ad alias domos Rubeorum infrascriptas accesserunt, eas vi, & ferro intrantes, ac in totum saccomanantes, & spoliantes, videlicet domum Gasparini de la Cavagna in vicinia Sancti Johannis prædicti pro biriollo: domum Domini Johannis de Calzavachis, & fratrum in vicinia Sancti Moderaminis, ejus stabulum igne cremantes: domum Domini Bartholomæi de Carissimis in vicinia Sancti Blasii: domum Domini Peregrini de Zenovesiis Rectoris Ecclesiæ Sanctæ Trinitatis: domum Domini Ambrosii, & Sebastiani fratrum de Zandemariis in vicinia Sanctæ Trinitatis: domum Antonii de Bravis in vicinia Sancti Pauli: domum Johannis Baptistæ de Garimbertis ibi contiguam. Domum Andreæ de Mazochis in vicinia Sancti Alexandri. Nocte autem superveniente ulterius mille aliæ domus fuerunt saccomanatæ. Quanta autem fuerit calamitas, dolor, & miseria saccomanatorum, nec lingua exprimi, nec calamo scribi posset. Clamabant enim hæ pessimæ Turcorum gentes *sacco, sacco. Duca, Duca: Galeaz, Galeaz. To' suso quello letto, e quello pimazzo*. Si quis autem erat, qui multi fuerunt, quibus hæc dolorem faciebant, qui nollent arma capere, eis comminabatur de vita, & coacti arma suscipiebant cum aliis Civitatem discurrentes.

Ea tamen nocte secuta, hæ truculentissimæ gentes totam Civitatem, mœnia, Portas, & Plateas Urbis armati cum focis, & luminibus ad fenestras custodierunt, timentes adventum Magnifici Domini Petri Mariæ Rubei ad succursum Rubeorum; & sibi dari faciebant à Rubeis non saccomanatis ligna, panem, vinum, carnes salatas, caseum, & oleum, nec veriti sunt in Quadragesima, quæ tunc erat, prohibita manducare, hoc non existimantes peccatum, sicut nec existimaverant Ecclesias, & sacra profanare, incendere, & demoliri, ac Eucharistiam, & ossa Sanctorum conculcare & comburere.

Multi namque de ipsis tribus Squadris, qui affinitatem habebant cum Rubeis, obviaverunt attinentium suorum domos saccomanari. Sed nullus fuit ex Rubeis, qui essent divites, à quibus non fuerit aliquid in pecuniis, aut aliis rebus extortum, hoc modo videlicet. Aliqui capistri armati ea nocte, & etiam altera die secuta, fingebant velle dejicere portas, & ostia domorum Rubeorum, ut illas saccomanarent. Rumore levato illuc accedebant ex attinentibus, sive qui se amicos fingebant, & obviare simulantes, seque intromittebant cum patrono domus, qui ne saccomanaretur, his persolvebat tot Ducatos, aut tantam quantitatem panis, & in ea domo ponebant aliquos soldatos sive ex eorum sequacibus, ut domum servarent, & quibus necesse erat patrono solvere pro eorum labore tot aureos, pro ut divites erant, & eis facere sumtuosas expensas. Æstimatum fuit omne damnum Rubeorum Ducatorum vigintiquinque millium. In hoc enim conflictu solum periere quatuor, scilicet dicti duo appensi, quidam hortulanus repertus in via, cognitus Rubeus, & quidam de tribus Squadris, qui in Strata publica ad Domum Antonii Bravi cum una balista sagittatus fuit, & mortuus. Monasteria etiam Sancti Pauli, Sancti Alexandri, & Sancti Odorici, quorum Abbatissæ erant Rubeæ, steterunt in maximo periculo saccomani; sed corruptis auro & argento Caporalibus prædictis evaserunt illæsa, sed tamen cum damno. Similiter etiam Hebræi, qui cum auro & argento se tutati sunt.

Horæ consuetæ Tertia, Nona, & Vesperæ ad commune non sonabant. Civitas apparebat potius infernus, quam aliter. Nullus ex Rubeis apparebat per vias. Hoc enim tempore erant nives, & glacies altæ, & nives eo anno fuerant majores quam fuissent multis annis decursis; excesserant enim in plano altitudinem unius brachii cum dimidio.

Die autem tertia Martii postea secuta, in mane dictæ tres Squadræ cum Forensibus, & sequacibus eorum se armaverunt, & ad plateam accesserunt, timentes de futuro ob damna, & injurias illatas Domino Petro Mariæ Rubeo, fratri, filio, & amicis suis, ac etiam propter numerum rusticorum, & advenarum, qui in Civitate venerant, & de hora in horam per muros, & rupturas etiam cum scalis confluebant, ne ipsi etiam de tribus Squadris saccomanarentur, fieri fecerunt cridas parte Officialium, & sua: Quod unusquisque deponeret arma, nec ulterius quispiam aliquem saccomanaret sub pœna furcarum. Et sic omnes

nes se disarmaverunt, & ad domos redierunt, male contenti tamen aliqui, & multi, qui optabant reliquos Rubeos saccomanare.

Eadem die tertia Martii, sumpto prandio, hi Caporales trium Squadrarum accesserunt ad Officiales; & se excusantes de dicto saccomano, de quo simulabant esse malecontentos, operati sunt, quod coram ipsis Officialibus nonnulli saccheggiati, qui se reduxerant in Cittadella, & aliqui, qui non erant saccomanati de Squadra Rubea, venirent, & pacem cum eis fecerunt ad hunc solum finem, quia timebant adventum Domini Petri Mariæ, & ut sibi scriberetur, ne veniret, & ne residuum Rubeorum poneretur in periculo. Qua pace facta sonatæ sunt Campanæ de festo, & fuit ordinatum, quod omnes Forenses Civitate exirent, qui exeuntes infinita bona saccomanata exportaverunt. Ac etiam omnia arma ablata sunt omnibus Rubeis, ne se possent defendere.

Evenerunt namque ob tanta scelera & sacrilegia multa miracula.. Nam dum quædam mulier de Goziis subtraxisset in Ecclesia Sancti Johannis Evangelistæ, dum saccomanata fuit, unum lapidem sacrum, cum fuit domi, divino miraculo morte subitanea decessit, & filius suus illam deplorans dicebat: *o matre mia! io vi dicea bene; lasciate stare quella preda santa*. Alter enim in Ecclesia Sanctæ Mariæ de Templo, ut dictum est, saccomanata, abstulerat tabernaculum cum hostia sacra, quam extraxit, & versus cœlum projecit, dicendo: *Io voglio vedere, se Cristo può volare*; domum reversus se infirmavit febribus continuis, sibi linguam comedit, nec potuit culpam suam dicere, & infra triduum obiit. Quidam alius sacrilega se infirmavit phrænesi, & lectum exiens se præcipitavit. Unus Armiger dictus *El Matto* de comitiva Domini Roberti, qui in dictis Ecclesiarum spoliis fuerat, ivit in exercitu Januensium contra Petram sanctam, dum una spingarda projiceretur, sibi caput à busto exportavit. Nonnulli variis, & insanabilibus ægritudinibus affecti sunt, ac varias crudeles & subitas mortes incurrerunt, pro ut inferius patebit.

Dum portaretur ad sepulturam in Ecclesia Sancti Jacobi de capite Pontis cadaver cujusdam pauperis, eo quod tunc saccomanaretur domus Jacobini de Sgajis sita ex opposito dictæ Ecclesiæ, ipsum cadaver ferentes, illum deposuerunt in media via; & duo filii hominis mortui portantes, & associantes, dimisso ibi per terram, & in via corpore, intraverunt dictam domum ad saccomanandum.

Accidit etiam quod dum quidam Forensis, qui affuerat in sacrilegio Ecclesiæ Sancti Johannis, & derobaverat unum calicem, quem cum ferret Novariam, unde erat, cum applicuit ad portam Novariæ, requisitus à Datiariis, si quid habebat, quod solveret Datium, hic respondit, quod non. Datiarii perpendentes hunc hominem aliquid sub chlamyde gestare, illum perquisierunt, & calice reperto, sibi illum abstulerunt, qui se lamentans requisitus, ubi eum habuerat, dixit se venire à Civitate Parmæ. Fama jam erat ubique divulgata de saccomano prætacto. Vaticinantes, prout erat, rem esse furtivam, illum duxerunt ad Potestatem, qui veritate rei comperta hunc furem ad furcas appendi fecit.

Eodem anno 1477. post prædicta, sexta die Martii venit in Civitate Parmæ Dominus Tristanus Sfortia frater naturalis dicti quondam Domini Ducis, missus ab Illustrissima Domina Ducissa Mediolani cum quatuorcentis peditibus ad obviandum, ne ulteriora scandala fierent, qui illico jussit, Forenses omnes, qui in Civitate restaverant, se absentare, & arma deponi; & ita est factum. Tunc Rubei facti sunt animosiores. Attamen ille semper favit tribus Squadris, nam habebat in uxorem Dominam Beatricem sororem Ducis Ferrariæ de Domo Estensi, quæ primo uxor fuerat Domini Nicolai de Corrigia, & se conformabat cum voluntate Domini Roberti, & aliorum fratrum dicti quondam Ducis, qui inimicabantur Domino Cicho, & parti Rubeæ.

Hic etiam mandavit per publicum proclama, quod bona saccomanata restituerentur sub pœna furcarum, & nullus voluit obedire, nec ipse nimium curabat. Jussitque eligi duos pro singula Squadra, qui irent Mediolanum, & sic accesserunt, & existentes coram Domina Ducissa illi de tribus Squadris se excusabant, dicentes, dictum saccomanum non processisse eorum culpa. Illi vero de Squadra Rubea oppositum dicebant. Tamdem coram ipsa Domina Ducissa, & in ejus manibus singuli de singula Squadra juraverunt pacem pro se, & omnibus aliis Civibus, & promiserunt quod illi de tribus Squadris, ac juraverunt pro posse restitui facere bona saccomanata, & reversi domum nihil egerunt de ipsa restitutione; sed quotidie præmeditabantur, ut nocerent Squadræ Rubeæ; & timentes de Domino Petro Maria Rubeo, ne injuriam suam, & amicorum suorum vendicaret, stabant continue in armis, & fauti à dicto Domino Tristano, & Azone Vicecomite Commissario, vociferabant, dictum Dominum Petrum Mariam esse in armis, & velle Civitatem ingredi, & sic iterum multas gentes forenses congregaverunt, nec ullus eorum ausus erat Civitatem exire, nec Rubei per simile audebant.

Eodem anno 1477. de mense Aprilis Dominus Archiepiscopus Januæ, qui stabat Mantuæ in confinibus, secrete aufugit, & intravit Januam. Erat enim de Campo-fregoso, & cum eo etiam intervenit Dominus Objectus de Flisco Protonotarius, & ipsam Civitatem Januæ commoverunt ad arma capiendum, & calcitrandum contra Statum Mediolani. Missi sunt pro Statu Mediolani Januam Dominus Robertus de Sancto Severino, Dominus Ludovicus, & Dux Barri Sforciæ Vicecomites, cum maximo numero peditum & equorum, & cum una Bronzina, quæ multas domos Civitatis destruxit, & multas mulieres gravidas abortum facere cogebat. Finaliter expulerunt dictum Archiepiscopum, Civitatem obtinuerunt, & duxerunt cum accordio dictum Dominum Objectum Mediolani cum satis bona provisione annua, mansurum in Mediolano. Et deputatus fuit ad regimen Januæ Dominus Prosper Adurnus ipsius Urbis Civis, credentes eo medio Civitatem in fide & pace retinere. Qui Dominus Prosper pluribus annis steterat carceratus in Castro Cremonæ, quia amicabatur Regi Ferdinando, & mortuo Duce Galeaz ductus fuerat Mediolani, & qui fidem non servavit, ut alibi dicetur.

De mense Madii dicti anni 1477. post prædicta, Domina Ducissa Mediolani multum elaboravit, ut una bona & generalis fieret pax in Civitate Parmæ, quoniam omnes Squadræ metuebant, & in armis stabant, maxime tres Squa-

Squadræ, quæ ob irrogatas in Rubeos injurias dubitabant puniri, & vindictam de his fieri. Rubei autem, quibus tres Squadræ minabantur, quotidie Civitate exibant cum bonis suis, & ad loca tuta se reducebant. Et sic tota Civitas videbatur viduata. Et ut pax hæc fieret, misit Domina Ducissa Parmam Dominum Johannem Andream Cagnolam de Mediolano, cum impositione, quod bona saccomanata restituerentur. Hic enim se in hoc intromisit, sed nolentibus tribus Squadris restituere, & Rubeis recusantibus pacem sine restitutione, dictæ tres Squadræ multos ex Rubeis non saccomanatos induxerunt dictæ paci sine mentione restitutionis; & minabantur illis, qui in eam pacem nolebant intrare. De vita facta fuit pax inter eos, in qua nullus saccomanatus voluit intrare, nec multi alii, qui extra Civitatem se reduxerant. Minabaturque eis etiam per dictum Dominum Tristanum, quod domus, & bona nolentium pacem facere confiscarentur, derobarentur, & demolirentur. Hæc pax fuit canina, & violenta, & cum certis pactis, & inter alia quod Rubei deberent arma capere cum dictis tribus Squadris, si, & quando aliquis esset, qui vellent Civitati nocere. Et hoc totum faciebant, timentes de Domino Petro Maria, & de aliis, qui Civitatem exiverant. Unaque die simulaverunt, quod Dominus Petrus Maria veniebat cum toto suo posse ad Civitatem, armaque omnes ceperunt, & per Rubeos, qui in pace venerant, cum eis capi arma fecerunt pro observatione capitulorum pacis, licet pauca haberent arma, & totam Civitatem discurrerunt, & frustra, ad hoc ut viderent, si Rubei, qui in ipsa pace intervenerant, eam servabant, & ut Squadram Rubeam dividerent, & in malivolentia ponerent cum Domino Petro Maria.

Dum hæc violenta & canina pax, & non generalis, facta fuisset, una die in meridie dicti mensis Madii anni 1477. ex antiqua inimicitia quidam privignus Benedicti de Nerrono, qui ab origine erat Corrigensis, sed partem Rubeam propter patrignum servabat, verba rixosa habens cum Don David de Mastallis Corrigiensi, & qui fuerat in sacrilegiis, de quibus supra, ipsum Don David vulneravit, & occidit; ex quo illi de tribus Squadris irati jusserunt per nonnullos cagnetos & bannitos de die clara invadi domum dicti privigni sitam in Burgo Strinatorum, & in qua dictus Benedictus, & Don Zampetrus Tiberius bona sua reposuerant, credentes ea salva fore, & omnia ipsa bona saccomanaverunt, & exportaverunt, quorum una pars jussu dicti Domini Tristani restituta fuit. Et occisio hæc processit ex alio miraculo sacrilegiorum supra memoratorum; & sic pax rupta fuit culpa dicti Don David, qui prius insultaverat, & ad mortem vulneraverat adversarium suum.

De dicto mense Madii anni 1477. dum Alexander de Bernazonibus dictus Corazinus de parte Sanvitali, qui in saccomano locuples factus fuerat, & in Ecclesia Sanctæ Mariæ Templi sacra profanaverat, transiens cum uno socio armatus per glareas fluminis Bagantiæ juxta Salam insultatus fuit, & illico interfectus à quodam de Squadra Rubea, quem ipse Corazinus derobaverat in dicto saccomano, & ejus diploidem in dorso gestabat. Reperti sunt postea multi Ducati in dicta diploide, & una corrigia argenti pertranseuntis, quorum aliquam partem prænominatus de Squadra Rubea noluit accipere, dicens, non quærere bona, sed vindictam cruentosam: de quo collaudatus fuit. Et hoc fuit aliud divinum judicium.

Accessit hoc medio dictus Dominus Tristanus Mediolanum, notificando has novitates & dissensiones Dominæ Ducissæ, & maxime quod generalis pax nec tuta facta fuerat, nec fieri poterat, nisi bona saccomanatorum restituerentur, ad quam restitutionem obstabant Dominus Robertus ex Sancto Severino, fratres dicti quondam Ducis Galeaz, & Dominus Johannes de Scipiono, qui erant deputati ad consilium regiminis Status Mediolani, & toto posse favebant tribus Squadris. Præfata Domina Ducissa, habito paucorum & rectorum virorum consilio, scripsit Magnifico Domino Petro Mariæ de Rubeis, quod mitteret ad eam unum ex suis fidelibus pro concludenda pace, ad quam missus est Andreas Mazocus, unus ex saccomanatis. Tamdem Domina Ducissa pro sedandis his altercationibus voluit fieri pacem universalem, & per literas suas patentes promisit, quod infra unum annum proximum bona saccomanata integre restituerentur; aut emendarentur: & ad hoc quod infra quatuor menses daretur principium; aliter quod ipsa de suo proprio satisfaceret. Remisitque iterum Parmam Dominum Tristanum pro conclusione hujus pacis. Et dum hæc tractarentur Mediolani, Dominus Robertus ex Sancto Severino deviavit una cum infrascriptis à fide Status Mediolani, ut infra dicetur.

Eodem anno 1477. die sexta mensis Junii, convocatis in Ecclesia majori Parmæ coram præfato Domino Tristano omnibus procerioribus Nobilium quatuor Squadrarum Parmæ, & aliorum Nobilium, Castra, & Jurisdictiones in Parmensi habentium, nec non omnium Civium Parmæ de omnibus Squadris, & facto mandato, quod omnes absentati à Civitate, reverterentur, conclusa, facta, & firmata fuit generalis Pax cum debitis solemnitatibus, & juramentis; promissumque fuit & juratum per Procuratores cum mandato speciali trium Squadrarum, quod infra octo dies denuntiarent omnes, quos scirent habuisse de bonis Rubeorum, quod juramentum non fuit servatum, nam nullus restituit, nec propalavit. Sonatæ sunt tribus diebus continuis campanæ à festo, & facta sunt fallodia, & renuntiatum est aliis pacibus.

Facta dicta pace per Commune Parmæ, opera trium Squadrarum de havere Communis donati sunt dicto Domino Tristano ducati trecentum; Cancellario suo ducati vigintiquinque; Domino Johanni Andreæ Cagnolæ Floreni centum ad monetam, qui exinde Mediolanum gressi sunt.

Hic enim Dominus Tristanus, antequam consequeretur dictos trecentos Ducatos, se infirmavit Mediolani quadam incurabili infirmitate, & ut dictum fuit malo Sancti Antonii, quo in brevi vitam finivit, nullo post se dimisso herede; legavitque dictos Ducatos Monasterio Fratrum Sancti Angeli de Mediolano. Reliquum ejus thesaurum, quod dicebatur grande, habuit Domina Ducissa; & forte ex nutu divino decessit ob injurias per eum illatas Rubeis, ut narratum est, contra justitiam; & si vixisset, creditur ipsum fuisse participem tractatus, de quo infra. In hoc homine multa spes aderat trium Squadrarum, de

de cujus obitu multum doluerunt.

In fine antedicti mensis Madii anni 1477. Domina Ducissa Mediolani credente se pacificam in Statu, Dominus Robertus de Sancto Severino, qui se multum æstimabat, & inimicabatur Domino Cicho, una cum Domino Objecto de Flisco, qui erat Mediolani cum Donato Comitis, & cum fratribus dicti quondam Ducis Galeaz, excepto Domino Philippo Maria, ordinavit quemdam tractatum de occidenda Domina Ducissa cum natis suis, & Dominum Cichum, ac elevare in Principem Dominum Ludovicum Sforciam; & residuum dominii inter alios fratres dividere; ac Dominum Objectum fieri Ducem Januæ; ipsumque Dominum Robertum fieri Dominum Parmæ cum auxilio trium Squadrarum sibi amicantium; totam Squadram Rubeam saccomanare, & expellere, & Domino Petro Mariæ Rubeo fortilicia sua arripere. Et quadam die capta fuit Porta Tonsa Mediolani, levatusque fuit rumor in Civitate, & clamabatur: *Ludovico, Ludovico, Ruberto, Ruberto*. Nullus autem Civis fuit, qui voluerit arma capere: quod sentientes Dominus Ludovicus, & Dux Barri fratres, & videntes nihil posse proficere, pœnitentia ducti accesserunt in Castro ad dictam Dominam Ducissam, cui veniam petierunt, sibi narrantes modum, & promotorem proditionis. Subito vocatis in Castro Portæ Jovis omnibus Consiliariis trium Consiliorum, scilicet Castri, Secreti, & Justitiæ, & multis Nobilibus de Civitate, in publico lectus fuit totus tractatus prædictus, condemnatusque fuit dictus Dominus Robertus in amputatione capitis, & confiscata sunt omnia sua bona; qui id sentiens aufugit, & transivit multos passus, & portus, ad quos cum attingeret, transacto flumine, funes portus incidebat. Post eum missus est Comes Borella de Sichis, qui erat supra familiam Ducalem, & in itinere cepit Dominum Objectum, quem misit Mediolanum, & ibi in uno pede Turris fuit inclusus. Dictus vero Dominus Robertus evasit cum maximo labore, & applicuit in Civitate Asti, in qua securus fuit; tamen custoditus à dicto Domino Borella ibi pluribus diebus mansit, & una nocte travestitus & incognitus transivit ad Regem Francorum. Ea die dictæ novitatis captus fuit Donatus de Comite, qui erat ex primis armorum ductoribus, & positus fuit in furno Modoëtiæ. Dominus Octavianus Sforcia, aliorum fratrum suorum minor, fugiens, & volens natare flumen Abduæ, ibi submersus est, & ejus cadaver delatum est Mediolanum, & ibi in Ecclesia majori sepultum. Bona dicti Donati confiscata sunt, & Castra dicti Domini Roberti, scilicet Colurnium, Pons coronæ, Castrum novum Terdonense, Curiæ Cavalcabobum, cum reliquis ad Cameram applicata sunt. Castrum vero Colurnii postea donatum fuit Domino Bartholomæo Calcho, Secretario Dominæ Ducissæ. Dominus Ascanius Protonotarius fuit relegatus Perusii. Dominus Ludovicus Pisis. Dominus Dux Barri in Ducatu suo Barri: ad quæ confinia transiverunt, euntes per viam Mantuæ, & ab inde infra Ferrariæ, ne transirent per Parmam.

De dicto mense Maji anni 1477. Illustrissima Domina Ducissa Mediolani, ut levaret à Civitate Parmæ Dominum Hieronymum Bernerium omnium seditiosissimum, ipsum deputavit pro Capitaneo Justitiæ Civitatis Mediolani pro uno anno, quem annum non finivit, quia repertus in barattariis, turpiter cassus, & expulsus fuit ab ipso officio, & carceratus in Castro Mediolani, donec solvit portionem suam sibi taxatam pro restitutione saccomani. In ejus locum intravit Comes Bartholomæus Zamfiliacius Florentinus, Potestas tunc Mediolani.

A Hoc medio contracta fuit parentela, & colligatio inter Dominam Ducissam Mediolani, & Dominum Ducem Ferrariæ Herculem hoc modo. Primogenitus Ducis Ferrariæ accepit in uxorem primogenitam Dominæ Ducissæ Mediolani, & Castrum novum Terdonense, quod datum fuerat Domino Roberto in morte Ducis

B Borsii Estensis per Ducem Galeaz, ipsi Domino Roberto ablatum, ut supra, donatum fuit dicto Domino Duci Herculi, quod totum processit ultra spem, & cum dolore dictarum trium Squadrarum, quæ affectabant hunc Ducem Herculem fore Status Mediolani inimicum, & in morte dicti Ducis Galeaz sibi obtulerant dominium Parmæ, quod acceptare noluit.

Post hæc de dicto mense Junii anni 1477. quidam Frater dicti Domini Objecti de Flisco detenti ut supra, facta congregatione permaxima partesanorum suorum, & benivolorum in agro Januensi ad Castrum suum Rochæ Taleatæ, totam Civitatem Januæ subvertit, ad

C quam Domina Ducissa Mediolani multas transmisit gentes, & ipsam Civitatem Januæ pacavit, munivitque dictum Castrum Rocchæ Taleatæ, & ejus plenum habuit dominium.

Hoc etiam tempore Svizzari existentes supra Bellinzonam arma ceperunt contra Statum Mediolani, ab ipso Statu multa petentes, maxime quod à Duce Galeaz in mercantiis damnificati fuerant ad Feram Aronæ, hoc damnum repetentes. Tamdem eis dati sunt pro ipso damno multi aurei, & juraverunt pacem per annos quinque, sicque ab offensionibus recesserunt.

De dicto mense Junii anni 1477. Gaspar de Plaza Civis Parmæ dictus Zafonus ex tribus Squadris, qui fuerat unus ex Caporalibus ipsa-

D rum trium Squadrarum, & se male & partialiter gesserat, eratque tunc temporis Officialis Bullettarum Parmæ, cassus fuit ab ipso officio cum suo dedecore; & ejus loco successit Dominus Zaninus Barbatus de Mediolano, homo sagax, vigil, & rectus.

De mense Julii postea secuto dicti anni 1477. cum res Parmensium se male haberent, quoniam pax violata erat, & tres Squadræ quotidie adversus Rubeos aliquid moliebantur, & multos robabant, verberabant, & vulnerabant, nec jus aliquod in Civitate fiebat, jusque erat in armis, & potentiores prævalebant: Domina Ducissa vocavit ad se Caporales di-

E ctarum trium Squadrarum, qui justitiam contra se fieri timentes, ad eam ire recusarunt, sed in dies magis contra Statum fiebant ardentiores: ex quo Rubei iterum cum bonis suis de Civitate recedebant, nec victualia sua in Civitate conducebant.

Circa finem dicti mensis Junii anni 1477. Lucenses arma ceperunt contra Castrum Petræ sanctæ Lunensis Diœcesis, quod tenebatur per Januenses, & illud emerant à quondam Domino Lucarum, in succursum quorum Januensium Domina Ducissa Mediolani misit multas gentes. Sed antea Lucani vineas, & olivas illius loci convastaverant. Tamdem

pax inter utramque partem secuta est, & Lucani cum maximo eorum damno ab obsidione recesserunt.

Fuit etiam hoc tempore novitas in agro Senensi. Nam Comes Carolus de Montono cum magno exercitu, & ut ferebatur, ex ordinatione, & cum brachio Florentinorum, multa oppida Senensium oppugnavit. Ex opposito insurrexit Dux Urbini, qui dictum Comitem expulit, Castra victa, & expugnata Senensibus restituit. Postea ad Castrum Montani, validissimum & opulentissimum exercitum suum posuit, & vi obtinuit. Dictus vero Comes Carolus Venetias profectus est, conductus à Venetis contra Turcum eis guerram in Forojulio comminantem.

Ut autem Domina Ducissa Mediolani promissa Rubeis observaret circa bonorum saccomanatorum restitutionem, de mense Julii dicti anni 1477. misit Parmam spectabilem Doctorem Dominum Brandam de Castiliono Mediolanensem cum ampla commissione investigandi, & restitui faciendi bona saccomanata. Qui immediate publicum proclama mandavit, quod quilibet, qui ex bonis prædictis habuisset, infra octo dies illa restitueret sub pœna furcarum. Quod proclama nihil profecit; nullus autem voluit restituere, nec denuntiare, parvique faciebant ipsum, & proclamationes suas. Ut autem hæ tres Squadræ timorem imponerent, ordinatum fuit per Galvanum Cantellum in domo Domini Johannis Francisci Cantelli per nonnullos bannitos, quos habebat in domo, occidi faciendi Antonium de Clericis Notarium de Squadra Rubea, & eo mortuo levandi Civitatem in armis, & trucidandi dictum Dominum Brandam. Postea residuum Rubeorum saccomanandi, timentes ipsæ tres Squadræ, pro ut postea evenit, ne ipse Dominus Branda se informaret, & male de eis Dominæ Ducissæ referret, tam quod dictum saccomanum sponte & maligne fecissent, quam quod contra Statum machinassent. Unoque sero die Sabbati quarta dicti mensis Julii, & quo dictæ proclamationes restitutionis factæ fuerant, circa primam guardiam noctis eunte ipso Domino Branda à plateis ad domos Arcimboldorum, ubi allogiabat, & post eum accedente post modicum dicto Antonio Clerico, cum fuit prope Ecclesiam Sancti Syri versus viam hospitii Capelli, nonnulli satellites dicti Domini Johannis Francisci Cantelli evaginatis ensibus insultaverunt, vulneraverunt, & illico mactaverunt dictum Antonium Clericum. Quod cum Domino Johanni Antonio de Sparavaria de Papia Potestati tunc Parmæ nuntiatum esset, ipse illico misit huc militem, & familiam suam, qui miles reperto quodam homicida de Bersillo ex satellitibus prædictis, ipsum in coxa vulneravit, & levato rumore post ipsum militem, & familiam Potestatis, aufugerunt, & se in Palatio dicti Potestatis clausis januis reduxerunt. Dictus autem Galvanus, qui verba contentiosa habuerat cum dicto Potestate, propterea quod in executione literarum Ducalium sibi mandaverat, quod iret Mediolanum, & parere noluerat, adunatis multis armatis, & capistris, misit noctis tempore ad Palatium Potestatis, qui cum scalis per tecta intraverunt; dictum Palatium, & Portas cum trabetis dejecerunt. Undique enim gentes armatæ concurrebant. Potestas autem cum uxore, filiis, & tota familia sua se reduxit partim in Turri

A Communis, partim super tectis. Bona sua fuerunt saccomanata, & vix ipse vitam evasit. Unus tamen famulus suus mortuus fuit. Sed quidam, pauci tamen, Cives de tribus Squadris se intromiserunt, ne Campana sonaret; & ne major novitas sequeretur. Existimatum fuit enim ad hoc concurrisse forte quinquecentum personas armatas; & plures affuissent, ac tota Civitas fuisset in armis, nisi quod dum requirerentur multi Caporales ad hoc, noluerunt assentire, videntes Statum firmum, & quia jussi fuerant ire Mediolanum, & noluerant obedire, timebantque justitiam pro eis, quæ hactenus commiserant, sicque omnes ad propria sunt reversi.

B Die altera exinde secuta, re intellecta, tota Civitas stabat in terrore, multique, qui jam redierant ex Rubeis, credentes se tutos ob pacem factam, & eam cernentes violatam, omnesque saccomanati, qui venerant ad Dominum Brandam pro consecutione saccomani, reversi sunt sine mora extra Civitatem versus Montes in partibus Rubeis. Quod cum nuntiatum fuit Dominæ Ducissæ, ipsa misit Parmam Dominum Nicolaum de Tolentino, unum ex suis Consiliariis, qui habita informatione veritatis rei prædictæ, & hortatis Civibus ad bene & pacifice vivendum, rediit Mediolanum, retulitque Dominæ Ducissæ hujus novitatis causam, & auctorem, ac discrimen &

C periculum, in quibus Parma versabatur, ac damnum intratarum Cameræ. Quæ Domina Ducissa cœpit cogitare, ut provideret de uno viro justo pro Gubernatore Parmæ, qui justitiam faceret, & pessimos ac male compositos viros puniret, totamque hanc Provinciam purgaret; misitque in Civitate Anconæ pro Magnifico, & splendido milite Domino Jacobo Bonarello, ut illum huic Urbi Parmæ præficeret, qui venit, ut hic infra dicetur.

Præfatus Dominus Johannes Antonius Sparavera Parmæ Potestas ob ejus insultum prædictum timens, nec valens justitiam reddere, discessit à Parma cum tota familia sua, & in ejus locum deputatus est Comes Albertus

D Brusculus de Bononia pro Potestate, qui intravit officium ipsius Potestariæ quintodecimo Augusti dicti anni 1477. Hic enim Comes Albertus fuerat Potestas Parmæ pluribus annis tempore Ducis Galeaz, & adhuc durante ejus officio ipse Dux ipsum levaverat ab officio ob nonnulla eidem adscripta, ad quod restitutus fuit per Dominam Ducissam, ut sibi Bononienses amicaret.

De dicto mense Julii præfatus Dominus Branda de Castiliono in executione commissionis suæ Ducalis, quamplures fieri fecit cridas sub campana in plateis Communis, quod bona saccomanata restituerentur infra certum tempus, & ipso termino elapso, & iterum,

E atque iterum prorogato cum pœna furcarum, nemo apparuit restitutor. Cumque saccomanati porrexissent coram eo listas bonorum unicuique saccomanatorum, & nominarentur in testes aliqui de tribus Squadris, quoniam alii testes haberi non poterant, cum omnes Rubei illa infelici die tanti sceleris starent latibundi, hi nominati in testes cum jurejurando testificabantur, se non cognovisse saccomanantes, tum quia forasterii, tum quia armati non poterant cognosci; ita asserentes, & se excusantes, non animadvertentes ad juramentum per eos in dicta pace præstitum. Frustraque laborabat ipse Dominus Branda, cui etiam minabatur

batur de vita, ficque etiam minabatur faccomanatis, nisi finem ac filentium imponerent huic faccomano: ficque res hæc dilatabatur, & usque ad adventum dicti & infrafcripti Domini Jacobi Bonarelli. Hoc medio arma per quofcumque de tribus Squadris in publico ad latus portabantur. Quotidie aliqui Rubei percutiebantur, vulnerabantur, & injuriabantur. Azo vero prædictus Urbis Commiffarius ipfis tribus Squadris favebat, & maxime quia ipfe imputabatur potuiffe, & noluiffe tot fcandalis obviare, & etiam quia fentiebat de proximo remotionem fuam.

Eodem anno 1477. die XVIII. menfis Augufti Magnificus, juftus, ac magnanimus, & expertus Miles Dominus Jacobus Bonarellus de Ancona, qui unicum habebat oculum, fed cum eo longius videbat, quam umquam viderit Argo geftans centum oculos, quique pro Ducibus Francifco, & Galeaz fuerat Prætor Urbium Alexandriæ, Mediolani, ac Januæ, Commiffarius quoque Infulæ Corficæ, ac Civitatis Cremonæ, & in quibus officiis viriliter fe gefferat, & infinitas in improbos & malè compofitos viros juftitias fecerat, cujus nomen omnibus audientibus terrorem adducebat, vocatus per Dominam Duciffam, & inter tot ac tantos totius Italiæ Viros folus electus, Parmam à partibus Anconitanis cum octo equis tantum applicuit, ac in locum fæpedicti Azonis fucceffit, amoto ipfo Azone Sororio Domini Cichi. Quo vento hi de tribus Squadris, audita ejus præclara fama, tremebundi erant; difcoli quoque, ac malè compofiti, banniti, homicidiarii, cagneti, & feditiofi, ac forenfes viri, quorum magnus in Urbe penes tres Squadras aderat numerus, incerti, dubiique errabant, nec fciebant, quam viam eligerent, & an in Urbe ftarent, an cederent, perterriti hoc fancto & jufto homine accerfito tantum, ut eos admoneret, puniretque. Nec tamen arma deponebant; dicebant quoque: *fi hic homo monoculus aliquem ex noftris ceperit, aut ei aliquid fecerit, ipfum occidemus. Tranfeant vetera impunita, fiat nova lex, nec de præteritis fe impediat.* Hoc fentiens Dominus Jacobus Bonarellus Ducalis Parmæ Gubernator, nullas fieri fecit cridas pro armis deponendis, & nec pro capiftris expellendis, voluitque fecretè informari de geftis per has tres Squadras, de fide versùs Statum, & de totius Civitatis & Civium conditionibus, & nullos habens penes fe provifionatos infra quatuor dies poft adventum fuum acceffit Mediolanum, dimiffo ibidem Locumtenente fuo Domino Branda de Caftiliono. Quo receffo tota Civitas incœpit tumultuare, & hæ tres Squadræ dubitantes de futuris, & memores de malè geftis per eos, malè contentabantur, & deliberabant non obedire; & iterum ultra eos, quos penes fe habebant, multos forenfes eorum amicos cum armis intrare fecerunt, deliberantes Civitatem iterum in armis ponere. Dum fic perplexi effent, & jam Dominus Jacobus Bonarellus ordinaffet Mediolani, quid pro affettandis & quietandis rebus Parmæ agendum foret, ordinavit, quod Caporales dictarum trium Squadrarum removerentur à Civitate, & relegarentur, quo medio Civitas melius gubernaretur. Hucque venit de mandato Ducali Alovifius Bechetus Ducalis familiaris, & Aulicus, qui requifivit Dominum Petrum Mariam Rubeum, Antonium Bravum, & Rolandum Rubeum, qui irent Mediolanum, & eis receffis mandavit infrafcriptis Civibus trium Squadrarum, quod irent Mediolanum ad Dominam Duciffam, videlicet Domino Johanni Francifco Cantello, Galvano Cantello, Domino Ludovico Autino, aliàs de Gainfafiis, Antonio de Tajaferris, Guielmino de Colla, Comiti Ludovico Valerio, Petro Paulo de Fulchinis, Chriftophoro Gotfaldo, Sertorio Billiardo, Lucæ de Ferrariis, Matteo de la Lacta, & Jacobo de Plaza. Qui omnes illico iverunt Mediolanum, ac etiam Petro de Bono. De quo tres Squadræ, & confocii eorum malè contenti remanferunt. Eifque omnibus exiftentibus Mediolani præfatus Dominus Jacobus Bonarellus cum centum provifionatis reverfus eft Parmam. Poft ipfum veniebant alii quingenti provifionati. Scripfitque Sertorius Billiardus unus ex vocatis Mediolanum quibufdam fuis fatellitibus, quod hic Dominus Jacobus Bonarellus revertebatur Parmam cum magna peditum comitiva, & cum ampla commiffione puniendi capiftros, & quod erat homo audax, ac crudelis, & faceret multos appendi, eis perfuadens ad occidendum ipfum, quoniam poftea nullus reperiretur, qui auderet venire Parmam pro Commiffario, & væ eis, fi ad hoc non providerent. Ordinaveruntq; intra fe hi capiftri cum intelligentia Lazari de Fulchinis, Antonii de Vallaria, Hilarii Begarini, & multorum aliorum, ipfum Dominum Jacobum in reditu fuo mactare. Cum autem Parmæ fuit, præconizari fecit, quod nullus arma portaret, iret de nocte, nec aliquem forenfem in domo teneret fub pœna furcarum. Fama erat, quod mille provifionati veniebant. Omnes territi funt, nec aufi fuerunt novitatem facere. Arma depofita funt. Forenfes Civitatem evacuaverant. De nocte fine lumine non ibatur. Hic fanctus homo in mediis plateis de die clara capi fecit Bartholomæum Manzolium de Squadra Sancti Vitalis armigerum Domini Roberti deferentem phaleras fui equi pictas ad divifam dicti Domini Roberti cum uno Manzolo, & breve defuper dicente: *quando Dio, e 'l Diavolo vorrà, quefto Manzolo fe desligarà*: quem duci fecit in carceribus Cittadellæ novæ. Alia die capi, & in dictis carceribus poni fecit Antonium de Cafulla de parte Pallavicina, fequacem Domini Hieronymi, campanarium Communis, qui fonaverat campanam ad martellum, & iterum illam fonare volebat. Ac etiam quemdam rufticum de Colliculo, publicum latronem de Squadra Sanvitalis. Nec non & Jannuccium de la Lacta de parte Corrigienfi, omnes quatuor malæ vitæ, conditionis, & famæ, qui curlati fuerunt, & confeffi funt ordinem datum de occidendo dictum Gubernatorem. Dictus verò Campanarius debebat fturmizare campanam, & iterum tres Squadræ arma capere, & refiduum Rubeorum depopulari, & fugare, ac eorum bona inter tres Squadras dividere.

Die verò nono menfis Septembris dicti anni 1477. in mane tempeftivè, dicti quatuor capti, & carcerati, ut fupra, fuerunt de mandato dicti Gubernatoris appenfi cum laqueo ad gulam ad colonellos Palatii Communis in fpectaculo omnium. Quod fic geftum toti Populo metum induxit, & adeò quod capiftri omnes, & hi qui ordinaverant dictum tractatum, aufugerunt, & Civitatem evacuaverunt, & exiftimatum fuit, quod fuerint fic receffi numero mille, & plures. Tunc Gubernator

ad

ad equum ascendit cum ballistariis quinquaginta in sua comitiva, & totam Civitatem discurrit. Nemo est ausus aliquid dicere. Ex quo omnes illi Rubei, qui in Villis, & Castris cum bonis & familia sua se reduxerant ob metum trium Squadrarum, videntes justitiam fieri, & improbos puniri, in Civitatem reversi sunt jubilantes, & Deum laudantes, & clamantes: *Benedictus qui venit in nomine Domini. Hosanna in excelsis.*

Eadem die nona Septembris, qua hæc gesta sunt, in sero applicuerunt ex Mediolano Parmam alii quingenti pedites provisionati bene armati cum centum schiopettis, & ducentis ballistariis ultra primos, & cum fuerunt in plateis, isti Schiopetterii omnes cum schiopettis projiciebant, & tantus erat strepitus eorum, quod tota Civitas pavebat, & tres Squadræ nil aliud expectabant, quam singulo die infinitos ex eis suspendi propter eorum delicta, & commissa, ut supra narratum est. Et hoc fuit aliud miraculum propter sacrilegia, & tot scelera saccomani Rubeorum, & Ecclesiarum. Si qui restabant capistri, in totum inde locum dederunt.

Cum applicuissent Parmam dicti quingenti provisionati, præfatus Dominus Gubernator fecit per omnes Cives de qualibet Squadra sibi consignari, & portari in Palatio suo omnia eorum arma, linquens solum unam clavarinam, seu spetum pro singulo homine, quæ arma reponi fecit in fortiliciis Civitatis nomine Ducalis Cameræ.

Magnificus Dominus Petrus Maria Rubeus, qui vocatus fuerat de mense Augusti, ut supra narratum est, Mediolanum, cum illic fuit, Illustrissima Domina Ducissa misit omnes Consiliarios suos Castri ad visitandum eum, ac ipsum deputavit pro primo Consiliario Status sui, sibique dedit comitivam trecentorum equorum cum honorabili stipendio, & provisione, ipsumque illic retinuit.

Ut autem Cives de tribus Squadris vocati Mediolanum pro gestis per eos in Parma, & contra Statum, & Rubeos punirentur, relegati sunt hoc modo, videlicet Sertorius Billiardus in Civitate Cumarum; Antonius de Tajaferris Novariæ; Petrus de Bono Papiæ; Christophorus Gotsaldus positus fuit, & detentus in Castro Mediolani; Matthæus de la Lacta Terdonæ; Lucas de Ferrariis Alexandriæ; Dominus Ludovicus Antinus Burgi Sancti Donini; reliqui omnes Mediolani. Galvanus Cantellus fuit terribiliter curlatus, postea missus in carceribus Tricii. In quibus locis steterunt certo tempore, & postea omnes, exceptis Petro de Bono, & Galvano Cantello reversi sunt in confinibus ex gratia speciali Mediolanum. Antonius verò de Bravis, & Rolandus Rubeus vocati Mediolanum licentiati fuerunt; Antonius ipse de Bravis infirmatus est Mediolani, & dum se portari faceret Parmam, in flumine Padi versus Rocham blancam diem suum clausit extremum.

In fine dicti mensis Septembris anni 1477. ad requisitionem Dominæ Ducissæ Mediolani omnes capistri, qui aufugerant, excomiatati sunt de Civitatibus Mantuæ, & Ducis Ferrariæ. Multi tamen ex eis se reduxerunt, & recepti sunt in Terra Corrigiæ.

Eodem anno 1477. die sexto Octobris, quoniam infiniti Parmenses se absentaverant à Civitate metu dicti Gubernatoris, & suæ justitiæ, ne Civitas evacuaretur tot Civibus, neve

A Datia Ducalia damnificarentur, de mandato Ducali die sexto Octobris dicti anni 1477. Magnificus Dominus Gubernator Parmæ mandavit per publicum proclama, quod omnes, qui se absentaverant à Civitate, & districtu Parmæ, ob saccomanum Rubeorum, & ob insultum Potestatis, de quibus supra tactum est, deberent reverti Parmam infra quindecim dies proximos sub pœna rebellionis, & confiscationis omnium eorum bonorum, quibus Illustrissima Domina Ducissa gratiam faciebat ob excessus prædictos, ita tamen quod bona saccomanata restituerentur. Exceptuati tamen sunt infrascripti, qui fuerant in dicto tractatu occidendi Gubernatorem, sonandi campanam

B ad martellum, ac Rubeos iterum depopulandi, & expellendi, ut supra narratum est, qui omnes sunt de tribus Squadris, ac earum amicis, quique interfuerant saccomano, & tumultibus superius enarratis, & qui publicè fuerunt banniti, & bona eorum Ducali Cameræ confiscata, quorum nomina sunt, videlicet: Johannes de la Lacta caput aliorum, Franciscus nepos Matthæi de la Lacta, Franciscus Villanus Mozonaso, Gabriel de la Viride, Gibellinus Bernazonus, Franciscus del Fra, Johannes Varollus, Zinus Contus, Zopus Ballestrerius, Leo de Bersillo, Alexander Burallus, Pantaleo Cantellus, Andriottus de Marano, Alexander de Cantù, Jacobus & Lau-

C rentius de Vico, Gaspar de Strimeriis, Jacobus de Colla, Andreas de Mutina, Prodoch, Donus Bernardus, Benzivegna, Billiardus, & Gregorius de Billiardis, Manzinus de Cortellinis, Petrus, & Horatius Sbirus, Antonius de la Concordia, Senesius de Bazanis, Gaspar de Minellis, Johannes Martinus de Fulchinis, Togninus Villanus, Sylvester Colbenus, Franciscus Sabadinus, & Baptus. Et licet alii haberent gratiam per proclama, de quo supra, nihilominus pauci reversi sunt, timentes propter restitutionem saccomani, quam facere nolebant, & quasi omnes non poterant, cum bona saccomanata dissipassent, & consumsissent. Hilarius Begarinus, qui de

D dicto tractatu particeps fuerat, illumque manifestavit, liberatus est ab exilio.

In hoc exilio non fuerunt positi Antonius de Vallaria, licet conscius, & particeps tractatus antedicti, quia ipse detegit, & demonstravit literas, quas Sertorius Billiardus scripserat pro occidendo Gubernatore. Nam hæ literæ ad suas manus pervenerant, cum aufugisset Corrigiam. Ac etiam Lazarus de Fulchinis hujus tractatus conscius, & in cujus domo prima verba dicta fuerant, aufugeratque, se juvit auro & argento, eos placando: quo medio exilium vitavit: ipsique duo Antonius, & Lazarus reversi sunt Parmam, &

E una cum eis Hilarius Begarinus, & firmi & illæsi steterunt ob præmissa, licet essent ex vocatis Mediolanum in relegatione superius expressa.

Eodem anno 1477. die Mercurii octava Octobris præfatus Dominus Jacobus Bonarellus Gubernator Parmæ, & qui cupiebat Parmam improbis hominibus purgare, habita notitia à Mediolano ex confessione Galvani Cantelli, quod Addon de Alliotis de squadra Corrigiensi, & suus Cognatus una cum eo, fuerat causa insultus Potestatis, de quo supra, uno mane appendi fecit dictum Addonem ad colonellos Palatii Communis, & cum eo Julianum de Niviano Correrium, & Satellitem

Do-

Domini Johannis Francisci Cantelli, qui in saccomano Ecclesiæ, & Abbatiæ Sancti Johannis habebat unum palum ferreum in manibus, cum quo dejiciebat ostia domorum Rubeorum, & dum requireretur, quo ibat, respondebat: *Io vado ad offrire questa torza a San Zoanne*. Quemdam famulum Matthæi de la Lacta; quemdam de Fabrorio homicidam; & Bernardinum Sartorem ex sequacibus dicti Domini Johannis Francisci. Qui Bernardinus multotiens percusserat genitorem suum, qui quasi in omnibus supradictis saccomanis, & profanationibus interfuerat, & infinita mala fecerat, comederatque in dicta Quadragesima duos boves, quos abripuerat in saccomano illorum de Calzavachis, & captus fuit in una cloaca prope domum suam circumdatam trecentis provisionatis eo mane, quo dicti sui consocii fuerunt appensi; & ductus ad fenestras dicti Palatii noluit confiteri peccata sua, sed dum vellet projici à fenestris dicti Palatii cum una manu ligata se cepit ad rodellum fenestræ, & posuit unum pedem in foramine muri, & nullo pacto volebat mori, sed fortiter clamabat: *o Commissario: o Commissario: io voglio ben render la roba, quale io ho avuto*. Tamdem dejectus fuit, & crudelem ac ignominiosam mortem finivit. Hic enim tempore, quo Parma erat in armis, & necdum venerat antedictus pater Justitiæ, clamabat post Rubeos dicendo: *Li si sono andati ascondere alli camarelli*; quos Camarellos ipse non fugit, sed in eis captus fuit, & ea, quam meruit, finivit morte. Hic, cum nimium trepidaret Dominum Gubernatorem, aufugerat, dumque Parmam rediret, ab omnibus ipsum videntibus sibi notificabatur, quod suspenderetur. Quod quidem sic gestum in appendendo dictos quinque, majorem induxit omnibus terrorem, quam antea; & hi capistri, qui sub proclamatione prædicta reversi fuerant, iterum aufugerunt. Et hoc fuit aliud divinum judicium, & miraculosum ob injurias illatas Ecclesiis Sanctis, sacris, & Rubeis.

Eodem anno die XV. Octobris de mandato præfati Gubernatoris factum fuit publicum proclama, & edictum, quod quicumque ex prænominatis bannitis alterum occideret ex ipsis bannitis, lucraretur gratiam exilii sui, & confiscationis bonorum suorum. Et hoc totum factum fuit ad hoc quod ipsi banniti non confiderent unus de alio.

Quoniam nullus ex absentatis revertebatur ad Civitatem, & ut Domina Ducissa demonstraret clementiam suam, & humanitatem, scripsit de dicto mense Octobris, & post prædicta, Dominus Gubernator Parmæ, qualiter ipsa plene & libere remittebat quibuscunque subditis suis omnia delicta ab hinc retro per eos quomodocunque commissa, & perpetrata, exceptis homicidiis, bannis de vita, rebellionibus, & proditionibus, ita quod libere omnes possent repatriare, salvo tamen quod bona Rubeorum saccomanata restituerentur. Quæ literæ tenoris suprascripti lectæ, & publicatæ fuerunt in una credentia magna Civium de qualibet Squadra convocatorum in præsentia Gubernatoris.

Cum dictus Gubernator videret Civitatem satis tranquillam, ex sexcentis provisionatis, quos in sui succursum habebat, remisit tercentum Mediolanum, retentis penes se aliis tercentis, & postea in brevi remisit alios ducentos, & centum tantum retinuit, quos ad

A custodiam suæ personæ, & Palatii residentiæ suæ, tenebat, & qui singulis tribus diebus se mutabant, & continue quinquaginta habebat in introitu dicti Palatii bene armatos diversis generibus armorum; & cum ibat per Civitatem sive pedes, sive eques, eos penes se volebat, & tam de die, quam de nocte personam suam custodiebant, cui multæ minæ fiebant per bannitos.

Dum autem præmissa proxime dicta fierent, hoc interim Dominus Branda de Castiliono audacter sumsit in Civitate Parmæ informationes de Rubeorum saccomano, de novitatibus trium Squadrarum, & de auctoribus saccomani prædicti. Quibus sumtis, & videns neminem velle restituere, & quod bona dissipata

B fuerunt, rediit Mediolanum, dimisso Domino Gubernatori quodam summario, & nominibus saccomanantium. Qui Gubernator factis multis cridis pro dicta restitutione, & ad se vocatis, ac detentis multis ex robatoribus, videns non proficere, nec fore possibile tali modo restitui ipsa bona, recusavit hoc onus, & persuasit Illustrissimæ Dominæ nostræ, quod auctores dicti saccomani arctarentur ad solutionem saccomanati, tanquam de jure obligati. Unde Domina Ducissa per suas manu propria subscriptas literas commisit dicto Domino Brandæ, quod videret, & bene examinaret, qui forent obligati ad dictam restitutionem. Postea judicium suum Excellentiæ Suæ referret

C infra mensem, quoniam ipsa Domina Ducissa intendebat observare saccomanatis id, quod eis promiserat pro restitutione, & integra satisfactione eis fienda bonorum saccomanatorum, ut superius dictum est.

Ultima die Veneris Octobris dicti anni 1477. Turcorum maxima turba, & numerus forte triginta millium equorum cum maximo impetu transitu facto per Sclavoniam ex Bossina descenderunt in Forumjulii, spatio dierum trium, & totidem noctium, perveneruntque prope Civitatem Utinæ: de quo adventu prævisi Veneti obviam & ad oppositum miserunt quammultos armorum ferocissimos, & belli ex-

D pertos viros, quos omnes, exceptis duobus, scilicet Provisore Veneto, & quodam alio armorum ductore ipsi Turchi ceperunt, occiderunt, & in regionibus suis adduxerunt, & pauci vitam evaserunt, maxime Johannes Quillicus de Sancto Vitali, qui cum esset ad custodiam certi tutissimi passus, sentiens impetum, & adventum Turcorum aufugit, dimisso ipso passu incustodito cum maximo suo dedecore, & propterea cassus fuit à stipendio Venetorum. In quo prœlio captus fuit quidam filius Comitis Jacobi Picinini, & multi alii Squadrerii. Qua victoria habita ab ipsis Turchis, ipsi Turchi immediate totam illam Provinciam discurrerunt, igne & ferro omnia

E vastantes, & Villas centum quinquaginta saccomanaverunt, in præda omnia ac igne ponentes, vetulos, & feminas occidentes, puerosve servantes, quos postea in eorum patriam duxerunt, infinitasque bestias, ac captivos ab inde ducendo; posueruntque prope Utinam castra sua, in cujus defensione erat Comes Carolus de Montono. Quod quidem sic gestum toti Urbi terrorem induxit, maximâ famâ divulgatâ, quod alii totidem in mense proximo superveniebant, & cum eis Imperator intelligentiam haberet. Ex quo à Venetis petito undique per Italiam auxilio jam paratus erat exercitus plusquam decem millium equi-

equitum belligeratorum; cumque cœpissent viam facere versus ipsos Turcos; hyeme superveniente ipsi Turchi in Bossinam reversi sunt. Mirum fuit quod propter cadavera insepulta in dicta contrata mortuorum, & quia regio ipsa vacua remansit habitatoribus, infinitus serpentum numerus illic loci venit, & adeo quod nullus ausus erat per illas partes transitum facere.

Quo etiam tempore intravit Civitatem Faventiæ Dominus Galleotus de Manfredis de Faventia, qui erat extra, & dominium ipsius Civitatis ad se spectare dicebat, receptusque fuit, & adlectus in Principem à Civibus. Dominus vero Carolus, qui ipsam Civitatem tenebat, se reduxit in arce Civitatis, concur-
B rentibus auxiliis pro utraque parte. Tamdem mediante Duce Hercule Estensi res ad concordium deducta est; nam Dominus Galleotus remansit Dominus Faventiæ, dictus vero Dominus Carolus ivit ad habitandum Ferrariæ cum provisione annua ducatorum quatuor mille auri.

Eo quidem anno 1477. in principio mensis Novembris ad Lunam novam incœpit vigere pestis in Civitate Parmæ acerba ex contagione, ex qua infra octo dies decesserunt hi, videlicet: Bonus de Ferraria, Uxor Pauli de Ferraria, Uxor Fabricii Antini, Uxor Johannis Banzollæ, Uxor Francisci Crivelli, Uxor Gabrielis de Palude, Gabriel ipse, Magister
C Johannes Jacobus Cataneus Physicus, & qui curaverat dictum Bonum, & dicebat non esse morbosum, Dominus Benedictus de Zabollis Doctor, & Miles, qui aufugerat Parianum, Factor Sancti Pauli, qui hanc contagionem ceperat Bononiæ, Domina Jacoba Baldechina, & quammulti alii. Quæ pestis ex optima provisione Domini Gubernatoris infra mensem cessavit, Deo dante, nam ob ejus metum quammaximus numerus Civium iverat ad Villas, & Castra Episcopatus.

Ultima quoque die mensis Novembris dicti anni 1477. Dominus Branda de Castiliono, cui Domina Ducissa amplam dederat commissionem videndi, & referendi Excellentiæ suæ,
D qui fuerant auctores novitatum, ac Saccomani Parmæ, de quibus supra tactum est, in scriptis, & jure medio se retulit hos infrascriptos Cives fuisse auctores, eosque condemnavit per juris sententiam in libris quadraginta millibus Imperialium dandis infrascriptis Civibus saccomanatis de Squadra Rubea pro restauro & resarcimento bonorum saccomanatorum. Sed quia visum fuit præfatæ Dominæ Ducissæ, quod tanta summa esset consumtio ipsorum Auctorum, mitius agens declaravit ipsos solvere debere tantummodo libras viginti mille, & quod libræ decem mille resti solverentur ex bonis bannitorum super ex-
E pressorum, aliæ vero libræ decem mille solverentur per Communitatem Parmæ. Hi vero taxati, & condemnati cum quantitate post unumquemque eorum sunt hi, videlicet:

Dominus Hieronymus Bernerius libras quatuor mille. Dominus Johannes Franciscus de Cantellis libras mille sexcentum. Dominus Ludovicus de Antinis libras ducentum. Dominus Lucas, & Augustinus de Ferrariis libras mille sexcentum. Antonius de Tajaferris libras sexcentum. Petrus de Bono libras quatuor centum. Christophorus Gotsaldus libras mille ducentum. Matthæus de la Lacta libras sexcentum. Sertorius Billiardus libras

A ducentum. Comes Ludovicus de Valeriis libras mille sexcentum. Hilarius Begarinus libras duas mille centum. Cornachia armiger, & Squadrerius Domini Roberti libras mille ducentum. Jacobus de Trojis libras ducentum Imperialium. Johannes Jacobus Arzonus libras mille quatuor centum. Gaspar de Prato libras ducentum. Donus Laurentius de Buys libras ducentum. Illi de Maseriis libras quinquecentum. Hereditas Bartholomæi Manzolæ libras sexcentum. Hi autem denarii, & alii ad summam taxæ prædictæ dari debebant infrascriptis condemnatis, videlicet pro rata descripta post unumquemque eorum, ut infra, videlicet: Domino Fratri Rolando de Rubeis
B ducatos novemcentum septuaginta octo. Domino Abbati de Rubeis ducatos mille auri. Domino Bartholomæo de Calzavachis ducatos mille centum octoginta unum, libras duas, & solidos sex. Andreæ de Mazochis ducatos mille septuaginta quatuor libras tres, & soldos decemocto. Domino Antonio de Bravis libras novemcentum ..... mille septemcentum viginti duas. Johanni Baptistæ Garimberto libras tres mille quinque centum nonaginta novem, & soldos sexdecim. Jacobino de Sgais libras tres mille trecentum sexaginta septem, & soldos duos. Rolando de Rubeis libras octocentum triginta septem, & soldos novem. Domino Ambrosio de Zandemariis
C libras novemcentum decem & novem, & soldos decem. Gasparino de la Cavana libras mille sexcentum septuaginta novem, soldos decem novem, & denarios sex. Dono Bartholomæo de Carissimis libras quatuorcentum septuaginta quatuor, & soldos quindecim. Leonardo Sallano libras centum septuaginta quinque. Petro Pisano libras octoginta. Johanni Antonio Socio libras ducentum quinque. Domino Nicolao Ravacaldo libras viginti tres. Dominæ Elisabet de Carissimis libras quinquaginta. Bernardo Scusono libras sexaginta novem. Domino Peregrino de Zenovesiis sexaginta. Reverendissimo Domino Johanni de Arcimboldis Cardinali libras mille sex-
D centum octoginta quinque. De qua quidem relatione, declaratione, condemnatione, & taxatione præfati condemnati, qui erant Mediolani in confinibus, permaxime doluerunt, & se gravaverunt, dicentes fore indebite condemnatos, & in nimia summa; & petierunt denuo revideri & velle probare se non fuisse culpabiles saccomani prædicti, & saccomanatos non perdidisse tot bona, quot in dicta continentur taxatione. Cumque res hæc proponeretur in Consilio Status, per aliquos de ipso Consilio, & maxime per Dominum Johannem de Scipiono, favebatur dictis condemnatis, & etiam ipse fuit causa reducendi dictam taxationem, quæ pro dimidia tantum
E solveretur à condemnatis. Tamdem vocato dicto Domino Branda coram Domina Ducissa, & per eam intellecto, quod juridice actum erat, ipsa declaravit dictam sententiam, & taxationem sine alia revisione debere sortiri effectum, memor promissionum factarum, & advertens, quod in materia saccomanorum proceditur summarie, & spoliatis de facto ita & de facto restitui debet. Quod quidem molestissimum fuit dictis condemnatis.

Latâ dictâ sententiâ Magnificus Dominus Petrus Maria Rubeus, qui erat in Mediolano deputatus pro primo ad regimen Status, infirmatus recessit ex Mediolano, & per aquam

venit

venit ad Castrum suum Rochæ blancæ, ubi in spatio paucorum dierum bene convaluit.

Eodem autem mense Decembris dicti anni 1477. Reverendus Dominus Ugolinus de Rubeis Abbas Sancti Johannis Evangelistæ de Parma renuntiavit dictam Abbatiam Societati, & Fratribus Sancti Benedicti in Polirono, sibi reservata pensione annua toto tempore vitæ suæ Ducatorum quingentorum auri. Qui Monachi, sive Fratres Observantiæ, intrarunt in dictam Abbatiam, ob quorum celebrationes divinas, tam morigeratas, dulces, & mellifluas, totus Populus Civitatis ad ipsum locum pro divinis audiendis confluebat, multique juvenes optimi, & divites Cives in eam professionem intraverunt.

Fuit mirum in Civitate Parmæ de mense Decembris dicti anni 1477. Nam quædam mulier paupercula habitans in capite Pontis uno partu produxit in lucem tres masculos infantes, qui infra triduum ex hoc seculo migrarunt salva genitrice eorum.

Hoc quidem mense Decembris ex gratia & clementia Dominæ Ducissæ reversi sunt à confinibus suis Parmam Comes Ludovicus de Valeriis, Petrus Paulus de Fulchinis, & Guielminus de Colla, de quorum adventu tres Squadræ gavisæ sunt.

Multa namque supradicti banniti à Civitate Parmæ hoc tempore moliti sunt, & tractaverunt contra Dominum Jacobum Bonarellum Gubernatorem Civitatis, cum quibus quidam Johannes Pellicia homicida & satelles Domini Johannis Francisci Cantelli, audax & pessimus, praticam & sermonem habuit in Terra Corrigiæ contra dictum Gubernatorem, cui nuntiata sunt hæc. Et cum ipse Pellicia secrete venisset in Civitate Parmæ, eum una nocte in lecto in domo propria capi fecit ipse Gubernator, ac fortiter tormentari, confessusque fuit, sexdecim ex dictis bannitis conjurationem intra se fecisse cum communicatione sanguinis proprii ad invicem occidendi dictum Gubernatorem. Qua ex causa Domina Ducissa hoc sentiens scripsit literas, quod ipse Pellicia suspenderetur per gulam, eaque dies qua ipsæ literæ portatæ sunt erat Vigilia Nativitatis Domini. Ob ejus reverentiam talis suspensio non fuit facta. Hoc medio per confinatos tantum praticatum fuit, quod Domina Ducissa vitam sibi condonavit, & eo potissime, quia in insultu Potestatis, de quo supra, se bene gesserat, ac etiam orationes & preces uxoris, quæ quotidie nuda pedibus cum sex virginibus etiam nudatis pedibus visitabat Ecclesias devotas, ac Corpora Sanctorum Civitatis; fuitque liberatus, & vocatus Mediolanum, ubi multa reprehensione, & exhortatione ad bene vivendum reversus est in Parmensi, & in ejus relaxatione pro ejus fidejussoribus de se præsentando Mediolanum intercesserunt sexdecim de tribus Squadris, ac si fuisset primus vir, & Caporalis omnium Civium Parmæ; pro cujus liberatione omnes tres Squadræ omnem operam impenderunt, & intra se posuerunt unam Coltam denariorum, cum quibus creditur aliquos ejus adjutores fuisse corruptos. Nam hic erat primus capister Civitatis. Aliàs commiserat homicidium Bononiæ, & genitricem propriam dejecerat ex quodam domus suæ ballatorio; interfuerat saccomanis, & judicatus est omnino male finiturus. Non tamen est ausus in Civitate morari.

Eodem mense Decembris dicti anni Domina Ducissa Mediolani misit tres suos Oratores, scilicet Dominum Brandam de Castiliono Episcopum Cumanum, Dominum Johannem Aloysium Bossum, & Azonem Vicecomitem, omnes de Consilio secreto, ad Regem Francorum cognatum suum pro inienda, & firmanda liga cum eo. A quo Rege benigne sunt suscepti, & visi. Attamen pro ea vice colligatio non fuit facta; nam Rex ipse pollicitus est in brevi se missurum Oratores suos Mediolanum ea pro colligatione fienda. Qui Oratores Ducales reversi sunt Mediolanum, dixeruntque vidisse in Curia dicti Regis dictum superius Dominum Robertum, cui nullatenus locuti sunt de mandato Dominæ Ducissæ, ac dixerunt ipsum venire in Italia cum triginta equis tantum.

Hoc toto anno supra expresso 1477. defunctæ sunt in Civitate Mediolani quam multæ, & innumerabiles personæ febribus acutis, phræneticis, & insanabilibus, quorum multi se dejiciebant à fenestris; & in aliqua domo accidit, quod omnes periere, & eundo per Civitatem non videbantur nisi Cruces, & Presbyteri; multique, ne terror fieret, & metus, sepeliebantur in nocte; ordinatumque fuit, ne sonarentur campanæ talibus mortuis; dictumque fuit per deputatos superinde, quod numerus mortuorum ipso anno fuit de personis viginti duabus millibus. Et multis diebus hoc duravit, quod sepeliebantur triginta ad minus singulo die.

Hyems dicti anni à medio Novembris usque ad Natale, & etiam à Natale per totum Martium anni secuti fuit sine nive & glacie.

Anno 1478.

Anno postea secuto 1478. hæc gesta sunt, de quibus infra, videlicet. Circa finem Januarii anni 1478. Dominus Robertus ex Sancto Severino, qui profectus ad Regem Francorum, credens stipendium consequi ab ipso Rege, eidem pollicitus est, quod per totum mensem Madii anni præsentis ex Italia duceret ad partes Franciæ ducentos armigeros Italicos, & more Italico, pro guerra, quam idem Rex movere intendebat contra Ducem parvum Burgundiæ, vociferansque, & prædicans se Capitaneum dicti Regis, ex partibus Franciæ secessit, & venit in Civitatem Asti, quam tenet Dux Aureliæ, gener dicti Regis, in qua Civitate multas fieri fecit cridas, ut ad suum stipendium conduceret gentes, ibique vivebat maximo cum timore Status Mediolani, guardias continuè pro tuitione suæ personæ fieri faciendo. Ex opposito vero Domina Ducissa Mediolani fieri mandavit proclamationes, ac inhibitiones, ne quispiam de Dominio Ducali auderet ire ad stipendium extra Civitates Ligæ suæ Italicæ, nec eques, nec pedes sub pœna rebellionis. Hoc idem jusserunt alii de colligatione cum Statu Mediolani, scilicet Veneti, Florentini, Bononienses, Marchio Mantuæ, & Dux Ferrariæ in eorum dominiis. Et hoc pacto idem Dominus Robertus delusus remansit, ad quem nullus armiger de Civitatibus, & dominio dictæ Colligationis accedere est ausus.

Eodem mense Januarii dicti anni 1478. Domina Ducissa Mediolani misit ad Imperatorem Dominum Guidonem Antonium de Arcimboldis unum ex Consiliariis Consilii sui Secreti pro obtinendis Privilegiis creandi primogenitum Ducis Galeaz, & ipsius Dominæ Ducissæ in

in Ducem Mediolani, à quo Imperatore id fuit benigne obtentum.

Eodem anno 1478., & mense Januarii accesserunt Oratores Regis Franciæ ad Dominam Ducissam Mediolani, qui inter alia eorum instructionis parte dicti Regis recommiserunt Excellentiæ suæ dictum Dominum Robertum, & se intromiserunt, ut ipsum cum Domina Ducissa pacificarent, & concordarent: quod locum habere non potuit.

Eodem anno, & mense Januarii cum in Terra Corrigiæ forent reducti banniti de tribus Squadris superius nominati, accidit quod inter Franciscum Sabadinum, & Franciscum Villanum *Mozonaso* ambos exules, & de quibus tactum est superius, orta fuit rixa, & ambo armati se invitaverunt ad spadazatas. Inito inter eos prœlio Franciscus Sabadinus occidit immediate dictum *Mozonaso*, quam multis vulneribus confossum. Ex quo lucratus est exemtionem, & gratiam ab exilio, & confiscatione bonorum suorum, & vigore proclamationum Domini Gubernatoris, de quibus supra, libere fuit reversus in patriam suam Parmensem. Et hoc fuit aliud judicium divinum, nam hic *Mozonaso* fuerat maxima causa multarum seditionum in Parma, & interfuerat deprædationi Abbatiæ, & Ecclesiæ Sancti Johannis.

Ut autem saccomanati de Squadra Rubea consequerentur satisfactionem suam juxta promissa Dominæ Ducissæ, & pro executione declarationis superinde factæ, miserunt de dicto mense Januarii ad Dominam Ducissam pro Oratoribus Gasparinum da la Cavana, & Johannem Baptistam de Garimbertis ambos de numero, & consortio saccomanatorum, qui quotidie aures Dominæ Ducissæ, ac Senatus sui Castri propulsabant, & infestabant pro eorum satisfactione juxta dictam primam declarationem. Ex opposito autem condemnati Mediolani relegati recusabant solvere, dicentes fuisse injuste condemnatos, & taxationem fore excessivam, petebantque revideri denuo; & ad hoc eis favebant Dominus Johannes de Scipiono, & nonnulli alii Consiliarii, tentaveruntque concordium, mediantibus Domino Augustino de Rubeis, & Domino Raymundo Lupo, ambobus Parmensibus, & de Consilio Secreto; sed quia volebant hos denarios saccomani librarum quadraginta mille solvi per Communitatem Parmæ, non potuit compositio fieri, & durarunt praticæ usque de mense Martii postea secuto, quo mense declaratum fuit per Dominam Ducissam, Cives de tribus Squadris superius nominatos solvere debere; & contra eos fuit commissa executio, factis sibi præceptis, quod infra unum mensem proximum solverent, & fidejuberent de solvendo ad id tempus. Tamen prius carcerati fuerunt, videlicet Mediolani in Castro illi, qui ibidem erant relegati, & hi qui erant Parmæ in carceribus Communis. Tamdem solverunt usque ad summam librarum decem septem millium, quæ distributæ sunt, & numeratæ in contantis saccomanatis pro rata uniuscujusque, & aliqui ex eis, maxime Jacobus Troyus, voluerunt à Thesaurario, cui nomine Cameræ numeratæ sunt pecuniæ, confessiones in charta membrana, dicentes eas velle ad memoriam filiorum suorum, qui haberent recordari se dictas pecunias solvisse Rubeis.

Eodem mense Januarii dum hæc executio peteretur, & tractaretur in Civitate Mediolani, Dominus Hieronymus Bernerius caput omnium, & qui erat Capitaneus Justitiæ Mediolani procuravit omni via qua potuit obviare, ne solveret condemnationem suam ducatorum mille auri, & operatus est cum Francisco Bajardo spurio, & licet Rubeo ab origine, tamen compatre, & conjunctissimo in amicitia dicti Domini Hieronymi, quod idem Franciscus, cui obvenerat ad sortem & brevia in Consilio generali Parmæ, Officium Aquarum, quod quidam alius incantaverat Mediolani, simulavit se supplicaturum Dominæ Ducissæ Mediolani, quod sibi injuria fiebat, & requisivit multos de Squadra Rubea, ad subscriptionem talis supplicationis in ejus favorem; & asserens non habere tempus notandi ipsam supplicationem, eis de Squadra Rubea exhibuit unum folium papyri album, in quo, & in prima facie apponi fecit nomina manu dictorum Rubeorum, eis dicens, quod describeret in eo folio dictam supplicationem postea, ad cujus subscriptionem intervenerunt triginta sex notabiles Cives de Squadra Rubea. Hoc folio scripto, Franciscus prædictus fecit post dictorum Civium nomina describi, Dominum Hieronymum Bernerium eorum Concivem fuisse condemnatum in mille ducatis auri pro saccomano Rubeorum, & quod valde admirabantur de tali condemnatione, quoniam ipse Dominus Hieronymus se optime gesserat in auxilium Rubeorum, & obviaverat, ne domus ipsorum Rubeorum saccomanarentur; & ideo deprecabantur Excellentiam Dominæ Ducissæ, quod faceret aboleri dictam condemnationem. Hancque literam Franciscus ipse direxit per viam caballariorum Mediolani. De quo quidem Domina Ducissa valde admirata est, & stabat in proposito revideri denuo faciendi dictam sententiam; & Deo permittente ea die, qua ipsa litera lecta fuit in Consilio Castri Mediolani, dicti Oratores saccomanatorum habuerunt audientiam ab ipsis de Consilio Status, intellectoque tenore dictæ falsæ literæ, dixerunt eam fore falsam, & dictos Cives scriptos in albo fuisse deceptos. Scriptum fuit Gubernatori Parmæ, quod se informaret ab ipsis Civibus de Squadra Rubea, quomodo processerat dicta eorum scriptio in albo, qui omnes cum juramento approbaverunt fuisse deceptos à dicto Francisco, modo, quo supra dictum est, & nullam vidisse literam, nec supplicationem; supplicaruntque ipsi Cives puniri debere dictum Franciscum bastardum. Tamdem veritate rei hujus detecta ex relatione dicti Gubernatoris, Domina Ducissa capi fecit dictum Franciscum in Mediolano, & illum carcerari in una Turri Castri Mediolani, in qua aderat Dominus Objectus de Flisco detentus, ibique stetit pluribus mensibus. Postea ex clementia Dominæ Ducissæ, obtentâ veniâ tanti delicti, liberatus fuit. Cum eo etiam in hoc particeps fuit Johannes Antonius de Berneriis nepos dicti Domini Hieronymi, qui hoc sentiens aufugit de dominio Ducali. Postea autem liberatus est.

Eodem mense Januarii factæ sunt duæ supplicationes in Parma opera Comitis Ludovici de Valeriis, qui gratiam habuerat repatriandi, & subscriptæ erant manu forte quatuorcentum Civium de Squadris tribus, quæ erant diversi tenoris. Sed altera earum continebat, qualiter Dominus Branda injustam tulerat sententiam, & quod fuerat frabutatus, & suppli-

ca-

cabant ipsam revideri. Hæ duæ supplicationes sic subscriptæ porrectæ sunt in dicto Consilio Castri, & in eo lectæ, nec repertus fuit, quis illas præsentasset. Re investigata præscitum fuit, quod fuerat inventor hujus negotii dictus Comes Ludovicus, & quod Cives subscripti fuerant decepti. Ac etiam Domina Ducissa intellexit, quod hic Comes minabatur dicendo, quod numquam solveret condemnationem suam; & si ipsam solutionem fugere non posset, quod daret tot ex suis bonis in solutum saccomanatis; postea videret, quis ex eis illa possideret. Dixitque etiam, quod in uno ictu unius schiopeti faceret pluere arma, & nasci ex terra in Civitate Parmæ. Ex quibus Domina Ducissa irata illum vocavit Mediolanum, & ibidem eumdem retinuit in confinibus, vocavitque Dominum Ludovicum Antinum relegatum Burgi Sancti Domnini, & eum voluit manere in Mediolano, & prædictis non obstantibus executa est sententiam supradictam.

Eodem anno 1478. & de mense Februarii, quoniam à Civitate Parmæ aberant multi Cives de omnibus Squadris absentati propter memoratas novitates, & Datia Cameræ deteriorabantur, parte Domini Gubernatoris ex ordinatione Ducali factæ sunt publicæ proclamationes, quod quilibet absentatus à Civitate deberet infra quindecim dies cum familia sua reverti in Civitate sub pœna rebellionis, ex quo omnes maxime boni Cives reversi sunt.

Eodem anno 1478. de mense Aprilis cum Dominus Robertus ex Sancto Severino in Civitate Asti esset, & consuevisset singulo die Missam audire in quadam Capella, fuit observatus à quatuor ballistariis Ducalibus, qui omnino illum sagittare volebant. Sed de hoc prævisus, eos capi, & furcis appendi fecit, à quo tempore citra semper stetit cum maxima guardia, sed nondum venerat tempus finis sui.

Eodem mense Aprilis adhuc durante officio Capitaneatus suprascripti Domini Hieronymi, cum cepisset quosdam Barros mortem promerentes, eos ipse liberavit, corruptus ducentis aureis. Quod delatum est Dominæ Ducissæ, quæ veritate comperta illico privavit vituperose ipsum Dominum Hieronymum à dicto officio, & ipsum duci fecit à nonnullis provisionatis per Civitatem in Castro. Dumque sic duceretur, artifices post ipsum clamabant! *appicca il ladro: dà al ladro*. Ductus in Castro detentus fuit, & præstitit fidejussorem de solvendo ratam sibi taxatam saccomani Rubeorum infra mensem. Dominus autem Johannes de Scipiono, qui sibi amicabatur, hoc ægre tulit, & in ejus defensione verba habuit cum aliquibus de Consilio Status, & ob hoc mitius actum est cum ipso Domino Hieronymo; sed deliberatum fuit amovere ipsum Dominum Johannem à dicto Consilio, propter ejus partialitatem, & ita amotus fuit, pro ut infra recitabitur. Dictus vero Dominus Hieronymus præstita fidejussione prædicta rediit domum in contrata Sancti Stephanini in Bregondia. Cumque vellet postmodum infra octo dies domum exire, in qua latuerat ob verecundiam, pueri illius regionis numero forte centum cum lapidibus ipsum insultaverunt, clamantes: *appicca, appicca il ladro: ammazza, ammazza il Barro*. Tamdem coactus est redire in domum, & ibi latere per menses circa quatuor, & hoc fuit aliud divinum judicium; sed nondum venerat hora sua perentoria; in cujus locum successit Comes Bartholomæus Zamfiliacius Florentinus Potestas Mediolani.

Aliud enim judicium fuit hoc mense Aprilis 1478. nam quidam Zinus de Parma unus ex bannitis homicida, quique aliàs ad mandata dicti Domini Hieronymi occiderat Possentium de Burciis maritum unius amasiæ dicti Domini Hieronymi, & fuerat in spoliatione & saccomano Ecclesiarum supra narratarum, absentatusque duxisset in Civitate Faventiæ quamdam meretricem, quam deviaverat Bononiæ cuidam lenoni, insecutus ab ipso lenone, & consociis, deprehensus in via insultatus, & multis lethalibus vulneribus confossus vitam ignominiose amisit.

Quo etiam tempore quidam Medicus frater Johannis Andreæ de Lampugnano interfectoris Ducis Galeaz fuit trucidatus Venetiis de die clara à nonnullis travestitis, & incognitis. Hic enim fuerat consocius occisionis dicti Ducis, & ea die, qua facta fuit, recessit clam ex Mediolano, & perrexit Venetias. Alius frater Princivallis de Lampugnano, qui in terra Spediæ Lunesanæ deputatus officium Capitaneatus gerebat illarum partium, levatus fuit, & relegatus Florentiæ. Hic enim erat sine culpa.

Eodem anno, & mense Martii Dominus Objectus de Flisco, qui ob tractatum Domini Roberti de Sancto Severino captus & inclusus fuerat in una ex turribus Castri Portæ Jovis, extractus fuit, & ibat per ipsum Castrum, associatus tamen continue à duobus provisionatis, se singulo die mutantibus, & cum eo aderat quidam suus nepos pari modo custoditus.

Eo etiam mense Antonius Tajaferrus unus ex confinatis Mediolani obtinuit literas patentes Ducales pro officio Referendariæ Laudæ, cumque in Kalendis Martii dicti anni vellet accedere ad ipsum officium, sibi fuit inhibitum, & sic delusus mansit in suo confinio.

De mense prædicto Martii ob quamdam litem motam contra Galvanum Cantellum, qui detentus observabatur in arce Tricii ob insultum Potestatis Parmæ, & ob saccomanum Rubeorum, & quia tractaverat contra Statum, relaxatus fuit, & ductus in Castro Mediolani, ut causam suam tueri posset, ubi pro certo tempore mansit, & postea præstita fidejussione trecentorum aureorum solvendorum pro restitutione saccomani, liberatus fuit ab ipsa detentione, sed tamen una cum aliis remansit relegatus in Mediolano.

Eodem anno 1478. capti sunt duo Cives Mediolani de parentela Johannis Andreæ de Lampugnano, qui erant advisatores, quando quondam Dux Galeaz exibat de Castro, & decimaquinta die Aprilis alter eorum fuit in publico in Broveto squartatus, alter vero per Civitatem ad caudam equi tractus, postmodum decapitatus publice.

Eodem anno 1478. die 22. Aprilis Magnificus Dominus Jacobus Bonarellus Gubernator Parmæ, capto in hospitio Bersili Gabriele de la Viride uno ex bannitis, & de squadra Pallavicina, ipsum in publico in hora Tertiarum, omni Populo vidente, appendi fecit laqueo per gulam ad colonellos Palatii Communis in plateis, ubi alii appensi sunt: quo appenso sonari fecit arengam, ut fit proditoribus. Hic etiam fuerat audax latro in saccomano Rubeo-

beorum, & in profanando Ecclesias. Et hoc fuit aliud divinum judicium. A

Eodem anno 1478. die 25. Aprilis, qua celebratur Festum Sancti Georgii, Illustrissimus, ac Excellentissimus Dominus Johannes Galeaz Maria Sforcia Vicecomes Ducalis primogenitus ætatis annorum novem cum Privilegiis Imperialibus creatus est Dux Mediolani loco quondam Genitoris sui, sumsitque Ducalia insignia maximo cum triumpho, associatus maxima gente armigera equestri, & pedestri, ut tali Principi convenit, in qua celebritate multos creavit milites, & multa pretiosa dona fecit. Posteaque ipsis armigeris benedicto prius vexillo, ut moris est, illud portari, & associari fecit per Civitatem in solito Zardino Castri. B Et pro quo in toto dominio Ducali factæ sunt triduanæ processiones cum Clero, & alio Populo, & cum Campanis à festo.

Eodem mense Aprilis circa finem dicti anni 1478. ortâ certâ rixâ in Terra Corrigiæ inter Andream de Mutina, & Johannem Varolum de Squadra Sanvitalis, ambos bannitos, & qui interfuerant saccomanis, & tractatibus, de quibus supra sæpius dictum est, ipse Andreas cum uno ense pluribus ictibus vulneravit dictum Johannem Varolum, qui illico vitam finivit sine confessione. Hic enim aliàs ut satelles Domini Hieronymi Bernerii occiderat in plateis Dominum Bartholomæum de la Lacta Doctorem, & militem Potestatis uno C die Jovis Sancti, eratque maximus latro, & homicida, & erat ballistarius eques Domini Roberti. Et hoc fuit aliud divinum judicium.

Eodem anno 1478. die 26. Aprilis in Civitate Florentiæ ordinatus fuit maximus & tremendus tractatus per nonnullos Cives Florentinos, mediantibus Domino Papa Sixto, Comite Hieronymo nepote suo, & Rege Ferdinando, misso Florentiam Domino Cardinali etiam nepote dicti Pontificis, ut negotium melius sortiretur effectum, ad hunc finem, quod dictus Rex posset de Florentia in suo libito disponere, & ut relegati reverterentur in patriam, ac etiam quod Julianus, & Lau- D rentius fratres de Medicis deponerentur, quorum consilio, & auctoritate tota Respublica Florentina gubernabatur, & ut ipsi Florentini se solverent à colligatione Status Mediolani, Venetorum, & Regis Franciæ. Dictoque die vigesimo sexto Aprilis in mane dum celebraretur solemnis Missa in Ecclesia Sanctæ Liberatæ Florentiæ, ad quam dictus Cardinalis aderat, nec non complices sui hujus proditionis, qui erant multi, & inter alios Dominus Jacobus de Paciis Miles, ac Civis potens, & qui erat hujus rei caput, in eaque Ecclesia forent dicti Julianus, & Laurentius hujusce negotii ignari, audiretque Missam flexis genibus Julianus ipse, essetque seorsum à dicto E Laurentio pererrante in Ecclesia, insultatus fuit à quibusdam Satellitibus cum gladiis, atque multis vulneribus confossus illico expiravit in terram cadens. Alter vero satelles cum pugione irruens in dictum Laurentium, illum in gutture vulneravit uno vulnere non tamen lethali. Ex novitate rei rumor per Populum, qui in Ecclesia aderat pro divinis audiendis, elevatus est. Hic Laurentius adjutus maximo cum labore & periculo se reduxit salvus de vita, & reclusit in Sacristia nova Ecclesiæ prædictæ, & adeo quod mortem evitavit. Omnes in Ecclesia existentes ad propria ivere, arma capiendo. Dictus vero Cardinalis illinc recessit, & domum rediit. Dumque hæc agerentur, Dominus Franciscus de Salviatis Archiepiscopus Pisarum, consocius dictæ proditionis cum viginti personis armatis sub chlamidibus accessit in Palatio Dominorum Florentiæ; & simulans aliqua importantia velle conferre cum Confalonerio justitiæ, ipsum adivit, dimissis famulis suis infra. Cœpit de variis cum eo loqui, spatiando per salam dicti Palatii, expectansque horam & tempus mortis dictorum duorum Fratrum de Medicis, ut posset dictum Palatium, ac Dominos, & Confalonerium capere, & eos à fenestris dejicere, Urbemque, & Rempublicam occupare.

Suspicans ipse Confalonerius, & audiens jam Populum ad arma currere, ignarus mortis Juliani, accersitis nonnullis ad custodiam dicti Palatii deputatis, hunc Archiepiscopum cepit, & in loco secreto ligatum clausit, dumque ejus famuli vellent desuper ascendere, cum lapidibus ab alto, & à ballatoriis dicti Palatii dejectis non potuerunt ascendere; multi ex eis capti sunt, & nonnulli evaserunt, clausæque sunt januæ ejusdem Palatii. Dictus vero Dominus Jacobus de Paciis, qui mortuo Juliano iverat domum, exivit cum forte centum armatis ex sequacibus suis, quos abditos in domo recluserat sub silentio nocte præcedente, & venit ad Plateam dicti Palatii, credens ipsum Palatium occupatum fore à dicto Archiepiscopo, clamando undique: *Viva il Popolo, e la Libertà*; vidensque dictum Palatium esse in potestate Confalonerii, & Dominorum, illinc fugiendo recessit, ad domumque perrexit, & equum ascendit, fugiens versus Portam, qua itur Pistorium, jam captam nomine suo, eamque exivit. Hoc medio tota Civitas fuit in armis, & ubique locorum clamabatur: *Palle, Palle*, quæ sunt insignia Medicorum. Insecuti, & persecuti sunt omnes complices dictæ proditionis, qui erant multi, & capti sunt tam ex Civibus, quam ex Perusinis, & Forasteriis in hoc participibus ad numerum forte centum, qui immediate appensi sunt per gulam ad Palatia dictæ Plateæ, & aliqui dejecti à fenestris. Liberata fuit dicta Porta ab obsidione; insecutus fuit, & captus dictus Dominus Jacobus de Paciis, & ductus in Civitate, ac immediate per gulam ad fenestras suspensus, semper in ejus auxilium invocans Satanam, & totam Curiam Infernalem. Dictus vero Archiepiscopus cum aliquibus suis sequacibus laqueo ad guttur appensus fuit ad fenestras dicti Palatii Dominorum; & quotquot haberi potuerunt ex his consciis tantæ proditionis, usque ad unum laqueo, sive ferro, ad mortem deducti sunt, omniaque eorum bona confiscata sunt. Dictus vero Cardinalis ductus fuit in Palatio Dominorum, & ibi custoditus, sæpeque ipsi Domini steterunt in opinione ipsum appendendi; sed reverentia Cardinalatus, ac Summi Pontificis vetantibus, infra mensem remissus fuit illæsus in Curia Romana.

Hac justitia eademmet die peracta Populus, qui erat in armis amicus Medicorum, accessit ad Ecclesiam Sanctæ Liberatæ, duxeruntque domum Laurentium Medicum, qui in brevi à dicto vulnere gutturis liber & sanus est effectus Dei gratia juvante. Cadaver verò Juliani sepultum fuit in Ecclesia Sancti Laurentii Parœciæ suæ. Multi etiam Cives positi sunt in Stinchis, ac multi sunt confinati, adeò

adeò quod Civitas mundata fuit his improbis. Cum autem cadaver Domini Jacobi insepultum fuisset, infiniti de Civitate parvuli se levaverunt, & cum laqueo existente ad gulam ejus, pro ut fuerat appensus, ipsum per totam Civitatem vituperosè traxerunt. Postea illud ad terralios sepelierunt, & sic sepultum per tres dies dimiserunt. Quibus elapsis, cum fama divulgaretur, quod Dæmones ipsum corpus observabant, ipsi pueri illud à sepulcro avulserunt, denuoque dicto laqueo illud trahentes per Civitatem, & demum ex Ponte in flumine Arni projecerunt, quod amplius à nullo visum fuit. Creditur enim corpus cum anima à dictis Dæmonibus deportatum fuisse. Laurentius prædictus multis diebus Populo ad ejus domum in auxilio concurrenti expensas cibarias publicè & abundanter fecit. Et jam multæ gentes veniebant à diversis locis in auxilium horum proditorum pro occupanda Urbe, quæ sentientes proditionem non habuisse locum, retrocesserunt. Hoc sentientes Bononienses, Veneti, & Illustrissimi Duces Mediolani, gentes subito miserunt in auxilium Laurentii Medici. Sed quia Civitas pacata est, & in ea nullus remansit ex adversariis suis, & complicibus dicti tradimenti, ulterius gentes ipsæ non progresserunt.

Summus autem Pontifex hæc gesta in favorem Laurentii Medici ægrè ferens, & maximè ob detentionem Cardinalis Nepotis sui, & ob mortem dicti Archiepiscopi, spoliavit bancha omnia Florentinorum existentia Romæ pecuniis eorum, & idem fecit Rex Ferdinandus in Civitate Neapolis. Romani autem maximè benivoli dicti Laurentii permolestum habuerunt id gestum Summi Pontificis, & tota Urbs sublevata erat in tantum, quod Pontifex se reduxit in Castro Sancti Angeli. Postmodum interdixit Civitatem Florentiæ, cui bellum indixit, & præparavit, ut infra dicetur.

Eodem anno 1478. de mense Junii Comes Ludovicus de Valeriis Mediolani relegatus, ægrè ferens talem relegationem, à qua semel liberatus fuerat, sed ob ejus demerita in eadem reversus fuerat, pro ut supra narratum est, culpam inferens Domino Gubernatori, quod causa fuerat talis reversionis, & jam solverat ratam sibi taxatam pro restitutione saccomani Rubeorum, accusavit dictum Gubernatorem, quod liberaverat Lazarum Fulchinum unum ex conspiratoribus contra eum, receptis ab eo trecentis aureis, ei etiam adscribens, quod in quibusdam aliis aberraverat, ad hoc etiam persuasus à Domino Johanne de Scipiono fautore trium Squadrarum. Ut autem Illustrissimi Domini Duces Mediolani negotii hujus veritatem dignoscerent, vocaverunt Mediolanum Sebastianum Bergonzium, qui causabatur dictos aureos persolvisse, & nonnullos alios Cives. Quibus examinatis, repertum est ipsum Gubernatorem esse insontem. Qua ex causa sub colore mittendi dictum Dominum Johannem de Scipiono in Castris Florentinis, quæ parabantur, ipsum venire fecerunt in Terra Burgi Sancti Domnini patria sua, ea tantum intentione, quod amplius non ingrederetur in Consilio Status ob ejus partialitates, & expressas temeritates. Qui videns se privatum tanto honore, ægrotavit multis diebus, & vix vitam evasit. Et jam gentibus Ducalibus transeuntibus Alpes versus Florentiam, ipse, & Dominus Johannes Jacobus de Triultio alius ex Consiliariis Status Mediolani, præfectus fuit dictis gentibus. Et cum postea essent in Civitate Cortonæ Tusciæ, iterum recidit in ægrotatione, vitamque ibi finivit vigesimo quinto Julii anni prædicti 1478. Et hoc fuit aliud divinum judicium, quia semper indebitè faverat dictis tribus Squadris, prohibendo justitiam fieri, & erat ipsarum trium Squadrarum columna & protectio, cujus mortem deploraverunt cum amaritudine. Uxor ejus post eum decessit, & Dominus Nicolaus frater suus in conflictu Januensi à quodam rustico decapitatus fuit, & sic domus sua præcipitavit.

Eodem anno 1478. de mense Junii, quoniam præfatus Dominus Jacobus Bonarellus Parmæ Gubernator, quem tres Squadræ omni via nitebantur amoveri à Parma, se optimè gesserat in dicta gubernatione, prout ex superius narratis intelligitur, Domini Ducissa, & Dux Mediolani pro aliqua remuneratione ejus scripserunt Antianis Parmæ, quod eidem providerent de aliquo dono, pro ut aliis suis præcessoribus provisum extiterat. Qui Antiani facto inter eos partito cum fabis & fasolis, sibi condonaverunt de intratis Communis libras mille quatuor centum Imperialium. Nam donaverant Domino Tristano Sfortiæ Ducatos trecentum, qui in hac Civitate nihil profecerat. Ideo huic sancto homini visum fuit æquum in pluri condonare, quod assecutus non fuisset, si repertus fuisset in barattariis, eidem ut supra adscriptis.

Fuit hoc tempore mirum in agro Mantuano. Apparuerunt ibidem per multos dies locustæ comedentes herbas, fructus, uvas, & alia virentia in tanto numero, quod occupabant versus Brixiam per milliaria triginta in longitudine, & in latitudine per milliaria quatuor. Nam & ova faciebant in terra, ex quibus si quis ea cum terra vel pulvere fricabat in manibus, subito oriebantur locustæ, alias *cavallette*. Etenim hoc fuit præsagium aliquod mali venturi in illis partibus. Ad quas expellendas Dominus Marchio Mantuæ Ludovicus deputavit cum salario infinitas personas, qui illas cum perticis longis in quibus ad punctam aliquid ligabant manipulorum, occidebant, post quarum discessum orta est in Mantua acerba contagio, quæ multis diebus viguit illic. Eoque mense Junii ex hoc seculo migravit dictus Dominus Marchio, in cujus locum successit Dominus Federicus ejus primogenitus.

Hoc etiam mense Junii aliud mirabile apparuit in Civitate Placentiæ. Nam sepultus fuit in Ecclesia Sancti Francisci dictæ Civitatis quidam Civis nomine Franciscus de Pizicardis, maximus & crudelis usurarius à multis exosus, & sepultus fuit cum veste beretina, & cordono Sancti Francisci, in eaque Ecclesia receptus nulla facta usurarum restitutione. Cum pluvia foret ingens, & continua per multos dies, orta est fama in Populo, quod dicta pluvia numquam cessaret, donec corpus dicti usurarii esset in sacrato. Pueri Civitatis quasi omnes, dicto corpore ab Episcopo requisito, eoque recusante velle dare, iverunt simul uniti ad dictam Ecclesiam, portas dejecerunt, ipsumque corpus ex sepulcro avulserunt, & dicto cordono, quo cinctus erat, appenso ad collum, illud per plateas, vicos, contratas Civitatis, & per totam ipsam Civitatem traxerunt, projectæque sunt in plateis per quemdam ab defuncto extortum tres

tres caviciæ, sive capistri ante dictos pueros, cum quibus rupto cordono illud possent melius trahere. Cumque applicuissent ante ostium cujusdam pauperculæ Viduæ, & vetulæ, hæc cum una stanga exivit domum, caput mortui cum ea pluries percutiendo, & dicendo: *rendimi le mie ove*: hæc enim vetula habuerat ab eodem unum ducatum ad usuram, pro quo singulo die dabat de interesse sive usura ova duo recentia. Tamdem ductus fuit extra Civitatem, & appensus per gulam ad quamdam salicem, postea dejectus in flumine Padi. Et fuit mirabile, quod illico pluvia cessavit.

In medio mense Junii prædicti Dominus Antonius de Tricio Orator Regis Ferdinandi, qui multis diebus steterat Mediolani, ubi etiam fuerant Oratores Regis Franciæ, Venetorum, Florentinorum, & Ducis Ferrariæ, tentaveratque, quod Domina Ducissa, & Dux Mediolani se dissolverent à colligatione Florentinorum, quibus ipse Rex Ferdinandus, & Summus Pontifex guerram minabantur ob gesta per eos, de quibus supra dictum est: cum talis dissolutio locum non posset habere, discessit à Mediolano, & caballarios, qui pro dicto Rege habebant postas in Lombardia, levavit, dixitque, ipsum Regem Status Mediolani hac de causa fore inimicum. Tunc autem multæ gentes armigeræ tam equestres quam pedestres missæ sunt à Statu Mediolani Florentiam in auxilio Florentinorum, quibus gentibus præfecti sunt, ut supra diximus, Dominus Johannes de Scipiono, & Dominus Johannes Jacobus de Triultio. Tunc dictus Rex perquisivit omnem viam quam potuit, ut Statum Mediolani subverteret, & ruinaret, immemor beneficiorum receptorum à quondam Duce Francisco, cujus favore in morte Regis Alphonsi obtinuit, & defensavit Regnum Neapolis, in quo intraverat Dux Johannes natus Regis Renati, & immemor parentelæ, & affinitatis dicti Domini Ducis parvi.

Eodem anno 1478. circa finem Junii Dominus Prosper Adurnus Januensis, qui deputatus fuerat Gubernator Januæ pro Statu Mediolani, instigatione dicti Regis Ferdinandi, receptis in portu Galêis sex, & tribus navibus grossis armatis dicti Regis, se rebellavit Dominis Ducibus Mediolani, nulla extante legitima causa, & totam Civitatem commovit ad arma nomine dicti Regis, illamque occupavit, portasque munivit, & omnia fortilitia, exceptis Castelletto, Lucullo, Castellatio, & Sancto Francisco, quæ firma remanserunt & munita pro Statu Mediolani, in eaque Civitate venit Dominus Julius Neapolitanus nomine dicti Regis, ac etiam Dominus Ludovicus de Campo Fregosio, & Dominus Johannes Aloysius de Flisco, qui expulsi fuerant à quondam Duce Galeaz. Officiales vero, qui erant ibi, se reduxerunt, & vix salvi, in Castelletto una cum Domino Episcopo Cumano illic existente pro Statu Mediolani, ut Civitas in fide remaneret, qui Officiales erant hi, videlicet: Dominus Nicodemus de Pontremulo consocius dicti Domini Prosperi ex Ducalibus Consiliariis Secretis eidem adjunctus, ut Cives Januenses in pace melius remanerent, quorum multi erant ex principalioribus ipsi Domino Prospero inimicantes, & ægrè ferentes ipsum, ut Civem, aliis Civibus prædominari: ac etiam ibi aderat pro Commissario, & Potestate Dominus Johannes Calzavacca Miles, & Doctor Parmensis, unus ex saccomanatis de Squadra Rubea, & qui paucis diebus ante hanc insperatam novitatem, dum una cum dicto Domino Prospero spatiaretur per Urbem, clamantibus multis, ut est moris in Civitate illa: *Adurno, senza la bissa*, quod erat dicere: Fiat Dominus Prosper Dux Januæ, expulso Duce Mediolani: quod audiens dictus Dominus Johannes Calzavacca, hos duos appendi fecit ad Palatium per gulam.

Facta dicta invasione, & occupatione Urbis Januæ, ut præfertur, postea de mense Julii secuto dicti anni 1478. Dominus Robertus ex Sancto Severino, qui in Civitate Asti aderat, & multis mensibus ibidem resederat, ut armigeros ad sua stipendia conduceret, audita novitate Januæ, ad hoc persuasus à dicto Domino Prospero Adurno, clam, & noctis tempore ex dicta Civitate Asti discessit cum peditibus centum vel circa, & Januam est ingressus, ut coadjuvaret dictum Dominum Prosperum, & consocios, noceretque Statui Mediolani sibi infesto. Ad quam Civitatem Januæ defendendam, & pro Statu Mediolani retinendam, missæ sunt innumerabiles personæ ex toto dominio Ducali fere ad numerum personarum viginti millium, inter quas aderat tota familia Ducalis, ac multi Svizari, quibus hi fuere præfecti, Comes Petrus de Verme, Sforcia naturalis, Dominus Petrus Franciscus Vicecomes, Comes Borella, & ZamPetrus Brigamini, secum adducentes spingardas, & munitiones in magno numero. In Castelletto autem aderant ad defensionem pro Statu Mediolani sexcenti provisionati optime armati.

Circa principium dicti mensis Julii Dominus Gubernator Parmæ videns muraleam ab antiquo factam circum circa Plateam Communis Parmæ esse in multis locis diruptam, ruinosam, & veterem, ac portas ejusdem diruptas, & non posse reserari, intelligensque quod in tumultibus ortis hactenus in Parma semper Platea ipsa capiebatur, & capiens victor remanebat, & ut Officiales intra eam existentes, & amici Status in omni adventu forent securiores, ordinavit, & sic principiatum fuit, ipsam muraleam fortificari, alzari, reparari, & portas cum portellis ferratas fieri, adeo quod claudi poterant, & reserari tam de die, quam de nocte, & ad portonos desuper fieri fecit guardiam, ex qua ipsi portoni possent defendi cum spingardis, & ballistis; fecitque ultra Pontem in capite Pontis prope flumen Parmæ murum veterem bassum, & in tempore Saccomani Rubeorum pro parte demolitum reædificari, fortificari, & alzari pro tuitione Civitatis. Et quia quando Citadella vetus de Porta nova cum via coperta, qua ibatur ad primum Pontem transeuntem in Capite Pontis, Turres dicti Pontis fortissimæ, quæ erant altera citra, & altera ultra ipsum Pontem, demolitæ fuerant ob constructionem alterius novæ Cittadellæ in Capite Pontis, ipse Dominus Gubernator aliquantulum erigi fecit, fortificarique ipsas Turres, & eis portas fieri clusorias, ad hoc ne in tempore tumultuum illi de Capite Pontis, baptizati *li Svizari*, possent citra ipsum Pontem transire: quæ quidem ædificia, antequam explerentur, duraverunt in eorum constructione à dicto mense Julii usque ad Natale exinde secutum. Quod quidem summe displicuit tribus Squadris, & super ea constructione deputati sunt quatuor Cives, unus pro singula Squadra, nec non Dominus Zaninus Barbatus

batus Officialis Bullettarum, homo solicitus, & expensa facta fuit de denariis Communis, exactis per dictum Officialem à debitoribus veteribus, retrogradis, & difficilibus in exigendo.

Eodem anno 1478. die penultimo Julii, Dominus Jacobus Bonarellus Gubernator Parmæ protector justorum ac oppressor malorum, cum facta fuisset Crida in toto Dominio Ducali, quod nullus auderet stipendium assumere extra Dominium Ducale, invenissetque quemdam armigerum de Casula de Squadra Pallavicina stipendium accepisse à Domino Roberto ex Sancto Severino, & quærentem alios armigeros deviare, ipsum capi, & tormentari fecit, ac in pleno Populo hora Tertiarum dicti diei appendi per gulam ad fenestras Palatii Communis Parmæ, eoque sic appenso sonavit arenga, ut fit proditoribus & rebellibus.

In fine dicti mensis Julii cum transiret per Civitatem Parmæ Comes Ugo de Sancto Severino Ducalis armorum ductor cum duabus Squadris armigerorum iturus Florentiam, quidam Teutonicus Staferius suus agilis ascendit Turrim Communis Parmæ, & capitelium ultimum, ubi est bandirola, absque aliqua scala, aut alio adjutorio, seditque super dicta bandirola, eam circum circa ducens, postea desuper se tornavit erectis ambobus pedibus in aërem. Exinde autem descendit, receptis à dicto Comite dono aureis tribus, ad quod videndum & admirandum multus adsuit Populus in plateis Parmæ.

In auxilium Florentinorum expectantium de die in diem exercitum in agro Florentino, Papæ, & Regis Ferdinandi, missæ sunt à Dominis Ducibus Mediolani Florentiam Squadræ armigerorum Ducalium bene ordinatarum numero viginti octo, ac multi pedites transeuntes partim per Civitatem Parmæ, & per Alpes Bononiæ, & partim per Alpes Berceti, & Pontremuli, ruptaque fuit, & principiata guerra in agro Florentino per gentes Summi Pontificis, & dicti Regis die XXV. Julii dicti anni 1478.

Dum paratus foret exercitus Status Mediolani equestrium & pedestrium personarum viginti millium, de quo supra narratum est, pro succurrendo, & invadendo Civitatem Januæ, in fine dicti mensis Julii 1478. gentes ipsæ transiverunt per Vallem Ponzeveræ, nemine obstante, deinde ulterius procedentes expugnaverunt in Alpibus duas fortissimas Bastias ad oppositum per Januenses erectas, & bene munitas, eas solo æquantes. Tertia restabat Bastia ad expugnandum, ut eâ obtentâ eis iter pateret expeditus ad Januam. Sequentes victoriam, & audaciores factæ, ullo sine dubio tertiam positam in loco dicto *il Monte di dui Frati*, credentes obtinere, ordinatis aciebus, & insultu in ea facto, & hac quasi victa, in qua aderat Dominus Robertus de Sancto Severino, & multi pedites Januenses, deficiente cibo, & victualiis præparatis pro earum nostrarum gentium victu, quæ exercitum sequebantur, & nondum venerant, gentes nostræ ob famem, sitimque, & ob victoriam aliarum duarum Bastiarum, & ob longum iter, & finistrum montem, fessæ, & fatigatæ, sentientes rusticos illius regionis tam amicos, quam inimicos furore in eas irruêre, clamantes *carne*, *carne*, dimissa obsidione dictæ Bastiæ distantis à Janua per milliaria quinque, se se in fugam retrofugiendo dedere, & in fuga à rusticis insultati sunt, ac denudati vestibus, armis, & equis, ac omnibus munitionibus ad pugnam deputatis; denariosque in ipso exercitu missos pro una paga amiserunt. Dumque fugerent, quammulti armis se exuebant, ea in terram projiciendo, ut in fugiendo agiliores & leviores fierent. Multi capti sunt, & ducti Januam, ac positi in Galeis, & inter alios ZamPetrus Brigamini, ac Montichius facti sunt captivi dicti Domini Roberti, multique occisi sunt. Salvi retrovenerunt Terdonæ cum maximo periculo Comes Petrus de Verme, Sforcia naturalis, ac Dominus Petrus Franciscus Vicecomes, qui præerant dictis gentibus. Hæc fuit maxima perdita pro Statu Mediolani.

Rex Ferdinandus stans in proposito Florentinos subjugare, vel saltem consumere, & ne possent se juvare gentibus Venetorum cum eis colligatorum, quæ jam paratæ erant in eorum succursum, operam fecit cum Rege Hungariæ suo genero, qui passum dedit Turcis intrandi denuo, prout anno proxime curso fecerant, in Foro Julii, & sic intraverunt in principio mensis Augusti dicti anni 1478. cum equis numero sexdecim millibus obsessuri Civitatem Cividalis. Et cum ibi reperissent Comitem Carolum de Montono ad obstaculum, & dicti loci defensionem cum tribus millibus equis, & inter eos facta una scaramucia, in qua Turci pejus habuerunt, videntesque totam illam Contratam desertam ob invasionem per eosdem anno curso factam ibidem, terga dederunt, ut in Bossinam reverterentur, in quam per aliam viam reversi sunt quam per eam, per quam huc venerant, & insalutato hospite transeuntes in Alamanniam, maximam prædam hominum & bestiarum ibidem fecerunt, eam in eorum patriam redigentes.

Quo quidem mense Augusti dicti anni 1478. coram Summo Pontifice in Roma se reperierunt, ordine sic dato, Oratores Serenissimi Regis Franciæ, Illustrissimorum Dominorum Ducum Mediolani, Dominationis Venetorum, Communitatis Florentiæ, Communitatis Bononiæ, ac Ducis Ferrariæ, omnium Colligatorum, requirentes primo à dicto Pontifice parte Dominorum suorum vindictam fieri contra Cardinalem Nepotem suum, & Comitem Hieronymum etiam ejus Pontificis Nepotem pro gestis per eos, & eorum opera contra Florentinos, & petentes ipsum Pontificem desistere à cœptis per eum in mittendo gentes suas armigeras in agro Florentino, comminando Oratores dicti Regis Franciæ, & offerendo Regem ipsum pro defensione Reipublicæ Florentinæ expenditurum usque ad propriam Coronam. Quod facere renuit idem Pontifex, immo respondit, quod dicti ejus Nepotes nullam habebant culpam, & quod Florentini incurrerant Censuras Ecclesiasticas propter occisionem Archiepiscopi Pisarum, & detentionem dicti Cardinalis, & ob hoc eos volebat punire. Tunc dicti Oratores videntes cor Pharaonis induratum, citaverunt ipsum Pontificem ad Concilium in Civitatem Leonis ultra montes in Gallia infra mensem cum dimidio. Et renuens Pontifex ad ipsum Concilium accedere, comminati sunt eidem, quod dicti Domini, & Communitates Ligæ prætactæ sibi acciperent obedientiam & reverentiam; ac etiam adiverunt omnes Prælatos existentes in Curia Romana habentes beneficia, vel digni-

gnitates in Terris dictæ Colligationis tam citra quam ultra montes, ad faciendam residentiam personalem in locis dignitatum & beneficiorum suorum infra mensem, sub pœna quod non gauderent eorum intratis. Unde ipsi Oratores recesserunt à Roma, & quilibet reversus est ad suum Dominum. Multi enim Ecclesiastici discesserunt à Curia Romana. Dictus vero Pontifex sentiens multas gentes jam ventas, & in dies venire in favorem Florentinorum, ipsos Florentinos, & quoscunque auxiliatores eorum excommunicavit, a qua excommunicatione ipsi Florentini appellaverunt ad dictum Concilium, & ea non obstante celebrarunt, & alia divina officia fecerunt, pro ut antea fecerant.

De dicto mense Augusti post prædicta Reverendus Dominus Sacramorus de Arimino Episcopus Parmæ, qui stabat Romæ pro Oratore Ducali, discessit à Curia Romana, vocatus à Dominis Ducibus Mediolani, pro observatione monitionis factæ, ut in alio capitulo dictum est, & venit in Civitate Parmæ, ubi benigne cum solita processione receptus fuit, qui immediate se adhæsit tribus Squadris, ut de parte Gibellina, & eisdem favere incœpit ultra modum, à quibus quotidie visitabatur, associabatur, & præsentabatur, & adeo quod visus est protector, & caput ipsarum trium Squadrarum. Nam dum Johannes Pellicia, de quo supra in alio anno facta extitit mentio, non auderet in Civitate Parmæ commorari ob ejus demerita, & ob periculum laquei, quod vix effugerat, reversus est in Civitate favore dicti Episcopi, exemplo cujus multi alii capistri venere.

Postea de mense Septembris dicti anni 1478. Serenissimus Rex Franciæ confirmavit Illustrissimum Dominum Ducem Mediolani in Ducatu Januæ, & Savonæ, quas ab eo tenebat in feudo, ac denuo confirmavit ligam cum Statu Mediolani.

Missi sunt hoc eodem mense Septembris in Civitate Parmæ à Mediolano centum provisionati pro custodia Civitatis, & Domini Gubernatoris, ultra eos alios centum, qui ibi firmiter stabant. Nam ob devotionem, quam hæ tres Squadræ habebant in Dominum Robertum, valde de aliqua eorum proditione timebatur.

Eoque mense Septembris pedites dicti Domini Roberti cum Aragonensibus, sive Catalanis, qui descenderant ex galêis, & erant in Janua, multis vicibus cœperunt scaramucias cum provisionatis existentibus in Castelletto pro Ducali Statu, & semper pedites Ducales obtinuerunt; unoque die dum dictus Dominus Robertus vellet expugnare dictum Castellettum, ordinatis pluribus aciebus gentis suæ Aragonensibus, præparatis multis spingardis, & ballistariis, hoc sentientes provisionati Castri, & fingentes nihil de hoc perpendere, ordinatis secrete suis aciebus optime armatis, ac spingardis, & bombardellis infinitis, cum prima acies, quæ fuit Aragonensium, cœpit insultare Castellettum, illi de Castelletto exiverunt Castrum, & dato igne bombardellis, & spingardis ad oppositum ordinatis, omnes dati sunt in fugam, plurimi mortui sunt, qui fuerunt ad numerum ex Aragonensibus forte trecenti, multique capti sunt, & insecuti à provisionatis Ducalibus usque ad plateam Januæ cum maxima nostrorum victoria. A quo tempore citra singulo die dicti provisionati

A Ducales exibant Castelletum, & intimos male tractabant, ibantque ad macella, & sumebant de carnibus, quas solvebant in contantis, postea redibant in Castelletto, multosque Cives capiebant, à quibus nil aliud quærebant quam vinum, carnes, oleum, vel similia, & his habitis, quidquid habuerant, solvebant. Continuoque tam de die, quam de nocte Castellanus cum mortario jaciebat in Civitate lapides, qui quasi totam Civitatem in tectos domorum devastabant. Misitque Rex Ferdinandus unam Bronzinam maximam cum bombarderio, qui multis vicibus jecit in muris Castelletti, parum, vel nil offendendo, & una die dum vellet ignem ipsi Bronzinæ imponere,

B Bombarderius cum una spingarda occidit dictum Bombarderium Aragonensem, & alia die cum sua bombarda rupit dictam Bronzinam Regis Ferdinandi. Maximus ob hæc erat terror in Janua; undique à populo maxime à mercatoribus, & artistis clamabatur. Multi à dicto mortario sunt ex improviso occisi. Nullus mercator ausus est merces suas in publico tenere, nec extra Civitatem ire. Multi in dies deprædabantur, & Janua non Civitas, sed latronum spelunca videbatur. Fertur domos devastatas esse in numero mille viginti quatuor.

Dominus Objectus de Flisco cum nepote suo, qui in Castro Mediolani detinebatur, ut

C se tamdem liberaret à dicta detentione, multa pollicitus est Dominæ Ducissæ, maxime quod si foret in Civitate Januæ cum partialibus & amicis suis, expelleret ex ea Dominum Robertum, & gentes Aragonenses, ipsamque Januam teneret in fide pro Statu Mediolani! Sed multum conquerebatur, quod indebite sic detinebatur; ductoque in Mediolano Donato Comitis carcerato in furno Modoëtiæ, ipse Donatus sibi in faciem dixit, ac probavit proditionem, quam insimul fecerant cum Domino Roberto contra dictum Statum: quod audiens ipse Dominus Objectus, veniam petiit, ac jure jurando affirmavit, se omni tempore fore fidum huic Statui, & iturum Ja-

D nuam, ut cum favore amicorum suorum expelleret Dominum Robertum, & consocios; sibique promisit Domina Ducissa, si hoc exequeretur, eidem reddere Burgum Vallis Tari, & omnia fortilicia, quæ fuerant sua, ac primum Episcopatum vacaturum in dominio Ducali eidem conferre. His omnibus hinc inde factis pollicitationibus, ipse Dominus Objectus perrexit in Civitatem Januæ, cum dicto Domino Roberto sæpius colloquium, & intelligentiam habuit, nihil juratum, promissumve more Januensi observavit.

Dominus Johannes Aloysius de Flisco frater suprascripti Domini Objecti de dicto mense Septembris cum auxilio amicorum suorum posuit castra ad Terram Varisii Januensis Diœ-

E cesis, quæ possidebatur à Comite Manfredo de Lando nobile Placentino, & quæ fuerat illorum de Flisco ab antiquo, & tamdem ipsam Terram obtinuit; qua obtenta, & munita suo nomine, collectis quot ex amicis suis potuit, ivit Januam in succursum Domini Roberti, ubi cum eo intelligentiam habuit, comminando imponere castra ad Burgum Vallis Tari.

Illustris Dominus Hercules Estensis Dux Ferrariæ de dicto mense Septembris anni 1478. creatus fuit in Civitate Ferrariæ ab Oratoribus totius Ligæ Mediolani, Venetorum, & Florentinorum Capitaneus Generalis ipsius Ligæ

Ligæ pro annis duobus cum provisione Ducatorum sexaginta millium auri singulo anno; baculumque dicti Capitaneatus cum vexillo suscepit, ivitque Florentiam in exercitu Florentinorum contra gentes Pontificis, & Regis Ferdinandi, quæ jam castrametabantur Castellinæ in agro Florentino existente ad confinia versus Senas, non obstante quod ipse Dux Hercules foret gener dicti Regis, secumque duxit mille equos, & pedites multos.

Bannitis de tribus Squadris quotidie aliquid molientibus contra Gubernatorem Parmæ, Domini Duces Mediolani deliberaverunt eis facere gratiam tam vitæ, quam confiscationis bonorum, ad hunc finem quod non possent se unire pro aliquo deliberando, aut ordinando, maxime eis residentibus in Terra Corrigiæ. Et hoc pacto ipsis gratiam fecerunt, scilicet quod venirent in dominio Ducali habitatum, excepto quod in Parma, nec in Parmensi possent accedere, & unus ab alio staret separatus in Civitatibus, & Terris pro confinio unicuique eorum assignandis, à quibus non possent discedere sine licentia Principum. Et quod bona eorum congauderent. Quam quidem gratiam hoc modo acceptare noluerunt, & ut antea exules manserunt, & jam literæ superinde ordinatæ fuerant de mense Septembris dicti anni 1478.

Timentes Domini Duces Mediolani, ne Dominus Robertus ex Sancto Severino, qui erat Januæ, veniret in partibus Terdonæ, deputaverunt Comitem Marsilium Torellum in Gubernatorem partium Terdonensium, Alexandrinarum, & totius illius Regionis versus Januam, cum amplissima potestate, & satis notabili comitiva peditum, cum quibus optime se gessit in illis partibus pro Statu Mediolani. Et hoc fuit de mense Septembris dicti anni 1478.

Minantibus Nobilibus de Flisco velle ponere castra Pontremuli, & Burgi Vallis Tari, quæ ad se spectare dicebant, de dicto mense Septembris electus fuit pro Gubernatore Pontremuli, & totius Lunesanæ pro Statu Mediolani Magnificus Miles, & Comes Dominus Guido Rubeus, qui cum amplissima commissione, & potestate, ac cum multis peditibus suis accessit Pontremulum, & optimam curam habuit dictarum partium, in quibus multum notabiliter, & cum benevolentia Nobilium, & aliorum de ipsis Contratis se gessit, cepitque una nocte quendam de Nola ferocissimum armigerum dicti Domini Roberti cum uno curserio pretii ducatorum ducentorum, & cum multis aureis, cepissetque Dominum Georgium filium dicti Domini Roberti allogiatum in Castro Petræ Sanctæ una nocte, nisi proditus fuisset à quibusdam rusticis illius regionis, qui notitiam fecerunt ipsi Domino Georgio.

Eodem anno 1478. de mense Octobris Dominus Baptistinus de Campofregosio Novarum Dominus, cujus pater fuerat Dux Januæ, nomine Dominus Perinus, tamquam amicus Status Mediolani, intravit una nocte in fortilicio Luculli desuper Castellettum Januæ cum ducentis peditibus bene armatis, ipsumque locum tam gentibus, quam victualiis munivit nomine dicti Status, & ibi stans multas quotidie faciebat praticas cum amicis suis, perquirens unire, & ad amorem Status Mediolani trahere illos de parte Oria, de parte Fregosia, de parte Grimaldorum, de parte Fli-

A scorum, & de parte Guercorum, ut auxilio eorum expelleret de Urbe Dominum Robertum, Dominum Prosperum, Dominum Julium, & alios Ferdinandiscos. Et dum hæc tractarentur, dictus Dominus Robertus appendi fecit nonnullos Cives notabiles de parte Oria, propter quod orta fuit in populo maxima divisio, deliberatumque fuit per dictas partes adhæreri dicto Domino Baptistino. Unaque die in ejus auxilio ad arma currentes, male tractarunt illos Domini Roberti. Dominus vero Objectus stabat de medio, & potius favebat Aragonensibus, & Domino Roberto, & Prospero, quam Domino Baptistino.

B De mense prædicto Octobris anni 1478. ex revelatione Facendæ filii naturalis dicti Domini Roberti, per literas Ducales Dominus Gubernator Parmæ capi & detineri fecit infrascriptos Cives Parmæ de tribus Squadris, quos valde curlari fecit, imputatos tractatum & colloquium habuisse de capiendo unam Portam Civitatis, videlicet de Bononia, & per illam introducendi Bannitos, & Civitatem ad arma commovendi. Qui sunt, hi videlicet, Hector de Grandis gener Conestabilis dictæ Portæ, Matthæus Pitocus mulinarius, Augustinus de Ferrariis, omnes tres de Squadra Sanctivitalis, Johannes Jacobus de Arzono, Dionysius de Gonzate, Petrus de Pegorariis fornarius; ipsi tres de Squadra Pallavicina.

C Marcus de Pezallis, quidam famulus Domini Johannis Francisci Cantelli, & quidam Mariscalcus de Columnio, ipsi tres de Squadra Corrigiensi. Pro quorum defensione tres Squadræ miserunt Mediolanum quatuor Oratores, qui ob imminentes guerras motas, cum nunc non videretur congruum tempus justitiæ, obtinuerunt gratiam ipsorum omnium, salvo quod Hectoris, qui ut caput hujus proditionis pœnas luit pro omnibus, ut infra dicetur.

Hoc enim mense Octobris transiverunt per Civitatem Parmæ equites quingenti, & trecenti pedites Domini Marchionis Mantuæ bene

D armati, quorum ductor, & caput erat Dominus Franciscus Siccus, iveruntque ad Terram Burgi Vallis Tari pro guardia ejusdem nomine Status Mediolani, fueruntque de ipsa Terra ex suspectis levati viginti quatuor ex principalioribus, & relegati in aliis Terris Ducatus Mediolani, quoniam multum amicabantur illis de Flisco, qui obtento Varisio minabantur ponere castra dicto Burgo.

Viguit hoc tempore in Castris Regis Ferdinandi, & Florentinorum maxima pestis, quæ primo incœpit in castris dicti Regis, & mortuæ sunt in utroque exercitu innumerabiles gentes, in quo exercitu Florentinorum iverunt quammulti pedites de Pedemonte, &

E de Svizaris, viguitque pestis Bononiæ, Romæ, Venetiis, Mantuæ, Mutinæ, Brixiæ, Pergami, & in Romandiola.

Quoniam Dux Hercules Estensis Capitaneus generalis dictæ Ligæ suscepit baculum dicti Capitaneatus, ac in Castris Florentinis animose intravit, Rex Ferdinandus Socer ejus id ægre ferens, expulit de Civitate Neapolis Dominum Albertum Estensem fratrem suum, ibidem relegatum, credens ipsum iturum Ferrariam, ut Populum faceret insurgere sibi amicissimum contra dictum Ducem, eumque recedere cogeret à tali impresa, & dignitate Capitaneatus. Sed spes sua eum fefellit. Nam hic

hic recto tramite accessit ad dictum Herculem in castris Florentinis, qui ab eo benigne visus fuit, & contentus remansit relegari Florentiæ, quod actum est.

Hi duo exercitus permaximi fuerunt; sed exercitus Regis simul cum exercitu Papæ fuit major in numero equorum, minor vero peditum. In castris dicti Regis affuerunt Squadræ equorum belligeratorum numero centum novem, conficientes equos numero octo mille, & peditum numerus quatuor millium. In castris Florentinis fuerunt squadræ equorum belligeratorum nonaginta quatuor, conficientes numerum equorum septem millium; peditum vero numerus sex millium. In quibus castris dicti Regis hi fuerunt præsidentes, ductores, & Squadrerii: videlicet, Dux Calabriæ, primogenitus Regis crudelissimus: Donus Federicus frater ejus: Dux Urbini, Generalis Capitaneus: Dominus Robertus de Arimino: Dominus Constantius Sfortia de Pisauro: Dominus Ursius de Ursinis miles Ursinus: Dominus Jordanus Ursinus: Dominus Matthæus de Capua: Dominus Camerini: Dominus Bernardinus Comes de Montono: Franciscus Torellus, & nonnulli alii. In castris vero Florentinis hi fuerunt, videlicet: Dominus Hercules Dux Ferrariæ generalis Capitaneus: Dominus Sigismundus Estensis: Dominus Marcus de Piis: Dominus Talianus de Piis: Dominus Johannes Jacobus de Trivultio: Dominus Albertus Vicecomes: Dominus Gallaottus de la Mirandula: Christophorus, & Ruffinus de Smeraldis de Parma: Johannes de la Giarolla: Comes Ugo ex Sancto Severino: Comes Guido Torellus: Dominus Laurentius de Quarteriis: Johannes Quilicus de Sancto Vitali: Comes Petrus de Gambara: Franciscus de Cillano: Dominus Johannes Baptista de Montono: Gibertus de Corrigia: Dominus Gallaotus de Faventia: Marchio Montis Florentinus: Comes de Pitiano: Jacobus de la Motella: Jacobus de la Saxeta: Comes Rizardus Brocardus: Bernardinus de Civitate Castelli: Domini Rodulphus, & Franciscus de Gonzaga: Duo filii Domini Roberti de Sancto Severino, ac etiam multi alii. Exercitus Florentinorum stetit super Monte Imperiali, spatio mensium trium, cum maximo sinistro, & in uno mense mortui sunt forte in eo duo mille personæ ex peste, & contagione. Multo plures mortui sunt in castris dicti Regis. Nam nullus erat cumulus letaminis, in quo non foret cadaver aliquod sive hominis, sive equi sepultum. Maximus inibi erat pro dicta causa fœtor, etiam propter stercora tanti exercitus. Et pro certo tempore utraque pars ibat longe ab exercitu per milliaria viginti, in quo itinere consumebatur una dies, & in reditu una altera, & continue cum maxima scorta pro stramo habendo pro equis. Ultimo ipsi duo exercitus numquam fuerunt ad manus, sed vix inter eos capiebantur aliquando nonnulli equi hinc inde, cum irent ad flumen pro equis potandis. Capta sunt infrascripta Castra Florentinorum per gentes dicti Regis, videlicet: *Rinzo*: *La Castellina*: *Rada*: *Cagnano*: *Briona*: *Monte Sansavino*: *Castellazzo*: Quæ omnia igne concremaverunt, ac saccomanaverunt, funditusque everterunt, salvo quod Castellinam, & Sansavinum.

Supervenientibus post hæc de mense Decembri nivibus, glacie, & frigore in agro Florentino, ubi erant dicti ambo exercitus, Gentes

A tam equestres, quam pedestres utriusque partis iverunt ad alloggiamenta, scilicet gentes Regis, & Papæ in territorio Senensi, & aliis Terris Ecclesiæ, munito optime dicto Castro Sansavini, & Castellina. Gentes vero Florentinorum iverunt in agro Pisano, ibi requiescituræ hac hyeme, & refecturæ equos macilentos, & infirmos. Dux vero Ferrariæ reversus est Ferrariam.

In principio mensis Novembris dicti anni 1478. cum Rocha oppidi Spediæ, quæ est in litore maris Januensis in Lunesana teneretur pro Statu Mediolani, quia homines Terræ expulerant Commissarium dicti Status, una die cum unus ex famulis Castellani dictæ arcis

B exivisset arcem, ut emeret carnes recentes à beccario, uti solitus erat, carnes ipsæ à beccario venenatæ fuerunt dormia, quibus coctis, & comestis per dictum Castellanum, & consocios, omnes dormentati sunt. Ascalata fuit, & derobata Arx ipsa, nemine ex Deputatis ad ipsam custodiam sentiente, vel vidente, quam Arcem homines de la Spedia muniverunt nomine Januensium.

Cimbri, sive Svizari, qui alias & anno proxime curso, recepta à Statu Mediolani certa quantitate aureorum, promiserant, & juraverant amplius non insurgere contra Dominos Duces Mediolani, de dicto mense Novembris absoluti, & habilitati à dicto juramento per

C Summum Pontificem, instigatione Regis Ferdinandi, studentis & invigilantis toto posse suo subvertere Statum Mediolani, iterum arma ceperunt, & in maximo numero insurrexerunt contra Bellinzonam, maximam prædam ibidem, & mortalitatem faciendo. Ad quos sedandos, & propulsandos Domini Duces Mediolani miserunt multas gentes undique ex Dominio Ducali recollectas, quibus præfectus fuit Comes Marsilius Torellus, & cum eo aderant Ambrosius de Luzagnano, Zampetrus Brigamini, Dominus Petrus Franciscus Vicecomes; Quod sentientes hi perfidissimi Teutonici, sive Svizari, retrogressi sunt in confinibus Territorii eorum.

D Die vigesimo quinto Novembris dicti anni 1478. quo erat festum Sanctæ Catharinæ, omnes amici, benivoli, & sequaces Domini Baptistini de Camposfregosio, qui erant in fortilitio Luculli, de quo supra dictum est, nolentes arma capere, nisi ipse Dominus Baptistinus haberet Castellettum Januæ in dominio suo, videntes ipsum esse in ipso Castelletto cum voluntate Dominorum Ducum Mediolani, dato signo cum bombarda omnes ad arma cucurrerunt, & ipsum Dominum Baptistinum duxerunt in Palatio solito Ducis Januæ, ipsumque elegerunt, ac constituerunt in Ducem. Deinde totam Civitatem discurrentes, ipsam Plateam, portasque Civitatis nomine dicti novi Ducis muniverunt, licentiaveruntque Dominum Prosperum, & alios Ferdinandi Regis.

E Qui Dominus Prosper hoc sentiens, cum ea omni, qua potuit, artellaria aufugit ad galêas, in una quarum dum vellet intrare, assis pontis protendens à ripa maris ad galêam decidit in mari, & vix vitam evasit, quin in aqua mergeretur. Dominus vero Robertus cum salvo conductu Domini Objecti intravit in Palatio Carignani extra & prope Civitatem, qui locus est Abbatia dicti Objecti, ipseque Dominus Baptistinus munivit Castellettum cum licentia & beneplacito Dominorum Ducum Mediolani, & cum certis pactis, & capi-

pitulis ad invicem initis. Facta sunt fallodia, & sonitus campanarum à festo in Janua, ob novum Ducem creatum, ut supra. Officiales vero, ac Dominus Christophorus Cumarum, nec non Nicolaus Albanesius cum sexcentis provisionatis, qui erant in Castelletto pro Dominis Ducibus Mediolani recesserunt, & venerunt in Civitate Mediolani; dictusque Dominus Objectus, qui ad hoc habuit intelligentiam cum præfato Domino Baptistino, fulcivit, & in sua potestate retinuit Lucullum. Ad quod sic fiendum inducta est Domina Ducissa Mediolani, cum aliter non posset retinere Castellettum jam victualiis exhaustum, nec ei succurrere poterat.

Anno prædicto 1478. die primo Decembris in hora tertiarum Magnificus Dominus Jacobus Bonarellus Ducalis Gubernator Parmæ, facto debito processu, in publico, & populo spectante, appendi fecit per gulam ad colonellos Palatii Communis Hectorem de Grandis detentum, ut supra narratum est, ob tradimentum tractatum cum Bannitis. Hic enim confessus est, se locutum fuisse cum aliquibus ex dictis Bannitis tam in Villa Lentesoni ultra Hentiam, quam in Civitate Mutinæ, de dando eisdem Bannitis Portam Civitatis Parmæ, nuncupatam de Bononia, in nocte Sancti Francisci quarto Octobris proxime cursi, hoc modo. Nam ipse Hector habebat in uxorem unam neptem uxoris Conestabilis dictæ Portæ, qui erat de Orta Civitate Marchiæ, & ab eo multum diligebatur, & de eo confidebat. Cum dormiret, volebat cum tenaliis aperire pontem extrinsecum dictæ Portæ, & per eum introducere dictos Bannitos, qui intrantes Civitatem, adjuti à quibusdam Civibus, maxime ab olim detentis, & liberatis, de quibus supra dictum est, debebant per Civitatem discurrere, clamare *Ruberto, Ruberto*; & cum eis esse debebat Facenda filius naturalis Domini Roberti, irritare tres Squadras ad arma, Palatium Gubernatoris invadere, ipsum occidere, Civitatem occupare, & Rubeos maletractare. In cujus rei præmium Dominus Borsius de Corrigia eidem donare debebat mille ducatos auri, & unam pulchram possessionem in Territorio Corrigiæ. Sed quia antea fuerant detenti nonnulli suspecti hujus proditionis, maxime dictus Pitocus Mulinarius, hic Hector aufugerat, ob quam fugam reversus postea non ita practicabat ad dictam Portam, prout antea. Et sic non potuit tractatum complere. In cujus, & aliorum consociorum suorum captione multi alii aufugerunt, qui habiti sunt suspecti rei hujus, & inter alios Johannes Antonius Bernerius, qui numquam sunt in Urbem reversi, donec aliis detentis facta fuit gratia.

Cum Comes Marsilius Torellus cum gentibus Status Mediolani hoc mense Decembris missus fuisset ad Terram Bellinzonæ pro expellendis Svizaris, ipsi Svizari reversi sunt in partibus suis, quos cum insequeretur, captis multis bestiaminibus per nostros illarum partium, insurrexerunt nonnulli rustici Svizari, qui nostros & prædam insequentes, nedum prædam, & bestiamina recuperaverunt, verum etiam quammultos pedites Ducales occiderunt, & alios in fugam dederunt, victores remanentes. Et mirum fuit, quod nullus ex nostris ausus est se volvere, sed in fugam dati reversi sunt Mediolanum.

Eodemque mense Decembris, dum Gentes Ducales vacarent circa Bellinzonam, Domi-

A nus Robertus ex Sancto Severino, qui erat prope Januam in Carignano, venit una cum Domino Objecto ad Terram de Chiavaro prope litus maris Januensis versus Lunesanam, cum paucis tamen gentibus, ut ibi pro hac hyeme quiesceret, multa tamen comminans, & maxime de ponendo castra Pontremuli, pro cujus defensione Domini Duces Mediolani illuc miserunt multos pedites, multasque munitiones, regimen cujus loci & partium illarum commissum erat Magnifico Domino Guidoni Rubeo, tamquam hujus Status fidissimo.

Die 28. Decembris anni prædicti transiverunt per Civitatem Parmæ trecentum pedites bene armati ex gentibus Domini Ducis Ferrariæ, qui transiverunt Alpes Berceti, & iverunt Pontremulum, ob guerram minatam Do-
B mini Roberti, & qui dicebatur jam habere in exercitu suo quinque mille pedites.

Qua etiam die apparuit in Civitate Parmæ quoddam designum missum à partibus Græciæ, scilicet Constantinopolis, pictum, unius Cometæ, quæ dicebatur apparuisse illis in partibus, & erat multum terribilis in aspectu, & judicatione, habens ad principium tres Lunas, una ad parum, sive prope alteram. Quæ de medio erat, habebat crines pallidos, & erat ambabus aliis duabus major. Aliæ vero duæ erant rubicundæ. Longitudo ejus erat in modum unius corni partim albi, & partim
C rubei, cum tribus lineis successivis corniculatis in medio, una post aliam per modicum intervallum, tenentibus album, & rubeum. Et prima erat major, aliæ duæ semper minores, & post eas quasi in calce aderat una falx sanguinolenta. De quo monstro omnes admirabantur, eratque rumor, hoc significare pestem, & mortalitatem hominum.

Tres Squadræ Parmæ simul unitæ, prout sæpius narratum est, cupientes confinatos, & bannitos de ipsis Squadris in patriam redire, nec aliam habiliorem viam videntes, quam quod prius restum taxationis pro rebus Rubeis saccomanatis persolveretur, sub ficto pacis colore, licet tot jam factæ fuissent, fautæ ab Episcopo, jamque in Parma singulo die
D prædicante venerabili, ac famosissimo Prædicatore Fratre Antonio de Vercellis Ordinis Observantiæ Sancti Francisci in Ecclesia Sancti Francisci, ordinaverunt continue prædicari de pace, tranquillitate, & concordia omnium Squadrarum Civitatis Parmæ, & superinde factis multis Prædicationibus totum Populum ad hoc hortantibus, in quibus etiam declarabatur ex sacris Scripturis bona saccomanata restitui debere, & quemcumque conscium, participem, & auxiliatorem ipsius saccomani teneri in consolidum; convocatisque Antianis, & Credentiariis, ordinatum fuit eligi duos probos Viros pro singula Squadra, qui hanc rem ventilarent, maturarent, con-
E sultarentque. Et fuerunt electi pro Squadra Rubea Dominus Johannes Andreas de Zandemariis Juris utriusque Doctor: Dominus Bartholomæus de Anselmis Physicus. Pro Squadra Ducali, sive Corrigiensi, Genesius de Nazariis, & Petrus Paulus Fulchinus. Pro Squadra Sancti Vitalis Dominus Bartholomæus de Gabriellis, & Dominus Ludovicus de Tajaferris, Doctores. Pro Squadra Pallavicina Andreas de Arzono, & Ludovicus Baldechinus. Hi multis vicibus fuerunt in colloquio ad invicem. Cum à Rubeis peteretur primo, & ante omnia satisfactio saccomani, alii re-

cusabant, hoc in medio deducentes, quod erant contenti dictum restum persolvi, sed volebant Civibus taxatis in sententia Domini Brandæ de Castiliono, qui jam solverant unam partem, scilicet libras decemseptem mille Imperialium, illis etiam eas restitui una cum expensis hoc modo, videlicet quod Illustrissimi Domini nostri mutuarent Communitati Parmæ libras quadraginta mille Imperialium, & cautionem sumerent à Communitate pro annis decem, in quibus fieret eis Dominis restitutio super dictis additionibus Communitatis Cameræ obligandis, & ex quibus posset utrique parti satisfieri, volebantque scribi per totam Communitatem, quod relegati & exules facta pace reverterentur: pro qua pace observanda volebant obligari nonnullos Cives de Squadris eorum ad certam pœnam. Quibus pro parte Rubeorum fuit responsum, quod quo ad bannitos, & confinatos non spectabat ipsis Rubeis se intromittere, cum esset negotium Status Ducalis. Quantum ad denarios mutuo à Camera petendos, hoc etiam durum, & difficile erat, cum Domini Duces essent undique guerris circumdati, & expensis frustrati, ac etiam quod ipsi Domini Duces nollent expectare per decennium, quodque etiam non erat opus alia pace, cum jam tot factæ fuerint, quæ per ipsas tres Squadras minime fuerant observatæ. Et si pure vellent aliam pacem fieri, hoc summe eis placebat, dummodo accederet consensus Principum nostrorum, fieretque animo volente & sincero; sed duo potissimum requirebantur pro parte Rubea, quod statim fieret integra saccomani restitutio, quodque pro pace perpetuo observanda ipsæ tres Squadræ fidejuberent in Mediolano de quadraginta millibus aureis non offendendi Squadram Rubeam, nec offendi faciendi. Super quibus factæ sunt multæ collocutiones, practicæ, & consultationes per ipsas tres Squadras. Attamen nullus est adhibitus finis, etiam se interponentibus Episcopo, & Gubernatore. Cumque viderentur verba ipsa trium Squadrarum ad Ephesios & Collossenses sine ullo fundamento, superinde positum fuit silentium, nec ulterius super hac materia progressum est.

Die trigesimo Decembris dicti anni 1478. transiverunt per Civitatem Parmæ quingenti pedites Venetorum missi in subsidium Status Mediolani, qui iverunt Pontremulum bene armati propter comminatam guerram Domini Roberti de Sancto Severino.

Hyems anni hujus 1478. usque ad Calendas Januarii alterius sequentis anni fuit sine glacie, & sine nive. Multæ tamen ultra solitum factæ sunt pluviæ.

Anno 1479.

Facta fuit in Civitate Parmæ de mandato Illustrissimorum Dominorum nostrorum die primo Januarii 1479. publica Crida, quod quilibet posset conducere victualia quæcumque in partibus Pontremulensibus sine solutione alicujus tractæ, ut gentes, quæ illuc ibant pro Statu Mediolani, & pro guerra mota per Dominum Robertum ex Sancto Severino, vivere possent. Nam etiam illi Marchiones Lunesanæ deviabant à fide dicti Status, intelligentiam habentes cum dicto Domino Roberto, & Domino Objecto de Flisco, & propterea huc concurrebant multæ gentes ad defensionem.

Eadem hac die prima Januarii 1479. spectabilis Miles, & Doctor Dominus Johannes Calzavacca Parmensis, qui iverat anno proxime curso pro Potestate, & Commissario Januæ, & ob novitates ibi ortas se reduxerat in Castelletto, nec potuerat officium finire, deputatus pro satisfactione sua intravit pro Commissario, & Potestate Civitatis Papiæ pro anno uno, & honorifice.

Qua quidem etiam die intravit pro Potestate Parmæ spectabilis Miles & Doctor Dominus Johannes Augustinus de Hisimbardis de Papia cum maximo honore, & pro uno anno. Et recessit ab ipso officio Albertus Comes de Bononia, & ivit pro Potestate ad Burgum Vallis Tari.

In principio dicti mensis Januarii anni 1479. se reperierunt in Civitate Mediolani octo Oratores Regis Franciæ notabiles viri cum equis ducentis, quorum duo illic remanserunt, alii sex transiverunt per Papiam, duo ex quibus remanebant Florentiæ, duo ibant, & permanebant Romæ, alii vero duo Neapoli, & hoc ut tractarent pacem cum Summo Pontifice, & Rege Ferdinando, & inter Florentinos.

Eodem anno 1479. die septimo Januarii factum fuit Consilium generale Parmæ de centum personis, scilicet de vigintiquinque pro singula Squadra, duraturum uno anno, nam prius durabat sexdecim mensibus, & fiebant in eo Consiliarii ad beneplacitum Antianorum ultimæ mutæ. Nunc vero fit singulo anno Mediolani, & mittitur Parmam. Et hoc pro sedandis multis differentiis, & rixis, quæ oriebantur inter quamlibet Squadram. Et duravit multis annis hæc corruptela, quod multi singulo anno efficiebantur de Consilio. Et ad faciendum hoc novum Consilium se interposuerunt Dominus Episcopus Parmæ, Dominus Johannes Comes, & Gubernator.

Eodem anno 1479. die 14. Januarii Dominus Robertus de Sancto Severino, qui erat in partibus Lunesanæ citra flumen Macræ cum multis peditibus, volens guerram movere contra Florentinos in partibus Sarzanæ ad petitionem Domini Ludovici de Campofregosio, qui Sarzanam vendiderat Florentinis, & eam gratis redimere volebat, facto transitu dicti fluminis cum uno ponte bagarum inflatarum, super quibus transibant pedites, fecit unam curreriam ex improviso ad dictam Terram Sarzanæ, munitam multis peditibus, & equis, qui exiverant Terram, & commisso prœlio ad invicem, multi tam equestres, quam pedestres dicti Domini Roberti occisi & vulnerati sunt, ac dati in fugam, & pejus habuerunt. Captus fuit in hoc prœlio nobilis Miles armorum ductor pro Florentinis Dominus Antonius Caldorius, & ductus in terra Spediæ, qui bene visus fuit, ac condonatus à Domino Roberto, liberatus, & relaxatus rediit Sarzanam. Et qui Dominus Robertus nihil pro hac vice lucratus fuit, sed amisit aliquos bonos armigeros, & pedites in pugna obtruncatos.

Hoc eodem anno & mense Januarii Magnificus Eques Dominus Johannes Bentivolus Bononiensis, & primus Civis Bononiæ, & amicus, & attinens Dominorum Ducum Mediolani, proposuit, ac petiit in Senatu Dominorum Bononiensium nomine Status Mediolani, qualiter ipsi Domini Duces requirebant alloggiamenta in Bononiensi pro equis duobus millibus, & salmas duas mille frumenti. Quod præsentiens Locumtenens Legati similem requisitionem fecit pro Summo Pontifice, sed abanditus fuit, eique responsum datum fuit, quod

quod nisi foret ob reverentiam Summi Pontificis, ipsum dejicerent à Palatio, obtentaque fuit gratiose petitio dicti Domini Johannis Bentivoli pro Statu Mediolani.

De mense prædicto Januarii dicti anni 1479., & in principio mensis captus & detentus fuit in Civitate Florentiæ Dominus Talianus de Piis de Carpo, qui erat Squadrerius Florentinorum, ex eo quod intelligentiam habebat cum Duce Calabriæ prodendi, & occidendi Laurentium de Medicis, & revelatus, accusatusque, fuit decapitatus Florentiæ.

Eodem anno 1479. die vigesimo Januarii. Vertente jam diu maxima controversia inter Comitem Bartholomæum Scottum nobilem Placentinum, ac Comitem Jacobum, & fratres de Scottis nepotes suos, pro Castro Viguleni Placentinæ Diœcesis, quod per ipsum Comitem Bartholomæum tenebatur emtum à Duce quondam Galeaz, & per ipsum acceptum dictis Comiti Jacobo, ac Fratribus, ob nonnulla eorum demerita: scalata, & derobata fuit Arx dicti Castri nomine Nepotum præfati Comitis Bartholomæi per nonnullos bannitos Placentinos, qui clamabant continuè *Ruberto, Ruberto*. Ad cujus Castri obsidionem Illustrissimi Duces Mediolani miserunt aliquas gentes equestres, & pedestres, quæ infra tres dies Castrum ipsum obtinuerunt, muniveruntque nomine Status Ducalis, & dictos bannitos numero triginta expulerunt.

Quoniam Domina Violanta uxor Antonii Tajaferri relegati in Mediolano in fine mortis jacebat, ipse Antonius obtentâ licentiâ per quindecim dies venit ex Mediolano Parmam suprascripto die vigesimo Januarii, die vero vigesimo secundo dicti mensis hæc exspiravit; altera vero die post dictum obitum secunda, Dominus Ludovicus de Antinis gener dictorum Antonii, & defunctæ, cum licentia ex Mediolano, ubi relegatus erat, Parmam venit ob dictam causam, qui ambo tamquam duo capita trium Squadrarum, continue & cum frequentia visitati sunt ab illis tribus Squadris, ac si fuissent Domini, & quidquid potuerunt, operati sunt, ne amplius reverterentur Mediolanum, ad quod tamen iverunt, reversique sunt die nona Februarii secuti.

Eodem anno 1479. die 27. mensis Januarii fama vulgarissima venit in Civitate Parmæ, quod Dux Barri, Dominus Ascanius Protonotarius, & Dominus Ludovicus fratres quondam Ducis Galeaz, qui confinati fuerant, pro ut sæpius narratum est, ruperant ipsos eis datos confines, & ab eis sine licentia Dominorum Ducum Mediolani discesserant, venerantque in partibus Lunesanæ, ubi aderat Dominus Robertus de Sancto Severino, cum quo se unierunt pro guerra facienda dictis Dominis Ducibus Mediolani, & hoc ad persuasionem Regis Ferdinandi, ac dicti Domini Roberti, veneruntque in Terra Corrigiæ nonnulli armigeri dicti Domini Roberti cum aliquibus bannitis pro conducendis, & assoldandis gentibus ad eorum petitionem & stipendium.

Hoc etiam mense Januarii firmata fuit, ac publicata in Civitate Januæ liga, & confœderatio inter Summum Pontificem, Regem Ferdinandum, ac Dominum Baptistinum novum Ducem Januæ cum reservatione, & sine præjudicio Capitulorum initorum per ipsum Dominum Baptistinum cum Statu Mediolani, A & factæ sunt solemnitates festivæ ob hoc in Janua, & Riparia sua.

Circa medium dicti mensis Januarii omnes gentes armigeræ Status Mediolani, quæ erant in agro Pisano ad alloggiamenta, reversæ sunt in Lombardia male ordinatæ cum equis macilentissimis, claudicantibus, & vix cruribus hærentibus. Gentes vero armigeræ Marchionis Mantuæ, quæ erant ad custodiam Burgi Vallis Taronis hoc tempore, dimissis illic peditibus, reversæ sunt ad sua vetera alloggiamenta in agro Mantuano satis bene & optime stantes.

Eodem anno 1479. die tertio Februarii transivit per Parmam Dominus Johannes Angelus de Florentia Mediolanensis de Consilio B Secreto, qui vadit Romam pro Ducali Oratore, & dixit, quod Mutinæ debent ipse Orator Venetus, & Ducis Ferrariæ se unire, & ire insimul Bononiam, & exinde Florentiam cum Oratore Bononiensi, & ex Florentia Romam cum Oratore Florentino pro concludenda, sive vastanda pace tractata inter eos & cum Rege Ferdinando.

Tertio die Januarii dicti anni 1479. Magnificus Dominus Gubernator Parmæ fecit in prima guardia noctis sequentis reserari & clavari Portas ferratas cum ostiis noviter factas in murata Plateæ Communis Parmæ, de quo insolito tres Squadræ admiratæ sunt, deputa- C tique sunt provisionati ad custodiam singulæ portæ.

Quarta die Januarii dicti anni in executione literarum Ducalium mandatum fuit omnibus Armigeris de Familia Ducali in Parmensi alloggiatis, & similiter in toto dominio Ducali, quod se reperiant cum eorum equis & armis in loco Abbatiæ Claraevallis Placentinæ Diœcesis, illic pecunias recepturi, & ituri què eis mandabitur per Comitem Borellam, & Michaëlem Battaliæ Commissarios super Ducali Familia.

Eodem anno 1479. die octava Februarii, quoniam Fratres quondam Domini Ducis Galeaz superius expressi ruperant confines, & se D adhæserant in partibus Lunesanæ Domino Roberto ex Sancto Severino, guerram minantes Statui Mediolani, tres Squadræ Parmenses unitæ insimul multum sunt visæ lætari, & vociferare hunc Statum periclitaturum, multa comminantes. Ideo facta fuit, & convocata coram Domino Gubernatore una Credentia duodecim Civium ex optimatis cujuslibet Squadræ ultra Antianos, quibus lectæ sunt Ducales literæ continentes, qualiter Illustrissimi Domini nostri præsenserant hos Cives timere ob dictas confinium fractiones, & uniones factas per antedictos ejus cognatos, & ideo hortabantur omnes Cives ad tranquille vivendum, beneque sperandum, quod hic Sta- E tus foret victor, commemorantes habere in auxilium Venetos, Ducem Ferrariæ de proximo cum toto posse suo equitaturum, Marchionem Montisferrati noviter ad nostra stipendia conductum, Marchionem Mantuæ, Ducem Aureliæ, Regemque Francorum, & nullo pacto velle Florentinos derelinquere, & his omnibus minis & præparamentis adversariorum præparasse optimum & grande obstaculum.

Eodem anno 1479. nono Februarii in mane transivit per Parmam Dominus Albertus Estensis frater dicti Ducis Herculis Ferrariensis pergens ad Terram Castrinovi Terdonensis, ibi-

que

que mansurus in confinio, & quam Terram dictus Dux sibi condonavit. Hic enim in morte Ducis Borsii Estensis germani sui se reperiens in Castro veteri Ferrariæ, illud consignavit in manibus & potestate dicti Domini Herculis, cui in dominio contradicebatur per Dominum Nicolaum Estensem nepotem suum, in dicto Ducatu merito & jure succedere debentem. Quo Castro habito, medio dicti Domini Alberti, ipse Dominus Hercules Principatum obtinuit. Postmodum cum idem Nicolaus intrasset Ferrariam, ut illa potiretur, captus, & decapitatus fuit cum suis quammultis sequacibus. Et quoniam idem Albertus à toto Populo Ferrariensi multo plus dicto Domino Duce diligebatur, non obstante quod idem Dux potitus fuisset dominio eo medio, quadam die captata occasione, licet levi, ipsum Dominum Albertum confinavit Neapoli, à quo propter susceptum Capitaneatus generalis baculum per ipsum Ducem contra Regem Ferdinandum socerum suum, ab ipso Rege expulsus fuit, eo tamen fine quod guerram faceret dicto Duci, à quo Florentiæ benigne fuit receptus, pro ut supra narratum est, & ex gratia hæc confinia, & donationem Castrinovi suscepit.

Hoc etiam mense Februarii cum se reperirent in Curia Romana Oratores Regis Franciæ, Ducum Mediolani, Marchionis Mantuæ, Ducis Ferrariæ, Venetorum, Bononiensium, Florentinorum, ac Regis Ferdinandi, multa inter eos tractata sunt coram Pontifice pro pace & quiete Italiæ: & ut finis imponeretur, electi sunt novem Cardinales superinde, medio quorum speratur pax habere debere locum, quo etiam tempore tractata fuit pax à Svizaris, & Statu Mediolani.

Cum applicuissent in castris Domini Roberti de Sancto Severino in partibus Lunesanæ Dux Barri, & Dominus Ludovicus Sfortiæ Vicecomites, paucis tamen cum gentibus transgressis confinibus eorum, exhibuerunt in eorum castris unum vexillum pictum Vipera Vicecomitum cum breve dicente: *Mora te tasse de' Cavalli, e la leva del Sale*, credentes Populos Ducatus Mediolani sublevare, & eos insequi hac via; ac dicentes, se velle venire Mediolanum ad defensandum, & manutenendum Dominum Ducem eorum Nepotem parvum in Statu Mediolani, & multis vicibus ipse Dominus Robertus in factis armorum habuit agere cum gentibus Ducalibus prope Castrum Sancti Stephani, quod est in Lunesana, & custoditur pro Statu Ducali, semperque habuit pejus. Et loca omnia illarum partium, quæ pro ipso Statu tenentur, munita sunt fortiter pro eorum locorum & passuum defensione, & taliter quod per illas vias & aditus non potuerunt transire, ut veniant citra Alpes dicti Dominus Robertus, Dux Barri, & Dominus Ludovicus. Dictumque fuit, ipsum Ducem Barri vendidisse dictum Ducatum reditus annui decem mille aureorum Regi Ferdinando, & væ sibi. Idem Dominus Robertus hoc medio maximam practicam habuit cum Venetis, ut se cum eis conduceret pro Capitaneo contra Turcos, ad hoc consentientibus Ducibus Mediolani; quid autem sequetur, ignoratur.

Die decimo Februarii dicti anni 1479. captus fuit in territorio Burgi Sancti Donini, & carceratus in arce Florenzolæ per Comitem Borellam de mandato Ducali, Morellus de Belvedere Tertiorum, armiger valens & audax de Familia Ducali, ex eo quod se transtulerat ad Dominum Robertum, & cum eo certam fecerat practicam contra proclamationes Ducales, cujus Domini Roberti erat amicissimus. Et postea relaxatus fuit, propterea quod multa manifestavit utilia Statui Mediolani.

In mense Februarii dicti anni 1479. ductus fuit à partibus Indiæ majoris in Italia unus Elephas permaximus, primo Venetiis per viam maris, deinde in Civitate Ferrariæ, ad quem videndum multæ confluxerunt gentes, tam ob ejus magnitudinem, quam ob monstrum hactenus, & à tempore Romanorum, scilicet Scipionis, & Hannibalis, in partibus Italiæ citra numquam visum.

Repertæ sunt quammultæ literæ projectæ in diversis hospitiis Episcopatus Parmæ hujus tenoris, videlicet: *Sforcia Dux Barri, & Ludovicus Sforciæ Vicecomites* &c. *Deliberamo andare a Milano per intrare in casa nostra a defendere in lo Stato il Duca picinino, e preservarlo da quelli lo vogliono consumare, maxime da Cecho. Unde richiediamo ajuto, e favore da ciascuno, alli quali promettemo redurre le Tasse de' Cavalli, & il Sale ad uno quarto di quello pagano di presente*. Ex quibus literis credebant populos sublevare, quod efficere non potuerunt. Et factum fuit hoc mense Februarii publicum proclama in Pontremulo parte Magnifici Domini Guidonis Rubei, Ducalis partium illarum Commissarii generalis, quod nullus auderet sub pœna rebellionis nominare dictos Ducem Barri, Dominum Ludovicum, & Dominum Robertum, à quibus multi pedites aufugerunt, cum eis non solverent, & victualiis ab equis indigebant. Miserunt quoque literas Duci Januæ, quod eis præstaret auxilium contra Florentinos: quod facere noluit. Petierunt quoque ab eodem passum pro transeundo in Lombardiam, sibi aliter guerram minantes: hoc minus facere voluit. Ortaque est multa dissensio inter Dominum Objectum de Flisco, & Dominum Ludovicum Fregosium, ex qua speratur eos in fœderatione, & colligatione non duraturos. Nam Januenses sunt & volubiles, ac truffatores.

Ejusdem anni 1479. decimo septimo Februarii captus fuit in Furnovo per Potestatem illic quidam explorator Domini Roberti de Sancto Severino, qui fuerat in Parma, & revertebatur ad dictum Dominum Robertum, ductusque fuit per provisionatos usque prope Civitatem, ut examinaretur à Gubernatore; & cum fuit prope Portam Sancti Francisci, dixit se velle cacare, & intrans in quodam fossato, simulans cacare, aufugit per ipsum fossatum, qui erat profundus, & capi amplius non potuit, sicque hoc pacto vitam evasit, & furcas evitavit.

Hoc quidem mense Februarii Dominus Jacobus Bonarellus Gubernator Parmæ infirmatus est, & multum institit, ut ab hoc officio amoveretur, iturus ad patriam. Sed quia optime res Parmæ composuerat, & ab omnibus formidabatur, ne res in deterius procederent, cum omnia in motu persisterent, & hac futura æstate de guerris suspicabatur, Illustrissimi Domini nostri nullo pacto suæ requisitioni annuere voluerunt, quinimmo sibi condonavit brachia viginti panni aurati pro una veste, item ducatos quinquaginta auri pro suffultura.

Quo

Quo etiam tempore dum Magnificus Dominus Petrus Maria Rubeus mutasset Castellanum in arce sua Rochæleonis, una nocte tentatum fuit illam ascalari; sed Castellanus id præsentiens, prohibuit tantum facinus sortiri effectum; inculpatique sunt de hoc filii Domini Nicolai Pallavicini de Varrano.

Cum dubitarent Illustrissimi Domini nostri de Domino Federico Pallavicino Domino Ravarani, ipsum citarunt Mediolanum, qui nullo pacto voluit comparere. Hic enim locus alias rebellavit Duci Philippo Mariæ, cum illi de Flisco tenerent Pontremulum.

Ut autem Illustrissimi Domini nostri ob minatas guerras possent melius de pecuniis sibi valere, fecerunt omnia officia incantari, quæ gratis nunc dabantur, solita tamen vendi.

Quoniam Svizari multa minabantur adversus Statum Mediolani, licet antea se cum ipso Statu composuissent, & fidem, ac jusjurandum violassent, mediante Episcopo Coriæ duæ partes ex tribus totius eorum Ligæ se composuerunt cum Statu prædicto Mediolani, ex quo speratur reliquum quieturum, & ab offensionibus cessaturum; hacque de causa gentes armigeræ, quæ pro eorum obstaculo præparatæ erant ultra Padum, citra profectæ sunt juxta Srtatam Claudiam in partibus Terdonensibus, Placentinis, & Parmensibus. Venitque Dux Ferrariæ cum armigeris suis tam equestribus, quam pedestribus in Civitate Regii. Venit quoque Marchio Mantuanus cum stipendiariis suis Vitalianam Ripæ Padi, ut promtiores celerioresque forent, si Dominus Robertus, Dux Barri, & Dominus Ludovicus transitum jam comminatum facere vellent citra Alpes. Et multum hoc tempore mensis Februarii dubitabatur de Parma, scilicet de tribus Squadris, amicantibus dictis Dominis Roberto, ac consociis; in agmine quorum continue clamatur *Parma*, *Parma*. Ob quod carceratus fuit in Cittadella Parmæ quidam Cancellarius Domini Roberti nomine Tomasinus, qui acceperat in uxorem quamdam de Domo Rubeorum Sancti Vitalis Bagantiæ, & in fuga dicti Domini Roberti alias detentus fuit Mediolani, & relaxatus in Parma postea mansionem faciebat, repertusque fuit equitare noviter travestitus.

Vigesimo quarto Februarii dicti anni 1479. de mandato Ducali fuit per Commissarium Taxarum equorum præceptum omnibus Armigeris de Ducali familia in Parma & Parmensi alloggiatis, quod pro quanto cari pendunt gratiam Ducalem, debeant stare provisi equis & armis, equitaturi, pro ut requisiti fuerint ab Illustrissimo Duce Ferrariæ Capitaneo Ligæ in Regio nunc existenti.

Die 27. Februarii dicti anni 1479. scriptæ sunt literæ Ducales Commissariis Pontremuli, quarum copia transmissa fuit in Parma, denuntiantes pacem contractam fuisse, & firmatam inter Venetos, & Turchum in Constantinopoli. Et qualiter ipsi Veneti obtulerunt pro defensione Status Mediolani, & totius Ligæ, totum ejus posse per aquam & per terram: quod quidem cessit lætitiæ amicis dicti Status, tristitiæ vero inimicis.

Hac etiam die venerunt nova in Civitate Parmæ, qualiter Dominus Constantius Sforcia Pisauri Dominus, ac Dominus Robertus Malatesta Arimini Dominus, facti sunt ductores armorum Ligæ nostræ; nam prius erant pro Rege Ferdinando, & uterque eorum habebat equos quingentos.

A Suprascripta die 27. Februarii Dominus Robertus ex Sancto Severino, Dominus Ludovicus, & Dux Barri sæpe dicti cum personis forte quinque millibus, & potissime pedestribus, cum scalis, gattis, & multis aliis instrumentis ferreis ad dejiciendum, & fodiendum muros venerunt ad terram Ponzani Lunensis Diœcesis, ut illam in dominio potirentur. Missisque illico multis nunciis ad Marchionem Jacobum Ambrosium dictæ Terræ Dominum, & Ducalem Feudatarium, illi multa pollicentibus, & eo omnia præter fidem erga Statum Mediolani abnuente, pugnam & prœlium incœperunt maximo cum impetu ad mœnia Ponzani irruentes, quam ingredi circumquaque cum dictis scalis, & muro in locis sex jam perforato, tentaverunt. Cumque
B viriliter eis ab intra responderetur, ignominiose ac multo cum incommodo fugam dare coacti sunt, relictis ibidem scalis, machinis, & ferramentis prædictis; mortuusque tantum unus, ac sex homines, & duæ feminæ vulneratæ ex intrinsecis; ex vero inimicis inter vulneratos & occisos fuere circiter centum quinquaginta. Pugna autem fuit asperrima, duravitque per sex horas. Equi vero dictorum Dominorum Roberti, & consociorum illis in partibus male vivebant, nam sarmenta, & folias olivarum solum comedebant.

C Publicatique sunt hoc tempore in Civitate Mediolani, ac in Pontremulo Dux Barri, & Dominus Ludovicus prædicti pro rebellibus, & hostibus Status Mediolani; factumque fuit publicum edictum, quod quilibet de Ducali Dominio cum eis, & cum Domino Roberto commorans, deberet infra octo dies proximos reverti ad propria sub pœna rebellionis.

Hoc etiam tempore Dux Hercules Estensis generalis Capitaneus Ligæ nostræ, existens in Regio, describi fecit in terris suis, & territorio Regii, & Mutinæ quoscumque habiles ad portationem armorum, qui multi fuerunt, ex quibus quingentos ex melioribus elegit, ac eisdem stipendium congruum, & pro singulo eorum corazinam unam dedit restituen-
D dam, cum illa uti non foret necesse; mandans eosdem provisos stare, si, & quoties ab eodem requirerentur pro tuitione dicti Status, contra quem dubitabatur multos in fide deviare.

Prima die Martii dicti anni 1479. Magnificus Dominus Gubernator Parmæ in executione literarum Ducalium sub campana Communis in plateis cum quatuor tubis publicari fecit prænominatos Dominum Ludovicum, ac Ducem Barri in rebelles & publicos inimicos Dominorum Ducum Mediolani tam propter machinata per eos anno curso 1477. contra Statum Mediolani, quam ob confines fractos, & colligationem per eosdem factam cum Domino Roberto ex Sancto Severino. Manda-
E tumque fuit quibuscumque Ducalibus Feudatariis, armorum ductoribus, ac stipendiariis Ducalibus sub pœna rebellionis, quod non audeant cum eis practicare, aut illis auxilium, consilium, vel favorem præstare, quodque singuli de Dominio Ducali cum eis existentes sub antedicta pœna debeant infra quindecim dies proximos accedere ad Illustrissimos Dominos nostros, liberam gratiam ob præterita recepturi, ac in propriis laribus mansuri. Qui autem inobedientes fuerint, pœnas dictæ proclamationis & decretorum Ducalium incurrant, ac censeantur pro rebellibus & inimicis Ducalis Status. Super quibus omnibus data fuit

fuit ampla auctoritas Ducalibus Commissariis & Officialibus exequendi proclama prædictum.

Eodem hoc anno 1479. sexto Martii de mandato Ducali ob novitates alias factas per homines Scurani, qui soliti sunt subesse Nobilibus de Corrigia, & qui alias guerras & correrias fecerunt contra Civitatem Parmæ, licet locus ipse Scurani teneretur pro Statu Mediolani, dubitante de fide ipsorum Hominum, mandatum fuit Turrem Vallis Scurani fortissimam demoliri, & funditus eradicari; & sic eradicata fuit infra octo dies.

Gentes Domini Roberti, & Consociorum existentium in Lunesana, quæ simul unitæ erant ad numerum circiter quinque millium personarum, non habentes victualias, curreruat ad Castrum Bullani, credentes illud armata manu occupare, & depopulari, & in quo aderant ad custodiam pro Statu Ducali pedites treceuti; qui cum vidissent inimicos ad mœnia propinquos exiverunt, quammultos trucidarunt, vulneraverunt, & ceperunt, qui omnes fuere circa centum quadraginta. Unus valens Squadrerius Domini Roberti ab una spingarda perforatus vitam in instanti amisit. Dominus Objectus, qui in hoc prœlio & insultu venerat, vix evasit. Et hic fuit secundus Domini Roberti conflictus, multa deteriora expectantis, antequam partes Lunenses effugiat.

Die nono Martii 1479. unus Squadrerius armorum Cremonensis, qui alias fuerat de comitiva Domini Roberti, & quidam ejus consocius etiam Cremonensis, & ambo boni Cives, & Gibellini, & qui verba habuerant cum Potestate dictæ Civitatis, ipsumque in Palatio voluerant interficere ob detentionem cujusdam ragazii, in executione Ducalium literarum furcis appensi sunt prope Castrum dictæ Civitatis.

Dicta die Dominus Robertus cum Domino Ludovico, & Duce Barri, intraverunt mare ad Spediam, nec scitur quo iter tendant cum gentibus suis. Quo Domino Roberto recesso ex partibus Lunensibus, Dominus Guido de Rubeis, & Dominus Johannes Comes cum gentibus Ducalibus, quas habebant Pontremuli, iverunt ad Castrum Villæ Dominæ Theodorinæ, quod prius habitum fuerat per Dominum Robertum de plano, & cum beneplacito Hominum dicti Castri; ipsumque Castrum obsederunt, & cum bombardis turrim Arcis dejecerunt. Dictus vero Dominus Robertus per ripariam Maris ivit in Valle Serchii in Territorio Pisano, ubi clandestine cepit multa bestiamina, & quoddam Palatium Archiepiscopi dictum *Filleto*.

Die decimonono Martii anni 1479. Dominus Dux Hercules Estensis Capitaneus generalis Ligæ, qui erat Regii, recessit ex Regio cum multis peditibus iturus ad Castrumnovum suum Grafagnanæ, & exinde in agro Pisano ex opposito Domini Roberti, quo etiam ire debet Dominus Johannes Bentivolus Bononiensis, se juncturi cum Domino Guidone Rubeo, & Domino Johanne Comite, & qui omnes ducere debent cum eis in castris circiter octo mille personas.

Hoc etiam tempore idem Dominus Robertus credens ex improviso intrare Castrum Libræ-factæ Florentinorum, iterum partes illas discurrit, & multa Pisanorum molendina vastavit, & igne cremavit, nec potuit dictum Castrum obtinere, quod immediate à Florentinis succursum fuit. Ipse vero Dominus Robertus in castris suis pane indigebat, & carens pecuniis, stampari faciebat monetas falsas, quæ ab omnibus respuebantur, sibique videbatur rebus suis male consuluisse; nam undique ad ejus oppositum validissimus præparabatur exercitus, & nihilominus Romæ de pace tractabatur, quæ sperabatur succedere.

Cum autem quammultæ gentes Frugonenses se insimul unirent, ut Castro Villæ, quod ut supra obsidebatur, succurrerent, ne aliud bellum in Lunesana & Riparia oriretur, deliberatum fuit, quod præfatus Dominus Guido de Rubeis ab inde Ducalia castra amoveret, sicque rediit ad custodiam Pontremuli.

Circa finem Martii dicti anni 1479. præfatus Dominus Robertus multas curreriæs fecit, pauci tamen lucri, in agro Pisano, & Pistoriensi, capiendo multa bestiamina sylvestria, & bufalos. Ad oppositum cujus intravit in Pisis Dominus Sigismundus Estensis una cum multis armigeris Florentinorum etiam ad obviandum, ne ipse Dominus Robertus transiret flumen Arni; super quo persæpe tentavit pontem ædificare, ut se jungeret cum Duce Calabriæ in Senensi, quem pontem construere non valuit, seque infirmavit ad Sanctum Julianum intra Pisas, & Lucas per milliaria quinque, confidens in galeis Regis Ferdinandi illic prope in mari existentibus. Dati enim sunt hoc tempore Domino Marchioni Mantuæ aurei septuaginta mille, ut in agro Pisano nomine Ducalis Status se transferat cum helmettis quatuorcentum, & peditibus octocentum, ad quem infiniti armigeri concurrebant, quibus dabat Ducatos centum auri pro singula lancea. Conductusque etiam fuit pro alio Capitaneo pro Statu Ducali Dominus Guielmus Marchio Montisferrati.

Die quinto Aprilis 1479. factum fuit publicum proclama sub campana Plateæ Communis Parmæ, quod ex quo hi, qui erant ad servitia Ducis Barri, Domini Ludovici Sforciæ, & Domini Roberti ex Sancto Severino, de Ducali Dominio, non redierant, pro ut in proclamate facto sub die prima Martii anni præsentis continetur, prorogabatur eis tempus usque ad diem Paschatis Resurrectionis Domini Nostri Jesu Christi ad redeundum, & quod nullus de Dominio Ducali auderet ad eos accedere, vel cum eis practicari sub pœna rebellionis, & confiscationis bonorum suorum, super quo committebatur executio quibuscumque Ducalibus Officialibus, in manibus quorum hi inobedientes pervenirent, dataque fuerat commissio & onus bona talium Ducali Cameræ applicandi Domino Michaëli de Cremona; & Domino Antonio de Marliano ex Ducalibus Magistris extraordinariis, ac Domino Johanni Antonio de Sparavaria ex Vicariis generalibus. Nam multi de Civitate Parmæ, qui erant cum Domino Ruberto, noluerunt reverti, & multi ad ipsum accesserunt, qui erant de tribus Squadris eidem amicantibus.

Eodem anno 1479. die quarto Aprilis, quo benedicebantur Palmæ, & Olivæ, existentibus Romæ Oratoribus Dominorum, & Comitatuum Italiæ pro pace tractanda, Summus Pontifex, qui hujus guerræ fuerat auctor, & causa, cuique ab omnibus Italis imputabatur, vocari fecit coram se dictos Oratores, ac etiam Oratores Regis Franciæ in Liga Status Medio-

diolani existentes, ac totum Collegium Cardinalium, inter quos tractatum fuit de pace fienda in tota Italia, & omnes concordes remanserunt, quod pax ipsa fieret. Una tamen restavit sola differentia. Nam Rex Ferdinandus volebat pacem ipsam, & ejus Capitula concludi in Neapoli, alii vero Romæ. Speratur tamen quod cito omnia concludentur, sed Romæ. Et ob hoc Marchio Mantuæ, & Marchio Montisferrati Capitanei Status Mediolani, quibus pro ipso Statu numerati fuerant aurei sexaginta mille pro singulo eorum, non curabant cum celeritate armigeros ad eorum stipendia conducere.

His pendentibus, Dominus Dux Ferrariæ Capitaneus Ligæ intravit in Pisis cum multis gentibus ad oppositum Domini Roberti de Sancto Severino, qui fieri fecit unam Bastiam ad Pontem lapideum existentem super flumine Serchii intra Filletum, & Sanctam Malgaritam prope Pisas per quinque milliaria; nam detecta fuit quædam proditio in Pisis, & hac de causa dictus Dominus Robertus maximo cum sinistro stabat in loco prædicto cum maxima penuria panis & vini; & licet à Lucensibus concederentur ei victualia, non sufficiebant. Ob quam causam Florentini deliberabant castra sua ponere dictis Lucensibus, eis inimicantibus, sed pace prædicta succedente omnia pacabuntur.

Quoniam una pars Svizarorum restabat habere concordium cum Statu Mediolani, & quotidie minabantur guerram facere Mediolano versus partes Bellinzonæ, parabatque Marchio Montisferrati gentes suas pro Statu Mediolani, ut dictis Svizaris obstaret, tamdem in principio mensis Aprilis anni 1479. facta fuit Treuga usque ad Pascha Madii proximi, compromissaque extitit hæc differentia per partes in Regem Franciæ.

Dubitantibus Illustrissimis Dominis nostris de fide Comitis Petri de Verme, & de Sforcia naturali cognato suo, & fratre quondam Domini Ducis Galeaz, maxime ne intelligentiam haberent cum Domino Roberto, & cum Domino Ludovico, & Sforcia Vicecomitibus, neve eis darent transitum in Lombardia citra Alpes in agro Placentino, in quo multum potens erat ipse Comes Petrus, ambo vocati sunt Mediolanum, quo dictus Comes numquam voluit accedere, simulans se infirmum. Dictus vero Sforcia libere accessit, & detentusque fuit, ne posset ex Mediolano discedere. Hoc idem fecissent dicto Comiti Petro, si Mediolanum accessisset. Post hæc tamen dictus Comes Petrus de Verme accessit Mediolanum, & deputatus in Consilio Status illic mansit firmus.

Duodecimo die Aprilis 1479. secunda die post Resurrectionem Domini nostri Jesu Christi Dux Hercules Estensis Capitaneus dictæ Ligæ cum aliquibus Squadris armigerorum & peditum exivit Pisas, ut Dominum Robertum de Sancto Severino, & conscios reperiret, cum eisque in re militari ageret, applicuitque juxta pontem constructum super flumine Serchii prope Pisas per milliaria quinque, ubi repertis ultra ipsum Pontem versus Pisas nonnullis Squadris, & peditibus Domini Roberti, illico eas aggressus est; quas in cura habebat Comes Julius Neapolitanus, quæque devictæ, ruptæ, & conflictæ sunt à dicto Duce Hercule, & vix ullus ex eis evasit, quin aut captus, aut mortuus, aut vulneratus fuerit. Percussus quoque fuit dictus Comes Julius in uno crure cum spingarda, & delatus in Lucana Civitate tamquam mortuus. Dumque Dominus Marcus de Piis de Carpo de comitiva dicti Ducis, sequens victoriam, intrasset super dicto Ponte, remansit captivus. Dictus vero Dominus Dux cum comitiva sua illæsus reversus est in Civitatem Pisarum, & alius quispiam ex suis non fuit læsus, captus, nec occisus. Nam si Dominus Robertus, qui remanserat citra Pontem versus Lucas cum reliquo exercitu, ipsum Pontem pertransisset, procul dubio aut captus, aut profligatus fuisset, sed timens, quod de facili venturum perspicabatur, in tuto voluit remanere.

Summus enim Pontifex, qui Civitatem Florentiæ interdixerat, in die Resurrectionis Domini antedictæ concessit Florentinis confessiones, atque communiones.

Cum enim Dominus Robertus de Sancto Severino cum comitiva sua non posset habere victualias per viam maris, & galearum Regis Ferdinandi ibi existentium, ob passus captos, & munitos per Florentinos, jamque ipse Dominus Robertus reductus fuisset in loco & passu arduo, ita quod evadere non poterat, quin aut caperetur, aut profligaretur, Summus Pontifex Sixtus, ut ipsi Domino Roberto viam daret abeundi, & in tutum proficiscendi, scripsit Breve Apostolicum Duci Herculi Capitaneo generali Ligæ Status Mediolani, quod sub pœna excommunicationis latæ sententiæ non deberet cum dicto Domino Roberto guerram facere, dictoque Domino Roberto aliud Breve destinavit, quod cessaret ab offensione, & ex agro Pisano Florentinorum discederet, credens hac via salvum facere dictum Dominum Robertum. De quo prævisus Dominus Dux Hercules parere noluit, & ut à dictis partibus expelleretur, aut in totum profligaretur ipse Dominus Robertus, paratæ sunt multæ aliæ gentes armigeræ pro Statu Mediolani in agro Pisano facto Festo Sancti Georgii XXIV. Aprilis anni præsentis 1479. equitaturæ.

Ut autem Pontifex prædictus amoveret à servitiis Status Mediolani Dominum Johannem Comitem de Valmontono, armorum ductorem sagacissimum, & Romanum, idem Pontifex cum Breve Apostolico, & sub pœna confiscationis bonorum suorum in agro Romano existentium ipsum monuit ad revertendum cum gentibus, & comitiva sua armigerorum in patriam. Qui quidem Dominus Johannes Comes parere noluit, se excusans, non inferre guerram Pontifici, sed tantum esse in defensione Ligæ, & quod Statui Mediolani obligabatur per biennium jam stipendio præhabito, à quo nullatenus discedere poterat; quodque existens ad stipendia dicti Pontificis, cum licentia ipsius, & Collegii Cardinalium, completâ ejus firmâ, discessit, & cum eorum beneplacito, participatione, & consensu se firmavit cum dicto Statu; nec potuit, nec potest comprehendi ipse in Edicto generali subditorum suorum ad aliena servitia, maxime dictæ Ligæ, existentium, reverti ad propria debentium. Quodque ipse, nec antenati sui umquam degeneraverunt, nec fidem alicui violaverunt, sique ipse Pontifex contra eum aliquid attentaret in assumendo ei Castra sua, quod ejus in Pontificatu successor ea illi restitueret.

Dumque hoc tempore, & citra medium

Aprilis hæc fierent, Florentini armaverunt multas galêas in portu Pisano ad obstaculum galearum dicti Regis, & ne dicto Domino Roberto succurrere, aut victualia præbere possent; & dum quædam naves appellatæ Sayctæ ex Plumbino ibi prope litora maris Pisani navigarent onustæ victualiis, captæ sunt duæ ex dictis navibus à Florentinis onustæ fellis, ferris, & chiodis ab equis, & aliis similibus in maximo damno dicti Domini Roberti.

Hoc etiam tempore missus fuit per dictam Ligam Magnifico Domino Roberto de Arimino ad hæc stipendia conducto baculus Capitaneatus in partibus Romandiolæ, & ut ibidem Ecclesiæ guerram inferret, quo etiam profectus est Comes Carolus de Montono Capitaneus Venetorum, & ut Terras suas, quibus ab Ecclesia privatus fuerat, redimeret, brachio dictæ Ligæ. Et nihilominus his sic exstantibus, in Roma de universali pace Italiæ tractabatur.

Ob quod Edictum Summi Pontificis Dominus Jacobus Bonarellus in Parma Gubernator, ne bona sua, quæ notabilia habêbat in Ancona, confiscarentur Cameræ Apostolicæ; licentiam petiit in patriam remeandi ab Illustrissimis Dominis Ducibus Mediolani, qui male libenter, sed coacti, illam sibi concesserunt.

Vigesimo septimo Aprilis 1479. Magnificus Dominus Jacobus Bonarellus Gubernator Parmæ in mane associatus centum peditibus, & sexaginta notabilibus Civibus equestribus de Squadra Rubea, recessit à Civitate Parmæ cum sonitu tubarum, & tamburini, omnibus videntibus; & exivit per Portam Bononiæ, ivitque Bersillum, ubi navem præparatam ascendit navigando per Padum, ut in patriam reverteretur; honorificeque discessit, nec ad eum associandum fuit aliquis de tribus Squadris, qui de dicto recessu congratulati sunt, Rubei vero tristati.

Die vigesimo octavo Aprilis Michaël Battalia, qui cum centum armigeris Ducalis Familiæ alloggiabat in Parmensi, credens Florentiam proficisci, cum tota ejus comitiva discessit ex Parmensi, vocatus ad vetera alloggiamenta ultra Padum, cum jam pax crederetur effectum sortiri.

Prima die Maji 1479. intravit pro Commissario Parmæ loco Domini Jacobi Bonarelli Magnificus Eques Dominus Antonius Trottus de Alexandria, armorum ductor, & aliàs Capitaneus Bononiensium, qui Bononiæ morabatur, & intravit per Portam Sancti Michaëlis in hora vigesima secunda cum sonitibus campanarum, & tubarum, & tamburinorum, associatus à Reverendo Domino Episcopo Parmensi, Magnifico Domino Fratre Rolando Rubeo, Domino Potestate, peditibus centum armatis, & cum comitiva equorum ducentum notabilium Civium de qualibet Squadra. Nam illi de Squadra Rubea erant multo plures aliis; & in eundo ei obviam usque ad flumen Hentiæ Dominus Episcopus erat associatus tantum ab illis de tribus Squadris, & Dominus Rolandus à Rubeis. De adventu cujus dictæ tres Squadræ permaxime lætatæ sunt, & in ingressu Civitatis aderant forte centum pueri cum fraschis in manibus, clamantes: *Trotto, Trotto*, euntes ante se.

Ea quidem die prima Madii pueri antecedentes cum fraschis, & sic etiam altero sero secuto, tamburino provisionatorum eunte, & sonante per Civitatem, pueri illum sequentes, qui omnes erant de tribus Squadris, inducti à quibusdam de ipsis tribus Squadris inimicantibus Domino Jacobo Bonarello, clamabant: *Trotto, Trotto con amore. Mora il Guercio d'Ancona traditore.*

A

Die prædicta prima Maji equitavit Illustrissimus Dominus Federicus de Gonzaga Marchio Mantuæ Capitaneus Status Mediolani cum equis duobus mille, ac peditibus quinque centum, ut iret versus Florentiam ad oppositum Ducis Calabriæ in Agro Florentino, venitque Regium, & ex Regio transivit Saxolum, & exinde Alpes per Agrum Pistoriensem.

B

Vento Parmam Domino Antonio Trotto pro Commissario, hic enim à primariis quatuor Squadrarum Parmæ visitatus fuit, & primo à Squadra Rubea, antecedente Domino Fratre Rolando Rubeo, deinde Doctoribus numero octo, & aliis primariis ipsius Squadræ bene & laute indutis. Alia vero die ab aliis aliarum Squadrarum visitatus fuit, sed non tam honorifice, quam à Rubeis. Hic enim Commissarius omnes benigne vidit, & hortatus est ad bene vivendum, jussitque per publicum proclama arma deponi. Cumque à multis de Squadris tribus quodammodo fastidiretur, eum ad Missas, & per Civitatem associantibus, & cum eo fraterne vivere monstrantibus, ipse cupiens omnibus æqualem in jure se demonstrare, inhibuit omnibus tales associationes, & familiaritates, præterquam horis audientiæ, quod permoleste cessit tribus Squadris; ceteris morigeratis, & juris amatoribus placitum fuit.

C

Quarto Maji 1479. Dominus Robertus de Sancto Severino cum Domino Duce Barri, ac Domino Ludovico Sforciis, & cum toto eorum exercitu, non valentes amplius morari in loco, ubi se posuerant intra Filletum, & Sanctam Malgaritam, & jam Alpes transeunte Domino Marchione Mantuæ supra Mutinam, ut se jungeret cum Domino Duce Ferrariæ, ex eo loco recessit, & venit in loco Lavenciæ prope litus maris in Lunésana, credens capere Fivizanum, & Castionum, quæ sunt duo Castra in Lunensi Florentinorum, in quibus, & Carraria, tractatum & proditionem habebat. Qua detecti, & nullum sortitâ effectum, castra sua ibidem Lavenciæ firmavit, jussumque fuit Marchioni Mantuæ jam Alpes cum gentibus suis transeunti, ne ulterius progrederetur. Cupiebat enim idem Dominus Robertus, obtentis dictis duobus Castris, cum toto suo exercitu Alpes transire, & per viam Terrarum Militum in Parmense pertransire. Dictumque fuit, ipsum habere circiter decem mille personas. Quod jamdiu timentes Illustrissimi Domini Duces Mediolani muniri fecerunt Castra Belvedere, & Tizani, ac demoliri Turrem Scurani, cum hæc possent nocere Statui Mediolani, si dictus Dominus Robertus per eam Villam transitum faceret, pro ut sæpe comminatus est. Ex quo Commissarius Parmæ duplicavit guardias ad Portas Plateæ, & Civitatis Parmæ.

D

E

Septimo Maji capti sunt duo ex principalibus Castri Carrariæ Lunensis Diœcesis, principales dicti tractatus, & furcis appensi in Terra Pontremuli, nam hi Terram ipsam Carrariæ promiserant proditione dare dicto Domino Roberto, ob quod illuc prope venit cum

cum toto suo exercitu; sed detecta proditione, & captis proditoribus, ipse Dominus Robertus delusus remansit, nec ad optatum, & designatum finem suum pervenire potuit. Squartatusque fuit in Pontremulo quidam de Curia Raygusii dictæ proditionis particeps, quique homines ipsius Curiæ in Terris Militum animaverat, ut transitum darent Domino Roberto.

Recesso Domino Roberto à partibus Pisanis, & vento Lavenciam, Dux Hercules, qui Pisis erat, loca, & alloggiamenta dicti Domini Roberti, quæ in agro Pisano obtinebat, intravit, & occupavit. Comes Carolus de Montono Capitaneus Venetorum cum exercitu suo valido, & Dominus Marchio Mantuæ cum suo intraverunt in Agro Lucano, obviantes per eam viam victualia dari ipsi Domino Roberto, & ordinantes eum insequi, qui totam ejus spem inde evadendi posuerat in galêis in portu Lavenciæ existentibus, sive se transferendi ad Portum Spediæ. Hoc etiam tempore medii mensis Maji anni 1479. ipse Dominus Robertus tentabat quasdam seditiones seminare in Januensi contra Dominum Ducem Januæ, ut illic adversariis dicti Ducis receptum haberet, utque Dominos Duces Mediolani in laboribus & expensis fatigaret. Jamque Dominus Objectus de Flisco colligatus ipsi Domino Roberto tentavit Ducem Januæ occidi facere, de quo prævisus, Lucullum alias sibi concessum eidem Domino Objecto abstulit, & pro se munivit, qui locus permaxime obesse poterat dicto Duci. Sperabat quoque idem Dominus Robertus consequi à Rege Ferdinando aureos quinque & vigintimille sibi pro stipendio promissos, quibus stipendiariis posset subvenire, & novos milites conducere, & sub tali spe gentes suas hortabatur, & sub spe retinebat; à quo quammulti fugerunt, non habentes pecunias, & videntes dictum Regem aureos prætactos nullatenus mittere. Et his stantibus idem Dominus Robertus dubius & incertus restabat, quo iter suum dirigeret; sed tota ejus fides restabat ad mare per viam galêarum confugere.

Quintadecima Maji anni 1479. appensus fuit per gulam sono arrengheriæ ad glareas Fluminis Parmæ quidam Johannes Maria de Brixia famosus latro ex sequacibus Domini Hieronymi Bernerii tempore saccomani Rubeorum in ejus domo morantis. Et hoc fuit aliud miraculum pro bonis saccomanatis.

Circa dimidium dicti mensis Madii Dominus Robertus ex Sancto Severino una cum exercitu suo alloggiatus in planitie Laventiæ prope litus maris, multis modis atque viis tentavit capere Laventiam, Castrum bene munitum, ad cujus custodiam erant deputati tercentum provisionati, quorum caput erat Balzarinus de Laude, fecitque ibi conduci unam bombardam fingens illam ibi plantare; & vocato per eum dicto Balzarino, multis tentavit pollicitationibus corrumpere, quibus nihil proficientibus, eidem minatus est vitam arripere laqueo; & cœpto prœlio dictis pollicitationibus minisque nihil operantibus, multi ex suis ad mortem dati sunt, & multi vulnerati, ex quo onustâ bombardâ Dominus Robertus ab obsidione dicti Castri cum dedecore discessit; constituique ordinavit super Flumine Macræ pontem ligneum, per quem evadere posset, timens insultari à Dominis Duce Hercule, & Marchione Mantuæ, qui simul juncti cum eorum maxima comitiva, & obtentis loco Filleti, & Sanctæ Mariæ in Castello, castra sua firmaverunt prope Petram Sanctam, se appropinquantes dicto Domino Roberto, ut illum aut rumperent, aut fugarent. Hocque tempore Lucenses se concordaverunt cum Florentinis, & amplius victualia non porrigebant dicto Domino Roberto, pro ut antea fecerant; persolveruntque, ut fama fuit, dictis Florentinis aureos viginti mille, ne eis damnum in agro Lucano facerent propter receptationem dicti Domini Roberti, & victualia ei impensa per eos.

Hoc quidem tempore Maji dubitantibus Illustrissimis Dominis nostris, ne Dominus Robertus pertransiret Alpes, & veniret ad Civitatem Parmæ sub fiducia amicorum, quos in ea habebat, scripserunt ipsi Domini Duces Domino Gubernatori novo Parmæ, quod confidentes de fide Magnifici Domini Petri Mariæ Rubei, tamquam de personis propriis, ipse Gubernator tam de die quam de nocte eidem aditum daret in ipsa Civitate, cum quot, & quibus personis vellet, nec non in ejus potestate daret quæ ipsius Civitatis fortilicia requireret. Quod quidem idem Dominus Gubernator manifestavit nonnullis capitibus trium Squadrarum, de quo tristati sunt, & pavefacti, animadvertentes fidem, & spem, quas dicti Domini Duces habebant in dicto Domino Petro Maria, & Squadra Rubea, ac periculum, in quod ipse tres Squadræ incurrere poterant, memores injuriarum per ipsas illatarum Squadræ Rubeæ hactenus, & multis vicibus, ne nunc vindictam sumerent contra easdem. Et ob hoc timidi, & dubii stabant. Sed Dei gratia proditiones ordinatæ per dictum Dominum Robertum nullum fortitæ sunt effectum. Peroptabat enim, statueratque, obtento Fivizano, & aliis Castris existentibus in Lunensi, in quibus tractatum habebat, Alpes transire, ut Parmam occuparet, spem omnem suam ponens in tribus Squadris.

Scripserunt quoque ipsi Domini Duces dicto Domino Petro Mariæ, quod si dictus Dominus Robertus Alpes Parmenses transiret, cum omni suo posse intraret Civitatem Parmæ ad illius defensionem, quam in ejus potestate, & tuitione ponebant, de eo ut persona propria confidentes, pro cujus Civitatis aditu opportune scribebant Gubernatori Parmæ, cum quo intelligentiam haberet super hoc.

Dominus Robertus de Sancto Severino videns non posse aliquid obtinere, timensque invadi à Dominis Duce Ferrariæ, & Marchione Mantuæ, se levavit à Laventia, venitque transacto flumine Macræ in loco de Ciparana desubtus Bullanum, ut insultatus, ad Spediam, vel alia illius regionis loca versus Januam se tutius transferret. Prædicti vero Dux, & Marchio ultra progredientes, & insequentes Dominum Robertum, se firmaverunt cum omni eorum exercitu super plano Sarzanæ.

Comes autem Carolus de Montono cum alio Florentinorum agmine discurrit in Senensi Agro usque in Burgis extra Civitatem, quos hostiliter igne cremavit, multam prædam hominum, & bestiaminum cepit, incommoda permaxima illic inferens, firmis manentibus, nec se de alloggiamentis moventibus gentibus Domini Papæ, ac Regis Ferdinandi, nec audentibus se movere.

Et quoniam ad expeditionem tractatæ Pacis non deveniebatur per Summum Pontificem, Do-

Dominus Robertus Malatesta de Arimino, & Dominus Constantius de Pisauro, Ductores armorum, & conducti à Florentinis, insimul juncti castra posuerunt Oppido munitissimo, & diviti Sancti Archangeli Vicariatus Arimini, quod ab Ecclesia tenebatur, & alias Domino Arimini sublatum fuerat per Dominum Papam Pium, volentes ipsum Dominum Arimini reintegrare, & sibi vendicare omnia Castra, quæ sibi ab Ecclesia detinebantur simul cum Civitate Fani, & Vicariatu omni suo.

Hoc quidem mense Maji venit Venetias quidam Ambasciator magni Turchi maximæ staturæ, cum magna ac superba hominum Turchorum societate, & magnæ staturæ, indutorum more eorum vestibus longis, ac portantium in capite involutam telam Turchensem subtilem, levemque ad mensuram duorum linteaminum. Qui huc profectus est, ut Dominum Ducem, & Dominationem Venetiarum visitaret, stabiliretque pacem initam cum Turcho, de qua superius narratum est. Detulit quoque cum eo pretiosissimam cincturam adamantibus, & aliis magni valoris lapidibus munitam, quam nomine Turchi dicto Duci condonavit, per eum cinctam portandam ea lege, quod quando Turchus sibi illam miserit requisitum, teneatur illam ei remittere; tuncque facta ea requisitione intelligatur rupta omnis pax, omniaque pacta, & conventiones initæ inter ipsos Turchum, & Venetos. Portavit quoque unam cuppam auream massiciam, cum qua ipse Ambasciator insimul cum dicto Duce, & duodecim ex principalioribus Consilii bibere debent, quousque illic steterit, & quam in recessu suo referre debet secum ad Turchum: & hæc omnia in fidem, & demonstrationem veræ pacis. In qua pace Veneti dederunt ipsi Turcho Scutrum cum certis pactis, & conventionibus, & inter alia, quod ad omnem requisitionem ipsorum Venetorum Turchus eis dare deberet pro guerra centum mille equos belligeratores, illosque ipsius Turchi expensis manutenere durante tali guerra. Et è converso dicti Veneti tenentur dare, & manutenere propriis expensis ipsi Turcho centum galeas armatas pro guerra fieri obveniente per ipsum Turchum. Hic quoque Ambasciator est tantæ superbiæ atque arrogantiæ, quod eo sedente, & apud ipsum transeunte Duce, & illi honorem, & reverentiam faciente, pro nihilo assurgit, nec honorem reddit. De cujus adventu tota Civitas Venetiarum congratulatur, illi maximos honores faciens, quod Deo dante in futurum, fructum & utile sit.

Circa finem Maji dicti anni 1479. Dominus Dux Ferrariæ, & Marchio Mantuæ cum toto eorum exercitu se levaverunt ex agro Sarzanæ, ubi aliquibus diebus morati sunt cum squadris quadraginta quinque equorum, & tribus millibus peditum, insequentes Dominum Robertum, qui se reduxerat citra Macram versus Spediam in loco de Ciparana in Januensi; castraque sua firmaverunt prope Castrum Sancti Stephani, quod à nostris tenetur, animo insequendi Dominum Robertum usque ad ultimum. Sed quia necesse erat transire in Januensi, scripserunt Januensibus, quod excomiarent de eorum Territorio dictum Dominum Robertum, aliter eis necesse foret transire in Januense; hoc juridice facere valentes, quoniam ipse Dominus Robertus in agro Pisano castrametatus est, & multas prædas fecit, quem ubique locorum licet insequi impune. A quibus Januensibus responsum expectabatur. Et hoc interim ipse Dominus Robertus se fortificabat in quadam Valle, & se gentibus muniebat, timens justitiam divinam.

Recesserunt ab obsidione Sancti Archangeli Domini Arimini, & Pisauri, venerunt quoque ad Civitatem Castelli, quæ ab Ecclesia tenebatur, & illi nomine Florentinorum castra imposuerunt, ad quæ Domini Dux Hercules, & Marchio Mantuæ profecti sunt, dimissis ad oppositum Domini Roberti in Sancto Stephano ad Macram tribus millibus peditum, & quatuorcentis Armigeris ex melioribus totius exercitus.

Propter pacem tractatam Romæ, de qua fienda tamen sperabatur, dicti Dominus Dux Hercules, & Marchio Mantuæ, cœpto itinere ut discederent à Sancto Stephano, ituri ad Civitatem Castelli, ut jam dictum est, reversi in locum primum prope Macram deliberaverunt obsidere illic Dominum Robertum reclusum in quadam Valle sub Castro Vazani, in quo diutius stare non poterat ob victualium indigentiam, & quia obsidebatur ut supra.

Quoniam Illustrissimi Domini nostri nolebant ob has guerras manus ponere in diminutione thesauri repositi ab Duce Galeaz, & ut armigeris & provisionatis stipendia persolverent, fecerunt subhastari, & vendi quæcumque Datia totius Dominii Ducalis pro uno anno, scilicet 1480. in contantis de præsenti solvendis. Ex quibus maximam pecuniam exegerunt de mense Maji 1479.

Secunda die Junii anni 1479. parte Illustrissimorum Dominorum nostrorum facta fuit publica Crida in Civitate Parmæ, quod quilibet posset ducere Pontremuli quæcumque victualia sine solutione alicujus Datii, ut exercitus noster posset vivere, & triumphare.

Timens dictus Dominus Robertus de adventu Ducis Ferrariæ, & Domini Marchionis Mantuæ cum tanto exercitu, tentavit omni qua potuit via se eisdem recommittere, tamquam desperatus; & una dierum de mense Maji stans citra Flumen Macræ super ripa, & Dominus Marchio citra, ad invicem sibi locuti sunt. In quo sermone idem Dominus Robertus multum se condolebat, quod à Rege Ferdinando deceptus & illusus fuerat, quoniam eidem promiserat gentes & pecunias mittere, quorum neutrum fecerat, asserens hanc guerram movisse pollicitationibus & persuasionibus dicti Regis, & male contentum fore. Ex opposito Dominus Marchio respondebat, quod male ipse Dominus Robertus consuluerat rebus suis, & sibi compatri suo parceret, quoniam obedire volebat, & Statum Mediolani, ac ejus Ligam defensare, sed quod oportebat insimul in factis armorum agere, quem exhortabatur factis suis, & saluti propriæ providere, & sic à colloquio discesserunt.

Captus fuit in principio Junii dicti anni 1479. in loco de Bonportu districtus Mutinæ subtus Civitatem Franciscus del Carretto ex primariis Domini Roberti, transitum illinc faciens trasvestitus, & ductus in Castro Mutinæ, ut examinaretur. Hic enim simulaverat se expulsum à dicto Domino Roberto, & illum voluisse venenare. Et propterea huc & illuc discurrebat modo ad unum, modo ad alium Principem, & armorum Ductorem, simulans stipendium quærere. Et sic multas machinationes

tiones tractabat contra Ligam Ducalem, & de quo condignas luet pœnas.

Quo etiam tempore lata sunt nova Parmæ, quod multi ex his, qui interfuerant saccomanno Parmæ Cives, appensi sunt per gulam, dum stipendium habuissent à Florentinis, & aufugerent, posítique sunt in Galêis Castellanorum multi alii Juvenes de dicta Civitate, qui interfuerant profanationibus Ecclesiarum, & dicto saccomanno, inter quos adsuit quidam nominatus Labronus de Cavalletto de Squadra Corrigiensi. Et hoc eis evenit ex divino Judicio tantorum scelerum.

Venit in Civitate Mediolani tempore proxime dicto pro Oratore Svizarorum quidam maximus & pulcher Svizarus nepos Ducis Austriæ, dives atque potens, cui Magnificus Dominus Cichus copulavit unam ejus filiam in uxorem, quam Mediolani maximo cum apparatu & triumpho desponsavit. Hic enim multum poterat in illo genere Svizarorum, ex qua affinitate speratur eos in quiete & pace mansuros.

Mirabantur multi, quod Dux Hercules Estensis, qui erat gener Regis Ferdinandi se opponeret contra ipsum Regem. Nec mirum; nam idem Dux fatuus fuisset tantam Capitaneatus dignitatem abnegare, quam quispiam alius de genere suo non est assecutus, nec similem præterea. Rex idem voluerat medio filiæ suæ uxoris dicti Ducis illum venenare, quod ipsa veniens anno curso Neapoli manifestavit; & cum in Castris Florentinis foret æstate proxima præterita, iterum tentavit illius occisionem. His igitur de causis Dux ipse in Socerum animosior factus est, inter quos pauca exstitit semper benivolentia; & licet ad invicem contraxerint parentelam, attamen odium sibi habebat Rex ipse, & via dictæ parentelæ sperabat animum suum complere ob veterem inimicitiam. Dicebatur enim, ipsum Dominum Herculem, & Dominum Sigismundum fratres, dum alias forent ad stipendia ipsius Regis, & in ejus Aula, ab eo aufugisse. Cumque Rex ipse promisisset filiam nuptui tradere Sforciæ Vicecomiti tunc Duci Barri, & germano Ducis Galeazii, orta inter eos seditione, fœdera rupit, illamque dicto Domino Herculi creato Duci, ob despectum dicti Ducis Galeazii, nuptui tradidit. Factumque est taliter, quod inter ipsos Regem, Ducem Herculem, & Dominum Ducem Mediolani perpetuis temporibus nullus amor, nulla pax, nec tranquillitas inveniretur. Fuit enim ipse Rex origo & causa, Statui Mediolani tot impedimenta, & guerras, ac incommoda inferre, ut ingratus, non obstante duplici affinitate contracta cum ipso Duce Mediolani; nam Dux Calabriæ primogenitus ejus, & qui in Regno succedere habet, in uxorem accepit Dominam Hippolytam, sororem Ducis Galeaz, amitam novi Ducis, ex qua plures procreavit filios, ac filias, alteram quarum in matrimonio tradidit ipsi nostro parvo Duci ob conjunctionem & conservationem amicitiæ. Ex alio capite una soror dicti nostri parvi Ducis nupta est in primogenitum Ducis Herculis. Cupiebat attamen Rex ipse in veterem amicitiam redire, pacem affectans, cum ex guerra superlucrari aliquid non posset. Potentiæ autem Ligæ nostræ nolebant, ipsi Regi omnia adscribentes, & petentes primo restitui Duci Mediolani Januam amissam, Florentinis damna illis obventa, Venetis Scutrum datum Turcho, & damna à Turchis in Foro-Julii passa, nec non damna habita à Svizaris, culpa & tractatu dicti Regis. Et his stantibus, de pace parum speratur. Sed pro hoc anno omnino pecuniæ & stipendia armigeris soluta sunt à Liga Mediolani.

Quoniam Domini Oratores totius Ligæ Romæ existentes non valuerunt coram Pontifice pacem concludere, ipsi omnes ab Urbe discesserunt, quilibet ad Dominum suum rediens, sicque de guerra hoc anno acerrime fienda publice ferebatur, & jam gentibus Regis Ferdinandi venientibus in agro Florentino, tentantibusque occupare Montem Imperialem Florentinorum, qui est supra Pozibonizum versus Senas, & in Strata Claudia, in quo Florentini ipsi anno præterito eorum exercitum posuerant, construi fecerunt fortissimam Bastiam. Revocaverunt quoque à partibus Lunensibus Dominos Ducem Herculem Capitaneum, & Marchionem Mantuæ cum gentibus suis, qui ad obstaculum Domini Roberti dimiserunt nonnullos armigeros & pedites, viaque recta perrexerunt ad ipsum Montem Imperialem, quod totum fuit actum circa octo dies Junii 1479.

Recessis à Lunesana Dominis Duce Hercule, & Marchione Mantuæ, Dominus Robertus de Sancto Severino, qui se recluserat intra certos montes, & unam paludem, exivit discurrendo in regione illa in territorio Amicorum Status Mediolani. Dominus vero Objectus de Flisco castra, cum paucis tamen gentibus, posuit Oppido Callisi juris Status Mediolani. Ad quorum oppositum missi sunt quinquaginta provisionati, & viginti quinque ballistarii ex his, qui deputati erant ad custodiam plateæ Civitatis Parmæ. Et nihilominus platea ipsa custodiebatur, & cum portis claudebatur, pro ut antea solitum est tempore Bonarelli; & ultra id erectum fuit fortilicium ab utraque parte pontis Doni Ægidii, quod antea demolitum fuerat, cum dejecta fuit Citadella de Porta nova, factusque fuit à parte citeriori pons unus levatorius cum uno revelino, & ab alio latere versus caput pontis apposita est janua pro claudendo ipso ponte; & ad pontem lapidis de medio positæ sunt clavatoriæ, & ipsis ambobus pontibus deputatæ sunt custodiæ, & omni nocte claudebantur, ita quod in omnem eventum illi de Capite Pontis baptizati Svizari non possent citra venire.

Hoc etiam tempore & circa medium Junii 1479. Comes Carolus de Montono intravit in agro Perusino, & multa cepit Castra sibi amicantia: qua ex causa Rex Ferdinandus misit in agro Senensi versus Florentiam multas squadras, ut iterum Florentinis guerram faceret, qui optime parati erant ad Status eorum defensionem, & melius quam anno proxime curso.

Die 18. Junii 1479. transiverunt per Civitatem Parmæ venientes à Roma Oratores Regis Franciæ, & Ducis Mediolani ad patriam remeantes, quoniam pax tanto tempore tractata locum habere non potuit.

Dicta die 18. Junii cum Dominus Robertus ex Sancto Severino castra sua posuisset, & bombardas Castro Ponzani, & illud eo credente occupare, Gentes Ducales contra eum insurrexerunt, & illum cum bombarda, & cum suo dedecore, damno, & plurimorum de ejus comitiva cæde, discedere velo levato coëgerunt.

Mor-

A Mortuus quidem est naturali morte Comes Carolus de Montono in agro Perusino, in quo multa obtinuerat Oppida, post quem remansit filius suus strenuissimus Ductor comitivæ suæ.

Vigesimo Junii 1479. apparuerunt in Platea Parmæ melones maturi contra consuetum; nam aliis retroactis temporibus non maturabant usque ad medium Julii, sicque alii fructus in tempore apparuerunt.

Die 24. Junii in sero ductus fuit à Civitate Mutinæ Parmam ab extra Franciscus del Carretto, de quo supra dictum est, ut Mediolanum ducatur ligatus, & custoditus per quadraginta ballistarios Ducales equestres, à quo multa secreta Domini Roberti scientur, cujus

B hic erat primarius homo.

Eodem anno 1479. 23. Junii existentibus Dominis Duce Hercule Estensi, & Marchione Mantuæ cum eorum gentibus circa Castrum Casalis Vulteri Senensium, homines dicti loci se dederunt dicto Marchioni, & Castrum ipsum, salvis bonis, & personis eorum. Quod sentiens Dux Hercules, misit multos de comitiva sua in eo Castro, qui tum invidia tum cupiditate ducti cœperunt saccomanare nonnullas domos, de quo Marchio Mantuæ advisatus, volens fidem suam observare, ne bona dictorum hominum saccomanarentur, fuit ad manus cum gentibus dicti Ducis, ex quibus quammulti interfecti fuerunt, & sic inter prædictos maxima orta est seditio.

C Ut autem seditio prædicta tolleretur, quæ Statum Ducalem, & illius universam Ligam premebat, Illustrissimi Domini Duces Mediolani miserunt Florentiam Dominum Johannem Aloysium Bossum de Consilio Ducali Justitiæ in Oratorem, ut placaret, & ad concordiam deduceret prætactos Ducem Ferrariæ, & Marchionem Mantuæ, quos Laurentius Medicus jam concordes fecerat, persolveratque dicto Domino Herculi decem mille aureos pro damno suo. Et sic quietatis animis prædictorum, rursus in castris redierunt, ut de hostibus triumpharent. Dux autem Calabriæ, Cognatus dicti Domini Herculis, ut seditionem prædictam augeret, misit comminatum dicto Marchioni Mantuæ, quod se pararet, quoniam

D vindictam sumere volebat de gestis per eum contra Dominum Herculem. Qui Dominus Hercules hoc audiens, scripsit dicto suo Cognato, quod se pararet ad defensionem sui, nec curam sumeret talis ultionis, quoniam ipse, & dictus Marchio amici & attinentes erant, ac bene concordes, & in brevi ipsum visitarent. Dictus vero Dominus Marchio respondit, quod aliud quæreret, & quod amicitia ipsius & parentela cum Domino Hercule diuturnior foret, quam sua, & quod in brevi hoc sentiret.

Vigesimo septimo Junii dicti anni 1479. Magnificus Dominus Robertus Malatesta de Ari-

E mino Florentinorum Capitaneus, existens in agro Perusino cum gentibus suis, & sentiens quod gentes Ecclesiæ ibi prope existentes se ordinabant, ut ipsum Dominum Robertum insultarent, summo mane ordinatis aciebus suis, dictas gentes Ecclesiæ insultavit, quarum caput erat Dominus Marcus de Capua, easque vicit, fregit, & profligavit ad numerum Squadrarum triginta quinque. Multos cepit, permaxime lucratus est, & maxime . . . . . . ac circa mille carriazios, cepitque vigintiquinque carriazios Ducis Urbini in dicto exercitu Ecclesiæ pergentes. Maxima fuit victoria, & de quo facta sunt solennia festa in toto Ducali, & Ligæ Dominio ad honorem Dei.

Hoc sentiens Rex Ferdinandus misit Ducem Calabriæ filium suum cum sexaginta Squadris in agro Perusino, sed tamen longe ab exercitu dicti Domini Roberti Malatestæ, qui Dominus Robertus Malatesta castra sua pro Florentinis fixit prope Perusium per milliaria duo; dumque dictus Rex mitteret dicto filio suo in castris decem & octo mille aureos cum scorta quinquaginta equorum, hoc sentiens dictus Dominus Robertus Malatesta, cepit denarios, & scortam in itinere.

Dum enim Domini Dux Ferrariæ, & Marchio Mantuæ existentes in agro Florentino vellent castra ponere ad certa loca Senensium, sæva pestis incœpit vigere in ipsis castris, & etiam in castris dicti Regis, & Ecclesiæ, adeo quod multi se absentabant, castraque ipsa Florentinorum, & inimicorum ab invicem ob dictam pestem se dislongaverunt, Summusque Pontifex petiit à Florentinis treugam mensium sex, quam facere noluerunt, asserentes hoc non esse in eorum potestate, & advisare velle prius Dominos Venetos, & Statum Mediolani Colligatos suos.

In fine dicti mensis Junii 1479. Dominus Robertus ex Sancto Severino cum Domino Objecto de Flisco castra posuit Arci Montanani ultra montes prope Varisium in Januensi agro ad confinia Placentini, ut habilius possent citra Alpes transitum facere.

Circa dimidium Julii anni præsentis obtenta fuit Rocha prædicta Montanani per Dominum Robertum de Sancto Severino, & Dominum Objectum de Flisco ex accordio, & ad pacta, salvis bonis, & personis existentium in dicta Rocha. Qua habita ordinaverunt venire ad Castrum Burgi Vallis Taronis, quod ad se spectare asserit Dominus Objectus, & tenetur pro Statu Ducali. Ad cujus defensionem ivere innumerabiles personæ armigeræ tam equestres, quam pedestres pro Statu Mediolani.

In hoc tempore ob pestem sævientem in Castris Florentinis ad Montem Imperialem, Dux Hercules illinc recessit, & venit in Garfignana ultra & prope Alpes in agro Lucano, sed immediate retrogressus est in agro Senensi, ubi cepit Senensibus tria Castra, scilicet Insulæ, Montis Regioni, & Abbatiæ, quæ duo Castra prima saccomanavit, & Abbatiam ad pacta obtinuit, distantibus inimicis, scilicet gentibus Papæ, & Regis per milliaria triginta, ac existentibus ultra Cortonam in agro Perusino prope quemdam padulum, & citra existentibus Domino Marchione Mantuæ, & Domino Roberto de Arimino cum gentibus suis versus Perusium; & sic prosperantibus ipsis duobus exercitibus Florentinorum. Dominus vero Robertus de Sancto Severino, obtento Montanano, se firmavit in monte altissimo centum Crucum longe à Burgo Vallis Taronis per milliaria octo. Nostri vero prope Burgum ipsum.

Die vigesimo tertio Julii dicti anni 1479. Dux Calabriæ, qui erat in agro Perusino, ut obstaret Domino Marchioni Mantuæ, & Domino Roberto de Arimino, illic castrametantibus, vocatus à Senensibus venit cum gentibus suis in agro Senensi, ut obviaret damnis, quæ ibi inferebantur per Ducem Herculem. Quod sentiens idem Dux Hercules Castra tria, quæ in ipso agro obtinuerat, combuissit, sacco-

comanavit, & in totum devastavit. Deinde venit ad Montem Imperialem agri Florentini, seque ibi firmavit in loco tutissimo cum toto exercitu suo.

Vigesimo septimo die dicti mensis Julii Jacobus de Plaza de Squadra Corrigiensi unus ex confinatis Mediolani aufugit de Civitate Parmæ, & de Dominio Ducali, cum habuisset licentiam standi in Parma duobus mensibus, ut res suas componere posset. Duoque sui filii similiter aufugerunt, & iverunt ad Dominum Robertum, & Dominum Objectum contra proclamationes & ordines Ducales.

Eodem anno 1479. vigesima septima Julii Dux Barri olim frater Ducis Galeaz, qui ruperat confines, & venerat in auxilio Domini Roberti, & Domini Objecti, existens in Varisio ultra Alpes, obtento anno proxime curso per Johannem Aloysium de Flisco, in nocte oppressus catarro vitam finivit: quod fuit malum præsagium ceteris inimicis Status Mediolani.

Sexto Augusti 1479. venerunt in Civitate Parmæ de improviso trecenti pedites bene armati missi ex Mediolano per Illustrissimos Dominos nostros, qui alloggiaverunt omnes in circuitu plateæ. Venerunt quoque quingenti equi, scilicet centum viginti quinque armigeri de familia Ducali, qui alloggiati sunt in Civitate, & ad Monasteria, videlicet in Capite Pontis in domo mansionis Domini Fratris Rolandi de Rubeis, in domo mansionis Fratris Christophori de Zabollis, in Monasterio Fratrum Humiliatorum, & citra Pontem in Monasterio Sancti Petri Martyris, Fratrum Sancti Francisci de Prato, Fratrum Servorum, & Fratrum Eremitarum. Caput peditum erat Travalia de Fontaneto, Armigerorum Michaël Battalia; & super omnes deputatus fuit Dominus Zampetrus Panigarola Ducalis Secretarius, de quo adventu Cives multum payefacti remanserunt, & varii varia loquebantur. Portaverunt quoque secum multas spingardas cum ballottis plumbeis, pulverem à bombardis, & sagittamina. Ex quibus portas, & pontes de medio Civitatis munierunt, guardias ad ipsos pontes duplicarunt, & omnia fortilitia peditibus fulcierunt. Cum autem varie loqueretur per Civitatem, factæ sunt duæ Credentiæ Civium de qualibet Squadra, quibus notificatum fuit per dictum Secretarium, & Dominum Gubernatorem, quod non timerent, quia hæc provisio fiebat ob minas Domini Roberti de Sancto Severino, & Domini Ludovici Sfortiæ, dicentium se velle in brevi accedere in Parmensi.

Die nono Augusti præfatus Dominus Zampetrus Panigarola existens in Palatio Domini Gubernatoris, vocavit coram se Dominum Episcopum Parmensem, scilicet Dominum Sagramorum de Arimino, cum quo certa negotia Status conferre asserebat, ad quem ipse Dominus Episcopus cum multa comitiva Canonicorum & aliorum Presbyterorum accessit; & cum ibi fuit, ubi aderant ceteri Officiales, ipse Dominus Zampetrus multum redarguit ipsum Dominum Episcopum dicendo, quod favebat inimicis Status, & pro eis intercedebat, & quod Status male se contentabatur de eo, & quod erat ingratus; & habebat Presbyteros male morigeratos. Qui Dominus Episcopus quantum potuit se excusavit, petens punitionem, si erraverat. Ceteri Presbyteri affirmarunt se fore puniendos, si in aliquo fefellissent, inter quos fuit Donus Antonius de Colla Canonicus de Squadra Corrigiensi, & Donus Antonius Banzola de Squadra Sancti Vitalis, quos ambos ipse Dominus Zampetrus detinuit una cum Deiphobo Burallo, etiam Corrigiensi, Hilario Begarino de parte Sancti Vitalis, & Andrea de Colla fratre dicti Doni Antonii, quos quinque nocte secuta associari fecit in Castro Cremonæ; dixitque Domino Episcopo, quod in futurum studeret melius se deportare, quam antea: de quo multum timuerunt tres Squadræ, & maxime de adventu tot gentium, & de dicta detentione.

Domini Veneti colligati cum Statu Mediolani, & Florentinorum, hoc tempore Augusti miserunt in agro Perusino duo mille equos in succursum Florentinorum ibidem castrametantium, ex eo quia pestis magna vigebat in castris Marchionis Mantuæ, qui etiam se febribus infirmaverat, deliberabatque se portari facere Mantuæ.

Decimonono Augusti dicti anni 1479. Dominus Robertus de Sancto Severino, qui cum suo exercitu erat apud Burgum Vallis Taronis per milliaria duo, se levavit combustis alloggiamentis, & ivit in Valle Sturli. Dominus Johannes Jacobus de Triultio, qui erat in dicto Burgo pro Statu Mediolani, fecit proclamari, quod omnes Parmenses, qui erant cum Domino Roberto venirent ad eum, quibus gratiam fieri faceret.

Recesso præfato Domino Roberto à loco præfato, Gentes Ducales, quæ erant ad Burgum Vallis Taronis, insurrexerunt contra homines decem Villarum, qui faverant, & victualia dederant ipsi Domino Roberto, licet forent ad obedientiam dicti Burgi. Saccomanaverunt quoque omnia bona ipsorum hominum, domos igne concremaverunt, ac diruerunt, multos appenderunt, multos quoque ligatos duxerunt Mediolanum deviantes à fide recta dicti Status. Multa quoque bestiamina ducta sunt in Parma per Armigeros Parmenses, capta in dicta præda & saccomano.

Die vigesimo tertio Augusti præfatus Dominus Robertus de Sancto Severino fingens & demonstrans aufugere, recto tramite perrexit Terdonam, in qua proditionem habebat, eamque cepit, & cum gentibus suis intravit, quo intrante in meridie, sibi aperta porta citeriori per nonnullos capistros Terdonenses Guelfos, Dominus Episcopus, ac alii Officiales cum aliquibus Civibus illico se reduxerunt in Citadella, & Arce dictæ Civitatis. Munitæ sunt portæ dictæ Civitatis nomine Domini Roberti secum habentis circa personas duo mille; quibus munitis ipse Dominus Robertus se reduxit in montibus supra, & prope Castrum Terdonæ, ne ipsi Castro posset succurri, tentans ipsum habere. Obtinuit quoque Castrum Pontis Coronæ distans à Terdona per quinque milliaria, quod alias fuerat suum; nam homines ipsius loci illud sibi dederant, in quo nulla arx aderat. Ut autem expelleretur ipse Dominus Robertus ab obsidione prædicta, pro parte Status Mediolani paratus fuit maximus exercitus, altum faciens Viqueriæ equestrium & pedestrium ad numerum personarum duodecim mille. Nam hi proditores Terdonenses alias capti sunt volentes similem proditionem facere, ordinatumque fuit illos decapitari, qui adjuti à Domino Johanne de Scipiono uno ex Consiliariis Status Mediolani, vitam evasere. Nunc autem ut ingrati gratiæ eis factæ in

in dictam proditionem prorupere. Exercitus, qui erat ad Burgum Vallis Taronis, profectus est Viqueriam, quo etiam profectus est exercitus Marchionis Montisferrati Capitanei Status Mediolani.

Hoc enim mense Augusti 1479. cum ducti fuissent in Castro Cremonæ quinque Cives Parmæ de tribus Squadris accusati à Francisco de Ricciis de Squadra Sancti Vitalis pro imputatione contra eos facta, quod voluerant prodere Civitatem Parmæ, capere duas Portas, scilicet Sancti Michaëlis, & Sancti Francisci, ac introducere Dominum Ludovicum Sforciam, & Dominum Robertum, fuissentque examinati per quemdam Vicarium Ducalem de Florentia, negarent quoque omnia, ductus fuit ad parangonum Cremonæ dictus Franciscus, qui hoc detexerat, ac ut dicebat, illis ambasciatas fecerat parte dicti Domini Roberti, & è contra parte eorum, literasque portaverat: quod confessus est de plano, & manu propria hæc detentus scripsit.

Die vigesimo sexto Augusti prædictæ gentes Ducales, quæ se univerant in Viqueria pro succurrendo Terdonæ, ceperunt & intraverunt Castrum Pontis Coronæ, quod Dominus Robertus obtinuerat ex gratia hominum ut supra, illudque in totum saccomanaverunt, & igne & ferro devastarunt ad exemplum aliorum Populorum & terrorem.

Obtinuit quoque idem Dominus Robertus Castrum Viguzolli territorii Terdonensis, quod tenebatur per Dominum Ludovicum de Foliano, illudque habuit ex beneplacito hominum, quibus non amovit Potestatem, sed solum illis detulit juramentum, quod essent fideles Illustrissimo Domino Duci Mediolani Johanni Galeaz, eisque promisit, quod non solverent amplius taxas equorum, nec salem. Et dicebat, quod ipse, & Dominus Ludovicus Sforcia volebant esse defensores dicti Ducis, & hoc ut Populus deviaret à fide Status, & sibi amicos redderent; cum quo Domino Roberto aderant dictus Dominus Ludovicus, Dominus Objectus, & Johannes Aloysius de Flisco.

Præfatus Dominus Robertus cum Domino Ludovico Sforcia ea die, qua ceperunt Terdonam, obtinuerunt etiam Cittadellam, & Castrum Terdonæ proditione Castellani. Deinde discurrentes illas partes, omnia Castra Terdonensia, ac etiam Castrumnovum, Sallas, quæ erant Domini Cichi, Pioppam, Bassignanam, Valentiam, & Burgum Bassignanæ, dicentes ea loca capere nomine Domini Ducis, & Dominæ Ducissæ Mediolani, & tamquam eorum tutores, & defensores, præstantes hominibus ipsorum locorum juramenta fidelitatis prædictis Dominis Ducibus, ac eis levantes taxas equorum, & Salis, nec removentes Officiales. Fabricarique fecerunt super flumine Padi prope Bassignanam unum Pontem super navibus, & molendinis, deinde recto tramite perrexerunt ad Portam Alexandriæ, exhortantes Cives ad præstandum juramentum fidelitatis, & ad acceptandum eos in Civitate. Quibus Alexandrini responderunt, hoc nolle facere, nisi haberent literas à Dominis Ducibus, & quod irent pro factis suis. Qui Cives miserunt quatuor Oratores Mediolanum, ut hæc notificarent Dominis Ducibus, & eorum fidem demonstrarent, à quibus benigne visi sunt, ac liberati Datio imbottaturæ, quod Alexandrinis erat maximum Datium.

A Castellanus Viglevani Status Mediolani fidissimus, simulate & sub duplici tractatu vocavit Dominum Robertum, cui pollicitus est arcem, ut illum caperet, & tantis malis finem imponeret, de quo idem Dominus Robertus prævisus noluit retia subire.

Die secundo Septembris 1479. Illustris Dominus Dux Hercules Estensis generalis Capitaneus Ligæ existens in agmine Florentinorum ad Montem Imperialem, vocatus à Ducibus Mediolani intravit Parmam cum quatuorcentis equitibus, & ducentis peditibus, associatus ab Episcopo, & Gubernatore Parmæ, à Domino Sforcia naturali, & Domino Raymundo Lupo, & à multis peditibus, &

B armigeris alloggiatis ad custodiam Parmæ, ad quem visendum totus Populus cucurrit in strata de Sancto Michaële. Sonatæ sunt campanæ de festo; alloggiavit in Palatio Gubernatoris, maneque sequenti similiter associatus ivit ad Burgum Sancti Donini, iturus in agmine Ducali Viqueriæ ad oppositum Domini Roberti, factæque sunt sibi & omni suæ comitivæ expensæ nomine Dominorum Ducum.

Præfatus Dux Hercules cum applicuisset Placentiæ, iter suum direxit Papiæ, ut cum exercitu Ducali, qui transiverat Padum, se jungeret, & iret ad Burgum Bassignanæ cum bombardis, ubi Dominus Robertus aderat cum suo exercitu; & antequam illuc applicuisset,

C gentes Domini Marchionis Montisferrati, etiam Capitanei Ducalis, insurrexerunt contra Dominum Robertum cum suo exercitu alloggiatum in agro Burgi Bassignanæ, cum quo agere habuerunt. Nostri autem fugarunt Dominum Robertum intra mœnia Castri, alloggiamenta omnia sua cremaverunt, ceperuntque prœlio unum ejus filium naturalem postea redemtum à suis peditibus.

Die sexto Septembris scriptæ sunt literæ Ducales, & publicatæ in Antianatu, & magna Credentia Parmæ cum una copia literarum Dominationis Venetiarum scriptarum Mediolani, qualiter sentientes Veneti disturbum datum Statui Mediolani, paraverunt gentes suas

D in auxilium nostrum, parati omnes eorum facultates expendere pro defensione nostra, & nunc mittentes mille equos, & duo mille pedites in succursum Ducum Mediolani.

Eodem anno 1479. octavo Septembris, quo celebratur Nativitas Beatæ Virginis Mariæ, Dominus Ludovicus Sforcia malecontentus de gestis per eum, operâ Domini Ducis Herculis perrexit Mediolanum ad Illustrissimam Dominam Ducissam, cui veniam petiit, & ab ea benigne obtinuit, pollicens se velle esse fidum hujus Status, de quo Illustrissimi Domini nostri scripserunt Officialibus Parmæ literas tanti novi publicatas in pleno populo decimo Septembris, & exhortantes Cives ad bene spe-

E randum, quod in brevi omnia male composita ad pacem & quietem reducerentur, quo iterum levatæ sunt offensiones in utroque exercitu.

Undecimo Septembris 1479. publicatæ, & lectæ sunt literæ Ducales in Parma coram Officialibus, Antianis, & multis Civibus, qualiter Domini nostri susceperant Illustrissimum Dominum Ludovicum Sfortiam fratrem quondam Ducis Galeaz in eorum gratiam, ac ipsum una cum aliquibus de Consilio suo deputaverant pro Gubernatore generali totius sui Dominii, detinuerant quoque Dominum Cichum, Dominum Antonium filium suum, &

& aliquos alios pro eorum demeritis; dictumque fuit, quod erant Dominus Orphæus de Ricavo unus ex Consiliariis Castri, Dominus Johannes Simoneta frater Domini Cichi, Alexander Collecta Cancellarius, Alexander de Fulgineo Commissarius Provissionatorum, & Dominus Johannes Bottus, cujus filius Episcopus Terdonæ in captione Civitatis fuit detentus, & positus ad taleam de Ducatis quatuor millibus; dictumque fuit, quod aliter non poterat fieri, si guerra incœpta in Terdonensi, & Papiensi debebat finiri, sic etiam instante maxima parte Populi Mediolani; deputatique sunt ad novum regimen cum dicto Domino Ludovico Comes Johannes Bonromæus, & Dominus Petrus de Pusterla.

Hac enim die publicationis literarum prædictarum reperti sunt quamplures bollettini appensi ad valvas, & Palatia hujus effectus: *O vos de Civitate jubilate, & letamini. Sol vester incipit elucescere, & in brevi super æmulos vestros obscurabitur.*

Qua etiam die Comites Marsilius, Jacobus, & Amoratus Fratres de Torellis, auditis prædictis, & qui videbantur suspecti Statui Mediolani, nec umquam voluerant accedere Mediolanum, habitis literis à Domino Ludovico prædicto, transiverunt per Parmam alacres & læti, euntes Mediolanum. Suspicio hæc causabatur, quia Dominus Baptistinus de Campofregosio Dux Januæ erat eorum cognatus, ac Franciscus de Torellis naturalis ad stipendia Regis Ferdinandi militans erat eorum frater; maleque contentabatur de Statu Mediolani ob eorum stipendium, & de eo se conquerebantur, dicebaturque eos habuisse stipendium à dicto Rege.

Cum enim depositi, capti, & detenti fuissent antedicti Dominus Cichus, & alii, Populus Mediolani cucurrit ad domos Domini Cichi, Domini Johannis fratris sui, Domini Orphæi, & Fabricii de Ancona, quas in totum saccomanaverunt; & procedere volentes ad alias domos forensium, facta proclamatione Ducali, destiterunt. Ambrosinus quoque de Lugagnano, qui alias remotus fuerat à Capitaneatu Castri Portæ-Jovis, restitutus fuit ad pristinum locum. Intraverunt quoque in Mediolano Dux Hercules, & Dominus Robertus bene visi à Populo. Licentiati pariter sunt Cives Parmæ alias relegati in Mediolano, ut venirent Parmam ad eorum libitum. Vocatus etiam fuit Mediolani Episcopus Parmensis. Requisiverunt etiam Zaninum Barbatum, quod iret ad Principes nostros. Causa fuit, quia Cives pridie capti, & ducti in Castro Cremonæ, negabant se nihil proditionis commisisse; & Franciscus de Ricciis de Parma illorum accusator dicebat, eos accusasse instigatione dicti Zanini, & non propter veritatem: ob quæ tres Squadræ de Parma lætæ & hilares stabant, Rubeis minantes, & continue opprobriantes ob Solem eos illuminantem.

Scripserunt Illustrissimi Domini nostri Gubernatori Parmæ, qualiter die tertia decima Septembris anni prædicti 1479. Dominus Robertus de Sancto Severino accesserat ad eos cum tanta reverentia, & effectuali demonstratione fidei & devotionis versus Statum Ducalem, quantum dici possit, & quod ipsum viderant læto animo propter quietem secuturam dicto Statui, & ob ejus cum Duce affinitatem: quæ literæ lectæ sunt in publico.

Restituerunt quoque Illustrissimi Domini nostri ipsi Domino Roberto omnia Castra, quæ sibi abstulerant, ac eidem refecerunt damna quæcumque per eum passa ex bonis sibi ablatis; & dum pro eo acciperetur tenuta domus suæ sitæ prope Sanctum Antonium, uno sero concurrit illic multa turba juvenum festa, & lætitiam facientes cum schiopettis, & fallodiis ad fenestras, clamantes *Ruberto*, *Ruberto*, & cum trombettis, & tamburinis.

Reversi sunt in Parma omnes Banniti alias ob tractatam mortem Domini Jacobi Bonarelli, & similiter alii capistri, qui non audebant repatriare, minantes quotidie Rubeis. Reversi sunt quoque à relegatione & confinio Sertorius Biliardus, & Lucas de Ferrariis. Rediit quoque Jacobus de Plaza, qui aufugerat, ut supra dictum est. Alii vero confinati remanserunt Mediolani, tentantes, atque instantes sibi restitui denarios, quos solverant saccomanatis, ob quod vocati sunt Mediolani quatuor Cives de Squadra Rubea pro pace tractanda cum aliis Squadris, & pro modo adhibendo satisfactioni saccomanatorum, & dictorum Civium, qui solverant partem dicti Saccomani. Et hi fuerunt Cives, scilicet Dominus Magister Bartholomæus de Anselmis Physicus, Dominus Aloysius de Borris, Dominus Petrus Antonius Centonus Doctores Legum, & Johannes Baptista Garimbertus unus ex saccomanatis.

Recesserunt vigesima octava Septembris è Parma illi trecenti pedites, qui huc venerant cum Domino Johanne Petro Panigarola, qui Dominus Johannes Petrus, & Michaël Battalia cum gentibus armigeris, quæ huc venerant ob tractatum, de quo supra, recesserunt à Parma. Reversique sunt Parmam illi, qui ducti fuerant in Castro Cremonæ ob dictum tractatum, scilicet Dominus Antonius de Colla, Dominus Antonius Banzolla, Hilarius Begarinus, Andreas de Colla, & Deiphobus Burallus. Visaque sunt omnia revoluta in brevi momento. Et hi, qui habebantur pro rebellibus, visi sunt meliores & probiores ob mutationes prædictas; & in omnibus literis Ducalibus scriptis Parmæ fiebat mentio, quod Dominus Cichus, Dominus Orphæus, & Johannes Bottus fuerant causa totius mali, & quod ob eorum detentiones Status Mediolani magis quiescebat, quorum trium domus existentes in Papia cum omnibus bonis illic existentibus à furore Populi saccomanatæ sunt.

Quo etiam tempore posita sunt castra per Dominum Robertum Castro Sartirani juris Domini Cichi, & saccomanatum fuit, in quo aderat Dominus Johannes, & Jacobus filius Domini Cichi, qui una nocte exinde aufugit, & ut dictum est, cum triginta millibus aureis, iturus versus Svizaros, ubi Cognatum habebat divitem & potentem. Amotus etiam fuit ab Arce Modoëtiæ unus frater suprascripti Domini Cichi ibi Castellanus: & sic Dominus Cichus cum omni progenie sua dati sunt in dispersionem.

Dum prædicta sic fierent, scripserunt Magnifico Domino Petro Mariæ de Rubeis Dominus Ludovicus Sforcia, & Dominus Robertus de Sancto Severino, quod volebant ipsum pro fratre, & pro primis ad regimen Status ob ejus fidem, & integritatem versus Statum Mediolani, & sic etiam amare, & cari pendere amicos suos; ordinaverunt quoque nullam fieri novitatem in Parma.

Eunte Petro Johanne Calzavacca uno ex sac-

saccomanatis à Parma Mediolanum, & veniente Cornachia armigero alias de comitiva Domini Roberti, nunc autem Domini Johannis Bentivoli cum Squadris Parmam prope flumen Taronis, is Cornachia insultavit, & percussit dictum Petrum Johannem, ab eo petens trecentos aureos, quos solverat pro saccomano; & nisi à stipendiariis dictæ comitivæ adjutus fuisset, morti tradebatur: de quo conquestus fuit Mediolani, ob quod idem Cornachia vocatus fuit ad nostros Principes.

Cum Dux Hercules Capitaneus Ligæ recessisset à Monte Imperiali Florentinorum, exercitus Regis Ferdinandi ex improviso insultavit agmen Florentinorum ad ipsum Montem, & rupit multas Squadras, ac cepit multos armorum Ductores.

Post habitam victoriam à Ferdinandi gentibus, & Ecclesiasticis in Monte Imperiali contra Florentinos, Dux Calabriæ primogenitus Regis cum toto suo exercitu posuit castra & bombardas Oppido Collis Florentinorum fortissimo, ac munito pro defensione gentibus, ac munitionibus. Hi autem, qui intus erant, die ac nocte foras mittebant bombardellas, spingardas, & sagittas venenatas, conjurati omnes potius de uno in unum vitam emittere, quam se reddere Regi Ferdinando, quorum existentium intus caput erat Comes Pitiani strenuissimus, qui multos & infinitos ex inimicis, & squadreriis mactari fecit, unoque ictu unius spingardæ mortui sunt triginta armigeri. Hoc enim Castrum erat unus ex primis passibus agri Florentini. Dumque hæc agerentur, Magnificus Robertus Arimini insultavit agmen dicti Regis, cui maximam stragem dedit. Et ut melius posset Florentinis noceri, & ut eorum agmen minueretur dictus Rex vocavit gentes Domini Roberti ex Sancto Severino, Comites Torellos, & Nobiles de Corrigia, qui ad ejus stipendia conducti erant, quod pergerent cito in Romandiola. Sicque discesserunt de Lombardia cum Squadris sedecim, videlicet tres filii Domini Roberti, qui voluit ipse remanere in regimine Mediolani, cum Squadris decem, Comites Torelli cum Squadris quatuor, & illi de Corrigia cum Squadris duabus. Transiverunt quoque Territorium Ducis Herculis noctis tempore, nullam ibi facientes moram; dumque dicti de Corrigia ducti essent in Valle Lamonis agri Faventini, à rusticis sunt insultati, & male tractati, reliqui vero perrexerunt in castris contra Florenzolam Florentinorum.

Reversi sunt hoc tempore circa dimidium Octobris omnes banniti, & capistri, qui recesserant ex Parma, arma deferentes in publico, minantes Rubeis, ac multos vulnerantes, & euntes in nocte armati in numero maximo, nec verentes Officiales, justitiamque, tamquam qui essent in libertate, ac dicentes comminantesque iterum Rubeos saccomanare, & mactare, ac de eis vindictam velle sumere ob eorum exilium. Reversi sunt quoque alii confinati omnes in patriam. Ob quod reclamatio Rubeorum porrecta est Principibus nostris, qui fecerunt fieri publicum proclama in Plateis Parmæ, quod erant contenti, quod confinati possent repatriare hac lege, quod exercitiis eorum, ac ad bene vivendum, & nemini nocendum vacarent; aliter iterum exularent, & haberentur pro rebellibus. Sicque per aliquos dies quieti manserunt; videntesque maximum habere favorem Mediolani ob mutationem novi regiminis Status, iterum arma capiunt, vadunt de nocte, ac minantur pro ut antea; sentientesque adventum armigerorum Domini Roberti in Parmensi, ut transirent in Romandiola, alacriores efficiuntur, & ob id magna pars Rubeorum exivit Urbem vitæ suæ præcaventes.

Facientibus illis de tribus Squadris, qui fuerant confinati, & condemnati ad restitutionem Saccomani Rubeorum, eis restitui, quod solverant, & ad hoc maximos habentes fautores, vocati sunt Mediolani quatuor Cives de Squadra Rubea pro re componenda, & pace tractanda. Qui existentes coram Illustrissimis Dominis nostris, Rubeorum causam tutati sunt, pari modo petentes solvi saccomanatis restum saccomani de libris viginti millibus. Tamdem audita utraque parte, cum illic adesset Dominus Episcopus Parmensis, licentiati sunt hi omnes Cives, & ipsi Domino Episcopo commissum fuit, quod veniret Parmam, Cives convocaret, hortaretur ad bene vivendum, & inter eos tractaret pacem, & concordiam. Sicque ipsi Cives Rubei, & Dominus Episcopus reversi sunt Parmam. Solus remansit Dominus Hieronymus Bernerius Mediolani infirmus.

Causa autem infirmitatis dicti Domini Hieronymi Bernerii ducis & capitis confinatorum, processit, quoniam facta remotione, & detentione Domini Cichi, & ventis in Mediolano Dominis Ludovico Sforcia, & Roberto, quorum ipse Dominus Hieronymus erat amicissimus, is cum eis conquestus est, quod anno præterito indebite amotus fuerat, & vituperose ab officio Capitaneatus Justitiæ Mediolani, de qua remotione superius narratum est, facta tamen juste & clementissime, cum is fuisset primus & potissima causa seditionum & novitatum Parmæ. Petiit quoque se restitui ad id Officium. Factæ sunt ei literæ opportunæ per Deputatos ad regimen Status. Quod cum relatum fuisset Dominæ Ducissæ, ipsa memor vitæ hujus hominis, illico revocavit dictas literas, & non est passa, Dominum Hieronymum intrare ad dictum Officium, quod ipse ægre, & ad sempiternum vituperium ferens, dolore percussus in lecto se prosternavit, æger animo, & ægrotans corpore.

Dum maxima foret disceptatio Mediolani pro hoc novo regimine, illuc concurrerunt Oratores Regis Ferdinandi, Papæ, Florentinorum, Venetorum, & Svizarorum, ubi etiam aderat Dux Hercules, qui ab omnibus reputabatur detentus ad instantiam Regis Ferdinandi; erantque nonnulli optantes, & perquirentes, Ligam Venetorum, & Florentinorum dissolvere. Svizari autem ægre ferebant detentionem & amotionem Domini Cichi; nitebantur quoque guerram inferre Statui Mediolani; nam quidam nobilis Svizarus caput eorum, & potens, erat gener Domini Cichi. Tamdem res concordatæ sunt; nam Dux Hercules rediit Ferrariam per aquam, ut firmam Capitaneatus sui Ligæ compleret, qui in itinere munivit Bersillum cum Bazano, & Scurano, & Castrum novum Parmense, scontro Castrinovi Terdonensis restituti Domino Roberto, de quo pars Corrigiensis mœsta & dolens remansit, optans ea loca Corrigiensibus dari, quorum alias fuerant. Et pro eis habendis profectus fuerat Mediolanum Dominus Nicolaus de Corrigia. Et tenetur, ea loca sic data

data fuisse, ut supra, ne Corrigienses ea obtinerent, quia fuerant inimici Ducis Philippi Mariæ, & Ducis Francisci Sforciæ. Quam tenutam dictus Dux Hercules accepit decimo octavo Octobris 1479. Et cum fuit in arce Bersilli dixit: *Io ho cambiato oro in rame*. Dominus vero Robertus ire debebat cum suis gentibus contra Florentinos ad servitia Regis, & similiter Comites de Torellis. Et est sciendum, dum dictus Dominus Nicolaus de Corrigia venisset Parmam, ut iret Mediolanum ex causa dicta, alloggiavit in domo illorum de Ballestreriis, & per Civitatem associabatur per Cives de sua Squadra cum infinito numero, nec aliud clamabatur per Civitatem, quam *Ruberto, Ruberto, Correza, Correza*.

Dominus autem Cichus prætactus ductus fuit in Castro Papiæ, ubi optime, & sine compedibus, vel alia restrictione observabatur cum omnibus suis deliciis, præterquam quod Castrum exire non poterat. Uxor autem ejus de Domo Vicecomitum præ dolore insana est effecta. Cui Domino Cicho una dierum dicti mensis Octobris Illustris Dominus Ludovicus Sforcia effectus Gubernator generalis Status Mediolani misit quemdam ejus nuntium, hac cum ambasciata: quod si sibi donare volebat denarios, quos Florentiæ habebat, qui erant aurei quinquaginta mille, ipsum relaxare faceret. Hæc fuit ejus responsio: *Ego indebite carceratus, saccomanatus, & vituperatus fui immerito, cum semper laboriosus, & vigilans fuerim ad regimen Status fidele Mediolani. Hæc sunt munera, & remunerationes mei? Si enim in aliquid deliravi, me puniant. Denarios vero meos, quos tanto cum labore lucratus sum, volo sint filiorum meorum. Deo multum debeo ob tantam vitæ meæ diuturnitatem. Mortem non timeo: nil magis opto quam hac vita privari. Vale*.

Eodem hoc mense Octobris 1479. decimo nono die Reverendus Dominus Episcopus Parmæ ex impositione Ducali, coram se, & aliis Officialibus Parmæ, in suo Palatio convocari fecit multos Cives de omnibus Squadris, scilicet viginti pro singula Squadra de melioribus, & prudentioribus, ac etiam de infimis, seditiosis, & male compositis, quos omnes parte Ducali monuit ad recte & in pace vivendum, sicque fore de mente Status Mediolani: aliter quod atrociter, & sine ulla remissione punirentur. Cum autem multi de tribus Squadris maxime ex his, qui persolverant pro rebus saccomanatis, vociferarent, & clamitarent, indebite persolvisse, & velle restitui nunc & de facto, comminantes multa mala facere: Dominus Episcopus, & Gubernator Parmæ, eos multum redarguerunt, & monuerunt ad deponendum, & quietandum eorum animos, quoniam tam ipsis quam saccomanatis provideretur. Et quoniam, ubi est multitudo, solet permaxima fieri confusio, ordinaverunt eligi duos pro singula Squadra, cum quibus hæc tractarentur. Multi etiam dixerunt, quod eis placebant pax, & concordia, & quod vivere volebant in tranquillo.

Ob hoc quietati fuut paululum animi horum de tribus Squadris, sed vix una die hoc duravit: altera vero die denuo hi cum bannitis adiverunt Dominum Episcopum dicentes: *Nunc nunc volumus à Rubeis nobis restitui, quod solvimus, ac damna nostra, & incommoda bannitorum*, minantes Rubeos saccomanare; & licet ab Episcopo admonerentur, & exhortarentur, attamen arma portabant, & quotidie aliquid innovabant contra Rubeos.

Quinta decima die Octobris Magnificus Dominus Guido Rubeus cum honorabili comitiva accessit Mediolanum, ubi ab Illustrissimis Dominis nostris, & Dominis Ludovico, & Roberto visus est læto animo, vultuque hilari, & ab eis positus est loco patris ad sedendum in Consilio Status in sede tertia, in qua pater sedet, cum est Mediolani, & ab omnibus aliis visus est cum gaudio. Et quousque illic stetit, semper in Consilio sedit tertius, reversusque est in patriam infra octo dies.

Præfatus Dominus Robertus solitus esse æmulus Magnifici Domini Petri Mariæ de Rubeis scripsit eidem literas tenoris hujusmodi, videlicet.

Magnifice, & præstantissime Domine, Frater, & Amice Honorande.

Per relazione del nostro Johannepetro Panigarolo, & altri assai, ma prima del Magnifico nostro Conte Johanne Bonromeo ho inteso l'animo vostro dispostissimo & benevolentissimo verso mi. Che certo ne ho havuto piacere assai, recordandome l'antiqua amicizia, che fu de le prime, ch' io avessi in Lombardia. Et mi sono doluto, che la iniquità de' tempi, o maligni omini, avessero gittate in la nostra mutua benivolentia semenze di male impressioni, o dato causa di alcuna alienazione de l'animo l'uno de l'altro. Come si sia inteso, che Vostra Signoria ha tal bono animo verso di me, qual si conviene al vero amico verso l'altro, io, che non patisco essere vinto di amare l'amico, ma facilmente patisco essere vinto, che altrui più odii me, che io altro, mi dago coll' animo mio benivolentissimo alla Signoria Vostra; E così quando a quella piace, recipo il suo, & già l'ho receputo per le optime relazioni predicte, apparecchiato a tutti i tempi per tutti li beneplaciti di Vostra Signoria, & de' suoi amici. Bene valete.

Mediolani XII. Octobris 1479.

Robertus San Severinus de Aragonia Comes Cayatiæ Regius Locumtenens generalis.

A tergo. *Magnifico, & præstantissimo Domino Petro Mariæ de Rubeis, Comiti, Marchionique, amico, & fratri honorando.*

Cui Domino Roberto responsum datum fuit condignum, ac reciproci animi sibi quidem carissimum.

Ob novum regimen dicti Status Mediolani, cui præfecti sunt dicti Dominus Ludovicus, & Robertus, & tres Gibellini, & tres Guelphi Mediolanenses, qui tamen nihil importantis deliberabant sine participatione Dominæ Ducissæ, multa sunt innovata, & immutata, multi elevati, & multi depressi. Dictus vero Dominus Ludovicus Sforcia mortuo ejus fratre Duce Barri, creatus est à Rege Ferdinando in Ducem Barri, & ab eo donatus est Ducatu Barri.

Antequam Domini Ludovicus, & Robertus, rediissent in gratiam, & ad servitia Status Mediolani, claudebantur Pontes lapidis, & Doni Ægidii, super flumine Parmæ cum portis ferratis, & custodiebantur tam de die, quam de nocte, à provisionatis, quæ fortilicia erecta fuerant ob metum trium Squadrarum, & similiter Pontes plateæ. Successit autem post novum hoc regimen, quod amplius non claudebantur, nec custodiebantur; unaque nocte una pars portarum, & scalarum dictorum Pontium dejecta est in flumine &

omnes munitiones ibi deputatæ derobatæ sunt; tantaque crevit audacia tribus Squadris, quod eis videbatur licere impune quidquid mali facere volebant, nam multos obtruncaverunt, multos quoque percusserunt.

Die vigesimo quarto Octobris prædicti Reverendissimus Dominus Ascanius Sforcia, qui erat Perusii relegatus, effectus Episcopus Papiæ, revertens Mediolanum, ingressus est Parmam, comitatus Clero, duobus Episcopis, Episcopo Parmensi, & aliis Officialibus, ac multis Civibus Parmæ. Hi autem Banniti reversi, captis armis, ipsum etiam associaverunt, dispositi ipsi assumere mulam, quam similiter provisionati ibi existentes accipere deliberabant. Cum autem ipse Dominus Ascanius applicuisset in Palatio Episcopali, videns tot gentes armatas, timuit, claudique fecit Portas Palatii. Hi autem Banniti cupientes mulam, cum armis insultaverunt dictos Provisionatos, ex quibus novem vulneraverunt. Insultaverunt atque alios Juvenes de Squadra Rubea, qui sociaverant prætactum Dominum Ascanium, & atrociter vulneraverunt Andream de Bajardis. Totaque Civitas fuit in motu, ubi per hos capistros clamabatur *Carne*, *Carne*: totaque ea nocte Civitas stetit in armis. Mane facto præfatus Dominus Ascanius vocavit ad se multos de tribus Squadris, quos ob novitatem prædictam redarguit, monuitque ad bene vivendum. Vocavit quoque nonnullos ex primis de Squadra Rubea, quibus pollicitus est taliter referre Mediolani, quod his insolentiis provideretur. Dumque se prepararet ascensurus equum, ut iter suum faceret Mediolanum, dicti capistri & banniti in maximo numero, armati corazinis, spetis, & celadinis, seriatim se apposuerunt super plateale dicti Palatii, expectantes Dominum Ascanium, quem comitari volebant. Qui cum hoc præsensisset, eos omnes excomiavit, eisdemque minatus est ob hæc; sicque recessit, & una cum eo Dominus Antonius Trottus Gubernator Parmæ. Ob cujus Gubernatoris recessum, & ob minas dictorum Bannitorum provisionati, qui erant numero centum, & eorum Capitaneus Marchinus de Abiate, se reduxerunt in Cittadella, & Cives quasi omnes Rubei exiverunt Civitatem, quæ remansit in manibus horum Bannitorum. Sicque Civitas repleta est homicidiariis, capistris, & advenis ribaldis, discurrentibus die ac nocte Civitatem cum armis, & comminantibus Rubeos saccomanare. Ipsa Civitas probis viris vacua remansit, sed plena his pessimis discolis, ad quam infiniti concurrebant, credentes facere saccomanum Rubeorum.

Fuerunt autem causa novitatum prædictarum, & amotionis Domini Cichi, Comes Johannes Bonromeus, & Petrus de Pusterla Mediolanenses ambo Gibellini, & inimicantes Domino Cicho, ad quod etiam se intromisit Domina Beatrix soror Ducis Herculis, & uxor quondam Domini Tristani Sforciæ, persuadens Dominæ Ducissæ remotionem Domini Cichi, ac acceptationem in gratiam Dominorum Ludovici, & Roberti.

Decessit in furno Modoëtiæ Donatus del Comite, de cujus morte Dominus Ludovicus valde doluit, cassusque fuit à Castellanaria Modoëtiæ quidam frater Domini Cichi, salvis personis, & rebus suis.

Restitutus fuit Franciscus Torellus gener Domini Roberti in fortilitio Gustallæ, à quo remotus fuerat. Comes Amphytrion etiam restitutus fuit in Castro suo Tizani. Comes Jacobus Scottus fuit restitutus in Castro Vigoleni, quibus privati fuerant ob eorum demerita, & in toto dominio Ducali factæ sunt similes aliæ novitates diversimode.

Mirum fuit, & incredibile, prætactum Dominum Robertum potuisse effugere, quin caperetur, vel profligaretur, quodque in gratiam Status Mediolani reverteretur, cum non haberet pecunias, cumque paucas & novas gentes haberet, cumque Januam fecisset deperdi. Sed potius nutu Dei hoc processit, nam ipse non habebat in suo exercitu ultra decem Squadras equorum, & aliquando gentes Ligæ in opposito suo in Lunesana fuerunt Squadræ quadraginta. Sed Dux Hercules, & Marchio Mantuæ numquam voluerunt ipsum Dominum Robertum profligare, prout poterant, ne pax sequeretur, & ne eorum stipendia tam cito cessarent; eratque in Mediolano maxima pars Civium, sibi, & Domino Ludovico amicantium, & faventium, quorum spe ducti ipsi Dominus Robertus, & Ludovicus semper alacres, & intrepidi manserunt.

In principio Novembris anni prædicti remissus fuit Parmam dictus Dominus Antonius Trottus pro Gubernatore, qui credebatur non amplius reverti; & cum fuit Parmæ, vocato Consilio generali, illos de tribus Squadris est exhortatus ad pacifice vivendum, comminans eos ex mandato Principum fallentes puniturum se, ab eisque requisivit eos, qui insultum fecerant contra provisionatos, & Cives Rubeos; sed fuit obauditus. Tantummodo carceravit duos, aliique multi capistri timentes capi, se partim absconderunt, partim recesserunt; claudique ordinavit omni nocte, prout antea fiebat, portonos plateæ, de quo hæ tres Squadræ doluerunt, dicentes hoc fieri, ex quo Status de eis videbatur non fidere, quibus Gubernator respondit, hanc non fore causam, sed ut executiones suas liberius facere posset.

Circa dimidium Novembris dicti anni 1479. filius Regis Ferdinandi, qui cum agmine suo obsidebat Castrum Collis agri Florentinorum munitissimum, vi & armata manu illud obtinuit cum maxima cæde suorum, in quo multas crudelitates egit. Post quam victoriam ipse cum suo exercitu ivit ad alloggiamenta, superveniente hyeme; sicque etiam agmen Florentinorum discessit, & petiit alloggiamenta in agro Florentino. Marchio Mantuæ, Dominus Arimini, & reliqui ductores, & armorum principales in patriam profecti sunt.

Hoc etiam tempore Azo Vicecomes Mediolanensis, qui erat Cognatus Domini Cichi, quique tempore saccomani Rubeorum Parmenses loco Principis gubernabat, cui etiam adscribebatur, quod male se deportaverat favens tribus Squadris, dolore detentionis Cognati, insaniæ sororis, & quia cesserat à regimine Status, infirmatus vitam emisit.

Multa autem tractata sunt in Consilio Status Mediolani pro adhibendo modo, quo dissensiones Parmensium extinguerentur. Cum autem electus fuisset Dominus Johannes Antonius Cotta Mediolanensis pro Gubernatore Parmæ loco Domini Antonii Trotti, re attamen ventilata, deliberatum fuit, eumdem reversurum in pristina Parmensium gubernatione; ad quam circa medium Novembris reversus est cum ampla impositione seditiosos, & male compositos, quorum inibi ingens caterva

va conspiciebatur, puniendi, & ex Urbe fugandi. Reversus, proclama delationis armorum publicavit, capique, & laqueo appendi nocturno tempore jussit vigesima septima Novembris Thomam de Guarinis juvenem insolentem, sequacem factionis Sanguinaciæ, qui vulneraverat unum ex Ducalibus provisionatis Marchini de Abiate plateas custodientibus eo sero, quo multi alii fuere vulnerati, pro ut enarratum est. Hic etiam interfuerat ad dejiciendum Portas Pontis lapidis in Flumine, percusserat patrem, ac vulneraverat quamdam mulierem. Quod sic actum tribus Squadris non mediocre molestum fuit, quæ simul unitæ magnopere questæ sunt coram dicto Domino Antonio Trotto, eidem si non palam, saltem verbis duplicibus, & venenatis minantes; ac etiam dicto Marchino mortem minati sunt, dicentes, ipsum fuisse auctorem dictæ appensionis. Cum autem nullus inesset tribus Squadris justitiæ metus, & arma ab insolentibus impune deferrentur, hic Marchinus, Vir dignus, accessit ad Principes nostros, à quibus benigne visus deputatus est ad custodiam Dominorum Ducum cum centum provisionatis loco Rubei, qui ex hoc seculo migraverat. Ægre ferentes hi de tribus Squadris mortem ignominiosam dicti appensi, numquam cessabant à minis, id etiam Squadræ Rubeæ adscribentes, de quo tamen ipsæ debebant esse tacitæ, quoniam unicus tot seditiosorum pro omnibus pœnas luerat.

Fuit hoc mense Novembris circa finem deputatus ad Consilium Status Mediolani Reverendissimus Dominus Ascanius Sforcia Protonotarius, & Episcopus Papiæ.

Octavo Decembris 1479. advenerunt nova Parmæ, qualiter Dominus Ludovicus ex Campofregosio Januensis proditione ceperat Civitatem Sarzanæ Lunensis agri, quam Florentini possidebant, eis alias per dictum Dominum Ludovicum pretio Ducatorum viginti quinque millium traditam.

Profectus est Mediolanum Reverendus Dominus Sagramorus Ariminensis Parmensis Episcopus etiam ad Consilium Status Mediolani constitutus, ut res Parmensium diffidentes componeret. Nam & proscripti Cives de tribus Squadris reversi instabant minis, & assiduis querelis, illis restitui eas libras decem septem mille, quas exsolverant pro saccomano Rubeorum. Rubei insuper instabant, exbursari eis residuum taxationis. Exules reversi vociferabant, quod eis per Rubeos resarcirentur eorum damna exilii prætacti; multumque dubitabatur, ne his stantibus Civitas ad arma, & deteriora prorumperet. Pauci vero ex Rubeis se palam exhibebant, multi latebant, quamplurimi ex Urbe discesserant. Tamdem re in Consilio Status ventilata, scripserunt Officialibus Parmæ Illustrissimi Domini nostri, quod pro componendis his altercationibus mandabant incantari additiones Communis Parmæ pro anno futuro, licet venditæ jam essent, & quod pretio illarum mensuatim exbursando satisfieret Civibus de tribus Squadris, quodque incantatores earum additionum expectarent in alio anno sequenti, & sic de anno in annum usque ad annum 1488. quo tempore annorum septem additiones quæcumque Communis venditæ fuerunt, & jam pecuniæ illius temporis consumtæ erant, ea lege quod exsolverentur ipsis incantatoribus ex denariis Communis libræ octo pro interesse singuli centenarii, quodque anno 1488. additiones dicti Communis saccomanatis assignarentur pro residuo satisfactionis saccomanati. Super quo congregatæ sunt multæ Credentiæ; convocatum est Consilium generale, quod haberi non potuit; facti sunt multi tractatus, multaque ordinata sunt superinde; sed Cives ex omnibus Squadris interesse in his additionibus habentes, qui erant quammulti, ad id noluerunt consentire. Cum autem Referendarius procederet ad incantum, ne id locum sortiretur, electi sunt ab Antianis quatuor Oratores missi ad Principes, qui fuerunt unus pro singula Squadra. Quid autem sequetur, ignoratur.

Duodecimo Decembris in mane dum Leonardus de Blondis senex, & de Squadra Rubea, auditâ Missâ, (nam erat dies Dominica) veniret, ut domum intraret pransurus, in vicinia Sancti Pauli insultatus clam à Francisco Mulinario de Pitochis de Squadra Sanguinacia, cujus pater Matthæus alias tortus fuerat ob Hectoris de Grandis proditionem, de qua superius dictum est, & criminabatur hic testificasse, cum gladio duobus vulneribus confossus in tergo, & obtruncatus fuit, de quo facinore nulla vel minima facta fuit mentio. Nam Potestas aberat, profectus Papiam, nullique aderant in Urbe provisionati, qui ob deperditam Sarzanam omnes accesserant ad custodiam Pontremuli.

Decimo octavo Decembris Dominus Johannes Bentivolus Bononiensis venit cum nobili comitiva Bononiensium ex Bononia Parmam iturus Mediolanum, alloggiavitque in Palatio Episcopali, quod præfatus Dominus Episcopus reædificavit, consolidavit, ac quasi denuo erexit mirum in modum, & ubi ipse Principes, & Nobiles transeuntes hospitatur.

Vigesimo tertio Decembris facta fuit crida in executione literarum Ducalium, quod nullus auderet aliquos bannitos receptare in Civitate, nec in Episcopatu Parmæ sub pœna in decretis contenta: qua facta banniti, qui erant reversi, justitiam non formidantes, arma omnes portabant, & facti sunt audentiores, quibus nihil dicebatur ob ipsam armorum delationem.

Ultimo Decembris anni 1479. factum fuit novum Consilium pro anno sequenti transmissum ex Mediolano, & dum darentur officia Communis ad brevia, Consilium solitum fieri in sero factum fuit in Tertiis, ob metum capistrorum arma deferentium, & minantium, quorum ibi est infinitus numerus euntium in nocte sine lumine, & multa mala impune perpetrantium.

Hac etiam die, & in Consilio prædicto, obtentum fuit, nemine discrepante, quod finita venditione additionum Communis, quæ durat per totum annum 1486. ipsæ additiones, quæ sunt Communis, adhibitæ semper super Datiis Ducalibus Parmæ, amplius non exigantur, ex quibus solent percipi singulo anno libræ sexdecim mille & ultra. Quod totum actum fuit, ne saccomanati ex illis consequantur satisfactionem suam in anno 1488. pro ut Principes ordinaverant.

Laurentius Medicus Florentinus cum Salvoconducto Regis Ferdinandi, & dato obside altero ex filiis dicti Regis in manibus Regis Franciæ, ivit Neapolim, ex quo speratur pacem secuturam, pro qua Mediolanum profecti sunt Oratores dictorum Regum, Florentino-

norum, Venetorum, Bononiensium, & aliorum Dominorum Italiæ.

Hoc anno valuit frumentum soldis sedecim pro singulo stario ad plus. Non fuerunt nives, neque glacies. Paucæ fuerunt pluviæ, & nulli venti flaverunt. Hoc enim mense Decembris amygdalæ floruerunt, & etiam pruni sylvestres, unde speratur de bono in melius. Et tota hyems dicti anni 1479. & etiam Januarius, & Februarius anni 1480. satis boni. Februarius tamen fuit cum aliquibus nivibus liquefactis, & frigidor, ac humidior Januario.

Anno 1480.

Primo Januarii anni 1480. intravit pro Potestate Parmæ insignis Doctor Dominus Raphaël de Inviciatis de Alexandria cum maximo honore, quo tempore hic se reperierunt tres Officiales de Alexandria, scilicet Dominus Antonius Trottus pro Gubernatore, Dominus Raphaël Inviciatus pro Potestate, Lucianus pro Officiale bullettarum loco Zannini Barbati.

Quarto Januarii in nocte multi & quammulti capistri, Deum, nec justitiam timentes, se armaverunt, & insultaverunt militem dicti Potestatis in plateis cum familia sua, quemcum una partisana in coxa atrociter vulneraverunt, ad hoc ne in nocte auderet per Civitatem ire, ut moris est, & quia nocte præcedenti ceperat nonnullos juvenes repertos sine lumine, & ut possent liberius in nocte per Civitatem ambulare.

Et hac quidem die reversi sunt ad Civitatem Parmæ illi quatuor Oratores missi, ne additiones anni præsentis darentur Civibus trium Squadrarum, qui exsolverant saccomanatis libras decem septem mille, circa quod nihil obtinuerunt.

In principio Januarii anni præsentis 1480. captus fuerat in Curia magni Turchi Franciscus de Bardis Civis Florentinus magnanimus, qui fuerat primus in vulnerando Julianum Medicum in Ecclesia Sanctæ Liberatæ, & illum Turchus audita morte tanti viri remisit Florentiam ligatum, qui immediate fuit appensus.

Maxima hoc tempore fuit Mediolani contentio inter Oratores ibi existentes ut supra, & regentes Statum Ducalem, pro firmanda, vel infirmanda Liga & Pace; nam diversi diversa sentiebant, & appetebant. Multa enim homicidia facta sunt in Mediolano, & multi affectabant subversionem Status, & ut novas res viderent; sicque omnes populi trepidabant, ne guerra, & impedimentum inferretur Statui Mediolani.

Scripserunt Illustrissimi Domini nostri Officialibus, & Antianis Parmæ, quod omnino additiones assignarentur modo, quo supra alias scriptum exstitit, & sic quod pro annis octo stent obligatæ, & quod dispensentur hoc anno his qui exsolverunt Rubeis saccomanatis libras decemseptem mille, reliquis sex annis continuis incantatoribus earum cum interesse librarum octo pro singulo centenario ob supportationem de anno in annum, & quod pro anno 1488. sint saccomanatorum pro residuo damni eorum.

Ut autem hæ additiones levarentur, & satisfieret quibuscumque Creditoribus Communis, facta fuit maxima practica per Antianos, quod quælibet Universitas Parmæ aliquid exsolveret, saltem id quod pro additionibus suorum introituum unius anni solverent, ut videretur quantum cumulari possit, & si tantum daretur, quantum ipsum debitum Communis capit pro annis octo, quod debitum excedit summam librarum octuaginta millium, & ultra. Repertæque sunt multæ Universitates multas pecunias offerentes pro liberanda Communitate, & pro tollendis in perpetuo additionibus. Clerus obtulit Ducatos mille. Ars Lanæ tantundem. Aromatarii libras trecentas. Reverendus Dominus Episcopus Ducatos trecentum. Et sic aliæ Universitates. Deliberabatur etiam in agro Parmensi inter districtuales imponere collectam. Hæc pendent. Quid sequetur, ignoratur.

Magna fama fuit in medio dicti mensis Januarii, quod Dux Hercules Estensis Capitaneus Ligæ ob gressum Laurentii Medici ad Regem Ferdinandum, factus fuerat Capitaneus Venetorum; cumque pro Statu Mediolani missus fuerit Ferrariam Dominus Petrus de Pusterula in Oratorem pro consequendo ab eo Bersillum, & Castrumnovum Parmense, ipse Dux recusans ea optime munivit.

Die 23. Januarii 1480. recessit ex Parma Reverendus Dominus Episcopus Parmæ vocatus Mediolanum in Consilio Status, in quo deputatus est.

Circa finem Januarii dicti anni 1480. Dominus Petrus de Pusterula unus ex Consiliariis Status Mediolani missus Ferrariam, ut supra dictum est, ibi diem suum clausit extremum.

Eodem anno 1480. in fine Januarii Dominus Johannes Bentivolus Bononiensis, qui accesserat Mediolanum armorum Ductor Status Mediolani cum comitiva centum helmium, & provisione annua decem mille aureorum, benigne visus fuit nedum ab Illustrissimis Dominis nostris, verum etiam à toto Populo honoratus, & donatus introitu Pontis Piceleonis, & duobus Castris in Cremonensi reditus quingentorum aureorum, cum accrescimento duorum mille aureorum, & ducentorum equorum de provisione recessit ex Mediolano, & in patriam rediit.

Hoc quidem mense Januarii ex commissione Pontificali Reverendus Dominus Ascanius Sforcia Vicecomes per sententiam privavit filios Domini Cichi Simonettæ, & Orphæi de Ricavo, beneficiis eorum, quæ multa erant, eis adscriptâ causâ, quod ut fautores Florentinorum contra Ecclesiam erant excommunicati. Sicque ea diversis personis fuerunt collata.

Secunda die Februarii 1480. dum Miles Domini Potestatis Parmæ insequeretur cum solo famulo nonnullos larvatos, fustes deferentes in contemtum proclamationum in cœmeterio Ecclesiæ Sancti Odorici, ab eisdem insultatus, & armis illico obtruncatus est. Hic erat ille, qui secunda nocte introitus officii dicti Potestatis insultatus, & vulneratus fuerat, ut narratum est.

Tertia die Februarii factum fuit proclama parte Domini Gubernatoris, & Antianorum, quod amplius non fiant larvati sub pœna furcarum, ne fiant homicidia, vel alia scandala. Et quod si quis denuntiaverit dictos homicidas, lucretur aureos quinquaginta.

Maxima enim usi sunt crudelitate dicti interfectores Militis dicti Potestatis. Ut supra narratum est, secunda nocte, qua Potestas introitum fecerat, insultatus fuit in plateis, & vul-

vulneratus in coxa, quoniam reputabatur magnanimus, & Capistri deliberabant ipsum terrere, ut liberius in nocte cum armis, & sine lumine spatiarentur. Alia autem nocte ipsum cum familia in caput Pontis transeuntem, ne rediret citra, custodientes clauserunt hi Capistri Portas Pontis lapidis, & Portonos tres plateæ, ut illum occiderent, tamdem evasit illæsus. Factis proclamationibus, ne larvati arma, nec fustes portarent, sine numero, nulloque obsistente metu, omnes arma fustesque deferebant. Quatuor ex his larvatis fustibus armatos hic Miles jussu Potestatisinse quebatur cum solo famulo, eos dignoscendi causâ, quem aggredientes in cœmeterio Ecclesiæ Sancti Odorici, & in Ecclesia fugientem ense dejecto, ea in Ecclesia cum ballottis plumbeis, & fustibus percussum, ab Ecclesia vi & misericordiam supplicantem ejecerunt, atque exportaverunt, armisque & undecim lethalibus vulneribus confossum eo in cœmeterio, & exanimem liquerunt. In quo homicidio tantùm culpati sunt hi de tribus Squadris, quos nemo ausus est propalare.

Die septimo Februarii 1480. de commissione Ducali factum fuit parte Dominorum Gubernatoris, & Potestatis Parmæ publicum proclama, quod qui denuntiaret homicidas Militis dicti Potestatis, lucraretur vigintiquinque Ducatos ultra illos quinquaginta promissos in aliis cridis. Qui autem ex sociis alios notificaret, gratiam lucraretur. Qui autem malefactores sciret, & non propalaret, in eadem, qua homicida, pœna puniretur.

Magnus Turchus ex magno major cupiens fieri, maximo cum navigio exercitum suum posuit Rhodi, ubi quammultæ Venetianæ naves aderant, quibus fœdera rupit; nam in pace intra se anno curso firmata exstabat Capitulum, quod ubi alterius partis navigia reperirentur, altera pars superveniens cederet, & nullum illic loci inferret nocumentum.

Hoc quidem mense Februarii, & in principio illius, Oratores Veneti, qui jam multo tempore Mediolani moram fecerant, ne à colligatione Status Mediolani discederent, ab inde male contenti, & voti sui non compotes in patriam redierunt.

Octavo Februarii dicti anni 1480. Borsius filius Domini Manfredi de Corrigia venit Parmam, iturus Mediolanum, & alloggiavit in domibus Domini Johannis Francisci Cantelli. Nona autem die recessit pergens Fontanellatam pro uno sero. Nam Comes Jacobus de Sancto Vitali filius quondam Comitis Stephani de recenti susceperat in uxorem sororem dicti Borsii, mortua prima ejus uxore filia Domini Johannis de Scipiono ex Pallavicinis. Fuit mirum, quod eo anno, quo idem Dominus Johannes de Scipiono decessit, ut narratum est, eo quidem tempore frater ejus Dominus Nicolaus in prœlio Ducali contra Januenses obtruncatus est, uxor quoque, & dicta ejus filia pariter vitam finiverunt.

Quo quidem mense Februarii, & Januarii præcedentis quammulta homicidia commissa sunt Mediolani, ob quod deputatus fuit illic Barisellus animosus cum centum provisionatis cum omnimoda potestate, ut deferentes arma, euntes in nocte sine lumine, rixantes, & scandala committentes caperet, & immediate, ac de facto puniret arbitrio suo, quique alias Civitates & loca Status Mediolani percurreret.

A

B

C

D

E

Svizari quoque nulla cum Statu Mediolani pace firmata, hoc tempore recessus Venetorum, miserunt Oratores suos Mediolanum.

Fama fuit, quod Rex Ferdinandus detinuit Neapoli Laurentium Medicum anno proxime curso illuc profectum.

In principio dicti mensis Februarii occisus fuit, & obtruncatus à mascheris in Civitate Bononiæ unus ex sexdecim Rectoribus Civitatis.

Quia Orator Venetiarum, qui multo tempore moram trahens Mediolani, recesserat, alius Orator Venetus loco sui venit Mediolanum, ubi multa fuit dissensio pro confœderatione dissolvenda, ad quod Dominus Robertus ex Sancto Severino multum in favorem Regis Ferdinandi elaborabat. Cupiens itaque Illustrissima Domina Ducissa quietem, noluit ipsam colligationem dissolvi.

Quinto decimo Februarii dicti anni 1480. ob mortem suprascripti Militis Domini Potestatis, quoniam nullæ fiebant executiones in Civitate, venerunt Parmam quinquaginta provisionati Ducales, quorum caput est Johannes de Verona, qui attamen parum à Capistris metuebantur. Nam nocte decimi octavi diei Februarii dejectus fuit murus plateæ versus Ecclesiam Sancti Matthæi sub quadam fenestra domus existentis prope portellum, in qua quidam Hebræus revenditor, & dives quammulta habebat bona, quæ per ipsam rupturam furata sunt. Nec potuerunt inveniri latrones, ex quo Hæbræus asserebat damnum recepisse de Ducatis quatuorcentum.

Hoc etiam mense decessit Illustris Dominus Pinus Forlivii Dominus, qui alias, ut solus dominaretur, Fratrem obtruncaverat.

Vigesimo primo Februarii Reverendus Dominus Episcopus Parmensis reversus Parmam jussu Illustrissimorum Dominorum nostrorum, convocatis Officialibus, Antianis, & multis Credentiariis, publicavit Ducales litteras disponentes, quod additiones Communitatis leventur, & satisfiat habere debentibus, scilicet emtoribus ipsarum additionum, Saccomanatis de Squadra Rubea, & his, qui exsolverant Saccomanatis libras decemseptem mille, cum potestate, ut præmissa fiant, quod ponatur una collecta in Civitate, & Episcopatu Parmæ, ad quod ipse Dominus Episcopus Cives magnopere est exhortatus, cui est responsum, quod superinde fiet opportuna provisio.

Vigesimo tertio Februarii Antiani elegerunt tres pro singula Squadra notabiles Cives causâ faciendi compartitum in Civitate, & Episcopatu pro subsidio levandarum additionum in executione literarum Ducalium, de quibus supra.

Item levaverunt multa Officia inutilia, quæ dabantur in Consilio omni anno ad sortem.

Borsius de Corrigia, qui iverat Mediolanum, credens multa habere, penultimo Februarii reversus est, nec illi de aliquo fuit provisum, & noluit intrare Parmam, sed ab extra transivit.

Circa finem Februarii dicti anni 1480. in nocte derobata fuit Speciaria Melchioris de Burgo super angulo Sanctæ Christinæ, cum ejus maximo damno, dejecto & fracto ostio. Derobatus etiam fuit in stabulo unus manzius in vicinia Sancti Pauli. Facta sunt & alia multa furta in Civitate impunita, quia noctis tem-

tempore familia Domini Potestatis, nec Provisionati ausi sunt ire per Civitatem, nec aliquam facere executionem. Fuitque in Villa de Henzolla destructum Molendinum hereditatis Philippi de Henzolla legatæ Consortialibus Ecclesiæ majoris Parmensis, pro quo litem habebant cum Infirmis Sancti Lazari prætendentibus ipsam hereditatem sibi spectare, cum dictus Philippus decesserit lazarosus. Cui destructioni interfuerunt forte quadraginta personæ larvatæ cum armis, ne dignoscerentur, de quo nulla est facta punitio.

Primo Martii 1480. in executione Ducalium literarum jussi sunt ire Mediolanum duodecim Juvenes lascivi & dissoluti de tribus Squadris, totam Civitatem die ac nocte infestantibus, quibus adscribitur culpa furtorum prædictorum.

Recesserunt itaque à Parma quatuor Juvenes lascivi de tribus Squadris, qui dicuntur interfecisse Militem Potestatis, qui sunt hi, videlicet: Bernardinus de Manfris, Contus, Parmisanus, & Petrus de Furno. Scripserunt itaque Illustrissimi Domini nostri, quod procedatur contra homicidas dicti Militis tamquam in crimine læsæ Majestatis, qui quatuor una cum aliis duodecim jussis, ut supra, totam Civitatem molestabant, fauti à principalibus trium Squadrarum, non verentes Deum, neque Officiales; & licet pauperes, & ullo sine exercitio, laute & pompose induebant, & vivebant.

Dicta die prima Martii publicatæ sunt in Antianatu, & Credentia quammultorum Civium, Ducales literæ, qualiter Illustrissimi Domini nostri justificate detinuerant Reverendissimum Dominum Ascanium Sfortiam Protonotarium patruum Domini Ducis, quam causam postea intelligerent, quam detentionem fecerant vigesima octava Februarii elapsi, de quo non debebant admirari, sed vivere quiete.

Quarto Martii Illustrissimi Domini nostri scripserunt Officialibus, & Antianis Civitatis Parmæ, qualiter detentio, quam fecerant de Reverendissimo Domino Ascanio prædicto, processerat ex eo, quia ipse seminabat discordias inter Cives Mediolani, & quod ipsum miserant moraturum Ferrariæ. Unde etiam jusserant permultos Cives Mediolani Caporales, eorum quemque arma portare in Castro Portæ Jovis, & quæ sine strepitu, & nemine contradicente portata fuerant. Quodque retinuerant detentos tres ipsius Domini Ascanii in præmissis consultores, scilicet Fratrem de Lonate Papiensem, Gasparem Tuscanum Mediolanensem, & Dominum Cavalchinum de Guidobonis Terdonensem, omnes tres Gibellinos. Ob quod illi de tribus Squadris Parmæ multum in armis & in consiliis intra se steterunt.

Eamet die, qua fuit detentus præfatus Dominus Ascanius, facta fuit novitas, & motio armorum Cremonæ inter Guelfos, & Gibellinos. Nam quidam Lucas de Lupis, qui fuerat Mediolani pro Oratore Cremonensium, requirens solutionem cavalcatæ suæ, & videns sibi illam denegari, minatus fuit in Antianatu, quod nisi sibi satisfieret, sanguis iret ad cœlum. Ex quo à Commissario detentus, pars sua, scilicet Gibellini, & pars adversa, scilicet Guelfa, se posuerunt in armis: ob quod Illustrissimi Domini nostri pro sedandis rumoribus illuc miserunt ducentos Ducales famulos, & multos pedites, ubi tamen nullum aliud est secutum scandalum. Attamen detenti fuerunt in Castro quamplures Caporales utriusque partis. Qui postea fuerunt relegati Mediolani.

Præfatus Dominus Ascanius relegatus Ferrariæ associatus fuit per flumen Padi in Bucintorio Ducali cum comitiva certorum Nobilium Mediolanensium, & multis peditibus, nec umquam descendit ad terram, sed recta via in aqua semper ivit infra.

Multa, & varia de hoc in Populis ferebantur, & ultimate habetur conclusio, quod hic Dominus Ascanius residens in Curia veteri, persuasu suprascriptorum trium, ut præmittitur, detentorum ipsum consulentium, recusabat ire pro Consultore in Castro, & nitebatur Consilium Status fieri, ubi ipse residebat, & non in Castro, ad quod sic fiendum invitaverat Illustrem Dominum Ludovicum germanum suum, & ipsum huic non consentienti persuadebat saltem Consilium ipsum Status fieri in camera ipsius Domini Ludovici in Castro, cui etiam minus voluit assentire. Et super hoc tentati fuerunt multi Cives ex principalioribus Mediolani. Et ideo ne hæc practica ulterius procederet, neve scandalum ullum sequeretur, processerunt detentio, relegatio, & armorum ablatio, de quibus supra, quæ satis quietum finem habuerunt.

Sanctissimus Dominus noster Papa Sixtus ob novitatem Magni Turchi factam contra Rhodum, in quo dictum fuit habere proditionem, & proditores obtruncatos fuisse, seque cum omni suo exercitu ab obsidione Civitatis levasse, concessit Bullas toti Ordini Cruciferorum Hierosolymitanorum in tota Christianitate, quod quibuscumque Christicolis vere pœnitentibus & confessis, visitantibus semel tantum Ecclesiam Beati Johannis Hierosolymitani cujuslibet Civitatis, & quidcumque arbitrio euntium offerentibus in auxilio expeditionis contra Turchos, indulgebat remissionem plenariam peccatorum suorum, dando deputatis super inde omnimodam auctoritatem absolutionis, permutationis votorum, salvo visitationis Basilicarum Petri, & Pauli, ultramarino Sepulchri Domini, Sancti Jacobi de Gallicia, Castitatis, ingressus Religionis, Absolutionis à Simoniaca labe quacumque. Quæ Indulgentia durabat à die Palmarum anni 1480. usque per annum integrum exinde secuturum.

Quæ Bulla vigesimo quinto Martii, quo celebratur Annunciatio B. Virginis, portata fuit per Reverendum Dominum Episcopum Parmensem cum Clero, & cum processione, toto Populo, & Officialibus associante, in Capite Pontis ad Ecclesiam Sancti Johannis, ibique super Altari reposita, ubi ordinati sunt multi Religiosi Confessores, & ad quam maximus habitus est recursus.

Post relegationem factam Ferrariæ de Reverendissimo Domino Ascanio, Illustrissimi Domini nostri relegaverunt Leoni ultra montes sex Cives Mediolani, scilicet tres Gibellinos, & tres Guelfos, ne tumultus oriretur in populo ob horum ambitiones; & mirum fuit, quod in his relegationibus, & in portationibus armorum factis à toto populo in Castro, quod nullum successerit scandalum. Nam omnes fuere obedientes. Jussumque fuit Messaliæ, & omnibus armarolis Mediolani, sub pœna rebellionis, quod nulli arma venderent sine licentia Ducali.

Die

Die vigesimo Martii 1480. facta fuit magna Credentia quammultorum Civium omnium Squadrarum Parmæ coram Reverendo Domino Episcopo Parmensi, & aliis Officialibus in Palatio Episcopali, ubi lectæ sunt Ducales literæ infrascriptæ pro pace totius Italiæ facta, & conclusa Neapoli, quæ ab omnibus tranquillitatem, justitiamque appetentibus desiderabatur. Quarum literarum est tener, videlicet.

Duces Mediolani &c. Reverende in Christo Pater, ac Dilectissimi nostri.

AVendo ozi avuto letere dalli nostri Ambassatori, che sono a Napoli, per le quali c' è notificato, come mediante la divina grazia alli XIII. zorni del presente mese fu conclusa la pace universale di tutta Italia, la qual si ha a publicare alli dì XXV. del presente mese. Ne è parso comunicare con Voi questa bona novella, rendendone certi, che debbiate prendere Vui, e tutti quelli nostri Cittadini, & subditi piacere, & consolazione. Et per renderne debite grazie al nostro Signore Dio, dal quale procedono tutte le cose buone, volemo, che a dì XXV. del presente la facciate publicare solennemente in quella nostra Città, & facciate fare processione, & fallodi con feste di suono di campane tanto in la Città como in le Terre, & lochi principali del distretto per tre dì continui, cominciando l'antedicto XXV. dì del presente.

Datum Mediolani XVIII. Martii 1480.

B. Calcus.

Reverendo in Christo Patri Domino Sa. Episcopo Parmensi, nec non spectabili Militi Domino Antonio Trotto Consiliario, Armorum Ductori, & Gubernatori Parmæ. Ac Nobilibus Viris Potestati, Referendario, & Antianis nostris ibidem.

Quia decimo nono Martii, qua die celebratum fuit Festum Sancti Lazari, ubi totus Populus confluebat more consueto, multi Capistri ex alias bannitis, cum armis & corazinis ad ipsum Festum in magno numero accesserant, ubi etiam illi, quos superius quatuor descripsi, occisores Militis Potestatis, & ille, qui Leonardum Blondum interfecerat, venerant armati, ut Gubernatorem, & alios ex principalibus Squadræ Rubeæ trucidarent, quorum nullus ad ipsum Festum accessit: præfati Dominus Episcopus, & Gubernator multum se cum Civibus condoluerunt de tanta audacia dictorum Capistrorum, coram quibus Domino Episcopo, Officialibus, Antianis, & Civibus facta exstitit fides, qualiter Militis occisores miserant dictum Gubernatori prætacto, quod ipsum mactarent, vel ejus filium in brevi, quod bonis & rectis viris permaxime displicuit.

Laurentius Medicus Florentinus, qui anno proxime curso accesserat Neapolim, hoc tempore hilaris & cum bona pace Regis, ac cum restitutione Castrorum in agro Florentino occupatorum, rediit Florentiam, & à Rege visus est læto & jucundo animo, ac splendide donatus. Cui Regi Laurentius ipse multa pretiosa condonavit, & maxime giolias ei alias pro guerra Regni sibi impegnatas. Hic etiam Laurentius Neapoli exemit à vinculis galearum centum captivos, quos veste & caligis panni viridis induit, ac cuilibet eorum decem aureos est elargitus.

Die vigesimo primo Martii Armigeri Illustris Domini Roberti, qui anno proxime curso in principio hyemis iverant in Romandiola, reversi sunt in Parmensi ob pacem factam ut supra.

Vigesimo quinto Martii, quo celebratur Annunciatio Beatæ Virginis, in mane cum tubis in pleno Populo sunt publicatæ dictæ literæ Ducales Pacis universæ Italiæ, ex quo triduana processio cum sonitibus campanarum festivis facta fuit, & cum fallodiis, Domino Episcopo, toto Clero, omnibus Religiosis, & Populo processionaliter euntibus, omnipotentem Deum, & Beatam Virginem laudantibus, & hosanna clamantibus.

Hoc mense Martii, quoniam multa enormia fiebant Mutinæ absque ulla punitione, deputatus fuit per Illustrissimum Dominum Ducem Ferrariæ, & illuc missus pro correctione seditiosorum Magnificus Dominus Laurentius de Pisauro cum comitiva multorum peditum, & cum maxima potestate, & auctoritate, cujus gubernationi etiam suberat Regium, ubi etiam multa enormia fiebant, in cujus adventu infiniti Capistri metu justitiæ è patria in alienas regiones aufugerunt.

Videtur autem, quod in pace, de qua supra dictum est, non intervenerint Veneti, sed bene possint cum certis conditionibus in ea in certo termino intrare. Et ob hoc exorta quadam suspicione, Veneti ipsi miserunt in Brixiensi agro ad confinia juxta flumen Olii multas gentes; & è converso, & ex eorum opposito ipsorum confinium, Status Mediolani misit aliquas gentes armigeras. Quid autem sequetur, incertum est.

Hoc tempore mensis Martii detentus fuit Cesenæ Dominus Patriarcha illic pro Ecclesia existens Gubernator, qui est Venetus, de quo multa dicuntur, maxime quod Venetis favebat, ductusque fuit Romam.

Quarto die Aprilis 1480. Dominus Antonius Trottus de Alexandria Parmæ Gubernator recessit, & ivit in Patriam, diciturque ipsum amplius non rediturum. Nam homo hic bonus erat pastor, sed non aptus tali regimini.

Tertio Aprilis antedicti fuit maximum frigus, ac ninxit, & glacies apparuit, quod omnibus fuit mirum.

Superius primo Martii scriptum est, qualiter duodecim Juvenes lascivi jussi fuerant ire Mediolanum. Nunc autem dicitur, quod noluerunt obedire. Et causa est, quia nulla ibi fit justitia, & omnes sine metu arma fuerunt, vaditurque in nocte per insolentes in maximo numero, & catervatim cum armis: ostia, & fenestræ Civium propulsantur: multa fiunt furta, nec providetur.

Scriptæ sunt literæ hoc mense Aprilis 1480. à Magistro Rhodi, qualiter quidam Capitaneus magni Turchi cum centum quinquaginta navibus armatis venerat in Insula Rhodi, & descendens ad terram cum multis equis & pedonibus discurrerat Insulam faciendo prædam bestiaminum, quæ postea recuperata sunt, & obsidens cum quatuor bombardis quoddam Castrum, tum impulsus fortuna maris, tum ob alacrem Christianorum defensionem, coactus fuit recedere, dimissis illic bombardis, & interfectis ex suis forte quatuorcentis. Cumque applicuisset Constantinopolim, ubi aderat Turchus, fuit decapitatus, & multi alii Caporales dictæ Armatæ diversis cruciatibus affecti sunt ob dedecus receptum in dicta Insula

sula Rhodi. Propter quod Turchus ipse omnem suum conatum præparabat, ut dictam Insulam potestati suæ submitteret. Unde per totam Christianitatem factus est Jubilæus superius enarratus, ut Rhodo succurratur.

Octavo Aprilis quidam Antonius de Maffonibus juvenis lascivus de Squadra Corrigiensi, dum rixam haberet cum Milano Conestabile Portæ Sancti Michaëlis prope fontem Valdorii intra Civitatem, fuit cum ense multis vulneribus mactatus illico. Hic enim fuerat in saccomano Rubeorum, maxime Abbatiæ Sancti Johannis, patrem percusserat, & paulo ante suam occisionem dicebat non fuisse confessum peccata sua jam annis tribus, & velle sic stare annis decem.

Duodecimo Aprilis dicti anni Ludovicus filius Sebastiani de Bergonziis, Civis Parmæ de Squadra Corrigiensi existens in plateis Communis intra tabulas Campsorum, insultavit, & cum cultella in femore transfixit Bernardinum de Cavalletto etiam de dicta Squadra; ob quod tertiodecimo dicti mensis parte Domini Commissarii, & Domini Potestatis fuit bannitus, & publicatus pro bannito dictus Ludovicus Bergonzius. Et ulterius fuit proclamatum in executione Ducalium literarum, ne quispiam tam Civis, quam soldatus posset die vel nocte arma offensibilia, sive defensibilia ferre sub pœna in aliis Cridis contenta.

Die quintadecima Aprilis facta fuit Crida in Civitate Parmæ parte Ducali, quod in toto dominio Ducali non expendatur alia moneta quam Ducalis.

Sextodecimo Aprilis Reverendus Dominus Episcopus Parmensis coram se vocari fecit Antianos cum septem adjunctis de qualibet Squadra propter delationes armorum, propter furta, & tot maleficia, quæ in dies impune committuntur, requirens à Civibus subsidium, & omnes exorans ad obedientiam, & ad bene, & recte vivendum.

Illustrissimi Domini Ducissa, & Dux Mediolani condonaverunt Illustri Domino Ludovico Sforciæ Vicecomiti Gubernatori generali Status Mediolani Castrum Sartiranæ, quod fuerat Domini Cichi. Item Illustri Domino Roberto de Sancto Severino Castrum Sallarum, quod etiam fuit dicti Domini Cichi.

Vigesimo Aprilis transiverunt per Parmam duo Oratores Illustrissimorum Dominorum Ducum Mediolani, quorum alter est Præceptor Sancti Antonii in Mediolano, & de Domo Trivultiorum, euntes Romam ad Pontificem. Nam dictum fuit in discessu Laurentii Medici Florentini à Neapoli, ipsum promisisse infra mensem Regi Ferdinando mittere viginti quinque mille aureos, & sic singulo anno usque ad summam trecentorum mille aureorum, si pax debuit fieri. Et cum fuit Florentiæ, abnegasse dictam promissionem tamquam meticulosam: quod Dominus Pontifex sentiens, qui multa in bellis præteritis exposuerat, & nulla sibi fiebat restitutio, ægre tulit; tractaturque denuo alia pax, & colligatio per Sanctitatem suam cum Statu Mediolani hac pro causa. Famaque fuit hac die, quod filius dicti Regis adhuc existens in Senensi agro tractatum habuerat in Pisis, quod succedere non potuit.

Vigesimo tertio Aprilis scriptæ sunt ex Placentia Parmæ literæ, qualiter quidam Squadrerius armorum verba habens cum Potestate Placentiæ, cum ense illi caput amputavit.

A Mense quidem hoc Aprilis fuerunt magnæ pluviæ, ac aquarum, & fluminum inundationes; duravit pluvia diebus quindecim continuis, ob quod maximæ factæ sunt processiones. Crevit Padus immense, rupit aggeres in multis locis, pontes abduxit, multos suffocavit, multa ædificia dejecit, & multum, & grande mirum fuit.

Reperta sunt ad Pontem Placentiæ super flumine Padi corpora septem hominum decapitatorum simul in una fune alligata.

Vigesimo quarto Aprilis, qua Festum Sancti Georgii celebratur, Comes Petrus de Verme duxit in uxorem quamdam filiam naturalem quondam Illustrissimi Domini Ducis Galeaz, ob quod in Castro Mediolani factum fuit solenne festum. B

Vigesimo quinto Aprilis per Ducales Provisionatos de mandato filii, & Locumtenentis Gubernatoris Parmæ, captus fuit in Villa Ramoselli prope Parmam Petrus de Furno de Squadra Sancti Vitalis, unus ex his, qui militem Potestatis occiderant; dumque duceretur, comminatum fuit dicto Locumtenenti per Capistros dicentes, se arma capere velle, & illi auferre dictum Petrum: ex quo subito missus fuit unus Caballarius versus ducentes dictum Petrum, qui illum relaxarent, & ita factum est.

C Illustris Dominus Ludovicus Sforcia Vicecomes Ducalis generalis Gubernator, & qui mortuo fratre Sforcia Duce Barri ipsum Ducatum obtinuit à Rege Ferdinando, matrimonium contraxit cum filia Ducis Herculis Estensis ætatis annorum sex existente Neapoli penes Regem Ferdinandum hoc mense Aprilis.

Magnus Turchus, qui anno præterito pacem cum Venetis contraxerat cum multis capitulis, ut superius narratum est, tamquam fœdifragus rupta pace hoc mense Aprilis guerram movit dictis Venetis.

Quinto Maji anni 1480. scriptæ sunt literæ ex Mediolano Reverendissimo Domino Parmensi Episcopo in Parma, qualiter Veneti, qui dicebantur non intervenisse in pace, de qua supra est narratum, publicata quarto Martii, contraxerant pacem cum summo Pontifice. D

Hoc insuper tempore contracta fuit affinitas inter Illustrissimos Dominos Ducem Ferrariæ Herculem Estensem, & Federicum Marchionem Mantuæ, nam filia Ducis Herculis data est in matrimonio filio Marchionis Mantuæ.

Septimo Maji cum in Parma nullum jus redderetur metu Capistrorum undique decurrentium die nocteque impune, captus fuit prope Monasterium Sanctæ Claræ in mane per duos Capistros quidam Hebræus forensis, & jussus marsupium exhibere, ut videretur, an pecunias prohibitas haberet. Vi sibi marsupium cum pecuniis ablatum fuit, ac vix vitam clamans evasit. E

Qua etiam die quidam mutus mendicus nomine Vaninus existens in Ecclesia Sanctæ Trinitatis, captus prope altare à duobus Capistris, & involutus capiti cum gausape altaris, derobatus fuit, & spoliatus aureis quinque de die clara.

Dum in Parma multa enormia impunita fierent, quadam nocte quidam Juvenes lascivi de Capite Pontis dejecerunt ostia domus cujusdam paupercuIæ Juvenis, quam vi supposuerunt turpiter, & inhoneste: de quo nulla facta fuit justitia.

In

In principio hujus mensis Maji Sanctissimus Dominus noster Papa Sixtus interdixit Florentinos, ad quem cum misissent in Oratorem quemdam Fratrem Magistrum in Theologia, dictum fuit, Pontificem illum denudari fecisse, ac conduci super asello per Romam cum cauda in manibus, sicque in itinere virgis scuticari. Et Florentini metuentes guerram, fecerunt maxima vasa argentea in Ecclesiis suis ad divina deputata reduci in monetis, hocque interim parari bellum Lucensibus, qui omnes eorum ruricolas reduci jusserunt ad fortilicia.

Undecimo Maji dum quidam Hebræus forensis coquinam fecisset quibusdam nuptiis Hebraicis in Parma, discedens visus numerare certas pecunias, cum applicuisset ultra & prope pontem Sorbuli versus Bersillum, à duobus Capistris incognitis, vulneribus tredecim crudeliter confossus, mactatus, & denudatus fuit.

Die vigesimo primo Maji 1480. per literas Ducales factæ sunt solemnes festivitates in Parma, & toto dominio Ducali, quoniam confirmata est affinitas Serenissimi Regis Ferdinandi cum Illustrissimo Domino Duce Johanne Galeaz Maria, scilicet quod illi data est in uxorem Domina Isabella nata ex Domina Hippolyta sorore alias Ducis Galeaz, & uxore Ducis Calabriæ filii dicti Regis Ferdinandi, quæ est ejus consanguinea, & est ætatis annorum decem. Dataque fuit Illustri Domino Ludovico Sforciæ patruo Domini Ducis primogenita Ducis Herculis Estensis ætatis annorum sex, factaque fuit pax perpetua cum Svizaris.

In Festo Ascensionis Domini nostri Jesu Christi anni præsentis, quæ fuit undecima Maji, in Civitate Venetiarum fuit publicata solemniter Liga, & confœderatio facta inter Ecclesiam, & Venetos.

Vigesimo sexto Maji 1480. Illustriss. Dominus Robertus de Sancto Severino deputatus ad regimen Status Mediolani cum Illustris Domino Ludovico Sforcia Duce Barri, Ducalis Status generali Gubernatore, applicuit in Castro Colurnii, iturus Senas, ubi dicitur esse Dux Calabriæ primogenitus Regis Ferdinandi. Ad quem visendum accesserunt Reverendissimus Dominus Sagramorus Episcopus Parmensis, Dominus Potestas, & multi Cives ex primis trium Squadrarum.

Qua etiam die reversus est Parmam pro Gubernatore Dominus Antonius Trottus de Alexandria, qui recesserat, ut supra narratum est, ubi etiam venerunt centum pedites pro custodia Civitatis, & ob infinitas insolentias Juvenum.

Die vigesimo septimo Maji tempestive Dominus Robertus de Sancto Severino recessit ex Colurnio, & ivit Guastallam, ubi habet filiam maritatam, ad prandendum, diciturque ipsum ire Ferrariam, & exinde Senas.

Ultimo Maji Dominus Antonius Trottus Gubernator Parmæ, convocatis Antianis, & multis Civibus, licentiam suscepit ab omnibus recessurus ab officio, loco cujus intravit Dominus Petrus Trottus etiam Alexandrinus Doctor, qui legi fecit literas dicti officii amplas, hortatusque est Cives ad bene, & tranquille vivendum.

Primo Junii factæ sunt parte prædicti Domini Petri Trotti Gubernatoris Parmæ cridæ, quod nullus vadat cum armis die nec nocte, nec sine lumine sub pœna in aliis cridis contenta, & quatuor ictuum cordæ. Quodque omnes banniti, homicidiarii, robatores, & rebelles se absentent à Dominio Ducali. Et quod qui accusaverit fures, qui apothecas sunt furati in nocte pridie, lucretur tantum. Et similiter qui denunciaverit fabricatores hujus frotulæ divulgatæ per totam Civitatem, quæ talis est videlicet:

Non sono in Murmirol tante Puttane,
Nè tanti Amanti hanno le tre Cammille,
Nè tanto Zan Quirino ha del zintille,
Nè le Comadre son tanto ruffiane;
Nè tante spose son fatte quest' ane,
Nè più da longo per il Campanille;
Nè tanto fà Messer il Signorille;
Nè tanto belle son le Castellane;
Nè tanto senno ha il Zudes del Canale,
Nè tanto stenta il Trotto il suo mantello,
Nè più per non goder roba và a male;
Nè più vola alla Trombola il cervello,
Nè tanto cade chi tropp' alto sale;
Nè tanto Cesar pratica in bordello;
Nè un Zilio è tanto bello,
Nè tanto becchi son li Ludovici,
Quanto li porci Rossi hanno inimici.

Ob quæ, frotula multum fuit exosa tribus Squadris, qui omni via, qua potuerunt, perquisiverunt conditorem illius, culpabantque Rubeos, licet tendat in dedecorem Rubeorum in multis partibus, scilicet nominando Dominum Guielmum de Canali, & Cæsarem, qui est Cæsar de Ravacaldis, ambo Rubei. Postea conclusio finit in Rubeos: quod etiam ægre tulit Reverendissimus Dominus Episcopus Parmensis, asserens illa verba, *Messere il Signorille* facta fuisse pro eo, qui quasi in omnibus se intromittit. *Ludovici* vero persimile ægre ferebant, qui omnes dicuntur de Squadra Pallavicina, & habere uxores cornua illis facientes, scilicet Comes Ludovicus de Valeriis, Dominus Ludovicus Antinus Doctor, Dominus Ludovicus Pencharus Doctor, Ludovicus de Cornazano, Ludovicus Beldachinus, & Ludovicus Sorgetus. Tres autem Camillæ dicuntur Camilla filia Sebastiani de Bergonziis nupta, & uxor Johannis Aldigerii de Cornazano. Secunda est filia Baldassaris Bernerii nupta in Johannem Martinum de Sale. Tertia est filia Bonaccursii de Nuceto. *Castellanæ* sunt filiæ duæ Castellani Sanctæ Crucis, altera quarum nupta est in Franciscum Ceratum. *Frombola* dicitur Lucas de Ferrariis. *Johannes Quirinus* est de la Latta. *Trottus* est Dominus Antonius Trottus, qui consuevit chlamydem suam semper trahere ab aliqua parte. *Judex de Canali* est Dominus Guielmus Doctor.

Quæ quidem Crida fuit reiterata tertio Junii.

Scriptæ sunt literæ ex Florentia, qualiter Rex Ferdinandus suis omnibus stipendiariis nunc pecunias dat, & quotquot armigeros invenit, ad sua servitia conducit; dubitaturque, ne in partibus Romandiolæ guerram faciat hoc anno. Qua pro causa Illustris Dominus Robertus de Sancto Severino profectus est Senas, ubi adest Dux Calabriæ primogenitus dicti Regis, & creditur effici Capitaneus suus, quoniam Dux Urbini factus est Capitaneus Ecclesiæ cum Venetis colligatæ.

Die quarto Junii dicti anni 1480. venit Parmam Reverendissimus Dominus Cardinalis Coloniæ, iturus ad Serenissimum Dominum Regem Franciæ, qui alloggiavit in Palatio Episco-

fcopali cum Domino Epifcopo Parmenfi. Die fecuta audivit Miffam in Ecclefia majori: facto prandio ivit Burgum.

Sexto Junii ductus eft Parmam à provifionatis ex Mediolano quidam filius Doni Pellegrini de la Catellatia Presbyteri in Columnio, de Parte Corrigienfi, qui interfuit robariæ Hebræi factæ, ut fuperius narratum eft. Expectatur æque quidam filius Michaëlis de Valeriis de Parte Pallavicina, qui etiam fuit particeps, & confocius furti prædicti, captus Mantuæ, & dicitur, quod alia furta, & delicta commififfent, & quod ad furcas appendentur.

Hebræi, qui erant Trivifii, occiderunt quemdam infantem Chriftianum, ut illius fanguinem perciperent, quo multæ eorum infirmitates fanantur. Re detecta capti funt omnes, quorum aliqui appenfi, aliqui cremati, aliqui impalati funt, & diverfis tormentis mactati. Et eft fciendum, quod funt anni quinque, quibus Judæi commorantes Tridenti, fimilem infantis occifionem fecerant, qua patefacta omnes crudeles mortes paffi funt. Nam capto puero quodam nominato Simone, illum ligarunt in affide, cum acubus, & ftilis ferreis fanguinem percipientes. Quo mortuo illius cadaver in certo canali jecerunt, quod parentibus perquirentibus repertum fuit defuper aquam enatans, quodque infinita miracula demonftravit. Et dictus eft, ac dicitur Beatus Simon. Ad quem multi accedentes infirmi ex diverfis ægritudinibus gratia Dei funt fanati. Tamdem Judæi ipfi multifarias, & condignas mortes luère.

Tertiodecimo Junii 1480. quidam filius Michaëlis Valerii Civis Parmæ captus Mantuæ ob furtum Hebræi commiffi in Parma fuperius enarrati, ductus eft Parmam, & ut fertur, appendendus cum alio fuo conforte de la Catellatia, ut fupra à Mediolano ob ipfum furtum ducto.

Qua etiam die capti funt, & ducti Parmam tres rurales Capiftri, & viarum infidiatores de Sorbulo, qui dicuntur occidiffe illic Hebræum, de quo fupra fit mentio, ubi etiam eft occifus quidam alius Malgarius, & multi alii viatores denudati. Nam ubique in agro Parmenfi fiebant furta palam, & impune. Et ob hoc Gubernator juffit fingulis Villarum Miniftralibus, quod tales derobantes capiant, vel occidant, ad quos tres capiendos acceffetunt quammulti provifionati, & expectatur hæc juftitia.

Cum torti fuiffent prædicti Rurales nuncupati de Rifinis, unicus remanfit in forcia Commiffarii, aliis relaxatis. Hic enim multa furta propalavit, ex quibus die vigefima nona Junii fuit appenfus in glareis Parmæ; & inter Commiffarium, & Poteftatem oborta eft multa diffenfio, licet ambo fint Alexandrini. Quoniam Poteftas hanc juftitiam noluit facere, & Commiffarius illam adimplevit.

Quoniam fummus Pontifex colligatus cum Venetis fe præparabat contra Dominum Conftantium Sforciam Pifauri Dominum, ut illi dominium auferret, è contra Rex Ferdinandus in auxilium dicti Domini Conftantii attinentis fui præparatus erat. Ideo Dominus Robertus de Sancto Severino, qui iverat Senas ad Dominum Ducem Calabriæ, pro fubfidio ordinando Domino Conftantio, reverfus eft Bononiam, ibique fe firmavit. Ad quem accedere debent ducenti armigeri de fua, & Domini Ludovici Sforciæ comitiva, ut Pontifice aliquid contra Pifaurum agente, fiat fimile contra Imolam, quæ eft Comitis Hieronymi Nepotis fui. Quibus armigeris praparata funt apud Pontem Hentiæ alloggiamenta, ubi fe firmavit unus ex filiis dicti Domini Roberti.

Die decimo Junii facta fuit in fero in Burgo Colonnarum rixa inter duos fratres de Cartenaciis Corrigienfes, & quemdam Callegarium de Girarduciis de Squadra Sancti Vitalis, ob quam ifte Girarducius vulneratus fuit, pariterque Jacobus de Cola etiam Corrigienfis. Unde accinentes dicti Jacobi armati, cum quam multis capiftris accefferunt ad Dominum Gubernatorem, afferentes dictos Cartenacios fore Rubeos, & velle domum eorum corruere, exhortatique funt irruere ad domos Rubeorum, & vix retenti funt. Tamdem cum Gubernator de hac novitate fcripfiffet Mediolani, ex literis Ducalibus juffi funt ire Mediolanum quammulti ex dictis attinentibus Jacobi de Cola, qui arma ceperant.

Accidit hoc menfe Junii 1480. quoddam mirum in agro Trentino. Nam dum vetula quædam exiviffet Civitatem, itura ad quoddam Caftrum diftans ab Urbe per octo milliaria, in itinere reperit quemdam affaffinum fibi incognitum, cui, ut ad dictum Caftrum infimul accederent, fe confociavit. Cumque in nemus intraffent, hic perfidus nitebatur vetulam per devia ducere, cui repugnanti & obneganti rectam viam linquere mortem eft minatus, nifi fibi quas habebat pecunias daret. Hæc autem mortem timens, certas paucas pecunias illi dedit. Qui illis non contentus, coëgit illam fateri fe in fotulari finiftro repofuiffe aureos octo, quos cuidam fuæ filiæ puerperæ deferebat; eaque proteftante non audere ex dolore aureos ipfos extrahere, illi fotularem evellenti, & fe in terram proclinanti, gladio clam affumto guttur fecuit. Hæc vero mulier cernens hunc ficarium mori, & fentiens ftrepitum in nemus advenientium equorum, clamare cœpit tam fortiter, quod ab adveniente Nobile quodam cum multis famulis equeftribus, fibi ferie negotii patefacta, hic Nobilis, fpoliato latrone mortuo, illum denudari juffit, cui eft repertus quidam zuflus in marfupio. Cognofcenfque hunc defunctum viarum fore infidiatorem, ordinatis ad loca & aditus nemoris famulis fuis armatis, facto fono cum zuflo, undique concurrebant alii affaffini diverfis ex partibus nemoris, pro ut confueti fuerant, quos omnes captos & alligatos ad Civitatem duxit, qui diverfis affecti tormentis vitam emiferunt. Et fuit mirum, quod in tota Italia talis peftis ficariorum, latronum, & homicidarum apparuit, de quo extant indicia clara hujus anni.

Die vigefimafecunda Junii deceffit Jacobus de Cola fupra memoratus, & vulneratus decima die præfentis ab uno de Cartinacio, unde à multis dictum fuit, ipfum fuiffe interfectum, quia alias Bononiæ homicidium commifit, & quia in faccomano Rubeorum, maxime in incendio & fpoliatione Abbatiæ Sancti Johannis, interfuerat, & multa enormia commiferat; & hic fuit unus ex bannitis per Bonarellum de parte Corrigienfi.

Cum Romæ fieret folemnitas Corporis Domini noftri Jefu Chrifti, quafi omnes meretrices Romæ fe congregaverunt in Ecclefia Sancti

cti Petri, optime & splendide ornatæ vestibus, jocalibus, perlis, & aliis, quas omnes Summus Pontifex denudari jussit, ex quibus æstimatur ipsum lucrasse maximum thesaurum.

Sexto & vigesimo Junii 1480. facta fuit in ripa fluminis Hentiæ monstra ducentorum Ducalium armigerorum præparatorum ire Bononiam, ubi est Dominus Robertus de Sancto Severino, ut stent parati pro guerra movenda Summo Pontifici, qui minatur castra ponere Pisauri. Ex opposito Rex Ferdinandus, cujus gentes in agro Senensi sunt, una cum Florentinis castra ponere Civitati Castelli, quæ est Ecclesiæ; & à latere Romandiolæ Ducales gentes castra ponere debebant Imolæ. Quod sentiens Summus Pontifex, gentes suas jam inviatas versus Pisaurum revocavit; & gentes armigeræ, quæ dictam monstram fecerant Hentiæ, reversæ sunt ad logiamenta in Parmensi, paratæ æquitare ad Ducalia mandata. Quo Summo Pontifice castra Pisauri ponente, in opposito equitare habent ducenti Ducales armigeri, centum armigeri Domini Ducis Ferrariæ, centum armigeri Marchionis Mantuæ, & centum Domini Marchionis Montisferrati, qui omnes ordinariam habent provisionem.

Magnus Turcus cum ingenti navilio se in mari firmavit optime fulcitus. Dubitabatur, ne Rhodum revertatur, famaque fuit Venetiis, ipsum Turcum se condoluisse, Venetos non fore in Liga veteri Mediolani, & Florentinorum, illisque obtulisse magnum navilium. Qui Veneti ubique locorum in defensione eorum se præparaverunt; removerunt etiam Oratorem suum à Mediolano, & Ducalem Oratorem residentem excomiaverunt.

Circa finem Junii 1480. Gibellini Senenses, qui erant extra in diversis locis relegati, cum auxilio Ducis Calabriæ intraverunt Senas, & expulerunt, & relegaverunt quammultos Guelfos regentes, & Urbis dominium receperunt, ejus libertatem servantes, multis tamen ex adversariis obtruncatis, derobatis, & exterminatis, cui negotio Laurentius Medicus Florentinus favit, vindictam sumens contra Guelfos auctores belli contra Florentinos, & qui Ducem Calabriæ primitus receperant in agro suo.

Tertio Julii 1480. venit Parmam Cardinalis Avignoni, nepos Summi Pontificis, iturus pro Legato in Avignono, & honorifice & festive fuit associatus sub baldachino à toto Clero, & omnibus Regulis Civitatis, & alloggiavit cum Domino Episcopo Parmensi in suo Palatio expensis Ducalis Cameræ, habebatque secum sex Episcopos & equos Curialium suorum centum quinquaginta.

Octavo Julii filius Domini Cichi de Forlivio, quem Dominus Pinus frater ejus mori fecerat in carceribus, uxore ipsius Domini Pini vidua, ut tutrice cujusdam ejus filii naturalis, tenente dominium Forlivii, intravit in una parte Arcis Civitatis, quæ est distincta in tres partes, & in tres Castellanos, & ex hoc certæ gentes armigeræ equestres & pedestres, quæ illic missæ fuerant per Venetos in auxilium dictæ Dominæ, saccomanatæ fuerunt, ipsis Venetis, & Summo Pontifice dictæ mulieri faventibus. Ipsa vero Domina alias duas partes Arcis tenebat cum favore unius partis Populi, & alia parte favente dicto filio Domini Cichi, cui de jure spectat dominium. Nam fama fuit, filium Domini Roberti de Sancto Severino velle ipsam Dominam in uxorem accipere, ut urbis dominio potiatur, hacque pro causa Dominum Robertum cum gentibus armigeris morari Bononiæ, & Florentinos favere dicto filio Domini Cichi.

Turcus de mense Junii castra posuit Rhodi cum ingenti armata, & cum bombardis. Et opponens se ad portum, ubi est Turris, in qua lumina ponuntur in nocte pro navibus navigantibus, ipsam Turrim cum bombarda pro magna parte est demolitus; ab intus vero sibi optime respondetur per magnum Magistrum Rhodi, qui in Rhodo habet septem millia prœliatores audaces, & bene armatos. Reperitur quoque Civitas per triennium optime victualiis, & defensionibus munita. Senes vero, infantes, & mulierum magna pars se reduxit in Castro Sancti Petri ad milliaria viginti locum tutissimum. Mœnia Rhodi sunt inexpugnabilia. Hæc scribit Magister cum Dei protectione.

In principio hujus mensis Julii Reverendissimus Dominus Ascanius Vicecomes, qui Ferrariæ relegatus fuerat, ut supra narratum est, certis bonis respectibus mutato loco ivit Neapolim, ibi mansurus ad beneplacitum Dominorum nostrorum. Dumque sic iret Neapolim præfatus Dominus Ascanius, revocatus venit Florentiam, ibi in confinio mansurus.

Quoniam Turcus cum ingenti exercitu castra posuit Rhodi, tentans omni via, qua potest, Rhodum obtinere, Summus Pontifex, Rex Ferdinandus, & Veneti Ligam insimul fecerunt pro succurrendo Rhodo tantum; & multa contra Turcum præparantur.

In principio mensis Augusti anni 1480. quædam mulier in Capite pontis Civitatis Parmæ peperit filiam, & illico visa est exspirare, quam cum crederent mortuam, sepulturæ marmoreæ in Ecclesia Sanctæ Cæciliæ imposuerunt. Infra triduum puella moritur, quam ad dictam Ecclesiam in dicta sepultura ponendam detulerunt. Aperientes sepulcrum inventa est mater sedere, & se scapiliasse, ex hoc quia extensa, & ligata capillos, sepulta fuerat. Creditur eam fuisse transmortitam in partu, quod aliis accidisse fertur.

Circa dimidium dicti mensis Augusti redditæ sunt literæ à Civitate Bari Apuliæ Reverendissimo Domino Parmensi Episcopo, qualiter in partibus illis marinis apparuerant centum quinquaginta velæ Turchi, quæ toti illi regioni metum inducebant. Et ob hoc filius dicti Regis Dux Calabriæ, qui erat in agro Senensi cum suo exercitu, à patre revocatus cum omnibus gentibus Neapolim festinanter profectus est. Ipse autem Rex, qui versus Carabriam venabatur, hunc repentinum Turcorum adventum sentiens tam prope, Neapolim caput Regni advolavit, quod gravem est incursus cum metu ægritudinem.

Ortâ differentiâ in Forlivio, de qua supra narratum est, Summus Pontifex, & Veneti miserunt in agro Forlivii prope Civitatem Squadras armigerorum quadraginta quinque, ne quis de medio Urbem illam occupet, quarum gentium caput est Dominus Robertus Malatesta Ariminensis.

Venetiis contra tres Judæos Paduanos facta est hoc mense Augusti terribilis vindicta. Hi enim occiderant in agro Paduano unum Christianum infantem pro habendo ejus sanguine, quo utuntur pro sananda certa eorum infirmitate;

tate; & capti, nudi cum catena ferrea ad colonnam cum anulo se volvente ligati sunt, & circum circa ignis est accensus, quem sentientes, & se circum circa volventes, ab igne coquebantur, & adurebantur, se lamentantes, & ululantes. Quorum senior induratus alios socios ad martyrium exhortabatur, legem suam enarrans; & tamdem durissima morte affecti ad Tartara gressi sunt sic combusti. Et quoniam Judæi asserebant sibi injuriam fieri, ne quis juste conquereretur, Veneti rem hanc primitus voluerunt per Collegium Doctorum Paduæ videri, & cognosci, dictis Judæis patrocinantibus septem Doctoribus, ab eisdem optime stipendiatis. Tamdem ex Consilio dicti Collegii dicti tres morti sunt damnati. Et quoniam prætacti septem Doctores injuste patrocinabantur pro dictis Hebræis, coacti sunt exsolvere aureos octocentum, quos pro dictis Hebræis defensandis receperant; quos aureos Dux Venetorum condonavit fabricæ Ecclesiæ Sancti Antonii de Padua.

Cum multi Potentatus sperarent Forlivii dominium, circa dimidium Augusti, mortuo subitanee filio naturali Domini Pini, qui cum noverca Arcem tenebat, Comes Hieronymus Summi Pontificis Nepos Dominus Imolæ, Urbem ipsam favore Pontificis obtinuit, munivitque: Cumque gentes Domini Roberti de Sancto Severino ad partes illas properarent, & ut fertur, in auxilio dictæ mulieris, revocatæ sunt, nec ulterius progressæ.

Eo hoc tempore proximo Turcus, qui castrametabatur Rhodum cum ingenti navilio, quique ictus mille quingentos bombardæ dederat in muris Urbis inexpugnabilibus, nec quid illis læsionis intulerat, qua etiam munitissima existente, se cum omni navilio levavit. In cujus Rhodi auxilio Collegium Cardinalium duas grossissimas naves Januæ armabant. Et creditur, ipsum Turcorum navigium applicuisse in Apulia versus Siciliam; de quo exercitu multum formidatur; & Turci, qui in terram descenderunt, castra, & bombardas firmaverunt Civitati Otranti in Apulia, aliisque multis debellatis & depopulatis locis crudelissime, de quo extant literæ ultimi Julii 1480. Et dicitur in eorum agmine adesse filium Comitis Jacobi Picinini, quærentem patris ultionem.

Duodecimo Augusti in meridie dum Conestabilis Portæ Sancti Michaëlis Parmæ iret equester ad Furnum Galli pro emendis carnibus, insultatus à duobus pedestribus, vulneratus, & occisus fuit; cujus necis culpa data est attinentibus Antonii Massoni, quem Millanus filius dicti Conestabilis octavo Aprilis interfecerat de anno præsenti, ut supra est enarratum.

Sextodecimo dicti mensis Augusti in crepusculo noctis quidam juvenis Reginus ruffianus, existens ante portam postribuli cum aliis, à quodam transeunte incognito cultella ex improviso confossus ad terram illico mortuus cecidit. Nec inveniri nec sciri potuit homicida. Narratur etiam; fratrem suum simili morte Regii periisse.

Decimonono dicti mensis Augusti circa horam secundam noctis Angelus de Bichignis Squadræ Pallavicinæ in vicinia Sancti Nicolai à sex aliis incognitis cum armis hastatis multis vulneribus est confossus.

Mutinæ hoc tempore Cancellarius Domini Laurentii de Pisaruo illius Commissarii à tribus ruffianis in plateis est occisus.

A Vigesimo tertio Augusti venerunt Parmam nova, qualiter Turci, qui intraverant in Apulia, non nomine Turci hæc faciebant, sed nomine Ducis Angiò, qui fuit filius Ducis Johannis filii Regis Raynerii. Et quod ipse Dux personaliter ibi in dicto exercitu erat, & pro eo hæc guerra fiebat. Ibique clamabatur *Angiovino*, cum quo dicebantur esse multi ex Baronibus illius Regni à Rege Ferdinando expulsi cum filio Comitis Jacobi Picinini, cui Duci Regnum ipsum spectabat; propter quod multas Terras obtinuit, tamquam sibi ab antiquo dominio amicantes. Dictumque fuit, ut de inimico suo vindictam sume-

B rent, ab inimicis fidei Christianæ, scilicet à Turcis, auxilium impetrasse. Famaque fuit, Venetos sibi etiam favere disjunctos à Liga Illustrissimorum Dominorum Ducum Mediolani. Nam quasi totam Apuliam jam modo obtinuit. Ob quod Rex Ferdinandus multa præparat; sed videntur tarda. Et dubitatur, Turcum cum omni suo exercitu, quem Rhodi habebat, illuc transiturum, Venetos quoque Turco confœderatos maximum contra dictum Regem navigium armare, qui jam in agro Brixiano dicuntur ad confinia nostra armigeros collocasse, ne dictus Rex hinc auxilium suscipiat. Cum autem in Regno Siciliæ reperiantur duæ Sectæ, altera Angiovinorum,

C & altera Aragonensium, multum dubitatur de Statu dicti Regis ob expulsionem Baronorum suorum.

Quarto vigesimo Augusti factæ sunt publicæ proclamationes in Parma, qualiter Liga, & confœderatio alias publicata inter Illustrissimos Dominos nostros, Regem Ferdinandum, Ducem Ferrariæ, & Florentinos refirmata fuerat vigesimo quinto Julii decursi, & quod in ea Senenses intraverant, Duxque Ferrariæ factus exstiterat Locumtenens Generalis dictæ Ligæ, de quo triduanæ processiones cum fallodiis in toto dominio Ducali sunt celebratæ.

In recessu Ducis Calabriæ filii Regis Ferdinandi à partibus Senensibus, Florentini sibi requisierunt nonnulla Castra per eum expu-

D gnata anno proxime curso inter Senas, & Florentiam, dum inter eos guerra fieret, & quas promisit restituere. Nunc autem mittuntur contrasignia pro eorum restitutione.

Florentini, quibus anno proxime curso derobata fuit Civitas Sarzanæ in Lunensi prope litus maris existens per Dominum Ludovicum de Campo Fregosio Januensem, qui illis eam vendiderat, castra posuerunt circa illam trium mille peditum hoc mense Augusti 1480.

Ultimo Augusti 1480. receptæ sunt literæ ex Neapoli, qualiter Turci obtinuerant Brundusium, & Nardò, Civitates Apuliæ, & Præsules impalari fecerant, ac quod ruperant viginti Squadras armigerorum, & tres mille

E pedites, quos Rex Ferdinandus miserat in succursum Letii, quarum gentium caput erat Franciscus Torellus, & Dux Melphi, quem Ducem trucidarunt, & Dominum Octavianum de Piis de Carpo. Dictus vero Franciscus vix evasit, diciturque Episcopum Otranti fuisse excoriatum, & pellem impletam paleis, & quam multos mille homines concisos minutim, & multos vectos in Teucria.

Die suprascripta cum iret Ramossellum Thomas de Varisio Civis Parmæ ad solicitandum mezzadros suos super possessione unius beneficii, scilicet Plebis dictæ Villæ, habens proin-

de

A de ipse Thomas, qui erat de Squadra Rubea, rixam cum Francisco del Frà de Squadra Sancti Vitalis, armigero Domini Roberti de Sancto Severino, insultatus in via ab eodem Francisco, & famulis suis, multis crudelibus vulneribus est confossus. Cumque postera die Judex maleficiorum iret ad videndum cadaver dicti Thomæ, reperiit illic dictum Franciscum cum magna armatorum comitiva, dicentem; *portate via questo corpo santo*.

Hoc tempore finis Augusti continue adveniunt nova pejora de Turcis, qui Apuliam invaserunt. Dictum fuit, homines illarum partium, cum sentiant Turcos illic appropinquantes, aufugere, & patriam linquere, ita B quod cum Turci capiunt aliquas Terras, in illis reperiunt solum parvulos, vetulos, & vetulas. Fecerunt quoque proclamari ipsi Turci, quod quicumque Christiani ad eos deferant victualias, nullatenus molestabuntur, & ipsarum victualium optimam consequentur solutionem. Et ob hoc illis multas victualias deferri, sed nolle eos intrare in eorum castris, nec se eis appropinquare ad duo milliaria, ne videant eorum modos, & ordines, & quod sic conducentibus optime persolvunt. Dicuntur quoque esse ad numerum centum mille Turcorum, adjunctis cum eis multis Albanis, & Vallachis, quodque Civitates, quas habuerunt, fortificant, & vallant palancatis, & ag- C geribus. Dicuntur quoque secum vexisse decem mille sellas ab equis, cum totidem fulcimentis necessariis. Venitque novum, quod Rege Ferdinando mittente in auxilium Rhodi duas maximas naves, victualiis & hominibus fultas, ante dictum Turcorum adventum in Italia, ab eis naves ipsas fuisse captas.

Insuper nova advenerunt, qualiter Turcus, qui dicebatur recessisse ab obsidione Rhodi, illuc reversum esse, & novam Civitatem in Insula ex opposito Rhodi struxisse, & illic habere duas bombardas altitudinis in ore pro singula palmorum undecim. Dicitur etiam, quod ex campanis locorum in Apulia adeptorum construi bronzinas infinitas facit, & omnes campanas rumpi pro bronzinarum constru- D ctione.

In principio mensis Septembris 1480. Gentes Ducales comitivæ Illustris Domini Ludovici Sforciæ, quæ his proximis temporibus equitaverunt in partibus Bononiensibus cum gentibus Domini Roberti de Sancto Severino pro differentia Forolivii, retrogressæ sunt ad solita alloggiamenta in Dominio Ducali Mediolani; & Faventiæ remanserunt, & partim Bononiæ ex gentibus præfati Domini Roberti, qui etiam Dominus Robertus residet Bononiæ.

In hoc principio mensis Septembris quotidie pejora nova de Turcis existentibus in Apulia E dicta sunt, maxime quod quasi totam illam Provinciam subjugaverint cum maximis crudelitatibus, & infinitis damnis. Et licet pro parte Regis Ferdinandi maxima fieret provisio pro defensione sua, dictum fuit ipsos Turcos equitasse una die & nocte plusquam centum milliariis, & Gentes Regis venientes contra eos rupisse, & morti omnes dedisse.

Insuper hoc mense Septembris nova advenerunt, qualiter Turci ruperant gentes Regis Ferdinandi, & quod Dux Calabriæ primogenitus dicti Regis, & cognatus quondam Ducis Galeaz, non reperiebatur, cum fuisset in dicta rupta, & dubitabatur de ejus morte, aut captione. Dictumque fuit in agmine dicti Turci nil aliud clamari, quam *Brazzo, brazzo*; fecisseque proclamari, quod quicumque se illis libere darent, quod in Fide Domini nostri Jesu Christi non molestarentur, salvo quod volebat campanas dirumpi; velleque omnes Civitates, & Populos, qui se eidem libere submitterent, fore per decennium exemtos; postmodum quod sibi exsolverent aureum unum pro singulo capite familias. Ac etiam dicebatur, hos iniquissimos Turcos vexisse & misisse in partibus suis forte octo mille animas Christianorum captorum in Apulia, & exinde duxisse decem mille prœliatores Turcos.

Cum hoc tempore Florentini castra posuissent Sarzanæ, ex improviso Januenses ipsa castra ruperunt, & abduxerunt Dominum Marcum de Piis de Carpo ipsorum castrorum ducem captivum in Terra Spediæ, ac etiam fuisse vulneratum Johannem Quilicum de Sancto Vitali militantem cum centum equis ad stipendia Florentinorum.

Quo etiam tempore Gentes armigeræ Domini Roberti de Sancto Severino, quæ erant in Romandiola, venerunt in Parmensi ad alloggiandum, & sunt numero equi septemcentum.

Vigesimo quarto Septembris publicatæ fuerunt Bullæ Apostolicæ, qualiter omnes Indulgentiæ concessæ in toto Mundo Fidelibus Christianis suspendebantur usque ad diem Paschæ Resurrectionis Domini nostri Jesu Christi proxime futuram, ad hoc ut Indulgentia concessa in Ecclesiis Sancti Johannis Baptistæ pro subsidio Rhodi magis frequentetur in subsidium Rhodianorum contra Turcos Rhodum crudeliter obsidentes.

Ultimo Septembris 1480. venerunt literæ à Rhodo, qualiter Turcus in una die septies pro viribus suis mœnia Rhodi expugnaverat, tamdem Rhodianis viriliter Urbem defendentibus occisi sunt decem octo mille ex prœliatoribus Turcorum, & quod in portu submerserant quinque Galeazias cum omnibus prœliatoribus, in qua submersione gener Turci dux illarum Galearum perierat. Unde Turci videntes Civitatem inexpugnabilem, totam Insulam prædati sunt, ferro & igne omnia vastantes, & ab obsidione cum damno & vituperio turpiter discesserunt.

Vigesimo octavo Septembris Illustris Dominus Robertus de Sancto Severino ex Bononia Parmam venit, ubi cum Domino Episcopo unica nocte moratus est, vocavitque coram se tres Squadras simul unitas, & exinde Rubeam, scilicet ex primariis, quos omnes ad bene & fraterne vivendum cohortatus est, se omnibus æqualiter offerens. Et cui Antiani condonaverunt de ære Communis ceram, & confectiones pretii florenorum decem ad monetam. Quod munus libenti & gratioso animo suscepit. Exinde Colurnium, & ex Colurnio Mediolanum equitavit.

Apparuerunt in agro Parmensi à flumine Padi supra flumen Taronis usque in montibus hoc mense Septembris maximæ quantitates locustarum quasi terram cooperientium per tantum spatium, per quantum durabant in latitudine per quartum milliarii, & in longitudine per quatuor milliaria, & ultra, herbas pascentium, quæ cum sonitibus expellebantur, & terrefiebant, in sero vero se insimul coibant bene. Masculus quidem erat viridis, femina vero trahens in nigrum aliquantulum, nec ab invicem poterant separari. Hæ quidem belluæ fue-

fuerunt in agro Brixiensi, & Mantuano, ubi permaxima viguit pestis. Dubitatur ibi fieri simile, quod Deus avertat.

Fuit hoc anno tanta copia vini in toto Parmensi, quod vix colligi, aut reponi potuit, multisque in locis Castellata mensurarum sex dabatur pro solidis viginti; & multis in locis dabatur collectio uvarum ad medium, & in multis locis marcefactæ sunt in arboribus, cum non haberent, ubi eas reponerent, duravitque vendemia usque ad medium Octobris.

Mortuus est hoc tempore Dominus Antonius Sicus Commissarius Cremonæ, in cujus locum missus est Dominus Guido Antonius de Arcimboldis, qui erat Commissarius Placentiæ.

Cum alias tempore Innocentii Papæ IV. incœpta fuisset in Ecclesia Sancti Petri Martyris Ordinis Sancti Dominici Civitatis Parmæ Societas Crucesignatorum, quæ quodammodo in desuetudinem venerat, hoc anno renovata fuit. In qua quammulti Cives intraverunt, cujus onera sunt, ut quilibet dictæ Societatis Crucem in vestibus rubeam parvam de serico super latere dextro deferret, quodque voveret & promitteret se facultates suas, & sanguinem proprium expendere pro auxilio Christi, & Fidei Christianæ contra Hæreticos, & Paganos ad mandata Domini Inquisitoris Ordinis prædicti, & cum certis paucis quotidianis orationibus, eleemosynis quibusdam, & aliis piis operibus. Et hac cum Indulgentia, quod semel in vita, & semel in morte consequeretur plenariam suorum peccatorum remissionem. Et quemadmodum conceditur per Concilium transeuntibus in Terram Sanctam contra hostes Fidei Christianæ, quæ est eadem, ac si Jubilæus quinquagenarius à Summo Pontifice concederetur, quod fit de annis quinquaginta in quinquaginta Romæ.

Tertio Octobris 1480. cum fierent multi larvati contra solitum discurrentes festa Civium, proclamatum fuit parte Domini Gubernatoris, ne quis talia auderet sub gravi pœna metu scandalorum.

Quarto Octobris 1480. venerunt nova, qualiter Turci existentes in Apulea discurrerant Manfredoniæ, & maximam stragem ac prædam hominum & bestiarum fecerant, quodque advenerant in eorum agmine centum mille personarum, quinque mille equi, & quindecim mille pedites Turci, quodque multas taleatas fortissimas fecerant ad milliaria triginta circum circa Otrantum ex opposito Regis Ferdinandi, qui dicitur multas gentes præparasse in oppositum, & se à latere suo versus Calabriam fortificasse, & adunasse forte centum mille personas, & præcepisse in agmine suo unum hominem pro foco cum stipendio quindecim Carlinorum omni mense pro singulo pedite.

Hoc quidem die Domini Antiani Parmæ ordinaverunt, quod omnia ostia Civium anno curso murata in muro plateæ aperirentur.

Sexto, & septimo Octobris 1480. in nocte fuerunt derobata Tabernacula cum Corpore Domini nostri Jesu Christi consecrato in multis Ecclesiis Parmæ, & maxime in Sancto Antonio, in Ecclesia Fratrum de Carmelo, in Sancto Gervasio, inque aliis Ecclesiis numero octo. Ob quod tota Civitas stupida erat, metuens divinam ultionem, & aliquod terribile super omnes divinum judicium. Et ideo de mandato Reverendissimi Domini Parmensis Episcopi & aliorum Officialium factum fuit proclama publicum, quod qui accusaret tales sacrilegos, lucraretur centum aureos depositos penes Sebastianum Bregonzium.

Aliud mirum hoc tempore apparuit Mediolani, videlicet singulis noctibus videbantur in aëre desuper Castrum Mediolani in modum duarum facum ignitarum; & quia judicia hujus anni male loquebantur de Magnatibus Mediolani, & dicebatur illic adesse multas dissensiones; propterea omnes stupidi, & dubii, ac timentes erant, à quo Deus avertat.

Hoc fuit verificatum in depositione Dominæ Ducissæ, quæ dedignata recessit è Mediolano, ut transiret montes.

De mense Octobris 1480. completa fuit cupula Ecclesiæ Sancti Petri Civitatis Parmæ in plateis, in forma multorum angulorum ad similitudinem cupulæ Ecclesiæ majoris Parmensis.

Turcis hoc tempore vexantibus Regem Ferdinandum in Apulia, & Aprutio cum agminibus duobus, Caballarii multum frequentabant iter à Neapoli Mediolanum, Rege Ferdinando infestante Illustrissimam Dominam Ducissam Mediolani, & Dominum Ducem parvum, quod guerram rumpant contra Venetos in agro Brixiensi, quoniam dicitur, ipsos Venetos causam fuisse introducendi Turcos in Italia, cum quibus pacem & colligationem firmaverunt, ut Regem prædictum à dicto Regno pellerent, qui vociferatur voluisse toti Italiæ legem dare; sed Venetis undique ad confinia Ducatus Mediolani stipatis usque modo contra eos nihil tentatum est.

Ut autem Ducalibus armigeris stipendia persolvantur, posita est in toto dominio Ducali inter Presbyteros collecta, & Clero Parmensi in Ecclesia Cathedrali datum fuit onus ducatorum viginti sex. Quilibet vero exemtus Clericus, vel Religiosus taxatus fuit singulariter, & singulo salariato retentæ sunt tres paghæ.

Orta fuit tempore hoc lis inter Magnificum Dominum Petrum Mariam Rubeum, & Dominum Johannem Franciscum Pallavicinum ob emtionem Villarum Stagni, & Tellaroli, Ripæ Padæ citra agri Cremonensis, confinantium Castro Rochæ blanchæ Domini Petri Mariæ factam per dictum Dominum Johannem Franciscum à Ducali Camera. Ob quod hinc inde facta maxima armatorum coadunatione, de mandato Ducali deposita sunt arma, & utraque pars vocata fuit Mediolani, ad quod Dominus Guido filius præfati Domini Petri Mariæ pro patre est profectus.

Octavo Octobris cum factæ fuissent proclamationes, ut profanatores sacratissimarum Christi Eucharistiarum in Ecclesiis Parmæ denuntiarentur; capti sunt nonnulli viatores mendici de hoc sacrilegio suspecti, ob quod dum unus ex eis duceretur, omnis Populus Capitis Pontis illum, dum ad Officiales ducerent, insectati sunt. Tamdem reperti sunt insontes. Et in multis Ecclesiis sub stallis mulierum reperta sunt tabernacula sine hostiis devastata.

Quidam Nobilis de Spinolis, ut occuparet certa Castra patrui ad confinia Januæ in Terdonensi, patruum mactavit, captusque in Mediolano capite punitus est.

Papiæ cum quidam Causidicus de Fornariis dives & potens cum filio extra Urbem vagaret, à quodam collitigante suo insultatus concisus fuit. Quo etiam tempore dum Miles Potestatis Papiæ emeret in plateis pisces, cum

ense

ense per quendam incognitum occipitio percussus decessit.

Cum Illustrissima Domina Domina Bona Ducissa Mediolani exaltasset quemdam Dominum Antonium Tassinum Ferrariensem, alias Camerarium Domini Ducis Galeaz, & illum ditasset, ac splendidum fecisset, nec non Gabrielem patrem suum ad Consilium Status deputasset, gentibusque armigeris præfecisset, adeo quod nullus alius in auctoritate & gratiis penes Dominam Ducissam eos antecedebat, nec æquabat, ob quorum elatam superbiam omnibus facti sunt exosi. Cumque de ipso Domino Antonio Tassino male suspicaretur ob tantam gratiam, qua penes Dominam prævalebat, die septimo Octobris 1480. hora decima septima illustrissimus Dominus Dux parvus ætatis annorum duodecim intravit Rochetam Castri Portæ Jovis una cum Domino Pallavicino, & Domino Franchino Chaymo gubernatoribus suis, fecitque pontes Castri ubique levari, ac capi, & detineri dictos de Tassinis, patrem, & filium, ipsumque Dominum Antonium associari ad Civitatem Ferrariæ, quæ est patria sui, & ubi est satis dives. Sumsitque regimen & administrationem Status Matri suæ Dominæ Ducissæ, dicens se licet parvum velle imperare, & matrem viduitati vacare. De quo sic à Principe quasi infante gesto omnes prædicant, & admirantur; & ne Civitas ad arma insurgeret, Dominus Robertus ex Sancto Severino, Dominus Johannes Jacobus de Trivultio, & Dominus Antonius de Marliano intraverunt Curiam veterem, exhortantes Cives ad tranquillitatem, & in omnibus fortiliciis locorum Status Mediolani mutata sunt contrasignia, & ordinatum est, quod soli dicto Principi pareatur. Ob quod necubi facta est aliqua novitas, licet omnes starent animo suspenso. Remotusque fuit Aloysius Bechetus Secretarius ab officio suo.

Scriptæ sunt ex Venetiis literæ, qualiter Turci cum maximo agmine reversi sunt Rhodum, sed dubitatur eos venire in Apuliam.

Exstante præfato Domino Antonio Tassino in flore fortunæ suæ, quidquid volebat, obtinebat; & si quid in Consilio Status ordinabatur, quod nollet, ipse ibat in Consilio, dicens: *Illustrissima Domina Ducissa vult sic*. Et fuit ille, qui omnem operam adhibuit pro captura & depositione Domini Cichi.

Dum omnibus salariatis sumerentur tres paghæ, ne ærarium & fiscus minuerentur, quidam Januensis Dominus Lucas Grimaldus Doctor clarissimus, & Ducalis Consiliarius Consilii Secreti usque tempore Ducis Galeaz deputatus, & homo rectus, quoniam ad præsentiam præfatæ Dominæ Ducissæ dixerat fore aliquos, qui intratas Ducales inutiliter consumebant, hic Dominus Antonius Tassinus id suspicans pro se dici, illum expelli de dicto Consilio, & Januam proficisci vituperose & insalutato hospite coëgit. Erat hic quidem Tassinus tantæ arrogantiæ, quod unica die vestiebatur triginta diversis vestibus, inter quas aderant ex vestibus, & collanis Ducis Galeaz; cumque haberet in manibus contrasignia Ducalium Fortiliciorum, voluit deputare ejus patrem in Castellanum Arcis, & Rochetæ Portæ Jovis; sed prudentia veteris & fidi ibi Castellani Philippi Eustachii Papiensis, non est fortitus effectum.

Rex Ferdinandus, qui anno curso erat cum Ecclesia colligatus, & modo dissolutus, vi-

A dens se à Turco damnificari, à nemine adjutus, & omnibus exosus propter ejus inauditas crudelitates, scripsit omnibus Cardinalibus Romæ, quod illi contra Turcos auxiliarentur; nec voluit Pontifici scribere, asserens illum fore Turci feudatarium propter colligationem per eum habitam cum Venetis Turco amicantibus. Attamen obauditus fuit, & Veneti maximam galëarum armatam miserunt in portu Insulæ Corfù, quod suspicatur actum, ut obviaretur armatæ dicti Regis, ne citra Pharum in mari Adriatico contra Turcos veniat, qui Turci in dies magis ipsum Regem damnificant, instantem continue guerram rumpi Venetis per Statum Mediolani.

B Summus Pontifex cernens Turcos in dies prosperiores fore in Apulia contra Regem Ferdinandum, scripsit literas omnibus Potentatibus Christianæ Religionis, quod insimul fraterne vivant, deponentes æmulationes, & rixas, quodque nullus audeat contra alterum insurgere, nec arma capere sub pœna excommunicationis, asserens se misisse in Insula Siciliæ unum Cardinalem, Populos illius Regni incitaturum ad defensionem Regni ipsius contra Turcos, quos asserit ea die, qua ceperunt Civitatem Otranti, reperisse Archiepiscopum cum sacratissimo Corpore Christi, & cum omni Clero in Ecclesia processionaliter Deum deprecantem pro tuitione Urbis, & ipsum cum serra fecisse secari, pro ut C sectus fuit Isaias; & omnes Presbyteros truncasse, totamque Urbem in prædam vertisse; ipsumque Turcum noviter in Provincia Sipontina Urbem Vestanam expugnasse; asserensque, navem frumento onustam, pridie quam Turcus castra Rhodi posuisset, Rhodi cum salute applicuisse, ac duas alias naves per Januenses missas Rhodi armis onustas, illæsas dictum portum intrasse. Asseritque, ipsos Turcos utrobique locorum dictorum inauditas crudelitates in Christianos exercuisse. Idem Pontifex misertus calamitatibus Rhodianorum, Ecclesiis singulis Ordinis illius ultra alias Indulgentias concessas, denuo & de speciali gratia concessit remissionem D plenariam in subsidium manus adjutrices porrigentibus, de quibuscumque casibus Sedi Apostolicæ reservatis.

Circa medium mensis Octobris 1480. Illustrissimus Dominus Dux Mediolani deputavit ad Consilium sui Status Dominum Johannem Franciscum Pallavicinum, & modo in eo reperiuntur tres fratres Pallavicini, scilicet Dominus Pallavicinus alter ex gubernantibus Principem, Dominus Johannes Ludovicus, & Dominus Johannes Franciscus. Illustrissimaque Domina Ducissa Mediolani adhuc Abiate est, ut dicitur, ibi residentiam factura.

Decimo septimo Octobris redditæ sunt ex Roma literæ quibusdam Civibus Parmæ, qua- E liter Rex Ferdinandus terra marique obsessos tenebat in Civitate Hydruntina Apuliæ decemmille ex Turcis, qui Civitatem ipsam sunt depopulati, & in ea fortificati, & quod Turci ipsi restant contenti Civitatem restituere, dummodo vita illis condonetur, sed quod Rex petit damnum suum de octo centum mille aureis, aliter quod eos usque ad unum vult obtruncare.

Hac æstate proxima Reverendissimus Dominus Parmensis Episcopus fecit construi in Cathedrali Ecclesia Parmensi unum aliud dignissimum organum ex opposito alterius veteris organi.

Paratæ erant duæ naves maximæ per Januenſes mittendæ in auxilium Regis Ferdinandi contra Turcos in Apulia, quarum altera viris prœliatoribus onuſta in portu, vento eam revolvente, ſubmerſa eſt, & multi ſunt in mari ſuffocati. Altera vero, quæ erat nova, per viam ſentinæ aqua repleta, funditus intravit. Nam & cum Rex prætactus maximum navium numerum præparaſſet in portu Neapolitano, ut Turcos terra marique aggrederetur, ſed miraculo potius quam aliter ſemper illis ventus exſtitit contrarius, adeo quod portum numquam egredi potuerint. Et ſic Turci eorum navigium in terram trahentes, ne poſſet comburi incaute, Hydruntinam Civitatem optime ad defenſam muniverunt, in ea octo mille pedites, & quinquecentum equites, aliis ad Vallonam transfretatis, dimittentes.

Vigeſimo nono Octobris 1480. bannita fuit Civitas Romæ in toto Dominio Ducali propter peſtem illic vigentem, & pullulare inceptam, quo tempore in tota Italia alibi non reperitur de præſenti eſſe peſtem.

Ultimo Octobris capti ſunt, & carcerati Parmæ, & in toto Ducali Dominio hora decima octava omnes Hebræi mutuantes, & deſcripta eorum bona, ſic ordinantibus Dominis Ducibus, qui ſcripſerunt Officialibus Parmæ, quod cum duobus principalioribus Civibus aperirent literas in ſuis incluſas horâ prædictâ ſic ubique ſtatutâ etiam omnibus Poteſtatibus Caſtrorum cum uno Conſule, & quod ea hora literas ipſas, & non ante, ſub gravi pœna aperirent, & illas exequerentur. Et ſic ubique in toto dominio actum eſt. Et cauſa adſcribitur, quod ipſi derobari fecerunt Hoſtias conſecratas, de quibus ſupra narratum eſt, in aliquibus Eccleſiis, & id à quodam Judæo noviter baptizato fuit revelatum. De quo omnes ſtupidi erant, antequam literæ ipſæ aperirentur, cum non intelligeretur, quidnam ſi eis ordinaretur. Aperitioni quarum literarum per Officiales Parmæ vocati ſunt pro primis Dominus Lanfrancus de Garimbertis Miles de Squadra Rubea, & Dominus Hieronymus Bernerius de Squadra Pallavicina.

Die proxima dicta Dominus Ludovicus de Antinis Doctor de Squadra Pallavicina vocatus fuit Mediolanum pro Vicario proviſionum, digniſſimo officio, loco fratris Caſtellani Portæ Jovis, qui eſt de Euſtachiis de Papia, deputati pro Auditore generali in Caſtro Mediolani.

Circa finem dicti menſis Octobris fuit maxima diſſenſio inter Dominum Archiepiſcopum patruum Domini Baptiſtæ de Campofregoſio Ducis Januæ, & Dominum Objectum de Fliſco, qui duas portas, & Luculum, & Caſtellatium Januæ tenebat, ex fœdere inito cum dicto Duce. Et tamdem ipſe Dominus Objectus fuit privatus dictis duabus Portis, & expulſus ex Civitate. Ob quod illa Civitas arma cepit, & mirum eſt, quod tanto tempore contra ſolitum quieverint Januenſes.

Venerunt poſtea nova, quod auxilio dicti Domini Objecti creatus fuit in Ducem Januæ Dominus Auguſtinus de Campofregoſio, & de Civitate expulſus Dominus Baptiſtinus de Campofregoſio ab annis duobus citra creatus Dux poſt recalcitrationem factam Statui Mediolani. Et ob hoc Comes Marſilius Torellus cognatus dicti Domini Baptiſtini ad illas partes equitavit cum ſexaginta armigeris.

Penultimo Octobris 1480. in mane cum Dominus Cichus de Calabria primus Secretarius quondam Illuſtriſſimorum Dominorum Ducum Franciſci, & Galeaz Mariæ, detentus retineretur in Caſtro Papiæ, ut alias anno proxime curſo narratum eſt, in adventu Mediolani Illuſtriſs. Domini Ludovici Sforciæ, ac Domini Roberti de Sancto Severino poſt tantos ejus labores, ac perſecutiones, & depoſitâ Dominâ Duciſsâ cum regimine Status, decapitatus fuit in ipſo Caſtro Papiæ. Poſt quam decapitationem illico Caballarius applicuit cum gratia, & fruſtra. Nec publicata fuit cauſa talis decapitationis. Cui decapitationi totus Populus Papienſis interfuit in platea Caſtri. Nam intra revelinum primum Caſtri ſuper uno alto tribunali facta eſt ipſa decapitatio, & omnibus oſtenſum fuit caput inciſum.

Antequam hæc fieret decapitatio, repertæ ſunt in quammultis locis Mediolani literæ hujus tenoris videlicet. *Væ vobis Ducibus Mediolani, væ vobis Mediolanenſibus, ſi Cichum Simonetam Patrem Patriæ decapitari permittitis. Illius enim perſecutores vobis retia tendunt, vobis inſidias ubique parant, ut vobis rem, vitamque ſimul eripient. Inbiant Statum veſtrum & ut famelici Lupi ſanguinem veſtrum ſitiunt. Vobis exilia, duroſque carceres moliuntur; Vobis laqueos, inaudita ſupplicia, & diverſa necium genera excogitant. Huic tanto periculo veſtro hoc unum eſt remedium, quod ſubito pacem, & veram concordiam inter vos ineatis. Ejicite paſſiones veſtras, ut quæ ſit Reipublicæ, & veſtra, veſtrorumque filiorum ſalus, cognoſcatis. Amplexamini, vos Mediolanenſes, veſtram, & ſanctam juſtitiam. Tutamini viduam, & pupillum, quo nihil gratius, nihil acceptius Deo immortali à vobis fieri poteſt. Vigilate, laborate, & voſmet parate ad Reipublicæ ſubveniendum, & illius deſtructores ulciſcendum. Cavete quam diligentiſſime, cavete ab aliis duobus majoribus rapacibus canibus, quos dira rabies vindictæ in vos faciendæ, & immoderata dominandi cupiditas invaſit. Servate, ſervate Cichum, & eum prope vos tenete. Omnia enim vobis illius auctoritate, conſilio, & ductu proſpere ad vota ſuccedent. Aliter vobis ſumma & ultima pœnitentia erit. Verba mea, quæ haud falſa ſunt, non negligatis. Vobis enim, vitæque, & Reipublicæ pericula undique ſunt.*

Poſt hæc ſecundo Novembris 1480. Illuſtriſſima Domina Duciſſa Mediolani dedignata, & male contenta receſſit ex Mediolano, itura ad partes Franciæ, nec amplius reverſura, quod per literas primogeniti ſui Illuſtriſſimi Domini Johannis Galeaz Ducis Mediolani parvuli ætatis annorum duodecim ſignificatum fuit Officialibus Parmæ, qui multis Civibus vocatis hunc Duciſſæ receſſum publicaverunt. Nunc vero apparent effectus ignis, qui tot noctibus apparuit in aëre deſuper Turrem Caſtri Mediolani, in qua Domina Duciſſa morabatur. Utinam hic ſit finis, & ne indicia male hoc anno de Mediolano loquentia verificentur.

Bononiæ hoc tempore peſtis cœpit vigere, & dubitatur fieri guerram inter Bononienſes, & Comitem Hieronymum Dominum Imolæ, & Forlivii, Summi Pontificis Sixti nepotem, & cognatum Domini Ducis Mediolani ex ſorore naturali, ob certa Caſtra, quæ ipſe Comes petit à Bononienſibus.

Uſque in menſe Auguſti proxime curſi fiebant larvati in Civitate Parmæ die nocteque feſta Civium diſcurrentes, diebus maxime feſti-

stivis, omnesque arma impune portabant. Nec profuit proclama Domini Petri Trotti Commissarii Parmæ, quod à nemine timetur. Ubique fiunt rixæ. Derobantur multi. Euntibus in nocte pro necessitatibus occurrentibus, torciæ & vestes accipiuntur. Nonnulli capti, & capillis incisi, & in canalibus projecti sunt. Virgines, & nuptæ rapiuntur. Homicidia & vulnera impunita perpetrantur. Dubitatur, ne ob hoc Deus iratus pejora nobis pejoribus conferat.

Inter alia enormia, multis noctibus, & diversis Civibus facta sunt ab eorum Civium ostiis usque ad postribulum seminaria lata remuli per vias publicas in platea, & ad postribulum tendentia.

B Quamprimum Domina Ducissa Mediolani ex Mediolano discessit, ut supra est narratum, Illustris Dominus Ludovicus Sforcia Ducalis Gubernator generalis, patruus Illustrissimi Domini Ducis parvi, curam & tutelam ipsius Domini Ducis solemniter suscepit, & illius factus est tutor, atque curator; nec rediit idem Dominus Dux habitatum, ubi prius stabat, antequam intraret Rochettam Castri Portæ Jovis, quando expulit Tassinum, ut supra est narratum, sed in ipsa Rochetta mansit pro sua habitatione.

Cum præfata Illustrissima Domina Ducissa applicuisset in Sabaudia Vercellis, Philippus Monsignor frater suus, qui ibi erat, prohibuit, C ne ulterius progrederetur. Et sic etiam, instante multo Populo Mediolanensi, retro versa est, & Mediolanum noluit venire, sed stare maluit Abiate. Et cum has dissensiones intelligeret Rex Franciæ cognatus suus, ipse, & dictus Philippus miserunt duos Oratores Mediolanum pro rebus his concordandis. Nam regentes Statum volebant ipsam stare Papiæ, habendo omnes ejus Civitatis intratas, nec se intromitteret de regimine Status, sive quod Mediolani in Curia veteri resideret cum provisione sexaginta millium aureorum annuatim, nec tamen se de Statu impediret. Illa autem huic consentire nolebat; quin immo asserens in honore suo ob expulsionem Tassini læsam, D petebat honori suo pristino restitui, videlicet quod ita esset in omnibus nominata, quemadmodum primitus erat una cum Domino Duce ejus filio, quodque in omnibus deliberationibus circa negotia Status interesset, ita tamen quod ipsi regentes sine ea, nec ipsa sine eis possent aliquid deliberare; quodque curam Domini Ducis haberet, & in Castro cum eo moraretur. Super quibus omnibus expectatur conclusio atque deliberatio. Hæc autem in principio Novembris occurrerunt 1480.

Causæ mortis Domini Cichi quammultæ dicuntur, & maxime quod curlatus confessus est venenari fecisse Ducem Barri, qui anno curso decessit Varisii; quodque occidi fecit E Dominum Octavianum Sforciam in transitu Abduæ, quando fugiebat, quodque mactari fecit Donatum del Comite.

Scriptæ sunt literæ ex Civitate Barri Apuliæ Reverendissimo Domino Episcopo Parmensi in principio Novembris, qualiter Dominus Julius Neapolitanus primus penes Regem Ferdinandum cum salvo conductu Capitanei Turcorum, qui est in Hydruntina Civitate Apuliæ per eum occupata, ipsam Civitatem ad ipsum Capitaneum intraverat, allocuturus cum eo, ut accordium tractaret; & quod idem Capitaneus ea die, qua dictus Dominus Julius in dicta Civitate ivit, præparaverat octo mille Turcos prœliatores armatos Italico more, seriatim existentes in viis publicis Civitatis; item duo mille guastatores à ligonibus, & badilibus: item decem mille pedites armatos Turcho more: item victualias pro annis tribus: item in ripa maris prope mœnia Urbis centum vela; ostenditque illi hæc omnia, ac etiam literas, quas noviter receperat à Magno Turco, qui scribebat dicto Capitaneo, quod in primo vere in Apuliam proficisceretur personaliter cum centum millibus peditum, & decem octo mille equitibus, & cum ingenti navilio victualium, & artelariæ. Quod cernens & audiens idem Dominus Julius stupidus remansit, tentans concordium cum dicto Capitaneo, qui est Græcus audax, crudelis, & Italice loquitur. A quo Capitaneo responsum habuit, se nullam pacis viam cernere. Sed si Rex Ferdinandus vellet Turco ultra Hydruntum dare Letium, & Brundusium, ac Tarentum, se huic paci intromitteret: aliter quod in primo vere dictus Turcus ad illas partes Regni navigaret, ut dictum est; & quod persuaderet dicto Regi, ne vellet frustra expendere in volendo eos Turcos in Hydrunto obsidere, quoniam non posset ob demonstratas provisiones antedictas, quibus se à Rege defenderent. Unde Dominus Julius à dicto Capitaneo discessit trepidus, & male contentus.

Eodem anno 1480. circa dimidium Novembris Gaspar de Scarabellis de Squadra Sancti Vitalis, & qui in novitatibus Parmæ audax & solicitus fuerat, verbis contendens cum Johanne Antonio de Sellis, de Squadra Ducali, vulneratus in femore expiravit.

Nocte septimidecimi Novembris prædicti, Gibellinus de Bernazonibus de Squadra Sanguinacia, juvenis, homicida, seditiosus, lusor, blasphemator, & qui in saccomano Rubeorum interfuerat una cum Corazino fratre suo, occiso post dictas novitates in Territorio Salæ, cum verba haberet in Capite Pontis cum quodam alio Sanguinacio, ab ipso pluribus successivis vulneribus confossus illico vitam emisit.

Die vigesimo Novembris cum larvati nocte dieque fierent, non verentes Cridas Gubernatoris, & maxima imminerent pericula, pro ut evenit anno præsenti tempore Carnisprivii, in quo occisus fuit Miles Domini Potestatis per larvatos, factæ sunt proclamationes in executione literarum Ducalium, quod sub pœna indignationis Ducalis nullus se faciat larvatum usque ad Festum Sancti Antonii de mense Januarii anni proxime futuri, nec postea sine speciali licentia Ducali. Et utinam hoc observetur.

Cum captus fuisset Dominus Marcus de Piis de Carpo in bello Florentinorum contra Sarzanam per Dominum Objectum de Flisco, ut supra est narratum, missus est Neapolim in manibus Regis Ferdinandi. Et hoc medio tractatum fuit ponere in Carpo consanguineos suos, è dominio Carpi tempore Ducis Borsii Estensis ob tractatum contra eum ordinatum expulsos. Quem tractatum Dux Hercules tunc existens Gubernator Mutinæ pro fratre suo Domino Borsio patefecit, ex quo gratiam fratris assecutus, postea Ducatum obtinuit. Et dum Illustris Dominus Robertus de Sancto Severino die XXIV. Novembris mitteret Dominum Gasparem filium suum cum suis gen-

tibus in Parmensi alloggiatis, & cum uno homine armato pro singula domo Castellantiæ Colurnii, ut irent Carpum pro ponendis dictis expulsis attinentibus suis in dominio, & illis Bersillo appropinquantibus ad ictus trium bombardardarum Rochæ Bersilli, omnibus de sua jurisdictione arma capientibus, & obviam venientibus illis, prohibuerunt ulteriorem accessum.

Cum Rex Ferdinandus multa parasset pro obsidendo Hydruntum à Turcis in Apulia captam, Turcus misit multas victualias tamen metus, quam defensionis causa Capitaneo suo in ipsa Civitate; ob quod Rex ipse maxime fatigatur expensis. Et dicitur habere quinquaginta mille personas in ordine compartitas in Civitatibus, Castris, & passibus Apuliæ proximioribus Hydrunto; & pro his, & armata sua, quæ numquam potuit habere ventos prosperos, expendere singulo mense centum mille aureos, & proinde per viam Regis Hungariæ generis sui confinantis Turco multas practicas fecisse, & facere, ut cum eo Turco capiat accordium; & hanc inter eos restare majorem difficultatem, videlicet quod Rege volente per Turcum Venetis guerram rumpi, hoc recusat ob pacem & confœderationem cum eo inter se initam. Dictumque fuit hoc mense Novembris vigesimo quarto, Turcum personaliter cum ducentis millibus prœliatoribus applicuisse Vallonam ex opposito Apuliæ distantem mari Adriatico latitudinis sexaginta milliarium, ut in Apulia & Sicilia discurrat. His tamen non obstantibus, dictus Rex Ferdinandus noluit Florentinis Castra illis accepta reddere: ob quod creditur Florentinos dedignatos intelligentiam cum Venetis Turco adhærentibus habuisse. Videtur mirum, quod in tota Italia nullus Princeps, nec ulla Potentia se moveat pro succursu dicti Regis, unde omnes vociferant, Dei nutu, & permissione hæc fieri; nec reperitur qui se doleat, vel compatiatur dicto Regi.

Vigesimo secundo Novembris 1480. circa horam vigesimam quartam apparuit in medio plateæ magnæ Communis Parmæ ignis ad modum stellæ cadentis, qui finivit super tecto Palatii Potestatis, absque ulla læsione, qui à multis est visus, & multis præbuit terrorem.

Multæ etiam lamentationes factæ sunt in rima, quæ ubique per plateas cantantur coram Populo, & venduntur. Attamen omnes videntur dormire.

Illustrissimus Dominus Dux Mediolani concessit Domino Johanni Francisco Pallavicino jurisdictionem Seravallis Parmensis cum tota Potestaria, quæ per Consilium Parmæ dabatur singulo anno ad brevia; & cum intersit Communitatis Parmæ, licet tentatum sit, nullus voluit jura Communitatis tueri ob dissensiones Squadrarum Parmensium, & maxime cum Nobiles Pallavicini reperiantur tres Fratres in Statu Mediolani, & qui aliis prævalent, maxime de Pallavicinis, qui habent curam Domini Ducis parvi; & auxilium fit in Arce Castri Portæ Jovis, ubi se reduxit Dominus Dux in remotione Tassini, & Dominæ Ducissæ. Pro qua Jurisdictione habenda solvit Cameræ aureos octingentos.

Hoc mense Novembris ubique per Civitates, & plateas vendebatur Epistola eloquentissime condita literali sermone de bello Turci hac æstate promota Rhodi, in quo bello

A Turci victi sunt, & expulsi, licet illic centum vela, & centum mille pedites haberent, & licet tot & tantis ictibus bombardarum magnam partem murorum demoliti fuissent; quammulta ex Turcis millia necati, & obtruncati sunt. Et narratur mirum, quod cum ultimate Turci victoriam sperarent, mœnia jam Urbis ascendentes, repletâ foveâ, quod in aëre illis clare cernentibus supra vexillum Hierosolymorum, in quo est imago Domini Nostri Jesu Christi, Virginis Mariæ, & Beati Johannis Baptistæ, apparuit Crux aurea splendidissima, & insuper candidissima Virgo, clypeum, & hastam gerens, ac homo vili veste obsitus, splendidissimo comitatu stipatus.

B Quæ visio tantum terrorem incussit, quod Turci nullo pacto ausi sunt ultra progredi; & sic relictâ victoriâ aufugisse ad eorum territoria, quos Christiani sunt insecuti, vexillo eorum Capitanei potientes. In qua pugna ex Turcis ceciderunt tria millia quingenti; & omnibus computatis in omni conflictu novem millia, vulneratique sunt quindecim millia. In quibus prœliis frater Magni Magistri Rhodi strenuissimus cecidit, unus ex Capitaneis, & gener Turchi. Relatumque est, die secunda post victoriam Rhodianorum in portu applicuisse tres naves onerarias Regis Ferdinandi victualiis, & munitionibus onustas, quarum una à Turcis insultata vix eorum manus in portu Rhodi aufugit: quod Turci cernentes cum incommodo & dedecore in patriam navigaverunt.

Vigesimo quinto Novembris 1480. cum filius armigeri, & homines de Colurnio Domini Roberti de Sancto Severino transivisset noctis tempore Cavam cum dupleriis, & lanternis accensis, & una nocte applicuissent ad portam Carpi, credentes intrare, cum diceretur illic fore tractatum: in favorem foris è dominio existentium, repererunt ad merlos supra portam fuisse appensum quemdam Carpesanum ductorem tractatus; & cum ad mœnia exhortarentur homines ad mutationem Domini, expulsi sunt spingardis, & ballistis; nec valentes exequi eorum desiderium, quamcitius terga dederunt. Nam jam intus Borsius de Corrigia nepos Domini Marci de Piis cum centum armigeris, & aliqui alii attinentes de Regio, & Mutina, hoc sentientes intraverunt Carpum, ut illius dominium tuerentur pro Domino Marco capto Sarzanæ, & ducto Neapoli. Ob quod Dux Hercules iratus multa scripsit Domino Roberto, qui se excusavit, & dixit hujus rei esse ignarum. Et filius suus prædictus, & Thomasinus de Delayto ejus Cancellarius, iverunt Mantuam; & dicitur, quod hoc fecerunt, ut innocentiam Domini Roberti Duci Herculi demonstrarent. Sicque Status Domini Marci salvus restavit.

E Cum orta foret dissensio non modica inter Dominum Baptistinum de Camposregosio Ducem Januæ, & Dominum Objectum de Flisco, cumque ipse Dux nonnullos armigeros Comitis Marsilii Torelli cognati sui vocasset, & ipsum Comitem Januæ, Dominus Dux Mediolani misit ipsi Domino Objecto tenenti Lucullum mille provisionatos, quoniam ipse Dominus Objectus sustulit dominium Januæ Domino Duci Mediolani, cujus erat ante creationem in Ducem Domini Baptistini prædicti, qui ipsum dominium obtinuit, cum Status Mediolani sibi Castelletum dedisset. Quid sit venturum incertum est ob Januensium.

fium volubilitates. Attamen ab una parte clamatur *Aragona*, ab alia *Duca*.

Superius in mense Octobris narratum est de locustis, quæ in agro Parmensi apparuerunt, & valde dubitatur de peste. Nam legitur in Chronicis antiquis, quod tempore Pelagii Pontificis locustæ innumerabiles in Galliis apparuerunt, fenas habentes alas, sex pedes, duos dentes lapidibus duriores, ut castrorum acies turmatim volantes, spatium diurni itineris quatuor aut quinque millibus extendentes, omnia viridia in herbis, & arboribus vastantes. Quæ usque ad mare Britannicum pervenientes, tamdem flatu ventorum in profundo maris demersæ sunt. Sed æstu Oceani ad litus rejectæ, ex sua putredine aërem corruperunt. Unde mortalitas maxima, & fames prævalida est secuta, ut fere tertia pars hominum interierit. Hoc idem anno jam centesimo evenit in agro Parmensi, adeo quod omnia viridia in primo vere corroserint, & pestis, ac fames est secuta. Hoc tempore Pharaonis legitur evenisse.

Hoc mense Novembris Rege Ferdinando à Domino Duce Mediolani auxilia petente contra Turcos in Apulia, & eo non restituente Castra Florentinis sibi occupata, responsum est illi, quod primitus Castra ipsa restituat, aliter non speret à Domino Duce Mediolani auxilium.

Cum maxima pecuniarum summa deberetur per Dominum Ducem Mediolani Marchionibus Montisferrati, Ferrariæ, Mantuæ, ac aliis stipendiariis, recessâ Dominâ Ducissâ à Mediolano, jocalia, argentum, & vasa aurea maximo in numero relicta per quondam Dominum Ducem Galeaz in morte sua, vendita, & dispensata sunt, ac ex eis omnibus satisfactum, ne manus in ærario reposito in primis Status fortilitiis imponerentur, & ne sub usuris Status Mediolani subjaceret. Quæ quidem jocalia, vasa aurea, & argentea erant maximi pretii, & inæstimabilis valoris. Et inter cetera aderant omnia fulcimenta pro tabula Principis aurea in numero duodenario pro singula re absque bronzino, & bacili aureis.

Habentur literæ ex Neapoli circa finem Novembris anni 1480. qualiter mediante Hungariæ Rege genero Regis Ferdinandi tractatur pax inter Turcum, & ipsum Regem Ferdinandum.

Circa dimidium Decembris 1480. omnes Judæi ex Dominio Ducali, quibus facta fuerat descriptio bonorum, ut superius est narratum, & detentio, ac accepti libri bancorum suorum ob eis imputata ut supra, tamdem concordes remanserunt cum Statu Mediolani in Ducatis sex mille, quibus mediantibus liberati sunt.

Pro controversia existente inter Dominum Objectum de Flisco, & Dominum Baptistinum de Campofregosio Ducem Januæ, factum fuit intra Civitatem inter partes maximum bellum, in quo hinc inde multi cecidere, & plures ex Ducalis Status Mediolani provisionatis missis in succursum Domini Objecti, contra quos Comes Marsilius Torellus Parmensis, Cognatus dicti Domini Ducis Januæ, viriliter pugnavit, & victor fuit. Attamen duos armigeros ex suis carioribus in pugna vulneratos amisit. Et hæc fuit tempore proxime dicto.

Quo etiam tempore Bassà Capitaneus Turci, qui erat in Apulia in Hydruntina Civitate, ibidem dimisso exercitu suo, transfretavit ad Turcum, & ut creditur, pro pace cum Rege Ferdinando tractanda. Quæ speratur succedere, quoniam Rex idem numquam voluit Castra Florentinis restituere anno curso in agro Florentino expugnata, & quia Rex Hungariæ gener dicti Regis hanc pacem tractat, & dicitur quod Rex Ferdinandus se Turco facit tributarium.

Scriptæ sunt literæ ab Alexandria Domino Potestati Parmæ per quemdam ejus attinentem, quod vitæ suæ diligens custos existat, quoniam relatum est cuidam mulieri Alexandrinæ per Folletum, quod debet venenari, vel interfici ab uno trium Squadrarum Parmæ, ob justitiam ipsius Domini Potestatis, ob quod idem Potestas timidus leviter in omnibus transit.

Usque in principio hujus mensis Decembris reversus est Parmam filius Matthæi Pitochi, qui interfecerat anno curso hoc tempore Leonardum de Blondis, contra quem nulla lata est sententia. Et dixit se dicti homicidii insontem, licet aufugeret, & vere illic fuerit. Publice vadit per Civitatem, & libere absque justitiæ metu. Ille etiam barberius, qui pridie à duobus mensibus citra occiderat Zanpetrum Cartinacium homicidam Jacobi de Cola, rediit liberatus, quia dicitur immunis à pœna, cum homicidam interemerit, & bannitum.

Multa fuit dissensio hoc anno in fine mensis Decembris pro fiendo Consilio anni futuri, quod finiebat in Calendis Januarii anni 1481. Tamdem omnibus Squadris contendentibus, per Illustrissimum Dominum nostrum ordinatum fuit, quod de bussulis, in quibus restant duæ mutæ, extrahantur duodecim Antiani; & sic factum est, dicens Princeps, quod hac muta durante fiet provisio novi Consilii. Nam aliqui volebant Consilium finisse hoc anno; & aliqui volebant durare per sexdecim menses, pro ut alias ordinatum est; & quælibet partium altercabatur. Et dum foret Consilium congregatum pro dandis officiis Communis more solito, in eo intervenit Reverendissimus Dominus Parmensis Episcopus, levataque sunt vigintiquatuor officia Communis, quæ per Communitatem solvebantur, ne Communitas frustretur.

Qua die in publico Consilio Dominus Petrus Trottus Alexandrinus Commissarius Parmæ loco Domini Antonii Trotti licentiam à populo suscepit, in cujus locum habet succedere Dominus Andreas Cagnola Mediolanensis.

Multa homicidia hoc anno sunt facta in Parma, & Parmensi ad numerum viginti unius, quorum in Civitate fuerunt novem.

Hoc etiam anno valuit starium frumenti soldis quatuordecim, usque in quindecim. Fuit major abundantia quam visa fuerit jam annis viginti, & in multis locis vindemia duravit usque ad Sanctum Martinum. Fuit abundantia aquarum sine nive, & glacie, & frigore.

In die Natalis Domini anni præsentis cum multa prœlia facta fuissent in Civitate Januæ inter Fregosios, & Gattiscos sub ficto colore pacis, datis hinc inde obsidibus, dum Dux exiret Castellettum, ut veniret in loco, & hora statutis pro pace concludenda, sentiens adversarios non venisse ad locum statum, armari fecit gentes suas, ut à Castelletto veniret ad Palatium. Qui cum descenderet, ab inimicis vallatus, & in medio intra Palatium, &

& Castellettum positus fuit, ubi magna strages, hominum utriusque partis fuit, & vix Dux obtinuit, & in Castelletto est reversus. Ob quod Gattischi, & Adurni insimul colligati ex Civitate pulsi sunt cum eorum ingenti damno, & dedecore. Et fuit in populo inauditus planctus, & ululatus mulierum, & virorum, ob tantam cædem, & expulsionem. In qua rixa, & seditione quam multi ex amicantibus Domino Objecto de Flisco positi sunt, & mancipati in galêis.

Facta fuit in fine hujus anni colligatio inter summum Pontificem, & Regem Ferdinandum ob Turcos in Apulia existentes ad eorum expulsionem, ob quam Pontifex tenetur manutenere propriis expensis quindecim galêas armatas in auxilio dicti Regis.

B In die Natalis Domini hujus anni Illustrissimus Dominus Dux Mediolani, licet parvus, exivit Arcem, & venit ad Capellam Salæ viridis, ubi pater Missas celebrari faciebat, & multis adhibitis secum Curialibus audita solemni Missa creavit Militem Dominum Philippum de Eustachiis Castellanum dictæ Arcis, ac illi donavit pulcherrimam Turcam quondam Genitoris sui. Item Castrum novum Buccæ Addæ. Fecitque militem quemdam de Ponzonibus de Cremona, donavitque Domino Pallavicino divisam suam Ducalem caligarum albæ, & morellæ. Quæ omnia indicant, Principem crescere, & magnanimum, licet parvum.

C Post decapitationem Domini Cichi liberati fuerunt à carceribus Johannes Cichi frater suus, & Dominus Antonius alter ex filiis dicti Domini Cichi, & missi sunt extra territorium Ducale in confinibus. Cui Johanni restitutæ sunt ejus possessiones. Dicto verò Antonio consignati sunt reditus certorum denariorum, quos ipse Dominus Cichus habebat Januæ. Dominus vero Johannes Jacobus alter ex filiis dicti Domini Cichi residet in Alamannia cum Cognato suo, ad quem aufugit cum multis aureis, & bonis pretiosis in captura Domini Cichi.

D ¶Hoc anno 1480. illi Cives de tribus Squadris, quibus assignatæ sunt additiones Communis pro restitutione illarum librarum decemseptem millium, quas solverant saccomanatis de Squadra Rubea, exegerunt, & perceperunt ex illis in totum libras quindecim mille sexcentum Imperialium.

Anno 1481.

Die sexto Januarii 1481. Dominus Petrus Trottus Alexandrinus Parmæ Commissarius summo mane cassus ab officio recessit, qui dignus est ad Limbum descendere, cum nihil mali nilve boni egerit, cum proclamationes & mandata nullatenus observabantur, cognominabaturque D . . . . *San Gervaso*.

E Qui fuerat Sacerdos Medicus ejusdem . . . . gressus. Nam clausa ejus Palatii janua in nocte sep . . . . . . multi lascivi . . . . . . compositi Juvenes ad ipsam januam, & ad fenestras . . . . illum vocabant dicentes: *vien zoso Don Jacomo a veder questa orina*. De quo ridebat, nec punitionem faciebat.

Octavo Januarii prædicti elatum est Parmam cadaver Magnifici Domini Fratris Rolandi Rubei Militis Hierosolymitani fratris Magnifici Domini Petri Mariæ de Rubeis naturalis, qui fuit strenuus miles, & contra Turcos pro Fide Catholica Rhodi alias se viriliter gessit; decessitque portans barbam, & staturæ gigan-

A teæ in Castro Nuceti, sepultumque fuit in Ecclesia Sancti Antonii in sepulcro patrio cum maximo exequiarum apparatu, & cum omnis Populi, & Cleri comitiva, cum esset septuagenarius. Pro cujus morte vestiti sunt ex biseto quadraginta pauperes, feretrum ante euntes; & singulo die usque ad septimam celebratum fuit in dicta Ecclesia unum solemne Officium mortuorum; & die sui septimi data sunt pro ejus anima staria centum panis cocti; & pro anima ejus in totum sunt celebratæ Missæ quinquecentum, & habita fuit pro eo Oratio funebris per Dominum Baptistam C . . . . . .

B Die duodecimo Januarii 1481. applicuit Parmam Magnificus Doctor Dominus Johannes Andreas Cagnolus Mediolanensis pro Parmæ Ducali Gubernatore, associatus à Reverendissimo Domino Parmensi Episcopo, & ab aliis Officialibus, & multis Civibus Parmæ.

Hoc mense Januarii in principio ob dissensiones Januensium Dominus Marchio Mantuæ, Nobiles de Nuvellaria, & multi alii attinentes Comiti Marsilio Torello pro subsidio Ducis Januæ miserunt quammultos pedites provisionatos Januam. Ex opposito vero in subsidium Domini Objecti de Flisco Status Mediolani illuc multos etiam provisionatos misit, ex quo Civitas ipsa stat in magno discrimine.

C Quintodecimo Januarii factæ sunt publicæ Cridæ ad . . . . Plateæ Parmæ parte Domini Johannis Andreæ Cagnoli Gubernatoris in Parma, quod nullus portet arma, vadat in nocte sine lumine, nec plures quam quatuor sub uno lumine, quod nullus recipiat bannitos sub gravi pœna; & quod omnes bene vivant.

Die sextadecima Januarii venerunt nova Parmam, qualiter expulso Domino Objecto de Flisco cum sequacibus suis è Janua, & multis domibus sibi faventium saccomanatis, facta fuit concordia inter ipsum, & Ducem, ea lege, quod ipse Dominus Objectus stet foris; & Dux sibi respondeat de certa annua provisione.

D Die vigesima Januarii venit Parmam pro Officiali bullettarum loco Luciani de Trottis Leonardus de Lam . . . . . . à Mediolano, & nunc reperiuntur omnes Officiales fore Ghibellinos, videlicet Dominum Episcopum, Dominum Commissarium, Dominum Potestatem, Dominum Referendarium, Officialem Bullettarum, Officialem taxarum equorum, Capitaneum Cittadellæ, & Castellanos Rochettarum Civitatis Parmæ, ac Capitaneum Venetum.

Die suprascripta applicuit Parmam Dominus Petrus de Galerate à Mediolano, qui jam sex mensibus stetit modo Florentiæ, modo Senis, modo Romæ, modo Neapoli pro Statu Mediolani, ut Rex Ferdinandus restitueret Florentinis Castra sua, & nihil profecit.

E Die vigesima Januarii Thomasinus Gualercius de Monticulo Commissarius Cuvriaci recedens à Monticulo iturus Cuvriacum cum certis pecuniis, in itinere insultatus à quodam ejus inimico fuit obtruncatus, & derobatus.

Vigesimo secundo Januarii quidam famulus Johannis Aldigerii de Cornazano, qui iverat Mediolanum, cum fuit citra Hospitale Sancti Lazari prope Burgum Sancti Donini . . . . us à quodam famulo Angeli de Ballestreriis de . . . . cum quo verba pridie rixosa habuerat in plateis, cum ense primo ictu decapitatus fuit existens equester, cujus cadaver delatum est Parmæ super una lezia . . . . . .

Hoc

Hoc mense Januarii 1481. Illustrissimus Dominus Dux Mediolani concessit Domino Pallavicino de Pallavicinis Villam Castioni Marchionum Parmensium, quæ obediebat Parmæ, quoniam in partitionibus ipsius Domini Pallavicini, & Domini Johannis Ludovici fratris sui aliquæ Villæ obedientes Busseti datæ sunt ipsi Domino Johanni Ludovico.

Quo etiam tempore præfatus Dominus Dux concessit Nobilibus de Corrigia de Casalipadone Villas Nucetuli, & Ulmi ultra Hentiam, quæ antea tenebantur per Communitatem Parmæ. Illustrissimus Dominus noster donavit Domino Nicolao de Corrigia Castrum Castellacii Alexandrinæ Diœcesis, quod alias Dominus Tristanus Sforcia patrignus ejus tenebat. Concessa fuit per Illustrissimum Dominum nostrum uni ex filiis quondam Domini Nicolai Pallavicini de Varano Commendaria, quam tenebat quondam Dominus Frater Rolandus de Rubeis, qui decessit pro ut supra narratum est.

Præsenti hoc Januarii mense Rex Ferdinandus multa præparat, ut quamcitius castra ponat Turcis occupantibus Hydruntum, & proinde Rex Hispanorum patruus suus illi mittit tres mille milites jam hac transeuntes.

Quarto & vigesimo die Januarii de mandato Dominorum Officialium Parmæ convocati sunt coram eis, & Reverendissimo Domino Episcopo Parmensi, Antiani cum multis adjunctis, ubi tractatum fuit iterum de levando in totum additiones Communis, pro ut anno curso fuerat ordinatum, super quo data fuit commissio, & potestas octo Civibus superinde electis.

Die vigesimo quinto Januarii cum filius quondam Domini Cichi de Furlivio pulsus patria, & privatus dominio, moram faceret Colurnii, & ivisset venatum ad lepores in Pratis terreni Parmensis districtus Colurnii, concisus, & crudeliter obtruncatus fuit à duobus compatriotis suis, quos ipse penes se tenebat, credens fore sibi fidos. Nam hi sub pollicito præmio fingentes factos fuisse exules à patria, moram in famulando trahebant cum præfato occiso, juvene quidem pulchro & animoso.

Quoniam Comes Marsilius Torellus existens Januæ fidejussit de septem mille aureis pro Domino Marco de Piis de Carpo capto Sarzanæ à Domino Objecto de Flisco, & ducto Januam, quod ab inde non recederet, qui tamen aufugit per viam Galliarum, & ivit Pisas: ordine inito cum Protonotario fratre Comitis Marsilii existente Montisclericuli, ipse Protonotarius juvenis & audax, sub ficto colore aliqua secreta conferendi cum filio dicti Domini Marci, existente Carpi, & eo extra Carpum vocato, ipsum filium prædictum cepit, & ligatum duxit Montisclericulo. Pro quo capiendo secum duxit quadraginta ballistarios equestres, & viginti armigeros. Quo capto, rumor in Carpo, & Villis adjacentibus, à ruralibus levatur, & undique, & de loco ad locum pulsata fuit strimita campanarum, & jacta bombarda, & insequentibus ubique dictum Protonotarium, ut captum redimerent, tandem dictus filius Domini Carpi ductus fuit in potestate dicti Comitis Marsilii & fratrum in Monteclericulo, ad hoc quod ipse Comes præservetur à dicta fidejussione facta Januæ, quod Dominus Marcus antedictus non aufugeret. Ob quod Dux Ferrariæ valde indignatus est, quod tali arte & fraude ejus territorium fuerit violatum, quod fuit vigesimo sexto Januarii anni præsentis 1481.

Quo tempore Turcus, ut fertur, misit ad Vallonam ultra mare Adriaticum ex opposito Apuliæ sexaginta mille equites, & totidem pedites, transituros in primo vere in Apuliam, ut guerram faciant Regi Ferdinando. Summus Pontifex, ut fideles Christi ex pastoralis sui officio tueatur, maximam imposuit coltam Romanis, & aliis suis Populis pro pecunia cumulanda, ac etiam tota ejus vasa argentea misit ad cecham, & ex eis nummos confici facit, ut in primo vere possit centum galêas armare in auxilium dicti Regis. Qui Rex similiter undique auxilia poscit; dubitantque Romani, ne Turcus veniat Romam, pro ut minatur, & narrant multæ prophetiæ.

Primo Februarii 1481. reversus est Parmam Franciscus del Frà armiger Illustris Domini Roberti de Sancto Severino, & de Squadra Sancti Vitalis, qui in æstate proxime cursa mactaverat Thomam de Varesio de Squadra Rubea, ut narratum est, & obtinuit gratiam nulla secuta pace: quod omnibus mirum fuit. Nec umquam condemnatus fuit, pro ut alii multi homicidæ Squadrarum trium, contra quos nemo ausus est testificari ob unionem ipsam trium Squadrarum ad invicem.

Hac eademmet die cum multi fierent larvati portantes bastonos & arma, ut scandala evitentur, proclamatum fuit parte Domini Gubernatoris sub gravi pœna, ne quis larvatus bastonos nec arma deferat.

Venerunt Parmam copiæ literarum quinto Februarii prædicti, quæ scribebantur ex Andrinopoli Civitate Regia Turci per quemdam Christianum effectum Mahumetanum Comiti Mataloni in Regno Siciliæ de apparatu ingentissimo Turcorum contra Regem Ferdinandum in Regno ejus, & qui apparatus dicitur fore de sexcentis millibus personis, & infinitis navibus onerariis, & aptis ad prœlia; & dicitur eorum Bassam, & Capitaneum fore unum Generum Turci divitem trium millium mille aureorum. Multi ex eis Vallonæ applicuerunt, ob quod Rex Ferdinandus multa præparat, & collectam in subditos suos præparavit, infinitam massam auri conficientem octo millium mille aureorum ad rationem decem pro centenario cujuslibet subditi sui, inter quos etiam Presbyteri connumerantur.

In nocte septimi Februarii anni 1481. fuit magnus terræmotus in Civitate Parmæ hora quinta noctis sequentis, qui tribus vicibus ea nocte venit, sine tamen aliqua læsione.

Applicuit Mediolani in principio hujus mensis Februarii Jacobus Monsignor de Sabaudia cum trecentis equis, tamquam Orator Serenissimi Regis Franciæ, Cognatus quoque Dominæ Ducissæ Mediolani; pro tractando reditu in primo gradu Dominæ Ducissæ Mediolani, quæ adhuc residet Abiate, ad quod ivit post remotionem Tassini, & decapitationem Domini Cichi, fuitque honorifice receptatus, descenditque in Curia veteri. Quid autem sequetur, sub dubio est.

Decimo Februarii scriptum fuit ex Roma Parmam, qualiter applicuerunt Hydrunti in Apulia naves viginti sex Turci, onustæ munitionibus, artellaria, & victualiis, & cum sex mille arceriis, de quo tota Roma pavet, & ultra vasa argentea Pontificis in pecunia conflata, multas cruces, & calices in Ecclesiis

fiis superfluos converti fecit Pontifex in monetis pro apparatu contra Turcum.

Circa dimidium Februarii dicti anni 1481. venit Parmam quidam Tubicen Magnifici Domini Petri Mariæ de Rubeis, qui stetit annis quinque in Constantinopoli ad servitia Turci, narrans quod ipse Turcus nullos Christianos molestat in Constantinopoli, quin vivant more Christiano, & ibi celebrantur Missæ, & alia divina Officia, ubi jus omnibus redditur, dicensque quod cum multi Nobiles captivi de Hydrunto Civitate Apuliæ à Turcis capta ducti ad eum fuissent, & sibi narrassent crudelitates factas illic per ejus Bassà, quod hoc intelligens decapitari fecit dictum Bassà. Ac etiam quia habuerat in mandatis castra ponere Brundusii pro habendo receptaculo portus, ac etiam non faciendi tot crudelitates, quot fecit. Nam dicti captivi ipsi Turco affirmarunt, quod si non uteretur tantis crudelitatibus, quod vi totam Apuliam adeptus fuisset: unde Turcus præparaverat naves quatuorcentum mittendas in Apuliam cum impositione, ne uterentur crudelitatibus, sed bellum faciant more Italico.

Hoc tempore principii Februarii cum Regentes Statum Mediolani scripsissent Aloysio Becheto Secretario Illustrissimæ Dominæ Ducissæ, cum ea existenti Abiate, quod iret ad eos Mediolanum, hic recusavit, & ivit extra dominium Ducale, ob quod dicti regentes saccomanari fecerunt in Mediolano ejus domum.

Fuit etiam hoc tempore Mediolani maxima rixa inter famulos Illustris Domini Ludovici Sforciæ, & Domini Roberti ex Sancto Severino, inter quos multi sunt vulnerati, & octo mortui.

Scriptæ sunt literæ ex Barrio Parmam, qualiter Rex Ferdinandus cum magno exercitu venit in Apuliam, ut castra poneret Hydrunto captæ à Turcis, & ipsos expelleret. Et cum fuerunt ad manus, interfectus fuit Dominus Julius primarius dicti Regis, & una quarta pars dicti exercitus Regis obtruncata, multique etiam ex Turcis periere.

In tempore proxime dicto applicuerunt ad Portum Liburni Florentinorum in riparia Pisarum galeæ viginti quatuor armatæ, quæ dicuntur fore Turci. Multi tamen tenent, quod sint Afri, sive Mauri, soliti illas partes discurrere pro præda capienda.

Vigesimo quarto Februarii venit Parmam Dominus Johannes Avogadrus de Mediolano pro reformatione, & nova æqualantia Æstimi districtualium Parmæ, ad quam cum eo deputati sunt octo Cives, duo pro singula Squadra.

Die XXV. Februarii ex Mediolano Parmam venit Dominus Nicolaus de Corrigia filius alterius quondam Domini Nicolai ex Domina Beatrice sorore Ducis Herculis Ferrariensis nupta secundo in quondam Illustrem Dominum Tristanum Sforciam filium naturalem Illustrissimi Domini Ducis Francisci Sforciæ, cui Illustrissimus Dominus nunc Dux parvus Mediolani condonavit Castrum Castellatii Alexandrinæ Diœcesis, ipsumque de Vicecomitibus creavit, ac Comitem dicti Castri. Qui cum maximo comitatu Officialium, & Civium Parmæ, de mandato Ducali associatus fuit in Parma cum trombis, & piffaris, alloggiavitque in domo Johannis Aldigerii de Cornazano in vicinia Sancti Johannis prob. . . . de medio.

Reperiuntur hoc tempore ad regimen Sta- A tus Mediolani vigintiquatuor Consiliarii, videlicet residentes, & triginta, absentibus computatis, videlicet:

Illustris Dominus Ludovicus Sforcia Vicecomes.

Illustris Dominus Robertus ex Sancto Severino.

Reverendissimus Dominus Branda de Castiliono, Episcopus Cumanus.

Reverendissimus Dominus Jacobus de la Turre, Episcopus Cremonæ.

Reverendissimus Dominus Sagramorus de Arimino, Episcopus Parmæ.

Dominus Comes Johannes Bonromeus.

B Dominus Johannes Franciscus de Trivultio.

Dominus Philippus Maria Sforcia.

Dominus Sforcia secundus.

Dominus Johannes Antonius Cotta.

Dominus Petrus de Pusterla.

Dominus Petrus de Landriano.

Dominus Petrus de Birago.

Dominus Petrus de Galerate.

Dominus Petrus Vicecomes.

Dominus Petrus del Verme.

Dominus Petrus Maria Rubeus.

Dominus Petrus Franciscus Vicecomes.

Dominus Johannes Petrus Brigamini.

Dominus Philippus Vicecomes.

Dominus Gaspar filius Domini Roberti.

Dominus Antonius de Marliano.

C Dominus Pallavicinus de Pallavicinis,)

Dominus Johannes Franciscus Pallavicinus,) Fratres.

Dominus Johannes Ludovicus Pallavicinus,)

Dominus Bartholomæus Calcinus.

Dominus Albertus Vicecomes.

Dominus Johannes Franciscus de Pusterla.

Dominus Nicolaus de Corrigia.

Die vigesima sexta Februarii scriptæ sunt literæ ex Apulia Parmam, qualiter Turci ceperant Castrum Mellinum Ducatus Atrii in Apulia, & quod per ejus agmen deferri faciebant affixum cuspide lanceæ caput Domini D Julii, & aliquorum aliorum in prœlio occisorum, terrorem populis facientes; unde pedites mille quingenti Regis stipendium sumserunt ab ipsis Turcis de ducatis quindecim pro singulo pedite mensuatim, & quod pacta, quæ ineunt cum hominibus dicti Castri, observabant, nec solitas crudelitates inferebant: ob quod trepidatur, ne hoc anno totam Provinciam obtineant.

Die penultimo Februarii Dominus Johannes Avogadrus deputatus super nova Æstimi reformatione in Parmensi, convocatis Dominis Antianis, & Credentiariis, legit literas, qualiter Illustrissimus Dominus noster requirit à Communitate Parmæ ducatos sex mille pro E subsidio Regis Ferdinandi, ut Turci pellantur de Apulia. Cui Domino Johanni fuit responsum, quod hæc Communitas est pauperrima, nec valet dictas pecunias solvere. Ultimo Februarii factum fuit novum Consilium Parmæ, & imbussulatum pro anno præsenti, missumque fuit ex Mediolano. Die tertio Februarii parte suprascripti Domini Johannis Avogadri, & aliorum Civium Deputatorum super æqualantia fienda in districtu Parmæ, facta fuit Crida, & publicatio Capitulorum pro dicta fienda æqualantia.

Die septimo Februarii parte Domini Commissarii Parmæ facta fuit, & reiterata Crida, quod

quod nullus portet arma de die nec nocte, & quod amplius non fiant larvati, & hoc cum nullus obediret, & quotidie evenirent multa scandala sine obedientia & timore.

Octavo Februarii 1481. scriptæ sunt literæ ex Florentia, qualiter Rex Ferdinandus ceperat multas naves Turcorum in mari vacuas, & cum paucis gentibus desuper. Et nono dicti mensis scripsit Illustrissimus Dominus noster Officialibus Parmæ de captura prædicta, videlicet navium, sive galearum quatuordecim, & de captura Bassæ, sive Capitanei dicti Turci volentis ex Vallona cum multis Turcis transire in Apuliam. Et ob hoc ordinatæ sunt in toto dominio Ducali triduanæ processiones cum fallodiis, & sonitibus campanarum pro laudando Deum, & in signum lætitiæ.

Quintodecimo Februarii transivit per Parmam Magnificus Dominus Johannes Antonius Cotta Mediolanensis, & de regimine Status, Placentiæque Commissarius, quem Illustrissimus Dominus noster mittit Neapolim cum triginta millibus aureis pro subsidio impenso Regi Ferdinando contra Turcos.

Decimo octavo Februarii publicata fuit in Ecclesia majori per quemdam Fratrem Minorem Observantiæ Bulla remissionis plenariæ peccatorum à summo Pontifice concessa quibuscumque elargientibus in subsidium Fidei nostræ contra Turcos tantum quantum unus in una hebdomada consumit in victu. Cum potestate Confessorem sibi eligendi semel in vita, & semel in morte: item commutationis Votorum: item compositionis incertorum ablatorum, & fructuum Ecclesiarum male perceptorum, excommunicationum, & quorumcumque Casuum reservatorum. Cui publicationi totus populus intervenit, & in dicta Ecclesia est deputata capsa repositionis pecuniarum, ob quod omnes aliæ quibusvis Ecclesiis Indulgentiæ suspensæ sunt, salvo quod Indulgentia Rhodianorum.

Die decimo nono Februarii quoniam captus, & curlatus fuerat quidam Dominicus ex tribus Squadris, imputatus de furto paulo ante commisso in spoliando noctis tempore per rupturam apothecæ apothecam Francisci, & Danielis de Fregonziis, quam multis, & magni pretii pannis laneis, ob quod multi ejus consocii aufugerant. Et ut male compositi, & facinorosi non punirentur, sed impunes delinquerent, centum juvenes facinorosi insimul unanimes conspiraverunt jurejurando confœderationem firmantes, se se armis, & omni via juvandi, si alicui eorum quidquam molesti fieret, & exbursaverunt unum aureum pro singulo eorum, super hoc intra se ordinato uno ductore, & Caporali, & quatuor Squadreriis. Ob quod Michaël Sarasinus alias homicida captus fuit, qui omnia manifestavit.

Vigesimo Februarii ordinatum fuit convocari Consilium generale Parmæ cum viginti-quatuor Adjunctis pro modo inveniendo subsidium dandi Statui Mediolani, pro favendo Regi Ferdinando contra Turcos de ducatis sex mille huic Communitati requisitis; & ob metum scandali populi, maxime suprascriptorum Colligatorum, cum jam sonaret Consilium, ulterius non est processum, sed sola Credentia Antianis est adjuncta, in qua tractatum fuit per Officiales, quod hæc Communitas subsidium prætactum præparet, si Statum Ducalem amat. Unde deliberatum fuit, quod

A duo mittantur Oratores ad Illustrissimum Dominum nostrum tum pro excusatione impotentiæ Communitatis, tum pro additionibus levandis, pro quibus dubitatur, ne populus insurgat, & scandalum faciat.

Die vigesimo septimo Martii 1481. scriptæ sunt literæ ex Mediolano à Domino Duce, quod Orator ordinatus ire ad Principem pro subsidio petito, & pro impotentia Communitatis excusanda non vadat, sed quod omnino provideatur pecuniis. Unde ordinata fuit magna Civium Credentia coram Officialibus, inter quos ordinatum fuit rescribi de impotentia Communitatis ad tale præsidium dandum, & conclusum fuit ne daretur. Hac eadem die
B adjuncti sunt per literas Ducales octo deputatis super nova Æstimi ruralium æqualantia Syndicus, & Advocatus Fiscalis in Parma. Et sic proceditur in nova reformatione.

Die vigesima nona Martii scripsit Illustrissimus Dominus noster Officialibus in Parma, & Antianis, quod mittant Mediolanum quatuor Oratores unum pro qualibet Squadra cum mandato ad acceptandum partita proponenda pro subsidio contra Turcos per hanc Communitatem præstando, & vel saltem audituros, quantum superinde illis in hoc dicetur. Unde scriptum, & responsum fuit, quod hæc Communitas expensis frustrata est, ut in aliquo dictum subsidium non posset præstare; sed quod
C illi Cives, qui nunc Mediolani reperiuntur pro facto additionum, poterunt dicta partita intelligere, & exinde hic referre.

Hac quidem die venerunt nova, quod Dominus Objectus de Flisco, & Dominus Prosper Adurnus intraverunt Januam cum quinque millibus peditum, ut deponatur Dominus Baptistinus de Camprofregosio Dux, & quod jam multos Duci faventes obtruncaverant.

Decessit vigesima prima Martii Avia materna Domini Petri Antonii Centoni, quæ erat ætatis annorum centumquinque, nec reperitur alius tam senex in Civitate, nec Episcopatu Parmæ.

Hoc mense Februarii circa finem restituta
D sunt Florentinis omnia Castra eis arrepta per Regem Ferdinandum, ex quo illi exsolverunt aureos quatuordecim mille; & nisi fuisset impedimentum Turcorum, ea Castra non restituisset dictus Rex.

Secundo Aprilis 1481. hora secunda noctis, cum quidam Antonius de Mediolano Speciarius, vir satis tranquillus, & ætatis provectus, discedens cum laterna à speciaria illorum de Palmia, ut iret domum in vicinia Sancti Salvatoris, applicans ad angulam illorum de Borris, insultatus fuit, & multis vulneribus confossus, illico vitam perdidit, & marsupio derobatus fuit. Nec sciri potuit homicida.

Tertio dicti mensis Aprilis redierunt Par-
E mam illi Cives, qui iverant Mediolanum pro levandis additionibus Communis, & qui ex opposito ne levarentur, cum conclusione, & ordinatione in Consilio Castri facta, quod additiones ipsæ durent, & exigantur ab emtoribus per totum annum 1487. & per Rubeos sachezatos pro resto suo pro anno 1488.

Existentibus Turcis in Apulia, & obtinentibus Civitatem Hydruntinam, multæ eorum Galeæ accesserunt hoc anno 1481. in mense Martii ad Insulam, ubi Canonici Regulares Sancti Augustini habent in culmine montis Abbatiam fortissimam, & cui tota Insula circuitus trium milliariorum subest, ut Abba-

tiam funditus demolirentur, & Canonicos trucidarent. Quibus Beatam Virginem pro loci, & eorum liberatione orantibus, valida maris tempestas orta est, quassans, & perturbans naves. De cœlo quoque grandines assiduæ, & terribiles cadentes impedierunt truculentissimos Turcos ad terram descendere, inter quos aderant nonnulli Christiani renegati, qui memores misericordiæ, & gratiarum Beatæ Virginis se illis commiserunt, voventes numquam Fidem Christi derelicturos, & cum armis se in loco dictæ Abbatiæ pro gratiarum actione, si tempestas cessaret, profecturos. Quibus sic orantibus, reddita est mari tranquillitas, & voventes vota persolverunt. Turci vero cum navilio orta tranquillitate festivi discesserunt, Insulæ nullam offensam inferentes, quæ Insula est quadraginta milliariis in mari.

Quo tempore cum nonnulli Ragusini cum navi iter dirigentes ad partes Orientales navigarent, & procella impellente in scopulum dedissent, rupta navi, in terram profecti sunt, expectantes transitum alicujus navigii, à quo levarentur. Hoc medio nonnullæ Cursariorum Turci naves huc applicantes, & hoc perpendentes, omnes hos Ragusinos captivos duxerunt, quos in quadam arctissima turri aquosa observantes, Beata Virgo Maria precibus carceratorum ducta, hos omnes subito ullo sine navigio per trecenta maris milliaria ad dictam Insulam, & Abbatiam Canonicorum Sancti Augustini advexit, qui miraculum Fratribus enarrantes, obtulerunt se multis annis in eorum, & Beatæ Virginis servitia mancipare.

In principio hujus mensis Aprilis venerunt nova Parmam, qualiter Turcus in Constantinopoli se parabat venturum personaliter cum ingenti navigio, & apparatu Rhodum, & cum pluribus, & majoribus bombardis, quæ fecerat æstate decursa, instituens omnino Civitatem ipsam obtinere, nisi Deus obviasset.

Die decimo Aprilis transivit per Parmam unus elephas altus brachiis plus tribus, qui equitabatur ab uno ipsum ducente ex Janua Ferrariam ad Ducem Herculem, cui missus est à Rege Carthaginensium. De quo omnes admirati sunt, nec ullus equester poterat illum sequi, ex illius veloci itinere, & dicitur ætatis annorum duorum, habens duos dentes albos ab extra longos una palma.

Hac die applicuit Parmam Reverendissimus Dominus Episcopus Parmensis veniens à regimine Status Mediolani, ad quem deputatus est.

Undecimo Aprilis 1481. scripsit Illustrissimus Dominus noster Antianis, & Domino Johanni Avogadro deputato super novo Æstimo in Parmensi fiendo, & jam incœpto, quod amplius non ultra procedat, & quod ipse Dominus Johannes revertatur Mediolanum. Et hoc processit, quod Dominus Dux Ferrariæ nolebat æstimari homines suos de Bersillo, & de Castronovo. Similiter recusabat Comes Petrus de Verme pro Pupilio, & alii multi Nobiles, ex quo ulterius non est processum.

Hac quidem die vocati sunt Antiani cum quadraginta Adjunctis coram Reverendissimo Domino Episcopo, & aliis Officialibus, pro subsidio dando contra Turcos, & pro modo inveniendo ad ipsum subsidium. Die vigesimo quarto Aprilis, instante Illustrissimo Domino nostro habere subsidium ab hac Communitate pro dando Regi Ferdinando contra Turcos existentes in Apulia, multis factis Credentiis superinde, tamdem fuit ordinatum, quod dentur octo mille libræ, quarum Communitas solvat unam tertiam partem, & reliquum rurales.

Ea etiam die de mandato Ducali jussi sunt ire Mediolanum quatuor ex his centum Juvenibus, qui insimul consortium, & colligationem fecerant pro re hac intelligenda, & resecanda. Hi quidem inter alia ordinaverant domum sumere ad affictum, in qua quilibet eorum haberet arma sua, scilicet corazinam, spetum, & celadinam, ita quod pro quolibet eorum offenso reliqui arma caperent, & vindictam facerent: quod Civibus recte viventibus permolestum erat.

Die trigesimo Aprilis discessit à Civitate Parmæ, & rediit Mediolanum Dominus Johannes Avogadrus, qui venerat Parmam pro nova fienda provisione, cui silentium est impositum.

Die tertia Paschatis hujus mensis Reverendissimus Dominus Parmensis Episcopus fieri fecit super plateale majoris Ecclesiæ super tribunalibus eminentibus festum, & demonstrationem Historiæ Abrahæ, & Isaac immolandi, ubi fere omnis populus utriusque sexus interfuit.

Fuit his proximis diebus Mantuæ Dominus Hercules Dux Ferrariæ, ut visitaret Dominum Federicum Mantuæ Marchionem ob parentelam inter eos contractam, ubi honor maximus est sibi factus. Nunc autem idem Marchio vadit Ferrariam, ubi ingentia festa parantur.

Quoniam Comes Marsilius Torellus se à Domino Marco de Piis de Carpo deceptum clamitat ob fugam à Janua factam anno curso, idem Comes profectus est Ferrariam, ut citet, & interpellet dictum Dominum Marcum ad duellum ob fidem ruptam in dicta fuga, pro quo fidejusserat de aureis septem mille, ut superius narratum est anno curso.

Hoc mense Aprilis levatæ sunt Magnifico Domino Petro Mariæ de Rubeis taxæ equorum, quas habebat de quatuorcentis equis in suis terris; & scripsit Illustrissimus Dominus noster, quod de his Ducali Cameræ respondeatur, ob quod idem Dominus Petrus Maria male contentatur, & scripsit non obediturum, & has literas non procedere de mente Principis.

Quo etiam mense Status Mediolani devastari fecit pontem ligneum alias per Ducem Franciscum factum fabricari in flumine Padi prope, & ultra Placentiam per unum milliare, qui in constructione constitit multum, & erat pulcher, & utilis.

Quoniam anno proxime curso Dominus Johannes Franciscus Pallavicinus emerat à Ducali Camera Villas Stagni, & Telaroli prope, & citra Padum confinantes Rochæ blancæ Magnifici Domini Petri Mariæ Rubei, quas Villas à præcedentibus Ducibus numquam obtinere potuerat; & cum multi ex hominibus ipsarum Villarum essent devotissimi dicto Domino Petro Mariæ, ne alii subjacerent, hoc mense Aprilis circa finem viginti tres familiæ ex, & de ipsis Villis discesserunt cum rebus eorum, dejectis domibus, & lignaminibus, cupertis, & lateribus exportatis in Rocha blanca, ubi illis provisum est de domibus, & habitaculo propter eorum devotionem exhibitam Domui Rubeæ.

Hoc etiam mense Aprilis venerunt nova Par-

Parmam, qualiter Zovi-Cassam acceperat Turco unam notabilem Civitatem, alias nominatam Colchos, quæ est aliud Mediolanum, & ob hoc ingens inter eos paratur guerra.

Die sexto Maji reversi sunt Parmam illi quatuor juvenes vocati Mediolanum pro consortio, & unione illorum centum, qui insimul conspiraverant, ut superius est narratum, qui solum rebuffati à Regentibus Statum sunt, & nulla contra eos secuta est ultio, sic fatis disponentibus.

His diebus cum Dominus Johannes Franciscus Pallavicinus, habitis Villis Varani Mellegariorum à Ducali Camera, ulterius cuperet Castrum Vianini Placentinæ Diœcesis, hominibus illius loci ipsum recusantibus, Castrum ipsum à Ducali Statu datum est Domino Pallavicino Pallavicinorum Illustrissimum Dominum Ducem parvum gubernanti.

Erat præterea animus nedum præfati Domini Pallavicini, verum & Illustris Domini Roberti de Sancto Severino Castrum Turricellarum ripæ Padi Parmensis emere ab Illustri Domino Constantio Sforcia Pisauri Domino; sed Magnificus Dominus Petrus Maria hoc sentiens, Castrum ipsum acquisivit, & ut fertur pro ducatis mille auri. De quo multi æmuli valde tristati sunt.

Apparuit mirum in Civitate Parmæ octavo Maji 1481. Nam dum Desiderius de Grossis Parmensis senex annorum plusquam septuaginta, alias armiger, & continuus Datiarius, & usurarius, gucia percussus, vires & linguam perdidisset, ac ulla sine confessione ab hoc seculo migrasset die suprascripta, & qui dicebatur annis quadraginta stetisse ulla sine Confessione & Communione, dum pulsaretur campana Ecclesiæ majoris nuncupata *el Bayono*, hæc quidem campana pulsando fracta est, omni populo audiente. Dumque campana Baptisterii, de cujus erat Parochia, pulsaret pro exequiis suis, chorda, ut publice in populo fama erat, bis à se rupta est. Ob quod fuit publica vox, quod ob ejus Ecclesiasticam sepulturam hæc duo præsagia intervenerant, cum non mereretur Ecclesiastice sepeliri, & ob id nullus Presbyter dictæ Ecclesiæ voluit interesse, & tantum pauci Clerici, & duæ Fratrum Regulæ corpus ejus sepulturæ associaverunt. Hæc quidem campana ingens ac famosa erat, & ponderum ducentorum multo jam ævo fabricata.

Dum in principio hujus mensis duo fratres rustici de Sancto Paulo Rivolæ simul litigarent, sententia inter eos lata, alter eorum condemnatus, & injustitiam fovens, alterum inermem cum baculo per viam gradientem partesana insultavit. Deprecatus, ne à Dæmone se vinci pateretur, tamdem insultans insultatum inermem alacriter est vulneratus. Qui vulneratus Beatam Virginem deprecatur, ut justam causam habentem tueatur, exauditus, licet sæpissime vulneratus, elevans baculum, in capite fratrem dolosum, & injustitiam foventem percussit lethali vulnere, ex quo illico mortuus est; percutiens vero licet vulneratus, ad propria est reversus, qui solo baculo ligneo, & inermis contra armatum victor fuit.

Supra proxime narratum est de divino miraculo fracturæ *Bayoni*, & chordæ Campanæ Baptisterii, dum sonarent pro exequiis & funeralibus Desiderii Grossi. Accidit aliud mirum; nam dum deberet elevari capsa, in qua cadaver jacebat in domo, ut ad Ecclesiam majorem portaretur, quæ erat ejus Parochia, nullus est inventus, qui capsam vellet levare. Tamdem dictum est, quod mandaverat ipsam portari per ejus mezadros. Tunc rustici euntes ad capsam, eam in spatulis sumserunt, ponentes caput ante, & pedes retro. Portato cadavere in Ecclesia, dum vellet corpus cum incenso in thuribulo posito olefieri, catenellæ thuribuli ruptæ sunt omnibus admirantibus; & antea dum thuribulum ipsum præparatum fuisset pro hoc cadavere odorificando, thuribulum de mensa ullo non tangente decidit.

Decimo Maji cum quidam ex Birris Domini Potestatis Parmæ ivisset ad Villam Pratoselli, ut certos homines pignorarent in familia illorum de Vichiettis, occisus fuit. Ea quidem die cum alias, ut faciunt pueri, duo de Sancto Brancatio insimul luderent, alter alteri oculum ejecit, unde monoculus nunc homo associatus, reperiens alterum cum uno alio suo fratre, memor oculi evulsi, ambos fratres cum armis insultavit, & vulneravit lethaliter, alter quorum infra breves horas mortuus est.

Die duodecima Maji 1481. scriptæ sunt literæ ex Neapoli, qualiter Dux Calabriæ filius Regis Ferdinandi posuerat castra prope Civitatem Hydruntinam Apuliæ occupatam à Turcis ad duo milliaria, & quod inter eos pax tractabatur in brevi secutura.

In principio hujus mensis Maji à Statu Mediolani scriptæ sunt Magnifico Domino Petro Mariæ Rubeo literæ, quod velit restituere Johanni Quirico de Sancto Vitali, filio quondam Comitis Angeli, Castrum Nuceti. Cujus responsio fuit, quod infra octo dies ejus responsum intelligerent, venitque Nucetum, & ipsum gentibus ad defensionem replevit, ac aliis munitionibus. Similiter etiam munivit Rocham blancam, ac Sanctum Secundum. Hic enim Johannes Quiricus, alias militans ad stipendia Florentinorum, stipendium à Statu Mediolani suscepit; & ipse, ac filius quondam Domini Nicolai de Scipiono duas susceperunt sorores Reginas ex nobilibus de Bojardis de Scandiano. Et quoniam Castrum ipsum una nocte tempore libertatis Parmæ jam annis triginta tribus, ipsi Comiti Angelo captum fuit per Fratrem Rolandum Rubeum Militem Hierosolymitanum, hic Johannes Quiricus sperat illud rehabere.

Quoniam Magnificus Dominus Petrus Maria de Rubeis recusavit dare taxas in dominio suo gentibus Ducalibus, nec voluit deponere comitivam suam armigerorum centum, cum hoc sibi à Statu Mediolani requireretur, scriptum fuit illi, quod mittat Mediolanum Dominum Guidonem Rubeum filium suum, qui etiam hoc noluit facere; & ob hæc multum dubitatur, ne Status prædictus illi guerram faciat, seque optime munivit ad defensionem hoc mense Maji.

Die vigesimo quarto scriptæ sunt literæ à Statu Mediolani Commissario Parmæ, quod se informet, & referat, si præfatus Magnificus Dominus Petrus Maria fulcivit ad defensionem Castra sua, & si est verum, quod faciat unum fortilicium in loco de Segillaria.

Hac etiam die scriptæ sunt literæ ex Neapoli, qualiter Dux Calabriæ occiderat trecentum Turcos, & plus centum ceperat ex existentibus in Hydrunto, & illic castra posuerat.

Vigesimo quarto Maji facta fuit Crida publica in executione literarum Ducalium parte Domini Gubernatoris Parmæ, quod nullus audeat impedire executinoes Officialium in pœna furcarum, & confiscationis bonorum; & hoc quoniam à Capistris executiones impune non sinebant fieri, & nullus Officialis audebat aliquem malefactorem, aut debitorem capere, quin immo Provisionati, & Birruarii percutiebantur, & occidebantur; & similiter quod nullus arma ferat.

Circa medium hujus mensis Maji fuit maximus & inauditus terræmotus in partibus Lunesanæ, & præcipue in Terra Fivizani, ubi corruerunt domus decem septem usque ad fundamenta, & omnes aliæ domus apertæ sunt, ubi multi mortui sunt; & reliqui exiverunt Castrum, & domos, habitantes in campis. Et hic terræmotus in horis viginti quatuor vicibus sexdecim apparuit, & sic in locis illis vicinis idem fuit.

Capti sunt à Duce Calabriæ, qui castra posuit Turcis in Hydrunto Apuliæ, duo Gatavellæ Turcorum, quorum aliqui curlati confessi sunt, quod pro hoc anno Turchus non succurret Turcis occupantibus Hydruntum, nec ibit Rhodum, quoniam primogenitus ipsius Turci, gener Carramani, patri rebellavit, & adhæsit dicto Carramano cum occupatione maximæ partis Regni; & hoc quia idem Turcus volebat ipsum suum primogenitum privare dominio. Hic enim Dux Calabriæ vices Turcis reddens, quotquot capit, eos palis more Turcorum affigit, & male tractat.

Quinto vigesimo Maji 1481. scriptæ sunt literæ ex Mediolano à Statu gentibus armigeris in Parmensi, quod vadant Papiam cum armis, carrigiis, & equis ad monstram ibi faciendam, pecunias habituræ, & equitaturæ ubi ordinabitur.

Die vigesimo octavo Maji scriptæ sunt literæ ex Mediolano Parmam, qualiter Illustrissimus Dominus noster omnino volebat à Communitate Parmæ Ducatos duo mille hoc anno, & totidem anno futuro pro subsidio dando Regi Ferdinando contra Turcos existentes in Apulia: ob quod sæpius Antiani cum Credentia multorum Civium convocata fuit, & tamdem conclusum est dare duo mille aureos ultimate, & pro perpetuo silentio, redimendos per Agentes Ducalis Cameræ in districtu ab obedientibus, & exemtis pro duabus partibus ex tribus, & pro tertio in Civitate: ad quod omnis Populus consensit.

Die suprascripta fuit coram Domino Commissario in Palatio suo magna rixa inter Dominum Hieronymum Bernerium caput Gibellinorum in Parma ex una, & Hieronymum Cribellium de parte Rubea ex alia pro certis bladis in agro Parmensi damnificatis per ipsum Hieronymum ipsi Domino Hieronymo in Tanzolino, ob quod sibi invicem objurgantes multi insurrexerunt ab utraque parte; & tamdem quidam Jacobus Belmarius Corrigiensis sequax Domini Hieronymi arma cepit, quæ clam sub chlamyde ferebat contra Cridas hesterna die factas; & cum multi hinc inde ex platea ad rixam currerent, captus fuit à Domino Commissario suprascriptus Jacobus Belmarius, cui ipse Dominus Commissarius de appendendo minatus est. Nocte secuta infiniti Capistri trium partium timentes, ne idem Jacobus appenderetur, se armaverunt, ad Palatium Domini Commissarii venientes, & ad multa alia loca, per quæ dubitabant ipsum Jacobum duci, ut illum evaderent. Tamdem in mane ductus est sub silentio in Castro; & tamen nihil aliud est postea secutum, sed infra paucos dies idem Jacobus ex literis Ducalibus fuit liberatus.

Hac etiam die transivit Caballarius Bononiensis per Parmam vadens Mediolanum cum staffetta itineris horarum decem pro milliario, qui nova portavit, qualiter quidam Carolus de Ancona armiger Comitis Hieronymi Domini Imolæ, ac nepotis Pontificis Sixti de Robore, habens aliàs inimicitiam capitalem cum Castellano Arcis Imolæ, tamen cum eo reconciliatus, & familiaris, & pro amicitia magis servanda solitus in dicta Arce intrare, in eam clam sub togis armatus, cum famulis quinque etiam secreto armatis, intraverat Arcem, ut cum Castellano more solito loqueretur. Et cum in ea fuit, illum cum parte sociorum Arcem tuentium interfecit, ac Arcem ipsam cepit. Exinde significavit Domino Johanni Bentivolo primario Bononiæ, si Arcem ipsam volebat, quod illi in pleno dominio daret; cui respondit, quod non. Et propterea Caballarius mittebatur Mediolanum pro intelligenda voluntate regentium Statum Mediolani. Cum autem hæc penderent, dictus Carolus sumtis tribus mille aureis Arcem restituit Patrono suo, & sic Gubernatori Imolæ. Qui Carolus postea captus appensus fuit merlis dictæ Arcis.

Qua quidem die scriptæ sunt literæ ex Mediolano à Statu Mediolani Reverendissimo Domino Episcopo Parmensi, quod Illustrissimus Dominus noster sensit vociferari exercitum suum poni debere Castris Magnifici Domini Petri Mariæ de Rubeis, & quod male faciunt sic loqui. Quoniam hoc non est verum, & quod idem Petrus Maria semper fuit, & est amicus Status Mediolani, & quod moneat sic vociferantes ad silentium. Quo non obstante, idem Petrus Maria quotidie Castra sua gentibus, & defensionibus munit.

Secundo Junii 1481. habita sunt nova, quod Magnus Turcus die tertio Maji cursi decesserat, sumta quadam medicina, dum cum filio suo sibi guerram faciente bellum haberet: ob quod maxima festa celebrata sunt in tota Italia, laudantes Deum.

Octavo Junii 1481. parte Illustrissimi Domini Nostri factæ sunt Cridæ publicæ, quod si quis voluerit conqueri sibi de aliquo Officiali, aut alio injuriam irrogatam, vadat Mediolanum, ubi circa hoc bis in hebdomada, scilicet Martis, & Veneris, audientia dabitur publica, & querelæ providebitur cum justitia.

Hac etiam die scriptæ sunt ex Mediolano literæ Officialibus Parmæ, quod mittantur quatuor Cives, unus pro singula Squadra Mediolani cum mandato à Communitate pro compositione subsidii præstandi contra Turcos in Apulia existentes, ad quod Cives nolunt consentire. Fuit major inundantia aquæ Padi, quam umquam fuerit à recordatu viventium citra, adeo quod per unum mensem continuo crevit, & suffocavit multa territoria in Placentino, Collurnii, Vitaliariæ, Mantuæ, ubi tota Civitas inundabatur, & Ferrariæ, ob quod semina passa sunt in aliis locis diluvium, ubi etiam aggeres Padi multis in locis sunt confracti, & dictum est, Svizaros incidisse quamdam montaneam, per quam quidam lacus

eus discurrit in flumine Padi.

Cum Turci multa damna in Apulia Regi Ferdinando inferrent, Rex ipse ordinavit quatuor pulchras, & ornatas meretrices, ut intrarent Hydruntinam Civitatem ad Turcos, quas vestibus morbo intinctis vestiri jussit, ab eis non cognitis. Unde cum in Civitate fuerunt visæ, sunt à Turcis lætanter & carnaliter, incessanter cognitæ, adeo quod inter Turcos magna cœpit vigere pestis, de qua ipsi timidi non sunt; attamen ob hoc multa damna passi sunt, & unica tantum ex meretricibus supervixit.

Undecimo Junii suprascripti, cum quidam de Monticulo Capister & devius intrasset Civitatem per Portam Sanctæ Crucis, exstante rixa inter illos de Plumbo, & illos de Musachis, unus ex Musachis Galeaz inermis timens ab adversariis occidi, spetum dicto de Monticulo vocato Salvator, & puteorum fossor, cum quo Civitatem intraverat, accepit & se cum eo defendens vitam evasit. Ob quod hi Plumbei irati ipsum Salvatorem adiverunt, ac inciso illi crure, eum morti dederunt. Nec est ausus quisquam Officialis mittere ad rixam, sive homicidium, quoniam utraque pars habitans in Capite Pontis in magno numero se armaverat.

In die Ascensionis Domini anni præsentis ordinatum erat Florentiæ tradimentum contra Laurentium de Medicis illius Urbis primarium, ipsum in solemnitate dicti festi occidendi, quemadmodum fuerat occisus Julianus frater ejus in Sancta Liberata anno curso 1477. & datur culpa Comiti Hieronymo Nepoti Summi Pontificis. Ob quod multi fuerunt capti, qui erant Florentini, & quatuor immediate appensi sunt.

Die tertio decimo Junii suprascripti Dominus Referendarius Parmæ de mandato Ducali posuit Comitem Gibertum de Sancto Vitali ad possessionem Villæ del Castellario Ripæ Bagantiæ, quam emit à Ducali Camera pro Ducatis septemcentum auri. Et hoc quia idem Comes habebat litigium cum hominibus dictæ Villæ pro aqua Bagantiæ, & quia sunt devoti & amici Magnifici Domini Petri Mariæ Rubei. Ad quod homines noluerunt assentire, sed miserunt ad Principem in oppositum.

Vigesimo Junii Magnificus Comes Marsilius Torellus Parmensis Cognatus Domini Baptistini de Campofregosio, discessit ab Episcopatu Parmæ cum quingentis peditibus, ut iret in riparia Januæ ad Clavarum, ubi inter ipsum Ducem, & Dominum Objectum, ac Johannem Aloysium de Flisco erat controversia ingens, viam & iter dirigens per montes Terrarum Militum, & deinde ad Spediam. Postea habita sunt nova, quod omnes intraverant Januam.

Hoc tempore fuit maximus conflictus penes Clavarum inter illos de Flisco dictos *li Gattescbi*, & Dominum Baptistinum de Campofregosio Ducem, qui antea conjuncti erant. Nam dum Fregosii vellent capere Clavarum, & jam essent in Burgo, Dominus Objectus latitans in quodam nemore cum multis suis sequacibus exiit, & similiter existentes in Castro, sic ordine dato. Et hos pedites Ducis credentes rem in tuto habere, male tractaverunt, & in medio posuerunt; quibus victis, & fere omnibus truncatis, idem Dominus Objectus discurrit per Vallem Sturli, & amicos Fregosii saccomanavit, & igne domos eorum incendit. Undique utrique parti multa auxilia præstantur diversimode.

Vigesimo primo Junii illi de Castellario, qui recusabant parere Comiti Giberto de Sancto Vitali, cui Camera eos vendiderat, juraverunt dicto Comiti fidelitatem in Parma, sic mandante Illustrissimo Domino nostro.

Vigesimo tertio Junii tracta fuit deorsum à turri Ecclesiæ majoris Parmæ Campana rupta in morte Desiderii de Grossis nuncupata *el Bayono*, ut reficiatur per quemdam Francigenam, & est altitudinis brachiorum septem, cujus sonitus erat conveniens lætitiis, & mœstitiis; & pro omni vice, qua sonabat pro mortuis, solvebantur Clero libræ decem.

Die vigesimoquinto Junii venerunt nova Parmæ, qualiter Filius Turci secundogenitus obtinuerat totum dominium patris, & quod erat pejor patre, quodque reperierat in ærario patris sexaginta mille milliaria aureorum, & quod Turci Galuppi existentes in Constantinopoli posuerant ad saccomanum septuaginta domos Judæorum, & omnes mercatores Venetos, & Florentinos existentes Constantinopoli, quorum multi erant divites aureis centum sexaginta millibus. Et quia Rex Ferdinandus castra posuit Hydrunto Apuliæ à Turcis obsesso, in obsidione cujus Rex ipse ingentem exercitum præparaverat, idem Filius Turci misit ad reparum decem mille Turcos.

Die vigesima octava Junii hora prima noctis cum esset differentia inter Antonium de Observario, & matrem pro dote sua, cui matri Deiphobus unus ex filiis favebat, vadens domum à fratre suo Antonio prædicto insultatus, & ballotta plumbea ad cor percussus infra quatuor horas exspiravit.

Deliberans Ferdinandus Neapolis Rex Civitatem Hydruntinam à Turcis in Apulia occupatam usque anno curso 1480. de mense Julii obtinere, & totis viribus suis collectis, multotiesque in suo exercitu damnificatus, ultimate à Turcis licet paucis provocatus, prœlio inter eos commisso non longe à Civitate, fugientibus Turcis ad Civitatem, & se seriatim ordine ab uno latere positis, tanta fuit copia bombardarum, & spingardarum in gentes Regis à Turcis injectarum, quod occisi sunt multi ex principalibus Regis, & forte sexcentum de gente sua Neapolitana, fractæque sunt duæ bombardæ majores dicti Regis quarum altera major vocabatur *Victoria*, adeo quod Christiani male sunt tractati, & Turci victores fuerunt hoc mense Junii.

Circa finem dicti mensis Comes Marsilius Torellus Parmensis, Cognatus Ducis Januæ Baptistini de Campofregosio, intravit Januam per viam maris cum quingentis peditibus electis in Parmensi, ut Dominum Objectum ejiciat, & à Castellatio expellat, ubi ipse Dux castra posuit.

Die trigesima Junii exstante differentia pro nonnullis rusticis inter Franciscum del Frà squadrerium Illustris Domini Roberti de Sancto Severino, de Squadra Sancti Vitalis, & Petrum Paulum de Fulchinis de Squadra Corrigiensi armigerum Illustris Domini Ludovici Sforciæ Ducalis generalis Gubernatoris, multa ad invicem sibi opponentes coram Reverendissimo Domino Parmensi Episcopo, cum exirent Palatium Episcopale, idem Franciscus cum pugno in faciem percussit dictum Petrum Pau-

Paulum, ob quod utraque pars cum famulis armatis vadit.

Hac etiam die quoniam Comes Gibertus de Sancto Vitali, gener Magnifici Domini Petri Mariæ de Rubeis, emerat à Ducali Camera Villam del Castellario Bagantiæ, ut posset aquam dictæ Villæ ad prata sua, & molendinum de Sala conducere, & proinde canale fieri fecerat, Dominus Guido de Rubeis Cognatus suus in totum ipsum canale vastari fecit, adeo quod pro nullo usu ipse Comes Gibertus aquam potuit habere.

Qua etiam die exstante differentia inter Pallavicinos, & Torellos, pro uno Canonicatu, cujus terræ sunt in territorio Sissiæ, ipsi Torelli miserunt cum plaustris, & secari, & abduci fecerunt in territorio Sancti Secundi omnia blada dicti Canonicatus. Et quia Dominus Johannes Franciscus Pallavicinus dejici fecerat domum cujusdam armigeri Torellorum in Villa de Stagno, ipsi de Torellis miserunt multos ex suis armigeris ad Villam ipsam. Qui omnia blada ipsius armigeri abduxerunt; & homines ipsius Villæ quasi omnes recesserunt, & iverunt habitatum in diversis locis ob tales novitates, & maxime ob rixam Magnifici Domini Petri Mariæ Rubei, & dicti Domini Johannis Francisci Pallavicini propter Villas Telaroli, & Stagni emtas à Camera per ipsum Dominum Johannem Franciscum.

Quarto Julii 1481. scriptæ sunt literæ Ducales Officialibus, & Antianis Parmæ, quod omnino vult Illustrissimus Dominus noster Ducatos bis mille à Communitate Parmæ pro subsidio contra Turcos existentes in Apulia. Unde convocatis multis Civibus de Credentia, ordinatum fuit, quod omnia Officia Communis, quæ dabantur in Consilio generali, vendantur pro annis quatuor, & de denariis respondeatur Illustrissimo Domino nostro pro dicto subsidio, in quibus Officiis etiam comprehenderunt Officia, quæ per Cameram solvuntur. Et declaravit Illustrissimus Dominus noster per dictas literas, quod omnes exemti contribuant ad hoc, exceptis Pallavicinis: de quo subsidio Civitati tangunt libræ tres mille.

Quinto Julii scriptæ sunt ex Barrio Apuliæ Reverendissimo Domino Episcopo Parmensi literæ, qualiter Dux Calabriæ erat ad mœnia Hydruntinæ Civitatis, & obsidebat ibi Turcos, adeo quod exire non poterant, & fame moriebantur, circa quos habebat Squadras quadraginta, & tredecim mille pedites, expensam mensualem portantes de centum mille aureis. Et quod Dux ipse ceperat Turrim, intra Civitatem & mare existentem, quæ illis auxilium per mare impediebat. Ac etiam quod Turci ipsi habentes pro captivis centum quinquaginta feminas Hydruntinas, omnesque gravidas ex eis, uno tempore occiderant, & in mari projecerant.

Sexto Julii 1481. scriptæ sunt Reverendissimo Domino Parmensi Episcopo literæ à Florentia, qualiter ultimo Junii proxime cursi Summus Pontifex cum Cardinalibus celebraverat Missam in Sancto Paulo extra Romam, ubi benedixerat duo vexilla alterum cum Cruce rubea in campo albo, & alterum cum Beato Petro cum aliquibus carminibus pictum, exindeque iverat ad armatam suam Galéarum decem novem, quas omnes de una in unam benedixerat, ac illis præfecerat venerabiles & dignissimos ductores in expeditione contra Turcos in Apulia.

Habitæque sunt literæ, qualiter Comes Hieronymus Nepos Summi Pontificis recesserat ex Urbe bene comitatus Forolivium. Et fertur ipsum ire Venetias, ut fiat Nobilis Venetus; ubi sexaginta mulos onustos bonis rebus ducit, & ut in morte dicti Pontificis illic refugium habeat.

Ex Rhodo etiam habentur literæ, quod quintodecimo Junii illis in partibus maximi apparuerunt terræmotus, & majores in Turchia, & quod aliquæ Civitates demersæ & ruinatæ sunt, quodque hic terræmotus septies processit cum tanto impetu, quod quasi omnes Rhodiani ex Urbe fugerunt, ubi minus incommodum illatum est, quàm alibi; quodque in mari numquam visa nec audita est talis tempestas spatio horæ perseverans, adeo quod multæ naves submersæ sint, & in terra firma aqua ad duo milliaria prodiit; quodque in portu Rhodi fuit navium ingens & inaudita conquassatio, & collisio ad invicem, confractione remium, arborum, & temonum, ubi navis quædam Januensis mille quingentarum bottarum ad fundum petiit, quæ alias in obsidione illic Turcorum Rhodianis auxilium tulerat; & quod pridie tota Civitas orationibus & devotis processionibus se dedit, adeo quod mare ad tranquillum rediit; sed alibi pejora tam ex terræmotu, quam ex maris turbine sunt secuta, & maxime in Cypro, & Turchia.

Hæ insuper literæ continent, qualiter in Apulia gentes tam maritimæ, quam terrestres Regis Hungariæ generi Regis Ferdinandi applicuerant Hydruntinæ Civitati in Apulia à Turcis obsessæ, & quod se præparabant cum exercitu Regio in obsidione, & conflictu ipsorum Turcorum, qui auxilio & victualiis carebant. Continent etiam ipsæ literæ, qualiter una nocte hi Turchi obsessi in Hydruntina Civitate fecerant monstrationem ignis ex alta Turri vicibus quadraginta, & quod ex Vallona Turcorum ex opposito ultra mare Adriaticum ad milliaria sexaginta responsum fuit per similes & tot demonstrationes ignis. Unde scribitur sic intelligendum, quod ipsi Turci solummodo diebus quadraginta habent modum se defensandi.

Die suprascripta sexta Julii captus fuit, & missus Mediolanum quidam Frater Archangelus de Tucerio Ordinis Observantium Minorum de Parma, qui stabat Ferrariæ, ubi residet Reverendissimus Dominus Ascanius Sforcia ibi relegatus à Statu Mediolani, & dubitatur de aliqua mala practica.

Septimo Julii 1481. Magnificus Dominus Johannes Ludovicus Marchio Pallavicinus decessit in Villa de Curtemajore Placentinæ Diœcesis ex infirmitate guciæ & podagrarum. Hic enim maximam habuit semper rixam cum Domino Pallavicino fratre suo nunc regente Illustrissimum Dominum Ducem Mediolani parvum. Et propterea devenientes ad divisiones, fuit necesse quod dimitteret Castrum Busseti Domino Pallavicino, ab eo Domino Pallavicino habitum decemmille aureis. Unde semper in rixa fuerunt, & idem Dominus Johannes Ludovicus Castrum ædificavit versus Placentiam prope Bussetum ad milliaria quinque nuncupatum Castrum Lauri, parentelamque contraxit cum Comite Manfredo de Lando Nobili Placentino.

Octavo Julii 1481. repertæ sunt in Hospitali Sancti Johannis Evangelistæ de Parma in Burgo

go Riollo duæ cognatæ pauperrimæ, quarum altera uno partu habuerat tres filias, & altera tres mares, & pulchros.

Nono Julii receptæ sunt ex Mediolano Parmæ, & Capitaneo . . . . literæ, quod sub pœna furcarum non faciat bullettas aliquas cuipiam pro conducendo aliquam quantitatem frumenti extra Civitatem, vel de loco ad locum per Episcopatum per menses tres proxime successivos.

Die decimo Julii venerunt nova Parmæ, qualiter Turcis existentibus in Apulia in Hydrunto Civitate venerant subsidia victualium & defensionum per viam maris; & dictum fuit, Venetos cum gaëlis suis has victualias illis porrexisse. Dictumque fuit, duos Filios Turci se invicem concordasse, & secundogenitum Principatum obtinuisse, sed tamen intra se pecunias, thesauros, equos, & armigeros divisisse æqualiter.

Hoc tempore Magnificus Dominus Johannes Bentivolus Bononiensis dedit unam filiam suam in uxorem Domino Galeotto de Manfredis Domino Faventiæ, unde adveniente Comite Hieronymo Summi Pontificis Sixti nepote, & Capitaneo Ecclesiæ Forlivium, & Faventinis dubitantibus, præfatus Dominus Johannes Bentivolus Faventiæ misit armigeros, & pedites quam multos in defensione Faventiæ.

Captus fuit his temporibus quidam Frater Ordinis Minorum in Casali majori commorans, qui ut à Judæis quatuorcentum aureos perciperet, pacto inter eos facto, occidit quemdam puerum ultra Olium, & illi sanguinem extraxit, quo Judæis utuntur pro certis eorum infirmitatibus; & Deo volente in habitu Sancti Augustini inventus positus est eo modo in gabia Cremonæ ad Turrim Campanatii.

Alio charactere sequuntur hæc pauca.

„ Hic desunt multa, quæ cum haberi non „ potuerint, necessario sequitur Quinternus „ undecimo mensis Maji, qui est de anno 1482.

Anno 1482.

Undecimo mensis Maji ex ordine trium Squadrarum Parmæ simul unitarum, & squadræ Rubeæ inimicantium, facta fuit una Credentia Civium privatorum, in qua propositum fuit, ordinatum, & obtentum, quod expensis Communis fiant pedites mittendi ad obsidionem Castrorum Magnifici Domini Petri Mariæ Rubei.

Tertiodecimo mensis Maji gentes armigeræ Rubeæ maximam incursionem fecerunt versus Civitatem Parmæ à duobus lateribus, videlicet ad Portam Sancti Francisci, ubi occiderunt duos Provisionatos Ducales, & maximam prædam fecerunt bestiarum hominumque, Populo arma capiente, sed non longe extra Civitatem exeunte; & ab alio latere versus portam Sancti Michaëlis, Stratam magistram discurrentes, ubi juxta Sanctum Prosperum in Strata Claudia reperierunt Johannem Farasium ex sequacibus Domini Hieronymi Bernerii, quem multis confossum vulneribus illic mortuum dimiserunt. Hic enim interfuerat saccomano Rubeorum, & maxime Abbatiæ Sancti Johannis, in qua ignem posuerat, battifollum diruperat, & alia sacrilegia commiserat. Et hoc tempore Officialibus vetantibus strimitam campanæ de Tertiis, ordinatum est, dum tales incursiones fiunt, stremizari Bayonum, & in capite Pontis campanam Sancti Gervasii. Quibus sonantibus, à Civibus furore Populi arma capiebantur.

Hac etiam die Dominus Johannes Jacobus de Trivultio alloggians in Castro Sancti Andreæ, discessit, & se contulit ad Casale majus, locuturus cum Duce Urbini illuc vento pro tractanda pace. Sed quia pax locum non potuit habere, reversus est ad sua logiamenta. Dictus vero Dux ivit versus Ferrariam, tamquam Capitaneus Ligæ in favorem Ducis Ferrariæ.

Quartodecimo Maji Sforcia munivit Castrum Sancti Andreæ, quod obtinuit à Castellano Domini Petri Mariæ sine prœlio. Exinde accessit ad Castrum Carronæ, quod similiter obtinuit, salvis bonis, & personis in eo loco existentibus. Et putans Castrum Rochæleonis obtinere, illuc cum omni exercitu accedens, salutatus more hostili per custodientes ipsum Castrum, coactus est recedere, multas domos ruralium cremans; Parmamque rediit, illuc ductis bombardis, seque direxit versus Ferrariam cum gentibus armigeris, ut succurrat Duci Ferrariæ contra Venetos.

Quintodecimo Maji repletæ sunt Domus Rubeorum, recessorum à Civitate Parmæ metu harum guerrarum, gentibus armigeris; ipsique sic recessi, maxime hi, qui se reduxerunt in Terris, vel ad servitia Rubeorum, omnes publicati sunt pro bannitis & rebellibus, qui fuerunt multi, quibus mansio non erat tuta in Civitate, persecuti ab aliis de tribus Squadris.

Decimo septimo Maji in nocte gentes armigeræ Rubeæ cum trombettis & tamburinis accesserunt in Burgum Sancti Michaëlis, & ad Portam Civitatis, ubi ad rastellum Pontis levatorii sono tubarum & tamburinorum appenderunt per gulam quemdam filium unius ballistarii Sforciæ, qui conductus ad stipendia Rubeorum repertus est mensurare muros Fillini, & confessus est proditionem. Dumque appenderetur clamabat: *Marco*, *Marco*, *Maria*, *Maria*; & in bireto apposita fuit suspensa cedula processus. Exinde ignem immiserunt multis domibus dicti Burgi. Cives hoc sentientes noctis tempore, ad arma cucurrerunt, pulsantes Bayonum, & trepidi ob novitatem rei non sunt ausi exire Urbem. Ignem etiam posuerunt gentes præfatæ in Castelletto Berneriorum.

Dicta novitate secuta Zanonus de la Vella deputatus ad custodiam Civitatis cum gentibus Ducalibus, accessit ad Villam Fillini, in qua gentes Domini Petri Mariæ logiabant, & eis ex improviso insultatis, multi hinc inde cecidere, captique sunt, & in reversione ad Civitatem ipse Zanonus multos captivos abduxit de Villa Carignani, & multas bestias.

Vigesimo quarto Maji gentes armigeræ Magnifici Domini Petri Mariæ de Rubeis alloggiantes in Sancto Secundo penes personam suam, fecerunt maximam incursionem in Territorio Fontanellatæ, ubi ingentem prædam bestiarum hominumque fecerunt.

Vigesimo quinto Maji Magnificus Comes Amoratus Torellus, qui secrete stipendium sumserat à Dominio Venetorum cum provisione annuæ ducatorum duodecim millium, & armigerorum centum, ut se jungeret cum Magnifico Domino Guidone Rubeo, jam multis decursis mensibus notitiam habens, certos mercatores Florentinos à Leone transituros ad pontem Hentiæ, noctis tempore eos reperiit cum mulis vigintiquatuor onustis descendisse ad suum hospitium in ponte Hentiæ, qui erant

erant sex, & omnes cum mulis & mercantiis cepit, & duxit in carceribus Basilicæ novæ, reperitque eos habere in auro ducatos sex mille auri, & reliquum mercantiarum esse pretii decem mille aureorum. Et hoc per eum actum est, quoniam per mortem Domini Spinetæ de Fivizano Florentini intraverant ad possessionem Castrorum dicti Domini Spinetæ, quæ idem Comes Amoratus ad uxorem suam filiam dicti Domini Spinetæ pertinere asserebat, tamquam mortui sine filiis. De quo maxima querela à Florentinis facta est Mediolani, nihil proficiens. Ipseque Comes Amoratus dictos Florentinos carceravit partim in Montecclericulo, partim in Turreclara, taleam facturos. Necdum voluit se demonstrare conductorem Venetorum, licet publice diceretur.

Vigesimo sexto Maji gentes armigeræ Magnifici Domini Petri Mariæ Rubei maximam ad Civitatem Parmæ fecerunt incursionem, ubi maximam capturam fecerunt hominum bestiarumque, & tota Civitas fuit in armis.

Hoc tempore, quo proxime dicta agebantur, Cives Parmæ nullatenus audebant exire Civitatem, nec per colonos suos secari, nec meti facere in agro Parmensi metu gentium armigerarum antedictarum, unâ Credentiâ factâ elegerunt duos Oratores de Squadra Ducali, quos miserunt Mediolanum, pro auxilio habendo, ut recollectum suum facere valeant, aliter quod eos oportet Civitatem linquere. Quibus à Regentibus statim fuit responsum, quod in brevi talibus providebunt, quod poterunt reditus suos colligere, & tot gentes armigeras mittent in Episcopatu Parmæ, quod incursiones Rubeorum vetabunt, & illis guerram facient.

Proxima dicta die factum fuit publicum proclama in Terris Magnifici Domini Petri Mariæ, quod quilibet volens ire cum armis & utensilibus ad damna aptis in Castris Rubeorum, pro guasto dando possessionibus Civium, dabitur cuilibet eunti unus grossus à soldis quinque pro singulo die, & cibariæ expensæ. Ex quo multi rurales ad hoc opus se præparaverunt, de quo Cives dolentes lamentabantur.

Dum hæc peragerentur & Illustris Dominus Robertus de Sancto Severino castrametaretur Figarolo Oppido Ducis Ferrariæ ultra Padum, ubi aderat catena Padum cingens, & ubi vires tam Venetæ, quam Ferrarienses, & Status Mediolani aderant, per nonnullos malignantes scriptæ sunt literæ tam Domino Duci Venetorum, quam Domino Roberto, qualiter Magnificus Dominus Petrus Maria Rubeus deviaverat à fide Venetis præstita, & se adhæserat Statui Mediolani: quod nequaquam fuit verum, nec fides huic adhibita est aliqua. Et Veneti majores quam primitus ipsi Domino Petro Mariæ præstiterunt, illi pecunias aureas mittentes pro stipendio suorum armigerorum.

Venetis quotidie castra sua contra Figarolum augentibus, & Duce Urbini, & aliis auxiliariis copiis Ducis Ferrariæ victualiis carentibus, nec valentibus illic residere, Dux ipse Urbini omnes suas copias tam pedestres, quam equestres citra Padum transvexit, & Dominus Marchio Mantuæ eidem Duci Ferrariæ colligatus rumpi fecit Mincium versus exercitum Venetum, ne victualia illuc duci possent. Cui Marchioni Dominus Robertus per nuntium significavit, quod in brevi ignem pro aqua sibi redderet.

A Transito Duce Urbini cum omni suo exercitu citra Padum jam sene, & annorum octoginta, Dominus Robertus illi misit in cavea unam vulpem, sub colore, quod etiam vulpes, ut idem Dux appellatur, capiuntur, & in caveis ponuntur: quod idem Dux irrisit.

Circa finem dicti mensis Maji Dominus Constantius Sforcia, qui tanto tempore stetit Mediolani tamquam suspectus, quod favebat Magnifico Domino Petro Mariæ, & Domino Roberto, recessit ex Mediolano, & veniens Bersillum, exinde rediit in patriam suam, vadens per Terras Florentinorum.

Penultimo Maji Comes Amoratus de Torellis tamquam ductor, & stipendiarius Dominationis Venetorum, accessit cum comitiva sua B armigera tam pedestri, quam equestri in Villa Fillini, seque junxit & associavit cum Magnifico Domino Guidone Rubeo, ut guerram faciant Civitati Parmæ, & ut defensetur Status Domini Petri Mariæ à Statu Mediolani illi guerram faciente opera & solicitudine Pallavicinorum.

Hac die, qua Comes Amoratus alloggiavit in Villa Fillini cum gentibus suis, venit Parmam Borsius de Corrigia pro Statu Mediolani cum quadraginta armigeris, & aliquibus balistariis equestribus, alloggiavitque in Burgo Sancti Michaëlis, ubi circum circa erigi fecit & cavari fossum, ac fieri claudi rastellos.

C Magnifici Dominus Marsilius, & Jacobus de Torellis conducti ad stipendia Ducalia, facta divisione gentium suarum armigerarum cum Comite Amorato fratre suo ad stipendia Veneta militante, recesserunt cum gentibus suis, ut irent in Castris Ducis Ferrariæ.

In fine dicti mensis Maji, jam exhausto ærario Ducali capti sunt & carcerati per Officiales Parmæ de mandato Ducali octo Cives ex ditioribus de parte Rubea, à quibus volunt extorquere pecunias, pro solvendis stipendiariis, comminantes idem reliquis Rubeis facere.

His insuper diebus Domino Roberto de Sancto Severino obsidente Figarolum cum valido exercitu Venetorum, & eo monstrante D fugere, insecuto à quammultis peditibus Ducis Urbini, qui ultra Padum transierant, & exinde eo Domino Roberto se volvente, & eos insectante, ad ripam Padi multi ex ipsis peditibus fugientibus submersi sunt & suffocati.

Primo Junii indigente Duce Urbini gentibus armigeris, vocato ad se Comite Borella super familia Ducali Commissario in Parma, cum certis Squadris logiante, idem Comes amicabiliter se transtulit ad Villam Fillini, multum loquens, & pacem tractans cum Domino Guidone, & Comite Amorato; sed verbis nihil proficientibus idem Comes Borella E recessit, & Parmam rediit, his non obstantibus, gentibus Rubeis die ac nocte agrum Parmensem infestantibus assiduis incursionibus, & capturis hominum & bestiarum, adeo quod Cives non erant ausi Civitatem exire.

Quarto Junii cum multa bestiamina ruralium de Basilica nova, de Mainiano, & de Montecclericulo pascularent in Bocetis, gentes Ducales, quæ erant in Parma cum multo Populo ex improviso aggressi sunt dictas bestias, & Custodes maximo in numero, omnes in Parmam ducentes: quod Civibus trium Squadrarum magnam intulit lætitiam; multæque bestiæ ex captis restitutæ sunt, quia erant Torel-

rellorum, & Sancti Antonii.

Octavo Junii Sforcia reversus Parmam cum omni quo potuit exercitu Ducali equestri & pedestri accessit, ut castra firmaret Sancto Secundo; sed à Magnifico Domino Petro Maria illic existente, multisque armigeris, & peditibus insultatus, cum maximo dedecore, & strage multorum coactus est usque ad Grugnum terga dare, nec potuit castra sua firmare.

Decimo Junii Magnifici Dominus Guido & Comes Amoratus cum omni eorum exercitu accesserunt ad Civitatem Parmæ in Burgo Sancti Michaëlis, ubi Populus exiverat armatus, ubi magna inter utramque partem pugna est facta. Multi Cives cecidere, multi etiam capti sunt, & in reversione combusserunt multa molendina Civium, & multas domos, quod Civibus omnibus mœstitiam, fletum, & dolorem attulit.

Undecimo Junii Sforcia cum omni suo exercitu Ducali discessit à Sancto Secundo, & ivit ad Rocham-blancam, ut illic castra ponat.

Tertiodecimo Junii Magnifici Dominus Guido de Rubeis, & Comes Amoratus de Torellis cum omni eorum exercitu, & cum turba magna rusticorum accesserunt ad portas Sancti Francisci, & Sancti Michaëlis Parmæ, ut vastent blada, vites, & arbores Civium. Sed Populo ad stremitam Bayoni exeunte cum armis Civitatem in pratis Sancti Pellegrini, ibi inter utramque partem commissa fuit atrox pugna, in qua multi Cives cecidere, maxime quidam Johannes Pellicia caput capistrorum, audax, seditiosus, & homicida, qui in præteritis saccomanis affuerat, quidam Galeaz de Musachis etiam facinorosus, quidam Bida, & multi alii. Capti sunt, & ducti Fillinum in carceribus septuaginta duo Cives, & multi fuerunt vulnerati, & multi relaxati, & inter alios unicus filius Sertorii Billiardi vulneratus, qui infra duos dies decessit; & ipse Sertorius in facie obtinuit cicatricem, & captus, & relaxatus fuit. Tota Civitas erat in fletu, & lacrymis; & in reversione Populi in Civitate duo Rubei inventi per viam obtruncati sunt, alter in plateis, alter prope Sanctum Johannem de la Steccata, scilicet Dominus Bartholomæus Calzavacca octogenarius; & nisi capti, & retenti fuissent tot Cives de tribus Squadris, & carcerati, omnes de Squadra Rubea tam masculi, quam feminæ in Civitate à tribus Squadris obtruncati fuissent. Sed hoc cessavit metu captorum, & carceratorum, ne simile illis fieret. Multæ etiam domus combustæ sunt prope Portam Sancti Francisci.

Quintodecimo Junii exercitus Ducalis, qui iverat versus Rocham-blancam, reversus est in agro Nuceti, vociferando velle ponere castra Fillini.

Sextodecimo Junii exercitus prædictus Ducalis discessit ab agro Nuceti, & venit in Villa Fillini, ubi diebus quatuor commorans, domosque multas combussit, & infinita damna intulit. Fuitque inter utrumque exercitum, videlicet Ducalem, & Rubeum, motio magna, & factæ sunt hinc inde multæ scaramuciæ. Nam exercitus Rubeorum se reduxerat in pede montis Fillini ab Ecclesia Sancti Christophori, supra injectis & fabricatis de medio fossis, & aggeribus multis. Quo interim Magnificus Dominus Petrus Maria in Sancto Secundo existens cum gentibus suis cepit victualias, quæ à Parma exercitui Ducali vehebantur.

Hac die proxime dicta venit in partibus montanis Parmensibus ingens & terribilis grando, quæ fructus, blada, & vineas vastavit, quarum grandinum aliquæ ponderatæ erant librarum duarum, aliquæ unius libræ, & aliquæ unius libræ cum dimidio, & erant scrupulosæ, & valde admirabiles ac insuetæ.

Hoc etiam tempore cum Dominus Johannes Bentivolus valido cum exercitu Bononiensium ivisset in agro Ferrariensi in auxilio Ducis, gentesque suæ derobassent aliquos homines Villarum Ferrariensium, Dux ipse iratus appendi fecit nonnullos ipsius Domini Johannis carissimos, ob quod hinc inde orta inimicitia & dissensione, ipse Dominus Johannes hospite insalutato cum omni sua comitiva ad patriam remeavit.

Decimo octavo Junii cum Dominus Guido Rubeus existens Fillini vallatus ab exercitu Ducali magnam fecisset hominum, & subditorum suorum coadunationem, ut ipsum exercitum fugaret, hic exercitus in mane se levavit à Villa Fillini, dimissis ibi multis armis, lebetibus ad ignem carnibus plenis, & multis supellectilibus, & tentoria fixit Carignani.

Qua etiam die Magnificus Dominus Petrus Maria cepit dicto exercitui omnes victualias, quæ sibi ducebantur à Parma. Hoc etiam medio Parmenses cœperunt fœna & blada secare, & ut melius poterant ea in Civitate vehendo, fœna autem atque blada Rubeorum à Gentibus Ducalibus & à tribus Squadris saccomanabantur.

Vigesimo secundo Junii Illustris Dominus Robertus de Sancto Severino una cum Provisoribus Dominii Venetorum, qui jam multo tempore elaboraverant cum omni suo exercitu, & cum ictibus plusquam duobus mille bombardarum contra Figarolum Oppidum Ferrariense munitissimum, ubi flumen Padi catenabatur, vi & armata manu illud obtinuit, in prædam stipendiariis datum, & mactatis omnibus forensibus.

Die proxime dicta Magnificus Dominus Petrus Maria Rubeus existens in Sancto Secundo, & videns Comitem Jacobum de Sancto Vitali Dominum Fontanellatæ exercitui Ducali victualias porrigere, invasit Villas Fontanellatæ, eas derobando, captivos capiendo, & omnia fœna reposita igne cremando.

Hac etiam die quoniam infiniti Cives Parmæ de Squadra Rubea metu vitæ & saccomani à tribus Squadris, recesserant de Civitate, parte Ducali factum fuit proclama ad campanam in plateis, quod infra octo dies ipsi sic absentati reverterentur in Civitate sub pœna rebellionis, & confiscationis omnium suorum bonorum. Et quia quammulti noluerunt obedire, cernentes quammultos ex primis fuisse carceratos, ut collectarentur, eorum bona fuere confiscata, & publicati sunt pro bannitis; multique rurales Villarum Parmensium, qui se adhæsiverant Magnifico Domino Petro Mariæ, similiter sunt banniti, & exules facti, eorumque bona Ducali Cameræ sunt applicata. Et præcipue Cives illi, & Comitatini, qui iverunt ad servitia Rubeorum. Ob quod Status Mediolani misit Parmam quemdam Christophorum de Aplano Cancellarium ad describendum bona talium bannitorum, & exulum, qui Rubeorum bona male tractavit, ea derobando, & indebitum stipendium sumendo pro tali descriptione, semper associatus ab aliquibus de tribus Squadris malæ vocis & famæ,

quorum consiliis adhærebat.

Vigesimo Junii Dominus Sforcia, qui cum omni Ducali exercitu iverat à Fillino Carignanum, discessit, & cum ipso exercitu castra firmavit Basilicæ novæ Castro præfati Magnifici Domini Petri Mariæ.

Vigesimo tertio Junii idem Sforcia plantari fecit circa dictum Castrum Basilicæ novæ tres ingentes bombardas, scilicet Coronam, Galeazinam, & Ferlinam. Quæ die vigesimo quarto Junii, & sic in festo Sancti Johannis, advocati dicti Castri cœperunt bombardare, & lapides projicere nedum in die, verum & in nocte contra solitum. Qui autem intus erant, inciserunt turrim Arcis, & illam usque ad medium dejecerunt, viriliter se defendendo.

Hac etiam die, qua dictum Castrum Basilicæ novæ obsidebatur, Magnificus Dominus Guido Rubeus existens Fillini, misit aliquos ex suis ad Castrum Carronæ, quod sibi per gentes Ducales acceptum fuerat, & armata manu illud obtinuerunt, occisis aliquibus ad custodiam deputatis, & aliquibus de Domo Rubea, vocatis *li Rossi da Carrova*, captis & carceratis, qui Castrum ipsum Sforciæ dederant absque ullo prœlio.

Vigesimo sexto Junii Magnifici Dominus Guido de Rubeis, & Comes Amoratus Torellus, qui cum eorum exercitu in Villa Fillini alloggiabant, venerunt omnes in pede montis Turrisclaræ, ibi castra & tentoria figentes, & ut propinquiores fiant exercitui Ducali, quem exercitum Ducalem omni die ac nocte infestabant.

Hoc tempore cum Dux Ferrariæ Regis Ferdinandi gener à Venetis obsideretur fortiter, ac jam Figarolum, & totum Pollisinum Rhodigii perdidisset, & Dux Calabriæ ejus cognatus vellet ad has partes transitum facere, ut sibi auxiliaretur; & ex opposito Comes Hieronymus Summi Pontificis Nepos cum Venetis colligatus cum gentibus Ecclesiæ se opponeret, idem Dux Calabriæ aliquas portas Romæ incendit, & Romam multum infestavit. Cumque duo Cardinales cum ipso Duce intelligentiam haberent prodendi & capiendi Comitem Hieronymum, negotio patefacto, Pontifex ipsos Cardinales detinuit, & carceravit, scilicet Ursinum, & Colonnensem.

Ultimo Junii trepidante exercitu Ducali, qui castrametabatur Basilicæ novæ, ne à gentibus Rubeorum insultaretur, & jam in Turreclara coadunato omni exercitu, & potentatu Rubeorum, cum Magnificus Dominus Guido, & Amoratus in nocte accessissent Parianum, jam ordinato exercitu de invadendo gentes Ducales, Sforcia habito tractatu cum Petro de Ugorubeis, Castrum ipsum custodiente, una cum aliis suis complicibus Castrum ipsum munivit, & occupavit certis habitis capitulis cum ipso Petro, & complicibus suis, quæ nullatenus observavit. Sed immo fide fracta omnes Forenses, qui multi erant, spoliavit, & multos cepit pro captivis, dictumque Petrum proditione affidatum exulavit, qui postea cum ad Dominum Robertum accessisset, captus tamdem infideliter, & mala ut meruit morte vitam finivit, justas luens pœnas. Quod cernens Dominus Guido cum omni exercitu recessit, & ad Turremclaram est reversus. Die vero secuta dictus Sforcia munivit de accordio Castrum Pariani, quod erat Petri de Bravis, deinde Parmam cum omni exercitu perrexit: quod contra omnium spem successit,

A quoniam Castrum ipsum Basilicæ novæ erat inexpugnabile, & munitissimum aggerum, murorum, & munitionum.

Tertio Julii Dominus Johannes Franciscus Pallavicinus venit Parmam, ubi paucis diebus moram traxit; & fama fuit, quod voluit ingredi Cittadellam Parmæ, & illam accipere Domino Johanni Jacobo Maletæ Capitaneo & Custodi illius pro Statu Mediolani tamquam suspecto, quod Rubeis amicaretur.

Quinto Julii Dominus Sforcia cum toto exercitu Ducali accessit ad Castrum Rochæ blancæ præfati Domini Petri Mariæ, ubi duci fecit bombardas, ut illas figat ad demolitionem dicti Castri. Et quia stipendiati sui tam pedites

B quam equestres non bene solvebantur, quotidie ex eis aliqui fugiebant ex castris.

Dum hæc fierent, Magnificus Dominus Guido Rubeus cum omni suo exercitu ivit ad Castrum Ravarani, quod tenetur per Dominum Federicum Pallavicinum, ut illud expugnaret, devastando, comburendo, & prædam maximam bestiarum faciendo; & quia existentes ab intra viriliter se defensarunt, sexto Julii abinde recessit properans Fillinum.

Duce Calabriæ Regis Ferdinandi filio Romam & Romanos cum validissimo exercitu infestante, ut veniat, & transeat in auxilio Ducis Ferrariæ Cognati sui, Magnificus Dominus Robertus de Arimino Capitaneus Venetorum

C in Romandiola cum satis bono exercitu Romam properavit, & initâ pugnâ cum Aragonensibus prope Romam, rupit, & cepit sex Squadras & mille pedites, quos Romæ duxit cum triumpho.

Hoc etiam tempore à Regentibus Statum Mediolani scriptæ sunt literæ Parmam, quod volebant à Civibus de Squadra Rubea pro subsidio præsentis Guerræ Ducatos quindecim mille auri. Ex quo Cives, qui poterant, patriam linquentes, ad alienas partes se transferebant, & in exitu Civitatis derobabantur, & male tractabantur. Multi tamen se composuerunt, ut repatriarent.

Octavo Julii plantatæ sunt bombardæ circa

D Rocham Castri Rochæ blancæ, ut ipsam expugnarent, & vi obtinerent, tam de die quam de nocte incessanter bombardando.

Nono Julii Magnificus Dominus Guido de Rubeis, cum Comite Amorato, & omni suo exercitu recessit ex Fillino, & ivit Vigatulum, quotidie Civitatem & Cives infestando, bladum in paleis cumulatam abducendo, & cremando, cepitque Turrim de Albaris, quæ à Statu Mediolani munita custodiebatur, & illam perforavit, ne esset in fortilitio, quam Andreas de Bajardis possidebat, in qua cepit duodecim provisionatos Ducales.

Cum Rubei Cives quotidie vexarentur à Statu Mediolani pro collecta quindecim mille

E aureorum illis imposita, solvenda, multi patriam liquissent, multi absconditi, & latitantes forent, paucique in Civitate restassent, qui sic remansi officia, artes, & gabellas lucrosas exercebant in Civitate, inter eos electi sunt tres Oratores, scilicet Franciscus Centonus, Baldessar de Nerrono, & Jacobus Pegulius, ituri Mediolanum pro dicta collecta mitiganda. Qui cum fuerunt Mediolani, à Regentibus Statum bona perceperunt verba, & sibi literas varie fecerunt, videlicet quod venirent Parmam, & facerent persolvi à tota Squadra Rubea aureos duodecim mille, & aliter quod ipsi Oratores de proprio solverent. De quo Ora-

Oratores ipsi prævisi acceptis literis prædictis abiere, & noluerunt amplius reverti Parmam, timentes captivari, & in agro Mantuano profecti sunt. Ob quod eorum bona capta sunt pro Ducali Camera, & facti sunt exules. Mandatumque fuit omnibus de Squadra Rubea, quod quilibet infra octo dies revertatur in Parmam, & solvat taxationem suam. Qui autem non sunt reversi, publicati sunt pro rebellibus, & bona eorum sunt delapidata, & Cameræ Ducali applicata. Aliqui tamen capti, coacti, & carcerati solverunt. Et nullus fuit de ipsa Squadra, qui non pateretur damnum in bonis suis, nec reditus eorum poterant colligere, sed ab aliis de tribus Squadris dilapidabantur; & omni nocte aliqua domus Rubeorum derobabatur; & ibatur per illos de tribus Squadris ad molendina, & furnos, ubi farinas & panem tantùm Rubeorum accipiebant. Nec ullus ex Rubeis erat ausus comparere, nec vocem habebat in Consilio, nec in Antianatu. Et ut tempore Pharaonis Judæi, sic à tribus Squadris fugabantur. Nec illis profuit, quod fuerint tam amici Domus Sforciarum. Sed causa tanti mali fuerunt Pallavicini inimici ab antiquo Squadræ Rubeæ, qui gubernationem Ducis parvi habebant, & videbantur eis ob differentias, & rixas veteres inter eos & Rubeos, nunc vindictam licet injustam sumere, de quibus prophetatum fuit carminibus his, videlicet:

Pallavicina Domus totum confusa per Orbem
Nunc ruet ex alto quo sedet in solio.
Corruet, atque cadet totum dispersa per Orbem,
Quam Leo nunc rapiet viribus ipse suis.
Nec Mediolani poterunt hanc castra tueri,
Quin scelerum pœnas conluat ipsa graves.
Clamitat ad Cœlum Cichi mors ecce cruenta,
Vindicet ipse Deus, clamitat ad cœlum.
Heu heu crudelem, quæ te vesania duxit
Perdere cum tanta religione virum!
Exilium patitur per te Robertus, & omni
Nunc cum prole sua tecta aliena colit.
Et Ducis Anguigeri Genitrix præclara ruinas
Indignas patitur proditione tua.
Ipsa etenim sceptro per te est spoliata Ducali,
Dulcibus & gnatis sic caret ipsa suis.
Nec minus excelso tu Petro namque Mariæ,
Quod ruat indigne, prœlia magna facis.
Advena qui tanto potiretur Sforcia sceptro,
Qui fuit hospitium, portus, & aura sibi.
His etenim tantis nedum satiata requiris
Magnificos Rubeos pellere sede sua,
Quos quondam illustris Franciscus Sforcia Princeps
Dilexit tantum, sed probitate sua.
Huc huc verte oculos, magno submitte Leoni,
Quæ tua sic tollis colla; premenda sibi
Fata volunt. Deus ipse jubet. Sic sidera mandant.
Quodque superba cadat, & ruat ista Domus.

Decimo Julii in nocte gentes armigeræ Magnifici Domini Petri Mariæ de Rubeis accesserunt prope Civitatem Parmæ tam inferius, quam superius, & quotquot molendina ibi reperta sunt, ruperunt, & vastarunt, cavajonosque frumenti in curtilibus possessionum Civium de tribus Squadris existentes igne cremaverunt. Quod Cives ea nocte sentientes pulsato Bayono ad arma proruperunt, sed ausi non sunt exire Civitatem, ne à dictis armigeris caperentur, maxime à Civibus Rubeis exulibus ad stipendia Rubeorum militantibus, qui erant numero plusquam quadraginta, audaces, & vindictæ cupidi. Et ultra eos aderant quammulti pedites exules, ut supra ad numerum ducentorum.

Hoc etiam tempore obtento Castro Figaroli, & aliis multis Castris Ducis Ferrariæ, videlicet Mellaria, Rovino, Abbatia, & toto Pollisino, Illustris Dominus Robertus de Sancto Severino Capitaneus Venetorum castra posuit Stellatæ Oppido fortissimo Ducis Ferrariæ cum multis bombardis, tentans cum navigio, & terrestri exercitu illinc citra Padum transitum facere.

Quo etiam tempore in castris in agro Parmensi existentibus portabatur, & vendebatur panis frumenti unciarum trium pro singulo pane, qui vendebatur tribus denariis pro singulo pane. Et sic quælibet uncia panis vendebatur uno denario, & starium frumenti valebat soldis quinquaginta.

Vigesimo quinto Julii cum ab exercitu Ducali obsideretur, & bombardaretur Castrum Rochæ-blancæ die noctuque, existentes in Arce pro tuitione loci ipsius, initis Capitulis cum Sforcia, concorditer & proditorie Castrum ipsum dederunt dicto Sforciæ. Qui Sforcia promissa nequaquam servavit, sed fide fracta multos affidatos mactari jussit, ac multorum bona saccomanari, & multos duci fecit Mediolanum, multa mala sine misericordia perpetrando; invadique fecit omnia nemora Magnifici Petri Mariæ de Rubeis illic, & Sancti Secundi existentia, quæ multa, & pulchra erant, & eorum ligna vehi fecit Mantuæ, & Ferrariæ, nemora ipsa damnificando de Ducatis plusquam decem millibus auri.

Vigesimo sexto Julii Magnificus & Illustris Dominus Petrus Maria Rubeus, existens in Sancto Secundo aliqualiter infirmus, intellecta proditione & perdita Rochæ-blancæ, se portari fecit in barella ad Castrum suum Turris-claræ, stipatus multis armigeris, & peditibus. Vento Magnifico Domino Petro Maria in Turre-clara, Magnificus Dominus Guido filius suus se transtulit cum multis armigeris, & peditibus in Castro Sancti Secundi ad custodiam & tuitionem illius loci, non bene fidens de hominibus ipsius loci. Cui Sforcia minabatur castra ponere, in eo loco ponens ultra terrigenas animosos viginti armigeros, & centum pedites probatissimos. In fine dicti mensis Julii exercitus Ducalis appropinquavit se Sancto Secundo, & dum se illic firmare vellet, insultatus à Magnifico Domino Guidone, expulsus fuit, cum captura, & cæde multorum Ducalium, ita quod exercitus ipse illinc recessit.

Secundo Augusti Illustris Dominus Bonifacius Marchio Montisferrati, ad stipendia Ducalia militans, misit unum ejus Cancellarium ad Illustrem Dominum Petrum Mariam Rubeum in Turre-clara pro pace & concordio tractando cum Statu Mediolani. Qui Cancellarius bonam promisit pacem, si ipse Dominus Petrus Maria vellet ipsam pacem, & dissolvere pacta per eum contracta cum Venetis, multis rationibus exhortans ipsum ad talem pacem, & ultimate concludens, quod idem Marchio, ut amicus præfati Domini Petri Mariæ, eidem compatiebatur, sibique necesse erat, ut ductori, & stipendiario Ducali sibi guerram facere. Cancellario respondit, quod ad dictam pacem pervenire non poterat stante confœderatione inita cum Venetis, quam coacte, & lacessitus fecerat, & amplius retrocedere non poterat, ne in fide deficeret, & quod potius volebat Statum suum perdere, mendicare, & per

per aliena tecta proficisci, quam se Pallavicinis submittere, qui totius hujus dissensionis causa erant. Et rogabat eumdem Marchionem, quod hortaretur Statum Mediolani ad se de medio inter eum & Pallavicinos levandum, quoniam Statui Mediolani non noceret, nisi si & quatenus lacessitus ad hoc arctaretur.

Undecimo Augusti exercitus Ducalis, qui erat in Villis Sancti Secundi, se levavit, & venit versus Nucetum: deinde infra sex dies reversus est pristino loco Sancti Secundi, quo interim stantes in Sancto Secundo, collegerunt uvas licet acerbas, & in bona quantitate.

Duodecimo Augusti præfatus Marchio Montisferrati cum gentibus suis, scilicet Squadris quatuor, venit in agro Placentino, ut veniat ad Sanctum Secundum, & se jungat exercitui Ducali.

Circa dimidium dicti mensis Augusti, dum Dominus Johannes Augustinus de Campofregosio Januensis conductus esset ad stipendia Veneta, ut se in Parmensi jungeret cum Rubeis, venerunt duæ galeæ Regis Ferdinandi in Portu Januæ, clamantes *Ferro*, *Ferro*, ut Civitatem Januæ commoverent, & ne idem Dominus Johannes Augustinus posset è patria discedere, & ut transitus suus citra montes impediretur, pro ut impeditus fuit.

Vigesimo secundo Augusti cum præfatus Dominus Petrus Maria graviter infirmaretur, & de ejus vita dubitaretur, Magnificus Dominus Guido Rubeus filius suus, qui à Sancto Secundo ad eum in Turre-clara venerat visitationis gratia, sentiens adventum dicti Marchionis Montisferrati, relicto patre infirmante, reversus est ad Sanctum Secundum, ut locum ipsum tueatur. Et immediate cum hostibus pugnavit, multos ex eis cepit, & occidit, dum castra firmare vellent ad Grugnum, propter quod castra ipsa Ducalia se posuerunt versus Rocham-blancham.

Die vigesimo primo Augusti dum exercitus Regis Ferdinandi esset in agro Romano, cujus caput erat Dux Calabriæ primogenitus dicti Regis, & in eo essent infiniti Barones, & Proceres, & guerram Summo Pontifici faceret, quia cum Venetis colligationem habebat, nec sibi transitum dare volebat, insultatus fuit exercitus ipse prope Neptunum à Magnifico Domino Roberto de Arimino Venetorum Capitaneo illuc pridie misso, & à Comite Hieronymo Pontificis Nepote, ac demum ruptus, & profligatus fuit; & capti sunt, & ducti in Roma Barones viginti, Armigeri quinquecentum, duodecim Conductores, tria Vexilla, & pedites infiniti, ac carriagii onusti. Dumque in Roma intrassent, Vexilla per Civitatem in terram trahebantur. Et dicti Ductores, Barones, & Armigeri seriatim ducebantur cum infinito sonitu tubarum, tamburinorum, & campanarum. Fertur que prœlium durasse horis septem continuis cum majori sanguinis effusione, & hominum cæde à recordatu hominum citra inaudita. Coactusque est Dux Calabriæ latitare, nec reperiebatur per aliquot dies, æstimabaturque obtruncatus. Victoria fuit maxima, & idem Dominus Robertus ob hoc gloriam & triumphum reportavit.

Vigesimo quarto Augusti Magnificus Dominus Comes Amoratus Torellus, qui locum & vices gerebat Domini Guidonis de Rubeis, accessit cum omni exercitu ad Salam Comi-

A tis Giberti de Sancto Vitali, & cum jam bellum hinc inde incœptum fuisset, jamque pedites, & armigeri cum scalis mœnia ascenderent, idem Comes Amoratus victoriam sperans, & stipendiatos ad ipsam victoriam viriliter exhortans, vulneratus fuit in corpore ab una spingarda, ex quo prœlium cessavit; & portatus ad Villam Fillini, secuta proxima die, & ea hora, qua vulnus receperat, migravit ad Dominum, suo condito testamento, & sumtis sacris ab Ecclesia Catholica ordinatis. Qua ex causa Magnificus Dominus Petrus Maria Rubeus infirmus, dolore percussus, cœpit in extremis laborare.

B Hoc tempore Illustris Dominus Robertus de Sancto Severino, & unus ex primis filiis suis in castris contra Ferrariam se infirmaverunt, & portati sunt Paduæ, ut curarentur, & pristinæ saluti restituantur.

Etiam hoc tempore dum in Civitate Mediolani tam inter Regentes Statum, quam inter Cives foret maxima dissensio ob præsentes vigentes guerras in Parmensi, & Ferrariensi, & timerent Mediolanenses, ne Rex Franciæ Venetis auxiliaretur, ob remotionem Dominæ Ducissæ Mediolani, Cognatæ dicti Regis, quæ jam multis annis steterat in Abiate, eadem Domina Ducissa reducta fuit Mediolani sine ullo regimine, & regimen remansit Domino Ludovico Sforciæ.

C Hoc etiam tempore Reverendissimus Dominus Sagramorus Ariminensis Episcopus Parmæ decessit Ferrariæ, & cadaver suum delatum fuit Parmæ, & sepultum in Cathedrali Ecclesia.

Apparuit his temporibus una nocte ingens stella in aëre versus montes Parmenses cum maxima cauda ignea, quæ prænosticabat mortem Illustris Domini Petri Mariæ Rubei de proximo futuram.

Primo Septembris dicti anni 1482. hora tertia noctis Illustris, & excelsus Dominus Petrus Maria de Rubeis, ægrotans in Turre-clara, sumtis debitis ordinibus, Deo dante, animam suam devotissime Deo dedit, cujus
D anima quiescat in pace, ejusque cadaver sepultum fuit in Arce Turris claræ in Capella Sancti Nicomedis. Erat enim septuagenarius, & adhuc robustissimus, sagax, & prudens. Cum decessisset præfatus Dominus Petrus Maria, illico Beltrandus filius suus naturalis, qui Berceti moram trahebat, & Domino Guidoni fratri suo multum erat infestus, occupavit ipsi Domino Guidoni Bercetum, & Rocham Prædam-balciam, guerram movens Fratri, & se Statui Mediolani adhæsit, Pallavicinisque, ex eo, quia dictus suus Pater multa Castra sibi in testamento alias condito dimiserat. Hoc etiam præsentiens Dominus Johannes de Rubeis Frater dicti Domini Guidonis, à Patre alias expulsus, & exheredatus,
E Regii stans, accessit Fillinum, malo tamen animo, ubi captus & detentus fuit, sed postea una nocte fugam fecit auxilio custodum.

Tertio Septembris Reverendus Dominus Guido Torellus Protonotarius Apostolicus ob mortem Comitis Amorati Fratris sui cum licentia Summi Pontificis arma sumsit, & venit Fillinum ad gubernationem gentium armigerarum quondam Comitis Amorati in auxilio Rubeorum, & se colligavit Magnifico Domino Jacobo Rubeo Fratri Domini Guidonis, qui etiam alias à Patre expulsus, & exheredatus

datus fuerat una cum præfato Domino Johanne, & ad gratiam rediit per mortem Comitis Amorati, sumsitque provinciam gentium armigerarum Rubeorum in absentia & loco Domini Guidonis Fratris sui in Sancto Secundo existentis.

Sexto Septembris Sforcia recessit cum una Squadra armigerorum, & certis peditibus à Sancto Secundo, & venit Parmam, dumque esset in transitu ad Grugnum, insultatus fuit à Magnifico Domino Guidone, qui multos ex eis cepit, & multos occidit; idemque Sforcia exinde transivit Ferrariam cum dictis gentibus, dimisso ad obsidionem Sancti Secundi Domino Marchione Montisferrati, Domino Johanne Jacobo de Trivultio, Domino Thoma Marchione Sallutii, & aliis multis, cum Squadris armigerorum viginti quinque, & peditibus duobus mille.

Die septima Septembris plantata sunt adversus Sanctum Secundum una bombarda in gens, & unum mortarium, die noctuque propulsantes, & damna multa inferentes, & infra duos alios dies plantatæ sunt aliæ quatuor bombardæ. Quo interim Magnificus Dominus Guido multa repara fecit intus cum aggeribus, & fossis, & aliis ad defensionem aptis, viriliter se defendens cum magna inimicorum cæde.

Tertio decimo Septembris Illustris Dominus Federicus Dux Urbini, qui à Castris Ferrariensibus Ligæ Capitaneus infirmus recessit, desperans de salute, Bononiæ portatus fuit, & ibi vitam finivit.

Quintodecimo Septembris Jacobus de Rochablanca prius penes Dominum Guidonem, audax, strenuus, & alacer in castris militans, cum sagitta in genu vulneratus, ut creditur, venenatus obiit in Sancto Secundo.

Hoc etiam tempore capti sunt in Sancto Secundo quatuor ex stipendiatis Domini Guidonis, inter quos aderat unus bonus bombarderius, qui curlati confessi sunt de ordine dato cum Sforcia pecunia corrupti, velle Dominum Guidonem venenare, unde eos super terraliis Sancti Secundi versus castra Ducal a per gulam appendi fecit.

Circa medium dicti mensis Septembris Magnificus Dominus Robertus de Arimino Capitaneus Venetus in agro Romano militans adversus Aragonenses, quique eos his proximis diebus ruperat, & tantum de eis triumphum reportaverat, Romæ infirmatus, & ut dicitur, epidemia, etiam aliquibus dicentibus veneno, mortuus est.

Hoc tempore habita fuit maxima practica cum Reverendissimo Domino Ascanio Sforcia relegato à Statu Mediolani, ut Veneti ipsum introducerent ad movendum guerram Duci Mediolani in confinibus glareæ Abduæ, & cum à Venetis Venetiis sumsisset aureos triginta mille pro solvendis stipendiariis, jamque ad confinia se transtulisset, corruptus à Fratre Domino Ludovico Sforcia, fraude facta Mediolanum perrexit. Sperabatur quoque hoc medio gentes Ducales obsidentes Sanctum Secundum ab obsidione recessuras, ut confinia Abduæ tuerentur; sed plus fraus, quam justitia locum habuit.

Vigesimo quinto Septembris Lucas Athanasii de Ferrariis Civis Parmæ de Squadra Sancti Vitalis cognominatus *la Frambola*, audax, & facinorosus vitam febribus finivit.

Penultimo Septembris cum Beltrandus de Rubeis naturalis sæpedictus machinasset contra Magnificum Dominum Guidonem fratrem suum mortuo patre, & sic introduxisset Dominum Objectum de Flisco, Domui Rubeæ ab antiquo infestum, in Terris præfati Domini Guidonis, ipse Dominus Objectus castra posuit cum gentibus suis, scilicet tribus Squadris armatorum, & peditibus ducentis Castro Boschi dicti Domini Guidonis in partibus montanis, & sine bombardis Castrum ipsum licet fortissimum, & munitissimum obtinuit, proditione Michaëlis de Bajardis de Castellano, illud Castrum cum filiis suis duobus custodientis, & qui etiam jam annis viginti quinque custodiam habebat Castrignani, & factor generalis erat Magnificorum Rubeorum in Turreclara, & pro affidato missus fuerat in arce ipsa Boschi. Quam ipse & filii, alias amici illorum de Flisco tempore, quo Castellanum possidebant, de facili Boschum ipsum Domino Objecto, licet contra fidem & debitum, dederunt. Qui Michaël postea divino judicio Cornilii captus, & multis diebus in compedibus tentus, ut squartaretur, misericordia cum æquitate mixta, exul & bannitus fuit de dominio Rubeorum una cum filiis suis, & bona sua confiscata sunt per sententiam publicam, & relaxatus fuit in exilium, & mendicans profecturus, bonaque ejus donata sunt Nicolao de Cattaneis de Regio armigero præfati Domini Guidonis.

Infra tres dies postquam præfatus Dominus Objectus castra posuerat Rochæ-ferrariæ, absque ullo prœlio Rocham ipsam obtinuit pacto, & concordio facto cum Castellano, & custode loci ipsius, scilicet Johanne Antonio dicto *Possente* de Filino, de quo tamquam subdito Dominus Guido plene confidebat, & qui postea cum filio bannitus, & rebellis factus est, ac bona sua sunt confiscata. Nam hæc duo Castra ab antiquo fuerant Domus de Flisco, quæ in ipsis locis multos partiales habebat. Et nota quod omnia Castra habita usque modo, & Rubeis accepta, processerunt proditione Deputatorum ad eorum custodiam.

Quinto Octobris dictus Dominus Objectus, obtentis dictis duobus Castris, cum suo exercitu castra posuit Cornilii à longo tamen, ubi multa damna recepit, quoniam Castrum ipsum gentibus, & munitionibus erat valde munitum.

Octavo Octobris cum Dominus Thomas Marchio Sallucii esset in castris Ducalibus contra Sanctum Secundum, homo quidem audax, dignus, & placabilis, Cognatus Comitis Vitaliani de Bonromeis, Cognati dicti Domini Guidonis, & amici Rubeorum, à spingarda percussus vitam finivit, & sepultus fuit in Monasterio Sancti Francisci extra Sanctum Secundum. De quo tam amicis, quam inimicis doluit. Et in castris Ducalibus satis de eo suspicabatur ob dictam cognationem.

Decimo Octobris Comes Amphitrion de Tizano, qui colligatus fuerat cum Magnifico Domino Guidone Rubeo, ab eo & parte adjutus, ne Tizanum in manus Pallavicinorum deveniret, videns res Rubeorum in deteriorem partem venire, se concordavit cum Statu Mediolani, & se & gentes suas conduxit in castris Domini Objecti contra Cornilium, discurrens per territorium Domini Guidonis, homines & bestias captivando contra fidem suam, & qui in brevi à Venetis stipendium notabile sumturus erat.

Duo-

A Duodecimo Octobris cum exercitus Ducalis jam desiccasset aquas fovearum, & Tarronis mortui circa Sanctum Secundum, & totam Circam novam, & aggeres illius loci omnes cum bombarda explanasset, Arce perforata, & intus multis occisis, velletque ultimate prœlium inferre, coadunatis infinitis ruralibus, & Civibus trium Squadrarum, paratis cum scalis, fassinis, & aliis multis ad obsidionem, & victoriam aptis, ut Castrum ipsum ditissimum stipendiariis in prædam daretur, forentque homines dicti loci desperati, male dispositi, nec videntes viam salutis; & cum succursus jam diu expectatus à Venetis nullatenus videretur, jamque Castrum ipsum expectasset B ictus bombardarum mille sex centum viginti quatuor: Magnificus Dominus Guido de Rubeis, amisso patre, amissis tot Castris, & jam consumtis de propriis aureis quadraginta mille, & ultra, volens fidem semel Venetis datam æternaliter servare, non curans de amissione Sancti Secundi, nocte diei suprascripti, cum paucis tamen sibi fidelibus armatis, & alacribus, sumtis bonis suis pretiosioribus, tentavit se levare ex Sancto Secundo, ne in manus inimicorum caderet, pro ut necesse erat. Eques jam transacta super navicula fovea Arcis sub silentio cum pervenisset ad quoddam foveum per inimicos fabricatum, & super eo pontem breviorem projici fecisset, C equus in foveam decidit, strepitusque à custodibus castrorum Ducalium est auditus, & ne ab eis caperetur, retrocessit, & rediit in Arce Sancti Secundi. Quod mane secuto ab incolis loci auditum, ipsi incolæ multa sunt minati Domino Guidoni, & maxime quod sine eo concordium cum Statu Mediolani sumerent, jamque amplius ipsi Domino Guidoni obedire nolebant. Tamdem Dominus Guido audax, & prudens assecuratus in castris ad Dominum Marchionem Montisferrati se transtulit, ubi inter eos concordium est secutum, scilicet quod exercitus Ducalis cum bombardis se ab obsidione loci levaret, quodque ipse Dominus Guido foret subditus, & fidelis Statui D Mediolani; armigeros nullos teneret; & quælibet pars, quod habuerat, teneret, & possideret; cessarent offensiones, & hinc inde tranquille viveretur; mitteretque idem Dominus Guido Mediolanum primogenitum suum Comitem Philippum Mariam. Quo facto pax hinc inde publicata fuit, & in Castro à forensibus, & ab illis de Sancto Secundo in Castris Ducalibus amice, & fraterne ibatur. Et una pars cum altera tranquille conversabatur. Levatæ sunt insuper offensiones inter Dominum Objectum, & Rubeos, in partibus montanis. Et ipse Dominus Objectus se levavit ab obsidione Cornilii, & in agro Ferrariensi misit gentes suas. Ipse vero Mediolanum est profe- E ctus. Reverendissimus vero Dominus Protonotarius, & Dominus Jacobus Rubeus, qui cum omni exercitu iverant Cornilium, profligaturi Dominum Objectum, habentes nuntium dictæ pacis, cessaverunt, & retrovenerunt. Reductus fuerat idem Dominus Guido in tantum, quod ob tantas guerras exhaustus erat artelariis, & munitionibus, nec habebat amplius in Sancto Secundo pulverem à bombardis, sagittamina, plumbum, vinum, nec farinam, steterantque equi sui diebus viginti sine fœno, palea, & blado, fabas tantum comedendo. Et mirum fuit, quod Castrum ipsum tantum tenuerit; sed Dei gratia, & probitate Domini Guidonis hoc totum actum est; quod summe displicuit tribus Squadris Parmensibus cupientibus ruinam Rubeorum. Et immediate præfatus Dominus Guido misit Comitem Philippum primogenitum suum Mediolanum, cui multa sunt pollicita de dando illi congruum stipendium; misitque Status Mediolani penes ipsum Dominum Guidonem unum Secretarium, scilicet Aquilanum, qui continue illic pro Statu Mediolani adesset, omnia visurus, & intellecturus.

Qua etiam die ex gratia Dominus Guido misit in dictis Castris militem de Scipiono anno curso captum, & detentum in Sancto Secundo, fide sibi data per Zampetrum Brigamini, quod sumtâ cœnâ ad pristinam reverteretur detentionem. Qui miles fracta fide amplius non rediit, & sic jam in fide Ducales cœperunt deficere versus Dominum Guidonem. His peractis, exercitus prædictus Ducalis se levavit, & Ferrariam profectus est, bombardas vero reduxit in Castro Cremonæ. Sciendum est, quod immediate secutis prædictis, Status Mediolani voluit à Villis, quæ se Magnifico Domino Petro Mariæ dederant, levari sal, & taxas equorum persolvi, nec alio uti sale, quam consueto: quod summe incolis dictarum Villarum displicuit, cum potius vellent privilegio exemtionis salis, & taxarum gaudere; nec obedire voluerunt.

Cum Status Mediolani indigeret stipendiariis pro auxilio Ducis Ferrariæ à Venetis obsessi, multum elaboravit, ut gentes Domini Guidonis, & Protonotarii de Torellis ad stipendia Ducalia se conducerent; & missi sunt Oratores Filini, ubi Dominus Jacobus cum Squadris quatuor alloggiabat, & asserebat Filinum esse suum, & cum Venetis fore conductum. Armigeri vero sui dicebant nolle amplius stipendium; & sic ficte dolebant, quod Dominus Guido se concordasset nulla facta mentione de ipsis, qui exilium patiebantur, & à Statu Mediolani bonis suis privati erant. Dominus vero Protonotarius, cui multa pollicebantur, asserens Turremclaram per eum fuisse occupatam, noluit umquam à Venetis deviare. Dominus vero Guido se excusabat cum Statu Mediolani, & asserens se illi filium in obsidem, & fidem misisse, & privatum fuisse dominio Filini, & Turrisclaræ, & non posse dictos stipendiatos Statui Mediolani dare. His sic stantibus pax suprascripta visa est simulata, & coacte facta. Tamen Status Mediolani in fide cœpit deficere, non restituens militem de Scipiono, non dans stipendium Comiti Philippo, & innovans contra subditos Domini Guidonis taxas, & salem contra promissa. Et dicti Dominus Protonotarius, & Jacobus à dicto Statu fuerunt banniti.

Sexto Novembris cum una pars exercitus Venetorum intrasset per Canale Ravennæ ramum Padi venientis Ferrariam, & passum Zanioli obtinuisset Ducatus Ferrariæ, volens accedere Ferrariam, & prius obtinere Argentam; ex opposito vero gentes Ducales, quæ recesserant à Sancto Secundo, obstarent illuc missæ, pugna atrox prope Argentam inferius inter utramque partem incœpta fuit. Tamdem gentes Venetorum, in quibus aderant quinquecentum Stradioti militantes more Turco, ruperunt gentes prædictas Ducales, & Burgum Argentæ ditissimum in prædam dederunt, multos ceperunt, & occiderunt. Et inter alios occisus fuit Dominus Johannes Aloysius Bos-

sius

sus de Mediolano; captus, & vulneratus fuit Johannes Quiricus de Sancto Vitali, similiter Borsius de Corrigia, Zampetrus Brigamini, Ruffinus Smiraldus, & multi alii ductores. Vix evasit Dominus Sigismundus Estensis, qui aufugit, & se reduxit in Argenta. Victoria fuit maxima pro Venetis, qui castra Argentæ firmaverunt, & sic infra, & supra Ferrariam duo castra munitissima habebant.

Die proxime dicta applicuit in Civitate Parmæ pro Gubernatore Dominus Johannes Jacobus de Trivultio cum uxore sua, in qua solum duobus diebus est commoratus, & habitis primariis Civibus omnium Squadrarum coram se, eos omnes est hortatus ad bene vivendum, & optime sperandum de pace suprascripta, multa offerens Squadræ Rubeæ, quam reintegravit, & restituit ad Consilia, Credentias, & Antianatus consuetos. Et mandavit eos habere vocem suam in præmissis juxta solitum. Exinde festinanter propter secutum conflictum apud Argentam recessit, & ivit versus Ferrariam.

Decimo nono Novembris, indigente exercitu, & populo Ferrariensi victualiis, cum Dux Ferrariæ fecisset accipere in Mutina, & onerare in navilio multas naves frumento & farinis, ut Ferrariam ducerentur, Cives Mutinenses captis armis assaccomanaverunt dictas munitiones, & plures domos Civium divitum propter penuriam bladorum. Et id idem actum est Regii, ubi etiam Potestatem occidere voluerunt, vixque dicti duo populi arma deposuerunt.

In mane die Beatæ Catharinæ vigesimo quinto Novembris, Advocatæ ab antiquo Domus Rubeæ, & in qua die alias Rubei expulsi patria, patriam remearunt, Magnificus Dominus Jacobus Rubeus frater suprascripti Domini Guidonis intravit Castrum Basilicæ novæ pridie à Statu Mediolani proditione habitum, Castrumque ipsum pro Domino Guidone munivit, capto & vulnerato Castellano, ac captis custodibus Ducalibus ibidem existentibus.

Vigesimo nono Novembris in Vigilia Sancti Andreæ præfati Dominus Protonotarius, & Jacobus Consanguinei, & ad stipendia Veneta militantes, in nocte ascalaverunt, & obtinuerunt Arcem, & Castrum Monticuli Parmensis, quod à Duce Ferrariæ tenebatur, deinde accesserunt Cuvriacum, & illud munierunt, & hæc omnia nomine Venetorum, multos ibidem saccomanantes, & multa ibidem lucrantes.

His secutis Status Mediolani multas practicas fecit cum Domino Protonotario suprascripto, multa sibi pollicendo, ut dicta duo Castra restitueret, quod locum habere non potuit, licet etiam Fratres sui in hoc auxiliarentur Statui Mediolani, & proinde Veneti ipsis Protonotario, & Domino Jacobo multas miserunt pecunias pro solvendo stipendiariis.

Hoc tempore Status Mediolani scripsit Officialibus Parmæ, quod cessarent ab inquietando Cives Rubeos à solutione taxæ eis imposita, & relaxari fecit Cives Rubeos, qui detenti fuerant, & in diversis locis relegati; attamen eis non permisit venire in Parma.

His diebus pauperibus Parmæ pane & blada indigentibus, cum hæc non reperirentur venalia, arma ceperunt, ut domos divitum bladis saccomanarent. Tamen obviatum fuit, & ordinatum, quod panis fieret venalis, misturatus tamen, & blada per Cives divites in mercato mitterentur.

Illustris Dominus Robertus de Sancto Severino his temporibus fabricavit in flumine Padi in loco Francolini unum pontem super navibus, ut exinde transitum haberet versus Ferrariam, super quo ponte transibant equi, & plaustra onusta, & ubique munitus erat bombardis, passavolantibus, & spingardis, constititque ducatis vigintimillibus, & ab utroque capite bastias, & aggeres munitissimos habebat.

Secundo Decembris captus fuit in Villa Boschi quidam Nicolaus Lucianus de Bosco, alias primus Camerarius, & Scalcus Domini Petri Mariæ de Rubeis, qui tempore vitæ præfati Domini Petri Mariæ ab eo ut fidatus missus fuerat Januæ pro pecuniis habendis, & in morte sua à fide deviavit, & se adhæsit Beltrando privigno suo Berceti, seque intromisit in perdita Boschi, & Rochæferrariæ, multaque alia mala perpetravit, & in glareis fluminis Parmæ ad furcas appensus fuit, confiscatis omnibus bonis suis.

Octavo Decembris gentes Magnifici Domini Guidonis Rubei intraverunt in Circa Castri Sancti Andreæ, & illam per diem unam, & unam noctem tenuerunt; sed venientibus multis gentibus de Varrano Pallavicinorum coactæ sunt ipsam Circam linquere.

Quartodecimo Decembris hora vigesimatertia apparuit in Parmensi stella cadens magni fulgoris, cum terræmotu, sine tonitru, aëre claro, & sereno. Postea infra paucos dies Marchio Montisferrati vitam finivit.

Die suprascripta quartadecima Dominus Johannes Zuchus Cremonensis, multum favens Pallavicinis, & Rubeorum inimicus, febribus in Parma, dum ibi esset Commissarius, & Potestas, diem suum clausit extremum, cujus cadaver delatum est Cremonæ, & ejus epitaphium est tale, videlicet:

Hic scelerate jace, genuit quem pulchra Cremona.
Attulit extremam sed tibi Parma diem.
Te vocat Inferni crudelis turba nocentem.
Te vocat ecce Satan. Te vocat ecce Charon.
Hac in tumba jacet Zuchorum gente Johannes.
Occupat Infernum spiritus ille malus.

Loco cujus venit in Parma pro Gubernatore Dominus Petrus de Landriano de Mediolano, alias Dominus Castellani, unus de Consilio Status.

Hoc tempore cum Dux Calabriæ infestaret Summum Pontificem circa Romam, non obstante conflictu his proximis diebus habito, inter eos facta fuit treuga, ut dicitur sub ficto colore pacis, ne Ecclesia damnificetur.

Decimo octavo Decembris publicata fuit in Parma, & toto Dominio Ducali, Liga, & confœderatio inter Summum Pontificem, & Regem Ferdinandum, qui hoc anno multa prœlia ad invicem habuerunt, & proinde facta sunt festa, processiones, & fallodia in toto Ducali Dominio. De quo tres Squadræ Parmenses multum sunt lætatæ. Et immediatè capti sunt multi Cives de Squadra Rubea, & carcerati, ut solvant collectam illis impositam, non obstantibus literis pridie in contrarium scriptis; & multi qui se composuerant, & solverant, missi sunt in confinibus in diversis locis. Etiam multi Presbyteri confinati sunt de Squadra Rubea. In qua quidem colligatione reperiuntur omnes Domini, & Potentatus Italiæ contra Venetos, exceptis Lucensibus, & Januensibus.

Hac

Hac die venerunt nova, qualiter Comes Philippus primogenitus Magnifici Domini Guidonis Rubei, qui Mediolani datus fuerat obses, volens fugere ad Venetos, dum esset in transitu Abduæ prope Bremidam travestitus, captus fuerat, & ductus Mediolanum, ac carceratus in Castro. Quod præsentiens pater, ut fidem suam firmam Venetis monstraret, licet coactus ad pacem devenerit, ne Sanctum Secundum perderet, & quia Status Mediolani in multis sibi à fide defecit, numquam volens dicto Comiti Philippo stipendium promissum dare, non remittens Militem de Scipiono ad pristinos carceres, jam innovans solutionem salis, & taxarum contra subditos Domini Guidonis, misit Comitem Bernardum secundogenitum suum travestitum, & incognitum Venetiis in potestate Venetorum. Qui Veneti ipsum libenti animo susceperunt, & stipendia ducentorum equorum sibi licet ætatis annorum quatuordecim dederunt.

Cum Status Mediolani prædicta sensisset, fecit publicari dictum Dominum Guidonem, & sequaces suos pro rebellibus, cum inhibitione, ne Terris suis aliquid à Civitate daretur, nec portaretur; fecitque ipsum Dominum Guidonem, & quondam Patrem suum pingi in tabellettis pro proditoribus, sibi manum tangentes, & affigi in qualibet Civitate.

Vigesimo quarto Decembris cum gentes armigeræ existentes Regii venissent ad saccomanum ad Casamdei in Strata Claudia, obviaturæ etiam ne gentes Domini Protonotarii, & Jacobi de Rubeis ad stipendia Veneta militantium, Monticuli degentium, irent prope Regium ad saccomanum, pro ut quotidie ibant, obviam sibi invicem fuerunt, ubi maxima inter utramque partem facta est rixa, captique sunt ex dictis Reginis armigeri quinquaginta septem, multique cecidere vulnerati, & mortui. Nullus ex Venetis captus, nec occisus fuit, factique sunt captivi Galeaz de Corrigia, Riccius de Soranea, & Dominus Hieronymus Vastus de Bononia Capitaneus armigerorum Bononiensium, qui in arce Monticuli carcerati fuerunt.

Ultima die Decembris in nocte, alloggiante in Burgo Regii citra Borsio de Corrigia cum multis armigeris, Domini Protonotarius, & Dominus Jacobus Rubeus cum omni eorum exercitu accesserunt ad ipsum Burgum. Sed Borsius advisatus cum suis evasit, unde tota Civitas Regii, & etiam Parmæ steterunt in armis, sentientes motum prædictorum.

Venit in Parma pro Gubernatore Dominus Martinus de Nibia loco Domini Petri de Landriano, qui videns Civitatem fore capistris, & discolis repletam, & Christophorum de Aplano deputatum super bonis Rubeorum fuisse vulneratum, famulum occisum, & in plateis de die fuisse commissum penes Palatium suum homicidium, recesserat.

Per totum annum præsentem 1482. valuit in Parma starium frumenti libris tribus, & in Comitatu libris quatuor.

Regentes Statum Mediolani condonaverunt Rochamblancam Domino Johanni Francisco Pallavicino hoc tempore.

FINIS.

VITÆ
DUCUM VENETORUM
ITALICE SCRIPTÆ
AB ORIGINE URBIS,
SIVE
Ab Anno CCCCXXI. usque ad Annum MCCCCXCIII.

AUCTORE

MARINO SANUTO,
LEONARDI FILIO,
PATRICIO VENETO,

Nunc primùm

E MANUSCRIPTO CODICE
BIBLIOTHECÆ ESTENSIS
LUCE DONANTUR.

IN MARINI SANUTI VITAS DUCUM VENETORUM

PRAEFATIO

LUDOVICI ANTONII MURATORII.

CONquirenti mihi, quonam Auctore continuarem Historiam Sereniſſimae & inclytae Venetorum Reipublicae, jam editis *Andreae Danduli*, & *Raphayni Careſini* Chronicis ad Annum uſque 1388. perductam, nullus mihi viſus aptior, quam *Marinus Sanutus*, Leonardi filius, Patricius Venetus. Floruit egregius iſte vir ſub finem Seculi XV. & Anno 1522. adhuc in vivis fuiſſe videtur, atque is inter Senatores cooptatus, variis muneribus publicis non ſecus ac illius pater, cum fama ſingularis prudentiae functus eſt. Perquam nobilis fuit & antiqua ejus Familia, quum eadem fuiſſe cenſeatur atque vetuſtiſſima *Candianorum Ducum*. Porro auctor eſt Franciſcus Sanſovinus in Deſcript. Venetiar. Sanutum ſcripſiſſe *de Magiſtratibus Venetorum*. *De Vitis Venetorum Ducum*. *De Bello Gallico*. Nihil aliud ſunt Venetorum Ducum Vitae, niſi Hiſtoria, quam nunc primum ſum editurus in lucem. Ejus autem evulgandae facultatem debeo Bibliothecae Eſtenſi, in qua Codex diu ante ſcriptus eamdem mihi ſuppeditavit. Et profecto, ni mea me fallit opinio, poſt Danduli inſigne Chronicon vix aliam Venetorum Hiſtoriam mihi oſtendas cum iſta comparandam, ſive rerum ac monumentorum copiam ſpectes, ſive ſinceritatem atque amorem veritatis. Certe nulli diligentiae pepercit Sanutus, ut colligeret quaecumque ſupererant de rebus geſtis Venetorum, praeſertim poſt Annum Chriſti 1100. Quae enim praecedunt, fabulis non carent. Laudat ille identidem Codices MStos, & Regeſta Reipublicae, & quoſdam Scriptores vulgatos, quibus ad ſuam Hiſtoriam fuerat uſus. Eorum Syllabum collegi, atque heic exhibere non inutile duxi, ut agnoſcat Lector, quae praeſidia Sanuto fuerint, & quibus vadibus, dum in antiquis verſatur, veritatem ſuae narrationis ipſe confirmet.

Ad Annum 726. *Paolo Diacono delle coſe de' Longobardi.*

Ad Annum 806. *Una Cronica antica Veneta.*

Ad Annos 959. 1085. 1143. 1171. 1342. 1354. & alibi: *Andrea Dandolo, Cronica Veneta grande.*

Ad Annos 959. 976. 991. 1096. 1102. 1172. 1207. 1224. & alibi: *Contarini, Cronica Veneta.*

Ad Annos 976. & 1071. *Pietro Damiano, Vita di San Romoaldo.*

Ad Annos 991. 1071. 1085. 1126. 1130. 1185. 1305. & alibi: *Pietro Dolfino, Cronica Veneta, detta Dolfina.*

Ad Annos 1085. 1372. & 1380. *Rafaele Careſino, Cronica Veneta.*

Ad Annum 1085. *Bernardo Giuſtiniano, Storia Veneta.*

Ad Annos 1102. 1137. 1149. 1202. 1224. 1289. 1330. & alibi: *Marcantonio Sabellico, Storia.*

Ad Annos 1102. 1155. 1177. 1181. & 1282. *Chronicon Fratrum Sancti Salvatoris.*

Ad Annos 1166. & 1445. *Chronicon Bartholomaei Veronenſis, Ordinis S. Benedicti.*

Ad Annum 1176. *Fra Pietro di Chioggia, Cronica.*

Ad Annum 1177. *Chronicon Domini Alexandri Papae Tertii.*

Ad eumdem Annum: *Liber Malonus apud Sanctum Petrum de Urbe Roma.*

Ad Annum 1201. *Liber Albus Cancellariae Venetorum.*

Ad Annum 1202. & 1330. *Biondo Forliveſe, Storia.*

Ad Annum 1282. *Liber Vetus Translationis Sanctorum utriusque Nicolai, & Theodori.*
Ad Annum 1293. *Libro, Luna.*
Ad eumdem Annum: *Libro, Pilosus.*
Ad Annum 1300. *Libro, Cerbero.*
Ad Annum 1305. *Zaccaria da Pozzo, Cronica.*
Ad Annum 1308. *Dante nell' Inferno Capitol.* 28.
Ad Annum 1310. *Libro, Papyrus.*
Ad Annum 1312. *Commemoriale Primum.*
Ad eumdem Annum, & 1310. *Libro, Presbyter.*
Ad eumdem Annum: *Cronica Fiorentina.*
Ad Annum 1316. *Libro Pactorum, il Terzo.*
Ad Annum 1319. *Libro, Phronesis.*
Ad Annos 1327. 1339. & 1343. *Libro, Spiritus.*
Ad Annos 1343. & 1381. *Commemoriale Octavum.*
Ad Annum 1349. *Notatorio Quarto.*
Ad Annum 1350. *Commemoriale Tertium.*
Ad Annum 1354. *Andrea Dandolo, Mare Magnum, dell' origine delle Famiglie di Venezia.*
Ad eumdem Annum: *Andrea Dandolo, Compendio Storico di Venezia, in Latino.*
Ad Annos 1355. 1356. & 1373. *Libro, Novella.*
Ad Annum 1358. *Liber Vigesimus secundus Consilii Venetorum de Quadraginta.*
Ad Annum 1359. *Libro Secondo de' Pregadi.*
Ad Annum eumdem: *Historiae Sacrae Legis, & Antiquitates. Particula de Alexandro III. Papa.*
Ad Annum 1364. *Commemoriale Septimum.*
Ad eumdem Annum: *Francesco Petrarca, Epistola de Victoria Venetorum nella ricuperazione di Candia.*
Ad Annum 1366. *Libro Segreto Kappa.*
Ad Annum 1367. *Libro, H.*
Ad Annum 1379. & 1380. *Libro Trigesimo sesto de' Pregadi.*
Ad Annum 1381. *Notatorio, Rosa.*
Ad eumdem Annum: *Notatorio Ottavo.*
Ad eumdem Annum: *Libro Trigesimo quarto Rogatorum.*
Ad eumdem Annum: *Libro Trigesimo terzo Rogatorum.*
Ad Annum 1382. *Libro Trigesimo settimo de' Pregadi.*
Ad eumdem Annum: *Libro Trigesimo ottavo de' Pregadi.*
Ad Annum 1387. *Notatorio Nuovo.*
Ad Annos 1387. 1388. & 1406. *Libro, Leona.*
Ad Annum 1392. *Libro Quadragesimo secondo de' Pregadi.*
Ad Annum 1398. *Notatorio Undecimo.*
Ad Annum 1410. *Capitulare Dominorum Advocatorum Communis.*
Ad Annum 1415. *Libro, Ursa.*
Ad eumdem Annum: *Poggio Fiorentino, della morte di Girolamo Boemo.*
Ad Annum 1420. *Tommaso Mocenigo, Libro degli aringhi fatti da lui.*
Ad Annum 1452. *Notatorium Collegii.*
Ad Annum 1473. *Coriolano Ciprio Dalmata, Storia.*

Ceterum a Literariae Historiae cultoribus duo *Marini Sanuti* distinguendi sunt. Alter senior, cognomento *Torsellus*, qui claruit Anno 1310. Is Terrae Sanctae devoto amore fervens, quinquies in Orientem profectus, omnia sacra loca diligentissime perlustravit. Ut etiam Christianorum in Oriente res promoveret, Occidentalis Ecclesiae Reges ac Principes adiit, ac praecipue Johannem XXII. Summum Pontificem, cui & inscripsit Opus a se compositum, ac in tres Libros distinctum, cum hocce titulo: *Secreta Fidelium Crucis*. Illic res Aegypti ac Syriae, & in primis Terrae Sanctae, fusissime describit. Prodiit in lucem hoc Opus Anno 1611. Hanoviae typis Wechelianis, & constituit alterum Tomum Historiae Orientalis. Egregii hujus viri nullam mentionem reperi in praesenti Historia, aut eadem oculos meos fugit. Alter *Marinus Sanutus* junior ille est, cui Chronicon nunc mihi evulgandum debemus, vir certe multis nominibus commendandus. Sed ejus laudes praestabit accipere ab Auctore synchrono, videlicet a Jacobo Philippo Bergomate, cui perspectissima fuit illius virtus & ingenium. Ita ergo ille scribebat in Supplemento Chronic. *Marinus Sanutus optimi Patricii Veneti Leonardi filius, vir non solum lite-*

literarum multarum apprime eruditissimus, sed & in administranda Republica admirabilis, per hoc tempus in dicendi facultate, atque in quocumque genere doctrinarum clarus habetur. Qui quum sit acri ingenio vir, ac singulari doctrinâ insignitus, licet assidue publicis negotiis sit deditus, numquam tamen a scribendo & componendo Tractatus desistere videtur. Nam quum sit summâ modestiâ praeditus, nihil tanti facit, quam Librorum supellectilem habere perpulcram; & quum sit propter ipsius eminentem doctrinam inter viros doctrinis excellentes merito adnumerandus, etiam illius Opusculorum tituli heic ex more sunt adnotandi. Scripsit itaque praeclarissimus Patricius ingeniose & erudite primo De Magistratibus Venetis Librum Unum. De Vitis Principum Venetorum omnium usque ad haec tempora Librum Unum. Item de Bello Gallico quosdam Libros, quos Latine, Vulgariterque conscripsit, ut a doctis pariterque & indoctis legerentur; & alia quaedam. Ejus autem summa felicitas atque voluptas est Librorum tam novorum quam veterum jugis elucubratio. Ex his habemus saltem ante Annum 1505. quo Johannes Philippus Bergomas Opus suum ad umbilicum perduxit, conscriptos fuisse a Marino Sanuto Vitas Venetorum Ducum; immo & ante Annum 1503. quo altera editio Supplementi Bergomatis facta fuerat Venetiis. Ejusdem quoque Historiae a Sanuto jam confectae meminit Aldus Manutius senior in Veneta editione Operum Politiani, eidem Sanuto dicatâ. Verum Annus editionis illius desideratur. Ad haec Gerardus Johannes Vossius Libro III. Cap. XI. Sanutum nostrum insalutatum non dimisit. En illius verba: *Marinus Sanutus junior, Leonardi filius, Patricius Venetus, cui Aldus Manutius Opera Politiani a se edita dicavit, scripsit Librum de Magistratibus Venetis ab Urbe condita usque ad sua tempora. Item de Vitis Principum Venetorum. Ad haec de Bello Gallico ingeniose & erudite scripsisse ait ibidem Aldus. Etiam cum honore ejus meminit Franciscus Modestus Ariminensis Venetiados suae Libro X. ubi eum, qui accurate vetera novaque omnia Imperii Veneti requirat, Marini hujus ad scripta remittit, ut quibus fuse tradantur omnia, quae ipse vellicatim ac strictim exponat.* Cur vero illustris hujus Viri Historia tamdiu in tenebris jacuerit, divinare nescio. Meliori fortunâ certe dignior erat; ac propterea me optime meriturum puto cum de Veneta, tum de Literaria Republica, quod illam tamdem vitae restituerim, & ab injuriis temporum deinceps tutam ac immunem praestiterim.

MARINI SANUTI LEONARDI FILII PATRICII VENETI

DE ORIGINE URBIS VENETÆ ET VITA OMNIUM DUCUM

FELICITER INCIPIT.

LA Città di Venezia, al presente in Italia primaria e potentissima nella region di Venezia, nell'intimo seno del Mare Adriatico, situata nelle acque salse, e attorniata di paludi, questa, come si legge nelle antiche Storie e Croniche nostre, nell'anno CCCCXXI. nel giorno XXV. di Marzo ebbe principio, non da' Pastori, come ebbe Roma, ma da potenti e nobili, i quali fuggendo la persecuzione d'Attila, cognominato *Flagellum Dei*, Re degli Unni, & altre genti barbariche, che in Italia vennero guastando e rovinando molte Cittadi, vennero colle loro famiglie e suppellettili in queste Lagune per vivere sicuramente, le quali dalle acque erano difese, e sopra varie Isole edificarono tugurj e domicilj per loro abitazione. E quelli, che vennero da Aquilea, fuggendo a i lidi maritimi, edificarono Grado; Concordiani Caorle; e Altinati venuti alle Isole vicine in memoria de le porte della Città loro, da' barberi rovinata, chiamarono così

A dette Isole, dove abitavano, cioè Torcello, Mazzorbo, Burano, Murano, Constantiaco, e Amiano. Ancora i Padovani vennero in un' altra Isola, la quale chiamarono Rivoalto, la quale era vicina ad altre Isolette, nelle quali abitavano solamente pescatori. E così scorrendo la loro vita con le barchette loro si davano all'esercizio maritimo.

Benchè di questo principio del tempo fu varia opinione. Il Biondo Forlivese nel Libro *De Gestis Venetorum*, scrive, che fu nell'anno CCCCLVI. facendo la ragion de' tempi, ne' quali regnavano alla morte d'Atila Leone I. Pontefice, Marziano Imperadore Constantinopolitano, Genserico Re de' Vandali in Africa,

B e Meroveo Re di Francia, e Valentiniano Giuniore. Ma la verità fu, che nell' anno CCCCXXI. come ho scritto, a dì XXV. di Marzo in dì di Venerdì, circa ora di Nona, e ascendendo, come nell' Astrologica figura appare, gradi XXV. di Cancro, fu posta la prima pietra de' fondamenti, come molti scrivono, della Chiesa di San Jacopo di Rivoalto. Nel qual giorno, *ut divinæ testantur Literæ*, fu formato il primo nostro padre Adamo al principio della creazione del Mondo. Nel quale *etiam* la Beata Vergine Maria dall' Angiolo Gabriello fu annunziata, e il Figliuolo di Dio nel suo ventre entrò, e poi nacque Cristo, che fu la Redenzione nostra. Ancora

in

in questo giorno, secondo alcuni Teologi, Gesù Cristo nostro Redentore fu dagli Ebrei nel Monte Calvario crocefisso. Sicchè è giorno molto memorabile.

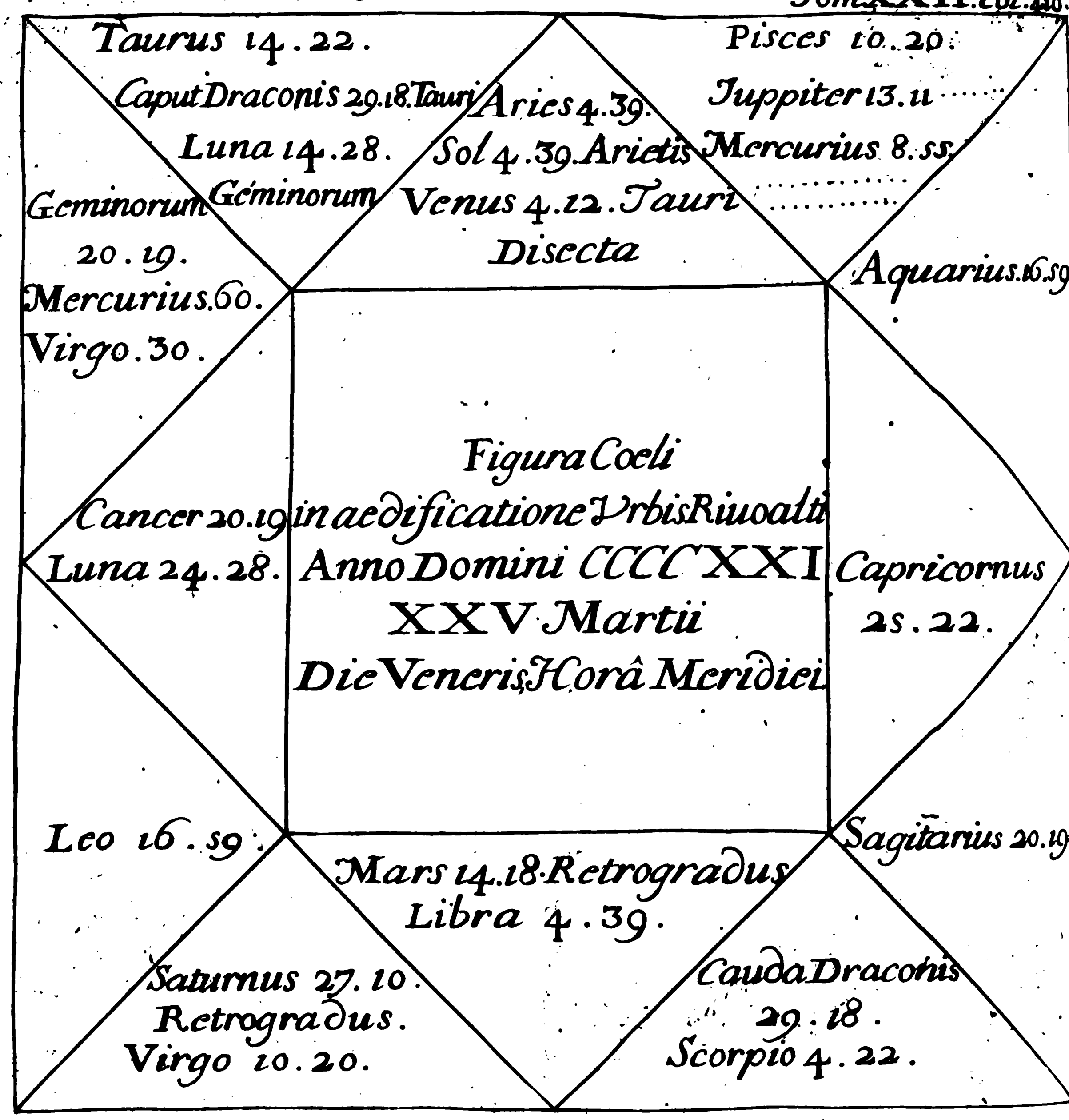
E pe' Padovani furono mandati tre Consoli a dar principio all'edificazione di questa nuova Città, come *etiam* scrive Marcantonio Sabellico nella Storia Veneta. I quali furono nell'anno CCCCXXI. Aldebrotto Falier, Tommaso Candiano, cioè Sanudo, e Paolo Comite; altri scrivono che fu Zeno Daulo. E fu nell'anno dopo la Creazione del Mondo 5950. E poi furono mandati altri Consoli, Gallieno Fontana, Simone Glauco, e Antonio Calvo, i quali del CCCCXXIII. vennero. Dopo tre anni vennero altri tre Consoli, i quali per due anni governarono gli abitanti sopra le dette Isole, e furono Marin Livio, Ugo Fosco, e Luciano Graulo. E gli altri furono Marco Aurelio, Andrea Clodio, e Albino Mauro. E dipoi fecero i Tribuni tra loro, i quali durarono nel reggimento loro fino alla creazione del primo Doge fatto nell'anno DCXCVII. come scriverò di sotto. E così fu dato il nome alla Città VENEZIA; o pel nome della provincia, ovvero tratto da' Eneti Popoli, che vennero di Paflagonia con Antenore Trojano dopo la rovina di Troja, & in questi monti Euganei edificarono la Città di Padova, non però dov'essa è al presente, ma più verso i monti, dove ancora se ne vedono alcuni vestigi, e fu nell'anno del Mondo 3750. altri scrivono nel 4058. e avanti l'avvenimento di Cristo anni 1141. E dopo la Città di Padova fu edificata, dove al presente si vede da questi Popoli Eneti, come per l'Epitafio di Antenore predetto, che è a Padova nell'Arca marmorea sopra quattro colonne, vicino alla Chiesa di San Lorenzo, chiaro si vede, il quale dice così.

Inclytus Antenor, patriam vox nisa quietem,
Transtulit huc Henetos, Dardanidumque fugas.
Expulit Euganeos. Patavinam condidit Urbem;
Quem tenet hic humili marmore caesa domus.

Sicchè fu mutata la prima lettera di Henezia, e Venezia questa Città fu chiamata, la quale di tempo in tempo poi è venuta in mirabile accrescimento. E si truova scritto, che il beato e santissimo Magno Vescovo d'Altino, essendo *etiam* egli fuggito in queste paludi, ispirato da Dio, fece edificare in varj luoghi delle Isole predette sette Chiese, cioè essendo in Eraclea, dove continuamente quella s'empieva d'abitanti, come capo e Vescovo di queste Isole, il prefato Magno andava confortando tutti, e che dovessero ringraziar Dio d'essere scapolati dalle crudeltà barbariche. E gli apparve San Pietro, ordinandogli, che in capo di Venezia, ovvero della Città di Rivoalto, dove trovasse buoi e pecore a pascolare, dovesse edificare una Chiesa sotto il suo nome. E così fece, che nell'Isola Olivolense edificò San Pietro, dove al presente è la Sede e la Chiesa Cattedrale di Venezia. Dopo gli apparve l'Angiolo Raffaele, commettendogli, che da un'altro capo, dove trovasse assai uccelli insieme, edificassegli una Chiesa, e così fece, la quale è l'Angiolo Raffaele in Orsoduro. Poscia gli apparve Messer Gesù Cristo nostro Signore, e gli commise, che in mezzo della Città dovesse edificargli una Chiesa, dove vedesse di sopra una nuvola rossa. E così fece, & è San Salvadore. Poi gli apparve la Santissima Maria Vergine molto formosa, e gli comandò, che, dove vedesse una nuvola bianca, edificassele una Chiesa, la quale è Santa Maria Formosa. Ancora gli apparve San Giovan Batista, dicendogli, che dovesse fare due Chiese, vicine l'una all'altra, che fu l'una al suo nome, l'altra al nome di suo padre. Le quali fece, e sono San Giovanni in Bragola, e San Zaccaria. Poi gli apparvero gli Apostoli di Cristo, volendo *etiam* eglino avere una Chiesa in questa nuova Città, e gli commisero, che dove trovasse dodici Grue in uno, ivi la edificasse. E così fece, & è la Chiesa de' Santi Apostoli. Ultimamente gli apparve la beata Vergine Giustina, e ordinogli, che dove trovasse viti produrre nuovo frutto, edificassele la sua Chiesa. E così fece. E avendo notate sette Chiese, connumerandole, sono otto. E perciò che si legge, che i Padovani edificarono San Giovanni in Bragola, è da considerare, che a San Zaccaria fu ivi appresso una Chiesiola di San Giovan Batista, sicchè fu una sola Chiesa. Or questo santissimo Vescovo tornato in Eraclea, ivi morì, e poi nell'anno 1206. il sei del mese d'Ottobre il suo corpo fu portato in questa Città, e fu posto nella Chiesa di San Geremia in Canalregio, dove fece molti miracoli, e fino al giorno presente si mostra.

Questi dunque, che vennero ad abitare queste lagune, cioè Isole, cominciarono ad abitare Chioggia, Malamocco, e Albiola, dove edificarono Cittadi, e pel Pontefice Severino furono loro conceduti Vescovi. Questi attendevano a fare mercatanzie, portando sale e pesce colle loro barchette a i lidi vicini. Non erano molto superbi, nè stimavano ricchezza, *licèt* ricchi fossero, ma pietà, innocenza, e sopra tutto religione. Non vestivano ornamento, nè per affettazione cercavano gli onori, ma sforzati entravano in quelli. E come Benitendo scrive nella sua Cronaca, poiche i Padovani ebbero edificate Chiese e tugurj in Rivoalto e in Orsoduro, que' di Monselice fuggirono *etiam* eglino in queste paludi, & edificarono Malamocco, Abiola, Pelestrina, e Chioggia, perocchè i barberi Longobardi durarono per molti anni in Italia. E chi voleva fuggire la loro persecuzione, si riduceva in queste parti ad abitare, portando con loro il meglio, chè potevano. Questi erano molestati dagl'Istri e da i Dalmatini, e massime da i Triestini, onde da loro si convenivano guardare; e fecero navili, co' quali contro di questi combattevano.

Ottanta anni dopo l'edificazione di Venezia, cioè dell'anno DI. Narsete Eunuco venne in Italia con gente, mandato da Giustiniano Imperadore di Costantinopoli; i quali coll'ajuto de' Longobardi erano da dodici mila armati, volendo essere contro a Totila Re degli Ostrogoti, il quale era venuto in Italia con buon numero di gente, e sopra la riva dell'Adice si ritrovava. E volendo i detti Longobardi andare a Ravenna per unirsi col detto Narsete, non potendo passare per l'acque, i Veneziani diedero loro le barche, e li passarono a Ravenna. I quali poi stati alle mani co' gli Ostrogoti, li ruppero. Onde per grazia di tal beneficio, che gli avevano fatto i Veneziani, Narsete mandò a Venezia alcuni Maestri, da i quali *ex hostium manubiis* fece edificare sopra la piazza di Broglio la Chiesa di San Teodoro, dove al presente è la Chiesa di San Menna e di San Geminiano. Ancora

Taurus 14. 22.
Caput Draconis 29. 18. Tauri
Luna 14. 28.
Geminorum
Geminorum
20. 19.
Mercurius. 60.
Virgo. 30.
Aries 4. 39.
Sol 4. 39. Arietis
Venus 4. 22. Tauri
Disecta
Pisces 10. 20.
Juppiter 13. 11
Mercurius 8. 55.
Aquarius. 16. 59
Figura Coeli
in aedificatione Urbis Riuoalti
Anno Domini CCCCXXI
XXV Martii
Die Veneris, Horâ Meridiei
Cancer 20. 19
Luna 24. 28.
Capricornus
25. 22.
Leo 16. 59.
Mars 14. 18. Retrogradus
Libra 4. 39.
Sagitarius 20. 19
Saturnus 27. 10.
Retrogradus.
Virgo 10. 20.
Cauda Draconis
29. 18.
Scorpio 4. 22.

ta Paolo Patriarca d'Aquilea fuggendo tali barbariche insidie, venne col suo tesoro a Grado, dove edificò la Chiesa di Santa Eufemia, e si chiamò Patriarcha di Grado, e fu confermato da Pelagio Pontefice, il quale lo fece capo di queste Isole e di molti Vescovi circostanti. E i Padovani edificarono San Giovanni in Bragola, dove *antiquitus* si faceva il Mercato, come al presente si fa il Sabbato a San Marco, e il Mercordì a San Paolo. Ancora la Chiesa di San Martino per loro su fatta edificare.

Ma poi Fortunato Aquilejense Patriarca coll'ajuto de' Longobardi venne a Grado, e spogliò quella Chiesa. Onde Onorio Pontefice inteso questo, vi mandò un Vescovo con assai oro, e portò con se i Corpi di Sant'Ermagora e Fortunato. Oltre di questo Opitergio, che adesso Oderzo si chiama, da Rotari Re de' Longobardi fu rovinato, il quale era Città, e il suo Vescovo Magno venne in queste parti, e fece quanto ho scritto di sopra. E nota, che la Città d'Eraclea era ne' confini di Jesolo da questi edificata; e perchè Eraclio Imperadore in que' tempi regnava, a suo nome la nominarono Eraclea, la quale fu detta poi Città Nuova. Ora è rovinata, e non ne appare vestigio alcuno. *Solùm* la Chiesa di San Pietro. E questa persecuzione di Rotari sopradetto fu nell'anno DCXXIX. Paolo Vescovo d'Altino mise la sua sede Episcopale a Torcello, e fino al presente evvi il Vescovo. E quello di Padova venne a Malamocco, perchè Astolfo Re de' Longobardi espugnò la detta Città di Padova, la quale già per Narsete Eunuco era stata ristorata dalla prima rovina, che le fecero i Goti. E i Padovani fuggendo pure alle paludi, questa fu la seconda venuta; e però è questa discordanza dal CCCCXXI. al CCCCLVI. Onde si può dire, che in questo tempo venisse in mirabile augmento la detta Città; e, come ho detto, Severino Pontefice confermò i Vescovadi nelle dette Isole.

Dopo quarant'Anni dalla persecuzione di Totila Re degli Ostrogoti, che fu rotto da Narsete, cioè dall'anno DXLI. Clefi secondo Re de' Longobardi crudelissimo vessò la Lombardia di varie persecuzioni. Onde molti temendo la rovina loro, si vennero a salvare in queste Isole maritime, dove stavano sicuri colle famiglie loro, e facevano case di legno per abitazion loro, nè attendevano a pompa, ma bensì a far danari. Sicchè i Popoli delle Città rovinate da i Barberi, come scrive Ricobaldo Ferrarese Storico delle guerre Longobarde, furono cagione dell'edificazione di questa Città di Venezia, la quale al presente è venuta sì grande, opulenta, e bella, e in somma altezza. E di tempo in tempo ebbero diversi Privilegi dagl'Imperadori d'immunità & esenzioni, e che non dovessero dare alcun Censo all'Impero, come fanno l'altre Città in Italia, per essere Isole in mare situate, e da loro medesimi fabricata la Città. Questa Città si governò a Tribuni annuali anni dugento trentadue. Ma poi vennero in discordia queste Isole per cagione de' detti Tribuni. Per la qual cosa Liutprando Longobardo, che dominava il Friuli, mosse guerra a i confini di dette Isole, il qual confine di Venezia era solo per lunghezza miglia ottanta dalle acque di Grado fino al Castello di Loreo, il quale fu poi edificato per Vitale Falier Doge, come dirò di sotto. Onde i Veneziani, che non erano bene uniti, deliberarono di fare un convento in Eraclea, dove si trovò Cristoforo Patriarca di Grado col Clero, Tribuni, Proceri, e Plebe, e tra loro deliberarono di non fare più Tribuni, ma di fare un Capo, il quale avesse nome di Doge, al quale il resto delle Isole ubbidissero. E così elessero Paoluccio d'Anafesti Eracliano, siccome scriverò di sotto di quello che seguì nel suo Dogado. E fu l'anno *ab Urbe Condita* 282. altri vogliono 297. altri 276. e negli anni di Cristo 697. altri dicono 706. e dal principio del Mondo 5905. in tempo di Giustiniano Imperadore di Constantinopoli vigesimo settimo, di Sergio Pontefice Romano nonagesimo, di Liutperto quartodecimo Re de' Longobardi in Italia, e di Dagoberto quintodecimo Re di Francia. Ora quì porrò la figura Astrologica del giorno, e della prima ora dell'edificazione di Venezia.

Currente Anno Domini CCCCXXI. die XV. Martii, capta fuit pars in Consilio Patavienfi, construere Civitatem Rivoalti. Et missi fuerunt tres Consules ad dictam Civitatem construendam, scilicet Albericus Faletrus, Thomas Candianus, & Zeno Daulus. Et die XV. Martii principium fundamenti jactum est circa horam Meridiei. In qua hora dispositiones Planetarum cœlestium corporum, & partes Cœli tales fuerunt, ut in antescripta figura patet. Et sciendum est, quod annus prædictus præcesserat horam Arabum per septem collectiones minutis duobus annis expansis & sex mensibus ac quinque diebus. Fuit autem motus Octavæ Sphæræ grad. 2. minut. 58. secund. 49. in diminuendo, ut apparet per argumentum ejus, qui fuit Sign. 11. grad. 13. minut. 44. secund. 47.

Nota, che gli Aquilejesi edificarono Grado, i Concordiani Caorle, gli Opitergini Asolo; gli Altinesi si ridussono a Torcello, que' di Cividale di Belluno, e di Feltre edificarono Eracliana; e gli Altinesi e i Concordiani edificarono Malamocco. Le Isole, ch'erano in queste lagune di Rivoalto, furono Orsoduro, Jubanigo, Jemeneo, dov'è Sant'Ermagora, Canalregio, Luprio, Santa Trinita, e Bragola, dove si faceva il Mercato. I Padovani edificarono Rivoalto, dov'è Venezia al presente. Malamocco vecchio si sommerse; era dieci miglia in mare. Del DLIII. Elia Greco Patriarca d'Aquilea fu confermato Patriarca di Grado per Pelagio I. Papa. Dalla casa d'Enteropi Architetto Greco uscì fuoco, e abbruciò in Rialto ventiquattro case. Si fece voto di far fare la Chiesa di San Jacopo in Rivoalto nel luogo dell'incendio. Fu fatta la Chiesa e consecrata pe' Vescovi Padovano, Altinate, Trivigiano, e Opitergino. A Grado fu edificata la Chiesa di Santa Eufemia. Furono tolte le ruine d'altra per fabricare . . . . I Rettori e i Tribuni in diverse contrade furono costituiti. Facevansi Maestri de' Cavalieri, e furono cinque.

Dogi creati in Eracliana, cioè in Città Nuova secondo una Cronaca.

In Eracliana Tribuni.

660. Paoluccio Primo.
681. Marcello Tagaliani.
690. Orso Ipato.

In Malamocco Maestri de' Cavalieri.

701. Domenico Leo, primo Maestro de' Cavalieri.

701. Felice Cornicola. A
703. Diodato.
705. Giuliano Ipato.
706. Giovanni Fabriciaccio.

In Malamocco Dogi.

707. Diodato primo Doge.
720. Galla.
721. Domenico Meneguccio.
729. Maurizio.
752. Giovanni figliuolo di Maurizio.
777. Obelerio ex Berengerio.

Dogi in Rivoalto.

777. Beato Doge primo in Rivoalto.
782. Angiolo Particiaccio, cioè Badoeri.
800. Giustiniano Particiaccio, suo figliuolo.
811. Pietro Tradonico. B
840. Orso Particiaccio.
857. Giovanni Particiaccio suo figliuolo.
875. Pietro Candiano, cioè Sanudo.
882. Giovanni Badoer.
884. Pietro Tribuno.
911. Orso Badoer.
930. Pietro Candiano II.
937. Pietro Badoer.
940. Pietro Candiano III.
957. Pietro Candiano IV.
975. Pietro Urseolo.
977. Vitale Candiano.
978. Tribuno Memo. Il resto sta bene come quì avanti li tempi.

Questi sono tutti i Dogi stati in Venezia. C

Prima regnarono i Consoli anni 35. Poi i Tribuni anni 232. Poi i Maestri de' Cavalieri; e finalmente in Rialto fecero Doge

697. Paolo Lucio Eracliano primo Doge, il quale dogò anni 19. ovvero Anafesto 706.
717. Marcello Tagaglian, anni 9. giorni 21.
726. Orso Ipato, anni 11. mesi 5.

E dopo furono fatti Maestri de' Cavalieri in Malamocco.

737. Domenico Leo, un' anno.
738. Felice Cornicola, un' anno.
739. Diodato, un' anno.
740. Giuliano Ipato, un' anno. D
741. Giovanni Fabriciaccio, un' anno.
742. Diodato, figliuolo d'Orso Doge, sedette anni 13. mesi 2., e fu decapitato.
755. Galla, anno uno, mesi 2.
756. Domenico Monegaccio, anni 8. mesi 11. Gli furono aggiunti due Tribuni appresso il governo per la sua severità. Altri vogliono, che fosse Selvo.
764. Maurizio Eracliano Calbajon, anni 13. mesi 3. giorni 5., e fu cacciato dal Dogado.
787. Giovanni suo figliuolo, anni 17. mesi 2. giorni 2., e fu cacciato dal Dogado. E
804. Obelerio di Malamocco, anni 3. Fu degli Antenori.
807. Beato Fratello del predetto Doge, trasferì la Sede Ducale, ch' era in Malamocco, a Rivoalto, e con Valentino suo fratello dogò anni 2. mese uno.

Dogi in Rivoalto.

809. Angiolo Particiaco Eracliano, cioè Badoer, primo Doge creato in Rivoalto ebbe due Tribuni annuali. Sedette anni 18.
827. Giustiniano Particiaco, figliuolo del sopradetto, e consorte nel Principato, sedette dopo la morte del padre, un' anno, un mese, e giorni 7.
828. Giovanni Particiaco, fratello del sopradetto Giustiniano Doge e suo consorte nel Dogado, sedette anni 8. mesi 2. giorni 9.
836. Pietro Tradonico, anni 28. mesi 2. giorni 15. Ebbe Giovanni suo figliuolo consorte nel Dogado, il quale mancò avanti di lui.
864. Orso Particiaco, anni 17. mesi 2. giorni 6.
881. Giovanni Particiaco, figliuolo del predetto Doge, anni 6.

Pietro Particiaco, fratello del predetto Giovanni, con esso dogò anni 3.

887. Pietro Candian, cioè Sanudo, anni ..... mesi 5.
887. Giovanni Badoer fu eletto un' altra volta Doge, anni 6. giorni 13.
888. Pietro Tribuno, anni 23. giorni 17.
911. Orso Badoer, che fu figliuolo del fratello di Giovanni Badoer Doge, dogò anni 20. mesi 2. giorni 11.
932. Pietro Candian II. anni 7. In questo tempo fu il ratto............
939. Pietro Badoer, figliuolo d'Orso Doge, anni 3. giorni 14.
942. Pietro Candian III. figliuolo di Pietro Doge, anni 17.
959. Pietro Candian IV. figliuolo del sopradetto, anni 17. mesi 6. giorni 3.
976. Pietro Urseolo, anni 2. mesi 9.
978. Vitale Candian, un' altro, mesi 2. giorni 13.
979. Tribun Memo, anni 13. mesi. 4. giorni 9.
991. Pietro Orsuolo, figliuolo di Pietro Doge, anni 18. mesi 6. giorni 4. Ebbe consorte nel Ducato Giovanni Orsuolo suo figliuolo, e morto Ottone *etiam* ebbe consorte, che era suo figliuolo.
1009. Ottone Orsuolo predetto, anni 17.
1026. Pietro Centranico, anni 5.
1031. Ottone Orsuolo, Patriarca di Grado, fratello d'Ottone predetto Doge, sedette un' anno.
1032. Domenico Orsuolo, un' anno.
1032. Domenico Falabanico, anni 2. mesi 4. giorni 12. Questo stabilì, che niun Doge avesse più consorte nel Dogado.
1043. Domenico Contarini, anni 13.
1071. Domenico Silvio, anni 12.
1084. Vitale Falier, anni 12. Nel suo tempo fu trovato il Corpo di San Marco, il quale era incognito, dove fosse nella Chiesa di San Marco.
1096. Vitale Michiel, anni 5. mesi 4.
1101. Ordelaffo Falier, che fu figliuolo di Vitale Doge, anni 15. mesi 6. giorni 13.
1117. Domenico Michiel, anni 13. giorni 11.
1130. Pietro Pollani, genero del sopradetto Doge, anni 18. mesi 9. giorni 17.
1148. Domenico Morosini, anni 7. mesi 7.
1156. Vitale Michiel II. anni 17. mesi 3. giorni 9. Nel suo tempo fu ordinato di fare la festa del Giovedì di Carnevale de' buoi e porci.
1172. Sebastiano Ziani primo Doge eletto per gli

gli undici Elezionarj, sedette anni 6.

1178. Aurio Mastropiero, per elezione de i Quaranta, anni 14.

1192. Arrigo Dandolo, anni 12. mesi 2. giorni 1. Questi acquistò Constantinopoli.

1205. Pietro Ziani, figliuolo di Sebastiano Doge, anni 23. mesi 6. giorni 23. Fu ricchissimo. Ebbe per moglie la figliuola del Re di Sicilia, essendo Doge.

1229. Jacopo Tiepolo eletto a sorte pe' Quaranta, sedette anni 20. mesi 3. giorni 5.

Fu eletto a dì 6. Marzo 1229. Dal sopradetto Doge Jacopo Tiepolo in quà si trova nota nella Cancelleria.

1249. Marino Morosini eletto pe' Quarantuno, anni 3. mesi 6. giorni 22., e fu eletto a i 13. di Luglio.

1252. Rinieri Zeno, anni 15. mesi 5. giorni 13. eletto a dì 12. Febbrajo.

1268. Lorenzo Tiepolo, figliuolo di Jacopo Doge, eletto pel modo de' molti Elezionarj, come si osserva al presente, intravenendo il Putto, che cava le pallotte, per tutti chiamato *Ballottino del Doge*, eletto a dì ..... Luglio, anni 7. giorni 25.

1271. Jacopo Contarini, anni 4. mesi 6. eletto a dì 6. di Settembre.

1280. Giovanni Dandolo, anni 8. mesi 7. eletto a' 7. di Marzo.

1289. Pietro Gradenigo, anni 21. giorni 20. eletto a 3. di Settembre.

1311. Marino Giorgi, mesi 10. giorni 11. eletto a 23. Agosto; appare nel Libro *Presbyter* a cart. 51.

1312. Giovanni Soranzo, anni 16. mesi 5. giorni 17. eletto a dì 13. di Luglio; appare nel detto Libro, a cart. 22.

1328. Francesco Dandolo, anni 10. mesi 9. giorni 22. eletto a 8. di Gennajo; appare nel Libro *Spiritus*, a cart. 33.

1339. Bartolommeo Gradenigo, anni 3. mese 1. giorni 22. eletto a 7. di Novembre, nel detto Libro, a cart. 106.

1342. Andrea Dandolo, d'età d'anni 33. dogò anni 11. mesi 8., e fu creato a 4. di Gennajo, nel detto Libro, a cart. 133.

1354. Marino Falier, mesi 7. giorni 8. fu decapitato; e fu eletto a 11. Settembre; appare nel Libro *Novella*, a cart. 32.

1355. Giovanni Gradenigo, un' anno, mesi 3. giorni 18. fu creato a 21. d'Aprile; nel detto Libro, a cart. 38.

1356. Giovanni Dolfino, anni 4. mesi 10. giorni 29. fu eletto a 13. d'Agosto; nel detto Libro, a cart. 48.

1361. Lorenzo Celsi, anni 4. giorni 2. fu eletto a 16. di Luglio; appare nel detto Libro, a cart. 78. Era Capitano del Golfo.

1365. Marco Cornaro, anni 2. mesi 5. giorni 13. creato a 21. di Luglio; nel detto Libro, a cart. 108.

1367. Andrea Contarini, anni 14. mesi 4. giorni 13. fu eletto a 20. di Gennajo. In suo tempo fu la guerra de' Genovesi a Chioggia, e grande tribulazione in Venezia; appare nel detto Libro, a cart. 120.

1382. Michele Morosini, mesi 4. giorni 8. fu eletto a 10. di Giugno. Morì poco dopo. Appare nel detto Libro, a cart. 186.

1382. Antonio Venier, era Capitano in Creta, anni 18. mese 1. giorni 3. fu eletto a 21. d'Ottobre; nel detto Libro, a cart. 193.

1400. Michele Steno, anni 13. giorni 26. fu eletto a 2. di Dicembre; nel Libro *Leona*, a cart. 113. Nel suo tempo s'ebbero Vicenza, Padova, Verona, Feltre, e Cividale di Belluno.

1413. Tommaso Mocenigo, anni 9. mesi 2. giorni 28. fu eletto a 7. di Gennajo; appare nel Libro *Leona*, a cart. 231. S'ebbe la Patria del Friuli.

1423. Francesco Foscari, anni 34. mesi 6. giorni 28. fu eletto a 15. d'Aprile; appare nel Libro *Visa*, a cart. 51. Nel suo tempo furono gran guerre in Lombardia. S'acquistarono Brescia, Bergomo, e Crema.

1457. Pasquale Malipiero, anni 4. mesi 6. giorni 6. fu eletto a 30. di Dicembre; nel Libro *Rezina*, a cart. 18. Fu Doge pacifico.

1462. Cristoforo Moro, anni 9. mesi 5. giorni 29. fu eletto a 7. di Maggio; nel detto Libro, a cart. 40. Principiò la guerra col Turco.

1471. Niccolò Tron, un' anno, mesi 8. giorni 6. fu eletto a 23. di Novembre; nel detto Libro, a cart. 103.

1473. Niccolò Marcello, un' anno, mesi 3. giorni 19. fu eletto a 13. d'Agosto; nel detto Libro, a cart. 114.

1474. Pietro Mocenigo, un' anno, mesi 2. giorni 9. fu creato a 15. di Dicembre; nel detto Libro, a cart. .....

1476. Andrea Vendramino, anni 2. mesi 3. fu eletto a 6. di Marzo; appare nel detto Libro, a cart. 158.

1478. Giovanni Moconigo, fratello di fu Pietro Doge, anni 7. mesi 5. giorni 18. nel detto Libro, a cart. 178. Seguì la pace col Turco. Eletto fu a 8. di Maggio.

1485. Marco Barbarigo, mesi 8. giorni 16. fu eletto a 19. di Novembre; appare nel Libro *Stella*, a cart. ......

1486. Agostino Barbarigo, fratello del sopradetto Marco Doge, anni 15. fu eletto a 30. d'Agosto; appare nel Libro *Stella*, a cart. .....

1501. Leonardo Loredano, anni 19. mesi 10. giorni 19. fu eletto a 30. d'Ottobre; appare nel detto Libro, a cart. ...

1521. Antonio Grimani, un' anno, mesi 10. un giorno; fu eletto a 7. di Luglio; appare nel Libro ......

1522. Andrea Gritti, anni .... mesi .... giorni .... fu eletto a dì ....

Questi sono tutti i Vescovi di Venezia, i quali si chiamavano prima Vescovi Olivolensi, poi si chiamarono Vescovi di Castello, e in fine il detto Vescovado fu convertito in Patriarcato. I quali sono etiam dipinti nella Sala nel Patriarcato.

774. OBelalto Massimo, primo Vescovo Olivolense, fu fratello d'Obelerio, e di Beato Doge. Sedette anni 22.

797. Cristoforo Damiato Greco, d'età d'anni 16. fratello dell' Esarco, il quale dominava in Ravenna, sedette anni 12. Questi fece edificare la Chiesa di San Moisè.

809. Cristoforo, secondo Tancredo, Ipocrita, fratello di Narsete, sedette anni 12., e fu espulso dal Vescovado.

841. Orso Particiaco, cioè Badoer Veneto, fece edificare la Chiesa di San Pietro di Castello, & era Vescovo, quando fu portato quà il Corpo di San Marco d'Alessandria, il quale mise nella detta Chiesa di San Pietro le Reliquie di San Sergio e Bacco. Fece edificare la Chiesa di San Lorenzo, e quella di San Seruolo, principiate da i suoi parenti Badoeri, e quelle dotò, e mise a San Lorenzo le Monache. Sedette anni 32.

Moro Busignaco Piovano di Santa Margherita del 853. fu eletto. Sedette anni 10. *Tamen* in Patriarcato non è stato posto.

842. Giovanni Candiano, cioè Sanudo, figliuolo del gran Candiano, fece edificare la Chiesa di San Rafaele, e sedette anni 5.

852. Marino Vicentino è posto nel Patriarcato pel sesto Vescovo: *tamen* su d'un' altra nota non l'ho.

862. Domenico Badoer è notato nel Patriarcato, e su d'un' altra nota è chiamato Domenico Apulo. Sedette anni 12.

873. Gruffo Facio Diacono, figliuolo del Cancelliere del Doge, nominato Gruffon, sedette un' anno.

889. Giovanni Sanudo è nel Patriarcato pel nono Vescovo.

891. Giovanni Avventurato Aquilino.

918. Lorenzo Temedio.

936. Domenico Moro; ma in un' altra poliza è detto Domenico Villinico da Malamocco; sedette anni 5. mesi 6.

940. Domenico David; ma in un' altra nota è detto Orcianico; sedette anni 18. mesi 7. Questo aveva moglie e figliuoli, e fu ottimo Vescovo, il qual morì in Gerusalemme.

971. Pietro Malfatto da Padova; ma altrove è detto Pietro Tribuno.

981. Orso Migadisio sedette anni 7. Fu Vicario della Chiesa di San Cassano.

992. Domenico Barbaromano da Veja; ma altrove è notato Domenico Tanoligo, fu Capellano di San Marco, e Cancelliere del Doge. Sedette anni 10.

1001. Pietro Quintavalle; altrove è detto Pietro Martuccio. Sedette anni 8.

1009. Giorgio Giorgi, fu Capellano del Doge nella sua Capella. Sedette un' anno, mesi 6. giorni 15.

1020. Marino Casianico sedette anni 20.

1040. Domenico Gradenigo sedette anni 24.

1059. Domenico Gradenigo II. sedette anni 18.

1070. Domenico Contarini.

1091. Arrigo Contarini figliuolo di Domenico Doge, primo Vescovo di Castello, nè più si chiamò Olivolense. Questi del 1096. tolse la Croce per andare alla ricuperazione di Terra Santa; e nel suo tempo fu condotto il Corpo di San Niccolò, e d'altri due Santi, che sono a Lido.

1121. Vitale Michele.

1131. Bonifacio Falier. Era Laico; fu ordinato Prete a 16. di Dicembre 1120., e la Domenica seguente fu consegrato Vescovo Castellano.

1155. Giovanni Polani.

1178. Vitale Michele, fu al tempo di Vitale Michele Doge.

1199. Philippo Casolo.

1208. Marco Nicola, Piovano di San Silvestro. Questi segnava le sue Lettere *signo plumbeo*.

1235. Marco Michele.

1236. Niccolò Morosini: *tamen* in un' altra nota io non l'ho.

1252. Pietro Pino. Questi fece rinovare il Palazzo Vescovile di San Pietro.

1268. Gualteri Agnusdei, Vescovo di Treviso, dell' Ordine de' Frati Predicatori, fu al tempo di Rinieri Zeno Doge.

1272. Tommaso Rimondo. Questi fu *etiam* sotto il sopradetto Doge.

1274. Tommaso Franco. Fu *etiam* sotto il detto Doge.

1274. Bartolommeo Quirini, figliuolo di Romeo, fu al tempo di Lorenzo Tiepolo Doge 1260.

1282. Simone Moro, in numero trigesimo settimo Vescovo.

1292. Lamberto Polo.

1303. Jacopo Contarini.

1325. Bartolommeo Quirini, in numero quadragesimo Vescovo.

1332. Michele Calergo.

1336. Angiolo Dolfino. Questi fu dimisso dal Vescovado.

1340. Niccolò Morosini.

1349. Giovanni Barbo.

1359. Paolo Foscari.

1377. Giovanni Amadio, che fu fatto Cardinale nel 1379.

1379. Angiolo Correr, fu fatto Cardinale, poi del 1406. fu creato Pontefice Massimo, chiamato Gregorio XII.

1385. Giovanni Loredano.

1390. Francesco Falier.

1392. Leonardo Dolfin.

1398. Francesco Bembo.

1416. Marco Lando.

1425. Francesco Malipiero.

Questi sono i Patriarchi.

1432. Il Beato Lorenzo Giustiniano fu l'ultimo Vescovo di Castello. Era prima dell' Ordine della Congregazione di San Giorgio, e per Papa Niccolò V. del

del 1451. fu fatto primo Patriarca di Venezia. Morì del 1455. Fece miracoli in vita e in morte.

1455. Maffeo Contarini della Congregazione predetta sedette anni 5.

1460. Andrea Bondimier, Monaco Regolare di Sant' Agostino del Monastero di Santo Spirito, morì nel 1464. d'Agosto.

1464. Gregorio Correr, Protonotario Apostolico, Comendatore dell' Abazia di San Zeno di Verona, il quale era a Roma, e venendo a Venezia per entrare in possesso, a Rimini morì nel 1464. del mese di Novembre.

1464. Marco Barbo, Vescovo di Vicenza, eletto pel Senato; ma il Papa non glielo volle dare, e fu poi fatto Cardinale.

1465. Giovanni Barozzi era Vescovo di Bergomo, quando fu creato pel Senato; parente di Papa Paolo II. Morì del 1466. d'Aprile il Martedì Santo. Fu santissimo uomo.

1466. Maffeo Guardo, era Abate di San Michele di Murano dell' Ordine Camaldolese. Fu eletto in Senato a 10. d'Aprile. E poi fatto Cardinale andò a Roma alla creazione di Papa Alessandro VI. del 1492. ritornando a Venezia morì a Foligno.

1492. Tommaso Donato, fu di Ser Almorò, dell' Ordine de' Frati Predicatori: fu eccellente Predicatore.

1504. Antonio Suriano, Priore di Sant' Andrea della Certosa.

1508. Luigi Contarini, era Canonico della Congregazione di San Giorgio d'Alega.

1508. Antonio Contarini, era Frate a San Salvadore; del *quondam* Ser Luigi, che al presente vive.

1525. Girolamo Quirini, era Frate a San Domenico; del *quondam* Ser Domenico.

Questi sono tutti i Cancellieri Grandi di Venezia, per quello, che si trova ne' Libri della Cancelleria.

1281. a dì 21. Marzo, Ser Tanto, fu Cancelliere Grande; nel Libro *Comune*, a cart. 53

1323. a dì 12. Febbrajo, Ser Niccolò Pistorini; *in Fronesis*, a cart. 133.

1352. a dì primo di Luglio, Ser Benintendi de' Ravagnini, compose una Cronica; nel Libro *Novella*, a cart. 16.

1369. a dì 15. Luglio, Ser Rafaino de' Caresini, il quale del 1381. fu fatto del Maggiore Consiglio delle trenta Casate per la guerra di Chioggia, e fu eletto per parte posta pe' Consiglieri nel gran Consiglio, & ebbe 460. 94. Appare nel Libro *Novella* a cart. 102.

1389. a dì 12. Settembre, fu posto nel Gran Consiglio, che il Cancellier Grande abbia l'anno Lire 20. di Grossi di salario. E così fu eletto Ser Pietro de' Rossi di Quaranta, Notajo della Corte nostra pur per parte; Nel Libro *Leona* a cart. 40.

1394. a dì 10. Gennajo, Ser Desiderato Lucio, Notajo della Corte *ut supra*. *Leona* a cart. 76.

1396. a dì 23. Aprile, Ser Giovanni Vido, Notajo della Corte *ut supra*. *Leona* a cart. 88.

1402. a dì 8. Maggio, Ser Niccolò di Gerardo, Notajo, *ut supra*. *Leona* a cart. 126.

1405. a dì 22. Luglio, Ser Giovanni Piumazzo, Notajo, *ut supra*. *Leona* a cart. 145.

1428. a dì 24. Giugno, Ser Francesco Beazan, Notajo, *ut supra*. Nel Libro *Ursa* a cart. 73.

1439. a dì 8. Novembre, Ser Francesco dalla Siega, Notajo, *ut supra*. *Ursa* a cart. 123.

1470. a dì 18. Agosto, Ser' Alessandro dalle Fornaci, Notajo, *ut supra*. Nel Libro *Stella* a cart. 23.

1480. a dì 28. Maggio, Ser Febus Capella, Notajo, *ut supra*.

1481. a dì 12. Maggio, Ser Giovanni Dedo, Notajo, *ut supra*.

1510. a dì 22. Dicembre, furono ballottati nel Gran Consiglio, e tolti pe' Consiglieri quattro Notai della Cancelleria, uno dell' Avogaria, e un Cittadino benemerito. E quegli, che rimase, fu Ser Luigi de' Dardani, che in quella guerra s'era portato bene, ma non potè mai venire a Palazzo, perchè si ammalò, e morì.

1511. a dì 23. di Marzo, furono ballottati un Notajo della Cancelleria, uno dell' Avogaria, e Ser Francesco Fagiuolo Dottore Avvocato, & egli rimase.

1516. a dì 10. Gennajo, furono ballottati sei, cioè tre Notai della Cancelleria, e tre di fuori via, e rimase Niccolò Aurelio.

Queste sono le Casate de' Gentiluomini del Maggior Consiglio in quest' anno 1522. che sono in essere, principiando da quelle che sono. E di sotto saranno le mancate, sarà scritto d'onde elleno vennero, e il tempo in cui mancarono.

A

Avanzagi, vennero di Mantova.
Alberti, di Bretagna.
Abrami, di Trieste.
Avonali, di Noale.

Queste erano.

Albani da Trieste, fecero edificare San Servolo; mancò in Ser Marco Albano nell' anno 1165.
Aleardi da Zara; mancò nel 1226.
Amadii da Ossero, *olim* Armeni, mancò nel 1286.
Arbolini da Opitergio, *olim* Zopoli; mancò in Ser Giovanni Arbolini, essendo Giudice de' forestieri, nel 1273.
Anastasi di Stafilo, *olim* Tradoxi; mancò in Ser Renato Anastasi, ch'era alla Giustizia vecchia, nel 1271.
Anderardi da Jesolo, fecero edificare la Chiesa di San Paterniano; mancò nel 1226.
Amighi d'Atilia; mancò nel 1207.
Acotanti da Burano di Mare; mancò nel 1099.
Adami d'Altino; mancò in Ser Piero, ch'era alla Giustizia vecchia, nel 1378.
Albexi da Muja; mancò nel 1272.
Amexi da Narenta; mancò nel 1293.

Ar-

Ardixoni da Bologna, *olim* Ardieli; mancò nel 1287.

Avventuradi, *olim* Bonaventuri d'Agolin; mancò nel 1117.

Antimondi, *olim* Artemini d'Agolin; mancò nel 1269.

Alimpati d'Aquilea, fecero fare Santa Maria di Brolo; mancò nel . . . . .

Agnusdei d'Altino, *olim* Datidadio, fecero San Biagio Catoldo; mancò la Casata nel 1242.

Alberengi da Jesolo, fecero San Salvadore di Murano; mancò nel 1301.

Arduini fatti per la guerra di Chioggia del Consiglio nel 1381. mancò nel 1418.

Agostini di Lombardia; mancò in Ser Giovanni Agostini, ch'era Giudice de Proprio, nel 1241.

Agadi da Jesolo, mancò nel 1440.

Anselmi; fu fatto del Consiglio Ser Bartolommeo Anselmi del 1415. per avere accusato un trattato di Francesco Baldovini, il quale fu appiccato: mancò in Ser Vicenzo, che fu de' Pregadi, nel 15 . . .

B

Barbi, *olim* Barbolani.

Belegni da Bergomo, fecero edificare San Bartolommeo.

Barbarighi, *olim* Barbolani del Monte di Barbazzo, fecero edificare la Chiesa di Santa Maria Zubenigo.

Badoeri, *olim* Participaci, fecero edificare San Giorgio Maggiore, e San Servolo; vennero da Pavia.

Bassei di Malamocco vecchio, fecero edificare San Bassejo; e per l'acquisto di Costantinopoli per un gran Conte fu loro donata l'Arme, che portano, cioè tre..... con una corona d'oro di sopra in campo azzurro. *Olim* detti Mavalici. Vennero prima da Reggio.

Bragadini, *olim* Barbacini da Veja.

Barozzi da Burano di Mare, portavano nell'Arma un lion rosso in campo bianco; ma quando fu condotto il Corpo di San Marco d'Alessandria quì, levarono quest'arma della tressa azzurra in campo bianco.

Bredani, *olim* Biancazzi delle Contrade.

Bondimieri, *olim* Boldomieri, vennero d'Acri con le sette Casate.

Bolani d'Aquilea.

Balastri di Torcello.

Basadonna da Muja.

Balbi da Ravenna, portano la tressa; fecero San Geminiano, e i Balbi dal Lione, *olim* Bollabani di Agilia.

Bembi da Bologna.

Boni da Bologna, *olim* delle Fornaci, fatti nel 1381.

Benedetti d'Acri, colle sette Casate.

Boldù da Conigliano, fecero edificare San Samuele Profeta.

Bassi di Mestrina, fecero edificare San Secondo.

Barbari, *olim* Magadesi di Trieste; & essendo al conquisto del . . . . . fu ferito, e tolse un lenzuolo, e col sangue fece un' O tondo, e levò così l'Arma. Portavano prima tre rose in campo azzurro e d'oro.

Bernardi, *olim* di Bernardo delle Contrade, fecero San Polo.

Queste erano.

Babilonii di Soria; mancò nel 1377.

A Bonomi delle Contrate; mancò nel 1319.

Barbaromani di Brescia; mancò nel 1221.

Bocchi di Trieste; fecero fare San Marzolino; mancò nel 1311.

Benati, *olim* Magri, da Musestre; mancò nel 1271.

Balestrieri da Malamocco; mancò in Ser Rinaldo Stimadore a Grado nel 1301.

Bellocelli di Capodistria; mancò nel 1364.

Bordoli da Bordone; fecero San Giovanni della Giudeca fabbricare; e mancò in Ser Giovanni Bordolo, essendo all'armamento nel 1376.

Brici di Acri, colle sette Casate; mancò nel 1366.

B Bolpi da Romano; mancò nel 1386.

Barbolani da Barbolasco; mancò nel 1311.

Barbetti da Opitergio; fecero Santa Maria Formosa; mancò nel 1373.

Barbacini da Jesolo; furono i primi, che principiarono ad abitare . . . . . . mancò nel 1371.

Bosi di Padova; mancò in Ser Giovanni, ch'era Giudice de' Mobili, nel 1280.

Brustolani dalle Contrade; fecero fare San Michele; mancò nel 1362.

Brazolani d'Ancona; mancò in Ser Marino, nel 1340.

Bolzoni d'Altino; mancò nel 1264.

Belloni di Dalmazia; mancò in Ser Marco,
C ch'era de' Cinque della Pace, nel 1393.

Barbati d'Aquilea; mancò nel 1273.

Bortoli d'Agolino; mancò in Ser Marco nel 1367.

Berenghi da Jesolo; fecero San Biagio; mancò nel 1370.

Buori di Bretagna; fecero San Boldo; mancò nel 1311.

Betani da Musestre; mancò in Ser Giovanni Podestà a Chioggia, nel 1286.

Belli di Dalmazia; mancò in Ser Marco, ch'era de' Cinque della Pace, nel 1272.

Bianchi di Trevisana; mancò in Ser Luca, ch'era sopra Rialto, nel 1342.

Balochini da Burano di Mare; mancò nel 1321.

D Bonanni d'Agolino; fecero Santa Margherita; mancò nel 1140.

Bonaldi da Ferrara; mancò nel 1341.

Boninsegna da Reggio, colle sette Casate; mancò nel 1321.

Bordonici da Burano da Mare; fecero San Michele; mancò nel 1343.

Burdealdi da Trieste; mancò nel 1381.

Bedoloti d'Altino; mancò nel 1280.

Bongeli; mancò nel 1318.

Borescaldi d'Altino; mancò nel 1347.

Barbamoccoli di Concordia; mancò nel 1044.

Bobixi da Bologna; mancò nel 1181.

Baxadeli d'Altino; mancò nel 1325.

Bianchi d'Istria; mancò nel 1317.

E Bortoli d'Altino; fecero Santa Maria Formosa; mancò nel 1154.

Boccoli, *olim* Bocconini; mancò in Ser Francesco, nel 1 . . . .

Boccasi di Parma; mancò in Ser Giovanni venuto Podestà di Napoli di Romania, nel 1 . . . .

Barisani, *olim* Bonasi di Reggio; mancò nel 1 . . . .

Bonzi da Trieste; mancò in Ser Giovan Batista, che fu Podestà a Rovigo, e fece Sant'Andrea, nel 1 . . . .

Con-

C

Corneri, *olim* Cornelii di Roma.
Contarini di Concordia, e sono due Arme.
Calbi di Padova.
Canali d'Altino.
Cavalli di Verona. Fu fatto Messer' Jacopo de' Cavalli del Consiglio nel 1382. essendo Capitano nella guerra di Chioggia.
Cappelli di Capoa; fecero Santa Maria *Mater Domini*.
Correri da Torcello.
Condolmieri, fatti del 1381.
Cabrieli, *olim* Cavobelli.
Calergi di Candia, fatti del Consiglio per rivelazione di certo trattato, nel 1380.
Cicogni, fatti del 1381.
Caraveli di Jesolo, fecero edificare San Trovaso.
Corzi d'Albania.
Caotorti; questa Casata mancò, e fu rifatta.
Celsi delle Contrade; fecero Santa Trinità.
Ciurani di Genova.
Coppi di Caorle.

Queste erano.

Centranici; *olim* Cenami di Cesena; mancò nel 1030.
Calaprini di Ravenna, fecero San Benedetto; mancò nel 1207.
Carosi, *olim* Catarosi, fecero San Servolo; mancò nel 1387.
Concodrizi di Jesolo; mancò nel 1371.
Cutani, fecero San Maurizio; mancò in Ser Marco nel 1381.
Cornaroli di Molfetta; mancò nel 984.
Costantini di Concordia; mancò in Ser Giovanni Giudice per le Corti, nel 1348.
Cavalieri di Padovana; mancò in Ser Matteo Avvocato per le Corti, nel 1331.
Catonigi di Romania; mancò in Ser Marco Avvocato alle Petizioni, nel 1300.
Catatrinovi di Dalmazia; mancò in Ser Vincenzo, che fu al Dazio del Vino, nel 1260.
Casoli d'Altino; mancò in Ser Marino essendo a rivedere le ragioni del Comune, nel 1261.
Campoli d'Opitergio; fecero San Jacopo dall' Orio; mancò in Ser Giovanni Consigliere a Corone, nel 1272.
Chitriagi d'Altino; mancò nel 1277.
Caldieri di Caorle; mancò in Ser Pietro Bailo in Cipro, nel 1281.
Caresini, fatti nel 1381. Messer Raffiano era Cancellier Grande; mancò in suo figliuolo Ser Giovanni, nel 1430.
Carbonesi d'Altino; mancò in Ser Giovanni, essendo de' Cinque della Pace, nel 1312.
Corni d'Opitergio; mancò nel 1296.
Canabri di Capoa; mancò nel 1312.
Capuani di Campagna di Roma; fecero San Biagio Critoldo; mancò nel 1000.

D

Dolfini: sono due Casate. Una porta un Delfino, e l'altra tre Delfini, da Torcello. Un Ser Gregorio levò il Delfin solo.
Duodi del Golfo di Lodrin.
Da Riva di Jesolo.
Dandoli; portavano tutti un' Arma, ma nell' acquisto di Costantinopoli Messere Arrigo Dandolo Doge mutò l'Arma a sei Gigli. Vennero d'Altino.
Diedi da Musestre; fecero Sant' Agostino.
Darmeri da Cadore.
Donati: sono due Casate; l'una della Tressa, l'altra dalle Rose. Di quella delle Rose Ser Marco Donato nel 1311. fu fatto del Consiglio.
Doni di Candia.
Di Mezzo di Candia nel 1381.

Queste erano.

Dori da Torcello; mancò in Ser Andrea Consigliero di Venezia, nel 1311.
Dandoli, *olim* Dati, da Torcello; mancò nel 1307.
Dauli, *olim* Gadiani, di Gaeta; mancò in Ser Piero, ch'era Padrone all'Arsenale, nel 1316.
Dedi delle Contrade; mancò in Ser Marco, ch'era de' Cinque della Pace, nel 1402.
Da Porto, fatti nel 1381.; mancò nel 1420.
Diexoli da Jesolo; mancò in Ser Mosè, Giudice de' Mobili, nel 1402.
Da Fano da Fano; mancò in Ser' Andrea, ch'era alle ragioni di fuori, nel 1401.
Da Mare da Ravenna; fecero San Cristoforo; mancò in Ser Almorotto, ch'era Officiale alle Nuove, nel 1361.
Diecinovi di Schiavonia; mancò nel 1361.
Deodati d'Altino; mancò nel 1107.
Doti da Vicenza; mancò in Ser Matteo Giudice, nel 1313.
Dongiorgi da Trieste; mancò in Ser Filippo, ch'era Visdomino in Fondaco, nel 1312.
Del Campanile da Loreo; mancò nel 1240.
Daverardi da Torcello; mancò in Ser Simone. Furono fatti nel 1381. mancò nel 1412.
Diasevoli di Lombardia; mancò in Ser Marco, ch'era sopra Rialto, nel 1212.
De Sovertino da Burano; mancò in Ser Luigi, ch'era alla Giustizia Vecchia, nel 1137.
Damiani d'Altino; mancò nel 988.
Dalla Frascata; mancò nel 1372.
Dagnusdei di Trieste; mancò in Ser Merlo, ch'era sopra Rialto, nel 1370.
Don Zane di Cavarzere; fecero San Lorenzo; mancò nel 1303.
Dell'Orso da Muja; mancò nel 1326.
Delia d'Agolia; fecero San Biagio; mancò nel Camerlengo del Comune, nel 1000.
Della Spinale da Ovederzo; mancò nel 1309.
Davidi da Musestre; mancò nel 1197.
D'Obizzo da Bologna; mancò in Ser Marco, ch'era Camerlengo del Comune, nel 1246.
Dolfinighi d'Aquilea; fecero San Servolo; mancò nel 1321.
Denti d'Altino; mancò in Ser Daniele nel 1420.
Darpini di Padova; mancò in Ser Giovanni nel 1 . . . .

E

Erizzi d'Istria.
Emi da Eraclea Vecchia.

Queste erano.

Emiliani da Milan Vecchio; mancò nel 1338.
Equandi di Lombardia; mancò nel 1126.
Ecardi di Lago di Garda; fecero Sant'Andrea di Zera; mancò nel 1278.
Engegnieri da Burano di Mare: fecero San Moro; mancò nel 1 . . . .

Fa-

F

FAlieri, *olim* Anastasi, da Fano; fecero San Benedetto.
Foscoli da i Lidi.
Foscari di Messina; fecero San Simeone Profeta.
Foscarini dalle Contrade.
Ferri di Ferrarese.
Fradoli di Comacchio.

Queste erano.

Fabanigi da Ferrara; mancò in Ser Domenico, nel 1140.
Fiabiani da Jesolo, *olim* Bianigi; fecero San Paterniano; mancò nel 974.
Fornaci, fatti nel 1381., mancò nel 1457.
Fabrici d'Altino; mancò in Ser Luigi, ch'era alle Nuove, nel 1303.
Fradelli da Comacchio; mancò in Ser Pietro, ch'era Giudice de' Mobili; nel 1446.
Floriani di Firenze; mancò nel 1244.
Faraoni di Romagna; mancò nel 1309.
Fioli d'Asolo; mancò nel 1337.
Fauri di Trivigiana; fecero San Lorenzo di Mani; mancò nel 1307.
Fregapani; mancò in Ser Giovanni, ch'era alla Moneta, nel 1347.
Fermi della Marca; mancò nel 1293.
Eravi da Musestre; mancò in Ser Luigi, ch'era alla Giustizia Vecchia, nel 1308.
Franchi di Francia; mancò nel 1307.
Fessadondi di Padovana: fecero San Lorenzo; mancò nel 1215.
Fundanici d'Atilia; mancò nel 1306.
Fontani d'Opitergio; mancò in Ser Bartolommeo, nel 1 ....

G

GRadenigi d'Aquilea; fecero Sant' Agostino: *olim* Gratici.
Gusoni da Torcello, *olim* Grausoni.
Grati di Levante.
Gixi d'Aquilea; fecero San Simeone Profeta.
Girardi, fatti nel 1381.
Grimani da Vicenza; fecero San Felice.
Guoni di Grecia.
Garzoni da Bologna, fatti nel 1381.
Guori d'Ungheria.

Queste erano.

Grasoni di Lago di Garda; fecero Santa Sofia; mancò nel 1303.
Galobrofini; *olim* Brandonizi, da Cadore; mancò in Ser Marco, ch'era de' Cinque della Pace, nel 881.
Galtaci; fecero San Salvadore; mancò nel 1309.
Galaresi d'Adria; fecero San Martino; mancò nel 1341.
Gauli, *olim* Andrezini; mancò nel 1356.
Gradaliconi da Ravenna; fecero Santo Apostolo; mancò in Ser Marco, ch'era alla Moneta, nel 1181.
Guberti d'Altino; mancò nel 1346.
Guzini d'Altino; mancò nel 1421.
Gambaroni dalle Gambarare; mancò in Ser Marco Visdomino al Fondaco de' Todeschi, nel 1299.
Gumani di Schiavonia; mancò in Ser' Angiolo, ch'era Piovego, nel 1249.
Galini da Jesolo; mancò in Ser Francesco, nel 1375.
Galifeli di Capodistria; fecero San Giorgio d'Alega; mancò nel 1301.

A Gusoni da Jesolo; Ser Francesco fu bandeggiato in Capodistria; mancò nel 1373.
Gezi di Soria; mancò in Ser Niccolò, nel 1 ....

H

HObeliero: Fu il primo Doge; mancò nel 986.
Hoaldi di Romania; mancò in Ser Niccolò, nel 1332.
Haicardi d'Altino; fecero Sant' Antonio di Torcello; mancò in Ser Giovanni nel 1353.

I

B *Queste erano.*

IPati di Dalmazia; mancò nel 1000.
Jacobi d'Altino; fecero Sant' Antonio di Torcello; mancò nel 1205.
Julii d'Eraclea; fecero Santa Maria della Misericordia di Mazzorbo; mancò nel 949.
Juliani d'Albania; mancò nel 1326.

L

LAndi d'Altino.
Loredani di Bretinoro; erano chiamati Mainardi; portavano nell' Arma tre mani bianche in campo rosso. Fecero edificare Loreo.
Lombardi di Lombardia.
Lombardi di ......
Lioni d'Acri colle sette Casate.
Lolini.
Longhi, fatti del 1381.
Lippomani, fatti del 1381. di Negroponte.
Lezi di Ravenna, fatti del Consiglio del 1299.

Queste erano.

Lambreschi di Ravenna; mancò nel 1375.
Lodovici di Pavia; *olim* Bertolesi; mancò nel 1276.
Lucari d'Aquilea; mancò in Ser Giacomo, ch'era Giudice di Proprio, nel 1286.
Lugani, *olim* Lupanazzi; mancò in Ser Lupino, nel 1371.
D Lisiadi d'Altino, mancò nel 1348.
Lanzuoli di Torcello, mancò in Ser Niccolò nel 1437.

M

MIchieli di Malamocco; fecero Sant' Agostino. La loro Arma era prima Sbarre; ma Messer Domenico Michieli Doge, essendo all'acquisto di Terra Santa, fece battere Ducati di cuojo, e levò in quelli su la sua Arma. Vennero prima di Roma.
Minotti da Roma; fecero San Giovanni Laterano. Portavano un' altr'Arma.
Mosti da Trivigiana.
E Memi di Malamocco Vecchio; fecero Sant' Ermagora. Altri dice di Mazzorbo.
Mocenighi da Musestre.
Morefini dalla Sbarra della Morea; fecero colli Caleprini, e Lupanazzi San Geremia.
Morefini dalla Tressa di Schiavonia, *olim* Marefini, fatti del Consiglio del 1000.
Morefini della Croce Rossa di ......
fu di quelli di Messere Albertino Principe di Schiavonia pel Re d'Ungheria.
Mori da Nicosia; fecero la Misericordia. E un Ser Francesco Moro da Negroponte fu fatto del Consiglio nel 1318. a 20. di Giugno.

Mali-

Malipieri; fecero Santa Croce.
Minii di Malamocco vecchio.
Marcelli, *olim* Scrovoresi, di Roma.
Molini del Molin Rosso di Mantova; fecero San Basilio. Gli altri Molini dal Molin d'oro in campo azzurro vennero d'Acri colle sette Casate.
Mugani d'Albania.
Manolessi di Torcello.
Miani di Jesolo; fecero San Tommaso e San Cassano. Sono due Arme.
Mudazzi, *olim* Maidazzi di Torcello, co' Querini e Gusoni.
Matoni di Mantova; fecero San Martino.
Magni d'Opitergio; fecero San Vito.
Marini da Jesolo.
Muli dalle Contrade; fecero San Jacopo da Lorio.
Massoli di Mantova.

Queste erano.

Mastalieri da Reggio; fecero Santa Maria delle Vergini; mancò nel 1324.
Magi, *olim* Benadi di Musestre; mancò nel 1307.
Metadori di Mantova; mancò in Ser Giovanni, ch'era alla Moneta, nel 1344.
Masolini, *olim* Malsani di Bologna; mancò nel 1183.
Marangoni d'Altino; mancò in Ser Jacopo, ch'era Avogadore del Comune, nel 1376.
Mortadelli d'Altino; mancò nel 1327.
Maganezi di Metelino; mancò nel 1261.
Marmori d'Acri colle sette Casate; mancò in Ser . . . . . . ch'era a i panni d'oro, nel 1326.
Mengoli d'Altino; mancò nel 1301.
Marconi di Caorle; mancò in Ser Marco, Patron di Nave, che s'annegò, nel 1301.
Mori delle Contrade; manco in Ser Marco, ch'era Piovego, nel 1149.
Mastropieri, mancò in Messere Orio, che fu Doge, nel 1176.
Martinazzi; mancò nel . . . . .
Mazzamani d'Agolia; mancò nel . . . . .
Marzaruoli di Musestre; mancò nel 1171.
Mioli d'Altino; mancò in Ser Filippo, ch'era alle Nuove, nel 1145.
Malfatti di Padovana; mancò nell'871.
Muriani d'Altino; edificarono Santa Maria di Murano; mancò nel 961.
Mastrorsi d'Agolia; mancò in Ser Niccolò, ch'era Straordinario, nel 1257.
Muraneschi di Campagna; fecero Santa Maria di Murano; mancò in Ser Giovanni, ch'era Avvocato per le Corti, nel 1275.
Malaxii d'Agolia; mancò in Ser Marco, ch' era al Dazio del Vino, nel 1320.
Maroni, *olim* Bonati, da Musestre; mancò in Ser Giovanni, ch'era all'armamento nel 1356.
Menegati d'Aquilea, mancò in Ser Piero, ch'era alla Giustizia Vecchia nel 1314.
Marci Pagani della Marca; fecero San Pietro della Volta; mancò nel 1321.
Martini di Padova; fecero edificare la Chiesa di Brondolo; mancò nel 1314.
Migliani di Eumonia; mancò nel . . . . .

N

Navageri delle Contrade.
Natali da Torcello.
Nani dal Mezzotondo; fecero fare San Giovanni Laterano.

A Nani dall'O sono molto antichi.
Nani di San Maurizio, fatti del 1381. Sicchè sono tre Arme.

Queste erano.

Nicoli d'Aquilea; mancò in Ser Giovanni, ch'era sopra Rialto, nel 1312.
Navigajosi di Padoana; mancò in Ser Pietro, nel 1342.
Naracosi d'Altilia; mancò in Ser Felice, ch' era Signore di Notte, nel 1297.
Negri, fatti nel 1381.; mancò in Ser Bernardo Podestà a Pirano, nel 1416.

O

B Orii d'Altino.
Onorati d'Altilia.

Queste erano.

Orsioli da Torcello, ma prima da Roma; mancò nel 977.
Obizzo di Ravenna; mancò in Ser Giovanni, ch'era alla Moneta, nel 1346.
Ognibeni d'Aquilea; mancò in Ser Filippo, ch'era Giudice del Proprio, nel 1311.
Ovedeli da Patavia; mancò nel 1283.
Orsi; furono fatti nel 1381., mancò nel 1 . . . .

P

C Polani da Polana; levarono l'Arma, quando fu condotto quì il Corpo di San Marco.
Pisani di Puglia; erano Conti di Mariema: portavano Arma a onde azzurre in campo d'oro, e all'acquisto del Suro cambiarono l'arma. Gli altri Pisani portano il Lione mezzo bianco, e mezzo azzurro. Furono fatti del Consiglio per un trattato che rivelarono. Gli altri portano la . . . .
Pizamani di Boemia; fecero San Luca.
Premarini di Jesolo.
Pasqualigi di Trevisana: Ser Marco di Candia fu fatto nel 1381.
Priuli delle Contrade.
D Pesari della Marca; fecero San Giovanni Decollato.
Paruti di Lucca, fatti nel 1381.
Paradisi d'Altino.

Queste erano.

Penzini, fatti nel 1381.; mancò nel 1412.
Porti da Vicenza; Messer Gianpietro fatto nel 1405. mancò senza eredi, nel 1415.
Papazizi da Padova; fatti nel 1311.; mancò in Ser Giovanni, nel 1325.
Poli di Dalmazia; fatti nel 1381.; mancò in Ser Marco essendo Castellano a Verona, nel 1418.
Pantaldi di Grecia; mancò in Ser Marco, ch'era Giudice di . . . . . ., nel 1275.
E Padautri d'Altino; mancò in Ser Luigi Piovego, nel 1113.
Pugniani da Padova; mancò in Ser Giovanni, che era sopra a ricevere le imposizioni, nel 1288.
Pianighi d'Aquilea; fecero San Gotardo; mancò in Ser Luca, il quale era alla Moneta, nel 1286.
Pepini d'Aquilea; mancò in Ser Giovanni, ch'era alla Camera degl'imprestiti, nel 1275.
Polini di Malamocco Vecchio; mancò in Ser Giovanni, ch'era Giudice per le Corti, nel 1348.

Pasquasi di Malamocco Vecchio; fecero San Gregorio; mancò in Ser Pantaleone, ch' era sopra i Lidi, nel 1302.
Passamonti d'Alemagna; mancò in Ser Giovanni, ch' era a rivedere le ragioni del Comune, nel 1313.
Pini di Caorle; mancò in Ser Giovanni, ch' era Signore di Notte, nel 1388.
Pieri d'Aquilea; mancò in Ser Marino, ch'era alle Nuove, nel 1301.

Q

QUirini da Torcello; sono due Arme: una porta il B. Portavano prima Arma a quartieri rossi e bianchi; ma per cagione di Bajamonte Tiepolo fu preso, che non la portassero più.

Questa era.

Quintavalli d'Istria; fecero edificare tutta Quintavalle, che è a San Pietro di Castello; mancò nel .....

R

RUzini da Reggio.
Rimondi dell'Abruzzo.
Ruggieri di Trivigiana.
Rinieri, fatti nel 1381.

Queste erano.

Rampani da Ravenna; fecero Sant'Apollinare; mancò in Ser Niccolò, il quale era Avvocato, nel 1319.
Ragozzi di Schiavonia; mancò in Ser Giovanni, ch'era Consigliere in .... nel 1252.
Robolini da Trieste; mancò in Ser' Antonio, ch'era alla Giustizia Vecchia, nel 1339.
Regoni di Alemagna; mancò in Ser Marco, ch'era Giudice de' Mobili, nel 1360.
Renoldi d'Asolo; mancò in Ser Giovanni, ch'era ...... di Sestiero, nel 1371.
Ravi di Padova; fecero San Marco Boccalione; mancò in Ser Giovanni, ch'era de' Cinque della Pace, nel 1305.
Ravosi di Romagna; mancò in Ser Marco, ch'era rimasto a rivedere le ragioni di dentro del Comune, nel 1360.
Rosi di Padova; mancò in Ser Polo, nel 1358.
Romani di Roma; mancò in Ser Jacomo, ch'era Provveditore a Bassano, nel 1415.

S

SAlomoni, *olim* Centranici, di Salerno.
Sanudi, *olim* Candiani, d'Eraclea, cioè Città Nuova; fecero San Maurizio, e Sant' Ariano, & un Vescovo fece San Rafaello.
Soranzi da Burano di Mare. Sono due Arme.
Semitecoli d'Istria; fecero San Benedetto.
Signoli da Segna.
Suriani d'Acri, colle sette Casate.
Sagredi da Sebenico; fecero Santa Trinità.

Queste erano.

Seroini da Salerno; mancò in Ser Filippo, essendo Piovego, nel 1023.
Sabbadini d'Istria; mancò nel 1355.
Sitoli di Trivigiana; mancò in Ser Luca, nel 1391.
Stenini di Schiavonia; mancò in Ser Tommaso, ch'era Avvocato de Procuratori nel 1302.
Savoneri di Padova; mancò in Ser Giovanni, ch'era Salinaro a Chioggia, nel 1321.
Steni d'Atilia; mancò in Messer Michele Steno Doge, nel 1407.
Selvi di Torcello; mancò in Ser Marco Avvocato de' forestieri, nel 1401.
Sessendeli d'Atilia; mancò in Ser Daniele, che fece Santa Maria Zubenigo, nel 1397.
Scandoleri di Savona; mancò in Ser Giovanni, nel 1321.
Senadori d'Istria; mancò nel 1401.
Secogoli di Jesolo; mancò in Ser Filippo, ch' era Piovego, nel 1351.
Stornelli da Malamocco; mancò in Ser Marco fatto del Consiglio, nel 1311.
Stadii d'Eraclea; mancò in Ser Niccolò, che era Podestà di Chioggia, nel 1280.
Stopardi di Jesolo; mancò in Ser Filippo, ch' era Camerlengo in Candia, nel 1355.
Sardoni di Sardegna; mancò nel 1226.
Salonexi di Jesolo, fecero San Demetrio; mancò in Ser Luca, ch' era sopra Rialto, nel 1312.
Saviani di Salonichi; mancò nel 1305.
Sabini di Roma; mancò nel 1186.
Spazzacanali di Jesolo; fecero Sant' Ilario; mancò nel 1312.
Staxoli d'Eraclea; mancò in Ser Giovanni, nel 1247.
Storladi di Terni; mancò in Ser ....
Stornadi, *olim* Stranodi; furono fatti del 1381.; mancò nel 1 ....
Salviani; condussero i Corpi di San Demetrio, di Sant' Anastasio, e di Santa Barbara.

T

TIepoli d'Arimino; portavano prima il Castello nell' Arma, ma dopo il caso di Bajamonte, convenne loro di mutarla, e portano il Corno.
Troni d'Ancona; fecero San Boldo.
Trevisani della Tressa; fecero San Benedetto.
Trevisani dalle Tresse d'oro e nere è tutto e una.
Trevisani dallo Scaglione d'oro da Musestre; fecero San Giovanni Nuovo.
Trevisani da Santo Stadi; fatti nel 1381. *Et etiam* Ser Marco, che fu Padron di Nave, fu fatto nel 1381.; mancò in lui la Casata nel 1401.
Tagliapietri fatti nel 1381.

Queste erano.

Tolonigi da Rimino; fecero San Giovanni Bragola; mancò in Ser Dardi, il quale era alla Taola, nel 1312.
Trasnodi da Trivigi; mancò nel 1305.
Tradomenegi, *olim* Tribuni ...... mancò nel 946.
Torelli, *olim* Gottifredi di Cortona; fatti del Consiglio; mancò in Ser Filippo, ch'era Giudice per le Corti, nel 1281.
Talenti da Burano di Mare; mancò in Ser Luca, ch'era sopra .... nel 1281.
Temidio da Jesolo; fecero San Moro; mancò in Ser Marco, ch'era Visdomino a Ferrara nel 1274.
Tratanti da Jesolo; fecero la Misericordia di Mazzorbo; mancò in Ser Domenico, essendo al Fondaco de' Todeschi, nel 1370.
Ternosti di Tunisi di Barberia; mancò in Ser Niccolò, ch'era Podestà a Chioggia, nel 1325.
Tinti da Jesolo; fecero Sant' Agnese; mancò in Ser Piero, ch'era all'armamento, nel 1261.

Totali d'Eraclea; mancò in Ser Giovanni, Giudice del gran Salario, nel 1312.
Tomadi da Golia; mancò nel 1383.

V

VEnieri, *olim* Vicenzi, da Vicenza; fecero San Giovanni Decollato. Sono due Arme. Una porta il Marchetto.
Viari d'Alemagna.
Vizamani, fatti del 1381.
Vendramini, fatti del 1381.
Valerii delle Gambarare.
Vetturi, *olim* Vitardi.
Valaressi, *olim* Valaroni, di Verona; fecero San Niccolò. Vennero prima da Varos.

Queste erano.

Vieri di Ravenna; mancò in Ser Andrea, essendo sopra Rialto, nel 1315.
Vindalini da Jesolo; mancò in Ser Dardi Avvocato per le Corti, nel 1360.
Vioni; fecero il Monastero di San Lorenzo da mani; mancò in Ser Giovanni, ch'era Visdomino in Fondaco, nel 1303.
Verardo d'Aquilea; mancò in Ser Niccolò, nel 1328.
Vielmi d'Eraclea; mancò in Ser Matteo, ch'era sopra il Lido, nel 1300.
Vilii di Padovana; mancò in Ser Marino, ch'era Giudice de' Forestieri, nel 1200.
Vidi di Trivigiana; fecero San Vito; mancò in Ser Piero, ch'era Giudice del gran Salario, nel 1284.
Vasani di Jesolo; mancò in Ser Piero, ch'era Podestà di Chioggia, nel 1288.
Valpetri; fecero Santa Maria da Mosto; mancò in Ser Marco, ch'era Piovego, nel ....
Viviani da Oderzo; mancò in Ser Giovanni, ch'era Stimadore all'oro, nel 1274.
Vitragasi d'Altino; mancò in Ser Rafaele, ch'era sopra .... nel 1308.
Vitali di Salonichi; mancò in Ser Marino, il qual'era de' Quaranta, nel 1332.

Z

ZUstignani da Costantinopoli: tutti di questa Famiglia furono ammazzati sopra una armata. Restò di loro un Frate a San Niccolò da Lido. Messer Domenico Michieli Doge il trasse fuori di Convento, e gli diede sua figliuola; e così crebbe la Famiglia.
Zorzi da Pavia. Un Ser Pietro Zorzi al conquisto di Curzola levò un lenzuolo con una tressa di sangue. Così portano la loro Arma. E un Marsilio Zorzi nel 1250. acquistò Curzola.
Zeni da Burano di mare; portavano tre tresse nell'Arma. Ma Messer Rinieri Zeno Doge quando contra li Genovesi ebbe vittoria, prese un Fiesco, & aggiunse la quarta tressa, che è l'Arma Fieschi. Et erano una Casata, che si chiama da Cà G; ma tutta è fatta una.
Zusti di Padova: fecero edificare San Boldo, e San Bartolommeo, e il Fondaco de' Todeschi.
Zani di Malamocco Nuovo; fecero Santa Maria *Mater Domini*.
Zancaruoli di Padovana.
Zuliani di Grecia; fecero Santa Maria della Carità.

A Zancani.
Zaccaria.

Queste erano.

Ziani da Torcello; fecero la metà delle Case della Merceria, e la Piazza di San Marco, mancò in Messer Piero Doge, nel 1381.
Zorbani di Genova; mancò nel 1342.
Zubanigi di Padova; fecero Santa Maria Zubanigo; mancò nel 1114.
Zanasi di Lombardia; mancò in Ser Giovanni Avvocato per le Corti, nel 1175.
Zampaoni di Trevigiana; mancò in Ser Giovanni alla Giustizia Vecchia, nel 1326.
B Zancani di Romania; mancò in Ser' Andrea, che fu Avogadore, nel ....

Queste sono le Casate, le quali fino al presente 1523. portano due Arme e più per Casa.

Balbi. Badoeri. Contarini. Canali. Dolfini. Dandoli. Donati. Pisani. Querini. Trivisani, numero tre. Moresini, numero quattro. Molini, numero tre. Soranzi. Venieri.

Queste Casate portavano altr' Arma di quello che portano al presente.

Bassegi. Cornari. Polani. Justiniani. Michieli. Zeni. Zorzi. Tiepoli. Barozzi. Querini.

Nota. *Candiani, qui modò Sanuti nominati sunt, de Candiana parte venerunt. Tribuni antiquiores fuerunt. Benevoli omnes, sed in bello potentes, & de personis magni. Quidam verò nomine Candianus Ecclesiam Sancti Mauritii & Sociorum ejus, & Sancti Adriani, ad honorem eorum construxit. Quidam etiam Johannes Candianus Episcopus Olivolensis fundavit in Dorsoduro Ecclesiam Sancti Raphaëlis.*

Altra nota. Sanuti: questi discesero da Janus Re di Padova, detto Candiano; per la qual discesa furono chiamati Candiani, dipoi Sanuti. Questi furono Tribuni antichi, e superbissimi. Sempre sono stati buttaleri. E per la sufficienza e bontà di un Ser Tommaso Candiano Tribuno della Città di Padoa l'anno 421. egli andò in compagnia di Ser' Alberto
D Faletro e di Ser Giovanni Daulo a dare principio all'edificazione di Rivoalto.

Queste sono tutte le Casate de' Signori e Forestieri aggiunti nel numero del maggior Consiglio, dopo il serrarsi di quello, col tempo, e co' Dogi, sotto de' quali furono creati.

Duce Domino Petro Gradenigo.

1304. ADì 25. d'Agosto, il Signore Azzo, Marchese d'Este, d'Ancona, e di Ferrara, e di Modena e Reggio perpetuo dominatore, co' suoi figliuoli, Francesco, Pietro Abate, e Ricardo,
E e suoi eredi.

1329. a 12. di Marzo, il Signor Cane dalla Scala, Vicario Generale dell'Imperio a Verona.

1331. a 28. di Novembre, l'onorabile e dilettissimo Uomo Don Rinaldo Marchese d'Este e d'Ancona, Don Obizzo, Don Niccolò, e Don Bertoldo, e Francesco figliuolo del detto Don Bertoldo.

Adì 9. d'Agosto, il Conte Rambaldo da Collalto con suoi figliuoli & eredi.

Duce Domino Francisco Dandulo.

1332. al primo dì di Settembre, il Signore

Azzo Visconti, Vicario Generale dell'Imperio in Milano.

1332. a 12. d'Agosto, il Signor Lodovico Gonzaga, Vicario Generale dell'Impero in Mantova.

1335. a 27. di Luglio, il Signor Luchino Visconti di Milano.

1336. a 8. d'Aprile, il Signore Ostasio da Polenta, Signor di Ravenna, e di Cervia.

Duce Domino Andrea Contarino.

1380. al primo dì di Settembre, l'egregio Cavaliere Don Jacopo de' Cavalli, Capitano delle nostre genti sul Lido.

Duce Domino Antonio Venier.

1383. a dì 30. di Luglio, l'Illustre & eccelso Don Stefano Tucitho Re di Rascia, e della Bossina, e parti maritime.

1385. a dì primo di Giugno, l'egregio e nobile Cavaliere Don Federigo da Sovergnano della Patria del Friuli.

1386. a 7. di Luglio, il Magnifico & egregio Signor Giovanni Conte di Segna di Frangepani.

1388. a 18. di Giugno, il Magnifico e potente Signore Antonio dalla Scala, Vicario Generale dell'Imperio in Verona, e collegato nostro.

1388. a 20. di Dicembre, l'egregio e nobile Cavaliere Don Jacopo dal Verme, che fu del Signor Luchino, e gli fu donata una Casa a San Paolo, che fu del Signor Francesco di Carrara.

1389. al primo dì d'Aprile, il Magnifico e potente Signor Francesco da Gonzaga, Signore di Mantova generale.

1391. al primo dì di Giugno, l'Illustre & Eccelso Domino de Bisa Re di Ruscia, e della Bossina.

1392. a 24. di Novembre, il Magnifico e potente Signore Francesco da Carrara il giovane, Signore di Padova, per mezzo di Don Jacopo Gradenigo, Nobile nostro, Podestà di Padova.

1398. a dì 12. d'Ottobre, il Magnifico e potente Signore Niccolò Marchese d'Este, Signore di Ferrara generale.

Duce Domino Michaële Steno.

1401. a 24. di Marzo, il Magnifico Signor Malatesta de' Malatesti figliuolo del Signor Pandolfo.

1404. a 29. di Settembre, li Magnifici Don' Obizzo e Pietro di Polenta fratelli, Signori di Ravenna.

1404. a 7. d'Agosto, il Serenissimo Signor Tucitho Re della Rascia e della Bossina e delle parti maritime, che fu figliuolo del Re Tucitho.

1405. a 29. di Settembre, il Magnifico Signore Ottobono de' Terzi, Signor di Reggio con due suoi fratelli Jacopo e Giovanni, Conte de Tizano e di Castelnuovo; sono figliuoli del Signor Niccolò de' Terzi di Parma.

1405. a 5. di Novembre, il Signor Carlo de' Cavalcabò, che fu figliuolo del Magnifico Bernabò, Vicario Generale in Milano.

1405. a 25. di Novembre, lo spettabile e potente Cavaliere Don Galeazzo Catanio di Grumello, Condottiero nostro.

1406. a 7. di Novembre, il Magnifico e potente Don Giovanni da Vignale, Signor di Lodi generale.

1406. a 10. di Febbrajo, il Magnifico e potente Don Marco de' Pii co' suoi fratelli Alberto, e Gian Galeazzo, Signori di Carpi, che furono figliuoli del Signor Giberto.

1407. a 6. di Marzo, il Magnifico e potente Don Gabriele Fondulo, Signore di Cremona.

1407. a 18. di Dicembre, gli spettabili Don Zanachi, Giorgio, e Marco Calergi, che furono di Don Matteo, Cretensi fidelissimi nostri.

1407. a 23. d'Ottobre, il Magnifico Don Giorgio Benzone da Crema.

1408. a 10. di Giugno, il Magnifico e potente Don Paolo de' Guinigi, Signore di Lucca generale.

140.. a dì ..... il Magnifico Don Gianpiero de' Proti di Vicenza, Cavaliero, fedelissimo nostro, il quale nel 1410. a 6. d'Ottobre rimase Capitano a Padova.

1409. a 12. di Maggio, l'egregio Cavaliero Don Federigo Spadaferro Console nostro in Messina.

1410. a 13. d'Agosto, il Magnifico e potente Don Folco che fu del Magnifico Signor Lazaro, Conte di Schiavonia, dilettissimo e perfettissimo amico nostro.

1410. a 5. di Gennajo, il Magnifico e potente Don Sandali, Gran Vaivoda del Regno di Bossina e delle Terre maritime.

1411. a 27. di Settembre, il Magnifico e potente Don Gurello .... Luogotenente e Protonotario del Regno di Sicilia.

1411. a 17. di Gennajo, il Magnifico Don' Uguccione de' Contrarii, che fu figliuolo di Don Mainardo, Cittadino di Ferrara.

1413. all'ultimo dì d'Aprile, l'Illustre Signor Pandolfo de' Malatesti, Signore di Brescia e di Bergomo, Capitan Generale nostro contro gli Ungheri.

Duce Domino Thoma Mocenigo.

1415. a 20. di Marzo, il Magnifico e potente Don Peretto de Andreis, Conte di Troja.

1416. a 12. di Marzo, fu rinovato il Privilegio al Magnifico e potente Signor Cabrino Fondulo, Signore di Cremona, fatto nel 1402. a 16. di Marzo.

1417. a 4. di Marzo, il Magnifico e potente Signor Gian Galeazzo, che fu del Signore Astorgio de' Manfredi di Faenza, e i Magnifici Carlo, Guidantonio, e Astorgio suoi figliuoli legittimi e naturali.

1417. a 4. di Marzo, il Magnifico e potente Signor Guidantonio Conte di Montefeltro e d'Urbino, che fu del Magnifico Conte Antonio.

Duce Domino Francisco Foscari.

1423. a dì 10. d'Aprile, il Serenissimo Don Stefano Tucitho Re della Rascia, della Bossina, e delle parti maritime.

1423. al primo dì di Febbrajo, il Magnifico e potente Don Sandali, Gran Vaivoda del Re della Bossina. Se gli rinovò il Privilegio.

1423.

1423. a 13. di Febbrajo, i Magnifici Conte Vocaz, e Conte Volco, fratelli di Don Sandali, e il Conte Stefano, figliuolo del detto Conte Vocaz, tutti della Casa di Cosaza, che furono figliuoli del Magnifico Chragno, *olim* gran Contestabile del Re della Bossina.

1426. a 7. di Maggio, il Magnifico & insigne Don Francesco, detto Carmagnola, de' Visconti, Conte di Castelnuovo, e nostro Capitan Generale.

1426. a 24. d'Ottobre, il Reverendissimo in Cristo Padre, Don Giordano Vescovo Albanese, Cardinale Orsini, e il Magnifico Conte Carlo Orsini suo fratello.

1427. a 9. di Dicembre, il Magnifico Don Rolando Marchese Palavicino, che fu del Magnifico Don Niccolò Cavaliere.

1428. a 7. di Marzo, il Magnifico Don Giovanni di Varano, figliuolo del Signor Ridolfo di Camerino.

1433. a 14. di Marzo, il Magnifico e potente Carlo II. del Tocho, Despoti di Larta, Duca di Levanto, cioè Santa Maura, e Conte Palatino della Cefalonia.

1434. a 13. di Marzo, il Magnifico e potente Don Giorgio Possilovich Vaivoda, che fu figliuolo del Magnifico Voislavo Conte e nipote del Signor Duca...

1435. a 3. d'Aprile, il Magnifico Signor Taddeo Marchese d'Este.

1435. a dì ultimo di Dicembre, il Magnifico Don Giorgio Despoti di Rascia, e Signore della Servia.

1436. a 4. di Marzo, l'Illustre Donna Agnese, che fu sorella del Serenissimo Don Giovanni Re di Cipro.

1438. a 8. d'Ottobre, lo spettabile e magnanimo Uomo, Pietro degli Avogadri, commendabile Cittadino di Brescia.

1438. a 8. d'Ottobre, il Magnifico Don Stefano, detto Gattamelata, da Narni, nostro Capitan generale. E gli fu donata la Casa di San Paolo.

1439. a 30. di Novembre, l'Illustre Signor Francesco Sforza Visconte, Conte di Cotignola e d'Ariano, Marchese della Marca, Confaloniere della Chiesa, e Capitano della Lega; e gli fu donata la Casa a San Pantaleone.

1443. a 17. di Giugno, il Reverendissimo in Cristo Padre, Don Isidoro, Cardinal Rutense, *tituli Sanctorum Petri & Marcellini*.

1443. a 17. di Dicembre, fu rinovato il Privilegio al Magnifico Conte Niccolò di Segna de' Frangipani, che fu fatto a suo padre.

1444. a 15. di Marzo, il Serenissimo Don Stefano Tomas Re della Bossina, & il Magnifico Giovanni figliuolo del Magnifico Vaivoda Radislao Paulovech.

1446. a 9. d'Ottobre, il Magnifico Cavaliere Don Michele d'Attendolo, Capitano Generale dell'esercito nostro. Era Conte di Cotignola.

1448. a 9. di Giugno, lo spettabile Cavaliere Don' Antonio di Martinengo, nobile e fedelissimo nostro Cittadino di Brescia.

1455. a 11. di Novembre, l'Illustre Don Stefano Duca di Santa Sava, Gran Vaivoda del Re della Bossina, e Don' Uladislao suo figliuolo.

Duce Domino Pasquale Malipiero.

1458. a 3. di Gennajo, i Magnifici Signori Lionardo, Giovanni, e Antonio del Thoco, che furono figliuoli del Magnifico e potente Signor Carlo II. di Larta. Fu rinovato loro il Privilegio.

1459. a 27. di Gennajo, il Reverendissimo in Cristo Padre Don Prospero Colonna, Cardinale, con gl'Illustri suoi fratelli, Signor' Antonio Principe di Salerno e Prefetto di Roma, e Signore Odoardo Duca di Martia.

1461. a 10. di Dicembre, il Serenissimo Don Stefano Re della Bossina.

1461. a 20. di Dicembre, il Reverendissimo in Cristo Padre Don Bessarione, Vescovo Tusculano, Cardinale Greco, Legato del Papa.

Duce Domino Christophoro Moro.

1462. a 4. d'Aprile, il Reverendissimo in Cristo Padre Don Ludovico, Cardinale d'Aquilea e Camerlengo.

1463. a 25. di Settembre, il Magnifico e potente Giovanni Castrioti, detto Scanderbego, figliuolo del Signor Giorgio Castrioti, Signore in Albania.

1464. a 13. di Maggio, il Magnifico e potente Don Tommaso Cincino, e Constantino, e . . . . . . suoi fratelli, divotissimi e fedelissimi amici nostri, Signori in Albania.

1470. a 13. di Maggio, l'Illustre Signor Bartolommeo Coleone d'Andegavia; nostro Capitan Generale.

1473. a 4. di Febbrajo, il Magnifico e potente Giovanni Cernovich, Signore nelle parti di Xenta superiore, e Vaivoda.

Duce Domino Johanne Mocenigo.

1480. a 16. d'Aprile, l'Illustrissimo Don Renato Re di Gerusalemme e di Sicilia, e d'Aragona, Duca di Lorena, Marchese di Valdimonte, e Conte di . . . . . di nazione Francese.

1480. a dì 23. Aprile lo Illustre e Magnifico Signore Roberto Malatesta, Signore di Rimini, Capitan Generale nostro.

1481. a 24. di Settembre, l'Illustre Signor Conte Girolamo di Riario, Signore d'Imola e di Forlì, nipote di Papa Sisto IV.

1482. a 8. d'Agosto, l'Illustre Signor Roberto d'Aragona di San Severino, nostro Luogotenente Generale.

1482. a 20. di Maggio, il Magnifico Don Piermaria de' Rossi, Conte di Barzetto, Signore in Parmigiana.

1483. a dì . . . . fu rinovato il Privilegio all' Illustre Signor Giulio Cesare di Varano, Signore di Camerino, nostro Governator Generale in Romagna.

1484. a 7. d'Ottobre, Don Compagno Benzoni, Cittadino di Crema, e fu fatto pel Consiglio de' Dieci colla Giunta.

Duce Domino Augustino Barbadico.

1488. a 14. di Marzo, il Magnifico & insigne Ca-

Cavaliere Don Giovanni Bentivogli, primario di Bologna.

1488. a 13. di Dicembre, l'Illustre Signor Don Francesco Cibo, nipote di Papa Innocenzo VIII. Genovese.

1497. a 7. di Maggio, l'Illustre Signor Don Giovanni Corvino, che fu figliuolo del Sereniſſimo Re Matthias d'Ungheria, Duca di Schiavonia, e Lyptonia e Opavia.

1498. a 13. d'Ottobre, lo ſpettabile e fedeliſſimo Conte Vettore e Giovanni di Martinengo, de' primarj Nobili di Breſcia.

1499. a 15. di Settembre, l'Illustre Signor Don Lodovico di Lucemburgo, Conte di Lignì, e Vojera, Barone di Francia, parente del Criſtianiſſimo Re, e ſuo Luogotenente a Milano.

1499. a 28. di Settembre, lo ſpettabile Don Annibale Anguſcioli, ch'era Caſtellano a Soncino, e Don Marſilio ſuo fratello. Furono fatti pel Conſiglio de' Dieci colla Giunta.

1500. a 13. di Settembre, il Magnifico Don Pietrantonio Battaglia, ch'era Caſtellano in Cremona, e ſuo padre Don Michele, e due ſuoi fratelli, cioè l'onorabile Fra Girolamo dell' Ordine di San Franceſco, e Lodovico.

1500. a 18. d'Ottobre, l'Illuſtre Don Ceſare Borgia Duca di Valentina, nipote di Papa Aleſſandro VI.

1500. a 14. di Novembre, l'Illuſtre Gran Maeſtro di Francia, nipote del Reverendiſſimo Cardinale Roano, uomo di grande autorità appreſſo il Criſtianiſſimo Re.

1500. a 14. di Febbrajo, il Magnifico Don Conſalvo Ferrandez, Gran Capitano dell' armata de' Sereniſſimi e Cattolici Re di Spagna.

1500. a 12. d'Ottobre, il Conte Vettore da Martinengo, che fu del Magnifico Conte Gian Franceſco.

Duce Domino Leonardo Loredano.

1503. a dì 3. d'Ottobre, l'Illuſtre Signor Pandolfo de' Malateſti d'Arimino, e Carlo ſuo fratello.

1508. a 14. di Luglio, l'Illuſtre Don Bartolommeo Liviano, noſtro Governator Generale.

1508. a dì 25. Febbrajo l'Illuſtre Signor Nicola Urſino Conte di Pitigliano, Capitan Generale noſtro.

1511. a 6. d'Aprile, l'Illuſtre Don Franceſco Maria Duca d'Urbino, e i Magnifici Don Niccolò e Bartolommeo della Rovere, nipoti di Papa Giulio II.

1512. a 14. di Settembre, il Magnifico Don Benedetto Crivello Milaneſe, Condottiere noſtro, ch'era in Crema, fatto pel Conſiglio de' Dieci colla Giunta.

1512. a 17. d'Ottobre, il Reverendiſſimo in Criſto Padre Don Giovanni de' Medici Cardinale, che fu Papa Lione X. e i Magnifici Giuliano ſuo fratello, e Piero ſuo nipote Fiorentini.

Duce Domino Andrea Gritti.

1523. a dì 2. d'Agoſto, l'Illuſtre Don Luigi Ferdinando di Corduba, Duca di Seſſa, e i ſucceſſori nel Ducato di Seſſa.

1524. a 18. di Settembre, fu preſa parte *etiam* fare gli altri ſuoi figliuoli Nobili, che non aveſſero il Ducato di Seſſa, e i ſuoi diſcendenti.

Queſti ſono tutti i Corpi Santi in Venezia, nel Diſtretto, e nelle Chieſe, dove ſi ritrovano poſti.

A S. Pietro di Caſtello.

IL Corpo di San Sergio, e quello di San Bacco, Martiri. Furono tolti d'Aquilea, *tamen* non ſi veggono, e ſtanno ſotto Confeſſione. Vengono a 7. Ottobre.

Il Beato Lorenzo Giuſtiniano primo Patriarca di Venezia, e ultimo Veſcovo di Caſtello, in un'arca in un'Altare in Chieſa. Non ſi vede.

A San Daniello.

San Giovanni Martire, il quale fu battezzato da Criſto; in un'Altare. Era Doge d'Aleſſandria. E ſi vede. Viene a dì 19. di Maggio.

A San Niccolò di Lido.

San Niccolò Grande Veſcovo, e San Niccolò ſuo barba Veſcovo, e San Teodoro: ſono in un'arca di marmo, ſotto Confeſſione. Non ſi veggono. Il primo viene a 24. di Gennajo, il ſecondo a 2. di Dicembre, il terzo a 6. di Dicembre.

A Sant'Elena.

Sant'Elena madre di Coſtantino: in una Capella, e ſi vede, portata da Conſtantinopoli. Viene a 21. di Maggio.

A Santa Trinità.

Sant'Anaſtaſio Monaco e Martire in un'Altare, e ſi vede: Viene a 22. di Gennajo.

A San Giovanni Bragola.

San Giovanni Limoſiniere in un'Altare. Fu Veſcovo d'Aleſſandria. Viene a 3. di Febbrajo.

A Sant'Antonino.

San Sabba Abate di Siria in un'Altare, e ſi vede. Viene a 5. di Dicembre.

A San Lorenzo.

San Paolo Veſcovo e Martire in un'Altare. Viene a 15. di Giugno.

San Barbaro Veſcovo di Cappadocia e Martire a 14. di Maggio.

San Platone Martire. A 12. di Luglio, e nella Capella di San ..... il Beato Giovanni.

San Leo Confeſſore. Fu noſtro gentiluomo da Cà Bembo.

San Ligerio Martire. A 13. di Settembre.

San Nicodemo, San .... Santo Abibon: vengono a 3. d'Agoſto.

A San Zaccaria.

San Zaccaria Profeta, all'Altar grande: non ſi vede; portato da Coſtantinopoli. Viene a 6. di Settembre.

San Teodoro Confeſſore. Fu portato da Samo. Nell' Altar grande. Viene a 25. d'Agoſto.

Santi Nereo e Achilleo Martiri. A 12. di Maggio.

Santa Sabina Martire, in un' arca. A 29. d'Agoſto.

San Pancrazio Martire; in un' arca. A 12. di Maggio.

San Taraſio Eremita. Fu portato di Romania. Viene a 17. di Settembre.

San Gregorio Nazianzeno, Patriarca di Coſtantinopoli. A 25. d'Agoſto.

San Lizerio Martire. A 2. d'Ottobre.

A

A San Marco.

San Marco Vangelista; all' Altar grande; ma non si vede. Apparso nel 1094. Portato nell' 828. Viene a 25. d'Aprile. A

Sant' Isidoro Vescovo e Martire; in una Capella in un' arca di marmo. Fu portato nel . . . . . . Viene a 5. di Giugno.

San Ciro. Sono le Ceneri dietro l'Altar grande. Erano a Scutari.

A San Giorgio Maggiore.

Santo Stefano Protomartire: all' Altar grande. Non si vede. Viene a 26. di Dicembre.

Santi Cosma e Damiano. A 27. di Settembre.

San Paolo Martire. Fu portato da Costantinopoli. Viene a 9. di Luglio. B

San Cosmo Confessore; portato da Costantinopoli.

Sant' Eustachio Patriarca e Confessore. A 19. di Settembre.

A Santa Marina.

Santa Marina Vergine: in un' Altare, e si vede. A 17. di Luglio.

A San Canziano.

San Massimo Vescovo: in un' Altare, e si vede. A 8. d'Ottobre.

A San Salvatore.

San Teodoro Vescovo: in un' Altare, e si vede. Fu portato da Costantinopoli. Viene a 9. di Novembre. C

A San Giuliano.

San Paolo primo Eremita: in un' Altare. Non si vede. Manca la testa. Viene a 10. di Gennajo.

A San Geremia.

San Magno Vescovo d'Altino; e si vede in un' Altare. Viene a 6. d'Ottobre.

A San Giobbe.

San Luca Evangelista: in Sacristia. Fu portato di Bossina. Viene a 18. d'Ottobre.

A Santa Lucia.

Santa Lucia Vergine e Martire: sopra un' Altare, e si vede. Fu portato di Saragoza a Costantinopoli, e quà. Viene a 13. di Dicembre. D

A San Niccolò.

San Nicheto Martire. Fu portato di Romania. Viene a 25. di Maggio.

A San Rafaele.

San Niceta Martire. Fu portato da Nicomedia, e si vede. Viene a 12. di Settembre.

A San Simeone Profeta.

San Simeone Profeta; nell' Altar grande, e si vede. Viene a 4. di Febbrajo.

Sant' Ermolao Prete e Martire: in un' arca. Fu portato di Nicomedia. Viene a 27. di Luglio.

A i Frati Minori.

San Gentile, Frate del suo Ordine. E

Beato Francesco Querini, Patriarca di Grado.

Beato Prafico, Frate del suo Ordine.

A San Trovaso.

San Grisogono Martire; ma non si sa dove. Viene a 24. di Novembre.

A Sant' Agnese.

San Veniero Abate di Porto . . . .

A San Basilio.

San Costanzo Confessor; fu di Porto d'Ancona. Viene a dì 23. di Settembre.

San Pietro . . . . Nobile di Venezia.

A San Vito

La Beata Contessa Vergine; fu da Casa Tagliapietra. In un' Altare si vede.

A Santo Stefano.

Il Beato Giovanni, Frate del suo Ordine.

A San Biagio Catoldo.

La Beata Uliana Badessa di quel luogo, e si vede.

A i Crocechieri.

Santa Barbara Vergine e Martire. In una Capella, e si vede. Viene a 4. di Dicembre.

A San Secondo.

San Secondo Cavaliere; & è in un' Altare, e si vede. Portato . . . .

Alla Scuola di San Rocco.

San Rocco Confessore. All' Altar grande, e si vede.

A Santo Apollinare.

San Giona Profeta. Viene a dì 27. di Gennajo.

A San Girolamo.

Santo Sperenco Martire. Si vede.

Alla Croce della Giudeca.

Sant' Anastasio, e gli manca la testa, e si vede.

A San Domenico.

Il Beato Agostino di Bordegallia in un' arca.

A San Cristoforo della Pace.

Il Beato Grazia Frate Eremitano in un' arca.

Sotto il Dogado.

A Murano a Santa Maria Chiesa Cattedrale.

San Donato Vescovo e Confessore . . . . a dì 7. d'Agosto.

San Guardo Vescovo. Fu Nobile Veneto di Casa Sagredo. Viene a 23. di Febbrajo.

A Torcello nella Chiesa Cattedrale di Santa Maria.

Sant' Eliodoro Vescovo. A dì 27. di Giugno.

Santa Fosca Vergine e Martire. A dì 13. di Febbrajo.

A Sant' Antonio.

Santa Cristina Vergine e Martire. Si vede. Viene a 24. di Luglio.

A San Giovanni.

Santa Barbara Vergine.

A Burano in Sant' Albano.

Sant' Albano Martire. A 22. di Giugno.

Sant' Orso Martire. A 22. di Giugno.

San Domenico Eremita. A 22. di Giugno.

A Murano a Santo Stefano.

Molti Corpi degl' Innocenti.

Questi sono i Dogi, che hanno rifiutato il Dogado.

857. Giovanni Badoer, Doge diciottesimo Dogò anni 18., tra' quali rifiutò due volte il Dogado.

929. Orso Badoer, Doge vigesimo secondo. Dogò anni 19. Poi per coscienza si fece Monaco.

975. Pietro I. Orsiolo, Doge vigesimo settimo. Dogò anni 2. e giorni 20. Dopo rifiutò, e si fece Monaco nelle parti di Catalogna in San Michele a Cusan.

977. Vitale Candiano, cioè Sanudo, Doge vigesimo ottavo. Dogò un' anno e due mesi. Poi rifiutò e si fece Monaco.

978. Tribuno Memo, Doge vigesimo nono. Dogò

Dogò anni 13. Dopo pare che si monachasse; ma varia opinione in contrario si trova, che morì Doge.

1127. Domenico Micheli, Doge quadragesimo primo. Dogò anni 11. Poi si fece Monaco.

1192. Auro Mastropiero, Doge quadragesimo sesto. Dogò anni 14. Poi si fece Monaco.

1229. Pietro Ziani, Doge quadragesimo ottavo. Dogò anni 24. Dopo ricco d'oro rifiutò per coscienza.

1253. Jacopo Tiepolo, Doge Quadragesimo nono. Dogò anni 20. Poi all' estremo di sua vita rifiutò.

1275. Jacopo Contarini, Doge Cinquantesimo terzo. Dogò anni 5. Poi per la decrepita età rifiutò, ed ebbe provigione, finche vivesse, dal Senato.

Dogi, che sono stati confinati.

752. Giovanni Maurizio, e Maurizio suo figliuolo, tutti due Dogi Ottavi, eletti in Malamocco, dogarono anni 16. Dopo Giovanni fu confinato a Mantova, e Maurizio suo figliuolo fu confinato in Francia.

781. Obelerio e Beato degli Anafesti fratelli, Dogi Noni, eletti in Rialto, dogarono anni 5. Per errori Obelerio su confinato a Costantinopoli, e ruppe il confine, e morì nel Dogado; e Beato fu confinato a Zara.

1009. Ottone Orsiolo, Doge Trigesimo primo, eletto in Rialto. Dogò anni 17. Confinato a Costantinopoli, ivi morì.

Dogi, che sono stati privati.

701. Orso Ipato, Doge in Eraclea, dogò anni 11. mesi 7. Fu il terzo Doge. Poi a furore di Popolo fu morto.

706. Giovanni Fabrizio, Quinto Mastro de' Cavalieri, eletto in Malamocco per un' anno. Dogò mesi 4. e giorni quattordici, e a furore fu accecato.

707. Diodato, Doge Quarto, figliuolo d'Orso Ipato, eletto in Malamocco. Dogò anni 13. mesi 2. A furore di Popolo fu accecato.

720. Galla Doge Quinto, eletto in Malamocco furiosamente. Dogò mesi. . . . . . e poi repentinamente dal Popolo fu accecato.

721. Domenico Menecato Doge Sesto in Malamocco. Dogò anni 8., e dal Popolo fu accecato.

803. Caroso Tribuno, Doge Quarto decimo, tirannicamente eletto in Rialto. Dogò mesi 7. poi fuggì.

812. Pietro Tradominico, Doge Sesto decimo. Dogò anni 29., e sul Ponte di San Zaccaria da più Cittadini fu violentemente morto.

952. Pietro Candiano IV. Doge Vigesimo sesto. Dogò anni 18., e con un suo figliuolo in braccio dal Popolo fu morto.

1026. Pietro Barbolano, Doge Trigesimo secondo. Dogò anni 4. mesi 4., e il Popolo per forza il fece consagrar Prete.

1032. Domenico Orsiolo, Doge Trigesimo quarto. Fu eletto Doge per forza, e stette un giorno, e la notte poi se ne fuggì.

1070. Domenico Silvo, Doge Trigesimo settimo. Dogò anni 13., e fu privato dal Popolo.

1172. Vitale Micheli, Doge Quadragesimo quarto. Dogò anni 16. Poi venuto in odio al Popolo, questi fu nel Consiglio per privarlo, & egli fuggì in San Zaccaria, e di lì a poche ore lacerato morì.

1356. Marino Faliero Doge Sessagesimo secondo. Dogò mesi 6. giorni 7., e dopo per errori oppostigli fu sulla Scala del Palazzo per deliberazione del Consiglio de' Dieci dicapitato.

Questi sono i giorni, ne' quali il nostro Doge va fuori di Palazzo colle solennità.

A Dì 16. d'Aprile, giorno di Sant' Isidoro, si fa la Processione per la Piazza di San Marco pel trattato scoperto di Messer Marino Faliero. E fu decretata nel 1383. E i Comandatori portano un torchio in mano ammorzato.

A dì . . . . Maggio, il giorno dell' Ascensione, la Vigilia a Vespro nella Chiesa, colle cerimonie, e Giudice del Proprio, e la mattina nel Bucintoro ad isposare il mare. E viene il Patriarca nella sua Piatta; e poi il detto dice Messa a San Niccolò di Lido. Il Doge fa il pranso a tutti.

A dì 15. di Giugno, giorno de' Santi Vito, Modesto, e Crescentio, si fa solenne Processione alla detta Chiesa, e si passa il Canal Grande sopra un ponte, che si fa di Galere. E questo pel trattato di Bajamonte Tiepolo. Decretato del 1310. E poi il Doge fa il pranso a tutti. E si va colle cerimonie.

A dì primo di Luglio, giorno di San Marciliano, si solennizza il giorno pel decreto del 1373. per la vittoria avuta dal nostro Capitano contro il Signore di Padova per cagione de' confini, Doge Messere Andrea Contarini, rotti 3000. cavalli d'Ungheri, Capitano il Vaivoda Transilvano, primario del Re d'Ungheria, e 2000. cavalli de' Padovani, Capitano Bonifacio Lupo. E i detti due Capitani furono presi. Item per una vittoria avuta appresso la Bastia di Zara contro gli Ungheri. Et ancora per la vittoria delle Galere del Golfo contro le Galere del Turco.

A dì 17. del detto mese, il Doge va colle insegne e cerimonie per terra a Santa Maria, dove ode una Messa piccola. Poi viene a San Marco, e v'ode la Grande. E si va facendo la Processione tuttavia. E questo per la ricuperazione di Padova.

A dì 15. d'Agosto, il giorno di Nostra Donna, il Doge va alla Messa nella Chiesa di San Marco, e dopo il desinare alla Predica. E così gli altri giorni della Madonna.

A dì 6. d'Ottobre, il giorno di San Magno Vescovo d'Opitergio, il quale fece fabricare sette Chiese nella Città di Rialto di Venezia, e al presente il Corpo suo è a San Geremia, si celebra quel giorno.

A dì 8. del detto mese, è la Dedicazione e la Sagra della Chiesa di San Marco; e si guarda.

A

A di primo di Novembre, e il dì d'Ogni Santi, il Doge va a Messa in Chiesa.

A dì 9. del detto mese, giorno di San Teodoro Martire, che fu Patrone di questa Città, si celebra. Il suo Corpo è a San Salvatore.

A dì 25. di Dicembre, giorno di Natale, il Doge va a Messa la mattina nella Chiesa di San Marco colle cerimonie, e dopo desinare alla Predica. *Demum* colle Piatte va al Vespro a San Giorgio, dove si dice essere il Corpo di Santo Stefano Protomartire. E il Lunedì mattina *etiam* va alla Messa a San Giorgio Maggiore, e poi dà pranso. Questo andare fu decretato al tempo di Messere Ordelasso Faliero Doge nel 1111.

A dì primo di Gennajo, il Doge va a Messa nella Chiesa di San Marco.

A dì 31. del detto mese, giorno della Traslazione del Corpo di San Marco da Alessandria d'Egitto in questa Terra, si celebra.

A dì primo di Febbrajo, la Vigilia della Purificazione della Madonna, il Doge va a Vespro colle cerimonie a Santa Maria Formosa, perchè que' di Castellaria si portarono bene contro i Triestini, quando rapirono le donne a Castello. E dà certa moneta di rame al Piovano, e a i Preti chiamati Bianchi, e il Piovano gli dà due Capelli di carta dipinti.

A dì 2. del detto mese, il giorno della Madonna delle Candele, va a Messa in Chiesa.

A dì . . . . . di Marzo, ovvero d'Aprile, giorno di Pasqua, la mattina va a Messa, e va il dopo pranso colle cerimonie alla Predica. Poi a Vespro a San Zaccaria a torre il perdono, dove ha il Giuspatronato. E' cosa antica, ordinata al tempo di Messere Justiniano Particiaccio Doge. Là va, e torna per una via medesima da San Filippo e Jacopo.

L'Ottava di Pasqua, Domenica degli Apostoli, la mattina va colle cerimonie a San Geminiano in capo della Piazza, a udire Terza. E questo per la penitenza d'avere rovinata la detta Chiesa, ch' era in mezzo della Piazza, per aggrandir quella. Poi viene a Messa a San Marco.

A dì 24. d'Aprile, la Vigilia di San Marco, va a Vespro in Chiesa, dove parte delle Arti vengono a offerire. E va colle cerimonie. E la mattina a Messa, pure colle dette cerimonie, dove viene il resto dell' Arti. E si fa la Processione de' Battuti, e altri. E poi tutti vanno a pranso.

A dì . . . . . . di Maggio, di Pasqua Rosata, a Messa in Chiesa di San Marco.

Nota:

Primo, come il Doge esce di Palazzo, suona doppio a San Marco.

Secondo, vanno i Comandatori vestiti di biavo.

Terzo, otto Stendardi di Seta coll'immagine di San Marco in forma di Lione; due bianchi, due celesti, due sanguigni, due cremisini. I Comandatori li porta.

Quarto, sei Trombe d'argento lunghe, dalle quali pende un' Insegna del Doge, colla berretta di sopra. E poi due Trombe intorte, e tre Pifferi del Doge.

Quinto, gli Scudieri di Messere lo Doge, e i Cavalieri.

A Sesto, gli Scrivani delle prigioni, e il Capitano delle prigioni.

Settimo, i Gastaldi di Messer lo Doge.

Ottavo, i Notai della Corte Maggiore.

Nono, sei Calonaci di San Marco, vestiti con Piviali. Questi vanno da Pasqua di Risurrezione fino al Natale a San Giorgio, e a Santa Maria Formosa.

Decimo, i Secretarj Ducali.

Undecimo, il Capellano del Doge col Cereo bianco in mano.

Duodecimo, i due Cancellieri Piovani inferiori.

Terzodecimo, il Cancelliere Grande.

Quartodecimo, il Putto ballottino del Doge.

B Quintodecimo, il Cuscino d'oro a man destra degli Scudieri.

Sestodecimo, la Carrega dorata, a mano sinistra de i detti.

E poi il Serenissimo in mezzo de' Signori, ovvero Oratori.

L'Ombrella rotonda sopra il suo capo. La porta uno Scudiero.

Quel Rettore porta la Spada in mano alta col suo compagno.

Gli altri Oratori vanno *gradatim*.

Il Giudice del Proprio di sopra al più vecchio Consigliere.

Poi un Consigliere e un Procuratore.

I Capi de' Quaranta. Tutti tre a uno.

C Il figliuolo del Doge, e i figliuoli di quei, che sono stati.

Gli Avogadori del Comune, e i Capi del Consiglio de' Dieci.

I Cavalieri, i Dottori, e gli altri Senatori.

Nota; la Vigilia di San Marco d'Aprile, il Doge sta in pergolo di porfido con quanti può stare. E così la mattina. *Etiam* il dì dell' Ascensione, cioè la Vigilia a Vespro; e quando si dice il *Magnificat*, tiene il candelotto acceso in mano.

E' da sapere, che a Santa Maria Formosa il Doge dà due Bianchi, cioè moneta di rame, che non si spende. Il Piovano lo invita a fare collazione, e ch' un' altro

D anno egli venga; e dà al Doge e al Patriarca due Zucche di buona Malvagia, con un' arancio di sopra, una per uno, e un' altra Zucca per uno di buon vino della Marca coll' arancio su. E il Doge gli dà quattro Bianchi. E il Piovano dà a i Calonaci apparati collazione di Nocciuoli della Marca, e Ribola di Trieste.

Questo è l'ordine d'andare in Processione, per parte presa nel 1502. a 29. d'Aprile nel Consiglio de' Dieci.

PRimo, le Scuole de' Battuti.

Li Jesuati.

E I Frati di San Sebastiano.

I Frati di Santa Maria di Grazia.

I Frati de' Crocechieri.

I Frati di Santa Maria de' Servi, e di San Jacopo della Zuecca.

I Frati de' Carmini.

I Frati di Santo Stefano, e di San Cristoforo dalla Pace.

I Frati Minori dalla Vigna, e di San Giobbe.

I Frati Predicatori di San Giovanni, e Polo, San Domenico, e San Pietro Martire.

I Canonici Regolari di San Salvatore, e di Sant' Antonio. E portano il Baculo per essere Abazia.

I Canonici Regolari della Carità. A
I Monaci di San . . . . . . di San Giovanni della Giudecca, di San Michele di Murano, di San Mattia di Murano, di Monte Oliveto, e i Camaldolesi insieme.
I Monaci di San Giorgio Maggiore, di San Niccolò di Lido. Portano il Baculo per essere Abazia.
I Canonici di San Giorgio d'Alega, e di Santa Maria dall' Orto.
Le nove Congregazioni de' Preti.
Il Capitolo della Chiesa Cattedrale di Castello.
I Mansionarj della Chiesa di San Marco.
Il Capitolo di San Marco, grande e picciolo.
I Mitrati in Pontificato. B

DCXCVII.

Paoluccio Anafesto, *Doge I.*

PAoluccio Anafesto, Primo Doge, fu eletto nell' anno di Cristo 697. Altri scrivono, che fu del 706. Altri più avanti del 660. nella Città d'Eraclea, cioè Città Nuova, la quale era Città grande, ma al presente è rovinata, perchè essendo ridotti i Popoli nelle Isole di Venezia ad abitare, per fuggire la persecuzione degli Oltramontani, i quali aveano rovinata buona parte d'Italia, massime dal furore d'Attila, *Flagellum Dei* cognominato, C siccome ho scritto di sopra, dopo distrutto Altino e altre Città; ora cadauno abitava in diverse Isole, dove si aveano fatti tugurj e abitazioni. E ridottisi in uno i Tribuni, Proceri, e Plebei col Patriarca, il quale era a Grado, & altri Cherici, nella detta Città d'Eraclea per ovviare agl' imminenti danni e pericoli, che potevano essere venuti alle dette Isole, ancorchè elleno fossero nell' acque salse situate, acciocchè venissero in più prosperità. Perocchè i Tribuni dell' Isole contendevano tra loro di superiorità, per lo che i Longobardi a i confini facevano danni. Onde unanimi tutti determinarono d'eleggere un Doge, il quale fosse capo delle altre Isole D tutte, e governasse *æquo moderamine* que' Popoli, e avesse *etiam* podestà sopra i Cherici, eccetto però i Messi Spirituali, e a tutti amministrasse egual ragione sì a i Laici, come a i Cherici. E invocato il nome di Cristo, tra loro elessero questo Paoluccio Anafesto Cittadino Eracliano in Doge loro, uomo savio e cospicuo di nobiltà. Al quale diedero sagramento di reggere il Ducato giustamente & egualmente. Questo Doge con Liutprando Re de' Longobardi, il quale era in Italia potente, contrasse amicizia, e fecero patti insieme; e ottenne alcune immunità. E con Marcello Maestro de' Cavalieri terminò i nostri confini, cioè dalla Piave maggiore, fino E alla Piave secca, ovvero Piavesella. E questo Doge, avendo dogado anni 20. mesi 6. giorni 8. morì in Eraclea, e lì fu sepolto. In questo tempo fu edificata la Chiesa di Santa Maria di Torcello pe' Tribuni di quell' Isola; e il Vescovado, dove nella detta Chiesa fu posto il Corpo di Sant' Eliodoro, che fu Vescovo d'Altino, e il Corpo di San Liberale Confessore. E fu consecrata la Chiesa del 716.

DCCXVII.

Marcello Tagliano, *Doge II.*

FU eletto in Eraclea. Fu uomo assai utile; e nel suo tempo a Roma fu tanta inondazione dell' acqua del Tevere, che non si poteva abitare; e colle Litanie, che il Pontefice ordinò, che si dicessero per tutto, l'acqua calò. Questo Doge fu pacifico, e come in alcune Cronache ho letto, fu della Famiglia de' Cuniculi. E avendo dogado anni 9. giorni 21. morì, e in Eraclea fu sepolto.

DCCXXVI.

Orso Ipato, *Doge III.*

ERa nobile Eracliano, e ivi abitava, e in Eraclea fu eletto. Fu l'onore della Patria per quello, che fece, e ampliò; *tamen* ebbe perniciosо fine. In questo tempo Liutprando Re de' Longobardi assediò la Città di Ravenna, e dopo lungo assedio, Ildebrando nipote del prefato Re, e Perideo Duca di Vicenza entrarono nella Città, e quella ottennero. L'Esarco, che in quella Città per nome dell' Imperio dominava, volendo fuggire il furore de' Longobardi, venne nelle parti di Venezia, e si salvò. Per lo che Gregorio Papa II. scrisse Brevi al Patriarca e al Doge, che volessero dare ajuto e favore al detto Esarco per la ricuperazione della Città di Ravenna. Il qual Breve mandato al Doge, fu di questo tenore: *Gregorius Episcopus servus servorum Dei, dilecto filio Urso, Duci Venetiarum, salutem & Apostolicam benedictionem. Quia peccato faciente Ravennatum Civitas, quæ caput exstat omnium, à nec dicenda gente Langobardorum capta est, & filius noster eximius Dominus Exarchus apud Venetias, ut cognovimus, moratur, debeat Nobilitas tua ei adhærere, & cum eo nostra vice pariter decertare, ut ad pristinum statum Sanctæ Reipublicæ & Imperiali servitio Dominorum filiorumque nostrorum Leonis & Constantini magnorum Imperatorum ipsa revocetur Ravennatum Civitas, ut zelo & amore Sanctæ Fidei nostræ in statu Reipublicæ & Imperiali servitio firmi persistere Domino cooperante valeamus. Deus te incolumem custodiat, dilectissime fili. Datum Romæ &c.* E avuto questo Breve, il Doge co' Veneziani per zelo della Fede con esercito navale andarono a Ravenna, e combatterono la Città, e presero la Terra con Ildebrando nipote del Re; e Peredeo Duca di Vicenza combattendo virilmente ammazzarono. E avuta la Città, la consegnarono al predetto Esarco. E la probità de' Veneziani fu molto lodata, siccome scrive Paolo Diacono Scrittore delle cose de' Longobardi. E questo Doge avendo tenuto il Ducato anni 11. mesi 5. essendo venuta certa guerra civile tra' Veneziani medesimi, crudelmente detto Doge ammazzarono. La cagione fu, perchè dopo che mediante il Pontefice fu fatta la pace con Liutprando Re de' Longobardi, e restituiti i prigioni che avevano i Veneziani, per questo il Doge si concitò grand' odio, e que' di Jesolo lo ammazzarono. E quei d'Eraclea col suo avere si partirono, e vennero ad abitare a Malamocco vecchio, e non furono fatti più Dogi. Questo Doge ottenne da i prefati Imperadori Privilegi,

legi, e come alcuni scrivono, fu fatto Protospatario dell' Imperio. In quest' anno 726. il Corpo santissimo d'Agostino Vescovo Ipponense, essendo già anni 250. stato portato per paura de' Vandali da Ippona a Sardegna, Liutprando Re de' Longobardi XVIII. di Sardegna lo fece portare a Pavia nella Chiesa per lui fabricata di San Pietro, *Cielo d'oro* chiamata, e ancora è nella detta Città. Nell' anno 727. fu grandissima pestilenza a Costantinopoli, essendo Imperadore Leon Terzo, proceduta perchè i Mori vi stettero tre anni a campo. E fu sì gran morbo, come scrive Paolo Diacono, che ne morirono trenta mila persone. E in quest' anno del mese di Gennajo furono due Comete in Cielo, che durarono giorni quindici. Nell' anno 731. Ricoldo Duca di Frisia per predicazione di Volfronio Vescovo Senonese si convertì alla Fede di Cristo, e volendosi battezzare, mentr' era sopra la fonte, per istigazione diabolica mutato d'opinione si ritirò in dietro, dicendo; *dove sono più de' miei passati? nell' Inferno, ovvero in Paradiso?* Gli fu risposto da alcuni suoi: *nell' Inferno*. Ond' egli si levò su, e disse: *Laudabilius est, ut plures, quam pauciores sequar*. E non si volle far Cristiano per la sua bestialità. Nell' anno 732. Gregorio III. Pontefice a Roma fece un Concilio per le cose della Fede, dove vi fu l'Imperadore con circa cento Vescovi.

DCCXXXVII.

Domenico Leo, Maestro de' Cavalieri I.

ESsendo stato morto Orso Doge, furono discordi nell'elezione del Successore. E in Malamocco vecchio ridotti, determinarono di eleggere uno, che presedesse agli altri senza aver nome di Doge, e l'intitolavano *Maestro de' Cavalieri*, dignità tratta da i Greci. Il quale fosse sopra i Tribuni, e avesse podestà sovra i Popoli; ma la sua dignità durasse solo un' anno, e così crearono costui.

DCCXXXVIII.

Felice Cornicola, Mastro de' Cavalieri, II.

FU uomo umile e pacifico, e cercò d'accordare insieme i Veneziani, ch' erano in discordia. E Diodato figliuolo del Doge ammazzato, fu da que', che ammazzarono il padre, mandato in esiglio, ma egli il fece venire a ripatriare. E questo resse un' anno Venezia in pace.

DCCXXXIX.

Diodato, Mastro de' Cavalieri, III.

QUesto fu figliuolo del Doge, che fu morto; e per la sua sapienza, fu eletto Mastro de' Cavalieri. Resse un' anno. Alcuni vogliono, che tenesse due anni il Magistrato, perchè compito il primo anno, fu confermato pel secondo anno. Morì, e in Malamocco vecchio fu sepolto.

DCCXL.

Giuliano Ipato, Mastro de' Cavalieri, IV.

FU eletto per la sua munificenza Imperial Consolo. Era nobile e cospicuo di virtù. Però meritò d'avere quest' onore, e stette un' anno nel suo Magistrato. In questo tempo l'Arcivescovo di Ravenna fu scacciato da i Re de' Longobardi, onde con ajuto de' Veneziani ritornò in Ravenna. E per questa cagione furono dati alcuni Privilegi a' Veneziani per l'Imperadore.

DCCXLI.

Giovanni Fabriciaco, Mastro de' Cavalieri, V.

QUesti non avendo ancora compito l'anno fu dimesso, e privato degli occhi. In questo tempo durando ancora l'inimicizia tra que' d'Eraclea, ovvero Città Nuova, e Jesolo, tra loro in un luogo detto Canaldarco vennero alle mani, e fu una grande battaglia, e vi morirono assaissime genti. E da quì in poi fu chiamato Canale micidiale. E per detta cagione comunemente tutti gli abitanti si partirono da i detti luoghi, perchè mai non sarebbono stati in pace, e vennero ad abitare in Malamocco vecchio. E fu determinato, che più non si dovessero fare Maestri de' Cavalieri, ma si facesse il Doge, come si faceva prima. E così chiamarono l'universale Consiglio in Malamocco, e vennero all'elezione del nuovo Doge.

DCCXLII.

Diodato, Doge IV.

FU eletto in Malamocco vecchio; il quale fu figliuolo del Doge Orso, che fu ammazzato; & era quello, che fu Maestro de' Cavalieri; & era nobile, e vollero che a Malamocco tenesse il Ducato. Questo era Imperial Consolo. In questo tempo Aistolfo Duca del Friuli e Re de' Longobardi confermò i confini d'Eraclea, che furono dati al tempo di Paoluccio Doge e di Marcello Maestro de' Cavalieri, poi confermati, cioè dalla Piave maggiore fino alla Piave secca, siccome ho scritto di sopra. In questo tempo e Anno fu un terribilissimo tremuoto in Italia, e perciò molte Città ebbero gran danno, & alcune in parte si sommersero. Questo Doge avendo dogado an. 13. (altri scrivono 10.) essendo andato a vedere il Castello fortissimo di Brondolo dall' altra parte della riva, che egli faceva fabricare per più sicurezza delle Isole, fu da un Galla, uomo scelerato e nimico di Casa sua, preso, e gli furono cavati gli occhi, e fu mandato fuori del paese.

DCCLV.

Galla Catanio Doge V.

FU quegli, che fece cavare gli occhi al predecessor suo, e mandollo fuori, venendo a Malamocco, tolse la Sede Ducale, e in quella entrò senz' altra elezione di lui fatta in tale dignità. Ma avendo dogado un' anno e

mesi due, i Veneziani si levarono e gli cavarono gli occhi, e il privarono del Ducato. E così portò il supplizio, ch'egli diede al suo predecessore, siccome meritava, & *etiam* fu cacciato di Venezia.

DCCLVI.

Domenico Menegazio, Doge VI.

FU eletto in Malamocco. Era d'origine da Malamocco. Et essendo il Volgo mutabile, nè stando fermi in una volontà, e pensando nuove invenzioni, nella sua creazione determinarono, che fossero *etiam* eletti appresso il Doge due Tribuni annuali, i quali governassero il Ducato, i quali furono uno da Cà Candiano, l'altro da Cà Zustignano. E il detto Doge avendo dogado anni 8. (alcuni scrivono anni 5.) essendo fatta cospirazione contra di lui, gli cavarono gli occhi, e il cacciarono dalla Sede Ducale, mandandolo fuori di Venezia. Nel 758. i Turchi, gente della Scitia, cominciarono a far fatti. Ebbero principio basso da uno chiamato Ottomano, e in poco tempo acquistarono grandi paesi; quasi fino alla Grecia dominarono. Sono uomini truculenti, e lussuriosi. Vestivano di pelli d'animali. Mangiano carne d'asino, di cavallo, di lupo, e simili. Nè di loro voglio dire altro, se non che in questi tempi cominciarono a dominare.

DCCLXIV.

Maurizio Calbalono, Doge VII.

FU eletto in Malamocco vecchio. Questi nacque in Eraclea, nobile di generazione, e d'incliti fatti nobilissimo. Il quale reggendo il Ducato giustamente, attese a riconciliare i Cittadini tra loro discordi; & al suo tempo dalle perturbazioni, ch'erano grandi, la patria di Venezia conservò. In questo tempo le Isole tutte, dove prima i Cittadini Padovani abitavano sotto un Vescovo di Malamocco, al presente una parte di dette Isole con laudazione del Clero e del Popolo vollero essere sotto un'altro Vescovo, il quale elessero *in Castro Olivolensi*, dov' è un' Isola chiamata Castello, dov'era una vecchia Chiesa Cattedrale per avanti edificata. E così le Isole vicine, cioè Rivoalto, Luprio, e Dorsoduro furono al detto Vescovo sottoposte; e così da Papa Adriano I. s'ebbe Privilegio e confermazione di tal Vescovato e del Vescovo creato. Perocchè il Clero e'l Popolo ridotti col Doge, e col Patriarca di Grado, crearono Obelerio Cherico figliuolo di Eneaglino Tribuno di Malamocco per primo Vescovo Olivolese, e dal Doge fu investito, e così dal Patriarca. E questo fu nel second' anno del Dogado del Doge. Il qual Vescovo visse anni 23. nel detto Vescovado. Ancora i Veneziani avidi di soddisfare al predetto Doge, perchè si portava bene nelle faccende del Dogado, furono contenti, che Giovanni suo figliuolo fosse suo consorte nel Dogado, sicchè in un tempo furono due Dogi nel Dogado, il che fu mal'esempio, perchè gli altri Dogi, che successero, fecero questo medesimo. In tempo di questo Doge la Chiesa di San Mosè fu edificata da que' di Cà Scopario. Ma il Biondo scrive, che fu dal Vescovo Olivolese. Questo Doge visse anni 23. e morì vecchio.

DCCLXXXVII.

Giovanni Calbalono, Doge VIII.

DOpo la morte del padre tenne solo il Ducato in Malamocco, e fu dissimile dalle opere del padre, perocchè il comodo della patria non tenne bene; e trovata l'occasione mandò Maurizio suo figliuolo con apparecchiamento di navi e navili a Grado, per ammazzare Fortunato Patriarca. Il qual Maurizio con gran furore entrò in Grado; e preso quel Patriarca, gravemente fu ferito, e da una torre altissima del suo Palazzo fu buttato a terra, e spirò, e il suo sangue in testimonio della sua morte appare nelle pietre di là. Il quale fu sepolto poi nella Capella di San Marco. Tamen in un'altra Cronaca ho letto, che essendo stato morto il Santissimo Giovanni Patriarca di Grado (e non iscrive da chi) il Doge andò a Grado per riconciliarsi que' Popoli; e fatto Patriarca Fortunato, il quale dubitando della furia di detto Doge, andò da Carlo Magno Imperadore, il quale era in Lombardia, e con lui andò Obelerio. Onde temendo il detto Giovanni Doge, avendo retto il Ducato solo anni 9. e con Maurizio suo figliuolo, che l'ebbe per consorte anni 7. (in tutto an. 16.) occultamente si partì di Malamocco, e andò ad abitare a Mantova, dove finì la sua vita. Altri scrivono, che fu privato del Ducato.

DCCCIV.

Obelerio degli Antenori, Doge IX.

ERa Tribuno in Malamocco, il quale in Treviso da alcuni banditi di Venezia fu fatto Doge, e venne a Venezia. Et essendo i Dogi sopranominati fuggiti da paura, fu con grande onore ricevuto dal popolo di Malamocco, & entrò nel Dogado, e fu lodato dal popolo. E con volontà di quello tolse consorte nel suo Dogado Beato suo fratello, e insieme tutti e due quello governarono. Per questo tempo la Città Eracliana, dove si facevano i primi Dogi pe' Veneziani, fu rovinata, sicchè niuno più ivi abitò. E venuto in Italia Pippino Re figliuolo di Carlo Magno Imperadore, d'ordine del padre, il quale era male informato della qualità de' Veneziani da Fortunato Patriarca di Grado, che a lui era fuggito, per farne guerra e distruggere queste Isole, e massime questa Città d'Eraclea, dove i Dogi ebbero principio, per più disprezzo venne a rovinarla, siccome molti Storici scrivono. E così avvenne. Ed egli fu quello, che la distrusse e rovinò. E gli abitanti vennero a Malamocco, Rialto, Torcello, e altri luoghi circonvicini a stare. *Tamen* per avanti Rialto e que' luoghi erano abitati, come ho scritto sopra. E nell'anno ottavo del suo Ducato Pippino Re predetto, avendo rotto i patti, che aveva co' Veneziani, venne coll' esercito alle parti della provincia di Venezia per soggiogar quella. Et essendo giunto a i confini, e venuto a i lidi, e passati i Porti con gran difficultà, fugati que' di Brondolo e que' di Chioggia e Pelestrina, venuto colle genti ad un luogo detto Albiola [illegible] presso a' lidi di Malamocco, e non ved[illegible]odo di ve-

venire più avanti, si mise col campo, pensando, che per assedio in breve tempo i Veneziani verrebbono alla sua ubbidienza. E i Veneziani desiderosi di pace gli mandarono a dire, che non volevano guerra con lui. Il quale sdegnato più continuava l'impresa, e i Veneziani si difendevano al meglio che potevano, essendo sicuri in queste lagune. E abbandonarono Malamocco, venuti tutti ad abitare nell'Isola di Rialto. Ma Pippino pensando il modo di potere sottomettere i Veneziani, per consiglio di certa vecchia fece fare certe Zatte di legname legate a uno, e con vimini ben connessi sopra l'acque secche furono fabricate. Sulle quali, crescendo l'acqua, mise genti con artiglierie, pensando con quelle di venire alla Città di Rialto, e quella prendere con tutti gli abitanti. E così la gente determinata entrò sù dette Zatte. Ma inteso questo i Veneziani con molti navili armati uscirono fuori per andar loro contro per dietro d'Olivolense cioè di Castello. E andarongli contro col crescere delle acque; sicchè a seconda navigarono i nostri, e coloro nelle Zatte venivano al contrario. I quali giunti in un Canale furono alle mani; e alcuni vogliono, che fossero mandati de' nostri sott'acqua a slegare i legami predetti, che tenevano le Zatte, sicchè dette Zatte si ruppero, e così quasi tutti i Francesi s'annegarono, ch'erano sulle dette Zatte. Altri furono ammazzati, e parte delle Zatte rimase in secco, perchè andarono un pezzo in quà e in là. Et eranvi su di molti cavalli. Sicchè con questa vittoria i Veneziani furono molto allegri. E detto Canale da quel tempo in quà fu chiamato *Canal' Orfano*, perchè molti vi s'annegarono. E il Re Pippino vedendo questo, e di non potere ottenere il suo intento, andò abbruciando per tutto da Malamocco fino alla Chiesa di San Michele di Brondolo, e lasciò la provincia di Venezia a Nicoforo in governo, e ritornò a Milano.

Ma altri Storici scrivono, e io ho veduto in Cronache, che questo Obelerio Doge fu quegli, che rovinò Eraclea fino a' fondamenti. Poi andò per la Dalmazia e fece assai danni. E Beato Doge suo fratello il cacciò dal Dogado; il quale andò da Carlo Magno Re di Francia, e quello concitò contro de' Veneziani, offerendo di dargli la Signoria. Il qual Carlo lo ricevè allegramente, e mandò suo figliuolo Pippino predetto; e seguì quanto ho detto di sopra, che venuti a Malamocco montarono sopra le Zatte, fatte pel consiglio d'una sola vecchia, che ivi era restata. I quali in Canal'Orfano per fortuna s'annegarono. E preso detto Re Pippino, fu condotto a Rivoalto, il quale rimase sopra una secca; e poi con detto Imperadore furono pacificate le cose, e quegli diede a i Veneziani molti Privilegi, e li fece liberi d'ogni soggezione, che aveano all'Imperio. E pare, che detto Belingerio fosse preso e morto, e trattogli il cuore dal corpo, fu mandato a farlo appiccare per la gola a San Martino della Strada, e ancora sua moglie fu ammazzata. Altri scrivono, che il detto Obelerio scampò a Costantinopoli, e il Doge prenominato Beato a Zara; e Valentino terzo fratello per essere giovane restò nella patria. Altri scrivono, che il detto Obelerio non fu morto, ma per avere una moglie Francese, rimase in Francia. Or sia come si voglia, questo Beato fu il primo, che nella Città di Rialto tenesse il Dogado, siccome appare per la pittura, ch'è nel Palazzo Ducale, che fu posto pel primo Doge di Venezia, il quale in tutto dogò anni 5. ma dopo il fratello anni 3. e giorni 4., e pare, che avesse Valentino suo fratello consorte nel Ducato.

DCCCVI.

Beato degli Antenori, Doge I. in Rialto.

Adunque nella Città di Rialto fu egli, & è posto nel gran Consiglio, dov'è dipinto di sopra attorno alla Sala il nome di tutti i Dogi stati dopo il primo Doge. *Tamen* fu creato in Malamocco. Ma perchè vennero ad abitare in detto luogo di Rialto, che ora si chiama Venezia, e quì dogò, vien fatto egli pel primo Doge. E questo è il suo Breve:

Fratris ob invidiam Rex Carolus in Rivoaltum Venit. Defendit patriam, sibi gratificatus.

Adunque parerebbe, che nel suo tempo Carlo Imperadore venisse a Venezia. *Anno 764. tempore Mauritii Ducis, omnes Insulæ, Clerus, & populus, coadunatus est in Castro Olivolensi, Insulâ vetustissimâ, & Sedes Cathedralis instituta est, eique adhærentes Insulæ Gemini, Rivoalti, Luprii & Dorsiduri suppositæ sunt; quæ privilegio Adriani Papæ roborata fuerunt. Sex illustribus familiis in factione Ducis sua studia trahentibus, hinc Justiniani, Polani, & Basegii, inde Barbolani, Selvii, & Sivoli in adversum nitentes, fœdissimi spectaculi populo sæpius præbuerunt. Sed quum pœne ad internecionem vario eventu in media Urbe esset pugnatum, Barbolani cum hominibus suæ factionis è Civitate ejecti sunt. Hæc Sabellicus scribit.* Nel tempo di Beato Doge in Malamocco venne nuova, che il Re Carlo si metteva in ordine con grande armata per venire a prendere Malamocco. Sentendo questo Beato Doge, non potendo resistere alla sua possanza, domandò consiglio a i suoi popoli, e deliberò d'abbandonare Malamocco, e di venire a Rialto. E così fece. E tutti di Malamocco caricarono tutte le robe loro, e vennero ad abitare in Rialto, e tutti abbandonarono Malamocco, eccetto una vecchia, la quale rimase in Malamocco. E l'armata del Re Carlo si presentò a Malamocco, volendo combattere il luogo, ma non trovò contrario alcuno. E l'oste entrato nella detta Città, trovò solo quella vecchia, e le dimandò, che era delle genti, e dove fossero andate. Ella rispose: *Io sono una povera vecchia. Se mi volete dare qualche premio vi darò avviso di tutto.* Le risposero, ch'erano contenti di darle ciò, ch'era onesto. Essa disse loro: *Il Doge è andato in un luogo, che si chiama Rialto, colle barche, perchè è picciola acqua. Ma andate a Poveja, dove sono i miei parenti, che vi daranno buon' avviso, perch' eglino sanno il tutto, e vi daranno consiglio, perchè sanno tutti que' luoghi, come vi si possa andare.* Que' Capitani del Re Carlo andarono a Poveja, e trovarono i parenti della vecchia, che gli avvisarono d'ogni cosa, e quello che doveano fare. E così fecero Zatte, e messele in Canale, chiamato al presente Orfano, sù quelle montarono le genti per venire a Rialto; ma venne una fortuna terribile, e fu forza, che tutti loro s'annegassero, in modo che il Re Carlo ebbe poi di grazia di far pace col Doge Beato, e tornò ne' suoi paesi; sicchè i nostri ebbero vittoria, senza far battaglia. E fu un miracolo e una vendetta

ta di Dio. Et era dell'anno 806. E fu la prima abitazione, che fosse fatta in Rialto. E si disse, che la vecchia fece la risposta a que' del Re Carlo viziosamente, per farli annegar tutti, come fecero. E avendo detto al Re Carlo, che facesse fare un ponte in Canal'Orfano, il qual fatto, ovvero fossero le Zatte, ella fece tagliare le corde, colle quali erano legate, e i legni si separarono l'uno dall'altro; e coloro s'annegarono nell'acqua, cioè que' ch'erano sulle Zatte. Per la qual cosa ella poi domandò grazia al Doge, che tutti que' di Malamocco fossero assoluti da ogni angaria e fazione. E le fu subito conceduta. Nota, come in tempo d'Obeliero Doge, in una Cronaca antica vidi scritto queste parole: *In questo tempo Rialto era governato da cinque Nobili Famiglie di Venezia, le quali erano questi; Candiani, Particiaci, Centranici, Contarini, e Polani*. Nota, che Angiolo Badoer Doge mandò Giustiniano suo figliuolo da Aliprando Re de' Goti, dal quale fu benignamente ricevuto, e fatto Ipato, ovvero Consolo Imperiale. L'altro suo figliuolo Giovanni fece alla venuta suo consorte, *eumque sibi Ducatus successorem statuere in mente cœpit. Nam hoc facere poterat vigore arbitrii immensæque potestatis à Populo sibi concessæ. Populus enim ob nobilitatem eximiam, gestaque magnifica eorum de Cà Particiaco tanto dilectionis vinculo convertebatur eisdem, ut ejus foret propositi, numquam de alia prole quàm de ipsorum, Ducem & Rectorem Venetiarum habere.*

DCCCIX.

Angiolo Particiacio, cioè Badoer, Doge II. in Rialto.

FU eletto in pubblica concione, e aggiuntigli appresso due Tribuni annuali, i quali in civile e in criminale dovessero amministrare giustizia. In questo tempo questo Doge, ch'ebbe origine d'Eraclea, fece cominciare il Palazzo Ducale, dov'è al presente. E tutta la Città fu chiamata Rialto; e dove stava il Vescovo Olivolense, di Castello fu detto. E dipoi detta Città si denominò Venezia, tratto il nome dalla provincia di Venezia, nella quale sono situate queste Lagune. I termini sono da Grado fino a Cavarzere. E questo si chiama sotto il Ducato. Questo Doge fece ristorare la Città Eracliana, la quale per le guerre de' barberi era stata rovinata, ridotta in piccola Città. La quale Città Nuova al presente è nominata. E i Chioggiotti e altri, che per le guerre aveano abbandonato i loro domicilj, da' quali i Francesi aveanli fatti fuggire, ritornarono a ripatriare. Questo Doge avendo due figliuoli, mandò Giustiniano a Costantinopoli, dove da Lione Imperadore fu orrevolmente ricevuto, e ottenne da lui il titolo d'Ipato, ovvero Consolo Imperiale. L'altro figliuolo, nominato Giovanni, fece suo consorte al Ducato. E ritornato Giustiniano, sdegnato della promozione, ch'aveva fatto il padre del fratello suo consorte al Ducato, andò ad abitare con Felicita sua consorte nella Chiesa di San Severo; e il padre vedendo questo privò Giovanni, e il relegò a Zara, e non *solum* Giustiniano, ma *etiam* suo figliuolo Angiolo fece consorte nel Ducato. In questi giorni da Lione Imperadore Costantinopolitano s'ebbe il Corpo di San Zaccaria Profeta,

A e parte del Legno della Croce, e delle Vestimenta di Cristo e della Madonna. Onde questo Doge fece edificare appresso il suo Palazzo la Chiesa e 'l Monastero sotto il nome di San Zaccaria, dove volle che fossero poste Monache religiose; e loro concedette le terre e acque circonvicine per l'entrate loro; dove le dette Reliquie furono poste. Fece *etiam* edificare la Chiesa di San Severo Vescovo lì vicino, e quella di San Lorenzo Martire. E un'Orso Particiacio fece edificare la Chiesa di San Piero in Castro Olivolense, il quale era Vescovo, e in ott'anni fu compiuta, e a 3. di Giugno vi furono poste le Reliquie de' Santi Sergio e Bacco. I Monaci, ch'

B erano in San Servolo, il quale si chiamava San Servolo e San Cristoforo, furono tratti di lì, e posti in Sant'Ilario. Furono *etiam* edificate due Chiese da i parenti di Giovanni Talonici, cioè San Giovanni Batista, detto volgarmente in Bragola, dove facevansi i mercati, e la Chiesa di San Daniele da un Bragadino. Questo Doge di nuovo ebbe privilegio dall'Imperadore Costantinopolitano. In questo mezzo due Autori di gran mali, uno Giovanni Tornarico ovvero Talonico, nominato di Zopia, e Bruno Bardanisso, cioè Bragadino, furono appresso San Giorgio fatti appiccare. Il terzo, ch'era Giovanni Monetario, fuggì e si salvò. Questo Doge visse in

C Dogado anni 18. e nel Monastero di Sant'Ilario orrevolmente fu sepolto. E questo è il suo Breve;

Tecta Palatina communi fundo labore;
Ædifico Sanctos Zachariam Hilariumque.

DCCCXXVII.

Giustiniano Particiacio, cioè Badoer, Doge III. in Rialto.

DOpo la morte del padre stette Doge, e fu confermato dal Popolo. Nel secondo anno del suo Ducato, il Corpo di San Marco Evangelista d'Alessandria fu portato in questa

D Città da due nominati l'uno Buono Tribuno Metamaucense, e l'altro Rustico Torcellano, i quali erano andati in Alessandria con dieci navi contro l'editto del Dominio. Et essendo ivi trovarono due Monaci nominati Staurazio Monaco e Theodoro Sacerdote, custodi d'una Chiesa di San Marco, dove era il detto suo *Corpo*; i quali si dolevano, che il Re de' Mori del Cairo faceva fabricare un suo Palazzo, e aveva mandato a pigliare le belle pietre, che poteva ritrovare dalle Chiese de' Cristiani. Per lo che volendo torre alcune pietre di detta Chiesa, rovinerebbesi quella; onde stavano molto mesti. E questi due li pregarono, che volessero consentir loro di dare il detto Cor-

E po di San Marco, per portarlo a Venezia, promettendo di far loro dare dal Doge assai di rimunerazione; e che lo porterebbono via in nave senza pericolo loro. Dissero i Monaci; *Questo Santo quì predicò, e scrisse gli Evangeli. Se lo sapessero, tristi noi*. Ma esortati molto, si contentarono di darlo. E rivolto quello in un mantello di seta tutto *à capite usque ad pedes* sigillato di molti sigilli della Beata Claudia, dov'era il suo mantello, il quale levarono, lasciando i sigilli, e tutto, sicchè pareva che il Corpo fosse dentro l'Altare. E posto quel Corpo in una cesta grande con erbe di sopra, e basse di carne di porco, nell'accon-

conciare così, rendette tanto odore per tutta A la Terra, che tutti corsero alla detta Chiesa. E veduti i sigilli intatti giudicarono, che fosse qualche gran miracolo. E a questo modo il detto Corpo fu portato in nave. E i Mori volendo veder quello, ch'era dentro, trovarono carne di porco, & eglino gridando *Kazir*, *Kazir*, cioè carne di porco, lo lasciarono passar fuori delle Porte, e caricarlo in nave. E così fu portato a Venezia. E le navi nel venire ebbero gran fortuna, dalla quale per aver su loro tanto tesoro furono liberate. E giunte le navi al Porto Olivolense, avuta venia dal Doge d'essere andate in Alessandria contro l'editto fatto, inteso, che avevano sì degna Reliquia, il Doge col Clero andonno B a torlo di nave, e con gran riverenza fu posto nella Capella del Doge a' 30. di Gennajo. Questo Doge chiamavasi Ipato Imperiale e Doge di Venezia. Nel suo tempo fu incominciata la Chiesa di San Marco in capo di Broglio, dov' era quella di San Teodoro. La quale alla sua morte ordinò, che fosse compiuta per mettervi il Corpo di San Marco, come dice Don' Andrea Dandolo Doge d'aver letto nel suo testamento. In questo tempo la Chiesa di San Giuliano per Giovanni Marturio uomo molto ricco fu fatta edificare. La Chiesa di San Polo fu fatta edificare per Piero Tradonico, che fu Doge. Lotario Imperadore Gallico nel 840. rinnovò e confermò i C Privilegi a' Veneziani per anni cinque. Alla Chiesa di San Lorenzo, dov' erano Preti, fu fatto un Monastero, e per Orso Particiaco, cioè Badoer, Vescovo Olivolense, fu dato ad abitare a Monache religiose. La Chiesa di Santa Margherita fu fatta edificare per un Vescovo. Questo Doge avendo dogado dopo la morte del padre anni 3. giorni 6. morì, e fu sepolto a Sant' Ilario nel sepolcro del padre, il quale fece edificare quel Monastero. Questo è il suo Breve;

Corporis alta datur mihi Sancti gratia Marci.

DCCCXXIX.

Giovanni Particiacio, cioè Badoer, Doge IV. in Rialto.

Dopo la morte del fratello fu confermato Doge. Nel suo tempo la Chiesa di San Marco fu principiata dal fratello Doge: in un cantone del Palazzo Ducale fu edificata, e in quella posto il Corpo di San Marco, e posti i Capellani, i quali dicessero diurni e notturni officj, e che uno fosse Primicerio, il quale regga e governi gli altri, e quello che pel Doge saragli commesso e ordinato, debba eseguire; e di tempo in tempo furono aggiunti Canonici, come dirò poi. In questo tempo Obeleno *olim* Doge venne con un esercito, e E la Città di Malamocco espugnò, e combattendo fu preso, e rotte le sue genti; nel giorno del Sabbato Santo lì a Malamocco fu appiccato, e il suo corpo fu posto appresso a San Martino. In tempo di questo Doge, Michele Imperadore di Grecia mandò a dimandare ajuto a' Veneziani, per combattere l'Isola di Sicilia. E i Veneziani gli mandarono grand' oste, in modo che egli ebbe vittoria, di modo che esso Imperadore mandò a donare la Cattedra di marmo, su la quale San Pietro sedette in Antiochia, la quale al presente è dietro all' Altare di San Pietro di Castello con molt' altre Reliquie. In questo tempo cominciò la guerra tra' Veneziani e' Narentini. E i Vescovi dell' Istria li pacificarono col loro senno. Fu trattato per un chiamato Caroso, gran Gentiluomo, un gran tradimento contro questo Doge, in modo che lo cacciò di Venezia. Il qual Doge andò dal Re di Francia per avere soccorso. E in questo mezzo il detto Caroso resse la Città di Venezia con gran tirannia. E molti Gentiluomini e Popolari si ridussero a San Martino di Strada, e ivi fecero il consiglio loro contro il detto Tiranno. E ritornati a Venezia, il presero, e cavarongli gli occhi, e mandaronlo fuori di Venezia, e fecero ritornare il prefato Giovanni Doge loro. E finch' egli venne, il Vescovo d'Olvia, e Giovanni Tribuno ressero il Dogado; ma giunto il Doge entrò egli al Ducato, e per questa cagione nacque molta differenza tra due Casate, cioè la Particiacia o Badoera, e quella de' Mastelici. E sapendo uno de' Mastelici, che il Doge doveva andare a San Pietro, egli andò occultamente alla detta Chiesa; e venuto il Doge, il prese, e trattolo per la barba per forza volle che si facesse consecrar Monaco; e così fece, e il mandò nella Chiesa di Grado dove stette poco tempo, che morì, e lì fu sepolto. Visse nel Ducato anni 23. giorni 9. E questo è il suo Breve posto nel gran Consiglio. *Sub me Ecclesia Sancti Marci conditur, ubique Corpus deponitur. Primicerius ordinatur; Sancti Juliani Ecclesia erigitur. Tamdem Clericus diem clausi.*

DCCCXXXVI.

Pietro Tradonico, ovvero Transdominico, Doge V.

Fu di nobile famiglia, eletto Doge dal Popolo. Questi tolse Giovanni suo figliuolo per consorte nel Ducato, e con volontà di tutti fu confermato. Nel terzo anno del suo Ducato questo Doge con armata andò contro gli Schiavoni in Dalmazia, e alla fine fecero D pace tra loro. E i Veneziani per zelo della Fede con sessanta navi armate andarono sotto un Capitano fino a Taranto, dove Saba Re de Mori con grande esercito era venuto per averlo. E così col favore, che diedero i Veneziani a que' di Taranto, ruppero essi i Mori, e quasi tutti furono ammazzati; e la detta armata ritornò con vittoria a Venezia. Nell' Anno 854. Bonifacio III. Pontefice Massimo di Roma venne a Venezia per discordia, ch'era in Roma, e fu molto onorato. E visitò il Monasterio di San Zaccaria, e la Chiesa, e promise a Donna Agnese Moresini Abadessa e alle altre Menache, che tornato che fosse a Roma, manderebbe loro i Corpi di San Pancrazio Martire e di Santa Sabina Martire. La quale Abadessa e Monache, che vita religiosissima facevano, il ringraziarono sommamente. E così il detto Papa ritornato a Roma a i Nunzi delle prefate Monache fece dare i detti due Corpi, i quali giunti quì, furono posti nella detta Chiesa con grandissima riverenza. Nell' Anno 856. Lodovico II. figliuolo di Lotario Imperadore successe al padre, il quale coll' Augusta sua consorte venne à Venezia, e il Doge col Popolo gli andò incontro fino a San Michele di Brondolo. Il quale Imperadore de' Romani stava a Mantova, e ricevuto con grandissimo onore, il condussero in Venezia.

Il quale battezzò nel sacro Fonte una figliuola nata al Doge, e poi si partì, e tornò a Mantova. Sotto questo Doge da Teodosio Imperadore Costantinopolitano s'ottenne Privilegio, e i Veneziani furono molto esaltati per quello che fecero a Taranto. In quest' Anno 856. venne discordia tra' Veronesi e quelli del Lago di Garda. E i Veronesi mandarono a dimandare soccorso a' Veneziani, i quali mandarono grande soccorso, ed ebbero vittoria contro que' del Lago, e presero molti prigioni, che furono mandati a presentare al Doge, i quali furono mandati ad abitare a Poveja. E a questo modo fu principiato ad abitare l'Isola di Poveja. Venne gran discordia tra queste Casate, cioè Polani, Zustignani, e Basegi dall'una parte, e Barbolani, Iscoli, e Selvi dall'altra, e fu in tal modo, che si tagliarono a pezzi molti di loro per modo che con ajuto d'alcuna parte del Popolo furono cacciati fuori di Venezia. Ma poi a preghiere di Lodovico Imperadore ritornarono, e fecero buona pace e parentado insieme.

Questo Doge avendo dogado anni 29. giorni due, venuto vecchio, andando a San Zaccaria a Vespro la Vigilia dell'Esaltazione della Croce per la riva del Canal Grande, Stefano di Sabino e Domenico Calabrosini con molti altri armati, ascosi nelle barche di Sabione, uscirono fuora, e assaltarono il Doge, e l'ammazzarono, & è a San Zaccaria sepolto. E questo fu perchè il detto Doge voleva far Vescovo un nominato Domenico da Vegia contro la volontà del Popolo, e voleva fare non come Doge, ma come Tiranno. Et essendo così morto il Doge, i suoi servi scamparono in Palazzo, e serrarono ben le Porte, e stettero così per quaranta giorni contro la volontà del Popolo, il quale dava loro di grandi battaglie. Ma il Vescovo si mise di mezzo, e addattò le cose con questa condizione, che i detti servi e i loro figliuoli potessero andare a stare a Poveja, dov'era stato già cominciato ad abitare; e ivi potessero far Giudici e Officiali tra loro, e a figliuoli date acque da potere pescare e uccellare. E che una volta l'anno dovessero venire a desinare col Doge. Del qual Doge questo è il Breve: *In Dalmatas & Saracenos, mare Superum infestantes, classem instruxi. Apud Ædem Divi Zachariæ interemtus occubui*. Questi sono que', che furono complici, e ammazzarono il predetto Doge: Giovanni Gradenigo con un suo nipote; Pietro figliuolo di Stefano Candiano, cioè Sanudo; Stefano di Sambulo; Demetrio Calebrisino; Orso Grugnario; Due fratelli de' Salviani; Domenico Faliero; Giovanni Labresca. Questi tutti poi furono castigati giusta i loro demeriti. Sotto questo Doge fu decretato di fare un Ponte di Pietra a San Filippo e Jacopo, pel quale il Doge debba andare a San Zaccaria, e non più facesse la via per la riva di sopra Canale. Questo Doge, come in altre Cronache ho veduto, era Protospatario dell'Impero Costantinopolitano.

DCCCLXV.

Orso Particiaco, cioè Badoer, Doge VI.

FU eletto del Popolo nella Città di Rivoalto. Il quale andò con armata contro Domenico Principe della Schiavonia, e lo sconfisse. E per questa cagione s'aggiunse al suo titolo quello di *Doge di Venezia, e di Dalmazia*, e ritornò con vittoria. In questo tempo i Mori vennero con grande armata in Dalmazia e fino in Istria. Poi ritornarono per la Puglia. Il Doge montò sull'armata in persona, e andò loro incontro, per modo che feceli ritornare in dietro, senz'aver fatto danno a' Veneziani. Ancora il detto andò contro Illico Principe della Schiavonia, & ebbe vittoria. E volendo far pace il detto Principe, gli convenne rendere tutta la spesa fatta nell' armata. Come ho scritto di sopra, furono ritornate a Venezia quelle sei Casate a petizione dell'Imperadore, le quali ritornarono ad abitare nelle Case loro in Ossoduro; onde fu aggiunto Ossoduro agli altri cinque Sestieri di Venezia, sicchè *de cetero* furono sei Sestieri. Questo Doge subito eletto pregò il Popolo, che facesse la vendetta della morte del Doge. Onde furono eletti in Palazzo tre Giudici sopra questo, cioè Don Pietro Vescovo Equilino, Giovanni Arcidiacono Gradense, e Domenico Masono. I quali fecero questa sentenza, che Giovanni Gradenigo e Stefano di Sambulo e Giovanni Labresca fossero fatti morire; e Pietro Candiano, e Domenico Faliero, e uno Cletensio, e uno Flabanigo fossero confinati a Costantinopoli; gli altri, cioè Stefano Candiano, e il Nipote di Giovanni Gradenigo, e altri assai forono mandati in esiglio in Francia, Orso Grugnario essendo stato tormentato morì in patria. E così furono puniti questi tali. In questi giorni la chiesa di Santa Maria Formosa, la quale per vecchiezza rovinava, da i figliuoli di Marino Patricio fu ristorata. Fu tanta peste pel mondo, che la metà della gente morì. Questo Doge, quando andò coll' armata verso Taranto, nel ritorno il seguente anno venne in Dalmazia, e la Città di Brazza, e altre Terre della Dalmazia saccheggiò. E i Mori vennero in Istria a depredare la Città di Grado; onde il Doge mandò suo figliuolo Giovanni con armata. I quali Mori andarono via, e a Comacchio a saccheggiare la detta nostra armata andò. Onde vedendo il Popolo Veneto la probità del figliuolo del Doge, col volere del padre, il fece suo consorte nel Ducato. E gli Schiavoni poi vennero colle sue navi nell'Istria, e depredarono Umago, Emonia, e Rovigno luoghi dell' Istria. Onde il Doge con 30. navi uscito di Venezia fu alle mani con gli Schiavoni, & ebbe vittoria. *Tamen* perchè gli Schiavoni erano in lega colla Chiesa, furono restituiti loro liberamente i presi, e furono pacificate le cose. In questo tempo Carlo Imperadore de' Romani nel primo anno del suo Regno essendo a Ravenna, fece tra' Veneziani e sudditi del suo Regno rinovare le tregue, e lega per cinque anni, con questa giunta, che contra gli Schiavoni, i quali i luoghi maritimi depredavano *non solùm* resistere, ma *etiam* invaderli si dovesse. Di poi questo Doge da Basilio Imperadore Costantinopolitano fu fatto suo Protospatario e dell'Impero, e mandatigli alcuni doni. Al quale non ingrato esso Doge mandò dodici Campane di gran peso a Costantinopoli a donare. E da quel tempo in quà i Greci usano Campane, che prima non usavano. Questo Doge nella Città d'Eraclea, dov' ebbero origine i suoi progenitori, fece fabricare un Palazzo. Ancora diede licenza in Rivoalto di coltivare le Paludi, e nel Sestiero d'Ossoduro, ch'erano Isole, furono posti

sti alcuni al servigio del Doge, i quali potessero pescare e uccellare in certe Valli, con essere obbligati di dare certa parte di tutto quello, che prendevano ogn' anno, *Domino Duci*. In questo tempo erano durate assai le discordie tra' Veneziani e que' del Friuli; onde furono pacificate le cose; e promise Vualperto Patriarca d'Aquilea il Vescovado di Grado ne' suoi confini non invadere nè danneggiare; e il Doge gli promise, che mentre il detto Patriarca vivesse, lascerebbegli il Porto Pilo aperto, con questo *tamen* che l'onor debito gli sia conservato, e che i nostri Popoli possano comperare e vendere nella Patria; e che quattro Mansioni, che 'l Doge aveva nella Piazza d'Aquilea, gli fossero riserbate; e che delle cose propie il Doge non debba pagare al Patriarca dazio ovvero tributo. Questo Doge avendo dogado anni 17. mesi 6. giorni 2. morì, e nel Monastero di San Zaccaria con onore fu sepolto. E questo è il suo Breve. *Furentes Dalmatas compescui, Saracenosque Italiam infestantes apud Tarentum feliciter profligavi*. Questo Doge fu di gran sapienza e pietà, e amatore di pace. Lasciò quattro figliuoli, Giovanni consorte suo, Badoero, Orso, e Pietro. Alcuni dicono, ch' ebbe *etiam* Vettore Patriarca di Grado, e due figliuole. Sotto di lui Venezia fu assai nominata.

DCCCLXXXI.

Giovanni Particiacio, cioè Badoer, Doge VII.

FU figliuolo del sopradetto Doge e suo consorte. Dopo la morte del padre fu confermato Doge, come prima era. Questo Doge fu molto desideroso d'accrescere il Ducato, e d'allargare i suoi confini. E mandò suo fratello a Roma. E sapendo ciò que' di Comacchio, gli andarono dietro, e a tradimento l'uccisero. Onde il Doge, inteso questo, andò con armata e con ajuto de' suoi Cittadini verso Comacchio, e quello prese, e lasciovvi Giudici; e fatti molti danni a que' di Ravenna, che furono conscii della morte del fratello, ritornò a Venezia con vittoria. Et essendo Carlo Imperadore a Mantova, mandò Ambasciatori, e da quello ottenne Privilegio, che dalla Villa di Cavarzere fino a Città Nuova e altri luoghi, nessuno sia sì temerario, che debba andare a pescare ovvero uccellare, ma che sia giurisdizione libera del Doge. E ottenne *etiam* confermazione de' privilegi, che fece Carlo suo Avo dell' 883. Gli Oratori furono Don Lorenzo Vescovo e Vigilio, ovvero Lione Venetico, come appare nel detto Privilegio. In questo tempo Orso fratello del Doge fece edificare sopra il lido di Malamocco in un luogo detto Vigna una Chiesa in onore de' Santi Cornelio e Cipriano, la quale mise il Doge *immediate* sotto la Capella sua di San Marco. Dopo nel tempo di Vitale Micheli Doge fu conceduto di fare ivi un Monastero di San Benedetto di Pò vecchio. Questo Doge essendo gravemente da infermità oppresso, col volere del Popolo, Piero suo minor fratello constituì suo successore, e *pariter* l'ebbe per suo consorte. Il qual Piero poco dopo morì d'anni venticinque. Onde tolse per consorte l'altro fratello nominato Orso, il quale fece edificare la Chiesa soprascritta, ed esso Giovanni Badoero Doge ri-

A nunciò al Ducato, e andò ad abitare nelle sue proprie case, dicendo al Popolo, che eleggesse qual Doge in luogo suo paressegli. In questo tempo gli Ungheri venuti di Scitia in Pannonia, ivi cominciarono ad abitare, e fino al presente vi stanno. Sono gente molto incolta. Vestivano sopra le carni nude, e mangiavano carne cruda, beendo il sangue umano. Questo Doge avendo dogado anni 5. e mesi 6. rinunciò il Ducato, come ho scritto di sopra. E questo è il suo Breve: ***Comaclensem Urbem Senatui Veneto infensam victricibus armis nostris subegi; peractisque annis V. mensibus VI. morbo impeditus Principatum reliqui.***

B

DCCCLXXXVII.

Pietro Candiano I. cioè Sanudo, Doge VIII.

FU eletto in casa sua dal Popolo a dì 17. d'Aprile, e menato a Palazzo, e da Giovanni *olim* Doge fu benignamente accettato per suo successore. Questo Doge mandò un' armata contro i Narentani, la quale ritornò senza fare alcuno effetto. Per lo che fece fare un' armata di 22. navi grosse del mese d'Agosto, ed esso Doge vi montò sopra, e giunto al Monte degli Schiavi, smontò in un luogo detto Mucule non con molti. Onde gli Schiavoni gli vennero incontro, e il misero
C in fuga e ammazzarono molti de' nostri, e cinque navi colle loro mannaje ruppero. E poi di nuovo ritornarono a dì 18. di Settembre a combattere gli Schiavoni, onde il Doge con sette altri fu ammazzato. Il suo corpo fu tolto per Andrea Tribuno, e sepolto nella Chiesa di Novogrado. Costui fu uomo bellicoso, audace, e savio, e molto largo, e molto divoto delle Chiese; il quale mai non mancava da i divini Officj. Fu di statura mediocre. D'anni 45. fu morto. Tenne il Ducato mesi 5. Altri vogliono che lo tenesse un'anno e mesi 5. Così è ne' Brevi del Gran Consiglio, tra' quali evvi questo: ***Dum adversùs Narentanos manus fortiter consererem, inter micantia***
D ***arma patriæ pietate viriliter cecidi. Vixi in Ducatu mens. V.***

Giovanni Particiacio, cioè Badoer, benchè rinunziasse prima il Ducato per l'egritudine che aveva, e andasse ad abitare nelle sue case, a preghiere del Popolo ritornò ad abitare in Palazzo e ad esercitare il Dogado dopo la morte di Pietro Candiano Doge. Et essendo rumore nella Terra, che pure volevano eleggere un nuovo Doge, egli esortolli a dover fare l'elezione senza scisma. E compiuti mesi sei e giorni tredici, e già sedati i rumori pubblici, ritornò ad abitare nelle sue propie case. E questo è il secondo Breve, ch' egli ha in mano: *Consensu Patrum Populique electus*
E ***vixi mensibus VI. & diebus XIII. Invalescente morbo Ducatu denuo abdicavi.***

DCCCLXXXVIII.

Pietro Tribuno, Doge IX.

FU eletto Doge dal Popolo, e fu figliuolo di Domenico, e nipote di Pietro Candiano Doge, che fu ammazzato dagli Schiavoni. Questo Doge nel nono anno del suo Ducato desiderando di difendere il suo Popolo dalle subite incursioni de' nimici, fece fabricare da capo di Rio di Castello fino alla Chiesa di San-

Santa Maria Zubenigo un muro, e fece mettere una grossa catena, la quale dal capo del detto muro a Santa Maria predetta passava il Canal Grande, e dall'altra alla Chiesa di San Gregorio si tirava, acciocchè niuna nave venendo de' nimici potesse passare, se la catena non s'apriva. E fu del 899. Ancora fece principiare le fondamenta del Campanile di San Marco in un luogo, che si chiamava Broilo nel 902. E' da sapere, che in un tempo erano cinque Imperadori in Costantinopoli nell' anno 904., cioè Costantino con quattro suoi figliuoli. In questo tempo il Re de gli Ungheri con esercito di cavalli e di navi primieramente entrato sul Veneziano a Città Nuova, poi fino a Chioggia pervenne, e nel giorno de' Santi Pietro e Paolo il Doge gli andò incontro con esercito navale, e mise in fuga i nimici, e ritornò con vittoria. Questo Doge, come vidi in alcune Cronache, fu costituito da Lione Imperadore, Protospatario Imperiale. Fu Doge pacifico, savio, e benigno. Avendo dogado anni 23. giorni 17. morì, e nel Monastero di San Zaccheria fu orrevolmente sepolto. Della qual morte molto i Veneziani si condolsero. Questo è il Breve ch' egli tiene in mano: *Ab ingruentibus undique bellis patriam ingenti classe magnifice tutatus sum. In Ducatu annis XXIII. feliciter vixi & diebus XVII.*

DCCCCXI.

Orso Particiacio, cioè Badoero, Doge X.

FU creato dal Popolo. Questo Doge mandò suo figliuolo Piero a Costantinopoli, & ebbe dall'Imperadore la dignità di Protospatario. E ritornando a Venezia, per inganno di Michele Principe della Schiavonia fu preso, e toltogli tutto quello ch' e' portava. E il mandò in custodia di Simeone Re de Bulgari. Per redenzione del quale il Doge mandò Domenico Arcidiacono di Malamocco, il quale con molti doni ricuperò il figliuolo del Doge predetto; e dopo a persuasione del Doge il detto Arcidiacono fu fatto Vescovo di Malamocco per la liberazione del figliuolo. In questo mezzo il Doge oltre il solito cominciò a inquietare i Chioggiotti; ma consapevole del Privilegio fatto loro pel suo predecessore, *non solum* desistette da quello, che richiedeva, ma etiam di consentimento del Popolo rinnovò il detto Privilegio. Ridolfo Re de' Romani nel quart'anno del suo Regno, avendo il Doge mandato Ambasciatori Domenico Vescovo di Malamocco, e Stefano Caloprino, a richiedergli la confermazione de' Privilegi, concedette a' Veneziani libertà e immunità nel suo Regno d'Italia, e confermò gli altri Privilegi de' Re e Imperadori suoi antecessori, e in quelli dichiarò, che il Doge avesse libertà di poter far battere moneta. Il qual Privilegio fu poi *etiam* confermato da Ugo Imperadore, al quale furono mandati per Ambasciatori Giovanni Flabanigo e Stefano Caloprino. Questo Doge fu d'ingegno preclaro, fornito di scienza, amatore della giustizia, e molto limosiniere, e piacevole con tutti. Avendo dogado anni 20. lasciò il Ducato, e si fece Monaco nel Monastero di San Felice de' Mani, dove morì, e ivi cattolicamente fu sepolto. E questo è il suo Breve: *Quoad vixi justitiam & pacem colui. Tandem concepto voto in Monasterio Sancti Felicis diem clausi.*

DCCCCXXXII.

Pietro Candiano II., cioè Sanudo, Doge XI.

FU creato Doge, e fu figliuolo di quel Pietro Candiano Doge, che in Dalmazia dagli Schiavoni fu morto, e fu uomo savio, modesto, e utile al reggimento di Venezia. Questo Doge mandò Piero suo figliuolo a Costantinopoli, il quale ottenne dall'Imperadore, che il Doge fosse suo Protospatario e dell' Imperio, e con molti doni ritornò a Venezia. In quest'anno nella Città di Genova venne un fonte di sangue in un luogo, il quale fino al presente si chiama Fontanelle, e fu presagio di gran male. In quest'anno il Doge mandò un'esercito contra i Comacchiesi, che alcuni Veneziani presero. E prese la Terra e abbruciolla, e molti della Terra ammazzò, e altri furono menati prigioni. I quali poi rilasciò con giuramento d'essere soggetti al Doge, e in perpetuo d'ubbidire a i suoi comandamenti. Ancora que' di Capo d'Istria, ch'erano dominati da un Signore, vedendo crescere il potere de' Veneziani, mandarono ambasciatori al Doge, e si fecero censuali e confederati, promettendo ogn'anno di dare al Doge cento amfore di vino; e all'incontro i Veneziani promisero loro in tutto il suo distretto di difenderli, e conservare. In questi giorni Emitereo Marchese dell'Istria venne in discordia co' Veneziani; ma per mezzo di Don Marino Patriarca di Grado fu fatta la pace con tal condizione, che i danni fatti dall'una parte all'altra si dovessero soddisfare, e rimanessero nella prima amicizia, come già erano. Questo Doge mandò 33. navili, chiamati Combattieri, armati benissimo, contro i Narentani, i quali andavano in corso, e facevano gran danni a' Veneziani. Capitani della detta armata Pietro Orsiolo, e Giorgio Badoero, i quali andarono in Ischiavonia, e fecero gran danni, per modo che vennero alla pace, come vollero i Veneziani; e l'armata con onore ritornò a casa. E avendo, come ho detto, questo Doge un figliuolo chiamato com' egli, Piero, volle far morire il padre, per farsi egli Doge. E raunò alcuni venuti dall'armata, i quali andarono gridando la morte del Doge, perchè era vecchio. Ma i buoni Veneziani non vollero acconsentire a questa cosa; e presero il figliuolo del Doge, capo di tal scelleraggine, e per arringa fu sentenziato a dover morire per quello, ch' egli voleva fare a suo padre. E sapendo il padre tal sentenza data pel Popolo contro il figliuolo, andò a dimandargli grazia, che non fosse fatto morire, e a sua preghiera il confinarono a Ravenna. Dopo ciò per malenconia morì, avendo dogado anni 7. e nella Chiesa di San Zaccaria fu sepolto. E questo è il suo Breve: *Comaclos expugnavi. Justinopolim censualem reddidi.* Sotto questo Doge nell'anno 934. nella Chiesa di Santa Maria Formosa, la quale fu compiuta, furono solennemente posti due Corpi di Santi, l'uno di San Saturnino, e di San Niccodemo, che furono presi, e il Corpo di San Romano Martire.

DCCCC-

DCCCCXXXIX.

Pietro Particiacio, cioè Badoero, Doge XII.

FU creato & eletto Doge. Questi fu figliuolo d'Orso Particiaco Doge, e fu quello che fu preso dagli Schiavoni, e il padre lo fece liberare. Questo Doge ebbe da Berengario Imperadore Privilegio di poter battere *etiam* moneta d'oro, come quella d'argento. E visse nel Ducato anni 3. e nella Chiesa di San Felice de' Mani fu sepolto. Questo è il suo Breve.

Multa Berengarius mihi privilegia fecit,
Atque monetam auri cudere posse dedit.

DCCCCXLII.

Pietro Candiano III., cioè Sanudo, Doge XIII.

FU eletto dal Popolo. Costui fu figliuolo di Pietro Candiano II. Doge, e nipote del primo. Il quale pe' meriti paterni e di suo Avo, e per le sue virtù fu fatto Doge. In questo tempo era discordia tra' Veneziani e Don Lupo Patriarca d'Aquilea, e per interposizione di Don Marino Patriarca di Grado furono acconce le dette differenze. In questi giorni Domenico, ch'era Capellano a San Marco, fu eletto Vescovo, & era Cancelliere del Doge. Questo Doge ebbe tre figliuoli, uno nominato Domenico, ch'era Vescovo di Torcello, l'altro Piero, il quale provocò il padre alla guerra nella Città di Rialto; ma il Doge era vecchio, e il Popolo tutto mettendosegli all'incontro, il presero, e volendolo far morire giusta i suoi meriti, il Doge li pregò, che il dovessero mandare in esilio. Tamen il Clero e il Popolo unanimi giurarono, che mai nè in vita nè dopo la morte del Doge, lo eleggerebbono in Doge di Venezia, e il mandarono in esiglio. Il qual Piero col favore di Guido Marchese figliuolo del Re Berengario incominciò a muovere guerra a' Veneziani, e appresso il Porto di Primaro venne, e combattendo, nulla potè ottenere, e con vergogna indietro ritornò. Questo Doge prese il Castello di Capodistria; e que' di Trieste sapendo delle Novizze, che andavano a Castello, che si soleva fare ogn'anno a dì 31. di Gennaro, vennero la notte i Triestini con una Galera e una Galeotta, e s'ascosero; e mentre che nella Chiesa di San Pietro si facevano tali cerimonie, i traditori smontarono, e presero le Novizze colle loro supellettili, e le misero in Galera, e navigarono verso Trieste. Ma subito inteso questo dal Doge, fece armare gente, e armare quanti navili potè avere, ed egli in persona montò sull'armata, per andar dietro a i detti Triestini, i quali ancora non aveano passato Caorle, nè que' lidi, perchè stavano con bollettini tra essi a partire la preda fatta. E i nostri gli aggiunsero, e furono alle mani con loro. Durò la battaglia molto sanguinosa quasi un giorno. Alla fine i nostri furono vittoriosi; e il Doge fece que', ch'erano stati presi d'essi Triestini, tagliare a pezzi. E abbruciarono la Galea; riscattarono e ricuperarono le Donne coll'avere loro; e questo fu a dì 2. di Febbrajo, nel giorno della Madonna delle Candele. Alcuni vogliono, che sia stato nella Vigilia, e questo mi pare più consonante. Per la qual vittoria avuta fu ordi-

A nato, ch'ogn'anno in tal giorno della Madonna si facessero dodici vestire di Marie, le quali con trionfo si conducessero sopra una Piatta pe' Canali di Venezia con suoni e canti. Le quali Marie fossero bene adornate. E questo per memoria di tanta vittoria, siccome scrive Marcantonio Sabellico nella Storia Veneta. Alcuni dicono, che l'andare a Vespro, che fa il Doge ogni anno in tal Vigilia a Santa Maria Formosa, è, perchè que' di detta contrada ben si portarono in questa ricuperazione. Ma non fu vero. E per rendere grazie alla Madre di Dio determinarono, che il Doge vi vada al Vespro col bavero d'armellini sopra il manto, che significa purità. E per questa
B allegrezza egli è obbligato ad offerire tante monete di rame al numero di. . . . . chiamate *Bianchi*, le quali non si spendono. E il Piovano dona al Doge due cappelli di carta dipinti. Et è da sapere, che molti Nobili avevano le dette Marie di legno, e le ornavano co' danari pubblici e di Ducati, e poi la Signoria dava le dodici corone, e i dodici petti di gioje, che sono nelle gioje di San Marco. E questo durò alcuni anni, e si facevano di belle feste pubbliche nelle Case, che avevano le dette Marie. Ma poi fu determinato di non farle più, perchè il Signore di Carrara di Padova aveva ordinato un tradimento d'assaltare le dette Marie, e torle e portarle a Padova;
C ma fu scoperto, e nulla potè fare. Però furono rimesse tali cerimonie, siccome il tutto apparisce nel Capitolare degli Straordinarj, e delle Parti in tal materia prese, tutte in Cancellaria. Questa vittoria del Doge contro i Triestini fu di grande onore alla Terra, e il Doge acquistò gran benevolenza presso il Popolo, al quale richiese una grazia, che fosse perdonato al figliuolo di quello, che fece la sua giovanezza, e che il potesse prendere per consorte nel Ducato, e così fu compiaciuto. Ma il detto Piero suo figliuolo per l'autorità concedutagli si levò in superbia, e vedendo il Popolo questo, lo presero, volendolo fare morire. E il padre domandò per grazia, che fosse bandito in perpetuo da Venezia, e così fu
D compiaciuto. Il quale andò a Ravenna, e vivendo il padre coll'ajuto del Re Berengario prese sei navi di Veneziani, cariche di mercatanzia. Per lo che il Doge suo padre si mise tanta malinconia, che morì. Sotto questo Doge il Corpo di San Giovanni Limosiniere fu condotto in Venezia, & *miraculose* volle essere posto nella Chiesa di San Giovanni in Bragola, e fu condotto da' . . . . . . Questo Doge avendo dogado anni 17. come ho scritto di sopra, di malenconia morì, e nella Chiesa di Sant'Ilario fu sepolto. E questo è il suo breve:
Sub me Reliquiæ Sancti Johannis in Bragora Ecclesia deponuntur. Obiit paulo post substitu-
E *tum filium.*

DCCCCLIX.

Pietro Candiano IV., cioè Sanudo, Doge XIV.

FU figliuolo del sopradetto Pietro Doge, il quale tanto fece, che la sentenza fatta contra di lui fece annichilare. E fu eletto Doge, e mandato a torre da Ravenna con 30. navili, e fu condotto a Venezia nel Palazzo Ducale. Il quale fece andar Monaca sua moglie Giovanna nel Monastero di San Zaccaria, e fece che Vitale suo figliuolo si

fece Monaco, il quale poi fece Patriarca di Grado. E detto Doge si maritò in una sorella d'Ugo Marchese di Ferrara, & ebbe alcune Castella su quello di Ferrara per dote, le quali Castella gli Opitergini usurparono e li ricuperarono. Questo Doge nel nono anno del suo Ducato, fatto consiglio col Patriarca, Vescovi, Cherici, e col popolo, deliberarono di mandare Ambasciadori Giovanni Contarini e Giovanni Dente Diacono a Giovanni XIII. Papa e a Ottone I. Imperadore a Roma, per ottenere certa autorità al Patriarca di Grado. E veduti i privilegi antichi il Papa determinò, che la Chiesa Patriarcale di Grado fosse Metropoli e capo dell'altre Città della provincia di Venezia. Et ebbe Privilegio, il quale Don' Andrea Dandolo Doge dice nella sua Cronaca grande avere veduto e letto. Questo Doge per mantenere le sue Castella avute in dote, fece genti Italiche, ed era di tanta audacia, che a i sudditi non piaceva di stare sotto di lui, e ritornarono sotto Ferrara. E il Castello d'Opitergio, che s'abbruciò, ordinò che fosse rovinato. Vitale Patriarca suo figliuolo stette per anni 50. Patriarca di Grado. Nell' anno decimoterzo il Doge con Vitale suo figliuolo Patriarca predetto, e Marino, Vescovo Olivolense, ovvero di Castello, e con altri Vescovi, Clero e popolo, per zelo della Cattolica Fede, desiderando di soddisfare all'Imperadore di Costantinopoli, il quale voleva ricuperare Terra Santa dalle mani de' Mori, determinarono e fecero grandi editti, che alcun suddito o fedele Veneziano non ardisca nè presuma di mandare o di portare alle Terre ovvero luoghi de' Mori, ferro, arme, legnami, nè altre cose, colle quali possano pugnare contro i Cristiani, nè da quelli potersi difendere, sotto pena di lire cento d'oro, da essere date al Doge o a i suoi successori de' beni di coloro che contrafaranno; e non avendo da pagare, gli sia tagliata la testa. Questo Doge dipoi essendo venuto molto in odio al popolo, avendo un figliuolo piccolo, chiamato Piero, nato di questa Walderada, che tolse per moglie, un certo giorno fatta cospirazione d'alcuni contro di lui, e volendo entrare in Palazzo, trovarono alcuni pochi soldati, e non ardirono d'entrare. Ma col consiglio di Pietro Orsiolo, come scrive Pier Damiano e Marcantonio Sabellico nella sua Storia, in una certa casa propinqua al Palazzo Ducale appresso al Rio misero fuoco dentro per abbruciare il Palazzo col Doge dentro, e così fu; perchè il fuoco venne tanto grande, che *non solùm* il Palazzo, ma *etiam* le Chiese di San Marco e di San Teodoro ivi appresso s'abbruciarono. E andò il fuoco a Santa Maria Lubenigo, e più di 300. case s'abbrugiarono; e da tanto fumo, che ci era, non si poteva entrare nel Palazzo. E il Doge dal calore del fuoco e dal fumo non potendo più stare in Palazzo, volendo fuggire per le porte della Chiesa di San Marco con pochi de' suoi, dicendo ad alcuni, ch'erano ivi, per non lasciarlo uscire: *Fratelli, se vi ho fatto in parole o in opere alcuna cosa contraria al pubblico, vi prego che non mi doniate la vita e adempiate contro di me le vostre voglie*, quegli scelerati con atroce voce gridarono, che non era possibile ch'egli potesse scampare da morte, e così gli diedero molte ferite, e l'ammazzarono; e il figliuolino Pietro, che la nudrice dal fuoco aveva scappato, era ivi, e da un nequissimo fu ammazzato; e così que' pochi soldati, ch'erano con lui, presero i corpi del Doge e del figliuolo putto, e gli strascinarono per terra alla Beccheria. Onde di poi da un santissimo uomo Giovanni Gradenigo chiamato furono tolti i detti corpi, e li portò a far sepelire nella Chiesa di Sant'Ilario, dov' era suo padre. E come vidi nella Cronaca del Contarini, questo Doge mandò Ambasciatori Pietro Orsiolo, e Vitale Candiano a Roma dall'Imperadore a ottenere la confermazione perpetua de' Privilegi suoi, che per avanti ogni cinque anni bisognava mandare a rinnovare, e così ottenne il detto Privilegio. Ancora que' di Capodistria promisero pagare ogn'anno al Doge cento urne di vino, e trecento di Ribola; e all'incontro il Doge abbiali a difendere come figliuoli e amici vicini. Questo Doge dogò anni 17. e giorni 6. E questo è il suo Breve: ***A populo spretus, Dux eligor. Occidor ferro.***

DCCCCLXXVI.

Pietro Ursiolo I. Doge XV.

Dopo la morte di Pietro Candiano, fu eletto Doge dal popolo raunato nella Chiesa di San Piero. Questo fu pieno di virtù e di buoni costumi, il quale dalla puerile età fino al presente non istudiava altro, che far' opere, che piacessero a Dio. Questo aveva una moglie chiamata Felice e un figliuolo. E mal volentieri entrò nel Ducato, e voleva rifiutare; ma a preghiere del popolo accettò il Ducato. E vedendo il Palazzo e la Chiesa di San Marco abbruciata, fece fabricare del suo la Capella, dov'era il Corpo di San Marco Vangelista, il quale *paucis consciis secrete collocavit*; e mise e ordinò, che fosse fatto un'Altare ovvero Palla d'oro e d'argento al detto Altar grande di San Marco a Costantinopoli. In questo mezzo Vitale Candiano Patriarca di Grado, che fu figliuolo del Doge, che fu ammazzato, andò dall'Imperadore de' Romani in Sassonia, dolendosi e querelandosi della morte atroce data a suo padre. E l'Imperadore se ne dolse, pregandolo, che rimanesse con lui. E ancora Walderada *olim* moglie del detto Doge andò a dolersi da Adeleida Imperadrice, pregando, che fosse fatta la vendetta di tal morte. Ma questo Doge mandò Ambasciatori, dicendo che i Veneziani non ci aveano colpa, e acchetò le cose. Fu Ambasciadore uno nominato Domenico Carimano. Nel secondo anno del Ducato di questo Doge venne discordia tra' Veneziani, e Sicardo Conte e il popolo e il Comune di Capodistria; e alla fine furono pacificati. Questo Doge, ancorchè fosse povero, fece fabricare del suo appresso il suo Palazzo uno Spedale, cioè appresso il Campanile, il quale finora si chiama lo Spedale di San Marco. E sta al Doge di fare il Priore, e mettervi le povere donne dentro. Fu a tutti i poveri benigno, limosiniere alle Chiese, e da tutto il popolo era molto lodato e amato. Una notte il Doge con Giovanni Gradenigo uomo santissimo, e Giovanni Moresini suo genero, avendo dogado anni 2. e mesi 6. non volle più stare Doge, e con alcuni altri andò fuori della patria in Aquitania di Francia, e in un Monastero si fece Monaco; dove portò gran quantità del suo avere per ornare il detto Monastero, dove

abitar

abitar voleva, essendo d'età d'anni cinquanta. Alcuni vogliono che stesse solamente in Dogado anni 2. e giorni 20. E poi entrato nell' abito Monacale, come scrive Pietro Damiano nella Vita di San Romoaldo dell'Ordine Camaldolese, visse anni 19. e fu di vita santissimo, e appresso a San Michele di Cusano a 11. di Gennajo felicemente morì. Ma nella Cronaca Contarina vidi, ch'egli morì in Aquitania, e fu Santo, e Canonizzato pe' molti miracoli in vita e in morte che fece. E colà in tal giorno viene fatta festa, e la sua commemorazione. *Tamen* io tengo, che San Michele di Cusano sia in Aquitania. Questo è il suo Breve: *Ecclesiam Sancti Marci prior ædificavi, & Monachus moriens miracula plura egi.*

DCCCCLXXVIII.

Vitale Candiano, cioè Sanudo, Doge XVI.

FU eletto dopo che Pietro Ursiolo andò a farsi Monaco. Fu uomo pieno di prudenza e bontà. Fu figliuolo di Pietro III. Candiano, Doge di tal nome, e fratello di Pietro IV. Doge, che fu ammazzato. E intesa tale creazione da Vitale Candiano Patriarca di Grado suo nipote, il quale appresso la Marca Trivigiana abitava, ritornò a ripatriare. Questo Patriarca astretto dalle preghiere del Doge e del popolo, andò Ambasciadore a Ottone II. Imperadore de' Romani, il quale aveva certa discordia co' Veneziani, dove pacificò le differenze, e confermò la pace com'era per avanti. Questo Doge un' anno dopo la sua elezione, aggravato di vecchiezza, s'infermò, e avendo dogado un' anno, e mesi due, rifiutò il Ducato, e si fece Monaco nel Monastero di Sant'Ilario; il quale dopo quattro giorni morì, e nella detta Chiesa fu sepolto. E questo è il suo Breve: *Cives discordes composui. Morior Monachatus.*

DCCCCLXXIX.

Tribun Memo, Doge XVII.

FU eletto. Questo era molto ricco di facoltà. In questo tempo in Venezia venne certa civile discordia tra i Moresini e i Caloprini, onde tra loro intervenivano molti scandali. E fu di bisogno, che Stefano Caloprino co' suoi figliuoli e parenti contro de' Moresini combattesse. Ma così volendo Iddio, niuno fu morto, se non Domenico Moresini in San Pietro di Castello, e'l corpo suo fu portato a sepelire a San Zaccaria. Nel quart'anno del suo Ducato concedette licenza a Giovanni Moresini Monaco, che potesse far fabricare una Chiesa sotto il nome di San Giorgio Maggiore all'incontro del Palazzo Ducale sopra certa Isola, nella quale abitassero Monaci dell' Ordine di San Benedetto. Il qual Giovanni Morosini gli assegnò pel vivere de' Monaci del suo certe possessioni. Costui fu genero di Pietro Ursiolo Doge Santo, il quale con lui insieme si fece Monaco. E così fu edificata. Sotto di questo Doge fu compiuto il Campanile di San Marco, non però colla cima dorata, come fu fatta dipoi. In quest' anno Ottone II. Imperadore venne in Italia, e per la morte crudele che fu fatta di Pietro IV. Candiano Doge, che molto gli dispiacque, volle rompere i patti, che aveva co' Veneziani. Onde il Doge gli mandò con volontà del popolo tre Ambasciadori, Pietro Moresino Monaco, ... Badoero, e Pietrandrea Tribuno. I quali andarono a ritrovarlo a Verona, & acconciarono le differenze, e raffermarono la pace, come appare per Privilegio. Ancora in questo tempo andarono a Verona al detto Ottone Imperadore alcuni Veneziani per fare tradimento, i quali furono Stefano Caloprino, che ammazzò Domenico Moresino co' suoi figliuoli, come ho scritto di sopra, Orso Badoero, Domenico Silvo, Pietro Tribuno, e Giovanni Benedetto, con altri di Venezia, dicendo a esso Ottone, che se voleva, poteva venire a torre Venezia, ch'eglino l'ajuterebbono ad averla. Onde l'Imperadore ordinò, che niuno mandasse più vettovaglie a Venezia; e bandì, che alcuno Veneziano potesse venire nelle Terre dell'Imperio, come prima liberamente fare solevano. Per le quali cose il Doge e il popolo furono molto oppressi, facendo provigione. E que' di Cavarzere si misero sotto l'Imperio, i quali ottennero privilegio d'avere Loreo, Cervus e Sauma. E un Giovanni Vescovo di Cividal di Belluno a i confini d'Eraclea tolse molti campi, ch'erano de' Veneziani, per lui. E il Doge ordinò, che le case de' sopradetti ribelli della patria fossero rovinate, e fece le mogli e i figliuoli loro, acciocchè non iscampassero, con gran diligenza custodire. E dopo Stefano Caloprino pregò l'Imperadore, che a Pavia stava, che poichè il suo tradimento non avea avuto luogo, che volesse pregare i Veneziani, ch'a sua istanza il volessero lasciar ritornare nella patria; ma non potè ottenere, e morì. E poi i suoi seguaci, dopo che furono pacificate le differenze col detto Imperadore, a preghiere dell' Augusta Imperadrice furono ritornati in grazia, e lasciati venire a ripatriare, facendo prima quattro giuramenti di fede. Ma i Moresini vedendo questo, si dolsero assai per la morte del sopradetto Domenico Moresini ucciso da que' Caloprini. Per lo che tre figliuoli, che furono del predetto Stefano Caloprino, uscendo un giorno del Palazzo per montare in una barca, per andare a casa, da quattro da Cà Moresini furono assaltati & uccisi, e la riva fatta sangue; e i corpi loro un suo domestico tolse fuori dell'acqua e portolli alla madre e alla moglie; e nel giorno seguente non senza gran pianti nel Monastero di San Zaccaria furono sepolti. Molti dicono, che il Doge fu conscio di questo pel poco amore, ch'egli portò al padre loro, il qual volle essere traditore della sua patria. Nel terzo decimo anno del suo Ducato questo Doge mandò Maurizio suo figliuolo a Basilio e Costantino Imperadori di Costantinopoli per ottenere da loro una congrua e onorevole Sedia. Ma se l'ottenesse o nò, nelle Cronache non ho trovato scritto. E come nella Cronaca Contarina vidi, questo Doge sempre abitò nella sua Casa a Sant'Ermagora, perchè il Palazzo era abbruciato. Et essendo gravemente infermo, avendo retto il Ducato anni 13. (alcuni dicono, che fu costretto dal popolo) rifiutò l'incarico Ducale, e si fece Monaco, e tolse l'abito Monacale, e dopo sei giorni morì, e nella Chiesa di San Zaccaria fu sepolto. E questo è il suo breve:

Regis ab insidiis defendens Imperialis
Othonis patriam, pondera multa tuli.

MCCCCXCI.

DCCCCXCI.

Pietro II. Ursiolo, Doge XVIII.

FU eletto, e fu figliuolo di Pietro I. Doge santissimo, e per la santità del Padre, d'anni trenta successe a tal dignità Ducale. Il quale nel suo Ducato fece tanto bene alla patria, che *non solùm* Venezia aumentò, ma *etiam* di fama esaltolla. E prese il titolo di Doge di Dalmazia e Croazia, come dirò poi. Questi nel principio del suo Ducato mandò Ambasciadori a Costantinopoli a Basilio e a Costantino Imperadori, e da quelli ottenne privilegio, che i Veneziani navigando e venendo per mercantare in tutte le Terre e luoghi dell' Imperio, liberamente potessero stare, e fare quello che loro piaceva. Ancora mandò Ambasciadori a i Signori de' Mori, e quelli si fece benevoli e amici per potere mercatantare. Mandò *etiam* a Ottone III. Imperadore due Ambasciadori, i quali furono Marino Diacono e Giovanni Ursiolo, dal quale *non solùm* ottennero la confermazione de' Privilegi antichi, ma concedette loro molte cose da poter fare in onore di Venezia, come appare nel Privilegio fatto a Molichesen. Sotto questo Doge Basilio Imperadore donò a Giovanni Ursiolo Ambasciador nostro il Corpo di Santa Barbara, il qual' era a Costantinopoli, il quale portato a Venezia fu messo nella Capella Ducale, e poi a compiacenza della Badessa di San Giovanni di Torcello, Felicita, ch' era figliuola del Doge, il detto Corpo fu traslatato a Torcello, e nella detta Chiesa posto, dove al presente si trova. Questo Doge co' Signori d'Italia contrasse amicizia, e il Censo, ovvero tributo, che prima si dava agli Schiavoni Pirati, ovvero Corsali, acciocchè i nostri potessero navigare nel mare Adriatico, fu terminato, e fatto editto, che niun più dar nol dovesse. Et essendo caduto il muro infino a i propugnacoli della Città di Grado, questo Doge fecelo rifare; e appresso la Torre ivi, che guarda all' Occidente, del suo costrusse un Palazzo, e le Chiese divotissimamente fece riparare, le quali incominciavano a rovinare. Ancora nella Segreta di San Marco fece portare e mettere quattro casse di Corpi di Santi, ch' erano prima in Aquilea, poi in Grado, colle polizze di sopra. Nella prima erano i Corpi di San Fortunato, e di San Felice, nella seconda di Sant' Ermagora, e di San Fortunato; nella terza di San Dionigi, e di San Largo; nella quarta di Sant' Ermogene, e di San Fortunato. *Tamen* al presente pare che i detti Corpi sieno in Aquilea. Oltre di questo il Doge un Palazzo e una Chiesa di nuovo a Cittanuova fece fabricare. In questo mezzo Giovanni Vescovo di Cividal di Belluno ordinò, che niun Veneziano andasse più ne' suoi luoghi. Ma i Veneziani non curandosi di questo; e mancando al detto Vescovo il modo d'avere il Sale, egli mandò a dimandar pace, e così fu fatta. Furono mandati a Ravenna a Ottone III. Imperadore Ambasciatori Giovanni Diacono e Pietro Gradenigo, e da quello ottennero Privilegio di poter tenere Porto e Mercato in tre luoghi con farsi pagare il Dazio e il Toloneo. In questo tempo vedendo i Crottini, e gli Schiavoni essere loro denegato il Censo, che i Veneziani solevano dare, incominciarono a molestare i Veneziani. Onde il Doge mandò Badoero Bragadino Capitano di sei navi ben' armate contro di loro; il quale andò, e smontò a una Città loro, e per battaglia la prese, e quella rovinò; e mandò i prigioni a Venezia. Per la qual cosa venne maggior' odio e guerra, siccome quì sotto sarà scritto.

Nel settim' anno del suo Ducato il Doge nel giorno dell' Ascensione nella Chiesa di San Pietro di Castello chiamato Olivolense, venne, e udita la Messa ebbe dal Vescovo il trionfale Vesillo di San Marco, e montò sull' armata, e si partì dal Porto. Ma pel vento contrario andò a Grado, e vennegli incontro Vitale Candiano Patriarca, e gli fece grandissimo onore; ma prima fu in Aquilea. Di poi abbonacciato il tempo, navigò verso l'Istria, e giunto presso alla Città di Parenzo, vennegli incontro Andrea Vescovo di quella Città, e il pregò che non ricusasse d'andare a visitare la Chiesa di San Mauro; e così il Doge fu contento. Et entrò in Parenzo, e visitata la Chiesa, e uditi gli Offici, ritornò sull' armata, e a remi pervenne a uno scoglio, chiamato Sant' Andrea, dov' è un Monastero appresso la Città di Pola, dove fu ricevuto da Bertoldo Vescovo di Pola, che vennegli incontro colla Chieresia, e con gran moltitudine di Cittadini. E poi montò il Doge a cavallo, e andò alla Città d'Ossero, nella qual Terra i Cittadini molto si rallegrarono di tal venuta. E fatti i patti, diliberarono di star sotto Veneziani, e così il giorno della Pentecoste si diedero a' Veneziani, volendo un Conte, che li governasse. E tutti i giovani di quella Terra deliberarono di pigliar soldo, e di venire sull' armata col Doge. Poi partita di Cherso la detta armata, navigò a Zara, dove il Vescovo della Città col Priore si rese alla Signoria, e così fecero i Vescovi dell' Isole di Vegia, e d'Arbe, i quali giurarono a nome di quelle Città di mantenere i patti e la fedeltà. Et essendo stato il Doge mesi sei a Zara, montò in Galera, e coll' armata andò a un' Isola chiamata Belgrado, e mandò Nunzj a dir loro, che venissero a giurare fedeltà al Comune di Venezia. E vedendo gli abitanti di non potere resistere, giurarono fedeltà, & essere sotto Veneziani. Poi andarono all' Isola di Lenigrado, la quale *etiam* si rendè. Poi ebbero la Città di Traù. E andati coll' armata alla Città di Spalatro nobilissima e valida, vennegli incontro Pietro Arcivescovo di quella con molti Cherici e Laici, e menò il Doge nella Città, e detta una solenne Messa, giurarono di mantenere fedeltà. E il Doge avendo soggiogate tante Città in Dalmazia, andò appresso la Chiesa di San Massimo, e volle avere il Borgo. Ma que' dell' Isola di Curzola, ch' ivi abitavano, ricusarono di rendersi. Onde quella Città fu combattuta, e alla fine fu presa, cioè l'Isola di Curzola, chiamata *Corcyra Nigra*. Poi andò all' Isola di Liesina, e quella prese e rovinò. *Tamen* non volle ammazzare alcuno degli abitanti, e perdonò loro la vita. E procedendo così felicemente, il Vescovo di Ragusi con altri della Città vennero a giurarli fedeltà. Onde il Doge avendo avuto tanta vittoria, e fatto tanto acquisto al Comune di Venezia, si diede prima il titolo di Doge di Dalmazia e Croazia dopo quello di Venezia, che aveva. Benchè alcuni vogliono, che prima quello di Dalmazia si desse, e non aggiugnesse Croazia.

E ritornato a Venezia con gran trionfo, fu provveduto di mandare Rettori per le Città acquistate, i quali furono questi: a Ragusi Pietro Ursiolo figliuolo del Doge, a Spalatro Domenico Polani, a Traù Giovanni Cornaro, a Sebenico Vitale Michieli, a Belgrado Masseo Zustignano, a Zara Marino Meno, a Curzola un altro Patrizio. In questo mezzo Ottone III. Imperadore intesa tal vittoria de' Veneziani da Giovanni Diacono Ambasciadore, confermò il Privilegio, che concedette a Pietro Candiano Doge, cioè i confini del dominio de' Veneziani, cioè dalla Piave Maggiore, dov' è fatto un certo Arginello chiamato Formellino, e va scorrendo i termini fino al mare. E che di questo il Vescovo di Cittanuova abbia la decima coll' altre immunità, come nel Privilegio appare.

Nell' ottavo anno del suo Ducato, Ottone III. Imperadore predetto, essendo a Ravenna, con alcuni suoi segreti montò in una Navetta, e venne a Venezia, e volle arrivare nel Monastero di San Servolo. E il Doge lo menò di notte a San Zaccaria a vedere que' Corpi Santi, che nella detta Chiesa erano. Poi venne a visitare la Chiesa di San Marco, che si fabbricava, e tenne a battesimo una figliuola del Doge. E avuti domestici doni dal Doge, ritornò a Ravenna. E dopo tre giorni il Doge chiamò il Popolo, e gli disse, come l Imperadore segretamente era stato in questa Terra, e quello che avea fatto, & era vestito incognito. E come vidi nella Cronaca Contarina, pare, che il detto Imperadore assolvesse i Veneziani dal dargli più il Pallio d'oro, ch'erano obbligati per patto di dare ogn'anno all' Imperadore. E di questo fece privilegio. Questi sono i Corpi Santi, ch'erano nella Chiesa di San Zaccaria. Il Corpo di San Zaccaria Profeta. Il Corpo di Santa Sabina. Il Corpo di San Lione Papa. Il Corpo di San Nereo Martire. Il Corpo di Sant' Acchilleo Martire. Il Corpo di San Lizerio Martire. Il Corpo di San Pancrazio Martire. Que' di Piove' di Sacco in Padovana in questo tempo s'obbligarono di portare ogn'anno al Doge libre 200. di Lino. E questo per le provvisioni, che faceva fare il Doge, che l'acque salse non facessero loro danno. Questo Doge, morto Ottone III. Imperadore, e succeduto Arrigo II. gli mandò due ambasciadori, Giovanni Diacono suo Capellano, e Giovanni Ursiolo suo figliuolo, per la confermazione de' Privilegi, e da quello ottennero il tutto. Ancora questo Doge andò con armata per bene della Fede di Cristo contra de' Mori, i quali la Città di Bari in Puglia tenevano. E giunto combattè con loro, e per battaglia entrò nella Città predetta; e poi avuta la vittoria insieme con Gregorio Capitano Imperiale uscì della Città, e ritornò a Venezia con trionfo. Nel quintodecimo anno del suo Ducato fu tanta fame e mortalità in Venezia e per tutto il mondo, che quasi i sepolcri e i cimiteri non potevano tenere tanti, che ne morivano. E morì Giovanni Ursiolo figliuolo del Doge, e a San Zaccaria fu sepolto. Nel decimo settimo anno del predetto Ducato, Orso Ursiolo figliuolo del Doge, essendo morto Valerio Vescovo di Torcello, di consentimento di tutto il Clero e Popolo fu eletto Vescovo in suo luogo. Il quale poi coll' ajuto del padre fece rinnovare la Chiesa e 'l Vescovado, e fatta Abadessa Juliera ovvero Felicita, sorella del detto Vescovo e figliuola del Doge, di San Giovanni di Torcello, a sua compiacenza le fu dato il Corpo di Santa Barbara, che a Venezia da Costantinopoli fu portato per Giovanni Ursiolo, come ho scritto di sopra. In questi giorni que' da Cà Falieri fecero edificare la Chiesa di San Benedetto. Questo Doge concedette Privilegio a que' di Chioggia sì nella minore come nella maggior Chioggia abitanti, e diede loro i confini del suo Porto fino all' Adice pe' lidi, e dall' Adice fino al suo Porto, e alle Bebe, e dalle Bebe fino alle Conche, e dalle Conche fino al suo Porto, e gli diede certo servigio da dover fare ogn'anno al Doge, come nel suo privilegio appare. E come vidi nella Cronaca Dolfina, Ottone figliuolo di questo Doge a Costantinopoli si maritò in una nipote di Basilio e Costantino Imperadori, nominata Maria, dalla quale, avanti che si partisse da Costantinopoli, ebbe un figliuolo, e lo nominò Basilio. E poi venuto colla moglie e col figliuolo a Venezia, portò con lui il Corpo di Santa Barbara, nominato di sopra. E pare, che il detto Ottone pe' buoni portamenti paterni fosse costituito dal Popolo conforte col padre nel Ducato. E sotto di questo Doge fu compiuto il Palazzo Ducale e la Capella. E avendo questo Doge avute tante vittorie, fece con sua moglie voto di castità. E venuto a morte dopo anni 17. e mesi 6. nel Ducato, d'età d'anni 48. fece testamento, e lasciò parte de' suoi danari a i figliuoli e alle figliuole, parte alla Repubblica, e parte a i poveri e alle Chiese. E fu sepolto a San Zaccaria. Questo è il suo Breve:

Subjugo Dalmatiam Communis commoditate:
Sponte bona multi colla dedere jugo.

„ Heic narratur, quomodo Corpus Beati „ Sabæ à Constantinopoli portatum fuit Venetias per Dominum Petrum Centranigo, „ tempore quo Dominus Tribunus Memo Dux „ erat, in Anno 911. Fuit quidam vir nobilis ex Consilio Venetorum, qui Dominus „ Petrus Centranigo dicebatur nomine. Prima stirps ejus fuit de Romanis de Familia „ Centurionum, qui principes centum militum erant. Hic idem Petrus Venetiis obtinuit Ducatum. Verùm quum semel esset „ cum navi sua Constantinopoli, & vidisset „ beatissimum Corpus Sancti Sabæ, caute, sagaciter, & mirabiliter cum Custode Templi & Ecclesiæ tractavit, numerando sibi „ loco muneris certam denariorum quantitatem, si sibi concederet, ut inde asportaret „ Corpus beatissimi Sabæ. Custos verò denariorum avidus consensit, ut quadam nocte „ circa primam Dominicam........ Dum „ aër esset in tempestate & valde plueret, & „ nocte tenebrosa venit ad Arcam sanctissimi „ Corporis. Verùm quum idem Sacerdos vellet locum tangere, tunc tremor maximus „ invasit illum, nec aliquo pacto loqui poterat. Sed quum Dominus Petrus ibi cum duobus filiis esset, & totidem sibi familiaribus, „ & videret Sacerdotem trementem & alienatum in se, humili devotione beatissimum „ Corpus sustulit; & provisione mirabili, ne „ ab aliis videretur, portavit illud ad navim. „ Quo reverenter posito in loco, ubi desiderabat, emersis ancoris & tensis velis, secundo vento, salvi & incolumes Venetias „ applicuerunt. Tunc vir nobilis Petrus invitatis quibusdam Sacerdotibus & Episcopis,

„ ex

„ ex navi in naviculam parvam gloriosum A
„ Corpus deposuit, & statuit illud caute ad
„ domum suam in Contrata Sancti Antonini.
„ Domus autem ejus erat juxta Ecclesiam à
„ latere, quæ dicebatur ab habitatore domus,
„ de Centranigo. Ibi ergo quum essent, vo-
„ luerunt Corpus illud in domum suam
„ transferre. Verùm illud beatum Corpus vi-
„ sum tunc fuit tanti ponderis haberi, ut nul-
„ lo modo vel ordine inde moveri potuerit.
„ Interim quum omnes admirarentur, Cam-
„ panæ, quæ in Campanili ruinam minari vi-
„ debantur, insonuerunt. Propter quod totus
„ Populus undique concurrebat, ut miracu-
„ lum videret, quod videre assueti non erant.
„ Tunc clarissimus Petrus cum Episcopis & B
„ Sacerdotibus, flexis genibus Deum lauda-
„ bant Altissimum, magna voce dicentes:
„ Portemus illud in Ecclesiam, nam ex vo-
„ luntate Christi Salvatoris humani generis
„ hoc factum est, ut Corpus sanctissimum lo-
„ cetur & celebretur in Basilica nomine servi
„ sui Antonini consecrata. Sublatum est igi-
„ tur solemnitate devotissima in cymba sine
„ ullo impedimento Corpus illud gloriosissi-
„ mum, & ductum in Ecclesiam Sancti Anto-
„ nini, & in Altari suo positum. Tunc & non
„ prius campanæ à pulsu suo cessarunt, & ap-
„ paruit columba in albedine mirabili supra
„ benedictum Corpus istud, quæ usque dum
„ Te Deum laudamus, cum aliis orationibus C
„ cantaretur, numquam inde discessit. Com-
„ pleto vero Officio, post Chorum factum
„ fuit Altare novum, non multum distans ab
„ Altare Sancti Antonini, & ibi in capsa li-
„ gnea positum fuit Corpus illud sanctissimum,
„ juxta quod positæ fuerunt Reliquiæ similes,
„ quæ simul adductæ fuerunt, & quæ in eo-
„ dem loco positæ sunt. Sacerdos autem, qui
„ ejusdem Ecclesiæ Plebanus erat, in eodem
„ die, quo hæc omnia gesta sunt, in arboribus
„ rosarum, quæ in horto suo plantatæ fue-
„ rant, rosam unam pulcherrimam invenit,
„ quæ ad laudem gloriosissimi Corporis osten-
„ sa est in Anno ab Incarnato Verbo Novies
„ Centum & undecim in Nonis Decembris. D
„ Paulò verò post hæc Dominus Petrus Cen-
„ tranigo Venetiis Dux creatus est. Qui quum
„ per annos V. vixisset, voluit, ut mortuus
„ sepeliretur in Ecclesia Sancti Antonini in
„ sepulcro pulcherrimo in nomine suo fabrica-
„ to ante januam Sacrarii, post autem januam
„ cubæ Altaris Sancti Michaëlis in eadem Ec-
„ clesia. Hæc benedictus Deus per merita san-
„ ctissimi Sabæ geri voluit, qui semper Deum
„ pro nobis orare possit, & quod animæ no-
„ stræ in ultimo vitæ præsentis locentur in
„ gloria æternæ vitæ, & ibi maneant per
„ infinita secula seculorum. Amen. *Oratio*
„ *Sancti Sabæ*. Deus, qui per merita Sancto-
„ rum tuorum non desinis quotidie miracula E
„ facere, præsta nobis famulis tuis, ut per
„ intercessionem gloriosissimi Sabæ Confesso-
„ ris tui, atque Abbatis, & per signaculum
„ Sanctæ Crucis, quam ob reverentiam Filii
„ tui in manibus semper gerebat, à peste, &
„ ab omni tribulatione liberemur; per Domi-
„ num nostrum Jesum Christum &c.

MIX.

Ottone Orseolo, Doge XIX.

Dopo la morte del padre, incominciò a dogare d'età d'anni 19. Era molto Cattolico, virtuoso, giusto, ricco, e pieno d'ogni bontà. E però dal Popolo fu giudicato essere degno di tal governo, *etiam* pe' meriti del padre e dell' avo santissimo. Nel settimo anno del suo Ducato que' d'Are, i quali molestavano i confini de' Veneziani, vennero appresso Loreo per depredare, ma ne portarono la debita pena, e convenne a Pietro Vescovo loro di venire co' primi Cittadini d'Are dal Doge a dimandargli perdono, promettendo di non molestare più i nostri confini. E così furono accordate le cose. Nel detto tempo Cresimiro Principe della Croazia incominciò a molestare Zara e altre Città di Dalmazia maritime, ch' erano sotto i Veneziani. Contra del quale il Doge mandò gente, e v'andò in persona coll' armata, e difese le dette Città, e mise i nimici in fuga, *& non solùm* que' Cittadini guarentì, ma *etiam* nella fede e ubbidienza Veneta confermò. E fatti istrumenti d'avanti a quattro Vescovi di dette Terre ovvero Isole, ch' ogn' anno dovessero mandare al Doge, e a' Successori certi presenti ovvero tributo, per averli difesi e guarentiti, e promesso di guarentirli. Nell' anno 1019. il Corpo di San Tarasio fu portato in Venezia a 17. d'Ottobre in questo modo. Alcuni mercatanti Veneti andarono, e arrivando a un promontorio, che si chiama Chiledro, dov' era con loro un Prete di Malamocco con due compagni, chiamato Pietro e Giovanni, con essi mercatanti, eglino smontati in terra andarono a un Monastero, non abitato da alcuno. Et entrato il detto Sacerdote dentro la Chiesa, udì una voce: *Tolle hoc Corpus Sanctum, & defer tecum*. E guardando attorno non vide alcun monumento. E si mise in orazione, pregando Iddio, che s'era sua volontà, ch' egli portasse via di lì quel Corpo Santo, gli concedesse, che da lui fosse trovato. E levatosi, guardando per la Chiesa, vide a un' Altare, dov' era la figura del detto Santo, scritto: *Questo Corpo di San Tarasio troverai in un monumento, involto di panno*. E guardando alla banda sinistra, vide quasi una spelonca, dove entrato trovò il prefato Corpo, involto in panno, con quattro luminarie, che gli ardevano d'avanti. Et essendo il Sacerdote delle mani non molto ajutevole, perchè ne teneva una in un fazzoletto appiccato al collo, si trovò essere sano e guarito. E così allegro molto tolse quello Corpo Santo, il quale era sì leggiero, che poco pesava, e udì una voce, che disse: *Tolle me, quia tecum venire præsto sum*. E così lo portò per tre miglia fino alla nave. E il Padron della nave, Domenico Dandolo nominato, con debita riverenza tolse in nave il prefato Corpo di Tarasio Santo. Di questo Domenico Dandolo uscirono degradando *per tempora* Arrigo e Andrea Dandolo, che furono Dogi di Venezia molto degni. Ora tolto il Corpo in nave, corsero i Monaci della Chiesa e del suo Monastero alla marina, gridando e lagrimando grandemente, dicendo: *Uomini crudeli rendeteci il nostro Padre. Di qui non potrete partirvi mai, se nol ci renderete*; perchè

una

una strana nazione venne quì, e rubò un dente del predetto Santo, e volendosi partire, mai non poterono, se prima non renderono il dente del Santo. Ma i Veneziani non si curando di tali parole, diedero le vele al vento, e vennero coll' altre navi a Venezia. E benchè la Cocha ovvero nave dov' era il Santo Corpo, fosse molto carica di mercatanzie, *tamen* pareva un' uccello, che nuotasse in mare, per tanto tesoro, ch' eravi sopra. E giunto a Venezia, con gran divozione il Doge e il Vescovo di Castello col Popolo andarongli incontro, a torre questo Corpo Santissimo di nave. E nel Monastero e nella Chiesa di San Zaccaria fu riposto, nel qual Monastero erano dugento Monache ancelle di Cristo, che viveano molto religiosamente.

Nell' anno 1023. gran discordia nacque tra' Veneziani e Poppo Patriarca d'Aquilea, il quale venne con genti alla Città di Grado, e le diede una gran battaglia, e quella prese. Inteso questo il Doge, mandò gran stuolo di navili, e alla fine quella ricuperò. E poi fu fatta fortificare d'intorno di muro e buone fosse. Altri scrivono, ch' essendo nata gran discordia tra 'l Popolo di Venezia e 'l Doge, esso Doge col suo fratello Patriarca di Grado si partì, e andò ad abitare appresso l'Istria. E Poppo Patriarca d'Aquilea predetto andò a Grado, e giurò per gli otto suoi sagramenti, che aveva, che voleva entrare per bene di quella Città. E così que' di Grado il lasciarono entrare, nè entrò per battaglia. Il quale entrato incominciò a violare le Monache, e tolse il tesoro delle Chiese, e prese il dominio di quella Città, e mandò Ambasciadori a Papa Giovanni XX. dal quale fu investito di detta Città di Grado. Ma poi per ricuperare Veneziani Grado, furono sedate le discordie civili, e fu determinato pel Popolo di Venezia, che il Doge e suo fratello Patriarca venissero a ripatriare. Il qual venuto entrò nel suo Ducato; *& etiam* ritornato il Patriarca, si misero a volere ricuperare Grado, e v'andarono in persona con armata. E que' della Città si renderono. Et entrato il Doge dentro, fece racconciare le fortezze e le Chiese rovinate. E sopra le porte di detta Città di Grado vi furono messi due versi con queste lettere:

Has Portas jussit Otto Dux nectere ferro.
Pondere pro ferri capiat sibi præmia Regni.

E ritornato il Doge a Venezia con grande allegrezza, fu *benigne* ricevuto dal Popolo. *Tamen* avendo dogado anni 17. . . . . . . essendo pure odiato, gli fu rasa la barba, essendo capo un Domenico Flabanigo suo nimicissimo, e con abito Monacale fu mandato ad abitare a i confini di Grecia, dove finì la sua vita, e il detto Domenico fu sostituito in luogo suo per certo tempo. Onde inteso questo, Orso Ursiolo Patriarca di Grado *etiam* egli fuggì, e lasciò il Patriarcato. E questo è il suo Breve.

Marte Gradū redimens, quē vi Patriarcha tenebat,
Urbis Aquilejæ demum de Sede repellor.

MXXVI.

Pietro Centranigo ovvero Salamone, Doge XX.

Dopo cacciato il Doge Ottone Ursiolo fu eletto, benchè molti lo ricevessero mal volentieri; sicchè fu qualche discordia in Venezia per tale elezione. Ancora Poppo Patriarca d'Aquilea coll' ajuto dell' Imperadore danneggiava i confini de' Veneziani. Il quale Imperadore, essendogli mandati i nostri Ambasciadori per la confermazione degli antichi Privilegi, mai non li volle confermare, ma *etiam* perseguitava i Veneziani in ogni luogo. Ora il detto Poppo Patriarca andò con esercito attorno a Grado. Ma Orso Patriarca, il quale era ritornato, trovandosi nella Città predetta, si difese virilmente. Ma pe' traditori, che il detto Patriarca Poppo avea dentro, fu ingannato, e il Patriarca Ursiolo scappò. E presa la Città Poppo l'abbruciò e rovinò e mandò Ambasciadori al Papa, affermando detta Terra essere della sua giurisdizione. E all' incontro i Veneziani mandarono Ambasciadori per dire le nostre ragioni; ma il Papa udita l'una e l'altra parte, determinò, che quella fosse del Patriarca d'Aquilea. E avendo dogato questo Doge anni 4. giorni . . . . . e istando Orso Ursiolo Patriarca di Grado col detto Doge per l'assoluzione del Doge suo fratello, che *injustè* fu mandato in esiglio in Grecia, & egli pure ricusando, e il Popolo avendolo a male il presero, e rasagli la barba, fu rinchiuso in un Monastero in abito Monacale, e poi mandato ad abitare a Costantinopoli. E questo è il suo Breve:

Præcessore meo privato sceptra guberno.

MXXXI.

Orso Ursiolo, Patriarca di Grado, Doge XXI.

Fu eletto Doge dal Popolo, poichè non si potè far ritornare Ottone suo fratello, che fu privato del Ducato, per essere già morto, pel quale era stato mandato il Vescovo di Torcello, & altri per farlo ritornare a Venezia. Ma trovato, ch' egli era morto, ritornarono indietro. E Domenico Flabanigo il Doge fu bandito di Venezia. Questo Doge fece fare una moneta piccola d'argento, chiamata *Ursiolo*, la quale si spendeva. Et essendo ritornati gli Ambasciadori, furono mandati a ritogliere Ottone Ursiolo Doge. Esso Patriarca e Doge avendo dogado un' anno e due mesi, abbandonò la Sede Ducale, e ritornò al suo Patriarcato. E benchè questo avesse nome di Vicedoge, *tamen* per la giustizia sua da' Veneziani fu posto nel Catalogo de' Dogi, & è dipinto da Patriarca nel gran Consiglio nel numero de' Dogi con questo Breve:

Ottonem fratrem supplet Patriarcha Gradensis,
Donec in exilio defunctum comperit esse.

MXXXII.

Domenico Ursiolo, Doge XXII.

Essendo egli della stirpe d'Ottone Doge sopranominato, di consentimento della maggior parte del Popolo fu eletto, ma stette *solùm* una notte e un giorno, perchè l'altra parte del Popolo nol volendo per Doge, il perseguitava, e voleva ammazzarlo. Et egli vedendo questo fuggì a Ravenna, dove otto giorni dopo che vi fu giunto, morì, e ivi fu sepolto. E questo è il suo Breve.

Vivus ab herede rexi una luce Ducatum.

MXXXII.

Domenico Flabanigo, Doge XXIII.

DOpo cacciato Domenico Ursiolo, fu eletto questo, & è quello nimicissimo della Casa Ursiola. Et era stato bandito; ma poi eletto Doge, subito chiamò il Consiglio del popolo, e prese, che niuno di Casa Ursiola potesse mai più essere fatto Doge, e che non potessero avere alcuni di quella Famiglia officio nè beneficio del Comune di Venezia, nè potessero essere chiamati a Consiglio. E ancora molti di loro fece bandire di Venezia, & che *de cetero* niuno possa aver consorte nel Dogado. In questo tempo la Città di Zara ribellò la prima volta a' Veneziani, e si sottomise al Re della Croazia. E inteso questo, il Doge fece fare una grande armata di navi e di galere; e il Doge andò in persona alla ricuperazione di detta Città, e giunto, le furono date tante battaglie, che riebbe quella, e perchè s'arrenderono, perdonò loro gli errori commessi. Et in detto tempo Poppo Patriarca d'Aquilea un' altra fiata assaltò la Città di Grado, ch'era tornata sotto a' Veneziani, e prese & abbruciò la Chiesa. Onde il Doge mandò al Papa a dolersi, e ottenne scomunica contro il detto Poppo. E per miracolo di Dio il prefato Poppo fu portato via, nè si sà da chi, e riavuto Grado, la Chiesa fu rifatta. In questo tempo fu condotto a Venezia il braccio di San Bartolomeo Apostolo, e posto nella Chiesa di San Geremia Profeta in Canalregio. Il quale lo portarono uno nominato Moro Torrisello e Bartolomeo suo figliuolo, i quali avendo modo di trarlo con danari da alcuni Calogeri di Bonivento; e perchè i suoi aveano edificata la detta Chiesa di San Geremia, vollero in quella collocarlo. Questo Doge fece edificare la Chiesa di San Niccolò sul Lido, *& etiam* quella dell' Angiolo Rafaele, dov'era un Monastero di Monache, benche di questa ho veduto altrove il contrario. Nell'anno 1040. anno ottavo del suo Ducato il Doge fece convocare nella Chiesa di San Marco, Orso Orsiolo Patriarca di Grado, Domenico Gradenigo Vescovo Olivolense, cioè di Castello, Vitale Orsiolo Vescovo di Torcello, Lione Vescovo Aquilejense, e molti altri degni Prelati e Clero; dove fu stabilito, che la consecrazione de' Preti non potesse esser fatta avanti d'anni XXX. e de' Diaconi d'anni XXV. La consecrazione delle Monache non si possa fare se non di Pasqua, nell' Epifania, e nella festa degli Apostoli; e che niuna cosa sacra, come paramenti, Calici, e il Corpo di Cristo non sieno toccati, *immo* stieno sotto chiave; e i Camici non possano essere lavati in cella, se non da persone idonee, e così i panni dell' Altare; e quando saranno vecchi, si debbano abbruciare. Il Calice, Patena, e Corporale non possano essere toccati, se non pe' Ministri Sacerdoti. E che le Monache non tocchino i vasi sagri dell' Altare, nè facciano l'incenso; e molte altre cose circa la Religione furono ordinate. E avendo dogato questo Doge anni 10. mesi 4. e giorni 11. già vecchio morì, e in Chiesa di Santa Croce fu sepolto. Ma vidi in un' altra Cronaca, ch' egli non fece edificare San Niccolò. Il suo Breve è questo: *Sub me salubre decretum, ne quis consortem in Ducatu sibi vivens faciat.*

MXLIII.

Domenico Contarini, Doge XXIV.

FU eletto. E nel secondo anno Poppo Patriarca d'Aquilea, avendo una volta avuto il Privilegio da Papa Giovanni XX. della Città di Grado, di nuovo entrò con gente in detta Città, e l'abbruciò, rovinando le Chiese e case, spogliandola di tutto, nè altro vi restò se non le Reliquie de' Santi Corpi, le quali però erano ascose. Onde per tanto peccato senza Confessione morì. Onde il Doge mandò Ambasciatori al Papa, i quali furono Benedetto Abate di Santa Trinità di Brondolo, Giovanni Stornado, e Giorgio Cherico, lamentandosi di questo. E ottennero Privilegio, che la detta Città di Grado sia liberamente sotto la giurisdizione di Venezia. E avuto tale Privilegio la detta Città fu riparata, e di nuovo fabricata. Nel 1050. Salomone Re d'Ungheria venne con esercito a scorrere la Dalmazia, e prese la nostra Città di Zara, benchè dopo per discordia, che venne con Geiza, e Ladislao suoi fratelli, i Veneziani deliberarono di ricuperarla. E nel settimo anno del suo Ducato il Doge andò con armata a Zara, e quella ricuperò, e mise Rettore a Zara ovvero Conte, in luogo d'Orso Zustignan, che fu cacciato, Marco Contarini. Per lo che il detto Re Salomone *non solùm* perdette quello, che avea acquistato in Dalmazia, ma *etiam* da Gaiza suo fratello fu cacciato dal Regno d'Ungheria. Sotto questo Doge fu determinato, che il Mercato in Venezia si facesse nel giorno di Sabbato, e che una Moneta, chiamata *Bisanzio*, si dovesse spendere. Nel 1051. Lione IX. Papa, per riverenza e divozione, ch' avea a San Marco Vangelista, venne a Venezia a visitare la sua Chiesa, dov'era il suo santissimo Corpo. Il Doge e i Cittadini orrevolmente il riceverono, facendogli grandissimo onore. E venuto nella Chiesa di San Marco, fece la sua orazione, e concedette alcune Indulgenze nella detta Chiesa, e ritornò a Roma, *& statim* morì. Furono mandati Ambasciatori ad Arrigo III. Imperadore de' Romani, Domenico Selvo e Buono Dandolo, dal quale ottennero la confermazione de' Privilegi, e d'altro di più, i quali, come scrive Don' Andrea Dandolo Doge nella sua Cronaca, dice d'avere veduti e letti. Questo Doge sopra Lido (e questa è la verità) fece edificare una Chiesa di San Niccolò, e un Monastero, dove furono posti ad abitare Frati dell' Ordine di San Benedetto, i quali ci sono fino al presente. Ancora fece edificare la Chiesa e 'l Monastero di Sant' Angiolo di Concordia, dove sono Monache religiose; e a tutti due i detti Monasteri provide d'entrate pel viver loro. Nel 1070. l'anno penultimo del suo Ducato, come scrive Sigeberto, San Teobaldo morì in Vicenza, e fece molti miracoli, E avendo dogado anni 26. (altri dicono 27. e mesi 9. altri, anni 25. e mesi 9. e giorni 3. or sia quanto si voglia mi riporto al Breve del gran Consiglio) morì, e a San Niccolò di Lido fu sepolto. Questo è il suo Breve.

Bello convictam Jadram castigo rebellem.

MLXXI.

Domenico Silvio, *Doge XXV.*

FU eletto nella Chiesa di San Niccolò di Lido, quasi non essendo ancora sepolto il suo predecessore; e a voce di popolo chiamato Doge, fu menato in Chiesa di San Marco, la quale ancora non era compiuta; e fu confermato da tutti. Ma questo Doge fece compiere la detta Chiesa, e fu il primo, che cominciasse a farla lavorare di Mosaico alla Greca, com' è al presente. In questo tempo Arrigo Contarini figliuolo del Doge morto, essendo Vescovo Olivolense, lasciò quel titolo, e volle essere chiamato di Castello, e così il Papa glielo concedette. E fu il primo Vescovo di Castello, e il Doge gli lasciò quelle 200. amfore di vino, che l'Istria dovea dargli all' anno per regalia, sicchè *de cetero* le dessero per limosina al Vescovo di Castello. E nota, che detto Arrigo, essendo il padre Doge vivo, non era ancora fatto Vescovo; ma morto Domenico suo predecessore, esso fu eletto, e dal Papa confermato. Sotto questo Doge l'Imperadore di Costantinopoli mandò a domandare soccorso a' Veneziani d'armata per potere contrastare al Re Roberto di Sicilia, il quale era venuto per danneggiare la Romania. Onde il Doge col Consiglio fece una grande armata di navi 36. e di galere 14. e di 9. Carache tutto bene in punto. E inteso di tale armata il Re Roberto mandò a dire all'Imperadore, che voleva far pace con lui a che modo egli volesse, e così si pacificarono tra loro. Questo Doge ebbe per moglie una figliuola di Costantino Imperadore di Costantinopoli con gran dote, & ebbe il dominio d'un luogo detto Protopocridi, come scrive Pietro Damiano, e come vidi nella Cronaca Dolfina. Ma in altre Cronache non ho trovato questo, ma che questa tal donna era in tanta dilicatezza sempre con odori e profumigi, che non voleva lavarsi le mani se non con acqua odorifera, nè toccava colle mani alcun cibo. Un dì venne in una egritudine (così la Divina Maestà volendo) che tutta marcì, e visse assai con grandissimi dolori, ne c'era rimedio a guarirla, nè s'accattava alcuna femina, che potesse servirle: tanto puzzava della marcia, che avea per tutta la sua persona, e alla fine morì. E avendo dogado questo Doge anni 13. il popolo si sollevò contra di lui, perch'egli avea fatta tant'armata contro il Re Roberto di Sicilia, e fatto quel Re nimico de' Veneziani, dove si mercatantava, e il cacciarono del Ducato. Altri vogliono pure, ch'egli morisse nel Ducato, e sotto il Portico della Chiesa di San Marco fu sepolto. Questo è il suo Breve:

Obsessum repuli Viscardum marte Robertum
Dyrachii: Hinc Danaûm me dotat Præsul Alexis.

MLXXXIV.

Vitale Faliero, *Doge XXVI.*

FU eletto, e mandò tre Ambasciadori ad Alessio Imperadore di Costantinopoli per ottenere Privilegio delle giurisdizioni della Dalmazia e Croazia, e così ottenne. I quali Ambasciadori furono Andrea Michele, Domenico Dandolo, e Jacopo . . . . E an-

A cora, come nella Cronaca Dolfina ho veduto, questo Doge ottenne dall'Imperadore di Costantinopoli d'essere Imperiale Protospatario. In questo tempo in Savoja la Religione de' Frati Certosini ebbe principio da un Bruno Todesco di Colonia, Dottore, che leggeva in pubblico. Questo Doge avendo avuto il Privilegio dall'Imperadore per la Dalmazia e Croazia, fu determinato con volontà del popolo d'aggiugnere il titolo *Dux Venetiarum*, *Dalmatiæ*, *atque Croatiæ*. E così i suoi successori nel Ducato debbano usare, benchè alcuni vogliano, che prima l'usassero, *tamen* sotto questo Doge fu pubblicamente così intitolato. Et essendo Arrigo IV. Imperadore in
B Treviso, volle venire a Venezia per sua divozione a visitare San Marco. E il Doge gli fece grandissimo onore; e menato nella Chiesa di San Marco, che si fabricava di Musaico, lodò molto il sito della Città, e concedette alcuni Privilegi. Poi si partì ben soddisfatto de' Veneziani, e volle battezzare una figliuola, prima che partisse, nata al Doge, alla quale fu posto nome Enrica. E furono fatte grandissime feste nella Città per onorarlo. In questo tempo fu creato l'Officio della Giudicatura del Proprio, che sono tre Giudici a Legge sopra gli stabili di Venezia. E fanno sentenze in criminale per giustizia a que', cui vien data la morte, ovvero tolto membro o
C membra, e si chiamavano i Giudici del Doge. Nota, che furono mandati a Treviso, prima che Arrigo Imperadore venisse a Venezia, Ambasciadori Vitale Michele, e Pietro Zopolo, e da lui ottennero certo Privilegio. Poi egli venne a Venezia, come hò detto di sopra. Nel 1094. anno decimo del Ducato di questo Doge, non si sapendo dove fosse il Corpo del beatissimo San Marco Vangelista, ma ben si trovava scritto essere stato portato in questa Città, e per l'incendio, ch' intravvenne, essere *secretè* pel Doge e pochi altri, stato posto in certa arca marmorea, e la Chiesa essendo stata fabricata di nuovo, fu determinato di far solenne processione con supplicazio-
D ne all'eterna Maestà, che volesse rivelare, dove fosse tanta degna Reliquia. E ordinati i digiuni pel Vescovo di Castello, mentre che un giorno, che fu a 25. del mese di Giugno, si faceva tal processione, apparve una luce fuori della colonna dietro all'Altare al presente di San Jacopo, e nella Capella di San Lionardo posta nella prefata Chiesa di San Marco, dove al presente è stata fatta una Croce di Mosaico. E come molte Cronache scrivono, mostrò il braccio fuori, il quale Rafaello Caresino Secretario Ducale scrive nella sua Cronaca, che avea nel dito grosso un' anello d'oro, nè mai alcuno glielo potè tirare dal deto, se non un Giovanni Dolfino, ch'era
E Consigliero appresso il Doge, il quale l'ottenne; e'l suo Colonello sempre l'ha avuto fino da pochi anni in quà, che i detti Dolfini lo diedero alla Scuola di San Marco a San Giovanni e Paolo. Ora ritrovato il Corpo predetto, tutta la Terra fu piena di gaudio, ringraziando l'eterno Iddio d'averle rivelato tanto tesoro. E fu ordinato, ogn' anno in tal giorno fare a San Marco solenne processione. E dopo a dì 8. d'Ottobre fu consecrata la detta Chiesa sotto il nome di S. Marco, che prima si chiamava S. Theodoro; e tolto il Corpo sopradetto pel Doge, Vescovo, Primicerio, e Procuratore di S. Marco soli, fu riposto

come è fama, nell' Altar grande di detta Chiesa con grandissima credenza, e come Don' Andrea Dandolo scrive nella sua Cronaca. E di questo Bernardo Giustiniano ne fa menzione nella sua Storia; che essendo egli Proccuratore, gli fu detto in gran segreto, dov' era il detto Corpo, dicendo così essere la verità, che è nella detta Chiesa, *& qui vidit, testimonium perhibuit*.

In questo tempo fu un grandissimo tremuoto in Venezia, e di poi successe una grandissima morìa, e morirono più di due terzi di Venezia. Sotto questo Doge fu rinnovata la Fortezza di Loredo, *ch'* è sotto il Ducato, e quella diede a gli abitanti, mandandovi un Custode. E que' di Loredo per segno di fedeltà s'obbligarono di dare al Doge ogni anno per cadauna di quelle famiglie certi polli e animali silvestri col capo e co' piedi, e alcuni danari con certo numero d'anguille per memoria di questo beneficio ricevuto. In tempo di questo Doge sempre fu a Venezia grandissima carestia di viveri, ed anche morìa grande. Avendo egli dogado anni 13. morì, e il giorno di Natale fu sepolto sotto il portico della Chiesa di San Marco con un' Epitafio in marmo; onde il Popolo corse alla sepoltura, buttando pane e vino, maladicendolo e dicendo: *Saziati ora, che in vita non hai voluto provvedere a fare ubertà al Popolo*: che molti per fame erano morti. E di Settembre a mezza notte fu quel grandissimo tremuoto. E questo è il suo Breve:

Clare sit occultum Corpus Sancti mihi Marci.
Epitaphium Domini Vitalis Faledro Ducis.
Moribus insignis, titulis celeberrime dignis,
Cultor honestatis, Dux omnimodæ probitatis,
In Commune bonus, bona semper ad omnia pronus,
Publica conservans, meliora bonis coacervans,
Dum veterum gesta renovas, plus reddis honestas,
Cunctaque jucunde faciens, das semper abunde,
Ut fieret plenus quicumque veniret egenus,
Plus quoque longinquos refovens, quam carne propinquos,
Vita fuit cujus Patriæ & tremor hostibus hujus,
Reddens tranquillos hos linguâ, viribus illos,
Cujus erat scire, populos pro pace subire
In quocumque fores, impendia, sive labores,
Decretis Legum mentes suspendere Regum,
Ut fieres harum rerum & corrector eorum;
Fama super cedros, cujus dedit ire Faledros,
Christi Natalis peragis dum festa, Vitalis,
Duceris ad funus, factus dolor omnibus unus.
Obiit Vitalis Faledro Dux, Anno 1096. Indict. IV.

MXCVI.

Vitale Michele, Doge XXVII.

FU eletto; il quale entrato nel Ducato, essendo stata principiata la Crociata per acquistare la Terra Santa, per un Pietro Eremita, il qual mosse assai Signori oltramontani a venire alla detta impresa, determinò *etiam* egli d'essere a questa santa e lodevolissima impresa. E fu fatta una grandissima armata pe' Veneziani; e mandato Badoero di Spinale e Faliero Stornado in Dalmazia per aver gente. E poi congregato il Popolo nella Capella di San Marco, fecero Capitani della detta armata Don' Arrigo Contarini Vescovo di Castello, e Giovanni Michele figliuolo del Doge. La quale armata fu di Vele 207. cioè Galere 80. Navi 72. e Tareti 55. La quale partì e

A navigò per la Dalmazia verso Rodi, dove stette l'invernata aspettando gli altri. E poi detta armata, cioè Vele 42. partirono da Rodi, e vennero alle Smirne nella Turchia all'incontro di Scio, e smontarono e andarono a una Città, dove il prefato Vescovo Capitano dell' armata dimandò a quattro Calogeri del Corpo di San Niccolò, che si trovava scritto essere stato sepolto in quella Città. I quali risposero di non lo sapere. *Tamen* gli mostrarono un Arca vecchia, dicendo, che aveano già inteso, che ivi dentro erano alcune Reliquie, e che parte erano state tolte; e quelle, che restavano, erano contenti che detto Vescovo le togliesse. E così i nostri tutto il dì e la notte
B si mossero a rompere il detto monumento. Nel quale aperto trovarono acqua e olio, e volendo seguitare a rompere, niente trovavano. Per la qual cosa il Vescovo fu molto turbato, dicendo che i Cologeri l'ingannavano. E incominciò a farli tormentare. Et eglino dicendo: *perchè ci affligete? In vero in questa o nell' Altare di San Giovanni sono due Corpi di Santi*; il Vescovo inteso questo fece rompere il detto Altare antichissimo, e trovò tre casse di cipresso, dentro delle quali erano tre Corpi di Santi Vescovi con lettere, che indicavano quali Santi fossero, cioè San Teodoro Martire, San Niccolò grande, e San Niccolò suo barba, tutti tre stati Vescovi nella detta Terra. E così con gran divozione le dette tre
C casse fecero portare alla nave. E nota, che prima furono trovate due sole casse, e volendosi partire con quelle sole, furono pure alcuni spirati da Dio, che volessero vedere, dov' erano le dette casse, e sentirono un grandissimo odore, sebbene le due casse erano state cavate fuori; e pensarono che dovesse essere ancora qualc' altra degna Reliquia ivi ascosa di San Niccolò, perchè la sua immagine era sopra l'Altare dipinta. E tanto fu fatto rompere, che *etiam* trovarono la terza cassa, e ivi erano lettere antiche Greche in pietre durissime, che diceano: *Heic quiescit Magnus Nicolaus, terrâ marique mirabilis*. Onde il Vesco-
D vo con grande allegrezza subito scrisse di tanto acquisto al Doge. I quali poi portati a Venezia, quando ritornò la detta armata, con gran divozione i due Corpi di San Niccolò Grande, e di San Niccolò suo barba furono posti nella Chiesa di San Niccolò di Lido in un' Arca marmorea, che ivi fu fatta. *Etiam* vi fu posto il Corpo di San Teodoro, ma di poi fu traslatato nella Chiesa di San Salvadore nella detta sua cassa, dov' è al presente, e si mostra a tutti il giorno della sua festa. E l'Invenzione di tali Corpi a Venezia è celebrata nel terzo delle Calende di Giugno, e la traslazione in Venezia fu al nono degl' Idi di Dicembre, siccome nella Cronaca Contarina
E ho trovato scritto. E nell' Anno poi 1440. fu aperta l'Arca a San Niccolò di Lido, dove andò il Doge, e veduti furono per tutto il Popolo i detti due Corpi santissimi.

Ma in questo mezzo per cagione di detti Corpi Santi, che i Pisani, i quali erano colla loro armata nello stuolo, volevano togliere, venne grande discordia tra loro e' Veneziani. Laonde i Pisani tolsero la sua bandiera, e si sottomisero all' Imperadore, e pareva che volessero venire con cinquanta galere e colle Insegne d'Alessio predetto Imperadore di Costantinopoli a i danni de' Veneziani. E il Doge mandò Ambasciadori per acchetarli, e mandò venti

venti navi ben' armate contro l'armata de' Pisani. Altri scrivono, che furono 32. E i Pisani mandarono a dire, che non volevano pace, ma che verrebbono coll'armata fin sul Porto di Venezia a vendicarsi dell'offesa, che era stata fatta loro. Ora la nostra armata fu contro loro, e una notte trovatisi insieme alle Schiuse, per avere i Veneziani l'Insegna della Croce Santa della Crociata, furono alle mani, e li ruppero, che *solùm* 20. galere fuggirono, presi della detta armata da quattromila, tra' quali trent'uomini di conto. Questi con alcuni altri furono mandati prigioni a Venezia, e gli altri lasciati andare. Si dice, che vi fu grande strage. Dopo il Doge a preghiere dell' Arcivescovo di Milano fece pace co' Pisani, e lasciò i prigioni, eccetto quelli, che furono tenuti per ostaggi. Di poi avuti i Corpi Santi, come ho scritto di sopra, l'armata della Crociata navigò verso Terra di promessione, per ricuperare Gerusalemme di mano de' Mori, dov'è il Sepolcro di Cristo con altri Misteri della Passione. E giunta a Joppe, volgarmente detta il Zaffo, smontarono coll'esercito in terra. E vi era Gottifredo di Buglione, e altri Signori Franceschi e Piemontesi, e andarono verso Gerusalemme. E visitato il Santo Sepolcro, e fatto il detto Gottifredo pe' Cristiani Re di Gerusalemme, fecero consiglio d'andare ad espugnare un Castello fortissimo da'Mori chiamato Acaron. E non con poca fatica quello presero, e poi partirono, e andarono a una Città chiamata Caffa, in altra lingua Portirri, situata sopra il Lido del mare. E quella combattuta ottennero, dove combattendo fu morto il detto Re Gottifredo, e subito fu eletto Re Balduino. E furono trovate nelle dette Terre e acquistate molte Reliquie. In Antiochia fu ritrovata la Lancia di Longino, che diede a Cristo nostro Signore, e in Gerusalemme il Legno della Croce. E Gottifredo volle essere incoronato Re di corona di paglia per umiltà. Acre fu dalla nostra armata presa, e avutesi molte Reliquie, avendo il Doge dal Re Balduino assai Privilegi, la detta nostra armata con vittoria a Venezia ritornò. In questo tempo a Venezia sul Lido fu fatta edificare una Torre, la quale fu fatta custodire, acciocchè il Porto fosse più sicuro. Nel mille cento e uno questo Doge fece edificare sul Lido di Malamocco la Chiesa e Monastero di San Cipriano in un luogo chiamato Vigna, dove volle che stessero Monaci soggetti all'Abate di San Benedetto *de Pado Vetulo*, e date loro alcune possessioni pel vivere de' Monaci, poco dopo il detto Monastero dall'impeto del mare fu rovinato, e fu traslatata la detta Chiesa e Monastero in Murano, dov'è al presente, siccome scriverò di sotto al luogo suo. In questo tempo i Genovesi stati coll'armata loro nella Crociata all'acquisto di Terra Santa, ebbero il Catino di Smeraldo, dove Cristo mangiò co' suoi Discepoli, chiamato da' Genovesi *Sagradal*, ovvero la *Scudella*. Il quale portato a Genova, con gran riverenza fu posto nella Chiesa di San Lorenzo, e lo mostrano con grandi cerimonie. E del 1495. essendo io a Genova lo vidi, e mi segnai. Et è una bellissima cosa di Smeraldo. Nell'ultimo anno del suo Ducato, Matilde Contessa, la quale edificò il Monastero di San Benedetto in Mantovana detto di Padiluro, aveva gran potere in Italia, e danari. Questa coll'ajuto de' Veneziani e de' Ravennati, con molti navili andò per Pò a Ferrara, e quella al fine ottenne. E concedette al Doge di Venezia e al Comune molti Privilegi d'immunità e d'esenzioni nella detta Città di Ferrara. Avendo dogado questo Doge anni 5. e mesi 4. come ho trovato scritto in una Cronaca, fu ammazzato da un Marco Cassolbo, il quale subito preso fu impiccato per la gola. E il Doge fu sepolto sotto il Portico della Chiesa di San Marco appresso la porta, dov'è un epitafio marmoreo. E questo è il suo Breve:

Pisanos terrens, Sacræ Telluris ut hostes,
Præpositum Caypham Ægypti jure revulsi.

MCII.

Ordelaso Faliero, Doge XXVIII.

FU eletto Doge. Era uomo eloquentissimo, chiaro d'ingegno, prudente ne' consigli, e strenuo nelle arme, d'età giovane, ma vecchio di senno, perocchè d'anni . . . . . fu fatto Doge. Avea moglie una nominata Matilde, di Regia stirpe. Questi fu onore della Repubblica, e aumento non poco della fama Veneta. Nota, che *Anno* 1102. *tempore Ordelasi Faledri Ducis decretum fuit, ut Veneti, qui hucusque barbam nutriverant, de cetero imberbes efficiantur*. Nel 1105. questo Doge fece portare da Costantinopoli la Palla d'oro dell'Altar grande della Chiesa di San Marco, adornata di gioje e di perle. La quale poi fu rinnovata e fatta più bella, e messevi più gioje su, come dirò più avanti. E si vede al presente, e s'apre le feste principali. Ancora questo Doge fu Protospatario dell'Imperio. In questo tempo il Doge fu richiesto da Alessio Imperadore de' Greci di soccorso contro Boamondo, che fu figliuolo del Re Roberto di Sicilia. Onde i Veneziani gli mandarono gran soccorso d'armata per modo, che il detto Imperadore fu dalle sue insidie liberato, e rimase in sua libertà. E inteso questo l'Imperadore de' Romani si dolse molto de' Veneziani per avere dato soccorso a' Greci. Onde furono mandati Ambasciadori al prefato Imperadore a fare la scusa; e s'acchetò, e fece e confermò i Privilegi con questo che il Doge gli mandasse ogn'anno libre 50. di Pepe, ovvero un Pallio d'oro, come *aliàs* si faceva. In quest'anno 1105. di Gennajo uscì fuoco dalla casa d'Arrigo Dandolo, ovvero Zeno, a Santi Apostoli, e fu sì grande che abbruciò molte contrade, e abbruciò tutta la detta contrada, e con furia di vento passò il Canalgrande, e abbruciò San Cassano, Santa Maria *Mater Domini*, Sant'Agata, Sant'Agostino, e Santo Stefano Confessore; perchè le case erano quasi tutte di legno. E dopo passati, chi scrive quaranta, e chi sessantotto giorni, un'altra volta uscì fuori della Casa di Casa Zancani da Rimano, e abbruciò ventiquattro Chiese, San Severo, San Lorenzo e il Monastero, San Procolo, San Zaccaria e il Monastero, Santa Scolastica, Santa Maria Formosa, San Giuliano, San Basso con parte della Capella Ducale e del Palazzo. Poi andò a San Geminiano tuttavia abbruciando San Mosè, Santa Maria Zubenigo, San Maurizio, Sant'Angiolo, San Paterniano, San Vitale, e San Samuele. E passò il Canalgrande il detto fuogo, e abbruciò San Gregorio, San Gervaso, San Barnaba, San Rafaello, e San Niccolò, e tutto

quasi

quasi il Sestiero d'Ossoduro. Fu cosa maravigliosa, che mai non si potesse riparare al detto fuoco. E così in molte Cronache ho veduto. In questo giorno la Città di Malamocco pel mare grande che venne, si sommerse; e fu in Venezia un grandissimo tremuoto, che rovinò assai Chiese e case, per dare più afflizione, come dirò di sotto.

Nel 1109. Badoer Vicario della Chiesa di San Lino, e Giovanni Priore di Santa Maria della Carità, e Pietro Badoer fratelli, fecero edificare per loro divozione in un luogo chiamato Luprio una Chiesa sotto nome di Santa Croce, nella quale al presente v'è stato aggiunto un Monastero di Monache osservantissime sotto il nome di San Francesco della Croce, che vivono di limosina. Nel 1110. nell' ottavo anno del Ducato di questo Doge, avendosi compassione della Chiesa Episcopale di Malamocco e della Città dal mare sommersa, fu determinato di rifarla più in quà sicura dal mare, a supplicazione d'un Domenico Gatariolo, il quale fu fatto sopra a fabricare la detta Chiesa; e il Corpo di San Felice, e il Capo di San Fortunato, ch'erano a Malamocco, furono portati a Chioggia, e posti nella Chiesa Cattedrale; e il Vescovato di Malamocco fu trasportato a Chioggia. In questo tempo nell'anno sesto del Doge, l'Abate, ch'era di San Cipriano, che dal mare sul Lido di Malamocco fu rovinato col Monastero, dov'erano Monaci di San Benedetto *de Pado Vetulo*, si trasferì a fare un'altra Chiesa e Monastero di San Cipriano a Murano in un fondo, che gli diedero que' da Casa Gradenigo. Nel 1113. l'Abadessa di San Lione di Malamocco, essendo sommerso il suo Monastero, ottenne dall' Abate di Sant'Ilario il luogo e il Monastero di San Servolo in Canalorfano, e ivi con alcune Monache venne ad abitare, col voler del Doge, vivendo in detto Monastero religiosamente e santissimamente. E nota, che ho veduto in alcune Cronache, e Marc' Antonio Sabellico scrive nella sua Storia, che i Gradenigi edificarono la Chiesa di San Cipriano a Murano, e l'ho veduto scritto così: *Gradonici splendidum Cypriano Templum Murani condidere*. Ancora del 1110. il Corpo di Santo Stefano Protomartire fu traslatato da Costantinopoli. Il modo, che fu portato in questa Terra fu così. Ritrovandosi un Frate Pietro Priore di San Giorgio Piovano d'una Chiesa in Costantinopoli, intese, che in una Chiesa era il detto Corpo Santo, il quale ebbe modo d'averlo, e lo condusse a Venezia, e fu posto nella Chiesa di San Giorgio Maggiore. Sotto il nome del quale alcuni Cittadini fecero una Scuola, e da indi il detto Monastero fu chiamato San Giorgio e Santo Stefano. E il Doge ogn'anno il dì di Natale a Vespro e la mattina a Messa va colle cerimonie Ducali a San Giorgio per esservi il detto Corpo di Santo Stefano, ma non si può vedere. Dicono, ch'è nell'Altar grande in una sepoltura marmorea. E così s'osserva al presente, che'l Doge vi va. Ma non si chiama più San Giorgio e Santo Stefano, ma San Giorgio solo, dov'è una buona Badia di Monaci di San Benedetto molto ricchi al presente. E tale traslatazione si celebra all'ottavo dì delle Calende di Giugno. In questo mezzo venne discordia grande, benchè sempre fosse usata, tra' Padovani e Veneziani; e con ajuto de' Trivigiani e de' Ravennati i Padovani corsero sul Veneziano fino a Sant'Ilario, facendo molti danni; contro de' quali il Doge in persona andò con armata su per la Brenta. E giunto alle Bebe con detta armata a 4. d'Ottobre, furono alle mani co' nimici; e quelli furono rotti, e presi di loro 507. alcuni morti, e gli altri tutti fuggirono via. La cagione di tale discordia fu pe' confini. E non molto dopo Arrigo V. Imperadore venuto a Verona, i Padovani andarono dal predetto a lamentarsi de' Veneziani; e l'Imperadore volendo pacificare tal differenza, mandò a dire al Doge, che voleva udire le ragioni delle parti. E i Veneziani gli mandarono cinque Ambasciatori, i quali furono questi, Vitale Faliero, germano cugino del Doge, Stefano Moresini, il Capellano del Doge, il suo Cancelliere, e Orso Zustignano. Dove l'Imperadore, udite le differenze, *& juribus partium*, conchiuse pace tra' Veneziani e Padovani, dichiarando che i Veneziani aveano ragione, veduti i privilegi loro di confini. E volle che di nuovo si mettessero i confini e termini di pietra viva, acciocchè più non potessero venire tali discordie. E volle, che si rimovessero gli odj, e concedette Privilegio al Doge e al Comune di Venezia, che tutte le Terre e luoghi presi per loro da anni 30. in quà, *ex Imperiali auctoritate* fossero suoi e ben presi. E furono mandati a donare alcuni presenti al prefato Imperadore, e tornati gli Ambasciatori, i prigioni Padovani furono lasciati.

Nel 1113. Vitale Michele Vescovo di Castello trovò nella Chiesa di Sant'Ermagora in un'Altare in certo vase la man destra di San Giovambatista. *Tamen* in un'altra Cronaca ho letto, che il detto Vescovo portò con se da Gerusalemme la detta Reliquia, e fu messa nella detta Chiesa che si fabricava, per essere stata abbruciata dal fuoco. *Etiam* il Corpo di Sant'Atanasio Vescovo da Gerusalemme dal detto fu portato a Venezia, e posto nella Chiesa di . . . . Del 1114. fu un grande tremuoto, che rovinò in questa Terra molte case & edifici; e la Chiesa di Sant'Ermagora in questo tempo fu fabricata. Nel 1111. questo Doge, volendo seguitare le vestigia del suo predecessore di compire d'acquistar Terra Santa, ordinò un'armata di cento navili, la quale insieme col Re Balduino di Gerusalemme andò, e presero molte Terre, che quì non scrivo; per lo chè i Veneziani ebbero dal prefato Re Balduino il mero e misto imperio della Città d'Accaron. In questo tempo Colomano Re d'Ungheria andò in Dalmazia con gente, e prese Spalatro. Poi andò a campo a Zara, e quella assediò, e que' di dentro si difesero virilmente. E vedendo il detto Re di non poterla avere per forza d'arme, fece promessa a que' Cittadini, rendendosi. I quali determinarono fra loro di ribellare la seconda volta. E cacciarono fuori Giovanni Morosini, ch'era loro Conte, e si resero a patti al prefato Re Colomano, il quale andò seguendo la vittoria, e altre Città della Dalmazia si renderono. E i Veneziani, intese tali nuove, del 1112. nel decimo anno del Ducato del Doge fecero fare armata, e il Doge v'andò in persona, e mandò Vitale Michele Vescovo di Castello con quattro galere da Alessio Imperadore Greco a domandare soccorso per la ricuperazione della sua Dalmazia. Al qual Vescovo il detto Imperadore donò il Corpo di Sant'Atanasio Vescovo d'Alessandria, e la man destra di San Giovambatista. E questa è la verità.

verità. E così del 1113. il detto Doge andò coll'armata a Zara, e fu alle mani cogli Ungheri, i quali furono sconfitti e rotti; e la Città di Zara fu ricuperata, e il Doge fecele buttare le mura per terra. *Etiam* riebbe Belgrado e le altre Città per gli Ungheri prese. E muniti i detti luoghi, mettendo Rettori a Spalatro, Zara, Traù, Sebenico, e Belgrado, con buon numero di prigioni Ungheri ritornò con vittoria a Venezia; e come nella Cronaca Contarina vidi, in numero 938. tra' quali erano molti Signori Ungheri tutti uomini di taglia, e questo fu del 1116. Ma dopo il Re d'Ungheria nell'anno seguente 1117. mandò un grande esercito in Dalmazia, e assediò di nuovo la Città di Zara. E fatta armata a Venezia, il Doge volle andare; e così del mese di Maggio giunse la detta armata a Zara, *& etiam* il soccorso d'armata, che gli mandò Alessio Imperadore, e coll' ajuto *etiam* d'Arrigo V. Imperadore de' Romani. E tuttavia il campo eravi attorno. E del mese di Luglio determinarono davanti le porte di Zara di combattere cogli Ungheri. E fu crudele battaglia. E il Doge armato combattendo, intoppò col cavallo in un corpo morto, e cadde; onde da i nimici fu subito morto. Il corpo suo fu tolto pe' nostri e portato nella Città di Zara. Dipoi fu portato in una cassa a Venezia, e sepolto sotto il Portico della Chiesa di San Marco. E poi per interposizione d'Ambasciadori fu pacificato col detto Re d'Ungheria, e fatta tregua per anni 5. *Tamen* Zara e le altre Città della Dalmazia restarono a' Veneziani; ma furono morti assai Veneziani. Nel 1117. in questi giorni a Venezia fu un grandissimo tremuoto, e venne un'acqua sulfurea, che appiccò fuoco nella Chiesa di Sant' Ermagora, e quella abbruciò. Ma la man destra del glorioso San Giovambattista fu illesa trovata dal fuoco, che fu grandissimo miracolo a tutta la Terra. E' da sapere, che ho letto in due Cronache, come sotto questo Doge, Arrigo V. Imperadore andato a Roma prese Papa Pasquale II. co' Cardinali, i quali gli erano contrarj. E perchè il detto Imperadore dipoi venne a Venezia, alloggiò nel Palazzo Ducale, visitò San Marco, e fece alcuni Privilegi. Questo Doge dunque dogò anni 15., e questo è il suo Breve:

Addo Croatiam titulo jugoque Ducali.

„ ANno Domini & Salvatoris Nostri Jesu
„ Christi MCXVI. Indictione IX. Ego
„ Ordelaphus Faledrus, gratiâ Dei Dux Ve-
„ neticorum, Dalmatiorum, & Croaticorum,
„ Privilegium Sancti Johannis Belgradensis
„ Monasterii à Cresimiro Rege factum collau-
„ do, & in sua stabilitate confirmo; & ut
„ nullus Episcopus, aut Comes vel Civis,
„ prædicti Monasterii libertatem violare au-
„ deat. Quæ non solùm à nobis confirmanda
„ esse dicimus, sed à Beato Gregorio Roma-
„ næ Urbis Papa sancita in suis dictis esse
„ cognoscimus. Volo igitur Ducali & Rega-
„ li auctoritate firmare, ut si quislibet
„ hujus libertatis concessionem temerario
„ ausu infringere tentaverit, Libram auri
„ Regali Fisco persolvat. Similiter Ecclesiam
„ Sanctorum Cosmæ & Damiani laudo & con-
„ firmo, ideoque agnosco veraciter fuisse pro-
„ priam Monasterii Sancti Johannis Evangeli-
„ stæ Belgradensis Monasterii ex ordinatione
A „ Episcopi illius Civitatis, Præstantii nomi-
„ ne, & aliorum Episcoporum; & Cives illius
„ Civitatis in Romanæ Sedis Apocrisariorum
„ confirmationem & Clero & Populo collau-
„ do & firmo eam habendam in perpetuo.
„ Quicumque autem Episcoporum aut alio-
„ rum hominum hoc decretum infringere
„ tentaverit, & alia illius Ecclesiæ Privilegia
„ violaverit, omnia, quæ possidet, Fisco Du-
„ cali & Regali deveniant. Hæc decreta, sci-
„ licet libertatis Monasterii Beati Johannis
„ Evangelistæ, tibi Fusco Abbati, omnibus-
„ que Successoribus tuis firmiter & jure per-
„ petuo tenenda.

Ex Chronico Fratrum Sancti Salvatoris.
B „ In MCV. die 4. exeunte Januario, exivit
„ de domo Henrici Zeno ignis, & combussit
„ sex Ecclesias, scilicet Sanctorum duodecim
„ Apostolorum, Sancti Cassiani, Sanctæ Ma-
„ riæ Matris Domini, Sanctæ Agathæ, San-
„ cti Augustini, Sancti Stephani Confessoris,
„ cum omnibus vicinis. Et post sexagesimum
„ octavum diem, die V. intrante Aprili, ignis
„ exivit de domo Caucameni de Memino,
„ qui combussit viginti quatuor Ecclesias cum
„ omnibus adjacentibus in eis, scilicet Eccle-
„ siam & Monasterium Sancti Laurentii, San-
„ cti Zachariæ cum Cœnobio, Sancti Severi,
„ Sancti Proculi, Sanctæ Mariæ Formosæ,
„ Sanctæ Scholasticæ, Sancti Marci cum Pa-
C „ latio Ducis, Sancti Bassi, Sancti Juliani,
„ Sancti Geminiani, Sancti Moisis, Sanctæ
„ Mariæ Jubanico, Sancti Angeli, Sancti Mau-
„ ritii, Sancti Vitalis, Sancti Samuelis, San-
„ cti Gregorii, Sanctæ Agnetis, Sancti Ger-
„ vasii, Sancti Barnabæ, Sancti Basilii, San-
„ cti Raphaëlis, & Sancti Nicolai de Dorso-
„ duro.

MCXVII.

Domenico Michele, Doge XXIX.

FU eletto dopo intesa la morte d'Ordelasso Faliero Doge sotto Zara combattendo con
D gli Ungheri. Fu uomo Cattolico e audace, e sotto di lui molte cose seguirono. Nell' anno 1118. Marco Giuliano fece edificare la Chiesa e il Monastero di Santa Maria della Carità. E con consentimento del Papa vi andarono ad abitare Canonici Regolari dell' Ordine di Sant' Agostino, i quali dipoi per Alessandro III. che venne a Venezia, e per Innocenzo III. furono molto di grandi Privilegi adornati. Nel 1120. nell' anno terzo del suo Ducato s'appiccò fuoco in San Pietro di Castello, e la Chiesa con alcune case si abbruciò. Nel 1123. nel quinto anno del suo Ducato, essendo stata fatta grande armata a Venezia, sopra d'essa il detto Doge montò, e
E partito dal porto del mese d'Agosto, navigò in Dalmazia, e andò per conquistare Corfù, la quale Isola era sotto l'Imperadore di Costantinopoli. Dove essendovi all' assedio, più volte le fece dar battaglia, ma nolla potè ottenere, e fu morta nelle dette battaglie assai gente da una parte e dall' altra. In questo tempo il Soldano de' Mori, essendo venuto contro i Cristiani a ricuperazione di Terra Santa, e que' Cristiani essendo rotti, e preso Balduino II. di Gerusalemme, Callisto II. Papa esortò i Principi Cristiani, e fece Crociata per onore della Santa Fede di Cristo, e comandò che s'andasse a ricuperare il Re Baldui-

duino, il quale era prigione del Soldano. Onde il Doge col Consiglio del Comune di Venezia fu disposto d'ajutare la Fede di Cristo. E adunate 200. vele, esso Doge montò sull'armata, e furono fatti i patti, che di tutte le Terre, e luoghi, che s'acquistassero in questa impresa, un terzo fosse del Re, un terzo del Patriarca di Gerusalemme, e un terzo del Comune di Venezia, e che la spesa della guerra far si dovesse per terzo; perocchè l'Imperadore di Costantinopoli era con esso noi. E giunti in Soria in un luogo chiamato Joppe, ora detto volgarmente Zaffo, incontrarono da 60000. Mori, e altra gente infedele, e la nostra armata era sola con 7000. uomini da fatti. Onde gagliardamente i nostri si misero in terra, e diedero nel barbaro stuolo. E volendo così l'eterno Iddio, lo ruppero, e per tal rotta seguì un gran miracolo, che si battezzarono di coloro, e vennero alla Fede di Cristo da 4000., e nella battaglia fatta furono morte delle persone da 7000. Per la qual cosa pel fettore de' corpi morti, che restarono sopra la terra, l'aria si corruppe, e molti della detta armata si ammalarono. E per lo stare fuori tanto della nostra armata, vennero al Doge a mancare i danari da pagare le genti dell' armata. Il qual Doge con somma prudenza si pensò di fare una provigione. E fece battere una certa moneta, chi dice di rame, e chi scrive di cuojo, ma io credo che fosse di cuojo, colla sua arma sopra, ch'erano liste. E fece pubblico Editto, che per tutta l'armata si dovesse spendere, promettendo a tutti sopra la sua fede, giunto che fosse a Venezia, a cadauno, che avesse tal sorta di monete, le torrebbe, e darebbegli tanti Ducati d'oro. E così fu fatto, e fu osservata la detta promessa. E da quel tempo in quà il detto Doge, e i suoi discendenti da Cà Michele sopra la sua arma aggionsero alle liste i Ducati d'oro in numero di . . . . . siccome si vede al presente nella detta sua arma. Dipoi il Doge andò a . . . . . . dove trovò 10. navi di Mori mercatanti, e quelle prese, e molti de' Mori furono ammazzati.

E poi nell'Anno 1124. capitò la detta armata a Tiro insieme co' Baroni del Re Baldovino; e parendo loro dubio il combattere, convenendo ismontare in terra, e dicendo: *I Veneziani monteranno sull'armata, e si partiranno, e ci lasceranno quì*; per assicurarli di questo, acciocchè non si perdesse il tempo, e per dare più vigore a i nostri, vedendo di non potersi salvare sull'armata, e acciocchè combattessero virilmente, il Doge fece tirare un magiero ovvero tavola per ogni nostra galera dalla parte di fianco della galera, e quelle diede nelle mani dell'armata del Re Balduino, acciocchè fossero ben cauti, che i Veneziani o prenderebbono Tiro, o mai non si leverebbono dall'impresa. E datogli molte battaglie, e i Mori defendendosi virilmente, fu mandato un colombo nella Terra con una lettera legata al piede, per la quale si scriveano i patti, che si farebbono loro, volendosi rendere. E veduti i Custodi i patti, all' ultimo del mese di Giugno nell' Anno 1125. si renderono a' Cristiani; e così sul Castello e sulla Torre furono poste le Bandiere, prima quella del Re Baldoino, poi quella de' Veneziani, e la terza del Conte di Tripoli, che anch' egli era nella detta armata. E in questa Città fu trovata una pietra grande, sovra la

A quale Cristo sedette, la quale fu tolta pe' nostri, e portata à nave. E nel ritorno dell'armata a Venezia fu posta nella Chiesa di San Marco nella Capella di San Giovanni nell'Altare, dove al presente è il battisterio, & è fino al giorno presente. E come in altre Croniche ho letto, pare che la detta nostra armata *solùm* fosse di quattro navi grossissime, di quaranta Galere, e di molti altri navili, per portar cavalli e vettovaglie. Sulla quale era il Doge. E partì dal nostro Porto à dì 8. Agosto 1117. e navigò a dirittura alla volta di Cipro, dove intese che l'armata de' Mori teneva di mira la detta nostra Armata. E sapendo questo il Doge, con buon'animo si partì coll' armata, e andò ad Ascalona, dove si diceva trovarsi la sopradetta armata de' Saraceni.

B E avendo la mattina per tempo vista di quella, il Doge fece mettere le Galere ben in punto, e invocando l'ajuto dell' Eterno Iddio, andò contro l'armata nemica, la quale era ben da cento Vele, sulla quale era grandissima quantità di gente, & assaissimi Arcieri Turchi: la quale vigorosamente si mosse per venire contro la nostra, chiamando Maometto in loro ajuto, e i nostri chiamavano il Protettore San Marco Evangelista. E giunte insieme, si cominciò una crudele battaglia, la quale durò per lo spazio di nove ore continue. Ma come piacque all'Onnipotente Iddio

C e a San Marco nostro Protettore, quella de' Mori fu sconfitta e rotta. E subito il Doge fece tagliar la testa a quel Moro Capitano della detta armata con tutti gli altri, ch' erano stati presi vivi. E fu sì grande la detta battaglia, che tutto il mare era coperto di sangue. E dopo tre dì trovò le dieci Navi de' Mori, cariche di Mercatanzie, come ho scritto, delle quali ne prese otto, e partì il bottino tra loro, ch'era grandissimo avere. E fatte queste cose la nostra armata andò in Acri, e ivi fu mandato per Messer lo Patriarca di Gerusalemme, e per que' Signori, ch' erano in quelle parti, Ambasciatori al nostro Doge, lodando Iddio, e Messere San Marco,

D ringraziandolo delle operazioni fatte contra de' Mori. E il Doge chiamò il Consiglio Generale. E fatti molti ragionamenti, determinarono d'andare a combattere il Suro, e di sopra ho scritto Tiro. E fu con effetto. E messa tutta l' armata bene in punto, e così le genti da pie' e da cavallo, e fatti molti patti e giuramenti tra loro, che quì non iscrivo, si partirono vigorosamente. Que' da terra andarono per via di terra verso il Suro, e la nostra armata per via di Mare. E cominciaronla molto a stringere, e di dì e di notte se davano battaglia. La qual Città era forte e ben murata, e spessa di torri, & eravi dentro

E assaissima quantità d'Infedeli, e d'altri, ch' erano scampati di tutte le Terre delle marine, credendo di stare più sicuri che in altro luogo. E questi si defendevano vigorosamente sì per cagione de' figliuoli, come per l'aver loro.

E perchè sentivano, che il Signore di Damasco col Califa, ch'è il Papa loro, del quale era questa Città del Suro, si preparava con grandissima gente da pie' e da cavallo, per venire a soccorrere la predetta Città, perciò i Christiani dì e notte facevano fare grandissime guardie, e fecero fare un grandissimo fosso intorno al campo. E ancora s'intese che il Re d'Otton, e di Belach, ch'era il gran Signore de' Turchi, facevano gente,

per

per venire addosso a' Christiani, questi cominciarono molto a temere. E fu detto nel campo del Patriarca da terra: *Venendo questa gente, assalteranno. I Venziani monteranno sull' armata, e anderanno con Dio, e noi resteremo colle brighe, e saremo tutti morti*. Queste parole vennero alle orecchie del nostro Doge, il qual subito fece battere fuori un Majero per Galera. E saputo questo il Patriarca, e gli altri si maravigliarono assai; e volle saper la cagione di far così. E'l Doge gli disse d'averlo fatto fare per più sicurtà loro, acciocchè vedessero, che i nostri volevano star con loro fino al morire. Onde molto lo ringratiarono, e stettero tutti di buona voglia. In questo mezzo Didichin Signore di Damasco s'era messo in punto colla sua gente, e venne infino alla Fiumera. E giunto, egli spacciò un colombo, com'è loro usanza, con una lettera ligata alla gamba, ch'egli mandava alla Terra, confortandoli a doversi tenere, e avvisavali del suo giugnere per dar loro soccorso, e ch'egli distruggerebbe la gente Cristiana, e non dubitassero di cosa alcuna. E veduto que' del campo de' Cristiani il detto colombo, cominciarono a gridare tutti ad alta voce, per modo che il colombo si smarrì, e cadde nel detto campo. Il quale preso, e letta la lettera, ne fecero fare un'altra, e la legarono al piede del colombo; esortandoli a doversi rendere, notificando loro la sua venuta fino alla Fiumara, ma sapendo come stava il campo de' Cristiani, egli vedeva non li poter soccorrere. Però s'accordassero al meglio che potessero. Onde il colombo portò nella Terra la detta lettera scritta in Arabesco, la qual letta, *etiam* avendo poca vettovaglia da vivere, mancando loro la speranza di soccorso, cominciarono a trattar patti di rendersi co' Cristiani, e mandarono i suoi Ambasciadori al Patriarca e al Doge, e s'accordarono di dare la Terra con questo, che que', che volevano uscir fuori, potessero uscire salvi col loro avere. E così fu capitolato. E apersero le Porte, & entrati dentro i Cristiani misero il Gonfalone della Croce del Re di Gerusalemme sulle torri, e quello di San Marco sulle torri verdi, e nella Terra quello del Conte di Tripoli. E il detto assedio durò anni tre e alcuni mesi; e tre fiate fu mandata gente da Venezia sull'armata, e fu divisa la Terra, due parti al Re di Gerusalemme e al Patriarca, e la terza al Doge di Venezia. E pel Doge fu messo nella sua parte un Balio, che facesse ragione. E fatte queste cose il Doge tolse comiato dal Patriarca, e da que' Signori, e con gran pianto e divozione lo ringraziarono molto di quello ch'egli avea fatto.

E partita l'armata de' Veneziani dalle Terre Sante, venne per la Romania, e capitò prima a Rodi; dove essendo mancati rinfrescamenti e vettovaglia alla detta armata, mandarono a richiederne i Rodiani, ed eglino glieli negarono. Onde i nostri smontati sull'Isola, andarono verso la Terra, e quella per forza presero e saccheggiaronla. Poi si levarono coll'armata, e vennero a Chio, e quella Terra *etiam* presero, e tolsero il Corpo di Sant'Isidoro Martire, e lo mandarono sull' armata; nè vollero torre due altri Corpi di Santi, ch'ivi erano, cioè di Sant'Afra e di Sant'Urbano, e li lasciarono ivi. Il qual Corpo Santo, giunta l'armata in Venezia, il Doge lo fece mettere nella Chiesa di San Mar-

A co; dov'è in un Arca marmorea in una Capella per questo Santo edificata, come si vede al presente, e vi sono state poste lettere in marmo di sopra di questo tenore: *Corpus Beati Isidori præsenti Arca clauditur, Venetias delatum à Chio per Dominum Dominicum Michaëlem, inclytum Venetiarum Ducem MCXXV. quod occulte in Ecclesia Sancti Marci permansit usque ad inceptionem ædificationis hujus Capellæ, suo nomine ædificatæ, inceptæ Ducante Domino Andrea Dandulo, inclyto Venetiarum Duce, tempore Nobilium Virorum Domini Marci Lauredano & Johannis Delfino, Procuratorum Ecclesiæ Sancti Marci, & completæ Ducante Domino Joanne Gradonico, inclyto Venetiarum Duce, & tempo-*
B *re Nobilium Virorum Dominorum Marci Lauredano, Nicolai Lion, & Johannis Delfino, Procuratorum Ecclesiæ Sancti Marci MCCCLV. mense Julii*. Ora la detta Armata andò *etiam*, come nella Cronaca Dolfina ho letto, a Samo, e a Metelino, e ad Andro, e a Modon, e que' luoghi prese. E capitò per fortuna la detta armata in Sicilia; onde quelli vollero, che il Doge ci restasse per capo loro, il quale rifiutò e si partì. *Tamen* questo non ho veduto altrove. E venuto in Dalmazia, avendo messo buona custodia prima in modo, che lo prese per forza, venne a Spalatro, che avea ribellato e s'era dato agli Ungheri; e così Sebenico, Traù, e Belgrado, cioè Zara Vec-
C chia, vedendo la nostra armata essere molto lontana. E dette Terre subito ricuperò, e il Doge ordinò che Belgrado fosse rovinato. Adunque stato il Doge in armata anni due e mesi dieci, con grandissima vittoria e trionfo a Venezia ritornò.

Nel 1127. i Veneziani mandarono quattordici Galere contro l'Imperadore di Costantinopoli Calojanni II. E giunte all'Isola della Cefalonia, presero il Castello, dove trovarono il Corpo di San Donato Vescovo, il quale collo sputo suo uccise il gran Dragone. E quello tolsero e portarono a Venezia. E fu messo in una Chiesa a Murano, Cattedrale di Santa Maria, la quale dipoi fu chiamata San
D Donato, e ivi è al presente. E per tante vittorie avute in Terra Santa, ritornato il Doge coll'armata, fu preso e determinato nel Consiglio, che atteso che i Veneziani tutti portavano barba alla Greca, più nolla potessero portare, se non coloro, che avessero corotto. L'Isola e la Città di Curzola per un Pedone Zorzi Nobile Veneziano fu conquistata con esercito fatto di suoi danari, e pel Doge fu lasciata a lui e a' suoi successori. Mentre che queste cose seguirono, fabricandosi la Chiesa di San Pietro di Castello, che rovinava, siccome ho toccato di sopra, uscì fuoco casualmente e abbruciò tutti gli edificj di legno, che v'erano d'intorno. E questo fu del 1120.
E Altri dicono del 1118. a dì 15. di Dicembre. E per detta cagione morì di spasimo il Vescovo di Castello, e fu fatto in suo luogo Don Bonifacio Falier. Questo Doge essendo vecchio e pieno di fatiche, avendo dogado anni 13. e giorni 11. rinunziò il Ducato, e pochi dì da poi morì. Alcuni vogliono che morisse nel Ducato. E fu sepolto a San Giorgio Maggiore in un Sepolcro Marmoreo con un epitafio, che sarà quì dopo scritto. E questo è il suo Breve:

„ *Tyrum cum Syria præsens tibi, Christe, redemi.*

Questo Doge portò la Pietra, sulla quale Cristo sedette, a Venezia, tolta a Tiro, e fu po-

sta nella Chiesa di San Marco nella Capella del Battistero.

Epitaphium Dominici Michaëlis Ducis.

Terror Græcorum jacet heic, & Laus Venetorum,
Dominicus Michaël, quem timet Emmanuel.
Dux probus & fortis, quem totus adhuc colit Orbis,
Prudens Consilio, summus & Ingenio.
Illius acta Viri declarat captio Tyri,
Interitus Syriæ, mœror & Hungariæ.
Qui fecit Venetos in pace manere quietos;
Donec enim viguit, patria tuta fuit.
Quisquis ad hoc pulcrum venies spectare sepulcrū,
Cernuus ante Deum flectere propter eum.
Anno Domini MCXXIX. Indictione VII. obiit Dominus Dominicus Michaël Dux Venetorum.

MCXXX.

Pietro Polani, Doge XXX.

Avendo il suo precessore abbandonato la Sedia Ducale, a voce di Popolo fu eletto, bench'egli fosse giovane, per la sua grande sapienza. Il quale insieme co' suoi parenti da Ca' Polani, del 1136. fece riedificare la Chiesa e 'l Monastero delle Monache Religiose di San Daniello Profeta. E in un'altra Cronaca ho veduto, che un Piero da Molin lo fece fabricare nelle acque, perochè Sebastiano Polani avea donato per fare la detta Chiesa, dov'era un Mulino, appresso l'Arsenale. E come nella Cronaca Dolfina vidi, per l'Abate Fructuariense lo facesse fabricare, e che un Giovanni Polani era Vescovo di Castello. Ancora la Chiesa di San Giorgio nel lido della Pineda fu conceduta a i Frati Cisterciensi, per fabricarvi un Munistero. In questo tempo Bonfio Michel, Vicario di San Salvadore, ricevette l'abito de' Canonaci Secolari di Sant' Agostino dal Papa. E fu consecrata la Chiesa. E un Pietro Gatiloso fece edificare in certo scoglio in Canalorfano la Chiesa di San Clemente Papa e 'l Monistero d'abitarsi da' Frati della Carità. E il detto Pietro Gatiloso, ovvero Gatisello, come altri scrivono, *etiam* le diede delle sue entrate. Ancora sotto questo Doge venne discordia tra due Casate, cioè quella d'Arrigo Dandolo, ch'era Patriarca di Grado, e quella di Ca' Badoero. Ma il Doge col suo senno sì vi s'interpose, che si pacificarono e imparentaronsi insieme, e rimasero amici. Nel 1137. il Doge mandò tre Ambasciadori a Lotario Imperadore, Giovanni Polani suo fratello, Pietro Donder suo Capellano, e Orio Orio. Dal quale ottennero la confermazione de' Privilegi, e furono ben veduti dall'Imperadore, perchè il nome Veneto era in pregio. Essendo i Consoli e il Comune di Fano astretti a far guerra con que' di Ravenna, di Pesaro, e di Sinigallia, che li danneggiavano molto, supplicarono i Veneziani, che loro volessero dare ajuto. Onde consultata la cosa, fu determinato d'ajutarli, e mandarono loro soccorso di gente e d'armata. Per la qual cosa eglino spontaneamente si fecero tributarj di mandare al Doge e successori ogn'anno un migliajo d'Olio per la luminaria della Chiesa di San Marco, e lire cento di danari al Doge, perchè diede loro tale ajuto, e questo nel giorno della Purificazione di nostra Donna. E nella Cronaca Delfina ho veduto, che furono migliaja otto d'Olio, e non uno. In questo tempo il Doge fu richiesto da Emanuele Imperadore di Costantinopo-

A li di sussidio contro il Re Rugeri di Sicilia. E il Doge, consigliata la cosa, rispose a lui, offerendosi d'andare in persona. E ordinata una bella armata di quaranta Galere e di quattordiei Navi grandi ben in punto, sù quella montò, e partirasi dal Porto, per fortuna le convenne tornare a Caorle. La quale fortuna fu grandissima. Onde il Doge s'ammalò, e gli convenne ritornare a Venezia per guarire; e l'armata sotto di un'altro Capitano andò al suo viaggio e prese Corfu, e vi mise custodia dentro. E poi andò a Corinto e preselo, e lo mise a sacco, e fu ajutato l'Imperadore. *Tamen* di questo Marcantonio Sabellico nella sua Storia non iscrive.

B Nel 1143. Nel terzo decimo anno del suo Ducato venne discordia tra' Veneziani e Padovani per cagione de' confini, perochè i Padovani aveano rotto un' acqua appresso Sant' Ilario, acciocchè le acque venissero in queste Lagune. Laonde per detta cagione il Doge mandò molti Ambasciadori a Padova, i quali risposero poterlo fare, come cosa ch'era sul suo confine, e non contro i patti. E al detto Doge tal risposta molto dispiacque. E fu necessario non sopportare tale ingiuria. E fece armata per la Brenta, e gente da piè e da cavallo. Capi della gente de Padovani da cavallo Messer Guido da Montagnana, e da piè Messer Pietro Gambacurta, sì che erano bene in ordine. Andarono i nostri a un luogo detto Tomba, dove i Padovani erano col loro
C esercito, e furono alle mani, e durò molto la battaglia, per modo che ne furono morti dell' una parte e dell'altra gran quantità di gente. Ma alla fine i Padovani furono sconfitti. Furono fatti prigioni de' Padovani 350. la maggior parte gentiluomini di taglia, & una gran parte s'annegò. E dappoi vennero a Venezia de' primi di Padova per Ambasciatori al Doge, per volere far pace. I quali giurarono i Capitoli, promettendo di non essere mai più per rompere i detti patti, nè alterare i confini. E così fu fatta la pace, confermata la Lega, e furono contenti d'emendare tutti i danni fatti a' nostri, e furono renduti loro i prigioni.
D E questo fu grande onore a Venezia. Nel 1144. Que' di Capodistria, che prima erano tributarj al Doge, in quest'anno vennero a farsi sudditi e a giurare fedeltà. E così fecero que' d'Ixola e de la Città di Pola. Avendo questo Doge due figliuoli, l'uno fu fatto Conte d'Ossero, chiamato Guido Polani, e l'altro Rinieri Polani fu fatto Conte d'Arbe. Ancora in questo tempo la Città di Ragusi venne sotto i Veneziani, la quale fu presa, quando andarono le quattordici galere gia notate di sopra. Fu edificato il Monastero di San Jacopo di Paludo tra Murano e Mazorbo sopra un paludo di Ser Orso Badoer da San Lione,
E il quale consentì a un Giovanni Tribun da Mazorbo, il quale volle edificare la detta Chiesa e Monastero, il qual fosse pe' viandanti e per alloggiar Pellegrini. E fu fatto fabricare. E compiuto, furonvi messi Monaci dell' Ordine Cisterciense. Adesso vi sono Frati di San Francesco Conventuali. Sotto questo Doge, Arrigo Dandolo Patriarca di Grado, ch'era molto giovane, andò in persona al Concilio di Papa Innocenzo II. e ottenne Privilegio di portare la Croce davanti, e il Pallio alla Patriarcale Sede di Grado. Venne discordia in questo tempo per le feste de le Marie, che si facevano ogn'anno in Venezia, e fu necessa-

rio

rio nel Consiglio di mettere certe parti, come nel Capitolare degli straordinarj appare, i quali erano sopra queste cose. Cioè che nel dì della Purificazione della Madonna si portassero dette Marie al Palazzo del Doge, e poi a San Pietro di Castello, e cantata la Messa pel Vescovo, la Processione andasse fino alla Riva di San Marco di Broglio. E vi vada il Vescovo e gli Abati in Pontificale, cantando *Gloria* &c. Poi vada verso la Chiesa di San Marco e il Doge co' Gentiluomini e altri vadano fino alla Riva del Fondaco; e se l'acqua non impedisca, vada per quella Riva fino a Santa Maria Formosa alla Processione. Questo Doge avendo dogato anni 18. e mesi 4. fu trovato morto nel suo Palazzo, e fu sepolto a San Cipriano di Murano. Tamen non si vede Sepoltura, se non un' Arca di Porfido assai bella in Chiesa, nè vi sono lettere alcune. Si crede che vi sia seppellito dentro. Non v'è alcuno epitafio. E questo è il suo breve:

Fanum sub me tributarium efficitur.
Monasterium Sancti Clementis etiam ædificatur.

MCXLVIII.

Domenico Moresini, Doge XXXI.

Fu eletto, e fu uomo probo e molto umile. L'armata, che il suo predecessore avea ordinata contro il Re Rugieri di Sicilia, co' Capitani Giovanni e Rinieri Polani, incontrossi di lì a pochi giorni nell' armata del prefato Re Rugieri, e furono alle mani con quella, e ne presero quattordici galere. Le altre scamparono. E in quelle era un gran Corsaro chiamato Brutecha Fiamma, il quale fu mandato a fondo con tutta la sua galera; e fu preso il Conte d'Amon, e fu mandato in prigione a Corfù. In quest' anno il Campanile di San Marco sopra la Piazza fu compito di tutto di fabricare. Il quale fu principiato del 1112.; e accadde un gran miracolo; che un uomo lavorando in cima di detto Campanile, mise un piè in fallo, e cadde giù, e nel venir giù si votò all'Evangelista San Marco. E così volendo Iddio, poco lontano da terra trovò un legno fuori del Campanile, e ci si attenne, e scampò la morte. *Tamen* si guastò tutto il corpo. Pure poco dopo tornò a lavorare esso Campanile. Nel 1149. uscì fuoco del mese d'Ottobre dalla Contrada di Santa Maria *Mater Domini*, e abbruciò tredici Contrade ivi vicine, e andò brugiando fino nella Chiesa di San Rafaello. In questo tempo il Re Rugieri di Sicilia passò coll'armata in Africa, e molte Terre de' Mori prese, come appare nella Storia del Sabellico. E si fece il Re di Tunisi per tributario. E avendo soggiogato tanto, sopra il suo Cartello fece fare queste lettere:

Apulus & Calaber, Siculus mihi servit & Afer.

Il terzo anno del suo Ducato il Doge fece armare cinquanta galere, Capitano Domenico Moresini figliuolo del Doge, (chi dice Cugino) e l'altro Marino Gradenigo. La qual'armata partita dal Porto andò a Pola, e quella prese, e ricuperò, alla quale, venendo a dimandare perdono dell'error fatto, fu perdonato con questo che dassero ogni anno alla Chiesa di San Marco migliaja due d'Olio. E pel simile fecero que' di Rovigno, che promisero di dare ogn'anno alla detta Chiesa Orne due d'Olio, e cinque Romanati per fabbricare la Chiesa di San Marco. *Etiam* que' di Parenzo pateggiarono di dovere andare a Zara e in Ancona, dove vorrà il Doge senza soldo, e libre 25. d'Olio alla Chiesa di San Marco, e al Doge 20. Montoni di tributo ogni anno, altri dicono *solùm* 15. Poscia que' di Cittanova promisero dare libre 40. d'Olio buono, e andare in esercito o in armata, dove sarà loro comandato. E così promisero di fare que' d'Umago. Sicchè queste Terre dell'Istria, che aveano ribellato, si ritornarono sotto il dominio di Venezia. E così la detta armata ritornò a Venezia. In questo tempo l'Arcivescovo di Salona, per essere quella rovinata, fu trasferito per consentimento del Papa a Spalatro; e Zara fu fatta Metropoli e Arcivescovado delle altre Terre di Dalmazia.

Nel 1150. ancora fu edificata la Chiesa de' Crocechieri per Pietro Gusoni. Altri scrivono, che fu uno, chiamato Clero Gausoni; il quale *etiam* fece edificare lo Spedale ivi appresso. E dotò il Monastero, dove abbiano a stare Frati Crociferi, di terreni, d'acque, e di paludi. E la Chiesa fu chiamata Santa Maria de' Crocechieri. E poi siccome ho veduto, fu dotata per uno, nominato Buonsaver Gausoni. Dipoi da Bernardo Corner fu fatta edificare la Chiesa di Santa Maria in Capo di Murano sopra un Isolotto, col favore e coll' ajuto del Patriarca Arrigo Dandolo di Grado, dove prima era uno Spedale chiamato Santa Maria. E fu del 1155. E' da sapere, che del 1152. Domenico Moresini figliuolo del Doge, stato Capitano dell' Armata, per essersi portato bene, fu eletto Conte di Zara. Que' d'Ancona si collegarono co' Veneziani, e fecero patti. Furono mandati Ambasciatori all'Imperadore de' Romani, Domenico Moresini figliuolo del Doge, Vitale Falier e Giovanni Bonaldo. Dal quale s'ebbe la confermazione d'antichi Privilegi. Era allora Imperadore Federigo Enobarbo. Ancora con Guglielmo Re di Sicilia fu fatta la pace e fatti i Capitoli e i patti, che Veneziani potessero andare in mercatanzia in Sicilia liberamente, col dar loro certe immunità. Furono *etiam* mandati Ambasciatori a Papa Anastasio, dal quale s'ottenne quello ch' ho scritto di sopra: che la Città di Zara sia Arcivescovado e Metropoli della Dalmazia, di alcune Terre, e massime dell' Isole; e Spalatro delle Terre. In questo tempo pe' Veronesi fu fatto edificare sopra Pò un Castello chiamato Ostia all' incontro di Revere. E fu del 1151. Il quale al presente è del Marchese di Mantova. *Tamen* è Territorio Veronese. Questo Doge tra le buone opere, che fece nel suo Ducato, ordinò per giudizio de' Giudici e per volontà del Popolo, che niun testimonio di veduta semplice possa esser tolto, riserbando il Genero col Suocero per cose di dote, ma *solùm* per carta di debito sia creduto. *Item* che niun vadimonio fosse approvato pe' Giudici dopo otto giorni venuto in questa Terra. *Item* che le cose che portano le Donne in coffano a marito, cioè nell' Arzella, non eccedano la valuta di Lire cinquanta di moneta Veneziana, sotto pena &c. *Item* che niun testimonio vaglia, se non sarà chiamato da tutte due le parti, salvo sforzo, rubamento, e vadimonio di dote. Avendo dogato questo Doge anni 7. mesi 7.; secondo altri, anni 8. e mesi 2. e giorni 23., del mese di Febbrajo morì. E fu sepolto in un Pavimento marmoreo ap-

presso la Chiesa di Santa Croce. E ancora nel muro della Chiesa è una Pietra col suo Epitafio scritto in lettere molto antiche. Questo è il suo Breve: *Sub me admirandi Operis Campanile Sancti Marci construitur. Et universa Histriæ tributa renovantur.*

,, Epitaphium Domini Dominici Mauroceni ,, Ducis, literis antiquis.

,, Heic jacet Dominus Dominicus Mauroceno quondam Dux Venetorum, cum Sophia uxore sua Ducissa. Qui Dux fuit bonus & prudentissimus. Plenus fidei, & veritatis. Amator Patriæ. Iste fuit primus expugnator Tyri. Tempore istius redemta est Histria & Pola cum L. Galeis. De quibus Galeis erant Capitanei Dominicus Maurocenus filius ejus & Marinus Gradonicus. Iste gloriosus Dux fecit pacem cum Ecclesia, quia ante illum magna discordia fuit inter Petrum Polanum & Henricum Dandulum Patriarcham. Iste Dux nobilissimus fecit pacem cum Rege Siciliæ, ideo quia in magna discordia erant Veneti pro Imperatore Emanuele. In tempore istius Serenissimi Ducis fuit renovatum Privilegium à Friderico Romanorum Imperatore, per Dominum Dominicum Legatum & filium ejusdem Ducis, Comitem Jadræ, & Vitalem Faledro, & Johannem Bonaldum. Obiit iste Dux felicis memoriæ anno MCLV. mense Februario, Indictione IV.

,, Anno Domini 1151. Indictione XIV. Rivoalti, mense Januarii, Charta Securitatis Domini Dominici Mauroceno Ducis Venetiarum, Dalmatiæ, atque Croatiæ cum nostris Judicibus & Populo Venetorum, Petro Basilio, & Johanne Basilio, germanis, fratribus, filiisque quondam Basilii Basilio de confinio Sancti Johannis Chrysostomi. Et quia suprascripti Petrus Basilio & Johannes Basilio ante nostram nostrorumque Judicum præsentiam, & præordinatorum, & Communis Venetiarum sæpe venistis, & amorem & observationem, quam prædictus Basilio defunctus pater vester erga Deum & Beatissimum Marcum Evangelistam exhibuit, nobis ostendistis, &c. Insuper etiam Campanile præfati Evangelistæ Marci Patroni nostri de ipso habere à viginti duobus Pontibus in alto de omni suo opere usque ad Capellam perfecistis cum duobus millibus Librarum Denariorum nostræ monetæ, quas nobis adjunxit Otho Basilius Procurator Operis Ecclesiæ Sancti Marci de habere Operis ejusdem Ecclesiæ &c. *ut patet Instrumentum manu Domini Ducis, & multorum aliorum est subscriptum. Quorum Familiæ Nobiles sunt adhuc vivæ anno 1530., ut annotavi inferius. Idest*

,, Michaël. Quirino. Signolo. Justo. Fradello. Cornario. Contareno. Venerio. Miliano. Bono. Basejo. Polani. Gausoni. Teupulo. Zane. Baduario. Capello. Da Molino. Georgio. Gradenigo. Magno. Cuppo. Armo. Dandolo. Sirianus. Faletro. Bembo. Mauro. Foscareno. Ferro. Leo. Ciurano. Boldù. Barozzi. Gidio. Fuscolo. Rezino. Zancani. De Rainerio. Salamono. Bragadino. Pisani. Beligno. Calbo. Superantio. Secreto. Sanuto. Zeno. Cabriel. Memo. Celso. Vetturi. Trivisano.

Instrumentum est subscriptum manu Notarii. Et ego Marinus cum vidi, & Leonardus Zancani Judex Examinatorum; & illud habebat Ser Andreas Basilio quondam Ser Nicolai.

,, Ex Libro Sexto Chronicæ Serenissimi Domini Andreæ Dandulo, incliti Venetiarum Ducis. Anno Domini 1143. & Principatus incliti Petri Polani Ducis renovatum fuit Decretum pro Festo Mariarum in hanc formam, videlicet: Sane prædecessores nostri Viri religiosi, Clerus, & Populus, pia cum devotione decreverunt, ut unoquoque anno in Purificatione Sanctæ Mariæ, ad honorem Dei, & ipsius Virginis, Processio Scholarum fieret, quæ ab ipsis, quorum exercitio aptantur eorumdem acta, ipsæ Scholæ eadem die usque ad Ducis Palatium deberent deduci, ibique benedictione accepta, quæ ab eo pro dignitate Palatii datur, deberent deduci ad Sanctum Petrum Castellanum Episcopatum, ibique deberent repræsentari. Et cantatâ Missâ ipsa Processio proficisceretur usque ad ripam Sancti Marci de Broilo, & ibi repræsentari. Episcopus autem Pontificalibus indutus vestibus unà cum aliis Ministris, Abbatibus, & aliis Clericis devotè in laudem Dei & ejus Genitricis, gloriam canendo, Processionem sequi deberent usque ad ipsam ripam. Postea ii Palatium ascendant, & cum Duce, Nobilibusque, & Capellanis processionaliter in Ecclesiam Sancti Marci se dirigant, benedictisque Candelis renovetur Processio usque ad ripam cum Scholis usque ad ripam Fontici nuncupatam. Et si aqua permiserit per eundem rivum ad Ecclesiam Sanctæ Mariæ Formosæ. Si autem ex paucitate aquæ id fieri nequiverit, usque ad Canalis exitum eadem Processio dirigatur. (*Quæ solemnitas hodie in triduo tripartita peragitur.*)

MCLV.

Vitale Michel, Doge XXXII.

,, Ex Chronico Fratrum Sancti Salvatoris. 1155. Vitalis Michaël Dux, contra Uldericum Aquilejensem Patriarcham, qui ad Gradensem Urbem occupandam venit, ipsum cepit cum suis Canonicis; & anno 1160. pro relaxatione ipsorum annuale tributum promisit, die Jovis ultima ante Quadragesimam, unum Taurum & duodecim Porcos, & duodecim Panes, significantes Patriarcham, Canonicos, & Nobiles. Qui Taurus cum Porcis detruncatur in Platea Sancti Marci, quorum carnes dividuntur Nobilibus de Consilio, Panes distribuuntur Carceratis. Iste Dux Tarvisinos exterminavit complices; Jadram recuperavit. Hoc tempore Emanuel Græcorum Imperator per totum Imperium suum Venetos apprehendi jussit. Dux congregato Galearum centum numero ad partes Græciæ accessit ad Insulam Chio; Imperator non longe se posuit cum omni suo posse, & fecit toxicare quamdam aquam. Et multitudo maxima periit. Unde omnes de Familia Justiniana Nobiles perierunt, qui fuerunt de sanguine Justiniani Imperatoris expulsi Constantinopoli. Erant enim placabiles & sapientes, sed superbi nimis. Quorum unus nomine Justinianus Justinopolim ædificavit. Et extractus fuit juvenis unus Monachus de Monasterio Sancti Nicolai de Litore, qui vocabatur Frater Nicolaus. Cui Dux dedit unam suam

„ filiam in uxorem . Ex quibus recuperata
„ fuit progenies Justiniana Veneta. Et quan-
„ do expulsi fuerunt Constantinopoli , aliqui
„ venerunt habitare Venetiis , aliqui Clugiæ,
„ ad Firmanam Civitatem alii , quia fuerunt
„ fratres tres cum eorum familiis. Prædictus
„ Dux postea ad patriam rediit. Et tunc uni-
„ versali decreto impræstita Communi facta,
„ à Communi confiscata fuerunt. Posteaquam
„ ducavit annis 17. dictus Dux super Pontem
„ Sancti Zachariæ à quibusdam interfectus
„ fuit, & in ipso Monasterio Sancti Zacha-
„ riæ sepultus quiescit.

Nel 1156. Vitale Michel II. Doge fu eletto, il quale nel principio del suo Ducato i Pisani stati lungamente nimici de' Veneziani fece nostri amici e benevoli. Questo Doge fu eletto e chiamato dal Popolo. In questo tempo Olderico Patriarca d'Aquilea co' suoi Calonaci e gente armata andò per occupare Grado, e togliere i Corpi Santi e altre Reliquie, che in detta Città erano. Ed eglino si difesero. Ed egli pur non cessando di molestarli, il Doge fece armata. Alcuni scrivono, che il Doge andò in persona. Et assaltarono le genti del Patriarca. E fu crudele battaglia, la quale durò dalla mattina fino al Vespro. E i nemici furono messi in mezzo, e alla fine rotti, e preso il Patriarca con dodici Calonaci, e furono mandati a Venezia in prigione, e più di 700. della Patria del Friuli tra Castellani e altri. E non molto dipoi furono pacificate le cose, e fatto strumento pubblico d'accordo per mano di Manfredino di Cossin, Notajo Imperiale nel 1160. Il Patriarca promise egli e i successori di non molestare mai più Grado, e di dare ogn'anno al Doge e al Comun di Venezia per tributo nel Giovedì grasso un Toro grande con dodici Porci, e dodici Pani grandi di ono stajo di farina l'uno, e certo vino. E cedette ogni ragione, ch'egli avesse o potesse avere nella detta Città di Grado. E così fu rilasciato insieme co' dodici Calonaci e Castellani presi. E fu decretato, che ogni anno in tal memoria il Giovedì suddetto si faccia una festa sulla Piazza di San Marco di caccia di Toro, e si tagli la testa a' detti Porci, che significano i Calonici predetti. Poi si vada in Sala, la quale al presente si chiama de' Signori di Notte. E il Doge cogli altri primi della Città co' Brazolari in mano traggano contro alcuni, come Castelli tenuti in mano per gli Scudieri del Doge, in segno della rovina de' Castellani della Patria. *Tamen* detti Brazolari al presente non si tirano più per deliberazione fatta, ma bene, sebben la Patria è nostra, il Patriarca manda e li Calonaci e i Castellani ogn'anno quant'è notato di sopra. E si fa la Caccia, e vi va a vedere il Doge con tutti i Gentiluomini. Et era consueto, che si tagliavano in pezzi i detti Porci; e se ne mandava a donare un pezzo per uno a tutti i Gentiluomini; ma per essere tanto accresciuto il numero grande, sotto Messer Lionardo Loredan fu determinato di non mandare più tal cosa chiamata *Zozolo*. E mandano i Porci a donare a' Monasteri di Monache osservanti. Il pane si dava, e si dà a' prigionieri.

„ In nomine Domini Dei & Salvatoris no-
„ stri Jesu Christi. Anno Domini 1160. IV.
„ mensis Junii, Indictione VIII. Si propriæ uti-
„ litatis commodo quidquid amare videmur,
„ quæ ad communem spectant utilitatem pro-
„ pensiori studio, vehementiori diligentia per-
„ tractare atque gubernare debemus. Qua-
„ propter nos quidem Vitalis Michaël Dei
„ gratia Venetiarum, Dalmatiæ atque Croa-
„ tiæ Dux, cum Judicibus & Sapientibus at-
„ que Populi Venetiarum collaudatione seu
„ confirmatione, cum nostris successoribus
„ concedimus atque damus vobis quidem Se-
„ bastiano Ziani, partes duas totius Mercatus
„ Rivoalti, & Aurio Mastropetro similiter
„ partes duas, Anano Quirino partem unam,
„ Cratoni Dandulo unam, Tribuno Barozzi
„ unam, Angelo de Bonalda unam; item
„ Aurio Auro, Leoni Faletro, & Petro Aco-
„ tanto partem unam, de qua parte medietas
„ est Aurii Auro, & alia medietas est inter
„ Leonem Faletro & Petrum Acotanto.
„ Hunc igitur Mercatum Rivoalti, & omnes
„ redditus nostri Communis, qui Rivoalto
„ sunt, vobis concedimus, videlicet redditus
„ stationum, tabularum, urnarum, scamno-
„ rum, & cunctos redditus ipsius Mercatus.
„ Insuper redditus stateræ, Ruborum, atque
„ Mentrorum, & Cavazon, quod hodie Fo-
„ rinseci nostro Communi persolvunt. Et con-
„ cedimus vobis mansionem de Remariis. Hæc
„ omnia integre, & sine diminutione vobis da-
„ mus & concedimus, ad ordinandum, di-
„ sponendum, & omnes redditus recipiendum,
„ & quidquid vobis placuerit faciendum, sine
„ ullius hominis contradictione, ab istis vi-
„ delicet Kalendis Maji, qui modò præteriit,
„ usque ad undecim annos completos. Hæc
„ ideo vobis damus & concedimus, quia de
„ vestro proprio havere nostro Communi in
„ maxima necessitate constituto subvenistis,
„ videlicet Marcas argenti mille centum quin-
„ quaginta inter vos omnes persolvistis. Ve-
„ rumtamen illas stationes, quas homines Ve-
„ neti tenent, & de isto præsenti anno sunt ap-
„ pagatæ, ipsi homines debent illas stationes
„ tenere toto isto anno usque ad Calendas
„ Maji, quas prius exspectamus. Deinde
„ debent in vobis venire, sicut cetera supra-
„ scripta usque ad prædictum terminum un-
„ decim annorum, ad faciendum inde quid-
„ quid vobis placuerit, sicut de ceteris. Insu-
„ per si aliquis homo, qui stationem in Ri-
„ voalto tenet ab ipsis Calendis venturis
„ mensis Maji ipsas stationes desuper scri-
„ ptas non habuerit, aut vobis non con-
„ venerint, tunc vobis nos restaurare de-
„ beamus duas Marcas argenti per annum
„ pro unaquaque statione, quæ vobis concor-
„ data non fuerit. Et si forte, quod absit,
„ ipse Mercatus ab igne ex parte vel ex toto
„ consumtus fuerit, tunc vos illum de vestro
„ pretio restaurare debeatis, & tam pro ipso
„ pretio, quod expensum fuerit in restaura-
„ tione ipsius Mercatus, quam & pro ipso
„ pretio, quod vobis persolvere debemus,
„ pro illis stationibus, quæ vobis non fuerint
„ concordatæ, à completo vestro termino un-
„ decim annorum in antea, omnia suprascri-
„ pta tenere & habere debeatis ad rationem
„ de centum decem Marchis argenti per an-
„ num, usque dum appagati fueritis de toto
„ suprascripto pretio vestro. Et si de omni-
„ bus, quæ supra scripta sunt, aliqua violen-
„ tia vobis illata fuerit, tunc totum damnum,
„ quod inde habueritis, in duplum vobis emen-
„ dare debeamus, similiter super eumdem
„ Mercatum vos inde tenere debeatis. Et si
„ de omnibus, quæ superius dicta sunt, ali-
„ quam vobis fecerimus violentiam, aut si

„ ali-

„ aliquod vobis inde minuere vel mutare tentaverimus, tunc componere promittimus cum nostris successoribus vobis & vestris heredibus auri obrizi libras X. Et hæc concessionis charta in sua permaneat firmitate.

„ Ego Vitalis Michaël Dei gratiâ Dux.

Reliqui adnotati sunt inferius descripti.

„ Ego Dominicus Venier, Diaconus & Notarius complevi & roborávi.

„ Ego Petrus Carosus, sicut vidi matrem, testifico in filiam.

„ Ego Dominicus Tepulo vidi matrem, testis sum in filiam.

„ Ego Dominicus Venier, Diaconus & Notarius, hanc exemplavi eodem tempore, quo & matrem scripsi, nec minui nec ampliavi; complevi & roboravi.

„ Ego Vitalis Michaël Dei gratiâ Dux manu propriâ.

„ Ego Marinus Michaël m. p. Ego Vitalis Dandulus Judex. Ego Dominicus Mauroceno Dei gratiâ Judex Communis. Ego Johannes Navigajoso. Ego Johannes Memo. Ego Victilino Zeno. Ego Enclopitus Mauroceno. Ego Petrus Quirino. Ego Philippus Græco. Ego Petrus Boldù. Ego Leonardus Dandulo. Ego Dominicus Sanudo. Ego Marcus Aimo. Ego Johannes Regino. Ego Petrus Bucco. Ego Bonfilius Dandulo. Ego Petrus Fuscareno. Ego Petrus Vilieno. Ego Petrus Barbamajor. Ego Johannes Venier. Ego Johannes Centranicus. Ego Petrus Bonalda. Ego Rugerius Suriano. Ego Johannes Contareno. Ego Stephanus Dono. Ego Stephanus Suchugallo. Ego Elvero Cupo. Ego Petrus Ursiolo. Ego Dominicus Gradonico. Ego Aureus Dauro. Ego Dominicus Mauroceno. Ego Dominicus Zeno. Ego Bartholomæus Juliano. Ego Petrus Navigajosus. Ego Leonardus Belegno. Ego Petrus Lono. Ego Marcus Dolfino. Ego Petrus Carosius. Ego Gratianus Gradonicus. Ego Dominicus Aurio. Ego Dominicus Secreto. Ego Johannes Georgius. Ego Johannes Cornario. Ego Eleazar Badoario. Ego Dominicus Teupulo. Ego Marcus Martinazo. Ego Leonardus Vitalino. Ego Johannes Faletro. Ego Sebastianus Bono. Ego Andrea Scaldar. Ego Ottavianus Quirino. Ego Petrus Michaël. Ego Johannes Ruibolo. Ego Richus Navigajoso. Ego Johannes Contareno. Ego Vitalis Brando. Ego Arcadivus. Ego Marcus Superantio. Ego Armedon Polano. Ego Frizier Caprincolo. Ego Vido de Equilo. Ego Johannes Capulisi. Ego Leonardus Fradello. Ego Henricus de Canal. Ego Marcus Charazzu Canapsi. Ego Petrus Caprincolo. Ego Leo Sanudo. Ego Johannes Michaël. Ego Henricus Faletro. Ego Michaël Marco. Ego Vitalis Stanier. Ego Pancratius Vialiano. Ego Petrus Bulchar. Ego Marcus Crifelus. Ego Andreas Trum. Ego Johannes Centranicus. Ego Petrus Barbano, Ego Petrus Quirinus. Ego Leo Mauroceno. Ego Petrus Villie. Ego Collamanus Bembo. Ego Dominicus Griti. Ego Jacobus Polano. Ego Aurius Susendulus. Ego Johannes Pantaleo. Ego Otto Jantani. Ego Simon Sanatùr. Ego Michaël Chuzir. Ego Henricus Gradonico. Ego Leonardus Forzane. Ego Andreas Boldù. Ego Henricus Dandulo. Ego Matthæus Dono. Ego Vitalis Michaël. Ego Johannes Storlato. Ego Petrus Malizia. Ego Damianus Urso. Ego Dominicus Cornario. Ego Bonus Aben Grusono. Ego Philippus Faletro. Ego Marcus Longo. Ego Leonardus Valareso. Ego Petrus Gosio. Ego Petrus Faletro. Ego Petrus Sisinulus. Ego Vitalis Michaël. Ego Stephanus Justo. Ego Dominicus Donato. Ego Aldazerius Calbo. Ego Andreas Donato.

Nel 1162. Essendo venuta discordia tra l'Imperadore Federigo Barbarossa e' Veneziani, per cagione di Papa Alessandro III. essendo i Veronesi, Padovani, e Ferraresi sotto l'Imperio, vennero con gente al Castello di Capodargere, e quell'ebbero per trattato: per la qual cosa subito fu fatta armata per l'Adige, & esercito da terra, e fu mandato a ricuperarlo. E i custodi Padovani e altri, ch'erano dentro, fuggirono. E così si riebbe il Castello, e i nostri andarono in Are, luogo de' Ferraresi, e in Ariano, facendo gran prede, e tornarono a Venezia. Nel 1171. In questo tempo la Città di Zara ribellossi la terza volta a' Veneziani, e mandarono via Domenico Morosini, che fu suo Conte, e si diedero al Re d'Ungheria, e fatto suo Capitano l'Arcivescovo di Zara, ch'era di Gabi. Inteso questo, subitamente fu apparecchiata a Venezia una grandissima armata, Capitano della quale fu fatto il detto Domenico Morosini di trenta galere. Il quale gionto a Zara, vigorosamente combattè la Città, e la riebbe, e contro i traditori fece gran giustizia. Altri furono mandati a' confini, e ad altri fatta grazia. E dugento Gentiluomini cavò fuori, e rimase suo Conte. Fu conceduto a que' d'Arbe certo Privilegio per la fedeltà loro, bollato *tabulâ plumbeâ*, il quale al presente si trova in essere. E fu fatto Conte in Arbe Niccolò Michel figliuolo del Doge. Sotto questo Doge s'ottenne da Papa Adriano IV. che'l Patriarca di Grado fosse Primate dell'Arcivescovo di Zara, riservato di dare a se il Pallio. Nel 1168. a dì 15. di Dicembre, uscì fuoco di San Salvadore, e abbrugiò queste Contrade, San Luca, San Paterniano, San Benedetto, Sant'Angiolo, San Samuele; e passò il Canal Grande, e abbrugiò San Barnaba e San Basilio, sicchè tutte le Chiese e Case s'abbrugiarono, tanto fu grande il fuoco. In questi anni, alcuni voglion che fosse del 1164. altri del 1157. Alessandria della Paglia in Lombardia fu edificata in onore di Papa Alessandro III. e fu chiamata Alessandria. Fu pel Papa determinato, che i Cherici di Venezia fossero sotto il Vescovo di Castello, e'l popolo sotto il Doge, sicchè più il Doge non s'avesse a impacciare in cose Ecclesiastiche. E così furono fatte due Corti, una temporale, l'altra spirituale. Nel 1169. Stefano Re d'Ungheria fece pace co' Veneziani, e diede una sua parente a Lionardo Michel figliuolo del Doge per moglie, il quale era Conte a Ossero, che fu figliuola di Ladislao, di stirpe Regia.

Nel 1172. in questo tempo Emanuele Imperadore di Costantinopoli venne in nimicizia co' Veneziani, e fece prendere i nostri Mercatanti, ch'erano nel suo Imperio, e tolse loro la roba, e feceli prigioni, e prese alcuni nostri navili. Per la qual cosa furono mandati due Ambasciadori al detto Imperadore, Sebastiano Ziani e Auro Mastropiero (i quali poi tutti e due furono Dogi) per vedere di pacificare

ficare le cose. Ma tornarono senza aver fatta operazione alcuna. Onde fu determinato di fare grandissima armata, e di vendicarsi delle ingiurie fatte, e ricuperare Traù, ch'erasi ribellato, e sottomessosi al detto Emanuele. E così in cento giorni furono fatte, acconce, e armate cento Galere, e venti Navi. E del mese di Settembre il Doge montò sopra la detta armata, e mandò XXX. Galere a Traù, e quella Città ricuperarono per forza, e per terrore dell'altre fu posta a sacco, e del suo avere spogliata. E quella d'Ancona, essendo sotto l'Imperadore predetto, danneggiava i nostri. Onde le furono mandate sei Galere, le quali trovarono cinque loro Galere, e quelle presero. E dipoi il Doge andò coll'armata a Ragusi, e quella volendosi difendere, il Doge determinò d'oppugnarla. E presero una Torre, sulla quale erano le Bandiere di Emanuello predetto. Le quali furono tirate via, e messevi quelle di Sen Marco. E vedendo i Raguesi di non poter resistere, per consiglio di Tribun Michele suo Arcivescovo vennero al Doge a dimandare perdono. E accettati a grazia, il Doge entrò nella Città, e cavato di que', che gli parve non essere stati fedeli a San Marco, vi lasciò custodia e governo, e si partì. E navigò coll'armata a Negroponte, per assediare quel luogo; dove intese, che s'egli manderebbe Ambasciatori all'Imperadore, gli farebbe rilasciare i Mercatanti colle loro mercatanzie. E così il Doge mandò Pasquale Vescovo d'Aquilia, che sapea bene la Lingua Greca, e Manasses Badoero, per vedere di pacificare le cose. E di lì si partì coll'armata, e andò a Chio, e quella Terra e Isola subito si rendè. Dove aspettò il ritorno degli Ambasciadori mandati a Costantinopoli. I quali ritornarono con un Filippo Greco, Oratore dell'Imperadore; dicendo di voler' essere in accordo co' nostri. Onde il Doge mandò indietro il tesoro e le Reliquie tolte a Chio, e il detto Filippo ritornò a Costantinopoli con Arrigo Dandolo nostro Ambasciadore, per trattar pace. Ma venuta la peste a Chio, il Doge deliberò di non istare più ivi, ma di tornar coll'armata a Venezia, tenendo le cose coll'Imperadore per pacificate. Ma come nella Cronica Contarina vidi, e nella Dolfina, temendo l'Imperadore di tal potente nostra armata, fece attossicare tutte le acque dolci, dove si pensò, che detta armata avesse a passare. Per lo che i nostri non sapendo ciò, molti s'avvelenarono, e morirono, *adeo* che di cento Galee ch'erano, trentasei rimasero buone, e le altre erano piene di malati, e mezzo vote. E così la detta armata ritornò a Venezia. Della quale era Capitano Lionardo Michel figliuolo del Doge. E pel detto veleno morirono tutti que' da Cà Giustiniani, i quali erano sulla detta armata. E non v'era rimaso se non un Monaco a San Niccolò di Lido, che ancora non avea fatto professione, benchè assai fosse stato nel detto Monastero. E il Doge mandò al Papa a richiedere, che atteso che la Famiglia Giustiniani veniva a mancare, gli desse autorità di poter' uscire del Monastero, e maritarsi. E così il Papa concedette. Il quale uscito si maritò in una figliuola del Doge; dal quale sono usciti tutti que' Giustiniani, che sono al presente Nobili di Venezia. In quest' anno furono condotte a Venezia con tre navi grosse da Costantinopoli tre colonne grandissime. Una delle quali volendosi scaricare a San Marco, per sinistro gli argani si ruppero, e la colonna andò in acqua, nè mai più è stata cavata. Le altre due furono scaricate sulla Piazza, dove stettero assai, avanti che fossero levate, siccome dirò di sotto. Mentre che queste cose si fanno, Federigo cognominato Barbarossa Imperadore de' Romani venne a Milano con esercito: e quella Città rovinò, e i Corpi de i tre Magi Gasparo, Baldassarre, e Melchiorre, che furono a offerire a Cristo oro, incenso, e mirra, e in quella Città erano, li portò in Alemagna, e sono al presente a Colonia. Ma i Milanesi mandarono a dimandare ajuto a tutti i vicini Popoli a rifare la Città, e pe' Veneziani furono ajutati a fabricare un Borgo, il quale fino al presente si chiama il Borgo di San Marco, dov'è una Chiesa di San Marco Protettor nostro.

Nel 1171. sotto questo Doge per le guerre fu principiato a mettere angarie nella Terra, e a fare fazioni. E presa la parte nel gran Consiglio a dì primo d'Agosto, fu principiato a far la Camera degl'Imprestiti. E questo, perchè i danari pubblici non bastavano alle grandi guerre, e fu di bisogno di pigliare a imprestito da' Cittadini, secondo le facoltà loro, e farli creditori della detta Camera, a ragione del quattro per cento di prò. In questo tempo, come in alcune Croniche ho trovato, un Lionardo Fradello era Procuratore di San Marco, dal che si dimostra in questo l'antichità di questa Famiglia. Non voglio restar di scrivere, quanto in una Cronica antica ho trovato, come sotto. Cioè che questo Doge essendo andato a Costantinopoli coll'armata, perchè Emanuello Imperadore avea tolto quella Terra, e cacciati via di lì i Veneziani, e fu preso di una ballotta nel Consiglio di abbandonare Costantinopoli, e di non andarvi più. Onde Roberto Ziani, che v'era Bailo, venne a Venezia con dicianove Casate, per abitare quì col suo avere, le quali furono fatte del maggior Consiglio. Altri scrivono, che fu nell'anno 1305. essendo Doge Pietro Gradenigo. Sia come si voglia i sottoscritti vennero, e furono per parte fatti Gentiluomini. Ser Niccolò Mazaman: Ser Giorgio Agrinal: Ser Michele Buonomo: Ser Niccolò Balonieri: Ser Pietro Cataneto: Ser Luca Caloprini: Ser Zanachi Rugier: Ser Teodoro Moro: Ser Michele Stanier, o Staniti; Ser Demetrio Tolonigo: Ser' Alessio Costantini: Ser Teodosio Grimani: Ser Paolo Tonisto: Ser' Antonio Donato: Ser' Antonio Mastilieri: Ser Domenico Ruzini: Ser Michele Acotanto: Ser Zanachi Maxolo: Ser Giovanni Agadi. Nota, che per la guerra con Emanuello Imperadore di Costantinopoli, per la quale principiò la Camera degl' Imprestiti, in cento dì furono fatte cento Galee armate, e mandate via, le quali presero Scio per forza, e nel ritorno del Doge a Venezia con Galee sedici presero Ragusi, e Sebenico, Terre del detto Imperadore, siccome ho scritto di sopra. In questo tempo fu disfatto Milano per Federigo Barbarossa Imperadore, sì che distruttolo, fecelo arare per dentro. Ancora disfece molte Terre di Lombardia; e a preghiere del Papa i Veneziani si mossero a soccorrere le Terre di Lombardia; e fugarono il detto Imperadore; e le Terre, che avea prese, se gli ribellarono, e tornarono sotto i primi Signori, come per avanti erano. Et *etiam* i nostri mandarono

darono Oratori per le dette Terre a fare aju- A
tare a rifare la Città di Milano. E nota, che il primo Carro, che andasse al detto sussidio di rifar Milano, fu quello di Verona. Questo Capitolo vidi in una Cronica antica Latina, il qual voglio notar quì per verificazione di quanto ho scritto di sopra. *Anno Domini 1156. tempore Vitalis Michaelis Ducis, fabricatis & paratis in centum diebus centum Galeis & viginti navibus, Dux de mense Septembris cum ipsis egrediens, decem Galeas Istriensium & Dalmatinorum secum assumsit, & contra Tragurinos, qui Emmanueli subjecti erant, triginta misit Galeas, quæ Urbem belligere obtinentes, ut posteris cederet ad terrorem, non solùm pro parte eam diruit, sed etiam propriis thesauris exspo-* B
liavit. Sotto questo Doge dal 1155. fino al 1172. fu slargata la Piazza di San Marco, e tirata la Chiesa di San Geminiano più in là, dove si trova al presente, perchè il Doge va colle cerimonie Ducali a visitare la detta Chiesa. Nota, che i Giustiniani, che mancarono in questo tempo, furono tre fratelli, che furono espulsi da Costantinopoli: uno venne ad abitare a Venezia, uno a Chiozza, l'altro a Fano; e dalla figliuola del Doge maritata in quel Monaco di Casa Giustiniani, ch'era di San Niccolò di Lido, sono poi discesi tutti que' di Casa Giustiniani, che sono quì al presente. In questo tempo era Papa Alessandro III. Sanese, il quale durò Papa C
anni 22. mesi 11. e dì 14. e con l'Imperadore Federigo ebbe grandi discordie per cagione de' Lombardi e Toscani. Il qual Papa andò in Francia da Lodovico Re, dove stette molti anni; e in Italia seguirono gran mali, e fu fatto lo scisma di quattro Papi, cioè di Vettore, Pasquale, Calisto, e Innocenzo. E Alessandro Papa li scomunicò tutti. E l'Imperadore fece esercito contro la Francia col Re di Dacia e di Boemia, e vennero in Borgogna. Poi tornò in Lombardia, assediò Milano, stette anni due e mezzo a campo, lo prese, e lo distrusse nel 1162. Guastò il resto delle Terre d'Italia. Fu rovinato Sant' Anastasio di Roma, la Badia di San Paolo, e al- D
tri luoghi.

Nel 1166. fu gran tremuoto, che rovinò quasi tutta la Soria, cioè Antiochia, Tripoli, Damasco, e in Sicilia Catania, per lo che più di dieci mila uomini morirono. Era in Anglia Teobaldo Cantuariense Arcivescovo, al quale succedette San Tomaso di Canturbia, ch'era Cancelliero del Re; il quale venne in Francia da Papa Alessandro. Il Papa lo pacificò col Re; ma poi il detto Santo fu ammazzato. Et essendo il Papa a Roma, mandò due Cardinali in Francia a inquisire di tal morte. Il Re giurò di non saperne, e tolse la Croce, per andare fra tre anni in Gerusalemme. Poi vi mandò Ricardo suo figliuolo, e mandò E
200. soldati in ajuto di Terra Santa contra gl'Infedeli. Ego reperi in Chronica Bartholomæi Veronensis, Ordinis Sancti Benedicti, & Abbatis Sancti Nicolai in Litore 1197.
„ Non est tacendum, immo celebri memoria „ dignissime recolendum, quod diebus viri „ Dei Vitalis, contigit factum in Venetiis „ cunctis bene notum, exteris pluribus non „ occultum, de commemoratione pia Beati „ Nicolai Justiniano nostri. Igitur Justiniana „ progenies alta Imperatoris Justiniani delap- „ sa propagine, hoc pacto è Byzantio Vene- „ tias penetravit. Nam dum Constantinopoli „ patrio jure arcem tenerent Imperii, invidiæ „ in eam stimulis agitatum quoddam aliud „ Grajorum genus, coacto non parvo exerci- „ tu jura sibi Regni vindicare molitum est. „ Quumque bellum inter eos ageretur, gra- „ viori hostium manu infensa Justinianorum „ pars nativis pulsa fastigiis, Venetias decli- „ navit. Interea exstitit causa, qua gravissi- „ mum inter Emanuelem Imperatorem Co- „ stantinopolis, Venetorumque Dominium, „ inimicitiarum dissidium oriretur. Statuitque „ proinde Senatus Venetus, navali instructo „ exercitu, fines petere Byzantinos. Et ut „ ocius voti sui compos efficeretur, centum „ triremium classem instituit, cui Illustrissi- „ mum Principem Dominum Vitalem Michaë- „ lem, tunc temporis Ducali insula decora- „ tum, Magistrum ac Dictatorem dedit. Tum „ vero præfatus Princeps, prævidens Græco- „ rum Imperium Illustrissimæ Justinianorum „ prosapiæ de jure spectare, decrevit, quot- „ quot ejusdem generis Venetiis esset secum „ vehere, quo Pelasgorum animos, agnitâ „ suorum de jure præsentiâ Dominorum, fa- „ cilius flecteret. Ex Portu Rivoalti gloriose „ solventes se, prospero cursu mare sulcan- „ tes, primo omnium Scio Insulam tenue- „ runt, quam magnanimus Dux oppugnare „ decernens, è classe copiosum producens „ exercitum, circumfusoque agmine unde- „ quaque, castra applicuit, expugnatamque „ in brevi suæ ditioni subjecit. At verò Do- „ ricus Imperator, cernens se militum copiis „ esse nudatum, ac pro hoc tanto Venetorum „ robore nullo pacto posse conferri, imagina- „ ri cœpit, quomodo præfatis Venetis ex in- „ sperato mortem adhiberet. Captatoque „ consilio, omnia aquarum receptacula, ad „ quæ pro sui refocillatione exercitus con- „ fluebat, veneno jussit aspergi. Quo facto „ Veneti tum gladio tum veneno defecerunt. „ Inter quos omnis illa Justinianorum proge- „ nies extincta est. Videns autem Venetorum „ Dux tantam suorum stragem accidisse, clas- „ semque pro majori parte fore dissolutam, „ statuit redire Venetias. Interim dum redi- „ ret, reperit Dalmatiarum partem Veneto- „ rum dominio rebellasse, ac se Hungariæ „ Regis imperio subdidisse. Confestimque „ præfatam provinciam armis impetiit, con- „ sertisque prœliis suæ denuo dominationi „ subegit, instituitque regioni è suis Præfe- „ ctos, Comites & Magistratus. Quibus rite „ peractis, iter suum Dux Venetias remean- „ do peregit. Tum deinde Dux, omnisque „ Venetorum Senatus, intuentes neminem ex „ tam Illustri Justinianorum stirpe superstitis- „ se, gravissime doluerunt, tam inclytum & „ Imperiale genus funditus deperiisse ob va- „ rios, qui perinde casus possent emergere; „ feceruntque per totam Venetiarum Urbem, „ nec non adjacentia loca perquiri, si quis „ ejusdem generis residuus forte superesset. „ Et volente Deo, repertus est quidam è Ju- „ stiniana Domo progenitus primævæ ætatis „ adolescens annorum sexdecim, nomine Ni- „ colaus, qui illis ferme diebus in Monaste- „ rio Sancti Nicolai in Venetiarum Portu con- „ stituto, Monasticam professus Regulam, „ divino se cultui manciparat. Qua de re „ immediate Dominium suis literis Summum „ Pontificem eminus exoravit, quatenus Apo- „ stolica auctoritate cum præfato adolescente „ dispensare dignaretur, ne tam Imperialis

„ pro-

,, propago penitus extinguatur, non obstante A
,, Professionis vinculo, quo se præfatus de-
,, vinxerat adolescens, ad propagandam sui
,, generis sobolem, digno se posset matrimo-
,, nio copulare. Quod benignissimus Papa
,, Apostolica benedictione concessit, injunxit-
,, que in virtute sanctæ obedientiæ juveni præ-
,, libato, ut Apostolica benedictione munitus
,, connubii se copulæ dedicaret. Pontificali
,, igitur obsecutus imperio, filiæ prænominati
,, Principis Domini Vitalis Michaëlis Ducis
,, Venetiarum cum ingenti lætitia totius Se-
,, natus stabili conjugio junctus. Et ex cujus
,, matrimonii copula tres regiones, sive Con-
,, tratas Urbis Venetiarum, hereditario jure
,, possedit, hoc est, regionem Sancti Johannis B
,, in Bracola, Sancti Moisis, & Sancti Panta-
,, leonis, nec non plurium opum copia auctus
,, est. In quo quidem matrimonio fauste ac
,, diu perduravit. Ex quo sex liberos ac tres
,, natas habere promeruit. Ubi vero vidit tan-
,, ta se prole donatum, gratias omnipotenti
,, Deo una cum conjuge sua Anna nomine in
,, commune retulerunt; filiisque suis locupleti
,, hereditate dimissa; nam præfatas tres Con-
,, tratas sex filiis partientes, per binos vide-
,, licet ex his unâ dividentes, natas itidem
,, studuerunt digno eorum generi copulare
,, conjugio. Nam unam Dominis Marchioni-
,, bus Estensibus, sive Veronensibus tradide-
,, runt; alteram Domini Veronenses, de la C
,, Scala dicti, susceperunt; tertia vero morte
,, innupta obiit. Collocataque omni prole sua,
,, omnibusque ordinatis dispositis pari voto ac
,, consona voluntate, præfati Nicolaus & uxor
,, residuum vitæ suæ decreverunt in omnipo-
,, tentis Dei servitio consummare. Sicque fa-
,, ctum est, ut Monasterio Sancti Nicolai, ubi
,, olim se Nicolaus adolescentulus dedicarat,
,, se denuo collocaret. Quod quidem Mona-
,, sterium structuris nec non & opibus quam-
,, plurimis ampliavit, multaque Nobilium ca-
,, terva Venetorum revertentem ad Monaste-
,, rium Nicolaum, Monasticum pariter acci-
,, piens institutum, comitata est. Quem re-
,, deuntem, humillimeque proclamantem, se D
,, non fore dignum servorum Dei consortio
,, copulari, castitate violata, quam solemni
,, Professione devoverat, Abbas, concorsque
,, Congregatio universa obviantes illi rever-
,, tenti, pari voto clementissime susceperunt
,, in pacis osculo sancto, sermone blando de-
,, mulcentes, & cum spiritu lenitatis instruen-
,, tes eum. Qui de cetero usque in finem tan-
,, tam humilitatem ostendit, ut nulla ratione
,, sufferret cum ceteris Monachis diutius co-
,, habitare. Unde sumtibus propriis inter ce-
,, tera fabricatis cameris exterioribus penes
,, Ecclesiam, quæ forensium hospitia nuncu-
,, pantur modò, ibidem in luctu & pœniten-
,, tia usque ad mortem perseveravit. De clau- E
,, sura Cœnobii eo revertens, quotidianis per
,, eumdem immundiciis Monasterii totius ni-
,, tide consummatis, cum grandi custodia oris
,, sui, cordeque contrito, Conversorum Fra-
,, trum statum humilem elegit, & non Cleri-
,, corum Monachorum. Uxor verò ejus col-
,, lectâ Matronarum ac Virginum non parvâ
,, multitudine ad partes de . . . . Ve-
,, netiis adjacentes secessit, ubi regale Domi-
,, narum Cœnobium à fundamentis exstruxit,
,, copiosâque proventuum ubertate donavit,
,, ibique cum præfatis Matronis Monachali se
,, instituto devinxit. In arrepto ergo proposi-
,, to ambo diu ac laudabiliter perdurantes,
,, laborum suorum præmia digno fine sortiti
,, sunt. Deinde patenter innotuit, celebrique
,, fama vulgatum est Beatorum Confessorum
,, numero utrosque fore consortes, quos ple-
,, rique & omnis illa ætas Beatum Nicolaum
,, & Beatam Annam eos nominabat, quorum
,, imagines una cum Sancti Nicolai imagine
,, in medio eorum in Ecclesia Sancti Nicolai
,, ad lævam, qua itur ad Chorum psallentium,
,, in ipso Chori ingressu super januam depictæ
,, sunt. Ex quibus igitur manifeste colligitur,
,, omnem Justinianorum propaginem, quæ in
,, præsentiarum Venetiis floret, ex prælibatis
,, Beatis Nicolao & Anna traxisse principium.
,, Quorum veluti mirabilis præcessit origo, ita
,, eorum soboles mirabiliter propagata est,
,, summaque eis Deus ingenita claritate dona-
,, vit. Quàm verò magna, quamque stupenda
,, Justinianorum patres & prisci & præsentes
,, in Orbe perficerent (quorum unus inter ce-
,, teros excellentissimus & sapientissimus Ju-
,, stinus nomine, in sui & Domus suæ memo-
,, riam, Civitatem ædificavit Justinopolitanam)
,, non est præsentis temporis enodare. Nam
,, in Annalibus Chronicorum Libris liquide
,, pervidentur. Sola dumtaxat ad hæc exaran-
,, da me impulit causa, quatenus cunctis in-
,, notesceret, qualiter prædictorum Justinia-
,, norum genus totius videlicet orbis Imperia-
,, le decus splendoris sui jubar amiserat, ac
,, denuo redivivum ab honorem Dei & Do-
,, mini nostri Jesu Christi mirabiliter pullula-
,, vit, cui est honor gloria decus & imperium
,, per infinita secula seculorum. Cujus Beati
,, Nicolai Justiniani devotione præcipua iidem
,, sui sub eisdem cameris pœnitentiæ habita-
,, tionisque suæ, commune sepulcrum funda-
,, verunt sibi in atrio in facie Ecclesiæ consti-
,, tuto, in angulari loco juxta Sanctuarii fores.
,, Ceterum imagines tres illæ suæ, sanctique
,, Nicolai positæ in ingressu Chori super ja-
,, nuam depictæ, ut supra dicitur, quas vidi-
,, mus multi nostrûm, stare non potuerunt
,, propter arcum illum grandem & podium
,, lapideum, quæ fecimus ibi prope figuram
,, beatissimæ Mariæ. Intentionis autem est no-
,, stræ, ut erant, easdem reficere cum Dei gra-
,, tia.

Fu mutato dopo questo Doge il modo di creare il Doge, come dirò. Questi sono gli elettori, che elessero per Doge Messer Sebastiano Ziani, cioè: Ser Vitale Dandolo: Ser Vitale Falier: Ser' Ugo Navigniòso: Ser Lionardo Michel: Ser Filippo Greco: Ser Rinieri Zane: Ser' Auro Mastropiero: Ser Manasse Badoero: Ser Domenico Morosini: Ser' Ugo Polani: Ser Candiano Sanudo. Questo Doge Sebastiano Ziani avea un figliuolo chiamato Piero, il quale fu Doge, & era ricco. Si dice che trovò una vacca massiccia d'oro in Altino. Fu portato attorno la Piazza, e buttò danari al popolo. Questo Doge, essendo stata rovinata la Chiesa di San Geminiano, ch'era in mezzo della Piazza, e portata di là in capo a Broglio, mandò a Roma a farsi assolvere, e promise d'andare la Domenica degli Apostoli, o un' altra Domenica ad udir Terza nella detta Chiesa. Questo Doge fece fare attorno la Piazza di San Marco case con colonne alle finestre, dove si andava attorno, come a un Teatro, e fece salicare di pietre la Piazza, dove prima era Orto. Avendo dogato il Doge Michele anni 17. essendo chiamato il popolo

a consiglio, alcuni molto audacemente parlarono contro di lui, e anche fu assaltato, per ammazzarlo, dicendo ch' egli era cagione di far guerra e di mettere angarie alla Terra. Ed egli uscì del Palazzo, e andò verso San Zaccheria, dove nella strada gli furono date molte ferite, E appena un Prete lo potè confessare, che a dì 27. di Maggio morì, e poi *honorifice* da Doge nella Chiesa di San Zaccheria fu sepellito. Altri vogliono, che questo Doge fosse morto, andando un giorno a San Zaccheria, da alcuni del popolo pure per cagione di dette gravezze poste. Questo è il suo Breve:

Imperium vasto, triremibus undique missis.
Urbis Aquilejæ Patriarcham trado tributis.

MCLXXII.

Sebastiano Ziani, Doge XXXIII.

Dopo sepolto il suo predecessore, ridotti in Chiesa di San Marco giusta 'l consueto, per sedare tutti i moti, e le sedizioni, deliberarono di mutar forma della elezione del Doge, e determinarono, che fossero eletti 34. de' quali ne fossero tratti, a più voci, undici, e questi fossero gli Elettori del futuro Doge. E che per sagramento giurassero d'eleggere un Doge, che fosse buono pel Dominio Veneto. E così preso, e fatta l'elezione de' 34. e tratti gli undici, siccome nella Cronaca Contarina vidi, fu in detti undici nominato Candian Sanudo, del quale, per essere della mia famiglia, ho voluto quì farne nota. *Etiam* i detti Undici saranno notati quì dopo. Questi elessero Doge Aurio Mastropiero, siccome Don' Andrea Dandolo Doge scrive nella sua Cronaca; il quale era del detto numero degli Undici. E per essere uomo pieno di carità e amatore della patria, persuase a' compagni, che non volessero dargli tal carico, perocchè era giovane; ma dovessero eleggere un' altro più utile di lui alla Repubblica per adesso. E così elessero Sebastiano Ziani, uomo d'anni settanta, umile, ma molto ricco di facoltà, e, come si dice, pel tesoro, che trovò in Altino. E così fu pubblicato al popolo all'Altare di San Marco pel Primicerio, e gli fu dato il Vessillo Ducale, & entrò nel Dogado. Al quale non molto dopo fu preso di dargli appresso sei Consiglieri, i quali fossero con lui al governo de la Terra. Questo subito entrato, fatto processo di chi fu colui, che ammazzò il suo precessore, e trovatolo e preso, fu fatto appiccare, come meritavano i suoi demeriti. Questo Doge seppe far tanto colla sua industria e ingegno, che la superbia de' Narentani, i quali erano guardatori del Golfo, fu contenta, che i Veneziani *de cetero* fossero eglino i guardatori. Co' quali fu fatto accordo e patti per pubblico strumento. Nel 1172. in questo tempo essendo state portate di Grecia ovvero da Costantinopoli le tre Colonne grandi di somma bellezza, come ho scritto di sopra, una delle quali cadde in acqua volendola scaricare, e le due tirate in terra, non si trovava modo di saperle alzare, e metterle su' gradi, come sono al presente sulla Piazza di San Marco. E fu fatto un' Editto, che a cadauno, cui bastasse l'animo d'alzarle, sarebbe fatta quella grazia onesta, ch' egli avesse dimandato. Questa fama andò in diverse parti del mondo. Altri per onore, altri per premio, tentò d'alzarle; ma non poteano. E venne uno di . . . . . . e le alzò in questo modo; ch' egli bagnò le corde, le quali si vennero ad stirare, e venendosi ad asciugare, da loro stesse con ogni poco d'ajuto le Colonne si vennero ad alzare, e così con grand' arte furono alzate, e poste, dove sono al presente. Sopr' una delle quali fu posto San Marco Protettor nostro, e sull' altra San Teodoro, il quale si dice che fu primo Protettore de' Veneziani. *Tamen* di questo io non ho trovato scritto in alcuna Cronica. Colui, che le alzò, dimandò poca grazia. E per esserci un Editto, che non si potessero giocare danari in Venezia sotto gran pena, egli avendo piacere del Giuoco, dimandò che fosse lecito a cadauno di giocare sopra i gradi delle dette Colonne a che giuoco gli pareva, e che quantità si volesse, senza alcuna pena. Così gli fu conceduta tal grazia. Nel mentre che si faceano queste cose a Venezia, Emanuello Imperadore di Costantinopoli, vedendo i Veneziani essere molto vessati sì per la pestilenza ch'era, come per essere stato il Doge ammazzato, credendo che la Terra fosse in discordia, non avendo voluto far' altra pace per gli Ambasciadori, che gli furono mandati, bensì rilasciò i mercatanti, ma seguì a molestare i nostri. E gli furono mandati tre Ambasciadori a vedere di pacificarsi insieme, Vital Dandolo, Manasse Badoer, e Vitale Faliero. I quali tornarono senza far cos' alcuna. Onde fu determinato di mandare due altri Ambasciadori, per far pace con Guglielmo II. Re di Sicilia; i quali furono Arrigo Dandolo, e Giovanni Badoer. Dove trovarono gli altri nostri Ambasciadori con quelli del detto Imperadore in Ischiavonia. E vedendo non esser modo d'aver la pace, tutti i detti Ambasciadori tornarono a Venezia; e più volte vennero Ambasciadori *hinc inde*, ma nulla si potea conchiudere. E questo Arrigo Dandolo fu al prefato Imperadore, il quale, come nella Cronaca Dolfina è scritto, essendo in segreto in una camera col detto Ambasciadore, gli fece abbacinare gli occhi, sì ch' egli perdette il vedere, che fu grandissima crudeltà. E i due Oratori mandati al Re Guglielmo II. di Sicilia, per far lega contro 'l detto Imperadore, scrive Don' Andrea Dandolo, avere egli veduta la commessione data loro, bollata di bolla plumbea.

Nel 1173. ancora nel secondo anno del suo Ducato mandò certa armata contro Ancona, che teneva con Manuello Imperadore, e assediò la Città. Erano i nostri insieme con que' da Rimini collegati, e con esso noi pure i Ferraresi. E mandò loro certo soccorso, e vedendo di non potere avere la Terra, fu fatta la pace co' gli Anconitani. Nel 1174. sotto questo Doge per ammorzare la malvagità degli uomini, acciocchè a tutti fosse fatta giustizia, pel Maggior Consiglio fu presa parte di fare molti Uffizj, che prima non erano, e provveduti de' loro salari, cioè, tre Officiali alla Giustizia Vecchia, che dieno ragion sommaria agli Artigiani e di mercede. E sono sopra i pesi de' Bottegai, i quali siedono a Rialto. Tre Uffiziali alla Giustizia Nuova, e sono sopra le Taverne e Mulinari. Tre Officiali al frumento in Rialto, a tener conto delle farine, che si mettono in Fondaco, e sopra questo hanno giustizia. Quattro Officiali al Dazio del Vino, che riscuotano il Dazio del Vino, e ne tengan conto. Tre Officiali

alla

alla Ternaria vecchia sopra gli Olj, che vengono a Venezia, e i formaggi, e grassa. Ma poi i detti formaggi e grassa furono tratti da loro, e fatti due alla Ternaria nuova a questo. Quattro Uffiziali alla Beccheria a tener conto de' bestiami, che vengono nella Terra, e in Beccheria, e a riscuotere i Dazj. Questi Offici tutti siedono a Rialto. E fu limitato il salario loro, e gli Scrivani, e i Fanti, e'l tempo, che dovessero starvi. Ancora preso di fare tre Provveditori alle Biade, i quali avessero a provvedere, che non fosse carestia nella Terra, e tenessero conto delle Biade ch'entrano ed escono dalla Terra. E questi siedono in Palazzo a San Marco. Oltre di questo fu preso di fare il primo Ponte di legno a Rialto, dov'egli è al presente sopra il Canal grande. Ora avendo Manuele Imperadore privato il Doge, che non potesse bollare in piombo, che altre volte per autorità Imperiale gli era stato conceduto; in questi giorni furono mandati Ambasciadori a Guglielmo II. Re di Sicilia, Aureo Mastropiero, e Aureo d'Auro, acciò s'interponga a pacificarne coll'Imperadore. Furono mandati Lionardo Michiel che fu figliuolo del Doge, ed era Conte d'Ossero, e Marino Michiel, per Ambasciadori insieme con Filippo Greco, venuto Ambasciadore del detto Imperadore a Venezia; e così fecero pace e lega per anni 20. con detto Guglielmo Re di Sicilia, siccome ho scritto di sopra. La Camera degl'Imprestiti nel principio del Ducato di questo Doge per le molte guerre non potendo rendere a' Cittadini quello, ch'eglino le aveano imprestato, fu deliberato di sospendere i danari d'uffizj a questo deputati, in mano de' Procuratori di San Marco, finche la Repubblica fosse meglio agiata di danari, da potere soddisfare a' creditori, come erano tenuti di fare.

Nel 1176. mentre che queste cose si fanno nel quinto anno di questo Doge, Alessandro Papa III. di nazion Sanese, per le insidie, che gli faceva Federigo Barbarossa Imperadore, che lo perseguitava per certo Scisma ch'era, e v'erano due Pontefici, Alessandro era a Roma Papa vero. E l'Imperadore interdisse a tutta l'Italia, che non mandassero vettovaglie a Roma, nè potessero alloggiare nè dar ricapito al prefato Papa. Onde il Papa deliberò di fuggire da Roma, e montò su due galere del Re Guglielmo di Sicilia, e venne a Gaeta, poi a Benevento, *demum* venne in Puglia per terra, e a Monte Gargano montò in un navilio Schiavone. E andato per la Dalmazia incognito, capitò a Venezia, all'unico domicilio di libertà, dove si tenne più sicuro, che in niun' altra Terra d'Italia. Pure non avendo sperimentato i Veneziani, stava incognito. E a dì 23. di Marzo entrò in Venezia, e smontò a San Niccolò di Lido, dove stette la notte. Poi capitò nel Monastero della Carità. E come scrive Fra Pietro di Chioggia, e molte Cronache lo confermano, ministrava gli officj de' Frati, come cuoco. E così stette per alcuni giorni. Dopo un Veneziano lo conobbe per Papa Alessandro, essendo stato a Roma in pellegrinaggio. E fece sapere al Doge, che il Papa era in questa Terra incognito, e dove egli era. Onde il Doge col Vescovo di Torcello, col Clero e popolo, andò alla Carità cogli abiti Pontificali. E trovato il Papa, fu vestito, e menato orrevolmente nel Patriarcato ad alloggiare. Poi il Papa venne nella Chiesa di San Marco in pubblico. E in memoria di tal benigno ricetto, concedette al Doge e a' successori, che portassero il Cereo bianco nelle feste solenni, come vero e pacifico Doge. Volendo il Doge interporsi alla pace, fu determinato nel Consiglio, di mandare Ambasciadori a Federigo predetto, per far la pace. E questo per l'osservanza, che portavano alla santa Romana Chiesa. I quali mandati, supplicando l'Imperadore alla pace, con tal commessione, e come uno scrive, ch'era bollata di cera, si dice che allora il Papa concedette, che'l Doge e' suoi successori *de cetero* dovessero bollare in piombo, siccome si bolla al presente. Ma alcun vuole, che prima il Doge bollasse in piombo. Ora giunti i detti Ambasciadori, *primo congressu*, furono benignamente ricevuti. E udendo far menzione di pace con Papa Alessandro, si mutò nel volto, e ricusò al tutto di farla, dicendo: *Dite al vostro Doge, ch'egli ne debba dare il Papa fuggitivo nelle mani. Se nò; farò tanta armata, che verrò a torlo di lì per forza, e metterò l'Aquile nella Chiesa di San Marco, dove mai più non sono state*. E con tal cruda risposta gli Oratori tornarono a Venezia. E riferito al Papa e al Doge il tutto, il Doge disse: *Se l'Imperadore ne moverà guerra, non ne troverà serrati quì dentro; ma coll'armata gli anderemo contra, e proveremo l'arme de' Veneziani*. Onde inteso questo tutta la Città s'animò contro di lui, e cominciarono a fare armata per difendersi, perchè s'intendeva, che l'Imperadore faceva armata grossa di galere 75. Capitano Ottone suo figliuolo, e le armavano in Puglia. Et essendo già in ordine trenta galere, il detto Doge non volle indugiare, ch'egli venisse più avanti. E cintagli la spada dal Papa, come difensore della Chiesa, benedicendolo e pregando Iddio, che gli donasse vittoria, montò in galera. E così nel giorno dell'Ascensione si trovò a Pirano in Istria. E volendosi levare alla punta di Salbua lì vicina, a dì 26. di Maggio, incontrò le galere dell'armata nimica, e fu cominciata la battaglia. E così come le galere giugnevano, perocchè l'un Capitano dell'altro non sapeva qual giorno dovesse far battaglia, la quale fu molto atroce, e durò più ore; alla fine l'armata dell'Imperadore fu rotta, e prese galere 40. e fugate 8. e due ne furono per le nostre mandate a fondo combattendo. E fu preso Ottone Capitano, figliuolo dell'Imperadore con molti altri Cavalieri; i quali con vittoria furono condotti a Venezia. E giunta tal nuova a Venezia, quasi non era creduto esser seguita tanta vittoria così presto; e per vedere i prigioni, tutti corsero alla riva, e alla galera del Ziani. E il Doge giunto alla riva smontò, e il Papa lo ringraziò molto di quello, che avea fatto per bene della santa Chiesa. E posto Ottone con gli altri prigioni in luogo, stettero colle sicurtà fino a dieci d'Agosto. Il Papa si cavò di deto un' anello d'oro, e lo diede al Doge, dicendogli queste parole: *Te, fili, Dux, tuosque successores aureo anulo singulis annis in die Ascensionis mare desponsare volumus, sicut vir subjectam sibi desponsat uxorem, quum verè ipsius custos censearis; quare ab infestantibus nostrum mare quietasti totaliter*. E il Doge lo accettò. E così ogni anno va col Bucintoro ad isposare il mare fuori de i due Castelli il giorno dell'Ascensione, e vi butta in quello un' anello d'oro.

A Dipoi vennero a Venezia Ponzio Vescovo di Chiaramonte, e l'Abate di Bonavalle, Ambasciadori del Re Lodovico di Francia e d'Arrigo Re d'Inghilterra, e con loro altri Prelati e Principi secolari, per far la pace tra 'l Papa e l'Imperadore. Ma non poterono farla. Ma dopo stato certo tempo prigione Ottone sopradetto, impetrò dal Papa e dal Doge d'essere lasciato andare sopra la sua fede, promettendo che il padre farebbe la pace; se nò, ch'egli tornerebbe prigione. E così fu lasciato. E il padre vedendolo fu molto allegro. Il quale Ottone gli disse la rotta dell'armata non essere proceduta per mancamento alcuno, ma per volontà divina; nè mai era B da pensare che sì grossa armata da sì picciola fosse stata rotta; esortandolo a non volere più esser duro in fare la pace col Papa e co' Veneziani, de' quali egli era prigione. La quale non seguendo, bisognavagli tornare prigione del detto Doge. Onde l'Imperadore deliberò di farla, e di venire personalmente a Venezia col dett'Ottone suo figliuolo. E così del 1178. determinò di venire. E inteso questo, il Doge gli mandò Pietro Ziani suo figliuolo incontro con sei galere fino a Ravenna per onorarlo. E trovato esso Imperadore, vennero a Chioggia, e a dì 24. d'Agosto entrò in Venezia. E il Papa col Doge e popolo andarongli incontro, facendogli grande onore, cioè fu fatto un pulpito avanti la porta C della Chiesa di San Marco molto degno, dove stette il Papa apparato in Pontificale. E già il Doge cogli altri era andato incontro all'Imperadore. Il quale smontato in Piazza, e venuto alla porta, si buttò in ginocchione, e gli baciò il piede, dimandandogli perdono. E il Papa disse, mettendoli il piede sopra il capo: *Super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem*. E l'Imperadore rispose: *Non tibi, sed Petro, cui successor es*. E il Papa disse: *Et mihi & Petro*. Poi il Papa si levò, e in mezzo dell'Imperadore e del Doge entrò nella Chiesa di San Marco, cantando tutto il Clero *Te Deum laudamus* &c. D E giunti all'Altare di San Marco, fu letto un Sermone di pace, lodando i Veneziani. *Tamen* credo che più tosto fosse recitato. E il Papa poi disse: *Sicut Dux & Veneti in die Ascensionis Ecclesiam de magnis angustiis liberaverunt, ita concedimus, ut verè contriti & confessi singulis annis eodem festo accedentes ad hanc eorum Ecclesiam, plenissimam suorum delictorum veniam, & infra Octavam, septimæ partis remissionem consequantur*. E come si ha di tale Storia, è a Roma dipinta nella Chiesa Lateranense, e con questi versi di tal Giubileo conceduto.

Anno Milleno centeno septuageno
Septeno donis claruit Urbs Veneta.
E *Cessit Alexander veniam tunc Papa Beati*
Ecclesiæ Marci. (Tertius ille fuit).
Si quis in Ascensu Domini convenerit, ille
Confessus vero cordeque pœniteat,
Vespere utroque lavat totum, quod inter utrumque,
Christus tum culpâ, pœnaque nulla manet.
Additur & rursus Octavæ tempore toto;
Septima peccati pars relevatur ei.
Gratia multa etiam Regalibus ipsa Ducatum
Ampliat, & decorat rebus & officiis.
Nam profugus latet, Venetis tamdem manifestus;
Regi Romano Pontificatus abit.

Questo Papa Alessandro consecrò tre Chiese in Venezia; la Carità, e le concedette perdono perpetuo di colpa e di pena a dì 3. d'Aprile. E il detto perdono ogni anno vien celebrato; la Chiesa di San Salvadore, e quella di San Silvestro, dov'era e abitava il Patriarca di Grado. E in tre Chiese il Papa cantò Messa Pontificale, a San Marco, a San Piero di Castello, e a San Daniello. E a molte Chiese concedette certe Indulgenze. L'Imperadore col figliuolo alloggiò nel Palagio del Doge. E a dì 17. Agosto fece lega co' Veneziani, e confermò e concedette molti Privilegi d'esenzione, e pacificossi col Papa. A dì 18. di Settembre si partì di Venezia col figliuolo Ottone, e andò in Lombardia; e i Prelati e Secolari, ch'avea prigioni fece liberare; e così furono fatti di tutti i suoi ch'erano a Venezia. Dopo venne a Ravenna. E poi a dì 16. d'Ottobre, il Doge con dieci galere in ordine partì di quì col Papa Alessandro predetto per accompagnarlo verso Roma. E giunti a Ravenna s'accompagnarono coll'Imperadore, e navigarono verso Ancona. Que' d'Ancona vennero loro incontro con due Ombrelle, una pel Papa l'altra per l'Imperadore. E il Papa disse: *Manca la terza pel Doge di Venezia, che ben la merita. Però vi concediamo e vogliamo, che nelle feste principali voi e i vostri successori portiate l'Ombrella sopra il capo*. E di questo n'è memoria in Ancona in San Ciriaco per un' epitafio ovvero lettere, che sono ivi. *Tamen* mai non l'ho avuto in nota. Dipoi navigarono verso Roma. E alcuni vogliono, che andassero per terra. Il Papa appropinquato, i Romani gli vennero incontro con otto Stendardi di quattro colori, e colle trombe d'argento. Le quali cose il Papa mandò a donare al Doge di Venezia e a' suoi successori. Dal qual tolse comiato in Ancona, e questo in memoria dell'avuta vittoria. E il Doge avuta la benedizione dal Papa, ritornò d'Ancona a Venezia colle dieci galere. Ed entrato il Papa in Roma, l'Imperadore tolse licenza da lui e si partì, e tornando verso Venezia il Doge, que' di Poveja gli vennero incontro con un Bucintoro molt'ornato. E il Vescovo di Castello con gran parte del popolo l'andò ad incontrare. E per verificazione di tale Storia, a Siena nella Capella del suo Palazzo, si trova la detta Istoria dipinta, perchè detto Papa fu Sanese. Et è dipinta nella nostra Sala del maggior Consiglio. Che se non fosse stata vera, i nostri buoni Veneziani noll'avrebbono mai fatta dipignere. E al tempo di Giovanni Dolfin Doge un Fra Jacopo de la Città Vescovo luogotenente del Papa, ch'era in Avignone, da Roma scrisse una lettera al detto Doge, notificandogli essere state trovate ne' Libri le spese fatte per rifare le trombe d'argento, e gli Stendardi, in luogo di quelli, che furono mandati a donare al Doge. Ancora sono sopra la Porta di Salbua, dov'è una Chiesiola fabricata da San . . . . . alcuni versi, che il Papa le concedette il perdon plenario, quand'ivi s'ebbe tanta vittoria. I quali versi sono questi:

Heus populi celebrate locum, quem Tertius olim Pastor Alexander donis cœlestibus auxit. Hoc etenim pelago Venetæ victoria classis Desuper eluxit, ceciditque superbia Magni Induperatoris Friderici. Reddita Sanctæ Ecclesiæ pax tumque fuit. Jam tempora Mille Septuaginta dabat Centum Septemque supernus Pacifer, adveniens ab origine carnis amictæ.

In-

Indulgentia Ascensionis in Ecclesia Sancti Marci.

„ ALexander Episcopus servus servorum Dei. Universis Christi fidelibus præsentibus & futuris salutem & Apostolicam benedictionem. Licèt ad omnes Sanctæ Romanæ Ecclesiæ fideles munificentiæ nostræ dexteram debeamus ostendere debitricem, maxime cum specialis gratiæ prærogativa nos illos decet attollere, & dignioribus beneficentiæ nostræ favoribus ampliare, qui se nobis ac sanctæ Romanæ Ecclesiæ ferventiori devotione exhibent, & in fide stabiles, & in opere fideliter efficaces. Sane igitur cupientes, ut Ecclesia Sancti Marci Venetiarum Castellanæ Diœcesis præeminentioribus frequentetur honoribus, & ut Christi fideles eo libentius devotionis causâ confluant, & eidem manus quo ad conservationem ejusdem promtius porrigant adjutrices, quo exinde dono cœlestis gratiæ conspexerint se ibidem uberius refertos: De omnipotentis Dei misericordia & beatorum Petri & Pauli Apostolorum ejus auctoritate confisi, omnibus verè pœnitentibus confessis & contritis, qui in die Ascensionis Domini nostri Jesu Christi a vespera Vigiliæ ipsius, usque ad vesperam ejusdem diei, dictam Sancti Marci Ecclesiam devote visitaverint annuatim, & manus ad ejus conservationem porrexerint adjutrices, plenam omnium suorum peccatorum absolutionem concedimus. Insuper per septem dies dictum festum immediate sequentes, & quolibet ipsorum duorum de injunctis ipsorum pœnitentiis septimam partem misericorditer in Domino relaxamus præsentibus perpetuis temporibus duraturis. Nulli ergo hominum liceat hanc concessionis nostræ & relaxationis paginam infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hæc attentare præsumserit, indignationem omnipotentis Dei & beatorum Petri & Pauli Apostolorum ejus se incursurum noverit, atque in extremo judicio districti Judicis ita crudeliter permulctari.

„ Datum Venetiis apud Sanctum Marcum VI. Idus Maji, Pontificatus nostri An. XVIII.

„ Alphonsus Episcopus Portuensis. Angelus Episcopus Sabinensis. Frater Erdardus Ecclesiæ Sanctæ Anastasiæ Presbyter Cardinalis. Cyprianus Sancti Grysogoni Presbiter Cardinalis. Simeon Sancti Laurentii in Damaso Presbyter Cardinalis. Helias Sanctorum Apostolorum Presbyter Cardinalis. Basilius Sanctæ Mariæ Novæ Diaconus Cardinalis. Theodorus Sancti Eustachii Diaconus Cardinalis.

Nota, quod est etiam alia Bulla Alexandri Pontificis prædicti, sive Sententia pro Priori, & Fratribus Sancti Salvatoris de Rivo Alto. Quæ Bulla est penes ipsos Fratres. *Datum Venetiis in Rivo Alto IX. Kal. Augusti*. Item est alia Bulla prædicti Pontificis pro Monasterio Sanctæ Mariæ in Organo Veronensis Diœcesis. *Datum Venetiis in Rivoalto MCLXXVII. die VI. Julii, Pontificatus Alexandri Papæ III. Anno XVIII.* Item est Privilegium Friderici I. Imperatoris Romanorum concessum Torcellanæ Ecclesiæ tempore, quo Venetias se contulit ad Alexandrum Papam III. Et testes sunt infrascripti, videlicet: *Henricus Patriarcha Venetiarum*: *Odoricus Patriarcha Aquilejæ*; *Philippus Coloniensis Archiepiscopus*; *Christianus Moguntinensis Archiepiscopus*: *Arnoldus Treverensis Archiepiscopus*: *Sebastianus Ziani Dux Venetorum*: *Schinella Comes Tarvisii*: *Aureus Mastropetrus*; & alii quamplures. *Actum MCLXXVII. Anno Regni Friderici Imperatoris XXVI. Imperii XXIV. Datum apud Venetias Indictione X. tertio Nonas Augusti*. Nota, quod Alexander III. patriâ Senensis ex patre Ranutio fuit. Hic autem in Cathedra Petri sedit annis XXI. mens. XI. dieb. XIV. Hic cum Friderico Imperatore magnam discordiam habuit. Anno Domini MCLXXVII. mense Martii, tempore Domini Sebastiani Ziani Ducis, dictus Papa, Cardinales, Archiepiscopi, Episcopi, Abbates, & Priores, octavo die exeunte mense Martii, intrarunt Venetias, & in Annuntiatione Sanctæ Mariæ Virginis Papa susceptus fuit cum magna gloria. Item eodem Anno Fridericus Imperator, Duces, Comites, & Principes cum magna multitudine omnium nationum venerunt Venetias IX. die exeunte mense Julii. Et in festivitate Sancti Jacobi Apostoli honorifice susceptus fuit in osculo pacis à Domino Papa Alexandro ante januas Ecclesiæ beati Marci, & permansit in Palatio Domini Ducis usque ad tertium decimum exeunte mense Septembris. Et supradictus Dominus Papa Alexander exivit de Venetiis decimoseptimo Calendas Novembris. Item reperitur Privilegium Domini Alexandri Papæ concessum Monasterio Beatæ Mariæ Vangadiciæ in Policinio Rhodigii. *Datum Ferrariæ MCLXXVII. Nonis Maji, Indictione X. Pontificatus Anno XVIII.* Etiam est Privilegium protectionis Friderici Barbarossæ Imperatoris concessum Abbati & Monasterio supradicto. *Datum apud Venetias in Palatio Ducis, XIV. Calend. Septembris*. In Chronica Fratrum Sancti Salvatoris: *Alexander III. Pontifex, dum moram traheret Venetiis, consecravit Altare Sancti Salvatoris, præsente Friderico Imperatore, super quod etiam Missam Anno MCLXXVII. die XXIX. Augusti celebravit, & Ecclesiam dedicavit, & multas Indulgentias concessit; & in Festo Transfigurationis, & omnibus transeuntibus per porticale, sub quo ipse dormierat prima nocte, quando Venetiis applicuit. Erat Prior Domnus Vivianus, qui postea Anno MCLXXX. mense Martii fuit consecratus Episcopus Equilinus.*

Questi due Oratori furono mandati per la Signoria con Ottone figliuolo dell'Imperadore a trovar Federigo Barbarossa suo padre, per trattare la pace, Filippo Orseolo e Jacopo Centranico, e andarono prima del figliuolo Ottone. Questi dodici Nobili furono eletti ad accompagnarlo per fargli onore: Ser Orio Mastropiero: Ser Giovanni Zanpolo: Ser Filippo Participazo: Ser Angiolo Boldù: Ser Luca Zane: Ser Licino Falier: Ser Filippo Memo elettore: Ser Jacopo da Canale: Ser' Orso Giorgi: Ser Marino Pepo: Ser' Angiolo Dandolo: Ser Luigi Ziani di Messer lo Doge. E dipoi l'Imperadore partì di Puglia, e arrivò a dì XVIII. Ottobre 1177. E poi il Papa con detto Imperadore partirono da Venezia a dì X. Novembre, e andarono insieme in Ancona insieme col Doge nostro Ziani.

„ Reperitur in Chronica Domini Alexandri III., ubi memorat, qualiter repertus fuit in Monasterio Sanctæ Mariæ de Caritate, & fuit cognitus in celebratione per quemdam Spoletanum in Civitate Venetiarum; ut ipse Dominus Pontifex accepit fu-

„ gam

„ gam de Spoleto, propter insidias & perse- A
„ quutionem Domini Friderici Imperatoris,
„ persequentis Ecclesiam & Dominum Papam
„ & suos Dominos Cardinales. Deinde me-
„ morat promissiones factas per Dominum
„ Sebastianum Ziani Ducem Venetiarum
„ Domino Alexandro Papæ. Et de victo-
„ ria habita per Venetos cum XXX. ga-
„ leis contra LX. galeas dicti Imperatoris, in
„ quibus erat Capitaneus filius dicti Impera-
„ toris. Et fuit personaliter captus cum toto
„ suo exercitu, & ductus ad Civitatem Ve-
„ netiarum, & præsentatus Domino Papæ.
„ Et locus, ubi fuit victoria habita, vocatur
„ la Punta de Sablori in partibus Istriæ, &
„ ibi est una Ecclesia Sancti Johannis, in qua B
„ Dominus Alexander in tali die, sicut fuit
„ victoria in festo omnium Sanctorum, con-
„ cessit plenariam Indulgentiam ad perpetuam
„ rei memoriam. Deinde memorat de pace
„ tractanda per filium Imperatoris inter Do-
„ minum Alexandrum & Ecclesiam, & di-
„ ctum patrem suum Dominum Imperatorem.
„ Et narrat, quomodo Imperator venit ad Ci-
„ vitatem Venetiarum ad pedes Domini Papæ.
„ Insuper facit mentionem, quomodo Domini
„ Anconitani venerunt cum tribus galeis ar-
„ matis & solemniter paratis ad Civitatem
„ Venetiarum per obedientiam Domini Papæ
„ & Ecclesiæ Romanæ, pro qua Civitas An-
„ conitana longo tempore fuerat assediata & C
„ devastata per prædictum Fridericum Impe-
„ ratorem. Qui Dominus Papa & Imperator
„ unà cum Duce Venetiarum in festo Sancti
„ Matthæi recesserunt de Venetiis cum novem
„ galeis. Et Dominus Alexander Papa ascen-
„ dit super unam galeam de Ancona, quæ
„ erat solemniter præparata pro persona sua.
„ Et in sequenti nocte venerunt ad Portum
„ Orsariæ penes Parentium ad unum Portum
„ Sanctæ Mariæ. Et ibi concessit maximam
„ Indulgentiam in festo Annuntiationis. Post
„ diem secundum recesserunt de illo loco, &
„ sequenti die venerunt Anconam omnes, vi-
„ delicet unâ simul cum Imperatore & Duce
„ Venetiarum, cui Dominus Alexander dedit D
„ Umbrellam, Cathedram, Vexilla, & mul-
„ tas gratias, sicut narratur in Chronica.
„ Hoc gestum fuit in Civitate Anconæ in
„ Ecclesia Majori Sancti Laurentii in illa die,
„ in qua applicuerunt. Similiter concessit Do-
„ minis Anconitanis pro sua fidelitate habita
„ sibi & Ecclesiæ, multa Beneficia spiritualia
„ & temporalia, deditque eis plenam liberta-
„ tem & gratias & exemtiones in recompen-
„ satione suæ fidelitatis. Hoc factum fuit pri-
„ ma die Quadragesimæ. De donis spirituali-
„ bus concessit ad perpetuam rei memoriam
„ omnibus verè pœnitentibus & confessis, vi-
„ sitantibus duodecim Ecclesias primo, dein-
„ de venientibus ad præfatam Ecclesiam Ca- E
„ thedralem quotidie per totam Quadragesi-
„ mam cum continua perseveratione, stoma-
„ cho jejuno, usque ad diem Resurrectionis,
„ habeant illam & tantam Indulgentiam, ac
„ si visitarent Civitatem Sanctam Hierusalem,
„ & alia Loca Sancta. De Comitatu verò per
„ tres dies ante festum Resurrectionis. Simi-
„ liter facit mentionem, qualiter concessit pri-
„ mis Dominicalibus diebus mensium tantam
„ Indulgentiam, quantam quis potuit capere
„ arenam cum ambabus manibus. Hoc do-
„ num Indulgentiarum fuit concessum tempo-
„ re Domini Thomæ Episcopi Anconitani de

„ anno MCCVII. Anno sui Pontificatus XII.
„ Indictione V.
„ Ego Petrus Matthæus Johannis de Anco-
„ na, Sacrista Sancti Quiriaci de Ancona
„ præsens Privilegium extraxi & copiavi de
„ quodam Privilegio existente in dicta Eccle-
„ sia, ad petitionem Zani Valentis de Grado,
„ nil addendo neque diminuendo, sed fideli-
„ ter auscultavi unà cum Domino Johanne
„ Paulucii de Ancona, publico Notario de
„ Ancona. Et utrumque concordare inveni-
„ mus. Ad fidem hujus signum meum con-
„ suetum & publicum Notariatus apponere
„ apposui. Et ego Johannes Paulucci de An-
„ cona Notarius, & nunc Prior Capituli,
„ præsens Privilegium auscultavi unà cum su-
„ pradicto Petro Matthæo Sacrista dictæ Ec-
„ clesiæ, & utrumque concordare invenimus.
„ Ad fidem hujus signum meum apposui &
„ publicavi; nec non signum nostri Capituli
„ pendentis. In quo quidem Sigillo sunt scul-
„ ptæ imagines Sancti Laurentii & Quiriaci,
„ & super ipsis est imago Virginis Mariæ cum
„ filio. Circum circa sunt istæ literæ, videli-
„ cet: Capituli Cathedralis Ecclesiæ Anconi-
„ tanæ &c.

Ex Libro Malonus apud Sanctum Petrum de
Urbe. „ Anno Domini MCLXXVII. Pontifi-
„ catus verò Domini Alexandri Papæ III.
„ Anno XVIII. de mense Julii, per misericor-
„ diam omnipotentis Dei, qui secundùm Apo-
„ stolum non patitur nos tentari supra id;
„ quod possumus, reformata est pax inter Do-
„ minum Papam Alexandrum, & Dominum
„ Fridericum Romanorum Imperatorem, sicut
„ venerabiles Fratres & Canonici nostri, nec
„ non & Subdiaconi Sanctæ Romanæ Eccle-
„ siæ, sicut Domini Bobo de Rusticis, &
„ Octavianus Johannis Analedei, & Gregorius
„ Domini Petri de Unsilvet; qui interfuerunt,
„ & viderunt, & literis suis insinuaverunt di-
„ centes: Vestræ dilectioni apertius innote-
„ scat, quod in Vigilia beatæ Mariæ Magda-
„ lenæ, quum Imperatoris Principes essent in
„ præsentia Domini nostri Papæ Venetiis con-
„ stituti, quidam illorum natione sanguinis
„ nobilissimi, quorum unus erat Comes, alter
„ Imperialis domus supra omnes Camerarios
„ gerebat officium, sub Imperiali animæ pe-
„ riculo juraverunt, atque etiam Magdebur-
„ gensis, Coloniensis, & Moguntius Archie-
„ piscopi cum aliis quampluribus personis cau-
„ tione juratoria se similiter adstrinxerunt,
„ quod ex quo Dominus Imperator venerit
„ Venetias, sacramentum in anima sua, omni-
„ que contradictione & quæstione postposita,
„ ab universis Principibus suis faceret exhi-
„ beri, quod sicut de pace Ecclesiæ, de con-
„ cordia Regis, & aliis usque ad quindecim
„ annos, & de treugua Lombardorum usque
„ ad sex annos, conditum fuerat & statutum,
„ & scripturis authenticis roboratum, sic ipse
„ firmiter observaret, & omnes Principes suos
„ ad eamdem observantiam provocaret. Die
„ verò beati Apollinaris in Monasterio Sancti
„ Nicolai de Litore, quod distat ab Urbe Ve-
„ netiarum per milliarium unum, magnifice
„ receptus, adventum Cardinalium exspecta-
„ vit. Sequenti verò die Domini Ostiensis,
„ Portuensis, Prænestinus Episcopi, Johannes
„ Neapolitanus, Theodinus de Bono Cardina-
„ les, & Dominus Hiacynthus de mandato
„ Domini Papæ, voluntate & consilio totius
„ Curiæ, ad ipsum auroræ rutilante radio pro-

„ pe-

„ perantes, recepto prius ab Imperatore sa-
„ cramento refutationis & anathematizationis
„ omnis hæresis, se contra Romanam Eccle-
„ siam extollentis, præsertim schismatis Octa-
„ viani, Gregorii, Renati, Johannis Strumen-
„ sis, ordinationem ipsorum irritam sub eo-
„ dem sacramenti tenore pronuntiante, ipsum
„ à vinculo anathematis absolvente. Prædicti
„ quoque Archiepiscopi & eorum suffraganei
„ cum aliis Archiepiscopis & Episcopis, &
„ ceteris, qui Imperatoriæ dignitati familia-
„ rem & gratam exhibuerant comitivam, sa-
„ cramentis præstitis consuetis, & in tantis
„ negotiis necessariis, absolutionem accipere
„ meruerunt. His itaque cautius procuratis,
„ Domini Cardinales ad dictam Urbem Ve-
„ netiarum de præfato Monasterio Sancti Ni-
„ colai de Litore cum dicto Imperatore & ce-
„ teris, qui sibi obviaverant, cum ingenti
„ exultatione & lætitia venientes, Dominus
„ Imperator, utpote Catholicus, à Deo inspi-
„ ratus, in Platea Sancti Marci magna nimis
„ & spatiosa, Patriarchis, Archiepiscopis, &
„ Episcopis multis, & omnibus aliis Ecclesia-
„ rum Prælatis videntibus, & innumera mul-
„ titudine Clericorum, & aliorum Virorum
„ & Mulierum, qui diem illum, sicut decre-
„ pitus ille Simeon, solertius & diutius exspe-
„ ctantes ejus desideratum & jucundum exi-
„ tum venerant inspecturi, ante Dominum
„ Papam cum omni humilitate & devotione
„ procubuit Et iterum flexis genibus præfa-
„ tus Dominus Imperator provolutus ad ipsius
„ pedes pro more osculari cœpit, ita quod to-
„ ties quoties ad Domini Papæ pedes deoscu-
„ landos Dominus se humiliter inclinabat,
„ Te Deum Laudamus, te Dominum confite-
„ mur, universus Chorus & Populus voce
„ maxima proclamabant. Prædictus Imperator
„ intrans Ecclesiam, & procedens usque ad
„ altare majus Dominum eumdem Apostoli-
„ cum . . . . adornavit, ibique oratio-
„ num solemnitatibus celebratis, ipsum extra
„ Ecclesiam cum multa honoris & reverentiæ
„ exhibitione perduxit. In beati verò Jacobi
„ festivitate summus Pontifex cum multa pre-
„ cum instantia ab Imperatore rogatus ad Ec-
„ clesiam Beati Marci Missam celebraturus
„ adveniens ab eodem fuit multipliciter hono-
„ ratus, & in signum præsentiæ & devotionis
„ evidentissimum Domino Papæ, non solùm
„ oblationum munera propinavit, verùm etiam
„ usque ad equum suum, sicut moris est,
„ aptissimum, cum reverentia & debito ho-
„ nore illum ducens, stapham sibi tenuit, &
„ eum in suo palafreno studiosius collocavit.
„ Et ab ipso benedictione accepta inæstimabili
„ gaudio facies ejus apparens omnibus illustra-
„ ta, in suo, quod sibi Veneti procuraverant,
„ hospitio se recepit. Quid plura? In Beati
„ Petri ad Vincula solemnitate, quum multi-
„ tudo Clericorum & Laicorum, vocem au-
„ dire jucundam cupientes, ad præsentiam Do-
„ mini Papæ maxima confluxisset, quidam Co-
„ mes immediate colloquii Domini Imperato-
„ ris de mandato ejus consurgens, sub ipsius
„ animæ periculo exhibuit sacramentum de
„ Pace Imperii & Ecclesiæ, de Pace Regis
„ Siculi, usque ad quindecim annos, de
„ Treugua Lombardorum, usque ad sex an-
„ nos, sicut fuerat ordinatum, & literarum
„ fidei commendatum, firmiter observaret, &
„ ab Imperatore & filio suo Rege Theutoni-
„ corum, & à Principibus suis, cautionem
„ juratoriam faceret exhiberi, quod prædictum
„ Dominum nostrum Papam Dominum repu-
„ tantes, sibi se ut obedientes adstringeret, &
„ fideles, ita quod ii omnes supradicti eodem
„ sacramenti tenore firmiter adstricti, univer-
„ sa Regalia Principis Apostolorum, quæ fue-
„ runt tempore schismatis occupata, Domino
„ Papæ & Ecclesiæ Romanæ infra trium men-
„ sium spatium restituere teneretur. Idem Co-
„ loniensis, Moguntinus, Trevirensis Archie-
„ piscopi, Wormatiensis Electus Imperatoriæ
„ Aulæ Cancellarius, juraverunt, hoc adji-
„ cientes, se omnem diligentiam adhibituros
„ & studium, quod Dominus Imperator & id,
„ quod sacramenti & fidelitatis obtentu facere
„ teneretur, de cetero tam devote quam fide-
„ liter exsequeretur, & numquam à promis-
„ sione sua & pactione recederet. Nuntii Re-
„ gis Siculi, Salernitanus scilicet Archiepisco-
„ pus & Comes Rogerius Andrensis, se se sa-
„ cramento similiter adstrinxerunt, quod Rex
„ ipsorum quindecim annorum pacem inter
„ ipsos factam firmiter observaret, & quod
„ eumdem Regem, & tot Principes suos, quot
„ ex parte Imperii juraverunt, in reditu ipso-
„ rum ad idem sacramentum faciendum debe-
„ ret inducere. Dominus quippe noster Apo-
„ stolicus auditis his omnibus, quæ stando di-
„ xerat Imperator, & Christianus, qui modò
„ dicitur Moguntinus, more gentis nostræ lo-
„ quens, omnibus exposuit & dixit: Quod
„ Imperatorem, utpote Christianissimum, in
„ filium, & devotissimum Romanæ Ecclesiæ
„ defensorem, & uxorem ejus Imperatricem,
„ & filium eorum Regem reciperet, quos pa-
„ terna volebat affectione diligere, & in Ec-
„ clesiæ gremio deinceps stando pacis gratiâ
„ retinere; & quod Concilium ad statuenda &
„ promulganda sua decreta, ad evellendas male
„ plantatas arbores & radicitus exstirpandas
„ proposuerit, de Imperatoris & partis suæ
„ consilio celebrare, & omnium Cardinalium
„ & Episcoporum in hac beati Petri, vel in
„ proxima septimana. Et dum prænominatus
„ sanctissimus Alexander Papa moram trahebat
„ Venetiis, præsente Imperatore Friderico,
„ consecravit Altare Ecclesiæ Sancti Salvato-
„ ris, Missam celebrans super illud, totamque
„ Ecclesiam dedicavit in MCLXXVII. die
„ XXIX. Augusti. Ubi multas Indulgentias
„ concessit, scilicet in die Dedicationis ipsius,
„ & in festo Transfigurationis.

In Libro *Albus*, ad Chart. 41. Sacramentum Pacis Friderici Imperatoris præstitum Domino Sebastiano Duci Venetiarum, & omnibus successoribus suis, & Venetis. „ In nomine Do-
„ mini nostri Jesu Christi. Anno ab Incarna-
„ tione ejus MCLXXVII. in mense Septem-
„ bris, Indictione X. Nos Fridericus Dei gra-
„ tiâ Romanorum Imperator Augustus, damus
„ & reddimus per sacramentum factum à quo-
„ dam Nuntio nostro in anima nostra, firmam
„ Pacem Domino Sebastiano Duci Venetia-
„ rum, & omnibus successoribus suis, & om-
„ nibus Venetis, ut salvi & securi sint per
„ universum Imperium nostrum, & per uni-
„ versam terram dominationis nostræ, quam
„ modò habemus, vel quam in antea acquisi-
„ turi sumus, & per universam fortiam no-
„ stram; & ubicumque eos invenerimus vel
„ fortiam habuerimus in eundo stando & re-
„ deundo in personis, & rebus. Si autem con-
„ tigerit, quod offensio facta fuerit, & Civi-
„ tas vel persona requisita fuerit, & infra XL.
„ dies

„ dies offensum emendatum non fuerit per
„ Consules, vel per Potestatem, aut per Justi-
„ tiarios, vel per amicabilem compositionem,
„ quàm cito hoc nobis significatum fuerit,
„ sine fraudulenta mora & sine fraude facie-
„ mus illud emendare. Quod si persequi non
„ potuerit suas injurias & suas rationes, tunc
„ liberam habeat licentiam ipse Dux & Ve-
„ neti, prosequendi suas injurias & suas ratio-
„ nes. Et propter hoc Pax, quæ ordinata est
„ in communi, non dissolvatur. Actum Vene-
„ tiis super Solarium prædicti Ducis. Prædi-
„ ctus Dominus Imperator hoc Instrumentum
„ fieri præcepit.

„ Ego Martinus, Papæ & Imperialis Aulæ
„ Notarius præcepto Domini Imperatoris hoc
„ Instrumentum scripsi.

Questo Doge nel suo tempo fece rinovare il Palazzo Ducale, e ordinò, che i Procuratori di San Marco facessero ogn'anno le limosine agli Orfani e Poveri di Venezia, e che non si guardasse ad amicizie, propinquità, nè intercessioni, ma *solùm* a' Poveri si dovesse dispensare. E così si dà al presente. Ancora incominciò ad andare ogni Lunedì di Pasqua di Risurrezione (adesso si va la Domenica degli Apostoli) colle cerimonie a udir Terza alla Chiesa di San Geminiano in capo della Piazza. E questo perchè la detta Chiesa era nel mezzo della Piazza. E volendo aggrandire la Piazza, mandarono Ambasciadori al Papa, a richiedergli licenza di buttarla giù. Il qual disse: *La Chiesa, nè questa Santa Sede può concedere, che si faccia alcun male. Ma poi fatto lo perdona*. E i Veneziani l'intesero, e fecero rovinare la detta Chiesa, e rifarla, dov'è al presente. E mandarono al Papa per l'assoluzione, offerendosi il Doge d'andare ogni anno dopo Pasqua a visitare la detta Chiesa. E così il Papa assolvetteli. Alcuni vogliono, che il Doge si mettesse ad andarvi, perchè l'avea fatta fabbricare del suo. E così s'osserva fin'a questo giorno, che il Doge vi va ogn'anno. Questo Doge era ricchissimo, avendo fatto fabbricare del suo la Piazza di San Marco, comprò *etiam* la prima ruga di case dalla bocca della Merceria da San Giuliano fino al Ponte de' Berettari da una banda e dall'altra; *etiam* parte della ruga verso la Piazza. E in vita fece il suo testamento, cioè in sanità; e lasciò al Comune di Venezia tutta la spesa, ch'egli avea fatto del suo nel Palazzo Ducale, e le Case intorno la Piazza di San Marco e la bocca della Merceria da tutte due le bande fino a San Giuliano. E che i Procuratori riscotessero l'entrate, e dessero per l'amor di Dio a' poveri; e al Monastero di San Giorgio Maggiore lasciò le Case in Merceria dal Ponte de' Berettari da una banda all'altra fino a San Giuliano. E ordinò, che fosse dato del suo ogni giorno a i prigionieri tanto pane per uno, che possano vivere, & *etiam* olio per le lanterne, e sia data loro ogni tre giorni della settimana fava per minestra. E così questo legato ha luogo fino al dì presente; poichè vien dato il pane a' prigionieri, cioè due pani al dì per uno. In tempo di questo Doge, Saladino Turco, essendo capo degli Schiavi de' Mori, si fec'egli Soldano della Soria. E accusato al Califa, ch'è il loro Papa, com'egli avea annegati i figliuoli del Signor Soldan Moro, egli fingendo d'orare, ammazzò il prefato Califa, e fece un' altro Califa a suo modo. E così prese il dominio dell'Egitto. E da questo tempo in quà gli Schiavi dominarono in quelle parti, fin tanto che poco è, che dal Signor Turco gli è stata tolta la Signoria della Soria e dell'Egitto, & *adhuc pacifice regna*. Dipoi fu fatto un' altro Califa, Alalet figliuolo picciolo di Norandino entrò in Damasco, e di quello si fece Signore, e così *etiam* Schiavi ebbero la Soria.

A

Nel 1178. questo Doge essendo per vecchiezza infermo, avendo dogato anni sei, lasciò il Palazzo Ducale, e nel Monastero di San Giorgio Maggiore si fece portare, dove deliberò in quiete di finir la sua vita, avendo fatto tanto bene al prefato Monastero. E il giorno dopo, ch'egli andò, cioè a dì 13. Aprile morì, e ivi *honorifice* come Doge fu sepelito in un' arca marmorea, la quale al presente si vede con un' Epitafio, che sarà qui sotto posto. E questo è il suo Breve:

B

Ducatum titulis dotavi ingentibus: ipse
Papa minis liber fit, Friderice, tuis.

Epitaphium Domini Sebastiani Ziani Ducis:

Hic Dux egregius, sapiens, dives, cinerescit.
Vivit cum Christo. Mundo sua fama nitescit.
Sebastianus vocitatus in Orbe Zianus,
Quum Papa, Princeps, Clerus, Plebs hunc recolebant:
Justus, purus, castus, mitis, cuique placebat;
Consilio pollens, bona plantans, & mala tollens;
Robur amicorum, Patriæ lux, spes Miserorum,
Et flos cunctorum, Dux electus Venetorum,
C
Binos conjunxit gladios, & more refulsit:
Eloquium, Sensus, Bonitas, Clementia, Census,
Isti parebant. Nulla virtute carebat.
Obiit Anno Domini MCLXXVIII. mense Aprilis.

Questi furono gli undici, che elessero il Doge: Ser Vitale Dandolo: Ser Vitale Falier: Ser' Arrigo Navigajoso: Ser Candiano Sanudo: Ser Rinieri Zane: Ser' Aurio Mastropiero: Ser Domenico Morosini: Ser Manasse Badoer: Ser' Arrigo Polani: Ser Lionardo Michiel, che fu del Doge: Ser Filippo Greco, ovvero Grotto.

MCLXXVIII.

D

Aurio Mastropiero, Doge XXXIV.

FU creato per nuovo ordine, perocchè morto Sebastiano Ziani, fu sonata la Campana di San Marco dell'arringo, dopo che fu sepolto; e raunato il popolo di Venezia, deliberarono d'eleggere quattro de' primi della Terra. I quali quattro fra loro elessero quaranta, ch'eglino volevano. E questi ridotti dovessero giurare d'eleggere un Doge buono per questa Repubblica, eleggendolo per via di pallottole, e chi avesse pallottole 21. quegli s'intendesse rimasto Doge. Questi soscritti furono i quaranta Elettori: Ser Pietro Cornaro; Ser Giovanni Michel; Ser' Ottone Quirini: Ser Pietro Foscarini: Ser Lionardo Fradello; Ser Domenico Memo; Ser' Arrigo Dandolo; Ser Marino Storlado; Ser Giovanni Mocenigo: Ser Rinieri Polani: Ser Marco Basilio: Ser Domenico Silvio: Ser' Arrigo d'Auro; Ser Giovanni Morosini; Ser Ruggiero Premarin; Ser Jacopo Badoer; Ser Giovanni Giacopo Badoer; Ser Giovanni Gradenigo: Ser Niccolò Giustiniani: Ser Niccolò Dolfin: Ser' Almorò Justo: Ser Paolo Celsi: Ser Francesco Vioni: Ser Paolo Barbo; Ser Niccolò Gausoni; Ser Pietro Barozzi; Ser Jacopo Viglasi; Ser' Antonio Viadro; Ser' Ordelaffo Falier;

E

Ser

A Ser Paolo Marcello: Ser Bernardo Centranigo: Ser Niccolò Fermo: Ser Niccolò Mastropiero: Ser Stefano Ziani: Ser' Antonio Stornado: Ser Daniello Bragadin; Ser Jacopo da Molin; Ser Francesco Giorgi; Ser Lionardo Malipiero: Ser Marin Moro; Ser Corrado Betanio. Questi quaranta Cittadini si ridussero in uno, & elessero Doge in tre giorni il sopradetto Aurio Mastropiero, uomo prudente, e molto amato, e grato a tutti, e limosiniere a' poveri. E pubblicato al popolo, gli fu dato il Vessillo Ducale, & entrò felicemente nel Ducato. In questo tempo Manuello Imperadore di Costantinopoli, al quale furono mandati Ambasciadori, fece la pace co' Veneziani, e restituì i ritenuti e prigioni, promettendo di rifare i danni. B E fece il Doge suo Protospatario. Nel 1182. sotto questo Doge, acciocchè tutti i Veneziani potessero aver giustizia nel civile, fu preso di creare l'Uffizio di tre Giudici di petizione, i quali dovessero sedere la mattina a San Marco, e udire le cause, che vertevano tra Cittadino e Cittadino, e tra 'l Comune e le speciali persone. E come vidi in una Cronaca, si chiamavano Giudici del Comune; i quali avessero per la maggior parte di loro a far sentenza. E fu loro costituito il salario, e l'utilità delle sentenze. Ancora fu fatta una Moneta d'argento, che si chiamava *Aureola*, per la Casata del Doge, e quella Moneta, che i Notai di Venezia C mettevano di pena sotto i loro Instrumenti. Nel 1185. la Città di Zara ribellò per la quarta volta, e si diede a Bela Re d'Ungheria. E la cagione fu, perchè il Doge mandò a dire, che volesse quell' Arcivescovo ubbidire al Patriarca di Grado, per essere suo superiore. Et eglino non volendo, nè quell' Arcivescovo consentendo, ribellossi la Terra. La qual nuova intesa, fu deliberato di fare armata ed esercito per andarla a ricuperare. E non trovandosi il Pubblico tanti danari, i Cittadini desiderosi di tal ricuperazione, diedergli e prestarongli gran quantità di danari, acciocchè si facesse l'armata, e fu compiuta con grande prestezza. E come nella Cronaca Dolfina vidi, a que', che prestarono danari al pubblico, D per Istrumento il Doge col suo Consiglio obbligò la restitutione sopra il Quarantesimo delle strade di Rialto. Il quale strumento ho veduto, e forse quì avanti noterò. Ora giunta la detta armata in Dalmazia (nè ho trovato in alcuna Cronaca, chi fosse il Capitano, nè 'l numero di quella, e però scrivo) arrivata presso Zara, la quale era stata fortificata per gli Ungheri sì di muro attorno, come di vettovaglie, e date le più battaglie, i nostri nolla poterono ottenere in vita di questo Doge. E ne furono morte assaissime persone dell'una e dell'altra parte. E alla fine la detta armata andò all'Isola di Pago, E e quella Terra ricuperò, e vi misero custodia dentro. In questo tempo Ubaldo Cardinale, Vescovo Ostiense, di nazion Lucchese, venne a vedere Venezia, e consecrò il primo Altare in San Salvadore, che novamente era stato fatto. E questo poi fu fatto Papa, detto Lucio III. Fu *etiam* in questo tempo, come nella Cronaca Dolfina vidi, l'Abate Giovacchino, il quale venne a Venezia, e andò da Arrigo Imperadore. Et essendo qualche discordia co' Ferraresi circa i confini, fu mandato a Ferrara, per trattar questa cosa, e far la pace, e fatto Giudice, un Messer Guido Torello. Il quale, udite le ragioni delle parti, fece sentenza, che i Veneziani dovessero avere i loro confini, come anticamente aveano, perchè questo voleva la giustizia.

„ In nomine Domini Dei & Salvatoris nostri Jesu Christi. Anno Incarnationis ejusdem MCLXXXVII. die VII. mensis Novembris, Indictione VI. Rivoalto. Quumnos Aureus Magisterpetrus, Dei gratiâ Venetiarum, Dalmatiæ, atque Croatiæ Dux, Dux, cum nostris Judicibus, & Sapientibus Consilii, & Advocatoribus Communis Venetiarum, videremus nostro Communi necessarium esse pro guerra, quam cum Hungariæ Rege habemus, ad galêas in obsidionem Jadræ mittendas pecuniam invenire, ad eos precibus duximus recurrendum, qui possunt nostræ patriæ hoc necessitatis tempore subvenire. Rogavimus itaque omnes viros, quorum nomina inferius continentur, ut pro sua liberalitate Communi nostro in tali necessitate hoc tempore constituto, de præfata pecunia subvenirent. Qui, quoniam Terræ nostræ veri sunt amatores, promiserunt nostro Communi jam dictam pecuniam se daturos. De qua suprascripta pecunia dedit Donnus Matthæus Abbas Sancti Nicolai cum Collegio, Libras Venetorum D. Jacobus Ziani filius quondam Domini Sebastiani bonæ recordationis prædecessoris nostri Libras M. Marcus Falerius Libras D. Dominicus Caravello Libras DCCCC. Dominicus Memo Libras CCL. Matthæus Trivisanus Libras CC. Pancratius Michaël de pecunia Sancti Leonis Papæ Libras C. Johannes Barbani Libras C. Bartholomæus Venerio Libras C. Johannes Stornado Libras C. Petrus Grimani Libras C. Molendina relicta Petri Michaël Libras CCL. Matthæus Marzulo Libras C. Bernardus Signorello Libras C. Matthæus Calbani Libras CC. Henricus Dandulus Libras CL. Stephanus Calbo Libras C. Nicolaus Antolinus Libras C. Henricus Gradonicus Libras C. Jacobus Belli Libras C. Angelus Steno Libras CL. Andreas Donato Libras CL. Philippus Navillarius Libras CC. Jacobus Venero Libras C. Matthæus Venero Libras CCC. Jacobus Agadi Libras CL. Dominicus Jannæ Libras CL. Petrus da Canale, cum Angelo fratre suo, Libras CCL. Albertinus de Honesto Libras C. Pancratius Capellus Libras CLX. Daniel da Molino Libras CLX. Angelus Caballo Libras CXL. Petrus Baduarius Libras CL. Matthæus Rapani Libras CV. Marcus Acotanto, cum fratribus, Libras CC. Vitus Cupo Libras C. Dominicus Barbadico, cum fratre, Libras CC. Johannes Cavo Libras CL. Frugerius Abramo Libras CC. Henricus da Molino Libras XC. Dominicus Cupo Libras C. Adam de Sancto Apollinare Libras C. Arnulfinus Libras CC. Leonardus de Salmaria, cum fratre, Libras CL. Theonistus Johannæ Libras CXLII. Johannes Faletro de Sancto Samuele Libras CXX. Dominicus Vassallo Libras CC. Henricus Contarini Libras Venetorum C. Petrus Calbo de Sancto Matthæo Libras C. Johannes Quirinus Libras C. Petrus Barbetta Libras Venetorum CLXXXV. Matthæus Vilioni Libras CL. Johannes Baronus Libras CCL. Marcus Bondimiro Libras C. Pancratius Montanarius Libras XC. Vinetus Libras

„ CXXV. Junzolinus Mudazo Libras C. Jacobus Barbo, cum fratribus, Libras CC. Angelus Lombardo Libras C. Johannes Marignunus Libras CL. Marcus Albrigo Libras XCV. Marinus Geno Libras XC. Hungarus Natalis Libras C. Ambrosius Dagera Libras C. Daniel Coro Libras XC. Marcus Murulo Libras C. Marinus Barbadico Libras CCL. Lambertus Tinctor Libras C. Gondricus Villi de Caprolo Libras CCC. Petrus Pentulo de Caprolo Libras CL. Dominicus Trivisanus Libras CL. Gisla uxor Marsilii Lambardi, pro suprascripto viro suo, Libras CCC. Armodius de Tuba de Caprulis Libras XC. Dominicus de Tuba de Caprulis Libras CCC. Dominicus Minaldus Libras CL. Leonardus Lixado, cum fratre, Libras C. Marinus Valaresso Libras C. Petrus Ziani, quondam Domini Sebastiani Ziani Ducis, Libras XC. Petrus da Molino Presbyter Plebanus Sancti Johannis Baptistæ Libras CL. Marinus Nano Libras CC. Damonus Contareno Libras C. Henricus Zeno Libras C. Georgius Vitulinus Libras CC. Spinellus Mergulo Libras C. Dominicus Græci Libras XC. Jacobus de Molino, de confinio Sancti Eustachii, Libras C. Petrus Balduino Libras C. Petrus Grimanus de Sancta Agnete, Libras CXV. Guidotus Jannæ Libras CL. Uxor Vitalis Voltani pro dicto viro suo Libras C. Marinus Donato Libras C. Pancratius Cabriel Libras CXXII. Michaël Entio Libras CL. Bernardinus de Vicentia Libras CL. Angelus Tinto Libras C. Johannes Hungarus Libras C. Bonus filius Ziani de Caprulis Libras XVI. cum dimidia. Frugerus Tinto Libras CCXCV.

„ Quapropter nos prænominatus Dux cum Judicibus & Sapientibus Consilii, & Advocatoribus Communis Venetiarum, collaudatione populi Venetiarum, cum nostris successoribus, vobis omnibus suprascriptis viris, & vestris heredibus & successoribus, obligamus omnes introitus nostri Communis, qui de Sale provenient, & de Moneta, & de Comitatu Ausari ab istis Calendis mensis Decembris nuper venturis per suprascriptam Indictionem usque ad annos duodecim. Ut de suprascriptis redditibus tantum debeatis recipere omni anno per terminum quatuor mensium, secundum quantitatem suprascriptæ pecuniæ usque ad suprascriptum terminum, quantum habebunt illi viri, quibus Forum Rivoalti & quadragesimum & quintum & cetera sunt obligata secundùm quantitatem quadraginta millium Librarum, quas ipsi nostro Communi dedere, sicut per rationem venerit de introitu cujusque anni. Propter quod nos omni anno debemus facere Camerarios ad introitus Salis recipiendos, & eos omni anno per sacramentum distringere ad tenendos suprascriptos introitus Salis ad vestram utilitatem, secundùm ordinem suprascriptum, & ad pacandum vos omni quarto mense, ut supra legitur, de suprascripto introitu Salis, si tantum fuerit, & ad dicendam veritatem de toto eo, quod vobis pacatum habuerint sine fraude. Similiter autem & Monetarios omni anno facere debemus, & distringere eos per sacramentum, si aliquid vobis deerit ad complementum pecuniæ, quam habere debetis secundùm ordinem suprascriptum: quod ipsi vobis debeant adimplere quidquid deerit vobis, si redditus de Moneta fuerit tantus; & dicere veritatem per suum sacramentum, quantum vobis datum habuerint similiter sine fraude. Quod si nec de introitu Salis, nec de Moneta pacati eritis omni anno secundùm ordinem suprascriptum, tunc habeatis cum omni vigore & robore illam promissionem factam Anno Incarnationis Domini MCLXXXV. mense Junii, Indictione III. quam nobis suprascripto Duci & Judicibus ac Sapientibus Consilii atque Communi Venetiarum fecere Dominicus Maurocenus Comes Jadræ, & Rogerius filius ejus, eodem patre suo sibi consentiente, pro Comitatu Ausari & Insulæ, eidem Rogerio concessis, unde nostro Communi omni anno solvere debent Libras Venetorum CCCC. ut in ea legitur; & illam aliam promissionis chartam similiter, quam nobis fecere Johannes Dandulus, Petrus Ursiolus, Leonardus Sucuculo, Propheta da Molino, Petrus Maurocenus, Henricus Maurocenus, Vitalis Venerius, & Stephanus Constantinus, Anno Domini MCLXXXV. mense Julii, Indictione III. Quod si suprascripti Dominicus Mauroceno & Rogerius, sicut nobis obligati sunt & Communi Venetiarum, non solverent omni anno &c. ipsi infra unum mensem &c. ut in ea legitur, plenissima potestate ad excutiendum cum eis tantum quantum vobis defuerit de suprascripto vestro redditu omni anno. Et si de suprascriptis omnibus non eritis pacati omni anno secundùm ordinem suprascriptum, nos omni anno de nostro Communi vobis adimplere debemus secundùm ordinem suprascriptum quidquid minus habueritis, remota omni occasione, & sine ulla diminutione. Sciendum est, quod de ultimis sex mensibus & medio duodecimi anni suprascriptæ concessionis, debetis esse pacati secundùm ordinem introitus duodecimi anni illius concessionis, quam habent suprascripti viri, qui prædictas quadraginta mille Libras nostro Communi dedere. Promittimus itaque vobis hæc suprascripta omnia observare, & quod distringemus per sacramentum Vicedominos, qui erunt annuatim, ad veritatem nobis dicendam, quantum erit introitus de suprascripto Foro Rivoalti, & Quadragesimo, & Quinto, & aliarum rerum, quæ in concessione suprascriptorum virorum continentur, omni anno per terminos suprascriptos. Et quod de nullo præstito pro nostro Communi dehinc ad annos duos nos impediemus. Si igitur contra hanc concessionem & promissionis chartam ire tentaverimus, componere promittimus cum nostris successoribus vobis & vestris heredibus & successoribus, auri obrizi Libras X. & hac concessione & promissione chartæ in sua firmitate permanente.

„ Ego Aurio Mastropetro, Dei gratiâ Dux. Ego Andreas Dandulo Judex. Ego Dominus Secundo Judex. Ego Henricus Navigajoso Consiliator. Ego Petrus Cornario Consiliator. Ego Aureus Dauro Consiliator. Ego Philippus Zancairolo Camerarius. Ego Propheta da Molino Camerarius. Ego Johannes Vilioni. Ego Raphaël Bertanus. Ego Martinus Balduinus. Ego Manasses Badoario Judex Communis. Ego Jacobus Navigajoso

„ joso Judex Communis: Ego Philippus Falerio Judex Communis. Ego Dominicus Secreto Advocator. Ego Dominicus Aurio Advocator. Ego Johannes Faletro Advocator. Ego Philippus Daibolo. Ego Martinus Martinazio Advocator. Ego Engelperto Mauroceno. Ego Vido de Equilo.
„ Ego Paternianus de Puteo Subdiaconus & Notarius complevi & roboravi.
„ Ego Paternianus de Puteo Subdiaconus & Notarius, sicut vidi in matre, ita testificor in filia. Ego Andreas Dandulus Judex vidi in matre, & testis sum in filia.

In Chronica Fratrum Sancti Salvatoris. MCLXXXI. *Ducante Aureo Mastropetro Terra Sancta per Saladinum Soldanum de Christianorum dominio erepta fuit. Et Corpus Beati Stephani Protomartyris de Constantinopoli acceptum, Venetiis in Monasterio Sancti Georgii Majoris reverenter reconditum est, ubi multa miracula fiunt.*

B

Sotto questo Doge il Corpo di Santo Steffano Protomartire fu portato da Costantinopoli a Venezia, come ho scritto, e ordinato, che il Doge vada il dì di Natale a Vespro a San Giorgio Maggiore, e la mattina poi alla Messa, come è consueto d'andarvi fino al presente. In questo tempo Federigo Imperadore, il quale fu gran nimico de' Pontefici della Chiesa Romana, passando cert' acqua s'annegò.

C

Nel 1188. in questo tempo il Soldano Saladino prese molte Terre verso Gerusalemme, possedute pe' Cristiani in Terra Santa. E prese il Re Balduino, e fece grandissimi danni a' Cristiani, e prese Gerusalemme. Nel qual tempo furono veduti tre Soli in Cielo, per lo che i Principi Cristiani deliberarono di fare stuolo, e d'andar di nuovo a ricuperazione della detta Terra Santa. E mandarono a richiedere il Doge e il Comune di Venezia, il quale avea una potente armata sul mare, che volesse mandare la detta armata in questa Crociata, insieme con quella de' Pisani. E così parve a' Veneziani, come Cattolici, di lasciare l'impresa di Zara, e attendere a questa buona e santissima opera. E a questa Crociata, siccome ho letto in più Cronace e Storie, andò Federigo Barbarossa Imperadore de' Romani, Filippo Re di Francia, Ricardo Re di Britannia, Ottone Duca di Borgogna, e molti Vescovi, e Signori d'Italia. E l'armata Pisana venuta nel mare Adriatico, e trovata la nostra, navigarono verso la Soria. Et era Capitano dell'armata il Re Ricardo predetto, sopra la quale andò il Doge in persona. Ora giunti in Cipro, il Re Ricardo mandò a dimandare il porto a quel Re, per essere capitati ivi per fortuna. E colui glielo negò. Onde messi gli uomini dell'armata in terra, e messo Cipro, cioè quella Città, a sacco, poi partiti navigarono in Soria. E Federigo Imperadore essendo entrato nell'Armenia minore, e andato in certo fiume per volersi lavare la persona, per l'impeto dell'acqua, che gli venne, non si potè tener saldo, e s'annegò. Ma avanti che questo intravvenisse, essendo andati coll'armata a Tolemaida, chiamata volgarmente . . . . e messovi il campo, e quella combattùta assai, nella quale era il prefato Saladino Soldano de' Saraceni, il quale non potendo più resistere, si rendè a patti, ch'egli colle genti e aver soo potesse partirsi. Et il Doge ebbe in sua parte una Croce d'oro, nella quale era del vero Legno della Croce di

D

Cristo, la quale Costantino Imperadore soleva portare addosso, quand'egli andava in battaglia; & una ampolletta di Sangue miracoloso di Cristo; il Braccio di San Giorgio Martire, con parte del Capo di San Giovanni Batista. Le quali Reliquie il Doge mandò con grande riverenza a Venezia. E furono poste nella sua Capella nel Santuario. Alcuni vogliono, che il Corpo di Santo Steffano Protomartire in questo tempo fosse stato traslatato in Venezia, e posto nella Chiesa di San Giorgio Maggiore. Ma io ho trovato, che fu portato per avanti, come ho scritto. Vennero Ambasciadori a Venezia da Isacco Imperadore di Costantinopoli, per trattare alcune cose, pregando che si volesse lasciare l'armata ancora fuori, perchè il Doge con parte di quella era già venuto a Venezia, ed egli stesso portò le antedette Reliquie. E furono mandati Ambasciatori al prefato Imperadore a Costantinopoli, per trattare certi patti, che spendendo per ricuperargli l'Impero, se n'avesse *etiam* parte, come però nella Crociata era dichiarato. I quali furono Pietro Cornaro, e Domenico Dandolo, Proccuratori di San Marco. E' da sapere, ch'io ho scritto di sopra degli Ambasciadori, che furono mandati a i Consoli di Ferrara per causa di confini, non nominandoli. Furono dunque Arrigo Dandolo e Pietro Foscarini. Il quale Arrigo Dandolo fu quegli che fu abbacinato negli occhi a Costantinopoli. Il quale per dimostrare a Ferrara, ch'egli ci vedesse, fece mettere un capello nella sua minestra. La quale portata davanti a lui, disse a uno de' suoi: *Cava questo capello da questa scadella*. Per lo che fu creduto ch'egli ci vedesse. Ora furono acconce le differenze e fatta la pace. Nel 1192. In quest'anno un' uomo molto divoto, chiamato Domenico Franco, il quale già appresso la Chiesa di Sant'Andrea di Mani fece edificare del suo un Convento di Canonaci Regolari d'osservanza, al presente avendo ottenuto Marco Nicola Vescovo di Castello un certo Lido appresso il Porto del mare, fece edificare una nuova Chiesa sotto 'l nome di Sant'Andrea con un Monastero, dove al presente è la Certosa. Ed egli essendo entrato nel detto Monastero di Frati, fu fatto il primo Priore. Altri vogliono, che ciò fosse del 1198. Questo Doge avendo dogato anni 14. mesi 5. giorni 15. essendo già vecchio, abbandonò il mondo; e nel Monastero di Santa Croce andò ad abitare, e a far vita monastica con que' Religiosi, e ivi morì, e fu sepolto. Nè si trova arca nè epitafio. *Tamen* fu sepolto come Doge. E questo è il suo breve.

Ducatum linquo. Monachus vivo, moriorque.

MCXCII.

E

Arrigo Dandolo, Doge XXXV.

FU creato Doge a modo del suo predecessore pe' Quaranta, i quali furono eletti da' quattro Elettori. I quali quaranta furono questi. E principiarono i Consiglieri ad istare in Palazzo: Ser Giovanni Zeno: Ser Lorenzo Tiepolo: Ser Pietro Ziani; Ser Domenico Bonaldo; Ser Giovanni Stornado, Ser Pietro Dolfin; Ser Lionardo Mazaman: Ser Domenico da Canal: Ser Biagio Casalo: Ser Pietro Justo: Ser' Andrea Jacobe; Ser Marino Tonisto; Ser' Andrea Barozzi; Ser Tommaso Barbarigo; Ser' Alessandro Bragadin: Ser Marin Dandolo:

Ser Domenico Foscarini: Ser Pietro Zopolo; Ser Giovanni Foscari; Ser Benedetto Grioni; Ser' Aurio Gazulo, ovvero Gatido; Ser Domenico Soranzo: Ser Domenico Silvio: Ser Costantino Falier: Ser Matteo Justiniani, ovvero Moretto: Ser Giovanni Polo, ovvero Rosolo: Ser' Antonio Aurio; Ser Domenico Pantaleo; Ser Vitale Calbo; Ser Bernardo Sanudo: Ser' Almorò Valaresso: Ser Giovanni Comuni; Ser Giovanni Navigajoso: Ser Pietro Franco: Ser Vitale Michiel; Ser Lionardo Morosini: Ser Vitale Istrigo: Ser' Andrea Fosculo: Ser Giovanni Bulzani: Ser' Antonio Gatilosso. Questi quaranta ridotti insieme elessero Doge il predetto Arrigo Dandolo, il quale era vecchio d'anni ottantacinque, & entrò nel Ducato a dì primo del mese di Giugno, e felicemente gli fu dato il Vessillo. Nel principio del suo Ducato i Veronesi, che molto danneggiavano i nostri, che navigavano con mercatanzie e altro per l'Adige, bandeggiò, che più non avessero commercio co' Veneziani. Onde i Veronesi inteso questo mandarono a dimandar pace, la qual fu fatta con questi patti, che i nostri fossero liberi & immuni, e potessero navigar per l'Adige, a i quali promettevano che più non sarebbono molestati; e di questo fu fatta scrittura. In quest'anno fu fatta una moneta d'argento, che si chiama Grosso. Dall'un lato avea l'immagine di Cristo nel trono, e dall'altra San Marco col Doge, e'l nome del Doge. La quale si chiamava Grosso Veneziano, e si spendeva per soldi quattro Veneziani, la qual moneta si spese e correva fino al tempo del Doge da Cà Tron; che furono banditi, perchè erano assai stronzati. Fece fare ancora Mezzanini d'argento, e valeano piccioli 26. l'uno. Questo Doge ebbe due figliuoli, Fantino, che fu Patriarca di Costantinopoli, e Rinieri. E maritò una sua figliuola nel Marchese di Monferrato, essendo Doge. Ancora sotto questo Doge furono ordinati molti Statuti, cioè Costituzioni e Leggi, siccome appare nel nostro Statuto fatto sotto Arrigo Dandolo Doge. Nel 1195. Avendo i Veneziani a requisizione del Pontefice, per attendere alla Crociata e ricuperazione di Terra Santa, fatta tregua col Re d'Ungheria per due anni, e Zara rimasa pure nelle mani del detto Re, ora al presente compiti i due anni, fu di nuovo mandato armata alla ricuperazione di Zara, Capitano Domenico Michiel; e quella combattuta, per essere ben fornita, non si potè averla. E venuta nimicizia tra' nostri e' Pisani, essendo insieme in armata al conquisto di Terra Santa, e questo, perchè volevano i detti Pisani essere emoli a' nostri, sì che al presente incominciarono a danneggiare i nostri, e venire coll'armata fino in Golfo, e in Istria, e presero Pola. E inteso questo il Doge fece armare 10. Galere e 6. navi, Capitani Giovanni Morosini, e Ruggiero Premarin. E con detta armata andarono a Pola, e quella ricuperarono, e rovinarono le mura, e abbruciarono alcune navi de' Pisani ch'ivi si trovavano. E scontrate in mare altre sei navi Pisane, furono alle mani con quelle, e ne presero due con uomini quattrocento. Il resto fuggì. E con questa vittoria tornarono a casa. Ma non molto dappoi fu fatto pace tra loro.

Nel 1201. ma poi non so per qual cagione, di nuovo venne discordia tra' detti Pisani e i nostri, non bastanti del danno, ch'aveano avuto: laonde fu fatta armata, Capitani Giovanni Basilio e Tommaso Falier. E nel numero de Sopracomiti vi fu un Domenico Sanudo, il quale per essere della mia famiglia, ne ho fatto memoria. La quale armata di Vele . . . . . andò e danneggiò molto que' di Brandizzo, che prestavano loro favore. Pure alla fine co' detti Pisani furono pacificate le cose. In questo tempo Pellegrino Patriarca d'Aquilea, per poter meglio danneggiare i Trivisani, fece lega col Doge e col Comun di Venezia. E fu fatto Primicerio di San Marco Benedetto Falier, e sacrato per Giovanni Signolo Patriarca di Grado. Morì in questo tempo Saladino Soldano de' Mori a Damasco. Costui ordinò, che fosse portato a sepelire col suo Stendardo avanti, cioè un panno di seta sopra una lancia, e il suo Vessillifero andava gridando: *Ecco il Re d'Oriente, ch'è morto; e niun'altra cosa porta con lui di tanta sua gloria, che questo vile panno: il che fu nobile documento a tutti*. E quando fu alla morte, ordinò, che i suoi figliuoli gli venissero davanti portando gli archi e le frecce loro. Ed egli medesimo tolse le frecce di tutti e legolle in uno, e le diede in mano di tutti i suoi figliuoli, dicendo che le dovessero rompere. Le quali per essere molte frecce legate ad uno, niun di loro per forte ch'e' fosse, le potè rompere. Poi le slegò, e legò una parte d'esse, la quale subito fu rotta da essi figliuoli. Poi disse esso padre: *quest' esempio vi lascio, che finche sarete stretti e uniti, niuno vi potrà nuocere nè rompere: Come sarete tra di voi in discordia, subito sarete rotti*. E così seguì. Nel 1202. volendo i Signori Cristiani di nuovo conquistare l'Impero di Romania e la Terra Santa, fecero Crociata, e mandarono a invitare il Doge a tanta opera santissima; e il Marchese Bonifacio di Monferrato, e Balduino Conte di Fiandra, Arrigo Conte di San Paolo, e altri Signori e Baroni. E fatto gente e armata vennero a Venezia; e intesa tal richiesta pe' Veneziani, chiamato il Consiglio, fu determinato, che il Doge vi vada in persona, e armare cinquanta Galere, e che il detto fosse Capitano con altre vele. Sicchè fecero potente armata. E che Rinieri Dandolo suo figliuolo restasse Vicedoge, finchè egli ritornava. *Et non solùm* spesero in fare tale armada, ma *etiam* servirono questi Signori Oltramontani di danari; e questi s'offersero d'essere in ajuto del Doge alla riformazione del tributo delle Terre dell'Istria, e della ricuperazione di Zara, che il Re d'Ungheria teneva. E questo stuolo d'armata fu di Galere 60. Navi 240. Uscieri 20. e . . . . . fino al numero di 300. Vele, e poi gente d'arme (come scrive il Biondo, e Marcantonio Sabellico) cavalli 450. e fanti 8000. in esse. E partiti di Porto, andarono in Istria; ma gl'Istriani pavidi mandarono Ambasciatori al Doge, richiedendogli perdono. E così fu perdonato loro, e fermato il tributo annuale; cioè che que' di Trieste diano ogn'anno Orne 50. di Vino al Doge, e così que' d'Umago e Muja Orne 25. e giurata fedeltà. La detta armata partì e andata a Zara, le diedero molte battaglie. La qual'era ben fornita di gente. A la fine la presero, e messovi dentro custodia, fu fatto rovinare il muro fatto per gli Ungheri dalla banda di mare. E molti Gentiluomini Zaratini de' primarj tolsero esiglio volontario, dubitando della loro vita. I quali

A I quali esuli coll' ajuto degli Anconitani, essendo partita l'armata di Dalmazia per la Soria, come Pirati vennero co' navili in Golfo, danneggiando nell'Istria. Per lo che a' Veneziani fu necessario di fare nuova armata contro di loro, Capitano Rinieri Dandolo figliuolo del Doge, rimasto in luogo del padre. E fatta armata venne in Dalmazia. E trovati i nimici, venne alle mani con loro. E alla fine fecero pace, perdonando le offese a' detti Zaratini, e che potessero ritornare a Zara, e godere il suo, giurando d'essere sottoposto il suo Arcivescovato al Patriarca di Grado in spirituale, e al Doge e al Comune di Venezia nel temporale, promettendo per tributo di mandare ogni anno 3000. pelli di Conigli
B a Messer lo Doge e a' suoi successori. E così furono pacificate le cose.

Ritorniamo all' armata grande. Venuto il verno, e partita poco lontano da Zara, venne un putto, chiamato Alessio, il quale fu figliuolo d'un fratello d'Isacco Imperadore di Costantinopoli, al quale perveniva il detto Imperio; dolendosi, che pel detto suo crudelissimo Barba fu venduto per esso a' Barberi, e toltogli l'Impero, che gli perveniva. Et essendo di mano de' detti Barberi scappato, pregava i detti Signori e'l Doge, che volessero ajutarlo a riccuperare il suo Imperio. E lagrimando assai, commosse tutti a volerlo
C ajutare, siccome però aveano deliberato di fare e d'andare contro a detto Isacco, il quale non teneva co' Cristiani, nè bene s'intendeva col Papa. Il quale Alessio promise, e giurò, che avendo il suo Imperio, sarebbe come buon Christiano ubbidiente alla Chiesa Romana, e di soddisfare del suo la spesa fatta pe' Veneziani in questa impresa. Ora la dett' armata navigò verso Costantinopoli, e molto combatterono la detta Città; e vedendo Isacco Imperadore di non poter continuare in difenderla, ascose grande oro appresso d'Irene sua figliuola, ch'era Monaca, sotto terra, e se ne fuggì. Onde gli abitanti aprirono le porte. E prima v'entrarono i Veneziani, e
D poi i Franzesi. E fu diliberato d'eleggere dodici, i quali dovessero eleggere l'Imperadore di Costantinopoli; i quali fossero sei Veneziani, due Lombardi, e quattro Franzesi. E fu determinato, che non essendo creato Veneziano Imperadore, senz'altro il Patriarcato di Costantinopoli fosse de' Veneziani. E questi furono eletti: Messere Arrigo Dandolo Doge, Capitano dell'armata; Ser Ottone Quirini; Ser Vitale Dandulo Ammiraglio; Ser Bertuccio Contarini; Ser Niccolò Navigajoso; Ser Pantaleone Barbo, pe' Veneziani. Don Niccolò de' Piccioli Cavaliere; Don Jacopo Malavicino Cavaliero, pe' Lombardi. Il Conte di San Polo in Saxonia; il Marescìallo di Cam-
E pagna; il Conte Arsuel; e'l Conte Baldovino di Fiandra, per gli Oltramontani. E questi ridotti insieme, alcuni voleano fare Imperadore il Conte Baldovino di Fiandra, & una parte Arrigo Dandolo Doge di Venezia, e altri privati Signori. Et essendo questa differenza, Pantaleone Barbo parlò sapientissimamente a tutti, confortando, che si dovesse fare il Conte di Fiandra. E così il detto Conte fu creato Imperadore. E in Santa Sofia poi fu incoronato Imperadore del Reame di Romania, e gli furono dati sei Giudici appresso, tre Veneziani e tre Oltramontani, a' quali fu dato il Civile e il Criminale di Costantinopoli. E poi

i nostri elessero in Patriarca Tommaso Morosini, il quale poi a Roma dal Papa fu confermato. E volendo mettere il detto Imperio in buono stabilimento, mandarono al Re di Gerusalemme e al Patriarca, che volessero mandar loro le sue usanze e statuti; perchè con quelle si voleano reggere, per essere usanze di conquista. E così le mandarono. E fu da tutti i Baroni determinato di reggersi a questo modo. E così giurarono d'osservare per tutto il suo Imperio a tutto suo potere. E di poi furono fatte tre parti del detto Impero di Romania acquistato, e partito come quì sotto sarà scritto. E il nostro Doge acquistò il titolo appresso quello, che usava di *Venetiarum, Dalmatiæ & Croatiæ*, di *Dominus quartæ partis cum dimidio totius Imperii Romaniæ*. Il qual titolo si usò fino al Doge Giovanni Dolfino. Agli Oltramontani toccarono i cinque ottavi della Città di Costantinopoli, e d'altri Luoghi della Romania. A' Veneziani i tre ottavi della detta Città e altri luoghi. Al Marchese di Monferrato la Città di Salonic con tutte le sue pertinenze e giurisdizioni. Il resto dell' Imperio fu dato al nuovo Imperadore creato.

E da sapere, che, come in altre Cronache ho letto, vennero a Venezia da 450. Signori, e 2200. Cavalieri, e da 20000. pedoni bene in ordine, e si scusarono, che il Conte di San Polo era morto, e però non aveano portato i danari con loro, che promisero di portare. Onde pare, che il Papa mandasse al detto nostro Doge, e ad altri Signori, quell' Alessio putto nominato di sopra, che fu figliuolo dell' Imperadore di Costantinopoli, nato di una donna Franzese, e promise di dare per la spesa dell'armata dugento mila marche d'oro, e d'essere Cattolico, *ut supra*. Poi l'armata partita ricuperò Zara; e giunta a Costantinopoli ruppe la catena del Porto, e si fecero forti a un luogo chiamato Belmonte, e cominciarono a combattere di lì la Terra vigorosamente per mare e per terra. E avuta la terra ovvero borghi, cacciarono fuoco in alcune case, e ammazzarono assai Greci. Poi vennero alla Porta Romana, e andarono fino alla Porta Blacherna, e ivi trovarono l'oste dell'Imperadore, ch'era innumerabile. Ma i Franzesi e i Veneziani determinarono d'andar contro loro. E il Doge fece mettere venti Galere bene in punto, e colle trombe venne con grande animo, dove era la detta oste. E data la battaglia, pare che prendessero una parte della Città. E vedendo questo l'Imperadore, si mise a fuggire verso Andrinopoli. E i Baroni della Terra trattarono patti col Doge, e col Marchese, col Conte di Fiandra, e con altri Baroni. E rimasero di prendere il detto Alessio giovane per loro Imperadore. E così pare, che in Santa Sofia fosse incoronato. Il quale fece cavare di prigione un suo parente nominato Murzuflio, ch'era molto savio, e fecelo il maggior Barone ch'egli avesse. Ora fatto questo il Doge e que' Signori, dissero all'Imperadore: *Noi vi abbiamo atteso quanto v'è stato promesso. Bisogna mò, che voi attendiate di darne quello, che voi promettesse; perchè noi vogliamo andare a far maggiori faccende. E spacciatene presto*. E l'Imperadore voleva soddisfare quanto avea promesso. Ma questo Murzuflio non volle, e fece strangolare il detto Imperadore Alessio per merito d'averlo cavato di prigione. E disse al Doge e a que' Signori: che l'Imperadore era ammalato, e non poteva

teva parlar loro. Ma il Doge e gli altri s'accorsero di quello ch'egli avea fatto, dicendo: *Poichè i Greci han morto il loro Imperadore, peggio che Infedeli, e ancora fansi beffe della Chiesa di Roma e di noi altri; deliberiamo di nuovo di combattere la Terra, e d'acquistarla*. E così l'acquistarono per forza. E andando i Latini scorrendo la Terra, s'incontrarono nel detto Marzuflio, e l'ammazzarono, per aver fatto morire il suo Signore così empiamente. E acquistata la Terra, e fatto il Consiglio generale, determinarono di far nuovo Imperadore, siccome ho scritto di sopra; e che colui, che sarà fatto, abbia la quarta parte, e le altre parti fossero de' Latini a quella medesima condizione, ch'era al tempo de' Greci. E furono fatti Istrumenti di questo in ottima forma. E nota, che i due Lombardi volevano per Imperadore il Marchese di Monferrato; e quel Pantaleone Barbo persuase a fare il Conte di Fiandra, perchè facendolo, i Francesi rimarriano contenti, e sosterrebbono il detto Imperio. Altramente si partirebbono, e sarebbe disfatto l'Impero. E così fu eletto il detto Conte di Fiandra del 1204. a dì 14. di Settembre. *Tamen* fu tratta fuora di tal divisione l'Isola di Candia, siccome quì sotto dirò. Nel 1204. adunque in quest'anno il Marchese Bonifazio di Monferrato, avendo tolto per se il dominio dell'Isola di Candia, com'erede di sua madre, che fu figliuola dell'Imperadore Alessio di Costantinopoli il vecchio, avuta per cagione della sua dote, deliberò di venderla, e i Genovesi la volevano comperare. Ma il Doge fu più vigilante, & egli la comperò per nome del Comune di Venezia dal prefato Marchese per certa somma di danari, che è di marche dieci mila d'argento. E così il detto Marchese poi, fece carta di sicurtà a Marco Sanudo, & a Raban dalle Carceri, che furono mandati da lui co' danari a questo effetto. Il quale par che fosse in Andrinopoli. E così fece con assegnare il dominio della dett' Isola, come apparirà dal suo Istrumento.

„ Tempore Henrici Dandulo Ducis. Iste Dux contra Pisanos piraticam exercentes habuit confirmationem immunitatum & libertatum Venetorum ab Henrico VI. Imperatore, & obtinuit Monetam argenteam, appellatam *Grossum*, primitus fabricari jussit. Fecit confoederationem cum Balduino Comite Flandriæ, & Marchione Montisferrati, & aliis Comitibus & Baronibus pro recuperatione Terræ Sanctæ. Cum Stolo immenso Galearum & Navium ipse ivit primò ad partes Istriæ, Tergesti, Muglæ, & sibi fideles & tributarias annuatim fecit. Et Jadram, quæ rebellaverat, & Dominicum Maurocenum Comitem exulaverat, recuperavit, & propter hyemem ibi remansit. Alexius Isaaci Imperatoris Constantinopolitani filius, de Imperio expulsus cum ipso fecit unionem. Raynerius Dandulo filius loco patris Ducatum regebat. Iste Dux cum stolo cepit Constantinopolim, & Francigenæ & Veneti titulum acquisiverunt Constantinopolis. Et primitus addidit suo titulo *Dux quartæ partis & dimidii totius Imperii Romaniæ*. Obiit iste Dux Constantinopoli, ubi tumulatus fuit. Nota de Passagio Terræ Sanctæ: Tempore suprascripti Ducis, mense Aprili, Balduinus Comes Flandriæ mittit duos Legatos, Zononem de Bituria & Araldum Maquatelum ad Henricum Dandulum Ducem, ad paciscendum pro passagio & favore ad expeditionem Terræ Sanctæ. Eodem tempore, & eâdem causâ Theobaldus Trecensis Comes Palatinus mittit Oratores suos Gaufredum Marescalcum & Prilonem de Privino. Dominus Ludovicus Comes Blesensis & Clarimontis, ut supra, mittit Oratores Johannem de Suesia, & Gualterium de Gandvilla. Dominus Dux Venetus promittit eis, & sic est concordatus. Dat omnia navigia ad transfretandos infrascriptos 4500. milites bene armatos, & totidem equos, & 9000. scutiferos, & 20000. pedites bene armatos cum victualibus pro uno anno; hoc est pro unoquoque homine sex staria inter panem, farinam, & bladum, & aquam ad sufficientiam, & tot Userios, quot erunt necessarii, & naves similiter ad transfretandum homines. Et summa ista ad festum Apostolorum Petri & Pauli disposita sit. Et sponte sua promisit Dux Venetus Galeas armatas L. bene armatas in Dei servitium per annum unum. Et ipsi Domini prænominati debent dare Domino Duci 85000. Marcas argenti puri ad pondus Coloniæ, quo utitur Venetiis. De quibus 15000. ad Calendas Augusti, & inde ad festum Omnium Sanctorum 10000. Inde ad Purificationem Beatæ Mariæ 10000. Reliquum verò per totum Aprilem. Et quod a Cremona citra non emant victualia; item a Bononia, Imola, Faventia, versùs Venetias sine licentia Domini Ducis. Et de omni, quod acquiretur, medietas sit Domini Ducis, reliquum illorum Dominorum. Et quod Rex Franciæ juret hoc, si poterunt eum inducere. Et quod Dominus Papa imponat pœnam transgressoribus hujus conventionis. *Acta Venetiis in Palatio Domini Ducis mense Aprili MCCI.*

In Libro Albo Cancellariæ. Pactum inter Dominum Henricum Dandulo Ducem Venetorum, & Bonifacium Marchionem Montisferrati, ac Balduinum Comitem Flandriæ, & Ludovicum Comitem Blesensem. „ Hæc est pars Terrarum Domini Ducis & Communis Venetiarum de prima parte Imperii Romaniæ. Civitas Arcadiopoli, Missini, Bulgari, Figo; pertinentia Arcadiopoli; pertinentia Putis & Nicodemi; Civitas Heracleæ; pertinentia Calleidos, cum Civitate Redecto & Panedo, cum omnibus, quæ sub ipsis. Et Civitas Adrianopoli cum omnibus, quæ sub ipsa pertinentia Gani, Casalia Chersocopi, Casalia Cotriki, Koresca, Miriophilum, pertinentia Pistas, pertinentia Brachioli, Casalia de Reulatis & Examili, Emporium Sagudai, pertinentia Gallipoli, Lacu, & Lactu, pertinentia de Mucasimani, & Sigopotamo, cum omnibus, quæ sub ipsis sunt. Hæc est de secunda parte Domini nostri Ducis & Communis Venetiarum: Provincia Lacedæmoniæ, Mycenæ, & Megali, Epikepsis, idest parva & magna pertinentia Klobrita, Ostrovos, Orcos, Caristos, Antrias, Ægina, & Cularis, Hiachintos & Kefalenia, provincia Coloniæ Conchilasi, pertinentia Lepidi, Onvini, Patron, & Methonis, cum omnibus suis scilicet pertinentiis Debrana, pertinentia Docatocozeno, & cum Villis Kyerchenis, filiæ Imperatoris Kyri Alexii, cum Villis de Moliveti, de Pantocatora, & Doctoris Monasteriorum, sive quibusdam Villis, quæ sunt in ipsis, sci-

„ scilicet de Mine & Megali Episcopi, de parva & magna pertinentia Nicopala cum pertinentiis de Arta, de Achello, de Anatolico, de Lesianis, & de ceteris Archondovi & Monasteriorum. Provincia Dyracchii & Arbani, cum Cartelarato, & Glavintri de Baganetra, Provincia de Granina, Provincia Drinopoli, Provincia Achudi, Leucas, & Caupho.

Istrumento dell'Isola di Creta: „ Anno Incarnationis Domini nostri Jesu Christi MCCIV. In tempo di Papa Innocenzo III. Noi Bonifazio Marchese di Monferrato liberamente diamo, concediamo, e rinunziamo &c. tutte le ragioni, giurisdizioni, e quello, che ne potesse appartenere, per noi e pe' nostri eredi, nell'Isola di Creta a Messer Marco Sanudo & a Messere Rabano dalle Carceri di Verona, per nome del Serenissimo Messere Arrigo Dandolo, Doge di Venezia, e per quella Comunità, di tutta la nostr'Isola di Creta, con tutte le sue abenzie, pertinenze, e giuridizioni. La quale Isola fu data per la buona memoria dell'Imperadore Alessio nostr'Avo materno alla buona memoria di nostro padre per la dote di nostra madre. E questo perchè quella abbiamo venduta al detto Serenissimo Messer lo Doge per nome del Comune di Venezia per prezzo di Marche dieci mila d'argento. E però della detta quantità noi siamo stati intieramente soddisfatti. Però rendiamo il detto Serenissimo Messer lo Doge, e i suoi successori, per nome del detto Comune cauti e sicuri, perchè niente ne resta, che più per tal cagione da quello pel nome detto possiamo dimandare. E similmente ci chiamiamo contenti e soddisfatti delli Perperi cento mila, che donò l'Imperadore Manuello al detto Signor Marchese quondam nostro padre. E però abbiam fatto il presente Istrumento per sicurtà della parte, e per bene e pacifico stato ad futuram rei memoriam. Actum &c. fu a dì 12. d'Agosto per Perperi cento mila.

In questo tempo Andrea Baldovino tolse da Costantinopoli da una Chiesa di Santa Maria appresso Santa Sofia (non so il modo) il Corpo di San Simone Apostolo, e portollo a Venezia, e fu posto nella sua Chiesa, dov'è al presente. *Etiam* il Corpo di Santa Lucia, e di Sant'Agata, furono tolti da Costantinopoli e portati in Sicilia a Siracusa. Ma dipoi il detto Corpo di Santa Lucia fu traslatato in questa Terra, e posto nella sua Chiesa, come dirò di sotto. Ancora ho trovato in due Cronache, che sotto questo Doge Arrigo Dandolo, e non sotto Aurio Mastropiero, da Costantinopoli il Doge ebbe la Croce d'oro col Legno della Croce, che portava Costantino Imperadore di Roma in battaglia; e del miracoloso Sangue di Cristo in una ampolletta, e parte del Capo di San Giovanni Battista, e il braccio di San Giorgio Martire. Le quali Reliquie furono mandate a Venezia, e poste nella Capella del Doge nel Santuario. E l'Imperadore, che restò a Costantinopoli, ebbe la Corona di Cristo di Spine, e del Sangue di Cristo, con altre Reliquie, le quali egli mandò in Francia, e furono poste in San Dionigi. E nota, che ho trovato nella Cronica Dolfina, che i sopradetti Corpi di Sant'Agata e Santa Lucia in questo tempo furono ritrovati in Costantinopoli, che Basilio e Costantino Imperadori li tolsero di Sicilia da Siracusa, e li portarono in Costantinopoli. E il Corpo di Santa Lucia fu tolto pe' nostri, e mandato a Venezia, e posto nella Chiesa dell'Annunziata, dov'è al presente, e si mostra, e si chiama ora Santa Lucia, e sono Monache Osservanti dell'Ordine di Sant'Agostino. Ma quello di Sant'Agata, ovvero Agnese, fu conceduto ad alcuni Siciliani, che portaronlo in Sicilia a . . . . *Tamen* a Siracusa è l'arca d'argento. E dicono d'aver'eglino il vero Corpo di Santa Lucia. E Angiolo Baldovino e Angiolo Drusiaco popolari, come nella Cronaca Dolfina appare, portarono a Venezia da Costantinopoli il Corpo di San Simone Apostolo. Ancora furono portati a Venezia quattro Cavalli grandi di bronzo dorati, ch'erano a Costantinopoli. I quali furono fatti in Persia, e quando i Romani acquistarono la Persia, tolsero i quattro cavalli, e li fecero portare alla marina. E fecero mettere sulle loro monete e medaglie nel rovescio i detti quattro cavalli, e portati poi a Roma. *Demum* Costantino Imperadore Romano, quando andò ad abitare a Costantinopoli, cioè a edificare la detta Città, tolse i detti quattro cavalli di Roma, e li portò con lui. Ed è opera eccellentissima, ben gittata e netta. Uno de' quali cavalli era sulla Galera di Ser Domenico Morosini Sopracomite, e per sinistro si ruppe un piede di dietro. E giunti a Venezia, e scaricati, furono posti sopra la Chiesa di San Marco, sopra la Porta dove sono al presente. E questo fu del . . . . Ma il detto Ser Domenico Morosini volle tenere per memoria quel piede. Onde la Signoria ne fece fare un' altro, e aggiugnerlo al cavallo, come al presente appare. E io ho veduto il detto piede sopra d'un modione su di una casa a Sant'Agostino, ch'era di Ser' Alessandro Contarini *quondam* Ser Carlo, il quale maritò una figliuola unica in Ser Marco Tiepolo da Sant'Apostolo. Il quale, fabricata la casa a Sant'Apostolo, fece togliere il detto piede da Sant'Agostino, e lo mise nella detta sua casa sopra un modione di fuori a un cantone. Ma poi fu levato via, non so la cagione, e al presente il detto piede è . . . . . .

Sotto questo Doge, o sia sotto Rinieri Dandolo Vicedoge, fu creato l'Uffizio del Giudicato degli Esaminatori, che sono tre, e siedono la mattina a San Marco. L'uffizio loro è di levare i testamenti per breviario. Vendono i pegni, e danno i clamori sopra gli Stabili, e giudicano a legge le anzianità di que', che presentano o propinqui o collaterali. E fu limitato loro il salario e l'utilità. In questo tempo essendo Papa Innocenzo III. l'Ordine de' Frati Predicatori e de' Frati Minori principiò. E poi da Gregorio IX. furono confermati. *Etiam* l'Ordine de' Frati Eremitani.

Sotto questo Doge fu fabricato il Monastero di San Jacopo di . . . . Mentre che 'l Doge era a Costantinopoli, la Città di Ragusi ribellò. Onde i Veneziani determinarono di riaverla. Et essendo stata apparecchiata un' armata, per condurre Don Tommaso Morosini Patriarca di Grado a Costantinopoli, di dove era stato fatto pe' nostri Patriarca, fu accresciuta la detta armata, Capitano il detto Patriarca. Il quale giunto a Ragusi, seppe far tanto col suo senno, che senza battaglia fece ritornare la detta Città sotto 'l dominio Veneto, com'era prima, e tolse quelli a grazia.

zia. E pure con detta armata Capitano Jacopo Moresini presero la Città di Durazzo, e andata a Corfù tolsero detta Terra sotto il dominio della nostra Signoria. E dipoi l'armata andò col detto Patriarca verso Costantinopoli. E da sapere, che questo Doge avendo avuto tanta vittoria in Levante, portava un' arma, ch'era mezza bianca e mezza rossa. Onde deliberò di mutarla. E che egli e i suoi successori portassero quest' altra, cioè tre Gigli in campo bianco, come portano al presente i suoi posteri. E avendo dogato anni 13. mesi 6. giorni 5. s'ammalò a Costantinopoli. Era vecchio, e morì. E fu sepolto in Santa Sofia in uno onorevole sepolcro in una Capella de' Veneziani, però che fino la Chiesa era divisa. Questa tal nuova fu portata a Venezia per una galea mandata a posta, la quale giunse a dì 20. di Luglio 1205. E questo è il suo Breve in gran Consiglio.

Henrico Duci est titulus Quartæ partis & dimidiæ totius Imperii Romaniæ Dominatoris.

MCCV.

Pietro Ziani, Doge XXXVI.

FU figliuolo di Sebastiano Doge; ed essendo *in minoribus*, fu Podestà a Padova, poi Conte d'Arbe, il qual Contado si faceva in vita, dove al presente, siccome nella Cronica Dolfina ho letto, e così è la verità, nel detto suo Contado si ritrovava; essendo venuta la nuova della morte del Doge a Costantinopoli, fu fatta l'elezione di quattro, che elessero i quaranta, i quali saranno notati quì avanti. E ridotti insieme elessero questo Pietro Ziani a dì 5. d'Agosto. E furono mandate certe galere a torlo d'Arbe, ben' in ordine di bandiere e panni d'oro, e altro. Egli avea un figliuolo picciolettto nominato Giorgio, il qual morì, essendo egli Doge. Questi sono i quaranta elettori: Ser Pietro Barbo: Ser Rinieri Zeno: Ser Pietro Gradenigo: Ser' Arrigo Navigajoso: Ser' Orso Badoero: Ser Graziano Giorgi: Ser Pietro Michiel: Ser Benedetto Grioni: Ser Marino Mastropiero: Ser' Ottaviano Quirini: Ser Giovanni Basilio: Ser Tommaso Falier: Ser Marino Jacobo: Ser' Andrea Donato: Ser' Orso Giustiniani: Ser Rinieri Dandolo: Ser Marco Sanudo: Ser Marco Malipiero: Ser Pietro Franco: Ser' Alberto Fulmolo: Ser Marco Polani: Ser Stefano Marignoni: Ser Domenico Contarini: Ser Giovanni Orio: Ser Jacopo Morosini: Ser Pietro Grisoni: Ser Vitale Vitaliano: Ser' Angiolo Vitrignaco: Ser Domenico Fiolavo: Ser Filippo Corner: Ser Jacopo Viaro: Ser Jacopo Giuliano: Ser Benedetto Dolfin: Ser' Ottaviano Fermo: Ser Simone Bon: Ser Jacopo Tiepolo: Ser Jacopo Basilio: Ser Beli Velio: Ser Stefano Foscolo: Ser Vitale Foscarini. Ora essendo state mandate alcune galee ben' all'ordine, e adornate fino in Arbe pel Doge, ch'era ivi Conte, quello fu condotto a Venezia, & entrò nel Ducal Palazzo. E fu eletto pel maggior Consiglio primo Podestà a Costantinopoli Marin Zeno; e mandati Ambasciadori al Conte di Fiandra, creato Imperadore di Costantinopoli per rallegrarsi della vittoria e della sua creazione, Ruggieri Moresini Conte d'Ossero, Benedetto Grillioni, e Paolo Quirini. Poi incominciò la guerra co' Genovesi. Nel 1206. furono armate a

A Venezia galere 31. e fatti Capitani Rinieri Dandolo, e Ruggieri Premarino. La quale armata fu fatta per mandarla verso Costantinopoli, e per ricuperare Corfù, il quale era stato tolto al dominio Veneto da un Lione Capillo Genovese Corsaro. E nella detta armata vi fu Sòpracomite Marco Sanudo, del quale per essere della mia Famiglia ne ho voluto far menzione. E così ricuperarono Corfù. E come nella Cronaca Dolfina io vidi, fu preso il detto Corsaro con nove galere, il quale fu morto a Corfù, e postovi dentro custodia. Intesa tal nuova a Venezia, fu determinato di mandare a Corfù dieci Nobili feudati, e designate le loro entrate; i quali furono questi:
B Ser' Angiolo Acotanto: Ser Piero Michiel: Ser Stefano Foscarini: Ser Gilberto Quirini: Ser' Ottaviano Fermo: Ser Jacopo Sejo: Ser Marino Cavonicolo; Ser Giuliano Stamazio: Ser Simone Bon: e Ser Giovanni Deato, ovvero Beato. Nel 1207. ancora la detta armata andò nella Morea, e due Luoghi prese, che un Vetral Corsaro possedeva col presidio d'alcuni Turchi, che dentro v'erano stati posti. Cioè Modone e Corone. In Modone fu messo per Castellano per nome della Ducal Signoria di Venezia Giovanni Quirini, e in Corone per Castellano Jacopo Dolfino. E la detta armata si portò virilmente. E andò parte della detta armata nell'Isola di Candia per
C prendere il possesso dell'Isola predetta, giusta la compera fatta dal Marchese di Monferrato. E que' Greci, che vi erano, ricusarono di darla. Onde Ruggieri Premarino predetto, il quale con parte di detta armata ivi era, smontò in terra, ed entrò per forza in quella, e tolse il dominio a nome della Signoria nostra. E quì incominciò la zizania e la discordia tra' Genovesi e' Veneziani Marco Dandolo altro Capitano andò verso lo Stretto, e prese la Città di Gallipoli. E intesa tal nuova di Candia, fu preso a 20. di Febbrajo del 1212. di mandare alcuni Gentiluomini e Cittadini ad abitare l'Isola di Candia per custodia di quella, e dar loro terreni da poter vivere,
D con obbligazione di guardare chi con cavalli e chi con fanti la detta Città, e farla *Colonia Venetorum*. E que' che furono mandati, come vidi nella Cronaca Contarina e Dolfina, saranno quì avanti e sotto descritti. E così la detta armata avendo fatto di molte prede ritornò ricca a Venezia.

Cavalieri che furono mandati ad abitare l'Isola di Candia, nel 1211. a dì 15. di Settembre. Del Sestiero di Castello, Ser' Andrea Pantaleo, Ser Niccolò Mudazzo, Ser Marino Bonizi, Ser Marino Veniero, Ser Giovanni da Canale di Ser' Arrigo, Ser Piero da Canale, *quondam* Ser Giovanni, Ser Pietro Moro, Ser Lionardo Falier, Ser Marin Foscolo, Ser
E Jacopo Nani, Ser Marco Cavotorta, Ser Lorenzo Signolo, Ser Pasquale da Pozzo, Ser' Arrigo Sagredo, Ser' Andrea da Sacco, Ser Giovanni Buriano ovvero Muriano. Pedoni, Ser Giovanni Tesso, e Ser Pellegrino Majaco. Ebbero Cavallerie 32. e Serventeria una. Del Sestiero di San Marco, Ser Marino Zane, Ser Marco Vido, Ser Michele Zancaruolo, Ser Simone di Zentiliana, Ser Marin Dandolo, Ser Piero Cocco, Ser Marco Villioni, Ser Tommaso Viadro, Ser Bon Daibolo, ovvero Bonfio de Dardosio, Ser Tommaso Gradenigo, Ser Domenico Morosini, Ser Lunardo Belo, Ser Domenico Polo, Ser Jacopo Ber-

Bettanio, Ser Pancrazio da Canal, Ser Marin Justo. Pedoni, Ser Giovanni Costino e Michele suo figliuolo, Ser Marin Foscari, Ser' Arrigo Falier, Ser Rinaldo Belanzaro, Ser' Arrigo Trivisano, Ser Marco Rampani, Ser' Andrea Vido; Cavalleria 30. Serventeria una. Del Sestiero di Canalregio, Ser Lionardo Falier, Ser Benedetto Falier, Ser Giovanni Badoer, Ser Marin Foscolo, Ser Piero Badanedo, Ser Giovanni Diedo, Ser Giovanni Calbo, Ser' Andrea Alberto, Ser Pietro d'Avanzago, Ser Ruggiero Grimani, Ser Marino Longo, Ser Diodato Vidor, Ser Marin Marin, Ser Giuliano Aimo, Ser Giovanni da Canal. Pedoni, Ser Marco Steno, Ser Niccolò Jeremia, Ser Pietro ovvero Ser' Arrigo Cavalier, Ser Lionardo Barbaro; Cavallerie 32. Serventeria una. Del Sestiero di Dorsoduro, Ser Giordano Signolo, Ser Pancrazio Falier, Ser Marco Giustiniani, Ser Matteo Zistani ovvero Smiolit, Ser Marco Manolesso, Ser Lionardo Giuliano, Ser Tommaso de Prando, Ser Giovanni Barbarigo, Ser Marino Caravello, Ser Giovanni Abramo, Ser Marco Grimani, Ser Lionardo Caravello, Ser Piero Avonal, Ser Marco Duodo, Ser Jacopo Menco, Ser Giuliano Balastro, Ser Tommaso Natale, Ser Piero Nampano ovvero Rampani, Ser Pietro Girardo, Ser Lionardo Cavaliere. Pedoni, Ser' Agapito Abramo con tre figliuoli, cioè Ser Lionardo, Ser Ruggiero, e Ser Vitale Abramo, Ser Jacopo Grimani, Ser' Andrea Semitecolo: Cavallerie 44. Serventerie 2. Del Sestiero di San Polo, Ser Pietro da Mosto, Ser Marino Contarini, Ser Benedetto Contarini, Ser Pancrazio Barozzi, Ser Giovanni Orio, Ser Niccolò Zinopulo, Ser Trentino di Valeriano, Ser Nicola Orso, Ser Marin Vitale, Ser Stefano Mazaman, ovvero Vizaman, Ser Foscaro Bemolo, ovvero Lemolo, Ser' Angiolo Bomul, ovvero Bobulo, Ser Marin di Pietro. Pedoni, Ser Venerando Vital, Ser Giuliano Mastropiero, Ser Donato Santo, Ser' Antonio Boccasso; Cavallerie 34. Serventeria una. Del Sestiero di Santa Croce, Ser Niccolò da Molin, Ser Pietro da Molin *quondam* Ser Stefano, Ser Jacopo Capello, Ser Benedetto da Molin, Ser Lionardo Foscolo, Ser Giovanni Foscolo, Ser Tommaso Lolin, Ser Tommaso Bodon, Ser Jacopo Tagliapietra, Ser Niccolò Bilongo, ovvero Libongo, ovvero Lucogno, Ser Niccolò Marin, Ser Tommaso Signorello, Ser Pietro Bentotolo, ovvero Bondolo, Ser Giovanni Bramaldo, ovvero Rinaldo. Pedoni, Ser Jacopo Bentotolo, ovvero Bondolo, Ser Giovanni Bentotolo, ovvero Bondolo, Ser Jacopo Pizerno, Ser' Andrea Valier, Ser Domenico Venier, Ser Tommaso Valier: Cavallerie 33. Serventerie 3. E fu fatto Istrumento in pubblica forma di tal concessione, sottoscritto per gli *ante* ovvero *post* scritti di sua mano propria; e fu partita l'Isola in Cavallerie 349. e Serventerie
„ Messer Pietro Ziani Doge di Venezia, Dal-
„ matiæ, Croatiæ, & tertiæ partis cum di-
„ midio totius Imperii Romaniæ: Ser Rinieri
„ Dolfin Consigliere: Ser Marco Morosini
„ Consigliere; Ser Stefano Sanudo Consiglie-
„ re: Ser' Andrea Maranguni Consigliere,
„ Ser Giovanni Balastro Avvogadore, Ser'
„ Ottaviano Quirini Giudice: Ser Giovanni
„ Martinazzo Giudice; Ser Filippo Giustinia-
„ no Camerlengo; Ser Giovanni Barozzi;
„ Ser Jacopo Maranguni; Ser Domenico Dol-
A „ fin: Ser Benedetto Navagero; Ser Panca-
„ zio Doro; Ser Tommaso Centranigo: Ser
„ Marco Contarini; Ser Marino Michiel: Ser
„ Daniello Tiepolo; Ser Marino Permarino;
„ Ser Niccolò Falier: tutti questi undici fu-
„ rono testimonj.

Sotto questo Doge fu edificata nel Palazzo Ducale la Capella di San Niccolò, e fatta dipignervi attorno la storia di suo padre. Ed essendo già vecchio, gli morì sua moglie, nominata Maria. E per avere figliuoli di nuovo, si maritò in Madonna Costanza Tancredi, figliuola del Re di Sicilia; e con lei ebbe un figliuolo e una figliuola. In questo tempo venne a Venezia, come Legato del Papa, il
B Vescovo d'Ostia, nominato Don' Agostino. E questo per alcune discordie e seditioni, ch' erano in Lombardia, acciocchè quello Scisma si togliesse via, e che i Veneziani come figliuoli Cattolici della Chiesa s'interponessero. Il qual Legato confortò il Doge a fabricare un Monastero per mezzo Castello per donne Veneziane Monache. E così il Doge fece il detto Monastero del suo fabricare, chiamato Santa Maria delle Vergini, con questo che a lui stesse il Giuspatronato d'investire l'Abadessa del luogo, e così li Dogi, suoi successori; e che il Doge fosse superiore di detto Monastero, e non altri. E il detto Legato glielo concedette. E fino al presente s'osserva essere
C Giuspatronato del Doge. In questi giorni fu preso di vendere gli stabili e le possessioni di Venezia a uso nuovo, con fare le stride & *cetera*. Nel 1216. accadde, che venne discordia tra' Padovani e' Veneziani in questo modo, ancorchè ne fosse qualche principio per cagione de' confini. Che a Treviso fu fatta una festa sopra la Piazza, e fatto in mezzo un Castello, nel quale erano molte donne. E fu ordinato, che quello fosse combattuto per amore da tre bande: da una i Trivigiani, i quali le persuadevano a darsi loro, dicendo: *Madama Beatrice*; *Madama Fordilice*; *ora pro nobis*; dall'altra i Padovani giovani le esortavano a darsi loro, e tiravano nel Castello,
D pollastri, rafioli, tortelli, torte, e galline cotte, acciocchè con queste pacchie, che mangiavano, si rendessero loro: dalla terza parte i Veneziani buttavano dentro noci, zenzari, cannelle, e altre spezie odorifere, Ducati, e monete, persuadendole a darsi loro. Onde le dette donne, veduta la gentilezza de' giovani Veneziani, diedero il Castello a' medesimi; e fu fatta festa, mettendo la bandiera di San Marco sopra. E i Padovani sdegnati, non potendo sopportare, andarono ivi, e ruppero lo Stendardo di San Marco predetto. Per la qual cosa venne gran discordia co' nostri. E dipoi i detti Padovani furtivamente vennero con gente (capo Geremia di Peraga) alla Torre delle Bebe per prenderla.
E Ma inteso questo i Chioggiotti subito andarono con barche, e la difesero vigorosamente, e ruppero i Padovani; presi 360. Padovani, li mandarono prigioni a Venezia. Per lo che pel loro buon portamento i Chioggiotti furono assoluti dal tributo, che ogn'anno di paja 20. di Galline solevano portare al Doge, e fu loro conceduto di mandarvi un Podestà di Venezia, che prima aveano per loro governo uno de' suoi, chiamato Gastaldo, co' Giudici. E fu eletto pel maggior Consiglio primo Podestà di Chioggia, Marino Jacobe nell'anno 1218. e poi fu Pantalione Barbo.

Ma dopo il Papa per sedare tali discordie co' Padovani, mandò a Venezia Guglielmo Patriarca d'Aquilea, come suo Legato; e furono pacificate le differenze co' Padovani. In quest'anno furono mandati due Ambasciadori a Mantova a Ottone Imperadore de' Romani. I quali furono Marino Dandolo, e Benedetto Falier, i quali ottennero la confermazione de' privilegi, e altri privilegi d'immunità. Nel 1222. I Padovani in questo tempo fecero fabricare il Castello di Cittadella. In questo tempo dall'Imperadore di Costantinopoli fu data in Feudo l'Isola di Negroponte al Doge e al Comune di Venezia, e fu mandato primo Bailo a Negroponte, Pietro Barbo, detto il Zanco.

Nel 1223. sotto questo Doge, il dì di Natale, a Venezia venne un grande tremuoto, e rovinò parte del Monastero di San Giorgio. E nell'anno 1216. Andrea Re d'Ungheria, cercando di far passaggio, richiese al Doge dieci galere, e gli furono concedute. Onde per gratuire tale benefizio, per privilegio rinunziò al Doge e a' Veneziani ogni azione e ragione, ch'egli avesse e potesse avere nella Città di Zara. La quale voleva fosse de' Veneziani. Il qual Re andato fino a Tripoli colla Crociata, nulla potè fare. Ragusi venne in questo tempo sotto il nostro dominio, e fu da' nostri data parte dell'Isola di Negroponte ad alcuni Veronesi in Feudo, con darne ogni anno tributo. Ancora il Vescovato di Malamocco fu trasferito in Chioggia con volere del Papa. Nel 1222. a duo di Giugno, ovvero nel 1233. a tre di Giugno, questi furono i Cavalieri mandati in Creta: Messer Marino Contarini: Messer Pietro Quirini; Messere Andrea Pantaleo: Messer Pancrazio Faliero: Ser Niccolò Grilioni da Santo Stefano: Ser Pietro Centuceri da Santa Trinità: Ser Michele Soranzo da Sant'Angiolo: Ser Bartolommeo Bon da Santa Maria Formosa: Ser Damiano Mudazzo da San Giovanni decollato: Ser Bartolommeo Gradenigo da San Benedetto: Ser Pancrazio Talonigo da Santa Giustina: Ser' Orio Pasqualigo da San Giuliano: Ser Giovanni Paradiso da San Geremia: Ser Jacopo Zancaruolo da San Giuliano: Ser Basilione Basilio da San Giovanni Crisostomo: Ser Giovanni Zancaruolo da Santa Marina: Ser Romeo Grilioni da Santo Stefano: Ser Marino de Aquilo da Santa Maria Zubenigo: Ser Giovanni Venier da San Cassano: Ser Marco Dauro da San Cassano: Ser Jacopo Foscarini da San Polo: Ser Lorenzo Natale da Santa Margherita: Ser Marco Manolesso da San Simone Apostolo: Ser' Andrea Istrigo da Santa Giustina: Ser Marco Flaiban da San Basilio: Ser Lunardo da Vigna da San Trovaso: Ser Marco Pin da San Pantalione: Ser Marco Semitecolo da San Cassano: Ser Giovanni Trivisano da San Barnaba: Ser Michele Gradenigo da Santa Marina: Ser' Angiolo Signolo da San Rafaello: Sergenti, Tommaso de Tumba da Caorle: Lionardo da Patavin da San Pantalione: Margherito Foscari da Santa Fosca: Ser Michele Acotanto da Sant'Agnese: Giovanni Caterina da San Geminiano: Viviano Drappier da San Silvestro: Aldegerio Trivisan da Sant'Ermagora: Bonafarina de Emici da San Rafaello: Buge Sartor da San Cassano: Ardiccione Zon da Padova; e altri Pedoni come appare. Nel 1233. a dì 3. di Giugno, altri Cavalieri nuovi mandati in Creta: Ser Biagio Bonzi: Ser Palmiero Caravello; Ser Basilio Abramo: Ser Giovanni Lungo da San Tommaso: Ser Tommaso Lungo: Ser Pancrazio Falier: Ser Bartolommeo Venier: Ser Filippo Pentali: Ser' Agapito Franco: Ser Domenico Maran da San Simone Apostolo. Note, che sotto questo Doge, come ho veduto in una Cronica, furono armate galere 40. Capitano Marco Giorgi. E quelle mandate contra il Conte Alemanno di Brindisi, il qual venne a' danni dell'Isola di Creta, e con quello furono alle mani, e il presero, e menarono prigione a Venezia con novanta uomini.

Privilegio fatto dalla Signoria a i Gentiluomini, e a gli altri, che furono mandati ad abitare nell'Isola di Candia nell'anno 1212.

„ Pietro Ziani, per la Dio grazia Doge di „ Venezia, di Dalmazia, della Croazia, della Grecia, e della metà della quarta parte „ dell'Imperio di Romania Signore, co' nostri Giudici e Savj del Consiglio, e colla „ volontà del popolo di Venezia, per noi e „ pe' nostri successori, diamo e concediamo a „ voi nostri fratelli tutta la nostra Isola di „ Creta, come a fedeli Cittadini, come sotto „ noi diremo. Primo, noi vi diamo e conce„ diamo a voi e a' vostri successori tutta la „ sovradetta Isola con tutte le sue ragioni e „ pertinenze sì in terra come in acqua, sic„ come noi diremo quì ordinatamente. La „ qual'Isola concediamo, e vogliamo, che „ sia partita in 132. Cavallerie, e 48. Serven„ terie, cioè dal Quarto infino alla Fiaschia, „ secondo come si distende da pruovo il mare. „ E questi sono i suoi confini della detta par„ te di Candia, che dee rimanere in Comu„ ne. Da questa parte hanno il mare, & etiam „ dall'altra parte oltre il Temolo. E da quel „ Temolo verso Oriente per un miglio. E „ dall'altra parte da quello Temolo verso Po„ nente. E oltre il Temolo verso Occidente „ e verso Ostro; e poscia entrare, e mettere „ per un miglio colla Città di Candia il so„ pradetto Castello del Temolo. E con tut„ te le sue Casate, che si contengono in que„ sta consegnazione, noi vogliamo che deb„ bano rimanere nel nostro Comune. Anco„ ra noi vogliamo, che se si trovasse oro, ar„ gento, o metallo, quello s'intenda essere „ della nostra Signoria. E il resto della det„ ta Isola sia di vostra ragione, sì che vera„ mente cadaun Cavaliere debba possedere „ per sette parti, e cadaun Pedone abbia un' „ altra parte, eccetto quella, che noi abbia„ mo eccettuata di sopra. E abbia piena pos„ sanza d'avere, tenere, possedere, vendere, „ donare, e comandare in perpetuo a chiun„ que a noi piacerà di stare, senza contradi„ zione d'alcuna persona. Ancora voi dovete „ avere nella detta Città di Candia terra ov„ vero casa convenevole a cadauno di voi, „ come conviene a cadauno di voi; le quali „ vi saranno assegnate pel Duca e pel suo „ Consiglio, secondo la sua providenza. E „ per simile voi dovete avere prati molti, per „ pascere i vostri cavalli e animali, secondo „ che parerà al Duca e al suo Consiglio. An„ cora voi non venderete le vostre possessio„ ni, nè le alienerete ad altri che a' Venezia„ ni, eziandio non senza consentimento del „ Duca e della maggior parte del suo Consi„ glio. E in vostro luogo voi non potrete „ scrivere alcuno, senza licenza del sopra„ detto

" detto Duca e del suo Consiglio. Voi dunque sarete astretti per legame del sagramento e di fedeltà, di osservare, di guardare, di mantenere e di difendere l'Isola sovradetta di Candia da ogni nazione e da ogni persona a onor nostro e della nostra Signoria e de' nostri successori, dopo la vostra morte da un' anno, se avranno etade; e s'egli non avrà età, debba essere messo uno in suo luogo, finchè la providenza del Duca parerà a quale de vostri eredi, e successori; i quali le vostre possessioni avranno, e dentro quello, a chi le consegnerà, che gli siano state alienate. Adunque voi Cavalieri, cioè cadauno di voi, e quelli i quali avranno le vostre possessioni, come sopra è detto, debba tenere un cavallo coll'arme, e altre cavalcature, che piaceranno a Messer lo Doge. E per simile debba tenere due Scudieri per cadauno, i quali sieno armati d'arme, ovvero panciere, cappello, e tutte armi, come debbono avere i pedoni, e veramente cadauno debba essere armato, come si conviene.

" Item, che le Chiese della sovradetta Isola debbano avere i Banchi e i Ministri, e quelli debbano avere molta possessione, e debbano stare ivi . . . . per Messer lo Doge, e pel suo Consiglio, stati costituiti in cambio de' Greci, e i beni de' detti; e nelle persone sia tolto il mobile, e dato a chi parerà secondo la prudenza del Duca e del suo Consiglio. Item che gli uomini veramente di Venezia debbano avere in tutta l'Isola libertà, e debbano essere salvi, e sicuri nelle persone e nell'avere, senza riscuotere da loro alcuna cosa. E pel simile andando, stando, e ritornando. E se accadesse, e avvenisse, che ad alcun Veneziano fosse fatto danno, voi vedrete di ricuperare i suoi beni a buona fede senz' inganno e frode. E debbano avere liberamente tutti gli uomini di Venezia libertà di trarre le sue mercatanzie, che loro piaceranno, senz'alcuna contradizione. E voi Cavalieri e Pedoni, che siete costituiti, dobbiate avere possanza libera, secondo l'usanza de' mercatanti. Veramente delle vettovaglie, da essere tratte dalla dett'Isola, rimanga in libertà del Duca e del suo Consiglio. Quì dunque non dovete fare alcun'ordine sopra'l fatto delle mercatanzie, che tornasse a danno in detrimento degli uomini di Venezia, e agli amici de' Veneziani, i quali dovrete avere per amici, e i nimici per nimici, come noi abbiamo. Nè mai tregua nè pace voi farete senza nostra licenza, o del Duca, o del suo Consiglio. Item voi mi farete dare l'alto nella Città all'Arcivescovo e Vescovi nel dì della Natività di nostro Signore, nella Risurrezione di Pasqua, e di San Marco, e di San Tito nella maggior Chiesa Cattedrale. E contro il nostro interdetto voi non consentirete passaggio ad alcuno, salvo a que', che noi vorremo che sia dato loro. E quante volte noi vorremo far'esercito contro i nostri inimici, noi e' nostri successori, voi farete come fanno gli uomini di Venezia, senz'alcuna contradizione. E cadauno di voi, che sarà ricercato, secondo come vi toccherà, voi starete all'ubbidienza. Dappoichè voi sarete entrati nella Città di Candia, fino a quattr' anni niente voi pagherete. Ma da quattr' anni in sù, nella muta di Settembre per cadaun Sestiero, che si sostiene, debbasi pagare al nostro Comune salvi in terra per . . . . in tale ordine, che cadaun Cavaliere ovvero Pedone, sia tenuto di pagare la sua parte, come gli tocca, e dov'è, e dar fortezza e virtù al Duca, il quale per noi, e pe' nostri successori pe' tempi sarà mandato in quella Città a fare giustizia e ragione egualmente a tutti, dapoichè vi sarà fatto sapere pel Duca e pel suo Consiglio. E venendo noi, e' nostri successori personalmente a quella Città, voi sarete tenuti di riceverne col Clero e colla Croce levata, con tutte le onorificenze, che voi potrete fare. E tutte queste cose voi osserverete per sacramento a buona fede, e senza frode. E questo sacramento ogni cinque anni voi rinnoverete. E tanto più quando dal Duca, e dal suo Consiglio voi ne sarete ricercati. E se alcuno di voi, o chi che sia per voi, non osservasse quelle cose, che son fatte di sopra, tutte le sue possessioni, e beni, ch'egli avesse nella dett'Isola, debbano divenire nel nostro Comune di Venezia: E possa esso istituire Pedoni e Cavalieri in cambio di colui, che avesse contrafatto.

E' da sapere, che i Ministeriali, cioè Comandatori di Giudicato di Proprio, adesso Comandatori, erano Gentiluomini, come appare per un'Istrumento, che ho veduto, letto e copiato *ad literam* così, lo quale avea Ser Lorenzo Memo *quondam* Ser Marco da Sant' Ermagora: *Petrus Gausoni & Marcus Justiniano, Ministeriales tempore Serenissimi Domini Petri Ziani Venetiarum Ducis*. E nota, quod Instrumentum fuit celebratum *Anno MCCXI. Indictione XIV. Rivoalti, die X. mensis Junii*. Et sunt annotata hæc formalia verba, videlicet: *Testificamus nos quidem Petrus Gausoni de confinio Sancti Leonis Papæ, & Marcus Justinianus de confinio Sancti Pantaleonis, quod die X. suprascripti mensis eramus in Curia ante nostrorum Judicum præsentiam, cum de mandato Domini nostri Petri Ziani inclyti Venetiarum Ducis in eadem Curia ante se Placitum tenebant* &c. In subscriptione autem dicti Instrumenti sunt: *Ego Petrus Gausoni Ministerians. Ego Marcus Justinianus Ministerialis. Ego Marinus Storlatus, Judex, scripsi. Ego Marinus Gradenico, Judex, scripsi. Ego Michaël Bonifacius Presbyter & Plebanus Sanctæ Mariæ Zubenico*. Sotto questo Doge Pietro Ziani, come ho veduto in una Cronica, essendo guerra tra' Veneziani e Padovani, fu fatta la pace. E i Padovani mandarono Ambasciadori a Venezia a domandare misericordia. E Messere lo Doge perdonò loro con questo, che i Padovani fossero obbligati per ogni dieci prigioni di loro, che volessero riscuotere, dare una gallina bianca. E così i prigioni furono liberati. E fu fatto il primo Podestà a Chioggia del 1225. E tramutato il Vescovado di Malamocco in Chioggia, per essere quello abissato poco innanzi.

Copia d'una Lettera del Signor Soldano al Doge di Venezia tradotta d'Arabesco in Latino.

" DA parte del Re della giustizia altissimo Signore Soldano, vittorioso Signore, Soldano de' Saraceni e Pagani, Signor di Re e Imperadori, Messer Pietro Ziani Doge,

„ Cavalier grande Maestro Doge di Venezia,
„ Zara, e Costantinopoli, Conservadore della
„ Legge de' Cristiani, Custode della Milizia
„ de' Cristiani, che Dio gli dia lunga vita.
„ Il Re della giustizia, spada del mondo e
„ della Legge, Signor di Re e Imperadori,
„ Bubetre figliuolo di Azubt servidor Papa
„ de' Saraceni, in nomine Domini Dei piissimi
„ & potentissimi, abbiamo avuto la carta
„ dell'altissimo Cavaliere. Et io riferisco grazie
„ a Dio grande altissimo Signor di gran
„ gente, prudente e altissimo Doge di Venezia,
„ di Zara e Costantinopoli, rettore della
„ Legge de' Cristiani, e di gran gente di Cristiani,
„ Dio gli dia vita lunga, e Dio conservi
„ quello, e la sua Terra, e tutte le sue
„ pertinenze, e la sua magnificenza e onore,
„ siccome è consueto de' buoni, e della sua
„ grazia e onore. E noi siamo al servigio e
„ onore, e siamo conservatori della sua Terra,
„ e ben riceviamo i Popoli suoi nella Terra
„ nostra. E siegue la Lettera alla fine dicendo:
„ Scritta die VII. intrante mense
„ Safar. Grazia sia a Dio.

Epitaphium Petri Ziani Ducis.

Tunc temporis Anni currebant Mille Ducenti,
Indictione Secunda, Novemque Viginti,
Quum migravit à terris alternis Dux Venetorum,
Petrus Ziani vocatus ad Regem polorum,
Quarto decimo die, mense Martii intrante.
Decus & pax patriæ hoc loco quiescit:
Petri magni nominis caro cinerescit.
In Ziani titulo multis innotescit;
Fama veri Principis innovata crescit.
Dux fuit & filius Ducis Venetorum,
Plenus sapientiâ, portus miserorum,
Adeo perspiquus in ornatu morum,
Ut ros in convallibus, ac flos florum.
Patri nomen fuerat Dux Sebastianus,
Dives, probus, patiens, & in cunctis planus.
Nullus sibi similis nobilis vel sanus,
Nec . . . . viveret & Vespasianus.
Trina dies munera Jacobo Ziano,
In Fide Catholica vero Christiano,
In altum erexerat hanc domum de plano,
Quum vigeret seculo in corpore sano.
Transeuntes populi, quæsumus, orate,
Quum sint heic putridæ carnes reseratæ,
Domini potentiam precibus orate,
Ut nobis det copiam gloriæ paratæ.

Id inveni in quadam Chronica antiqua.
Sed hodie non reperitur.

NEl 1224. ci fu uno, che si chiamava Arrigo da Malta Corsaro, i di cui progenitori furono Genovesi. Era molto savio e valente uomo; e avendo una nave sotto di se, mise quella in punto con molti uomini. E sapendo, che molte navi de' Veneziani usavano di navigare per mercatanzia nell'Isola di Sicilia, egli vi andò, e una nave de' Veneziani carica di mercatanzia, ch'era in porto, assaltò e presela e menolla via. E poi trovò un'altra de' Pisani, e la prese; e con dette due navi di mercatanzia andò a Malta. E avendo assai danari, tolse assai Provinciali, Siciliani, e Spagnuoli, uomini di guerra, e altre genti, e armò le dette tre navi, e navigò verso Soria. E venuto sulle bocche della Romania, trovò due altre navi Veneziane cariche di grande avere, e data loro la battaglia, le prese. E

A con tutte queste navi andò all'Isola nostra di Candia, e i Greci subito l'accettarono per Signore. E cacciò fuori chi v'era pe' Veneziani, come in alcune Croniche ho trovato. E avuto il detto Conte Arrigo di Malta il dominio dell'Isola, fece fare molti Castelli per l'Isola, cioè il Castello di Mirabello, e quello di Monforte, di Bonifazio, Castelnuovo, e'l Belriparo, e la Rocca di San Niccolò, il Castello de' Longobardi, con molti altri in numero di quattordici Castelli, per poter tenere la detta Isola. E avea ancora nelle sue mani il Castello di Termine, già fatto fare per avanti, e la Città di Candia e la Canea. E intesa tal nuova a Venezia, come furtivamente quest' Arrigo di Malta avea tolto l'Isola di Candia, subito feceso fare una grande armata. E fatto
B Capitano Jacopo Basilio, e ordinato che le Galere di Baruti e d'Alessandria andassero colla dett' armata, e fatto che Rinieri Dandolo e Ranuccio Permarino, ch'erano Capitani di certe Galere in mare, tutti si dovessero ridurre in uno, e andare a questa ricuperazione di Candia, furono in somma Galere 43. e navi 30. E trovarono in mare un Corsaro, detto Liovecchio, gran nimico de' Veneziani, e il presero con Galere 12. e ancora presero Arrigo di Bellapola con cinque Galere, Corsaro, sulle quali erano tutti Genovesi. E come ho trovato in certa Cronica, in questo andare
C l'armata predetta prese Corone per forza, che si teneva pe' Francesi contro ragione; perchè nelle divisioni fatte dell'Impero di Romania Corone toccò a' Veneziani. Ma i Francesi vollero tenerlo per se. Ora dopo il detto Jacopo Basilio andò coll'armata predetta colle Galere, e colle navi di mercatanzia all'Isola di Creta. E giunti a Porto Spina, furono alle mani con que' d'Arrigo di Malta. E dopo assai battaglie fu preso Rinieri Dandolo uno de' nostri Capitani. Il quale vedendosi nelle mani de' nimici, mai non volle mangiare sì che egli morì. E i nostri presero la maggior parte de' Castelli di quell'Isola. E in luogo di
D Rinieri Dandolo rimase Capitano Paolo Ziani, il quale fu quegli, che prese i detti Castelli. Onde il dett' Arrigo mandò a dimandare soccorso a' Genovesi, i quali gli mandarono grandissimo soccorso di Galere, ballestrieri, e fanterie. Ma saputosi da' nostri, ch'erano in Costantinopoli, che il detto Arrigo avea mandato a Genova per soccorso, subito armarono quattro navi grandi, e molte fuste, Capitano Messer Lionardo Navigaioso. E credendo trovare i Genovesi, andò all'Isola di Rodi, e trovò l'armata de' Veneziani, ch'erasi ritirata di Candia, e fu alle mani con quella, credendo che fosse quella de' Genovesi. Ma poi conosciutala ebbe gran malinconia. E s'unirono insieme, e navigando il giorno
E dopo verso Candia, s'incontrarono nell'armata, che mandavano i Genovesi in soccorso al prefato Arrigo di Malta. E furono alle mani colla nostra. E furono prese alcune Galee di Genovesi. E il detto Arrigo si fece forte ne' Castelli che teneva per lui; il resto dell'armata de' Genovesi scappò. Ora vedendo il detto Conte Arrigo di non poter resistere, venne a parlamento di trattar patti. E così furono conchiusi, cioè; Che il detto Arrigo mariti un suo Nipote, nominato Armanno, in una donna da Cà Basilio, parente del nostro Capitano dell'armata, con dote di Perperi 15000. che sono circa Ducati 800. E il dett'

Arri-

Arrigo diede liberamente tutti i Castelli, ch'e' teneva; e rinunziò ad ogni ragione ch'egli avesse sopra la dett'Isola di Creta per lui e pe' suoi Successori al Doge e al Comune di Venezia. E a questo modo si ricuperò la dett'Isola di Creta, dopo spesi assaissimi danari, e spargimento di sangue de' Veneziani.

E come ho veduto nella Cronica Contarina, fu lasciato al governo di Candia Marco Sanudo, il quale avea una gran parte dell'Isole dell'Arcipelago e di Candia. Di questo acquistare di Marco Sanudo delle Isole dell'Arcipelago, trovo, che essendo egli Duca di Candia, i Greci ribellarono l'Isola, e andarono al detto Duca, dicendogli: *O accetti il Reame, come nostro Re* (perchè l'amavano assai) *ovvero in termine di tre ore va fuori dell'Isola*. Il quale accettò il partito d'essere Re. E subito scrisse alla Signoria e al Doge il seguito; che gli avea paruto pel meglio d'accettare tal Reame, il quale però teneva per la Signoria, la quale avrebbe più piacere ch'egli l'avesse, che un' altro. E poi scrisse una lettera secreta, ch'egli teneva quel Reame a nome del Comun di Venezia, e che s'armassero dodici Galere, mostrando d'essere contenti di tal creazione, e che venissero lì, onde si vedrebbono le buone operazioni sue. E così i Veneziani armarono dodici Galere, dimostrando di mandare Ambasciadori a rallegrarsi con lui. La quale armata giunta in Candia, esso Marco Sanudo, come Re, accettò benignamente, e fece smontare le genti e capi, e ad uno di loro diede quel dominio di Candia, e si privò del Reame. E fatti prendere molti ribelli Greci, furono subito appiccati. Onde intesa tal nuova, i Veneziani se ne rallegrarono molto, e presero nel Consiglio, che la detta armata dovesse per un' anno stare fuori, e sotto l'ubbidienza di detto Marco Sanudo. E quello, ch'egli acquistasse nell'Arcipelago, fosse liberamente suo. Il qual Marco Sanudo montò sopra la dett'armata, e andò nell'Arcipelago. E prese l'Isole di Nixia, Pario, Antipario, Milo, e Santo Erine, di quelle si fece Signore e Duca dell'Arcipelago. Le quali Isole erano d'alcuni Greci collegati co' Candiotti. Marin Dandolo riacquistò l'Isola d'Andro. E Andrea e Geremia Gisi presero l'Isola di Tine, Micone, Scyros, Schiati, Scopuli. E di quelle Isole si fecero Signori. Filocalo Navigajoso ottenne dall' Imperadore di Costantinopoli d'essere Duca nell'Isola di Stalimene. E così detto Marco Sanudo diede di quelle sue Isole ad alcuni Gentiluomini suoi parenti, cioè germani e altri. Il qual Marco Sanudo dopo combattendo con otto galere contro trenta galere del detto Imperadore di Costantinopoli, fu preso e mandato prigione a Costantinopoli. E restituì le Smirne e altri Castelli, che tolse all'Impero. E veduta detto Imperadore la sua valorosità e bellezza, il liberò, e gli diede una sua sorella per moglie. Della qual donna sono usciti quasi tutti que' di Ca' Sanudo. E lo investì del Ducato dell'Arcipelago. *Tamen* di tal cosa Marcantonio Sabellico non ne fa menzione. Ma in altre Croniche è ben descritta *ut supra*. Furono mandate le Cavallerie e Serventerie in Candia per più custodia di quella Città. E come alcuni vogliono, fu la seconda volta.

In questo tempo Michele Comino, che possedeva il Despotato della Morea, promise di dare al Doge ogni anno certo Censo. Fu portato a Venezia per un Canonico Regolare da Costantinopoli il Corpo di Sant' Elena, che fu madre del Re Costantino. La quale fu quella che trovò la santissima Croce in Gerusalemme. E poi fu posta in una Chiesa, ch'a suo nome fu fabricata su certa Isola di là da Castello, dove sono i Frati dell' Ordine di Monte Oliveto. Il Canonico, che portò il detto Corpo, nominavasi Ricardo, e lo tolse dalla sua Chiesa; e fu nell'anno nono del Ducato del Doge nel 1213. Ancora per un Roaldo Priore di San Daniello di Venezia fu da Costantinopoli dalla Chiesa, detta Teododosso, portato a Venezia in questo tempo il Corpo di San Giovanni Martire. E fu messo nella Chiesa di San Daniello, ch'era sua. E il Corpo di San Paolo Martire fu portato da Costantinopoli, e posto nella Chiesa di San Giorgio Maggiore. In questo tempo Marco Giorgi colle galere sotto di lui commesse prese il Conte Alemanno di Brindisi, ch'era venuto per danneggiare l'Isola di Creta, e quello con novanta uomini condusse a Venezia. Ancora trovo in una Cronica, che sotto questo Doge furono armate sette galere, le quali presero dodici navi de' Genovesi cariche di mercatanzia appresso Trapani; e dopo fu fatta la pace con detti Genovesi. Ma nella Cronica Dolfina truovo, che i Genovesi danneggiando colle sue navi armate nelle parti di Grecia i navilj de' Veneziani, Jacopo Lungo Capitano di certe navi prese tre navi de' detti Genovesi. Fu mandato primo Duca in Candia Giovanni Moro. In questo tempo Azzo Marchese di Ferrara acquistò la Città di Verona con intelligenza del Conte di San Bonifazio e de' Monticoli, primarj della detta Città. E dopo i detti Monticoli, non piacendo più loro la sua Signoria, il cacciaron fuori del dominio coll'ajuto d'Ecellino da Romano. Fu mandato dipoi in Candia per Duca Jacopo Tiepolo, sopra le galere armate a Venezia, Capitani Jacopo Lungo e Lionardo Navigajoso. E pare, che uno Rinieri Dandolo del 1209. il quale fu figliuolo d'Arrigo Doge, quando Candia al principio ribellò, uscendo egli fuori contra de' detti ribelli, fu ammazzato di saetta, e sepellito a San Giorgio in Candia. E Rabano dalle Carceri, il quale acquistò l'Isola di Negroponte al tempo di Marco Sanudo, che acquistò l'Arcipelago, era di nazione Veronese, e volle sottomettersi al Doge di Venezia, e averla in feudo co' suoi nipoti. Sì che non fu vero, che in questo tempo i Veneziani avessero la dett'Isola dall'Imperadore di Costantinopoli. In questi giorni truovo, ch'era un solo Procuradore della Capella Ducale di San Marco, Angiolo Falier, e che sotto questo Doge il detto Procuratore fece racconciare la Palla dell'Altar grande di San Marco, e mettervi gioje per entro. *Etiam* fece fabricare di nuovo le case per l'abitazione de' Capellani di San Marco. Questo Doge investì Manfredo Arcivescovo di Durazzo della Villa de' Mosii, ed egli promise fedeltà al Doge. Furono mandati Oratori a Papa Onorio III. Ruggieri Permarino, Marino Storlado, e Marino Zeno. E si ottennero certe cose, che gli furono richieste.

Nel 1220. sotto questo Doge fu presa la Città di Damiata pe' Mori per gran battaglia, che le fu data agli undici di Novembre nel dì di San Martino, fatti prigioni de' Cristiani, che

che in quella erano, da trenta mila. E questa rotta fu cagione di far perdere il resto, che tenevano i Cristiani in Levante, come di sotto a luogo suo sarà scritto. In questo tempo il Marchese Bonifazio di Monferrato, che fu quegli, che vendette l'Isola di Candia a' nostri, acquistò la Tessaglia. Avendo scritto di sopra, che volendo i Veneziani togliere il dominio dell'Isola di Candia per la compera fattane, e i Greci non vollero darsi, nè consegnare i Casali, uno nominato Agro Steffaniti Greco co' suoi seguaci si fecero ribelli, e presero un luogo nella dett'Isola nominato Lassichi, per natura inespugnabile, e il Castello di Mirabello. Onde come nella Cronica Dolfina ho veduto, avendo già Marco Sanudo acquistato le Isole dell'Arcipelago, & essendo Duca di Nixia, il Doge gli scrisse, promettendogli dare trenta Cavallerie sopra dett'Isola, se volesse venire contro i predetti ribelli. Il quale accettò d'ajutare la sua patria. E adunata gente e armata, venne sopra l'Isola, e mise in fuga detti ribelli, e ricuperò le fortezze perdute. E fuggito il prefato capo nel Castello di Temeno, ch'era inespugnabile, il predetto Duca Marco Sanudo il costrinse a fuggire da dett'Isola. Ancora ho trovato scritto, che seguita la rotta de' Padovani alle Bebe a dì 31. d'Ottobre, per l'acqua grande che venne, i nimici s'annegarono quasi tutti, e furon presi dugento nobili, e dugent' altri Padovani furono mandati a Venezia prigioni. Onde fu proclamato per più vitupero de' Padovani, che cadaun Veneziano, che presentasse una gallina bianca, fossergli dati dieci di que' prigioni Padovani. E poi venuti gli Ambasciatori de' Padovani a Venezia, furono pacificate le cose. E perchè i Chioggiotti si portarono bene, furono assoluti da tre galline, che cadauna famiglia in tre termini dell'anno dava per tributo e censo al Doge. Angiolo Barozzi Patriarca di Grado andò con Guglielmo Patriarca d'Aquilea al Concilio a Roma in Laterano, dove furono milletrecento Prelati. E' da sapere, che l'acquisto dell' Isola di Candia, come nella Cronica Dolfina ho veduto, fu nel 1218. E un' Angiolo Quirino era Capitano di certa armata, il quale fu buona cagione dell'acquisto della dett'Isola. E' da sapere, che quel Marco Sanudo nominato di sopra, il qual fece molte prodezze in questi tempi, fu figliuolo di una sorella d'Arrigo Dandolo Doge; e nell'armata, che fu fatta per la ricuperazione di Candia, Capitano Jacopo Basilio, fu Sopracomito Candiano Sanudo, ch'è della mia famiglia. In questi tempi furono al mondo due santissimi uomini. L'uno fu Francesco d'Assisi. L'altro Domenico Ispano. I quali tutti e due fecero Regole nuove di Frati, le quali poi furono approvate pe' Pontefici. E morì San Domenico in prima, e la sua Regola è tratta da quella di Sant' Agostino, ma più stretta. E tutti e due furono canonizzati per Santi. E San Francesco tornando d'Oltremare, venne a Venezia sotto questo Doge. Il quale trovò assai uccelli, che cantavano nelle paludi sopra i rami delle frasche. Ed egli andato ivi col Compagno, stava in mezzo di loro, e diceva le Ore Canoniche, comandando agli uccelli che tacessero, e così taceano, ne di lì si partivano. E stette in certo Oratorio, dove al presente è fatta una Chiesa e Monastero di Frati, chiamato San Francesco del deserto appresso Mazorbo.

A E poi nel 1223. per Papa Onorio III. la sua Regola fu approvata. Morì ad Assisi, dove fu sepolto, e dal Papa predetto canonizzato. In questi giorni trovandosi nimicizia tra'l Papa e l'Imperadore in Italia, cominciarono le parti de' Guelfi e de' Gibellini da due fratelli Toscani, l'uno chiamato Gibel, e l'altro Gelf, che uno teneva col Papa, e l'altro coll'Imperadore. Le quali in Italia hanno durato assai, e durano *etiam*. Ritrovandosi Jacopo Tiepolo Podestà di Costantinopoli, convenne con Roberto Imperadore, che i Veneziani de' campi de' Provenzani e de' Spagnuoli aver dovessero delle otto le tre parti. Seguì che Ecellino da Romano, il quale incominciò a usare Signoria in Trivigiana, prese il Castello di Fonte, che è sotto Asolo.

B Questo Doge, essendo vecchio, avea dogato anni 24. Rinunziò il Ducato, e andò ad abitare a San Giorgio maggiore, e poi ivi morto *honorifice* fu sepolto nell'arca di suo padre, e lasciò a' poveri per l'anima sua lire ventimila. *Etiam* a' Frati di San Giorgio lasciò alcuni legati. Questo è il suo Breve:

Bellipotens quæsita mihi datur Insula Cretæ.

Questo Doge avea un figliuolo, il quale nell' orto di San Giorgio maggiore fu divorato da' cani e morto. Onde per collera il Doge mandò a ficcare fuoco ivi, e abbrugiò il Monastero, e tutto. Poi si pentì, e del suo lo rifece, e alla sua morte gli lasciò le case di Merceria; e parte lasciò alla Signoria, che i Proccuradori maritassero novizze ogn'anno, e dessero del suo il pane, che si dà a' Prigionieri al giorno. *Tamen* morì a San Giorgio maggiore, & *honorifice* come Doge fu sepolto.

C Fatti i Quaranta, concorse al Ducato Rinieri Dandolo del Doge, uomo notabilissimo. E pare che stessero i Quaranta dal primo di Marzo fino a' sei del detto mese a farlo. A questo furono fatti cinquanta Capitoli della sua promessione, la quale ho veduta soscritta di mano del Doge e di Ser Pietro Barbo, e di Ser Benedetto Falier testimonj.

D

MCCXXIX.

Jacopo Tiepolo, Doge XXXVII.

Avendo lasciato il Ducato Pietro Ziani, fu creato nel modo sopradetto pe' Quaranta eletti da i quattro. E a' 6. di Marzo fu pubblicato. E perchè i Quaranta non si poteano accordare, perchè venti di loro volevano eleggere costui, e venti volevano Marin Dandolo, vedendo tra' loro molta durezza, s'accordarono frà loro di buttar le sorti, e a chi toccasse di queste due, eglino lo eleggessero Doge. E così fu fatto, e toccò la sorte al predetto Jacopo Tiepolo. E questi furono

E i Quaranta: Ser Jacopo Sejo; Ser Gregorio Lungo; Ser Giovanni Vanoligo; Ser Paolo Morosini; Ser Angiolo Mudazzo; Ser Steffano Giustiniani; Ser Pietro Gisi; Ser Pietro Dandolo; Ser Angiolo Acotanto; Ser Benedetto Falier; Ser Niccolò Bosio; Ser Tommaso Centranigo; Ser Stefano Badoer, Ser Marco Casolo; Ser Giovanni Capello; Ser Jacopo Giorgi; Ser Tommaso Minotto; Ser Tommaso Viaro; Ser Niccolò Lugnano; Ser Marino Jacobo; Ser Lionardo Navigajoso; Ser Jacopo Basilio: Ser Paolo Trivisano; Ser' Angiolo Quirini; Ser Giovanni Valaresso; Ser Marco Barbero; Ser Marco Forzani, Ser' Angiolo

giolo

giolo Giulio; Ser Rafaello Gauro, cioè Goro; Ser Marino Storlado; Ser Giovanni Martinazzo; Ser' Andrea Michiel; Ser Dormo Dauro; Ser Giovanni Tiepolo; Ser Giovanni Stornado; Ser Gervasio Jesolo; Ser' Andrea Gritti; Ser Bernardo Gausoni; Ser Luigi Vioni; Ser Niccolò Gatulo. Al principio del Ducato di questo Doge le cose di Candia non furono molto quiete, perchè alcuni Greci ridotti a uno, facevano assai danni. Eraci Giovanni Storlado Duca, il quale mandò per Marco Sanudo Duca di Nixia e dell'Arcipelago, per reprimere i detti ribelli. Ed era Signore dell'Isola di Lesbo uno nominato Vatazzo, al quale i detti Greci mandarono a darsi, e vollero farlo Re dell'Isola di Candia. Il quale mandò galere 23. col suo Megaduca per togliere il dominio. La quale armata, vedendo essere stato provveduto, non potendo far nulla, ritornando a Lesbo, per fortuna ivi si ruppe, e scamparonne *solùm* tre galere. E il detto Marco Sanudo fece edificare un Castello sopra la detta Isola per più difesa di quella. E pure giunta l'armata sopradetta col favore de' Greci, prese la Città di Rettimo, dov'era Rettore Marco Quirini, il quale si rese a' patti. *Etiam* ebbero Milopotamo e Casalnuovo. Ma l'Isola di Candia, ch'era ben custodita, nè altro, poterono ottennere. Onde ritornò *re infecta*. E in Milopotamo era un Margarito Foscarini, e a Casalnuovo Colando Milenio, i quali si renderono, *ut supra*. E misero le artiglierie a Creta. E il Castello di San Bonifazio, dov'era Cataldo Avonal *etiam* si rendè. Ma data la battaglia a Creta, non poterono far nulla, e si partirono. E avendo il Doge col suo Consiglio intesa l'operazione di Giovanni Vatazzi, determinarono di mandare all'Imperadore due Ambasciatori per far quietare le cose, Niccolò Mudazzo, e Marino Marini. I quali per la gran fortuna che fu, quando si ruppe la sopradetta armata, *etiam* eglino si ruppero in mare e s'annegarono. E furono mandati nuovi Reggimenti in Candia, Duca Niccolò Tonisto, e Capitano Bartolommeo Gradenigo. Ma non molto dopo dodici galere del predetto Giovanni Vatazzo vennero in Golfo a danno de' nostri, e andarono a Zara per combattere ed acquistare la Città. E furono alle mani, e fu ferito Giovanni Ardizonio, ch'era a Zara Provveditore. E il giorno seguente avendo stabilito di darle un'altra battaglia, la notte le dette galere si levarono e andarono via. E come nella Cronica Contarina vidi, pare che da Venezia fosse mandato Duca in Candia Angiolo Gradenigo; il quale con destro modo fece, che i Greci ribelli, i quali tenevano il Castello di San Niccolò di Candia, si renderono a' patti. E così furono acchetate le cose.

E in questo avendo il predetto Giovanni Vatazzo Signor di Lesbo fatto lega col Re di . . . . per togliere l'Imperio di Costantinopoli, il quale era parte nostro, vedendo questo Giovanni Re di Rodi e Governadore di Costantinopoli, mandò Ambasciadori a Venezia, a nunziarle questo, e a dimandarle soccorso. E inteso quanto ne scrivea Teofilo Zeno nostro Bailo a Costantinopoli, deliberarono di fare armata. E armarono in pochi giorni venticinque galere, Capitani Lunardo Quirini e Marco Gausoni. Nella quale armata era Sopracomite un Domenico Sanudo. La quale, navigando verso Costantinopoli, trovò l'armata nimica, Capitano un Leo Gavala, uomo in cose di mare non ignaro. La quale era già attorno Costantinopoli, e quello combatteva per la via di mare, e coll'esercito da terra. E i nostri furono alle mani, e li ruppero. Galere ventiquattro e'l resto fuggirono; sicchè convenne loro levarsi dall'assedio. Et entrati i nostri nella Città con gran giubilo, ringraziando Iddio della vittoria, e raffermati i patti, ritornarono a Venezia. Ma come in una Cronaca ho veduto, questa nostra armata, prima, andando a Costantinopoli, s'incontrò in 32. Fuste di Mori, i quali andavano a requisizione del detto Giovanni Vatazzo per togliere l'impero sopradetto, e quello ruppono e presero. E così la detta nostra armata ritornò a Venezia con vittoria. Ma il detto Giovanni Vatazzo non contento della rotta avuta, poco dopo fatta un'armata di 25. Galere, quella mandò all'assedio di Costantinopoli. E trovandosi essere ivi a caso 16. nostre Galere, Capitano Giuliano Michele nostro Bailo, di lì montò su quelle, e le venne incontro, e furono alle mani, e prese 10. Galere de' nimici, e'l resto fuggì. E così mediante il favore de' Veneziani Costantinopoli si preservò; e il detto Giovanni Vatazzo s'ammalò gravemente, e morì, al quale succedette nel dominio Teodoro suo figliuolo. In questo mezzo fu fatta lega co' Genovesi per anni nove, per mezzanità di Papa Gregorio IX. E a farla furono mandati Ambasciadori Stefano Giustiniani e Marino Morosini fino a Lione. Altri scrivono, che i detti Ambasciadori furono Giovanni Cornaro, e Paolo da Molino. E questo fece il Papa per far lega insieme, e ajutarsi con armata di queste due Potenze contro Federigo II. Imperadore, che col Papa era in grande nimicizia. E così conchiusa tal lega con questo capitolo, che niuna delle parti potesse fa nuova lega con altri, nè prestare ajuto ad alcuno, senza il volere dell'altra, questo fu cagione di venire di nuovo a guerra co' Genovesi. E il Papa mostrò di far questo, per voler fare una Crociata, e mandare a prendere Terra Santa: del che parea che avesse grande desiderio. Ma sopravvenne la morte, e non potè compiere al suo desiderio. Sotto questo Doge i Veneziani tolsero la Città di Ferrara dalle mani d'un Salinguerra Tiranno di quella, che la dominava, e vi mandarono gente e armada, e quella ebbero a richiesta del Papa, e dipoi la consegnarono a Messere Gregorio di Montolongo Legato Apostolico per nome del Papa, per essere quella Terra sotto la Chiesa.

Nel 1231. il Santuario di San Marco s'abbruciò, lasciatogli il fuoco dentro. Onde s'abbrugiarono molte Reliquie di Santi, e Privilegi antichi. *Tamen* fu trovata una Croce di Legno della Croce di Cristo, posta in un legno, il quale attorno era abbruciato, e la Croce senz'alcuna lesione. E di questo tal fuoco è una nota antica nel detto Santuario di quello che seguì; e d'una ampolletta, dov'era del Sangue di Cristo, rivolta in zandado, che'l fuoco non l'offese, e infino il zendado si preservò. La copia della quale scrittura voglio alla fine della vita di questo Doge mettere. E s'abbrugiarono ancora assai giojelli. E poi fu tolta la cenere di dette Reliquie, e tutte raccolte, furono poste in dentro in certa arca marmorea. In tempo di questo Doge l'Imperadore di Costantinopoli, nominato Giovanni,

vanni, per mantenere il suo Imperio, impegnò a' Veneziani la Corona di Spine di Cristo, e la Lancia, o la Sponga della sua Passione, e del Legno della Croce. E fu servito. Le quali cose poi pel Re Luigi di Francia furono riscosse e portate in Francia a Parigi. In questo tempo da Costantinopoli fu portato a Venezia il Corpo di Santa Marina per un Giovanni di Bora, il quale l'ebbe per danari da coloro, che aveanlo. E fu messo nella Chiesa di San Liberale, che poi si chiamò Santa Marina, e si mostra a tutti. Questo Corpo era in certa Chiesa di fuori di Costantinopoli. Ancora il Corpo di San Paolo primo Eremita da Costantinopoli per Jacopo Lanzuol fu portato in questa Terra. Il qual Corpo l'Imperadore collocò nella Chiesa di San Marino di Parvulepso di Costantinopoli. E il detto Jacopo ebbe modo d'averlo dall'Abate e Monaci, senza però il capo. E fu posto nella Chiesa di San Giuliano, e in un'Altare, e non si mostra. Nel 1232. sotto questo Doge le Monache dell'Ordine Cisterciese del Monastero della Colomba sotto Piacenza vennero a vederci, e a sua requisizione fu loro conceduto, e fabricato il Monastero e la Chiesa di Santa Maria della Celestia, dove le dette Monache del suddett' Ordine furono poste. Ancora la Chiesa di San Fantino fu edificata. E le Monache dell'Ordine di San Benedetto, ch' abitavano in un Monastero, detto San Cipriano appresso Mestre, per dubbio delle guerre di Federigo II. Imperadore, il qual venne a Padova, per essere contro a' Veneziani, abbandonarono il suo Monastero, e vennero ad abitare in Torcello, e portarono il suo avere e Reliquie, e fabricarono una Chiesa e Monastero sott' il nome di Sant'Antonio, il quale è fino al presente: e ivi è il Corpo di Santa Cristina. Sotto questo Doge venne un grande tremuoto, e cadde un lato del Monastero di San Giorgio maggiore, e rovinarono molti edifici, e fece gran danno in Venezia. In questo tempo le Città della Puglia erano molto mal menate dall'impeto di Federigo II. Imperadore. Fu fatta armata, Capitano Giovanni Tiepolo, figliuolo del Doge, e si operò bene. Questo Doge essendo molto religioso, concedette a' Frati dell'Ordine de' Predicatori della Regola di San Domenico certo terreno, e paludi, e acque, poste nel confine di Santa Maria Formosa, per dover fare una Chiesa, e Monastero per l'abitare di detti Frati. E così del suo fece far parte della Chiesa sotto il nome di San Giovanni e Paolo, e fece scolpire la visione che apparve d'Angioli co' turiboli colle croci, e metterla sopra la sua arca di fuori la Chiesa, dove volle essere sepolto come dirò di sotto. Ancora i Frati dell'Ordine di San Francesco non aveano Monastero in questa Città, e abitavano appresso la Chiesa di San Lorenzo, e faceano fatiche di sua mano, e con quelle e con limosine viveano. Ora in questo tempo fu principiata la Chiesa e Monastero de' Frati Minori, chiamata Santa Maria, per abitazione de' prefati Frati, il quale poi al tempo di Francesco Dandolo Doge, Procuratore di detta Fabrica Scipione Bon, fu compiuto. In questo tempo Pietro Spino Vescovo di Castello fece del suo rinovare il Vescovato, che per vecchiezza rovinava. Fu aggiunto per parte presa nel gran Consiglio un altro Procuratore di San Marco, il quale avesse cura delle Commessarie de' defunti.

Venne discordia tra 'l Vescovo di Castello e 'l Comune e Popolo di Venezia. E furono fatti certi patti, e accordate tali differenze. Furono creati, ma più tosto riformati, il Giudicato di Proprio, e quello di Petizione, e fatto il loro Capitolare, acciocchè a tutti facessero giustizia. *Etiam* fu creato l'Uffizio de' Cinque della Pace, i quali dovessero punire coloro, che facevano risse, e quistioni, e ferite, dando loro autorità grande. Sono cinque. E fu limitato loro il salario. Questi sedono a Rialto.

Nel 1242. Sotto questo Doge furono raffermati i nostri Statuti e fatte alcune correzioni. E furono eletti pel maggior Consiglio quattro sopra tal correzione, de' primarj di Venezia, i quali furono Pantalione Giustiniani Piovano di San Paolo, Tommaso Centranico, Giovanni Michele, Stefano Badoer. E questi quattro furono que', siccome appare nel proemio di detti nostri Statuti. Mentre che queste cose si fanno, Eccellino da Romano, uomo nato di basso luogo (e suo Avo fu Tedesco, venuto in Italia con Ottone III.) Capitano di certi fanti, e venuto in autorità per la guerra, ch'era tra Papa Gregorio IX. e Federigo II. Imperadore, e venuto a campo a Padova, ch'era sotto la Chiesa, e combattendo quella Città, i Padovani si renderono. Il quale Eccellino come Signore e Tiranno incominciò a dominare la detta Città, e fatti ammazzare prima molti Cittadini de' primi, altri posti in prigione, altri mandò in esilio, tolse e stuprò le donne e le vergini Padovane, facendo cose molto crudelissime. Per la qual cosa molti Padovani in esiglio volontario andarono, e vennero ad abitare a Venezia. E avendo l'Imperadore preso in una battaglia Pietro Tiepolo figliuolo del Doge, ch'era Podestà di Milano, il quale mandò a Pisa, poi nella Puglia, dove miserabilmente il fece morire, inteso questo i Veneziani, a requisizione del Papa, fu determinato di fare armata, e d'andare a' danni della Puglia, ch'era sotto il predetto Imperadore. E armate Galere 25. Capitano Giovanni Tiepolo figliuolo del Doge, quell'armata andata in Puglia prese Termole, Campomarino, e Bestize, e quelle saccheggiò, rovinandole e guastandole. E venuta a Brindisi, ivi prese una nave del detto Imperadore, sulla quale erano da mille uomini armati, e quella abbrugiarono. Dipoi venuto il detto Imperadore a Padova, il Papa scomunicò lui e tutti coloro, che il seguivano, come nimico di Santa Chiesa. Ma Eccellino da Romano diliberò d'infestare i nostri confini. E prima avea fatto fabricare come nostro emolo una Torre e un Castello munitissimo e forte, appresso Sant'Ilario. Dal quale Monastero discacciò i Monaci, ch'ivi abitavano. E così faceva di molti danni a' nostri, che per que' fiumi navigavano. E dipoi venne con gente alla Torre delle Bebe, e quella combattè. Ma i custodi si difesero virilmente, e mandato loro pe' nostri soccorso, il detto Eccellino si ritirò. E questo fece, perchè i Veneziani aveano lega col Papa, e co' Genovesi, e per aver dato ricapito a' banditi di Padova. E fu mandata gente per terra e per acqua, Capitano il sopradetto Giovanni Tiepolo figliuolo del Doge. E i custodi prigioni mandò a Venezia. E alla fine i Veneziani e' Padovani si compromisero pe' tali confini in Tommaso Centranigo per noi, e Gerardo Guanso pe' Padovani. Fu fatto

to

to sotto questo Doge un altro Signore di notte, che prima era un solo, e chiamati furono Officiali di notte, sicchè sieno due, uno di quà da Canale, e l'altro di là da Canale, acciocchè andassero la notte per la Terra con Uffiziali a custodire la Città. In questo tempo, come nella Cronaca Dolfina ho letto, per tutte le Terre d'Italia andavano i nostri Veneziani per Podestà, perchè erano uomini giusti. E a Treviso era Marino Dandolo Podestà; a Ferrara Stefano Badoer, e così in altre Terre. Questo Doge essendo stato fatto a sorte, perchè i Quaranta stettero dentro giorni cinque a farlo, andato a San Giorgio a visitare Messer Pietro Ziani, che fu Doge, gli disse: *Aggiugnete uno a i Quaranta, e non intraverrà questo di venire a ballotte*. E così fu poi fatto. Questo Doge ebbe tre figliuoli, Pietro, che fu Podestà a Milano, e fu morto dall' Imperadore, stato *etiam* prima a Treviso, per nome del Patriarca d'Aquilea; Lorenzo Conte di Veglia, il quale fu poi Doge; e Giovanni Conte di Cherso e Ossero. Altri vogliono, che ne avesse un'altro chiamato Andrea, il quale fu Capitano dall'armata, siccome di sotto noterò il tempo. Et essendo del 1242. morta Madonna Maria sua moglie, si maritò a preghiere de' suoi in Madonna Valdrada sorella del Re Ruggiero di Sicilia, e nella sua vecchiezza ebbe di questa un figliuolo e una figliuola. *Tamen* questa nota ho trovato *solùm* in una Cronaca. Pure fu la verità. Questo Doge fu molto sapiente, avea gran fama per tutte le parti del mondo. E quando veniva qualche ambasceria a proporre la sua ambasciata, egli tenea gli occhi serrati. Dopo egli recitava a capitolo per capitolo tutto quello, che gli aveano esposto, in modo che tutti si maravigliavano di tanta profonda memoria; sicchè fu sapientissimo Doge. In questo mezzo i Genovesi mandarono Ambasciadori a Venezia a richiedere soccorso contro Federigo II. Imperadore, il quale insieme co' Pisani volea venire a Genova con cento Galere, e toglier loro lo stato. Onde i nostri armarono 60. Galere, Capitano Andrea Tiepolo figliuolo del Doge, per andare in ajuto loro. La quale armata giunta in Istria, perchè que' di Pola non aveano voluto mandare il tributo solito al Doge, combattè la detta Terra, e la prese, e rovinò il resto delle mura. Dipoi andò a Durazzo, dove intesero, che i Genovesi aveano vigorosamente presa l'Isola di Cirno, e rotta l'armata de' Pisani. Onde ritornò indietro il detto Capitano a Venezia. E perchè Pola di nuovo avea ribellato dopo il suo partire, quella rovinò e abbrugiò. E Ragusi tornò sotto a' Veneziani, promettendo di dar loro il solito tributo annuale al Doge, & essere il suo Vescovo sotto il Patriarca di Grado.

Nel 1242. In quest'anno la Città di Zara ribellò la quinta volta, e si diede agli Ungheri, e mandò fuori Giovanni Michele suo Conte. Onde per ricuperarla furono armate a Venezia 45. vele, cioè 25. Galere, e 20. navi, Capitano della quale armata fu Rinieri Zeno delle Galere, e delle navi Vitaliano Dandolo, cognominato il Zotto. La quale armata partita dal Porto andò verso Zara, e messa ivi gente in terra vi stette due mesi a campo. Ma i Zaratini non vollero rendersi. Ma poi veduta la sentenza di Lucio II. Pontefice, il quale determinò per sentenza, che il Vescovo di Zara fosse sotto il Patriarcato di Grado, e

veduta la confermazione fatta dal Re Andrea d'Ungheria a Pietro Ziani Doge, della detta Città di Zara, essi Zaratini mandarono Ambasciadori a Venezia al Doge, sponendo che per le ragioni suddette si volevano rendere. E furono accettati: e fu mandato per loro Conte Stefano Giustiniani. Ancora mandarono Francesco Giustiniani e Pietro Dandolo, Ambasciadori a Bela Re d'Ungheria, e da quello ottennero privilegio di tutte le giuridizioni, ch'egli avesse nella Città di Zara e di Nona, il quale rinunziava per lui e pe' suoi successori al Doge e al Comun di Venezia. E questo fece, perchè avea veduto, Zara già essere stata renduta a' Veneziani. E avendo dogato questo Doge anni 20. essendo in decrepita età, rinunziò il Ducato a dì due di Maggio. E morì di Luglio, e ordinò che fosse sepolto in un'arca a San Giovanni e Paolo, la quale è di fuori della Chiesa con un'Epitafio. Questo è il suo Breve:

Armis recupero Jadram, Legesque reformo.

Epitaphium Jacobi Theupuli Ducis.

Quos natura pares studiis, virtutibus, arte,
Edidit illustres, Genitor natusque sepulti
Hac sub rupe Duces, Venetûm clarissima proles,
Theupula; collatis dedit hos celebranda triumphis;
Omnia præsentis donavit prædia Templi.
Dux Jacobus valido fixit moderamine Leges
Urbis, & ingratam redimens certamine Jadram,
Dalmatiasque dedit patriæ post morte subactas:
Grajorum pelago maculavit sanguine classes;
Suscipit oblatos Princeps Laurentius Istros,
Et domuit rigidos ingenti strage cadentes
Bononiæ Populos; hinc subdita Cervia cessit.
Fundavere vias pacis, fortique relicta
Re, superos sacris petierunt mentibus ambo.

Dominus Jacobus obiit MCCLI. Dominus Laurentius obiit MCCLXXIII.

E'Da sapere, che questo Epitafio fu fatto dopo la morte di Lorenzo Tiepolo Doge, figliuolo del predetto Jacopo, e tutti due furono sepolti in un'arca. Siccome nella Cronaca Dolfina ho letto, sotto questo Doge Tiepolo venne un'Ambasciadore a Venezia a nome di Lione Gavala, il quale dominava Rodi, nominato Marsilio Zogi, e fece patti col Doge, e amicizia con alcuni patti, e promise di farsi tributario al Comune di Venezia. Ancora dall'armata de' Pisani furono presi otto Cardinali, i quali di Francia, e altri di Gallura partiti sopra le Galere de' Genovesi andavano dal Papa; e furono condotti a Federigo Imperadore.

MCCL.

Marino Morosini, Doge XXXVIII.

FU creato dopo il rifiutar del Ducato, che fece Jacopo Tiepolo, a dì 13. di Giugno. Era vecchio d'anni 68. e senza figliuoli e di buona fama; per nuova forma e modo, perchè vollero, che non più Quaranta eleggessero il Doge, (che è numero pari) ma fossero Quarantuno, acciocchè non seguisse più il buttare le sorti, come alla creazione dell'altro Doge seguì. E fu ordinato il modo, che si usa al presente, che quì non istenderommi a scrivere; cioè che a ballotte in gran Consi-

glio ſieno eletti trenta; de' quali rimangano nove per ſorte; e queſti eleggano per ſette ballotte quaranta; de' quali ne reſtino dodici; e per ballotte nove eleggano venticinque; de' quali rimangano nove; e per ſette di loro eleggano quarantacinque; de' quali a ſorte ne reſtino undici; e queſti per nove ballotte facciano i quarantuno, i quali hanno da eleggere il Doge, con altre clauſole aſſai, che qui non voglio ſcrivere. E che il primo, che verrà a ballotte venticinque, quegli ſia Doge ſenza fare altra ballottazione. E così eletti i Quarantuno, eleſſero queſto Marino Moroſini, ch'era vecchio, e con tutti volle ſtare in pace. E prima che foſſe eletto, fu determinato, che i figliuoli del Doge, che ſarà eletto, non poſſano accettare alcun reggimento, che foſſe dato loro in Terre aliene. E i Quarantuno, ch'eleſſero queſto Doge, furono queſti Elettori: Ser Giovanni Polani: Ser Niccolò Sanudo: Ser Marino Quirini: Ser Jacopo da Molin: Ser Teofilo Zeno: Ser Jacopo Foſcari: Ser Stefano Viadro: Ser Cardinale Giorgio: Ser Marco Gauſoni: Ser Tommaſo Centranigo: Ser Tommaſino Giuſtiniani: Ser Rafaello Bettanio: Ser Giovanni Ferro: Ser Pietro Barozzi: Ser Marco Viglani: Ser Filippo Stornado: Ser Giuliano Pantano: Ser Giovanni Storlado: Ser Jacopo Bragadino: Ser Marco Dauro: Ser Giovanni Cornaro: Ser' Andrea Micheli: Ser Pietro Paſqualigo: Ser Niccolò Toniſto: Ser Giovanni Tiepolo: Ser Bartolomeo Gradenigo: Ser Marino Moroſini: Ser Marco Gorzani: Ser Silvio Selvo: Ser Giovanni Badoero: Ser Jacopo Baſilio: Ser Filippo Giuliano: Ser Giovanni Dolfino: Ser Piero Dandolo: Ser Jacopo Contarini: Ser Gilberto Dandolo: Ser Luigi Vitale: Ser Pietro Fradello: Ser Giovanni Flabanigo: Ser Ruggiero Ruzini: Ser Paolo Martinazzo. Queſto Doge fece lavorare la Capella di San Salvatore, ch'era ſua Contrada, cioè la Tomba di Muſaico, ed egli Doge in ginocchioni davanti a Criſto con lettere: *Marinus Maurocenus Dux*. Sotto queſto Doge, come nella Cronaca Dolfina ho veduto, furono fatti due Uffiziali di notte, uno di quà da Canale, l'altro di là, i quali andaſſero la notte cogli uomini ſuoi per la Terra, perocchè prima erano i Capi di Contrada deputati a queſto.

Nell'anno 1249. il Re Lodovico di Francia, che fu Santo, eſſendo andato con armata e con gente contra gl'Infedeli, partito di Cipro, andò a Damiata coll'armata. E fugati i Mori, ottenne quella Città. Ma venuto il Soldano del Cairo con gran numero di Mori, furono alle mani, e fu rotto e preſo, e datagli taglia grandiſſima. Il quale promiſe di pagare la taglia, e diede per pegno l'Oſtia conſecrata al Soldano, promettendo di tornare prigione, o di mandargli la taglia, e avere l'Oſtia ſacrata in dietro. E così il Soldano lo laſciò. E giunto in Francia gli mandò la taglia, & ebbe l'Oſtia predetta. E però i Soldani portavano per arma loro l'Oſtia nel Calice. In queſto tempo Evardino ultimo Soldano della progenie di Saladino fu ammazzato, e fatto tra quegli Schiavi un'altro Soldano. In queſto tempo i Genoveſi incominciarono a venire alle mani co' Veneziani in Acre, dov'era noſtro Capitano Tommaſino Giuſtiniani del Golfo, e Bailo in Acre Nicolò Michieli. Fu fatto Patriarca d'Aquilea Gregorio di Montelongo per Innocenzo IV. Papa, che fu quello,

A che venne pel Papa Legato a Ferrara, quando i noſtri reſtituirono la Terra predetta alla Chieſa. In queſto tempo Filippo Fontana Veſcovo di Ravenna, Legato di Papa Aleſſandro IV. venne a Venezia, e pregò il Doge, che voleſſe inſieme col Papa cacciar di Padova quel ſeveriſſimo Tiranno Ecellino da Romano, che quella Città dominava, & era al preſente a campo a Mantova. E conſultata la coſa ne' Conſigli, fu deliberato d'ajutare il Papa, come buoni figliuoli di Santa Chieſa. E meſſo in ordine quello ch'era di biſogno a detta impreſa, armato buon numero di barche con artiglierie ſopra, Capitano di detta armata Tomaſino Giuſtiniano, Proveditore di terra Marco Cornaro, andò alle Bebe via, e

B trovarono l'ajutò de' Ravennati a nome del Papa, ed entrarono ſul Padovano a un luogo detto Corregiuola. E inteſo queſto da Anſedino nipote del predetto Ecellino, ch'era Podeſtà di Padova, venne all'incontro con molta gente armata. Onde i noſtri meſſi prima i balleſtrieri, poi il reſto dell'eſercito, e que' dell'armata di terra, furono alle mani co' nimici, e quelli ribbatterono. E andarono di lungo a Piovedo di Sacco, e quel Caſtello preſero. E Anſedino ritornò a Padova, per difendere la Terra. E i noſtri andarono ſeguitando la vittoria fino alla Porta di Padova, detta Pontecorbo, e quella combatterono. Dall'

C altra parte i noſtri mandarono armata ſu per la Brenta fino al Ponte, ovvero Porta Altina. E i Padovani virilmente ſi defendeano. E furono date loro di molte battaglie. Alla fine ſuperati i nimici, i noſtri entrarono dentro da quella parte. E Anſedino ſi ritirò nell' altra parte della Città, e poi a patti ſi rendè. E il Caſtello quattro giorni dopo *etiam* a patti s'ebbe. In queſto mezzo Ecellino ſopradetto, vedendo di non potere ottenere Mantova, ſi ritirò coll' eſercito in Verona, dove inteſe la dedizione di Padova. Onde fece una grandiſſima crudeltà. Avea con lui in campo dodici mila Padovani, non mercenarj, ma de' primi Cittadini, e uomini ricchi. E

D volendoſi vendicare contro de' Padovani, li fece tutti ammazzare; e chi poſti e ferrati in una caſa, miſevi fuoco dentro; e li fece abrugiare. Crudeltà grandiſſima all' innocenza di que' meſchini: coſa, che non ſi truova, che niun' altro Capitano faceſſe in Italia, nè al Mondo, ſe non Silla. E poi la Signoria miſe Capitano a Padova Marco Quirini a nome della Chieſa, e in Treviſo Marco Badoero. Onde il prefato Ecellino deliberò di ricuperare Padova. E venne appreſſo Vicenza, e fece togliere l'acqua del Bacchiglione, che va a Padova, acciocchè ſi ſeccaſſero le foſſe intorno di Padova per dove va la dett'acqua. Laonde i Padovani co' cuſtodi, che v'erano

E dentro, fortificarono le mura della Terra, che ſe bene l'acqua mancaſſe, ſi volevano gagliardamente difendere, e mantenerſi in libertà, e non ritornare più ſotto Tiranno, avendo fatta tanta crudeltà contra di loro o de' ſuoi. E venuta gente d'Ecellino ſotto Padova, capo il Podeſtà di Vicenza, i Padovani furono alle mani, e non laſciarono togliere le dette acque. Nota, che alla detta impreſa, fu il terzo degli uomini di Venezia; ancora dopo alcuni anni andarono a Treviſo, e preſero la detta Città. E fu preſo un fratello del detto Ecellino colla moglie e figliuoli, a' quali fu fatta far mala morte. Nome avea Alberi-

go. E Papa Innocenzo IV. ebbe grandissimo piacere di tal vittoria, e ringraziò molto i Veneziani. E venuto a Milano, concedette, che il Primicerio di San Marco potesse portare la Mitra e 'l Rochetto, e 'l Baculo Pastorale in mano, come fanno i Vescovi delle Terre, se bene v'era il Vescovo di Castello. *Tamen* pare che si avesse da altri Pontefici tal Privilegio. Pure in diverse Cronache truovo, sotto questo Doge essere stato dal detto Papa ottenuto così. Sotto questo Doge essendo le cose dell' Isola di Candia acchetate, e i ribelli cacciati, furono conceduti in Feudo a i Nobili e Popolari i terreni, e furono mandati per la quarta volta Nobili ad abitare in Candia colle loro famiglie. E la Città della Canea tolta di mano de' Greci fu riedificata.

Avendo dogato questo Doge anni 3. (altri dicono anni 3. mesi 7.) morì, e fu il primo, che fosse seppellito colle Cerimonie Ducali sotto il Portico della Chiesa di San Marco in un' arca marmorea con Epitafio. Fu il primo questo Doge, dopo la morte del quale fosse posto il suo Scudo nella Chiesa di S. Marco. E così i successori da quel tempo in quà l'hanno posto: E questo è 'l suo Breve:

Primiceriatum Baculo Mithrâque ornavi.

Epitaphium Marini Mauroceni Ducis: *Heic requiescit Dominus Marinus Maurocenus Dux.* Nel 1250. diè 2. Aprilis, furono mandate 25. Cavallerie in Candia, Doge Messer Marino Morosini, le quali furono questi: Ser Jacopo Giorgi da San Samuello: Ser Giovanni Tonisto da San Tommaso: Ser' Andrea Sisenulo da San Fantino: Ser Zaccaria Ragusèo da Sant' Apostolo: Ser Giuliano Zancaruolo da Santa Marina: Ser Marino Zane da Santa Maria *Mater Domini*: Ser Rinieri da Canale da San Felice: Ser Pietro Cocco da San Basilio: Ser Marco Giustiniani da San Pantalione: Ser' Andrea Barozzi da San Moisè: Ser Marino Micheli da San Cassano: Ser Giovanni Foscari da San Polo: Ser Filippo da Molino da Santo Stefano: Ser Niccolò da Molino da Santo Trovaso: Ser Pietro Unzacanepo da Sant' Ermagora: Ser Rafaello Contarini da Santa Marina: Ser Filippo Cornaro da San Felice: Ser Giovanni Dandolo da San Salvatore: Ser Marino Contarini da Santa Giustina: Ser Pietro Zane da Santo Stefano: Ser Jacopo Magino da San Samuello: Ser Giovanni Micheli da San Giovanni Grisostomo: Ser Jacopo Mazamano da San Tommaso: Ser Jacopo da Canale da San Felice: Ser Marino Giorgi da Sant' Angiolo: Ser Carlo di Lorenzo da San Trovaso: Ser Natale da Porto da San Marciliano: Ser Michele Zeno da San Canziano: Ser Giovanni Gradenigo da San Paterniano: Ser' Arrigo Foscolo da Sant' Apostolo: Ser Marino Belegno da San Cassano: Ser Muzio Ragusèo da San Vitale: Ser Simone Venier da San Geremia: Ser Niccolò Zancaruolo da Santa Maria Nuova: Ser' Andrea Girardo da San Polo: Ser Michele Signolo da San Vito: Ser Bartolommeo Calbano da San Pietro di Castello: Ser' Angiolo Franco da San Mosè: Ser Giovanni Pantaleo da San Luca; Ser Lorenzo Massulo da San Vitale: Ser Conte Picciolo da San Rafaello: Ser Giovanni Zancani da San Giovanni Decollato; Ser Filippo de Aibolo da Santa Fosca; Ser Marino Galmado da San Simeone Profeta. Questi sono i Sergenti a mezza Cavalleria: Niccolò Orzano da San Giovanni Vangelista: Matteo de Mezo da San-Paolo: Jacopo Ballestriero da San Giuliano: Jacopo Mudazzo de' Maggiori: Bonaccorso Rosso da San Samuello: Adamo Aurifice da San Samuello. Nota, che ho veduto in una Cronica antica, che nel 1233. fu primo Procuratore della Chiesa di San Marco Ser Lionardo Fradello; dopo Ser Domenico Memo, e Ser Marco Faliero.

MCCLII.

Rinieri Zeno, Doge XXXIX.

QUesto fu eletto pel modo dell'elezione, giusta l'ordine deliberato, e pe' Quarantuno Nobili e antichi popolari di Venezia, e poi confermato nella Chiesa di San Marco pel popolo; il qual Rinieri si trovava Podestà nella Città di Fermo della Marca. E questi furono i quarantuno che lo elessero: Ser' Angiolo Correro: Ser Giuliano Tron: Ser Pietro Foscarini: Ser' Ario Bosio: Ser Gabriello Mariglioni: Ser Giona Vitturi: Ser Pietro Marcello da San Basilio: Ser Marchesino di Muglia: Ser Marino Soranzo da San Samuello: Ser Niccolò delle Savele, ovvero Agudi: Ser Marin Zane Negro: Ser Giovanni Ruzini: Ser' Angiolo Martinaccio: Ser Jacopo Capello: Ser Giovanni Micheli da San Cassano: Ser Pietro Navallario, ovvero Navagero: Ser Pietro Manolesso: Ser Daniello Barbetta: Ser Lionardo Morosini da Sant' Antolino: Ser Marco Benedetto: Ser Matthias Migliani: Ser Marino Venier da San Samuello: Ser Pietro Susenello da Santa Maria Zubenigo: Ser Giovanni Albino: Ser Tommaso Istrigo: Ser Marco Belegno: Ser Bartolomeo Giustiniani: Ser Marco Minio: Ser Bartolomeo Franco: Ser Pietro Caxule ovvero Cafiolo: Ser Giovanni Barozzi da San Mosè: Ser Marco Bragadino: Ser Pietro Mocenigo: Ser Pietro Belli: Ser Marco Maistrorso: Ser Marco Fermo: Ser Marco Natali: Ser Marino Bonzi: Ser Marco Barbarigo: Ser Giovanni Polani da San Mosè: Ser Marin Caravello. Questi voleano far Doge Marco Ziani, ch'era Conte in Arbe ed ebbe palle 18. ma il Zeno 21. e rimase. Et eletto questo Doge, fu mandato a prendere da Fermo con quattro galere, Capitano Marino Zane Conte di Arbe. Incontro al quale andarono molti Nobili. Il quale fu creato a dì 25. di Gennajo, e giunse a Venezia a dì 28. di Febbrajo, ed entrò nel Ducato, ricevuto con gran festa e allegrezza. Sotto questo Doge furono fatti alcuni patti con Gregorio Patriarca d'Aquileja, il qual venne a Venezia. Furono eletti tre sopra gli Statuti circa il navigare, Niccolò Quirini, Pietro Badoero, e Marino Dandolo, i quali fecero alcuni ordini utili al navigare, come appare ne' nostri Statuti, i quali furono approvati con autorità del minore e del maggior Consiglio. San Tommaso d'Aquino fu in questi tempi, e nelle sue Opere scrisse bene della Repubblica Veneta. Nel 1254. Marsilio Conte di Ragusi tolse l'Isola di Curzola per se, che que' da Ca' Giorgi la dominavano, e dopo due anni fu ricuperata per que' di Ca' Giorgi, e cacciato via quel Conte che v'era. Nel 1255. Avendo i nostri per avanti, essendo in lega co' Genovesi già anni 64., acquistato insieme co' Pisani la Città d'Acre in Soria, tutti e tre in quella aveano il dominio, e divisero tra

tra loro il tutto, eccetto le Chiese, onde i Genovesi vennero in nimicizia co' nostri, e cacciarono via dalla Chiesa di San Saba un' Abate messo per noi. Era Capitano pe' Genovesi uno nominato Filippo Gallo, il quale non si curò d'acchetare le cose. E i Veneziani volendo quetamente acconciare le differenze, elessero per Giudice Papa Alessandro IV. Ma avanti che il Papa determinasse alcuna cosa, i Genovesi incominciarono a fare certa commozione in detta Città. I Veneziani non volendo sopportare le ingiurie, fecero lega con Manfredo Re di Sicilia contra detti Genovesi. E furono mandate tredici galere, ch'erano a Tiro, Capitano Lorenzo Tiepolo. E secondo altri fu fatta armata a Venezia. *Tamen* ho veduto, che furono mandate le dette tredici galere di mercato, e andate nel Porto di Tiro, il quale era chiuso con catene, i nostri l'investirono ed entrarono per forza dentro, e trovarono trentatrè galere di Genovesi, colle quali furono alle mani, e le ruppero, e i nostri ebbero vittoria. Altri scrivono, che furono numero ventotto, e la dett' armata abbrugiarono. E così in Acre con questa vittoria riebbero la Chiesa di San Saba, ovvero il Monastero, il quale i Genovesi aveano munito, e lo custodivano. E il detto Castello fatto rovinarono e abbrugiarono. Ma i Genovesi per questo non s'achetarono e armarono 32. galere, con altri navilj fino alla somma di Vele 40. E i Veneziani fecero armata nuova oltre quella, ch'era fuori, di galere 15. sottili, e dieci grosse, Capitano Andrea Zeno. Al quale fu commesso che si andasse a congiugnere coll'altra armata nostra ch'era fuori. Ora il Papa voleva interporsi. Ma i Genovesi essendo stati una volta rotti, non vollero: sì che indarno s'affaticò. Ora le dette armate, prima la nostra, ch'era di galere 39. cioè le 13. Capitano Lorenzo Tiepolo, e tre armate a Costantinopoli, e quelle che furono armate a Venezia, in numero di trenta nove in tutto, perchè alcune delle prime furono disarmate, essendo in Soria. E così l'armata Genovese di galere quaranta; i nostri determinarono d'essere alle mani. Nel 1256. a dì 25. di Giugno nel giorno dell'apparizione di San Marco Protettor nostro si trovarono insieme nelle acque di Trapano, e fu combattuto aspramente con occisione non poca dell'una parte e dell'altra. E perchè i nostri aveano avuto qualche ajuto de' Pisani, i quali in que' giorni co' Veneziani s'erano pacificati, alla fine i nostri furono vincitori, e furono prese 25. galere de' Genovesi, e le altre galere si sommersero in mare combattendo. Il resto fuggì a Scio. E poi i nostri seguendo la vittoria andarono in Tolemaide, chiamata volgarmente . . . . e quella per essere sotto a' Genovesi saccheggiarono e rovinarono. E poco dappoi tre navi di detti Genovesi appresso Tiro trovarono, e furono prese. *Etiam* alcune altre verso l'Isola di Candia furono trovate e combattute. E poi nella detta armata andata in Acre, dove era Bailo Marco Giustiniani, poco mancò che i Genovesi non fossero cacciati dal dominio della detta Città. Ora de' Genovesi presi sull' armata, e altri, furono mandati a Venezia in numero di 2040. I quali furono posti ne' Magazeni delle Biade di San Marco; e rovinata la fortezza, come ho detto, fatta per loro in Acre, detta *la Menzogna*, con tutta la Ruga, fu determinato, che più non avessero ivi Cor-

A te nè Comandatori. In questo mezzo la pace per via di Papa Alessandro IV. con detti Genovesi si praticava. Per lo che furono mandati Ambasciadori Giovanni da Canale, Filippo Storlado, e Marco Quirini; e a Genova Giovanni Dolfino e Giovanni Badoero. E intesa la detta rotta i Genovesi furono contenti di far certe tregue, le quali per via del Papa furono conchiuse.

Nel 1257. è da sapere, che la lega fatta co' Pisani per dieci anni fu conchiusa per avanti per via di Giovanni Ferro e Pietro Barozzi, siccome nella Cronaca Dolfina ho letto; E la lega fu fatta prima con Manfredo Re di Sicilia, e fu per Pancrazio Barbo no- B stro Ambasciadore, andato al prefato Re, conchiusa. E del 1256. fu ricuperata l'Isola di Negroponte, che avea ribellato; per Marino Gradenigo Capitano di sette galere in Romania, il quale per nome del dominio restò ivi Bailo. E' da sapere, che Lorenzo Tiepolo Capitano d'armata sopra nominato abitava in una sua casa a San Pantalione. E quando egli mandò a Venezia Pasquino Maloni Ammiraglio ovvero Capitano dell'armata Genovese, per lui preso, per la galera di Benedetto Zaccaria, mandò *etiam* una pietra, che fu tratta dalla Torre de' Genovesi, fatta in Acre, detta *la Menzogna*, e pe' nostri fatta rovinare. E questo per la promessa fatta, C quando si partì contro le parole d'alcuni invidiosi, che dissero, che non era stato eletto buon Capitano all'impresa. E la detta pietra fu posta sotto del Portico di San Pantalione. Ma ho inteso (non però che in Cronica fin quì abbia trovato) che ancora in questo tempo furono mandate a Venezia due Colonne, ch'erano alle porte, le quali furono messe su la Piazza appresso la Porta del Palazzo, davanti la Chiesa, le quali ci sono fino al presente. In questo tempo Baldovino Imperadore di Costantinopoli ebbe grandi guerre da i Paleologi, che gli voleano togliere il detto Impero. E fece armata, Capitano Marco Gradenigo, ch'ivi era nostro Bailo. Il quale Im- D peradore essendo in grandissimo bisogno di danari, mandò a dimandare a Venezia in prestito alcuna somma di danari, per difendersi; e le mandò molte gioje e cose belle alla Greca, e ancone d'oro e d'argento, Croci, e altro, le quali ancora sono nel Santuario, e si chiamano le Gioje di San Marco. E il servirono di danari. Ma i Paleologi avendo trattato nella Terra, la notte entrarono in Costantinopoli; la onde Baldovino predetto con alcune gioje e danari, sentendo il tumulto della Città, insieme con Pantalione Giustiniani Patriarca ivi, il quale *etiam* portò molte gioje e cose preziose, fuggirono via ad Euripo. E montati in nave si salvarono a Negro- E ponte. E così dopo 54. anni, e mesi 9. che i Franzesi e' Veneziani acquistarono e dominarono quell' Imperio, fu tolto loro, e Michele Paleologo se ne fece Imperadore. E nota, ch'era stata fatta armata pe' Veneziani, per mandarla in favore del dett' Imperadore Baldovino, di alcune galere, Capitano Jacopo Quirini, ma non andò a tempo. Onde i nostri avendo perduta la parte sua dell'Impero di Costantinopoli, tolta loro pe' Paleologi, mandarono Ambasciadori al Papa, al Re di Francia, a dimandar soccorso per ricuperare il dett' Imperio. E così fece l'Imperador Baldovino. E vedendo pure i nostri, che

che i Paleologi mostravano di far muovimento contro de' nostri luoghi di Levante, determinarono di fare armata, e armarono diciotto Galere, Capitano Marco Michele, e il mandarono a difendere l'Isole dell' Arcipelago e altre Terre marine. Al quale fu commesso, che non dovesse principiare a danneggiare alcun suddito dell'Imperio de' Paleologi nè de' Genovesi, e trovando alcun legno in mare, non dovessegli far nocumento, perchè volevano mantenere le tregue fatte con loro. Ma i Genovesi fecero il contrario, che col detto Imperadore fecero lega, e gli mandarono l'armata loro. Onde il dett'Imperadore cominciò a danneggiare la Morea a lui vicina, e contrattato volle avere il Castello e'l luogo di Malvasia. Onde inteso questo a Venezia, determinarono d'ingrossare l'armata di Galere 37. E accadde, che una nostra nave, chiamata Liona, sulla quale erano ducent'uomini, e cento soldati, con due altre galere, partita da Venezia appresso Tenedo s'incontrò in 20. galere de' Genovesi, e fu la detta nave combattuta. La quale difendendosi virilmente scampò, e si congiunse colla nostra armata, ch'era nelle acque...... E delle dette galere 37. armate, *ut supra*, fu Capitano Jacopo Dolfino, e questo fu del 1262. Su cadauna galera era un Nobile per Sopracomite. Ora congiunte le dette due nostre armate insieme, trovarono nel Porto di Salonichi sei galere dell' Imperadore e de' Genovesi. E richiedendole a venire a battaglia navale in mare, quelle non vollero venire alla pugna. Ma i nimici presero tre nostre galere, ch'erano scorse nello Stretto verso Costantinopoli, andate per depredare, e ammazzarono tutti. Il detto Marco Micheli Capitano dell' armata morì in armata. Ora la detta nostra armata, Capitano Jacopo Dolfino, andò in Romania scorrendo e abbrugiando tutti i navili e Galere, che trovarono de' Genovesi, e dopo ritornossene a Venezia. La Beata Chiara fu Discepola di San Francesco, e fu in questi tempi, la qual morì, e pe' grandi miracoli fu canonizzata per Santa. Questo Doge pel benefizio ricevuto dagli Alemanni Templarj di Cristo in questa guerra de' Genovesi, fece edificare in Ossoduro la Chiesa della Trinita, e dotò quella d'entrata, acciocchè il Priore Alemanno e i Frati di dett' Ordine vi potessero vivere.

Nell'anno 1259. Ecellino da Romano d'età d'anni 80. morì a Soncino in Lombardia, e suo fratello Alberigo nel Castello di San Zenone sotto Treviso. Sicchè la tirannia di questi due fratelli in Italia, che fecero grandi guerre, durò pochi anni. Nel 1260. in questo tempo fu aggiunto a i due Procuratori di San Marco un terzo Procuratore, sì che uno attendesse alla Chiesa di San Marco, gli altri due sopra le cose del Comune, uno di quà, l'altro di là da Canale. Morì Papa Alessandro IV., e creato fu in suo luogo Urbano IV., e pe' Veneziani furongli mandati Ambasciadori a congratularsi della sua creazione, Egidio Quirini, Jacopo Contarini, Andrea Zeno, e Marco Badoero. Sotto questo Doge si perdette il titolo del dominio dell' Imperio di Romania. *Tamen* per questo non lasciarono di darsi il titolo predetto. E Marco Gradenigo fu l'ultimo Bailo nostro a Costantinopoli. Nel 1262. seguendo pure la guerra co' Genovesi, furono armate in questa Terra Galere trenta, Capitano Gilberto Dandolo. La quale armata andò alla Sidra appresso Settepozzi nelle parti di Romania. E trovarono l'armata nimica di Galere 39. e Sagittarie 10. dell' Imperadore Paleologo e de' Genovesi. E del mese di Maggio furono alle mani, e fugarono la detta armata, la quale si salvò in Epidauro, volgarmente detto . . . . *Tamen* furono prese quattro delle dette Galere. Ma poco dopo i detti Genovesi presero quattro Tarete delle nostre, piene di vettovaglie, che alla nostra armata andavano. E venuta l'invernata, tutte e due le armate andarono a disarmare. Altri dicono, che le prese furono tre Galere di vettovaglie. E i prigioni Genovesi e Greci presi sulle quattro Galere, furono condotti a Venezia, e posti ne' Magazeni delle Biade di San Marco, giusta il solito. Nel 1263. furono armate Galere cinquantacinque, Capitano Andrea Barozzi, contro l'armata fatta pe' nimici Genovesi e Greci. La quale armata fece molte cose, come dirò di sotto. Ma altri scrivono, che furono *solùm* trentasette Galere armate a Venezia. E andate fino in Sicilia per ritrovare l'armata de' Genovesi, presero una nave de' Genovesi, che veniva di Soria. Ma l'armata nimica in questo mezzo andò a Tiro, e in quel luogo combattè, ma nulla poteron fare. E poi la nostra armata andò al Suro, e prese una nave de' Genovesi detta l'Oliva. Credo che sia quella, ch' è notata di sopra. E per questo incominciò la battaglia con que' del Suro, che fu dura e molto aspra. In questo tempo uscì di Venezia una gran Nave, che si chiamava la Roccaforte, sulla quale erano 500. combattenti, ed era bene in punto, e con quella molte e molte altre Navi picciole e ben fornite, sulle quali erano *etiam* mercatanzie. Delle quali era Capitano Michele Doro, il quale andava nostro Bailo in Acri. E queste Navi s'incontrarono sopra le Smirne nell' armata de' Genovesi, ch'era di Galere 16. Le quali assaltarono le dette nostre Navi, e presero tutte le picciole, ma non la grande. La quale veduto di non poter combattere, fece volta, e si salvò. Onde per questo i Veneziani rimasero molto sconsolati pel danno avuto.

Nel 1265. fu determinato di fare un'altra armata per aumentar quella ch'era fuori. E armarono sette Galere, Capitano Jacopo Dandolo, a Venezia; e a Zara tre Galere; e con tre altre armate in Creta, e quattro di Negroponte, andò colla dett'armata fino nel Mar Siculo. E poi tornò in Golfo a Ragusi, dove trovò Marco Gradenigo Capitano di dieci Galere. E adunatisi insieme tutte e due le armate di Galere ventisette, (il qual Marco Gradenigo fu armato di nuovo a Venezia) andarono nelle acque di Sicilia, e scorrendo la riviera di Genova presero prima tre Galere di Genovesi, Capitano Lanfranco Barbonio. E poi i Genovesi mandarono incontro a' nostri Galere 28. Capitano Luca Grimaldo. E trovata la nostra, ch'era nel Porto di Trapano, furono alle mani, e i nostri valentissimamente si portarono, che ruppero i Genovesi, e presero Galere 24. e tre fuggirono via, e presero uomini 2326. de' Genovesi. Il resto fu tagliato a pezzi, e furono abbrugiate parte delle Galere, ond' ebbero i nostri una grande vittoria, e i prigioni furono mandati a Venezia. In questo tempo Michele Paleologo Imperadore di Costantinopoli fece tregua co' Veneziani per anni cinque: sicchè i Veneziani resta-

restarono soli sulla guerra, tanto era l'odio, che ci portavano. E come nella Cronica Delfina ho letto, in questa vittoria di Trapano furono morti Genovesi du'mila, annegati du'mila, presi settecento. E le ventiquattro galere furono mandate a Venezia, e tre furono abbrugiate per essere mal condizionate, sicchè parrebbe, che niuna fosse scampata. Ma dipoi i Genovesi armarono venti galere, Capitano Uberto Doria, e le mandarono verso Modone. Ma la nostr'armata, ch'era fuori, andò ivi, e i Genovesi fuggirono nel porto di Rodi per salvarsi; e poco dopo presero una nave di mercatanzie carica appresso Negroponte, e andarono sull'Isola di Candia, e presero la Canea, e quella saccheggiarono e rovinarono. Altri scrivono, che furono armate per la detta cagione a Venezia galere 21. Capitano Giovanni Dandolo. La quale armata andò per difendere Modone, dove trovò le dette galere de' Genovesi, e le fecero fuggire in porto di Rodi, perocchè non aveano armata fuori: e questa è la verità. E poscia la detta nostra armata andò a Castel Rampano. Et essendo andata una di queste navi della nostra armata a Cerigo per vettovaglie, trovò tre galere di Genovesi, le quali di notte entrarono nel porto, e trovarono che que' della nave dormivano, e la presero. Altri scrivono, che fu Capitano Giovanni Dolfino, e che fu nel 1264. Qual si sia, quì non lo scrivo; ma 'l nome delle casate de' Capitani vario è nelle Croniche. Sotto questo Doge fu salicata di pietre la Piazza di San Marco, e così molte strade nella Città. E da questo tempo in quà s'andò salicando, sicchè tutta la Terra è salicata di pietre. E fu fatto per la seconda fiata il Ponte di Rialto, che passa sul Canal Grande, e fu del 1254. perchè il primo era rotto, e si passava con barche da traghetto; e davasi a' Barcajuoli una moneta di rame chiamata Quartaruolo, che è la quarta parte d'un danaro, per lo che il detto Ponte fu chiamato il Ponte della Moneta. Ancora furono aggiunti quattro altri Ufficiali di notte, cioè uno per Sestiero. E questo fu fatto per buon rispetto per certe cose, come dirò. Avendo notato di sopra, come fu fatta tregua coll'Imperadore di Costantinopoli per anni cinque per via d'Arrigo Trivisano, ch'era ivi prigione, il quale lo mandò a Venezia a fare intendere al Doge la sua volontà, i Veneziani furono contenti di farla. E mandarono due Ambasciadori al detto Imperadore a conchiuderla Jacopo Dolfino e Jacopo Contarini; e così fu conchiusa pace perpetua. Ma la Signoria non volle accettarla, perch' ella perdeva le giurisdizioni, che avea nel detto Imperio. E rimandarono due altri Ambasciadori al predetto Imperadore per far tregua e non pace, cioè Pietro Badoero e Niccolò Navigajoso. Alla fine furono rimandati due altri Marco Bembo, e Pietro Zeno a ratificare la tregua per anni cinque. Ancora fu rinovata la lega co' Pisani, e mandati Ambasciadori a Pisa Niccolò Micheli e Niccolò Quirini. In questo tempo armarono i Genovesi 15. galere, e i Veneziani dubitando della Caravana delle galere grosse, che si mandava in Soria per mercatanzie, armarono galere 30. Capitano Marco Feno, per sicurezza di dette nostre galere. *Tamen* in questo tempo fu fatta tregua co' Genovesi per anni . . . . a requisizione del Re Lodovico di Francia, il quale voleva ritornare ad acquistare il Santo Sepolcro. E furono mandati Ambasciadori a Genova Giovanni Dandolo, Matteo Quirini, e Federigo Giustiniani a farla; alla qual tregua *etiam* s'interpose Carlo Re di Sicilia, desideroso d'acquistar Terra Santa.

A Venezia fu accresciuta la Macina, e duplicato il pagamento, per ritrovare danaro per le guerre. Le imposizioni male si potevano riscuotere, e il Popolo impaziente, e non solito ad avere angarie, si sollevò, facendo sedizione. E alcuni corsero al Palazzo del Doge, e di quelli, ch'aveano messo la parte di tal Macina. E il Doge a questi tali usò buone parole, e tanto fece che gli acquietò, che già volevano scorrere la Terra danneggiando &c. Ma cessato il tumulto, medianti *etiam* i capi delle contrade, poscia il Doge col Consiglio fecero prendere alcuni di detti capi, e cagione di tal sedizione, e quelli furono fatti appiccare alle Colonne che sono appresso la Chiesa di San Marco. I quali furono un Niccolò Bocco, e un Giovanni di Candia, e alcuni altri. E acciocchè il Popolo stesse più contento, fu rivocata la detta parte della Macina. Venne gran discordia tra Giovanni Dandolo e Lorenzo Tiepolo, *adeo* che il detto Lorenzo Tiepolo in Piazza fu ferito. E perchè tra queste famiglie non seguisse altro, il Doge impose gravissime pene, che niun popolare tenesse armature in casa d'alcun Nobile. Alla fine non seguì altro. Nell'anno 1267. que' di Capodistria invasero que' di Parenzo. E i Parentini si misero sotto il Comune di Venezia liberamente, che prima erano nostri tributarj. Onde i Giustinopolitani cessarono dalle dette invasioni. E fu mandato primo Podestà a Parenzo Giovanni Capello, e furono numerati a Parenzo i dodici reggimenti. Dipoi Gregorio Patriarca d'Aquilea andò per acquistar Capodistria, ma fu preso dal Conte di Gorizia. E i Veneziani s'interposero per la sua liberazione. E furono mandati Ambasciadori a quest' effetto Lionardo Dandolo e Marino Gradenigo. Nel 1268. furono mandati Ambasciatori a Viterbo a Papa Urbano IV. Giovanni Dandolo da San Mosè, Niccolò Quirini, e Andrea Barbarigo, perchè il Papa volea trattar la pace co' Genovesi. E venuti gli Ambasciadori di Genova, nulla fu conchiuso; e i nostri Oratori tornarono senza conchiusione pel mal'animo de' Genovesi. Furono armate a Venezia per sicurezza delle galere di mercatanzie del 1270. dieci galere, Capitano Pietro Micheli. Questo Doge fu il primo, che portasse fregio d'oro sulla beretta Ducale, come dipoi tutti i Dogi lo portano. In tempo di questo Doge, del 1266. il Re Corradino d'Alemagna giunse a Pisa di Toscana per la parte Gibellina, e fu in Puglia alle mani col Re Carlo. Nella qual battaglia il Re Corradino fu sconfitto per consiglio d'un Messere Alardo, e poscia il detto scappò a Roma, e sopra un legno si mise a venire a Pisa, e per un Messer Giovanni de' Frangipani fu tradito e dato nelle mani del detto Re Carlo, il quale gli fece dipoi tagliare la testa; e al Duca d'Osterich fece il medesimo, e a molti altri Baroni. Noto, che in tempo di questo Doge, come in una Cronica ho veduto scritto, essendo Jacopo Dauro Capitano di dieci galere Veneziane, prese la Città di Mesetria in Mare di Ponto, e nella Chiesa di Santa Sofia tolse il Corpo di San Teodoro Martire, il quale fu ucciso, e poi dicollato.

lato. E portato a Venezia fu messo nella Chiesa di San Salvadore, dove trovasi al presente. *Item* del 1254. sotto questo Doge a dì 7. d'Aprile fu fatto accordo col Patriarca del Friuli e il Dominio Veneto, con questi patti, che il Patriarca dia ogni anno al Doge dodici pani di uno stajo l'uno, e i Castellani dodici porci, condotti a sue spese fino a Palazzo. Ciò apparisce *in Libro Pactorum Secundo* a carte 21. E avendo egli dogato anni 16. morì, e nella Chiesa di San Giovanni e Paolo fu sepolto molto positivamente; e senz'alcuno epitafio, essendosi fatte sotto di lui tante cose. E morì a di 7. di Luglio, e non lasciò figliuoli. E questo è il suo Breve, che ha in mano nel gran Consiglio:

Ex Acri pulsos Januenses dat Mare victos.

MCCLXVIII.

Lorenzo Tiepolo, Doge XL.

FU creato per l'elezione solita de' quarantuno. Questo fu figliuolo di Jacopo Doge; e fu nella Chiesa di San Marco confermato dal Popolo: E questi furono i quarantuno Elettori: Ser Jacopo Basilio: Ser Marino Caxolo: Ser Jacopo Faliero: Ser Giovanni Barozzi: Ser Pietro Susenello: Ser Gabriello Mariglioni: Ser Marco Bragadino: Ser Niccolò Celsi: Ser Pietro Donado: Ser Niccolò Minio: Ser Pietro Belli: Ser Bartolomeo Malipiero: Ser Niccolò Moro: Ser Bartolomeo Buriscalco: Ser Marino Masolo: Ser Marco Bondimiero: Ser Pietro Ciurano: Ser'Andrea Duodo: Ser Marco Maistrorso: Ser Stefano Lugnano: Ser Niccolò da Canale: Ser Stefano Veniero: Ser Bartolomeo da Muglia: Ser Marco Troni: Ser Marino Badoero: Ser Niccolò Salamone: Ser Michele Statuario: Ser Pietro Vassano: Ser Marino Pantario: Ser Giuliano Trivisano: Ser Marino Contarini: Ser Marino Zeno: Ser Pietro Barbarigo: Ser Marino Soranzo: Ser Marco Barbo: Ser Ruggiero Premarino: Ser Marco Costantino: Ser Marco da Mosto: Ser Francesco di Barbamazolo: Ser Tommaso Minotto: Ser Jacopo Giorgi. Questo Doge fu pronunziato al Popolo a' 23. di Luglio, e fece il giuramento, ed entrò nel Ducato, e fu menato intorno la Piazza pe' marinai. Il qual promise al Popolo tutte le scuole de' suoi mestieri lasciar fare. E quando la Dogaressa venne a Palazzo, pe' detti mestieri le fu fatto un'onorevole convito; e così si costuma di fare, che i mestieri fanno certa spesa. Erano in questo tempo Consiglieri Ser Niccolò Micheli, Ser Pancrazio Barbo, Ser Pietro Totulo, Ser Filippo Belegni, Ser Giovanni Ferro, e Ser Giovanni Dandolo: Capi de' Quaranta, Ser'Antonio Soranzo, Ser Ruggiero Giorgi, e Ser Pietro Barbarigo. I quali dopo la morte di Rinieri Zeno Doge restarono alla custodia del Palazzo, come vogliono le Leggi. E questi poi, chiamato il gran Consiglio, fecero certe addizioni all'elezione del Doge, cioè che que', che avessero meno d'anni trenta, fossero mandati giù, nè potessero essere in alcuna elezione; e che le ballotte trenta sieno di cera, e un putto le cavi, con altri ordini, come appare. Questo Doge entrato nel Ducato, fu il secondo Doge, che portasse fregio d'oro sulla berretta. Ed essendo giunto a tale dignità, per interposizione di molti Nobili si pacificò con Lionardo e Giovanni Dandolo della grande inimicizia, ch'era stata tra loro, e durava ancora. In questo tempo a Venezia fu gran fame e carestia di frumento. E questo perchè per paura de' Genovesi niuno voleva mandare, nè andare in Sicilia a caricare frumento, ovvero nella Puglia. Onde i Veneziani mandarono a richiedere alle Terre circonvicine, vettovaglie, cioè a Padova, Treviso, e Ferrara; le quali Terre non ostante i benefizj ricevuti da questa Terra, negarono di dare vettovaglia, nè di lasciare trarre frumenti. Onde i nostri sdegnati ordinarono, che tutti quelli, che volessero navigare per Quarnero, e nelle bocche del Pò, dovessero pagar Dazio delle cose, che portavano a Venezia. E fecero un nuovo Capitano, chiamato delle barche armate della riviera della Marca, il quale dovesse custodire e guardasse, che non fossero fatti contrabandi.

Ma i Bolognesi, che dominavano gran parte della Romagna, non potendo tollerare tal Legge, dicendo, che parte delle Bocche del Pò erano sue, mandarono Ambasciadori al Doge; acciocchè a' suoi mercatanti sudditi fosse conceduto il libero navigare: altramente non potevano far di manco di non venire alla guerra. Fu loro risposto: *Noi vogliamo mantenere la parte*. Questa parte fu fatta *etiam* pe' Padovani, e Ravennati; e fu aggiunto che tutte le vettovaglie, che dal promontorio del Quarnero e Ravenna in quà entrassero in Golfo, tutte fossero portate a Venezia a vendere. Ma i Bolognesi fecero fare un Castello alla bocca del Pò chiamato Primaro. E furono mandati Ambasciadori a Bologna Giovanni Dandolo e Niccolò Quirini ad esortare quella Comunità a non voler fare queste innovazioni, e che volesse rovinare il detto Castello fatto. Onde non volendo, fu fatta armata di nove galere, Capitano Marco Badoero, e con alcune barche; la quale andata verso Primaro per espugnare il detto bastione ovvero Castello fatto fare per loro appresso Sant'Alberto, nulla poterono operare. E pare, che fino il Doge ci andasse in persona. Ma i Bolognesi lo difendevano con più di quattromila persone; sicchè erano sempre superiori a' nostri. Ma il terzo anno fu fatta un' armata molto grossa, Capitano Marco Gradenigo, e ruppe i Bolognesi, e fece rovinare il detto Castello, siccome dirò quì sotto, cioè che i Bolognesi furono contenti di far pace co' Veneziani, ed eglino medesimi rovinarono il detto Castello fatto alla bocca di Primaro, e la custodia delle rive del Pò si contentarono che fosse de' Veneziani. Ancora gli Anconitani si dolsero a Papa Gregorio X. che i Veneziani non lasciavano, che fossero portate vettovaglie in quella Terra per mare. Laonde il Papa scrisse al Doge un Breve di questo, esortando a lasciar navigare e portar le vettovaglie. Ma i Veneziani vollero star costanti. Ed essendo chiamato il Concilio a Lione per le cose della Chiesa, furono mandati pe' nostri al detto Concilio tre Ambasciadori, Paolo da Molino, Giovanni Cornaro, e Pancrazio Malipiero; dove vennero *etiam* Oratori degli Anconitani a dolersi de' Veneziani *publice*. Il Papa commise la cosa all'Abate di Nervesa, il quale Abate udite le ragioni *hinc inde*, e i consigli de' Dottori, e le ragioni che diceano i Veneziani d'avere nel Golfo, acquistato col suo sangue, giudicò per sentenza in favore de' Veneziani. In questo Concilio vennero gli Oratori

tori de' Greci e de' Tartari, per rimuovere alcune sue Eresie, ma nulla fu fatto. Nel secondo anno di questo Doge *etiam* fu trattata la pace co' Genovesi per mezzo del Papa e del Re di Francia, e mandati Ambasciadori; e non si potè conchiudere. *Solùm* furono fatte le tregue per anni cinque. La qual tregua pare, che fosse conchiusa a Cremona. Ed essendo pure certa discordia venuta co' Pisani, furono armate 21. galere, Capitano Marino Gradenigo. Le quali andate presero sopra Rodi navi cinque de' Pisani, e andarono ad accompagnare le nostre galere di mercatanzia in Levante, onde i Pisani furono contenti di rinovare le tregue per altri anni cinque. La Città d'Emonia, detta Cittanuova, e Umago nell'Istria, di tributarie ch'erano, si fecero suddite al Doge e al Comune di Venezia. Fu creato un quarto Procuratore, il quale fosse della Chiesa di San Marco. Alla quale Procuratia fu aggiunto per parte presa nel maggior Consiglio, che sieno tutori de' mentecatti, e fornitori de' Testamenti. E questo fu nell' anno . . . . Questo Doge teneva in feudo dal Despoto della Morea certi terreni nella Morea. E maritò Jacopo suo figliuolo in una donna nobile di Dalmazia, e all'altro suo figliuolo Pietro diede per moglie una Vicentina ricca. E per ovviare a queste cose, e alle promissioni de' reggimenti ch'egli faceva; quando morì, fu provveduto, che i Dogi *de cetero* più nolle potessero fare. Il Castello di San Lorenzo in Istria si sottomise al nostro Dominio.

Nel 1273. in Candia Marino Zeno Duca fu ammazzato da alcuni, e fu mandato in suo luogo Duca Marino Morosini. In questo tempo i Bolognesi, per essere divisi tra loro, perderono il dominio della Romagna. Il modo saria lungo per iscriverlo. La Città di Cervia in Romagna si mandò a dare alla nostra Signoria, e vì fu mandato primo Podestà Giovanni Moro. In questo tempo avendo alcuni Veneziani fatto setta insieme contro la Repubblica, furono fatti processi contro di loro, e menati per gli Avogadori di Comune a' Consigli, e furono banditi di Venezia, e dalle Terre e luoghi alla nostra Signoria sudditi, con taglia venendo ed essendo trovati. I quali furono Simone Steno, Guezelo di Pietro, Marco Dolce, Bartolomeo Guaini, Carletto Belota, Iloca Aurifice, e Pietro d'Artesino. In questo tempo ad Arezzo di Toscana Gregorio Papa X. morì e fu pe' Cardinali creato in suo luogo Giovanni XXI. Mentre che in Italia queste cose si fanno, alcuni Reguli, i quali dominavano la terza parte di Negroponte, nella quale *etiam* i Veneziani aveano dominio, contro l'opinione d'Andrea Dandolo nostro Bailo colà, andarono con sedici lunghe navi nell'Asia Minore, la quale era sotto l'Imperio di Costantinopoli. E fatta preda, concitarono Michele Paleologo a venire a guerra contro que' di Negroponte, che l'aveano provocato. E fece armata, e la mandò a Negroponte. E messovi l'assedio, que' Reguli aveano 20. galere armate. E acciocchè si levassero dall'assedio, li provocava alla battaglia; onde furono insieme alle mani. Ma furono rotti dall'armata dell'Imperadore predetto, e fatti alcuni di loro capi prigioni. E ancora presero 500. Veneziani, che sopra le dette galere erano, i quali il detto Imperadore mandò a Venezia, per volere osservare la tregua che avea co' nostri. E seguì il combattere d'un Castello chiamato Loredo, sopra la dett'Isola. E quello ottenne, e rovinò, e menò via molte anime. E seguita la rotta dell'armata sopradetta, il detto Imperadore ebbe il dominio di Negroponte. In questo tempo il Re d'Aragona desideroso di far passaggio oltre mare e acquistar Terra Santa, si partì e menò con se sua moglie e i figliuoli, e cento Cavalieri Aragonesi e di Catalogna. Aveva trenta navi e infiniti navili piccioli, benissimo in punto di tutto quello, che gli faceva di mestieri. Ed essendo giunto in Sardegna, gli sopravvenne una grandissima fortuna, per modo ch'egli dubitò, e fu in pericolo d'annegarsi. E per la detta cagione egli tornò a Mompeliero, e rimase in terra esso Re. E mandò suo figliuolo sulla dett' armata fino in Acre. Ed ismontato che fu, cominciò una grandissima battaglia co' Mori; e in tanta moltitudine erano i Mori, che i Cristiani non poterono sostenere la battaglia, per modo che al meglio che poterono, convenne loro di ritornare nelle sue navi. E furono morte assaissime persone dall' una banda e dall'altra. Ancora in detto tempo il Re Lodovico di Francia, che fu Santo, andò con armata a Cartagine per forza. Ed egli morì ivi. E avendo ducato questo Doge anni 7. e giorni 25. morì a' 16. d'Agosto, e a San Giovanni e Paolo, dove fu sepolto il Doge suo padre, volle essere seppelito. A i quali due Dogi fu pe' suoi fatto un Epitafio, il qual servì a tutti due i Dogi; il quale ho notato di sopra sotto Jacopo Tiepolo Doge, e però quì nollo scriverò. E questo è il suo breve, ch'e' tiene in mano nel gran Consiglio:

Claustra marina tuens profligo Bononienses.

In tempo di questo Doge quasi sempre fu gran carestia a Venezia.

MCCLXXV.

Jacopo Contarini, Doge XLI.

Fu eletto, essendo Procuratore sopra le Commessarie. E fu figliuolo di Domenico Contarini Doge. Era d'anni 82. Avea un figliuolo nominato Marino. Ed essendo morto il Doge a 16. d'Agosto, si stette fino a 16. Settembre a fare l'elezione di questo suo successore. E pe' Consiglieri Ser Filippo Belegno, Ser Marco Badoero, Ser Giovanni Polani, Ser Pietro Barbadigo, Ser Marco Barbo, e Ser Marco Contarini, chiamato il gran Consiglio, fu aggiunto all'elezione del Doge, che quando prima le ballotte erano di cera, così sieno di rame bianche, e dorate tutte a una misura. *Item* che i presenti, che soleva fare il Doge nel Natale e nel Giovedì della Caccia ad alcuni Officiali, e a' Quaranta, si facciano *de cetero* a' capi di famiglia di tutti que' del maggior Consiglio. *Item* che i figliuoli e discendenti del Doge, vivendo il Doge, non possano contrarre matrimonio con forestieri, nè avere alcun Feudo de' Signori, nè i suoi figliuoli possano avere uffizio in Venezia e di fuori. E prese le dette parti, vennero all'elezione, e questi furono i Quarantauno Elettori: Ser' Egidio Quirini, Ser Pietro Susinello, Ser Bianchino Trivisano, Ser Filippo Cornaro, Ser Giovanni Gradenigo, Ser Marco Belegno, Ser Tommasino Giustiniano, Ser Niccolò Navigajoso, Ser Jacopo Giorgi, Ser' Andrea Zeno, Ser

Ser Matteo Miaro, Ser Bartolomeo da Muglia, Ser Marino Badoero, Ser Giovanni Polani Consigliero, Ser Giberto Dandolo, Ser Pietro Ciurano, Ser' Andrea Duodo, Ser Marino Contarini, Ser Giovanni Storlado, Ser Gabriello Marignoni, Ser Lionardo Morosini, Ser Pietro Vettori, Ser Pietro Barbarigo Consigliero, Ser Marco Barbo Consigliere, Ser Bartolomeo Malipiero, Ser Marco Bembo, Ser Jacopo Steno, Sere Stefano Veniero, Ser Jacopo Dandolo, Ser Filippo da Canale, Ser Marco Micheli, Ser Lionardo Gisi, Ser Simone dalla Fontana, Ser Lionardo di Lorenzo, Ser Bartolomeo Tron, Ser' Andrea Acotanto, Ser Marco Feriolo, Ser' Andrea Bolani, Ser Niccolò Basilio, Sere Stefano Viadro, Ser Marco Aurio. Fu fatto sotto questo Doge il primo Podestà a Murano, e datogli il civile e criminale. E fu Ser Niccolò Contarini. Essendo gran penuria di biada nella Terra e carestia, furono mandati a' Signori di Lombardia due Ambasciadori a richiedere, che ne vogliano sovvenire di biade pe' nostri danari. I quali furono Ser Niccolò Migliano e Ser Niccolò da Canale. Ma Ser Giovanni Dandolo trovandosi Consolo nostro nella Puglia, avuta la tratta da Carlo Re di Sicilia, mandò essa biada a Venezia, sì che cessò alquanto la gran carestia, ch'era nella Terra. E gli Anconitani navigando con vettovaglie pel Golfo contro l'editto fatto, e sentenza del Papa, e veggendo i nostri l'insolenza loro, armarono prima cinque galere, Capitano Giovanni Tiepolo. Poi altre quindici, Capitano Marco Micheli. E come in una Cronica vidi, furono al numero di 26. galere, e altri navili. E andarono ad espugnare il Porto d'Ancona, ma furono ribattuti. E non avendo la nostra armata sicuro porto, stando ivi coll'ancore in acqua, venne una terribile fortuna; e fu sì grande che sei delle dette nostre galere negli scogli di Sinigaglia si ruppero: il resto dell' armata vinta dalla gran furia del vento, andò in alto mare. E pur continuamente per la dett' impresa, a Venezia s'armava. E furono armate sei navi. Ma i nimici predetti uscirono dal Porto colla sua armata. E portando l'Insegna di San Marco, s'appressarono ad alcune galere di nuovo armate, che a trovare l'altra andavano. E i nimici avvicinatisi a loro, si partirono in due parti, e furono alle mani colle nostre galere, e ne presero alcune, e con grande giubilo le condussero nel suo Porto d'Ancona. Ma quel Capitano, ch'era, fu rivocato, e mandato un' altro, ed egli fatto venire alle prigioni. E pochi giorni dopo i Veneziani presero nel Consiglio d'oppugnare un' altra volta Ancona, per vendicarsi dell' ingiuria. Ma gli Anconitani mandarono Ambasciadori a Niccolò III. Pontefice Romano, dolendosi di quello, che facevano loro i Veneziani. Ma ritornati, vedendo i Veneziani più duri che mai alla rovina loro, i detti Anconitani mandarono Ambasciadori al Doge e alla Signoria di Venezia, richiedendo la pace. Ma i nostri vollero sì grandi condizioni, che *re infecta* i detti se ne tornarono a casa. E pure i nostri continuando ad aumentare l'armata, armarono quattordici galere, due delle quali in mare da' nimici furono prese. Ma non molto dopo fu fatta la pace co' detti Anconitani. In questa guerra per avere con noi que' di Fermo, furono mandati Ambasciadori Ruggiero Morosini e Piero Giustiniani. E i Capitani dell'armata sopradetta per pusillanimità de' quali gli Anconitani presero due galere, furono condennati a pagare al Comune cento Marche d'argento per uno; e fu fatto Capitano in luogo loro, che non ho scritto di sopra, Pancrazio Malipiero. E fu fatta in questo tempo una cosa notabile per le cose, che accadevano a prendere questa guerra con gli Anconitani, cioè avvenne, che fu preso nel Consiglio, che Messer lo Doge, i Consiglieri, e venti Nobili uomini della Terra la debbano trattare, e quello, che determineranno, sia eseguito. La qual guerra durò . . . . .

Nel 1277. Papa Giovanni XXI. fu ritrovato morto a Viterbo solo in una camera, dov' egli abitava; perchè essendo la casa vecchia, il colmo e le travamenta della camera gli caddero addosso. E tratto fuori visse tre ore, e morì. E vacò la Sede, avanti che fosse eletto il Successore, mesi cinque. Dipoi fu creato in suo luogo Niccolò III. detto Giovanni Gajetano. E pe' Veneziani furono mandati tre Ambasciadori a congratularsi della sua creazione, e come capo della Cristianità a dargli ubbidienza; i quali furono Marco Badoero, Giberto Dandolo, e Andrea Zeno. I quali andati alla presenza del Papa, fece loro brutta cera per la guerra, che si faceva agli Anconitani, ch' erano raccomandati e sottoposti alla Chiesa. I quali Ambasciadori, veduto questo, senza prendere altra licenza ritornarono a Venezia. *Immo* più s'ingagliardirono i Veneziani contro Ancona. E fu mandato nell' armata Protasio Aurio con ottocento Fanti Franzesi, e fatto nuovo Capitano Jacopo da Molino. Ma poi furono pacificate le cose, come ho scritto di sopra. In questo tempo Rodolfo Re de' Longobardi consegnò la Città di Ravenna e l'Esarcato, e ordinò che dovesse ubbidire alla Chiesa. Furono rinnovate le tregue coll' Imperadore Costantinopolitano Paleologo, e mandati due Ambasciadori, Matteo Gradenigo e Marco Bembo. Questo Doge al principio del suo Ducato chiamò alcuni Veneziani, i quali erano andati in esilio da Venezia, e per paura di coloro, che furono giustiziati al tempo della sollevazione per la Macina, che anche loro non fosse fatto il simile, non vollero comparire. Ma creato questo nuovo Doge, furono ritolti in grazia, e ritornarono ad abitare a Venezia. Nel 1278. la Città di Capodistria denegando il tributo, ch'era obbligata di dare al Doge ogn' anno, come pe' patti appariva, ribellarono, volendo più tosto essere sotto il Patriarca d'Aquileja. Ancora la Città di Montona ribellò. E i Veneziani determinarono di castigarli e di ridurli alla pristina fede. E fecero armata, Capitano Andrea Basilio. E con gran gente si preparavano d'andare alla detta impresa. Onde mandarono que' di Capodistria al Patriarca d'Aquileja, il quale era in Carnia, il quale mandò loro buon numero di gente per soccorso. E giunta l'armata in Capodistria, fu combattuta la Città, ed i Giustinopolitani difendendosi, alla fine la Terra fu presa per forza, e di quella i Veneziani tolsero il dominio. E mandatovi primo Podestà, e Capitano Rinieri Morosini, e postovi presidio, ancora Montona si diede, e vi fu mandato per Podestà Marco Micheli. Ancora il Castello di S. Lorenzo si diede, e fu mandato per Podestà un Nobile. Altri scrivono di questa guerra di Capodistria, che durò quattr' anni. E fu in-

gran Consiglio questa materia tutta della guerra di Capodistria trattata dal Doge, da' Consiglieri, e da venticinque Nobili di giunta. E fu mandato Marco da Canale con due navi e altri legni per espugnarla; dove era la nostra armata, & era *etiam* esercito da terra, Capitano Jacopo Tiepolo, con dugento cavalli, e Marco Cornaro era Capitano da mare. E que' di Capodistria per divertire, mandarono a Parenzo Zilio de' Turchi con centotrenta cavalli e ottanta pedoni, ma nulla poterono fare. Ma poi s'ebbe la detta Terra, come ho scritto di sopra, la quale, come ho letto nella Cronica Dolfina si rendè a' patti a un Capitano di terra, nominato Marino Morosini, che a quel tempo si ritrovava. E i Giustinopolitani mandarono due Sindachi ovvero Ambasciadori al Doge a giurargli fedeltà, i quali furono Passo di Tebaldo, e Giovanni d'Altame; e furono mandati in Capodistria tre Provveditori a prendere il possesso, e a provvedere a quello che abbisognava. I quali furono Tommaso Quirini, Roberto Morosini, e Perazzo Gradenigo. I quali subito giunti, e veduta la Terra, fecero rovinare le mura dalla Porta di San Martino fino alla Porta di Busardaga. E fecero rovinare alcune case di Giovanni de' Marzj ribello. E vi rimase Podestà e Capitano ivi eletto pel gran Consiglio Roberto Morosini, come ho notato di sopra. Il Conte di Pisin avea tolto San Lorenzo, e lo restituì.

Nell'anno 1275. il Re della Rascia s'accampò a Ragusi, dov'era Conte pel dominio Veneto Pietro Tiepolo. E inteso questo, furono mandate due galere per difesa di quella Città, Sovracomiti Niccolò Emiliano, cioè Miani, e Niccolò Navagiero. I quali giunti, il detto Re si ritirò, e fece pace co' nostri. Il Vescovo di Liesina e de la Brazza si diede al Doge, e alla Signoria di Venezia, come a' Signori della Dalmazia e Croazia. E furono mandati nelle dette Isole Rettori. E contro que' d'Almissa vicino a Spalatro fu mandato Filippo Gisi, e rivocato, fu mandato Giovanni Contarini, e quella s'ebbe. In questo tempo un Giovanni Saracino, avendo fatta certa cospirazione contro la nostra Repubblica, fatto il processo, si absentò, e fu bandito in perpetuo da Venezia. Sotto questo Doge fu la Peste a Venezia, e morirono assai persone. E a dì 24. d'Aprile del 12 . . . fu il tremuoto a Venezia, il quale *etiam* fu quasi per tutta Italia. Fu ricuperata, come nella Cronica Dolfina ho trovato scritto, nel tempo di questo Doge la terza parte del dominio di Tiro, della quale era Signore Giovanni di Monteforte. Il modo nollo scrivo. Furono rinovate le tregue co' Pisani per altri anni cinque. Nel 1280. in Candia seguì certa novità (era Duca Marino Gradenigo) la quale fu fatta per un Giorgio Cortazo Greco. E il Duca fece sì bene, che acchetò le cose. Fu mandato Capitano di venti galere Arrigo Dauro per sicurezza della Caravana, che andava in Soria nostra per mercatanzie. Questo Doge per vecchiezza stava in letto, nè si poteva esercitare. E Ser Niccolò Navigajoso Maggior Consigliere faceva l'Ufizio di Vicedoge per lui. Onde vedendo di non potere operare, il detto Doge rinunziò al Ducato a sei di Marzo del 1280. avendo ducato anni 4. mesi 5. quasi di consentimento di tutti. E gli fu provveduto di conveniente salario, finchè vivea, per lui e per la sua famiglia. Ma poco dopo, cioè quell'anno morì, e a i Frati Minori fu seppellito in un' Arca marmorea, la quale gli fu fatta nel Chiostro, dov' era lavorato di Musaico, e il Doge e la Dogaressa in ginocchioni, e un' epitafio molto triviale, il quale sarà quì sotto scritto. Questo è il suo breve:

„ *Fit Justinopolis Venetorum subdita franis.*

Epitaphium Jacobi Contareni: *Anno Domini MCCLXXX. Indictione VIII. mense Aprilis, die VI. intrante, heic requiescit Dominus Jacobus Contarenus Dux inclytus Venetiarum, & Domina Jacobina ejus uxor Ducissa.*

MCCLXXX.

Giovanni Dandolo, Doge XLII.

AVendo rifiutato il Ducato Jacopo Contarini per decrepita età, fatta la solita elezione nel maggior Consiglio, ed eletti i quarantuno, elessero questo Giovanni Dandolo Doge, il quale era assente dalla Città, Ambasciadore, chi dice fuori per la Repubblica, e altri dicono ch'egli era Conte ad Ossero. Questo Doge avea due figliuoli, uno nominato Andrea, l'altro Marco. Fu eletto a dì ... di Marzo. E venuto a Venezia, entrò nel Ducal seggio. Sempre nel suo tempo questa Città ebbe guerra, come dirò. Questo Doge ottenne Privilegio da Papa Niccolò III. a Roma, che i beni de' condennati per Eretici e Patarini, fieno confiscati e messi nel Comune, con questa condizione, che il Doge sia obbligato di far fare le opportune inquisizioni contro questi tali, e trovandoli farli punire, e con questo ch'egli faccia le spese dell'Inquisizione. Ancora fu stabilito l'Ufizio del Frumento a Rialto, benchè per avanti truovo, che ci era il detto Ufizio; ma di autorità fu ampliato, acciocchè il popolo avesse più abbondanza.

Anno 1282. die V. Maji, tempore Domini Johannis Dandolo, Venetiarum Ducis excelsi, & Bartholomæi Quirino Reverendi Episcopi Castellani, & Petri Balastro Venerabilis Monasterii Sancti Nicolai de Litore, inquisita fuerunt & inventa tria Corpora Sanctorum utriusque Nicolai & Theodori Martyris pretiosi, in Arca sub Confessione posita, & reposita sub eisdem Principibus. Et Franciscus Abbas in MCCLXXXVIII. die IX. Maji, recludi fecit in loco suo & reponi tria Corpora Sanctorum suprascripta, quæ aperta permanserant & patentia per annos sex. Et postea tempore Domini Martini Abbatis in MCCCXLVII. de mense Maji, tumulus Sanctorum secundo apertus fuit, ut patet ex subsequenti scriptura de verbo ad verbum ex Originali Libro veteri Translationis Sanctorum nostrorum collecta. Quem Librum spectabilis Dominus Lucas Georgio, quondam Domini Fantini Militis de Contrata Sancti Mauritii de Venetiis, Capitaneus Gulphi, detulit mihi Bartholomæo Abbati de Creta seu de Candia die XXVII. Januarii MCCCCXLIV. Et est talis. „ Anno ab Incarnatione Domini nostri Jesu Christi MCCCXLVII. fuit apertus locus, ubi sanctæ Reliquiæ Sanctorum Nicolai Magni Confessoris in miraculis gloriosi, & Avunculi sui, qui etiam Nicolaus nominatur, & Sancti Theodori Martyris. Et die III. mensis Maji Dominus Andreas Dandolo, qui tunc Dux præerat, ivit ad Monasterium Sancti Nicolai de Litore, ad videndum prædictas Reliquias.

„ quias. Cum quo iverunt Consiliarii, & Capita de Quadraginta, & Procuratores Sancti Marci, Advocatores Communis cum multis aliis nobilibus Venetis. Et etiam multi alii iverunt causâ videndi sanctas Reliquias. Inter quos ego Marcus Gradonico quondam Domini Jacobi, hæc audiens, ad dictum locum accessi, in mea societate assumens Nobiles viros Matthæum Contareno cognatum meum, Marcum della Fontana filium Domini Simonetti. Et intravimus cum Domino Duce & aliis Nobilibus sub Confessione, ubi ossa & Reliquiæ supradictæ requiescunt, videlicet in Archivolto dictæ Confessionis inter duo Altaria. Quo rupto vidi saxum magnum concavatum tribus fossis, una longior aliis, in quibus erant tres capsæ cyparissinæ, & desuper pannus purpureus cooperiens, & super pannum ingens saxum superponebatur. Qui quidem pannus erat tam pulcher & novus, ac si in illa hora a magistro fuisset acceptus, & odorabat, ac si pigmentariis esset imbutus. Hoc viso, major capsa accepta fuit extra, in qua erant ossa gloriosissimi Confessoris Nicolai, terrà marique miraculis gloriosi, cooperta rete ferrea, & super rete lamina plumbea, in qua sculptum erat: Heic requiescit Corpus Magni Nicolai Confessoris, terrâ marique miraculis gloriosi. Quæ ossa tetigi cum candela, ut multi alii fecerunt, & cum anulo, quem in manu gerebam. Postea verò quàm hæc collocata est in suo loco, alia elevata est & extracta, quæ erat minor, similiter rete ferrea cooperta, & desuper lamina plumbea, in qua scriptum erat: Heic est Corpus Sancti Nicolai, avunculi Magni Nicolai Confessoris. Et hac collocata, tertia non fuit mota. Sed Dominus Dux commendans Sancta Corpora Abbati, nihilominus dimisit ibi tres Magistros, qui prædictum locum clauderent fortiter, & aptarent; & sic factum fuit. Ossa verò almifici Nicolai miraculis gloriosi erant alba velut lac, sed confracta & rupta, quæ quidem credo & non dubito esse sua, videlicet Magni Nicolai Confessoris. Ossa vero Avunculi erant magis integra, & capsa erat minor; Unum os stabat super aliis. Quæ similiter sine dubitatione est credendum esse ossa sua Corporum prædictorum Sanctorum, quorum meritis credendum, quod Dominus nos regit & gubernat, qui est benedictus in secula seculorum. Amen. *Tempore Domni Donati Contareno Abbatis, qui fuit Anno MCCCXCV. annorum XXIII. & Laicus simplex, quando fuit assumtus, sed habuit a Pontifice pro Ducatis* 1500. *Et iste tertio aperuit sanctam tumbam de mense Augusti MCCCXCIX. ut evidenter patet ex Epitaphio suo sub Confessione posito. Ad quas reverenter adorandas Reliquias sanctas convenit Illustrissimum Ducale Dominium, & alia multitudo copiosa cucurrit. Quasque Reliquias sanctas solus ipse Domnus Donatus de nocte revolvens, ut testatur Domnus Frater Paulus Riccio Abbas Monasterii Sancti Michaëlis de Pola; & eo tempore Monachus hujus loci cæcus effectus fuit, & cum timore & tremore, unde elevatus totusque sudore effectus madidus, febribus æstuare cœpit, unde & in paucis diebus extinctus, videlicet de mense sequenti, & die XXII. cum honore summo & expensa Ducatorum CXX. sepultus fuit in Ecclesia. Cujus anima, ceterorumque præcedentium, in pace requiescat. Amen. Fecit, quod clare discernitur ex armis . . . . . ligneum Sanctum Nicolaum eadem in Ecclesia sedentem. Obiit iste annorum XXVII.*

In Chronico Fratrum Sancti Salvatoris: *MCCLXXXIV. tempore Domini Johannis Dandulo Ducis, die Veneris X. exeunte Decembre, maxima inundatio aquarum fuit Venetiis in tantum, ut multa ædificia in his partibus corruerint, & multi submersi sunt. Perduravit a media nocte usque ad mediam Tertiam. Sed paucis ante diebus eadem inundatio maxima fuit per mediam noctem & integrum diem, ut nullus posset in domibus stare. Unde maximum damnum subsequutum fuit, & rerum jactura, multique utriusque sexus in aquis perierunt.*

Nel 1282. adì 14. d'Agosto, fu presa parte nel gran Consiglio, come appare nel libro *Luna* a carte tre, che niuno da venti anni in giù abbia parte in nave, nè possano essere meno d'anni venti i Padroni di quelle. Ancora nel dett'anno a dì 27. d'Agosto, come appare nel detto libro, fu preso che que' del Consiglio de' Pregadi sieno eletti per due mani d'elezione: che prima pare, che non fossero eletti; ma era mandato pel Doge e per la Signoria a pregare i Cittadini pratici e primarj in qualche gran materia, che venissero a Palazzo a consigliare la Terra, e questi si chiamavano Pregadi, dal qual vocabolo è stabilito il detto Ufizio de' Pregadi. Fu ancora ordinato, che l'ufizio degli Officiali di notte siano que' che facciano pagare gli affitti a i Sergenti, che stanno nelle case. A dì primo d'Ottobre, come appare nel libro *Luna* a carte 4. fu preso, che que' che saranno eletti de' Pregadi, sieno *etiam* del maggior Consiglio. In questi tempi era Cancelliere grande un nominato Janto. Furono rinnovate le tregue ancora per anni . . . . . . co' Genovesi. A dì 4. Novembre fu preso di fare una loggia sulla piazza di San Marco a San Barro per ridotto de' Nobili a sedere. In questo tempo furono fatti stampare i Bagattini di rame, chiamati Piccioli, cioè messe per ogni Marca once 6. e mezza di rame, e once una e mezza d'argento. Sicchè vadano lire tre, soldi cinque, danari quattro per Marca. E che questi Bagattini si spendano nella Terra a ragione di dodici al soldo. Nell'anno predetto a dì 17. di Gennajo, a Venezia a ora di Vespro fu un grandissimo tremuoto, e rovinò molti edificj, e fece gran danno alla Terra, pe' grandissimi danari, che furono spesi a rifarli. Nel 1284. a dì 20. di Dicembre di Giovedì la Vigilia di San Tommaso, fu una grandissima inondazione d'acqua per fortuna di vento e di pioggia, che affondò quasi tutti i luoghi di Venezia. E fece grandissimo danno alle mercatanzie, ch'erano ne' Magazeni, perchè molte si guastarono. Ma poi l'acqua cessò e calò al solito, e durò da mezza notte fino a Terza. Nel 1285. sotto questo Doge, avendo avuto i privilegi da' Papi e dagl'Imperadori, di poter fare stampare e coniare monete di rame, d'argento, e d'oro, fino a questo giorno stamparono d'argento. Al presente deliberarono di fare Ducati di valuta di lire . . . . soldi . . . . . . l'uno di moneta d'argento, da una banda Cristo in trono, dall'altra San Marco col Doge in ginocchioni, e con lettere d'attorno del nome del Doge. Sicchè fu principiato a fare i primi Ducati in Venezia d'oro perfettissimo. *Etiam* ho veduto in un'altra Cronica, che fecero in Zecca battere *etiam* da mezzo Ducato d'oro

d'oro. E già io mi ricordo d'aver veduto nella Zecca un epitafio in marmo, che faceva menzione di questo, il quale poi per deliberazione fatta fu cavato giù, e più non si vide, il quale diceva in questa forma: *In nomine Dei Omnipotentis, Anno ab Incarnatione Domini nostri Jesu Christi MCCLXXXV. mensis Martii, Indictione XIII. tempore egregii viri & honorabilis coram Deo & hominibus Domini Johannis Dandulo inclyti Ducis Venetiarum, fuit prius quidem facta Moneta auri, quæ vocata est Ducatus ad honorem Beati Marci Evangelistæ, & omnium Sanctorum, & Reipublicæ Venetorum.*

Nell'anno 1284. que' di Pirano e Isola, Terre e luoghi in Istria si diedero liberamente a' Veneziani, e mandarono a giurare fedeltà al Doge. Per la qual cosa e per avere acquistato per avanti la Città di Capodistria, venne guerra con Raimondo dalla Torre Patriarca d'Aquileja, e col Conte di Gorizia, che non potevano patire che i Veneziani s'insignorissero dell'Istria. E fecero gente per ricuperare i detti luoghi. Ma i nostri vi mandarono all'incontro gente. E poi i detti si ritirarono. Ma poi il detto Patriarca e il Conte di Gorizia collegati insieme di nuovo tentarono d'invadere l'Istria, e se n'andarono con esercito, come dicesi, di persone 36000. Alcuni Castelli si renderono. Ma inteso pe' nostri, fecero subito un'armata grossissima ed esercito terrestre, sulla quale si dice, che montò il terzo degli uomini da fatti di Venezia. E andarono per ricuperare Trieste, che s'era ribellato, nè più voleva dare il solito tributo. E condotti a nostro stipendio cavalli 1200. di gente d'arme, e pedoni 6000. andarono all'assedio della detta Città. E fatta una bastia, dove stava il nostro campo, ivi appresso, furono alle mani co' nimici, e fu loro d'alcun danno. E fu scoperto un trattato d'un capo nostro Contestabile di fanti, chiamato Gerardo dalle Lance lunghe; il quale voleva dare a' nimici una delle Porte della Bastia. E inteso questo da Marino Morosini, ch' era Provveditore alla detta impresa, fu preso ed esaminato, e trovato essere la verità, fu fatto morire, e poi buttato con un mangano nel campo nimico. Onde vedendo i nimici, che 'l trattato loro era scoperto, si ritirarono, e i nostri non ebbero la Terra di Trieste alle condizioni ch' erano di prima. E ricuperati i Castelli in Istria, che s'erano renduti, lasciata custodia nell' Istria, la detta armata ritornò a Venezia; e durò questa guerra anni otto e mesi sette con grande spesa del Comune, siccome nella Cronica Dolfina ho letto: perchè ogni anno la gente del detto Patriarca scorrevano nell' Istria, e i nostri facevano armata, e vi mandavano gente all' incontro. E per questa guerra pe' Veneziani fu fatto fare in mare in piedi sette d'acqua un Castello, chiamato Belforte, fatto con grande spesa, sì la fortezza, come la porporella attorno. Il qual Castello fu fatto per fortezza di Castello Lione di Capodistria, fatto nel paludo di sopra marassi fondati pieni di pietre. Al presente è rovinato. E come in un'altra Cronica ho letto, quando il Patriarca d'Aquileja e'l Conte di Gorizia, scoperto il trattato, che aveano nel nostro campo, si partirono di là colle genti, fecero apparecchiare altro sussidio, per soccorrere la detta Città di Trieste; sicchè quella non si rendè; e il nostro campo coll' armata abbandonò le bastie e fortezze, e ven-

A ne a Venezia. E quel Capitano ovvero Provveditore fu messo in prigione, e poi per gli Avvogadori menato, e condennato giusta i suoi demeriti a esempio di chi avea a venire. E pare che per mezzo de' Signori di Camino i nostri avessero il Castello della Mota in Trivisana, ch' era del detto Patriarca. E pure il Patriarca scorreva l'Istria, e i nostri di quà sul Friuli con gente da terra. E pare che fosse preso il detto Patriarca da certi Castellani, che gli erano contrarj e in lega co' Veneziani. Il quale per disprezzo fu posto sopra una mula colla faccia verso la coda, e teneva la coda della mula in mano con lettere scrittevi attorno: *Ecce Sacerdos pravus, qui in diebus suis displicuit Deo, & inventus est malus.* E così fu

B tenuto prigione per alcuni giorni. Dipoi fu fatta la pace *etiam* co' Veneziani, con dar loro ogni anno certa somma di danari il detto Patriarca e successori per ricognizione dell'Istria; la qual' Istria restò della Signoria nostra libera, come appare ne' patti e accordi fatti. Fu determinato che per ogni Galere quindici, che si armavano in questa Città, que' di Capodistria dovessero armarne una. E di questo furono firmati Capitoli con coloro della Città predetta.

Nel 1289. In quest' anno fu presa la Città di Tripoli pel Soldano del Cairo, chiamato Calef; e tutti i Veneziani, che in quella

C furono trovati, furono morti per la difesa, che aveano fatta, perocchè aveano morti assaissimi Mori. E 'l Soldano fece spianare la detta Città, acciocchè non ritornasse più sotto a' Cristiani. E fu fatta sapere tal nuova a Niccolò Papa IV. pe' nostri Ambasciadori, che allora erano in Corte, Niccolò Quirini dalla Ca' grande, e Marco Bembo; esortando eglino il Papa a fare Crociata, e offerendogli pe' Veneziani d'armare venti Galere a spese del Papa, e d'altri Cristiani, perchè aveano speso assai danari nelle guerre avute col Patriarca d'Aquileja ultimamente. Altri scrivono, che offersero le dette venti Galere armate del suo, non ostante le grandi spese avute. E

D questo è più consonevole. Onde il Papa accettò l'offerta, e mandò a Venezia per Legato l'Arcivescovo di Tripoli. E così furono armate le dette Galere, e fatto Capitano Jacopo Tiepolo, sulla quale andava il detto Legato del Papa, e il Papa anch' egli armò alcune Galere. E così si metteva all' ordine tale armata; ancorchè i Veneziani dopo il perdere d'Acri, tenendo nella Soria la Città chiamata Tolomaide, e volgarmente Nicopoli, facessero tregua col detto Soldano per due anni. Il quale *etiam* acquistò Tiro, Sidone, e Bavari. E di quelle Terre si fece Signore, rovinando le Città, e facendole abbrugiare, che pe' Cristiani si tenevano. Ora il Papa

E fece 1500. cavalli, e certo numero di Fanti per mettere sull'armata predetta. E pare, che i Veneziani a requisizione del Papa non volessero mantenere le dette tregue col detto Soldano. E armarono oltre le 20. galere, altre cinque. Io tengo, che ciò fosse co' danari del Papa. Intesa quest'armata e preparazione, che si faceva a Venezia, il Soldano mandò suo figliuolo con assai gente a Tolomaide, cioè a Nicopoli, e vi mise il campo attorno. La qual Terra era nostra, come ho scritto di sopra. E la prese, e quella rovinò fino a' fondamenti. E a questo modo il nome de' Cristiani della Soria fu del tutto espulso, e fu circa gli anni 1290.

1290. Nota, che nella Cronica Dolfina ho letto, che sotto questo Doge i Veneziani per non volere dare ajuto al Re Carlo di Sicilia, furono scomunicati. *Tamen* di questo il Sabellico non ne scrive cos' alcuna. E poi furono assoluti, acciochè facessero l'armata detta di sopra. Il nome de' Ducati d'oro è derivato dal nome Ducale. Questo Doge avendo dogato anni 9. (altri dicono anni 9. mesi 7.) facendosi quest' armata, morì, e fu sepolto nel Chiostro di San Giovanni e Paolo in un' arca alta di Porfido, appresso la Porta della Chiesa, con un Epitafio. Questo è il suo Breve:

Insula, Piranum, subduntur. Cudo Ducatos.

Epitaphium Johannis Danduli Ducis:

Dandalei generis magna virtute Johannem
Hæc brevis illustrem continet urna Ducem.
Claruit in magnis ejus sapientia rebus,
Quem monstraverunt ardua facta probum.
Consilio pollens, sensu maturus, acutus
Ingenio, prudens, eloquioque potens.
Præ cunctis patriam summo dilexit amore,
Illius, ad regimen providus atque vigil.
Anni dum Christi currebant Mille Ducenti
Octuaginta Novem, spiritus astra petit.
Qui defunctorum fruitur suffragia, luce
Decedens mundo, consociatur eis.

Dopo sepolto questo Doge, trattandosi di fare il successore, furono grandi tumulti nella Città per tale elezione. E il Popolo e alcuni Patrizi voleano eleggere Doge a voce, e non più per elezione de' Quarantuno, Jacopo Tiepolo, che fu figliuolo di Giovanni, che fu figliuolo del Doge. Ma egli non voleva accettare il Ducato. E vedendo il volgo perseverare in volerlo fare, essendo uomo quieto e pacifico, si partì da Venezia, e andò in Messina al Castello di Marocco, dove stette tanto che fu fatto il Doge; e poi venne a Venezia. E i Quarantuno stettero dentro dieci giorni, avanti ch'eleggessero, dubitando che facendo altro, che Jacopo Tiepolo, il Popolo si sollevasse. Pur fecero il Gradenigo, il quale avea tre figliuoli, Marco, Niccolò, e Bertuccio.

MCCLXXXIX.

Pietro Gradenigo, Doge XLIII.

FU cognominato Perazzo Gradenigo, che così era il suo nome. Era Podestà e Capitano in Capodistria. E fu creato Doge pe' Quarantuno giusta il solito, i quali furono questi: Ser' Andrea Morosini, Ser Michele Trivisano, Ser Tommasino Giustiniani, Ser' Antonio Vettori, Ser Polo Barbarigo, Ser Vettore Malipiero, Ser Lorenzo Bembo, Ser Salvadore Viglaro, Ser Vettore Dandolo, Ser Barbaro Badoero, Ser Valerio Dolfino, Ser Polo Contarini, Ser Felice Gisi, Ser Giovanni Gritti, Ser Pasquale Tron, Ser' Amadio della Fontana, Ser Paolo Foscarini, Ser Niccolò Negro, Ser Tristano Orio, Ser Santo Navigajoso, Ser Marco Quirini da Cà Maggiore, Ser Severo Tiepolo, Ser' Antonio Belegno, Ser Mosè Barozzi, Ser Niccolò Gradenigo da San Polo, Ser Pietro Sisinolo, Ser' Antonio Cornero, Ser Giorgio Zeno, Ser Trovaso Barbaro, Ser Michele Bolani, Ser Gabriello Marghano, Ser Vito Magno, Ser Vitale Michele, Ser Pietro Mocenigo, Ser' Amadio da Molino, Ser Pietro Basilio, Ser Gabriello Soranzo, Ser Marchesino Giorgi, Ser Paolo Zane, Ser Jacopo Gussoni, Ser Bartolomeo da Muglia. Eletto costui in Doge, furono armate dieci galere per pochi giorni, e mandato a levarlo di Capodistria; venne & entrò nel Ducato. Il quale avendo grandissima divozione in Santa Catterina Vergine e Martire, per parte presa nel gran Consiglio ordinò, che 'l suo giorno fosse solennemente in questa Terra venerato. E in questi dì il giorno di San Domenico in Ungheria il Re Andreas fu coronato Re di quel Regno d'Ungheria, nato d'una nostra Veneziana, chiamata Tommasina Morosini, sorella d'Albertino Morosini; perocchè Stefano di lui padre fu figliuolo del Re Andreas vecchio, e venuto a Venezia si maritò nella detta Nobile nostra. E morto il marito andò a Ferrara, essendo gravida, nè ancora menata nel Regno d'Ungheria, nel quale il marito dopo la morte del padre era stato creato Re. E a Ferrara partorì il detto Andrea, il quale dopo la morte del padre succedette nel Regno, per essere molto valoroso, ardito, e savio. E per dimostrare alla progenie sua da Casa Morosini, che dall'altre Famiglie fosse conosciuta, le donò nell'arma una Croce Bianca, con un picciolo cerchio nel mezzo. La qual'arme tutti i posteri loro la portano nella sua arme Morosina. Ancora il detto Albertino Morosini suo barba fece Re di Croazia, che fosse di lui e successori, e gli mandò il privilegio. In questi giorni essendo venuta discordia tra' Genovesi e i nostri, i Veneziani armarono galere 66. Capitano Ruggiero Morosini. Il quale Capitano fece quanto dirò di sotto. La cagione di detta guerra venne, perchè del 1290. il Soldano venne con 20000. cavalli e 30000. pedoni Mori all'impresa d'Acre, e prese per forza quella Città, e ammazzò i Veneziani, e altri Cristiani, che nella detta trovò; e quella rovinò fino a' fondamenti, lasciando in piè solamente una Moschea. E que' che poterono iscampare ne' navili in porto, fuggirono, e'l resto fu morto; e si menò putti e vecchi in quell'impresa. E per quella presa, come in una Cronica ho letto, vennero a Venezia le sottoscritte Casate col suo avere e navili, e furono fatte del gran Consiglio, le quali però ho notate di sopra; ma pare che al presente venissero, e furono nove Casate, cioè da Casa Lion, Bondimier, Marmora, Benedetto, Brixiani, da Molin dal Lion d'oro, Suriano, Brinzi, e Buoninsegna. E per essere stati cagione i Genovesi della perdita d'Acri, venne gran guerra co' Veneziani, i quali fecero l'armata soprascritta, la quale navigando verso lo Stretto, andò a Pera, ch'era de' Genovesi, e andò alle Foglie Vecchie, e quelle per forza prese, e mise a sacco, e abbrugiò il detto luogo, il quale non era murato. E fecero un grandissimo danno a' Genovesi. E la detta armata ritornò in dietro a Venezia.

Nell'anno dietro i Veneziani fecero un'altra armata di galere 25. Capitano Giovanni Soranzo, la quale uscì fuori a tempo nuovo e andò a Caffa Terra de' Genovesi, e quella Terra prese per forza, e misela a sacco. E ivi invernò pe' grandi freddi, che vi erano. E passato il verno, ritornò essa a Venezia a disarmare con galere 16. rimaste male in ordine. Ma i Genovesi in questo mezzo apparecchia-

chiarono una grandissima armata di galere 66. Capitano un Genovese, chiamato Lampa Doria. La quale venne in Golfo a Curzola, ch' era della Signoria nostra. Contro della quale a Venezia fu fatta armata, Capitano Andrea Dandolo. Il quale giunto in Golfo, fu alle mani co' nimici, e fu rotto il detto nostro Capitano, e preso, il quale era cognominato il Calbo, e sconfitta l'armata e malmenati e morti e presi assaissimi; e mandato prigione il prefato Capitan Dandolo, il quale tanto dolore ebbe, ch' essendo in galera, diede tanto della testa nella galera, che, avanti che giugnesse a Genova, morì. Questi era Capitano di galere 75. In questo mezzo la Terra di Venezia navigava in Soria colle galere grosse di mercato per numero quindici, delle quali era Capitano Marco Basilio. E di nuovo quest' anno, essendo gran ricchezza in Venezia, furono messe otto galere grosse a mercato in Soria, Capitano Giovanni Quirini. Fu determinato, intesa la nuova cattiva del rompere della nostra armata a Curzola da' Genovesi, di rinovare la detta armata. E i Genovesi non andarono seguendo la vittoria, che molte cose avrebbono potuto aver fatte. E i Veneziani acciocchè il Mare Ionio e l'Egeo non restasssero senza alcun presidio, del 1297. armarono 20. galere, Capitano Marco Basilio. Il quale andò nell'acque di Romania; e trovata l'armata de' Genovesi, fu alle mani, e fu rotto, e prese sedici nostre galere con tutti gli uomini, che v'erano su, benchè parte si buttarono all'acqua, e fuggirono. Le quali i Genovesi mandarono con gran giubilo a Genova. E con questa seconda vittoria i Genovesi andarono sull'Isola di Candia, *& primo impetu* presero la Città della Canea, e quella saccheggiarono e abbrugiarono. E questo fu a 15. di Dicembre. Dipoi fu fatta la pace co' detti Genovesi, *videlicet depositis armis. Tamen odia numquam deposuere*. E questa fu la seconda guerra, che fecero i Veneziani co' Genovesi. Il sopranominato Marco Basilio ritornato a Venezia fu messo in prigione, e per gli Avogadori di Comune, menato ne' Consigli, fu condennato per la sua pusillanimità a stare un anno in prigione, dove morì. Dopo dovendo dare al Comune di Venezia certi danari Michele Paleologo Imperadore di Costantinopoli, e ricusando di soddisfare, i Veneziani determinarono di fargli guerra. E furono fatte due armate pe' nostri, di una Capitano Jacopo Tiepolo, la quale andò a Lago, e prese un Calogero ribelle nostro, e fecegli tagliare la testa, e la mandò a Venezia, dell' altra armata, che fu di galere 28. fu Capitano Bellello Giustiniani; la quale prese alcune navi di Greci, e tutti li condusse a Costantinopoli, e davanti la Terra li fece appiccare. Di poi scorrendo i luoghi di marina, fece tanta paura, che l'Imperadore mandò a dire al prefato Capitano, ch' egli darebbe al Doge i danari, che dovea dare, *dummodo* seguisse la pace. E il Capitano fu contento di farla, ed ebbe Perperi 15000. d'oro, ch' egli dovea dare al nostro Comune. E con questa vittoria tornò a Venezia, e portò i danari; e promise *etiam* il detto Imperadore di pagare certi danari per la spesa fatta. Ed essendo questo Capitano Bellello Giustiniani all'Isola di Stalimene, ebbe modo d'avere la gamba di Sant' Alessandro, e quella condusse a Venezia, e nella Chiesa di Santa Maria de' Sacchi onorevolmente mise, e ci è fino al dì d'oggi. Sotto questo Doge nel 1292. fu principiato d'ordine del Dominio a cignersi la Terra di Modone attorno di muro per più sua sicurezza; ed era Castellano e Provveditore a Modone Vito da Canale. E così fu poi compiuta attorno; e questa fu Terra fabricata pe' Veneziani, *licet* al presente sia in mano de' Turchi.

Nel 1293. in quest' anno fu presa parte nel gran Consiglio a dì 26. di Settembre, come appare nel Libro *Luna* a carte 4. del modo di creare del gran Consiglio per un' anno, cioè che sieno fatti doppj rotoli, e ne rimangano quattro Elettori, due di quà da Canale, e due di là da Canale, i quali eleggano que' che abbiano ad essere del Maggior Consiglio. La qual parte dice in questa forma *ad literam*: „ Eligantur quatuor Electores dupli, scilicet „ duo de citra Canale, & duo de ultra Canale, & possint accipi de omni loco, & approbentur secundum consuetudinem. Et „ illi, qui erunt electi, debeant esse sub pœna „ Librarum L. Et statim, quando erunt approbati, ducantur in Palatium, qui debeant, „ antequam recedant de Palatio, eligere centum de majori Consilio, & illos de Consilio Rogatorum. Qui debeant esse a Sancto „ Michaële usque ad alium Sanctum Michaëlem. Et postea sint extra officium. Et illi, „ qui erunt electi de Consilio Rogatorum, „ debeant etiam esse de majori Consilio pro „ illo anno. Quest' ordine durò fino all'anno 1296. a dì 28. di Novembre; altri dicono a dì ultimo di Febbrajo in Libro *Pilosus* a cart. 59. Ma la verità è, come ho veduto ne' Libri della Cancelleria in un Libro, chiamato *Cerbero*, una parte presa del modo di serrare il gran Consiglio, posta per Ser Lionardo Bembo e Ser Marco Badoer, Capi de' Quaranta, la qual dice così, e fu presa, *videlicet*: „ Capta fuit pars, quod in electione majoris „ Consilii, quod fiet amodo usque ad Sanctum „ Michaëlem, & inde ad unum annum, fiat „ hoc modo. Quod omnes illi, qui fuerunt „ de majori Consilio à quatuor annis infra, „ punctentur in Quarantia ad unum ad unum. „ Et quicumque habuerit duodecim balottas, „ & ab inde supra, sit de majori Consilio usque ad festum Sancti Michaëlis. Et à festo „ Sancti Michaëlis usque ad annum unum, „ approbando eos ad unum ad unum in dicto „ festo Sancti Michaëlis per modum istum. „ Et si aliquis perderet Consilium, pro exire „ extra Terram, quando redibit, possit requirere Capita de Quadraginta, quod ponatur pars inter Quadraginta, utrum videatur, quod debeat esse de majori Consilio „ vel non. Et Capita de Quadraginta teneantur ponere istam partem. Et si habebit duodecim balottas, & inde supra, sit de majori Consilio. Et insuper eligantur tres Electores, qui possint eligere de aliis, qui non „ fuissent de majori Consilio, sicut per Dominum Ducem & ejus Consilium erit eis „ imperatum, ita quod illi, quos ipsi elegerint, ponantur inter Quadraginta ad unum „ ad unum. Et quicumque habebit duodecim „ balottas, & ab inde supra, sit de majori „ Consilio. Et prædicti tres Electores sint de „ majori Consilio usque ad festum Sancti Michaëlis. Et alii tres, qui eligentur in festo „ Sancti Michaëlis, debeant esse per unum „ annum, & sint de majori Consilio. Et sic

„ non

„ non possint revocari nisi per quinque Consi-
„ liarios, & viginti quinque de Quadraginta,
„ & duas partes majoris Consilii; & in capi-
„ te anni per quindecim dies ante ponatur ad
„ majus Consilium, utrum videtur, quod hæc
„ pars debeat amplius durare vel non. Et si-
„ cut captum erit in majori Consilio, sic de-
„ beat esse firmum. Et jungatur in Capitulari
„ Consiliariorum, quod ipsam partem debeant
„ ponere ad majus Consilium, ut prædictum
„ est, sub pœna Librarum decem pro quoli-
„ bet. Et Advocatores Communis teneantur
„ excutere dictam pœnam. Et non intelligan-
„ tur per hoc, quod debeant esse de majori
„ Consilio illi, qui sunt prohibiti per Consi-
„ lia ordinaria; Et jungatur Capitibus de Qua-
„ draginta, quod quando debuerint probari
„ aliqui de majori Consilio, debeant annun-
„ tiare ante Quadraginta per tres dies ante,
„ & quod non facient approbationem aliquam
„ de majori Consilio, nisi fuerint aggregati
„ triginta de Quadraginta vel inde supra. Et
„ hoc addatur in Capitulari. Et si Consilium
„ vel Capitulare est contra, sit revocatum.

L'esordio della detta parte non è notato ne' Libri della Cancelleria, nè chi la mettesse. Ma come in una Cronica ho veduto, pare che quegli Elettori, che fu eleggevano del corpo di tutta la Terra, ch'erano quattro (chi dice dodici, due per Sestiere) questi tali ne eleggevano da 450. in 470. e non più. E cadauno metteva i suoi amici, ma non più di tre o quattro per casa. E se alcuno era eletto in Ufizio, egli era fuori del gran Consiglio per quell'anno. E però misero, che quelli, ch'erano stati da quattr'anni in quà del gran Consiglio, eglino e i suoi eredi fossero sempre del maggior Consiglio. Ora presa la detta parte, fu eseguita, e fatta l'elezione di que', che doveano essere del gran Consiglio per la Quarantia, com'è detto; e fu serrato il gran Consiglio. E fu ordinato il chiamare de' banchi a cappello con balotte d'oro e d'argento, come si fa al presente, cioè di tempo in tempo fu aggiunto e preso, siccome è stato di bisogno.

Del 1299. Marino Bocco, e Giovanni Baldovino, e Michele Juda, co' suoi seguaci, vedendosi rimasti fuori del Consiglio, fecero cospirazione di dover correre la Piazza, e di venire a dar la morte al Doge, e a' gentiluomini, cioè a que' rimasti del Consiglio, che potessero trovare. Ma Iddio non volle tanto male; onde scoperta tal cosa, il Doge subito col Consiglio fece prendere i detti malfattori, e Marino Bocco co' gli altri sopranominati fece subito appiccare tralle due Colonne, che sono appresso la Chiesa di San Marco. Et è scritto, che il Doge tenne bel modo d'averli nelle mani, ed ebbeli. In questo tempo venne certa discordia tra' Padovani e Veneziani, perchè i Padovani fecero edificare una Fortezza in un luogo chiamato Pettadebò tra Chioggia e Montealbano, per potere far Sale contro i patti, che aveano col dominio nostro. E fu determinato di mandare a rovinare la detta Fortezza. E i Padovani si rimossero da tale suo nuovo pensiero, e avendo avuto qualche danno da' nostri, stettero cheti, e non fecero altro. A Roma in tempo di Bonifacio Ottavo furono condennati alcuni Eretici, che aveano istituito una diabolica e

A libidinosa setta. E fece abbrugiare a Ferrara un corpo d'un Armanno, che fu Capo loro e istitutore di tal cosa, il quale già vent'anni avanti era morto, è ivi sepolto, perchè que' della Setta l'adoravano come un Dio. Questi erano alcuni, chiamati Fraticelli d'opinione, i quali (*) facevano ridurre Vedove e Donzelle in certe spelonche di notte, dov'erano questi tali, dicendo di volere cantare Inni e Laudi divine. E come tutti gli uomini e le femine erano entrati, serravano l'uscio. E poi cantate alcune Laudi nel mezzo del cantare, il Capo loro gran Sacerdote comandava che 'l maschio colla femina si dovesse abbracciare insieme, e usare la copola carnale; e ammorzati i lumi cadauno prendeva quella donna, B che gli era appresso, e usavano insieme. Dipoi taciti tutti si partivano. E se alcuna delle donne s'ingravidava, il figlio o figlia conveniva portare nella detta spelonca o luogo segreto, e lo davano tanto di mano in mano cantando e bajulando, che quella creatura tenera spirava, e nelle mani di colui, nelle quali egli moriva, quegli era riputato sant'uomo, & era nella detta Setta onorato. Dopo abbrugiavano i detti pargoletti e putti, e la cenere ponevano in un vaso, buttando sopra la detta cenere del vino; e di questo davano a' novizzi, che entravano nella Setta, come un giuramento di tenere segreto. Facevano ancora certe altre resie, che quì non iscrivo. C E questa cosa molti Religiosi nelle Terre d'Italia l'usavano. E poscia del 1317. in tempo di Papa Giovanni XXII. fu compiuto di sradicarla. Nel 1297. essendo i Genovesi in guerra co' Pisani, in quest'anno furono vittoriosi, e nel Porto di Livorno, ch'era de' Pisani, venuti, quello presero, e alla bocca del fiume d'Arno affondarono una nave, acciocchè i Pisani non potessero navigare, e abbrugiarono la Rocca del detto Porto. In quest'anno i Lucchesi diedero Ducati 12000. a Rodolfo Imperadore, e furono fatti liberi della servitù dell'Imperio, perocchè il detto Imperadore, avendo bisogno di danari, mandò per D tutta Italia a dire a coloro, che volevano comperare la libertà, gli dassero danari, che avrebbonla da lui, e n'avrebbono i Privilegi. E i Fiorentini diedero se' mila Ducati, e si fecero liberi *etiam* eglino dell'Imperio, e crearono i Magistrati loro e 'l Vessillifero di Giustizia, e i Priori della Libertà. E così molte Città d'Italia si liberarono. A Firenze nel 1285. morì il Beato Filippo da Firenze, primo Istitutore dell'Ordine di Santa Maria de' Servi. La qual Regola poi pe' Pontefici fu approvata.

Nel 1300. fu a Roma il Giubileo. Ed era Papa Bonifacio VIII. Vi andò grandissima moltitudine di persone, che appena per la Città e per le strade si poteva camminare, e E molti Veneziani andarono a torlo. Nel 1301. apparve in Cielo la Cometa. E in quest'anno nel giorno di Sant'Andrea in Italia fu un terribilissimo tremuoto, *adeo* che molti edifici rovinò. Ma a Venezia fu poco sentito. Nel 1305. in questo mezzo Papa Clemente V. essendo stato creato in luogo di Benedetto XI. incominciò a tenere la Corte in Francia, la quale vi stette per anni 74. che fu di gran danno alla Cristianità, *& præcipue* alla Città di Roma. Fu preso a fabricare la Sala, dove si

(*) *Hæc omnia vulgo ferebantur; sed nihil horum in authenticis Monumentis apparet.*

si facea il gran Consiglio, cioè quella de' Pre-
gadi. Furono mandati tre Ambasciadori a
Papa Bonifazio VIII. Ser Niccolò Quirini,
Ser Marino Giorgi e Ser Jacopo Tiepolo. Fu
presa una parte nel gran Consiglio a confer-
mazione della parte del serrare di quello, la
qual dice: *Quod Consilium continens de majori
Consilio, sit deinceps sicut est modò*. Fu *etiam*
preso, che nell'elezione del Doge *de cetero*
non possano essere altri, che Nobili del mag-
giore Consiglio. In questo tempo al principio
del Ducato di questo Doge, Andrea che fu
figliuolo di Stefano Re d'Ungheria, cacciato
dal suo Regno, essendo uscito da una donna
di casa Morosini, venne a Venezia, e diman-
dò soccorso. Onde furono armate alcune ga-
lere, Capitano Marco Gradenigo figliuolo del
Doge, colle quali ritornò in casa. Quì segue
la relazione del modo come fu serrato il gran
Consiglio del 1296. Doge Messer Pietro Gra-
denigo, cavata da una Cronaca di Zaccaria
da Pozzo Cittadino Veneziano, che morì a
Padova molto vecchio del 1500. parente di
Pietro Oliviero Drappiero. E furono suoi com-
messari Stefano da Piacenza e Simone di Pie-
tro dal Cortivo, come vidi nella Cronaca di
Ser Pietro Dolfino Barone. „ La Città di Ve-
„ nezia vedendo, che alcuni Plebei e gente
„ vile proposero di farsi prendere e avere ufi-
„ zi e magistrati e reggimenti, come se fos-
„ sero gentiluomini naturali per lungo tem-
„ po, i veri Patrizi tra loro trattarono in se-
„ greto di ragionare di provvedere a questo,
„ e di voler serrare il gran Consiglio, sicchè
„ que', che rimanessero quell'anno, fossero
„ Nobili perpetui del maggior Consiglio egli-
„ no e i loro eredi senz'altro ballottare negli
„ anni seguenti. E menavano la cosa in lun-
„ go, finchè vedessero qualche occasione op-
„ portuna, come partito pericoloso da entrar-
„ vi. *Tamdem* adunato un giorno il Consiglio
„ per fare questo effetto, accadde, che avvi-
„ sandosi Marino Bocco e Jacopo Boldo co'
„ fratelli, nipoti, e parenti, cioè barbani,
„ che i Gentiluomini erano adunati per fare
„ tale effetto, temendo d'essere esclusi, come
„ uomini ricchi, e di gran parentado, questi
„ due come capi di fazione vennero con mol-
„ ti seguaci in piazza, e trovarono la porta
„ del Palazzo serrata. E battendo fecero ri-
„ chiedere al Doge di volere *etiam* eglino
„ entrare in questo Consiglio, e non essere
„ esclusi. Onde Messer lo Doge mandò a dir
„ loro, che non trattavano tal cosa, ma era-
„ no congregati per altra cagione. Et eglino
„ pur volendo entrare, veduto il Doge, che
„ niente giovava, ma che più tumulto si fa-
„ ceva per quelli, ch'erano in piazza, delibe-
„ rarono in quel Consiglio d'ingannare questi
„ tali sediziosi coadunati, e fare contro di
„ loro *ultimum de potentia*, e farli tutti mo-
„ rire, o la maggior parte di quelli. E man-
„ darono a dir loro, che saranno chiamati
„ tutti per tessera a cinque a cinque alla vol-
„ ta, e quelli che venissero ballottati, rimar-
„ rebbono del Consiglio, e resterebbono su,
„ e quelli che cadessero, manderebbono giù
„ del Consiglio. E incominciarono a chiamare
„ Marin Bocco e Jacopo Boldo, e altri tre.
„ E serrata la porta con buona custodia tra
„ loro, subito, che erano sul Palazzo, veni-
„ vano essi spogliati, e battuti nel Trabucco
„ di Torresella, e morti; e facendo d'altri il
„ simile, ne furono morti e dissipati de' mag-

A „ giori, e de' più famosi e audaci da cencin-
„ quanta in cencessanta. Quegli altri, ch'era-
„ no in piazza, si persuasero, che tutti i chia-
„ mati, che non tornavano fuori, fossero ri-
„ masti Nobili del maggior Consiglio. E sul
„ tardi discese il gran Consiglio coll'arme in
„ mano in piazza, facendo Messer lo Doge
„ far la grida, che tutti quelli, ch'erano in
„ piazza, in pena della forca andassero a casa
„ loro, tanto che tutti si misero in fuga, ed
„ ebbero di grazia di tacere e di tornarsene a
„ casa. Poi furono tolti i corpi d'alcuni, che
„ furono morti, e posti in piazza, facendo
„ comandamento, che in pena della testa niu-
„ no li toccasse. E veduto, che niuno ardiva
B „ di toccarli, connobbero avere il Popolo
„ ubidiente. E passando alcuni dì, non poten-
„ do tollerare la puzza e fetore, furono i detti
„ Corpi mandati a sepelire. E a questo modo
„ finì questa sedizione, di modo che niuno
„ ardì più aprir bocca di simil cosa.
Noto, che fu serrato il gran Consiglio,
come ho veduto in una Cronica, in cui era-
no Casate 297. E fu del 1296. e da poi ne
morirono per la moria Gentiluomini del Con-
siglio 1348. e si dispersero Casate 56. Prima
del 1296. appare nel libro *Cerbero*, che s'eleg-
gevano quattro, due per Sestiero, i quali fa-
cevano d'anno in anno il gran Consiglio, ed
erano in tutto da 450. in 470. E cadauno di
C questi quattro eleggeva de' suoi, e non passa-
va però per uno da dodici in quindici, da tre
sino a quattro per Casata. E se alcuno de' det-
ti tolti era eletto in ufficio, quel tale per quell'
anno era fuori del gran Consiglio. Ma del
1296. fu preso, che que', ch'erano del Consi-
glio, & erano stati per quattro mute avanti,
restassero per sempre. E così si serrò il gran
Consiglio. Ora avendo fatto i Ferraresi molti
danni a' nostri, fu determinato di vendicarsi
dell'ingiuria contro la detta Città di Ferrara.
E fu fatta una grande armata per acqua, e
anche esercito per terra, Capitano Niccolò
Quirini, il quale si portò sì bene, ch'ebbe la
detta Città di Ferrara. E fu mandato Giovan-
D ni Soranzo a fabricare un Castello tra i due
Pò, e un Vitale Micheli Capitano di cert'al-
tra armata. Ora avutasi la detta Città, fu
quella tolta a nome del Comune di Venezia,
la quale si teneva pel Papa, e v'era un Legato
dentro. E fu eletto Podestà a Ferrara Giovan-
ni Soranzo, che fu quello, che poi fu fatto
Doge. Ma poco stette, che funne cacciato
fuori. E Papa Clemente V. ch'era in Francia,
inteso questo, subito scomunicò i Veneziani,
come nimici di Santa Chiesa, e perciò i nostri
ebbero danni nella Puglia e nella Marca. E
fu mandato Capitano in Ferrara Niccolò Qui-
rini dalla Cà grande, e postavi dentro custo-
dia; e poscia Podestà in luogo del Soranzo
E Vitale Micheli. Ma i Veneziani non volendo
stare scomunicati, mandarono Ambasciadori al
Papa, per pacificare le cose. Voleano rendere
Ferrara alla Chiesa, ma che fossero loro sod-
disfatti i danni tutti. Gli Ambasciadori furo-
no Carlo Quirini e Francesco Dandolo. Ma
il Papa voleva pure Ferrara in dietro senza
pagare altri danni. E il Quirini venne a Ve-
nezia, e il Dandolo restò due anni ivi in Corte
in questa pratica d'accordo. Nel qual tempo
molti Veneziani erano ammazzati pel mondo,
perchè così voleva la scomunica. Alla fine i
Veneziani lasciarono la Città di Ferrara al
Papa, e furono assoluti dalla scomunica con-
que-

questo, che mai più i Veneziani non potessero essere scomunicati, e pagarono a' Ferraresi pe' danni fatti, Fiorini ottanta mila, come appare nella Cronaca Dolfina. Nel 1308. a dì 17. di Settembre, fu presa parte, che se alcuno fosse eletto in alcun'officio, pel quale egli fosse del gran Consiglio, per l'officio, se non sarà tale, che possa essere del gran Consiglio, non possa essere approvato. E' segno adunque che negli uffizi potevano essere i Popolari.

Nel 1310. la Città di Zara ribellò la sesta volta, e cacciarono via Michele Morosini Conte loro. Altri scrivono, che si nominava Marco. Fu ordinata grande armata ed esercito per ricuperarla, Capitano da mare Bellello Giustiniani, e da terra Rinieri Morosini. La quale armata si mise in punto. In quest'anno a dì 15. di Giugno, il giorno di San Vito, ma fu la notte de' 14. venendo a dì 15. verso giorno, avendo fatta congiura Bajamonte Tiepolo che fu di Lorenzo Doge, nato della figliuola del Re di Rascia, insieme con Marco Quirini dalla Cà Grande, e alcuni altri, fatto sapere al Doge di questo nella detta notte, che la notte si dovea fare tale assalto alla Piazza, il Doge chiamò i Consiglieri a Palazzo, i Capi di Quaranta, i Signori di Notte, gli Avvogadori, e altri Nobili e Cittadini di Venezia, eccetto Andrea Dauro Consigliere, il qual'era nel trattato, e mandò in quella notte Michele Micheli, Guido da Canale e Marco Manolesso a casa di Bajamonte Tiepolo, a dirgli che il Doge si maravigliava di tali movimenti, ch'egli voleva fare. E questi tali quasi furono morti. E veduto questo il Doge Pierazzo Gradenigo co' gli altri vennero armati nella Piazza, e ivi stettero la notte ad aspettare. Ora i seguaci di Bajamonte andarono all'Officio de' cinque della Pace in Rialto, ruppero l'Officio, e abbrugiarono i Libri delle condennagioni. Andarono al fondaco della farina, aprirono l'Officio, e tolsero i danari che trovarono. E circa l'Aurora colle bandiere spiegate vennero verso la Piazza per la via di Merceria, e aveano con loro assai bandeggiati. Ora i nostri furono loro all'incontro, e furono alle mani, e fu morto Marco Quirino dalla Cà grande, e Benedetto suo figliuolo. E li cacciarono verso Rialto. Poi circa ora di Vespro giunse di Chioggia Ugolino Giustiniani, ch'era ivi Podestà, con molta gente. E fatti due Capitani Antonio Dandolo, e Baldovino Dolfino, vennero con vigoria verso Rialto, e presero il Ponte, e quello espugnarono. Ma i traditori mandarono a dire al Doge per due messi un dietro l'altro correndo, che volevano misericordia. E nota, che Badoero Badoer principale autore di tal congiura veniva con armata di Padovana, per trovarsi anch'egli a questo. Ma non fu a tempo. Ora vedendo i traditori d'essere rotti, Bajamonte scappò via. E nota, che i Dolfini e i Giustiniani si portarono bene e difesero lo stato. Erano nella detta cospirazione alcuni Barozzi, e da Cà D'oro, e da Cà Basilio, e altri, con alcuni altri fatti di nuovo del Consiglio, e *maxime* molti del Popolo, ch'erano rimasi di fuori al serrare del Consiglio. E questi volevano ammazzare il Doge, e far Doge il detto Bajamonte Tiepolo. Ma più tosto Signore. E così sarebbe stata perduta la libertà di Venezia. E già questi tali, come dipoi s'intese, aveano partito tra loro tutti i beni e le Terre del Comune di Venezia. Fu sonata la campana a martello in quella notte del campanile di San Marco d'ordine del Doge; e ridotti que' Gentiluomini e Popolo, che nulla sapevano del detto trattato, colle loro armi venuti alla Piazza, dopo seguì la grande uccisione de' seguaci d'esso Bajamonte, come in una Cronica vidi, venendo la Bandiera avanti, com'essa fu al ponte del Malpasso di là dal ponte de' Dadi, una donna sentì un gran romore, e udì gridare: *Muojano i traditori*, e aveva al balcone un mortajo di pietra, o dicesi che fosse una gran pietra, e diede sulla testa a quello che portava la bandiera, e gli diede sull'elmo. E fu sì gran botta, ch'egli cascò in terra, e lo Stendardo andò a basso, e que' suoi di dietro credettero d'essere rotti, e si vennero rinculando, e i nostri seguitandoli li ribatterono fino a Rialto.

E dipoi acquetate le cose, presi alcun de' malfattori, e traditori della sua patria, e come in una Cronica ho veduto, presi quattro fratelli da Cà Basilio, a tutti quattro fu tagliata la testa in quel subito. Dipoi quegli scelerati furono posti in esiglio, in diversi luoghi confinati, e Bajamonte predetto fu posto in esiglio. E in questo tempo fu creato, e fu preso di fare dieci Gentiluomini del Consiglio de Dieci, i quali avessero a stare due mesi, e si chiamavano Savj, e fossero sopra coloro, che volessero inquietare lo stato pacifico. Nel qual Consiglio dovesse entrare il Doge co' Consiglieri, come appare nel libro *Presbyter* a carte 46. Item fu preso, che ogni anno il giorno di San Vito si facesse una solenne Processione, e che il Doge andasse a visitare la sua Chiesa, che è di là dal canal grande, e si facesse un ponte per quel giorno; e che il giorno di San Vito si celebrasse per tutta la Terra. Item della casa di Marco Quirini di Rialto, ch'era molto grande, di sotto fosse fatta la Beccaria, e vi è fino al dì d'oggi. Item fu messo in Comune tutto quello di Bajamonte Tiepolo, e che sia rovinata la sua casa a Sant'Agostino, nè mai quella si possa fabricare, nè mai se gli possa far grazia di tornare a Venezia. E sia posta su la promissione del Doge; e che sieno messe sul detto campo di Sant'Agostino lettere scritte sopra una Colonna di marmo con lettere indicative, di chi era stato il detto terreno; le quali fino al presente dicono così:

Di Bajamonte fu questo terreno,
E mo per lo suo iniquo tradimento,
Posto in Comune per altrui spavento,
Acciò lo vedan tutti in sempiterno.

Ancora fu preso del mese di Dicembre, che tutte l'arme di casa Tiepolo, ch'erano un Castello in campo azzurro, e le arme di casa Quirini, che allora portavano, alcuno nolle possa tenere in Venezia nè più portare, nè *etiam* fuori in alcuna parte soggetta al Comune di Venezia; e quelle che fossero dipinte, fra quindici giorni debbano essere rimosse, in pena di lire 25. di Piccioli, e che l'accusatore abbia la metà della pena, e i Signori di notte sieno esecutori. E questa parte era registrata nel Capitolare de' Signori di notte. Ed essendo io Signore di notte, l'ho veduta e letta. Le quali parti tutte furono prese in gran Consiglio. Ancora fu data provigione a quella donna, che buttò la pietra giù, pel Consiglio de' Dieci a Lei e a' suoi eredi, e che avessero sempre quella casa, non potendo essere loro accresciuto l'affitto pe' Procuratori

di San Marco, e di levare una Bandiera di San Marco ogni festa sopra la detta casa. La quale io ho veduta levare. Ma adesso ch' è fatta la fabbrica nuova sopra la Piazza, non si può più vedere, stando in Piazza. Quegli altri di casa Tiepolo levarono in luogo del Castello nel detto campo azzurro un Corno bianco per arme, e lo portano al presente.

Del 1308. in questo tempo due Famiglie in Italia incominciarono a signoreggiare Città, e dominj, cioè que' della Scala Verona, e di Gonzaga Mantova. Que' d'Este già anni sessanta discacciarono Salinguerra Tiranno dal dominio di Ferrara, col favore de' Veneziani, e per nome della Chiesa governarono la detta Città. E poco dopo occuparono la Città di Modena, ch'era dell'Imperio. E succedette Azzo della casa d'Este, al quale, avendo grande riputazione, Carlo Secondo Re di Sicilia diede Beatrice sua figliuola per nome in moglie. E nell'anno, ch'ella fu menata a Ferrara, Fresco figliuolo d'un' altra donna del predetto Azzo, essendo stato trovato fare alcune insidie contro del padre, per farsi egli Signore, fu posto in prigione. Morto Azzo, coll' ajuto del Vescovo e del Popolo egli si fece Signore de' Castelli del Ferrarese. E volendo avere Ferrara e combattere quella parte sopra Pò verso Bologna, avendo bisogno d'armata del 1308. mandò, e poi venne a Venezia a dimandare ajuto; e i nostri promisero d'ajutarlo. Ma il Legato del Papa, ch'era a Bologna, inteso questo, mandò Ambasciadori al Doge, a notificargli, che per niun modo non dessero ajuto nè favore a que', che molestavano Ferrara, Terra sottoposta alla Chiesa. Ma i Veneziani non si curarono di questo, e andarono con armata, e presero Castel Tealdo, e vi misero l'assedio intorno in favore di Fresco sopradetto. E i Ferraresi si difendeano gagliardamente. Onde il detto Fresco sdegnato fece metter fuoco alle porte, e in diversi luoghi della Città. E i Ferraresi pavidi, vedendo il fuoco ardere intorno la Terra, dubitando della vita e del sacco, s'arrenderono a' Veneziani. E i nostri misero nella detta Città per Signore il prefato Fresco di casa d'Este, per serbare la fede datagli, e mostrare a tutti, che non erano cupidi di Stato da terra. E vi restò certa giuridizione in Ferrara. Onde Papa Clemente V., ch'era in Francia, scomunicò i Veneziani, come ho scritto di sopra; e poi venuto Arnaldo di Pelagrua Diacono Cardinale di Santa Maria in Portico e Legato Apostolico, con ajuto de' Fiorentini, e d'altri di Croce segnati, vennero per ricuperare Ferrara. Ma i nostri la difesero. E avendo i Pontificj combattuto la Terra e Castel Tealdo, mandati l'Abate Tutelese, e Onofrio Diacono Modenese per nome del Legato a richiedere la Terra, e non volendo restituirla, alla fine per non contrastare contro il Papa, i Veneziani si levarono dall'impresa, e il Papa ebbe il dominio di Ferrara, e i Veneziani furono assoluti, come ho scritto di sopra. In questo tempo fu incominciato a fabricarsi l'Arsenale vecchio. Nell'anno 1306. uno chiamato Dolcino, di nazione Novarese, con sua moglie Margherita, istituì una nuova Resia, ch' è quasi come i Fraticelli d'opinione. Se' mila tra uomini e femine delle Valli ridusse a uno. E così ridotti gl' inducevano a grande libidine tra loro. E Clemente Papa V. udendo tale scelleragine, che già due anni avea durato,

A mandò in Italia un Legato, il qual giunto in Lombardia, menata con se gente di Francia, per iscacciare tal Setta, e fatta in Italia altra gente, questa diabolica Setta nell'Alpi Dondosole serronno. E alla fine buona parte ne fu presa, *maxime* questo Dolcino capo colla moglie. E menato a Vercelli, assegnò loro per punirli, un Dottore Giureconsulto, e ne' sacri Canoni peritissimo, nominato Guglielmo di Vertua Bergamasco. Ed esaminatili, fece sentenza, che fossero lacerati, e morti, e le ossa abbruciate, e la cenere sparsa al vento. E così fu eseguito. Ma per questo non potè estinguere la Setta, perocchè alcuni di questi ne' Monti Trentini, dove il detto Dolcino avea incominciata

B la sua resia, restavano. Però Dante di questo Fra Dolcino scrive nel trattato dell' Inferno, Capitolo XXVIII. quando disse:

Or di' a Fra Dulcin dunque che s'armi &c.

In questo tempo, cioè nell'anno 1308. i Cavalieri Rodiani abitarono Rodi, portando sul petto la Croce bianca. Siccome ho trovato nella Cronica Dolfina, per questa congiura di Bajamonte Tiepolo, furono fatti alcuni del maggior Consiglio per grazia. I quali furono, come dirò più avanti. E avendo dogato questo Doge in gran fastidio e in poca pace anni 22. e mesi 9. morì, e nel Monastero di San Cipriano di Murano fu sepolto. Ma non si vede l'arca, nè alcun' Epitafio, se non un'avello

C in Chiesa senza lettere. Questo è il suo Breve:

A faciendo Salem Paduanos marte coëgi.
Urbem purgavi propulsis seditiosis.

Copia d'una Lettera scritta pel Doge, del tradimento di Bajamonte Tiepolo: „ Petrus „ Gradonico, Dei gratiâ Venetiarum, Dalmatiæ, atque Croatiæ Dux, Dominus quartæ partis & dimidiæ totius Imperii Romaniæ, Nobili & sapienti viro Georgio Dolfino, de suo mandato Bajulo Armeniæ fideli „ salutem & dilectionis affectum. Per alias „ nostras literas denotavimus vobis inauditum „ scelus per proditores præsumtum. Sed illud „ ad cautelam vobis providimus præsentibus

D „ seriosius iterare, videlicet. Quod ille nequissimus proditor & seductor iniquus, iniquitatis filius & maledictionis alumnus, Bajamons Theupulo, beneficiorum, honorum „ & dignitatum progenitoribus ejus per Commune Venetiarum eorum meritis collatorum ingratus, propter quæ habebat statum „ nostrum & Communis Venetiarum, ut pupillam oculi custodire, Marcus Quirinus de „ Domo Majori, & ceteri de ipsa Domo, qui „ se Venetiis reperierunt, Petrus Quirinus „ Sanctæ Justinæ, & Marcus ejus filius, Andreas Dauro, & Paulus Quirinus filius Marci Procuratoris Ecclesiæ Sancti Marci, & „ alii aliqui Nobiles de Venetiis, quamplures

E „ ex Popularibus nostris Civibus seducentes, „ conspirationem contra nos & nostrum dominium inierunt, & bannitos & malandrinos & forenses, quot potuerunt, collegerunt secum. Et in Vigilia Sancti Viti de „ nocte omnes prædicti recollegerunt se ad „ domum dicti Bajamontis, intendentes summo mane omnes per potentiam venire ad „ nostrum Palatium debellandum. Sed nos „ hoc sentientes illa nocte statim id fieri notum fecimus Consiliariis nostris & Capitibus de Quadraginta, Officialibus de nocte, „ Advocatoribus Communis, & multis aliis „ Nobilibus Venetiarum, & aliis bonæ gen-

„ tis.

„ tis. Qui statim venerunt ad nos, sicut de-
„ buerunt, præter ipsum Andream Dauro,
„ qui conspiraverat cum eisdem. Et nos cum
„ eis & alia bona gente, nobilibus & aliis,
„ qui pro honore nostro & suo, & pro con-
„ servatione boni status Terræ, traxerant ad
„ nos in Platea, descendimus aliquantulum
„ ante diem, ut obviaremus eisdem. Et pau-
„ lo post ipsi cum multitudine armatorum ad
„ arma discooperta & vexilla explicata, cum
„ clamoribus & tumultu usque supra Plateam
„ effrænatâ audaciâ se duxerunt. Quos nos
„ videntes, cum prædictis Nobilibus & aliis
„ bonis Civibus Venetiarum, qui nobiscum
„ erant, viriliter insurreximus contra eos, &
„ manu potenti, cum duro tamen bello &
„ aspero, ipsos cum adjutorio Dei & Evan-
„ gelistæ Beati Marci repressimus & concul-
„ cavimus, per durum exercitium gladiorum
„ plures occidentes ex eis, inter quos fue-
„ runt dicti Marcus Quirinus, & filius ejus
„ Benedictus, qui remanserunt super Pla-
„ team gladiis trucidati, ut eorum merita
„ requirebant, & multi ex eis fuerunt gra-
„ viter vulnerati. Reliqui verò, qui reman-
„ serunt vivi, non valentes tam durum im-
„ petum sustinere, reduxerunt se in Rivoal-
„ to quammelius potuerunt. Et Domum
„ Communis, quæ est in capite Pontis Ri-
„ voalti, in qua moratur Magister Petrus Me-
„ dicus, armis & hominibus inierunt. Le-
„ vaverunt pontem & se fortificaverunt in
„ Rivoalto. Sed nos fecimus gentem nostram
„ quiescere, non recedente aliquo de Platea.
„ Et circa Vesperas misimus virum Nobilem
„ Ugolinum Justinianum, de nostro mandato
„ Potestatem Clugiæ, qui cum mille Clugien-
„ sibus applicuerat illâ horâ, & viros Nobi-
„ les Antolinum Dandulum & Baldovinum
„ Dolfinum, quos fecimus Capitaneos gentis
„ nostræ cum multis aliis Nobilibus, & alia
„ bona gente. Qui omnes iverunt ad dictam
„ Domum munitam per eos, & ceperunt per
„ vim, aliquos occidentes ex eis, & debel-
„ lare Pontem & Rivoaltum ceperunt. Quod
„ ipsi videntes, non exspectaverunt, sed exie-
„ runt de Rivoalto & de Terra . . . . . ut
„ debeant ire Nobiles de nostro consensu ad
„ nostra mandata ad illos confines, quos vo-
„ lumus sibi dare, & reliqui ad nostram mi-
„ sericordiam debent stare. De nostris autem
„ in prædictis nemo gratiâ Dei fuit occisus,
„ nec ad periculum vulneratus. Postmodum
„ Baduarius Baduario principalis auctor con-
„ spirationis prædictæ, qui cum gente arma-
„ ta de partibus Paduæ veniebat Venetias, ut
„ interesset prædictis, incidit in nostras ma-
„ nus, cui mediante justitia, de voluntate
„ nostri majoris Consilii, caput fecimus ampu-
„ tari, & duobus aliis, qui cum eo fuerunt,
„ & quinque alios suspendi per gulam, ut ipso-
„ rum merita requirebant, ita quod per Dei
„ gratiam Terra Venetiarum numquam fuit
„ in tanta quiete nec in statu pacifico, quan-
„ tum nunc est.
„ Datum in nostro Ducali Palatio die
„ XXVII. Junii, VIII. Indictione, MCCCX.

Ex quondam Libro antiquissimo vidi Histo-
riam Bajamontis Theupulo: „ Duce Domino
„ Petro Gradenigo restituta fuit Ferraria Do-
„ mino Papæ. Et hujus rei causâ Veneti ad
„ maximum periculum fuerunt, & nisi gratiâ
„ Dei, & precibus Beati Marci Evangelistæ
„ ipse Papa mitigatus fuisset, desolata Civitas
„ exstitisset. Nam quum Comes Doymus ad
„ Venetos de exercitu applicatus fuisset, ele-
„ ctus Consiliarius Ducis fuit. Et antequam
„ probaretur, in majori Consilio, Jacobus Qui-
„ rinus de Domo Majori obstare cœpit dicens,
„ quod probari non deberet, quòd Consilium
„ esset contra, ubi loquitur de Comitibus Ve-
„ glæ, qui Consiliarii Ducis eligi non possint.
„ Sed Diabolus, qui quotidie circuit, & quæ-
„ rit, quomodo possit humanum genus deci-
„ pere, posuit in corde de suis propinquis,
„ ut resisterent adversùs dicti Jacobi dictum.
„ Quapropter maxima venit discordia inter
„ Jacobum Quirinum & complices ejus ex
„ una parte, & Justinianos & Michaëles ex
„ altera, qui sunt propinqui dicti Comitis
„ Doymi, in majori Consilio, ita quod per-
„ cussi fuerunt se pugnis. Qua de causa odium
„ inter utramque partem locum cœpit habe-
„ re. Et tamdem Comes præfatus probatus
„ fuit, & remansit Consiliarius. Cœperunt
„ enim utrique vocare se proditores. Quando
„ Dominus Papa præcipiendo mandavit Ve-
„ netis, ut Ferrariam dimitterent, illi de
„ Domo Majori Quirini, & Baduarii, & alii
„ quamplures Consilium dabant, obsecundare
„ Domino Papæ, & non se de Ferraria im-
„ pedire, circa hoc ostendentes multas ratio-
„ nes. Et idcirco eorum oppositi eos prodi-
„ tores vocabant: & etiam quia Marcus Qui-
„ rinus, qui permansus fuit in loco Andreæ
„ Quirini in hoste, diffamatus fuit, proditio-
„ nem fecisse, & cum illo Dominus de Doy-
„ mo; sed gratiâ veritatis non credo fecisse.
„ Tamdem ille de Doymo suspectus ex isto
„ . . . . Tunc tota Terra his verbis tur-
„ bata fuit. Nam multoties in Platea Sancti
„ Marci & in Rivoalto fecit discurrere mul-
„ tas gentes duabus de causis; prima quarum
„ fuit de Petro Quirino Pizagallo, qui quum
„ esset Bailus de Nigroponte, divulgatum
„ fuit, quod Nicolaus Quirinus filius ejusdem
„ Petri maleficium gessit in quemdam Judæum
„ nomine . . . . Ex hujus causâ Advoca-
„ tores Communis prefatum Petrum Quirinum
„ in majori Consilio syndicaverunt, & con-
„ vicerunt eum. Et quia Marcus Dandulo de
„ Sancto Moise promtior fuit cum suis so-
„ ciis, odium maximum deferebat ei præfa-
„ tus Petrus Quirinus. Sic de hujus . . . . . .
„ sæpe facta fuit. Altera verò causa fuit dif-
„ famatio prædicta Marci Quirini. Fuit enim
„ quadam die in hora Tertia, quando Domi-
„ ni Nocturni consueti sunt venire ad Rivoal-
„ tum ad inquirendum arma. Qui inquirentes
„ ea, iverunt ad lodiam, ubi erat Petrus Qui-
„ rinus de Domo Majori, & alii plures. Ad
„ quem accessit Marcus Maurocenus Judex
„ cum custodibus suis, dicens animo pleno:
„ Dimitte non repræsentare te. Petrus verò
„ videns furorem ipsius Marci, ejecit manum
„ (alii dicunt fuisse pedem) in præfatum Mar-
„ cum, ita quod usque ad terram eum cadere
„ fecit. Sic totus Rivoaltus hac de causa to-
„ tus discursus fuit. Et constituti fuerunt sex
„ Capita Sexteriorum, inter quæ fuerunt vir
„ honestissimus Nicolaus Arimundus, & Ni-
„ colaus Superantius filius Domini Johannis
„ Superantii. Quibus data fuit potestas ten-
„ tandi quoscumque sibi placuerint, & pone-
„ re pœnam; & de hoc fuit condemnatus in
„ Consilio de Quadraginta prædantes illos,
„ qui erant adversarii sibi manifeste. Tunc
„ verò inspirati à Deo fuerunt quidam Mer-

„ catores Mediolanenses, qui ut mitigarent „ odium ortum, iter fecerunt ad Bajamontem, & inde ad Ducem; & nil facere potuerunt. Tunc verò exierunt ad Bajamontem viri nobiles Johannes Superantius & Marcus Manolessus, veterani, hortantes & admonentes eum, ut humiliare se debeat Duci, & nihil profecerunt. Cernens autem Philippus Belegnus, qui Consiliarius Domini Ducis erat, duritiem Bajamontis, disposuit se, loquutionem habere cum ipso. Et sic accessit ad eum. Et Dei gratiâ & precibus Divi Marci Evangelistæ, Bajamontem humiliavit, promittentem sibi extra Venetias exire die illo, & stare ad præcepta Domini Ducis quatuor annis, ubi Dux ei imperaturus esset. Porro omittendum non est, qui fuerunt Nobiles, qui cum Bajamonte conspiraverant: Marcus Quirino, Nicolaus & Benedictus ejus filii; Nicolaus & Petrus quondam Domini Nicolai Quirino; Andriolus Quirino filius Jacobi Quirino de Domo Majori; Jacobinus quondam Matthæi Quirino de Domo Majori: Petrus Quirino Pizzagallus, & ejus filius Nicolettus, Nicolaus Quirino: Simonettus Quirino: Laurentius Quirino filius Marci Quirino Procuratoris Ecclesiæ Sancti Marci . . . . filius Turni Quirino Plebanus Sanctæ Marinæ: Ricellus Quirino: Andreas Doro de Sancto Salvatore, qui erat Consiliarius Domini Ducis die illo: Nicolaus Baroccius: Toldanus Baroccius: Franciscus Baduario: Franciscus Ziani Baduarius, Petrus Baduarius de Sancto Salvatore: Nicolaus Basilius, filius Marini de Sancta Sophia: Moro Presbyter: Michaël de Totulis: quidam nomine Maurocenus Theupulo: Nicolaus David: Nicolaus Albizo: Johannes Lombardus de Sancta Maria Formosa; Marcus Bassus: Rubeus de Santa Maria Magdalena: Quidam da Ca' d'Oro de Sancto Salvatore: Barbafrigida Basilius: Nicolaus Basilius quondam Marci de Sancto Johanne Chrysostomo. Fuerunt etiam quatuor, qui in illa colligatione dicuntur fuisse, sed penitus ignoro, scilicet Dominus Baduarius Baduario, cui amputatum fuit caput; hujus causâ alii fuerunt, Jacobus Quirino de Domo Majori, qui Nuntius erat ad Imperatorem Græcorum tempore illo, & Laurentius Justinianus. Et quia manifestus sibi fuit hic casus, & Domino Duci occultavit, voluit Dominus Dux, quod ad sententiam latam prædictorum tenerentur ipsi. Quartus verò fuit Angelus Baduario, qui penitus ignoravit de iis, quæ fecerunt memorati supra, nec Venetiis erat die illo, nec fuerat tribus mensibus elapsis. Tamen eum extra Venetias exire fecit, non dato sibi exilio specificato nec termino. De Popularibus verò fuerunt Marcus Condulmerius de Sancta Lucia, Strazzonarius de pannis de lana, cum suis filiis . . . . . . nomine Marcus Flo . . . . Villicus, Angelus Trivisanus, & Marcus Ziani.

Questi sono que' del gran Consiglio, che furono con Bajamonte Tiepolo ad assalire Messer lo Doge colla Signoria alla Piazza. Lo che del 1310. nel giorno di Lunedì, XV. di Giugno, nel dì di Messer San Vito seguì. E furono condennati in questo modo: Ser Bajamonte Tiepolo per sei mesi, Ser' Enoldo Tiepolo, Ser' Andrea Tiepolo, Ser' Andrea Quirini, questi vanno a Zara. Ser Niccolò Basilio da Santa Sofia, Ser Lorenzo e Ser Niccolò Fratelli Giustiniani, questi vanno a Pola. Ser Micheletto Totolo, Ser Niccoletto Barozzi, Ser Giovanni Barozzi, Ser Bartolomeo Barozzi, questi vanno a Rimino. Ser' Andrea Doro, Ser Lorenzo Quirini, questi vanno in Ancona. Ser Pietro Quirini Lonam, Ser Jacopo suo fratello, Ser Francesco Basilio Barbafredda, Ser Niccolò Danai, questi vanno a Cremona. Ser Tommaso Quirini da Santa Giustina, Ser Niccolò Quirini Durante, questi vanno a Brescia. Ser Niccolò Quirini da San Marco a Sebenico. Ser Paolo Quirini figliuolo del Procuratore a Trieste. Ser Simonetto Quirini a Sinigaglia. Ser Pietro Badoero da San Vitale a Fano. Ser' Andrea d'Oro a Messina. Ser Tommaso Badoero a Pesaro. Ser Lazero Quirini a Ossero. Ser Pietro Quirini suo fratello a Fermo. Ser Niccolò Vendelino a Como. Ser Marco Basso a Udine. Ser Marco Veniero da Santa Trinità a Milano. Ser Pietro Quirini da Santa Giustina a Parma. Ser Pietro Badoero da Santa Giustina a Sebenico. Queste Casate di Cittadini popolari di Venezia furono fatte del Consiglio, pel detto trattato: Ser Simone Ferro *quondam* Ser' Alberto da San Fantino; Ser Bartolomeo Adoldo da San Giovanni Bragola: Ser Niccolò Caotorto *quondam* Ser Bartolomeo: Ser Giorgio Agunale da Sant'Antonino: Ser Marino Agadi *quondam* Ser Biagio da San Giovanni Nuovo: Ser Bartolomeo Buoninsegna *quondam* Ser Lazero: Ser' Alberto Caroso da San Filippo e Jacopo: Ser Niccolò de Solo da Santa Trinità: Ser Francesco Dento da San Paterniano: Ser' Andrea Grisone da San Zaccaria: Ser Bartolomeo Mengolo da San Pietro di Castello: Ser' Antonio Pappaciccia, *quondam* Ser Niccolò da San Mosè: Ser Lorenzo Quintavalle da San Pietro di Castello: Ser Domenico Sezendolo da San Pietro di Castello: Ser Lorenzo Vidore *quondam* Ser' Antonio da San Maurizio.

1310. *die XV. Julii in Majori Consilio: Quod Domus Bajamontis Theupulo proditoris diruatur.* De Parte 189. de Non 66. Non sinceræ 51. In Libro Papyro Consil. X. ad Cart. 100. habentur hi versus:

Prodere conati Patriam, Patresque sodales,
Et Bajamontis dilapidata Domus.
Proh scelus! hoc primum Venetam devirginat Urbē,
*Nec fuit hæc talis crimine læsa * casus.*
*Qui tamen impatiens sceleris dominante * remissi*
*Justior ultrici pondere * sævit ei.*

MCCCXI.

Marino Giorgi, Doge XLIV.

Dopo Pietro Gradenigo fu eletto pe' Quarantuno Elettori a dì 13. d'Agosto. Era chiamato Santo, tant'era buona e Cattolica persona, ed era ricco. Ed egli non era nel detto numero degli Elettori. E fu veduto passare per Corte di Palazzo, che andava verso Castello, e fu fatto Doge. I Quarantuno Elettori furono, Ser Giovanni della Fontana, Ser Gabriello Trivisano, Ser Schiavolino Bembo, Ser Filippo Correro, Ser Gerardo Signolo, Ser Paolo di Mosto, Ser Tommaso Ciurano, Ser Giovanni Dandolo, Ser Marco Dandolo, Ser Marino Contarini, Ser' Aurio

Aurio Pasqualigo, Ser Fiofio Morosini, Ser Pietro Zeno, Ser Jacopo Tron, Ser Marino Moro, Ser Filippo Belegno, Ser Niccolò da Canale, Ser Vitale Micheli, Ser Filippo Cornaro, Ser Giovanni Mocenigo, Ser Piero Giustiniani fu del Doge, Ser Gabriello Natale, Ser Niccolò Diedo, Ser Tommaso Bolani, Ser Marco Barbo, Ser Tommaso Barbarigo, Ser Pietro Gisi, Ser Bartolomeo da Riva, Ser Marino Pisano, Ser Marino Gradenigo, Ser Giovanni Bondimiero, Ser Niccolò Arimondo, Ser Niccolò Faliero, Ser Niccolò Zane, Ser Marino Soranzo, Ser Giovanni Dolfino, Ser' Andrea della Scala, Ser Giovanni Permarino, Ser Marco Carosо, Ser Giovanni Steno, Ser Giovanni Sanudo. Questo Doge creato entrò nel Ducato, e sotto di lui ancora la Città di Venezia era da Papa Clemente stata scomunicata per cagione di Ferrara. *Tamen* poi sotto Giovanni Soranzo Doge fummo assoluti. Pure al presente s'era scomunicato. Fu continuata l'impresa della ricuperazione di Zara. Era Capitano dell' armata Belletto Giustiniani, il quale assediò tutta la state la detta Città, dandole battaglie, e combattendo con un Capitano d'Ungheri, chiamato il Banno. E i nostri aveano nel suo campo e sull'armata capo di fanti uno chiamato Damasio, Ispano ovvero Catalano, il quale era stato nel nostro campo contro Ferrara molti mesi. Onde i nostri fidandosi in lui, gli diedero condotta, e lo mandarono nella nostra armata sotto Zara. Questo fece trattato co' gli Ungheri e Zaratini, che lasciando i Veneziani & entrando nella Terra, volendo stare al soldo loro, gli darebbono 2000. Ducati di presente, e che sarebbe capo di tanta gente, quanto gli piaceva, e datagli provigione pel vivere, quanta gli fosse bastante. E volendo poi ritornare in Italia o a casa, gli darebbono navili da poter passare. Il qual Damasio accettò il partito. E un giorno mostrando di combattere co' nimici entrò in Zara. E vedendo que' Capitani nostri tale tradimento, dubitando di peggio, si ritirarono dall'impresa predetta coll'armata. Non molto dipoi costui volle essere mezzano a far la pace. Ma quelli che lo aveano in sospetto, dubitando che il trattato non fosse doppio, lo fecero uscire dalla Terra, e passare nella Puglia. Il quale nel passare, da fortuna in mare s'annegò, come i suoi meriti di traditore richiedevano. *Tamen* non si potè ricuperare la detta Terra di Zara per allora. Nel 1312. fu incominciato il Monastero di San Domenico de' Frati dell'Ordine de' Predicatori, e la Chiesa sopra le Fondamenta di là andando a Castello. E questo Doge lo fece fare del suo, e dotò d'entrata la Chiesa. *Tamen* i Frati sono Mendicanti. E lasciò i Procuratori suoi Commessarj, che dessero ogni anno il vivere a Frati dodici nel detto Monastero. In quest' Anno fu fatto l'Officio de Sopraconsoli, i quali sono quattro, e siedono a Rialto, e sono Giudici di coloro, che falliscono, e sono aggravati da' debiti. Questo Doge avendo dogato mesi 10. e giorni 10. morì, e nel Monastero di San Giovanni e Paolo fu sepolto. E lasciò i Procuratori a compiere di far fabricare San Domenico. Ancora lasciò, che fosse fatto fabricare uno Spedale in Venezia pe' Poveri, e che i Procuratori di San Marco del suo gli dovessero dare all'anno quello, che fosse bastante al loro vivere. Non si vede Arca di questo Doge sontuosa, nè Epitafio. Quest' è il suo Breve: *Tempore meo rexi: Jadrà rebellante pugnavi*. Noto, che in una Cronica ho trovato, che fu sepolto in mezzo della Chiesa sopradetta in un' Arca in terra bassa. Nel 1311. a' 27. di Novembre, fu presa parte nel gran Consiglio d'allungare i Savj del Consiglio de' Dieci per due mesi, e gli Avvogadori . . . . *non capiendo partem*.

MCCCXII.

Giovanni Soranzo, Doge XLV.

ESsendo Procuradore di San Marco, a dì 13. di Luglio, d'anni 64. fu creato da i Quarantuno Elettori. Era uomo molto grazioso e fedele. E questi l'elessero, & egli non era ne' Quarantuno. Furono Elettori; Ser Giustiniano Giustiniani, Ser Fiofio Morosini, Ser Marino Foscarini, Ser Pietro Contarini, Ser Cresci Cornaro, Ser' Arrigo Micheli, Ser Jacopo Giorgi, Ser Gabriello Natale, Ser Giovanni Steno, Ser Niccolò da Canale, Ser Michele Trivisano, Ser Simone Avventurato, Ser' Andrea Gomberto, Ser Niccolò Pisani, Ser Rinieri Giusto, Ser Pietro Zeno, Ser Fantino Dandolo, Ser Pietro Polani, Sere Stefano Gradenigo, Ser Marino Faliero, Ser Giovanni Dolfino, Ser Agostino Valaresso, Ser Marino Memo, Ser Tommaso Ciurano, Ser' Almorò Gezo, Ser' Andrea dalla Scala, Ser Giovanni Basilio, Ser Pietro Giuliani, Ser Tommaso Soranzo, Ser Bartolomeo da Riva, Ser' Andrea Cornaro, Ser Gerardo Signolo, Ser Giovanni Cocco, Ser Niccolò Moro, Ser Giovanni della Fontana, Ser Niccolò Veniero, Ser Pietro Vitale, Ser Niccolò Zane, Ser Niccoletto Acotanto, Ser Giovanni Boldù, Ser Pietro Mudazzo. Questo Doge avea due figliuoli Vittore e Benedetto. Nel 1316. sotto questo Doge in Venezia (per avanti si tenevano in Terra Nuova ovvero in Palazzo Ducale) Lioni vivi e Lionesse. E in questo tempo la Lionessa partorì tre Lioni, e'l Doge andò a vedere. E di questo fatto è nota nel Libro *Pactorum* il terzo, per essere cosa molto notanda. La qual nota qui sotto sarà registrata. Ora nati questi tre Lioncini, uno di questi fu mandato a donare al Signor Cane della Scala, che dominava Verona. In questo tempo il Ducato valeva soldi 96. e per quello si poteva comperare uno stajo di frumento, una quarta di vino, un carro di legna, e ancora avanzavano danari: tante vettovaglie erano venute a buon mercato, siccome ho letto e veduto nella Cronica Fiorentina. In Libro *Pactorum III.* „ MCCCXVI. „ die XV. mensis Septembris, ad æternam „ rei memoriam tam personarum nunc viven„ tium quam futurorum, & publice omnibus „ innotescat, quod cum in dicto Millesimo, „ ducante Illustri Domino Johanne Superan„ tio, Dei gratiâ Venetiarum Duce, in Cu„ ria Palatii seu Ducatus, sub Porticu juxta „ domos habitationis Castaldionum præconum „ ipsius Domini Ducis, essent sub quadam „ clausura, seu cabia, sive camera de trabe„ sellis ad modum de cantinellis, unus Leo „ masculus & una Leonissa, simul commoran„ tes, quæ animalia Domino Duci fuerunt „ transmissa parva per Serenissimum Dominum „ Fridericum Siciliæ Regem, dictus Leo co„ gnovit carnaliter & naturaliter dictam Leo„ nis-

„ nissam, ipsamque impraegnavit, quemadmo-
„ dum solita sunt animalia alia se invicem
„ saltari, & cognosci atque impraegnari, ut
„ per quamplures personas hoc visum fuit,
„ oculata fide. Quae Leonissa praegnans por-
„ tavit per circa tres menses, ut dicitur per
„ illos, qui illam viderunt assaliri. Et in di-
„ cto millesimo & mense, die Dominico, XII.
„ mensis Septembris, circa Matutinum Sancti
„ Marci de mane, quasi jam facto die, dicta
„ Leonissa peperit per naturam, sicut anima-
„ lia faciunt, tres leoninos vivos & pilosos,
„ qui statim nati, vivi incoeperunt se movere,
„ & ire circum circa matrem per ipsam ca-
„ meram, sicut hoc viderunt Dominus Dux
„ praedictus, & quasi omnes de Venetiis &
„ aliunde, qui dicta die erant Venetiis, qui
„ cucurrerunt ad hoc videndum quasi miracu-
„ losum. Et unus ipsorum animalium est ma-
„ sculus, & alia duo sunt feminae. Ego Jo-
„ hannes Marchesini Ducatus Venetiarum
„ Notarius, sicut oculata fide vidi nativitatem
„ dictorum animalium, sic de mandato dicti
„ Domini Ducis praedicta scripsi & registra-
„ vi.

Nel 1303. a gli 8. d'Agosto, il Giovedì mattina fu grande tremuoto in Candia, e per tutta l'Isola di Creta. E la Città di Candia dirupò tutta in più luoghi e in più Castelli dell'Isola, e morirono persone assai della detta Città. E in quel giorno si rovinarono Acri & Alessandria e altre Terre. Ancora in Venezia fu sentito, ma non fece danno, e nella Marca fece danno. Era in questo tempo Duca di Candia Vito da Canale. Nel 1305. queste Casate da Costantinopoli vennero a Venezia con Messer Roberto Ziani Bailo, perchè fu preso in Pregadi d'una ballotta, che lo Stato e la Signoria non dovesse andare ad abitare in detta Città. I quali furono questi: Polani, Agunali, Buoinsegna, Baliniri, Ruggieri, Flabanigo, Mastelaci, Stanizi, Ruzini, Costantini, Acotanto, Agadi, Mazamani, Doro, Tonisto, Masolo, Buzi, Buonuomo, Caloprini, Moro, Marmora, Tolonigo. Nel 1314. apparvero tre Lune in Cielo, e la Cometa durò per tre mesi, & estinta, Filippo Re di Francia *statim* morì. Nel 1316. fu principiata la punta, dove si scaricavano i sali, e al presente è la Dogana da mare, che prima era una Velana, e va fino alla Trinità. In Libro *Presbyter* ad cart. 82. „ MCCCXII. die XI.
„ Novembris, capta fuit pars, quod sicut illi
„ de Consilio Decem teneantur venire ad Pa-
„ latium omni die in mane, sic teneantur ve-
„ nire solùm die Mercurii post prandium pro
„ expeditione negotiorum opportuniorum; &
„ si esset ipsa die festum solemne, vel aliud
„ impedimentum, ita quod ipsa die convenire
„ non possent, conveniant die Jovis sequenti
„ post prandium, & tantum plus, quantum
„ erit necessitatis & placere Domini Ducis sub
„ poena ordinata. MCCCXIV. die I. Octobris,
„ fuit confirmatum Consilium Decem, ut pa-
„ tet in Libris, videlicet captum fuit quod
„ Consilium Decem compleat in mense De-
„ cembris proxime venturi, & dictum Con-
„ silium sit tam utile & necessarium, ut si ca-
„ pta fuerit pars, quod dictum Consilium con-
„ firmetur .... quando compleat usque
„ ad X. annos tunc proxime venturos, cum
„ conditionibus & bailia, cum quibus sunt
„ modò; & si Consilium est capitulare, quod
„ sit revocatum quantum in hoc. MCCCXVII.
„ die XXIV. Januarii, determinatum fuit per
„ Dominum Ducem & quinque Consiliarios,
„ videlicet Johannem Permarino, Catharinum
„ Dalmasio, Marinum Faletro, Bellellum
„ Ciurano, & Besinum Contareno, sexto Con-
„ siliario absente, scilicet Ser Johanne Valla-
„ resso, non valente in hoc consulere, quia
„ habebat Marias, quod Librae tres grossorum
„ contentae in Consilio praedicto intelligantur
„ solùm pro .... ex eis, quae fiunt
„ in primo anno pro receptione Mariarum,
„ quod amodo in antea servetur hic modus.
„ In festo Mariarum, videlicet quod in die
„ Beatae Virginis Mariae ponantur Mariae, una
„ pro Plato parvo, & cum quolibet Plato
„ possint ire Domini & Dominae & alii, sicut
„ videbitur. Et vadant ad Ripam Castelli per
„ medium portae Ecclesiae uno in capite alte-
„ rius. Et ibi morentur, donec Dominus Epi-
„ scopus, aut ejus Vicarius dabit sibi benedi-
„ ctionem. Quo facto discedant inde, & ve-
„ niant usque ad Sanctum Antonium, ubi sint
„ parati Plati magni, super quibus ponantur
„ ipsae Mariae per ordinem, & recedant inde,
„ & faciant secundùm usum. Et cum primo
„ Plato teneantur transire Ecclesiam Sanctae
„ Crucis, & cum secundo Ecclesiam Sanctae
„ Luciae, & cum tertio per medium Eccle-
„ siae Sancti Simonis Apostoli, & cum quarto
„ per medium Ecclesiae de Canaregio. Et con-
„ trafacientes cadant in poenam Librarum
„ CCC. quam exigant Domini de Nocte, &
„ Capita Sexteriorum, habentes partem, ut
„ de aliis sui Officii. De qua contrafacienti-
„ bus non possit fieri gratia, donum, remis-
„ sio, seu termini elongatio, sub poena Libra-
„ rum D. pro quolibet Consiliario, Capite,
„ vel alio ponente vel consentiente partem in
„ contrarium. Et teneantur dicti Domini de
„ Nocte & Capita Sexteriorum facere discar-
„ gari tertio die ante festum Mariarum, Ri-
„ pam Sancti Antonii, ita quod aliquod na-
„ vigium impedire non possit ipsos Platos; ha-
„ bentes libertatem pro exsequutione praedi-
„ ctorum imponendi poenam & poenas pro ut
„ ipsis videbitur eas excutere habentes par-
„ tem, ut de aliis sui officii.

In Libro *Spiritus* ad cart. 14. „ Duce Do-
„ mino Johanne Superantio; MCCCXXVII.
„ die XXII. Martii in majori Consilio; Quum
„ sit solitum in creatione novi Ducis eligere
„ quinque Sapientes super correctione promis-
„ sionis Domini Ducis, & Domino Duci &
„ Consiliariis ac Capitibus videtur, quod me-
„ lius & plenius modò in vita Domini Ducis
„ possint videri & provideri ea, quae indigent,
„ seu indigere possunt correctione, emenda-
„ tione, seu additione in dicta promissione,
„ vadit pars, quod eligantur quinque Sapien-
„ tes, scilicet duae manus per electionem, &
„ tertia per Dominum Consiliarium & Capi-
„ ta, & probentur omnes in majori Consilio.
„ Qui quinque Sapientes teneantur & debeant
„ diligenter & solicite videre & examinare
„ promissionem Domini Ducis, & se infor-
„ mare omni modo, quo melius potuerint,
„ & eis videbitur; & eorum ad quod eis vi-
„ debitur corrigendum, addendum, vel mi-
„ nuendum, in ea faciant notari & poni in
„ scriptis ordinare infra unum mensem pro-
„ ximum, postquam fuerint electi; & suum
„ Consilium dare, & praesentare Domino Duci
„ & Consiliariis & Capitibus de Quadraginta,
„ veniatur ad majus Consilium infra quinde-
„ cim

„ cim dies elapso mense. In quo Consilio ponantur partes dictorum Sapientum, videlicet illæ, quæ fuerunt consultæ per duos eorum ad minus; & partes, quæ videbuntur Domino Duci, Consiliariis & Capitibus super eis fiet & terminabitur per Consilium quod videbitur. Et si omnia non fuerint in dicto Consilio expedita, teneantur de quindecim in quindecim diebus venire ad majus Consilium, quousque acceperint finem. Et nihilominus quando erit tempus electionis novi Ducis, eligentur secundùm usum quinque Sapientes, qui videant, consulant, & super prædictis nunc completis, & super promissione, sicut eis videbitur. Et fiet tunc & terminabitur cum majori Consilio, sicut videbitur. Tum illud, quod non movebitur de completis, tunc debeat reduci & firmari in arengo, & addi in promissione. Et possint accipi de omni loco eo modo quod possint eo qui eliguntur in vacatione, & sub pœna non præjudicando sibi, si haberent officium in aliquo & Consilium & contra. Die XIV. Maji MCCCXXVII. super Capitulo XII. fu preso, che il Doge non possa pregare i Consiglieri e Capi de' Quaranta ad eleggere alcuno, nè di ricordare a' Savj d'aggiugnere, nè faccia ricordare &c. *Super Capitulo XXXVI.* che il Doge non prenda alcun dono da' Savj aggiunti, eccetto acqua rosa, foglie, fiori, ed erbe odorifere, e balsamo, e vini, fino alla valuta di Ducati dieci per cadauno. Non possa avere Zafferano, nè altra Spezieria, ma possa togliere quello che spetta al Patriarca d'Aquilea, e suo Patriarcato, e a i nostri Monasteri secondo il consueto. *Super Capitulo XL.* che niun figliuolo di Doge abbia regno, nè Capitaniato, ovvero dominio alcuno in Venezia o fuori. I Savj aggiunsero *nec Urbis*, *nec forensium*. *Die XIX. Maji*, *quod quædam tubæ argenti Procuratiæ Sancti Marci*, *quæ fuerunt depositæ in manibus Judicis Examinatorum pro venditione de Ca Mauroceno facta Communi Venetiarum jam longo tempore*, *quum ipsum factum reciperet finem & sententiam*, *debeant restitui & dari faciant*, *non obstante quod non reperiatur scriptum*, *quod depositæ fuerunt dicta de causa nec alia*, *etsi Consilium est contra*, *& Judices Examinatorum sunt contenti*. *Die XVIII. dicti mensis*, *super Capitulo XXXVII.* che il Doge debba far giurare la Dogaressa: i Savj aggiunsero, eccetto i suoi parenti, *videlicet* i secondi del sangue. *Super Capitulo XLI. In Civitate non petemus nec dabimus operam ad habendum majorem potestatem* &c. dove dice: *Et non consentiemus vel permittemus*, *quod aliquis ex nostra prole addatur in fine*, *nec consentiemus*, *quod aliquis filius noster nec nepos noster filius filii*, *sit caput alterius Consilii*, *in quo possint parere partem*.

Nel 1318. Cominciò in Padova la Signoria di que' da Carrara, che prima si reggeva quella Città a popolo. E fu il primo Messer Jacopo da Carrara il Grande, il quale fu eletto pel popolo per suo Signore. Et erano allora in Padova le sottoscritte Casate di Gentiluomini, Da Carrara: Da Peraga: Degli Scrovigni; De' Capidivacca: I Zacchi: I Cortusi: I Sanguinacci: Da Vigodargere: Di Polo Pisana: I Truffi: I Musatti: Di Pedegno: Di Tartaro: Di Lendenara: Di Cadidenti: Da Campo Sampiero: Da Cadalozo: Da Castelnuovo: De' Forzatè: De' Macaruffi: Degli Osmandini: Di Vigoncia: Di Milizia: Di Terradura: De' Vitaliani; De' Caligini: De' Capodilista: De' Buzaccarini: De' Lenguazzi. Di Vigoncia: Da Carturo: Dalla Villa del Conte: De' Fabiani: De' Ronchi: Degli Altichini: Degli Anselmini: Di Caponero: Da Buizene: De' Parvipie': Degli Ungarelli: Da Terrarsa; De' Malfatti: Da Pojana: Da Piazzuola. Nel 1318. fu preso di fare i Magazeni alla Punta, dov'è la Dogana da mare. Nel 1320. fu determinato d'ampliare l'Arsenale, il quale era piccolo. Del 1323. morì Messer Tanto Cancelliere di Venezia, e fu fatto Messer Niccolò Pisterli. Del 1312. nel principio del Ducato di questo Doge, essendo continuata pe' Veneziani l'oppugnazione di Zara, Capitano Giustiniano Giustiniani dell' armata nostra (benchè in altre Croniche ho letto Marco Giustiniani) i Zaratini vedendo di non potere mantenersi, si renderono con molti patti e condizioni, e fu mandato Conte di Zara Vitale Michieli. Ancora per conservazione di Negroponte fu fatta armata, Capitan Paolo Morosini, il quale nell'andare, le Città di Spalatro, Traù, Sebenico, e Nona, dov' erano seguite certe perturbazioni, sotto del giogo Veneto di nuovo si ridussero, giurando fedeltà. E fu loro perdonato per minore scandalo; e mandati colà i Rettori loro, chiamati Conti. Nel 1313. essendo stato mandato di nuovo a Papa Clemente V. in Francia Ambasciadore Francesco Dandolo, uomo letteratissimo, per chiedere l'assoluzione a' Veneziani, per aver tolto Ferrara, la quale aveano già lasciata in mano del Legato Pontificio. Ma quel Papa avea molto in odio il nome Veneto, nè loro voleva dare udienza. Il quale Oratore un giorno vestito di sacco con una catena di ferro al collo con gran pianti andò davanti al Papa, e prostrato in terra, essendo il Papa alla mensa, come un cane stette sotto la mensa, dimostrando grand'esempio di Religione, e quanto i Veneziani uomini di Dio desideravano d'essere riconciliati colla Chiesa, supplicando dell'assoluzione dall'Interdetto. E facendo così, vinse l'ignominiosa ira del Papa. Il quale fu contento d'assolvere i Veneziani. E il detto Oratore colla Bolla dell' assoluzione ritornò a Venezia, e da quel tempo fu cognominato *Cane*; ma molto lodato da tutti, e più la sua pazienza che la severità del Papa, e poi dalla sua patria fu rimeritato, che fu fatto il primo Doge. Mentre che queste cose si fanno, essendo venuto a notizia, che i Genovesi aveano detto in certa sua armata, che aveano fuori: *Andiamo alla roba de' Porci Veneziani nel Golfo e nel Mare Adriatico*, fingendo di venire, fu deliberato che l'armata, ch'era fuori, e avea ricuperato Zara, di galere XI andasse contro de' detti, essendo Capitano Giustiniano Giustiniani. La quale armata andò verso Caffa, e trovato che non era vero, che i Genovesi avessero usate quelle parole, il detto Capitano ritornò a Venezia, e presto compì il suo viaggio. Nota d'aver veduto in una Cronica, che il sopradetto Francesco Dandolo, chiamato Cane, giunto a Venezia, per rimeritarlo, fu preso, ch'egli fosse assoluto dalle fazioni di terra, egli e i suoi eredi. Nel 1319. in questo tempo furono aggiunti due altri Procuratori di San Marco, cioè uno per Procuratore sopra le Commessarie. Sì che erano sei. E fu partito l'ordine loro, cioè che due attendessero alla Chiesa di San Marco, fornitori de' Testamenti, e sopra i men-

i mentecatti. Due sopra le Commessarie di quà da Canale. E due sopra le Commessarie di là da Canale. E fu provveduto di casa sulla Piazza di San Marco per l'abitazione di tutti e sei; e così stette un tempo che i due furono creati, come appare nel libro detto *Phrenesis* a cart. 15. Ancora fu preso di fare pel maggior Consiglio sei Capi di Sestieri, uno per Sestiero, e limitato loro il salario, e che sedessero a Rialto, e vi stassero tanto tempo, quanto gli Officiali di notte. E questo fu fatto per alleviare il peso agli Officiali di notte, che pel criminale erano molto occupati. E fu determinato che ogni notte vadano tre Officiali di notte, e tre Capi di Sestiero attorno per la Terra co' loro Officiali. E fu determinato, quale avesse ad essere il suo officio. Fu in questo tempo fabricato l'Arsenal Vecchio, per mettere le galere al coperto, e farne delle nuove, e allogare le arme e le artiglierie. Ancora furono fatte fondamenta dal capo delle Saline fino alla Trinità sopra il Canale, dov'era munito; e fu aggiunto in Ossoduro. Furono fatti del maggior Consiglio per grazia i sottoscritti in varj tempi per cagione della rivelazione del trattato di Bajamonte Tiepolo, e parte per cagione dell'acquisto che fu fatto della Città di Ferrara. E furono Ser Marco Donato da Santa Fosca nel 1311. a' 3. di Luglio: Ser Niccolò Pappaciccia nel 1311. a' 15. di Novembre, ovvero a'20. di Gennajo del 1312. Ser Matteo Stornello nel 1311. a' 15. detto; La casa del quale mancò in quell'anno: Ser Simone di Renoldo, a'6. Febbrajo 1312. mancò la sua casa nel 1373. Ser Niccolò Barisano a dì primo di Marzo del 1318. Ser Francesco Moro da Negroponte a'2. di Giugno del 1318. Del 1325. a dì 2. di Marzo fu preso che il Consiglio de' Dieci sia confermato per anni 10. Del 1327. Tito Doria Capitano de' Genovesi nel Golfo di Lajazzo prese otto galere de' Veneziani delle quali era Capitano Mosè Giustiniani, e Donato Cornaro. Del 1328. i Veneziani fecero un'armata di 44. galere, Capit. Giustiniano Giustiniani Procurator di S. Marco; il quale andò in persona, e prese tra' navi, e navili, al numero di 34. fatti prigioni 811. in Mar maggiore, e nella bocca dell'Arzero. E volendo dar battaglia a Pera, vedendosi i Genovesi vicini alla sua rovina, s'accordarono col detto Capitano di rifare tutti i danni fatti a' nostri, e di pagare la spesa dell'armata fatta, e quello che voleva esso Capitano. E il detto Capitano ritornò a Venezia, e fu molto onorato. Ma dipoi essendo il predetto Giustiniano Giustiniani Duca di Candia, alcuni Greci dell'Isola si sollevarono, volendo fare novità. Ma il detto Duca fece ivi armata e gente da piedi e da cavallo in pochi dì. E tanto seppe fare col suo buon modo, che fece i detti Greci ribelli tornare alla fedeltà di San Marco, senza che gli fosse mandata da Venezia nè gente nè altro: di che fu molto lodato. Nel 1328. nell'ultimo anno del Ducato di questo Doge, avendo ordinato Jacopo Quirini, Jacopo Barozzi, e Marino Barizio, certo trattato contro la Repubblica, ed erano uomini molto ricchi, furono presi, e pel Consiglio de' Dieci fu determinato, ch'eglino fossero appiccati tutti e tre sulla Piazza di San Marco, e così fu eseguito. Non voglio restare di scrivere quello, che sotto questo Doge seguì. Nel 1328. Lodovico di Gonzaga tolse di mano

A a Passarino Bonacossa Tiranno il dominio della Città di Mantova; Il quale sotto certo titolo dell'Imperio molti anni aveala dominata. E così i Gonzaghi incominciarono a dominare, essendo il detto Signor Lodovico amato dal Popolo. Questi ebbero origine da' Tedeschi. E' Famiglia antichissima. E già circa secento anni venne ad abitare in Mantova. E poi l'Imperadore li confermò, dando loro il titolo di Marchesi; i quali al presente regnano nella detta Città. Questo Doge avendo dogato anni 16. mesi 6. morì a dì ultimo di Dicembre. E fu sepolto in San Marco nella Capella di San Giovanni, dove gli è stata fatta un'arca nel muro, *tamen* coll'arma solamente, senz'alcuno epitafio. Questo è il suo Breve:

B *Tragurium, Spalatrum, Sebenicum, sub juga mitto.*

MCCCXXIX.

Francesco Dandolo, Doge XLVI.

COgnominato *Cane*, fu creato pe' Quarantuno Elettori giusta il consueto; uomo di gran coraggio e valoroso d'animo. E questi furono i Quarantuno, che lo elessero: Ser Giustiniano Giustiniani Procuratore: Ser Marino Foscarini Procuratore: Ser' Andrea Dandolo: Ser Niccolò Moro: Ser Niccolò Arimondo: Ser Bellello Ciurano: Ser'Almorò Zane: Ser Niccolò Nani: Ser Niccolò Navagero: Ser Pietro

C Badoero: Ser Pietro Gradenigo: Ser Marco Morosini Procuratore: Ser Niccolò Faliero: Ser Catarino Darmero: Ser Giovanni Dolfino: Ser Turno Quirini: Ser Niccolò dalle Scuole: Ser Niccolò Mudazzo: Ser Giovanni Cornaro: Ser Giovanni Zantani: Ser Jacopo Soranzo: Ser' Andrea Malipiero: Ser Dardi Babilonio: Ser Tommaso Barbarigo: Ser Filippo Belegno: Ser Marco Vitale: Ser Niccolò Trivisano: Ser' Andrea Bondumiero: Ser Pietro da Canale: Ser Giovanni Micheli: Ser Marco Coppo: Ser Marco Diedo: Ser Bertucci Barbaro: Ser Masseo Giorgi: Ser Tommaso Tron: Ser Marco Minotto: Ser Biagio Zeno: Ser Bene-

D detto da Molino: Ser Giovanni Caroso: Ser Matteo Vettori: Ser Francesco Valiero. Questo Doge è colui, che fece assolvere i Veneziani dalla scomunica. Pel qual'effetto ho trovato, i Veneziani avere speso tra' presenti donati, spese d'Ambasciadori, e altro, Ducati venticinque mila. Entrato il Doge nel Ducato, vedendo essere poca biada nella Terra, per volere attendere a quello, ch'e'avea promesso al Popolo, quando nella Chiesa di San Marco fu confermato, acciocchè non fosse carestia, mandò Niccolò Faliero Capitano d'alcune navi in Sicilia a caricare frumenti. Il quale con assai quantità di biade ritornò, che fu cosa molto grata al Popolo. Nel 1330. in

E questo tempo la Città di Pola, che sotto vincolo di fedeltà era stata per lo passato co' Veneziani, lasciò il Patriarca d'Aquilea, e si diede liberamente alla Signoria nostra, e vi fu mandato Conte. E così fece il Castello di Valle. Per lo che Pagano Patriarca d'Aquilea fece gente, per venire a ricuperare i detti luoghi. E i nostri vi mandarono genti, Capitano di quelle Giustiniano Giustiniani Procuratore di San Marco. E il detto Patriarca non potè far nulla contro le forze Veneziane, e venne alla pace, e si contentò che i detti luoghi dell' Istria restassero sotto il dominio della Città di Venezia. In questo mezzo essendo state mandate

date pe' nostri quattro galere grosse al viaggio di Fiandra, Capitano Niccolò Zeno, e scontrate da otto galere de' Genovesi nel loro ritorno, cariche di Mercatanzia, dubitando i nostri della vita, lasciarono le dette galere, e fuggirono in terra. E i Genovesi presero quelle e le condussero a Genova. Ma nella Cronica Dolfina ho letto, che due sole furono prese, e le altre due fuggirono. *Tamen* il Sabellico scrive, che tutte furono prese da' Genovesi. Ancora trovandosi Capitano in mare Tommaso Viadro Capitano d'otto galere, fu combattuto da sei galere Genovesi. E quello fu rotto, e perdute cinque galere, e con quelle tre, che gli restarono, ritornò a Venezia. Et *statim* fu posto in prigione per essersi mal portato. Fu battuta una nuova moneta d'argento in Venezia, chiamata *Mezzanino*, e valeva un Soldo e mezzo, cioè Piccioli XVIII. *Etiam* Soldi col Lione in forma di San Marco, chiamati *Marchetti*, che si spendevano per Piccioli XII. l'uno. Mentre che queste cose si fanno, i Turchi discesi dalla casa Ottomana, non contenti dello Stato, che aveano acquistato, incominciarono a danneggiare i Cristiani con armata di modo, che tra Cipri, Rodi, e Candia, non si poteva navigare, nè andare in Levante senza grandissimo pericolo, perchè stavano come Corsali. Laonde i Veneziani mandarono tre Ambasciadori a Giovanni Papa XXII. in Francia; i quali furono Filippo Belegno, Biagio Zeno, e Marino Morosini ad esortarlo, come capo della Cristianità, che volesse fare spedizione contro i detti Turchi, per conservazione della Fede Cattolica. Perchè chi non ostasse a questi principj, anderebbono seguendo, e si sarebbono grandi a distruzione de' Cristiani. E il Papa fu molto contento. E così fecero lega il Papa predetto, l'Imperadore Andronico juniore di Costantinopoli, il Re di Francia, il Doge e la Signoria di Venezia, e il Gran Maestro di Rodi, contro i detti Turchi. E ordinato di fare armata, i Veneziani armarono tra galere sottili, galere grosse da viaggio, e altri navili, al numero di cento, Capitano Pietro Zeno. Il qual Capitano uscì fuori prima ch'altro la Lega facesse contro a' detti Turchi, e scorse per tutto, e diede loro molti danni, e nettò il mare. E tutti que' che prendevano, subito essi Turchi facevano morire, cioè appiccare. E mentre che durò questa Lega, fu di gran sicurezza al navigare de' Cristiani. Ma seguita la morte del Papa, i Cristiani di nuovo da' Turchi furono assai molestati, perchè la Lega era compiuta, e *continue* seguivano incursioni.

In questo tempo Alberto e Mastino dalla Scala, nipoti di Can Grande, dominavano Verona, Vicenza, Brescia, Parma, Padova, Lucca, Feltro, Civida di Belluno, e tutta la Marca Trivigiana. Venuti in gran superbia, si levarono contro de' Veneziani, rompendo i patti, che aveano insieme. E appresso un luogo, che si chiama Pettadibò nelle acque salse, fecero un Castello, ovvero Bastia, ponendovi dentro custodia, volendo inquietare i nostri confini. Inteso questo, i Veneziani fecero edificare subito un'altro Castello all'incontro di quello, e fecero lega colla Comunità di Firenze, fatto nostro Capitano Generale il Signor Pietro Maria de' Rossi Cavaliere, ch'era Signore d'alcuni Castelli in Parmigiana. Il quale travvestito per mezzo via de' nimici venne a Firenze, *demum* a Venezia, con un solo suo

A fidatissimo in compagnia, e fu ricevuto con grande allegrezza. E fu ordinato di fare un grande esercito di cavalli e pedoni. E fatta la massa alla Mota, che i nostri dominavano, si dice che furono da quaranta mila persone. E molti volontarj andarono in campo per iscacciare questi Tiranni della Scala dalle Terre, che dominavano contra ragione. I quali non aveano alcuno stipendio, ma erano a loro spese. I Fiorentini come collegati mandarono ottocento cavalli in nostro ajuto. I Bolognesi trecento. Il Signor' Obizzo della casa d'Este Marchese di Ferrara quattrocento. I quali cavalli tutti arrivarono a un tempo a Chioggia. Ancora Gerardo da Camino, essendo in lega

B con noi, venne con gente in campo alla Mota, e prese Oderzo Castello vicino alla Mota. E vedendo questo il Signor Alberto dalla Scala, adunato il suo esercito, venne verso la Mota, e furono alle mani i nimici co' nostri, e ricuperò Oderzo. In questo mezzo il Signor' Alberto predetto mandò Ambasciadori a Venezia, per trattar pace. Ora giunto il Signor Pietro Maria de' Rossi Capitan Generale di terra nel nostro campo con gente nuova, andò seguitando i nimici, e li ribattè; e passò sul Trivigiano via coll' esercito, e venne sul Padovano. E a Bovolento fece edificare un Castello alla punta di due acque. Alberto sopradetto entrò in Padova, e insieme con Ubertino da Carrara

C quella governò. Mastino dalla Scala, l'altro fratello entrò in Verona per custodia di quella Città. I nostri seguendo la vittoria, come scrive Biondo Forlivese, il Sabellico, e altre Croniche, avendo in campo 4500. cavalli e 6000. pedoni, misero campo a Treviso. In questo mezzo il detto Signor' Alberto fece trattato con uno di aver Mestre, chiamato Tommasino Contestabile di fanteria, promettendogli di dare ducati 500., ch'egli gli dasse quel Castello, il quale si teneva pe' Veneziani. E così conchiuso, la notte il detto Alberto con Spinetta Malaspina partiti di Padova vennero con gente, credendo d'avere Mestre. Ma i nostri avendo pure presentito certe parole,

D mandarono in Mestre cinquecento fanti. E giunti i nimici ivi appresso, trovarono essere stato scoperto il trattato, e furono alle mani co' nostri, e assai di loro furono presi, e malcontenti ritornarono a Padova. E le nostre genti andarono seguitandoli verso la Brenta, Capitano il detto Pietro Maria de' Rossi. E la mattina furono col campo sotto alle mura di Padova, chiamando fuori i nimici alla battaglia. I quali ricusarono d'uscire. Poi andarono a Pieve di Sacco, e quello subito si rendè. Ancora fu mandato pe' nostri Marco Loredano Capitano di certe barche a Cavarzere, e diede una battaglia al Castello, e que' di dentro mandarono a dire, che volevano termine otto

E giorni a rendersi, non venendo loro soccorso. E fatti questi patti, e non potendo avere soccorso, al tempo si renderono. Ancora per avanti fu presa pe' nostri la Fortezza di Pettadibò per forza, nominata di sopra, che fu cagione di questa guerra. Oltre di questo il Contado di Ceneda, e il Castello di Conigliano si mandarono a rendere liberamente a' nostri, e furono accettati, e postavi custodia in Conigliano e governo.

Il Capitano de' Rossi venuto ad Este, cavalli mille cinquecento de' nemici, perchè di continuo i nostri li molestavano, facendo loro gran danni, furono alle mani co' nostri, e di loro

furono presi trecento, ed ispogliati delle armi secondo il consueto della buona guerra furono lasciati andare. Ma que' della Scala vedendo di non potere contrastare nè resistere, mandarono a domandare ajuto e soccorso a Lodovico Duca di Baviera. Il qual Duca mandò un' Ambasciadore a Venezia per vedere di quietare le dette differenze. E come alcuni scrivono, in un tempo erano a Venezia sessanta Ambascerie di diversi Signori e Comunità, parte come collegati colla Signoria, e parte venuti per fare la pace, siccome scrive Marc' Antonio Sabellico nella sua Storia. E fino i nimici mandarono Ambasciadori a Venezia a richiedere la pace. E ci venne il Signor Marsilio da Carrara, il quale da i putti della Città ebbe molte sassate, *adeo* che non poteva uscire di casa. Ed essendo adunati per fare le condizioni della pace, i Veneziani richiedevano due cose: che Padova, Trevisо, e Parma fossero nella sua pristina libertà messe, e che Lucca fosse data a Firenze. E non volendo acconsentire a questo i detti Ambasciadori furono licenziati, e se ne tornarono a casa. In questo mezzo Azzo Visconti, che dominava Milano, e Filippo di Gonzaga Signore di Mantova entrarono nella nostra Lega contra i detti Signori della Scala. E' da sapere, che mentre che il Signor Marsilio da Carrara era a Venezia, e fu quegli che consigliò a que' Signori della Scala di fare la Bastia di Pettadibò nelle acque salse, e al quale dipoi pel detto Signore Alberto fu violata sua moglie, essendo egli andato per Ambasciadore fuori di Padova, e volendosi vendicare dell'ingiuria, fece tanto, ch'e' mise guerra tra questi della Scala e i Veneziani, acciochè i Veneziani gli togliessero lo Stato che dominavano. Ora invitato a una processione col Doge e con altri Ambasciadori, e menato poi a desinare in Palazzo, esso Signor di Padova sedeva di sopra appresso il Doge. E ragionando di Padova, fece segno di voler parlare al Doge. Il qual Doge come savio si lasciò cadere un coltello in terra, e volendo il detto Marsilio prenderlo su, *etiam* il Doge si piegò, e il predetto Marsilio gli disse: *Chi vi volesse dar Padova, cosa gli dareste?* Il Doge rispose: *Noi lo faremmo Signore di Padova.* E partito di Palazzo il detto Marsilio col suo compagno, ch'erano due Ambasciadori, tornarono a Padova, dicendo al detto Signor' Alberto, che quella Città di Padova dominava, come a Venezia erano stati male trattati, e svergognati, e tirate loro dietro delle pietre; sicchè non c'era ordine di far la pace. E il detto Alberto ebbe gran dolore e maliconia, e pensò di farne vendetta contro i Veneziani. Ritorniamo a' nostri. Era *etiam* nell'esercito predetto un fratello del Signor Pietro Maria de' Rossi, il quale con parte dell'esercito passò di là dall'Adige con ajuto del Signor Filippo da Gonzaga, e di Luchino Visconti di Milano, figliuolo d'Azzo predetto, il quale Luchino andò a campo intorno a Brescia, e questa si rendè. I Fiorentini come nostri collegati andarono con gente, e presero quattro Castelli del Contado di Lucca.

In questo mezzo il Signor Pietro Maria de' Rossi colle genti andò verso Padova, avendovi trattato dentro con Marsilio da Carrara. Perocchè un dì giocando a tavola nella Loggia il detto Signor' Alberto della Scala, esso medesimo Marsilio co' suoi seguaci il prese, e apprirono le porte alle nostre genti, non però che volessero che entrassero tutte, per non dar danno alla Terra. Et entrati mandarono il prefato Alberto a Venezia. Al quale disse Marsilio: *Io vi ho dato scacco matto per l'ingiuria, che m'avete fatto.* E i Veneziani subito fecero di quella Città Signore il prefato Marsilio da Carrara, e vi mandarono tre Ambasciadori, Marco Loredano, Giustiniano Giustiniani Procuratore, e Andreazzo Morosini. I quali giunti a Padova, sopra la Piazza il Loredano si congratulò con quel Popolo d'essere libri di quella servitù e tirannia di que' della Scala, e d'essere ritornati sotto il pristino dominio de' Signori da Carrara. E i Padovani promisero d'essere amici sempre della Signoria nostra, e fedeli alla casa di Carrara. Ora acquistata Padova, la nostra gente col Capitano Pier Maria de' Rossi andò per avere Monselice, e combattendo con que', che si volevano tenere, il detto Capitano fu ferito. E condotto a Padova morì nell'anno 1337. d'età d'anni 36. e fu sepolto nella Chiesa del Santo, in una Capella, la quale ordinò che fosse fatta dietro l'Altare in un'arca marmorea con un'Epitafio. Questi era Capitano molto magnanimo e peritissimo, il quale due cose comandava a' suoi soldati, che si dovessero guardare d'ammazzare niuno, se non forzati, e di violar donne, quando prendevano qualche Luogo o Terra. E fatto Capitano in suo luogo Marsilio de' Rossi suo fratello maggiore d'età, anch'egli poco dopo morì a Venezia. Fu degnissimo Capitano d'età d'anni 50. E volle essere sepolto a Padova, dov'era il Corpo del fratello al Santo: Onde fu creato il terzo fratello di questi per Capitano, Rolando nominato. Il quale andato in campo a Monselice, alla fine per trattato con alcuni danari, che diede a que' custodi, ch'erano dentro, ebbe la Terra e'l Castello, cioè prima la Terra; e la Rocca si tenne alcuni giorni, e poi si rese. In questo mezzo il Signor Mastino della Scala mandò alcune genti contra i nostri, e furono alle mani, e furono presi dugento cavalli de' loro nimici. Dipoi il detto Capitano Rolando andò a campo a Vicenza, e quella Terra assediò. In questo mezzo essendo stato nostro Provveditore in campo Andrea Morosini, per essersi portato bene, fu fatto Cavaliere di San Marco. Altri dicono, come armigero avere ben combattuto. Morì a Padova il Signor Marsilio da Carrara senza figliuoli in questi giorni, e lasciò il dominio, come ho scritto di sopra, a un suo Cugino, nominato Ubertino; e lasciò per testamento, che fossero messi del suo a Venezia in mano de' Procuratori, Ducati mille d'oro per fare la Chiesa e Monastero di San Jacopo de' Servi della Giudeca. E lasciò alla Camera degl'Imprestiti alcuni prò pel vivere de' Frati. E così fu fatto. Adunque Ubertino predetto da Carrara incominciò a dominare la Città di Padova, di volere de' Veneziani. Ma considerando il Signor Mastino della Scala il gran pericolo, nel qual'era, avendo quasi perduto tutto il suo Stato, mandò Ambasciadori a Venezia per far pace insieme, dove si trovavano *etiam* gli Oratori della Lega. E alla fine fu conchiusa la pace, dopo fatti molti Consigli e disputazioni, co' Capitoli, che noterò di sotto. E nota, che nella Cronaca Dolfina io vidi, che per fare questa guerra sopradetta fu preso di fare venticinque Savj, i quali avessero il carico di quella insieme col Doge e co' Consiglieri.

Fu mandato Podestà a Padova, dopo acquistata,

stata, come nella detta Cronica ho letto, Marino Faliero. Questi sono i Capitoli della Pace fatta tra la Signoria e la Lega con Mastino della Scala. „ Primo, che Feltre, Cividal di „ Belluno, e Ceneda, co' suoi territorj, sieno „ di Carlo figliuolo di Giovanni Re di Boemia, il quale era in Lega, e prima erano „ state sue. *Item* Bergomo e Brescia, per essersi presi di giusta guerra, restino sotto il „ dominio de' Visconti di Milano. *Item* Treviso e il Trivigiano tutto resti libero a' Veneziani. *Item*, che i Veneziani e i nostri „ sudditi possano liberamente navigare per „ l'Adige, senza pagare gabella alcuna. *Item* „ che i Fiorentini tenessero que' quattro Castelli, che haveano presi su quello di Lucca; i quali Fiorentini furono mal contenti di tal pace, perchè volevano la Città di Lucca. *Item* „ che Verona e gli altri luoghi del Veronese „ e Vicentino presi, sieno restituiti a i prefati „ Signori della Scala. (E così restarono loro „ Verona e Vicenza.) *Item* che il Signor' Alberto della Scala, ch'era prigione a Venezia, „ co' gli altri prigioni *hinc inde* fossero rilasciati. E fatta questa pace del 1338. fu eletto pel gran Consiglio Podestà e Capitano a Treviso e Podestadi negli altri Castelli del Trivigiano. E i Veneziani non cercarono altri confini co' Padovani, perocchè il Signor' Ubertino da Carrara di Padova avea donato a' Veneziani Castelbaldo, ch'è sopra l'Adige, e ancora Bassano. Nell'anno 1334. la Città di Bologna coll'ajuto de' Fiorentini, e di Niccolò Marchese d'Este, cacciarono il Legato del Papa, che per la Chiesa dominava la Città, e ammazzato l'Ecclesiastico presidio, si ridussero in libertà, e incominciarono a eleggere i Magistrati loro. E nel 1337. Obizzo dalla Casa d'Este Marchese di Ferrara fu da Benedetto XII. Pontefice istituito Vicario di Ferrara e d'Argenta, dovendo dare per Censo alla Chiesa ogni anno Ducati diecimila d'oro. Ancora in questo tempo Galeotto Malatesta cognominato Unghero, Capitano di gente d'armi, fu istituito dal predetto Pontefice, Vicario di Rimino. E poi da Clemente VI. fu confermato. E alla fine questi Malatesti si fecero Signori della detta Città. *Etiam* Ricardo Manfredi Capitano pure di gente d'arme fu istituito dal predetto Pontefice, Vicario d'Imola e di Faenza, e da Clemente VI. insieme con Giovanni suo fratello fu confermato. E dipoi si fecero col tempo Signori delle dette Città. Questo Doge avendo dogato anni 10. mesi 10. morì, e fu sepolto nel Capitolo de' Frati Minori in un' Arca marmorea assai bella, e fu portato a seppellire per acqua. E morì a dì ultimo Ottobre 1339. E questo è il suo Breve:

Marchia tota diu mecum bellando subacta,
Tarvisium tandem sub mea jura dedit.

Sotto questo Doge del 1333. fu principiato a fare que' del Consiglio de Dieci per elezione del gran Consiglio. I quali principiarono a farsi del 1310. ma si chiamavano Savj. Ora si chiamano del Consiglio di Dieci.

Epitaphium Francisci Danduli Ducis.

Laudibus innumeris, meritisque patentibus Iste
Franciscus virtute nitens, clarissima proles
Dandula quem genuit patriæ venerabilis hujus,
Dux fuit illustris, qui libertatis amore
Edomuit fastus tumidos, & vincla resolvit,
Marchia queis dudum nimium quoq; pressa jacebat
Tarvisina quidem vicinaque castra, salinis
Attentata fuit claris, dum rexit habenas,
Quaque decus terrâque mari successibus auxit.
Hic Venetum patriamque hosti magis esse timendam
Fecit. At undeno solii præsignis in anno
Decessit felix. Domini tunc Mille Trecentos
Terdenosque Novem Phœbus devolverat Annos.
Luxq; Novembris erat Cunctis celeberrima Sanctis.

MCCCXXXIX.

Bartolomeo Gradenigo, Doge XLVII.

Era Procuradore di sopra da San Lio. Da i quarantuno Elettori fu eletto giusta il consueto, e prima che fosse creato, i cinque Correttori furono questi: Ser Marco Morosini Procuratore: Ser Bertucci Gradenigo Procuratore: Ser Tommaso Soranzo: Ser Marco Loredano Procuratore: Ser Fresco Quirini. A dì ultimo Ottobre, come appare nel Libro *Spiritus*, furono creati. Questi fecero alcune correzioni alla detta promessione del futuro Doge, cioè, che degli Undici non possano essere de' Quarantuno. E nella detta Elezione del Doge non possa essere se non uno per Casata, e non l'Avo col Nipote, nè Figliastro col Padrigno. E ne' Quarantuno si facciano tre Priori i più vecchi, e que' di minore età d'anni 30. che restassero a i Consigli, paghino Lire dugento. Che i Consoli di Mar .... vengano a Consiglio. *Item* sia rivocata la parte di dire per tre dì, avanti di provare alcun Nobile nel Consiglio de' Quaranta. E che i Procuratori e Patroni all' Arsenale possano venire a Consiglio. *Item* non si tolgano bollettini per volere il tal per Doge, in pena di Lire 50. E le dette parti prese a dì 3. di Novembre furono *publice* proclamate nelle Scale di Rialto, per Dario Comandadore. E a dì 2. fu preso, che i Giudici del gran Salario debbano da Lire dieci in giù far ragione. *Item* che nelle sentenze da essere mandate a esecuzione pel Gastaldo debbasi osservare cert' ordine. *Item* atteso che nelle brighe, che si facevano in Pelestrina, Malamocco, e Poveja, il Doge s'impacciava, che *de cetero* Pelestrina sia sotto il Podestà di Chioggia, e Malamocco, e Poveja sotto l'Uffizio de' Signori di Notte. *Item* che Messer lo Doge per corrotto porti in testa la gioja, e debba andare vestito onoratamente e bene. E il Doge non possa rifiutare il Ducato, se non con volontà di sei Consiglieri, e della maggior parte del maggior Consiglio. E il Doge non possa rispondere ad alcuno, senza il consulto prima de' Consiglieri; e rispondendo i Consiglieri: *Ista responsio non est facta consulte*: sia di niun valore. Che il Consiglio de' Dieci sia confermato in aringo, secondo la parte del 1335. a dì 20. di Luglio presa. E sieno eletti per un' anno, e non più, avanti San Michele; i quali sieno eletti nel Maggior Consiglio avanti la fine dell'anno. E que' che saranno eletti un'anno, non possino essere l'altro, come s'osserva ne' Quaranta. E se alcuno del Consiglio de' Pregati sarà eletto del Consiglio de' Dieci, sia pure *etiam* del Consiglio de' Pregati, e non possano vacare del Consiglio oltra quattro volte. Ancora fecero altre correzioni circa gli elezionarj, come in quelle appare, le quali tutte furono pubblicate in aringo. I Quarantuno Elettori furono Ser Bartolomeo Gradenigo

denigo Procuradore, Ser Marco Giustiniani Procuradore, Ser Marco Loredano Procuradore, Ser' Andrea Dandolo Dottore Procuradore, Ser Niccolò Contarini, Ser Giovanni Polani, Ser Niccolò Volpi, Ser Niccolò da Molino, Ser Crescio Mudazzo, Ser Paolo Signolo, Ser' Andrea Bondimiero, Ser Jacobello Bolani, Ser Giovanni Cornaro, Ser Pietro da Canale, Ser Luigi Vidale, Ser Francesco Veniero, Ser Marino Badoero, Ser Marco Basilio, Ser Daniello Cocco, Ser Pietro Bragadino, Ser Dardi Bembo, Ser Marco Foscarini, Sere Stefano Belegno, Ser Paolo Trivisano, Ser Giovanni Sanudo, Ser Paolo Zane, Ser Bianco Dolfino, Ser Marco Diedo, Ser Giovanni Micheli, Ser Michele Faliero, Ser' Andrea Malipiero, Ser Filippo Barbarigo, Ser' Andrea da Mosto, Ser Pietro Nani, Ser Niccolò Soranzo, Ser Marco Quirini, Ser Vittore Caroso, Ser Marino Sagredo, Ser Niccolò Caravello, Ser Marco Morosini, Ser Pancrazio Giorgi. Questo Doge avea quattro figliuoli, Pietro, Niccolò, Marco, e Almorò. Fu eletto a' 9. di Novembre, e approvato nella Chiesa di San Marco dal popolo, entrò nel Ducato.

Del 1342. del mese d'Agosto, i Greci da Casa Calergi abitavano l'Isola di Creta, essendo Duca Andrea Cornaro. Essendo ridotti per que' Castelli dell'Isola, e sopra le creste de' monti, danneggiavano molto le fortezze e luoghi de' Feudali Veneziani. E questo fu d'Aprile. Capo di questa ribellione fu uno, come dirò di sotto. La quale ribellione intesa a Venezia, subito fu provveduto di far molta gente da cavallo e da piè, i quali furono messi su le galere di mercato, che andavano in Cipri. E mandati tre Provveditori, Andrea Morosini Cavaliero, Giustiniano Giustiniani, e Niccolò Faliero, a' quali fu data commessione d'essere Provveditori, trattatori, e Capitani della detta guerra. I quali andarono sulla dett'Isola, e giunsero in Candia caduno da per se con pedoni e cavalieri. E consultata la cosa col Duca, andarono per l'Isola contro a' detti ribelli, dannificandoli quanto poteano e sapeano. E seppero tanto fare, ch'ebbero nelle mani i capi principali della detta ribellione. Uno de' quali si chiamava Cacciacavalli, che viene a dire Brugiabosco. E avendo eglino costui, furono presi *etiam* molti altri. E a chi fu fatta tagliare la testa, chi fu fatto appiccare, e chi fu mandato ad annegare in mare, per dar loro più crudel morte, come conveniva. E altri furono tolti a grazia, per modo che i Greci si ridussero alla fedeltà della Signoria nostra, e fu messa l'Isola in quiete. E pare, che per avere questi tali, dessero taglia sulle persone loro, e però gli ebbero nelle mani. Ora Niccolò Faliero uno de' detti Provveditori s'ammalò e morì, e in Candia fu sepolto, e gli altri due ritornarono a Venezia, e onorevolmente furono ricevuti. In questo tempo furono mandati cinque Ambasciadori all'Imperadore di Costantinopoli Giovanni Paleologo, per confermare le tregue che s'aveano con lui. E così le dette tregue furono prolungate. In tempo di questo Doge del 1342. fu renduto un dodici per cento, ovvero un diciannove del Capitale degl'Imprestiti a coloro, ch'aveano credito. In questi giorni vennero Ambasciatori a Venezia del Re Odoardo di Britannia, e dimandarono ajuto contra Filip-

A po Re di Francia, al quale i Genovesi favoreggiavano. E richiedendo soccorso d'armata, per essere quel Re restato egli e i suoi nostro amico, consultatane la risposta nel Consiglio, non si curando d'entrare in nuova guerra, gli fu risposto scusandosi di non poterlo ajutare.

In questa Terra accadde una cosa molto miracolosa a dì 25. Febbrajo 1340. che per tre giorni continui crebbero l'acque, e la notte venne grandissima pioggia e tempesta; cosa inudita. E fu tanta fortuna, che l'acqua crebbe tre cubiti più che mai fosse cresciuta in Venezia. Et essendo quella notte tanta fortuna, un vecchiarello pescatore nella barchetta nel Canale di San Marco alla meglio che potè, si
B tirò alla riva di San Marco, e ivi si legò, aspettando il cessare della fortuna. Altri dicono, che fu in Terra Nuova. E pare, che in tempo di detta grandissima fortuna venisse uno, pregandolo che lo volesse buttare a San Giorgio Maggiore, che lo pagherebbe. E il pescatore rispondendo: *Come si può andare a San Giorgio! Noi ci anneghèremo!* E più colui replicando lo pregava, ch'egli dovesse vogare, che non avrebbe fortuna. Volendo così la volontà di Dio, lo levò, e andò a San Giorgio Maggiore. Ed ismontato costui disse al Barcajuolo che l'aspettasse. E poi stato un poco, tornò un'altro giovane nella barca, dicendo: *Va verso San Niccolò di Lido*. Il Barcajuolo
C disse: *Chi mai potrebbeci andare a un remo?* Ed eglino dissero: *Va sicuramente, che tu potrai andare, e sarai ben pagato*. Il quale andò. E pareva ch'egli andasse senza fortuna. E giunto a San Niccolò di Lido, questi due smontarono, e tolsero di lì un terzo. E così insieme tutti e tre montarono nella detta barca, e comandarono al Barchajuolo, ch'e' vogasse fuori de' due Castelli. Tutta via era la fortuna grandissima. E andaro fuori, videro venire in gran fretta, che pareva che volasse, una Galera piena di Diavoli, come scrivono le Croniche, e Marco Sabellico ne fa menzione di questo. La quale veniva ne' Castelli per sommergere Venezia, e abbissarla. E subito il mare, il
D qual'era turbolento, venne quietissimo. E questi tre, fatta la Croce, gli scongiurarono a dovers partire e andare via. E così subito la Galera ovvero Nave disparve. E poi questi tali si fecero buttare, uno a San Niccolò di Lido, l'altro a San Giorgio Maggiore, e il terzo a San Marco. Smontato disse il Barcajuolo, benchè avesse veduto tanto miracolo, ch'egli lo dovesse pagare. E colui rispose: *Tu hai ragione. Va dal Doge, e da i Procuratori di San Marco, e di' loro, quanto tu hai veduto. E che Venezia s'abbissava, se non fossero stati eglino tre*; dicendo: *Io sono Marco Vangelista, Protettore di questa Città. L'altro è San Giorgio Cavaliero. Il terzo è San Niccolò*
E *Vescovo, che fu levato a Lido. E digli che ti paghino. E che questo procedeva per un Maestro di Scuola, il quale a San Felice avea data l'anima sua al Diavolo, e alla fine s'era appiccato egli medesimo*. Il Barcajuolo rispose: *Benchè dirò questo loro, eglino non me lo crederanno*. E San Marco si cavò un'anello d'oro di valuta di circa Ducati cinque, che avea in deto, e disse: *Mostragli questo, e di' che guardino nel Santuario, che non ve lo troveranno*. E poi disparve. Laonde la mattina il prefato Barcajuolo andò dal Doge, e dissegli quanto la notte avea veduto. E mostrogli l'anello per segnale. E fu mandato pe' Procuratori, e guar-

guardato dove stava il detto annello, e, nol trovarono. Pel qual miracolo il Barcajuolo fu pagato, e ordinato di fare una solenne processione, ringraziando Iddio, e que' tre Corpi Santi, che in questa Terra giacciono, che di tanto pericolo n'aveano liberato. E il detto annello fu dato a Ser Marco Loredano e a Ser' Andrea Dandolo Procuratori, che lo allogassero nel Santuario, e data provigione perpetua al vecchio Barcajuolo sopradetto. E avendo dogato questo Doge pacificamente (*tamen* nel suo tempo fu quasi sempre fame e carestia) anni tre e mesi due (altri vogliono che fossero mesi nove) morì, e sotto il Portico della Chiesa di San Marco fu sepolto, e gli fu fatta un' Arca nel muro appresso una delle Porte della Chiesa, con un' Epitafio. E questo è il suo breve.

Pacifice rexi. Publicum tota mente protexi.

Epitaphium Bartholomæi Gradonico Ducis:

Moribus insignis, recti basis, indole clarus,
Clarior & meritis, patrii servator honoris,
Clauditur hoc tumulo Gradonico Bartholomæus.
Dux fuit is Venetûm, quarto defunctus in anno.

MCCCXLII.

Andrea Dandolo, Doge XLVIII.

FU cognominato Contesino; essendo Procuratore della Chiesa di San Marco, e Dottore di Legge, ricco, e giovane d'anni 37. fu eletto da i Quarantuno. Altri scrivono che a dì sette di Gennajo. Avea 36. anni mesi otto e giorni V. Fu uomo facondo, letterato, e amantissimo della Repubblica, peritissimo nelle Divine e Umane Scienze. Scrisse due Cronache di Venezia fino al suo tempo, Latine, una grande e l'altra brieve. E al suo tempo fece raddrizzare i Libri della Cancelleria, come appare ne' Proemj. E sepolto il suo predecessore, fu chiamato il gran Consiglio, e fatta l'elezione al solito. Ma prima i Correttori della promessione del Doge futuro furono questi: Ser Marco Loredano Procuratore, Ser Benedetto da Molino Procuratore, Ser' Andreasio Morosini Procuratore, Ser Marco Giustiniano Procuratore, Ser' Andrea Dandolo Procuratore e Dottore. Questi Correttori fecero alcuni capitoli della promessione del Doge, i quali non avendo io veduti, non li noterò quì sotto. Ma truovo, che nell'elezione, e prima ne' Trenta furono questi cioè: Ser Marco Vielmo, Ser Francesco Dento, Ser Dardi di Lorenzo il quale fu ne' Quarantacinque, Ser Giovanni Caroso, Ser Marco Lungo. E poichè ne' Quarantuno non era Ser' Andrea Dandolo Procuratore e Dottore, fu creato Doge il detto Ser' Andrea Dandolo, detto Conte, Procuratore della Chiesa, e fu eletto nel Sabbato a dì 4. di Gennaro del 1342. E i quarantuno, che l'elessero, saranno quì avanti posti. Questo era uomo dottissimo, disceso da Messer' Ugo Dandolo, che si chiamava Contesino; Fu figliuolo di Messer Fantino da San Luca. Avea tre figliuoli nominati Fantino, Lionardo che fu Cavaliere, e Pietro. E nella sua creazione, i figliuoli del Doge fu preso, che non possano avere alcun' officio, nè essere tolti *vivente patre*. E questo fu fatto per l'esempio de' figliuoli di Bartolomeo Gradenigo suo predecessore;

A per lo che, e per la Carestia, esso Ser Bartolomeo era mal voluto da tutti. Nel 1342. a dì 9. di Febbrajo, fu preso di fare cinque Savj a correggere le Leggi degli Statuti e Capitolari de' Giudici. I quali furono Ser Marco Loredano Procuratore, Ser Marco Giustiniani Procuradore, Ser Benedetto da Molino Procuratore, Ser Marco Morosini Procuratore, Ser Fresco Quirini Procuratore. I quali riformarono gli Statuti. I Quarantuno Elettori furono, Ser Marco Giustiniani Procuratore, Ser Marco Morosini Procuratore, Ser Paolo Donato, Ser Bertucci Polani, Ser Pietro Barbarigo, Ser Micheletto Faliero, Ser' Andrea Bondimiero, Ser Giovanni

B Contarini, Ser' Antonio Dandolo, Ser Giovanni Gradenigo, Ser Benedetto da Molino Procuratore, Ser Pancrazio Capello, Ser Pietro da Canale, Ser Pietro Miani, Ser' Almorò Giorgi, Ser Marco Avonale, Ser Niccolò Balbi, Ser' Andrea dalla Fontana, Ser Dardi da Mula, Ser Marco da Legge, Sere Stefano Belegno, Ser Niccolò Volpe, Ser Giovanni Michele, Ser' Andrea Barbaro, Ser Lionardo Mocenigo, Ser Marco Quirini, Ser Dardi Dolfino, Ser Gabriello Trivisano, Ser Marco Loredano Procuratore, Ser Niccolò Curavello, Ser Jacopo Soranzo, Ser Paolo Signolo, Ser' Angiolo Sanudo, Ser Niccolò dalla Frascata, Ser Marco da Mosto,

C Ser Niccolò Pisani, Ser' Andrea Erizzo, Ser Niccolò Veniero, Ser' Angiolo Suriano, Ser Giovanni Foscarini, Ser' Angiolo Bragadino. Questo Doge al principio del suo Ducato conchiuse una Lega a Roma tra il Papa Clemente VI., l'Imperadore di Costantinopoli, il Re di Cipro, e il Doge e la Signoria di Venezia, e il Gran Maestro di Rodi, contra de' Turchi. E volevano far Passaggio. Sulla quale armata sarebbe il Delfino di Vienna figliuolo del Re di Francia. Il qual Re *etiam* entrò nella detta Lega e unione contro gl' Infedeli. Furono armate a Venezia galere quindici & assai navili, per condurre esercito e vettovaglie. E fu fatta la Crociata, Capitano Pietro Zeno.

D E i Genovesi *etiam* armarono quattro galere per detto stuolo. Il quale Capitano Zeno prese assaissimi luoghi de' Turchi, e fece grandissimi danni. E andò a un luogo chiamato le Smirne, ch'era pure di Morbasciano Imperadore de' Turchi, e quello combattè valentemente, e per forza d'arme lo prese. E quanti Turchi trovò dentro, vi furono tagliati a' pezzi. Et essendo stati i nostri alcuni giorni nel detto Castello, i Turchi vennero ivi appresso, per ricuperarlo, e i nostri spesso uscivano combattendo con loro a mano a mano con archi e balestre. E un giorno essendo andato fuori il Capitano del Re di Cipri, e quello del gran Maestro di Rodi, per volere

E abbrugiare alcuni Manganelli di detti Turchi, che gittavano nel Castello, i Turchi, ch'erano in aguato, entrarono nel Castello per l'altra Porta, dove fu fatta una grandissima e crudele battaglia, e fu morta grandissima quantità di Cristiani. E que' pochi, che restarono vivi, iscamparono alla meglio che poterono. E pare che il Patriarca e il Capitano Pietro Zeno erano alla Messa, quando seguì il disordine, e non si vollero partire, finchè la Messa non fu compiuta, e furono da' Turchi tagliati a pezzi, e poi i Corpi portati a Negroponte, ivi furono sepolti nel Vescovado. Altri scrivono, che l'armata predetta de'

de' Cristiani era da 30. galere, la qual prese molti Navili de' Turchi e le Smirne. E adunata insieme l'armata di Cipro e di Rodi, furono alle mani coll'armata de' prefati Turchi. E fu combattuto assai. Alla fine i Cristiani furono rotti, e parte convenne che fuggisse nelle Smirne. E que', che restarono sull'armata, furono tagliati a' pezzi. E così i Cristiani furono rotti da i Turchi. E l'una e l'altra può stare. Questa Lega e Crociata de' Cristiani durò fino al 1348.

Nel 1344. In questo tempo fu mandato Ambasciadore al Soldano di Babilonia, Niccolò Zane, per ottenere da lui, che i nostri Mercatanti potessero venire, stare, e tornare nell'Egitto, e nelle sue Terre, a fare mercatanzia. E così ottenne. E furono firmati i capitoli con certe condizioni, le quali per non essere molto lecite, massime di aver commerzio Cristiani con Infedeli, i nostri facendosi coscienza, mandarono due Ambasciadori a Papa Clemente VI. Marino Faliero Cavaliere, e Andrea Cornaro. I quali impetrarono, che per anni cinque prossimi si potesse in Alessandria e nelle altre Terre de' Mori, mandare sei galere al viaggio, e quattro navi, e così in Soria per mercatantare colle condizioni conchiuse col Soldano. E così furono mandate prima due galere da mercato grosse al viaggio d'Alessandria, per vedere, come si faceva. Capitano delle quali fu Soranzo Soranzo, e fu mandato per nostro Consolo in Alessandria Pietro Giustiniano. E due anni dopo vedendo i nostri, che il viaggio riusciva, e che la Terra faceva bene, mandarono Ambasciadore al Papa Giustiniano Giustiniani, il quale ottenne, che *etiam* in Soria per cagione di mercatanzia fosse lecito a' nostri di navigare. E fu prolungata la concessione per anni dieci, con questo, che non si potesse per alcun modo portare a' dett'Infedeli ferro nè altre cose da guerra, sotto pena di scomunica. E' da sapere, che avanti che fossero acconce queste cose, si stette cinqu'anni, che i nostri non navigarono al detto viaggio d'Alessandria. Nel 1343. in questo tempo seguì la rotta, e novità fatta contro a' nostri mercatanti alla Tana, per certa ingiuria fatta a un Veneziano nel 1342. Per lo che furono armate a Venezia tre galere, Capitano Marco Morosini, e furono mandati due Ambasciadori all'Imperadore de' Tartari, Giustiniano Morosini e Giovanni Quirini, per acconciare le cose, acciocchè si potesse continuare quel viaggio della Tana. E così questi acconciarono le cose, e ottennero privilegi di poter navigare nel detto viaggio. Altri scrivono che la Tana era sotto l'Imperadore di Costantinopoli, e però i detti Ambasciadori furono mandati al predetto, e che furono accomodate le cose. Nel 1345. la Città di Zara ribellò la settima volta a dì 14. di Maggio, e si diede al Re d'Ungheria, e cacciò fuori Marco Cornaro loro Conte con altri Veneziani ch'erano ivi. E inteso questo a Venezia, furono armate cinque galere, Capitano Pietro da Canale, il quale andato a Zara seppe far tanto, ch'egli tolse sulle galere per la via del Castello, Marco Conte stato di quella Città, e gli altri nostri Veneziani, che s'erano ridotti nel Castello, e dopo andò all'Isola di Pago. E que' di Pago si renderono liberamente. E molti Zaratini, ch'ivi erano, furono presi, i quali furono mandati prigioni a Venezia. E poi il

A Capitano tornò a Zara, e vi trovò molte Barche di Schiavoni, i quali andavano per l'Isole; e quelle prese con molti uomini, e mandolle a Venezia. Di poi fu mandato pe' Veneziani Capitano da terra Marco Giustiniano con esercito, il quale andato a Nona, mise la fanteria in terra tra Nona e Zara, e fece fare una Bastia appresso a Zara alla Fontana, e ivi si fortificò al dispetto de' Zaratini. E incominciò a gittare co' Mangani nella Terra, dirupando molte Case, e facendo danni assai. E così dalla parte di terra Zara era assediata, e avea con se da 3500. armati. Dalla parte di mare era l'armata, Capitano Pietro da Canale, e dall'altra parte di terra un capo chiamato Pietro dalla Fanteria con gente. E fu

B fatto capo d'alcune galere Niccolò Quirini, e mandato al Castello di San Damiano di Zara, per prender quello. Il quale lo combattè vigorosamente, e per forza d'arme ruppe il muro. E que' ch'eranvi dentro, veduto questo, buttarono giù l'arme, e si renderono, salvo l'avere e le persone. E i nostri entrarono nel detto Castello, e credendo di fare il meglio, fecero quello rovinare fino alle fondamenta.

In questo mezzo vedendo i Veneziani prolungarsi l'acquisto di Zara, volendola al tutto ricuperare, mandarono due Provveditori Andrea Morosini e Simone Dandolo, i quali fossero appresso al Capitano di terra al governo dell'impresa. Questo Simone Dandolo era

C fratello di Messere lo Doge. E questi furono i primi Provveditori mandati pe' Veneziani, che prima non usavano tal vocabolo. Questi smontarono in terra alla Fontana, luogo propinquo a Zara, e giunti fecero fare certo Bastione de' legni di navili. Pel quale incominciarono ad oppugnare la Città. E così quella combatterono per mare e per terra. E vedendo la durezza di coloro nel non volersi rendere, determinarono di darle una gran battaglia, e s'ingegnarono di scalare le mura. E poste le scale, per essere un poco corte, non poterono montare i nostri sopra le mura, e furono ribattuti, e assai ne furono feriti e

D morti. E se que' dell'armata avessero fatto il suo dovere, quel giorno si sarebbe avuta la Terra. Ma furono in disordine tra loro. Ed essendo così l'assedio attorno la Città di Zara, nel 1345. di Maggio, sopravvenne il soccorso degli Ungheri col Re Lodovico d'Ungheria, e Beltrando Patriarca d'Aquilea, che avea Tedeschi, Ungheri, e Furlani. E vi era in persona il Re con 20000. persone. Chi dice più e chi meno. E alloggiarono contro del nostro campo per farlo levare dall'assedio. E come nella Cronica Dolfina ho letto, pare, che fosse nostro Capitano da terra Pietro Ciurano; ma Marcantonio Sabellico e gli altri vogliono che fosse Marco Giustiniano. Ora il

E Re fece consiglio co' Zaratini di assaltare la nostra Bastia, e così messo ordine, una mattina per tempo vennero i nimici co' carri di bruschi e altre cose, e combatterono quella da due lati, cioè da Levante e da Tramontana. E i Zaratini uscirono, e la combatterono da Ponente. E combattuta per una grand'ora, i nostri virilmente la difesero. Alla fine i nimici diedero fuoco alla brusca, e misero fuoco nella Bastia. Vedendo questo la nostra armata da mare, mise scala in terra, e tutti gli uomini delle galere smontarono in terra, e si scontrarono nelle genti del detto Re. E vedendo i nostri della Bastia, uscirono fuori,

e così la gente da terra co' gli Stendardi del Capitano Marco Giustiniani. E combatterono co' gli Ungheri vigorosamente per tal modo, che gli Ungheri furono rotti e fugati, e i nostri li seguitavano valentemente, facendo gran tagliata d'Ungheri e di Tedeschi. E con grandissima vergogna e danno furono rotti, e i nostri ebbero vittoria, benchè *etiam* ne morissero molti de' nostri. Alcuni de' nimici entrarono in Zara; altri fuggirono verso l'Ungheria per salvarsi. E fu gran cosa, che i nostri, ch'erano assai minori di numero di loro, *tamen* furono vincitori. E il Re lasciò le trabacche e i padiglioni, e al più presto che potè, uscì della Schiavonia, ed entrò nel suo Regno. E i nostri con questa vittoria andarono contro que' di Zara, e li cacciarono fin dentro le Porte, e abbrugiarono i loro Mangani. E questa vittoria fu del 1346. il primo dì di Luglio, il giorno di San Marciliano. Ma fu morta tanta gente, che per la puzza de' corpi morti l'aria si corruppe, e molti del campo e dell'armata caddero in malattia, e morivano di morbo, & *maxime* i nostri, ch' erano nella Bastia. Et è da sapere, che i Zaratini aveano fatta fare una grossissima e forte catena al loro Porto, la quale andava fino al Castello, fortissima oltre modo. E i nostri vedendo di non potere più stare all'assedio, determinarono per forza d'avere la Città. E andati dalla banda di là, Almorò Zane e Niccolò Barbaro, ch'erano nel detto nostro campo, con alcuni argani & edificj, e così colle galere, investirono valentemente nella Catena del Porto, e quella scavezzarono. La qual Catena poscia fu mandata a Venezia. E vedendo i Zaratini essere loro mancato il soccorso del Re d'Ungheria, e rotta la loro Catena, rovinato il suo Castello, e morta la sua gente, vedendosi di non potere più resistere, e di non avere nella Terra da vivere per giorni dieci, mandarono a dimandare perdono, e che si volevano rendere alla Signoria nostra. E promisero di dare la Terra liberamente e di mandare Ambasciadori a Venezia a giurare fedeltà. E così col nome di Cristo e del Vangelista Messere San Marco del 1347. a dì 21. di Dicembre, il detto Capitano Marco Giustiniani e i Provveditori di campo entrarono nella detta Terra e di quella tolsero il dominio. E durò questa guerra due anni. E subitamente cavarono fuori la mala erba, che circa quaranta Cittadini de' principali, che furono ribelli, mandarono a Venezia, e l'armata e la gente, eccetto que' che rimasero alla custodia di Zara, ritornarono a Venezia. E pel gran Consiglio fu mandato Conte a Zara Marco Giustiniani predetto, per opera del quale Zara s'acquistò. E come nella Cronica Dolfina lessi, par che Zara si rendesse a dì 21. di Dicembre il dì di San Tommaso del 1347., che mi pare stesse assai dopo la vittoria. Furono fatte a Venezia grandi feste per la detta vittoria. E fu preso, che il dì di San Marciliano ogn'anno nella Terra si celebrasse. Per questa guerra di Zara, ch'era da Ducati quaranta in sessanta mila al mese, que' da terra volevano Ducati sedici mila al mese, e poi la spesa di trenta galere, furono spesi più di tre millioni di Ducati, onde fu caricata di molto la Camera degl'Imprestiti. E fu preso per più sicurezza di Zara che il Porto sia tenuto serrato con catena. In questo tempo Ragusi era sotto la Signoria nostra, e vi andava il Conte nostro. In questi giorni fu preso di fare tre Auditori delle sentenze de' Giudici di Palazzo e di Rialto. Ma poi acquistata la Terra Ferma, furono fatti tre altri sopra le sentenze de' Rettori di fuori, e questi si chiamarono Nuovi, e i primi Vecchi. Ora questi siedono a San Marco, e sono *etiam* sopra le sentenze de' Rettori del Dogado e d'Istria. Sotto questo Doge furono corretti gli Statuti nostri, e aggiunsero a i cinque Libri di Statuti un Libro, che è il Sesto, e ridussero quelli nel termine che sono al presente, e fu a' 25. di Novembre. In questo tempo fu principiata a Venezia in capo di Castello sopra una punta, che fu conceduta pel maggior Consiglio una Chiesa e un Monastero sotto il nome di Sant'Antonio di Vienna. E ne fu autore un Jannuzzo degli Abati Proposto Fiorentino, il quale aveva assai danari, e venne ad abitare a Venezia. E prima fu fatta una Chiesiola piccola di legname. Al presente nel detto Monastero abitano i Frati di San Salvadore. La qual Chiesa e Monastero dopo per molti buoni Cittadini e Marinai fu ampliata. E pare che uno Ser Niccolò Lione facesse principiare la Chiesa grande di muro, e parte del Monastero. Il primo Priore, ch'ivi fosse, fu quel Jannuzzo de gli Abati Fiorentino, sicchè co' suoi danari e limosine fu coperta la detta Chiesa, e poi di tempo in tempo ampliata.

Nel 1347. in questo millesimo fu una grandissima carestia a Venezia di biade, e se non era il miglio, si tiene che molti sarebbon morti di fame. E fu di bisogno di mandare le galere grosse del viaggio di Romania e altrove, Capitano Marco Giustiniano, in Sicilia a caricare di grano, e altre Navi tra grandi e picciole numero 64. E nel Golfo venne una fortuna grande *adeo* che *solùm* quattro grandi galere grosse salvaronsi, e due perirono cioè le padrone, una di Casa Valaresso, e l'altra di Casa Mudazzo. Ora giunta la detta armata in Sicilia, e prima nella Puglia, caricò quella di biade, e giunse a Venezia a salvamento, e fu cagione di cavare Venezia da una grande estremità, necessità, e carestia. In quest' anno a Venezia incominciò una grandissima moría, la quale fu portata dalle parti di Romania dal Catajo, e fu sì grande, che molti ne morirono, e le Case si votarono; e più tosto le case cercavano abitatori, che gli abitatori cercassero case ad affitto. La quale durò per mesi nove. Furono fatte diverse Provvigioni. E alla fine, perchè la Terra rimase vota d'abitanti, fu presa parte, che tutti coloro, che volevano venire ad abitare in questa Città, e starvi fermi per due anni, fossero fatti Cittadini senz'altro. E fu ritrovato per la detta peste essere morto il terzo di Venezia, e così per tutto il Mondo fu generale pestilenza. Ancora in quest'anno, il giorno della Conversione di San Paolo Apostolo, a' 25. di Gennajo, a ore 20. venne a Venezia un grandissimo tremuoto, e fu sì grande, che le campane sonavano da se medesime, e molti Campanili rovinarono, e parte si storcerono. Cioè caddero quello di San Silvestro, di San Jacopo dall'Orio, di San Vitale, e la facciata della Chiesa di San Basilio, e molti altri edificj; *etiam* la Chiesa di Sant'Angiolo. E fece grandissimo danno a Venezia. E l'acque del Canal grande parvero che fossero assorbite, e si vedeva tutto il fondo del detto Canale.

le. E questo non fu solamente per un giorno, ma durò giorni quindici continui, ch' ogni dì si sentiva tremuoto, per modo che tutti i Veneziani stavano in grandissima paura, e non sapevano in che modo si facessero. E seguì che tal giorno si chiamò San Paolo de' Tremuoti, e fu guardato per la Terra. E dopo seguì la gran moría, ch' ho detto di sopra, e fu sì grande, che i Cimiterj delle Chiese non erano bastanti a contenere i corpi morti. E furono fatti cinque Savj sopra la Sanità. I quali vennero al Consiglio de' Pregati, e fecero molte provvigioni. E fu di bisogno di mandare a sepellire i corpi a San Giorgio d'Alega, a San Marco Boccalame, a San Lionardo di Fossamala, e a Sant' Erasmo; e tanta era la quantità de' morti, che venivano sepolti l'uno sopra l'altro ne' Cimiterj, e appena coperti. E fu preso d'alzare i Cimiterj. E molti morivano senza Penitenza, e senz' essere veduti. E tutti si tenevano ascosi per paura l'uno dell' altro. E fu provveduto di mandare attorno pe' Sestieri Piatte, gridando *Corpi morti*, e che coloro che aveano morti in casa, li dovessero buttare nelle Piatte, sotto grandi pene. Et non *solùm* fu Peste, ma *etiam* vennero quasi per tutto il mondo certe malattie, che parlando e starnutando, si moriva. E tutte le femine gravide per paura del tremuoto o elleno o la creatura morivano. E questo è da credere che venisse pe' peccati delle genti del mondo. E n' è memoria di questo in lettere d'oro sopra la porta della Carità; lo che per esser notabile, scriverò quì sotto. Epitafio sopra porta della Scuola della Carità. „ Al nome di Dio eterno, e della Beata Vergine Maria, nell' anno „ dell' Incarnazione di nostro Signore Messer „ Gesù Cristo 1347. a dì 25. di Gennajo, il „ dì della Conversione di San Paolo, circa „ l'ora di Vespro, fu grande tremuoto in Venezia, e quasi per tutto il Mondo. E case „ e cammini, e la Chiesa di San Basilio, e „ molte cime di Campanili caddero. E fu sì „ grande spavento, che quasi tutta la gente „ pensava di morire. E non istette la Terra „ di tremare per circa dì quaranta. E poi „ dietro a questo incominciò una grande mortalità; e moriva la gente di diverse malattie: e alcuni sputavano sangue per la bocca, „ e ad alcuni veniva il male del Carbone per „ le carni. E pareva che questi mali pigliasse „ l'uno dall' altro, cioè i sani dagl' infermi. „ Et era la gente in tanto spavento, che il „ padre non voleva andare dal figliuolo, ne 'l „ figliuolo dal padre. E durò questa mortalità „ circa mesi sei. E si diceva comunemente „ ch' erano morte due parti della gente di Venezia. E in questo tempo si trovava essere „ Guardiano di questa Scuola Messer Pietro „ Trivisano di Barberia. E visse circa mesi „ due, e morì egli e circa dieci de' suoi compagni con più di trecento di que' di questa „ Scuola. E fu questa Scuola in grande rotta. „ E poi a dì 20. di Giugno, fu fatto Guardiano Messer Jacopo Bon dalla Giudeca. „ Ancora in quest' anno ebbero i Fedeli una „ grandissima grazia da Messere lo Papa; che „ ciascheduna parte ch' ivi moriva, contriti „ de' loro peccati, dal dì dell' Ascensione di „ Cristo, fino al dì di Santa Maria Maddalena, senza pena andasse alla gloria della vita „ eterna. Alla quale ci conduca l'Onnipotente Iddio Padre, Figliuolo, e Spirito Santo; „ il qual vive e regna in Secula seculorum. „ Amen. Sotto questo Doge in questo tempo furono fatti Soldi nuovi dal Lione da Piccioli dodici l'uno d'argento, e mezzanini da Piccioli diciotto.

Nel 1348. furono mandati Ambasciadori al Re Lodovico d'Ungheria, Andrea Morosini Cavaliero, Marco Giustiniani, e Niccolò Gradenigo. Il qual Re era passato in Puglia, per vendicarsi contro la Regina Giovanna di Napoli per la morte del fratello. E furono mandati i detti Ambasciadori per acconciare le cose della Dalmazia col detto Re, e fu data commessione loro di potere spendere, e promettere al Re, rinunziando alla Signoria le ragioni della Dalmazia e della Croazia, fino a Ducati cento mila. I quali andati fecero tregua per ott' anni, come quì sotto. Pubblicazione della tregua fatta per anni otto tra 'l Re Lodovico d'Ungheria, e la Signoria nostra a dì due d'Ottobre. „ A tutti si fa manifesto, „ che a lode, riverenza, e onore del nostro „ Signor Messer Gesù Cristo, e della sua Madre Vergine gloriosa, e del Beato Marco „ Apostolo e Vangelista Protettor nostro, tra 'l „ Serenissimo Signor Lodovico per la Dio grazia Re d'Ungheria, pe' suoi sudditi, e per „ tutti che per cadaun modo fosse ovvero fossero ubbidienti, seguaci, o favorevoli a esso „ Re, e alla Ducale Signoria nostra, per tutti „ e cadaun Cittadino, sudditi, fedeli, divoti, „ e ubbidienti, seguaci, ovvero favorevoli „ suoi, è stata firmata solennemente per tutte „ due le parti tregua vera e pura, e concordia, fino ad anni otto prossimi venturi. Nella qual tregua per tutte due le parti è promesso, che per tutto il tempo d'anni otto „ alcuna parte non farà, nè lascerà fare per „ alcun suo, ovvero per altri sotto suo nome, „ ovvero colore, nè consentirà per alcun modo „ ovvero ingegno alcuna guerra, ingiuria, o „ molestia, gravame, cosa, o danno, personaliter vel realiter a se, ovvero agli uomini delle Città, Castelli, Ville, e Luoghi, che „ sono delle predette parti, o di cadauna di „ esse. E i sudditi, fedeli, e cadauno de' predetti possano andare, passare, stare, ritornare per terra e per acqua, sicuri e senza „ impedimento, gravezza, od ostacolo, *dummodo* passino senza far danno e lesione alle „ parti predette, e cadauna di quelle, e ad „ essi fedeli, sudditi, e divoti & ubbidienti „ predetti. *Item* che il Conte Paolo Olisich „ di Scardona e Dalmazia, co' suoi luoghi e „ beni, che tiene e possiede, sia nelle dette „ tregue per tutti e cadauno Cittadini, sudditi, fedeli, divoti, ubbidienti, seguaci, e „ favorevoli suoi, e debbano secondo la detta continenza *integraliter observare*. Fu pubblicata sopra le scale di Rialto per un Comandatore de' Sopraconsoli. Nel 1348. durando ancora la Peste in Venezia d'Agosto, la Città di Capo d'Istria ribellò, e si diede al Patriarca d'Aquilea; e preso Marco Ginstiniano Podestà e Capitan loro, e abbrugiato il suo palazzo e altri luoghi, Castel Lione si tenne per la Signoria. Laonde fu fatta armata per ricuperarla, Capitani .... Giustiniano, e Niccolò Loredano, e Capitano delle genti da terra Marino Faliero. E stati a campo giorni 40. come scrive il Dolfino nella sua Cronaca, il Sabellico, e altri, in pochi giorni i detti Giustinopolitani s'arrenderono. Et entrati dentro i nostri, presero gli autori della ribellione, e fu-

furono mandati nelle prigioni a Venezia. Parte ne fu appiccata, e parte mandata in esilio. Ancora di questo tempo un'Alberto, Signore d'alcuni Castelli della Croazia con iscorrerie infestava i nostri luoghi dell'Istria: Onde fu diliberato di fargli guerra, e mandata gente con due Provveditori, esso Alberto mandò a dire, che voleva in persona venire a Venezia a domandar perdono. Il quale venuto, furono pacificate le cose con questa condizione, che alcuni Castelli ch'egli avea fatto fabbricare nell'Istria sul nostro, ovvero a' confini, per poter fare le dette incursioni, fossero rovinati: e così fu fatto.

Nota. „ In Anno Domini MCCCXLIII. „ Duce Andrea Dandulo cœpit guerra cum „ Turcis, & in die Sancti Pauli, dum Pa„ triarcha Constantinopolitanus exivisset causâ „ celebrandi Missam ad unam Ecclesiam, Sancti Johannis nuncupatam, distantem a Civitate duo milliaria, & Dominus Petrus Zeno, „ & Martinus Zacharia, & multi alii Nobiles „ cum eo, Turcæ descenderunt de Castro suo „ in maxima quantitate. Et Patriarcha celebrante Missam, circumdederunt Ecclesiam, „ & irruerunt in Christianos. Qui viriliter se „ defendebant. Finaliter introierunt Ecclesiam, „ & occiderunt Patriarcham, & omnes Nobiles, & eorum capita cum gaudio in lanceis „ ad eorum Castra portaverunt. Nel 1343. a' 10. d'Agosto fu presa parte nel gran Consiglio di fare que' de' Pregati per gran Consiglio, come appare nel libro *Spiritus* a carte 13. & è questa. „ 1343. die 10. Augusti in „ majori Consilio. Quum in Consilio Rogatorum tractentur & fiant omnia ardua facta „ nostra, & propterea sit necessarium, quod „ dictum Consilium fiat de personis electis, „ quantum fieri potest; & modus qui hodie „ servàtur de quatuor Electoribus Rogatorum „ nos ad hoc non ducat, quòd possit in multis casibus præjudicium generare, idcirco „ & in omni casu fiat, quod melius est, vadit Pars, quod de cetero Rogati, qui con„ sueverunt eligi per Electores, eligantur in „ majori Consilio, incipiendo ipsorum electionem ad minus in Calendis Augusti, & eligantur dupli ad sex ad sex, & probentur „ in isto Consilio, in quo erant electi, & sicut „ probantur Quadraginta. Et completis electionibus loco deficientium, quocumque „ modo deficerent, eligantur post sanctum Michaëlem alii per Consilium Rogatorum, „ sicut hodie observatur. Et duret hæc Pars „ per duos annos; & per tres menses ante „ complementum duorum annorum teneatur „ Dominus Dux & Consiliarii ponere in majori Consilio, utrum hæc Pars amplius durare debeat vel non. Verùm etiam post duos „ annos servetur hæc Pars, donec per ipsum „ majus Consilium fuerit terminatum. Di Parte 261. di nò 225. non sincere 48. *Iterum* ballottata, di Parte 287. di nò 231. non sincere 21. *Et fuit capta*. Nel sopradetto anno 1343. a' 21. d'Agosto, fu fatto un'Istrumento per Giovanni Paleologo Imperadore di Costantinopoli, di Ducati trentamila avuti dal nostro Bailo e Paolo Veniero e Micheletto Pisani Consiglieri. E diede per pegno alcune gioje, le quali furono mandate in questa Terra sotto il detto Doge Andrea Dandolo, e depositate nella Procuratia di San Marco in mano di Marco Loredano e Fresco Quirini Procuradori di San Marco. E appare il titolo dell'Imperadore così: *Johannes in Christo fidelis, Imperator & Moderator Romæorum, Palæologus semper Augustus*. Un Balasso pesò saggi 13. e caratti 16. Un Balasso pesò saggi 14. caratti tre. Un Rubino pesò saggi 12. e caratti venti e mezzo. Un Balasso pesò saggi 16. e caratti 16. Un Balasso pesò saggi 7. e caratti 9. Un Balasso pesò saggi 14. caratti 14. Un Balasso pesò saggi 5. e caratti 21. Un Rubino pesò saggi 3. e caratti 17. e mezzo. Un Balasso pesò saggi 5. e caratti 9. Una tavola di Balassi pesò saggi 3. e caratti 18. Un castone con perle 5. e un Rubino e Balassi 3. con l'oro, pesarono saggi 14. e caratti 17. Due Castoni con Zaffiri dieci, e Perle, pesò con l'oro al peso di Costantinopoli, saggi 31. e caratti 12. E fu rinnovato l'Inventario delle dette gioje in tempo di Lorenzo Celsi Doge, e de' Procuratori di San Marco, Marco Celsi e Niccolò Giustiniano. Questi Reggimenti si facevano pel Maggior Consiglio, ch'al presente non si fanno, cioè dal 1470. addietro: Bailo e Capitano a Negroponte, due Consiglieri e un Cameriere: Consolo a Clarenza: Bailo in Cipro: Bailo in Armenia: Bailo e Ambasciadore a Costantinopoli: Consolo alla Tana: Bailo in Trebisonda: Duca e Capitano a Tessalona: Duca a Salonichi: Consolo in Sicilia: Visdomino a Ravenna: Visdomino a Cervia: Podestà a Lido: Podestà e Capitano in Atene: Podestà in Valdimarino. Sotto questo Doge, pel prender che fece l'Imperadore de' Tartari la Tana, furono mandati ad esso Imperadore, ch'era chiamato Zaibel, ed era a Gazaria, Ser' Orsetto Giustiniano, e Ser Giovanni Quirini. Nel 1348. fu preso di fabbricare la Sala, dove si dee fare il gran Consiglio. Per la Peste, ch'era a Venezia, de' Gentiluomini che venivano a Consiglio, ch'erano 1250. ne morirono tanti, che ne restarono *solùm* vivi 380. e mancarono Casate di Nobili del gran Consiglio numero 50.

Nel 1349. Furono fatte ne' Magazeni di Terranuova tre galere grosse pe' particolari, cioè Ser Pietro da Canale di Ser Niccolò, Ser Pierazzo Badoero *quondam* Ser Jacopo, Ser' Andrea Morosini *quondam* Ser Giovanni. Colle quali andarono in Fiandra, e tornarono in mesi otto e giorni sette, e guadagnarono assai. Onde fu preso, che non si potesse più far galere grosse pe' particolari, e fu preso di farle per conto della Signoria. E fattene tre, messe al viaggio di Fiandra, Capitano Ser Benedetto Giustiniani, Patroni Ser' Antonio Micheli, Ser Jacopo Sanudo, e Ser Marco Salomone, fecero il viaggio in mesi dieci e giorni ventitrè. Nel 1349. a' 26. d'Ottobre nel Consiglio de' Pregati con libertà del gran Consiglio fu preso, che Messer lo Doge, i Consiglieri, i Capi di Quaranta, e gli Uffiziali del Frumento, ovvero la maggior parte d'essi, abbiano libertà di provvedere, e di trovare, e fare sopra il fatto di trovare e avere frumento e biada, e quella dispensare, & ispacciare in tutto quello che a loro ovvero alla maggior parte di loro parrà, così in dar' ordine, come in ogn' altra cosa, fare, ordinare, e commettere ad altri quelle cose, le quali parranno loro essere utili e necessarie. Le quali cose sieno ferme e valide, come se fossero prese in gran Consiglio.

Nel 1455. die 4. Februarii, in Consilio Decem: „ Quod auctoritate hujus Consilii ordinetur & „ captum sit, quod de cetero in Collegio Bla„ dorum, quando tractabitur de emtionibus „ Frumentorum, & de aliis rebus pertinenti„ bus

„ bus ad factum Bladorum, intereſſe debeant
„ etiam . . . . Conſilii , & . . . .
„ fiant , & per majorem partem prædictorum
„ fieri debeant ad buſſolos & ballottas illæ
„ proviſiones, deliberationes & alia, quæ erunt
„ neceſſaria circa factum dictorum bladorum,
„ cum illamet auctoritate & libertate , quam
„ ad præſens habet Collegium Bladorum, de-
„ clarando, quod expellantur de dicto Colle-
„ gio illi, qui ſecundùm ordines Collegii Bla-
„ dorum expelli debent, remanentibus in ſua
„ firmitate aliis ordinibus dicti Collegii Bla-
„ dorum.

Del 1349. a dì 14. di Febbrajo, traslatazione di Lettere del Signor Soldano di lingua Arabica in Latina, che portò con ſe Niccolò Zeno noſtro Ambaſciadore, eſſendo Doge Andrea Dandolo. Queſta è la manſione della Lettera.
„ Potentiſſimo Duci & Magnifico , atque be-
„ nigniſſimo & largiſſimo, atque Chriſtianiſſi-
„ mo, Andrea Dandulo, cultori & adoratori
„ ſummi Jeſu Chriſti, ornamento totius Chri-
„ ſtianitatis Crucem adorantis, Duci Venetia-
„ rum, Dalmatiæ atque Croatiæ, & Domino
„ quartæ partis & dimidiæ totius Imperii Ro-
„ maniæ, Amico Regum & Imperatorum, cui
„ Deus det longam vitam, & iterum Domino
„ Venetiarum. *Tenore delle Lettere* : Lo Sol-
„ dano grande Signore della Terra delle terre,
„ Signore del Popolo giuſto; al quale appar-
„ tiene ogni giuſtizia perfetta; vittorioſo in
„ tutte le coſe; Emnandin Maivadin, Soldano
„ ſovra tutti i Soldani de' Saraceni , al quale
„ Dio dà vita ; ſeparatore del giuſto dall' in-
„ giuſto, Re degli Arabi , degli Azeni , de'
„ Perſi , Aleſſandro del Mondo , oſſervatore
„ di tutta fede, Signore del Re de' Narbi, di
„ Mecca, e di Madin, Signore de i Re, e de'
„ Soldani, avventuroſo Re Naſſer, Henaſſer
„ Diumaivadin Maumeth figliuolo del Re Maſ-
„ ſer degno di fede Scheif, Diumaivadin Cha-
„ laum, cui Dio mantenga la ſua Signoria, la
„ quale Iddio conſerva ſovra tutte le proſpe-
„ rità e ogni buona avventura. In nomine Do-
„ mini rendo riſponſione al Doge benigniſſimo
„ e larghiſſimo in queſto mondo altiſſimo An-
„ drea Dandolo, maggior' onore di tutta la
„ Criſtianità, luce degli adoratori del Croce-
„ fiſſo, Doge di Venezia e della Dalmazia e di
„ Croazia, Signore della quarta parte e mez-
„ za di tutto l'Imperio di Romania, ornamen-
„ to del ſanto Batteſimo, amico de' Re e de'
„ Soldani, al quale Dio dà lunga vita, lo qua-
„ le Iddio faccia proſpero in tutte le ſue vit-
„ torie; ſpecchio di dilezione . E poi ſiegue
la Lettera molto lunga, e nel fine dice: *Hæc ego cultor & adorator Maumethi. Deus ſit inter nos & vos cum ſua gratia.*

Del 1345. a' 6. d'Agoſto , traslatazione d'un' altra Lettera del predetto Soldano al prefato Doge di lingua Arabica in Latina. Queſta è la manſione della Lettera: „ In præ-
„ ſentia Ducis gentilis, nobilis , & potentis,
„ Andreæ Dandulo, honoris Fidei Chriſtianæ,
„ Crucis, & Baptiſmatis, Ducis Venetiarum,
„ amici Regum & Imperatorum. Deus manu-
„ teneat ſtatum ſuum & dominium Venetiis.
„ *Tenor delle Lettere* : Il Soldano e 'l poſſente
„ tenente lo Reame , giuſto Signore del Po-
„ polo, e giuſto alla ſua poſſanza e vittorioſo,
„ colonna del mondo e della Legge, Soldano
„ di Saracinia e de' Saraceni, veditore de' giu-
„ ſti al Popolo farà ragione degl' ingannati ,
„ Re de' Re, Regnante d'Arabi, e d'Azziani

A „ e de' Turchi, domò lo Reame di Babilonia
. . . . . . lo tempio , aſſemblante la parola
„ della fede , Re e Signore della cadrega di
„ Dio , ſiede nelle ſue Terre , Signore de'
„ due mari , ſervidore delle due Leggi , lo
„ nobile Signore Re de' credenti Eſmail figli-
„ uolo del Soldano, il teſtimonio, il Re vit-
„ torioſo nel mondo e nella Legge di Maomet-
„ to , figliuolo del Soldano , e credente le
„ loro vittorie che gli mantenga Iddio il ſuo
„ Reame, la ſua cavalleria e 'l ſuo oſte . In
„ nome della grazia di Dio ricevemmo le let-
„ tere del Doge, gentile, nobile e poſſente,
„ Andrea Dandolo, onore della Fede Criſtia-
„ na, della Croce e del Batteſimo , Doge di
B „ Venezia , amico de' Re e degl' Imperadori.
„ Dio lo mantenga ne' ſuoi Stati e nella ſua
„ poſſanza. Trovammo dal voſtro Ambaſcia-
„ dore nobile Angiolo . . . . E ſiegue
la lettera. E alla fin dice: *ſcriptæ à 745. le nobili Lettere.*

1350. Anno ab Incarnatione, die 18. menſis Februarii, in Commemoriali tertio ad chart. 71.
„ Vir Nobilis Petrus Zeno, qui modò ultimò
„ rediit Capitaneus Gulphi , præſentavit Do-
„ mino Duci & ſuis Conſiliariis unam ampul-
„ lettam vitream, dicens, quod dum, ſcilicet
„ his diebus, poſtquam rediit Venetias, ægro-
„ taret, quidam, qui fuerat Scribanus ligni ,
„ cujus erat Comitus Rigetus, ivit & dixit,
C „ quod volebat ſibi facere ſolemne exenium.
„ Et tunc donavit ſibi dictam ampullam, aſſe-
„ rens, quod ipſe illam habuerat & emerat in
„ Corono poſt ſtragem Capitanei Galêæ Do-
„ mini Emmanuelis de Grimaldis a quodam
„ Sclavo ignorante quid eſſet, & hoc pro duo-
„ bus Coronis. Sed poſt hæc quidam Scriba-
„ nus audivit à quodam Domino Thomaſio de
„ Lomellino , qui fuerat ſuper dicta galêa ,
„ quod de rebus ac havere ſuis derobatis de
„ dicta galêa ipſe quaſi recuperaverat omnia,
„ præter unam ampullettam , in qua erat de
„ Lacte Virginis Mariæ , quam acquiſierat
„ multo labore, & quam recuperaret, ſi poſſet
„ pro omni eo, quod alii poſſent. Et ideo ve-
D „ riſimiliter credit , quod ipſa ampulletta ſit
„ illa habito reſpectu ad Lac & ad colorem ,
„ & qualitatem ipſius . Et ſic ipſe Dominus
„ Petrus hanc ampullettam devote ſuſcepit ,
„ & ipſam Dominio Venetiarum præſentavit,
„ ut ſupra. Et nota, quod dicta die dicta am-
„ pulletta de mandato Ducali fuit depoſitata
„ apud Procuratores Sancti Marci de ſupra ,
„ ut conſervent ad beneplacitum Communis.

Queſti ſono i Verſi ſopra gli Statuti del Giudicato di Proprio.

Da Deus Andreæ, genuit quem Dandula proles,
Quem faciunt Ducem rectum facundia, mores,
Cœli virtutes, Venetûm compeſcere lites
Legibus ex iſtis quam ceteris atque Statutis.

E Nel 1349. a' 19. di Novembre , nel Ducal Palazzo di Venezia fu conchiuſa tregua per anni cinque tra 'l Sereniſſimo Signor Giovanni Imperadore de Romeotti Catacuzeno, e Giovanni *Chriſto Deo* fedele Imperadore Paleologo, e 'l circoſpetto Zaccaria Contarini Ambaſciadore e Sindico dell' inclito Doge e Comune di Venezia, Doge Meſſere Andrea Dandolo . E nell' Iſtrumento ſi fa menzione di certe gioje, ch' ebbe il Comune di Venezia in pegno dall' Imperio per danari preſtatigli , come appare nel Notatorio quarto. I Nobili Genoveſi carcerati in queſta Città, furono i ſeguenti, come appare nel detto Notatorio : Don Palamede Spi-

Spinola : Don Ottobuono Daula : Don Giovanni Spinola : Don Cristiano Corto : Don Baldassare Spinola : Don Pietro del Fiesco : Don Giovanni de Muira : Don Bartolomeo Corto : Don Francesco Maruffo : Don Basso dal Monte : Don Giovanni da San Vincenzo : Don Angiolo Dolceacqua : Don Nicoloso Biacqua : Don Andreolo Schiavone di Lucca : Don Castruccio Spinola : Don Giovanni di Belagno : Don Gerardo di Zennarino. Servidori de' detti, Luigi del Sesto, Angiolo di Rivarolo, Antonio dal Tocca. In tempo di questo Doge, Capodistria si ribellò, e cacciò via Arrigo da Molino, ch'era suo Podestà. Furono armate 48. galere, fatto Capitano Giovanni Dolfino, il quale fu poi Doge.

A

B

Nel 1350. venne la terza discordia e guerra tra' Genovesi e la Signoria nostra. E coloro la principiarono, e presero alcune nostre navi e candiotte. I nostri mercatanti, ch'erano a Caffa colle loro mercatanzie, ritennero, e ivi in quel Porto menarono le nostre navi prese. Et eransi levati in superbia, che non volevano, che i Veneziani navigassero più nel Mare della Tana, come sempre aveano fatto. Inteso questo, i Veneziani mandarono Ambasciadori a dimandar la cagione di tale innovazione, e che volessero i Genovesi rendere il tolto, ma eglino nol vollero fare. E fu deliberato nel Consiglio di far loro guerra, e di vendicarsi dell'ingiuria. E tolte le galere grosse di mercato, ch'erano per andare a' viaggi, fecero armare galere in Candia, Modone, Corone, Negroponte, e in Dalmazia. E fecero venire Marco Morosini Capitano del Golfo, acciocch' e' si congiugnesse coll'armata fatta di nuovo, che fu di galere 35. computate le grosse. Altri scrivono fino a 40. *videlicet* nella Cronica Dolfina. E fatto Capitano Generale dell'armata predetta Marco Ruzini, e congionta in uno quest'armata, andò per trovare le galere de' Genovesi, le quali erano partite da Genova, come s'era inteso. E navigando il detto nostro Capitano, entrò nel Porto d'Alcastri per fortuna, dove trovò galere dicianove de' Genovesi cariche di mercatanzia, che doveano andare a Caffa e in Pera. E sapendo questo il detto Capitano, fece armare tutte le sue galere, e serrò il Porto attorno, acciocchè le nimiche non potessero uscire, nè fuggire pure una sola galera. Ma i Genovesi fecero una bastìa da poppa delle sue galere, e i nostri incominciarono a dar loro di crudeli battaglie, per modo che i Genovesi cominciarono a inalberare le dette galere alla navigaresca. E non sapendo i nostri quello, che coloro volessero fare, stando apparecchiati, credendo, che volessero venire a ferire colle quattro galere sottili, ch'erano prima a far la battaglia, in effetto fecero vela l'una dietro l'altra, uscendo fuori per quella bocca piccola del Porto, ch'era stata lasciata aperta. E passate le quattro galere sottili, una nostra galera grossa andò a ferire nell'ultima delle dette galere, e messela in rotta, le quattro galere s'intricarono insieme per modo, che andarono a ferire in terra. E a quel modo furono le cinque galere nimiche con tutta la mercatanzia prese. La maggior parte degli uomini di quelle scapparono e si salvarono in terra, e i nostri si misero a rubare per modo, che que' delle quattro galere ch'erano usciti

C

D

E

per quel buco fecero ficcar fuoco nelle dette galere, e s'abbrugiarono con tutta la mercatanzia, acciocchè nè l'uno nè l'altro l'avesse. E fu preso pe' nostri il Capitano delle dette galere Genovesi, e i Rettori che andavano in Pera e in Caffa e in altri luoghi, e furono mandati prigioni a Negroponte. E dopo il detto Marco Ruzini Capitano navigò coll'armata verso Pera, e que' di Pera già s'erano fatti forti, perchè aveano intesa la nuova della presa delle sue galere ad Alcastri. E vedendo il Capitano, che non poteva far loro alcuna cosa, nè alla Terra, nè a' suoi navili, i quali s'erano messi in fortezza, determinò d'andare nel Mar Maggiore, dov'egli prese molte navi e gripave de' Genovesi cariche di mercatanzia.

E' da sapere, che le quattro galere de' Genovesi, che scapparono d'Alcastri, si raunarono con altre sei galere Genovesi. E sapendo che il nostro Capitano andava nel Mar Maggiore, e avea lasciato la maggior parte de' prigioni Genovesi a Negroponte, i Genovesi andarono alla dett'Isola di Negroponte, e presero la Terra a man salva senza botta di spada. E andarono alle prigioni, e tolsero i prigioni, e rubarono la Terra, fatti prigioni uomini e femmine. E cacciaron fuoco in certa parte della Terra. Era allora Bailo ivi de' nostri Tommaso Viaro, il quale vedendo venire a quella volta le galere de' Genovesi, lasciò sua moglie, ed egli se ne fuggì fuori della Terra. E ciò fu nel 1350. a' 18. di Settembre, il dì di San Vittore. Il qual Bailo fuggì in un Castello sopra la dett'Isola, detto Euripo. Poscia le dette galere andarono a Scio, e presero quell'Isola. Ma come scrive Marcantonio Sabellico, pare che le predette galere Genovesi, ch'erano nel Porto di Caristo, venissero fuori come disperate a investire nelle nostre galere. E fu di bisogno combattere insieme, e parte di quelle fuggì. E Marco Morosini Capitano comandò alle sue galere, che investissero la quinta galera nimica, perchè già quattro erano fuggite via. E così fu fatto: e furono prese quattro galere nimiche, e i Galeotti si misero a volere la preda, non curandosi dell'altre. Ma esso Capitano comandò che quelle fossero abbrugiate, sicchè a' Galeotti convenne poi di combattere col resto. E così furono prese dieci galere, e'l suo Capitano, e settanta Genovesi Nobili, con assai ignobil ciurma. E poi la nostra armada a Negroponte lasciò mille Genovesi, e altri quattrocento furono mandati in Candia. E pare, che la detta vittoria fosse nel giorno di San Giovanni Decollato a' 29. d'Agosto, *licèt* nella Cronica Dolfina si voglia che sia stata a' 18. di Settembre. Sicchè trovo questo divario. E a Venezia fu ordinato, che tal giorno de' 29. d'Agosto fosse celebrato per tal vittoria avuta, che prima non si guardava. Ora le quattro galere Genovesi fuggite con sei altre, Capitano Filippin Doria andarono a Negroponte, e presero la Città, come ho detto di sopra; e tolti i prigioni, l'abbrugiarono. Ora il nostro Capitano Marco Ruzini vedendo venire la vernata, e di non potere far più nulla in Ellesponto, ritornò a Venezia. E nella Dalmazia trovò dieci galere, che la Signoria mandava, per aumentare la dett'armata a lui sottoposta. Laonde diliberò di ritornare in dietro. E mandò la preda fatta contro i Genovesi a Venezia, la quale fu stimata essere stata di valore di

di Ducati quattrocento mila. *Tamen* ho veduto in una Cronica, che il detto Capitano venne a Venezia, e questo consuona; e per essersi pusillanimamente portato, fu messo in prigione, e ivi finì la sua vita. E il danno, che fu fatto pe' Genovesi a Negroponte, fu stimato essere stato di Ducati dugento mila e più. E delle galere, ch' egli iscontrò nel Golfo di Chiarenza, era Capitano Giovanni Foscarini, e furono numero quattordici. E se ne venne di lungo a Venezia. E questo fu del mese d'Ottobre. In questo mezzo i Veneziani fecero lega e unione col Re d'Aragona de' Catalani, con molti patti e condizioni contro i Genovesi. Ambasciadore a farla fu mandato Michele Steno. Ancora fu preso d'eleggere venticinque onorevoli Patrizj, i quali con Messer Doge e co' Consiglieri dovessero governare la guerra co' Genovesi, come loro pareva, senza chiamare il Consiglio de' Pregati. E Clemente Papa VI. il quale era in Avignone, veduto la guerra grande tra' Veneziani e Genovesi, mandò Oratori per acconciare le cose. Ma nulla potè operare, perchè l'odio de' Genovesi non era ancora ben maturo. E furono mandati pe' Veneziani Ambasciadori al detto Papa, Marino Faliero, e Andrea Cornaro, eletti per questa cagione, i quali *re infecta* tornarono a casa. E i Genovesi armarono galere 38. Capitano Paganino Doria.

Nel 1351. I Veneziani armarono galere dodici, fatto Capitano Niccolò Pisani da San Fantino. Altri scrivono che furono armate galere quindici; e fu mandato Ambasciadore sulle dette galere all'Imperadore di Costantinopoli Giovanni Paleologo, Giovanni Dolfino che fu figliuolo del Doge, per vedere di far lega insieme, e col Re d'Aragona contro de' Genovesi. Alcuni scrivono, ch' egli v'era stato mandato per avanti, il quale nel ritorno tolse una galera di Chiarenza e una de' Ragusei, e tre delle nostre, e s'andò a congiugnere colla nostra armata. Ora furono eletti venticinque a trovare danari per la guerra, che s'avea co' Genovesi, e furono Ser Andrea Sanudo, Ser Pietro Veniero, Ser Antonio Malipiero, Ser Francesco Contarini, Ser Angiolo Miani, Ser Paolo Faliero. Ser Federigo Canto, Ser Onofrio Giustiniano, Ser Giovanni Foscarini, Ser Pietro Ciurano, Ser Giovanni Gradenigo, Ser Pietro Salomoni, Ser Arrigo da Molino, Ser Marino Giorgio, Ser Luigi Barbero, Ser Giovanni Morosini, Ser Giovanni Quirini, Ser Paolo Tiepolo, Ser Lorenzo Memo, Ser Luigi da Mosto, Ser Giovanni Dolfino, Ser Niccolò Dandolo, Ser Pietro Polani, Ser Luigi Marcello, e Ser Antonio Micheli. A questi *etiam* fu commesso il governo della guerra col Doge e co' Consiglieri. Niccolò Pisani eletto Capitano generale, uomo savio, subito si partì di Venezia colle suddette galere ben'in punto, e andò verso lo Stretto, e gli furono subito mandate dietro altre sedici galere, cioè una a Vegia, una a Ragusi, due in Candia, Capitano Giovanni Dolfino il Procuratore, che fu quegli, che dovea andare Oratore all'Imperadore di Costantinopoli, il quale giunto a Costantinopoli conchiuse la Lega. Ma il Sabellico scrive, che fu mandata un' altra armata, Capitano Pancrazio Giustiniani, di 30. Galere, che andò in Sicilia, per unirsi coll'armata del Re d'Aragona. E volendo insieme venire sulla Grecia, per depredare i luoghi de' Genovesi, venne una gran fortuna e orribile tempesta; *adeo* che una delle dette Galere con tutta la turba navale si sommerse, e altre buttandosi sulle marine si scompagnarono. E poi vennè a Modone, dov'era il nostro Capitan Generale Niccolò Pisani, il quale era stato combattuto da quarantatrè Galere di Genovesi appresso l'Isola Eubea. E così tutte le armate insieme, lasciate a Modone alcune Navi per custodia del luogo, andarono verso Calcide, detta volgarmente Negroponte, che da' Genovesi era oppugnata, per volerle i nostri dar soccorso. E già i Genovesi le aveano data una grandissima battaglia, e que' di dentro virilmente s'erano difesi. E i Genovesi, veduto di non poter far nulla, si levarono, e andarono ad espugnare un Castello chiamato Plisileo. Ma prima accadde, che giunta l'armata nostra appresso Calcide, volendo una Galera, sopracomito Giovanni Memo, combattere con una nave Genovese, fu preso e menato colla Galera da' nimici, dalla quale i Capitani Genovesi intesero, essere le armate del Re d'Aragona e de' Veneziani poco lontane: e però per minore scandalo si levarono dall'impresa. E Paganino Doria molto sdegnato andò coll'armata a Pera, e trovossi mancare ad essere morti nella espugnazione di Calcide da uomini 1500. Ma giunte le dette nostre armate, Capitani Niccolò Pisani, e Pancrazio Giustiniani, e Ponzio Capitano dell'Aragonese, consultato quello, che avessero a fare, deliberarono d'andar verso Pera. Ma mancando loro le vettovaglie, convenne loro di tornare in Candia. E tolte le vettovaglie che bisognavano, navigarono nello Stretto, e unitisi colle navi dell'Imperadore de' Greci entrato in Lega, andarono a Pera, e quella Città combatterono. Ma non potendo prenderla, si levarono, e navigarono a . . . . . . Dove venuta l'armata nimica, combatterono insieme. La nostra era di Vele 40. e quella del Re d'Aragona di 30. E fu principiata la battaglia a ore due di giorno, e combatterono fin tutta la notte, che nè l'uno nè l'altro si vedeva. Ma la mattina tutta l'acqua del mare ivi attorno era sangue, tanti ne furono morti da una parte e dall'altra; e fu crudelissima battaglia. E vedendo i nostri di non poter'essere vincitori, si ritirarono coll'armata. Furono morti in questa battaglia questi: Steffano Contarini Procuratore, Giovanni Steno Cavaliere, Benatino Bembo, e Pancrazio Giustiniani Procuratore, Capitano di parte dell'armata.

Tamen scrive il Sabellico, che Giovanni Dolfino scrisse alla Signoria, che nella detta pugna i nostri erano stati vincitori, perchè *solum* perderono quattro Galere, e de' Genovesi furonne prese 28. e tra' morti e presi de' nostri da mille uomini. Et è da sapere, che i Genovesi combatterono contro al Sole, contro del vento, contro il mare, e contro tre armate; sicchè ad ogni modo ebbero la piggiore. Et era Capitan Generale di tutta la nostra armata Niccolò Pisani, e di quella del Re d'Aragona Don Ponzio di Santapace. E furono Galere 22. armate in Perpignano, e parte nel Contado di Rossiglione, colle quali erano Galere 30. Capitano Pancrazio Giustiniani, come ho scritto di sopra, e come vidi scritto nella Cronica Dolfina. Il Capitano dell'armata Genovese ebbe gran danno. Sicchè

chè tutti e due furono mal contenti, e le armate malmenate. In questi giorni due navi di Genovesi, che venivano con vettovaglie a Pera, furono prese dalla nostr' armata, e quelle menate in Candia. E' da sapere, che in questo tempo per confermare la Lega trattata col Re d'Aragona per Michele Steno, furono mandati Ambasciatori al detto Re, Paolo Gradenigo e Giovanni Steno, Cavalieri, i quali conchiusero la lega per anni cinque; e nel venir via montarono sull'armata, e un di loro, che fu Giovanni Steno, fu morto. Intesa questa nuova a Venezia, d'essere state le armate alle mani, fu determinato d'invigorire l'armata. Et elessero quattro Provveditori sull'armata appresso il Capitano Pisani, Giovanni Dolfino, Marco Cornaro, Marino Faliero, i quali tutti e tre furono poi Dogi, e Marino Grimani. Altri vogliono che si nominasse quest' ultimo Marco. E nella Cronica Dolfina truovo *solùm* i tre, e non il Grimani. Ma il Sabellico ve lo mette. Ancora fu fatto Capitano di nove Galere di mercatanzia Paolo Loredano, che andò in Cipro, e ivi andato portò i mercatanti e le mercatanzie di Cipro a Venezia. In questo mezzo quattro Galere de' Genovesi vennero in Istria, e scorsero que' luoghi; là onde furono armate cinque Galere, Capitano Marco Micheli, il quale partito, i Genovesi tolsero sù e andaron via. Ancora per aumentare l'armata, furono armate otto Galere, Capitano Giovanni Sanudo, e poi altre nove *etiam* furono armate. Le quali giunte, Niccolò Pisani Capitan Generale andò in Ellespondo fino a Pera, dove prese molti navili de' Genovesi, nel numero de' quali erano due carichi di mercatanzia pel valore di Ducati ventimila. E fecero prigioni nove Genovesi Nobili mercatanti. E intendendo i nostri, che l'armata nimica dovea venire, lasciarono Marcho Micheli nel Golfo, e vennero a Venezia. Nell' Anno 1353. vedendo i Veneziani, che i suoi Soldi erano stronzati attorno per togliere l'argento, fecero con una nuova sorta coniar-li attorno con un cerchio intorno, acciocchè non si potessero stronzare; e quelli che non aveano il detto cerchio attorno, non volevano che si potessero spendere. E' da sapersi, che quando furono mandati i quattro Provveditori nell'armata con fanti, furono dati a cadaun' uomo da piedi, Ducati venti per uno, e Ducati quatordici per uomo da remo, avanti tratto. Fu la seconda volta fatto Capitano di mare Niccolò Pisani sopranomato. E armate furon di nuovo Galere 9. Era fuori Capitano Giovanni Sanudo con 8. Galere, e Marco Micheli predetto al Golfo. Ora partito il detto Capitano Pisani andò verso Pera con Giovanni Sanudo, dove presero molti navili de' Genovesi, e presero tre Cocche piene di mercatanzia de' Genovesi, di valsuta di Ducati 150000.

I Genovesi in questo mezzo armarono Galere 43. Capitano Antonio Grimaldi. Altri scrivono, come la Cronica Dolfina, che furono 52. E i nostri andati nel Mare di........ per unirsi coll'armata del Re d'Aragona. E a Cagliari in Sardigna si trovarono le dette armate, e furono alle mani. E il Capitan Pisani ordinò a Giovanni Sanudo, che con dieci Galere dovesse il primo andare a investire i nimici, e ch'egli il seguiterebbe col resto dell' armata. E così fece. E appiccata la battaglia, fu combattuto atrocemente. Alla fine i nostri e gli Aragonesi furono vincitori, e i Genovesi perderono Galere 32. le quali parte da' nostri furono prese, e parte con tutte le ciurme furono sommerse in mare. E il Capitano Grimaldi fuggì in Genova, e fu il primo che portasse tal nuova, la quale fu la piggiore e la più cattiva, che avessero mai avuto i Genovesi. E con questa vittoria i nostri ricuperarono due Castelli in Sardigna, e dieronli al Re d'Aragona, i quali per avanti i Genovesi aveano presi. E furono presi 3500. tra' quali ottanta Genovesi da cappa, de' quali 1500. furono mandati prigioni a Venezia, e il resto ebbero i Catalani. Per la qual cattiva novella i Genovesi privarono il suo Doge. E mandarono Ambasciadori a Giovanni Visconte, il quale era Duca e Arcivescovo di Milano, e a quello si raccomandarono, volendolo per Signore, e d'essere in sua protezione, i quali furono accettati. Inteso questo, i Veneziani mandarono Ambasciadori a Carlo IV. Imperadore de' Romani, e provocaronlo contra Milano, e fecero lega con molti Signori d'Italia, cioè con Can Grande della Scala Signore di Verona, con Jacopo e Francesco di Carrara Signori di Padova, col Marchese di Ferrara, col Gonzaga Signore di Mantova, e co' Manfredi Signori di Faenza. Ma il Duca e Arcivescovo di Milano predetto, intesa sì gran Lega fatta, mandò Ambasciadori a Venezia, per voler fare la pace, e nolla potè ottenere. Ritorniamo alla nostra armata di mare coll'Aragonese. La quale andò all' Isola di Majorica, dove furono veduti molto onorevolmente, e di quella il Re Pietro d'Aragona si fece Signore. E fece Niccolò Pisani Capitano, e lui e suoi eredi gentiluomini e del suo Consiglio, & *etiam* i suoi successori, e gli assolvette da tutti i Dazj e dalle gabelle, che potessero pagare nel suo Regno. E gli fece un nobilissimo e ampio privilegio, come in quello appare. E poi il detto nostro Capitano tolse commiato dal prefato Re, il quale lo accompagnò fino alla galera. E con questa vittoria venne a Venezia a disarmare con grande onore e trionfo. In questo tempo il Corpo di Sant' Isidoro Martire, stato gran tempo nella Chiesa di San Marco nascosto, essendo sotto questo Doge compiuta la sua Capella lavorata di Mosaico, e fatta ivi un' arca di marmo all' Altare alta, fu onorevolmente collocato come appare per l'epitafio notatovi sopra. In questi giorni il Conte Alberto di Gorizia essendo venuto con gente sull'Istria per danneggiare, furono mandati in Istria il Conte Rodolfo di Montefeltro per capo di gente da terra, e Provveditori Andrea Morosini e Marino Grimani con gente. E quello preso fu mandato a Venezia prigione. Nota, che per la guerra de' Genovesi, la quale durò quattr' anni, furono fatti imprestiti al trentasette per cento. Mentre che queste cose si fanno, otto galere de' Genovesi vennero in Golfo, e scorsero Curzola e Liesina e altre Isole, e pare ch'abbrugiassero Curzola e Liesina. Onde furono armate cinque galere, Capitano Lorenzo .... E i Genovesi fuggirono via dal Golfo. E i nostri con altre galere armate in Arbe e per la Dalmazia gli andarono dietro seguitando fino nel Mar Pontico, facendo assai danni.

Nell'anno 1354. a' 7. di Marzo i Genovesi di nuovo armarono galere 25. Capitano Paganino

nino Doria. E i Veneziani fecero Capitano la terza volta Niccolò Pisani di 14. galere. Il quale ordinò a Giovanni Sanudo Capitano di dieci galere, che si unirono insieme, che si togliesse la volta di Sardigna, per trovare la dett'armata nimica. Ma non s'incontrarono, perchè i Genovesi vennero coll'armata nel Golfo, e presero certi nostri navili, e poi scorsero nell'Istria, & ismontarono a Parenzo, e tolsero ivi due Corpi Santi, ch'erano in quelle Chiese; cioè di San Cirillo e di San Marro, e portaronli a Genova, e abbrugiarono la Città di Parenzo. Inteso questo, dubitando i Veneziani, che non venissero di lungo nel Porto di Venezia i detti nimici, fecero incatenare il Porto per più sicurezza, mettendovi valido presidio e guardia, e così la notte per le contrade di Venezia, acciocchè sentendo alcun rumore tutti fossero coll'armi alla Piazza. Dipoi i nimici trovarono una nostra nave di Mercatanti, e la presero con danno di Ducati cento quaranta mila, la quale andava in Candia. In questo mezzo i prigioni Genovesi co' nostri furono permutati, e furono *solùm* 160. Genovesi, gittate le tessere a chi toccava, per tanti all'incontro de' nostri, ch'eglino aveano e non più. Il restante de' suoi rimasero prigioni ne' Magazeni di Terranuova. E nota l'abbrugiare che fecero i Genovesi di Parenzo, fu nell'anno 1354. a' 11. d'Agosto. E pare che in questo tempo i nostri armassero quattro galere, Capitano Niccolò Quirini, detto il Boezio. Inteso l'abbrugiar di Parenzo, fu scritto subito al Capitan Generale Pisani, ch' e' dovesse venire coll'armata in Golfo, e avvisare quanto i Genovesi aveano fatto nell'Istria. E fu preso, che tutti gli uomini di Venezia, ch'erano andati in terra ferma a raccoglier le biade, dovessero ritornare a Venezia. E fecero fare la Catena al Porto, la quale fu fatta in tre giorni. I Genovesi presero tre galere disarmate, che andavano in Candia, e la nave, che presero, veniva da Famagosta per Candia. Vennero Ambasciadori di Milano a Venezia per voler trattar pace, Tra' quali fu Francesco Petrarca, Poeta, letteratissimo uomo. E portarono una lettera al Doge. E il Doge avea tant' odio a' Genovesi, che li licenziò senza volere far pace nè tregua. E come vidi nella Cronica Dolfina, non volle mostrare la detta lettera. Sotto questo Doge pare che fosse preso di prendere sotto la Signoria nostra il dominio dell'Isola di Corfù, e così fu tolta. Ma fu per avanti, e al principio della guerra co' Genovesi. Questo Doge volle vedere il Corpo di San Marco. Fu Dottore valente. Studiò sotto Ricardo Malombra gran Giureconsulto. Compose una Cronica Latina, un Opera chiamata *Mare Magnum* dell'origine delle Nobili Famiglie di Venezia, la quale pare che sia nel Consiglio de' Dieci, e il Compendio Latino di Venezia. Lasciò un figliuolo nominato Lionardo, il quale fu Cavaliere. Et esso Doge per dolore dell'armata nimica venuta ad abbrugiare Parenzo, s'ammalò, e stette 22. giorni ammalato. E avendo dogato anni 11. e mesi 8. morì a' 7. di Settembre. E fu sepolto nella Capella del Battisterio di San Giovambatista in una bell'arca intagliata, che poi gli fu fatta. Costui portava i Gigli nell' Arme. E questo è il suo Breve, che ha in mano nel gran Consiglio.

Alta trium Probitas mihi quarto suggerit instar,
Qui de Dandulea prole fuere Duces.

Epitaphium Andreæ Danduli Ducis.

Quem reverenda cohors virtutum tempore nullo
Deseruit, gelidi brevis hæc tenet aula sepulcri
Membra; valetis erant Probitas, cui dogmata sensus,
Ingenium penetrans, modus atque profaminis alti
Nobilitatis opus, morum seriesque venusta.
Qui dedit assiduos patriæ memorandus honores.
Et quia clara sonant populis sua gesta per Orbem,
Plura sinit calamus meritò recitanda notare.
Dandula quem soboles peperit generosa, Ducatum
Andream omnimoda Venetum ratione merentem,
Septima dumque dies Septembris, Mille Trecentis;
Quatuor, ac decies jam quinque dedisset, obivit.

Questo Doge fu l'ultimo, che fosse sepolto a San Marco, però che fu preso (*tamen* nella Cancelleria, nè nelle Correttioni de' Principi l'ho trovato) che niun Doge nè altri si possa seppellire a San Marco. In questo suo tempo sempre quasi fu guerra, peste, e carestia.

MCCCLIV.

Marino Faliero, Doge XLIX.

FU eletto da' quarantuno Elettori, il quale era Cavaliere e Conte di Valdemarino in Trivigiana, & era ricco, e si trovava Ambasciadore a Roma. E a dì 9. di Settembre, dopo sepolto il suo predecessore, fu chiamato il gran Consiglio, e fu preso di fare il Doge giusta il solito. E furono fatti i cinque Correttori, Ser Bernardo Giustiniani Procuratore, Ser Paolo Loredano, Ser Filippo Aurio, Ser Pietro Trivisano, e Ser Tommaso Viadro. I quali a dì 10. misero queste correzioni alla promessione del Doge: Che i Consiglieri non odano gli Oratori e Nunzj de' Signori, senza i Capi de' Quaranta, nè possano rispondere ad alcuno, se non saranno quattro Consiglieri e due Capi de' Quaranta. E che osservino la forma del suo Capitolare. E che Messer lo Doge si metta nella miglior parte, quando i Giudici tra loro non fossero d'accordo. E ch'egli non possa far vendere i suoi imprestiti, salvo con legitima causa, e col volere di cinque Consiglieri, di due Capi de' Quaranta, e delle due parti del Consiglio de' Pregati. *Item* che in luogo di tre mila pelli di Conigli, che debbon dare i Zaratini per regalia al Doge, non trovandosi tante pelli, gli diano Ducati ottanta l'anno. E poi a dì 11. detto, misero *etiam* altre correzioni, che se il Doge, che sarà eletto, fusse fuori di Venezia, i Savj possano provvedere del suo ritorno. E quando fosse il Doge ammalato, sia Vicedoge uno de' Consiglieri, da essere eletto tra loro. E che il detto sia nominato Viceluogotenente di Messer lo Doge, quando i Giudici faranno i suoi atti. E nota, perchè fu fatto Doge uno, ch'era assente, che fu Vicedoge Ser Marino Badoero più vecchio de' Consiglieri. *Item* che 'l governo del Ducato sia commesso a' Consiglieri, e a' Capi di Quaranta, quando vacherà il Ducato, finchè sarà eletto l'altro Doge. E così a dì 11. di Settembre fu creato il prefato Marino Faliero Doge. E fu preso, che il governo del Ducato sia commesso a' Consiglieri e a' Capi di Quaranta. I quali stiano in Palazzo di continuo, fino che verrà il Doge. Sicchè di continuo stiano in Palazzo due Consiglieri e un Capo de' Quaranta. E subito

subito furono spedite lettere al detto Doge, il quale era a Roma Oratore al Legato di Papa Innocenzo VI. ch'era in Avignone. Fu preso nel gran Consiglio d'eleggere dodici Ambasciadori incontro a Marino Faliero Doge, il quale veniva da Roma. E giunto a Chioggia, il Podestà mandò Taddeo Giustiniani suo figliuolo incontro con quindici Ganzaruoli. E poi venuto a San Clemente nel Bucintoro, venne una gran caligo, *adeo* che il Bucintoro non si potè levare. Laonde il Doge co' Gentiluomini nelle Piatte vennero di lungo in questa Terra a' 5. d'Ottobre del 1354. E dovendo smontare alla riva della Paglia, per la caligo andarono ad ismontare alla riva della Piazza in mezzo alle due Colonne, dove si fa la Giustizia, che fu un malissimo augurio. E a' 6. la mattina venne alla Chiesa di San Marco alla laudazione di quello. Era in questo tempo Cancellier Grande Messer Benintende. I Quarantuno Elettori furono, Ser Giovanni Contarini, Ser' Andrea Giustiniani, Ser Michele Morosini, Ser Simone Dandolo, Ser Pietro Lando, Ser Marino Gradenigo, Ser Marco Dolfino, Ser Niccolò Faliero, Ser Giovanni Quirini, Ser Lorenzo Soranzo, Ser Marco Bembo, Sere Stefano Belegno, Ser Francesco Loredano, Ser Marino Veniero, Ser Giovanni Mocenigo, Ser' Andrea Barbaro, Ser Lorenzo Barbarigo, Ser Bettino da Molino, Ser' Andrea Erizzo Procuratore, Ser Marco Celsi, Ser Paolo Donato, Ser Bertucci Grimani, Ser Pietro Steno, Ser Luca Duodo, Ser' Andrea Pisani, Ser Francesco Caravello, Ser Jacopo Trivisano, Sere Schiavo Marcello, Ser Maffeo Aimo, Ser Marco Capello, Ser Pancrazio Giorgio, Ser Giovanni Foscarini, Ser Tommaso Viadro, Sere Schiavo Polani, Ser Marco Polo, Ser Marino Sagredo, Sere Stefano Marioni, Ser Francesco Suriano, Ser' Orio Pasqualigo, Ser' Andrea Gritti, Ser Buono da Mosto.

Mentre che erano i nostri occupati alla creazione del Doge, la nostr' armata prese appresso Grecia tre galere di Genovesi. E poi trovandosi Niccolò Pisani Capitano la terza volta in mare con 35. galere, e 22. altri navili, venne a un' Isola vicina a Modone, chiamata Sapienza, dov'era l'armata de' Genovesi con 36. galere, che i nostri nol sapeano, ivi appresso a Portolungo, e furono alle mani, abbenchè il Capitano avesse avuto un comandamento dalla Signoria d'andare in luogo sicuro coll' armata, e di non venire a battaglia co' nimici; perocchè i Genovesi aveano mandato a Venezia carta bianca, per volere far la pace. Ma il Pisani Generale fece ridurre tutte le nostre galere in Portolungo, con tre navi grosse incastellate molto bene in punto. E alla bocca mise una galera per guardia di quello. Ma i Genovesi inteso, che la nostra armata era ivi, il Capitano loro Paganino Doria raunò le sue galere per volersi levare e andare a Genova, e mandò le galere giusta il consueto per antiguardia. E vide l'armata de' Veneziani ivi dentro, e che la sua guardia dormiva. Subito ritornò al suo Capitano, notificandogli, che i Veneziani tutti dormivano, e ch'era venuta l'ora di romperli. E subitamente il detto Capitano Genovese mise in punto le sue galere, e assaltò la detta nostra armata. Prima prese quella, ch' era alla guardia, che dormiva. Et entrato colle galere nel detto Porto, ch'è grande, trovò tutti i nostri disarmati, e molti di loro in terra, credendo di stare sicuri per la sua guardia. E così rotte e prese le galere, i Genovesi gridarono: *Alla morte porcaglia*. E molti de' nostri si gittaron' in acqua, credendo di scampare, e s'annegavano. Molti furono feriti, e molti presi. De' morti e feriti furono 650. Il resto fu preso tralle galere, e in terra, e de' Genovesi non ne morì quasi nessuno. Nè mai fu veduta una sconfitta come questa. E questo fu pe' nostri peccati, perchè i Veneziani non vollero far pace co' Genovesi a petizione e a' preghiere del Papa, e Iddio tolse a' nostri le forze, acciocchè s'umigliassero, e non istessero più duri. Avuta questa vittoria, avanti che i Genovesi tornassero a Genova, molti Veneziani prigioni scapparono. Il Capitan Niccolò Pisani fu preso. *Etiam* era nella dett' armata Giovanni Sanudo, il quale non ho trovato se fosse preso o morto, segno che fosse fatto prigione. La qual vittoria de' Genovesi in Portolungo fu a' 4. di Novembre del 1354. E dicesi, che avanti che seguisse tal rotta nella nostr' armata, apparvero molti segnali e prodigi, *videlicet* furono veduti molti Corvi sopra la nostr' armata combattere insieme, e que' ch'erano dalla banda della nostr' armata, furono rotti, e in Cielo furono sentiti grandi stridori. E nella Cronica Dolfina vidi, che un Pesce apparve, e inghiottì un' uomo della nostra armata, che non fu più veduto: Questa nuova venne a Venezia, la quale fu pessima, essendo stata rotta tutta la nostra armata sinistramente. E dubitando di Venezia, che l'armata de' Genovesi non venisse in Golfo, furono armate quattro galere subito, Capitano Bernardo Giustiniani Procuratore, e fatti tre Sopracomiti popolari, valentissimi uomini nell' arte del mare, Pietro Nani, Brati Vido, e Costantino Zuccuolo; e mandaronli in corso.

Ma il Capitano Paganino Doria Genovese, contento della vittoria, ritornò coll' armata, e colle galere prese e co' prigioni a Genova. I quali Genovesi ancora di lì a pochi giorni trovarono una nostra nave, che veniva di Candia in mare, e quella presero. E una galera Genovese, ovvero nave, chiamata Grimalda, trovò una sola nostra galera fuggita e scappata dalla rotta di Portolungo, e la prese. *Etiam* un' altra, che veniva di Candia con Vito Trivisani su, ch'era stato Provveditore nostro in Candia. Sì che i Genovesi erano Signori del mare. E poi con grande audacia la detta nave Grimalda venne quasi fino a Grado. E però furono armate le quattro galere dette di sopra. E poscia la detta se ne tornò a Genova. Ma le tre galere de' popolari, ch'andarono in corso, navigarono, facendo molti danni a' navili Genovesi, che trovavano. E la galera Grimalda predetta nel ritorno prese una nostra galera disarmata alla Fraschia, ch'era condotta in Candia per mare. *Etiam* in Golfo prese un' altra galera nostra, che veniva condotta a Ragusi per armare. *Etiam* prese di molte barche e barcozzi con gran vergogna de' Veneziani. E pare che per questa galera Grimalda fossero armate a Venezia tre galere, Capitano Marco Giustiniani, per ritrovare la detta per tanto male, che fatto avea a' nostri. Dipoi nel detto anno a dì 15. di Gennajo fu conchiusa tregua co' detti Genovesi tra loro e suoi collegati, e la Signoria nostra e i collegati, per mesi quattro, che è

un

un levare d'offeſe, per volere trattar pace. E' da ſapere, che fino al giorno, che fu rotta l'armata a Portolungo, per la guerra de' Genoveſi fu fatta impoſizione alla Camera degl' impreſtiti a ragione di 37. per 100. E dopo fu fatto 6. per 100. d'impreſtiti. Queſto Doge avendo dogato meſi 7. giorni 6. eſſendo uomo ambizioſo e maligno, ſi volle far Signore di Venezia. E come ho veduto, ſdegnoſſi, perchè furono trovate ſcritte ſulla ſua cadrega Ducale queſte parole: *Marino Faliero Doge dalla bella moglie: altri la gode, ed egli la mantiene*. E fu incolpato un Michele Steno, ch'era Capo de' Quaranta. Il quale fu preſo per gli Avvogadori in Quaranta di ritenere. Ma poi fu battuto con una coda di volpe, bandito a compiere un meſe in prigione, e a pagare certe lire al Comune. Di che il Doge ebbe molto a male, e incominciò a fare il trattato contro Venezia. E avea alcuni Popolari ſuoi amici nel trattato, come dirò quì ſotto.

Trattato di Meſſer Marino Faliero Doge, tratto da una Cronica antica. Eſſendo venuto il Giovedì della Caccia, fu fatta giuſta il ſolito la Caccia. E a' que' tempi dopo fatta la Caccia s'andava in Palazzo del Doge in una di quelle Sale, e con donne facevaſi una feſticciuola, dove ſi ballava fino alla prima Campana, e veniva una Colazione; la quale ſpeſa faceva Meſſer lo Doge, quando v'era la Dogareſſa. E poſcia tutti andavano a caſa ſua. Sopra la qual feſta pare, che Ser Michele Steno, molto giovane e povero Gentiluomo, ma ardito e aſtuto, il qual'era innamorato in certa donzella della Dogareſſa, eſſendo ſul Solajo appreſſo le Donne, faceſſe cert'atto non conveniente, *adeo* che il Doge comandò ch' e' foſſe buttato giù dal Solajo. E così quegli Scudieri del Doge lo ſpinſero giù di quel Solajo. Laonde a Ser Michele parve, che foſſegli ſtata fatta troppo grande ignominia. E non conſiderando altramente il fine, ma ſopra quella paſſione fornita la Feſta, e andati tutti via, quella notte egli andò, e ſulla cadrega, dove ſedeva il Doge nella Sala dell' Udienza (perchè allora i Dogi non tenevano panno di ſeta ſopra la cadrega, ma ſedevano in una cadrega di legno) ſcriſſe alcune parole diſoneſte del Doge e della Dogareſſa: cioè: *Marin Faliero dalla bella moglie: Altri la gode, ed egli la mantien*. E la mattina furono vedute tali parole ſcritte. E parve una brutta coſa. E per la Signoria fu commeſſa la coſa agli Avvogadori del Comune con grande efficacia. I quali Avvogadori ſubito diedero taglia grande per venire in chiaro della verità di chi avea ſcritto tal lettera. E *tamdem* ſi ſeppe, che Michele Steno aveale ſcritte. E fu per la Quarantia preſo di ritenerlo; e ritenuto confeſsò, che in quella paſſione d'eſſere ſtato ſpinto giù dal Solajo, preſente la ſua amante, egli aveale ſcritte. Onde poi fu placitato nel detto Conſiglio, e parve al Conſiglio sì per riſpetto all'età, come per la caldezza d'amore, di condannarlo a compiere due meſi in prigione ſerrato, e poi ch' e' fuſſe bandito di Venezia e dal diſtretto per un'anno. Per la qual condennagione tanto piccola il Doge ne preſe grande ſdegno, parendogli che non foſſe ſtata fatta quella eſtimazione della coſa, che ricercava la ſua dignità del Ducato. E diceva, ch' eglino doveano averlo fatto appiccare per la gola, o *ſaltem* bandirlo in perpetuo da Venezia. E perchè (quando dee ſuccedere un' effetto è neceſ-

A ſario che vi concorra la cagione a fare tal' effetto) era deſtinato, che a Meſſer Marino Doge foſſe tagliata la teſta, perciò occorſe, che entrata la Quareſima il giorno dopo che fu condannato il detto Ser Michele Steno, un Gentiluomo da Cà Barbaro, di natura colerico, andaſſe all' Arſenale, domandaſſe certe coſe a i Padroni, & era alla preſenza de' Signori l'Amiraglio dell' Arſenale. Il quale inteſa la domanda, diſſe, che non ſi poteva fare. Quel Gentiluomo venne a parole coll' Amiraglio, e diedegli un pugno ſu un' occhio. E perchè avea un' anello in deto, coll' anello gli ruppe la pelle, e fece ſangue. E l'Amiraglio così battuto e inſanguinato andò al Doge a lamentarſi,
B acciocchè il Doge faceſſe fare gran punizione contra il detto da Cà Barbaro. Il Doge diſſe: *Che vuoi che ti faccia? Guarda le ignominioſe parole ſcritte di me, e il modo ch' è ſtato punito quel ribaldo di Michele Steno, che le ſcriſſe? E quale ſtima i Quaranta hanno fatta della perſona noſtra*. Laonde l'Amiraglio gli diſſe: *Meſſer lo Doge, ſe voi volete farvi Signore, e fate tagliare tutti queſti becchi Gentiluomini a pezzi, mi baſta l'animo, dandomi voi ajuto, di farvi Signore di queſta Terra. E allora voi potrete caſtigare tutti coſtoro*. Inteſe queſte, il Doge diſſe: *Come ſi può fare una ſimile coſa?* E così entrarono in ragionamento.

Il Doge mandò a chiamare Ser Bertucci Fa-
C liero ſuo nipote, il quale ſtava con lui in Palazzo, & entrarono in queſta machinazione. Nè ſi partirono di lì, che mandarono per Filippo Calendaro, uomo maritimo e di gran ſeguito, e per Bertucci Iſarello, Ingegniere e uomo aſtutiſſimo. E conſigliatiſi inſieme diedero ordine di chiamare alcuni altri. E così per alcuni giorni la notte ſi riducevano inſieme in Palazzo in caſa del Doge. E chiamarono a parte a parte altri, *videlicet* Niccolò Fagiuolo, Giovanni da Corfù, Stefano Fagiano, Niccolò dalle Bende, Niccolò Biondo, e Stefano Triviſano. E ordinò di fare ſedici o diciaſette Capi in diverſi luoghi della Terra, i quali aveſſero cadaun di loro quarant' uomini
D provvigionati preparati, non dicendo a' detti ſuoi quaranta quello, che voleſſero fare. Ma che il giorno ſtabilito ſi moſtraſſe di far quiſtione tra loro in diverſi luoghi, acciocchè il Doge faceſſe ſonare a San Marco le Campane, le quali non ſi poſſono ſuonare, s'egli nol comanda. E al ſuono delle Campane queſti ſedici o diciaſette co' ſuoi uomini veniſſero a San Marco alle ſtrade, che buttano in Piazza. E così i nobili e primarj Cittadini, che veniſſero in Piazza, per ſapere del romore ciò ch'era, li tagliaſſero a' pezzi. E ſeguito queſto, che foſſe chiamato per Signore Meſſer Marino Faliero Doge. E fermate le coſe tra loro, ſtabilito fu, che queſto doveſs' eſſere
E a' 15. d'Aprile del 1355. in giorno di Mercoledì. La quale machinazione trattata fu tra loro tanto ſegretamente, che mai nè pure ſe ne ſoſpettò, non che ſe ne ſapeſſe coſ' alcuna. Ma il Signor' Iddio, che ha ſempre ajutato queſta glorioſiſſima Città, e che per le ſantimonie e giuſtizie ſue mai non l'ha abbandonata, iſpirò a un Beltramo Bergamaſco, il quale fu meſſo Capo di quarant' uomini per uno de' detti congiurati (il quale inteſe qualche parola, ſicchè compreſe l'effetto, che doveva ſuccedere, e il qual era di caſa di Ser Niccolò Lioni da Santo Stefano) di andare a dì .... d'Aprile a caſa del detto Ser Niccolò Lioni. E gli

diſſe

disse ogni cosa dell'ordin dato. Il quale intese le cose, rimase come morto; e intese molte particolarità, il detto Beltramo il pregò che lo tenesse segreto, e glielo disse, acciocchè il detto Ser Niccolò non si partisse di casa a dì 15. acciocchè egli non fosse morto. Et egli volendo partirsi, il fece ritenere a' suoi di casa, e serrarlo in una camera. Et esso andò a casa di Messer Giovanni Gradenigo Nasone, il quale fu poi Doge, che stava anch'egli a Santo Stefano; e dissegli la cosa. La quale parendogli, com'era, d'una grandissima importanza, tutti e due andarono a casa di Ser Marco Cornaro, che stava a San Felice. E dettogli il tutto, tutti e tre deliberarono di venire a casa del detto Ser Niccolò Lioni, ed esaminare il detto Beltramo. E quello esaminato, intese le cose, il fecero stare serrato. E andarono tutti e tre a San Salvatore in Sacristia, e mandarono i loro famigli a chiamare i Consiglieri, gli Avogadori, i Capi de' Dieci, e que' del Consiglio. E ridotti insieme dissero loro le cose. I quali rimasero morti. E deliberarono di mandare pel detto Beltramo, e fattolo venire cautamente, ed esaminatolo, e verificate le cose, ancorchè ne sentissero gran passione, pure pensarono la provisione. E mandarono pe' Capi de' Quaranta, pe' Signori di notte, pe' Capi de' Sestieri, e pe' Cinque della Pace. E ordinato, ch'eglino co' loro uomini trovassero degli altri buoni uomini, e mandassero a casa de' Capi de' congiurati, *ut supra*, mettessero loro le mani addosso. E tolsero i detti le Maestrerie dell'Arsenale, acciocchè i provvisionati de' congiurati non potessero offenderli. E si ridussero in Palazzo verso la sera. Dove ridotti fecero serrare le porte della Corte del Palazzo. E mandarono a ordinare al Campanaro, che non sonasse le Campane. E così fu eseguito, e messe le mani addosso a tutti i nominati di sopra, furono que' condotti al Palazzo. E vedendo il Consiglio de' Dieci, che il Doge era nella cospirazione, presero di eleggere venti de' primarj della Terra, di giunta al detto Consiglio a consigliare, non però che potessero mettere pallotta.

I Consiglieri furono questi: Ser Giovanni Mocenigo del Sestiero di San Marco; Ser Almorò Veniero da Santa Marina del Sestiero di Castello; Ser Tommaso Viadro del Sestiero di Canaregio; Ser Giovanni Sanudo del Sestiero di Santa Croce; Ser Pietro Trivisano del Sestiero di San Paolo; Ser Pantalione Barbo il Grando del Sestiero d'Ossoduro. Gli Avogadori del Comune furono Ser Zufredo Morosini, e Ser Orio Pasqualigo, e questi non ballottarono. Que' del Consiglio de' Dieci furono Ser Giovanni Marcello, Ser Tommaso Sanudo, e Ser Micheletto Dolfino, Capi del detto Consiglio de' Dieci; Ser Luca da Legge, e Ser Pietro da Mosto, Inquisitori del detto Consiglio; Ser Marco Polani, Ser Marino Veniero, Ser Lando Lombardo, Ser Nicoletto Trivisano da Sant'Angiolo. Questi elessero tra loro una Giunta, nella notte ridotti quasi sul romper del giorno, di venti Nobili di Venezia de' migliori, de' più Savj, e de' più antichi, per consultare, non però che mettessero pallottola. E non vi vollero alcuno da Cà Faliero. E cacciarono fuori del Consiglio Niccolò Faliero, e un'altro Niccolò Faliero da San Tommaso, per essere della Casata del Doge. E questa provigione di chiamare i venti della Giunta fu molto commendata per tutta la Terra. Questi furono i venti della Giunta, Ser Marco Giustiniani Procuratore, Ser Andrea Erizzo Procuratore, Ser Lionardo Giustiniani Procuratore, Ser Andrea Contarini, Ser Simone Dandolo, Ser Niccolò Volpe, Ser Giovanni Loredano, Ser Marco Diedo, Ser Giovanni Gradenigo, Ser Andrea Cornaro Cavaliere, Ser Marco Soranzo, Ser Rinieri da Mosto, Ser Gazano Marcello, Ser Marino Morosino, Sere Stefano Belegno, Ser Niccolò Lioni, Ser Filippo Orio, Ser Marco Trivisano, Ser Jacopo Bragadino, Ser Giovanni Foscarini. E chiamati questi venti nel Consiglio de' Dieci, fu mandato per Messer Marino Faliero Doge, il quale andava pel Palazzo con gran gente, gentiluomini, e altra buona gente, che non sapeano ancora come il fatto stava. In questo tempo fu condotto, preso, e ligato, Bertucci Isarello, uno de' Capi del trattato per que' di Santa Croce, e ancora fu preso Zanello del Brin, Nicoletto di Rosa, e Nicoletto Alberto, il Guardiaga, e altri uomini da mare, e d'altre condizioni. I quali furono esaminati, e trovata la verità del tradimento. A dì 16. d'Aprile fu sentenziato pel detto Consiglio de' Dieci, che Filippo Calandario, e Bertucci Isarello fossero appiccati alle Colonne rosse delle balconate del Palazzo, nelle quali sta a vedere il Doge la festa della Caccia. E così furono appiccati con spranghe in bocca. E nel giorno seguente questi furono condannati, Niccolò Zuccuolo, Nicoletto Blondo, Nicoletto Doro, Marco Giuda, Jacomello Dagolino, Nicoletto Fedele figliuolo di Filippo Calendaro, Marco Torello detto Isarello, Stefano Trivisano Cambiatore di Santa Margherita, Antonio dalle Bende. Furono tutti presi a Chioggia, che fuggivano, e dipoi in diversi giorni a due a due, e a uno a uno, per sentenza fatta nel detto Consiglio de' Dieci, furono appiccati per la gola alle Colonne, continuando dalle rosse del Palazzo, seguendo fin verso il Canale. E altri presi furono lasciati, perchè sentirono il fatto, ma non vi furono, tal che fu dato loro ad intendere per questi capi, che venissero coll'arme, per prendere alcuni malfattori in servigio della Signoria, nè altro sapeano. Fu ancora liberato Nicoletto Alberto, il Gardiaga, e Bartolommeo Ciriuola, e suo figliuolo, e molti altri, che non erano in colpa.

E a dì 16. d'Aprile, giorno di Venerdì, fu sentenziato nel detto Consiglio de' Dieci, di tagliare la testa a Messer Marino Faliero Doge sul pato della Scala di pietra, dove i Dogi giurano il primo sagramento, quando montano prima in Palazzo. E così serrato il Palazzo, la mattina seguente a ora di Terza, fu tagliata la testa al detto Doge a dì 17. d'Aprile. E prima la beretta fu tolta di testa al detto Doge, avanti che venisse giù dalla Scala. E compiuta la giustizia, pare che un Capo de' Dieci andasse alle Colonne del Palazzo sopra la Piazza, e mostrasse la spada insanguinata a tutti, dicendo: *E' stata fatta la gran giustizia del Traditore*. E aperta la Porta tutti entrarono dentro con gran furia a vedere il Doge, ch'era stato giustiziato. E' da sapere, che a fare la detta giustizia non fu Ser Giovanni Sanudo il Consigliere, perchè era andato a casa per difetto della persona, sicchè furono quatordici soli, che ballottarono, cioè cinque Consiglieri, e nove del Consiglio de' Dieci.

E fu preso, che tutti i beni del Doge fossero confiscati nel Comune, e così degli altri traditori. E fu conceduto al detto Doge pel detto Consiglio de' Dieci, ch'egli potesse ordinare del suo per Ducati du' mila. Ancora fu preso, che tutti i Consiglieri, e Avogadori del Comune, que' del Consiglio de' Dieci, e della Giunta, ch'erano stati a fare la detta sentenza del Doge, e d'altri, avessero licenza di portar arme di dì e di notte in Venezia e da Grado fino a Cavarzere, ch'è sotto il Dogato, con due fanti in vita loro, stando i fanti con essi in casa al suo pane e al suo vino. E chi non avesse fanti, potesse dar tal licenza a' suoi figliuoli ovvero fratelli, due però e non più. Eziandio fu data licenza dell'arme a' quattro Notaj della Cancelleria, cioè della Corte maggiore, che furono a prendere le deposizioni e inquisizioni, in perpetuo a loro soli, i quali furono Amadio, Nicoletto di Loreno, Steffanello, e Pietro de' Compostelli, Scrivani de' Signori di notte. Et essendo stati impiccati i traditori, e tagliata la testa al Doge, rimase la Terra in gran riposo e quiete. E come in una Cronica ho trovato, fu portato il Corpo del Doge in una barca con otto doppieri a seppelire nella sua arca a San Giovanni e Paolo, la quale al presente è in quell'andito per mezzo la Chiesuola di Santa Maria della Pace, fatta fare pel Vescovo Gabriello di Bergomo, e un Cassone di pietra con queste lettere: *Heic jacet Dominus Marinus Faletro Dux*. E nel gran Consiglio non gli è stato fatto alcun Brieve, ma il luogo vacuo con lettere, che dicono così: *Hic est locus Marini Faletro, decapitati pro criminibus*. E pare, che la sua casa fosse data alla Chiesa di Sant' Apostolo, la qual' era quella grande sul Ponte. *Tamen* vedo il contrario, che è pure di Cà Faliero, o che i Falieri la ricuperassero con danari dalla Chiesa. Nè voglio restar di scrivere alcuni, che volevano, che fosse messo nel suo Breve, cioè: *Marinus Faletro Dux. Temeritas me cepit. Pœnas lui, decapitatus pro criminibus*. Altri vi fecero un Distico assai degno al suo merito, il quale è questo, da essere posto sulla sua sepoltura:

Dux Venetûm jacet heic, patriam qui prodere tentans,
Sceptra, Decus, Censum, perdidit, atque Caput.

MCCCLV.

Giovanni Gradenigo, Doge L.

Dopo fatta la gran giustizia del suo predecessore, il giorno dietro a' 18. d'Aprile i Consiglieri e i Capi de' Quaranta fecero chiamare il gran Consiglio per dare spacciamento, quanto più presto si poteva, di fare il nuovo Doge. Sicchè il Martedì a' 21. del detto mese fu eletto da' Quarantuno. Era vecchio d'anni 76. savio, e dotto sì nelle divine come nelle umane Lettere. Stava a Santo Stefano. Veniva chiamato *il Nasone*, perchè avea gran naso. Ora questi furono i cinque Correttori eletti alla sua promessione a dì 19. d'Aprile, come ne' Libri della Cancelleria appare, cioè in *Novella*. Ma prima i Consiglieri e i Capi de' Quaranta misero a dì 18. alcune parti, il sommario delle quali fu questo: Che le spese da essere fatte a coloro, che stanno in Palazzo, sieno fatte di danari, dove si trae il salario del Doge; e che pel caso occorso tutti que' del maggior Consiglio, che sono e verranno, possano venire al Consiglio colle loro armi, finchè sarà creato il Doge. *Item* che i Consiglieri possano far chiamare a tutte l'ore il Consiglio grande, e non come si faceva, che conveniva sonare la sera, per far la mattina il gran Consiglio, e ciò pel tempo, in cui vacherà il Ducato. Che tutti i Giudici di Palazzo e di Rialto, che sono del numero del gran Consiglio, possano venire a' detti Consigli. E così gli altri del Consiglio in pena di soldi dieci, da essere dati quel giorno agli Avogatori, non essendo trovati al Consiglio. E niuno possa uscir di Venezia sino a tanto che non sarà creato il Doge, in pena di lire cento; e che *vacante Ducatu* i Giudici di Palazzo e gli Avvocati non siedano. Ora questi furono poi i cinque Correttori eletti per due mani d'elezione, e que' che venivano doppj, senza ballottare rimanevano. Ser Giovanni Gradenigo, Ser Marco Giustiniani Procuratore, Ser Filippo Aurio, Ser Niccolò Lioni, e Ser Zufredo Morosini Avogadore di Comune. Questi Correttori poi misero le sue parti, cioè; che il Doge dia le onoranze a' Giudici di Proprio, e che uno de' detti Giudici vada col Doge a man destra, se non sarà il Primicerio, e a' giorni solenni. *Tamen* sia in libertà del Doge di chiamare appresso di se alcun' Oratore ovvero Forestiere. Che il Doge faccia proclamare i banditi per omicidio di Venezia. Che i forestieri, che falsificheranno le monete nostre sì in questa Terra come fuori, e saranno presi, sieno puniti colla pena del fuoco. E poi principiata a far l'elezione, fu fatta sì presto, che a' 21. d'Aprile a ora di Vespro il detto Doge fu creato. E questi furono i Quarantuno Elettori: Ser Bernardo Giustiniani Procuratore, Ser Paolo Donato, Ser Giovanni Gradenigo, Ser Niccolò Lioni, Ser Pietro Zane, Ser Filippo Orio fe' il Doge, Ser Giovanni Foscarini, Ser Dardi Polani, Ser Giovanni Contarini, Ser Pietro Pisani, Ser Niccolò Faliero, Ser' Orio Pasqualigo, Ser Marco Basilio, Ser Niccolò Volpi, Ser Niccolò Nani, Ser' Andrea Barbaro, Ser Giovanni Dandolo, Ser Jacopo Trivisano, Ser Giorgio Loredano, Sere Stefano Belegno, Ser Francesco Buono, Ser' Andrea Cornaro, Ser' Andrea Foscolo, Ser Giovanni Foscari, Ser Zufredo Morosini, Ser Giovanni Marcello, Ser Jacopo Bragadino, Ser Lorenzo Barbarigo, Ser' Andrea Erizzo Procuratore, Ser Luigi Vitale, Ser Marino Veniero, Ser Marco Bembo, Ser Marino Badoero, Ser Marco Soranzo, Ser Marco Celsi, Ser Pietro Dolfino, Ser Marco Polo, Ser Bertucci Grimani, Ser' Andrea Quirini, Ser Marco Capello, Ser Jacopo Bolani.

Questo Doge poi pubblicato al popolo nella Chiesa di San Marco giusta il consueto, e da quello accettato, entrò nel Ducato. Fu uomo molto conservatore delle cose del Comune, e de' danari pubblici. E subito eletto Doge si andò dietro nel Consiglio de' Dieci procedendo, e fu proceduto contro Ser Bertucci Faliero per quello, ch'egli sapeva del tradimento e del Doge, che vi era dentro, e di Bertuccio Isarello. E fu preso, che il detto Faliero dovesse finire la sua vita in una prigione forte. E se per alcun modo egli scappasse, tutti i suoi beni mobili e stabili vengano nel nostro Comune, non potendo egli stare in alcuna Terra del Comune di Venezia dentro del Golfo nè fuori. E s'egli sarà preso,

ſo, ſiagli tagliata la teſta con altre clauſole. Ancora fu proceduto contra Niccolò Zuccuolo, perchè ſeppe del trattato, e non venne a rivelarlo alla Signoria, ch'egli ſia confinato in vita a ſtare nella Città di Candia, non potendoſene partire, e che non eſca di prigione, ſe non quando egli monterà ſul navilio per andare in Candia; e che i ſuoi figliuoli e diſcendenti non poſſano più avere parti in alcun navilio armato nè diſarmato, nè eſſere capi d'alcun navilio. E s'egli romperà i confini, tutti i ſuoi beni vengano nel Comune, non potendo abitare in alcuna noſtra Terra; & eſſendo egli preſo, debba morire in prigione. *Etiam* contro Nicoletto Fedele ſuo figlio di Filippo Calandaro, perchè egli ſeppe del trattato, e conſentì col padre, che debba finire la ſua vita in prigion forte colle condizioni di Ser Bertucci Faliero. E contro Marco Torello detto Iſarello, il quale mai non confeſsò, che ſapeſſe quello, che Bertucci Iſarello voleſſe fare, benchè la notte del trattato egli foſſe con lui, fu condennato a morire nella prigion forte inſieme cogli altri. E Zanello del Bruno, perchè in quella notte armato a caſa del detto Bertucci Iſarello fu ritrovato, e perchè non fu provato a pieno ch'egli ſapeſſe del detto tradimento, nè egli lo confeſsò, ma diceva di credere, che ſi andaſſe in ſervizio della Signoria a prendere Malfattori, e ſcoperta la coſa diſſe, che volle venir via, e che non potè, fu ſentenziato a ſtare un' anno in prigione. E a tutte le dette condennagioni fu meſſa pena di Ducati mille d'oro a chi metteſſe parte in contrario di ritornare o di far grazia a coloro. E tutto fu fatto in queſto meſe d'Aprile. Et è da ſapere, che i Deputati al Collegio in queſta materia furono queſti, Ser Giovanni Mocenigo Conſigliere, Ser Giovanni Marcello Capo del Conſiglio de' Dieci, Ser Luca da Legge Inquiſitore, Ser' Orio Paſqualigo Avvogadore. Oltre di queſto fu principiato a premiare coloro che accuſarono il trattato, tra' quali fu Marco Negro da Caſtello, uomo da mare, il qual diſſe a que' di Caſa Contarina il fatto, e gli fu data pel detto Conſiglio de' Dieci perpetualmente parola dell'arme per ſicurezza della ſua perſona, e Ducati cento d'oro ogni anno di provigione in vita ſua dal noſtro Comune. A Roberto Triviſano con due ſuoi figliuoli fu data *etiam* parola dell'armi, e finchè detto Roberto vive, Ducati quaranta d'oro all'anno di provigione. Queſto gli fu dato, perchè egli fu ricercato a' 15. d'Aprile da Nicoletto Doro, ed egli venne a Palazzo a rivelare al Doge tal coſa. *Item* che Marco Fava Calafato, perchè preſe Nicoletto Fedele, figliuolo di Filippo Calandaro, al qual Nicoletto fu ritrovata certa quantità di moneta addoſſo de' detti danari, gli furono donati Ducati cinquanta d'oro all'anno in vita ſua di proviſione, e parola d'armi. Ancora fu preſo nel detto Conſiglio de' Dieci, ch' ogni anno a' 16. d'Aprile il dì di Sant' Iſidoro, ſi debba far proceſſione, come ſi fà il dì di San Vito; e il Doge debba andare in Chieſa di San Marco alla Meſſa, dove ſieno i Capi de' Dieci, e i Comandatori portino torchi, ſenza accenderli, grandi in mano. E queſto per ringraziare Iddio, che ci ha liberati da tanto pericolo, che ſe aveſſe avuto effetto, Venezia ſarebbe ſtata del tutto diſfatta: e ſino al preſente ſi oſſerva. Fu data taglia pel

A Conſiglio de' Dieci a Nicoletto Bracciodoro, e a Jacomello Bianco, e a Criſtoforo di Fontana, tutti e tre uomini da mare, i quali erano autori nel detto tradimento. I quali furono chiamati, e non comparvero; che chiunque prenderà cadaun di loro, e il condurrà nelle forze vivo, abbia dal noſtro Comune Ducati 600. d'oro, e chi gli ammazzerà Ducati cinquecento d'oro per cadauno. E che tutti i beni loro de' preſi ſieno meſſi nel Comune. *Etiam* fu data taglia a Checco Beſino Tintore, il quale era Caporale di gente, a chi lo daſſe vivo Ducati novecento d'oro, e morto Ducati ottocento del Comune, e i ſuoi beni meſſi in Comune, *ut ſupra*.

B E cercando la Signoria di volere proviſionare quel Vendrame, ovvero Beltramo Pelliciajo, che fu il primo, il quale rivelò il trattato a Ser Niccolò Lioni, e avendo egli data una petizione, furono creati pel detto Conſiglio de' Dieci tre Savj a conſigliarla, però che il detto Beltramo domandava coſe enormi, cioè la Caſa che fu del Doge Faliero a San Paolo, Ducati cento d'oro al meſe in ſua vita di provigione, e d'eſſere creato egli e i ſuoi figliuoli in perpetuo del noſtro maggior Conſiglio, e di avere parola d'arme con alcuni ſuoi compagni in vita ſua. Le quali dimande pareano troppo irragionevoli e grandi. E ſebbene egli avea rivelato il trattato, fece come perſona, che lo dovea fare.
C E pure volevano per eſempio di cadauno rimeritarlo. E tutti del Conſiglio aveano buon volere, e gli volevano dare Ducati mille all' anno di provigione a lui e a ſuoi eredi, e una Caſa di Ducati du' mila, e parola dell' arme. *Tamen* in un' altra Cronica ho veduto, che lo volevano fare del maggior Conſiglio, e dargli parola dell'armi con alcuni compagni, e Ducati 400. d'oro di provigione. Ma egli voleva *etiam* Valdimarino, che fu del predetto Doge Faliero. Ma la Terra avea molte coſe da fare, & era in guerra co' Genoveſi, e non avea ancora fatta la pace, ſicchè s'avea molto da fare. E non vollero così
D compiacere alle richieſte del detto Vendrame, il quale era uomo diſſoluto, e diſordinato della bocca sì per ſua mattezza, come iſtigato da altri. Onde parve a colui, che la Signoria tardaſſe molto a dargli provigione, e ſi laſciò uſcire alcune parole beſtiali, dicendo, ch'e' non voleva più alcuna provigione, e ch'egli ſe la prenderebbe da ſe ſteſſo, e ſe aveſſe voluto, già tre anni ſarebbe ſtato Signor di Venezia. E raunava gente attorno, che l'udivano, alle quali dava da deſinare e da cena ogni dì, ad uomini non ben diſpoſti all'onore della Signoria noſtra. E uſavanſi per lui e pe' ſuoi ſeguaci parole ſconvenevoli, e d'importanza, per le quali dimoſtrava che aveſſe gente a ſua poſta. Sicchè
E eſſendo ſtata la Terra in que' giorni in tanta novità, benchè tutto foſſe ceſſato, inteſe tali parole, parve al Conſilio de' Dieci di far prendere il detto Vendrame. E trovandolo colpevole sì del primo, come di queſto ſecondo, parendo a que' del detto Conſiglio di non eſſere colui degno d'alcuna grazia, ma bensì di pena, fu preſo, ch'e' vada in eſilio a Raguſi per anni dieci, nè poſſa rompere il detto confine ſotto certe pene. E n'ebbe buon mercato. Nè mai ſi potè partire di prigione ſe non quando fu per montare ſul navilio e andare a Raguſi.

Nel 1355. a' 11. di Maggio, come appare nel Libro *Novella*, fu posta pe' Consiglieri l'infrascritta parte cioè. „ Quum Dominus Bertuccius Faletro, qui fuit in culpa per ea, „ quæ habita fuerunt contra eum, proditionis ordinatæ fieri contra statum & honorem Dominationis, exstiterit sententiatus „ per Consilium Decem, ad standum perpetuò in carcere forti, & ibi mori debere; & „ non sit honestum, nec per consequens honor Dominationis, quod aliqui sui attinentes, qui exirent de Consilio secundum formam Consilii, sint de prædicto Consilio de „ Decem, vadit Pars, quod aliqui prædictorum attinentium suorum, donec dictus Ser „ Bertuccius vixerit, non possint esse de dicto „ Consilio Decem. Et si aliquis esset ad præsens, ex nunc sit extra dictum Consilium, „ & si Consilium est contra reum.„ E fu presa. I Consiglieri erano Ser Giovanni Sanudo da San Casciano, Ser' Almorò Veniero da Santa Marina, Ser Tommaso Viaro, Ser Pantalione Barbo, Ser Giovanni Mocenigo, e Ser Niccolò Lioni. *Etiam* il Doge mise la detta Parte. Erano Capi de' Dieci in questo mese Ser Marino Veniero, Ser Lando Lombardo, e Ser Luca da Legge. Non voglio restar di scrivere quello che ho letto in una Cronica, cioè, che Marino Faliero trovandosi Podestà e Capitano a Treviso, e dovendosi fare una Processione, il Vescovo stette troppo a far venire il Corpo di Cristo. Il detto Faliero era di tanta superbia e arroganza, che diede un buffetto al prefato Vescovo, per modo ch' egli quasi cadde in terra. Però fu permesso, che il Faliero perdette l'intelletto, e fece la mala morte, come ho scritto di sopra.

Ritorniamo alle cose dello Stato. Fu mandato primo Podestà in Valdimarino, ch' era del Doge Faliero confiscata pel Comune, eletto pel Maggior Consiglio Ser Giovanni Baldonio; altri dicono, Ser Giovanni Badoero. In questo tempo furono armate sette galere contro i Genovesi, Capitano Bernardo Giustiniani. Il quale fece molti danni a' Genovesi, e pare che fosse Procuratore di San Marco il detto Capitano, sicchè i Genovesi si vedeano molto stanchi di tante guerre. E così col nome dell'Onnipotente Iddio fu conchiusa la Pace co' Genovesi, trattata per Benintendi Cancelliere nostro Ducale, cioè tra Messer Bernabò, e Galeazzo Visconti di Milano e altri collegati da una parte, e dall' altra tra 'l Doge e la Signoria nostra con alcuni capitoli. *Tamen*, come nella Cronica Dolfina ho letto, era il Signor Giovanni Visconte Duca e Arcivescovo di Milano, al quale i Genovesi s'erano raccomandati. E fu chiusa al primo di Giugno del 1355. E fatti i capitoli, che fussero liberati i prigioni dell' una e dell' altra parte, così du' mila Genovesi in circa, ch' erano prigioni, furono liberati; i quali il giorno della Maddalena a' 22. di Luglio, tutti vollero andare con una candela di cera in mano a visitare la sua Chiesa, e a ringraziare Iddio d'essere stati liberati. E questo giorno della Maddalena a Venezia non si guardava, e d'indi in poi fu solennemente celebrato. E a Venezia per allegrezza della Pace seguita, furono fatte grandi feste e bagordi per segno di letizia, e così per l'altre Terre e Luoghi nostri. E il mare fu aperto, onde le galere di mercato poterono andare al viaggio loro in Cipro, in Romania, e in altri luoghi. E Bernardo Giustiniani Procuratore Capitano ritornò a Venezia. Et essendo in Dalmazia, tolse Scardona, Terra vicina a Sebenico, per certa novità seguita in quelle parti. E giunto fatta la pace co' Genovesi, i nostri cominciarono a fare mercatanzie. Fu mandato Lorenzo Celsi del mese di Gennajo a dì 10. Capitano di Pasnadego in Istria. E come in una Cronica ho veduto, i Genovesi non avendo più bisogno del Duca di Milano, mandaron via il suo Podestà, ch' era nella Città loro, e fecero il loro Doge, e da loro incominciarono a governarsi. Furono mandati in questo tempo Ambasciadori a Lodovico Re d'Ungheria, Marco Cornaro, e Marino Grimani per conchiudere la pace con lui. Ma quel Re non li volle udire, perchè quel Re dimostrava di voler venire alla guerra co' Veneziani. La cagione fu, ch' egli domandava navili a' Veneziani per passare in Italia con gente contro la Reina Giovanna. E i nostri per non essere cagione di guerra, si scusavano di non poterlo servire. Laonde giunti i detti Ambasciatori da lui, non volle udirli, nè volleva far loro Privilegio della Dalmazia, se i Veneziani non gli davano tributo, ovvero Censo d'un cavallo bianco. E i nostri volevano più tosto dargli de' danari per una volta, che volergli essere obbligati a tributo annuale, che davano a niuno. E così i detti Oratori tornarono a casa. Dopo il detto Re, fatto esercito, venne nella Dalmazia, e per la grande moltitudine di gente che avea con se, in un tempo s'accampò a Zara, Spalatro, Traù, e a Nona, e fece occulta intelligenza col Sig. Francesco di Carrara di Padova, e coll' ajuto del Duca d'Austria, e del Patriarca d'Aquilea venne nel Friuli con diecimila persone. E venne sul Trivigiano in un subito. Il qual giunto i Conti di Collalto si renderono. Conigliano, dov' era Podestà Zaccaria Contarini si rendè, e così Sacile. E venne a metter campo alla Città di Treviso. I Veneziani erano occupati nella guerra di Dalmazia, dove era parte de' detti Ungheri alle nostre Terre. Pure determinarono di far gente terrestre. E mandarono tre Provveditori in campo, Marco Giustiniani, Giovanni Dolfino, e Paolo Loredano Procuratore. In Treviso era Podestà e Capitano Fantino Morosini. E nota, che detti Ungheri stettero a campo a Conigliano giorni 22. prima che quel Podestà si rendesse. Poi andati ad Asolo, Giovanni Foscarini Podestà si rese. E così fece Niccolò Micheli Podestà di Serravalle. E molto i detti Ungheri danneggiarono il Trivigiano. Et *tamen* il Padovano non era danneggiato per la segreta intelligenza, che il detto Re avea con quel Sig. di Carrara. Ora posto campo attorno a Treviso, vi stettero sette mesi all'assedio. E Papa Innocenzo VI. volendosi interporre a pacificare tali differenze, *frustra* s'affaticò. E nella Dalmazia, le Città di Zara, Nona, e Sebenico, si renderono, e poi Traù e Spalatro. Sicchè tutta la Dalmazia si perdette. Fu fatta questa guerra col Re d'Ungheria a sette per cento d'imprestiti. Il luogo d'Oderzo in Trivigiana fu combattuto e si mantenne. Noale e Mestre si preservarono sotto la Signoria nostra.

Nel 1356 a' 5 Dicembre, fu preso nel gran Consiglio, attesochè i Procuratori della Chie-

sa

sa di San Marco erano molto vecchi, e non poteano attendere, che fosse creato alla detta Procuratia un terzo Procuratore, e così fu eletto Ser Niccolò Lioni. E del mese di Giugno del detto anno, uno chiamato Marco Pellegrino da Chioggia fu preso, il quale era stato nel trattato del Doge Faliero. E fu pel Consiglio de' Dieci sentenziato, che fosse appiccato per la gola tra le due Colonne; e così fu eseguito. Il campo degli Ungheri era tuttavia attorno a Trevisо, dandogli gran battaglia. Ma que' di dentro si mantenevano virilmente. E gli Ungheri, cioè il Re in persona, fece un Gatto, e miselo nelle fosse, nel quale era un suo german cugino, e altri Ungheri, il quale da i nostri fu morto insieme con assaissimi Ungheri. Sicchè il detto Re vedendo di non poter' avere Treviso, si levò dall' impresa, lasciando i Castelli presi ben forniti, e tornossene in Ungheria, siccome dirò più avanti. Ma non fu sotto questo Doge. E mentre che l'assedio era sotto Treviso, questo Doge morì a dì otto d'Agosto. E' da sapere, che i nostri aveano in questo tempo un'armata per mare per le cose della Dalmazia, e l'esercito da cavallo e da piedi in Trivigiana. E fu preso al principio d'eleggere 25. Savj, i quali fossero col Doge e colla Signoria sopra il fatto della presente guerra col Re d'Ungheria. Questo Doge avendo dogato un'anno mesi tre, e giorni ventisette morì a otto d'Agosto. E fu sepolto onorevolmente a' Frati Minori. E poi gli fu fatta un'arca dorata molto bella nel Capitolo de' Frati nel primo Chiostro. *Tamen* senza Epitafio. E ivi è una cosa notabile, della quale ho voluto farne quì nota, cioè che non v'è arme Gradeniga con beretta di Doge sopra; ma l'arme Gradenighe, e sopra l'ultimo scalino dell'arme v'è la beretta del Doge, che è un dire, che bisogna passare molti scalini per venire alla dignità Ducale. E questo è il suo breve:

Memoriâ & Juris peritiâ clarui. Cum Januensibus utile fœdus inii.

MCCCLVI.

Giovanni Dolfino, Doge LI.

ERa Procuratore di San Marco, e Provveditore in campo a Treviso contro gli Ungheri; e fu da i Quarantuno Elettori eletto a' 13. d'Agosto, il quale fu prima secondo il consueto fatto, e i Correttori a' 9. d'Agosto furono Ser Bernardo Giustiniano, Ser Simon Dandolo del Doge, Ser Niccolò Lioni Procuratore, Ser' Andrea Contarini Procuratore, Ser Giovanni Foscarini il Ziera. E questi misero, che un Consigliere, e un Capo de' Quaranta stieno al banco, quando si cavano le pallottole per que' che debbono essere elezionarj; e chi è stato in una elezione, non possa essere nell' altra. E che gli Elettori debbano entrare in pena di lire 200. nè niuna scusa valga loro se non della persona. Che que' del Consiglio de' Dieci, il qual'è la conservazione del nostro Stato, così come al presente si fanno per elezione de' Consiglieri, e de' Capi di Quaranta, e una mano d'elezione, così *de cetero* sieno eletti per la banca e per due mani d'elezione. e que' che rimarranno, abbiano da anni trenta in sù. I Quarantuno entrarono a dì 11. e a dì 13. fecero il Doge, e furono questi, Ser Bernardo Giustiniani Procuratore, Ser' Andrea Cornaro, Ser Pietro Michele, Ser Giovanni Foscarini, Ser Marco Loredano Procuratore, Ser Niccolò Lioni Procuratore, Ser' Andrea Erizzo Procuratore, Ser Filippo Orio, Ser Pietro Zane, Ser Marco Capello, Ser Jacopo Trivisano, Ser Marco Morosini, Ser Francesco Buono, Ser' Orio Pasqualigo, Ser Pietro Faliero, Ser' Almorò Gradenigo, Ser Lorenzo Dandolo, Ser Paolo Belegno, Ser' Angiolo Marcello, Ser Marco Celsi, Ser Mattia Soranzo, Ser Niccolò Zeno, Ser Niccolò Barbarigo, Ser Lorenzo Bragadino, Ser Giovanni Mocenigo, Ser Francesco Bembo, Ser Bertucci Boccasso, Ser Francesco Cocco, Ser Luca Justo, Ser Pietro Pisani, Ser Paolo Veniero, Ser Pietro Giorgio, Ser' Andrea Quirini, Ser Giovanni Tiepolo, Ser Bianco Dolfino, Ser' Andrea Barbero, Ser Marco Basilio, Ser Giovanni Contarini, Ser Luigi Vitale, Ser Matteo Emo, Ser' Andrea Badoero. E così questi elessero il suddetto Doge, il quale era assente dalla patria. E i Consiglieri e i Capi di Quaranta restarono in Palazzo. E fu Vicedoge Ser Francesco Loredano maggiore degli altri Consiglieri. E subito fu scritto al prefato Doge a Treviso della sua creazione, e venisse ad entrare nel Dogado. Il quale *statim* venne a Venezia, ed entrò nel Dogado. E fu mandato in suo luogo Provveditore a Treviso Marco Giustiniani il grande, cioè ch'egli fosse Capitano della gente in Trivigiana. E furono creati altri 25. Savj oltra i venticinque, che prima erano, sicchè sieno cinquanta, i quali fossero sopra la detta guerra d'Ungheri. Ma in questo mezzo gli Ungheri diedero una gran battaglia a Treviso, e i custodi virilmente si difesero. Sicchè non potendo far nulla, essendo stati ammazzati molti parenti del Re, ritornò il Re colle sue genti in Ungheria. E pure tenne ancora Conigliano e Asolo, dove lasciò custodia. Ma i Veneziani conoscendo d'essere stati ingiuriati dal Signor Francesco da Carrara di Padova, rivocarono Marino Morosini, ch'era Podestà in Padova, il quale si teneva per le nostre giuridizioni, che avevamo nella detta Città. E vietarono il Sale a' Padovani, che più nol potessero avere. E bandirono i Padovani di Venezia, e di tutte le Terre e nostri luoghi. E fu scritto a Marco Giustiniani Provveditore in Trivigiana, ch' e' dovesse andare colle genti in Padovana, e danneggiare quel terreno, come d'un nostro nimico. In questo mezzo s'incominciò a entrare in pratica di far pace col detto Re d'Ungheria. E fu fatta tregua per cinque mesi. E furono mandati Ambasciadori al detto Re per trattare la detta pace, Andrea Contarini Procuratore, Michele Faliero Nobile, e Benintendi Cancelliere Ducale. E questo fu fatto per mediazione del Vescovo di Pati, il qual volle interporsi in tanta buona opera. La tregua fu fatta fino al 1357. a' 9. d'Aprile. Ma compiuta la tregua, e non essendo conchiusa la pace, gli Ungheri tornarono in Trivigiana e fecero i danni, ch' ho notati di sopra. E presero Serravalle, e in Dalmazia Spalatro, Sebenico, Trau, e altri luoghi. Ma la Città di Nona si tenne, dov'era Conte Giovanni Giustiniano, finche ebbe egli le vettovaglie, e poi si rendè. E Zara fu scalata e presa. *Tamen* la Rocca si tenne per la nostra Signoria; sicchè il tutto in Dalmazia e Treviso era in guerra. Fu ordinato che Fantino Morosini re-

restasse Podestà in Treviso, e Marco Giustiniani Capitano. E fatta armata di mare, Capitano generale Giustiniano Giustiniani, non si mancò di fare ogni provigione.

Nel 1357. a' 8. d'Agosto cadde il Campanile di San Giovanni di Rialto, e non fece male ad alcuno: che fu cosa miracolosa. La Città di Zara a dì 2. di Settembre di notte si perdette. Era ivi Conte Michele Faliero; e fu per cattiva guardia fatta pe' nostri; e gli Ungheri entrarono dentro per un luogo, che si chiama San Damiano. E fu proditore l'Abate di San Grisogono, dove scalarono le mura, che mai da' nostri non furono sentiti. Ammazzate le guardie vennero alle Porte, e quelle aprirono, sicchè entrarono dentro, e con poca gente ebbero quella Terra. Il Conte predetto co' Soldati si mise in fuga, e scampò in Castello, e già mesi sette avanti il detto Re avea avuto Spalatro e Traù, che si renderono come ho scritto di sopra. Ma giunto a Venezia il detto Michele Faliero, fu preso di ritenerlo, e fu messo in prigione, e intromesso per gli Avvogadori di Comune. Ora perduta a questo modo tutta la Dalmazia, il Doge lasciò il titolo *Dalmatiæ atque Croatiæ Dux*, e *de cetero* si dava il titolo *Dux Venetiarum* &c. Sicchè *solùm* restò a' nostri poco; e da Durazzo fino a mezzo Quarnero si perdette. *Tamen* la Città di Zara si perdette per la poca custodia de' nostri. Furono mandati di nuovo tre altri Ambasciadori al predetto Re d'Ungheria, i quali furono Pietro Trivisano, Gradenigo, e il predetto Benintendi Cancelliere Ducale, e datagli ogni libertà, purchè conchiudessero la pace. E andati i prefati Ambasciadori, conchiusero la pace col prefato Re d'Ungheria con questi Capitoli. E pare che fosse conchiusa a Zara, dove si ritrovava il detto Re d'Ungheria nel 1358. a' 18. di Febbrajo. Che la Signoria di Venezia dovesse restituire al detto Re il Castello da mare di Zara, che ancora essa teneva, e dovessegli dar tutto da Durazzo fino a mezzo Quarnero. Che il Doge non si desse più il titolo di *Dalmatiæ & Croatiæ*. E che a' Veneziani rimanesse Treviso con tutte le sue Castella, ragioni, e pertinenze. E così fu conchiusa la detta pace. E il Doge lasciò il titolo come sopra. E i Veneziani mandarono tre Ambasciadori a Carlo IV. Imperadore de' Romani, per avere da lui l'investizione di Treviso, e di Trivigiana. I quali furono Marco Cornero, Giovanni Gradenigo, e Lorenzo Celsi. E stati alcuni giorni, e non potendo ottenere tale investitura, il Celsi restò, e gli altri due ebbero licenza di ritornare a Venezia. E in cammino venendo, arrivati a certo Castello del Duca d'Osterich, furono ritenuti, e tolta loro la roba. Ma il Celsi, inteso il caso seguito, venne a Venezia per mare a salvamento. Ma poco stette, che fu mandato Capitano in Golfo, siccome dirò di sotto. E' da sapere, ch'oltre i Capitoli predetti conchiusi col Re d'Ungheria, che a suo luogo non ho notati, vi fu, che il Re restituiva a' Veneziani tutti i Castelli presi nell'Istria e nel Cenedese, e que' ch'egli teneva in Trivigiana. *Item* che niun Corsaro fosse lasciato in Golfo, al che i Veneziani mettessero buona custodia, acciocchè non danneggiassero i suoi luoghi di Dalmazia. Nel 1360. fu fatto fare il Ponte di pietra di San Marco, chiamato dalla Puglia, che prima era di legno, e stava al contrario

A

di quello che sta al presente. Ancora incominciò una grande mortalità nel Febbrajo del 1360. e morì gran quantità di gente. E così fu nel Friuli e nell'Istria, *adeo* che gli ammalati in tre giorni morivano. Conchiuderò che questo Doge fu sfortunatissimo nel Dogato, e perdette un'occhio essendo Doge, e fu mal sano. Morirono della peste molti nobili, la più parte giovani da anni dodici in giù, e molti fuggirono dalla Terra. E l'anno seguente fu quasi per tutto il mondo grandissima mortalità. E avendo questo Doge dogato anni cinque e giorni tre, morì a' 11. di Luglio a Terza. Sepolto fu a San Giovanni e Paolo nella Capella maggiore, e gli fu fatta un'arca, e per di sotto lettere d'oro gli fu messo un' Epitafio, il quale al presente non si può vedere nè leggere. *Tamen* pare, che vi fossero lettere scritte. E questo è il suo Brieve nel gran Consiglio:

B

Tarvisium obsidione liberum feci, pace cum Hungaris initâ.

In tempo di questo Doge per un Don Jacopo *de Curte*, Vescovo, Luogotenente del Papa in Roma, fu scritto al prefato Doge una Lettera, la quale sarà scritta quì avanti, per la quale avvisa essere stato trovato negli annali antichi, quando Alessandro III. Papa fuggì a Venezia. Questa è la copia. *Nos Frater Jacobus de Urbe Dei gratiâ Episcopus Capeneus, Locumtenens in Urbe, ejusque suburbiis & districtu, reverendi in Christo Patris & Domini, Domini Pontii eâdem gratiâ Episcopi Urbevetani Domini nostri Papæ, in eisdem alma Urbe suisque suburbiis, & districtu in spiritualibus Vicarii generalis, illustri Domino Johanni Delphino, Dei gratiâ Duci Venetiarum inclyto, & Consiliariis, nec non Nobilibus viris & Dominis Marco Lauredano & Nicolao Justiniano Procuratoribus Ecclesiæ Sancti Marci Civitatis prædictæ, salutem in eo, qui est omnium vera salus. Quoniam & verbo Evangelico pro talento abscondito servus reprehenditur, & ex latenti notitia, quasi videtur admissâ culpâ formidare, in tali unoquoque thesaurus quia absconditus, & scientia invisa, quæ utilitas in utroque? Hinc est, quod ad hoc nonvolentes dubio esse penitus alienos, vestroque pro studio non tam placere sed & proficere posse, noscentes quædam, mandavimus Vestræ Magnificentiæ authentice significari, magna utique gloriæ, majoris concordiæ, & remissionis præmaximæ, quæ nos ex originali de verbo ad verbum pluries audire voluimus de antiquo Volumine, utique fide digno & difficulter reperto. Cujus est titulus de Historiis Sacræ Legis & Antiquitatibus, Particula de memorabilibus Alexandri Papæ III. Cujus prædictæ particulæ initii, processus, & finis sacramentaliter tenor est talis*: „ Hic vir, natione Tuscus, sed ratione, fide, & sufficientiâ præditus, & sanctimoniâ inclytus, multipliciter est probatus. Nam illo suggerente, cujus anhelitus prunas etiam mortuas in ardorem hæresis reviviscere facit, quatuor in Ecclesia Schismata surrexerunt, quibus potius quàm Christi Vicario Ecclesiæ primogenitus Imperator indivisibiliter hærens, unà cum sponsa dilecta, videlicet Roma, præfatum Alexandrum Papam ex Urbe secedere compulerunt, dolore cinereque conspersum, ut olim David jam senex in Hierusalem, etiam nudis pedibus fugiens, cedendum quandoque docuerat minorum iræ, & furori etiam filiorum. Quo usus consilio ad Christianissimum Francorum Regem se transfe-

C

D

E

„ transferens, ut pastor omnium benignissime
„ est receptus. Tunc furens Fridericus ad
„ ferrum convertitur, & opus pium in gla-
„ dium acuens, prægrandem exercitum con-
„ gregavit Regum Angliæ, Bohemiæ, & Da-
„ ciæ, auxilio fretus, in Burgundiam veniens,
„ per ipsum fidelissimum Francorum Regem
„ magis est cœlitus quàm armis conflictus.
„ Sed ne præsentia Papæ occasio foret & causa
„ effusionis sanguinis filiorum, in se volvens
„ discrimen potius quam in filiis, idem pius
„ Papa clam fugere cogitavit, clamque di-
„ scessit, ut in se potius quærendum, quàm
„ de conflictu ulciscendum Imperatoris ani-
„ mum provocaret. Apuliamque veniens,
„ quia cognitus ex eadem causa ibidem gra-
„ dum sistere noluit, per mareque ut ignotus
„ pervenit Venetias Civitatem. Itaque in tu-
„ tissima omnium, & in Religiosorum loco,
„ qui Sancta Maria dicitur de Caritate, ut
„ simplex Sacerdos Capellanatus functurus of-
„ ficio, se locavit. Ubi tam humiliter quam
„ frequenter celebrans, post aliquam diem à
„ quodam Veneto Cive, utique nobili, ejus
„ orationi affecto, qui aliquando ejus pedes
„ osculari meruerat, evidentibus signis est cer-
„ titudinaliter agnitus. Ducemque Civitatis
„ ipse adiens, secreto dixit, Domnum Apo-
„ stolicum in Civitate esse in loco Sanctæ Ma-
„ riæ dictæ superius.

„ Quo audito Dux ipse facie & animo læ-
„ tus factus, occulte missis Exploratoribus
„ aliis, qui eum optime vultu noverant, de-
„ prehenderunt eum esse Pontificem Sum-
„ mum, paratisque vestibus, calceis, & Mi-
„ thra, accedens Dux ipse cum omni Civita-
„ te, Nobilium comitiva, & viris, qui eum
„ noverant, ad locum pervenit. Et eo viso,
„ cunctis genibus provolutis, se esse non ne-
„ gavit, & oblatis, quæ ei tulerant, cum in-
„ genti lætitia concurrente Populo universo,
„ in magnum ipsum Palatium per Ecclesiam
„ conduxerunt, honores ei honoribus præfe-
„ rendo. Ejusque assensu ambasciatam solem-
„ nem pro pace & concordia reformandis Im-
„ peratori mittentes, nusquam ut nec dum à
„ Deo tactus assensit, sed Ambasciatores
„ exasperans, petebat sibi captari Pontificem.
„ Quod illi nequaquam se facturos dicentes,
„ ad propria redeuntes, diffidavit ut hostes,
„ paratisque stoliis ex utraque parte, & multis
„ galeis ampliori numero excedente Impera-
„ toris exercitu, cui præerat legitimus Im-
„ ratoris filius, juxta Venetorum litora ad
„ bellum convenientes exercitus, crudeli pu-
„ gna peracta, tamdem magis Deo faciente
„ quam gladio, expugnata succumbit Impe-
„ ratoris virtus, incolumesque capti ipse
„ Imperatoris filius & Barones multi. Qui
„ postmodum ad fidem relicti, adeuntes Im-
„ peratorem, manumque Domini sibi adver-
„ sam monstrantes, post multam filii, No-
„ bilium, & bonorum instantiam, jamque à
„ Domino incipiens deliniri, ad pacem assen-
„ sit. Etiam usque Venetias se venturum
„ asserens, culpamque suam coram Christi
„ Vicario recognoscere velle, quod & fecit.
„ Nam usque ad fores Ecclesiæ Sancti Marci
„ Civitatis ipse perveniens, ibidem coram
„ Summo Pontifice se prosternens, veniam
„ petiit. Nec amplius libenter lætius Papa
„ remisit. Simulque Ecclesiam ipsam intran-
„ tes, universi *Te Deum* &c. solemniter can-
„ taverunt, & Missam, quam ipse Pontifex

A „ celebravit devote, ab Imperatorisque verbo
„ ex instantia Venetorum in æternam memo-
„ riam pacis tam gratæ, Ecclesiam ipsam am-
„ pla benedictione dotavit perfecte, videlicet
„ expurgationis animæ in festo Ascensionis
„ tantummodo die ipso perpetuis temporibus
„ valitura, ut inquit, dumtaxat vere pœni-
„ tentibus & confessis, in illam ingressis. Ibi-
„ dem autem sanctissimus Papa & inclytus
„ Imperator festa diebus aliquibus celebran-
„ tes, versùs Romam iter aggressi, ad Urbem
„ venientes, Imperator Papam in sedem Bea-
„ ti Petri festinus locavit, Ducemque Vene-
„ tiarum eorum comitem factum, spirituali-
„ bus privilegiis & honoribus insigniter de-
B „ coravit, sicque Ecclesiæ, Urbi, & Orbi fe-
„ liciter pace data, Papa in sua sede manen-
„ te, unusquisque lætus ad propria remeavit.
„ Hanc autem partem scripsi, ut quilibet
„ noscat quantum obsit veritati & Ecclesiæ
„ obicem sedare, & quantum possit dura fe-
„ rens pro Fide & Ecclesia etiam in arduis
„ optimum finem sperare, quem Christus no-
„ bis concedat. *Et quia sit credendum supra-
scriptas Particulas de Libello facto de verbo ad
verbum, prout in eo particulariter continetur,
manu Sancti quondam Bartholomæi Omniasancti
de Philippinis de Urbe Notarii publici nostri
scribere mandavimus, & fecimus transumtari,
ac Notariorum publicorum infrascriptorum sub-*
C *scriptionibus roborari, & sigilli nostri Pontifica-
lis impressione muniri, sub anno MCCCLIX.
Pontificatus Domini Innocentii Papæ VI. anno
VII. die XVII. mensis Junii, Indictione XII.*

„ Ego Franciscus quondam Petri de Stran-
„ gialimosinis, Romanus Civis, Præfecturæ
„ auctoritate Notarius publicus, auscultatio-
„ ni dicti exempli cum originali simul cum
„ infrascriptis Notariis præsens fui, & me
„ subscripsi.

„ Ego Paulus Aschi Jacobuccii Romanus
„ Civis, sacræ Præfecturæ Notarius &c.

„ Ego Jacobus Petri Domini Stephani de
„ Strangialemosinis, Romanus Civis, Impe-
„ rialis Notarius &c.

D „ Ego Sanctus quondam Bartholomæi Om-
„ niasancti de Philippinis de Urbe, Imperiali
„ auctoritate Notarius, prædicta ex originali
„ exemplavi, & cum præfatis Notariis au-
„ scultavi & publicavi.

*Johannes Delfino Dux Venetiarum, Procura-
tor Ecclesiæ Sancti Marci, & Provisor in Civi-
tate Tarvisii, & obsessus in ea, electus fuit anno*
1356. *die XIII. Augusti, quo anno Rex Hunga-
riæ recessit repente ab obsidione dictæ Civitatis
& reversus est in Hungariam. Et anno* 1357.
*per proditionem Abbatis Sancti Chrysogoni de
Jadra, instinctu & ordinatione Francisci de
Carraria Domini Paduæ, fuit prodita Jadra,
in qua tunc pro Dominatione erat Comes Domi-
nus Michaël Faletro. Anno* 1358. *Indictione XI.*
E *in die Dominico XVIII. Februarii, facta fuit
pax inter Dominum Ludovicum Regem Hunga-
riæ, Dominum Nicolaum Patriarcham Aquile-
jensem, Dominum Franciscum de Carraria, Al-
bertum & Mainardum Comites Goritiæ, Domi-
num Guaspertum Episcopum Cenetensem, Bian-
chinum de Purcilis, Franciscum della Parte,
Nobiles de Vonico, Guecelonem de Camino, Co-
mites de Collalto, omnes colligatos ex una par-
te, & Serenissimum Dominum Ducem & Com-
munitatem ex altera. Pactorum forma hæc est.*

„ Ludovicus Dei gratiâ Hungariæ, Dalma-
„ tiæ &c. Rex, universis Christi fidelibus

„ præ-

„ præsentes nostras literas inspecturis, salutem in Domino sempiternam. Rex pacificus pro redemtione generis humani de supremis cœlorum ad ima mundi descendens, & tamdem mortem subiens temporalem Dominus noster Jesus Christus &c. Tamdem inclytus Dominus Johannes. Delfino Venetiarum Dux, & tota Communitas Civitatis ejusdem, post plures ambasciatas factas hinc & inde, honorabiles viros Petrum Trivisanum, Johannem Gradonico, ac Benintendium Ducatus Venetiarum Cancellarium, Cives Civitatis prælibatæ, ad nos cum pleno & sufficienti mandato, ut apparet ex forma Instrumenti publici, dum in Civitate nostra Jadræ fuissemus, transmiserunt, & nos, declaratis ipsorum voluntatibus, ad perpetuæ pacis & concordiæ vinculum amicabiliter invitarunt per eosdem. Nos igitur, qui cum Christianis quibuslibet, & potissime cum Venetis, antiquâ amicitiâ Regno nostro conjunctis, pacem optavimus & optamus, ad infrascriptam pacem & concordiam, Deo propitio, perpetuò duraturam devenimus cum eisdem in hunc modum, videlicet. Quod idem Dux & Communitas Venetiarum & in eorum personis ac vice & nomine eorumdem Ambasciatores, Nuntii, Syndici, & Procuratores prælibati, habentes ad infra dicenda plenam & liberam potestatem vigore instrumenti jam dicti, quod penes nos retinuimus ad cautelam, contenti fuerunt renuntiare, & effectualiter renuntiaverunt de facto in manibus nostris, nostro, & successorum nostrorum Regum nomine, toti Dalmatiæ à medietate Quarnerii, usque ad fines Duratii, omnibus Civitatibus, Terris, Castris, Insulis, partibus, & juribus, quæ habuissent, & tenuissent, & habebant ac tenebant in eisdem, quoquo modò & specialiter Civitatibus Nonæ, Jadræ, Scardonæ, Sebenici, Tragurii, Spalatri, Ragusii, in terra firma existentibus. Item à Civitatibus & Terris Osseri, videlicet & Chersi, Veglæ, Arbæ, Pagi, Brachiani, Lesinæ, & Curzolæ, cum Insulis, & omnibus utilitatibus ac pertinentiis earumdem; ac titulis Dalmatiæ & Croatiæ, quibus uti consueverant Duces antedicti; & omne ipsorum jus, dominium ac proprietates, si quas habuissent, in nos & successores nostros, sponte, deliberate, & animi maturitate transferentes & renuntiantes. Insuper omni actioni & omni juri, & legis beneficio, quibus ullo umquam tempore possent contra prædicta, vel prædictorum aliquid se juvare. Promittentes solemniter sub vinculo sacramenti pro se & dictis Duce & Communi corporaliter præstito de ipsa Dalmatia, Civitatibus, Terris, Castris, Locis, Insulis, Juribus, & titulis, ac ipsorum dominio, seu possessione, ullo numquam tempore se intromittere, vel aliquatenus impedire usque ad confines antedictos. Obligantes se, omnes Civitates, Terras, Castra, Insulas, Portus, atque jura infra dicta confinia existentia, quæ sunt pro nunc in mera potestate ipsorum, libere, pure, & simpliciter nobis, vel quem ad hoc deputaverimus, absque omni dolo sive fraude, infra spatium XXII. dierum, à tempore datis Literarum præsentium, resignare.

„ De Terris autem & locis, quæ in ipsorum potestate non essent, & regerentur per Rectores eorumdem, revocare & extrahere quoslibet Rectores & Officiales, & gentes quaslibet, eorum nomine ibidem residentes. Et quod eis in posterum contra nos vel nostros aliquod auxilium vel juvamen non dabunt. Supplicantes ex nunc, quod ipsas Civitates, Terras, Castra, loca, quum ad nostram obedientiam devenerint, dignaremur sub favoribus & gratiis nostris recipere, sicut soliti sumus esse aliis gratiosi. Et versa vice nos volentes ipsum Ducem & Communitatem habere perpetuò in amicos carissimos, promittimus, quod omnes Terras, Castra, & loca, quas ipsi seu eorum subditi & sequaces tenebant in partibus Tarvisinis, & Cenetensibus, ac Istriæ, seu alibi, quæ ad nostras manus devenissent, vel devenirent, vel nostrorum, & nomine nostro tenerentur aut nostrorum, sibi & dictis suis subditis, & quorum erant, faciemus tradi, restitui libere, & resignari infra terminum XXII. dierum prædictis, seu quibus duxerint deputandis. Nec de ipsis Terris & locis ullo umquam tempore per nos & successores nostros, vel alios, nos intromittemus vel impediemus. Renuntiantes ac transferentes jus, si quod acquisivissemus in eis, ita tamen quod ipsas Terras, Castra, & loca, ac subditos eorum, nec non omnes amicos, adhærentes, & sequaces nostros tam nobiles quàm ignobiles tractare dulciter & benigne debeant, remissis omnibus injuriis & offensis, & sicut faciebant ante novitates præsentis guerræ, & sicut si nobis numquam adhæsissent. Et è converso nos promittimus facere & servare de omnibus amicis, adhærentibus, & sequacibus suis tam nobilibus quam ignobilibus. Et quod captivi ex utraque parte libere relaxentur. Item quod ex utraque parte remittantur, & ex nunc remissæ intelligantur omnes offensæ, injuriæ & damna præscripta, non intelligendo debita, quibus sibi invicem tenerentur speciales personæ, de quibus fiat justitia hinc inde. Item, quod bona fide prohibebimus, & ordinabimus cum effectu, quod in aliqua Terrarum, sive Insularum aut locorum, quæ perventuræ sunt ad nostrum dominium, & quæ jam pervenerunt, non armabitur in cursum, neque exercebitur piratica, seu damnum, aut violentia aliquibus navigantibus; nec receptabuntur in eorum portubus Corsarii & malefici, sed potius turbabuntur, sicut decet justitiam Regiam & honorem. Et è converso in eorum Terris & Insulis ipsi promiserunt se facturos illud idem. Præterea promittimus verbo nostro Regio, universos & singulos Cives, subditos, & fideles ipsius Domini Ducis & Communis Venetiarum, venientes ad portus, insulas, & loca quæque subdita præsentialiter, & in futurum Majestati nostræ, habere & haberi facere salvos & securos cum personis, bonis, & navigiis, atque rebus eorumdem, quod secure, & quiete possint ire, stare, & redire, ac transire per dictos portus, terras, & loca cum navigiis, personis, & mercimoniis suis. Immo ipsos tractabimus & tractari volumus dulciter & benigne, sub favore & gratia nostra. Et è contra idem Dominus Dux & Commune tractabit nostros tali vinculo interjecto in prædictis omnibus & singulis. Quod si partium

tium aliqua huic ordinationi, dispositioni, concordiæ atque paci contraire, & eam infringere vel violare conaretur, aliquas Terras, Insulas, Castra, aut Portus, de his, quæ renuntiata sunt, occupando, vel aliter paci contrafaciendo, ex tunc pars altera id Sedi Apostolicæ intimare debeat. Et Dominus Papa vigore emologationis & potestatis datæ per nos & per ipsos tenore præsentium Literarum teneatur, & velit infra spatium unius mensis, simpliciter & de plano, absque strepitu & figura judicii, solùm recepta fide & verificatione violationis & infractionis antedictæ, ad observantiam dictæ ordinationis & dispositionis illum vel illos adstringere censurâ Ecclesiasticâ mediante, in personam vel Communitatem contrafacientem, sententias videlicet interdicti, & excommunicationis proferendo, à qua nullatenus absolvatur, donec per partem prædicta infringentem, vel infringere procurantem, parti alteri observanti satisfiat, pro ut erit justum, illum vel illos nihilominus denuntiando fidefragos & perjuros. Si verò aliqua damna vel injuriæ aut offensiones committantur per subditos utrorumque alterutrûm, ex tunc per nos vel nostros Officiales locorum ipsorum & Rectores pertinentibus ad eosdem, & per ipsos vel eorum Rectores & Officiales pertinentibus ad vos, infra spatium unius mensis à tempore depositæ querelæ plenaria satisfactio impendetur, nec per hoc ordinatio, dispositio, & concordia atque pax intelligantur violatæ, sed in sua firmitate debeant permanere. Ad quæ nos & ipsi spontaneè nos obligamus voluntate præmissa. Et omnia & singula cum infrascriptis nostris Baronibus & Proceribus Regni nostri juravimus ad sacrosancta Dei Evangelia, tactis Scripturis, per nos & successores nostros, & omnes pertinentes ad nos inviolabiliter & integraliter observare, & non contra facere vel venire per nos vel per alios de jure vel de facto, directe vel indirecte, palam vel occulte, quovis ingenio vel colore, sub indignatione Dei Omnipotentis, & omnium Sanctorum suorum. Et similiter dicti Ambasciatores & Syndici nomine ipsorum Ducis & Communitatis & successorum eorum, ac pertinentium ad eos, in eorum animas solemniter juraverunt, præsentium sub nostræ Majestatis testimonio Literarum. Nomina autem Baronum nostrorum &c.

Actum Anno Domini MCCCLVIII. Indictione XI. die Dominico XVIII. mensis Februarii, feliciter. Amen.

Ludovicus, Dei gratiâ Rex Hungariæ &c. Quum in guerra & discordia, quam dudum habuimus cum Domino Duce & Communitate Venetiarum, de qua, divina disponente clementia, ad pacis unitatem & amicitiam durandam perpetuò devenimus cum eisdem, plures & plures adhæserint contra eos, & specialiter infrascripti, videlicet Reverendus in Christo pater Dominus Nicolaus Aquilejensis Patriarcha, Magnifici Dominus Franciscus de Carraria Dominus Paduæ, Albertus & Mainardus Comites Goritiæ, Venerabilis pater Gauspertus Episcopus Cenetensis, & nobiles viri Blanchinus de Purciliis, Franciscus de la Parte, Nobiles de Vonico, Guecelinus de Camino, & Magnifici viri Comites de Gollalto; item Civitates Imperiales Domino Patriarchæ commissæ, videlicet Feltrum & Bellunum, cum prædictorum omnium & singulorum adhærentium & sequacium nostrorum Civitatibus, Castris, Villis, Terris, possessionibus, subditis, servitoribus, subjectis, & sequacibus, ac omnibus aliis, qui in guerris, quas habuimus cum dicto Domino Duce & Commune, nobis quomodolibet adhæsissent, vel adhæsisse declararentur; Et versa vice aliqui eis adhæserint contra nos, specialiter infrascripti, videlicet Ulricus de Raysimberg, & Colentius, & si qui alias adhæsissent, vel adhæsisse declararentur: Idcirco volentes, ut dicta pax & concordia sincere perficiatur & fiat, quodque removeantur de medio cuncta scrupula & errores, qui eam possent quomodolibet perturbare, cum prædictis Domino Duce & Communitate, seu cum honorabilibus viris Dominis Petro Trivisano, Johanne Gradenico, & Benintendio Ducatus & Communis Venetiarum Cancellario, Ambasciatoribus & Syndicis suis, habentibus ad hoc plenum mandatum, sicut constat publico Instrumento scripto manu Raphaini &c. Super facto dictorum adhærentium composuimus & convenimus in hunc modum: Videlicet, quod prædicti omnes & singuli adhærentes & sequaces nostri, & sui, si qui fuissent, sint & ex nunc esse intelligantur in pace & concordia supradicta, & beneficio ipsius pacis plenarie gaudeant & fruantur, remissis omnibus injuriis, damnis, & offensionibus hinc & inde, non intelligendo in hac remissione debita specialium personarum, quæ sibi invicem tenerentur, de quibus hinc inde jus & ratio reddi debet. Et quod per ipsum Dominum Ducem & Communitatem prædicti nostri adhærentes & sequaces cum Terris, locis, & subditis suis restituantur in eo statu, & sic tractentur dulciter, amicabiliter, & benigne, & in ea pura & sincera benivolentia & amore, & sub illis favoribus & libertatibus, quibus erant & tractabantur ante adhæsiones præfatas, & sicut si numquam alicui partium adhæsissent, ipsis versa vice facientibus.

Præterea convenimus & concordes fuimus, quod omnes & singuli Cives, subditi & fideles dicti Domini Ducis & Communitatis Venetiarum, habentes domos, terras, aut alias quaslibet possessiones sibi quomodolibet pertinentes in aliquibus Civitatibus, Terris, vel locis præsentaliter, vel in futurum subditis Majestati nostræ, seu earum districtibus, ipsis gaudere, uti, fruique possint libere & pacifice ac quiete, sine contradictione vel molestia alicujus. Et similiter fiat nostris per eos, eo excepto, quod ad tollendum omne scandalum, illi Veneti, qui haberent domos vel possessiones intra muros Civitatum nostrarum Jadræ & Nonæ, ipsas dare teneantur & debeant per æstimationem largo modo fiendam per duos viros idoneos eligendos pro parte nostra, & duos eligendos pro parte eorum, juramento adstringendos. Quam æstimationem seu pretium æstimationis faciemus eis solvi infra duos menses, postquam dicta æstimatio facta fuerit cum integritate. Quæ quidem æstimationes fieri debeant hinc ad sex menses computandos à die datarum præsentium literarum. Similiter etiam conveni-

„ mus, quod duobus Civibus Jadrensibus, qui
„ modò sunt Venetiis, videlicet Marino de
„ Cavaruco, & Zonæ de Pizzolo, restituen-
„ tur integre omnia bona sua, quæ habuerunt
„ in Jadra, vel aliqua parte nostri dominii.
„ Et quod ipsi gaudere, uti, & frui possint
„ libere, licite, & quiete ac pacifice absque
„ impedimento vel turbatione cujusque, dum-
„ modo cum personis suis stent, & habitent
„ extra Civitatem Jadræ & ejus districtum.
„ Quæ omnia & singula supradicta per nos &
„ successores nostros, & omnes pertinentes ad
„ nos, promittimus & juravimus cum infra-
„ scriptis nostris Baronibus ad sancta Dei
„ Evangelia tactis Scripturis inviolabiliter &
„ bona fide servare, & facere observari, &
„ non contravenire per nos vel alios de jure
„ vel de facto, directe vel indirecte, sub in-
„ dignatione Omnipotentis Dei & omnium
„ Sanctorum suorum, & sub pœnis & solem-
„ nitatibus & conditionibus omnibus, quæ
„ continentur in literis utriusque partis, &
„ instrumentis publicis confectis super pace
„ & concordia principali firmata inter partes
„ easdem. Et similiter dicti Ambasciatores &
„ Syndici nomine ipsorum Ducis & Commu-
„ nitatis & successorum suorum & pertinen-
„ tium ad eos in eorum animas solemniter ju-
„ raverunt præsentium sub secreto nostro sigil-
„ lo testimonio Literarum, quas, dum nobis
„ reportatæ fuerint, sub sigillo nostro duplici
„ faciemus privilegialiter emanare. Nomina
„ autem Baronum nostrorum, qui nobiscum
„ juraverunt, sunt hæc, scilicet Dominus Ste-
„ phanus Episcopus Gagabuensis, &c.

„ Actum in suprascriptis Millesimo, Indi-
„ ctione, & die &c.

Nota, quod suprascripta pax conclusa fuit in MCCCLVIII. die XVIII. Februarii inter Serenissimum Dominum Ludovicum Regem Hungariæ, & Nicolaum Patriarcham Aquilejensem, Dominum Franciscum de Carraria, Albertum & Mainardum Comites Goritiæ, Dominum Gauspertum Episcopum Cenetensem, Bianchinum de Porciliis, Franciscum della Parte, Nobiles de Vonico, Guecelonem de Camino, & Comites de Collalto, omnes colligatos ex una parte, & Dominum Ducem & Dominium Venetum ex altera. Oratores Veneti erant Domini Petrus Trevisano, Johannes Gradenigo, & Benintendius Cancellarius Venetus.

MCCCLVIII. die XXVII. Junii, in Consilio de Quadraginta; In Libro 22. de Quadraginta, ad chart. 79. „ Quum Presbyter Aloy-
„ sius Mauroceno Plebanus Sancti Pantaleo-
„ nis de Venetiis per vim carnaliter cogno-
„ verit quamdam nomine Rosam in die Jovis
„ sancta de nocte veniente tunc die Veneris
„ sancta, quæ est Passionis Christi Dei & tan-
„ tæ solemnitatis, quod fuit in maximum
„ contemtum Dei, & abominabile apud ho-
„ mines, ac etiam vituperium totius Civitatis
„ nostræ, vadit Pars, quod nullum jus & nul-
„ la justitia reddatur per Dominationem istam,
„ nec Officialem ipsius ipsi Presbytero Aloysio
„ Mauroceno in civilibus vel criminalibus,
„ excepto quod de morte. Et quod aliquis
„ mundanus non sit ausus manere nec habita-
„ re in aliqua possessione pertinente dicto
„ Presbytero Aloysio tam de patrimonio quam
„ de Plebania, sub pœnis librarum centum,
„ & standi medio anno in carceribus. Et illi,
„ qui præsentialiter habitarent, debeant exire
„ de ipsis per totum mensem Julii proxime

A „ futuri. Et dicta pœna committatur exigen-
„ da Advocatoribus Communis, habendo ta-
„ lem partem, qualem habent de aliis pœnis
„ sui officii. Et prædicta publice clamentur
„ tam in Scalis quàm in Sancto Pantaleone,
„ remanentibus nihilominus omnibus prædi-
„ ctis ad beneplacitum hujus Consilii. Ser
„ Philippus Dandulo Caput de Quadraginta
„ vult partem per totum, cum ista additione,
„ quod detur terminus Vicario Episcopi Ca-
„ stellani, quod si in uno mense non fecerit
„ talem processum contra Plebanum prædi-
„ ctum, de quo Dominatio contentetur, ex
„ nunc elapso termino dicta Pars publicetur,
„ & habere incipiat suum vigorem. Et ubi
B „ dicitur per totum mensem Julii, dicatur in-
„ fra unum mensem a die, qua fuerit publi-
„ cata ista pars. Die XXVIII. Junii in dicto
„ Consilio, quod processus heri factus contra
„ Presbyterum Aloysium Mauroceno Pleba-
„ num Sancti Pantaleonis suspendatur usque
„ ad quindecim dies, ut videatur, si factum fue-
„ rit per Curiam Castelli id, quod fiendum est.

Giovanni Delfino Doge eletto era prima in Treviso al tempo, che il Re d'Ungheria vi era attorno. Avea due figliuoli, Benedetto e Niccolò. Laonde furono mandati due Ambasciadori al Re d'Ungheria sotto Treviso Ser' Andrea Contarini e Ser Michele Faliero, acciocchè dasse salvocondotto alla persona del
C Doge, ch'era in Treviso, che potesse venire a Venezia. Il quale non volle. Inteso questo il detto Giovanni Delfino mise ad ordine se' cento cavalli, ch'erano in Treviso, e levatosi la notte fu a Mestre a salvamento. Venuto a San Secondo gli venne incontro il Bucintoro. Questi avea perduto un occhio, essendo a Treviso, per flussione di testa che vennegli, *adeo* che levò un panno sotto la beretta, che coprivagli l'occhio. 1356. a' 20. d'Ottobre fu posto nel gran Consiglio di procedere contro Ser Giovanni Foscari, che fu Podestà ad Asolo, che si rendè a gli Ungheri. Fu preso ch'egli sia privato per tre anni di tutti gli ufizj, beneficj, reggimenti, e che paghi Du-
D cati 100. Nel 1358. a' 9. di Marzo nel Libro *Novella* a cart. 58. nel gran Consiglio fu preso di procedere contro Ser Michele Faliero, che fu Conte e Capitano a Zara, per aver perduta la Terra, la quale venne in mano degli Ungheri. Fu preso, che il detto stia un' anno in prigione di sotto, e in perpetuo sia bandito da tutti gli officj, benefizj, e reggimenti dentro e di fuori, e non si possa rivocare, e paghi Ducati 1000. La qual parte misero Messer lo Doge, e i Consiglieri. A' 3. di Luglio appare nel detto Libro in gran Consiglio, che fu menato per gli Avogadori Ser Marco Morosini di Ser Francesco Zanarella da San Paterniano; il quale ferì Ser Tomma-
E so Loredano Capo de' Quaranta in luogo di Consigliere a certo Collegio di Ser Giorgio Morosini suo barba. Per la qual ferita morì. E detto Ser Marco s'assentò. E fu preso che il detto sia bandito in perpetuo di Venezia, Terre, e luoghi &c. da mare e da terra, con taglia, e da navili armati e disarmati. E chi lo prenderà, abbia Ducati 1000. E non si possa chiamare più Veneziano. A' 4. di Febbrajo, appare nel Secondo Libro de' Pregati, che fu posto di procedere contro Ser Niccolò Giustiniano Procuratore *olim* Capitano di tre galere, le quali mise nel conflitto . . . . di Candia.

MCCCLXI.

MCCCLXI.

Lorenzo Celsi, Doge LII.

ESsendo Capitano al Golfo delle galere della guardia del mare Adriatico, fu eletto da' Quarantuno. Costui in breve tempo fu esaltato, per essersi portato bene sempre dov' era stato. Et essendo morto il Doge, e sepolto a' 13. di Luglio, fu chiamato il gran Consiglio, e fatti i cinque Correttori, Ser Paolo Loredano Procuratore, Ser' Andrea Contarini Procuratore, Ser Pietro Gradenigo, Ser Pancrazio Giustiniani, e Ser Giovanni Foscarini. Questi misero parte, che gli Scudieri del Doge, i quali debbono avere due robe per uno dal Comune di valuta di Ducati 25. di Grossi, atteso che i panni sono più cari al presente del solito, sia cresciuto fino a' Ducati 28. di Grossi, cioè ogni mezzo sia loro data la metà e un capuccio per roba. *Item* che il Doge sia obbligato di dare i presenti, incominciando al primo di Dicembre per tutto il mese a' Nobili, e mandi buone Ofelle; e non le mandando, dia in danari Grossi 12. per cadauno. *Item* che il Doge sia obbligato di far tenere ferrati i prigioni. E se alcuno de' suoi Donzelli o altri della sua Famiglia saranno incolpati di qualche cosa, gli Avvogadori li puniscano. *Item*, perchè il Doge è padre dello Spedale della Ca' di Dio, non possa togliere dell' entrate del detto Spedale per se, nè frumento, nè vino, nè legna. E che i figliuoli del Doge, o nipoti non possano aver commessione d'alcuna persona del mondo. *Item* presero certe altre parti circa l'Uficio de' Sopracomiti, che quì non iscrivo. E poi vennero a principiare l'elezione. E questi furono i Quarantuno Elettori: Ser Niccolò Signolo, Ser Marino Soranzo, Ser Francesco Buono, Ser Paolo Veniero, Ser Piero Mocenigo, Ser Niccolò Trivisano, Ser Niccolò Zeno, Ser Francesco Suriano, Ser Gianniccolò Rosso, Ser Giovanni Diedo, Ser Jacopo Moro, Ser Tommaso Malipiero, Ser' Andrea Erizzo Procuratore, Ser Francesco Loredano, Ser Vittore Pisani, Ser' Almorò d'Armero, Ser Bertucci Giorgi, Ser Niccolò Orio, Ser Jacopo Lucati, Ser Piero Gradenigo, Ser Piero Contarini, Ser Niccolò Morosini Procuratore, Ser' Andrea Quirini, Ser Piero Zane, Ser Jacopo Marengoni, Ser Luigi da Molino, Ser Lorenzo Foscolo, Ser Lido Bembo, Ser Marco di Marino, Ser Pietro Marcello, Ser Maffeo Donati, Ser Dardi Polani, Ser Luca Giusto, Ser Benedetto Dolfino, Ser Giovanni Barbaro, Ser Jacopo Bolani, Ser Marco Giustiniani, Ser Luigi Vitale, Ser Niccolò Faliero, Ser Francesco Bragadino, Sere Stefano Belegno. Questi Elettori ridotti a' 16. di Luglio a ora di Terza giorno di Venerdì, avendo eletto Lorenzo Celsi predetto, fu pubblicato nella Chiesa di San Marco, e approvato pel popolo. Aveva il padre vivo Procuratore, il quale per non aver cagione di far di beretta al figliuolo, non volle più portare beretta in testa. E la Casa Celsi era poco nominata in Venezia. Ma questo Doge esaltolla. E si dice (*tamen* non l'ho trovato scritto nelle Croniche) che essendo in dubbio tra' Quarantuno, chi doveano elegger Doge, venne certa voce nella Corte di Palazzo, che il detto Lorenzo Celsi Capitano al A Golfo avea preso alcuni Corsali in mare. Onde l'elessero Doge. E poi venne la vera nuova in contrario. Et essendo stato eletto Doge assente, dopo desinare a' 16. di Luglio fu chiamato il gran Consiglio, e preso che il Governo del Ducato, finchè giunga il Doge creato, sia commesso a' Consiglieri, e a' Capi de' Quaranta, i quali debbano rimanere in Palazzo. *Item* preso d'eleggere dodici Ambasciadori solenni, che vadano a incontrare Messer lo Doge con una galera di Candia, e l'accompagnino fino a Venezia. E cadauno meni un Donzello per uno, e possano essere eletti d'ogni officio della Città di Rialto, eccetto de' Procuratori, Patroni all'Arsenale, B Avvogadori, e Consoli, e non perdano per questo l'Officio, e si partano subito colle presenti galere, deliberato di mandarlo a prendere. E venga esso Messer lo Doge con tre galere di Candia a Venezia. Il resto rimanga in armata sotto Ser Marino Zeno Vicecapitano al Golfo, finchè sarà mandato il Capitano del Golfo, che sarà eletto. *Item* presero di fare Domenica in gran Consiglio un Capitano al Golfo, il qual vada colle tre galere, che condurranno il Doge a Venezia, armate in Candia. E se accadesse che il Doge non accettasse il Ducato, e questo Capitano avesse fatto qualche spesa, la Signoria nostra lo debba soddisfare de' danari del Comune. E C che se alcuni degli Oratori rifiutassero, o fossero fuori, i Consiglieri e i Capi de' Quaranta possano eleggere altri in luogo loro per la maggior parte. Questi sono i dodici Oratori, Ser Bartolomeo Veniero, Ser Giovanni di Vidor, Ser Marino Giorgi, Ser Marco Marioni, Ser Sal . . . . . . Morosini, Ser Jacopo Diedo, Ser Piero da Mosto, Ser Paolo Dente, Ser Domenico Contarini, Ser Domenico Bembo, Ser' Alessandro d'Armer, Ser Domenico Caravello. E così andati i prefati Ambasciadori, e il Doge intesa la nuova, s'avviò verso Venezia, e giunsevi con gran trionfo a' 21. d'Agosto, & entrò nel Ducato, e giunto usò queste parole: *Fides tua te salvum fecit.* D Fu riputato il padre di poco ingegno a lasciare la beretta, perch'egli non avrebbe fatto di beretta al figliuolo, se non in quanto Doge di Venezia. Fu creato Capitano al Golfo Vittore Pisani da San Fantino, il quale portava la Dolze nell'arma, e il quale accettò e andò.

In questo tempo il Duca d'Osterich venne nel Friuli con gran gente contra del Patriarca d'Aquilea per differenze nate trall oro, avendo menati con se i due nostri Ambasciadori Marco Cornaro, e Giovanni Gradenigo, che furono ritenuti ne' suoi Castelli, e tolta loro la roba. Ora il detto Duca d'Osterich volle venire a Venezia, per vedere il sito di E questa Città. E giunse a' 29. di Settembre del 1361. Venne per barca da Treviso via pel Silo. E fu determinato di fargli grande onore. Il Doge co' Gentiluomini gli andarono incontro col Bucintoro fino a San Jacopo di Paludo. Avea con se trenta Cavalieri, uomini di conto, e in tutto da persone dugento. E con grande trionfo fu condotto a Venezia il dì di San Michele fino al suo alloggiamento preparatogli, che fu la casa di Ser Lunardo Dandolo il Cavaliero che fu del Doge Messere Andrea, nella Contrada di San Luca, e quella di Ser Andrea Zane in San Luca. *Tamen* il Sabellico scrive, che alloggio

giò a San Luca nella Casa da Ca' Cornaro dalla Piscopia, la quale è questa de' Cornari dalla Piscopia, che prima era di Ca' Zane. E furono fatte le spese pel Comune a tutti. E mostrategli le belle cose di Venezia, ci stette sei giorni. Poi si partì ben soddisfatto. E furono spesi per onorarlo Ducati diecimila. E i nostri Ambasciadori sopradetti menò con lui con tutto il suo, sicchè furono liberi. Stettero in prigione mesi tre. Questo Doge pensando, che il padre non volea fargli di beretta, fece una Crocetta sopra il fuso della sua beretta d'oro. E per questo il padre tornò la beretta, ovvero capuccio in testa. E quando vedeva il Doge, facevagli di capuccio con dire: *Lo faccio a quella Croce, e non a mio figliuolo, che avendolo generato, debbe stare sotto di me*. Nel dett' anno 1361. l'armata del Re di Cipro prese il Candelorun, ch'è in Turchia. E a' 5. di Dicembre del detto millesimo il detto Re Piero di Cipro venne con tre galere a Venezia, per volere passare in Francia per certe sue faccende. E il Doge col Bucintoro gli andò in contro fino a San Niccolò di Lido. E fu fatto grandissimo onore al Re, che alloggiò a San Luca nella casa sopra il Canalgrande di Ser' Andrea Zane. Il quale poi venne in Ca' Cornaro dalla Piscopia. *Etiam* tolta fu la casa di Ca' Dandolo ivi vicina, per alloggiare il resto della sua compagnia, e per la Signoria gli furono fatti di molti doni. Ora il detto Re stato a Venezia ventidue giorni, poi si partì per andare in Francia, e il Doge accompagnollo fino a Marghera, e gli venne incontro Andrea Zane padrone della detta casa, dove avea alloggiato, il qual'era Podestà e Capitano di Treviso. Il quale dal predetto Re di Cipro fu fatto Cavaliere. Andò a Treviso, e si mise in ordine di cavalli, e partì per andare in Francia.

Mentre che queste cose si fanno, l'Isola di Creta fu da alcuni perturbata, e ribellò alla Signoria nostra. La cagione fu, perchè i nostri volevano, che i Cretesi per le guerre pagassero certe angarie, & eglino non voleano pagarle. Laonde cacciaron via Lionardo Dandolo Duca, e i Provveditori Veneziani. E tralloro elessero per Duca uno di que' Gentiluomini Feudali, nominato Marino Gradenigo detto Bajardo. Perocchè i Feudali nostri predetti, che del 1206. essendo Doge Pietro Ziani, furono colà mandati per la peste che venne, in gran parte morirono, e restarono alcuni giovani Feudali, i quali fecero la detta ribellione. Ma nella Cronica Dolfina ho letto, che ciò avvenne, perchè il Duca voleva fare acconciare quel Porto, e posta certa gravezza universale *etiam* a' Feudali, i quali non poteano tollerarla. E furono capi di tal ribellione un Tito Veniero, Bajardo Gradenigo, e altri, come scriverò più sotto. I quali Gentiluomini s'accordarono con alcuni del Popolo di Candia, e ritennero il Duca e i Consiglieri, e li misero in prigione. E così presero il Ducato di Candia in loro. Questa nuova venne a Venezia per una galera, che fu mandata a posta, Sopracomito Niccolo Faliero. Onde i Veneziani inteso, ch'erano stati ritenuti i nostri Rettori, la qual nuova fu mandata da Domenico Michele Capitano al Golfo, giunta la detta nuova a' 20. di Settembre del 1363. fu determinato di vedere di pacificare le cose, massimamente perchè s'avea a fare co' nostri Gentiluomini Feudali, che sono sopra la dett'Isola di Creta. E fecero armare tre galere, una in questa Terra, una a Chioggia, e una in Capodistria. Elessero tre Ambasciatori e Provveditori sopra la dett' Isola. A' quali fu data commessione ampia di potere fare ogni cosa, purchè la detta Isola tornasse sotto la pristina ubbidienza nostra. I quali furono Pietro Soranzo, Andrea Zeno, e Marco Morosini. I quali subito spediti andarono in Candia. Ma non *solùm* non furono accettati, ma nè anche voluti udire. E nel ritorno de' predetti a Venezia, ritrovarono certe galere di Greci, che venivano da mercatantare, e le presero, nelle quali erano da 300. Greci. Le quali galere e prigioni menarono a Venezia. Intesa quest' ostinazione de' ribelli, fu preso di far loro guerra. E mandarono Ambasciatori (scrive il Sabellico) ma io credo che fossero Nunzj e lettere al Papa, a Carlo IV. Imperadore de' Romani, a Lodovico Re d'Ungheria, e alla Reina Giovanna di Napoli, notificando loro tale tradimento fatto, pregandoli, che se i detti ribelli richiedevano ajuto, non glielo dovessero dare. E tutti risposero benignamente d'essere contenti, dolendosi del caso, e offerendosi in nostro ajuto, se bisognasse. Fu fatta armata di galere sottili 32. e grosse 8. delle galere da mercato, che in que' giorni erano giunte a Venezia, sopra le quali aveano condotti più di 400. Candiotti, i quali tutti furono fatti ritenere, e posti ne' magazeni di Terranuova. E fecero Capitano della dett'armata Domenico Micheli, ch'era Capitano al Golfo, il qual venne a Venezia a farla preparare del tutto. Determinarono ancora di fare esercito da terra, e praticarono d'avere per Capitano Luchino dal Verme Veronese.

In questo mezzo s'intese il nome principale de' traditori, che furono questi, Ser Tito Venier, Ser Bernardo Gradenigo, Ser Bartolomeo Grimani, Ser Marco Fradello, Ser Marco Gradenigo lo Spiritello, Ser' Angiolo Balbi, Ser' Angiolo Adoldo, con molti altri Gentiluomini e co' suoi seguaci Cretesi, avendo fatto per loro Duca quel Niccolò Gradenigo Bajardo. Et elessero dieci Savj tra loro, e fecero un' ordine, che se alcuno parlasse di far pace, e di tornare sotto la Signoria nostra, fosse subito morto, e i suoi beni confiscati nella Camera Ducale. E per la Signoria nostra a' detti capi principali fu data grandissima taglia a chi quelli ammazzasse. E i detti ribelli s'accordarono con uno da Ca' Calergi de' principali Cretesi molto ricco, pensandosi di molto ben prevalersi contro a' Veneziani. Il qual Calergi in questo mezzo cercò egli di farsi Signore di dett'Isola di Creta. E andò al Casale d'Andrea Cornaro a Mopsila, e quello ammazzò. Poi al Casale Pulea fece il simile di Gabriello Veniero, e nel Casale Melissa di Marino e di Lorenzo Pasqualigo, nel Casale Pestria di Lorenzo Gritti, & *demum* a' Casali di Zanachi Giustiniani, di Lunardo Abramo, e di molt'altri. E tutti questi ammazzarono, i quali non erano nella ribellione. E poi nel loro Consiglio de' Savj determinarono, che tutti i Greci, che trovavano Veneziani sopra la dett'Isola, li dovessero far morire, altramente sarebbono da loro puniti. Questo fece il detto Calergi, e mandò gente per ammazzare *etiam* il prefato Marino Gradenigo Duca. Il quale inteso, che

tanti

tanti Veneziani nell'Isola d'ordine del prefato Calergi erano stati fatti morire, dubitando di lui, non volle fare altra mossa. *Solùm* lo fece prendere, e buttarlo giù del Palazzo sicchè egli morì. E volle uno mandare a Venezia a domandar perdono; ma i Greci con volendo, e per avere parlato contro l'Editto fatto nel detto Palazzo, scrive il Sabellico, che il fecero ammazzare, ed elessero un' altro in luogo suo. A caso si ritrovava in quell' Isola Giorgio da Molino Vescovo di Corone, il quale avvisò i nostri, come i Cretesi aveano mandato due suoi Ambasciadori a Genova. Il che inteso, subito i Veneziani mandarono Ambasciadori a' Genovesi a pregarli, che non volessero dar favore a' detti ribelli, e venire di nuovo con noi alla guerra. I quali promisero di non volersene impacciare. Ancora nel detto tempo furono eletti cinque Ambasciadori, savj e belli parlatori, acciocchè andassero sull'armata sopra la dett' Isola di Candia, a vedere se volevano *de plano* riconciliarsi. I quali furono Pietro Ziani il Zoppo, Andrea Contarini, Francesco Bembo, Giovanni Gradenigo il Savio, e Lorenzo Dandolo. I quali andati, e presentate le lettere della grande libertà, che aveano d'achetare le cose, e di perdonare a tutti, i prefati ribelli non vollero far loro alcuna risposta, e convenne che ritornassero a Venezia. La qual cosa molto dispiacque alla Signoria nostra. E subito fu mandato per Luchino dal Verme Capitano generale nostro delle genti da pie' e da cavallo alla detta impresa, di ricuperare l'Isola di Creta. Il qual giunse a Venezia nel 1364. a' 3. di Marzo, e fugli fatto grande onore. Alloggiò nel Vescovato a Castello. E poi nella Chiesa di San Marco fu cantata una Messa dello Spirito Santo all' Altar grande, e per Messere lo Doge gli fu dato sagramento di fedeltà, e'l Vessillo benedetto, come a nostro Generale Capitano da terra. E' da sapere, che partiti i nostri cinque Ambasciadori di Candia, que' Savj fecero morire di mala morte Marco Gradenigo, detto lo Spiritello, perch' egli si voleva accordare co' Veneziani. E questo credo che sia quello, che ho notato di sopra, che fu ammazzato da' Greci.

Ora compiuta la sopradetta armata di Galere, Arsili, Navi, Castellate, Griparie, Bregantini, e altri Navili al numero di . . . . . e fatta la mostra nel campo della Tana delle genti da pie' e da cavallo, Meser lo Doge stava su quel pergolo colla Signoria a vedere la detta mostra. E così come l'ebbero fatta, venivano caricati sopra gli Arsili e navi i detti cavalli e genti. E così preparato il tutto, e le vettovaglie poste sull'armata, col nome di Cristo e del Vangelista San Marco a' 10. d'Aprile del 1364. Domenico Micheli da Santa Fosca Capitano della predetta armata, levato esso Capitano da terra Luchino dal Verme, fece vela di sopra il Porto di Venezia. E navigando dì e notte, giunse a' 7. di Maggio alla Fraschia, e ivi stette tutto quel giorno acconciando le cose loro. E a dì 8. scaricarono in terra tutte le genti d'arme al dispetto de' nimici, facendo pavesate contro la sua oste per l'innumerabili frecce, che i detti nimici tiravano di continuo. A dì 9. di Maggio il valoroso Capitano da terra Messer Luchino dal Verme fece dare la trombetta, e montò a cavallo armato di tutt' arme con un bastone in mano da Capitano, andando per tutto il nostro esercito, ordinando le schiere, e facendo fare di continuo pavesate contro de' nimici. E fatte queste cose, messe le genti in punto; fece bandiere, che tutti i Contestabili co' fanti suoi dovessero seguire la loro bandiera, e venire prima alle sue tende. A' quali fece un bello sermone, esortandoli a volere acquistar vittoria. Poi fece rinfrescare tutta la gente, e comandò che tutti montassero a cavallo ordinatamente, e andassero ben serrati. E col nome di Dio e di Messer San Marco incominciarono a cavalcar verso la Terra di Candia. E ivi fu incominciata la dura e aspra battaglia, che i nimici vennero all' incontro, ferendo e uccidendo i Greci, incalzandoli tuttavia fino alla Porta della Città. E quì fu fatta una grandissima uccisione di gente dell'una parte e dell'altra. Ma alla fine, come piacque a Dio, i nostri rimasero vincitori, & entrarono nella Città, tagliando e uccidendo tutti coloro, che venivano avanti. E andati al Palazzo trovarono quel Marino, ovvero Marco Gradenigo-Bajardo, che i traditori aveano creato Duca, e il tagliarono a pezzi. La qual vittoria s'ebbe a' 10. di Maggio. E gittando l'Insegna di San Tito giù, messavi quella di San Marco, e scorsa tutta la Terra a nome di San Marco, fatte queste cose, il Capitano fece dare la paga e il mese compiuto alle genti. E furono cavati di prigione tutti i prigionieri messi pe' detti ribelli in prigione. E nota, ch'era il campo de' Greci di cavalli 700. pedoni 600. E de' nostri furono morti 700. E così la nostra armata entrò in porto, cioè le galere. E' da sapere, che sopra la detta nostra armata e in campo furono mandati cinque Provveditori, acciocchè consultassero meglio l'impresa, Piero Trivisano, Niccolò Giustiniano Procuratore, Giovanni Mocenigo, Marco Quirini detto Boezio, e Paolo Loredano, il qual Loredano nell'andare, giunto a Modone morì. E questo ho letto nella Cronica Dolfina. Ma il Sabellico nulla ne dice. E avendo scritto di sopra, che i Cretesi mandarono a Genova per avere ajuto, ciò fu a dì primo di Maggio, come poi s'intese, e fu la verità che si partì di Candia una galera armata con Lionardo Gradenigo detto il Calogero, e Zanachi d'Arrigo, con ampio mandato di dar loro quell' Isola. Ma da' Genovesi non furono uditi. E la taglia, che fu data per la Signoria a questi ribelli, al principio fu a Tito Gradenigo di Perperi 3000. vivo e 2000. morto, a Tito Veniero il simile, a Bartolomeo Gradenigo di Perperi 4000. vivo e 3000. morto, a Torello Veniero di Perperi 3000. vivo e 1000. morto. *Tamen* il Sabellico scrive nella sua Storia, che dopo che furon rotti i Greci da' nostri, que' di Candia s'arrenderono, e pel Capitano fu ordinato, che niuno dovesse all'entrare far loro danno nè sacco, benchè prima avesse dato la Terra a sacco. Per lo che venne quistione tra' soldati e rumor grande. Però il Capitano fece dar loro doppio stipendio di danari dalla Signoria, per achetarli; alcuni non si contentando, furono ammazzati. Ed entrati nella Terra, prese i ribelli. Altri furono ammazzati, altri fuggirono via. Sicchè ho trovato questa vittoria scritta in due modi. Ma può ben stare, che quando i Greci furono rotti, que' di Candia s'arrendessero, per non andare a sacco. Questa vittoria, è la ricupera-

ra-

A
razione dell'Isola di Candia, fu subito spacciata a Venezia per una galera a posta, della quale era Sopracomito Piero Soranzo. La qual giunse à Venezia a dì 28. di Maggio, venuta in giorni diciotto. E intesa tale ottima nuova, tutta la Terra ebbe grandissima allegrezza. E fu ordinato di fare una Processione, per ringraziare Iddio. E fatti suoni e fuochi per letizia, fu ordinato di far bagordi e giostre nella Terra. E ne fu fatta una di venticinque Gentiluomini giovani vestiti nobilissimamente, i quali giostrarono un prezzo d'una Corona. Furono fatte *etiam* alcune feste con donne vestite di brocato d'oro in numero di Dieci per compagno, e durarono tre giorni le dette
B
feste. E i pasti si facevano a San Luca in casa d'Andrea Dandolo; e le giostre e bagordi furon fatti sulla Piazza di San Marco, dove attorno furono fatti di molti solai nella detta Piazza, perchè le persone potessero stare comodamente a vedere. E fu spesa in tali feste gran quantità di danari. E ogni uomo festeggiava *etiam* per la Città per allegrezza di tanta vittoria.

E poscia essendo ritornato il Re di Cipro di Francia per andare nel suo Regno, e intesa la vittoria avuta d'essere stata ricuperata Candia con tutta l'Isola, per onorare la detta festa, ordinò che si facesse un'altra bella giostra sulla Piazza di San Marco. Et esso Re
C
medesimo volle giostrare col figliuolo di Luchino dal Verme, il qual'era venuto di Candia con grande onore. Sicchè fu fatto bellissimo trionfo. Poscia il detto Re partì per Cipro. Di questi trionfi fatti in Venezia per la ricuperazione dell' Isola di Creta, si truova un' Epistola di Messer Francesco Petrarca Poeta, il quale era in Venezia, e stava in Casa da Molino delle due Torri sopra Canalgrande a San Giovanni Bragola, dove al presente è fatta parte del Monastero di San Sepolcro. Il quale scrive a un Pietro Bolognese Rettore. Et è il titolo: *De Victoria Venetorum, Sacrisque, & Ludis bene actis &c.* La quale dà grandissima laude alla Città di Venezia, e a
D
Lorenzo Celsi Doge. Ritorniamo in Candia. Acquistata che fu quella Città, Giovanni Mocenigo uno de' Provveditori andò con due galere a Retimo e alla Cena, e subito ebbe il dominio delle dette Città, e alla Cena fece decapitare un Giorgio Barbo, ch'era nel numero de' ribelli. E a' 15. di Maggio a Ser Marco Fradello, e a Gabriello di Ca' Lodi, ribelli in Candia per mezzo della Chiesa di San Marco fu fatta tagliare la testa. E' da sapere, che Tito Gradenigo fuggì a Rodi con alcuni altri ribelli; Tito Veniero si nascose per l'Isola in certi luoghi fortissimi con altri Greci e Latini, commettendo poi molti latrocinj. I quali alla fine tutti furono presi e de-
E
capitati, come dirò di sotto. E sedate le cose di detta Isola, l'armata col Capitano da Terra Luchino del Verme ritornò a Venezia. E acciocchè quell'Isola non restasse senza custodia, essendo i soldati tornati a Venezia, fu mandato a togliere Turchi e Morlacchi, e dato loro soldo, acciocchè stessero a custodia della detta Isola. E vi restò un Duca a nome della Signoria nostra. Ma non molto di poi giunta l'armata a Venezia, per la lega che fu fatta col Re di Cipro, convenne d'armare certe galere, le quali andarono in Alessandria e nell'Egitto. E quella presero e maltrattarono. Non però la poterono tenere pel gran numero de' Mori, che sopravvennero a ricuperarla. E stata l'armata ivi per tre giorni, essa ritornò in Cipro carica molto di preda. Questo Doge fu molto splendido e largo. Teneva nella sua Corte ogni sorta d'uccelli da spassarsi e darsi piacere con quelli, e certe bestie contrafatte, ch'era una bella cosa da vedere. Teneva *etiam* di molti belli cavalli e corsieri, e cavalcava molte fiate per Venezia con molti Gentiluomini in sua compagnia. E spezialmente andava alla Giudeca per suo diletto. E avendo dogato anni quattro, e giorni due, morì di fresca età. Avea anni cinquantasette; a dì 18. di Luglio del 1365. E fu sepolto nella Chiesa di Santa Maria della Celestia di sopra la Porta, che va sotto il Portico. Poi gli fu fatta un arca bellissima con un Epitafio. Questo Doge stava in quelle Contrade. E questo è il suo Brieve:

E mari Dux vocor, Cretæ liberator opimæ.

Epitaphium Laurentii Celsi Ducis:

Funera Dux Venetûm Laurentius ultima Celsi
Hoc habet in saxo, titulis clarissimus altis,
Magnanimus, patriæque pater, justissimus heros.
Hic moderans animis vigilantibus Urbis habenas,
Hostibus ut fulmen, ut amœnum sidus amicis,
Sub juga mox Cretam revocavit prisca rebellem.
Tranquillâ tamdem patriâ sub pace relictâ,
Ad Cœlum æterno celebrandus nomine migrat.

In Libro *Novella* ad chart. 85. MCCCLXII. die IV. Septembris: *Considerato quantum ad laudem Dei & Beati Marci Evangelistæ ac honorem & famam Civitatis nostræ, in futurum est illud, quod offertur per Dominum Franciscum Petrarcam, cujus fama hodie tanta est in Orbe toto, quod in memoria hominum non est jamdiu inter Christianos fuisse vel esse Philosophum moralem & Poëtam, qui possit eidem comparari, acceptetur oblatio sua secundùm formam infrascriptæ cedulæ scriptæ manu sua. Et ex nunc sit captum, quod possit expendi de mense pro domo & habitatione sua in vita ejus per modum affictus, sicut videbitur Dominis Consiliariis & Capitibus, vel majori parti, quum Procuratores Sancti Marci offerant facere expensas necessarias pro loco, ubi debuerint reponi & conservari Libri sui. Et est capta Pars per sex Consiliarios, tria Capita, Trigintaduo de Quadraginta, & ultra duas partes majoris Concilii. Tenor Cedulæ.*

„ Cupit Franciscus, Beatum Marcum Evangelistam, si Christo & sibi sit placitum, heredem habere nescio quot Libellorum, quos nunc habet, vel est forsitan habiturus, hac lege, quod Libri non vendantur, neque quomodolibet distrahantur, sed in loco aliquo ad hoc deputando, qui sit tutus ab incendiis atque imbribus, ad Sancti ipsius honorem & sui memoriam, nec non ad ingeniosorum & Nobilium Civitatis illius, quos contingeret in talibus delectari, consolationem & commodum perpetuò conserventur. Neque appetit hoc, quòd Libri vel valde multi, vel valde pretiosi sint, sed sub hac spe, quòd postea de tempore in tempus & illa gloriosa Civitas alios superaddet, & publicè & privatim Nobiles atque amantes patriæ Cives, vel forte etiam alienigenæ sequuti exemplum Librorum suorum partem supremis suis relinquent voluntatibus Ecclesiæ supradictæ. Atque ita facile poterit ad unam magnam & famosam Bibliothecam, ac parem veteribus, perveniri: Quæ quan-

„ tæ gloriæ futura sit illi Domino, nemo Li-
„ teratus est, puto, vel Idiota, qui nesciat.
„ Quod si, Deo & illo tanto Patrono Urbis
„ nostræ auxiliante, contigerit, gaudebit ipse
„ Franciscus, & in Domino gloriabitur, se
„ quodammodo fuisse principium tanti boni.
„ Super quo, si res procedat, fortè aliquid
„ latius scribet. Verùm, ut aliquid, plusquam
„ verba, ponere in tanto negotio videatur,
„ vel hoc facere, quod promisit, pro se in-
„ terim, & pro dictis Libris vellet unam non
„ magnam, sed honestam domum, ut quid-
„ quid de ipso humaniter contingeret, non
„ posset hoc ejus propositum impedire. Ipse
„ quoque libentissime moram habet ibidem
„ bono modo. De hoc enim non est ad ple-
„ num certus propter multas difficultates.
„ Sperat tamen.

Nel 1364. nella Vigilia di San Lorenzo a ore 20. passarono delle Cavallette in gran quantita, che per due ore non fu veduta la terra, nè fu veduto il Sole. E fecero gran danno, e ammazzarono molti, ch'eran ne' campi e per istrada. E delle dette Cavallette molte furono buttate in mare, e ivi annegate. In quest'anno fu preso a' 22. d'Aprile in Quarantia, atteso che il Corpo di Santa Cristina e altri Corpi in Torcello non si tenevano con riverenza, che fieno eletti tre Savj sopra questo. E furono eletti Ser Paolo Loredano, Ser Jacopo Moro, Sere Stefano Belegno. A' 23. di Novembre fu preso, che Giovanni Majoni Orefice, il quale per la Città distruggeva le figure di nostra Donna, sia menato pel Canal grande su d'una Piatta fino a Santa Croce, e per un Comandatore sia gridata la sua colpa. Poi in diversi luoghi, *videlicet* a San Barnaba gli fieno date dodici frustate, e così sotto il portico di San Paolo avanti al ponte di casa Pisani, appresso il ponte di Sant'Apollinare, al ponte della Misericordia, al Ponte di San Domenico, e alla Chiesa di Castello, in tutti i luoghi quindici frustature. Poi sia confinato in prigione, dove abbia a finire la sua vita. Nel 1365. a' 15. di Luglio, morto Messer Benintendi Ravagnin Cancellier grande di Venezia, fu fatto Messer Rafaino de' Carcsini, Notajo della Corte Ducale, il qual'era Oratore fuori a' servigi della Signoria. Nota, che se non moriva Lorenzo Celsi Doge, il quale avea anni 57. e avea dogato anni 4. faceva la fine di Marino Faliero Doge, come ho veduto in una Cronica antica scritto. Questa è la copia d'una pubblicazione di una Pace fatta tra il nostro Comune, e il Principe di Taranto nel 1363. a' 20. d'Ottobre. *Messer lo Doge fece sapere, che conciosiachè sia fatto un buon' acconcio tra 'l nostro Comune da una parte, e il Principe di Taranto dall' altra, perciò tutti i processi e le imposizioni fatte e messe per cagione della discordia sono del tutto rivocati dall' una parte e dall' altra. E ciascheduno può usare a Trani, e nelle altre parti e Terre del detto Principe, siccome egli poteva inanzi i processi.*

MCCCLXV.

Marco Cornaro, Doge LIII.

ERa Cavaliere, uomo savio & eloquente, e mandato pel Senato fuori più volte per Ambasciadore, e ultimamente a Carlo IV. di Boemia Imperadore de' Romani, dal quale ricevette la Milizia. Fu di gran prudenza, grande di persona. Avea bella faccia e presenza. E morto il Doge a' 18. di Luglio tra la Campana lunga e il Vespro a dì 19. fu chiamato il gran Consiglio, e fatta l'elezione de' cinque Correttori alla sua promessione, Ser Pietro Trivisano, Ser' Andrea Contarini Procuratore, Ser Pietro Zane, Ser Giovanni Mocenigo, Ser Francesco Bembo. E questi poi misero le parti loro, le quali furono prese a dì detto: Che *de cetero* il Doge non risponda agli Oratori, o ad altri, se non presenti almeno quattro Consiglieri, e non procuri per alcuno, che sia messo in ufizio, reggimento, o Piovania, ovvero Prelatura, in pena di lire 200. per volta, nè *etiam* alcuno di casa del Doge; e la pena sia riscossa per gli Avvogadori; E che se sarà deliberato pe' Consiglieri col Consiglio di dare altra forma nel Reggimento di Venezia, il Doge debba rifiutare, e uscire di Palazzo, in pena di confiscazione di tutti i suoi beni mobili e stabili. E il Doge non possa rifiutare il Dogato, se non con volontà de' Consiglieri, e colla maggior parte del Consiglio. Che ogni mese sia veduta la ragione, se il Doge paga e veste la sua famiglia; e trovando il contrario, gli Avvogadori mandino una cedola a' Camerlenghi a far ritenere tanto del suo salario. Che la Dogaressa sia alla condizione del Doge in avere promessione. Che il Doge solo non possa trattare, nè essere giudice di ragione o di fatto d'alcuna quistione sì in Venezia, come fuori, salvo de' suoi parenti che si . . . . da cappello. Ch'egli non possa fare spendere in fabbriche del Palazzo de' danari del Comune, se non sarà ciò preso per cinque Consiglieri, tre Capi de' Quaranta, trenta de' Quaranta, e due parti del maggior Consiglio. Che la famiglia del Doge abiti in Palazzo, e se passato il suono della terza Campana, sarà trovato alcun di loro con arme, non andando per servigio del Doge, sia condennato, come gli altri. E facendo rissa o briga in Palazzo, sia punito dal Doge; e non facendo sangue sia punito per gli altri Officj deputati a questo. Che il Doge non si prenda più libertà della sua promessione, e facendolo, tutti tre gli Avvogadori gli facciano comandamento che nol faccia più, e non ubbidendo lo placitino al gran Consiglio, come speziale persona. E cadauno Avvogadore lo possa fare, ma non lo possano condannare se non in danari. E quest' ultima parte fu posta per Ser Giovanni Contarini Consigliero, Ser Pietro Zane, e Ser Francesco Bembo Savj Correttori. *Etiam* furono presi certi ordini circa i Giudici di Mobile, come appare in quelli. Questi furono i Quarantuno Elettori: Ser Niccolò Faliero da Santo Apollinare, Ser Giovanni Foscarini Procuratore, Ser Pietro Zane, Ser Giovanni Dandolo il Cavaliere, Ser Jacopo Dolfino da San Canziano, Ser Giovanni de' Priuli, Ser Francesco Soranzo, Ser Bartolomeo Quirini, Ser Niccolò Zeno il grande, Ser Niccolò Giustiniani il Procuratore, Sere Stefano Belegno il grande, Ser Marco Cornaro il Cavaliere, Ser Bellino da Molino, Ser Niccolò Orio, Ser Pietro Trivisano il Cavaliere, Ser Niccolò Contarini *quondam* Ser Michele, Ser Paolo Morosini *quondam* Ser' Alessandro, Ser Pantalione Barbo il grande, Ser Marco Barbaro il grande, Ser Marco Basilio, Ser Niccolò Valaresso, Ser Michele Buono, Ser Pietro Polani, Ser Francesco Bembo, Ser Marino Memo, Sere Stefano

fano Marioni, Ser Francesco Moro, Ser' Almorò Gradenigo, Ser Maffeo Aimo, Ser Maffeo Donato, Ser Paolo Veniero il grande, Ser Jacopo Diedo, Ser Simonetto Micheli, Ser Giovanni d'Aspino, Ser Marco Romano, Ser Pietro Giorgi, Ser Giovanni Grimani, Ser Francesco Gritti, Ser Francesco Loredano il grande, Ser Giovanni Mocenigo, Ser' Andrea Erizzo Procuratore. E così ridotti tutti i detti Quarantuno elessero il soprascritto Marco Cornaro Cavaliere Doge, il Lunedì a' 25. di Luglio. E fu pubblicato in quel giorno dopo Vespro nella Chiesa di San Marco, giusta il consueto, al Popolo, & entrò nel Dogato.

In questo tempo sopra l'Isola di Creta seguirono alcuni inconvenienti; che un Giovanni Calergi Greco de' primi dell'Isola ammazzò Niccolò d'Analdo, e suo fratello, e gli tolse due Casali. Per lo che Pietro Trivisani Provveditore nostro restato sopra dett' Isola, per paura fuggì in Retimo. Onde per provvedere a quelle cose dell'Isola, fu deliberato di mandare cinque Provveditori sulla dett'Isola, con alcuni Contestabili e fanterie sì per isradicare que', che s'erano fatti forti a Onopoli, come per vedere di mettere quell' Isola in pace e in quiete. I quali furono Jacopo Bragadino, Paolo Loredano, Pietro Mocenigo, Lorenzo Dandolo, e Andrea Zeno. I quali giunti e smontati colle genti in Candia andarono contro questi turbatori e cupidi di novità, e con loro le genti nostre combatterono, & *tamen* non poterono discacciare i nimici dal luogo d'Onopoli, dove s'erano ridotti. I quali Provveditori tornati a Venezia, furono rimandati cinqu' altri, Pantalione Barbo, Giovanni Zeno, Niccolò Trivigiano, Andrea Zeno, e Niccolò Giustiniani. I quali andarono pure con fanterie per espugnare il detto luogo, dove i nimici s'erano fortificati, il qual'era inespugnabile, chiamato Onopoli. E combattendo con loro, uno de' detti Provveditori Andrea Zeno fu morto. Alla fine presero il detto luogo d'Onopoli, e di Lassiti; e molti de' presi furono impiccati come ribelli, altri in esilio mandati, siccome a que' Provveditori parve. E nella Cronica Delfina vidi, che fu preso Tito Veniero, il quale di Rodi era venuto sulla dett'Isola, e fortificatosi co' gli altri ribelli, e gli fu tagliata la testa, e i suoi beni messi nel Comune. E intese queste tali operazioni a Venezia, e che l'Isola era quasi del tutto acquetata, diedero licenza a' Provveditori di ripatriare. E furono mandati cinque altri Provveditori Giovanni Dandolo, Paolo Loredano, Pietro Morosini, Giovanni Foscarini, e Taddeo Giustiniani, a' quali fu data commessione d'assettar quelle cose, e riformare le leggi di quel paese, e che potessero fare ogni cosa per benefizio di tutta l'Isola a onore e utile della Signoria nostra. Questi andati sull'Isola ordinarono, che niuno sotto pena della testa dovesse abitare il luogo d'Onopoli e Lassiti, nè *etiam* seminare, sicchè rimangano luoghi incolti. E fino al giorno presente s'osserva. E fecero *etiam* altre provigioni molto utili. In questo tempo Papa Urbano V. volendo co' Cardinali partirsi d'Avignone e venire colla Corte ad abitare a Roma, nella qual Città la detta Corte era stata per anni molti, esso Papa mandò a dimandare al Doge la sua armata per levarlo al Porto di Marsiglia, e condurlo a Roma. E così gli fu conceduto. E furono mandate cinque galere, che il levarono e lo condussero a Roma. Sotto di questo Doge fu fatta dipignere la Sala Grande del maggior Consiglio attorno di sopra tutti i Dogi co' Brevi in mano e coll'arme. E ordinò, che fosse principiato dal primo Doge in Rialto, sicchè la sua arma venisse in mezzo del Consiglio, dov'è il Tribunale, su cui siede il Doge. E di sotto attorno fece dipignere la Storia sul muro di Federigo Barbarossa, e quando Papa Alessandro III. fuggì a Venezia, essendo Doge Sebastiano Ziani, e a i capitelli lettere, le quali, *ut dicitur*, furon fatte per Messer Francesco Petrarca. E in capo della Sala è un Paradiso, come Cristo incorona la Madre con Angioli e Santi, e lettere, che dicono, scritte sul detto muro, in campo biado, e lettere d'oro, *Marcus Cornario Dux & Miles fecit fieri hoc Opus*. E di sotto sono quattro Versi, che incominciano;

L'Amor, che mosse già l'Eterno Padre &c.

Del mese di Giugno venne a Venezia il Conte di Savoja con molti Baroni, che andarono nelle parti di Romania in ajuto dell'Imperadore di Costantinopoli. E Pietro Re di Cipro prese Alessandria, e la tenne alcuni giorni. La depredò, e poi tornò in Cipro coll'armata. Ancora in tempo di questo Doge furon fatte le Pietre, dove sono gli Apostoli al Coro su nella Chiesa di San Marco, di marmo, e appajono lettere, come furono fatte al suo tempo.

Nel 1367. in questo tempo la beata Brigida, Vergine, di nazione Tedesca, la quale avea lo spirito Profetico, istituì una nuova Religione di Monache, ed uomini religiosi, facendo edificare un Monistero vicino all'altro. E Urbano V. Pontefice approvò la detta Religione, sotto la Regola di Sant'Agostino, e che vestissero di grigio, e la clamide di grigio con una Croce rossa sopra. In Italia sono pochi Monasteri di tal'Ordine, ma assai in Terra Tedesca. La quale fu poi canonizzata, e fu Santa. Ancora l'Ordine de' Gesuati nell' Etruria ebbe principio in questo modo: che alcuni per le case loro in abito secolare viveano religiosamente. E Papa Urbano V. inteso questo, li chiamò e lodò il viver loro, e diede loro la Tonaca bianca co' capucci bianchi in testa, come dispregiatori del Mondo. E fece loro Protettore un suo nipote, il quale volle per più onestà dell'Ordine, che andando eglino fuori, portassero una Cappa di grigio. E furono chiamati Cherici Apostolici. Dicono solamente de' *Pater Noster*, nè dicon Messa, se avanti entrasse nell'Ordine colui che non fosse Sacerdote. E così in Italia di tempo in tempo fecero molti Monasteri, e sono in gran divozione. Oltre di questo, in quest'anno l'Ordine degli Scopettini, ovvero Canonici Regolari, nel territorio di Siena a un luogo detto San Salvatore da alcuni Frati Sanesi dell'Ordine Eremitano ebbe principio. Però la chiamano Congregazione di San Salvatore; e poi Gregorio XI. Papa approvò la detta Regola. Portano abito bianco, con Scapolare bianco, e di sopra una camicia lunga di tela. Possono avere entrate. Non predicano, ma confessano bene. E di quest'Ordine sono stati assai uomini di scienza e di Santità eccellenti. Venne a Venezia l'Imperadore di Roma, e l'Imperadrice per terra, e fu fatto loro grande onore, e mandati

dati quattr'Oratori incontro, Ser Benedetto Dolfino, Ser Niccolò Soranzo il Messere, Ser Baldo Quirini, e Ser Luigi de' Priuli. Poi partì e andò in Lamagna.

Copia d'una Lettera scritta pel Signor Soldano al Doge Messer Marco Cornaro. „ Lo „ Soldano grandissimo, lo regnatore del Reame onorabilissimo, lo Signore Nobile provveduto, lo giusto, lo studente, lo vittorioso mantenitore dell'Universo, e della Fede, Soldano della salvazione e de' salvati, proceditore della giustizia ne' secoli, salvatore degl'ingiuriati dalle mani di coloro, che gl'ingiuriano, successore del Reame, Soldano degli Arabi, de' Persi, de' Turchi, Alessandro del tempo, Signore della grazia, congregatore del verbo della Fede, possessore de' segreti e delle corone, conquistatore delli Cetri, riposatore de' regnanti, e degli Adimi, e de' confini, regnatore de' due mari, viatore delle vie a i due inclinanti, servidore de' due Templi reverendissimi, ombra di Dio nella sua terra, mantenitore de' suoi Statuti e de' suoi comandamenti, Soldano del piano della terra, confidatore della Terra popolata, Signore de' Regi e de' Soldani, Procuratore de' fedeli, Sabam figliuolo del Re rilevato Ozam figliuolo del Soldano Martu Melechanacer, guardatore dell'universo, e della Fede Maameth figliuolo del Soldano Martira Elmelich Almasor Chalnun, perpetui l'altissimo Iddio lo suo Reame, e dia vittoria alle sue cavallerie e a' suoi autori: viene dalla Maestate del Doge lodato nobilissimo Vasilissimo esaltato Marco Corner, lode del popolo Cristiano, ornamento della Setta della Croce, Doge di Venezia, e il suo Consiglio, bellezza della Cristianità, amico de' Re, e de' Soldani, Iddio gli dia prosperità, e gli faccia sapere andar nella via di salvazione, e si metta la sicurtate appresso lui. Noi leggemmo la vostra Lettera; &c. Copia d'una Lettera del Re Lodovico d'Ungheria scritta al sopradetto Doge. „ Ludovicus Dei gratiâ Rex Hungariæ. Amici carissimi. Quamvis aliàs nobis contra Turcas duas, tresve, quinque galêas armatas omnibus vestris expensis pro tempore sex mensium obtuleritis, de qua quidem oblatione nunc, sicut prius fecimus, multiplices referemus gratiarum actiones, tamen nos considerantes labores & expensarum onera, quæ quotidie suffertis, & etiam attendentes pacta, quæ cum Turcis . . . . habetis, nolumus vos in tantis expensis aggravari, nec quicquam contra ipsa pacta operari. Sed amicitiam vestram attento studio deprecamur, quatenus nobis quinque corpora galêarum cum suis armaturis, remis, & aliis attinentiis concedatis, quibus nos ad expensas nostras de gente providebitur opportuna, sinceram nobis in hoc amicitiam & gratam complacentiam facientes, & quidquid super his fideles nostri familiares dilecti Lucanus de Grimaldis & Petrus de Medio præsentium exhibitores dixerint nomine nostro, hoc indubie credere velitis. Datum Budæ die XX. mensis Septembris anno 1366. *A tergo*: Inclyto Domino Marco Cornario Duci, ac Nobilibus & Sapientibus viris Consilio & Communi Venetiarum amicis nostris carissimis.

A Nel 1366. morì Messer Niccolò Vescovo di Castello, e fu eletto pe' Pregati in suo luogo Messer Paolo Foscari di Ser Giovanni a' 13. Febbrajo. Il quale Messer Niccolò in vita voleva la Decima delle facoltà de' morti. E n'ebbe di questo una Bolla del Papa. Entrato il Foscari in suo luogo seguitò a volerla eseguire, e la Terra non volle, onde seguì quello che dirò. Questo Messer Paolo Foscari Vescovo di Castello era figliuolo, come ho detto, di Messer Giovanni, e si chiamava Vescovo de' Morti *antiquitus* perchè avea la Decima delle facoltà di coloro, che morivano. E non volendo sopportare la Signoria questo, egli andò a Roma, e fece citare il B Doge, e 'l dominio in Rota. Gli fu fatto intendere, ch'egli dovesse far rivocare la detta citazione, altramente si provederebbe. Ed egli essend'ostinato, non volle. Laonde a' 8. d'Aprile 1372. nel Consiglio de' Pregati fu presa parte, che Ser Giovanni Foscari suo padre in termine di giorni . . . . . avesse fatto, che suo figliuolo il Vescovo avesse rivocata la citazione, *ut supra*, *aliter* fosse bandito di questa Terra, e da tutte le Terre e luoghi della Signoria, e i suoi beni fossero messi in Comune, e privati i suoi figliuoli di Gentiluomini. E veduta la gran pena, il detto Vescovo rinunziò alla detta citazione, nè più tornò a Venezia, e morì a Roma. La qual par- C te fu ballottata venti volte. Alla fine fu presa, e fu posta per Ser Lorenzo Dandolo Savio sopra le Decime, come appare nel Libro segreto chiamato K. a cart. 49. A' 6. di Febbrajo essendo morto il Vescovo di Torcello, fu eletto pe' Pregati in loco suo Messer Giovanni Loredano Primicerio di San Marco. Ma nol potè ottenere dal Papa. Fu presa parte, che tutti e tre gli Avvogadori di Comune possano intromettere il Doge, facendo contro la sua promessione, e menarlo a' Consigli. Nel 1367. a' 18. di Marzo, pel Consiglio de' Pregati fu fatta la commessione a Ser Pietro Trivigiano Procuratore Capitano di cinque galere per condurre il Papa, il quale D fu levato a Marsiglia colla Corte per condurlo ad abitare a Roma col salario di lire dieci al mese. E gli fu dato il Vessillo di San Marco con trenta ballestrieri per galera, il qual condur debba gli Oratori al Papa. E fu preso, che non poss'egli nè alcuno de' Sopracomiti dimandare nè accettare alcuna grazia sotto pena di Ducati mille. E non s'intenda *gratia absolutionis* in punto di morte. *Item* vada con dodici solenni Oratori, che abbiano due compagni Gentiluomini per Galia, per onorare il Papa, con Lire venti al mese e le spese. Meni con se quattro compagni, e uno Sonatore. E i Sopracomiti menino due ovvero tre Nobili per uno, e due famigli a sue E spese. Meni per Capellano Padre Gasparino Piovano di Sant'Agostino, e 'l Notajo a i Provveditori di Comune, come appare in Libro H. a cart. 30. I dodici Oratori furono, Ser Niccolò Faliero, Ser Giovanni Gradenigo, Ser Marco Giustiniano, Ser Marco de' Priuli, Ser Pietro Cornaro, Ser Zaccaria Contareno, Ser Marino Veniero, Ser Giovanni Trivisano, Ser Pietro Marcello, Ser Dardi Polani, Ser Lionardo Dandolo, Ser Niccolò Zeno. I Sopracomiti, Ser Jacopo de' Priuli, Ser Marco Giustiniani, Ser Bartolomeo Quirini, Ser Maffeo Contarini. In quest'anno venne a Venezia il Reverendissimo Cardinale Al-

Albanese, e fu onorato; e preso fu di dare al Doge lire 400. per fargli un pranzo. Nota, che la parte d'eleggere i dodici Oratori sopradetti fu presa nel 1366. a' 12. di Febbrajo. I quali furono eletti per due mani d'elezione nel gran Consiglio, e per scrutinio, con Ducati cento per uno per vestirsi, e possano spendere in tutto per loro e per la sua famiglia Ducati tre al giorno, non computati in questo i noli de' cavalli. E che menino con se tre Donzelli pagati dal Comune. Quattro de' quali, che parranno al maggior Consiglio vadano sulla galera dove sarà il Papa, gli altri, due per galera. E que' quattro sieno Ser Niccolò Faliero, Ser Giovanni Gradenigo, Ser Lionardo Dandolo Cavaliere, e Ser Zaccaria Contarini, come appare nel primo Libro. Questo Doge avendo dogato in pace anni 2. mesi cinque, giorni 23. morì a' 13. di Gennajo, e fu sepolto nella Chiesa di San Giovanni e Paolo, e fattagli poi nella Capella grande un' arca marmorea, *tamen* senza epitafio. E questo è il suo Brieve:

Residua rebellantis Cretæ funditus exstinxi.

MCCCLXVIII.

Andrea Contarini, Doge LIV.

FU creato da i Quarantuno Elettori, essendo Procuratore di San Marco di *citra*. E chiamato il gran Consiglio a' 13. di Gennajo furono eletti cinque Correttori Ser Jacopo Bragadino, Ser Giovanni Mocenigo, Ser Paolo Loredano, Ser Pietro Morosini, Ser Dardi Polani. Questi poi misero le infrascritte correzioni, e addizioni. E fu preso: Che i Quarantuno debbano tener secreto quello, che tra loro sarà trattato, in pena di lire cinquanta, e siano degli Avvogadori. Che il Doge tenga modo, che le Arti il vengano a onorare. Che i Procuratori della Chiesa di San Marco riducano la gioja, cioè la Berretta Ducale a tale abilità, e leggerezza, che il Doge la possa portare in testa. E'l Doge la porti ne' dì solenni. Che il Doge dopo sei mesi, da che sarà stato eletto, si faccia fare vesti onorevoli, per onorare il Dogato, e almeno una bella roba lavorata d'oro. Che non possa far Priore della Ca' di Dio se non Veneziano, il quale poi sia confermato almeno per quattro Consiglieri a' bussoli e ballotte. E sia obbligato di mostrare al Doge ogni anno l'entrate del detto Spedale. E non sia nel detto Spedale alcuno se non Veneziano. *Item* che il Doge non possa essere contrario agli Avvogadori, ma ben possa parlare sulle parti dopo preso di procedere di coloro, che gli Avvogadori meneranno. Che il Doge possa onorare persone notabili, forestiere, e Baroni del Mondo, quando verranno a Venezia, e sia in libertà de' Consiglieri di dargli ogn' anno libertà di spendere in questo, fino a lire mille de' danari del Comune, rimanendo però fermi gli altri, che fa il Doge. E fu preso d'onorare il Cardinale Albanese, che venne in questa Terra, con lire 400. di Grossi. Che il Doge non possa aver Feudo, Censo, Livello, Emfiteusi, Imprestiti, nè Pegno d'altri; nè la Dogaressa, nè i suoi; nè il Doge, Dogaressa, figliuoli, nipoti, e figliuole, possano accettare alcun presente. E accettandolo, il Doge lo faccia restituire in termine d'un' Anno. Nè il Doge nè i sopradetti possano aver Terre e possessioni in Trivigiana, Padovana, Ferrarese, o in altra parte del Mondo fuori del Ducato di Venezia. E se per caso, avanti che fosse creato Doge, le avesse, quelle debba far vendere, e così que' della sua Casa. E poi fu principiata l'elezione. E ne i trenta furono quelle tre Case mancate, che sono Ser Marco Tonisto, Ser Severino Babilonio, e Ser Marino di Jesolo; e ne' quaranta furono Ser Gianniccolò Reno, Ser Andrea della Fontana. Ne' quarantacinque furono Ser Diamante Ziani, Ser Marco Caroso. Negli undici Ser Niccolò Signolo. Ne' Quarantuno Ser Marino Storlato, Ser Pietro Steno, e Ser Gianniccolò Rosso. I Quarantuno Elettori furono, Ser Pietro Zane, Ser Dardi Polani, Ser Francesco Caravello, Ser Francesco Bembo, Ser Bartolomeo Quirini, Ser Gazano Marcello, Ser Jacopo Dolfino, Ser Niccolò Loredano, Ser Marco Soranzo, Ser Michele Duodo, Ser Giovanni Natale, Ser Giovanni Mocenigo, Ser Giovanni Foscarini Procuratore, Ser Niccolò Contarini, Ser Jacopo Bragadino il grande, Ser Niccolò Giustiniani Procuratore, Ser Federigo Cornaro, Ser Marco Basilio il grande, Ser Pietro Trivisano Procuratore, Ser Giovanni Zeno rosso, Ser Marco de' Priuli, Ser Pietro Badoero, Ser Tommaso Minotto, Ser Pancrazio Giorgi, Ser Marino Storlato, Ser Matteo Donato, Ser Giovanni Gradenigo, Ser Marino da Molino, Ser Pietro Steno, Ser Pietro Faliero, Ser Giovanni Sanudo, Ser Jacopo Tiepolo Conte, Ser Marino Memo, Ser Giovanni Ciurano, Ser Pietro Bernardo, Ser Pietro Morosini, Ser Gianniccolò Rosso, Ser Pietro Micheli, Ser Filippo Salomoni, Ser Niccolò Barbarigo, e Ser Angiolo Mudazzo. Questi Quarantuno elessero nel 1367. a 20. di Gennajo nel Giovedì sera il Doge sopradetto Andrea Contarini, Procuratore di San Marco, d'anni sessanta. Avea due figliuoli, Domenico e Paolo nominati. E la mattina del Venerdì fu pubblicato al Popolo. Il qual'era assente, e fu condotto in Chioggia a Venezia. E poi a' 27. detto circa Vespro, come dirò sotto. E fu eletto ritrovandosi sul Padovano in Villa, il quale non voleva essere Doge.

A' 21. di Gennajo fu chiamato il gran Consiglio, e fu preso d'eleggere sedici Ambasciadori per andare incontro al Doge eletto, e che menino con se un Donzello per uno. Sieno eletti d'ogni Uficio, con altre condizioni. E fu preso, che il governo del Dogado sia commesso a' Consiglieri e a' Capi di Quaranta, i quali stiano in Palazzo fino all' arrivo del Doge, e le spese sieno fatte de' danari del Comune. E restò Vicedoge e Luogotenente Ser Niccolò Valaresso, il più vecchio Consigliere, finch'egli venne. Ancora fu mandatogli incontro Ser Marino Veniero, ch'era Capitano al Golfo, colle Galere, Sovracomiti, e Palischermi, e il Bucintoro con due Consiglieri, e un Capo de' Quaranta, co' Gentiluomini fino a San Clemente. Questo Doge, intesa la nuova della sua elezione, non voleva per alcun modo entrare nel Dogato, perchè essendo in Soria mercatante, gli fu detto, ch'essendo egli Capo di Venezia, nel suo tempo Venezia avrebbe avversitadi. Però stavasene a Chioggia, schivando d'entrare in tal carica. Ma i suoi parenti e altri il persuasero ad entrare; e non voleva. La Signoria gli mandò Ser Andrea Gradenigo Avvogadore con un Notajo, e così alla fine si lasciò consigliare.

re. E venuti gli Ambasciadori a Chioggia per levarlo, con gran trionfo venne a Venezia. E a dì 27. del detto entrò nel Ducato. Fu uomo Cattolico, ed esperto nelle Scienze divine, amatore della Giustizia e del bene della Repubblica. Desiderava che la patria avesse pace, e ubertà. Ma fu in grande pericolo di perdere lo Stato. E come scrive il Sabellico, fu pensato di mandargli a dire ch' entrasse nel Ducato; se nò gli sarebbe confiscato il suo nel Comune, ond'egli pur duro stava in una Villa in Padovana. E i suoi parenti l'andarono a trovare, dicendogli essere stato così preso nel Consiglio de' Dieci, e che abbisognava ch'egli entrasse. Per lo che venne a Chioggia, & entrò contra sua voglia Doge. E ben si può chiamare padre della patria per le buone operazioni ch'e' fece. In questo tempo di Settembre avendo i Veneziani una Fusta alla custodia dell'Istria, la quale andava togliendo per quelle Terre e luoghi i tributi soliti darsi a Messer lo Doge *annuatim*, e andata a Trieste, coloro ricusarono di darlo, e ammazzarono il Capitano della Galera. E alcuni altri ferirono. Laonde a que' pochi vivi, che restarono, convenne di levarsi. E non *solùm* i Triestini fecero questo, ma ancora lo Stendardo di San Marco, ch'erano obbligati di levare, quando veniva eletto il nostro Doge, le feste principali sopra la Piazza, non vollero levare. Per la qual cosa fu deliberato di vendicarsi dell'ingiuria, e di mandare esercito a Trieste e armata. E fatto Capitano di certa armata Cresci da Molino e Provveditore nell'esercito terrestre Domenico Micheli, andati a Trieste incominciarono per mare e per terra a combattere la Terra. E i Triestini col favore di que' di Cargna loro vicini si difesero. E fu mandato in luogo del Micheli Provveditore Paolo Loredano, e Capitano dell'armata in luogo del Molino, Taddeo Giustiniani, co' quali andarono dugento Bresciani per aumentare l'esercito. E i Triestini dimandarono soccorso al Duca d'Austria, promettendogli fedeltà. E il Duca mandò in Trieste un suo Capitano, e levò la sua Insegna. E poi la persona del prefato Duca venne con diecimila cavalli e assai fanti a Trieste. Ma prima i nostri gli diedero il guasto. Poi furono alle mani co' Tedeschi, e molti di loro furono ammazzati, perchè sopravvenne la nuova armata coll'altre genti. E compiuto il combattere, fu fatta tregua per un giorno per poter seppellire i Tedeschi morti. E i Triestini vedendo di non potersi mantenere, e i Tedeschi tornare ne' paesi loro, ritornarono *volontarie* sotto il giogo della Signoria. E l'armata coll'esercito tornossene a Venezia. E questa guerra principiò del 1368. e durò fino a' 8. di Novembre 1369. E così Paolo Loredano Provveditore fu fatto Cavaliere, ed entrò in Trieste per nome della Signoria. E questa vittoria fu celebrata a Venezia a' 28. del detto mese, e fatta Processione. E dipoi fu fatta pace co' detti Duchi d'Austria, ovvero Osterich, i quali co' danari, che furon dati loro, rinunziarono alle ragioni, ch'aveano in Trieste.

E come in un'altra Cronica ho letto, il principio della guerra di Trieste fu, perchè tenendo i nostri nel detto Golfo di Trieste una Fusta, acciocchè non si facesse contrabando, la quale s'incontrò in un Pamfilo Triestino, carico di frumento, che veniva dal Friuli per que' fiumi, volendo andare a Trieste, e avea *etiam* Sale sotto. Laonde il detto Capitano della Fusta gli fece comandamento, che andasse di lungo a Venezia, perchè era contrabando. E coloro non volendo ubbidire, furono alle mani, combattendo co' verettoni l'uno contro l'altro *adeo* che il Comito della Fusta fu morto con due altri. E sopravvenne vento fresco. E il detto Pamfilo andò via, e si salvò. Fu avvisata la Signoria di questo, onde furono mandati due Ambasciatori a' Triestini, domandando nelle mani gli uomini, che aveano ammazzati i nostri della Fusta, altrimente vi provvederebbono. Risposero i Triestini di non voler fare alcuna cosa, perchè volevano essere franchi, e non sommettersi ad alcuno. Onde gli Ambasciatori tornarono a Venezia. E intesa tal risposta, furono armate quattro Galere grosse con manganelle, e preparato di fare una grossa bastia, e di mandar gente da piè e da cavallo, come ho scritto. E così fu mandato Capitano Domenico Michieli sopradetto. Il qual giunto smontò nella Terra e fece di grandi battaglie co i detti Triestini, sicchè furono costretti a entrare nella Terra; e molti rimasero morti. E fatta la Bastia, giunsero le Galere, e da mare attorno si misero, facendo danno, rompendo casamenti e mura, ammazzando uomini e femine co' mangani, per modo che niuno osava di comparire sulle mura. E mandato Capitano da mare Taddeo Giustiniani in luogo del detto Micheli, che smontò in terra per Capitano, ogni giorno si davano battaglie. Coloro pure si defendevano. E venuto il tempo nuovo nel 1369. fu rinfrescato il campo e l'armata, e mandate le Galere del Golfo, e 400. guastatori con zappe e badili. I quali furono messi nella bastia, e determinato di dar la battaglia a un tempo per mare e per terra; e dato prima il guasto a i terreni e vigne, e dandole la battaglia, fu sbucata; onde venne giù una gran parte del muro dalla banda da terra. Ma i Triestini furono all' incontro, e ribatterono i nostri, che colle scale volevano montar su. E ne furon morti dell'una e dell'altra parte assai. Sopravvenne la notte, e cessò la battaglia. E in quella notte gli uomini e le donne rifecero e fortificarono il detto muro caduto, più forte che prima. E fu un Contestabile, che nome avea Astolfo, il qual venne nel nostro campo al nostro soldo, il qual disse di volere andare in aguato, e menò con lui molti fanti, e li menò in Trieste. E poi corse nell'Istria e in Trivigiana facendo grandissimi danni. Inteso questo, la Signoria gli diede taglia di lire mille vivo, e di cinquecento morto. Il quale per paura andò via, e non fu più veduto. In questo mezzo Trieste era battagliata ogni dì, e ne morivano dell'una parte e dell'altra assai. E pare, che il Conte di Don occultamente desse soccorso e vettovaglia agli Triestini. Ora i Triestini incominciarono a umiliarsi e a dimandare di poter mandare i suoi Ambasciadori a Venezia. E così fu conceduto loro. I quali venuti dissero di volersi dare alla Signoria. Fu risposto loro, che volevano accettarli per prigioni. E vedendo così ritornarono a Trieste, dicendo, che si difenderebbono al meglio che potessero. I Triestini inteso questo si vollero dare al Re d'Ungheria, & egli non volle accettarli. E così al Signore di Padova. E alla fine si diedero al Duca d'Osterich, il quale promise di difenderli.

E levate le sue Insegne, mandata l'oste nel Friuli, come ho scritto, mandò a dire a que' di Trieste, che si dovessero levare dall'assedio di Trieste, altramente li sfidava alla guerra. E così una mattina per tempo venne e assaltò la Bastia, e i nostri virilmente si difesero. E fu una grandissima scaramuccia, morti de' nostri assaissimi cavalli e gente. E di loro fu morto il Marescìallo, nipote del detto Duca, con una grandissima quantità di gente da' verettoni e schioppetti. Alla fine furono rotti, e si levarono, e lasciarono de' suoi morti in campo 650. senza la gente minuta. E poco dopo fece pace colla Signoria, perchè gli furono dati Ducati 6000. Ora levati i Tedeschi, si continuò a dare la battaglia alla Terra per quattordici giorni continui. Vedendo i Triestini essere rotte tutte le mura e case loro, e morte assai persone, e che morivano di fame, si renderono, salvo l'avere e le persone, e furono accettati. E questo fu del 1369. agli otto di Novembre. E avuta la Terra, fu mandato Podestà Saracino Dandolo, e Capitano Andrea Zeno. E poi la Signoria fece fare un Castello dalla banda di mare molto bello e forte.

Dopo pacificata questa guerra di Trieste, la Terra non istette molto in ozio, perchè il Signore di Padova Francesco da Carrara volle far novità co' Veneziani per cagione de' confini d'Uriago, e della Palata di Moranzano. *Etiam* pare, che volesse far fare del Sale sull'acque salse verso Chiozza. I nostri, che volevano più tosto pacificamente acchetare le cose, mandarono Ambasciatori a Padova a dire al detto Signore, che non volesse fare queste novità, altramente sarebbono forzati a provvedere, per mantenere i nostri confini. Il detto Signor rispose, ch'egli era contento di prendere per Giudici cinque de' nostri Gentiluomini, e cinque de' suoi, e quello ch'eglino determinassero, fosse fermo. E i nostri furonne contenti, & elessero Jacopo Moro Procuratore, Jacopo de' Priuli, Lorenzo Dandolo, Taddeo Giustiniano Cavaliere, e Pantalione Barbo; e pel detto Signore furono eletti Lodovico Forzatè Cavaliere, Argentino d'Agristaldo Dottore, Jacopo Turchetto Dottore, Messer Jacopo dall'Orologio Dottore in Medicina e Medico, e Jacopo di Grafarello. E fu fatto il compromesso. Venuti i detti cinque Padovani a Venezia in presenza di Messere lo Doge andarono poscia *super loco* a vedere le differenze predette, non si poterono accordare per le grandi domande dell'una e dell'altra parte, e si partirono in discordo. E determinarono i Veneziani di muovergli guerra, poichè egli voleva così. E mandarono ad assoldare 3000. cavalli in Romagna, e tolto per Capitano Messer Rinieri de' Vaschi di . . . . fu ordinato di fare molti fanti e ballestrieri quì in Venezia. E furono eletti Provveditori in campo Domenico Micheli e Andrea Zeno. *Etiam* il detto Signor di Padova si preparava alla guerra, e a requisizione degli Ambasciadori del Re Lodovico d'Ungheria, che vennero alla Signoria, fu essa contenta di mettersi in arbitrio. *Etiam* erano Ambasciadori de' Fiorentini e de' Pisani in lega con lui. Ma veduto, che nulla era seguito, fu determinato di vendicarsi dell'ingiuria. Il qual Signore di Padova era raccomandato al Re d'Ungheria, e però s'era levato in superbia. In questo mezzo il detto Signore di

A Padova mandò alcuni suoi uomini di mal'affare e assaissimi a Venezia per ammazzare, se potevano, il Doge, e molti de' primi Gentiluomini del Collegio, deputati al governo dello Stato, i quali erano cagione di fargli la guerra. Ma Iddio pur fece venire alle orecchie del Doge, e d'altri primi tal cosa, e inquirito di questi tali, furono presi e trovati in dolo, e parte furono squartati, e parte impiccati in mezzo delle Colonne di San Marco. I quali malfattori furono trovati in casa d'una femmina, chiamata Gobba, dove alloggiavano; alcuni di loro furono sentenziati a stare anni dieci in prigione, altri strascinati per la Terra a coda di cavallo, e squartati, e appiccati come assassini. E avendo avuto notizia,
B che il detto Signore avea ordinato, che ne' pozzi delle contrate fosse buttato tossico, acciocchè i Veneziani bevendo di quell'acqua s'attossicassero, fu pubblicamente proclamato, che niuno dovesse bere della dett' acqua. E veduto che ciò non avea ancora l'effetto predetto, i detti pozzi furono mandati a custodire. Ancora fu scoperto a' 26. di Maggio certo trattato e intelligenza, che avea il prefato Signor di Padova in Venezia con alcuni de' primi della Terra, ch'entravano ne' Consigli segreti, da' quali sapeva tutte le diliberazioni, che si facevano. E pe' Capi de Dieci fu inquirito su tal materia. E preso un Frate
C Bartolomeo dell'Ordine degli Eremitani, dal quale s'intese il tutto. E furono ritenuti Ser Lionardo Morosini Capo de' Quaranta, Ser Luigi da Molino Avvogadore del Comune, Ser Pietro di Bernardo Consigliere, e Ser Marino Barbarigo Capo de' Quaranta. I quali esaminati e messi alla tortura confessarono. E furono pel detto Consiglio di Giugno condennati il Molino e Lionardo Morosini suo genero a morire in una prigion forte; Ser Niccolò di Bernardo, e Ser Marino Barbarigo banditi in perpetuo dal Consiglio segreto; e il Frate Eremitano fu condennato a morire in perpetuo nella prigion forte; e Ser Pietro Bernardo un'anno in prigione, e in perpetuo bandito di Consiglio segreto.

D Ora essendo compiute le tregue fatte per due mesi a requisizione degli Ambasciadori del Re d'Ungheria e d'altri, per vedere se si potevano accordare queste differenze de' confini, avendo per avanti con barche armate i nostri mandato a rompere quello, che il Signore di Padova avea di nuovo fatto fabricare, abbenchè tutto non si potesse disfare; e non potendo i detti Ambasciadori d'Ungheria, di Firenze, e di Pisa, acconciar queste cose, convenne venire alla guerra. E il campo nostro faceva la massa a Castelfranco, dov'era giunto Messer Rinieri de' Vaschi, Capitano in arme peritissimo, e fatte 4000. cernide sul Trivigiano, pel quale fu mandato Domenico Micheli
E in Etruria a levarlo colle genti, e fatto un' altro Provveditore in campo, ma più tosto Capitano d'armata Taddeo Giustiniani, e avuto il prefato Capitano Rinieri il bastone di Capitano da Messere lo Doge, ridotto l'esercito a Mestre, andò col campo danneggiando il Padovano fino alle Brentelle. Poi passò a' Bagni d'Abano, e voleva andare col campo fino a Padova. Ma venne certa discordia tra esso Capitano, e i nostri Provveditori, Domenico Michele e Andrea Zeno, per lo che il detto Capitano ritornò col campo in Trivigiana. Inteso questo i Veneziani mandarono pe' detti

Prov-

Provveditori, e furono ritenuti in prigione, e poi per gli Avogadori menati a' Consigli, furono condannati in questa forma, che Domenico Micheli non potesse più avere Ufizio nè benefizio dalla Signoria nostra, e privato per due anni di tutti i Consigli, e che Andrea Zeno fosse bandito per due anni dal maggior Consiglio. E il detto Capitano Rinieri de' Vaschi chi dice che fu cassato, come ho veduto nella Cronica Dolfina, e chi dice, ch'egli tolse licenza e ritornò a casa sua, perchè non era al proposito nostro. Et è scritto nella Cronica Dolfina, che il detto Capitano, quando andò verso Padova, passò bene la Brenta, ma per l'acque grandi che crebbero, non potè passare le Brentelle. Et essendo i nostri in Trivigiana, Taddeo Giustiniani Provveditore in campo fece combattere il Castello di Romano, che tenevasi pel Signore di Padova. Dipoi fu determinato di far guerra con armata. E fecero apparecchiare assaissime piatte incastellate, ganzaruoli, e barche con schioppetti e manganelle dentro, e assaissimi ballestrieri, Capitano di dett'armata Michele Dolfino da Santa Giustina, e Provveditori Lionardo Dandolo, e . . . . Così la dett' armata si partì con gran gente, e andò alla Torre del Curano, e ivi trovò grosse palate sott'acqua, che il prefato Signor di Padova avea fatte ficcare. E con gran fatica le cavò fuori. E tuttavia i nostri tiravano schioppetti e manganelli alla detta bastia. E tanto durò, ch'essendo stati morti assaissimi Veneziani e Padovani, i nostri cacciaron fuoco nella detta bastia; e i custodi che v'eran dentro, vedendo il fuoco si renderono, salvo l'avere e le persone. E questo fu del 1372. E subito avuta la detta bastia, il Capitano Dolfino co' Provveditori fece farle attorno un grandissimo fosso a cagione che i nimici non le potessero nuocere. E facendo fare i detti fossi, sopravvennero le genti del Signore di Padova, e fecero grand'assalto a' nostri. Ma furono maltrattati, e volentieri tornarono in dietro, e fecero una bastia appresso la Chiesa di Santa Maria di Lugo, e i nostri subito ne fecero fare un'altra. E ogni giorno erano alle mani l'una parte e l'altra, per modo che ne morivano assai persone d'una parte e dell'altra. E in questo mezzo vennero di Candia due galere cariche d'Arcieri, che si chiamavano Mortati, i quali furono subito per la Signoria mandati in queste parti. In questo tempo, come scrive il Caresino, il Signor di Padova fece fabbricare appresso Bovolenta un Castello chiamato Castelcaro. Nel 1373. al primo di Marzo circa la seconda ora del dì fu a Venezia un grande tremuoto. E così *etiam* fu a' 19. di Maggio, e a' 5. di Giugno. In questo mezzo il Re Lodovico d'Ungheria e i Duchi d'Osterich tolsero a difendere esso Signore di Padova contro a' Veneziani, e gli mandarono soccorso di 5000. Ungheri a cavallo, i quali passarono pel Trivigiano, Capitano uno che si chiamava Vaivoda, il qual'era nipote del detto Re. E passarono in Padovana. E fecero molte volte assalto a' nostri. E inteso la Signoria, che i nimici aveano dat'ordine di combattere la bastia del Curano, e aveano rauna o tutta la gente di Padova, la Signoria mandò subitamente 300. ballestrieri da Venezia, e gente da cavallo assai, fatto Capitano Ser Pietro dalla Fontana. E così gli Ungheri e i Padovani insieme ordinatamente si misero in punto. E così fecero i nostri. E sonarono le trombette, e si principiò la battaglia aspra e dura, e nel primo assalto furon morti molti uomini de' nostri, e altri fatti prigioni, a' quali convenne di riscattarsi co' danari. E ogni dì facevano di molti badalucchi, cioè baruffe insieme, e ne venivano morti assai dell'una parte e dell'altra.

Inteso i Veneziani, che gli Ungheri venivano in ajuto de' Padovani, e che il Signore avea donato a i Duchi d'Osterich le Città di Feltre e di Cividal di Belluno, ch'egli teneva, acciocchè l'ajutassero in questa guerra, fu fatta armata di mare, Capitano Michele Dolfino, e Provveditori Pietro Giustiniani Procuratore, e Pietro Cornaro Procuratore. E questo, perchè il Re d'Ungheria, per divertire la guerra di Padova, avea mandato gente nella Dalmazia. Il qual Capitano si portò sì bene, che le dette nostre Terre non ebbero danno alcuno. Ma poi, come ho scritto, gli Ungheri vennero nel Friuli, e passarono in Trivigiana. E fu mandata oste pe' nostri a custodia del Trivigiano, acciocchè non passassero sul Padovano. E fu mandato Provveditore Taddeo Giustiniani Cavaliere di là dalla Piave. E avea in campo il Conte Gerardo di Camino, e Rigolino de gli Azoni, e alcuni altri Capi. E queste nostre genti furono alle mani co' nostri. E perchè gli Ungheri erano disordinati, ebbero rotta sul principio; ma poi sopravvenne soccorso d'altri Ungheri, sicchè ruppero i nostri, e assai ne furono morti, e pochi presi, tra' quali furono esso Taddeo Giustiniani Provveditore, il detto Conte Gerardo da Camino, e quel Rigolino de gli Azoni, e menati prigioni a Padova. E questa rotta fu a' 12. di Marzo del 1373. Gli Ungheri seguendo la vittoria vennero scorrendo nel Trivigiano. E' notato nella Cronica Dolfina, che veduto preso il detto Taddeo Giustiniano, i nostri elessero due Governatori delle genti, ovvero Provveditori, Pietro Mocenigo, e Giovanni Gradenigo. In questo tempo la Signoria tolse al suo soldo Messer Luchino di Romagna con lance 200. cioè cavalli 600. E fatto Siniscalco del campo, essendo stato cercato, egli si lasciò prendere un giorno, e poi mostrò d'essere fuggito, e venne nel nostro campo, e trattò un trattato contra di noi; ma non gli venne ad effetto, imperocchè fu scoperto, e ritornò nel campo de' nimici. E la Signoria diedegli taglia sulla vita, come a traditore, e fecelo dipignere per traditore appiccato co' piedi in giù, il qual poi fece gran danno al campo della nostra Signoria. Mentre che questo intraviene, la Signoria fece suo Capitano dell'esercito Messere Giberto da Correggio, Provveditori in campo Lionardo Dandolo che fu di Messer' Andrea Doge, e Pietro dalla Fontana. E raunate le genti, furono alle mani co' gli Ungheri. E i nostri presero un Messer' Antonio de' Lupi Capitano delle genti Italiane del Signor di Padova, e molti Ungheri onorevoli, e un valente Cavaliere Tedesco. In questo mezzo i nostri mandarono Michele Dolfino Capitano d'alcuni Ganzaruoli su per la Brenta in là verso Padova; e in luogo, chiamato la Lova, fecero far subito un Castello ovvero Bastia. E fu mandato per la Signoria con alcune barche Capitano Jacopo Moro, il quale restò Provveditore in detta Bastia, e morì. Papa Gregorio XI. si volle interporre a far la pace, e mandò un suo fratello, e un suo nipote

pote per questo alla Signoria nostra. E così il Patriarca di Grado si volle interporre, come dirò di sotto. Essendo stati così un mese gli Ungheri e i Padovani, vennero per dare un' altra battaglia alla Bastìa del Corano, siccome aveano fatto per avanti, e i nostri si misero ben' in punto, e andarono gagliardamente contro loro. Era Capitano degli Ungheri Messere Stefano Transilvano, il quale era vecchio, e i Provveditori reggevano l'esercito. Ora fu incominciata la battaglia, e furono morti molti de' nimici, e fattili ritornare alla sua Bastìa con gran vergogna, perchè da' nostri furono rotti. Fu preso Stefano Vaivoda nipote del Re d'Ungheria con assai Ungheri, e assai pedoni tutti uomini da taglia, e Messer Bonifacio, e Antonio de' Lupi, con altri Padovani, e presi due Stendardi, l'uno del Re d'Ungheria, l'altro del Signore di Padova. *Etiam* presi il Conte di San Bonifacio, e Messer Nero de' Neri. I quali prigioni furon mandati a Venezia. La qual vittoria seguì al primo di Luglio del 1373. nel giorno di San Marciliano celebrato in questa Terra *etiam* per altre vittorie avute contro a' Genovesi. E intesa a Venezia tal nuova, furono fatte grandissime feste, e segni d'allegrezza. I quali prigioni furon messi parte nelle camere di Palazzo, e parte ne' granai a San Biagio. E poi furono rilasciati que' due de' Lupi, dicendo e provando con verità, ch'erano soldati, e così que' di San Bonifacio, e che per ragion di guerra non debbano perdere se non l'arme e i cavalli loro. E così per la Signoria nostra fu osservato. E volendo il fratello del Signor di Padova, chiamato Marsiglio di Carrara, che si mandasse a Venezia a richieder pace, il Signore non volle, ond'esso Marsiglio scampò di Padova con alcuni suoi amici, e venne a Venezia. E questo perchè avea egli saputo, che veniva trattata la sua morte. E per la Signoria nostra fu ricevuto allegramente, e accarezzato. Ma il Re d'Ungheria intesa tal rotta avuta, e che il suo nipote era stato preso, e che il Signore di Padova non era stato alla battaglia, gli mandò a dire ch'egli tenesse modo di far pace co' Veneziani, e che suo nipote uscisse di prigione. E così il detto Signore fu contento di farla. La qual pace fu conchiusa nel 1373. agli 11. di Settembre co' gl' infrascritti Capitoli.

Capitoli della Pace fatta tra la Signoria e 'l Signore di Padova co' suoi Collegati, nel 1373. a' 21. di Settembre. Erano Oratori del Signore di Padova Don Bonifazio Lupo Cavaliere, Don Jacopo de' Turchetti Dottore in Legge, e Don Jacopo Gafardo Dottore, Procuratori del Signor Francesco di Carrara e del Comune di Padova, i quali giurarono la pace con questi Capitoli. „ I. Che si eleggano tre fino a' cinque Nobili di Venezia, „ i quali debbano giudicare, e giurino di far „ giustizia. E vedute le ragioni, mettano i „ veri confini, avendo termine tre mesi, e „ possano prolungare altri tre mesi. II. Che „ il Signore di Padova dia alla Signoria per „ le spese fatte Ducati dugencinquanta mila, „ *videlicet de præsenti* quaranta mila, il resto „ fino a quindici anni a Ducati quatordici „ mila l'anno. III. Che il detto Signore venga a Venezia, ovvero mandi suo figliuolo „ a dimandar perdono alla Signoria dell'ingiurie e offese, e a giurare fedeltà. IV. Che „ il detto Signore e il Comune di Padova dia „ alla Signoria per anni quindici, Ducati „ trecento all'anno, da essere spesi in onore „ della Chiesa e del Campanile di San Marco. V. Che se per alcun tempo il Signore „ e il Comune di Padova avrà Feltre e Cividale di Belluno, debba *statim* restituire „ alla Signoria la Camatta, la Torre di San „ Baldo, la Chiusa di Quero, s'esso le prenderà. VI. Che rimanga al Doge e al Comun di Venezia la Torre del Curan colle „ sue pertinenze verso l'acque salse, e non „ vi si possa pel Signore e Comune di Padova edificare nè far' edificare alcuna fortezza per modo alcuno. VII. Che debbano „ far distruggere il Castello d'Oriago, ovvero Portonuovo, e la Torre di là dal Fiume, e che resti solo la Palata vecchia „ com'era prima. VIII. Che il Signore e il „ Comune di Padova distruggano Castelcaro, „ e il Castello di Bovolenta verso l'acque „ salse, e che per due miglia fra terra sul „ Fiume nè da una banda nè dall'altra possa „ farsi alcuna Fortezza, stando però ferme le „ Palate vecchie. IX. Che facciano distruggere tutte le Bastie di nuovo fatte verso „ Bassano, Cittadella, Campo San Piero, Strìano, Maggior Cavallo, Mirano, e altre Bastie fatte alle Gambarare col Ponte che va „ verso Vilierno, la Bastìa di Borgo-furo, „ la Bastìa Luchino, restando *solùm* le Palate „ vecchie, com'erano prima. E il Doge e il „ Comun di Venezia facciano rovinare la Bastìa di Solagna, Castelfranco, Noale, e „ Lova, rimanendo li fornimenti di chi sono. „ X. Che tutti i processi e condennagioni e „ buttini fatti per le parti per cagione de' „ detti confini sieno rivocati e annullati. XI. „ Che ogni intromessione e novità fatte per „ le parti per cagione di detti confini sieno „ annullate, e si restituiscano i beni *hinc inde*. „ XII. Che i prigioni sieno restituiti *hinc inde*. „ XIII. Che le parti rimangano ne' patti, ch' „ erano al tempo di Messer Jacopo da Carrara padre di questo Signore, remanendo il „ patto del Sale di special grazia a questo Signore e al Comune di Padova, e gli altri „ patti con questo Signore sieno cassati e annullati. XIV. Ch'eglino promettono di fare „ con effetto, che il Re d'Ungheria sarà contento d'essere in pace colla Signoria, e le „ manderà Lettera bollata di suo bollo. XV. „ Che tutti i sudditi e seguaci sieno inclusi „ in questa pace. XVI. Che fatta la prima „ paga il Signor di Padova e distrutti i Castelli e Bastie, e dimandata *venia*, avute le „ Lettere pubbliche del Re d'Ungheria, si „ lascino i prigioni, e sieno *tunc* aperte le „ Palate, e tutti i nostri passi. XVII. Che „ Marsilio da Carrara debba *integraliter* avere e godere tutti i suoi beni, ch'egli avea „ per avanti ch'e' si partisse di Padova, e non „ gli sia fatta alcuna novità ne' suoi beni, il „ quale possa far condurre a Venezia i suoi „ beni & entrate, come Veneto, e come Cittadin nostro. XVIII. Che le parti abbiano „ pena di Ducati dugento mila a chi contrafarà a questi Capitoli, la qual pena pervenga all'altra parte. XIX. Che il Signor di „ Padova debba rifare tutti i mo . . . . „ di Venezia e distretto, e delle speciali persone, che hanno le possessioni in Padovana, „ e distretto, di frumenti, biade, ed altro tolto loro nella presente guerra, ovvero dar „ loro i danari.

D'Or-

D'Ottobre del 1373. venne a Venezia Francesco Novello da Carrara figliuolo del detto Signore di Padova con alcuni eletti e nobili, e davanti Messer lo Doge, *genibus flexis petiit veniam*. Il Doge l'udì benignamente. Poi disse: *Vade, & amplius tam tu, quam pater tuus nolite peccare*. E fecelo levare e sedere. E pe' Veneziani fu lasciato il sopradetto nipote del Re d'Ungheria, e altri prigioni. E così fece il Signor di Padova. E fu pubblicata la detta Pace a' 22. di Settembre del 1373. E per questa guerra fu fatto venti per cento d'imprestiti. Fatta la detta pace si stette tre anni in quiete, ma poi nel 1376. Leopoldo Duca d'Austria, chiamato volgarmente Duca d'Osterich, senz'altra annunziazione di guerra, in Trivigiana con 4000. cavalli scorrendo il territorio fin sotto Treviso alla Porta de' Santi Quaranta sen venne. E questo fu nel mese di Maggio. Rubavano quanto potevano, ma non s'accostavano alle fortezze. E poi si levarono e andarono verso Feltre. Lo che inteso, i Veneziani fecero ritenere i Mercatanti Tedeschi, ch'erano in Venezia con tutto l'aver loro, cioè i sudditi d'esso Duca, e deliberarono di vendicarsi dell' ingiuria, e mandarono a Ferrara a domandare soccorso. E quel Marchese mandò loro Simone Schiavo, Condottiere con molti cavalli. E fu determinato di far' esercito, perchè i detti Tedeschi voleano ritornare in Trivigiana più forti; e tolto per nostro Capitano Jacopo de' Cavalli Veronese uomo peritissimo nell'arte militare. In questo mezzo si trovava Podestà e Capitano a Treviso Pietro Emo, il quale raunati cinquecent' uomini da fatti, scorse fin sopra il Feltrino, e sù quello di Cividal di Belluno. E fu fatto Provveditore in campo Martino Soranzo. E raunati assai fanti, e genti a' 18. di Giugno giunse a Treviso il detto Messer Jacopo de' Cavalli Capitano nostro. E raunata la gente andò verso il Feltrino per la via di Quero, dov'era stata fatta una gran Bastia. E furono alle mani co' Tedeschi. E i nostri furono vittoriosi, e andarono fino a San Vittore, dov'era un Castello. E furono prese certe munizioni de' nimici. E il Signor Gerardo da Camino, il qual' era nel nostro campo, si portò bene; e i nostri andaron col campo fin sotto Feltre, e diedero loro battaglia, e la Chiusa di San Vittore combatterono, ma nolla poterono ottenere. In questo mezzo il detto Duca Leopoldo venne con assai gente da pie' e da cavallo, e fu alle mani co' nostri. Chi scrive che furono morti assai dell'una parte e dell'altra, e chi scrive, che i nostri abbandonarono la Terra di San Boldo, ch'aveano presa, e che la notte si ritirarono a Treviso. Ma nella Cronica Dolfina pare che fosse combattuto insieme, e i nostri furono rotti, e preso il figliuolo del Capitano Messer Jacopo de' Cavalli nominato, con più di cento valenti uomini. E poi il detto Duca ritornò in Lamagna, lasciando presidio nel detto San Boldo. Ma partito che fu, Messer Jacopo de' Cavalli Capitano andò con gente attorno la Chiusa, e le diede tante battaglie, ch'alla fine l'ebbe a patti; e pel gran freddo che fu in quel verno, molta gente delle nostre e così de' Tedeschi morì di freddo, e si lasciò di guerreggiare. E in questo mezzo il Re Lodovico d'Ungheria mandò a Venezia i suoi messi, dicendo che gli fossero mandati Ambasciadori, ch'egli voleva acconciare queste differenze col detto Duca d'Austria. E furono mandati Ambasciadori Jacopo de' Priuli, e Zaccaria Contarini, i quali conchiusero tregua per un' anno, e chi dice per due anni. E dipoi inteso da' Veneziani, che il detto Re d'Ungheria avea certa Lega co' Genovesi, col Patriarca d'Aquilea, col Signor Francesco da Carrara di Padova, dubitando ch'essa non fosse fatta a danno nostro, come con effetto a questo fu conchiusa, acciocchè non si avesse quest'altra guerra col Duca d'Austria ovvero d'Osterich alle spalle, furono mandati in Austria Ambasciadori Lionardo Dandolo Cavaliere fu del Doge da San Luca, e Pietro Cornaro Procuratore, sotto spezie di rinovare le tregue, che compivansi. E giunti trattarono la pace con condizione di rendergli quello, che i nostri aveano acquistato del suo sul Feltrino, di rilasciare i mercatanti Tedeschi, e le loro robe e mercatanzie tolte, consegnando la Chiusa di Quero, e che il resto fosse de' Veneziani. E così furono fermati i Capitoli conchiusi e sigillati. E a dì 17. d'Ottobre del 1378. ritornarono i detti Oratori a Venezia colla Pace, che fu pubblicata a' 19. del detto mese.

In quest'Anno a' 21. d'Agosto entrò il fuoco nella Chiesa e Monastero delle Vergini, dov'erano Monache, e abbrugiò tutto il Dormitorio, e'l Campanile. E la Signoria lo fece rifare de' danari pubblici per essere Giuspatronato del Doge. Et è scritto questo sopra una porta ivi. Essendo stati i Veneziani poco in pace, incominciarono l'altra guerra, che fu l'ultima co' Genovesi, la quale fu grandissima, e principiò dell'Anno 1376. Fu la cagione, primo la Coronazione del Re Pierino di Cipro figliuolo del Re Pietro. Imperocchè è usanza nella detta Isola, che i Re s'incoronino due volte, l'una in Nicosia, che è la Terra sua maestra di Cipro, e questa è chiamata la Corona di Cipro; l'altra chiamata la Corona di Gerusalemme si faceva in Famagosta; imperciocchè in Famagosta fu fatta l'armata, che andò a conquistare le Terre Sante. E volendosi il detto Re Pierino coronare della Corona di Gerusalemme in Famagosta nella Chiesa di San Niccolò, che è il Vescovado, come si soleva fare, egli fece convocare tutti i Comuni, e tutti i Consoli, e Mercatanti, ch'erano in quelle parti, e spezialmente il Consolo de' Veneziani, e quello de' Genovesi. Laonde i detti Consoli e Nazioni, come più onorevolmente poterono, si misero in ordine per farsi onore. Il nostro Consolo si vestì di scarlatto foderato di vajo fino in terra, e così fecero tutti gli altri Veneziani. E con gran festa andarono al Vescovado, e ivi trovarono il Consolo de' Genovesi co' suoi Genovesi assai bene in punto. Onde tra loro venne grande nimicizia, perchè nell'accompagnare del Re al palazzo, que' Genovesi volevano andare a man destra di sopra il nostro Consolo, il quale voleva egli quel luogo. E per forza il nostro andò a man destra, perchè era favorito da' nobili Cavalieri di Cipro, e da tutte le comuni genti. Di che i Genovesi molto si dolsero. Et era Consolo Messer Paganino Doria, il quale usò brutte e disoneste parole fino all'ora del desinare, essendo pieno d'ira e di tossico fino al cuore. Et essendo nel convito, s'incominciarono a ingiuriare esso Consolo col nostro, tirandosi il pane per la testa,

testa, e altre cose, ch'erano sulla tavola per mangiare. E fu grandissimo scandalo, in modo che il pasto ordinato per esso Re Pierino nella Sala maestra del Palazzo fu disordinato. E veramente i Gentiluomini e Baroni del paese di questo modo molto s'aggravavano, riprendendo i Genovesi della sua grande arroganza. E che eglino volevano guastare la festa del suo Re. E vedendo i Cipriotti, che per le sue parole, che dicevano, non cessava la briga, corsero al detto Palazzo e trovarono che i Veneziani e i Genovesi erano affrontati insieme, offendendosi l'un l'altro. I Cipriotti mettendosi in mezzo per voler rimediare, e conoscendo che il torto era de' Genovesi, favorivano la parte de' Veneziani. E alcuni Genovesi furono gittati giù dalle finestre e balconi del Palazzo, sicchè furono maltrattati sì da' Veneziani come da' Cipriotti. Ancora fu un'altra cagione di questa nimicizia, perocchè Calojanni Imperadore di Costantinopoli essendo stato cacciato dal suo Imperio, col favore de' Genovesi, e messo in suo luogo suo figliuolo Chier' Andronico, i Veneziani furono propizj al prefato Calojanni, e furono cagione ch' e' tornasse nel suo Impero. Per la qual cosa i Genovesi s'ebbero molto a male. E pel detto Imperadore fu dato a' Veneziani il Castello di Tenedo, di che i Genovesi ebbero maggior dolore, e più s'incitò l'odio contro i Veneziani. Ora i Genovesi mostrando di volere rubare i Cipriotti, e di vendicarsi dell'ingiuria, armarono in tutti i loro Luoghi di Levante Galere quarant'una, e fecero una Maona. E colla dett' armata e con due navi grosse vennero a Famagosta, e col detto Re di Cipro fecero molti patti, e conchiusero pace ferma tra loro. E poi i Genovesi entravano e uscivano a loro piacere dalla Terra. E un giorno fraudolentemente, come uomini, che volevano rubare i Cipriotti, scorsero la Terra, e rubaronla, e la tolsero dalle mani del Re con grand'odio, e contro Dio e la giustizia, e contro i patti ch'aveano fatti e giurati insieme. E presa la Terra, ritennero il Principe barba del Re in Castello. E in quel mezzo fecero gran distruggimento e sangue e vitupero a' Cipriotti. Ma una notte il Principe scampò di Castello. E veggendo i Genovesi, ch'egli era fuggito, diedero la colpa a' Veneziani, e per volersi vendicare una notte corsero alle case de' Veneziani e del Bailo, e di molti altri, e quelle rubarono, e presi e ligati menarono nel Castello, volendoli tormentare. Sicchè tutto il suo fu messo a saccomano, benchè molti sotterrarono il loro avere in terra, dubitando pure de' Genovesi.

Del 1377. essendo Capitano al Golfo Giovanni Soranzo, andò per ordine della Signoria al Castello di Tenedo, e quello tolse. Il quale Calojanni Imperadore di Costantinopoli caduto avea donato alla Signoria. E i Genovesi mandarono Ambasciadore a Venezia Messer Damiano Cattani, richiedendo che la Signoria volesse rendere Tenedo a Chier' Andronico Imperadore di Costantinopoli loro collegato. Gli fu risposto, che quando Janni vero Imperadore sarebbe ritornato nel suo Imperio, allora si sarebbe accordo. E accadendo, *etiam* Tenedo si renderebbe. E con questa risposta partì di Venezia. Fu fatto Capitano al Golfo Piero Mocenigo nel 1367. Capitano di galere dodici. Il quale ebbe per Provveditori Vittore Pisani da San Fantino e Marco Giustiniano.

A E le dette galere armate andarono a Costantinopoli. E ivi seppe, che Calojanni Imperadore era in prigione, e che reggevasi l'Impero per Chier' Andronico suo figliuolo col consiglio de' Genovesi. E volendosi accostare alla Terra, sentì che dieci galere de' Genovesi erano uscite di Genova per venire verso Modone. E il detto Capitano trovò le sei nostre galere, e già erano uscite di Venezia altre quattro galere per andare a trovare detto Capitano per ingrossare l'armata. Sicchè vennero a essere in somma galere ventidue. E tutte ridotte nelle acque di Soria per assicurare le nostre navi di Soria, ch'erano in quelle parti, nel ritorno esse andarono nell'acque di Costantinopoli, dove s'incontrarono in undici galere

B de' Genovesi, alle quali il nostro Capitan Mocenigo non disse alcuna cosa, e andò a Tenedo. *Tamen* non fu restato, che non altercassero di parole i Veneziani co' detti Genovesi. E la nostra armata a Tenedo stette alcuni giorni, e lasciati molti ballestrieri alla custodia della Terra, e due galere per guardia, la dett' armata ritornò in Golfo per venire a Venezia. Inteso i Genovesi, essere la nostra armata partita di Tenedo, subito coll'Imperadore di Costantinopoli Chier' Andronico fecero grande adunanza di gente e d'ingegni di battaglia. E con una gran Bastìa vennero con tutta la sua armata a Tenedo, e ivi misero l'assedio.

C Onde Antonio Veniero rimasto nostro Capitano in Tenedo, una notte circa l'alba, colle genti, ch'avea, di colà vigorosamente uscì, e ferì dentro i nimici, e fece una grandissima battaglia. E non potendo i Genovesi durare, si misero in fuga; e i nostri cacciandoli e malmenandoli ne amazzarono molti di loro, e molti ne presero; e la dett' armata con vergogna ritornò a Costantinopoli. Dipoi i Genovesi avendo fatta lega col Signor Francesco di Carrara di Padova, e col Patriarca d'Aquilea, il quale entrò a compiacenza del detto da Carrara, mandati Ambasciadori al Re Lodovico d'Ungheria, mostrandogli questi collegati il partito schietto, che il farebbono Signore

D di Venezia, se volesse entrare nella Lega loro, il detto Re fu contento d'entrarvi a rovina de' Veneziani. La quale firmata, eglino si scopersero nimici della Signoria nostra. E subito i Genovesi colla detta lega mandarono a disfidare i Veneziani alla guerra, e così fecero i Veneziani. Era *solùm* in lega della Signoria in questo tempo Bernabò Visconti Signore di Milano. Onde i Veneziani fecero armare quattordici galere, fatto Capitano Vittore Pisani sopranominato con due Provveditori Luigi Loredano, e Pantalione Barbo. E la detta armata si partì dal Porto di Venezia nel 1378. a' 22. d'Aprile, benchè nella Cronica Dolfina si dica a' 30. di Maggio. E navigando verso il Reame di

E Napoli, per avere presentito, che dieci galere di Genovesi doveano partire di Genova, ed egli voleva trovarle, entrato nello Stretto di Sicilia, il detto Capitano giunse a Porto Pisano, dove intese, che le dette Galere Genovesi erano presso Capo d'Anzio. E di subito egli andò in quell'acque. E scopertele, una parte e l'altra si venne ad incontrare. E credo, che questo seguisse a' 30. di Maggio. Et era un cattivissimo tempo di vento e di pioggia. E l'una armata coll' altra vigorosamente s'investì colle vele alte, e fecero una dura battaglia l'una parte e l'altra. E in questa battaglia quattro nostre Galere vilmente si

por-

portarono, perchè non ferirono; ma per grazia di Dio i Veneziani ebbero la vittoria, e presero sei Galere de' Genovesi col loro Capitano Messer Gianluigi del Fiesco. Altri dicono, ch'e' non fu preso; e quattro scapparono via. E i prigioni parte furono mandati a Venezia, e parte in Candia. E le quattro Galere tornate a Genova con tal nuova, subito i Genovesi armarono tre delle dette, che ritornarono, e le mandaron fuori alla volta del Golfo di Venezia. E fecero gran danni a' nostri navili, ch'erano andati in Puglia a caricare frumenti, e nella Marca. E anche i detti Genovesi poi armarono tre altre Galere, sicchè aveano sei Galere in corso. Ma pochi giorni dopo il Capitano Vittor Pisani intendendo com'erano uscite di Genova quatordici Galere per venire a trovarlo, egli andò per incontrarle, ma le fallò per modo, che nolle potè avere nè trovare; e le dette Galere Genovesi vennero in Golfo, e vennero a Zara. E' da sapere, che i Genovesi seguita la rotta delle sue Galere, come ho scritto di sopra, dimisero il loro Doge Messer Domenico di Campofregoso, ed elessero in suo luogo Messer Domenigo di Guardo.

In quest'Anno essendo per avanti venute a Venezia sei Galere di Catalani, delle quali era Capitano Messer' Ugo di Santapace, per condurre Madonna Valenza figliuola di Messer Bernabò Visconti Signore di Milano in Cipro per moglie del Re Pierino di Cipro, questa donna giunta a Venezia fu molto onorata, e accarezzata. E avendo per aumentare la nostra armata i Veneziani armate dieci Galere, Capitano Jacopo Dolfino, e quelle mandate in armata, *etiam* ne armarono altre sei per accompagnare la detta Reina di Cipro, Capitano Pier Gradenigo. E così le dette Galere dodici, cioè sei de' Catalani, e sei nostre, partirono di Sopraporto nel 1378. a' 6. di Luglio. Ora partite queste dodici Galere colla Reina di Cipro su, s'incontrarono le dette nostre Galere in una Spenaria de' Genovesi sopra l'acque di Rodi, carica di Specie, e la presero, e la mandarono in Candia, e poi fu mandata a Venezia. E le dette sei Galere di Catalani, e le nostre sei giunte in Cipro, e smontata la Reina, fatti grandi trionfi, s'offersero di servire il Re per giorni trenta, per vedere di ricuperare Famagosta, che i Genovesi tenevano, e torla a nome del predetto Re Pierino. E il Re andò colle genti per terra, e fece molti ingegni per combatterla. E così andò l'armata, e il giorno deputato ad appresentarsi, e di darle battaglia, que' da mare si portarono mirabilmente, e incominciarono a dare lo stormo e la battaglia sì le nostre Galere, come quelle de' Catalani. E durò molto la battaglia. E se que' da terra avessero fatto il simile, e il dover loro, avrebbono avuto la Terra. E que' di dentro virilmente si difesero, sicchè nolla poterono avere. E stando le cose così, passò il mese, che i Veneziani aveano promesso di servire al Re, e tolsero licenza, e si partirono, venendo scorrendo per ogni porto fino in Golfo, dove trovarono Vettor Pisani Capitano con trenta Galere sopra Brindisi. E unite col detto Capitano si levarono, e vennero a Zara, la quale già era venuta in mano de' Genovesi. E l'incominciarono a far bombardare. E sentendo le Galere de' Genovesi, ch'erano nel Porto di Zara, la nostra armata, si misero a volere mantenere la Terra, e fu fatto grandissimo danno a' casamenti della detta Città. E non potendo averla, il Capitan Pisani deliberò di levarsi coll' armata, e d'andare altrove a prendere rinfrescamenti. Sapendo i Genovesi, che l'armata Veneziana erasi levata, *etiam* eglino vennero fuori della catena del Porto di Zara con quelle sue Galere, e vennero verso Pola. Inteso questo, il Capitan Pisani subito venne seguitandola. Ma i Genovesi sentendo la sua venuta andarono nella Marca. Poi passarono in Ischiavonia, e presero molti navili de' Veneziani, che trovarono. E giunti a Traù si fortificarono molto bene. Saputo questo il nostro Capitano Pisani andò coll' armata a Traù, e discese allo scoglio. E fecero dura battaglia, onde molti Genovesi s'annegarono sul ponte, dove si misero a far difesa. Finita la scaramuccia, il Capitan Pisani si levò, e venne in Ischiavonia con 33. Galere, e ivi invernò. Dopo il detto Capitano si levò, e navigò verso Taranto, e presentì, che tre Galere di Genovesi erano venute nella Marca, e che per tutti que' luoghi facevano danni grandissimi. Subito egli mandò dodici Galere, per vedere di prendere le dette tre Galere. E fece due parti di quelle. Sei fecero la via della Marca, e sei la via dell'Istria. E quelle, che tennero la via della Marca, trovarono le dette tre Galere, e le avrebbono prese, ma quelle si misero nel Porto d'Ancona, e si salvarono. E poi il giorno dietro tutte le dodici Galere tornarono a trovare il Capitano, il quale le aspettava a Traù; e l'armata Genovese già era levata da Traù, e andata via a Zara.

In questo tempo il detto Capitan Pisani coll' armata s'appresentò a Cataro, e determinò d'obbligarlo a rendersi, o di dargli battaglia. E coloro volendosi mantenere, e posto tutto in ordine per dargli battaglia con molti edifici e bolzoni d'antenne, ruppero i muri della Terra, & entrarono dentro per forza, e saccheggiarono tutta la Terra, abbrugiando Case e Chiese, facendo grandissima crudeltà. E di colà furono tolte molte Reliquie e Corpi Santi, che pel detto Vittore Pisani furono mandati a Venezia. Dipoi si levò coll' armata di galere 31. e navigò a Brindisi, e dopo giorni quattro venne a Sebenico, che *etiam* quello s'avea perduto, e combattè la Terra virilmente; e fatta grandissima battaglia, alla fine la presero, e misero tutti que' ch'eran dentro a fil di spada. Fu messa a sacco, e poi abbrugiata tutta la Terra. E poi di là si partì, e venne a Zara. E giunto con tutta l'armata stette ivi sei giorni, che mai non cessò dì e notte di combattere la detta Terra. E le galere de' Genovesi ch'erano dentro le catene del Porto, con que' della Terra fecero grandissima difesa. In questo mezzo il detto Capitano mandò Luigi Loredano Provveditore con sei Galere all'Isola d'Arbe a vedere, se si volevano rendere o aspettare l'armata. E tanto seppe fare, che que' d'Arbe si renderono con molti patti. E il Capitano Pisani lasciò per Conte ivi Luigi Contarini, ch'era Sopracomito d'una Galera, e messa custodia nel Castello, poi que' d'Arbe mandarono Ambasciadori alla Signoria, richiedendo il corpo d'una Galera, ch'eglino volevano armare a onore di Messere San Marco de' loro danari e uomini. E così fu loro data, e armaronla. In questo tempo furono.

furono mandate pe' Veneziani molte galere grosse e navili per frumenti in Puglia; e furono assicurati per la nostra armata, ch'era in Golfo, che mandava loro la scorta. I quali frumenti tornarono in gran destro alla Città di Venezia. E fu mandato Zanachi Mudazzo padrone d'una galera a Tenedo, per istare a guardia di quel Luogo, e mandati molti saettamenti, e fu nobilmente il detto luogo di Tenedo fornito. Fu mandato in questo tempo Carlo Zeno Capitano di sei galere armate in Venezia verso Levante; il quale navigando trovò quattro galere di Greci armate in Candia, ch'era della Signoria nostra, le quali aveano preso grandissima quantità d'avere de' Genovesi. E s'unirono insieme. E per una malattia, ch'entrò in quelle galere, ne morirono assai uomini, laonde quelle incominciarono ad andare in Candia a disarmare, e così andarono. E il prefato Carlo Zeno trovò quattro nostre galere, e con queste dieci galere andò verso Pisa, dove intese, che sei galere di Genova erano uscite; e volendole prendere, s'egli poteva, ebbe vista di quelle; e i Genovesi si misero in fuga e a scappare e a salvarsi, e dentro un Porto de' Genovesi, messesi sotto il Castello si salvarono, sicchè i nostri non poterono nuocer loro. Dipoi il detto Capitano Zeno andò sulla riviera di Genova a' 30. di Maggio 1378. Giunto a Portovenere smontò in terra colle genti delle galere, e abbrugiò di molti Casali per tutta quella riviera, ch'erano de' Genovesi, facendo grandissimi danni. Dipoi, come nella Cronica Dolfina ho letto, avendo presi molti navili in mare de' Genovesi, quelli abbrugiò, e i prigioni mandò in Candia; e tolta una galera armata a Negroponte, e quella di Tenedo andò a Costantinopoli, e cacciò Chier' Andronico dall'Imperio, e mise suo padre Calojanni, il quale era amico della Signoria nostra.

Ritorniamo al Capitano Vittor Pisani, il quale per assicurare molti navili, che caricavano frumenti nella Puglia per Venezia, venne in quell'acque coll'armata, & essendo a Brindisi gli sopragiunsero galere diciotto de' Genovesi, i quali sapendo, che molti uomini della nostra armata erano andati in terra per toglier' acqua, mostrarono di volere andare a investire parte di dette galere. Onde il Capitan Pisani subito si levò con galere 27. che furono quelle ch'egli potè avere, e andò per investire la detta armata de' Genovesi. La quale accorgendosi di tal mossa, incominciò a fuggire. E pure il Capitan Pisani la seguitò per molte miglia, e per botta di nostre bombarde, che di continuo la salutavano, fu morto il Capitano della dett'armata di galere diciotto di Genovesi. Ma sopravenne la notte, e il Capitano Pisani ritornò in Puglia alla guardia de' navili e delle galere grosse cariche di spezie, che *etiam* quelli caricavano frumenti. E così insieme le accompagnò fino a Pola; e le galere de' Genovesi andarono a Zara, nel cui Porto si fecero forti. Giunto il detto Vittore Pisani Capitano a Pola, mandò molte galere grosse e altri navili carichi di frumento a Venezia, con ordine che i padroni cambiassero le galere, e tornassero a lui. E in questo mezzo egli rimase a Pola, perchè sulle galere erano molti uomini ammalati. E stando così a Pola, a' 29. di Maggio del 1379. giunse il Capitano de' Genovesi chiamato Luciano Doria con galere 22. due Brigantini, e tre barche, a ora dell'alba. E si mise coll'armata sopra Pola circa miglia due in mare, e ivi stette per fino che furono armati i suoi e rinfrescati. Et essendo messi in punto, si presentarono sopra il Porto di Pola. Allora il Capitano Pisani fece sonar le trombe di battaglia, e chiamare i Provveditori, i quali erano Michele Steno, e Daniello Bragadino, e domandò loro da parte, se si dovea andare a ferire dentro i nimici, ovvero nò. Fugli risposto per tutti, ch'erano d'opinione di ferire, e non istare ad aspettarli, non ostante che i nostri fossero male in punto e male in ordine. E quand'esso Capitano ebbe udito il parlare di tutti, egli disse, che non avea questa opinione, perchè vedeva chiaro ch'egli sarebbe rotto. Gli fu detto ch'egli restava per paura. Onde udite queste parole, fece sonare le trombette, e comandò sotto bando della vita, che tutti lo dovessero seguitare. E subito egli montò in galera, e tutti il cominciarono a seguire. Le quali galere erano male impalmate, e tali non calzate, e la maggior parte delle galere mal condizionate. Pure alla meglio che si potè, si misero in punto. Vedendo i Genovesi l'armata nostra mettersi in punto per venir loro addosso, mostrarono di fuggire, e di ritirarsi in dietro circa un miglio; e poi si misero in acconcio e in battaglia. Vedendo il Capitano Pisani, che i Genovesi erano in punto, egli disse: *Chi vuol bene a Messere San Marco, mi segua*. E dato il segno della trombetta d'andare ad investire l'armata da una prora all'altra, il primo che investì fu Vettore Capello, il secondo esso Vettore Pisani Capitano. E incominciò la dura e aspra battaglia, in modo che i Genovesi nel principio furono malmenati, e tre delle sue galere si misero per fuggire. Ma occorse, che ne furono de' Sopracomiti Veneziani, che non investirono. E i Genovesi presero vigore, e quelle loro tre galere stettero forti, e ferirono nelle nostre galere con gran vigore, onde i Veneziani perdettero le forze, e si misero in rotta, gittandosi molti nell'acqua. Chi scampava, e chi veniva morto da quelli delle barche de' Genovesi e de' Zaratini. E il Capitan Pisani vedendo la sua armata rotta e disfatta, si distrigò alla meglio che potè colla sua galera. E così fece Michele Steno Provveditore, e vennero a Parenzo. E in quel giorno si perdettero delle galere de' Veneziani numero diciasette, ma non si perderono tutti gli uomini, perchè assai n'erano rimasi in Pola, che non montarono in galera, ch'erano per armare tre galere. Pure rimasero presi d'uomini da 1900. della detta armata, senza que' che furono ammazzati in battaglia, che fu grandissimo numero, e poi nell'acqua parte annegati. E fu trovato, come dipoi s'intese, mancare di que' dell'armata de' Genovesi, uomini 1000. E avuta questa vittoria i Genovesi menarono con se le diciasette galere prese, tra le quali n'era una carica di frumento. E a questo modo fu rotta la nostra armata, nella quale però fu morto il Capitano de' Genovesi di detta armata. Daniello Bragadino l'altro Provveditore fu morto. E questi sono i Sopracomiti delle galere, che furono presi e menati prigioni a Genova; gli altri nella battaglia furono ammazzati. Sopracomiti presi pe' Genovesi alla rotta data a Pola, Ser Marino

rino Capello, Ser Pietro Malipiero, Ser Giovanni Michieli, Ser Donato Valaresso, Ser Lionardo Donato, Ser Pietro di Vidore, Ser Niccolò Soranzo, Ser Niccolò Bragadino, Ser Donato Zeno, Ser Giovanni di Vidore, Ser Pietro Zeno di Candia, Ser Niccolò Soranzo Frar di Ser Gabriello.

Rotta che fu la detta nostra armata, que' che rimasero vivi, e che poterono scampare, si ridussero a Parenzo, e là fu fatto il suo Consiglio, e furono Vittor Pisani Capitano Generale, Michele Steno Provveditore, Giovanni Trivisano, Pietro Permarini, Tommaso Mocenigo, e molti altri buoni uomini Veneziani. E fu deliberato di mandare una Galera subito, di cui fu Arrigo Dandolo Sopracomito, a far sapere a Modone, Corone, Candia, e in tutti i luoghi della Signoria nostra, di questa rotta, ch'eglino dovessero far buona guardia, e che sollecitassero di far trovare Carlo Zeno Capitano di quell'altra armata, e dargli notizia della detta rotta, a cagione ch'egli stia riguardato per l'armata ch'egli ha. *Etiam* diliberarono, che Tommaso Mocenigo Sopracomito colla sua Galera ben' armata dovesse andare a Venezia per fare sapere al Doge e alla Signoria, ch'essendo seguito il caso di tal rotta, quello che gli piaceva e ordinava si facesse de' fatti suoi, e di quelle poche Galere restate ridotte a Parenzo. Intesa questa nuova cattiva e dolorosa a Venezia del mese di Giugno a dì 30. tutti ebbero grandissimo dolore. E fu consultato di fare gagliarde provigioni per dubbio di non perdere questa Città. Chiamato il Consiglio de' Pregati fu preso di far' affondare molti navilj a diverse bocche per far Palate. E che il Porto di Venezia di San Niccolò, il quale s'incatena, fosse custodito, e Messer Jacopo de' Cavalli nostro Capitano stasse colle genti sul lido, poste a custodia del Porto tre grosse Cocche con molti ballestrieri, e una Galera nel mezzo delle Cocche. Fu fatto fare un grosso e forte muro al Monastero di San Niccolò sopra Lido, il quale avea tre fosse l'una avanti l'altra. E messe poi bombarde e mangani sul Lido fino a Castelnuovo, acciocchè le Galere de nimici non si potessero accostare. E furono fatti poi due Provveditori sopra Lido appresso il Capitano Messer Jacopo de' Cavalli, Lionardo Dandolo che fu del Doge, e Giovanni Contarini da San Felice, il quale fu poi fatto Cavaliere. Ancora dalla banda di Sant'Andrea, dov'è adesso Castelnuovo su quell'Isole furono messe guardie, artiglierie, e grosse bombarde. Sicchè il detto Lido fu ben fortificato, e messa la Catena al Porto. Ancora fu preso, che il detto Vittore Pisani Capitano, e Michele Steno Provveditori con altri Sopracomiti, ch'erano a Parenzo, debbano venire a disarmare, e sieno posti in prigione, e menati a' Consigli per gli Avvogadori. E così il prefato Capitan Pisani e altri vennero a Venezia, e fu messo in prigione, e formato processo seguì in questa forma, come appare nel Libro XXXVI. de' Pregati a Cart. 81. Nel 1379. a' 7. di Luglio nel Consiglio de' Pregati, il prefato Vittore Pisani *olim* Capitan Generale di mare fu menato per gli Avvogadori di Comune, e posto di procedere. Fu preso di poche ballotte, e furono poste varie parti. Ma questa fu presa. Et *etiam* il Doge mise parte e fu presa, cioè, che il detto sia privato per anni cinque di tutti i reggimenti, consigli, ufizj, e beneficj dentro e fuori, e stia mesi sei in prigione. Gli Avvogadori misero, che gli fosse tagliata la testa in mezzo delle due Colonne.

Ritorniamo a' Genovesi, i quali dopo avuta la vittoria, determinarono d'ingagliardirsi più che mai contro a' Veneziani. E dopo giorni 15. la detta armata ritornò a Pola, per vedere se potevano prendere qualche Terra dell'Istria. E a Pola diede alcune battaglie, ma niente le potè fare, perchè quella era ben in ordine di gente. Poi si partì, e andò verso la Marca, e prese alcuni nostri navili carichi di grassa, che venivano a Venezia. Togliendo le robe e abbrugiando i navili, menava via con loro tutti gli uomini de' navili. E poi ritornò la dett'armata a Zara, e mandò Galere dieci in Puglia per vettovaglia. In questo tempo uscirono di Venezia Galere quattro grosse, le quali andavano alla navigaresca. E poi uscì una Cocca, padrone Andrea Veniero, la quale per fortuna scorse in Ancona, e ivi salvossi, e ivi stando pochi giorni, vennero dieci Galere di Genovesi, e al dispetto degli Anconitani la cavarono fuori del Porto, e menaronla a Zara carica di vettovaglia. E poi del mese di Giugno vennero da Genova Galere otto, e con quelle il Capitan nuovo dell'armata, chiamato . . . . E subito giunto mandò da Zara Galere nove, e barche trenta armate all'Isola d'Arbe, per vedere se potevano aver quella. E vedendo di non poterla avere, cacciarono fuoco negli Uliveti e Ficaje. E que' della Terra usciron fuori, e furono alle mani con loro, per modo che furon morti assaissimi Genovesi, e appena poterono ritornare alle sue Galere. In questo tempo il Signor Francesco di Carrara di Padova si scoperse contro a' Veneziani, e mandò una gran gente attorno il Castello di Romano. E nol potendo avere, vi fece fare una gran fossa intorno. E a questo modo que' di dentro si renderono salvo l'avere e le persone. Era Capitano nel detto Castello Catarino d'Armer. Et è ancora da sapere, che gli Ungheri come collegati de' Genovesi in questo tempo vennero in Trivigiana, e il Re Lodovico in persona, fatta la via per la Patria del Friuli. Et erano da persone . . . . unite con quelle del Patriarca e del Signore di Padova. E vennero ad accamparsi appresso Treviso verso il Borgo di San . . . . In questo tempo i Veneziani aveano ben munito Treviso, e aveano esercito terrestre in Trivigiana contro i detti Ungheri. E gli diedero una battaglia, venuti al Castello di Mestre, dov'era ridotto il nostro Campo, e furono alle mani co' nostri, e scaramucciavano insieme nel Borgo di San Lazero. E per ricordo d'una vecchia, mentre che gli Ungheri volevano dar la battaglia a Mestre, furono tolti due buchi d'Api, e messi ne' sacchi, furono lasciati andare addosso a' nimici. E le Api entravano nelle celate loro e negli elmetti degli uomini d'arme, sicchè davan loro grande impaccio, che non potevano combattere. E poi i nostri buttavano loro calcina fresca, sicchè gli Ungheri furono costretti a levarsi di là. E dipoi pel Consiglio de' Pregati fu preso di trattar pace col detto Re d'Ungheria, e pareva ch'e' fosse inclinato a farla, e così i suoi Capitani *etiam* co' Genovesi e gli altri. E furono eletti cinque Ambasciadori *pro pace tractanda*, i quali furo-

furono questi Oratori al Re d'Ungheria per trattar la pace in Trivigiana, Ser Niccolò Morosini Dottore in Legge, Ser Jacopo de' Priuli, Ser Zaccaria Contarini, Ser Giovanni Gradenigo, Ser Michele Morosini Procuratore. In questo tempo vennero le diciasette Galere de' Genovesi in Istria, e vennero fin sul Porto di Venezia, e ivi trovarono una Cocca ch'era carica di cottoni, e zuccheri, che non avea potuto entrare in porto senz' essere libata, padrone della detta Francesco Mocenigo. E vedendo que' della Cocca venire le Galere Genovesi, fecero vela, e vennero a ferire sul Lido, e gli uomini scamparono tutti in terra. E questo fu a' 18. di Luglio. E i Genovesi andati alla detta Cocca tolsero quello che poterono prendere, e cacciaron fuoco dentro. Poi si levarono e andarono verso Pastene, e due Galere messo in terra cacciaron fuoco nelle case. E quella sera medesima la dett'armata andò sopra Chioggia picciola, e ivi stette tutta la notte, e all'Alba andò verso Fossone, dove stette due ore. Poi si levò e tolse la via della Marca, e ritornò a Zara, dov'era il suo stuolo, e si metteva in ordine. E a' sei di Luglio si partirono di Genova sei Galere, sulle quali erano sei valentuomini per padroni, avuta licenza dal loro Capitano d'andare in corso. E andarono a terra a terra per la via della Marca, e poi ritornarono sul Porto di Venezia, e ivi stettero fino a Terza in gitto di bombarda. E a ora di Terza uscì del Porto di Venezia Taddeo Giustiniani il Cavaliero con sei Galere, e diede l'incalzo alle dette Genovesi più d'otto miglia in mare. E nella compagnia delle dette nostre Galere erano quattro Palischermi. E incalzando le dette Galere, un prigione de' Genovesi de' nostri, il qual'era sulle dette Galere nimiche, si gittò in acqua, e nuotò a un Palischermo, benchè avanti ch'e' giugnesse, i Genovesi lo ferissero d'un verettone nella testa. Ora tolto d'acqua, per lui s'intese, come sei altre Galere de' Genovesi venivano dall' Istria, e andando i nostri più avanti, sarebbono messi in mezzo. Il qual prigione fu subito mandato a Venezia con un Galeolo. I nimici sfecero segno alle dette sei Galere, ch'erano in aguato, le quali già s'erano levate, e venivano a terra a terra via, per mettere i nostri in mezzo. Onde il Giustiniano Capitano fece vela, e ritornò in Venezia a salvamento. E passato poco d'ora vennero sopra il Porto dodici Galere di Genovesi, e stettero fino a Terza. Poi si levarono e andarono sopra la Pigneta di Ravenna. Poi andarono sopra Chioggia, e ivi stettero fino a' 18. del detto mese. Poi andarono sopra Fossone, e trovarono sette Barche cariche di paglia, legna, e farine, e presero la maggior parte di quelle, e abbrugiarono le barche, e ritornarono a Zara alla loro armata.

Del 1379. a' 2. d'Agosto, tutto lo stuolo dell'armata de' Genovesi si partì di Zara, che furono Galere quaranta, computando Galere sette, che furono armate a Zara, e due Galere di Greci da Costantinopoli, e con molte barche armate da' Zaratini, e da altri, le quali erano state prese a' Veneziani. E con tutta quest'armata venne in Istria. Poi andò a Grado, e mandògli a dire che si rendesse. E que' di Grado a dì 3. per paura si renderono. Era ivi Conte per nome della Signoria Giovanni Soranzo il Zoppo, il quale venne a

A Venezia, e per essersi renduto subito, fu messo in prigione. E di poi la detta armata mandò ad Umago, e quello prese, rubò, e abbrugiollo. Poi venne a Ruigno, e abbrugiollo tutto. Poi passarono a Caorle a dì 4. e quella Terra presero, e rubaronla, e poi l'arsero, e presero Marco Badoero, ch'era nostro Podestà a Caorle, promettendogli di metterlo in terra sù Lido, il quale si rendette senza, che gli fosse data battaglia, anzi egli mandò a offerire la Terra. Il quale fu messo pe' Genovesi in terra in Padovana, e poi venuto a Venezia fu messo in prigione; e poi per gli Avvogadori nel Consiglio fu condennato amaramente. E intesi questi successi dell' B armata nimica, di subito fu fornito il Lido di gente, e messovi sù Messer Jacopo de' Cavalli Capitano, e fatte grosse bastie e torri sul Lido, e messe grandi guardie con grosse bombarde, e messa una grossissima catena al Porto di San Niccolò per fortificazione di quello, e provveduto da' lati, dove adesso è Castelnuovo, cioè a Sant'Andrea della Certosa, messevi grandi guardie e artiglierie, sicchè Lido fu messo in gran fortezza. In questa guerra era Capitano di sei Galere alla guardia del Porto Taddeo Giustiniani, e Giovanni Barbarigo Capitano di tutta l'armata de' Ganzaruoli e barche di Venezia per la guardia della Terra e delle bocche de' Fiumi, C per cagione de' Padovani, che venivano a far danno al bestiame. Sicchè v'era una gran quantità di barche e di Ganzaruoli armati sotto il detto Capitano Barberigo. E fu provveduto in Venezia, che prima tutti i Monasteri e Contrade di Venezia dovessero stare in ordine colle loro arme, che come udissero suonare campana a martello a San Marco, tutti venissero e si riducessero sulla Piazza di San Marco colle loro armi. E pel simile fu comandato, che coloro che stavano in guardia sul Lido, come iscoprissero Galere, subito dovessero sonare campane a martello a quella torre ovvero campanile fatto sopra Lido a cagione che i balestrieri deputati a quella guardia, cadauno potesse andare alle sue D poste, e questo a pena della vita. E' da sapere, che le Palate tutte erano serrate, e a Santo Spirito e a San Chimento erano stati affondati Marani e altri navili, e vi erano due Capitani da terra, uno di quà, l'altro di là dal Canale, per regolare gli uomini della Terra, il nome de' quali non ho trovato scritto. Fu fatta fare una bastia dinanzi al Moranzano, e messavi custodia. Furon fatti Provveditori a Murano, Torcello, e Mazzorbo; e fu preso, che due Consiglieri, un Capo de' Quaranta, e quattro Savj, cioè due e due stiano di continuo a Palazzo, e data loro libertà, e si mutino tra loro d'otto in otto E giorni. E intendendo i Genovesi essere il Lido sì ben fornito, si levarono coll'armata, e andarono a Malamocco. E vedendo *etiam*, che quello era ben fornito e fortificato, si partirono e andarono verso Chioggia, e si ridussero a Chioggia piccola. E tutta l'armata entrò nel Porto, della quale era Capitano Pietro Doria. E v'entrò senz'alcun contrasto, e smontò in terra, e andò fino a Palestrina, e tolse de' meloni, e in quella notte medesima scapparono dalla detta armata molti nostri prigioni, che v'erano sopra. In questo giorno medesimo furono mandati in Chioggia 40. Galeoni, 20. Palischermi, e altri 20. v'erano

stati

stati mandati per avanti per la Signoria nostra a difesa di detta Città, dov'era Podestà Pietro Emo; e de' detti Galeoni era Capitano Giovanni Ciurano. Il qual giunto pel detto Podestà di Chioggia ebb' ordine d'andare a i Mulini, e di vietare che i Padovani non venissero a portare vettovaglie alle Galere de' Genovesi; perchè egli sentiva, che in Padovana si faceva grande preparamento di Burchi e di vettovaglie per quest'effetto, e che il Signore di Padova avea ordinato gran numero di guastatori. Ora essendo stati i Genovesi tre giorni dentro del Porto di Chioggia, tirando dì e notte molte bombarde nella Terra, e pel simile que' di dentro ne tiravano a' nimici: in questo tempo fu fatto sapere a Giovanni Ciurano Capitano de' detti Ganzaruoli, come i Padovani facevano fare una grandissima cava, per la quale potessero passare col loro apparecchiamento alla dett'armata. Laonde il detto Capitano tolse ottanta Ganzaruoli e trenta Palischermi, e andò ivi per vedere di vietarlo. E poi tornò in dietro. Vedendo i Genovesi, che i nostri erano partiti, presero vigore, e fecero alla riva del Canale una grossa bastia, la quale fu fatta avanti sera, e le fecero poi una gran fossa d'intorno. E per quella via i Padovani vennero co' loro Burchi di vettovaglie e Ganzaruoli, che furono in somma XC. E di subito i Genovesi mandarono le loro barche ad assicurarli, e a questo modo ebbero le vettovaglie; e molti soldati vennero con loro, che restarono nell' armata. Sicchè i Genovesi si fortificarono sul Lido di Palestrina. E inteso la Signoria la viltà del Capitano Giovanni Ciurani, il quale avea abbandonata la sua guardia, e per questo le vettovaglie di Padova erano giunte a' nemici, di subito fu privo del Capitanato, e mandato per lui, fu messo in prigione.

A dì 11. d'Agosto i Genovesi diedero una gran battaglia a Chioggia coll'ajuto de' Padovani. E a dì 12. ne diedero un'altra da quattro bande. La prima fu dalla banda di Lido dal Capo di Vigo con alcune Galere, e assaissimi ballestrieri, pedoni, e arcieri. La seconda fu dal lato di San Domenico con altre Galere e molta gente e molti ballestrieri, dando battaglia al Ponte. E furono fatte in questo giorno di grandissime prodezze pe' nostri, appresso de' lati del Porto della Cocca, e vi furono molti Genovesi morti, perchè erano assaissimi. *Tamen* i nostri virilmente si difesero. E i Genovesi menarono una Galera grossa incamerata, per ficcar fuoco dentro. E que' della Cocca fecero provigione con ispuntoni per modo, che la tenevano larga, e colle bombarde ammazzavano molti uomini di quelle Galere, e mandarono una di esse a fondo. E ancora ne furono morti molti dalla banda delle Saline. E in questo dì le fu data una grandissima battaglia da i lati, che si chiamano Canalgrande, perchè i Genovesi aveano attraversato molti de' loro Ganzaruoli, e stavano sulle Saline. All' incontrò pe' nostri furono messi de' valentuomini, i quali fecero vigorosamente, e furono morti assaissimi Genovesi. Imperocchè que' di Chioggia ficcarono fuoco ne' Saleri, e sopragiungendo la notte lasciarono la battaglia. A dì 13. detto i Genovesi bombardavano tutto il dì da tutt' i lati, e veniva loro dal Friuli molta vettovaglia, che mandava loro il Patriarca d'Aquilea. A dì 14. diedero un' altra battaglia, e pure i nostri si difesero. Ma la notte Pietro Emo Podestà mandò una barca a Venezia a domandare soccorso. E subito gli fu provveduto di mandargli barche cinquanta, e su quelle furono mandate assai genti e molti ballestrieri. E con quelle andarono Lionardo Dandolo, e Domenico Michieli, mandati per la Signoria nostra, i quali non ricusarono d'andare. E andati fino alla Cavata, intesero che i Chioggesi s'erano accordati co' Genovesi. E ritornarono a Venezia. Ma non fu così, perchè Chioggia si perdette per forza. A dì 15. le diedero un' altra grandissima battaglia, e fu morta assaissima gente dell' una parte e l'altra, e co' Genovesi erano assai Padovani. A dì 16. di nuovo ne diedero un'altra, circondando tutta la Terra attorno con bombarde, per modo che molto soperchiavano la Terra, e in quel giorno in Chioggia venne certa briga tra due capi di gente, Niccolò da Galegnano, e il Becco Gallucci. Ora i Genovesi da' lati di Santa Maria le diedero una cruda e aspra battaglia, e si combattè a lancia con lancia. E venne molta gente fresca de' Padovani in soccorso de' nimici. Per la qual cosa i Chioggesi, e que' che difendeano, furono costretti di lasciare la prima posta del ponte, riculando fino alla seconda. E vollero levare il ponte, e non poterono per la gran furia de' nimici, i quali li strignevano addosso, per modo ch' entrarono dentro la Terra. E i Genovesi corsero alla Piazza, e buttarono il Gonfalone di San Marco giù, e presero il Podestà Pietro Emo, e la sua donna, e molti Chioggesi e Veneziani, e li fecero prigioni, e corsero tutta la Terra. Vedendo i nostri, ch' erano sulle poste, che i Genovesi erano entrati nella Terra, si gittarono nelle barche e ne' Ganzaruoli, e si misero a fuggire, dove molti s'annegarono per la gran fretta, e que' che colle barche restarono per salvarsi, venuti alla Palata, trovarono che colui della Palata aveala serrata con chiave, ed era fuggito via. Onde furono rotte le serrature, e molta gente delle nostre fuggì sul Ferrarese, dove si salvarono, perocchè il Marchese di Ferrara mai non si mostrò in questa guerra nostro nimico.

Adunque la Città di Chioggia si perdette a' 16. d'Agosto del 1379. E per questa presa morirono delle persone sei mila tra' Veneziani e Genovesi. Intesa i Veneziani questa cattiva nuova del perder di Chioggia, si dolsero molto forte, e non sapevano quello, che dovessero fare, e a che modo potessero prevalersi e provvedere a difendere Venezia. E tutta la Terra fu in arme. E fu sonata campana a martello a San Marco. E tutti stavano con grandissima paura, aspettando che i Genovesi venissero di lungo a Venezia. Ma niente di manco fecero di molti ripari per sua sicurezza. E subitamente in questo dì furono cavate fuori dell' Arsenale dodici Galere, e quelle furono mandate a San Marco colle poppe in terra per armarle. E comandarono a Giovanni Barbarigo Capitano dell' armata piccola, che alle bastìe e alla bocca del Canale di Venezia fino a Malamocco egli n'avesse buona custodia. A dì 17. d'Agosto, saputa Messer Francesco da Carrara Signore di Padova la presa di Chioggia, n'ebbe grandissimo piacere, i Genovesi mandarono i prigioni a Padova. E il detto Signore in perso-

na con grandissima quantità di vettovaglie venne a Chioggia, e ivi stette dieci giorni. E fu partito il buttino, e fu messo capo al Sale, ch' era in Chioggia, montando la parte, che toccava al detto Signor di Padova, a Ducati 20000. E come nella Cronica Dolfina ho letto, il detto Signor di Padova disse al Capitano dell' armata Genovese, ch' egli venisse di lungo ad assediare Venezia per la via del mare, offerendosi egli di restare alla guardia di Chioggia insieme con parte de' Genovesi. Ma non vollero. Laonde il detto Signore si sdegnò e tornò a Padova, e non mandò vettovaglie all' armata, com' era solito di fare. Il qual Signore avea con Ungheri in Trivigiana un campo di persone dieci mila e più. Fu presa pe' nimici la Torre delle Bebe, e Torrenuova, sicchè la via del mare di venire e d'andare in Lombardia per acqua fu serrata, e poi vennero fino a Malamocco vecchio, e quello distrussero, e Poveja fu abbandonata. Pe' nostri *tamen* Malamocco nuovo si teneva. E questo fu a' 25. del detto mese, ch' ebbero la Torre delle Bebe, e a' 28. andarono a Cavarzere, ch' *etiam* si rese. A' 20. d'Agosto furono cavati di prigione alcuni Genovesi, ch' erano in prigione sopra la loro fede di tornare. E li mandarono a Chioggia al Capitano dell' armata a vedere di trattare pace o accordo con loro e la Signoria nostra, che non mancherebbesi dalle oneste condizioni. I quali giunti a Chioggia, i Genovesi non vollero alcun' accordo, e se avessero voluto entrare nella pratica, i nostri avrebbono fatto ogni patto, ch' eglino avessero voluto per entrare nella pratica, ancorchè fosse stato con carico. Ma Iddio non volle che seguisse tanto male nè tanta vergogna a' Veneziani. Ancora fu scritto a i nostri Ambasciadori, ch' erano in Trivigiana e nel Friuli, per trattar pace, mediante il Re d'Ungheria, che la dovessero conchiudere, e furono fatti i Capitoli. Era in questo tempo Papa Urbano VI. ed era a Roma. Ma nella Chiesa era Scisma. Però il detto Papa nulla poteva fare. In questo tempo fu fatto Capitano di 22. Galere Taddeo Giustiniano il Cavaliere. E volendo armare la sua Galera, le ciurme non volevano andare sotto di lui, nè altri uomini da capo. E tutti gridavano ad alta voce: *Se voi volete, che andiamo in Galera, dateci il nostro Capitano Messer Vettore Pisani, ch' è in prigione*. E udendo questo il detto Vittore Pisani venne alle Cantellene dicendo: *Viva Messere San Marco*. E udendo Messer lo Doge e la Signoria queste voci di Popolo, e massime de' marinai, che desideravano il detto Pisani, di subito fu chiamato il Consiglio, e fu cavato il detto Pisani di prigione. E il fecero Capitan Generale dell' armata. E tutti gridavano: *Viva, Viva Messer Vittore Pisani*. E poi Messer lo Doge colla Signoria gli venne incontro al pato della Scala del Palazzo, e il menarono all' Altar grande nella Chiesa di San Marco, e gli diedero il Gonfalone di Capitano. E pure il Popolo gridava ad alta voce: *Viva Messer Vittore Pisani*. Et egli diceva che tacessero, e che gridassero: *Viva Messere San Marco*. E così andò accompagnato da molti fino a casa sua a San Fantino; e da San Marco fino a casa sua non si sarebbe potuto buttare in terra un grano di miglio, tanta gente s'era ridotta per vederlo. Dipoi la mattina seguente

A il detto Vittore Pisani Capitano per tempo venne nella Chiesa di San Marco, e udì la Messa. Poi andò all' Altar grande, e fece un bellissimo sermone volgare, confortando tutto il Popolo, che dovessero andare nelle Galere per difesa della libertà di questa Città, e mettere la propia vita per liberazione di quella. E subito si partì collo Stendardo avanti, e andò in Galera, e tutto il Popolo gridava: *Galere, Galere, Armi, Armi*. E di subito furono armate sei Galere, e trenta Ganzaruoli, e molti Palischermi; appresso quelli che avea Giovanni Barbarigo Capitano di detti Ganzaruoli con se. E questo fu a' 21. d'Agosto. E subito il prefato Capitano Vettor Pisani si

B partì, e dietro poi gli furono mandate sei altre Galere armate, Capitano il sopradetto Taddeo Giustiniani Cavaliere, e andarono per ricuperare le nostre Cocche, ch' erano al Porto di Chioggia, e condur quelle in Venezia. Et essendo giunto il detto Capitano Giustiniani colà, quattro Galere de' Genovesi uscirono di Chioggia. E vedendo il Capitano questo, affondò una di quelle Cocche ivi per mezzo il Porto, e l'altra affondò per mezzo il Porto di Malamocco e Poveia, e comandò a que' di Poveja, che si riducessero a Venezia.

A' 24. d'Agosto uscirono di Chioggia Galere quattordici di Genovesi, e vennero fin

C sopra il Porto di Venezia, e ivi stettero tutto quel giorno larghe in mare, poi ritornarono a Chioggia. A dì primo di Settembre uscirono di Chioggia venti Galere, e due Ganzaruoli, e vennero a presentarsi sul Porto di Venezia. Poi andarono a Sant' Erasmo, e due Galere misero in terra gente, e cacciarono fuoco in quelle case, e stettero tanto in terra essi Genovesi, che quasi una di quelle rimase in secco, che l'acqua andò giù. Poi si levarono e tornarono sul Porto predetto di San Niccolò, e ivi stettero tutta la notte, e i nostri facevano tuttavia buone guardie sopra Lido. A dì 2. del detto mese s'accostarono al Lido di San Niccolò, e tirarono molte

D bombarde. E subito uscirono di Venezia dieci Ganzaruoli, e s'accostarono alle dette Galere, e colle bombarde, che aveano, dentro quelle ferirono e ammazzarono molti uomini delle dette Galere. E a dì 3. del detto mese s'intese come molti Furlani andavano per abitare Isola, imperocchè i Veneziani l'aveano fatta disabitare. E sapendo ciò que' di Capodistria, di Pirano, e di Trieste, che si tenevano per San Marco, fecero grandissima adunanza di gente, e andarono ad Isola, dove già i Furlani s'erano ridotti. E arditamente furono alle mani con loro, e fecero una grandissima battaglia, usando gran crudeltà. E ne furon morti molti di que' del Friuli, e fattine prigioni 470. tra' quali furono 30. Castel-

E lani e Cavalieri uomini di taglia. A dì 7. del detto mese apparvero sopra il Porto di Venezia quindici Galere di Genovesi, e vi stettero fino a Terza, e dipoi andarono verso l'Istria, dove aveano trattato in alcuni luoghi, che coloro dovessero dar loro la Terra, subito che si presentassero. Ma come piacque a Dio, il trattato fu scoperto, e alcuni furono impiccati, altri annegati, e parte scapparono via. E dipoi la detta armata si presentò a Pirano, e lo volle combattere. Ma furono molto mal trattati, e lasciarono due loro Galere. Sicchè ritornarono a Chioggia *solum*

con

con tredici Galere. A dì 16. pe' Genovesi, ovvero Padovani fu combattuto il Castello di Loredo, e gli furono date grandi battaglie, con molti edificj per averlo. E alla fine que' di dentro si renderono, salvo l'avere e le persone. In questo tempo si trattava la pace, come ho scritto, in Trivigiana col Re d'Ungheria, e ogni dì s'aveano lettere da i nostri Ambasciadori. E a' 16. di Settembre venne a Venezia uno de' cinque Ambasciadori predetti, il qual fu Zaccaria Contarini, perocchè di cinque ch'erano, due ritornarono a casa. E con lui venne Maestro Luigi Generale de' Frati Minori, che menava la pratica. Il quale fu poi fatto Cardinale. E portarono alla Signoria i capitoli, che si potevano avere, volendo far la pace. I quali saranno notati quì sotto. Ed esaminati pe' Veneziani ne' loro Consigli, il detto Zaccaria Contarini fu rimandato in dietro, con dargli qualche speranza, che voleano accettare i detti Capitoli, e tenerli così in parole per non abbandonare la detta pratica. E con lui andò il prefato Generale Maestro Luigi. Capitoli, che volevano i nimici, mediante il Re d'Ungheria, dovendo conchiudere la pace co' Veneziani. „ I. Che ogni festa solenne si levassero „ le Insegne del Re d'Ungheria sulla Piazza „ di San Marco, così come si leva San Mar„ co. II. Che i Veneziani non avessero il lo„ ro Doge per eletto, finchè non fosse con„ fermato per esso Re, *tamen* eglino lo ele„ gessero. III. Si pagassero per le spese fatte „ per la Lega in questa guerra Ducati cin„ quecentomila in tempi. E volevano per „ pegno le gioje di San Marco, e la Beret„ ta del Doge colle gioje suso. IV. Che ogni „ anno i Veneziani fossero obbligati di dare „ Ducati cinquanta mila al prefato Re per „ tributo. „ E come altrove ho veduto, i nostri erano contenti di darsi al Re d'Ungheria, e dargli ogni anno Ducati centomila.

Nella Cronica Dolfina è scritto, che fu preso ne' Pregati di conchiudere la pace predetta con quelle condizioni che si poteva. Laonde veduto questo, a' detti Oratori parve di soprasedere, e senz'altra licenza quattro di loro vennero a Venezia, e lasciarono Zaccaria Contarini loro collega in Treviso. E giunti fu chiamato il Consiglio de' Pregati, e coloro parlarono contradicendo a dovere accettare questi Capitoli. Sicchè fu rivocato d'accettarli. In questo mezzo Zaccaria Contarini predetto, che restò ivi, trattò nuovi patti col detto Re e deputati a questo per sua Maestà, fingendo che la Signoria avea da' Genovesi migliori partiti, e che con essi praticavano intelligenza e accordo, e che si conchiuderebbe. Ma che più tosto la Signoria vorrebbe farla per mezzo della Maestà del Re. Sicchè mise gelosia, e i detti primi Capitoli andarono giù, con dire che se ne formerebbono degli altri, e che i Deputati sarebbono co' gli Ambasciadori de' Genovesi e della Lega. Ma tuttavia il detto Zaccaria Contarini, o sieno gli altri, che vennero a Venezia, sollicitarono la Signoria con sommo studio a fortificarsi molto sopra il Lido, e da tutte l'altre parti, lavorando dì e notte, massime sul Lido di San Niccolò, dove fu fatto quel muro fortissimo, e furono messe di molte Cocche sopra le catene del Porto con molte fortezze su con gran numero di gente, per modo che non era possibile, che i nimici potessero entrare per questa via. E questo diede un gran vigore a' Veneziani. E si scrive che Vettore Pisani Capitano fu il primo, che portasse pietre per fare il detto muro a Lido. E disse: *Chi vuol bene a San Marco mi debba seguire*. Onde vedendo que' ch'eran sul Lido, chi per amore, chi per vergogna, incominciarono a portare delle pietre sul detto muro. E subito furono fatte molte baltresche, e fu compiuto presto. A dì 14. Settembre vennero 30. Galere Genovesi sopra il Porto di San Niccolò. E prima entrarono dentro del Porto di Malamocco, e vennero a Poveja, e abbrugiaronla, perchè era stata abbandonata, perchè Giovanni Barbarigo Capitano avea mandato tutti gli uomini di Poveja ad abitare a Venezia. Ed essendo i nimici a Poveja, furono alle mani coll'armata piccola del detto Capitano, il qual'era co' Ganzaruoli e battelli grossi, e molte bombarde sopra, e assaissime barche. Sicchè molti di loro furono magagnati, per modo che convenne loro di levarsi. E dubitando i nostri del passo di Santa Marta, mandarono tre Cocche ad affondarle a Santa Marta dall'altra banda di Venezia. E fu messa una grossa catena, e fu fortificata molto quella bocca, e con molti belli provvedimenti fu ben guardata. E pel simile fecero a Santo Spirito vicino a Poveja, dove fu fatta una grossa Palata fornita di buoni uomini sul Canale. Ancora furono fatte due Palate, l'una avanti l'altra co' navili affondati carichi di pietre. E per la Signoria fu messo un ordine in Venezia, che come si mettessero quattro bandiere nel Campanile di San Marco, senz'altro sonare, tutti si riducessero sopra la Piazza colle sue armi, e i Deputati alle loro Contrate, come era stato ordinato, alle loro poste. E a quelle Palate di Santo Spirito vennero quattro Galere Genovesi per levare un Marano carico di pietre, ch'era stato affondato. Ma i nostri diedero loro un combattimento d'artiglierie e di veretoni, che convenne loro di levarsi e di tornare a Malamocco. Il qual luogo era di loro, e lo tenevano. Sicchè erano lontani di Venezia *solùm* cinque miglia, e per terra da' nostri di Lido con loro furono fatte di molte battaglie. Ancora di poi vennero cinque Galere di detti Genovesi fino sulle Palate per levare i pali di quelle; e que' che guardavano la Palata, scapparono via subito, e furono mandate cinquanta barche con molti balestrieri, e scaramucciarono con quei delle Galere per modo che convenne loro di levarsi. E la notte le dette barche si ridussero a Santa Marta, dov'era il Capitano Vittore Pisani colle sue Galere, il quale ora di quà e ora di là andava. E' da sapere, che l'armata piccola, della quale era Capitano Giovanni Barbarigo, era di Galadelli, Palischermi, Ganzaruoli, e barche armate.

In questo giorno s'udì una voce in Piazza, che'l Popolo gridava: *I nimici si partono*. La quale venne nella corte del Palazzo di Messer lo Doge. Il quale uditola disse: *E' forza adesso di montare in Galera tutti, e Dio ajuterà la giustizia, che è dal nostro canto*. E il detto Doge con buon'animo d'età d'anni 72. venne in Piazza di San Marco col Gonfalone Ducale, e incominciò a parlare a tutti, che questo era il tempo d'andare a difendere la libertà pubblica. E vedendo la Città in grandissimo pericolo e affanno, s'offerse personalmente di volere montare in Galera, e d'andare contro

a' Ge-

a' Genovesi a Chioggia, dicendo: *Chi vorrà bene a Messere San Marco, mi seguirà*. E questo disse, perchè cadaun Veneziano andasse volontieri alla detta impresa più vigorosamente, e non si scusassero, come assai facevano, e fingevano di volere andare, e non andavano. Onde fu accettato pe' Veneziani tal buon volere del loro Eccellentissimo Doge. E fu deliberato nel Consiglio de' Pregati d'armare 34. Galere, computando i due Capitani Vittore Pisani e Taddeo Giustiniani, i quali sieno per Provveditori dell'armata appresso Messer lo Doge. E fu fatta elezione di Sopracomiti, e d'ogni luogo e ufizio. E armando 16. Galere al compimento di 34. e della Galera di Messer lo Doge era Sopracomito Luca Contarini. E così Messer lo Doge venne in Piazza. Poi dicendo al Popolo, che tutti stessero di buona voglia, ch'egli sperava in Dio e in Messere San Marco Protettor nostro, che de' nimici aurebbe vittoria, e che tutti venissero allegramente con lui per difendere la loro patria, fece mettere banco in piazza col Confalone d'oro a dì 18. d'Ottobre del 1379. E subito fu armata la sua Galera, e così l'altre. I Sopracomiti della dett' armata furono questi nel 1379. Nell'armata andò contro Genovesi Capitano Messere Andrea Contarini Doge di Venezia, Sopracomito Ser Luca Contarini; Ser Vittore Pisani, e Ser Domenico Micheli Provveditori: Ser Lionardo Dandolo, il Cavaliere: Ser Giovanni Trivisani il ricco Procuratore: Ser Pietro Giustiniani Procuratore, ovvero Ser Lorenzo suo figliuolo: Ser Paolo Morosini *quondam* Ser' Alessandro dalla Gioja: Ser Domenico Michieli ovvero Simone: Ser Pietro Mocenigo: Ser' Almorò Veniero da San Giovanni Decollato: Ser Lorenzo Gradenigo: Ser' Andrea Donato da San Paolo il ricco: Ser Dardi Giorgi da San Fantino: Ser Tommaso Minotto da Santa Maria Formosa: Ser Marco Morosini *quondam* Ser Zufredo: Ser Fantino Arimondo da Santa Maria Nuova: Ser Luigi Loredano: Ser Michele Steno: Ser Federigo Cornaro da Sant'Apollinare Collostorto: Ser Vitale Lando: Ser Donato Barbero: Ser Filippo da Molino da San Giovanni nuovo: Ser Niccolò Dolfino: Ser Giovanni Miani da San Casciano, il Ricco: Ser Bernardo Bragadino da San Paterniano: Ser Gasparo Morosini: Ser Paolo Quirini: Ser Marco Faliero da Santo Apollinare: Ser Paolo Faliero da San Tommaso: Ser Jacopo da Molino dalla Maddalena: Ser Luigi Morosino: Ser Lorenzo Bembo: Ser Giovanni Pierino da Puovolo: Ser Jacopo Miani. Nota, che Ser Taddeo Giustiniani fu Procuratore, e truovo altri quattro, Ser Daniello Bragadino, Ser Guglielmo Quirini, Ser Marino Zane, e Ser Lorenzo Morosini. E' da sapere, che ho veduto in alcune Croniche, che non era Taddeo Giustiniani nella dett' armata di galere, e che i Provveditori dell'armata furono Domenico Micheli e Pietro Mocenigo. E fu ordinato, che i Sopracomiti mettessero banco cadauno colle loro bandiere colla lor' arme, e questo acciocchè s'armasse più presto, perchè ci erano assaissimi, che volevano andare co' suoi amici. E però fatta questa provigione, fu armato prestissimo, perchè tutti andavano volentieri sopra, vedendo andare la persona di Messer lo Doge con tanti altri Nobili e Cittadini. E quì fu incominciato a levare Stendardi dorati sulle galere de' Sopracomiti. Fu preso e grida-

A to, che coloro che si offerivano, e si portassero meglio in questa guerra, dopo compiuta, la Signoria provvederebbe loro; e che alcuni sarebbono fatti del gran Consiglio, e ad alcuni sarebbe data provigione, e a' loro eredi, e altri con danari sarebbono premiati. E per questa cagione molti popolari de' buoni andarono ad offerire chi l'avere, e chi le persone; delle quali promessioni fu fatta nota nella Cancelleria, e all'Ufizio dell'armamento, e saranno notàti quì avanti. E di questi furon fatti 30. del maggior Consiglio.

In questi giorni uscirono di sopra Lido del campo nostro 300. cavalli, e andarono verso Malamocco, e furono alle mani co' nimici,
B e fecero una bella scaramuccia, e furon morti assai Genovesi; il resto fu incalzato fin dentro di Malamocco, dov' erano molte delle loro galere. E così i detti uomini trecento a cavallo andavano in diverse parti scaramucciando, per provare di fare qualche male a' nimici. E mandando i Padovani vettovaglia all'armata de' Genovesi, che furono due burchioni e sei barche con pane, castrati e altre vettovaglie dentro, e pareva loro d'andare sicuramente, furono assaltati da otto barche di Povegiotti armate, che stavano in guardia, e furono presi valentemente. E Giovanni Barbarigo mandò cinquanta barche contro Malamocco; dov' erano le galere Genovesi, che
C combattevano co' nostri di sul Lido. E questo fu gran soccorso a' detti nostri da terra. Per lo che alle dette galere convenne di levarsi, e d'andare verso Chioggia. E' da sapere, che le nostre barche erano ben' armate, e potevansi mettere in piccioli fondi, e non temevano delle galere Genovesi, perchè esse vogavano a dieci remi per una, ed erano nobilmente in punto. I Genovesi in questo mezzo vedendo venire verso Venezia alcuni navili carichi di vino, gli andarono ad assaltare, e li presero. E questo tornò in gran danno a Venezia pe' vini, che portavano. In questo tempo il Signore di Padova fece appiccare per la gola Niccolò da Galegano, e fece
D tagliare la testa al Becco de' Gallucci, per essere stati fedelissimi soldati servidori della Signoria di Venezia, i quali furono presi in Chioggia, e mandati prigioni a Padova. Armate che furono le galere, Messer lo Doge e gli altri Sopracomiti montarono suso, e colla dett' armata s'andava vogando pel Canale di San Marco, guardando le fortezze sì verso Lido, come a Santa Marta, e poi la sera venivano a mettere scala alla Piazza di San Marco. E il Doge andava a dormire in Palazzo, e gli altri a casa sua. Ma era stato ordinato pel Doge, che al suono d'una campana tutti si riducessero alle sue galere in pena della vita. E così veniva osservato. E furono fatte
E su questo molte buone provigioni. A dì 17. d'Ottobre vennero alle galere de' Genovesi, trenta Ganzaruoli di Padovani con molte vettovaglie. E a ora di Terza giunsero a Malamocco. Ma pe' nostri fu preso un burchio carico di vettovaglie, e quattro Padovani uomini di taglia, e due ch' erano in bando di Venezia, i quali erano sul detto burchio, e questi due presi furono appiccati. A dì 18. del detto mese un Marco Cavana con alcune barche prese dodici barche di Padovani, nelle quali erano alcuni Chioggiotti, che andavano a Malamocco dall'armata con arme e panni per valuta di Ducati 5000. E oltre di

questo volendo essere liberati, pagarono di grosse taglie. Ancora prese un Palischermo appresso Malamocco, nel qual'era un Gentiluomo di Genova. Oltre di questo furono presi ventott'uomini, i quali venivano con quattro barche di vettovaglie, i quali vedendo di non poterli menare alla detta armata, a salvamento, le affondarono eglino medesimi, e questi erano Padovani. In questo giorno fu presa una barca, nella quale era un traditore di Mestre, chiamato Giovanni Segolo, e subito fu impiccato per la gola come meritava. A dì 20. del detto mese barche quaranta delle galere del Capitano Pisani e del Capitano Giustiniani, si misero in aguato alla Cavana, e ivi giunse una galera di Genova, ch'era in aguato, la qual'era di Savona, e assaltò le dette barche, e alla fine la presero con molti prigioni, e assaissimi ne furono morti; e dipoi abbrugiata, i prigioni furono mandati a Venezia. A dì 25. barche venticinque di Veneziani andarono a combattere la Palata di Sioco, la quale tenevano i Padovani, che vennero loro incontro, e fu morta gente assai. Alla fine i nostri la presero e abbrugiaronla. In questo giorno si partirono di Venezia ottanta barche, per andare a Murano, e fargli danno, le quali s'incontrarono in tredici barche de' Muranesi, che volevano andare a Malamocco, e diedero loro i nostri l'incalzo, e alla fine le presero, e presero *etiam* un navilio carico di ferro, che voleva andare a Pola. In questo dì medesimo alcune barche altre si misero a volere andare in corso verso Malamocco; e fin sopra Brondolo andati, trovarono una Marcigliana carica di cottoni, che voleva andare a Padova, sulla quale erano quattro Anconitani, i quali furono presi, e furono ritrovate loro addosso alcune lettere, che dicevano, come otto galere di Veneziani aveano preso una grossa nave di Genovesi, la quale veniva di Soria carica di specie di valuta di Ducati dugentomila. E aveano uomini 150. sopra, la quale si chiamava la Nave Bechignona. Altri scrivono, ch'era di valuta di Ducati trecento mila, e così fu con verità. E la prese Carlo Zeno Capitan nostro di dette Galere, che in quell'acque era, siccome dirò più avanti. A dì 27. d'Ottobre le Galere de' Genovesi e i Ganzaruoli de' Padovani si levarono da Malamocco, e rubarono tutto quel luogo, e portaron via quello che poterono, e andarono a Chioggia e l'abbandonarono. In questo giorno giunsero a Venezia molte ambascerie di Milano, di Firenze, di Ferrara, e di Rimino, per interporsi a volere fare accordo tra la Signoria nostra e i Genovesi. Ma niente poteron fare, e ritornarono indietro. A dì 30. d'Ottobre i Genovesi, ch'erano in Chioggia, messe venticinque Galere molto bene in ordine, vennero sopra Malamocco, e ivi stettero quattro dì. Poi andarono sopra Jesolo, e vi stettero più giorni. Poi andarono a Caorle per levare biscotto per l'armata, che il Patriarca d'Aquilea avea fatto far loro.

A dì 2. di Novembre *etiam* si partirono di Venezia barche cencinquanta, Capitano Vittore Pisani sopradetto con Ganzaruoli quaranta. E andarono fino a Palestrina, e su' Ganzaruoli erano molti uomini d'arme dentro, e non poterono andar dentro via per la gran secca che v'era, e ritornarono a Malamocco. E quella notte medesima andarono per le Saline, e benchè i Ganzaruoli non potessero passare, il Capitano Pisani tolse il partito solo di passare colle barche, e andò al Castello delle Saline, e mise aguato nel Caneto, e ivi trovò tre Galere di Genovesi, che venivano vogando pel Canale verso le dette Saline. E sopravenendo il giorno, dubitò che peggio non gli occorresse, & uscì fuori, e andò contro le dette tre Galere, e subitamente le Galere girarono, e si misero ad iscappare, e le barche andavano loro dietro tirando di molti verettoni pel lungo e pel traverso, e ferirono molti uomini delle dette Galere. E alla fine i nostri andarono alla Bastia, ch'era in capo dell'andelo delle Saline, e quella presero, e vi cacciaron fuoco dentro, e tanta fu la moltitudine de' Genovesi, che venivano a soccorrere le dette Galere, che a' nostri per forza convenne partire. E ritornarono alla Palata, e per la gran fretta ne rimasero dieci barche in mano de' nimici; benchè non ci mancarono se non trent'uomini. E la notte ritornarono a Venezia. Adì 16. per la Signoria nostra fu mandata una Galera, Sopracomito Luigi Morosini il grasso, alla volta di Levante, per trovare Carlo Zeno sopranominato, e fargli comandamento subito, ch'e' venisse con quelle Galere, che avea, a Venezia. Il quale andò, e il trovò in Candia, e gli fece il comandamento, che sotto pena della disgrazia della Signoria, senza dimora egli dovesse venire a soccorrere Venezia. E furon tralloro assai parole, ed esso Carlo Zeno ricusando di venire, Vito Trivisano, ch'era Duca in Candia, fece venire il zocco e la manaja, e fecegli fare comandamento, che passato il suono d'una campana, ch'egli farebbe sonare, se si trovasse alcuno delle dette Galere del Zeno in terra, gli farebbe tagliare la testa. E per questa provigione tutti andarono in Galera, e il detto Capitano Carlo Zeno navigò alla volta di Venezia. A dì 26. di Novembre fu rimandato in Trivigiana Lionardo Dandolo, Michele Morosini Proccuratore, e Niccolò . . . . . Dottore Ambasciadori nostri, per entrare di nuovo sulla pratica della Pace, per essere con Messer Carlo de la Pace, ch'era in Trivigiana restato per nome del Re d'Ungheria. E poi ritornarono a Venezia a dì dieci di Dicembre, perchè nulla poterono conchiudere. I quali Ambasciadori furono mandati a richiesta del detto Messer Carlo. Ma i Genovesi cercavano la distruzione de' Veneziani, mostrando di volere far pace; e que' di Venezia mostravano di volere assentire a i Capitoli e farli larghi, perchè in questo mezzo provvedevano a' fatti loro, e l'armata si metteva in ordine. In questo giorno il campo degli Ungheri si levò di Trivigiana, e misesi a passare la Piave, dove s'annegarono più persone e forse circa ottocento. E volendo il Serenissimo Messere Andrea Contarini Doge e Capitano dell'armata montare in Galera, fece fare di nuovo una Grida, che in pena della vita all'ora di mezzo giorno, a dì 21. tutti fossero sulle sue Galere e alle loro poste. E così tutti furono ubbidienti, e montarono sulle loro Galere. E per più fortezza dell'armata furono imbeltrescate a' 14. del detto mese due Galere grosse, e fatto loro un castello in mezzo per cadauna; e dalla banda destra fu fatto a modo d'uno spalto di legname per guarantamento d'uomini, e fu fatto un ca-

ſtello a prora. E così fu fatto alle altre Galere, le quali andarono al Lido bene in ordine.

In questi giorni i Genovesi ruppero tutti i Salaruoli, ch' erano intorno a Chioggia, e il simile fecero del Monastero di San Francesco, che disfecero, dove fecero una gran bastia, e si misero in gran fortezza; e messe tutte le Galere nel Canale dell' Asèto, d'intorno gli fecero di molte beltresche, mettendosi in gran fortezza, aspettando la nostr' armata. I Veneziani in questo mezzo non attesero ad altro, che ad apparecchiare le loro Galere dì e notte sì di panatica, come d'armeggio, e d'altri apparecchiamenti. E come fu in ordine la mattina Messer lo Doge fatta dire una Messa in Chiesa di San Marco dello Spirito Santo, raccomandò Venezia alla Signoria, a fare le provisioni dovute, e collo Stendardo avanti andò a montare in Galera a dì 21. di Dicembre 1379. Ridotta tutta l'armata a Lido di Galere 34. a ora di Vespro, e messi gli ordini alle Galere, le quali dovessero le prime navigare, e bisognando combattere, essere i primi feritori, colla benedizione del nostro Signor Gesù Cristo, e del Vangelista San Marco Protettor nostro, a ore otto di notte si levò la detta armata di sopra Porto, che venne ad essere a dì 22. avanti giorno, e i primi che si levarono, furono Vittore Pisani e Taddeo Giustiniani Cavaliere sopranominati, con quattordici Galere, e rimurchiate le Cocche, perchè era stato dato ordine di serrar con quelle il detto Porto di Chioggia, navigando giunsero sopra il Porto di Chioggia ore due avanti giorno. Et entrarono, e presero quel Porto, e misero dentro le Cocche, che non trovarono alcuna Galera de' Genovesi. E poco dopo stando, giunse il resto della nostra armata, cioè le Galere con Messere lo Doge, e messese alla Longa, ovvero alla Lova, subitamente misero una delle dette Cocche a' lati della Terra, e l'altra misero in traverso larga, per assediare ivi dentro i Genovesi, che coll' armata non potessero scappare. E alcuni nostri Contestabili ch'erano sulla dett' armata vollero dismontare, che furono le Compagnie di que' due Contestabili del Becco di Pisa, e di Niccolò di Galegano, che pel Signore di Padova furono fatti morire. E co' nimici questi fanti fecero una bella scaramuccia. Ma essendo soverchiati, si misero in rotta, e ne furono feriti de' detti nostri fanti assai, e molti morti da' Genovesi e Chioggiotti. E que' del Becco di Pisa per fuggire si vollero gittare nelle barche e s'annegarono; e se non fossero stati di que' delle Galere, che soccorsero loro, ne sarebbono stati assai più feriti e morti. E nota, che furon lasciati molti in guardia delle Cocche al Porto, i quali furono assaltati da' Genovesi con grand' impeto. E vedendo i nostri di non potere contrastare, rubarono le dette Cocche, e le misero a fondo nel detto Porto. E il Pisani e il Giustiniani vollero soccorrerle colle loro Galere, ma i Genovesi già aveanci ficcato fuoco dentro, e non poterono i nostri tanto fare, ch'esse abbrugiaronsi fino a raso acqua, ovvero alla coperta. Onde i nostri fecero di subito attorno le dette Cocche una porpora con una grossa palata, e fecero molti provvedimenti per contrastare a quella bocca, acciocchè fosse fortificato quel luogo, sicchè da quella parte per modo alcuno i Genovesi coll'armata non potessero uscire nè partirsi da Chioggia. Era pure Capitano dell'armata picciola e minuta Giovanni Barbarigo. E nota, come nella Cronica Dolfina ho letto, quando la nostr' armata giunse a Chioggia, venne un certo caligo, che fu a proposito a mettere le Cocche, e l'armata nostra a fermarsi alla Palata della Lupa. E al levar del Sole il detto caligo andò via, e il tempo si rischiarò; e i Genovesi si risvegliarono al suono delle trombe della detta nostr' armata, e vennero a combattere. E in questo giorno furono mandate quattro Galere a serrare il Porto di Brondolo; ma nol poterono serrare, e ritornarono all'armata. E volendo fare una Palata a San Biagio, i nimici quella occuparono, e ne fu gran danno. E poi pe' nostri fu fatta una Bastia alla riva opposta sù quello di Fossone con mangani e con bombarde dall'un lato all'altro. E pare, che nel primo impeto i nostri dell'armata si spaventassero, e alcuni consigliavano a levarsi coll'armata e ritornare a Venezia. Ma Messer lo Doge e il Capitano Pisani non vollero. E alcuni dicevano, che sarebbe meglio abbandonare Venezia, e andare ad abitare in Candia. Era Capitano de' Genovesi Piero Doria, il quale fu morto dalle nostre bombarde, volendo escir fuori, come dirò di sotto. Fu fatta pe' nostri una Bastia alla Lupa, circondata dal mare. E nota, che per la via de' Mulini venivano vettovaglie a Chioggia, che le mandava il Signor di Padova.

A dì 24. di Dicembre, e fu la Vigilia del Natale, i Genovesi prepararono quattordici Galere, e mandarono gente attorno Chioggia piccola. E mandarono le Galere pel Canale dell' Asedo per mandarle al Porto di Brondolo; e fecero una cava di notte per la via di Santa Caterina del deserto fino appresso Brondolo: ma avanti che venissero fuori, il Capitan Pisani andò con molte Galere al detto Porto di Brondolo, e ivi trovò Federigo Cornaro Sopracomito, detto Collostorto, il quale era a quella guardia, e incominciarono i nostri a dare a' Genovesi grand' impaccio, nolli lasciando requiare, tirando loro di molti verettoni, per modo che i Genovesi ridussero le sue Galere appresso il Monastero di San Michele di Brondolo l'una dietro l'altra, e col loro armeggio smontarono in terra a farsi forte alla meglio che poterono. A dì 26. e 27. furono fatte grandissime battaglie sì di verettoni, come di bombarde, e furon messe sedici nostre Galere alla guardia di quel Luogo, e dalla banda che venivano i Padovani, furono messe cinquanta barche armate molto bene in punto con una bombarda per cadauna. Le dette mai non cessavano di molestare i Genovesi fino a dì 30. del detto mese. E i nostri fecero fare in terra due grosse Bastie intorno a Brondolo con tre manganelli per rovinare il Monastero. E il Capitano Pisani stava dentro il Canale del Becco, ch' è per mezzo Brondolo, e avea messo assai gente in terra a San Basilio. In questo mese fu scritto a Giovanni Barbarigo Capitano dell'armata picciola per la Signoria e Collegio deputato una lettera del tenore infrascritto, la quale ho voluto notare quì:

„ Consiliarii, Rectores, & Collegium Venetiarum. Mandamus vobis, quatenus vos personaliter cum Ganzarolis vestris, statim venire debeatis Venetias, & sine mora ad loquendum cum Collegio, quod stat de nocte in Palatio, tenendo bene vestros homines

„ mines in Ganzarolis, quia istud, quod scribimus est pro bona causa.„ Avuto ch'ebbe il detto Capitano Barbarigo tal lettera, subito venne a Venezia, e fu a parlamento col Collegio, e gli fu comandato, che atteso ch' egli avea gran numero di Ganzaruoli, barche, e palischermi, dovesse aver buona diligenza, che i Padovani non venissero ad alloggiare verso Venezia, nè potessero mandare vettovaglie a Chioggia a' Genovesi; perchè se questo egli faceva, acquistava grandissimo onore e gloria, perchè i Genovesi, e altri nimici in Chioggia stavano a stretto partito. Commettendogli però, che occorrendo alcuna cosa all'armata di Messer lo Doge, che il dovesse ubbidire, avendo sempre buona avvertenza a quanto gli era stato di quì commesso. E con tal ordine ritornò a Chioggia, e furono poste alla guardia de' Padovani cento delle sue barche. Il detto Capitan Barbarigo non istava fermo. Ora andava in un luogo, ora in un' altro sopraveggendo per tutte le sue guardie e poste, ch' egli avea deputato a cadauno della sua armata piccola. Non voglio restar di scrivere, benchè non sia posta al suo luogo, qual parte fu messa in quest'anno 1379. a primo di Dicembre e in questo mese in gran Consiglio, la qual prima mise ne' Pregati Ser Zaccaria Contarini solo Savio della guerra, di fare trenta Casate di Popolari Gentiluomini. E detta parte dice così: „ Quum sit che „ i Cittadini nostri fin quì hanno l'avere e le „ sue persone messo per difesa della patria e „ della propia libertà, e acciocchè da quì „ avanti s'ingegnino di far meglio, anderà la „ parte, che per esempio di tutti, venendo il „ tempo della pace, i Consiglieri di Venezia „ e i Capi de' Quaranta, i quali si troveranno „ a quel tempo, sotto pena di Ducati mille „ per cadauno, per dì quindici dopo fatta la „ Pace, ovvero fornita la guerra, si debba „ far congregare il Consiglio de' Pregati e „ della Giunta e de' Savj della guerra, e in „ quello celebrare scrutinio, nel quale cadauno del detto Consiglio possa eleggere „ uno, il quale gli parrà degno dell' onore „ del Maggior Consiglio, co' suoi eredi. Ed „ eleggere si debbano trenta di loro, i quali „ avranno più ballotte passando la metà &c. „ Ancora sieno distribuiti Ducati cinquemila „ d'oro della propia Camera del Comune di „ Venezia a quegli altri Cittadini, i quali „ secondo i meriti e virtù sue pareranno meritare. „ E fu presa la detta parte.

A dì primo di Gennajo 1380. all'alba del giorno si presentò sopra il Porto di Venezia Carlo Zeno con 14. Galere, che veniva di Candia, pel comandamento avuto dalla Signoria nostra. Onde que' di Venezia ebbero grandissima allegrezza di tal venuta. E la Signoria mandogli a far comandamento, che senza dimora si levasse con tutte le sue Galere, e andasse a Chioggia a trovare l'armata di Messere lo Doge. E così di presente si levò, e andò verso Chioggia. E giunto si presentò al Doge, e gli notificò tutto quello che avea fatto in Levante, e l'infinito danno dato in quelle parti a' Genovesi sì nell'avere come nelle persone, e come per le sue Galere erano stati messi a fondo e abbrugiati più d'ottanta navili de' Genovesi, fra' quali furono due Cocche grandi ricchissime, che fu la Bichignona, ch'era di tre coperte, carica di panni, tele, ambre, argenti, e di gran quantità di Specie, la quale fu stimata di valuta di Ducati trecento mila, e più. L'altra fu una Cocca, che andava in Cipro, carica di mercatanzie. Dicendo che su la Bichignona furono presi più di trecento mercatanti de' migliori di Genova, e come avea con se quattordici Galere. Onde Messer lo Doge ebbe gran consolazione di tale sua venuta, e così tutta la nostr' armata. E questa venuta conturbò il cuore de' Genovesi, ch' erano in Chioggia, e più sentendo il danno ch' egli avea fatto a' suoi, di che rimasero molto scornati, e pieni di grandi affanni. E subito giunto il detto Capitan Zeno, Messer lo Doge il mandò colle sue 14. Galere a Brondolo a trovare il Capitano Vettor Pisani. E giunto che fu, diliberarono di affondare navili a quella bocca del Porto, a cagione che le Galere de' Genovesi non potessero uscire di là, e mai non cessarono di far bastie e d'affondare navili al detto Porto. A dì 2. di Gennajo i Genovesi assaltarono la bastia della Lupa, e i nostri furono loro all'incontro, e li fecero ritirare in dietro, caricandoli molto addosso. E il detto Carlo Zeno si ritrovò alla detta bastia colla sua Galera. E vedendo la baruffa, egli si mise in terra, e la sua gente smontò della Galera, per modo, che a' Genovesi convenne ritornare in Chioggia; e ne furono presi molti di loro e morti assaissimi. In questo tempo venendo una Piatta carica di bombarde e di saettamenti da Venezia all'armata, i Genovesi assaltaronla, e abbrugiaronla con tutta la munizione, ch' era dentro di polvere. In questo dì medesimo Messer lo Doge diede licenza a Taddeo Giustiniano, che dovesse andare a Brondolo dal Collega Vittore Pisani; e navigando ebbe tanta fortuna, che una delle Galere, ch' egli avea in conserva, diede in terra e si ruppe, ma gli uomini furono ricoverati. E poi la detta Galera si tirò in terra, e acconcioss. *Tamen* nella Cronica Dolfina pare *etiam* che un' altra Galera fosse presa da' nimici alla volta di Brondolo, e quella tirarono in terra; e la terza al Porto di Magnavacca si ruppe. Non voglio restar quì di scrivere una cosa notanda, la quale ho veduto in certa Cronica antica; che nell' anno 1379. essendo i Genovesi a Chioggia, volendo fare l'armata, e andare il Doge in persona, fu mandato a tutti i Monasteri di Monaci e di Frati di Venezia per avere ajuto di danari, ovvero delle persone contro i nimici. I quali tutti s'offrirono, eccetto i Frati Minori, che mai non vollero prendere armi in mano, dicendo alla Signoria, ed iscusandosi, che nel loro Capitolo era stato comandato, che mai essi Frati per guerra che fosse, dovessero togliere l'armi in mano. Onde furono conosciuti e cacciati via davanti della Signoria nostra.

In questo tempo sapendo i Genovesi la cattiva guardia, che si faceva sopra le nostre Galere, ch'erano a Brondolo, pianamente andarono alla Galera, Sopracomito Ser Giovanni Miani, e legaronle una Palombara, e fecero che le sue barche tagliarono il Canape, e quella tirarono in terra vilissimamente una notte, che que' della Galera non sentirono; e così presero la detta Galera con molti uomini, benchè parte si buttaron nell'acqua, vedendosi d'essere tirati, e andarono all' altre Galere, e scapparono. E inteso questo, il Capitano Vittore Pisani a ore sette di notte venne il più presto che potè colle sue Ga-

Galere, e bombardò tutta la notte e tutto il dì i nimici, e con loro fecero di molte scaramucce, e ne furon morti molti di essi Genovesi, e durò così fino a dì sei di Gennajo. In questo dì furono mandate quattro Galere a combattere Loredo, e gli fu data una battaglia, e coloro tolsero termine di rendersi il dì seguente, non venendo loro soccorso, salvo l'avere, e le persone, e così si renderono. E pel simile si resero que' delle Bebe. Ma la notte seguente i Genovesi apparecchiando Galere, esperimentarono tutta la notte per escire pel Porto di Brondolo. La qual cosa sapendo Vittore Pisani, subito andò alla bocca del Porto, e in quel luogo li trattarono male colle artiglierie. Et essendo malmenati, furono costretti a ritornare dove prima erano colle loro Galere. Ma molti di loro furon morti, e assai feriti. E' da sapere, che ho trovato nella Cronaca Dolfina, come in questo tempo Pietro Emo che fu preso, Podestà di Chioggia, era sopra la nostr'armata, non so il modo come fosse riscosso o per contracambio, o che pagasse la taglia che gli fu data. E pare ch'egli andasse a Loredo con gente, e quello ebbe, e fece fare la bastia a San Lazero. *Etiam* fece rifare la Torre Nuova, ed era Consigliere nell'armata di Messer lo Doge. A' 16. di Gennajo la Signoria tolse al suo stipendio assai nobili uomini d'arme senza cavalli, sicchè fece Lance due mila, mettendo due uomini per lancia, senza i ragazzi, & erano parte Inglesi, e parte Lombardi. Il Capitano degl' Inglesi nominavasi Checco, e quello de' Lombardi nominavasi Messer Cecco degli Ordelaffi da Forlì. Alla qual gente da terra fecero Capitano Carlo Zeno sopranominato, e il levarono di Capitano in armata. Et essendo così le dette genti da terra, venne discordia tra gl'Inglesi, e i Lombardi, per lo che furono quasi alle mani. E per questo furono messi in terra delle nostre Galere a Chioggia molti balestrieri col Pennone di San Marco. E fu fatta fare una grida, che fino a un' ora tutti si dovessero disarmare; e se alcuno avesse tolto, ovvero rubbato tra loro alcuna cosa, la dovesse rendere a chi era, sotto pena della forca. E così furono acchetate le cose. E il Capitano Zeno volle che giurassero tutti e due i Capi fedeltà alla Signoria, e si promettessero tra loro d'essere buoni amici l'un dell'altro, finchè stassero al soldo della Signoria nostra. E a questo modo fu fatta pace tra loro. Ancora una notte in armata venne certo rumore tra que' delle Galere, ma subito cessò. I Genovesi in questo mezzo fecero rovinare quasi tutte le Chiese di Chioggia, e fu cagione un Genovese chiamato Cavalcalobò. In questo giorno de' 16. di Gennajo giunsero & entrarono in Chioggia 400. Provenzali fanti, che il Signor di Padova mandolle per soccorso, oltre que', ch'erano ivi per avanti pagati pel detto Signore. A dì 13. di Febbrajo la Signoria scrisse, che fosse fatta la mostra di tutte le genti da terra, che s'avean sul Lido. E così fu fatta, e furono trovati otto mila di buona gente, e vi era Capitano Carlo Zeno sopranominato, oltre i Capi d'esse genti propj.

A dì 18. del detto mese il prefato Capitano Zeno fece dare una gran battaglia a Brondolo, e dalla parte di Chioggia piccola. E in quella battaglia fu rovinato coll'artiglierie il Campanile di Chioggia piccola, e furono fatti gli
A uomini prigioni. Ed essendo in battaglia i Genovesi, il detto Capitano Zeno accorse colle sue Galere e colle genti di terra, per modo che i Genovesi furono sconfitti e costretti a voltare le spalle, fuggendo per ritornare in Chioggia con gran fuga. E volendo montare sul Ponte per entrare in Chioggia, quel Ponte pel gran carico delle genti, ch'eranci sopra, si ruppe, e tutti caddero in acqua, e assai se ne annegarono; ed era una compassione a vedere que' che in acqua si tenevano a i pali, e chi uno all'altro alla meglio che potevano per non annegarsi. E sopragiugnendo que' delle barche di Venezia gli uccidevano nell'acqua. Sicchè tra' que'che andarono in acqua, e que'
B che rimasero di là dal Ponte fuori di Chioggia, parte da' nostri furono morti, perchè alcuno non si curava di prenderli per prigioni. Onde mancarono assai Genovesi. E compiuta la battaglia, furono trovati prigioni 400. vivi, e de' morti più di 500. e d'annegati una grandissima quantità. E furon morti in questa scaramuccia molti uomini da bene sì Genovesi come Padovani. E combattendo il Capitano Vittor Pisani a Chioggia dalla banda di San Domenico e dalla parte di Brondolo, perchè gli fu fatto sapere, che i Genovesi scappavano alla via di Brondolo, e aveano cacciato fuoco nelle Galere loro, volendo il detto Capitan Pisani andar'ivi, non potè andare così tosto,
C che quelle abbrugiarono; pure ne scamparono alcune, come dirò di sotto. E i nostri smontarono in terra, e andavano cacciando i detti Genovesi; ma non ne poterono avere e prendere se non cinquanta di loro, perchè gli altri subito si ridussero dentro di Chioggia. Et è da sapere, che avanti la detta battaglia di Brondolo pe' nostri fu morto Messer Piero Doria Capitano dell'armata de' Genovesi da una botta di bombarda. Ora i nostri con gran diligenza attendevano ad ammorzare il fuoco delle Galere de' Genovesi posto per loro medesimi, le quali abbrugiaronsi, e non se ne poterono ricuperare che due. E' da sapere, che il Capitano Zeno al principio di questa battaglia
D alloggiando a Palestrina e alla Lova colle genti d'arme, mise in ordine da 1500. buoni balestrieri e valentissimi uomini delle Galere, e fece tre schiere, e andò verso i nimici alla volta di Brondolo. E come nella Cronica Dolfina ho letto, ne presero 300. e annegati e morti 150., feriti molti. E morì in mare Messer Tommaso di Guano Genovese Capitano della gente d'armi, e alcuni Patroni Genovesi delle Galere. E se il Ponte di Chioggia non si rompeva, i nostri entravano nella Terra, seguitando la vittoria. E seguì cosa notabile, che Federigo Cornaro Sopracomito essendo alla guardia di Brondolo, la notte levò un segnale di fuoco. E il Capitano Pisani lo ri-
E prese. Egli si scusò d'averlo fatto, perchè uno gli venne alla Galera vestito d'un'abito come linaro da parte d'esso Capitano, ch'e' dovesse fare tal segno, e così fece. Nè mai s'intese chi fosse stato colui, perchè il detto Capitano non avea mandato alcuno. Ora il Podestà di Chioggia e molti Genovesi cercarono di scappar via, e d'andare alla volta di Padova. Ma a' Mulini i nostri avean messo custodia, come dirò di sotto. E così bastioni undici, e quindici Galere, dalle due che ricuperarono i nostri in fuora, furono abbrugiate. Que', che restarono in Chioggia, erano tutti smarriti. E se i nostri continuavano in assaltarla e darle batta-

battaglia, la prendevano. Ma fu una gran fortuna di mare, *adeo* che non si potevano nè pure sostenere i navili e le Galere, non che darle battaglia.

In questo tempo per Messere Andrea Contarini Doge fu comandato a Giovanni Barbarigo Capitano dell'armata minuta, ch'e' dovesse personalmente venire verso Chioggia per tre o quattro giorni, e menasse con lui de' migliori uomini della sua armata, e delle barche bene in punto, lasciando però le sue guardie fornite. E giunto ch'e', fu Messer lo Doge gli fece far comandamento, ch'e' dovesse andare verso Brondolo, dove sarebbe il Capitan Pisani, per vedere di prendere alcune Galere de' Genovesi, ch'erano in que' Canali. E giunto il detto Barbarigo appresso Brondolo, trovò il prefato Capitan Pisani a San Basilio; il quale gli mandò a dire, ch'egli andasse colle sue barche nel Canale di Vignale, dov'egli troverebbe Galere cinque nimiche. Per la qual cagione il detto Capitano Barbarigo si mise bene in punto colle barche e palischermi suoi. E cadauna barca avea una bombarda che tirava, e così i palischermi. E andò contro le dette cinque Galere. E vedendo i Genovesi venire la dett' armata contra di loro, & essere in un subito assaltati da quella, si misero a gittare in acqua, scappando per diverse vie al meglio che potevano; e chi scampava in un luogo; e chi in un' altro, facendo isperienza di fuggire colle Galere. Ma non poterono, per tanto tirare de' verettoni che facevano le nostre barche. E ne ammazzavano assai di loro, per modo che le dette cinque Galere furono prese pe' nostri, e rimasero prigioni assai buoni uomini Genovesi, e ne furono trovati 300. annegati. In questo mezzo volevano entrare in Chioggia navili nove di vettovaglia, che venivano da Padova: Ed essendo stati scoperti per que', ch'erano alla guardia, fu fatto sapere al prefato Giovanni Barbarigo, il quale mandò molte barche e palischermi all'incontro di que' nove Burchi di vettovaglia. E così furono presi. E fatto questo, esso Capitan Barbarigo tolse licenza da Messer lo Doge, e se ne venne verso Venezia, dando alla Signoria notizia della sopradetta vittoria. E questo fu a' 24. di Febbrajo. E nota, che furono trovate ne' detti Burchi molte bombarde, e arme sotto le vettovaglie. A' 23. di Febbrajo venne gran divisione nel nostro campo da terra, per cagione d'alcuni soldati, i quali frodolentemente portavano ciance tra' loro soldati. Sicchè si levò una voce, che avendosi la Terra di Chioggia, eglino la volevano mettere per tre giorni a sacco, altrimente non la voleano combattere. E su questo furono usate grandi parole e molte. E vedendo ch'erano duri, nè voleano fare altrimente, Messer Carlo Zeno Capitano gli achetò in questa forma. E così deliberarono, che avuta la Terra suddetta, la Signoria darebbe ad essi soldati paga doppia, e il mese compiuto. Et era contenta di dare la Terra a sacco, con questo che le Galere de' Genovesi, fornimenti, e tutte le armature fossero della Signoria. E così tutti gli altri navili: e i soldati rimasero soddisfatti e molto contenti di questa promessa, che gli avea fatta Messer lo Doge a nome della Signoria. E si offrirono di portarsi valentissimamente nel combattere.

A A dì primo di Marzo del 1380. il detto Capitano Zeno ridusse la sua gente d'arme appresso il Ponte di Chioggia, e ivi fece gridare un bando, che tutti coloro, che volessero uscire di Chioggia, dovessero uscire fra tre giorni, che sarebbono salvi e sicuri. Altrimente passato il terzo giorno, farebbeli tutti impiccare per la gola, potendoli avere nelle mani. Onde n'escirono circa persone 100., dalle quali s'intese chiaro, come la Terra era in grande estremità. Ancora i Genovesi misero fuori di Chioggia da persone settanta inutili, perchè la vettovaglia mancava loro, nè poteva venire di Padovana, tanto che bastasse loro. E questo per la buona guardia, che B avea messo il Capitan Barbarigo alle poste, e altri, ch'erano attorno Chioggia de' nostri. A dì 17. del detto mese uscirono fuori di Chioggia barche 17. due ore avanti giorno, e assaltarono un nostro Bastione, che si chiamava *Piglia chi fugge*, il quale era cominciato, ma non finito, nel qual'erano uomini 18. per guardia di quello. E que' del bastione fecero segno alle nostre Galere, ch'erano nel Canale di soccorso, ma non poterono essere sì tosto soccorsi, che lo presero per forza; e presi gli uomini predetti, ficcaron fuoco nel bastione. Ma il fuoco non si potè appiccare sì tosto, che giunsero molte nostre barche, e furono alle mani co' detti Genovesi, ch'erano C nelle barche loro. Alla fine combattendo, i Genovesi furon rotti, ma rimasero dieci de' nostri prigioni con tre barche. A dì 21. del detto mese il detto Taddeo Giustiniani Cavaliere Capitano si partì da Chioggia con sei Galere per andare nella Puglia, per assicurare i Navili, che la Signoria nostra avea mandati colà per caricar vettovaglie di biade, e condurle a Venezia. E questo, perchè egli sapeva essere in quelle acque una Galera grossa de' Genovesi di Caffa, e due Galere di Zara, ch'ivi stavano a rubare tutti i navili, che potevano avere de' Veneziani nel loro partire per Venezia. A dì 25. del detto mese i Genovesi misero fuori di Chioggia ancora tra D uomini, femine, e vecchi in numero d'ottanta. E da que' s'intese, che nella Terra era grandissima fame. Laonde Carlo Zeno Capitano da terra fece rinnovare la Grida, che passando il terzo giorno, chi non si partiva di Chioggia non sarebbe tolto salvo, che per morto. A dì 28. tre Galere nostre, che furono Arrigo Dandolo di Candia, Pietro Piccino da Povolo, e quella di Niccolò Pecino d'Istria, andarono a Grado, e con quelle andarono molti buoni uomini da Pirano. E incominciarono a combattere il Castello per tre giorni continui il quale si teneva pel Patriarcha d'Aquilea. E non potendosi tenere que' di dentro, si renderono, salvo l'avere e le persone. E Essendo andato verso la Puglia Taddeo Giustiniani Capitano con sei Galere, acciocchè egli fosse più forte, gli furono mandate altre Galere fino al numero di quattordici, accadendo di combattere co' nimici. Il quale prese una Cocca di Schiavoni carica d'alume e d'altre mercatanzie. Debb'essere noto a tutti, che in questo tempo Venezia era in grande necessità del vivere, e che il Marchese Niccolò di Ferrara ne diede gran sussidio di frumenti; e se non fosse stata quella via di Ferrara, Venezia sarebbe stata in grand'estremità. A dì 5. d'Aprile i Genovesi presero cinque barche di vettovaglia, che venivano da Ferrara

rara

rara a Venezia, e tolsero gli uomini, e lasciarono i burchi. Le quali barche erano cariche di frumenti. E i Genovesi tolsero quelli, e lasciarono andare gli uomini. In questo medesimo giorno le genti del Signor Francesco di Carrara di Padova vennero alla bastia del Moranzano, e combatteronla, ma non le poterono fare alcun danno, e si levarono via. In questi dì la Signoria ebbe nuova, come i Genovesi aveano armato a Genova Galere quattordici per venire a' danni de' Veneziani. E questo, perchè aveano sentito, come la sua armata, ch'era in Chiozza, era stata malmenata, e correva pericolo d'essere disfatta tutta, e morti tutti i Genovesi, se non erano presto soccorsi. E che in Genova erano tutti di mala voglia, dicendo che questa presa di Chioggia sarebbe cagione della distruzione di Genova.

A dì 15. del detto Aprile vennero per la via de' Mulini a ore due di notte barche quindici e due Ganzaruoli di Padovana in Chioggia, i quali portarono vettovaglia. E per la cattiva guardia, che facevano i nostri, ch'erano intorno a Chioggia, le dette Barche e Ganzaruoli entrarono in Chioggia e scaricarono la vettovaglia. Laonde i Genovesi incominciarono a prendere alquanto di vigoria. E di subito escirono le dette barche di Chioggia, e con quelle per far loro scorta quarant' altre barche con un Capitano de' Padovani in Chioggia, chiamato Giovanni Bolpara. E assaltarono i nostri, che facevano cattiva guardia. Ma usciti furono da altre nostre barche scoperti, e furono alle mani, e ne furono morti dall'una parte e dall'altra molti. E fu preso il detto Bolpara con tredici barche e due Ganzaruoli, e fatti molti prigioni. Il quale Giovanni Bolpara era molto avanti col Signore di Padova. E vedendo questo Messer lo Doge diede ordine, che fossero fatte attorno di Chioggia grosse palate, dove non era serrato, per modo che un simile inconveniente non potesse più seguire, e che alcuno non potesse entrare nè uscire di Chioggia. E così fu fatto. Se questa vettovaglia non giugneva in Chioggia, i Genovesi stavano molto male, perchè pativano molto di fame, e mangiavano pane di semola, e a' marinai si davano tre panetti al dì. Ma venne loro questo soccorso di frumenti, farine, e carni salate. Ancora venne in Chioggia un Capitano di Genovesi, chiamato Gasparo Spinola, il quale essendo giunto a Bologna, avea mille balestrieri con lui; e intese la sconfitta, che fu data a Brondolo, e che i Genovesi scampavano di Chioggia. Onde al meglio, che potè, li fece restare. E così entrò in Chioggia, che fu un gran soccorso a' detti Genovesi. In questi giorni trovandosi Taddeo Giustiniani Capitano colle sue Galere in numero di sette in Manfredonia, per assicurare i navili nostri, che caricavano frumenti in quelle parti, sopragiunsero Galere nove de' Genovesi. E il detto Capitano Giustiniani poteva scampare, se voleva, perchè le discoprì venire da lontano. Ma ordinò che tutti gli uomini delle Galere smontassero in terra sopra il Molo; e ivi si fecero forti. E sopragiugnendo i detti Genovesi, diedero loro una gran battaglia. Finalmente i nostri furon rotti, e fu preso il detto Taddeo Giustiniani Capitano con più di cencinquanta uomini, e ne furono morti più di cento. Il resto si salvò nella Terra di Manfredonia, i

A quali dipoi poveramente vennero a Venezia, avendo perduto tutto il suo. E i Genovesi ficcaron fuoco nelle nostre Galere e in molti de' navili predetti, che caricavano, & erano per caricare frumenti. Sicchè per questo s'ebbe gran danno e dolore di tal nuova. Ancora fu presa una Galera di casa Giustiniani nel Porto del Fico, e il Padrone si nominava Francesco Giustiniano, da' Genovesi, e il Padrone s'annegò; imperocchè essendo alle mani con una Galera Genovese, e avendola vinta, volea fuggire. Ed egli credette di poter saltare dalla sua Galera su quella de' Genovesi per tenerla, e cadde in acqua con tutte l'arme, e s'annegò. E poi la sua Galera fu presa da quella Genovese. A dì 11. d'Aprile vedendo B i Genovesi, che alla guardia d'una Palata era una Galera di Veneziani, Sopracomito Giorgio Giorgi, e che facevano cattiva guardia, vennero fuori di Chioggia di notte, e assaltarono la detta Galera, e ficcaronle fuoco dentro, cioè sotto la poppa, e sarebbesi abbrugiata, se non fosse stato, che que' della Galera fecero segno di soccorso, e subito v'andarono le nostre barche, che si tenevano a Chioggia, e soccorsero la Galera; e furon morti molti Genovesi, e ammorzarono il fuoco. A dì 4. d'Aprile a ora di Vespro uscirono di Chioggia barche venti con molta gente e arnese per iscampare in Padovana, le quali essendo andate alla Palata, furono scoperte per C que' delle nostre barche, e furon loro addosso colle barche, e colle Galere. E veggendole i nimici a mal partito, le seguitavano all' acqua, e furono prese sessantatre barche, e l'altre scamparono; nelle quali furono ritrovati e fatti quaranta prigioni uomini di taglia, e molti ne furon morti, e assai scapparono.

In questo tempo le Galere de' Genovesi, che presero Taddeo Giustiniani Capitano, come ho scritto di sopra a Manfredonia, vennero in Golfo, e raunarono dall'altre loro Galere, e quella di Caffa, e molti Ganzaruoli di Schiavonia, perchè Zara teneva co' detti Genovesi, sicchè elleno furono in somma di 23. D e 2. Brigantini. E le dette Galere e Brigantini vennero sopra il Porto di Chioggia a dì .... nel far del giorno. E vedendo questo le nostre Galere, ch'erano ben'in punto, dubitando ch'esse non volessero star ferme ivi, si levarono e andaronsene a Fossone; e prima aveano ben fortificata la bocca del Porto di Brondolo con due bastìe di legname una pe' lati con una grossa Palata, e una fortissima catena, laddove era la bocca dell'entrare del Ponte, e ivi tenevano buona guardia. In questo mezzo la Signoria per più fortezza del Porto di Venezia di San Niccolò di Lido, deliberò di fare un Castello di pietra dalla banda di San Niccolò molto fortissimo, pel quale, E abbisognando, si farebbe una grandissima difesa, all'entrare nel Porto, che volessero fare i nimici, per dubbio che qualche armata grossa non fosse mandata da Genova a quest'effetto. E così a dì 28. d'Aprile del 1380. fu incominciata la detta fortezza, e fu prestissimamente fatta, e messo il Lido in gran fortezza, perchè già era compiuto il muro fatto a traverso del Lido a'lati di San Niccolò, e messe di molte bombarde. Il qual Castello prima era di legno. Ancora la Signoria rinfrescò il suo campo di Lido di nuovo, e fermò Capitano Messer Jacopo de' Cavalli, nominato di sopra, uomo notabilissimo. Il qual'era Cittadino di Ve-

Verona, e pe' suoi meriti già per avanti del 1380. a dì primo di Settembre egli e i suoi eredi furon fatti nostri Gentiluomini del maggior Consiglio. Ritorniamo all'armata Genovese, che venne sopra il Porto di Chioggia. Vedendo la nostra armata sì bene in ordine e in punto non vollero stare più ivi, e si levarono e andaron via. Ma prima presero un navilio carico di vino, che veniva alla nostr' armata, e poi andarono verso Malamocco, e poi nella Marca. E in questo dì giunsero in Venezia alcuni navili di vettovaglie colla scorta di parte delle genti nostre, che furono mandate loro.

A A dì 5. di Giugno venne sopra il Porto di Venezia la sopradett' armata di Genovesi di Galere 22. e stette fino a ora di Vespro. Poi si levarono, e andaron via. Non voglio restar di scrivere quello, che ho letto nella Cronica Dolfina. Che essendo venute le Galere de' Genovesi sopra il Porto di Chioggia a' 26. di Maggio, Vettor Pisani Capitano con 25. Galere andò contro loro per essere alle mani. E quelli levatisi navigando in Istria, e ridotti verso Marano, per togliere vettovaglie, che dava loro il Patriarca d'Aquilea, quattro nostre Galere andaron nell'Istria, e per que' luoghi tolsero vettovaglie, e tornarono all'armata. Ma poi i nimici tornarono verso Zara. In questo giorno la Signoria diede ordine d'armare venticinque Galere, per mandare a far la scorta a molti navili di vettovaglie, che di Puglia doveano venire a Venezia. E così armate andarono, e quelle condussero a salvamento i detti frumenti e altro: che tornò gran destro a tutta la Città. E se non era Ferrara, Venezia stava male a destro di vettovaglie. E quel Signor Marchese si portò molto bene, & era molto amato da' nostri. A' 15. di Giugno Messer Francesco da Carrara Signor di Padova mise campo a Treviso, e fece la via di Casale sopra Sile, dov'egli fece fare due bastie l'una da un lato del Fiume, e l'altra dall'altro, facendo fare fortissime Palate ivi nel Sile a traverso con un Ponte fortissimo, acciocchè que' di Venezia non potessero venire per acqua a dar soccorso a Treviso. Ancora in questo tempo il detto Signore per fortificare lo Stato suo del Padovano, fece fare a Pieve di Sacco un Castello molto forte e bello. In tutta questa guerra Messer Bernabò de' Visconti Signore di Milano fu in lega colla nostra Signoria, la qual Lega fu fatta come fa la gatta co' sorci, per esser quello gran nimico de' Genovesi. E in questo tempo più fiate fu assaltata la Compagnia della Stella, e molta gente del detto Messer Bernabò andò sopra la riviera di Genova, avendo il passo da i Marchesi del Carretto. E facevano molti danni a' Genovesi, perchè aveano il passo per tre Castelli. E scorrevano per tutta la riviera fino appresso Genova. E ritrovandosi le genti del Conte di Virtù, e quelle del detto Messer Bernabò, e quelle della Compagnia della Stella nella detta riviera, un giorno i Genovesi uscirono fuori, e furono alle mani colla detta gente. E fu fatta una dura battaglia. Ma pure non potendo i Genovesi resistere, si misero a voltare, e furono incalzati fin dentro a' Borghi di Genova, e ne furon morti assai. E fu fatto conto, che tra' prigioni e morti fossero da numero di 1500. E i prigioni furon menati a Pavia, e furono guastate pe' Guastatori, ch'erano più di cinquecento, tutte le vigne, e i luoghi della detta Riviera, facendo grandissimi danni. A dì 10. di Giugno le Galere de' Genovesi, che vennero sopra Fossone per numero 24. e 4. Brigantini, essendo nella Marca, ebbero una dura fortuna, nella quale perì e si ruppe una delle dette Galere, e con tutti gli uomini s'annegò, e molte dell'altre si sbandarono, e furono per andare in terra. A dì 13. del detto mese i Genovesi misero fuori di Chioggia tra uomini e femine numero cencinquanta, per avere nella Terra poca vettovaglia. E da questi s'intese, come davano dentro la Terra uno scodellino di frumento per testa al giorno, e mangiavano Cani e Gatti. In questi dì uscirono di Chioggia pel Canale di San Domenico cento barche, le quali eglino aveano fatto di legno d'Abete, tolto dalle case di Chioggia. E voleano scampare sul Lido di Chioggia, per montare poi sulle dette Galere loro; e nelle dette barche montarono molti Genovesi.

B

In questo tempo sopragiunsero sei Galere di Genovesi alla sua armata, sicchè esse erano in somma 28. e mostraronsi da Cavo fino sopra Fossone, e di Chioggia usciron le barche cento, che ho scritto di sopra per volere iscampare con molti Genovesi sopra, facendo segnale da Chioggia alle sue Galere pel Campanile di Santa Maria, dirizzando su quello una vela, come si tiene, che trall loro avessero quel segnale. Onde sentendo questo Messer lo Doge, mandò il Capitano Pisani, il quale fece voltar le poppe delle sue Galere verso il Porto, e fece tirare le bombarde, e molte balestre e verettoni, e di coloro ch'eran sul Ponte della Lupa verso i nimici, ma non però volle uscire in mare. Onde i Genovesi vedendo, che i Veneziani non voleano uscir del Porto, subito fecero imbattagliare una delle loro Galere, e far vela, e al segno, che aveano dal Campanile di Chioggia, le barche uscite di Chioggia vennero alla Palata, e volendola segare per passare, e andare in Lido, e montare sulla detta Galera, e partire essi Genovesi di Chioggia, i nostri ch'erano a quella guardia della Palata fecero segno di soccorso, e di subito vi vennero settanta barche nostre molto bene in punto, le quali assaltarono le dette barche di Genovesi, e li misero in fuga, e molti ne furon morti, e parte annegati. E furon prese settantuna di dette barche e settanta prigioni, tra' quali erano molti notabili uomini. Il resto scampò in Chioggia molto malmenato. E molte fiate venivano le Galere de' Genovesi fin sopra il Porto di Chioggia a mostrarsi alla nostr' armata, pensando, che per paura di loro essa si levasse, e ritornasse a Venezia. E levandosi o per combattere o per andar via, i Genovesi ch'erano assediati in Chioggia, sarebbon' usciti fuori, e montati sulle dette loro Galere, e scappati senza pericolo. E ancorchè i nostri dell'armata fossero in animo d'escire e di venire a combattere co' detti Genovesi, i quali erano, come nella Cronica Dolfina ho letto, Galere 31. benchè altri dicano 28., considerando Messer lo Doge, che il Sole ne sarebbe contrario al combattere, non volle mai mettere in dubbio la vittoria, nè metter quella alla fortuna; perchè stando così, i Genovesi non potevano troppo durare in Chioggia assediati. E di questa opinione era Messer Bernabò Visconte Signore di Milano, nostro collegato, il quale scrisse alla Signoria una lettera di questo tenore,

nore, e così il Signor Galeazzo suo fratello, quali dominavano Milano, come Signori. Lettera de' Signori Bernabò e Galeazzo Visconti di Milano, scritta a Messer lo Doge. „ Quum res præsentialiter in talibus terminis „ positæ sint, quod dum habeatis obsidionem „ bene vallatam, non transibunt multi dies, „ quod Clugiam obtinebitis, non est tutum „ opponere periculo fortunæ ludum victum, „ ac si essetis certi de victoria contra hostes, „ attentis tot bonis, & prosperitatibus, quæ „ sunt vobis post recuperationem Clugiæ dante Domino in proximo successura. Datum „ Mediolani MCCCLXXX. „ Hæc ex Chronica Caresina.

In questo tempo i Genovesi e il Signor di Padova cercarono di mettere scandalo nel campo della Signoria nostra da terra per mezzo d'un Soldato e d'alcuni suoi compagni, nominato Roberto da Recanati, il quale andò da Carlo Zeno Capitano, e con lui incominciò a far parole, e volle ferire il detto Capitano. Per la qual cagione il prefato Capitano chiamò a se de' migliori del campo, e con buone parole cercò d'acchetare questo da Recanati e gli altri. Ma pure il detto alzando le parole, al fine l'ammazzarono, e poi un compagno del predetto con alcuni altri furon mandati sulla Galera di Messer lo Doge, ch'erano tutti traditori. E Messer lo Doge feceli tormentare per sapere la cosa, e poi fece impiccare per la gola lui e gli altri. Onde i Genovesi vedendosi in tanta pressura, e non avendo di che vivere, vedendosi mancare del tutto la speranza del soccorso, incominciarono a consultare de' fatti suoi quel che dovessero fare. E come nella Cronica Dolfina ho letto, giunsero tre altre Galere all' armata de' Genovesi, e computate Galere cinque di Schiavoni, erano in numero di trentotto, e alcuni Galadelli. E ogni dì mostravano di voler venire ad assaltare le nostre Galere nel Porto di Chioggia alla Lupa, ma non vennero. E le nostre erano solamente Galere 33. e i nimici tiravano di Chioggia ogni dì alla nostr'armata molte bombarde. *Tamen* niuna Galera offendevano, volendo così la Divina Maestà. E la Galera di Messer lo Doge era in mezzo a gitto di bombarda. E poi s'approssimò più alla Terra, e le pietre venivano nella Galera. *Tamen* Messer lo Doge mai non si volle partire. E fece fare comandamento, che niuna Galera uscisse dalle sue poste sotto pena della forca. In questo mezzo l'armata nimica si levò e andò via. E in questi giorni fu preso un Messo de' Genovesi, ch'andava a Padova, il quale fu impiccato. Ritorniamo a' Genovesi, i quali vedendosi disperati, e mancare la via di potere aver soccorso da persona del mondo, e la fame li caricava molto: fecero consiglio, e determinarono avanti rendersi alla mercede de' Veneziani, che stentatamente dover morire di fame. E con sagacità incominciarono a trattare accordo per vedere di avere alcuni buoni patti, e ne furonò sopra di questo molti parlamenti. Ma in effetto non poterono mai avere altro da Messer lo Doge, salvo che li voleva tutti prigioni. Onde vedendo questo i Genovesi, e che non potevano aver' altro, finalmente furono contenti d'arrendersi, e di sottometersi alla Signoria nostra, e di stare alla sua misericordia. Adunque i Genovesi e i Padovani, ch'erano in Chioggia, si renderono a' 22. di Giugno del 1380. alla Signoria nostra. E così vennero tutti, come prigioni, a inchinarsi a Messer lo Doge, dimandandogli misericordia della vita, lasciando la Terra libera a' nostri. E così furono numerati i prigioni Genovesi in numero di 4172. e i Padovani in numero di 268. Ed era Capitano de' Genovesi uno chiamato Messer Tizio Cibo, il quale con tutti gli altri fu mandato in prigione a Venezia; i quali furon messi ne' Magazeni di Terranuova. E così fu ricuperata la Città di Chioggia dalle mani de' Genovesi. La qual presa fu cattiva per loro, perchè vi rimasero in anima e in corpo. E per questa vittoria la Signoria a Venezia fece grandissima dimostrazione d'allegrezza, mandandola subito a notificare a' Signori, ch' erano nostri amici. Trovandosi Giovanni Barbarigo Capitano sovranominato verso Chioggia al prender di quella coll' armata piccola, entrando nella Terra, ebbe una lettera della Signoria nostra di questo tenore. „ Consiliarii, Rectores, & Collegium Venetiarum. Ut possimus facere præparari Bucentaurum pro honorando Serenissimum Dominum Ducem in veniendo Venetias, mandamus vobis efficacissime, quatenus sine aliqua mora teneatis modum, „ quod nobis mittantur remi centum de Galeis Januensium. Et non sit dilatio aliqua „ nullo modo. Et si fuerit expediens, conseratis vos huc cum Ser Nicolao Mauroceno „ & Ser Justiniano Contareno Camerariis & „ Massariis nostris, ita quod subitò mittantur „ vobis ex residuo de iis quos habetis, bonâ „ custodiâ & curâ, ita quod non vadant ad „ malum, quia sentimus quod inciduntur & „ devastantur cum magno damno nostri Communis. Datum in nostro Ducali Palatio die „ XXVI. Junii MCCCLXXX. „ Subito che il detto Capitano Giovanni Barbarigo ebbe la lettera della Signoria, mandò a Venezia cento buoni remi di que' che furono delle Galere de' Genovesi, per armare il Bucintoro per poter venire a onorare la persona di Messer lo Doge nel suo ritorno a Venezia. Erano in questo tempo con Carlo Zeno Capitano di terra, Saracino Dandolo Provveditore, e Consigliere del Doge, Pietro Mocenigo e Pietro Emo. Et entrati i nostri in Chioggia attesero la promessa fatta a' Soldati di dar loro paga doppia. E fu deliberato nel Consiglio de' Pregati, che il Serenissimo Messer lo Doge venisse a Venezia nel suo Dogato, e di fare un Capitan Generale dell' armata, cioè di quelle ch' erano fuori (e n'armarono dell' altre fino al numero di cinquanta) e così fu creato Vittore Pisani sopranominato, al quale poi venuto a Venezia fu dato il Gonfalone di San Marco, e ritornò Capitan Generale sulla nostra armata, la quale era a Chioggia.

A dì primo di Luglio, Messere Andrea Contarini, Illustrissimo Doge di Venezia, si partì da Chioggia con grandissimo trionfo, per venire a Venezia nel suo Ducato, e gli vennero incontro quasi tutti que' di Venezia. E fu preparato il Bucintoro molto onorevolmente, il quale vennegli incontro fino a San Chimento, e vi andò colla Signoria, e co' Nobili di Venezia primarj. E un' altro più piccolo fu mandato a Malamocco, nel quale entrò Messer lo Doge fino a San Chimento. Poi montò sul grande, e gli furono mandati diversi Ambasciadori, una mano a Chioggia, e un' altra a Palestrina. E poi montato sul

Bu-

Bucintoro a San Chimento, dove era *etiam* il Vescovo di Castello co' Calonaci di San Marco, e le Croci. Venne con grande trionfo in Venezia, e tanto era il Popolo ridotto sulla Piazza per vederlo, che a pena non potea passare. Era d'età d'anni 80. essendo stato fuori nell'armata, circa mesi sei e più. Et entrato nella Chiesa di San Marco, ringraziò Iddio, e rendette grazie. Poi andò stracco a Palazzo. E i Consiglieri e i Capi de' Quaranta uscirono del governo di Venezia. E' da sapere, che prima che Messer lo Doge si partisse di Chioggia, mandò Saracino Dandolo Provveditore del campo di terra con gente alla Torre delle Bebe, & *etiam* barche da mare per custodia di quel passo, perchè i nimici erano alla bastìa de' Mulini da Cà Natale, e alla fortezza grande de' Mulini di Chioggia, e alla Torre di Nasaruolo. I quali nimici dipoi misero fuoco dentro, e si levarono. Ora i prigioni menati a Venezia dissero, che aveano mangiato fino i Cani e i Gatti, ch'erano in Chioggia, e che non aveano di vivere pel giorno seguente; e si lamentarono molto del Signor di Padova, il quale promise loro di mandar vettovaglie, e non osservò; e che credevano che il Doge non dovesse star tanto coll'armada nell'assedio loro, essendo sì vecchio, e patendo tante fatiche. Poi stavano con isperanza di avere soccorso dalle Galere loro. I quali prigioni menati in Venezia, come nella Cronica Dolfina ho letto, furono circa 2500. e prima ve n'erano più di 3000. e più Genovesi e Padovani. E ogni dì ne morivano da 13. in 14. di loro. E ho veduto una lettera molto copiosa, scritta di questa guerra di Chioggia per un Genovese, il quale si trovò nella Terra, la quale mi pare a proposito di metterla quì a basso, acciocchè il tutto si possa vedere. Ancora è da sapere, che in questa guerra essendo i Veneziani attorno a Chioggia, la Signoria condusse al suo soldo assai notabili uomini d'arme senza cavalli; e fece lance 2000. d'Inglesi e di Lombardi. Capitano degl'Inglesi era uno chiamato Messer Checco, e de' Lombardi era Messer Cecco degli Ordelaffi; ma tutti sotto Messer Carlo Zeno Capitano. Nel 1380. „ die 13. Septembris, in Consilio „ Rogatorum, Sapientes Guerræ. Considerata „ conditione Serenissimi Domini Ducis, qui „ est in maxima extremitate in facto denariorum, & habito respectu in omnem partem, „ etiam pro honore nostri Dominii, vadit pars, „ quod pro omnibus impræstitis, quæ ipse „ Serenissimus Dominus Dux sit ad conditionem refusuræ, sicut fuerunt & sunt alii, „ quibus facta fuit subventio per istud Consilium. Item ordinetur, quod id, quod Serenissimus Dominus Dux debet habere à nostro Communi de salario & regaliis suis, de „ quibus est solita fieri cedula Camerariis Communis, & proda suorum impræstitorum à „ Martio citra, debeat scontari in impræstitis „ prædictis fiendis de tempore præterito, præsenti, & futuro, cum ordine refusuræ, ut „ dictum est supra, & etiam in impositionibus, ad quas dictus tenetur. Et licet sit clarum, quod pro impræstitis Dominus Dux „ non incurrit aliquam pœnam, tamen declaretur ad cautelam, quod non teneatur ad „ pœnam aliquam. Et prædicta habeant locum pro Serenissimo Domino Duce tantùm, & pro istius guerræ tempore tantùm.

Dipoi, perduta Chioggia, i Genovesi colle sue Galere non restavano ogni giorno di sperimentare di dar molestia a' Veneziani e di far loro danno, potendo. E vennero coll'armata loro in Istria, e colle Galere 9. aggiunte, come ho scritto, e cinque armate a Zara. Aveano Galere 38. E tanto seppero fare, che i Triestini si renderono, e ribellarono alla Signoria nostra. E subito fecero gittar giù quel Castello da mare, che i nostri fecero fare, e il detto luogo e Terra di Trieste si tennero per loro a governarsi in libertà. Poi partita la detta armata di lì, venne in Capodistria, e quella Città vilissimamente ebbero, ma non poterono avere il Castello, al quale diedero grandi battaglie; e vedendo di non poterlo avere, misero la Terra a sacco, e poi vi ficcarono fuoco dentro. Dipoi a dì 8. di Luglio la dett'armata Genovese venne sopra il Porto di Venezia, e vedendo essere ben fornito Lido, e la bocca del detto Porto, si partì all'ora di mezzodì, e ritornò in Istria. Dipoi a' 16. del detto mese, di nuovo colla dett'armata ritornaron sul Porto predetto di San Niccolò di Lido. E pure non potendo fare alcuna cosa, ritornarono a Pola; quella presero, e cacciaronvi fuoco dentro. Poi a dì 22. andarono a Parenzo, e dierongli una gran battaglia; ma per essere quel luogo ben fornito, niente gli poteron fare, e convenne loro di levarsi, e de' suoi ne furon morti assai. A' 27. di Luglio essendo stato eletto Capitano General nostro di cinquanta Galere Vettore Pisani sopranominato, avuto lo Stendardo benedetto di Messere San Marco, si partì dal Porto di Chioggia con Galere 47. e quelle 4. del Popolo, molto bene in punto. E cadauna Galera avea balestrieri 50. e uomini 10. di lancia, tutti di buona e allegra voglia; ch'era un'allegrezza a vederli, e tanta bell'armata. E a' 30. di Luglio il detto Capitano giunse a Pirano, e ivi fornì tutta l'armata, facendosi dare assai vettovaglia, e fornì il Castello di Castellione di Capodistria, lodando coloro per essersi mantenuti, cioè gli mandò per la via di terra. Poi a dì primo d'Agosto mandò le barche delle Galere, perocchè ad ogni Galera erano deputate quattro barche armate in Capodistria, e sulle dette barche erano ott'uomini, cioè cinque da remo. Ancora mandò 200. uomini da Pirano colle sue barche, e molta gente andò per la via di terra la notte, e giunti tagliarono il ponte. E subito all'alba il detto Capitano vi mandò 10. Galere. E quando que' di Capodistria videro le Galere, si misero in fuga, volendo fuggire. Ma non poteano, perchè il Ponte di terra ferma già era stato tagliato da' nostri. E così per iscampare si gettavano in mare, e all'acqua. E furono fatti prigioni da 320. tra' quali fu Niccolò di Spilimbergo Capitano, nipote del Patriarca d'Aquilea, e molti Cavalieri e notabili uomini del Friuli. Ed entrarono nella Terra per forza. Poi mandò a Trieste per avere quella Terra. E in questo tempo venne nuova al detto Capitano, come i Genovesi colla loro armata erano andati in Arbe. E trovato quel luogo mal fornito, non essendo sufficienti di stare alla difesa, si renderono. Dipoi la dett'armata andò a Segna, e quella prese e rubolla, e poi vi ficcarono fuoco dentro, e ritrovarono in quel Porto di Segna due navili grossi carichi di remigi, i quali misero a fondo. E poi abbrugiarono tre altri luoghi che sono appresso a Segna. E intesO

teso questo, il Capitano Pisani si levò dall'Istria, e lasciò per adesso l'impresa di Trieste, e andò coll'armata vers' Arbe per trovare i nimici. E a' 7. d'Agosto giunse in Arbe, e prese un Galadello de' Genovesi, e gli uomini scamparono in terra. E s'intese dagli uomini, che presero, come 12. Galere di Genovesi del numero della detta loro armata erano partite da Zara per andare in Manfredonia in Puglia pe' frumenti. E subito il prefato Capitano si levò coll'armata, e andò navigando alla volta di Puglia, per trovare le dette Galere de' Genovesi. E a' 10. del detto mese giunse a Ruoto di Puglia, e per non aver' acqua, alle Galere convenne d'indugiare ivi. E intese, che le dodici Galere Gonovesi erano nel Porto di Veste ivi vicino. I quali essendo avvisati, si levarono, e scapparono via, e i nostri andaronli seguitando, salutandole colle bombarbe. Ma venne la notte, e si perdettero. Et è da sapere, che più volte sei delle nostre Galere furono appresso a quelle a tiro d'una balestra, e colle artiglierie furono feriti molti dell'una parte e dell'altra, tra' quali fu ferito Catarino Corbaro Ammiraglio del Capitano Generale.

In questo mezzo il detto Messer Vittore Pisani Capitano, sopra Manfredonia al Capo di Masi, incominciò a risentirsi. Ma per questo quando egli vide le Galere de' nimici, non restò d'andare a incalzarli. E vedendo poi, che sopravenne la notte, e che scapparono, si mise in tanta maninconia, che piggiorò molto. E quella sera fece scrivere una lettera alla Signoria, avvisandola ch'egli avea determinato d'andare sulla riviera di Genova, e di non partirsi di lì, finchè non avesse messo ogni cosa a fuoco e fiamma. E scritta la lettera, si fece dare dell'acqua da bere. E fu quell'acqua di tal natura e condizione, che sentendosi ardere, egli tolse una fetta di pane, la quale era stata acconciata per modo, che com'egli ebbela mangiata, rendette l'anima sua a Dio, e morì, e fu giudicato essere stato attossicato. E questo fu a' 14. d'Agosto del 1380. E subito morto, fu messo in una cassa impegolata il corpo, e posto in una barca armata fu mandato a Venezia, e giunsevi a 22. del detto mese. E giunto che fu universalmente per tutta Venezia fu rinovato il pianto. E fu portata la detta cassa col Corpo a Sant' Antonio, e fatto venire tutto il Clero di Venezia e le Scuole, e tutto il Popolo piagnendo, fu portato a sepellire nella detta Chiesa per terra. E a tutti pareva d'essere rimasti senza capo, dubitando molto dell'armata de' Genovesi, ancorchè avessero ottenuto Chioggia. E dipoi pe' suoi fu fatta fare un'arca alla Capella grande con sopra esso Capitano Pisani armato in piedi, e con quest' epitafio.

Epitaphium Victoris Pisani.

Inclytus hic Victor, Pisanæ Stirpis alumnus,
Janorum hostilem, Venetûm Caput, Æquore classem
Tyrrheno stravit, patriam quæ claudit; at ille
Egreditur clausam reserans; ubi Brondulus altis
Stragibus insignis deducit in Æquora Brintam.
Mors, hæu! magna vetat, tunc quum mare
classibus implet.

E' da sapere, che quando il portarono a sepellire, vennero *etiam* d'ordine della Signoria tutte le Regole de' Frati di Venezia; e il

A Corpo era già giunto a Sant' Antonio, portato per terra, che ancora parte di chi andò ad accompagnarlo, era nella Chiesa di San Fantino: tanta moltitudine di Gentiluomini e d'altri andarono per onorarlo. Sicchè morì in grandissima grazia di tutta la Terra. E la Terra era in tanta maninconia, che come ho trovato scritto, se fosse venuto ogni picciola armata de' Genovesi, come era stata per avanti, verso Lido, certamente la Terra correva qualche grandissimo pericolo, perchè tutto fu abbandonato, e disordinato, per venirlo ad accompagnare alla sepoltura. Morì il detto Capitano d'età d'anni . . . . Ed essendo morto il Capitan Generale, que' dell'armata B si ridussero, e fecero Vicecapitano Generale in suo luogo, finchè per la Signoria fosse provveduto, Luigi Loredano, ch'era Provveditore nella dett'armata. E intesa a Venezia tal cattiva nuova della morte del Capitano Pisani, di subito elessero Capitano Generale da mare in suo luogo Carlo Zeno sopranominato, uomo valentissimo e da mare e da terra, al quale fu dato lo Stendardo. E montò in Galera, e partì a' 2. di Settembre colla Galera propria del Capitan defunto, la quale era giunta e venuta a Venezia col detto corpo. Questo Capitano era uomo di grandissimo coraggio.

A dì 12. di Settembre fu mandato per la C Signoria nostra nel Sile un' edificio con molti uomini da Venezia, per volere cavare la palata e il ponte, che avea fatto fare nel detto fiume il Signor di Padova a Casale. E giunti, furon fatte grandi battaglie con que' ch'erano ivi. Finalmente i nostri presero parte del detto ponte, e aprirono la Palata, sicchè fu mandata da Venezia molta vettovaglia in Treviso, e così Treviso fu soccorso. In questo tempo fu fatto un campo di gente a Mestre, e fatto Messer Jacopo de'Cavalli, il quale era stato Capitano sopra Lido, alla guardia di quello. E questo fu fatto per assicurare il Terraglio, che va a Treviso, acciocchè la vettovaglia, che per terra venivagli mandata da Venezia, potesse sicuramente essere D portata. Et erano nel detto nostro campo certi Fanti Bretoni, i quali volevano far certo trattato a petizione del Signor di Padova, il quale fu scoperto. E sentendo i detti Bretoni essere stati scoperti, furtivamente si levarono, e andarono nel campo de' Padovani. E avendo compiuto la ferma Messer Jacopo de' Cavalli, ch'avea colla Signoria nostra, di Capitano, egli venne a Veneza, lasciando ben guardato e fornito Mestre di gente. E in questo tempo furon fatte tre Bastie sulla Fossa, che andava a Mestre, ovvero sopra l'acqua per dir meglio, e furon fatte ben forti. In quest' Anno a'. 1. di Dicembre fu preso E di dar provigione a Don Jacopo de' Cavalli sopranominato di Ducati 1000. all'anno in vita sua. Ancora a Guglielmo Anglico, che si portò bene a questa guerra di Chioggia, fu preso di dare Ducati 500. all'anno in vita sua. Ritorniamo all'armata nostra, Vicecapitano Generale Luigi Loredano, il quale a dì 14. d'Agosto si levò di Manfredonia, e venne in Dalmazia, facendo danni, e così nella Croazia abbrugiando infiniti navili. E a dì 29. del detto mese giunse a Segna, e quella Terra abbrugiò con poco guadagno de' nostri dell'armata. Andò poi a Veglia, dove fece poco danno; e il luogo de' Boscovi ovvero Bul-

Bulchari abbrugiarono. E così agli 8. di Settembre giunse a Parenzo, e ivi aspettò il Generale eletto. E Carlo Zeno Capitan Generale predetto con tre Galere giunse in armata a Parenzo, e di subito volle vedere come stavano in ordine le Galere, e fece far la cerca a tutte, e di 44. ch'erano, volle che restassero *solùm* 40. buone, e il resto mandò a disarmare. Erano Provveditori Simone Micheli e Luigi Loderano. Poi a' 14. di Settembre la dett'armata partì e andò a Pirano per togliere vettovaglie, e poi andare a Zara per avere la detta Terra. Ma per fortuna di mare per due dì non poterono uscire del Porto di Pola. In questo mezzo Galere 32. di Genovesi erano comparse sopra Albona, le quali fu poi detto, ch'erano tornate a Zara. E le nostre Galere per non aver pane, ritornarono a Pirano, aspettando panatica da Venezia. E andarono in questo mezzo a combattere Marano parte delle Galere, e volendogli dar battaglia, giunse Francesco Mocenigo Sopracomito, che fu lasciato alla guardia delle Polmontore, dicendo che l'armata Genovese era venuta a i Forni. Udendo questo il Generale Zeno si levò dall'impresa di Marano, e andò per trovare i nimici. Ma venne una gran fortuna di Scilocco, sicchè la detta nostr'armata fu in pericolo di dare in terra al Porto di Lignano. E non poterono tornare a Pirano; onde per prendere la panatica, fu costretto di tornare a Venezia. E così tornarono. E pur'era desideroso di riavere Marano, acciocchè i Genovesi non avessero quello stabulo da ridurvisi e togliere vettovaglia. E mandò assai barche per vedere d'averlo. In questo tempo quattro Galere di Genovesi con altre quattro Schiavone vennero verso Capodistria, e ivi trovarono una nostra Galera grossa carica di Sale senza gli uomini sopra; la presero, e la condussero via a Zara.

In Trivigiana il Castello di Castelfranco fu preso da' nimici, cioè dalle genti del Signore di Padova in questo modo: Che essendo andato fuori del Castello nel Borgo Andrea Paradiso nostro Podestà per vedere alcuni lavorieri e ripari che si faceano a una Bastìa, i Soldati e i Cittadini, volendo egli ritornar dentro, levarono i ponti del Castello, perchè già s'erano accordati di darsi al prefato Signor di Padova: e non vollero, che il detto Podestà più entrasse in quello. Il qual subito fece sapere questo tradimento alla Signoria, che gli era stato fatto, non partendosi da quel luogo. Onde la Signoria comandò, che Pietro Emo, ch'era Provveditore nel campo nostro a Mestre, con quella gente subito andar dovesse al predetto Castello, e vedere di ricuperarlo. E così subito egli fece. Ma niente potè operare, perchè sentì che il Signore di Padova colle genti del Duca d'Austria, ovvero volgarmente detto il Duca d'Osterich, venivano ivi. Onde il prefato Pietro Emo colle genti ritornò a Mestre, e così si perdette tristamente il dominio di Castelfranco. E questo seguì a' 2. di Settembre. E di poi giunto il detto Signor di Padova ivi, veduto quel nobile e forte Castello, mise campo a Noale, e ivi stette più dì. Finalmente per trattato dentro *etiam* quel Castello ebbe nel 1381. a dì 11. di Marzo. In questo giorno fu mandato pe' Veneziani Pantalione Barbo Ambasciadore al Duca d'Osterich, per volergli dare Treviso, e il Trivigiano in dietro, come Terra stata de' suoi, secondo lui. Il quale pretendeva d'averlo. E giunto ivi, s'accordò con alcuni patti di fargli la detta consegna per nome della Signoria nostra, ed egli *de cetero* ci fosse buon' amico. E così conchiuso poi a dì 8. di Maggio fu consegnata la Città di Treviso a' Nunzj del prefato Duca d'Osterich, essendo tuttafiata il Signor di Padova colle genti sue attorno alla Terra per averla. Per la qual cosa rimase molto confuso, e si levò col campo, e si ridusse a Castelfranco. E' da sapere, che a Roma nell'anno 1380. morì la Beata Catterina di Siena dell'Ordine de' Predicatori, donna santissima, e avea fatto molti miracoli, e più ne fece dopo morte, e fu sepolta alla Minerva nel Monastero de' Frati Predicatori. E poi del 1460. per Pio I. Pontefice di nazion Sanese fu canonizzata, e posta nel numero delle Sante Vergini.

Nel 1381. a' 20. d'Aprile si partì da Venezia una Galera armata, padrone Ser Fantino Marcello con Ser Jacopo Trivisano in compagnia. E giunsero alla nostra armata a dì 8. di Maggio. E fece sapere a Carlo Zeno Capitano, come l'armata de' Genovesi la teneva in posta alla bocca del Faro. E sapendo questo il detto Capitano fece scaricare cinque Galere grosse cariche di mercatanzia a Modone, e si mise in punto con Galere 26. sottili bene. E con quelle venne in Golfo di Venezia, e scoprì l'armata Genovese appresso Sebenico, e andolle incontro. Ma i nimici si misero di subito a fuggire. E i nostri incalzaronli fino a Zara. E vedendo che niente più si poteva fare, il detto Capitano andò in Ancona, e mandò dieci Galere ben buone a Venezia. E le dette Galere venendo s'incontrarono in tre Galere di Schiavoni, le quali aveano fatto gran danno a' nostri navili verso la Marca. E così presero le dette tre Galere, e quelle furon menate a Venezia. E rimase il Generale con 16. Galere fuori bene in punto, il quale si levò con intenzione d'andare sulla Riviera di Genova a far danno a' Genovesi. Ma nella Cronica Dolfina truovo, che il detto Carlo Zeno fu eletto Capitan Generale, e che uscì dal Porto di Venezia a' 3. d'Aprile del 1381. con 8. Galere, e trovate due Galere, che lo aspettavano a Pirano, andò incontro Simone Micheli Provveditore dell'armata, il quale veniva verso Venezia, in conserva delle Galere di mercato levate a Modone. E giunto a' 16. d'Aprile di là di Capo Malio, e a' 24. giunta ivi la Galera di Negroponte, il detto Capitano Zeno mandò Arrigo Dandolo Sopracomito a Capo d'Otranto, per sentire dove fossero i nimici, e insieme col detto Simone Micheli con 9. Galere di Mercatanzia venne a Cerino a dì 4. di Maggio, e ivi intese per una Cocca d'Anconitani, come 21. Galere di Genovesi a dì ultimo d'Aprile erano state all'Isola del Fani, e levatesi andarono verso Corfù. Poi il detto Arrigo Dandolo ritornò a dì 8. del detto mese, dicendo, ch'erano i nimici entrati nel Pacatù pur Galere 21. e andavano alla Cefalonia per aspettare sei Galere nostre di Candia. Laonde il detto Zeno diliberò d'andarlo a trovare. E a dì 10. di Maggio a' dirupi di Maina essendo, fece consiglio, e lasciò due Galere di Mercatanzia a Modone, ed egli con 26. Galere sottili si levò per andar contro a' Genovesi.

vesi. La quale armata intendeva essere stata veduta circa Belvedere. E venne al Porto del Zonchio. Ma i Genovesi videro venire la nostra armata. Allora il Capitano uscì coll'armata, e lasciò tre Galere di dietro. E a dì 14. di Maggio al levar del Sole i nostri vigorosamente investirono i nimici, i quali non vollero stare al combattere, ma si misero a scappare; sicchè i nostri le perderono di vista, perchè sopravenne la notte. Pure andando dietro, seguitandole, la mattina a dì quindici, essendo la nostra armata al Cavo della Nata, sentì le Galere nimiche, che a mezzo dì erano state ivi per toglier' acqua. Onde il detto Generale nostro navigò verso Otranto. E perchè si diceva, che venivano sei altre Galere di Genova, a dì 20. esso Capitano nostro venne al Sasno. Poi a dì 22. venne nelle acque di Durazzo, dove s'intese, che le Galere nimiche erano ridotte a Ragusi. E tolta con se la Galera di Ragusi, a dì 24. di Maggio il detto Capitano andò verso Ragusi per essere alle mani co' nimici, i quali erano Galere 22. Ma i nimici ricusarono la battaglia, e si levarono, e i nostri gli andarono seguitando verso la Puglia. E il Capitano licenziò dieci nostre Galere, e le mandò verso Venezia, e furon quelle che ho scritto di sopra; e restò con sedici sole ben' in ordine, con animo di volere andare nella riviera di Genova. E fatto spalmar bene le Galere, mandò una Galera in Candia, e con 15. navigò a Napoli, dove intese, l'armata nimica di Galere 21. essere stata a Bari. E si levò il detto Capitano nostro, e venne sopra Porto Venere a ore 9. del dì, dove nel Porto trovò 7. Galere di Genovesi, le quali avuto vista de' nostri, subito scapparono a Genova, e i nostri andaron loro dietro seguitandole, e una di quelle non potè essere sì presta, e restò in dietro, e diede in terra nelle rive di Castel di Levanto, e si ruppe. Ma la notte liberò le altre, che si salvarono. E nota, che una Galera Rimonda fu quella, che andò fino alla bocca di Porto Venere. E di quelle Galere de' Genovesi, uscirono fuori per incalzarla, ma veduta poi l'armata nostra, le quattro Galere nimiche soprastettero alla voga, e voltarono, e cercarono di fuggire, siccome ho scritto di sopra. In questa notte la detta nostr'armata ebbe una grande fortuna, ma al meglio ch'essa potè, andò a Porto Venere; e questo fu a dì 2. di Luglio, che i nostri furono fin sopra Genova, incalzando le dette Galere, e poco mancò che le dette nostre Galere non si rompessero. Ma Iddio le preservò.

„ In Libro XXXIV. Rogatorum 1372. die 29. Augusti. Quum Deus omnipotens in diebus nostris ostenderit huic benedictæ Civitati lucem maximæ consolationis & devotionis, reverendæ scilicet memoriæ Dominum Franciscum Quirino Patriarcham Gradensem, cujus meritis in vita & obitu ipsius Domini Patriarchæ Dominus ostendit multa notabilia & manifesta miracula, vadit Pars, ne tanta lux remaneat in obscuro, sed clarius appareat ad consolationem perpetuam patriæ nostræ, & totius Fidei Catholicæ, quod ob Dei reverentiam & honorem nostrum committatur Ambasciatori nostro ituro ad Romanam Curiam, quod expeditis factis principalibus super commissis, faciat & procuret quidquid bene poterit tam apud Dominum Papam, quam alios, A quod præfatus Dominus Patriarcha canonizetur, & ponatur in Catalogo Sanctorum, ut suis intercessionibus ista Civitas semper conservetur in bono statu.

A dì 7. di Giugno uscì di Venezia Luigi Loredano Provveditore dell'armata con Galere 11. armate per aumento della dett'armata, e andò a trovare il Generale Zeno sulla riviera di Genova. Ritorniamo al prefato Capitano Zeno. A dì 12. di Luglio tornò al Porto di Livorno coll'armata, e trovò una Cocca e due altri navili di Genovesi carichi di frumento e d'altre mercatanzie, e quelli presero. E racconciate le Galere tornò a Porto Venere per andarsi a presentare sopra il Porto B di Genova; e quel giorno mandò due Galere a presentire dell'armata de' Genovesi. E s'intese come in Porto di Genova erano ascose 27. Galere di Genovesi, cioè le 21. e le 6. E pure la nostra armata mettendosi in punto, i Genovesi mandaron fuori sei Galere, acciocchè la nostra armata andasse per prenderle, ed eglino poi bene in ordine voleano uscir fuori. Ma avvisato di questo, fece ritornare le due Galere, e mandò a sopravedere, e i nimici vennero, cioè le dette sei Galere, verso la nostra armata. Ma il Capitano non volle che s'andasse con quelle a combattere. E a dì 17. di Luglio tornò a Modone colla detta nostr'armata. E sopragiunse Luigi Loredano colle sei C Galere sopranominate; altri scrivono con undici, come ho scritto di sopra. E giunto tal soccorso fresco all'armata, esso Capitano Zeno volendo tornare alla riviera di Genova, perchè così ebb'ordine dalla Signoria nostra, giunto a' 23. d'Agosto, ebbe lettere dalla Signoria della conchiusione della pace fatta per interposizione del Conte di Savoja, commettendogli che si astenesse dal fare più danni a' Genovesi. E così tornò a Modone. Poi a' 23. d'Ottobre venne a Venezia a disarmare, essendosi benissimo portato. In questo mezzo per via del Conte Amadeo di Savoja furono principiati i trattamenti di pace tra la Signoria nostra e i Genovesi. D Imperocchè il detto Conte ebbe sempre questo desiderio di voler fare quest'accordo. E tanto egli seppe fare con queste Potenze, che furono contenti tutti di mandare Ambasciadori a Torino a quest'effetto co' Sindachi per potere conchiudere la pace. E gli Ambasciadori che furono, saranno notati quì avanti. E giunti i nostri Ambasciadori, che furono Zaccheria Contarini Dottore dalle due Torri, Giovanni Gradenigo Nasone, e Michele Morosini Procuratore, giunti a Torino trovarono gli Ambasciadori di Genova, del Signor di Padova, del Patriarca d'Aquilea, e del Serenissimo Re Lodovico d'Ungheria, ch'era una sola Lega. E dopo fatte molte parole, presente esso Conte Amadio di Savoja, E dove erano *etiam* gli Ambasciadori de' Conti di Camino e d'altri nostri Collegati, venne differenza chi doveva principiare, e quali Ambasciadori o Veneziani o Genovesi dimandar la pace, per poter venire a' trattamenti de' Capitoli. E i Genovesi non volendo essere eglino, alla fine Zaccheria Contarini Orator nostro disse queste parole, come savio ch'egli era, cioè: *Nos non ut victi aut coacti, sed tamquam victores & triumphatores Pacem quærimus*. Per le quali parole tutti ammutolirono, nè seppero dir'altro. Ed entrarono nella pratica, e incominciarono a formare i Capitoli. E dopo molte dispute

hinc

hinc inde fatte, la detta pace fu conchiusa d'Agosto 1381. co' Capitoli, che saranno quì avanti scritti. Questi furono gli Oratori andati a Torino per trattare la pace. Del Serenissimo Re d'Ungheria, Don Valentino Vescovo di Cinquechiese, Dottore, Don Paolo Vescovo di Zagabria: Del Doge e della Comunità di Genova, Don Lionardo di Montaldo Dottor di Legge, Don Francesco Imbriaco, Don Napolione Lomellino, e Don Matteo Maruffo. Nota, che Doge di Genova era Don Niccolò di Guarco: Del Signor Francesco di Carrara di Padova, Don Taddeo degli Azzoguidi di Bologna, Cavaliere, Don Antonio de' Cecchi di Moncaliere Cavaliere, Don Jacopo Turchetto Dottor di Legge, e Sindaco de' Padovani. Di Don Federigo Visdomino della Chiesa Patriarcale d'Aquilea, Don Giorgio de' Torti da Pavia, Decano d'Aquilea, Dottore in Gius Canonico, Don Federigo da Sovergnano Cavaliere, Don Niccolò de' Zambini da Udine; altri dicono che fu Don Giovanni da Curano. Nota, che il Patriarca era morto, il quale si nominava Marcoardo, e la Sede vacava. Dalla parte de' Veneziani, gli Oratori del Doge e della Signoria di Venezia furono Ser Zaccheria Contarini dalle due Torri, Ser Giovanni Gradenigo, e Ser Michele Morosini Procuratore. Gli Oratori de' Conti di Camino, di Ceneda, e di Collalto furono Don Guizelmo di Camino, Don Gerardo di Camino, Don Ricardo di Camino, Don Rambaldo di Collalto, e Don' Ansideo di Collalto, i quali Conti medesimi vennero come aderenti della Signoria.

La detta pace fu conchiusa a dì 24. d'Agosto 1381. in Torino, o poi fu pubblicata a Venezia a' 3. di Settembre, e furonne fatte feste. I Capitoli della detta pace tra la Signoria nostra e i Genovesi furono in sommario: Prima, che siano dati al Serenissimo Re d'Ungheria ogn'anno fino ad anni cinque per la Signoria nostra Ducati 7000. d'oro all' anno, con questa condizione, che il detto Re rifiuti ogni giuridizione ch'egli avesse o potesse avere ne' Fiumi di Pago; nè ch'egli mai potesse fare far Sale; e che dovesse tenere i Porti d'Ischiavonia salvi e sicuri, nè dare ricetto ad alcuno, che volesse andare in corso. Ancora fu determinato e conchiuso pel Conte di Savoja, che tutto quello che i Genovesi avessero avuto nella presente guerra di ragione de' Veneziani e sudditi loro, fosse suo; & *e converso* tutto quello, che avesse avuto e guadagnato la Signoria di Venezia, fosse suo, senza contradizione, da esser fatta tra ambe le parti. *Item* che il Castello di Tenedo fosse messo nelle mani in deposito d'esso Conte di Savoja, e che fino a due anni egli ci stasse, e dipoi il detto Conte determinerebbe a chi dovesse darlo, o a' Veneziani, ovvero a' Genovesi. *Item* che sia data piegeria dall' una parte e dall' altra di Fiorini dugento mila. E la Comunità di Firenze entri per sicurtà tra ambe le parti di osservare quanto è stato determinato. *Item* che, i prigioni d'ambe le parti sieno liberamente rilasciati. Ancora il detto Conte determinò, che tra la Signoria di Venezia, e Messer Francesco da Carrara Signor di Padova, un suo Barone e uno Ambasciadore de' Fiorentini dovessero vedere e giudicare, dove doveano essere i termini de' confini tra loro, e che cadauno dovesse mostrare le sue ragioni e carte; e che il Signor di Padova dovesse rendere la Torre del Curano; e tutte le sue fortezze, ch'egli avea fatte fare, dovesse far rovinare, e così Castelcaro, Oriago, e ogni altro luogo, sieno rovinati. E così fu eseguito. Ancora determinò tra la detta Signoria, e il Patriarca d'Aquilea, che rimanessero co' patti vecchi, come stavano avanti il rompere della presente guerra. E nota nel Capitolo di sopra, che i luoghi, che tenessero i Genovesi della Signoria in Dalmazia, dovessero lasciarglile. La quale scrittura fu una sentenza fatta pel prefato Conte, il quale era un savio e giusto Signore. E tutte le parti la lodarono e approvaronla. E' da sapere, che in questo tempo i Veneziani non aveano altro in terra ferma, che Mestre e Musestre e la Torre della Piave. E così in esecuzione di tal pace furono renduti i prigioni d'ambe le parti, e cadauno tornò a casa sua. Dopo questo fu mandato un Barone del Conte di Savoja con 150. compagni a Tenedo con una Galera grossa nostra, padrone Almorò Lombardo, per fargliela consegnare. Ma benchè fosse fatta la detta pace, venivano dette pe' Genovesi molte brutte parole, dicendo, che come que' di Savoja gittassero giù il Castello di Tenedo, secondo l'accordo, que' Genovesi di Pera e di Metelino lo rifarebbono di loro specialità. Le quali parole vennero alle orecchie di Zanachi Mudazzo, ch'era per la Signoria nostra nel detto Castello di Tenedo Bailo e Capitano. Per lo che giunta la Galera Lombarda col Barone di Savoja ivi, e avuta la lettera della Signoria di consegnargli il detto luogo, egli negò di dargliela per dubbio, che non intravvenisse quello, che si divulgava in quelle parti. E chiamò i suoi compagni, ch'erano nel detto Castello, e diede loro sacramento di volere stare con lui, e di non volere rendere la detta fortezza ad altri ch'alla Signoria di Venezia. E pure instando Almorò Lombardo d'avere la consegna del Castello, gli ripose, che lo voleva tenere per lui propio a onore della Signoria di Venezia. E così il detto Lombardo e Barone si partirono, e ritornarono a Venezia. E questo fu a' 14. di Novembre. Inteso questo, i Genovesi, che i patti non venivano loro attesi, molto si dolsero co' Fiorentini, ch'erano stati piegieri, e anche col Conte Amadeo di Savoja. E fecero i Genovesi ritenere nel loro dominio l'avere de' Fiorentini. Per la qual cosa essi Fiorentini molto si turbarono. E mandarono i suoi Ambasciadori a Venezia, lamentandosi di quanto aveano fatto loro i Genovesi, per essere stati piegieri, pregando la Signoria, ch'essa volesse fare il dovere e l'esecuzione dell'accordo, com'era onesto, acciocch' eglino non avessero questo danno. A' quali fu risposto, questo non essere stato fatto di volontà nostra, e che si farebbe provvigione; e che non dovessero dubitare, che si terrebbe buon modo, che avrebbonsi a contentare, dando la colpa a Zanachi Mudazzo.

E subito a' 10. di Maggio furono mandati Ambasciadori a Genova Giovanni Gradenigo *quondam* Ser Niccolò, e Michele Morosini Procuratore, che furon que', che furono a Torino a fare la pace. E giunti che furono a Genova, esponendo la loro ambasciata, e il buon nostro volere nel mantenere quanto era stato determinato, e che per questo i Fiorentini non doveano patir danno, il Doge e i Genovesi rimasero molto soddisfatti. E ritornando i detti

ti Ambasciadori a Venezia, furono presi da' Marchesi del Carretto. E intesa da' Genovesi tal presa, si turbarono molto forte, e fecero gente per terra, per andare contro que' del Carretto per la liberazione de' detti nostri Ambasciadori. Della qual gente fecero Capitano il figliuolo del Doge di Genova, il quale andò sul terreno de' detti Marchesi, facendo gran danni. *Etiam* ritennero la parte de' detti del Carretto in Genova nell'avere, e i suoi in persona. Per la qual cosa essi Marchesi lasciarono i detti Ambasciadori con tutte le robe loro. E dipoi essi giunsero a Venezia a' 12. di Maggio del 1382. e furono ricevuti con grandissimo onore e allegrezza. *Item* mandarono per nostro Oratore Zaccheria Contarini al Conte di Savoja ad iscusarsi delle cose di Tenedo. E' da sapere, che nel detto trattato d'accordo fatto a Torino, fu dichiarato, che Treviso col territorio fosse del Duca Leopoldo d'Austria, e Ceneda alla sua protezione, e che que' di Camino e di Collalto avessero i loro Castelli, e che Mestre ch'è sul Trivigiano, Musestre e la Torre della Piave restassero alla Signoria nostra. Il Signore di Padova teneva pure sul Trivigiano due Castelli, Castelfranco e Noale. E il detto Duca d'Osterich mandò gente per volerli ricuperare. E per la Signoria furono mandate lettere a Tenedo a Zanachi Mudazzo sì forti & efficaci, minacciandolo molto, non rendendo quel luogo, acciocchè s'ubidiscano i Capitoli della Pace, che alla fine consentì, e consegnollo in mano di que', che furono mandati a torlo per nome della Signoria nostra. Fu rovinato il Castello e dato in mano di que' del Conte di Savoja, e agli uomini, che v'erano dentro, fu determinato di dare altri beni sopra le Isole di Creta e di Negroponte, perchè non vollero più abitare ivi. Così compiessi la guerra co' Genovesi e co' loro collegati, i quali diedero grandi affanni alla Città di Venezia, e la misero quasi in grand'esterminio. Ma il nostro Signore Iddio e 'l Vangelista Messere San Marco Protettor nostro permise che la detta guerra finì con grande onore e gloria nostra. La quale durò circa tre anni. Nel qual tempo i Veneziani non mandarono alcun navilio a mercatanzia. E convenne pure mantenere la guerra con grande loro interesse. E se non fossero stati gli argenti, che aveano i Cittadini di Venezia in casa per suo uso, fino le asole e gli argenti, che le donne portavano a que' tempi, che tutto era mandato alla Zecca a far battere danari, si sarebbe fatto male, nè si sarebbe potuto vivere nel mantenere la detta guerra. E ancora se non era ferma, come ho scritto, Venezia avrebbe patito assai di vettovaglie. E in un mercato solo il detto Marchese di Ferrara vendè alla Signoria staja dugento mila di Frumento a Ducati due lo stajo; e ogn'altra comodità ch' egli poteva fare, egli fece, e si portò nobilissimamente. Sicchè cadauno buon Cittadino debbe scampare la guerra pe' pericoli, che possono intravenire nelle Città di diverse condizioni, come quasi occorse nella guerra soprascritta. E per non lasciare alcuna cosa, quì avanti due cose noterò non notate a' suoi tempi. Primo il prezzo delle vettovaglie, che in questa guerra valevano in Venezia. Secondo una Lettera, che scrisse la Signoria al Doge sull'armata in Chioggia, la quale è di gran laude a que' di Casa Contarini.

Questi sono i prezzi, che valsero le vettovaglie di più sorte in Venezia nel 1380. E nota che il Ducato valeva lire tre, soldi quattordici di moneta. Il Frumento lire 16. lo stajo grosso. Il Miglio lire dieci lo stajo. Il Sorgo lire cinque. La Fava trista lire otto. I Fagiuoli lire dodici. I Ceci lire dodici. Altri legumi non ci erano. La Carne salata la libra soldi otto. La Carne fresca soldi sei. Il Formaggio salato la libra soldi nove. L'Uova l'uno soldi due. L'Oglio cattivo la libra soldi otto. Il Sale il quartaruolo soldi sei. Aglio il centinajo soldi dieci. Cipolle il centinajo lira una. Verze il torso soldi due. Legna il carro lire sei. Il Vino di Marca la Quarta lire dodici. Il Vino di Teram la Quarta lire sei. Sicchè in Venezia fu grandissima carestia di vivere, e il popolo minuto sostenne di gran disagi.

Copia d'una epistola, la quale fu ritrovata nel campo e nell'esercito contro Chioggia: e pare ch'essa venisse dal Cielo, perchè non si seppe mai, onde fosse mandata, nè chi l'avesse portata in iscritto, & è di gran sentenza.

„ Perchè tu vedi quello, che tu fai, o Illustrissimo Re, io delibero per gl'inganni a me fatti, non fidandomi d'alcuno, di venire personalmente da te a farti conoscere, che tu sei ingannato; perchè l'elegante virtù, la quale ho veduto in te, Re Eccellentissimo, m'induce ad iscoprire i segreti della mente mia, se forse alla tua Maestà fossero occulti, facendo sapere, che dopo le lunghe uccisioni d'Italia io bellissima tralle cose, non avendo osato d'apparire alla luce, cacciata da ogni parte, stetti in paura del Signore ascosa nelle Paludi di . . . . ena. E in quel tempo Desiderio ultimo Re de' Longobardi la Chiesa col suo crudel dente percosse. A difesa della quale Pippino Re di Francia contra il Tiranno prese guerra, della quale il duro collo lungamente percosso piegare mai non si potè. Ma finalmente quel divin Carlo, principio de' tuoi progenitori, successe al padre nella guerra, il quale assediò in Pavia lo nimico. E noi in adjutorio di quel Carlo la nostra possente armata fornita di gente d'arme . . . . . in Pò e nel Tesino mandammo. Onde finalmente il feroce nimico abbattuto soggiacque. Del quale essendo quello rimasto vittorioso, e . . . . esso come amatore di giustizia, i vincitori ch'ivi erano stati. Il detto Carlo fornito dell'autorità e della possanza del gladio sì spirituale come temporale, avendosi già astretti i nostri guerrieri per merito in suoi figliuoli, acciocchè vivessero in libertà Cittadinesca, dotolli di Doge e d'imperio e d'eredità d'acque paludose di terra ferma egli dovesse trarre le Fontanelle, che sono nell'Istria della Tuba al Fiume del Pò, e 'l Mare Adriatico, forando a' Fiumi di Lisonzo, Tagliamento, e Livenza, Piave, Sile, Brenta, e la Triestina fontana del Timavo, il quale per testimonianza di Virgilio per nove bocche rompe in mare, l'Adice e il Pò, per quanto le Paludi si distendono, e insieme le ragioni del Mare Adriatico dal Promontorio del Sasno in quà con puro e libero imperio egli disegnò. E sopra tutto perchè egli era stato ospite e abitatore di questi nostri luoghi, egli stabilì, che i nostri Cittadini fossero liberi d'ogni giogo di servitù. E oltre

„ di

A „ di queste cose la Chiesa di Sant'Ilario, e Brento messa nel nostro confine di Rivoalto, nella quale l'ossa de' nostri Dogi riposano, fatto cambio col Vescovo di Treviso delle possessioni e ragioni de' Castelli e Ville di Mirano, Terscolo, Borbiago, Oriago, Roncoduro, e le Gambarare del Trivigiano distretto, messo di lungo tra il Musone e la Brenta, che allora scorreva tra Mirano e le paludi marine; e le altre possessioni di quel Vescovado contigue alla Chiesa egli donò e dotò. Oltre a ciò la benignità del Santo Padre, acciocchè la Fede Cattolica prendesse maggiore accrescimento, il tenere del nostro Dogado fortificò del Patriarcato di Grado e di sei Vescovi suffraganei, B e di du' mila Chiese.

„ Creata io adunque Dogaressa, i rimasugli de' Cittadini d'Italia d'ogni parte raccolsi, e a poco a poco la nostra Repubblica sicura pel natural sito del luogo ha accresciuto. Il Corpo del Beato Marco Protettore della nostra patria con libertà della nostra Camera nel Santuario io riposi, e fattogli il Tempio, come fatto si conveniva, io fui libera Donna e Regina. Già da 900. anni e più fin quì ho regnato, a niuno nociva, a tutti giovevole, colle porte aperte, e con allegro volto della mente cadaun Cristiano a noi venendo allegra albergo, come figliuoli abbracciando. Io reggeva le C nostre guardie e la giustizia, la pace, e la fede. In accrescimento e onore della Fede Cristiana grandi cose ho fatto. Taccio i fatti di mare e di Levante, il trionfo dell' Imperadore Barbarossa e del Papa, del quale la nostra patria florentissima tra le altre Città, la quale non ha pari in tutta l'Europa, adornata sopra tutte l'altre risplendette. Ma perchè mi stendo io in lungo parlare? Di cosa, cui il fatto mi mena, io toccherò. La tua Maestà vendicatrice, con sopportazione dicendo, è ingannata dalla giustizia Padovana. Sotto dimostrazione di pace io certo non pensavo con subite armi d'essere assaltata. Di lungo m'hai tenuto in D assedio, pensando che costretta da fame, il collo sotto del giogo io mettessi. E per questa tale speranza la vanagloria lungo tempo ti ha tenuto, e t'ha sollevato, sicchè niuna condizione di pace tu volevi, se non avendomi prigione. Altrimente non ti saresti contentato. Ma tu t'inganni molto, e non conosci le forze della giustizia nostra. Perchè quel Principe della nostra libertà Andrea Contarini nostro guidatore, da quale le possanze di Trieste, di Feltre, e de' Duchi d'Osterich, abbattute, le Padovane insegne, e tutto per guerra ha sottomesso, e costretto colla coreggia al collo a dimandar perdonanza. Penso, che per E questo mosso da ira le mani tue odiose contro di me hai apparecchiate. Ma non ti sia grave questo, perchè io ho ben rotto altre volte di più duri capi. Io vedo bene, che me sottomessa, forse, il Reame d'Italia tu speravi. Ma questo non è pervenuto a effetto. E dove tu credevi, che nè pure uno Scandoletto io potessi armare a casa, pure io sono con possente armata di Galere 34. e di molta raunanza d'altri navili armati senza numero, e sì ne ho fuori. Niun altra Città non vide mai simile esempio. I nimici, che pure mi assediavano in Chioggia, io gli ho assediati. Ma che dirò io del nostro campione Carlo Zeno, detto Boccacino, Capitano della nostra gente da terra, il quale ha portato il peso sulla sua testa di vittoriose virtù della patria? In terrore di Genova essendo testimonio la Nave Pichignona e Fantimiana, e di Levante ritornando colla vittoriosa armata in soccorso della patria, tolse a'nimici ogni speranza di salute; e in quel medesimo luogo, dove i nimici ottennero vittoria, colui al presente Capitano dell'esercito nostro la terra presa e abbrugiata e presi e abbrugiati i nimici, e morti e messi in fuga senza numero, e 'l restante veramente serrati in Chioggia, e se spontaneamente non si davano per prigioni, determinato avea di farli morire di fame.

„ Ora mente a queste cose. Non ti vergogni, o Re, di voler distruggere la libertà, la quale han fatto i tuoi santi progenitori? E' questa la speranza della colonna de' Cristiani? è questo il germoglio della stirpe, che dovea dare i Re alle Terre? Morato Bei, il quale si vanta, che i suoi galli cantano co' tuoi, e gli altri infedeli, che tu e io conosciamo, e i tuoi Protettori, e tuo barba Re Roberto, amico, e vicino nostro, e ora cittadini del Cielo, che potrebbe loro dire ora, con che crudel guerra tu mi molesti? Tu non hai figliuoli, che debbano succedere. Tu sei vecchio. L'onestà mi costrigne a tacere. Ma non per rispetto di te, ma de' tuoi. E non mi muovo, sperando, che quando tu avrai conosciuto, parrà giusto e meritamente il mio giudizio de' tuoi ingannatori. Perdonami, priegoti, che parla l'ira e non la libertà. L'ira feminile accesa di dolore, e massimamente quando quella, che è madre di tutti, lascia abbandonata. Ma pure questo non mi posso dimenticare. E ultimamente tacer non posso, che tu desideri d'ampliare la tua fama con fatti, e d'essere tenuto grande sulla terra. Non però dovevi ricercare il vile e infame ajuto de' Saracini, sì perchè tu sei potentissimo, e così ti mostri impotente: e questo, perchè dissipi e defraudi il muro della Cristianità. E con inganno tu hai rovinato l'Imperio di Romania; e Amorato gli hai fatto essere soggetto, e i rinegati alla Fede hai accresciuti agl'Infedeli come te e gli altri. Onde io vedo bene, che il mio parlare ti grava. Ma tu dovevi pensare, quando facesti così crudel lega contro di me. Ma io sono aggravata dall'ira, e dal grave dolore io sono confusa. Ma se mi sarà dato luogo, più cose mi restano a dirti. Ma queste mi bastano pel presente. E se ti piace di rispondere alcuna cosa, l'aspetto, siccome altre volte, pe' nostri Ambasciadori.

Copia d'una Lettera scritta per un Genovese, data in Budoa, nel 1380. a' 13. di Febbrajo.

„ Frater diligende. Benchè io son certo, che le nuove abbiate tutte pienamente, per questo io vi scrivo le nuove accadute e state per le nostre Galere tra' nimici Veneziani, che partirono di Jadra a' 16. di Maggio, e trovarono a Pola Ser Vittore Pisani col suo esercito, che fu di Galere 18. e più, e le nostre Galere furono 22. E sconfitte, e vilmente prese da 13. in 14. di quelle de' Veneziani, le altre fuggirono con alcun nostro danno del nostro Capitano e d'altri Nobili, che in questi fatti non si può far di

„ meno

„ meno , come *etiam* con grande e massima
„ mortalità de' Veneziani, tal che tra tutte
„ le Galere non vi furono de' vivi che al nu-
„ mero di 800. fino a 900. Di lì si partì, e
„ venne a Jadra, e condusse i prigioni . Noi
„ ebbimo per quelle Galere di gran roba tra
„ armature, arnesi, e danari più che le Galere
„ vennero a destro. Di che tutti coloro presi
„ furono mandati e messi tra Jadra Nuova e
„ Traù . Onde sapendo questo il Maestro, or-
„ dinò ch' eglino fossero ridotti infra terra in
„ un Castello , che diede loro gran guardia .
„ Dipoi si partirono Galere 24. delle nostre ,
„ e furono sull' Istria , e presero tra Città e
„ Castelli numero sei. E tutte quelle si dette-
„ ro a Messere lo Patriarca, perch' egli dice-
„ va essere di suo patrimonio, *videlicet* Citta-
„ nuova, Rugino, Grado, Orzolano, Pirano,
„ Concarides , tutta fiata riguardando e insi-
„ diando , che i nimici Veneziani non faces-
„ sero armata. Postea a' 16. di Giugno giun-
„ sero sei Galere di Levante al nostro eserci-
„ to, e roba, e insieme molto andavano dan-
„ nificando, e appostando, che per alcun modo
„ vettovaglia non andasse a Venezia . Per la
„ qual rotta e presa nostra, tutti i nostri di Ge-
„ nova si rallegrarono di dovere armare, ben-
„ chè la gente di Messer Bernabò, e de' Mar-
„ chesi affini, e alcuna gente ch'era sulla Ri-
„ viera, e per cattività di danari forzassero ad
„ armare Galere . Le quali giunsero al nostro
„ esercito e scoglio , Capitano Messer Pietro
„ Doria, ch' erano in Istria dannificando i no-
„ stri nimici. E di là si ridusse a Jadra, Traù,
„ e Ragusi; sforzandosi ad ogni modo di po-
„ ter' armare le Galere, ch' eglino potevano;
„ tra piccole e grandi ebbimo Galere 47. Colle
„ quali eglino aveano dat' ordine , e intende-
„ vansi con que' della Lega , i quali aveano
„ fatti molti edificj in Padovana , fatti per
„ molti de' nostri, che andarono a dare ordi-
„ ne, perchè aveano veduto tutti i luoghi di
„ là. E per certo erano fermi, che per tutto
„ i fatti loro andassero a esecuzione. E diede-
„ ro ordine al meglio loro , e per le nostre
„ Galere, e con Messer Pietro Doria Capitano
„ nostro , di dovere andare a ferire a Chiog-
„ gia a dì 14. d'Agosto, eglino per mare , e
„ que' delle Galere per terra . Onde si parti-
„ rono a' 13. del detto mese Galere 47. ben'
„ armate, e gente a moltitudine. Ogni dì mise
„ vento di Garbino forzevole, che fu nostro
„ contrario, sicchè per questo segno parve che
„ Iddio non volesse che si proseguisse . E per
„ alcun modo non si potè passare fino a' 16.
„ del detto mese. A Terza incominciammo a
„ presentarci sul Porto di Venezia, e ivi stati
„ circa ore 3. in 4. essendo molto ben ricevu-
„ ti, dipoi ci partimmo e andammo a Chiog-
„ gia . E giunti sull' ora del Vespro, vollero
„ smontare per andare in Chioggia , e per
„ quella fiata furono ben ricevuti con gran
„ nostro danno, per cagione, che coloro del-
„ la lega per terra aveano differito giorni quat-
„ tordici co' gli edificj, e con massima molti-
„ tudine di gente: ivi a quel luogo i meschini
„ Veneziani aveano fatto il suo sforzo con
„ molta gente e bombarde, e moltitudine de'
„ suoi navili, e ivi combatterono, soverchian-
„ do que' della Lega con grande mortalità .
„ Onde aveano già fatto & scavezzato un ar-
„ ginone, che per alcun modo non potevano
„ tornare in dietro, che tutti non fossero presi
„ o morti da' meschini Veneziani.

„ Ora la sua fortuna e Iddio volle che le
„ nostre Galere dovessero giugnere, e per l'ap-
„ plicazione que' dell' oste de' Veneziani fos-
„ sero astretti a partirsi , per dover venire a
„ soccorrere Chioggia. Ma non si potè fare,
„ che non ci rimanesse della gente del Mae-
„ stro più di quindici mila in sedici mila , e
„ degli altri in grande moltitudine. E se non
„ fossero state le nostre Galere che si presen-
„ tarono, e giunsero a Chioggia, per tutto il
„ mondo, si sarebbe detto della sconfitta, che
„ avrebbe avuto il Maestrato da i crudeli Ve-
„ neziani . Ma più in somma della gente de'
„ Veneziani rimasevi in gran copia . E per
„ questo la Lega del luogo da terra venne a
„ Chioggia. Veggendo così Messer Pietro Do-
„ ria nostro Capitano per tal modo la notte a
„ ore tre, venendo il dì, con tutte le nostre
„ Galere dismontarono , e per forza ebbero
„ Chioggia con tutti gli uomini e femine, pic-
„ coli , e grandi con 30. Nobili Veneziani ,
„ ch' erano alla guardia di Chioggia, con gran-
„ de moltitudine d'avere, tra tutto di dugen-
„ to mila Ducati e più . Ora vedendo i me-
„ schini Veneziani d'avere perduto il loro oc-
„ chio , e che più non isperavano da niuna
„ parte d'avere vettovaglie , che tutto era
„ chiuso , di subito mandarono Ser Vittore
„ Pisani con Ganzaruoli 250. al detto luogo,
„ perchè di là fosse chiuso, perchè non si po-
„ tesse aver soccorso di gente e di vettovaglia
„ dal Padovano e dalla Lega; e di più furono
„ a tutti i passi. E in somma furono in tanta
„ tribolazione e angustia , che tutti a viva
„ voce chiamavano ajuto, perchè morivano di
„ disagio e di fame; e per la grande foreste-
„ ria, che aveano al soldo, convenne loro cac-
„ ciare tutte le vecchie, le vedove, gl' impo-
„ tenti, e altri. E coloro non si potevano aju-
„ tare fuori di Venezia , con grandi lagrime
„ e pianti. Dopo questo s'inchinarono a umil-
„ tà , e mandarono tre loro Ambasciadori al
„ nostro campo . E a que' nostri Nobili di
„ Chioggia sommettendosi e volendo fare tutti
„ i patti che noi volevamo, il nostro Capita-
„ no mandò al Maestro per tenere a lungo il
„ fatto, perch' egli si credeva d'avere Venezia
„ fra un mese . Di là si partirono gli Amba-
„ sciadori, e ricevuta la risposta a' Veneziani
„ fatta pel nostro Capitano e Signori nobili di
„ Chioggia, per tal modo , ch' eglino fecero
„ composizione d'andare al Maestro, e di man-
„ dare cinque Ambasciadori al detto Maestro,
„ obbligandosi tutti i Veneziani , e dicendo
„ d'essere sotto di lui , tutta fiata stando in
„ ginocchioni, dicendo: Signor mio, vuoi tu
„ essere cagione di tanto male , e del disfaci-
„ mento di sì nobil Terra? Questo, Genovesi,
„ e a petizione d'altri, vorrete voi fare. Noi
„ siamo apparecchiati a far tutto il tuo piace-
„ re, e volere . A quello Messer Gasparo de
„ Lorba, e Baldassare Spinola si misero in gi-
„ nocchioni, dicendo: Signor Maestro, ora è
„ il tempo, che in tutto e per tutto tu sei ve-
„ nuto al tuo desiderio. Per certo e di fermo
„ non sarà un mese, che tu avrai Venezia in
„ tua libertà. E con altre parole assai mostra-
„ va a tutto il Maestro di dare udienza , &
„ *etiam* per la supplicazione della madre. Ma
„ vi furono molti de' suoi Baroni, che inco-
„ minciarono ad isdegnarsi dicendo : Da' Ve-
„ neziani tanta crudeltà la tua gente ha rice-
„ vuto, e tanto danno e vergogna, che sareb-
„ be detto per tutto il mondo d'un Maestro,

„ se

,, se ora lasciassimo costoro così. In questo il
,, Maestro congedò gli Ambasciadori di Vene-
,, zia, e così tribolati e ributtati tornarono al
,, Capo degli Ungheri, che per danari era sta-
,, to la cagione dell'andata. E così tornarono
,, a Venezia. Vedendo così i Veneziani, che
,, alcun rimedio non v'era, se non a difendersi,
,, e che i nostri s'erano fortificati a Chioggia
,, con grandi fortezze e bastie con Galere 24.,
,, ch'erano ivi per difesa, perchè l'altre erano
,, andate a Jadra per vettovaglia; e trovando
,, valere la misura della biada Ducati tre in
,, quattro, armarono Galere 35. e molti Gan-
,, zaruoli con que' di Messer Vittore Pisani,
,, e con moltitudine di barchette, e andarono
B ,, a Chioggia. Già erano passati molti giorni,
,, che i nostri l'aveano avuta; e andarono come
,, ladroni per un mal tempo, e presero alcu-
,, ne fortezze fatte di fuori. E andarono sulla
,, piaggia di Chioggia, e ivi combatterono vi-
,, rilmente con grande mortalità dell'una par-
,, te e dell'altra, finchè convenne loro d'an-
,, darsene, e lasciaronvi 25. de' suoi Ganza-
,, ruoli e molt'altra gente.
,, Ora udendo e vedendo così il Santo Pa-
,, dre, mandò due suoi Cardinali, per acconcia-
,, re e far questa pace. Per alcun modo i no-
,, stri come disconoscenti non vollero udir
,, convenzione, per tal che il Santo Padre
,, corrucciossi, e l'ebbe molto a male. Ve-
C ,, dendo così i Veneziani, che la fame più
,, abbondava, e che rimedio alcuno non
,, v'era, che in Venezia valeva un pane pic-
,, colo soldi otto di sua moneta, non sapea-
,, no che fare; e per la grande foresteria di
,, Lombardi, che aveano sul Lido, al solito
,, quotidie exclamaverunt come uomini dispe-
,, rati; ma pure sostenevano i passi di Pado-
,, vana. In questo mezzo molta discordia
,, venne tra' nostri per la paga, perch'erano
,, passati quattro mesi, che non l'aveano avu-
,, ta. E incominciavano molto a turbarsi. Il
,, che veggendo il nostro Capitano, mandò a
,, Genova, ed eglino gli mandarono cento
,, quaranta mila Ducati. Mandò al Signore
D ,, di Padova, il quale com'uomo, che vole-
,, va servire a Dio e al Diavolo, ricusava e
,, diceva d'avere avuto grande spesa, e non
,, attendeva niente, ma pure mandò quattor-
,, dici mila Ducati. E pe' nostri fu molto
,, rimproverato, che non istava forte nè dava
,, loro vettovaglia pe' passi, ch'egli ricusava,
,, dicendo, ch'egli avea avuta rotta di gente
,, assai, e che non erano da mandare più a
,, sbaraglio. Onde per la moltitudine della
,, gente a Chioggia, e per la vettovaglia che
,, mancava, fu mandato al Signore di Ferra-
,, ra dicendo e supplicando, che desse vetto-
,, vaglia. Ed egli rispondendo e ricusando,
,, che aveala data a' Veneziani per molto
E ,, tempo, e che pel presente non ne aveano
,, per se, pel simile mandarono al Signore
,, di Rimini, e così ebbero simil risposta. E
,, poi mandarono in Ancona, ed essi manda-
,, rono una Cocchina carica di vettovaglia,
,, e n'avrebbono mandata più, ma il Santo
,, Padre fece loro il divieto. E così tutte
,, le parti stettero pel verno così, tutta fiata
,, frequentemente i Veneziani exclamando;
,, ma pure aveano provvedimento, perchè te-
,, nevano Galere 50. sempre apparecchiate;
,, onde vedendo i nostri, che le vettovaglie
,, incominciavano a mancare, mandarono a
,, Messere lo Patriarca, che per ogni modo
,, dovesse loro dar vettovaglia, e soccorresse
,, loro. Et egli disse, ch'era il dovere, e
,, che n'apparecchierebbe a Civitanuova. Che
,, andassero colà, e sarebbe apparecchiato il
,, tutto. E per non dare a sapere a' Venezia-
,, ni, ch'alcuna Galera delle nostre si sepa-
,, rasse per l'apparecchiamento ch'eglino avea-
,, no fatta, e per l'assalto della prima volta,
,, Messer Pietro Doria Capitano, come savio,
,, comandò, che tutte le sue Galere fossero
,, apparecchiate, e così si partirono da
,, Chioggia a' 5. di Gennajo. Vennero la
,, Domenica sul Porto di Venezia, e vi stet-
,, tero per 4. o 5. ore. E molto furono rice-
,, vuti. E di là convenne loro di partire, e
,, vennero a Malamocco, e ivi trovarono
,, Messer Giovanni Dandolo con molta gen-
,, te, e de' Ganzaruoli. E ivi fu molta batta-
,, glia. E fu morto il suo Capo. Ma non
,, potè far niente, con danno delle parti. E
,, sul Vespro partirono molte Galere, e tre
,, di Savona. Picaniza e Boccanera restarono
,, per guardia, che i Veneziani non sentisse-
,, ro, che le nostre Galere dovessero partire
,, per andare a prendere vettovaglia, e ch'
,, eglino non facessero come la prima volta.
,, Onde a ore tre di notte (l'uomo sa come
,, sta casa sua) per altre parti vennero Gan-
,, zaruoli, e furono attorno queste Galere,
,, che non si poterono ajutare. E pigliò quel-
,, la di Savona, e le altre due andarono re-
,, migando al meglio che poterono fino a
,, Porto Sabbon, e ivi furono prese in terra.
,, Laonde avendo i Veneziani prese quelle
,, e sapendo la partita delle nostre 25. Gale-
,, re, ch'erano andate a togliere vettovaglia,
,, di subito Messer lo Doge montò in Gale-
,, ra. E in questa notte avanti dì con Galere
,, 46. e con Ganzaruoli, Barchelle, e con 4.
,, Cocche, e il dì seguente in dì chiaro fu
,, nel porto di Chioggia, e alla bocca della
,, Lova trovò sei Galere delle nostre con
,, una Bastia con uomini 1000. dentro, e per
,, forza in poco d'ora ebbonla; e di subito
,, tolse una delle Cocche, e affondolla. Di lì
,, si partì, e venne a Porto di Brondolo. E
,, sull'ora di Terza volle entrar dentro, e
,, ivi per mezzo il Castello si trovò Messer
,, Pietro Doria nostro Capitano, posto con
,, Galere 15. E dentro il Castello era Messer
,, Lodovico de Rosa con 1000. balestieri in
,, compagnia. E incominciò la battaglia, tal-
,, chè durò fino a Nona, che in Veneziani
,, non potevano entrare con grande loro
,, mortalità. Ma in questo ebbero soccorso
,, di Barchelle e di Ganzaruoli, che vennero
,, dietro dalle nostre Galere, e uccisero il
,, nostro Capitano. E perciò tutta l'oste fu
,, in rotta, & ebbe quelle quindici Galere,
,, e Messer Lodovico della Rosa col Castello
,, e tutte le fortezze fatte. Ma pure con una
,, grande mortalità notabilissima de' Venezia-
,, ni tra notabili e altri assai di Venezia. Tra
,, quali furono cinquanta notabilissimi uomi-
,, ni, due da Casa Giustiniani, & quidam
,, probus Superantio. Postea i Veneziani fe-
,, cero caricare due delle dette Cocche delle
,, pietre del detto Castello, e le fecero affon-
,, dare in quel Porto, e le Galere 17. dentro
,, del Porto co' detti Ganzaruoli e Barchelle.
,, E ciò fatto, di là si partirono, & esso Mes-
,, ser lo Doge con Galere 29. andò per tro-
,, vare le nostre Galere, le quali vedute quel-
,, le de' Veneziani nimici, si misero a fuggi-

A „ re. Pertanto ivi in Chioggia tra San Mi-
„ chele e Jadra prese dodici delle nostre. Le
„ altre scamparono in Jadra. Ora mostrò Id-
„ dio la continenza dell' opinione iniqua a
„ non voler pace. Imperocchè dove noi era-
„ vamo più esaltati co' patti, che facevano i
„ Veneziani; ed eravamo Signori, al presen-
„ te abbiamo disconciati i fatti nostri, ben-
„ chè tutti i nostri dicano, che fermamente
„ que' di Genova armano Galere 18. in 20.
„ le quattordici doppie, e le altre compiute,
„ e aggiungnendole con quelle, staremo for-
„ ti in Ischiavonia, e otterremo i passi, salvo
„ se Messer Bernabò e il Conte di Virtù e i
„ Marchesi affini non s'impaccino di quell'
„ armata, perchè saranno molto sdegnati del-
B „ la rotta, ch' ebbero di 4000. persone in
„ Poncevera, capo di quella un Bartolomeo
„ Marescalco valens & sapiens non. Le quali
„ genti con prodizione aveano pigliato Ca-
„ stelmontorio, che è il passo di Poncevera,
„ e per tradimento furono rotte e morte,
„ salvo . . . . che scampò con 300. uo-
„ mini. E per questo Messer Bernabò sde-
„ gnossi contra di noi, com' è il Maestro de'
„ Veneziani. Il qual Maestro udendo la rot-
„ ta, che noi abbiamo avuta, ha fatto gri-
„ darla per tutto il Regno suo, e che per
„ cadaun fuoco si debbano apparecchiare
„ due uomini fino a San Giorgio, conciofia-
„ cosache egli intende di cavalcare in perso-
C „ na . . . . . in su per far raccolta di dinari
„ per pagare le nostre Galere, tra le quali è
„ tutta la fiducia e speranza. Ma credo che
„ l'altissimo Iddio metterà la sua mano. A dì
„ 14. del detto mese giunsero i nostri Am-
„ basciadori, e quelli de' Veneziani. Prego
„ Iddio, che facciano l'accordo. Ma pure in
„ tutto il mondo sono traditori. Noi erava-
„ mo Signori del mare, & eravamo più esal-
„ tati, che mai fossimo, ed eravamo venuti a
„ nostra intenzione, che aveamo sottomesso i
„ Veneziani. E non abbiamo potuto ottene-
„ re. E però Iddio n'ajuti a far bene.

In 1373. die 3. Julii in Majori Consilio pa-
D tet in Libro Novella ad cart. 144. „ Posita
„ fuit pars per Dominum Ducem, Ser Mar-
„ cum Dolfino, Ser Johannem Nicolaum Ru-
„ beum, Ser Petrum dal Marco, Ser Marcum
„ Capellum, Ser Jacobum Quirino Consilia-
„ rios, Ser Andream Paradiso Capitaneum
„ loco Consiliarii, hujus tenoris videlicet:
„ Quum in festo Sancti Martialis obtinuimus
„ tres notabiles victorias temporibus nostris,
„ sicut quilibet potest recordari, videlicet ad
„ bastiam Jadræ, & per Galeras nostras Cul-
„ phi contra Turcas in Romania, & nunc
„ contra Paduanos, & alios Potentes confli-
„ ctos per felicem exercitum nostrum; & fir-
„ miter tenendum sit, quod Deus omnipotens
E „ ex sua pietate per intercessionem intemera-
„ tæ Virginis Matris suæ, & gloriosissimi San-
„ cti Protectoris nostri & beatissimi Martialis
„ & aliorum Sanctorum, dictas victorias &
„ triumphos in dicto festo notabiliter nobis
„ concesserit. Et dictum sit pro recognitione
„ & memoria æterna tantarum gratiarum ce-
„ lebrare devotissime dictam diem, vadit Pars,
„ quod festum Sancti Martialis de cetero sit
„ solemne.

Questa è la Lettera, che fu scritta dalla Si-
gnoria al Doge, essendo sull' armata a Chiog-
gia, la quale è di grandissimo onore alla sua
posterità: „ Serenissimo & Excellentissimo Do-
„ mino Andreæ Contareno Duci Venetiarum
„ Dei gratiâ &c. Serenissime & Excellentissi-
„ me Domine, recepimus Literas Excellentiæ
„ vestræ, datas apud Clugiam die 22. Aprilis,
„ hora 2. noctis, facientes mentionem, quod
„ provideamus de Serenitate vestra, quod pos-
„ sit redire ad patriam ex rationibus in dictis
„ literis sapientissime allegatis &c. Quibus in-
„ tellectis, vestræ benignitati ad præsens re-
„ spondemus, quod nos, tota Terra, & omnes
„ subditi, & fideles nostri, clare & manifeste
„ habemus, quod via Excellentiæ vestræ ad
„ partes Clugiæ fuit vita, salus, confirmatio,
„ immo affirmatio status nostri, & cum omni-
„ bus posteris nostris semper erimus obligati
„ vestræ benignitati, & filiis, & descendenti-
„ bus vestris, & benignitati & gratioso domi-
„ nio vestro. Nec umquam cadet à memoria
„ nostra, nec nostrorum nullo modo, consi-
„ deratâ tanta virtute, constantia, puritate,
„ & laudabilibus operibus toti mundo satis
„ notoriis. Et sicut dicimus & loquimur in
„ præsentibus literis nostris, ita erit opus per
„ effectum. Et bene esset, Serenissime & Ex-
„ cellentissime Domine, immemor salutis &
„ animæ suæ, qui oblivisceretur per tempora
„ futura de tantis & sic arduis servitiis, & de
„ tanta fide, & sic manifeste probata in ho-
„ norem & conservationem status Venetiarum.
„ Et quia clare & manifeste cognoscimus nos
„ omnes, & tota Terra, quod si benignitas
„ vestra rediret ad patriam, esset destructio &
„ desolatio omnium agendorum nostrorum
„ cum maximo periculo status nostri, & spe-
„ cialiter in isto puncto præsenti, in quo su-
„ mus cito visuri multum de fide agendorum
„ nostrorum, quia tempus prope est jam,
„ debente Serenitate vestra redire Venetias,
„ de præsenti Galeræ nostræ omnes desarma-
„ tæ essent, & omnes recederent, deinde nec
„ possent ullo modo teneri. Quæ pericula
„ qualia & quanta sint cum quanto risicu sta-
„ tus nostri, dimittimus judicio vestri beni-
„ gni dominii, in quo semper fuit & est spes
„ nostra & omnium subditorum & fidelium
„ nostrorum. Propterea, benignissime Prin-
„ ceps, rogamus vestram Ducalem Domina-
„ tionem, omnibus precibus efficacissimis,
„ quibus possumus in isto tam arduo & pon-
„ deroso casu nostro, ut etiam placeat pro
„ salute & bono patriæ & conservatione &
„ franchitate status nostris, remanere deinde
„ alacriter & bono corde, sicut nos omnes &
„ tota Terra firmiter speramus in benignitate
„ vestra; non dubitantes, immo firmiter te-
„ nentes, mediante gratiâ divinâ, & jure,
„ quod est ex parte nostra, quod Serenitas
„ vestra redibit cum victoria, gloria, & ho-
„ nore. Et teneat pro constanti vestra Duca-
„ lis Dominatio, quod tenebimus modum
„ omnino & omni causa remota, quod omnes
„ homines de remo & de pede, & omnes alii,
„ qui venire poterunt, subito venient ad ar-
„ matam & campum nostrum, & si erit ne-
„ cessarium, nos omnes cum personis nostris
„ propriis, istud fiet subito & sine mora, ita
„ quod Excellentia vestra erit optime fulcita
„ in partibus illis ad procurandum nostrum
„ honorem & damnum & confusionem inimi-
„ corum nostrorum. Data in Ducali Palatio
„ die XXII. Aprilis 1380. Consiliarii, Recto-
„ res, Collegium Venetorum. *A tergo*: Sere-
„ nissimo & Excellentissimo Domino Andreæ
„ Contareno, Dei gratiâ Venetiarum &c. Duci

„ in-

" inclyto. " Ancora in questo tempo fu posta l'Arma del Doge nella Sala del gran Consiglio di sopra il Tribunale di marmo, con lettere scritte in marmo a eterna memoria. La quale dice così: " In Majori Consilio apud " Insignia Domini Andreæ Contareno Ducis. " Omnibus, qui patriam conservaverint, adjuverint, auxerint, certum esse in cœlo difinitum locum, ubi beati ævo sempiterno fruantur. Nihil est enim alto principi Deo, qui omnem mundum regit, quod quidem in terris fiat acceptius, quam consilia, cœtusque hominum jure sociati, qui Civitates appellantur harum Rectores, vel etiam Conservatores, zelo profecti illuc revertuntur ..... Adversamini igitur vitâ, colite virtutes, ad rectas spes animum sublevate, humiles preces in excelso porrigite. Magna vobis est (dissimulare non vultis) necessitas indita probitatis. Ævum ante oculos agitis Judicis cuncta cernentis.

Questo Doge poichè tornò di Chioggia a Venezia, per le grandi fatiche avute, e per l'età che avea, s'ammalò, e stette assai malato. E i Consiglieri governavano lo Stato, facendo tra loro un Vicedoge. E avendo dogato anni quindici e mesi quattro e dì quindici, morì a' 5. di Giugno a ore due di mattina del 1382. E fu sepolto con grandissimo onore a Santo Stefano. Et nel Chiostro in alto pe' suoi posteri gli fu fatta una bell'arca di marmo, *tamen* senza epitafio, ancorchè molti ne fossero de' diversi, e questo tra gli altri:

Hostes, qui claudor, clausi, patriamque reclusi.

Questo è il Breve, ch'egli ha in mano nel gran Consiglio. E fu Doge di grandissima fama, e morì in grande grazia della Terra.

Me nulla tacebit ætas, quum Januenses profligaverim, Clodiamque in maximis periculis ac patriam liberaverim.

Queste sono le promessioni fatte pe' Popolari in questa guerra del 1379. del mese di Dicembre. De' quali poi trenta furono fatti del maggior Consiglio. Antonio Novarese da San Simeone Profeta offerisce la paga d'uomini 50. a remo per un mese, e dona liberamente il pro de' suoi imprestiti, che ha e farà, finchè sia fornita la guerra, e dona Carati 27. di tre navili al presente in servigio della Signoria. Luigi dalle Fornaci, detto Buono, offerisce la paga d'uomini cinquanta a remo per un mese, e balestrieri 10. per due mesi, a Ducati 8. per uno al mese. Dona Carati 3. di navili, ch'egli ha in numero di tre, e dona il pro de' suoi imprestiti fatti, e che si faranno fino a guerra finita. Angiolo Condolmiero offerisce la sua persona con un famiglio al soldo e spese in Galera, ovvero sul Lido, e balestrieri 50. per un mese a Ducati 8. fino a guerra finita. *Item* uomini da remo 50. E dona il pro di tutti i suoi imprestiti *ut supra*, che sono circa lire 3000. colle sue imposizioni, che sono per lire duemila di Grossi. Niccolò di Rinieri la paga di balestrieri 40. a Ducati 8. per uno per mese, e la paga d'uomini 50. da remo. E dona un quarto di una sua nave affondata verso San Marco Boccalame. E dona tutto il pro de' suoi imprestiti, finchè durerà la presente guerra, che è lire 4000. e più di Grossi il Capitale. Donato Verardo di Ser Vito, il quale è stato due mesi sul Lido con un famiglio a tutte sue spese, con Ser Lorenzo de' Priuli, s'offerisce d'andare di nuovo sul Lido con un compagno o sulle Galere o altrove, fino a guerra finita, con un suo nipote, a tutte sue spese. Bartolomeo di Vitale, e Domenico suo fratello, s'offeriscono d'andare sopra quest'armata benedetta colle persone e con un famiglio per uno a sue spese, o altrove, dove piacerà alla Signoria, e staranno fino a guerra finita. Marco Ariano e Buono suo fratello s'offeriscono d'andare alla Galea Giorgi con quattro buoni balestrieri a pruovo di se a sue spese per due mesi, e dar loro la paga, e servire fino a guerra finita. Marco Cicogna offerisce la sua persona d'andar sull'armata e di menare 12. balestrieri buoni uomini a tutte sue spese per tanto tempo, quanto piacerà alla Signoria. E del tempo ch'è stato sul Lido con due fanti, dove ha servito bene e fedelmente, niente dimanda o vuole. E dona alla Signoria tutti i suoi imprestiti, che sono circa Lire 400. di Grossi; e dona un suo Navilio Latino, che di quello la Signoria faccia la sua volontà. Niccolò Polo *quondam* Ser' Almorò da San Geremia, il quale ha servito sul Lido mesi sei colla persona e con un famiglio a sue spese, niente domanda, e tutto dona liberamente alla Signoria; e dona tutti i suoi imprestiti fatti, e che si faranno fino a guerra finita. E s'offerisce d'andar sopra questa benedetta armata con due famigli a tutte sue spese, e di pagare ballestrieri otto a Ducati 9. al mese per mesi 2. e uomini 25. da remo per un mese. Pietro Regia s'offerisce d'andare con un famiglio su quest'armata a tutte sue spese, e di pagare ballestrieri 10. a Ducati 8. al mese per mesi 2. e di tenerli pel tempo, che starà fuori la dett'armata. *Item* presta alla Signoria fino a guerra compiuta, e due mesi dopo, Ducati 3000. d'oro. Dona i pro de' suoi imprestiti fatti, e che si faranno fino a guerra finita, che sono di Lire 2000. di Grossi. Paolo Nani *quondam* Ser Pietro da San Vitale offerisce la sua persona con un famiglio sull'armata a sue spese, e il soldo di ballestrieri 12. a Ducati 8. per uno al mese per mesi due, e di pagarli *de præsenti*, e di tenerli fuori finchè starà l'armata. *Item* dona alla Signoria gl'imprestiti fatti, e che si faranno, che sono Lire 3000. di Grossi. *Item* di prestare Ducati 1000. d'oro, da essere renduti due mesi dopo finita la guerra. E dona Carati dieci d'un Navilio che ha, del quale la Signoria faccia la sua volontà. Marco Orso offerisce la persona sua sull'armata a sue spese pel tempo ch'essa starà fuori, e di pagare la Ciurma e ballestrieri d'una Galera, come paga la Signoria, per mesi due, e d'imprestare Ducati 500. d'oro. E dona i suoi pro e imposizioni fatte, che sono di Lire 6000. e meglio. Giovanni Nero offerisce la sua persona e un famiglio sull'armata a sue spese, e di pagare ballestrieri 60. a Ducati 8. per uno al mese, per mesi 2. e di prestare Ducati 400. d'oro, e di far venire staja 2000. di frumento, e quello vendere in fondaco. E dona il pro di Lire 6000. d'imprestiti.

Andrea Vendramini offerisce suo figliuolo Bartolomeo sull'armata con due famigli buoni uomini a sue spese fino a guerra finita, e un'altro buon' uomo in suo luogo a stare e ad operare sul Lido, e di pagare balestrieri 30. a Ducati 8. per uno, e dar loro paga di due mesi avanti tratto. E offerisce la sua persona, s'è sufficiente. *Item* per mesi 2. di pagare la Ciurma d'una Galera, come paga la Signoria. E dona un suo Navilio di botti 200.

E dona tutti i suoi pro d'imprestiti, che sono Lire 8000. di Grossi. Niccolò d'Armano da San Bartolomeo offerisce Piero suo figliuolo, il quale è al presente in Galera, con balestrieri 6. a sue spese per mesi 2. e di mandarlo sulla presente armata; e la paga di Ducati 8. al mese a' balestrieri per uno. E anderà il detto Pietro sulla Galera di Messer lo Doge a servire lealmente e bene. Niccolò Biccarano da San Bartolomeo s'offerisce d'andar' egli e suo figliuolo Piero sulla presente armata, con due buoni uomini balestrieri, e con due buoni uomini da remo, pagandoli egli per mesi due: e di pagare fino a guerra finita le spese degli uomini delle Galere solamente. Donato Ravagnano offerisce Paganino suo figliuolo sull'armata a sue spese fino a guerra finita, e offerisce la sua persona sopra il Lido per due mesi a sue spese e senza alcun pagamento, e di pagare 5. balestrieri, e Ducati 800. d'oro. Baldino de' Garzoni offerisce Giovanni e Niccolò suoi figliuoli, e Ducati 1000. d'oro, che si debbano dispensare in povere mogli, vedove, e figliuoli orfani di persone mancate in questa Terra. *Item* la paga della ciurma e degli uomini da piedi della Galera di Messer lo Doge per un mese liberamente senz'alcuna restituzione. *Item* di prestare alla Signoria tanti Ducati, che faccia la paga di giorni quindici a gli uomini da piè tenuti alle 25. Galere armate ultimamente. E li vuole scontare negl' imprestiti e nelle altre imposizioni di tempo in tempo, e quello che restasse, gli sia restituito un' anno dopo fatta la pace. E perchè la Signoria ha tolto due sue Cocche, in una a Carati 12. e nell'altra a Carati 8. e mezzo, e i corpi di quelle farà di mestieri di consumare per utile della Terra, dona la sua parte liberamente alla Signoria. E dona il pro di tutti i suoi imprestiti, che sarebbe di Lire 5000. in tutto, e d'altri ch'egli farà fino a guerra finita. E ultimamente co' detti suoi figliuoli Giovanni e Niccolò, e col terzo, s'egli potrà, la parte sua potrà menare, e altrettanti uomini d'arme con due famigli per uno fino a guerra finita, a tutte sue spese. Il qual Baldino morì. Giovannino da Ca da Zara *quondam* Ser Luca, e Bernardo suo figliuolo, offeriscono le sue persone sull'armata con un compagno per uno a sue spese finchè durerà la presente guerra, e di pagare uomini cento da remo per un mese, come paga la Signoria. Francesco Girardo *quondam* Ser Giovanni, che sta in Santa Fosca, offerisce lui con due famigli d'andare sull'armata a sue spese, e la paga di balestrieri 40. a Ducati 8. al mese per uno per due mesi, e avanti tratto pagarli, e li terrà fino a guerra finita. E di lasciare il pro de' suoi imprestiti, ch'è di Lire 2000. E di prestare Ducati 500. d'oro, e diffalcarli nelle fazioni, che si faranno, e quello che restasse, gli sia restituito un'anno dopo che sarà fatta la pace o finita la guerra. Donato Polini da San Rafaello offerisce Ducati 1000. d'oro, e di darli liberamente; e cinque buoni balestrieri pagati per lui sull'armata fino a guerra finita a Ducati 8. per uno al mese.

Giorgio Calergi di Candia offerisce lui con un famiglio d'andare a sue spese sull'armata, e di pagare uomini da remo sull'armata 50. a Ducati 4. per uno, e balestrieri 30. a' Ducati 8. per uno, per mesi 2. E d'imprestare Ducati 400. d'oro, a scontare nelle fazioni. E dona tutte le imposizioni e pro d'imprestiti passati, che sono di lire 7000. di Grossi. Nicoletto Dolce di San Lido offerisce lui, due compagni e un famiglio, d'andare sull'armata a sue spese, e di starvi tanto che ci starà Messer lo Doge fuori. *Item* la paga d'uomini 100. da remo per un mese a Ducati 4. per uno, e il pro de' suoi imprestiti, ch'egli ha e farà, ch'è di lire 1300. Rafaello Caresini Cancelliere Grande offerisce lui con due buoni compagni al suo salario e spese, e un famiglio, d'andare sull'armata, e di pagare le spese di tutti gli uomini da remo al mese Ducati 4. e a' balestrieri Ducati 8. al mese per uno. *Item* dona tutti i pro de' suoi imprestiti e imposizioni, ch'egli ha, e che farà nella presente guerra. E di prestare Ducati 500. d'oro, a rendersegli due mesi dopo finita la guerra. Francesco di Mezzo, nipote di Ser Luca, offerisce lui con un famiglio, d'andar sull'armata a sue spese, e di menare con se balestrieri 30. dando loro paga di mesi due a Ducati 8. per uno al mese. E dona liberamente alla Signoria lire diecimila de' suoi imprestiti, delle quali la Signoria disponga e faccia il suo volere e piacere. Donato da Ca di Porto offerisce lui con un famiglio d'andare sull'armata a sue spese fino a guerra finita, e pel tempo ch'essa starà fuori; e la paga di balestrieri 10. per mesi 2. a Ducati 8. E dona lire 5000. de' suoi imprestiti; e di prestare Ducati 500. d'oro, da rendersegli mesi due dopo finita la guerra. E dona un suo navilio, il quale è stato adoperato nella presente guerra, & è stato affondato a Poveja di portata di botti 200. Marco Marioni offerisce di dare alla Signoria lire 2000. de' suoi imprestiti in dono, e di servire colla persona, e sei balestrieri sull'armata a sue spese. Marco Storlato da San Cassano offerisce Giovannino suo figliuolo d'andare sull'armata con un balestriero e un famiglio a sue spese fino a guerra finita, e la paga di balestrieri 40. a Ducati 8. per uno, dando loro la paga di mesi tre. E dona il pro de' suoi imprestiti, finchè durerà la guerra, ch'è di lire 2000. di Grossi. E la sua persona, s'è sufficiente. Bonaventura Savina Cancelliere della Signoria, e Giovanni Savina suo fratello, offeriscono lire 1200. di pro d'imprestiti, e questo ogn'anno fino a guerra finita, e almeno fino ad anni 4. in paghe 310. e in termini 4. E offeriscono balestrieri 6. sull'armata per mesi 2. pagati per loro. Natale Tagliapietra e Niccolò suo figliuolo, da Santa Fosca, offeriscono di andar'eglino con un famiglio per uno sull'armata, e staranno, finchè quella starà fuori, a sue spese, e di pagare balestrieri 40. per mesi 4. a Ducati 8. per uno, pagando loro mesi due avanti tratto. E di prestare Ducati 1000. d'oro da scontarsi nelle sue imposizioni in questa guerra. E se restasse avere, è contento d'aspettare d'averli un'anno dopo fatta la pace. Lionardo dall'Agnola s'offerisce d'andare sull'armata con un famiglio a sue spese; e la paga d'uomini 150. da remo per un mese, come paga la Signoria. Pietro da Carlo da San Geremia offerisce la paga di balestrieri 30. per due mesi a Ducati 8. il mese, e di donare lire 1000. di Grossi di sue fazioni ovvero imposizioni. E di donare lire 400. de' suoi imprestiti, cioè de' suoi pro.

Giacomello Trivisano *quondam* Ser Giovannino, padron di nave, offerisce la sua persona con un famiglio sull'armata, e balestrieri 3. con paga di due mesi a Ducati 8. Dona una

sua

sua navetta di circa botti 250. alla Ducal Signoria. Pietro Basilio *quondam* Ser Niccolò, detto Basadello, offerisce lui con un famiglio e un compagno a sue spese d'andare sulla Galera di Ser Vitale Lando, che va nella presente armata, e di stare fino a guerra finita. E dona Ducati 400. d'oro. E impresterà altri Ducati 400. a renderlisi mesi 2. dopo finita la guerra. Ser Marco e Ser Pietro Zaccaria offeriscono loro con un famiglio per uno e con due buoni uomini balestrieri per cadauno, d'andare sull'armata a loro spese, e la paga di balestrieri 30. per due mesi a Ducati 8. per uno al mese. E donano lire 1000. di pro de' suoi imprestiti, e lire 1000. d'imposizioni fatte, a buon piacere della Signoria. Giovanni d'Ardoino offerisce se con un famiglio d'andare sull'armata a sue spese fino a guerra finita, e di pagare balestrieri 50. a Ducati 8. per uno, e di donare lire 5000. di pro de' suoi imprestiti e imposizioni. E promette di far venire in Venezia staja 500. di frumento per comodità della Terra, e di venderlo nel Fondaco. E impresta Ducati 300. d'oro, da restituirgli dopo la pace. Pietro Penzino s'offerisce con un famiglio d'andare sull'armata a sue spese, e di pagare uomini 50. da remo a Ducati 8. per uno al mese, e di pagare 25. balestrieri a Ducati 8. per uno per due mesi, e di donare lire 2000. d'imposizioni e di pro d'imprestiti suoi, e di prestare Ducati 500. d'oro, da rendersi un'anno dopo la guerra finita, o fatta la pace. Paolo Trivisano da Santo Stefano offerisce di pagare balestrieri 50. a Ducati 8. per uno, e uomini da remo 150. a Ducati 4. per uno al mese per un mese, dopo che sarà uscita l'armata fuori. E di lasciare il pro di lire 2000. de' suoi imprestiti pel tempo passato fatti, e che per avvenire si faranno, fino a guerra finita. I quali dona alla Signoria. E offerisce la sua persona, in quanto sia sufficiente, parendo alla Signoria ad ogni suo buon piacere. Cristoforo, e Antonio Perazzo *quondam* Ser Perazzino s'offeriscono con un famiglio e un compagno all'armata a sue spese, finchè sarà di piacere della Signoria. E la paga di balestrieri 30. a Ducati otto al mese per uno. Niccolò di Buora offerisce una sua Casa posta in Santa Marina con tutte le masserizie, che in quella si trovano. E la Signoria la venda, e faccia d'essa come le pare e piace. E offerisce Tommaso di Buora suo fratello d'andare con un famiglio sull'armata, e di dare lire 3000. de' suoi imprestiti di pro e d'imposizioni. Marco Pasqualigo di Candia offerisce la sua persona con due famigli sull'armata, e di pagare balestrieri 50. a Ducati 8. al mese per mesi 4. dando loro due paghe avanti tratto. *Item* di donare un suo navilio di botti 250. e di pagare uomini d'arme 50. per quattro mesi, e di dar loro la paga di 2. mesi avanti tratto, e di prestare Ducati 500. da essere restituiti un'anno dopo fatta la pace. Giovanni e Maffeo Benlapensa *quondam* Ser Bartolomeo, offerisconsi d'andare con un famiglio per uno sull'armata a sue spese, e di stare fino a guerra finita, e di pagare balestrieri 25. e di donare lire 3000. de' suoi imprestiti e imposizioni. Giovanni Paone offerisce Antonio suo figliuolo con un famiglio a sue spese sull'armata fino a guerra finita, con due buoni compagni per due mesi, e la paga di 20. balestrieri a Ducati 8. per uno, e il pro di lire 1000. d'imprestiti fino a un'anno prossimo, e tutto il pro di

A quello, che si farà, finchè durerà la presente guerra. Melchiorre Venturella offerisce se con un famiglio sull'armata, e di stare fino a guerra finita, e di pagare balestrieri 10. e uomini da remo 25. a Ducati 8. al mese, e di donare lire 1000. delle sue imposizioni fatte, e il pro de' suoi imprestiti. Bartolomeo Paruta offerisce la paga d'uomini da remo 240. per due mesi, e di pagare tutti gli uomini da piè per due Galere a ragione d'uomini 120. per Galera, e balestrieri 40. per Galera al soldo della Signoria, che paga le 25. Galere. E offerisce Giovanni suo figliuolo sù quest'armata con 10. buoni uomini d'arme a sue spese per mesi tre.

B Pietro Lippamano *quondam* Ser Niccolò da Santa Fosca, per essere egli vecchio impotente, offerisce suo nipote Giovanni Lippamano, e Filippo suo fratello con un compagno per uno, e un famiglio sull'armata fino a guerra finita a sue spese. E di donare lire 2000. de' suoi imprestiti: e la paga di balestrieri 60. a Ducati 8. per uno per due mesi. Bartolomeo Manzadego s'offerisce con un famiglio sull'armata, e di pagare balestrieri due a Ducati 8. al mese per uno per mesi due. Biagio Mocenigo Drappiere s'offerisce con un famiglio sull'armata per mesi due a sue spese, e di pagare balestrieri 15. e uomini da remo 15. E dona 1000. Ducati de' suoi imprestiti e delle sue C imposizioni. Nicoletto Lungo da San Marciliano s'offerisce con un suo famiglio a sue spese sull'armata, e di pagare la Ciurma d'una Galera d'uomini 150. da remo a Ducati 4. per uno, e balestrieri 50. a Ducati 8. per uno. E questo per un mese. Costantino, Alessandro, e Daniello Zuccuolo offeriscono la paga di balestrieri 24. a Ducati 4. per uno per due mesi, e le loro persone con un famiglio, e due buoni uomini a sue spese sull'armata fino a guerra finita. Jacopo Vizzamano s'offerisce con un famiglio a sue spese sull'armata, e di stare finch'essa starà fuori, e di pagare la Ciurma e gli uomini da piè d'una Galera per due mesi, cioè uomini da remo 120. a Ducati 4. e que' D da piè a Ducati 8. per uno: e di donare lire 1000. di pro d'imprestiti e d'imposizioni: e d'imprestare Ducati 500. d'oro, da rendersi mesi tre dopo finita la guerra, o dopo fatta la pace. Antonio Lambrizone s'offerisce con un famiglio sull'armata a sue spese fino a guerra finita: e di pagare uomini 120. da remo a Ducati 4. per uno, ch'è la ciurma d'una Galera, e dipoi uomini 50. balestrieri a Ducati 8. per uno: e di donare de' suoi pro d'imprestiti e d'imposizioni fatte, lire 1000. e due centinaja. E dona una sua Cocca di botti 200 al Comun di Venezia. E impresta Ducati 500. d'oro, da rendersi mesi due finita la guerra o fatta la pace, ovvero di scontarli tutti, o la maggior E parte nelle imposizioni, che si faranno, e quello che restasse, restituirglielo nel sopradetto termine. Antonio Zancarella s'offerisce con un famiglio sull'armata a sue spese, e di pagare balestrieri 10. e di donare lire 800. di pro de' suoi imprestiti al Comune di Venezia. Bartolomeo Graziani *quondam* Andrea da San Canziano s'offerisce con un famiglio sull'armata a sue spese, e di pagare balestrieri 12. e uomini da remo 12. e di donare lire 3000. di sue imposizioni e di pro d'imprestiti, e di donare un suo navilio; e di prestare Ducati 500. d'oro, da rendersi un'anno dopo celebrata la pace. Giovanni Vero da Santa Margherita

con

con un famiglio sull'armata a sue spese s'offerisce d'andare, e di pagare balestrieri 50. e di donare un suo navilio, e lire 2600. de' suoi imprestiti: e di prestare Ducati 600. d'oro, da rendersi mesi due dopo che sarà celebrata la pace. Biagio Bertoldo s'offerisce con un famiglio d'andar sull'armata, e di pagare balestrieri 25. e uomini da remo 25. e di donare lire 2000. de' suoi imprestiti, e lire 1200. di sue imposizioni; e di prestare Ducati 500. d'oro, da restituirsi un'anno dopo la pace. Come appare nel Libro XXXVI. de' Pregati a carte 90.

A dì 4. di Settembre del 1381. in Pregati, trenta Casate di Popolari fatte del maggior Consiglio, per le oblazioni, che fecero alla guerra di Chioggia: Ser Marco Storlado da San Cassano, Ser Donato Verardo *quondam* Ser Vito, Ser Bartolomeo e Ser Domenico di Vitale, Ser Paolo Trivisano *quondam* Ser'Angiolo da Santo Steffano. Ser Giovanni de' Garzoni *quondam* Ser Baldino, per essere morto il padre. Ser Jacopo Condolmiero da Sant'Ermagora fu ballottato, per esser morto Ser'Angiolo suo padre. Ser'Antonio Zancarella *quondam* Ser Jacopo, Ser Biagio Bertoldo da Santa Maria Formosa; Ser Marco Zaccaria, Ser Marco e Ser Pietro Ariano da San Rafaello; Ser Marco Orso *quondam* Ser'Antonio da San Silvestro, Ser Francesco Girardo *quondam* Ser Giovanni da Santa Fosca; Ser Marco Cicogna *quondam* Ser Luigi da San Marciliano; Ser'Antonio Darduino, detto Navareso, da San Simeone Profeta; Ser Giovanni da Ca Vero da Santa Margherita; Ser Pietro Regia *quondam* Ser Niccolò da San Jacopo da Lorio; Ser Rafaello Caresini Cancellier Grande di Venezia da San Giovanni nuovo; Ser Marco Pasqualigo di Candia, Ser Niccolò Polo *quondam* Ser'Almorò da San Geremia; Ser Pietro Zaccaria, 70. 20. Ser Francesco di Mezzo, nipote di Ser Luca; Ser Niccolò Biccarano da San Bartolomeo; Ser Niccolò d'Armano da San Bartolomeo; Ser Donato Ravagnano; Ser Jacomello Trivisano *quondam* Giovanni, padron di Nave; Ser'Andriolo Balanzano da San Barnaba; Ser Zanino da Cà da Zara; Ser Niccolò Lungo da San Marciliano; Ser Giovanni Nero da Sant'Apollinare, Ser'Andrea di Vendramino *quondam* Ser Luca morì, e fu ballottato suo figliuolo; Ser Lionardo Polini da San Rafaello; Ser'Antonio Graziano da San Canziano; Ser Biago Mocenigo da Sant'Ermagora Drappiero, Ser'Antonio Lambuzzo da Sant'Apollinare; Ser Costantino Zucçuolo dalla Giudeca; Ser Giovanni Darduino da Castello; Ser Niccolò Tagliapietra *quondam* Ser Natale da Santa Fosca, per essere morto, fu ballottato suo figliuolo; Ser Bartolomeo Mozanego da San Paterniano; Ser Jacopo Vizzamano da San Lido; Ser Marco Marioni *quondam* Ser Pietro; Ser Niccolò di Garzoni e Cavaliere *quondam* Ser Baldoino, per essere morto il padre; Ser Pietro Penzino da Santa Maria della Croce; Ser Giorgio Calergi di Ser'Andrea da San Mosè; Ser Niccolò di Rinieri da San Pantalione; Ser Bartolomeo Paruta da Sant'Angiolo; Ser Matteo Venturella da Santo Apostolo; Ser Giovanni Paone da San Marciliano; Ser Luigi dalle Fornaci *quondam* Ser Bartolomeo de' Biri; Ser Bonaventura Savina dalla Cancelleria; Ser Lionardo dalla Gatta da Santa Maria *Mater Domini*; Ser Pietro Lippomano *quondam* Ser Niccolò da Santa Fosca; Ser

A Donato da Cà da Porto da San Benedetto; Ser Pietro Carlo da San Geremia; Ser Pietro Biascolo detto Basedello; Ser Cristoforo e Niccolò Perazzo; Ser Niccolò e Tommaso da Buora; Ser Giovanni e Maffeo Benepensa *quondam* Ser Bartolomeo; Ser Paolo Nani *quondam* Ser Pietro da San Vitale dalla Boccola.

In Libro XXXVI. Rogatorum ad Chart. 85. MCCCLXXIX. die I. Decembris in Consilio Sapientum guerræ. „ Quia vita, salus, & conservatio nostra est in dando expeditionem huic benedictæ armatæ, & omnes aliæ viæ sint scarsæ ad ducendum nos ad salutem, considerata conditione nostra: & quia etiam
B ad volendum sustinere nos & statum nostrum, omnino est necessarium, quod veniamus ad manus cum inimicis nostris, super quo passu est omnino providendum, sine temporis amissione, ita quod omnes habeant amplissime causam ponendi vitam & corpora in honorem & statum Dominii; & per consequens, quod Galeæ nostræ vadant bene armatæ, fulcitæ, & paratæ in tantis arduis factis nostris, quia in hoc puncto pendent omnia facta nostra; & si umquam fuit tempus salubrius providendi, est modò, considerata optimâ & perfectissima dispositione totius Populi nostri, vadit Pars ad honorem Dei, & gloriosæ Virginis Mariæ matris
C ejus, & Protectoris nostri Sancti Marci, & totius Curiæ cœlestis, ut sua pietate dent nobis contra inimicos nostros victoriam & honorem, quod ex nunc sit captum, quod veniente tempore pacis, & facta pace cum inimicis nostris, Consiliarii Venetiarum & Capita de Quadraginta, qui se repererint, sub pœna Ducatorum mille pro quolibet, teneantur infra quindecim dies facere vocari sub pœna Solidorum centum & congregari Consilium Rogatorum & Additionis, & Consilium Sapientum guerræ, quod tunc erit. Et ipsis congregatis fiat scrutinium secundùm usum in dicto Consilio, ita quod quilibet de Consilio prædicto possit accipere unum, qui
D sibi videbitur de nostro Majori Consilio, & facto scrutinio probentur omnes electi ad unum ad unum in dicto Consilio. Et illi triginta, qui habuerint plures ballottas aliis, sint firmi de nostro Majori Consilio cum suis heredibus, licèt non transirent medietatem Consilii, per illum modum, & cum illis conditionibus, sicut sunt alii nostri Nobiles. Et ut ordinate & solemniter procedatur in facto prædicto, quando prædicta fieri debebunt, quilibet de Consilio prædicto possit in principio, in medio, & in fine dictæ probæ, & sicut, & quando sibi videbitur, arengare, & dicere quidquid volet, & placebit sibi de illis, qui approbabuntur, &
E de bonis operibus & laboribus &c. itaquod determinatio, quæ fiet, sit sancta, bona, & optima, & in personis quæ meruerunt beneficium prædictum. Et si Consilium est contra, sit revocatum. De Parte 45. De Non 4. Non sinceræ 4. Die dicto: Item ordinetur, quod facta pace debeant dari, expendi, & distribui ad vitam omni anno Ducati 5000. de denariis Communis Venetiarum, dividendo ipsos denarios in illis personis, & in suis, per illum modum, & sicut cum illo ordine videbitur Consilio prædicto, ut omnes habeant causam benefaciendi, sperantes habere præmium periculis & laboribus suis, sicut

„ est justum & conveniens. In quo Consilio quilibet, Consiliarii, Capita de Quadraginta, & Sapiens, vel Caput Consilii, possint ponere partem, ut ipsis videbitur, ita quod dicta pecunia detur & dispensetur in personis, quæ bene meruerint dictam subventionem, & in suis, declarando, quod nullus Nobilis Venetus possit ullo modo habere aliquid de pecunia supradicta. Et si Consilium est contra, sit revocatum. De Parte omnes alii. De Non 4. Non sinceræ 4.

„ Die dicto: Insuper ordinetur, quod omnes forenses cujuscumque conditionis existant, qui bene se gesserint in factis nostris, ponendo personas suas ad honorem & statum nostri Dominii, constando Ducali Dominio de bono portamento suo, possint in dicto Consilio infra unum mensem pace facta fieri Venetos nostros intus & extra, transeundo medietatem dicti Consilii. Et si Consilium est contra, sit revocatum. De Parte omnes alii. De Non 4. Non sinceræ 3. Et ut prædicta penitus observentur, & removeatur de mentibus quorumcumque de non revocando ea, nec loquendo, nec præsumendo aliquid circa revocationem prædictorum, ordinetur, quod prædicta vel aliquod prædictorum non possint revocari, nec poni de revocando, modo aliquo vel ingenio, sub aliquo colore, modo, vel forma, quæ posset dici, rationari vel cogitari, nec per viam declarationis, nec aliter sub pœna essendi perpetuo privatos cum suis heredibus de omnibus officiis & consiliis Communis Venetiarum intus & extra; & quod omnia sua bona confiscentur in Commune Venetiarum pro quolibet ponente vel consentiente partis revocationem, vel declarationem in contrarium, tam prædictorum, quàm alicujus alterius Consilii, vel aliter providente, pro contrafaciendo prædictis vel alicui prædictorum. Et quia posset reperiri aliquis volens subjacere periculo de ponendo partem contra prædicta, vel aliquod prædictorum, sperans postea absolvi per gratiam vel per alium modum, ordinetur, quod alicui, qui talia diceret vel faceret, aut præsumeret ullo modo, nec suis heredibus in perpetuum non possit fieri gratia, donum, vel remissio, revocatio, vel declaratio per aliquem modum vel ingenium vel colorem, qui posset dici, ratiocinari, vel cogitari, sub pœnis omnibus prædictis pro quolibet ponente vel consentiente partem, gratiam, vel declarationem, aut revocationem in contrarium, vel alicujus alterius Consilii, vel aliter procedente, ita quod veniret ad contrafaciendum prædictis vel alicui prædictorum. Et sic servetur de omnibus aliis ultra prædictos usque in infinitum, qui auderent dicere, vel loqui, vel ponere aliquid contra prædicta vel aliquod prædictorum in aliqua forma de mundo, cum omnibus ligaminibus, pœnis, & stricturis prædictis. Et si Consilium est contra, sit revocatum. Et committatur expresse nostris Advocatoribus Communis, & addatur in eorum Capitulari, quod teneantur omnino observare & facere observari omnia prædicta, ac etiam exigendo sine ullo defectu pœnam mille Ducatorum à Consiliariis Venetiarum, & Capitibus de Quadraginta, qui erunt negligentes ad observari faciendum prædicta, habendo partem, ut de aliis sui officii. Et nihilominus licèt Consiliarii, Capita de Quadraginta, vel aliquis eorum caderet & solveret pœnam, tamen ipsi Consiliarii & Capita de Quadraginta, sint adstricti & teneantur omnino usque ad octo dies tunc proxime facere vocari Consilia prædicta, ita quod terminentur & fiant, quæ superius dicta sunt, sub pœna prædicta pro quolibet eorum; & sic de octo in octo diebus sub pœna prædicta, toties cadendo & solvendo pœnam, quoties contrafecerint. Et nihilominus teneantur omnino facere vocari & congregari Consilia prædicta, ita quod omnino adimpleantur, quæ superius dicta sunt. Et istæ pœnæ sint strictæ & ligatæ in omnibus & per omnia, ut de aliis pœnis, ligaminibus, & stricturis superius per ordinem dictum est. Et si consilium est contra, sit revocatum. Die dicto: Consiliarii, Capita de Quadraginta, sapientes omnes, quod prædicta, quæ capta sunt, cridentur in locis solitis pro bono exemplo omnium, & pro bono agendorum nostrorum. De Non 7. Non sinceræ 3. Alii de Parte.

Nota, che la guerra di Chioggia durò circa anni tre. E in questo tempo mai Venezia non mandò alcun navilio fuori a' mercatanti. E per pagare le angarie si portava gran copia d'argenti in Zecca per far monete. Ferrara diede a Venezia pe' suoi danari frumento staja dugentomila a Ducati due lo Stajo. Sicchè quel Marchese si portò mirabilmente. In Commemoriali VIII. ad Chart. 40. „ Provisio facta egregio & Nobili Militi Jacobo a Caballis olim Capitaneo exercitus Communis Venetiarum in terra. Andreas Contareno, Dei gratiâ, Dux Venetiarum &c. Egregio & Nobili Militi Jacobo à Caballis, Civi dilecto salutem & sinceræ dilectionis affectum. Quamvis propria virtus adeo laudabilis & efficax sit, quod exterioribus præconiis seu præmiis nequaquam indigere noscatur, tamen Ducalis excellentia dignissime considerans notabilia & memorabilia fidelitatis, sapientiæ & diligentiæ opera, quæ more probissimi atque prudentissimi Capitanei tam super Litore nostro Sancti Nicolai, quàm in pluribus aliis locis terra marique, ad honores & commoda nostra contra Januenses, ceterosque æmulos nostros, sicut per laudabiles effectus constitit, egregie & strenuissime peregistis: decrevit in perpetuæ dilectionis signum, servatis solemnitatibus opportunis, quod à Commune nostro Venetiarum in vita vestra omni anno Ducatos mille boni auri & justi ponderis habere & percipere debeatis, ubicumque vos esse & morari contigerit. Terminus autem solutionis præfatæ provisionalis pecuniæ inchoavit die XX. mensis Novembris nuper elapsi. Unde ad ingentis fidei, laudisque vestræ præconium, ac hujus nostri decreti evidentiam pleniorem, præsentes fieri mandavimus, bullâque nostrâ aureâ pendente muniri. Data in nostro Ducali Palatio anno Domini 1380. Indictione IV. die XI. mensis Decembris. Item ad Chartas 36. Fuit facta Patens Domino Guillelmo Anglico Comestabili & Civi dilecto nostro de provisione annuatim Ducatorum quingentorum auri. Et hoc quia ad impresam Clugiæ bene & viriliter se habuit. Morto questo Doge, il quale stette assai ammalato, entrati i Quarantuno, era grande concorrenza

tra

tra Messer Michele Morosini Procuratore, e Messer Lionardo Dandolo il Cavaliere, Procuratore. Ma veduto il Dandolo non s'accostare, fecero Doge il Morosini, il quale avea un figliuolo nominato Giovanni. Questo Messer Michele nella guerra di Chioggia comperò assai stabili per Ducati 25000. I quali dopo fatta la pace valeano Ducati 100000. Gli era domandato: *Siamo in pericolo di perdere Venezia: e voi comperate stabili*. Et egli risponde-va: *Se questa Terra starà male, io ne voglio aver bene*. Nota, che nel 1380. a dì 14. di Febbrajo fu fatto mercato della Casa da Cà da Pesaro in San Jacopo di Lorio sopra Canalgrande tra Ser' Andrea Donato, Ser Giovanni Storlado, e Ser Luigi, Savj sopra le spese della guerra, con Ser' Andrea da Pesaro il fratello, e fratelli. Il quale fu conchiuso prima con Ser Michele Morosini, e Ser Pietro Cornaro Procuratore di San Marco. La quale fu donata al Marchese di Ferrara per Ducati 10000. d'oro, *videlicet* la metà d'imprestiti di Lire 26. il mille, ch'è Ducati 19230. Grossi dieci, condizionati, com'era la Casa da potere investire in altro stabile, e Ducati 5000. contati fra mesi 15. rimanendo il resto de' suoi stabili, ch'è per Ducati 11000. obbligato alle Doti, come appare distinto nel Notatorio Rosa a carte 76.

Quì noterò alcune diliberazioni fatte nel Consiglio de' Pregati, essendo Doge Andrea Contarini, come appare nel Libro XXXIII. de' Pregati. Dell'anno 1369. a' 5. di Giugno per alcune novità fatte pe' sudditi del Signor di Padova a' confini nostri verso Chioggia fu eletto Ambasciadore Niccolò Faliero, con condizione che gli dica, che debba rifare i danni, se nò, faremo provvigione. E a' 6. di Maggio Andrea Pasqualigo Avvogadore di Comune venne al Consiglio, e mise di procedere contro Niccolò Giustiniani Procuratore *olim* Capitano di Galere, pel modo inonesto servato da lui nel prendere la Galera de' Catalani, e quella abbrugiare, per lo che il Comune ha patito gran danno. Ebbe ballotte 60. di nò, e fu preso di nò. E poi mise di procedere contro Lionardo Dandolo che fu del Doge, *olim* Sopracomito d'una Galera, che investì la detta de' Catalani. Ebbe 67. di nò, e fu preso di nò. Nell'anno 1379. a' 23. di Gennajo fu preso per gli Avvogadori di procedere contro Marco Giusto *olim* Capitano della Torre delle Bebe, per aver resa quella a' nimici senz'aver battaglia. Ebbe 42. di sì, 2. di nò, e 5. non sincere, e furono poste le parti, e fu preso che il detto stia anni cinque in prigione di sotto, e privato in perpetuo d'uffizj, e beneficj di fuori. Erano Avvogadori Giovanni Giorgi e Lorenzo Dandolo. A' 9. d'Agosto fu posto per gli Avvogadori di procedere contro Giovanni Ciurano, che fu Capitano de' Palischermi, Ganzaruoli, e altri navili appresso Chioggia. E poste poi le parti, fu preso, che il detto non poss'essere più Capitano di terra e da mare per anni dieci, privato di tutti gli officj, beneficj, reggimenti, e consigli del Comune di Venezia, e che stia mesi sei in prigione di sotto. E a dì 7. volendo mettete contro Giovanni Soranzo, che fu Conte a Grado, per essersi renduto, non fu preso. E a dì ultimo del detto mese misero contro Marco Badoero, che fu Podestà a Caorle, per essersi reso, e preso, fu privato per due anni d'ufizj, reggimenti, e con-

A figli sì dentro come di fuori. A dì 14. di Settembre fu preso, che Giovanni Sanudo Avvogadore di Comune vada alle Galere, e a lui sia commessa la spedizione dell'armata. A' 4. di Novembre furono eletti nel gran Consiglio 100. Savj alla guerra presente di Chioggia. Era Oratore nostro in questo tempo a Ferrara Federigo Cornaro, e Visedomino Antonio Pisani. A dì primo di Febbrajo fu preso di procedere contro Giovanni Lombardo, il quale alle parti di Treviso avea fatto certo trattato co' nimici. Ebbe 57. di sì. E fu preso, che gli sia tagliata la testa in mezzo alle due Colonne, e che i suoi beni sieno confiscati nel Comune. Era Podestà di Chioggia in questo

B tempo Saracino Dandolo. Nell'anno 1381. a' 4. di Settembre fu posto per gli Avvogadori di procedere contro Andreolo Polani, che fu Capitano della Torre di Livenza, per avere abbandonata quella. Ebbe 54. di sì, una di nò. E fu preso ch'egli stia per cinque anni in prigione, e non possa essere capo d'alcun navilio, nè compagno.

Del 1382. a' 10. di Luglio fu posto per Messer lo Doge, i Consiglieri, i Capi di Quaranta, i Savj del Consiglio, e i Savj a gli Ordini, atteso che il Capitano da mare e il Provveditore abbiano data taglia a Zanachi Mudazzo per le cose di Tenedo, nostro ribelle, di Perperi 10000. morto, e 15000. vivo, vol-

C lero che fosse accresciuta la detta taglia, *videlicet* di Perperi 20000. vivo, di que' di Costantinopoli, che sono due al Ducato, e che tutti i suoi beni adesso sieno confiscati, e che sua moglie sia posta in deposito in un Monastero. A' 19. d'Agosto fu scritto alla Comunità di Genova: *Abbiamo mandato quattro Galere, Capitano Fantino Giorgi il Cavaliere a Tenedo, e due Carache, per avere quel luogo, e ubbidire a' Capitoli della Pace. Però etiam eglino vogliano a i suoi e in quelle parti dare ajuti a' nostri, se abbisognerà, per aver Tenedo*. A' 16 di Settembre fu preso d'eleggere cinque Savj, i quali sieno sopra l'entrata e l'escita della Terra, e vengano colle loro opinioni al

D Consiglio. E furono eletti Giovanni Trivisano Procuratore, Niccolò Faliero, Pantalione Barbo, Niccolò Romano, e Marco Zeno; e che le dette provigioni siano per anni cinque, come appare nel Libro XXXVII. de' Pregati. I quali iscansarono la metà de' salarj di tutti gli ufizj di questa Terra. E perchè i Consiglieri all'entrare aveano Lire dieci di Grossi per uno dal Comune, e ogni mese Lire cinque da dispensare in limosine, fu preso, che non abbiano se non da San Michele. Vennero in questa Terra due Oratori del Re d'Ungheria, il reverendo Vescovo di Zagabria, e il reverendo Vescovo di Cinquechiese. E a dì primo d'Ottobre furono creati cinque Oratori

E a spedir quello, che manca a' Capitoli della Pace, Michele Morosini Procuratore, Francesco Bembo, Zaccaria Contarini, Zaccaria Gradenigo, e Piero Emo. Ambasciadore al Signor di Padova, Luca Contarini. Ambasciadori a Lodovico Re d'Ungheria, Lionardo Dandolo il Cavaliere, e Fantino Giorgi il Cavaliere. Ambasciadore a Ferrara Niccolò Zeno *quondam* Ser Dragone. E tre Deputati a' confini col Signor di Padova, Paolo Morosini *quondam* Ser' Alessandro, Niccolò Zeno *quondam* Ser Dragone, e Bertuccio Contarini. A dì 29. del detto mese furono eletti tre Oratori al Re Carlo di Sicilia, Andrea Gradenigo,

go, Donato Tron, e Marco Zeno. E Ambasciadore al Signor Galeotto Malatesta di Rimini Luigi Morosini. Andava Capitano a Mestre con salario di Ducati dodici al mese. A dì ultimo di Novembre fu preso di mandare tre Provveditori a fortificar Mestre, i quali furono Niccolò Micheli, Giovanni Contarini *quondam* Ser Fantino, e Francesco Giorgi. I quali andati a' 13. di Marzo del 1382. vennero al Consiglio, e misero le parti loro di fortificare il detto Castello, e il modo. A' 30. Gennajo furono eletti Oratori al Patriarca d'Aquilea, Lionardo Dandolo, e Andrea Gradenigo. Nel 1382. al primo di Marzo Oratori a Genova ad iscusarsi di Tenedo Giovanni Gradenigo *quondam* Ser Niccolò, e Michele Morosini Procuratore, e al Conte di Savoja Zaccaria Contarini. E nel gran Consiglio a' 13. di Marzo fu eletto Bailo e Capitano a Negroponte Carlo Zeno, al quale fu preso ne' Pregati di dare la metà del suo credito, ch'è di Ducati 3000. e che siagli commesso nella sua andata, che parli a Zanachi Mudazzo, ch' in Tenedo voglia ubbidire alla Signoria.

Nell'anno 1381. di Settembre venne a Venezia un' Ambasciadore di Genova a ratificare la Pace, e portò questa Lettera. Copia d'una Lettera del Doge di Genova a Messer' Andrea Contarini Doge nostro. „ Illustris & „ Magnifice frater, & Egregii Amici Carissi„ mi. Ad vestram magnificentiam mittimus „ Johannem de Mauro Civem & Commissa„ rium nostrum, cum instrumentis & literis „ ratificationis Pacis in Taurino noviter fir„ matæ inter Commune Venetiarum ex una „ parte, & Commune nostrum Januæ ex alte„ ra cum solemnitatibus & cautelis debitis & „ consuetis, in formam publicam redactis. „ Cui Johanni Commissario & Nuntio in hac „ parte per nos electo commisimus, & dedi„ mus in mandatis, quatenus dictum Instru„ mentum, & prædicta in observatione Pacis „ prædictæ, vestræ amantissimæ Serenitati de„ beat præsentare, tradere, & consignare. „ De qua quidem prædictarum scripturarum „ præsentatione eidem Nuntio nostro testimo„ niales nostras Literas opportunas tradi fa„ cere placeat & velitis. Datum Januæ 1381. „ tertia Septembris. Nicolaus de Goarcho, „ Dei gratiâ Januensium Dux, & Consilium, „ & Antiani ejusdem. *A tergo*. Illustri, Ma„ gnifico, & Potenti Domino Andreæ Con„ tareno, Dei gratiâ Venetiarum Duci, Con„ silio, ac Communitati Venetiarum, fratri, „ & amicis nostris carissimis. Noto, che nel 1381. a' 20. di Giugno erano all'impresa di Chioggia Andrea Contarini Doge, Vittore Pisani Capitano delle Galere, Carlo Zeno Capitano dell'esercito da terra, Saracino Dandolo Governatore di Terra, e Piero Mocenigo, Simone Micheli, Lodovico Loredano, e Piero Emo, Consiglieri di Messer lo Doge; i quali fecero certo accordo co' soldati, il quale pel Consiglio de' Pregati a dì detto fu confermato. Quì saranno notate alcune altre provisioni fatte ne' Pregati, e altrove, Doge Andrea Contarini, che non sono notate in Cronica, e sono degne di memoria, incominciando dal 1367. di Gennajo, fino al 1381. Del 1367. di Febbrajo il Cardinale Albanese fu in questa Terra. Il Doge gli fece il pranzo, e furono dati de' danari del Commune per farlo Lire 400. Del 1368. venne quì il Re di Cipro. Il Doge gli fece pasto pel quale furono dati de' danari del Comune Lire 160. di Grossi. Del 1369. venne quì il Marchese Niccolò d'Este di Ferrara. Il Doge gli fece pasto, e furono date Lire ducento. Fu preso a' 4. di Gennajo, per essersi il detto Marchese ben portato verso la Signoria nostra in questa guerra, e per avere egli mandato contra Trieste cento Barboti, che gli siano donati in possessione Ducati 5000. d'oro; e perchè egli viene in questa Terra, mandargli dodici Oratori incontro, e se gli facciano due Regatte. Del 1369. venne l'Imperadore de' Romani in questa Terra coll'Imperadrice, e fu molto onorato, il qual venne per la via di Chioggia, e furono eletti quattro sovrastanti a' detti onori, Benedetto Dolfino, Niccolò Soranzo, Baldo Quirino, e Luigi de' Priuli. Nota, che il detto Soranzo era cognominato il Messere. Del 1370. a' 29. di Settembre il Doge fece un pasto all'Imperadore, e furono date Lire 400. Del 1372. fu eletto pe' Pregati, Vescovo di Castello Don Paolo Foscari Vescovo di Corone, e il Papa lo confermò. Era Dottore. In quest'anno era Capitano del nostro esercito contro Padova Don Rinieri de' Bochi, il qual venne a Venezia. Del 1373. a' 16. d'Aprile, Andrea Gradenigo il Consigliere s'offerse d'andar Sopracomito in armata con 20. Famigli a sue spese. Fu determinato per la Signoria di risalvargli la Consiglieria. Del 1374. di Gennajo fu preso, che atteso che il Signor' Alberto d'Este fratello del Marchese di Ferrara viene alle Marie in questa Terra, per onorarlo si spendano Ducati dugento. Del 1375. a' 14. di Gennajo fu determinato per la Signoria, che gli Stendardi della Piazza di San Marco sieno fatti belli.

MCCCLXXXII.

Michele Morosini, Doge LV.

ESsendo costui Procuratore di San Marco, da' quarantuno Elettori fu eletto a' 10. di Giugno, giorno di Martedì, circa l'ora di Vespro, e poi pubblicato nella Chiesa di San Marco al Popolo, secondo il consueto. Fu uomo eloquentissimo e sapientissimo, amatore della Giustizia. Era molto ricco. Il quale nel suo tempo, benchè vivesse poco, cercò di conservare la pace, la quale, essendo Ambasciadore, avea egli con fatica conchiusa. E a' 6. di Giugno, dopo morto il predecessore, fu chiamato il Gran Consiglio, e furono eletti cinque Correttori alla promessione del Doge futuro giusta il solito, i quali furono Ser Lionardo Dandolo Cavaliere Procuratore, Ser Giovanni Gradenigo *quondam* Ser Nicolò, Ser Niccolò Romano, Ser Piero Cornaro Procuratore, e Ser Zaccaria Contarini. Questi Correttori poi misero le sottoscritte parti, e furono prese. Che i Consiglieri debbano mandare a esecuzione tutte le parti prese nel gran Consiglio, e negli altri Consigli. *Item* che il Doge faccia compiere e dare esecuzione alle sentenze in termine di mesi due. *Item* che il suo Gastaldo, il quale non dà al termine di giorni otto a' creditori quanto debbe avere per le sentenze contra i debitori, debba dare sotto pena del quarto, nè gli possa essere fatta grazia in pena di Lire 500. E che il Gastaldo non tenga i pegni ordinari de' debitori, ma stiano nell'Officio. *Item* fu messo per Ser Luca Gradenigo Consigliere, che così

come il Doge è obbligato di fare degl'imprestiti pel suo salario del Dogato, e altri suoi beni per Lire 20000. faccia *solùm* per Lire 12000. E fu presa. Ancora i Correttori misero, che vacante il Dogato non si facciano Notai di Venezia, se prima non saranno esaminati *de sufficientia*, *scientia*, *vita e bontà*, eccetto que' della Corte maggiore. *Item* che il Doge tenga 20. Scudieri senza que' di cucina, che prima se ne tenevano 25. e sieno d'anni 20. in sù, e di 60. in giù, e tengano 20. armature per loro, e dia loro Ducati 15. d'oro all'anno di salario. De' quali faccia fare due robe per uno all'anno, nelle quali spenda Ducati 12. e Ducati 3. dia loro per lo suo spendere. Che il Doge essendo ammalato, e non potendo andare al Giudicato di Proprio a dare sentenza contro i malfattori, vada il Vicedoge, acciocchè la Giustizia abbia il dover suo. Che se il Doge avrà mercatanzie avanti la sua creazione in alcuna parte, o in Venezia, quelle debba spacciare nel termine d'un'anno, poichè egli sarà nel Dogato. *Item* ch'egli non riceva ad imprestito, nè per altro, da alcuna persona *ullo modo vel ingenio*; e sia aggiunto, ch'e' non possa prendere *etiam* danari, ma ben possa togliere ad imprestito da' Cittadini di Venezia, se gli sarà conceduto, per onorare persone notabili forestiere, Signori, e Baroni del mondo. E quando i Consiglieri gli diranno, ch'egli faccia pasto ad alcuno di questi, sia tenuto farlo; ma poi fatto, i Consiglieri esaminino la spesa, e la tassino. E in questo all'anno passar non possa Ducati .... *Item*, atteso che nelle prigioni si vende Vino non daziato, acciocchè il Comune non abbia danno, sia limitata la quantità del Vino, che abbisogna pel bere de' prigionieri, e non d'altri: la quale limitazione sia fatta pe' Giustizieri nuovi. *Item* a dì 3. del detto mese fu posto pe' Consiglieri e Capi de' Quaranta, atteso che nella promessione del Doge sia uno statuto, che se alcuno ammazzerà altri, sia impiccato per la gola, però il detto Capitolo sia corretto, *videlicet*, che gli sia tagliata la testa, cioè il capo dalle spalle, sicchè muoja.

Dipoi fu principiato a farsi l'elezione. E nota, che ne' trenta furono questi Ser' Andrea Veniero lo Schiavo, Ser Lionardo Dandolo il Greco, Ser Pietro Cornaro Procuratore. E ne' Quarantuno furono Ser Niccolò Romano, e Ser Giovanni di Vidore, le quali Casate al presente sono mancate. Questi furono i Quarantuno Elettori, Ser Giovanni Gradenigo *quondam* Ser Niccolò, Ser Giovanni Barbarigo *quondam* Ser' Angiolo, Ser Niccolò Romano, Ser Federigo Cornaro, Ser Benedetto Soranzo, Ser Lorenzo de' Priuli, Ser Bernardo Marcello, Ser' Almorò Veniero, Ser Luigi Loredano, Ser Donato Tron, Ser Giovanni Bembo *quondam* Ser Marco, Ser Giovanni Memo *quondam* Ser Maffeo, Ser Lionardo Dandolo il Cavaliere Procuratore, Ser Zaccaria Contarini, Ser' Andrea Trivisano il Grande, Ser Pietro Grimani il Grande, Ser Giovanni di Vidore, Ser' Angiolo Micheli, Ser' Angiolo da Pesaro, Ser Giovanni Foscarini *quondam* Ser Francesco, Ser Pietro Emo, Ser Michele Morosini Procuratore, Ser Michele Dolfino, Ser Marino Malipiero *quondam* Ser Marco, Ser Niccolò Minio, Ser Bernardo Bragadino, Ser Bernardo Sanudo da San Severo, Ser Niccolò Zeno *quondam* Ser Dragone, Ser Niccolò Valaresso, Ser Fantino Arimondo, Ser' Andrea

A Paradiso, Ser Niccolò Ciuriano il Grande, Ser' Andrea Mocenigo, Ser Niccolò Breani, Ser Marino Buono, Ser Marco Barbaro *quondam* Ser' Andrea, Ser Niccolò Badoero *quondam* Ser Marino, Ser Simone Darmaro, Ser Guglielmo Quirini il Grande, Ser Paolo Giorgi il Grande, e Ser Orsatto Giustiniani. Nota ch'io non truovo, che fu il Mocenigo, ma che fu Sere Orsatto Polani. Entrato questo Doge nel Dogato, in questo medesimo mese di Giugno del 1382. furono armate per mandare a Tenedo, a vedere d'aver quel luogo dalle mani di Zanachi Mudazzo, il quale non voleva ubbidire alle lettere della Signoria, che gli scriveva, nè consegnare quel luogo,
B tre Galere grosse, e due Cocche grosse con mangani, bombarde, balestre da leva, e altri edificj, che furonvi posti sopra di legname fatti, per combattere quel Castello. Capitano della quale armata fu fatto Giovanni Miani; e ancora fu mandata gente da combattere dalla parte di terra, Capitano Fantino Giorgi il Cavaliere, e Provveditori Saracino Dandolo, e Giovanni Barbo di Ser Francesco. E fu data taglia al prefato Zanachi Mudazzo per la Signoria nostra, che chi lo dasse vivo nelle nostre mani, avrebbe de' danari del Comune Perperi 20000. a ragione d'Aspri 20. al Ducato, che vengono ad essere Ducati 10000. E chi lo dava morto, Aspri 10000. che sono Du-
C cati 5000. E che tutti i beni del detto Mudazzo sieno messi in Comune. E alla fine giunta la dett'armata colà, il predetto Zanachi consegnò quel luogo, e fu poi pe' nostri consegnato nelle mani del Conte di Savoja, avendo prima rovinato il Castello, come ho scritto per avanti. Questo fu cagione, che i Turchi passarono sulla Grecia, e molte anime si perdettero per la detta cagione. In quest'anno incominciò la mortalità a Venezia del mese di Maggio, e durò fino a tutto il mese d'Ottobre, e morirono delle persone più di 19000. che fu gran danno alla Terra. Questo notabilissimo Doge avendo dogato *solùm* mesi quattro, e giorni cinque, s'ammalò di peste e morì, e
D fu sepolto nella Chiesa di San Giovanni e Paolo, dove ivi appresso abitava, e pe' suoi gli fu fatta una bellissima Arca nella Capella dell'Altar grande, dorata con un'Epitafio. E questo è il Breve quì soscritto. Morì a' 16. d'Ottobre a ora di Nona.

Quot potui feci, festina morte correptus.

Epitaphium Michaëlis Mauroceni Ducis:

Inclyta vitales, Michaël, quem duxit in auras
Maurocena Domus, Venetûm Dux, Civibus ingens
Spes erat, alta parans; intercipit ardua fatum
Cœpta Ducis; virtute potens, fuit ensis acutus
E *Justitiæ. Heu moriens patriæ per secula luctus!*
Qua cinis est, jacet heic, mens gaudet, fama coruscat.
MCCCLXXXII. die XVI. Octobris fuit sepultus,
& ducavit menses IV. & dies V.

MCCCLXXXII.

Antonio Veniero, Doge LVI.

Essendo egli Capitano in Candia, fu eletto Doge da' Quarantuno Elettori a' 21. d'Ottobre circa ore 22. del Martedì. Era molto grazioso, il quale era stato sette anni fuori colla sua famiglia in servigio della nostra Signoria, siccome nella Cronaca Dolfina ho letto.

to. Ora essendo morto il predecessore a' 15. del detto mese, adì 16. fu chiamato il gran Consiglio, e fatti i cinque Correttori alla sua promessione, i quali furono, Ser Lionardo Dandolo Cavaliere Procuratore, Ser Giovanni Gradenigo Procuratore, Ser Niccolò Barbarigo, Ser Domenico Micheli, Ser Luigi Loredano. I quali subito vennero al gran Consiglio, e corressero *solùm* tre Capitoli della promessione del Doge: Che sia dichiarato al Capitolo degl' imprestiti, che il Doge faccia degl' imprestiti, quando accaderà, come gli altri Cittadini di Venezia, che i Gastaldi del Doge abbiano un Libro, sul quale notino le intromessioni col dì, mese, e millesimo; *aliter* le intromessioni non vagliano fatte per loro. *Item* che il Doge osservi la sua promessione dopo fatta l'elezione. E ne' quarantacinque furono queste Casate, ch' al presente più non sono, Ser Piero di Vidore, e Ser Lazaro Lanzuolo. Questi furono i quarantuno Elettori: Ser Niccolò Dolfino, Ser Giovanni Gradenigo Procuratore, Ser Carlo Zeno, Ser'Andrea Donato, Ser Bernardo Marcello, Ser Candiano Barbaro, Ser Vito Trivisano, Ser Lionardo Bembo, Ser Pantalione Giustiniano, Ser Giovanni Natale, Ser Lionardo Dandolo Cavaliere Procuratore, Ser Giovanni Contarini *quondam* Ser Luca, Ser Niccolò Minio, Ser Donato Tron, Ser Niccolò Barbarigo, Ser Paolo Nani, Ser' Andrea Cocco, Ser Fantino Quirini, Ser' Andreasso Mocenigo, Ser Pietro di Bernardo, Ser Michele Emo, Ser Niccolò Ciurano, Ser Pietro Cornaro, Ser Luigi Moro, Ser Jacopo da Molino, Ser Paolo Morosini, Ser Triadamo Gritti, Ser Luigi Mudazzo, Ser Francesco Bragadino, Ser Bertuccio Loredano, Ser Jacopo Valaresso, Ser Pietro Veniero, Ser Niccolò Foscarini, Ser Piero Pisani, Ser Piero di Vidore, Ser Paolo Polani, Ser Piero Grimani, Ser' Francesco Giorgi, Ser Niccolò Vitturi, Ser Andrea Paradiso, Ser Marco Pasqualigo. E acciocchè s'intendano gli undici, ch'elessero questi Quarantuno, i quali poi elessero il Doge, ch'era Capitano in Candia, quì di sotto ne farò menzione. I quali furono Ser' Andrea Marcello, Ser' Antonio Darduino, Ser Zaccaria Gabrieli, Ser Marin Buono, Ser Giovanni Giustiniano Procuratore, Ser Fantino da Canale, Ser Francesco Donato, S r Pietro Bolani, Ser Vettore Valaresso, Ser Fantino da Mosto, Ser Niccolò Briani. Ed eletto il prefato Doge assente, quel medesimo giorno giusta il solito fu pubblicato nella Chiesa di San Marco al Popolo. A' 22. d'Ottobre in quel medesimo giorno fu chiamato il gran Consiglio, e fu preso di commettere il governo del Ducato a' Consiglieri e a' Capi de' Quaranta, de' quali due Consiglieri e un Capo de' Quaranta stieno fermi in Palazzo, e fatto Vicedoge Ser Niccolò Valaresso maggiore Consigliere, cioè Luogotenente del Doge; il quale avendo accettato alle Cadute, fu poi fatto Vicedoge pe' Consiglieri Ser Guglielmo Quirini, e furono subito spedite Lettere in Candia al Doge della sua creazione. A' 23. di Novembre fu posto nel detto maggior Consiglio una Parte pe' Consiglieri e pe' Capi de' Quaranta per onorare il Serenissimo Messer lo Doge in questa sua venuta, che sieno eletti in questo maggior Consiglio, come altre volte è stato fatto a Messer Lorenzo Celsi Doge, dodici Ambasciadori per due mani d'elezione. I quali vadano in Istria ad incon-

A trarlo, e l'accompagnino in questa Terra, e ognuno meni un Donzello per uno. E possano essere eletti di tutti gli officj della Città di Rialto, eccetto Procuratori, Giudici di Palazzo, Consoli di Mercatanti, e Padroni all' Arsenale, non perdendo però l'ufizio nè l'utilità di quello, e che per questi giorni possano spendere Ducati 12. al giorno fra tutti. E se alcuno rifiutasse o fosse fuori, i Consiglieri e i Capi de' Quaranta per la maggior parte di loro eleggano in luogo di quello, come fu osservato al tempo del Doge Celso. E se v'è Consiglio contro, sia rivocato. E furono eletti poi i dodici Ambasciadori, i quali furono gl' infrascritti: Ser

B Niccolò Ciurano il Grande, Ser Bernardo Marcello, Ser Francesco Cornaro che fu del Doge, Ser Giorgio Loredano, Ser Giovanni Memo il Grande, Ser Donato Barbaro, Ser Giovanni Valaresso, Ser Giovanni Gabrielli, Ser Paolo Giuliani, Ser Giovanni Diedo, Ser Niccolo Soranzo, Ser Paolo Trivisano il Grande.

Questo Doge, intesa in Creta la nuova della sua elezione, montò su tre Galere Candiotte armate ivi, e venne di lungo a Venezia. Giunto in Istria, trovò i dodici Oratori, che per la Signoria gli furono mandati incontro. E venne a San Niccolò di Lido a' 13. di Gennajo, dove smontò in terra. Et eranvi as-

C sai Gentiluomini ivi venuti per riceverlo. Dopo venne il Bucintoro colla Signoria e altri Patrizj, nel quale onoratamente entrò, e fu condotto fino nel Palazzo Ducale, & entrò Doge di Venezia; nel tempo del quale a Venezia fu abbondanza, e attese a volere scariricare la Terra de' debiti fatti in questa guerra passata. E' da sapere, che gli fu mandato prima a dire la nuova della sua creazione, come in una Cronica ho letto, per Giovanni Trapello paron di Nave, uomo notabile, il quale montò sopra d'un Brigantino, e andò in Candia, e il detto Doge venne fino in Istria col nostro Capitano del Golfo. Sotto questo Doge s'ebbe Tenedo; e Zanacchi Mudazzo,

D che v'era dentro, dimandò perdono di quello, che avea fatto, e gli fu conceduto. Furono mandati Oratori a Genova Lionardo Dandolo Cavaliero e Procuratore, e Piero Emo del 1383. a' 4. di Giugno, e fu fatto cert' accordo tra la Signoria nostra, e' Genovesi, de' quali era Doge Lionardo di Montaldo. Ancora fu provveduto a molti stati morti, di maritare le loro figliuole de' beni del Comune, e dispensare danari, come, e dov'era bisogno. Questo Doge avea un' unico figliuolo nominato Luigi, d'età adolescente, il quale amava una donna in questa Terra delle Nobili. E come avviene fra gli amanti, si vennero a corrucciare. Laonde egli per farle dispiacere,

E mise una notte sopra la porta della casa sua, perch' era maritata, un pajo di corna appiccate. Lo che inteso, il marito andò a lamentarsi di questo al Doge, al quale dispiacque ciò molto. E chiamò gli Avvogatori di Comune, commettendo loro questo caso. E volle, che suo figliuolo, perchè si sapeva essere stato lui, fosse ritenuto e messo in prigione. Ed essendo ammalato nelle prigioni, il detto desiderava d'essere cavato per non morire ivi dentro, ma il Doge volle, che perchè era stato condennato per certo tempo in prigione, ch'egli ivi morisse. E il Doge fu costantissimo per volere ubbidire alle leggi della

Terra. *Tamen* tutta la Terra di tal morte si dolse. Questi fu condennato a stare certo tempo in prigione, come ho detto, e però il Doge nol volle cavare, per non rompere quello, ch'era stato preso. Del 1383. del mese di Giugno venne a Venezia il Marchese Niccolò di Ferrara, il quale si portò tanto bene nella guerra di Chioggia, e fu molto accarezzato e onorato. Venne poi il Signore di Mantova della Casa di Gonzaga, e altri Signori, e tutti furono onorati, e dimostrata loro ottima ciera. *Etiam* venne il Signor Francesco di Carrara di Padova. Del 1384. andarono Galere insieme a mercato in Alessandria e in Romania. E ancora furon messe quattro Galere grosse al viaggio di Fiandra, Capitano delle quali fu Saracino Dandolo, Padroni Marco Faliero, Francesco Cornaro, Niccolò Soranzo, e Luigi Dandolo. E avanti che le dette Galere giungessero a Venezia, s'intese come in Golfo erano otto Galere di Genovesi, i quali ereno al soldo del Re Carlo di Puglia. E dubitando i Veneziani, che venendo le dette Galere di mercato separate, non patissero danno, fu subito armata una Galera sottile, Sopracomito della quale fu Giovanni Darduino, cioè quello novamente fatto del maggior Consiglio del 1382. Il quale andò, & ebbe ordine dalla Signoria di far ridurre tutte le predette mute in conserva, cioè che si riducessero a Modone, e con que' legni, ch' erano in Golfo, adunarsi insieme, e venire a Venezia sicuramente. E così eseguì; sicchè giunsero salve in terra, in tutto Galere XI. di viaggio, e due Legni del Golfo, cioè Galere sottili; sicchè entrarono 13. Galere a' 26. di Febbrajo nel Porto di Venezia con grande allegrezza di tutti.

Nel 1386. a' 9. di Giugno, l'Isola di Corfù venne sotto il dominio nostro, e *sponte* si diedero, e que' di Corfù mandarono Ambasciadori alla Signoria a darsi, i quali furono Piero Capiza Cavaliere, Ricardo d'Altavilla, Giovanni d'Alessio, Cavaxuolo Notajo, che fu figliuolo d'Antonio d'Arrigo, Niccolò Tracanioti, e David d'Anselmo Ebreo, i quali tutti per nome dell' Università di quell' Isola, di cui aveano il Sindicato, giurarono omaggio alla Signoria, e fecero Capitoli, e per la Signoria fu promesso loro di non darli mai ad alcun Signore. Non voglio restar di scrivere, come al principio di questo Dogato del 1382. venne discordia tra Giovangaleazzo Visconte, Duca di Milano, e il Signore di Mantova, il qual Signore era in amicizia co' Veneziani; e chiedendo loro ajuto, mandarongli il Signor Carlo Malatesta, ch' era al nostro stipendio con gente; il quale ruppe l'esercito del prefato Visconte appresso Governo. Sicchè il Gonzaga restò in pacifico stato, mediante l'ajuto, che gli diedero i nostri; perchè si pacificarono insieme. E poi il detto Gonzaga venne a Venezia, come ho scritto di sopra. Ancora questo Doge, essendo la Città di Chioggia per la guerra de' Genovesi stata rovinata, ordinò che fosse racconciata. In questo tempo avendo grande discordia due Signori in Italia, nostri vicini, cioè il Signor' Antonio dalla Scala di Verona, e il Signor Francesco da Carrara vecchio di Padova, per lo chè Giovangaleazzo Visconti, poscia primo Duca di Milano, il quale era potentissimo, ruppe la guerra a que' dalla Scala a requisizione di questi Signori da Carrara, e an-

A dò con esercito, e tolse loro Verona e Vicenza. Questo Giovangaleazzo avea partito il detto Stato di Milano tra suo Barba Bernabò Visconte e lui; e trovandosi il detto Giovangaleazzo a Pavia desideroso *etiam* d'avere il dominio di Milano tutto, finse di volere andare a Milano a visitare il Barba Bernabò, ch' ivi dominava. Il quale volendo far' onore alla venuta del Nipote, vennegli incontrò fuori delle porte. Laonde *statim* dalle insidie ordinate pel prefato suo Nipote fu preso e menato nella Rocca di Trezzo, e tanto il tenne in quel Castello, che vi morì. Et egli si fece solo Signore dello Stato di Milano. Il qual Signor Bernabò Visconti era Barba del B Signore di Padova; il qual Signor di Padova dolendosi di quello, ch'era seguito, più volte tentò col detto Giovangaleazzo che lo liberasse dalla prigione. Del che sdegnato esso Giovangaleazzo determinò di rompergli guerra e di venire contro il detto Signor di Padova, il quale Signore di Padova era in lega colla Signoria nostra. E chiedendo ajuto, gli fu mandato Jacopo Dolfino con 400. e più barche benissimo armate in suo soccorso. Ma esso Visconte venuto con esercito sul Padovano *non solùm* prese i Castelli, ma ancora in pochi mesi mise l'assedio alla Città di Padova, e quella alla fin prese insieme col Signor Francesco da Carrara vecchio, il quale mandò pri- C gione nella Rocca di Monza, dov' egli morì. Il figliuolo Francesco giovane dipoi fuggì in Lamagna. E questa guerra fu molto crudele. E dopo preso lo Stato del Signor di Padova, esso Visconte passò sul Trivigiano, e mandò a prendere Feltre e Cividal di Belluno, Terre che il detto Signor da Carrara possedeva. E i Veneziani vedendo queste turbolenze, *etiam* eglino fecero gente, e andarono a Treviso, ch'era del Duca Leopoldo d'Austria, e nella detta Città entrarono, facendosi Signori di quella. Era in lega il detto Signor Giovangaleazzo co' Fiorentini e Bolognesi, i quali vedendo quello Signore farsi troppo grande, praticarono una D nuova lega, la qual fu della Signoria nostra, d'essi Fiorentini, e de' Bolognesi, del Marchese di Ferrara, e di Francesco di Gonzaga Signore di Mantova, e con Carlo Malatesta Signor di Rimini. La qual lega fu fatta contro il detto Giangaleazzo Visconti. Nella qual lega entrò il Duca Roberto di Baviera, al quale era fuggito il figliuolo del Signore di Padova, com'è notato di sopra. Il qual Duca di Baviera per volere ricuperare lo Stato del parente suo Carrarese, entrò nella detta lega. Ma in questo mezzo il Signore di Milano andò con quarantamila persone a campo a Mantova, e vi mise l'assedio sì per Pò come per terra. Perchè i Veneziani come collegati determina- E rono d'ajutare il Gonzaga, armarono certi navili, per mandarli pel Pò in suo soccorso, per opera de' quali i Milanesi furono ribattuti e rotti. E quì seguì, che il Signor Carlo Malatesta di Rimini, Capitano dell'esercito terrestre a Governo li ruppe, e fracassò con grande strage loro. A' quali, lasciati gli alloggiamenti e i carriaggi, convenne di fuggire, i quali da' nostri furono tolti loro, come ho scritto di sopra.

Oltre di questo il Signor Francesco da Carrara il giovane coll' ajuto del prefato Duca di Baviera venne incognito in Italia, il quale coll' ajuto de' Veneziani entrò in Padova, e

non

A non potendo avere il Castello, che si teneva pe' Milanesi, sopravvennero le genti Tedesche, e deliberarono d'oppugnarlo e combatterlo. Ancora i Veronesi tumultuando mandarono a chiamare il Signor Antonio dalla Scala, il quale era pochi giorni avanti mancato di questa vita. E i Veronesi non volendo più star sotto il Signore di Milano, si ribellarono; ma Ugolotto Blancardo Capitano de' Milanesi, il qual'era nel Cremonese, subito venne, & entrò in Verona, e i suoi soldati cupidi di guadagno, misero Verona a sacco. Ritorniamo a' Tedeschi, ch'erano per oppugnare il Castello di Padova. Volendo essere pagati, e il povero Signor Francesco da Carrara non avendo B di che dar loro, corrucciaronsi, e si levarono dall'impresa, ritornando in Germania. Ma i Fiorentini gli mandarono Giovanni Augud Britanno loro Condottiere e Capitano, con certe genti, il qual'era uomo valoroso nell'arte militare. Il qual giunto, per sua opera ebbe il detto Castello di Padova, e il Signor Augud in quello mise grande presidio. E' da sapere, come nella Cronica Dolfina ho letto, che il sopradetto Antonio dalla Scala, Vicario Imperiale di Verona e di Vicenza, fece lega colla Signoria ma contro il Signore di Padova, promettendo di tenere certo numero di cavalli. Ora venuto ad inimicizia col detto Giangaleazzo Visconte Conte di Virtù, il quale C ad istanza di Guglielmo Bevilacqua e d'altri ribelli Veronesi nell'anno predetto a dì 17. d'Ottobre 1387. venne il campo del detto Conte di Virtù alla Porta di Verona, detta de' Calzari. E il Signor Antonio della Scala, inteso questo, entrò nel Castello, e mandò la moglie e i figliuoli a Venezia, e alla fine perdè il dominio di Verona e di Vicenza, come ho scritto, in poco tempo. Il Signore di Padova sperava di avere Vicenza per le convenzioni fatte col detto Conte di Virtù. Ma i Vicentini si sottomisero più tosto al detto Conte di Virtù, che al Signor di Padova. Antonio dalla Scala avendo mandato assai danari e avere in Lamagna per avere D ajuto da que' Signori Tedeschi in ricuperare lo Stato, nulla potè avere. Mandò da Urbano VI. a Roma, ma nulla potè fare; sicchè come disperato esso Antonio dalla Scala venne a Venezia, poi andò in Romagna ad abitare, dove miserabilmente morì d'età giovane. Il suo corpo fu portato nella Città di Verona, e ivi fu seppellito. Lasciò la moglie a Venezia, e un suo unico figliuolo maschio piccolo, chiamato . . . . e quattro figliuole, in grande necessità del vivere, a' quali per la Signoria nostra come pietosa fu provveduto del vivere loro. In questo tempo essendo vacato per avanti il Patriarcato d'Aquilea per la morte di Marcoardo Patriarca, Urbano VI. Pontefice lo diede E a Messer Filippo Ranconio Vescovo Sabinese Cardinale, di nazion Franzese in commenda. E volendo egli mandare a prendere il possesso, que' del Friuli non voleano star sotto Patriarca in commenda, e che non abitasse nella Patria. Ora la Signoria nostra ajutò il detto Patriarca ad entrare nel Patriarcato, ancorchè i paesani non volessero. Et entrò il Patriarca, il quale entrato pel merito, ch'egli dovea rendere alla Signoria, s'accostò col Signor Francesco da Carrara di Padova, e interuppe le strade de' mercatanti, ch'andavano e venivano d'Alemagna. Ma i Veneziani vedendo questo, fecero lega con alcuni Signorotti del Friuli per ajutare que' di Cividal di Belluno; e poi Caorle e Lido Maggiore, ch'erano nostri, furono molestati dalle genti del detto Patriarca, e un Castello nel Friuli detto Santo Stino, ch'è appresso la Mota. Onde i Veneziani mandaron gente, Capitano e Provveditore Pietro Moresini da Santa Maria Zubenigo, il quale appresso Sovergnano fu alle mani con que' del Friuli, e li ruppe, e nella vittoria il detto Pietro Morosini fu fatto Cavaliere, uomo eccellente e armigero. Poi il Signore di Padova mandò esercito contra Sacile, che non voleva dare ubbidienza al detto Patriarca. Il Borgo si rendè subito; e andati a Spilimbergo per averlo, quello si difese virilmente.

E' da sapere, che nell'Anno 1383. a' 6. di Dicembre il Doge Leopoldo d'Austria vendette al Signor di Padova il Trivisano per Ducati . . . . mila. E fatti i patti tra loro, i quali furono contro il suo onore, e contro i patti giurati alla Signoria nostra, il detto Francesco da Carrara entrò nel dominio di Treviso, e un mese dopo mandò molta gente da piè e da cavallo a Porto Buffoledo, il qual luogo era di Messere Azzolino, e quello assediò, mettendovi le genti intorno, finchè l'ebbe a' 8. di Maggio del 1384. E poi il detto Signore corse nel Friuli per la lega fatta col Patriarca contra i Castellani, e fece loro gran danno. E inteso i Veneziani, che il detto Signore avuto il Trivigiano s'andava slargando, togliendo i Castelli del Cenedese, e che s'andava molto fortificando di giorno in giorno, e ridotti con lui molti Castellani della Patria, dando loro grandi provigioni, essendo per tanto venuti Ambasciadori alla Signoria per nome della Comunità di Udine e d'altri luoghi, fecero lega insieme, promettendo d'ajutarli, acciocchè non andassero sotto a' Padovani. E in questo numero era Messere Tristano Sovergnano, ch'era de' primi Castellani nel Friuli, e avea gran potere nella detta Patria. E subito pe' nostri furono mandati ballestrieri a Marano e a Porto Gruero per difendere e mantenere que' luoghi, dov'era un Castellano già subornato dal detto Signore di Padova per dargli quel luogo. Il quale veduto i balestrieri della Patria non li volle accettare dentro, e i nostri Provveditori, ch'erano in Udine con que' Castellani, andarono ivi, e furono a parlamento con lui, il quale non seppe che dire. E disse: *Dapoichè a voi pace, sono contento anch'io, e voglio partirmi, e venire con voi ad Udine. E quello, che que' Signori, che governano la Patria, comanderanno, io farò. E voglio montare a cavallo per venire con voi*. Ma come egli fu dentro del Castello, egli fece levare i ponti e disse: *Andate con Dio, che non ne voglio far niente*. E vedendosi essere beffati, subito eglino mandarono a prendere le bombarde, e di dì e di notte bombardavano esso luogo di . . . . . Ed egli vedendosi in tanta stretta, tolse termine di rendersi. In questo tempo egli medesimo andò nel campo, dove era il Patriarca Cardinale Sabinese, e il Signore di Padova. E udendo questo esso Signor di Padova, col campo si mise in punto, e con grandissimo furor venne, & entrò dentro di Marano, e mise l'insegne sulle mura. E fatto questo andò a Valvasone, e coloro si renderono, e così fecero que' di Gemona, di Spilimbergo, di Cividale del Friuli, e d'altri luoghi assai della Patria. Il Cardinale Patriarca rimase in cam-

campo, finchè durarono queste cose. E di questo furonne cagione molti Castellani traditori raccomandati al prefato Signor di Padova. E dopo per essere mali tempi e grandi piogge, il nostro campo, che nella Patria si trovava con gli altri Castellani, diliberò d'investire il campo del Signore di Padova sopradetto. E furono alle mani, e li ruppero, come ho scritto di sopra, e ne presero 1200. e furon morti di loro più di 600. e molti s'annegarono. Per la qual cosa Messer Giovanni d'Azzo Capitano delle genti del Signore di Padova colle genti, che gli restarono, si levò della Patria, e ritornò in Padovana, e il detto Signore mandò il prefato Cardinale e Patriarca a stare in Este, e ivi tenevalo in buona guardia. E questo fu del 1385. Laonde il Capitano della Lega predetta del Friuli co' nostri cavalcò verso Gemona, e diede battaglia, ma coloro si difendevano. Alla fine date loro alcune battaglie, si renderono a patti, e fornito il Castello, fu scoperto un trattato di Niccolò di Spilimbergo con alcuni suoi seguaci contro il Castello d'Udine, il quale fu preso e come traditore fu giustiziato.

Del 1385. a' 5. di Maggio fu tagliata la testa in Piazza di San Marco in mezzo alle due Colonne a Pietro Giustiniano *quondam* Ser Marco da San Giovanni Bragola, essendo Avvogatore di Comune, insieme con un suo compagno Antonio Meneghino da Chioggia per deliberazione del Consiglio de' Dieci. E questo perchè egli faceva sapere al Signore di Padova quello, che si faceva e si trattava ne' Consigli segreti contra il detto Signor di Padova. A dì 6. del detto mese il Popolo di Ferrara si sollevò a romore contro a' Marchesi della Casa d'Este, gridando, *muoja la Colta e le Gabelle*, A dì 6. di Maggio del dett'anno fu preso il Signor Bernabò Visconte, il quale dominava Milano, e altre Terre per metà, dal Signor Giangaleazzo Visconte Conte di Virtù suo nipote. Il modo fu questo. Che avendo esso Signor Bernabò dato per moglie al prefato Conte di Virtù una sua figliuola, e questo per farlo morire, e per poi toglierli lo Stato, ch'egli dominava, ch'era la metà di Milano, Pavia, Piacenza, Lodi, Como, Alessandria della Paglia, Novara, Asti, e altri luoghi; e fatte le nozze, esso Bernabò ordinò il trattato di dargli morte colla predetta sua figliuola. E avendo il detto Conte di Virtù presentito tal cosa, si pensò di rimediare, e tale inganno farlo al Barba. Prima stette riguardoso, poi finse essere divenuto santo. Non praticava se non con Frati in Chiesa e con persone divote, sicchè avea acquistato buon nome per tutta Italia. E finse di volere andare a certa divozione a Santa Maria in Monte, ch'è una Chiesa presso Milano, e di questa sua andata notificò al Barba, perocch'egli stava a Pavia. E inteso questo il Signor Bernabò preparò di fargli onore, e d'andargli incontro co' suoi figliuoli due, che con lui a Milano avea. E venuto al prefato Conte di Virtù in istrada, dalle genti, ch'erano con lui il prefato suo Barba e figliuoli furono presi e menati nel Castello di Trezzo, ed esso Conte di Virtù si fece Signore di Milano, e ricuperò tutto lo Stato, che teneva il prefato suo Barba, eccetto il Castello di Milano di Porta Zuobia, il qual si tenne più mesi. E pare che di questo tradimento, che doveasi fare, esso Signor Bernabò era stato avvisato da un suo provisionato, chiamato il Medicina, ma non gli diede fede dicendo: *Mio Nipote è santo e buono. Nol farà*. Ora Messer Bernabò visse poi preso nel Castello di Trezzo mesi sette, e lasciò alla sua morte i soscritti figliuoli legittimi e naturali, come sarà quì sotto notato. Questi sono i figliuoli del Signor Bernabò: Messer Luigi Visconte d'anni 28. preso col padre; Messer Carlo Visconte d'anni 24. preso col padre; Messer Ridolfo Visconte d'anni 22. preso col Padre; Messer Mastino Visconte d'anni 10. era a Brescia. Queste sono le figliuole: Madonna Verde moglie del Duca Leopoldo d'Austria; Madonna Taddea moglie del Duca Stefano di Baviera, Madonna Valentina moglie del Re Pietro di Cipro, Madonna Caterina moglie del Conte di Virtù; Madonna Antonia moglie del Conte d'Ottimberg; Madonna Maddalena moglie del Duca Federigo di Baviera; Madonna Elisabetta moglie del Duca Ernesto di Baviera; Madonna Inglese moglie del fratello del Re di Cipro; Madonna Lucia, promessa al Re d'Inghilterra; Madonna Maria, promessa al Signore di Mantova. Tutte queste donne e figliuole nacquero di Madonna Reina dalla Scala, che fu figliuola di Messer Mastino dalla Scala Signor di Verona, e di Madonna Taddea da Carrara. Questi sono i figliuoli naturali: Messer Sagramoso d'anni 48. preso col padre: Messer Galeazzo d'anni 35. preso col padre: Messer Lionello d'anni 29. era col Signor Mastino dalla Scala: Messer' Estore d'anni 29. fuggì, e portò la nuova della presa del padre a suo fratello: Messer Palamedes d'anni 25. preso col padre. Figliuole naturali; Madonna Veroarda moglie di Messer Giovanni Soardo da Bergomo; Madonna Donnina moglie di Messer Giovanni Augud gran Capitano; Madonna Elisabetta moglie del Conte Lucio Capitano di gente d'armi: Madonna Ricciarda moglie di Messer Bernardo da Sala gran Condottiere: Madonna Besina moglie di Messer Carlo da Fogliano grande Castellano. E sette altre figliuole da maritare, che non furono maritate.

In questo tempo morì il Re Lodovico d'Ungheria. Lasciò tre figliuole femine, le quali avea maritate in questo modo. La prima chiamata Caterina nel fratello del Re di Francia; ma prima ella morì, ch'andasse a marito. La seconda Maria nel Signor Sigismondo fratello del Re de' Romani. La terza Uga fu maritata in un Signore di Casa Ottomana, che in quel tempo di Turco s'era battezzato e fatto Cristiano. E morì il Re predetto. La Reina Elisabetta sua moglie governava il Regno, e la figliuola primogenita Maria era viva, la quale chiamavano per Re d'Ungheria. Ma Carlo dalla Pace, ovvero da Durazzo, il quale si ritrovava a Napoli, e avea tolto per moglie la Reina Giovanna di Napoli, e quel Regno dominava di volontà della detta Reina, si partì di Napoli, e andò a farsi Re d'Ungheria, dicendo, ch'a lui perveniva tal corona. Il quale dopo lunghi fatti, di volontà della Reina vecchia fu incoronato Re d'Ungheria. E di questa cosa ne fu cagione la Reina Maria sopradetta. E furono a questa incoronazione molti Baroni del Reame. Ma dipoi alcuni fedeli della detta Reina vecchia andarono a trovarla, dicendole: *Madonna, guardate, che non intravvenga a voi, come intravvenne alla Reina Giovanna*. E le dissero, come

come il detto Carlo l'avea fatta morire dopo toltole il Regno. Per la qual cosa molto essa Reina vecchia pensò a' fatti suoi. Ed essendole entrato lo spirito maligno addosso, deliberò di farlo ammazzare. E andò un giorno il detto Re Carlo in camera colla detta Reina; avendo essa dato ordine, entrò nella camera un' uomo con un coltello ascoso, e diede al prefato Re tante botte, sicchè l'ammazzò, e a questo modo finì Carlo dalla Pace la sua vita. E' da sapere, che questo Carlo era *etiam* Re della Puglia, ovvero di Napoli, e cacciò la Reina Giovanna, che fu figliuola del Re Roberto, la quale avea marito Messer' Ottone di Brunswich. La qual Reina entrata nel Castello dell'Uovo, al fine fu crudelmente uccisa, e 'l marito in battaglia morto. Ora il Duca Luigi d'Angiò venne intorno Napoli, il quale fu figliuolo del Re di Francia, dicendo, che quel Regno gli perveniva *jure hæreditario*. Il quale essendo a campo attorno a Napoli, s'ammalò, e morì, & *etiam* Amadio Duca di Savoja, che con lui era. Sicchè dopo morto il detto Re Luigi d'Angiò, e levato il campo di Napoli, il prefato Carlo andò in Ungheria a farsi Re di quell' altro Regno. Torniamo alla Reina vecchia d'Ungheria, la quale fece ammazzare il detto Re Carlo, come ho scritto; e fuggendo in Dalmazia, fu presa dagli Ungheri, e posta in prigione morì, e Maria sua figliuola *etiam* fu ritenuta in prigione in Castelnuovo. In questo tempo per la Signoria nostra fu mandato Ambasciadore in Ungheria Pantalione Barbo. E questo, come nella Cronica Dolfina ho letto, fu del 1387. Gli Ungheri poi elessero per loro Re Sigismondo fratello dell'Imperadore e marito di Madonna Maria, che fu figliuola del Re Lodovico, la quale era in prigione, come ho detto. E così entrato nel Regno, e la moglie ritenuta, nel 1387. a dì ultimo di Marzo la Domenica delle Palme, fece Cavaliere Pantalione Barbo Ambasciadore della Signoria nostra. E per dargli favore, la Signoria mandò sei Galere in Golfo, Capitano Giovanni Barbarigo a guardia, che la Reina Maria sopradetta non fosse per mare menata in Puglia. La quale il detto Capitano fece lasciare di prigione al Priore di Lavrana, e messa sulle dette Galere la condusse a Segna, sicchè fu liberata, e il Re per questo fece Cavaliere il prefato Giovanni Barbarigo Capitan nostro. Il qual Capitano ancora ricuperò Scardona per forza, e la consegnò al Re d'Ungheria prefato, col quale poi fu fatta lega. Furono mandati per la Signoria sei Ambasciadori al predetto Re d'Ungheria a congratularsi, i quali furono Lionardo Dandolo Cavaliere, Paolo Morosini Cavaliere, Jacopo Dolfino Cavaliere, Pietro Bragadino, Marino Malipiero, e Remigio Soranzo. I quali a' 19. di Giugno del 1387. dal detto Re furono onorati, e allegramente accettati. E quattro tornarono a Venezia, e due de' detti restarono, cioè il Dandolo e il Morosini. I quali Dandolo e Morosini accompagnarono la Reina al Re, e questi feceli Cavalieri. Questo Lionardo Dandolo fu figliuolo d'Andrea Doge.

Nel 1387. fu presa parte, che alcun forestiere non potesse comperare stabile in Venezia, come appare nel Libro *Leona* a carte 15. *Item* fu preso che que' Gentiluomini che volevano venire a Consiglio, s'approvassero a San Michele nel Consiglio de' 40. per 25 bal-

A lotte, come appare nel detto Libro *Leona* a carte 17. Fu creato per parte presa in gran Consiglio il Signor Conte Giovanni de' Frangipani di Segna del nostro maggior Consiglio a' 7. di Luglio del 1386. come appare nel detto Libro a cart. 16. In questo tempo erano collegati insieme contro la Signoria nostra il Signor di Padova, e il Patriarca d'Aquilea. Onde i Veneziani fecero un' altra lega, come ho scritto di sopra, con Niccolò Marchese di Ferrara, co' Fiorentini e Bolognesi, e col Conte di Virtù Giangaleazzo Visconti, ch'era fatto Duca di Milano, a distruzione del detto Signor di Padova. La quale fu conchiusa a dì 29. di Marzo del 1388. E la Signoria era pe'

B Capitoli obbligata di tenere in campo sul Padovano pedoni 1500., balestrieri a piè 1000., balestrieri a cavallo 300., uomini d'arme 100. a due cavalli per uno, guastatori, carretti di vettovaglia, munizioni, e bombarde. *Item* fu conchiuso, che Padova col Padovano sia del detto Conte di Virtù, e che la Torre del Corano e quella di Sant'Ilario sieno della Signoria nostra, e per mezzo miglio in su, e di là in giù dall'uno e dall'altro lato verso l'acque salse; e che infino a mezzo miglio lontano da' detti luoghi sieno i confini del Comune di Venezia: e che Castelcaro e il Castelborgo sieno rovinati, i quali non si possano più rifare; nè *etiam* farsi altra fortezza a' confini de' Vene-

C ziani verso l'acque salse. E che Treviso e 'l Trivigiano, Ceneda e il Cenedese, sia della Signoria nostra. E questo sia in ricompensa de' danni avuti da' Padovani, e dell'entrate tolte a' nostri Cittadini, e Monasteri, e Chiese sul Padovano e sul Trivigiano, ch' erano per Ducati 180000. La qual lega conchiusa durò due anni. *Item* fu messo, che il detto Conte di Virtù non possa acquistar Feltre nè Cividale, finchè prima non sia acquistata Padova e il Padovano, Treviso e il Trivigiano. E che la Signoria dia al detto Conte di Virtù pel primo anno per la spesa, che farà nell' essercito, Ducati 100000. d'oro, cioè ogni mese la rata. E durando la guerra, il secon-

D do anno a ragione di Ducati 8000. al mese. De' quali danari la Signoria possa spendere Ducati 2000. in armar gente e Ganzaruoli contro il detto Signore di Padova. E così fu mandato a disfidare i detti Signori da Carrara, padre e figlio. E Messer Francesco di Carrara il vecchio rinunziò la Signoria di Padova nelle mani del Popolo, il quale fece Signore suo figliuolo Francesco da Carrara. Et esso Francesco vecchio andò in Treviso. In questo mezzo venne il campo del Conte di Virtù sul Padovano. E così quel della Lega, Capitano Messer Jacopo dal Verme il Cavaliere, e le nostre genti si misero in ordine di quanto erano obbligate. I nostri presero Li-

E mene, dov'era un Castello, per forza, e ivi serrarono l'acqua della Brenta, ch' andava a Padova, sicchè i Padovani non potevano più macinare ne' loro mulini. Ancora ebbero il Castello Navarino per assedio. Era Capitano delle barche e de' Ganzaruoli Francesco Dolfino. Ancora i nostri mandarono gente per mare, e presero Aquilea e il Castello di Borgoforte. Nell'esercito di Padovana era Capitano Jacopo Dolfino il Cavaliere. E fu presa Pieve di Sacco pe' nostri, e poi una Bastia, detta la Calata. *Etiam* fu preso Castelcaro per le barche e pe' Ganzaruoli. Il Signor Francesco da Carrara il giovine in questo

mezzo

mezzo volle trattare accordo pel mezzo di Messer Jacopo dal Verme sopradetto. Ancora Papa Urbano VI. s'interpose, e il Signor' Alberto Duca d'Austria. E i Fiorentini e i Bolognesi erano contenti, e ajutavano, perchè fosse conchiuso. Ma, nè il Conte di Virtù nè la Signoria nostra vollero far la pace. E nell'anno 1388. a' 19. di Novembre il detto Signore mandò Guglielmo da Cortaruolo, e Paolo da Lione al predetto Capitano Messer Jacopo dal Verme, per voler pure conchiudere la pace. Rispose di volere Trevisо e Ceneda co' loro territorj per la Signoria; Padova e 'l suo distretto, Feltre e Cividale di Belluno pel Conte di Virtù, e che poi farebbe qualche buon' accordo. Il qual Signore rimandò i detti Oratori a' 22. del detto mese con pieno mandato per conchiudere, e venire in persona in campo, il quale già era attorno a Padova posto. E così fu conchiuso l'accordo. E consegnò a' 24. di Novembre prima la Terra, che s'era resa, ed egli entrato nel Castello, quello consegnò al prefato Messer Jacopo dal Verme. E fu contento, che Treviso e Ceneda fossero consegnati alla Signoria. E i villani, ch'erano in Treviso, per non avere avuto danari, gridarono: *Viva San Marco e il Conte di Virtù*. E così si diedero alla Signoria nostra. Ma il Castello si tenne, nel quale entrò il Signor Francesco vecchio da Carrara co' soldati, vedendo essersi renduta la Terra, e i nostri già entrati dentro. E per avere il detto Castello furono mandate assai nostre genti, Capitano Giovanni Miani. E a' 13. di Dicembre il giorno di Santa Lucia Messer Jacopo dal Verme consegnò per nome del Conte di Virtù la Città di Treviso col territorio alla Signoria nostra, cioè a Niccolò Zeno, Benedetto Soranzo, e Michele Contarini, Sindachi e Provveditori nostri; e così Ceneda e il Cenedese, secondo la forma de' Capitoli, che conchiusero, come ho detto di sopra. In questo mezzo il Castello di Treviso si teneva, e il Signor Francesco di Carrara il vecchio, ch'ivi era, sempre piagneva, dolendosi di quello, ch'egli avea fatto a nimicarsi co' Veneziani, per lo che avea perduto sì bello stato del Padovano e del Trivigiano. Ma egli è scritto, che il danno ch'altri incorre per sua colpa, lo debbe imputare a se medesimo e non ad altri. Ora alla fine il detto si rendè, salvo l'avere e le persone. E fatti furono i patti, ch'egli andasse ad abitare a Como. Il quale uscito dal Castello con gran pianto, andò a Verona, e poi al detto luogo. E il Signor giovane suo figliuolo fu capitolato ch'andasse in un Castello presso ad Asti a stare, e fu provveduto di provigione pel viver suo. E così andò colla donna e co' suoi figliuoli. Adunque il Conte di Virtù ebbe Padova, e i nostri Treviso. E per queste ottime nuove a Venezia furono fatte Processioni, liberati carcerati, e ad altri condennati a starvi lungo tempo fu abbreviato, e così furono rimesse a buona parte di loro le condennagioni. In questo tempo nel 1387. fu fabbricato il Castelnuovo di Mestre dalla banda, che và verso Marghera, e messo in fortezza pe' nostri, e così il Borgo di San Lorenzo.

Nell'Anno 1388. d'Aprile morì il Marchese Niccolò della Casa d'Este di Ferrara, e a lui succedette nela Signoria il Marchese Alberto suo fratello, il quale venne poi a Venezia. E a dì 20. di Giugno del 1388. fu presa parte

A in gran Consiglio di farlo lui e figliuoli e discendenti del nostro maggior Consiglio; il quale poi nel suo partire da Venezia, fu accompagnato dal Doge col Bucintoro fino a Chioggia. Ancora a dì 15. di Gennajo essendo venuto a Venezia Messer Jacopo dal Verme Capitano del Conte di Virtù del suo esercito sopranominato, avendo acquistato il Padovano e il Trivigiano, fu preso di far lui e i suoi discendenti del Maggior Consiglio, e donatagli una casa nella contrada di San Paolo, la quale fu del Signor Francesco da Carrara di Padova. Il quale poi morì in Venezia del 1408. essendo a' nostri stipendj, e volle essere sepolto a Verona il corpo, ma il cuore lasciò
B a Venezia nel detto Monastero, come appare per un'Epitafio sopra la Porta, per cui si va in Coro, e onoratamente fu sepolto. Ora essendo spedite le imprese, e avuto Feltre e Cividale di Belluno, che si renderono al prefato Conte di Virtù, il predetto Jacopo dal Verme si levò coll'esercito, e tornò in Lombardia. In questo tempo Pietro Cornaro, che fu di Ser Federigo da San Luca, signoreggiava Argos e Napoli di Romania nella Morea per cagione della dote di sua moglie Madonna Maria, che fu figliuola di Messer Vito de Inzino. Ora il detto Piero morì giovine, e dubitando che le dette Terre non venissero in mano de' Turchi o de' Greci, del 1388. a' 12.
C di Dicembre, la Donna mandò a supplicare la Signoria, che volesse ajutare le dette Terre, con darle provigione annuale pel suo vivere. E così a dì detto fu preso di toglierle per la Signoria nostra, e darle all'anno Ducati 500. d'oro di giusto peso a lei, suoi eredi, e discendenti, e che possa de' detti Ducati 500. testare e lasciare a chi le piace Ducati 200. dentro all'anno. Il quale accordo fu fatto per mano di Marco de' Rafanelli Notajo a' 12. di Dicembre. E promise essa di non si maritare se non in un Cittadino nostro originario. E poi fu mandato a togliere il dominio delle dette Terre, e provveduto di governo. A' 31. d'Agosto fu tagliata la testa in mezzo alle due
D Colonne di San Marco a Stefano Manolesso, il qual'era de' Quaranta ne' Pregati, e faceva sapere al Signore *olim* di Padova quello, che si faceva e si trattava nel detto Consiglio. E' da sapere, che nell'Anno 1386. l'acqua fu sì grande a Venezia, che fece grandissimi danni, e rovinò molte fondamenta, e guastò quasi tutti i pozzi di Venezia. Avendo scritto di sopra come i Veneziani ebbero il dominio di Corfù, ancorchè non sia in suo luogo, non voglio restar di scrivere questo: che del 1385. un Barone di Carlo dalla Pace, ch'era Re di Napoli, frodolentemente andò a Corfù con lettere contrafatte, e tenne modo ch'ebbe quella Terra e fortezze. E poi del 1386. i Cor-
E fiotti tenendosi malcontenti del suo Rettore, e inteso che con lettere false quel dominio era stato tolto, e alcuni volendosi dare al Signor di Padova, già aveano mandato per Messer Jacopo de' Scrovigni, il qual'era partito da Padova, per andare a togliere il dominio. Ma in questo tempo si trovava Capitano al Golfo Giovanni Miani, e pure erano in Corfù molti, che volevano più tosto darsi alla Signoria nostra. E così il detto Capitano seppe tanto fare, che quelli di Corfù levarono e alzarono San Marco a dì 2. di Giugno; & esso Capitano si ridusse colà colle sue Galere; e già Messer Jacopo de' Scrovigni era giunto per nome del

Signore di Padova, & entrato nella Terra, si ridusse nel Castello, ch'è da' lati del mare, colla gente menata con lui e co' suoi saguaci. E subito il detto Capitano del Golfo scrisse alla Signoria la cosa. La quale intesa, subito fu fatta caricare una Cocca di bombarde e d'altri apparecchiamenti bellici, ch'abbisognavano. E provvide che le Galere, le quali doveano andare al viaggio di Fiandra grosse, Capitano Pietro di Vidore, nell'andare dovessero andare a Corfù per essere al combattere di detto Castello, e così egli fece, e andò. E combattuto pe' nostri il detto Castello, fu scoperto venire Galere, e fu mandato a sapere che Galere erano. E fu detto essere de' Genovesi, e mostrarono di volere andar di lungo al loro viaggio. E poi la notte le dette Galere tolsero la via di terra, e accostaronsi al Grebano, per dove si va su al Castello, e levarono il prefato Jacopo de' Scrovigni con quattr'altri ch'erano ivi, persone da conto, e le menarono a Genova. E poi il detto Capitano Miani essendo in ordine per dar la battaglia, fece fare una grida, che quelli, ch'erano nel Castello, si dovessero rendere, altramente non li prenderebbe se non per uomini morti. E coloro di paura si renderono, salvo l'avere e le persone. E poi vennero gli Oratori di Corfù a Venezia.

In questo tempo si collegarono insieme i Genovesi, i Zaratini, e gli Anconitani contra de' Saraceni cioè Mori, e fecero sapere ciò alla Signoria. E in que' giorni uscirono 10. Galere de' Mori, e andarono fino sulla Riviera di Genova, e presero molte anime, e scorsero infino nella piaggia Romana, facendo di gran danni. E inteso ciò i Veneziani mandarono a dire al Capitano del Golfo, che dovesse andare in favore de' Genovesi contro a' Saraceni, e così fece, e andò fino a Malicha insieme co' detti Genovesi, e per forza presero il Castello, e quello saccomanarono, e poi ritornarono tutti a casa. E fu del 1387. Ritorniamo al Signor Francesco da Carrara di Padova giovane, il quale giunto a Milano, il Conte di Virtù lo ricevè molto benignamente, e gli diede la sua provigione di patto pel suo vivere. Ma non si poteva partire senza licenza: dove stette molti mesi così. Dipoi furtivamente fuggì e andossene in Lamagna. E quando giunse il Signor Francesco vecchio a Milano, il Conte di Virtù non volle ch'egli andasse alla sua presenza, e mandollo a' Forni di Monza, dove stette, finchè morì. E avendo rotto il confine il predetto Francesco da Carrara Novello, incominciò a trattare con que' Signori Alemanni ajuto per tornare in Padova, e in poco tempo gli fu promessa grande quantità di gente. E così poi il detto venne per la via di Trento. E avendo trattato in Padova e' si pensava di ritornare. E gli veniva fatta, perchè i Padovani male si contentavano del dominio de' Milanesi, perchè i suoi Rettori non facevano loro ragione, nè curavano d'altro che di rubare e di malmenarli. E così il detto Francesco novello venne incognito sul Padovano con poca compagnia, ed entrò nella Terra di notte per sotto a una Saracinesca d'un Ponte; gridando: *Carro, Carro*. Venne alla Piazza, & entrò nel Palazzo, e que' che v'erano a nome del Duca di Milano, entrarono nel Castello per le mura via. Eravi Capitano un Messer Biancardo. E in questo modo il detto Francesco da Carrara ebbe Padova nell'Anno 1390. E pare ch'entrasse in quella con consentimento de' Veneziani: che mai altramente non l'avrebbe avuta. E poco dopo giunsero genti Alemanne. Ebbe *etiam* il Castello pur coll'ajuto de' Veneziani. E avuto quello, egli mandò a' Veneziani due suoi figliuoli, Messer Francesco Terzo, e Messer Jacopo a offerirsi alla Signoria a voler'essere sempre buon'amico. E poi *etiam* egli venne a Venezia, dicendo di voler'essere buon figliuolo, e servidore di questa, e che la Signoria gli comandasse come a suo suddito. Con assai benigne e dolci parole pel Doge fu molto accarezzato, e fattegli all'incontro di grandi offerte. E a questo modo rimase Signore di Padova e del Padovano. Saputa tal nuova, il Duca di Milano molto se ne dolse, e mandò Ambasciadori alla Signoria, per volersi di nuovo collegare insieme. Gli fu risposto, non ne volere fare alcuna cosa. E si partirono; i quali giunti a Milano, esso Duca mandò a dire a Messer Francesco da Carrara il vecchio, ch'era a Monza, che suo figliuolo avea riavuto Padova, e quello ch'egli ne credeva, se colui la potesse mantenere. Il quale gli fece rispondere: *Se mio figliuolo vorrà fare quello, ch'io non volli far mai, egli la terrà a dispetto di chi non vorria*. E dopo pochi giorni il detto Signor Francesco morì ivi ne' Forni di Monza. Dell'Anno 1388. avendo i nostri avuta la Città di Durazzo in Albania, dov'era Bailo e Capitano Francesco Giorgi, ebb'egli modo con que' d'Alessio fra terra, che venissero sotto la Signoria nostra, acciocchè non andassero in mano de' Turchi, e così furono contenti. E così a' 14. di Luglio levarono San Marco. E per la Signoria furono fatti i Capitoli, e mandato governo. Dell'Anno 1389. a' 2. d'Aprile venne a Venezia il Signor Francesco da Gonzaga Signore di Mantova, che arrivò a San Luca in casa Cornaro dalla Piscopia. E fu preso di far lui e i suoi discendenti del nostro maggior Consiglio. E poi si partì, e fu accompagnato fino a Mestre.

Del 1394 era Signor di Scutari in Albania un Messer Giorgio Strazimiero, il qual'era molestato da' Turchi. E non potendo più, mandò Ambasciadori alla Signoria a offerirle quella Terra, con questo che gli fosse data ricompensa. E così fu preso di togliere il dominio di Scutari, e dargli ogn'anno in vita sua Ducati mille di provigione, e uno Castello fra terra chiamato Drivasto pel suo abitare, ivi appresso. In questo tempo, come nella Cronica Dolfina ho letto, Bajazet figliuolo d'Amuratte Imperadore de' Turchi s'era fatto molto potente nella Turchia e nella Grecia contro l'Imperio di Constantinopoli, e avea sopra la Grecia campo di persone centomila. Perlochè il detto Imperadore di Costantinopoli richiedendo ajuto a' Principi Cristiani, il Papa fece fare una Crociata nell'Anno 1396. e fatta lega, il Papa, l'Imperadore di Costantinopoli, i Veneziani, il Re d'Ungheria, i Genovesi, i Fiorentini, e altri Signori oltramontani; e il Duca di Borgogna, il Conte d'Anversa venne con diecimila combattenti, per andare contro a' detti Turchi, e passò colle dette genti in Ungheria, dove il Re Sigismondo d'Ungheria avea preparato grande esercito. E la Signoria nostra fece armata, Capitano Tommaso Mocenigo. E così armarono i Genovesi. In tutto Galere 44. per andare nello Stretto in ajuto del detto Imperadore, il quale anch'egli avea armato alcune Galere.

Il Turco avea anch'egli armata sul mare: ma
inteso, che l'armata gli veniva addosso, disar-
mò la sua armata, e attese a fortificarsi in ter-
ra, e a stare all'incontro del Re d'Ungheria
e degli altri della Crociata, che venivangli
addosso. E furono alle mani tra loro, e rup-
pero il campo de' Cristiani; e il Duca di Bor-
gogna predetto e alcuni Baroni furono presi.
Il Re d'Ungheria non era in campo. Il quale
intesa tal rotta cavalcò con altre genti verso
il Danubio. L'armata nostra era nella bocca
del Danubio. E il detto Re montò sulla Ga-
lera del Capitano Tommaso Mocenigo, e si
fece condurre al piano della Schiavonia verso
Zara, e fece gran doni al detto Capitano di
Ducati mille di provigione, i quali egli do-
vesse riscuotere a Venezia de' Ducati 6000. che
all'anno si davano ad esso Re pe' Capitoli.
Sicchè il detto Capitano Mocenigo venne a
Venezia con onore. Ma dipoi il detto Re ven-
ne in discordia colla Signoria, e assaltò il Tri-
vigiano, e vi mandò esercito. Poi fu fatta tre-
gua per anni cinque. In questo mezzo del 1395.
Tamerbei, detto Tamerlano, Imperadore de'
Tartari, venne con esercito nelle parti della
Tana. E prese quella Terra, dov'erano le no-
stre Galere di mercato, che ogni anno a quel
viaggio andavano; e ivi stavano i nostri mer-
catanti, de' quali parte ne prese, e furono me-
nati con lui prigioni. I quali non essendo usi,
pe' grandi freddi molti ne morirono, sicchè si
patì gran danno.

Nell'Anno 1398. incominciò la guerra tra
il Duca Giangaleazzo Visconte di Milano Con-
te di Virtù e Francesco da Gonzaga Signore
di Mantova, il quale avea per moglie una
figliuola che fu del Signor Bernabò, ch'era
germana d'esso Duca, ed era trattata come
una meretrice dal prefato Signore di Mantova.
L'altra cagione fu, perchè quando il Duca fu
in guerra co' Signori dalla Scala, esso Marche-
se avea dato soccorso agli Scaligeri. Ora il det-
to Marchese fece lega co' Fiorentini, co' Bo-
lognesi, col Marchese di Ferrara, e col Signo-
re di Padova a difesa de' loro Stati. E la fece
con questa condizione, ch'egli potesse far pace,
e guerra, e uscire di detta lega a ogni suo
buon piacere. E così fu conchiusa. E la Si-
gnoria *etiam* era nella lega con lui, dove fu-
rono armate a Venezia molte Galere e barche
per mandarle in Pò con assai Ganzaruoli, e
Palischermi. E fu fatto Capitano di quest'ar-
mata Ser Giovanni Barbo Procuratore. Ma,
siccome in un'altra Cronica ho letto, fu un'
altro; ma egli fu la seconda volta Capitano in
Pò, e non fu questa prima. E andò in Pò, e
avea con se otto Galere oltre l'altr'armata.
E anche il Duca di Milano fece armare Ga-
leoni a Pavia, e fece un Ponte sul Pò, stan-
dovi su, il qual pe' nostri fu rotto, come dirò.
Ancora i Fiorentini e i Bolognesi mandaron
gente in ajuto del Marchese di Mantova. E
il Duca di Milano avea nel suo campo Capi-
tani Messer Jacopo dal Verme, e Messer Ugo-
lotto Biancardo, i quali Capitani con esercito
vennero sul Mantovano, e già aveano preso il
serraglio di Mantova, e molestavano molto la
Terra, e s'erano deliberati del tutto d'avere
la detta Terra. Il Ponte sopradetto era fatto
a Governolo con molte bastie e palate, ch'era
vna maravigliosa cosa da vedere, e avea per
ogni via assaissime bombarde sì sul ponte come
per terra, ch'era una spaventevole cosa a ve-
dere. E per questa via bombardavano Gover-
A nolo, e davangli grandissime battaglie. E così
faceva la sua gente, ch'era nel serraglio, con-
tro que' della Lega. E venuta la nostr'armata
su pel Pò, avendo sperimentato il Capitano
molte volte d'andare al detto Ponte, veggen-
do non esserci modo per le palate orbe, ch'era-
no sott'acqua, egli seppe tener tanto buon
modo, che fece condurre per terra alcune
barche leggeri più d'un miglio, tanto che di
sopra il Ponte le fece buttare in Pò per mez-
zo al serraglio dall'altro lato del Pò. E a un
segno ch'egli avea dato a que' delle barche,
e così alla gente d'arme, e all'armata, una
mattina per tempo que' delle barche, che
erano di sopra del Ponte, fecero gittare in Pò
B esse barche, e vennero a seconda gridando, e
sonando trombette, dicendo; *alla morte, alla
morte*. E il Capitano colle sue Galere inco-
minciò a far tirare bombarde, e a gridar forte,
dimostrando di volere andare al detto Ponte.
E vedendo que' del Ponte le barche di sopra,
lasciarono le sue poste, e incominciarono a
fuggire. E pare che fosse ficcato il fuoco in
una casa di paglia. Onde le genti Milanesi,
ch'erano sul serraglio, vedendo che que' del
Ponte fuggivano, vedendo il romore di sopra
il Ponte, lasciarono l'arme, i carriaggi, le
bombarde, e altre cose: e beato chi poteva
fuggir via. E a questo modo si levò il detto
campo di Mantovana, e pe' nostri fu rotto il
C detto Ponte vilissimamente. Fu ferito Fran-
cesco Bembo d'un verettone nel ginocchio,
quand'egli andò per mettere fuoco nel Ponte.
Altri dicono, che fu ferito sì, che *de cetero*
andò zoppo.

Questo fu a' 29. d'Agosto del 1397. Il qual
Bembo fu fatto Cavaliere per essersi ben por-
tato. Nè mai fu veduto essere stato rotto un
sì gran campo così tosto e sì vilmente. E fu
giudizio di Dio, perocchè *solùm* dodici bar-
che nostre fecero la fazione, e cacciarono fuo-
co nel detto Ponte. Era Capitano della gen-
te della Lega il Signor Carlo de' Malatesti
d'Arimini, il quale subito andò seguitando
i nimici e svaligiandoli. E poi il detto Bem-
D bo tornò coll'armata e colla vittoria a
Venezia, dove giunto pare che fosse fatto
Cavaliere, com'è nella Cronica Dolfina.
E poco dopo fu fatta un'altr'armata in
Pò di Galeoni dodici, Capitano Giovan-
ni Barbo Procuratore pure in ajuto del det-
to Marchese. E stettero fuori da tre in
quattro mesi. Ma dipoi fuggì dal campo di
Milano Messere Ugolotto Biancardo, perchè
il detto Duca mandò Ambasciadori a Vene-
zia, dicendo, ch'era contento, che la Signo-
ria s'interponesse a fare la pace. E la Signo-
ria fu contenta d'interporsi. E scrisse a tutti i
Signori della Lega, che mandassero Ambascia-
dori a Venezia a quest'effetto. E venuti que'
E di Milano, e gli altri, così fu conchiusa a
Venezia la pace tra 'l prefato Duca di Mila-
no e il Marchese di Mantova, e gli altri col-
legati di Luglio del 1398. I Capitoli furono,
che cadauno rimanesse sul suo, e che il Signor
di Padova desse ogni anno al Duca di Milano
Ducati 5000. E così i collegati temevano mol-
to del prefato Duca di Milano. E il Marche-
se di Mantova si mise sotto la sua protezione.
E il Marchese di Mantova andò a Milano ad
inchinarsi al Duca, e lo fece suo Capitano.
Il qual Duca era Signore della Lombardia, e
avea nella Toscana Pisa e Siena. E appena
era compiuta la carta de' Capitoli della pace
fatta,

fatta, che il detto Duca fece correre su quello de' Fiorentini, i quali si collegarono co' Bolognesi e con Messer Francesco Novello Signore di Padova. E prima fecero tanto, che contrastarono alle genti di Milano, e le fecero levare del suo territorio. I detti Collegati mandarono Ambasciadori a Venezia per fare entrare la Signoria con loro. Onde i Veneziani mandarono due Ambasciadori a Milano a vedere d'interporsi per far cessare queste differenze colla lega sopradetta. I quali furono Michele Steno Procuratore, e Pietro Emo il Cavaliere, offerendosi d'essere mediatori, altrimente, non volendo il Duca, entrerebbono nella lega. E il Duca si contentò. E fu fatta una tregua per un'anno, per trattare in questo mezzo la pace tra loro. La qual tregua non durò un'anno, che i Fiorentini e Francesco di Carrara Novello predetto incitò Roberto Imperadore de' Romani a venire in Italia contro il detto Duca di Milano, e gli mandarono danari, acciocchè facesse esercito. Il qual venne giù. E all'incontro il Duca fece gente, e mandò esercito sul Veronese e sul Bresciano. E il detto Imperadore venne con 5000. cavalli, e s'accampò a Brescia. E il Signore di Padova v'andò con gente; e i Fiorentini mandarono ambasciadori di nuovo alla Signoria, richiedendola d'entrare nella Lega contro il Duca di Milano. E consultata la materia, fu diterminato di non se n'impacciare. Ancora esso Imperadore medesimo venne a Venezia per indurre i Veneziani alla guerra contro Milano. Il Doge gli andò incontro col Bucintoro fino a San Secondo, e fecegli grande onore. Alloggiò a San Luca nella casa di Lionardo Dandolo il Cavaliere che fu del Doge, e in quella che fu di Federigo Cornaro della Piscopia, ivi vicina. E fu fatto un Ponte, che passava di sopra via d'una casa nell'altra, il quale passava la strada, e furono spesi per onorarlo Ducati ventimila d'oro, computati i presenti, che furongli fatti. Stette quindici giorni; poi ritornò per la via di Padova, e andò in Lamagna.

Nell' Anno 1398. di Settembre venne a Venezia il Duca Alberto d'Austria, e fu molto onorato, e stette in questa Terra, finchè gli fossero preparate dette Galere, sulle quali montò per andare in pellegrinaggio al Santo Sepolcro. E andò. Ancora venne un nipote del Re di Francia, il qual fu molto *etiam* onorato, e preparatagli un'altra Galera, per andar pure in pellegrinaggio al Santo Sepolcro, e così andò. In questo tempo del 1399. uscì di Genova una grossa nave di Genovesi, la quale andava scorrendo il mare. Onde fu preso, e armate tre Cocche con 500. combattenti sopra, Capitano Almorò Lombardo. Le quali escirono di Venezia con gran vigore di ritrovare la detta nave. Ma Iddio volle, che quella si rompesse, sulla quale erano 300. uomini. Per lo che le dette Cocche tornarono a disarmare. In tempo di questo Doge in Italia fu un moto di certa Setta chiamata i Bianchi. Vestivano di bianco fino a' piedi co' capucci in testa a modo di Religiosi, e nascondevano la faccia. Et era nella Gallia Cisalpina. Nel qual numero e Nobili e Plebei, e femine, fino i Vescovi, i Cherici, e i Principi erano. Questi in processione a due a due andavano di Terra in Terra gridando *Pace* e *Misericordia*. E spesso cantavano laudi e inni, e massime quella Sequenza di San Gregorio: *Stabat Mater dolorosa juxta Crucem lacrymosa, dum pendebat Filius*. Costoro a niuno facevano inganni. Durò questo moto mesi tre in circa. Nè si sa dove avesse principio. Ma in Italia i primi furono i Lucchesi, donne e uomini, e circa tremila insieme andarono a Firenze, prima gli uomini, poi le donne colle faccie velate. E così andarono vagando per Italia. Si dice che ne fu Autore un certo Sacerdote, il qual'era riputato Santo. *Tamen* Bonifacio Papa IX. il fece prendere appresso Viterbo, e come uomo pernicioso lo fece venire a lui, ed esaminatolo, ordinò che fosse abbrugiato. E le immagini del Crocefisso, che avanti di loro erano portate, sono a Lucca, e vengono tenute con gran riverenza, e ogni dì si fanno loro de' voti, e vengon loro poste immagini pe' miracoli, che fanno. Nell'Anno 1398. la Comunità di Genova si sottomise al Re di Francia, privandosi della loro libertà. Questo avvenne per le parti, che tra loro erano. E il Re mandò subito a Genova per suo Governatore uno chiamato Bucicaldo, uomo molto valoroso. Il quale fece fare in Genova un Castello molto grosso e forte, e teneva i Genovesi molto stretti, a' quali tolse tutte l'arme di casa. In questo tempo Azzo Marchese fu condotto prigione a Venezia, e posto nelle Torricelle. Poi fu mandato a' confini in Candia. La cagione fu, perchè egli voleva togliere il dominio al Marchese di Ferrara. Sotto questo Doge fu difalcato circa un millione e mezzo di Ducati alla Camera d'imprestiti. Ma poco durò, che tornò *ut supra*. In quest'Anno fu grande mortalità a Venezia, e universalmente per tutto il Mondo, ma più in un luogo che in un'altro. E il Tamerlano Imperadore de' Tartari, avendo fatto gran danno a' Cristiani, morì d'Aprile del 1400. in Tartaria. Questo Doge avendo dogato anni 18. e un mese, dappoichè sotto di lui in Venezia furono edificati assai belli palagi & edificj, e la Piazza di Rialto di pietre fu salicata a quadri, s'ammalò di condormia, perchè certo scisma e odio regnava ne' cuori della Nobiltà di Venezia. Onde egli morì, e nella Chiesa di San Giovanni e Paolo, dov' egli stava ivi appresso, e avea le sue case, onorevolmente fu sepolto. E poi fugli fatta un'arca alta nel Coro con un Epitafio. Sotto di lui la Terra ebbe grande abbondanza di viveri. Questo è il suo Breve: *Cretæ Præfectus Dux eligor; meque auctore unicus in vinculis damnatur filius; etsi triste, salubre tamen, exemplum justitiæ posteritati mandavi*. Morì a' 23. di Novembre del 1400.

Epitaphium Antonii Venerii Ducis.

Quisquis ad insignem tumulum tua lumina flectis;
Ingentes cujus cineres hæc marmora servant,
Contemplare Ducem. Princeps hic ille per omnem
Venerio famâ volitans Antonius Orbem;
Qui tribus hanc Urbem lustris, totidemq; per annos
Rexerat, æternis muniens ea tempora factis.
Tarvisina suæ Castella & mœnia matri
Reddita, Dyrrhachium, Corcyraque, & Oppida forti
Plurima parta manu. Pœnas sibi sumsit ab illo,
Quem genuit, nomen metuit dum perdere justi.
Ipsius ut clarum micuit clementia sidus.
Reddidit Hungaricæ Reginæ sceptra suorum
Rapta dolis. Ne triste jugum Furlane subires,
Obstitit. Italicam pacavit multa per oram
Turbida. Post terris abiens se se intulit astris,
Mille Quadringentis Christi cedentibus annis.
Institit atra dies Vigesima Trina Novembris.

Non voglio restare di scrivere una cosa notanda sotto questo Doge. Del 1399. a dì primo di Settembre fu posta una parte ne' Pregati, la quale incomincia così: „ Non è minor „ virtù e sapienza di saper conservare gli amici, che d'acquistarli. Essendo il Signor Alberto Duca d'Austria nostro amicissimo per „ quello, che gli fu fatto, quand'egli andò al „ Santo Sepolcro, come si ha da Ser Paolo „ Quirini e da Ser Andrea Veniero *noviter* „ Oratori nostri stati ad esso Duca, il detto „ Duca desidera, atteso che a Vienna sua „ Terra abbia fatto fabbricare una Chiesa di „ Santo Steffano, però dimanda, che gli sia „ conceduta una particella dell'ossa del Corpo „ di Santo Steffano, ch'è nella Chiesa di San „ Giorgio. Però sia preso di compiacerlo, e „ gli sia data quella particola delle dette ossa, „ che parerà al Collegio. E poi sia ferrata e „ inarpesata l'Arca, com'era prima, sicchè „ per niun tempo non si possa più aprire. E la detta parte non fu presa: tanto i Veneziani erano buoni di Dio, desiderando di tenere le Reliquie de' Santi, e di non darle fuori. E in questo medesimo giorno fu preso, che atteso le grandi fatiche, che anno avuto i nostri progenitori nel far condurre Corpi de' Santi in questa Città, per tanto sia preso, che sia commesso a' Signori di notte, che subito vadano a San Niccolò di Lido a provvedere, che que' Corpi, ch'ivi sono (e l'altro giorno furono aperte le Arche, dov'erano) a spese del detto Monastero sieno ferrati e inarpesati come da prima, *ita* che per niun tempo si possano più aprire, sotto pena di Ducati 1000. a cadaun Consigliere, Capo di Quaranta, ovvero Savio, che mettesse in contrario, la quale sia riscossa per gli Avvogadori. Sotto questo Doge Antonio Veniero nell'Anno 1384. fu preso di far venti della Giunta al Consiglio de' Pregati da essere ballottati tutti in un giorno l'ultimo di Settembre, e sieno per un'anno. Poi furono aggiunti altri venti, e poi altri venti, sicchè al presente sono al numero di sessanta. Ancora fu conceduto per parte presa nel grande Consiglio, che Ser Carlo Zeno possa andare Podestà di Milano, perocchè quel Duca l'avea eletto, non ostante la Parte presa nel 1356. a' 27. di Novembre. E nell'Anno 1389. a' 2. di Settembre fu conceduto a Ser Piero ovvero Paolo Morosini il Cavaliero, il quale era stato eletto Capitano della Chiesa dal Papa, ch' e' poss'accettare non ostante la detta Parte in contrario. Ancora nel dett' anno a' 24. d'Agosto, fu conceduto a Ser Francesco Dolfino *quondam* Ser Giovanni, che possa andare Podestà a Rimini a requisizione del Signor Carlo Malatesta. Furono fatti ancora sotto questo Doge altri due Signori del maggior Consiglio, uno nel 1385. a' 18. di Giugno e fu il Signor' Antonio dalla Scala di Verona, egli e i suoi discendenti legitimi, come appare nel Libro *Leona* a Carte sei. E nel 1388. a' 20. di Dicembre fu fatto Gentiluomo il Signor Conte Jacopo dal Verme, nobile di Verona, cioè del nostro maggior Consiglio egli e i suoi discendenti. Nell'Anno 1385. fu presa parte, che tutti i Mercatanti, che portavano vini a Venezia, pagassero i Dazj in tempo di due mesi. E questo fu fatto, acciocchè s'avesse ubertà. Nell'Anno 1384. di Febbrajo fu condotto in Venezia il Corpo di Messer Jacopo de' Cavalli di Verona, nobile nostro, stato Capitano sul Lido nella guerra di Chioggia, il qual morì a Modena, e fu sepolto a San Giovanni e Paolo, dove poi gli fu fatta pe' suoi un'arca in una Capella nel Coro con un epitafio. E' da sapere, siccome ho scritto di sopra, che nel 1385. a' 5. di Maggio, pel Consiglio de' Dieci fu fatta tagliare la testa a Ser Piero Giustiniano *quondam* Ser Marco da San Giovanni in Bragola, ch'era Avvogadore di Comune, con Antonio di Domenico, Fattore del Signore di Padova; il quale fu scoperto, che avvisava le cose segrete al prefato Signore per via del suo Fattore, che le scriveva al suo Signore di Padova. E fu scoperto a questo modo, che fu veduto per Ser Vettore Morosini, ch'era suo compagno Avvogadore, che gli Ambasciadori del Signore di Padova, ch'erano in questa Terra, mandavano a donare al detto Ser Piero certo presente d'uva; ed esso Morosini mandò dietro per vedere dove si portava, e vide in casa del Giustiniano. E così dopo il desinare nel Consiglio de' Dieci, gli disse: *V'è stato mandato un bel presente questa mattina a casa*. Ed egli negò il presente. Onde fu grande indizio, e fu preso di ritenerlo, ed esaminato al tormento confessò il tutto; e preso il detto Fattore, tutti e due furono giustiziati, come ho detto e scritto di sopra. Altri scrivono che fu a' 18. di Marzo.

Quì saranno poste alcune cose notande, seguite sotto questo Doge, le quali non ho trovato scritte in alcuna Cronica, ma bensì ne' Libri della Cancelleria, nel Libro XXXVIII. de' Pregati. Del mese di Febbrajo del 1382. furono eletti due Ambasciadori al Re d'Ungheria, Paolo Morosini e Piero Bragadini. E avendo il Signor Ricciardo di Camino lasciato per testamento erede la Signoria nostra, la quale non volendo accettare, lasciò al Duca Leopoldo d'Austria; e consultato in Pregadi, fu preso di risponderg1i: *Non vogliamo il legato.* Essendo venuti Ambasciadori della Comunità di Firenze, i quali aveano in commessione di venire eglino medesimi a' Pregadi ad esporre la loro ambasciata, nel 1383. fu posto pel Doge e pe' Consiglieri una Parte, che i detti Oratori sieno lasciati venire; e disputatosene non fu presa. In questo tempo venne il Cardinale di Ravenna a Venezia, e fu preso d'onorarlo, e il Doge andògli incontro. Nel predetto anno 1383. a' 16. di Maggio in Pregadi fu menato Ser Pantalione Barbo, che fu Bailo e Capitano a Negroponte per gli Avvogadori del Comune, per avere consigliato a Zanachi Mudazzo, che si mantenga in Tenedo. E fu preso a' 7. del detto mese di procedere contro di lui, il quale era assente. E posta la parte, fu preso, ch'egli sia privato per anni dieci d'ufizj, beneficj, reggimenti, e consigli dentro e fuori. *Item* misero di procedere contro Arrigo Dandolo, ch'era Sopracomito alle parti di Tenedo, e che s'intese col detto Zanachi Mudazzo, acciocchè egli si tenesse. E poi fu posta la parte, e fu preso, ch'egli sia bandito per anni 5. dall'Isola di Candia. *Item* contro Jacopo Vizzamano Sopracomito, *ut supra*, il quale lasciò smontare uomini dalla sua Galera in terra, & entrare in Tenedo. E poi poste le parti, fu preso che il detto in perpetuo sia bandito d'essere capo d'alcun Navilio del Comune di Venezia. E a dì 24. di Luglio i detti Avvogadori tornarono al Consiglio de' Pregati, e misero di ritenere Zanachi Mudazzo, che fu Bailo e Capitano a Tenedo, per quello ch'egli avea fatto in tenersi. E fu preso d'una bal-

ballotta di ritenerlo, perocchè le non sincere nel terzo Consiglio non vengono poste a conto. In questo tempo il Signor Francesco da Carrara maritò sua figliuola nel figliuolo del Duca Leopoldo d'Austria, col quale avea fatto pace. E fu preso d'eleggere un' Ambasciadore a Padova a congratularsi delle nozze. Ancora essendo guerra tra il Patriarca d'Aquilea, e Don Federigo da Sovorgnano e altri della Patria, per pacificare le cose fu preso di mandargli un' Ambasciadore per questo. Il quale fu Vitale Lando. E a dì 20. di Luglio del 1383. fu mandato Ambasciadore a Treviso al Duca Leopoldo d'Austria, Pietro Bragadini. Nell' anno 1384. fu preso di mandare un Segretario al Signor Frangulio Crispo Signore dell' Arcipelago per cagione delle cose della Dogaressa, ch' è di quelle parti. A' 14. di Luglio fu posto di procedere contro Zanachi Mudazzo sopranomato. E fu preso ch' egli stia un' anno nella prigione di sotto. A' 19. di Luglio fu preso di fare il Castello di Chioggia al Porto della Lupa. *Item* fu preso di rovinare il Castello di Tenedo. Furono eletti Oratori ad Amuratte Signore de' Turchi, Francesco Cornaro che fu del Doge, e al Re di Cipro, Jacopo Suriano.

Nell'anno 1390. a' 27. d'Ottobre fu fatta nominazione di Vescovo di Castello in luogo di Don Paolo Foscari morto, e ballottati molti che si misero alla pruova, rimase Don Francesco Faliero Vescovo di Modone. Et essendo morto il Cardinale Alifrense, il quale avea il Monastero di Santa Maria della Carità in Commenda di questa Città, fu preso che sia scritto al Papa, che non voglia più dare tal benefizio in Commenda. Nell' anno 1391. a' 11. di Giugno furono eletti Oratori al Sig. Soldano di Babilonia, Niccolò Valaresso, e Marino Caravello. Poi del 1392. a' 29. di Marzo fu nominato Vescovo di Castello in luogo del Faliero, Don Albano Micheli Abate di San Niccolò di Lido, Dottore, dell' Ordine di San Benedetto. *Item* fu fatta nominazione d'Abate a San Tommaso de' Borgognoni di Castello, in Fra' Giovanni Soranzo dell'Ordine de' Frati Minori. E il Papa poi lo confermò. E' da sapere, che nel 1390 s'ebbe grazia dal Papa di poter navigare nelle parti del Soldano. E Don Zaccaria Trivisano era Senatore di Roma, e si operò in questo per anni 25. E nell' altra Bolla furono spesi Ducati 1728. In questa fu preso che si possano spendere fino Ducati 2000. per avere la detta Bolla. Nel 1391. „ In Millesimo Tercentesimo Nonagesimo Primo, „ mense Octobris, die XXVI. Indictione XV. „ existente in camera Serenissimi Domini Antonii Venerio Venetiarum &c. inclyti Ducis, venerabili & nobili viro Domino Francisco Bembo Primicerio Ecclesiæ sive Capellæ suæ Sancti Marci, ipse Dominus Dux vocavit apud se solum in maximo secreto ipsum Dominum Primicerium antedictum. „ Et dixit sibi in maxima credentia, nemine audire valente, ubi est Corpus Sancti Marci in Ecclesia vel Capella sua prædicta. Et de præsenti commisit & mandavit mihi Petro de Quadraginta Venetiarum Cancellario, quod dare deberem solemniter sacramentum Domino Primicerio antedicto de tenendo in credentia factum prædictum. „ Et quod nullo tempore revelabit alicui aliquo modo. Quod sacramentum de mandato „ Serenissimi & Excellentissimi Domini Ducis prædicti ego Cancellarius prædictus dedi Domino Primicerio prædicto, qui juravit tactis Scripturis observare & adimplere, ut superius per ordinem dictum est.

Epitaphium super Palam auream in Ecclesia Sancti Marci.

Anno Millesimo Centeno Vingito Quinto
Hæc nova facta fuit gemmis ditissima Pala.
Et procurabat tunc Angelus acta Faletrus.
Post Quadrageno Quinto post Mille Trecentis,
Nobilibusque Viris tunc procurantibus almam,
De Lauredanis Marco, Frescoque Quirino,
Tunc Ordelaphus Faletrus in Urbe ducabat.
Quæ renovata fuit te, Petre, Ducante Ziani;
Anno Milleno Bis Centenoque Noveno,
Dandulus Andreas praclarus honore ducabat.
Ecclesiæ Marci veneranda jura beati,
Tunc vetus hac Pala gemmis pretiosa novatur.

Copia d'una Parte degna di memoria. „ MCCCXCIX. die XI. Maji in Majori Consilio, in Libro *Leona* chart. 101. Quum nobilis vir Ser Zacharias de Musto existens de Consilio de Decem fuerit electus de Consilio de Quadraginta, & per ordines nostros illi de Consilio de Decem possint refutare Judicatum Petitionum, & omnia alia officia & regimina intus & extra, ac census, provisorias, ambasciarias, capitanerias, & supracomitarias, sicut possunt illi de Consilio de Quadraginta; & fiat dubium, si dictus Ser Zacharias possit refutare Quarantiam vel non, quia allegatur in una parte, quod in Capitulari de Quadraginta continetur, videlicet: Verumtamen non &c. in hoc officio de Quadraginta, nisi habuerint annos XXX. Et contra hoc dicebatur ex alia parte, quod Quadraginta est Consilium, & in proposta Majoris Consilii dicitur, quando occurrit & fiet tot de Consilio de Quadraginta. Vadit Pars per modum declarationis, si videtur vobis, quod dictus Ser Zacharias possit refutare Quarantiam per Consilium de Decem, vel non. Prima posuit, Ser Johannes Capello, Ser Petrus Ciurano, Ser Jacobus Trivisano, Consiliarii, quod dictus Ser Zacharias de Musto possit refutare Quarantiam per Consilium de Decem. Secunda posuit Ser Nicolaus Valaresso, Ser Rossus Marino, Consiliarii, Ser Jacobus Romano Caput de Quadraginta, loco Ser Fantini de Musto Consiliarii non valentis se impedire per parentelam; quod non possit refutare.

Cose seguite dal 1262. fino al 1300. Nel 1267. a' 5. di Luglio la Città di Parenzo mandò Nunzj in questa Terra a darsi. E di 358. ch'erano a Consiglio, 197. furono di toglierli, e fu tolta. Nel 1269. a' 30. di Dicembre, Umago si diede, e promisero di dare alla Signoria all' anno Lire 250. Nel 1270. a' 9. di Maggio la Città di Cittanuova si diede, e venne il suo Vescovo a darsi, e volle un Podestà di Venezia, al quale vollero dare Lire 400. all' anno; e al gran Consiglio erano 192. E fu determinato per la Signoria, che il Podestà stia due anni, e abbia Lire 450. all' anno. Nel 1271. a' 10. di Novembre que' di San Lorenzo vennero a darsi, e preso di toglierli colla condizione che fu tolto Parenzo, e che il Podestà abbia Lire dugento, e sia per

per due anni. Nel 1276. a' 11. di Marzo, Montona si diede; e di 300. ch'erano al gran Consiglio, ebbe 226. di toglierla. Nel 1278. al primo d'Aprile l'Isola di Liesina & altre Isole vennero a darsi per via del suo Vescovo. A' 5. di Febbrajo, la Città di Capodistria si mandò a dare. Fu preso d'accettarla, *salvo jure Patriarchæ*. Nota che del 1244. a gli 8. di Luglio fu preso, che si suoni il gran Consiglio la sera per la mattina, e la mattina pel dopodesinare. Nel 1261. a gl'11. d'Aprile fu preso, che cessato di sonare la campana, si serri il Consiglio. Nel 1273. a' 13. di Novembre fu preso il modo d'andare in elezione: e che ne' cappelli si mettano 40. ballotte dorate, e il resto inargentate. Strumento di Matrimonio celebrato tra Madonna Gostanza figliuola di Don Michele Morosini di Don Albertino, e il Signore Uladislao figliuolo del Re Stefano di Servia, ad istanza del detto Don Albertino Avuncolo del Signore Andreas Re d'Ungheria, al quale dipoi il detto Signore Uladislao succedette nel detto Regno.

„ Nel nome del Padre, del Figliuolo, e dello Spirito Santo: Amen. Io Vasilio per la Dio grazia Vescovo Bascinense, e vassallo e servidore del Signore Re Stefano, e Vito Bobalevich da Ragusi, Commessi del Signore Re Stefano, e della Signora Reina Caterina, e del figliuolo loro Signore Uladislao, a queste cose mandati, & istrutti, promettiamo e giuriamo a nome del Signore Re Stefano e della detta Signora Reina Caterina e del figliuolo loro Uladislao, sopra le anime loro, e sopra le nostre anime, al Signore Albertino Morosini Avuncolo del Signore Re Ungarico, e a Michele figliuolo di quello, che il Signore Re Stefano e la Signora Caterina tolgono Gostanza figliuola di Michele per suo figliuolo Uladislao per legitima donna, e che il Signore Uladislao la torrà per legitima donna, e secondo che ha parlato il Signore Re Stefano col Re Ungarico s'adempiano le nozze. Idest, che tolgono Gostanza figliuola di Michele per Uladislao figliuolo del Signore Re Stefano, & etiam secondo che parleranno tra loro, e nel termine che dicono, promettiamo e giuriamo ne' santi Evangeli, e sopra l'onorata Croce, nell'anima del Signore Re Stefano e della Signora Reina Caterina, e del Signore Uladislao loro figliuolo, e nelle anime nostre, ch'essi vogliono il tutto adempiere e tener fermo in secula seculorum amen. Item, che ancora confermerà tali cose il Signore Re Stefano, e la Signora Reina Caterina, e il Signore Uladislao de novo con giuramento, secondo che nelle predette Lettere è descritto, e a ciò fossero scritte in Servio, e in Latino. E sotto sigillate furono consegnate a noi. E perchè fosse data fede a questo, secondo che sono scritte di sopra, abbiamo imposto ad Antonio Notajo, che descriva in Latino; e ad Abracito Prete del Signore Re, che le descriva in Servio, e ne facciano scrittura patente e sigillata. Queste cose furono fatte in Venezia nel gran Palazzo del Signor'Albertino Morosini; al che furono testimoni Messer Brixa Vescovo di Trieste, e Frate Jacopo di Roma dell'Ordine de' Predicatori, eletto Vescovo di Creta, e Ruggiero Morosini e Teofilo Morosini, e Gianpaolo della Fontana da Ferrara, e Messer Marco Micheli, e Messer Giovanni Zeno Veneziani. Questo ha scritto Abrasico Prete del detto Signore Re Stefano nell'anno della Natività del Signore 1293. Indizione VI. del mese d'Agosto nel dì 24. E di Servio fu tradotto in Volgare.

„ 1388 die XI. Junii, Duce Domino Antonio Venerio, in Consilio de' Quadraginta ad Criminale, Nobilis Vir Aloysius Venerius natus Serenissimi & Illustris Domini Antonii Venerio inclyti Ducis nostri, contra quem processum fuit per duos Advocatores Communis in eo, pro eo quod ipse de mense Maji proxime præterito in Vigilia Sanctæ Trinitatis de nocte una cum infrascripto Ser Marco Lauredano ivit in Contrata Sanctæ Trinitatis, & super Ponte de Ca' de Bocolis affixit duos magnos mazios caricatos cornubus cum aliquibus Brevibus, super quibus scripta erant quamplurima turpia & inhonesta verba, quorum narratio heic ommittitur propter inhonestissimam turpitudinem eorum. Quæ quidem brevia continebant nomina uxoris, & sororis, ac socerae Nobilis Viri Ser Johannis de Bocolis, cujus domus & habitatio est super dicto Ponte, hæc committendo in magnum dedecus dictarum & præfati Ser Johannis, ac in maximam infamiam domus suæ, prout de præmissis omnibus patet per processum Cameræ. Datus, & placitatus fuit in Consilio de Quadraginta, in quo posita fuit pars, si videtur vobis, per ea, quæ dicta & lecta sunt, quod procedatur contra nobilem virum Ser Ludovicum Venerium natum Serenissimi Domini Ducis, pro istis inhonestis maziis positis cum cornubus & brevibus continentibus verba inhonestissima & turpia super Ponte posito penes domum Nobilis Viri Ser Johannis de Bocolis ad infamiam maximam domus suæ, ut est dictum. Mandatis & receptis in ipso Consilio ballottis, 39. fuerunt, 2. non sinceræ, 1. de non. Et omnes alii videlicet 36. fuerunt de Parte. Et sic captum fuit de procedendo. Et tamdem positis diversis partibus captum fuit, quod iste Dominus Aloysius stet duos menses in uno carcere inferiori, & solvat Ducatos 100. & non incipiat terminus carcerum, donec solverit. Et banniatur, quod non possit ire per Contratam Sanctæ Trinitatis per terram neque per aquam per ullum ingenium sive modum usque ad annos decem proximos sub pœna Librarum 100. pro qualibet vice, in qua inventum fuerit, ipsum contrafecisse. Quas si non solverit usque ad octo dies, postquam inventus fuerit ivisse, stare debeat unum mensem in uno carcere inferiori. Et toties observetur, quoties contrafecerit. Item etiam processum fuit contra Ser Marcum Lauredanum Ser Fantini, & condemnatus fuit ut supra, & solvat Ducatos 100. ad Cameram Salis. *Patet id in Libro Officii Advocariæ Communis*.

Notandi dal 1300. fino al 1400. Nel 1303. a' 8. d'Agosto di Giovedì da mattina fu il grande tremuoto nell'Isola di Creta, e la Città di Candia dirupò tutta, e più Castelli dell'Isola, e morirono assai persone della Città, essendo Duca Vido da Canale; e in quel dì cadde Acre & Alessandria e molte altre Terre. In Venezia fu *etiam* sentito, ma la mercè di Dio non fece danno alcuno alla Terra. E nella Marca fece danno assai. Nel

1304.

1304. a' 28. di Gennajo era Doge di Schiavonia Don Albertino Morosini. Nel 1305. a dì penultimo di Dicembre fu chiamato il gran Consiglio, per confermare un Procuratore di San Marco sopra le Commessarie Ser Sinesio Morosini *quondam* Ser Giovanni da Sant' Angiolo. Nel 1307. a' 7. di Giugno fu preso, che si guardi il giorno di San Giorgio, e di Santa Caterina. Nel 1308. a' 24. di Febbrajo fu preso nel gran Consiglio di fare un terzo Procuratore. Nel 1310. a' 17. di Giugno in Libro *Presbyter* a cart. 20. fu presa questa Parte, che Bajamonte stia quattr' anni al confine nella Schiavonia di là da Zara. Il resto de' Nobili vada a' confini, che saranno dati loro, eccetto Treviso, Padova, Vicenza, e i luoghi nostri, per anni quattro. Non osservando, sieno in perpetuo banditi eglino e loro eredi di Venezia e del distretto, e di tutte le Terre e luoghi nostri, e i suoi beni confiscati. Il resto, che non è del Consiglio, vadano a' confini, *aliter* sieno banditi *ut supra*. Che a Badoer Badoero sia tagliata la testa. Che nel dì di San Vido si faccia una processione fino alla sua Chiesa, e quel giorno si celebri come il dì di San Marco. A' 10. di Luglio fu preso di fare dieci del Consiglio de' Dieci per questo. A' 5. di Novembre fu preso, che la casa, che tocca a Marco Quirino, sia rovinata, e quella parte che tocca a Giovanni Quirini, la Signoria gliela paghi. Fu fatto un' Epigramma Latino da essere posto a Sant' Agostino, dov' era la casa di Bajamonte Tiepolo, la quale fu rovinata. Et *tamen* fu posto volgare, come appare nel detto Libro. Nel 1310. a' 25. di Luglio fu preso, che la casa di Bajamonte sia rovinata. Nel 1312. a' 11. Novembre fu preso di confermare il Consiglio de' Dieci per anni cinque. Di Novembre Arrigo Imperadore invitò Marino Doge ad andare ad accompagnarlo alla sua incoronazione a Roma. Nel 1326. di Dicembre, Papa Giovanni scomunicò i Veneziani per cagione di Ferrara. Nel 1330. a' 18. di Febbrajo Piero Zeno tornato Capitano del Golfo presentò al Doge un' ampolletta di vetro, dov' era del Latte della Vergine Maria, tolta da una Galera presa a' Genovesi, Capitano Emmanuello di Grimaldo, verso Corone, la quale fu posta in Procuratia. Nel 1335. a' 20. di Luglio, fu preso che que' del Consiglio di Dieci sieno per un' anno, e entrino al dì di San Michele. E chi è stato un' anno, non possa essere l'altro, come nel Libro *Spiritus*. Nel 1339. a' 16. di Settembre, fu preso che que' del Consiglio de' Quaranta s' eleggano cinque alla volta in gran Consiglio. E nel 1358. a' 25. di Novembre fu posta Parte per Giberto Dandolo Capo de' Quaranta, pel modo di cavare i Capi de' Quaranta. Nel 1343. a' 21. d'Agosto Gostantino Imperadore di Costantinopoli mandò alcune gioje alla Signoria per avervi sopra danari, Ducati 30000. come appare nel Commemoriale Ottavo. Si chiamava Giovanni Imperadore *Moderator Romæorum Palæologus*. Nel 1344. il Re di Dacia venne a Venezia. A' 14. di Febbrajo scrisse una lettera al Doge, ch' era Andrea Dandolo; e Orator nostro al Soldano era Niccolò Zeno. Nel 1345. venne un' altra lettera a 6. d' Agosto del detto Soldano al prefato Doge. A' 7. di Luglio fu preso di procedere contro Ser Simone Dandolo Capitano di Pasnadego, e Capitano Generale del Campo in Istria. In Pregadi fu condennato che pagasse lire dugento. Nel 1348. a' 2. d'Ottobre fu pubblicata la Lega fatta col Re Lodovico d'Ungheria, ovvero la tregua tra lui e la Signoria nostra, e fu pubblicata sulle scale di Rialto.

A Nel 1350. a' 26. d'Aprile fu preso nel gran Consiglio il modo d'andare in elezione in gran Consiglio, e tutto si faceva per due mani; e che nel secondo cappello si mettano diciotto ballotte dorate e dodici bianche. Nel 1352. l'Imperadore de' Romani venne a Venezia del mese di Maggio. Nel 1353. a' 18. di Marzo fu posto, che a Frà Michele di Bergomo dell' Ordine degli Eremitani di Sant' Agostino, Nunzio della Comunità di Genova, venuto quì per la liberazione de' prigioni, sia

B risposto, che prima sieno liberati i nostri prigioni, che noi poscia libereremo i suoi. Questi sono i Genovesi prigioni: Palamede Spinola, Cristiano Corlo, Giovanni di Murta, Basso del Monte, Niccolò Biacqua, Giovanni di Besagna, Ottobuono Doria, Baldassarre Spinola, Bartolomeo Corlo, Giovanni di Sanvincenzo, Andriolo Schiavone di Luca, Gerardo de' Zennari, Giovanni Spinola, Piero di Fiesco, Francesco Maruffo, Angiolo Dolceacqua, e Castruccio Spinola. Questi sono tre Servidori, Luigi di Sesto, Angiolo di Uvaruolo, Antonio della Rocca. Nel 1349. a' 6. di Luglio fu preso in Pregadi, che atteso che Marino Faliero abbia il Castello di Valdimarino di Messer Gerardo di Camino, con licen-

C za nostra possa essere investito di quello dal Vescovo di Ceneda. Nel 1353. a' 7. di Maggio fu posto per gli Avvogadori a solvere Ser Francesco Caravello *olim* Sovracomito dell' armata, Capitano Ser Niccolò Pisani. *Item* Ser Paolo Loredano *olim* Sovracomito. *Item* Ser Jacopo Contarini *olim* Sovracomito. Nel 1354. a' 3. di Settembre fu posto di procedere contra Ser Luigi da Molino *olim* Sovracomito *ut supra*; il quale partì dall' armata dopo il conflitto. Fu condennato ch'egli sia privato per anni quattro d'ufizj, reggimenti, e consigli, nè mai poss' essere Capitano d'alcun' armata, nè Sovracomito. Contro Ser Marino Pisani Sovracomito *ut supra*, condennato *ut*

D *supra*. Contro Ser Giovanni Correro Sovracomito *ut supra*, condannato che non possa essere Sovracomito. Contro Ser Arrigo da Molino Sovracomito *ut supra*: ch' egli sia privato per un' anno d'ufizj, beneficj, reggimenti, e consigli. Contro Ser Vittore Pisani Sovracomito *ut supra*: fu assoluto. Nel 1356. a' 2. d'Aprile fu preso in Pregadi, atteso che due Corpi Santi, cioè Sant' Ermagora e San Fortunato sono stati rubati, e portati in Aquilea dal Patriarca, che sia mandato Oratore Jacopo Maragnoni, acciocchè colui dovesse restituirli. Il qual Patriarca ha mandato un' Oratore quì ad iscusarsi, dicendo, ch'erano prima

E in Aquilea. Pertanto sia preso, che siagli fatto intendere, che debba restituire i detti Corpi Santi, *aliter* che tutti i danari, che debbagli dare il nostro Comune, saranno ritenuti. E di questo sia scritto al Papa e all' Imperadore. Nel 1355. a' 28. di Marzo un Monaco di San Giorgio rubò il braccio di San Giorgio inargentato e dorato, il Capo di San Jacopo Apostolo, l'Omero di San Barbaro, il braccio di San Luca, un' ampolletta di vetro del Sangue di San Giovambatista, e fu a' 17. di Gennajo di notte. E fu sentenziato per l'Abate di Vidore di morire in prigione con ferri a' piedi, il qual Frate nominavasi Vittore. Nel 1356. a'

A a' 24. d'Agosto fu preso nel gran Consiglio, che que', che saranno eletti della giunta del Consiglio de' Dieci, possano metter ballotta in quel Consiglio. Nel 1361. fu preso, atteso che il Duca d'Austria viene a Venezia, che gli sieno mandati tre Oratori incontro. I quali furono eletti Ser Francesco Morosini, Ser Almorò Veniero, e Ser Giovanni de' Priuli; e tre per accompagnarlo al suo partire fino a Torcello, Ser Marco Paradiso, Ser Marco Marcello, e Ser Paolo Rosso, e tre fino a Caorle, Ser Pietro Bragadino, Ser Francesco Ruzino, e Ser Marco da Lezze.

Nel 1362. a' 4. di Settembre, fu preso, che atteso che Don Francesco Petrarca ha offerto
B di lasciare i suoi Libri alla Signoria, e vuole che gli sia data una casa in questa Terra pel suo abitare, che sia accettata la detta oblazione, e datagli una casa. Nel 1364. a' 25. d'Ottobre per Ser Pietro Trivisano, Ser Nicoletto Giustiniani Procuratori di San Marco, Ser Marco Quirini Boezio Provveditori in Creta, non essendo in opinione con loro Ser Giovanni Mocenigo, furono sentenziati questi ribelli, cioè Niccolò di Lodi ribelle sia dicapitato, e i suoi beni confiscati; Jacopo Dandolo de' Sichi sia appiccato; Niccolò e Jacopo suoi figliuoli sieno banditi in perpetuo di tutta l'Isola, e venendo sieno dicapitati. Niccolò figliuolo naturale, e Teodoretto Veniero sieno ritenuti,
C finchè vive il padre, ch'è Tito Veniero, e fuggendo essendo presi, sieno impiccati. Nel 1364. a' 26. d'Ottobre fu determinato in Collegio, atteso che il Re di Cipro viene a Venezia per la via di Treviso, che il Doge gli vada incontro colle Piatte, Ganzaruoli, Palischermi, e col Bucintoro fino a San Secondo. E furono eletti tre soprastanti ad onorarlo, e dodici ad armare Ganzaruoli. *Item* dieci Oratori ad andargli incontro, i quali tre furono Ser Marino Buono, Ser Andrea Paradiso, e Ser Benedetto Guoro; e i dieci furono Ser Marco Morosini *quondam* Ser Roberto, Ser Giovanni de' Priuli, Ser Pietro Mocenigo, Ser Paolo Loredano, Ser Pietro Bragadino,
D Ser Marino Contareno, Ser Marco Giustiniano, *quondam* Ser Pancrazio, Ser Marco Romano, Ser Pietro da Mosto, e Ser Bartolomeo Quirini. A dì 6. di Novembre il Doge gli fece un pasto, e furongli date lire 600. per farlo de' danari del Comune. Nel 1366. a' 22. di Marzo fu preso d'eleggere due Oratori che vadano a Grado dal Patriarca Messer Francesco Quirini, il quale vuol dire la sua Messa. E furono eletti Ser Angiolo Bragadino, e Ser Giovanni Contarini. E a' 22. di Settembre fu scritto a Roma per farlo canonizzare, il quale era morto. Nel 1366 fu determinato per la Signoria, che non possano andare due cognati Oratori al Papa, il quale veniva in Italia, e furono eletti
E sette. Nel 1367. a' 18 di Maggio per Ser Giovanni Dandolo, Ser Paolo Loredano Procuratori, e Provveditori in Creta, Ser Pietro Morosini Provveditore, non essendo in opinione, furono sentenziati questi ribelli, cioè Lione e Alessio Calergi *quondam* Ser Giovanni ribelli e un Capitano di parte, che sieno mandati a Venezia a morire in prigione. *Item* che sia data taglia a Giovanni Calergi, a chi lo darà vivo di Perperi 4000., morto 3000. All'altro Giovanni Calergi taglia vivo di 3000. morto di 2000. Ad Alessio Calergi vivo di 3000. morto di 2000. A Tito Veniero vivo di 3000. morto di 2000. A Lodovico Veniero il simile, e ad altri plebej data taglia, & *etiam* a questi Nobili Francesco Gradenigo *quondam* Ser Giovanni, Antonio Gradenigo, Niccolò da Molino, Giovanni da Molino, e Marco Avonale. Nel 1368. di Novembre il Vescovo di Castello fece citare il Doge e la Signoria a Roma. A' 15. d'Agosto furono eletti quindici Savj sopra l'acque, i quali in Pregadi eletti andarono a vedere e fecero alcune provvisioni, e furono questi, Ser Giovanni Mocenigo, Ser Giovanni Darpino, Ser Giovanni de' Priuli, Ser Pietro Badoero, Ser Zaccaria Contarini, Ser Michele Buono, Ser Luigi Darmero, Ser Francesco Bragadino, Ser Daniello Armero, Ser Pantalione Barbo, Ser Andrea Gritti, Ser Francesco Giustiniano, Ser Marino Memo, Ser Marino Avonale, Ser Bertuccio Loredano. Nel 1369. a' 19. d'Agosto fu messa parte pel Doge, Consiglieri, e Capi de' Quaranta, atteso che i nostri antichi hanno avuto gran divozione ne' Corpi Santi e nelle Reliquie, e quelle farle condurre nel Dogato, ma da certo tempo in quà vengono portati via i detti Corpi Santi e Reliquie, però sia preso d'eleggere tre Savj sopra questo con autorità &c. E furono eletti Ser Paolo Morosini *quondam* Ser Alessandro, Ser Pantalione Barbo Avvogadore, e Ser Domenico Gussoni.

Nel 1372. a' 8. d'Aprile fu posto per Ser Lorenzo Dandolo Capo de' Quaranta, che si mandi per Ser Giovanni Foscari padre di Messer Paolo Vescovo di Castello, e gli sia detto, che faccia venir via suo figliuolo da Roma, e venirlo quì, *aliter* sia esso Ser Giovanni bandito di Venezia, e tutti i suoi beni gli sieno confiscati. A' 21. di Gennajo fu preso nel gran Consiglio per parte posta per Messer lo Doge, pe' Consiglieri, e pe' Capi de' Quaranta, che que' che mettono al gran Consiglio nel ballottare più d'una ballotta, sieno privi in perpetuo di tutti i reggimenti, officj, e beneficj del Comune. Nel 1375. a' 15. d'Aprile fu preso, che i nostri Rettori non possano avere minore età d'anni 25. Nel 1375. a' 22. d'Agosto nel Consiglio de' Dieci fu preso, che la porta da Casa Balduino a San Simeone stia aperta dì e notte, come debbe stare pel trattato di Bajamonte Tiepolo, e sia innarpesata con catene grosse di ferro nella pietra viva, in pena di lire 25. per volta, commessa a' Signori di notte. Nel 1379. a' 19. di Novembre furono eletti tre Savj sopra gli eccessi tra' Cherici e Laici, Ser Marco Contarini, Ser Francesco dalle Boccole, Ser Andrea Basilio. Nel 1380. a' 19. di Luglio fu preso di cavare il Canalgrande. Nel 1374. a' 15. di Giugno giunsero alla Bastia della Signoria Turchi 5000. tolti a' nostri stipendj, i quali danneggiavano molto i Padovani. Nel 1378. morì a Padova Madonna Fina figliuola di Messer Pietro Buzaccarini Padovano, che fu moglie di Messer Francesco da Carrara il vecchio, il quale era Signore di Padova. Nel 1380. a ultimo di Marzo fu preso d'eleggere sei Savj, i quali esaminino que', che fanno degl' imprestiti, e potenti di dare alla Signoria lire 40. per cento d'imprestiti. E furono eletti Ser Niccolò Ciurano, Ser Paolo Nani, Ser Giovanni Memo, Ser Giovanni Bragadino, Ser Marino Storlado, e Ser Simone Darmero. Nel 1381. di Luglio fu preso, che il Salvocondotto, che fu fatto alle robe di Lorenzo de' Medici, sia rivocato. A' 2. d'Agosto fu preso d'eleggere cinque Savj sopra l'entrata e la spesa della Terra, e furono eletti Ser Giovanni

Trivi-

Trivisano Procuratore, Ser Niccolò Romano, Ser Niccolò Faliero, Ser Pantalione Barbo, e Ser Marco Buono. Nel 1382. a' 14. di Marzo fu preso, che chi vuol farsi Cittadino di Venezia, debba stare prima per anni 15. in questa Terra. Nel 1388. a' 12. di Dicembre fu comperata la Città d'Argos, e quella di Napoli, Sindaco nostro Ser Lorenzo o Lionardo Dandolo Cavaliere Procuratore da Donna Maria de Engano, che fu di Messer Guido da Cinquino, moglie di Ser Pietro Cornaro, alla quale appartengono le dette Terre. E l'instrumento fu fatto in questa Terra. Nel 1391. a' 18. di Novembre nel Monastero di Sant'Angiolo della Concordia si ridussero questi venti Savj eletti pel Consiglio de' Pregati, per fare la fortificazione dell'Argine fino alla ma.... e alla Serraglia di Lezafucina. E fecero molti buoni ordini, come appare nel Capitolare di Catavero. E i Savj furono questi: Ser Piero Emo Cavaliere, Ser Marco Zeno Procuratore, Ser Michele Steno Procuratore, Ser Donato Moro, Ser Giovanni Memo, Ser Daniello Bragadino, Ser' Angiolo Micheli, Ser Luigi Dandolo, Ser Marco Barbaro, Ser Luigi Morosini, Ser Benedetto Soranzo, Ser Lionardo Bembo, Ser Francesco Foscolo, Ser Niccolò Donato, Ser Giovanni Barbo, Ser' Albano Badoero, Ser Niccolò Vittori, Ser Niccolò Nani, Ser Niccolò Foscari, Ser Giusto Contarini. Nel 1390. a' 29. di Marzo fu la differenza tra i due Procuratori di San Marco Ser Pietro Cornaro e Ser Michele Steno, se doveano vendere un Balasso delle gioje di San Marco per Ducati 40000. Il Cornaro voleva, e allo Steno non parea. E la Signoria determinò, ch'era meglio di venderlo.

Altre aggiunte dal 1340. in quà. Nel 1343. a' 8. di Gennajo fu preso di far grazia a Don Gozio Cardinale del titolo di Santa Prisca di poter tenere Ducati 5000. alla Camera degl' imprestiti. Nel 1344. a' 28. di Settembre venne in questa Terra una sorella del Re di Sicilia, che andava a marito in Lamagna. E fu preso di farle un presente per Ducati 350. Nel 1345. a' 21. d'Aprile fu preso di dare al Piovano di San........ licenza di poter condurre quì dalla Sardigna moggia 1000. di sale, e la Signoria gli dia i danari. A' 19. di Maggio fu preso di dare al detto Piovano per la detta fabbrica Ducati 100. A' 9. d'Ottobre fu preso *etiam* di donargli due colonne di marmo, ch'erano dalla Signoria. A' 16. di Maggio fu preso di donare al Principe di Bolzei, ch'è stato cagione di far l'unione contro gl'Infedeli, Ducati 200. d'oro in un sacchetto. A' 16. di Gennajo fu preso di donare al Signor Jacopo di Carrara, quì venuto, Fiorini 1000. Nel 1346. A' 10. di Novembre fu preso di donare al Delfino di Vienna Capitano dell'unione contro gl'Infedeli, Ducati 1000. Nel 1350. all'ultimo di Maggio fu fatta grazia a Ser' Angiolo Sanudo, che sia Visdomino a Ferrara. Nel 1364. a' 30. di Luglio fu fatta grazia al Magnifico Azzo Marchese che fu del Signor Rinaldo, che possa tenere imprestiti, ancorchè non abbia domicilio in questa Terra. Nel 1372. a' 3. di Dicembre fu preso di far grazia a Madonna Bianca di Savoja consorte del Signor Galeazzo Visconti di Milano, che possa comprare imprestiti per Ducati 20000. Nel 1373. a dì 20. di Marzo fu preso di far grazia alla detta, che Manfredo Marchese di Saluzzo possa tenere per Ducati 3000. d'imprestiti. Nel 1375. a' 12. di Marzo fu preso di far grazia a Don Pietro Capello Vescovo di Cremona di tenere Ducati 6000. d'imprestiti, e del prò vuole maritare Donzelle. Nel 1383. a' 18. d'Ottobre fu fatta grazia al Cardinale di Ravenna di poter tenere imprestiti per Ducati 12000. e il prò vuole che si facciano le spese agli Scolari a Padova. Agli 11. del detto mese fu conceduto al Marchese di Saluzzo di tenere Ducati 5000. A' 3. di Maggio fu conceduto alla sopradetta Madonna Bianca di tenere alla Camera per Ducati 40000. Nel 1385. a' 29. d'Ottobre fu conceduto al Conte Rambaldo di Trivigiana poter tenere alla Camera sopradetta Ducati 1000. pe' suoi figliuoli naturali. A' 16. di Gennajo fu conceduto alla moglie del Conte di Virtù di tenere alla detta Camera per Ducati 100000. Nel 1388. a' 15. di Marzo fu conceduto a Don Manfredo di Saluzzo di tenere Ducati 3000. e il prò sia dispensato a' Poveri. Ancora del 1386. a' 17. di Marzo fu fatta grazia agli Oratori del Signore di Mantova di fare scrivere alla Camera degl'imprestiti a nome di Carlo de' Malatesti, che fu del Signor Galeazzo, suo cognato, marito di Madonna Isabella da Gonzaga, sua sorella, per parte della dote Ducati 20000. di capitale d'imprestiti. Nel 1390. di Dicembre fu conceduto a Don Pietro di Casiano Ammiraglio del Re di Cipro di poter tenere alla detta Camera Ducati 10000. Nel 1392. a' 6. di Febbrajo fu conceduto a Don Rinieri degli Scolari Cavaliere Barone del Re di Cipro di tenere Ducati 5000. A dì ultimo di Marzo fu fatta grazia a Tommaso e Galeazzo figliuoli del *quondam* Manfredo Marchese di Saluzzo, e ad altri suoi parenti di tenere Ducati 10000. Nel 1398. agli 11. di Marzo fu conceduto a Don Pietro di Casiano Ammiraglio del Re di Cipro di tenere alla Camera sopradetta Ducati 10000. Nota, che nel 1387. a' 13. di Gennajo fu determinato per la Signoria, che il Signor' Antonio della Scala fuoruscito, *olim* Signore di Verona, venuto a stare in questa Terra, abbia pel suo vivere Ducati 100. al mese. Nel 1384. a' 12. d'Agosto fu determinato di fare il Castello al Porto della Lupa a Chioggia, secondo l'opinione de' Savj deputati a questo, i quali furono quattro d'opinione, Ser Pietro Mocenigo Podestà di Chioggia, Ser Lionardo Dandolo Cavaliere Procuratore, Ser Pietro Bragadino, e Ser Pietro Emo. Et erano d'altra opinione Ser Luigi Loredano Procuratore, e Ser Carlo Zeno.

Nel 1348. a' 27. di Giugno fu posta parte, che atteso il gran numero di Nobili morti, e che il gran Consiglio non si potea assembrare, sia preso, che tutti gli scritti alla Quarantia per venire al Consiglio, possano senz'altro venire al gran Consiglio, e fu preso di nò. Nel 1344. a' 12. d'Agosto fu preso di dar doni a chi condurrà frumento in questa Terra in certi termini, di Grossi 17. per stajo. Nel 1372. venne a Venezia Don Rinieri de' Boschi Capitano dell'esercito nostro contro a' Padovani. Fu preso nel Collegio d'onorarlo, e che gli vadano incontro due Consiglieri, un Capo de' Quaranta, il figliuolo del Doge, Ser Lionardo Dandolo Cavaliere, Ser Maffeo Contarini Cavaliere, Ser Jacopo Dolfino il Cavaliere, e altri gentiluomini 40. Nel 1373. questi presentarono alla Signoria prigioni mandati pe' nostri dalle Bastie presi a dì primo di Luglio per la vittoria contro gli Ungheri Ser Pietro Gri-

mani Capitano de' Ganzaruoli a' 4. di Luglio presentò il Vaivoda Capitano degli Ungheri, e sei altri Ungheri; Ser Francesco dalle Boccole presentò il Conte Ubol, e altri soldati Ungheri, e il Nero de' Neri Cavaliere Padovano; Marco Teldi presentò altri Ungheri: Ser Giovanni Barbarigo presentò Ungheri; Ser Giovanni Alberto, e Ser Paolo Morosini presentarono Bonzanello da Vigonzo da Padova; e altri presentarono molti Ungheri. E furono deputati pel Collegio sei Nobili, che stessero alla custodia del Vaivoda. Nel 1388. la Signoria dava all'anno al Re d'Ungheria Ducati 6000. Ma poi venuta la discordia, e avendo gli Ungheri assaltato il Trivigiano, non gli furono più dati i detti sei mila Ducati. Nel 1383. a' 30. di Luglio fu preso, che atteso che si tratta matrimonio tra il nostro Doge Don' Antonio Veniero e Don Frangulio Crispo di dare una figlia del Doge a un suo figliuolo d'anni 10., ch'egli possa conchiudere il detto matrimonio. A' 6. di Dicembre *etiam* fu preso di dar licenza, che possasi maritare un figliuolo del detto Doge in Madonna Petronilla ..... del Duca dell'Arcipelago; e fu presa.

Sommario di cose seguite sotto Antonio Veniero Doge, incominciando dal 1382. fino al 1400. Del 1382. a' 27. di Novembre fu preso di concedere il luogo della Certosa al Generale de' Frati Certosini, cioè quel terreno di Sant'Andrea, per fare un Monastero. Ma per gli Avvogadori fu intromessa la detta parte e annullata. Del 1384. fu preso, che tutti gl'intromessi da anni dieci in là possano essere eletti Avvogadori del Comune. Del predett' anno di Settembre fu preso di fare trenta della Giunta al Consiglio de' Pregati, un'anno, e durò fino al 1387. Del 1387. vennero in questa Terra due Oratori del Signore di Verona Antonio della Scala, nominati Don Leonardo da Quintó, e Pellegrino di Cavolongo, e portarono gioje alla Signoria per Ducati 21500. tra' quali furono un capelletto di perle, una cintura con balassi, e altre gioje, che furono impegnate a Mosè Ebreo. Del 1388. a' 14. di Giugno furono eletti dodici Oratori incontro al Signor' Alberto Marchese di Ferrara per onorarlo, il qual viene a Venezia. Del 1388. a' 26. di Novembre furono eletti tre Sindachi in dare e togliere il possesso della Città di Treviso, i quali furono Niccolò Zeno *quondam* Ser Dragone, Benedetto Soranzo, e Bertuccio Contarino; e il Contarino non venne a tempo, e fu eletto Michele Contarino. Sicchè a' 14. di Dicembre s'ebbe il dominio. A' 28. di Novembre fu eletto Vicerettore a Treviso con salario di Ducati 4. al dì Guglielmo Quirini. Questi altri furono i Podestà eletti sul Trivigiano: Ser Piero Bragadino a Conigliano: Ser' Andrea Dandolo a Serravalle: Ser' Alessandro Loredano a Oderzo: Ser Dardi Giorgio a Castelfranco: Ser Ottaviano Buono ad Asolo: Ser Niccolò Vettori a Noale: Ser Piero Condolmiero a Valdimarino: Ser' Antonio Pisani alla Motta: Ser Francesco Dolfino a Porto Buffoledo: Ser Pietro da Canale a San Martino di Ceneda. Vicecamerlingo a Treviso Ser Francesco da Molino *quondam* Ser Giovacchino. Del 1388 a' 20. di Giugno il Signor' Alberto d'Este di Ferrara venne a Venezia, e fatto Nobile venne al Consiglio, e fu fatto Castellano e Provveditore a Modone e a Corone. E rimase il detto Signor' Alberto da Ser Remigio Soranzo *quondam* Ser Francesco da San

A Samuello. Del 1389. di Marzo il Marchese di Mantova venne in questa Terra. Furongli mandati dieci Oratori incontro per onorarlo. Del 1390. a' 29. di Marzo pare, che quì venisse un Barone di Francia, che vólle comperare un balasso delle gioje di San Marco; pesò carati 646. per Ducati 40000. Ser Pietro Cornaro volle venderlo, Ser Michele Steno Procuratore non volle venderlo. Andarono alla Signoria, la quale udendoli, determinò che fosse meglio di venderlo. Del 1389. a' 27. di Gennajo fu preso ne' Pregati, atteso che il Banco di Ser' Antonio Contarini abbia fallito, che a' Consoli de' Mercatanti in questa materia sia commesso, e che debbano fare l'ufizio suo.
B Del 1393. fu fatto l'Orologio di Rialto, che suona l'ore. E agli 8. di Febbrajo fu presa parte di dare certi danari per compiere l'opera.

Del 1395. a' 3. d'Aprile fu preso, che i Giudei non possano stare in questa Terra più di giorni quindici, *ut in parte*, sotto pena. Del 1396. a' 9. d'Aprile furono eletti due Provveditori nelle parti d'Albania verso Scutari, Ser Giovanni Capello, e Ser Giovanni da Canale. Del 1397. a' 16. Agosto fu preso, che Ser Giovanni Alberti Dottore, ch'andò Bailo e Capitano a Negroponte, atteso che prima che fosse eletto, faceva la mercatanzia colà, però gli sia conceduto, ch'egli possa
C investire il suo e mandarlo quì. Del dett'anno a' 18. d'Ottobre fu preso di dare a un Fra' Benedetto dell'Ordine de' Predicatori Ducati 300. all'anno, il quale s'offerisce di sovvenire agli appestati, e di seppelirne i morti di quel male. Del 1398. fu preso, che atteso che Ser Giovanni Barbarigo il Cavaliere fosse stato eletto Oratore al Re de' Romani con pena, e accettò, poi gli è venuta la nuova della morte di suo figliuolo in Soria, per tanto sia avuta la sua scusa. Del 1400. a' 14. di Marzo fu preso, che atteso che il Ponte di Rialto è pericoloso a passare, però sia commesso a' Provveditori sopra Rialto, che lo facciano. Del 1398. a' 22. d'Agosto il Duca Alberto
D d'Austria venne a Venezia, e gli andò incontro il Doge col Bucintoro. Del 1400. a' 20. d'Agosto fu mandato Don' Azzo della Casa d'Este in questa Città in prigione. E furono eletti quattro gentiluomini con Ducati 10. al mese a stare con lui, e a fargli buona custodia *videlicet* uno ad uno; e furono Ser Graziano Giorgi, Ser Michele Quirini, Ser Jacopo Contarini, e Ser Bernardo da Molino. Del 1396. a' 19. di Febbrajo in Quarantia fu condennato assente Ser Giusto Orio *quondam* Ser' Angiolo, il qual volle annegare Ser Niccolò Orio suo nipote, e buttollo in acqua al Ponte dietro l'Orto di Castello, e poi nel Ponte di San Basilio, *& tamen* iscampò la vita;
E ch'egli sia bandito di Venezia terre e luoghi; e venendo sia squartato, e che tutti i suoi beni sieno del predetto suo nipote. Del 1387. di Maggio fu preso, che Ser Piero Cornaro Procuratore, Ser' Andrea Donato, e Ser Bertuccio Contarini, Capi del Consiglio, andassero a casa di Don Leonardo da Quinto, e Don Pellegrino di Cavolungo, Ambasciadori del Signore di Verona, a stimare alcune gioje mandate quì, acciocchè sia servito di danari dalla Signoria per Ducati 21500. Le quali già erano state impegnate a un' Ebreo in questa Città, & *etiam* a un' altro Ebreo, tutti e due banchieri. E veduto, ch'esse valevano assai più,

Più, fu promesso a nome della Signoria di far buono e sicuro il pegno, e laudarono i due banchieri la pieggeria Ser Gabriello Soranzo e Ser Pietro Benedetto. Le quali gioje furono impegnate Ducati 19000. e valsero Ducati 20600. come appare nel Notatorio nuovo. Nel 1388. a' 23. di Giugno furono fatti due Savj sopra i sospetti Ser Giovanni Gradenigo *quondam* Ser Secondo, e Ser Francesco Bembo *quondam* Ser Giovanni. Nel 1389. a' 26. di Marzo fu determinato d'eleggere quaranta Nobili, de' quali dieci al giorno accompagnino il Signore di Mantova, che viene a Venezia; Il Podestà di Chioggia gli vada incontro con Ganzaruoli 8. Il Podestà di Torcello con 6. Il Podestà di Murano con 6. Mazorbo e Burano con 6. Il Podestà di Torcello con 6. Il Podestà di Chioggia gli faccia un pasto, e spenda Ducati 50. Gli vada incontro colle Piatte il figliuolo del Doge, e altri Nobili, e gli eletti dieci Oratori a Chioggia, tra' quali Ser Lionardo Dandolo il Greco. E fu preso di fargli un presente di confezioni e di gioje per Ducati 30. e un pasto onorevole. *Item* nel dett' anno fu preso a' 3. di Dicembre, che venendo il Signor Marchese di Ferrara a Venezia, gli sia fatto onore *ut supra*, e mandati dieci Oratori incontro a Chioggia, tra' quali furono Ser Donato da Porto, Ser' Antonio d'Arduino, e Ser Michele Di . . . . .

Altri notandi dal 1300. fino al 1400. Del 1305. a' 13. di Novembre fu preso, che il giorno di San Luca si guardi e si celebri in questa Città nostra, per essere il suo Corpo in questa Terra. Nel 1307. a' 3. di Giugno fu preso, che si guardino i giorni di Santa Caterina e di San Giorgio. Nel 1352. a' 19. di Luglio furono eletti cinque Savj sull'esaminazione de' nostri Statuti giusta la parte presa in Pregati; il qual'ebbe 99: 13: 25. Furono eletti Ser Pancrazio Giorgi, Ser' Andrea Pisani, Ser Giovanni Sanudo, Ser Michele Faliero, e Ser Zaccaria Contarini. Poi in luogo d'uno di loro fu Ser Bertuccio Boccasso. Nel 1365. a' 5. d'Agosto fu preso, che attes che quando si volea far gran Consiglio un Comandatore gridava in Rialto, *de cetero* volendosi far gran Consiglio per la mattina suoni a San Marco una Campana la sera, e volendosi fare dopo desinare, suoni dopo Terza, siccome s'usa al presente. Nel 1378. a' 25. di Luglio fu preso di concedere a Ser Fantino Giorgi, che possa andare Podestà a Firenze, non ostante la parte presa del 1356 a' 27. di Novembre, che non vuole, che alcuno nostro Nobile poss' andare Rettore in luoghi alieni. A' 13. di Febbrajo fu conceduto al detto, che possa accettare, compiuta la Podesteria di Firenze, quella di Bologna. Era Cavaliere. Nel 1383. agli 8. di Marzo fu preso di concedere a Ser Niccolò Basilio, che possa accettare d'essere Ammiraglio del Serenissimo Re di Rascia. Nel 1385. a' 28. di Marzo fu preso a requisizione del Magnifico Conte di Virtù, che Ser Carlo Zeno possa andare Podestà a Milano. A' 19. di Giugno fu preso, che atteso che il detto, compiuta la Podesteria di Milano, vorria tenerlo appresso di lui, ch'egli possa restarvi. Nel 1389. a' 24. di Giugno fu conceduto a Ser Francesco Dolfino *quondam* Ser Giovanni, che vada Podestà a Rimini. A' 2. di Settembre fu preso a requisizione del Papa, che Ser Piero Morosini il Cavaliere di Ser Paolo il Cavaliere, eletto per suo Capitano possa andare a servire il Papa. Nel 1382. a' 26. di Gennajo fu preso di toglier Pirano sotto la Signoria nostra, cui si diede. Nel 1397. a' 25. di Settembre fu preso di spendere Ducati 500. per onorare il Conte Nivernese figliuolo del Duca di Borgogna, che viene in questa Terra. Ancora fu preso di prestare Ducati 15000. a Don' Arrigo primogenito, e a Jacopo di Borbone Conte della Marchia, grandi Signori in Francia, i quali promettono di non partirsi di quì, se prima la Signoria non sarà soddisfatta. Nel 1398. a' 21. di Settembre fu preso di prestare per un' anno alla Comunità di Perugia Ducati 5000. Nel 1382. a' 16. di Settembre fu preso di fare i quattro Elettori per modolo, i quali debbano eleggere que' del gran Consiglio per un' anno. Nel 1322. fu deliberato pe' Savj deputati di rimuovere la Chiesa di San Jacopo di Rialto, e ridurla dov'è al presente, per fare più grande Rialto, e far logge attorno, dove si possa stare al coperto, e di cavare la Colonna, dove si faceva maleficio & *de cetero* che i maleficj si facciano a San Marco in mezzo alle due Colonne. Nel 1381. la notte di San Bartolomeo nacquero in questa Terra due figliuole nella Contrada di San Biagio, vive e sane con tutte le loro membra, ma erano congionte *ad invicem à femore usque ad pectora*, e pareva che si volessero abbracciare. E in quel giorno fu pubblicata la pace col Re d'Ungheria, e Genovesi, e Padovani, e altri. Nel 1343. furono edificati e fatti casamenti e magazeni di biade, e fu tavolato di pietra cotta davanti gli scalini di pietra viva alla riva di Terranuova, il qual luogo prima era scevero da Cocche, dove si facevano. E l'anno avanti furono fatte le tre Galere grosse delle prime che fossero fatte per tre compagni Gentiluomini, Ser Giovanni da Canale *quondam* Ser Niccolò, Ser Pietro Badoero *quondam* Ser Jacopo, e Ser' Ambrogio Morosini *quondam* Ser Giovanni, i quali le spacciarono a tutte loro spese. E andarono al viaggio di Fiandra, nel quale stettero mesi 8. e giorni 7. e guadagnarono Ducati 10000. per Galera. Nel 1347. a' 16. di Maggio fu preso, che atteso che il Signor di Padova diede staja 8000. di frumento, gli siano dati adesso, ch'egli n'abbisogna, staja 1500. di frumento, e 1500. di miglio. Nel 1340. agli 11. di Giugno fu presa parte, che atteso che pochi vanno a Consiglio, però *de cetero* al provare de' Nobili si possa fare con 25. de' Quaranta. Nel 1355. a' 15. d'Ottobre fu preso, che per la fuga di Ser Marino Basso dalla Maddalena, e di Marco Trivisano Banchieri, i quali hanno portato via Ducati 20000., sieno proclamati, e chi gli accusera e darà nelle mani, abbia Lire 500.

Nel 1356. a' 12. di Novembre fu proceduto in Quarantia contro Ser' Andrea Morosini il Consigliere, il quale propalò le lettere mandate al Marchese di Ferrara sopra il fatto di Gasparo da Milano; e che sia privato di Consiglierato, nè mai più possa essere Consigliere nè Savio, e privato per anni tre de Consiglj, reggimenti, uffizj &c. dentro e fuori, e dal gran Consiglio, e paghi Ducati 200. *Item* che Ser Giovanni Morosini da San Fantino non possa mai essere Consigliere di Venezia nè Savio, e per anni cinque privato di tutti i Consigli, eccetto del gran Consiglio, e che pahhi Ducati 200. Nel 1357. a' 9. di Marzo fu preso, che attesoche il Signor Cangrande della Scala

Scala di Verona viene in questa Terra a visitare il Corpo di Santa Lucia, gli sia fatto onore. Nel 1358. fu menato per Quarantia per Ser Jacopo Marango Avvogadore di Comune il suo Collega Ser Pancrazio Giorgi per avere usato parole cattive contro al Doge in dispregio del Dogato; e fu condennato che paghi lire cento. Nel 1364. a' 25. d'Ottobre furono eletti tre Savj sopra i compravendi, Ser Francesco Contarini da San Silvestro, Ser Balduccio Quirini, e Ser Micheletto Giustiniani *quondam* Ser Niccolò. Nel 1384. a' 14. di Marzo fu preso di fare un Castello a Mestre alla Torre di San Lorenzo. E furono eletti tre esecutori Ser Niccolò Tagliapietra, Ser Vittore Barbarigo, e Ser Giovanni de' Garzoni, come appare nel Notatorio nuovo. Nel 1389. a' 3. di Settembre fu preso di togliere Giosesso de Vult, e suo genero, Ebrei, a tener banco, e a dare ad usura a Venezia. E promette di tenere Ducati 4000. e di prestare da Ducati uno fino a trenta. Nel 1398. a' 10. d'Agosto fu preso, per la venuta in questa Città del Signor' Alberto Duca d'Austria, il quale va al Santo Sepolcro, per onorarlo d'andargli incontro col Bucintoro, Ganzaruoli, Barche, e che si spendano Ducati 450. e altri Ducati 45. come appare nel Notatorio undecimo. Nel 1383. essendo rimasta vedova Madonna Petronilla moglie del Duca dell' Arcipelago, quella si maritò in Ser Niccolò Veniero figliuolo del Doge. E furono mandate Galere a levarla, e a condurla in questa Terra. Nel 1385. essendo stato creato Cardinale Messer' Angiolo Correro, ch'era Vescovo di Castello, volendo stare in Corte, fu contento che s'eleggesse in luogo suo un' altro, e fu eletto Messer Giovanni Loredano, ch'era Primicerio di San Marco. Nel 1389. morì Urbano VI. e fu fatto Bonifazio IX. d'età d'anni 30. Furono mandati a Roma Oratori a dargli ubbidienza Ser Niccolò Valaresso, Ser Simone d'Armero, Ser Giovanni Barbarigo il Cavaliere, e Ser Pantalione Giustiniani, il quale fece l'orazione. Nel 1390. agli 11. di Settembre morì Messer Rafaino de' Caresini Cancellier Grande, e fatto del nostro Consiglio, e fu eletto in luogo suo Messer Pietro de' Rossi de' Quaranta. Nel 1398. fu fatto il Campanile di San Giovanni di Rialto. Nel 1398. al primo di Novembre Ser Lionardo Dandolo il Cavaliere rifiutò la Procuratia, nella quale era stato anni ..... che fu riputata gran cosa. Morto Messer' Antonio Veniero Doge, gli rimasero vivi tre figliuoli. Nel 1400. „ Die XXII. „ Julii. Cum picturæ Ecclesiæ, sive Capellæ „ de Palatio propter vetustatem deletæ sint, „ & de necessitate sit, ipsam Ecclesiam reparare, considerato loco notabili, & excellenti, ubi sita est dicta Ecclesia, vadit Pars, „ quod possit accipi de pecunia nostri Communis tantum, quantum erit necesse pro „ repignendo & reaptando in dicta Ecclesia „ ubi & sicut de illis historiis, quæ videbuntur Dominio. Capta est. Consiliarii Ser Leonardus Dolfino, Ser Jacobus Suriano, Ser „ Michaël Maripetro, Ser Petrus Gauro, Ser „ Petrus Caveo, & Ser Johannos Navajero.

MCCCC.

Michele Steno, Doge LVII.

ESsendo egli Procuratore della Chiesa di San Marco, da i quarantuno Elettori fu eletto, e pubblicato in Chiesa di San Marco al Popolo, al primo di Dicembre circa ore 23. Et essendo morto il precessore Antonio Veniero Doge a' 23. di Novembre a ore 9. di notte, a dì 25. fu chiamato il gran Consiglio, ed eletti i cinque Savj sopra la promessione del Doge, i quali furono Ser Luigi Loredano Procuratore, Ser Piero Emo Cavaliere, Ser Benedetto Soranzo Procuratore, Ser Carlo Zeno Avvogadore di Comune, e Ser Tommaso Mocenigo. I quali poi misero le infrascritte parti, e correzioni prese. Che il Doge faccia le angarie della Terra come gli altri pe' beni ch' egli ha; ch' egli non abbia più podestà nè autorità di quello, che gli viene. E perchè si suol dire *Domine mi*, non si dica più, essendo il Doge alla banca, ma *solùm* si dica *Messer lo Doge*, in pena di Lire cinque per volta, e gli Avvogadori riscuotano la pena. E Messer lo Doge dica loro, che non dicano così. Che il Doge soscriva le carte in termine di giorni otto, & essendo ammalato, di giorni quindici; se nò, il Vicedoge soscriva. *Item* che il Doge non possa ricevere Feudo, o sia aggiuto, nè provigione alcuna. Ch'e' non possa fare maritaggio con forestieri di sue figliuole, di figliuoli, e di figliuolo, se non con volontà de' Consiglieri, di tre Capi de' Quaranta, e di quaranta de' Quaranta, e delle quattro parti del Gran Consiglio. Che non possa rispondere ad alcuno di sì, ovvero di nò, se prima egli non dimanda a' Consiglieri quello che debba rispondere. Che non abbia *de cetero* di regalia de' frutti, che vengono di Lombardia, se non il solito, non ostante alcuna dichiarazione fatta pe' Consiglieri. *Item* i Consiglieri misero queste parti, e fu preso, che niun salariato possa avere alcun' ufficio ovvero Salario del Comune di Venezia per un' anno, dopo che sarà uscito dal salario del Doge. Fu per Ser Francesco di Bernardo Consigliere solo posto il modo, che debbono andare i Consiglieri dietro al Doge; cioè che appresso al Doge vadano Ecclesiastici o Secolari, uomini degni; poi il Maggior Consigliere col Giudice *de Proprio*; poi gli altri Consiglieri e Capi de' Quaranta. E se non ci fossero forestieri, vada il Giudice di Proprio appresso il Doge. E il Doge sia obbligato ad invitare i Consiglieri, e i Capi de' Quaranta in ogni festa solenne, o dov' egli volesse andare. *Item* misero i Consiglieri, che il Notajo del Doge non poss' attendere alla casetta, e i dieci Comandatori debbano stare alla porta, e tutti e dieci ci stieno in pena di Lire cinque per uno. Che il Bollatore per la Bolla del piombo tolga soldi due, e da' forestieri soldi quattro. Che i testamenti, che si levano per breviario per testimonianza d'una sola feminucciola, *de cetero* si levino per detto d'un' uomo e d'una femina, ovvero di tre femine sole. *Item* che le cedole, che vengon date a' Notai de' testamenti, il Notajo interroghi colui s'è di sua mano; ed essendo, tolga il priego co' testimonj. Ed essendo di mano d'altri, lo legga, e tolga il priego, che il testatore

tore vuole così. *Item* a dì 26. del detto fu presa parte circa i Sopraconsoli per differenza, ch' era co' Giudici di Petizione. Però dichiarino, che i fuggitivi non sieno sotto i Sopraconsoli, se non dal dì, che saranno proclamati dal predetto Uffizio. I Quarantuno Elettori furono, Ser Filippo Correro, Ser Niccolò Vettori, Ser Giovanni Barbarigo Cavaliere Procuratore, Ser' Antonio da Molino *quondam* Ser Jacopo, Ser Tommaso Mocenigo, Ser Pietro Emo il Cavaliero, Ser Benedetto Soranzo Procuratore, Ser Francesco Malipiero, Ser Luigi Loredano Procuratore, Ser Zaccheria Gabrieli, Ser Piero Arimondo il Grande, Ser Jacopo Trivisano *quondam* Sere Stefano, Ser Giovanni Barbo Procuratore, Ser Jacopo Gussoni, Ser Marco Barbaro, Ser Bertuccio Quirini, Ser' Antonio Diedo di Ser Vittore, Ser Pietro Zancani, Ser Pietro Miani, Ser Giovanni Cocco, Ser Niccolò Foscari, Ser Jacopo Ciurani, Ser Vittore Valaresso, Ser Luigi Morosini da San Paolo, Ser Giovanni Contarini da San Giobbe, Ser Giovanni da Canale da Sant'Ermagora, Ser Marcello Marcello, Ser Caroso da Pesaro, Ser Niccolò Nani, Ser Pietro Cornaro Procuratore, Ser Bianco da Riva, Ser Paolo Giuliano, Ser Giovanni Navagero, Ser Bernardo da Mula, Ser Jacopo Suriano, Ser Michele Foscarini, Ser Lionardo Dandolo Cavaliere, Ser Carlo Zeno, Ser Niccolò Donato *quondam* Ser Maffeo, Ser Jacopo de' Priuli, Ser Simone Micheli.

Questo Doge eletto non era ne' Quarantuno, perch'era ammalato, e stette in casa. E vacò il Dogato per la sua assenza sino a' 9. di Gennajo, che guarito entrò nel Dogato. Fu uomo di grandissima industria e bontà. E fu preso in gran Consiglio, che ritrovandosi il Doge eletto, alquanto della persona aggravato, acciocchè la Terra non rimanesse senza governo, i Consiglieri e i Capi de' Quaranta dovessero restare in Palagio, finchè il Doge entri nel Dogato; *videlicet* due Consiglieri, e un Capo de' Quaranta, dandoli la muta, siccome è consueto di farsi. *Item* che sia eletto Luogotenente del Doge il più vecchio Consigliero, il quale fu Ser Luca Bragadino. E che i comandamenti si facciano in Palazzo, e che i Giudici siedano, come se ci fosse il Doge, e facciano in nome del Luogotenente. Per questa creazione del Doge, poscia entrato nel Dogato, che stette giorni 39. ad entrarvi, furono fatte in Venezia notabilissime giostre e feste, e durarono un' anno le feste fatte per le Arti di questa Città. E la Terra era in grande abbondanza di ricchezze e d'ubertà. Ma poi sopravennero le guerre, e andò mancando di tempo in tempo. Nell' anno 1401. inteso che i Genovesi facevano grandissima armata per volere andare a ruba de' Mori in Soria, perchè aveano con loro molte differenze: in questo tempo Tamerlano Re de' Tartari venne in Soria con esercito; entrò in Damasco, e quello abbruggiò, e menò via assai Mori prigioni, rovinò case, abbruggiò Moschee, e i nostri Mercatanti fuggirono alle marine col suo avere sottile. Si credeva che il detto Tamerlano andasse al Cairo; ma per la fame e mortalità che venne nella sua gente, lasciò e non proseguì più oltre. Fu grande crudeltà. Tra morti e prigioni furono più di 200000. anime de' Mori. E tolse modo d'avere de' Mercatanti Veneziani. E saputosi questo a Venezia, mandarono un Segretario a Genova, a farle sapere, come nella Soria erano molti nostri Mercatanti con grande avere. Ed essendo per andare colà con armata, sarebbono che si riducessero in luogo sicuro col loro avere. I Genovesi risposero con buone parole, che non dubitassero, perchè sarebbono sicuri, e sarebbobono riguardati come i suoi propj. Ma pure per la Terra veniva divulgato di brutte e disoneste parole; e si diceva che Bucicaldo andava in persona coll'armata per incoronarsi Re di Cipro. Onde si dubitava pe' nostri di quello che veniva detto. Pure si fidavano delle parole, che i Signori Genovesi avean detto al nostro Segretario. E fu provveduto di mandar subito per tutti i nostri luoghi di marina vettovaglie, balestrieri, e quello che fosse di bisogno. In quest' anno 1401. a' 24. di Marzo fu fatto nostro Gentiluomo del Maggior Consiglio il Signor Malatesta de' Malatesti figliuolo del Signor Pandolfo. In questo tempo, e fu nell' anno passato, Paolo Guinigi Cittadino di Lucca incominciò a dominare da Tiranno quella Città, e dominolla per anni 30., e poi fu scacciato dal dominio. In questo tempo si trovò in Venezia un' Ambasciadore del Re di Cipro, che veniva di Francia, il quale udendo il preparamento che si faceva in Genova, e sentendo che l'intenzione de' Genovesi era di conquistare tutta l'Isola di Cipro, il detto Ambasciadore ebbe modo con alcuni amici del suo Re, che noleggiò una nave, e caricolla di munizioni e di tutte le cose, che faceangli di bisogno, e di molti balestrieri e d'uomini di lancia. E scrisse al detto suo Re, che stesse provvisto per le nuove, ch' egli avea sentito quì. E per questa cagione que' di Venezia fecero una deliberazione d'armare venti Galere, e di fare un Capitano, che fu Carlo Zeno; benchè non ne armassero se non dieci Galere. E subito fu spacciato e mandato via molto bene in punto. E navigando fin verso Modone, scorrendo e visitando tutte le nostre Terre, e mettendole in ordine, le fece star sempre riguardate.

In questo tempo l'armata de' Genovesi partì di Genova, sulla qual' era Messer Bucicaldo, e navigò verso Levante, e giunse alle parti di Rodi, dove trovò ivi una Cocca di Veneziani. E come que', che desideravano di vivere di quello d'altri, montarono su quella, e scorsero tutta la coperta, e rubarono pel valore di Ducati 1500. Il Padrone della Cocca era Giovanni Pampano, il quale andò a lamentarsi a Bucicaldo, ed egli mostrò di dolersi, dicendo che gli farebbe rendere ogni cosa, e che non dubitasse. *Tamen* il detto si levò coll'armata, e andò verso l'Isola di Cipro. E giunta che fu l'armata predetta a Famagosta, il detto Capitano venne a sentire, che le genti d'arme del Re erano sull'Isola molto bene in punto. E volendo provare di far danno a' Cipriotti, ma in tutti i luoghi, dove egli andava, trovava, che ci erano stati fatti ripari nobilissimamente, vedendo di non potere avere sua intenzione, andò verso la Soria. E giunto ch' ivi fu, mostrò di volere smontare a Baruti. E alcuni Nobili nostri mercatanti ch' erano ivi, andarono sulle dette Galere dal Capitan Bucicaldo, pregandolo che non volesse far danno a Baruti, avvisandolo, che de' Mori non ce n'era quasi niente

da

da farne conto, e che tutto quello, ch' era ne' magazeni, era d'essi nostri Mercatanti. E Bucicaldo rispose loro, che non dubitassero di cosa alcuna. E stando così poco, giunse tutta l'armata, e smontarono in terra, e parvero loro mill'anni avanti che andassero alle case de' Veneziani. E andati ruppero le porte, rubando tutto quello che trovarono ne' Magazeni. E fecero un grandissimo danno. E vedendo questo i Mercatanti stati in Galera da Bucicaldo, tornarono da lui dicendo, che questo non era stato promesso loro. Ed egli incominciò a ridere, dicendo, ch'egli si doleva, ma non si poteva oramai far niente. E pel simile le dette Galere trovarono alcuni nostri navili e di Candiotti, e quelli presero e rubaronli, e poi misero fuoco ne' navili, e li levarono, che aveano portate vettovaglie in que' paesi de' Mori. E dopo l'armata predetta si levò e scorse tutta la Soria, rubando così le robe de' Veneziani come de' Mori e de' Saracini. In questo mezzo sei Galere nostre cariche di Spezie di mercato, Capitano Lionardo Trivisano *quondam* Ser Vito da San Giovanni Nuovo, partite di Baruto, per venire a Venezia, essendo nell'Arcipelago, venne la notte di San Martino agli 11. di Novembre una grandissima fortuna, ed erano quelle a Sant'Erini. E non essendo bene armate, non potendosi levare pel vento contrario, quattro di dette Galere andarono in terra. Gli uomini andarono in terra sull'Isola e si salvarono, e quasi tutte le Spezie di tre Galere, per essere spiaggia, furono poi ricuperate, ma la quarta non si potè ricuperare; ma tutte le Spezie si bagnarono, e gran parte di quelle si guastò. Le altre tre Galere si sostennero su de' ferri e delle ancore. E dopo dì si levarono e vennero a Modone, dove scaricarono le Spezie. Le Galere, che si ruppero, furono Viara, Dolfina, Soranza, e Sagreda. Scampò la Cornara, e la Gradeniga, e poi queste due Galere tornarono a Sant' Erini a togliere le Spezie delle altre Galere rotte. E a caso era in quel Porto una Galera sottile nostra, Sopracomito Jacopo Trivisano, la quale ajutò assai, sicchè ebbe poco danno. Pure le Spezie furono bagnate, le quali misero in Candia ad asciugarle. E a tempo nuovo furono mandate tre Galere grosse in Candia per levare le dette Spezie, e le due vennero a Venezia. In quest'anno 1401. si partirono di Venezia due Galere nostre armate pel Duca di Sterlick, e una pel Signore di . . . . per andare nella Puglia, per levare la sorella del Re Ladislao di Puglia, maritata in uno de' Duci predetti di Sterlick. Le quali Galere giunte il Re Ladislao nolla volle dare, e le predette Galere ritornarono a Venezia.

Agli undici di Dicembre venne a Venezia Roberto Imperadore de' Romani venuto di Lamagna coll'Imperadrice, al quale fu fatto grandissimo onore. Vennero per la via di Padova, e fatti loro assai doni, si partirono e andarono verso Roma. A' 12. del detto mese rovinò il Ponte grande di Rialto di legno, e fu di nuovo fatto fare come ivi era prima. La nuova della depredazione fatta nella Soria per l'armata di Genova volò subito per tutta la Barberia. E fu fatta sapere a Carlo Zeno nostro Capitano, il qual'era in quelle parti; onde molto se ne dolse. E volendo aspettare il suo ritorno, per fare che rendesse quello

A che avea tolto a' nostri mercatanti, navigò nell'acque di Modone, e si mise a Sapienza, e non avea se non dieci Galere. E dopo giunsero colà due Galere grosse da mercato, che tornavano a Venezia dal viaggio di Romania, le quali andarono a Salonichi, Capitano Marco Mocenigo, Patroni Marco Trivisano da San Giovanni Nuovo, e Marino Pisani, che fu di Ser Cristoforo da San Fantino. Ma giunte che fu il Capitan Zeno a Modone le ritenne con lui, e non passò troppo, che i Genovesi diterminarono di volere tornare coll'armata a Genova. E giunti prima a Famagosta, ivi partirono tutta la ruberia, che aveano fatto, tra loro. E tolto il rinfrescamento ch'abbisognava loro, vennero verso Rodi, dove
B intesero, che Carlo Zeno Capitan nostro con dieci Galere aspettavali sopra l'acque di Sapienza. E si pensarono, che il detto Capitano non volesse sopportare il danno, che aveano fatto a' nostri in Soria. E subito Bucicaldo fece la cerca delle sue Galere, mettendone quindici benissimo in ordine, tutti uomini fioriti d'anni 44. in giù. E avea balestrieri 50. per Galera, e 25. gentiluomini da lancia per Galera armati fino alla pianta del piede. E così si mise molto bene in punto per venire a trovare le nostre Galere, e così fece. Ma le nostre Galere erano dalla banda di Ponente, e la sera tardi un giorno sentì che le Galere de' Genovesi erano giunte dall'altro lato dello
C scoglio predetto. E il Capitano Zeno la notte seguente mandò destramente una barca per numerarle. E vide ch'erano quindici Galere. E subito in quella notte egli mandò per le due Galere grosse; e fece fare comandamento alle barche delle Navi, ch'erano a Modone, che si ponessero in punto; e a un' ora di dì le Galere de' Genovesi si levarono dal porto, e vennero verso Sapienza. E vedendo ch'erano state scoperte dal nostro Capitano, voltarono la prora verso le nostre. E vedendo il Capitano Zeno, che gli venivano incontro, animosamente s'affrontarono insieme. E incominciò una grande battaglia
D tra l'una parte e l'altra. E per avventura la Galera del Capitano Bucicaldo s'incatenò colla Galera di Carlo Zeno Capitano predetto, e così le altre che ferirono. E nota che il vento era dal terreno, e le due Galere nostre grosse aveano le vele da alto, e vedendo venire i Genovesi a investire i nostri, andarono colle vele imbroccate ad investire nella predetta armata nimica, e gittatisi que' della Galera Pisana alla banda sinistra co' remi in fornello, dipoi si gittarono all'altra banda; ed essendo già per mezzo la Galera Saula, lasciarono andare i remi di fornello, e tutte le gomene, e lasciarono venire le vele, d'alto a basso, le quali andarono sulla detta Galera
E Saula, e la presero, come si fa il pesce nella rete; e ne furon morti e feriti molti di detta Galera Saula. Il Marangone, che avea nome Niccolò di Bernardo, avea immanicato una sua daldura con un manico lungo, ed era sulla prora; e quando si venne a incatenarsi insieme, e gli menò di quella daldura un sì gran colpo a un Cavaliere Francese, ch'era sulla prora della Galera armato a tutt'arme, che gli tagliò in una botta il collo, e 'l braccio. E vedendo gli altri suoi compagni quel colpo, molto si smarrirono. E subito que' della Galera Pisana montarono sulla detta Galera Saula, e andavanli ammazzando, come fan-

nosi

nosi le bestie, per cagione della vela e de' remi. E così presto fu presa la detta Galera. Ora per conchiudere, le Galere Genovesi furono rotte. E la principale cagione furono le Galere grosse. E rimasero prese V. Galere de' Genovesi. E molte ne furono sbandate e mal menate. E Messer Bucicaldo si mise a fuggire con quelle altre Galere al meglio che potè. E la notte egli andò al Zonchio, e poi di notte se ne fuggì via. Fu una crudelissima battaglia. Si trovarono morti assaissimi, e molti s'annegarono. E ritornato in Genova, fu gran romore tra' Genovesi, perchè i buoni Genovesi dicevano, ch'egli gli avea tornati alla guerra co' Veneziani contra Dio e la ragione e la promessa fatta loro. E così seguì de' fatti di Bucicaldo. E messe in rotta le Galere de' Genovesi, il predetto Carlo Zeno Capitano venne a Venezia a disarmare, e menò con lui prigione Castelmorante, ch'era Governatore del detto stuolo, e Paolo Saulo, e molti altri notabili Signori Franzesi, e uomini di gran conto, i quali furono messi in prigione nelle Torricelle, e altri furono messi a' Granai in Terranuova; e furono in tutto prigioni numero . . . . . . E nota, che se tutti i nostri Sopracomiti avessero ferito, non saria fuggito Messer Bucicaldo, nè alcuno delle Galere de' Genovesi. Ora il detto Capitan Zeno fu ricevuto a Venezia con grandissimo onore.

E' da sapere, che nella Cronica Dolfina questa cosa di Bucicaldo è scritta così, e pare che fosse nel 1403. Il qual Bucicaldo era Nipote del Re di Francia, il qual'era come Signore in Genova. E pare che venisse discordia tra il Re di Cipro e i Genovesi, che tenevano Famagosta, perchè gliela volle togliere, e i Genovesi fecero l'armata di Galere 12. Capitano il detto Bucicaldo. Il quale giunto a Rodi trovò un' Ambasciadore del Re di Cipro, il quale insieme col gran Maestro gli dimandò perdono, e che 'l volere toglier Famagosta, era stato per torla dalle mani di Don Antonio di Goarco Genovese, ch'era ivi Capitano, e danneggiava l'Isola. Perlochè il detto Bucicaldo s'achetò e andò a danno de' Mori nella Soria. I Veneziani armarono 12. Galere, Capitano Carlo Zeno, al quale commisero che non facesse novità contro a' Genovesi, se i primi eglino non fossero. E giunto a Modone, venne l'armata de' Genovesi, e si salutarono, e la seguì verso Rodi. E colà giunte tutte e due le armate, poi il Zeno tornò a Modone. E fu fatta la pace tra il Re di Cipro e il detto Bucicaldo con questo, ch'esso Re dasse a Bucicaldo Ducati 50000. e a' Genovesi per la spesa fatta nella dett'armata altri Ducati 50000. e desse loro Galere, per andare contro a' Mori in Alessandria. In questo mezzo venne a Venezia Manuele Imperadore di Costantinopoli, stato lungamente in Francia da quel Re, per avere ajuto di danari da poter fare la guerra contro a' Turchi, che voleangli togliere l'Impero; e fu molto onorato. Gli andò incontro il Doge col Bucintoro: alloggiò nella casa del Marchese di Ferrara; e gli furono fatti assai presenti. Era in Costantinopoli Viceimperadore suo nipote Calojanni, il quale stette due anni. Ora i Genovesi gli diedero tre Galere da tornare a Costantinopoli. Così i Veneziani determinarono di darne tre altre, Capitano Lionardo Mocenigo, al quale fu commesso, che giunto a Costantinopoli, nel ritorno andaste a trovare il Capitano Zeno, e stesse alla sua ubbidienza. Ritorniamo all'armata Genovese, la quale andò in Alessandria con sei Cocche. E ivi stando non venne l'armata del Re di Cipro, che avea promesso loro di mandare. E morivano assai Genovesi sulla dett'armata. Ond'esso Capitan Bucicaldo navigò con 15. Galere verso Famagosta, e con Galere 22. computate quelle del Re di Cipro e di Rodi, andò nel Golfo di Lajazzo a Candelorum, ch'è un forte Castello, e quello combattè, ma nulla fece. Poi andò a Baruti; le cui mura sono basse, e la Terra mal difesa. Entrarono dentro e saccheggiarono, e tolsero da' nostri mercatanti Colli cinquecento di Spezie portati ivi da Damasco. I Mercatanti si dolsero a Bucicaldo. Egli rispose, che non faceva guerra a' Veneziani; ma che quello che si trovava nella Terra de' nimici, gli era lecito a togliere. Onde i nostri gli protestarono, e scrissero di questo al Consolo nostro in Cipro nominato Stefano d'Acre, il quale diede l'avviso subito al Capitano Generale Zeno, il quale mandò una Galera armata a Venezia con tal nuova e del danno fatto, il quale fu agli 8. d'Agosto del 1403. I Colli predetti valeano Ducati 30000. E Bucicaldo non volle tornar più in Alessandria, e mandò a dire alle sue sei Cocche, che si levassero, per una Galera. E volendo tornare a Genova, avuto il Capitano Zeno licenza dalla Signoria d'intromettere la dett'armata, andò in Candia, e consultato co' Rettori, e con Lionardo Mocenigo Capitano di quelle Galere state a Costantinopoli, deliberarono d'investire i nimici Genovesi. E Bucicaldo si mise bene in ordine per ritornare a Genova con 9. Galere e una di Scio e una di Rodi, perchè pure dubitava dell'armata de' Veneziani. E navigò verso Modone, ed entrò nel Porto di Sapienza, a dì 6. d'Ottobre a ore 22. e ivi stette la notte. Il Capitano Zeno era venuto a Portolungo con 10. Galere, e le Genovesi erano 11. perchè una era venuta a Venezia, e tolte le due Galere grosse, che andavano a mercato alla Tana, Capitano Almorò Lombardo. Il Castellano e il Provveditore di Modone misero in ordine Battelli delle navi, ch'erano ivi nel Porto. E così il Capitano Zeno la mattina seguente a' 7. d'Ottobre all'alba andò a trovare i Genovesi, e fu la Vigilia della Sagra di San Marco. I nimici s'erano allargati da Modone miglia sette. E vedendo Bucicaldo, che la nostr'armata veniva seguitandolo per essere alle mani, non volle fuggire; ma stette forte, e voltate le prore delle Galere, e approssimate s'investirono l'una coll' altra. Fu battaglia molto fiera. Durò quattr' ore. Alla fine i nostri furono vittoriosi, e presero tre Galere Genovesi. Bucicaldo si partì mal condizionato col resto. Ma alcune nostre Galere non vollero fare il loro dovere. E la Galera del Capitano Zeno stette in manifesto pericolo, nè mai ebbe alcun sussidio, se non nell'ultimo dalla Galera del Capitano Lionardo Mocenigo. Ora Bucicaldo giunse *solum* con V. Galere in Genova, e la nostr' armata andò a Modone con assai prigioni, tra' quali fu Castelmorante il secondo uomo dopo Bucicaldo, e furono mandati a Venezia, e si trovarono tra annegati e morti Genovesi numero 600., de' nostri morti e feriti numero 153. Era Ammiraglio della Galera del Capitan

tan

tan Zeno Cristoforo Bianco. In questo mezzo i Veneziani rivocarono il mandato di far guerra a' Genovesi, il quale fu portato al Capitan Zeno per la Galera Sopracomito . . . . da Molino, ma fu tardo. Ma le dette cinque Galere Genovesi nel suo tornare a Genova trovarono una nostra Cocca, che veniva di Romania, e la presero, e mandaronla a Genova. *Item* presero una Galera grossa nostra, che si mandava con remigi a Modone. Sicchè la guerra co' Genovesi fu principiata.

Nell'Anno 1402. Tamerlano passò nelle parti della Natolia e della Turchia per essere alle mani con Bajazette Imperadore de' Turchi, il quale avea esercito di 300000. uomini contro del detto Tamerlano Imperadore de' Tartari. E così furono alle mani sopra la campagna d'Arsegnano. E fu fatta una crudel battaglia. E il Turco fu rotto, e preso il detto Bajazette. Il Tamerlano lo mise in una gabbia di ferro, e lo teneva sotto la tavola quando mangiava in luogo di cane, e così morì. E poi essi Tartari guastarono, abbrugiarono, e saccheggiarono la Turchia. E se non erano i navili de' Greci e de' Latini, che tragittarono i Turchi sulla Grecia, stavano i detti Turchi malissimo. E fu questo di danno poscia a' Cristiani. E questa nuova fu perfettissima alla Cristianità. E apparve la Cometa in Cielo, la quale incominciava ad apparire a ore 22. e durava fino ad ore tre di notte: e per un mese ogni dì si vedeva. In quest'anno 1402. d'Ottobre Giovanni Galeazzo Visconte Conte di Virtù e Duca di Milano II. dopo avuta Bologna, da' suoi Camerieri fu morto, udendo Messa, per la vita cattiva ch'egli faceva. E tutto il suo Stato andò in preda, e fu tolta la più parte delle sue Terre. Gli rimasero due figliuoli piccoli, e la Duchessa governò lo Stato col suo Consiglio, e fece Facino Cane Governatore de' detti figliuoli. Ma Cabrino Fondulo si fece Signore di Cremona; Pandolfo Malatesta di Brescia; Piermaria de' Rossi di Parma. I Fiorentini andarono col campo a Pisa, dove signoreggiava un figliuolo bastardo del detto *olim* Conte di Virtù. Sicchè in meno d'un'anno quasi tutto lo Stato si perdette, e questo perch'egli *injuste* possedeva le Terre. Bologna si diede alla Chiesa, e v'entrò un Legato del Papa. Pisa e Siena si vollero governare a Comune tra loro, fatto Capitano di Pisa uno de' Cavalcabò. Il qual Conte Signore dominava quella Terra. Era in questo tempo Capitano della Chiesa il detto Pandolfo Malatesta Signor di Rimini. Sicchè *solùm* rimase Milano e Pavia. I due figliuoli nominavansi Gianmaria Duca di Milano, e Filippo Maria Conte di Pavia. Tutte le Terre di Lombardia erano in grandissima combustione, e per queste novità tornò danno a' Veneziani, perchè il Pò stette serrato, e le mercatanzie non correvano; e il sale, che i Milanesi toglievano per Ducati 100000. all'anno, non lo tolsero più, ma lo tolsero da Genova; sicchè fu gran danno a' nostri. Di subito che il Signor Francesco da Carrara di Padova intese essere venuti alla guerra i Veneziani co' Genovesi, se ne rallegrò assai, pensando di fare, come fece il padre nella guerra passata co' Genovesi. E subito mandò Ambasciadori a Genova segretamente a offerirsi nell'avere e nella persona, e d'essere in lega con loro a distruzione de' Veneziani. *Etiam* fraudulentemente mandò Oratori alla Signoria a offerirsi, e s'obbligò di tenere una Galera armata a tutte sue spese, e di mettervi sopra uno de' suoi figliuoli. E nota, che pe' Genovesi propj fu scoperto il detto trattato doppio, e furono mandate le sue lettere alla Signoria. Tornata l'armata a Genova con Bucicaldo, i Genovesi fecero fare comandamento nella Terra e per tutta la sua riviera, che tutti i Veneziani fossero intromessi in avere e in persona, come nimici, e le loro Cocche dovessero intromettere i nostri navili, dove li trovassero. E una nostra Cocca, che veniva di Valenza carica di lane, fu presa pe' Genovesi, e un'altra Nave Padrone Niccolò Rosso nel Porto di Cadice, la quale andava in Fiandra, da due Cocche Genovesi fu presa con inganno; perocchè il Padrone, che v'era, nostro Gentiluomo, non sapea di queste novità seguite in Levante, e gli uomini erano in terra. Ancora presero una Cocca, Padrone Marco dalle Chiodere, nell'acque d'Alessandria, perocchè gli uomini erano in terra. *Item* presero un'altra nave, Padrone Pelonio Larca, la quale era vota. Sicchè i Veneziani ebbero gran danni in questi tempi da' Genovesi.

In questo mezzo Lionardo Mocenigo Capitano delle tre Galere sopranominato nelle parti di Romania, trovò molti navili de' Genovesi, e non fece loro alcuna novità, e trovò la Galera di Scio, ch'era stata nella battaglia, e la ritenne, e le fece buona compagnia. Ma essa fuggì poi verso Scio: pure la trovò *etiam* la seconda volta fuggì, e per fortuna scampò a Scio. E il detto Capitano andò a Constantinopoli, e ivi giunto intese il danno fatto in Pera a' nostri Veneziani pe' Genovesi. Onde ebbe grandissimo dispiacere; e mandò a dire al Capitano di Pera, che volea parlargli, il quale fu contento. E così esso Capitano scusò la cosa fatta a Bucicaldo, che non si volea far guerra, ma che restituisse il danno fatto a' nostri a Baruti, onde forzati si tolse la pugna. E così fecero tregua per quattro mesi. In questo mezzo Carlo Zeno partì di Modone col resto delle Galere, e colle due grosse Capitano Almorò Lombardo, e venne a Venezia a disarmare. Ma prima mandò le Galere grosse co' prigioni da conto, Castelmorante e gli altri. Il resto de' prigioni mandò colle navi di Modone. Poi giunto il Zeno Capitano ricevuto da tutti con grandissima allegrezza e onore, come ho scritto di sopra, dopo *etiam* venne Lionardo Mocenigo Capitano delle Galere di Romania predetto a Venezia. In questo mezzo tre Cocche Veneziane alla Tana da due Cocche armate in Pera con 200. balestrieri sopra per una bocca del Mar maggiore furono volute prendere. Ma i nostri mercatanti, ch'erano in Costantinopoli, armarono una Galeotta, e scrissero questa nuova a Venezia. E le dette nostre Cocche scaricarono le mercatanzie in terra a Scitopoli, e per terra quelle furon mandate a Costantinopoli, cioè Sete, e aver sottile. Poi seguì la tregua *ut supra*. Desideroso Messer Bucicaldo di vendicarsi dell'ingiuria avuta da' Veneziani, fece armare a Genova tre grandi Cocche, e misele ben' in punto, e mandolle verso le parti di Romania. Onde fecero grandissimi danni a' nostri. E intesosi questo a Venezia, fecero di nuovo Capitano Generale di 25. Galere Carlo Zeno, e fecero i loro armatori, e armare . Ma i Genovesi avuta tal nuova, che si faceva armata a Venezia, mandarono Oratore Messer Catanio Cicala Genovese, uomo savio, benigno,

gno, e di bello aspetto, per voler fare la pace; e non passarono pochi dì, che rimasero d'accordo, e fu fatta la pace, rimesso il danno fatto alle loro tre Galere, restituendo molti colli di Spezie, che tolsero a Baruti, ch'erano in essere, eccetto certe Spezie, che furono portate a Famagosta; e fu promesso di restituir loro Castelmorante e tutti gli altri prigioni Genovesi e Franzesi. E che i detti mai non si possano lamentare. E così la detta pace fu pubblicata a' 4. d'Aprile del 1404. Ma fu male osservata pe' Genovesi secondo l'usanza e costume loro. E così furono lasciati i prigionieri loro. Ma Bucicaldo non lasciava i nostri. *Etiam* eravi un capitolo, per cui i Genovesi promettevano di soddisfare il danno fatto a' nostri con un poco di tempo. Onde per questa cagione de' prigioni fu mandato pe' nostri Ambasciadore a Genova Tommaso Mocenigo, il quale acconciò tutte le differenze, intervenendo uomini, che s'interposero. Nel detto tempo il Conte di Segna de' Frangipani venne a Venezia, e fu molto onorato, il quale è nostro Gentiluomo. Non voglio ommettere di scrivere questo, che ho trovato in una Cronica; che mentrechè era la discordia co' Genovesi, fu appiccato alle due Colonne a San Marco un Franzese preso nella sconfitta di Bucicaldo, il qual disse essendo lasciato di prigione: *Ancora tempo sarà, ch' io mi laverò le mani nel sangue d'alcuni da Venezia*. Fu preso e stato assai in prigione, fu impiccato, e datogli di un coltello sotto a' piedi, acciocchè il suo sangue si spandesse in Venezia. Il quale andando alla forca diceva: *Dio non mi possa mai perdonare, s'io dissi mai tali parole*.

Nel 1401. all'ultimo dì di Novembre in Pregadi fu posta parte per Ser Niccolò Mudazzo, Ser Jacopo Ciurano Consiglieri, e Ser' Angiolo Veniero Capo de' Quaranta, che attesoche la Signoria nostra abbia per le mani certa cosa, che potrebbe ridondare in gran benefizio dello Stato nostro, e desiderando di trattarla in manco numero, sia però preso che Messer lo Doge, i Consiglieri, e i Capi de' Quaranta, i Savj del Consiglio e i Savj agli Ordini, cioè appresso di questi sieno eletti per iscruttinio in questo Consiglio quaranta Nobili di que' di questo Consiglio, che possano essere eletti uno per Ufizio, e due per Casata; e mancando, uno sia eletto in luogo suo pel detto Consiglio per iscrutinio, ed abbiano questi autorità di trattare, mandar nunzj &c. Ma non possano conchiudere alcuna cosa senza volontà di questo Consiglio, e che durino per tutto Gennajo. In quest' anno la Signoria nostra ottenne privilegio da Ladislao Re d'Ungheria, il qual' era Re di Napoli, dell'Isola di Corfu, comperata per Ducati 30000. Furono Oratori nostri Ser Luigi Loredano, Ser Giovanni Mocenigo, e Ser Zacheria Trivisano Dottore. E fu a' 16. d'Agosto. Venne gran discordia tra 'l Vescovo di Castello Don Paolo Foscari, e la Signoria nostra in questo tempo. Ed essendo stato mandato ad invitare per Messer lo Doge, che venisse ad isposare il Mare giusta il consueto, non volle venire. Onde a dì 9. di Maggio fu preso, che alcun Laico in pena di lire cinque non possa passare il Ponte, nè andare a San Pietro di Castello come prima s'andava. In quest'anno morì Messer Giovanni Vito Lotano Cancelliere grande di Venezia. E agli 8. di Maggio in suo luogo fu fatto Messer Niccolò di Gerardo. Nel 1403. essendo morto il Conte di Virtù Duca di Milano, il quale dominava Vicenza, il Signor di Padova Francesco da Carrara Novello deliberò di voler toglierli Vicenza. E andovvi a campo, e strinsela di modo, ch'era forza che l'avesse. I Vicentini per non andare sotto al suo dominio, mandarono Oratori alla Signoria, dicendo che se voleva accettarli, le si darebbono. Fu deliberato in Pregadi di prenderla, e che s'alzasse l'Insegna di San Marco. E fu mandato un Trombetta a Padova a dire al Signore, come Vicenza era venuta sotto San Marco, e ch'e' non volesse farle più guerra. E giunto espose l'ambasciata. Il Signor di Padova rispose, che i Veneziani attendessero a pescare, e non s'impacciassero in simili cose. La qual risposta molto dispiacque alla Terra. E fu chiamato il Consiglio de' Pregadi, per deliberare se si doveva togliere la guerra col detto Signore di Padova o nò. Era allora Capo de' Quaranta Ser Francesco Foscari, il quale poi fu Doge. Il quale confortato da Messer lo Doge, solo metteva la parte di prendere la detta guerra, e di farla gagliardamente. E disputandosi, volendosi mandar la parte, il Doge dubitando, che non si perdesse, mise per parte, che tal materia fosse differita otto giorni, e che in questo tempo tutti que' Gentiluomini, che *quomodocumque* avessero mai avuto da fare col Signor di Padova, si dovessero dare in nota. E se fossesi trovato alcuno, che avesse avuto a fare con lui, e non si desse in nota, fosse incorso in perpetua privazione di tutti gli Ufizi, benefizi, reggimenti, e consigli del Comune di Venezia sì dentro come fuori; nè mai potesse avere grazia, dono, &c. se non per sei Consiglieri, tre Capi de' Quaranta, quaranta de' Quaranta, e per i tre quarti del maggior Consiglio. Ora passati gli otto giorni si tornò al Consiglio di Pregadi. E messa la parte per Ser Francesco Foscari Capo de' Quaranta solo, di togliere la detta impresa di Padova, e disputata, quando furono per ballottare, fu voluto vedere que' che s'erano dati in nota, che avessero avuto a fare col Signore di Padova, e que' ch'erano in Pregadi, furono cacciati, nè volle la Signoria che ballottassero. E mandata la parte fu presa d'una ballotta contro l'opinione de' Savj del Collegio, e tolta, si stette due anni in guerra, siccome si vedrà di sotto.

Copia de' Capitoli di lettere di Ser Giovanni Cornaro Sopracomito d'una Galera di Candia, date in Costantinopoli a' 4. di Settembre del 1402. Narra la vittoria del Tammerlano contro Bajazette Turco, e la sconfitta avuta.
„ A dì 6. d'Agosto venne la nuova della rotta del Turco, come a dì 26 di Luglio s'affrontò l'oste di Temir con quella del Turco in Angonin, per tal che Bajazette è stato rotto, e la sua gente s'è dispersa, e quanto era valente, tanto gli è venuto l'opposto, che 800. Tartari con 4 frecce per uno, e con tristi archi, e tal di loro senza spade cacciaron forse diecimila Turchi. Il giorno che venne la detta nuova, noi andammo colle nostre Galere a guardare il passo de' Turchi sullo Stretto; onde determinarono, che non si dovesse levare alcun' uomo dell' oste del Turco, che su quella riviera erano ridotti tutti quelli, che scapparono dall'oste del Turco, pregando, che fossero passati in Grecia. Del che io fui lasciato in un passo a guardare, e io guardavalo troppo bene.

„ E stando io ivi a guardare, anche coloro
„ aveano determinato di non passare alcuno.
„ Misero mano tutti colle Galere a passare,
„ e passaronne tutti quanti seppero e potero-
„ no, e guadagnarono ciò che vollero. Poscia
„ passati due giorni, mi venne mandato di far
„ ciò ch'io volevo, conciosiachè tutti faccia-
„ no ciò che vogliono. E incominciai a pas-
„ sare, e non avevo passati dieci uomini Cri-
„ stiani, che un legno di Turchi si mise anch'
„ egli per passare di sopra un poco di là che
„ stava. E mi deliberai d'andare colla Galera
„ verso del legno. Il Comito mio fece atto
„ al Nocchiero, che vada verso il terreno,
„ per giugnere più presto il legno. E i Turchi
„ di terra mi ferirono 16. uomini, sicchè non
„ potei fare più niente. Pel simile gli altri,
„ che passavano, incominciarono ad ispoglia-
„ re e forzarli in mare, di che la festa cessò,
„ sicchè niente mi valse questa rotta, benchè
„ levai alcuni Greci Cristiani poveri per ri-
„ verenza di Dio. E non videsi mai tanto pec-
„ cato di gente, com'è in queste parti, che
„ tutte le maremme sono piene d'uomini spo-
„ gliati, nascosi dentro le grotte. Temir ha
„ preso Bajazette con sua moglie la figliuola
„ di Lazaro. Ha posto fuoco in Bursa; ha le-
„ vato tutto l'avere di Bursa, dove sta ora sua
„ figliuola. Egli va in persona per mettere
„ in possesso alcuni Signori Turchi, che ha
„ con lui. Mena anche Bajazette con se; e
„ suo figliuolo Calapin è passato in Grecia
„ con circa 5000. Turchi, e sta tristamente;
„ e domanda la pace di Costantinopoli, e di
„ dare le sue Galere, e dare Gallipoli, e dare
„ un gran confine di Grecia. Questi non osa
„ di far niente per tema di Temir. Non so
„ quello che ne seguirà. Evvi mal governo
„ in questa Terra. Questo Imperadore sta sem-
„ pre in letto; non fa alcuna provisione che
„ sia al mondo. Finalmente vanno questi fatti
„ come la fortuna li mena. S'egli fosse stato
„ un'uomo, avrebbe conquistato fin mò tutta
„ la Grecia, onde adesso è così serrata questa
„ Terra, come non fu mai. Vorrei volentieri
„ per bene della nostra Signoria, che il Capi-
„ tano del Golfo fosse quì con alcune Galere,
„ che potrebbe fare assai bene, che del tutto
„ questi fatti non pendessero a' Genovesi, che
„ mi pare che la maggior parte vinca. Per me
„ si fa quel ch'io posso, ma non ho libertà.
„ Al dì presente il Capitano delle Galere
„ cogli Ambasciadori di Temir va ad agitare
„ di tregua. In effetto noi siamo esciti da un
„ laberinto e siamo in un'altro. Ci aspettiamo
„ ora la faccia di Temir. Quello ch'egli vor-
„ rà dire, io penso, che vorrà passare in Gre-
„ cia; e se la ventura vorrà tanto male, tutti
„ questi Luoghi di presente sono perduti, e
„ magara che non fossero se non questi. Di
„ questi fatti si potrebbe troppo scrivere. Ma
„ per Gerardo Sagredo, che viene di colà,
„ sarete ancora meglio informato.

Relazione di Gerardo Sagredo, che viene di Turchia e di Costantinopoli, fatta a' 12. d'Ottobre del 1402. Riferisce il soprascritto, ch'egli fuggì di Bursa a' 3. d'Agosto, e a' 22. del detto mese arrivò a Costantinopoli, d'onde si partì a 4. di Settembre, e venne a Chio, e di là in Candia. E narra, che Pietro Lungo Candiotto, il qual'era coll'esercito di Bajazette, e fuggì dopo la sconfitta, venne a Costantinopoli, e narrava, come a' 28. di Luglio Temir Tartaro col suo esercito fu alle mani

A coll'esercito di Bajazette in Langora. Il qual' esercito di Bajazette era diviso in schiere 160. E prima l'esercito di Temir sconfisse 4. schiere di Bajazette, delle quali erano Capitani Tamì Cozafero Morchesbei, gran Capitano Mussulman figliuolo di Bajazette, e il figliuolo del Conte Lazzero. Le quali 4. schiere sconfitte, venne nella schiera nella quale era Bajazette, la quale combattè sì virilmente, che sconfisse gran parte dell'esercito di Temir, il quale si pensava essere in quello sconfitto, ma egli era nell'altra schiera. Temir subito mandò 100000. uomini, i quali circondarono la schiera di Bajazette, i quali presero Bajazette con due suoi figliuoli. Ma dell'esercito di Bajazette e delle
B schiere sue non ne furono trovate in battaglia salvo che sei ordinate, e le altre furono disperse. E rimase Temir vincitore. A' 3. d'Agosto le genti del detto Temir giunsero a Bursa, e quella rubarono e distrussero, in dominio della quale egli poscia pose Signore un nipote di Bajazette, il qual'era figliuolo di suo fratello orbo. In Galazia pose un nipote di que' Signori, che avanti dominavano in quella; in Teologo pose uno de' suoi Zagatai, perchè non avea alcun propinquo di quelli che avanti la dominavano. E tre figliuoli di Zaraman pose in dominio de' Luoghi, che furono di loro padre. E in dominio di Senestria pose uno de' suoi propj figliuoli. E dicevasi, che il detto
C Temir dopo queste cose voleva andare alle parti di Soria. Mentre che questo Gerardo fu in Costantinopoli, egli seppe che Mussulman Zilapo figliuolo di Bajazette è fuggito in Turchia con molta gente, ed è passato in Grecia nel luogo detto Mierete. Le quali genti conducevano le Galere de' Genovesi per premio di pecunia di Turchia in Grecia ogni giorno, che dispiaceva a tutti, come si diceva. Era ordinato che le Galere de' Cristiani dovessero stare alla custodia dello Stretto, acciocchè i Turchi non potessero passare di Turchia in Grecia. Alla qual custodia stavano le nostre Galere Veneziane, ch'erano ivi, tenendo i passi, e non lasciando alcun passare. Ma passati
D poi alcuni giorni mentre che le nostre Galere vedevano i Genovesi avere contrafatto a quello ch'era stato ordinato, incominciarono etiam quelle a condurre di Turchia in Costantinopoli Greci Cristiani solamente. E in certo giorno costui si trovò in Consiglio, nel qual' erano il nostro Bailo, i Capitani delle nostre Galere e de' Genovesi. E udì Ser Bertuccio Diedo Capitano delle nostre Galere aggravarsi molto contro de' Genovesi, e dire pubblicamente, che male e pessimamente aveano fatto a condur Greci e Turchi di Turchia in Grecia. I quali Genovesi scusandosi dicevano, che i colpevoli bene di questo ne porterebbon la pena in Genova. Disse *etiam*, che Temir mandò
E dicendo a que' di Costantinopoli, che dovessero mandare a lui i loro Ambasciadori, ma non esprimeva per qual cagione. E fu provveduto, che fossero mandati due Greci dell'Imperadore, e il Podestà antico di Pera, e un Ser Giovanni Lomellino. I quali 4. Ambasciadori montarono sopra la Galera del nostro Capitano delle Galere, e si partirono a' 2. di Settembre da Costantinopoli per andare al luogo di Tria, acciocchè passassero al Tartaro, portando bei presenti. Della quale ambasciata non s'impacciano i nostri Veneziani, nè sono richiesti, nè nominati. E non si sa quello che ne sia seguito di quella. *Insuper* egli disse, che si partì da

Co-

Costantinopoli colla grande Cocca Lomellina A
bene armata, sopra la quale *etiam* erano due
figliuoli del Conte Lazzero con molta gente.
E quand' egli fu avanti a Gallipoli, sedici Ga-
lere di Gallipoli armate e bene in ordine ven-
nero contro quelli, cioè otto da un lato e
otto dall' altro, traendo molte saette per tal
modo, che percossero sei uomini della Cocca,
de' quali uno morì. E que' della Cocca simil-
mente trassero contro que' delle Galere molte
saette, percotendo e ferendo per tal modo, che
le dette Galere ritiraronsi in dietro, e la Cocca
andò a Scio, e i detti figliuoli del Conte Laz-
zero rimasero nell' Isola di Metellino con per-
sone circa 260. *Praeterea* disse, che l'Imperador
Calojanni fece Despoto nelle Terre sue il mag- B
gior figliuolo del Conte Lazzero, il quale si
diceva, che voleva togliere per sua moglie la
figliuola del Signore di Metellino. Le quali
nozze trattava il detto Imperadore. Ma dopo
fu detto, che questo matrimonio non si com-
pierebbe. E quando costui fu in Chio, egli
seppe da Messer Pietro Zeno Signore dell' Isola
d'Andros, ch'era ivi, com' egli avea fatto con-
vocare il Consiglio de' Dodici, nel qual' egli
disse d'aver saputo della cattura di Messere lo
Bailo di Negroponte. E fu provveduto, che
le Galere di Negroponte con quella dell' Ar-
cipelago dovessero andare a sovvenzione dell'
Isola di Negroponte; e disse, che in Chio era
venuto Antonio di Goarco colla Galera di C
Chio, e stava colà, e ivi era *etiam* Salagioso
di Nero Corsaro Genovese. E disse *etiam*, che
il frumento valeva in Costantinopoli da sette
in otto Perperi il moggio.

Copia di Lettera del Tamerlano mandata
all' Imperadore di Costantinopoli. „ Il Procu-
„ ratore Principe dell' Imperadore Chirmanoli
„ Frate Francesco, lo quale voi mandaste con
„ Sandron, sono venuti, & hannomi portato
„ vostre lettere. Noi le abbiamo vedute e lette.
„ Così come vi diciamo *de praesenti* le dette
„ vostre lettere per le quali fu confermato il
„ nostro amore più di quel ch' era avanti pel
„ bene del mondo. Ho confermato bene
„ l'amor nostro, quando la prima volta Frate D
„ Francesco veniva; l'Imperadore di Trabison-
„ da gli diede grand' impaccio, che fu dato a'
„ nostri addosso, e noi caminammo con Dio
„ per quella sì fatta cagione, e feci ch' egli
„ ebbe venti Galere apparecchiate bene a
„ venire; e se le nostre parole sono veritiere,
„ che vengano di quà le nostre ambasciate,
„ onde noi siamo, che dobbiamo andare sopra
„ Gerdon. Così come i vostri verranno, noi
„ parleremo insieme di quelle cose che ne farà
„ di mestieri. Imperocchè non abbiamo man-
„ dato Frate Francesco, perchè noi aspettia-
„ mo da parte di Jeron Baisetto ambasciata,
„ perchè è venuta novella ferma, che è venu-
„ ta sua ambasciata di Baisetto, e stette insie-
„ me Frate Francesco con quell' Ambasciado- E
„ re. E disse Frate Francesco verso quello sì
„ fatto Ambasciadore: *che il tributo, che dava*
„ *Costantinopoli e Pera a Baisetto, al presente*
„ *quello sì fatto tributo lo voglio dare a Temir*
„ *grande Signore*. E di questo noi siam d'ac-
„ cordo. E per questa cagion sì fatta non ho
„ voluto dar fatica a Baisetto. E ora al pre-
„ sente perchè Baisetto non vi lascia passare,
„ io gli cammino addosso: Se Baisetto non
„ renderà i luoghi, e i Castelli, e i danni,
„ e gl' interessi, che v'ha fatti, a me non ap-
„ partien combattere con esso. Di qui al pre-
„ sente s'egli vi rende le vostre cose, voi me
„ ne scriverete. Scrivetemelo chiaro; che per
„ la briga che fu data a' nostri in Trabisonda,
„ io son venuto in persona sopra la testa di
„ Trabisonda, perchè non abbiate alcun dub-
„ bio. E quello che mi dovete scrivere, scri-
„ vetemelo chiaro, perchè l'Imperadore di
„ Trabisonda e i suoi verranno da noi, sicchè
„ il patto che abbiamo da noi a voi sia fermo
„ e veritiero. Ciò che questo Isaac vi dirà, e
„ quello che vi scrive la mia lettera, è chia-
„ ro, che voi dovete togliere Galere 20. e
„ dovete venire in Trabisonda. Noi con Iddio
„ avanti e con viso netto e con fede siamo
„ usciti per camminar chiaro. A dì 15. di
„ Maggio è fatta questa Lettera, e per mag-
„ gior fermezza ci abbiam posti i nostri
„ sigilli.

Copia di Lettera di Ser Pasqualino Venie-
ro Castellano dell' Isole di Micone e di Tino,
mandata a Ser Giovanni Veniero, ch' abita
in Candia. „ A dì 17. d'Agosto giunse in
„ Micone un Grippo armato in Chio, il qua-
„ le porta lettere, le quali scrivono i Signori
„ di Chio a Nixia, e per quelle scrivono le
„ buone nuove, dicendo, che il Tartaro ap-
„ prossimandosi all' oste del Turco, il Turco,
„ e tutta la sua gente, prese la montagna. Il
„ Tartaro subitamente prese tutte le marine,
„ talchè ogni giorno moriva gente e cavalli
„ del Turco per gran sete, onde il Turco de-
„ terminò di voler morire colla spada in mano,
„ e scese dalle montagne, e fu alle mani co'
„ Tartari. E disse che il combattere durò tre
„ giorni. La fine fu, che il Tartaro vinse il
„ campo, e prese Baisetto e i suoi figliuoli,
„ e per suo trionfo si mena Bajazette a piedi
„ dietro, il quale tira un cane a mano. Dis-
„ se, che il Tartaro ha scritto in Pero, e ha
„ mandato Ambasciadori con grandissimi pre-
„ senti, dicendo, che tutti i Cristiani si die-
„ no buona voglia, ch' egli vuole buona pace
„ con tutti perpetua appresso di se. Disse
„ ch' egli ha abbrugiato Bursa, e prende tut-
„ te le fatiche ond' egli va, talchè i Turchi
„ abbandonano tutte le cose, e scampano alle
„ montagne per gran paura, perchè i Tarta-
„ ri quanti Turchi prendono, li fanno arro-
„ stire. L'armata di Gallipoli è disfatta, e
„ tutti i suoi legni abbandonati, e i Turchi
„ tutti in rotta.

Copia d'una Lettera di Ser Marco Grimani
Sopracomito, scritta al Duca di Creta, data
a Chio a' 9 d'Agosto, ricapitata a dì 15. del
detto mese. „ Spettabile & egregio amico ca-
„ rissimo. Desiderando la vostra nobiltà d'in-
„ formare pulitamente di tutte le cose, che
„ occorrono in queste parti, le faccio mani-
„ festo per le presenti, conciosiachè pel reg-
„ gimento di Negroponte sia stato mandato a
„ Nixia, per sapere alcuna cosa dell' unione
„ da esser fatta, se le Galere si ritrovassero
„ colà, com' era ordinato, di poi mi ridussi
„ a Chio per dar' ordine della sua Galera.
„ Il quel luogo arrivai a dì 9. del mese pre-
„ sente, nel qual dì venne la sua Galera dal-
„ le Foglie con nuove, che il Turco era del
„ tutto sconfitto dal Tamerlano, e che tut-
„ te le sue genti sono in fuga, e scampano e
„ non san dove, e che i Turchi sono ridotti
„ alle foci colle loro mogli, figliuoli e cose.
„ Appresso disse, che il Tamerlano ha man-
„ dato a Costantinopoli e Pera e Caffa certi
„ suoi Nunzj a notificare a' luoghi predetti,

„ che tenessero modo d'avere tutte le Galere, che si ponno avere, e che stieno in guardia, acciocchè i Turchi non scappino. E perciò la vostra nobiltà prego, che al più presto che si può, le nostre Galere sieno mandate in queste parti, conciosiachè sia al presente tempo di far fatti, e di liberare la Cristianità dalle mani de' detti Turchi.

Copia di una Lettera di Ser Tommaso da Molino, data in Scio, scritta a Ser Piero Cornaro. „ Nuova s'ebbe quì da Foglianuova de' 24. di Settembre, la quale scrisse il Podestà a' Signori e Governatori di Scio, che scrive, come a' 22. di Settembre giunse in Foglianuova Messer Galeazzo di Levante da Timerbei, il quale era andato Ambasciadore per nome di questi Signori per salvazione di Foglianuova, imperocchè la sua gente era venuta appresso le Foglie. Racconta, come fu alla presenza del detto Timerbei, e stette giorni tre nella sua Corte. Disse, come manda nella Dichia tutto il suo esercito per invernare. Di là suo nipote è andato col figliuolo di Sarcam con 5000. uomini nelle parti di Bursa per scorrere e disfare tutte quelle parti. Venne fino alle marine nelle parti di Pergamo a distruggere tutt'i Turchi, e specialmente per la cagione d'Acomatte Subassì, il qual'era in quelle parti di Pergamo, e dipoi debbe tornare per vernare in Muzalia. E il figliuolo di Sarcam dee venire in Manisia, e l'altro figliuolo del detto Tamir uno nel terreno di Nuja, l'altro nella Paladra, e l'altro in Taca. I quali sono deliberati di disfare tutto l'esercito del Turco. Il quale era venuto nella pianura di Marachia con Zagatai 20000. o circa, i quali sono sparpagliati per tutte quelle Contrade di marina, rubando e facendo ogni male a' Turchi, menando via le loro mogli e figliuoli. L'altre genti sono andate nella terra del Caramano, e altre nel terreno di Satalia; i quali luoghi debbe abbrugiare, e distruggere quelle parti, talchè non rimanga uomo vivo che sia Turco. Ben si dice, che la maggior parte de' Turchi sono scampati per le montagne colle mogli loro e figliuoli per nascondersi. E i Zagatai levano i loro cavalli, e bestiame minuto, e mandano via tutti i liofanti e cavalli, e altri artifizj di battaglia. Ha lasciato il detto Tamir in Sabastia, perchè il detto intende d'andare in questo primo tempo nelle parti di Soria e del Cairo, per metter fine a tutte quelle parti. Bajazette, e uno de' suoi figliuoli si è con Tamir, e altri dicono, ch'egli fu morto, eccetto Musulman Zelapì suo figliuolo maggiore, il qual'è scampato in guerra con Alabasan, e Lauranese, e Tamar Taspar. Il resto de' Baroni di Bajazette, come è Conzafens, e il resto de' suoi Nobili, furono dicapitati in presenza del detto Messer Galeazzo. Appresso racconta, come donò il detto Tamir Bursa al figliuolo Turchetto, ch'era in Caffa nipote di Bajazette; il luogo di Sarca a Torgati parente di Sarca; il luogo di Achini donò a Gagripi Zelapì figliuolo che fu di Carmiano; il luogo di Palatia disse d'aver donato a un parente del Signore, ch'era in prima. Le quali cose nessuno le crede. Imperocchè il detto Tamir colla sua gente va disfacendo tutta la Turchia. Appresso disse, che andando il detto Messer Galeazzo, egli incontrò l'ambasciata, ch'era andata da Timerbei da parte di que' di Costantinopoli e di Pera, alla quale ebbe a dimandare quello ch'era seguito della sua ambasciata. Rispose, come eglino aveano avuto sua intenzione, e oltre ciò ha promesso loro 5000. uomini a suo piacere, per far buona guerra a Mussulman Zelapì, ch'è in Grecia. Che il grano valeva in Pera Perperi 8. al Moggio. Mussulman Zelapì figliuolo di Chondicati si truova in Grecia, il quale è stato in Costantinopoli e in Pera per far pace, e hagli voluto dare Salonichi e altri molti luoghi di Persia, e una gran parte del Mar Maggiore. Que' di Costantinopoli non hanno voluto accordarsi, perchè sperano, che avendo Gallipoli, debbano essere Signori in Turchia da ricapo. Di che se fossero state dieci Galere di quì, e fossero andate su per lo Stretto, avrebbono avuto Gallipoli e tutta la Grecia. Ma Iddio non ha voluto pe' nostri peccati.

Copia d'una Lettera mandata per Ser Bernardo Morosini Bailo in Cipro al Reggimento di Candia, data a' 21. d'Agosto del 1403. e ricevuta a' 19. di Settembre. „ Egregio e potente mio Maggiore. Per una Galeotta di Catalani, che di quì partì a' 16. d'Agosto, avendovi scritto sotto brevità per breve tempo della ruberia fatta in Baruti da' Genovesi, volendo di tutto rimanere avvisato, acciocchè la Signoria, ovvero il nostro Capitano possa scrivere, non ostante che per una mia a quelli io scriva, acciocchè di lì parendovi far provigione, voi siate del tutto avvisato. Imperò per questa vi faccio sapere, come a' 5. di questo alla prima guardia di Bucicaldo furono Galere 19. di Genovesi, due da Rodi, e una ..... sulle quali era il gran Mastro, e una di esso Signore. E altri fuggirono, cioè Galere otto e Brigantini fino al numero di dieci in dodici armati. Ora da Scio e da Metelino si partirono salvo di Sant' Andrea, facendo la via di Tripoli, dove giunsero a' 7. del detto mese da mattina a ore 2. di giorno, dove scesero in terra, perchè il Signore di Tripoli avendo vista di quelli, s'imboscò ne' giardini con buona compagnia, mandando solo contra quelli, cavalli 50. per ridurre quelli sulla Terra. Onde accorgendosi i detti, non andarono lontano dalla marina, oltre al trarre d'una balestra. Laonde vedendo il detto Signore que' non andare più avanti, assaltolli colla sua compagnia a ora di Sesta per modo, che come costretti convenne loro di ritirarsi alla marina, dov'essendo vollero ritornare in Galera, e la maggior parte furono forzati di buttarsi in acqua, per lo che ne sono rimasti tra morti e annegati più di cento, tra' quali vi fu un Francesco Cavaliere, e molti feriti. Onde ridotti in Galera stettero insino alla notte, nella quale partirono, facendo la via di Baruti, dove giunsero a' 10. di mattina a ore 2. di giorno, scendendo a San Giorgio, dove senz'aver contrasto vennero alla Terra, dove non ritrovarono alcun Saracino, nè cosa de' Saracini. Per lo che subito corsero a' nostri magazeni, da' quali rubarono balle 200. di Boccasini e colli 200. in 250. di Spezie nostre, abbrugiando

le

,, le case de' nostri Fattori, le quali prima
,, furono messe a saccomano. Alla qual ru-
,, beria pare che alcuni de' nostri Fattori non
,, s'abbiano trovato ivi, salvo Ser Lorenzo
,, Orso, il qual vedendo rubare le dette cose,
,, e lui per fino sul giuparello, fu da Messer
,, Bucicaldo, avvisandolo, che quelle cose
,, erano de' Veneziani, i quali erano con lui
,, in buona pace, e però ch'egli ponesse men-
,, te a quello che faceano. Il qual rispose,
,, ch'egli se n'andasse, e che co' Veneziani
,, non voleva aver che fare, ma che quello,
,, ch'egli rubava, era nelle Terre de' suoi ni-
,, mici. E però egli toglievalo come cosa de'
,, suoi nimici. Appresso nel Porto di Baruti
,, egli trovò una mia Navetta di botte 180.
,, nella qual'erano balle 64. d'Emilio Saoni,
,, e 20. di Ser Silvestro Morosini. La quale
,, egli prese, dicendo di prender quella di
,, buona guerra, conciofossechè essa era
,, andata a far sapere a' Saraceni dell'andata
,, sua in Soria. Di che con riverenza sua non
,, dicono il vero. Il quale dopo d'aver ruba-
,, to tutto, partissi quella notte, e andò a
,, Sayt, dove furono malmenati, per modo
,, che non poterono scendere, e di loro fu-
,, rono feriti molti e assai; perchè vedendosi
,, così essere menati, si partirono di là a' 12.
,, tirando verso la Lizza, per rubare i nostri
,, Cottoni, ch'erano circa sacca 250. in 300.
,, con disposizione di buttare le due Torri in
,, bocca del Porto, acciocchè noi Veneziani
,, non possiamo più andare nel detto Luogo.
,, E quello ha detto in palese. Dove giunti
,, trovarono tante persone alla marina, che
,, non osarono scendere nel detto luogo. Il
,, perchè vennero in Famagosta, dove Messer
,, Bucicaldo giunse colle sue Galere, e il gran
,, Maestro colle sue a Cerines. Facciovi sa-
,, pere, che parendo a Messer Bucicaldo dub-
,, bioso che i luoghi suoi di Romania non
,, sieno provveduti per dubbio di Messer Car-
,, lo, hanno mandato due Galeotte e due
,, Brigantini a Scio e a Metelino per avvisarli
,, di ciò, e affinchè stieno provveduti. Ap-
,, presso il gran Maestro di Rodi per dubbio
,, di Rodi è venuto a Cerines, d'onde debbe
,, partire questa notte per andarsene a Rodi,
,, e mettere in ordine il detto Luogo, per va
,, lersi della nostra armata, se bisogno gli fa-
,, rà, avvisandovi lui co' suoi avere avuto la
,, maggior parte delle dette cose rubateci,
,, avvegnadiochè a Messer Fra Domenico
,, d'Alemagna, il quale è con lui, sia molto
,, dispiaciuto, e dispiaccia questo rubare. Sì
,, che voglio che ne siate avvisato. E per vo-
,, stra informazione v'avviso, che le Galere
,, de' Genovesi sono in Famagosta malissima-
,, mente all'ordine d'uomini da remo, ma
,, benissimo d'uomini da piè. Pensasi, che
,, debbasi spacciare di là quanto più presto
,, egli potrà per essere in Romania. Per me
,, avviserò l'amistà vostra di tempo in tempo
,, di quello che seguirà. De' nostri Mercatanti
,, di Soria, per non avere alcuna vera infor-
,, mazione, non vi posso dir fermo cosa al
,, cuna. Dicesi bene, a' que' nostri Fattori di
,, Baruti essere stata fatta buona compagnia
,, pe' Saracini. E conchiudendo m'offro a'
,, vostri piaceri. Che Dio vi guardi.

Copia d'una Lettera scritta per Messer Carlo Zeno Capitano della Signoria nostra a Messer lo Doge Messer Michele Steno, del 1403. a' 9. d'Ottobre. Il quale Messer Carlo

A Zeno era Procuratore di San Marco e Capitano di 15. Galere. Il quale uscì di Venezia con Galere X. bene in punto, e V. furono armate in Candia. La qual Lettera fu mandata per un Grippo armato da Modone a Venezia, e narra una vittoria avuta contro a' Genovesi: ,, Serenissimo Principe. Alla Du-
,, cale Signoria vostra fo sapere, come essend'
,, io quì colle Galere 11. e 2. vostre di Ro-
,, mania, a dì 6. di questo, circa mezzodì,
,, da cinque Galere furono fatti segnali per
,, la guardia di Sapienza. Onde di là subito
,, mi levai per andar verso loro. E trovai tre
,, navili, uno che veniva dalla Canea, gli
,, altri due di verso Corone; e domandando
B ,, loro, se quelli aveano veduto alcune fuste
,, armate, per quelli mi fu risposto di nò.
,, Onde mi ridussi a Portolungo, che già era
,, fra dì. Ma poco appresso venne la Loreda-
,, na, la quale io avea mandata a Modone,
,, circa il tramontare del Sole. E dissemi, co-
,, me essa aveva veduto 9. Galere aver passa-
,, to Capodigallo, e venire verso per lo Gia-
,, glo. Le quali furono undici Galere. E in-
,, continente io mi levai di porto, perchè
,, non parvemi cosa sicura di lasciarmi trova-
,, re in Porto. E venni allo Scoglio di San
,, Niccolò appresso le Caurere, e ivi feci
,, chiamare Messer lo Capitano di Romania,
,, e tutti i Padroni, domandando loro quel
C ,, che pareva che dovessimo fare. Conciosia-
,, cosachè le Galere erano già in mezzo il
,, Guso, e venivano a terra, ed erano undi-
,, ci, col loro fanale impizzato. E vennero a
,, Sapienza, e ivi misero ferro, e vi stettero
,, tutta la notte. E tra me e'l Capitano e Pa-
,, droni diterminammo di stare quella notte
,, colà, e ci mettemmo ben in punto e ad
,, ordine di fornirci di pietre. E la mattina
,, di venire a Modone, e di riscuotere le due
,, Galere grosse, e poscia d'andare alle dette
,, Galere de' Genovesi. E così facemmo. Le
,, Galere de' Genovesi stettero tutta quella
,, notte a Sapienza, col fanale loro acceso.
,, E fu tanta superbia in coloro, che nessuna
D ,, notizia non ne seppero . . . . La qual
,, cosa seppi per una barca, che mi mandò
,, Messer' Almorò Lombardo colà dov'io era.
,, La mattina ci levammo dal detto Scoglio,
,, venendo verso Modone, per ritrovare le
,, due Galere grosse, secondo l'ordine dato.
,, E venendo scoprimmo quelle Galere, ch'
,, erano poco avanti partite, senz' aver fatto
,, notizia di venire a me. A tutti parve un
,, segnale di mal'animo e di mal volere, che
,, avessero contro alla vostra Signoria rispetto
,, al danno e alla ruberia, che quegli avea-
,, no fatto a Baruti, essendo venuti in casa
,, nostra. Ma se quelli avessero avuto buon'
,, animo, avrebbon dovuto voler parlare con
E ,, me o col Castellano per cagione della detta
,, ruberia. Onde vedendo io coloro essere
,, partiti, tolsi le due Galere grosse meco in
,, compagnia, seguitando la deliberazione
,, fatta, inseguii i detti andando a remo. Le
,, quali già s'erano dilungate per miglia otto
,, sopra la bocca del Zonchio. E vedendo le
,, dette Galere seguirsi, subito calarono, e
,, incominciarono a venire verso di me. Io
,, certo m'immaginai, quando calarono, che
,, Messer Bucicaldo dovesse mandare una Ga-
,, lera a me (secondo ch'e' fece un' altra
,, fiata, la quale io amichevolmente aveva
,, ricevuta, e aveva rimandatane un' altra
,, a lui)

„ a lui) perchè ci fossimo accostati, con tranquillità, e con pace si fosse trovato qualche buon modo sopra il fatto di quella ruberia. Incontinente levai l'Insegna secondo l'ordin nostro. Ma fu l'arroganza e sua e di que' Consiglieri tanta, che quelli ben' in ordine e in punto vennero verso di me con gran vigoria. Noi vedendo così, ch' altro non si poteva fare, virilmente andammo incontro a loro, e così c'investimmo insieme eglino e noi, e noi ed eglino con grandissimo ardire; dal che incominciò la battaglia aspra e forte tra l'una parte e l'altra; la quale durò appresso quattr' ore. E per fermo mai non fu veduta sì dura battaglia. Alla fine mediante la grazia di Messer Domenedio e del Vangelista Messer San Marco, noi sconfigemmo le sue Galere, e otto scamparono molto male all' ordine, e de' feriti e de' morti ne furono assai. E se tutti i nostri avessero fatto il loro dovere, non ne scampava Galera alcuna. Onde de' detti nostri, s'Iddio mi manda a Venezia con sanità, io supplicò la Signoria Vostra, che voglia farne inquisizione pe' suoi Avvogatori del Comune, affinchè sieno puniti que', che sono stati la cagione di non avermi lasciato compiere una piena vittoria.

„ Quelle Galere scampate io non potei seguire pe' moltissimi feriti delle Galere, che s'azzuffarono, come che nel giorno erano stanchi. Per me com' io abbia fatto, non mi curo di scriverlo per cagione che di me il fatto si è palese, poichè ogni uomo vide palesemente, ch' io in verso la Galera di Messer Buccicaldo, sulla quale aveva più di 280. in 300. combattitori, m'incatenai con quella, e avevala sbarattata tutta. Ma subito mi vennero due altre Galere una avanti l'altra ad investirmi, una a prora, l'altra sul quartiero da poppa dal lato destro, tanto che durando la battaglia più d'un' ora con tre Galere, coloro montarono sulla mia Galera, e sbarattammo fino al fogone. Venendo il suo trombetta con due bandiere, piacque a Dio, e al buon' animo de' miei, tra' quali è il mio Ammiraglio come un lione, e agli altri che si renderono appresso il fogone, e furono addosso a coloro tagliando a pezzi il suo trombetta con cinque altri, ch' erano montati, e con altri ribattuti all' acqua. Rimasi libero in quella burdega. Furono morti tutti i miei prodieri; e tanta fu la calca ch' ebbi, che si ruppe la pertichetta del lato sinistro, e molti caddero in acqua. E da capo si ricominciò la battaglia. E mai non venne alcuno a soccorrermi, salvo Messer Lionardo Mocenigo, che mi era da' lati, che avea investito una Galera e malmenata; che lasciando quella venne colla poppa per accostarsi all' una delle Galere che m'era addosso. Onde Messer Buccicaldo incominciò a ritirarsi. E se fosse venuto un Brigantino, non che una Galera, ad investirlo, quand' egli era preso, per cagione che (questo vide ogni uomo), che quando egli si sbarattava da noi, non vogavano da una banda oltra remi venti. E fece che i suoi balestrieri tolsero il remo in mano per andarsene, cioè in quello ch'egli si sbarattava da me, perchè più egli non poteva. Avendo io un' altra Galera, come vi scrivo, sul quartier destro, potei bene chiamare al-

A „ cuni, ch' io non trovai chi fosse ch' andasse a investire Messer Buccicaldo. E per Dio vero io stetti sulla Galera alle mani più di due ore. E bene il dimostra, che non sono con trenta in Galera, che tutti non sieno feriti, e morti da 14. in 15. Ringrazio Dio, che concedette tanta grazia, quanta fu che ci sbarattammo da tanta calda, quanta io ebbi da tre Galere. Io feci grandissima difesa. E se que' fossero stati soli Genovesi, gli averemmo sconfitti e rotti al primo tratto. Appresso dico, Serenissimo Principe, io ho manifestato a punto la cosa com' è stata alla Serenità Vostra de' fatti miei. Degli altri non vi scrivo, che poco atten-
B devo agli altri. E Dio perdoni a chi ha avuto la colpa a non aver fatto il suo dovere, in che era questo fatto. E io gliel'ho detto in presenza sua, che per certo a mia possa la Signoria vostra farà vedere e conoscere, per colpa di chi è stato questo fatto. La cagione che mi mosse a seguire quelle Galere è stata questa, prima per ubbidire al comandamento di Vostra Serenità, lo quale per adesso non replico, perchè a voi e a tutti è manifesto; la seconda per conservare l'onore e fama vostra: conciosiacosachè avendo fatto quelle Galere cotanto danno e ruberia a' vostri, e con tanto orgoglio, & essendo venute quelle in casa vo-
C stra, e non avendole inseguite, e lasciate andare, saria stato poco onore della Serenità Vostra, per cagion che a tutto il Mondo è manifesto il danno, che abbiamo da loro ricevuto, e sarebbesi riputata grandissima viltà di tutte le vostre Galere, trovandosi in più numero e più vantaggiate, a non avere noi vendicato quell' oltraggio; perchè questo caso sarà grandissima cagione a' Genovesi di non aver tant' orgoglio, in rubare ogni luogo, e dispregiando come facevano per ogni giorno quelli; e per forma avendo provato l'animo e l'ardir nostro, si guarderanno a non prendere guerra alcuna così leggiermente contra di noi, ma
D sempre saranno contenti di star cheti a ragione. I prigioni, di cui debbesi far menzione a Vostra Serenità, primo sono tre Patroni, cioè Messer Pietro, Messer Cosmo de' Grimaldi, Messer Lionardo Sauli, e Messer Cassano Doria, e questo andava Consigliere nelle parti di Levante; e altre genti da non farne conto. Ma d'uomini da remo e da piè da 400. in su. De' Franzesi molti presi, ma i notabili prima Messer Giovanni di Castelmorante, Messer Luigi di Normandia, con altri plusieurs suoi Cavalieri. Data a dì 9. d'Ottobre 1403. in Modone. Carlo Zeno Procuratore Capitano.

Dopo partite molto malmenate quelle 8.
E Galere de' Genovesi, Carlo Zeno Capitano venne il dì seguente a Modone, e fece medicare tutta la ciurma de' feriti, e scaricare le tre Galere prese, nelle quali fu ritrovato molto avere sottile d'argento e di danari, e da pondi 50. di Spezie, cioè Colli 11. di Pepe, 5. di Garofoli, 6. di Cannelle. E tutto fu conservato sotto buone chiavi nelle mani del Castellano e de Consiglieri sotto bolla del Comune ordinatamente. Ma i Genovesi prigioni protestarono al reggimento di Modone, dicendo, che queste mercatanzie prese, erano d'accatti fatti per loro a Famagosta, e non di ruberia fatta a' nostri a Baruti. A' quali fu

rispo-

riſpoſto, che tutte quelle coſe ſi ſalverebbono, fin tanto che foſſe conoſciuto queſta eſſere la propia verità. Nel 1403. a' 22. di Febbrajo venne a marito a Padova Madonna Bellafiore figliuola di Meſſer Gentile da Camerino, Marcheſe della Marca, maritata in Meſſer Jacopo da Carrara, ſecondo figliuolo di Meſſer Franceſco Novello da Carrara Signore di Padova. E le furono fatte belliſſime feſte. In queſt' Anno a' 24. del meſe di Giugno venne gran rumore in Milano pel governo di Meſſer Franceſco Barbavara, e di Meſſer Giovanni da Caſale, perocchè queſti altri principali Meſſer' Antonio Viſconti e Meſſer' Antonio Porro, e Meſſer Galeazzo Aliprandi, i quali erano pure del Conſiglio della Ducheſſa, corſero alla Piazza, gridando: *Viva il Signor Duca di Milano, e muojano i traditori Barbavara e Caſale*. A tal' incontro ſi trovò Meſſer Giovanni da Caſale, il quale fu crudelmente morto, e Meſſer Franceſco Barbavara ebbe modo di fuggire dalla Terra. E così queſti avendo ſcacciati queſti altri, che governavano Milano, Meſſer Pietro Roſſo ſi fece Signore di Parma, pure gridando: *Viva il Duca di Milano*. Ancora le genti di Meſſer' Ottobuono Terzo, che davangli contro, s'accordarono inſieme, e tolſero quello Stato per metà, benchè dipoi Meſſere Ottobuono predetto cacciaſſe di Parma Pietro Roſſo, e reſtò ſolo Signore per molti anni. Ancora Giovanni di Vignale ſi fece Signore di Lodi; e Ugolino Cavalcabò tolſe il dominio di Cremona, e reſſe buon tempo. Ma poi accadde, che fidandoſi d'un ſuo Cittadino, che avea nome Cabrino Fondulo, fu tradito, e preſo con molti di que' della detta Caſa de' Cavalcabò a una cena; e que' tutti ammazzò e ne' ſacchi buttolli in Pò, e fattoſi Signore di Cremona ſi raccomandò al Comune di Firenze. Nel 1404. morto a Roma Papa Bonifazio IX. fu creato in ſuo luogo Innocenzo VII. al quale furono mandati quattro ſolenni Ambaſciadori a dargli ubidienza, Ser Niccolò Contarini il Cavaliere, Ser Filippo Correro, Ser Niccolò Mudazzo, e Ser Roberto Moroſini *quondam* Ser Marco, il qual fece l'Orazione. Nel 1404. tolta la guerra contro del Signore di Padova, e proſperando le coſe noſtre, que' di Feltre, ch'erano ſotto il detto Signore, mandarono a renderſi alla Signoria con certi Capitoli di pagare *ſolùm* il Cenſo ogni anno al Doge, ch'è di Ducati 1000. *Etiam* ſi rendè Cividal di Belluno con dare Ducati 500. A' 7. d'Aprile dell'Anno 1403. fu eletto un Nobile ſopra la Fabbrica di Caſtelnuovo, che ſi farà a San Niccolò di Lido, con Ducati 150. all'anno. In queſto tempo venne nuova a Venezia, che i noſtri mercatanti nella Francia a Monpelieri erano ſtati ritenuti, e tolte loro le mercatanzie di comandamento del Duca di Berì Signore di Monpelieri, pe' Franzeſi, che furon preſi alla ſconfitta di Buccicaldo, per iſtanza del quale queſto fu fatto, il quale avea mal'animo contra de' noſtri, e voleva fare le ſue vendette. Il qual danno di Monpelieri fu di Ducati 32. in 34. mila. E i mercatanti ſtati lungamente in prigione ſi riſcattarono con taglia. E volendo fare queſto iſteſſo Buccicaldo in Abruzzo, gli Abruzzeſi non vollero che foſſe fatto danno alla noſtra nazione.

Avendo ſcritto di ſopra la pace fatta in queſta Terra co' Genoveſi, il primo Amba- A ſciadore di Genova, che venne con 20. Genoveſi con ſalvocondotto, che fu quel Meſſer Catanio Cigala, che per due meſi ebbe ſalvocondotto, poi ritornò a Genova, e venne un' altro con ampia commeſſione chiamato Meſſer Domenico Imperiali, uom ſavio e prudente. E fu conchiuſa la pace a' 29. di Marzo del 1404. e pubblicata in Venezia e a Genova a' 3. d'Aprile. E per la vittoria avuta contro Buccicaldo a' 24. d'Ottobre del 1403. per la Luminaria fatta nel Campanile di San Marco con lumiere a ore 5. di notte, s'abbrugiò, e colò il piombo di ſopra la cupa, e convenne di rifarlo di nuovo, e ſi guaſtarono tutte e tre le Campane per la troppa B calidità. E per queſto la detta cima fu rifatta, e fu dorata, che prima non era. E fu trovata una Profezia, che diceva: *Avanti che s'abbia Padova, la maggior Torre di Venezia s'abbrugerà e ſi rifarà*. Non voglio reſtar di ſcrivere, come per aſſicurare il navigare, fu preſo d'armare 20. Galere ſottili, 4. Galere groſſe, e 4. Cocche, e fatto Capitan Generale, come ho ſcritto di ſopra, Carlo Zeno il Procuratore ſopranominato, il quale accettò. Ancora fu meſſa la Galera Quirina pel viaggio del Zaffo con 50. Cavalieri Pellegrini, che vanno al Santo Sepolcro di Criſto. Nella Cronica Dolfina, la quale ha Ser Marcantonio Loredano *quondam* Ser Giorgio, ch'è la più C copioſa, ch'io abbia veduto, v'è una Lettera ſcritta del 1403. d'Aprile, delle coſe che fece il Tamerlano ſulla Turchia. *Item* una Lettera ſcritta per Salomone Salvazo Veneziano de' detti ſucceſſi; e un'altra del Conſolo noſtro di Rodi al Reggimento di Candia di queſto; e una Lettera del Rettore di Dulcigno alla Signoria; e una Lettera del detto Tamerlano ſcritta del 1402. all'Imperadore di Coſtantinopoli; e altre Lettere in detta materia. Nell' Anno 1403. L'Imperadore tornò in Alemagna con poco onore, e ſe non erano i Veneziani, che dierongli danari, paſſo, e di gran doni, egli mai non ſaria tornato a caſa ſua. Nel 1404. a' 25. d'Aprile la Città di Bologna vol- D le mutare ſtato, e tagliò a pezzi Giovanni Bentivoglio, che in quella Terra dominava, e ſi diede al Cardinale per nome del Papa. E per la morte del Duca Giangaleazzo, come ho detto, s'incominciò di molte guerre in Lombardia, in Toſcana, e nella Marca, e ſpecialmente tra' Guelfi e Gibellini. E la Ducheſſa vedendo d'eſſere in gran pericolo, e che il ſuo Stato era quaſi tutto ribellato, mandò i ſuoi Ambaſciadori a Venezia, notificando alla Signoria, com'ella ſi vedeva in grande neceſſità e pericoli, e che avea alcune Terre lontane, ch'eſſa non poteva cuſtodire, e temeva che andaſſero in mano di perſone, di cui poi ſi foſſe mal contento; e pregando la Signoria E che voleſſe toglierle in difeſa, acciocchè il ſuo Stato non foſſe diſtrutto. I quali Oratori furono l'Arciveſcovo di Milano, e Meſſer Jacopo del Verme, come Sindachi della Ducheſſa, de' figliuoli, e del Conſiglio di Milano. E vedendo i Veneziani la diſtruzione e rovina di quello Stato, maſſime in Lombardia, fu determinato di voler compiacere la detta Ducheſſa e'l ſuo Conſiglio. E furon contenti di toglier Verona col ſuo diſtretto, Vicenza col ſuo diſtretto, Baſſano, Feltre, Cividale di Belluno. E furono fatti gl' iſtrumenti e l'accordo. E ſubito i Veneziani incominciarono ad aſſoldar gente da piè e da cavallo, e a fare bale-

balestrieri, per mandare nelle dette Terre per buona guardia di quelle. E il Signor Francesco da Carrara di Padova intese questa intenzione de' Veneziani, & anch' egli fece quanta gente potè fare, e cernide, e uomini da villa. Ed ebbe *etiam* dal Marchese di Ferrara suo genero assai gente. E avea con lui Messer Guglielmo dalla Scala bastardo, il qual'era suo compare, e promisegli di farlo Signor di Verona. E avendo preparato le genti il detto Signor di Padova, andò col prefato Signor Guglielmo della Scala verso Verona, e accostandosi alla Terra coll' Insegna della Scala, molti Cittadini Veronesi animosi gridarono *Scala*, *Scala*. E così tolsero il detto Messer Guglielmo per Signore, mettendolo in Palazzo; e con lui era il detto Signore di Padova con due suoi figliuoli, e Messer Carlo Visconte. Era lega tra' Fiorentini, Padova, e Ferrara, a rovina dello Stato di Milano. Ma i nostri volevano ajutare la Casa de' Visconti. E come nella Cronica Dolfina ho letto (e così è la verità) i nostri risposero a gli Oratori della Duchessa di Milano, che si volevano bene interporre come Oratori d'acchetare le cose, ma non voleano togliere le dette Terre, perch'erano stracchi della guerra avuta co' Genovesi.

Ritorniamo al Signore di Padova, il quale avendo fatto il Signor Guglielmo dalla Scala Signore di Verona, non passarono molti giorni, che ad una cena lo fece attossicare e morire; e così Messer Carlo Visconte. E il detto Signor Francesco da Carrara di Padova tolse il dominio di Verona per lui, scorrendo la Terra, facendo giurare fedeltà a que' Cittadini in mano di suo figliuolo Messer Jacopo da Carrara. E per aver danari da pagare i soldati, subito egli vendette i beni, che furono del Duca di Milano, e trovò danari a questo modo. E poi ritornò a Padova, lasciando Messer Jacopo suo figliuolo a Verona. Inteso questo, la Signoria molto si dolse col detto Signore di Padova di quello ch' avea fatto. In questo mezzo i Vicentini deliberarono di darsi alla Signoria, e mandarono Ambasciadore segreto a Venezia Messer Jacopo da Tiene il Cavaliere. E fu determinato di togliere la detta Città co' Capitoli che vollero. E subito fu mandato Jacopo Suriano nella detta Terra con molti Nobili a togliere il dominio, e a custodire la detta Città. E fu del 1404. a' 28. d'Aprile, con molti uomini balestrieri e pedoni, i quali entrarono nella Terra per certe vie occulte di montagne. E così la Domenica predetta de' 28. d'Aprile entrati nella Terra, il Suriano fu ricevuto con grande onore, e tolto il giuramento da' Cittadini, levarono San Marco. Il Signore di Padova colle genti di Ferrara e sue era attorno alla Terra per averla. E fece una cava per togliere l'acqua del Fiume. E vedute le Insegne di San Marco, per questo non restò di dar molestia alla Città. Fu mandato ancora dalla Signoria Provveditore con gente Antonio Moro Procuratore a Bassano, Feltre, e Cividal di Belluno, per prendere il dominio delle dette Città, e mettervi gente dentro. Fu ordinato di fare imprestiti a Venezia per ritrovare danari, e per la paga di Lance numero 2300. da Ducati 13. 14. e 15. per Lancia. Capitano dell' impresa era il Signor Pandolfo de' Malatesti da Rimini, Provveditori Piero Emo il Cavaliere, e Carlo Zeno Procuratore, e Capitano delle barche Almorò Lombardo. In quest' Anno

A 1404. a' 2. di Maggio, preparato l'esercito per soccorrere Vicenza, venne a Venezia il Marchese Niccolò d'Este da Ferrara genero del Signore di Padova, dubitandosi delle genti, che faceva la Signoria, volendosi interporre di far levare il campo da Vicenza. E poi andò a Padova, dicendo alla Signoria, che non potendo ottener questo, egli farebbe le sue genti, perchè egli non voleva guerra co' Veneziani. Ritorniamo a Jacopo Suriano Provveditor nostro in Vicenza, il quale mandò un trombetta al Signore di Padova, protestandogli che si levasse dell' impresa; e il Signor Jacopo da Carrara, ch'era in campo, fecegli tagliare le orecchie e il naso, e lo rimandò a
B Vicenza dicendogli: *T'ho fatto un San Marco.* Onde di lì a poco il detto trombetta morì. E vedendo questo Jacopo Suriano, mandò fuori i suoi balestrieri e uomini d'arme, e furono alle mani co' Padovani, e li ribatterono virilmente, e cacciaronli di là con gran vergogna e danno, e si levarono dalla dett' impresa. E venne a Camposanpiero. Abbrugiò i Borghi di Vicenza, Ville, e Case. E venne alla Carbonara, e ivi alloggiò l'esercito. E il Signore di Padova fece rifare le Bastie d'Oriago, Anguillara e la Lova, per paura de' Veneziani, e molte altre fortezze. E il detto Signore di Padova mandò a Venezia un' Ambasciadore, chiamato Messer Michele Rabatta Dottore,
C notificando alla Signoria, ch'esso Signore era contento di possedere Verona e'l territorio, e di lasciare Vicenza e'l territorio alla Signoria. E fu rimandato in dietro con dirgli: *Non voleamo ch' egli avesse nè anco Verona, perchè l'avea tolta per mal modo.*

In questo mezzo Messer Jacopo dal Verme Cittadino di Verona e Nobile nostro, passando per andare in Lombardia, fu preso a Crevalcuore sul Bolognese, ch'è del Marchese di Ferrara; e fu mandato a Ferrara per la Signoria a dolersi di questo, il quale fu condotto a Mantova. E' da sapere, ch'era Capitano delle barche armate in numero di 150. Almorò Lombardo con altri nove nostri Gentiluomini capi
D di barche, per andare nella Brenta contra il Signore di Padova. La quale armata partì di Venezia a' 15. di Marzo del 1404. Saputo ch' ebbe la Signoria quello, che voleva far esso Signore di Padova, s'accorse ch' egli voleva la guerra, *maxime* avendo fatto fare sul nostro la Bastia dell' Anguillara. E il detto Capitano Lombardo andato colle barche, quella assaltò vigorosamente, e non potendosi tenere que' della Bastia, si resero salvo l'onore e le persone. Il Signore di Padova volle venire a Venezia a domandar perdono alla Signoria, e meglio saria stato per lui ch' e' fosse venuto. Ma mandò Ambasciatore Messer Michele Rabatta Dottore. E proposto in Pregati d'udirlo, o nò, ebbe una sola ballotta di doverlo
E udire, e così fu licenziato. La Signoria volea ch'egli non s'impacciasse di Vicenza, lasciando Cologna, Bassano, Feltre, e Cividal di Belluno co' passi e suoi territorj alla Signoria nostra. E all' incontro la Signoria nostra non s'impaccerebbe di Verona. E ch' egli desse Ducati 80000. per la spesa fatta in questa guerra. E fu contento di pagarli, mentre che si lasciasse a lui la fortezza di Cologna. E fu mandato a torla Jacopo Suriano Provveditore predetto, ch'era in Vicenza, e con uccisione di 4. ovvero di 5. ebbe la detta fortezza. Ancora la Signoria volea che il detto Signor di Padova

rifa-

rifacesse il danno delle Ville, che avea fatto abbrugiare de' Cittadini Vicentini. Sicchè il detto Oratore fu licenziato con dirgli, che lasci Verona. E questo Signore di Padova era stato fatto Gentiluomo nostro del nostro maggior Consiglio, *& tamen* avea mal'animo contro la Signoria; e i Franzesi, ch'erano prigioni in questa Terra diceano: *Voi Signori Veneziani avete un mal vicino*. L'esercito nostro fu posto in ordine, Capitano il Signor Malatesta di Messer Pandolfo Signore di Pesaro, Marescalchi Messer Pietro da Polenta di Ravenna, e Messer Paolo Savello Romano. Questi aveano Ducati 80. fino a 100. per uno al mese. Cavalcatori Ser Corrado de' Cavalli che fu di Ser Jacopo il Cavaliere, e Ser Francesco da Molino con Ducati 150. per uno al mese. Provveditori l'Emo, e'l Zeno. Furono fatti imprestiti da 22. fino a 25. per 100. di fazione. E a' 16. d'Aprile il giorno, si fece la processione di Sant'Isidoro per Messer lo Doge. Fu dato nella Chiesa di San Marco il bastone di Capitano al Signor Malatesta sopradetto. Furono assoldate paghe 30000. tra piè e cavallo. Altri scrivono, che a' 25. di Giugno fu dato il bastone al detto Capitano, e che a'28. egli partì. S'ebbe Bassano, Feltre, Cividal di Belluno; Marostica, e il Castello della Scala subito si renderono alla Signoria, e furono forniti di presidio. A' 24. di Giugno del 1404. il Signore di Padova mandò a disfidare la Signoria alla guerra per un suo trombetta, il quale andò sulla Pietra del Bando a disfidarla, e nella Sala del gran Consiglio. E se il detto trombetta non fosse stato difeso da certi Gentiluomini, che si trovarono essere sulla Piazza di San Marco, i putti e il Popolo lo voleano ammazzare colle pietre che tiravangli; ma fu ascoso, e poi la seguente notte fu mandato via alla volta di Padova. E quando fu alla presenza del Doge, il Doge gli disse: *Fa l'uffizio tuo, e dici quello che vuoi*. E lo fece accarezzare alla sua caneva, dicendo che la Signoria accettava tal disfida molto allegramente. *Tamen* alcuni scrivono (non è da credere) che il detto Signore cercando pace, mandasse a disfidare alla guerra.

Fu poi presa per le nostre barche la Bastia di Sant'Ellero, e fu fatto Capitano delle barche contro Padova Marco Grimani, il qual fece grandi fatti. Il che inteso dal Signor di Padova, subito di notte mandò gente alla detta Bastia di Sant'Ilario, e guastatori, e fece fare dirimpetto alla detta Bastia sul suo un'altra nobilissima Bastia con molte baltresche, per modo che da quella banda non si poteva montare sul Padovano. Onde i nostri mandarono molta gente da piè, e balestrieri alla detta Bastia, sicchè anch'ivi era un bellissimo campo. Ma perchè erano in luogo mal sano, morì di molta gente, e per le scaramucce che facean molto spesse. E un nostro Contestabile, chiamato il Quarantotto, fu ferito alla detta bastia, e molti altri. In questo tempo il Capitan nostro Malatesta rifiutò la Capitaneria, e fu creato in suo luogo Messer Paolo Savello Romano, il qual'era Marescalco in campo, e gli fu dato il bastone e il Confalone di San Marco per Messer lo Doge nella Chiesa di San Marco. E subito tornò in campo; e a Mirano e a Stiano furono fatte faccende co' Padovani per invadere il Serraglio del Padovano. E fu scoperto in campo un trattato, che voleva fare il Signor di Padova, e un' altro voleva fare un nostro Contestabile nella Torre del Tovaja, che parte il Vicentino dal Veronese. E il suo famiglio lo scoperse a Jacopo Suriano Provveditore a Vicenza. E fu squartato. Fu mandato Ambasciadore a Mantova, per avere quel Signor Marchese colla Signoria nostra per l'impresa di Verona, il qual fu Gabriello Emo il Cavaliere. Il qual rispose di non volersi impacciare contro al Signor di Padova. *Item* due Oratori al Signor Niccolò Marchese di Ferrara, Benedetto Soranzo Procuratore e Giovanni Barbo Procuratore, a fare che non volesse essere col suo suocero contro la nostra Signoria. *Item* mandarono Ambasciadori alla Signoria di Firenze Giovanni Giorgi fu del Conte, il quale andò con assai cavalli, per vedere di far lega insieme. E i Fiorentini risposero di non se ne volere impacciare. Furono presi pe' nostri assai carra di vettovaglie, che andavano in campo del Signore di Padova, e 70. uomini a cavallo a' 16. d'Agosto del 1404. per la via di Stiano, capo un Lodovico Buzacarini germano del Signore di Padova, con circa cavalli 200. E da' nostri inteso questo, uscì del campo il Sarpione colla sua compagnia, e poi il Signor Piero di Polenta Marescalco del campo, e fu alle mani col detto Buzacarini, e preselo e menollo in Mestre con altri prigioni. Poi fu condotto a Venezia per esaminarlo. In questi giorni il Marchese Niccolò d'Este di Ferrara fece ritenere il nostro Visdomino, il qual'era . . . . e lo fece mettere in prigione contra i patti, che avea colla Signoria nostra. E parendogli d'aver fatto male, mandò a dire alla Signoria, che quel che avea fatto era per sostenere suo suocero il Signore di Padova. E subito fece alcune bastie sul Pò, acciocchè la via di Ferrara fosse ben guardata. E così incominciò la guerra col detto Marchese; E ancora il detto Marchese avendo impegnato alla Signoria nostra il Polesine di Rovigo per Ducati 60000. in circa, spesi per ajutarlo a farsi Signore, e a mantenerlo in istato, e fu con questi patti, che l'entrata e la spesa fosse di esso Marchese, ma che la Signoria mandassevi i suoi Rettori. Nè si pensava mai ch'egli facesse simile tradimento. Però per lettere del Podestà di Chioggia agli 11. di Settembre, s'intese, il detto Marchese essere corso sul detto Polesine con cavalli 1000. e il Conte Alberico con 600. e aver preso il detto Polesine, e cacciati via dalle Terre i nostri Rettori, ma che Rovigo s'era tenuto. Onde avuta tal nuova da' Veneziani, fu preso d'armare tre Galere, Ganzaruoli, Galeoni, e Barche con molta gente da piè e da cavallo, e balestrieri, e di mandare la dett'armata e gente contro il prefato Marchese. Capitano fu eletto Giovanni Barbo Procuratore, uomo molto notabile e valoroso. Sopracomiti Ser Donato da Porto, e Ser Vitale Miani. *Etiam* fu fatto un'altro Sopracomito Sere Stefano Tron. E la dett'armata fu mandata in Pò. E incominciò il detto Capitano a mettere a fuoco e a fiamma tutto, facendo grandissimi danni sul Pò. Abbrugiò tutta la Contrada della Pomposa, e per forza prese una bastia molto forte, che si chiamava Santo Alberto. E per via della detta bastia, diede grandissimi danni a' Ferraresi, stringendo tutte le bocche del Pò, che non potessero andare vettovaglie a Ferrara.

A' 6. di Settembre in San Zacheria a ore

22. s'ebbe nuova, che i nostri aveano avuto certa vittoria al Serraglio di Padova contro i Padovani. E a dì 7. fu fatta festa, e sonate le campane, e la sera fatta luminaria nel Campanile a San Marco in segno d'allegrezza. Venne a Venezia Carlo Zeno Procuratore Provveditore del Campo, per conferire colla Signoria alcune cose per l'impresa di Padova, e poi tornò in campo con 400. balestrieri. In questo tempo fu mandata una Galera grossa in Candia per togliere Azzo Marchese della Casa d'Este, ch'era ivi confinato, il quale *de jure* dee egli essere Marchese di Ferrara, e condurlo in questa Terra, volendo metterlo in istato. E fu armata una fusta per mandarla a Corfù da Ser Giovanni Capello Capitano del Golfo, commettendogli, che con cinque Galere venga subito alla volta di Venezia. *Etiam* fugli scritto, che mandi un Brigantino al reggimento di Candia a portargli lettere nostre, che mandino quì colle navi 200. balestrieri & arcieri 250. Fu preso pe' nostri del campo il Castello di Bevilacqua, ch'è al confine di Padova, e il Veronese, il qual s'ebbe per trattato, e messovi presidio dentro, e Ser Bianco da Riva Provveditore uomo di buona qualità e audace. A' 15. di Settembre le nostre genti verso Vigonza furono alle mani co' nimici, e li ruppero. E il Signore di Padova v'era in persona, ma fu disordinato, e rotto, e presi da' vent'otto di ricapito. E il Signore fuggì a Padova. *Etiam* da' nostri di Vicenza fu preso Bernardo Vianaro, il qual'era verso Montagnana al soldo del Signore di Padova, e fatta preda d'animali dieci mila, e fatti prigioni molti villani uomini di taglia. In questo mezzo i Padovani vennero a Mirano, e Stiano, capo Messer Arrigo Galletto, con una bombarda, acciocchè vettovaglia non venisse da Mestre nel nostro campo. Ma il Signor Paolo Savello Capitano di lance 200. venne a questa volta, e fece fuggir questi via, e ne presero ventidue di loro. *Etiam* i nostri del Vicentino presero Arlesega, e due bastie fatte fare pe' nimici, e lasciaronvi in guardia Provveditore Ser Polo Quirini. In questo tempo a' 25. di Settembre a Nona, essendo andato il Capitano Savello a Vigodargere con 1000. pedoni per assicurare le vettovaglie, che venivano al campo, il Signor di Padova venne con gente; e le genti del Marchese di Ferrara, capo il Conte Alberigo, con lance 500. assaltarono i nostri, e combatterono insieme, e i nostri aveano la peggiore, se 200. lance del campo non andavano colà, capo Giovannino da Poveja; le quali si portarono così bene contro a' nimici, che fecero voltar le spalle ad essi Padovani, e ne presero di loro da 100. cavalli, e fatti assai prigioni, tra' quali Ugolino de' Sanguinazzi Cavaliere, e de' nostri da 50. furono morti, e presi cavalli 30. della Compagnia del Capitano Savello, e un suo nipote. E per l'incalzo, ch'ebbero i nimici da' nostri, s'annegarono molti Padovani. E i Padovani fecero far fuochi, dando animo a' suoi, dicendo d'essere stati superiori, & *tamen* ebbero la piggiore. Ancora uscirono molti Padovani fuori della Terra, e andarono verso Limene. E un nostro Condottiere di 300. lance, detto il Farina, investì ne' nimici vigorosamente, i quali erano cavalli 150. e assai pedoni, e ruppeli, e prese 50. in 60. di loro Padovani, tra' quali Cittadini assai. In questo mezzo il Conte Taddeo dal Verme Cavaliere, ch'era a' nostri stipendj, era andato alla scorta delle vettovaglie verso Noale con 300. cavalli, i nimici usciron di Padova molto grossi, e lo presero con circa 100. cavalli, e gran parte delle vettovaglie tolsero. In questi giorni a' 7. d'Agosto del 1404. fu fatto nostro Gentiluomo del nostro Maggior Consiglio il Re della Rascia e della Bossina, chiamato Tuerto, e delle parti maritime. E a' 29. di Settembre furono fatti il Signor' Obizzo e Pietro da Polenta Signori di Ravenna, il qual Piero è in campo sotto Padova, nostri Gentiluomini del nostro maggior Consiglio, eglino e gli eredi loro.

Al primo d'Ottobre s'ebbe nuova, che Giovanni Barbo Procuratore Capitano dell'armata nel Pò, avea preso due bastie a Sant' Alberto, e rotta ivi una grossa catena, e presi alcuni maestri, e un nipote di Messere Uguzzone de' Contrarj de' primi Cittadini di Ferrara. In questo tempo il nostro campo, ch'era a Vigodargere, veggendo pel suo stare ivi, di patire per le vettovaglie, che con difficoltà venivano portate, si levò e andò ad alloggiare a . . . . Erano Provveditori in campo Piero Emo il Cavaliere; e in luogo del Zeno, ch'ebbe licenza di ripatriare, fu mandato Niccolò Foscarini. E pe' nostri fu fatta fare una bastia a Mirano per potere avere la via delle vettovaglie, che venivano di Trivigiana. Il Conte Taddeo dal Verme, che fu preso da' nimici, come ho scritto di sopra, fu mandato prigione a Ferrara. Fu condotto per la Signoria nostra a' nostri stipendj Capitano all'impresa di Verona il Signor Galeazzo da Mantova, & era *etiam* con noi il Signor' Ottobuono Terzo. Rovigo sul Polesine a' 30. d'Ottobre si rendè al Marchese di Ferrara, non potendosi più tenere, salvo l'avere e le persone, dov'era Podestà Francesco Giustiniani, il quale patì grandi fatiche di dì e di notte. Agli 11. d'Ottobre s'ebbe nuova che il Capitano del Pò Giovanni Barbo Procuratore andò con tre Galere alla volta di Comacchio, ch'era del Marchese di Ferrara, e quello abbrugiò tutto, salvo la Chiesa e il Campanile, e prese due Galeoni del detto Marchese. In questi giorni giunse di Candia a Venezia colla Galera Loredana Azzo Marchese, che smontò, e arrivò alla casa del Marchese di Ferrara. E a dì 10. di Novembre si partì per andare verso Ferrara ad entrare in istato, se potrà. E fece prima patti colla Signoria, entrando in istato. Mentre che queste cose si fanno, avendo i nostri messo all'ordine un' altro campo di gente da piè e da cavallo, Capitano Galeazzo da Mantova col Signore Ottobuono Terzo, Messere Ugolotto Biancardo, e Messer Jacopo dal Verme, condottieri nostri con circa 1000. lance ben' in punto; e i Veneziani mostrarono il loro potere vigorosamente, a' 3. di Novembre s'ebbe, essere le dette genti entrate in Valle Policella, ch'è vicina al Borgo di San Giorgio di Verona, e avere gittato un ponte sopra l'Adice, e fatte fare due bastie una per banda del ponte. E Jacopo Suriano Capitano di Vicenza scrive d'aver serrato i passi delle vettovaglie, che sono di verso Padova e Trento, ch'erano portate in Verona; e sperava di ridurre Verona sotto la Signoria nostra. Il qual Jacopo Suriano era Provveditore in campo contro Verona. Dipoi s'ebbe, che il Conte

Jacopo

Jacopo dal Verme, e Messer' Ottobuono Terzo aveano preso il Castello della Chiusa, sicchè era serrato quel passo delle vettovaglie, che venivano di Trento in Verona; E questo fu a' 18. di Novembre. E speravano d'avere presto la Terra. Ritorniamo all' armata di Pò, Capitano Giovanni Barbo Procuratore, il quale abbrugiò Comacchio, ch'era ben'abitato da' Ferraresi, e fatto buonissimo luogo di mercatanzie di sale e di salume di pesci, che forniva tutta la Romagna e il Ferrarese; e furono rovinate tutte le saline, e menaron via molti prigioni. E benchè il campo nostro fosse a Sant' Alberto, *tamen* ogni giorno andavano per quelle contrade facendo gran danni. Ma il Marchese avea fatto fare un notabil ponte, e molto forte con ripari dalle dette Bastìe. E per quel ponte fatto le nostre Galere e l'armata non potevano andar di lungo a Ferrara. Ma le nostre genti stavano apparecchiate d'ora in ora per passare, aspettando che il Pò crescesse per rompere gli argini; che se avessero rotti, avrebbono annegato il Ferrarese. Nota, che tutti i nostri campi sempre furono copiosi di vettovaglie e di tutte le cose. E questo fu per la provigione, che fece la Signoria nel fare una Grida, che tutti que' che portassero vertovaglie o altre cose ne' campi o all' armata, non dovessero pagar Dazio nè Gabella alcuna.

A' 19. di Novembre del 1404. giunse una cattiva nuova, come nell' acque di Romania a' 10. d'Ottobre la nave, padrone Pietro Basilio, era stata presa da una nave di Genovesi, padrone Odoardo Griloreso, di botti 800. E sulla detta nostra nave erano mercatanzie per valuta di Ducati 40000. e tre Gentiluomini. Poscia la detta nave Genovese prese un'altra nostra nave, padrone Pier Giorgio Monganaro, il quale andava con vini, e saponi in Romania, per valuta di Ducati 10000. *Tamen* i nostri aveano pace co' Genovesi. Ben'è vero, che Messer Buccicaldo era in lega col Signore di Padova, il quale mandò questa nave a far tal' effetto. Questo Buccicaldo è di nazion Franzese, Governatore di Genova, e gran nimico de' Veneziani. A' 2. di Dicembre di notte venne nuova, che il Signor Paolo Savello nostro Capitano era passato col campo sul Piovadego, passando la Brenta, scorrendo senza contrasto. E avea preso il Conte Ugo con molti Cittadini Padovani, e Alberto Zabarella colla moglie, colla nuora, e colla figliuola, che venivano di Villa. E per la Signoria furono mandate molte barche armate verso Sant' Ellero co' balestrieri sopra. Poi il detto San Biagio, dov' è la Torre de Lava, la quale fu presa colla Bastìa della Lova. A' 9. del detto mese escì di Vicenza Jacopo Suriano Cavaliere con lance 200. e con molti Cittadini, e andò verso Soave per avere quel Castello, dove avea trattato dentro. E incontrossi in Messer' Ugo, il quale era con uomini di Padova e di Ferrara circa 600. E furono alle mani con loro, e i nostri erano sprovveduti, che furono assaltati. E i nimici vennero, per avere intelligenza con un nominato Messer Cione, ch'era nel nostro campo. Sicchè il detto Jacopo Suriano Cavaliere fu preso, e furono feriti assai de' nostri, e circa 300. fuggirono in Vicenza, dove si salvarono. Fu ferito Messer Niccolò de' Cavalli che fu di Messer Jacopo il Cavaliere. E i nimici menarono il Suriaro e gli altri prigioni in Padova. E questa fu grande rotta. A' 12. uscì di Verona il Signor Jacopo da Carrara figliuolo del Signore di Padova, che dominava quella Terra, con 800. cavalli, e 1000. pedoni, per venire a Montagnana, e colà fare una Bastìa. Inteso questo, Jacopo dal Verme, e Ottobuono Terzo Esecutori del campo gli vennero addosso con gente, e li fecero tornare di grazia in Verona; e ad un certo piano presero cavalli 300. di coloro e i carriaggi. *Etiam* in questo giorno il Signor Paolo Savello corse sulle porte di Padova, e dando la caccia al Conte Manfredo, prese 16. provigionati, e feceli tagliare a pezzi, perchè così il Signore fece fare a dodici nostri da Pirano, che furono presi nella Bastìa di Sant' Ellero, a' quali fu subito fatta tagliare la testa. Agli 8. di Gennajo un nostro capo chiamato il Farina fu preso verso Montagnana con 30. altri e toltegli l'arme. Questo era uomo di gran coraggio, ed era Contestabile di fanterie. Dipoi Messer Pietro da Polenta nostro Condottiere con lance 500. cavalcò sul Piovadego, e passò a Conselve, e prese 500. animali grossi, e 1000. minuti, e fece prigioni 200. villani. A' 16. di Gennajo il nostro campo d'Oriago mandò gente a una Torre detta Loin, e le diedero due battaglie, e l'ebbero, dov' erano uomini 24. dentro. E pe' nostri fu ben fornita per essere a proposito della via di verso Oriago. Del campo del Veronese Messer Jacopo dal Verme da' 25. di Gennajo fino a' 20. di Febbrajo, prese molte fortezze in Gardesana e su' monti della giuridizione di Verona, cioè la Chiusa, Cresaja, la Rocca di Rivoli. E furono fatte fare pe' nostri due Bastìe a Gussolengo e a Pescantino. *Item* s'ebbe Monzanbano, e Nogaruola, e Pontepossaro, dove a Trevenzuolo fu fatta una Bastìa. S'ebbero *etiam* Fagnano, Erbe, la Torre dell' Isola della Scala, San Pietro, Quatrazone appresso Vigasi, luoghi di gran destro a chi li possiede per vettovaglie e per altro.

A' 22. di Febbrajo Messer Piero da Polenta e Niccolò degli Uberti con 1000 cavalli andarono a trovare 600. cavalli, ch'erano usciti di Padova, e furono alle mani, parte di loro presi, parte fugati, e da 70. in 80. si gittarono nella Brenta, e s'annegarono. Il Signor di Padova, il qual'era rimasto alla Porta della Terra con cavalli 50. tornò nella Terra; e per questo furono fatti grandi pianti in Padova. In Venezia in questo tempo furono armate assai barche per le Scuole de' Battuti e delle Contrade, cioè di Burano, di Torcello, di Mazorbo, & *etiam* di Venezia, per andare ad espugnare Castelcaro. Le quali barche andarono troppo in fretta, non aspettando i nostri da terra. Onde furono malmenate, e tra' morti e feriti in numero da 60. E questo perchè *etiam* attesero a depredare; e tornarono con vergogna. In questo mezzo il Signor Niccolò Marchese di Ferrara, che tolse il Polesine di Rovigo, essendo la sua Terra molestata dalla fame, deliberò di chiamarsi in colpa. E segretamente mandò Oratori alla Signoria Messer Bartolomeo dalla Mela, e Messer Zuogolo de' Zuogoli, a dimandare venia. Onde per la Signoria furono dati Auditori Ser Piero Cornaro Procuratore, Ser Luigi Morosini Procuratore, Ser Luigi Loredano Procuratore, e Ser Lionardo Dandolo Cavaliere. E furono loro dati in iscritto i Capitoli e i patti, che volevamo dal detto Marchese, cioè che prima egli venga ad inchinarsi a Venezia alla Signoria, e le

e le giuri fedeltà, e di mantenere i capitoli, e restituisca il Polesine che ha tolto, e ne dia per sigurtà Castelguglielmo col passo, che va a Padova, e il Porto di Santariano, e Sant' Alberto, i quali luoghi sono stati acquistati di buona guerra. *Item* che di Comacchio, che è stato guastato, le saline non si possano risare. E faccia rovinare tutte le Bastie, fortezze, e ponti, che ha fatto sul Pò, acciocchè le mercatanzie possano andare su e giù in Lombardia senz' impaccio. *Item* che la spesa della guerra gli sia rimessa per grazia, e ch' egli dia Ducati 3000. d'oro ogni anno a Messer' Azzo Marchese della Casa d'Este, e tutte le altre sue entrate. E che i suoi eredi possano stare in Ferrara. *Item* che dia ogn'anno l'entrate a Messer Niccolò, e a Messer Roberto de' Roberti suoi sudditi, potendo quelli e i suoi eredi abitare in Ferrara. *Item* ch' egli giuri sacramento durante la guerra di non s'impacciare con suo suocero Signore di Padova. *Item* che volendo riscuotere il suo Polesine, dando Ducati 80000. che dobbiamo avere da lui, computate le spese, compita la guerra, lo possa fare. E avendo i detti Ambasciadori amplo mandato, furono firmati i detti Capitoli e fatta la pace, la quale fu pubblicata a Ferrara a' 29. del mese di Marzo del 1405. e così a Venezia. E' da sapere, che in Ferrara era gran fame e mortalità, ed erano messe grandi angarie, e che le acque del Pò incominciavano a crescere. Il Popolo di Ferrara molto mormorava, nè poteano avere vettovaglie. Andarono dal Marchese, dicendogli che provvedesse, perchè non poteano più soffrire, e che presto eglino provvederebbono, per modo che tutti sarebbon contenti. E mandò egli un suo messo a Giovanni Barbo Procuratore Capitano dell'armata nel Pò per un salvocondotto, per mandare un suo Ambasciadore alla Signoria. Il Capitano ricusò di farlo, e scrisse alla Signoria di questo, e gli fu risposto che lo facesse, e che facesse accompagnare il detto Ambasciadore, acciocchè non parlasse con alcuno. E così fatto sapere al Marchese, egli mandò i detti suoi Ambasciadori alla Signoria a dimandare mercede. I quali giunti si buttarono a' piedi del Doge, dimandandogli da parte del suo Signore misericordia, e che non guardasse a' falli fatti. E vedendo i nostri tanta umiltà, si mossero a pietà, ricordando loro i benefizi avuti, e gli errori che il suo Sigoore avea commesso contro questo Stato. Alcuni scrivono, che furono sei gli Oratori, tre de' quali tornarono a Ferrara, e tre restarono, e poi ritornarono con amplo mandato di poter conchiudere. E così conchiusero la pace. E fu messo un'altro Capitolo, che tutto l'avere de' Veneziani, che si trovasse essere stato tolto, fosse renduto. *Item* che Comacchio più non si possa fabbricare. E sei nostri stavano dieci dì a conchiudere tal pace, tutto il Ferrarese era distrutto, imperocchè tutti morivano di fame. E pare *etiam* che fosse messo, ch' egli desse Ducati 12000. al sopradetto Azzo Marchese, e non 3000. com' è nella Cronica Delfina, ma con questo, ch'egli tornasse al suo confine in Candia. E fatta la pace, subito vennero tanti Ferraresi a Venezia, che tutta la Piazza di San Marco era quasi piena di Ferraresi. E certamente non si poteano saziare di pane; e molti ne morirono per tanto mangiar che fecero, che s'affogarono.

A Mentre che queste cose di terra ferma si fanno, per alcune differenze venute nelle parti dell' Albania, Scutari Terra principale della detta Provincia ribellò alla Signoria nostra, e presero alcuni Veneziani, ch' erano al caricatore, e caricavano frumenti ad un luogo che si chiama Sanseverino. E subito essendo di questo avvisato il nostro Capitano al Golfo, Pietro Caravello, scrisse alla Signoria la novità seguita. Onde la Signoria mandò in Albania gente da piè e da cavallo, e balestrieri per ricuperare Scutari. Le quali giunte, la Terra si riebbe con tutte le altre Terre da marina, che s'erano ribellate. Ritorniamo al nostro Capitan Savello, ch' era

B all' impresa di Padova. Passato egli alla Codignola con alcuni ponti, i Padovani gli vennero incontro, i quali non poterono resistere, e si misero in rotta; e i nostri andarono fino alla Brenta, e trovandola molto bassa si misero a passare a guazzo. E sopragiunse il Signor di Padova in persona, e furono a dirimpetto de' nostri per vietare che il resto del campo non passasse. Ma poco valse loro, imperocchè forzatamente passarono e andarono sul Piovado, come però ho scritto di sopra, scorrendo quello e facendo di molti prigioni. E Messer Francesco da Carrara menava tanta rabbia, che pareva ch' e' dovesse morire; perchè a questo Piovado era tutta la sua speranza. E passato che fu il nostro Capitano,

C si venne ad accostare alla bastìa grande, che era stata fatta all' incontro dell' Albara. E vedendo i Padovani, essere i nostri entrati dentro, si misero in gran paura, e cacciarono fuoco dentro, e fuggiron via. E per questa cagione tutto il campo passò, e si mise di compagnia coll' altro campo sul Piovado di Sacco. Ed essendo i due campi uniti, incominciarono a dare gran molestia e battaglie alla Città di Padova, e andarono fino alla Brenta vecchia; ma non poterono passare Castelcaro, perchè il Signore di Padova l'avea fatto fare sì forte con bastìe, ponti, e palate, per modo che non si potria dir meglio.

D E il detto Capitano Savello si mise ivi appresso, e furono mandati da Venezia molti Ganzaruoli, Barche, e Galeoni. E diede una gran battaglia al detto Castelcaro. Ma que' di dentro nulla stimavano. Ma pure furon date tante battaglie d'acqua e da terra, che i Padovani incominciarono molto a temere, e stavano come uomini mezzo morti. Onde vedendo i nostri campi essere uniti sul Piovado a Campolungo, e che il loro campo era stato in manifesto pericolo d'essere rotto, i Padovani fecero sonare la Campana dell' arringo di Padova, acciocchè tutto il Popolo si dovesse armare, piccioli e grandi. Ed armati vennero fuori appresso il nostro campo a due

E miglia. E il Signore mandò a dire al nostro Capitano, ch' egli era venuto a desinare con lui. Il Capitano gli fece rispondere, ch' egli non era ivi per altro, se non perchè egli venisse a desinare con lui, e che lo aspettava. Alla fine si fecero molte minacce insieme. E i Padovani mostrarono di fare molti argomenti, per mettere paura a' nostri, ma nulla valse loro. Imperocchè d'ora in ora il detto Capitano più s'accostava, e cercava d'essere alle mani con lui. E alla fine il campo de' Padovani si ritrasse, e ritornò in Padova, e cercò di fare mille tradimenti, ma niente gli valse. E in Padova era tanta carestia, che la gente

gente cadeva morta di fame. E oltre di ciò c'era una grandissima morìa, che non trovavano appena chi volesse sotterrarli. Ora stando il nostro campo intorno a Castelcaro, e avendogli date molte battaglie per terra e per acqua, un giorno gli diedero una dura e aspra battaglia. E non potendo que' di dentro più resistere, per forza i nostri entrarono dentro, e presi tutti, lo misero a sacco. E subito le nostre Barche andarono scorrendo a Bovolenta, mettendo a fuoco e fiamma tutte quelle Ville, e fatti assai prigioni, e presi molti animali. Dipoi il nostro campo si ridusse a Bovolenta, e incominciarono a bombardare quel Castello, e a fare una fossa sotterra, per modo che que' del Castello non poteano nuocere a' nostri. E se non si fossero renduti, sarebbe stato il detto Castello rovinato, e coloro dentro morti. Ma vennero a patti, e si renderono, e i nostri entrarono nel detto Castello.

Agli 8. del 1405. s'ebbe, che il Signor Galeazzo di Mantova era giunto in campo del Veronese con lance 250. e con pedoni 300. e col Conte Jacopo dal Verme, e con altri Condottieri nostri, entrato in Valle di Pantena, luogo molto fertile di vettovaglie. A' 10. del detto mese, giunse a Venezia il Marchese Niccolò di Ferrara in persona venuto per ratificare la pace formata, incontrato da sei Gentiluomini fino a Chioggia. Il quale arrivò alla sua casa, poi andò alla Signoria. A' 17. d'Aprile fu preso di mandare i Rettori ne' Castelli di Vicentina acquistati, e fu fatta grazia a tutti i banditi, che potessero ritornare a casa loro. E per que' per omicidio furono messe persone di mezzo, acciocchè facessero fare la pace con gli offesi. E così ritornò una grande quantità di Cittadini e di Contadini, e furono ben veduti e accettati. In questo mese essendo state mandate nella Brenta di nuovo 100. Barche con 200. balestrieri sopra, di questa Terra, e fatti certi ingegni di Mangani e di Bombarde, e d'altro, per Domenico Fiorentino Ingegniere, era Capitano della detta armata Fantino Micheli, e Capitano da terra il Conte Taddeo dal Verme, Cavalcatori Corrado de' Cavalli, che fu di Ser Jacopo il Cavaliere, e Francesco Bembo il Cavaliere; Capi de' balestrieri predetti erano questi: Ser Giovanni Morosini *quondam* Ser Niccolò, Ser Zanachi Quirini *quondam* Ser' Agostino. Ora le dette nostre genti combatterono alla bastìa del Pomero, e si renderono salvo l'avere e le persone. Poi andarono all' altra bastìa fatta fare pel detto Signore di Padova, la quale fu presa, e furono tagliati tutti a pezzi. In questo tempo il nostro campo di Veronese ebbe per trattato il Castello di Villanuova, ch' è sulla strada che va da Padova a Verona. Poi ebbero *etiam* la Fortezza d'Ilasi. E andava seguitando la vittoria e prendendo altre Castella del Veronese, scorseggiando il Territorio, e la Terra di Verona, acciocchè non v'entrassero dentro vettovaglie, affinchè si rendesse. Ma il nostro campo di Padovana, cioè parte era già montato a Conselve, e andava rubando e abbrugiando tutto il Padovano, facendo prigioni uomini di taglia per modo che tutto quel territorio di Conselve misero a fuoco e a fiamma, e lo rovinarono tutto. E poi preso Castelcaro, fecero un ponte su botti, e passarono di là, e si congionsero con quelle genti d'arme, ch'erano venute dal Polesine. Sicchè ogni speranza di vettovaglie era tolta a Padova. E giunti questi campi insieme, dopo fatte scorrerie, tornarono a Bovolenta, dov'era il campo principale, Capitano Jacopo Savello; e veniva da Venezia per acqua assai vettovaglia al campo, sicchè v'era miglior mercato ivi, ch'a Venezia. E ogni dì aveano gran fresco. E passati alcuni dì, esso campo si levò di colà, e si ridusse al Bassanello accosto alle mura di Padova. E ivi si fermò con molto bell'ordine. Per lo che vedendosi il Signor di Padova essere così astretto, fece fare co' nostri alcune scaramucce, ma non da conto, perocchè i Padovani non si slargavano molto dalle mura, ma stavano tutto il dì alla lor guardia. Ora fortificato ch'ebbero i nostri il Bassanello, e ridotte tutte le genti del campo in uno, ch'era un bel vedere, e oltre le genti da terra, eranvi *etiam* barche e ganzaruoli in acqua; e da Venezia, da Chioggia, e dalla Marca venivano per acqua condotte vettovaglie d'ogni sorta in campo, che pareva essersi a Venezia: tutti i banditi di Padovana e di Trivigiana e i Contadini, e que' delle Montagne tutti si ridussero in questo nostro campo. E parte de' nostri andati a Montericco propinquo a Monselice e Arquato con tutte quelle Ville circostanti, que' Contadini incominciarono a portar vettovaglie di rinfrescamenti al nostro campo. *Etiam* s'ebbe a' patti il Castello di Monselice, e così Este, e Montagnana, Campo San Piero, Cittadella, Mirano, Stiano, Oriago, e Strada, tutte Castella del Padovano. Le quali fortezze parte s'ebbero per forza, parte per danari, parte si renderono in pochissimi giorni, perchè il nostro Signor' Iddio favoriva i Veneziani. Furono ancora abbrugiati i Mulini del Piovado; e nota, che nella Cronica Dolfina ho letto, che que' di Montagnana, essendo andati i nostri per aver quel luogo, que' di dentro ammazzarono il loro Rettore, e si renderono a patti del mese di Maggio. E a' 17 del detto mese pe' nostri fu combattuta la Bastìa del Torraccio di Santa Margherita, ch' è sulla via, che va da Castelcaro a Padova. Ma l'acque crebbero fino alla pancia de' cavalli, che non si potè più stare, e i nostri si levarono dall' impresa.

A' 14. di Maggio il nostro campo del Veronese, Capitano Galeazzo da Mantova, e Messer Jacopo dal Verme, entrarono col campo ne' Borghi di Verona, e piantarono la bombarda alla Terra. Poi vennero lettere d'Andrea Bembo Capitano di Vicenza, a' 23. di Maggio, che i nostri aveano avuto Castelrotto, e quello aveano rovinato; e questo perchè era stato prima preso, e giurato avea fedeltà, e poi ribellarono. E que' ch' erano dentro, furono tagliati in pezzi. E che i nostri col campo erano nel Borgo di San Giorgio di Verona, come ho detto di sopra. A' 25. di Maggio essendo Giovanni Morosini *quondam* Ser Niccolò, Capitano all' impresa di Castelcaro, avendo fatto quel Domenico Fiorentino Ingegniere alcune cave sotterranee, e volendo avere quel luogo, furonne feriti assai de' nostri. E a dì 26 del detto mese giunse quì Ser Bianco Barbo, il quale partì da Castelcaro, e riferì, che Fantino Micheli Capitano dell' armata avea dato la battaglia al detto Castelcaro dall' aurora fino a ore due del dì. Alla fine Messer Taddeo dal Verme colle genti da terra entrò dentro quasi, il qual' ebbe una pietra in un fianco, che quasi ne fu morto. Ma trat-

trattosi l'elmo di testa, rinvenne, e tornò nella battaglia; e alla terza lo prese per le bombarde e balestre grosse, che tiravano, e presi 40. vivi e 12. morti di quelli ch'erano nel detto Castello, scamparono fuori da 150. Aveano nel Castello bombarde grosse numero 20. tra le quali 4. molto grosse, che tale gittava quattro pietre per una, taluna di Libre 400. in 500. Furono trovate corazze 200., balestre, spingarde, e schioppetti da mano assai, e vettovaglie per mesi sei. E' da sapere, che fu pe' nostri proclamato, che il primo che metteva la bandiera sul detto Castello, avesse Ducati 500. il secondo 300. il terzo 100. Ed entrati i nostri dentro, subito fecero racconciare dov'era stato bombardato. E furono ritrovate in quello assai femine e fantolini, nascosi nelle cave delle fosse; e furono presi pe' nostri di que' ch'erano stati dentro e fuggivano, da 45. in 50. Tutti i Genovesi furono tagliati a pezzi. Fu preso Francesco Buzacarini, ch'ivi era pel Signore, col suo Cancelliere, e altri prigioni. Furono morti de' nostri due soli e molti feriti. E dopo che la bastìa si rese, il Capitano dell'armata Fantino Micheli andò di lungo a Bovolenta, e per la via del Polesine venne Giovanni da Tosignano Condottier nostro con gente per aumento del nostro campo. Venne a Venezia in questi giorni Uguccione de' Contrarj Cittadino di Ferrara, Ambasciadore di quel Marchese a richiedere, atteso che Ferrara pativa assai di frumenti, che la Signoria volesse dargli la tratta di otto in dieci mila staja di frumenti, comperandoli di quì pe' suoi danari, e gli fu accordato. Essendo stato creato Innocenzo VII. fu preso di mandargli quattro Oratori a dargli ubidienza, i quali furono Niccolò Contarini Cavaliere, Filippo Correro fratello di Don' Angiolo Protonotajo, Niccolò Mudazzo, e Roberto Morosini *quondam* Ser Marco da Santa Giustina. Al primo dì di Giugno s'ebbe, che i nostri avendo avuto Cologna, *etiam* que' della Rocca s'erano resi, salve le robe e le persone. Venendo due Ambasciadori della Comunità di Bologna, e per nome del gran Contestabile Conte Alberigo, atteso che aveano mandato in Puglia per biade, delle quali aveano carestia, volendole far passare in Pò, pare che il Marchese di Ferrara non voglia dar loro il passo, ch'è contro a' capitoli fatti con questa Signoria, perocchè il Pò debbe stare aperto. Onde per questa cagione fu mandato a Ferrara Ambasciadore Francesco Cornaro che fu di Messer lo Doge a dirgli, che il Pò dee stare aperto, e il detto Marchese rimandò Uguccione de' Contrarj suo Ambasciadore a Venezia a dire, ch'è contento di far quello che vuole la Signoria. Avendo scritto di sopra, avere i nostri preso Bovolenta nella Cronica Dolfina, e fu presa, che si rese il Castello a' 6. di Giugno il giorno della Pentecoste, e furono spianate le fosse della detta fortezza.

A' 16. di Giugno s'ebbe, che Pietro Caravello Capitano al Golfo con 5. Galere ricuperò Scutari, che avea ribellato, come ho scritto di sopra. E ivi era Madonna Maddalena moglie che fu di Giorgio Strazimiero col suo figliuolo, la quale scampò col detto suo figliuolo fuori, e si ridusse in Drivasto. E così s'ebbe Scutari. Poi furono acconciate e racchetate le cose *etiam* con colei. A' 20. s'ebbe, che i nostri del Campo di Veronese aveano avuto Lacise per forza, ch'è sul Lago di Garda. *Etiam* di quà s'ebbe per forza il Castello di Soave, e di lance 50. ch'eranvi dentro de' nimici, ne furono prese 24. e 16. si ridussero di sopra sul monte nella Rocca, la quale s'ebbe poi a' patti, cioè di dare a Luchino di Saluzzo, ch'era ivi, Ducati 2000. d'oro, *de præsenti*, lasciando tutte le munizioni nella Rocca, e fattogli salvocondotto, vada via con cavalli 150. ma non da i nimici. Ancora i nostri ebbero la bastìa di Roncado, e Montecchio, e il Castello di Colca. E i nostri col campo erano attorno al Castello di Montorio. Questo avviso s'ebbe per lettere d'Andrea Bembo Capitano di Vicenza a' 20. a ora di Nona. In questi giorni furono poste 6. Cocche a mercato per Soria, e fu fatto Capitano di quelle, acciocchè andassero unite, Pietro Loredano. Le dette navi sono ricche di Ducati 320000. Fu determinato di mandare in campo di Padovana V. Gentiluomini, perchè il Signor Paolo Savello Capitano Generale nostro scrisse, che il Signor di Padova voleva trattare accordo. E però questi furono mandati con lui ad udire quello ch'egli richiedeva. I quali furono Francesco Cornaro che fu di Messere lo Doge, Carlo Zeno Procuratore, Giovanni Barbo Procuratore, Giovanni Giorgi che fu del Conte, e Bartolomeo Donato dalla Maddalena, tutti e cinque uomini discreti e savj. A' 22. di Giugno a ore 22. giunse a Venezia la buona nuova per messo spacciato apposta, come i nostri aveano avuto la Città di Verona, ed entratovi dentro Messer Jacopo dal Verme il Cavaliero, Nobile nostro, e i Provveditori Bianco Emo Cavaliero, e Barbone Morosini, e altri nostri Nobili, e Corrado de' Cavalli nostro Cavalcatore, entrati per la Porta de' Calzari. E questo per trattato avuto col Popolo di quella Città, i quali mandarono ostaggi nel nostro campo Giovanni de' Pellegrini Cavaliere, e Antonio de' Maffei Cavaliere. E Jacopo da Carrara, che era Luogotenente del padre in Verona, era entrato in Castel Sampiero, perchè il Popolo e i Cittadini lo lasciarono entrare. Intesasi questa nuova a Venezia, furono fatte grandissime feste e allegrezze. Adunque di volontà de' Cittadini e del Popolo di Verona, quella Terra si diede alla Signoria nostra a' 24. di Giugno, e a Terza furono levate le Insegne di Messer San Marco, e fu con grande allegrezza de' Veronesi. Il Signor Jacopo di Carrara entrò in Castello Sampiero, & essendovi stato tre dì, vedendo di non avere soccorso, nè di poterlo avere, si pensò di voler fuggire una notte con tre suoi compagni. Si calò giù dalle mura di detto Castello, e passò l'acqua, e si mise a venire verso Padova. Ma essendo poco lontano da Verona, accostatosi ad una abitazione d'un villano, fu conosciuto, il qual villano chiamò i suoi vicini, e il prese, e menollo in Verona, consegnandolo nelle mani de' nostri Provveditori, i quali da lì ad alcuni giorni mandaronlo a Venezia, il quale per la Signoria fu mandato a togliere con buona custodia dalla via di Bovolenta. Restava ad aversi della Signoria del Veronese *solùm* Castel Sampiero nella Città, il Castello di Montorio, Legnago, e Porto. Tutto il resto del Veronese si era avuto. Questa nuova dell'acquisto della Città, e del levare di San Marco giunse a' 25. di Giugno a Venezia nel giorno di San Marco.

co. E furon fatte grandissime feste di suoni e di fuochi. Fu preso di mandare a Verona frumenti e altre vettovaglie, facendoli vendere per comune, per gratuire que' Popoli, e per liberarli dalla carestia, che aveano molto patito in questo tempo. Furono fatti degl'imprestiti di 34. per 100. E niuno ricusò di pagare, vedendo le cose nostre prosperare in bene. Fu preso in Pregadi, che Messer Jacopo dal Verme venga dal campo del Veronese con lance 700. in 800. in Padovana a congiugnersi col Capitano Savello, rimanendo in Verona il Signor Galeazzo da Mantova con lance 500. e pedoni, e co' quattro Provveditori Gabriele Emo Cavaliero, Jacopo Suriano Cavaliero, Rosso Marino, e Barbone Morosini, i quali governassero quella Città.

E subito fu fatto avvisare il Signor di Padova della cattura di Verona e di suo figliuolo. E vedendosi essere astretto egli molto forte, e avendo mandato nel nostro campo dal Capitano due suoi Nunzj, con dire di volere accordo, il tutto fece per tastare e per saper come stava allogiato il campo, e pareva ch'egli volesse partirsi da Padova co' figliuoli, ma voleva Ducati 100000. d'oro, onde non furono d'accordo. E una notte il detto Signore venne fuori, e assaltò il campo, imperocchè i nostri stavano senza paura. E con lui erano usciti quanti di Padova poteano portar' arme. E andò fino al padiglione del Capitan Paolo Savello, e per forza tolse le bandiere di San Marco, e fece gran danno al campo. E le genti d'arme tutte furono in armi, e fu gran rumore nel campo, e furono alle mani co' Padovani, e ne furono morti assai di loro. *Tamen* non si poterono ricuperare le Bandiere di San Marco, perchè già il Signor di Padova le avea mandate nella Terra. E così fu il detto ricacciato in Padova con suo gran danno. Per lo che stracco il detto Signor Paolo s'infermò, e morì, siccome dirò di sotto più diffusamente. E pare, che Messer Galeazzo da Mantova si portasse virilmente in questo fatto seguito. Ma c'è un vocabolo antico, che dice: *A chi Iddio vuol male, gli toglie il senno*. Così intravvenne a questo Signor Francesco da Carrara; perchè avend'egli detto di volere trattare accordo colla Signoria, i Veneziani, che hanno il sangue dolce, furono contenti d'udirlo, e mandarono V. de' primi della Terra in campo per questo. E se il detto Signore avesse dimandata mercede, certamente avrebbe avuto buon partito. Ma mai egli non si volle umiliare, e sempre stette pertinace nel suo mal fare. E' da sapere, che a dì primo di Luglio, nel giorno di San Marciliano ebbesi la nuova a Venezia, essere stato preso tra Verona e Vicenza il Signor Jacopo da Carrara insieme con Paolo da Lione Cavaliere Padoano, e due altri compagni, da' villani, a' quali i detti promisero di dare assai danari, ed eglino mai non vollero lasciarli. Ora fu condotto in Venezia, e posto in istretto. E questo fu che non volle mantenere la fede di dar Legnago e Porto alla Signoria; e sarebbe stato lasciato andare, purchè non andasse dal padre. A' 6. di Luglio s'ebbe, avere i nostri di Padovana avuto il circuito di Mirano per trattato. Mancava la Rocca. A' 9. del detto mese fu preso in Pregadi di mandare 5. Gentiluomini a Verona ad esaminare l'entrata e la spesa di quella Città, e territorio, con dar loro ampia autorità e libertà. I quali furono Francesco Cornaro fu di Messer lo Doge, Niccolò Valaresso, Pietro Pisani, Antonio Bragadino, e Bartolomeo Donato dalla Maddalena, col salario di Ducati 100. per uno per tre mesi a spese della Signoria. Accettarono e andarono. A' 9. del detto mese fu preso in Pregadi, atteso che le sei Cocche vanno in Soria, e sono molto ricche, che sieno date loro in conserva due Galere grosse disarmate. E furono poste tre Galere da mercato al viaggio di Baruti, e tre in Alessandria, e fattine i Capitani giusta il consueto. Ritorniamo al campo nostro, che per non essere state mandate genti a custodia di Mirano, que' di Padova uscirono, e furono alle mani co' nostri, ch'ivi erano, e de' nostri ne furono morti assai: pure si tenne. A' 12. di Luglio giunsero 22. Ambasciadori della Comunità di Verona in questa Terra, venuti con 120. cavalli, e allogiarono alla casa del Marchese di Ferrara. Questi vennero poscia alla Signoria vestiti di panni bianchi tutti, e inchinatisi alla presenza del Doge, presentarono carta bianca, le chiavi della Città, il bacchetto del dominio di quella, la bolla, e due Confaloni. E que' che gli diedero queste cose, fu un Cittadino e uno del Popolo. Il nome de' quali Cittadini è questo: Don' Antonio de' Maffei Cavaliere, Don Giovanni de' Pellegrini Cavaliere, Don Pietro dallo Sticho Cavaliere, Don Aleardo degli Aleardi Cavaliere, Don Verità di Verità Cavaliere, Don Paolfilippo de' Fracastori Cavaliere, Don Pellegrino di Cavolorco Cavaliere, Don Giannicola de Salerni Cavaliere, Don Jacopo de' Fauri Dottore, Don Branco de' Campi Dottore, Don Giovanni dal Castello Dottore; Mercatanti, Pietro de' Cavalli, Domenico de' Gixarchi, Tommaso Calderaro, Clemente Notajo, Giovanni Toscano, Tebaldo dal Bruolo, Niccolò dalla Cappella, Rossino dalla Campagna, Gasparino da Quinto, Lione di Mastro Florio, Pace de' Guarienti.

A' 12. di Luglio fu fatto un solajo nella piazza di San Marco a' lati della Chiesa tra la porta grande e la porta dove siedono i Procuratori verso la Merceria, e ivi era Messer lo Doge colla Signoria e col Collegio. E furono mandati Gentiluomini a cavallo pe' detti 22. Oratori Veronesi, i quali vennero a cavallo vestiti tutti di panni bianchi, e le coperte de' cavalli di zendadino bianco. E giunti, cadauno degli Oratori fecero tre riverenze alla Signoria. E cantata prima una Messa ivi, poi Don Jacopo de' Fauri Dottore in mezzo di due Cavalieri, presentò una lettera della Comunità de' 5. di Luglio di credenza. La quale letta, incominciò *Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis*. Poi disse la sua orazione. Mostrò il Sindacato, che aveano; presentò il Sigillo della Terra; diede tre chiavi delle Porte principali della Terra, cioè di San Giorgio, del Vescovo, e de' Calzari, che significavano una i Cavalieri e i Dottori, l'altra i Cittadini e Mercatanti, la terza il Popolo minuto. E tutti si davano alla Signoria. Diede una Bandiera con una Croce bianca in campo rosso, ch'è l'arme di quella Comunità, dicendo, che il bianco significava purità, il rosso amore. *Item* diedero un' altra Bandiera con una Croce d'oro in campo azurro, ch'è l'Insegna del Popolo, che ha la natura del Sole, ch'è d'oro, e l'azurro il Cielo,

lo, cioè il Firmamento. Così erano fermi sotto il dominio di quest'Illustrissima Signoria. Poi diede una bacchetta bianca, alla quale diede tre significazioni. Era bianca e significava purità, lunga significava per lungo tempo, e non ha principio nè fine, così questo dominio non avrà mai fine e compimento. Il Doge usò alcune parole dicendo: *Populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam. Verba Isaiæ. Così è di loro Veronesi, che venuti sono nella luce, essendo venuti sotto il nostro dominio*. Con altre parole. Pel Cancellier Grande fu aperto il Messale, e dato sagramento a tutti di fedeltà. Poi il detto Messer Jacopo de' Fabri disse: *Magnificat anima mea Dominum*. E il Doge gli diede l'Insegna di San Marco dorata da portare in quella Città. E tutti gridarono: *Viva San Marco*. E di quest' atto fu fatto pubblico Strumento e nota, ne' Libri della Cancelleria. E i detti Oratori montarono a cavallo, e ritornarono alla casa del Marchese; e le due Bandiere, che portarono, furon portate ad appiccare nella Chiesa di San Marco, poste sopra l'Altar grande una per lato. Ma al presente per vecchiezza furono tirate via, e non vi sono più. Dopo desinare nel gran Consiglio nella Sala nuova fu fatta elezione e scrutinio del primo Podestà di Verona, e uscì Ser Jacopo dal Verme il Cavaliere, il qual rimase per elezione da Ser Pietro Emo il Cavaliero, e Ser Benedetto Capello. E gli diedero salario di Ducati 2400. per un' anno. E Capitano fu fatto Ser Pietro Arimondo il grande, il qual venne triplo. Il qual Ser Jacopo dal Verme rifiutò, e fu poi fatto altro in luogo suo. A' 14. di Luglio giunse in questa Città Messer Jacopo da Carrara figliuolo del Signore di Padova, preso, come ho scritto di sopra, il quale fu messo nella prigione forte, e Messer Jacopo da Lione il Cavaliero fu messo nella Muzzina. A' 18. di Luglio per una barca venuta apposta con lettere di Ser Marino Caravello Capitano al Golfo, fu scritto, che avuto Scutari con otto Galere si levò, e venne verso Dulcigno. E quella Città si rese. Poi ebbe Antivari, e Budoa, e spera *etiam* di brieve d'avere il Castello di Drivasto, dov'è la moglie di Giorgio Strazimiero con suo figliuolo, la quale primo avea provigione dalla Signoria di Ducati 1000. all'anno. E fu per la Signoria mandato primo Rettore a Dulcigno Niccolò Foscolo, e in Antivari Francesco Cocco. *Etiam* que' di Cataro levarono San Marco. A' 26. di Luglio fu preso in Pregadi di dar provigione di Ducati 300. all'anno a Don Verità di Verità Cittadino di Verona, il quale s'è portato bene all'acquisto della detta Città. A' 4. d'Agosto s'ebbe, essere i nostri entrati nella cinta di Mirano, e aver fatto abbrugiare i ponti. E fu loro scritto per la Signoria, che assediassero la Rocca. E a' 7. del detto mese, Oriago si diede, e agli 8. venne la nuova a Venezia. Erano Provveditori in campo di Padovana Carlo Zeno Procuratore, Pietro Arimondo, e Benedetto Capello. A' 12. s'ebbe, avere avuto i nostri Este, ma mancava la Rocca. A' 17. s'ebbe, avere i nostri avuto Montagnana. Questo io ho scritto quì per ragione de' giorni, come ho veduto nella Cronica Dolfina, benchè avanti abbia scritto tale acquisto.

A' 20. d'Agosto s'ebbe, che Messer Pietro da Polenta Signor di Ravenna era stato preso da que' di Padova, volendo venire a Venezia

A con Messer' Obizzo suo fratello; il quale Pietro s'ammalò e morì di febbre. Ordinò d'essere sepolto a Ravenna, sicchè il corpo fu mandato a Venezia, e poi fu mandato per la Signoria a Ravenna. *Etiam* il Signor' Obizzo s'ammalò. A' 19. del detto mese s'ebbe avviso d'Albania, che la moglie che fu di Giorgio Strazimiero col figliuolo, ch'era in Drivasto, era rimasta di volere stare alla misericordia della Signoria, avendo la sua provigione prima, ed era partita di Drivasto, e quel luogo venuto sotto il nostro dominio. Si tiene, che venga ad abitare in questa Terra. A' 23. d'Agosto s'ebbe, avere i nostri avuto la Rocca d'Este a patti, e quella Rocca di Montagnana, cioè il Castello detto il Girone, trattava patti. Ancora i nostri volendo sul Polesine giusta i capitoli Castelguglielmo, il Marchese di Ferrara non volea darlo. E la cosa

B fu acconcia, perchè i patti voleanlo, e s'ebbe il detto Castello per pegno. Avendo scritto di sopra la morte del Signor Paolo Savello, è da sapere, come è scritto nella Cronica Dolfina, che Messer Francesco da Carrara terzo figliuolo del Signor di Padova con cavalli 200. e fanti 500. computati Preti e Frati, venne fuori di Padova, per assaltare il nostro campo alloggiato alla Porta di Santa Croce verso il Bassanello. E questo fu a' 22. d'Agosto. E abbrugiò gli alloggiamenti. E 60. cavalli della condotta di que' dell' Aquila presero due bandiere

C del campo, e andarono fino all' alloggiamento del Capitano Savello, che giocava a tavole, ed era disarmato. Ma sopravenne la Compagnia del Signor Galeazzo da Mantova, e i nostri Provveditori Carlo Zeno Procuratore e Pietro Arimondo, e il detto Capitano montò a cavallo, e fu dietro a costoro, dando loro la fuga fino in Padova con uccisione d'alcuni de' suoi, e s'annegaronne più di 60. E il Signor Paolo Savello fu ferito nella coscia finistra non da conto. E poi il detto Signor di Padova mandò a dire a Carlo Zeno Provveditore, che mandasse a togliere le Bandiere. Gli rispose, che la Signoria avea assai Zendato e oro da farne delle altre, e che esso Signore

D mandasse a togliere i suoi corpi morti alla campagna, e farli sepellire, acciocchè le bestie nolli mangiassero. Fu preso de' Padovani il Conte Bonifacio di. . . . . . . In questo tempo a Roma seguì novità, perocchè i Romani si sollevarono contro al Papa, e il Papa fuggì a Viterbo; e funne cagione un nipote del Papa, ch'era Condottiere di gente in Roma, cioè della gente d'arme della Chiesa. E i Senatori erano contrarj al Papa. E ne furon tagliati undici a pezzi. Ora il detto Papa fece 12. Cardinali, tra' quali due Veneziani Messer Pietro Adelfi di Creta, e Messer' Angiolo Correro Protonotajo, fratello di Ser Filippo. E pare,

E che il Patriarca da casa Cocco di Venezia fosse messo in prigione, e toltigli i suoi beni ivi a Roma. E fu rubata la Sacristia di San Pietro di Calici, Turiboli, Croci, e Giojelli per essi Romani. In questo tempo era Scisma, perocchè in Avignone era un' altro Papa chiamato Benedetto. E accadde, che il Duca d'Orleans andò in Avignone per udire la Messa del Papa, il quale levando il Corpo di Cristo, il detto Duca afferrollo per le braccia, tenendolo stretto, scongiurandolo, che s'egli era vero Papa, lo dicesse. Il qual disse di no, ma che il vero Papa era a Roma. Onde il detto Duca partissi, e andò dal Re di Francia a dirgli ch' egli era

in

in peccato mortale, favorendo un' Antipapa, e non vero. Laonde il detto Benedetto si partì d'Avignone, e venne a Genova, e fu onorato da Messer Buccicaldo. In questi giorni fu preso in Pregadi di rifare il nostro esercito sotto Padova, e condotto uno di Toscana, chiamato Milano Villano per capo di ballestrieri, il qual' era Governatore pel Signore di Padova in Bovolenta, il qual'era uomo valente.

Fu preso, che tutti que' ch'hanno imprestiti, abitanti in Venezia e sudditi, sieno messi a far le fazioni, e che se niuno morisse, quegli avessero i suoi beni, che facessero le angarie della Terra. Fu preso, che i Provveditori alle biade esaminassero tutti gli Artigiani, che lavorano nelle botteghe, e la spesa che vogliono, e dar loro tanto frumento per bocca, e pagarlo alla Signoria al prezzo che sarà messo loro. *Item* fu preso, che le monete d'argento del Signor di Padova, le quali erano tarizate, di metallo cattivo, cioè i Grossi Carraresi, i Soldi, e i Carattini di rame, da 4. al soldo, e di 2. al soldo, più non si potessero spendere in Venezia nè in campo. E que' che gli hanno, abbiano termine ad averle spacciate, e mandate fuori di Venezia, tre giorni, ovvero di farle fondere in Zecca, sotto pena di contrabando, e tutto sia perduto; e il terzo sia del nostro Comune, il terzo dell' accusatore, e il terzo de' Signori della Moneta dell' argento. Nè si possa loro far grazia. A' 26. d'Agosto venne a Venezia Carlo Zeno Procuratore, Provveditore del campo, e Mastro Domenico Fiorentini Ingegniero, e disse d'un trattato, che il Signore di Padova volea fare, il quale fu scoperto per Luca da Lione, ch'era in Monselice a nome del Signore di Padova, *videlicet* ch'egli fingesse di non potersi più tenere in Castello con far fuochi e fumi, e che il Signore dovea uscire di Padova con assai gente, e dare addosso a' nostri da due parti, per essere gran malattie di fianco nel campo nostro. Ma Iddio volle, che il trattato fu scoperto, e le genti Padovane furono rotte, come ho scritto di sopra; onde per tal venuta fu chiamato il Consiglio de' Pregadi. E il detto Carlo Zeno andò in arringo, ed espresse i patti, che voleva il Signor di Padova, cioè Ducati 50000. in quattr' anni, che a Firenze gli fossero dati Ducati 14000. all' anno, e d'andarsene via co' suoi figliuoli. Ma i nostri non vollero farne niente. A' 4. di Settembre, s'ebbe, avere i nostri avuto la Rocca di Montagnana; e che Filippo da Rivarper essersi portato bene, all' entrata di quella fu fatto Cavaliere. A' 10. del detto mese s'ebbe, avere i nostri avuto Porto Legnago, ch'è di quà dall' Adige, e che speravano d'avere a patti Legnago, ch' è di là. Agli 11. del detto mese s'ebbe, avere i nostri avuto la cerca di Castelbaldo, e il Castello per Ducati 2000. dati a que' ch'eranvi dentro. Ancora s'ebbe Camposampiero, pagando i 20. provigionati, ch'eranvi dentro, a lire novanta per uno Padovane, che sono lire 1800. di Piccioli. A' 16. del detto mese s'ebbe, avere i nostri avuto l'Anguillara, Veneza, la Torretta, e la Torre de' Dogi, Campolungo, e le fortezze di Monselice con tutta la cinta della Terra, salvo la Rocca di sopra, nella quale era quel Luca da Lione nominato di sopra, ma speravano d'averla presto a patti. A' 17. s'ebbe nuova, essere stati i Fiorentini cacciati di Pisa da' Pisani, i quali voglionsi governar da loro, e presi 600. Fiorentini. In questi giorni il Conte di Segna per comandamento del Re d'Ungheria corse sul distretto di Zara, e fece danni; la qual nuova fu cattiva. A' 28. del detto mese s'ebbe nuova, come il Contestabile Farina essendo al nostro soldo, prese il Castello di Strada per forza senza la Rocchetta, ma prese due Bastie ivi attorno. E poi a' 2. d'Ottobre ebbe la detta Rocchetta. E fu mandato Jacopo Trivisani in detto Castello. A' 24. del detto mese fu eletto Podestà a Vicenza in luogo d'Andrea Bembo, che morì, Jacopo Suriano, e rifiutò. Ancora s'ebbe pe' nostri la Rocca di Monselice, e fu per una bombarda che fu tratta, la qual diede nelle munizioni, e s'abbrugiarono. E Luca da Lione era ivi, e si rese. Fu mandato Capitano nella detta Rocca Almorò Lombardo con alcuni balestrieri di Venezia per custodia. *Item* s'ebbe avviso, i nostri aver' avuto Legnago, ch' è di là dall' Adige, che si rese. *Etiam* Castelbaldo, e la Bastìa d'Arlesega, ch'è per andare a Vicenza. In questo mezzo il nostro Capitano Paolo Savello essendo molto aggravato, fu detto di peste, si voleva far portare in Monselice dal campo, ovvero a Venezia; il quale a' 3. d'Ottobre morì, e il corpo suo portato a Venezia, *honorifice* fu sepolto nella Chiesa de' Frati Minori in Coro alto, ed egli sopra d'un cavallo da Capitano posto con un' Epitafio, il qual' è questo. Nota, che il corpo prima fu sepolto, perchè morì di peste. E a dì 15. furono fatte l'esequie. V'andò il Doge colla Signoria, e con Gentiluomini assai.

Epitaphium Domini Pauli Sabelli.

Heic jacet Armipotens Paulus de Gente Sabella,
Incolumi quo Roma parens gaudebat alumno.
Hic sibi ad extremum statuebat semina priscæ
Perdita virtutis. Non hic Scipionibus impar,
Nec Fabiis virtute fuit belloque domique.
Magnus erat vir, Marte ferox, prudensque togatus
Consiliis. Hic Apuliæ victricia campis
Agmina direxit, Caroli sub nomine Regis.
Et quum Dux Ligurum Galeaz justissimus heros
Crescit in Italia, multa cum laude sub illo
Hic tulit arma, acies stravit, terrasque subegit.
Postquam quum Veneti virtus animosa Senatus
Carrigeram delere Domum cupit, obsidet Urbem
Euganeam, belli ductor, castrisque locatis
Ad Bassanellum, quum jam prope victor haberet
In manibus Patavum, melioris ad alta triumphi
Gaudia peste suum corpus rapiente vocatus.
Phœbus adorato Christi dum volvit ab ortu
Lustra Ducenta unum, & Centum quater aureus annos,
Tertiaque Octobris lux infaustissima fulget.

E acciocchè il nostro campo non restasse senza governo, fu fatto Vicegovernatore dell' esercito Messer Galeazzo da Mantova, e mandato Provveditore in campo Francesco Bembo il Cavaliere. In questi dì nel gran Consiglio fu presa parte di far nostri Nobili del maggior Consiglio il Signor' Ottobuono de' Terzi Signore di Reggio con due fratelli Jacopo Conte di Tizano, e Giovanni Conte di Castelnuovo, che furono figliuoli del Signor Niccolò che fu Signore di Parma, i quali dominavano Piacenza, Reggio, e Cremona. E mandò un suo Cancelliere per Ambasciadore alla Signoria, per avere la tratta di staja 8000. di frumenti pe' suoi danari, e gli fu fatta tal grazia, e li comperarono per Ducati 12000.

Ed egli e i suoi eredi furono fatti Gentiluomini. In questo tempo si pagavano volontieri le angarie a Venezia e le gravezze de' frumenti dati per Ducati 40000. per ogni Ducato 100000. d'imprestiti. S'intese, che il Signor di Padova voleva far morire alcuni suoi Cittadini Padovani, dubitando della fede loro. Onde fu preso in Pregadi per parte posta pe' Savj della Guerra di rimandare i Padovani, che avevamo, di quì a Padova con un fratello di Pellegrino da Peraga, acciocchè vadano ad animare que' Cittadini. E fu preso che tutti i Padovani, che saranno dalla banda nostra, sieno assoluti da tutte le gravezze e gabelle imposte a pagarsi pel suo Signore, venendo questa Terra sotto il nostro dominio, per anni quattro, ed essere in grazia della Signoria nostra. Questo Pellegrino con circa 70. Padovani era scappato fuori di Padova. Fu confermato, essendo morto il Signor Paolo Savello Romano, per Capitano Generale del Campo il Signor Galeazzo da Mantova col salario ch'avea il Signor Malatesta che fu nostro Capitano, e col suo stipendio. Venivano portati in Padova per via del Piovado frumenti, onde per la Signoria fu fatto fare un Proclama in questa Terra, e nel campo, che niuno ardisse di portare alcuna sorta di vettovaglie in campo sotto pena della forca, ed essendo femina, ch'essa fosse abbrugiata. In questo tempo la peste era in questa Terra molto grande, e ne morirono assai persone, & eranvi assaissime febbri. Quelli ch'erano in Cittadella, e per la fame grandissima pativano, presero il suo Capitano, e si resero alla Signoria; e i nostri ch'erano a Castelfranco e a Bassano, entrarono dentro a nome nostro. Essendo fatto Capitano Generale Messer Galeazzo da Mantova, si presentò con vigore alle mura di Padova alla Porta di Santa Croce. Con circa 300. soldati andò fin sopra il fosso appresso il Castello. E un nostro Contestabile, chiamato il Farina, entrò con 17. uomini nella Terra; ma per la calca che gli venne incontro, fu ribattuto, e feriti undici de' nostri dagli schioppi. E fu ferito il detto Farina in un fianco da un verettone. Ma se gli era dato soccorso, egli entrava dentro la Terra, e avea quella. A' 23. d'Ottobre s'ebbe nuova, che Giovanni di Tossignano Condottiere nostro colla sua Compagnia, e Pellegrino da Peraga Padovano presero de' saccomanni di Padova con some 130. di farina, che portavano nella Terra, delle quali ne presero 30. e le 100. scapparono per aver via di fuggire. Fu preso in Pregadi di voler vedere la fine dell'impresa di Padova. E mandarono tre nuovi Provveditori in campo, Marco Dandolo da San Luca, Lionardo Donato da Santa Maria Formosa, e Roberto Morosini da Santa Giustina. Era stato per avanti mandato Giovanni Dolfino Capitano di 200. balestrieri. A' 28. s'ebbe, avere i nostri avuta la fortezza di San Martino della Vanezza, per Ducati 320 d'oro dati a que' ch'eranvi dentro. A' 5. di Novembre fu presa parte nel gran Consiglio di fare Gentiluomo nostro del maggior Consiglio il Signor Carlo Cavalcabò, che fu figliuolo del Signor Bernabò *olim* Signore di Milano, il quale al presente è Vicario Generale di Milano. A' 6. s'ebbe, avere i nostri avuto tutta la Centina del Castello di Limine per Ducati 120. dati a que' che v'erano dentro.

A dì 15. del detto mese circa le ore 5. di

A notte, i nostri, ch'erano attorno Padova, cioè Giovannino di Beltramino, e il Quarantotto, con dieci uomini eletti per uno, si partirono dal campo del Bassanello, e vennero verso la Città di Padova alla Porta di Santa Croce. E ritrovando che non si facea guardia, scalarono le mura. Il primo fu il Quarantotto ad entrare, e poi il detto Giovanni di Beltramino. E misero la Bandiera di San Marco sulla Torre della detta Porta Santa Croce, e incominciarono con picchi e manajuole a rompere le mura. Il resto de' compagni vennero loro dietro. Circa diciotto erano alla guardia che dormivano, i quali volendo far difesa, quatordici ne furono morti. E così i nostri aprirono la

B Porta, e il campo entrò nella prima cinta. Il nostro Capitan Generale era andato a Noventa. E furono mandati nella Terra uomini da cavallo 350. E già n'erano entrati 50. con pedoni 500. Sicchè Padova fu rubata a questo modo. E questa nuova venne a Venezia quel giorno di Mercoledì, tre ore avanti giorno. E fu fatta gran festa e allegrezza. E' da sapere, che il Signore di Padova non avea più libertà d'uscir fuori della Terra, non si fidando del suo Popolo, che nol serrasse di fuori. Ora entrati la notte i nostri dentro il Borgo di Santa Croce, come ho scritto, essendo il tempo tempestoso, per modo che non furono sentiti a mettere le scale, andati i nostri quella

C notte scorrendo il Borgo predetto con gran rumore, vedendo i Padovani la sua rovina manifesta, per la Terra tutti andavano battendosi e smaniando; e s'adunarono molti Cittadini insieme, e andarono dal Signore Messer Francesco da Carrara, dicendogli dolci parole, che gli piacesse di tener modo, che fosse salutifero per lui e per loro, acciocchè maggior male loro non avvenisse di quello, ch'aveano portato fino al presente. E il detto Signore come uomo smemorato rispose, che provvedessero eglino, ch' e' saria contento di tutto ciò che facessero. E subito i Padovani fecero il Consiglio loro. E mandarono a dire al Capitano nostro in campo, pregandolo che

D dasse loro salvo condotto di poter mandare i loro Ambasciadori alla Signoria. E così fu loro conceduto. E fatto questo, il detto Signore di Padova co' suoi figliuoli venne di fuori dal detto Capitano e da' Provveditori, pregandoli, che lo dovessero difendere dal Popolo di Padova, perchè *etiam* egli temeva molto della furia de' nostri. Onde il Capitano avendo il Signore nelle mani preso, il fece ben guardare col figliuolo, Francesco III chiamato. Ma si vuol sapere, che i Padovani fecero otto Ambasciadori alla Signoria, e due a nome del Signore, co' quali Oratori venne a Venezia Roberto Morosini uno de' detti nostri Provveditori. A dì 16. venne Marco Dandolo l'altro

E Provveditore, mandato dal Capitano Generale alla Signoria a dirle, che la Città era tutta in arme, e della venuta fuori del Signore e del figliuolo, mettendosi alla misericordia d'esso Capitano; il qual Signore voleva venire a Venezia col capestro al collo. Ma fu deliberato, che non venisse, perchè sarebbe stato lapidato dal Popolo. Questi furono gli Oratori di Padova, Don Michele Scarabaza Dottore, e Don Paolo di Malabarba Dottore, pel Signore: Don Rambaldo Capodivacca Dottore, Don Giovanfrancesco Capodilista Dottore, Don Prosdocimo di Primaruolo Dottore: Vito Francesco Sindaco del Comune: Niccolò Perazzo

Mer-

Mercatante, Albano Tralachino Mercatante. Questi Ambasciadori furono uditi in Collegio da Messer lo Doge. Dimandarono sei Capitoli. Primo che il Signore e il figlinolo voleano venire a Venezia a dimandar venia, e andare dove piaceva alla Signoria, e che fosse loro provveduto del vivere, e prometterebbono di dare alla Signoria ogni altro suo avere mandato in Francia, Bologna, e Camerino in deposito. *Item* è contento di dare alla Signoria il dominio di Padova, e tutto il territorio.

Poi a' 16. da sera s'ebbero lettere, come i nostri Provveditori erano entrati in Padova, non aspettando altro ritorno d'Ambasciadori venuti in questa Terra, e rimasto Vicecapitano Marco Dandolo, Vicepodestà Roberto Morosini, il qual' è nella Cittadella con gente, e nel Castello era entrato l'altro Provveditore Lionardo Donato. E pregavano che fossero subito mandati loro frumenti, per esservi gran penuria. E' da sapere, che in queste pratiche la Signoria voleva fare accordo col detto Signor di Padova, di lasciarlo andare col figliuolo sicuro, e dargli Ducati 50000. e tutti i suoi arnesi del Palazzo. Ma Iddio gli tolse il senno, perocchè dopo rimasto quasi d'accordo disse di non ne volere far niente, e che volea morire Signor di Padova. E la notte gli fu rubata la Terra. Adunque la detta Città di Padova a' 16. di Novembre venne sotto la Signoria nostra. E furono mandate subito a Padova staja 400. di frumento. E a' 21. del detto mese fu fatta una Grida, che tutti potessero portare vettovaglia, grassa, e spezierie e altro a Padova, pagando i suoi Dazj consueti. Fu preso in Pregadi di mandare cinque Gentiluomini con cinque barche ben'armate fino a Oriago, ovvero a Strada incontro al Signore di Padova e al suo figliuolo che vengono a Venezia con custodia; i quali furono questi: Antonio Coppo, Giovanni Marcello, Giovanni Giorgi, Marco Dandolo, e Daniele Contarini, i quali a dì 20. partirono di quì da sera. A' 23. del detto mese venne in questa Terra il Signor Galeazzo da Mantova, Capitano Generale nostro, e gli andarono incontro due Consiglieri di Venezia Ser Niccolò Mudazzo e Ser Bulgaro Vettori. Il quale condusse con lui il Signore di Padova predetto e il figliuolo, i quali furono posti a San Giorgio maggiore in guardia d'alcuni nostri Gentiluomini. Andarono incontro al predetto Galeazzo il Doge colla Signoria, e assai Gentiluomini. Alloggiò a San Pantalione nella casa di Ser Daniele Contarini, e poi andò alla Signoria, e fu molto accarezzato per essersi ben portato a due imprese. Nota, che nell' entrare in Padova, che fece il detto nostro Capitano, fece tre Cavalieri, Giovanni di Beltramino, che fu il primo, il quale montò sulle mura, Giovanni di Peraga, ch'era Marchesco, e Palamino, tutti e due Padovani. E poi a' 15. di Dicembre fu preso di dare di provigione al predetto Giovanni Beltramino Ducati 500. all'anno, e al Quarantotto Ducati 400. d'oro all'anno, i quali furono i primi, ch'entrarono in Padova per le mura via. A' 24. del detto mese fu preso in Pregadi d'eleggere cinque Savj de' primi della Terra ad esaminare i processi e i mancamenti del detto Signore di Padova. E che possano venire colle sue opinioni a' Pregadi, e mettere lui e 'l figliuolo e l'altro Jacopo a qual confine loro parrà. I quali furono Luigi Morosini Procuratore, Carlo Zeno Procuratore, Luigi Loredano Procuratore, Roberto Quirini da Santa Maria Formosa, e Giovanni Barbo Procuratore. E nota, che il detto Signor di Padova stette alcuni giorni a San Giorgio Maggiore con buona custodia d'uomini buoni da mare. E pare, che poscia egli fu tratto di lì, e posto nella prigion' Orba. E come ho letto in una Cronica, passati alcuni giorni la Signoria mandò pel detto Signor Francesco da Carrara e pel figliuolo Francesco III. ed entrato nella Sala delle due Nappe, venuto per sotto via dal Palazzo con molta guardia e Gentiluomini, acciocchè il Popolo non gli facesse dispiacere, giunto avanti al Doge egli e il figliuolo, si misero in ginocchioni; e Messer lo Doge gli fece di mano, ch'egli dovesse levarsi su, e così si levò in piedi. E tutta via col capo chino disse: *Peccavi, Domine. Miserere mei.* Alle quali parole il Doge rispose: *Voi averete quella mercede, che averete meritata.* E poi gl'incominciò a narrare tutti i benefizj, ch' egli avea avuto da questo Stato, e all'incontro tutte le male operazioni sue per lui fatte contro di noi dal principio al fine, e tutti i suoi tradimenti. Il detto Signore mai non parlò. Ma quando egli fu per partire, disse, che non era lecito al servo di parlare contro al suo Signore. E in questo modo gli fu data licenza, e fu mandato con suo figliuolo Francesco III. nella prigion forte. Era *etiam* in prigione l'altro suo figliuolo Jacopo.

A' 25. di Novembre fu presa parte nel gran Consiglio, che atteso le buone opere fatte per Messer Galeazzo da Mantova Catanio da Grumello, Capitano nostro Generale, stato alla dett'impresa di Padova, egli e i suoi eredi sieno fatti del maggior Consiglio. E così venne a Consiglio. Ancora al detto fu data provigione in vita sua di Ducati 1000. d'oro pel Consiglio de' Pregadi. Sicchè non fu Galeazzo Marchese di Mantova, come in più Croniche ho letto, ma fu questo sopranominato. Fu fatto primo Capitano a Padova Ser Zacheria Trivisano Dottore e Cavaliere, ch'era Provveditore in campo. E per Podestà Ser Marino Caravello. Ma Ser Tommaso Mocenigo Provveditore in campo entrò prima per Vicepodestà. Fu preso in Pregadi, che tutti i prigionieri per debito di Comune, e i condennati a stare in prigione d'anni uno e due fino a' cinque, sieno liberati del debito predetto e dalla prigione. *Item* fu preso di dare per limosine a' Poveri Ducati 4. e 6. fino a 10. per uno. E questo per due anni prossimi. Non voglio restare di scrivere, come gli Ambasciadori Padovani, che vennero in questa Terra, dimandarono sei Capitoli, i quali furono conceduti loro pel Consiglio de' Pregati, e fattine i privilegi loro. Primo, che lo Studio restasse in Padova, e la Signoria pagasse i Dottori. Secondo, che l'Arte della Lana pel mestiere di Padova si mantenesse ivi. Terzo, che sia levata l'angaria di soldi tre per bocca, che pagano ogni mese. Quarto, che siano dati soldati per custodia di quella Città. Quinto, che sia levata loro la gravezza del Sale, ma l'abbiano, come Vicenza e Verona. Sesto, che sia levata la gravezza d'ogni carro ferrato di Ducati uno, e d'ogni sferrato di soldi 32. A' 26. del detto mese Giovanni da Tossignano andò a Pieve di Sacco, che restava ad aversi di tutto il Padovano, e quella a patti s'arrese. In questo mezzo il

A il Cardinale di Bologna Legato del Papa fece tagliare la testa a Messer' Astorre da Bagnacavallo, ch'era Signor di Faenza, per essere stato ribelle alla Chiesa, e tolse Faenza per la Chiesa. L'esercito del Signor Malatesta da Rimini era con gente all'assedio di Forlì. E quella Comunità mandò a Venezia a' 19. di Novembre cinque Ambasciadori, dicendo di volersi dare alla Signoria nostra, e che volevano un nostro Gentiluomo per Podestà in perpetuo, con dargli di salario Ducati 1500. all'anno, e pagare la sua famiglia, e 'l Vicario Cavaliere, e Barovieri. E per ogni bisogno della Signoria s'offerivano di pagare 1500. fanti del suo, e ognanno promettevano di dare B Amfore 200. del miglior vino alla Signoria, a Ducati 8. l'Amfora, lo quale la Signoria venderà 12. e 14. Ducati l'Amfora, e guadagnerà quel soprabbondante. I quali Oratori stettero dieci giorni in questa Terra, e disputata la cosa in Pregadi, fu preso, che Messer lo Doge risponda loro: *Non vogliamo accettarli*. E così furono licenziati. Fu preso in questi giorni d'eleggere tre Provveditori, i quali vadano a Padova, a vedere l'entrata e la spesa di quella Città e Territorio, e governar quelle cose, come fu fatto all'acquisto di Verona. I quali furono questi, Gilio Morosini, Andrea Contarini di Ser Giovanni, e Jacopo Gussoni. Ancora fu preso di fare a' 29. di C Novembre una solenne Processione in questa Terra intorno la Piazza di San Marco con tutti i Frati e Clero colle Reliquie, e che vi vada il Doge, e la Signoria, per ringraziare Iddio dell'acquisto di Padova. In questo mese fu posta la Campana grossa del Duomo di Treviso sul Campanile, e di questo la Cronica Dolfina fanne nota. A' 3. di Dicembre giunsero gli Ambasciadori della Comunità di Padova, venuti a giurare fedeltà, i quali furono, Don Pellegrino da Peraga, Nobil nostro, Don Francesco de' Lacioli, Don Francesco Zabarella, Don Jacopo da Vigoncia, Don Niccolò Petruccio, Don Pietro Paolo il grande, Don Prosdocimo Conte, Don Rambaldo D Capodivacca: Cittadini, Pierpaolo Rizzolo, Michele de Rabati, Vito Francesco, Calacino Trambattino. E venuti alla presenza della Signoria e di Messer lo Doge i detti Oratori, Don Francesco Zabarella Dottore, Cavaliere, e uomo eloquentissimo, fece l'Orazione e incominciò così: *Populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam. Habitantibus in umbra mortis ortus est Sol justitiæ. Verba Ezechielis* &c. Poi seguì la sua Orazione. E presentò prima la Lettera di credenza aperta della Comunità, il Sigillo, il Baculo, le Chiavi della Terra, e due Vessilli uno, colla Croce Vermiglia in campo bianco, che diceva con lettere *Civitas Paduæ*, e a tutto diede signifi- E cazione. I quali Stendardi furono posti nella Chiesa di San Marco, e sono ancora ivi al dì presente. Il Doge gli rispose, e datogli il giuramento di fedeltà sopra il Messale, diedegli il Gonfalone di San Marco dorato, acciocchè lo portassero in Padova, dicendo: *Remittuntur tibi peccata tua*. E pare, che fosse fatto il solajo davanti la Chiesa di San Marco, come fu fatto agli Oratori Veronesi.

Fu ordinato per allegrezza di fare sulla Piazza di San Marco una Giostra, e il Pallio fu messo di Ducati 300. Fu incominciata a ore 18. e finì a ore 22. Ebbero il Pallio due Cavalieri Messer Pellegrino da Peraga da Padova, e Messer . . . . . Vicentino. Il detto Pallio era di panno di seta rilevato a opere di seta, foderato di dossi, e di Vaj; questo l'ebbe quel da Peraga, e al compagno per essersi ben portato furono donati Ducati 100. In questo tempo di Dicembre giunse in questa Terra il Reverendissimo Don Pietro Filargo di Creta Cardinale Legato di Papa Innocenzo VII. per trattare cose ardue colla Signoria per onore di Santa Chiesa; che ancora lo Scisma durava per quel Benedetto Antipapa. Il Doge colla Signoria gli andò incontro. Il qual venuto in Collegio prima si rallegrò a nome del Papa dell' acquisto delle tre Terre grosse Vicenza, Verona, e Padova. E poi espose la sua commessione. E fu tolto tempo di rispondergli. Fu preso in Pregadi di mandare due Ambasciadori per racconciar le cose di Firenze e di Pisa, con ordine che vadano prima a Firenze, poscia a Pisa, e vedere di pacificarli. I quali furono Ruggiero Morosini, e Andrea Contarini. Ancora il detto Cardinale Legato partì e andò in Lombardia per vedere di pacificare il Duca Gianmaria di Milano co' suoi sudditi di Cremona, e di Monza, e col Signore di Mantova. E fu preso di mandare due Oratori col detto Cardinale; Fantino Dandolo Dottore e Cavaliere fu di Ser Lionardo il Cavaliere, e Lorenzo Bragadino di Ser Marco. Questo Fantino Dandolo fu Avvogadore e Podestà di Padova, e poi fatto Arcivescovo di Candia, *demum* Vescovo di Padova. Ancora fu eletto Vicedomino a Ferrara Vidale Miani da San Vitale. A' 17. di Gennajo a ora di Vespro s'intese per la Terra, che il Signor Francesco da Carrara di Padova era stato in prigione strangolato per deliberazione del Consiglio de' Dieci, e fu detto esser morto di catarro. Il suo Corpo fu portato a sepelire a Santo Stefano in un' Arca. Sicchè si dice: *Uom morto non fa guerra*. E i suoi figliuoli Jacopo e Francesco III. di Carrara sono ancora nella prigione orba. I quali *etiam* poi furono fatti morire, e sepeliti a San Biagio Catoldo. In questo tempo i Genovesi erano mal disposti contro di noi, i quali aveano tenuto sul Padovano nel campo del Signore di Padova lance 800. contro la Signoria nostra. E quel Buccicaldo portava grand' odio a' nostri. *Etiam* Messer Brunoro dalla Scala, il quale diceva spettare a se il dominio di Verona, e fu figliuolo del Signor Guglielmo, era su quello di Trento. Era nel nostro campo a' nostri stipendj Don Gianpiero de' Proti Vicentino. E perchè sul Veronese i nostri soldati dopo disfatti gli eserciti, que' che v'erano, facevano grandi danni, perciò la Città di Verona mandò Ambasciadore alla Signoria Messer Giovanni de' Pellegrini il Cavaliere, a pregare la Signoria che facesse provigione. Erano Rettori primi di Verona Ser Piero Arimondo e Ser Rosso Marini. E fu preso in Pregadi di mandare tre Provveditori a quest' effetto, i quali provvedessero, che il Veronese e il Vicentino non avessero danno, con dar loro ampia autorità d'achettare i detti soldati. E furono eletti Fantino Dandolo Dottore e Cavaliere, Marco Dandolo, e Niccolò Valaresso. E questi soldati dimandavano alla Signoria Ducati 30000. dicendo di doverli avere del suo servito. E fu dato loro commessione di dare a coloro *de præsenti* Ducati 7500., e poichè saranno passati il Pò altri Ducati 7500.,

e che

e che poi si vedranno le ragioni loro per giornata, e di quello che dovessero avere, sarebbono soddisfatti. E così i detti Provveditori andarono e acconciaron le cose a questo modo sopradetto. I quali però vollero una patente aperta d'essere stati fedeli in questa guerra, ed essersi portati bene in questi eserciti. Fu preso in Pregadi di far Capitano Generale di terra il Conte Taddeo dal Verme, per sospetto di Brunoro dalla Scala, ch'era a Trento, e minacciava di volere venir giù con ajuto di Tedeschi. E in Verona fu scoperto un trattato di Giorgio de' Cavalli che fu figliuolo di Messer Jacopo il Cavaliere Gentiluomo nostro. Il quale in Verona avea un' uficio pe' meriti del Padre; e pe' Rettori fu mandato in questa Terra a i Capi de' Dieci col processo formato. E prima fu pel detto Consiglio de' Dieci privato dell' ufizio, che avea, e condennato, come dirò di sotto. In questo tempo s'ebbe nuova, in Candia essere stato scoperto pe' nostri Rettori un trattato di ribellione fatto per Ser Niccolò Veniero Gentiluomo nostro a petizione de' Calergi, che sono i primi dell' Isola e altri ribelli, e di voler dare quella Terra ed Isola all' Imperadore di Costantinopoli, ovvero a Buccicaldo Franzese, il quale governava Genova a nome del Re di Francia. E furono presi sei de' detti ribelli, due nella Canea, e quattro in Candia. E i Rettori aveanli fatto giustiziare giusta i loro demeriti, e cercavano di avere il resto nelle mani.

A' 24. di Gennajo fu eletto Procuratore di San Marco Tommaso Mocenigo, il qual' era Vicepodestà a Padova. E a' 25. del detto mese fu preso nel gran Consiglio di prolungargli ad accettare la detta Procuratia giorni otto, acciocchè possa venire. Nel 1406. a' 7. di Marzo fu preso nel gran Consiglio d'eleggere Capitano a Padova con salario di Ducati 1400. all'anno, che meni con se 6. Donzelli, quattro Ragazzi, un Cuoco, e 12. cavalli, e tenga quattro Cavalieri, e un Cancelliero, e così fu eletto Ser . . . . . . Ancora fu preso di far Podestà a Vicenza con salario di Ducati 300., e che meni con se otto Donzelli, e due Ragazzi. E fu eletto Ser . . . . E a' 12. d'Aprile fu preso d'eleggere Podestà a Cologna con salario di Lire 1500. di Piccioli all' anno per due mani d'elezione una in parte. In quest' anno fu preso di fare il cielo della Sala del gran Consiglio, dorato a stelle d'oro, il quale si stette molti anni avanti che fosse finito. E nel Consiglio de' Pregadi fu ballottato Vescovo di Padova Messer Fra Gianbenedetto dell' Ordine de' Predicatori, Priore del Monastero di San Giovanni e Paolo. In quest' anno era Orator nostro in Francia Ser Francesco Contarini, il quale fu preso dal Signore d'Annalt; onde pel suo riscatto fu preso in Pregadi di mandare un Segretario. E così fu liberato. A' 13. d'Aprile del 1406. furono messe 4. Galere al viaggio di Fiandra, fatto Capitano Fantino Micheli *quondam* Ser Maffeo dalla Bugna. Erano ricche di Ducati 350000. Fu chiamato per deliberazione del Consiglio de' Dieci, Lodovico de' Cavalli di Messer Giorgio, Giovanni da Lupo, Giovanni de' Belliari, e Serradino di Verona, tutti e quattro incolpati d'essere nel trattato di Verona, che in termine di giorni otto si presentino, altrimente si procederà contro di loro, la loro assenza non ostante.

Al primo di Maggio Messer Galeazzo Cattanio da Mantova, ch' era Capitan Generale del Duca di Milano, essendo colle genti attorno Trecco, combattendo quella Fortezza per averla, levatasi la visiera di testa, fugli dato d'un verettone nelle tempia, e morì. E per questa morte la Signoria fu assoluta della provigione di Ducati 1000. che gli dava ogni anno. E restaron fatti i conti, debitor nostro di Ducati 3800. In questo mese fu proceduto pel Consiglio de' Dieci contro i Veronesi ribelli. Primo che Lodovivo de' Cavalli di Giorgio Cavaliere assente sia in perpetuo bandito di Venezia, terre e luoghi, con taglia vivo e morto di Ducati 1000. ed essendo preso gli sia tagliata la testa in mezzo alle due Colonne, e i suoi beni confiscati. *Item* che Giovanni dall' Ajo *quondam* Antonio, Giovanni di Bonaldino, e Saradino, tutti Veronesi assenti sieno banditi *ut supra*, con taglia a cadaun di loro vivi e morti di Lire 1000. e venendo sieno impiccati per le canne della gola in mezzo alle due Colonne, e i lor beni confiscati. *Item* che di Giorgio de' Cavalli Cavaliere tutti i luoghi, ville, e Masse nel Veronese e tutti altri beni, eccetto la dote di sua moglie, sieno confiscati nella Signoria nostra, ed egli sia rilegato e confinato in perpetuo nell'Isola di Candia; e rompendo il confine, abbia taglia di . . . . ed essendo preso, gli sia tagliata la testa, sicch'egli muoja. E che gli sia provveduto di lì pel suo vivere con sei bocche. *Item* un' Antonio de' Maffei Cavaliere Veronese con alcuni altri ritenuti e mandati in questa Terra in prigione, veduto, che non erano *in dolo*, furono assoluti, e ritornarono a Verona. E le dette condennagioni furono pubblicate in questa Terra e a Verona. A' 12. di Maggio vennero in questa Terra tre Oratori del Conte Lazzero per riconciliarsi e far pace colla Signoria, *etiam* per Madonna Maddalena Contessa di Scutari, che fu moglie di Giorgio Strazimiero. I quali portarono a donare alla Signoria quattro Falconi pellegrini, due Astorri, e due boccali d'argento. E di Ragusi furono condotte in questa Terra Marche 200. d'argento per la valuta di Ducati dieci in dodici mila. In questo tempo i Fiorentini co' Pisani erano in gran guerra per la ribellione, che avean loro fatta essi Pisani. Ed era quasi Signor di Pisa Jacopo Gambacorta Pisano. Fu preso di mandare a stare in Candia Lodovico e Francesco Buzzacarini Cittadini Padovani, parenti de' Signori di Carrara. In quest' anno la Città di Pisa venne sotto la Comunità di Firenze. Paolo Veneto dell' Ordine degli Eremitani gran Filosofo compose assai Opere in Filosofia, ed era in questo tempo. Fu mandata armata in Pò, Capitano Giovanni Giorgio da San Severo, per assicurare le mercatanzie, che venivano e andavano in Lombardia, *videlicet* due Galere di banchi 18. a due per banco, ovvero Fuste grandi, quattro Galeoni, e barche 16. incamerate. La quale armata partì di quì a' 23. di Giugno.

A' 16. di Giugno s'ebbe nuova d'Albania, come Messer Balsa scorreva Antivari e Dulcigno con cavalli 2000. e faceva grandi danni a' detti nostri Luoghi, il qual' ivi era a nome del Re d'Ungheria. E la Signoria avea pur genti in quelle parti, Capitano e capo un Messer Checco da Treviso, il quale essendo

alle

alle mani co' nimici a' 22. di Maggio, il detto Checco fu morto con 20. de' suoi. A' 9. di Luglio giunse in questa Terra Tommaso Mocenigo, che fu mandato Ambasciadore a Genova per trattar pace con essi Genovesi pel danno che aveano fatto a' nostri mercatanti in Soria. E conchiuse, ch' essi Genovesi ne davano *de præsenti* Ducati 12000. pel detto danno, e del resto si mettevano in compromesso in due Veneziani e due Genovesi, i quali si debbano trovare a Bologna, e vedere queste ragioni. E non essendo d'accordo, entri per quinto un Fiorentino, o d'altra nazione, siccome eglino vorranno; e si debbano trovare colà il dì di San Jacopo. Messer Buccicaldo pur'ancora governava Genova. A' 17. di Luglio furono eletti due Oratori a questo effetto Fantino Dandolo da San Lucca e Bartolomeo Nani, i quali partirono colla commessione. Vennero Ambasciadori alla Signoria di Dulcigno e d'Antivari, per la vittoria, ch'avea avuto il Capitan Balsa, pregando la Signoria che non gli abbandoni. Agli 11. d'Agosto giunse a Venezia l'Illustre Messer Azifes figliuolo primogenito del Re di Portogallo con molti Baroni, perch' egli vuole andare in Gerusalemme. Il Doge gli andò incontro col Bucintoro, e fecegli grande onore. Allogiò nel Monastero de' Frati di San Giorgio Maggiore. Il qual giunto, per molti dì si riposò. Poi andò alla Signoria, e presentò lettere del Re suo padre, che scrive di volere che tutti i Veneziani sieno assoluti nel suo Regno dal pagar Dazio e gravezza a' suoi passi, e gabelle, diritti, e comarchi. E questo per anni cento. E mandò di questo un' Istrumento in pubblica forma, soscritto di sua mano. Poi per un' altra lettera scrivea, che questo suo figliuolo primogenito voleva andare in pellegrinaggio in Gerusalemme a sue spese, e lo mandava alla Signoria, con ordine che la Signoria lo consigli d'andare sicuramente. Erano con lui da Cavalieri 25. Onde il Doge lo consigliò, ch' e' montasse co' suoi sopra una delle quattro nostre Galere, che vanno a Baruti, la quale lo butterà al Zaffo, e lo leverà nel ritorno. E che vada basso vestito da pellegrino co' suoi, acciocchè i Mori non gli facessero oltraggio, conoscendolo per figliuolo del Re. Il Re suo padre rimise in questa Terra per lettere di cambio a pagare alla sua tornata Ducati 20000. acciocchè andasse vedendo le Terre di Lombardia onoratamente, e che 75. cavalli restassero ad aspettarlo fino al suo ritorno. A' 9. d'Ottobre s'ebbe nuova, Fiorentini aver' avuto la Città di Pisa per assedio, e i Gambacorti, che quella dominavano, essere stati cagione di rendersi con patti tra loro fatti, *videlicet* che dieno loro Ducati 50000. d'oro, e che i detti due fratelli Gambacorti vadano a stare in Romagna, a' quali sieno consegnati tre Castelli per loro stanza. A' 7. di Novembre nel gran Consiglio fu fatto Gentiluomo nostro del maggior Consiglio il Signor Giovanni di Vignale da Lodi. A' 14. del detto mese a Roma morì Papa Innocenzo VII. E al primo di Dicembre i Cardinali eransi ridotti nel Conclave, ed elessero e crearono Papa Messer' Angiolo Correro Cardinale Veneziano, fratello di Ser Filippo Correro da Santa Giustina, il quale si chiamò Gregorio XII. E giunta tal nuova a Venezia, se n'ebbe grandissima aleggrezza. E furono fatti grandi suoni e fuochi per la Terra e per

A le Terre nostre. *Tamen* era ancora lo Scisma, già da anni 28. E quel Benedetto Antipapa vivea con parte de' Cardinali, che lo seguitavano, col favore del Re di Francia, de' Genovesi, e d'altri. Questo Papa eletto è uomo di buona vita e di santità. *Tamen* ebbe poca ubidienza. E per questa creazione a Venezia fu fatta processione. Il quale subito creato scrisse una Lettera ovvero Brieve in Avignone a Benedetto Antipapa, ch' egli non volesse essere cagione della rovina della Chiesa. E il detto Benedetto Antipapa, Terzodecimo chiamato, gli rispose, data la Lettera in Marsiglia, e gli mandò 22. capitoli che gli dimandava.

B A' 19. di Dicembre fu presa parte nel gran Consiglio d'eleggere otto Ambasciadori al predetto Papa Gregorio XII. a rallegrarsi e a dargli ubidienza; e che vadano a spese della Signoria nostra con tre fanti, tre ragazzi per uno, e uno Scalco. E che possano menare otto Nobili per uno, e spendere Ducati 6. e mezzo al giorno per cadauno Ambasciadore, e che abbiano in dono Ducati 100. per uno, per farsi una veste, e che vadano con 100. cavalli colla commessione, che sarà data loro per Pregadi. I quali furono questi: Ser Benedetto Capello, Ser Jacopo Gussoni, Ser Ruggieri Morosini, Ser Marco Trivisano, Ser' Andrea Contarini, Ser Marco Giustiniani, Ser Paolo Zane, e Ser Niccolò Loredano. C S'ebbe nuova da Firenze, come Ubertino figliuolo del Signor Francesco da Carrara *olim* di Padova, il quale nelle parti di Toscana si ritrovava, era morto. Sicchè di questi figliuoli restava solo un' altro vivo di minore età. Da Roma s'ebbero lettere di molti Baroni e Signori, come saria bene, che la Signoria mandasse qualche Nobile a stare col Papa per buon rispetto. E però determinarono d'eleggere così presto i detti Oratori, perocchè erano molte differenze tra il Signor Paolo Orsini e il Papa. Nella sua creazione fu determinato tra' Cardinali a Roma di volere ridurre la Chiesa in buon sesto, e di levar via lo Scisma. D Onde Papa Gregorio XII. mandò Ambasciadori in Avignone da Benedetto XIII. richiedendo l'unione della Chiesa. Il qual rispose, ch'era contento, con questa condizione, che si dovessero togliere tanti Cardinali d'una parte come dell'altra, e che il Re di Francia eleggesse il luogo, dove si doveano ridurre o in Parigi o in Savoja o a Pisa, con tutta quella sicurtà, che far si potesse. E dovessero essere tanti Prelati e tanti balestrieri per parte e provigionati; e che dovessero vedere, chi era il vero Papa. E non essendo d'accordo, si facesse nuova elezione, non potendo alcun di loro essere eletto, ma rimanessero Cardinali. E ritornati gli Ambasciadori a Roma, dicendo a Papa Gregorio questo, egli era quasi contento di ciò. E Ma gli fu detto, che andando a Savona, non era sicuro, per essere Terra de' Genovesi. Onde il Papa mandò Ambasciadori alla Signoria, richiedendo Galere. Gli fu risposto, che per molte cagioni e per buon rispetto non voleano darle. Imperciocchè conoscevano l'animo de' Genovesi molto pregno contra di noi. Onde per questa cagione venne gran discordia tra il Papa e i Cardinali, che aveanlo creato, perocchè il Papa non voleva che si facessero simonie. E così il Cardinale di Bologna fu il primo, che si levò di Roma, e venne a Bologna

logna come nimico del Papa, e tenne quella Città tirannescamente, e pel simile Faenza, e Forlì, e gran parte della Romagna, tramando molte cose contro del Papa. E fece lega co' Fiorentini e col Marchese di Ferrara, contra coloro che volessero ajutare il detto Papa Gregorio. Queste cose seguirono in più tempo, benchè quì le abbia scritte. Ma avanti di questo i nostri otto Ambasciadori andarono a Roma, e giunsero là a' 13. d'Aprile del 1407. e furono onorevolmente ricevuti sì pel Papa come pe' Romani. Ed esposta l'ambasciata, molto s'affaticarono nell'acconciare le differenze, che avea esso Papa con Paolo Orsino. Alla fine acconciarono le cose per modo che tutte e due le parti rimasero d'accordo e contente.

A' 10. di Febbrajo del 1407. fu preso nel gran Consiglio di fare Gentiluomo nostro del maggior Consiglio il Signor Marco de' Pii di Carpi, e i figliuoli Alberto e Giangaleazzo, che furono figliuoli del Signor Giberto, e i suoi eredi. In questo tempo morì a Mantova il Signor Francesco da Gonzaga Marchese di quella Città, e lasciò un figliuolo d'anni 12. chiamato Lodovico. E per suo testamento lasciò il governo di quello e della Città alla Signoria nostra. Onde vennero Oratori di Mantova alla Signoria a notificarle questo, pregando che fosse mandato qualche Gentiluomo al governo di là; e fu preso in Pregadi di mandarvi uno, che governasse quella Città, e il figliuolo, finchè fosse all'età perfetta con salario di Ducati . . . . . all'anno. E fu eletto Franzi Foscari. Ancora furono mandati in Mantova Girolamo Contarini *quondam* Ser Niccolò, ch'era Provveditore a Verona, con lance 150. per custodia della detta Città di Mantova, acciocchè alcuno non pensasse di molestare quello Stato, avendone la Signoria la protezione. In questo tempo il Signor Obizzo da Polenta Signor di Ravenna, Gentiluomo nostro, richiese alla Signoria che a sua compiacenza mandasse un Gentiluomo per Podestà a Ravenna. E così fu preso di compiacerlo. E fu mandato Giovanni Cocco. A' 6. di Marzo fu presa parte nel gran Consiglio di far Gentiluomo nostro del nostro maggior Consiglio il Signor Gabrino Fondulo Signore di Cremona co' suoi eredi. A' 14. di Luglio per uno Grippo apposta s'ebbero lettere di Niccolò Foscolo Bailo nostro a Corfù, essere il nostro Capitano del Golfo, Fantino Micheli, andato coll'armata a Patrasso, e avere preso una fortezza, che possedeva il Duca della Morea. E d'avere avuto il Castello di Lepanto, con Ducati 1500. e l'avea tolto, acciocchè non venisse nelle mani del Turco, e messivi quaranta balestrieri dentro. In questo mezzo la Signoria fece una nuova lega in Italia, cioè che la Signoria metta lance 700. il Marchese di Ferrara 200. Mantova 150. il Signor Pandolfo Malatesta 125. il Cardinale Legato di Bologna 200. Tutti uniti contro il Signore Ottobuono Terzo Signore di Piacenza. E così a' 10. d'Agosto del 1407. si principiò la guerra contro di lui, e questo per aver fatto ritenere sei Navi e quattro Galeoni, che venivano da Milano pel Pò, con danno di Ducati quaranta in sessanta mila. La qual rubagione fu fatta al Castello di Brescello, che serra Pò. E non volendo esso restituire il tutto, gli fu mandato Oratore Sante Veniero. A' 23. d'Ottobre fu fatto Gentiluomo nostro del maggior Consiglio per parte presa Don Giorgio Benzoni da Crema, e i suoi eredi. A' 17. di Novembre la Cocca, padrone Ser Niccolò Rosso di Rata, che veniva d'Alessandria, si ruppe sopra le Palmentere. Avea sopra di se Colli 300. di spezie tra grosse e minute per la valuta di Ducati 35000. senza il danno del perdere la nave. Il forzo delle spezie era cannelle, endachi, incensi, verzini, e lacca. Furono ricuperati circa Colli 100. e non più, la più parte verzini. Sicchè fu di gran danno alla Terra. Ancora la Galera di Baruti, padrone Ser Mosè Grimani, per fortuna di garbino si ruppe in Porto di Zaffo, senza danno però. Era Capitano della detta Galera e d'altre tre a quel viaggio Jacopo Trivisano da San Giovanni Nuovo. In questo tempo in una scaramuccia, che fu fatta verso Piacenza per le guerre, ch'erano in Lombardia, fu ferito a morte Messer Giovanni di Beltramino Cavaliere, e avea provigione di Ducati 500. all'anno, il quale morì, e la provigione cessò. Furono eletti due Ambasciadori a Siena a Papa Gregorio XII. il quale ivi si ritrovava per vedere di fare accordo con Benedetto XIII. Antipapa in Avignone, per far cessare lo Scisma, ch'era già da tanti anni. I quali furono Zacheria Trivisano Dottore e Cavaliere, e Marino Caravello, tutti e due stati primi Rettori di Padova; per chiarire *etiam*, che noi non siamo que' che vogliamo difendere esso Papa contro ragione. E per le discordie, ch'erano tra il Signore Ottobuono Terzo di Piacenza, e il Marchese di Ferrara Niccolò, venne a Venezia un' Ambasciadore del detto Marchese, che fu Don Uguccione de' Contrarj. Poi venne in persona esso Marchese. Per lo chè il detto Signor Ottobuono mandò il Signor Jacopo suo fratello a Venezia, e la Signoria s'interpose per pacificarli insieme.

In questo mezzo i Turchi corsero su quello di Modone e di Corone nella Morea, menando via molte anime da 65. di Greci. Per lo che fu preso di fare Capitano al Golfo, e d'armare 6. Galere. E fu eletto Pietro Ciurano da San Pantalione, Sopracomiti Niccolò Basadonna, Benedetto Dolfino, e Antonio Belegno. E fu preso d'armare la Galera di Negroponte, tre nell'Isola di Candia, una a Durazzo, e una a Corfù. Papa Gregorio XII. fece quattro Cardinali, tra' quali due Gentiluomini nostri, cioè un Nobile, l'altro popolare, che furono il Reverendo Messer' Antonio Correro suo nipote, e Fra Gabriele Condolmiero, ch'erano Frati a San Giorgio d'Alega, e Fra Giandomenico dell'Ordine de' Predicatori, e Don Jacopo da Udine, e questa Pentecoste sarebbono pubblicati in Concistoro. E' da sapere, che Ser Filippo Procuratore era fratello del Papa. Ed esso Papa venne a Lucca, ed era con XI. Cardinali, e il Concilio si dovea fare a Pisa. Onde sette Cardinali partirono di Lucca in discordia con detto Papa Gregorio, il quale rimase solo con quattro Cardinali. E de' detti sette, due morirono in pochi giorni, cioè il Cardinale di Firenze e quello di Sassonia, e il terzo ammalato per essere molto vecchio, i quali però Papa Gregorio avea privati del Capello. In questi giorni fu trattato accordo tra Don Giorgio Balsa Signore in Albania e la Signoria nostra, e furono mandati Ambasciadori in Albania per rachetare le dette differenze, Bianco de Riva e Roberto Morosini,

rosini, i quali fecero pace, con questo che alla Signoria rimangano tutte le Saline, e il Balsa abbia le Città di Budoa e d'Antivari, *& etiam* la Signoria abbia Scutari e Dulcigno. E' da sapere, che il detto Messer Giorgio Strazimiero, che fu Signore di Scutari, era gran Signore dalla Vallona fino a Belgrado. Furono mandate in questo tempo sedici Galere grosse a mercato a più viaggi, e quattordici Cocche tutte per mercatanzie. Venne a Venezia il Signore di Cortona, Oratore del Re Ladislao di Puglia, e di Napoli. Ancora venne il Priore di Tolosa, e richiese alla Signoria una Galera per andare a Rodi, e vuol'egli armarla, e va per visitare il gran Maestro. Ha d'entrata Ducati 40000. Gli fu fatto grand'onore, e fu compiaciuto. Papa Gregorio partì di Lucca con cavalli 800. e tornò a Siena con 7. Cardinali, e Papa Benedetto tornò in Catalogna abbandonato da' suoi Cardinali: per lo che il Re di Francia fece annegare in un fiume due Cardinali. In Venezia, quando il Doge andava in processione in mezzo del Patriarca di Grado e del Vescovo di Castello, tutti e due andavano dando la benedizione, fu preso di scrivere a Roma, che il Papa determini qual di loro due debba benedire. A' 18. di Dicembre del 1407. fu presa parte nel gran Consiglio di fare Gentiluomini nostri del maggior Consiglio due Cretesi, cioè Zanachi Giorgi, e Marco Calergi, che fu figliuolo di Ser Maffeo, per aver fatto certa buona operazione per la Signoria. In quest'anno molti Ordini di Religioni ebbero principio in Italia, massimamente nella Toscana, cioè l'Ordine de' Monaci Bianchi chiamati di Monte Oliveto pur sotto la Regola di San Benedetto, l'Ordine de' Frati di San Girolamo Mendicanti, e a Venezia l'Ordine de' Canonici Celestini di San Giorgio d'Alega. A que' di Montoliveto a' 23. d'Ottobre fu conceduto il luogo di Sant'Elena per fare un Monastero; e ancora a' detti Frati furono conceduti Ducati 7000. d'imprestiti lasciati da Don Tommaso Talenti per certa fabbrica della Chiesa. Nella detta Chiesa è il Corpo di Sant'Elena, il quale del 1213. Doge Messer Pietro Ziani, fu portato in questa Terra per Ricardo Canonico Regolare, e posto nella detta Chiesa, il quale fu tolto dal suo Monastero e Chiesa di Sant'Elena in Costantinopoli.

Nel 1408. agli 8. d'Agosto venne a Venezia Ser Pietro Zeno *quondam* Ser' Andrea, come Ambasciadore dell'Imperadore di Costantinopoli, e per nome di que' di Patraro; come la detta Terra si volea dare alla Signoria nostra, per dubbio di non venire nelle mani de' Turchi; e l'Imperadore è contento che la Signoria l'abbia, e che vi si mandino Rettori. Fu disputato in Pregadi, e fu preso d'accettarlo, acciocchè non vada in mano di Messer Buccicaldo, di Genova. E fu mandato Conte a Patraro Lorenzo Venieri con salario di Ducati 500. all'anno. *Etiam* fu preso di dar provigione al detto Ser Pietro Zeno, che avea menata tal pratica, di Ducati 1000. d'oro all'anno. Credo che il detto Zeno fosse Signore d'Andro. A' 28. del detto mese s'ebbero lettere da Torino, che Paolo Zane e Barbone Morosini, che furono mandati Ambasciadori al Duca di Savoja per le differenze che aveano co' Genovesi pel danno fatto a' nostri in Soria, come quel Duca, udite le parti, fece e pronunziò sentenza contro i Genovesi, *videlicet*

A che paghino in termine di mesi tre pe' danni avuti Ducati 180000. de' quali dieno per resto Ducati 95765. E così come Giudice e arbitro, fece la detta sentenza. In questo anno fu fatto Gentiluomo nostro del maggior Consiglio per parte posta in quello il Signor Paolo Guinigi di Lucca e i suoi eredi. Il qual Signore nell'anno 1400. della detta Terra prese il dominio. Fu mandato Ambasciadore a Siena a Papa Gregorio Rosso Marini per trattare accordo tra lui e i Cardinali, che si partirono da lui a Lucca, i quali voleano ritornare a dargli ubbidienza. Il detto Papa a' 25. di Settembre fece nove altri Cardinali, tra' quali due Veneziani, il Reverendo Don Pietro Morosini

B Protonotajo *quondam* Ser Marino, e Don Giovanni Barbarigo Vescovo di Verona, e sette altri, come nella Cronica Dolfina appare. Vennero in questi giorni a Venezia Oratori del Re d'Ungheria a domandare Ducati 100000. per Zara. Fu loro risposto di non volerli dare. Ancora vennero Oratori del Re Ladislao di Puglia, del Duca di Navarra, e del gran Turco, il quale desidera d'avere la nostra amicizia. In questo anno fu mandato Ambasciadore a Mussulmano Zelabin Turco, Pietro Zeno con presenti a donargli. A 3. di Gennajo del 1409. fu fatto Capitano al Golfo, dopo che molti eletti rifiutarono, Niccolò Foscolo, e fu preso d'armare dieci Galere, e fatti Sopra-

C comiti di due Galere, che s'armarono quì, Jacopo Miani da San Vitale, e Jacopo Foscolo da Sant'Agostino. Furon poste cinque Galere al viaggio di Fiandra, e fatto Capitano di quelle Jacopo Trivisano da San Giovanni Nuovo, che fu Capitano delle Galere di Baruti. A' 4. di Maggio del 1409. il Signore Ottobuono Terzo di Piacenza avvisò la Signoria d'avere sopra Modena e Reggio rotte le genti del Marchese di Ferrara, presi cavalli 400. fatti prigioni 250. tra' quali 120. da taglia. In questo mezzo il Re Ladislao di Puglia s'approssimò a Siena miglia dodici con cavalli 15000. e pedoni 10000. per avere quella Terra, nella quale pare che avesse trattato. Papa

D Gregorio XII. dubitando dello Scisma, essendo discacciato quasi da tutti, si pensò d'andare in Austria per convocare il Concilio, e si partì da Roma, e venne a Rimini, dove dal Signor Carlo Malatesti fu molto accarezzato. E montato in barca a dì 16. giunse a Chioggia a ore 22. con sei Cardinali in compagnia. E si partì. E il Sabbato venne a Torcello, nè volle venire a Venezia per buon rispetto, dove stette due giorni. E cantò Messa nella Chiesa di Santa Maria di Torcello in Pontificale, e lasciò molte Indulgenze nella detta Chiesa, e così fece a Chioggia. Poi partì e montò in Galera per ismontare nel Friuli. Avea per terra cavalli 500. e pedoni 500. bene in punto.

E E per vedere esso Papa le tre parti di Venezia andarono a Torcello.

A' 12. di Maggio fu presa nel gran Consiglio parte di far Gentiluomo nostro del maggior Consiglio Ser Federigo Spadafuora Cavaliere Consol nostro in Messina, lui e i suoi eredi. In questi giorni s'ebbero lettere di Giovanni Loredano di Ser Luigi Procuratore, Bailo nostro a Costantinopoli, come il Signor Turco di Satalia vuol battezzarsi, e venire alla Fede Cristiana. E non avendo alcun'erede da lasciargli lo stato, voleva lasciare la Signoria erede dopo la sua morte, e mandare il suo tesoro a Venezia, e che la Signoria mandi un

suo

suo Rettore al governo di Satalia, ch' è una Terra ben murata, finch'egli viva, dopo essa avrà quel dominio. A' 27. del detto mese s'ebbe nuova, appresso Rubbiera a Pontesello, essere il Signor' Ottobuono Terzo di Piacenza stato morto in detta Rubbiera da' villani. Il suo corpo fu portato a Modena, e il Signor Vito di Camerino ne voleva un quarto, e l'ebbe, e gli altri tre quarti furono messi alle porte di Modena e di Cremona, e le budelle furono buttade a' cani, e un'orecchia ebbe Messer Tommaso da Isabia, l'altra ebbe il Signor di Cortona; la testa fu messa sopra una lancia nella cuba della Chiesa di Ferrara del Duomo. Altri mangiarono della sua carne. *Tamen* di tal morte ho veduto altramente. La quale seguì del mese d'Agosto; perocchè il Marchese di Ferrara avendo fatto pace col detto Ottobuon Terzo, per mostrare di voler firmarla, lo mandò a convitare a un pasto, cioè a desinare in certo luogo del detto Marchese; il quale fu contento d'andare. Il detto Marchese vi era senza alcun'arma, e quando lo vide venire, gli andò incontro per toccargli la mano, e subito vennegli lo sforzo con molta gente armata apposta, e tagliarono a pezzi il detto Signor' Ottobuon Terzo, con alcuni suoi compagni. Per la qual morte le sue Terre furono in gran combustione, per le grandi crudeltà, ch'egli avea fatto in quelle. E subito Parma levò San Marco, e il Marchese predetto fece quanta gente che potè, e andò alla detta Città, non guardando, ch'essa avesse levato San Marco; ed entrò, e la tolse per lui, come dirò di sotto più diffusamente. Ritorniamo al Re Ladislao di Puglia, che venne in Toscana con gran gente da piè e da cavallo, e tutto per andar contro de' Fiorentini, e fece loro di grandi danni, e diede loro il guasto per modo che molti luoghi de' Fiorentini furon guasti. I Fiorentini non fecero campo, ma stettero in guardia delle loro fortezze, e fecero lega col Cardinale di Bologna Don Baldassarre Cossa, il quale fu poi fatto Papa, come dirò di sotto. Ed ancora fecero lega col Marchese di Ferrara, e con Messer Buccicaldo di Genova, e col Re Lodovico di Francia, e con molti altri Signori Tiranni delle Terre di Lombardia. Non voglio restar di scrivere, come a Pisa in questo tempo passato pe' Cardinali scappati da Papa Gregorio, e per que' che scapparono da Papa Benedetto d'Avignone, fu fatto tra loro un Concilio. E trattandosi di volere acconciare la Chiesa, e i Fiorentini, diedero loro sagramento, che non si partirebbono da Pisa, ma ivi farebbono il Concilio. E il Vescovo di Pisa, ch'era Cardinale, pronunziò un processo, che privava tutti e due questi Papi, cioè quello d'Avignone e quello di Roma. E fatti molti ordini, elessero Papa Don Pietro Filargo di Creta Cardinale Arcivescovo di Milano, sicchè sono tre Papi. Onde i Fiorentini essendo stati cagione di tale elezione, dimandarono al detto Papa, che si chiamò Alessandro V., che attesoche essi Fiorentini aveano tolti in questi tempi molti danari da' beni della Chiesa, incirca Ducati 200000. fossero rimessi loro e assoluti dal restituirli: e che potessero bollare le loro lettere in piombo, come fa il Papa, l'Imperadore, e i Veneziani; e ch'eglino avessero una voce nel numero degli Elettori dell' Impero; e che l'Arcivescovo di Firenze fosse traslatato in quello di Pisa. Tutto fu loro promesso,

A ma non fu atteso. Questa creazione di Papa s'intese a' 24. di Giugno in questa Terra.

Adunque Papa Gregorio fuggì di Roma. Passò all'Isola di Corfù. E perchè la Signoria gli avea quasi levata l'ubbidienza, acciocchè non si dicesse, ch'ella mantenesse lo Scisma, si levò di lì e passò a Rimini, e venne a Chioggia. E fu preso nel Consiglio de' Dieci, che niuno lo levasse per menarlo a Venezia. Sicchè da lui non mancò di voler venire. Ed egli andò di fuori via da' lati a Torcello. Poi nel Friuli. Andò a Cividale d'Austria, dove stette molti giorni. E' da sapere, che dopo la morte del Signore Ottobuon Terzo, la quale fu crudelissima, que' ch'erano con lui in numero di 30. furono presi e posti nel Castello di Modena, cioè Alessandro Torello, Jacopo Terzo, Andronico Terzo suo germano, e Alberto di Zuccuolo da Forciano. Le Città di Parma e di Reggio, che furono d'Ottobuon Terzo, dopo la sua morte levarono San Marco; e il Marchese di Ferrara tolse due Castelli sul Parmigiano, nè altro fece, come è scritto di sopra. Pare che rimanesse Signore in Parma dopo la morte di Ottobuono Messer Jacopo Terzo suo fratello. *Tamen* il Popolo volea la Signoria. Furono mandati due Ambasciadori a Ferrara, Giorgio Cornaro di Ser Andrea, e a Parma Francesco Foscari. Quello, che andò a Ferrara, protestò al Marchese, che si levasse dall'impresa di Parma, atteso ch'essa avea levato San Marco. E fu preso di togliere a' nostri stipendi 600. lance, che il detto Signor' Ottobuono teneva a guardia di quelle Città. Ma il detto Marchese Niccolò tolse Parma, e mandò Ambasciadori alla Signoria, per trattare accordo. E fu conchiuso, che la Signoria avesse quattro Castelli sul Pò, Guastalla, Brescello, Casalmaggiore, e Colornio, e che il detto Marchese abbia Parma e Reggio. E così fu fatto ritornare Francesco Foscari, che andò a Parma come ho detto. A' 21. di Giugno del 1409. pel Consiglio de' Dieci fu scoperto un trattato in Verona d'uno dalla Scala, che si volea fare Signor di Verona, e l'altro da Carrara Signore di Padova. Onde fu data taglia sulle persone di questi due Signori, cioè Messer Brunoro che fu figliuolo di Messer Guglielmo dalla Scala, e Messer Marsilio da Carrara; che chi li daria vivi nelle forze, abbia Ducati 4000. d'oro, e morti Ducati 3000. per cadaun di loro. Essendo stato in questo tempo coronato il Re Ladislao del Reame d'Ungheria, e vedendo che pe' Baroni non gli era stato atteso quello che gli fu promesso, e che vollero eleggere un'altro Re, non potendo andare in Ungheria, ritornò nel Reame a Napoli. E giunto colà, mandò i suoi Ambasciadori alla Signoria Messer Guzone de' Dolfi Cavaliere, e Messer Padoro Dottor di Legge, a dire ch'era contento di dare la Città di Zara, che teneva col territorio, per via di vendita alla Signoria per Ducati 100000. promettendo d'essere in lega con questo Stato in vita sua, e vuole i detti danari in tempi. Onde furono chiamati i Pregadi, dove furono in numero di 145. che ballottarono. E proposta la materia, fu preso d'accettare il partito, dandogli *de præsenti* Ducati 40000. il resto in anni quattro per rata. E mancando il detto Re senza eredi, la Signoria sia assoluta dal dargli nulla. E questa è l'ottava volta, che s'ebbe Zara. Onde nacque un detto: *Zara Zaratini e compra nostri Schiavolini*. Fu preso d'ar-

d'armare una Galera grossa, e di mandare quattro Provveditori a togliere il possesso di Zara. I quali furono Francesco Cornaro che fu di Messer lo Doge, Fantino Micheli da San Samuele, Lionardo Mocenigo *quondam* Ser Pietro Procuratore, e Antonio Contarini *quondam* Ser Marino, e fatti due Castellani Branca Loredano e Pietro Diedo, col salario di Ducati 300. d'oro per uno all'anno. *Item* di mandare balestrieri 300. a cavallo a Zara, divisi in otto bandiere, e 300 fanti. Ancora, che le tre Galere deputate al viaggio di Romania e alla Tana, andassero con questa Galera, e il Capitano del Golfo Pietro Ciurano con 5. Galere, ch'è nel Golfo, armate e con due navi con gente sopra a' 25. di Luglio parta la dett'armata di quì. E' da sapere, che il detto Re Ladislao cedette alla Signoria tutte le ragioni, che avea *etiam* nelle altre Terre della Dalmazia. Ma quando i Pugliesi, ch'erano in Zara, intesero che il Re avea venduto Zara alla Signoria, incominciarono a voler' andare per la Terra rubando. E i Cittadini di Zara furono alle mani con loro, e ne furono morti assaissimi dell'una parte e dell'altra. E que' Pugliesi tutti i Zaratini, che prendevano, menavano in galera. E la notte che dovea fare l'entrata in Zara la Signoria, i Pugliesi misero fuoco appresso San Simeone, e venne abbrugiando fino appresso al Castello, ma pe' nostri, e pe' Zaratini fu estinto. E poi avuto il dominio della Terra, a' nostri Provveditori fu fatto sapere, come sulle Galere de' Pugliesi erano molti buoni Zaratini Cittadini prigioni fatti pe' detti Pugliesi. E i Provveditori inteso questo, mandarono pel Capitano delle dette Galere, dicendogli che ne' patti fatti col loro Re eravi, che la Signoria dovesse aver Zara con tutti i suoi Cittadini liberamente. Però avendo egli sulle Galere molti Cittadini presi e tenuti ne' ferri, che dovesse renderli e rilasciarli. Vedendo quel Capitano tal fermo volere, tenne modo che furono liberati, e mandati a presentare a' detti nostri Provveditori.

Agli 11. d'Agosto vennero tre Oratori a Venezia, uno del Re di Francia, uno del Re d'Inghilterra, e uno del Duca di Borgogna. *Etiam* venne uno di Papa Alessandro V. il quale è a Pisa, pregando la Signoria, che volesse dare ubidienza ad esso Papa Alessandro, come vero Pastore della Chiesa. Ancora venne un'altro Oratore di Gregorio XII Papa, Gentiluomo nostro di Casa Correro, il qual' era a Cividale del Friuli, pregando la Signoria, che volesse mantenere lui Papa. E fu tolto rispetto a rispondere. A' 18. del detto mese di Domenica furono chiamati i Pregadi per rispondere a' detti Oratori; e cacciati i parenti di Papa Gregorio XII. e suo fratello Filippo Correro Procuratore; e disputata più ne' Pregati la materia a dì 22. erano ballotte 131. fu preso di dar l'ubbidienza al detto Papa Alessandro V. il quale *etiam* è de' nostri Cretensi, e di levare l'ubbidienza del tutto che fu data a Gregorio XII. Furono di questa opinione ballotte 69. di nò 48. non sincere 13. sicchè di poche balotte fu preso. E fu posto d'eleggere Oratori a Papa Alessandro a Siena a dargli ubbidienza, i quali furono Piero Arimondo, Bartolomeo Nani, Bartolomeo Donato, e...... Fu mandato Ambasciadore a Papa Gregorio XII. a Cividale; Fantino Dandolo fu eletto, ma rifiutò, e fu fatto Giovanni de' Garzoni.

A E andò ad esortarlo, che volesse essere contento, che Papa Alessandro V. restasse Papa. Furono eletti Oratori al Re d'Ungheria, ch'era stato eletto, chiamato Sigismondo, per rallegrarsi della sua creazione, Benedetto Capello e Andrea Contarini. *Item* in Lombardia mandarono due Ambasciadori, Francesco Contarini e Barbone Morosini per interporsi a quelle discordie. In questi giorni venne a Venezia Madonna Maddalena Contessa figliuola del Signor Lazzero, che fu moglie di Messer Giorgio Straziniero, di Scutari e di Dulcigno già Signore. La qual venne per lasciare tutto il dominio delle Terre, che avea in Albania pertinente a suo figliuolo, e che le fosse data B la sua provigione. E così la Signoria fu contenta di darle provigione all'anno pel vivere. In questo tempo i Genovesi prepararono esercito d'uomini da cavallo 500. e pedoni 1000. Governadore e capo Messer Buccicaldo, e con lui era Brunoro dalla Scala e Marsilio da Carrara. Il qual'esercito venne a Piacenza per volere passare il Pò, e per andar prima contro di Facino Cane. Fu preso in Pregadi di fare *etiam* noi campo, e di condurre di nuovo 500. lance e pedoni 1000. oltre 300. lance, che s'aveano alla custodia di Verona, e di 100. a Padova, e di 100. sul Polesine. Sicchè si avranno 1000. lance. Giunsero a Venezia 12. Oratori della Comunità di Zara venuti a giurare C fedeltà, e a dare ubbidienza perpetua alla Signoria, tra' quali furono cinque Cavalieri. E vennero tutti vestiti di bianco di panno. Alloggiarono alla Casa del Marchese di Ferrara. E venuti in Collegio, alla presenza del Doge giurarono fedeltà, e fu data loro udienza nella Sala nuova del gran Consiglio. E per uno di loro fu fatta una bellissima Orazione, cominciando: *Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis*. Il Doge rispose: *Populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam*. E ricevetteli allegramente, e diede loro l'Insegna di San Marco dorata da mettere nella detta Città.

A' 29. d'Agosto fu preso di fare una per D cento d'imprestiti pel corpo della Terra, per avere danari per dar paga alle genti che si faceano. In questo tempo Papa Gregorio XII. co' Cardinali, che avea con lui, volendosi partire di Cividale di Friuli, per passare pel Friuli a Marano, dov'erano quattro Galere, e una Galeotta del Re Ladislao, venute per levarlo, e condurlo a Roma, essendo vicino ad Udine, nel passare le genti di Don Tristano Sovergnano Castellano della Patria, furono alle mani ed assaltarono il Papa per prenderlo: furono molti feriti, due morti, e presi di que' del Papa trentadue. Ed esso Papa travestito in abito da uomo d'arme, mentr'erano alle mani, passò per mezzo a' nemici, e si salvò. *Tamen* E gli furono tolti da Ducati 9000. tra danari, argenti, ed altri suoi arnesi. Ora giunto a Marano, era ivi suo fratello Filippo Correro Procuratore con due suoi figliuoli. E inteso questo per la Signoria, fu mandato un Segretario al detto Tristano di Savergnano, a pregarlo che volesse restituire quello, che aveagli tolto; e si ottenne che desse il passo agli otto Cardinali, ch'erano col Papa, che non poteano passare sicuramente. Giunse a Venezia Giovanni de' Garzoni, che fu mandato Ambasciadore al prefato Papa Gregorio per riconciliarlo con Papa Alessandro V. Al quale esposta la sua ambasciata, esso Papa non diede altra risposta.

risposta. Venne a Venezia il Signor Pandolfo Malatesta di Brescia accompagnato da cavalli 200. che li lasciò a Padova. *Etiam* venne il Signore di Rimini, suocero del Duca di Milano, per trattare colla Signoria circa i Genovesi, che vengono in Lombardia: che già il detto Buccicaldo colle genti era passato in Lombardia insieme con Brunorio dalla Scala e con Marsilio da Carrara: segno che vogliono essere contra di noi, potendo. E dimandò danari imprestito, ovvero d'essere a' nostri stipendj. Onde fu preso di dargli Ducati 20000. e ch'egli colle genti, ch'ha in Bresciana, cavalchi da una parte, e il Signor Cabrino Fondulo di Cremona dall'altra, e le genti di Facino Cane predetto dall'altra contro i predetti Franzesi e Genovesi, e che Francesco Contarini restasse Provveditore in Lombardia. In questi giorni furono eletti Oratori a Papa Alessandro a dargli ubbidienza Piero Arimondo, Francesco da Molino, Bartolomeo Donato, e Bartolomeo Nani, e tutti e quattro andarono. Fu preso d'armare due Galeotte di banchi 22. l'una, delle quali una andasse, l'altra venisse, a Zara per saper novelle; Sopracomiti di quelle eletti Vitale Miani da San Vitale, e Luca da Canale. A' 14. di Settembre vennero lettere di Francesco Giustiniani Ambasciador nostro da Costantinopoli, come avea conchiuso la pace con Solimano Zelabin Signor de' Turchi, il qual ne renda i nostri prigioni presi nella Morea, e altri pe' Turchi col loro avere, promettendo di non lasciar fare più danni a' luoghi nostri, e promettendo di dargli la Signoria all' anno Ducati 1600. delle Terre, che teniamo in Albania; e che Francesco Giustiniani rimanga ivi per nostro Bailo. A' 21. del detto mese s'ebbero lettere di Francesco Contarini Provveditore in Lombardia, come Buccicaldo sopradetto era stato alle mani colle genti di Facino Cane appresso a Serravalle di là da Tortona tra Novi e Gavio, e v'era stata gran battaglia. In questo mezzo i nostri quattro Oratori andarono a Pisa a dare ubbidienza al Papa. Furono ricevuti onoratamente, e molto dal Papa accarezzati. E le Città di Viterbo e di Montefiascone lasciarono il Re Ladislao, e si diedero alla Chiesa; e Paolo Orsino e i Colonnesi s'erano accordati co' Fiorentini contra del detto Re Ladislao per Ducati 40000. che furono promessi loro. Ma non vogliono andare contro la Chiesa. Ma dipoi il campo del detto Re, ch'era molto grosso, fu alle mani col campo de' Fiorentini, e quello ruppe.

A' 13. di Dicembre s'ebbe da Zara da' Rettori, che per la Signoria furono eletti, Fantino Michieli Viceconte, e Lionardo Mocenigo Vicecapitano, come aveano trattato pacificamente d'avere quattro Isole con que' della Comunità, e così furono contenti di darle, cioè Arbe, Pago, Cherso, ed Ossero. E fu preso di mandarvi Rettori. E fu eletto Conte a Cherso, e ad Ossero Marco Michieli *quondam* Ser Mosè con salario di Ducati 300. all'anno, e che tenga tre cavalli; Conte a Pago Azzo de' Priuli con salario di Ducati 250. e Conte in Arbe. *Item* furono creati i primi Rettori a Zara, Conte Zaccaria Trivisano Dottor Cavaliere col salario di Ducati 1000. d'oro all'anno, e tenga 10. cavalli, dieci famigli, e meni due Giudici col salario di Ducati 80. per uno, e due Cavalieri; Capitano Piero Arimondo col medesimo salario, e meni due Cavalieri, e sia sopra i soldati. I quali tutti e due furono Rettori di Padova. Sicchè si mandarono de' primi della Terra. Ancora presero di fortificare Zara, e fare che sia in Isola con farle un fosso largo di passi 22. cavato piedi 16. largo piedi 14. e in bocca piedi 16. La quale spesa monterà a Ducati 6000. d'oro. Fu preso d'eleggere due Ambasciadori a Milano, per vedere di trattar pace tra que' due fratelli. I quali furono Fantino Dandolo *quondam* Ser Lionardo il Cavaliere, e Francesco Contarini. *Item* due altri Oratori per le nozze del Signor Marchese di Mantova, che maritasi nella figliuola del Signor Pandolfo Malatesta di Brescia. I quali furono Giovanni Gradenigo il Cavaliere, e Giovanni Barbarigo *quondam* Ser Pietro, con presentare giojelli alla novizza per valuta di Ducati 1000. e vesti in fronde di fregi d'oro foderate di Vajo per gran valuta. E furono agli 8. di Dicembre eletti. A' 10. di Gennajo del 1410. furono eletti due Ambasciadori al Re d'Ungheria per cagione de' confini di Zara acquistata per noi con danari dal Re Ladislao di Puglia; il quale dimanda alla Signoria per quest' anno Ducati 7000. giusta i capitoli. I quali furono Giovanni Barbarigo Cavaliere Procuratore, e Tommaso Mocenigo Procuratore, ed accettarono e andarono. A' 24. del detto mese venne in questa Terra Niccolò Foscolo Capitano al Golfo con tre Galere e riferì ch'egli co' suoi aveano fatto danno in Dalmazia, preso i mulini di Sebenico, e quelli abbrugiati. A' 25. del detto mese fu preso d'armare cinque Galere al Golfo sotto un Capitano, il qual fu Piero Ciurano, Sopracomiti Vitale Miani da San Vitale, e Jacopo Micheli. E' da sapere, che Buccicaldo sopranominato Governadore di Genova era in lega col Duca di Milano e col Cardinale di Bologna. E la Signoria con Facino Cane, coll' altro fratello del detto Duca di Milano, e col Signor Pandolfo Malatesta di Brescia, con Ferrara, Mantova &c. E dopo la rotta ch'ebbe dal detto Facino il detto Buccicaldo, il detto Facino del mese di Novembre passato andò seguendo la vittoria. Avea con lui i Marchesi Malaspina, e del Carretto. E cavalcò colle genti verso Genova, ed entrò in quella, e scorse la Terra a nome suo, e de' detti Marchesi, e del Popolo di Genova, e prese una fortezza ivi, che il detto Buccicaldo avea fatta fare, tagliato a pezzi il suo Capitano, ch'era Castelmorante, e tutti i Francesi, che trovò in Genova. Inteso questo Buccicaldo furtivamente si levò, e andò in Francia, e così fu rotta la sua oste, e si scoprirono i falsi tradimenti del detto Buccicaldo contro la Signoria nostra. In questo tempo i nostri di Dalmazia volendo avere la Città di Sebenico, che si teneva pel Re d'Ungheria, fu mandata loro gran gente per la Signoria in Dalmazia. Era Capitano della detta impresa Messer Lodovico Buzzacarini Padovano. E i nostri incominciarono a fortificare Zara, e le fecero una fossa, ch'andava da un mare all'altro, con grandissima fatica e spesa, perchè cavando il fosso, trovavano pietra viva, e conveniva darle fuoco, e poi gittandovi sopra dell' aceto, acciocchè la pietra scoppiasse. Ancora fu fatto all'entrare del Porto un grosso Castello molto forte; e da terra ferma sul mare, fecero fare una Cittadella, e vi misero molta gente

gente dentro con molti balestrieri di Candia. E i nostri Ambasciadori andarono al Re d'Ungheria con una bella compagnia, e furono molto ben ricevuti, e stettero molti mesi. Alla fine non poterono ottenere alcuna cosa. E beata la Cristianità, se il detto Re attendeva al Consiglio di que' da Venezia. Ma Iddio non volle pe' peccati de' Cristiani. E vedendo i nostri di non poter' essere d'accordo, fu data licenza a' detti Oratori, che venissero a ripatriare.

Agli 11. di Febbrajo giunsero tre Oratori di Papa Alessandro V. che s'era levato di Pisa, e veniva a Bologna. Tra' quali Oratori era il fratello del Cardinale di Bologna. Questi sposero, che il Papa desiderava di venire a stare colla Corte a Treviso o a Padova, perchè non era sicuro a stare a Bologna, volendo certi danari dalla Signoria. Fu consultata la risposta. E poi il Doge disse loro, come i nostri passati mai non aveano consentito, che la Corte abitasse nelle Terre nostre vicine a Venezia, per ovviare a molt'inconvenienti. Però non potevamo compiacerlo. *Item* circa a' danari, che aveamo spesi fin quì in diversi Oratori mandati pel mondo Ducati 30000. e più per pacificare lo Scisma, di che non potevamo. In quest'anno a' 7. di Maggio fu preso di mandare un nostro Oratore a battezzare un figliuolo nato al Signor' Obizzo da Polenta di Ravenna, con donargli presenti per Ducati 150. e fu fatto Piero Diedo di Ser Vittore. E a' 18. di Luglio fu preso ne' Pregadi, che non si possa più mandare alcun' Ambasciadore a battezzare alcuno, sotto pena a chi metterà la parte. A' 7. di Gennajo furono eletti Ambasciadori a Roma al Papa, Giovanni Barbarigo il Cavaliere Procuratore e Tommaso Mocenigo Procuratore. In quest' anno truovo, ch'a dì primo Aprile fu preso di fare armata nel Pò, eletto Capitano Bernardo Pasqualigo, Sopracomito Ser Branca Loredano. In quest'anno furono eletti due Ambasciadori nel Friuli, per la venuta del Papa, Jacopo Suriano il Cavaliere, e Paolo Zane: il Zane rifiutò. In quest'anno a' 27. di Giugno del 1408. fu fatto Consigliere di Santa Croce in luogo di Ser' Andrea di Priuli, che accettò, Podestà a Rovigno. Era Visdomino in Aquilea in questo tempo Giovanni Sanudo.

Nota, che avendo la Signoria nel 1405. avuto il dominio di Padova, e trovato i libri del Signore, fu veduto e trovato, che molti Gentiluomini aveano avuto a fare con lui, i quali giusta la Parte non si diedero in nota. Tra' quali fu ritrovato Ser Carlo Zeno Procuratore, che di piccola quantità era notato, il qual Ser Carlo teneva, che questa partita fosse stata saldata, e però non si diede in nota. Ora ancorchè egli avesse grandissimi meriti, gli Avvogadori del Comune vollero eseguire la Parte, sicchè egli restò privo della Procuratia, e fu fatto in suo luogo Ser Tommaso Mocenigo il quale fu Doge. Rimase il Zeno a' 14. di Dicembre essendo Avvogadore, e del 1405. rimase il Mocenigo ch'era Procuratore, e Vicepodestà di Padova. Quante fiate la Città di Zara ha ribellato. Del 998. Doge Pietro Ursiolo, essendo in propia libertà si diede alla Signoria. Nel 1040. Doge Domenico Contarini, ribellò la prima volta, e in quell'anno fu ricuperata per forza d'arme dalle mani del Re della Croazia, e ritornò sotto la Signoria. Nel 1115. Doge Ordelaffo Faliero, ribellò la seconda volta, e si diede al Re d'Ungheria, e in quel modo fu ricuperata per forza d'arme. Nel 1170. Doge Vitale Micheli, ribellò la terza volta e si sottomise all'Arcivescovo di Zara, e in quest'anno per forza d'arme fu ricuperata. Nel 1186. Doge Aurio Mastropiero, ribellò la quarta volta, e si sottomise al Re d'Ungheria. E nell'anno 1202. Doge Arrigo Dandolo, che andò in persona, fu per forza ricuperata. Nel 1242. Doge Jacopo Tiepolo, ribellò la quinta volta, e nell'anno 1244. fu ricuperata per forza d'arme, e furono mandati in quest'anno Oratori al Re d'Ungheria Stefano Giustiniani e Pietro Dandolo, i quali ottennero privilegio e bolla patente della detta Città, e di tutta la Dalmazia. Nel 1310. Doge Pietro Gradenigo, ribellò la sesta volta, non si sottomettendo ad alcuno, ma governandosi per loro i medesimi Zaratini. E poi del 1318. Doge Giovanni Soranzo, per forza d'arme fu ricuperata. Nel 1345. Doge Andrea Dandolo, ribellò la settima volta, e si diede al Re d'Ungheria, e nel 1346. per assedio continuo fu virilmente ricuperata. Nel 1357. Doge Giovanni Dolfino, ribellò l'ottava volta, e si diede al Re d'Ungheria, la quale non si potè ricuperare se non sotto il Ducato di Michele Steno nel 1409. all' ultimo d'Agosto, che s'ebbe il dominio della detta Città, comperata per danari dal Re Ladislao di Sicilia, Gerusalemme, Dalmazia, e Croazia, dal quale s'ebbe patente privilegio. Nel 1409. in quest' anno nel Concilio di Pisa fu privato Papa Gregorio da Casa Correro, nostro Gentiluomo, del Papato, e fu eletto Alessandro V. Frate de' Minori, chiamato Pietro Filargo di Candia, ch'era Arcivescovo di Milano, e non Cardinale. Fu mandato a dargli ubidienza Ser Piero Arimondo, Ser Francesco da Molino, Ser Bartolomeo Donato, e Ser Bartolomeo Nane, il quale fece l'Orazione. Nel 1410. essendo il detto Papa vivuto *solùm* otto mesi, in Bologna fu creato Giovanni XXIII. Cardinale, nominato Baldessarre Cossa, ch'era Legato in Bologna. E per esser si quasi fatto fare per forza, poi nel Concilio di Costanza fu privato, e posto in prigione. Pure i nostri gli mandarono prima a dare l'ubbidienza Ser Lionardo Mocenigo, Ser Fantino Micheli, Ser Bartolomeo Nani, e Ser Francesco Bembo, il qual fece l'Orazione.

Cose seguite dal 1400. fino al 1413. Nel 1402. a' . . . . di Maggio il Conte Jacopo dal Verme fu preso dalle genti del Marchese d'Este tra Castel Crevalcuore e la Mirandola; e fu mandato per la sua liberazione Oratore a Ferrara Ser Giovanni Alberto Dottore. Nel 1404. a' 9. di Dicembre fu posta parte ne' Pregadi, per trattare una materia importante in manco numero d'eleggere per iscruttinio di que' del Consiglio venti, che possano essere uno per casa, i quali sieno appresso Messer lo Doge, e i Savj del Consiglio. E fu presa, e questi furono eletti: Ser Giovanni Barbarigo Cavaliere Procuratore, Ser Lionardo Dandolo Cavaliere, Ser Niccolò Donato *quondam* Ser Masseo, Ser Jacopo de' Priuli il grande, Ser Giovanni Mocenigo Avvogadore, Ser Roberto Quirini, Ser Lionardo Bembo, Ser Jacopo Trivisani, Ser Marco Barbarigo, Ser Paolo Nani, Ser' Antonio Contarini *quondam* Ser Niccolò, Ser

Gio-

Giovanni Giorgi l'Avvogadore, Ser Luigi Morosini *quondam* Ser Benedetto, Ser' Andrea da Pesaro, Ser Pietro Guoro, Ser Niccolò Mudazzo, Ser Benedetto Capello, Ser Michele Malipiero, Ser Moretto Bragadino, Ser Francesco Foscarini. Nel 1405. a' 27. d'Aprile i nostri entrarono in Feltro, in Cividale, in Bassano. A' 9. d'Ottobre Ser Francesco Bembo il Cavaliere, ch' era in navilio per andar Bailo e Capitano a Negroponte, sortì a San Niccolò, aspettando tempo di partirsi. Fu eletto Governatore in campo, e convennegli lasciare d'andare a Negroponte. Nel 1406. a' 24. d'Agosto fu preso di far grazia a Don Tommaso da Fermo Generale de' Frati Predicatori di poter mettere alla Camera degl' Imprestiti Ducati 1000. *Item* fu fatto grazia a Donna Catarina figliuola del *quondam* Luchino de' Visconti di poter mettere alla Camera degl' Imprestiti Ducati 5000. Nel 1405. all'ultimo dì di Luglio fu fatta in Pregadi la nominazione del Vescovo di Verona. E rimase Don' Angiolo Barbarigo Vescovo di Chisamo. Nota, che Cologna, dopo acquistata Padova, si diede alla Signoria, e perchè è vicina a' Territorj di Padova, Vicenza, e Verona, tutte queste Città volevano che fosse compresa nel suo Territorio. E fu questo era grande contrasto. Messer lo Doge trovò uno spediente, ch' essa fosse Territorio Veneziano, e fosse del Sestiero d'Ossoduro, e che le appellazioni venissero dal Podestà di Cologna agli Auditori vecchi. E così tutti restarono contenti. Nel 1410. a' 21. d'Agosto fu presa parte in Pregadi, posta per Ser Giovanni de' Garzoni Consigliero, che le Doti *de cetero* sieno *solùm* di Ducati 1600. e non più. E i Popolari maritando in Gentiluomini possano dare Ducati 2000., eccetto però le Vedove. Nel 1406. „ die 21. Septembris in Majori „ Consiglio, *nel Libro* Leona *a cart.* 156. „ Quum per casum occursum in Venetiis „ 1310. aliquæ Domus de nostro Majori Consilio fuerint privatæ de non possendo eligi, „ stare, & esse de Decem, secundùm formam „ Ordinum loquentium super inde, & sic observatum fuerit, donec vixerunt principales, qui fuerunt participes dicti casus; sed „ defunctis principalibus, videlicet illis de „ extra, omnes illi de dictis Domibus, de „ quibus illi de extra defecerunt, potuerunt „ eligi, & esse de Consilio de Decem, de „ tempore in tempus, quia illi de extra de „ dictis Domibus defecerunt, & non restant, „ nisi illi de Ca Quirino, quin à parvo tempore citrà ultimus de Ca Quirino, qui fuit „ de illis principalibus, est defunctus; & justum, debitum, & conveniens sit observare in istis de Ca Quirino id, quod observatum est aliis, vadit Pars, considerato, „ quod nostro Dominio constat expressè, omnes illos de extra de Ca Quirino, qui fuerunt de principalibus prædictis, esse defunctos; & pro servando æqualitatem; quod „ omnes illi de Ca Quirino nunc & per „ futura tempora possint eligi & stare & esse „ de nostro Consilio de Decem, ut alii nostri Nobiles de Majori Consilio.

Nota d'un trattato, che menava Messer Marsilio da Carrara d'entrare in Padova. Nel 1410. Messer Marsilio da Carrara, che fu figliuolo di Messer Francesco Signor di Padova insieme con Messer Brunoro dalla Scala, che fu figliuolo del Signor Guglielmo Signore di Verona, volendo ricuperare le sue Terre, che teneva la Signoria nostra, a' 20. di Luglio venne ad un Castello de' Duchi d'Austria al confine del Veronese. E lì trattava co' suoi amici e seguaci d'entrare in Padova. E usava di brutte parole, & *etiam* con alcuni Veronesi. Ora fu scoperto il detto trattato, e preso in Padova uno de' suoi seguaci, e confessò il tutto dopo ch' egli fu torturato, e fu fatto squartare. E avendo notizia, che un' altro Padovano fuggito a Ferrara era nel trattato, fu mandato a togliere. E il Marchese lo diede, perchè così vogliono i Capitoli, che abbiamo con lui. E menato in questa Terra confessò e accusò molti altri, de' quali si tace pel meglio. E fu squartato in mezzo alle due Colonne. E fu presa Parte, e data taglia a chi ammazzava, ovvero dava nelle nostre forze Marsilio da Carrara, ovvero Brunoro dalla Scala, che avesse di taglia Ducati 5000. d'oro. In quest' Anno Ladislao Re di Puglia fece pace con la Comunità di Firenze, la quale gli dà Ducati 6000. e Castrocaro, e promette di dargli 500. lance ad ogni suo bisogno. Nel 1410 a' 23. di Giugno fu preso in Quarantia, atteso che jeri a Nona fossero trovate dieci polizze affisse sulla carega di Messer lo Doge nella Sala del Gran Consiglio, con parole vergognose della Signoria, e fu data taglia di Lire cento a chi accuserebbe, e chi sapesse e non accusasse paghi lire cento, e stia due anni in prigione, ed essendo putto colui, che ha scritto, si venga poi a questo Consiglio a determinare &c. „ In Capitulari „ Dominorum Advocatorum Communis *ad* „ *chart.* 155. in 1410. die 2. mensis Junii. „ Quum hodie post prandium, secundo mensis Junii in Majori Consilio convocato ad „ petitionem Advocatorum Communis pro „ placitando Virum Nobilem Ser Donatum „ Micheli pro parte per ipsum & alios posita „ in Majori Consilio, qui tandem se removit, „ Spectabiles & egregii viri Domini Rossus „ Marino, Johannes Mauro, & Paulus Zane, „ honorandi Advocatores Communis, velint „ ponere partem in ipso Majori Consilio, „ pro ut fecerunt de annullatione partis prædictæ captæ in Majori Consilio 1406. die „ 24. Februarii, & Serenissimus Princeps Dominus, Dominus Michaël Steno, inclytus „ Dux Venetiarum &c. audita parte, quam „ ipsi Domini Advocatores ponere volebant, „ quam sibi legi voluit, surrexisset de solio „ suo, dicendo, quod Advocatores prædicti „ nullatenus talem partem ponere poterunt, „ & ipsi namque Advocatores illico adsistentes „ ad præsentiam præfati Serenissimi Domini „ Ducis dixerunt & allegaverunt, quod idem „ Serenissimus Dominus Dax nullatenus dicere „ poterat contra Advocariam sine expressâ licentiâ quatuor Consiliariorũ, verùm dicere „ poterat, vel ne, requirentibus Consiliariis, „ quod hoc terminare deberent. Quumque „ audito Capitulare Advocatorum Communis, „ videlicet capitulo LX. in quo continetur: „ Advocatores Communis possunt occasione „ officii sui ponere cujusmodi Partem voluerint; ut in ipso continetur. Ac legi fecerunt dicti Consiliarii Capitulum promissionis dicti Serenissimi Domini Ducis, continentis, quod non possit arrengare contra „ Advocariam: Viri Nobiles Ser Michaël Suriano, Ser Fantinus Dandulo, & Ser Troilus Maripetro, Capita de Quadraginta, „ loco

,, loco Consiliarii terminaverunt & dixerunt A
,, dicto Domino Duci, quod placeret Sereni-
,, tati suæ sedere & non dicere, dimittendo
,, ipsos Advocatores exercere officium eorum;
,, & Ser Scipio Buono Consiliarius & Ser Be-
,, nedictus Dolfino, Capita de Quadraginta
,, loco Consiliarii dicerent, quod si non dice-
,, bat contra Advocariam, habebat * quod di-
,, cere poterat non dicendo contra Advoca-
,, riam; & non obstante quod fuerit termina-
,, tum in contrarium ejus Domini Ducis præ-
,, libati, Serenissimus Dominus Dux nolendo
,, sedere cœpit arengare; Quod quidem viden-
,, tes & audientes supradicti Domini Advoca-
,, tores Communis, tunc quidem prælibati Do-
,, mini Advocatores Communis tres concor- B
,, des dicentes dicto Domino Duci, quod ha-
,, bebant eum ex nunc pro intromisso; man-
,, daverunt & præceperunt eidem Serenissimo
,, Domino Duci, quatenus sub pœna librarum
,, mille in bonis suis propriis deberet sedere,
,, & non dicere contra Advocariam Commu-
,, nis, alioquin ducent ipsum ad Consilia or-
,, dinata. Cui requisitioni idem Serenissimus
,, Dominus Dux noluit obedire. Die VII.
,, Septembris, quum Serenissimus Dominus
,, Dux requisierit Dominos Advocatores Com-
,, munis, quod pro quadam pœna sibi imposi-
,, ta librarum mille ipsi Domini Advocatores
,, deberent ex eorum officio ducere ipsum, aut
,, captari facere, pœnâ librarum mille sibi im- C
,, positâ; quumque vir nobilis Dominus Paulus
,, Zane Advocator Communis iturus Tarvisium
,, & ad Syndicatum Tarvisii, requisitus dimit-
,, tere parêre & opinionem suam, super inde
,, dimiserit manu sua propria intentionem &
,, parêre suum, mandans scribi debere inten-
,, tionem suam, præventa & præsentata re-
,, sponsione Domini Johannis Mauro, Potesta-
,, tis ad præsens Paduæ, olim Advocatoris
,, Communis, requisitus ego Bartholomæus
,, Archangeli Notarius Advocariæ per Ducale
,, Dominium aperire intentionem dicti Domi-
,, ni Pauli Zane, asserentis habuisse responsio-
,, nem Domini Johannis Mauro, de mandato
,, Dominii aperui & legi. Tenor cujus respon- D
,, sionis per omnia talis est. Et scripsi in actis
,, præsentis processus ad cautelam Serenissimi
,, Domini Ducis.
,, In Christi nomine & Matris suæ. Amen.
,, Conciosiachè alla presenza della Ducal Si-
,, gnoria il Serenissimo Messer lo Doge abbia
,, requirito Messer Rosso Marino, e me Paolo
,, Zane Avvogadori di Comune, che per una
,, pena di lire mille messa al predetto Messer
,, lo Doge nel gran Consiglio, perch' egli non
,, dovesse arengare contro l'Avvogaria, e fatta
,, scrivere all' Ufizio dell' Avvogaria sopradet-
,, ta pel sopradetto Messer Rosso, per Messer
,, Giovanni Moro, e per me Paolo Zane,
,, Avvogadori di Comune, noi lo dobbiamo E
,, o menarlo, o placitarlo al Consiglio, ovve-
,, ro far cassare, annullare, e dipennare la
,, detta pena da' Libri dell' Ufizio sopradetto:
,, rispondo io Paolo Zane predetto pel modo
,, infrascritto. E prima alla Parte di menarlo,
,, e di pledarlo al Consiglio, dico, che come
,, è noto a' predetti Messer Rosso e Messer
,, Giovanni miei maggiori compagni, dispu-
,, tammo più fiate sopra questa materia. Ed
,, esaminando il Capitolare dell' Avvogaria
,, del Comune e la promessione di Messer lo
,, Doge, io non ho mai avuto opinione d'an-
,, dare al Consiglio per procedere contro del
,, sopradetto Messer lo Doge. E massimamente
,, considerati due Capitoli, uno de' quali scri-
,, ve la libertà, che hanno gli Avvogadori
,, contro Messer lo Doge, ch' incomincia:
,, *Cum pro bono Status nostri faciat, penitus*
,, *providere super libertate & arbitrio Domini*
,, *Ducis, qui continue sibi attribuit contra for-*
,, *mam suæ promissionis &c.* l'altro capitolo,
,, che ristrigne Messer lo Doge, dichiarando
,, ch' e' non possa arringare contro gli Avvo-
,, gadori del Comune per chi sarà pledato per
,, gli Avvogadori, per procedere contra di
,, quello, il qual capitolo incomincia: *Insuper*
,, *ordinatum est, quod quandocumque aliquis pla-*
,, *citabitur in aliquo Consilio per nostros Advocato-*
,, *res &c.* Perseverando e confermandomi in
,, quella opinione, dico *iterato*, che al Consiglio
,, non mi pare d'andare a proseguire contro al
,, predetto Messer lo Doge. Anzi ho detto e
,, dico, che secondo il mio parere, era lecito
,, a Messer lo Doge di dire e d'arringare con-
,, tro la Parte, che noi mettemmo al Consi-
,, glio, perchè nel detto Consiglio non pleda-
,, vamo, nè volevamo procedere contro al-
,, cuno, secondo la forma del Capitolo sopra-
,, scritto. *Et per consequens* egli non contra-
,, faceva alla sua commessione. Alla seconda
,, dico, che secondo il mio intelletto per vi-
,, gore del secondo Capitolo soprascritto in
,, quel caso, cioè del mettere quella Parte
,, predetta, non si doveva mettere pena alcu-
,, na al sopradetto Messer lo Doge. E però
,, per le ragioni predette e per altre, che po-
,, trei allegare, se farà di mestieri, io mi ri-
,, muovo d'aver fatto scrivere la soprascritta
,, pena. E in quanto m'appartiene, son con-
,, tento, ch' essa sia annullata, cassata, e di-
,, pennata *in omnibus & per omnia*, sicchè per
,, me non abbia essa nè possa avere alcun vi-
,, gore. *Scripta die V. Octobris* 1410. *Venetiis*
,, *manu propria*. ,, Die 29. Octobris 1410. *Nos*
Egregii & nobiles viri Dominus Rossus Marino,
Advocator Communis, & Johannes Mauro ad
præsens Potestas Paduæ, & nunc existens Vene-
tiis, olim & in hac parte Advocator Communis,
auditis juribus Serenissimi & Excellentissimi Prin-
cipis Domini Michaelis Steno inclyti Venetiarum
Ducis, sumus contenti de removendo nos, & non
prosequi ad aliquem actum istius facendæ contra
ipsum Serenissimum Dominum Ducem. Et nota,
quod juxta promissionem factam Dominis Ad-
vocatoribus suprascriptis per nobiles viros
Dominos Andream Contareno, Johannem Na-
vajero, Vitum de Cavallis, Barbonum Mau-
roceno, Franciscum Superantio, & Franci-
scum Foscari honorabiles Consiliarios Vene-
tiarum, Serenissimus Dominus Dux suprascri-
ptus exstitit, fuitque contentus de non requi-
rendo, nec de innovando quidquam de ipsa
materia, sed quod remanebit contentus in
omnibus & per omnia de his, quæ hactenus
gesta sunt.

A' 20. d'Aprile s'ebbero lettere da Negroponte, come il Signor Turco Solimano Zelabino era stato morto da' suoi Gianizzeri, e che il Turco, che abitava di là da Tenedo, era entrato in Signoria. Per questa morte la Signoria risparmiò Ducati 1600. promessi di dargli per Scutari e Dulcigno. Al primo di Maggio il giorno dell' Ascensione Papa Alessandro V. morì a Bologna. Onde quindici Cardinali ridotti in uno a' 14. del detto mese ivi elessero Papa il Cardinale di Bologna, che dominava quella Città, chiamato Messer Baldas-

sarre

farre Cossa Napolitano, e si volle chiamare Giovanni XXIII uomo molto dedito all'arme. Il quale subito eletto mandò a dire al Re Ladislao di Puglia che gli desse i Ducati 60000. ch'è obbligato a dare alla Chiesa pel Censo del Reame Il detto Re gli rispose: *Dite così a Papa Janni, ch'io non mi dispongo di dargli un Tornese*. Onde il Papa inteso questo, lo scomunicò. E il Re predetto deliberò d'essere contro del detto Papa per mare e per terra, e favoriva Gregorio XII. A' 22. di Maggio il detto Papa mandò tre Oratori alla Signoria nostra. i quali furono l'Arcivescovo di Paris, Messer Pietro Dandaiano, e Messer Niccolò di Roberto, dimandando ajuto di gente e di danari contro del detto Re Ladislao, chiamandolo Duca di Durazzo, e non Re, e ribelle, eretico, e scomunicato. Gli fu risposto, ch'eglino tornassero a Bologna, e se gli manderebbe a dire pe' nostri Oratori la diliberazione, che saria stata fatta ne' Consigli. In questo mese di Maggio, Roberto Duca di Baviera *olim* Imperadore de' Romani morì. Era uomo molto Cattolico, e riputato Santo. S'intese tal nuova a' 17. di Maggio. Morì in Alemagna. A' 9. di Giugno furono creati quattro Oratori al Papa Giovanni XXIII. a dargli ubbidienza a Bologna, Francesco Bembo Cavaliere, zoppo, Lionardo Mocenigo *quondam* Ser Pietro Procuratore, Fantino Michieli, e Bartolomeo Nani. I quali andarono con una bella compagnia. La Città di Faenza lasciò la Chiesa, e tolse dentro per suo Signore il Signor' Astorre da Bagnacavallo, che prima la dominava. A' 2. d'Agosto fu scoperto un trattato, che si menava in Padova, per lettere del Signor Gabrino Fondulo di Cremona, pel Duca di Milano, e per forza colle genti di Messer Buccicaldo, che restarono in Italia. Cioè che Marsilio di Carrara dovea una notte entrare in Padova; & un Pipo da Firenze, ch'era alla custodia di Padova, era nel trattato con altri Cittadini. Era allora Podestà di Padova Gilio Morosini, e Capitano . . . . E pel Consiglio de' Dieci furono mandati a prendere tre Padovani, i quali furono fatti esaminare, e squartare ivi a Padova, e i beni loro confiscati. I quali furono Messer Jacopo de' Micheli Dottore, e Pietro Pelliciaro Padovano, che abitava a Ferrara, fu squartato in questa Terra sopra la Piazza di San Marco, e postavi più gente nella detta Città. A' 10. d'Agosto il giorno di San Lorenzo a ora di Vespro venne una grandissima fortuna di vento e di pioggia, la quale durò fino ad ore 22. e caddero dall' impeto molte case ed edificj, campanili, cammini, altane, e mura di Monasteri; e molte barche, che venivano dalla Fiera di Mestre, s'annegarono, e rovesciaronsi gli alberi ch'erano levati dagli orti di terra. E furono trovati 45. corpi annegati senza quelli, di cui non s'intese. E il muro del Monastero del Corpo di Cristo andò per terra. Sicchè fece un grandissimo danno a Venezia. Altri dicono, che durò il detto tempo circa mezz'ora, che s'egli durava molto, avrebbe rovinato mezza Venezia. E pare, che prima fosse un poco di tremuoto la notte. E l'acqua grande crebbe più del suo solito assai. A' 13. d'Agosto nel gran Consiglio fu messa Parte di far nostro Gentiluomo il Signor Folco che fu figliuolo del Magnifico Signor Lazzero di Schiavonia, egli e i suoi eredi. S'ebbe una lettera del Re Ladislao di Polonia, il quale scrive a sua moglie di una

A vittoria avuta contro il Re ovvero Gran Maestro di Prussia, molto copiosa, la quale ho letta, ed è nella Cronica Dolfina. Agli 11. di Settembre s'ebbe nuova, come gli Elettori dell'Impero aveano eletto Imperadore de' Romani il Re Sigismondo d'Ungheria. La qual nuova fu pessima e dolorosa. *Tamen* non fu vero, che fosse stato eletto in quel giorno, ma ben fu eletto dipoi, ed è della Casa di Moravia. A' 2. d'Ottobre s'ebbe, essere il Conte Giovanni Frangipani entrato co' suoi in Sebenico a nome del Re Sigismondo d'Ungheria. A' 15. del detto mese giunse nuova, come l'Imperadore de' Tartari venne col suo esercito alla Tana, dov'erano i nostri mercatanti, per-

B chè molto si usava quel viaggio, e si mandavano Galere di mercato colà. Ora entrò egli nella Terra, e quella saccheggiò e abbrugiò. E fu danno a' nostri per Ducati 100000. Era in quella nostro Consolo Daniello Loredano, ovvero Giorgio Capello, il quale scampò in camicia, e si salvò, perchè entrarono di notte. Gli altri mercatanti furono fatti prigioni. Questa nuova fu portata per la Galera de' Pellegrini venuta dal Zaffo, padrone Giovanni Morosini, sulla qual venne Francesco Giustiniani che fu Bailo a Costantinopoli. E questo seguì a' 12. d'Agosto del 1409. I Tartari erano a cavallo *solum* 1800. con archi e scimitarre.

C A' 18. di Dicembre pel ritorno d'Antonio Bembo il Cavaliere, stato in Pordenon s'intese, ivi essere la madre di Brunoro dalla Scala con un suo figliuolo, la quale verrebbe ad abitare in Venezia. Fu preso di mandare a dirle, che venisse a suo buon piacere. In questo mezzo vedendo il Re Ladislao di Napoli e di Puglia, il Papa nuovo essergli molto contrario, avendo praticato accordo co' Fiorentini e suoi collegati, agli 8. di Gennajo conchiuse la pace, e fu contento di rendere Cortona a' Fiorentini, che avea tolta, con questo, che i Fiorentini non s'impacciassero con Giovanni Papa XXIII. E come vidi in un'altra Cronica, i Fiorentini promisero di dare

D al detto Re Ladislao per la spesa fatta Ducati 40000 d'oro, e Castrocaro, e promisero di dargli in suo ajuto 500. lance, e di pagarle per loro Fiorentini. E Papa Gregorio XII. fece Gonfaloniere della Chiesa il Signor Carlo Malatesta. *Etiam* il detto Re Ladislao gli diede stipendio contro del Papa nuovo. A' 5. di Gennajo del 1410. fu presa Parte nel gran Consiglio di fare nostro Gentiluomo del maggior Consiglio Messer Sandali Cavaliere gran Vaivoda del Regno di Bossina, lui e i suoi eredi. Questi donò alla Signoria il Castello d'Ostroviza, ch'è in Dalmazia vicino a Sebenico. E la Signoria gli diede Ducati 5000. d'oro, e fu fatto per avere Sebenico. A' 20.

E del detto mese giunsero tre Galere a Venezia di quattro, ch'erano state al viaggio di Fiandra. La quarta, padrone Giovanni Morosini *quondam* Ser Niccolò, si ruppe in bocca del Faro di Messina a' 29. di Gennajo ragattando, scampati gli uomini, e ricuperato l'avere, che v'era sopra, salvo 30. sacca di lana. E questo fu di danno alla Terra di Ducati 20000. E fu preso in Pregadi d'incantare una Galera grossa, la quale vada a Messina a levare le dette mercatanzie con due Provveditori sopra con provigione di Ducati 300. a spese della mercatanzia per la rata. E la tolse di nuovo il detto Giovanni Morosini *quondam* Ser Niccolò,

colò, e andò. Ancora naufragò sopra Porto la Nave, padrone Antonio Fazuolo, che veniva dalla Tana con certi cuoj, e salumi sopra. Andò in terra per fortuna sul lido, e fu di danno di Ducati 10000. Papa Giovanni XXIII. essendo a Bologna, mandò a pregare la Signoria, che gli mandasse i suoi Ambasciadori, perchè egli voleva acconciare la differenza, ch'era tra il Re Sigismondo d'Ungheria e la Signoria nostra. E vedendo i Veneziani, essere giunti a Venezia due Oratori del detto Re, che vanno a Bologna a questo effetto, presero di mandare due nostri Oratori, i quali furono Marino Caravello Procuratore, e Antonio Contarini Procuratore. Altri, *maxime* la Cronica Dolfina scrive, che fu Antonio Moro Procuratore. In quest'anno a' 25. d'Ottobre fu compiuto il Campanile di San Giovanni di Rialto, com'egli stava, il quale suona le ore. A' 10. di Gennajo fu preso di donare al magnifico Sandali Cavaliere Ducati 5000. cioè una casa in questa nostra Città.

A' 21. di Gennajo venne a Venezia il Marchese Niccolò da Ferrara, & *etiam* il Signor' Obizzo da Polenta di Ravenna. Ed essendo stati alcuni giorni, trattarono colla Signoria ardue faccende, e poi ritornarono a casa. A' 25. del detto mese s'ebbe per certo la lega fatta tra il Re Ladislao di Napoli, Carlo Malatesta di Rimini, il Conte Manfredo, Giangaleazzo Signor di Faenza, Giorgio degli Ordelaffi Signore di Forlì, Malatesta da Cesena, il gran Contestabile del Reame il Conte di Uronio, il Signor Malatesta da Pesaro, il Conte Lodovico da Fermo, il Signore di Camerino, il Conte da Ciuli di Matelica, il Signore di Fabriano, quello di Foligno, e Papa Gregorio XII. tutti tutti contro Giovanni XXIII. Papa. E fecero capitoli di voler mettere nella Sede Papale Gregorio XII. sopradetto. Il qual Papa diede il Gonfalone della Chiesa al Signor Carlo Malatesta di Rimini nella Città di Gaeta nel Reame. Furono eletti due Ambasciadori al detto Re Ladislao, per vedere di riconciliarlo con Papa Giovanni XXIII. i quali furono Fantino Micheli, e Bartolomeo Nani. Ma nulla poterono fare. E' da sapere, che gli Oratori andarono a Bologna per trattare la pace cogli Oratori del Re d'Ungheria. Nulla si potè fare, perchè il Papa era partito, e andato alla volta di Roma. Sicchè ritornarono a casa. Nel Febbrajo s'ebbe avviso, che la Città di Muglia nell'Istria, e Marano nel Friuli, luoghi nostri, aveano levate le Insegne del Re d'Ungheria. Fu subito preso d'armare 50. barche in questa Terra, e per le contrade, fatto Capitano Almorò Lombardo per mandarle a togliere la Tisana, ovvero Sacile, acciocchè s'abbia una delle porte da entrare nel Friuli, ch'era del Patriarca. Ma pe' tempi cattivi, che furono, non poterono passare Caorle, e convenne stare ivi. Sicchè non poterono far nulla. In questi giorni il Signor Giorgio da Bagnacavallo entrò in Forlì Terra della Romagna, e tolse il dominio di quella Città. In quest'anno a' 10. di Luglio fu preso in Pregadi di mandare tre Sindachi nelle Terre acquistate di nuovo per conforto de' sudditi. E fattane l'elezione, alcuni rifiutarono. Alla fine andarono Pietro Mudazzo, Andrea Contarini *quondam* Ser Luca, e Giannotto Tagliapietra. A' 6. d'Ottobre fu eletto Capitano a Padova Ser Gianjacopo de'

A Proti Cavaliere Vicentino, che rimase da Ser Luigi Morosini da Sant'Agostino, Ser Francesco Cornaro, che fu figliuolo del Serenissimo, Ser Marino Caravello, il quale accettò, ch'era per avanti del Consiglio.

Nel 1411. a' 13. d'Aprile la Città di Bologna ribellò al Papa Giovanni XXIII. ch'era suo Cardinale, e determinarono di reggersi a Comunità, gridando però: *Viva la Chiesa e il Popolo in libertà*. Ed elessero tra loro otto Anziani e un Gonfaloniere di Giustizia, i quali stassero in Palazzo a governare la Città, intendendosi però col Signor Carlo Malatesta di Rimini. E i detti Bolognesi mandarono Ambasciadori alla Signoria, richiedendo la tratta

B di staja 10000. di frumento per loro danari. E Doccia e Solaruolo e Tosignano Castelli del Bolognese vollero essere colla Terra di Bologna, e levaronsi dall'ubbidienza del Papa. E' da sapere, che Papa Giovanni erasi levato e andato verso Roma. In questi giorni Paolo Orsini, che teneva col Papa Giovanni, ovvero Janni, che così si chiamava, fu alle mani colle genti del Re Ladislao, le quali genti furono quasi rotte, ma si ritrasse. L'Imperadore nuovo de' Tartari, presa la Tana, lasciò i nostri mercatanti prigioni, tra' quali fu Stefano Contarini e altri assai, e così i mercatanti Genovesi erano ivi. E tenne quella Città. A' 23. di Giugno fu fatto Capitano del

C Golfo Pietro Loredano di Ser Luigi Procuratore, il qual'ebbe il titolo di Generale. E fu fatto per iscrutinio del Consiglio de' Pregadi per le cose di Zara e di Sebenico. E fu preso, vedendo i nostri di non potere ottenere Sebenico, di levare il campo, e toglier via, e rovinare le bastie fatte, e di mettere una Galera e due Fuste alla bocca del Porto in guardia delle due Torrette, per assediare quella Terra, acciocchè non v'entrino vettovaglie per la via di mare. Da Verona s'ebbero lettere in questi giorni di Giglio Morosini Podestà, e di Francesco Bembo il Cavaliere Capitano, com'era morto Messer' Azzo da Castelbarco senza eredi, il quale ha quattro

D Castelli in Valdilagre vicini al Veronese, cioè Castelbarco, Assi, Doisso Maggiore, e San Giorgio, i quali avea lasciati alla Signoria per suo testamento. E così fu preso d'accettarli, e scritto fu loro, che mandino a togliere il possesso di quelli, ponendovi Castellani e fanti dentro. A' 17. di Settembre s'ebbe, avere Papa Gregorio XII. cioè le sue genti, avuto Viterbo e Montefiascone. E così si tiene, che farà la Marca, e il Patrimonio. Sicchè a un tempo due Papi erano in Italia. A' 2. di Novembre furono mandati Ambasciadori alle nozze d'un nipote del Signor Carlo Malatesta di Rimini, maritato nella figliuola del Signore di Camerino. I quali furono Ja-

E copo Michieli *quondam* Ser Niccolò, e Vittore Soranzo. E portarono presenti alla sposa di gioje e di perle per Ducati 1000. cioè una Pelanda e un Capuccio per uno foderato di Vajo. In quest'anno l'Ordine de' Canonici Regolari, de' Monaci della Congregazione di Santa Giustina, e degli Eremiti di San Girolamo, ebbero principio. In questo tempo s'intese per molte vie, come il Re Sigismondo d'Ungheria faceva mettere in ordine molta gente per venire a' nostri danni. E fu provveduto di fare una fossa sul Trivigiano lunga miglia 22. e molto larga e profonda. E appena che fu compiuta di farsi, che fu a' 17. di

di Dicembre, vennero nel Friuli cavalli 6000. degli Ungheri, e passarono il fiume del Tagliamento, e ivi si fecero forti. Era Capitano Messer Pipo di Firenze. E tolsero Udine, Terra del Patriarca d'Aquilea. E Don Tristano di Sovergnano si partì d'Udine, e venne a' suoi Castelli. E poi i detti Ungheri andarono a Marano, e senza contrasto si rese loro, e pel simile Porto Gruaro. Sicchè a questo modo ebbero spacciata tutta la Patria. E dipoi mancava Sacile e Bruneglia. E vennero sicuramente sopra quel fosso, fatto fare per la Signoria in Trivigiana. E inteso questo i Veneziani presero di fare una per cento d'Imprestiti, per ritrovare danari. E *tumultuarie* fecero gente da piè e da cavallo per mandarli in Trivigiana. E assai balestrieri furon fatti quanti si potè, benchè tutte le Galere da mercato erano a' loro viaggi. E mandarono in Trivigiana lance 500. tolte di Padovana, Vicentina, e Veronese; e 500. balestrieri, dando a' balestrieri Ducati 6. per uno al mese. E fecero 2000. pedoni. Ancora mandarono Capitano di tutto quest'esercito Messer Taddeo dal Verme. E armarono 30. Ganzaruoli e 100. barche, Capitano Pietro Duodo. I Vicentini offersero di dare alla Signoria cavalli 600. e pedoni 1000. pagati a spese loro. I Padovani lance 100. per lancia Ducati 15. ovvero di dare i danari, che sono Ducati 1500. al mese.

E' da sapere, che il Patriarca d'Aquilea scampò da Porto Gruaro, e venne a Venezia per salvarsi. Erano fuori di Venezia Galere 18. armate, e assai navi, sicchè si stentò a trovar' uomini nella Terra, per mandarli in Trivigiana. Facino Cane, ch'era Signore di . . . . s'offrì alla Signoria di venire con cavalli 3000. in ajuto contro degli Ungheri, e di dare staja 25000. di frumento pe' nostri danari, che fu una buona cosa. In questo mezzo giunse al campo degli Ungheri un Capitano chiamato Stibor Unghero con cavalli 6000. molto bene in punto, sicchè s'ingrossavano. Giunsero in Trivigiana dal Padovano, Vicentino, e Veronese e dal Trivigiano a guardia della detta fossa, villani numero dieci in dodici mila con gavaruoli, spiedi, giavarine, spade, e lance in mano. Furono fatti nel Consiglio de'Pregadi quattro Savj ad iscansare le spese superflue d'Ufizj della Terra sì di salarj come d'altro. E che i detti Ufizj contribuissero a questa guerra, & *etiam* i Notai di Corte maggiore. E ancora fu preso di fare cinque Provveditori in campo in Trivigiana, Barbone Morosini, Jacopo Trivisano da San Giovanni Nuovo, Marino Caravello, Antonio Moro, e Bartolomeo Donato dalla Maddalena. A' quali fu data commessione con grande autorità. I quali subito partirono e andarono a trovare Messer Taddeo dal Verme Capitan nostro Generale. E fu fatto Amministratore del campo Don Lodovico Buzzacarini Cavaliere Padovano. A' 20. del detto mese s'ebbe notizia, essere Lionardo Zane entrato in Brugneja Castello nel Friuli con molti de' nostri, perocchè que'Castellani vollero essere fedeli. *Etiam* in Sacile essere entrata una Bandiera di nostri fanti. Fu fatto Governadore generale in campo Messer Bertolino de' Cittadini, Veronese, e fu preso di condurre a' nostri stipendj altre 1000. lance. Gli Ungheri non erano più di 12000. in tutto. A' 22. del detto mese, circa cavalli 400. d'Ungheri vennero per la via delle montagne verso il nostro fosso per tastare e vedere come i nostri stavano in ordine a resistere. E vennero ad un luogo detto Porzelengo, nel qual luogo era un trist'uomo alla guardia, chiamato Antonio Sacchetto capo di balestrieri 50. E vedendosi male in punto, visto ch'ebbero gli Ungheri, egli, i balestrieri, e i fanti si misero a fuggire. E vedendo questo i nimici, chiamarono la scolta loro, ch'ivi era appresso, e con gran vigore da circa cavalli 400. si misero a traverso del fosso. E i nostri vedendo questo, subito si misero in fuga, e fuggirono, lasciando balestre, bombarde, e saettamenti. E in questo sopragiunse Messer Bertolino sopradetto colla sua Compagnia, e arditamente diede dentro a' detti Ungheri. E tanto seppe fare, che cacciaronli di là dal fosso, e furono costretti a ridursi alle loro fortezze. *Tamen* nella Cronica Dolfina ho trovato, che il detto Bertolino non potè ostare, ma che si portò benissimo. E questa fu cattiva nuova. In quest'anno fu grandissima carestia di biade a Venezia, e si mangiava pane di miglio. Furono mandati assai navili per frumenti a Negroponte, in Candia, in Romania, nella Puglia, e nella Sicilia, i quali portarono assai frumenti. Fu preso di mandar subito 300. balestrieri del corpo di Venezia, i quali dovessero andare per le fortezze del Trivigiano, e in Padovana, e dove abbisognasse, e di mandare Provveditori Gentiluomini per le fortezze, cioè a Serravalle, Conigliano, Castelfranco, e nel Castello di Padova, a due per luogo. *Item* di mandare spioni in campo de' nimici per intendere gli andamenti loro. Fu preso di far' altre 2000. lance, e di prendere per Capitan Generale il Signor Carlo Malatesta di Rimini con provigione di Ducati 1000. al mese per la sua persona. E fu mandato Ambasciadore a levarlo Sante Veniero, acciocchè venisse presto. Ancora il Signor Niccolò Marchese di Ferrara venne a Venezia, offerendosi di dare in nostro ajuto lance 300. In questo mezzo il Re Sigismondo d'Ungheria eletto Re de' Romani era molto animato contro de' Veneziani. E s'intese che voleva venire in persona, e andare a togliere la Corona dell'Imperio, poi in Lombardia, e a Roma.

A' 25. di Dicembre s'ebbe, essere Pipo da Firenze Capitano andato a Cividale di Belluno, e quelli si renderono, avendo trattato con lui, e mandarono fuori di Cividale il suo Podestà Niccolò Correro nipote di Papa Gregorio. *Etiam* ebbero la Terra di Feltre che si rese. Il detto Podestà di Cividale venne a Treviso, perch'ebbe salvo condotto. Ancora andati i detti Ungheri a Serravalle, dov'era Podestà Tommaso Barbarigo, que' della Terra dubitando del sacco, s'arrenderono. Ma il detto Podestà si ritirò nella Rocca, che fu presa, ed egli fu fatto prigione dagli Ungheri. *Tamen* alcuni scrivono, ch'ebbero Serravalle per forza, e che la misero a sacco, perchè gli Ungheri n'ebbero gran bottino. E vedendo d'avere acquistata tanta ricchezza, si stettero non curando di seguitar la vittoria: E questo fu la salute di Trevigi e di tutte le altre nostre fortezze, imperocchè in questo tempo furono fornite di tutto quello ch'era bisogno. Furono mandati molti Nobili e Cittadini e altri di Venezia in Trivigiana. E mandarono due Provveditori, in Trivigi Ma-

rino Caravello Procuratore e Fantino Michieli; in Castelfranco Marino Pisani *quondam* Ser Cristoforo; a Conigliano Bernardino Michieli. E giunto il detto Provveditore a Castelfranco, trovò tutti i villani, che s'erano ridotti nel Castello con tutte le loro robe: e mostrando di voler fare fortificare la bastìa del borgo, mandò a lavorare i detti villani. I quali essendo usciti del Castello, fece levare i ponti, e disse: *fortificatevi voi nella bastìa, ch'io guarderò ben questo Castello, e le vostre mogli e figliuoli*. E questa provigion fece, perchè in tutti i Castelli, che aveano avuto gli Ungheri, i villani ch'eranvi dentro, s'erano mandati a rendere per essere salvi, avanti che gli Ungheri s'approssimassero. Sicchè a questo modo guarentò il detto Castello, perocchè gli Ungheri si presentarono a quello molte volte, e furono maltrattati, e così a Conigliano, Asolo, e Noale. E ne furono morti assaissimi Ungheri, *& etiam* annegaronsene molti nelle fosse. Fu preso d'acconciare la Terra, cioè d'eleggere due Gentiluomini per Sestiero, acciocchè le angarie fossero eguali, *videlicet* sei di quà dal Canale, sei di là dal Canale: Ser Zaccaria Gabrieli, Ser Pietro Guoro, Ser Giovanni Contarini, Ser Jacopo Gussoni, Ser Niccolò Dolfino, Ser Antonio da Mula: Sere Stefano Foscarini, Ser Niccolò Loredano, Ser Pietro Zaccaria, Ser Jacopo Ciurano, Ser Giovanni de' Garzoni, Ser Francesco Pisani. A' 12. di Dicembre fu fatto Provveditore a Padova Francesco Marcello, e al dì detto fu preso di mandare 12. Nobili con 15. balestrieri per uno con Ducati 4. al mese. Poi a dì 14. fu rivocato di mandare capi Nobili, ma di mandare popolari con Ducati 10. al mese per due mesi.

Nel 1412. adì 2. d'Agosto furono confiscati i beni di Tristano da Sovergnano d'Udine. E poi a' 9. del detto mese fu bandito egli e la casa sua d'Udine e dalla Patria del Friuli, il quale avea que' Castelli Sovergnano, Ariis, Osopo, Pinzano, Flagogna, Sedegano, Latisana, e Zucas. Un Luigi de Cignoto, Dottore, era suo capo contrario. Poi nel 1413. d'Aprile fu fatta tregua tra l'Imperadore e la Signoria nostra. E poi nel 1419. a' 31. di Maggio fu data taglia a Messer Tristano di Sovergnano, chi l'ammazzava avesse Ducati 1000. Poi agli 11. del detto mese il detto Messer Tristano entrò in Udine con ajuto nostro, e furono ripulsi. La guerra del Friuli durò dal 1411. fino al 1413. Fu fatto Capitano a Padova nel gran Consiglio per iscrutinio e per due mani d'elezione Don' Obizzo da Polenta Signor di Ravenna; per essere uomo di guerra fu fatto in questi bisogni. Il quale accettò e andò. Fu preso per cagione de' Corsali d'armare due grosse navi con uomini 100. per una, e di dar loro paga di tre mesi avanti tratto. Gli Ungheri in questo mezzo presero Sacile, e Brugneja, Cordegnano, Valdimarino, e Castelnuovo, ed aveano avuto Serravalle, Feltre, e Cividal di Belluno. E per due volte si presentarono a Conigliano, a Castelfranco, e ad Asolo, e nulla fecero. Furono mandati due solenni Ambasciadori a Trento a i Dogi d'Osterich, cioè d'Austria: i quali furono il Signor Federigo, e il Signor' Arnies fratelli, venuti verso Trento. I quali Oratori furono Fantino Dandolo e Giovanni de' Garzoni, per trattar lega co' detti, e pregarli che volessero acconciare queste cose col Re d'Ungheria. I quali furono contenti, e s'offrirono di farlo, ma vollero dalla Signoria danari per far gente, promettendo di lasciare i suoi passi aperti, acciocchè le mercatanzie de' Tedeschi da Venezia potessero andare in Lamagna sicure. E subito i detti Dogi si misero in punto con tutte le genti che poterono fare.

Agli otto di Gennajo s'ebbe, avere i nimici avuto il Covolo, la Scala, e la Mota, e nella Mota era Podestà Jacopo Querini di Candia, uomo vilissimo, che non si seppe mantenere. Nota, ch'essendo gli Ungheri sotto la Mota alla scaramuccia, fu morto uno notabilissimo Barone Unghero, per lo che Pipo da Firenze Capitano a quanti balestrieri e ad altri prigioni, ch'e' poteva avere de' nostri, a tutti faceva tagliare la man destra, il naso, e le orecchie: per la qual cagione molti ne morirono di spasimo. Nè valeva volersi riscattar con dargli assai danari; E poi li lasciarono andare, e di questi, ottantadue vennero a Venezia colle mani tagliate, a' quali per la Signoria fu provveduto di dare uffizj o provigioni, e le figliuole de' morti furono maritate co' danari del Comune. Sicchè gli Ungheri fecero questa crudeltà per la morte del detto Barone. Poi avuta la Mota, i detti Ungheri si presentarono ad Oderzo, e que' di dentro si difesero virilmente, Podestà Matteo Querini. E a dì 8. gli diedero una battaglia, ma nulla fecero; e abbrugiarono il Borgo, e si partirono. In questi giorni giunsero a Venezia otto Gentiluomini stati Podestà nelle Castella di Trivigiana, che si renderono agli Ungheri. E per gli Avvogadori del Comune ne' Pregadi fu preso di ritenerli tutti, e furon questi: Ser Marco Correro di Ser Filippo Procuratore, ch'era Podestà e Capitano a Cividal di Belluno; Ser Caroso da Pesaro; Ser Matteo da Molino; Ser Biagio Magno Castellano nella Scala; Ser Donato Giustiniani Podestà a Baxelese; Ser Tommaso Duodo, Ser Giovanni Diedo Capitano de' Ganzaruoli, che non volle levare le nostre genti; Ser Marco Querini Podestà a Porto Buffoledo. E poi furono menati pe' detti Avvogadori di Comune, e condennati. E Tommaso Barbarigo, ch'era Podestà di Serravalle, prigione degli Ungheri, ebbe taglia di Ducati 6000. In questi giorni passò per questa Terra, venuto da Roma, un' Ambasciadore di Papa Janni, che va in Ungheria. Allogiò a San Giorgio Maggiore, poi partissi, e andò al suo viaggio. Agli 11. di Dicembre fu eletto Provveditore a Verona Bernabò Loredano. Fu preso in Pregadi d'armare 15. Galere a' 25. di Gennajo, e di tenerle in Golfo, e di fare un Capitano, il quale fu eletto Ser Fantino Michieli, e sei Sopracomiti. Dipoi gli Ungheri tanto fecero, ch'ebbero il Castello d'Oderzo a patti. A dì 17. del detto mese nel Maggior Consiglio fu presa parte di far Gentiluomo nostro Don' Uguccione de' Contrarj, che fu figliuolo di Messer Mainardo, Cittadino di Ferrara, lui e i suoi eredi, attese le buone sue operazioni verso lo Stato nostro. A' 22. di Gennajo la Signoria avendo condotto per suo Capitano Generale da terra il Signor Carlo Malatesta di Rimini con lance 600. a Ducati 13. per lancia, e a Ducati 1000. per la sua persona, e con ferma per un' anno, così fu preso. E venne a Venezia a dì 27. del detto mese insieme con Sante Veniero, che gli fu mandato

to Ambasciadore. Alloggiò a San Giorgio Maggiore. Fu molto onorato, e accettò la Capitanería. Disse, che avea 600. lance a Firenze. Al quale furono dati Ducati 21000. d'oro per le genti, e Ducati 4000. di sovvenzione per la sua persona. Il quale tornò indietro a Rimini a venire a tempo nuovo colle genti. La condotta era di Lance 300. A' 25. di Gennajo s'intese, essersi gli Ungheri presentati a Treviso al Borgo di San Tommaso; ma la Terra era ben custodita, e furono feriti Ungheri 150. e più, e morti 5. e presi 8. Nella Terra fu tenuto buon' ordine di difenderla, posti due soldati, e due villani per ogni cinque merli sulle mura, e alla guardia quattrocento buoni Veneziani. Fu preso in Pregadi d'assolvere i villani dal Sale di Trivigiana in perpetuo. In questi giorni a Venezia si pagavano per tutti volontieri le fazioni, che venivano messe per questa guerra degli Ungheri. E ogni dì giugnevano per la via di mare frumenti nella Terra.

A' 28. di Gennajo s'ebbe, essersi gli Ungheri ritirati col campo da Treviso, e d'andare verso il Friuli. E s'aspetta che nel nostro campo giunga il Signor Carlo Malatesta Capitano Generale nuovamente condotto con gran gente. Fu preso di dar taglia a Boldrino da Gazo Contestabile ch'era in Oderzo, il quale trattò di far rendere quel luogo agli Ungheri, vivo di lire 5000. e morto di lire 4000. e fu posto dipinto per ribelle appiccato co' piè all'insù, col suo nome di sotto, sù due tavole, una in Rialto sopra la Porta del muro delle meretrici, e l'altra a San Marco in Terranuova. In questi giorni Bertolino di Zambuono, Condottier nostro andato colla sua Compagnia e gente a Serravalle, ricuperò quel luogo. A' 13. di Febbrajo per una malattia, che venne a Pipo di Firenze Capitano degli Ungheri, si fece portar' egli in una bara in Ungheria. E prima determinò di mandare parte delle genti in Ungheria, e le partì in quattro parti; una mandò per la via di Sacile, una per la via di Brugneja, l'altra per la via del Friuli, e la quarta parte per le fortezze prese, con animo ed intenzione di ritornare a tempo nuovo con maggiore sforzo di gente di quello ch'era venuto in Trivigiana. Nel 1411. in quest'anno essendo morto Zelapino Mussulmano Imperadore de' Turchi, e avendo Mussì suo fratello grande seguito, fu preso di mandargli un'Ambasciadore con presenti per valuta di Ducati 1000. E fu eletto Jacopo Trivisano con salario di Ducati 30 al mese. Il quale andò, e fu ben veduto del detto Mussulmano Mussì. A' 14. di Luglio fu preso, per onorare la Reina di Cipro, in questo suo andare in Cipro, che per le Terre dov'ella passerà, si spenda per farle presenti e per onorarla. A' 24. del detto mese fu preso di dare staja 16000. di frumenti pe' Sestieri di Venezia, che sieno buoni, a contrata per contrata, a pagarlo nel termine di giorni 15. al prezzo che corre in pena del quarto. E questo fu fatto per trovare danari. E' da sapere, che il Castello d'Avi fu del Signor' Azzo di Castelbarco. La sua Donna chiamata Agnese praticò per via di Messer Taddeo dal Verme di dare i Castelli alla Signoria, e fu preso di darle Ducati 4000. dalla Camera di Verona, e che le sia provveduto del vivere e del vestire in vita sua. A' 2. di Gennajo fu presa parte in Pregadi, che i Vescovi di Padova, di Vicenza, e di Verona, i quali stanno assenti, debbano venire alle sue Terre sotto pena di perdere l'entrate loro. La qual parte mise Ser Almorò Valaresso solo Consigliero; e fu presa. A' 15. del detto mese fu posto per Ser Bertuccio Pisani Consigliere solo, che i Consiglieri, i Capi de' Quaranta, e i Savj per le presenti faccende debbano venire a Palazzo ogni mattina avanti Terza, e dopo desinare in Collegio, sotto certa pena.

Nel 1412. a dì 4. di Marzo a Venezia fu scoperto un trattato molto pericoloso di Francesco Balduino Veneziano del Popol grasso, uomo bello del corpo e d'aspetto, ricco di stabile e di moneta, il quale desiderava d'esser fatto Gentiluomo del gran Consiglio, come furono fatti gli altri alla guerra di Chioggia. Vivea splendidamente con seguito di persone assai. Faceva molto grossi imprestiti. Ed essendo un giorno a i Frati Minori, incominciò a dolersi con Bartolomeo d'Anselmo Popolare, *etiam* egli uomo molto ricco, del governo della Terra, dicendo: *Noi paghiamo assai angarie e fazioni; e questi del Consiglio godono gli ufizj e i reggimenti, e questo Stato*. E Bartolomeo rispose: *Tu dici il vero. E' mal fatto a pagarle, e si vorria provvedere ch' ancora noi potessimo entrare al governo della Terra*. E a Francesco Balduino disse: *Truova qualche bel modo, ch' io ti seguirò*. Il detto Francesco rispose: *Il modo è avere Compagnia di gente, e ammazzare costoro, quando vengon giù dal Consiglio, e massime i Consiglieri, que' del Consiglio de' Dieci, e gli Avvogadori*. E Bartolomeo d'Anselmo disse: *Questo è buon modo. Come si farà per aver genti?* Disse Francesco: *Mi basta l'animo di trovare tanti buoni uomini, che mi seguiranno a far questo Domenica*. E l'Anselmo gli disse: *Ed io ne menerò assai ancor' io*. E così si partirono. E il predetto Bartolomeo pensò, che quest'era un gran tradimento, e andò da Messer lo Doge, e da i Capi de' Dieci, e dichiarò loro il fatto tutto. Laonde fu subito chiamato il Consiglio de' Dieci, e fu preso di ritenere il detto Francesco Balduino, il quale fu ritenuto nella Chiesa de' Frati Minori, e poi nella Camera del Tormento dal Collegio deputato fu esaminato, e datagli la corda, confessò *de plano* la verità tutta. E così nel detto Consiglio de' Dieci fu sentenziato, che il detto Francesco fosse appiccato in Palazzo alle Colonne rosse per la gola, sicch'egli muoja, e che dovesse stare ivi per tre giorni, acciocchè tutti lo vedessero. E fu fatto questo un Sabbato a ora di Terza a dì 5. E fu replicato, che la sua porta della Casa nella contrada di Santa Lucia stesse dì e notte aperta così, come debba stare, perocchè suo Avo *etiam* fece trattato contro la Signoria, e gli fu fatta fare la detta morte al tempo di Bajamonte Tiepolo, siccome ho scritto di sopra. E poi a' 9. del detto mese pel prefato Consiglio de' Dieci fu preso, che il detto Bartolomeo d'Anselmo, uomo da bene e fedele, co' suoi figliuoli & eredi in perpetuo sieno fatti del nostro maggior Consiglio. E questo fecero, per dar' esempio ad altri, che sapendo tali cose debbano manifestarle. E la detta Casata mancò in Ser Jacopo d'Anselmo, ch'era de' Pregadi del 1519.

Nel 1412. a' 15. di Marzo fu mandata in Livenza armata di 50. barche, ganzaruoli 28. Galeoni 3. e Galere 3. ch'erano preparate per andare in Golfo, Capitano Niccolò Barbarigo della

della detta armata, sulla quale erano gatte, bombarde grosse, e schioppi, per mandarla a riacquistare la Mota e Porto Buffoledo, con molta gente e balestrieri assai sopra. E così andata per la Livenza e le genti per terra, vennero tante pioggie e mali tempi, che non si potè dar battaglia a' detti Castelli. Ma ben furon fatti cavare assaissimi pali, ch' erano sott' acqua con molte palate orbe, sicchè non si stava indarno, nè si restava di combattere con saettamenti e bombarde, traendo dentro la Mota. A' 28. del detto mese s'ebbe, come Messer Tristano da Sovergnano del Friuli con 400. cavalli e assai pedoni (chi dice con 30. cavalli e con 400. pedoni) si presentò ad Udine colle Insegne del Re d'Ungheria, e così gli Ungheri, ch'erano ivi, credendo che fossero de' suoi, apriron le porte, ed egli entrò dentro, e fece coll' ajuto della sua parte, ch'egli avea dentro, mettere alcune case a sacco de' sospetti e a se contrarj. E sei de' primi d'Udine scamparono. Sicchè a questo modo egli ebbe la detta Terra a nome della Signoria nostra. Ma stette poco che ne fu cacciato. A dì detto (e fu la Settimana Santa) furono lettere da i nostri Oratori, ch'erano a Roma, Marco Dandolo e Lorenzo Bragadino, per trattar pace mediante l'autorità del Papa col Re d'Ungheria, il quale dimandava il danno, che la Signoria avea fatto a Sebenico, e ad altri luoghi, e la spesa ch'esso Re avea fatto per Ducati cinquecento in secento mila; e lascerà Zara alla Signoria, ma vuole ogn' anno per censo un cavallo bianco coperto di scarlatto, che gli sia mandato, ovvero un falcone pellegrino, e che la Signoria gli dia il passo, per venire in Lombardia e a Roma a coronarsi Imperadore. Sicchè essendo patti da non potere accettare, dimandavano licenza. A' 30. del detto mese fu scalato il Castello d'Ostrovizza vicino a Sebenico, che teneva la Signoria; ed entrarono dentro, e fu perchè que' di dentro ribellarono, nel quale erano 50. paghe di balestrieri Greci, e ne costò per averlo Ducati 6000. d'oro. E' lontano da Zara miglia 32. ch'è il passo, per cui si viene d'Ungheria nella Dalmazia. Eravi Castellano un Candiotto, il quale s'innamorò d'una sorella d'un Capo, ch'ivi teneva, nominato Vito. E la detta donna mandògli un passegiero, mostrando di venire alla festa. E saputo il Castellano del venire di questa Morlacca, tenne modo cogli amici, ch' egli avea, ch' egli fece amistà con questo Vito suo fratello. E così essendo andato più volte il detto Vito a visitare questa sua sorella in Ostrovizza, tenne con lei modo, che con uno spago gli diede la misura delle mura del Castello. E un giorno, che i Greci faceano la festa del loro Carnevale, la detta Morlacca diede ordine al prefato suo fratello, che quella notte era il tempo, perchè ubbriacavansi tutti facendo il Carnevale; e che venissero, quando vedeano un segnale d'una fiaccola accesa. E così vennero, ed ebbero il detto Castello con tutti gli uomini e munizioni.

Agli 11. d'Aprile il nostro campo uscì di Treviso e dal Trivigiano per passare nel Friuli contro i luoghi del Patriarca d'Aquilea con cavalli 3500. E s'aspettava che giugnesse il Grasso da Venosa con lance 130. Per una parte era capo il Signor Francesco Orsini Condottier nostro, per l'altra Messer Taddeo dal Verme Cavaliere Capitano, e Messer Lodovico Buz-
A zacarini, e Messer Paolo da Lione Padovani, Provveditori Jacopo Trivisano e Barbone Morosini. E andarono prima contro i luoghi di Messer Guglielmo da Prata, il quale avea tenuto cogli Ungheri. Ancora l'armata d'acqua andò, e le dette genti passaron per la via di Conigliano per lo Campardo. E nel detto nostro campo era innumerabil gente da piedi e da cavallo, balestrieri, guastatori, e cernide infinite. E così il detto esercito andò per tutto il Friuli rubando e abbrugiando e menando a terra tutto quello che trovava. E questo fu fatto per l'ingratitudine de' villani e de' Castellani della Patria, che sono stati ad noi contrarj, avendo avuto assai beneficj a questo Sta-
B to pe' tempi passati. E questi furono quelli che menarono gli Ungheri a' danni nostri nell' Istria e in Trivigiana, mostrando loro i passi. A' 12. s'intese, che circa cavalli 50. d'Ungheri vennero a Serravalle e sul Trivigiano, essendo partito il campo, e fecero molti prigioni, tolto assai bestiame. E il Grasso da Venosa essendo giunto colla sua Compagnia, andò loro dietro, e ricuperò la preda, e furono morti molti Ungheri. Vedendo la Signoria, che non si pagavano così le fazioni e le angarie, come si faceva, fu deliberato di togliere danari ad imprestito da molti, per mandare a comperare frumenti per Venezia per le Terre nostre. In Pregadi fu menato per gli
C Avvogadori Ser Donato Giustiniani a' 21. d'Aprile, che fu Podestà a Zumele, e rese quel luogo agli Ungheri. E fu preso; che il detto compisca sei mesi in prigione, paghi lire cento agli Avvogadori, e sia privato di tutti gli ufizj, benefizj, reggimenti e consigli per anni quattro, nè gli possa essere fatta grazia. E fu assoluto Ser Jacopo Querini, che fu Podestà alla Mota, perch' egli mostrò di non essere in alcun dolo. A' 12. d'Aprile vennero due Oratori del Re di Polonia in questa Terra, notificando alla Signoria, come il suo Re avea conchiuso la pace col Re d'Ungheria, e gli avea dimandato ajuto contro di noi. *Tamen*, ch'egli voleva interporsi a fare la pace,
D e che così mandasse uno o più Ambasciadori a quest' effetto. E fu trattata questa materia tre giorni in Pregadi. E fu preso d'eleggere due Oratori con gran pena, i quali furono Tommaso Mocenigo Procuratore e Antonio Contarini dal dito *quondam* Ser Marino da San Felice, uomo molto ricco. E a' 17. del detto mese partirono insieme con essi Oratori Polacchi con nobile compagnia. Ed ebbero salvocondotti sì del Friuli, come d'altri luoghi dove passavano. Ritorniamo al nostro campo. Entrato egli nel Friuli, ebbe Porcia, e fatta molta preda d'animali grossi e minuti, e prigioni villani ovvero Furlani, circa 1200. vennero alla Mota, dove piantarono quattro
E bombarde grosse. E avanti che l'armata potesse passare, le convenne cavare molti pali e palate orbe fatte sottacqua. E così passata, *etiam* per acqua bombardarono il Castello, e bombardavanlo da quattro bande. Alla fine i nostri fecero pur tanto, che accostarono la barbotta al ponte del Castello predetto, e al dispetto de' nimici fecero tanto con pegola e con istoppa e con altri artificj, tuttavia combattendo, benchè piovesse, che le frecce e i verettoni non potevano fare l'operazione. E tanto fecero, che cacciaron fuoco nel ponte, e ne fu ferita una gran quantità dell' una e dell'altra parte, e fu tolto loro la via di potere

tere uscir fuora. E a' 19. d'Aprile seguì tal battaglia, che fu ferito Giovanni di Nogaruola nostro Contestabile, onde que' di dentro vedendo di non potere più, si renderono. E fu preso ivi Tommaso Pellegrini Veronese, al quale fu data taglia di Ducati 4000.

A' 24 d'Aprile giunse a Venezia il Signor Carlo Malatesta di Rimini, condotto per nostro Capitano Generale con molti Condottieri e con bella compagnia. Gli furono mandati incontro molti Gentiluomini con palischermi e con molte barche grandi. Alloggiò a San Giorgio Maggiore con grandissimo onore. E a' 25. il giorno di San Marco per Messer lo Doge gli fu dato il bastone e lo stendardo di Capitano, dandogli il giuramento all'Altar grande. *Tamen* in un'altra Cronica pare che a' 24. nella Vigilia gli fosse dato. Ma siasi come si voglia, a' 25. la mattina fu egli in processione col Doge. Ha di condotta cavalli 1500. e a dì 28. partì e andò in campo. Il quale andato a Mestre trovò la sua Compagnia giunta bene in punto. In questo mezzo Don Tristano da Sovergnano de' primi Castellani del Friuli, fedelissimo, e Gentiluom nostro, venne a Venezia, e disse che avea due figliuoli prigioni degli Ungheri, richiedendo qualche danaro dalla Signoria per poterli riscuotere, ovvero per far quanta guerra egli può agli Ungheri, e così nella Patria. Fu preso di dargli Ducati 700. ch'egli dovea avere della sua provigione, e di prestargli Ducati 1000. e di dargli condotta di cavalli 400. e di pedoni 400. E avuti i danari andò a far genti. Al primo di Marzo di Domenica s'intese, come a' 28. d'Aprile pe' nostri Rettori di Verona era stato scoperto un trattato nella detta Città, cioè: Erano due fratelli da Quinto Cittadini, l'uno chiamato Jacopo, l'altro Urbano, con un Prete Veronese, il quale altre volte fu in prigione in questa Terra. Questi aveano ordinato con alcuni Munni da settanta in ottanta, & *etiam* con uomini del Popolo di bassa condizione, i quali traendo una bandiera, e dicendo ad alta voce: *Viva l'Imperio e la Scala*, tutti questi si riducessero su d'un cantone appresso al Ponte Nuovo, che passa l'Adige, per venire ne' Borghi di Verona, e a quella voce potessero toglier dentro i villani. Ma come piacque a Dio, questi trassero la bandiera, e gridaron la voce; ma niuno de' mestieri, nè del buon Popolo si mosse per detti ribelli. E si ridussero alla Piazza alcune genti nostre d'armi, le quali per avventura entravano nella detta Città, per istare in guardia. Era Capitano Gabriello Emo il Cavaliere, e Provveditore Bernabò Loredano, i quali montarono a cavallo colla Bandiera di San Marco in mano del detto Loredano, gridando: *Viva San Marco, e la Ducal Signoria*. Ed incalzarono i detti ribelli, per modo che si misero a fuggire, e molti si gittarono nell'Adige, e se ne annegarono molti, e altri ne furon presi; e fu coll'ajuto di quelli de' Maffei, e di Messer Verità di Verità, e d'altri Cittadini Veronesi. Nel detto trattato era *etiam* qualche soldato. E il detto Prete era di nazion Brugese. E voleano mettere quella Terra a sacco. E come nella Cronica Dolfina ho letto, vennero colla Bandiera spiegata nella Terra, gridando: *Viva Scala e l'Imperio*. *Tamen* come ho detto niuno di Verona si mosse, anzi si ridussero alle fortezze. E i Pellegrini Cittadini Veronesi diedero gran favore alla Signoria. Ora ne furono

A presi 26. i quali furono appiccati per la gola, tra' quali fu uno chiamato Don Pietro da San Giusto, il quale fu buttato giù dalla torre, e morì. Il quale sonò la campana a martello. E il dì seguente furono presi degli altri al numero di sei, e furono appiccati; e tredici messi in prigione per esaminarli; e per sapere da loro chi era nel trattato; e furono mandati a Venezia alle prigioni. E così furono pacificate le cose di Verona. *Tamen* inteso questo, la Signoria comandò al Capitan Generale Signor Carlo Malatesta, che cavalcasse fino a Verona con lance 1000. e gli venne incontro un Cavallaro de' Rettori con avviso, che non andasse più oltre, che il tutto era pacificato.

B Ond'egli tolse la volta di andare in campo nel Friuli. In questo tempo medesimo fu scoperto un'altro trattato nella Rocca e nel Castello d'Asolo, per darlo agli Ungheri, dov'era Podestà Pietro Gradenigo. Ma nella Cronica Dolfina dicesi Filippo Gradenigo. E fu scoperto per una donna della Terra, che avvisò il Rettore, come erano nella Rocca dodici soldati, i quali trattavano di dare la fortezza agli Ungheri. Per lo che subito ne furono presi sei, e poi due de gli altri scamparono. Ed intesa la verità per loro confessione, furono impiccati per la gola, e quella donna fu ben meritata.

C Agli 11. di Maggio per la Comunità di Verona furono mandati tre Ambasciadori de' primi della Terra alla Signoria. I quali furono Messer Jacopo de' Fabri Cavaliere, Messer Pellegrino di Cavolorso Cavaliere, e Domenico di Giserco. I quali venuti alla Signoria, scusarono la Terra del caso della ribellione occorso per quegl'iniqui traditori, avvisando ch'eglino aveano data taglia a chi dava in mano loro Brunoro dalla Scala, che gli darebbono del suo Ducati 8000. e morto Ducati 4000. E preso nel loro Consiglio, che chi nominava la Casa dalla Scala, pagasse certa pena, dicendo che questi ribelli coll'ajuto di Facino Cane voleano rimettere la Signoria al detto dalla Scala, ovvero reggersi a Popolo, come avea

D fatto Bologna. Ora la Signoria gli accarezzò assai rimandandoli a casa, dicendo, che questo Stato conosceva la fede di quella Città. E fu scritto a' Rettori d'ivi, che i beni de' ribelli si confiscassero nella Camera. A' 14. di Maggio fu presa Parte nel Consiglio de' Dieci di dar taglia a chi darà que' ribelli da Quinto nelle mani vivi, e per cadauno che daranno vivo, abbiano Ducati 1000. e morto Ducati 500. e così un Capodiferro, e altri. A' 22. di Maggio il Signor Carlo Malatesta Capitan nostro Generale passò per la via del Monte il Fosso ovvero la Livenza, e combattè Porcenigo e Aviano, Castelli nel Friuli de' Castellani; e quelli ebbe, e pe' mali tempi che faceano, non

E andò più avanti. In questo giorno Facino Cane Governadore dello Stato di Milano morì. E le feste della Pentecoste il Popolo di Milano si levò all'arme, e prese il Duca Gianmaria di Milano suo fratello, e lo tagliarono a pezzi. E questa fu la parte Guelfa. E levarono per loro Signore Giovanni Piccinino suo barba, il quale fu figliuolo di Messer Estore de' Visconti bastardo. La qual cosa fu ottima pe' Veneziani. A' 27. del detto mese per lettere di Marino Gritti Podestà di Conigliano s'intese, come Messer Tristano da Sovergnano con cavalli 600. e assai pedoni era andato a Sovergnano suo Castello, e combattendo,

rendo, dove ne furono morti molti, l'ebbe per forza, presi 300. ch'eranvi dentro. E pel simile ebbe un' altro Castello chiamato la Mattía, il quale si rendè, salvo l'avere e le persone. Sicchè si ha aperto la via d'andare verso Cividale e Gemona. E ancora il nostro Capitan generale prese Spilimbergo. Poi al primo dì di Giugno si presentò col suo campo ad Udine, e diedegli una grande battaglia, nella quale molta gente morì; e gli Ungheri, ch'eranvi dentro, si difesero virilmente, facendo murare le Porte. E parte delle nostre genti scorsero per quelle Ville e Castelli, facendo grandissimi danni, e prigioni da taglia. E presero Adiano e Corsina Nuova. Spianarono le fortezze, e le misero a sacco. In questo tempo i Genovesi venuti all'arme, cacciarono fuori di Genova il Marchese di Monferrato, ch'ivi era Governatore pel Re di Francia, e fecero Doge Messer Jacopo di Campofregoso, uomo pacifico e molto ricco, il quale era stato altre fiate Doge di Genova. E questa nuova piacque a' Veneziani. Venne a Venezia un' Oratore della Comunità di Firenze, chiamato Messer Lionardo degli Albizi per l'imposta messa a' Fiorentini, che stavano in questa Terra, i quali non voleano essere messi a far fazione, dicendo ch'erano mercatanti. Fu loro risposto, che la Signoria al tutto è di volere, che l'imposta messa stia; se nò, se ne vadano via. In questi giorni s'ebbe il luogo di Latisana per trattato. Sicchè da mare si ha il transito per mandare mercatanzie in Alemagna. A dì cinque i nostri Oratori stati in Polana e a Buda, riferirono in Pregadi il mal'animo e la mala disposizione di quel Re d'Ungheria contro la Signoria nostra, il quale *etiam* domanda la Città di Zara, la quale fu comperata dal Re Ladislao per Ducati 100000. e altri luoghi nostri. Fu preso d'aumentare l'esercito, e di fare altre 1000. lance, 1000. balestrieri, e 1000. pedoni.

A' 10. di Giugno Domenica, gli Ungheri e i Furlani in numero di cavalli 150. partirono dalla Mota, e passato il fiume andarono verso Caorle, e ivi fatte zattare e ponti, passarono sul Lido maggiore, dov'era il Podestà, a Venezia non si pensando, che i nimici venissero mai ivi. E presero il luogo, facendo gran danni; presi assai animali abbrugiaron le case, e vennero in tempo che la brigata dormiva. Fu sonato campana a martello. Ma la Chiesa e il Palazzo non fu tocco, e que' di Mazzorbo usciron fuora con barche, e diedero loro la caccia, ond'essi nimici volendo fuggire, molti di loro s'annegarono. Furono mandati tre notabili Ambasciadori nel campo al Signor Carlo Malatesta Capitano general nostro, i quali furono Bertucci Pisani Consigliere, Giovanni Moro Avvogadore, e Sante Veniero Capo del Consiglio, per trattar quello, che s'avesse a fare per questa guerra con gli Ungheri; perchè s'avea avviso, che il Re d'Ungheria veniva molto grosso nel Friuli e in Trivigiana, con Brunoro dalla Scala e con Marsilio da Carrara. E consultato insieme ritornarono, e riferirono il tutto a' Pregadi. E' da sapere, che fino al presente sono stati fatt'imprestiti di 10. per 100. E ogni mese s'era sulla spesa di Ducati 60000. Onde gl'imprestiti calarono a Ducati 38. il cento. A' 20. del detto mese ritornarono in questa Terra Marco Dandolo, e Lorenzo Bragadino, stati Oratori a Papa Janni, dov'erano stati assai mesi con ispesa di Ducati 2000. perchè il Papa volea trattar pace col Re d'Ungheria, ma nulla si potè conchiudere. Era Capitano de' Ganzaruoli e di barche armate in questo tempo in Livenza Pietro Diedo (altri dicono Duodo) il quale fece grandi danni agli Ungheri appresso d'Oderzo. A' 30. di Giugno s'ebbe nuova, che Papa Janni XXIII. avea fatto pace col Re Ladislao di Napoli e della Puglia, a' 15 di Luglio conchiusa per mezzo del Cardinale de' Brancacci Napolitano. Cioè che il detto Re Ladislao rimane Re della Puglia e della Sicilia, e che sarà investito dal Papa e fatto Gonfaloniere della Chiesa, e che per due anni abbia dalla Chiesa Ducati 120000. e che gli sieno date per pegno quattro Città, Ascoli, Viterbo, Perugia, e Benevento, le quali egli tenga, finchè gli saranno dati tutti i detti danari. E sia obbligato di tenere lance 1000. pagate, e che tratti con Papa Gregorio XII. ch'è a Gajeta, ch'egli voglia rinunziare al Papato in termine di mesi tre, e rimanga Legato della Marca della Chiesa, ed abbia Ducati 50000. all'anno dalla Chiesa, e possa confermare tre suoi Cardinali. E non contentandosi di questo, il detto Re promette di levarlo fuori del Regno, e di mandarlo in Provenza. Fu detto *etiam*, che il Papa rimetteva ad esso Re il Censo de' 40000. Ducati all'anno, che per anni 10. non ha pagato. *Item* il Papa promette di non dare alcuna autorità al Re Luigi di Francia nel detto Regno. In questo mezzo 2000. cavalli Turchi vennero in Dalmazia, e corsero su quello di Laurana, e da' nostri furono mal trattati. A' 4. di Luglio fu presa Parte nel gran Consiglio di fare un Consiglio di Cento, i quali sieno al governo dello Stato in luogo del Consiglio de' Pregadi, e possano essere quattro per casato, con pena di Lire cento a rifiutare, e ogni volta che venissero, pagassero soldi 20. E avendo 8. punti, sieno fuori, e si faccian' altri in suo luogo. Al qual Consiglio fu data ogni autorità. Che v'entri Messer lo Doge, i Consiglieri, que' del Consiglio de' Dieci, i tre Avvogadori di Comune, e i Padroni dell'Arsenale. In tutto 129. ballotte; ma i Savj non mettano ballotta. Sicchè i Quaranta furono esclusi. E il detto Consiglio durò . . . . . . E così furono eletti nel gran Consiglio que' ch'erano Procuratori, e altri Ufizj. A' 24. del detto mese venne a Venezia il Signor Pandolfo Malatesta di Rimini fratello del Signor Carlo nostro Capitan generale, e s'offrì alla Signoria con lance 80. fino a 100. e con pedoni 500. a Ducati 4. per uno al mese i fanti, e con ferma di mesi due e mezzo. Fu accettato il partito, e datigli Ducati 2000. per prestanza. Il quale a dì 26. partissi per far le genti e per condurle a campo. In questo tempo s'ebbe avviso, avere il Signor Turco armato Legni 22. tra Galere e Fuste. E che a Scio avea preso una Galera di Genovesi, e tagliati tutti a pezzi. La quale armata avea fatta per espugnare Salonichi, Terra dell'Imperadore. E andava con gente per terra. Questa nuova portò Benedetto Dolfino Sopracòmito. Il quale Signor Turco ha nome Amuratte. E acciocchè le due Galere grosse da mercato poste già al viaggio della Romania andassero sicure, fu preso di dar loro conserva, e fu scritto al Capitano del Golfo, che dia loro due Galere armate, e le accompagnino

gnino fino a Tenedo. A' 30. di Luglio fu preso nel Consiglio de' Centotrenta Savj sopra la guerra degli Ungheri, d'eleggere due Provveditori in campo col nostro Capitano Generale, e furono Tommaso Mocenigo Procuratore, e Antonio Contarini dal dito da San Felice, con pena; i quali rifiutarono, e pagarono Ducati 200. di pena. E a dì detto furono eletti Antonio Moro Procuratore, e Rosso Marino da Santa Maria Zobenigo, i quali accettarono, e si partirono a dì primo d'Agosto.

A' 9. d'Agosto s'ebbe, che Niccolò Capello Podestà e Capitano d'Istria avea cavalcato con grandissima gente dell'Istria da piè e da cavallo al Castello di Buja, ch'era del Patriarca d'Aquileja, che confina co' luoghi della Signoria nostra; e que' che v'erano dentro, si renderono. E ivi mise dentro governo e custodia. In questi giorni giunse a Venezia Messer Jacomo dal Cadenazzo, che vuol dare due Castelli alla Signoria, che dividono il Veronese dal Bresciano, perchè non vuole che i Dogi d'Austria abbianli. Gli fu risposto di non volerli, per non venire in nimicizia co' detti Duchi. Era nostro Oratore appresso i detti Dogi in Austria Tommaso Michieli. E vedendo che la Signoria non li volle accettare, vennero i detti Castelli a i detti Dogi. A' 14. d'Agosto circa l'ora del mezzo dì andò il nostro campo intorno la Mota, il quale stava sprovveduto. Vennero circa 3000. cavalli d'Ungheri, tutta gente fiorita colle lance in mano. Fattisi in tre squadre, due d'Ungheri ed una di Furlani, assaltarono il nostro campo. E ancora uscirono que', ch'erano ne' Castelli, che per gli Ungheri si tenevano. Il nostro campo era tutto sparpagliato. E vennero gridando: *Carne, carne*. Era *etiam* una parte di Boemi con loro, molto bene a cavallo e bene armati. Vedendo questo il nostro Capitano fece subito sonare le trombe di battaglia. E montò a cavallo solo colla panciera indosso, facendo armare tutta fiata la sua gente. E i nimici in questo mezzo andavano scorrendo per gli alloggiamenti, rubando quel che poteano. Ma come piacque a Dio, sopravvenne la Compagnia del Grasso da Venosa, e Ruggieri da Perugia con cavalli 600. perch' erano di guardia, e appicciarono il fatto d'arme. E furono i nostri alle mani con gli Ungheri. E tennero questi due campi tanto la scaramuccia, sicchè il resto del campo s'armò, e si mise in punto. Poi incominciarono la battaglia, la quale fu molto aspra e dura. E pe' nostri fu morta una grande quantità d'Ungheri, perchè lo sforzo attendeva a rubare. E se la sorte non avesse permesso, che quella gente d'arme de' due Condottieri non fosse stata armata del tutto, il nostro campo era rotto. Anche le buone provisioni, che fece Pietro Loredano Capitano dell'armata ci ajutarono, il qual vedendo, che i nostri scappavano, e già aveano gittate via le balestre, per montare sul ponte, ovvero per andar sulle barche, il detto Capitano fece rompere il ponte, e feceli tornare a far testa, e a togliere le balestre loro, per modo che incalzarono gli Ungheri per fino nella Mota; ed avanti ch'entrassero, ne furon morti di loro più di 1300. de' migliori, a' quali furono trovate le tasche piene di danari d'oro e di monete. E de' nostri *etiam* ne furono molti morti. E furono presi Ungheri vivi da

A 400. E Don Taddeo dal Verme Capitano si portò benissimo. Il Capitan Generale Signor Carlo Malatesta fu ferito di tre ferite, una di balestra Unghera, una di punta di lancia, ed una di spada sopra il fianco. Ma per grazia di Dio nessuna fu di pericolo. Ancora il detto Taddeo dal Verme fu ferito sopra la faccia verso la bocca, di spada. E pare che i nostri seguitassero gli Ungheri fino a Porto Buffoledo. E nel numero de' prigioni vi furono 25. da conto con cinture d'oro e d'argento e con danari assai nelle tasche. E morto fu il suo Capitano Generale nominato Niccolò Marzei; e di sei Bandiere, che i detti Ungheri aveano, ne presero cinque. Questa
B nuova la Signoria prima l'ebbe a bocca; poi per lettere più diffusamente. E si stette molto stupefatto, considerando il gran pericolo, in cui erano stati. E molti Condottieri ed altri del campo erano stati feriti e malmenati. Ma Messere San Marco n'ha ajutato. E per la detta cagione fu determinato di fare una solenne Processione in questa Terra intorno la Piazza di San Marco. E così fu fatta. Fu preso di mandare molti Gentiluomini notabili in campo per conforto de' nostri, e con loro molti Medici e Chirurghi con medicine, confezioni, vini, ed altri rinfrescamenti, per guarire i feriti. Fu mandato in campo con balestrieri Ser Vittore Soranzo padre di Ser
C Giovanni del Banco, il qual' ebbe quella donna ricca de' Bugni da Cremona per moglie, e Ser Jacopo Tron di Candia, Ser Niccolò Malipiero, Ser Giovanni Valaresso, e Ser Cristoforo Duodo. E con loro andarono assai barbieri.

A' 4. del detto mese la Domenica, fu fatta la Processione per ringraziare Iddio di tanta miracolosa vittoria. Furono presi Messer Niccolò di Prata fratello di Messer Valentino ovvero Guiglielmino, nostro gran ribelle, Messer Domenico da Porcelengo del Friuli, Messer' Andrea da Brugnara, Messer' Aris di Garbohemo, Messer' Ottone di Boemia, Messer
D ...... di Valvasone, i quali chi era Capitano in Udine, chi in Cividale di Belluno, e chi in Porto Buffoledo per gli Ungheri, e molti altri notabili uomini e Cavalieri, i quali furono mandati parte a Venezia, e parte a Treviso, e posti in prigione, tutti uomini da taglia. Dipoi il Signor Pandolfo predetto venne a Treviso con 3000. cavalli e con 1000. pedoni per medicarsi. A' 30. d'Agosto partironsi tre Galere da mercato pel viaggio di Baruti, e quattro per le Galere d'Alessandria co' loro Capitani, e con avere di cassa Ducati 200000. A' 3. di Settembre s'ebbe nuova, avere i nostri avuto la Mota per forza, nella quale erano Ungheri 350., pe' nostri, ch'ivi erano attorno. Messer Martino da Faenza col
E resto del campo, e l'armata, Capitano Pietro Loredano di Ser Luigi Procuratore, tanto la bombardarono, che la presero. Furonvi presi 200 Ungheri, tagliati a pezzi circa 60. E intesasi tal nuova, fu fatto sonare a Venezia campanò per tutto per rallegrare la Terra. In questi giorni nella baruffa cogli Ungheri s'ebbe per certo d'esserne stati tagliati a pezzi 600. e presi 200. Ungheri. De' nostri fu preso Bernardo Morosini Condottiere di 30. lance, e alcuni altri. Venne a Venezia a dì ... di Settembre il Signor Carlo Malatesta Capitan generale, per medicarsi. E a' 7. del detto mese venne nella Chiesa di San Marco con

Messer

Messer lo Doge, che non era ben guarito. E venuto all'Altar grande, dopo fatta l'orazione, presentò al Doge sette Bandiere di cendato, che sono le spoglie acquistate contro gli Ungheri alla Mota; tra le quali era una dorata del Signor Vaivoda con una corona d'oro in mezzo, e due ale dorate. E cadauna delle dette Bandiere è di 500. Ungheri. E poscia dette per esso Capitano assai parole al Doge, questi gli rispose, ringraziandolo dell'operazion sua. E udirono la Messa. A' 25. s'ebbe, avere il Signor Pandolfo Malatesta fratello del Capitano predetto, giunto già colla Compagnia in campo, avuto a patti il Castello d'Oderzo, a' 14. del detto mese; e che eranvi dentro 130. cavalli e pedoni 160. (altri dicono 250.) Ungheri, e che vi aveano trovato staja 3000. di frumento de' villani. E le artiglierie furono nostre. Il resto lasciarono. E' da sapere, che il detto Signor Carlo dimandò licenza alla Signoria di poter'andare fino a Rimini a compiere di medicarsi, promettendo di ritornare subito guarito. E fu preso di dargli la detta licenza, e che gli corra la provigione, come s'e' fosse in campo, e che in suo luogo rimanesse in campo al governo dell'esercito il Signor Pandolfo suo fratello. E così avuta tal licenza si partì, e andò a Rimini. Ma prima venne sua moglie in questa Terra con un Brigantino armato per visitare il marito. E perchè molti del campo male s'erano portati, fu preso di cassarli, cioè quel Capodiferro Ferrarese; e Francesco Orsini di Roma *etiam* fu cassato, e non so perche. E fu preso di riafermare il Signor Pandolfo Malatesta predetto con lance 1000. e pedoni 1000. Martino da Faenza con lance 300. Ruggieri di Perugia con lance 300. Taddeo dal Verme con lance 200. e pedoni 1000. in tutto lance 1800. e pedoni 2000. di gente eletta. Venne a Venezia il Patriarca di Grado, il quale vuol far patti colla Signoria, e venire alla nostra ubbidienza. Il nostro campo in questo mezzo passò il Tagliamento, e si presentò a Porto Gruaro, e si rendè, e Don Tristano da Sovergnano acquistò un Castello grosso vicino ad Udine, chiamato .... e due cortine. A' 2. d'Ottobre il presato Signor Pandolfo Malatesta mandò a togliere la Badia di Sesto molto grassa d'animali. E fatti prigioni poi andò a Solaruolo. *Etiam* quello ebbe. Furono rinovate barche armate, e mandate ne' fiumi sotto il Capitano Loredano, dove abbisognava. Agli 11. del detto mese venne a Venezia un Boemo Cancelliere del Conte di Sile, ch'è suocero del Re d'Ungheria, e portò lettere di credenza d'un nostro Veneziano chiamato Pietro Bicarano, ch'ivi stava, a suo figliuolo, che l'introduca nel Collegio alla Signoria, perch'egli viene per buona cagione. E così introdotto il detto Boemo chiamato Messer Colmanno Arzegnano Cherico d'Aquilea, e un'altro con lui chiamato Andrea Clovia, dicendo, che se la Signoria voleva, bastavagli l'animo di far la pace con suo genero Re d'Ungheria. Consultato nel Consiglio de' Savj della guerra, fu preso di mandare al detto Conte di Sile due onorevoli Oratori con cavalli 24. i quali furono Tommaso Mocenigo Procuratore e Antonio Contarini dal dito da San Felice. E partirono subito co' detti Boemi, ed ebbero salvicondotti di passare.

In questo tempo morì il Re Martino d'Aragona, e gli succedette Ferdinando figliuolo

A del Re di Castiglia, perch'egli non ebbe eredi. Il nostro campo, capo il Signor Pandolfo Malatesta, andò verso Udine, andando danneggiando per tutto fino a Gorizia. E la Compagnia di Ruggieri da Perugia di cavalli 1000. e di pedoni 500. andata verso Feltre, ebbe la fortezza della Scala vicina a Bassano. Fu mandato Provveditore in Latisana Almorò Lombardo. Nel Friuli il Signor Pandolfo Malatesta ebbe Codropio, miglia cinque lontano da Udine, dove trovarono staja 20000. di frumento, e bestiami assai. La Città di Sebenico in Dalmazia, la quale si teneva pel Re d'Ungheria, essendovi all'assedio Lionardo Mocenigo Capitano al Golfo con Galere cinque e con due

B Galeotte, sicchè per via di mare non vi poteva entrare alcuna vettovaglia, vedendosi i Sebenicani astretti così, non aspettando soccorso d'Ungheri, vennero a parlamento col detto Capitano, di volersi dare alla Signoria nostra, e di voler mandare i loro Ambasciadori a Venezia. Ma vollero tre capitoli. Il Capitano fu contento, che mandassero detti Ambasciadori, i quali giunti del mese d'Ottobre, a' 28. furono nel Collegio, e dimandarono tre capitoli. Primo che sieno dati loro Ducati 3000. tolti loro. Secondo, che sia rovinata una fortezza ivi vicina verso il monte. Terzo che del vino, che manderanno a Venezia, paghino solamente un Ducato per amfora di vino di

C dazio. E daranno la Terra alla Signoria. E tutto pel Consiglio de' Savj della guerra fu conceduto loro. Ma avanti che giugnessero a Sebenico con tal risposta, a' 2. di Novembre s'intese, essere i nostri entrati nella Terra, e in quella avere levato San Marco, e il Capitano del Golfo essere entrato nel porto con cinque Galere, e messo Vicerettore Zacheria Trivisano il Dottore, finchè la Signoria vi mandi altro governo. Altri scrivono, che la detta nuova s'ebbe il dì di San Simone a' 29. d'Ottobre. Ma la Rocca si tenne, la quale fu combattuta pe' Cittadini. Alla fine dopo alcune battaglie si rendè. E furono feriti d'ambe le parti 680. uomini, e solamente due morirono. Scrive il detto Capitano, come anderà

D a Traù, e spera che si renderà. La qual Rocca si rendè agli 8. di Novembre del 1412. A' 17. di Novembre fu preso nel Consiglio de' Cento di fare altre 1000. lance, perchè pareva, che il campo degli Ungheri nel Friuli s'andasse ingrossando di gente, che veniva d'Ungheria. A' 18. del detto mese il Signor Pandolfo Malatesta entrò colle genti nella Valle di Cividale di Belluno, e fece preda grande. E a' 22. del detto mese Ruggieri da Perugia colla sua Compagnia, e quella del Grasso da Venosa, ebbe Castelnuovo a patti, ch'è vicino a Feltre; ed era andato nel Borgo di Feltre, e quello avea abbrugiato. E qui

E fu quel di Feltre e di Cividale furono trovati pe' nostri molti animali rubati dagli Ungheri sul Padovano e sul Trivigiano, e fecero molti prigioni di taglia. Nota, che que' di Quero vollero aspettare le bombarde, e fu rovinato quasi mezzo il Castello dalla banda di Quero, e poi si rese a patti. In questo mezzo Papa Gregorio XII. da casa Correro, abbandonato dal Re Ladislao, montato sopra una Cocca nostra, padrone Jacopo da Verga, in conserva d'un'altra nave, padrone Marino de Micheli, tutti e due Veneziani, si partì dalla Città di Gaeta con tre Cardinali in compagnia tutti e tre Veneziani, cioè suo nipote Don An-

Antonio Correro, il Barbarigo, e Don Gabriello Condolmiero popolare. Un'altro Cardinale era con lui, che volle andar per terra; e il quinto Cardinale Fra Giovanni di Ragusi dell'Ordine de' Frati Predicatori il Papa lo mandò al Re d'Ungheria per sue faccende. E così venne ad ismontare a Rimini, dove fu ben veduto da quel Signore. Fu preso di fare due Oratori al Re Ladislao di Napoli e di Puglia, per trattar lega insieme, atteso che il Re d'Ungheria avea fatto lega co' Duchi d'Austria e di Baviera. E così fecero Marco Veniero e Bernardo Loredano. Dal qual furono fatti Cavalieri.

A' 29. del detto mese s'ebbe nuova per lettere di Niccolò Barbarigo Provveditore in Castelnuovo, ch'essendo state le nostre genti, ch'erano all'impresa di Feltre, cioè Ruggieri di Perugia, e il Grasso da Venosa, molte fiate alle mani co' nimici, sopragiunsero circa cavalli 800. da Serravalle d'Ungheri e di Boemi, e assaissima fanteria, e que' ch'erano in Feltre da lance 300. ovvero cavalli, escirono fuori, e misero i nostri in mezzo, e furono alle mani. E il Grasso da Venosa si portò benissimo, e Ruggieri di Perugia scampò con suo figliuolo a Castelfranco. Alla fine ho trovato in due modi. La Dolfina dice, che i nostri furono rotti. Un'altra dice, che gli Ungheri furon rotti, e presi circa 220. Ungheri. *Tamen* fu preso Bernardo Diedo, Jacopo Terzo, e Bernardo Morosini dagli Ungheri, i quali furono menati prigioni in Cividale di Belluno. Onde fu determinato di rifare la Compagnia de' detti Condottieri. Dunque i nostri ebbero la peggio. In questo medesimo giorno dall' altra banda Martino da Faenza avendo fatto colla sua Compagnia certo aguato in un boschetto sopra Marano, uscirono fuori di Marano circa cavalli 700. d'Ungheri, e furono alle mani. E gli Ungheri furon rotti, e presi 70. Chi dice 360. e morti molti di loro, e abbrugiati gli alloggiamenti. A' 16. di Novembre fu preso d'eleggere per Collegio tre sopra i sospetti, e furono eletti Marco Barbarigo *quondam* Ser Marino, Giovanni Emo *quondam* Ser Jacopo, e Cristoforo Marcello *quondam* Ser Vittore. A' 24 del detto mese fu messo un per cento per centinajo di lire d'imprestiti. A' 3. di Dicembre essendo andato il Signor Pandolfo Malatesta con circa cavalli 1000. bene in punto nel piano d'Udine, avendo inteso, che cavalli Ungheri 1000. (chi scrive 2000.) erano venuti al passo, credendo di trovare i nostri allo scoperto, ma il detto Signore già lo avea inteso, valentemente investì esso nostro Capitano in coloro, e furono alle mani, e li ruppero, e presi da cavalli 640. e 65. buonissimi prigioni da taglia tra Boemi e Furlani. E pe' detti prigioni s'intese, come era giunto d'Ungheria ad Udine Pippo da Firenze, il quale era fuori colla detta Compagnia, e fuggì incognito in Udine e si salvò. *Tamen* la Cronica Dolfina, nella quale di questi tempi trovo più verità che nelle altre, dice, che furon presi d'Ungheri 102. cavalli, tra' quali sette Cavalieri. E de' nostri, che furon presi dagli Ungheri, il detto Pippo fece grande crudeltà, e tagliò le mani a quaranta. Laonde il nostro Capitano gli mandò a dire, che *de cetero* tutti gli Ungheri, che sarebbono presi pe' nostri, sarebbeli decapitare. E a' 18. del detto mese giunsero i detti prigioni in questa Terra, in numero di 47. Ungheri e di 12. Furlani, tra' quali cinque Cavalieri. E furono posti in prigione. S'intese, come il Re d'Ungheria veniva in persona nel Friuli con gente, e cavalli 3000. con dire, che voleva andare in Lombardia, e poi a Roma a coronarsi. A' 14. del detto mese fu fatto sapere al prefato Signor Pandolfo Malatesta, come il Re era giunto in persona a Cividale di Belluno con cavalli 8000. e d'ora in ora ne doveano giugnere degli altri. *Tamen* nella Cronica Dolfina dicesi con cavalli 3000. Laonde il detto nostro Capitano determinò di volersi ritirare coll'esercito, e di ridursi in Trivigiana. E venne al passo di Sesto per passare. Onde fu fatta una grandissima battaglia e baruffa, perchè i nimici non voleano che i nostri facessero il ponte. E furono tagliati a pezzi di loro più di 300. persone, e a loro dispetto fu fatto il ponte; e fu menato un nipote dell'Abate di Sesto prigione, e i nostri passarono e vennero in Trivigiana. E fu preso di rovinare le Bastie, ovvero cortine o Castelli del Friuli, che avevamo presi, e d'abbrugiare tutti gli strami, acciocchè i cavalli degli Ungheri non trovassero che mangiare. Fu preso per più sicurtà delle nostre Terre, di mandare Provveditori a Padova, Vicenza, Verona, Treviso, e Capodistria. Furono mandati tre Ambasciadori al Signor Pandolfo Malatesta con presenti, argenti, velluti, panni di seta, vini, e confezioni. I quali furono Bartolomeo Nani, Sante Venieri, e Lorenzo Bragadini, per animarlo, e per consultare quello che s'avesse a fare.

A' 18. del detto mese s'intese, che gli Ungheri, Capitano Pippo da Firenze, e Stibor, aveano avuto Codroipo e Palazzuolo, dopo dategli molte battaglie, e che non potendosi più tenere, si resero i nostri, salvo l'avere e le persone. E fu preso di mandare molte barche armate, e tredici Ganzaruoli incamatati, con molti balestrieri in Livenza, acciocchè gli Ungheri non passassero alla Mota, perchè la volevano i nostri far forte. Onde venuti gli Ungheri a campo, per tre giorni le diedero molte battaglie, e i nostri virilmente si difesero. Era ivi Provveditore Marco Lombardo, e Capitano della detta armata era Niccolò dal Carretto, uomo molto valoroso da mare. Ancora gli Ungheri presero Cordovat, che si rendè, dov'erano assai bombarde, faettamenti e balestre. Ma prima sopportarono battaglie, e morti da 90 uomini Ungheri e più, alla fine si renderono a patti. A' 22. del detto mese giunsero a Venezia tre Galere di Baruti, Capitano Francesco Soranzo, dalle quali s'intese, che Papa Gregorio XII. era a Corfù smontato di nave con tre Cardinali, e ch'egli era montato sulla Galera di Rata, padrone Marco Bembo, e venne fino a Rovigno. Poi ivi montò su cinque barche armate, e passò a Rimini, dove disse di volere stare e morire. A' 23. del detto mese giunse a Venezia il Signor Pandolfo Malatesta Capitan nostro, che venne da Treviso per consigliare alcune cose colla Signoria nostra. Arrivò alla casa del Marchese di Ferrara, e gli fu fatto grande onore nella sua venuta, e mandati palischermi fino a Marghera, e il Doge gli andò incontro. Dipoi venuto in Collegio disse quello, che gli pareva di fare per ischivare quella furia d'Ungheri, e fu ben presentato dalla Signoria. Poscia ritornò in campo in Trivigiana, e nel partirsi dal detto Messer lo Doge, fu accompagnato fino a Marghera con assai barche e ganzaruoli.

A' 28. di Dicembre del 1412. s'ebbe per lettere de' Rettori di Verona, com'era stato scoperto un trattato, che voleva fare Brunoro dalla Scala d'entrare in quella Città, con un Veronese chiamato Giovanni da Nogarola Condottiere di lance 40. nostro, il quale gli voleva dare una Porta della Terra. E preso il detto fu mandato a Venezia, ed esaminato pel Consiglio de' Dieci, intesa la verità, fu sentenziato, che fosse appiccato in mezzo alle due Colonne. Il quale dimandò per grazia, che gli fosse tagliata la testa, e non appiccato. E così gli fu conceduto. E fu eseguito a dì . . . . . di Gennajo. E avanti che morisse, fu veduto che il detto squarciò una lettera, e la buttò via, la quale fu tolta su e letta, e fu ritrovato l'ordine del trattato. E il detto Brunoro gli prometteva grandi cose, se aveva l'effetto. E i suoi beni come di ribelle furono confiscati in Camera. Questo era Cavaliere; e per merito dell'onore, che gli avea fatto la Signoria, menò questo trattato con Messer Brunoro, ch'era nel campo degli Ungheri. Questo avea ordinato, data la Porta della Città, d'andar gridando per la Terra, *Scala*, *Scala*. *Tamen* nella Cronica Dolfina pare, che questo trattato fosse nella Città di Vicenza. In questo mezzo gli Ungheri tornarono ad espugnare Latisana. Era in quella Provveditore Almorò Lombardo con 150. uomini, e con balestrieri 300. e con assai bombarde. Sicchè gli Ungheri furono ivi maltrattati, e morti, e feriti da 350. Si levarono, e ritornarono a Cividale e ad Udine. Intesosi da Martino da Faenza nostro Condottiere, agli 8. di Gennajo, che gli Ungheri, ch'erano cavalcati verso i Borghi di Trevigo (e questo intese per relazione di quindici Ungheri presi) come erano da cavalli 10000. subito andò alla volta di Treviso, ed entrò nella Terra. Ma vedendo gli Ungheri di non poter fare alcuna cosa, per essere in Treviso molti Gentiluomini nostri, e assai gente, il detto campo si levò e cavalcò tutta quella notte, e vennero fatte tre schiere ovvero squadre, una d'Arcieri, una di Stabachine, la terza di Lance. E vennero a Limene sopra i rastelli di Padova. Alcuni scrivono ne' Borghi. Ma non osarono accostarsi tre miglia alla Terra, e s'accamparono miglia cinque lontano da Padova. Mangiavano pomi e rape, perchè non aveano vettovaglie. I villani tenevano colla Signoria. Onde non avendo alcun ricetto, nè potendo avere strami nè vettovaglie, morivano eglino e i loro cavalli, onde convenne loro di partire. E a' 7. di Gennajo cavalcarono verso Vicenza. E in una Villa chiamata Callo grassa, s'alloggiarono per quella notte, facendo buone guardie. Agli 11. s'approssimarono a Vicenza con grandi grida e romori, per modo che pareva che tonasse l'aria. E traendo nella Terra innumerabile quantità di frecce, que' della Terra risposero loro con verettoni e bombarde. E la seconda volta diedero altro assalto. Ma que' della Terra si portarono virilmente per modo, che ne furon morti più di 3000. di loro. E vedendo essere così maltrattati, furono costretti a levarsi. E si ridussero verso la montagna, e si misero molto bene in punto. E inteso questo, Martino da Faenza nostro Condottiere con cavalli 800. e con pedoni 500. in groppa de' cavalli, furono loro addosso, andando molto serrati, che gli Ungheri non sentirono venirli. Et entrò dentro de' detti Ungheri ivi verso il Monte, e fu alle mani con loro, e ne tagliò a pezzi più di 400. presi 320. tra' quali v'erano da 94. (chi scrive 80.) prigioni da taglia. I quali furono mandati prigioni a Venezia. E il Capitano col resto del campo, veniva loro dietro, cioè il Signor Pandolfo Malatesta. Intesa questa nuova a Venezia, fu preso nel Consiglio de' Cento di fare venti capi di balestrieri a dieci per uno, e mandarli nelle fortezze di Trivigiana e Padovana, con dar loro Ducati cinque per uno al mese, e la paga di due mesi avanti tratto. Ancora furono fatti due Capitani di cento balestrieri per uno con Ducati 6. al mese i balestrieri; i quali Capi furono Giovanni Contarini di Ser Zaccheria, e Andrea Mudazzo con salario di Ducati 60. per uno al mese.

Dipoi gli Ungheri a dì 14. ritornarono alla Villa di Callo, per aver vettovaglie, e strame, e levarono due Insegne del Carro e della Scala. I Villani erano pure con San Marco. Ma le dette Insegne poco valsero loro. Il Re d'Ungheria era restato in Udine con 1000. cavalli. E mise colta di Ducati 25000. in Udine per avere danari. Ma que' Castellani ed altri non volendo pagare, scusandosi di non avere il modo, pure egli riscosse Ducati dieci in dodici mila da coloro della Patria nel Friuli. Pel buon portamento, che avean fatto i Villani di Trivigiana e del Mestrino, fu preso nel Consiglio de' Cento di premiarli, che non dovessero più pagare il Sale, che davasi loro per bocca, ma bene ogni mese pagassero Piccoli . . . . per testa. Nella Cronica Dolfina pare *etiam* che questo fosse fatto a' que' di Padovana, Vicentina, e Veronese. A' 19. di Gennajo ritornarono a Venezia i due Oratori nostri, che furono mandati a Brescia dal Signore . . . . i quali furono Andrea Contarini, e Niccolò Giorgi. E nel venir loro presero alcune lettere, che il Re d'Ungheria scrivea al Marchese di Mantova, pregandolo, che volesse essere contro di noi. Le quali furon lette nel Consiglio de' Cento. E fu preso di mandare un' Oratore al detto Marchese ad esortarlo, che non voglia partirsi dall'amicizia nostra, il qual fu Fantino Micheli. E ancora mandarono Oratore al Marchese Niccolò di Ferrara, Giorgio Cornaro, che fu di Ser' Andrea per questa stessa cagione. E s'intese, che il detto Re d'Ungheria volea andare a Bologna, dove sarebbe Papa Janni XXIII. per togliere da lui la Corona. A' 20. del detto mese s'ebbero lettere di Bianco Marino il Cavaliere Capitano di Raspo, come il Re d'Ungheria levatosi d'Udine con mille cavalli con fama di volere tornare in Ungheria, i Villani gli fecero danno di 60. cavalli. E poi a' 24. s'ebbe, essere il detto Re venuto sull'Istria a Muglia, volendo mandar gente a combattere Castellione di Capodistria. Ma vedendo Pippo da Firenze suo Capitano di non poter fare niente in Vicentina e in Padovana, determinò di ritornare a Marostica, e mostrò di volerle dar battaglia. Onde coloro uscirono fuori, e furono alle mani con loro, e ne presero da 70. E que' che fecero questa fazione, furono Villani, perchè la Signoria avea tolto di dare loro più il Sale. Si levò e venne tra Asolo e Bassano. In questo mezzo il Re predetto praticando col Marchese di Ferrara e con quello di Mantova d'averli alla sua intenzione, per andare a Bologna a coronarsi Imperadore, vedendo di

non

non esservi modo di poterli avere, e che de' suoi Baroni erano stati morti in assai numero, e spezialmente di Boemi, determinò con effetto di ritornare in Ungheria, e scrisse a Pippo Capitano, che ritornasse nel Friuli. Ma ritornando il detto suo campo, essendo appresso a Castelnuovo di Quero, volendo passare la Piave a guazzo, sentendo questo Fantino Pisani, ch'era Provveditore a Castelnuovo, fece mettere sulla riva della Piave a raso l'acqua molte bombarde, e così come gli Ungheri passavano, faceva dar fuoco, e trarre nella scorta loro, per modo che grande quantità di quelli s'annegò, e molti ne furon feriti e morti dalle dette artiglierie e da' verettoni. E se Martino da Faenza nostro Condottiere fosse giunto più presto di quel ch'e' venne dipoi sulla Piave, sarebbe stata de' detti Ungheri morta e presa la maggior parte. *Tamen* nella Cronica Dolfina è scritto, che a' 26. di Gennajo essendo restati Ungheri 2000. in Vicentina, propinqui alla Porta di San Felice di Vicenza, il detto Martino da Faenza nostro Condottiere con cavalli 500. e con fanti 2000. fu alle mani con loro, e diede loro una gran rotta. *Tamen* credo che fosse quella, che ho notato di sopra. A' 24. di Gennajo fu fatto nel gran Consiglio Capitan Generale al Golfo per iscrutinio e due mani d'elezione Giovanni Loredano di Ser Luigi Procuratore, e fu preso d'armare dieci Galere, cioè tre in questa Terra, Sopracomiti Troilo Malipiero, e due altri, una a Negroponte, una a Corfù, due alla Canea, e tre in Candia. Il qual Capitano partì a' 2. di Marzo del 1413. Furono messe cinque Galere grosse da mercato al viaggio di Fiandra, e quelle incantate, fu fatto Capitano Almorò Lombardo. A' 25. di Gennajo essendo venuti gli Ungheri a Muglia, que' si renderono a patti. Era Podestà Tommaso Soranzo, il qual venne a Venezia. Di Capodistria per lettere de' nostri Oratori, che andarono dal Conte di Sile suocero del Re d'Ungheria, per trattar pace, i quali erano Tommaso Mocenigo Procuratore e Antonio Contarini dal dito; e partiti erano venuti ivi pur' ancora su qualche pratica di pace, perocchè il detto Conte era col Re d'Ungheria, s'ebbe come alcuni Baroni Ungheri con cavalli 2000. si presentarono a Castellione, e pare che nel detto numero fosse il Re in persona. E i nostri del Castello tirarono una bombarda e ammazzò uno di que', ch'erano vicini al Re due varghi. Per lo che il Re non volle più stare ivi. E si levò e andò poi a Parenzo, avendo prima fatto abbrugiare i mulini, tagliare oliveti e vigne sotto Capodistria. Credo ch' erano cavalli 2000. E si presentarono a Parenzo, e nulla fecero. Poi andò a Pola, e da que' di dentro furono ben salutati con artiglierie; sicchè si salvarono levandosi via, e menarono seco molti bestiami, perchè essi Ungheri non aveano da vivere; e pare che fusse preso un suo Ingegniere chiamato Andrea dal Bajo, il quale fu quello, che ammazzò il Duca Gianmaria a Milano, e fu mandato di subito a Venezia. In questi giorni a Venezia fu scoperto un trattato con Brunoro dalla Scala, e fu preso un Cittadino e due altri soldati pel Consiglio de' Dieci. Nota, ch'era Provveditore in Castelfranco Don Cortesia di Sarego Veronese.

A' 7. di Febbrajo il campo d'Ungheri alloggiato tra il Veronese e il Vicentino alla bastia d'Arcignano, non volendo gli Ungheri pagare le vettovaglie, la notte i Villani furono loro addosso, e ammazzarono sette Ungheri, feriti e morti da cavalli 150. Onde il giorno dietro essi Ungheri tornarono in dietro, passarono la Brenta, e vennero sul Trivigiano, menando in servitù putti e villani, abbrugiando case di villa, e palazzi de' nostri. E vedendo il Re d'avere poco onore di questa impresa contro la Signoria nostra, determinò di volersi accordare, e ordinò al Conte di Sile, che mandasse un suo a i nostri Oratori, ch'erano in Capodistria a dir loro, che venissero a Muglia, o altrove, perchè il Re gli attendeva alla pace. Ed eglino risposero, che verrebbono a Trieste, e vollero avere ostaggi, non fidandosi d'andarvi. E pare che il detto Re volesse far *solùm* tregua per due mesi. Inteso la Signoria, che gli Ungheri erano andati in Istria, mandarono molti balestrieri in quelle Terre e Castella per custodirle e massime a Valle. Onde gli Ungheri andarono a Valle, e nulla fecero. Da Treviso per lettere de' 13. di Febbrajo s'intese, come Pippo Capitano degli Ungheri, volendo passare la Piave colle genti, escì fuori Scalabrino capo di squadra di Martino da Faenza Condottier nostro con cavalli 100. e l'investì, e prese cinquanta cavalli. E poi sopragiunse il detto Martino col resto della Compagnia, e fu alle mani cogli Ungheri. Ma nel combattere cadde il cavallo sotto Scalabrino, il qual fu preso con dieci de' nostri. E questo fu alla bastia di Pediroba, ovvero detta Pietrarubea. Alla fine i detti Ungheri furono ribattuti, e si partirono, e andarono nella Valle di Cavas, ovvero alla Chiusa di Quero. Ma per la venuta di Polo da Lione Condottier nostro a Venezia si ha, tenere gli Ungheri una bastia sul Monte tra il Vicentino e 'l Veronese, detta Ronca, dove aveano messo 250 tra Ungheri e Italiani a custodia. Ma dopo uscito di Verona Messer Taddeo dal Verme con assai gente da piè e da cavallo, ricuperò cinque fortezze del Veronese, e prese 200. Ungheri vivi e li fece prigioni, ed ebbe le dette fortezze per forza; ma non potè avere la bastia di Ronca. A' 19. di Febbrajo venuti gli Ungheri sul Trivigiano alloggiarono nella Villa di Piadene. Ma per non aver vettovaglie, ivi poco poterono stare. E avendo fatto danno su quello di San Salvatore Castello de' Conti di Collalto, i quali tennero colla Signoria nostra, Messere Schinella e Messere Rambaldo fratelli Conti di Collalto vennero fuori co' villani e co' loro partigiani la notte, ed assaltarono i detti Ungheri, e abbrugiarono gli alloggiamenti loro, tolti i carriaggi, e presi cavalli 400. e molti Ungheri furono morti, e parte fattane prigione. In questo tempo il Re d'Ungheria mandò il Conte di Sile suo suocero, il quale menava l'accordo a Trieste a fare il salvocondotto a' nostri Oratori, ch'erano in Capodistria, Tommaso Mocenigo Procuratore e Antonio Contarini dal dito, i quali avutolo vennero a Trieste, dove vennero tre Oratori del detto Re, il Conte Bertoldo, il Conte di Duino, e il Cardinale di Brancazio. *Etiam* vi venne il detto Conte di Sile suo suocero. E questo fu a' 26. di Febbrajo. Essendo giunti i nostri Oratori al Re Ladislao di Napoli e della Puglia, diede loro benigna udienza, e diede loro cinque Auditori, acciocchè con quelli trattassero, della

della loro ambasciata. Nel 1413. al primo dì di Marzo s'ebbe, che gli Ungheri sforzandosi d'avere il luogo di Valle nell'Istria, quello si rese a patti, dov'era Podestà Marco Micheli, il quale il Re lo volle avere nelle mani con quattr' altri. Il qual Re pe' freddi e per le piogge venne a Trieste, e mandò a dire a' nostri Oratori che venissero in Aquilea a trattare la detta pace. I quali Oratori pare ch'erano tornati in Capodistria *re infecta*. Ma vedendo questa volontà del Re a' 10. di Marzo si partirono di Capodistria per venire in Aquilea, ad effetto di conchiudere la pace. A' 12. di Marzo s'ebbe nuova, come per alcuni Corsari Biscaini erano state prese due nostre navi, una d'Antonio Concianave, l'altra di Costanzo Spioti, cariche di lane e d'altro con danno della Terra di Ducati 40000. E per questo fu preso di fare armare due delle maggiori navi di Venezia con 200. combattitori per una. Le quali navi andate alla bocca del Faro di Messina presero tre navi di Biscaini, e tutti gli uomini furon fatti impiccare. In questo tempo Amuratte Imperadore de' Turchi acquistò la Città di Salonichi, ch'era dell'Imperadore di Costantinopoli. La qual nuova fu cattiva a' Veneziani. In questo mezzo Scalabrino di Treviso, ch'era nella condotta di Martino da Faenza, prigione degli Ungheri, essendo nella Torre Forte d'Udine, fuggì per una cava ch'egli ed altri ch'erano ivi, fecero sotterra. E a' 7. d'Aprile giunse a Venezia, dicendo che sarà certo tregua o pace.

A' 18. di Marzo il Signor Pandolfo Malatesta Capitano generale nostro avendo avuto avviso da Fantino Pisani Provveditore di Castelnuovo, come era stata ridotta nel piano di Feltre tutta la preda, ch'era stata fatta in Padovana, Vicentina, e Trivigiana, deliberò d'andare col campo, ch'era in Treviso, la notte per la via della Signorizza, facendo far ponti di gradizzi attorno il monte di San Vittore; tantochè giunsero i nostri a un luogo chiamato San Marco. E stando ivi mandò i suoi corridori fino alle Porte di Feltre, i quali vi furono all'aprire della Porta. E menò a rastello tutto quello che trovò. E gli altri corridori andarono per la via di Zumelle, e parte passò l'acqua, che si chiama il Cordevole, e fecero d'Ungheri prigioni più di 650. e capi di bestiame grosso 8650. e de' minuti senza numero. E se non erano le grandi piogge, che vennero, avrebbe avuto Feltre. Ma per le grandi acque non poterono dimorare ivi, e tornarono in Trivigiana. E menarono tutta la detta preda con loro per valuta di Ducati 12000. Nel 1413. venne in Lombardia Papa Giovanni XXIII. e Sigismondo Imperadore e Re d'Ungheria per le cose di Gabrino Fondulo; fu preso di mandargli una onorevole ambasciata. I quali furono Ser Antonio Contarini dal dito, Ser Tommaso Mocenigo Procuratore, e Ser Francesco Foscari; i quali menarono per loro Segretario Franceschino dalla Sega. A' 18. d'Aprile del 1413. nel Martedì Santo giunse un Cavallaro con lettere di Tommaso Mocenigo e d'Antonio Contarini dal dito, Oratori nostri, chè avvisavano, essere col nome dello Spirito Santo stata conchiusa la tregua col Serenissimo Sigismondo Re de' Romani e Re d'Ungheria, e la Signoria nostra e i suoi collegati, per anni cinque. La qual lettera giunse in tempo ch'era ridotto il gran Consiglio per fare le grazie la mattina. E fu letta la lettera nel gran Consiglio, e una lettera del detto Imperador Sigismondo. La qual tregua fu poi pubblicata a Venezia al dì primo di Maggio in questo modo. L'Illustrissima Signoria nostra e Comunità di Venezia, il Marchese di Ferrara, i Signori Malatesta da Rimini, il Marchese di Mantova, e Messer Tristano da Sovergnano da una parte, e dall'altra esso Serenissimo Imperadore e Re d'Ungheria, il Patriarca d'Aquilea, e i Castellani della Patria del Friuli, fanno tregua per anni cinque, *ita* che i passi sieno aperti, liberi, e sicuri. E de' prigioni nulla fu detto, ma restarono di chi erano a pagarsi le taglie. E i detti Oratori scrivono di sperare, che in questo tempo si conchiuderà la pace. Nota, che ho scritto, essere il Marchese di Mantova stato posto dalla nostra parte, in che ho preso errore, perchè fu compreso nella parte dell' Imperadore. Alla qual pubblicazione si trovò il Signor Pandolfo Malatesta nostro Capitano. A' 30. del detto mese venne a Venezia il detto Signor Pandolfo Malatesta, che viene di Trivigiana dal campo, e gli fu fatto grande onore. Il Doge gli andò incontro. Arrivò alla casa del Marchese. A' 31. del detto mese fu messa parte nel gran Consiglio di fare il detto Signor Pandolfo Malatesta di Rimino Signor di Brescia del nostro Maggior Consiglio, lui, i suoi figliuoli, ed eredi. Fu preso nel Consiglio de' Cento di dargli all'anno di provigione Ducati 1000. d'oro, e che tenga lance 1000. a Ducati 13. per lancia al mese, e a lui per la sua persona Ducati 1000. in tempo di guerra, e di pace Ducati 400. *Item* fu preso di donargli argenti, panni d'oro e di seta per valuta di Ducati 600. Il qual Signore venuto al Consiglio, fu creato Duca di Creta per onorarlo. Ma rifiutò, e fu fatto un'altro. Ancora fu preso di comperargli una casa da stazione in questa Città pel suo abitare sopra il Canalgrande, nella quale si possano spendere fino a Ducati 6000. Ancora fu preso di dare a Messer Martino da Faenza nostro Condottiere, che s'è ben portato in questa guerra, Ducati 400. all'anno di provigione, e di comperargli una possessione, cioè dargliela, che fu di que' da Quinto ribelli di Verona, la quale gli dia Ducati 200. d'entrata. *Etiam* a Scalabrino, ch'era nella sua Compagnia, fu preso di donare Ducati 100.

A' 9. di Maggio giunse in questa Terra un' ambasceria di Genova, e furono tre uomini notabilissimi, un Dottore ovvero Giudice, un Cavaliere, e un Mercatante, i quali vennero a pregare la Signoria, che volesse interporsi a far fare la pace tra l'Imperadore di Costantinopoli, e l'Imperadore de' Romani Re d'Ungheria, atteso che quello di Costantinopoli era molto molestato da' Turchi. E non dandogli presto ajuto i Principi Cristiani, e massime questa Signoria, era quell'Imperio in grande pericolo di capitare nelle mani de' Turchi. A' 13. del detto mese giunsero i nostri due Oratori, che conchiusero la tregua sopradetta, Tommaso Mocenigo Procuratore, e Antonio Contarini dal dito. E furono bene accettati da tutta la Terra, e con loro venne Don Niccolò da Gara Conte Palatino, cognato del Re d'Ungheria, venuto per vedere questa Città. Fu alloggiato alla casa del Marchese,

chese, e fattogli grandissimo onore. Stette otto giorni a Venezia; poi si partì. Furono spesi Ducati 300. In questo tempo s'ebbe nuova, come il Doge Federigo d'Austria era venuto con gente intorno a' Castelli della Pietra e di Bexen, che teneva la Signoria nostra vicino a Trento. E come Francesco Bembo il Cavaliere Provveditor nostro in Verona, ovvero Capitano, intendendo questo, subito andò colà con gente da piè e da cavallo per soccorrere i detti Castelli. Ed assaltò i detti Tedeschi, e miseli in rotta, e prese 350. di loro, morti pochi. E il Doge fuggì in Trento; sicchè furono costretti a levarsi di lì con grande suo incarico. Fu preso di mandare un' Ambasciadore al Re d'Ungheria Sigismondo per trattar pace col detto Doge d'Austria. Il quale fu Francesco Foscari. Sicchè fu conchiuso accordo. E il detto Doge Federigo si riconciliò colla Signoria nostra, come dirò di sotto più diffusamente. S'ebbero lettere di Marco Veniero e di Bernabò Loredano Oratori al Re Ladislao, come egli aveali fatti Cavalieri, e donata loro la sua Divisa. I quali in questi giorni ritornarono a Venezia, vestiti di Damaschinò bianco tutti e due. E riferirono, che il detto Re con esercito di cavalli 10000. a' 9. di Giugno entrò nella Città di Roma. Il quale *etiam* avea 12. Galere armate alla bocca del Tevere. Ed entrovvi senza botta di spada. E Papa Janni con 7. Cardinali fuggì di Roma, e venne a Viterbo, dove non parendogli d'essere sicuro, andò a Firenze per ischivare la furia del detto Re Ladislao. Fu preso in questo mese a' 18. d'Aprile, quel giorno in cui s'ebbe la nuova della tregua fatta, che i Padovani e Vicentini venuti quì per ubbidienza, possano ritornare a casa loro. A dì 27. di Giugno giunsero in Venezia due solenni ambascerie, cioè tre Fiorentini, e tre Sanesi, con una bellissima compagnia. E l'ambasciata loro fu d'un medesimo tenore, cioè ch'erano venuti per offerire i Signori loro a interporsi per far la pace col Re d'Ungheria. Il Doge dopo consultata nel Consiglio de' Cento la risposta, rispose loro, che molto questo Stato li ringraziava, e che già era conchiusa buona tregua per cinque anni, e che bisognava altro per ora, offerendosi *etiam* questa Signoria ad ogni comodo loro. Ritorniamo al Re Ladislao, che agli 8. di Giugno entrò in Roma, e saccomannò le case degli Orsini, che tenevano con Papa Janni.

A' 3. di Luglio giunse la Galera de' Pellegrini stata al Zaffo, sulla quale è stato in pellegrinaggio il Signor Niccolò Marchese di Ferrara al Santo Sepolcro. E s'intese essere tra due grandi Signori Turchi guerra grande. Agli 11. del detto mese s'ebbe nuova, come due Spinazze di Guasconi aveano preso una nostra Cocca, che veniva di Fiandra, carica di mercatanzie per valuta di Ducati 25000. e scontrossi in una Cocca di Genovesi, e quella li prese, e riscattossi il padrone, che fu Bartolomeo Solero per Ducati 3000. Inteso questo, fu preso subito d'armare due navi a Venezia. A' 24. del detto mese il Re d'Ungheria mandò a dire alla Signoria, che mandasse suo Oratore a Bolzano, imperocchè egli voleva trattare la pace co' Dogi d'Austria e con questa Signoria. E così fu eletto Niccolò Giorgio il Cavaliere. E tanto esso Imperadore seppe fare, che fece fare la tregua per anni cinque. In questo tempo fu preso per diffalcare la Camera degl'imprestiti, la quale era indebitata di Ducati 224000. d'eleggere cinque Savj, i quali potessero metter parte di trovare danari per la predetta disfalcazione. I quali furono Piero Guoro, Barbone Morosini, Giovanni de' Garzoni, Benedetto Capello, e Lionardo Mocenigo. I quali trallòro consultato a' 22. d'Agosto vennero al Consiglio, e misero le infrascritte provigioni. Che l'Ufizio della M . . . . ., dove si pagava per le mercatanzie, che si vendevano, e si comperavano, Grossi diciotto per cento, dal primo dì di Settembre in dietro paghi Ducato uno per cento. Che sopra il Sale di Padova, Vicenza, e Cologna, e di prò degli otto Ufizi si comperino imprestiti fino a Ducati sessantacinque mila a conto della Signoria, e non si possa parlare di toccare i detti danari per altro, ma sieno per questo. Che tutti i danari, che si trarranno da possessioni, luoghi, masse, e campi delle Terre acquistate di nuovo, sieno salvati per la compera di Zara. In questo mezzo il Re Ladislao fece ritenere tutti i Fiorentini ne' suoi Regni nell' avere e nella persona, per essere i Fiorentini col Papa Giovanni. E il Signor Pandolfo Malatesta partito dalla Signoria prese diciotto Castelli sul Cremonese, spettanti al Signor Gabrino Fondulo di Cremona. E fece gente assai, con animo di togliergli Cremona. Il quale era Signore di Brescia e di Rimini. E ciò per l'inimicizia che venne tra loro. E questo pareva che facesse a nome dell'Imperadore e Re d'Ungheria. E in Cremona entrò Bertoldo . . . . con cavalli 400. Venne a Venezia un' Oratore della Città di Siena, chiamato Messer Berlingieri, uomo molto degno, dicendo, quella Comunità essere in lega co' Fiorentini, e che il Marchese di Ferrara non vuole lasciare i passi aperti, pregando la Signoria, che voglia farglieli lasciare. E' da sapere, che s'ebbe certa nuova, che il Duca di Milano, la Comunità di Firenze, i Genovesi, il Marchese di Monferrato, e'l Signor Pandolfo Malatesta sopradetto, aveano fatta lega insieme per anni dieci contro il Re d'Ungheria eletto Imperadore, perchè s'intendeva, ch'egli mettevasi in ordine per venire in Lombardia a prendere la Corona da Papa Giovanni. E intesa il detto Imperadore tal lega, venne fino in Savoja, poi ritornò indietro. A' 9. d'Agosto venne a Venezia il Signor Bernardo di Camerino, il quale era stato a Mantova, e venne per vedere questa Città. Alloggiò a San Giorgio Maggiore, il quale pregò questa Signoria che volesse trattar pace tra Ladislao e Sigismondo Imperadore eletto. A' 17. d'Agosto Paolo Orsini fuggì da Roma con 800. cavalli e andò a Firenze. E inteso questo, avendo già il Re Ladislao fatto ritenere i Fiorentini ne' suoi Regni, e tolta loro una grandissima quantità di danari e d'avere, fe' gran danno ad essi Fiorentini. A' 14. di Settembre venne a Venezia Don Uguccione de' Contrarj Oratore del Marchese di Ferrara, pregando la Signoria, che non voglia ajutare Bologna, perch'egli pretende di torla per lui col volere dell'Imperadore. *Tamen* i Fiorentini si fecero investire di Bologna da Papa Giovanni, e mandarono i suoi Ambasciadori a Ferrara a protestare che il Marchese s'astenga di molestare Bologna. Rispose loro di volerla al tutto togliere. Fu risposto loro per la Signoria: *non ce ne impacciamo*. Cesena e Forlì sono con Ferrara, e il Signor Malatesta di Cesena, e il Si-

Signor Giorgio degli Ordelaffi di Forlì già s'era fatto Signore. In questo tempo l'Imperadore fece lega col Re Ladislao, e col Marchese di Ferrara contro de' Fiorentini, con intenzione di volere conquistare Bologna, e darla al prefato Marchese. E gli diede condotta di mille lance. Sapendo questo i Fiorentini divolgarono dapertutto d'avere comperato da Papa Giovanni XXIII. la detta Città di Bologna per Ducati 250000. E mandaronvi le genti loro attorno per acquistarla. E quì seguirono molti trattati. Inteso il Sig. Carlo Malatesta, ch'era in Rimini, questo tradimento fatto pel Marchese di Ferrara, subito egli fece ritenere 500. cavalli del detto Marchese fatti nella Marca, e fece sapere al detto Marchese, che s'egli lascerà i suoi, che ha ritenuti, *etiam* egli lascerà i suoi liberamente.

A' 29. di Settembre venne a Venezia un' Oratore del Marchese di Ferrara, nominato Messer' Antonio de' Mazzi Dottore, per le discordie, ch'egli avea con Bologna, la quale Città era accordata con lui. Gli fu risposto per la Signoria, che non si volevano impacciare di queste cose. Il qual Marchese poi s'accordò con Papa Giovanni d'essere contro al Re Ladislao, e ottenne dal detto Papa, che la Città di Ferrara sia libera, e non più sotto la Chiesa, e che il Papa gli lasci ogni Censo, ch'egli dovesse dare. *Item* ch'egli sia fatto Gonfaloniere della Chiesa con lance 200. E che Ferrara non sia più chiamata Camera d'Imperio. *Item* che stia la via aperta da Ferrara a Bologna e in Toscana. E i Fiorentini, Sanesi, e Bolognesi sieno nel detto accordo. *Item* che se gli dieno certi danari, ed esso Marchese sia chiamato figliuolo di Santa Chiesa, e sia commemorato ne' suoi Officj che diranno. E' da sapere che il detto Marchese avea già avuto Ducati 24000. dal Re Ladislao, e promise d'essere con lui, e volle renderli ed essere col Papa. Fu gran Peste in Venezia in quest' anno dal Giugno fino all'Ottobre. Ne morirono persone 32000. e in Chioggia persone 800. Ed entrato l'Ottobre ne morivano due, tre, cinque, e otto al giorno. Ancora furono assai tremuoti, per lo che molti andarono ad abitare a Padova, in Trivigiana, e nell'Istria. *Etiam* la Peste fu in Barcellona e nella Catalogna. In questo mezzo s'ebbe avviso da Levante, come Chariluch Turco venuto in Soria contro de' Mori fece gran danni. Fu scoperto un trattato del Marchese Niccolò di Ferrara contro il Signor Malatesta di Cesena per alcuni Mercatanti Genovesi. E andato verso Cesena il detto Marchese fu rotto. Non iscrivo il modo, per non essere a proposito. Agli 11. d'Ottobre il Signor Pandolfo Malatesta scrisse una lettera alla Signoria nostra, com'essendo la sua gente all'assedio di Cremona, acciocchè que' della Terra dovessero escir fuori, Albada con circa cavalli 400. di que' della condotta di Gabrino Fondulo e del Conte Bertoldo, venuti fuori, era stato alle mani sopra una bella campagna. E fu fatto un notabilissimo fatto d'arme. E che le genti di detto Signor Pandolfo attendevano a dar nelle cinghie de' cavalli, e poi pigliavano gli uomini d'arme, ch'erano a piè. Sicchè ne furono presi da circa 86. di loro, e molti ne furon morti. E fu preso tra gli altri il figliuolo del detto Conte Bertoldo, ch' era Capitano, e molti ne furono feriti. A' 15. del detto mese s'intese, come il Re d'Ungheria eletto Imperadore avea conchiuso la pace col Duca di Milano, il qual Duca è andato con cavalli 4000. verso Como alla via di Bellinciona, miglia 40. da Milano, incontro al detto Imperadore. La qual pace è stata fatta con questa condizione, che il detto Duca gli dia di contanti Ducati 26000. d'oro, e che l'Imperadore lo confermi nel Ducato di Milano, e lo investa di tutte le Terre, ch' ei tiene. E seguita questa pace, pare che il Marchese di Mantova abbia mandato a dare ubbidienza a Papa Giovanni, e che voglia essere dalla sua, che prima mai non s'è voluto scoprire con chi egli teneva. In questi giorni la Duchessa di Milano vecchia si partì da Milano, e venne ad abitare nella Città di Brescia. Agli XI. di Novembre vennero a Venezia gli Oratori di Papa Janni, e de' Fiorentini, offerendosi di far conchiudere la pace col Re d'Ungheria, con dargli danari, ed egli ne ceda le ragioni della Dalmazia. E questo perchè al presente ha di bisogno di danari, dovendo venire a coronarsi. Fu risposto loro: *li ringraziamo, e non vogliamo entrare adesso in tale pratica, perchè siamo in tregua con lui per anni cinque*.

A' 26. di Dicembre Papa Janni partito di Bologna venne a Lodi, dove debbe aspettare il Re predetto d'Ungheria, e coronarlo Re ed Imperadore de' Romani. E' da sapere, che furono mandati per la Signoria nostra tre Ambasciadori, per ritrovarsi alla detta coronazione, e per mandarli al Papa. I quali furono Tommaso Mocenigo Procuratore, Antonio Contarini dal dito da San Felice, e Francesco Foscari. E doveano andare a Bologna dal Papa. Ma intesa tal partita, restarono a Brescia sospesi. E poi fu scritto loro, che andassero di lungo. In questo tempo il Re d'Ungheria eletto Imperadore fece un trattato in Milano, di farsi egli Duca, ovvero Giovanni Piccinino Visconte, che già tolse quel Ducato per lui. E scoperto il trattato, furono presi 21. ribelli, tra quali Don Aliprando de' grandi di Milano, ed altri. Alcuni il Duca fece squartare, altri impiccare, altri mandò a' confini di Savoja, e altrove. Nota, che nella Procuratia di San Marco sono sopra d'un sacco queste lettere, che ho vedute: „ Millesimo Quadringentesimo „ Duodecimo, die 25. mensis Augusti, in die „ Beati Bartholomæi Apostoli, ducante Serenissimo & Excellentissimo Domino, Domino Michaële Steno, Dei gratiâ Venetiarum &c. Duce, Magnificus & potens Dominus Carolus de Malatestis Capitaneus Generalis exercitus Communis Venetiarum, „ simul cum aliis strenuis Conductoribus, dedit conflictum exercitui Regis Hungariæ „ inter Hungaros & Bohemos numero quatuor millium in partibus Motæ. Quorum „ multi notabiles Nobiles & Milites fuerunt „ interfecti, & multi capti; & acceptæ fuerunt Banderiæ septem principales ex suis, „ quæ sunt in sacco præsenti. E' da sapere, che questo Doge avendo dogato anni 13. e dì 26. morì di vecchiezza, e di male di pietra, ed era venuto sordo, a dì 26. di Dicembre del 1413. a ora di Nona. E nel suo Ducato ebbe molte fatiche, passioni, e affanni. Ordinò d'essere sepolto a Santa Marina. E nella Chiesa de' Santi Giovanni e Paolo furono fatte l'esequie. Poi il corpo fu portato in una cassa, e posto in un deposito ivi a Santa Ma-

Marina. E poi pe' suoi fu fatta un' arca sopra la Porta della Chiesa, dove furono appiccate le Chiavi della Città di Padova, e di Verona, nel suo tempo acquistate, con un Epitafio. E questo è il suo Breve.

Sub me capta venis Januensis plurima classis:
Saxosa & Dominum me nosti pulchra Verona.
Tu quoque Patavium. Et tu Vicentina propago.

Epitaphium Michaëlis Steno Ducis: *Jacet in hoc tumulo Serenifs. Princeps & Dominus, Dominus Michaël Steno olim Dux Venetiarum, amator justitiæ, pacis, & ubertatis. Anima ejus requiescat in pace. Obiit Millesimo Quadringentesimo Tertiodecimo, die vigesimo sexto Decembris.*

MCCCCXIIII.

Tommaso Mocenigo, Doge LVIII.

Essendo costui Procuratore della Chiesa di San Marco, da i Quarantuno fu creato, essendo Ambasciadore insieme con Antonio Contarini dal dito, e con Francesco Foscari, nelle parti di Lombardia destinati a Papa Giovanni XXIII., e a Sigismondo Re de' Romani e d'Ungheria. E fu eletto a' 7. di Gennajo a ore quattro di notte. E fu l'ultimo Doge, che fu pubblicato nella Chiesa di San Marco, e tolto il Consenso del Popolo, che gli si dimandava se gli piaceva. Sicchè *de cetero* non si usò più questo, ma *solùm* si pubblicò pel più vecchio de' Quarantuno d'aver fatto questo per Doge. Adunque morto il suo predecessore a' 26. di Dicembre, a' 28. del detto mese fu chiamato il gran Consiglio, e fatti i cinque Correttori, i quali furono Ser' Albano Badoero, Ser Luigi Loredano Procuratore, Ser Fantino Michieli il grande, Ser Niccolò Vittori il grande, Ser Marino Caravello Procuratore. I quali poi vennero coll' infrascritte correzioni, che furono: Che sia corretto l'ottavo Capitolo, dove dice, che il Doge sia studioso d'inquirire le offensioni fatte al Comune di Venezia, sia aggiunto, *etiam* i Consiglieri; e che il Doge dia opera, che si faccia giustizia, e s'emendino i danni degli offesi. Che non si chiami arringo se non col minore e maggior Consiglio, dove debba stare il Doge, e non si faccia altro assembramento per modo alcuno; e la Campana di San Marco si suoni *debitis temporibus & horis*. Che gli Avvogadori, che vanno da' Consiglieri, per ritenere alcuno per cosa, che appartenga alla Quarantia, per parte presa del 1368., però gli Avvogadori non possano più farlo, se non in qualche caso orribile e inopinato. E i Consiglieri sieno almeno quattro, e due Capi de' Quaranta. E poi per tre giorni vadano in Quarantia a mettere, ch' egli sia ben ritenuto; e non essendo preso, sia rilasciato. Che il Doge faccia compiere le cose, che appartengono alla Chiesa di San Marco. Che due Avvogadori, parendo loro, che il Doge abbia contrafatto la sua promessione, abbiano autorità &c. Che vendendosi vino alle prigioni oltre quello, che sarà limitato, il Capitano delle prigioni sia cassato. Che il Doge debba co' Consiglieri dare udienza ogni dì non festivo per onore della Terra, e per contentamento della Città, e per ispedizione de' nostri sudditi e de' forestieri. Che il Doge, il qual è maggiore degli Avvogadori, per se solo non possa placitare alcuno, ma gli Avvogadori li placitino, e il Doge possa parlare in favore degli Avvogadori. *Item*, che alcuna scrittura segreta de' Consegli, ovvero di Collegio, possa essere tratta dalla Cancelleria, nè portata fuori, ma le possano vedere que' che hanno libertà in Cancelleria, ma ben quelle si possano portare in Collegio, poi tornarle in Cancelleria. Che l'Ufizio degli Auditori vecchi, ch' è stretto, sia slargato. Che non si possa portare alcun' Arma del Doge in Galera, o sopra alcun navilio, o sopra bandiera, nè in altro luogo di questa Città dipignerla, ma bene in Palazzo. E i parenti possano portar l'Arma; e questo in pena di Ducati 200. Nè si possa far grazia su ciò. *Item* che in certa Camera in Palazzo sotto la Cancelleria non possano abitare se non parenti del Doge, che stieno a sue spese. E prese le dette Parti, fu dato principio a fare l'elezione. Ne' Trenta fu Ser Donato da Porto, di cui non è più oggi tal Casato. Ne' Quaranta fu Ser Bertucci Hocaso, che *etiam* non è più. E ne' Quarantacinque fu messo Ser Giovanni Barbarigo Cavaliere Procuratore. Questi sono i Quarantuno: Ser Luigi Loredano Procuratore, Ser' Almorò Bragadino, Ser Marino Caravello Procuratore, Ser Giovanni Contarini da San Felice, Ser Rosso Marino Avvogadore, Ser Marino Moro il grande, Ser Marco Trivisano il grande, Ser' Antonio da Mula il grande, Ser Bertucci Quirini il grande, Ser Fantino Micheli il grande, Ser Niccolò Vitturi il grande, Ser Niccolò Mudazzo il grande, Ser Luigi Morosini *quondam* Ser Lione, Ser Vittore Marcello il grande, Ser Fantino Giorgi il grande, Ser Ruggieri Ruzini, Ser Vittore Malipiero da San Severo, Ser Jacopo da Riva il Cavaliere, Ser' Albano Badoero il grande, Ser Lionardo Donato il grande, Ser Francesco Giustiniano il grande, Ser Francesco Cornaro che fu di Messer lo Doge, Ser Piero Ciurano il grande, Ser Zaccaria Gabrieli il grande, Ser Caroso da Pesaro, Ser Giovanni Barbarigo il Cavaliere Procuratore, Ser Paolo Giuliani il grande, Ser Marco Barbaro il grande, Ser Giovanni Diedo *quondam* Ser Jacopo il grande, Ser Francesco Foscarini *quondam* Ser Michele, Ser Vitale Miani da San Vitale, Ser Michele Suriano il grande, Ser Lionardo Sanudo il grande, Ser Lionardo Emo, Ser Jacopo Gussoni il grande, Ser Piero Zaccaria, Ser Marco Veniero Cavaliere, Ser Tommaso Minotto il grande, Ser Giovanni Zane il grande, Ser Giovanni Zeno, *quondam* Ser Niccolò, Ser' Antonio da Molino dalla Maddalena.

Agli XI. di Gennajo fu posta parte nel gran Consiglio pe' Consiglieri e pe' Capi de' Quaranta, d'eleggere dodici solenni Oratori incontro Messer lo Doge per due mani d'elezione in questo Consiglio; che possano menare un Nobile per cadauno e tre Donzelli, potendo spendere tra tutti, Ducati quaranta al giorno; e possano essere eletti d'ogni officio della Città di Rialto, non perdendo l'officio, e si partano a beneplacito del Dominio con quella commessione, che sarà loro data pel Collegio. E se alcuno rifiutasse, ovvero non potesse andare, che pel Collegio della Signoria e pe' Savj del Consiglio sia eletto altro in luogo suo. E fu spedito un Corriere con lettere della Signoria, che avvisavalo essere stato eletto Doge, e gli dava licenza di partirsi

fu-

subito, e di venire in questa Terra, senza dir'altro ad alcuno. Il qual Corriere nominavasi Gallo. Il qual giunto a Cremona, dove ritrovavansi i detti Oratori, della quale era Signore Gabrino Fondulo, disse in segreto a' detti Oratori: *Uno di voi tre è stato fatto Doge.* E lette le lettere della Signoria, tennero segreta tale elezione, finchè esso Messer lo Doge fosse partito. E destro molto subito il Mocenigo montò in una barchetta a remi 24. e giunse a Venezia a' 27. di Gennajo. Era co' detti Oratori Segretario Francesco dalla Sega. E la cosa fu sì ben guidata, che niuno se ne accorse della sua elezione. E gli altri due Oratori rimasero ivi. Gli Oratori creati ad andargli incontro andarono fino a Verona. Nota, che rimase Vicedoge e Luogotenente il più vecchio Consigliere, che fu Ser Paolo Correro. E' da sapere, che questo Doge nelli Quarantuno, il quale fu figliuolo di Pietro Procuratore, avea 22. che lo toglieva, ed ebbe balotte 26. e rimase. E Paolo Giuliani uomo di grande gravità che avea rifiutato la Procuratia, s'accostava; e quando fu per essere balottato, gli fu opposto, ch'era vergogna dello Stato, di fare il detto Giuliani Doge, perch'egli non sapeva parlare. E chiamato dentro Paolo Giuliani, gli fu data in iscrittura tale opposizione, acciocch'egli si difendesse. E gli disse: *Signori, ringrazio Iddio, che non mi viene opposto altro, salvo che non so parlare. Messere Antonio Veniero, quando fu fatto Doge, era men pratico di me. Fatto Doge imparò la pratica. Così farò io, se voi mi farete.* Onde di balotte 22. ch'egli avea, calò a balotte 18. e il Mocenigo rimase. Ora giunto il Doge a Marghera, gli andò incontro il Bucintoro, e fu fatto il pontile di legno a San Marco, per montare su, che prima s'accostava alla riva. E giunto esso Principe sulla scala del Palazzo, disse: *Pax huic domui.* E questo fu a' 27. di Gennajo di Domenica. Nel qual giorno giunse nuova, che 15000. Turchi erano venuti dalle parti di Durazzo per iscorrere l'Ungheria. Per la qual nuova l'Imperadore, che era a Cremona, e Re d'Ungheria, si levò per tornare nell'Ungheria. E questa fu buona nuova. In questo tempo e mese di Gennajo, tutto l'inverno fu crudelissimo, sicchè a Venezia vennero assai raffreddamenti e malattie, e assai ne morirono. In questo tempo Papa Giovanni venne a Mantova, e poi andò a stare a Ferrara, nè mai potè essere d'accordo co' due nostri Oratori Antonio Contarini e Francesco Foscari. E poi andò da Ferrara a Bologna. E partito il Papa da Ferrara il Signor Niccolò Marchese venne a Venezia con Donno Uguccione de' Contrarj, e furono assai onorati. A' 10. di Febbrajo fu preso di fare tre Savj sopra le cose della Zecca, i quali venir dovessero colle opinioni loro al Consiglio, i quali furono Giovanni de' Garzoni, Francesco Girardo, e Marco da Molino da San Fantino. A' 23. del detto mese fu preso di fortificare il Castello di Nogarola sul Veronese, vicino a Mantova, e di tenerlo ben custodito.

Nel 1414. del mese di Marzo pe' mali segni del Re d'Ungheria eletto Imperadore verso la Signoria nostra, e per non voler conchiudere la pace, e per zizania venuta tra esso Re e il Duca di Milano per lo trattato scoperto, come ho scritto di sopra, fu conchiusa lega tra la Signoria nostra, il Duca di Milano, il

A Signor Pandolfo Malatesta di Brescia, a conservazione degli Stati. Ed era Capitano della detta lega il detto Signor Pandolfo Malatesta. E per questa cagione il detto Re d'Ungheria mandò a dimandar subito di far lega col Doge e colla Comunità di Genova. Nè si sa finora la risposta avuta. A' 18. del detto mese in questa Terra venne una solenne ambasciata de' Fiorentini, per rallegrarsi della creazione del Doge, e per pregare la Signoria, che voglia accettarli nella lega, che abbiamo col Re Ladislao di Napoli, la qual cosa esso Re ha ricusato di voler fare, e d'accettarli. A' 20. del detto mese s'ebbe, essere il Duca di Milano andato con gente a Piacenza, che teneva B il Re d'Ungheria eletto Imperadore, ed ebbe la detta Città. E Brunoro dalla Scala, che v'era dentro, andò a Genova. A' 25. del detto mese furono eletti Oratori al Re Ladislao sopradetto, Andrea Contarini, e Lorenzo Bragadini. A' quali fu commesso, che trattassero col detto Re d'accettare nella lega la Comunità di Firenze, e di pacificarsi con loro. In questi giorni fu posto in Pregadi per avere danari l'angaria del Sale a' sudditi delle Terre acquistate di nuovo, cioè a' Veronesi, Vicentini, e Padoani, a soldi dieci di Marchetti al mese per testa. A' 27. di Maggio fu preso pel Consiglio di rispondere agli Oratori Fiorentini, che avevamo eletto i due Oratori al Re C Ladislao colla commessione soprascritta, sicchè restarono soddisfatti. Ma i detti due Oratori rifiutarono. E dopo considerato il meglio, niuno fu più eletto. *Tamen* truovo il contrario, che i detti Oratori accettarono ed andarono. A Mantova fu scoperto un trattato, onde quel Signor Marchese fece ritenere Messer Carlo da Prata con tre suoi figliuoli, e col suo suocero Messere Antonio de' Lanfranchi, i quali erano Governatori della persona del detto Signore, e gli voleano torre quello Stato. Per lo che esso Signore bandì tutti i nostri ribelli e fuorusciti, che a Mantova abitavano, che non potessero più starvi. A' 10. d'Aprile fu fatto Capitano al Golfo Piero Ciu- D rano, e fu preso d'armare sei Galere in questa Terra, e tre in Candia. E furono eletti i Sopracomiti Marco Bembo *quondam* Ser Giovanni, e Jacopo Barbarigo *quondam* Ser Fantino, e un'altro. A' 21. del detto mese venne a Venezia Messer Francesco dal Porro, Oratore del Duca di Milano, per confermare la lega conchiusa e per ratificarla. E dopo venne un' Oratore di Mantova, che il Signore mandò a notificare il trattato scoperto. Il qual fu Don Francesco dal Bosco. E come avea trovato di quelli, che ritenne, Ducati 120000. d'oro. E poi a' 7. di Maggio esso Signor Giovanfrancesco di Gonzaga di Mantova venne a Venezia a fare riverenza a questa Signoria, e fu E onorato. In questi giorni furono mandati tre Gentiluomini nostri eletti nel Consiglio de' Pregadi a Verona, Vicenza, e Padova, per avere da quelle Comunità sussidio di danari. I quali furono Francesco Foscari, Bertucci Pisani, e Lorenzo Bragadino. Ed ebbero di promesse Ducati 25000. in questo modo; a Verona 10000. Vicenza 8000. Padova 7000. i quali fossero restituiti a piacere della Signoria nostra. Il Signor Niccolò d'Este Marchese di Ferrara deliberò d'andare in Gallizia a visitare il Corpo dell'Apostolo San Jacopo. E inteso questo, la Signoria mandò due Ambasciadori a Ferrara, a dissuaderlo, che non andasse in

tale

tale pellegrinazione per buoni rispetti. Ma esso Marchese per ragione che gli fosse detta non volle restare, dicendo d'aver boto d'andarvi. A' 6. di Giugno il Duca di Milano ebbe il Castello della Città di Piacenza. In questo tempo furono mandati tre notabili Provveditori nelle parti della Dalmazia con una grandissima libertà. I quali furono Pietro Loredano di Ser Luigi Procuratore, Lorenzo Capello, e Vitale Miani. E fatto Castellano a Zara pel gran Consiglio Jacopo Darmero, l'altro Castellano era Niccolò Trivisano *quondam* Ser Giovanni. E i detti tre Provveditori giunti a Zara, dubitando degli Ungheri, che minacciavano di voler venire a togliere la detta Città, fecero gittar giù l'Arsenale di lì, e fortificare il Castello del Porto colla sua catena. E fecero fare il fosso attorno la Terra, acciocchè l'acqua v'andasse attorno. Ancora provvidero per più sicurtà di mandare a' confini fuori di Zara alcuni Cittadini sospetti, e così delle altre Città della Dalmazia. Fu presa parte posta pe' Savj a trovare danari, di fabbricare una Doana da terra, dove si mettano le mercatanzie, che vengono di Lombardia, e di fare tre Ufiziali pel gran Consiglio.

In questo tempo era al nostro stipendio Taddeo d'Este, che fu figliuolo d'Azzo da Ferrara, cognominato Taddeo Marchese con lance 200. A' 22. di Giugno s'ebbe nuova, come era seguita tregua per anni sei tra il Re Ladislao di Puglia, e la Comunità di Firenze. E il detto Re ebbe tutti i patti, ch'egli volle da' prefati Fiorentini. E fu fatta con questo, che sia risalvato il luogo ad entrarvi a Papa Giovanni per mesi 6. Nella qual' è la Signoria nostra. E furono ne' capitoli del Re numero 57. raccomandati. E perchè que' di Feltre danneggiavano i nostri Sudditi di Vicentina a requisizione de' Dogi d'Austria, fu presa Parte, che tutte le pannine e bianchette Feltrine, che verranno sulle Terre nostre e in questa Città, paghino di Dazio soldi 20. per braccio di panno ovvero di bianchetta: *etiam* soldi 20. per lira di Pollame, sicchè fu un gran danno a' detti Feltrini. Di Luglio fu fatto Oratore al Duca di Milano Tommaso Michieli che fu di Ser Lorenzo. E questo perchè pare, che il Signor Pandolfo Malatesta di Brescia avea corso con gente su quello di Milano, il quale voleva acquistare Cremona, che teneva il Signor Gabrino Fondulo. E gli fu data commessione, che rachetasse le cose. Il quale Oratore subito partissi, e fece tanto che condusse pace tra esso Duca e il prefato Signor Pandolfo Malatesta. A' 21. di Luglio pel Duca d'Austria fu richiesta questa Signoria di concedergli di grazia una Galera, la quale egli voleva armare per andare al Santo Sepolcro. E così fu preso di compiacerlo. E fatto padrone di quella Marino Pisani che fu di Ser Cristoforo con salario di Ducati 400. al viaggio, ch'esso Duca gli pagò. E furono eletti due Oratori per andargli incontro a Trieste, dov'egli montò in Galera; Pietro Bragadino, e Niccolò da Pesaro. Il qual Duca nel suo ritorno volle dare in feudo al predetto padrone e a' suoi eredi il Castello di Pordenone nel Friuli. E la Signoria non consentì che lo accettasse, perchè era contro le leggi. Nel mese d'Agosto furono grandissimi caldi, sicchè incominciò la Peste in questa Terra. S'intese come in Damasco era entrato il Soldano di Babilonia con potente oste, e tolta quella Signoria di mano di Necus Ammiraglio grande, e fattosene esso Soldano Signore. Eravi Consolo nostro Giovanni Dolfino da Santa Marina, il quale tenne co' mercatanti e si salvò. A' 6. del detto passò di questa vita il Serenissimo Re Ladislao di Napoli e di Puglia. E il predetto ammalato fu portato in una sbarra in Napoli. Fu detto d'essere stato avvelenato. In quest'anno Don Pietro Morosini Cardinale Veneziano nostro fu uomo dottissimo. Scrisse sopra il Decretale. A' 16. d'Agosto a Verona fu squartato Jacopo ed Urbano da Quinto, ribelli Veronesi, che furono presi per la taglia, che aveano. E furono prima strascinati a coda di cavallo, e poi scoppati, e squartati, e ne furono fatte quattro parti per cadauno di loro, e poste su quattro vie appiccati. E fu messa loro una spalanca in bocca. In questo mese fu preso in Pregadi di fare due Doane, una da mare alla porta del Sale co' magazeni per iscaricare le mercatanzie delle Galere, navi, e navili, e l'altra sopra la via del ferro a Rialto appresso le volte da Cà Lione per le cose da terra, dove gli Ufiziali dell'entrata, escita, e mesetteria, stassero ivi. E furono dati belli ordini. E cadauna Doana ha i suoi Uficiali da per se. E questo fu fatto per vietare i grandi contrabandi che si facevano sì da mare come da terra.

In questo tempo continuava pure lo Scisma nella Chiesa, ed eranvi tre Papi, Benedetto in Avignone, Gregorio XII. Veneto a Rimini, favorito dal Signor Carlo Malatesta, e Giovanni XXIII. a Bologna. Onde Sigismondo Imperadore determinò di fare un Concilio a Costanza, perchè fosse un solo Pontefice e non tre. Il prefato eletto Imperadore scrisse una lettera a Papa Gregorio, invitandolo all'accordo di Santa Chiesa, e alla unione di quella, la quale è molto notabile, data nel 1413. a' 2. di Dicembre, a Lodi, e lo invita a venire al Concilio a Costanza. La qual lettera ho letta, & è nella Cronica Dolfina. E avuta la detta lettera, Papa Gregorio mandò il Signor Carlo Malatesta in Avignone a Papa Benedetto di Luna, per trattare accordo, e per andare tutti e due a rinunziare il Papato. E tanto seppe fare, che rimasero d'accordo con molti patti e condizioni, i quali tralascio, per essere troppo lunghi. S'ebbe avviso, come a' 20. di Giugno fu rubata l'Isola di Negroponte, essendo Signore della Turchia un chiamato . . . . che fece grandissima oste per terra e per mare di Galere e di Fuste, e molte Palandre, e prese un Castello chiamato la Badanizza, del quale era Marchese un nostro Gentiluomo, chiamato . . . . . Giorgi, per non essergli stato dato ajuto. La notte egli assaltò l'Isola, e menò via assai anime, e ne ammazzò assaissimi, che non potè menar via. E ficcò fuoco in molti luoghi, e fece un grandissimo danno a quell'Isola. *Tamen* non potè ottenere la Città di Negroponte. A' 30. d'Agosto furono eletti due Oratori alla Reina Giovanna di Napoli per condolersi della morte di suo fratello Re Ladislao di Puglia, e per rallegrarsi del Regno a lei pervenuto. I quali furono Giovanni Loredano di Ser Luigi Procuratore, e Donato Arimondo. Ancora furono eletti due altri Oratori a Papa Giovanni XXIII. Fantino Micheli e Francesco Foscari, i quali anderanno al Concilio di Costanza, ch'è contro Papa Gregorio XII. e fu data loro li-

libertà di spendere lire 400. di moneta, per onorare il detto Papa Giovanni per luogo, e lire cento per Papa Gregorio. I quali due Oratori rifiutarono. E furono, dopo alcuni altri, che rifiutarono, eletti Francesco Soranzo, e Bartolomeo Morosini, e partirono a' 25. di Settembre, per andarli a levare a Bologna. Al primo dì di Settembre per lettere di Ferrara di Don Uguccione de' Contrarj s'intese, che il Papa oggi dovea essere a cena a Ferrara, per Mercoledì a Legnago, videlicet Papa Janni. Onde fu scritto per la Signoria al Provveditor di Legnago, che spenda per onorare esso Papa fino a lire cento di moneta Veronese in cose comestibili. In questo mezzo il Marchese Niccolò di Ferrara tornato dal boto e dal pellegrinaggio di San Jacopo di Gallizia a' confini de' Genovesi fu ritenuto e preso con cavalli 20. da i Signori Marchesi del Carretto. E Messere Uguccione de' Contrarj scrisse di questo alla Signoria, che si facesse provisione per liberarlo. Onde fu eletto per questo Oratore a Milano Jacopo Suriano il Cavaliere, e a Ferrara a quella Comunità Giovanni de' Caresini. Il qual Marchese s'ebbe poi, ch'era stato rilasciato. A' 22. d'Ottobre essendo venuto il detto Signor Marchese a Venezia, il quale, come in un' altra Cronica ho letto, pare che fosse stato preso dal Marchese di Monferrato, disse alla Signoria, come essendo in Francia, quel Re gli avea detto, ch'egli si dovesse interporre a far la pace colla Signoria e il Re d'Ungheria eletto Imperadore, il quale si ritrovava per andare al Concilio, e ch'egli manderebbe un suo Ambasciadore con ampio mandato ad esso Duca. Onde fu preso di mandare un nostro Oratore a Ferrara a quest' effetto, perchè noi desideravamo la pace. E fu eletto Marino Caravello Procuratore, il quale di subito partì con larga commessione di trattare la detta pace. E giunto a Ferrara, vi trovò due de' maggiori Baroni del detto Re d'Ungheria. Ancora in questo tempo fu fatta la pace tra il Re di Francia, e il Duca di Borgogna.

A' 9. di Novembre s'ebbe nuova, com'erano stati tolti 29. Castelli d'Anconitani pel Signore di Pesaro, e voleva *etiam* togliere quella Città; e da tale battaglia, furono ributtati. E di questo vennero Oratori di Mantova a pregare la Signoria, che volesse provvedere. E come in un'altra Cronica io vidi, dubitando que' d'Ancona, levarono San Marco, onde inteso questo la Signoria molto si dolse, mandando a dir loro, che non volevano togliere le Terre della Chiesa, ma bensì interporsi alla pace. E fu mandato Oratore in Ancona Giovanni de' Caresini con commessione che andasse *etiam* dal Signore di Pesaro, e vedesse di far pace. Avendo inteso la Signoria nostra, come a Milano il Re d'Ungheria eletto Imperadore ha via mandato gli Oratori, e così Papa Giovanni, fu preso di mandare due Oratori a Milano, per mantenere il detto Duca nella Lega. I quali furono Giovanni de' Garzoni e Marco Loredano. E fu commesso loro, che andassero *etiam* al Signor Pandolfo Malatesta. E pel simile s'ebbe nuova, come il detto Imperadore era giunto in Costanza del mese di Dicembre con poca compagnia, e cavalcò un giorno e una notte miglia 90. per ritrovarsi il dì di Natale alla solennità della Messa, che dovea cantare Papa Giovanni già giunto colà. E nota, che in quest'anno furono tante freddure, che non si trovavano vettovaglie nè strami pe' cavalli a Costanza. E fu provveduto per questa cagione, che alcun Cardinale non possa tenere più di 20. cavalli, gli Arcivescovi e i Patriarchi 10. i Vescovi 5. E così s'ebbe da vivere. Già il detto Imperadore s'era coronato in Aquisgrana della prima Corona. Questo Imperadore già un' altra volta mandò ad invitare Gregorio XII. ch'era a Rimini, che venisse al Concilio a Costanza, dove egli era e Papa Giovanni XXIII. Il quale rispose di non poter venire, e mandò due Commessi il Cardinale di Ragusi Fra Giovanni di Domenico dell' Ordine de' Frati Predicatori e Don Giovanni Contarini Patriarca di Costantinopoli, uomo d'austera e stretta vita, che mai non mangiava carne; con commessione di rifiutare il Papato nel Concilio, in quanto tutti e due gli altri Papi rifiutassero. E andarono nel detto Concilio per disputare l'unione della Chiesa. In questo tempo due figliuoli d'Antonio de' Maffei Cittadino Veronese, avendo mal'animo verso la Signoria nostra, si partirono di Verona, e andarono a trovare due altri fratelli loro, ch'erano in Alemagna con Brunoro della Scala. Onde fu preso, che suo padre Antonio de' Maffei venisse a' confini in questa Terra, con due altri suoi figliuoli piccioli e colla moglie, e così vennero. Furono poste per ritrovare danari angarie alla Camera degl'Imprestiti, e furono trovati Ducati 36000. scontando le tre per cento. A' 24. di Dicembre, la Vigilia di Natale, entrò fuoco nella Beccaria di San Marco a ore circa 4. di notte, e pel gran vento ch'era, tutta s'abbrugiò. La Zecca fu ajutata, che non s'abbrugiò, nella quale era moneta per Ducati 120000. che fu una bella cosa a preservarla dall'incendio. A' 6. di Febbrajo del 1415. s'ebbe avviso, come la Signoria della Vallona era disposta di voler lasciare quel luogo alla Signoria nostra. E fu scritto al Capitano del Golfo, che trattasse colla detta d'averlo. In questo mezzo i Genovesi erano in arme per dimettere Messer Giorgio Adorno, ch'era loro Doge, cioè gli Spinoli e i Montaldi. Il quale fuggì nel Castelletto e si salvò. Giunse a Venezia Giovanni de' Caresini, Oratore nostro stato in Ancona, e dal Signor Malatesta di Pesaro. E conchiuse tregua per certo tempo, con questo che chi ha si tenga, e di tutte le differenze loro si rimettono nella Signoria nostra. Ritorniamo al Concilio di Costanza, dove giunse l'Imperadore con pochi cavalli, il resto delle genti gli venne dietro, ch'erano cavalli 2000. E Papa Giovanni XXIII disse il dì di Natale Messa Pontificale, e l'Imperadore eletto vestito da Diacono cantò l'Evangelio. E come in un'altra Cronaca e nella Dolfina ho letto, furono ristretti a' Cardinali cavalli 10. a' Patriarchi 4. a' Vescovi 3. e ad altri Prelati 2. per mancamento grandissimo, ch'era ivi di strame e di vettovaglie. In questo tempo la Reina Giovanna II. di Napoli maritossi nel primogenito del Re d'Aragona chiamato Don Jacopo, e gli diede que' Regni in dote.

A' 17. di Febbrajo del 1415. la Reina Isabella Consorte del Re di Cipro venne in questa Terra, e fu assai onorata. Al primo dì di Marzo a Genova nel Consiglio de' 600. Genovesi fu privato Messer Giorgio Adorno del Dogato, e fu determinato di governarsi a Comunità di 12. Anziani e di 4. Capi per Gonfaloniere di Giustizia, i quali avessero il go-

governo dello Stato. A' 6. di Marzo venne a Venezia il Signor Pandolfo Malatesta di Brescia a ringraziare la Signoria, che avealo messo in pace col Duca di Milano, e offerse a' comodi di questo Stato l'avere suo e la persona. E per la Signoria fu provveduto di dargli la casa in questa Terra. E a' 23. del detto mese fu ballottato ne' Pregadi di comperare una delle due case, o quella di Ser Luigi Veniero *quondam* Ser Lionardo a Santo Stefano, ch'è da Ca' Lione, per Ducati 6000. o quella di Ser Francesco Foscari *quondam* Ser Niccolò a San Simeone, per Ducati 3500. E fu preso di comperare quella del Veniero, che fu comperata, e datagli. Vennero a Venezia due Ambasciadori del Signor Chierolì Turco, che dimanda armata contro Musì suo fratello alla Signoria. Fu loro risposto di non volergli dare armata, ma bensì fu fatta offerta di metter pace tra loro. E così furono licenziati. In questo tempo il Duca Lodovico d'Austria ritenne Papa Giovanni, che non voleva rinunziare al Papato, e il diede nelle mani dell'Imperadore; il quale fu fatto stare con custodia, e mandato a togliere con cavalli 300. In questi giorni il Marchese di Monferrato per trattato ordinato pel Re d'Ungheria ebbe Alessandria della Paglia. In questi giorni fu preso nel gran Consiglio di fare la Scala di Pietra grande, che va nella Sala del gran Consiglio, come appare *in Ursa* a cart. 5. A' 26. di Marzo giunse a Venezia il Signor Carlo Malatesta di Rimino, che va al Concilio di Costanza, e va per nome di Papa Gregorio XII. e ha commessione di rinunziare il Papato. Non ha voluto che il Papa vada in persona. Alloggiò a San Giorgio Maggiore. *Tamen* Papa Giovanni XXIII. fuggì dal Concilio travvestito, ed è caduto in mano de' Duchi d'Austria, dicendo di non aver mai fatto la piggior cosa, che d'essere venuto al detto Concilio. E quì seguì la sua cattura, come ho detto di sopra, pel Duca Lodovico. Non voglio restare di scrivere quello, che ho trovato nella Cronica Dolfina. Ho ritrovato un Giuramento che fece il detto Papa Giovanni XXIII. al Concilio, il quale dice così: „ Io Papa Giovanni XXIII per la convenzione del popolo Cristiano prometto e fo voto a Dio e alla Chiesa e al Sagro Concilio, sponte & libere di dar pace alla detta Chiesa, per la via della mia semplice cessione del Papato. E quella fare e adempiere con effetto, giusta la diliberazione del presente Concilio, siccome Pietro di Luna, detto Benedetto XIII., e Angiolo Correro, detto Gregorio XII. nelle sue ubbidienze del nuncupato Papato, nel quale eglino pretendono, per se, ovvero per Procuratori idonei, per simil modo dar luogo; e in ciascun caso di cessione, ovvero discesso, ovvero per altro, nel quale per la mia cessione potrà esser fatta unione alla Chiesa di Dio ad estirpazione del presente Scisma. „ Nota, che l'accordo di Genova seguì, che questo Giorgio Adorno stia fino a Pasqua di Maggio, e poi non s'elegga più Doge. E sono nominate quattro principali case, Doria, Fieschi, Spinola, e Grimaldi. A' 20. di Maggio nel gran Consiglio fu presa parte, di fare nostro Gentiluomo del Maggior Consiglio il Magnifico e potente Don Peretto de Andreis Conte di Troja co' suoi eredi.

In questo tempo per la creazione del Doge a' 25. d'Aprile furono principiate a farsi feste, bagordi e giostre a Venezia dalle Arti. Primieramente furono fatte sulla Piazza di San Marco le stangate; e tanto quanto tengono le osterie, solai in molti gradi molto notabili, dove le persone stavano a vedere. Sicchè in tutta la Piazza erano solai assai bene apparecchiati. Si ritrovò alle dette feste il Signor Niccolò d'Este Marchese di Ferrara con Messer Uguccione de' Contrarj, e il Signor Francesco di Gonzaga di Mantova. E prima per l'Arte degli Orefici e de Giojellieri fu fatto un bagordo. I quali erano vestiti di Pelande di scarlatto, e tutti i loro cavalli coperti di cendato, molto bene in punto. E costò di nolo per cadaun cavallo Ducati 3. in somma cavalli 350. I quali bagordi sulla detta Piazza, andarono attorno la Terra con trombe e pifferi ed altri strumenti. E furono messi per loro due prezzi, prima per gli Orefici, due Elmetti di valuta di Ducati 150. d'oro, e pe' Giojellieri una Collana d'oro con gioje e con perle di valuta di Ducati 250. E venuti i detti a cavallo in Piazza con bell'ordine, venne poi il detto Marchese di Ferrara con una bellissima Compagnia di cavalli circa 200. tutti coperti con divise e sopravesti e con paggi con sue divise. E questo fu da una parte. Dall'altra parte venne il Signore di Mantova colla sua Compagnia pel simile bene in punto di tutte le cose, ch'era un bel vedere tanti cavalli sulla Piazza con diverse divise e adornamenti. E questi di Mantova furono 260. cavalli, i quali attorniarono tre volte la Piazza. Poi a ore 17. incominciarono il torneamento, e durò, chi dice un' ora e mezza, e chi fino a ore 24. con 14. per parte bene armati. I nomi de' quali scriverò quì sotto. Sicchè da una parte era il Marchese di Ferrara, e dall'altra quello di Mantova. Alla fine fu dato il premio, cioè i due Elmetti uno a Ferrara, e l'altro a Mantova. Eranvi quattro diputati Diffinitori, Don Luigi Buzzacherini Cavaliere Padovano, Ser Francesco da Molino, Ser Jacopo Suriano il Cavaliere, e Donno Uguccione de' Contrarj da Ferrara. E i sopradetti Elmetti erano di penne di Struzzo bianco. Questi furono i Combattitori: il Marchese Niccolò di Ferrara, Messer Feltrino Bojardo, Messer Tommaso de' Contrarj, Francesco da Lora, Giovanni dalla Mirandola, Pietro Buratola, Geminiano de' Costabili, Righetto dall'Arpa, Pietro Conte da Banio, lo, Pietro da Roma, Jacopo degli Ariosti, Pietro da Verona, Bartolomeo Mancino, Bartolomeo Martilengo: il Marchese Francesco di Mantova, Sandro da Lisca, Luigi dal Verme, Lodovico da Nogaruola, Francesco Torello, Ambrogio Passera, Guido da Gonzaga, Besegia, Jacopo Terzo, Stendardo Armano, uno di Mantova, Don Bernardo Morosini *quondam* Ser Lorenzo, Girolamo da Venezia, e . . . . Dipoi nella Domenica a' 28. d'Aprile fu fatta sopra la detta Piazza la Giostra, la quale fu una notabil cosa da vedere. E massime venire questi Signori in Piazza colle loro Compagnie e con diverse divise e di grande spesa. Erano assaissimi forestieri in Venezia, venuti perchè s'approssimava l'Ascensione. E fu stimato in quel giorno sulla Piazza da persone cinquanta in sessanta mila. E le donne stavano a vedere su' solai. E ad ore 19. venne in campo il Marchese di Mantova con XI. Giostratori, e con lui Ber-

nardo Morosini con assai Nobili nostri, che l'accompagnarono, tra' quali due figliuoli che furono di Ser Gabriele Soranzo. Poi venne il Marchese di Ferrara con quattordici Giostratori, e così avendo attorniato la Piazza, fu dato principio alla Giostra; e giostrando, fu scavalcato Messer Francesco da Lora il Cavaliere, e sbrattò il suo cavallo. E compiuta la Giostra fu dato il prezzo della Collana d'oro a un Negro, ch'era sopra un Corsiero liardo della Compagnia di Mantova, il quale si portò valentissimamente. *Tamen* nella Cronica Dolfina pare che fosse data ad uno del Marchese di Ferrara. Era di prezzo di Ducati 250. E tutti gli Orefici e Giojellieri a cavallo bene in ordine circa 200. accompagnarono quello, ch'ebbe il premio, per la Terra con grandi suoni. Al primo dì di Maggio in Mercoledì fu fatta una festa pe' Samiteri, e giostrarono pure sulla detta Piazza sette Giostratori. Misero per prezzo un panno d'oro lavorato con seta bianca per valuta di Ducati 150. e un' altro pallio. E i prezzi furono dati uno a Lionardo da Nogaruola Veronese, l'altro a Lodovico degli Strozzi di Mantova.

La Reina Giovanna, come ho scritto di sopra, che maritossi per via d'Oratori nel Conte di Murcia figliuolo del Re d'Aragona, diedegli termine tre mesi a venire a Napoli. In questo tempo Chierolì, che fu figliuolo di Bajazette gran Turco, si sottomise il Signore di Caraman. E l'Imperadore di Costantinopoli incominciò a farsi forti, e a murare di muro l'Eximi ..... A' 7. di Maggio s'ebbe nuova, essere gran numero di Turchi corsi in Lubiana. *Tamen* non han fatto danno alcuno nelle nostre Terre della Dalmazia. Furono armate pel Re d'Aragona in Aragona venti Galere e dieci Navi per mandarle in ajuto di Papa Benedetto XIII. il qual Papa con questa armata veniva a Nizza di Provenza, per essere a parlamento coll'Imperadore. Poi la detta armata era stata preparata contro la Reina Giovanna II. se le nozze non seguivano. A' 3. di Giugno fu preso di fare due Oratori al Soldano con salario in quattro mesi di Ducati 400. d'oro, e da lì in su abbiano Ducati 15. al mese per uno, e abbiano una veste per uno di Ducati 100. e possano spendere Ducati 6. al giorno. I quali furono Sante Veniero il Cavaliere e Jacopo Trivisano, il quale rifiutò, e fu fatto Lionardo Capello. E questa spesa fu Ducati 6000. posta tutta a cottimo de' mercadanti. E fu presa parte in Pregadi, che compiuta la sua ambasciata il detto Sante Veniero Cavaliere possa andare al Santo Sepolcro, come l'ha richiesto, con certo numero di persone. A' 6. del detto mese furon fatti due Oratori a Firenze per conchiuder la lega con quella Comunità, Marino Caravello Procuratore, e Francesco Foscari. A' 17. di Giugno apparve la Cometa verso Tramontana e Greco, con una coda lunga. In questo mezzo dopo la partita da Bologna di Papa Giovanni XXIII. i Bentivogli ritornarono in Bologna co' Gozzadini. In questo tempo Papa Giovanni, chiamato Baldassarre Cossa, essendo privato del Papato, e posto in una Torre, gli furono dati quaranta Capitoli, che gli erano opposti, acciocch'egli rispondesse. E fu fatto nel Concilio un' ordine, che *de cetero* sette Vescovi fossero que', che potessero chiamare il Concilio di 300. eletti per nazione, e non i Cardinali lo possano chiamare, come prima era ordinato. Sicchè più i Cardinali non poterono chiamare Concilio. Vennero lettere di Giovanni Loredano Conte a Zara, come 4000. Ungheri erano scorsi su quello di Zara, e andati fino a Cherso ed Ossero, facendo danni d'animali grossi e minuti per Ducati 600. Fu scoperto un trattato pel Duca di Milano nella Rocca di Pavia, fatto a requisizione del Signor Pandolfo Malatesta di Brescia. In questo mezzo giunto Carlo Malatesta Signor di Rimini a Costanza al Concilio, rinunziò al Papato per nome di Gregorio XII. Papa Veneto, nominato Angiolo Correro. E poi di lì si partì. I Genovesi non potendo star fermi su d'una diliberazione, di nuovo elessero loro Doge Tommaso di Campofregoso. Ma il popolo meccanico volevano quel Buccicaldo Franzese per suo Vicario e Governadore. Il Re d'Inghilterra fece armata di 300. Vele, tra le quali 125. Navi. E il Re di Portogallo armò 130. Navi, e 20. Galere, tutte contro il Re di Francia. A' 15. di Luglio s'ebbero lettere dal nostro Capitano del Golfo Niccolò Foscolo per una Galera, che Chierolì gran Turco faceva una grande armata di Galere 40. tra picciole e grandi, con fama di volere andare a togliere l'Isola di Negroponte, e chi diceva per l'Isola di Candia. Ancora per lettere di Pietro Zeno *quondam* Ser' Andrea, Duca d'Andro, e Signore di Cefalonia s'intese, il detto Turco fare un' armata di 50. Legni, e che faceva *etiam* esercito grande. Sicchè vuole togliere impresa. E Mustafà suo fratello voleva passare sulla Grecia contro l'Imperadore di Costantinopoli. Intese tali nuove, i Veneziani determinarono di far provisione, come dirò di sotto. A' 20. del detto mese, avuta la nuova Papa Gregorio XII. ch'era a Rimini, d'avere il Signor Carlo Malatesta per suo nome nel Concilio, rifiutato il Papato, si spogliò delle vesti Papali, e vestissi da Cardinale, cantando il *Te Deum laudamus*, e così fecero i Cardinali, ch'erano con lui. E in questo tempo nel detto Concilio di Costanza fu condannato per Eretico e abbrugiato un Girolamo Boemo, discepolo di Giovanni Hus Boemo, il qual fece un' Opera, che nel Concilio fu determinato che fosse grande resia. E il detto diceva, che da sessant' anni in quà non è stato alcun vero Papa. E la sua morte la scrive Poggio Fiorentino in ottima forma.

A dì 21. di Luglio giunse in questa Terra il Conte Jacopo di Murcia, figliuolo del Re d'Aragona, maritato nella Reina Giovanna II. di Napoli, e va a Napoli come Governadore di quel Regno, e col titolo di Principe di Taranto. Gli andò incontro il Doge col Bucintoro, con Ganzaruoli e Palischermi per onorarlo. E andarono a San Biagio Catoldo, dove egli montò nel Bucintoro, e condotto fino a Santo Stefano nella casa, che fu da Casa Lione donata al Signor Pandolfo Malatesta per la Signoria, dove gli fu preparato l'alloggiamento, gli furono mandati molti presenti di cere, di confetti, e di vini &c. E fatte le spese a lui e a tutti i suoi. Quando venne, era nel Bucintoro un fratello del Re di Cipro, che in questa Terra si ritrovava, il qual sedette appresso il Doge. A' 25. del detto mese giunse una Galera armata a Napoli per la Reina Giovanna sua consorte, con Ambasciadori, che gli mandava incontro, numero due, Messer Condolselo d'Anello, e Messer Mue-

Muenego, uomini di grande riputazione. Fu preso d'armare due Galere grosse, per accompagnarlo fino a Napoli. Delle quali furono padroni Ser' Almorò Lombardo e suo figliuolo. Le quali furono armate a spese di detto Conte. E nel suo partire domandò alla Signoria Ducati 5000. d'oro ad imprestito. E graziosamente gli furono prestati. Poi partì, e andò ad ismontare in Puglia, mandato fin là per la Signoria nostra ad accompagnarlo. In questo tempo essendo l'Imperadore Sigismondo Re d'Ungheria occupato a Costanza nel Concilio, i Turchi corsero sull' Ungheria, facendo gran danni, e menarono via 18. Baroni prigioni. Al primo dì d'Agosto giunsero in questa Città due solenni Ambasciadori della Comunità di Bologna, richiedendo Ducati 20000. ad imprestito, supplicando la Signoria, che le mandasse un nostro Gentiluomo per Podestà loro; e furono compiaciuti, e fu mandato per Podestà Fantino Dandolo che fu di Ser Lionardo. E i detti mandarono a togliere un Capitano a Firenze. Il Re Ferdinando d'Aragona in questo tempo faceva mala compagnia a' nostri, volendo da loro quello, che debbono dare in Catalogna, ch'è di Fiorini 24000. *videlicet* il dritto Italiano. Esso poi inteso il grande onore, che avea fatto questa Signoria a suo figliuolo, s'achetò. Il qual Re montò sulla sua armata, e venne a Nizza di Provenza con Benedetto XIII. Pontefice. I Turchi corsero su quel del Conte di Sile suocero dell' Imperadore in numero di 20000. verso Segna facendo gran danni. A' 25. d'Agosto giunse a Venezia il Signor Carlo Malatesta di Rimini, che viene dal Concilio. *Etiam* venne il Signor' Obizzo da Polenta di Ravenna. In questi giorni a Verona furono giustiziati quattro Cittadini per trattato scoperto, che menavano con Brunoro dalla Scala, e furono trovate loro le lettere, e furono impiccati. Ancora in Inghilterra fu scoperto un trattato contro quel Re, onde il fratello del Duca di Jorch, e due altri Signori furono fatti decapitare. *Etiam* fu scoperto un' altro trattato a Piacenza, onde cavalcò ivi il Signor Filippo degli Arcelli con cavalli 400. e rachetò le cose. A' 5. di Settembre giunsero a Venezia quattro Oratori del Concilio Messer Niccolò Giussoni Abate di Firenze, Messer' Antonio d'Ariete Arcivescovo di Ragusi, Messer Lodovico Vescovo di Moje Fiorentino, e Messer Giovanni Stoch Dottore Inglese. I quali vennero alla Signoria, per dimandarle, se la sua intenzione era di dare ubbidienza a quel Papa, che sarà eletto pel detto Concilio. A' quali, dopo consultata la risposta, per Messer lo Doge fu risposto, che questo Stato farebbe quello che farà la maggior parte della Cristianità. *Item* richiesero di fare Crociata contro gl' Infedeli. A questo fu risposto, ch'era la Signoria sempre apparecchiata all' onore della Cristianità, e a dar sussidio di genti, e d'armata contro gl' Infedeli, come ella sempre avea fatto, e così s'offeriva di fare. E i detti Oratori furono ben soddisfatti, e contenti si partirono per andare a Rimini. Vennero a Venezia in questi giorni quattro Cardinali Veneziani; il Cardinale Barbarigo arrivò a San Trovaso da' suoi parenti; Don' Antonio Correro nipote che fu del Papa arrivò a casa di suo fratello a San Simeon grande in Cà Vidor; Don Gabriele Condolmiero, che fu poi Papa, chiamato Eugenio IV. arrivò a casa di suo fratello; e venne dopo *etiam* Don Pietro Morosini, che arrivò a casa di Ser' Albertino suo fratello. I quali erano stati a Rimini, e vanno al Concilio di Costanza per fare l'elezione del nuovo Papa. L'armata d'Inghilterra giunse sulla Francia a Belfiore ovvero Herflot, a' 14. d'Agosto, e furono mal trattati da' Franzesi. E' da sapere, ch' è in lega colla Francia il Duca di Borgogna. L'armata di Portogallo di Navili 200. e di Galere 25. andò contro de' Mori. Sulla quale erano 45000. combattenti, e smontarono a Setta, e fecero danno in que' paesi a' Mori. In questo tempo la Tana fu scorsa da' Turchi; e i nostri mercatanti, ch' ivi erano, mandarono le Sete e altre mercatanzie a Costantinopoli. Giunse a Napoli il Conte di Murcia, ed isposò la Reina Giovanna. Ma fu subito ordinato un trattato contra di lui per alcuni Napolitani, *videlicet* per lo Sforza, e Pandolfello Caracciolo. I quali fatti ritenere nel Castello di Benevento, Sforza e Pandolfello fuggirono con sette cavalli. Pure furono presi, e posti nel Castello di Napoli.

A' 22. di Settembre i Turchi si presentarono a Durazzo. I nostri si difesero, e dati loro Ducati 400. si partirono. Vennero due Oratori del Duca di Milano in questa Terra a pregare la Signoria, che s'interponga a far la pace tra lui, e il Signor Padolfo Malatesta di Brescia. Ancora vennero Oratori del Marchese di Ferrara, dolendosi alla Signoria, che pel serrare, ch' è stato fatto della Brenta, l'acqua viene addosso al Polesine. E per la Signoria fu mandato Oratore a Ferrara Niccolò Malipiero, che fu di Ser Pierazzo, per cagione de' confini e dell' acque sopradette. Da Napoli s'intese il trattato, ch'era, che il detto Pandolfello Caracciolo voleva menar via la Reina Giovanna II. con una Galera di Napoli, e toglierla al marito, e condurla in Sicilia. Fu giustiziato e fugli serrata la bocca con un vello con assai suoi seguaci, tra' quali il Tartaglia Condottiere d'arme. Questi velato si mostrò alla finestra, onde fu grande tumulto in Napoli, per essere de' primi. Fu creato un' Oratore al Re d'Aragona per cagione delle rappresaglie di Ducati 33000. Lorenzo Bragadino di Ser Marco, con salario di Ducati 400. Il qual Re avendo male di pietra al membro, nè potendo tollerare, si fece tagliare il membro, e guarì. A Napoli fu tagliata la testa a quel Pandolfello Caracciolo, e la testa fu portata per la Terra sopra una lancia. In questo mezzo Belfiore Terra di Francia fu preso dagl' Inglesi. A' 25. d'Ottobre il Duca di Milano perdette Piacenza, che gli fu tolta pel Signor Filippo de gli Arcelli Signore di molti Castelli, essendo in lega col Signore di Lodi, con quel di Parma, di Reggio, di Cremona, e di Brescia, e col Marchese di Ferrara. Que' di Recanati erano in guerra co' Signori di Camerino, e i Malatesta da Pesaro, co' quali era la Compagnia di Braccio da Perugia. In questo tempo la Città di Setta nell' Africa fu presa dall' armata di Portogallo, sulla quale era il Bastardo di Portogallo. Del 1415. a' 17. di Settembre s'ebbe nuova, come Francesco Foscari nostro Ambasciadore all' Imperadore di Costantinopoli, e al gran Turco, avea conchiuso la pace tra questi due Re e la Signoria nostra. A' 25. d'Ottobre fu la grande battaglia tra gl' Inglesi e i Franzesi ad un luogo chiamato ***Blangium*** o sia . . . . La

qual

qual nuova s'ebbe per lettera di Parigi de' 30. del detto mese, dirizzata a Niccolò de' Garganelli di Lucca, la quale è registrata nella Cronica Dolfina a carte 144. Ne furono morti . . . . e presi 13. Signori, tra' quali il Duca di Borbone, il Duca d'Orleans, e alcuni altri. E i Franzesi andarono a trovare gl'Inglesi. La battaglia durò cinque ore, alla fine furono rotti i Franzesi. Furono morti de' Franzesi il Duca di Brabante, il Duca di Berì, il Duca d'Alanzone, il Contestabile di Francia, il Conte di Nivers, il Conte di Muole, il fratello del Duca di Berì, il Bastardo di Bourbon, il Signore di Vermis, il suo fratello, il Signore della Meda, il Signore di Lingrot, Messer Riccardo suo fratello, il Signore di Fois con cinque fratelli, il Marescalco d'Analdo, il Signore d'Armon, il Signore di Ronchiè, Messer Antonio del Bonardo, il Prevosto di Parigi, il Signore di Rais. Questi altri furono fatti prigioni, e menati in Inghilterra, il Duca d'Orleans, il Duca di Bourbon, il Conte di Cau, il Conte di Rafomer, Messer Luigi Borsella, Messer Buccicaldo gran Marescalco, Messer Luigi di Branchir, il Signore di Lignì, il Signore di . . . . . . Messer Carlo de Sanaxei, Messer Vigo da Lanoa, Messer Guglielmo suo fratello, e alcuni altri, e assai Baroni e Cavalieri, de' quali non si fa menzione. E furono morti assaissimi de' Franzesi. Ritorniamo al Concilio di Costanza. L'Imperadore in persona andò a parlare a Benedetto XIII. a Perpignano, pregandolo di rinunziare al Papato, come gli altri due Papi aveano rinunziato. Il quale mai non volle rinunziare, dicendo essere egli vero Papa. Onde per tutto il Regno d'Ispagna vedendosi la sua ostinazione, gli fu tolta l'ubbidienza, e così del Regno d'Aragona e di Castiglia. Ond'egli fuggì nella Rocca di Panifcola. Fu morto a Perpignano il gran Maestro di Rodi Franzese dal Conte d'Armignacco, perch' egli difendeva Papa Benedetto XIII.

A' 9. di Gennajo del 1416. fu cacciato di Bologna il Legato della Chiesa, e determinato di governarsi i Bolognesi a Comunità, fatti nove Anziani, e un Gonfaloniere di Giustizia. Bologna è partita per quattro Quartieri, Porta San Pietro, Porta Ravegnana, Porta San Procolo, e Porta Stiera. In questo tempo le nostre Galere di mercato di Romania e di Trabisonda, Capitano Vito da Canale, giunte a Costantinopoli di ritorno, furono ritenute dall'armata del Turco di Legni 112. e di Galere e Fuste grosse numero 42. La qual venne fino allo Stretto di Gallipoli e a Tenedo per avere le dette Galere. E questo pel danno, che i Turchi aveano avuto da Pietro Zeno nostro Gentiluomo Signore d'Andro. E le dette nostre Galere stettero 26. giorni pe' tempi contrarj a Costantinopoli. Poi con borza forzevole trappassarono lo Stretto per mezzo l'armata predetta con una Nave, padrone Costanzo Ispioto, partecipe di Ser Bulgaro Vittori, carica di salumi, e con una Nave dell'Imperadore di Costantinopoli. Sicchè elleno scamparono dalle mani della detta armata di 42. Fuste, che vennero dietro loro, ma nulla fecero. E le dette Galere e Navi vennero a Negroponte, e ivi si salvarono. E volendo venire essa armata Turchesca a Negroponte, avutone di questo avviso Niccolò Giorgi Bailo nostro ivi e Capitano, per lettere di Taddeo Zane Castellano di Loreo, fece subito grande provigione. La quale armata pare che venisse alla dett'Isola con bombarde, che buttavano pietre di libre ottanta. La quale armata era di quarantadue Fuste, cioè di Galere sei, e di Galeotte sedici, e il resto di Brigantini. E nulla fecero, perchè i nostri si difesero virilmente. La quale partita andò al Fisileo. Le lettere sono de' 12. d'Ottobre. A' 9. di Febbrajo s'ebbe la detta nuova dell' armata Turchesca d'essere andata a Negroponte, per lettere venute a Roma. Fu preso di fare Capitano Generale da mare, e fu fatto Pietro Loredano di Ser Luigi Procuratore, e d'armare quindici Galere, e fatti quattro Sopracomiti Giorgio Loredano fratello del detto Generale, Jacopo Barbarigo, Cristoforo Dandolo che fu di Ser Saracino, e Piero Contarini Mazzacane. Il qual Capitano fu fatto nel gran Consiglio per iscrutinio e a due mani d'elezione. Ancora furono fatti due Provveditori in armata Andrea Foscolo e Dolfino Veniero. E fu preso d'armare in Candia 4. Galere, una a Napoli di Romania, una a Negroponte, una in Andro, una a Corfù, e cinque in questa Terra. La quale armata fu presto messa in ordine e presto spacciata da questa Terra contro di Murabei Signore de' Turchi. In questi giorni vennero a Venezia gli Oratori dell'Imperadore di Trebisonda, e dell' Imperadore di Costantinopoli. E con questi vennero il fratello del Re di Cipro, e il fratello del Doge di Genova. Il qual fratello del Re di Cipro arrivò in casa di Ser Giovanni Cornaro *quondam* Ser Federigo dalla Piscopia. A' quali fu fatto grandissimo onore. In questo mezzo il Signor Filippo de gli Arcelli essendo entrato nella Città di Piacenza, la Rocca si teneva pel Duca di Milano. E seppe tanto fare, che per trattato d'alcuni, ch'eranvi dentro, entrò in quella, *& etiam* ebbe la detta Rocca.

Nel 1416. fu fatta lega in questo tempo tra l'Imperadore di Costantinopoli e il Signor Turco con patti di rifarne de' danni fatti, e che se gli mandino Oratori. Onde fu preso, che Andrea Foscolo e Dolfino Veniero, ch'erano stati eletti Provveditori in armata, acciocchè fossero più presto, andassero nostri Oratori al detto Signor Turco. I Bolognesi fecero spianare la Fortezza, ch'era in quella Città, nella quale abitava Papa Giovanni, per fino a' fondamenti. Il Signor di Lodi Giovanni di Vignale s'accordò col Duca di Milano, e lo fece suo Capitano per ricuperare Pavia. Ancora venne a Venezia un' Oratore del Duca di Milano. E a' 23. di Maggio furono eletti Oratori a Milano e al Signor Pandolfo Malatesta a Brescia, Sante Veniero Cavaliere, e Fantino Dandolo che fu di Ser Lionardo il Cavaliere, con Ducati sei al giorno per le spese. Vennero a Venezia due Oratori de' Feudali di Candia, i quali furono Ser Bernardo di Mezzo e Ser Piero Polani. E questo perchè i Giudei aveano prestato a' nostri Nobili di lì un millione e cinquecento mila Perperi a Perperi quattro il Ducato. A' 12. del detto mese il Duca di Savoja mandò alla Signoria nostra una solenne ambascеria con cavalli 300. a richiedere a questo Stato, che gli piaccia di servirlo di tre Galere, colle quali egli vuole andare al Santo Sepolcro, e le vuole armare a sue spese, e dipoi passare a Napoli a visitare il Re Jacopo di Murcia, il qual'era nella Puglia, per trattar pace tra lui e il Re d'Ungheria Sigismondo

do

A do Imperadore. Loro andò incontro il Doge col Bucintoro. Alloggiarono alla casa del Signor Pandolfo Malatesta a Santo Stefano, la quale ora è da Cà Vittori. E perchè era la Peste in questa Terra, fu risposto loro, che dimorassero alcuni giorni, e che poi si darebbe loro risposta. La quale fu, che la Signoria era contenta di compiacere quel Duca. E furono armate due Galere del suo con ispesa di Ducati 1550. al mese, e il Duca faccia le spese ad uomini 80. per Galera. *Etiam* fugli data una Cocca per la persona sua per andare in Puglia. Nota, che ho scritto, che il Bucintoro andò incontro a' suoi Oratori, ma ho fallato, benchè così sia scritto in una Cronica, ma andò incontro al prefato Duca, quand' egli quì B venne in persona. In quest' anno morì Messer Francesco Bembo Vescovo di Castello. Fu eletto in suo luogo in Pregadi Messer Marco Lando, nipote di Messer Francesco Lando Cardinale. A' 30. di Giugno nella Vigilia di San Marciliano per un Grippo spacciato pel Castellano di Modone alla Signoria in giorni undici s'ebbero lettere di Ser Piero Loredano Capitan Generale di mare nostro, che fu di Ser Luigi Procuratore, d'una vittoria avuta a' 29. di Maggio contro l'armata de' Turchi del detto anno 1416. Le quali incominciarono così.

„ Serenissimo ed Illustrissimo Signore (*debitâ* C *recommendatione præmissâ*) significhiamo alla vostra Signoria del partir nostro da Negroponte, e quella di Napoli di Romania. E con sollecitudine procurai io Capitano d'essere nelle parti di Gallipoli, per mandare gli Ambasciadori della Vostra Signoria, per eseguire i comandamenti di Vostra Serenità. Ma pel tempo brieve, e pel vento contrario dimorammo d'andare all' Isola di Tenedo, fino a dì 24. del presente mese di Maggio da sera. L'altro dì feci mettere in ordine tutte le Galere, vedute tutte le armate d'appresso a me, se caso abbisognasse d'essere ad ordine. A' 26. prevenimmo appresso al Dardanello da lungi miglia tre, dopo di D che ci partimmo da Tenedo. A' 27. venimmo appresso Gallipoli per miglia dieci, non potendo pervenire più oltre per l'importanza della Borra, e per non dare sospezione a' Turchi, deliberai io Capitano di non fare alle Galere alcuna pavesata; solamente acciocchè non avesse a tenere alcuna rancura. E questo per eseguire i comandamenti di Vostra Serenità. Dipoi entrammo segretamente appresso la Punta de' Gianizzeri. E vennero cavalli 200. di Turchi e oltra, e da piè molti. Per la parte della quale per l'accostamento delle Galere presentandosi gittarono molte frecce alle Galere. Feci restare solamente le E Galere, per non incominciare alcuna quistione con essi. Entrai segretamente sotto una Punta, e similmente ne furono tratte molte frecce attossicate per cagione d'avvelenare gli uomini delle Galere. Onde veggendomi io ricevere tal danno da questi Turchi sì fattamente, che appresso terra conveniva andare verso terra per forza di Borra; e a quelli fatto dire, che non mandassero nè saettassero, dal che non si vollero ritenere, per le Galere a quelli furono mandati de' verettoni e delle bombarde. Pel quale nostro tirare, i detti Turchi si restarono; e gli altri, i quali vedevano di non potersi riparare da' verettoni, a' luoghi a' quali vedevano di potersi mettere a coperto, per cagione di saettarne, andavano, e allargandosi faceano, che *plus* uomini delle Galere guastavano. E di loro similmente ne furono feriti e morti, e finalmente furono messi in tanto timore, che sempremai sopra le creste de' monti era il loro andare dentro i luoghi, ne' quali potevano avere sentimento, che si tenessero. L'armata di Gallipoli non era apparecchiata, e peggio le Fuste. Tutti erano spaventati per una Gripparia da Metellino, che fu a noi similmente manifestata. Dappoichè venimmo quietamente. E non s'è fatto ancora fatto d'arme in coperta. E a dì 28. di Maggio al levare del Sole, dappoichè mi posi in animo di venire a Gallipoli, e ch' ebbi mandate due Galere avanti guardia per iscuoprire della punta di Gallipoli, e fatto dare comandamento, che appresentati dovessero amicabilmente approssimarsi e levare l'Insegna di San Marco, ed i scoperti dovessero venire a noi, presentatesi le dette Galere, e sollevata l'Insegna, ecco che dalla secca di Gallipoli uscirono fuori Fuste 32. armate, e diedero nelle prode per mezzo delle dette nostre Galere. Veggendo questo mi ridussi alle nostre due Galere, e ritraendo le dette Fuste de' Turchi verso Turchia, per allontanar quelle da Gallipoli, bersagliando co' detti Turchi, e facendo dare armi in coperta, i detti Turchi ancora noi seguitandone, perch' eglino non si vedeano buoni pe' remi, come noi, similmente fecero vela. E appresso, per durezza della Galera di Napoli di Romania, della quale molto temei per non perderla, noi similmente facemmo vela, finchè tutti fummo armati, e armate tutte le nostre dieci Galere. E calate le vele, di subito dammo la proda a quelle Galere per investirle. Ma perchè il vento all' Ostro di subito si mise fresco, colle vele e co' remi le dette Galere colla fuga si ridussero nella Secca di dietro Gallipoli, colle poppe in terra. E noi sempre co' verettoni per mezzo tirar di balestra, e con bombarde quelle bersagliando infino al detto luogo fino ad ore 22. E mettemmo il ferro sopra le prode de' loro Turchi. Ma valentemente per l'empietà del mare e per la forza del vento all' Ostro fu di bisogno di levarsi, e venimmo a stringerci appresso la Palata del Mandrachì di Gallipoli. Ma avanti il nostro partire dal luogo appresso le Galere de' Turchi mandammo il nostro Copano col nostro Messo al Capitano delle Galere de' Turchi del Signor di Gallipoli, maravigliandoci di simil ricetto a noi fatto per la sua armata delle bombarde tratte da Gallipoli, per cagione che la nostra andata era per mettere gli Ambasciadori della nostra Illustrissima Signoria, per dover' essere avanti la presenza del Soldano de' Turchi.

„ Per lo che da quel Capitano e Signore di Gallipoli fu a noi risposto, che non ci dovea essere grave cosa il venire delle sue Galere, perchè non era venuta l'armata de' Turchi per noi, ma per dovere andare al Danubio, ad ovviare, che non passasse Mustafà. E diceva di non sapere, che gli Ambasciadori della nostra Signoria fossero in queste nostre Galere, e che s'egli l'avesse

„ fa-

„ saputo, nessuna delle nostre Galere si sarebbe mossa. E sì mi proferì che la Terra di Gallipoli era ad ogni nostro comandamento; che noi ci potiamo fornire di vettovaglia, e di tutte le cose. E ciascheduno potesse andare e scendere in terra. E cadauno, il quale per la dett' Ambasciata fosse mandato al Soldano, in terra potesse liberamente e speditamente andare, e far ciascuna cosa, che fosse necessaria alla detta Ambasciata, da essere mandata al Soldano in terra, con amore e con buona volontà. Fece eziandio mandare a noi il predetto Signore di Gallipoli e il Capitano delle Galere de' Turchi per un suo Turco e per un' Anconitano, a farci la simile offerta. Onde per me fu mandato Tommaso Notajo di Vostra Signoria con un Interprete; il quale andò al Capitano delle Galere de' Turchi, e al Signor di Gallipoli a salutarli per parte nostra, aggravandosi del modo tenuto per loro e per la sua armata. E fugli risposto per loro similmente, come era stato riferito a noi pel suo Messo. E furono fatte per loro offerte larghissime, dicendo ancora di fare accompagnare i detti Ambasciadori di Vostra Serenità con onore al suo Messer Soldano. Significo alla Vostra Signoria, che il mandare il detto Tommaso, che noi facemmo al detto Signor di Gallipoli e al Capitano delle Galere de' Turchi, fu non solo per notificar loro alla sua presenza, che l'Ambasciata vostra era nelle Galere, ma fu principalmente, acciochè il detto Tommaso con que', che noi mandammo con lui, ci avvisasse dell' essere e della condizione delle dette Galere de' Turchi, e come erano in ordine. Tornato il detto Tommaso da' predetti, noi ci partimmo di là, e andammo a sorgere al Mandrachio di Gallipoli con fatica per cagione della maregiata di vento all'Ostro. Significando alla Serenità Vostra, che avanti che noi partissimo da quel luogo, dov' erano ridotte le Galere de' Turchi, mi fu riferito pel detto Tommaso Notajo della Vostra Signoria, che Messer Dolfino Veniero volle, che il detto Messer Dolfino con tutti i Sopracomiti delle Galere nostre venissero da me. E venuti quelli dissi loro quello, che m'era stato riferito pel detto Tommaso per parte del detto Messer Dolfino nel suo partire, volendo fare deliberazione con essi e con loro per poter compiere a' comandamenti vostri, e per fare l'onore della Vostra Signoria, avvisandoli dell'essere, nel quale si trovavano le dette Galere de' Turchi. Levato il Sole, e ordinate le Galere alle sue poste, lasciandone tre alla riscossa, le quali furono la Galera Dandola, ov'era l'Ambasciadore e Provveditore, la Galera Loredana di mio fratello, e la Galera Capella di Candia, delle quali feci Capitano l'Ambasciadore e Provveditore; fatto rinfrescare ogni uomo, e mettere in arme, col nome di Dio, e con difensione del Vangelista beatissimo San Marco nostro Difensore, levandomi dal luogo ond' io era, e venendo con buon' ordine verso la Punta di Gallipoli, per andare a toglier' acqua alla Secca, perchè già di questo e d'ogni altra cosa che fosse di bisogno, io ne avea avuta l'offerta dal Signor di Gallipoli e dal Capitano delle Galere de' Turchi; giunto già appresso la Punta di Gallipoli per andare a togliere la dett' acqua, che molto m'era necessaria per queste nostre Galere, allora con gran furore si levarono tutte le Fuste de' Turchi, ch'erano in gran numero, e vennero verso di noi armati, e con pavesate, e con grandissimo stridore uscendo una delle loro Galere compiute assai innanzi delle altre, tirò in verso una sua passaggera ovvero Gripparia, la quale veniva a Gallipoli dalla parte di Turchia. E passando la detta Galera per prora delle nostre Galere e delle Fuste de' Turchi, accostandosi a noi, incominciò prima a bombardare e a gittare frecce e verettoni. Io avendo la Galera Minotta da Napoli dal lato sinistro, pel dubbio del disordine, ch'io vedeva nella detta Galera, e pel dubbio del dì passato, la feci andare al lato destro, per non perderla per l'armata de' Turchi, ch'erano dal lato manco, traendo ancora le dette Galere de' Turchi, per allontanarle alquanto largo da Gallipoli, e per avere ancora il Sole dopo le spalle, come avemmo. E virilmente io Capitano investii primo in quella Galera prima, e combattendola animosamente, ed essa fece grandissima difesa, per essere molto bene in ordine d'assai vigorosi Turchi, i quali combattevano come draghi. Ma colla grazia d'Iddio la sottomisi e la vinsi, e grandissima parte de' detti Turchi feci tagliare a' pezzi. Ma fu grandissima pena e fatica d'averla, perchè l'altre Galere mi vennero da poppa della mia Galera dal lato sinistro, e con molte saette di frecce si sforzavano di tirare contro di me. E ben le sentii, che fui ferito nella mascella sinistra sotto l'occhio d'una freccia, che mi passò la detta mascella e il naso, e nella man sinistra fui ferito d'un altra freccia, che mi passò la mano da un lato all'altro. Le quali piaghe assai mi furono di gran danno. Ancora fui ferito da molte frecce nella persona, e nella man destra, ma che non furonmi di gran danno, se non le prime due. Non mi restai per questo, nè sarei restato per alcun modo fino alla morte, ma anzi virilmente combattendo, feci ritirare in dietro le dette Fuste, e sconfissi e presi la prima Galera, e misi la mia Bandiera in quella. E lasciandovi alcuni de' miei uomini, feci sorgere il ferro della detta Galera presa. E ritornando subito verso le altre Galere de' Turchi investii in una Galeotta, la quale io sfondai cogli speroni, e feci tagliare a pezzi molti Turchi combattendo. Sconfitta quella e messivi dentro alcuni de miei uomini e la mia Bandiera, la lasciai, e mi ridussi verso l'altre Galere. L'altre nostre Galere veggendo me aver ferito animosamente, ferirono ancora elleno, e quelle virilmente combattendo, fu fatta grandissima difesa pe' Turchi; perchè in tutte le Galere e Galeotte eravi il fiore de' Turchi, e bene in ordine. Ma per l'Iddio grazia e per intercessione del Vangelista Messere San Marco, quell' armata del tutto mettemmo in rotta, e quelli facemmo scappare con loro Fuste, e gittarsi gran parte di loro in mare, con grandissima sua vergogna e danno.

„ Noi veramente rimanemmo con trionfale vittoria e onore della Ducale Vostr' Illustrissima Signoria. Perchè vedendo noi quelli in mare volere andare verso Gallipoli, col-

„ le

„ le nostre Galere togliemmo a coloro la via, e co' Copani delle Galere e colle Galere tutti coloro incitavamo colle spade e col gittar di frecce. De' quali ne furono morti molti, e molti sommersi per la corrente dell'acqua. Per la quale vittoria siamo eternamente obbligati all'Onnipotente Iddio, il di cui beatissimo Nome sia glorificato e sempre magnificato, e del Vangelista Protettor nostro e intercessore beatissimo San Marco. La battaglia fu dalla mattina, e durò passate le due ore. Avemmo Galere delle loro compite con tutte le sue genti per numero di sei, e Galeotte per numero di nove. Ma i Turchi di quelle Galere e Galeotte tutti andarono per fil di spada, tra' quali fu il loro Capitano, per nome chiamato Calassibei Zeberth, con tutti i suoi Nipoti, e con molti altri Capitani grandissimi e pregiati dal Signor Turco, e de' migliori uomini di Gallipoli. Dopo che noi ci raunammo insieme finita la battaglia, con tutte le Galere e Galeotte così prese colle nostre Galere, andammo sotto Gallipoli, e a que' della Terra tirammo di molte bombarde e verettoni, chiamando que' che da capo venissero fuori colle loro Galere alla battaglia con noi. E similmente chiamammo que' delle Fuste, ch'erano scampati dalla battaglia. Ma niuno di coloro ebbe mai ardire nè possanza d'escire contro di noi. Per la qual cosa vedendo che coloro non voleano uscire, m'allontanai per lo spazio d'un miglio da Gallipoli, acciocchè i feriti avessero agio di medicarsi, e per dare refrigerio a tutti i nostri. Delle quali Fuste pe' miei ne furono prese due, cioè una Galera compita, e una Galeotta di banchi 20. Per la Galera Contarina fu presa una Galera compita. Per la Galera di mio fratello Ser Giorgio Loredano furono prese quattro Galeotte, due di banchi 22. e due di banchi 20. per cadauna. Ancora pel detto mio fratello colla Galera Grimana da Negroponte fu presa una Galera compiuta. Per la Galera di Ser Jacopo Barbarigo furono prese due Galeotte, l'una di banchi 23. l'altra di 19. Ancora per questa medesima e per la Galera Capella, e per la Galera di Ser Girolamo Minotto da Napoli di Romania fu similmente presa una Galera compita, la quale fu la Galera del Capitano de' Turchi, avvegnadioche nanti che la Galera di Napoli s'accostasse, la detta Galera de' Turchi era stata sconfitta per la detta Galera Capella infino a capo di Martino. Per la Galera Veniera di Candia e per la Galera Barbariga di Ser Lorenzo di Candia fu presa una Galera compiuta. Nelle quali tutte le sopradette Galere e Galeotte erano Padroni, Maestri, Marangoni, Filacanapi, e alcuni Genovesi, Catalani, Siciliani, Provinciali, e Candiotti, de' quali la maggior parte fu tagliata a pezzi nella battaglia, e il residuo, che rimase, io feci tagliare a pezzi e impiccarli. E similmente i Comiti delle dette Fuste prese feci tagliare similmente a pezzi, acciocchè più guidatori di Fuste non abbiano i Turchi, tra' quali fu preso Giorgio Calergi ferito di più piaghe, ribelle di Vostra Signoria, il quale a grandissimo onore feci tagliare a pezzi sulle poppe della mia Galera. La qual punizione sarà cagione a' predetti, che alcuni cattivi Cristiani non oseranno d'andare al soldo di questi Infedeli, e d'ora innanzi possano dire, che la possanza de' Turchi da quella parte di mare a grandissimo tempo sia al tutto distrutta e consumata, e quasi per tempo alcuno non sia mai più da essere levata, nè che abbia uomini atti, acciocchè per cagione che tutti questi ch'erano padroni di queste Galere e Galeotte sue, alcuni due, alcuni tre, che per la morte de' detti Turchi vennero a male, trovandosi le cose de' predetti Turchi, come si trovano, che alcun Turco simile intromessione non voglia togliere in mare, veggendo che ne' loro Porti quelli sono stati così mal trattati, sicchè eziandio si metta freno a que' Cristiani, i quali governavano e pedotavano quelle Galere. E oltre a questi morti, quelli, i quali furono i principali a danneggiare l'Isola di Negroponte, con plusior altri Greci e Bulgari, i quali erano sopra le dette Galere a vogare, ch'erano in grande numero, molti morti ne sono; e ne restano secondo quello che ho fatto vedere e sono in numero di 1100. I quali ho tenuti sopra le dette Fuste prese.

„ Laonde, Serenissimo Principe, son debitore di significare, raccomandare, e manifestare alla Vostra Serenità l'animosità, e il ben fare de' vostri Ambasciadori e Provveditori, e di dire le ragioni de' Sopracomiti delle vostre Galere, i quali vigorosamente si son portati bene, e hanno ajutato colle sue Galere l'una coll'altra animosamente. Per la qual cosa meritamente meritano d'essere pregiati dalla Signoria Vostra e da cadauno; e pel debito mio istantissimamente supplico Vostra Serenità, che si degni d'aver questi per suoi raccomandati. Notificando alla Signoria Vostra, che dell'altre genti nostre per le Galere molti sono stati animosi e valenti, e molti per lo contrario. Notificando da capo alla Serenità Vostra, che veggendo io le Galere vostre a grandissima necessità d'acqua, e vedendomi molta gente essere ferita, perchè non si potè fare di meno, e avendo tante Fuste con tanta gente presa, e non veggendo luogo a nostro destro, *etiam* per acconciamento delle nostre Galere, le quali pel ferire erano molto guaste, eziandio per provvedere sopra le dette Fuste, e per le necessità di quella gente, pel meglio mi diliberai di venire a Tenedo. E ivi stammo, significando a Voi, che avanti ch'io mi partissi, feci abbrugiare cinque Galeotte, stando appresso Gallipoli, mandando *etiam* per me una lettera a Messer lo Capitano Subassi di Gallipoli, scrivendo a colui, che m'è paruto molto nuovo, che la proferta e la promessione, la quale mi fece fare pe' suoi messi tanto amichevolmente, con armata mano da ore due di notte venisse poi a sorgere appresso le poppi nostre. E veggendo quelli venire mi figurai che venissero con volontà d'eseguire ciò che ci aveano promesso, cioè di non fare alcuna novità, e mi levai e partimmi da loro con tutte le mie Galere la mattina, costretto da necessità, perchè avea a toglier' acqua. E pensandomi di liberamente toglierla, mi levai per andare a toglier quella. E la sua armata con furore si levò per isvergognarmi. Ond' io non vo-

„ lendo ricevere tanta vergogna, per onore
„ della mia Signoria verso la predetta sua
„ armata animosamente volli quella ricevere,
„ e vedere quello che ne voleva seguire. Le
„ quali cose tutte vennero per suo difetto,
„ confortando che i due messi, i quali erano
„ mandati per Messer l'Ambasciadore a Mes-
„ ser lo Soldano, a quelli non era da fare
„ alcun dispiacere; e che ritornati quelli a
„ Gallipoli, esso li farebbe stare fino alla mia
„ venuta, perchè ho fatto sapere a quelli,
„ che per due o tre dì io mi volevo ridurre
„ a Tenedo, e subito mi tornai a Gallipoli.
„ Onde da lui ebbi risposta per sua lettera,
„ la quale feci copiare e traslatare dal Greco
„ nel Latino, siccome la Signoria Vostra po-
„ trà vedere, perchè la mando inclusa in que-
„ sta. *Etiam* significo a Vostra Serenità come
„ ho riserbato un Turco con un suo fami-
„ glio, il quale fu padrone della Galera, la
„ quale io presi, chiamato Tangri Verenissi,
„ uomo valentissimo e molto accetto al Si-
„ gnor Turco, secondo ch'io sento; il qual'
„ ebbe quindici ferite. Il qual Turco scrisse
„ al suo Soldano, che la detta battaglia era
„ principiata da i suoi, e che tutta la colpa
„ era de' suoi. E che la nostra venuta era per
„ bene, e per essi verso di noi fu fatto il con-
„ trario. La qual lettera egli mandò per un
„ messo in terra a Gallipoli a sua madre, la
„ quale dopo ch'ebbe la detta lettera, per
„ quel propio messo, subito mandolla al Si-
„ gnor Soldano. E la copia di quella mando
„ quì inchiusa alla Vostra Signoria. Da poi
„ che io giunsi a Tenedo, volli vedere tutti
„ i feriti delle Galere, ed acciocchè mi fos-
„ sero dati in nota da tutti i Sopracomiti
„ delle Galere i feriti, e trovai che nelle det-
„ te Galere ve ne sono uomini 340. feriti,
„ de' quali la maggior parte sarà sanata, e
„ oltra que' morti, ne furono dodici, de'
„ quali parte si sommerse, a' quali Iddio per-
„ doni. Eziandio feci vedere tutti gli uomini
„ presi, i quali erano rimasti, alcuni Comiti
„ e Spagnuoli tra' detti Turchi, i quali tutti
„ feci impiccare sull'Isola di Tenedo.
„ Ancora alla Serenità Vostra significo,
„ che quà in Tenedo ho fatto venire a me
„ Messer l'Ambasciadore e tutti i Sopracomi-
„ ti, e così ho detto loro i feriti e i presi;
„ da quelli domandando il parer loro in ciò
„ che noi dobbiamo eseguire. Laonde prima
„ per Messer l'Ambasciadore mi fu detto, che
„ pareagli che noi dovessimo tornare a Galli-
„ poli, e allo dispacciamento nostro, e per
„ non avere cagione d'avere impaccio col Tur-
„ co per le sue Galere, le quali noi abbiam
„ fatte abbrugiare. Onde per tutti i Sovraco-
„ miti fu detto, eccetto Ser Cristoforo Dan-
„ dolo, e confortato pel bene di quelle Ga-
„ lere, che noi ci dovessimo ridurre in verso
„ di Negroponte, perchè le nostre genti feri-
„ te si risanerebbono nelle dette Galere, e si
„ toglierà del pane e delle altre cose necessa-
„ rie a difesa delle dette Galere, e se ezian-
„ dio noi conducessimo le dette Galere prese
„ a Negroponte, di quelle si ricaveranno mol-
„ ti danari, perch' esse erano perfettissime Ga-
„ lere; ed era ciò onestissimo, perchè sarà de-
„ strissimo a tutte quelle povere genti, ch'
„ erano in gran sinistro state ricevute nella
„ battaglia. E a Ser Cristoforo Dandolo pa-
„ reva, che le dette Galere dovessero abbru-
„ giarsi per bene della Vostra Serenità, e

A „ massime quella parte, la quale fosse super-
„ flua alle genti, le quali aveamo brancate,
„ perchè quelle non capiteranno alle mani
„ d'alcuna persona, la quale per alcun tempo
„ possa render quelle al Turco. Onde udendo
„ io le opinioni di tutti, e conoscendo essere
„ il bene e l'onore di Vostra Serenità, che
„ più tosto tornassimo alle parti di Gallipoli,
„ per mettere gli Ambasciadori della Signo-
„ ria Vostra in terra, acciocchè possano esse-
„ re presto alla presenza del Signor Turco,
„ perchè in questa vittoria dataci da Dio,
„ sarà bene di seguirla, per questa cagione
„ ho diliberato di fare abbrugiare quattro di
„ queste Galere compiute, e così ho fatto
B „ abbrugiarle, e 'l residuo avrei ben fatto ab-
„ brugiare, ma per necessità o per ritenimen-
„ to di tante genti brancate e prese, quelle
„ altre ho ritenute nè le ho fatte abbrugiare,
„ riserbandone due delle maggiori con cin-
„ que Galeotte. E per rendere presto avvi-
„ sata Vostra Serenità, e per avvisamento del
„ Reggimento di Negroponte, acciocchè al-
„ cun danno egli non possa ricevere, mando
„ la Galera di mio fratello fino a Negropon-
„ te con due di quelle Galere prese, le quali
„ *etiam* porteranno alcuni di questi uomini
„ sconciamente vulnerati. E sopra la detta si
„ caricherà biscotto per le nostre Galere, pe-
„ rocchè con quella sola poco se ne portereb-
C „ be, aggiugnendovi eziamdio del Saettamen-
„ to e della Polve di bombarda e delle pietre
„ da bombarda, di cui molto n'abbiam di bi-
„ sogno. Significo a Vostra Serenità, che a
„ questi Sovracomiti e a tutte le genti ho
„ promesso, che le Galere e le Galeotte ab-
„ brugiate, le quali ho fatto abbrugiare, ol-
„ tre quelle abbrugiate sopra Gallipoli, per
„ la Serenità Vostra saranno pagate a questi,
„ e infino che non abbiamo danari dalla Si-
„ gnoria Vostra. Quelle Galere io gliel'avrei
„ pagate, le quali a gran mercato sono state
„ stimate pe' Marangoni nostri valere Ducati
„ 600. d'oro pure solamente da disfarle per
„ avere le ferramenta e legnami, che avrem-
D „ mo venduti al Signore di Metelino o a Co-
„ stantinopoli. E sentendo pel detto Turco,
„ che del tutto armate queste potrebbero es-
„ sere date al detto Turco, e male sarebbe
„ stato fatto, vorrei eziandio aver fatto ab-
„ brugiare il resto. Ma astretto io per ritene-
„ re gente, non s'è potuto fare, ma di tem-
„ po in tempo farò delle dette Galere tal pro-
„ vigione, che quelle non torneranno mai più
„ nelle loro mani. E significo sopra di questo
„ a Vostra Serenità, che noi siam partiti da
„ Tenedo con nove nostre Galere e con una
„ di Napoli di Romania, e con cinque Ga-
„ leotte prese, e siamo andati verso Gallipo-
„ li, per mettere l'Ambasciadore in cadaun
E „ luogo, ove parrà buono a lui, per potere
„ andare al Turco. E messo il detto Amba-
„ sciadore in terra, mi ridurrò per essere a
„ parlamento col Bailo di Costantinopoli, e
„ di subito secondo i comandamenti della
„ Vostra Signoria riducendomi pure sopra
„ Gallipoli, di là non mi partirò, finchè il
„ pane non sarà nelle Galere, procurando
„ eziandio sempre d'aver pane in tutti i luo-
„ ghi per stare sopra Gallipoli. Notificando
„ a Vostra Serenità, che volendomi informa-
„ re delle Fuste, che sono rimaste a Gallipo-
„ li, ho dal Turco, il quale ho ritenuto, che
„ solamente una buona Galera è rimasta in
„ Galli-

" Gallipoli, e alcune altre Galere antichissime, non atte a navigare, e alcune Galeotte e Legnetti. E disse *etiam* il detto Turco, che passerà assai tempo, avanti ch'uomo Turco abbia ardimento di venire al mare per cagion che vede al tutto essere disfatti tutti i nimici Turchi e morti. E dopo queste cose disse, che rimanendo io colle Galere sopra il Porto di Gallipoli, ovvero in terra allo Stretto, fermamente dal suo Signore Messer Soldano Turco ogni pace, che noi vorremo, avremo. E per questa cagione ad ogni mio potere stanzierò dentro lo Stretto, finchè vedrò quello che ne seguirà per l'avvenimento dell' Ambasciadore. Nè altro io notifico alla Signoria Vostra pel presente, eccetto che riverentemente supplico Vostra Serenità, ch'ella si degni di mandarmi danari per potere pagare questi poveri uomini, perchè non mi rimane moneta. E non ho altro da dire alla Serenità Vostra, se non raccomandandomi umilmente con tutti. In quest' ora è giunto quì il Magnifico Messer lo Duca dell' Arcipelago colla sua Galera, colla quale insieme colle nostre Galere anderemo verso Gallipoli, come di sopra alla Serenità Vostra ho detto. Data a Tenedo a' 2. di Giugno del 1416.

" Di Vostra Serenità.

" Pietro Loredano Capitano Generale al Golfo.

" Dolfino Veniero Ambasciadore, e Provveditore.

" E tutti gli altri Padroni delle Galere al Golfo.

Intesa tal nuova per queste lettere, per determinazione presa dal Consiglio de' Pregadi fu scritto à tutti i Reali, Principi, e Comunità del Mondo, della detta vittoria avuta de' Turchi rotti e profligati. E poi la Domenica a' 5. di Luglio fu ordinato per la Signoria di fare una solenne Processione con tutto il Clero, Prelati, e Vescovi, e con tutti gli Ordini di Povertà, colle Regole de' Battuti, portando tutte le sue Reliquie Sante per la Piazza di San Marco, e fatta celebrare una divota Messa con divoti canti in San Marco. Alla qual Processione fu Messer lo Doge colla Signoria, e altri Nobili, e il popolo di Venezia, riferendo al sommo Iddio grazie infinite di tanta vittoria a noi conceduta. E furono vestiti entrambi per due parti gli uomini de' Galadelli ovvero de' Grippi, che portarono la detta buona novella, per onore della Ducal Signoria, e del buon Reggimento di Venezia, che Cristo ne conservi sempre in buona pace. In questo mezzo il Marchese Rolando Palavicino con cavalli 1000. del Duca di Milano corse in Parmigiana, la qual'era del Marchese di Ferrara, e fece molti danni. Per lo che il detto Marchese fece ritenere balle 40. di panni Fiorentini, che venivano a Venezia da Ferrara per Ducati 10000. di valuta, e intromise tutti gli altri beni de' Fiorentini in Ferrara, e tolse in contanti Ducati 2000. Questo fece per avere il suo soldo, che dovea avere da loro. Venne un messo a Venezia della moglie del Signor Carlo Malatesta da Rimini, facendo sapere alla Signoria, ch'essendo il detto suo marito nel piano di Fermo con circa 2500. cavalli e con fanti 4000. egli fu alle mani con Braccio da Perugia, il quale era ivi con 4000. cavalli e con

A assaissimi fanti, e si diceva d'essere salariato dal Duca di Milano. E s'incominciò la battaglia, la quale durò 7. ore grosse, per modo che nella fine il detto suo marito fu rotto, e rimase prigione co' suoi nipoti e con molti altri Condottieri; e dubita che il detto Braccio nol faccia morire, ovvero gli darà grandissima taglia di danari; pregando la Signoria che l'ajutasse. E fu preso di mandare un' Ambasciadore al prefato Signor Braccio alle parti di Toscana, il quale fu Andrea Contarini di Ser Lucca. E andò richiedendo la sua liberazione da parte della Signoria nostra. A' 28. di Luglio vennero lettere da Corfù del Capitano Generale Loredano, come l'Oratore no-

B stro andato al Signor Turco, per non avere pieno salvocondotto dal Signore, non era smontato in terra. Al primo dì d'Agosto furono lettere di Sante Veniero il Cavaliere e di Fantino Dandolo nostri Oratori in Lombardia, come in buona grazia aveano conchiuso tregua per due anni tra il Signor Pandolfo Malatesta di Brescia, il Signor Carlo Malatesta di Rimini, il Signor Giovanni di Vignale di Lodi, il Signor Gabrino Fondulo di Cremona, il Signore di Como, il Signor Filippo d'Arcelli di Piacenza, e il Marchese Niccolò di Ferrara, tutti collegati insieme da una parte, e dall' altra il Duca Filippo di Milano; e fatti molti capitoli. La qual tregua è

C stata fatta con grande onore del Signor Pandolfo. E la Signoria nostra ha termine d'un mese ad entrarvi, volendo *etiam* lei essere con tutti loro. E questo avea fatto il Signor Pandolfo, per potere attendere alla ricuperazione del Signor Carlo suo fratello, che fu preso. Et è da sapere, che a' 19. di Luglio Braccio entrò in Perugia, e di quella Terra si fece Signore, e come poi scrisse Andrea Contarini Orator nostro, il prefato Braccio avea dato taglia al Signor Carlo Malatesta di Ducati 100000. e Ducati 30000. per suo nipote. E convenivagli lasciare molte Terre e Castelli della Marca d'Ancona. Sicchè non potendo far nulla, gli fu data licenza, che venisse a

D ripatriare. La qual lettera s'ebbe a' 5. d'Agosto con questo avviso. A' 23. del detto mese, di Domenica venne a Venezia il Signor Pandolfo Malatesta, e per la peste grande ch'era a Venezia, per non s'ammorbare arrivò a Torcello in Vescovato. Nel quale venuto alla Signoria dimandò licenza di potere andare a riscattare suo fratello verso Perugia con cavalli 4000. e assai pedoni, e gli fu data licenza, bench'egli non avesse compiuta la ferma, la quale compie per tutto Settembre. Questo avea dalla Signoria nostra di stipendio Ducati 4000. al mese. Vennero Lettere di Lorenzo Bragadino Orator nostro al Re d'Aragona, come avea acconciata la cosa delle ripresaglie,

E e fatto pace tra la Signoria nostra e quel Re, conchiusa a' 17. di Luglio. Per lettere di Bernardo Michieli *quondam* Ser Antonio, scritte a Ser Luca Michieli da San Marcigliano, s'intese che il Re di Portogallo, cioè la sua armata oltre la Città di Ceuta, che prese per avanti, *etiam* aver prese tre altre Città in Africa de' Mori, *videlicet* Tanger, Acela, & Arcasat Chiber, sicchè va prosperando con grande vittoria. In questo mezzo non si guardò alla tregua conchiusa. Il Duca Filippo di Milano andò a Lodi, e prese quel Signor Giovanni di Vignale, ed ebbe la Terra, e di quella si fece Signore esso Duca ponendovi presidio.

Agli 8. di Settembre per lettere del Capitan Generale nostro s'intese, come avendo dato salvocondotto il Signor Turco al nostro Oratore Dolfino Veniero, andando da lui, avea conchiuso la pace. E per lettere del detto Oratore s'intese, come andato alla sua presenza incominciò a trattar pace colla Signoria nostra a dì 25. e all'ultimo dì d'Agosto l'avea conchiusa. Essendo stato preso il Signor Giovanni di Vignale di Lodi dal Duca di Milano, di malinconia a Milano morì. Il Duca lo fece così morto appiccare una mattina per tempo, acciocchè tutti lo vedessero. Ancora il detto Duca comperò Como per Ducati 12000. da Messer Lottieri Rusca. Al qual Duca Filippo venne un cancro nel labbro. Morì in quelli giorni il Signor Malatesta da Cesena di quartana. Nel Concilio di Costanza seguì certo romore tra l'Arcivescovo di Milano e l'Arcivescovo di Pisa, e dalle parole vennero alle mani, volendosi strangolare l'un l'altro, perchè non aveano arme. Onde molti per paura si gittarono giù per le finestre del Concilio per non v'essere. Adunque agli 8. di Settembre giunse una barca armata da Corfù mandata per Marino Bondomiero Bailo di Corfù, venuta in dodici giorni, con lettere del Generale Loredano al Golfo, che avvisa la nuova della pace firmata e conchiusa tra la Signoria nostra da una parte e il Signor Turco detto Chierolì o Chirizì dall'altra, pel mezzo di Dolfino Veniero nostro Ambasciadore a lui mandato. E i Capitoli furono fatti per mano del provid' uomo Ser Pietro de' Maraschini nelle parti di Gallipoli agli 8. d'Agosto del 1416. mandato al Bailo di Negroponte l'avviso per una sua lettera di questo tenore:

„ Magnifico e Potente Signore. Faccio a sa-
„ pere alla Signoria Vostra, come giugnem-
„ mo a' 19. di Luglio 1416. al campo del
„ gran Soldano Turco. Il Sabbato subito, che
„ fu a' 25. fummo alla presenza del gran Si-
„ gnore. E per quello fu fatto grande onore
„ a Messer l'Ambasciador nostro. E fummo in
„ pratica di pace a dì 26. di quel mese. E in
„ effetto a dì ultimo del presente è stata con-
„ chiusa la pace in questo modo. Prima che
„ il Signore s'obbliga di darci tutti i nostri
„ ammalati, che furono tolti dall'Isola di
„ Negroponte: e appresso ch'egli ne darà tut-
„ ti que', che ha il gran Signore in sua liber-
„ tà, che sono suoi. Ancora debbe fare, che
„ per tutti que' che saranno nel suo paese,
„ che noi troveremo, egli ne darà uno Schia-
„ vo, che farà gridare per questo pe' suoi
„ luoghi, che chi avrà Schiavi di Negropon-
„ te, tutti debbali dar fuori, e tutti que' che
„ gli saranno mostrati, li farà dare. E oltre
„ di questo farà rendere tutto quello, che
„ tolto fu a Gallipoli all'Amoroso Ingegnie-
„ ro, e a Nicoletto Rosso, e farà restituire
„ tutti gli Schiavi delle Firmerie, & il loro
„ avere, che di là fosse stato tolto. Ancora
„ che Messer lo Marchese della Bondoniza,
„ cioè ch'egli s'intenda quello da Cà Giorgi,
„ debba venire ad inchinarsi al Gran Signo-
„ re, ed egli gli promette di rendere la Bon-
„ doniza con tutto quello, ch'egli teneva in
„ tempo di suo padre, e ch'egli paghi il tri-
„ buto al Signore come facea per avanti.
„ Ancora che tutte le Fuste armate, ch'esci-
„ ranno dallo Stretto di Gallipoli, quelle si
„ possano trattare per nimiche. E che tutti i
„ luoghi sudditi alla nostra Signoria, abbiano
A „ pace con tutti i luoghi del Gran Signore.
„ E che noi siamo tenuti di rendergli tutti i
„ suoi ammalati così Turchi come Greci,
„ che sono stati tolti dopo la rotta di Galli-
„ poli: „ E questo è l'effetto della pace con grande onore trattata. Ma per avanti s'avrà per l'Ambasciador nostro più manifestamente circa questi fatti.

In questo tempo s'ebbe nuova, come la Regina Giovanna II. di Napoli, non si contentando del marito, mostrando d'andar fuori della Terra a una festa, scappò via, perch'ella voleva essere Reina, e che il marito fosse Principe di Taranto e non Re di Napoli. E il Popolo inteso questo, si mosse per volere prendere il detto Re Jacopo, il quale metteva de' B suoi e de' Pugliesi in Officio e non altri, privando i Napolitani del loro onore. Il qual Re Jacopo fuggì in Castelnuovo. Poi le cose furono accordate in questo modo: Ch'egli restasse Principe di Taranto, licenziasse i suoi menati con lui, dasse le fortezze in mano della Reina sua moglie, e delle sette Imposte ne rimanessero quattro alla detta Reina, ed egli avesse Ducati 60000. all'anno di provigione da lei. E così la detta Reina tornò in Napoli. A' 4. d'Ottobre del 1416. i nostri soldati presero il Castello di Roveredo, ch'era d'un'Aldrighetto di Lizana; il qual si diede alla Signoria con certi patti. E la Rocca si tenne. C Onde con molti danari, vedendo di non poter'aver quella, dati al Castellano s'ebbe. E poi i Duchi d'Austria agli 11. di Novembre mandarono Tedeschi 1500. contra Roveredo, dicendo d'appartener loro. E v'era dentro Bertolino di Gianbuono di Beltramino colla sua Compagnia, e col soccorso avuto di Verona e di Vicenza si difese virilmente, e fece levare i nimici dall'impresa. Inteso questo fu preso in Pregadi di fare 500. lance e pedoni 1000. E fu mandato Ambasciadore in Austria per rachetare le cose, e per pregare quel Duca, che fosse contento di lasciarci tenere Roveredo almeno per anni quattro, acciocchè si possa ostare al Re d'Ungheria Imperadore nostro nimi- D co, col quale era compiuta la tregua, che fu fatta per anni cinque, acciocchè le sue genti non possano passare da Roveredo via, e venire in Lombardia. Fu eletto Oratore al Duca Filippo di Milano Bernabò Loredano il Cavaliere, per trattar lega e triegua. Il quale è caduto in pena di 30000. Ducati, per avere egli principiato a rompere le triegue fatte co' que' tanti Signori. *Item* il detto Duca in questo tempo ebbe Bergamo, ed assediò Trezzo. S'ebbero lettere, come l'Orator nostro in Austria al Duca Federigo avea trattato accordo in questo modo. Che il detto luogo di Roveredo colla Rocca fosse restituito al detto Aldrighetto di Lizana per la Signoria nostra, e E ch'egli ci dovesse rendere i danari, ch'egli avea riscossi della muta de' legnami e della spesa fatta nel Comune. E la detta fortezza gli sia renduta così rotta come era malmenata. Sicchè volendo la Signoria, lo conchiuderà. Nota, che non fu mandato un'Oratore, ma bensì un Segretario, il qual fu Franceschino dalla Sega. E il detto Duca d'Austria debba togliere via la bastia, ch'egli avea fatta fare. E così fu preso di conchiudere. E fu renduto Roveredo, e disfatta la bastia, e il campo de' Tedeschi si levò. A' 13. di Novembre giunse Andrea Contarini, stato finora Oratore a Perugia al Signor Braccio per lo rilasciamento del

del Signor Carlo Malatesta. E con lui venne un' Ambasciadore del detto Braccio per trattare accordo. In questi giorni s'ebbe, avere il Duca di Milano avuto Trezzo a patti, e che dipoi è andato a campo alla Città di Cremona, la qual tiene il Signor Gabrino Fondulo, e avea cavalli 6000. e pedoni 20000. A' 20. del detto mese s'ebbero lettere d'Austria, come quel Duca considerando l'onesta richiesta della Signoria di tener Roveredo di Trento *solùm* per anni 4. era stato contento. Sicchè non fu restituito. Di Dicembre giunse Bernabò Loredano il Cavaliere, stato Oratore a Milano, dicendo, che quel Duca vuol'essere amico della Signoria nostra, nè ha rotto triegua alcuna, ricuperando le sue Terre, ed ha avuto la Rocca di Trezzo per Ducati 14000. dati a que' che v'erano dentro. A' 19. del detto mese giunse Pietro Loredano Capitan Generale di mare, venuto a disarmare, e venne con grande onore per la vittoria avuta contro de' Turchi a Gallipoli. E fu fatta in Venezia grandissima festa e allegrezza di Campane per tutta la Città per tale vittoria, e pel suo buon portamento dalla Signoria e da tutti fu ben ricevuto.

B

Di Gennajo del 1417. in Perugia seguì novità; ch'essendo andato ivi appresso il Signor Pandolfo Malatesta di Brescia con esercito per la liberazione di suo fratello il Signor Carlo, dubitando que' di Perugia d'aver danno, chiamarono per Signore esso Signor Pandolfo. Il quale subito mandò alla Signoria un suo Oratore, richiedendo ad imprestito Ducati 30000. per riscattare il fratello, di cui era diminuita la taglia a Ducati 60000. e dare al Signor Braccio la Città di Jesi. E per la Signoria gli fu risposto, scusandosi di non averli al presente, ch' abbisognava trovar danari per armare le Navi, e per disarmare le Galere. A' 20. del detto mese s'ebbe, essere il Re d'Ungheria eletto Imperadore ritornato nel Concilio a Costanza, e ricevutovi molto onorevolmente. A' 24. di Febbrajo giunse a Venezia un' Ambasciadore del Signore Chierizì Turco, che venne per terra fino a Durazzo con iscorta di cavalli 200. chiamato Camizì. Avea quattro Turchi con lui; e venuto in Collegio, confermò la Pace, e così il Doge giurò d'osservarla. Al quale furono fatti presenti di quattro panni di seta di broccato d'oro ben lavorati, quattro Archi Turcheschi bellissimi; e fattegli le spese. Nel 1417. di Marzo giunsero in questa Terra molte ambascerie, cioè del Duca Federigo d'Austria, del Duca di Baviera, e del Signor Pandolfo Malatesta. Tutti e tre richiesero di far lega colla Signoria nostra contro l'Imperadore Sigismondo Re d'Ungheria. Fu risposto loro d'essere noi contenti di farla. E vogliono togliere Trento dalle mani del suo Vescovo, ed acquistarlo a nome d'esso Duca d'Austria e per la Chiesa Romana. E per avere un passo, che le mercatanzie possano andare in Alemagna. Il Duca di Baviera dimandò salvocondotto di venire in questa Terra per un' anno. Il Signor Pandolfo cercava la liberazione del Fratello, e che la Signoria facesse ogni provigione. *Tamen* il detto Signor Carlo fu liberato per Ducati 30000. con dare *de præsenti* Ducati 10000. e il resto ogn' anno 10000. E così a' 10. d'Aprile giunse a Rimini. Essendo venuto il Capitano Loredano a disarmare, fu preso di far Capitano da mare, e d'armare 10. Galere. E fu fatto pel gran Consiglio Jacopo Trivisano da San Giovanni Nuovo. I Sovracomiti furono Francesco Trivisano suo figliuolo e Francesco Cocco; e fu determinato d'armare quì 3. Galere, 3. in Candia, il resto per la Dalmazia e in Golfo. A' 4. di Marzo fu presa parte nel gran Consiglio di fare Nobil nostro del maggior Consiglio il Signor Giovanni Galeazzo che fu figliuolo del Signor' Astorgio de' Manfredi Signor di Faenza con tre suoi figliuoli Carlo, Guido, e Antonio, e suoi eredi. Ancora fu fatto il Conte Guidantonio di Montefeltro e d'Urbino, che fu figliuolo del Conte Antonio, co' suoi eredi. S'ebbero lettere da Modone e da Corone da' nostri Castellani, per un Brigantino mandato apposta, come sopra l'acque di Sapienza era una Nave grossissima di portata di botti 900. con 500. uomini sopra, padrone Pietro Santone, il quale andava in corso, e aspettava il ritorno delle nostre navi di Soria; e che *etiam* eglino aveano spacciato un'altro Brigantino a notificare alle dette navi di questo Corsaro, acciocchè s'unissero, e venissero di conserva per non ricevere sinistro. In questo mezzo Papa Benedetto chiamato Pietro di Luna, essendo nel Castello di Paniscola, scrisse una lettera al Concilio, la quale è registrata nella Cronaca Dolfina a carte 262. Atteso che l'Imperadore e Re d'Ungheria avea mandato a far gente a Trento, e pare, che avesse sospeso il Concilio per giorni 100. ancorchè la nostra tregua durasse fino a 16. d'Aprile del 1418., a' 25. d'Aprile fu preso in Pregadi di fare di nuovo 500. lance e 20000. fanti per stare in ordine contro le genti, che faceva il detto Re d'Ungheria.

A' 22. d'Aprile, intesosi questo, il Signor Pandolfo Malatesta di Brescia venne a Venezia, e gli fu fatto grande onore. E s'offerse di servire questo Stato. Onde fu preso di farlo di nuovo Capitan Generale, e datagli la prestanza di Ducati 12000. acciocchè facesse gente. *Etiam* fu tolto Martino da Faenza colla condotta ch' egli avea prima. S'ebbe nuova, come il Corsale Pietro Santone era nell'acque di Modone; sapendo che le nostre navi caricavano Spezie in Soria, egli si partì, e andò in quell'acque, e trovò due nostre navi, che caricavano, e già aveano in nave sacca circa 350. di Cotoni, di ragione di Dario Malipiero. E quelli tolse; e il padrone delle navi Bartolomeo di Jacopo si potè accordare col detto Corsaro d'essere liberati, e promettere di dargli Ducati 7000. ma non volle. Onde il detto fece vela, e menò via le dette due navi, e i padroni di quelle rimasero in terra in Acri. E fu gran danno a chi toccò. Si misero pel simile in bocca del Faro alcuni altri Corsali, e gente di mal' affare. E fu scritto alla Signoria, pregando che si mandassero a quella volta i nostri Capitani, o Bertuccio Diedo Capitano delle navi armate, ovvero il Capitano Jacopo Trivisano delle Galere. A' 17. di Maggio il Marchese Niccolò di Ferrara venne a Venezia. Arrivò alla sua casa. Dimandò alla Signoria ajuto contro la Comunità di Bologna, dalla qual vuole ricuperare il Castello di San Giovanni, che i Bolognesi gli tengono, & è della sua giuridizione. Gli fu risposto di non volere entrare in guerra. Fu scoperto un trattato a Rimini, che Martino di Faenza tolto a' nostri stipendj voleva togliere quel dominio al Signor Carlo Malatesta. Il qual Martino a' 23. di Maggio fu preso, & *etiam* fu fatto

fatto ritenere un'altro suo fratello ad Osimo. In questo tempo il Signor di Pesaro diede una sua figliuola per moglie a Messer Lodovico de' Migliorati Signore di Fermo. Intesa la Signoria la presa fatta a Rimini di Martino da Faenza, a' 29. di Maggio fu mandato un'Ambasciadore a quel Signore, pregandolo, che nella persona di colui non volesse fargli dispiacere, essendo in dolo. Il qual'Oratore fu Andrea Contarini che fu di Ser Luca, il quale pregò quel Signore, che vedesse di sapere la verità delle cose, ch'erano state opposte al detto Martino. Ma si tiene, che per danari, ch'egli ha, e ch'e' debbe avere da que' Signori Malatesti, che ha servito loro tanto tempo, sarà fatto morire. Giunsero in questa Terra sette nostre navi Veneziane di Soria, le quali sono state combattute da' Corsali, e si sono prevaluto, *& etiam* ricuperarono con danari quelle, che furono prese in Acre dal Corsaro Pietro Santone. *Etiam* giunse la nave, padrone Jacopo Salvadore, che veniva d'Alessandria di rata, carica di Spezie per valuta d'assai danari. E giunte le dette navi con gran piacere di tutti, fu preso in Pregadi di mandare sei Cocche in conserva con uomini 150. per nave. E fatto Capitano di quelle Giorgio Loredano che fu di Ser Luigi Procuratore. Le quali partirono a' 18. di Giugno. Le quali navi vanno in Soria con avere di cassa per Ducati 360000. senza le mercatanzie per Ducati 160000. Per lettere di Marco Correro Castellano a Modone s'intese, d'aver fatto accordo col Principe della Morea, di darne il Gusso, il Zonchio di Belvedere, di Manticuore, della Torre, de Larcana, di Zerbi, tutti Castelli alle marine; e che la Signoria li custodisca. E così avutone il dominio co' patti che fermerà un' Ambasciador suo, che viene a Venezia con ampia commessione. E questo avea fatto, acciocchè non andassero nelle mani d'altri.

A' 13. di Giugno essendo principiata una gran guerra tra il Marchese di Ferrara e la Comunità di Bologna, fu eletto Oratore a Bologna Bernabò Loredano il Cavaliere, acciocchè s'interponesse alla pace. Il quale fece tanto, ch'e' conchiuse la pace tralloro con questa condizione, che i Bolognesi dessero al Marchese predetto Ducati 25000. e 6000. corbe di frumento. E una parte e l'altra debbasi rendere i prigioni. Nota, che nella Cronaca Dolfina pare, ch'eglino facessero quest' accordo, avanti che giugnesse il nostro Oratore. Ma in un'altra ho veduto, ch'esso Oratore lo fece. A' 24. di Giugno s'ebbe avviso per lettere del Signor Braccio, come egli era entrato Governatore di Roma d'ordine del Concilio. Il Corriero fu vestito, e scrittagli una dolce lettera, rallegrandocene. In questo mezzo nel Concilio furono fatti alcuni Decreti, tra' quali che niuno possa essere eletto Papa senza il consenso del Concilio. I quali ordini sono scritti nella Cronaca Dolfina a carte 266. A' 3. di Luglio s'ebbe, come il campo del Duca di Milano, Capitano il Conte Carmagnola, avea avuto la Città di Piacenza e il Castello di San Giovanni per trattato, il qual campo era di cavalli 4000. e di pedoni 25000. La qual Terra si teneva pel Signor Filippo d'Arcelli. E come il detto campo era andato a Pizighettone e a Castellione in Geradadda, e fu quello di Cremona; ma non li poterono avere. E ritornarono a campo a Cremona, la quale dominava il Signor Gabrino Fondulo. A' 15. del

A detto mese fu condotto in questa Terra per Micheletto Mudazzo e Bartolomeo Moratino con una barca di Portogruaro Giorgio Bragadino, il quale era stato bandito, perchè essendo Ufiziale al Sale, avea rubato molti danari del Comune, ed era andato a stare a Portogruaro, dov'egli avea usato di strane parole contro la Signoria nostra, al quale fu data taglia pel Consiglio de' Dieci a chi lo dava vivo nelle forze, che avesse Ducati 2000. E così questi il menarono, e guadagnarono la detta taglia, ed egli fu impiccato per la gola in mezzo alle due Colonne di San Marco, come ladro, e così finì la sua vita. A' 22. del detto mese giunse a Venezia un Brigantino con un' B Ambasciadore del Despoto della Morea, notificando alla Signoria, come l'Imperadore Greco giovane era venuto con una grandissima gente attorno Drussa, e quella ha avuto, e fatto grandissimi danni. E se la Signoria non provvede presto, tutta la Morea sarà rovinata. Onde fu eletto Ambasciadore all'Imperadore Bernabò Loredano il Cavaliere con Ducati 60. al mese a spese del Comune. Il qual subito si partì colle Galere. Il detto Principe si nominava Centurione Asami, e il detto Oratore nominavasi Zaccheria Condro da Patrasso. In questo tempo i Turchi, non avendo voluto accettare la Signoria nostra la Vallona, la tolsero dalla moglie dello Strazimiero, che ne C diede gli altri luoghi d'Albania, ed essi Turchi con danari l'ebbero. A' 22. del detto mese venne un Brigantino da Rodi con un' Ambasciadore del gran Maestro. Alloggiò a San Giorgio Maggiore, e venuto in Collegio espose, come per la preda, che fece quel Pietro Santone Corsale alle navi di Soria in Acre, il quale è di nazione Catalano, essendo venuto a Rodi, il gran Maestro gli avea fatto dare pieggeria di Ducati 15000. d'oro, e così egli s'offeriva di pagare il nostro danno. E questo ha fatto, acciocchè la Signoria nostra non venga in briga co' Catalani. Fu scritto per la Signoria a Giovanni Zeno Bailo nostro a Costantinopoli, ch'egli parlasse all'Imperadore D circa i nostri luoghi della Morea, che non fossero molestati dalle genti, che sono andate sulla detta Morea coll' Imperador giovane contra il Principe di detta Morea. Avendo avuto il Duca di Milano la Città di Piacenza, il Signor Filippo d'Arcelli si ritirò nella Rocca, e poi a dì 4. si rendè a patti, e fu del mese di Luglio del 1417. Ma le genti della lega del Signor Pandolfo Malatesta e gli altri, vedendo che il detto Duca di Milano avea rotto le triegue, si misero in ordine d'andargli contro, e in questi giorni presero 400. cavalli del detto Duca della Compagnia di Niccolò da Tolentino. In questo mezzo il Concilio di Costanza pronunziò Pietro di Luna Antipapa, E chiamato Benedetto XIII. scomunicato, per non avere voluto rifiutare il Papato nel Concilio, acciocchè s'estirpi lo Scisma nella Chiesa, già tanti anni durato. E fu abbrugiata una statua fatta in forma sua, e la cenere fu sparsa al vento, come vien fatto agli eretici, e Patarini. E nella Cronaca Dolfina a carte 270. è certa nota e risposta dell'Imperadore fatta nel detto Concilio. Il quale determinò di fare elezione di nuovo Pontefice. E mandarono a convocare i Prelati degni, ch'eran nel mondo. De' quali d'Italia n'andarono molti con salvocondotto per le guerre, ch'erano in Lombardia. Il Marchese di Ferrara fece fare

in

in questi giorni una Palata verso Corbola per levare ivi un Ponte contra i patti e i capitoli, ch'egli ha colla Signoria nostra, ch'egli non può innovare alcuna cosa. Onde fu mandato Oratore a Ferrara Andrea Zane per questo.

A' 15. d'Agosto il dì di nostra Donna s'ebbe nuova, essere il Signor Gabrino Fondulo di Cremona uscito fuori con gente, e andato a un suo Castello, che gli tolse il Duca di Milano, e quello avea ricuperato. E tuttavia il Signor Pandolfo Malatesta con gente cavalcava contra il detto Duca in favore della Lega. A' 20. del detto mese giunse a Venezia Don Galeotto Bevilacqua Ambasciadore del Duca di Milano, venuto a dolersi dell'ajuto, che si dà in segreto a Gabrin Fondulo di Cremona e a Filippo d'Arcelli, in far cavalcare il Signor Pandolfo Malatesta, ch'è nostro Capitano. Gli fu risposto, che la Signoria non s'impacciava in queste cose, ma ch'esso Duca avea ben rotto la tregua e la lega, che conchiudemmo, ond'essi collegati si vogliono ajutare. In questo tempo l'armata di Francia fu rotta da quella degl'Inglesi, e usata grande crudeltà. Il modo e dove, sarebbe lungo a scriverlo quì. In questo tempo fu un grandissimo tremuoto all'Isola di Negroponte alle due ore, e cadde una Torre e un grosso Castello rovinò, e la terra s'aprì in più parti. La Città di Patrasso essendo stata offerta alla Signoria nostra pel Principe della Morea, vedendo di non poterla tenere, così s'ebbe a' 25. d'Agosto; e per l'Arcivescovo Steffano di quel luogo fu consegnata la detta Città a' Nunzj de' Rettori di Negroponte. Il quale Arcivescovo venne poi a Venezia, e fu molto accarezzato, e confermati certi capitoli e patti, che il detto avea fatto e conchiuso col Reggimento di Negroponte. E a' 12. del detto mese, Vitale Miani Bailo nostro a Negroponte, e i Consiglieri Matteo Permarino, e Giovanni Boldù, ebbero il possesso della detta Città a nome della Signoria nostra, e mandarono Beltrametto Permarino di Ser' Angiolo con due bandiere di fanti e con 50. balestrieri a toglierlo. Le fortezze spettanti al detto luogo di Patrasso sono Serravalle, Casteldiferro, Bussiolo, la Torre del Bosco, e verso la Gostiza sono Catafigo, la Luerni, e Calopitari. E intesa tal nuova a dì 7. di Settembre, dopo fatta grande disputazione, fu preso d'accettarlo, e poi provveduto, e mandati i Rettori ed altri. In questi giorni morì a Gostanza, essendo andato al Concilio, Don Francesco Zabarella Padovano Cardinale Dottore eccellentissimo, e sommo Teologo e Monarca di scienza, che compose in ragione Canonica, il quale era molto amico di Sigismondo Imperadore. Cadde apoplettico, e la terza volta ch'egli cadde, morì. Il suo corpo fu portato a Padova, e nella Chiesa del Duomo fu sepolto, dove gli fu fatta una bellissima arca. A Venezia fu grande carestia di frumento. Valeva lo stajo lire sette soldi sei, il Gran minuto un Ducato e mezzo lo stajo: e nella Lombardia, nella Marca, in Ischiavonia *etiam* era grande carestia. Valeva Ducati due lo stajo. A' 7 di Settembre morì a Recanati Messer' Angiolo Corraro, *olim* Gregorio Papa XII. il quale era stato fatto dal Concilio, poichè rinunziò il Papato, Legato di tutta la Marca d'Ancona. Morì di febbre. Era molto vecchio, e fu sepolto ivi con grande onore nella Chiesa Cattedrale in una bell'arca. Era uomo di grande santità. E postogli un' Epitafio. Questi lasciò alla Chiesa di Roma Ducati 20000. e niente a' suoi parenti. *Tamen* nella Cronaca Dolfina pare, che il detto morisse a' 16. d'Ottobre, onde sarebbevi gran differenza di tempo. A' 29. d'Ottobre s'ebbe nuova, come a Rimini il Signor Carlo Malatesta fece tagliare la testa a Martino da Faenza, uomo molto nominato in Italia, ed era nostro Condottiere. Per lo che la Signoria e tutti n'ebbero grandissimo dispiacere. S'ebbe avviso, avere la Reina Giovanna II. di Napoli cacciati tutti que' che vennero col Re Jacopo di Murcia suo marito, e molti di loro furono morti a mala morte, e il resto si partì. Perchè nel Friuli s'ebbe avviso, che venivano 3000. cavalli d'Ungheri, e s'approssimava il compiere delle tregue, che s'aveano col detto Re, fu preso a' 4. di Novembre in Pregadi di condurre altre 1000. lance, le quali si debbano pagare dalle nostre Terre, cioè Verona 100. Vicenza 100. Padova 100., il resto la Signoria le paghi. E fu preso di fare 1000. fanti da essere messi nelle Terre, e luoghi nostri per custodia di quelli. I quali fanti dalle dette Terre si paghino. E fu preso di mandare due Gentiluomini nelle dette Città a confortarle, che vogliano allegramente pagare questo sussidio per ajuto di loro medesimi, perchè *etiam* la Signoria non mancherà di fare un grande e potente campo. E alle lance si daranno Ducati 16. d'oro per una. I quali furono Lorenzo Capello e Niccolò Giorgi. In questo mezzo nel Concilio di Costanza agli 11. di Novembre (altri scrivono a' 18.) fu creato Papa il Cardinale di San Giorgio, Italiano, e Romano, che si chiamava Messer' Otto Colonna, il quale fu nominato Papa Martino V. Fu creato da 22. Cardinali, e da i capi delle cinque Nazioni, cioè da sei Prelati eletti per cadauna Nazione. E pare ch' entrassero agli 8. e agli 11. lo elessero, e a' 19. la nuova venne a Venezia. E durò lo Scisma anni 38. Ora cesserà. E furono voti 70. E' da sapere, che nella detta elezione il Cardinale Lando Veneziano ebbe voti 22. E poi fu fatto questo Messer' Otto. E poi l'Imperadore rendette grazie al Concilio. E a' 21. di Dicembre il detto Papa ivi fu coronato. E l'Imperadore Sigismondo Re d'Ungheria gli teneva la briglia del cavallo, quand' egli andò a coronarsi.

A' 20. di Novembre s'ebbe nuova, come Bernardo Diedo Capitano delle Cocche armate avea preso due navi di Biscaglini e una di Genovesi, delle quali una mise a fondo, e l'altra abbrugiò. E un'altra nave di Genovesi prese, la quale egli mandò in Sicilia a caricare frumento per Venezia; e tutti i Biscaglini, che furono 85., fece impiccare per la gola. A' 19. di Dicembre furono eletti 4. Oratori a Papa Martino V. il quale viene a Roma, a rallegrarsi e a dargli ubbidienza, con una veste cremesina per uno e con Ducati 200. per uno, e che possano menare con loro 4. Gentiluomini per uno e cavalli 12., ed abbiano pena a rifiutare Ducati 100., e partano colla commessione, che sarà data loro. I quali furono Marino Caravello Procuratore, Antonio Contarini dal dito Procuratore, Francesco Foscari Procuratore, e Fantino Micheli da San Savero. I quali quando partirono, andarono bene in punto e in ordine. A' 21. del detto mese in questa Terra giunse un' Oratore

re di Papa Martin V. il quale fu Mastro Lionardo degli Statii, Generale de' Frati Predicatori, e fugli fatto grande onore. Arrivò a San Giovanni e Paolo. Il qual'espose alla Signoria, come il Papa mandava, per sapere, se questa Signoria gli voleva dare ubbidienza, il quale si offeriva d'interporsi a fare la pace col Re d'Ungheria Sigismondo eletto Imperadore. Il qual Generale va a Ferrara, a Bologna, e a Firenze a fare questo effetto. Gli fu risposto, come già erano eletti gli Oratori, ed eravamo volonterosi di spedirli presto. Venne *etiam* Don Bartolomeo da Careto, Nunzio de' nostri Cardinali, che sono nel detto Concilio, cioè Correto, Lando, e Condolmiero, pregando la Signoria, che volesse mandare i suoi Oratori al Papa a dargli ubbidienza, perchè Sua Santità avea detto loro, voler' essere egli quello, che vuol mettere pace. Fu conceduto di far vendita del Sale al Duca di Milano, il quale mandò a richiedere la Signoria che fosse contenta di servirlo. A' 27. di Gennajo del 1418. fu preso in Pregadi d'armare 15. Galere e di fare un Capitano al Golfo pel gran Consiglio per iscrutinio, e d'armare 4. Galere in questa Terra, 3. in Candia, una in Negroponte, e il resto nella Dalmazia. Fu eletto Pietro Ciurano, il quale rifiutò, e poi fu eletto Niccolò Capello, il quale accettò, e andò. Questi furono a Costanza al Concilio nel 1417. ed entrarono in Conclave a fare il Papa del mese di Novembre, ed elessero Papa Martino V. Cardinali il Reverendissimo Cardinale Vivarese, il Cardinale da Lodi, il Cardinale degli Orsini, il Cardinale di Bologna Veneto, il Cardinale Lando Veneto, il Cardinale Fra Giovanni de' Dominici, il Cardinale d'Aquilea, il Cardinale di Siena Condolmieri Veneto, il Cardinale da Pisa, il Cardinale Tricariense, il Cardinale Vituriense, il Cardinale Camerino, il Cardinale Piacenza, il Cardinale Guglielmo di San Marco, il Cardinale de Zelante, il Cardinale del Fuso, il Cardinale de' Brancacci, il Cardinale del Fiesco, il Cardinale di Saluzzo, il Cardinale di Colonna, Ottone, che fu Papa, il Cardinale de' Conti, il Cardinale di Spagna, in numero di 22. Il Reverendissimo Don Piero Morosini Veneto non vi fu; era a Venezia, e il Cardinale Zabarella morì nel detto Concilio avanti. Le cinque Nazioni a sei per Nazione: Italiani, il Vescovo Molfettese Ambasciadore della Reina Giovanna II. l'Arcivescovo di Milano, il Vescovo di Feltre, l'eletto Vescovo Peninese, il Vescovo di Bologna, il Generale de' Frati Predicatori, Maestro Lionardo degli Statii Fiorentino. Inglesi, il Vescovo Batoniese, il Vescovo Londinese, il Vescovo Icolfondense, il Vescovo Novacense, il Vescovo Eboracense, il Vescovo Virgonense. Gallici, il Patriarca di Gostantinopoli, l'Arcivescovo Turonese, l'Arcivescovo Bituricense, il Vescovo Zebennese, l'Abate di Venordi, il Priore di Rodi dell' Ordine de' Cavalieri di San Giovanni. Spagnuoli, il Vescovo Conconiense, Don Filippo di Moldava, il Vescovo Aquinese di Navarra, il Vescovo Patonense di Castella, Messer Garzia Valasco d'Aragona, Messer' Alberto di Portogallo. Tedeschi, l'Arcivescovo Guisinense di Polonia, l'Arcivescovo Figense di Prussia *Ordinis Theutonicorum*, Don Niccolao Oratore de' Duchi d'Austria, il Vescovo di Traù, Messer Corrado di Susaco pe' Palatini, e Fra Lionardo di Spispiser per la Fiandra.

A Nel 1418. a' 20. di Marzo la Domenica dell' Ulivo giunse in questa Terra l'Arcivescovo di Vincestre, barba del Re d'Inghilterra con 60. cavalli, e il Priore di Santa Maria d'Inghilterra. Andògli incontro il Doge col Bucintoro, e fugli fatto grande onore. Era in questa Terra venuto il Marchese di Mantova, il quale andò nel Bucintoro col Doge incontro i sopradetti. Questi vennero per andare in Gerusalemme al Santo Sepolcro. E vollero armare una Galera del suo, e così fu data loro, e di quella fu padrone Andrea Barbarigo *quondam* Ser Giovanni Cavaliere e Procuratore, il qual' ebbe Ducati 500. pel viaggio. E la Signoria gli volle dare *etiam* B una Galera sottile in sua conserva, sopracomito Francesco Bembo il Cavaliere *quondam* Ser Giovanni. E partì agli 8. d'Aprile da pellegrino solo con otto de' suoi. A' 7. del detto mese s'intese, essere per tutta la Dalmazia stati diciotto tremuoti in varj giorni e notti grandissimi, per lo che rovinarono assai case, e le mura del Castello dell'Urana. S'intese come nella Dalmazia a Traù s'armava una Galera e una fusta a petizione del Re d'Ungheria. In questi giorni partiti i nostri Oratori a Papa Martino V. giunti appresso a Costanza a miglia 50. furono mandati a pregare dal Papa, che indugiassero a venire e ad entrare nella Terra fin fatta la Festa di C Pasqua, perchè egli voleva fare il debito onore che loro si conveniva. E così fecero. Poi il Lunedì di Pasqua avend'ordine i detti Oratori d'entrare in Costanza, venne incontro loro tutta la Chiesa ch'ivi era, e le famiglie del Papa e de' Cardinali, e furono più di 2000. cavalli e di 2000. a piè. E menati i detti Oratori nella Terra alla loro stanza preparata molto onorevolmente, il Martedì mattina andarono ben vestiti e in ordine con tutta la famiglia all'udienza del Papa, il qual'era co' Cardinali, e con assai gente di gran pregio. E giunti che furono, si misero in ginocchioni davanti al Papa, il quale feceli levar su. E il più giovane Francesco Foscari Procuratore D principiò a fare la sua Orazione, dicendo, ch' erano venuti per nome della Signoria nostra a dargli ubbidienza, come buoni figliuoli di Santa Chiesa, offerendo la Signoria ad ogni onore e comodo di Sua Santità. Il Papa accarezzolli assai, e li pregò che volessero *etiam* visitare l'Imperadore, ch'ivi ancora si ritrovava, il quale molto l'avea accetto. E così a dì 30 del detto mese, la mattina per tempo essi Oratori ben vestiti e accompagnati andarono dal detto Imperadore e Re d'Ungheria, il quale si lasciò trovare in un suo giardino, accompagnato con circa 500. tra Baroni ed altre persone. E fattagli la debita riverenza, gli dissero d'essere venuti a visitare sua sacra E Maestà per nome della Signoria nostra, la quale offerivasi a tutti i suoi onori ed esaltazione, e facendone sperienza la Maestà sua vedrebbe così essere in effetto, con altre parole. Il detto Re mostrò loro cera molto gioconda, e accettolli allegramente, e poi disse, che pe' suoi un' altra volta farebbe dar loro la risposta che fosse di bisogno. E i detti Oratori tolto comiato, sua Maestà feceli accompagnare fino all' alloggiamento loro molto onorevolmente. In questo mezzo a' 10. di Marzo di notte Messer Lodovico de' Bonacciuoli nostro Condottiere con circa cavalli 150. molto bene in punto, e con lui erano

due

due nipoti, che furono del Quarantotto con molti fanti, l'uno avea nome Dodici, e l'altro Sette, si presentarono alle mura di Serravalle, che si teneva per gli Ungheri. E sentendo che non si faceva guardia alcuna, scalarono il detto luogo, e i nostri montarono sulle mura, e trovando le guardie che dormivano, le ammazzarono. Poi vennero alle Porte, e con certi ingegni a modo di tanaglie sbragarono le ferrature, ed apertele a que' ch'erano fuora, entraron dentro e scorsero la Piazza, gridando *Marco Marco*. E molte case di ribelli saccomannarono. E subito il detto Lodovico fece fare una grida, che in pena della forca alcuno non osasse di svergognare alcuna donna nè di rubar più. Ed entrata dentro poi la gente d'arme, che fu Messer Simone di Canossa, e la fanteria da piè, i quali saccomannarono quello che trovarono, acciocchè non seguisse questo, Messer Lodovico predetto si mise in mezzo per volere riparare, e fu molto ferito. E vedendo questa rissa, ch'era tra' nostri, vennero giù dal Castello gli Ungheri con molti villani, e diedero addosso a' nostri, e cacciaronli fuora della Terra con grande vergogna. Sicchè si perdette quello che s'era ricuperato. Vennero quattro Oratori del Patriarca d'Aquilea in questa Terra, pregando questa Signoria, che non volesse che da' nostri gli fosse fatto danno nel Friuli.

A' 24. d'Aprile venne a Venezia il Conte Maffeo da Soncino Ambasciadore del Signor Gabrino Fondulo da Cremona, pregando la Signoria, che volesse essere colla lega, e non patisse che il Duca di Milano lo volesse privare del dominio. Nel detto tempo essendo nostro Provveditore a Latisana Pietro Diedo, a dì sopradetto pe' nemici del Friuli fu messo fuoco nel detto luogo, per far danno a Messere Tristano di Sovergnano, il quale avea due suoi figliuoli nel detto luogo, i quali erano in grande nimicizia col Patriarca d'Aquilea; e fece scorreria a Belgrado in Friuli. Vedendo la Signoria, essere i nostri stati cacciati di Serravalle, fu preso d'avere il detto Castello, e mandato Provveditore in Trivigiana Francesco da Molino, il quale andò con commessione di fare inquisizione di chi de' nostri capi fu in colpa. Ma cadde da cavallo, ed ebbe licenza di ritornare a Venezia, essendosi fatto male, e stette più giorni in casa. Agli 8. di Maggio morì in questa Terra Carlo Zeno Procuratore, avendo vivuto anni 80. mesi 6. giorni quattro, uomo di grandissima fama, e fu sepolto alla Celestia con grandissima pompa ed esequie in un' arca al basso dell'altare di Nostra Donna, dov'egli avea grandissima divozione, e dov'era sua sorella Abadessa. Il Doge colla Signoria fu all'esequie. Fece l'Orazione Bernardo Giustiniano, il quale morì Procuratore. In questo tempo Messere Tristano da Sovergnano Nobile nostro colla sua Compagnia ed altri assai, e con molti fanti e guastatori andò nel Friuli a dare il guasto ad Udine, perocchè i Furlani aveano incominciato a rompere le tregue colla Signoria nostra. E andò attorno ad Udine da quattro bande. E vedendo che que' di dentro non voleano uscir fuori, diede il guasto a i fruttai e alle biade, e menò via di molti prigioni e assai animali. Poi andò verso Pordenone, Serravalle, e la Prata, dove fece grandissimi danni; e si congiunse con lui Lodovico Buzzacarini nostro Condottiere. Ed entrato nella Prata fece danno a Guglielmo Conte della Prata. Poi ebbe Cordovat, e miselo a sacco, e cacciovvi fuoco dentro. Poi andarono in Aquilea, dove s'erano ridotti in grandissima quantità di villani, e bestiami. E mandò alla Signoria a dire, che subito mandasse barche armate e Ganzaruoli bene in punto con una bombarda per cadauna, e con molti balestrieri. Onde fu preso d'armare 60. barche in questa Terra, e di fare cento balestrieri, con uomini da remo sei per una, e quattro balestrieri e una bombardella a prora, e d'armare poi altre barche con uomini quattro a remo per una e due balestrieri. E fatto Capitano della dett'armata Dolfino Veniero, la quale si partì e andò verso il Friuli per danneggiare la Patria. E parte andò a Prata e parte in Aquilea. E subito accostatasi all'Argine calò i ponti levatoi, onde entrò dentro Messere Tristano Sovergnano colla gente da cavallo, e Messer Lodovico Buzzacarini, e Messer Simone da Cannossa, con tutte le genti; e poi il detto Capitano dell'armata s'accostò a Cervignano, ed ebbe quel luogo senza essere ferito nè pure un nostro uomo. In questo mezzo il Duca di Milano ebbe la Città di Piacenza, e la Rocca, dal Signor Filippo d'Argelli per Ducati 7000. che gli diede con promessa di dargli un' altra fortezza, dov'egli potesse abitare. Il qual Signore del mese di Luglio venne a Venezia, e nel Collegio s'offerse alla Signoria d'essere pronto a tutti i suoi comandamenti. Onde fu preso di dargli 400. cavalli, e che debba fare la mostra a' 15. di Settembre. E fu fatto Cavalcatore nel nostro campo Don Lodovico Buzzacarini, e che quello governasse; *tamen* fosse sotto il Capitano Generale. Fu fatto Provveditore in campo Dolfino Veniero col salario di Ducati 100. al mese con dieci cavalli.

Nel 1418. a' 18. di Settembre Dolfino Veniero mise campo a Porto Bussoledo, e gli diede di molte battaglie giorno e notte per tre giorni continui. Que' di dentro tolsero termine a rendersi a' 21. del mese, salvo l'avere e le persone. E così poi si renderono, e uscirono fuori uomini d'arme 84. e molta fanteria da piede era nel detto luogo. A' 21. d'Ottobre il nostro campo cavalcò verso un bastione de' Furlani, e lo prese e saccomannollo; e fecero prigioni circa 70. da taglia, e molti animali grossi e minuti. E poi ritornati verso Brugnera, ch'era sotto la Signoria nostra, essendo i soldati nel detto luogo, mangiando e facendo buon tempo del bottino, cacciaron fuoco negli alloggiamenti, essendo il vento molto forzevole, e s'abbrugiò tutto quel luogo. A' 2. di Novembre fu fatto Ambasciadore a Papa Martino V. Lorenzo Bragadino. A' 14. di Gennajo venuto il nostro campo di su lo Feltrino, dove pativano, in Trivigiana, Taddeo Marchese rimase alla guardia de' carriaggi, ma que' di Feltre uscirono fuori, e diedero nelle codazze, e il detto Taddeo voltossi, e fu alle mani con loro, e ruppeli, e presene 27. tutti prigioni da taglia. A' 10. di Giugno s'ebbero lettere di Pietro Zaccheria Podestà e Capitano di Trevigi, come jeri a ore 21. venne un nembo con vento terribile e con grandissima tempesta, e rovinò delle mura della detta Città delle vecchie alla Porta di Santa Buona passi 22. e la Torre del Palazzo, dove suonansi le ore sulla Piazza, la quale nel cadere sfondò assai case.

Etiam cadde parte del Campanile, e le campane: e tre femine furono morte nella rovina. E fu fatto danno per Ducati 100000. Ancora pel detto nembo molti navili e barche andate a Trevifo per caricar vini fi rovefciarono, ma non perì alcun' uomo. A' 2. d'Agofto per lettere di Niccolò Fofcolo Bailo a Corfù s'intefe, come per difcordia tra' franchi Veneziani e Genovefi alla Tana a' 18. di Maggio fi prefentò colà Lichebardo Imperadore de' Tartari con perfone 100000. Eravi noftro Confolo Giorgio Capello, il quale vedendo la Terra effere tutta circondata da' Tartari, montò in una barca, per andare a un navilio, ch'era forto ivi appreffo. Ed effendo già montati molti mercatanti dentro la detta barca, Giorgio Nani, ch'era reftato in terra, volle *etiam* egli montare nella detta barca, la quale era affai carica, e andò foffopra, e tutti s'annegarono. Ora la detta Città fu prefa, e fatta una grandiffima crudeltà, tutta fu faccomannata, e fatto danno per più di Ducati 200000. E furono morti de' noftri delle perfone 640. ch'ivi fi trovavano. Era Terra molto mercantevole nel Mar Maggiore. Ora fu prefo de' noftri mercatanti Benedetto Soranzo, e fu tagliata la tefta a quefti, cioè Paolo da Mula, Zaccheria Valareffo, e Tommafo Donato, con danno a' noftri mercatanti per Ducati cinquanta in feffanta mila. In quefto tempo morì il Signor Chirizì Signore de' Turchi, e in fuo luogo fuccedette Muftafà fuo fratello pure degli Ottomani. A' 7. d'Agofto il Patriarca d'Aquilea mandò in quefta Terra un Nunzio a richiedere falvo condotto perch'egli voleva mandare i fuoi Oratori. E così gli fu conceduto e fatto. Dipoi vennero tre Oratori uno di Cividale del Friuli, l'altro di Pordenone, il terzo Chierego, e per la Signoria furono licenziati. I quali Oratori vennero per nome del detto Patriarca, dicendo che voleano accordare il Patriarca colla Signoria noftra. Ma non aveano il Sindacato, ma differo che anderebbono a prendere il Sindacato e tornerebbono. Fu rifpofto loro, che venendo con buoni patti a propofito dello Stato noftro, feguirebbe l'accordo; altrimente nò. I quali Oratori giunfero in quefta Terra a' 12. di Settembre. A' 10. di Settembre tornò l'Arcivefcovo di Vinceftre Inglefe, barba del Re, ftato in pellegrinaggio al Santo Sepolcro, con una Galera del Duca d'Andro. E fu molto onorato, e fi partì poi per Inghilterra. Venne anche in conferva con una Galera di Rodi. Venne *etiam* col detto, Meffer Giovanni Crefpo Duca di Nixia e dell'Arcipelago, il quale maritoffi in una figliuola di Ser Vittore Morofini *quondam* Ser Luigi Procuratore. In quefti giorni s'ebbe nuova per via di Negroponte, come il Turco faceva armata di 40. Fufte, nelle quali farebbono da 15. Galere, le quali erano già compite, e la maggior parte pofte in punto; perchè egli voleva andare a danno de' Criftiani. Onde fu fcritto ad Andrea Fofcolo Capitano del Golfo, ch'egli andaffe fino a Negroponte colle tre fue Galere, ch'egli avea.

A' 18. di Settembre i noftri andati ful Friuli ebbero il Caftello di Pordenone, ch'è del Re d'Ungheria, a patti, falvo l'avere e le perfone. Era Capitano del noftro efercito il Signor Filippo d'Arcelli *olim* di Piacenza, e Provveditore Dolfino Veniero. Venne a Venezia Meffer Artico Signore di Brugnera, offerendo quel Caftello alla Signoria noftra, e così Porciglia, e d'effere buon fervidore, come fono ftati fempre i fuoi. Il Doge accarezzollo affai, e fecegli grande onore. E fu fcritto in campo, che andaffero a toglierlo. I quali andati tolfero quello, e abbrugiaronlo con danno di Ducati 7000. Il che intefo, la Signoria l'ebbe molto a male. E fu eletto Bernabò Loredano il Cavaliere, e Marco Dandolo a fare inquifizione di chi era ftato l'autore di farvi mettere il fuoco. A' 18. d'Ottobre s'ebbe nuova da' noftri Oratori, i quali furono da Papa Martino V. mandati, il quale veniva in Italia per andare a Roma, e fcrivono d'avere trovato il Papa a Pavia. I quali furono Andrea Contarini e Giorgio Cornaro; e che dal Papa erano ftati ben veduti e accarezzati, e così dal Duca Filippo di Milano onorevolmente ricevuti. E che il fuo campo era ritornato di Genova, e che fi tiene che il Papa anderà a Mantova, e non effendo accettato a Bologna, farà la detta via per paffare a Roma. E poi andò a Brefcia, dove dal Signor Pandolfo fu ricevuto e fattogli grandiffimo onore. E ch'effi noftri Oratori gli aveano offerto, volendo ftare quì, Verona, Vicenza, Padova, o Trevifo, qual Città piaceva alla Santità Sua, la quale ringraziò affai la Signoria noftra per queft'offerta. A' 27. d'Ottobre giunfe in quefta Terra Meffer Guglielmo Romel Tedefco, Ambafciadore del Burgravio di Norimberga, e per nome di quelle Comunità e Terre franche, che fi mandarono ad offerire d'interporfi a fare la pace tra il Re Sigifmondo d'Ungheria, eletto Imperadore, e quefta Signoria. Onde vedutofi tal buon volere, fu prima ringraziato affai, e fu prefo d'eleggere due Oratori al detto Burgravio per quefta cagione, i quali furono Fantino Micheli e Roberto Morofini *quondam* Ser Marco, i quali accettarono, e partirono a' 15. di Novembre. A' 6. di Novembre vennero fette Oratori del Friuli con 50. perfone. Parte erano per nome del Patriarca d'Aquilea, e parte per la Comunità di Cividale, richiedendo accordo e pace con quefta Signoria. A' 9. del detto mefe giunfe un' Oratore del Signor Gabrino Fondulo da Cremona, il quale fu il Conte Maffeo di Moli, richiedendo la Signoria, d'effere nominato, come raccomandato noftro nella lega, che fi tratta col Duca di Milano e col Signor Pandolfo di Brefcia.

Nel 1419. del mefe di Gennajo effendo venuto il noftro efercito ful Feltrino, per grandiffimi freddi, ch'erano, fi levò e venne alle ftanze in Trivigiana, per paffarvi quefta vernata. In quefto mefe effendo partiti i noftri Oratori Fantino Micheli e Roberto Morofini d'Ifpruc, dove andarono, per vedere di trattare accordo coll'Imperadore e Re d'Ungheria, e nulla avendo fatto, venendo a Venezia, nel cammino a' 25. di Gennajo furono prefi da un Caftellano de' Duchi d'Auftria, miglia 10. lontani da Ifpruc, e chi dice da Villaco. I quali erano ftati a Norimberga, febbene ho fcritto ad Ifpruc. Il detto Caftellano nominavafi Valiftan, il quale, cavalcando effi Oratori, venne addoffo loro con 60. cavalli, e li prefe e menolli con fe al fuo Caftello, e mife i detti Oratori in una Stufa. Onde intefo ciò per la Signoria, fu fcritto *immediate* a' detti Duchi d'Auftria per la liberazion loro, e al Conte di Gorizia, e al Burgravio di Norimberga, che proccuraffero

che

che fossero rilasciati, altrimente si provvederebbe, che sarebbonne mal contenti. Di Febbrajo Papa Martino V. essendo a Mantova, partì per Ferrara. E mandò come Legato il Cardinale Messer Pietro Morosini nostro Veneziano a Napoli ad incoronare la Reina Giovanna. Ancora il detto Papa essendo a Mantova fece accordo tra il Duca Filippo di Milano e il Signor Pandolfo Malatesta di Brescia, e come giudice ed arbitro fece una sentenza in iscrittura: Che la Città di Brescia e di Bergomo co' loro territorj si dovessero tenere in vita sua al detto Signor Pandolfo, e dopo la sua morte, perchè egli non avea maschi, venisse nel Duca di Milano. *Item* che il detto dia al Duca ovvero a' suoi eredi, Fiorini 70000. da soldi 37. Imperiali, di valuta il Fiorino, avute ch' egli avrà le dette Terre. *Item* ch'egli dia Fiorini 1500. ogni anno in vita sua al prefato Signor Pandolfo da essere difalcati da Fiorini 65000. Fiorini 12000. per una fortezza all' incontro di Ponte di . . . . . *Item* che sieno amici degli amici, e nimici de' nimici, con altri Capitoli. A' 21. di Febbrajo giunse in questa Terra il Cardinale di Spagna, come Legato del Papa, venuto e mandato a petizione del Patriarca d'Aquilea e de' Furlani. E con lui erano gli Oratori del detto Patriarca, i quali si voleano chiamare in colpa di quello, ch'eglino aveano fatto contro questa Signoria, a requisizione del Re d'Ungheria, perchè erano soggetti. Ora eglino volevano stare soggetti a questo dominio. Andògli incontro il Doge col Bucintoro. Arrivò a San Giorgio Maggiore. Questi s'affaticò in volere fare accordo co' Furlani, ma nulla si potè fare. Dimandò poi certi Beneficj d'Abazie e di Priorati, e fugli risposto, che la Signoria non voleva darle in commenda, nè che l'entrate sieno portate fuori di Venezia. *Item* dimandò, che i Preti e i Frati fossero assoluti dalle fazioni e dalle gravezze della Terra. Fugli risposto, che questo non si poteva fare, perchè l'entrate che hanno, sono di beni, che hanno lasciate i nostri Cittadini sottoposti a tali gravezze. Il qual Cardinale poi partì per Firenze. Fu eletto Capitano al Golfo in luogo di Niccolò Capello di quindici Galere in questi giorni Francesco Bembo il Cavaliere, il quale accettò e partì subitamente. In questo tempo il Re d'Inghilterra, seguitando la guerra contro il Re di Francia, prese la Città di Roano.

Nel 1419. a' 7. di Marzo la notte a ore tre essendo gran fortuna di vento di Greco e di Levante, uscì una favilla dal camino del Palazzo del Doge, e andò sulla Chiesa di San Marco, ed entrò pel luminare della Cupola di Piombo picciola, e così andò la notte abbrugiando ad una ad una, sicchè in poche ore l'ebbe abbrugiate tutte, e il coperchio della Chiesa; e il piombo colava per quelle gronde, che pareva che fosse acqua. E per questo niuno poteva accostarsi, e andare a soccorrere, che la detta Chiesa non abbrugiasse, per la furia del detto piombo. E la Croce grande, ch'era sulla Cupola grande, cadde, e sfondò la Cria, ch'è dietro l'altar grande, e guastò un poco del braccio di quel Cristo di mosaico, e gran parte ne cadde, e fece gran danno alla detta Capella, e alla Cupola della Capella maggiore appresso la volta della porta grande della Chiesa, e i tizzi col fuoco erano portati dal gran vento fino a San Gervasio. E parea quella notte che tutta la Piazza ardesse, tant'era grande il fuoco. Fu sonato campanò a martello a San Marco, e tutti i Gentiluomini e'l popolo corsero alla Piazza. Vedendo tanta novità, non si poteva pensare, onde fosse uscito tal fuoco. E la mattina per tempo pel Doge e per la Signoria fu mandato per tutti i maestri marangoni di Venezia e per legnami. E prestamente fu fatto il detto coperchio della Chiesa di legname. Poi furono fatte le Cupole coperte di piombo, come sono al presente. E montò la spesa a Ducati 18000. oltre il piombo e le ferramenta, che furono trovate. Nella Cronica Dolfina la spesa è di Ducati 15000. e così io tengo. A dì 12. d'Aprile s'ebbe nuova, che il Conte Filippo d'Arcelli nostro Capitano era stato alle mani con que' d'Udine, avendo fatta scorreria ivi, e che avea preso certi Furlani. E poi uscì fuori il Conte di Gorizia, che s'era messo in aguato con cavalli 170. e fu alle mani, e di questi ne prese 65. uomini tutti da taglia. E i nostri guastatori non facevano altro tutto il giorno, che dare il guasto alle vigne e alle biade; e pigliava di molti prigioni, non lasciando a' Furlani pigliar fiato. E per questo più fiate il Patriarca mandò suoi Oratori alla Signoria, ma non poterono mai rimanere d'accordo. Fu data gran taglia pel detto Patriarca nominato Marcoardo a Messere Tristano di Sovergnano de' primi Castellani della Patria, suo capitalissimo nimico, sì chi glielo dava vivo, come chi l'ammazzava. Dal mare s'ebbe, come Francesco Bembo Capitano al Golfo avea fatto due bastie attorno Traù, e giorno e notte non faceva altro che bombardare la Terra. *Etiam* combattè Spalatro. E fu ferito il detto Capitano nella spalla sinistra. Le quali Terre si tenevano pel Re d'Ungheria, il quale s'intendeva che faceva esercito contro le Terre, che abbiamo nella Dalmazia, Capitano Pippo da Firenze. E in questo mezzo per la nostra armata furono prese molte barche degli Schiavoni, ch'andavano per la detta Dalmazia danneggiando gli altri nostri luoghi. Ancora la Città di Drivasto ribellossi alla Signoria nostra. La qual Terra s'ebbe da Messer Giorgio Strazimiero. E mandarono fuori il loro Rettore, chiamato Jacopo Correro. In questo tempo s'ebbe, che il Duca di Milano avea tolto al Signor Gabrino Fondulo Signore di Cremona otto Castelli, tra' quali Castelnuovo, Pizzighettone, la Maccastorna, e Miano. Ancora s'ebbe, che Messer Tommaso di Campofregoso era rimasto d'accordo col detto Duca di Milano in questo modo; prima ch'egli levi l'oste d'intorno a Genova, e gli lasci le fortezze che ha preso; ed egli non si chiami più Doge ma Governadore. E debbagli dare in termine d'anni quattro Ducati 200000. Al presente gli dà Ducati 50000. E debbano entrare in Genova i fuorusciti, da tre casate in fuori. Venne a Venezia il Signor Pandolfo Malatesta di Brescia, e il Signor Obizzo da Polenta di Ravenna, e Messere Uguccione de' Contrarj, Oratore del Marchese di Ferrara, a dire alla Signoria, come il Duca di Milano non avea voluto ubbidire alla sentenza arbitraria, che fece Papa Martino V. e che si faceva Signore di Genova per via di Messer Tommaso di Campofregoso Doge. In questo tempo Don Baldassarre Cossa *olim* Papa Gio-

Giovanni XXIII. essendo in prigione ritenuto a Vienna per l'Imperadore, venne nel Genovese in un Castello chiamato Sarzana, nel qual luogo si tiene essere sicuro, e pare che i Fiorentini vogliano acconciarlo col Papa. Era nel nostro campo di Trivigiana Taddeo Marchese nostro Condottiere con 100. cavalli e con 300. fanti. Andò egli in questi giorni nel Friuli, e fu alle mani co' Furlani, de' quali tagliò a pezzi 200. e ne prese vivi 60. Sicchè si portò benissimo. Onde per rimunerarlo fu preso, che abbia la condotta, e accresciutegli fino a lance 100. e fanti 100. Questi prese Messer Artico uomo di conto, e lo mandò prigione a Venezia. Sicchè si facevano grandi crudeltà contro i detti Furlani, perchè eglino ne facevano contro a' nostri che prendevano.

A' 7. d'Aprile avendo avuto que' di Cividale di Belluno molte strette, e portato assai affanni, disagi, e pericoli, determinarono di non volere stare più a questo modo. E mandarono Nunzj suoi al Capitano nostro Messer Filippo d'Arcelli, per avere salvocondotto, ch' eglino volevano mandare alla Signoria i loro Oratori a darsi, e a capitolare: e che darebbono gli ostaggi. E così il Capitano fece loro salvocondotto. Ed eglino mandarongli in campo sei ostaggi Niccolò de' Formentini di Ser' Adamo, Francesco de' Clarentini, Gilio da Pontemese, Biagio di Giovanni dal Ferro, e Antonio del Monastero. Poi mandarono tre Oratori alla Signoria Simone di Giovanni d'Antonio, Niccolò da Portis, e Alessio Cancelliere della Comunità. E così diedero la detta Città sotto il nostro dominio, e il Castello. Promettendo di dare ajuto ad acquistare Gemona, Venzone, San Daniele, Codroipo, Prata, e Portogruaro. E firmati alcuni capitoli, i nostri entrarono nella Terra e n'ebbero il dominio. Dopo avutosi Cividale, il campo si ridusse tra Brugnera e Porciglia appresso Sacile. E così fecero le barche e i Ganzaruoli nostri, che si ridussero appresso il fiume del Tagliamento in verso Prata per cagione di danneggiare quella. Ivi si misero molto bene in punto, e andarono prendendo fortezze, abbrugiando *continue*, e facendo grandissimo danno d'animali e di prigioni. In questo tempo que' d'Udine presero otto saccomanni nostri, i quali ammazzarono e squartarono, mettendone i quarti sopra le mura d'Udine. Inteso questo, il nostro Capitano fece tagliare la testa a circa trenta Furlani, e venti femmine, ch'erano state prese, non risparmiando la vita ad alcuno, facendo guerra crudelissima; che mai non fu udito ch'a' prigioni si facesse a questo modo. Furono mandati in campo due Provveditori a consultare col detto Capitano, quale impresa s'avesse a togliere. I quali furono Sante Veniero il Cavaliere e Niccolò Giorgio da Santa Maria Zobenigo. E fu determinato d'andare ad Udine, e di fare certi gatti per iscalare le mura della detta Città. Agli 11. di Giugno andando verso il campo Piero di Gonzaga Condottier nostro con lance 45. e fanti 200. e guastatori Padovani 300., erano ridotti i nimici da lance 700. e pedoni 5000. verso Latisana alla Prata. Dove il detto fu assaltato una mattina all'alba da Messer Niccolò fratello del Conte Guglielmino da Prata, e furono alle mani. Pure scampò, ma i guastadori, che non aveano arme, furono quasi tutti morti. A' 25.

A di Luglio il Duca di Milano ebbe la Rocca di Bergomo a patti, con dare Ducati 3000. a uno Squarciamassara da Tolentino, ch' eravi Castellano a nome del Signor Pandolfo per mezzo e via di un Niccolò Turloni Cittadino Bergamasco. E a' 26. del detto entrò dentro. A' 26. suddetto ritornarono a Venezia i due nostri Oratori, ch'andarono a Norimberga, e furono ritenuti nel cammino d'ordine del Re d'Ungheria, i quali alla fine furono liberati, ed ebbero la roba loro. Fu eletto Ambasciadore a Mustafà gran Turco Bertuccio Diedo, ch'era Bailo nostro a Costantinopoli, acciocchè andasse più presto. A' 2. d'Agosto vennero in questa Terra tre Oratori del Re di Polonia

B venuti per volere trattare la pace tra la Signoria e il Re d'Ungheria. Ancora venne un' Oratore del Signor Pandolfo Malatesta di Brescia, e Messere Uguccione de' Contrarj Oratore del Marchese di Ferrara pure a sollecitare la Signoria, che voglia scoprirsi nimica del Duca di Milano. In questo mezzo la Città di Scutari in Albania, che n'avea ribellato, fu assediata da Francesco Bembo il Cavaliere Capitano del Golfo e da gente terrestre. E la detta armata era entrata nella Bojana. Onde fu mandato Provveditore sopra la gente da terra Jacopo Dandolo. Avendo avuto il nostro campo Brugnera e Porciglia nel Friuli, e facendo grandi danni, il nostro Capitano andò a

C Sacile, dove piantò di grosse bombarde, e fece bastioni, e finalmente combattendo fino a' 14. d'Agosto di notte, que' di dentro abbandonarono i Borghi, portando la roba nella Terra, e il campo prese i Borghi, e alloggiò in quelli. E poi que' della Terra si renderono, e v'entrò Taddeo Marchese colla sua Compagnia, e Marino Contarini, ch'era capo di cento buoni balestrieri, rimase ivi Rettore. E dopo ebbero il Castello d'Amiano, e abbrugiaronlo, acciocchè venendo gli Ungheri in questa fortezza, e in molte altre, non avessero in quelle il loro ridotto. Il Duca di Milano in questo mezzo tolse quindici Castelli del Signor Pandolfo Malatesta di Brescia. E

D il suo campo era agli Orci Nuovi andato, e si dubita che si perda Brescia. Si dice che il Signor Carlo Malatesta suo fratello dee venire in suo soccorso con cavalli 2500. Della rotta ch' ebbero gli Ungheri da' Turchi, e la battaglia che fu fra loro sopra la Danoja a' 12. di Settembre venne la nuova, come essendo venuta una gran quantità di Turchi in Ungheria fin sulla Danoja, il Re d'Ungheria mandò loro molta gente all' incontro per ovviare il passo, Capitano uno chiamato Pippo da Firenze. Ed essendo alle mani, una grande quantità fu morta d'una parte e dell'altra, e rimasero prigioni più di 12000. Turchi. Dipoi i Turchi s'ingagliardirono, e furono da capo alle mani,

E e sconfissero gli Ungheri, e ne presero più di 7000. e molti annegaronsi nel Danubio.

A' 19. di Novembre s'ebbe nuova, come il Patriarca Marcoardo d'Aquilea con cavalli 5600. era giunto in Udine con malissimo tempo, ed una giornata addietro erano cavalli 2300. E nel venire ebbero cattivi tempi e piogge assai. Onde fu subito diliberato di far ridurre lo strame e le vettovaglie alle fortezze, ed altre provigioni, acciocchè non possano campeggiare, come fecero l'altra volta, quando vennero in Trivigiana. Essendo accampito il nostro campo intorno a Sacile e il Borgo d'Udine parte e con bombarde e gatti

e altri

e altri dificj, gli furono date assai battaglie e fatte molte cave sotterranee. Alla fine que' di dentro vedendosi a mal partito, mandarono i loro messi fuori a dire che voleano far patti. E ad ore 22. s'arrenderono, salvo l'avere e le persone. I nostri entraronvi dentro. Era tra gli altri capo di cento balestrieri a tale impresa Marino Contarini *quondam* Ser' Ettore. Dipoi andarono a Porciglia, e quella subito s'arrendè, salvo l'avere e le persone. E a' 23. del detto mese ebbero Caneva, non si volendo lasciar rubare nè mettere a saccomanno. Fu eletto il primo Rettore in Sacile con Ducati 50. al mese d'oro, che sia obbligato di tenere quattro cavalli e quattro famigli per sei mesi, Dolfino Veniero sopranomato, il quale accettò e andò. A' 26. d'Agosto per via di Fontego s'intese come era morto l'Imperadore vecchio fratello del Re d'Ungheria eletto nuovo Imperadore già più anni. Il quale lasciò grandissimo avere, e ordinò quello che s'avesse a fare di quello. In Albania essendo Jacopo Correro a Drivasto, e il campo di Balsa attorno, non essendo piovuto per mesi cinque, per disagio d'acqua fu costretto a rendersi per un trattato, che avea fatto un nostro Contestabile ch'era ivi. E rimase prigione il detto Jacopo Correro, sua moglie, e suo figliuolo, e fu mandata sua moglie alla presenza del detto Balsa, accompagnata da molte donne, e Jacopo predetto con gli altri tenuto in grandissima stretta, e datagli gran taglia. Sicchè la cosa passò a questo modo, benchè di sopra io scrivessi in un'altro. Erano colà staja 20000. di frumento. A' 4. di Settembre venne a Venezia il Marchese Niccolò di Ferrara, dimandando ajuto alla Signoria pel Signor Pandolfo di Brescia. Gli furono dati due Auditori Francesco Foscari Procuratore e Fantino Micheli *quondam* Ser Maffeo. Furono mandati per la Signoria Ducati 5000. per condurre Turchi in Albania e altrove contro il Capitano Balsa, ma non vennero a tempo; pure alla fine ne giunsero 8000. pagati per noi. Ritorniamo al campo del Friuli. Furono mandati due altri Provveditori in campo sotto Prata in cambio de' due altri, ch'erano ivi, Lorenzo Capello, e Tommaso Micheli *quondam* Ser Lorenzo. Venne in persona in questa Terra il Signor Pandolfo Malatesta di Brescia, richiedendo soccorso contro il Duca di Milano. *Etiam* venne Messer Roberto Scala Cavaliere, Oratore del Marchese di Ferrara per questo istesso effetto. Onde fu determinato di mandare due Oratori a Milano al detto Duca, per vedere se poteano far fare pace, i quali furono Andrea Contarini di Ser Giovanni, e Giorgio Cornaro, che fu di Ser Andrea che fu di Messer lo Doge. E gli fu promesso di dare 400. fanti pagati. S'ebbe dalla Dalmazia, come il Priore di Laurana in persona con 3000. cavalli Ungheri era corso fin sopra le Porte di Zara. Fu mandato Ambasciadore a Brescia a quella Comunità a persuaderla, che si voglia tenere sotto il dominio del Signor Pandolfo, perchè la Signoria lo ajuterà; e che erano stati mandati due Oratori a Milano a vedere di fare la pace. Il quale fu Giovanni de' Caresini. Ancora per la Signoria nostra furono prestati al Signor Pandolfo Ducati 10000. sopra certi suoi argenti. Essendo andato il nostro campo attorno a Prata, la quale era ben provveduta, e fatte di grandi palate sottacqua, con una fortissima catena, e molti edificj maravigliosamente fatti, sicchè per questa cagione le nostre barche e i Ganzaruoli non si potevano accostare, nè le genti per terra, il Capitano vedendo essere quella sì forte, scrisse a Venezia, che gli fosse mandata una. . . . . . . grandissima incamatata, maravigliosamente fatta, nella quale era dentro a modo d'una grandissima manaja, che in cinque ovvero sei botte tagliava ogni gran rovere che fosse sottacqua. E così lavorando dì e notte non si restava di combattere la detta Terra di Prata da ogni parte, facendo ogni possibile per averla. Ma que' di dentro si difendevano virilmente. Ma la ventura volle, che tre dì e tre notti non facesse altro che piovere; e crebbe tanto l'acqua, che le nostre barche barcheggiando di sopra atteso alle palade fino agli spalti andarono a combattere a spada per ispada. E vedendo i nimici essere rotte tutte le speranze loro, e morti assaissimi de' suoi, dimandarono per grazia al Capitano, che si volevano rendere, salvo l'avere e le persone. E così i Provveditori Niccolò Capello e Tommaso Micheli gli accettarono, ed entrarono nella Terra. La quale avuta, la Signoria comandò, che fosse rovinata fino alle fondamenta. E così fu fatto, per tal modo che al presente non appare dove essa sia stata mai. Eravi dentro Messer Niccolò da Prata con uomini d'arme 120. i quali tutti furono lasciati andare. In questi giorni per innondazione d'acque una Terra sopra Trento de' Duchi d'Austria verso Morano per tremuoto tra due monti rovinò con case 600. e dall'acqua furono trovate annegate anime 800. In Francia vedendo il Re d'essere mal servito nella guerra, ch'avea col Re d'Inghilterra, il Delfino di Vienna fece decapitare il Duca di Borgogna.

Agli 8. d'Ottobre essendo malissimo tempo, i nostri a ore sei di notte s'accostarono a Serravalle, e con intelligenza d'alcuni, ch'eranvi dentro, scalarono le mura, ed entrarono dentro a ore 9. E con grande pioggia lo saccomannarono. Erano ivi da 42. Boemi, e scapparono nella fortezza di Sant' Agosta di sotto, lasciando quella di sopra dove stavano, e poi *etiam* eglino si renderono. Messer Ercole di Camino Signore della Costa di Valdimarino si diede alla Signoria, con questo che in vita sua lo debba lasciare Signore, e dopo la sua morte quella sia della Signoria. A' 12. di Novembre la Signoria fu avvisata per Francesco dalla Sega nostro Segretario, ch'era a Sagabria, come a petizione del Patriarca Marcoardo d'Aquilea il Re d'Ungheria mandava nel Friuli 8000. Ungheri e Boemi. Intesosi questo, fu preso in Pregadi di scrivere in campo, che le nostre genti si dovessero ridurre alle fortezze e nel Trivigiano, e che fossero fatte subito 300. lance e 1000. fanti, e fatte assaissime altre provigioni, e fatte rovinare Brugnera e Porciglia. In questo giorno giunsero in questa Terra Andrea Contarini e Lorenzo Bragadino stati Oratori al Duca di Milano pe' fatti di Brescia e di Cremona, e riferirono, nulla aver potuto fare. A' 27. del detto mese giunse quì il Signor Filippo d'Arcelli Capitano Generale nostro, e gli fu fatto grande onore, venuto per conferir quello colla Signoria, che s'abbia a fare, venendo questi Ungheri nel Friuli. E poi consultato per la Signoria, gli fu donato un' elmetto fornito d'argento dorato con perle da conto di sopra per Ducati 3000. d'oro, confetti, vini, ed altro

per

per Ducati 100. A' 27. di Novembre il Cardinale Don Pietro Morosini Legato del Papa coronò la Reina Giovanna II. che fu sorella del Re Ladislao di Puglia, promettendo essa di dare al Papa ogni anno il Censo, per riconoscere quel Regno dalla Chiesa. Di Dicembre il Cardinale Don Baldassarre Cossa, *ol m.* Papa Giovanni XXIII. a Firenze morì, e fu sepolto nella Chiesa di San Giovanni con grande onore, e fattagli un'arca. Nel qual tempo pare, che si ritrovasse a Firenze Papa Martino V. colla Corte, ch'andava a Roma.

Nel 1420. a' 2. di Febbrajo i Bolognesi ammazzarono Messer Giovanni Bentivoglio, non si contentando di lui, e sollevarono Messer' Antonio Bentivoglio. In questo mezzo Papa Martino V. condusse Braccio di Perugia per la Chiesa con 300. cavalli. Agli 8. del detto mese s'ebbe nuova, come il nostro campo avea avuto Porcelengo con tutta la fortezza a patti. A' 9. di Gennajo fu preso in Pregadi di far salvocondotto a Don Gabrino Fondulo Conte di Soncino e Signor di Cremona, il quale vedendo di non poter tenere quella Terra, vuole venire ad abitare a Venezia colla sua famiglia e robe, ed è nostro Gentiluomo. Venne in questo mese un'altro Oratore del Patriarca d'Aquilea alla Signoria in segreto per trattar pace. Giunse in questa Terra, venuto dalla Corte di Papa Martino V. ch'è a Firenze, Messer' Alberto di Francia Gran Maestro di Rodi, e gli fu fatto onore. Domandò alla Signoria una Galera per condurlo a Rodi con 60. Cavalieri Rodiani, ch'erano con lui, volendola armare a sue spese. E così gli fu conceduta, e armata la detta Galera agli 8. di Marzo del 1420. e si partì. E' da sapere, che del mese di Gennajo il Signor Gabrino Fondulo di Cremona s'accordò di lasciarla al Duca di Milano, e così Castellione, che per lui si teneva, per Ducati 35000. Nel 1420. a' 12. di Marzo fu fatto nel gran Consiglio Capitano al Golfo di 15 Galere Piero Loredano di Ser Luigi Procuratore, stato altre fiate. E fu preso d'armare quì 4. Galere, fatti tre Sovracomiti Marco Bembo *quondam* Ser Giovanni, Marco Miani *quondam* Ser Vitale, e Luca Troni *quondam* Ser Donato. Il resto armare in Candia e altrove. E questa armata fu fatta per mandare ad espugnare Traù. *Etiam* furono armate molte Galere, Fuste, e Navi per le vettovaglie e munizioni, e Barche armate con assai edificj sopra. A' 14. del detto mese il nostro campo andò a Feltre, e il Capitano, ch'eravi di nazion Boemo, chiamato Luderlaus, avendogli i nostri data una battaglia, mandò uno fuori a trattare di rendersi. E in quest'istante pe' nostri fu tratta una grossa pietra di bombarde contro la Torre, la quale per altre bombarde trattele contro, cadde, e furono morti molti. E pure i nostri procuravano d'entrar dentro per forza. E que' della Terra cercavano di far Capitoli. Il nostro Provveditore gli disse, che voleva la Terra liberamente, senza fare altri capitoli. E vedendo così que' di dentro, rimasero d'accordo di dare la Terra, salvo l'avere e le persone, e che i forestieri potessero uscire liberamente senza le loro armi. Acciocchè la Terra non vada a saccomano, essi Feltrini promettono di dare a' soldati fino a giorni sette Ducati 5000. e fino a un mese altri Ducati 5000. Promettendo essi di Feltre di dare ogn'anno a Messer lo Doge nel dì di San Marco d'Aprile Ducati

A 1000. d'oro, ed eglino di pagare il loro Podestà e altri Ufiziali, e che l'entrate sieno sue. Nel Castello di Feltre si ritirò Messer Ridolfo con alcuni Ungheri. Ma poi si rendè. Ancora s'ebbe il luogo di Zumelle. A' 23. d'Aprile s'ebbe Cividal di Belluno a patti, dando pure a' soldati 10000. Ducati, e mandarono i suoi Oratori alla Signoria a conchiudere i capitoli; i quali furono Messere Aldrovandino dal Dojone, Messer Michele Damiero Dottore, Messer Marino da Pasta Giudice, e Messer' Andrea di Perseghera. E fu preso di fare un Castellano a detto Cividal di Belluno. E fu mandato Rettore a Feltre. E a dì undici di Maggio fu preso in Pregadi, e poi in gran Consiglio d'eleggere il primo Podestà e Capitano a

B Cividal di Belluno col salario limitatogli di Ducati . . . . . . all'anno, come quello di Feltre; e fu eletto Ettore Bembo che fu di Ser Giovanni. Agli 8. di Maggio per un Brigantino venuto dal Capitano del Golfo s'intese, avere i nostri avuto nella Dalmazia Almissa, l'Isola della Brazza, Liesina, e Curzola. Ancora la Città di Cataro si rendè e levò San Marco con patti d'essere contro al Capitano Balsa degli Ungheri. E scrive il detto Capitano, ch'egli vedrà di andare acquistando virilmente il resto. Fu preso in Pregadi di ricuperare tutta la Dalmazia, eccetto Ragusi, che di quella non se ne volevano im-

C pacciare. In questo mese vennero due Ambasciadori del Patriarca d'Aquilea a Venezia, i quali erano Messer Culao di Ser Johanni, e Messer Durlonca Calonaco d'Aquilea, e furono in Collegio per trattare accordo. Ma il Patriarca non voleva, che Messere Tristano di Sovergnano entrasse in Udine, ma bensì ch'egli avesse la sua entrata come prima. E la Signoria voleva che vi entrasse e avesse il suo grado. Sicchè nulla fu fatto. I quali partirono con dire che parlerebbono al Patriarca e tornerebbono.

A' 10. del detto mese venne nuova, d'avere i nostri avuto la Badia di Sesto vicina a Porto Gruaro, la quale ha d'entrata Ducati 2000.

D E si diede, salvo l'avere e le persone. E a' 12. del detto mese ebbero Porto Gruaro. E avuti questi luoghi, il nostro Capitano andò a Cordovat, e a San Vito, *& etiam* quelli ebbe. A' 26. del detto mese i nostri ebbero Valvasone e Spilimbergo a patti. In questo mezzo il nostro campo nella Dalmazia strinse la Città di Traù, e postevi le bombarde, rovinò 40. passi di muro e la Torre. Era ivi l'armata, e gli fu data una battaglia, ma que' di dentro si difesero virilmente. Mentre che queste cose si fanno, venne un' armata di Vele 60. fatta pel Re Luigi di Francia per conquistare il Regno di Napoli, dicendo che a lui apparteneva. A' 4. di Giugno avendo il nostro Ca-

E pitano Signor Filippo d'Arcelli e i Provveditori nuovi andati in campo, Francesco Loredano e Lorenzo Bragadino, avuto Spilimbergo e Valvasone, si ritirarono colla gente verso la Città d'Udine, e ivi fermarono il campo, e giorno e notte bombardavano la Terra, dando il guasto d'ognintorno a ogni cosa. E que' d'Udine mandarono un Messo a' nostri Provveditori a richiedere salvo condotto per poter mandare Oratori a gittarsi a' piedi della Signoria e a domandare misericordia. E così fu conceduto loro, e furono tolti dodici de' migliori Cittadini della Terra per ostaggi. E subitamente que' della Terra rimasero di dar

la

la Terra alla Signoria nostra, salvo l'avere e le persone. A' 7. di Giugno del 1420. i nostri Provveditori fecero l'entrata nella detta Città a nome della Signoria nostra. Il Patriarca Marcoardo era partito e andato .... E questo fu il giorno della Processione del Corpo di Cristo. E fatta ad Udine quella mattina una solenne Processione, dopo detta la Messa, entrarono dentro circa 100. cavalli molto bene in punto colle bandiere di San Marco, e ad ore 20. entrò quasi tutto il resto del campo. Fatto questò, i nostri Provveditori persuasero que' Cittadini, che per amor suo e della Signoria dovessero essere contenti, che il nobile Cavaliere Messer Tristano da Sovergnano suo Castellano e i suoi eredi potessero a piacer loro entrare liberameute in Udine, facendo pace insieme, e così si contentarono. Quegli entrato co' suoi figliuoli fece pace con tutti, e bacciolli, perdonandosi le ingiurie per avanti commesse l'uno contro dell' altro. E così rimase poi tutta la Patria in pace. Furono dimessi gli Ufiziali, ch' erano in Udine al tempo del Patriarca, contrarj al detto Messer Tristano. I nostri vollero da quella Terra, acciocchè non fosse saccheggiata, Ducati 30000. Nota, che i primi Ambasciadori d'Udine, che vennero in campo, furono questi, Niccolò dalla Torre, Giovanni di Susana, Sier Manasche, Jacopo da Montagnana, e Niccolò di Mantius. E i nostri Provveditori erano in Udine. Fu ritrovato il Libro degli Evangeli scritto per mano di Messere San Marco Protettore nostro a Roma di volontà di San Piero; il quale era stato trasferito d'Udine, e veniva portato in Aquilea; e fatto sapere a' nostri Provveditori questo, gli mandarono dietro, e toltolo di mano a chi portavalo, e postolo in una Sacristia in Udine, la Signoria poi lo mandò a togliere con grande riverenza pel Piovano di San Barnaba e per altri Cherici. E fu portato in Venezia a' 24. di Giugno del 1420. Gli manca un quaderno, ch' ebbe il padre dell' Impera dor Sigismondo presente per sua divozione. E fu posto nella Chiesa di San Marco nella Sacristia con altre Reliquie. Ha le coperte d'argento dorate. Io l'ho veduto. Le lettere caduche. Si porta in Processione il giorno di San Marco a' 25. del detto mese. E' posto nel Santuario.

A' 15. di Giugno giunsero in questa Terra gli otto Oratori della Comunità d'Udine, venuti a togliere il giuramento dalla Signoria di fedeltà, e gli otto ostaggi, che andarono in campo, furono in Processione oggi col Doge a San Vito, e a desinare con sua Serenità. Gli otto Oratori furono Don Giovanni Moyses, Don Niccolò dalla Torre, Don Giovanni di Susana, Don Carlo dalla Torre, Don Niccolò di Mateussi, Don Franco dalla Stella, Don Agostino da Guberto, Don Giovanni da Spilimbergo. Gli otto ostaggi furono Don Antonio di Sier Valentino, Don Rinieri de' Cavalcanti, Don Niccolò di Sier Zane, Don Jacopo Zigoli, Don Antonio d'Aringo, Don Nacorre da Montagna, Don Andrea di Sier Tumberlan, Don Federigo da Sovergnano. Questi Oratori poi venuti alla presenza di Messer lo Doge giurarono sagramento di fedeltà, e furono confermati, e fatti certi Capitoli. Furono mandati pel Consiglio di Pregadi due Provveditori in Udine, eletti con pena di Ducati 1000. Niccolò Giorgio *quondam* Ser Bernardo, e Tommaso Micheli *quondam* Ser Lorenzo. E a' 22. del detto mese in Pregadi fu posto per Ser Giovanni Navagero Consigliero solo d'eleggere per iscrutinio e per quattro mani d'elezione nel gran Consiglio un Luogotenente nella Patria del Friuli per un' anno con salario di Ducati 1500., e che tenga donzelli 12. e meni con sè un Vicario, con Ducati 100. al mese, e tenga cavalli 12. E presa la Parte in gran Consiglio, rimase per iscrutinio Fantino Micheli *quondam* Ser Maffeo dalla Bugna. Il quale rifiutò. Poi fu eletto Albano Badoero, il quale *etiam* rifiutò. *Demum* fu fatto Roberto Morosini, il quale accettò e andò, e menò suo Vicario Don Gianfrancesco Capodilista Cittadino e Dottore Padovano. In questi giorni i nostri due Oratori stati a Milano, ritornarono, dicendo d'essere stati ben veduti dal Duca. Ma dava loro buone parole senza alcuna conchiusione. E dopo poco giunse Messer Giovanni Gallina Oratore del detto Duca in questa Terra. Avendo scritto di sopra del Libro di San Marco de' suoi Vangeli, che fu ritrovato all' acquisto d'Udine, posto in Aquilea in un Monastero di Monache, gli Oratori d'Udine manifestarono alla Signoria tal cosa, essendo in questa Terra alla Processione di San Vito, e fu mandato a toglierlo pel detto Piovano di San Barnaba, e fu portato a Murano, e posto nella Chiesa di Santa Maria. Messer lo Doge con tutta la Signoria e assaissimi Gentiluomini col Clero di Venezia, andò a Murano a toglierlo con grande onore, e posto nel Santuario della Chiesa di San Marco, dove stanno le Reliquie. E dipoi pe' Procuratori gli furono fatti attorno alle coperte grandi ornamenti. Ed è scritto in carta bombasina in lettere. In questo mezzo i nostri del Friuli ebbero Gemona e San Daniele a patti, dando a' soldati per beveraggio Ducati 2000. Restano ancora ad aversi de' Castelli appartenenti alla Patria, Monfalcone, Marano, e certi Castellucci di Castellani non di conto. A' 17. di Giugno fu preso di fare un Castellano a Feltre con paghe 35. A' 25. del detto mese s'ebbe per una barca venuta di Dalmazia con lettere di Pietro Loredano nostro Capitano al Golfo, come a dì 16. la Città di Traù s'era renduta. Ma prima le fu data battaglia, e fu presa una Torre fortissima. E coloro non potendo più tenersi, si renderono a discrezione della Signoria. E a' 21. del detto mese i nostri entrarono dentro. Era ivi un Micheletto Vittori Governatore pel Re d'Ungheria, il quale scampò e fuggì via. A' 27. del detto mese s'ebbe la Città di Spalatro in questo modo. Inteso i Spalatrini, que' di Traù non potersi più tenere, ed essere state rovinate loro le case, e morta gran gente, determinarono di non volere aspettare tanto pericolo. E fatto il Consiglio loro, mandarono a dire al Capitano dell' armata, che si volevano rendere. E così a dì detto i nostri entrarono, e vi fu posto il Gonfalone di San Marco. A' 30. di Giugno dal Friuli s'ebbe lettera di Tommaso Micheli e di Niccolò Giorgio Provveditori nostri, come i nostri erano entrati per forza ne' Borghi di Venzone, e quelli aveano messo a sacco, fatti prigioni 200. di taglia. Onde la Terra poi si rendè. E che i nostri aveano presa assaissima quantità d'animali per assai valuta. E sapendo que' di Cargar, ch'è a' passi de' Tedeschi, ciò che aveano patito que' di Ven-

Venzone, alla fine si mandarono a dare liberamente. E i nostri andarono parte verso Montefalcone, e parte verso Cadore. In questo tempo in Boemia suscitossi una grande resia tra que' popoli contro la Santa Sede Apostolica Romana, cioè nell'Ostia, che viene consecrata, non essere il Corpo di Cristo. E tutte le Ancone de' Santi e delle Sante delle Chiese e altrove, furono abbrugiate, dicendo essere Idoli, e lasciavano solo in una Chiesa un Cristo in Croce, acciocchè s'avesse memoria, che Cristo fu morto e passionato. L'Imperadore Sigismondo fece il suo sforzo in Ungheria, per andare contro questi Eretici, e molti presi feceli morire, non potendo però toglierne via la resia.

A' 7. di Luglio per la Galera Sopracomito Marco Bembo s'ebbero lettere di Piero Loredano Capitano al Golfo, d'essersi dato la Città di Spalatro a patti, e che avea messo a quel governo Messer Tommaso di Penico, e a Traù un suo cugino Tommaso di Penico, tutti e due Zaratini fedelissimi nostri, i quali in queste imprese s'erano ben portati. Era in Spalatro un chiamato Michoz, che quello teneva a nome del Re d'Ungheria, il quale scampò in un Castello del Conte Giovanni, chiamato Clissa, miglia 8. lontano da Spalatro, il quale è gran nimico nostro. E scrive che si provveda di Rettori nelle dette Terre, ch'egli coll'armata s'indirizzava verso Scutari, per essere alle mani col Capitano Balsa, il quale fu cagione di far ribellare Drivasto alla Signoria. Braccio da Perugia, come Capitano della Chiesa, andò a campo a Bologna. E Papa Martino V. in questi giorni partì da Firenze colla Corte, e va a Roma per dar favore alla Reina Giovanna II. la quale era molto astretta dallo Sforza Capitano del Re Luigi di Francia per terra, e l'armata di mare le veniva addosso. Agli 11. di Luglio andati i nostri del Friuli col campo a Monfalcone, que' della Terra a' 14. si renderono, ma la Rocca si tenne, la quale fu combattuta, e di lì ad ore 8. *etiam* essa si rendè. Eranvi dentro 30. uomini alla custodia. Avendo sentito que' di Cadore quello, che aveano fatto l'altre fortezze del Friuli, ancor'eglino si mandarono a rendere liberamente. Que' di Muglia in Istria aveano ribellato alla Signoria. Mandarono i suoi Oratori a quella, offerendosi di venire alla sua ubbidienza, e furono accettati. Dipoi fu mandato a dire a que' di Marano, che facessero il simile, che hanno fatto le altre fortezze, acciocche non venisse loro la furia addosso; e coloro tolsero certo poco di tempo a rispondere. In questo tempo la Città di Bologna rimase d'accordo con Papa Martino V. che vi mandò a campo Braccio da Perugia, d'accettare un Legato nella Terra, e di dare il Censo consueto alla Chiesa, ma eglino si voleano reggere a Comunità. E così il Papa vi mandò Legato il Cardinale Condolmieri Veneziano, che fu poi Papa chiamato Eugenio IV. A' 23. di Luglio giunsero in questa Terra cinque Oratori di Cadore, e vollero alcuni capitoli dalla Signoria, e pel Consiglio di Pregadi furono confermati loro. Ed essendo disfatto il campo del Friuli, il Capitano Messer Filippo d'Arcelli venne a Venezia co' Provveditori del campo, e fu acconciata la condotta di dargli lance 150. e che stia egli nella Città di Padova, e possa comperare imprestiti, con avere la sua provigione. Giunse

A una Galera mandata per Pietro Loredano Capitano al Golfo con lettere, come avendo mandate molte Galere, uomini d'arme, e fanterie alla Fiumara a Scutari, erano state alle mani colle genti di Balsa nostro ribelle. E durando molte ore la detta battaglia, alla fine i nostri furono rotti, e presi de' nostri 200. cavalli e molti pedoni, e molti ne furono morti dell'una e dell'altra parte. Questo Balsa fu figliuolo di Giorgio Strazimiero, che di sua volontà ci diede Scutari. Intesosi questo, fu preso di fare di nuovo per la Dalmazia cavalli 400. e balestrieri 200. e mandarli *immediate*. Giunse a Chioggia la Marchesana di Mantova con una figliuola del Signor Malatesta da Rimini, maritata nel figliuolo dell'

B Imperadore di Grecia Signore del Despotato della Cefalonia, e l'altra sua cugina germana maritata pure nella Grecia. E per la Signoria furono mandate a visitare e presentare. E poi elleno montarono sulle nostre Galere d'Alessandria, per essere buttate nella Cefalonia. In questo mezzo dubitando la Reina Giovanna II. di perdere il Regno, adottò il Re Alfonso d'Aragona di quello, e come a suo figliuolo adottivo fu contenta di dare il Regno, e ch'e' venisse ad ajutarla con gente. In questo tempo fu mandato primo Rettore a Traù Vittore Bragadino, che fu di Ser Masseo, e a Spalatro. *Item* a Cataro Antonio dal-

C le Boccole *quondam* Ser Francesco.

Agli XI. di Settembre vennero Legati di Papa Martino V. a Venezia, i quali venuti in Collegio, un di loro fece l'Orazione, trattando molto sopra il nome della Città. Poi entrò sopra l'ambasciata loro: che avendo inteso il Papa l'acquisto, che ha fatto questa Signoria del Patriarcato del Friuli, ed essendo la Patria sottoposta al Patriarca, il Papa promette, volendo la Signoria rendere la detta Patria, di mettere un Patriarca pacifico nella detta Patria, e sarà di contento di questo Stato. Fu preso pel Doge tempo di consigliare a fare loro risposta. E poi risposto fu loro, che non ne vogliamo far niente per molte ragio-

D ni, e che vogliamo tenere la detta Patria. Venne un' Oratore del Duca di Milano a protestare, che la Signoria non dia il passo alle genti del Signor Carlo Malatesta di Rimini, che vuol passare pel Veronese e venire nel Bresciano in ajuto di suo fratello il Signor Pandolfo, e ricuperare quelle Terre tolte per lui. E già erano passati cavalli 3000. Gli fu risposto, che se gli manderà a rispondere pe' nostri Ambasciadori. E furono eletti al detto Duca di Milano Lorenzo Bragadini e Silvestro Morosini, e Oratore a Ferrara Francesco Loredano *quondam* Ser Giorgio detto Javarina, ch'era stato Provveditore in campo nel Friuli. In questo mezzo i Genovesi sotto nome

E d'andare in corso, un Ambrogio Spinola prese una nostra Nave, padrone Donato Davanzo, facendo altri danni ad alcune Navette. Il figliuolo del Signore Carajoxef di Persia in quest'anno si fece Cristiano, e fattosi battezzare, fece edificare alcune Chiese a Baldac. Nel Friuli il nostro Capitano Signor Filippo d'Arcelli co' Provveditori Dolfino Veniero e Tommaso Micheli, avendo appresso la Pieve di Sosimbergo nel passo di Cadore, essendo in pianura, bombardato la detta Pieve, che apparteneva al Patriarca d'Aquilea, e fatte assai battaglie, avanti ch'essa fosse acquistata, vi morì molta gente, e fu ferito Dolfino Venie-

ro Provveditore, e passatogli il naso da un canto all' altro da un verettone, essendosi in quello levata la visiera. Alla fine s'ebbe il detto luogo a' 3. d'Ottobre, e fu saccomannato. Resta da acquistarsi il Castello di Buttistagno, il quale s'ebbe poi per danari. Fu determinato di rovinare il detto Castello della Pieve di Sofimbergo di Cadore, e quello disabitare, acciocchè *de cetero* sia aperto il passo a' mercatanti, che vanno e vengono di Lamagna. Agli 8. d'Ottobre le genti del Signor Carlo Malatesta di Rimini, Capo il Signor Lodovico da Fermo, nel Bresciano furono alle mani colle genti del Duca di Milano, Capitano il Conte Francesco da Carmagnuola, e furono rotte, e preso il Conte Alberigo, Messer' Ercole Bentivogli fratello di Messer' Antonio, il Cecco di Montagnana, e alcuni altri. Il Capitano della fortezza di Buttistagno in Cadore, ch' è il passo, per dove si va a Trento e in Alemagna dal Friuli via, mandò un suo messo alla Signoria, dicendo di voler dare quel Castello, ma vuole Ducati 7000. d'oro, perch' egli debbe avere assai danari del suo servito, e per pagare i fanti, che sono con lui nella detta fortezza. E fu preso d'accettare il partito, e di dargli i detti danari, acciocchè non vi morisse tanta nostra gente, quanta fu morta nell' acquistare le altre fortezze. E così s' ebbe il detto Castello. Sicchè per grazia d'Iddio tutti i passi sono aperti d'andare in Alemagna, e venire i Todeschi colle mercatanzie loro. Agli 8. del detto mese fu preso nel Consiglio di Pregadi di fare un Capitano al Golfo pel gran Consiglio, e d'armare 15. Galere, due Galere grosse, e tre delle maggiori Cocche di Venezia, per cagione de' Corsali, e massime per andare a trovare alcune Navi di Genovesi e di Catallani, che andavano a rubo di Veneziani. E fu fatto Capitano Jacopo Trivisani da San Giovanni Nuovo, e Capitano delle Navi Stefano Contarini, che fu di Ser Niccolò il Verzolino. Il Ancora andavano otto Cocche in Soria molto ricche, e fu preso che vadano unite. E fatto Capitano di quelle Paolo Pasqualigo. Al Capitano del Golfo fu dato di salario Ducati 70. al mese. Al Capitano delle Navi Ducati 40 al mese. Tutti accettarono. Furono eletti Oratori a Roma a Papa Martino V. Fantino Dandolo, e Niccolò Giorgi Cavaliere. S'intese, che il Marchese di Ferrara s'era accordato col Duca di Milano, e che gli lascia la Città di Parma con questa condizione, che il detto Duca dia al prefato Marchese Ducati 7000. d'oro.

Nel 1421. a' 24. di Febbrajo fu conchiusa lega tra la Signoria nostra e il Duca Filippo di Milano per anni dieci, per interposizione di Messer' Antonio Gentile, che abita a Milano. A' 4. di Febbrajo vennero in questa Terra molte ambasciate, tra le quali una di Brescia del Signor Pandolfo Malatesta e del Signor Carlo suo fratello, e del Marchese di Ferrara, e del Signore di Mantova, dicendo di volere ajuto: *aliter* converrebbe loro d'accordarsi col Duca di Milano. Fu risposto, che il meglio sarebbe trattare qualche buon' accordo. Ancora venne un'altro Orotore del Papa per le cose del Friuli, e uno dell' Imperadore di Costantinopoli, a' quali si darà presta risposta. Avendo i nostri nell' Istria fatto una bastia presso Raspo, in questi giorni ingrossandosi i nimici, abbandonarono la det-

A ta bastia. In questo tempo Pietro Zeno Duca d'Andro trovò una cassa per fortuna in mare venuta a quell'Isola, nella quale aperta trovò dentro Ducati 15000. d'oro, la qual' era di una nave di Genovesi, che si ruppe. Ond' egli scrisse a Genova d'avere trovato la detta cassa, e non sa di chi. Se è sua, la mandino a prendere, dandogli i segnali veri, ch'egli gliela daria. In questi giorni i Turchi ebbero una gran rotta in Bossina. A' 3. di Marzo fu posta parte ne' Pregadi di murare la tana, e disputata la materia, fu preso di nò. Nota che ciò fu nel 1422. A' 24. del detto mese s'ebbe nuova, come il Soldano del Cairo, chiamato Sicchi, era morto per vecchiezza, la qual nuova fu cattiva, perchè era molto amico della
B nazion nostra. In questo tempo vedendosi i Bresciani non si potere più tenere assediati dal campo del Duca di Milano, ed avere mancamento grandissimo di vettovaglie, e d'ogni cosa, col volere del loro Signore Pandolfo Malatesta capitolarono col detto Duca di rendersi, salvo l'avere e le persone, con questo che il detto Duca gli dia Ducati 34000. che il detto dovea avere dal prefato Signor Pandolfo. E a questo modo il Duca Filippo ebbe il dominio della Città di Brescia. A' 23. del detto mese per lettere d'Albania s'ebbe nuova, come per molti fuochi, che si sono veduti da luogo a luogo, si ha d'essere morto a Scutari
C Balsa Strazimiero. Per la qual morte Drivasto, Antivari, Dulcigno, Alessio, e Budua, che aveano ribellato e datesi al detto Balsa, si resero alla Signoria nostra, levando da per loro San Marco. E così si ricuperò quasi tutta l'Albania. In questo tempo il nostro Capitano del Golfo Jacopo Trivisano essendo andato alle parti d'Apulia con quattro Galere grosse, diciotto sottili, e quattro Cocche grandi incamatate e molto ben' arma e, per ritrovare il Corsale Genovese, che ci avea fatto danno, il qual Corsaro Gianambrogio Spinola con quattro Cocche di botti 700. in 800. l'una, bene in punto, era nel Porto di Gaeta, nel qual porto egli avea fatto tirare una catena
D molto forte, il predetto nostro Capitano navigò colà e giorno e notte, combattendo virilmente colle dette navi e con que' della Terra, la quale voleva difendere il suo Porto e il detto Corsaro; e i nostri continuando il bombardare, rovinarono una Torre grossa. Onde que' della Terra vedendo il gran danno, che pativano, mandarono a dire al detto Capitano, che volevano accordo con lui, purchè si scampasse il detto Corsale, volendo soddisfare tutto il danno, che fece a' nostri. E pel Capitano fu risposto loro, che mai egli non si partirebbe, finchè non gli fosse dato nelle mani il prefato Giovannambrogio Spinola con tutti i suoi uomini e colle Cocche. E oltre di
E ciò, ch'egli dovesse tutti i danni rifare, altrimente ch' e' faceva abbrugiare tutto quello, che troverebbe fuori della Città, dando il guasto alla Terra, e questo per avere dato ricetto a colui. Udendo tali parole que' della Terra, temevano molto; e un giorno andando i nostri dell' armata per togliere, fu alle mani con loro, e incominciò una grande battaglia, e furono costretti a levarsi da quel badalucco. E ritornati i nostri a nave, incominciarono a bombardare la Torre sopradetta, e quella rovinò, e vi morì molta gente, tra' quali un Cavaliere di quella Terra, onde i pianti e i lamenti furono grandi, che andavano fino al

Cielo.

Cielo. Onde pel suo Consiglio mandarono a dire al prefato Corsale, ch' e' si spacciasse, e tenesse modo d'accordarsi col nostro Capitano dell'armata, ovvero si rendesse, perchè altrimente provvederebbono, e non voleano essere disfatti per lui. Ora vedendo il nostro Capitano essere menato in tempo, e che tuttavia il Corsaro s'andava fortificando, determinò di volergli dar battaglia ordinaria, e così fece. E a' 15. di Giugno il detto Capitano mandò una Cocca grande sopra la detta catena per romperla, e messe in ordine le sue arogagne, ed essendo tuttavia alle mani, e combattendo co' nimici, in conchiusione ruppe la catena, ed entrò dentro del Porto, e fu alle mani col detto Gianambrogio Spinola. Il quale avea incatenato le sue tre Cocche, e fatto un ponte per cui s'andava d'una in un' altra, e di sopra erano tutte incamatate con perfetto e buon' ordine. E per questo i nostri non restarono mai di combattere molto virilmente con grandi grida e con tirare grandissima quantità di bombarde e verettoni. E così combattendo, uno de' nostri saltò sulla battiola della Nave del Corsale colla Bandiera di San Marco in mano, e tuttavia que' delle Chebe delle nostre navi tiravano molti pali di ferro e dardi e cavalletti; e i nostri balestrieri non attendevano ad altro, che a tirare a que' della Cheba della Nave del prefato Giovannambrogio Spinola. E tanto fecero, che ammazzarono tutti coloro, ch' erano dentro la Cheba, gridando ad alta voce: *Viva San Marco*. E furono tratte tante rocchette, che appiccarono il fuoco nelle vele, e il fuoco andò fino in Cheba e abbrugiolla. E fu ferito il detto Corsaro d'un verettone nella coscia, e subitamente egli fu portato in terra sopra d'un targone. E quando la Cheba della sua nave grande venne giù, ammazzò sei uomini di quella nave. E vedendo questo que' delle altre navi, come venivano malmenati, per dispetto eglino stessi cacciarono fuoco nelle altre due navi, acciocchè i Veneziani nolle avessero. Nota, che durò la battaglia tutto il giorno fino a ore cinque di notte, e compiuta, furono ritrovati de' morti su quelle navi del Corsaro uomini 271. feriti 86. e de' nostri morti 16. feriti 29. e non più, e non fu ritrovata nelle dette navi alcuna mercatanzia, e tutte le navi abbrugiaronsi fino a raso d'acqua, e non si scampò alcuna cosa. E a questo modo finì la detta battaglia con grande esaltazione de' Veneziani e confusione de' loro nimici. *Tamen* nella Cronica Dolfina pare, che fossero morti de' nostri 120., feriti da 70. in 80. de' quali ne morirono quindici.

A Roma Papa Martino V. persuase per lettere la Signoria, che lasci la Patria del Friuli al Patriarca. Gli fu risposto, che la Signoria era contenta di dare all' anno al detto Patriarca Ducati 3000. e che la Signoria manderà nella detta Patria un Governadore, che dia ragione nel civile e nel criminale; e il detto Patriarca non se n'impacci; *solùm* abbia Aquilea e due Castelli nella Patria, San Daniele e San Vito, dove faccia ragione nel civile, e le appellazioni vadano a Udine. E così il Papa si contentò, e fece Cavaliere uno de' nostri Oratori, il qual fu Niccolò Giorgi a' 24. di Giugno, e gli donò un giojello di Ducati 500. Vennero a Venezia due Oratori del Re d'Aragona a dolersi di quello, che avea fatto la nostra armata nel

A Porto di Gaeta. In questi giorni essendo Giorgio Loredano Capitano di due Galere sottili trovandosi nelle acque di Gaeta, incontrò due Galere dell'armata del Re d'Aragona, e una Galera di Lipari, facendo l'uno all'altro gran festa, e levando l'insegna. Dopo il dì seguente la Galera di Lipari con quelle due de' Catalani, essendo le nostre due Galere disarmate, ferì in quelle, e ammazzò al primo tratto uomini 11. e ferì da uomini 30. Vedendo questo il Capitano Giorgio Loredano, montò in corsia, confortando la brigata, per modo ch'egli fu ferito d'un verettone dietro l'orecchia, della qual ferita il detto se ne morì. In Istria del mese di Luglio essendo andato per nome della

B Signoria nostra a ricuperare alcuni Castelli, il Signor Filippo d'Arcelli con gente d'arme e pedoni combattendo, fu ferito da un verettone, e morì. Era un degno Capitano. Il governo del campo fu dato al Signor Taddeo Marchese Condottier nostro, il quale continuando l'impresa ebbe Pinguento e Pietrapelosa, ch'è d'alcuni Marchesi, a patti. D'Agosto fu eletto Oratore in Ispagna per alcuni danni fatti pe' Spagnuoli alle nostre Cocche, Andrea Cornaro, ch'era mercatante in Siviglia, pregando quel Re, che voglia fare, che sieno reintegrati. A' 13. di Settembre nelle parti di Praga di Lamagna i Cristiani di Colonia e di Norimberga furono alle mani con alcuni Boe-

C mi Eretici cognominati Ussi, e ne presero 3000. e molti ne tagliarono a pezzi, e ricuperarono due Castelli, Cado e Conito, presi per loro, i quali erano già venuti nell'eresia di Boemia, e poi ritornarono alla vera Fede. Venne a Venezia un'Ambasciadore del Duca d'Austria. A' 15. del detto mese fu preso in Pregadi, che non si facciano più cambj in questa Terra in iscritture, ma bene in danari contanti, sotto pena a chi li farà di Ducati 100. e ad istare banditi di Venezia per anni cinque. Fu preso nel Consiglio de' Dieci, atteso che nel 1310. e poscia nel 1316. nel detto Consiglio di Dieci fosse preso, che i Tiepoli e i Quirini non portassero le arme, che portavano,

D per essere stati seguaci di Bajamonte Tiepolo, e nel 1409. all'ultimo dì di Luglio fu vietato a i Quirini, che non portino l'arme a' quartieri bianchi e rossi (e pare che nell'Isola di Candia la portino gialla e rossa) sia preso che nolla portino in pena di lire cento per cadauno che contrafarà, da essere iscossa per cadauna volta da' Signori di notte in Venezia, e fuori da' Rettori, cioè in Candia. A' 18. di Settembre a Negroponte furono grandi tremuoti per giorni quattro, *adeo* che per dubbio della vita si dormiva alla foresta. E vennero grandissime pioggie e tempeste grosse. E pure coloro pativano stando così all'aria per dubbio de' tremuoti. A' 26. d'Ottobre giunse in questa Cit-

E tà Stefano Contarini stato Capitano delle Cocche, il quale condusse con se una nave, ch'egli avea preso sopra l'acque di Rodi di Catalani, la quale avea fatto danno alla nave, padrone Donato Davanzo. Altri scrivono, ch'essa era di Genovesi armata a Scio, ovvero a Famagosta, di botti 500. la quale andava in corso. *Tamen* perch' essa non avea fatto danno a nostri, la Signoria la fece restituire.

A' 21. di Novembre s'ebbe, come il Duca di Milano colla parte de' Fuorusciti di Genova, avea avuto quella Città, e fatto cacciare i contrarj dal governo, e avea fatto con loro molti patti, e condizioni. E v'entrò il Conte

di

di Carmagnola suo Capitan Generale. E poi il detto Duca mandò un suo Oratore alla Signoria nostra. In questo tempo i nostri avendo già avuto il Castello e la fortezza di Scutari dopo la morte del Balsa, *tamen* il detto Castello ribellò alla Signoria; e così fece Drivasto. Il resto delle Terre dell'Albania mantennero la fede a San Marco. E pare che i detti si dessero a un Conte Lazero. Venne in questa Terra il Signor Gianfrancesco Gonzaga di Mantova. Arrivò a San Giorgio Maggiore. Venne in Collegio, sponendo di dubitare, che il Duuca di Milano non tolgagli il suo Stato, come ha fatto Genova, nella quale entrò il suo Capitano il Conte Francesco Carmagnuola co' fuorusciti, e cacciò fuori Tommaso Fregoso, ch' ivi era Doge. Avendo scritto di sopra di Scutari, trovo che fu il contrario; che venne bene per ricuperare Scutari il Despoto Conte Lazero Re di Rascia, e fece tregua con Scutari per un mese e con Drivasto fino a mezzo Maggio, *tamen* questa cosa io non intendo bene, come si fosse. In questo mezzo essendo venuto il Signor Braccio di Perugia in favore della Reina Giovanna II. contro il Signore Sforza, che veniva verso il Reame a nome de' Francesi, il detto Sforza volendo passare nel fiume Garigliano s'annegò, ch' è vicino a Napoli. A' 17. di Dicembre pel giugnere delle nostre Galere di Baruti s'intese, come il Soldano nuovo Tatar avea fatti morire 16. Ammiragli del vecchio Soldano, e posta la mano sull'avere che fu del detto Soldano. A' 21. del detto mese furono eletti due Oratori al detto Signor Soldano chiamato Tatar, col salario di Ducati 400. d'oro per uno, e di Ducati 8. per uno per le spese. I quali furono Bernardo Loredano Cavaliere e Lorenzo Capello, ed accettarono. E fu preso d'armare subito una Galera, la qual dovesse andare a condurre i detti Ambasciadori in Alessandria. E fu Sopracomito Stefano Contarini *quondam* Ser Niccolò, che fu Capitano delle quattro Cocche, uomo valoroso e prudente. E furono mandati a donare ad esso Soldano assai presenti, e tutto a conto della mercatanzia. Ancora fu preso di far Capitano al Golfo di dieci Galere, perchè Jacopo Trivisano era venuto a disarmare. E fu eletto Niccolò Capello che fu di Ser' Albano, il quale armò e partì subitamente. La Città di Scutari nell' Albania, nella quale era Rettore Dolfino Veniero, che pare, che avesse fatto accordo col Conte Lazaro di rendere Drivasto, mandò due Ambasciadori alla Signoria per trattare questo accordo. E portarono a donare alla Signoria cinque falconi e cinque astorri, tra' quali uno era bianco, ch'è bellissimo a vedere, ed è cosa rera. I quali la Signoria mandò a donare a diversi Signori d'Italia. E fu mandato a donare presenti per Ducati 500. d'oro all' incontro, cioè 10. panni di broccato d'oro, e altri panni di seta, e furono conchiusi i patti. De' detti falconi e astorri fu preso di donarli a questo modo. Al Duca di Milano due falconi e due astorri, tra' quali quel bianco. A' Marchesi di Ferrara e di Mantova due falconi e due astorri. Al Signore da Polenta di Ravenna un falcone e un' astorre. Vennero due Ambasciadori del Despoto della Morea in questa Terra per trattare accordo, e uditi, furono eletti Ambasciadori al detto Despoto, Andrea Dandolo e Marco Barbarigo. In questo tempo i nostri Castellani di Modone e di

A Corone ebbero i Castelli del Grixo, e d'Antivaro. E per le sue lettere s'intese, com' era stato ivi un grandissimo tremuoto, per cui caddero e rovinarono più di 40. case. Morirono *solùm* due persone. Ma fece grandi danni, e ogni dì si faceva Processione di Greci e di Latini, andando per la Terra gridando *Kyrie Eleison*. E poi venne il morbo ivi. S'ebbe avviso, che i Fiorentini aveano messo due Galere al viaggio d'Alessandria per mandare due Oratori al Soldano nuovo. Le quali Galere furono incantate: la prima ebbe Michele Benigni per Ducati 1495. l'altra Nanni Manetti per Ducati 1474. Le quali vanno per levare Spezie e per fare mercatanzie. Vanno
B con valuta di Ducati 112000. di mercatanzie. I due Oratori furono Messer Carlo Federigo, e Messer Felice de' Bionduzzi, i quali portano presenti assai.

Nota, che nel 1422. tra uomini e femine furono trovate anime numero 190000. Fu presa parte, che le meretrici, che stanno a San Samuele nelle case da Cà Rampan, e nella Corte d'Elia, tutte debbano andare a stare a Rialto al luogo pubblico, e portare un facciuolo giallo, e così le ruffiane, sotto grandi pene. Nel 1422. a' 22. di Maggio si partì Andrea Contarini di Ser Giovanni e Lorenzo Bragadini di Ser Marco, Oratori eletti al Duca di Milano, per sapere la cagione, a qual fine
C egli faceva tanta gente da guerra. E perchè dubitavamo, che volesse togliere lo Stato del Sig. di Mantova, avendo già la Signoria nostra promesso d'ajutarlo, fu preso di condurre genti d'arme, e fu preso di fare un mezzo per cento d'Imprestiti per avere danari. In questo tempo si mandavano tre Galere al viaggio di Romania, quattro a Baruti, tre in Alessandria, e quattro in Fiandra a mercatanzie. Gli Oratori nostri stati alla presenza del Soldano, furono ben veduti, e ottennero tutto quello che vollero, e la confermazione delle Carte de' Signori Soldani fatte alla nostra nazione, e altro. Papa Martino V. mandò sei Ambasciadori all' Imperadore di Costantinopoli. In
D questo tempo il Despoto della Morea offerse a' nostri Oratori andati a lui di dare alla Signoria nostra tutta la Morea liberamente per paura che i Turchi non la togliessero. Il qual Despoto era figliuolo dell' Imperadore di Costantinopoli. E consultata la cosa più di in Pregadi, a' 22. di Luglio fu preso di non accettarla, e mandato a ringraziare il Despoto. *Tamen* s'ebbe da Messer Centurione Zaccheria Despoto la Città di Corinto. A' 28 di Luglio fu fatta vendita per la Signoria nostra al Duca di Milano di Sali per Ducati 10000. cioè di dargli moggia 15000. la metà di Jeviza, e la metà di Cipro. In questo tempo il Conte Jacopo di Murcia, marito della Reina Gio-
E vanna II. di Napoli partì dal suo Regno d'Apulia, ovvero Principato di Taranto, vedendo il poco conto, che la detta Reina faceva di lui, e il poco amore, che gli portava. Giunse in questa Terra, e andò a stare a Treviso. Avea con lui cavalli 70. Poi andò a Padova. *Demum* passò nella Francia, fatto Capitano del Duca d'Orleans contro il Re d'Inghilterra. In questo mezzo il Signor Turco faceva una grossa armata contra l'Imperadore di Costantinopoli, dov' era nostro Bailo Benedetto Emo. Onde andato con esercito ebbe tre Castelli del detto Imperadore. E l'Imperadore per dubbio fece murare le Porte di Costan-

tinopoli, ed ha Galere 7. bene in ordine. Onde fu preso in Pregadi di non abbandonare il detto Imperadore, e fu scritto al nostro Capitano al Golfo, che vada con tutte le Galere a quelle bande, e così al Capitano delle Navi, il qual'era Stefano Contarini. A dì ultimo d'Agosto giunse in questa Terra un' Ambasciadore de' Fiorentini nominato Messer Angiolo Acciajuoli uomo molto famoso, per far lega con noi. A' 20. di Settembre fu presa parte nel gran Consiglio di compiere il Palazzo nuovo sulla Piazza della Paneteria, dove si doveva fare una Libreria. E fu preso di togliere per un' anno dall' Ufizio del Sale Ducati 4000. la quale spesa facciano i Procuratori di San Marco. Venne a Venezia Don Uguccione de' Contrarj Ambasciadore del Marchese Niccolò di Ferrara, richiedendo condotta colla Signoria nostra, il quale n'è debitore per conto fatto d'accordo di Ducati 166000. a pagarne Ducati 12000. all'anno. Onde gli fu risposto di non volergli dar condotta per adesso. A' 2. di Novembre venne un' Ambasciadore del Duca di Milano chiamato Messer Gentile de' Sassi, venuto per raccomandare a questa Signoria il Conte di Segna. E s'intese, che il campo del detto Duca avea preso Porto Venere sul Genovese e Asti nel Piemonte. A' 18. del detto mese fu scritto pe' Pregadi a Roma, e fu preso di dare l'Abazia di Rosazzo nel Friuli al Reverendo Don Giovanni Contarini Patriarca di Costantinopoli per la sua confermazione, che ha un' entrata di Ducati 2500. In questo tempo il Duca Filippo di Milano si maritò in una sorella del Re Luigi di Francia. A' 17. di Dicembre pel ritorno delle nostre Galere della Tana e di Romania, Capitano Marco Miani, vennero in questa Terra tre Oratori dell'Imperadore di Costantinopoli, e del Despoto di Misitra figliuolo di Chiel Manoli altro Imperadore, e del Despoto della Janina, ed uno era dell'Arcivescovo di Patrasso, e Don Ricciardo da Glemona Cancelliere del nostro Castellano di Modone e Corone. Era Castellano allora Jacopo Erizzo, e Provveditore nella Morea Dolfino Veniero, il quale fu mandato per informarsi della Morea. Ora i detti Oratori venuti alla Signoria richiesero Auditori. Voleano dare tutta la Morea. Furono dati loro Auditori Sante Veniero il Cavaliere, Niccolò Giorgi il Cavaliere, Andrea Contarini *quondam* Ser Giovanni, Paolo Corrèro fu di Ser Filippo Procuratore, e Giorgio Cornaro, con autorità di potere *etiam* eglino metter Parte in questa materia. Ora questi offerirono la Morea alla Signoria, la quale è di maggiore entrata chè l'Isola di Candia. *Ita* molte Città sopra, Patrasso, Chiarenza, Argos, Corinto, Napoli di Romania, Lexemili, la Janina, e il Misitra; ed ha Castelli più di cencinquanta. Volge miglia 700. Vi nasce oro, argento, piombo. Si tragge Seta, mieli, cera, grani, pollami, ed uve passe. Ora disputata questa materia di nuovo in Pregadi, fu preso di non accettarla. E a' 18. Febbrajo del 1423. i detti Oratori furono licenziati. A' 25. del detto Dicembre giunse un' ambasciata del Duca di Milano, e protestò che la Signoria non s'impacci nella lega del Re d'Aragona e de' Fiorentini contro i Pisani e i Genovesi, perchè egli vuole difenderli. Fugli risposto, questo Stato non volere guerra, e che desidera la pace d'Italia. A' 27. del detto mese fu preso di concedere il luogo di Sant' Andrea di Lido a' Frati della Certosa, i quali vogliono fabbricare un Monastero; con questo che tolga l'investitura dal Doge. E subito alcuni Gentiluomini si levarono ad essere suoi Procuratori, e a ricuperare danari per fabbricare. E così fu principiato, e fatto poi un notabilissimo Chiostro, dove abitano i Frati Certosini di grandissima divozione e di santissima vita.

Nel 1423. a' 6. di Gennajo il dì di Pasqua dell'Epifania venne nuova in questa Terra della vittoria avuta contro l'esercito, ch'era sotto Scutari, pe' nostri, la quale fu in questa forma. A' 17. di Dicembre 1422. circa ore 4. di notte andarono al nostro Capitano del Golfo Niccolò Capello, il qual'era alla Fiumara appresso a San Giorgio, quattro chiamati Tamalioti con circa 30. cavalli, dicendo ch'eglino volevano parlare al Capitano per grande faccenda. Onde subito il Capitano fece calare un Grippo dalla bastia, che avea fatta fare ivi. E fece venire que' quattr' uomini da lui. I quali gli dissero, come la notte seguente avanti giorno eglino volevano venire ad assaltare la bastia di San Giorgio, richiedendo balestrieri e fanti a piè con altri provvedimenti, e che lasciassero fare a loro. Onde vedendo il Capitano la buona volontà loro, fu contento, e diede loro circa balestrieri 36. e uomini a piè 24. Ed essendo andati quella notte verso la bastia di San Giorgio con una grandissima pioggia e con mal tempo, con grandissime grida cominciarono ad assaltarla. E Alessio uscì fuori con cavalli e assai fanti contro de' nostri, e i nostri si lasciarono incalzare fin dove eglino aveano messo il loro aguato, il qual'era oltre un poco d'acqua, che i cavalli non potevano andare addosso loro. E ridotti che furono ivi, incominciarono a gridare, *balestre*, *balestre*. E subito i nostri balestrieri incominciarono a tirare, i quali non gittavano mai in fallo. Poi incominciarono a sonare le trombette, per modo che udendo Alessio Janes, determinò di dar volta, e di fuggire verso la montagna. E i nostri seguitando, e i fanti a piè, tirarono verso la bastia, e ficcarono fuoco in quella. E per avventura quattro nostre barche, perchè non ve n'era più, voltavano la punta per andare colà, e que' della detta bastia credettero che tutta l'armata fosse venuta ivi. E così que' della bastia uscirono fuora, e gittavansi all'acqua per fuggire dentro i Zopoli. E vedendo così i nimici del campo si cominciarono a mettere in rotta. E cavalcarono tutta quella notte, tanto che passarono Ludrino; e Alessio Janis andò per via della montagna a casa sua. E questo fu miracolo d'Iddio, che cavalli 110. e pedoni 60. abbiano cacciato un campo di cavalli 4050. e fatto loro passare Lodrino. E la notte medesima fu veduto il fuoco delle barche e delle Galere per tutte le montagne. E in questo di medesimo giunsero due nostre Galere, Marco Bembo, e Pietro Polani, le quali tutte furono mandate a una Chiesa, che aveano fatta fare i nimici con una forte bastia, e i nostri v'andarono e vi misero sopra la Bandiera di San Marco. Pel simile furono mandate molte barche e Zopoli su per la fiumara della Bojana, confortando tutti, che dovessero ritornare sotto San Marco e sotto la Signoria, che tutti sarebbono tolti a grazia. E così furono

rono ridotti tutti que' Luoghi come prima. E Scutari fu liberato dall'assedio. Papa Benedetto XIII. il qual' è scomunicato pel Concilio, mai non volle rifiutare il Papato. Stava nel Castello di Paniscola in Ispagna. In questo mese di Dicembre creò sette Cardinali, cioè quattro Oltramontani e tre Italiani. E il Dolfino gli dà ubbidienza, sicchè si tiene che sarà di nuovo lo Scisma.

Nel 1423. a' 3. di Marzo venne nuova a Venezia, come la Galera Pasqualiga, che veniva di Fiandra, essendo sopra la cantara, fu assaltata da molti Bellinzeri e Fuste di Biscaglini, e quella molto combattè. Alla fine fu presa, per essere molto male armata, e per non essere stata soccorsa dal suo Capitano Andrea Zane dal naso. In questo tempo venne un'Oratore di . . . . in questa Terra, il qual fu Messer' Antonio dalla Massa, Generale de' Frati Minori, a richiedere a questa Signoria due ovvero tre Galere armate per questo Stato, per mandarle insieme con altre contro il Turco, il quale cercava di farsi Signore di tutta la Grecia. Onde gli fu risposto: che sempremai i Veneziani erano stati e sarebbono disposti di sovvenire la Cristianità contro gl'Infedeli, e che oltre alle Galere, ch'essi tengono al presente fuori, d'armarne delle altre pel conto predetto, purchè gli altri Principi volessero fare il simile ed ajutare il detto Imperadore di Grecia per bene della Cristianità. E con questa risposta fu licenziato. Nel 1423. giunsero in questa Terra due solenni Ambasciadori de' Fiorentini, l'uno Cavaliere, l'altro Dottore, i quali sposero alla Signoria, come il Duca di Milano, a quello che si vedeva, volevasi far Signore e Re d'Italia. Però voleano far lega contro di lui, e che hanno in commessione d'andare all'Imperadore Sigismondo Re d'Ungheria, richiedendolo *etiam* di questo. Onde nel Consiglio de' Pregadi furono fatte varie dispute. Chi voleva far lega, come fu Francesco Foscari Procuratore; ma il Doge non consentiva, e parlò; onde si truova la sua aringa scritta su di questa materia. Alla fine gli fu risposto. Questo Doge d'età d'anni 80. stato assai di ammalato, avendo dogato anni 9. mesi 7. dì 18. a' 15. d'Aprile morì, e fu sepolto a San Giovanni e Paolo. Gli fece l'Orazione funebre Messer Fra Cristoforo da Siena dell'Ordine di San Giovanni e Paolo. Poscia pe' suoi gli fu fatta un'arca in Chiesa, alta, molto bella, con un'Epitafio. Altri scrivono, ch'egli dogò anni 9. mesi 2. giorni 28. Quest'è il suo Brieve, ch'e' tiene in mano nel gran Consiglio: *Hungaros bello domui. Turcarum classem delevi. Pyratas ubique fugavi Imperio nostro*.

Epitaphium Thomæ Mocenigo Ducis.

Hæc brevis Illustri Moceniga ab Origine Thomam
Magnanimum tenet urna Ducem. Gravis iste, modestus,
Justitiæ princepsque fuit, decus ipse Senatus.
Æternos Venetûm titulos super astra locavit.
Hic Teucrûm tumidam delevit in æquore classem.
Oppida Tarvisii, Cenetæ, Feltrique redemit.
Hungaricam domuit rabiem; Patriamque subegit
Inde Fori-Julii, Catharum, Spalatrumque, Tragurum.
Æquora Pyratis patefecit clausa peremtis.
Digna Polum subiit patriis mens fessa triumphis.
Petrus Magistri Nicolai de Florentia, & Johannes Martini de Fesulis, inciderunt hoc Opus MCCCCXXIII.

Questa è una copia tratta dal Libro dell'Illustre Messer Tommaso Mocenigo Doge di Venezia, d'alcuni arringhi fatti per dar risposta agli Ambasciadori de' Fiorentini, che richiedevano di far lega colla Signoria contro il Duca Filippo Maria di Milano. La prima negli Anni di Cristo 1420. del mese di Gennajo. „ Illustre Consiglio. La Comunità di Firenze „ ci ha fatto esporre pe' suoi Ambasciadori in „ sostanza queste parole, come il campo dell' „ Illustre Filippo Maria Duca di Milano li te„ neva oppressi fin sopra le sue porte a grande „ suo pericolo, e con dubbio, che se da noi „ di Venezia non fossero soccorsi, il Duca di „ Milano se ne farebbe Signore. Però erano „ stati mandati per avere soccorso. Il qual „ soccorso affermava la nostra Città di Ve„ nezia in sicurezza di pace e di bene. Al„ tramente sarebbe in grande rovina nostra „ sottomessa Firenze, e andrebbe egli sotto„ mettendo il resto di Toscana, e poi il Rea„ me e la Marca, ed ogni altro luogo, per „ modo solo che noi di Venezia fossimo soli, „ e contro tante forze ci converrebbe far „ quello, che avessero fatto tutti gli altri. Dipoi rispose Messer lo Doge a tutte le parti messe di rispondere agli Ambasciadori Fiorentini in questa forma. „ Signori Illustri. Avve„ gnache voi sappiate, d'onde venga lo scan„ dalo della guerra tra il Duca di Milano e' „ Fiorentini, *nihilominus* sporrò commemo„ randolo. Del 1402. mancò il Duca di Mi„ lano, detto Conte di Virtù, il quale lasciò „ due figliuoli, e la Duchessa governò lo Sta„ to col Consiglio, che fu del detto Duca. „ Poi la Duchessa mancò. I figliuoli erano „ piccioli. Facino Cane fu fatto Governado„ re de' detti figliuoli. E Gabrino Fondulo si „ mise a farsi Signore di Cremona. Pandolfo „ Malatesta si pose a farsi Signore di Brescia. „ Piermaria de' Rossi si pose a farsi Signore di „ Parma. Jacopo dal Verme si pose a farsi „ Signore di . . . . e così fecero altri. „ I Fiorentini misero campo a Pisa, nel qual „ luogo era Signore il Bastardo del detto *olim* „ Conte di Virtù. I quali Fiorentini furono „ que', che incitarono tutti i detti Capitani „ a farsi eglino Signori. Sicchè in meno d'un' „ anno di tanto Stato quanto aveano i detti „ figliuoli del Duca, rimasero senza nulla, „ ed erano servi de' suoi servidori. La giusti„ zia d'Iddio volle così, perchè il padre pos„ sedette ingiustamente gran parte delle dette „ Terre. Morto Facino Cane, Filippo Maria „ si maritò nella moglie di Facin Cane sud„ detto, e co' danari di quella, e con uomini „ d'arme di Facino Cane, facendo suo Gover„ nadore del Campo il Conte Francesco Car„ magnuola, e con volere del Popolo a poco „ a poco andò conquistando le sue Terre dal„ le mani di coloro, che gliele aveano tolte. „ Del 1412. i Fiorentini mandarono i loro „ Ambasciadori al detto Filippo Maria, fin„ gendo d'avere letizia del suo conquisto, „ dicendo che per poter vivere sicuri, erano „ stati mandati alla sua Signoria con alcuni „ capitoli giusti ed utili al suo Stato, i quali „ sono questi. Che il Duca di Milano non „ possa acquistare nè di là dal Tronto, nè di „ là dal Rubicone. E ch'essi Fiorentini non „ possano acquistare di quà dal Rubicone e „ di quà dal Tronto. E così il Duca fu con-

„ con-

„ contento, e rimasero d'accordo; nelle quali pratiche il Duca di Milano mandò loro il suo Ambasciadore con detti capitoli. E così sigillò.

„ Del 1414. venne a morte Ordelaffo degli Ordelaffi Signore di Forlì, il quale non si fidava di suo Cognato il Signor d'Imola. E fece nel suo testamento, che Filippo Maria Duca di Milano fosse suo commessario e governadore de' suoi due putti. E che quando il minore avesse venti anni, eglino fossero in loro libertà. E avuto Filippo Maria il testamento, accettò il governo. E mandò Cecco da Montagnana con cavalli 1000. e con fanti al governo di Forlì. Il Signor d'Imola non potè patire, che il Cognato avesse fatta sì mala opinione di lui. E andò a Firenze, nel qual luogo si presentò a que' che governavano Firenze, sponendo, che que' capitoli tra Filippo Maria e loro, non erano ancora adempiuti, e che il detto Filippo Maria gli avea rotti e spezzati. E che se tacessero di questo, converrebbe loro di tacere d'altre cose, che non facea per loro di tacere. E indusse alcuni, i quali desideravano guerra, per poter mangiare e per farsi ricchi con questo mezzo. E del dett'anno fu chiamato per que' che governavano, un Consiglio generale. Ed entrarono nel detto Consiglio i Gentiluomini, e il Consiglio de' Mercatanti, e il Consiglio dell'Arti Sottili e dell'Arti Grosse, cioè degli Artigiani. E fu proposto, che il Duca di Milano avea rotto i suoi capitoli, perch'egli avea passato il Rubicone. Niccolò da Uzano principal' uomo d'intelletto con tutti que', ch'erano savj, perchè non gli pareva che il Duca avesse rotto i capitoli, nè si fosse fatto Signore di Forlì, ma come Commessario governava i due figliuoli d'Ordelaffo, dicea: *I nostri capitoli non trattano di questo alcuna cosa*. Onde fu diliberato di fave 300. che fosse mandato un' Ambasciadore al Duca di Milano a dirgli de' patti e de' capitoli, ch'egli avea rotti a loro Fiorentini. Non parve che gli fosse mandato il detto Ambasciadore. Fu mandato Bartolomeo Valori uom Giudeo, il qual vivea di cambi, e avea una testa a suo modo superba, e andò con simili ordini. Ma Filippo Maria, quando vuole dissimulare una cosa, s'infinge d'essere ammalato, e manda Auditori ad udire, e mai non compie. E perchè l'Ambasciadore avea in commessione di non potere stare più di giorni 15. non mettendovi il giorno del giugnere e del partire, però egli ebbe ordine, che essendogli dati pel Duca Auditori, debba proporre, che la Comunità di Firenze non vuole, ch'egli possa sporre ad altri che ad esso Duca, e dir loro i giorni, che aveangli deputati di stare ivi, e il termine di tornare a Firenze. Il Duca deliberò di non volergli parlare, dicendo ch'egli era ammalato, e ch' egli dovesse dire tutto quello, che avea da dire, al suo Consiglio, il qual'era Guido Torello, Uguccione, Piermaria de' Rossi, Giovanni da Lampugnano, e Messer Cato. Il quale Ambasciadore per comandamento della Comunità di Firenze non volle sporre nulla, e spirato il tempo si partì, e venne a Firenze, ed espose il tutto, com'erano passate le cose. I Governadori di Firenze presero sdegno di

A ciò. Chiamarono il Consiglio, e dichiararono il modo con cui erano passate le cose, dicendo, il Duca avere fatto questo, per riputare da poco quella Comunità. Che farebbe, direbbe e persuaderebbe sempre la sua Comunità alla guerra il detto Duca, che avea fatto al Re Ladislao il padre del detto Duca. Niccolò d'Urano co' Savj contradisse, che non si dovea togliere guerra, narrando il male che facean le guerre, come si disfaceano le case, monasterj, spedali, e limosine che s'accrescevano a' Cittadini, Gentiluomini, e Contadini per le spese, che vogliono le guerre. Che s'accrescevano villani in signoria, de' quali conveniva fidarsi. Che si sborsava l'oro.
B Ricordando i mali al tempo del Duca vecchio, e nel tempo del Re Ladislao. Presero sotto pena della vita, che se gli facesse guerra. E che chi parlasse di pace infino a dieci anni, il suo fosse messo in Comune. E fu presa di balotte 300. e di non balotte 200. E così fu osservato. Il Duca di Milano, inteso questo, mandò due suoi Ambasciadori a Firenze, Guido Torello, ed Uguccione, dolendosi che il suo Ambasciadore non avea potuto esporre la sua ambasciata per la malattia d'esso Duca, essendo partito senz' avere esposto. Ch' esso Duca gli avea mandati per intenderne
C la cagione. E aggiunsero, che se fossevi alcun disordine, egli era pronto ad acconciare le differenze. I quali Fiorentini chiamarono il loro Consiglio, e risposero a' detti Ambasciadori, ch' era presa parte ne' suoi Consigli, che a chi ragionasse di pace fosse troncato il collo, e il suo avere messo fosse in Comune. Narrando loro, che la guerra nasceva per Forlì. I detti Ambasciadori risposero a que' Fiorentini, che il Duca non avea contrafatto a' Capitoli suoi tralloro, e ch' egli voleva mettersi in giudicio di chi si voglia, e stare a ragione, e di quello, che ne fosse diterminato, starebbe contento. I quali Fiorentini non vol-
D lero accettare alcun giudizio, volendo star sempre sopra la guerra.

„ Del 1415. furono fatti in Firenze i Dieci della Balìa, i quali presero di castigare la Città di Firenze, e cavarono a una per cento Ducati 50000. e presero di dare al Marchese di Ferrara Ducati 2000. al mese, e pagargli 1500. cavalli e 1500. fanti. Il qual Marchese accettò la condotta e provigione, ed entrò a governare Forlì a nome de' Fiorentini. Onde Cecco di Montagnana uscì fuori della Terra, e scrisse al Duca di Milano. Il Duca scrisse al Marchese in modo, che il Marchese andò a Firenze, e rinunziò quel governo, e Cecco da Montagnana rien-
E trò dentro al governo di Forlì. I Dieci della Balìa di Firenze tolsero il Signor d'Imola, e il misero in Forlì, e Cecco da Montagnana uscì fuori, e scrisse tal novità al Duca di Milano. Il quale mandò Guido Torrello con cavalli 1000. e fanti 1000. e si congiunse con Cecco da Montagnana, ed entrò dentro di Forlì. I Dieci della Balìa fecero cavalli 8000. e fanti 6000., e fecero Capitano il Signor Carlo de' Malatesti di Rimini. Il Duca mandò Uguccione con cavalli 1000. e altrettanti fanti, e si congiunse con Guido Torello, e con Cecco. E furono alle mani, per modo che i cavalli del

A „ Duca ruppero i cavalli de' Fiorentini, e
„ fecero loro gran danno. Di nuovo i Dieci
„ della Balìa si misero a rinovare il suo cam-
„ po, e fu rotto molte fiate, e sempre i Fio-
„ rentini rinovavano la sua oste. E il Duca
„ di Milano veniva, facendo pe' Lucchesi,
„ Sanesi, Bolognesi, e Perugini contro a' Fio-
„ rentini. E questo procedette, perchè avan-
„ ti queste cose i Fiorentini facevano mala
„ compagnia, e andavano nel paese de' detti
„ luoghi, dando loro il guasto in tempo del-
„ le biade e de' vini, scorrendo il paese. E
„ questo è il successo del principio di questa
„ guerra. Signori, se vi piace, che noi ri-
„ spondiamo agli Oratori Fiorentini, rispon-
B „ deremo e direm loro, che se vogliono sta-
„ re in pace, debbano scrivere a Firenze,
„ che mandino autorità di trattar pace.

Del 1421. del mese di Luglio i detti Ambasciadori dipoi ebbero risposta da Firenze, la quale diceva loro, che conveniva di servare la legge, per non esser loro troncato il collo. E fu chiamato il Consiglio de' Pregadi, e narrata la sua intenzione, e fu proposto, e presa Parte, che fosse detto loro, che andassero alla buonora, da che vogliono guerra, e non pace.

„ Pel montare del nostro Procuratore giova-
„ ne Ser Francesco Foscari Savio del Consi-
„ glio, ha detto sopra l'arringo tutto quello,
„ che i Fiorentini hanno esposto al Collegio,
C „ e che noi abbiamo esposto alle Signorie
„ Vostre in risposta. Egli disse, ch' egli è
„ buono lo soccorrere a' Fiorentini, a cagione
„ che il loro bene è il nostro, e per conse-
„ guente il loro male è il nostro. A tempo e
„ a luogo gli risponderemo a proposito. Pro-
„ curator giovane: Iddio creò e fece la Na-
„ tura Angelica, la quale era più nobile,
„ che cosa creata, e le diede certa misura,
„ per cui conosceva la via del bene, e quella
„ del male. Gli Angioli elessero la mala mi-
„ sura del male. Iddio li punì, e dal Paradi-
„ so cacciolli all' Inferno, e di buoni diven-
„ tarono cattivi. Questo medesimo si dice a'
„ Fiorentini, i quali vanno cercando il male.
D „ Così intraverrà a noi, se consentiremo a
„ quello, che ha detto il nostro Procurator
„ giovane Ser Francesco Foscari. E vi con-
„ fortiamo che stiate in pace. Se mai il Du-
„ ca vi facesse guerra ingiusta, avete Dio il
„ quale vede il tutto. Egli sarà quello che
„ ci darà vittoria. Viviamo in pace, perchè
„ Iddio è la pace; e chi vuol guerra, vada all'
„ Inferno. Procurator giovane: Dio creò
„ Adamo savio, buono, e perfetto, e gli
„ diede il Paradiso terrestre, dov' era pace,
„ co' due comandamenti d'Iddio, che disse:
„ *Godi la pace con tutto quello, ch' è nel Para-*
„ *diso; ma non mangiare del frutto del tal le-*
E „ *gno*. E fu disubidiente, e peccò in super-
„ bia, non volendo riconoscere, ch' egli era
„ creatura. E Iddio lo privò e cacciollo dal
„ Paradiso, dov' era la pace, e miselo nella
„ guerra, ch' è questo Mondo, e dannò se
„ medesimo con tutta la generazione umana.
„ E un fratello uccise l'altro, e andò di male
„ in peggio. Così intraverrà a' Fiorentini per
„ aver guerra, che avranno eglino con tutti
„ i suoi. E se noi faremo a modo del nostro
„ Procurator giovane, così intraverrà a tutti
„ noi. Procurator giovane: dopo il peccato
„ di Caino, non conoscendo Iddio a fare la
„ sua volontà, Iddio punì col Diluvio, ec-
„ cetto Noè, che Dio volle che fosse preser-
„ vato. Così intraverrà de' Fiorentini, per
„ volere fare i suoi desiderj, che Dio disfarà
„ la lor Terra e il loro avere, e verranno ad
„ abitar quì, per modo che sono venute del-
„ le sue Famiglie colle sue donne e putti, ad
„ istare nella Città di Noè, la quale vuole
„ ubbidire a Dio, e fidarsi di lui. Altramen-
„ te se verremo a fare il volere del nostro
„ Procuratore giovane, i nostri si partiranno
„ e anderanno ad abitare in Terre aliene.
„ Procurator giovane: Noè fu santo, eletto
„ da Dio, e Cam si partì da Dio; il quale
„ uccise Jafet, e Dio lo punì; del di cui se-
„ me nacquero i Giganti, i quali tirannegia-
„ vano, e tutto quello, che volevano, face-
„ vano, non temendo Iddio. Dio fece d'una
„ Lingua sessantasei, e alla fine si distrussero
„ l'uno coll' altro, che mai non apparve se-
„ menza di Giganti. Così intraverrà a' Fio-
„ rentini per fare la loro volontà non temen-
„ do Iddio. Della Lingua loro se ne faranno
„ sessantasei Lingue. Però eglino vanno ogni
„ giorno in Francia, Alemagna, Linguadoca,
„ Catalogna, Ungheria, e per l'Italia; e si
„ disperderanno, che non si diranno più di
„ Firenze. Così si dirà, se vorremo fare a
„ modo del Procurator giovane. Però te-
„ mete Iddio, e sperate in lui.
„ Procurator giovane: Di tanta genealogia,
„ che scese da Noè, Iddio elesse Abramo il
„ più perfetto, che fosse di que' tempi, e
„ diedegli il circoncidersi, perch' egli fosse
„ conosciuto dagli altri. Della quale elezione
„ avea eletto chi per mezzo d'uomo e di don-
„ na, sarebbe concepito di padre e di madre,
„ i quali erano nel peccato originale, e no-
„ stra Donna ne fu preservata, perchè solo
„ da lei dovea nascere Messer Gesù Cristo no-
„ stro Redentore, Dio ed Uomo, la qual car-
„ ne di Cristo non essendo d'uomo alcuno,
„ di puro sangue e latte di nostra Donna go-
„ vernato per Spirito Santo, fece quel San-
„ tissimo Corpo, e avea un' Anima Santissima
„ la più nobile che mai fosse, nè mai saravvi
„ la più perfetta. Così il suo Corpo il Verbo
„ si vestì di quella carne, benchè non si deb-
„ ba paragonare Iddio colle cose create. Ma
„ a proposito delle cose che Iddio ha create,
„ discese Attila, per tutto rovinando e cac-
„ ciando gli uomini Occidentali, e saccoman-
„ nandoli. E Iddio ispirò alcuni Potenti, i
„ quali vennero per sicurezza ad abitare in
„ queste Lagune, per modo che si trovarono
„ rimasti salvi, cioè per essere stati da Dio
„ eletti. Dalla qual Terra a laude d'Iddio ve-
„ diamo essere stati fatti de' grandi Monasteri,
„ e Spedali, e si fanno di grandi limosine.
„ Se noi facessimo al modo, che propone il
„ nostro Procurator giovane, Dio non ci
„ avrebbe più per eletti, e aspettaremmo quel-
„ lo che hanno aspettato tutte le altre Terre
„ rovinate e poste a sacco, uccise le genti, e
„ avuti mali assai. Perocchè i Fiorentini van-
„ no cercando il male, lasciategli nel suo
„ male, e siamo della Città eletta di tutte
„ l'altre. Però state in pace. Procurator gio-
„ vane: Cristo pe' suoi Vangeli disse: *Io vi dò*
„ *la pace*. E così dico che dovete cercar la
„ pace. Se noi facessimo a modo del nostro
„ Procurator giovane, e preterissimo i suoi
„ comandamenti, cosa potrebbesi aspettare se
„ non male e distruzione? Volendo conser-
„ varvi, non vi partire da' suoi Vangeli e dal-
„ le Pistole. I Fiorentini se ne sono partiti.
„ Però

Però Iddio li fornisce di male assai spesso e di distruzioni. Procurator giovane: andiamo andiamo commemorando il Testamento Vecchio, e il Nuovo. Quante Città grandi sono diventate vili per le guerre? e per la pace si sono fatte grandi, con moltiplicare la generazione, palagi, oro, argento, gioje, mestieri, Signori, Baroni, e Cavalieri? Come entrarono a guerreggiare (ch'è il mestiere del Diavolo) Iddio le abbandonò, e diventarono divisi. Distruggevansi nelle battaglie gli uomini. L'oro, e l'argento mancava. In fine poca possanza. E si distrussero così, come eglino distrussero le altre Terre, e andarono schiavi d'altri. Dove questa Terra ha regnato 1008. anni, in brieve Iddio la distruggerà. Non vogliate fare al modo del nostro Procurator giovane. Procurator giovane: Troja si fece grande per istare in pace, multiplicò la generazione, le case, palazzi, oro, argento, mestieri, Signori, Baroni, e Cavalieri. Come essa entrò a far guerra, nelle battaglie vennero distrutti gli uomini. Le donne rimasero vedove. Non assunavano l'oro e l'argento, ma in somma la povertà moltiplicava. Si distruggevano, per modo che poca possanza distrusseli. Fu distrutta la sua Città, e i Trojani diventarono schiavi d'altri. Questo occorrerà a Firenze, la quale ha piacere di togliere le Terre altrui e la roba per loro. E già ha principiato per le molte rotte, che hanno avuto. Il paese è stato saccomannato. A'Cittadini è convenuto di sgombrare per riscattarsi. Così intraverrà a noi, se faremo a modo del nostro Procurator giovane. Però stiamo in pace, che la nostra Città di Venezia è fatta ricca d'oro e d'argento, di mestieri, di navigare, di mercatanzie, di Gentiluomini, di case, di Cittadini ricchi, di moltiplicazione di Popolo per la pace, essendo gli altri paesi in guerra. Adunque la guerra distruggerebbe questa Terra. Però se vuole, può stare in pace, e confidarsi in Dio. Gerusalemme moltiplicò d'abitazione, palazzi, Signori, Cavalieri, oro, argento, per istare in pace. Come Salomone adorò e fabbricò il Tempio .... del Diavolo, successe Roboamo suo figliuolo, il quale si partì da Dio, desiderando d'avere paesi e Città e roba d'altri. Iddio lo distrusse e impoverillo; non potendo più i Popoli durare alle angarie, domandò che non glielo volesse fare..... Zorobabele colle dieci Tribù maggiore, e sminuì il suo stato. Così è avvenuto a'Fiorentini al presente per desiderare quel d'altri. Le Terre e i Castelli, che furono suoi, si danno al Duca. Ed è vero quello, che si dice in quel Salmo: *Et principatum ejus accipiat alter. Filii ejus orfani; uxores ejus viduæ*. Così intraverrà a noi, se faremo a modo del nostro Procurator giovane.

Roma si fece grande e ricca pel buon governo, e stette in pace per andare al soldo d'altri. Ivi si fecero uomini valenti e ricchi; e com'essi consentirono alla prima guerra Punica, distrussero i Romani gli uomini del paese d'oro e d'argento, e fecero vedove assai, e dieronsi a moltiplicare la generazione, avvegna che Scipione Africano dopo la liberò, e conquistò oro, argento, e ricchezze assai. La fine fu, che per le lunghe guerre imposte alle Terre angarie grandi, i Cittadini desiderando nuovo Stato, Cesare se ne fece Signore, e di male in male si stettero. Questo medesimo occorre de' Fiorentini. Gli uomini d'arme tolgon loro i suoi danari e sono suoi Signori, e obediscono a que', che sono i suoi servi, villani, genti maladette, uomini d'arme. Così intraverrà a noi, se faremo a modo del Procurator giovane. Pisa si fece grande, ricca, ed abitabile per la pace e pel buon governo. Come desiderò quel d'altri, in far guerra, s'impoverì, e il Duca divise i Cittadini, che si faceano Signori. Uno cacciava l'altro, a tanto che la più vile Comunità d'Italia li sottomise, che fu Firenze. Così intraverrà a' Fiorentini per voler far quello che gli ha fatti ricchi. E già si vede, che sono impoveriti e stanno divisi. Uno soverchiava l'altro. Come Tiranni uno cacciava l'altro, uno fece uccidere l'altro. Alla fine i Pisani capitarono alle mani de' suoi nimici. Così intraverrà di noi, se faremo al modo che ci ricorda il nostro Procurator giovane. Così come ho detto di questa, si dirà di tutte l'altre Città. Adunque voi Ser Francesco Foscari nostro Procurator giovane non parlate mai sopra gli arringhi nel modo ch'avete fatto, se prima non avete buona intelligenza e buona pratica. Notificandovi, Procurator giovane, che Firenze non è il Porto di Venezia nè da mare nè da terra, perchè il suo mare è lontano da' nostri confini cinque giornate. I nostri passi sono il Veronese. Il Duca di Milano è quello, che confina con noi, ed egli debbe essere tenuto, perchè in manco d'un giorno si và a una sua Città grossa ch'è Brescia, la quale confina con Verona e Cremona, e coll'altra sua Città la quale confina una giornata per terra. Genova potrebbe nuocere, la quale è pote[n]te per mare sotto il Duca. E con questi si vuole star bene. E quando i Genovesi facessero novità, abbiamo la giustizia con noi. Ci difenderemo valentemente e contro i Genovesi e contro il Duca, e colla ragione. La montagna del Veronese è di difesa da noi al Duca. Questa per lei medesima s'è difesa: pel paludo vi difende dal Duca. L'Adige difende noi, e il Duca con 3000. cavalli e con 3000. fanti e con 1000. balestrieri difende tutto il nostro paese. La qual gente abbiamo, e quando bisognasse più farne, faremo resistenza a tutta la potenza del Duca e con persone 3000. se ci fosse nimico. Però godete la pace. Se il Duca avrà Firenze, i Fiorentini, che sono usi a vivere a Comune, si partiranno da Firenze, e verranno ad abitare a Venezia, e condurranno il mestiere de' panni di seta e di lana, per modo che quella Terra rimarrà senza industria, e Venezia moltiplicherà, come intravenne di Lucca, quando quel Cittadino se ne fece Signore. Il mestiero di Lucca e la ricchezza sua venne a Venezia, e Lucca diventò povera. Però state in pace.

Ser Francesco Foscari Procuratore giovane, se voi sapete rispondere a queste dimande, conforteremo il Consiglio a prender quello, che voi proponete. Se voi vi trovaste un giardino in Venezia di questa condizione, che vi desse ogn'anno tanto frumento, che dasse da vivere a 500. persone: e oltre a questo che ne aveste molte

staja

„ staja da vendere: che il detto giardino vi „ desse tanto vino, che desse da vivere a 500. „ persone, e oltre n'avesse da vendere molte „ carra; e vi desse ogni sorta di biade e di „ legumi per assai danari: e che questo giardino ancora vi desse ogni sorta di frutta, „ che ne vivessero 500. persone ogni anno, e „ che ve ne fosse da vendere: e che il detto „ giardino vi desse ogn'anno tra buoi, agnelli, capretti, e uccelli d'ogni sorta, che „ dessero da vivere a 500. persone, e che ve „ n'avanzassero per vendere: e che il detto „ giardino vi desse tanti formaggi, ed ova, „ che dassero da vivere a 500. persone, e ve „ n'avanzasse da vendere: e che il detto giardino vi desse tanto pesce d'ogni sorta pel „ vivere di 500. persone, e oltre di questo „ ne potesse vendere per assai Ducati; converrebbe dire, che questo giardino fosse „ nobilissimo, dando tante cose, ed oltre che „ vi fosse roba per 500. persone da vivere, „ ve ne fosse da vendere per Ducati 500. il „ qual giardino non avesse spesa alcuna d'essere guardato. E una mattina vi fosse detto: *Ser Francesco, i vostri nimici sono andati in Piazza a togliere 500. Marinai, e hannoli pagati per entrare in questo vostro Giardino, e questi portano 500. ronconi per guastare gli alberi e le vigne; item 100. villani con 100. paja di buoi e con 100. versori pagati da' vostri nimici, per guastare tutte le piante, che sono nel detto giardino, per guastare tutti gli animali grossi e minuti, che sono nel detto giardino*; se voi sarete savio non soffrirete, „ che questo vostro giardino vi sia guastato. „ Anderete alla cassa, e torrete tant'oro per „ assoldare 1000. uomini per istare all'incontro a que' che vogliono guastare il detto „ giardino. Se voi pagaste, Ser Francesco, „ que' 500. uomini co' ronconi e que' 100. „ villani per guastare il detto vostro giardino „ con versori, verrebbe detto, che voi foste „ diventato pazzo. Proviamo se siamo in proposito. Abbiamo deliberato d'intendere tutte le mercatanzie che fa Venezia e con chi „ al presente, che abbiamo saputo. Diremo „ de' Mercatanti Milanesi, e poi diremo de' „ Banchi di scritta, che conferma questo, „ che ogni settimana vengono da Milano Ducati diciasette in diciotto mila, che sarebbe ogn'anno la somma di Ducati ch'entrano in questa Città Ducati 900000. Da Monza Ducati 1000. alla settimana, sommano „ all'anno Ducati 56000. Da Como Ducati „ 2000. per settimana: sommano all'anno „ Ducati 104000. Da Alessandria dalla Paglia „ Ducati 1000. per settimana: sommano all' „ anno, Ducati 56000. Da Tortona e da Novara Ducati 2000. alla settimana: sommano all'anno Ducati 104000. Da Pavia Ducati 2000. alla settimana, che sono all'anno „ Ducati 104000. Da Cremona Ducati 2000. „ per settimana, che sommano all'anno Ducati 104000. Da Bergomo Ducati 1500. alla „ settimana, che sommano all'anno Ducati „ 78000. Da Parma Ducati 2000. per settimana, che sommano all'anno Ducati 104000. „ Da Piacenza Ducati 1000. per settimana, „ che sommano all'anno Ducati 52000.

„ Le quali cose tutte i Banchi le affermano essere così pe' mezzi, che s'introducono, che sommano nel paese del Duca di „ Milano all'anno d'oro un Millione e secento dodici mila Ducati. Vi pare che questo „ sia un bel giardino e nobilissimo ch'è a Venezia senza spesa? Alessandria dalla Paglia, „ Tortona, e Novara, vi mettono pezze di „ panni 6000. all'anno a Ducati 15. la pezza, „ montano a Ducati 90000. Pavia mette pezze 3000. a Ducati 15. la pezza, sono Ducati 45000. Milano mette pezze 4000. panni „ fini a Ducati 30. la pezza, che sono Ducati 120000. Como mette pezze 12000. a Ducati 15. la pezza, che sommano Ducati „ 180000. Monza mette pezze 6000. a Ducati 15. la pezza, che sommano Ducati 90000. „ Brescia mette pezze 5000. a Ducati 15. la „ pezza, che sommano Ducati 75000. Bergomo mette pezze 10000. a Ducati 7. la „ pezza, Ducati 70000. Cremona mette pezze 40000. fustagni a Ducati 40. e un quarto la pezza, che sommano Ducati 170000. „ Parma mette panni 4000. a Ducati 15. la „ pezza, che sono Ducati 60000. Che sommano pezze 90000. che montano Ducati „ 900000. E questo abbiamo per l'entrata e „ pe' Solai de' Lombardi a Ducati uno per „ pezza, Ducati 200000. che monta con loro „ e merci a ventotto millioni e ottocento-mila Ducati. Vi pare, che questo sia bellissimo giardino a Venezia? Ancora vengono Canepacci per la somma di Ducati 100000. „ all'anno. Delle quali cose i Lombardi traggono da voi ogni anno, e prima Cotoni migliaja 5000. per Ducati 250000. Filati migliaja 20000. da 15. fino a Ducati 20. il „ centinajo, sommano Ducati 30000. Lane „ Catalane a Ducati 60. il migliajo per migliaja 4000. Ducati 120000. Lane Francesche a Ducati 300. il migliajo migliaja 40. „ sono Ducati 120000. Panni d'oro e di seta „ all'anno per Ducati 250000. Pepe carichi „ 3000. a Ducati 100. il carico, sommano „ Ducati 300000. Canelle fardi 400. a Ducati „ 160. il fardo, Ducati 64000. Zinzeri migliaja 200. a Ducati 40. il migliajo, Ducati 80000. Zuccheri d'una cotta, di due, „ e di tre, si mettono sossopra Ducati 15. il „ cento, Ducati 95000. Zinzeri verdi per assai migliaja di Ducati. Altre cose d'ogni „ sorta per assai migliaja di Ducati da ricamare e da cucire per Ducati 30000. Verzino migliaja 4000. a Ducati 30. il migliajo „ per cento, Ducati 120000. Endachi e Grane per Ducati 50000. Per modo che fatta „ la stima del tutto, verrebbe ad essere di „ due millioni, e ottocento mila Ducati. E „ questo è un bel giardino a Venezia senza „ spesa. Saponi per Ducati 250000. Uomini „ schiavi per Ducati 30000. Et assai roba „ co' Sali, che si vendono ogni anno. Il quale traere, che fa la detta Lombardia da „ questa Terra è cagione di far navigare tante Navi in Soria, tante Galere in Romania, tante in Catalogna, tante in Fiandra, „ in Cipro, in Sicilia, e in altre parti del „ mondo, per modo che riceve Venezia tra „ provigioni e noli, tre, due, e mezzo per „ cento, Sanseri, Tintori, noli di Navi e di „ Galere, pesatori, bastagi, barche, marinai, galeotti, e messetterie coll'utile de' „ mercatanti tra il mettere, ch'è d'una somma di 600000. Ducati a' nostri di Venezia „ senz'alcuna spesa. Del qual'utile vivono „ molte migliaja di persone grassamente. „ E' questo un giardino da doversi disfare? „ Madenò. Ma egli è da essere difeso da chi „ lo volesse disfare.

„ Se noi togliessimo guerra, pel modo che
„ dice, ovvero che propone il nostro Procu-
„ rator giovane contro il Duca di Milano ,
„ daremmo cagione d'assoldare uomini con
„ ronconi, per tagliare gli alberi, che fanno
„ tanto buono ed utile frutto a Venezia, e
„ d'assoldare villani con versori per guastare
„ le piante di tanti utili frutti , che da que-
„ sta Lombardia vengono ogni anno a Vene-
„ zia. Ci converrebbe di togliere uomini d'ar-
„ me, che andassero sopra il detto paese po-
„ tenti guastando alberi, ville, abbrugiando
„ case e villaggi, depredando animali, e but-
„ tando giù mura di Città e di Castelli, oc-
„ cidendo uomini con desolazione, mettendo
„ angarie alle nostre Terre sì a' Cittadini
„ come a' Villani, e in questa Terra metten-
„ do angarie alle case, prestiti alle mercatan-
„ zie, alle navi e alle Galere. Dio sa quello,
„ che volessimo fare sul paese del Duca. Po-
„ trebbe occorrere che il Duca sarebbe sul
„ suo, e rimedierebbe ad ogni modo al male,
„ e noi saremmo stati cagione di disfare i no-
„ stri luoghi. Che varrebbono tante spezie ,
„ panni d'oro e di seta? niuno li torrebbe
„ più, perchè non avrebbene il potere . E a
„ cagione che voi Signori n'abbiate qualche
„ notizia , sappiate che Verona toglie ogni
„ anno pezze 200. di campo d'oro, d'argen-
„ to, e di seta; Vicenza pezze 120. Padova
„ pezze 200. Trivigi pezze 120. Il Friuli pez-
„ ze 50. Feltre e Cividal di Belluno pezze
„ 12. Spezie per tutti quanti questi luoghi ,
„ Pepe carichi 400. Canelle sardi 120. Zin-
„ zeri di tutte le sorte migliaja 100. e al-
„ tre Spezie assai , Zuccheri migliaja 100. e
„ Cere pani 200. Come noi mettessimo loro
„ le colte, eglino non avrebbono da spendere
„ in danno di tutte le mercatanzie e di tutta
„ Venezia. Però non si vuol credere al no-
„ stro Procurator giovane. Al Duca di Mila-
„ no all'incontro converrebbe per difendersi
„ d'assoldar gente d'armi , e mettere angarie
„ a' Villani, Contadini, e Gentiluomini, per
„ modo ch'e' non avrebbe danari da compe-
„ rare le sopradette cose in danno e rovina
„ della nostra Cittade e de' Cittadini. Però,
„ Signori, siate contenti, che rispondiamo
„ agli Ambasciadori de' Fiorentini, ch'essi scri-
„ vano alla Comunità loro di Firenze, che
„ dia licenza ad essi Ambasciadori , che pos-
„ sano praticare di pace, e mettasi di rompe-
„ re questa sua legge per cagione che possa-
„ no eglino aver pace . (*E questa parte fu*
„ *presa di tutte le ballotte, e fu spacciata la*
„ *detta ambasceria.*) Pel detto modo abbiam
„ veduto ne' nostri tempi Galeazzo Maria
„ Duca di Milano, che conquistò tutta la
„ Lombardia e la Toscana, eccetto Firenze,
„ la Romagna , e la Campagna di Roma ,
„ ch'entrava in tante spese, che non potea
„ sopportarle , e per forza gli conveniva di
„ stare in pace , e se ne stava cinque anni
„ avanti ch'egli facesse guerra, pagando male
„ le sue genti. Così intraviene a tutti. Se
„ starete in pace , raunerete tant'oro, che
„ tutto il mondo vi temerà per l'oro, e avre-
„ te Iddio sopra tutto che sarà con voi. Quel-
„ lo che dicemmo da ora ad un' anno , di
„ nuovo repiichiamolo. Se volete aver pace,
„ speriamo in Dio di farla avere loro. Iddio
„ Signore di tutto colla nostra Donna e con
„ Messere San Marco vi lasci prendere la
„ pace, ch'è ben nostro. Del 1422. del mese

A „ di Gennajo i detti Fiorentini mandarono
„ i loro Ambasciadori in questa Terra. I qua-
„ li esposero quelle medesime cose , che pe'
„ primi furono esposte del 1421. di Luglio .
„ Alla fine conchiusero , che se non gli aju-
„ teremo, s'accorderanno forzatamente , e
„ faranno a modo di Sansone, che tirò giù la
„ colonna, e ammazzò se medesimo con tut-
„ ti i suoi nimici. Poichè fossero sottoposti ,
„ sarebbono che tutta l'Italia sarebbe *etiam*
„ sottoposta, e sarebbono un Re d'Italia: per
„ modo che noi chiamammo il Consiglio , e
„ a que' notificammo tutte queste cose , ch'
„ eglino aveano dette . Poi parlammo . Si-
„ gnori voi vedete ogni anno per le novità
B „ d'Italia, per le colte, e altre cose, che nella
„ Città di Venezia vengono assai Famiglie col-
„ le donne e figliuoli loro, e col suo avere, e
„ vanno empiendo la Terra nostra. Pel simile
„ da Verona, Vicenza, Padova, e Trivigi ven-
„ gono ogni anno da tutte le parti Cittadini
„ colle sue famiglie ad abitar quì con utilità
„ grande della nostra Città . Pel simile ne
„ vengono da ogni parte Contadini e fami-
„ glie buone delle nostre Terre, le quali ven-
„ gono ad abitare per vivere pacificamente
„ co' loro mestieri eglino co' figliuoli. Se voi
„ vorrete guerra , questi si partiranno , e di-
„ struggeranno la vostra Città, e tutte l'altre,
„ e da' nostri si partiranno . Però amate la
C „ pace . Se i Fiorentini si daranno al Duca ,
„ suo danno, che ne darà impaccio? La giu-
„ stizia è con noi. Eglino hanno speso, con-
„ sumato, e si sono indebitati. Noi siamo fre-
„ schi, e abbiamo un capitale, che va attor-
„ no, di dieci millioni di Ducati, i quali gua-
„ dagnano quattro millioni di Ducati . Vi
„ confortiamo, che vogliate vivere in pace ,
„ e non temere alcuna cosa, e non fidarvi ne'
„ Fiorentini , i quali pel passato ci han messi
„ in guerra con que' Signori dalla Scala , e
„ ci dimandarono in prestito mezzo millione
„ di Ducati ; quando volemmo darli loro ,
„ s'accordarono con que' dalla Scala contra
„ di noi. E questo fu del 1333.
D „ Del 1412. fecero scendere Pippo Fioren-
„ tino Capitano degli Ungheri contro di noi,
„ il quale ci fece grandi danni e altre cose
„ assai. Noi vi confortiamo, che spacciamoli
„ al modo della prima volta. Signori, non ci
„ maravigliamo del nostro Procurator giovane.
„ La benivolenza, ch'egli ha con questi Fio-
„ rentini, lascia a parte la giustizia e la ve-
„ rità di Filippo Maria , perocchè la guerra
„ nasce d'iniquità de' Fiorentini, i quali pos-
„ sono aver pace e nolla vogliono. E questo
„ perchè ci vogliono istigare, e lasciarci soli,
„ e togliere de' nostri danari e dileggiarne ,
„ e co' nostri danari conquistare le Terre
„ d'altri, come fecero del 1333. Signori, non
E „ ci maravigliamo del nostro Procurator gio-
„ vane, e della benivolenza , ch'egli fa con
„ questi Fiorentini per più materie e molte
„ altre cose, come ha voluto dire . Il vostro
„ Collegio ha voluto intendere tutte l'entra-
„ te, che abbiamo da Verona per fino a Me-
„ stre, le quali sono di Ducati 464000. E all'
„ incontro ha voluto intendere la spesa. L'en-
„ trata combatte colla spesa colla maggior pace
„ del mondo. Se fosse guerra, converrebbeci
„ far le fazioni co' nostri danari . Se noi pas-
„ sassimo di là da Verona, ci converrebbe te-
„ nere spesa grande , e verremmo a distrug-
„ gere i Gentiluomini, Cittadini, e Artigiani

„ e la

A e la Camera degl' imprestiti. Però è meglio di guardare quello, che abbiamo, e di stare in pace. Signori, noi non ve lo diciamo per gloriarci, ma solo per dire nell' arringo la verità e il bene della pace. Voi vedete pe' nostri Capitani d'Acquamorta, di Fiandra, per le nostre ambasciate, che vanno attorno, pe' nostri Consoli e pe' nostri Mercatanti, che dicono ad una voce: Signori Veneziani, voi avete un Principe di virtù e di bontà, che vi ha tenuto in pace, e vi tiene per modo vivendo in pace, che siete i soli Signori, che navigate il mare, e per terra, per modo che siete la fonte di tutte le mercatanzie, e fornite tutto il mondo, e tutto il mondo vi ama, e sì vi vede volentieri. Tutto l'oro del mondo viene nella vostra Terra. Beati voi, finchè vivrà questo Principe, e ch'egli sarà con simile proposito. Tutta l'Italia è in guerra, in fuoco, e in tribolazione, e pel simile tutta la Francia, tutta la Spagna, tutta la Catalogna, l'Inghilterra, Borgogna, la Persia, la Russia, e l'Ungheria. Voi avete solo guerra cogl' Infedeli, che sono i Turchi, con vostra grande laude e onore. Però, Signori, finchè vivremo, seguiremo simil modo. Per tanto vi confortiamo, che dobbiate vivere in pace, e dar risposta a' Fiorentini, come noi facemmo già un' anno, presa da tutto il Consiglio. In Collegio fu esposto per noi al nostro Procurator giovane, dopo spacciata l'ambasciata de' Fiorentini; Ser Francesco Foscari, se venisse da voi un Messetto, e dicesse: io ho da darvi una bella possessione in Terra ferma, la quale si vuol vendere per Ducati 20000. e rende all' anno Ducati 10000. vi parrebbe essere bel partito questo? Non essendo altramente dichiarato pel vostro sentimento, voi mettereste ogni cosa per averla, per questo rispetto che è di grande rendita. In questo mezzo che parlate col Messetto, vi si accosta un' altro Messetto, il qual dice: Messer Francesco, io ho una possessione, la qual vale Ducati 5000. e rende netti Ducati 200. all' anno. La ragione non vuole, che attendiate a questo, ma al primo Sensale della possessione de' 20000. Ducati, per modo, che voi dimanderete al Sensale l'entrata di questa possessione in che consiste. Egli vi risponderà, in frumento, in vino, e in ogni sorta di biade, e pascoli. Voi domanderete a questo Sensale, se questa possessione ha alcuna spesa. Egli vi risponde di sì, e che l'entrata de' 10000. Ducati non supplisce alle spese, che vi conviene di spendere del vostro Ducati 1000. all' anno. E di nuovo ricercate, a che modo va di spesa di Ducati 10000. all' anno. Egli vi risponde: Questa possessione è in mezzo d'orribili boschi, per modo che v'abitano molti lupi, orsi, lioni, e altre bestie ferocissime assai. E per riparo de' detti animali ferocissimi, conviene tenere 500. cani Spagnuoli, i quali abbiano a difendere gli animali, che sono a' pascoli. E vi vogliono ogni anno per cane staja 6. di farina, che sommano Ducati 3000, e v'abbisognano 100. uomini, che governino i detti cani a Ducati 20. per uomo, che sono Ducati 2000. Mancando questi, non si potrebbero tenere gli animali a' pascoli. La seconda spesa di questa possessione si è, ch'essa è in mezzo a quattro fiumi grandi, e quando piove la state e 'l verno, crescono sì terribilmente le acque di questi fiumi, che menano via tutta la possessione. Per sua difesa convien tenere 300. uomini a difendere il terreno, che l'acque non menino via la detta possessione. I quali uomini 300. vogliono Ducati 26. all' anno per uno, che sono Ducati 7800. Chi non tenesse questa spesa, non potrebbe seminare, ne sarebbonvi viti ne fruttaj. Siam certi, che voi rispondereste al Messetto: Questa possessione non fa per me; perchè non vorreste mettere Ducati 20000. in danno della vostra facoltà e de' vostri figliuoli. Perocchè in ogni cosa che un' uomo mettesse 20000. Ducati, ne guadagna- **B** rebbe ogni anno Ducati cinque per cento, che sarebbono Ducati 10000. E di subito andereste a trovare il secondo Sensale, e vorreste conchiudere con quella possessione di Ducati 5000. per avere Ducati 200. all' anno netti, che sarebbe un quattro per cento all' anno, per ben vostro e de' vostri figliuoli. Guardate mò se siamo in figura? Se per avere Padova, Verona, Vicenza, e 'l Friuli, abbiamo speso Ducati 900000. a parte a parte, con distruzione de' nostri Cittadini e de' suoi eredi per le case loro, se abbiamo imprestiti, mercatanzie, danari, gioje, ed è convenuto fare le angarie, e sono andati raminghi co' loro figliuoli; dopo che **C** abbiamo avuto i detti luoghi, questo Stato non ha mandato pe' detti, che sono deserti e distrutti, nè pe' suoi eredi poveri, nè averli rifatti di quello che hanno speso per le Terre acquistate. E la cagione che la Terra non abbia fatto ciò, è stata, che i sopradetti luoghi rendono Ducati 464000. per 1000. lance, che abbiamo e per 3000. fanti, e per 100. balestrieri, che mangiano quest' entrate. Però s'eglino non corrisponzdonci tanto, ci convien pagare dell' entrate di Venezia. E peggio sarebbe, se ci venisse alcun' impaccio, che bisognasse far gente d'arme; ci converrebbe fare dalle case imprestiti e mercatanzie di que' di Venezia, e **D** disfarli di male in peggio. Però se passassimo Verona, per essere campagna aperta, non ci basterebbono l'entrate del nostro Stato, e di tutti i Cittadini da mare e da terra a pagare le genti d'arme, che noi tenessimo. Perchè vogliamo noi dunque entrare in danni e in rovine? Come voi abbandonereste la possessione de' Ducati 20000. per essere dannevole, così consigliate questa Terra alle intromessioni utili e buone, e di non savorire le intromessioni cattive e dannose. E questo siavi detto per ammaestramento vostro.

Parlare del Serenissimo Messer Tommaso Mocenigo Doge ad alcuni Senatori, essendo in **E** letto ammalato, poco avanti ch'egli morisse. Signori, abbiamo mandato per voi, dopo che Iddio ci ha voluto dare questa infermità, la quale sarà il fine del nostro pellegrinare. Invocando celeberrimamente l'Onnipotenza d'Iddio Padre, Figliuolo, e Spirito Santo, ch' è un Dio in tre persone, e una delle tre Persone prese carne umana, che fu il Figliuolo, secondo la dottrina del nostro Predicatore Messer Frate Antonio dalla Massa; al qual Dio Trino e Uno siamo obbligati per molte ragioni, che noi toccheremo per quanto spetta a noi. Il qual Dio insegna a' Quarantuno, che eleggono Capo di

„ di questa nostra Città con molti capitoli di
„ difendere la Religione Cristiana, d'amare i
„ prossimi, di fare giustizia, di pigliar pace e
„ conservarla. Le quali cose tutte siamo ob-
„ bligati di fare. Iddio, che ha creato il tut-
„ to, sia lodato. Notificandovi, che nel tem-
„ po nostro abbiamo difalcato da quattro mil-
„ lioni d'imprestiti. Il qual debito fu creato
„ per la guerra di Padova, di Vicenza e di
„ Verona. Il nostro Monte si trova in sei mil-
„ lioni di Ducati, e ci siamo forzati di fare
„ che ogni sei mesi si abbiano pagate due pa-
„ ghe degl' imprestiti e tutti gli ufizj, e reg-
„ gimenti, e tutte le spese dell' Arsenale, e
„ ogni altro modo, che dobbiamo fare ad al-
„ tri, e così abbiam fatto. *Item* per la pace
„ nostra la nostra Città di Venezia manda
„ dieci millioni di capitale ogn'anno per tut-
„ to il mondo con navi e Galere, per modo
„ che guadagnano del mettere solamente due
„ millioni di Ducati pel guadagno del con-
„ durre, e due millioni tra mettere e traere,
„ che sono quattro millioni di Ducati. Voi
„ avete veduto che al navigare sono navili
„ 3000. d'amfore 10. fino a 200. che hanno
„ marinai 17000. Voi avete veduto, che ab-
„ biamo navi 300. che sono marinai 8000. Voi
„ avete veduto tra Galere grosse e sottili ogni
„ anno 45., marinai 11000. Voi avete veduto,
„ che abbiamo Marangoni 16000. Voi avete
„ veduto lo stimare delle case Ducati sette
„ millioni, gli affitti delle case Ducati 500000.
„ sono 1000. Gentiluomini, che di rendita
„ ogni anno Ducati settanta per fino a 4000.
„ Voi avete veduto il modo, con cui vivono
„ i nostri Gentiluomini, Cittadini, e Conta-
„ dini. Ben però vi confortiamo, che dobbia-
„ te pregare l'Onnipotenza di Dio, la quale
„ ci ha ispirato di fare nel modo che abbiam
„ fatto, a proseguire così. Se questo voi fa-
„ rete, vedrete che sarete Signori dell' oro
„ de' Cristiani, e tutto il mondo vi temerà.
„ Guardatevi, quanto dal fuoco, dal togliere
„ le cose d'altri, e dal fare guerra ingiusta,
„ perocchè Dio vi distruggerà. A cagione che
„ possiamo sapere da voi, che toglierete per
„ Doge dopo la nostra morte, segretamente lo
„ direte a me nell' orecchio, per potervi con-
„ fortare quale è quello che merita, e sia me-
„ glio della nostra Città. Signori, io vedo
„ molti di voi, che voglion togliere que',
„ che dirò quì. Messer Marino Cavallo è un
„ degno uomo, e merita sì per intelletto che
„ per bontà. Messer Francesco Bembo pel
„ simile. Messer Pietro Loredano pel simile.
„ Messer Jacopo Trivisano, Messere Antonio
„ Contarini, Messer Fantino Micheli, e Mes-
„ sere Albano Badoero. Tutti questi sono savj,
„ sofficienti, e meritano. Ma que' che dicono
„ di volere Ser Francesco Foscari, dicono bu-
„ gie e cose senza fondamento, e sopra più
„ che non fanno i falconi. Iddio nol voglia.
„ Se voi lo farete Doge, in brieve voi sarete
„ in guerra. Chi avrà 10000. Ducati, non se
„ ne troverà che 1000. Chi avrà 10. case non
„ si troverà che sù d'una. Chi avrà 10. vesti,
„ non se ne troverà ch'una. Così d'ogni altra
„ cosa, per modo che vi disfarete del vostr'
„ oro e argento, dell' onore e della riputazio-
„ ne dove voi siete. E di Signori che siete,
„ sarete servi e vassalli d'uomini d'arme, di
„ fanti, di saccomanni, e di ragazzi. Però ho
„ voluto mandare per voi. Dio vi lasci reg-
„ gere e conservar bene. Notificandovi, che
„ per la guerra de' Turchi che hanno fatta
„ con voi, di valentissimi uomini in mare,
„ porrete ad ogni intromessione sì nel gover-
„ no come nell' utilità. E così vi diciamo,
„ che voi avete otto Capitani da governare
„ 60. Galere e più, e così di navi. Voi ave-
„ te tra' balestrieri Gentiluomini, che sareb-
„ bono sofficienti padroni di Galere e di navi,
„ e saprebbonle guidare. Voi avete 100. uo-
„ mini usi a governare armate, per togliere
„ una impresa pratichi, e compagni assai per
„ 100. Galere, periti, e savj Galeotti assai per
„ Galere 100. E questa è stata la guerra del
„ Turco, per modo che ognun dice, che i
„ Veneziani sono Signori de' Capitani, de' Pa-
„ droni, e de' compagni. *Item* avete dieci uo-
„ mini approvati a grandi faccende in più vol-
„ te a consigliare la Terra, mostrando le ra-
„ gioni su gli arringhi a tutti. Molti Dottori
„ savj in scienza. Avete assai Savj al governo
„ del Pelago. Vedete per isperienza quanti
„ forestieri rimangono contenti di stare al giu-
„ dicio de' nostri Giudici del Palazzo. Segui-
„ te secondo che vi trovate; beati voi e i vo-
„ stri figliuoli. Voi avete veduto la nostra
„ Zecca battere ogni anno Ducati d'oro un
„ millione, e d'argento dugento mila tra
„ Grossetti e Mezzanini, e Soldi ottocento
„ mila all'anno. Ducati 500000. vanno all'
„ anno tra la Soria e l'Egitto di Grossetti, e
„ ne' nostri luoghi ne vanno, e ne' luoghi di
„ Terra ferma tra Mezzanini e Soldi Ducati
„ 100000. Ne' nostri luoghi da mare ne van-
„ no ogni anno tra Grossetti e Soldi Ducati
„ 100000. In Inghilterra ogni anno Soldi per
„ Ducati 100000. Il resto rimane in Venezia.
„ Voi avete veduto, come i Fiorentini met-
„ tono ogni anno Panni 16000. finissimi, fini,
„ e mezzani in questa Terra, e noi li mettia-
„ mo nell' Apulia, pel Reame di Sicilia, per
„ la Barberia, in Soria, in Cipro, in Rodi,
„ per l'Egitto, per la Romania, in Candia,
„ nella Morea, per l'Istria. E ogni settimana
„ i detti Fiorentini conducono Ducati di tut-
„ te sorte 7000. che sono Ducati 392000.
„ all' anno. Comperano lane Francesche,
„ Catalanesche, cremisi, e grane, sete, ori,
„ argenti filati, cere, zuccheri e gioje con
„ benefizio della nostra Terra. Così tutte le
„ nazioni nostre fanno a questo modo. Però
„ vogliate conservarvi nel modo in cui vi
„ trovate, che sarete superiori di tutti. Il
„ Signor' Iddio vi lasci conservare, reggere,
„ e governare in bene.

Entrate (*) di tutte le Potenze Cristiane, e quello che possono fare. Il Re di Francia con tutto il suo sforzo di sue entrate e delle angarie de' Principi, Duchi, Marchesi, Conti, Baroni, Cavalieri, Vescovi, Abati, Canonicati, Preti, Cittadini, in casa sua d'uomini periti nell'arme può fare in tutto uomini a cavallo 30000. Volendoli mandare fuori di casa, per essere le spese doppie, il detto Regno non può fare più di cavalli 15000. Avanti la guerra co' Pagani, facevano 100000. la qual guerra ha distrutte Chiese ed entrate. Sommano cavalli 15000. Il Re d'Inghilterra con tutto il suo sforzo delle sue entrate, e colle angarie de' Principi e altri, *ut supra*, in casa sua d'uomini periti in arme, pagati ogni

(*) *Hæc scripta post Annum 1450. & in hunc locum invecta.*

ogni mese, fa cavalli 30000. A fare la pruova in guerra queste due potenze sono pari. Sempre hanno tenuto forte nelle imprese. E se una delle forze fosse stata maggiore dell'altra, una sarebbe stata spuntata. Gl'Inglesi furono spuntati, dopo ch'entrò la divisione in Inghilterra, e non poterono fare le provigioni. La qual forza fu avanti il 1414. Era grande di 40000. cavalli. Le guerre hanno indebolito que' paesi, e gli uomini e l'entrate, per modo che volendo la detta forza mandarla fuori di casa, conviengli avere la metà, che sono cavalli 15000. Il Re di Scozia, ch'è Signore di grandi paesi e popoli con grande povertà non potrà tenere colle sue entrate e daje di Cherici e Laici, pagando ogni mese, d'uomini periti nell'arme, cavalli 10000. in casa sua. Fuori di casa per la grande spesa cavalli 5000. Il Re di Norvegia, ch'è Signore di grandi paesi e popoli, ma similmente poveri, non potrebbe tenere colle sue entrate e daje di Cherici e Laici cavalli 10000. Di fuori 5000. Il Re di Spagna con tutte le sue entrate, e angarie di Cherici e Laici, con tutto il suo sforzo, d'uomini periti d'arme, cavalli 30000. Del 1414. avea pagati cavalli 20000. ma volendoli tenere fuori di casa per le spese doppie, sarebbono cavalli 15000. Il Re di Portogallo con tutte le sue entrate di Cherici e Laici con tutto il suo sforzo, pagandoli ogni mese, d'uomini periti nell'arme farebbe in casa sua cavalli 6000. fuori cavalli 3000. Il Re di Bretagna * con tutte le sue entrate e angarie di Cherici e di Laici, d'uomini periti nell'arme, pagandoli ogni mese, in casa sua potrebbe tenere cavalli 8000. fuori di casa cavalli 4000. Il Maestro di San Jacopo, con tutte le sue armate d'uomini periti nell'arme, in casa sua cavalli 4000. fuori cavalli 2000. Il Duca di Borgogna con tutte le sue armate, *ut supra*, in casa sua cavalli 3000. Nel 1414. avea tenutone 1000. Ma le guerre hanno distrutto il paese. Fuori di casa cavalli 5000. Il Re Rienieri con tutte le sue entrate farebbe in casa sua cavalli 6000. fuori di casa sua cavalli 3000. Il Duca di Savoja con tutte le sue entrate farebbe in casa sua cavalli 8000. fuori di casa cavalli 4000. Il Marchese di Monferrate terrebbe in casa cavalli 2000. e fuori di casa cavalli 1000. Il Conte Francesco Sforza Duca di Milano con tutto lo suo sforzo, in casa può fare cavalli 10000. con fatica, fuori cavalli 5000. La Signoria di Venezia con tutte le sue entrate in casa sua può pagare, uomini periti nell'arme, cavalli 10000. fuori cavalli 5000. Il Marchese di Ferrara in casa sua cavalli 2000. fuori cavalli 1000. Il Marchese di Mantova in casa sua cavalli 2000. fuori cavalli 1000. La Comunità di Bologna in casa sua cavalli 2000. fuori cavalli 1000. La Comunità di Siena in casa sua cavalli 2000. fuori cavalli 1000. La Signoria di Firenze con tutte le sue entrate del 1414. avrebbe messo cavalli 1000. Al presente per le guerre, in casa sua può mettere cavalli 4000. fuori cavalli 2000.

Il Papa con tutte le sue entrate delle sue Terre della Chiesa, e co' Beneficj de Cherici che ricavano, s'è veduto del 1414. mettere cavalli 8000. Al presente in casa sua cavalli 6000. fuora cavalli 3000. Il Re d'Aragona nel Reame di Napoli, con tutte le sue entrate in casa sua può fare cavalli 12000. e fuori di casa cavalli 6000. I Principi del Reame, che sono potenti, con tutte le sue entrate, in casa sua possono fare cavalli 4000. fuori cavalli 2000. La Comunità di Genova del 1414. avrebbe potuto tenere cavalli 50000. Ma per le divisioni loro e per le guerre al presente potrebbono tenere in casa cavalli 4000. fuori di casa cavalli 2000. I Barcellonesi con tutte le Comunità, e co' Signori della Catalogna, computando gli uomini e cavalieri, cavalli 12000. in casa sua, pagandoli ogni mese, e fuori di casa cavalli 6000. Tutta l'Alemagna co' Signori Spirituali e Temporali, colle Città franche e non franche, e l'Alemagna alta e bassa, e l'Imperadore, ch'è Alemanno, con tutte le sue forze & entrate, in casa sua fanno cavalli 60000. fuori di casa cavalli 30000. Il Re d'Ungheria con tutti i Duchi, Signori, Principi, Baroni, Prelati, Cherici, e Laici, e con tutte le sue forze ed entrate, può fare in casa sua cavalli 80000. fuori di casa cavalli 40000. Il gran Maestro di Prussia con tutte le sue entrate, in casa sua cavalli 30000. E del 1414. avrebbe fatto cavalli 50000. Ma la guerra l'ha disfatto. Fuori di casa sua cavalli 15000. Il Re di Polonia con tutte le sue entrate, co' Duchi, Marchesi, Baroni, Cittadini, e Comunità, in casa sua può fare cavalli 50000. fuori di casa cavalli 25000. I Valacchi con tutte le loro entrate e angarie, in casa sua cavalli 20000. fuori di casa cavalli 10000. La Morea con tutte le sue entrate del 1414. soleva fare cavalli 50000. Le guerre gli hanno disfatti. Al presente potrebbe fare in casa sua cavalli 20000. fuori di casa cavalli 10000. Tutta l'Albania, Croazia, Schiavonia, Servia, Russia, e Bossina, con tutte le sue entrate, in casa sua cavalli 30000. fuori cavalli 15000. Il Re di Cipro con tutte le sue entrate, in casa sua sopra l'Isola può fare cavalli 2000. fuora cavalli 1000 Il Duca di Nisia nell'Arcipelago con tutta la sua possanza, potrà pagare cavalli 2000. in casa, fuori cavalli 1000. Il gran Maestro di Rodi con tutte le sue entrate e angarie delle Commende loro, Cherici e Laici sulla detta Isola, potrebbe fare cavalli 4000. fuora cavalli 2000. Il Signore di Metelino in cavalli 2000. fuora cavalli 1000. L'Imperadore di Trebisonda con tutta la sua potenza in casa sua potrebbe fare cavalli 25000. fuora cavalli 15000. Il Re della Giorgiana con tutte le sue entrate del 1414. metteva cavalli 30000. Al presente può fare in casa sua cavalli 10000. fuori di casa cavalli 5000. L'Imperadore di Constantinopoli non si mette che cavalli . . . . . . Potenza de' Signori Infedeli. Il Turco in casa sua di tutto il suo dominio può fare cavalli 40000. di valenti uomini a far difesa contra a' Cristiani. Il Caramano con tutte le sue potenze in casa sua può mettere cavalli 60000. ma fuori di casa cavalli 30000. Uffun Cassan con tutto il suo potere, in casa sua metterebbe cavalli 20000. in servigio di Maometto, fuori cavalli 10000. Il Caraisan con tutte le sue forze in casa cavalli 20000. fuora cavalli 10000. Zausa con tutte le sue forze cavalli 200000. fuori di casa cavalli 100000. Il Tamerlano con tutta la sua potenza de' Tartari potrà in casa sua fare un millione di cavalli, fuori 500000. Il Re di Tunisi, di Granata, e le altre Città della Barberia, fanno Galere e Fuste a danno de' Cristiani, in casa sua sono cavalli 100000. fuori di casa 50000. En-

Entrate d'alcuni Principi Cristiani nell'Anno 1423. Il Re di Francia dell'Anno 1414. avea d'entrata ordinaria due millioni di Ducati. Ma per le continue guerre già d'anni 40. è ridotto all'entrata ordinaria d'un millione di Ducati. Il Re d'Inghilterra avea d'entrata ordinaria due millioni di Ducati. Le continue guerre hanno disfatto l'Isola. Al presente ha d'entrata Ducati 700000. Il Re di Spagna del 1410. avea d'entrata ordinaria tre millioni di Ducati, ma per le connue guerre è ridotta a Ducati 800000. Il Re di Portogallo del 1410. avea d'entrata Ducati 200000. Per le guerre è ridotta a Ducati 140000. Il Re di Bretagna * del 1414. ayea d'entrata Ducati 200000. Per le guerre è ridotta in Ducati 140000. Il Duca di Borgogna del 1400. avea d'entrata Ducati tre millioni. Per le guerre è ridotta in Ducati 900000. Il Duca di Savoja, per essere paese franco ha d'entrata Ducati 150000. Il Marchese di Monferrato, per essere paese franco, ha d'entrata Ducati 100000. Il Conte Francesco Duca di Milano (del 1423. avea d'entrata il Duca Filippo Maria un millione di Ducati), al presente per le guerre ha solamente Ducati 500000. La Signoria di Venezia avea d'entrata del 1423. d'ordinario un millione e cento mila Ducati. Per le grandi guerre che hanno distrutte le mercatanzie, ha d'ordinario Ducati 800000. Il Marchese di Ferrara del 1423. avea d'ordinario Ducati 70000. Per le guerre d'Italia, egli per istare in pace, ha Ducati 150000. Il Marchese di Monferrato del 1423. avea Ducati 150000. ora Ducati 60000. I Bolognesi del 1423. aveano d'ordinario Ducati 400000. Ma per le guerre è venuta in Ducati 200000. Firenze del 1423. avea d'entrata Ducati 400000. Ma poi per le grandi guerre è ridotta in Ducati 200000. Il Papa ha d'ordinario, benchè avanti avessene più, Ducati 400000. I Genovesi per le grandi divisioni tra loro sono ridotti in Ducati 180000. Il Re d'Aragona in tutto il suo Reame colla Sicilia ha d'entrata, benchè prima ne avea assai più, Ducati 310000.

Entrate di Terraferma della Signoria nostra, e la spesa di quelle Terre. La Patria del Friuli rende all'anno Ducati 7500. Ha di spesa all'anno Ducati 6330. Restano netti Ducati 1170. Trivigi e il Trivigiano Ducati 40000. spesa 10100. restano Ducati 29900. Padova e il Padovano Ducati 65500. spesa Ducati 14000. Restano 51500. Vicenza e il Vicentino Ducati 34500. spesa Ducati 7600. Restano 26900. Verona e il Veronese Ducati 52500. spesa Ducati 18000. Restano 34500. Brescia e il Bresciano Ducati 75500. spesa Ducati 16000. Restano 59500. Bergomo e il Bergamasco Ducati 25500. spesa 9500. Restano 16000. Crema e il Cremasco Ducati 7400. spesa 3900. Restano 3500. Ravenna e il Ravennasco Ducati 9000. spesa Ducati 2770. Restano Ducati 6230. Somma la suddetta entrata Ducati 317400. La spesa Ducati 88200. Restano Ducati 229200. Entrate di Venezia. Governadori dell'entrate riscuotono all'anno Ducati 150000. Ufizio del Sale riscuote ogni anno Ducati 165000. Otto Ufizj obbligati alla Camera degl'Imprestiti riscuotono all'anno Ducati 233500. Ufizj rispondono all'Arsenale all'anno Ducati 73280. Per un prò alla Camera degl'Imprestiti all'anno Ducati 150000. salariati Ducati 26500. netto Ducati 611600. Terre maritime rendono all'anno Ducati 180000. Altre entrate straordinarie. Entrate di Decime di case e di possessioni nel Dogato Ducati 25000. Pro d'imprestiti che si pagano de' contanti la metà delle Decime e l'altra si tiene in Camera, Ducati 15000. Possessioni di fuori e case da stazio Ducati 5000. Preti per l'entrate loro, Ducati 22000. Giudei da mare per le Decime due all'anno Ducati 600. Giudei da terra Ducati 500. per Decima, per Decime due Ducati 1000. Decime della Mercatanzia Ducati 16000. Noli, e Gioje, cioè entrate Ducati 6000. Tanse e Cambii Ducati 20000. Nota che s'ha da difalcare dalla detta entrata questo, cioè. Per le persone impotenti a pagare non si possono riscuotere delle Decime delle Case Ducati 6000. Per la metà della Decima de' prò della Camera degl'Imprestiti Ducati 7500. Pe' Preti di essere diffalcati pel Patriarca Ducati 2000. Per la mercatanzia per l'entrata Ducati 6000. Per Noli e Gioje Ducati 4000. Per Tanse e Cambii Ducati 12000.

Tenor unius Privilegii concessi per quondam Dominicum Michaëlem Ducem Venetum olim Universitati Bari: *Ego Dominicus Michaël Dux Venetiarum &c. ab hac hora in antea non ero in facto, neque in consilio, neque in consensu, ut aliquis Barensis vitam aut membrum sui corporis, vel res suas perdat, aut mala captione capiatur ad suum damnum. Quod si me nolente aut nesciente, seu sciente aliquid horum fieri contigerit, post auditam inde querimoniam; si quis, qui damnum vel injuriam fecerit, in Venetia fuerit, infra quindecim dies sive per justitiam sive per gratiam concordium & emendam faciam. Hæc omnia observabo recta fide, sine fraude & malo ingenio. Sic me Deus adjuvet, & hæc sancta Dei Evangelia. Actum Anno Incarnationis Domini MCXXV. mense Maja Indictione XV. Ego Dominicus Michaël Venetorum Dux.*

„ Dominicus Michaël. Stephanus Stotnatus.
„ Vitalis Michaël. Procasus Carosolus. Ma-
„ rinus Barocius. Vitalis Barosi. Petrus Bo-
„ naldus. Bonussenior Augustinus. Stephanus
„ Polani. Vitalis Pantaleo. Dominicus Græ-
„ cus. Johannes Casolus. Bonus Michaël.
„ Rolandus Contareno. Dominicus Dandulus.
„ Dominicus Maurocenus. Henricus Fradello.
„ Ursus Theupulus. Stephanus da Ponte.
„ Marcus Talentus. Petrus Gaculus. Domi-
„ nicus Spesulus. Dominicus Temis. Johan-
„ nes Michaël. Michaël Marino. Henricus
„ Julianus. Dominicus Badoarius. Petrus Mar-
„ cellus. Dominicus Michaël. Aloysius Da-
„ curbii. Johannes Julianus. Johannes Calbani.
„ Simeon Zeno. Petrus Superus. Dominicus
„ Cornario. Petrus Dascario. Petrus Faletrus.
„ Stephanus Foscarini. Faletrus Faletro. Ba-
„ silius Basilio. Johannes Maurus. Leo Bo-
„ naldus. Vitalis Mularii. Dominicus Faletrus.
„ Petrus Paschalis. Manfredus Surianus. Jo-
„ hannes Damianus. Petrus Bulerii. Benedi-
„ ctus Longo. Petrus de Canali. Dominicus
„ Vascuno. Petrus Entius. Petrus Foscarus.
„ Johannes Vicaliarius. Astoinus Balduinus.
„ Dominicus Maurus. Tasiagardus Gratiosus.
„ Petrus Polani. Vitalis Michaël. Dominicus
„ Capello. Johannes Luparenii. Dominicus
„ Damianus. Vitalis Celsi. Dominicus Marino.
„ Petrus Campanario. Dominicus Caravellus.
„ Petrus Badoarius. Marinus Gorius. Jacobus
„ Gratadellus. Eustathius Julianus. Jordanus
„ Maliamento. Angelus Donumdei. Lauren-
„ tius Minoto. Johannes Calbanii. Johannes

„ Con-

„ Contarenus. Johannes de Susaculo. Hierso
„ Gurianus. Stephanus Michaël. Vitalis Pan-
„ taleo. Johannes Georgius. Stephanus Dar-
„ bore. Bonus Entius. Jacobus de Farina.
„ Valentius Calbo. Dominicus Bilongo. Do-
„ minicus Arimondus. Johannes Basilius.
„ Andreas Marcello. Dominicus Entius. Leo
„ Saponarius. Petrus Superantius. Johannes
„ Lauretanus. Johannes Longo. Dominicus
„ Burdegilus Judex. Johannes Ducimattus.
„ Petrus Georgius. Henricus Marimanci.
„ Johannes Bradani. Johannes Cavolinus.
„ Ubertus Faletrus. Johannes Paulinus. Do-
„ minicus Longo. Urso Chiorcii. Fulco de
„ Canale. Fuscarus Mengiolo. Marcus Adam.
„ Petrus Marcello. Dominicus Mengiolo.
„ Dominicus Muciambius. Marinus Tradoni-
„ cus. Dominicus Entius. Aureus Valaressus.
„ Stephanus Zeno. Cenciameus Gaculo. Hen-
„ ricus de Garbo. Marinus Truncane. Petrus
„ Gratiosus. Stephanus Ardolus. Prancitanus
„ Pinato. Accilus Pantaleo. Otto de Canale.
„ Adam Mocenicus. Johannes Dulcis. Petrus
„ Martanus. Petrus Dedo. Petrus Nuala.
„ Matthæus de Canale. Bonusfilius Thrunus.
„ Aurius Balduinus. Petrus Menginus. Con-
„ stantinus Marianus. Petrus Marinus. Petrus
„ Mioledus. Johannes Dandulo. Johannes
„ Maurus. Aurius Menginus. Johannes Ma-
„ rinus. Johannes Justus. Marinus Jacobæ.
„ Johannes Dedo. Dominicus Aurius. Petrus
„ Tribolus. Aurius Bossius. Johannes Madio.
„ Adam Bonus Judex. Johannes Cicinus. Bo-
„ nusfilius da Molino. Ancius Maciolani.
„ Henricus da Ponte. Stephanus Foscarenus.
„ Vitalis Dandulo. Marcus Bassus. Bonus-
„ filius Sabatinus. Martinus Adoldus. Pascha-
„ lis Viculinus. Marinus Cauco. Fuscarus
„ Agaculus. Petrus Magnus. Dominicus Novo
„ Gastaldio. Petrus Coradus. Justinus Vica-
„ liatus. Bonusfilius Bucculo. Dominicus
„ Mauro. Adam Zeno. Clemens Adrianus.
„ Adam Marino. Marinus Albui. Raimus
„ Adrianus. Johannes Judemeso. Marinus
„ Simbilo Gastaldio. Julianus Calfonus. Vi-
„ talis Bonus. Vitalis Novitariosus. Vitalis
„ Scandolarius. Contarenus Contareno. Bo-
„ nussenior Geno. Petrus Michaël. Latinus
„ Gnoculo. Dominicus Urso. Johannes Ma-
„ rino. Johannes Barbadicus. Angelus Foren-
„ sius. Johannes Lioni. Augustinus Pampalus.
„ Bengutasi Premarino. Petrus Baduarius.
„ Petrus Paschalis. Petrus Sisti. Petrus Ga-
„ tellus. Dominicus Fabio. Petrus Campulo.
„ Marinus Grimani.

Item est aliud Privilegium ad literam, ut antescriptum, Duce, Anno, & Indictione, cum infrascriptis subscriptis: „ Dominicus
„ Stornatus Judex. Stephanus Sciamanus. Jo-
„ hannes Urso. Johannes Michaël. Samuel
„ Schicii. Vitalis Angelus. Dominicus Gra-
„ tius. Petrus Bonaldus. Aurius Cyprianus.
„ Bonusfilius Gilelmus. Petrus Gorius. Guiel-
„ mus Foscarenus. Matthæus de Carraria.
„ Marcus Bono. Dominicus de Puteo. Hen-
„ ricus Mularii. Johannes Valerio. Pancra-
„ tius Balbus. Johannes Calbo. Johannes de
„ Puteo. Johannes Calbo Castaldio. Baldus
„ Apollinaris. Fuscarus Tinus. Henricus Go-
„ rius. Bonusfilius Basilius. Gregorius Luci-
„ nopus. Johannes Madron. Anselmus Bar-
„ bus. Basilius Balastro. Petrus Acotantus.
„ Tiberius Steno. Johannes Gorius. Aurius
„ Tradonicus. Marcus Columna. Urso Mu-
„ rancascus. Bonusfilius Cupo. Tribunus
„ Memo. Johannes Senatorii. Dominicus
„ Molinus. Theonistus Michaël. Stephanus
„ Ardulus. Marcus Fuscarenus. Dominicus
„ Francus. Marcus Ziani. Johannes Cupo.
„ Johannes Navigarosus. Stephanus Mulus.
„ Petrus Magnus. Leo Crisparius. Johannes
„ Fuscarenus. Marcus Rico. Leo Coculus.
„ Angelus Cyprianus. Judæus Bebii. Domi-
„ nicus Unalcontus. Stephanus Molinus.
„ Dominicus Tuscanus. Petrus Fusculus.
„ Dominicus Marinus. Marinus Michaël.
„ Marinus Thrunus. Marcus Bembus. Pe-
„ trus Gambesus. Johannes da Ponte. Johan-
„ nes Venerius. Sixtus Pampanicus. Johan-
„ nes Stapusus. Dominicus Barbus. Johannes
„ Ursus. Michaël Michaël. Gauso Grionii.
„ Petrus Paulus. Marcus Ziani. Marcus Hun-
„ garinus. Johannes Juparenus. Marcus Mar-
„ cellus. Johannes de Canale. Henricus Dan-
„ dulus. Vomanus Gradonicus. Adelmus Mi-
„ chaël. Stephanus Zianus. Dominicus Fra-
„ dello. Marinus Vitalis. Vitalis de Griffo.
„ Dominicus Entius. Dominicus Calbo. Ve-
„ nerius de Marino. Petrus Contareno. Do-
„ minicus Suffinolus. Dominicus Basilius Ju-
„ dex. Marinus de Bonanca. Johannes Albe-
„ ricus. Benedictus Calbo. Marcus Buldus.
„ Johannes Apollinaris. Bonus Aurius. Johan-
„ nes Gastaldio. Stephanus Albus. Dominicus
„ Balbus. Johannes Auriculus. Marcus Gau-
„ dio. Johannes Bassus. Sabocinus Bossius.
„ Felix Bendulo. Justus de lo Mareso. Sab-
„ batinus de Canale. Marcus Berengo. Leo
„ Bassus. Stephanus Maurus. Oliverius Bossius.
„ Gislerus de Canale. Johannes Berengo.
„ Sabbatinus Balbusus. Dominicus Bassus. Jo-
„ hannes Maurus. Martinus Asturus. Domi-
„ nicus Berengo. Vitalis Bendulo. Johannes
„ Berengo. Sabbatinus Astarius. Johannes
„ Maciamanus. Marinus Marinus. Andreas
„ Marinus. Prosper Grimani. Dominicus Ga-
„ liardus. Marcus Berengus. Urso Bendulus.
„ Petrus Bossius. Marcus Grimani. Adam
„ Pantaninus. Marinus Lupulus. Dominicus
„ Navigarosus . . . . Caratia Campi.
„ Litulfus Papaniccolò. Johannes Baldomia-
„ rius. Latonicus Capoincollo. Aimericus
„ Bonus. Gipartus Michaël. Petrus Tarvisa-
„ nus. Gipartus de Canale. Johannes Stufone.
„ Henricus Hentius. Vitalis Vigolioni. Jo-
„ hannes Scandolarius. Dominicus Mareangulo. Michaël Acotantus. Johannes de Tu-
„ mano.

MCCCCXXIII.

Francesco Foscari Doge LIX.

Nota, che alla creazione di Messer Francesco Foscari Doge. Erano Avvogadori di Comune Ser Fantino Dandolo, Ser Marco da Molino, Ser Giovanni Navajero; Capi del Consiglio di Dieci Ser' Albano Badoero, Ser Giovanni Barbo, e Ser Benedetto Vitturi. E la voce venne fuori de' Quarantuno per Ser Bernardo Pisani *quondam* Ser Pietro, ch' ebbe ballotte 27. Fu nominato Doge per quattordici de' Quarantuno. Fu tolto meglio d'altri Ser Piero Loredano, che fu Capitano generale da mare *quondam* Ser Pietro Procuratore. Fu consultato ne' Quarantuno, se si dovea dire al popolo nella Chiesa di San Marco, come si soleva dire: *Abbiamo eletto il tale*

per

per Doge, se vi piace. E Francesco dalla Sega Cancellier Grande disse. *Se il popolo dicesse di nò, che ne sarebbe? Però sono da tacer queste parole, e da dir solamente: Abbiamo eletto Doge il tale*. E così fu osservato, e da quel tempo in quà s'osserva così. Nota, che i Correttori misero parte, che prima che fosse creato il Doge, le parti prese nel gran Consiglio abbiano quell' autorità, come s'elleno fossero prese in arringo. *Item* fu preso, che il Doge porti il Bavaro d'Armellini. Francesco Foscari, essendo Procuratore di San Marco d'anni 50. e il più giovane de' Quarantuno, fu creato Doge. Concorse con Ser Marino Caravello Procuratore, Ser Francesco Bembo il Cavaliere, Ser' Antonio Contarini, Ser Lionardo Mocenigo il Cavaliere, Ser Pietro Loredano, e il Loredano era superiore di ballotte. Ma il Foscari avea ivi dentro assai affezionati. E ordinò che *solum* tre lo togliessero, e gli otto suoi non lo toglievano. E in ogni scrutinio faceva parlare contro a' sopradetti, dicendo che non erano da far Doge, laudando il Foscari per bene della Terra. E stettero sei giorni così, fatti assai scrutinj. E al Caravello fu opposto, ch'era vecchissimo e impotente. Al Bembo, ch'era impotente, perchè zoppo e mal condizionato. Al Mocenigo, ch'e' non dovea succedere a suo fratello. Al Contarini che avea assai figliuoli e figliuole e generi. Poi fece parlare contro Ser Pietro Loredano Procuratore, il quale s'accostava, per Ser' Albano Badoero il più vecchio de' Quarantuno, il qual' era amico del Foscari, dicendo, che il Loredano avea pratica del mare, e benivolenza nella marinaresca, e ch'essendo eglino in guerra, vorrebbonlo per Generale, sicchè non fa per noi a farlo. E il detto Ser Pietro si giustificò molto, dicendo le operazioni sue in mare, in cui è stato tante volte Generale, e quello che avea fatto. Ora ballottato, calò di pallotte; e fu parlato contra del Foscari più volte per Ser Pietro Orio a requisizione del Loredano, dicendo ch'era giovane, carico di figliuoli, e che s'era maritato la seconda volta, e che ne faceva degli altri, perchè ogni anno sua moglie partorivagli un figliuolo. Ch'è nimico della pace; e che ci ricordassimo di quello, che ci disse alla morte Messer Tommaso Mocenigo Doge, ch'era un santo, cioè che facendo il Foscari in suo luogo, sempre questa Terra sarebbe in guerra. E Ser Bulgaro Vitturi il mandò a chiamar dentro, e lo volle difendere. Ch'e' non era povero, ma avea Ducati 150000. al mondo. E in un' altro scrutinio gli parlò contro Ser Bernardo Pisani e Ser Paolo Correro. E il Foscari si difese egli stesso, e si giustificò benissimo. Era astuto. E al primo scrutinio ebbe 11. ballotte. E i suoi amici non si mostravano, e con destro modo tiravano alcune ballotte, pregando che lo volessero, acciocchè egli avesse qualche ballotta. E così il voleano, non dubitando di lui, che rimanesse. Fu tolto poi per dieci e per dodici, e ballottato otto volte, n'ebbe sedici. La nona volta n'ebbe dodici. La decima alla voce di Ser Bernardo Pisani Ser Fantino Pizzamano si scoperse e parlò in suo favore. Ser Lionardo Mocenigo avea più ballotte degli altri. Ma i suoi otto diedero fuori e il vollero. Sicchè saltò a ballotte 26. e rimase a' 15. d'Aprile a ore dodici. E Ser Albano Badoero il più vecchio de' Priori

A il pubblicò nella Chiesa di San Marco, e per Ser Franzi Foscari Consigliero il più vecchio, fratello di suo padre, gli fu consegnato il Dogato. Avea figliuoli cinque: Donato, il quale morì in Palazzo nel 1425. Lorenzo, che morì nel 1431. Giovanni, che morì nel 1427. e Jacopo, il quale fu bandito e posto in esilio, dal quale è nata la sua discendenza.

E' da sapere, che questo Messer Francesco Foscari avendo l'occhio al Dogato rimasto Procuratore della Camera, avea per compagno Ser Luigi Loredano vecchio, il quale stette Procuratore 34. anni; trovò i sacchi pieni di danari, di diverse Commesserie, ed

B egli incominciò a dispensare a' poveri Gentiluomini, e a maritare figliuole di Nobili, sicchè dicesi che dispensò più di 30000. Ducati. E per questo si fece molti parziali. Questo Doge nel primo anno fece far feste e giostre e altri trionfi in Piazza e in Palazzo, e in capo dell'anno, fece venire la Dogaressa in Palazzo con grande trionfo, la qual' era di Casa . . . . E il Bucintoro condonne la condussero. E fece pranzo nel Palazzo, e intorno come ancora si vede vi sono l'arme. A' 23. d'Aprile volle far fare il gran Consiglio nella Sala Nuova fabbricata. E fu il primo Consiglio dopo la sua creazione. Venne al Consiglio il Marchese di Mantova,

C e fu fatto entrare in elezione, e a requisizione del Doge tolse Procuratore in luogo di sua Serenità Ser' Albano Badoero. Ed erano a Consiglio in numero di 911. Essendo mancato il predecessore a' 4. d'Aprile, circa l'ore quattro di notte, i Consiglieri a' 6. del detto mese chiamarono il gran Consiglio. Era Consigliere e Vicedoge Francesco Foscari così chiamato, e Doge fu eletto un'altro Francesco Foscari. E fu poi posta la parte solita di fare il Doge. Eletti i Correttori furono Ser Marino Caravello Procuratore, Ser Francesco Foscari Procuratore, Ser Rosso Marino il grande, Ser Fantino Micheli, Ser' Antonio Contarini Procuratore. I quali a dì 7. chiamarono il Consiglio,

D e misero queste Correzioni. Primo misero Ser Fantino Micheli, Ser' Antonio Contarini Procuratore, Ser Francesco Foscari Procuratore Correttori, che le parti prese nel maggior Consiglio abbiano autorità *de cetero* come se fossero state pubblicate in arringo, nè più quelle si pubblichino in arringo, nè si chiami più arringo; ma bensì creato il Doge, si chiami arringo per pubblicare la sua creazione. Sopra il 10. Capitolo che il Doge debba una volta al mese co' Consiglieri far chiamare a gran Consiglio i Giudici, e commetta loro l'amministrare *indifferenter* giustizia uguale a cadaun grado, cioè al grande, al mediocre, e all'inferiore, non avendo rispetto ad alcuna

E persona. Sopra il Capitolo che il Doge è obbligato di fare conviti ne' giorni solenni, così debba osservare, e dar pasto agl' Invitati, non potendo cambiare quel giorno in un'altro nè desinare nè cena *ullo modo*. Sopra il Capitolo, che il Doge è tenuto di dare ogni anno a' Capellani di San Marco alcuni pasti, sia corretto, che in luogo de' pasti, dia nel dì di Natale al Primicerio di San Marco, e a' Capellani Ducati 25. e sia tenuto d'osservare tutti gli altri Capitoli pertinenti alla detta Chiesa. Sopra il Capitolo 28. che il Doge è obbligato a fare imprestiti per l'entrata del Dogato, e di tutti gli altri suoi beni, come fanno gli al-

tri Cittadini nostri, sia dichiarato che per Ducati 2000. d'argento non sia obbligato, ma bene dalla detta somma in su, se avesse più argenti. *Item* perchè nell'esequie del Doge è consueto portarsi il suo Scudo rovescio, sul quale è l'Insegna di San Marco, e perchè non è onor di San Marco che si porti rovescio, sia preso, che non si porti alcuna cosa rovescia, dove sia l'insegna di San Marco, ma delle sue arme facciano quello che par loro. *Item* che il Doge sia tenuto d'avere un Bavero, il quale porti almeno dieci volte all'anno e più, se gli pare. E prese le dette parti, fu principiato a fare l'elezione. E ne' Trenta furono Ser Rafaele Barisani, Ser Lionardo Lanzuolo *quondam* Ser Niccolò, e Ser Giorgio Zancani, le quali Case sono mancate. E ne' Quarantacinque furono Ser Giovanni Caressini, Ser Donato da Cà da Porto, e Ser Bartolomeo Storlato, le quali Casate non sono più. *Etiam* vi fu Ser Bertuccio Quirini Procuratore.

Agli 11. del detto mese entrarono gli Undici, e a dì 10. i Quarantuno, i quali sono questi: Ser Lionardo Mocenigo Procuratore. Ser Caroso da Pesaro. Ser Piero Loredano *quondam* Ser'Alessandro Procuratore. Ser Bernardo Pisani *quondam* Ser Pietro. Ser Francesco Foscari Procuratore. Ser Marco da Molino Avvogadore. Ser Giovanni de' Garzoni il grande. Ser Marino Caravello Procuratore. Ser'Antonio Contarini Procuratore. Ser Bartolomeo Barbarigo *quondam* Ser Francesco. Ser Giovanni Navajero Avvogadore. Ser Bartolomeo Donato il grande. Ser'Antonio Moro Procuratore. Ser Marco Bragadino *quondam* Ser Pietro. Ser Bertuccio Quirini Procuratore. Ser Fantino Pizzamano il grande. Ser'Andrea de' Priuli *quondam* Ser Francesco. Ser Michele Trivisano il grande. Ser Paolo Trono *quondam* Ser Donato. Ser Bulgaro Vitturi il grande. Ser Francesco Girardo. Ser' Andrea Barbero *quondam* Ser Donato. Ser Jacopo Gabrieli *quondam* Ser Giovanni. Ser' Albano Badoero. Ser Rosso Marino il grande. Ser Pietro Duodo il grande. Ser Cristoforo Soranzo *quondam* Ser Gabriele. Ser Roberto Morosini il grande. Ser Francesco Bernardo il grande. Ser Jacopo Veniero Padrone dell' Arsenale. Ser Marco Dandolo *quondam* Ser Benedetto. Ser Pietro Minotto il grande. Ser Marco Polani *quondam* Ser Niccolò. Ser Paolo Orio il grande. Ser Paolo Correro *quondam* Ser...... Procuratore. Ser Giannotto Tagliapietra. Ser Giovanni Zane il grande. Ser'Andrea Giuliano *quondam* Ser Francesco. Ser' Omobuono Gritti. Ser Bartolomeo Storlado il grande. Ser Vittore Marcello il grande. Questi Quarantuno a' 15. d'Aprile, che fu il dì di Sant' Isidoro, circa l'ore 22. ancorchè per Ser Paolo Orio fosse contradetto, crearono Doge Francesco Foscari Procuratore di *citra* d'anni 51. E felicemente entrò nel Dogato il giorno seguente la mattina di Venerdì. A' 16. di Novembre del 1457. morì a dì primo di Novembre ad ora prima del dì. E fu pronunziato al Popolo pel più vecchio de' Quarantuno, che fu Ser'Albano Badoero da Sant'Angiolo. Ed entrato in Palazzo il Doge, al secondo balcone egli fece un notabile sermone al popolo, con poche parole e buona sentenza, e il popolo gridò: *Sia, sia*. A' 20. d'Aprile nella Sala grande fu presa Parte di fare Nobile nostro il Serenissimo Don Stefano Tuertico Re

A di Rascia e di Bossina. Ed erano alla ballottazione Gentiluomini 941. E questo perchè essendo Niccolò Giorgi il Cavaliere ritornato nostro Oratore dal detto Re, avea richiesto che la Signoria lo volesse accettare nel numero de' suoi Gentiluomini. E così fu fatto. A' 18. del detto mese giunse un Brigantino armato con lettere di Dolfino Veniero Provveditore alle parti di Romania, per le quali s'intese, come l'Imperadore di Costantinopoli era morto e avea lasciato l'Imperio a suo figliuolo primogenito, al quale *de jure* appartiene, e che quell'Imperio era male in punto. *Etiam* s'intese che il gran Turco faceva apparecchiare una grandissima armata ed esercito per terra per andare sulla Morea. Però
B confortava esso Dolfino Veniero la Signoria, che facesse stare al passo due ovvero tre Galere, acciocchè i detti Turchi non avessero animo di passare, e così subito fu provveduto. Dipoi s'intese che i detti Turchi erano montati sulla Morea per la via delle Ximilia, cioè Turchi 25000. Ed essendovi entrati, e fatta una gran preda, a certo passo furono assaltati, e rotti da' Greci, e tolta loro la maggior parte della detta preda, e morti molti di loro. E pel simile s'è saputo, come essendo Marco Grimani Sovracomito nostro colla sua Galera, questa fu assaltata da due Galere di Turchi, e fu malmenato, e morti mol-
C ti de' suoi uomini. Egli fu ferito appresso l'occhio stanco, per modo che perdette il detto occhio.

A' 10. di Luglio fu preso in Pregadi di togliere e d'accettare la Città di Salonichi, però che per Daniele Loredano Bailo nostro a Negroponte fu mandato in questa Terra un Brigantino armato, sul quale era un' Ambasciadore dell'Imperadore Calojanni nuovo di Costantinopoli, il quale avea il Sindacato, di voler dare la Città di Salonichi alla Signoria con tutte le sue pertinenze di volontà di tutti i suoi Baroni, Papà, e Cavalieri. E questo per non si poter difendere da' Turchi. E udita la petizione del detto Ambasciadore, fu
D diterminato d'accettarla, e fu preso di mandare colle presenti Galere, Capitano Mosè Grimani, due Provveditori a Salonichi, i quali furono Sante Venieri il Cavaliere, e Niccolò Giorgi il Cavaliere. E gli fu data grande libertà col Salario di Ducati 400 d'oro per cadauno per sei mesi, e da lì in sù, stando più Ducati 50. al mese e le spese di San Marco, potendo spendere Ducati 60. d'oro per uno. E furono armate 6. Galere e mandate via. A dì 22. Agosto fu fatta la pace tra il Signor Giorgio Despoto, e la Signoria pe' fatti di Romania, e firmati i Capitoli. In questo tempo venne una Cocca de' Fiorentini armata in Ancona carica di vini e di panni di seta, la quale andava d'Ancona a Segna
E contro i nostri ordini, leggi, & usanze, facendo grandi danni a' nostri. E inteso questo, fu provveduto, che una nostra Nave grande, padrone Albano Capello, dovesse andare a ritrovare la detta Nave Fiorentina, e intrometterla. E così fece, che il detto Albano Capello trovò quella in un luogo detto Fiumicino, ch'è del Signor Malatesta, e presela. E non furono trovate in quella se non botti 60. d'Olio e alcune altre cose. E fu mandata a Venezia, e vendute furono per Ducati 3560. In questi giorni s'ebbe, come 7. Galere di Catalani erano per venire nel nostro

stro Golfo per rubare chi men poteva. E in Pregadi fu preso, che le Galere di Baruti e d'Alessandria e quella del Zaffo dovessero andare di compagnia fino a Modone, ed ivi poi cadauna muta dovesse seguire il suo viaggio, siccome saranno avvisati per le nuove che avranno con sicortà delle Galere. In questo tempo incominciò la peste in questa Terra, e ne andavano otto in dieci al giorno, e nell' Agosto da quaranta, e morirono in tre mesi persone 15300. tenutone il conto per l'Ufizio de' Signori di notte. E per questa cagione fu provveduto di fare un Lazaretto lontano dalla Terra, dove que', che s'ammalavano di peste, fossero portati, e provveduto di Medici e medicine, e del loro vivere e di persone, che attendessero loro molto bene. A' 29. di Novembre s'intese, come l'armata del Re d'Aragona, la quale s'era partita da Napoli, di Galere 18. e Cocche 12. e lasciato suo fratello Governatore nel Castel dell'Uovo a Napoli, con molta gente venne a Piombino, dove intese ch' egli avea fallite cinque Galere del Re Luigi, ed erano andate a Genova a fornirsi di pane e d'altro, e ad unirsi coll' armata de' Genovesi. Per lo che la dett' armata Aragonese si levò e andò a Marsiglia, e senz' alcun contrasto quella prese, e tolsero molti Corpi Santi, ch' erano nella detta Città, tra' quali fu il Corpo di Santa Maria Maddalena, e di San Massimino, e molte Reliquie. E furono guaste molte Chiese e Monasterj di donne Religiose, e menarono via molte Monache con loro, facendo grandi danni nella detta Città. A' 15. di Dicembre giunse in questa Terra colle Galere, Capitano Mosè Grimani di Romania, l'Imperadore Calojanni di Costantinopoli figliuolo dell' Imperadore vecchio Manuele, coronato in vita del padre. Il quale andò col Doge nel Campanile di San Marco, per veder meglio la Terra, e gli furono fatte le spese. Il qual vuole andare dal Papa, e pare che poi sia per andare in Ponente a domandare sussidio contro a' Turchi. E fu onorato assai. Il Doge gli andò incontro col Bucintoro. Alloggiò a San Giorgio.

A' 12. di Gennajo del 1424. fu fatto Capitano Generale al Golfo Pietro Loredano che fu di Ser Luigi, il Procuratore. E subitamente furono armate qui in Venezia molte Galere e Navi, e in Candia, Modone, Corone, Napoli di Romania, Zara, e altrove, per dare ajuto e soccorrere al detto Imperadore di Costantinopoli contro a' Turchi. A dì primo di Febbrajo fu presa parte nel gran Consiglio di fare Nobile nostro il Magnifico e potente Domino Sandali grande Vaivoda del Re di Bossina, e fu rinovato il Privilegio a' suoi sotto il Doge Steno fatto. A' 13. del detto mese, furono *etiam* fatti Nobili nostri i Magnifici Conte Vocaz e Conte Folco fratelli del detto Signor Sandali, e il Conte Stefano figliuolo del prefato Conte Vocaz, della Casa di Cosazza tutti, e furono figliuoli tutti del Magnifico Conte Cragno *olim* gran Contestabile del Re di Bossina e de' suoi eredi. A' 22. del detto mese s'ebbe nuova, che l'armata de' Genovesi, Capitano il Conte Carmagnuola, e le sue Cocche, Capitano Giovanni Spinola, trovandosi nelle parti di Gaeta a' 22. di Gennajo, assaltarono la detta Città di Gaeta vigorosamente per combatterla. E vedendosi que' della Terra a mal partito d'essere morti, e messi a saccomanno, si renderono salvo l'avere e le persone, e promisero di dare alla dett' armata Ducati 70000. d'oro. E subitamente fu levata l'Insegna della Reina Giovanna II. e del Re Luigi, con volontà di seguitare la fortuna prospera. In questo s'ebbe, che le genti del Duca di Milano aveano avuto Valle di Cento per trattato, la quale è appresso Bologna sedici miglia. E fu fatto sapere al Cardinale Correro, ch' era Legato in Bologna, ch' egli mettesse a mente, perchè i Contadini del Contado di Bologna non sopporterebbono mai d'essere disfatti, e che si riparerebbono al meglio che potrebbono; e quella Città correva pericolo di perdersi. A' 24. di Febbrajo per nuova venuta dal Reggimento di Negroponte e da Modone e da Corone s'ebbe, che inteso il gran Turco, che la grande armata s'apparecchiava per la Signoria nostra, per andargli addosso, di subito avea cercato di fare accordo coll' Imperadore di Costantinopoli, e mandò un salvo condotto a Niccolò Giorgi il Cavaliere nostro Oratore, pensando ch' egli farebbe delle cose. A' 28. di Febbrajo s'ebbe, che l'armata de' Genovesi avea avuto Castellamare, ch' è appresso Napoli quindici miglia. E cercava d'assediare Napoli per la via di mare e per terra, perchè intendevano non esservi vettovaglia più che per due mesi scarsamente. Si tiene che avrà la sua intenzione contro gli Aragonesi. E pochi giorni avanti aveano avuto l'Isola d'Ischia con tutti que' luoghi intorno d'essa.

In quest' anno a' 15. di Luglio fu preso in Quarantia per parte posta per Ser Pietro Boldù e pe' Compagni Capi de' Sestieri, che tutte le meretrici di questa Terra, che tengono vita pubblica e meretricia, sieno astrette ad abitare entro il Castelletto, e a tenere una camera da basso per cadauna, e una in solajo al suo piacere. E debbano stare dalla Marangona alle Volte dette fino all' incominciare della prima Campana, con altri Ordini, come appare nel Libro XXXVI. di Quarantia. Agli 11. di Dicembre fu preso in Pregadi, per onorare l'Imperadore di Costantinopoli, che viene in questa Terra, che oltre Ducati 100. si possano spendere altri Ducati 100. Ancora fu preso per onorare il Duca di Baviera figliuolo dell'Imperadore de' Romani novamente eletto, il quale *etiam* viene in questa Terra, che si possano spendere fino a Ducati 50. In quest' anno a' 4. d'Aprile essendo Francesco Bembo il Cavaliere Capitan nostro al Golfo, capitolò co' Pastrovicchi di volere essere sudditi alla Signoria nostra. Nel 1424. a' 27. di Marzo fu principiato a gittar giù il Palazzo vecchio sopra la Piazza per rifarlo di nuovo. E fu preso, e fu a 23. del detto mese, che si faccia la Loggia a Rialto pe' Provveditori al Sale, e si spendano fino a Ducati 600. E fu preso atteso che si stava a giocare nella detta Loggia fino a tre ovvero a quattr' ore di notte con lume, *adeo* che è pericolo, che sia rubato Rialto, come fu rubato l'Ufizio de' Sopraconsoli, però che non si possa giocare con lume più ivi, sotto pena di Ducati 25. a chi contrafarà. A' 3. d'Aprile per lettere di Napoli s'ebbe come il fratello del Re d'Aragona s'era concordato coll' armata de' Genovesi e del Duca di Milano, che ajutavano la Reina Giovanna II. che se per tutto Maggio egli non avea soccorso da suo fratello, libera darebbe loro la Terra di Napoli e il Castello dell' Uovo. In questo tempo fu eletto in Pre-

Pregadi Oratore al Re d'Aragona per trattare accordo tra la Maestà Sua e il Duca di Milano e la Comunità di Genova, Fantino Dandolo col salario di Ducati 400. in quattro mesi, e da lì in sù Ducati 50. al mese, e che possa spendere ogni dì Ducati 6. in ispese, e meni con se cavalli 16 e giovani 4. a spese della Signoria acciocchè imparino. S'ebbero lettere del Bailo nostro di Corfù, come essendo andato Niccolò Giorgio Ambasciator nostro alla presenza del Turco, e non essendo rimasto d'accordo lo licenziò, e ritornando indietro per comandamento del detto Turco fu preso in Andrinopoli. Onde inteso questo, fu fatto ne' Pregadi Vicecapitano al Golfo Stefano Contarini *quondam* Ser Niccolò, e armata un' altra Galera quì Sopracomito Francesco Capello *quondam* Ser Giovanni, e in Candia furono armate due altre Galere, e partironsi presto. E fu spacciato un Grippo armato con lettere a Pietro Loredano Capitano al Golfo, e scrittogli, che pe' nostri luoghi si mettesse bene in punto al meglio ch'egli potesse, e che dovesse andare coll'armata, che ha, nello Stretto di Romania, e che per niun modo lasciasse passare alcuno della Turchia in su la Grecia. E che facesse più guerra al Turco e a' suoi ch'e' potesse. E questo Vice-Capitano al Golfo resterà a custodia di quello. A' 12. di Maggio furono eletti Rettori a Salonichi con Ducati 1000. d'oro per uno all'anno di Salario Jacopo Trivisano e Fantino Micheli, i quali rifiutarono.

Nel 1423. d'Aprile venne nuova, come una Galera al viaggio d'Acquamorta, padrone Arsenio Diedo, essendo a Buccari; avendo ivi trovato due Galere di Catalani, il secondo giorno dipoi ne giunsero tre altre. E stando amichevolmente insieme le dette Galere, consigliandosi, il detto padrone scese in terra, e molti de' suoi uomini. Ed essendo quegl' in terra, i detti Catalani intromisero quella Galera e la presero, e dimandavano al padrone per riscatto della Galera Ducati 1500. e non volendo darglieli la menarono via. Quel che seguì, di sotto se ne farà menzione. A' 6 di Maggio per la venuta di Dolfino Veniero Provveditore della Morea, s'intese, come l'Imperadore di Costantinopoli era morto, e avea lasciato l'Imperio a suo figliuolo. Il quale Impero si trova in mala condizione, e que' di Salonichi aveano mandato al Signor Turco per darsi con certi patti. E non contentandosi, si volevano dare alla Signoria nostra. Il quale Provveditore Veniero espose alla Signoria, che avea fatto tregua col Despoto della Morea, e col Signor Despoto della Janina per un' anno, e colui che rompesse la tregua, cadesse in pena di Ducati 10000. e di questo fosse sicortà la Signoria, e che la Signoria fosse contro quella parte, che rompeva la tregua. Ancora espose, come il gran Turco detto Caraman avea fatto una grande quantità di gente per terra e per mare per volere conquistare le Morea. E però confortava la Signoria, che dovesse fare stare tre o quattro Galere al passo a cagione, che i detti non potessero passare. E così fu preso di fare. Et essendo Marco Grimani padrone della Galera di Negroponte, fu assaltato da due Galere di Turchi, e fu malmenato, e gli furon morti cinqu'uomini, ed egli fu ferito nell' occhio sinistro. Essendo Capitano al Golfo Francesco Bembo, a' 12. d'Agosto, insieme con Marco

A Barbarigo Provveditore alle parti d'Albania, avendo pienissima libertà di far pace col Signor Giorgio Despoto, così la conchiuse con questi patti: Che tutte le fortezze, castelli, e luoghi del detto Signor Giorgio, ch'egli ha acquistati, com'è Drivasto, e Budoa, con tutti i suoi territorj, gli rimangano, e alla Signoria nostra rimangano Scutari, Dulcigno, e Antivari con tutte le sue pertinenze. E chi contrafacesse alla detta pace, cada in pena di Ducati 5000. i quali vengano nell'altra parte. Per la peste, che incominciò in questa Terra, fu preso ne' Pregadi di togliere per Lazaretto, dove debbano stare gli ammorbati, il luogo di Santa Maria di Nazaret, il qual'era de' Frati

B di Sant'Agostino della Carità. E fugli dato per cambio il luogo di San Clemente. E questo fu fatto per mezzo di Mastro Gabriele dell'Ordine degli Eremitani. E fu preso di fabbricare il detto luogo per gli ammorbati, dove fosse dato loro il vivere, e medicati. E fatto un Priore con quattro Serventi per gli uomini, e quattro per le femine, e un Capellano con Ducati 40. all'anno e le spese. E si paga la detta spesa per l'Ufizio del Sale. In questo tempo Niccolò Giorgi e Sante Veniero, i quali andarono Provveditori a Salonichi per togliere la tenuta di quella a nome della Signoria, scrissero d'essere entrati nella detta Terra a' 19. di Settembre. E la Città volge

C miglia sei, ben situata e murata, ed ha da Torri 40. in su, ed è ben popolata, e di bellissime Chiese. Ed ha una Cittadella. E così i detti Provveditori restarono al governo della Città; e scrivono d'avere grande benivolenza co' Gentiluomini e col Popolo. E tutti ringraziano Iddio d'essere venuti sotto San Marco. Ed erano le bocche 40000. le quali morivano di fame. Onde furono fatti per la Signoria condurre colà grani, e in pochi mesi vi venne grande abbondanza. A' 6. d'Aprile s'ebbe nuova da Roma, come il fratello di Papa Martino V. nominato Messer' Urbano Colonna s'era abbrugiato; e questo per una favilla, la quale entrò nella polvere di bombarda. *Item* poi

D s'ebbe, essere stati eletti quattro Cardinali nel Concilio, cioè il Cardinale Ostiense, il Cardinale di San Marco Francese, il Cardinale Brancazio, e il Cardinale Lando nostro Gentiluomo, e a Roma essere morto il Cardinale del Fiesco Genovese. A' 23. del detto mese fu eletto Procuratore di *citra* in luogo del Serenissimo, Ser' Albano Badoero, e rimase da Ser Pietro Minotto, e furono a ballottarlo in numero di 970. Il Marchese di Mantova, ch'era a Venezia, fu a Consiglio, e andò alla prima elezione, e tolse Procuratore Ser' Albano Badoero. *Etiam* venne al Consiglio Messer' Obizzo da Polenta Signore di Ravenna. A' 22. d'Ottobre s'ebbe la nuova, essere la Città di

E Salonichi venuta sotto di noi. A' 20. di Dicembre venne in questa Terra colla Galera de' Pellegrini, padrone Ser Matteo Morosini, il Duca Ottone di Baviera, stato in pellegrinaggio. Alloggiò alla Trinità, e Messer lo Doge andò a visitarlo. E' da sapere, che la Città di Patras fu lasciata alla Signoria per Stefano Arseni Zaccheria Arcivescovo di detta Città, il quale avea il temporale, e lo spirituale di Patras.

Nel 1424. In questo primo anno del Doge Foscari furono con pienezza d'allegrezza fatte giostre a San Marco e altre feste per la sua creazione. *Tamen* in altre Croniche ho veduto,

to, che nulla fu detto di queste feste. Fu preso d'eleggere due Nobili nostri per andare a togliere il possesso di Salonichi. L'Imperadore vuol darlo alla Signoria; con Ducati mille all' anno per uno di salario. I quali furono Bernabò Loredano il Cavaliere, e Jacopo Dandolo *quondam* Ser Giorgio. A gli undici d'Aprile fu presa la Città di Napoli dall'armata de' Genovesi a nome della Reina Giovanna II. la quale teneva il Re d'Aragona. Agli 11. di Maggio per via di Ragusi s'ebbe, come in Salonichi erano state messe vettovaglie, e che il campo del Turco erale attorno, e coloro si difendevano virilmente. In questo giorno giunse un'ambasceria della Comunità di Firenze, che furono Messer Lorenzo di Messer Masso degli Albici Cavaliere, e Messer Maffeo........ molto bene accompagnati, supplicando la Signoria, che si volesse inframettere per far la pace tra la sua Comunità e il Duca di Milano. Da Corone per lettere de' 22. di Febbrajo s'ebbe di fermo, come l'Imperadore di Costantinopoli era rimasto d'accordo col Turco in questo modo. Prima il detto Turco lascia all' Imperadore il Gittone Vischio, e il Castello Frigio, che gli tolse di Salinbria fino a Costantinopoli fino al Panudo. E al Turco dee dare ogni anno esso Imperadore per la Morea Perperi 100000. di Costantinopoli. Sicchè la Morea è fatta censuaria al Turco. Agli 8. di Giugno l'armata de' Catalani giunse a Napoli. E perche si teneva il Castello dell'Uovo, non potè far'altro che fortificarlo, & *etiam* Castelnuovo. E volle levare il fratello del Re d'Aragona, e menarlo con loro, e andare all'Isola di Sicilia. A' 29. di Luglio s'ebbe, che Fantino Dandolo Orator nostro era stato alla presenza del Re d'Aragona, e fattagli buona cera, il quale gli ha deputati quattro Auditori. A dì ultimo di Luglio fu preso, che atteso che il Re della Dacia ha assegnato e mandato due suoi Oratori in questa Terra a richiedere una Galera per armarla, e per andare al Santo Sepolcro, e vuole venire in questa Terra; però siagli data questa Galera grossa, e scritto al Capitano di Quarnero, che lo levi e lo conduca in questa Terra, e di mandargli sei Nobili incontro. Al primo dì d'Agosto s'ebbe nuova della rotta avuta delle genti de' Fiorentini dalle genti del Duca di Milano. Capitano Messer Filippo d'Arcelli, a un luogo detto Zagonara. In questo tempo venne il Re di Dacia in questa Terra, che vuole andare al Santo Sepolcro, e gli fu fatto singolarissimo onore. Gli andò incontro il Doge col Bucintoro con molti Gentiluomini e Palischermi e gente assai. E fu accompagnato fino alla casa del Marchese. Stette assai giorni in questa Terra, finchè fu armata la sua Galera, padrone della quale fu Giovanni Giustiniani *quondam* Ser Marco, il quale fu fatto Cavaliere da lui; e gli furono fatti nobilissimi presenti, confezioni, e vini, e molte feste. Poi si partì, e andò al suo viaggio. A' 12. di Settembre s'ebbe nuova da Piero Loredano Capitano generale nostro, che scrisse ch'egli giunse a Napoli di Romania a' 14. di Giugno, e andò verso lo Stretto, e sempre lo seguivano per terra da 400. Turchi a piè, e 300. a cavallo, sempre tirandogli frecce, e que' dell'armata traevano colle balestre e bombarde. Et essendo giunto alla punta di Gallipoli, mandò Niccolò Trivisano Sopracomito colla sua Galera a scorrere la punta; e vide sei Galere de' Tur-

A chi apparecchiate dentro del porto cogli uomini sopra, e con ogni cosa all'ordine. E inteso questo il detto Capitano fece dare all'arme in coperta, e rinfrescare la brigata, e fare la pavesata. Poi andò fatta quella, fin dove erano le dette Galere, tirando verettoni e bombarde. E de' nostri furonne feriti assaissimi dalle frecce de' Turchi, & *etiam* de' suoi. E vedendo, che le dette Galere non voleano uscir fuora, le nostre Galere andaron di lungo per toglier'acqua, e fu loro vietata, e furono alle mani co' Turchi. Ma pure alla fine tolsero l'acqua al loro dispetto, e furono morti molti uomini e feriti dalle frecce. Sicchè ogni dì fanno di queste scaramucce co' Turchi. E
B fin quì pare che sieno stati mandati tre Subasì al gran Turco per la liberazione di Niccolò Giorgi nostro Ambasciadore. E ancora non era giunta risposta alcuna. Ma s'aspettava d'ora in ora. E scrive, che Janisi era andato alla Palatia. Quello che seguirà, l'avviserà subito.

Del mese di Ottobre giunsero in questa Terra due Ambasciadori della Comunità di Firenze, i quali furono Messer Palla Strozzi, e Messer Giovanni de' Medici con una bellissima compagnia. I quali offrirono quella Comunità a tutti i comandi nostri. E si raccomandava, ch'era molto indebolita; e non essendo ajutati, converrebbe loro di sottomettersi al Duca
C di Milano, con altre parole esortando la Signoria ad ajutarli. A' 20. del detto mese giunse in questa Terra il Conte Estrelet di Gorizia per giurare omaggio e fedeltà, come sempre hanno fatto pe' tempi passati a i Patriarca d'Aquilea, in luogo de' quali è la Signoria nostra pel dominio che ha del Friuli. Gli fu fatto grande onore. Alloggiò alla casa del Marchese, e gli furono presentati vini e confetti, cere ed altre cose, e salvaticine, e altro pel suo vivere. E dopoi al primo dì di Novembre nella Piazza di San Marco fuori della Chiesa da lati di dietro fu fatto un gran solajo. E poi udita la Messa nella Chiesa di San Marco, il Doge colla Signoria montò sopra il detto solajo col Signor Niccolò d'Este,
D ch'era venuto in questa Terra, e co' due Oratori Fiorentini, i quali furono testimonj al detto Atto, e con grande trionfo venne su il detto Conte di Gorizia e del Tirolo, co' fratelli con due, uno de' quali avea una Bandiera in mano, l'altro una Bacchetta colle sue arme. E il Doge l'investì del detto Contado di Gorizia. E Messer lo Doge fece un notabile sermone. E gli fu dato il sagramento dell'omaggio e fedeltà. E fatto di ciò istrumento pubblico, che appare ne' Commemoriali. In questo tempo venne a Venezia il Marchese di Mantova a raccomandarsi alla Signoria, imperocchè il Duca di Milano molto lo minacciava e si preparava a fargli danno. E per la
E Signoria gli fu risposto, che non dubitasse, perchè chi battesse il figliuolo, batterebbe il padre e la madre. Onde il detto Signore si partì molto contento. E in questo medesimo giorno giunse quì un'Ambasciadore del Duca di Milano, nominato Messer Tommaso di Vilmercato, Dottore e Cavaliere. E venne molto onorevolmente accompagnato, ed espose la sua ambasciata molto dolce e benigna; e la risposta, che gli fu fatta, la scriverò di sotto. A' 30. d'Ottobre fu preso di non fare più Podestà a Lido Maggiore, come si faceva, per esservi restate poche case; e quello fu dato

sotto

fotto la giuridizione del Podestà di Torcello. In questo tempo per un Messo del Capitano di Raspo s'intese, come cavalli 6000. d'Ungheri aveano passato il fiume, venuti per cagione dell'omaggio fatto alla Signoria pel Conte di Gorizia. E si dice, che n'aspettano ancora degli altri. Onde fu preso di fare di nuovo 1500. Lance, e 3000 Fanti. A' 12. di Dicembre fu preso di tenere 5000. cavalli per conservazione dello Stato. A' 25. del detto mese fu eletto Oratore a Milano Andrea Mocenigo fu di Ser Francesco, acciocchè rispondesse a quel Duca a quello, ch'egli avea mandato a dire alla Signoria pel suo Ambasciadore.

Nel 1425. a' 3. di Gennajo giunse in questa Terra la Galera stata al Zaffo col Re di Dacia, padrone Giovanni Giustiniano, col Turcimano d'esso Re, che si nominava Giovanni Franco, il qual Re per lui si manda ad iscusare alla Signoria d'essergli convenuto smontare a Ragusi, perch'egli avea avuto nuova che prestissimamente gli conveniva d'essere nel suo Regno per molte ardue cagioni; e per que' di Ragusi gli furono prestati Ducati 4000. A' 28. del detto mese ritornò Andrea Mocenigo stato Oratore a Milano. Riferì la sua ambasciata, come avea fatta con quel Duca, e avea ottenuto il tutto, cioè, ch'egli non facesse guerra al Signore di Mantova, nè a quello di Ferrara, nè al Signor Pandolfo Malatesta; e così il Duca fu contento, dicendo ch'ogni preghiera della Signoria gli era comandamento. E volle, che il detto Orator nostro mangiasse con lui, e andò in Piazza di Milano insieme, e fecegli grande onore e piacere, pregandolo che il raccomandasse alla Signoria. Agli 8. di Gennajo essendo nato un figliuolo maschio al Sereniffimo Re di Polonia, mandò a pregare il Doge, che mandasse a battezzarlo; perlochè fu preso di commettere a due Baroni e a un Prelato di quel Regno, che per nome nostro debbano tenere il detto figliuolo a battesimo: e per onorare il detto battesimo fu determinato di spendere fino a Ducati 300. In quest' anno il Monastero de' Frati di Santo Spirito da sette Veneziani sotto Mastro Angiolo da Spoleti dell'Ordine degli Eremitani, si levarono, e dieronsi a un Priore. E gli cederono il luogo; e di questi sette, cinque si partirono, e restaronvi due, Don Andrea Bondelmiero che fu Patriarca, e Don Francesco Contarini. A' 27. di Marzo s'ebbe avviso per lettere venute, che la Cocca di Niccolò Cocco e compagni dal Banco, era capitata a Napoli carica di vettovaglie, e per l'armata de' Genovesi, e del Duca di Milano quella fu ritenuta, dicendo quella essere perduta con tutte le mercatanzie, perchè essendo Napoli per loro assediato, non doveva andare a quella Città. Ma la voleano lasciare con questo, che subito essa andasse a Gaeta a scaricare la vettovaglia, dove sarebbe pagata, e si guardasse il padrone di non ritornare più a Napoli. E così fu licenziata la detta nave. Il fratello del Re d'Aragona, il quale egli avea lasciato nel Castello dell' Uovo a Napoli, quando il detto Re si partì da Napoli e si accordò colla Reina Giovanna II. la quale l'avea tolto per suo figliuolo addottivo, essendo giunta l'armata de' Genovesi all' assedio di quella Città, e del detto Castello, il detto fratello s'accordò con loro, che non venendogli soccorso per tutto Marzo del Re d'Aragona suo fratello, egli si renderebbe, e darebbe loro la Terra e il Castello. Ma questo accordo non seguì. La detta Città agli 11. d'Aprile fu presa dalla dett' armata de' Genovesi e del Duca di Milano, di navili 54. tra Navi, Navili, e Galere. E per terra era il Re Luigi . . . . . . con assai gente da piè e da cavallo, cioè con gente del Reame. Si dice ch'erano da persone 20000. Nella Terra pativano assai di vettovaglia. Ora le diedero la battaglia sì da mare come da terra molto vigorosamente, e durò per ispazio di sei ore. Alla fine entrarono nella Terra, e quanti Catalani venivano per mezzo, ammazzavanli non facendo alcun prigione. Il fratello del Re era nel Castello dell'Uovo da marina. E Dio permise questo per le grandi rubagioni, che aveano fatto i detti Catalani nella detta Città e nel Reame. In questo tempo fu messa Parte ne'Pregadi per Ser Giovanni de' Garzoni, che non si potesse dare più dote di Ducati 1600. e che il terzo della dote fosse del marito. E fu presa. Ma subito fu rotta, e s'incominciò a dare più dote. In questo tempo fu preso di fare un Capitano al Golfo, e di tutte le armate che anderanno quest' anno fuora. E fu eletto Fantino Micheli, e subito mise banco con Galere. E furono mandate in Candia lettere, che senza indugio armassero otto Galere, una a Negroponte, una a Corfù, una a Zara, una a Sebenico, una a Napoli di Romania, una a Modone, una in Andro, & una a . . . . . . e fu preso d'armare due grosse Cocche.

Di Febbrajo per lettere di Fantino Dandolo Orator nostro al Re d'Aragona, mandate per un fante apposta, s'intese com'egli era rimasto d'accordo colla Maestà sua di tutte le ruberie state fatte a' nostri pe' suoi, per la somma di Ducati 36000. che si dovessero soddisfare in questo modo: Che tutte le mercatanzie de' Catalani, che metteranno a Venezia, oltre i Dazj soliti a pagarsi, paghino *etiam* altro Dazio, il quale pe' Provveditori di Comune si riscuota fino alla detta soddisfazione. A' 23. del detto mese giunse in questa Terra il Conte Francesco Carmagnuola travvestito con 20. famigli. Si dice essere partito dal Duca di Milano in discordia, e pare ch'abbia molti danari con lui. E subito fu colla Signoria, e avvisolla di molte cose segrete. E gli fu dato per alloggio il Patriarcato, e fattigli molti presenti, e datagli licenza co' suoi di portar' arme. A' 25. del detto mese fu preso di condurre il Conte Francesco Carmignola con lance 300. & per la sua provigione della sua persona dargli all' anno Ducati 6000. dovendo tener' egli in casa sua cavalli 100. a sue spese, e stia nel Friuli o in Trivigiana, o dove piacerà alla Signoria. E graziosamente egli accettò la detta condotta, e giurò fedeltà in mano di Messer lo Doge. A' 28. del detto per un Grippo venuto da Modone con lettere di Ser Benedetto Dandolo Castellano e nostro Provveditore ivi s'intese, come l'oste del Turco di cavalli e persone 25000. erano venuti su' luoghi della Signoria nostra nella Morea, avere danneggiato molto que' luoghi, e preso un luogo; e quello rubarono e menaron via anime 1260. e più; e de' Greci della Morea anime 6020. E questa ruberia è stata fatta per que' di Chiareza, che hanno dato a coloro il passo di Chissamo, e si sono accordati per Ducati 5000. acciocchè non facciano danno loro. In que-

questo giorno furono eletti due Ambasciatori a Papa Martino V. i quali furono Fantino Micheli e Andrea Contarini che fu di Ser Giovanni, con condizione di partirsi da quì a otto giorni. Vanno per rispondere al Papa di quelle cose, che mandò a dire alla Signoria pe' suoi Oratori Messer' Antonio dalla Massa, Generale de' Frati Minori, e per altri Ambasciadori, cioè sopra i fatti della Patria del Friuli. Agli 11. d'Aprile giunse in questa Terra un'Oratore della Comunità di Firenze chiamato Messer Lorenzo de' Ridolfi, ch'era uno della Bailia di Firenze, supplicando alla Signoria soccorso, se non che vedrebbe la disfazione di Firenze e di tutto il suo Stato, e con molto umili e belle parole. E per la Signoria fu tolto termine a rispondergli co' Consigli. A' 29. del detto mese fu preso, che *de cetero* niuna donna maritata per anni cinque possa portar vesti d'oro o di seta in pena di Ducati 200. A' 21. d'Aprile s'ebbe nuova, che a Genova s'armavano venti Galere e due Navi grosse, e che il Duca di Milano attendeva a fornir Genova di molte vettovaglie, perchè n'avea grande bisogno, e che doveva andare molta gente d'arme contro a' Fiorentini, a requisizione del Re Luigi e della Reina Giovanna II. di Napoli, e Malatesta da Rimini, e Papa Martino V. A' 24. di Maggio il Marchese Niccolò d'Este da Ferrara fece tagliare la testa a sua moglie, e al Signor' Ugo figliuolo d'esso Marchese, per avere commesso insieme adulterio. In questi giorni i Fiorentini cominciarono ad armare tre Galere di mercato, e mandarle in Acqua-morta e in Fiandra, ma con piccola valuta forse per Ducati 18000. A' 25. di Giugno ritornò in questa Terra Paolo Correro stato Oratore al Duca di Milano, non avendo potuto fare alcuna cosa circa l'accordo tra esso Duca e i Fiorentini, per cui era stato mandato; imperocchè il Duca voleva seguire la guerra contro a' detti Fiorentini. Dalle parti di Salonichi s'ebbe, come Mustafà s'era attendato fuori di Salonichi, e molti Turchi venivano ad inchinarsegli, dicendo che costui è detto figliuolo di Bajazette.

A' 5. d'Agosto s'ebbe da Fantino Micheli Capitano Generale da mare, come la nostr' armata avea preso l'Isola di Cassandra, ch'è appresso Salonichi. Ma avanti che si avesse, furono fatte grandi battaglie, e furon morti assaissimi Turchi, e molti di loro ne furon presi, tra' quali fu un Nipote del Turco, il quale si voleva riscattare per Ducati 5000. d'oro, e non hanno voluto, & è stato donato a Mustafà, il quale l'ha avuto per bene con molti altri di que' Turchi. E di poi la dett' armata andò in un' altro luogo detto Platanea, e vigorosamente quella combattè, e i Turchi si difendevano virilmente. Ma pure alla fine avendola avuta, la prima gente co' gli schiopetti e rocchette tanto fece, che misero fuoco nelle beltresche, e abbrugiarono più di 200. Turchi. E veggendo questo coloro si gittarono giù per non abbrugiarsi. E molti ne furon presi e molti morti, e chi potè scampare scampò. Di poi il nostro campo andò a Salonichi, nel qual luogo furono molto ben ricevuti. Imperocchè i Turchi circonvicini molto danneggiavano quel luogo. Ed essendo stati ivi alcuni giorni, il detto Capitano si levò coll' armata, per andare a Gallipoli. Queste nuove vennero per via di terra dalla parte di Salonichi. In questo tempo Mustafà predetto prese un Castello del Turco, il quale si chiama Guliati. A' 10. di Maggio venne nuova di Genova essere escite 16. Galere e 7. Cocche molto bene in punto, armate a nome del Duca di Milano, e non si sa dove vogliano andare. E pel simile s'ebbe, come le Galere del Re d'Aragona erano partite di sulla Riviera, e si dicono andate a Pisa a togliere rinfrescamento. Ancora s'intese, ch'erano stati licenziati i Fiorentini dallo Stato di Milano, e dal Regno di Napoli e dal terreno del Re Luigi, e così dalla Romagna a petizione di Papa Martino V. Per un Grippo venuto da Corfù s'intese, com'essendo partito il nostro Capitano Fantino Micheli da Salonichi, per andare a Gallipoli, il Turco mandò subitamente 12000. Turchi a quel Castello, che il detto Capitano avea preso, e venti dì e venti notti mai non fecero altro che bombardare e combatterli. E non avendo que' del detto Castello chiamato Crisopoli soccorso, una notte per mala guardia i Turchi scalarono il detto Castello, e tagliarono a pezzi 260. de' nostri. Il resto tolsero per prigioni, e così ricuperarono il detto Castello. Ancora s'intese, come il Re d'Ungheria avea fatto fare un grosso muro su d'una fiumara contra i patti ch'egli ha col Turco, e questa fortezza sarà cagione che i Turchi non potranno passare contra i detti Ungheri nella Valacchia. A' 20. di Luglio s'ebbe nuova d'Alessandria, che Marco Morosini Consolo nostro scrive d'essere stato d'avanti la presenza del Soldano, e presentategli le lettere di credenza. Dopo lette, egli le squarciò e gittossele sotto a' piedi, dicendo al Consolo: *non so chi mi tenga, che non ti faccia impiccare con tutti i tuoi mercatanti*. E passata alquanto la furia, esso Consolo gl'incominciò a dire con buone parole, ch'eglino non aveano fatto cosa, che meritassero d'essere appiccati, nè d'avere sì fatta risposta da esso Signor Soldano, con dolci e benigne parole, per modo che il Soldano molto si risentì e s'umiliò, e gli diede licenza, e fece lasciare tutti quelli che avea in prigione, e gli diede un Biridì, ch'egli andasse a Damasco e per la Soria a fare comandamento, che liberamente la nazion nostra potesse fare la mercatanzia nel paese del Signor Soldano, e fossero rendute loro le cose sue.

A gli 8. d'Ottobre fu preso in Pregadi, che si dovessero stimare tutte le possessioni di Venezia. E furono fatti sei Gentiluomini, cioè tre di quà da Canale e tre di là, che avessero le stime vecchie co' loro maestri, murari, e marangoni, Notaj, ed Ufiziali. E così fu stimato. La quale stima fu questa. E nota che fu accresciuta dalla vecchia per Lire 72424. A' 14. di Novembre giunsero in questa Terra tre Ambasciadori del Duca di Milano con cavalli 70. venuti molto bene in punto; e pe' nostri luoghi furono fatti loro grandissimi onori e presenti. I nomi de' quali furono Messer Valdrado di Lampugnano, Messer Taddeo di Vilmercato, Messer Giovanni da Rezo, tutti e tre Cavalieri e Dottori, e de' maggiori che avesse il Duca di Milano. La Signoria fece preparar loro l'alloggiamento alla Casa del Marchese, e preparare vini, confetti, cere, selvaticine, e tutte le cose, ch'erano di bisogno. E la mattina la Signoria mandò molti Gen-

Gentiluomini per loro per accompagnarli a Palazzo, per dar loro udienza. E Messer Taddeo da Vilmercato espose l'ambasciata molto prudentemente, e con bellissimo ordine. Il Doge gli rispose, che si consulteria co' Consigli, e se gli farebbe risposta ordinatamente, e furono poi accompagnati a casa. E tutto il giorno andarono guardando la Città e le sue onorificenze. In questo tempo *etiam* giunse quì un' Ambasciadore della Comunità di Firenze chiamato Messer Marcello degli Strozzi Dottore e Cavaliere, il qual' espose la sua ambasciata, come la sua Comunità era in grande necessità, se presto non le fosse dato soccorso. Imperocchè quello Stato prestamente conveniva inclinarsi, e sottomettersi alla volontà del Duca di Milano. E gli fu detto, che si consulterebbe di dargli risposta. E chiamato il Consiglio de' Pregadi più volte, alla fine fu determinato di rispondere agli Oratori del Duca di Milano, che dicessero al suo Signore, che gli piacesse d'avere i Fiorentini per amici, avvisandolo la Signoria nostra, ch'essa aveali tolti per suoi aderenti e buoni amici, e fatta lega con loro. E volendosi *etiam* mettere il Duca in lega, eravamo contenti d'accettarlo, e di fare tutte quelle cose, che fossero giuste e oneste, e d'ora innanzi ci offerivamo di trattare buona triegua tra esso Duca e i Fiorentini, insino a che fosse fatta buona pace tra loro. A' 21. del detto mese fu posto nel gran Consiglio per Messer lo Doge, per Ser Francesco Bembo il Cavaliere, Ser Vido da Canale, Ser Paolo de' Priuli, e Ser Paolo Correro Consiglieri, di fare un Consiglio di cento Gentiluomini, i quali sieno appresso il Doge Consiglieri, Capi de' Quaranta, Avvogadori, e que' del Consiglio de' Dieci, e siano eletti in Pregadi, i quali si chiamino cento Savj; e possano essere eletti d'ogni luogo e Ufizio, e de' Pregadi, e de' Quaranta e della Giunta e d'Ufizio continuo. Possano rimanere quattro per casa. I Consiglieri che uscissero, sieno di detto Consiglio, e possano mettere ballotta. Al qual Consiglio i Savj possano venire a mettere le parti loro e arringare. E questo Consiglio abbia plenaria podestà a fare ogni cosa; e abbiano pena a rifiutare. E avendo otto punti, che non venissero, sieno fuori, e paghino lire cento, salvo giusta cagione. E se per infermità avessero quindici punti, sieno fuora, e rimangano ben l'altre libertà solite al Consiglio de' Pregadi, il quale sia creato ogni anno giusta il solito, e così la Giunta e i Quaranta. Pel detto Consiglio fu preso di fare una notabile e grande armata nel Pò, che fu di Galere 6. Fuste 10. Brigantini 9. Galeoni 100. e Barche assaissime. Acciocchè andassero su pel Pò, dove fosse bisogno per conservazione de' nostri luoghi e de' nostri Collegati e aderenti. Della quale armata fu fatto Capitano Francesco Bembo il Cavaliere, ch'era Consigliere, con salario di Ducati 80. d'oro al mese e a ragion di mese. Avendo saputo il Duca di Milano le provigioni, che faceva la Signoria, e la Lega contro di lui, subito egli mandò in questa Terra un suo Ambasciadore, il qual venne da Milano in quattro dì, chiamato Messer Francesco da Castiglione, ch'era il più notabil' uomo, ch'egli avesse nel suo Consiglio. Il quale giunto espose alla Signoria molte cose di credenza di grandissima importanza, delle quali più avanti ne farò memoria.

Nel 1426. a' 27. di Gennajo fu gridata in questa Terra la guerra contro il Duca Filippomaria di Milano, e la Lega, e così in altre Terre, cioè conchiusa tra la Signoria nostra e i Fiorentini. In questo giorno giunsero in questa Terra Fantino Dandolo e Andrea Contarini, stati nostri Oratori al Papa Martino V. col quale nulla aveano potuto operare. Fu preso di mandare un' Ambasciadore a Firenze. E fu eletto Niccolò Contarini il Dottore, acciocchè sollecitasse i Dieci della Balìa, che le cose che s'hanno a fare, avessero presto spacciamento. A' 28. del detto mese giunse quì un' Ambasciadore del Duca di Savoja molto bene accompagnato. Ed espose la sua ambasciata; e gli fu risposto, che avesse pazienza finchè passassero le feste (e si mutava il Consiglio) che poi gli farebbono risposta. Agli 11. di Febbrajo fu preso nel Consiglio de' Pregadi di fare il Conte Francesco Carmagnuola Capitano Generale nostro delle genti da terra con provigione di Ducati 1000. d'oro al mese per la sua persona. E così a' 15. del detto mese per Messer lo Doge nella Chiesa di San Marco dopo detta una Messa solenne gli fu dato il bastone e lo Stendardo da Capitano all' Altare di San Marco; e giurò fedeltà. Poi si partì e andò a mettere all'ordine le genti. A dì 20. del detto mese furono mandati due Oratori al Marchese di Ferrara, Andrea Contarini Procuratore e Fantino Micheli, dov'erano gli Oratori del Papa, per trattare la pace, dov'erano gli Oratori de' Fiorentini e del Marchese di Mantova e del Signore di Ravenna, e quello di Lucca, e di Faenza, tutti co' suoi collegati con detto Marchese di Ferrara. *Etiam* vi vennero gli Oratori del detto Duca di Milano, e del Re Sigismondo d'Ungheria, e della Reina Giovanna d'Apuglia, con altri Signori della Marca e di Romagna, per fare una pace universale. Ed essendo stati molto a parlamento per trattare la detta pace, non v'era modo che il Duca di Milano volesse lasciare Genova in libertà, nè non si volere impacciare nella Romagna; sicchè per la detta cagione si vede, che non seguirà alcun'accordo di pace, e che a gli Oratori converrà di partire d'ivi in disaccordo. Fu preso di mandare due Fuste di banchi 18. l'una nel Lago di Garda, e fatto Capitano di quelle Zumachi Quirini per sicurezza de' nostri luoghi. Ancora fu mandato a Zara ad armare una Fusta di banchi 20.

Nel 1425. a' 2. di Maggio venne nuova per via del Duca di Milano, come quattro Galere di Catalani essendo venute a Rapallo, miglia 25. lungi da Genova, e smontati molti di quelle Galere in terra, furono alle mani con que' della Riviera, per modo che ne furono feriti e morti molti dall' una parte e dall' altra. E fu morto un fratello del Doge di Genova nominato Messer' Antonio di Campofregoso, e un'altro suo fratello annegossi volendosi gittare all' acqua, e un' altro fu assediato nel Castello di Sarzana. E che il detto Duca avea fatto fornire la Città di Genova di molta vettovaglia, e mandò molta gente in quella parte, e cercava d'intendersi colla Reina Giovanna II. di Puglia e col Re Luigi e col Papa Martino V. e con molti altri, per essere contro de' Fiorentini e de' Pisani. A memoria di tutti faccio sapere, come in quest' anno a' 14. di Maggio fallì il Banco di scritta di Ser' Andrea de' Priuli, e fratelli; il quale fu un

nota-

notabilissimo Banco. E questo intervenne, perchè morì il detto Ser Andrea, ch'era quegli che governava il Banco, e trovasi di dover dare ad altri Ducati 240000., benchè il Banco avea anche de' crediti. Ma in conchiusione rimase in debito d'una gran somma di danari. A' 27. di Luglio Messer Meliaduse figliuolo del Marchese di Ferrara si partì da Ferrara senza licenza del padre. Questo perchè egli sentiva suo padre, che voleva farlo Cherico, ed egli non voleva, dicendo, che gli spettava la Signoria di Ferrara. E in sua compagnia andò Fantino Micheli di Ser Castellano. E subito il Marchese gli mandò dietro da cavalli 30. per ritrovarlo, e nol trovarono. Si tiene ch'e' sia andato dal Duca di Milano. Per la qual cosa pel Consiglio de' Pregadi fu preso di chiamare sulle Scale il detto Fantino Micheli, che venisse a presentarsi, il quale venuto fu condennato ad istare un anno in prigione, e così stette. A' 16. d'Ottobre s'ebbe nuova, come le genti del Duca di Milano, Capitano Angiolo dalla Pergola, erano state all'assedio di Borgo San Sepolcro, contro la gente de' Fiorentini, Capitano Ardiccione da Carrara; e furono alle mani, e fu una dura battaglia, e furono rotte le genti de' Fiorentini, e preso da cavalli 1600. e fanti 400. e tutti i loro principali Capitani. Sicchè fu una gran rotta a' detti Fiorentini. Fu conchiusa lega co' Fiorentini con questo, che venendosi alla guerra contro il Duca di Milano, pagassero la metà della spesa che si farebbe, e così dell'armata nel Pò. E questo fu fatto, acciocchè non venissero sotto il Duca di Milano. In questo tempo s'intese, e si vedeva manifestamente, che il Duca di Milano allegeriva le sue monete d'argento.

Nel 1426. a dì 3. di Marzo il Conte Carmagnuola venne a Venezia per metter'ordine alla guerra, e andare in campo. A' 18. del detto, fu fatto Capitano al Golfo Andrea Mocenigo, che fu di Ser Francesco, e fu preso d'armare in questa Terra Galere 4. in Candia, 3. in Dalmazia, una a Corfù, & una a Negroponte, per assicurare i nostri navili, e andare in Romania. Nota, che a' 17. di Marzo s'ebbe la Città di Brescia a ore 14. in questo modo. Fu mandato a dire al Conte Francesco Carmagnuola Capitano General nostro, che presto egli andasse verso Brescia con genti, che si volevano dare alla Signoria liberamente. E subito gli furono mandati 8000. fanti molto bene in punto. Erano nostri Provveditori in campo Marco Dandolo e Giorgio Cornaro. I quali andarono ed entrarono in Brescia *solum* con cavalli 50. e non più. E questo fecero, acciocchè avessero l'uscita in loro libertà. E poi si ridussero nella Cittadella nuova, che vi avea fatto fare il Duca di Milano, nella quale era il Conte Francesco Sforza pel Duca di Milano con cavalli 300. con poche biade, vettovaglie, e strami. E subitamente poi entrarono dentro cavalli 3500. nostri, e pedoni assaissimi, ed ebbero tutte le porte in loro libertà, e tutto il Bresciano si venne ad inclinare e a darsi. Saputa questa nuova a Venezia il Lunedì Santo, fu fatta grande allegrezza e fuochi e campanò, e preso di rilasciare prigionieri di prigione, e fatte di grandissime limosine di danari del Comune, e fatta una magnifica Processione co' Religiosi, colle Reliquie, e Scuole, e subito

A furono mandati di quì 300. balestrieri colle balestre da mulinello, con Ducati dodici per uno al mese a Brescia, e tutti i balestrieri erano sulle fuste, e galeoni, ch'erano nel Pò, e di Mantova, di Vicenza, e di Verona, e d'altri nostri luoghi furono mandati, e assaissime bombarde grosse alla volta del campo, sicchè quello fu fatto forte molto, acciocchè non temesse de' nimici, e fatto che le genti tutte andassero verso Brescia. A' 23. del detto mese venne nuova, come i nostri aveano avuto la Terra di Salò sul Lago di Garda a' patti, e così tutti gli altri Castelli di quella Riviera, ch'è sul Lago, di sua volontà, i quali erano stati benissimo forniti. A' 30. del detto mese

B s'ebbe nuova di Francesco Bembo il Cavaliere, Capitano dell'armata nel Pò, come per l'acque basse egli non avea potuto andare più innanzi, e pure con grande stento erano venuti al Ponte di Cremona; e che avea fatto cavare i pali ficcati nel Pò e le catene, e molti ripari fatti sotto acqua, e di sopra, e le palate orbe. E poi i nostri incominciarono a dare la battaglia al detto Ponte a ore 7. di notte, e durò fino a giorno. Di che ne furono morti assaissimi di quelli del Duca di Milano, e de' nostri *solum* 13. E venuto il giorno vedendo i nostri la gran gente, di cui erano cariche le rive del Pò, i nostri cacciarono fuoco nel detto Ponte, ma non valse la cu-

C stodia de' nimici di sei Galeoni, ch'erano alla guardia del detto Ponte nelle bastie e nelle fortezze fatte per loro, che al loro dispetto i nostri passarono di sopra di Cremona il detto Ponte. E se l'acqua era grande, sarebbon'andati infino al Ponte di Pavia. Da terra s'intese, ch'oltre Salò, Manerbo, San Felice, Rivoltella, Gavardo, Roado, Pandegola, Polponazzo, e altri luoghi erano venuti all'ubidienza nostra. E' da sapere, che nel Consiglio de' Cento fu posto per Messer lo Doge, pe' Consiglieri, e pe' Capi de' Quaranta, per la vittoria dell'acquisto di Brescia, che sieno dati Ducati 500. in 600. per limosina. *Item* Ducati 100. per vestire altri poveri, & *etiam*

D dare a' Monasteri sedici di Frati e di Monache osservanti Ducati cinque per Monastero. *Etiam* fu preso, che i due Provveditori Dandolo e Cornaro entrino al governo di Brescia. Agli 8. d'Aprile furono di nuovo eletti Oratori a Roma a Papa Martino V. Fantino Dandolo e Andrea Contarini, per vedere di pace. E s'aspetta d'ora in ora il Cardinale Orsino, il qual viene Legato del Papa in questa Terra. Gli fu preparata la stanza a San Giorgio maggiore molto onoratamente. Il quale spedito che sarà di quì, va Legato in Ungheria. Fu preso pel Consiglio de' Cento, che tutti gli Ariminesi, e tutti quelli, che sono sottoposti a i Malatesti, debbano essersi partiti da questa Città co' loro navili, barche,

E mercatanzie, e beni, fino a' 29. d'Aprile sotto pena di perdere quello, che sarà trovato loro avere. E così si partirono dalle nostre Terre. E chi quelli accuserà, abbia la metà, e sia tenuto di credenza. E così fu fatta la grida in Rialto e a San Marco, e così fu *etiam* gridato, che se alcun nostro Cittadino fosse nelle sue Terre, debba spacciarsi da quelle, e levarsene nel detto termine sotto le sopradette pene.

A' 15. d'Aprile giunsero quì due Ambasciadori del Duca di Savoja, venuti per trattare pace col Duca di Milano, ovvero mettersi in lega

lega con noi, acciocchè tutta l'Italia debba rimanere in pace. Alloggiarono alla casa del Marchese, e fu fatto loro grandissimo onore e presenti. A' 30. d'Aprile s'ebbe notizia, come il Signore di Mantova con circa cavalli 3000. ha cavalcato verso Quinzano, miglia dieci appresso Brescia, e tredici appresso Cremona, e gli diede battaglia, e per que' di dentro fu fatta grandissima difesa. Ma pure alla fine ebbe il Borgo. E per paura d'essere saccomannati s'accordarono, e patteggiarono di dargli frumento staja 2000. biada da cavallo staja 8000. e molta vettovaglia. Il qual luogo dava vettovaglia a Brescia. A' 2. di Maggio s'ebbe nuova, come le genti del Duca di Milano, ch'erano in Romagna, quelle fecero B la via della Montagna da la Cà de' Coppi, cioè da Crevalcuore lungi da Modena miglia 24. cavalli 3000. in 4500. e vengono in Lombardia. E questo fu per poca provisione, che fece il Marchese di Ferrara; ch'è stato grandissimo incarico e vergogna a lasciarli passare, e così tristamente senza alcun contrasto, e sarà cagione di grandissimo danno a tutta la Lega. A' 7. del detto mese fu posta parte nel gran Consiglio per Messer lo Doge e pe' Consiglieri di fare Nobile nostro del Maggior Consiglio il Magnifico Don Francesco Carmagnuola Capitano General nostro delle genti da terra co' suoi eredi, al quale fu dato il titolo di Visconte, Conte di Castelnuovo. A' 13. venne nuova, come la nostr'armata di Pò, Capitano Francesco Bembo il Cavaliere, avea dato una gran rotta alle genti del Duca di Milano per mezzo di Cremona, e rotto loro la sua catena, che aveano messa per mezzo il Pò, acciocchè l'armata non potesse passare all'insù. E furonne morti assaissimi. Ma fu preso un Galeone di que' del Marchese di Mantova, perch'egli non volle andar sù, cioè il padrone con alcuni nostri in compagnia. Nel mese di Maggio del 1426. s'ebbe avviso per alcuni prigioni da Brescia, come a' 17. il Capitano avea dato una battaglia alla Cittadella di Brescia, e furono feriti molti del nostro campo, e poi fu deliberato di darle un'altra battaglia da' Bresciani Guelfi e dalle genti d'arme. Ma niente poterono fare, per essere quella ben fornita. E furono feriti molti di tutte e due le parti. Pure si ha nella detta Cittadella carestia di viveri, e si tiene, che quella torrà patti d'arrendersi. Del mese di Luglio per avviso avuto da Sante Veniero, ch'era Provveditore nella Patria del Friuli e Luogotenente, seppesi come veniva giù una grande quantità d'Ungheri e di Tedeschi per danneggiare il Friuli, a petizione d'uno de' Duchi d'Austria, per favorire il Duca di Milano. Fu subito provveduto e mandato nel Friuli per Capitano Lorenzo da Codignola, il quale nuovamente era venuto quì dalle parti della Puglia con cavalli 1200. *Item* vi fu mandato il Conte Giorgio Benzoni con cavalli 600. e con fanti 2000. per guardare la detta Patria. In questo tempo s'ebbe, avere il Duca di Milano dato Forlì al Papa, e Imola per danari, le quali Città egli teneva. E s' è inteso, avere i nostri di Brescia dato molte battaglie alla Cittadella di Brescia, e morti molti de' nimici, e com'eglino vi hanno dentro di grandi disagi. A' 9. di Maggio per lettere del Reggimento di Negroponte di Marco Micheli, s'ebbe come i Turchi con 36. Fuste con molta gente sopravi, di notte erano venuti sulla detta Isola di Negroponte,

e aveano menate via molte anime, e fatto grandissimo danno all'Isola.

A dì primo di Giugno per lettere di Brescia s'ebbe, come Guido Torello Capitano del Duca di Milano con cavalli 4000. e pedoni 3500. e assaissimi balestrieri Genovesi, e assai partigiani e Gibellini con molte carra di vettovaglie e di munizioni, erano venuti, per essere alle mani colle nostre genti. Imperocchè eglino aveano in Brescia la parte della Cittadella e del monte in sua libertà, da poter entrare ed uscire da quella. E inteso questo la sera sul tardi, il nostro Capitano generale di subito mise in punto 4000. cavalli e 3000. fanti, lasciando i Rettori Dandolo e Cornaro in Brescia coll'avanzo delle genti, con assaissimi pedoni e partigiani Guelfi, e balestrieri alla guardia della Città. E il Signore di Mantova con un'altra parte della nostra gente si mise in ordine dall'altra parte per istare, se fosse di bisogno, a dar soccorso a' nostri, ovvero per altra gente, che fosse imboscata. Ma il detto Guido Torello ridussesi a Montechiaro, miglia . . . . . . lontano da Brescia. E vedendo così, il detto nostro Capitano ritornò in Brescia colle genti. A' 12. di Giugno per un Brigantino armato venuto da Scutari, sopra del quale era un'Ambasciadore del Conte Lazaro, il quale venuto alla Signoria, pregolla che si volesse riconciliare con Madonna la Contessa che fu moglie di Messer Giorgio Strazimiero per la ribellione, ch'essa fece della Città di Scutari. E tanto seppe fare il dett'Ambasciadore, che rimase d'accordo, e la Signoria le perdonò liberamente. Il quale Ambasciadore donò al Doge quattro Astori, e quattro Falconi bianchi bellissimi, ed altri presenti. In questo tempo alcuni Veronesi aveano ordinato certo trattato contro la nostra Signoria, il quale fu scoperto, e fu un figliuolo di Messer Orio de' Cavalli, il quale nominavasi Arrigo, e un Giovanni di Lajo, con alcuni altri ribelli, i quali furono banditi con taglia, e messo il suo in Comune. A' 23. del detto mese fu preso pel Consiglio de' Cento di fare un'armata nel Pò, per assicurare le mercatanzie, che vanno e vengono. E fu fatto Capitano Giovanni Giorgio da San Severo. La quale fu di Fuste 4. di Brigantini 6. di Galeoni 12. e assai barche. E colla detta armata andarono assai Burchioni carichi di mercatanzie su pel Pò al dispetto di chi non volle. E la spesa fu pagata per la mercatanzia, che andava e veniva per giornata. A' 2. di Luglio s'ebbe da Ser Francesco Bembo il Cavaliere Capitano nel Pò, com' egli avea preso due Castelli del Duca di Milano, cioè la Macastorna e Castellione, tutti e due posti e situati sulla riviera d'Adda. Ancora s'ebbe, essere il Signor di Faenza partito da Faenza colla sua compagnia, ch'è circa cavalli 1200. per venirsi a congiugnere col campo nostro a Brescia, & *etiam* il Signor Lorenzo di Cotignola con cavalli 900. E fu tolto a' nostri stipendi il Signor Giorgio Benzoni da Crema con lance 400. e con fanti 300. Da Genova s'intese, come facevano armare una grandissima nave, per andare a trovar quello, che prese la nostra nave Balba; imperocchè i Genovesi non vogliono aver guerra con noi, ma voglion rifare tutti i danni, che abbiamo avuti. A' 4. di Luglio si partirono di quì gli Ambasciadori del Duca di Savoja molto ben contenti, e conchiusa la Lega colla Signoria nostra. A' quali furono fatte

le spese, finchè stettero in questa Terra, e così nell' andar via per tutte le nostre Terre, e furono presentati di braccia 20. di Cendanino cremesino di valuta di Ducati sei il braccio per cadauno. A' 13. del detto mese s'ebbe nuova di Francesco Bembo il Cavaliere Capitano nel Pò, come coll' armata egli era andato insino a Pavia, e avea abbrugiato i suoi mulini, e prese persone 150. da taglia. A' 28. del detto mese fu preso un' Arrigo di Brabante, il quale era venuto a requisizione del Duca di Milano in questa Terra per cacciar fuoco nell'Arsenale, e per abbrugiare le due Cocche grandi del Comune. Fu tormentato pe' capi de' Dieci, e confessò; il quale fu sentenziato d'essere menato a coda di cavallo da Santa Croce fino a San Marco per terra; ma prima pel Canalgrande sopra una Piatta, gridandosi da un Comandatore l'error suo; e poi in mezzo delle due Colonne sopra un solajo, scoppato con una manaja, e squartato in quattro quarti, e che quelli sieno messi sopra quattro forche, siccome egli meritava. E colui che l'accusò ebbe di provigione Ducati 60. all'anno, e una casa di bando, e soldi 20. ogni dì, che si lavora nell'Arsenale, in vita sua. In questo dì fu mandato Ambasciadore al Duca di Savoja, Federigo Cornaro che fu di Ser Giusto, con una bella compagnia, e andò insieme coll'Ambasciadore de' Fiorentini, per esortare quel Signore, che facesse presto quello, che i suoi Oratori avean promesso ch'egli sarebbe contro il Duca di Milano.

A' 12. d'Agosto furono eletti tre Ambasciadori al nostro Capitan generale, Lionardo Mocenigo, Fantino Michieli, e Pietro Loredano, tutti e tre Procuratori di San Marco, i quali subito si partirono, e andarono in campo a conferire col detto Capitano, acciocchè le nostre cose della guerra procedessero con ordine, & avessero spacciamento. A' 4. del detto mese fu fatto Capitano nel Pò Andrea Loredano in luogo di Francesco Bembo il Cavaliere, il quale era ammalato, e gli fu data licenza che venisse a ripatriare. Da Brescia s'ebbe nuova, come a dì 11. del detto mese le nostre genti aveano avuto per forza la Porta della Torre delle Pile, ch'è in Brescia, e aveano speranza d'avere prestamente l'altro Serraglio della Cittadella, per la quale si va ad un gran Borgo. Ed è stata tolta la via, sicchè non può andar più vettovaglia nella detta Cittadella per nissuna via. A' 31. del detto venne in questa Terra il Conte di San Polo Inglese con 40. Inglesi in sua compagnia. Il Doge gli andò incontro, e gli fu preparato l'alloggiamento alla casa di Malatesta a Santo Stefano. Va in pellegrinaggio al Santo Sepolcro. A' 6. di Settembre venne un Messo del nostro Capitano generale e de' Provveditori di Brescia, notificando alla Signoria, come eglino vigorosamente aveano combattuto la Porta della Garzetta, e per forza di bombarde l'aveano avuta, e quella spianata, poi montarono sulle mura, combattendo la muraglia del muro di Santo Alessandro, e avere abbrugiate tutte le fortezze, spalti, e serragli; e i nimici stavano a' ripari della detta Cittadella. Ma per dubbio del fuoco si ridussero sul muro per sicurezza delle loro persone. E vedendo così i nostri, vigorosamente montarono su le mura, e il primo che montò fu Niccolò da Tolentino, e Taddeo Marchese colle sue compagnie. E pure i nimici stettero forti e co-

A stanti due giorni, e al terzo dì al dispetto loro i nostri entrarono in quella, cioè presero l'entrata e il Borgo contro la sua difesa della Cittadella vecchia e nuova. Ed aveano speranza di avere prestamente l'avanzo delle fortezze dell'altra Cittadella e del Castello, ch'era in mano de' nimici. E intesa tal nuova furono fatte grandi feste e fuochi in questa Terra; e ordinato di far Processione per tanta vittoria avuta. E poi a dì 19. per questa vittoria fu preso di dare Ducati 100. per vestir poveri e limosine a 20. Monasteri. Per lettere di Federigo Contarini Orator nostro in Savoja s'intese, come il detto Duca avea messo in campo uomini 4000. e arcieri 3000. Inglesi con isperanza di ricuperare le sue Terre, che gli
B tiene il Duca di Milano. A' 21. di Settembre giunse quì un Cavallaro di Brescia in ore 36. venuto, pel quale si ha nuova, come le genti del Duca di Milano circa cavalli 7000. e fanti 1000. erano venute verso le fosse della Cittadella vecchia con gran furia, e i nostri si misero in arme vigorosamente, fatte le schiere molto ordinatamente, e i nostri uscirono fuora, e furono alle mani, e i nimici s'appiccarono con Niccolò da Tolentino, e con Luigi dal Verme, e dietro loro era il nostro Capitano generale col resto delle genti d'arme. E così s'appiccò il fatto d'arme, e durò la battaglia ore . . . . . . e i nostri restarono vitto-
C riosi, e i nimici furono costretti a ritirarsi a dietro. E poi circa alle 22. ore si presentarono un'altra volta alla Cittadella vecchia, ma niente le poterono fare. E vedendo que' del Castello, che pe' nostri venivano gittati i muri a terra colle bombarde, mandarono a domandare al Capitano di potergli parlare, il quale andò, ma non rimase d'accordo, e ritornò a dietro, e i nostri continuarono a bombardare dì e notte. E il giorno seguente uscirono del Castello circa 500. cavalli al badalucco co' nostri. E fu preso Messer Giovanni di Messer Marino Condottier nostro con cinque altri uomini d'arme, e i nostri presero 30. de' loro uomini e cavalli. E subitamente fu riscosso il
D detto Messer Giovanni per contracambio fatto. A' 13. d'Ottobre fu preso un Castello detto Carpenchiolo pe' nostri, e si spera d'averne degli altri. E il dì inanzi s'ebbe Montechiaro. In questo tempo s'intese, come Marco Zeno Orator nostro in Ispagna era stato da quel Re fatto Cavaliere. Essendo in questa Terra venuto per avanti il Reverendissimo Don Giordano Vescovo Albanese, Legato del Papa, Cardinale Orsino, il quale fu onorato, alloggiò a San Giorgio maggiore. Il Doge gli andò incontro, e a' 24. d'Ottobre fu preso di farlo Nobile del nostro maggior Consiglio, e così il Magnifico Conte Carlo Orsini suo fratello, e i suoi eredi. In questo tempo fu preso che i
E Giudei non potessero fare Sinagoga in questa Terra, e acciocchè fossero conosciuti, portassero un' O giallo addosso, sotto pena.

A' 10. di Novembre s'ebbero lettere de' nostri Provveditori a Brescia, cioè Fantino Micheli e Pietro Loredano Procuratori, come col nome di Dio e di Messere San Marco aveano fatto accordo con que' del Castello di Brescia di dar loro il detto Castello liberamente a' 20. di Novembre a ore 20. E aveano avuto gli ostaggi, cioè il fratello del Castellano, e sei figliuoli d'altri migliori di loro, con questa condizione, che le munizioni ed arme, ch' ivi dentro sono, sieno stimate, e i danari

sieno

siano dati a que' soldati che sono ivi dentro, e oltre di ciò debbano render loro il fratello bastardo del Signor di Mantova e altri prigioni. In questo Anno fu presa l'Isola di Cipro pel Soldano del Cairo, siccome ho scritto di sopra a dì primo Agosto del 1426. avendo fatto fare il detto Signor Soldano una grande armata, la qual venne a Limisso d'Agosto, e mise le genti in terra. E a dì 7. del detto si scontrò nel Re, e col Principe suo fratello appresso Limisso miglia otto. Erano col detto Re circa 2000. cavalli e pedoni assaissimi, e subitamente il Re ruppe due delle schiere d'essi Mori, e facendo grandissima tagliata di loro, perch'erano male armati. Ma finalmente pe' Mamalucchi fu rotto il Re, e morto suo fratello, e ferito esso Re d'un colpo di spada nella gola, e poi preso, e menato via da' detti Mori. Vedendo i Cipriani essere preso il loro Re nominato . . . . e morto il Principe suo fratello, tutta l'oste si mise in rotta e a fuggire. E que' franchi, che vollero stare alla difesa, tutti furo o tagliati a pezzi, e specialmente que' Capellazzi della Morea, perchè mai non abbandonavano la persona del Re. Dipoi a dì 10. i Mori si presentarono a Nicosia con circa cavalli 3000. E que' della Terra apriron loro le porte gridando *Viva il Signor Soldano*. E sopragiunto tutto il campo del detto Soldano, entrò nella Terra, e quella mise a saccomanno, e ficcò fuoco nel palagio del Re e in molti altri palagi, e menaron via con loro circa anime 2000. Il nostro Bailo co' nostri mercatanti si ridusse al Castello di Cerines, e dipoi l'armata del Re e quella di Rodi a' 12. d'Agosto giunse all'Isola, e trovò l'armata de' Mori, ch'era vota di gente, perchè gli uomini erano andati infra terra a rubare. Ed ebbero i Mori vista di una nave, che era in mare in bonaccia, e vi andarono colle Galere e colle barche, e rimurchiaronla, la qual nave era di Venezia, che veniva di Gerusalemme con molti pellegrini, padron di quella in Golfo Maraveja; e misero questa nave tra le sue e queste de' Mori, per modo che tutte le frecce e veretoni venivano nella detta nave, che fu combattuta per lo spazio di quattr'ore. Alla fine la presero, e montativi sopra tagliarono a pezzi tutti que', che vi trovarono sopra, eccettuate le femine giovani, che menarono via. Nella qual nave erano venticinque Frati, i quali i Mori voleano che rinegassero, ed eglino non volendo rinegare, mettendosi in ginocchioni colle mani giunte, tutti furono morti, e renderono l'anime loro a Dio, e i loro corpi coloro gli abbrugiarono. Ed essendo menato il detto Re di Cipro con moltissimi Zerboti d'avanti al Soldano in ferri scalcio e tosato, il detto Re usò alcune parole, e s'accordò col detto Soldano di dargli di presente Ducati 30000. e Ducati 10000. all'anno infino a dieci anni. Il Soldano fu contento di lasciarlo, purchè avesse piegeria. Onde pe' nostri mercatanti, acciocchè seguisse la liberazione d'esso Re, fu data tanta merce e mercatanzie in mano del Soldano, sicchè fu pagato de' Ducati 30000. e il detto Re fu liberato, e ritornò in Cipro, e menò con se i nostri mercatanti. E giunto entrò nel Regno, e mise tante gabelle e comarchi per modo che guadagnò assai danari di detta ragione. Al primo di Dicembre fu mandato per tre Dottori Giuriconsulti, che leggevano a Padova, per consultare con loro i detti Capitoli della Pace che si trattava. I quali furono Don Rafaele da Como, Don Rafaele Fregoso, e Don Prosdocimo Conte, i quali aveano Ducati 1000. per uno per leggere nel detto Studio di Padova. E fu consultato con loro circa le giuridizioni del Golfo che abbiamo, e come quello è nostro; e i loro consigli *in scriptis* furono posti *in Commemoriali XI.* a carte 77. Ritorniamo alla pace, che si praticava a San Giorgio Maggiore dal Cardinale Orsino. Essendo stati più volte in colloquj e a parlamenti insieme gli Oratori e i nostri Diputati, *tandem* a dì 30. di Dicembre col nome di Messer Gesù Cristo e di Messere San Marco fu conchiusa e firmata la detta pace tra la Lega e il Duca Filippo Maria di Milano, dando termine al detto Duca di dover ratificarla, e fatti i capitoli, come dirò di sotto. Dopo conchiusa la detta pace il detto Cardinale si partì di quì, e andò a Milano per farla confermare. Il qual Duca disse, che n' era molto contento, e il ringraziò assai della fatica. Il qual Cardinale scrisse alla Signoria, che mandasse i suoi Commessi a togliere le fortezze di Bresciana giusta i Capitoli, ch'erano in mano del detto Duca. E fu provveduto pel Consiglio de' Dieci di mandare due Gentiluomini in Bresciana a questo effetto, i quali furono Niccolò Contarini il Dottore e Paolo Trono. I quali andarono a Palazzuolo per farsi consegnare la detta fortezza, ed erano con piccola scorta; e inteso, che Voldrà da Lampugnano colla famiglia del Duca e co' provigionati loro cercava che i detti due entrassero dentro. E così entrati nella prima porta, que' che guardavano la detta fortezza, dissero: *Noi vogliamo questa fortezza per noi. Dobbiamo avere dal Duca delle nostre paghe Ducati* 50000. *in circa*. E mostrarono di volere alzare i ponti. I nostri Provveditori predetti non vollero fare risposta loro, dubitando, che il Duca non avesse fatto fare questo trattato. E subito scrissero a Brescia e per le Castella e pe' nostri luoghi, avvisandoli che stessero con buona guardia, avvisandoli di quello ch'era seguito a Palazzuolo. E inteso questo per la Signoria nostra, furono subito mandati due Ambasciadori a Firenze, per essere di nuovo d'accordo colla lega contro al Duca di Milano. E i Fiorentini risposero, ch'eglino aveano deliberato e fermato di stare uniti sempre colla nostra Signoria, fino a tanto che abbiano fatto stare in pace il detto Duca di Milano, e ch'erano contenti di stare a quella spesa che la Signoria nostra comanderebbe insino alla fine della guerra. Sicchè la pace andò in fumo.

Memoria di tutte le genti d'arme, ch'erano al soldo della Signoria nostra in Lombardia l'anno 1426. & *etiam* di quelle della Lega contro il Duca di Milano. Il Conte Francesco Camagnuola Capitan nostro generale, lance 230. Il Signor di Mantova lance 400. Piero Gianpaolo 196. Taddeo Marchese 100. Frar Ruffino da Mantova 88. Falza e Antonello 63. Rinieri da Perugia 60. Lodovico de' Micalotti 70. Battista Bevilacqua 50. Giovanni di Messer Marino 50. Bianchino da Feltre 50. Euso da Urbino 50. Scariotto da Faenza 40. Lombardo da Pietramala 30. Jacopo da Venezia 10. Cristoforo da Fuogo 8. Lance spezzate 115. In Casal Maggiore Bernardo Morosini 60. Jacopo da Castello 26. In Verona Antonello di Roberto 50. Testa da Moja 20. Ja-

Jacopo da Fiminato 13. Lance spezzate 12. In Udine Giovanni Sanguinazzo 63. In Venezia Ser' Antonio degli Ordelaffi 10. In Ferrara Volachino da Cologna 45. In Ravenna il Conte Alendas 45. Lance spezzate 11. Conte Luigi dal Verme Lance condotte 260. Orsino degli Orsini 120. Messer Pietro Pelacani 100. Giovanni da Pomaro 38. Contestabili delle fanterie: Il Signor di Mantova fanti 200 Il Conte Carmagnuola 210. Il Buso da Siena 207. Il Cornacchia 101. Simone Parzetto 100. Il Quarantotto 150. Il Perugino 100. Masino Scaretto 90. Andrea da Cesena 85. Antoniolo da Parma 75. Cecco da Pisa 75. Giuliano da Segna 50. Stanzelino da Montoliveto 50. Ventura da Siena 50. Lombardo Lombardo 50. Niccolò da Cavoselmo 50. Romanello da Siena 40. Il Grasso da Venosa 30. Domenico da Venosa 30. Cauriolo da Segna 30. Bolognino da Bologna 30. Corrado da Barbiano 35. Fagiuolo da Cremona 30. Botodella da Casentino 25. Petruccio da Napoli 25. Buono da Marostica 25. Antonello di Cristoforo 50. Giovanni di Villareale 25. Giovanni Bondi da Siena 25. Guglielmo di Radovecchio 30. Pace da Corneto 30. Giovanni da Bologna 30 Bolognino Grasso 30. Nereo da Ginevra 30. Pace da Verona 37. Bartolomeo da Udine 35 Balestrieri da Venezia 100. Fanti a Ravenna, Stefano da Lugo 30. Niccolò da Polenta 30. Meneghino da Barbiano 30. Giovanni di Santagata 35. Maso de' Radici 35. Jacopo da Bologna 30. Nicore 90. Niccolò da Bologna 50. Angiolino da Sala 50. A Ferrara, Giovanni di Villafara 100. Nani da Bologna 30. In Vicenza, Scaramuccia da Savino 85. A Verona Bartolomeo de' Puoli 100. Indio da Parma 75. Baraziano 30. Matteo da Codignola 25. Bartolomeo da Cologna 25. Pietro da Imola 25. Girolamo da Pisa 25. Lionardo Verlato 20 Ravagnano 25. Sull' armata in Pò, Stefano da Vicenza 40. Benedetto da Pescia 40. Sbardellato da Trivigi 25. Antonio da Fazina 25. Chiodino da Imola 30. Antonio dall'Erba 30. A Padova sono in tutto co' Provveditori 100. A Casalmaggiore Petruccio di Calariva 50. Antonello da Siena 60. Gaspare da Milano 25. In Brescello, il Bozza da Siena 60. Il Cotica 25. Fanti, che mancano a fare la mostra, e sono scritti. Franco da Nola 100. Perugino 100. Franceschino da Venezia 100. Martino d'Ascoli 100. Luigi dal Verme 100. Francesco da Perugia 30. Domenico da Roma 30. Nanni da Siena 30. Rinaldo da Bologna 30. Bartolomeo da Perugia 25 Gianantonio da Siena 30. Giovanni da Fermo 30. Giovanni da Moliera 25. Questi sono i Condottieri della Comunità di Firenze colla lega della Signoria nostra: il Signor' Ardiccione da Carrara Lance 400. Taliano Furlano 125. Bernardo da Provenza 115. Il Signor di Faenza 200. Pietro da Navarino 150. Calizio da ...... 40. Antonio da Fresco 20. Lance spezzate 50. Niccolò Fortebraccio 75. Niccolò da Tolentino 400. Il Marchese di Ferrara 500. Arrigo dalla Tasca 120. Fornaino da Bilma 75. Pietro da Trani 25. Giovanni Lonzino da Sisco 58. Antonio Alberigo 25. Braceschi 83. In quest'anno 1426. il Re Janus di Cipro fu preso da' Mamalucchi e condotto al Cairo dal Soldano, e si fece suo tributario di dargli Ducati 8000. all'anno, e fu intronato nel Regno, il quale morì del 1432. e successe suo figliuolo Re Giovanni, il qual'ebbe una sola figliuola legitima Cerlota, e la maritò del 1460. in Luigi figliuolo del Duca di Savoja. Nel qual'anno, in cui seguì il detto matrimonio, morì esso Re Giovanni, il quale lasciò un figliuolo naturale chiamato Jaco, il quale nel medesimo anno 1460. subito morto il padre, andò al Cairo, e col favore del Soldano si fece Re, e così fu privata Cerlota del Regno. Il quale poi si maritò nella figliuola di Marco Cornaro.

A' 3. di Gennajo del 1427. a requisizione del Duca di Savoja avendo pe' suoi Oratori richiesto, fu preso che i Savoini sieno trattati in questa Terra come i mercatanti Tedeschi di fondaco nel pagare de' dazj, cioè i Savoini *ultra montes*. In questo tempo per la Comunità di Firenze furono mandati a donare alla Signoria nostra tre Leoni, un grande d'anni tre ovvero quattro, e due piccoli, i quali furono messi ne' Magazeni in Terra Nuova con finestre, che si potevano vedere. A' 26. di Febbrajo fu preso nel Consiglio de' Cento di far 1000. Lance di nuovo oltre a quelle, che si faranno per la Lega, *& etiam* di fare un Capitano nel Pò, e d'armare subito 30. Galeoni. E fu eletto Stefano Contarini, che fu di Ser Niccolò Capitano. A' 2. di Marzo, avendo bisogno la Signoria di conferire col Conte Carmagnuola Capitano general nostro, gli scrisse che venisse in questa Terra, per poter' essere a parlamento, e per dar' ordine della guerra. E furono mandati due Provveditori in Brescia, i quali in quella notte si partirono, Fantino Michieli e Pietro Loredano Procuratore. In questo giorno si partì Stefano Contarini Capitano del Pò con Galeoni 27. e molti Rediguardi bene in punto. A' 23. giunse quì la Contessa moglie del Conte Francesco Carmagnuola Capitan nostro Generale. E le fu fatto grande onore, e fu accompagnata da donne, barche, e palischermi colle Piatte fino a casa sua; e poi le fu mandato a donare un balasso in tavola per la Signoria di valuta di Ducati 600. panni d'oro, e di seta, confezioni, e vini per Ducati 1000. d'oro. A' 15. del detto mese venne nuova, come essendo venuto Andrea Loredano Capitano dell'armata del Pò colla detta armata a disarmare, e sapendo il Duca di Milano, che la Signoria avea lasciato il Pò senza alcuna guardia, subitamente egli mandò Galeoni 20. Ganzare 3. grandi incastellate, Rediguarde 12. a Torricelle, dov'era Rettore Lorenzo Valusmiera, che s'accordò co' Capitani del Duca di Milano, non aspettando nè pure che gli fosse tratta una pietra di bombarda, e si rendè. Il quale venuto a Venezia fu ritenuto, e condennato a stare due anni in prigione, poi confinato in Candia. Spacciata che fu la detta armata da Torricelle, in quella notte andò a Casalmaggiore a' 28. di Marzo, e fu il Venerdì Santo, e per terra venne Angiolo dalla Pergola, Vittorello Belmamolo, Rasmino de' Triulzi, e Niccolò Picinino Capitano del Duca di Milano con tutta la famiglia del Duca, e il Duca in persona con cavalli in somma 7000. e fanti 8000. e assaissimi guastatori, e carri di munizione, bombarde grandi, gradicci, e altre cose, e subito circondarono il detto Castello di Casalmaggiore, mettendosi in punto per dargli la battaglia per ogni parte. E il Provveditore Fantino Pisani mandò un Rediguardo di remi 18. alla nostra armata, ch'era giunta a Viadana miglia sei di

lì,

li, Capitano Stefano Contarini, a dirgli che l'armata del Duca era giunta ivi, e così il campo da terra. Il quale Capitano inteso questo subitamente venne su colla dett'armata. E sapendo che l'armata nimica era di Galeoni 27. per un comandamento avuto dalla Signoria, che se l'armata del Duca era più di Galeoni 20. per niun modo egli s'appiccasse con quella, diliberò di tornare in dietro, e non volle stare a Casalmaggiore più d'ore 18. dove lasciò 50. fanti, quattro barili di polvere da bombarda, e quattro casse di verettoni. E vedendo i nostri di Casalmaggiore, che la nostra armata si partiva, dalla quale speravano avere soccorso, rimasero tutti come morti, benchè pel suo Provveditore fossero confortati, facendo tutte quelle provigioni, che si potevano fare a difesa.

A dì 29. di Marzo la gente del Duca si mise in punto per voler togliere l'acqua delle fosse, e tolsela avanti che fosse giorno, che non vi rimase niente d'acqua. E tuttavia facevano trarre bombarde da quattro parti di dì e di notte. E gittarono giù tutte le difese, per modo che niuno poteva star più su a difendere lo spalto. E gli diedero battaglia, la quale durò per lo spazio di quattr'ore. E ne furono morti pe' nostri quaranta uomini d'arme di que' del Duca. E ad ore 22. cominciarono a dargli un' altra battaglia da mano attorno attorno. E tuttavia traevano bombarde da tutte le parti sì da terra, come que' de Galeoni, in grandissima quantità. E in quest' assalto i nimici si gittarono nelle fosse, ch' erano senza acqua tolta da' nimici, e con iscale di cento pironi per volerle mettere e appoggiarle al palancato. Ma per que' di dentro furono fatte molte provigioni di mettere trioli di ferro appresso al palancato, e di fare disfare i pettini da pettinare la stoppa, e metterli a modo di subie di ferro sul terraglio appresso il palancato, per modo che gli uomini d'arme e i saccomani, ch'erano nelle fosse, che mettevano la pianta de' piedi in terra, s'intricavano ne' detti trioli e pettini per tal modo, che ne furono guasti assaissimi; e come piegavansi per cavarsi que' da i piedi, que' nostri colle balestre davano loro de' verettoni nelle natiche. E ne furono morti e feriti molti di loro. E alla fine convenne loro d'uscire dalle fosse, lasciando scale 57. che aveano messe al palancato. E pel simile ne furono trovati e morti molti coll'acqua bollente, che il Provveditore avea fatto mettere attorno al palancato, che di continuo stava al fuoco, buttandosi giù così bollente. Onde vedendo que' del Duca di Milano, che non potevano avere la loro intenzione, determinarono d'empiere le fosse di canne, di sorgali, e di brusche, e di paglia, per cacciare poi fuoco dentro, e abbrugiare i nostri, ch'erano dentro nel detto Castello. E vedendo così il Provveditore Fantino Pisani, tolse molte inghistare di vetro, ed empille di polvere di bombarda, e nella bocca mise un poco di stoppa. E come i saccomani venivano carichi di paglia, di canne, o d'altre cose, gittava le dette inghistere loro addosso, ed accendeansi le canne e le fascine, e il fuoco andava contro di loro, per modo che furono costretti di toglierli giù dall'argine, e d'andarsene via. Ed essendo stati quasi tutta la notte a questa scaramuccia, avendo i nostri di Casalmaggiore buttato via quasi tutto il loro saettamento,

A

B

C

D

E

e pel simile que' che aveano gittato li rotti dentro, i quali i Provveditori fecero acconciare, non avendo omai più che tirare, nè pietre nè altro, gittavano giù le ruote de' carri e de legnami e tutti i coppi delle case, e quello che potevano. E vedendo i nimici, che mancavano a' nostri i saettamenti, ed era morto sul palancato l'Arciprete con sei de' migliori del luogo, e udendo tanti pianti e lamenti, che si faceano di dentro, s'apparecchiarono di dar loro un' altra battaglia più aspra di tutte l'altre. E vedendo i Cittadini di Casalmaggiore il gran pericolo, andarono dal Provveditore dicendogli: *Voi vedete, come noi siamo stati fedelissimi della nostra Signoria, infinchè a noi è stato possibile a difendersi. Ma come voi vedete, non abbiamo con che più difenderci, nè di che valerci. E se vedessimo il modo di poterci tenere, noi lo faremmo molto volentieri. Però vi facciamo sapere, acciocchè non incorriamo tanto pericolo, d'andare noi, le nostre mogli, e i nostri figliuoli a saccomano, che voi dobbiate provvedere d'accordarvi con que' del Duca di Milano, e noi medesimi etiam ci accorderemo.* Udendo il Provveditore le dette parole, rispose con benigne parole, confortandoli a volere perseverare nel loro proposito com'erano stati finora, e che certamente la nostra gente per terra prestamente verrebbe a soccorrer loro, con assai dolci e graziose parole, le quali coloro non vollero mettere a esecuzione pel pericolo, che vedevano tuttavia apparecchiarsi di darsi loro battaglia per terra e per acqua da tutte le parti. E dette queste parole fecero segnale a que' di fuori, che si volevano accordare, e subito fecero loro patti, salvo l'avere e le persone, dando loro termine tre giorni a darsi, non venendo loro soccorso.

Sapendo il Provveditor nostro il detto accordo, subitamente mandò il suo Cancelliere a Mantova a far sapere al Conte Carmagnuola, ch'era ivi, come passava la cosa. Il quale gli rispose, che non c'era modo di potergli dare soccorso così prestamente, e ch'egli non voleva mettere lo stato della Signoria a pericolo, e ch'egli sapeva ben quello, ch'era Casalmaggiore; e che essendo in punto, in tre giorni lo ricupererebbe. E così essendo perduta la speranza del soccorso, tornò il detto Cancelliere con tal risposta; E così si renderono, e Niccolò Piccinino entrò dentro il Castello ed ebbelo con tutta la fortezza. Il Provveditor nostro si partì e portò lo sforzo delle munizioni a Borgoforte col salvocondotto ch'egli avea. I nimici avuto Casalmaggiore, subito si partirono, e con tutta la sua armata andarono a Brescello, e lo cominciarono a bombardare di dì e di notte, sicchè presto ebbero quel luogo senza la Rocca. E vedendo che que' della Rocca si tenevano, non volendosi rendere, vi misero molte bombarde di attorno; e se prestamente non fosse giunta la nostra armata, l'avrebbono avuta. Ma inteso la Signoria la perdita di Casalmaggiore, e che il Conte Carmagnuola non gli avea voluto dare soccorso, di subito provvide di mandare di nuovo Francesco Bembo il Cavaliere, il quale s'offrì d'andare senza alcun salario Provveditore sull'armata di Pò, dov'era Capitano Stefano Contarini. E partito, giorno e notte navigando pel Pò, giunse in armata. E a dì 20. di Maggio andarono colla dett'armata a Brescello, dove trovarono l'armata del

del Duca di Milano con tutto il suo campo, ch'era accampato appresso Brescello ne' borghi. La mattina per tempo il detto Francesco Bembo fece armare tutti que' dell'armata. Ed essendo tutti rinfrescati, egli fece che le nostre Galere misero le poppe in terra, e i Galeoni e le barche, vigorosamente gridando ad alta voce *Marco Marco*, traendo assai bombarde e verettoni ad un tratto, che pareva che fosse un folgore. E certamente traevansi per cadauna volta da cento verettoni in sù, e tante bombarde che pareva un tuono. Vedendo così i Capitani del Duca di Milano ch'erano Niccolò Piccinino, e il Conte Francesco, Vittorello Belmamolo, e Angiolo da Perugia, e altri suoi Capitani, uscirono fuori dall'alloggiamento di Brescello per essere alle mani colle nostre genti; e vedendoli venir fuori, i balestrieri e gli Schiavoni si fecero contro di loro, e non per altro se non per ammazzare i cavalli, e in poco d'ora ammazzarono più di 660. cavalli. Et essendo rimasto lo sforzo degli uomini d'arme a piè, subito furono presi e morti da' nostri. E fu messo in rotta tutto il campo, e que' della Rocca di Brescello usciron fuora per dare soccorso a' nostri dell'armata, e que' della cinta di Brescello levarono i ponti, e lasciaronli fuora alla scaramuccia, e così rimasero di fuori, e furono costretti di mettersi in fuga e di scappar via. E assaissimi ne furono presi e morti. E dipoi i nostri andarono a i suoi alloggiamenti, e rubarongli, ed ebbero tutti i carriaggi, munizioni, e bombarde, che furono in somma 178. tra le quali ne furono 16. grandissime, ed una che traeva una pietra di Libre 600. E dipoi furono trovati uomini morti 660. verettoni casse 380. polvere di bombarda Libre 30000. pietre di bombarde numero 875. Lance 1240. e altre assaissime munizioni per una gran valuta di danari. Et avuta la detta vittoria, subitamente la nostra armata si levò di là, e andò verso Casalmaggiore, e trovò che la gente del Duca di Milano vi s'era fatta molto forte, e aveva messa su per le rive del Pò assaissima gente in guardia con assaissime bombarde, acciocchè la nostra armata non potesse passare su. Vedendo così Francesco Bembo il Cavaliere Provveditore, e Stefano Contarini Capitano, si misero in punto, e determinarono di dar loro battaglia, e furono alle mani con loro. E dopo una lunga scaramuccia ne furono morti assaissimi. Alla fine i nostri li ruppero, e cacciaronli giù dall'argine, d'onde furono costretti di dover fuggire dentro di Casalmaggiore, e molti ne rimasero tra feriti e morti e prigioni. E seguendo i nostri la vittoria andarono attorno Casalmaggiore, e incominciarono a dargli di molte battaglie. In questo mezzo giunse tutto il campo nostro, e accampossi intorno, e tolsegli l'acqua al suo dispetto; e colle bombarde di dì e di notte buttarono a terra tutte le sue fortezze e ripari, che aveano fatti, per modo che nissuno poteva stare a combattere nè a difendersi. Ed erano già venuti in tanta necessità, che non aveano più saettamento nè polvere da bombarda, siccome fu al tempo del nostro Provveditore ch'ivi era Fantino Pisani. Onde vedendo Antonello da Pisa, ch'era in Casalmaggiore con cavalli 360. e con fanti 850. e con molti balestrieri di Genova, e conoscendo il gran pericolo, che correvano, furono contenti di rendersi alla Signoria nostra, stando solamente alla discrezione de' nostri. E que' di Casalmaggiore promisero di dare a' nostri Ducati 10000. acciocchè non andassero a sacco. E così furono firmati i patti. E a' 6. di Luglio fu posto Provveditore in Casalmaggiore Folco Contarini che fu di Ser' Albano, finchè per la Signoria venisse provveduto di Rettore.

A' 26. di Marzo del 1427. fu preso in Pregadi di dare a Don Marcoaldo dalla Fratina, il quale s'affaticò assai per tempo nell' acquisto della Patria del Friuli, dov'è Castellano, che atteso i suoi meriti gli sia conceduto a livello Baida Calsina, e Prato Liopaco, pagando alla Camera d'Udine Lire 50. di Piccioli all'anno. A' 13. di Luglio s'ebbe nuova, ch'essendo il nostro campo alloggiato appresso Cremona, sapendo che le genti del Duca di Milano si mettevano in ordine per escir fuora ed essere alle mani co' nostri, e questo per la grande necessità che aveano di vettovaglie dentro la Terra di Cremona, per detta cagione uscirono fuori e furono alle mani co' nostri. Durò la battaglia molto aspra per lo spazio d'ore 4. e ne furono morti assaissimi dell'una parte e dell'altra. Ma pure alla fine pe' nostri furono presi molti uomini d'arme. E que' del Duca voltarono le spalle, ed entrarono dentro di Cremona. E se la detta battaglia fosse stata lontana dalla Terra, niuno entrava dentro a salvarsi, e i nostri gl'incalzarono fin dentro de' rastelli. Ancora s'ebbe nuova, come Rolando Palavicino, il qual'era molto in amicizia col Duca di Milano, per certo dispetto ricevuto dal detto Duca, si volle accordare colla Signoria nostra contro il detto Duca, il quale è Signore di molti Castelli, e gli fu promesso di dargli ogni anno provigione per la sua persona Lire 1500. di grossi, e di dargli Lance 100. di condotta fino a 120. E il detto Duca di Milano gli tolse Borgo San Donnino. A' 7. d'Agosto furono mandati per Francesco Bembo il Cavaliere Provveditore dell'armata in Pò cinque Galeoni e molte barche armate appresso Cremona a sopravedere. E la sera giunsero de' nimici molti Galeoni e Rediguardi, e due loro navi armate, sopra le quali era una grandissima gente, e provisionati, molto bene in punto, e furono alle mani co' nostri. E durò la battaglia da ore 13. fino alle 22. E dipoi essendo stati morti e feriti assaissimi, i nostri presero sei Galeoni, dentro de' quali era Belmamolo suo Capitano e l'avanzo de' Cortigiani del Duca; e furono da prigioni 370. in su. Il resto diede in terra e fuggirono via. E la mattina per tempo parte del nostro campo seguì il resto de' Galeoni, i quali avendo assai gente da piedi e da cavallo sulle rive, al dispetto di tutti si tirarono in su in luogo sicuro e si salvarono. A' 23. d'Agosto furono fatti pel Consiglio de' Cento due Provveditori al nostro campo con grande autorità, i quali furono Lionardo Mocenigo Procuratore, e Fantino Micheli Procuratore. Accettarono, e subitamente furono spacciati, e mandati via. A' 28. del detto mese si partì di Chioggia il Reverendissimo Cardinale Santacroce Legato del Papa, mandato di nuovo, acciocchè trattasse la pace tra il Duca di Milano e la Lega. E per la peste, ch'era in questa Terra la Signoria determinò ch'egli non venisse di lungo. E il Doge andò colla Signoria e col Collegio a Malamocco colle piatte, dove

dove venne il detto Cardinale, e ivi nella Chiesa furono insieme a parlamento, e stettero per lo spazio di cinque ore parlando di questa pace. E poi il Doge tornò in questa Terra, e il Cardinale restò ivi. E fu chiamato il Consiglio de' Cento, e consultata la risposta, e il dì seguente il Doge tornò a Malamocco a dargli la risposta, e confortò il detto Cardinale, che per suo comodo e per sicurezza dalla peste egli volesse ritornare a Ferrara, dove si manderebbono i nostri Oratori per trattare la detta pace, venendo *etiam* que' del Duca di Milano.

A' 31. di Luglio del 1427. il Popolo di Bologna si levò in arme contro il Cardinale oltramontano, ch'era in quella Città Legato pel Papa Martino V. e poco mancò che non fosse morto. Il suo fu messo a sacco. La sua persona si guarentò in casa d'uno de' Bentivogli. E pel simile fece la Città d'Imola, che si assentò dal governo della Chiesa. A' 25. d'Agosto venne nuova, come agli 11. di Luglio sopra Gallipoli era stata una grande battaglia di tre navi nostre cariche di mercatanzia, ch'andavano in Romania, le quali si scontrarono in 21. legni di Turchi, co' quali era una nave d'Anconitani di botti 450. nella quale erano 600. Turchi combattitori. E rimurchiando la detta Cocca appresso una delle nostre, padrone Zanachi Tranafet, questi della Cocca, vedendo venire questa nave d'Anconitani addosso quelli di Cheba, incominciarono a tirare, e ammazzarono molti de' detti Anconitani, i quali dissero: *Non tirate, che vogliamo essere con voi e in vostro ajuto*. E que' crederono loro, e non tirarono più. E accostata la detta nave Anconitana, e montati sulla nostra la presero. Dopo andarono alla nave, padrone Jacopo di Ferigo, *& etiam* quella presero; e poi quella, padrone Lorenzo Marino, scappò per forza di vele a Scio, e le altre furono menate a Gallipoli. Inteso questo la Signoria si dolse molto contro la Comunità d'Ancona, la quale mandò un suo Ambasciadore alla Signoria, dicendo, che ciò non era stato di suo comandamento, ma che forzati aveano fatto tale inconveniente, perchè così vollero i Turchi. Gli fu risposto, che s'inquirirebbe la cosa, come fosse passata con verità, e poi se gli risponderebbe qual fosse l'intenzione nostra. Il Duca Filippo Maria di Milano in questo tempo scrisse una lettera alla Signoria, come s'era maritato in una figliuola del Duca di Savoja vecchio, sorella di questo che domina al presente, e la voleva menare a Milano, siccome è scritto al luogo suo. A' 28. di Settembre s'ebbe, come Rolando Palavicino insieme con Taddeo Marchese colle loro Compagnie aveano corso sul Parmigiano, e fatta una grandissima preda, e presi molti prigioni uomini da taglia, e fatta preda per valuta di Ducati 8000. A' 16. d'Ottobre al levare del Sole s'ebbero lettere de' Rettori di Brescia, venute in pochissime ore, i quali scrivono, come essendo l'esercito nostro attorno un Castello chiamato Macalo, per volere aver quello, e ivi era tutto il campo del Duca di Milano, e s'era alloggiato tra due paludi; e questo aveano fatto, acciocchè i nostri non potessero andare loro addosso, e avendo il nostro Capitano sentimento di questo, e che il detto campo era disordinato, consultatosi co' Provveditori, determinarono d'andare ad assaltar quello. E a dì 16. d'Ottobre a ore 5. di giorno vi fece passare molti pedoni, e la squadra di Giovanni Savello da quella banda con assaissimi balestrieri. E saputo Niccolò Piccinino uno de' Capitani del Duca di Milano, che il detto Giovanni Savello era passato dalla sua banda, si mise in ordine con tutta la sua gente con tutte le lance in resta per volere appiccarsi insieme. Vedendo questo Pietro Gianpaolo Condottier nostro, per sua prudenza fece spianare un certo fosso, ch'era tra la gente del Duca, e i nostri, e subitamente egli mandò dalla banda de' nimici cinque squadre; e vedendo i nimici che i nostri aveanli circondati in quelle paludi, subitamente incominciarono a mettersi in fuga, e i nostri caricandoli addosso per modo che col nome del nostro Signore Iddio e del glorioso Messer San Marco Vangelista, ruppero il suo campo, e furono presi quasi tutti i Condottieri del Duca di Milano, e molti ne furono morti. Ma la notte la maggior parte de' detti Condottieri furono strafurati, e lasciati andare. Pure si trovarono essere prigioni da cavalli. . . . . . . tra' quali Carlo Malatesta Capitano del Duca predetto, cognato del Signore di Mantova, un fratello del Conte Francesco Sforza, un figliuolo d'Angiolo dalla Pergola, e molti altri Condottieri ed uomini d'arme. E se non fosse venuta la notte addosso, non saria scampato alcuno di loro. Ed hanno avuto tutti i carriaggi del detto campo, e molta vettovaglia. E avuta questa nuova, la Signoria ordinò fuochi di lumiere, suoni di campane, e fare processioni, e lasciar prigionieri di prigione, ringraziando Iddio di tanta vittoria. Fu preso nel Consiglio de' Cento di donare al Conte Francesco Carmagnuola Capitano General nostro la casa grande che fu da Cà Lioni a Santo Stefano, ed era del Signor Malatesta, e di dargli Ducati 2000. per sua provigione all'anno, e di dargli un Castello in Bresciana, che gli dava Ducati 500. all'anno d'entrata. A' 27. d'Ottobre a petizione di Papa Martino V. furono mandati a Ferrara due Oratori nostri Paolo Correro e Girolamo Contarini per essere col Cardinale Santacroce e con gli altri Oratori del Duca di Milano e della Lega, per vedere di conchiudere la pace. Il Duca di Milano mandò Messer Antonio Gentile, Messer Giovanni da Reggio, e Messer Gianfrancesco Gallina, e la Comunità di Firenze mandò Messer Palla Strozzi Cavaliere e Messer Gerardo de' Medici, i quali Oratori ebbero pieno Sindacato e mandato di conchiudere quanto richiedeva. A' 25. di Novembre i nostri di Bresciana ebbero la Valle di Valcamonica con alcune fortezze dentro la detta Valle, e massime il Castello di Brè. E infino a qui i nostri ebbero circa 80. fortezze tra 'l Bresciano e il Bergamasco. Ma pure Bergomo si tiene ancora pel Duca di Milano. E questo per essere nella detta Città moltissimi Gibellini. Ma prestamente o per amore o per forza converrà loro di venire sotto la Signoria nostra. Ancora a' 13. del detto mese s'ebbe Valdisabbia. Fu preso nel Consiglio de' Cento d'armare 8. Galeoni e farli fare grandissimi più degli altri, per mandarli nel Pò; sicchè non furono veduti mai i maggiori, e meglio in punto. In questo giorno giunse in questa Terra un' Ambasciadore della Comunità di Firenze, il qual fu Messere Marcello degli Strozzi, il quale fu molto ben ricevuto, e venne con una nobile compagnia, e si rallegrò della vittoria avuta contra del Duca di Milano.

A' 3.

A' 3. Febbrajo del 1428. nel Consiglio de' Cento fu preso di fare un' Oratore a Papa Martino V. e fu eletto Francesco Barbaro il Dottore, ed accettò. Nel gran Consiglio fu presa parte di far nostro Nobile co' suoi eredi il Magnifico Conte Rolando Palavicino, che fu del Magnifico Niccolò Cavaliere. A' 9. di Gennajo s'ebbe nuova, come il Duca di Milano avea mandato il Conte Francesco Sforza con cavalli 800. sopra la riviera di Genova, e assaltollo la gente di Messer Tommaso di Campofregoso, il quale essendo ben provveduto il serrò nella Poncevera, e di là non è per uscire. E dipoi s'ebbe, il detto Conte Francesco essere stato preso, e messo in Castello, e dopo s'ebbe, come il detto di là era fuggito incognito. Agli 8. di Marzo s'ebbe avviso, come il nostro campo avea fermato le bombarde e bastìe appresso Bergomo. A' 14 del detto mese giunse in questa Terra il Conte Carmagnuola Capitan generale nostro, e Messer lo Doge colla Signoria ed altri gentiluomini gli andarono incontro fino a Oriago; e fu accompagnato orrevolmente fino a casa sua. E poi fu in Collegio molte volte a consultare. E fu determinato, che non seguendo la pace, in questo Aprile egli vada in campo a fare faccende. D'Ungheria da Marco Dandolo Orator nostro s'ebbe, come veniva in questa Terra un figliuolo del Rè di Portogallo, nominato Don Piero, per andare a Roma dal Papa. E fu determinato di fargli grand' onore. Gli furono mandati incontro quattro Ambasciadori, i quali egli vide graziosamente. E giunto a Mestre, Messer lo Doge colla Signoria gli andò incontro fino a Marghera col Bucintoro, e con molti Palischermi e barche armate. Alloggiò alla Casa del Marchese, e fattegli le spese finchè stette quì, e datigli assai doni, e fattegli feste, sulle quali erano da 300. donne in su, la maggior parte vestite di panno d'oro e di seta e assai velluti, al suo partire fu accompagnato da molti gentiluomini fino a Chioggia, il quale andò poi al suo viaggio. Avea con lui cavalli 300. a' quali per la Signoria furono fatte le spese. E 25. Gentiluomini l'accompagnarono fino a Ferrara. A' 7. del detto mese fu presa parte nel gran Consiglio di far Nobile nostro del maggior Consiglio il Magnifico Don Giovanni di Varano figliuolo del Signor Ridolfo di Camerino co' suoi eredi. A' 22. d'Aprile venne un Brigantino armato da Modone, pel quale s'intese, come i Turchi erano andati all'Isola di Negroponte tra Galere e Fuste numero 40. e menato avean via 700. anime e più, e cacciato fuoco nelle vigne e negli uliveti, e fatti grandissimi danni e più. Sono *etiam* venuti nel suo ritorno sotto Modone e Corone, e non si provvedendo, sono per far peggio, perchè non hanno contrasto d'armata alcuna. E inteso questo, subito fu preso di fare Capitano al Golfo: e fu eletto Andrea Mocenigo. E furono armate quì Galere 15. le quali furono spacciate immediatamente per andare a trovare la detta armata Turchesca.

A' 18. d'Aprile a ore cinque di notte in questo mezzo fu conchiusa la pace tra la Lega e il Duca di Milano per mezzo del Cardinale Santacroce Legato del Papa con molti patti e capitoli. E la Lega rimase con suo onore, e il Duca di Milano ha lasciato del pelo: e Bergomo col Bergomasco resta alla Signoria nostra. La qual pace si dee pubblicare per tutto

A il dì sei di Maggio prossimo. Intesa tal nuova furono fatte feste di suoni e di fuochi in questa Terra in segno d'allegrezza. E il Cardinale predetto a' 6. di Maggio scrisse alla Signoria, come il Duca Filippo Maria di Milano avea ratificato e confermato tutti i Capitoli contenuti nella pace, e mandava a far consegnare Bergomo e le fortezze del Bergomasco: Però la Signoria mandi i suoi Nunzj a togliere la tenuta di quelli. Il Duca di Milano elesse più presto di dar Bergomo alla Signoria, che Cremona. E nota, che furono spesi in questa guerra col Duca di Milano due millioni e mezzo di Ducati in mesi 28. fatto 13. per cento alla Camera degl'Imprestiti di

B fazioni, e il capitale degl'imprestiti era venuto a Ducati 57. il 100. Agli 11. di Maggio s'ebbe nuova, come i nostri aveano fatto l'entrata in Palazzuolo, e avuta la Rocca con tutte le pertinenze, che fu consegnata loro. E pare, che il detto Cardinale Santacroce con Paolo Correro, e Girolamo Contarini nostri Oratori stati a Ferrara, vennero a Bergomo. E quella sera medesima fecero i Commessarj del Duca consegnare quella Città alla Signoria nostra con tutte le sue pertinenze. A' 16. del detto mese in questa Terra fu fatta una solennissima processione con tutto il Clero e Fraterie di Venezia per la pace seguita, e fu gridata la pace. E nota, che non fu più

C altro Consiglio, che quello de' Pregadi. Sicchè i Consigli de' Cento, e de' Centoventi cessarono, essendo seguita la pace; e fu principiato a' 14. di Maggio a trattarsi le cose in Pregadi. A' 24. di Maggio giunse in questa Terra il Conte Francesco Carmagnuola Capitano generale nostro con tutti i suoi Condottieri, e portò con lui la Bandiera di Messere San Marco. E fu fatta un' altra notabile processione, e appiccata la detta bandiera in Chiesa di San Marco con quella della Lega. E nota, che fu posto ne' Pregadi per Ser' Almorò Valaresso Consigliero di mettere le bandiere prese a' nimici nella Chiesa di San Marco. E all'incontro fu preso di metter quella

D della Lega e di San Marco. A Nona giunse in questa Terra Marco Bembo stato Capitano nel Pò con tutte le barche armate, e venne a disarmare. Capitoli della pace fatta tra la Signoria nostra e i Fiorentini col Duca Filippomaria di Milano, conchiusa a' 18. d'Aprile del 1428. in Ferrara. „ I. Che avanti tratto debbansi rimettere tutte le offese per ambe „ le parti, e ogn' ingiuria seguita dal 1423. „ fin quì. *Item* il Duca di Milano lascia alla „ Signoria Brescia col Bresciano con tutte „ le Terre e Luoghi, ch'erano a ubbidienza „ della detta Città di Brescia. Ancora lascia „ alla Signoria la Città di Bergomo, ch'egli „ possiede con tutto il territorio del Bergo-

E „ masco. E il detto Duca è contento di mettersi in compromesso di Messere lo Cardi„ nale, il quale debba giudicare di Martinen„ go, e della Valle di San Martino, se sieno „ sotto al Vescovado di Bergomo. E che le „ dette Terre sieno della Signoria senza alcu„ na contradizione. II. Lascia il detto Duca „ alla Signoria tutte le Terre e Castelli, che „ la detta Signoria avesse acquistate sì nel „ Cremonese, come in ogni altro luogo. III. „ Che Orlando e Antonio Palavicino, e Gio„ vanni dal Pomo, debbano rimanere colle„ gati colla Signoria, e che il detto Duca „ debba rilasciar loro ogni loro Castello e

„ for-

„ fortezze e tutti i loro beni. E che i detti „ possano godere quello che avessero sotto il „ dominio del detto Duca. IV. Che Luigi „ del Verme, e i figliuoli del Conte Filippo „ d'Arcelli debbano riavere dal detto Duca i „ suoi Castelli e Fortezze con tutti i suoi „ beni mobili, e che rimangano aderenti alla „ Signoria. V. Che al Conte Francesco Carmagnuola Capitano della Signoria siano renduti tutti i suoi beni mobili e immobili, e „ quelli possa vendere, e dargli ogni danaro „ che gli avesse prestato, eccetto le cose ch' „ egli ha in feudo, ch' e' non possa vendere. „ E sia di questo giudicato per Messer lo Cardinale, come gli piacerà. VI. Che ad ogni „ soldato, che avesse beni nel dominio del „ Duca di Milano, il quale fosse al soldo della Signoria, sieno dati e restituiti i suoi „ beni; e se fosse stato bandito, sia assoluto „ dal bando. E così *è converso*. E lasci il detto Duca tutte le possessioni e beni che avesse sì in Bresciana come in Bergamasca, facendo carta *inter vivos* di donazione. VII. „ Che il Duca di Milano non possa fare sovra „ il Pò, nè circa il Pò, fortezze, bastie, „ Chiese, nè ponti; e quelle che vi sono al „ presente, si debbano rovinare. E che la „ Signoria non possa pel simile fare *ut supra*, „ eccetto que' ponti, che anticamente soleva „ avere il detto Pò, cioè dal tempo di questo Duca fin quì. VIII. Si compromettono „ il detto Duca e la Signoria in Messere lo „ Cardinale, a chi debba rimanere il luogo „ di Torricelle; *etiam* delle bastie, che la „ Signoria ha fatte fare verso Cremona, „ cioè appresso la Terra; s'elleno debbano rimanere alla Signoria, o essere rovinate. „ IX. Che il detto Duca non possa impacciarsi „ ne' fatti di Romagna, nè di Bologna, nè „ di Toscana sotto alcun colore, con alcun „ Signore o Comunità fino a Roma, e dall' „ altra parte da Bologna fino a Pontremolo, „ e dalla Massa in quà fino al mare di Roma. „ E in tutte queste parti egli non possa avere „ nè raccomandati nè aderenti, nè far lega „ con alcuna persona, e che non possa averla in alcuna Terra della Chiesa, nè con altri, sotto simil colore. *Et e converso* pel simile „ la Signoria di Venezia. Non intendendo in „ questo Imola nè Forlì, ch'erano raccomandati alla Comunità di Firenze. E assolve il detto Duca il Signor Carlo, e tutta la Casa „ de' Malatesti da ogni obbligazione, che „ eglino fossero obbligati liberamente; e la „ Comunità di Firenze egli assolve, ch' eglino possano navigare con ogni navilio sì al „ viaggio di Londra e di Bruggia, come in „ cadaun' altro luogo, senza pagar dazio a „ Genova, e che possa colà far fondaco, come fanno i proprj Genovesi. E promette „ il detto Duca, che il Comune di Genova „ ratificherà questo per publico Strumento. „ X. Che Messer Gianantonio e Lodovico dal „ Fiesco, e que' di Campofregoso, e tutti i „ sudditi di Genova Nobili, rimangano col „ Comune di Firenze per aderenti con quelle Terre, ch' eglino tenevano avanti la „ guerra; e per quelle, che fossero acquistate dopo la guerra di Romagna, sia „ compromesso in Messere lo Cardinale, che „ egli giudichi come gli parrà e piacerà. „ XI. Che il detto Duca debba avere assegnato le dette fortezze, ch' è obbligato „ dare alla Signoria, fino a' sei di Maggio, e „ debbansi levare le offese al primo di Maggio. E se la Signoria acquistasse alcuna „ fortezza in questo mezzo, sia sua. XII. Che „ ambe le parti debbano fra 'l termine di due „ mesi aver dato in nota a Messer lo Cardinale i suoi aderenti e raccomandati, e non „ possa dare alcuna delle parti alcuno per suo „ aderente, il quale non fosse stato avanti il „ principio di questa guerra suo aderente e „ collegato. E debba essere osservato, come „ è notato e scritto ne' Capitoli, sotto pena „ di Ducati 100000. d'oro. E di questo sia „ sicortà il Santissimo Papa Martino per entrambe le parti. *Item* che la detta pace sia „ gridata per entrambe le parti a' 6. di Maggio per tutte le sue Terre; che Iddio la „ mantenga per lunghissimo tempo.

Di Maggio fu preso ne' Pregadi d'eleggere nel gran Consiglio per quattro mani d'elezione un Podestà e un Capitano a Bergomo per due anni con salario di Ducati 1000. per cadauno all' anno. E così fu eletto primo Podestà Marco Giustiniano, che fu fratello del Beato Lorenzo. Et è da sapere, che il Duca di Milano soleva dire: *Più guerra ha fatto al mio Stato Marco Giustiniano Podestà di Bergomo colla sua testa, che non mi hanno fatto cavalli diecimilla della Signoria*. E Pietro Avogadro di Brescia dicea: *Se la Signoria avesse un Rettor simile nelle altre Terre, tutta la Lombardia sarebbe sua*. Per un Brigantino armato con lettere di Guido da Canale s'intese come il Gran Turco, per Giovanni di Bonixe suo Cancelliero, gli avea fatto dire, che scrivesse alla Signoria, che le piacesse di mandargli un' Ambasciadore, acciocchè possa conchiudere la pace col detto Oratore. A' 4. di Luglio vennero in questa Terra otto Ambasciadori della Comunità di Bergomo, molto onorevolmente vestiti, e con molta famiglia, tra' quali era il suo Vescovo, il qual fece un solennissimo sermone a Messere lo Doge, e portarono a presentargli una notabilissima Bandiera coll' arme della Comunità, la quale fu appiccata nella Chiesa di San Marco. Sopra la qual Bandiera è scritto CIVITAS BERGOMI. A' 5. del detto mese fu preso di fare un Podestà a Casal-maggiore per quattro mani d'elezione con salario di Ducati 500. all' anno. In questo tempo pel Conte di Zil fu mandato alla Signoria un' Ambasciadore il più segreto, ch' egli avesse per trattar tregua tra il Re d'Ungheria e la Signoria nostra. E così fu conchiusa tregua per due anni, perchè erano in qualche differenza tra loro. A' 21. del detto mese fu eletto Ambasciadore nelle parti della Morea al Despoto della Janina, Giovanni Correro, che fu di Ser Filippo Procuratore, per trattar pace col Despoto suddetto della Janina, e con altri Bassà, che sono nella Morea. A' 7. d'Agosto fu eletto Ambasciadore al Turco per trattare la pace con lui Jacopo Dandolo, il quale accettò, e si partì colle Galere, che furono armate quì, Capitano al Golfo Andrea Mocenigo. A dì 9. di Settebre fu ritrovata pe' Procuratori della Chiesa di San Marco, tra' quali era Lionardo Mocenigo, nel Santuario un' ampolletta col Sangue di Cristo, dentro quattro Croci d'argento guernite, e in mezzo d'una delle Croci una testa di Cristo di Calcedonio bellissima, vale Ducati quattro mila in cinque mila. Le quali cose erano state in terra nella polve, che non si sapevano. In questo tempo

la Città di Patras nella Morea levò San Marco. A' 13. d'Ottobre fu preso di dar licenza a Taliano Furlano nostro Condottiere, che vada per due mesi a Foligno a togliere sua moglie. Fu preso atteso che la Città di Durazzo in Albania pel mal'aere viene disabitata, che tutti que' che vorranno andare ad abitare colà, sieno assoluti da ogni fazione e carico per anni 10. In questi giorni il Duca Filippomaria di Milano scrisse alla Signoria, come s'era maritato in una sorella del Duca di Savoja, la quale davagli per dote una grande quantità di danaro e molti Castelli. E ch' egli avea determinato di menarla a' 16. d'Ottobre: però egli invitava Messer lo Doge e i suoi Consiglieri, il Marchese di Ferrara, il Signor di Mantova, il Marchese di Monferrato, e il Duca d'Osterich alle dette nozze e feste. Gli fu risposto, che per la peste, ch' era in questa Terra non poteva il Doge andarvi, perchè non sarebbe ben fatto a mettere il morbo in Lombardia, ma gli si manderebbe Ambasciadore per onorarlo. E a' 12. del detto mese fu eletto Ambasciadore al Duca di Milano Giorgio Cornaro che fu di Ser' Andrea. A' 22. del detto mese giunse quì Marco Dandolo stato Ambasciadore al Re d'Ungheria di compagnia con un' Ambasciadore della Comunità di Firenze. E de' quindici Capitoli, che il Re diceva d'avere differenza colla Signoria nostra, erano rimasti d'accordo di dieci. E de' cinque, che mancano, il detto Re debba mandare i suoi Oratori alla Signoria, per rimanere d'accordo, e prolungare la tregua per tanto tempo, quanto vorrà la Signoria nostra. In questo giorno furono menati in Terranuova otto Lioni. A' 6. di Dicembre fu eletto Ambasciadore a Firenze Fantino Dandolo Dottore e Cavaliere, il quale accettò e subitamente si partì. A' 21. del detto mese per due Galere cariche di spezie, giunte quì, s'intese come cinque Fuste grosse di Turchi aveano messo in terra sull' Isola di Candia in un luogo appresso Sittia, e aveano menato via anime circa 24. Inteso questo, il Reggimento di Candia fece provigione d'armare due Galere, e trovate le ciurme, armaron quelle, e con una Galera di Negroponte, ch' era ivi e in persona. Dolfino Veniero Capitano di Candia montò sulle dette Galere, e andò a ritrovare tre Galere de' nimici, che anche quelle venivano a danneggiare l'Isola. E vedendo questo sei Fuste di Turchi, credendo che fossero una sola Galera, perchè l'altre erano dietro la punta, vennero per investire la stessa Galera, e le tirarono molte freccie, e ne furono feriti 24 uomini, e morti quattro. Vedendo così le altre Galere, si scopersero dalla punta, e furono addosso di quelle. E subito due Fuste de' Turchi si resero, e l'altre due combatterono valentemente. Alla fine furono prese tutte e quattro, e furono tutti tagliati a pezzi, eccetto tredici, che furono serbati vivi.

Nel 1429. a' 6. di Febbrajo fu preso pel buon portamento, che avea fatto in questa guerra il Signor Lodovico di Gonzaga di Mantova al nostro campo, e colla propria persona, di donargli una bella casa in questa Terra; e presa la parte, fu comperata la casa di Ser Bernardo Giustiniani da San Pantalione, ch'è in capo del Rio in volta di Canale, e costò alla Signoria Ducati 6500. Per mezzo del detto Signore di Mantova fu confermato

A il Conte Carmagnuola per Capitan Generale della Signoria nostra, con condotta di Lanze 1500. a Ducati 1000. d'oro all'anno per la sua persona. E la Signoria lo debba far Conte, e donargli alcune fortezze nel Bresciano, come Chiari e Roccafranca, e alcune altre in Bergamasca, finchè abbia d'entrata 12000. Ducati all'anno. Et egli debba rifiutare alla Signoria tutte le ragioni, ch'egli ha e potesse avere nelle parti di Lombardia. E così furono fatti i Capitoli. E per fargli più onore, la terza Domenica di Quaresima fu fatto un solajo sulla Piazza di San Marco nobilmente apparecchiato con molti arazzi, e fu detta una Messa dello Spirito Santo. Poi Messer lo

B Doge investì il detto Conte Carmagnuola, e lo fece Conte de' detti luoghi, dandogli in feudo Chiari e Roccafranca, con autorità e giuridizione civile e criminale a lui e a' suoi eredi. E compiuta la festa, Messer lo Doge colla Signoria e con moltissimi altri Gentiluomini andarono a desinare a casa del detto Conte a Santo Stadi colle Piatte, dove fu fatto un notabilissimo pasto e gran trionfo. A dì ultimo del detto mese giunsero in questa Terra due nobili Ambasciadori del Duca di Milano, Messer' Antonio Gentile e Messer Pietro di Nebia, i quali sono de' più cari Consiglieri del Duca, di maggiore autorità. Ed ismontarono a San Clemente, dove allog-

C giarono per cagione della moria, ch'era in Venezia. E gli furono mandate a presentare cere, confetti, vini, ed assaissimi pesci, e tutt'altre cose, ch'erano di bisogno per le spese loro. E a' dì 2. di Marzo del 1429. furono all'udienza accompagnati con una bella compagnia, e referirono la loro ambasciata molto sapientemente. In quest'anno a' 3. di Febbrajo fu l'acqua grande a ore cinque di notte in questa Terra, che montò sulle rive e le fondamenta, e guastò i pozzi, e moltissime mercatanzie. E se fosse cresciuta niente più, rovinava il forzo di questa Terra; e questa fu per fortuna di Scilocco, che venne con grande rovina. A' 3. giunse quì un'Am-

D basciadore di Papa Martino V. venuto, acciocchè la Signoria s'interponga per far fare la pace tra la Santità sua e la Comunità di Bologna. Gli fu risposto, che si farebbe ogni cosa. In questo medesimo giorno giunsero due Ambasciadori de' Bolognesi con bella compagnia venuti, perchè quella Terra si vuol dare liberamente alla Signoria nostra. E fu risposto loro di non volerla accettare, per non volere dispiacere al Papa, e che dovessero fare la pace. Ancora un'altra ambasciata del Re d'Ungheria giunse a Ferrara destinata alla Signoria nostra, e per la moria ch'era in questa Terra, non hanno osato ancora di venir quì. A' 6. di Marzo di Lunedì circa la prim'

E ora di notte entrò fuoco nella coperta della Chiesa di San Marco, e abbrugiò tutto il coperto, ch'era di piombo, il quale poi fu racconciato, come è al presente. Dal mare s'ebbe nuova, come Jacopo Dandolo Ambasciador nostro al Turco, giunto alla sua presenza, ed esposta la sua ambasciata, e presentati i doni, ch'e' portò, il Turco ebbe a dirgli: *Hai tu la libertà di darmi la mia Terra di Salonichi?* e gli rispose di nò. Il Turco gli diede comiato, ed essendo per partirsi e ritornare in dietro, il detto Ambasciadore fu preso, e posto in prigione, e ordinato fu pel detto Signore che mai più fosse lasciato andargli

d'avan-

d'avanti. Sicchè arrivò così, per volersi fidare de' Turchi; al quale diede belli presenti. E si dice che il Turco ha fatto questo per la speranza, che ha di fare la tregua col Re d'Ungheria per anni tre che si trattava.

A' 16. di Marzo, dubitando i nostri di Salonichi, che i Turchi non andassero a toglierlo, fu preso di mandare un'altro Capitano di lì con 500. fanti a custodia, e fu eletto Francesco Capello. Ancora fu preso, che sia presa da donare una casa in questa Terra al Signor Sandeli Vaivoda nell' Albania, e fu comperata la casa a Santa Giustina di Ser Niccolò Morosini, che fu di Ser Gasparo per Ducati 3000. e data al detto Sandeli. In questo tempo in Francia essendo assediata la Città d'Orleans per gl'Inghilesi, apparve al Re una Pulcella, la quale guardava le pecore, nata verso Lorena, la quale andata dal Dolfino di Vienna da parte di Dio comandandogli, ch' egli debba andare con buon' animo contro i nimici, facendogli sapere, ch'egli soccorrerebbe la detta Città, avendo certa spada, ch'era in una Chiesa, e avrebbe vittoria contro i suoi nimici. E si nominava Giannetta. Si vestì da uomo e si chiamava Janes. E fece cose mirabili. Era d'anni 18. Ruppe gl'Inglesi, e guarentò la Francia. Alla fine in una Terra fu presa da' nimici, morta, e abbrugiata. Al primo d'Agosto in questa Terra giunse un' Ambasciatore della Comunità di Firenze, chiamato Messer Geminiano de' Neri, uomo molto savio, e bene accompagnato di bella famiglia. In questo medesimo giorno s'ebbe nuova come era stato conchiuso l'accordo tra Papa Martino V. e la Comunità di Bologna, che fu ottima nuova. A' 15. del detto mese fu preso per le cose del Turco, di mandare un' Ambasciadore al Caraman. Agli 8. d'Ottobre s'ebbe nuova certa, come il Re di Tunisi avea fatto una grandissima armata di 70. Fuste, tra le quali sono Galere 40. armate a 3. uomini per banco, il resto è di Fuste di genie. E andò in Aragona a un luogo del Re detto Malta; e occultamente smontarono essi Mori in terra, e presero da persone 4500. e più, e quelle hanno menato via per ischiavi, e fecero gran crudeltà. Il Re d'Aragona fece preparare una grossa armata, e tolse una nostra nave di portata di botti 1400. di Ser Carlo Zeno, e quella armò insieme con molte sue navi e con tre Galere bene in punto, e debbe andare a vendicarsi de' danni avuti contro a' Mori. Quello che ne seguirà, lo scriverò. A dì primo di Agosto fu data una battaglia a Gallipoli per la nostra armata, siccome s'intese per via di Costantinopoli, la quale fu così. Volendo Andrea Mocenigo Capitan nostro al Golfo seguire i comandamenti della Signoria nostra, egli mandò a stare nelle acque dov' erano le navi de' nimici nel Maudrachio di Gallipoli alcune Galere, e dopo egli mandò il suo Ammiraglio colla Barbotta molto bene in punto, la quale forse sopra la Palata, e la nave Capitan Luigi Loredano, d esse si tirarono verso il porto di Gallipoli. E vedendo così il detto Mocenigo Capitano fece sonare la trombetta, e poi arditamente andò a ferire nella detta Catena del porto colla voga battuta, e per la detta Galera si ruppe parte della detta Catena, vedendo così i Turchi, ch'erano sulle Cocche per difesa di quelle, incominciarono a fuggir giù e a gittarsi in acqua. Ma poi vedendo, che le altre Galere non sovvenivano esso Capitano, nè venivano a ferire, come era l'ordine, i detti Turchi ritornarono sulle sue difese, e combatterono molto vigorosamente, per modo che molti de' nostri furono morti e molti feriti. E all' albero della nave grossa nostra fu data una botta di bombarda, e due altre diedero nella nave, ma non di conto. E se tutti i Sovracomiti avessero fatto il loro dovere, di fermo si sarebbe avuta l'intenzione, e sarebbe stato preso Gallipoli. Ma così vien fatto ne' fatti della Signoria nostra. E per molti schiavi scappati di Gallipoli s'intese, che in quella battaglia fu morta una grandissima quantità di Turchi, e assaissimi furono feriti. E dipoi il detto Capitano mandò cinque Galere a Costantinopoli, e tre lasciò a Gallipoli di compagnia della nave grande di Comune. In questi giorni s'intese esser morto Jacopo Dandolo Orator nostro al Turco ritenuto in prigione. A' 28. d'Ottobre fu eletto Oratore a Roma a Papa Martino pe' fatti del Duca di Milano, Marco Lippomano il Dottore. A' 26. di Novembre giunse quì un' Ambasciadore del Duca di Milano, e per dir meglio furono due, il Vescovo di Como, e Messer Gianfrancesco Gallina con assai famiglia bene in punto, e subito andarono alla Signoria, ed esposero la sua ambasciata; e dopo il desinare fu fatto in Pregadi per fare risposta loro, e furono spacciati. I quali l'altro giorno si partirono, e per la Signoria furono fatti grandi presenti di vini, di confetti e di cere a' medesimi. In questo medesimo giorno venne un' ambasciata della Donna che fu del Signor Carlo Malatesta, raccomandando lei, lo stato suo, e i suoi nipoti a questa Signoria. E dimandò grazia di potere comperare Ducati 15000. d'imprestiti. E così le fu conceduto. A' 10. del detto mese fu consecrata la Chiesa di San Giovanni e Paolo, fondata per Jacopo Tiepolo Doge. Erano Lorenzo Giustiniano Vescovo di Castello, Filippo da Molino Patriarca di Grado, e Antonio Correro Vescovo di Ceneda, tutti e tre nostri Gentiluomini, che la consecrarono con grandi solennità e cerimonie. In questi giorni fu pel Consiglio de' Dieci proceduto contro Pietro Marcello, il quale era andato a Milano a rivelare i segreti della Terra, ed era assente. Fu data taglia di quello che l'ammazzava, che avesse lire 10000. e cavasse uno di bando. A' 14. di Dicembre giunse quì un' Ambasciadore del Duca di Milano, e un' altro mandò a Roma al Papa, e un' altro alla Comunità di Firenze, per trattare di grandissime faccende. A' 18. del detto mese la Comunità di Firenze mandò a disfidare il Signore di Lucca, ch' era chiamato . . . . pe' Castelli ch' egli teneva di ragione di que' di Pisa.

Nel 1430. a' 6. del detto mese giunse un' Ambasceria della Comunità di Siena in questa Terra, che furono due, e subito pel Consiglio de' Pregadi fu loro risposto, e fu comandata grandissima credenza. In questo giorno fu eletto Ambasciadore al Duca di Milano Andrea Contarini, che fu di Ser Giovanni, il quale accettò subitamente, e quella notte medesima si partì, e menò con lui una nobile Compagnia. In questo tempo Messer Giorgio Strazimiero cercava quanto gli era possibile di far perdere a questa Signoria l'Albania, acciocchè tutto andasse in mano de' Turchi. In-

Inteso questo suo mal volere, fu preso, che Silvestro Morosini coll' armata, avanti che andasse a Salonichi, dovesse andare in Albania, acciocchè quelle cose s'achetassero, e stesse in pace. A' 5. di Febbrajo fu presa parte per esercitare i nostri Gentiluomini al navigare, che vadano due Nobili per cadauna nave armata col salario di Ducati 10. al mese del Comune, e la parte misero i Savj agli Ordini. In quest' Anno a' 4. di Settembre Don Obizzo di Polenta Signor di Ravenna e di Cervia cedette alla Signoria nostra le dette due Terre, e fu fatto di questo solenne privilegio. Agli 11. del detto mese essendo andato un Martedì pel Palazzo Messer lo Doge giusta il consueto a comandare a' Giudici, che facciano giustizia a tutti, ed erano con sua Serenità gli Oratori Sanesi, e la Signoria, un Gentiluomo nostro, chiamato Andrea Contarini che fu di Ser Niccolò il Cavaliere da Sant'Apostolo, il quale non era molto di buon senno, avendo uno stecco molto appuntato, mostrò di voler parlare a Messer lo Doge, e gli diede col detto stecco nel naso, dandogli una gran botta verso la bocca, il quale glielo volle dare alla via della gola per ammazzarlo, per tal modo che subito il sangue scorse in bocca. I detti Oratori vedendo questo vollero riparare, ma egli si ritirò, e subito fu preso e menato nella camera del tormento. Fu mandato pe' Capi de' Dieci, & esaminato, confessò d'avergli dato tal colpo, per far vendetta di suo padre, ch'era morto. E volendo i detti Capi de' Dieci avere la verità, seppero di fermo, che alcuni giorni avanti il detto avea incominciato a svariare colla mente, e fatti avea molti inconvenienti. Nientedimanco non guardarono a questo, e nel Consiglio de' Dieci fu sentenziato che gli fosse tagliata la mano destra, e di poi menato al luogo della giustizia in mezzo delle due Colonne fosse appiccato per la gola, e che stesse sulla forca per tre giorni per esempio di tutti gli altri. Altri scrivono che la cagione fu, perchè egli fu tolto in gran Consiglio Capitano della Riviera della Marca, e cadde, ed ebbe poche ballotte. E alcuni suoi lo misero sù, dicendo: *Sai tu perchè tu sei caduto? perchè il Doge è stato quegli, che t'ha fatto cadere*. E per questo volle vendicarsi. Ora il Doge andò in Palazzo, fu medicato, ed ebbe poco male, perchè la botta fu picciola. In questo tempo per certe diferenze occorse tra' nostri e que' di Segna, fu mandato a quel Conte Ambasciadore nostro Andrea Gabriele, il quale avanti che si partisse di là, tutte le differenze furono acconciate. Al primo d'Aprile in questa Terra fece una grandissima fortuna di pioggia e di vento, che pareva che tutto il mondo volesse profondare, e cessò, nè seguì altro danno quì. Ma dopo s'ebbe nuova, che tra le piagge e nella Marca per la detta fortuna andarono in terra da navilj 75. Ancora sopra l'Isola di Sicilia 7. navi grosse, ch'erano in conserva, tutte nostre per la detta fortuna si ruppero, e s'annegarono assaissime persone. Sicchè fece grandissimo danno a questa Città. Agli 8. del detto mese giunse quì un'Ambasciadore della Comunità di Firenze molto savio e bene in ordine di compagnia, ed espose ciò che gli era stato commesso, e fu comandata grandissima credenza. In questo dì medesimo s'ebbe nuova della perdita della Città di Salonichi, e d'essere stata posta a sacco, per lettere venute per via di terra e da Ragusi. Scrive Andrea Donato *quondam* Ser Bartolomeo, ch'era Duca a Salonichi nostro, e Paolo Contarini il Verzolino Capitano, come a' 13. di Marzo si presentò alle porte di quella Terra una grandissima quantità di Turchi, mostrando di voler parlare con Mustafà, ch'era in Salonichi, mostrando d'essere uomini fuggiti dal suo Signor Turco, e di volere stare all' ubbidienza del detto Mustafà, e andato di fuori a parlar loro il detto Mustafà, menò con lui una grande quantità per la via della marina, e gli altri mostravano di seguitarli. Ma vedendo così i nostri, uscirono fuora, e furono alle mani con loro, e tagliaronne molti a pezzi. E stando alla battaglia, sopravenne tanta quantità di Turchi, che i nostri furono costretti a voltare le spalle, e ad entrare dentro la Terra, e montar sopra le difese. Ecco venne il gran Turco con innumerabil gente, e subito i Turchi si gittarono nelle fosse, e incominciarono a fare cave sotterra per molte vie. E tutta via i Turchi davano la battaglia alla Città, e i nostri non s'avvedevano delle cave ch'eglino facevano, salvo che quando per le dette cave furono dentro de' muri, vedendo que' della Terra i Turchi essere entrati dentro de' muri, beati que' che potevano fuggire, e gittarsi dentro le tre Galere, ch'ivi erano nostre, e in alcuni altri navili. E a questo modo fu presa la nobile Città di Salonichi. E questa Terra è stata cagione di fare spendere a' Veneziani Ducati più di 700000. e oltre di ciò morti molti notabili uomini, ch'erano ivi. E fu preso tra gli altri Ser Lionardo Gradenigo, Ser Lorenzo Contarini di Ser Paolo e alcuni altri. *Tamen* i Rettori scamparono. Nico Sagredino, ch'era di colà, scampò, ma venendo si ruppe in mare, e scrisse il suo naufragio, opera molto degna. A' 2. di Giugno fu preso di fare Lazaretto a Santo Stefano, luogo de' Frati Eremitani, e dare altro luogo a' detti Frati. A' 29. del detto mese giunse quì un'altro Ambasciadore della Comunità di Firenze con bella compagnia, e subito fu spedito pel Consiglio de' Pregadi con gran silenzio. Al primo di Luglio per un Grippo venuto da Corfù s'ebbe di nuovo, come i Turchi erano venuti infino a Santa Maria (ovvero Santa Maura) e fattivi molti danni, e menate via più di 500. anime. I nostri Rettori, ch' erano in Salonichi, subito che furono giunti quì, furono commessi agli Avvogadori, e ritenuti furono posti in prigione. E si formò processo contra di loro.

A' 3. di Luglio fu preso d'armare due Galere grosse, e mandarle sotto d'un Capitano al viaggio d'Alessandria con questa condizione, che se non si sarà rimasto d'accordo col Soldano, non si debba scaricare cosa alcuna fuori della Galera, sotto grandissime pene e stretture. Ancora fu determinato di mettere tre Cocche, due al viaggio di Baruti, e l'altra al viaggio d'Alessandria, le quali saranno tolte pel Consiglio de' Pregadi. E tutte si debbano fare scrivere. E dalle dette navi non si possa scaricare alcuna mercatanzia, che fosse in quelle, ma debbasi fare la mercatanzia in nave, sotto grandissime pene. Ma bensì possano levare tutte le spezie e mercatanzie, le quali fossero state fatte pe' nostri di là. E la Cocca lunga possa levare i Zuccheri e Zambellotti, che sono colà de' nostri. In questi giorni giunse in questa Terra un' Ambasciadore dell' Imperadore di Costantinopoli, il

il quale ritorna al Papa a Roma. Disse d'essere venuto per confermare al Concilio l'unione di Santa Madre Chiesa. In questo tempo essendo andate tre nostre Galere del Golfo alle parti d'Albania, fecero tregua e pace con quel Signor Giorgio Strazimiero co' Capitoli, che i nostri vollero. A' 29. di Giugno s'ebbe nuova da Silvestro Morosini Capitan nostro al Golfo, come egli coll' armata avea preso la fortezza d'Acalva de' Turchi, e quella avea rovinata fino a' fondamenri, ed essere stati morti assaissimi de' nostri e molti feriti. La qual fortezza è la Torre de' Dardanelli della Natolia. Al primo d'Agosto da mattina giunsero in questa Terra quattro Ambasciadori della Comunità di Genova, i quali furono Messer Damiano Palavicino Dottore, Messer Francesco Lomellino, Messere Brancalione Marufo, e Messer Niccolò Giustiniani, tutti uomini notabili. E con loro era un notabilissimo Cavaliere chiamato Messer Tommaso dalla Credenza. I quali erano molto bene in ordine, e accompagnati. E sapendo la Signoria della sua venuta, mandarono incontro loro molti Gentiluomini, e furono presentati loro vini, confetti, cere, e altre cose. E poi la mattina seguente furono mandati a levare per molti Gentiluomini, e condotti alla Signoria molto onorevolmente. E per Messer Damiano Palavicino fu esposta l'ambasciata loro molto saviamente, e con poche parole. E tolto termine di risponder loro, dopo desinare fu Pregadi, e presa la risposta, la quale il dì seguente fu data loro. I quali poi dissero alcune altre parole, e per Messer lo Doge fu risposto senza altro consulto. Si partirono e andarono via; e furono tutte trame del Duca di Milano, e questo per legarne. E secondo i patti nostri noi non ci possiamo impacciare de' fatti de' suoi confini. Sicchè i detti Oratori ritornarono in dietro senza avere ottenuto nulla. In questo dì medesimo giunse in questa Terra il Marchese di Ferrara, e il Signore di Mantova per avvisare la Signoria, come aveano fatte nozze insieme e parentado, cioè ch'esso Signor di Mantova dava una sua figliuola per moglie al Signor Lionello figliuolo naturale di detto Signor Marchese di Ferrara, con questa condizione, che s'obbligava fare, che Papa Martino V. il legitimerebbe, e che possa avere la Signoria di Ferrara dopo la sua morte. E vuole confermare questi patti d'avanti la Signoria nostra, e così fu fatto. Da Trivigi per lettere di quel Podestà s'intese, come di lì s'aspettava l'Illustre Donn' Alfonso nipote del Re di Portogallo, il quale veniva, per andare in pellegrinaggio al Santo Sepolcro. Inteso questo, a dì 12. del detto mese fu preso di potere spendere per onorarlo Ducati 2000. d'oro. E furono apparecchiati molti Palischermi, Ganzaruoli, e Barche armate. E Messer lo Doge gli andò incontro colle Piatte fino a Marghera, e fu menato con festa pel Canal grande fino a San Giorgio maggiore, dove gli fu preparata la stanza. E fugli fatto grandissimo onore, e fattegli le spese a lui e alla famiglia sua, finch' egli montò in Galera, e donatigli argenti, e gioje per valuta di Ducati 1500. A' 12. del detto mese fu confermata ne' Pregadi la Lega tra la Comunità di Firenze e la Signoria nostra contro il Duca di Milano, con condizione che i detti Fiorentini debbano stare alla metà della spesa che seguirà nella detta guerra.

A E tolse la detta Lega al suo soldo il Signore di Faenza con lance 400. e con fanti 200. E il Signor Conte d'Urbino con lance 1000. e con fanti 300.

A' 16. di Settembre giunse in questa Terra un' ambasceria del Duca di Savoja, che fu un Dottore e un Cavaliere, molto bene accompagnati, venuti pe' fatti del Duca di Milano suo genero. In questi giorni s'ebbe avviso, come a' 4. di Settembre era stata conchiusa la pace tra la nostra Signoria e il Turco. La quale seguì a questo modo. Che il Turco mandò il maggiore Bassà, ch' egli avesse, da Silvestro Morosini Capitan nostro dell' armata, ch' era a Gallipoli col Sindacato di trattar
B pace per nome del suo Signore. E poi ragionato insieme di fare la pace, ne furono assai parlamenti. Alla fine rimasero d'accordo. E fecero gl' infrascritti Capitoli a' 4. di Settembre. „ Mitonich Schiavo del gran Signore, „ e grande Ammiraglio Soldano Amuratte Bei „ Capo de' Capi di tutta la Turchia, son ve- „ venuto a conclusione per nome del detto „ mio Signore con te Capitano della Signoria „ di Venezia Silvestro Morosini *etiam* per fare „ buona pace col gran Signore e Ammira- „ glio. Questo mio Signore farà buona pace „ per mare e per terra e per tutte l'Isole, „ Castelli, e luoghi della Signoria di Vene- „ zia, e dove si leverà l'Insegna di San Mar-
C „ co. Ancora con tutti i suoi sudditi e mer- „ catanti, che possano andare, stare, e ritor- „ nare per tutti i luoghi del detto gran Si- „ gnore. E pel simile il detto Messer Silve- „ stro promette per nome della detta Signo- „ ria il simile, con altri capitoli, che mi passo di scrivere. E questi furono giurati e sigillati e confermati poi pel gran Signor Turco alla scala di Gallipoli chiamata l'Esco, soscritti con molti testimonj Franchi e Latini. E inteso questo pel Consiglio de' Pregadi furono ratificati subito. S'ebbe nuova a' 5. d'Ottobre, come il Marchese Niccolò d'Este di Ferrara avea fatto nozze in una figliuola del Marchese di Saluzzo, con questa condizione,
D che facendo figliuoli maschi que' non possano ereditare la Signoria di Ferrara, ma quella abbia il Signor Lionello secondo i patti che furono fatti col Signore di Mantova, che gli diede sua figliuola. Onde fu preso di mandargli pel Collegio a Ferrara due Ambasciadori nostri a congratularci delle dette nozze. A' 10. d'Ottobre giunsero quì tre Ambasciadori del Duca di Milano, i quali furono Messer Corrado dal Carretto, Messer' Andrea di Bartolomeo, e Messer' Antonio di Camposregoso Genovese. I quali vennero con bella e nobile Compagnia. Fu preparato loro l'alloggiamento a' Crocichieri, e fatto loro grandissimo onore, presentati vini, confetti, e cere, secon-
E do l'usanza. Uno de' quali, cioè il Fregoso, era Ambasciadore del Doge di Genova di Camposregoso. A' 30. di Novembre, il dì di Sant' Andrea, giunsero in questa Terra le Galere d'Alessandria, Capitano Marino Mocenigo, che fu di Ser Francesco. Il quale essendo giunto in Alessandria, volendo ubbidire la Signoria, che la mercatanzia non fosse scaricata di Galera, ma farla in Galera (e questo per le grandi mangerie, che facevano i Mori a' nostri) vedendo il Soldano, ch' egli non voleva scaricare le dette Galere, mandò molti Ambasciadori al prefato Capitano, pregando, che volesse consentire a scaricarle,

carle, perch'egli voleva fare comandamenti tanto pieni, quanto egli sapeva dire e domandare; il quale comandamento si chiama *Marabà*, che vuol dire *la persona del Signor Soldano*. E così stando in questa contesa, venne il termine della muta, e di doversi partire d'Alessandria. E così il detto Capitano si tirò fuori del porto, e fece vela, e lasciò in terra molti mercatanti, e avere, volendo ubbidire i comandamenti della Signoria nostra, per dar cagione al Soldano, che un'altra volta lasciasse fare la mercatanzia alla nazione liberamente. Il Soldano, veduto il partire delle Galere, lasciò comperare a' nostri liberamente come vollero, e fare la sua mercatanzia, senza far loro più mangeria, com'era giusto e onesto. A' 15. del detto mese giunse in questa Terra un' Ambasciadore della Comunità di Firenze, nominato Messer Francesco Tornabene, venuto per dare il cambio a Messer Palla degli Strozzi stato quì il suo tempo. Per onorare le nozze della Marchesana di Ferrara figliuola del Marchese di Saluzzo, che viene a marito, furono mandati due Oratori a Ferrara, per essere a quelle feste e trionfi, i quali furono Matteo Vettori, e Marino Sanudo. Andarono vestiti con manti di velluto cremesino foderati di Vaj secondo usanza, co' capucci di velluto pure foderati di Vajo, a modo di Dottori. I quali manti e capucci presentarono alla detta sposa. Andò con loro una notabile compagnia molto ben vestita, e molto bene in punto. *Etiam* fu mandato a donare alla detta Marchesana un Balasso di prezzo di Ducati 600. e più. Ancora furono mandati due altri Ambasciadori al Signore di Mantova per le nozze della figliuola nel Signor Lionello figliuolo del sopradetto Marchese di Ferrara, i quali furono Ambrogio Badoero, e Orsatto Giustiniani, vestiti *ut supra*, e portarono a donare *etiam* un Balasso di Ducati 600. e più alla sposa.

Nel 1431. a' 4. di Gennajo fu scoperto un trattato negli Orcinuovi, fatto a petizione del Duca di Milano, di dargli quel luogo, e colui che menava il trattato, fu preso e squartato, e messi i quarti sulle forche a terrore degli altri. A' 27. del detto venne un messo alla Signoria, facendogli sapere la morte del Signor Obizzo da Polenta di Ravenna, e che avea lasciato la Signoria a suo figliuolo con condizione, che s'egli moriva senza eredi, la suddetta Signoria venisse alla Signoria nostra, e lasciò commessaria la detta Signoria. E subito fu preso di mandare a Ravenna un Provveditore al governo del detto Signore, ch'era giovane. E fu eletto Girolamo Cavotorta. Nota, che essendo stati in questa Terra i tre Ambasciadori del Duca di Milano quasi tre mesi colla spesa della Signoria nostra, vedendo ch'eglino menavano a parole la Signoria, mandò essa per loro, facendo intendere a' medesimi, che dovessero andar via alla buon' ora. Ma dicendo eglino, che aveano cose da dire di nuovo, sicchè la Signoria rimarrebbe contenta, fu risposto loro, che non si volevano udire più parole, ne ciance, ma che presto dovessero partire. E poichè il Signor loro voleva la guerra, la troverà. E così i detti si partirono da questa Terra. Sicchè per questo partire furono chiariti tutti, essere rotta la guerra, e che il Duca di Milano non abbia voluto osservare i Capitoli della Pace, che giurò, e avere principiato a rompere i detti capitoli. Essendo così rotta la pace, fu preso di fare una grandissima armata nel Pò, e fatto fu Capitano di quella Stefano Contarini, che fu di Ser Niccolò il Verzolino, che fu un' altra fiata Capitano nel Pò. E furono fatti undici Gentiluomini capi d'undici Galeoni, e ventiquattro altri di popolo capi del resto de' Galeoni, e 200. barche armate, fornite di tutte le cose necessarie con ballestrieri assaissimi, fanti a piè, bombarde, e con tutte le cose ch'erano di bisogno. Ed essendo per partirsi la detta armata, il Capitano Stefano Contarini corrucciossi e rifiutò. E in suo luogo fu eletto Niccolò Trivisano di Ser Jacopo. E subitamente con tutta quest' armata si partì e andò nel Pò. Costò per ispacciare la detta armata in ogni cosa più di Ducati 300000. A' 10. di Febbrajo giunse in questa Terra il Cardinale Santacroce, e venne con poche persone. Disse che voleva andare in Francia, per volere accordare quelle differenze, che sono in quel Regno, che sarebbe una buona nuova per le cose della Cristianità. A dì detto s'ebbe, come alcune delle nostre genti erano cavalcate verso Oglio, e preso aveano due fortezze del Duca di Milano, una detta Calze e l'altra Romenego; Trevì, e Caravaggio, parte delle quali hanno avuto per forza, e quelle han poste a saccomano, e alle altre, che si sono rese, han fatto buona compagnia. E pel simile venne nuova, come que' della Valle San Martino s'erano dati liberamente alla Signoria nostra. E per cinque anni furono conceduti loro grandi privilegi e immunità. In questi giorni fu preso in Pregadi di fare di nuovo Lance 1000. e Fanti 3000. Ancora fu preso di mandare due nostri Gentiluomini in campo dal Capitano Generale, e Condottieri per confortarli all'impresa contro il Duca di Milano. I quali furono Francesco Barbaro Dottore, e Dolfino Veniero, i quali accettarono e si partirono subitamente. A' 13. del detto mese s'ebbe la nuova, che le nostre genti cavalcavano in una Valle detta Oriolo, che fa 400. uomini da fatti, e che quella si rendè e diedesi alla Signoria nostra, ed è in Bergamasca. A' 14. del detto mese s'ebbero lettere di Roma della morte di Papa Martino V. di male di gotte a dì 10. e che i Cardinali si preparavano di fargli l'esequie, e d'entrare in Conclave a fare il Papa nuovo.

Nel 1431. a' 7. di Marzo a ore 17. giunsero quì tre Corrieri l'uno dietro l'altro, i quali portarono lettere di Roma, come i Cardinali ridotti in Conclave a' 3. del detto mese aveano creato Sommo Pontefice un Cardinale Veneziano, chiamato Messer Gabriele Condolmiero, il qual'era Nobile nostro, chiamato Eugenio IV. Sicchè in anni 28. furono tre Papi Veneziani, cioè Papa Gregorio da Cà Correro, Papa Alessandro di Candia Frate Minore, e questo da Casa Condolmiero. Inteso tal nuova, fu subito fatto sonare campanò, fatte luminarie la sera pe' Campanili, e grandi allegrezze. E fu ordinato di fare una solenne Processione, e furono suonate campane otto dì continui, e così fu fatto per le nostre Terre, pregando Iddio, ch'egli sia stato eletto in buon'ora per bene della Cristianità e nostro, a onore di santa madre Chiesa. A' 9. del detto mese fu preso ne' Pregadi d'eleggere otto solennissimi Ambasciadori al Papa per rallegrarsi e dargli ubbidienza; i quali Oratori abbiano una veste, ovvero un

manto

manto di velluto cremesino dalla Signoria per uno, foderato di Vajo, e che debba menare cadauno di loro un giovane e tre famigli e tre ragazzi, e che vadano con gran pompa, e bene in punto. Saranno da cavalli 120. in su. I quali furono Ser' Andrea Contarini di Ser Giovanni, Ser Silvestro Morosini *quondam* Ser Marco, Ser Fantino Dandolo Dottore e Cavaliere da San Lucca, Ser Piero Diedo, che fu di Ser Vittore cognato del Papa, Ser Dolfino Veniero, ch'era Provveditore in campo, Ser' Andrea Mocenigo, che fu di Ser Francesco, Ser Marco Lippomano il Dottore, e Ser Francesco Barbarigo il ricco, ch'era Provveditore in campo. E' da sapere, che il Papa tolse per suoi Auditori tre Veneziani e Referendarj Don Filippo da Molino Patriarca di Grado, Don Fra Giovanni Benedetto *quondam* Ser Pietro dell'Ordine de' Predicatori, Vescovo di Trivigi, e Don Giovanni Contarini *quondam* Ser Marco Patriarca di Costantinopoli. In questo tempo il Duca di Milano cercava ogni via e modo di far rompere il nostro campo. Erano Provveditori nostri in campo Dolfino Veniero, e Francesco Barbaro appresso il Conte Carmagnuola Capitano Generale. E tenne questo modo il detto Duca, che fece, che il Castellano suo, ch'era in Soncino, trattasse un trattato doppio, cioè trattasse co' nostri di dar loro quel Castello di Soncino un Giovedì di notte avanti giorno, e però la nostra gente fosse ivi, perch' egli le darebbe la Terra liberamente e la Rocca; e dall'altra parte era stato ordinato, che come si facesse notte, la gente tutta d'esso Duca dovesse entrar dentro per la detta Rocca. E così v'entrarono da circa Cavalli 4000. e Fanti 1000. tutti bene in punto, e cerniti. Ed era ordinato così, che come i nostri entravano in Soncino, eglino dovessero uscir fuori della Rocca, e assaltare i nostri, e rompergli, e rovinare il campo. E diede ordine, che se la nostra gente non veniva, la sua gente dovesse ritornare alle sue stanze, acciocchè il detto trattato non fosse stato scoperto. Onde il nostro Capitano prudentissimo indugiò a passar l'Oglio insino a giorno chiaro, e venendo verso Soncino la gente del Duca si partiva. E Niccolò da Tolentino andò per una via, e il Conte Francesco Sforza per un' altra. E avea con lui cavalli 2000. scelti. E la ventura volle, che s'incontrò nella nostra gente, e furono alle mani, e ivi cominciò una grande battaglia. E i nostri erano vincitori, e aveano presi già da cavalli 600. e cacciavano gli altri fino alle porte di Soncino. Vedendo que' di Soncino questo, incominciarono a suonare campana a martello, e a tirare bombarde, per modo che Niccolò da Tolentino, il quale non era troppo lontano di lì, die' volta; e fu alle mani co' nostri, i quali erano già stracchi, e i nimici erano freschi con cavalli 5000. e con fanti a piè assaissimi. Sicchè i nostri si vennero ritirando fino alla riva dell'Oglio, e ivi fermaronsi. E fu una dura e grande battaglia. Ma pure i nostri furono costretti a lasciar parte della preda, ch' aveano fatta. E rimasero prigioni de' nimici de' nostri del campo Venturino Benzone figliuolo di Don Giorgio da Crema Nobile nostro, e Antonio da Martinengo. E de' suoi furono fatti prigioni da uomini 2000. tutti da conto. Il qual Venturino Benzone essendo ribelle del Duca di Milano, questi il fece squartare.

Agli 8. d'Aprile, che fu il Lunedì di Pasqua, uscì di Venezia l'armata, che và in Pò, di Galeoni grandi e piccoli numero 37. di barche grandi falcate numero 48. con grande quantità di fanteria sopra e di balestrieri, fornita di tutte le cose necessarie. Capitano della dett' armata Niccolò Trivisano di Ser Jacopo Procuratore, e i suoi Provveditori erano Francesco Cocco e Marino Contarini rosso da Santa Marina. Pel Consiglio de' Pregadi fu mandato Ambasciadore a Firenze Francesco Loredano *quondam* Ser Giorgio, il quale accettò subito, e partissi quella notte medesima per paura della gran pena, ch'era a rifiutare i Fiorentini, che prestamente facessero quello che aveano a fare, acciocchè il lor campo a questo San Giorgio possa escir fuora. Ancora fu mandato Ambasciadore in campo a confortare il nostro Capitano Conte Carmagnuola, che si mettesse in punto d'andare in campo, considerando, che fin quì avea più di 12000. cavalli e fanteria assaissima. Agli 11. d'Aprile per via d'Ancona s'intese, come il gran Turco faceva una grandissima armata ed esercito per terra, per andare ad assediare Pera e Costantinopoli; per lo che l'Imperadore di Costantinopoli avea ritenuto quattro nostre Cocche, e avea fatta fare una grossa catena sopra Musopoli, e avea serrato il porto, acciocchè non potesse ricevere alcun danno di fuoco. E così aveano fatto fare que' di Pera, i quali s'erano fatti molto forti, e andavansi fortificando alla giornata. S'ebbe nuova, come le genti del Marchese di Monferrato aveano corso su quello del Duca di Milano, e aveano preso un Castellano giovane, il quale pagherà una buona taglia, cioè ch'egli renderà il Castello. A' 3. di Maggio per certa differenza, che venne tra Niccolò Piccinino e Niccolò da Tolentino Capitano del Duca di Milano, il detto Niccolò da Tolentino venne con tutta la sua compagnia, ch'è di Lance . . . . . . e di Fanti 200. sul nostro terreno, per venire agli stipendj della Signoria nostra. Il quale subito fu preso di prendere, e gli furono mandati Ducati 20000. e molti rinfrescamenti, de' quali n'avea egli gran bisogno. E questo avviso s'ebbe per lettere del Conte Carmagnuola Capitano, e di Fantino Micheli Provveditore in campo. In questo tempo Piero Marcello *quondam* Ser Bartolomeo, che fu bandito, come ho scritto di sopra, andato a Genova armò 12. Galere e 4. navi a requisizione del Duca di Milano. In questo giorno fu preso di fare due Provveditori in campo con Ducati 150. al mese per uno con cavalli 20. per cadauno, e che vadano a spese della Signoria nostra. E furono eletti Fantino Micheli e Paolo Correro. Questi accettò, ma il Micheli era Oratore in campo. A' 25. del detto mese giunse quì un' Ambasciadore del Re di Polonia con quattro altri Ambasciadori molto bene in punto, che vanno a Roma, e fu fatto loro grande onore, e presenti; i quali in Collegio offrirono il suo Re in tutto quello, che questa Signoria sapeva dire e domandare. Il Doge li ringraziò assai. Poi andarono al viaggio loro. A' 28. di Maggio fu preso di fare una bella armata da mare contro a' Genovesi, per liberare quella Terra dal dominio del Duca di Milano. Sicchè essendo venuta nuova, che i Genovesi s'erano messi a rubare i nostri, e a fare ogni male che potevano, fu preso d'eleggere col nome di Messer

Gesù

Gesù Cristo nel gran Consiglio per iscrutinio Capitano Generale al Golfo, e che possano essere eletti d'ogni luogo e uficio continuo con pena a rifiutare; e d'armare 30. Galere e 5. Cocche grandi. E così fu eletto Capitano Generale Piero Loredano il Procuratore, stato altre fiate. E ancora furono eletti i soscritti Sovracomiti, Ser Pietro Micheli, Ser Antonio Diedo, Ser Marco Bembo, Ser Dario Malipiero *quondam* Ser Michele, Ser Paolo Pasqualigo *quondam* Ser Giovanni, Ser Marco Barbo *quondam* Ser Giovanni, Ser'Orsatto Giustiniani *quondam* Ser Marco, Ser Lorenzo Minio. Ancora fu preso d'armare nella Dalmazia Galere 3. in Candia 5. in Andro una, in Napoli di Romania una, a Negroponte una, a Corfù una, a Corone una. *Etiam* furono armate due altre in questa Terra, padroni Ser Niccolò Micheli di Ser Fantino Procuratore, e Ser Giovanni Pisani *quondam* Ser Pietro. E oltre questo i Fiorentini armarono Galere grosse 4. In questo tempo è da sapere, che la Signoria nostra era per questa guerra col Duca di Milano sulla spesa di assai danari. E fattone il conto a ragione di mese, si spendevano Ducati 70000. I Fiorentini, ch' erano in lega con esso noi, spendevano Ducati 20000 al mese; e gl' Imprestiti calarono a Ducati 42. il centinajo.

A' 30. di Maggio nella Città di Brescia fu cantata una notabile Messa dello Spirito Santo nel Duomo, e poi per Fantino Micheli Procuratore e Paolo Correro, Provveditori nostri in campo, fu dato al Conte Carmagnuola il Gonfalone di Messere San Marco, e il bastone di Capitano, pregando Iddio e l'Evangelista Messere San Marco Protettor nostro, che gli sia dato in buon' ora. E subitamente il detto Capitano con tutte le sue schiere uscì di Brescia, e andò fin sul terreno del Duca di Milano, e colà s'accampò, e fece quattro sovrastanti al campo con Ducati 100. al mese di provigione per uno, i quali furono il Signor di Faenza, Luigi dal Verme, Luigi di San Severino, e Lorenzo di Cotignola, a' quali diede piena libertà. Il numero delle genti d'arme noterò di sotto. A' 14. del detto mese s'ebbe nuova, che il nostro campo avea cavalcato a Soncino, e aveagli dato il guasto, per modo che non gli era rimasta pianta alcuna. E inteso il Duca di Milano questo, ordinò che quindici miglia attorno Milano fosse dato il guasto, acciocchè il nostro campo non vi potesse alloggiare, nè trovasse da vivere. In questo mezzo il nostro campo prese un Castello chiamato .... e saccomannollo, e poi vi mise fuoco dentro. Queste sono le genti d'arme del nostro campo: Il Magnifico Conte Carmagnuola Capitan Generale, lance 625. Il Magnifico Conte Luigi da San Severino 300. Il Magnifico Pietro Gianpaolo 300. Il Magnifico Orsino Orsini 225. Il Magnifico Lorenzo di Cotignola 266. e due terzi. Il Magnifico Signor di Faenza 400. Il Magnifico Borso figliuolo del Marchese di Ferrara 200. Il Magnifico Conte Luigi dal Verme 300. Lo strenuo Taddeo Marchese 133. e due terzi. Lo strenuo Gaspare di Canedolo 300. Lo strenuo Taliano Furlano 200. Lo strenuo Pietro da Navarino 150. Antonello da Siena 50. Francesco di San Severino figliuolo del Conte Lugi 50. Cesare da Martinengo 70. Lionardo da Martinengo suo fratello 12. Il Conte de i Parexella 12. Rizzo da Viterbo 50. Scariotto da Faenza 40. Scaramuccia da Luzara 30. Ventura da Rovigo 40. Bernardo Morosini 33. e un terzo. Pietro Testa 75. Battista Capello 70. Niccolò Palavicino, figliuolo del Marchese Orlando 20. Bianchino da Feltre 35. e un terzo. Ventura Benzone, cioè la Compagnia 20. Stefano Baramonte 40. Febo dalle Stabachine 33. e un terzo. Antonio da Martinengo, cioè la Compagnia 8. Ottaviano d'Albania 6. Giovanni de' Roberti 5. Ciappino da Zerone 5. sommano lance 4151. e un terzo, che sono cavalli 12454. Ancora è nel Monferrato il Magnifico Luigi Cane con lance 400. pure a' nostri stipendj, per fare colà danno al Duca di Milano. A' 16. di Giugno giunsero in questa Terra i nostri Oratori stati a Roma a dare ubbidienza al Papa, e per Andrea Contarini uno degli Oratori fu fatta la relazione de' grandi onori, che Papa Eugenio IV. avea fatto loro, offerendosi sempre a tutti i piaceri e comodi di questa Signoria, e come avea dato il suo Cappello di Cardinale. Rimase a Roma Orator nostro Fantino Dandolo Dottore e Cavaliere, perocchè gli toccò per tessera a rimanere secondo il comandamento datogli per la Signoria, che un di loro dovesse restare per tessera, ovvero per accordo. E' da sapere, che il detto Fantino Dandolo fu di Ser Lionardo, che fu di Messer lo Doge, fu Avvogadore di Comune d'anni 26. Consigliere, poi Podestà di Padova, ed essendo Oratore al Papa, ebbe promessa del Vescovato di Padova, e poi rinunziò la Legazione, e il Papa lo fece Protonotajo, e poi gli diede il predetto Vescovato di Padova. A' 22. di Giugno s'ebbe nuova, come la nostra armata fu rotta nel Pò, Capitano Niccolò Trivisano di Ser Jacopo Procuratore in questa forma. Essendo Ambrogio Spinola Capitano dell' armata del Duca di Milano nel Pò, e avendo mandato alcune spie per vedere, come la nostra armata era in ordine, ed essendogli riferito come essa stava, egli determinò di venirla a trovare e darle battaglia. E si mise in ordine con 28. Galeoni molto grandi e bene in punto, e in mezzo a questi Galeoni eravene uno grandissimo oltre misura, il quale era tutto incamatato, e v'era sopra una grandissima quantità di gente d'arme, fanterie, e balestrieri, i quali montarono sulla riva del Pò di Cremona. *Etiam* montovvi in persona il Conte Francesco, e Belmamolo, e Rasinino de' Triulzi, Guido Torrello, il figliuolo del Signore di Lucca, con altri Condottieri del Duca di Milano. E oltre questi Galeoni v'erano altri 28. Galeoni carichi di munizioni e di vettovaglie, e di tutto quello ch' era di bisogno. Ed essendo così bene in punto e freschi, vennero ad incontrarsi nella nostra armata, Capitano il sopradetto Niccolò Trivisano, e incominciò la battaglia a ore 22. e durò fino a ore 3. di notte. E per essere partito il nostro Capitano dal luogo dov' era, e voleva andare contr' acqua, si vennero ad imbattere insieme co' nimici, in modo che avendo eglino il vantaggio di venir giù a seconda, e armati, e anche sapevano l'animo del Conte Carmagnuola, che gli avea promesso di non si muovere, nè di venire a dare alcun favore alla detta nostr' armata. E come la fortuna volle, essendo durata la battaglia più ore, l'armata Duchesca era tanto bene in ordine, che al Capitano mancò il

cuore

cuore, e montò su d'un Rediguarda e venne giù a seconda, e abbandonò l'armata. Onde subito pe' nimici furono presi molti de' nostri Galeoni, e molte persone di quelli si gittavano nell' acqua, credendo di scampare, e in Pò s'annegavano tra pel carico dell' arme, ch' aveano in dosso, come pe' verettoni, lance, e giavarine, che venivano tratte loro. E una grande quantità fu presa. Nè rimasero della nostr' armata, salvo che otto Galeoni, che vennero giù a seconda. Tutto il resto fu preso, e fu un grandissimo danno a questa Signoria. Imperocchè furono prese assaissime munizioni, armature, e tutto quello ch' era di bisogno a così fatta armata. Giunti che furono in questa Terra i padroni de' Galeoni, fu determinato in Pregadi pel pledare degli Avvogadori, che fossero ritenuti. E così venendo il Capitano dell' armata e i Provveditori. E questo fu a dì ultimo di Giugno; *videlicet* Francesco Cocco Provveditore dell' armata, e i padroni, che furono Andrea Donato, Jacopo Minio, Donato Donato, Francesco Diedo, Maffeo da Pesaro, *item* Antonio Rizzo, che fu Ammiraglio della detta armata. Erano Avvogadori di Comune Fantino Viaro, Tommaso Micheli, e Lionardo Giustiniano.

A dì primo di Luglio fu messa parte nel gran Consiglio per Messer lo Doge e pe' quattro Consiglieri d'eleggere di nuovo il Consiglio de' Cento per le occorrenze della presente guerra, come altre fiate fu fatto. I Capi de' Quaranta misero all' incontro di stare sul preso, i quali furono Ser Lionardo Barbarigo, Ser' Orsatto Morosini, e Ser Benedetto Bembo. E fu grande disputa. Alla fine i Capi de' Quaranta guadagnarono la sua parte di 340. ballotte. In questi giorni in Pregadi fu posta una parte, che a tutti que', che abbandoneranno le sue Galere, Navi, o altro in armata, *etiam* le Terre e i Castelli, sia tagliata la testa. Fu eletto Oratore a Firenze Federigo Contarini e spedito subito. A' 13. di Luglio essendo stato proclamato Niccolò Trivisano che fu Capitano nel Pò, ed essendosi egli assentato, gli Avvogadori di Comune andarono al Consiglio de' Pregadi, e messero di procedere contro di lui, per essere stato rotto in Pò da' Galeoni del Duca di Milano a' 21. di Giugno passato, in vitupero del Dominio, e per non avere fatto il suo dovere, *immo vilissime* essersi portato; *immo* perchè andò pregando gli altri che fuggissero via; che il detto sia incorso nella pena de' Sovracomiti che non ferirono, e si partirono dalla battaglia, secondo la parte presa del 1244. e 1245. E così andò la detta parte senza mettere di procedere. Ancora messero, che Francesco Cocco, che fu Provveditore in armata, assente ma legitimamente citato, e che non si mosse, e combattendo col Galeone restò in secco, fosse proceduto contro di lui. E fu preso che il detto sia bandito in perpetuo di Venezia e dal distretto e terre e luoghi nostri da terra e da mare da Zara in quà, ed essendo preso e condotto nelle forze, gli sia tagliata la testa. Ancora contro Antonio Rizzo, che fu Ammiraglio nell' armata, assente, quando andò a dire a' Galeoni che non combattessero, ma che si salvassero, fu posto di procedere. Fu preso che il detto sia in perpetuo bandito da Venezia, con tutte l'altre condizioni, come nella condennagione del Cocco scritta di sopra. A' 24. del detto mese

A fu proceduto contro Francesco Diedo *quondam* Ser Pietro, *olim* padrone d'un Galeone nel Pò, il quale abbandonò il combattere co' nimici, e fu preso il suo Galeone. E fu difeso perchè era incarcerato. In questo mese giunse la Galera Duoda, per la quale s'intese come Ser Benedetto Dandolo Consolo d'Alessandria andato al Soldano, avea conchiuso la pace col detto Soldano, secondo i patti e privilegi antichi. Venne in questa Terra Antonio Condolmiero parente del Papa, e portò con lui Ducati 10000. per armare tre Galere, e caricarle di frumenti, e portarli a Roma per la grande carestia che si trova ivi. E fu a' 20. di Luglio. In questi dì giunse quì un' Ambasciadore del Duca di Savoja suocero del Duca di

B Milano, il quale domandò salvocondotto e gli fu conceduto, e venuto in Collegio, espose la sua ambasciata in presenza dell' Oratore de' Fiorentini, scusandosi. E gli fu risposto a proposito come meritava. Ancora il Duca di Milano scrisse una lettera alla Signoria molto benigna e graziosa, che chi nol conoscesse, prestamente sarebbe acchiapato da lui. Dal mare da Pietro Loredano Procuratore Capitano Generale s'ebbe, come il dì di San Jacopo a' 25. di Luglio, trovò una Galera di Genovesi, e quella andò a investire, e misela col culo in su, e annegaronsi quasi tutti gli uomini. E poi il detto Capitano andava verso Piombino, per andare nella Riviera di Genova, seguendo i comandamenti della Signoria.

C A' 25. d'Agosto s'ebbe nova, come il detto nostro Capitan Generale era giunto a Pisa con tutta l'armata, e hanno avuto una grandissima fortuna, per lo che molte Galere si sbandarono, sicchè converrà stare più dì ivi a racconciarle, *& etiam* per aspettare la panatica. A' 31. del detto mese s'ebbe nuova per via di Firenze, come il nostro Capitano generale Pietro Loredano agli 8. del detto mese si partì da Pisa con Galere 21., avendo con lui Galere 3. grosse di Fiorentini. Ed era andato per la Riviera di Genova. Di Spalatro dal nostro Rettore s'ebbero lettere, com'

D era arrivata ivi una Caracca di Puglia per fortuna, sulla quale eranvi Corsieri 15. molto belli e grossi, i quali il Conte Francesco Sforza mandava a donare al Duca di Milano. E che gli avea ritenuti, e li mandò in questa Terra. E giunti, per la Signoria nostra, que' furono mandati a donare parte al Conte Carmagnuola Capitan nostro, parte al Signore di Mantova, e parte al Marchese di Ferrara, e uno ebbe il detto Rettore di Spalatro. A' 4. di Settembre del 1431. venne nuova in questa Terra della vittoria, che ha avuto il nostro Generale da mare sulla Riviera di Genova contro l'armata de' Genovesi a' 25. d'Ago-

E sto, di che Iddio sia ringraziato. E la lettera del detto Capitano noterò quì avanti. E se la vittoria fosse stata al contrario, era disfatta la possanza nostra. Dipoi agli 11. di Settembre s'ebbero lettere del detto Capitan general nostro, com' era ritornato a Livorno per togliere rinfrescamenti, e per mettere in terra i feriti, e per lasciare andare alcuni uomini, i quali morivano più presto, che scampare; e che a requisizione di que' Genovesi fuorusciti erano sull' armata. Avea lasciato andare tre Nobili Genovesi, i quali dissero, che saranno cagione di far voltare Genova, e aveano dato piegeria ciascheduno di loro di Ducati

1000. d'oro a pagare non ritornando prigio- A
ni. I quali furono questi, Sisto Lomellino,
Ilario Imperiali, e Benedetto Maruffo. E sa-
puto la Signoria del lasciare de' detti, molto
s'aggravò, essendo stati fatti molti consigli
de' Pregadi dopo il rompere dell' armata de'
Genovesi. E s'ebbe di nuovo, che i detti Ge-
novesi si mettevano in punto con altre Gale-
re, per venire a' danni nostri. E fu eletto un
Luogotenente in armata di navi e di Galere,
che si fanno tutta via in somma di 26. che
vadano verso le parti di Scio, e di Caffa a
danno de' Genovesi, acciocchè i detti s'abbia-
no a partire dall'ubbidienza del Duca di Mi-
lano, e partendosi, la pace sarà fatta. Copia
d'una lettera della rotta dell' armata de' Ge- B
novesi nella riviera di Genova per la nostra
armata, Capitano Pietro Loredano, a dì 27.
d'Agosto del 1431. In sommario narra la cosa.

Lunedì notte a ore sei venne a Messer lo
Doge Messo di Rolando Palavicino con
lettere di Messer Pietro Loredano, e del
suo Cappellano, e di Ser Marco Barbo
Sovracomito, e non d'altri, le quali dissero,
„ che a' 26. d'Agosto di Domenica ebbero
„ una terribilissima fortuna di tempesta di
„ pioggia, e di vento, per modo che tutte
„ le Galere si sbrancarono l'una dall'altra, e
„ di ventiquattro Fuste, ch'erano le nostre,
„ il Capitano rimase con Galere 8. Tutte
„ l'altre andarono una in quà una in là, per C
„ modo che la notte sopragiunse. Di che il
„ Capitano si vide in grande spavento, dubi-
„ tando molto per questo d'essere tutti per-
„ duti e presi, rispetto che i detti erano avvi-
„ sati di Galere 28. che aveano i Genovesi,
„ benchè nella battaglia fossero venti buone
„ Galere grosse, e più avvantaggiate delle
„ nostre di Fuste, di vele, e d'uomini. Ben-
„ chè Messer Domenedio e Messere San Mar-
„ co non volle a quel punto mostrare la sua
„ prodezza, nè la sua valorosità, la quale se
„ fosse stata, avendo avuto la sua intenzione,
„ ci privava di tutta la nostra possanza sì di
„ danari come di signoria, e richiudevane
„ fino nelle porte nostre. Sicchè stavamo male. D
„ La giornata di Lunedì a ore due di giorno
„ sopra Capodimonte circa miglia 16. in 18.
„ lontano da Genova, Messer Pietro Loreda-
„ no si raunò con tutte le nostre Galere, per
„ modo che si presentò solamente con Galere
„ otto, e scoprì Galere 18. de' Genovesi.
„ Onde i Genovesi non vedendo più di Gale-
„ re otto, dubitarono, dicendo: *Noi siamo*
„ *tutti in compagnia. Queste sono solamente*
„ *otto Galere. Le altre debbono essere rimaste a*
„ *riguardo.* Per modo che dubitarono di loro,
„ e diedero le poppe. E subitamente spaccia-
„ rono una barca a Genova, che fossero ar-
„ mate Galere, e una nave grande, e man-
„ date per soccorso, per modo che in due ore E
„ furono armate le due Galere e una nave di
„ 1200. botti, e con mille combattitori.
„ Onde volendola rimurchiare fuori del suo
„ Molo, non fu mai possibile pel vento con-
„ trario. Vedendo Messer Pietro Loredano,
„ che i detti Genovesi gli mostravano le pop-
„ pe, subito si fece grosso con Galere 15. e il
„ resto lasciò per suo riguardo. E fatto il suo
„ consiglio, tolse la ventura di ferire col
„ nome di Dio e di Messere San Marco;
„ d'onde vedendo i Genovesi questo, di subi-
„ to gli voltarono le prore, e incominciarono
„ a ferire i Capitani di tutte e due le Galere
„ l'una coll'altra. Ed essendo andato a fur-
„ dio la Galera del Capitano de' Genovesi alla
„ banda col suo remigio in acqua, la nostra
„ Galera montò su quel remigio per la metà.
„ Onde subito tre Galere di Genovesi furono
„ alla difesa del loro Capitano. Vedendo que-
„ sto Ser Tommaso Donato, subito ferì alla
„ difesa del nostro Capitano, e districò alquan-
„ to. Dipoi una Galera grossa de' Fiorentini,
„ sulla quale era Basilio nostro Ammiraglio,
„ venne colle vele brocate, e ferì di mezzo,
„ e mise la Galera del Capitano de' Genovesi
„ a fondo, per modo che lo sforzo di quelli
„ s'annegò, e fu preso il suo Capitano Messer
„ Francesco Spinola, di cui il padre è quegli,
„ che regge ed è Signore di Genova, e al
„ detto Duca di Milano non iscrive altramente
„ che suo *fratello carissimo*. Ch'è ricco di Du-
„ cati 200000. Subito dopo questo il nostro
„ Capitano ferì l'altre Galere, e altre dodici
„ nostre ferirono. Vedendo i Genovesi preso
„ il lor Capitano, subito diedero volta Galere
„ cinque di Genovesi, le quali non vollero
„ ferire. Queste cinque trovarono le due Ga-
„ lere, che venivano di Genova per suo soc-
„ corso. Vedendo queste due che le cinque
„ tornavano in dietro, voltarono e fecero il
„ simile. Onde i nostri presero Galere otto
„ con tutte le ciurme, e col loro Capitano,
„ e una misero a fondo. L'altre fuggirono,
„ e tre d'esse vennero a Portofino, le quali
„ per Messer Pietro si vanno seguitando, e
„ non dubitava d'avere le Fuste, e la fortez-
„ za di quel luogo, per rispetto della parte
„ contraria, ch'è da terra.

„ Scrive, ch'egli proseguirebbe la vittoria,
„ e ch'una Galera de' Genovesi era fuggita a
„ Porto Venere, e quella subito fu presa pe'
„ Catalani, che son loro nimici, dicendo che
„ faceano questo, a requisizione del Capitano
„ de' Veneziani. E se tutte le Galere de' Ge-
„ novesi avessero ferito, tutta la nostr' armata
„ sarebbe stata presa, e non ne scampava
„ uomo, per essere quelle avvantaggiate di
„ tutte le cose più che le nostre Galere. La
„ detta battaglia fu asprissima di morti e di
„ feriti sì da una parte come dall'altra. Ma
„ per l'Iddio grazia tutti i nostri Gentiluomi-
„ ni sì capi come balestrieri erano salvi, sal-
„ voche un figliuolo di Messer Pietro Lore-
„ dano, ch'è stato ferito arente a un'occhio,
„ e si pensa che lo perderà. Tutti gli altri
„ stanno bene. Tutta la nostra armata sarà
„ ricchissima. Il Capitano de' Genovesi viene
„ ad essere prigione del Comune di Venezia
„ e non d'altri, il quale è sulla Galera del
„ nostro Capitano con buona guardia. Come
„ le nostre Galere si presentarono in quelle
„ Contrade della riviera, il nostro Capitano
„ fece mettere in terra tutti i Genovesi fuor-
„ usciti, che furono Messer Jacopo Adorno,
„ e Messer Pagano di Marino, e que' dal Fie-
„ sco, e tutti gli altri Genovesi, i quali era-
„ no in gran somma. E per alcuno della ri-
„ viera non erano veduti, nè pure guardati.
„ Di che avendo avuta la vittoria, non com-
„ parendo prima alcuno su per quelle mari-
„ ne, subito elleno furono ripiene, e accom-
„ pagnate co' fuorusciti, e messe quelle in
„ grande combustione e rumore, per modo
„ che non si dubita che tutte le cose ande-
„ ranno per buona via. Ha esaminato il no-
„ stro Capitano il Capitano de' Genovesi, il
„ quale gli ha detto molte cose, e tra l'altre
„ fu-

„ furonvi queste: che si facevano fermi e sicuri, facendo i suoi compagni il suo dovere, d'avere la nostr' armata sicuramente nelle mani. Che dopo avuta questa vittoria tornavano a Genova da 22. navi grosse, le quali erano nel Porto di Genova, in punto grande di botti 900. fino a 1200. e 1300. Le quali sono tutte maggiori delle nostre di compagnia con tutta quest' armata per tirare in Levante e rubare tutte le nostre mercatanzie navi, e, Galere, e dipoi per andare a tutti i nostri luoghi di marina, e aver quelli, e proseguire la vittoria, e per venire fino sul Porto di Venezia, e stringerla, come potrebbe essere stato possibile, avendo preso tutto il nostro sostentamento. E così andava la cosa, se il Signore Iddio, da cui procede ogni grazia, non vi avesse messo la sua mano. Abbiamo bene a ringraziarlo. E' avvenuto vero quello, che per più Predicatori era detto, che Venezia, e il suo stato stava in grande pericolo, e alcuno non credevalo. E per un Frate di Santa Brigida, il quale in questi dì passati venne da Genova, fu detto al Collegio della Signoria, come quest' armata era in ordine da ferire virilmente nella nostra armata. Non gli fu creduto, dicendo: *i Genovesi non possono armare se non Galere sei. Qual dubbio possiamo avere, avendo noi la nostr' armata e e la parte de' fuorusciti da terra?* Questo sarebbe stato il capo dell' armata di Pò, se i nostri non avessero avuto quel buon' animo, che Messere San Marco mise in cuor loro; e diceamo: *Il Duca di Milano non ha se non venti Burchi, e noi abbiamo quaranta Galeoni, dodici de' quali pajono montagne*. E pare che a quel punto i suoi fossero cinquantasei, oltre il gran popolo delle genti delle rive. Chi è a togliere quelle intromessioni, faccia sempre il suo nimico più possente di lui, o faccia, che il danaro traboccato sempre lavori, perch' egli è il migliore che si spenda. E i nostri sempre sono scarsi. Gl'Imprestiti vennero a Ducati 46. il cento. Dopo jeri sera fu fatto a Ducati 44. e mezzo per cento. Messer Domenedio ha menata questa cagione, e non i nostri ingegni, come egli ha fatto molte altre nostre vittorie, che per noi sono state male ordinate. In Venezia a' 5. di Settembre 1431. a ore 22. Scritta la detta lettera per Ser Giorgio Dolfino a Messer Giovanni Dolfino Calonaco di Trivigi suo fratello.

Principio delle novità, che fece il Soldano a i nostri Mercatanti a dar loro il Pepe per forza. Nel 1429. agli 8. di Gennajo pel giugnere delle navi di Baruti s'intese, ivi essere rimasto a rata colli 400. e in Alessandria colli 70. e che dal Soldano s'erano avute 520. sporte di Pepe, e doverlo pagare a Bisanti, ovvero a Ducati 100. in su, la sporta. A' 18. di Gennajo ne' Pregadi fu disputata la materia di questa novità fatta. E a dì 25. il dì di San Paolo fu deliberato di provvedere alle cose della Soria per ovviare a tali mangerie fatte a' nostri mercatanti, se le nostri navi dovessero navigare in quelle parti o nò. E fu preso, che le navi dovessero partire per tempo, nè con quelle alcuno possa navigare di lì in Soria, nè portare alcun' avere sottile, nè oro, nè argento, salvo merci grosse, sotto strettissime pene a chi contrafacesse. Nel 1430. a' 16. d'Aprile per via di Candia s'ebbe, come il Soldano avea dato per forza alle nostre Galere di Baruti e d'Alessandria Pepe sporte 120. non rimettendo niente del primo prezzo. E stando i Veneziani in pensiero per la mala volontà del Soldano verso i nostri Mercatanti, vennero di Soria tre navi con cottoni, le quali navi han levato colli 1300. di Spezie, scaricate parte a Modone e parte in Candia. E pe' gli avvisi che s'ebbero, era rimasto in Alessandria in merce e in contanti per Ducati 90000. e che Ser Benedetto Dandolo nostro Consolo era rimasto d'accordo con pochi altri mercatanti d'andare al Cairo alla presenza del Soldano a dolersi di questo Pepe. E così a' 20. d'Aprile andò dolendosi di queste mangerie, ch'egli fa a' nostri mercatanti sì a Damasco alle marine, come in Alessandria, dando i cottoni Ducati 4. per sacco, filati Ducati 9. per sacco, con altre mangerie e spese più dell' usato, molestando i Mori e ingiuriando i nostri, tenendoli prigioni con guardia, per modo che i nostri non possano partire di lì, e facendo murare le porte delle stanze loro, non facendo tal forza ad alcun' altra nazione di Franchi, salvo a' Veneziani. La risposta del Soldano fu molto in furia, e gli disse che se n'andasse via di là. E non volendo i nostri mercatanti stare, ch'egli non se ne curava un Follero; e che da quì avanti queste cose farebbe di bene in meglio, dando loro il Pepe, e facendo pagare le Gabelle, disprezzando esso nostro Consolo, e la possanza della Signoria nostra, beffandosi de' nostri Veneziani, non curandosi di cosa alcuna di noi, volendo fare del suo paese quello che gli piaceva e adesso e per l'avvenire. E tutte queste sue parole e mala intenzione s'ebbero per lettere d'esso Consolo d'Alessandria, e di quello di Damasco, e per relazione de' nostri partiti di là, e giunti in questa Terra, che riferirono il tutto alla Signoria. E in Pregadi fu determinato d'indugiare per avere più certe nuove di Levante. E fu preso d'aspettare per tutto il mese di Giugno a fare provigione alcuna circa il navigare, nè che si mettano le Galere di Baruti, e d'Alessandria avanti il detto tempo. E venendo altro volevano provvedere di mandare Galere o navi a togliere colli 140. ch'erano in Candia. A' 22. di Luglio fu preso in Pregadi di mettere sei Galere al viaggio di Soria, tre in Alessandria e tre a Baruti, e partano a dì 20. d'Agosto quelle di Baruti, e a' 27. del detto mese quelle d'Alessandria. E facciano la mercatanzia in Galera dentro i porti, non discendendo in terra alcun Mercatante de' detti viaggi, sì del vendere delle merci, come a togliere le spezie a danari. E sieno partite per rata tra loro mercatanti nostri egualmente, e barattando le merci, panni, sarze, vai, tele, stagni, rami, piombi, e altri metalli, non potendo smontare uomo di Galera in terra, salvo dieci uomini per Galera al giorno, de' quali piacerà al Capitano solamente per togliere le necessità del vivere per le Galere. Nè possano dimorare in terra salvo per quel dì solo, e poi la sera tornino a dormire in Galera, sotto pena a chi contrafacesse a questi ordini di perdere l'oro e l'argento o la valuta di tutte le merci senza remissione; nè si possa fare ricompensagione alcuna: un terzo sia del Comune, un terzo dell' accusatore, e un terzo degli Avvogadori o Provveditori di Comune &c. E se sarà un

 Gen-

Gentiluomo, sia privato per anni dieci di Consiglio, d'Uficj e benefizj, e stia un'anno in prigione serrato. E di tutto i Capitani delle Galere abbiano parte. E se que' contrafacessero a questi ordini, cadano in pena di Ducati 500. d'oro per uno. Ancora fu preso, che tutte le merci e contanti si debbano trarre dalle Terre del Soldano, e metterle a Rodi, ovvero in Candia, non venendo con Galere; e che le Spezie che furono condotte a Modone, sieno condotte di quì, e quelle di Candia colle presenti Galere. E così furono incantate le dette Galere, e poi fatto Capitano a Baruti Ser Pietro Micheli *quondam* Ser Lione, e in Alessandria Ser Marino Mocenigo. Ancora fu preso di mettere tre Cocche al viaggio di Soria, due per Baruti, e una per Alessandria, sulle quali possano caricarsi le merci, e avere di cassa di quì e di là caricare Cottoni e Specie, facendo la mercatanzia sulle navi, non potendo smontare in terra sotto gravissime pene.

Fu preso di togliere sei navi di quelle che si mettessero alla pruova pel viaggio de' Cottoni alla muta di Marzo del 1431. e fatto Capitano di quelle Ser Antonio Diedo. Ancora fu preso di mandare Ambasciadore al Soldano senza presenti, per intendersi prima con lui, avanti che si mandino le Galere, scrivendo a' Consoli di Damasco e d'Alessandria le dette condizioni prese. I quali potendo fare quest' accordo col Soldano, si manderanno le Galere, e non volendo che i nostri delle predette navi non possano scendere in terra, nè scaricare, nè accettare cos'alcuna, dando libertà al Capitano delle navi in fare della mercatanzia e disfare, come meglio a quello parerà, non potendo stare più di 40. giorni di muta. *Tamen* questa Parte di mandare le dette navi non procedette più avanti per cagioni che furono messe d'indugiare per la via di Milano. In questo mezzo fu preso d'armare una Galera sottile, la qual vada colle lettere a' nostri Consoli di Damasco e d'Alessandria, che prima dovessero intendersi col Soldano e far patti circa il fare della mercatanzia pe' nostri mercatanti, e non avessero più alcuna mangeria. E non potendoli avere, tutti si debbano levare dal paese, e venir via; e prima, potendo, trarre il suo avere dalla Soria. Nè dalla detta Galera si possa mettere alcuna roba in terra. Ancora fu fatta la commessione a Ser Benedetto Dandolo Consolo in Alessandria, che subito ricevute le nostre lettere da Ser Tommaso Duodo, debba montare al Cairo con que' mercatanti, che a lui parranno, e che vada alla presenza del Soldano, al quale dia le nostre lettere di credenza, col quale pratichi accordo, conchiudendo per tal modo che i nostri mercatanti sieno certi di poter fare la mercatanzia libera e sicuramente ne' suoi luoghi. E del seguito avvisi il Consolo nostro di Damasco, e gli altri Consoli della Soria. E la spesa ch'egli farà per tale andata, vada a conto della mercatanzia di quella muta, e delle robe che si trarranno di Soria. A' 19. di Maggio nel Sabbato la Vigilia della Pentecoste, fu preso d'armare cinque navi e tre Galere grosse per Comune, le quali vadano in conserva pel viaggio di Baruti e d'Alessandria, e quelle debbano levare Cottoni filati, Zuccheri, e Spezie a Baruti, Tripoli, e Liza, per venire in Candia e a Modone a scaricare. Stando i nostri in espettazione di sentire il successo delle cose seguite al Cairo col Soldano. Al primo di Luglio del 1431. di Domenica giunse la Galera Sovracomito Ser Tommaso Duodo, che viene d'Alessandria con lettere di Ser Benedetto Dandolo Consolo nostro tornato dal Cairo in Alessandria, con buone novelle. Sicchè egli avea fatto l'accordo col Soldano, e ottenuta la confermazione de' patti vecchi, rimovendo ogni angaria e danno, ch'e' facea a' nostri, facendo comandamenti *Marabà* per tutto, che fosse osservato quanto egli Soldano avea promesso a' nostri. E finchè il Soldano visse, tutto fu osservato con integrità. E furono riveriti e onorati i nostri Consoli e Mercatanti, come solevasi prima. E s'ebbe buona compagnia con loro. Onde furono mandate le genti a mercantare secondo il consueto. E la detta Galera Duoda rimase a Zara per andarsi ad unire col Capitano Generale, e per andare contro i Genovesi. Nell'Anno 1428. a' 12. d'Agosto fu posto e fatta grazia al Reverendissimo Cardinale di Cipro Vescovo Prenestino di poter mettere Ducati 2000. alla Camera degl'Imprestiti, non ostante la legge in contrario.

Copia d'una lettera scritta per Ser Pietro Loredano Capitano Generale nostro, scritta alla Signoria nostra. Narra la vittoria avuta contro Genova a' 5. d'Agosto del 1431. „ Serenissimo Principe e Signore. Fino a questo „ giorno poco potiamo avere scritto alla Signoria vostra di quello, che noi abbiamo „ fatto con questa nostra armata, che per grazia dell'Onnipotente Iddio e del Vangelista „ Messere San Marco Protettor nostro, la Vostra Signoria intenderà la vittoria, che noi „ abbiamo avuto contro l'armata de' Genovesi „ e del Duca di Milano a' 26. d'Agosto. Serenissimo Principe, noi ci partimmo coll' „ armata da Porto Venere, e in quel giorno „ proprio giugnemmo a Portofino, ch'è miglia 40. lontano. E subitamente da luogo „ a luogo ella incominciò a tirare le bombarde. E perchè noi avevamo a mente, avanti „ che noi giugnessimo a Porto Venere, che „ l'armata de' Genovesi era uscita fuora, io „ mandai due Galere largo in mare a vedere, „ se appariva Galera, ovvero vela alcuna, che „ furono Ser Tommaso Duodo e Ser Dario „ Malipiero. E di subito mi fecero segnale „ di vele cinque. Ed essendomi ridotto nella „ punta di Portofino a un luogo chiamato „ Santa Margherita, io feci mettere tutte le „ Galere in arme. Essendo tutti armati e rinfrescati, col nome di Dio mi misi in mare. „ E subitamente noi scoprimmo dodici Galere e una nave molto grossa. E avendo veduta la nostra armata, si tiravano a terra „ ad un luogo detto Capodimonte, e per „ quella sera non si potè fare cosa alcuna. E „ la notte vegnente a dì 27. noi ci riducemmo al nostro luogo, per essere stato vento „ fresco di Scirocco. E in quel luogo noi eravamo scoperti. E tre ore avanti giorno io „ mi levai, e tolsi la volta da mare, per essere il vento fresco. E veleggiando così „ fino a mezz'ora di giorno, fu scoperta l'armata de' Genovesi, la quale veniva a terra „ via verso di noi, e con quella era una nave grossa di botti 1200. Veduto questo, „ *de præsenti* io feci fare comandamento, che „ ogn'uomo fosse armato, e confermmo insieme tutte le Galere, essendo notabilissima-

mea-

„ mente in punto, e di buon'animo a fare il debito della Vostra Serenità. Era il mare un poco grosso, avanti che noi venissimo alla battaglia. Iddio ne diede grazia, e si fece alquanto bonaccia, e il Sole chiaro a ore 2. e mezza di giorno. E perchè le Galere de' Genovesi erano messe sotto la nave, che s'erano accostate a quella, noi ci allargammo in mare da quelle per lo spazio d'un miglio e mezzo. E perchè non ebbevi vento, che quasi era bonaccia, ed era quasi contrario, io feci comandamento alla Galera grossa de' Fiorentini, che andasse a investire alla Galera del Capitano de' Genovesi, e così feci comandamento alle Galere delle balestre colle balestre caricate, che dovessero ferire dentro l'altre, e così feceero. Fu combattuto crudelmente, e dopo d'una lunga battaglia, la quale durò da ore . . . . . a laude d'Iddio noi rimanemmo vittoriosi. E fu preso il Capitano de' Genovesi Messer Francesco Spinola con altri otto Sopracomiti di Galere, e le altre si misero in fuga, e andarono a Portofino, e una scampò a Genova, e una andò in mare colla nave. La quale armata de' Genovesi era di Galere 20. e d'una Galeotta colla nave grossa di botti 1200. con uomini 400. e furono feriti e morti de' nimici una gran de quantità, e assai s'annegarono, gittandosi all'acqua, perchè essendo a terra credevano di scampare. E de' nostri sono stati feriti e morti pochi. E sempre sia ringraziato Iddio e Messere San Marco di tanta vittoria, quanta egli ne ha conceduto per nome della Vostra Illustrissima Signoria.

A' 28. di Settembre fu gittato giù il Ponte di Rialto per risarlo perchè era vecchio. E fu compiuto a' 13. d'Agosto del 1432. e costò alla Signoria Ducati 2323. d'oro, e poi del 1450. fu rifatto un'altra volta, e costò Ducati 4000. e furono fatte botteghe sulle quali s'affitta per Ducati 400. all'anno per l'Ufizio del Sale. A' 9. del detto mese s'intese, come Pietro Loredano Procuratore Capitano Generale da mare si partì dalla parte di Pisa con 12. Galere, e quelle tre de' Genovesi, e la cagione della sua dimora era stata per non aver potuto avere panatica per l'armata per la fanteria da pie', che dovea montare sull' armata e altri apparecchiamenti e vettovaglie. E giunse la detta armata sulla riviera di Genova agli 11. del detto. E già era stato rotto il Marchese di Monferrato dalla gente di Niccolò Piccinino. E fu morto Messer Barnaba Adorno Genovese; onde per la detta cagione niente s'è potuto fare, ed è stata gittata via tanta spesa con tanto incarico, così permettendo il nostro Signor'Iddio pe' nostri peccati. A' 28. d'Ottobre per lettere di Federigo Contarini Ambasciadore nostro a Firenze s'intese, che il detto Capitano Generale Loredano avea preso due Caracche, che andavano a Genova cariche d'Olio e di Vini e d'altri rinfrescamenti. E il Capitano ha partiti i vini, le carni, e i formaggi tra le ciurme, e gli olj venduti, e dati i danari per l'armata, che gli è stato un gran servigio. In questo giorno s'ebbe nuova, come avendo un trattato in Cremona, un nostro Condottiere chiamato Cavalcabò, era andato fin sotto le mura a ore 12. colla sua Compagnia, e considerando ch' ivi era poca gente del Duca di Milano nella detta Città, scalò

A quella, e venne alla Porta di San Luca, e quella tenne per alcune ore; e se il resto della nostra gente fosse giunta a ora, avrebbe avuta la detta Città. Ma fattosi giorno, e fattosi già lo stormo per la Città, i nostri furono costretti di ritornare indietro, e di lasciare la Porta, e quello che già aveano preso con gran pericolo e affanno, sicchè nulla seguì. *Tamen* venne primo nuova per lettere de' nostri Rettori di Brescia, che di fermo i nostri erano entrati in Cremona, e che aveano avuta la Terra, onde fu sonato campanò, e fatta gran festa per la Terra, e fu il dì di Sant'Orsola a' 21. del detto mese. Ma poi venne un'altro Messo colla verità della cosa;

B sicchè non fu fatto più campanò, e si rimase di mala voglia, non avendo acquistato sì degna Città. A' 2. di Novembre venne nuova, come gli Ungheri rimasti in queste parti, essendo venuto sussidio di sopra quelli, erano venuti molto potenti fino a un luogo detto Messam, miglia dieci appresso d'Udine, e di là eglino aveano fatto correre cavalli 1500. fino sulle Porte d'Udine. E trovarono i nostri sprovveduti, e fecero gran danno. Onde tosto inteso questo, fu bisogno di scrivere in campo al nostro Capitano, che mandi parte di quelle genti d'arme nel Friuli contro i detti Ungheri. E fatto fu Provveditore nel Friuli Francesco Loredano che fu di Ser Giorgio

C con salario di Ducati 400. in due mesi, e che meni alcuni cavalli a sue spese.

A dì cinque del detto mese s'ebbe nuova, che i detti Ungheri erano andati alla Badia di Bosazzo, e que' che v'erano dentro non si volendo rendere, la presero per forza, e a tutti que'che presero, tagliarono la man destra, e rubate tutte le cose, che trovarono ivi dentro, poi cacciarono il fuoco in quella. E saputo questo i nostri, che furono Stefano Maramonte, e Taddeo Marchese con molti altri nostri Condottieri escirono fuora, e diedero dietro ad essi Ungheri, e colle nostre genti, e riscattarono la preda, che aveano fatta, e quanti Ungheri poterono prendere,

D tagliaronli a pezzi; e alcuni ritennero vivi e tormentarongli, e confessarono che que', che passarono il ponte, non furono più che cavalli 5000. e di que' molti s'annegarono. E anche a que' che furono presi, furono cavati gli occhi e tagliate loro le mani, e lasciati andare a cagione che andassero in Ungheria così guasti per esempio degli altri. E questo fu fatto perchè gli Ungheri prima fecero tagliare le mani a' nostri del campo, che aveano presi. Agli 11. del detto mese s'ebbe nuova, essersi levati gli Ungheri dal Friuli per andar via, per non poter più stare. E il Conte Carmagnuola Capitano nostro con cavalli 4500. venuto nel Friuli andò dietro loro. Il

E resto delle nostre genti rimase in Lombardia pe' nostri luoghi in guardia, e alla custodia di quelli. A' 18. di Novembre furono raffermati a' nostri stipendj tre Condottieri il Signor Luigi Sanseverino, Pietro Gianpaolo, e Scaramuccia da Lucera colle condizioni che aveano prima. In questo tempo Papa Eugenio IV. venne a guerra col Principe di Salerno, ma s'achetarono insieme e fecero pace. A' 23. di Novembre Sigismondo Imperadore giunse a Milano con 300. cavalli per venire a togliere la corona dell'Imperio. Il Duca Filippo andò a Biagrasso. Il detto Imperadore voleva danari da lui; il quale si coronò di ferro

ferro a Milano. In questi giorni Papa Eugenio IV. propose in Concistoro di voler fare un Concilio a Bologna, per fare il passaggio in Terra Santa, come hanno fatto gli altri Pontefici, ma nulla fece. A' 30. del detto mese s'ebbe nuova dal nostro Generale da mare Piero Loredano Procuratore, come sopra le acque di Corsica egli avea presi molti naviliotti carichi di vini, d'olj, di carni salate, e di molte altre vettovaglie, le quali andavano a Genova, e ha saputo come in Genova è una grandissima carestia, e che le dette vettovaglie egli ha distribuite alla ciurma delle Galere, che è stata una manna l'averle trovate.

Nel 1432. a' 13. di Gennajo giunse quì Andrea Morosini, stato Orator nostro a Firenze, e con quello fu mandato Francesco Spinola, ch'era Capitano dell' armata de' Genovesi, che fu rotto, e altri Sopracomiti di Galere Genovesi, i quali furono messi in prigione in Torricelle. A' 20. del detto mese s'ebbe nuova, che il General nostro Loredano avea presa la Città di Civitavecchia, la quale teneva il Prefetto di Vico nimico di Papa Eugenio IV. A' 16. del detto mese fu preso di mandare lo Stendardo di Capitano Generale in armata al Loredano nostro Generale, il quale per la pressa, quando fu armato, andò senza essergli dato. E così fu fatto, e mandatogli. A' 17. di Febbrajo furono fatti due Ambasciadori al Re d'Ungheria Imperadore, i quali furono Daniele Vetturi *quondam* Ser Niccolò, e Andrea Morosini, i quali accettarono subitamente per la paura della pena, ch'era di Ducati 500. d'oro. E poi andarono dal detto Imperadore con due altri. A dì primo di Marzo del 1432. furono eletti nel Consiglio de' Pregadi due altri Oratori all' Imperadore de' primi della Terra con pena, i quali furono Fantino Micheli Procuratore e Paolo Correro Procuratore, e questi insieme co' gli altri due già eletti andarono al detto Imperadore, il quale trovarono a Piacenza, di compagnia con gli Ambasciadori di Papa Eugenio IV. del Re di Francia, del Re d'Inghilterra, e del Duca di Milano e di Genova e della Comunità di Firenze; il quale si volle interporre nel trattare la pace col Duca di Milano. E fu data a' nostri Oratori ampia libertà di potere conchiudere pace e tregua. Fu scritto a Piero Loredano Procuratore Capitano General nostro di subito ch'e' venga coll' armata a Corfù, ove egli troverà le altre nostre Galere, acciocchè si possa unire insieme. E gli furono mandati per una barca armata Ducati diecimila d'oro, e Ducati 15000. di Grossoni, acciocchè egli possa sovvenire e dare sovvenzione all'armata. A dì 8. di Aprile pel Consiglio de' Dieci colla Giunta fu preso di ritenere il Conte Francesco Carmagnuola Capitano general nostro da terra. E fu infinto di mandare per lui, che venisse in questa Terra, perchè la Signoria avea bisogno di conferire con lui. E fu mandato Giovanni d'Impero Notajo della Cancellaria, il qual' era di faccia pallido e smorto, a dirgli ch' egli venisse in questa Terra, perchè la Signoria avea bisogno di conferire con lui. E questo per molti tradimenti, ch'egli avea fatto contro lo Stato nostro. E gli fu scritto, come erano in pratica di far pace col Duca di Milano; però volevano consultare con lui, e ch'egli venisse subito quì. E poi furono scritte segretissime lettere a' nostri Rettori di Brescia, di Verona, di Vicenza, e di Padova, che con cauto modo dovessero averne buona custodia, ch'egli non togliesse altra via, che di venir di lungo in questa Terra. E fu mandato Francesco de' Garzoni Provveditore a provvedere, che le nostre genti d'arme si mettessero in punto, acciocchè egli non avesse luogo da fuggire. Come il detto Conte intese, che la Signoria mandava per lui, subitamente si mise in camino per venire in questa Terra. E giunto appresso Vicenza, i nostri Rettori andarongli incontro; e poi venne a Padova, e Federigo Contarini Capitano di Padova il tenne a dormire con lui per quella notte in Palazzo, onde al detto Conte molto parve ciò nuovo, essendogli fatte tante carezze oltre quello che soleva essergli fatto quando dell'altre volte veniva a Venezia. Ma pure non disse alcuna cosa. La mattina per tempo fu accompagnato dal detto Capitano di Padova fino alla . . . . Gli andarono incontro tutti i Signori di notte con tutte le sue guardie e Ufiziali, mostrando d'essergli andati incontro per fargli onore. Ed erano Capi de' Dieci Marco Barbarigo *quondam* Ser Lorenzo, e Lazaro Mocenigo. E giunto ch' egli fu quì, gli furono mandati incontro otto Gentiluomini, avanti ch'egli smontasse a casa sua, che l'accompagnarono a San Marco. E smontato alla riva, furono subito serrate le porte del Palazzo, e mandati tutti fuori, eccetto i Deputati alla guardia. E andato esso Conte co' detti Gentiluomini su fino alla scala delle due Nappe, entrò dentro, e rimase con Lionardo Mocenigo Procuratore savio del Consiglio, e con alcuni altri Nobili del Collegio, i quali gli dissero, che Messer lo Doge avea male di reni, e che domattina se gli darebbe udienza. Già era venuta l'ora tarda del desinare. Credendo il Conte d'andare a casa sua, fu fatto prima dire a' suoi, ch'erano venuti con lui, che il Conte desinava con Messer lo Doge, e che andassero a desinare, e poi ritornassero a Palazzo. E venuto giù il Conte credendo d'andare a desinare, e d'andare alla riva per montare in barca, gli fu detto: *Signor Conte, venga di quà alla volta delle prigioni*. Vedendo esso Conte prima, che si andava di lungo per sotto il portico, disse: *Questa non è la via*. E i detti Nobili gli risposero: *Questa è pure la via diritta*. Il Conte entrando in prigione disse: *Vedo bene ch' io son morto*, e trasse un grande sospiro. Fu confortato da quelli. Egli disse: *Uccelli, che non sono da lasciare, non sono da prendere*. E posto in prigione nell' andito dell' Orba, per tre giorni continui egli non volle mangiare. E questo gli è avvenuto per la sua superbia, e per non si volere contentare di tanto onore, che gli avea dato la Signoria nostra. E' da sapere, che prima che fosse mandato per lui, per non lasciare il Campo nostro senza governo, furono eletti due Provveditori in campo Marco Dandolo da San Mosè, e Giorgio Cornaro da San Samuele. I quali subito si partirono, e trovarono esso Conte. E sapevano la deliberazione fatta nel Consiglio de' Dieci contro di lui. *Tamen* fu osservata in questa cosa grande taciturnità, che mai il detto Conte non ne intese alcuna cosa, che se l'avesse inteso, non sarebbe venuto egli medesimo alla morte.

Agli 11. del detto mese di notte fu esami-

nato

to il detto Conte pe' Deputati del Consiglio A de' Dieci nella camera del tormento. Toccò il Collegio a questi . . . . e furono cacciati tutti di Palazzo. E non volendo confessare fu posto alla corda. E non potendo tirarlo troppo su per un braccio, ch' egli avea guasto, gli fu dato il fuoco a' piedi, per modo che subito confessò ogni cosa, e fu ritornato in prigione. E questo fu la Vigilia della Domenica delle Palme. E poi il Lunedì che fu a' 4. di Marzo nel Consiglio de' Dieci colla Giunta che tolsero, fu determinato, che avuta la sua confessione di quello ch' egli avea fatto contro la Signoria nostra, e di quello ch' egli voleva fare, che il detto Conte Carmagnuola sia menato a dì 5. dopo Vespro in mezzo alle due Colonne di San Marco con uno sbadacchio in bocca, e in presenza di tutto il Popolo gli sia tagliata la testa dal busto, sicchè egli muoja. E così fu eseguito circa l'ora del Vespro. Avea calze di scarlatto, beretta di velluto alla Carmagnuola, giuppone di cremesino, e veste di scarlatto, con maniche, cinto di dietro. E fu accompagnato al solajo colla Croce e colla Congregazione di Santa Maria Formosa. E in tre colpi gli fu tagliata la testa. E poi tolto il corpo e la testa, fu portato a seppellire a San Francesco dalla Vigna in un' arca con doppieri 24. E gli Uffiziali tutti erano co' bastoni in mano. E questo fu a dì sopradetto. Ancora la Contessa sua moglie fu confinata a Trivigi, e fu preso ch'essa abbia pel suo vivere il prò ogni anno di Ducati 10000. d'imprestiti, e alle due sue figliuole fu preso di dare Ducati 5000. per una pel suo maritare de' danari della Camera degl' Imprestiti. Fu preso nel Consiglio de' Pregadi di far nostro Capitano Generale da terra il Signor Giovanni Francesco di Gonzaga di Mantova, e fugli mandata la Bandiera della Capitania fino a Mantova pel Conte Luigi dal Verme Condottier nostro con grande solennità. Le condizioni, colle quali fu condotto, erano come quelle col Conte Carmagnuola; il quale accettò. E nota, che in questo tempo il detto Signore di Mantova ottenne dall' Imperadore con dargli 12000. Ducati il titolo di Marchese di Mantova. E fu fatta la mostra del nostro campo, ch'erano cavalli vivi 11600. pedoni 8000. cernide 11000. Agli 8. del detto mese giunse in questa Terra il Marchese di Monferrato venuto per visitare questa Signoria, e dimandarle soccorso contro il Duca di Milano. E mentre ch'egli stette in questa Terra, gli furono dati Ducati 300. al mese per le sue spese, il quale stette lungamente, e fu assai onorato. In questo mezzo la nostra armata Capitano Pietro Loredano Procuratore con Galere 32. andò a Napoli del Reame, e ivi egli aspettò quattro altre Galere, che doveano venire da Pisa per andare poi sulla riviera di Genova un' altra volta. A' 4. di Giugno venne nuova, come la gente della Lega avea combattuto un Castello detto Montetopio, e quello avea avuto per battaglia, il qual'era del Duca di Milano, e lo saccomannarono. E dipoi furono alle mani colla gente del detto Duca, e quelle ruppero. E fu preso il Conte Antonio figliuolo di Niccolò Piccinino, e Bernardino dalla Carda, e molti altri Condottieri e uomini da taglia. Fu mandato per la Signoria un Brigantino armato a Corfù al Capitano nostro Generale di mare, facendogli intendere, come l'armata de' Genovesi, ch'era di Cocche 14. e di Galere 7. molto bene armate, con assai gente sopra, era uscita per danneggiare i nostri luoghi. Però si faccia sapere questo alle nostre navi di muta, che debbono venire di Levante cariche di Cottoni. Avuta ch'ebbe il Marchese di Mantova la Bandiera di San Marco di Capitano Generale, passò l'Oglio, e venne nel campo, e fece le mostre delle genti. Trovò cavalli 9600. fanti 8000. balestrieri 800. cernide 6000. e infiniti partigiani. A' 14. del detto mese venne nuova, come le genti della Lega aveano ricuperato un' altro Castello de' Fiorentini detto Montesciocco; e dipoi tutto B il campo andò verso Siena. Ancora s'ebbe, avere il Marchese di Monferrato ricuperate tutte le sue fortezze, che gli avea tolto il Duca di Milano. A' 26. del detto mese s'ebbe, che il nostro campo, Capitano il Marchese di Mantova, avea avuto Bardolano, e messo a sacco, e quello rovinato fino a' fondamenti. A dì 5. di Luglio il Capitan nostro Generale fece tagliare tutto il bosco della riva di Geradadda, e prese tre fortezze Poderno, Sarasino, e Spiera, e quelle rovinò. A dì . . . . . . del detto mese s'ebbe, avere i nostri dato molte battaglie a Romanengo di dì e di notte. Alla fine si renderono, salvo l'avere e le persone. In questo tempo s'ebbe nuova, come l'armata C de' Genovesi a' 2. di Luglio avea combattuto la Terra di Corfù, e vi stette fino a dì sei, e abbrugiato tutto il Borgo. La qual cosa fu in questo modo. A' 27. di Luglio venne nuova per un Brigantino, come a dì 2. del detto mese l'armata di Genova di Cocche 14. e di Galere 7. con molti altri navili, essendo stata prima all'Isola del Pacsù, avendo rinfrescato e fatto quello che erale di bisogno, subito venne a Corfù, e di dì e di notte mai rifinò di tirare bombarde, mangani, e altri dificj da combattere fortezze; e quelle fece scaricare in terra. Dipoi incominciarono a dare la battaglia al Castello dì e notte, combattendo a bella muta vigorosamente. E que' del Castel- D lo rispondevano loro valentemente, e ammazzarono una grandissima quantità di loro, perocchè pel Bailo nostro di lì erano state fatte molte provigioni di botti vote e di gradicci e d'altre cose. E vedendosi i Genovesi così maltrattati, ed essere morti la maggior parte di loro, si misero a rubare il Borgo, e dipoi cacciaronvi fuoco dentro, e montarono in nave. E questo perchè sentivano, che le Galere nostre, Provveditore Silvestro Morosini, per numero undici, erano ivi appresso. Il qual giunse un giorno dopo il partir loro. E se non fossero state due Galere di Candia in terra a Corfù, non saria scampato alcuno della detta armata. Ma Iddio non volle, che E tanto male seguisse. Sicchè non gli veniva più voglia d'accostarsi ad alcun luogo nostro per essere stati così maltrattati a Corfù al primo tratto. Furono morti più di 900. di loro. Dalla nostra armata verso Genova, Capitano il Loredano, s'ebbe, ch'egli avea avuto Sestri, il quale si teneva pel Duca di Milano. E poi volendo andare il detto Capitano per tastare e per iscandagliare quant'acqua avea quel porto, essendo in una barca, gli fu tratto un verettone, che giunsegli tra'l naso e'l ciglio. Ma non è male di pericolo.

A' 7. d'Agosto s'ebbe, come il nostro campo avea avuto Fontanelle, e dipoi andò a Moza-

zanega, e avuto quella andò a Soncino, e ivi misero quattordici bocche di Bombarde e bombardarono dì e notte quel luogo per modo che gittarono giù gran parte delle mura della Terra e del Castello; e vedendo que' che non potevano più durare, trattarono patti di renderſi, ſalvo l'avere e le perſone. E dipoi *etiam* ebbero la Rocca con pagar loro quello che dodeano avere. E fu fatta in queſta Terra gran feſta e allegrezza. Era nel Reame di Napoli Meſſer Gio: Caracciolo, il quale fu gran Siniſcalco della Reina Giovanna II. e in queſti giorni ſi maritò nella figliuola del Conte d'Avellino, la quale ebbe in dote Avellino. Queſto Giovanni fu figliuolo di Poeta Caracciolo Gentiluomo di Napoli del Seggio di Capoana. Il Marcheſe di Ferrara in queſto tempo mandò molti Meſſi alla Signoria pregandola, che voleſſe venire alla pace col Duca di Milano, e voleva eſſere egli mediatore, e che ſi mandaſſero de' noſtri Oratori con ampio mandato, imperocchè vi ſarebbono gli Oratori del Duca di Milano con Sindacato largo per conchiudere la pace. Onde fu preſo di mandare a Ferrara un'Orator noſtro, e fu eletto Fantino Micheli il Procuratore; e per la Comunità di Firenze ch'era in lega, fu mandato Meſſer Palla Strozzi, e il Duca di Milano mandò Meſſer Franceſco Gallina, e andò a Ferrara *etiam* il Marcheſe di Mantova, e il Marcheſe di Saluzzo, per vedere la conchiuſione di tali trattamenti. Fu rifermato a' noſtri ſtipendj il Signore di Faenza, il quale compiva la ſua ferma. A' 5. del detto meſe, fu preſo, che atteſo che viene da Roma in queſte parti il Cardinale Correro Legato di Bologna, però ſia conceduta grazia a Ser Giovanni Correro Avvogadore di Comune e a' ſuoi parenti per giorni 15. che poſſano andare a viſitarlo. A' 28. del detto meſe giunſe in queſta Terra Pietro Loredano Procuratore ſtato Capitano general noſtro da mare, venuto a diſarmare con Galere 14. E rimaſe in armata Silveſtro Moroſini Provveditore con 18. Galere, per andare a viſitare i noſtri luoghi di Levante, cioè Modone, Corone, e Negroponte, e andare fino a Coſtantinopoli, per aſſicurare le noſtre Galere di Romania, e altri navili de' ſudditi noſtri. E s'inteſe, che l'armata de' Genoveſi, ch'è di Galere 11. e di Fuſte 4., s'era levata da Scio per andare a Pera a fortificare quel luogo per paura dell'armata de' Veneziani. A' 2. di Novembre giunſe in queſta Terra un'Ambaſciadore del Duca di Savoja ſuocero del Duca di Milano con una belliſſima Compagnia molto bene in punto. A' 17. del detto meſe s'ebbe nuova, come le genti del Duca di Milano erano andate a Breſcello, il qual luogo ſi teneva per la Signoria, ed eſſendo ſprovveduto, ebbero il detto luogo. A dì 27. di Novembre s'ebbe nuova, come trovandoſi Giorgio Cornaro Provveditor noſtro in campo con cavalli 700. e con fanti 1000. entrati nella Valtellina, la quale era ſotto l'ubbidienza della Signoria noſtra, per que' della Valle fu ordinato un trattato doppio. Sicchè ſi preſentò Niccolò Piccinino Capitano del Duca colla ſua gente d'arme e da piedi, e venne nella detta Valle. E fu alle mani co' noſtri. Ma vedendo il detto Niccolò Piccinino d'avere la piggiore, volentieri ſi ritirò, e tornò indietro. E poi a' 28. del detto meſe avendo il detto Niccolò l'intenzione di que' Gibellini della Valle, egli tornò indietro ed entrò dentro, e di nuovo fu alle mani co' noſtri, ed ebbe vittoria, che non poterono ſcampare de' noſtri ſalvo che cavalli 300. e alcuni fanti e arcieri. Il reſto fu preſo, tra' quali fu il detto Giorgio Cornaro Provveditore noſtro, Taddeo Marcheſe, Battiſta Capuccino, Taliano Furlano, Ceſare da Martinengo, e Antonio da Martinazzo e molti altri noſtri Condottieri, e mai non fu veduto un sì grande trattato, come fecero que' triſti della detta Valle. Il qual Giorgio Cornaro fu meſſo ne' forni di Monza. Ma la nuova venne quì, che il Duca di Milano l'avea fatto morire, onde ſuo figliuolo e i ſuoi levarono corrotto. Per lettere di Federigo Contarini Provveditor noſtro in campo s'inteſe, come egli era andato con genti nella Valcamonica. E fu alle mani co' detti di quella Valle, e ne furono morti aſſaiſſimi di loro, per modo che colla grazia d'Iddio ottenne la detta Valle ſotto la Signoria noſtra. In queſto giorno giunſe in queſta Terra il Signor Marcheſe di Mantova Capitano General noſtro, e gli fu fatto grande onore, e fattigli preſenti di vini, di cere, e di confezioni. E poi gli fu dato il baſtone di Capitano Generale da Meſſer lo Doge. Faccio nota pel tempo avvenire, acciocchè cadauno debba guardarſi di cadere in così fatto errore, il qual ſarebbe di rovinare queſta Terra. Però fu provveduto come quì ſotto. Il fatto è, che alcuni noſtri giovani Gentiluomini levati in ſuperbia e in arroganza, aveano fatto tra loro alcune compagnie e ſette, e mangiavano ſpeſſo in compagnia. E tra loro era queſta intelligenza, che veniſſe mentovato chi ſi voleſſe unire con alcun di loro, foſſe di che condizion ſi voleſſe, mai nol doveſſero volere e tener duro per loro. E queſto giurarono di fare per ſagramento. E fatta queſta dinunzia al Conſiglio de' Dieci, ſubitamente fecero una Giunta d'altri dieci Gentiluomini appreſſo di loro, perchè queſta coſa parve loro di grande importanza allo Stato. Ed eſaminata la coſa e inteſa la verità, poi nel detto Conſiglio de' Dieci colla Giunta a dì 28. di Gennajo dell'anno ſeguente condennarono molti di eſſi giovani ad eſſere banditi da Venezia, e ad altre pene.

Nel 1433. a dì 7. d'Aprile eſſendo ridotti gli Oratori a Ferrara, dopo fatti lunghi parlamenti inſieme circa la conchiuſione della pace col Duca di Milano, alla fine fu conchiuſa. E a' 12. del detto meſe venne un Meſſo battendo alla Signoria noſtra da Ferrara con lettere di Ser Fantino Micheli Procuratore Orator noſtro, notificando la conchiuſione della detta pace, giurata e ſigillata pe' gli Oratori. Onde furono fatte allegrezze e feſte. A' 7. di Giugno s'ebbe, avere il Re d'Ungheria Sigiſmondo eletto Imperadore conchiuſo tregua colla Signoria noſtra per anni cinque. E vuole andare a Roma a coronarſi Imperadore de' Romani. A' 26. del detto meſe Franceſco Foſcari Doge noſtro volle rifiutare il Dogato, ma pe' Conſiglieri non fu accettato. E fu in queſto modo: che eſſendo ſeguita la pace col Duca di Milano e la Lega, conſiderando il Doge, che nel tempo del ſuo Dogato erano ſtate guerra, moria, e tribulazioni, determinò di rifiutare il Dogato. E nel giorno ſopradetto andò alla banca, e fece a' Conſiglieri un notabile ſermone, conchiudendo ch' egli rifiutava il Dogato, e ch' eglino provvedeſſero da quì avanti d'un Doge in ſuo luogo. E pe' detti Conſiglieri fugli riſpoſto, cho

che non erano tutti d'accordo d'accettare il suo rifiuto, per essere divisi d'opinione. E così rimase la cosa indeterminata. A' 2. di Luglio giunsero in questa Terra due Ambasciadori del Duca di Milano, i quali furono Messer Gianfrancesco Gallina e Messer Bartolomeo Imperiali Genovese, e tra l'altre cose che sposero, scusarono il loro Signore, dicendo, ch'egli si doleva di non poter rendere Giorgio Cornaro, che fu preso nostro Provveditore in campo, perchè era morto, e così affermavano alla Signoria. *Tamen* era vivo, e ne' forni di Monza. E la Signoria fece al contrario a i suoi prigioni che avea, a' quali furono fatti tutti i piaceri, che si poterono fare, e sono stati notabilissimamente trattati. In questo tempo fu mandato a dire alla Signoria da parte dell'Imperadore Sigismondo per Andrea Donato Orator nostro ch' egli pregava la Signoria, che il volesse servire di Ducati 10000. d'oro, imperocchè senza quelli egli non poteva andare al Concilio di Basilea per sostenere Papa Eugenio Quarto. Onde fu preso in Pregadi di mandargli i detti Ducati 10000. i quali portò il detto Andrea Donato, il quale fu fatto da lui Cavaliere. A dì 3. di Agosto fu preso d'eleggere dodici Gentiluomini, i quali vadano incontro al detto Imperadore, e accompagninlo per le nostre Terre. E così furono eletti i nominati quì sotto. I quali andarono ben vestiti, e con molti giovani Gentiluomini molto bene in punto, e con nobile compagnia e famiglia. I nomi degli Oratori furono questi: Ser Andrea Mocenigo, Ser Luigi Storlado, Ser Giovanni Contarini il Cavaliere, Ser Tommaso Micheli, Ser Cristoforo Donato da San Paolo, Ser Marco Zeno il Cavaliere, Ser Giovanni Cornaro da San Luca, Ser'Ambrogio Badoero, Ser Giovanni Gradenigo, Ser Giovanni Giustiniano il Cavaliere, Ser Francesco Barbero il Cavaliere, Ser' Antonio Veniero il Cavaliere. In questo tempo fu eletto in Pregadi Vescovo di Castello Don Lorenzo Giustiniani Canonico Regolare di San Giorgio d'Alega, il quale il Papa lo elesse, e gli fu dato il possesso. E fu poi il primo Patriarca di Venezia. E fu Beato. In questo tempo, come ho scritto di sopra, l'Imperadore Sigismondo fece Marchese di Mantova il Signor Lodovico di Gonzaga; ancora maritò suo figliuolo il Signor Giovan-francesco in Madonna Barbara figliuola del Marchese di Brandemburgo con dote di Ducati 30000. La quale nel mese di Novembre, che viene, debbe venire a marito. A' 7. del detto mese fuggirono dal nostro soldo tre Condottieri, che andarono al soldo del Duca di Milano. I quali furono Antonello da Siena con cavalli 400. Taliano Furlano con cavalli 300. e Stefano Maramonte con cavalli 250. In questo mese a Firenze seguirono tra le parti loro certe discordie giusta il solito loro, che una entra nello stato e caccia l'altra. E fu confinato Cosimo de' Medici a Ferrara ovvero a Venezia, e Lorenzo a Pisa. Il qual Cosimo venne ad abitare in questa Terra. Furono mandati due Oratori all'Imperadore Sigismondo, Tommaso Michieli, e Alessandro Storlado. In quest'anno fu dato in feudo il luogo di Fontanella in Bresciana al Conte Luigi di San Severino nostro Condottiere. A' 5. d'Ottobre giunsero in questa Terra due grandi Baroni del Re d'Ungheria Imperadore eletto, chiamati il Conte Matteo, e Don Lorenzo, i quali sono molto appresso al detto Imperadore. E saputa questa venuta, la Signoria tralasciò di fare il gran Consiglio, e il Doge fece apparecchiare Piatte, Barche, e Ganzaruoli, e fu mandata grande quantità di Gentiluomini incontro a' medesimi fino a Santo Spirito. E Messer lo Doge si levò nella sua Piatta. E furono accompagnati fino a San Giorgio Maggiore, dove fu preparato loro l'alloggiamento molto notabilmente, e fatti loro di molti presenti di vini, cere, confetti, e fatte loro le spese con tutta la loro compagnia. E stettero quì molti giorni a vedere la Terra. Di poi si partirono e andarono a Fiume ben contenti e soddisfatti dell' onore, ch' era stato fatto loro per questa Signoria. In questo tempo Papa Eugenio IV. si partì da Roma, e andò al Concilio in Basilea, dove si dee trovare l'Imperadore Sigismondo. E fu fatto Capitano della Chiesa il Signor Michele letto di Cotignola. Adì 3. di Novembre fu preso, per onorare le nozze del figliuolo del Signor Lodovico di Mantova nostro Capitano Generale, che si mandino due Oratori co' presenti di Manti di velluto, capucci &c. E furono eletti Girolamo Barbarigo di Ser Francesco, e Andrea Gussoni *quondam* Ser Jacopo, i quali partirono a' 18. del detto mese con bella compagnia. A' 18. del detto mese giunse in questa Terra Andrea Donato il Cavaliere, che viene Ambasciadore dal Concilio di Basilea. E portò i Capitoli, i quali furono pel detto nel Consiglio de' Pregadi manifestati. E a' 20. fu preso ch' egli ritorni al detto Concilio per andare da parte del Concilio all'Imperadore Sigismondo. E i detti Capitoli furono confermati. Il quale subito ritornò in Basilea, dove egli era aspettato con grandissimo gaudio. Ancora fu eletto in questo giorno Oratore al Concilio di Basilea Federigo Contarini, che accettò e andò. Fu preso, che gli Abati ed altri, vadano al Concilio di Basilea da quì fino a mezzo Gennajo, sotto pena di perdere l'entrate. Questi sono i Piovani, che andarono al detto Concilio per la Congregazione di Venezia. Prete Antonio di Mileto Piovano di San Lido, che fu Vescovo di Mileto, ed era Bacciliere per la Congregazione di Santa Maria Formosa: Prete Antonio Pelacane Piovano di Santo Apostolo per San Canziano: Prete Giovanni Bellino Piovano di San Giovanni in Bragola per San Silvestro: Prete Giovanni di Muglia Piovano di Sant'Agata per Sant'Angiolo: Prete Francesco Gritti Piovano di San Pantalione per San Luca: Prete Giovanni Campisano Piovano di San Giuliano per San Salvatore: Prete Giovanni Penato Piovano di San Vito per San Paolo: Prete Ambrogio di Vido Piovano di San Vitale per Santa Maria *Mater Domini*: Prete Jacopo de Campis Piovano di San Marciliano per Sant'Ermagora. I quali andarono con due cavalli per uno. E per fare la spesa, venderono i loro imprestiti, che aveano, alla Camera. Nota, che le prime Congregazioni di Venezia sono sei di Preti, Santa Maria Formosa, Sant'Angiolo, San Silvestro, Sant'Ermagora, Santa Maria *Mater Domini*, e San Luca. E i legati lasciati alle dette Congregazioni si dividono per sesto. Poi fu aggiunta un'altra a San Paolo, e questa si divide in settimo. Poi un'altra a San Canziano, e questa si parte per ottavo; poi fu aggiunta la nona, ch'è San Salvadore, e si parte per nono. Questi fanno tra loro ogni due anni So-

pramassari tre, e Sottomassari tre, e Sindachi maggiori, ed hanno belli ordini.

Nel 1434. a' 16. di Gennajo giunse in questa Terra un'Ambasciadore di Papa Eugenio IV. che fu il Vescovo di Taranto, e il Vescovo di Corneto, uomini sapientissimi, e con bella compagnia, a' quali per la Signoria furono fatte le spese, e fatto loro grandissimo onore. Questi vanno al Concilio per nome del Papa, per mantenere il suo onore, perocchè il Papa determinò di non andare in persona, ma mandò questi suoi Oratori. In quest' anno 1434. a' 27. di Marzo fu presa parte nel gran Consiglio di far Nobile nostro il Magnifico e potente Signor Carlo II. del Tocco, Despoto de Larta, e Duca di Leucade, Conte Palatino della Cefalonia e del Zante co' suoi eredi. Agli 11. d'Aprile per nuove venute del Concilio di Basilea fu determinato in Pregadi di far gente di nuovo. E fu tolto a' nostri stipendj il Gattamelata da Narni con uomini 450. e con pedoni 800. *& etiam* suo fratello giurato il Conte Brandolino. E furongli dati subitamente Ducati 4000. per parte delle sue paghe. Il resto debba averlo, come sarà egli giunto qua colla sua condotta. Venne in questa Terra un'Ambasciadore della Comunità di Firenze Don Palla degli Strozzi Cavaliere. A' 23. di Maggio fu preso nel gran Consiglio di far Nobile nostro il Magnifico e potente Don Giorgio Pissilovich Vaivoda figliuolo di Don Voislavo, nipote del Conte Chervia, co' suoi eredi. A' 9. di Giugno fu preso, che atteso che fosse eletto Orator nostro a Bologna Antonio Veniero il Cavaliere, il quale non è nella Terra, ed essendosi offerto d'andare Francesco Loredano a servire la Signoria per un mese, che il detto sia mandato, e compiuto il mese possa ritornare a suo piacere. A' 21. del detto mese venne un Messo in questa Terra da Firenze, in quarant' ore, e s'ebbe avviso, che Papa Eugenio IV. per paura ch'egli avea avuto, s'era travvestito a modo mondano, ed era fuggito con tre persone sue fidate. E non avendo trovato passaggio alla marina, egli andò per terra fino a . . . . . , e ivi egli montò su d'una Galera di Fiorentini, e venne a Civitavecchia, e di là per terra era venuto a Firenze per istare sicuro, ed era giunto colà. E di questo la Signoria n'ebbe allegrezza. E a' 25. del detto mese furono eletti due Ambasciadori al detto Papa Eugenio, i quali furono Silvestro Morosini, e Andrea Mocenigo, i quali accettarono per la pena, e andarono con una bella compagnia. Saputo ch'ebbero i Bolognesi, che Papa Eugenio IV. era giunto a Firenze, si levarono a rumore, gridando *Viva il Popolo, e le Arti*; e ritennero in palazzo Paolo Trono Orator nostro, ch'ivi era con que' ch'erano con esso lui. E tutto questo fu opera del Duca Filippo di Milano. Inteso questo per la Signoria, furono fatti ritenere tutti i Bolognesi, ch'erano in questa Terra, nell'avere e nella persona. E non bastando questo, vollero procedere più avanti contro Bologna. In questo tempo fu consagrata la Chiesa di San Giovanni e Paolo pel Vescovo di Ceneda da Cà Correro, il quale volle fare le spese del suo, e costarongli Ducati 1000. d'oro. E abbenchè io abbia scritto di sopra, che fosse consagrata per avanti, *tamen* la verità è, che in quest' anno essa fu consagrata, ed era Vescovo di Castello Don Lorenzo Giustiniani. A' 3. di Luglio fu fatto Ambasciadore a Segna Pietro Bembo *quondam* Ser Andrea con salario di Ducati 150. in due mesi, e menò con se Dottori a spese della Signoria nostra. E questo per disputare delle differenze, che avea la Signoria de ladronecci fatti pe' Genovesi a' nostri sudditi. A dì detto s'ebbe, che Paolo Trono Orator nostro a Bologna era stato liberato, il quale andò a Firenze, poi venne quì.

A' 18. d'Agosto s'ebbe, essere le genti della Lega e di Papa Eugenio IV. state rotte appresso Imola da Niccolò Piccinino. E questo intravenne per non essere uniti, ma tutti i Capitani volevano fare a suo modo, sicchè furono rotti, e rimasero prigioni Pietro Gianpaolo, Niccolò da Tolentino, Giovanni Malavolta, Cesare da Martinengo, e molti altri nostri Condottieri, ch'erano nel detto campo. Onde inteso per la Signoria questo, fu preso di fare due Provveditori, e di mandarli in Romagna per far gente di nuovo, e per mettere in punto quell' altra nostra gente, che restava. E furono eletti Francesco Loredano detto Javarina e Andrea Donato il Cavaliere, i quali portarono assai danari con loro, per assoldar genti da piè e da cavallo, e in pochi giorni fu rimessa la nostra gente meglio in punto ch' essa non era prima. Pietro Gianpaolo tolse soldo col Duca di Milano. E Niccolò da Tolentino per non aver voluto acconciarsi col Duca suddetto, egli il fece morire. Sicchè il detto Duca fa tutto per fare il fatto suo. S'ebbe nuova, che il Conte Francesco Sforza erasi acconciato col Papa con lance 400. e con fanti 3500. per Capitano e Gonfaloniere della Chiesa. Sicchè viene in Romagna. E Gattamelata Condottier nostro era colle genti della Lega a Castello San Giovanni, e dava grandi picciate a' Bolognesi. Avea con lui le nostre genti pagate per noi. E' da sapere, che Papa Eugenio IV. nel Concilio di Basilea fu confermato vero Pontefice in questo modo. La Maestà dell' Imperadore essendo in sedia vestito trionfalmente, e cantata la Messa dello Spirito Santo per l'Arcivescovo di Candia, dove erano 23. Vescovi mitrati con una grandissima quantità di Prelati, di Principi, Baroni, Signori, e Ambasciadori di tutte le parti del Mondo, a onore di Dio, e del buono stato della Chiesa Romana, fu per tutti approvato per vero Pastore Papa Eugenio IV. Veneziano da Cà Condolmiero. Poi pel detto Imperadore fu fatto un notabile sermone in esaltazione del detto Papa, magnificando i Veneziani, come ubbidienti figliuoli di Santa Madre Chiesa, e calunniando il Duca di Milano di quello che ha fatto contro il detto Papa. Le quali parole sapientissime furono molto accette a tutti. E questo ne scrissero i nostri Ambasciadori. E' da sapere, che quando fu rotto il campo della Lega in Romagna da quello del Duca di Milano, era in questa Terra in esiglio Cosimo de' Medici Fiorentino, uomo ricchissimo, il quale andò in Collegio, e offerse di prestare alla Signoria Ducati 15000. in questo bisogno. Il quale poco dopo si partì e tornò a Firenze, perchè i Fiorentini l'assolvettero dal bando. In questo tempo i Genovesi con armata presero Ciambano, ch'è appresso Caffa, il qual luogo era . . . . L'armata de' Mori prese una nave di Genovesi di valuta di Ducati 48000. La quale era a Tripoli di Soria con Colli 600. di Spezie sopra, e con fac-

ca

ca di Gotoni 250. e poi saccomanandola l'abbrugiarono. Poi andarono al Colosso di Ciro, ch' è de' Catalani Ferrieri, e ivi fecero danno. A' 9. di Novembre fu preso d'eleggere per Collegio due Ambasciadori, i quali vadano a Ferrara per le nozze del Signor Lionello d'Este nella figliuola del Marchese Lodovico di Mantova, con portarle i manti e i capucci di velluto cremesino. Morì in questi giorni Fantino Micheli Procuratore, e furongli fatte belle esequie. Fu uomo molto degno. Vi fu il Doge. Fece l'orazione Giorgio Trabezundeo. E in luogo suo a' 15. di Novembre fu eletto Marco Foscari, che fu Savio del Consiglio, fratello di Messer lo Doge. A' 3. di Novembre fu preso ne' Pregadi d'eleggere per Collegio un' Ambasciadore, il quale vada a Ravenna a battezzare il figliuolo nato al Signore di Ravenna, con portare a donare al figliozzo presenti per Ducati 100.

A' 17. di Dicembre giunsero in questa Terra due Ambasciadori del Duca di Milano, i quali furono Messer Lancislao Grotto, e Messer Antonio Armèro. Fu fatto loro grande onore, e presentati furono di molte cose. Vennero per dar parole alla Signoria. E all' incontro si darà loro quel medesimo secondo usanza. A' 21. del detto mese giunsero le nostre Galere di Romania, e sopra di quelle venne un' Ambasciadore dell' Imperadore di Costantinopoli, il quale va al Papa, per volere trattare di venire esso Imperadore al Concilio, per unire la Chiesa Orientale coll' Occidentale, che Dio lo voglia. In questo tempo fu determinato d'eleggere per nostro Capitano Generale da terra in luogo del Marchese di Mantova, il Gattamelata insieme con Brandolino con lance 450. il quale era stato al soldo della Chiesa, & era su quello di Bologna, e avea fanti 500. con ferma di mesi sei, e sei di rispetto, dandogli la prestanza tra il termine di due mesi a parte a parte Ducati 40000. Stando la moglie, che fu del Conte Carmagnuola, cui fu tagliata la testa, in questa Terra nel Monastero delle Vergini, capitarono alcune donne di Lombardia quì, e andarono a parlarle, e le messero in animo di scappare. E così ella scappò. E giunta a Milano, pel Duca le fu fatto grandissimo accetto, e provvedute le spese per lei e per le sue figliuole. Per la qual partenza essa perdette la provigione, che le dava la Signoria all' anno del vivere e del maritare le sue figliuole. A' 18. di Giugno s'ebbe nuova, come il Magnifico Gattamelata avea tratto di Bologna, e preso Gasparo de' Canedoli con suo fratello, e la sua Compagnia, ch' era in Castello San Giovanni. Per lo che i Bolognesi si misero in arme. Dipoi s'intese, come in Firenze a Papa Eugenio IV. erano giunte molte ambascerie, cioè del Re di Francia, del Re d'Aragona, della Reina Giovanna, del Re Luigi. E che quella Corte molto s'ingrossava, ed era ritornata da Roma una Galeotta, che il Papa avea mandato per suo nipote Cardinale, il quale i Romani non aveano voluto lasciare, volendo che il Papa dia Castello Sant' Angiolo e Civitavecchia nelle mani loro. E fin quì non è fatta alcuna conchiusione. E s'ebbe, che con grandissima fatica i Fiorentini aveano lasciato venire in Romagna Niccolò da Tolentino. E che non era, che il Papa gli parlò largamente, mai non veniva. E che a Firenze era giunto il Cardinale Orsino, e il Cardinale de' Conti, Romani, venuti ad inchinarsi al Papa, il quale li ricevette molto allegramente. Per lettere del Podestà di Ravenna s'intese, come Niccolò Piccinino era uscito d'Imola, e avea preso un Castello del Signore di Faenza detto Tossignano, e combatteva un' altro luogo detto Gianecolo pure del detto Signore. E saputo questo, il detto Signore colle genti gli andò in soccorso. Essendo ritornato in Imola Niccolò Piccinino, egli riscattò il suo Castello, e ammazzò que' Gibellini, ch' erano stati cagione di questo male. E questo tutto sopradetto fu innanzi che il campo della Lega fosse per poca diligenza e per discordia de' Capitani, rotto in Romagna. In questo tempo in Firenze avendo compiuto gli otto Signori col Gonfaloniere di Giustizia secondo usanza, come piacque a Dio, tutti que' che entrarono nel dett' Ufficio, erano della parte de' Medici. E Messer Rinaldo de' Gallucci, il qual prima avea rotto la Terra, dubitando che fosse fatta novità contro di lui, volle giocare del primiero. E adunò circa 800. fanti forestieri, e s'intendeva col Duca di Milano, & era parte contraria de' Medici, perchè il Duca predetto avea mandato a dire a Niccolò Piccinino, che mandassegli i detti fanti in Firenze. Ora inteso questo i Signori novelli si fortificarono nel Palazzo, e i nostri Provveditori di Ravenna aveano mandato loro delle genti.

Ora a' 28. di Settembre il detto Messer Rinaldo corse alla Piazza, per volere far volgere quello Stato a petizione del Duca di Milano; ma egli non potè fare alcuna cosa, e si ritirò a un cantone della Terra, e ivi si fece forte. Sentendo questo il Papa mandò un suo Ambasciadore al detto Messer Rinaldo, il quale fu il Vescovo di Cervia, maravigliandosi forte di quello ch' egli avea fatto. Ed egli scusossi, ch' era mal contento di quello che era stato fatto, e che un suo figliuolo di compagnia con un Niccolò Barbadoro gliel' avea fatto fare, i quali furono presi. E prima pel Consiglio di Firenze fu preso di far ritornare in Firenze Lorenzo e Giovanni de' Medici, ch' erano fuora. Inteso questo, Cosimo de' Medici che abitava in questa Terra, si partì e andò in Firenze insieme con Uguccion de' Contrarj Ferrarese con fanti 300. E Messer Rinaldo de' Gallucci rimase nelle forze del Papa col Cancelliere di Niccolò Piccinino, e Messer Niccolò Barbadoro, e il figliuolo del detto Messer Rinaldo, i quali si tiene che faranno mala fine. A' 17. di Settembre s'ebbe avviso da Firenze, come il Conte Francesco Sforza era rimasto d'accordo col Papa e colla Lega un' anno di fermo e uno di rispetto con lance 1200. e con fanti 2000. e con altri 200. per le taglie della Marca, e che debba avere adesso Fiorini 25000. per prestanza, cioè dalla Signoria 15000. da' Fiorentini 5000. e dal Papa 5000. E che debba cavalcare in ogni luogo che piacerà alla Lega. Fu fatto Ambasciadore all' Imperadore, Andrea Donato il Cavaliere per cose importanti, e che debba partire prestissimamente. A' 17. di Novembre giunse quì un' Ambasciadore dell' Imperadore, chiamato Messer Battista Cicala. A' 24. del detto mese s'ebbero lettere dal Magnifico Gattamelata, come ancora non avea potuto piantare le sue bombarde a Castelfranco, e che da Fer-

A Ferrara e da Bologna vengongli al campo assai rinfrescamenti, e se non fossero quelli, non potrebbono starvi, e converrebbe loro di levarsi. In questo tempo, come è detto di sopra, essendo nostro Oratore a Bologna Paolo Trono, per le parti, ch' erano in quella Città, fu ritenuto, e pel nostro Capitano generale fu mandato un Trombetta a visitarlo, e a dirgli se avea bisogno d'alcuna cosa; e gli commise che guardasse bene tutto quello ch' egli faceva e diceva. Il qual Trombetta fu ammesso a parlargli in presenza di due di que' Signori. Ed entrato il Trombetta in camera, dove era esso Trono, gli spose quanto gli mandava a dire il Capitano, il quale il ringraziò
B molto, dicendo che stava bene, e sperava presto d'essere liberato, perchè gli Oratori non portavano pericolo. E così si lasciò cascare l'annello di dito in terra, e gridò: *egli è guasto, egli è guasto*. Fu tolto sù, e datolo al Trombetta, non disse altro, e si partì, e tornò al Capitano, al quale disse quello che avea veduto fare. Il qual Capitano subito l'intese, cioè che bisognava minacciar Bologna di darle il guasto. E andato appresso la Terra colle genti mandò a dire a' Bolognesi, che in termine di tant'ore liberassero il nostro Oratore, *aliter* darebbe il guasto. E que' dubitando del guasto il liberarono, e venne a casa.

Nel 1435. di Marzo fu scoperto un trattato
C ordinato di farsi in Padova, e d'introdur dentro Marsilio da Carrara e farlo Signore, il quale stava in Alemagna, e fu scoperto in questo modo. Venne un Villano dalla Villa di . . . . . a far sapere alla Signoria, che prestamente essa volesse provvedere, perchè era stato ordinato un grandissimo trattato contro la Signoria nostra di toglierle la Città di Padova; e non si provvedendo presto, quella Città le sarebbe tolta a petizione di Marsilio da Carrara. E simili parole il detto Villano mandò a dire per suo figliuolo a' Rettori di Padova, i quali erano Podestà la seconda volta, perocchè *etiam* fu Podestà al tempo che s'abbrugiò il Palazzo ivi, Marco Dandolo Dottore, e Capitano . . . . Onde i detti
D Rettori fecero molte provigioni di subito. E tra l'altre eglino mandarono per Taddeo Marchese, il qual' era ad Este, che veduta la presente, con que' cavalli che potesse avere, presto egli venisse a Padova. Il quale subitamente senza dimora venne ed entrò in Padova. Il quale subitamente senza dimora venne ed entrò in Padova armato colle genti, e stette tutta quella not e co' Rettori sulla Piazza, e d'ora in ora giugnevano le altre sue genti. E la Signoria mandò da questa Terra assai gente, e v'andarono molti Gentiluomini con genti fatte nelle sue contrade. Onde vedendo tale provigione que' Cittadini, ch' erano nel trattato, & essere stato scoperto, incominciarono
E destramente alcuni di loro a fuggire. E subito fu scritto a' Rettori di Vicenza, di Verona, e di Brescia, e a tutti gli altri nostri Rettori, che stassero avvertiti pel detto trattato di Marsilio da Carrara, il quale dovea venire, nè si sa per qual via, e che facessero fare buona guardia per prenderlo. E avanti che fosse l'altra mattina, la notte vennero tante barche e burchielli con gente armata di Venezia, che tenevano da Strada fino al Portello, e correva la strada tanto di gente, ch' era una mirabil cosa da vedere. E come piacque a Dio e all'Evangelista San Marco, essendo partito il detto Marsilio da Carrara da Trento con cavalli 10. per venire ed entrare in Padova, e se veniva ore quattro avanti, egli avea la sua intenzione, Dio non volle consentire a tanto nostro male. E a dì 22. di Marzo essendo giunto a certo passo delle montagne di Vicentina, detto i Settecomuni, fu conosciuto e fu preso da' Villani, e menato a' Rettori di Verona. Il qual subito con buona compagnia fecero accompagnare a Vicenza, e da Vicenza a Padova con buonissima guardia. E fu menato a ore 22. per mezzo la piazza, acciocchè tutta la gente il vedesse, e poi fu subito imbarcato, e mandato in questa Terra quella notte. E giunto fu menato nella camera del tormento, dove il Collegio del Consiglio de' Dieci andarono ad esaminarlo. E stettero da ore quattro e mezza a esaminarlo. Il quale confessò tutto il trattato, e per chi era stato menato e fatto, e come egli dovea avere effetto. E avea dato ordine per la via d'un Mugnajo, ch'andava nel Castello di Padova per togliere e portare farina, il qual Castello era senza guardia, nel quale dovea entrare, e con lui sarebbono entrati molti suoi seguaci, e fornir quello a suo nome, e prendere i nostri Rettori e que' ch'erano con loro. E in quella medesima notte dovea venire Cristoforo da Tolentino, il qual' era colle sue genti sul Polesine verso Padova. *Etiam* dovea venire grande quantità di burchielle con gente innumerabile; e altre particolarità disse. E poi nel Consiglio de' Dieci colla giunta fu preso, che al detto Marsilio la mattina a dì . . . . . . di Marzo fosse tagliata la testa in mezzo alle due Colonne di San Marco, e così fu fatto. Ancora furono impiccati gl'infrascritti, ch'erano nel detto trattato, presi e condotti in questa Terra, cioè Pietro Pini di Padova, Giannettino Beccajo di Padova, Gottardo da Cividale di Belluno, e Gabriele di Buonafede; e tre altri furono assoluti, che non erano in colpa. E furono mandati due Avvogadori a Padova a formare processo contra d'alcuni Cittadini incolpati, con autorità, che trovandoli *in dolo*, i Rettori debbano giustiziarli. E così fu fatta tagliare la testa a Messer Lodovico Buzzacarini e a Francesco suo figliuolo, e a uno da Lione, e ad Antonio Borromeo, e ad alcuni altri, e fu posto il suo come di ribelli nel Comune. Sicchè le cose s'achetarono. Furono pel Consiglio de' Dieci premiati que' Villani, che accusarono il trattato, dando loro provigione, e a' que' de' Settecomuni di Vicentina, dove fu preso Marsilio, furono fatti grandi privilegi, immunità, ed esenzioni. A' 3. d'Aprile fu presa parte nel gran Consiglio di fare Nobil nostro il Magnifico Don Taddeo Marchese d'Este e i suoi eredi.

A' 2. del detto mese fu preso, che atteso che il figliuolo del Marchese di Brandemburgo vuole andare al Santo Sepolcro, e che desidera d'essere servito d'una Galera, ch'egli vuole armare, gli sia data. In questo tempo venne gran peste in questa Terra, la quale fu portata per gli Albanesi venuti ammalati di peste. A' 27. del detto giunse il Conte Francesco Sforza a Imola. E inteso questo la Signoria ordinò, che il Signore di Faenza, Gattamelata, e Pietro dei Testa, nostri Condottieri, i quali tutti ritrovavansi a Ravenna, dovessero andare a quella volta; i quali passarono il fiume del Savio sopra un ponte, che fe-

fecero alla marina, tenendo mente, che Niccolò Piccinino non passasse, perchè ivi non sono uniti insieme. E saputo questo, il detto Niccolò Piccinino si levò dove era, e andò ad allogiarsi alle Canove. A' 4. d'Agosto venne nuova da Firenze in tre giorni, com'era stata conchiusa la pace tra il Papa e il Re di Francia, e il Duca di Milano. Tra gli altri capitoli si contiene, che il detto Duca debba dare la Città d'Imola al Papa colle sue Castella e fortezze. Sicchè cesserà la guerra di Romagna. A' 15. d'Agosto l'armata de' Genovesi, fu alle mani con quella del Re Alfonso di Napoli e de' Catalani a . . . . . . e combattuto insieme, alla fine quella de' Catalani fu rotta, e rimase prigione il detto Re Alfonso d'Aragona, il Re di Navarra, il Maestro di San Jacopo, il Principe di Sissa, il Signor Usia, e Domenico dall'Aquila, e molti altri Signori e uomini da conto. Inteso il Duca di Milano tal nuova della rotta della detta armata de' Catalani, e la presa di tanti Re, Signori, e Baroni, subitamente egli scrisse a Genova, che i detti prigioni gli fossero mandati. E benchè mal volentieri i Genovesi li mandassero, pur convenne loro ubbidire, per essere sotto di lui, e li mandarono. E giunto il Re Alfonso cogli altri prigioni alla sua presenza, esso Duca gli fece grandissimo onore, e poco dopo liberamente tutti licenziò, e lasciolli andare, senza pagare alcuna taglia, *immo* diede loro di gran danajo, e presenti, e andaron con Dio. Per la qual liberazione i Genovesi molto si sdegnarono. E a' 22. d'Ottobre si partirono dall'ubbidienza del detto Duca di Milano solamente per la detta cagione in questo modo: Che il Duca mandò un comandamento a' Genovesi, che armassero un' altra volta, per andar contro il reame di Napoli. I Genovesi non volendo far questo, il popolo si levò a rumore gridando: *Viva libertade, e muojano i Duchefchi*. E subito tagliarono a pezzi Obizzino di Ziano il gran Beccajo con moltissimi Milanesi. E poi i Genovesi si ridussero a uno, e fecero al loro governo sei Anziani e altri Officiali, e scrissero alla Signoria nostra la sua liberazione, e come manderebbono i suoi Ambasciadori in questa Terra per questa cagione, pregando Iddio, che voglia, che questa sia buona nuova per noi. A dì ultimo di Dicembre del 1435. fu preso nel gran Consiglio di fare Nobil nostro il Magnifico Don Giorgio Despoto di Rascia, Signore di Servia, e i suoi eredi.

A' 18. di Febbrajo del 1436. per un Brigantino che venne di Levante s'intese, come il Soldano avea cacciato di Damasco, da Baruti, da Tripoli, dalla Lizza, e d'Alessandria, e d'altri suoi luoghi, tutti i nostri mercatanti. E questo ha fatto per volere essere egli solo mercatante del Pepe. E rimase ne' magazeni di Soria de' nostri la valuta di Ducati 160000. e in Alessandria per Ducati 75000. e assaissime merci, che vagliono assaissimi danari. A dì detto s'ebbe nuova, come Papa Eugenio IV. era venuto colla Corte a Bologna, per volere rifare quella Città, la quale era stata disertata per le guerre, e per le parti tra loro. Fu presa parte nel gran Consiglio, che l'Illustre Donna Agnese sorella del Re di Cipro sia fatta Nobile nostra. A' 18. di Marzo del 1436. s'ebbe da Firenze, che trovandosi in Campagna di Roma il Patriarca d'Alessandria colle genti del Papa con cavalli 800. e con fanti 600. per volere andare nel Reame per nome della Chiesa, s'incontrò nel Conte di Pescia, miglia quindici appresso Gaeta. Il quale *etiam* voleva andare nel Reame a nome del Duca di Milano. Onde furono alle mani, e il detto Patriarca ebbe vittoria, e prese il detto Conte di Pescia con cavalli 400. e con fanti 600. Al quale il Patriarca fece tagliare la testa. E fu una buona nuova. In questo tempo fu confermata la Lega co' Fiorentini, includendovi dentro la Comunità di Genova, e Messer Tommaso Fregoso Doge. La quale fu gridata in questa Terra a' 15. di Giugno il dì di San Vito, essendo Messer lo Doge in processione per andare a San Vito. Il Duca di Milano per la novità seguita fece mettere in punto il suo Capitano con molta gente, e mandollo sulla riviera di Genova. E vedendo la Signoria, che il detto Duca non voleva fare accordo, e che di continuo molestava la Città di Genova, fu preso in Pregadi, che dal primo dì di Gennajo in là fossero levate le bollette per Lombardia, non potendo navigare nè andare alcuna cosa senza bolletta. E fu preso di fare assai gente da piè e da cavallo, per abbattere la superbia del detto Duca di Milano, supplicandoci la Comunità di Genova pe' suoi quattro Ambasciadori mandati in questa Terra con una bella Compagnia. E si raccomandava alla Signoria nostra d'ajuto, poichè non ajutando quella Città, di nuovo le conveniva di capitare nelle mani del Duca di Milano. E dipoi essendosi la Signoria fornita di gente per far guerra al predetto Duca, fece cavalcare il suo Capitan generale il Marchese di Mantova con cavalli 7000. e con fanti 5000. e con assaissimi partigiani, sopra lo Stato di Milano. E ivi stette fino a' 14. di Marzo del 1437. E in quel giorno fece passare il campo di là dal fiume . . . . . circa fanti 200. a un luogo detto Medolazzo. E avendo già gittato il ponte su' burchielli, i nimici all'incontro assaltarono i detti fanti, i quali non potendo aver soccorso, alla fine furono rotti e morti, e presi la maggior parte. Onde vedendo questo, il nostro Capitano colle genti si ridusse verso Bergomo. In quest'anno pel Concilio di Basilea fu mandato in questa Terra Ambasciadore Messer Simone dalla Valle originale Veneziano, il quale espose in Collegio a nome del Concilio, che acciocchè il detto Concilio avesse effetto, e che la Chiesa avesse il suo, che alla Signoria nostra piacesse di volere restituire la Patria del Friuli, e ch'essa non fosse cagione di sturbare tanto bene, quanto si trattava di fare. E poi consultata la risposta in Pregadi, per Messer lo Doge gli fu risposto, che benignamente s'offerivano di dargli la Patria del Friuli e fino la Città di Padova, e oltre di ciò d'imprestargli Ducati 7000. per armare quattro Galere, e offerirgli d'armarle quì e in Candia, e di dargli 300. balestrieri, per mandarli a Costantinopoli in ajuto di quell Imperadore, acciocchè egli non possa scusarsi di dover venire al detto Concilio, ma che non ne farebbe nulla. E avuta la detta risposta e proferta, molto allegro esso Messer Simone ritornò in Basilea, e riferì al Concilio la buona volontà nostra. Ma poi ritornò a' 7. di Maggio il detto Messer Simone dal Concilio con tre altri Ambasciadori, tra' quali fu un Portoghese, l'altro Francese, e l'altro Tedesco. I quali debbono montare sulla Galera, Sopracomito Daniele Pasqualigo, la quale è stata armata de' danari del

del Papa; e vanno a Costantinopoli.

A' 7. di Luglio dipoi in questa Terra furono armate tre Galere, Capitano di quelle Antonio Condolmiero. Sulle quali debbono andare molti Ambasciadori e Prelati in Candia, e ivi levare 300. balestrieri, e condurli colle Galere alla guardia di Costantinopoli. Poi le dette Galere debbono levare l'Imperadore, e condurlo in Ponente al Concilio, dove sarà il Papa, per unire le dette due Chiese. Al primo di Settembre fu posto, che attesochè Don Niccolò Giorgi Marchese di Bondinizza avesse in Feudo dalla Signoria nostra il Castello di Caristo, essendo il detto morto, sia conceduto a Don Marchesotto Giorgi suo figliuolo il Feudo predetto di Caristo, e di quello ne sia investito, pagando alla Camera di Negroponte quello, che pagava il padre di feudo ogni anno. E fu preso. A' 7. del detto mese giunse quì il Reverendo Don Luigi Arcivescovo di Firenze a nome del Papa, ed essendo stato colla Signoria, prestamente fu spedito, e ritornò al Papa. Era Cittadino Veneziano. Agli 8. del detto mese giunse in questa Terra Messere Uguccione de' Contrarj Oratore del Marchese di Ferrara, richiedendo alcune cose, per le quali la Signoria fu contenta di compiacerlo, acciocchè il Concilio si dovesse fare a Ferrara. E con tal risposta ritornò a Ferrara. A' 14. del detto mese venne nuova, come essendo il nostro campo a un luogo detto Calzinera di là dall'Oglio alloggiato, Niccolò Piccinino Capitano del Duca di Milano, il qual'era alloggiato ivi appresso a miglia tre con tutte le genti d'arme e colle fanterie del Duca e con innumerabil gente di partigiani e di cernide, inteso il nostro Capitano il Marchese di Mantova, che lo voleva venire ad assaltare, subitamente egli si levò, e fece levare tutte le genti, ma non potè farle levare sì prestamente, che il detto Niccolò fu loro alle spalle, e prese 40. nostri cavalli, e molti carriaggi colle munizioni sopra. Ma pure i nostri passarono l'Oglio, e vennero in luogo sicuro. A' 29. di Settembre fu mandato Andrea Donato il Cavaliere al Conte Francesco Sforza, ch'era a Lucca, acciocch' egli venisse subito in Parmigiana con tutta la sua gente, per molestare il Duca di Milano. E furongli mandati assai danari, acciocchè per danari non restasse di venir presto. E fu commesso al detto Andrea Donato, che tenesse modo di ricondurre colla Signoria nostra Pietro Gianpaolo, il quale era su quel di Ravenna con 850. cavalli.

A' 29. del detto mese di Settembre ritornò in questa Terra Orsatto Giustiniani, il quale fu mandato al Marchese di Ferrara. E di compagnia il detto Marchese venne, e andato alla Signoria, si rimase d'accordo di dargli di condotta 300. Lance e Fanti 300. con questo ch'egli dovesse romper guerra di là da Pò al Duca di Milano. E si partì di buona voglia per fare le genti. Venne in questo tempo una scrittura mandata pel Patriarca di Costantinopoli a tutti indirizzata, la quale dicea: *Per nome del Reverendissimo Messer lo Patriarca, e di tutti i Prelati, e dell' Imperadore, e de' Signori di Levante, e della Chiesa Orientale, siamo venuti quì con gran pericolo e affanni a protestare a tutti voi, e prima a Messer lo Prelato, e a' Signori della Chiesa Romana, che vi piaccia d'eleggere un luogo, dove si possa fare il santo Concilio per unione della Santa Fede Cattolica Cristiana &c.* con molte altre belle parole, come nella detta scrittura appare, la quale io tralascio, per essere troppo lunga. A' 27. d'Ottobre s'ebbero lettere d'Andrea Dandolo Cavaliere, il quale fu mandato al Conte Francesco, come avea fatto subito quello levare, e avea passato l'Alpi con cavalli 3600. e con fanti 2000. molto bene in punto, e veniva alla volta di Parmigiana. A' 28. del detto mese il Signor Lodovico di Gonzaga di Mantova mandò alla Signoria, dicendo, ch'egli rifiutava la Capitaneria per difetto della persona, e andò a Mantova. Avuta questa nuova la Signoria, subitamente fece Ambasciadore al Conte Francesco, il

B qual' era sopra il Lunigiano, Andrea Morosini da San Giuliano *quondam* Ser Michele, per volerlo fare nostro Capitan Generale. Il quale accettò, e partì subitamente. A' 30. d'Ottobre fu fatto ambasciatore al Re di Tunisi Lionardo Bembo *quondam* Ser' Andrea, che debba andare colla Galera Quirini per rimaner d'accordo con quel Re pe' danni fattigli per Girolamo da Canale Cavaliere Nobile nostro. A' 2. di Novembre s'ebbe nuova, come un figliuolo del Signor Luigi da San Severino, ch' era in Parma con 200. cavalli, erasi partito dal Duca di Milano, e andato dal Conte Francesco; per la qual venuta s'intesero molte cose del Duca di Milano.

C A' 15. del detto mese di Novembre fu eletto Oratore a Papa Eugenio IV. Marco Dandolo il Cavaliere, il quale ritornò Oratore dall'Imperadore, il quale accettò e si partì subitamente con bella compagnia e bene in punto. A' 13. di Novembre essendo venuto in questa Terra un'Ambasciadore del Turco per fare la pace, fu preso di potere spendere fino a Ducati 40. Ancora fu preso per onorare il Duca Federigo d'Austria, che viene di pellegrinaggio dal Santo Sepolcro, che gli sia donata una gioja di valuta di Ducati 300. A' 25. del detto mese giunse quì un' Ambasciadore della Comunità di Firenze, chiamato Messer Pietro de' Gozadini di Messer Luigi, il qual venne per molte ardue faccende,

D come scriverò di sotto. A' 27. del detto mese fu preso d'eleggere un Provveditore in campo al Signor Marchese di Mantova Capitano nostro Generale. E fu eletto Pietro Loredano Procuratore, ma avanti ch' egli giugnesse in campo, trovò che il detto Marchese era partito con 400. cavalli dalla sua condotta, ed era andato per difetto della persona. La qual cosa intesa, fu preso in Pregadi, che il Magnifico Gattamelata dovesse rimanere Vicecapitano di tutte le nostre genti e Governatore finchè per la Signoria sarà provveduto. E fu commesso a Pietro Loredano Procuratore e a Friderigo Contarini Provveditori in campo,

E che dovessero di nuovo raffermare la condotta che avea il detto Gattamelata colla Signoria nostra, e così si raffermò. Agli 8. di Dicembre s'ebbe nuova, come a Praga in Boemia era morto Messer Guglielmo dalla Scala, il quale pretendeva d'avere il dominio della Città di Verona, il quale era solo di que' dalla Scala. A' 10. del detto mese giunse quì un'Ambasciadore della Comunità di Genova, il qual fu Messer Matteo Lomellino, il qual venne molto bene accompagnato, ed era stato al Papa, e fu spacciato subito. A' 19. del detto mese giunse *etiam* Messer Cosimo de' Medici Oratore della Comunità di Firenze, il quale

quale è uno de' Dieci della Balìa, e venne per grandissime faccende con grande libertà, e per la Signoria fu molto onorato e accarezzato. A' 15. di Febbrajo fu data Valdimarino in feudo per metà a Gattamelata e al Conte Brandolino Condottieri nostri. E poi nel 1439. a' 5. di Dicembre il detto Gattamelata cedette al prefato Brandolino la sua metà, e la Signoria l'approvò. Sicchè i Brandolini hanno tutta Valledimarino. In quest' Anno il Monastero di San Cristoforo di Murano, detto poi della Pace, fu incominciato ad atterrare ...... ed a fabbricare per Fra Simonetto Eremitano di Sant' Agostino di nazion Pugliese, gran Predicatore, e uomo di santa vita. Vestiva da Frate, e faceva la vita Eremitica. Il quale poi del 1454. fu quegli, che fece la pace col Duca di Milano, e che ampliò il detto Monastero, e i Frati Eremitani di Sant' Agostino Osservanti v'abitarono. E da quello in quà fu chiamato San Cristoforo della Pace. Il quale poi morì, e fu sepolto davanti all' Altare della Madonna divotissima di Monte Ortore, la quale *etiam* per suo mezzo fu ampliata. Di Dicembre s'ebbe nuova, come a Praga l'Imperadore Sigismondo Re d'Ungheria e di Boemia a dì 10. era morto. E poi gli Elettori dell' Impero si ridussero insieme giusta il consueto, per fare l'elezione d'un' altro Imperadore in suo luogo. E poi i detti Elettori elessero Re de' Romani il Duca Alberto d'Austria, il quale fu genero del detto Imperadore Sigismondo. A' 28. del detto mese giunse in questa Terra la Galera, Sovracomito Ettore Pasqualigo, che viene di Costantinopoli, che partì a dì 29. di Novembre, e riporta a dì 23. di Dicembre, che dovea l'Imperadore levarsi, per venire in Ponente al Santo Concilio. Colla detta Galera sono venute 70. persone delle sue. Saputa la detta nuova, fu preso in Pregadi, che la pace, che si trattava a Bologna, si debba trattare a Ferrara. Imperocchè il Papa per questo Concilio, che s'ha da fare, e per la venuta dell' Imperadore de' Greci, sarà occupato in grandi faccende. E fu subito spedito Messere Uguccione de' Contrarj Ambasciadore del Marchese di Ferrara, acciocchè andasse a Ferrara a far dare principio alla detta faccenda. E come essa sarà in punto, verranno l'Ambasciadore della Comunità di Firenze, quello di Genova, e quello del Duca di Milano. Nota, che a dì 3. del detto mese fu preso in Pregadi di spendere fino Ducati 1000. per onorare l'Imperadore di Costantinopoli e il Patriarca Greco, che viene quì per andare al Concilio colle Galere della Tana. E che sia preparato l'alloggiamento a San Giorgio Maggiore, alla Casa del Marchese, e alla Casa del Conte Luigi dal Verme. A' 21. di Dicembre venne nuova, come essendo stata fatta in Portogallo una grandissima armata per andare a conquistare la Barberia, di circa navili 200. sulla quale erano uomini 20000. e più, e aveano con loro cavalli 4000., e andata fu alle mani co' Mori, e fu rotta, e mortene più di 4000. persone. Il resto preso, e pochi ne scamparono. E questo fu per non voler fare il suo dovere, e pe' peccati de' Cristiani.

Nel 1437. a' 17. di Gennajo fu coronato Re d'Ungheria e di Boemia il Duca Alberto d'Austria, che fu genero del Re Sigismondo. Il quale *etiam* è stato eletto Re de' Romani. A' 29. di Gennajo s'ebbe nuova essere Papa Eugenio IV. giunto a Ferrara a' 27. del detto mese, per volere dar principio al Concilio per riformare la Chiesa Orientale coll' Occidentale, e aspettava l'Imperadore di Costantinopoli. A' 4. di Febbrajo ritornò Messer Cosimo de' Medici Ambasciadore della Comunità di Firenze in questa Terra, stato a Ferrara, per vedere di trattar pace col Duca di Milano, e riferì il tutto de' trattamenti. Onde furono fatti tre de' Pregadi, e gli fu data risposta del voler nostro, e subito ritornò per veder quello ch' egli poteva conchiudere. E nota come furono spesi nella guerra col Duca di Milano sette millioni di Ducati dal 1424. di Marzo fino al 1437. di Febbrajo. E furono fatti imprestiti di fazioni 102. e un terzo per cento, & ogni una per cento era Ducati 40000. a notizia di tutti. Agli 8. di Settembre il campo del Duca di Milano essendo alloggiato a Calepio, ch' è al principio della Valle in Bergamasca, luogo fortissimo, Niccolò Piccinino gli diede una grande battaglia, e que' di dentro si difendevano. Ma fatte fare di molte cave, la fortezza era su d'un monticello, sicchè la mise in puntelli, e fece dar fuoco, e fece rovinare gran parte della fortezza, sicchè per forza entrò dentro, e fece una grande crudeltà. Intesa questa nuova, fu preso di fare molti balestrieri sotto quattro Capi nobili, con salario di Ducati 20. al mese per uno, e di mandarli in campo. A' 29. di Settembre fu fatto Ambasciadore al Papa Almorò Donato *quondam* Ser Niccolò da Santa Maria Formosa, che accettò e si partì prestissimamente.

Agli 8. d'Ottobre s'intese avere Niccolò Piccinino preso un Castello chiamato .... e fece tagliare a pezzi il Castellano, il qual' era da Murano, e due Contestabili, e circa fanti otto. Gli altri furono trafurati pel Signor Luigi da San Severino e pel Conte Luigi dal Verme, sicchè fu un caso crudelissimo, e non da guerre d'Italia. S'ebbe che il Conte Francesco sarà presto quì. Ancora s'ebbe da Bologna, che Pietro Gianpaolo Orsino viene a' nostri stipendj con lance 400. Della qual venuta molto si dubitava. *Etiam* s'ebbe essersi Taliano Furlano messo in cammino per venire in Lombardia a' nostri servigj, ch'è segnale, che il Conte Francesco *etiam* egli debbe venire: ch'è un' ottima nuova. S'ebbero lettere d'Andrea Quirini Vicecapitano al Golfo. Avvisa d'avere con una nave di Biscaglini di botti 450. con uomini 100. sopra, e belizieri sei avuto a fare e combattuto. Sicchè ha mandato a fondo la nave. Scamparonne uomini quindici; il resto è perito, e 60. sono stati presi. E questo fu sopra l'acque di Trionisto. Che vi sia il Capitano con sei Galere, tra le quali una di Candia, delle quali uomini dieci furono feriti. E fu questo nel Settembre passato. Ancora per una Gripparia, che partì a' 17. di questo da Corfù, s'ebbe, come Drachisa fratello dell' Imperadore era andato verso Costantinopoli, pel quale andare si comprende, che l'Imperadore debba venire in Italia per essere al Concilio. Fu data in feudo la Valle di Calepio al Conte Trusardo di Calepio, e a' suoi eredi, i quali furono di Mercato d'Andriana ribelle. S'ebbe dal campo, come un nostro Contestabile, intesa la crudeltà fatta per Niccolò Piccinino a un suo compagno, avendo il detto ricuperato certa fortezza in una

una Valle, fece saltare tutti que' soldati, che v'erano dentro, giù dalla Torre, e poi tutti fece tagliare a pezzi. La qual cosa è molto dispiaciuto al nostro Capitano, perchè si farà guerra crudele. Da Bologna s'ebbero lettere, dove è il Papa, come in Basilea era stato opposto molto contro d'esso Eugenio IV. Papa nel Concilio che si fa; per lo che il Papa scrisse per tutto, che s'eleggano Oratori per mandarli in Ferrara al Concilio ordinato di fare. E scrisse il Papa Brevi alla Signoria, che faccia comandamenti a' suoi Prelati, che vengano al detto Concilio. Il quale vuol fare Cardinali, e li vuole tenere serrati fino a Natale. E vuole procedere contro quel Cardinale, ch'è al Concilio cagione d'ogni male.

A' 20. di Settembre s'ebbe, avere il campo del Duca di Milano avuto Brignano. A dì detto s'ebbe nuova, che a' 12. di questo mese era caduta la Chiesa di San Francesco d'Assisi, e s'erano ammazzati circa fanti 40. E cascò tutta salvo la Cappella grande. A' 22. del detto mese s'ebbero lettere dal campo, come Niccolò Piccinino era appresso Bergomo, ed era a un Castello all'entrare d'una Valle, per togliere il passo della montagna. Ancora s'ebbero lettere d'Almorò Donato, che Pietro Gianpaolo avea promesso al Duca di non venirgli contro di quà da Pò. Ma dice, che è presto a dover venire in Lombardia. Si dice, che il Conte Francesco sarà quì fino a due giorni colla sua Compagnia; e tutti erano passati, salvo lui con cavalli 200. che restava dietro. S'ebbero lettere dal Concilio di Basilea, come avea prolungato giorni 60. a dover procedere contra il Papa. Giunse in questa Terra un Cancelliero dell'Imperadore. Si dice ch'è venuto per domandare danari alla Signoria. A' 27. s'ebbe dal campo per lettere ne' Pregadi, essere perduto un luogo, che si chiama Pontelungo fortissimo: sicchè si dubita di Bergomo. E le nostre genti non vagliono a resistere. Ancora il Marchese di Mantova ha mandato a rifiutare d'esser nostro Capitan generale. E per la Signoria gli fu scritto, ch'egli avesse pazienza, e dovesse continuare. Il quale rispose di non volere più servire, compito ch'egli abbia la sua ferma, la quale compiè per tutto Novembre prossimo. A' 28. s'ebbero lettere del Papa, come egli voleva, che fosse fatta tregua tra noi e il Duca di Milano, con questo, che chi mancava di farla, fosse scomunicato. Onde fu scritto a Sua Santità, che dovesse sospendere di far questo, perchè abbiam lega coll'Imperadore, co' Fiorentini, e co' Genovesi; sicchè ciò sarebbe molto contrario al nostro Stato, perchè non potiamo far pace o tregua senza saputa d'altri. A' 29. del detto mese furono Pregati, e fu scritto al nostro Oratore Andrea Donato, che dovesse richiedere il Conte Francesco, s'egli voleva essere nostro Capitan Generale. Fu preso di fare un' Oratore al Conte Francesco, e fu eletto Andrea Morosini. E perchè i Fiorentini ripugnavano, che il detto Conte Francesco non passasse di quà, fu scritto a' predetti, dolendosi di questo, ricordando loro i servigj, che abbiamo fatto loro pel passato. I quali risposero, ch'era vero nella prima lega, ma in questa seconda quello, che abbiam fatto, è stato, perch'eravamo obbligati di farlo. Nota, che a' 25. del detto mese fu eletto Oratore al Re di Tunisi Ser Lionardo Bembo, che fu di Ser' Andrea, con provigione di Ducati 300. e a spese del Comune. E debbe andare colle Galere di Candia, venute al presente a Parenzo per cambiare Galere. Sicchè partirà presto. A' 31. del detto mese s'ebbe, essere perduta la Valle di Sammartino, che fu mala nuova, e che Taliano Furlano debba cavalcare verso la Marca. Quì oggi giunse Messere lo Patriarca, che viene da Vicenza, e convienglì d'andare a Ferrara.

A dì primo di Novembre s'ebbe, che il Conte Francesco mandò Taliano da Carpi con cavalli 600. verso la Marca, dove si diceva essere certa novità. A' 4. del detto mese giunse Andrea Donato, stato Oratore al prefato Conte Francesco, il quale l'ha condotto in Lombardia. Quì giunse Pietro Carretto per nome del Marchese di Monferrato, il quale in Collegio espose com'era venuto a' dì passati un' Oratore del Re di Cipro a richiedere la figliuola del detto Marchese per moglie, la quale era stata dimandata dal Marchese di Mantova per uno de' suoi figliuoli. Pertanto egli mandava a domandare consiglio alla Signoria a chi la dovesse dare. Il Doge gli disse, per averla più appresso, a quello di Mantova; ma l'altra sarebbe Reina. E poi il detto Messo richiese, che si volesse interporre a fare questo matrimonio in quello di Mantova. Onde fu scritto a Federigo Contarini Provveditore in campo, che parlasse di questo al prefato Marchese Capitano general nostro. Il qual tolse rispetto, in volere significare alla Marchesana sua moglie. E tardando tanto, il detto Messo si partì, perchè a San Martino debbe rispondere all'Oratore del Re di Cipro. A' 4. di Novembre s'ebbero lettere d'Almorò Donato da Bologna, che si provvedesse nelle Terre del Conte Francesco nella Marca, acciocchè quello Stato si potesse conservare. Andrea Morosini va Oratore al detto Conte Francesco. Partì a dì 5. del detto mese. Fu eletto Commessario ovvero Proccuratore nella Marca Girolamo Contarini da San Giovanni e Paolo, a guardare le Terre del Conte Francesco con Ducati 60. d'oro al mese con cavalli 10. a spese del Comune, e accettò. A' 6. del detto mese fu eletto Oratore al Papa, Luca Donado. S'ebbero lettere da Brescia, con una copia di Bergomo de' quattro, a ore 23. per le quali s'avvisa che un Contestabile nostro, chiamato Diotesalvi, colle sue paghe 200. e colle paghe delle sua squadra e colle genti de' partigiani, andò a trovare Niccolò Piccinino, che andava in Valbrembana, e lasciò passare parte di loro, e poi diede a quelle, che restavano, alle spalle, gridando; *carne, carne*: per modo che essi nimici si misero in fuga, e cacciarono fuoco negli alloggiamenti. Vedendo questo i nostri, furono addosso loro, per modo che molti ne sono morti e molti presi, e hanno avuto targoni 1000. panciere, celate, e arme infinite. Furono lettere d'Andrea Marcello, il quale scrisse, che il Conte Francesco diceva, che si dovesse sospendere di mandare Girolamo Contarini Provveditore nella Marca, finch'egli diceva altro. A' 9. del detto mese s'ebbero lettere di Bergomo, e s'intese la rotta, che fu detto essere stata sì grande, data a Niccolò Piccinino, consistere tra presi e morti in 400. In questa mattina fu alla Signoria il Vescovo di Segna, e il Vescovo d'Arbe, a dover riferire la loro ambasciata per nome del Re . . . . . . e poi vanno al Papa. S'ebbe essere stata al Concilio

di

di Basilea grande divisione tra loro, e sparso sangue. Se così fosse, sarebbe buono per questo Papa. Da Costantinopoli si ha de' 21. d'Ottobre, come a dì 4. giunsero le quattro Galere Provinciali, le quali s'offrirono all'Imperadore di doverlo condurre in Italia, e offerivangli Ducati 30000. Il quale rispose di non voler montare sopra altre Galere, che de' Veneziani. Ma voleva aspettare quelle di Romania, per venire di compagnia. E pare, che i nostri venissero a contesa co' detti Provinciali, e se non fossero stati frammezzati, si sarebbono azzuffati insieme. A' 24. di Novembre venne nuova, essersi Niccolò Piccinino levato di campo e ritornato a Caravaggio, e che Gattamelata nostro Governatore l'avea perseguitato. Ed è buona nuova che si sia levato di Bergamasca. Jeri giunse quì un'Oratore de' Fiorentini, e questa mattina fu in Collegio. S'ebbe per la nave di Candia, come hanno avviso da Costantinopoli pel giugnere della Galera de' Fiorentini, ch'essendo apparecchiato l'Imperadore per volere venire in Italia, intese che il Papa era in disaccordo con que', che doveano essere al Concilio, ed essere insorta gran divisione, per modo che non seguirebbe bene il Concilio dell'unione delle due Chiese. Perloche esso Imperadore stette molto su i suoi termini. Pure egli sta ad aspettare le nostre Galere di Romania.

A' 26. di Novembre furono Pregadi, per aver mandato a dire alla Signoria il Marchese di Mantova di non volere al tutto in capo di questo mese essere più nostro Capitano, e di volere partirsi dal campo. Onde fu notato, che restasse Governadore del campo Gattamelata. E fu preso, che per un mese v'andasse un Provveditore con libertà di cassare e di provvedere a quello, ch'era di bisogno, con ampia libertà. E fatto lo scrutinio, tolti due soli, rimase Pietro Loredano Provveditore, il quale subito accettò. E fu preso che Ser Jacopo suo figliuolo vada con lui, al quale sia riserbato l'Ufizio. Da Andrea Morosini Oratore s'ebbe, che il Conte Francesco era in punto di volere eseguire i desiderj di questa Signoria, *dummodo* fosse provveduto, che potesse egli sicuramente lasciare la Marca. E fu provisto, e preso, che la Signoria nostra debba pagare cavalli 500. e fanti 200. e debbano pagare i Fiorentini cavalli 300. e 200. fanti. Il qual Conte vuole venire a servirci con cavalli 4000. per venire potente contro i nimici. E debbe essere quì alla fine di Febbrajo, ed essendo bisogno, avanti egli verrà. Per questa nuova gl'Imprestiti saltarono a Ducati 24. il cento. Le genti nimiche pare che si sieno ritirate. A' 28. del detto mese di Novembre Orsatto Giustiniano venne Oratore da Ferrara, il quale è stato colà molti dì, per fare rompere al detto Marchese guerra al Duca di Milano. A dì 30. furono Pregadi. Fu messo per Ser Luca Trono Savio del Consiglio, che si debba vendere e fare danari di possessioni della Signoria confiscate, e tutto quello che si trova che fu del Conte Luigi dal Verme, a pagarle in termine d'anni 5. A' 3. di Dicembre s'ebbe per via d'una nave d'Ancona, la quale diede lingua a una nostra nave, come le Galere della Tana erano giunte a' 3. del mese passato a Costantinopoli, e ivi aspettavano quelle di Trabisonda; e che l'Imperadore voleva montare sulle dette Galere, le quali si mettevano bene in punto. Fu preso di dovere onorare il detto Imperadore a spese del Comune. S'ebbero lettere da Firenze, come Niccolò Piccinino erasi ridotto a Parma, e ingrossavasi per voler' andare a soccorrere Lucca, e i detti Fiorentini pregavano la Signoria, che lasciasse andare il Conte Francesco, acciocchè fosse provveduto a' fatti d'ivi per sicurezza della Toscana. A dì 2. di Dicembre s'ebbe, che l'imperador Sigismondo *laborabat in extremis*; altri dissero, ch'egli era morto, e si dice che per un trattato, che avea sua moglie di farsi Reina d'Ungheria, essa è stata ritenuta. Quello che ne seguirà, scriverò. A' 21. fu Pregadi, per rispondere a Cosimo de' Medici, pel quale domandavano i Fiorentini, che si dovesse provvedere, perchè Lucca era a stretto partito, e che il Conte Francesco fosse lasciato andare. Gli fu risposto con dargli buone parole. *Item* s'ebbe, avere il Signor Turco acquistato il Dispotato di Rascia, e fattosi Signore di tutto quel paese. Ancora s'ebbero lettere da Messer Pietro Pelacani, come egli avea ribellato alla Chiesa colla Terra di Trani, perchè avea presentito di fermo, che il Cardinale voleva distruggere lui e tutti i suoi seguaci. Si scusava con questa Signoria, e avvisava che i nostri mercatanti col loro avere sarebbono salvi, come se fossero a Venezia. E che dovea andare con una Galea a Tunisi un Messo del Papa con Ducati 20000. Intesa questa nuova, resterà d'andarvi. S'ebbe, che la Galera de' Fiorentini che a' 5. d'Agosto giunse a Modone, dice d'avere lasciato l'Imperadore a Stalinne, il quale viene in Italia al Concilio colla sua Galera, con quella del Papa, e colle nostre. A dì 22. del suddetto mese di Dicembre s'ebbero lettere di Don Francesco Capodilista Dottore dall'Ungheria de' 9. del presente mese, come l'Imperadore Sigismondo Re d'Ungheria era morto di malattia incurabile. A' 23. giunse quì la Galera Pasqualiga, che viene da Costantinopoli, colla quale sono venuti molti Greci della famiglia dell'Imperadore. E subito si partì Don Michele Zon Nunzio del Papa, stato ivi, e andò a ritrovare il Papa. Ancora giunse Andrea Marcello stato Oratore appresso il Conte Francesco per essere ritornato il detto Conte in Toscana. In questo dì furono Pregadi, e fu spacciato Don Uguccione de' Contrarj, e gli fu data licenza che il Marchese potesse praticare la pace col Duca di Milano e la Signoria nostra per interposizione del Papa e del detto Marchese. Fu fatto nostro Governatore delle genti Gattamelata con provigione di Ducati ... all'anno. A dì 28. del detto mese fu posto pel Doge e Consiglieri, e Ser' Andrea Donato, che sieno fatte le spese all'Imperadore con tutta la sua compagnia. Non fu presa, perchè ebbe la detta Parte poche ballotte. A' 29. s'ebbero lettere da Don Giovanni Capodilista Dottore dall'Ungheria de' 18. come pe' Baroni era stato eletto Re d'Ungheria il Duca Alberto d'Austria, che fu genero del Re morto. Si tiene *etiam* ch'egli sarà eletto Re di Boemia. La quale elezione piacque molto a questa Terra, parendole essere buona nuova. A dì 31. di Dicembre fu preso di scrivere al Conte Francesco, perch'egli non voleva per alcun modo cavalcare in quà. Ma s'ebbe licenza da' Fiorentini, ch'egli venga, pagandolo noi la nostra metà, e dicendogli che non volendo egli servirci, chiarisca la mente sua, affinchè risparmiamo la spesa. Il qual Conte vedendo, che do'

de' danari, che la Signoria gli dava, il suo Gancelliere era menato a lungo, mandò a richiedere una lettera di ben servire alla Signoria. E il predetto ha fatte cavalcare in Toscana tutte le sue genti, ch'è segnale che non vuol venire a servirci.

Nel 1438. a' 3. di Gennajo s'ebbe di avere i nostri ricuperato molti luoghi perduti nelle Valli di Bergamasca, i quali han fatto poca resistenza. A dì 7. s'ebbe, che il Cardinale, ch'era Legato nella Puglia, chiamato il Patriarca d'Alessandria, è stato preso da que' del Re d'Aragona e morto. A dì 13. s'ebbe da Ferrara dall'Arcivescovo di Candia, essere giunto ivi il Cardinale Santacroce, per dar principio al Concilio, da essere ivi fatto. Giunse a dì sette di questo mese. Agli 8. fu cantata una Messa solenne pel detto Cardinale. A' 10. fu fatta la prima Sessione, alla quale furono tra Vescovi e Abati mitrati in numero 40. A dì 20. fu confermata la nuova, avere il Cardinale nel Reame data una gran rotta al Re d'Aragona. A dì 26. di Gennajo si ebbe d'essere Taliano Furlano entrato in Camerino con Francesco Piccinino, e ha ribellato al Conte Francesco. A' 28. s'ebbe da Ferrara, come a dì 25. il dì di San Paolo, Papa Eugenio IV. era giunto in Ferrara, alloggiato in Sant'Antonio, ch'è ne' Borghi della detta Città. A dì primo di Febbrajo il Signore di Polenta da Ravenna venne, per essere astretto a dare al Papa il Censo di Bagnacavallo d'anni 60. e oltre che mai non ha pagato i suoi passati, raccomandasi a questa Signoria, che voglia essere mezzana col Papa, il quale gli dimanda Ducati 120000. A dì 6. fu Pregadi per cose importanti, per essere venuto in questa Terra Cosimo de' Medici Oratore de' Fiorentini, il quale viene da Ferrara. S'ebbero lettere di Basilea de' 24. del passato, come nel detto Concilio sono Mitre 16. cioè nove del Duca di Savoja, sei del Re d'Aragona, e 1. del Re di Francia, Abati 18. undici d'Aragona, e sei de' sudditi del Duca predetto. E hanno levato, che Papa Eugenio IV. possa dispensare e dare i Beneficj, e pena a chi gl' impetrava. Dicono di volere venire al Concilio, quando vi sarà l'Imperadore de' Greci; e altri capitoli, i quali capitarono quì, e subito li mandarono a Ferrara al Papa. Pare che que' di Spagna, che nel detto Concilio si ritrovarono, abbiano protestato a' Presidenti del Concilio da parte del Re loro.

Nel 1438. agli 8. di Febbrajo di Sabbato giunse in questa Terra l'Imperadore Calojanni di Costantinopoli, per venire al Concilio, con Galere sei, tre delle quali avea fatto armare il Papa, una era dell' Imperadore, e due della Signoria nostra, delle quali era armatore Ser' Andrea Quirini. Venne *etiam* il Patriarca Greco con molti Prelati e Signori, e arrivò a San Niccolò di Lido, dove era stato fatto preparare notabilmente per la Signoria nostra. Ma non volle smontare nè partirsi di Galera. E col detto Imperadore era suo fratello. Dopo desinare il Doge colla Signoria colle Piatte e con moltissimi Gentiluomini andò a visitarlo, e rallegrarsi della sua venuta. E il Doge montò sulla Galera dell' Imperadore, e si cavò la berretta, e l'Imperadore si cavò il capello, con questo che niuno dipoi se lo cavassero di testa. Ed essendo stato molto in colloquio, il Doge gli disse, che non gli gravasse d'indugiare fino al giorno seguente, imperocchè lo verrebbe a togliere col Bucintoro per fargli l'onore che meritava la sua Serenità; e lasciollo colla sua compagnia. Dipoi il Doge andò a visitare il Patriarca su d'un' altra Galera, il quale si sollevò da sedere un poco. Il Doge si levò la berretta, ed egli niente. E fattogli il ricetto e le offerte, il nostro Doge ritornò al Palazzo colle Piatte. E poi il Patriarca di Gerusalemme che era in questa Terra con molti Prelati, andò a visitare l'Imperadore; e il Patriarca a nome del Papa a riceverlo, a rallegrarsi, e ad offerirsegli. Tra' quali Prelati erano questi: il Vescovo di Castello, di Corfù, di Recanati, di Vicenza, di Pola, di Nona, di Cataro, di Croja, e l'Abate di San Gregorio con altri Abati, con molti Piovani. A' quali Prelati il Patriarca fece buon ricetto, levossi in piedi, e abbracciò tutti con grande dolcezza; e poi i detti ritornarono a casa loro. La Domenica seguente a dì 9. di Febbrajo il Doge gli andò incontro col Bucintoro e colle Piatte, e molti Palischermi e Barche delle contrade, e assai donne su pe' balconi, ed entrò in Venezia con gran trionfo, e andò fino alla Casa del Marchese colla sua Galera, e gli fu fatto bellissimo onore, ancorchè fosse un poco di pioggia minuta. Fu compiuta la festa a ore 24. E' da sapere, che il Doge montò sulla Galera dell' Imperadore per non farlo muovere di Galera, perchè egli era molto impedimentato. E il Bucintoro con gli altri Gentiluomini veniva dietro. Fu spacciato tutto il Canalgrande, e aperto il Ponte di Rialto. Sono venute con lui più di 900. persone, la maggior parte d'essi e Prelati e Calogeri di Levante, fino di Persia e della Giorgia, e la lista noterò quì avanti. Il Patriarca è di età d'anni . . . . e oltre, ed ha fama grande di santità. E gli fu preparata la stanza a San Giorgio Maggiore, e a San Giovanni della Giudecca, e pe' Capi Chericati a San Paolo nella Casa, che fu del Conte Luigi dal Verme, e al Patriarcato a San Silvestro, e in molti altri luoghi pe' Baroni e Signori venuti col detto Imperadore, e col fratel suo chiamato Alessio. A' 12. del detto mese giunse in questa Terra il Signor Marchese di Ferrara, venuto *præcipuè* per visitare l'Imperadore di Costantinopoli, e venne con una nobile compagnia, e andò a visitarlo, offerendogli il suo Stato, e come il Papa colà voleva fare il Concilio. A' 13. del detto mese giunse *etiam* il Cardinale Santacroce, e in sua compagnia era il Patriarca di Grado, l'Arcivescovo di Taranto, e quel di Creta, e quello di Trivigi, con assaissimi Prelati, e assai compagnia bene in punto. Gli andò incontro fino a Santo Spirito Messer lo Doge col Marchese di Ferrara, il quale andò però avanti da sua posta, e andò il Doge colla Signoria e altri Gentiluomini colle Piatte, e l'accompagnò fino a San Giorgio Maggiore, dove era alloggiato il Patriarca di Costantinopoli, e quello visitò per parte del Papa. Questa visita il detto Cardinale fece confortato dal nostro Doge, che per niun modo voleva andarvi. Ora visitato, fu accompagnato pel Doge fino al suo alloggiamento a i Frati Minori. Fece ancora la visita dell' Imperadore a nome del Papa. E tornato il Doge a Palazzo, furono portati a donare al prefato Cardinale vini, confetti, cere, salvaticine, e altre cose, che gli abbisognavano. *Tamen* truovo, che il detto Cardinale

dinale andò a visitare l'Imperadore a dì 14. e ad esporgli l'ambasciata del Papa. *Etiam* v'andò poi il Marchese di Ferrara per avere dall' Imperadore certa risposta a quanto gli propose. A dì 15. il Cardinale tornò a visitare il Patriarca, col quale andarono tutti i Prelati, ch' erano in questa Terra, e gli disse l'ambasciata del Papa. A dì detto il nostto Doge andò a visitare colla Signoria l'Imperadore. Poi andò a visitare il Patriarca sopranominato. S'ebbe nuova dal Concilio di Basilea, che que' sono molto mal disposti, e vi era rimasto *solùm* il Cardinale di Savoja con 25. Vescovi e con 17. Abati. Questi tali aveano fatto un processo contra Papa Eugenio IV. e aveano diffinito, che d'ora avanti quello che facesse il detto Papa, non fosse d'alcun valore, perch' eglino l'aveano privato della Dignità Papale. A dì 17. giunse questa notte un' Ambasciadore della Comunità di Firenze.

A dì 18. del detto mese il Patriarca Greco fu a vedere le gioje di San Marco. Il nostro Doge gli fece compagnia, e andò a prenderlo colle Piatte a San Giorgio. Fu preso di fare per Collegio un' Ambasciadore al Papa, e fu fatto Girolamo Contarini, il quale partì a dì 20. e andò a Ferrara. A dì 19. del detto mese giunse quì il Cardinale Vitelli di Sant' Angiolo e Patriarca d'Alessandria con una Fusta armata, e questi era Capitano della Chiesa, e ha fatto tanti fatti nella Puglia e su quello di Roma. E' venuto per avere danari per la gente d'arme. Il Doge gli andò incontro colle Piatte col Cardinale di Santacroce e col Marchese di Ferrara. Arrivò a San Giorgio d'Alega a buon' ora, e stette ad aspettare la Signoria. La quale giunta gli venne incontro. E tutti e due i Cardinali prima, poi il Doge, e il detto Marchese, montarono nelle Piatte, e vennero a San Giovanni e Paolo, dove gli era stato preparato l'alloggiamento, e quello ch' era di bisogno a fargli le spese. In questo giorno il Cardinale Santacroce col Marchese di Ferrara ebbero risposta dall' Imperadore, come egli era apparecchiato di venire a Ferrara al Concilio, e così il Patriarca, per venire a fare tanto bene. A dì 20. del detto mese il Cardinale sopradetto di Santa Sabina, ovvero di Sant' Angiolo, andò a visitare l'Imperadore *& etiam* il Patriarca, il quale s'era ridotto dall' Imperadore, e andò come Legato del Concilio di Basilea, e fece stare di fuora tutti i Prelati che l'accompagnarono, e disse come egli era venuto per cinque cose. La prima per visitare Sua Maestà. Secondo si rallegrava d'esser quella venuta e giunta sana. Terzo si rallegrava, che fosse venuto per far tanto bene per unire queste due Chiese, che alla sua Sacra Maestà sarà gran merito appresso Iddio e onore al Mondo. Quarto a persuaderlo, che volesse perseverare. Quinto che al tempo di Papa Martino V. e di questo Eugenio IV. mai non abbia procurato altro, che di ridurre questo Concilio, per lo che avea patito grandi affanni. L'Imperadore gli rispose saviamente, e così s'abbracciarono insieme. A' 24. del detto mese di notte a ore circa otto, giunse quì il Cardinale di Firenze, il quale era alloggiato nel Reame, il quale agli 11. si partì da Bexeje luogo del Signor Lorenzo da Cotignola; il quale non era ben sano. Disse d'essere venuto prima, per avere danari, secondo per conferire col Papa, terzo per visitarlo come Cardinale, per non cadere in oblivione del detto. Ma si tiene, che sia venuto, per essere stato cacciato dalla Puglia, perchè s'intese, che i nostri mercatanti, che sono a Trani, erano stati ritenuti, non però in distretto, con cauzione che non si partano. Disse il detto Cardinale d'avere lasciato quelle sue genti nelle fortezze, per modo che restano sicure. Andò il Cardinale Santacroce a visitarlo a San Niccolo di Lido con molti Prelati in questa mattina. A dì 15. andò la Signoria nostra colle Piatte a prenderlo, e il dee condurre all' abitazione preparatagli a San Pantalione in casa del Marchese di Mantova, dove alloggerà. In questo giorno a dì 24. ritornò da Ferrara Girolamo Contarini stato Oratore al Papa, e riferì in Collegio quanto avea fatto. A dì 25. del detto mese giunse in questa Terra il Signor Sigismondo Malatesta di Rimini venuto per visitare la Signoria, e poi tornò in campo. A dì 27. del detto Febbrajo a ore 2. avanti giorno si partì il Cardinale Santacroce. Va a Ferrara. Col quale andò l'Arcivescovo di Taranto. A' quali due per la Signoria furono presentati molti zuccheri, cere, e altro.

A' 28. di Febbrajo si partì di quì Calojanni Imperadore di Costantinopoli colla sua compagnia, e va a Ferrara per acqua, col quale è andato suo fratello, e il Despoti Alessio. Furono mandati ad accompagnarlo quattro Gentiluomini fino alla Torre Nuova, cioè Ser Paolo Valier, Ser Maffeo Soranzo, Ser' Agostino Coppo, Ser Marino Sanudo. Questi sono i nomi de' Prelati e de' Signori venuti coll' Imperadore e col Patriarca di Costantinopoli al Concilio a Ferrara. Il Serenissimo Imperadore Calojanni con grande moltitudine de' suoi Baroni e Signori molto sapienti ed esperti. L'Illustrissimo suo fratello Despoti con assaissimi Signori, Baroni, e Gentiluomini. Il Reverendissimo Patriarca di Costantinopoli con molti Arcivescovi e Prelati d'Oriente, i quali sono questi. L'Arcivescovo di Trebisonda: L'Arcivescovo d'Efaxos: Il Luogotenente del Patriarca d'Alessandria: L'Arcivescovo di Chisanto: L'Arcivescovo d'Arachia: L'Arcivescovo della Morea bassa: L'Arcivescovo di Sardis: L'Arcivescovo di Nicea: L'Arcivescovo di Nicomedia: Il Luogotenente del Patriarca di Gerusalemme: L'Arcivescovo di Tornobenxe: L'Arcivescovo di Lacedemonia: L'Arcivescovo di Metelino: L'Arcivescovo di Modon Brandis: L'Arcivescovo di Rodo: L'Arcivescovo di Amassenes: L'Arcivescovo di Grazenes: L'Arcivescovo Starapotan e Melinense: L'Arcivescovo Tramentes: L'Arcivescovo di Chiarenza: L'Arcivescovo d'Aristienses: L'Arcivescovo d'Athenes: L'Arcivescovo di Larcesso: L'Arcivescovo di Coranto: L'Arcivescovo de le Smires. E nota, che l'Arcivescovo di Rossia, di Bulgaria, e di Manizenses, s'aspettano, i quali vengono per terra con grandissima quantità di Prelati, Signori, e d'altre persone, che vengono con loro. *Etiam* sono li Tassuri, cioè sacri Crocigeri, che hanno ufficio di Chiesa. Prima il grande Sacristano, il grande Stonolifex, il Porteutico per nome Schifax. Questi sono in numero di 50. i quali sono Uffiziali della Chiesa Orientale. Abati di grande estimazione furono il Portosingulos, cioè l'Abate Pantoteria Gieronizion; l'Abate de Priveleto Atanagi; l'Abate di San Teodoro; il Padre di Penitenza del san-

santissimo Patriarca Macario; e Natanaele; il Generale di Montesanto, con moltissimi altri Abati e Prelati in grande numero. Ambasciadori, che sono venuti; L'Ambasciadore dell' Imperadore di Trabisonda, l'Ambasciadore dell'Imperadore d'Iberia, ch'è un suo nipote, l'Arcivescovo d'Iberia con molti Prelati, il grande Ambasciadore del gran Vaivoda di Valachia, l'Ambasciadore del Signor di Chia, e di tutta la Manberella, l'Ambasciadore del Signore de' Goti Michele, con molti altri Signori di più paesi. Avanti di questi erano andati al Concilio gli Ambasciadori di tutta l'Armenia di sotto e di sopra, i quali fecero un notabile sermone al Papa. Nota, che giunto l'Imperadore a Venezia, scrisse per tutto il mondo della sua venuta, e che dovessero venire o mandare a questo santo Concilio: Al Re di Francia, al Re d'Aragona, al Re di Navarra, al Re di Scozia, al Re d'Ungheria, al Re di Dacia, al Re di Castiglia, al Re di Portogallo, al Re d'Inghilterra, al Re di Polonia, al Re di Boemia, al Duca di Borgogna, al Duca di Bretagna, al Duca di Savoja, al Duca di Sassonia, al Duca d'Austria, al Marchese di Brandemburgo, al Marchese d'Osto vecchio, e d'Osto giovane, agli Elettori dell'Imperio, al Conte Palatino del Reno, all'Arcivescovo di Colonia, all'Arcivescovo di Maganza, all'Arcivescovo di Treveri. *Item* al Concilio di Basilea, e a tutti i Prelati, Signori, e Comunità. Nota, che Papa Eugenio IV. mandò una scomunica a tutti i Prelati, che si trovavano essere a Basilea, che fino a un mese eglino dovessero venire a fare dinanzi a lui la sua penitenza, e non venendo, sarebbono scomunicati, e perderanno i loro Benefizj.

Nel 1438. al primo di Marzo la Signoria andò a togliere comiato dal Cardinale di Firenze, e andò senza il Doge per la morte del figliuolo di lui. Fece le parole Vido da Canale il più vecchio Consigliero. Il predetto Cardinale ringraziò molto la Signoria, obbligandosi ad essa, confortandola che dovesse ajutare il Papa a stare unito co' Fiorentini. Dipoi la detta Signoria andò dal Cardinale Sant'Angiolo a toglier comiato, il quale ringraziolla molto, confortando la pace, e dimandò certa grazia, che a un Bergomasco fosse data sovvenzione, ovvero fosse lasciato andare a stare a Mantova. Fu nuova da Basilea del Concilio, come aveano eletti quattro in comune, i quali dovessero dispensare i Beneficj, che debbe dispensare il Papa. Ancora s'ebbe, che i Fiorentini erano d'accordo col Duca di Milano, e fatta aveano tregua per anni dieci: Il qual Duca dava sua figliuola Madonna Bianca al Conte Francesco un'altra volta, e Ducati 100000. per dote, e davagli Asti, e dovea procurare d'aver Lucca a istanza de' Fiorentini, la quale dovrà essere sua, quando l'avrà acquistata. In questo giorno si partì il Cardinale Sant'Angiolo, ma prima fu a vedere la Sala nuova, e visitò il nostro Doge, il quale lo accompagnò fino alla Porta grande della Chiesa di San Marco. A dì 2. del detto mese il Doge andò a visitare colla Signoria il Cardinale di Firenze; la qual visita gli fu molto grata, e partì a dì detto dopo desinare. A' 3. del detto mese fu fatto in Pregadi Ambasciadore al Papa in luogo di Marco Dandolo Almorò Donato da Santa Maria Formosa, per trattar pace tra la Lega e il Duca di Milano. A' 4. del detto mese s'ebbe nuova, come il Cardinale di Sant'Angiolo avea avuta una lettera del Concilio di Basilea di potere obbligare quello a dover venire in Italia, *dummodo* non si faccia a Ferrara nè in alcun luogo della Signoria nostra. Il qual Cardinale è andato a Mantova, e si tiene, che vi sia andato per vedere di far ridurre il Concilio colà. A' 6. furono eletti Oratori al nuovo Re d'Ungheria, Orsatto Giustiniani di Ser Marco, e Francesco Buono *quondam* Ser' Alessandro, i quali accettarono. E il Giustiniani fu fatto Cavaliere dal detto Re, ma il Buono non volle accettare la Cavalleria. Il qual Re d'Ungheria poi a' 23. di Marzo dagli Elettori dell'Imperio fu eletto Re de' Romani. Agli 8. del detto mese s'ebbe nuova della rilassazione di Cristoforo da Tolentino, e che molti Oltramontani erano partiti dal Concilio per comandamento de' loro Signori, e massime Savogini, e que' del Regno d'Aragona. A dì detto si partì da questa Terra il Signor Sigismondo Malatesta da Rimini, per ritornare a casa sua non ben contento. Agli 11. del detto mese s'ebbe, come il Cardinale di Sant'Angiolo agli otto giunse a Ferrara, e andò alla visita del Papa, il quale fu ricevuto allegramente. E a dì 9. del detto giunse l'Imperadore di Costantinopoli, e il suo Patriarca a Ferrara con tutti i suoi Baroni e Signori, e gli andarono incontro due Cardinali. E il Papa gli fece buonissima cera, e fu ben veduto da tutti. Ancora s'ebbe come a dì 18. di questo mese era stato eletto Re de' Romani il Re Alberto d'Ungheria.

Di Aprile s'ebbe essere il Conte Francesco rimasto d'accordo col Duca di Milano, il quale gli dà una sua figliuola per moglie, e lo fa suo erede dopo la sua morte di tutto il suo Stato. Gli dà condotta di cavalli 5000. e gli paga cavalli 2000. con altri patti e condizioni. Nel quale accordo sono entrati i Fiorentini col detto Duca, e hanno rotto il giuramento fatto alla Signoria di mantenere la Lega. E questo è stato per averli liberati, e n'è cagione l'ingratitudine. E per avere speso dal 1434. in quà sette millioni di Ducati per loro. Questo è per memoria a tutti i Veneziani pel tempo che avrà a venire. Giunse in questa Terra Matteo Lomellino Genovese, ch'era Ambasciadore a Ferrara, il quale andò in Collegio, confortando la Signoria a volere stare costante, non ostante quello ch'è succeduto de' Fiorentini, che sono accordati col Duca di Milano, perchè i Genovesi sono di buon'animo. A dì 9. del detto mese fu Pregadi per rispondere all'Ambasciadore de' Genovesi, come eravamo ben disposti, e che così i Genovesi debbano stare costanti. E così gli fu data la risposta, e dee partire questa notte. E fu preso, che Pasquale Malipiero, che va Oratore a Genova, vada presto, il quale anderà subito fatto Pasqua. Ancora s'ebbe, come Bagnacavallo avea tolto termine a rendersi per tutto il dì 9. e si tiene, ch'e' siasi renduto. E a dì 8. del detto mese corsero cavalli 200. e fanti 200. fino a Ravenna, e vollero passare a un passo, dove era molto bestiame. Il Capitano delle nostre barche, il qual'era a quel passo, nolli lasciò passare. E dubitando d'aguato que' della Terra restarono d'uscir fuori. A' 13. s'ebbe, essere perduto Bagnacavallo luogo del Signore di Ravenna, datosi a patti al Signor' Estore di Faen-

Faenza, cognato del detto Signor di Ravenna. A dì 18. del detto mese giunse quì Francesco Loredano, il quale per essere passato Giovedì mattina Niccolò Piccinino colle genti al passo del porto di Ravenna, dove erano andati per avere quegli animali ridotti sopra un polesine, ed essendo abbandonato il passo, eglino passarono; e Masseo da Molino Capitano delle barche, ch'era al detto passo essendo smontato in terra per farsi medicare, per essere entrato foco nella polve da bombarda, e avergli scotato il volto, non volendo que' delle barche ubbidire ad alcuno, abbandonarono il passo; e vedendo ciò il detto Francesco Loredano, volle uscir fuori di Ravenna per vedere se così era vero; ma volendo ritornare nella Terra, gli furono tolti i passi, per modo che fu costretto a venir via, e così venne a Venezia. Ma rimase in Ravenna Giovanni Lione Podestà, e Masseo da Molino Capitano delle barche predette. Ma poco c'è da sperare di conservare la Terra.

A dì 19. d'Aprile fu Pregadi, e s'intese che la pratica, ch'era con Niccolò Piccinino d'accordarsi col Papa e con noi, era menata in lungo, e tolto termine di giorni dieci in dodici. E in questo mezzo egli lo fece sapere al Duca di Milano, il quale gli scrisse, che s'egli faceva questo, gli farebbe cose, che gli spiacerebbono. A' 21. s'ebbero avvisi del Concilio, i quali ci hanno dato gran fastidio. Fu fatto un Capo degli Arsili, per andare a levare le genti d'arme, che sono nella Marca di quello da Tolentino, le quali quì si condurranno con grandissima spesa. A dì 24. giunsero quattro Ambasciadori del Duca di Savoja, venuti per far pace col Duca di Milano e colla Signoria nostra. Ancora venne un'Oratore del Marchese di Mantova. E ancora s'ebbe nuova, come Sabbato a dì 18. di questo mese, essendo andato il campo del Duca di Milano attorno Ravenna con circa cavalli 3500. e fanti 600. e assai guastatori, si presentò per volere passare il fiume del Ronco a guazzo, e videro che non potevano. E subitamente fecero fare un Ponte su de' tinazzi, per modo che alcuna barca nè navilio non potesse andare a darvi soccorso per acqua. E Niccolò Piccinino Capitano del Duca di Milano s'accampò alla Terra, e incominciò a darle battaglia, ma non potè fare alcuna cosa, perchè que' ch'erano dentro, si difesero valentemente. Ma la moglie del Signor di Ravenna, ch'era sorella del Signor di Faenza, tenne modo, che combattendosi, fece aprire la Porta della Terra al Signor Astorre di Faenza suo fratello, e patteggiò con lui di dargli la Terra con questa condizione, che il Signor suo marito serva alla Signoria di Venezia, e di dare alla sorella di Niccolò Piccinino Ducati 3600. E così rimasero d'accordo, e ingannò suo marito. E che il Duca di Milano gli facesse tutti i patti, che suo marito avea colla Signoria, e che tutti i Veneziani e il loro avere, e munizioni, e genti, fossero salve. E questo fu a dì 21. del detto mese. A' 25. d'Aprile, fu nel dì di San Marco, la Scuola di Messer San Marco de' Battuti che incominciò ad abitare a San Giovanni e Paolo nella Scuola fatta per loro, e abbandonarono la Scuola che aveano a Santa Croce, e fu fatto grandissimo trionfo; accompagnata la Scuola coll'altre Scuole e co' Frati di San Giovanni e Paolo, apparati con molte Reliquie, e vi furono altri Preti, e le Congregazioni di Venezia, e i Gentiluomini, ch'erano nella detta Scuola e i Popolari. La quale Scuola a San Giovanni e Paolo fu principiata a fabbricare e a buttarne le fondamenta, e fu compiuta in mesi sette e giorni undici. A' 27. d'Aprile furono a' nostri stipendj tolti Cristoforo e Giovanni da Tolentino, figliuoli del fu Niccolò da Tolentino, con cavalli 1200. i quali vengono per la via di mare con Arsili, che furono mandati a levarli, che per terra non poterono venire per Niccolò Piccinino.

A dì 13. di Maggio s'ebbe che Niccolò Piccinino s'era fortificato in Ravenna, per non potere fare condiscendere que' di Ravenna a pagare le colte, e per essere in rumore tra loro; e n'erano stati appiccati quattro de' principali: e che aveano cacciato da Bagnacavallo Astorre di Faenza, e fatto forte ivi pel Duca di Milano. A' 14. partirono gli Oratori nostri Orsatto Giustiniani e Francesco Buono, che vanno al Re d'Ungheria a congratularsi del Regno e della sua elezione in Re de' Romani; e a dì 16. fu fatta loro la commessione. A dì 20. del detto mese giunsero quì tre Ambasciadori del Re Renato di Puglia, tra' quali fu il Vescovo di Napoli, l'Arcivescovo di Capova, e un'altro Prelato Oltramontano, e a dì 22. ebbero udienza. Vennero con una bellissima compagnia. Alloggiarono alla Casa del Marchese, e furono fatti loro molti presenti, e fatte le spese. In questo giorno giunsero quì Cristoforo e Giovanni da Tolentino, i quali per avanti aveano mandati i loro cavalli, e a dì 21. furono alla Signoria, e furono ben veduti e onorati. A dì 21. s'ebbe nuova, avere Niccolò Piccinino avuto Imola per trattato senza forza alcuna. E poi a 22. s'ebbe essere il detto andato a Bologna e ivi essersi posto. E si dice, che il Marchese di Ferrara è andato a Milano col Cardinale Santacroce. Ancora s'ebbe, essersi il Signore di Faenza acconciato col Duca predetto con cavalli 1000. e Pietro Gianpaolo Orsini con altrettanti. E pare, che il primo abbia già cavalli 800. il secondo 700. A' 23. s'ebbe, come il Cardinale di Capranica era andato a parlare a Niccolò Piccinino, per accordarlo col Papa. Vennero alla Signoria due Oratori dell'Imperadore di Costantinopoli, richiedendo soccorso di Galere, ch'egli armerà in favore di Costantinopoli. S'ebbe, d'avere Niccolò Piccinino avuto Bologna per trattato e Forlì. Sicchè si giudica che le cose del Papa anderanno male, perdendo così le Terre della Chiesa. Il qual Niccolò, quando passò a Bologna, non fece fare novità alcuna a' Bolognesi, anzi que' fece ben trattare, e pagar loro ogni cosa, per modo che il Governatore di Bologna fecelo presentare; ed esso Niccolò passò su quello di Ravenna, e ivi stando venne sopra le pratiche co' Bolognesi, e con astuzia fece sapere al Papa, che v'era un trattato in Bologna, e massime col Capitano del Papa, che v'era dentro, per modo che il Papa sospettò del detto Capitano Pietro Gianpaolo Orsini. Il quale, veduto questo, s'accordò con Niccolò Piccinino. E subito il detto, fece rivoltare Bologna. E tolse *etiam*, come fu scritto, il detto Niccolò Piccinino Imola e Forlì al Papa. Si dubita, ch'egli prenda il Papa coll'Imperadore di Costantinopoli, e tutta la Chieresia. E pare, che la detta Terra

di

di Bologna si rendesse a dì 20. a ore 23. E in Forlì mise per Signore Antonmaria degli Ordelaffi. In questo giorno s'ebbe, come il nostro Governatore Gattamelata in Lombardia avea riavuto tutte le Fortezze e Valli, che gli tolse Niccolò Piccinino.

A' 24. di Maggio, inteso la Signoria il perdere di Bologna, fu preso, che i figliuoli che furono di Niccolò da Tolentino, condotti a' nostri stipendj, vadano colle Compagnie a Legnago a custodia di quel luogo. S'ebbe, essere il Marchese di Ferrara ritornato da Milano senza conchiusione alcuna fatta con quel Duca. Fu preso di concedere all'Imperadore di Constantinopoli tre Galere, ch'egli vuole armare, e mandarle a Costantinopoli per dubbio de' Turchi, con questo che i padroni sieno Gentiluomini nostri. Ancora s'ebbe, avere Niccolò Piccinino passato il Pò a un luogo detto Fumo, e andò a Videse, dove era un Contestabile, che si nominava Mezzabarba, il quale portò le chiavi della detta fortezza, e così fecero que' di Pescaruolo, e di Castelletto, e di San Giovanni in Croce, e molte altre fortezze nel piano di Cremona. In Bologna a dì 20. il detto entrò, e la tolse a nome del Duca di Milano. Il Governatore del Papa, ch'era il Vescovo di Concordia, si ridusse nel Palazzo, e poi fece patti di dare la Terra, salvo l'avere, e le persone. E così fece il Castello. E vi fu messo per Podestà un Fiorentino, e per Governatore Messere .... degli Albizi di Firenze. E pare, che fosse messo a sacco il Banco de' Medici, ch' era ivi. Di tutto questo sono stati cagione i Fiorentini, per essersi eglino accordati col Duca. Dipoi di Giugno Niccolò Piccinino con tutto il campo andò ad accamparsi a Casal Maggiore, e subito gli tolse l'acqua delle fosse. Le nostre genti erano sulla riva d'Oglio, e si mettevano in punto, per andarlo a ritrovare. A dì 25. furono spacciati gli Oratori del Re Renato, e questa notte debbono partire. S'intese che il detto Re giunse a Napoli a dì 14. di Maggio, e fu ben ricevuto da tutti universalmente. A dì 26. giunse quì un' Ambasciadore del Marchese di Monferrato, chiamato Messer Secondino Natta. E la mattina fu alla Signoria, e le richiese una Galera pel figliuolo del Marchese, il quale vuole andare in Cipri con sua Sorella maritata nel Re di Cipri. E a dì 29. del detto mese fu preso di compiacergli, ch'egli armi e faccia un Sopracomito Nobil nostro.

A' 6. di Giugno s'ebbe, avere le nostre genti avuto Ponte San Pietro, Castello in Bergamasca. *Item* s'ebbe la morte del Cardinale Orsino, il quale morì a' Bagni d'Albano ovvero Sapilo. La morte del quale è buona per la Chiesa. A dì 12. del detto mese fu fatta una solennissima processione del Corpo di Cristo. Disse la Messa il Vescovo di Castello Messer Lorenzo Giustiniani. A dì 14. s'ebbe nuova, avere le genti del Duca di Milano avuto quelle fortezze, che sono nel Cremonese, come scrissi di sopra di Maggio, ma fu di Giugno. Venne un' Ambasciadore del Marchese di Ferrara. A dì 21. essendo Pregadi fu, venne nuova di Mantova, come Casal Maggiore si manteneva notabilmente. S'ebbero lettere de' 5. di Maggio d'Alessandria, come tutti i nostri mercatanti erano stati ritenuti dal Soldano, e d'essere stati battuti fortemente, & essere ivi una grande mortalità, e morti assai nostri Gentiluomini. Sicchè le cose nostre colà sono in mal termine. Fu eletto Andrea Morosini Savio del Consiglio Oratore a Mantova per farci certi del volere di quel Marchese, se vuole essere nostro Capitano, ovvero quello, ch' e' vuol fare. A' 24. del detto mese s'ebbe nuova di Portogallo, come essendo assediata una Terra, che si chiama Savetta, v'erano dentro 9000. persone, e que' di fuori erano da cavalli 8000. e pedoni 5000. Ma que' di dentro uscirono fuori e furono alle mani, e li ruppero, e ne furono morti più di 7000., accattati, e presi più di 9000. e fu solenne vittoria.

A dì primo di Luglio s'ebbe nuova, avere Niccolò Piccinino avuto Casal Maggiore in questo modo. Gli tolse prima l'acqua, e dubitando, che non fosse tolto loro il resto, i Cittadini vennero a patti di dargli la Terra, salvo l'avere e le persone, e dargli Ducati 10000. E che Jacopo Antonio Marcello Provveditore, che dovea difendere quel luogo, s'era renduto. In questo dì s'ebbe, come Niccolò Piccinino era passato Oglio, e passò alle porte di sotto verso Pò, mostrando di voler passare a Marcaria; il qual passare dà di che pensar molto a' nostri. A dì 6. di Luglio s'ebbe nuova, come le genti nimiche aveano tolto Rivoltella sopra il Lago di Garda, miglia otto lontano da Peschiera. Il Marchese Lodovico di Mantova eletto nostro Capitano finora è stato sospeso di volere accettare. Adesso ha risposto di non volere accettare. E' da sapere, che Niccolò Piccinino, avuto a dì 29. del passato mese Casal Maggiore, fece un bando, che tutte le genti il seguitassero in bando della vita. E a dì 3. del detto Luglio cavalcò verso Oglio ad un luogo detto la Torretta, ch'è del Marchese di Mantova, e ivi fece un ponte senza contrasto su burchielle, e passò Oglio, e andò a Rivoltella, e quella prese. E subito fece correre circa 1000. cavalli fin sulle porte di Verona, e furono di que' del Conte Luigi dal Verme. E all'incontro uscì fuora Cristoforo da Tolentino, il quale in quell'ora medesima era giunto a Verona da Legnago; e furono alle mani co' nimici, e ribatteronli di modo che se non fossero stati bene a cavallo, sarebbono stati malmenati. Ma la stanchezza di que' del Tolentino lasciaronli tornare indietro. Nientedimeno vi lasciò di molti cavalli de' suoi. Ed essendo Niccolò Piccinino a Rivoltella, tanto sepp' egli praticare col nostro Capitano di Sermione, che gli mandò le chiavi di quella fortezza. In questo giorno a dì 6. giunse Andrea Morosini stato a Mantova, e riferì al Consiglio il tradimento del Marchese di Mantova, come scriverò di sotto. Ancora giunse, essendo Pregadi fu, Giovanni Pisani, e riferì il grande tremore ch' è ne' Rettori e ne' sudditi nostri di Brescia. E questo inteso s'ebbe per lettere de' nostri Rettori, e niuna provigione fu fatta, salvo che pel nostro Doge fu molto ingiuriato Ser Tommaso Duodo. E' da sapere a memoria di chi leggerà questa scrittura il tradimento, che ci ha fatto il Marchese Lodovico di Mantova. Et è ben detto quel proverbio antico: *Disappicca l'appiccato, ch'egli appiccherà poi te*. A tutti è noto quello, che ha fatto la Signoria pel detto Marchese, cioè pel padre suo Signor Giovanfrancesco, e la grave e dura guerra, che prese questo Stato contro il Signor Galeazzo padre del Duca di Milano, e quanta quantità di danari fu spesa, e i pericoli e gli affanni, che questa Terra patì per

per mantenerlo in istato. Dipoi *etiam* è stato mantenuto contro il Papa, e altri Signori. E sempre la Signoria nelle paci, che ha fatte, ha messo il detto Marchese per suo collegato e aderente. Di più fu cercato d'esaltarlo dopo la morte del Conte Carmagnuola, quando il fece Capitan Generale, come buon figliuol nostro, dandogli ogni plenaria libertà. Nel quale ufizio è stato molti anni, e ha imborsato grandissima quantità di danari, e poco utile ci fece. Ed essendosi fatto grasso, avendo l'apostema nel petto, in tempo di far faccende, mandò a dire, ch'egli non voleva essere più Capitano. Onde gli fu mandato Ser'Ambrogio Badoero che fu di Ser Albano, molto suo intrinseco amico, il quale tennelo più mesi colà, dandogli parole. E in questo mezzo s'accordò col Duca di Milano. Ed essendosi accordato, e sapendo che Niccolò Piccinino avea passato Oglio, una mattina mise il detto Ser Ambrogio Badoero in una Burchiella, e mandollo via, dicendogli, ch'egli era fatto uomo del Duca di Milano, e che sarebbe contro la Signoria. Ciò fu a dì 3. di Luglio del 1438. E non bastandogli questo, egli fece correre sul Veronese le sue genti, e prese molti prigioni, e animali, ed ebbe Nogaruola, e altri luoghi per trattato.

A dì 9. di Luglio s'ebbe, d'essere il Re d'Aragona stato rotto colle sue genti da que' di Messer Jacopuccio, e del Re Renato; e il Re essere assediato in un Castello. Giunse in questo giorno Ambrogio Badoero cacciato da Mantova, e così Folco Contarini, il quale stava a provigione del Marchese. Ancora s'ebbe, essere le genti del Marchese di Mantova corse alla Villa Bartolomea vicina a Legnago. S'ebbe, d'avere il Marchese di Mantova patteggiato con que' di Nogaruola di rendersi per tutto domane. A dì 12. s'ebbe, d'avere il Marchese di Ferrara buon' animo verso la Signoria nostra, e che i Bresciani vogliono valentemente mantenersi. A dì 14. furono Pregadi. Fu preso di fare una notabile armata nel Pò, per ammorzare la superbia del Duca di Milano e del Marchese di Mantova. E fu fatto Capitano di sei Galeoni, di sei Galere, e di barche cencinquanta Pietro Loredano Procuratore con altri Sopracomiti, il quale accettò. In questo giorno fu principiato a lavorare l'armata del Pò nell'Arsenale. E per memoria di tutti que' che leggeranno, ogni giorno nell'Arsenale lavoravano 900. uomini e più, oltre que' che lavoravano per le botteghe sue, ch'erano Fabbri, que' della Canape da Santa Croce, della Stoppa, de' remi, delle balestre, di fare verettoni, lance, e altre maestranze. E fu fornita tutta la dett' armata di tutto quello ch'essa avea di bisogno, e di tutte le cose in pochi giorni, che fu grande maraviglia. La quale armata partì di quì a' 28. d'Agosto. A dì 19. s'ebbe essere perduto Gavardo certissimo, e il Ponte di Valezo avere tolto tempo a rendersi per tutt' oggi. Salò sta in gran pericolo. A 20. del detto mese fu cantata una Messa dello Spirito Santo nella Chiesa di San Marco, detta pel Vescovo di Castello, e vi fu il Doge e la Signoria, e dipoi in buona grazia Pier Loredano Procuratore Capitan Generale nel Pò, e tutti i padroni delle Galere e Galeoni v'erano. E misero banco all' armamento, e principiarono a prendere uomini; sicchè presto essa sarà spedita. S'ebbe da Ferrara, essere quel Marchese amico nostro, e volere perseverare, e che mandava quì Messere Uguccione de' Contrarj suo Ambasciadore. A dì 21. di Luglio s'intese, essersi ridotto il nostro campo nelle Terre, e si conviene di mantener quelle. E Salò si mantiene; e che Giovanni Malavolta è preso, e il suo è andato a saccomano. In questo dì s'ebbe del perdere di Garda, e d'essere passato di quà Taddeo Marchese con cavalli 400. e d'essere venuto a Verona a custodia di quella Città. S'ebbe d'essersi perduto il Borgo di Giaro, dov'è Podestà Paolo Veniero, il quale tiensi nella Rocca. A' 23. di Luglio s'ebbe, d'avere i nimici data battaglia a Lacise, dove fu ferito il figliuolo del Marchese di Mantova nel piede. *Tamen* Messer Lodovico figliuolo del detto, che andò a Milano, è ritornato, ed è in Mantova. A dì 26. s'ebbero lettere di Verona, come Lacise era perduto *& etiam* Valcamonica. Di Ferrara s'ebbero lettere, come Don Uguccione de' Contrarj Oratore di quel Marchese sarà quì questa sera o domane, e che il Papa manderà il Patriarca, cioè il Cardinale colle sue genti, che sono cavalli 3000. e più in nostro ajuto. A dì 29. del detto mese giunse quì Messere Uguccione de' Contrarj Oratore del Marchese di Ferrara, e con lui venne Pietro Zironda, e subito furono alla Signoria, ed espose il detto Uguccione, avere il suo Signore perfettissimo animo verso la Signoria nostra, e di questo se ne sia certissimo. Fu preso di fare un dono al predetto Marchese di Ferrara del Polesine il quale fu suo, e la Signoria l'avea avuto in pegno per Ducati 60000. Sicchè se gli dona liberamente. A dì primo di Agosto s'ebbe, d'essersi Niccolò Piccinino ritirato, per non avere potuto aver vino. Sicchè si levò colle genti dal Bresciano. E che il Marchese di Mantova s'era *etiam* lui ritirato dal Veronese, e dee andare a Milano; e questo perchè egli ha buttato fuora Ducati 22000. per fare armata in Pò, e nulla è stato fatto. In questo giorno giunse quì l'Arcivescovo di Firenze chiamato Messer Luigi, a nome del Papa. Alloggiò a San Giorgio Maggiore. A dì 4. s'ebbe, che a Reggio Pietro Gianpaolo Orsini era morto, e fu vero: e che il Conte Luigi dal Verme era venuto a parole col Marchese di Mantova. Il qual Marchese è andato a Milano; e che tutte le fortezze, ch'egli avea tolte in Veronese, erano state abbandonate, e le munizioni erano dentro, portate in Mantova. A dì 5. giunsero quì i nostri Oratori, che andarono all' Imperadore nuovo, Orsatto Giustiniani Cavaliere, e Francesco Buono. Questi Oratori furono veduti ottimamente dall' Imperadore, e alla sua coronazione fu fatto Cavaliere il Giustiniani. S'ebbero lettere di Brescia de' due di questo mese. Scrivono che i Cittadini di Chiari di notte diedero quel luogo a Niccolò Piccinino. E ha messo a sacco Lance 200. ch'eranvi dentro, e Paolo Veniero nostro Podestà è stato fatto prigione. Ma la Rocca si tiene ancora. Ponte-olio si è renduto, e que' di Soncino, per conservare le genti, ch'erano ivi dentro, hanno deliberato di rendersi, e hanno abbandonato quel luogo; sicchè tutto si perde. Agli 11. del detto mese fu Pregadi, e fu preso di praticare di togliere per nostro Capitano il Conte Francesco Sforza, la quale opinione è del Doge. A dì 14. s'ebbe da Verona, come hanno lettere di Brescia, che Gattamelata Governator nostro a dì 10. uscì fuori

ri di Brescia con tutta la gente, sapendo che Niccolò Piccinino era a Roado, *adeo* che il detto Niccolò Piccinino si levò a scavezzacollo, per modo che appena potè far condurre le bombarde, tanto che vi rimasero molti carriaggi. E poi ancora ebbero avviso, essere stati presi de' nimici bene da 700. cavalli pe' nostri: e ch'eglino aveano veduto di molti fuochi, e trarre di gran bombarde. Riporta il Messo, ch'e' tiene che fosse per far festa della vittoria avuta. A dì 14. giunse quì il Vescovo, stato Oratore dell' Imperadore al Papa con cavalli 80. e con molti Cavalieri. Come la Signoria intese ciò, mandò dopo desinare venti Gentiluomini alla sua visita, offerendogli la casa che fu del Marchese di Mantova per sua abitazione, ch'egli non accettò. A dì 15. egli vide le gioje: a dì 16. l'Arsenale, e in quel giorno si partì, e fu presentato di cere, confezioni, vini, spezie, e altro.

A dì 17. d'Agosto giunse quì Andrea Donato, che viene di Verona. Disse la nuova di Niccolò Piccinino essere vera. E giunsero lettere de' Rettori di Brescia a dì 13. che scrivono, essere Gattamelata stato alle mani con Niccolò Piccinino a quel luogo di Roado, e hallo rotto, e preso da 1000. cavalli, e fatto circa 1000. prigioni di taglia, e n'erano stati morti assai. Onde per tal vittoria fu sonato campanò a San Marco e per tutta Venezia per segno d'allegrezza. In questo giorno a ore 22. giunse quì Don Uguccione de' Contrarj per nome del Marchese di Ferrara, e con lui venne Orsatto Giustiniani il Cavaliere, il quale per la Signoria fu mandato a Ferrara, per essere a parlamento con quel Signore, per potere da lui sentire qualche cosa. E si partì il detto Uguccione, e con lui il prefato Orsatto Giustiniani a dì 19. del detto mese, giusta la deliberazione fatta in Pregadi a dì 18. Il quale Don Uguccione ringraziò la Signoria del presente fatto al suo Signore del Polesine, dicendo, ch'egli avea tolto con se il Signor di Faenza per dubbio del Duca di Milano con lance 500. e faceva fanti 1000. e per rispetto, ch'egli s'era inteso col Conte Francesco, bisognandogli Messer Borso, il quale ha lance 200. e lo dovea lasciar venire a' suoi servigj con altre particolarità. La nuova della rotta, ch'ebbe Niccolò Piccinino, non fu tanto grassa quanto è stata fatta. La quale fu in questo modo. Che essendosi levato Niccolò Piccinino di campo di Roado a dì 10. a dì 12. il detto venne a trovare Gattamelata ordinatamente, e Gattamelata fu alle mani con loro, e furono presi de' nimici cavalli 400. e morti 400. De' nostri presi circa 100. cavalli e altrettante persone. E i nostri ritornarono in Brescia. A dì 25. del detto mese venne in questa Terra il Marchese di Ferrara vestito di bianco. Il Doge e la Signoria nelle Piatte gli andò incontro fino a Santo Spirito, e l'accompagnarono fino alla sua casa. Ancora per un Messo di Ser Dario Malipiero, che viene di Levante, il quale è giunto a Parenzo, s'ebbe, essere morto il Soldano, ed essere stato fatto suo figliuolo Soldano, ed essere morti molti nostri mercatanti di peste. S'ebbe, che due Galeoni del Marchese di Mantova erano venuti per le Valli, e d'aver tolto la Crocetta verso il Polesine. A dì 28. fu Pregadi, e fu conchiusa la risposta al Marchese di Ferrara, la quale fu secretissima. A dì 29. del detto mese si partì il

A Marchese di Ferrara molto ben contento della Signoria nostra, e gli debbe essere dato il Polesine libero. A dì 30. del detto mese, fu fatto Ambasciadore al Papa Andrea Morosini, e fu preso ogni modo di condurre il Conte Francesco, e di non restare per danari. Furono grandi parole tra Ser Paolo Trono e Ser Orsatto Giustiniani il Cavaliere, e il nostro Doge se ne godeva. E' da sapere, che a dì 28. di questo mese l'armata di Pò si partì, che fu di Galeoni 100. di Rediguardi 6. di Barbotte 30. di Galere 6. di Barche 25. in numero grandissimo. E partendosi da Venezia fece gran fortuna, che tre Galeoni si rovesciarono, e il Capitan Generale Pietro Loredano Procuratore giunto a Chioggia, come

B dirò, a' 2. di Settembre si partì, e stette per assettare i burchi e i navili carichi di munizioni e di vettovaglie, che andavano dietro l'armata, e in tutti erano numero 256. A' 31. d'Agosto ancora furono mandati altri Galeoni verso Chioggia.

A dì primo di Settembre s'ebbero lettere di Brescia come le nostre genti erano state alle mani con quelle di Niccolò Piccinino, e i nostri erano restati vincitori, e preso aveano cavalli cinquanta, morti più di 200. sicchè i nostri s'incominciano a far sentire. S'ebbe d'essere perduta la Rocca di Palazzuolo tristamente per lettere di Brescia. A dì 6. s'eb-

C be d'essere perduto Roado con grande vergogna. Nel mese di Settembre giunse in questa Terra il Cardinale Santacroce, che va Legato in Lamagna. Il Doge gli andò incontro colle Piatte fino a Santo Spirito. A dì 20. del detto mese fu preso in Pregadi di togliere al nostro soldo il Signor di Faenza, purchè il Marchese di Ferrara voglia consentire. S'ebbero lettere da Verona, e si tiene che Gattamelata siasi mosso da Brescia, e le genti di Verona sono andate ad incontrarlo. Il Marchese di Ferrara fa molto fortificare Ficheruolo. Non si sa per qual cagione. A dì 28. giunse quì un Messo di Gattamelata, il qual disse essere quegli passato e giunto a Roverè

D con cavalli 3500. partito di Brescia, e venuto pe' monti, e con fanterie assai. La qual nuova consolò molto la Signoria. Le dette genti son venute pe' luoghi di Paris di Lodrone, il quale a questo punto s'è mostrato fedelissimo servidore di questa Signoria. Il Castellano d'Arco è stato molto contrario e il Vescovo di Trento. Sicchè si è stato a gran pericolo di perdersi tutto. A dì 29. s'ebbe, d'essersi perduto Chiari. Adunque Gattamelata Governatore General nostro vedendosi essere serrato in Brescia dalle genti del Duca di Milano, e non vedendo modo di potere passare sicuramente per venire nel Veronese, determinò di venire al tutto, e si mise in

E punto con 3000. cavalli e fanti 2000. e uscì di Brescia, lasciando presidio nella Terra. E andò pe' monti, e sulle creste delle montagne per la via di Trento, cavalcando di notte. E passò per quello di Lodrone, e que' Conti si portarono bene. E tanto fece, ch' egli giunse ad Arco, e passò sul Veronese, ma scorticò più di 600. cavalli. E fu ottima nuova la sua venuta in queste parti. L'armata di Pò tuttavia andava su pel Pò. Fu preso ne' Pregadi di fare Capitan Generale il Magnifico Gattamelata, e donargli una casa da stazione in questa Terra, la quale fu quella del Conte Luigi dal Verme sul campo di San

Paolo.

A Paolo. *Item* si dava al detto Gattamelata condotta di cavalli 3000. e di fanti 500. e Ducati 500. al mese per provigione della sua persona. E a dì 8. del detto mese nel maggior Consiglio fu posta parte per Messer lo Doge, pe' Consiglieri, e pe' Capi di Quaranta, di fare Nobile nostro del maggior Consiglio il Magnifico Don Stefano detto Gattamelata Capitano General nostro delle genti da terra co' suoi eredi. Ancora nel detto giorno fu messo di far Nobile nostro lo spettabile Don Pietro Avvogadro Cittadino Bresciano. I nostri due Oratori Marco Foscari, e Paolo Trono andarono a Verona dal Magnifico Gattamelata, e portarongli il titolo di Generale, il presente fattogli della Casa di San Paolo, e la sua
B creazione in Nobil nostro. Le quali cose accettò graziosamente, offerendosi sempre per la Signoria, e si mise in ordine per andare colle genti sulle rive del Pò, per dar favore alla nostra armata. La quale essendo andata infino a Sermido, luogo del Marchese di Mantova, ivi trovarono ripari fatti pe' nimici di palate orbe. E il Marchese fece mettere grandissima quantità d'alberi con chebe di sopra a modo di chebe di nave, con uomini sopra per combattere. E volendo andar su il Capitano Pietro Loredano Procuratore dell'armata, gli venne incontro Taliano Furlano con assaissima gente d'arme, e fanteria innumerabile; e sulle rive erano messe assai bombarde.
C Pure alla fine a dispetto de' nimici l'armata passò su, ma con gran fatica, e furono morti assai e feriti. E stando così la notte, nella seconda guardia i nostri videro, che il Pò era molto magro, e tuttavia andava calando. Il Capitano, come savio e discreto s'accorse dell'inganno ch'era, e subito fece dare alle trombette, e venne giù a seconda coll' armata, quanto più presto potè. E non voleva stare più ivi, imperocchè il Marchese di Mantova avea fatto tagliare gli argini sì del Mantovano come del Ferrarese, in tanto che avanti che fosse giorno tutta l'acqua del Pò era andata per quelle bocche rotte, e dove la sera era la nostra armata, non vi rimase niente
D d'acqua. E se fosse venuto il suo pensiero ad effetto, tutta l'armata con tutti gli uomini prendeva egli a man salva. Oltre di questo il detto traditore avea ordinato di mandare a seconda Zattare per affogarli, e dietro a quelle erano apparecchiate 55. Galeoni suoi e del Duca di Milano, e non mancava altro, che far montare le genti su per le vie. Ma il nostro Signor'Iddio e Messer San Marco non hanno voluto tanto male, e de' disegni fatti coloro sono rimasti burlati. A dì 17. del detto mese morì il Vescovo di Verona nominato Don Guido Memo, e pare che abbia testato e lasciato alla Camera, circa Ducati 36000.
E e lascia Giovanni suo nipote e i figliuoli che furono di Pellegrino suoi eredi, ma de' contanti niente. A dì 18. del detto mese giunse in questa Terra il Despoto fratello dell'Imperadore di Costantinopoli, che viene da Ferrara, stato al Concilio per l'unione della Chiesa, il quale non è compiuto. Ed è venuto per istanziare in questa Terra. Il Doge avea deliberato d'andargli incontro, ma il predetto venne più presto, e subito giunto, il Doge andò a visitarlo nella casa che fu del Conte Luigi dal Verme, *nunc* di Gattamelata, dov'eragli stato preparato, e gli fece le debite accoglienze. Di Candia jeri furono lettere de' 7. di Settembre dall'Isola di Cipro, come il grande Ammiraglio, che fu del Soldano morto, avea liberato tutti i nostri mercatanti, ch'erano ritenuti al Cairo.

A dì 3. di Ottobre si ebbero lettere di Ferrara del Papa, che in caso ch'egli avesse Bologna, e Niccolò Piccinino gli desse stimolo, voleva sussidio dalla Signoria nostra di 1000. cavalli e di 500. fanti. Onde fu Pregadi, e rispostogli *molto volentieri*. E Dio voglia che ricuperi Bologna. Giunse in questa Terra Pietro Loredano Procuratore, ch'era Capitano nel Pò, molto aggravato dal male; della qual malattia egli morì. S'ebbero lettere di Brescia, come Niccolò Piccinino avea fermate tre bastie circa Brescia, e pare che abbia con lui poca gente. E se i nostri fossero ivi, come v'erano, avrebbongli dato da fare. Di Soria s'ebbero nove de' 6. di Settembre, come l'Ammiraglio Grande avea fatto imprigionare il figliuolo che fu del Soldano, e s'è fatto egli Soldano. Il quale è amico de' mercatanti, perchè gli hanno prestato gran favore dopo la morte del Soldano. Si spera da lui, che si avrà buona compagnia. Questi fu Cristiano di Bacicocco. E il Viceconsolo nostro per allegrezza d'esso Soldano buttò Ducati 200. sopra la testa del detto, che l'ebbe molto a bene. Ancora s'ebbe, che Gattamelata cavalcò con cavalli 500. e con fanti 1200. e assaltò i nimici, ch'erano alloggiati appresso Nogara, de' quali ne prese cavalli 150. e molte arme e robe; e furono avvisati di tale venuta; che se questo non era, avrebb' egli fatto una bella preda. A dì 4. del detto mese ne' Pregadi Marco Lungo riferì, come il Signor Luigi da San Severino ch'è col Duca di Milano, si lasciò trovare sulla campagna, e venendo egli in quà con salvo condotto, gli avea detto, come, volendo la Signoria, egli si metterebbe di mezzo a volere far la pace, e volendosi, verrebbe a praticare a Verona. Giunse Daniele Vitturi stato Oratore al Papa a Ferrara. A dì 11. del detto mese mancò da questa vita il Clarissimo e notabile Cittadino nostro Pietro Loredano Procuratore, che fu Capitan Generale dell'armata nel Pò, il quale s'ammalò di malenconia, per non essergli provveduto quello, che gli fu promesso. Volle essere sepolto a Sant' Elena senza alcun' onore, ma con una pietra sotto la testa, e scalzo. Dio abbia remissione all'anima sua. Questa Terra si dolse assai di tal morte. A dì 12. di Novembre gli Oratori del Re Renato, ch'erano quì, ebbero lettere, come in Napoli era stato fatto un trattato doppio col Re d'Aragona, il qual'era ad assedio del detto Re Renato. Et entrati che furono in Napoli que' del Re d'Aragona, molti ne furono presi, e altri tagliati a pezzi la maggior parte da' detti Napoletani. E appena il Re predetto potè scampare, il quale scampò a Capova. E il dì avanti pare, che fosse troncato il capo con una bombarda al fratello d'esso Re, che si chiamava l'Infante. A dì 24. di Novembre ebbero lettere di Brescia, che i Bresciani confortano la Signoria, che stia di buon'animo, nè tema benchè il campo sia loro intorno. E quando ben le mura fossero per terra, basta loro l'animo di sostenersi, e di conservarsi. S'ebbe d'essere Stefano Contarini Capitano dell'armata di Pò andato di sopra Sermido, e tagliati gli argini, per modo che hanno messo Sermido in Isola, e

che que' che vi sono dentro non possono aver soccorso. Pel quale tagliare d'argini hanno annegate assai persone; e che s'erano rovesciati tre nostri Galeoni, le munizioni tutte de' quali si sono perdute, e si sono annegati *solùm* dodici uomini, e de' nimici presine molti. E furono affogate pe' nostri molte case, perchè avendo rotto gli argini colle barche e co' Rediguardi, affogarono tutto. A dì primo di Dicembre fu Pregadi, e s'ebbe una lettera di Ser Marino Contarini, che scrivea, che le genti del Marchese di Ferrara aveano avuto comandamento dal suo Signore di non dare sovvenzione alcuna alla nostr' armata. Onde fu preso che Andrea Morosini vada subito a Ferrara a parlare al detto Marchese. S'ebbe d'essere il Marchese di Mantova ritornato di Bresciana, e venuto a Mantova, e che in Brescia era stato appiccato un Condottiere nostro chiamato Scaramuccia, di Lance 100. A dì 3. s'ebbe da Verona, avere i nostri avuto la Crovara, ch'è appresso la Schiusa, che va verso Trento. La quale Gattamelata l'ebbe per forza. E quel Castellano dubitando d'essere appiccato, come gli fu promesso, non si rendendo, perduto il Castello, si buttò giù dal detto Castello con tre suoi compagni, e andò dal Duca di Milano a portargli la nuova della perdita del detto luogo. A dì 7. del detto mese s'ebbe per lettere di Ser Marco Foscari e del Capitano general nostro, e per la via di Legnago, come hanno sentito da più saccomani e fanti, che vengono dal campo de' nimici, come a dì 30. del passato Niccolò Piccinino si presentò alle mura di Brescia, e giuntovi appresso, que di dentro si scoprirono, e n'ammazzarono molti, e feriti assai, dicesi mancarne 1000. alla mostra, ed essere stato morto di bombarda un Francesco Terzo, il qual'era un valentuomo d'arme e di buon pregio. Da Brescia furono lettere de' 7. e degli 8. Dicono essere stati morti assai da una banda e dall'altra, e che i nostri hanno grande necessità di vivere. Scrivono, che se avessero sussidio d'alcuni fanti, piglierebbon partito contro Niccolò Piccinino. Da Ferrara da Andrea Morosini s'ebbe, com'egli avea ottenuto dal Papa d'investire il Conte Francesco *iterum* del titolo della Marca, e consentito a farlo Gonfaloniero della Chiesa, e a fargli i privilgi e ogni cauzione, acciocchè egli possa venire a servire la Signoria nostra. E che il Papa avea gran desiderio di venire a visitare questa Città per più rispetti, prima che andare a Firenze. Però richiede che gli sieno mandati quattro Proccuratori e quattro Savj del Consiglio, per poter conferire con loro. Onde gli fu risposto, pregando Sua Santità, che si degnasse di venir quì ad ogni modo, perchè egli sarebbe veduto e onorato molto allegramente, facendogli grandi offerte. A dì 17. del detto giunse quì il Cardinale Santa Croce, che viene dall'Imperadore. Il Doge gli andò incontro. Alloggiò a San Giorgio Maggiore. In questo giorno s'ebbe, avere il Peloso battuto Peneda appresso Arco, il qual Castello era de' Signori d'Arco, il qual luogo sarà utilissimo, per potere soccorrere Brescia.

Nel 1439. a dì 3. Gennajo giunse quì l'Ambasciadore del Duca di Borgogna venuto quì per vedere la Terra, e gli fu fatto grande onore, e fu bene presentato, sicchè molto si può lodare. Avendo scritto di sopra della battaglia, che fu stata alla Città di Brescia per Niccolò Piccinino, scriverò il seguito. A dì 13. di Dicembre del 1438. il dì di Santa Lucia il detto Niccolò le diede battaglia, la quale durò da ore 18. fino a 22. dell'altro giorno. E furono rotte pe' nimici le mura di Brescia della Cittadella vecchia, che mette nel Borgo di Sant' Alessandro. A dì 16. di Gennajo in Pregadi s'ebbero lettere di Verona, che i fanti, che andavano a Brescia, erano stati rotti. Fu preso di prendere il Conte Francesco Sforza a' nostri stipendj. A 26. ne' Pregadi s'ebbe nuova, come a dì 22. volendo venire Talentino Furlano per metter campo a' luogi di Paris di Lodrone con persone 3000. gli si mise all'incontro Diotisalvi Contestabile collo sforzo ch'e' potè fare, per modo che è stato rotto, e ha perduto 2000. persone tra morti e feriti; e il detto Taliano fuggì a Riva con cavalli dieci. A dì 27. per un Messo proprio con lettere di Verona confermossi essere verissima la nuova, e più vantaggiosa di quello che ho scritto, e s'ebbe che Girardo Dandolo Provveditore nostro uscì colle dette genti salve, e con circa 800. fanti, e con partigiani 500. di Valdisabbia, di Valtrompia, e di Franzacurta, sapendo che Niccolò Piccinino cercava d'andare in quelle bande; e furono alle mani. Il quale Niccolò lasciò cavalli 100. e fu a dì 20. Gennajo. Ancora a dì 21. furono alle mani, e pure il detto Niccolò Piccinino lasciò circa cavalli 300. *Item* sapendo Paris di Lodrone, che Taliano Furlano con una comitiva di gente d'arme e con fanti 4000. veniva a' suoi danni, finse, e mandò un Messo a dire, ch'egli venisse avanti, perchè Niccolò Piccinino avea passato un ponte. Il qual Paris avea dato ordine colle nostre genti uscite di Brescia, sicchè misero il detto Taliano in mezzo, e furono rotti, morti, feriti, e presi circa 2500. e morto il Capitano del Vescovo di Trento, un Cavaliere, un figliuolo di Taliano Furlano, il Commessario del Duca di Milano, e molti altri da conto e valenti, preso un fratello del Conte d'Arco, ch'è quì prigione. Sicchè è stata notabil vittoria. S'ebbe che il Papa entrò in Firenze a dì 25. di questo, sicchè è giunto a salvamento. S'ebbe a dì 29. del passato, d'essere entrato in Bologna Battista di Canedolo per il mezzo del Castello, e avea corso alla Piazza, e fatto chiamare il Governatore, il quale era venuto giù in veste di velluto cremesino, e fatto chiamare il figliuolo di Messer' Antonio de' Bentivogli, non avea voluto venire. Si dice d'avere il detto fatto mettere la roba de' Prelati, che andavano a Firenze, a saccomano. A dì 14. furono Pregadi, e trattato fu di mandare un' Ambasciadore al Duca Federigo d'Austria a ringraziarlo di quello che ha fatto contro il Vescovo di Trento, per lo che s'intende essere nostro grande amico. A dì 23. fu Pregadi, e s'ebbero lettere da Firenze della conchiusione della lega a dì 19. del detto mese del Papa, de' Fiorentini, del Marchese di Ferrara, del Conte Francesco, del Signor Malatesta, e della Signoria nostra, la quale *de proximo* debbe buttar fuora Ducati 17000. S'ebbe essersi Niccolò Piccinino levato di campo di Lodrone, e nel levarsi, pel Conte Paris gli furono morti e feriti molti de' suoi.

Copia d'una lettera scritta in Brescia, indirizzata a Ser Marco Foscari fratello del Doge.

Narra

Narra l'assedio fattone. „ *Magnifice & Gene-*
„ *rose Domine*. Io son certo, che avrete
„ sentito per molti venuti de' nostri, i gran-
„ dissimi affanni, e i manifesti pericoli. Ma
„ per grazia dell' altissimo Iddio, e per la
„ fedeltà di questa Magnifica Città, le cose
„ sono ridotte a buoni e lodevoli termini.
„ Perchè, come dovete sapere, partitesi le
„ nostre genti di quì subitamente senza alcun
„ contrario, Niccolò Piccinino con tutte le
„ genti Duchesche da Milano da piè e da ca-
„ vallo, cernide, e guastatori, venne con
„ grandissima moltitudine, e con gran furia,
„ e con fanti 500. forestieri senza alcuna dif-
„ ficultà e senza contrasto per la via de' Mu-
„ lini e delle Fontane, e *successive* s'appressi-
„ mò alle mura, fortificandosi. Crediate pu-
„ re che al detto noi potemmo fare poco dan-
„ no, perchè questi nostri magnifici Rettori
„ Francesco Barbaro e Cristoforo Donato non
„ volevano, che il Popolo escisse fuori alla
„ scaramuccia co' nimici, per dubbio, che
„ eglino fossero presi, e dato loro taglia, co-
„ me ad alcuni fu fatto al principio della sua
„ venuta. E per questa via passati alcuni
„ giorni, i nimici presero tanto animo, che
„ piantarono le bombarde alle mura della
„ Terra per mezzo Santo Apollonio, e forti-
„ ficaronsi a San Floriano e a San Salvadore
„ per modo che, conoscendo noi la distru-
„ zion nostra, ci deliberammo al tutto di vo-
„ lere uscire fuora, e d'avere a fare con loro.
„ Ma in questo mezzo sopragiunse il tradito-
„ re Marchese di Mantova con grandissima
„ gente, e con grande quantità d'ogni sorta
„ di bombarde; le quali in tre diversi luoghi
„ furono piantate, cioè al Ravoretto di San-
„ ta Giulia, alla Torre Lunga, e al Cantone
„ Monbello. Le quali dì e notte tiravano
„ con grandissima furia, e tutte le mura del
„ la Città andavano per terra, per modo che
„ manifestamente noi vedevamo la nostra ro
„ vina. Ma pure pigliando buon' animo, una
„ grande moltitudine di questo Popolo inco-
„ minciò ad escir fuora, e ad assaltare il cam-
„ po con tanta virilità, che fecero gran dan-
„ no contro i nimici, i quali aveano preso
„ tanto animo contra di noi, che non ne facea-
„ no alcuna stima. Per la qual cosa andavano
„ poi con più riguardo, nè tanto offendeva-
„ no le nostre mura, e massime dalla parte
„ di Torre Lunga, perchè aveano la rancura
„ di fuori, e ogni giorno erano con loro alle
„ mani, e molti ne venivano presi e morti.
„ Ma negli altri due luoghi molto offendeva-
„ no le nostre mura, le quali senza misura
„ andavano per terra. E noi di dentro dì e
„ notte uomini e femmine di buona voglia
„ riparavamole di terra e d'altre cose, onde
„ non pareva potersene dubitare. E massime
„ che avevamo piantate circa 80. bombarde
„ d'ogni sorta, le quali dì e notte mai non
„ finivano di tirare contro i nimici, ch' era-
„ no in que' luoghi. Erano alle mura bale-
„ strieri 100. con balestre da mulinello, i qua-
„ li continuamente tiravano, e facevano tan-
„ ta uccisione per quel campo, ch' era un
„ miracolo; ed ancorchè l'uomo fosse armato
„ quanto volesse, passavano l'armatura e l'uo-
„ mo da una parte all' altra.
„ *Tamdem* vedendo i nimici le mura tutte
„ per terra, un giorno si misero tutti in ar
„ me, e mostrarono di volere dar la batta
„ glia. E noi veggendo questo, ci mettemmo
„ in ordine, ordinando le nostre squadre a
„ tutti i luoghi dubbiosi, e massime in quel-
„ li, dove pensavamo di ricevere la batta-
„ glia. Ritrovavansi da Cittadini circa 4000.
„ uomini da fare buoni fatti, oltre i forestie-
„ ri, i quali erano circa 1060. E venendo
„ con quest' ordine fino in capo del Mercato
„ Nuovo, i nimici ci videro dal Monte San
„ Floriano, e per quello non ebbero animo
„ di dare la battaglia, ma stavano di fuori
„ armati. E noi similmente dentro a trom-
„ bette e a pifferi ballavamo, e aspettavamo
„ ch' eglino venissero di buona voglia. E
„ stati così ore sei, i nimici andarono a' loro
„ alloggiamenti, e noi in quell' ora escimmo
„ fuora, parte da Torre Lunga, e parte da
„ Torre delle Pile, e fummo alle mani per
„ due ore co' nimici con aspra battaglia,
„ nella quale furono morti molti da una par-
„ te e dall' altra, e pochi presi, perchè noi
„ non volevamo prigioni. Pur finalmente
„ ritornammo dentro con poco danno de' no-
„ stri. Ma de' nimici fu morta gran quantità.
„ Per la qual cosa coloro più riguardati pe'
„ fatti nostri andarono dietro tirando bom-
„ barde fino al dì di Sant' Andrea; nel qual
„ dì pensarono eglino di totalmente en-
„ trar dentro per battaglia, che le mura era-
„ no per terra, e non sapeano de' nostri ri-
„ pari e fosse e apparecchiamenti che erano
„ fatti dentro. In battaglia dunque si misero
„ sopra questa Terra ne' luoghi sopradetti, e
„ venivano con tanta furia, che mai non si
„ vide tal cosa; perchè non solamente si cre-
„ devano d'entrare da questo luogo di Santo
„ Alessandro, ma *etiam* parea loro di pigliare
„ la maggior parte de' Cittadini, che difen-
„ devano, e farli riscuotere, *& subsequenter*
„ avere la Città. Ordinate dunque le loro
„ battaglie, tutti in arme, salvo che gran
„ parte di loro venivano co' sacchi per sac-
„ comanare le nostre case, si presentò Luigi
„ da San Severino colle sue squadre a Mon-
„ bello con gran furia al primo assalto; e
„ perchè non si faceva difesa, montarono
„ sulle mura rotte. Allora pe' nostri fu messo
„ fuoco a molte bombarde, le quali colsero
„ la frotta, e molti di coloro n'uccisero, per
„ modo che senza muoversi alcuni de' nostri,
„ tutti si gittarono nelle fosse. Ma rinfrescan-
„ do la battaglia, pur di nuovo ritornaron
„ su con grandissimo stridore; e perchè anco-
„ ra le bombarde non erano cariche, i nostri
„ uscivano dalla fossa con gran furia, e ri-
„ battevano indietro tutta quella battaglia
„ fino alle fosse sue. E stando poi molti de'
„ nostri scoperti sopra i ripari, facendosi bef-
„ fe di loro, trasse una bombarda de' nimici,
„ la quale uccise sei uomini de' nostri, tra'
„ quali fu un figliuolo di Baldazzo, del qua-
„ le fu gran danno. Allora tutti si ritirarono
„ indietro a' ripari, e con balestre difende-
„ vano quella posta, per modo che alcun' al-
„ tro de' nostri non fu offeso, ma con gran-
„ de uccision de' nimici, continuamente du-
„ rando la battaglia, si difese. Alla Torre
„ Lunga similmente si presentò la famiglia di
„ Niccolò Piccinino, dove con gran virilità
„ i nostri posero quella in difesa, senza alcu-
„ na offesa de' nostri, perchè quel luogo era
„ assai forte; ma de' nimici con bombarde e
„ verettoni e sassi fu morta gran quantità,
„ perchè di lì molto comodamente si potea
„ offendere. Al Raverolo certamente fu aspra

„ e dura battaglia, perchè ivi si presentò Taliano Furlano, e la famiglia del Duca con gran parzialità, ed *etiam* aveano il luogo più comodo a combattere, per rispetto d'alcune cave, ch' avea fatte il detto Taliano. Incominciando la battaglia, quasi tutti venivano a' ripari nostri. Ma ancora noi, perchè il pericolo ci costrigneva, aveamo fatti grandissimi ripari, pe' quali ci difendevamo virilmente, scambiando spesso le nostre battaglie, come faceano coloro, e tanto più quanto noi stavamo al pericolo, ma al coperto, ed eglino tutti allo scoperto, e facevano grande sforzo, e aveano poche balestre, e noi ne aveamo assai e assai bombarde, colle quali tanti ne furono morti, che sarebbe uno stupore a poter dire; perchè finita la detta battaglia, e ritornando indietro i nimici, non si vedea per terra e per le fosse altro, che corpi morti, e di quelli che ancora non aveano compiuto di morire, senza que', ch' erano feriti, e portati via.

„ Questa battaglia durò continuamente dall' ora di Terza fino a ore 23. Nella quale si stava. E così ebbimo per certo per que' di fuora, ch' ebbimo presi, che ne morirono più di 400. e feriti molti, i quali poi di giorno in giorno vanno migliorando per la maggior parte. De' nostri ancora in quella battaglia furono morti alcuni e feriti assai, de' quali per la Dio grazia la maggior parte sono liberi, perchè noi stavamo coperti a' ripari e bene armati. Onde avendo veduto il Magnifico Marchese Taddeo e questi nostri Contestabili, che questo Popolo era di sì buon'animo, e che virilmente combattea, deliberarono il dì seguente d'uscir fuora, e d'assaltare il campo. E così fatta la deliberazione, uscirono dalla Porta di Sant' Alessandro fin sul Prato del Vescovo, dove alloggiava Luigi da San Severino colla maggior parte del campo, dove fu bellissima scaramuccia, e furono scacciati i nimici fuora dal detto Prato, e molti presi e morti. Vedendo questo Niccolò Piccinino, ch' era a San Floriano, con alcuni famigli a piè e a cavallo, venne attorno la detta scaramuccia. Ed essendo conosciuti pe' nostri, che stavano a Torre Lunga, uscirono fuora, e ributtaronlo indietro, per modo che avendo seguito i nostri tutto il suo campo, era in rotta, e voleva fuggire, perchè v'erano tanti feriti e morti, che non aveano potuto resistere. Ma i nostri dubitando, che non volessero allontanarsi dalla Terra, tornarono indietro con alcuni prigioni. Furono similmente morti alcuni de' nostri, e presi tre Contestabili, che vollero troppo seguire, e non furono ajutati da' nostri. Finita questa battaglia, s'attese da alcuni a sepellire i morti, ch' erano in quà e in là per le fosse. E da capo i nimici mutarono le bombarde, e *continuè* dì e notte bombardavano con grande sollecitudine, per modo che in pochi giorni tutte le mura di Canton Monbello fino a San Pietro quasi andarono in rovina per terra. E attorno le fosse *etiam* fecero alcune bastie appresso le mura, che soverchiavano i nostri ripari. Sulle quali bastie aveano ponti, ch' eglino calavano fin dentro i nostri ripari. E facendo fosse dentro, così la cosa andò fino al dì di Santa Lucia. Nel qual dì all' alba si misero in punto i nimici, e assaltarono la Terra dentro i luoghi sopradetti con grandissimo terrore, e con molto miglior' ordine, che nella prima battaglia. Tutto quel giorno e la notte col dì seguente, durò la detta battaglia, mutandosi d'ora in ora le squadre, che mai non rifinarono bombarde, balestre, verettoni, schioppetti, pietre, manere, lance, fuochi, calcina, e altri strumenti bellici, che non credo fossesi veduto mai in Italia tanto terrore; perchè alcuna muta de' nimici s'approssimava con più di 3000. uomini, nè mai si partivano dalla battaglia se non morti, feriti, o tanto stanchi, che non ne poteano più. E noi continuamente eravamo di buon' animo e disposti più tosto a morire, che di lasciare tal' impresa vincere a' nostri nimici. Ed era tra noi tanto ordine e tanta sufficienza, che sebbene avesse durato un mese, avremmo avuto cuore, perchè mai non vedemmo, salvo che una volta, il pericolo a' fatti nostri. Perchè avendo Taliano Furlano calate le porte delle sue bastie, per forza ributtò i nostri, ch' erano alla difesa del riparo. Nella quale venne grande quantità di nimici, e *continuè* cresceva, per modo che avrebbon potuto far male assai, se fossimo stati vili uomini. Ma allora vedendo lo sforzo, con polve di bombarda infuocata, e con calcina ributtarono i nimici nelle fosse nostre, i quali tutti andarono per fil di spada.

„ E ritornando per quella via grandissima furia di nimici, tratta fu la nostra Bronzina grossa, la quale diede nella frotta, e ammazzonne tanti quella pietra, che s'intricò nella moltitudine degli uomini, de' quali ne furono morti e feriti solo per quella pietra più di 300. E fu tanto stupore a' nimici vedendo tanti lor compagni morti, tant' arme, braccia, gambe, teste, sangue, e cervella andar per aria, onde gli altri di tutta quella squadra tornarono in dietro, lasciando l'impresa da quella parte. Allora i nostri pigliando animo molto maggiore che l'usato, uscirono fuori, e presero molti nimici, e abbrugiarono tutte le Bastie loro: Tolsero tre bombarde, e inchiodarono la Bronzina loro, che ci facea gran danno: L'ora era tarda. I nimici non aveano quasi vettovaglia nel campo, e vedeano que' della Terra di buon' animo e d'ora in ora rinfrescati. Vedeano *etiam* piene le fosse di corpi morti, e laghi di sangue de' loro compagni. Si ritirarono *voluntarie* in dietro, e tutta quella notte che seguì ci lasciarono stare in pace, e la mattina ci domandarono tregua, per poter togliere e sepellire i corpi morti, la quale noi facemmo. E tutto quel giorno colle carra e a braccio mai altro non si fece, che portar corpi morti a Santo Apollonio e a San Salvatore, dove si fa conto, che in tutto questo tempo sieno stati sepolti de' nimici più di 1800. E questo è quello, ch' essi han guadagnato nel combattere Brescia. Noi veramente abbiamo avuto poco danno di morti, e manco di presi, ma bene sono stati feriti molti, de' quali pochi sono da dubitare. A dì 16. di questo mese come disperati si levarono di campo con intenzione di non volere più Brescia con battaglia, ma sperano d'averla per fame. Della qual cosa noi non dubitia-

„ mo,

„ mo, perchè siamo certi, che la nostra Serenissima Signoria avrà pietà di questo suo fedelissimo popolo, e che lo difenderà dalle mani de' suoi nimici; perchè tutti sono in disposizione in questa Terra più tosto di voler morire, che partirsi dalla divozione della Serenissima Signoria nostra. La quale senza dubbio può essere certa e ferma della fede, e dell'ubbidienza di questa sua Città verso la sua Signoria, perchè non solamente noi Cittadini di questa Terra, ma le donne vedove, maritate, e donzelle, quante se ne trova in questa Terra, dì e notte sono a' ripari, portando terra e legna necessarie per riparare e ajutare questi Cittadini. E oltre questo il suo propio vino, pane, e altre vivande hanno continuamente portato con tanta sollecitudine, che sarebbe maraviglia a narrarlo: non temendo pericoli nè fatica, si mettevano tra' sassi e verettoni, e benchè alcune fossero ferite, non stavano però di lavorare, per mantenere alla nostra Serenissima Signoria questa Terra e l'usata libertà, nella quale tutti sono disposti a morire. Adunque, *Magnifice Domine*, non mi resta altro fino a questo giorno, salvo che alla Magnificenza vostra mi raccomando, e universalmente vi raccomando questa Città, che quando sarete alla presenza dell' Illustrissima Signoria le dobbiate dimostrare, quanto essa debba avere a caro questa fedelissima Terra, e sollecitar quella, che in effetto voglia soccorrerla, e farè sì fatto sforzo, che possiamo uscir fuori alla distruzione de' nostri nimici.

„ In Brescia a dì . . . . di Dicembre.

Nel 1439. di Marzo si ebbe nuova come il Marchese di Mantova e Niccolò Piccinino erano venuti coll'armata del Duca di Milano per ritrovare la nostra, e per la via di sopra colle genti d'arme, per modo che furono alle mani, e ne furon morti molti di que' del Duca, e presi molti, e quelli degli schioppetti furono tutti tagliati a pezzi. *Etiam* pe' nostri furono prese parecchie navi e burchielle, che andavano da un luogo all'altro. La vittoria fu minore di quello, che ne fu detto. I morti furono 500. e i prigioni 500. A dì 15. s'ebbe, che a dì 12. escì Paris di Lodrone con alcuni fanti fuori del luogo, dov'egli era, per non aver vettovaglie, e diede addosso a' nimici, e tolse loro due bastìe, e fu morta di molta gente, per modo ch'egli è rimasto con gran vittoria e con grande onore. E il Messo, che portò la nuova, per la Signoria fu vestito di velluto, e donatigli alcuni danari. S'ebbe nuova d'essere venuto alla Rotta del Castagnaro 28. Galeoni del Marchese di Mantova, per tagliare le Palate, ch'ivi son fatte. E i nostri furono a dirimpetto loro, e Marino da Molino Capitano delle barche nell'Adige, e per terra alcuni cavalli, in modo che i detti si ritirarono. A dì 6. di Aprile fu preso di donare la casa, che fu del Conte Luigi dal Verme, al nostro Capitan Generale Gattamelata. *Etiam* fu preso di donare una casa al Conte Paris di Lodrone in questa Terra, e una a Padova pure al detto, e alcune possessioni de' ribelli. Fu praticato di condurre il Signor Sigismondo Malatesta da Rimini, ma che non debba passare il Pò, ma poi egli è contento di venir di quà da Pò colla sua Compagnia. A dì 8. fu eletto Oratore al Papa, Niccolò Memo *quondam* Ser' Antonio da Sant' Ermagora. A dì 11.

A giunse una Galera del Fagiuolo, che viene di Candia, per la quale s'intese, che il Soldano non vuole, che alcun mercatante stia più di mesi sei in Alessandria. Ancora s'ebbe d'esser morto il Conte Paris di Lodrone da stracchezza e da febbre; e d'essere entrato nel suo Castello Don Pietro Avvogadro Cittadino Bresciano per mantenerlo con Gerardo Dandolo Provveditor nostro. S'ebbero lettere da Rimini di Giovanni Pisani, che andò Oratore al Conte Francesco. Scrive d'avere il detto Conte fatto fare comandamento a tutte le sue genti, che a mezzo Aprile debbano essere a Sinigallia in punto. Poi avere da circa cavalli 5000. e più, fanti circa 1200. E come egli

B avea renduto tutte le fortezze, ch'egli tolse; ed è molto amico con tutti. E che le Terre e Castelli, che teneva Francesco Piccinino, il detto Conte le ha tutte consegnate a' Commessi del Papa, e vuole essere suo buon figliuolo. S'ebbe nuova, com'erano stati sfondati due Galeoni de' nostri da' nimici andando su per l'Adige, e morti degli uomini de' Galeoni, e alcuni sono stati presi, e altri feriti. A dì 16. vennero lettere, come i nimici erano passati nell'Adige colla loro armata di Galeoni 17. e stati alle mani co' nostri dell'armata, di modo che i nostri erano fuggiti, lasciando i Galeoni, de' quali *solùm* ne scamparono tre. E i nostri s'erano ridotti per le fortezze. Era

C Capitano dell'armata Dario Malipiero, e con lui Bernardo Navagero andava Capitano delle Navi. E tra loro buttarono le tessere, chi dovea andare avanti. E toccò al Navagero, il quale veduto i nimici, subito fuggì in una burchiella. Il resto delle genti vedendo questo, abbandonarono i Galeoni, i quali furono presi da' nimici. E quello del Capitano Malipiero venne pure a Legnago, e ivi si salvò. Marino da Molino Capitano delle barche si portò bene, e così Lodovico Contarini, i quali si ridussero a Legnago, e ivi sono restati per difesa di quel luogo; e tragittati due Rediguardi fuora nell'Adige per la via di terra, trovarono circa le cinqu'ore di notte, ch'eglino tiravano un Galeone su, dal quale aveano

D tratto il tutto fuora, e i detti Rediguardi vennero giù, per modo che montarono sopra il Galeone, tagliarono l'anzana, e vennero a trovar l'altro, sicchè lo presero, e poi ne presero cinque. Sicchè le fanterie, le cernide, e le genti d'arme nostre tolsero la fuga, e ridottesi agli alloggiamenti, Gattamelata rimase con cavalli 100. per modo che gli fu ferito il cavallo sotto, e si ridusse a Montagnana. Ancora s'ebbe, come erano state tagliate le mani e la lingua ad alcune ciurme della detta nostra armata pe' nimici, perchè dicevano: *Viva San Marco, e muoja il traditore Marchese di Mantova*. E quando vinsero i Galeoni vollero

E sapere, chi erano stati que' che aveano usate tali parole. E inteso, fu fatto d'ordine del Marchese tagliare a chi le mani, a chi la lingua.

A dì 17. fu Pregadi, e fecero provigione, che il nostro Capitano Gattamelata avesse autorità di fare, come a lui pareva e piaceva, e non guardasse ad alcun ricordo de' Provveditori, sia chi si voglia. Gli Avvogadori andarono alla Signoria, dicendo, che tutta questa Terra gridava contro di que' che aveano fatto disonore a questo Stato, e massime contro il Malipiero e il Navagero. Messer lo Doge disse loro, che per ora non ne fa-

facessero altro; perchè col tempo si provvederebbe. Si tiene, che il Doge voglia, che la cosa vada sotto di se, intravenendo Andrea Donato il Cavaliere . . . . a Padova suo parente, sicchè il fatto del detto scuserà quello d'altri, avvegnache per Gattamelata sia stato scritto poco bene. A dì 22. i nimici ebbero la Terra di Porto, perchè ebbero grandi favori da' villani. Fermarono subito le bombarde loro alla Rocca, e Marino da Molino vedendo quella essere franta dalle bombarde, deliberò d'abbandonarla. E così si partirono per avere promesso loro i nimici, che non s'arrendendo, farebbonli saltar giù dalla detta Torre. A dì 24. del detto mese i nimici ebbero la Rocca di Porto, per essere stata abbandonata da' nostri. Ancora i nimici ebbero Legnago nel Lunedì a ore 14. ovvero 16. a patti, cioè che i mobili, che dentro erano, dovessero essere salvi, e le persone; ma voleano tenere alcuni per ostaggi, finchè i Cittadini di Legnago tornassero liberi, i quali per la Signoria furono tratti fuora. A dì 25. i nimici vennero a Castelbaldo, e un Messo si presentò alla Porta della Terra, e fu lasciato entrare pe' Villani ch'ivi erano. E giunti i Galeoni de' nimici, incominciarono a bombardare la Rocca, e Giovanni Ferro si mise a venir dentro, e gli fu tolto il passo, ferito, e preso, ed è prigione del Conte Luigi dal Verme. Ancora corsero i fanti nimici fino alla Badia, ch'è del Marchese di Ferrara sul Polesine, venuti a far colezione, ed era ivi Giovanni da Molino, il quale si partì, e venne a Cavarzere, e tutta la notte da Cavarzere a Chioggia, e poi a Venezia. E sopragiunse Marino da Molino stato nella Rocca di Porto, e riferì il modo del perdersi Porto, e Legnago, il quale fu in questo modo. Che in Legnago i Cittadini e i Contadini tutti udendo il trarre delle bombarde dissero, che non voleano più sostenere la pugna, e voleano patti co' nimici, e permisero a' Provveditori di dover trattar patti per salute delle loro persone e della loro roba, e patteggiarono, che non avendo soccorso fino a dì primo di Maggio, darebbono la Terra, e che tutti i Nobili fossero liberi, salvo Andrea Mocenigo e Federigo Contarini, i quali rimanessero per ostaggi, mentre che que' di Castelbaldo e tutti i Cittadini di Legnago fieno liberati. I nostri tenevano che si dovesse tenere Legnago. A dì 29. s'ebbe, che il Duca di Milano avea donato Imola al Signor di Faenza, e che il detto avea tolto il partito di non essere più con esso noi, sicchè questa non è la prima ch'egli abbia fatto. A dì 3. di Maggio giunse il Castellano della Rocca di Legnago. Riferì, come Niccolò Piccinino avea ritenuti Andrea Mocenigo, Federigo Contarini, Dario Malipiero, e Pietro Quirini per prigioni, non ostante i patti fatti; i quali furono que' che diedero Legnago. Sicchè sono capitati, come meritano. A dì cinque giunse in questa Terra Giovanni de' Riguardati, che andò Cancelliere di Giovanni Pisani al Conte Francesco. Venne con un Brigantino e giunse a ore 23. Riferisce essere il Conte a campo a Forlimpopoli, e che ha circa cavalli 3000. e va aspettando l'altre sue genti. E disse, ch'egli è contento di venir quì con buon' animo.

A dì 7. di Maggio s'ebbe d'essersi perduta la Torre Marchesana e la Rocca di Castelbaldo. Ancora, come i Villani di Montagnana voleano nelle mani loro le porte. Onde la gente d'arme, ch'ivi era, non le vollero dar loro; e furono alle mani, e tagliarono molti Villani a pezzi, e misero a sacco certe case loro. Per la qual novità, di Padova mandarono alla Signoria due Ambasciadori a dolersi di tal cosa, i quali furono Messer Daniele de' Dottori e Messer Paolo Dotto. A dì 13. s'ebbe, che Lunigo patteggiò di darsi al Duca di Milano per tutto Venerdì, non avendo soccorso. A dì 14. giunse quì un' Oratore di Firenze, chiamato Messer . . . . degli Avanzati, e il dì dell'Ascensione mangiò col Doge, e poi a dì 15. del detto mese espose la sua ambasciata. Ancora venne un' Oratore del Re di Francia, che va al Papa. Pare che quel Re sia disposto d'essere unito col Papa a confusione del Concilio di Basilea. Venivano alcuni Tedeschi per le Valli di Cividal di Belluno, per essere a' danni nostri. Ma s'adunarono insieme que' di Cividale, e furono loro addosso, per modo che furono morti e presi, e parte annegati. S'ebbe d'essersi perduto Brendole, Montegrotto, e un'altro luogo. S'ebbe che in Riva essendo circa Paghe 12. s'accordarono di dover togliere la detta fortezza. E sagramentarono, uno de' dodici, il quale dovesse riportare al predetto Stefano Contarini Capitano dell'armata del Lago, ch'eglino volevano dare la fortezza, e ch'egli andasse a toglierla. Dubitò di qualche gabbo, per modo che coloro tennero la fortezza ore 26. e non avendo soccorso, si misero a trarre bombarde e a fare segnali, che le Galere nostre venissero. Ma non venendo, furono costretti essi del Castello a far patti colla Terra e ad arrendersi salvo l'avere e le persone. A dì 16. giunse una barca da Rimini con lettere di Giovanni Pisani Orator nostro. Scrive che il Conte Francesco dice, ch'egli è disposto a venire; e com'egli avea potuto avere Forlimpopoli a patti, e nol' avea voluto togliere, e spera in brieve che l'avrà, e ha tolto l'acqua delle fosse, e lo vuole a sacco. Ed è giunto colà in campo il Signor Sigismondo Malatesta, e vi sono molti Cittadini di Ravenna. S'ebbero lettere di Giovanni Pisani, come il Conte Francesco avea avuto Forlimpopoli a patti. Manca la Rocca. E si vuole spacciare per aver cagione di venir quà a' servigj della Signoria nostra. S'ebbe una lettera, che scrivea Niccolò Piccinino a' Vicentini, per la quale dava loro assai grate parole, conchiudendo che s'eglino non usavano la sua solita benivolenza in darsi, per ogni dì, ch'egli dimorasse giunto ivi, voleva Ducati 2000. S'ebbe nuova per la via di Vicenza, come hanno da Roverè, che Taddeo Marchese avea rotto Taliano Furlano, e diceси d'aver preso da 1200. persone, tra le quali un figliuolo di Rasmino de' Triulzi. A dì 19. s'ebbe la detta nuova di Brescia, essere verissima e molto grassa di prigioni fatti, e d'essere stato ferito Taliano predetto. Si tiene che a questo giorno s'abbia ricuperato Salò. Il detto fatto d'arme fu il dì dell'Ascensione, per lettere di Pietro Avvogadro. S'ebbe, che tra il Finale e il Bondeno, Baldaccio era stato rotto, prese e ferite delle genti nimiche, ch'erano in Bologna, capo delle quali genti era un Sagramoro. La qual nuova fu molto cattiva. Il quale ha avuto danari assai da noi. A dì 21. giunse il Signor Marchese di Ferrara e Messere Uguccione de' Contrarj; e furono alla Signoria subito il dopo pranzo, e con due Oratori di Firenze, e Paolo Correro Procu-

curator nostro stato Oratore a lui. Il Doge lo accarezzò molto, e avendo tolto licenza, era giunto un Messo, che dicea, che Taddeo Marchese avea preso Cesare da Martinengo, e il figliuolo di Taliano Furlano, e che Salò avea pattuito a rendersi fino a dì 20. Per la qual nuova il Doge scese le scale del Palazzo, per darla al detto Marchese, che ancora non era partito di Corte. Fu preso di mandare dodici Nobili a visitare il Conte Francesco, per onorarlo; e sieno eletti pel Collegio. Fu preso d'armare alcuni Palischermi, per onorare la sua venuta. Fu spedito il Marchese di Ferrara; e perocchè il suo Stato non è molto sicuro, vuole che gli sia lasciato il Signor Sigismondo da Rimini. Il qual Marchese darà il passo al detto Conte Francesco.

A dì 23. di Maggio s'ebbe, che i Contadini di Soave s'erano dati a Niccolò Piccinino. E Bartolomeo da Mosto era ivi Provveditore, e s'era ridotto nella Rocca sul monte, ma poco si potrà tenere. S'ebbe, d'avere il Conte Francesco avuto la Rocca di Forlimpopoli a pati. Sicchè il detto Conte era spacciato. In questa sera si partì di quì il Marchese di Ferrara e Messer Uguccione de' Contrarj con gran nostro contento, per volere far quello che vuole la Signoria. A dì 4. di Giugno s'ebbe d'avere Niccolò Piccinino fermato il suo campo attorno Verona. E che Bartolomeo Coleoni Condottier nostro era uscito fuori di Verona. E furono alle mani, per modo che l'uno e l'altro v'avea lasciato del pelo. Ma pure i nostri ebbero il minor danno. S'ebbe, d'avere i nimici avuto Ilasi. I Bresciani scrissero lettere a' Veronesi e a' Vicentini, che prendessero esempio da loro, e che avendo sì buona Signoria, come hanno, non la vogliano cambiare per Signoria di Tiranni, colle più dolci e benigne parole del mondo. Dio voglia che tal lettera faccia in loro quello che han fatto i Bresciani. A dì 8. s'ebbero lettere di Giovanni Pisani, come la dimora del Conte Francesco è stata per buona cagione, che avea menato a rastello tutto sopra il Bolognese, e messo a sacco un Castello. Domane dee esser' egli a desinare a Fossadalbero. S'ebbe d'essere scesi sul Ferrarese Villani di Mantovana e del Bolognese, maschi e femine, per rompere l'acque del Pò, acciocchè il Conte Francesco non possa passare. Inteso questo, Don Uguccione de' Contrarj fece saperlo al Conte, il quale mandò alcuni fanti per modo, che ribatterono costoro, e non poterono far nulla. In questo giorno andarono via i Palischermi bene in ordine per assicurare i passi del Ferrarese. A dì 14. passò il Conte Francesco da Chioggia via, e andò verso Padovana, per essere presto a soccorrere Verona. Il resto delle sue genti gli veniva dietro; e gli furono mandati a donare molti belli argenti per la Signoria, per la valuta di Ducati 1000. E Andrea Donato il Cavaliere Podestà di Padova e otto Ambasciadori di Padova gli vennero incontro per fargli onore. Giunsero quì i Palischermi. Il Conte Francesco lasciò cavalli circa 1400. i quali doveano passare. Fu confermato, l'unione de' Greci colla Chiesa essere fatta e conchiusa in questo modo. Che tutti i Greci dovessero osservare le loro cerimonie, come facevano, e i Latini facessero le sue: ma che da quì avanti i detti Greci fossero sottoposti alla Chiesa Romana. E furono assoluti dalla scomunica, e fu permesso loro, che potessero celebrare le loro Messe nelle nostre Chiese, e altre cerimonie, e i Latini nelle sue, acciocchè fosse una medesima cosa. A dì 18. s'ebbero lettere di Firenze, com' essendo conchiusa l'unione co' Greci, era morto il Reverendissimo Patriarca di Costantinopoli, si dice Cattolicamente. E alle sue esequie fu fatto grandissimo onore. Vi fu il Papa co' Cardinali. A dì 20. fu Pregadi, e riferì Giovanni Micheli venuto Oratore da Ferrara, che il Marchese vuol dare tutte le sue genti, perchè non gli pare d'esser possente a dover venire alla rottura col Duca di Milano e col Marchese di Mantova. Onde subito fu mandato a Giovanni Pisani, ch'è appresso il detto Conte, un panno d'oro, che lo presentasse alla...... Dopo che il Malipiero ritornò a casa, andò in camera del Doge, dolendosi della vergogna, che gli è stata fatta, ed ebbe a dare le fiche, dicendo: *togliete becchi &c.* con poca riverenza di Messer lo Doge, il quale dovea cacciarlo in malora via. A dì 29. s'ebbe che il nostro esercito del Conte Francesco avea avuto Lonigo a patti, ed era stato ferito Pietro Brunoro da uno schioppetto nel braccio, ma fatto poco male; *etiam* era stato ferito Troilo Capo di squadra del detto Conte da un verettone, ma non da conto; e che nel nostro campo era carestia e mancamento di vettovaglie.

A dì primo di Luglio giunse quì il Despoto fratello dell'Imperadore, che viene di Firenze, e arrivò nella casa di Gattamelata a San Paolo. Il nostro Doge l'andò a visitare dopo desinare colle Piatte fino al Traghetto di San Benedetto, e ivi smontò. Il detto Despoto gli venne incontro sino alla porta, nè si fecero di berretta nè di cappello. E nel ritornare *etiam* il Despoto accompagnò il Doge fino alla Porta, e *similiter* non si fecero di berretta *ut supra*. A dì 3. giunse quì Bertuccio della Cancelleria, il quale portò lo Stendardo al Conte Francesco; e s'ebbero lettere, che il Conte predetto avea avuto la Rocca di Lonigo a discrezione; e pare che fanti cinque, che sono di que', che usavano gli schioppi, per dubbio che tutti gli altri feriti, ch' erano ivi, uscissero, si ritirarono nel Torrazzo per consiglio d'un Caporale che si chiamava Barbetta. Onde per questo & altro il Conte fece subito appiccare il resto, e spogliarli de' panni e dell'arme. E che il dì d'oggi esso Conte dovea cavalcare, e avea mandato in quelle montagne a vedere quello, che volevano fare gli altri luoghi, se volevano tenersi pel Duca, o arrendersi. Pare che vogliano star forti. E i nostri v'andarono, e furono ricevuti con bombarde e verettoni. S'ebbe d'essere condotto col Duca di Milano con cavalli 350. il figliuolo del Conte d'Urbino, e che debba rimanere nella Marca. *Item* che i nostri aveano cavalcato, e s'erano tirati avanti. A dì 8. di Luglio s'ebbe d'avere i nostri avuto Brendole e Montichio, Castelli in Vicentina alle montagne. S'ebbe d'avere i nostri di Brescia avuto quelle tre bastie, che sono appresso la Terra, e d'avere avuto Gavardo, e ch'erano venuti a Rivoltella, e aveanla avuta. E scrivono, che le dette nostre genti passeranno per le montagne, e verranno nel Veronese, sicchè non sarà di bisogno che passino la Fossa per forza. A dì 9. del detto mese s'ebbe, come Bartolomeo Coleoni, ch'è

ch'è a Verona, uscì fuori con cavalli 300. e andò in quelle Valli, per lo che tutte si ridussero alla nostra ubbidienza; e s'è accostato al nostro campo per circa miglia dieci. Si dice, avergli il Conte mandato a dire, ch'egli voglia star forte, perchè in poche ore saranno uniti. Ancora s'ebbe, d'avere i nostri avuto San Pietro de la Rogna e Montebello. A dì 11. del detto giunse quì l'Arcivescovo di Taranto, il quale è stato pel Papa Oratore al Concilio di Basilea e all'Imperadore, il quale fu alla Signoria, e narrò molte cose. Andarono a condurlo in Collegio due Savj grandi e due Savj di Terraferma, e dopo il mangiare partissi di quì per andare a Firenze. S'ebbe nuova d'aversi avuto la Rocca di Montebello a descrizione, nella quale erano due Veneziani. Il Conte feceli appiccare. Il resto fece spogliare d'arme e di panni, e mandonne quì una frotta, i quali furono posti ne' Magazeni di Terranuova in prigione, acciocchè gli altri non vogliano star duri ad arrendersi. Furono poi posti in barca, e mandati nella Marca. A dì 12. s'ebbe nuova, come s'era avuto Arcignano colla Rocca, nella quale era un Pietro Besazza, il quale scrivea una lettera a Niccolò Piccinino, e avvisavalo d'aver' egli fatto attossicare venti della detta Villa d'Arcignano; e così fu vero. Onde il Conte era disposto di fargli far mala morte. A dì 14. s'ebbero lettere del Capitano del Lago di Garda, come avea avuto una bastia appresso Salò, che chiamasi San Felice, e da quì a pochi dì s'avrà *etiam* Salò. Bartolomeo Coleoni uscì di Verona con cavalli 1000. fanti 1500. e genti partigiane di Bresciana e di Bergamasca quasi altrettante, e viene a unirsi col nostro campo. Il Conte avea cavalli 2000. più di quello, ch'era obbligato di dover tenere, però pareva, ch'egli dovesse essere di questo più rimeritato. Fu preso, che la Signoria dovesse contribuire alla detta spesa, e dargli Ducati 2000. al mese di più. A dì 16. s'ebbe per un famiglio di Taddeo Marchese, com'era cessata la Peste in Brescia; nè hanno sì gran carestia, come aveano; e d'essere uscito il detto Taddeo Marchese con quel maggior potere che avea, e venuto verso Salò, è stato alle mani con Taliano Furlano, e quello aver rotto, e ha preso circa cavalli 200. del detto. Il qual Messo è venuto per mezzo il campo de' nimici con salvo condotto, ch'egli avea, del Duca di Milano. A dì 18. s'ebbero lettere di Firenze del Papa dell'unione fatta a lode della Fede Cattolica, che fu fatta e compiuta a dì 6. di Luglio giorno di Lunedì. S'ebbe, come que' del Concilio di Basilea aveano dimesso Papa Eugenio IV. imputandolo d'eresia. Questa è nuova grande e ponderosa. Bisognerà mandare Oratori a' Principi Cristiani.

A dì 20. fu Pregadi, e s'ebbe d'essere il Patriarca attorno Fuligno. Il Papa l'ha fatto levare di campo, per non guastare i fatti del Conte; e fu perchè il detto è imparentato col Conte Lione, al quale esso Conte Francesco ha dato una sua figliuola per moglie. A dì 24. s'ebbe d'essere il Conte Francesco con tutto l'esercito passato sul piano del Veronese verso San Martino. E inteso questo, Niccolò Piccinino s'era ridotto al passo, e si dice d'aver fatto passare molte delle sue genti, e chi dice tutte; e che erano stati veduti molti fuochi verso i detti confini. Pare ancora, che le genti nimiche abbiano tolto la volta a venire di quà. Fu Pregadi sopra i fatti del Cardinale Patriarca, il quale cerca di far male assai. A dì 29. s'ebbe d'essere morta la figliuola del Marchese di Mantova, maritata nel figliuolo del Marchese di Ferrara. S'ebbe essere il nostro campo passato l'Adige, e avere avuto Villa-franca e Ilasi, e d'avere presi cavalli 50. e carra 40. di pane e di vettovaglia, che andavano in campo nimico; e che i nostri erano corsi sul Mantovano. E que' di Soave mandarono a dire a' nostri Capitani, che venissero ivi, che si renderebbono. Si dice ancora, d'avere que' di Brescia sovvenuta l'armata nostra del Lago di danari, di vettovaglie, e di gente. I quali Bresciani hanno fatto più che se fossero stati Veneziani. A dì 30. fu Pregadi, e furono sopra i fatti del Cardinale Fiorentino, che fu Patriarca per le cose di Fuligno, il quale non si può raffrenare. S'ebbe, che a Firenze due Cortigiani aveano rubato, e il Podestà di Firenze feceli appiccare; là onde il Papa scomunicò il Podestà, e privollo d'essere Cavaliere, e procedette contro di lui. Onde i Fiorentini cercavano, che il detto Podestà andasse dal Papa a chiedergli perdono. Ma il Papa nol volle per alcun modo, volendo scomunicare chi lo favoriva. Onde i Fiorentini lo fecero stare in Palazzo, e fare il suo Uficio. Sicchè pare, che il Papa sia poco riputato. S'ebbe, come i nimici eransi levati di Pontejo, e lasciarono molti corpi d'uomini morti sopra la terra. Si tiene che fosse gran peste nel detto campo. E si dice, che il Conte Luigi dal Verme, e il Marchese di Mantova sono andati ad alloggiare in una Villa sul Mantovano, e che i nostri erano andati a prender que' luoghi tra le montagne di Vicentina, e appresso Soave. A dì 2. di Agosto s'ebbe come Soave avea tolto termine per tutt' oggi a rendersi al nostro campo. E s'ebbe, che il Conte Francesco avendo saputo, che le genti e l'armata del Lago pativa sinistro, provò di mandar loro 200. fanti, 40. balestrieri, e 100. some di vettovaglie, e Ducati 2000. per sovvenzione. La qual nuova è piaciuta generalmente a tutti. A dì 6. fu Pregadi, e vedendo il continuare del Patriarca contro Fuligno, si tiene ch'egli ciò faccia con volontà del Papa. Fu preso di mandare un'Oratore al Papa, e fu eletto Daniele Vitturi, e accettò. S'ebbe d'esser giunti a Sermido Andrea Mocenigo, Federigo Contarini, e compagni, che furono presi da' nimici, per dover essere contracambiati con que' fratelli Conti d'Arco. A dì 10. s'ebbe nuova d'avere avuto la Rocca di Soave a patti, e Ilasi. Fu Pregadi, e fu fatta la commessione a Daniele Vitturi, che parte dimani, e va Oratore a Firenze al Papa. A dì 13. s'ebbe Montecchio e la Rocca a patti, come ho scritto. A dì 14. s'ebbero lettere di Bergomo, come quella Città stava male a destro. Ed anche lettere di Brescia, che dimandano danari e vettovaglie. Fu mandato Zaccaria Bembo Oratore a Ferrara al Marchese, pel fatto di Messer Borso suo figliuolo. A dì 18. fu quì condotto uno de' cavalieri di Vitale Miani Capitano di Padova. Ancora a dì detto fu menato Messer' Alberto Trapolino Cittadino di Padova. Questi Padovani pare che avessero trattato col Duca di Milano di dargli Padova. A dì 30. fu detto come cavalli 1000. de' nostri erano andati per la via della montagna alla

alla volta di Brescia. S'ebbe d'essersi ridotto il nostro campo a Zeuco, e i nimici alle Cavalcaselle, propinqui a Peschiera. Nota, che quel Jacopo Scrovigno Cittadino Padovano, inteso che egli si cercava da dovero, se ne andò colla sua compagnia alla Mirandola, e ivi stette.

A dì primo di Settembre furono Pregadi. E giunse in questa Terra Don Pietro Avvogadro Cittadino di Brescia, il qual viene dall' armata del Lago, ed è venuto perchè cerca d'accordare que' Conti d'Arco con noi; e cerca *etiam* accordo col Vescovo di Trento. Seguendo ciò, sarà fatto il contracambio di que' nostri Nobili presi a Legnago. S'ebbe dal campo, d'avere i nostri avuto la Rocca di Bevilacqua. A dì 6. giunse l'Imperadore di Costantinopoli Calojanni, che viene di Firenze. Il nostro Doge gli andò incontro col Bucintoro fino a San Clemente. Poi montò nelle Piatte, e andò più in là da Malamocco; e l'Imperadore montò nelle Piatte, e non discesero fino a San Giorgio, dove era preparato il suo alloggiamento, e con lui era il Despoto suo fratello. Il resto de' Gentiluomini, ch' erano nel Bucintoro, venne dietro, e a San Giorgio levò il Doge, e ritornarono a San Marco. L'Imperadore suddetto si partì, e andò a Padova e pel Trivigiano per andare a' piaceri di caccia. A dì 16. s'ebbe, che il Cardinale di Firenze avea avuto Fuligno pel mezzo d'alcuni Cittadini, che gli diedero una delle porte; e ha preso il Signore, la moglie, i figliuoli, e le figliuole, i quali staranno male. A dì 19. s'ebbe nuova, che que' della nostr' armata nel Lago aveano rotti 200. fanti de' nimici, venuti per tirare alla tratta i nostri di dett' armata. E furono presi, e annegati parte, e pochi ne camparono. S'ebbero lettere di Gerardo Dandolo Provveditor nostro in campo, come aveano avuto a patti Lizana, ch'è un Castello appresso Roverè, il qual luogo aveano assai bombardato. Ma il zocco della bombarda si ruppe, e convenne di prenderlo a patti. E che Taddeo Marchese molto sollecitava il levarsi di lì per andare ad attendere ad altro. S'ebbe per la via di Firenze, che gli Svizzeri hanno rotto contro il Duca di Milano, e tolta gli Bellinciona. *Etiam* questo medesimo avviso s'ebbe per la via del nostro campo. A dì 21. s'ebbero lettere di Tommaso Duodo, come a dì 19. a ora di Vespro capitò ivi un Veronese, il quale era stato co' nimici, i quali si condussero a Maderno colla Galera loro e altri loro navili, e scesi in terra furono alle mani con coloro, e con ajuto delle genti delle montagne nostre partigiane, per modo che que' della Terra tirarono una bombarda grossa, e sfondarono la Galera, la quale rimase ivi annegata con tutte le genti, che v'erano sopra, e tutti quelli essere stati presi, morti, e annegati, e perderono un Galione e una Barbotta. E così i detti nimici furono malmenati. A dì 23. giunse in questa Terra Giorgio Cornaro stato anni sei e alcuni mesi e giorni in prigione ne' Forni di Monza del Duca di Milano. Il quale fu preso, essendo nostro Provveditore nella Valtellina. Il quale teneasi che fosse morto, e i suoi figliuoli e i suoi levarono il duolo. E fu contracambiato con Niccolò Guerrero, il quale oggi a ora di desinare fu lasciato in libertà, e partì poi a dì detto di quì. Il detto Giorgio Cornaro fu mandato onorevolmente e bene accompagnato; il

A quale era ammalato, e avea una lunga barba. E gli fu dato pel Duca un solenne Medico, che accompagnollo fino a Chioggia. Il Duca il vide nel suo partire, e quand' egli andò alla sua presenza, il Duca gli dimandò perdono, se gli avea dato alcun rincrescimento, dappoi ch'era stato prigione. E il detto Giorgio lo dimandò a lui. Ha certa febbre terzanetta. Giunse a ore 6. di notte. Quando starà bene, anderà alla Signoria. Questi fu nipote *ex filio* del Doge di Cà Cornaro. Avea la barba lunga fino alla cintura. Si tiene che il Duca lo dasse attossicato a tempo, perocchè a' 4. di Dicembre morì, e fu sepolto onorevolmente a Sant' Apostolo. V' andò il Doge, come dirò

B di sotto più diffusamente. A dì 29. s'ebbe nuova, come la nostra armata del Lago tutta era perduta, e tutte le nostre genti da terra, ch' ivi erano. Ed è scampato Pietro Avvogadro e Gerardo Dandolo Provveditor nostro. E' stato preso Taddeo Marchese, Ser Pietro Zeno Capitano dell' armata, Ser' Andrea Valiero, Ser' Andrea Lioni, Ser Marco Trivisano, e altra buona gente. La qual rotta è grandissimo danno allo Stato nostro.

A dì primo d'Ottobre giunse quì Pietro Avvogadro Cittadino di Brescia nostro fedelissimo, e viene di verso Peneda. Disse alla Signoria, volendo essa mettere otto Galere nel Lago, ch'egli s'offeriva di farle armare di gen-

C te da remo de' partigiani della Signoria nostra. A dì 9. giunse quì Ser' Andrea Lioni, ch'era nella Rocca di Maderno, il qual vide di non potersi tenere, e d'essérvi poste le bombarde attorno, onde si rendè, salvo l'avere e le persone, e così si liberò. S'ebbe che le genti d'arme, che sono a Brescia, hanno corso a Chiari, e hanno riscattato il bestiame, ch'era stato guadagnato per Niccolò Piccinino in Veronese e nel Vicentino, e hanno fatto un grandissimo bottino. Fu fatta una fossa per poter mettere l'Adige tolto di sopra da Legnago nel Lago di Vighizuolo. A dì 10. fu preso di fare un'armata nel Lago di Garda d'otto Galere, e di quattro Belinzieri. Fu fatto Capi-

D tano della detta armata con Ducati 100. al mese di soldo Stefano Contarini, e con pena di Ducati 500. Era Consigliere, e accettò. A dì primo di Novembre s'ebbero lettere di Verona della rotta di Niccolò Piccinino ch'è stata di cavalli 600. e fanti 500. ed essersi ridotto il detto Niccolò in Riva con cavalli 40. e così Luigi da San Severino. A dì 4. s'ebbe da Firenze, come Francesco Spinola avea consegnato le sue fortezze al Doge di Genova, e il detto Doge gli diede quella quantità di moneta, che s'obbligò di dargli. S'ebbe in questo dì 8. d'essere morto Alberto Re de' Romani e Re d'Ungheria per lettere dell' Arcivescovo di Taranto de' 16. d'Ottobre. Morì di flusso,

E e sopragiunsegli un discendimento di catarro, sicchè il detto morì in tre giorni. La vittoria avuta contro Niccolò Piccinino a dì 9. di Novembre fu in questo modo. Le nostre genti furono alle mani co' nimici; essendo i nostri scesi nel piano d'Arco; sono stati rotti, preso Messer Carlo il figliuolo del Marchese di Mantova, Cesare da Martinengo, uno di que' de' Conti d'Arco. E Luigi da San Severino s'è ridotto in una Rocca a Ten, la quale non è forte. A dì 9. fu la battaglia, e il Messo, che venne, fu spacciato a ore 18. pel Conte, e a ore 20. vennero lettere di Gerardo Dandolo Provveditor nostro, e a ore 22. lettere pure

del detto. I quali due ultimi Messi giunsero a dì 10. a ore 24. E pare che i nostri inseguissero Niccolò Piccinino, il quale andava verso Trento. Si spera che l'avranno. La qual vittoria fu un'ottima nuova.

Copia della lettera del Conte Francesco Sforza e di Gattamelata, scritta alla Signoria nostra.

„ Serenissimo Principe. Avviso l'Illustrissima
„ Signoria vostra *ad gaudium*, come Niccolò
„ Piccinino essendo con molte genti per difen-
„ dere alcuni passi di Ten, noi ordinammo di
„ togliergli i detti passi. Facemmo scendere
„ le genti, ch'erano venute da Brescia, e noi
„ dall'altro canto li cacciammo, e rompem-
„ mo, per forma che non n'è campato alcuno;
„ dov' è stato preso il Signor Carlo figliuolo
„ del Signore di Mantova; e Niccolò Piccini-
„ no fuggì. E continuamente i nostri vanno
„ dietro loro. Crediamo che saranno presi di
„ molti cavalli e fanterie assaissime. Questa
„ vi scriviamo per farvi la notizia presta, e
„ poi ne avviseremo l'Illustrissima Signoria Vo-
„ stra più a pieno.

Ex castris felicissimis vestris contra Arcum die 9. mensis Novembris 1439. *horâ* 21. *Serenitatis vestræ servitores Franciscus Sfortia Comes*, & *Gattamelata de Narni*. A tergo: *Serenissimo & Excellentissimo Principi & Domino, Domino nostro singularissimo Domino Francisco Foscari Venetiarum Duci*.

A dì 11. la mattina fu fatto sonare campanò per la vittoria. Il Doge fu a Messa nella Chiesa di San Marco, e in processione. E a ore 23. circa venne un Trombetta del Conte Francesco, che partì di campo a ore 3. di notte del dì 9. e disse d'essere stato preso il Signor Carlo sopradetto, Cesare da Martinengo, Ottolino Zoppo, cento uomini d'arme, e circa cavalli 400. e fanterie infinite. Fuggì Niccolò Piccinino. I nostri andarongli dietro, e lo seguì un Troilo con cavalli 40. e ne lasciò tanti, che rimase con quattro, e il suo cavallo vennegli manco, per modo che convennegli lasciarlo. I fanti furongli dietro, a' quali il detto promise Ducati 4000. se o vivo o morto avessero esso Niccolò Piccinino. Di Luigi da San Severino nulla si sa. Sicchè la nuova è stata più grassa; ma se Niccolò Piccinino fosse stato preso, sarebbe stata gloriosissima vittoria. Il Castello di Ten mandò a dire al Conte Francesco, che si voleva rendere. Gli rispose, che non voleva fare accordo di notte, ma che la mattina gli risponderebbe. A dì 13. di Novembre s'ebbe pe' nostri d'essere stata lasciata gran parte delle genti d'arme, che furono prese alla rotta, e che Niccolò Piccinino era fuggito di Ten quella notte ch'ebbe la rotta. E colui che fu cacciato verso Trento, era Luigi da San Severino. Fu detto che il Duca di Savoja avea rotto guerra al Duca di Milano. A dì 18. a ore 15. per uno de' Tiberti genero di Gattamelata Capitan nostro generale s'ebbe, com'era stata occupata la Cittadella di Verona pe' nimici. E ch'egli montava a cavallo e andava a sopraveder questo; il quale era a Zeuco. A ore 22. giunse un' altro Messo, e disse che i nimici erano entrati a ore . . . . . di notte, e che subito corsero la Terra, ed ebbero il dominio di quella nel modo, che noterò di sotto. Questa fu pessima nuova. Fu mandato Andrea Dandolo da i Tolentini a farli levare. Un Giacomazzo di Castel Bolognese, ch'era Contestabile nostro nella Cittadella di Verona con circa paghe 60. s'accordò co' nimici di dar loro l'entrata nella Città. E così entrarono a dì 16. corsero la Terra, gridando: *Gonzaga*; e fu di notte. E Vittore Bragadino e Antonio Diedo Rettori ovvero Provveditori ivi dicesi essere stati presi; ma che i Castelli si tenevano. E fu mal fatto d'avere in questi giorni il reggimento ivi cambiato. Fu provveduto di mandare a Padova quanti balestrieri si potrà avere; e vi vadano Ser Maffeo Soranzo, e Ser Zaccaria Donato; e che gli altri Sopracomiti ne facessero quì quanto più ne potessero, i quali *etiam* dovessero andare a Padova. Fu detto questa mattina, che il Marchese di Mantova era stato ferito d'uno schioppo nella fronte. Fu *etiam* detto d'essere stato preso il Signore di Cesena genero del Conte Francesco, cioè quello de' Tiberti. Cose tutte cattive e dolorose. S'ebbe d'essere entrato in Castelvecchio di Verona Antonio Diedo, Stefano Contarini, e Andrea Giuliano; e in quello di San Felice Vittore Bragadini con alcuni Bresciani. Ed entrati i nimici in Cittadella, i Rettori fecero sonare la stremita, e niuno si mosse, per lo che i Rettori furono costretti a ritirarsi nelle fortezze.

A dì 9. di Novembre s'ebbero lettere di Vittore Bragadino e d'Antonio Diedo Provveditori a Verona, date in Castello San Felice in Verona. Scrivono, che avendo eglino sentito, d'essere Niccolò Piccinino e il Marchese di Mantova a dì 16. colle genti entrati nella Cittadella, fecero sonare la stremita, onde pochi Cittadini si mossero. E non parendo loro di potere resistere, essi Cittadini confortarono i Rettori ad andare nelle fortezze, e di scrivere a i Capitani per soccorso. E così fecero. E Stefano Contarini e Andrea Giuliano in Castelvecchio di San Martino, Giovanni da Mosto, e Fantino Malipiero andarono in Castello San Pietro, ed erano Camerlenghi. *Etiam* è ridotta in Castello San Felice la fanteria del Conte Francesco co' carriaggi di molti uomini d'arme rimasti in Verona, e si tiene, che il Conte Francesco verrà subito a soccorrerla. Entrarono dunque in Verona il Marchese di Mantova, Niccolò Piccinino, e Francesco suo figliuolo, il Conte Luigi dal Verme, Taliano Furlano, di notte e tempo colle loro Compagnie. Il Conte Francesco e Gattamelata erano coll' esercito nostro verso Peneda. Il quale, inteso questo, in un giorno venne pe' monti, ed entrò nel Castello San Felice a dì 20. del detto mese a ore 23. prima esso Conte con cavalli 200. e con fanti 300. e Gattamelata gli veniva dietro con cavalli 10000. come diffusamente scriverò di sotto. E' da sapere, che fu mandato a dimandare al Conte Francesco per via di Jacopo Antonio Marcello Provveditor nostro circa i prigioni. Rispose, che circa il figliuolo del Marchese di Mantova non pareagli onesta tal dimanda, e di Cesare da Martinengo; ch'egli non s'impacciava di Odonino da Parma, che pargli ch'e' meriti la morte, e del quarto non voleva dir niente. A dì 20. s'ebbe, che come il Conte Francesco ebbe inteso della perdita di Verona, Martedì a ore 4. di notte scrisse, avanti ch'egli montasse a cavallo, ch'è per andare a soccorrere la detta Terra, se potrà. Fu detto, che Pietro Brunorio erasi ridotto con fanti 400. per dover venire prima ne' detti Castelli. Poi a ore 22. s'ebbero lettere scritte in Serravalle 25. miglia lontano da Verona, date a dì 18. a ore

3. di

3. di notte, come era giunto ivi esso Conte Francesco, venuto con ogni diligenza, e avea lasciato al governo di quelle bombarde Gattamelata con squadre quattro, e aveva mandato avanti Zarpellone e Troilo con alcune squadre, e sollecitava l'andata sua, per far cosa che piaccia alla Signoria nostra. A dì 21. del detto mese a ore 23. e mezza vennero quì due Messi. Uno diceva, come a dì 20. a ore 23. e mezza il Conte Francesco entrò nel Castel San Felice, e ivi si pose in battaglia, e veniva giù dal monte ribattendo i nimici, per modo che li misero tutti di là dall' Adige; e poi circa ore due o tre, fu vinto pe' nostri il Ponte delle Navi. E questo, dice la seconda lettera, sentendo i nimici, abbandonarono la Piazza. Que' dentro la Terra incominciarono a gridare *Marco*, *Marco*. E i nostri entrarono seguitando costoro, per modo che aveano scavezzata una strada. E quì alcuni, che si misero a far difesa, furono vinti. E andarono alla Torre de' Rafioli, e i nostri ebbero quella, e cacciaronli in Cittadella, per modo che fu nostra la Piazza e poi la Cittadella. Sicchè a ore 4. di notte i nostri furono vincitori del tutto per la fuga de' nimici. Onde rimasero alcuni Mantovani, e gran parte de' loro carriaggi, e alcuni ribelli, i quali furono fatti prigioni. La seconda lettera fu data a dì 20. a ore 6. di notte. Sicchè egli giunse a dì 21. a ore 24. Il Messo del quale fu ben ricevuto, e fu fatta grande allegrezza. A dì 22. la mattina s'ebbero lettere, e a bocca per un Messo Sescalco del Conte Francesco, che si partì a dì 21. a ore 9. di notte. E s'ebbe la nuova sopradetta copiosa, che furono presi da cavalli 200. e fatti prigioni 300. de' quali molti sono Mantovani, uomini di taglia. *Tamen* ancora non s'intende distintamente. Al detto Messo per la Signoria furono donati Ducati 200. e braccia 20. di velluto cremesino. Ad Antonio di Pardanello, che fu il primo, che portò la nuova, furono dati Ducati 100. e paghe 60. di condotta. Fu fatta oggi una processione a San Marco di Frati, di Preti, e di Battuti, e fu sonato campanò fino a ore cinque di notte, e tutt'oggi fino a ore tre di notte, e fatte luminarie per tutti i Campanili di questa Terra, e così a dì 23.

A dì 22. di Novembre s'ebbe, che in Basilea a dì 6. di questo mese per que' del Concilio fu eletto un' altro Papa, che fu il Duca Amadeo di Savoja, chiamato Felice V. non ostante che fosse Papa Eugenio IV. E così fu Scisma nella Chiesa d'Iddio; il qual Felice è Antipapa. A dì 23. furono fatti due Oratori al Conte Francesco per rallegrarsi della ricuperazione di Verona, ringraziarlo, e confortarlo a perseverare, Andrea Mocenigo, e Luigi Storlado. S'ebbe, che i Veronesi han fatto un dono di Ducati 10000. al Conte Francesco, a darglieli in mesi dieci a ragione di Ducati 1000. per darne alle genti, che loro non han fatto danno. Fu preso di donare al detto Conte Francesco la casa che fu del Marchese di Mantova dalle due Torri, posta a San Pantalione. *Et etiam* fu determinato di farlo al primo gran Consiglio Nobil nostro. Gli Oratori, che vanno a lui, debbono partire a dì 24. del detto mese. S'ebbero lettere di Jacopo Antonio Marcello Provveditore in campo, date a dì 22. a ore 22. come fino a quell'ora aveano avuto cavalli 300. de' nimici, e circa mille prigioni di taglia uomini del

A Mantovano. I quali la maggior parte erano nascosti per la Terra di Verona. Scrive, che quel Messer Mazio, che per sospetto fu carcerato e messo a sacco, dicendo ch'era stato ribelle, intesa la verità, era stato rilasciato di prigione, e avea quasi ricuperato tutto il suo, che gli fu tolto. A dì 25. giunsero quì Stefano Contarini e Andrea Giuliano, che vengono di Verona, e han condotto questi prigioni, Cesare da Martinengo, e Gerardino Terzo, i quali furono posti in Torricella. Odonino da Parma è stato posto nella Prigion forte; e il figliuolo del Marchese di Mantova è rimasto a Verona, perchè il Conte non ha voluto ch'egli sia condotto, onde oggi dopo

B il gran Consiglio furono Pregadi per questa cagione. A dì 26. fu Consiglio de' Dieci colla Giunta, e procederono contro Gregorio da Campo Sanpiero Cittadino Padovano per ribellione e per trattato ch'egli voleva fare; che sia confinato in perpetuo alla Canea, e rompendo il confine, ed essendo preso e condotto nelle forze, gli sia tagliata la testa. E fu bandito per avanti quel Jacopo Scrovigno da terre e luoghi con taglia, e oggi fu preso di vendere le sue possessioni, a pagarle in tempo di mesi sei. A dì 28. s'ebbero lettere di Verona d'Antonio Diedo Provveditore, come il Bastardo fratello del Marchese di Mantova era morto per una ferita, ch'ebbe sotto

C il Castello di San Felice. A dì 30. di Novembre nel gran Consiglio, fu presa parte di fare l'Illustre Signor Francesco Sforza Viceconte Conte di Cotignola, e Ariano, Marchese della Marca, Confaloniere della Chiesa, e Capitano della Lega, Nobil nostro del maggior Consiglio co' suoi eredi.

A dì 3. di Dicembre, s'ebbe d'avere i nostri avuto Franzacurta, e il Castello di Roado. Da Firenze furono lettere, come avea inteso Papa Eugenio IV. la elezione dell'Antipapa nel Concilio di Basilea; la qual nuova ebbero a dì 21. di Novembre. Alla quale elezione sono stati tra Vescovi e Arcivescovi in numero di dodici, e Abati e Archidiaconi la

D maggior parte sudditi del Duca di Savoja, e però elessero il Duca loro in Papa. Ma non v'era alcun Cardinale. S'ebbe d'esser morto il Duca di Borgogna. A dì 4. del detto mancò da questa vita Giorgio Cornaro, che fu prigione del Duca di Milano, per essere ricaduto del male che avea. Fu detto d'esser morto Messer Jacopuzzo Caldora di gotta, ma fu mal di gocciola; essendo egli a cavallo a combattere un Castello, segli torse la bocca, e non potè dire sua colpa, e morì. A dì 10. s'ebbero lettere di Jacopo Antonio Marcello Provveditore in campo, come Niccolò Piccinino s'era presentato a Roado e Franzacurta, e che non gli aveano voluto dare ricapito. *Etiam*

E s'era presentato a Brescia, e nulla avea ivi sperimentato. I Veronesi domandarono danari a imprestito, richiesti per avanti. Onde fu preso di donar loro Ducati 5000. acciocchè sieno fedeli. A dì 19. fu detto d'esser morto il Re d'Aragona. A dì 23. venne nuova di Bresciana, come le nostre genti unite con Zarpellone e con Troilo capi di Squadra del Conte Francesco con molte fanterie, essendo Niccolò Piccinino in Franzacurta a' confini di Valdisabbia, cioè partiti i nostri in tre luoghi diedero ordine per tre vie di dargli addosso. Non fu serbato l'ordine per tutti, ma bensì Zarpellone e Troilo diedero dentro, e colle

forze e coll' incendio ruppero quella parte, per modo che ebbero cavalli 300. e 500. ne furono affogati, e fu messa la gente in rotta. Sicchè è stata una buona nuova, e grande sua vergogna. Intesa questa nuova fu fatto sonare campanò per rallegrar tutti. Fu proceduto contro d'un' Alberto Conte Cittadino Padovano, il quale al tempo del caso di Marsilio da Carrara fu messo in bando. Onde il detto dì poi con Niccolò Piccinino venne a campo a Verona, e ivi fu preso da' nostri, e si trovò ch'era nel trattato con Messer Jacopo Scrovigno e con gli altri. Onde fu preso che a dì 24. sia appiccato per le canne della gola sopra d'una forca in mezzo alle due Colonne di San Marco. E così fu fatto. S'ebbero lettere di Firenze, come Papa Eugenio IV. avea fatto 17. Cardinali, e quelli pronunziati in Concistoro, cioè l'Arcivescovo di Rems Franzese, l'Arcivescovo di Roano Franzese, l'Arcivescovo di Taranto di Puglia, l'Arcivescovo di Capova di Puglia, l'Arcivescovo d'Eborace d'Inghilterra, l'Arcivescovo di Genova, l'Arcivescovo di Rossia Greco, l'Arcivescovo Niceno Greco, il Vescovo d'Augusta Tedesco, il Vescovo di Como Lombardo, il Vescovo d'Agria Unghero, il Vescovo di Terrovana Picardo, il Vescovo di Portogallo Spagnuolo, il Vescovo di Cracovia Polacco, il Vescovo d'Angier in Angiò, il Vescovo d'Angier Francese, Don Giovanni di Turrecremata Prete Spagnuolo. Ancora avea pronunziato questi altri, l'Arcivescovo di Firenze Messer Luigi in Patriarca d'Aquilea, l'Arcivescovato di Firenze all'Arcivescovo di Spalatro, l'Arcivescovato di Spalatro a Messer Jacomino Badoero detto da Peraga; e furono pronunziati a dì 18. di Dicembre. A dì 25. s'ebbe, che la moglie che fu del Re de' Romani morto, era morta anch'essa, la quale è stata attossicata da' suoi Baroni d'Ungheria; e che la madre della detta, che fu moglie dell'Imperadore Sigismondo e Re d'Ungheria, s'era maritata in un Barone de' suoi. Si giudica, che la detta sia stata cagione della morte della figliuola. A dì 26. fu Pregadi per rispondere a Genova, perocchè s'ebbero lettere, come il Duca di Milano voleva, che il Doge di Genova fosse quegli, che acconciasse le nostre differenze con lui di questa guerra, *& etiam* fu scritto a Firenze. Si presentò alla Signoria un Cristoforo Bonifacio, venuto a nome di Papa Eugenio IV. dicendo, che tutto il mondo e i Principi danno ubbidienza a Sua Santità, e *præcipue* Francia, Inghilterra, e Spagna. Però pregava, che anche questa Signoria volesse dargli ubbidienza. Fu spedito con parole, che noi non potevamo avere alcun favore dal Papa. A dì 31. s'ebbe, che nel Concilio di Basilea era stato eletto Patriarca d'Aquilea il Vescovo di Trento. La Porta del Palazzo Ducale in questa Terra fu principiata a farsi, come è al presente, in questo tempo, e in tempo di Cristoforo Moro Doge fu compiuta.

Nel 1440. a' 2. di Gennajo quì giunse il Marchese di Ferrara, e furono mandati per la Signoria alla visita di lui quattro Gentiluomini Marco Dandolo il Cavaliere, Orsato Giustiniani il Cavaliere, Zaccaria Bembo, e Pasquale Malipiero. A dì 3. del detto mese s'ebbe nuova, che Gattamelata Capitano General nostro stava male, e ch'era caduto d'apoplesia. In questo giorno il Doge andò colla Signoria colle Piatte a visitare il Marchese di Ferrara fino a casa sua. A dì 14. fu Pregadi, per aver' avviso della venuta quì del Cardinale Condolmiero, e il Cardinale di Como a Milano, e il Cardinal Santacroce a Ferrara. E fu scritto al Papa, che non intendiamo ch'altri pratichi la pace, se non il Marchese di Ferrara, il quale già ha dato principio a detta cosa. A dì 14. si partì di quì il Signor Marchese di Ferrara. Iddio gli doni grazia, che faccia bene per questa Repubblica. Nota per memoria di que' che leggeranno questa Storia, come le Galere che furono mandate da questa Terra, furono tirate per terra per forza di sartie su per le montagne più di miglia ...... E per cadauna Galera erano più di 120. paja di bovi, che le tiravano, con assaissimi guastatori, marinai, e ingegnieri. E si stette giorni 15. continui di dì e di notte a condurle. E come ho scritto, per la campagna di Verona un Niccolò Cavavilla Greco Compagno di Galere fece inalberar quelle, e fece far vela dell'artimon, e con questo s'ajutava a spignerle avanti. Erano Galere sei. Costò la detta spesa alla Signoria più di Ducati 15000. senza i buoi, carri, e guastatori. Pure giunsero appresso Peneda, e furono buttate in Lago, e a Torbole fu fatto il Bellingiero pe' maestri mandati d'Arsenale, e un Rediguardo, e fu poi buttato nel Lago. A dì 29. s'ebbero lettere di Pietro Avvogadro, il quale sollecitava l'armata nel Lago; e come hanno ricevuti i Ducati che furono mandati. In Brescia vale il frumento lire 30. il nostro stajo; il miglio lire 20. il sorgo lire 10. Sicchè ivi è una gran penuria di biade. Ancora s'ebbe da Milano, che vi si faceano molte cernide; si dice per venire ad abbrugiare la nostra armata nel Lago di Garda, e come erano state fatte molte bastìe verso Ten, acciocchè non si possano mandare vettovaglie in Brescia per quella via. S'ebbe d'essere abbrugiato il Castello d'Alessio con tutta la roba di quel nostro Rettore, ch'ivi era, e con quella di Francesco Orsini, ch'ivi era sopra il Sale. Lista dell'Italico esercito, e degl'Illustrissimi Capitani di quello, i quali si trovano nel campo del Santissimo in Cristo Padre Papa Eugenio IV. e dell' Illustrissima Signoria di Venezia, *& etiam* del Duca Filippo Maria di Milano nell' Anno di Cristo 1439. e d'altri d'Italia. Di Papa Eugenio IV. il Reverendissimo Cardinale Tarentino cavalli 600. il Reverendissimo Cardinale Capuano cavalli 400. il Conte dell' Anguillara 400. il Conte d'Anversa 600. Don Simonetto 600. Don Paolo della Molara 300. Don Otto de' Dotti 200. Don Gasparo di Cavadolo 500. Don' Antonio del Rio 300. Don Gabriele da Roma 300. sommano cavalli 4200. Dell' Illustrissima Signoria di Venezia, il Magnifico Conte Francesco Sforza Capitan Generale cavalli 4000. il Signor Michele da Cotignola cavalli 1000. il Magnifico Gattamelata 1500. il Signor Taddeo Marchese 1000. Don Cristoforo da Tolentino 800. Don Pietro da Navarino 800. Don Giovanni da Tolentino 500. Don Giovanni di Malavolta 500. Don' Ibetto 500. Don Cavalcabò 300. il Conte Dolce 400. Don Scariotto da Faenza 300. Don Guido Rangone 300. Don Bartolomeo Coleoni 400. Don Jacopo Catelano 300. Don Pietro del Testa 200. Don Pietro Torello da Prata 200. Don Niccolò da Brescia 300. Don Cat-

Cattabriga 400. Don Giovanni Conte 400. Don Baldone da Tolentino 300. il Signor Rinieri 600. il Signor Sigismondo 500. il Signor Domenico 600. sommano cavalli 16100. Del Duca Filippo di Milano, il Magnifico Niccolò Piccinino Capitan Generale cavalli 2500. il Marchese di Mantova cavalli 1500. il Signor Luigi da San Severino 1000. il Conte Luigi dal Verme 1000. Don Borso di Ferrara 1000. Don Taliano Furlano 1000. Don' Antonello da Stria 500. Don Rusticino 400. Don Francesco Piccinino 600. il Signor Domenico da . . . . . 600. il Signor di Faenza 500. il Signor figliuolo di Bailardino 300. il Conte Carlo figliuolo del Signor Braccio 200. il Conte Pietro figliuolo del Conte d'Urbino 200. il figliuolo di Cristofano 300. il Signore Stefano 300. il Duca d'Atri 100. il Conte Trojo e il Conte Antonio dalla Pergola 150. il figliuolo di Cecco Mattalanza 200. il figliuolo di Giovanni Zulo 100. Don Sintorello 300. il figliuolo del Signor . . . . . 300. Don Niccolò Guerrero 200. il Signor Giberto da Carpi 300. Don Rinaldo di Monte Albotto 100. il Signore Almonazzo 300. Don Donino da Parma 100. Don Scaramuzza 100. Don Gianmarco da Castelnuovo 200. Don Battista di Campofregoso 200. Don Belmamolo 200. Don Pierino Turco 200. Don Giovanni Buontrotto 200. Don Sacramoro 300. Don' Antonio Zepo 200. Don Renzo Colonna 300. il Conte Lazaro 100. il figliuolo del Conte Alberigo 100. il Conte Francesco dalla Mirandola 200. il figliuolo d'Orlando Palavicino 100. il Signor di Correggio 100. *Item* furono ancora lance spezzate 600. la famiglia del Duca cavalli 600. Don' Annibale Bentivogli 200. Don' Obizzo da Carrara 100. Don Zarpellone 200. Don Bernardo Verzo 200. il Signor da Pesaro 100. il Signor Fermano 100. Don Moretto da San Lazaro 200. Don Coronato 100. Don Marco Visconte 400. Don Visconte 400. sommano cavalli 19750. De' Sanesi, Don Ardiccione da Carrara 400. Don Antonello dalla Stera 300. Don Renzo Colonna 300. sommano cavalli 1000. De' Fiorentini, Don Piero Gianpaolo Orsini 1500. Don' Agnolo degli Agnati 600. Don Bernardo d'Atri 600. Don Baldazzo 300. sommano cavalli 3000. Del Re d'Aragona, il Signor Orso cavalli 2000. il Principe di Taranto 1500. il Duca di Sessa 1000. Don' Antonio e Raimondo Calabrio 3000. Don Cristoforo Gaetano 600. Don Luca da Castello 500. Don Rizzo da Monte Laro 500. Don Menegazzo dall' Aquila 600. Don Lodovico de' Michelossi 600. Il Signor Josia 400. il Conte di Campobasso 400. il Conte di Montorio 600. il Conte di Caserta 400. il Conte di Nola 600. Don Marino Bosso 400. il Principe di Salerno 400. il Principe di Capova 400. il fratello di Stefano Colonna 300. Don Pietro Megla 300. Don Giovanni Cossa 300. il fratello dell' Abate di Monte Casino 500. la Contessa d'Arci 300. Don Ferrando Spagnuolo 400. il figliuolo del Conte Antonio da Pisa 600. Messer Michele da Ischia 300. il Conte Antonio di Ponteadera 200. il Conte di Celano 300. il figliuolo del gran Siniscalco 400. sommano cavalli 17800. Del Re Rinieri, Don Ottolino Cajazzo cavalli 400. il Duca di Malfi 200. il Conte Paris di Calabria 200. Don Cesare da Martinengo 400. Don' Alessandro 600. Don Francesco San Severino 400. Don Jacopo Carmo 600. sommano cavalli 2800.

A A dì 2. di Febbrajo giunse quì il Cardinale Legato da Cà Condolmiero, che viene di Firenze dal Papa. Fu onorato molto. Gli andarono incontro fino a Chioggia molti Nobili, e Messer lo Doge fino a Santo Spirito col Bucintoro. Furono fatti molti Palischermi. Arrivò a casa del Marchese di Ferrara. Il Doge l'accompagnò fino alla casa. A' 9. del detto mese s'ebbe d'esser morto il Signor Turco; e questo s'ebbe per la via della Vallona. Fu detto, che il Signor Carlo di Gonzaga figliuolo del Marchese di Mantova, ch' era prigione a Verona pel Conte Francesco era stato rilasciato pel genero d'esso Conte de' Tiberti Signore di Cesena, prigione del Marchese di Mantova. E con lui fu rilasciato Ser
B Marco Trivisano che fu di Ser Pietro, che fu preso essendo padrone d'una Galeotta nel Lago. S'ebbe d'essere stato tagliato a pezzi uno da Cà Foscarini, ch' era Governadore a Bologna pel Papa da' Bolognesi. A dì 10. giunsero quì due Oratori de' Fiorentini chiamati Messer Neri di Giovanni Capponi, e Messer Giuliano d'Avanzati. A dì 20. s'ebbe nuova dal Lago, come le nostre Ganzare aveano posto circa staja 2000. di frumento in Val di Ledro. Dicesi, che Pietro Brunorio da un Castello vicino a Ten avendo sentito d'essere uscito circa fanti 700. ebbe modo di farli prendere. E poi andò al detto Castello con fuo-
C co, e abbrugiò il ricinto, e poscia mise fuoco alla Rocca. E que' della Rocca vennero subito a patti, e si renderono, salvo l'avere e le persone. Il qual Castello è molto a proposito per le cose nostre. A dì 21. s'ebbe avviso d'essere stato fatto Re de' Romani il Duca Federigo d'Osterich ovvero d'Austria il giovane, il quale è Signore di Trieste e di Pordenon. S'ebbe che il Marchese di Ferrara partì a dì 19. di Ferrara per andare a Mantova. Jeri ritornò quì Don Neri di Giovanni Capponi Oratore de' Fiorentini, stato dal Conte Francesco. A dì 26. fu preso, che fossero subito gittate due Galere nel Lago, le quali armate dovessero portare del frumento e
D biade a que' luoghi più appresso, acciocchè siane portato a Brescia. E che colle dette dovesse andare Gerardo Dandolo Provveditor nostro per essere pratico, perocchè Brescia di vettovaglie stava male a destro, e non essendo sovvenuta, corre manifesto pericolo. S'ebbe che i Bresciani patiscono gran fame, e mangiano i cavalli. Nota, che l'Imperadore Federigo d'Austria eletto Re' Romani dagli Elettori, fu in questa Terra del mese di Maggio, e passò in Gerusalemme in pellegrinaggio colla Galera, che gli fu data, padrone Jacopo Loredano *quondam* Ser Pietro Procuratore.

A dì 5. di Marzo giunse quì il Signor di Cesena genero del Conte Francesco, il qual
E debbe andare nella Marca con cavalli 400. de' suoi, e con 200. cavalli del Conte Francesco. A dì 6. quì giunse il Cardinale novamente eletto Arcivescovo di Taranto, il quale è stato Oratore pel Papa al Re de' Romani. Il Doge gli andò incontro a San Secondo colle Piatte. Il Doge smontò in terra e trovollo in Chiesa, e si trasse la berretta, e così fece il Cardinale. Poi montò nelle Piatte. Era col Doge il Signor di Cesena e un' Oratore de' Fiorentini. Alloggiò a San Giorgio. Il Doge accompagnollo fino in camera, e ivi egli rimase. A dì 7. s'ebbe, che Niccolò Piccinino era giunto a Bologna, e fu verificata la morte

te di Rafaele Foscarini, ch' ivi era Governadore pel Papa. S'ebbe, che il Marchese di Ferrara avea fatto ritenere Bartolomeo Pendaja, ch' era suo Fattore Generale, per modo che gli torrà la grassa d'addosso. A dì 14. si partì il Cardinale di Taranto per andare in Corte per la via di Ferrara. Il Doge l'accompagnò colle Piatte fino a Santo Spirito. A dì 19. fu Pregadi, e furono raffermati al nostro soldo il Signor Sigismondo da Rimini, e Messer Borso figliuolo del Marchese di Ferrara. E su questo fu fatta gran disputa, e fu preso di confermarli. A dì 20. la Domenica dell' Ulivo venne quì Troilo a nome del Conte Francesco, e disse alla Signoria, come il detto Conte domane sarebbe a Padova. Onde pel Collegio furono mandati quattro Gentiluomini a Padova a visitarlo, Orsato Giustiniani Cavaliere, Andrea Donato il Cavaliere, Giovanni Pisani, e Orio Pasqualigo. Dio voglia che la sua venuta sia utile. A dì 22. giunse in questa Terra il detto Conte Francesco venuto di Padova. Gli andò incontro il Doge fino in Bottenigo colle Piatte, e gli furono mandati incontro verso Oriago molti Gentiluomini e assai barche. Il Doge andò per la via di Santa Chiara, e tornò per la via di Canalregio, e fu accompagnato fino in camera dal Doge, e gli furono fatte le spese della bocca. S'ebbe nuova per via del Lago, come essendo uscita una Galera di Salò, e otto Galeoni; per fortuna la Galera, e tre Galeoni de' nimici si perderono, cioè ebbero gran fortuna, i Galeoni ribaltarono, e la Galera fu tirata in terra per racconciarla. E' da sapere, che a dì 20. partì di quì Troilo: e per aver sentito d'essersi Rimini rivoltato, e d'essere in accordo con Niccolò Piccinino, ritornò colle genti indietro. Sicchè resterà in Lombardia. A dì 23. il Conte Francesco fu al cospetto della Signoria, e dopo esposto ciò che volle, il Doge l'accompagnò fin sopra la riva, dove montò in Piatta. In Pregadi il Doge riferì, come il Conte Francesco era contento di rimaner quì, e di mandare cavalli 1000. de' suoi in ajuto de' Fiorentini in Toscana, co' quali va Neri di Giovanni Capponi Oratore. A dì 25. fu detto d'avere i Fiorentini tolto al soldo loro il Cardinale. A dì 26. fu confermata la nuova del Cardinale, che pel mezzo del Conte Francesco era stato ritenuto in Castello Sant' Angiolo, e s'ebbe jeri per via d'Ancona e di Perugia. Da Firenze confermasi la sua ritenzione. Fu detto d'essersi Niccolò Piccinino accostato a' confini della Valle di Mugello col mezzo de' Fuorusciti, e si dubita assai di Firenze. A dì 30. fu detto, che Niccolò Piccinino era stato alle mani colle genti Fiorentine, ed era stato piluccato da' detti con suo danno. A dì 31. s'ebbe, che quando il Cardinale sopradetto fu preso, fu ferito, e ch' egli era spasimato per quella ferita. Il quale avea ordito di grandi tradimenti, e concorrevano con lui Niccolò Piccinino, i Perugini, i Sanesi, gli Anconitani, il Signor di Rimini, e di Cesena, per modo che il Conte Francesco era rovinato, e la Signoria e i Fiorentini avrebbono patito per la sua iniquità.

A dì primo d'Aprile partì di quì il Conte Francesco. Il Doge l'accompagnò di là dalla Paiata di Bottenigo. Furono armati sette Palischermi, e molte barche delle contrade. Il detto ha promesso alla Signoria molte cose. Gli furono donati Ducati 1000. Ancora fu donato un presente a Zarpellone di valore di Ducati 140. Andarono col detto Conte a Padova Orsato Giustiniani il Cavaliere, e Andrea Donato il Cavaliere, e Giovanni Pisani ad acccompagnarlo, e smontarono a Origo col Conte, e andarono a cavallo a Padova. A dì 4. fu Pregadi per essere venuti Oratori della Comunità di Brescia in questa Terra, richiedendo alcuni Capitoli, che in tutto furon loro conceduti. I nomi degli Oratori furono questi: Pietro degli Avvogadori Ambasciadore Dottore, Pietro de Solis, Pietro d'Averoldi, Luigi da Cavriolo, Albertino de' Terzi, Giovanni de' Roberti. A' 20. gli Ambasciadori di Brescia presentarono il loro Stendardo alla Signoria, ch' è l'Arme della Comunità con lettere: *Brixia magnipotens fidei suæ ceteris Urbibus testimonium tulit*. E furono mandate le Piatte del Doge a levarli col detto Stendardo. E giunti alla riva, il Doge venne giù di Palazzo, e venne per la porta del Bando fuori, e incontrò i detti Ambasciadori e lo Stendardo per mezzo il Palazzo, dove prima era l'armamento. Tolse il Doge gli Oratori appresso di se, cioè i primi, e il resto colla Signoria e co' Gentiluomini andarono verso San Geminiano colle cerimonie, come è il consueto. Dipoi venne a San Marco, e stette sul Pergamo. E compiuta i detti Oratori, cioè Messer Pietro Avvogadro fece un' Orazione al Doge, dicendo della fedeltà loro, e quello che aveano patito, per mantenersi nella divozione di questo Stato, con altre parole. Il Doge rispósegli bene a proposito, e ricevette lo Stendardo, e fu posto nella detta Chiesa alla cima di mezzo, legato a una di quelle finestre dalla cima, dove è fino al presente. A dì 12. s'ebbero lettere di Stefano Contarini Capitano del Lago. Avvisa che a dì 10. sentendo che i nimici mandavano al luogo di . . . ., mandò Bertucci Ciurani colla sua Galera a sopravedere. Onde subito quella da' nimici fu assalita e presa, e subito il padrone fu mandato in terra. Onde vedendo il predetto Capitano questo, andò presto con altre quattro Galere, la sua, la Soranza, la Cappella, e la Michiela, e investì la predetta armata nimica, per modo che la sconfisse, e prima ricuperò la Galera Ciurana, e una Galeotta che fu fatta a Verona, e cinque burchi di vettovaglie e altri imbratti. Fu preso un nipote di Biagio da Cereta Genovese, e lo Stendardo di Taliano Furlano, il quale fu portato quì per la fante di Pietro Brunorio. E la Signoria intesa tal nuova fece sonare campanò per allegrezza. Scrive il Capitano, d'essere stati feriti molti d'una parte e dell' altra. E nota, che sapendo il Capitano del Lago, che veniva portata molta vettovaglia all' armata nimica, che veniva da Peschiera, andò con cinque Galere, e prese tutta la vettovaglia, biade, biscotti, e carne salata. Era *etiam* colla nostra armata il Berlinziere e la Galeotta. Prese ancora cavalli, e fece prigioni. Onde l'armata nimica si mise in punto per ostare, che non le fosse tolta tale vettovaglia, e il nostro Capitano andò vigorosamente contro di loro. Il Berlinziere non potè venire pel gran vento, ch' era. Ma il Capitano non guardò a questo; e si cominciò una gran battaglia, nella quale furono feriti e morti assaissimi dall' una parte e dall' altra. Alla fine l'armata nimica fu rotta,

ta, e parte di quella fuggì. A dì 12. s'ebbe, che un Contestabile ch'era con 300. fanti alla guardia de' monti, ovvero al piede, chiamato con lettere false da que' di Mudiana per soccorso del predetto luogo, venuto fu preso per tale inganno da Niccolò Piccinino.

A dì 15. d'Aprile venne quì il Conte Francesco circa ore 20., ed era gran neve e pioggia, e il Doge non potè andargli incontro pel mal tempo. A dì 17. s'ebbe, come Messere Micheletto da Cotignola è giunto su quel di Firenze colle sue genti. *Etiam* Baldovino Conduttore di genti d'arme. *Etiam* fu detto d'esservi giunto Troilo colle genti del Conte, ch'egli conduce di lì a Pistoja. Si dice d'essere giunte una giornata appresso Firenze le genti, ch'erano del Cardinale. Sicchè unendosi le predette genti, faranno star pensieroso Niccolò Piccinino. A dì 18. s'ebbe, come Pietro Brunorio avea avuto una bastìa da Riva. Que' di Brescia, sentita la nuova del Lago de' nimici, s'adunarono molti partigiani, e vennero a Salò, e se la nostra armata fosse andata ivi a tempo, di fermo avrebbon' avuto il detto luogo di Salò. Fu preso in Collegio di contracambiare Messer Jacopo Catelano, Ser Giovanni Ferro, Ser Marco Trivisano, Paolo da Venezia, e il Tartaglia compagno di Taddeo Marchese, tutti per Giovanni Buontrotto e per quello de' Triulzi. Debbono essere a' 4. di Maggio a Ferrara. Nota, che per Messer lo Doge fu detto all'Orator Fiorentino, il quale instava di soccorso, che non credeasi niente, che quella Terra di Firenze fosse a tanta stretta, e che con questi mezzi cercavano di trarre di quì il Conte Francesco. E questa ragione facea credere essere così la cosa, prima perchè il Papa, che così timoroso era ivi, non scriveane nulla. Il nostro Ambasciadore, che di natura è uomo agghiacciato, non scrivea cos'alcuna. Terzo il Vescovo di Padova, il quale essendo a Padova tremava, era a Firenze e non si partiva, e così molti altri Prelati. Sicchè si teneva, che niente fosse. Poscia era stato provveduto di Messer Micheletto, di Pietro Gianpaolo, di Troilo, e d'altri assai, co' quali s'è fortificato lo Stato di Firenze. Poi se il Conte si parte, noi nol pagheremo più, conoscendo che la sua partenza è danno de' Fiorentini, di noi, e d'esso Conte Francesco. A dì 21. s'ebbero lettere di Brescia e da Pietro Avvogadro, come i nostri aveano avute tre Fortezze, nelle quali aveano avuto di molto frumento e assai vini, cioè Bagnolo, Gedi, e ...... le quali hanno avuto parte per trattato e scalamento. A dì 23. giunse quì Cristoforo Moro stato Oratore a Firenze al Papa, pel quale s'intese d'essere fortificato lo Stato de' Fiorentini. S'ebbe, che i Genovesi aveano presa una Galera di Catalani, e l'hanno condotta a Portovenere; e che il Doge di Genova dovea mandare balestrieri 400. a Cesena; e che Niccolò Piccinino andava verso la Valle di Mugello, ch'è verso Arezzo di Toscana. A dì 25. fu detto, che Niccolò Piccinino s'era levato di Mugello, e andava verso Poppi e Arezzo, e si stima ch'e' voglia andare verso Perugia. Ancora fu detto, come la nostr'armata, ch'era andata a Riva sul Lago, s'era levata di lì, perchè da terra non eravi gente, che potesse tenerla. A dì 26. il Conte Francesco si partì di quì. Il Doge l'accompagnò colla Signoria colle Piatte fino in Bottenigo; e andarono a Padova Andrea Donato il Cavaliere e Jacopo Antonio Marcello. Fu detto d'avere il Duca di Milano fatto suo Capitano il Marchese di Mantova. A dì 30. fu detto, che il Capitano del Lago era andato per togliere Riva, e con Zattere avea fermato le bombarde, e v'era la gente da terra. S'ebbe d'avere Niccolò Piccinino avuto un Castello di là da Poppi, e d'avere i Fiorentini fatto Capitan loro Pietro Gianpaolo Orsini, e postolo ben' in ordine, e datigli danari.

A dì 3. di Maggio giunse in questa Terra il Marchese di Ferrara. Suo genero il Signor Sigismondo da Rimini è a Ferrara. Per lochè il detto Marchese è venuto, e vorrebbe che la Signoria perdonasse al detto suo genero, e vorrebbelo racconciare con questo Stato. A dì 4. venne quì il Conte Lione fratello del Conte Francesco per vedere l'Ascensione. Partì a dì 6. A dì 5. s'ebbe d'avere la nostra armata avuto Riva per forza, messala a sacco, e fatte tagliare le mani a que' che operavano i schioppi, e dato termine a que' che sono nella Rocca a doversi rendere, salvo le persone; e per due ribelli, ch'erano ivi dentro, coloro non vollero, che fu grande pazzia. Il Marchese di Ferrara partissi. Disse d'essere venuto per trovare la Reina, che va in Cipro; e come essa giugnerà, egli ritornerà. Quì giunse oggi la Reina di Cipro figliuola del Marchese di Monferrato. Le fu fatto onore assai. Le andò incontro la Dogaressa con una quantità di Donne in numero di 124. tra le quali ve n'erano di vestite di panno d'oro, e di broccato in numero di 53. di seta circa 40. il resto con manto e vesti morelle, nel Bucintoro. Furono armati Palischermi otto, e barche in quantità grandissima. Arrivò a casa di Ser Giovanni Cornaro dalla Piscopia. Essa venne quì con una nave del Duca di Milano coperta di piombo molto serrata, e avea da persone 300. con se. *In reditu* la Dogaressa per stracchezza tramortì per due volte, e fu portata in Palazzo con una barca. E si compì la festa avanti l'ore 23. e mezza. A dì 17. s'ebbe, che que' di Riva aveano voluto darsi a patti a Pietro Brunorio, salvo l'avere e le persone, e voleano termine d'otto dì, per potere trar quello, che voleano, dalla Rocca, munizioni &c. Era Provveditor nostro in campo attorno Riva Gerardo Dandolo. Fu Pregadi, e s'ebbe, che Messer Borso figliuolo del Marchese di Ferrara era andato a servire il Duca di Milano con circa cavalli 800. Ancora fu detto, che il Patriarca d'Aquilea era andato colle genti pagate per la lega attorno Corneto, come fece il Cardinale a Foligno. Iddio ci ajuti. A dì 18. pel Collegio fu provveduto per la venuta di Pietro Gironda Ambasciadore del Marchese di Ferrara, il qual venne ad iscusare il detto Marchese pel fatto del figliuolo; e che andasse a Ferrara Oratore Lionardo Veniero *quondam* Ser Marco. E per Pregadi oggi volevano fargli la commessione. E misero parte i Savj del Collegio, che avessero libertà d'eleggere un' Oratore a Ferrara. E il Consiglio mormorò, perchè già sapeano, che l'aveano eletto, e ch'egli s'era messo in ordine per andare. Onde la Parte fu presa, e poi fu messo d'eleggere un' Oratore a Ferrara per questo Consiglio, e fu eletto Zaccaria Bembo, il quale volendosi scusare per difetto della persona, non fu accettato, e gli convenne d'andare, e a dì 19. partì. Fu detto

detto che il Duca di Milano donava Lucca al Signor Borso figliuolo del Marchese di Ferrara, per essere venuto da lui. A dì 19. il nostro Doge andò a visitare la Reina di Cipro, la quale vennegli incontro fino al piè della scala di sopra. E il Doge si cavò la berretta, e poi essa afferrò il Doge per la mano, e il condusse, dov'era preparato da sedere, e ivi stettero per lo spazio di mezza ora. Poi il Doge si levò per partirsi, ed ella venne ad accompagnarlo fino al luogo predetto della scala, e prese licenza, e colle Piatte il Doge tornò a Palazzo. A dì 22. s'ebbe da Firenze, come per la partita del Signor Borso era indebolito lo Stato de' Fiorentini. Instavano essi Fiorentini, che si dovesse prendere il Signor di Rimini, e questo istesso richiedeva il Marchese di Ferrara. Fu trattata questa materia oggi, e fu deliberato d'indugiare. Fu detto, che Niccolò Piccinino era attorno un Castello de' Fiorentini, che si chiama San Niccolò, nè se gli può mandar soccorso. Tengonsi i detti forte, perchè mai non cessano di bricolare, e hanno fatto buttare due uomini ivi a quel luogo, ch'erano vicini, colla Bricola, per impaurirli. Pure si tengono forti. Da Riva s'ebbe, come i nostri aveano tolto il rivellino della Rocca, e que' di dentro dubitavano di non potersi tenere, e i Cittadini parlarono con loro, e dimandarono che si rendessero. Coloro dimandarono di poter mandare un di loro al Vescovo di Trento a fargli sapere, in che termine si trovavano. Non è stato conceduto loro, perchè non li vogliono a patti. A dì 25. s'ebbe, come que' da Riva aveano dati ostaggi a' nostri, che se fino a dì 29. a Vespro non avranno soccorso, si renderanno, cioè la Rocca, salvo l'avere e le persone loro; e quello della fortezza sia della Signoria. Sicchè è da fare buona guardia, che non entri soccorso. S'ebbe come a dì 22. le Galere ovvero le Fuste de' Catalani coll'arme del Duca di Milano andavano a roba de' Veneziani. Altre volte ciò fu detto; ora è stato creduto. A dì 27. la Reina di Cipro montò in Galera, cioè quella armata pel Re, padrone Ser Pietro Morosini da Santa Giustina, quella pel Marchese di Monferrato, padrone Ser Benedetto Dandolo *quondam* Ser Paolo, e si partì per andare al suo viaggio. E per la Signoria le fu donata una gioja di valore di Ducati 400. In esecuzione della parte presa in Pregadi a dì 23. fu scritto a' Rettori nostri di Pola, Zara, Corfù, Modone, e Candia, che giunta ch'ella sia, debbano andarla a visitare, e la presentino di Perperi 100. Le dette Galere si levarono a dì 28. tre ore avanti giorno. A dì 29. s'ebbero lettere di Firenze, come il Castello di San Niccolò avea tolto termine per tutto il dì ultimo di questo mese a rendersi a Niccolò Piccinino. E i Fiorentini han fatto sperienza di dargli soccorso, ma non possono. Onde per questa perdita i Fiorentini richiederanno, che il Conte Francesco vada ivi. S'ebbe a dì 30. che il Castello di San Niccolò si perdette. Fu preso di dar modo a Nane di Carlon, che vada a Ravenna, per vedere d'avere quella Terra per la Signoria nostra, e di toglierla dalle mani del Signor Obizzo da Polenta, e partirassi questa notte. Iddio gli dia vigore.

A dì primo di Giugno s'ebbe nuova d'avere i nostri avuto a dì 29. di Maggio la Rocca di Riva, nella quale han trovato molta A farina, e molto vino, olio, e altre munizioni da difesa; e si crede anco, che que' d'Arco e di Ten si comporranno co' nostri. La detta nuova è stata tarda a venire per le strade, ch'erano state rotte a Schio. Fu preso di preparare stanza in questa Terra per la venuta del Despoto di Rascia, e in Padova, o in Padovana, o nel Friuli, dove a lui piacerà di stare per cavalli 1100. Ambasciadore del Papa venuto quì riportò; *quum sit*, che sia mal sicura la Città di Firenze per la vessazione di Niccolò Piccinino per rispetto de' popoli e de' fuorusciti, però ricordava, che si dovesse B togliere il Signor Sigismondo di Rimino, e il Signor di Faenza in luogo del Signor Borso, ch'è andato col Duca di Milano, acciocchè non s'avesse cagione di richiedere il Conte Francesco. E per tal cagione Sua Santità era contenta d'investirli d'Imola. La qual cosa mai non ha voluto consentire. E pel Doge fu tolto rispetto, e di fargli poi risposta. E' da sapere, che i nostri da Riva, che aveano sentito protestare da alcuni, i quali diceano essere stato donato il detto luogo all'Imperadore, e che però i nostri si dovessero levare dall'impresa, risposero loro, che aveano altro che fare che levarsi. Onde poi se n'informarono, e nulla era vero. E' buono d'averla C avuta una volta, nella quale s'è messa custodia. A dì 3. s'ebbe, che que' d'Arco, ch'erano rimasti d'accordo con noi, pare da poi che si sieno raccomandati al Doge d'Osterich: sicchè da' predetti Conti siamo stati gabbati. A dì 5. s'ebbero lettere dal nostro campo, come a dì 3. il Conte Francesco avea passato il Mincio, e gli erano venuti incontro 6000. Bresciani. E si sono ridotti de' nostri insieme da numero di 11000. buoni cavalli. Sicchè si dovrebbono far faccende. Giunse quì Don Pietro Gironda Ambasciadore del Marchese di Ferrara. Disse, che il suo Signore erasi ammalato, e che ha ogni giorno la febbre per condormia, che ha avuto del partire di D Messer Borso suo figliuolo, al quale ha dato la sua maladizione, e venne per far ragione colla Signoria del tempo, ch'esso Messer Borso ci ha servito, ch'è segno che il Marchese è insensato, o ch'è stato di sua mente, che il figliuolo se ne sia andato. S'ebbe, che il nostro campo al passare del Mincio ebbe una Rocca, che si chiama Ponte tra Peschiera e Monzabano, e che doveano andare a Rivoltella. A dì 9. s'intese a bocca, ma non v'erano lettere, che il Conte Francesco avea avuto Rivoltella. S'ebbe di Toscana, che Niccolò Piccinino avea avuto una stretta. A dì 10. s'ebbero lettere di Stefano Contarini Capitano dell'armata nel Lago e da Verona e E di Gerardo Dandolo Provveditor nostro, come i nostri aveano avute molte fortezze, cioè Monzabano, Ponte Castiglione, Rivoltella, Lonà, e Salò a saccomano, San Felice, e Calcinà, i quali luoghi i nimici aveano tolti loro. Salò fu messo a sacco. A dì 14. s'ebbe, che il Conte Francesco avea ricuperato tra buone e rie nel Veronese e nel Bresciano trentaquattro fortezze, sicchè le cose succedono bene. S'ebbero lettere da Pasqual Malipiero Provveditore di campo, del dì 10. come s'erano avuti due passi d'Oglio, e subito erano corse le nostre genti fino a Cremona, e menato a rastello quello che trovarono, e fecero gran bottino. Scrive, che sperano di prossimo d'avere del buono. *Etiam* s'ebbe

d'ave-

d'avere avuto Maderno con tutta la riviera del Bresciano, e Paderno con tutta la Franzacurta, e Castenedo, e tutto Pedimonte. Sotto Cremona fecero assai prigioni di taglia. S'ebbero da Firenze lettere in mano del suo Oratore, come aveano preparato cavalli 6000. e fanterie assai. E Niccolò Piccinino, ch'era andato per mettere campo a un' altro Castello, poich' egli ebbe il Castello di San Niccolò, se n'è andato verso Perugia, e molte delle predette genti sono andate chi per una via, e chi per un'altra.

A dì 16. venne un Messo da Verona, e portò nuova, come aveano inteso d'essere stato rotto da' nostri, il campo del Duca di Milano, preso Taliano Furlano, e il figliuolo, e Messer Borso. E si diceva d'avere i nostri preso Cremona. Ma non si credette fino a ore 19. che giunse un'altro Messo con lettere di Pietro Avvogadro, che avvisa, come il Conte Francesco tra Sonzino e Romanengo fu alle mani, e ha preso Taliano Furlano, e si dice ancora il Signor Borso, e cavalli 1000. E che il Conte andava seguendo la vittoria, e ch'egli avea avuto tutto il piano di Bresciana e gli Orci Nuovi, Palazzuolo e non la Rocca, e Giario, e quella di Trevi. Sicchè le cose nostre prosperano; e ormai è ora. E subito avute le dette lettere, fu sonato campanò per tutto, e fattesi luminarie. A dì 18. la notte venne un Messo con lettere del Conte Francesco e del Provveditore Malipiero. Dicono d'essere stati presi de' nimici cavalli 1500., e tra feriti e annegati 500. e presi alcuni Capi di squadre. La qual rotta fu in questo modo. Era Taliano Furlano sopra la strada da Adda, che va agli Orci Nuovi al ponte passato Oglio, e i nostri montarono sopra quella; e incominciarono a spuntare i nimici, per modo che si misero in rotta, e voltarono le spalle, e i nostri li seguitarono. Non avendo la strada capace, perchè pel ponte non aveano potuto condurre sull' Adda, per tanta calca, scesero dalla strada, e vennero per passare a guazzo, onde i nostri colle lance lunghe sbudellavano i cavalli, e molti ne furono morti, e molti s'annegarono. E pare che Taliano si spogliasse in giupparello e andasse per que' paludi da Crema con due compagni a Castellione, e Luigi dal Verme in Crema molto fiacco; e il Signor Borso, che ancora non era giunto, ma era appresso Soncino, e non erano ancora in arme. E il Conte prese i carriaggi loro con Ducati circa 5000. Que' nostri di Bergomo ebbero Martinengo per trattato. A dì 20. venne quì un Messo e portò nuove e lettere, come il nostro campo avea avuto gli Orci Nuovi, Ponteojo, Palazzuolo, e tutto il resto de' Castelli di Bresciana e Bergamasca. Ancora la sera vennero nuove, che i nostri aveano avuto Casalmaggiore, e due luoghi del Marchese di Mantova, Marmirolo e Viadana. A dì 22. s'ebbe d'avere i nostri avuto Mozzanega, e ch' erano venuti in campo que' di Caravaggio per capitolare col Conte. Si spera, che s'avrà tutta Geradadda. *Item* che il Conte ha fatto grazia a molti ribelli Bresciani per nome della Signoria nostra, e questo l'avea fatto a fine di bene. A dì 23. circa ore 24. giunse Don' Uguccione de' Contrarj, che viene da Ferrara alla Signoria. S'ebbe, come il Signor Borso avea mandato a dimandare al Conte, che come egli avea avuto una gran rotta sì di cavalli, che di genti, e di danari, e di carriaggi, pregandolo che gliene volesse fare qualche parte. Il Conte gli rispose, che quando egli fosse quel figliuolo, che degnamente debbon' essere i figliuoli a' padri, non di quello ch' egli mandavagli a dimandare, gli darebbe, ma quand' anche esso Conte non ne avesse, soffrirebbe d'impegnarsi, e di trarsi del sangue per sovvenirlo. Ma essendo partito senza volere della Signoria con suo gran dispiacere, ch' egli dovesse aver pazienza; e con tal risposta partì il suo Messo. S'ebbe, che Niccolò Piccinino a dì 16. era entrato in Perugia, e voleva andare, ovvero fingeva di voler' andare a una sua casa, che ha nella detta Terra. Onde que' che reggono la detta Città, non vollero mai consentirgli ciò, e vollero ch' egli andasse ad alloggiare in Palazzo, dove stanno i Signori loro, ed egli disse che piacesse loro di farlo uno di quelli, e così lo fecero. E subito mandarono pel Tesoriere del Papa, ch' ivi era, dal quale volle intendere che ragione avea. E poi mandò pel Commessario del Papa, dicendo che dovesse dire al Papa, che quella era una buona Terra, e ch' egli dovesse dichiararsi col Duca, e lasciare la lega, il che facendo, gli sarebbe dare ubbidienza a tutti; e quella Terra e le altre sarebbono alla sua ubbidienza. E nol volendo fare, ch' egli sarebbegli nimico capitale. E questo mandò a dire al Papa. A dì 25. fu spedito Don' Uguccione de' Contrarj, il qual venne per trattar pace per via del Marchese col Duca di Milano. Gli fu risposto di non potere sperare di trattar pace, ma d'esser certo di nolla fare, perchè a questo conveniva esservi i Fiorentini, e il Conte Francesco nostri collegati, a' quali sarebbesi ciò fatto sapere. Il quale Uguccione a dì 26. partì e andò a Ferrara. A dì 27. s'ebbero lettere del Conte Francesco de' 21. come pel nostro Provveditore la Signoria era stata avvisata del tutto, pure per questa egli certificava d'avere ricuperato il Bresciano, il Bergamasco, e il Cremonese, rotte le genti nimiche, e presi cavalli 2000. Di Geradadda hanno avuto Mozzanega e altri luoghi; e andava per avere il resto, e farebbe cose accettissime alla Signoria nostra; e tutti del Milanese fuggono. In Crema si dice d'essere Luigi dal Verme: Messer Borso in Cremona, Taliano Furlano, Belmamolo, la famiglia del Duca, e un Capo di Provigionati; e che Carlo da Gonzaga con persone 1000. in circa andava colà per soccorso, sicchè il Duca di Milano grandemente trema. A dì 30. s'ebbe, d'avere i Fiorentini ricuperato Castello San Niccolò con due altri Castelli. S'ebbero lettere di Pasquale Malipiero Provveditore in campo de' 24. come il Conte avea avuto Vailà, Trevì, e la Rocca di Palazzuolo, e che Caravaggio avea tolto tutto il mese a rendersi, e che de' nostri hanno passato Adda alcune Squadre, e corso il paese, e hanno preso animali assai.

A dì 2. di Luglio s'ebbe nuova, d'avere le genti di Toscana rotto Niccolò Piccinino a questo modo. Il Patriarca del Friuli Legato del Papa, il quale andò a togliere quella gente, ch' era a Roma, quando fu morto il Cardinal ribelle di Santa Chiesa, venne in Toscana, e s'unì colle genti di Pietro Giampaolo Capitano de' Fiorentini, e furono alle mani colle genti di Piccinino. Fu una gran-

de battaglia, e Niccolò predetto alla fine fu rotto, e presi de suoi cavalli da 4000. uomini di Borgo San Sepolcro, e presi molti capi di squadra, Sagramoro, Lodovico da Parma, Jacopo da Camerino, Francesco di Santa Maria, Roberto da Monte Acuto, Filippo Schiavo, Jacopo da Rimini, e assaissimi carriaggi e bombarde. Sicchè i Fiorentini ebbero una grande vittoria. E furono fatte grandi feste nelle Terre della Chiesa. A dì 3. s'ebbe, d'essere stato ferito il Conte Lione fratello del Conte Francesco da uno schioppetto in una gamba. S'ebbe avviso che il Conte Francesco avea avuto Caravaggio per forza. A dì 4. s'ebbero lettere del Cardinale di Venezia da Firenze della rotta data a Niccolò Piccinino, presi cavalli 2800. e 13. Capi di squadra, 300. uomini d'arme, bandiere, e carriaggi; e Niccolò Piccinino essere fuggito, e il Signore di Faenza con circa 400. cavalli e non più. Sicchè la detta rotta è stata grande e potente; della quale cadaun Signore della lega ne dee fare festa, e renderne grazie al Creatore. A dì 6. circa ore 21. vennero nuove da Firenze, come il Papa avea pronunziato in Concistoro due Cardinali, uno Messer Piero Barbo, il quale poi fu Papa, l'altro Messer Luigi Patriarca d'Aquilea. *Tamen* non sono ancora del tutto pronunziati, e molti Veneziani sono rimasti gabbati. Ora Iddio così permette. A dì 7. venne un Messo dal campo con lettere de' 2. di questo mese, e s'ebbe nuova, d'avere i nostri avuto la Rocca di Caravaggio, tutta pertugiata, che pareva ch'essa fosse stata bombardata. Si dice, che venivano giù per Adda alcune navi, delle quali ne furono prese tre, sicchè i nostri si fanno certi, che passeranno di là dal detto fiume. A dì 8. giunsero in questa Terra due Oratori del Re nuovo de' Romani Federigo III. i quali sono il Capitano di Trieste, e un altro che fu Capitano a Trieste prima di quello, e andarono alla Signoria. Si dice che sono venuti, perchè si faccia tregua con que' d'Arco, che sono suoi raccomandati. S'ebbe da Firenze, che la gente della Chiesa avea avuto Borgo San Sepolcro, e che Niccolò Piccinino era andato con pochi cavalli. A dì 9. s'ebbero lettere del Conte Francesco, come egli era pronto a fare due fatti, e a metter fine all'impresa, e avere apparecchiato due bastie, e metterle sull'Adda, per avere il modo di fare un ponte e passare di là. S'ebbe d'avere il Marchese di Ferrara cassato tutte le sue genti, cioè i provigionati, che si tiene sieno andati a servire il Duca. Il qual Marchese è andato a Modena. E' da sapere, che gli Oratori del Re de' Romani volevano, che si facessero tregue co' Conti d'Arco, e Maccabruno, e col Vescovo di Trento. Col Vescovo di Trento fu conceduto, ma non cogli altri. Il Papa al tutto vuole, che la Signoria dia in commenda il Patriarcato d'Aquilea a Messer Luigi eletto Cardinale. *Tamen* i nostri sono duri, e non vogliono assentire. A dì 11. s'ebbe d'aver fatto tregua que' di Lodi, e di Crema per una parte, Geradadda, Bergamasca, Martinengo, e Soncino, che sono nostri per l'altra per mesi quattro e giorni quindici di contrabando; e questo per poter venire sopra il Mantovano, per saldare i conti col Marchese di Mantova. A dì 15. s'ebbe, d'avere i nostri avuto San Giovanni in Croce e tutti quegli altri luoghi del Cremonese, che aveano perduti, salvo Casal Maggiore. A dì 17. s'ebbe d'avere avuto i nostri Canedolo e Asola, che sono Castelli del Marchese di Mantova. E intesa tal nuova fu fatto sonare campanò a San Marco e per tutte le contrade. A dì 21. s'ebbe nuova, come Stefano Contarini Capitano dell'armata nel Lago avea avuto Garda per forza, e messala a sacco. E che il Conte Francesco era a Canedo, e bombardava la Rocca, e sperava presto d'averla. Fu detto, che Niccolò Piccinino passò di fuori di Bologna a dì 20. e viene in Lombardia. Altri dicono, ch'è restato a Bologna. A dì 22. s'ebbe, come la nostr'armata di Lago avea avuto Bardolino, e tutta la riviera di Gardesana. Mancavano *solùm* Lacise e Peschiera. A dì 23. s'ebbe d'avere i nostri preso Marcaria, e quella messa a sacco. E poi a dì 5. d'Agosto s'ebbe la Rocca per forza, e quanti furono trovati dentro, furono morti. E la detta Rocca fu spianata fino a' fondamenti.

A dì 12. d'Agosto il Conte Francesco ebbe tre Castelli pure del Signore di Mantova, i quali furono Cavriana, Rivoltella, e Rana. A dì 15. la Signoria nostra ebbe la Città di Ravenna di volontà de' Cittadini e del Popolo. Il qual trattato menò Nani di Carlone speziaro nostro Veneziano. E avuta la detta Città, fu mandato a' confini il Signore di quella chiamato Ostasio da Polenta, e sua moglie e suo figliuolo, con dar loro provigione da vivere nella Città di Candia. E ivi i detti finirono la vita. Aveano Ducati 800. all'anno. Questi Cittadini, furono autori di farci avere la Terra, Obizzo Monaldini, Francesco suo fratello, Matteo Balbo, e Jacopo Tambesio. A dì 17. s'ebbe Peschiera per forza, e fu messa a sacco. Dipoi ebbero la Rocca per gran battaglia, e fu morta assaissima gente. E io ho veduto scritto di carbone per mano del Conte Francesco dietro la porta della detta Rocca nell'entrata queste parole: 1440. *a dì . . . . d'Agosto io Conte Francesco entrai in questa Rocca per nome della Signoria di Venezia*. E dipoi s'ebbe *etiam* Valegio co' Castelli a patti. A dì 28. Madonna Bianca figliola del Duca di Milano fu mandata pel padre a Ferrara, per darla per moglie al Conte Francesco: la qual cosa si trattava; dove stette per alcuni mesi. Ma non si potendo accordare, alla fine ritornò a Milano. In questo tempo il Cardinale Arelatense convocò il Concilio contro Papa Eugenio IV. ma nulla gli valse, sicchè si partì, e più non tornò in Corte di Roma. E se l'avesse seguitato, avria appiccato un gran fuoco. A dì 18. di Dicembre il Conte Francesco venne in questa Terra con un malissimo tempo, onde non si potè fargli onore come meritava, nè il Doge andargli incontro col Bucintoro, ma ben nel suo ritorno gli fu fatto il doppio, perchè il Doge l'accompagnò col Bucintoro con tutt' i trionfi, che si ponno fare.

Nel 1441. a' 10. di Febbrajo fu fatto Novizzo o Sposo Ser Jacopo Foscari figliuolo di Messer lo Doge nella figliuola di Ser Lionardo Contarini *quondam* Ser Pietro da San Barnaba; e per le dette nozze fu fatto un ponte su burchi, ch'attraversava il Canal Grande da San Barnaba a San Samuele, pel quale passarono più di 300. cavalli col Novizzo, e colla sua Compagnia, e col Signore della festa. I quali erano vestiti di velluto cremesino a maniche arlotti foderati di Dossi nobilissimamente in punto, e pel simile tutta la famiglia. Dipoi vea-

venne il Bucintoro, sul qual'era una grandissima quantità di Donne molto nobilissimamente vestite, e la maggior parte di esse di panno d'oro. E fu levata la Sposa, e condotta in Palazzo, dove fu fatta nella Sala nuova una bellissima festa. Vi fu Messer lo Doge, e il Conte Francesco, e v'era grandissima quantità di torchi bianchi; e la sera cenarono in Palazzo assai persone. A dì 11. il Conte Francesco fece fare per amore della detta festa una notabil Giostra sulla Piazza di San Marco, e mise per premio una pezza di Centanino cremesino di valuta di Ducati 140. d'oro. E furono alla detta Giostra Giostratori 30. Ma venne una pioggia, la quale durò quattr' ore. Il Conte Francesco era a cavallo. E correndo un Giostratore, saltò un tronco di lancia sulla faccia di Ser Vittore Trono, ch'era sopra d'un solajo; per la qual botta il terzo dì morì. Dipoi compiuta la Giostra, fu dato il pregio la metà al Furlano uomo d'arme di Taddeo Marchese, e l'altra metà a un' uomo d'arme del Conte Francesco, i quali si portarono benissimo. Erano sulla Piazza di San Marco più di 30000. persone a vedere la festa. E poi a dì detto per Messer lo Doge, per fare onore alle nozze di suo figliuolo, fece egli fare un' altra notabil Giostra. Mise per premio una tornata di velluto cremesino, piena d'argento di prezzo di Ducati 100. d'oro. E vi furono assai Giostratori. Durò la detta Giostra ore cinque e più. Fu dato il pregio in due parti, una alla Compagnia del Conte Francesco, & a quella di Gattamelata tra loro, e l'altra alla Compagnia di Taddeo Marchese. E la detta Giostra fu bellissima, e durò due giorni. E furono serrate le botteghe della Terra, per onorare la detta festa. E in Palazzo fu fatto di grandissimi pasti a Donne e a Gentiluomini. E facendosi le dette feste, venne nuova, come Niccolò Piccinino era venuto in Geradadda, e avea sparso, che a Venezia era morto il Conte Francesco. Per lo che ebbe il luogo di Chiari in Bresciana, ch'era di Gattamelata, e quasi tutta Geradadda. Onde intesa tal nuova, il detto Conte Francesco si partì di quì, per andare in Bresciana. E così fece, e andò subito in Vicentina, per dimostrare ch'era vivo.

A dì 18. di Marzo Niccolò Piccinino ebbe Soncino, salvo l'avere e le persone, ma nulla attese, *maxime* agli amici della Signoria. E tutto questo verno egli stette a campo, come se fosse stata la State. A' 24. d'Aprile il dì di San Giorgio, apparve nell' aria a Verona una Croce bianca, ed era l'aria azzurra, sicchè la Croce si vedeva benissimo, lunga 5. piedi. E stette così finchè furono benedette le bandiere, che la Signoria avea mandato a dare al Conte Francesco, le quali furono benedette nella Chiesa di Sant' Anastasia. E compiuta la Messa le dette bandiere furono portate a casa del Conte, e la detta Croce non si vide più. Dipoi il detto Conte Francesco fece fare comandamento, che tutta la nostra gente s'adunasse in campo, per andare a trovare Niccolò Piccinino, il quale quell' invernata avea tolto molte fortezze alla Signoria. E si mise in punto e andò a trovarlo, ch'era a Martinengo. Inteso questo il detto Niccolò mise in Martinengo 800. cavalli e 400. fanti per guardia di quel luogo. Il Conte ivi venne a campo e assediollo. Il Conte venne un miglio appresso col campo, e ivi si mise. E di dì e di notte il Conte Francesco bombardava Martinengo. E Niccolò Piccinino aspettava, che il Conte entrasse dentro, e li mettesse a sacco, e in quello egli venisse a romperli. Ma il Conte, che s'accorse di questo, non volle mai consentire a ciò, e voleva più tosto stargli attorno e assediarlo, che vincerlo per forza, con dire che Niccolò Piccinino non potrà star troppo col campo suo quì per le vettovaglie. Erano dentro quattro delle migliori squadre, che avesse esso Niccolò Piccinino. E coloro mandarono a dire al Conte, che si volevano rendere, salvo l'avere e le persone; e il Conte nolli volle accettare, salvo che se si rendessero a sua discrezione, ed eglino non vollero, e così stava in assedio, dandogli battaglia dì e notte. In questi giorni, e fu a dì 4. di Maggio, fu promesso di dare a Bartolomeo Coleoni, Romano, Coffo, e Atignano, Castelli in Bergamasca, e fatto gli fu il privilegio. A' 24. d'Aprile fu tolto a' nostri stipendj il Signor Micheletto di Cotignola, per essere Gattamelata Capitan nostro molto infermo. E furono pel Collegio eletti sei Nobili a dì 6. Maggio, i quali vadangli incontro, che viene in questa Terra. A dì 11. di Giugno furono eletti due pel Collegio a portare il bastone di Capitano al detto Signor Micheletto, Giorgio Quirini e Lionardo Quirini. In questo mezzo Gattamelata da Narni essendo ammalato, e mal potendosi esercitare, fu portato a Padova. A dì 2. d'Agosto Niccolò Piccinino mandò a dire al Conte Francesco, che voleva da lui un salvo condotto, che voleva venire a parlargli. Il Conte fu contento, e glielo fece. E così il detto venne a parlargli sulla campagna. E venne con lui Messere Urbano uno de' maggiori, che abbia il Duca di Milano. E incominciarono a trattare di far la pace insieme. E baciaronsi per mezzo la bocca l'uno e l'altro, e così i Condottieri, ch' erano di compagnia con loro. E fu fatta tregua per otto giorni. E venne a questi patti, che voleva dare Soncino, Romanengo, e Martinengo, e la Geradadda, e altri luoghi presi per lui di que' che acquistarono all' incontro le genti sue ch' erano in Martinengo. E così rimasero d'accordo. Ma il detto volle prolungare la tregua per altri giorni otto, perchè in questo tempo *etiam* voleva trattare la pace colla Signoria e co' suoi aderenti e collegati, promettendo di far dare al prefato Conte Madonna Bianca figliuola del Duca di Milano per moglie, e di dargli per dote la Città di Cremona, perocchè il Duca non avea figliuoli; *etiam* Crema e altri luoghi, come gli era stato promesso per avanti. E così fu conchiusa la pace. E furono levate tutte le offese, e consegnate tutte le dette fortezze al Conte Francesco. E in queste pratiche il Marchese di Mantova fece una scorreria su quello di Bergomo, e prese molti prigioni. Saputo questo, il Conte Francesco scrisse una lettera al Duca di Milano, dolendosi di quello, che avea fatto il Marchese di Mantova, essendo state levate le offese. Il qual Duca scrisse al prefato Marchese, che dovesse far restituire ogni cosa, e così fu restituita la preda fatta e i prigioni. E nota, che oltre le Fortezze che furono promesse al Conte Francesco, egli tolse *etiam* Casal Maggiore, e altre Fortezze.

A dì 10. d'Agosto venne a Venezia il Signor Micheletto di Cotignola, e fu onorato assai. E quando si partì, furono mandati due con

con lui ad accompagnarlo, Pietro Pisani e Orio Pasqualigo. A dì 23. d'Agosto il Conte Francesco venne a Venezia per confermare la detta pace, ch'egli avea fatta co' Commessarj del Duca di Milano, e gli fu fatto grande onore. E stette tanto in questa Terra, finchè gli vennero le ambascerie della Lega, che doveano essere alla conchiusione della detta pace. E così fu dato ordine di farla, e che tutti essi Oratori si riducessero alla Cavriana in Mantovana, dove sarebbono gli Oratori del Duca di Milano, e del Papa, e de' suoi aderenti. E furono mandati per la Signoria tre Oratori, Ser Francesco Barbarigo il ricco, Ser Paolo Trono, e Ser Federigo Contarini; ma il Contarini rifiutò, e in suo luogo fu eletto Ser Paolo Correro il Procuratore; i quali andarono al detto luogo di Cavriana con notabile compagnia. *Etiam* si partì esso Conte per trovarsi alla detta conchiusione. A dì 28. d'Ottobre s'ebbe nuova, che il Conte Francesco avea sposato Madonna Bianca figliuola del Duca di Milano sulla campagna di Cremona, e insieme entrò in Cremona, ed ebbe il dominio di quella Città. A dì 23. di Novembre, ridotti alla Cavriana tutti, furono conchiusi i Capitoli della pace, e che il Marchese di Mantova restituisse alla Signoria Porto, e Legnago, Nogaruola, e tre altre fortezze per lui tolte. *In reliquis* chi ha tolto, si tenga. Sicchè perdette Valegio, e Peschiera. La qual pace fu gridata in questa Terra a dì 10. di Dicembre col modo che scriverò quì avanti; e ne fu fatta gran festa. Fu preso per allegrezza di rilasciare di prigione tutti i prigioni, ch'erano in prigione per debito di Comune e per condennagione. E così a dì 10. fu fatta una solennissima Processione in questa Terra, e fu pubblicata la detta Pace. Vi fu tutto il Clero di Venezia colle Reliquie con grande divozione.

Nel 1442. di Gennajo, morì il Marchese Niccolò d'Este di Ferrara. Avanti ch'e' morisse, il suo figliuolo naturale Signor Lionello corse la Terra, e di quella si fece Signore, giusta la promessa fattagli. E subito mandò per Oratori a raccomandarsi alla Signoria nostra, dicendo di voler' essere suo buon figliuolo e servidore. E per la Signoria furono mandati Oratori a Ferrara a rallegrarsi della sua creazione, e a dolersi della morte del Marchese suo padre. A dì 25. di Febbrajo il Conte Francesco venne a Venezia. Gli fu fatto grandissimo onore. Gli andò incontro il Doge col Bucintoro. Arrivò alla sua casa a San Pantalione, dove è ora la Cà Foscari. Poi si partì, e tornò nella sua Città di Cremona. E in quest'anno del mese d'Aprile, fu conceduto a Don Paris di Lodron il Castello di Cembergh in Valcamonica, e Balgoli in Valdisabbia, e altri beni e possessioni nella Villa di Mussoloni, che furono de' ribelli. A dì 10. di Marzo giunse in questa Terra il Cardinale di Sant'Angiolo, il quale a nome del Papa va in Ungheria, per far fare la pace tra quel Re e il Re de' Romani per le differenze, che aveano insieme. Gli fu fatto grande onore, il quale era di nazione Romano. Gli andò incontro il Doge colle Piatte. Alloggiò a San Giorgio maggiore. Gli furono fatte le spese, e al suo partire, fu presentato di vini, cere, confezioni, spezierie, e altre cose. A dì 3. d'Aprile venne in questa Terra il Magnifico Messere Orlando Palavicino col salvo condotto fattogli, il quale era scappato da Milano, perchè Niccolò Piccinino gli avea tolto i suoi Castelli. E si venne a gittare a' piedi della Signoria nostra, dimandandole venia del fallo, ch'e' fece contra questo Stato, e che da quì avanti voleva essere buon servidor nostro, e la Signoria gli usò grate parole, e il tolse a grazia; e quello che gli ha tolto Niccolò Piccinino, è di valuta di Ducati 400000. senza le munizioni. A dì 6. venne un' Ambasciadore del Re di Boemia per dimandare alla Signoria ajuto contro il Turco, che s'andava facendo molto grosso, imperocchè molti Signori Greci s'erano accordati con lui, e pel simile i Ragusei. A dì 3. di Maggio venne in questa Terra il Conte Francesco Sforza con Madonna Bianca sua moglie, e furongli fatti grandissimi onori e trionfi. Nella notte de' 4. di Maggio venne nuova al Conte Francesco, come in Bologna Niccolò Piccinino faceva apparecchiare tutte le sue genti. Onde sapendo questo il detto Conte, volle lasciare ogni cosa, ch'era determinata da fargli in questa Terra, per onorare sua moglie, di feste e giostre, e si partì subitamente, e mandò a dire alla Signoria, come per le nuove, ch'egli avea avuto, voleva per ogni modo partire e non istare ad aspettare l'Ascensione, nè altre feste. E subito il Doge montò nelle Piatte con molti Gentiluomini, Palischermi, e barche, e andò a casa del detto Conte, e fu a parlamento con lui, poi ritornò a Palazzo. A dì 6. fu mandato per la Signoria a donare a Madonna Bianca un giojello di valuta di Ducati 1000. e molti vini, cere, confetti, e altre cose; e fu scritto a' Rettori, che facessero al Conte e a sua moglie le spese in questo suo ritorno. E furono accompagnati per Messer lo Doge colle Piatte fino a Malamocco, dove si trovò il Podestà di Chioggia con assaissime barche, e menolli fino a Chioggia, e da Chioggia con barche della riviera il detto Conte e sua moglie andarono fino a Ravenna con gran festa e trionfo.

A dì 8. di Giugno s'ebbe nuova, come a' 2. del detto mese, nel giorno del Corpo di Cristo, Napoli del Reame fu preso dal Re Alfonso d'Aragona, il quale teneva il Re Renato della Casa d'Angiò Francese. E l'ebbe per certa via fatta sotterranea, la quale buttava nel pozzo di San Giovanni Carbonara, mostratagli per un Villano. La quale era via vecchia. Il qual Villano fu poi dal detto Re premiato, e datogli il Monte del Carbone. Ora quegli Aragonesi entrarono nella Terra per la detta buca, e andarono alla Porta di Santa Sofia, e furono balestrieri 400. e apprirono la detta porta; sicchè il resto delle genti col detto Re Alfonso potè entrar dentro. Ma il Re Renato vedendo i nimici essere già entrati nella Terra, combattè un pezzo con loro, e vedendo d'essere soverchiato, si salvò in Castelnuovo, il quale prima abitava in Capoana. Il qual Renato di lì poi si partì sopra una Galera di Genovesi, e giunse a Pisa, e poi a Firenze. E fu alla presenza di Papa Eugenio IV. lamentandosi molto di lui, perchè avea fatto Niccolò Piccinino Gonfaloniere della Chiesa. E per questa cagione il Conte Francesco non avea potuto venire in Puglia a dargli soccorso contro il detto Re Alfonso, e che per questo gli era stata tolta la Puglia, e poi avea perduto Napoli. Onde per questo il Papa chiamò Concistoro, e ogni

di

dì si riduceva a consultare. E avuta tal nuova, la Signoria chiamò Pregadi, e fece Oratore al Papa a Firenze Almorò Donato *quondam* Ser Niccolò da Santa Maria Formosa, il quale accettò e andò, e gli fu messa pena ad andare di Ducati 500. A dì 27. di Giugno Lunedì mattina, Messer lo Doge rifiutò un'altra volta il Dogato, dicendo che per impotenza egli non poteva più esercitare il Dogato. Erano Consiglieri Ser Luca Trono, Ser Jacopo Gabrieli, Ser Melchiorre Grimani, Ser Lionardo Giustiniani, Ser' Andrea di Bernardo, e Ser Francesco Barbero il Cavaliere, i quali non vollero accettare la detta rifutazione. E il Doge stette tre giorni, che non volle venire alla banca; e i detti Consiglieri andarono a persuaderlo, che non volesse star fermo nella sua opinione di rifiutare. Il quale alla fine persuaso *etiam* da' suoi parenti a dì 29. venne alla banca. Prego Iddio che nell'avvenire dia a lui e a noi miglior ventura di quella, che s'è avuta finquì. A' 3. d'Agosto s'ebbe nuova, che a Rimini, fu un malissimo tempo di tempesta e di pioggia e di venti, sicchè pareva, che il mondo dovesse disfarsi, e rovinarono più di 600. passi di muro della Città, e ammazzarono assai persone. Morì innumerabile quantità d'animali. Rovinarono case assai, e si rovesciarono molti navili, e s'annegarono molte persone. Fu ritrovato che tale tempesta pesava 20. once l'una. Mai non fu veduto il più cattivo tempo. Nota, come sono stati fatti molti patti, e accordi tra il Conte Francesco e Niccolò Piccinino, e molti Capitoli; ma dal canto di Niccolò predetto fittizj e ribaldeschi. *Etiam* col Re d'Aragona e col Papa. Alla fine il detto Conte, e Niccolò Piccinino si parlarono insieme in campagna, in presenza di Madonna Bianca, e fecero di nuovo patti insieme da essere amici, e baciaronsi per bocca tutti e due. E così fecero que' ch' eran con loro. Ma poco durò il detto accordo, imperocchè il detto Niccolò tolse al Conte Francesco per nome della Chiesa due Terre, Gualdo e Tolentino, e molti altri luoghi. E questa è stata la pace, che hanno fatto insieme. Il quale Niccolò Piccinino era Gonfaloniere della Chiesa. A dì 28. di Settembre s'ebbe nuova, come Bartolomeo Coleone da Bergomo Condottier nostro era fuggito dalla Signoria nostra, e andato ad acconciarsi col Duca di Milano. Questi non avea al principio tre lance, e la Signoria gli diede 200. lance, ed è nostro suddito; *etiam* fanti 150. di condotta. E la Signoria gli avea donato tre Castelli e una bella Casa in Bergomo. *Tamen* le usò questo tradimento. Si partì e andò a Romano suo Castello, che la Signoria aveagli donato. A dì detto s'ebbe nuova, come a Firenze a dì 20. in pubblico Concistoro Papa Eugenio IV. avea investito Renato d'Angiò per Re di Napoli, e gli fece fare i suoi privilegi. E a dì 30. del detto mese esso Re Renato si partì da Firenze, e andò a Pisa, e ivi montò su una nave de' Genovesi con molta compagnia, per passare in Francia a domandare soccorso al Re, per poter tornare a ricuperare il suo Reame di Puglia. E ha lasciato in Italia il suo primogenito Duca di Calabria, acciocchè, s'egli potesse, ricuperasse il detto Reame.

A dì 16. d'Ottobre fu conchiusa una lega nuova del Re Don' Alfonso d'Aragona, che dominava Napoli, del Duca di Milano, e di Niccolò Piccinino, contro la lega della Signoria nostra, de' Fiorentini, del Conte Francesco, degli aderenti, e de raccomandati. E' da sapere, come venne nuova, che il Re di Polonia colla gente d'Ungheria avea rotto il campo del Turco, e morto più di 80000. Turchi, e preso 5000. uomini Turchi, e 5000. Cameli e Muli co' loro carriaggi, e coll' aver loro; di che il nostro Signor' Iddio sia ringraziato. Fu ottima nuova. A dì ultimo d'Ottobre per una nave venuta di Costantinopoli, s'è inteso, come il Dragasi fratello dell' Imperadore era giunto a Costantinopoli colle nostre Galere. E subito l'Imperadore Calojanni rifiutò nelle sue mani l'Imperio, e volle che il detto fosse chiamato Imperadore. Il campo del Turco, il quale era ivi propinquo, e attorno la Terra, intesa la rotta avuta de' Turchi da' Cristiani, dal Re di Polonia, e dagli Ungheri, subitamente si levò dall' assedio, e mandò suo Ambasciadore all' Imperadore predetto, per volere far pace con lui. Non so quello che seguirà. A dì 28. di Dicembre venne nuova, come la Città di Genova avea mutato stato, e cacciato Messer Tommaso di Campofregoso, ch'era Doge, avea fatto Doge Messer Rafaele Adorno.

Nel 1443. a dì primo di Gennajo, Papa Eugenio IV. mandò una lettera alla Signoria, richiedendo, che se gli mandassero due altri Oratori, imperocchè egli voleva far pace col Re d'Aragona, col Duca di Milano, e con Niccolò Piccinino. Subito furono chiamati Pregadi. E fu preso di fare due Oratori al Papa, i quali furono Francesco Barbarigo il ricco, e Andrea Morosini l'Avvogadore, i quali per difetto delle persone rifiutarono. E fu eletto poi Federigo Contarini, il quale accettò e partissi subitamente, e andò a Firenze. Ancora il Papa richiese la Signoria di 10. Galere, per farle armare contra de' Turchi. E a dì 8. fu preso ne' Pregadi, ch'essendo stata richiesta la Signoria nostra dal Sommo Pontefice per bene della Cristianità, acciocchè i Turchi e gl'Infedeli non facciano contro a' Cristiani, come han fatto pe' tempi passati in distruzione di quella, e menate via tante anime in cattività, e atteso che il Papa abbia protestato a' Signori del mondo, che vogliano provvedere, acciocchè i Cristiani non sieno più consumati, e vuole fare la Crociata, e ha richiesto sussidio, tra' quali alla Signoria nostra di Galere 10. co' suoi fornimenti; però gli sia risposto, che siamo ben contenti, come buoni figliuoli di Santa Chiesa di dargliele, acciocchè tanta buona e perfetta opera avesse esecuzione per bene della Cristianità. A dì 16. di Gennajo essendo mancato di questa vita il Magnifico Gattamelata da Narni Capitano General nostro, e volendo la Signoria fargli in questa Terra un onorato esequio (e v'anderà Messer lo Doge) fu preso di potere spendere fino a Ducati 250. Nota, che il detto fu sepellito a Padova nella Chiesa del Santo, dove gli fu fatta un' onorata Capella, e un' arca alta con un' Epitafio. E fu per la Signoria, attesa la sua fedeltà, fattogli fare un cavallo di bronzo, opera di Donatello Fiorentino, e quello fu messo all' entrare del campo della Chiesa del Santo di Padova. Epitafio del Magnifico Gattamelata.

Dux bello insignis, Dux & victricibus armis
Inclytus atque animis, Gattamelata fuit.

Nar-

Narmia me genuit media de gente, meoque
Imperio Venetûm sceptra superba tuli.
Munere me digno, & Statua decoravit equestri
Ordo Senatorum, nostraque pura fides.

Questo lasciò un suo filiuolo d'età d'anni . . . . chiamato Giovanni Antonio, il qual' ebbe stipendo dalla Signoria nostra, ma morì giovine; *etiam* egli fu sepellito a Padova nella detta Capella in un' arca all'incontro del Padre, con un' epitafio che quì non iscrivo. A dì 21. di Gennajo giunsero in questa Terra le Galere d'Alessandria, colle quali è tornato Andrea Donato il Cavaliere stato Orator nostro al Soldano; il quale è stato molto ben veduto e trattato dal detto Soldano. E avea ottenuto tutto quello che richiese, e fattogli grandissimo onore; e mandò a donare, all'incontro de' presenti portatigli, alla Signoria molti presenti di balsamo, di Teriaca, di lavori di porcellane, di muschi. E vestì il detto Oratore d'una veste d'oro foderata d'Armellini e Zibellini, e gli fece dare ogni giorno per le spese Ducati 10. d'oro, cioè tanti Seraffi. E scrisse una bella lettera alla Signoria nostra, la quale è questa: *Bachomach Melech Zier, Soldano eccellente, Signor giusto, e glorioso Reggitore delle riviere conquistate de' suoi ribelli, spada del mondo, giustiziatore di giustizia nell' umana generazione, mediatore tra i differenti, ereditario del Soldano Nedego, Signore del Saracinismo d'Arabi, e de' Persi, Alessandro a questo tempo, Congregatore di verità, Signor de' due mari, assicuratore de' cammini, Servo de' due santi luoghi, cioè Lamech e Gerusalem, Re sopra quelli, che portano corona in testa, e che siede in onorata sedia, che Iddio e il Profeta nostro lo regga in terra, e si gli doni grazia e intelletto, ch' e' faccia i santi comandamenti; amen. Al sapientissimo Doge, e di grande autorità Francesco Foscari, colonna e ornamento de' figliuoli del Battesimo, maggiore e più savio di tutti i Signori de' Cristiani, amorevole de' Signori Soldani, Doge di Venezia* &c. Seguita la lettera, e nel fine: *Scritta nel Millesimo Saracinesco a dì 5. delli Luna chiamata Zemeledinlacha, nelli Anni del Profeta Santo* 846. che corre nel Millesimo nostro Latino a dì 25. d'Ottobre. Anno ab Incarn. D. N. 1442.

A dì 20. di Marzo, in questo mezzo Papa Eugenio IV. si partì da Firenze, e andò a Siena, e scrisse un Breve alla Signoria, che le piacesse mandare a Siena i suoi Oratori, imperocchè quelle cose, che non s'erano potute acconciare a Firenze, s'acconcerebbono a Siena. Onde fu preso in Pregadi, che Lionardo Venieri Orator nostro ch' era a Firenze, a compiacenza del Papa andasse a Siena insieme coll' Oratore de' Fiorentini. Di Maggio Francesco Quirini Conte e Capitano a Scutari ebbe la Città d'Antivari, e dentro vi pose governo e presidio. A dì 8. di Giugno s'ebbe, che a dì 6. la Città di Bologna s'era ribellata al Duca di Milano, e a Niccolò Piccinino, in questo modo. Eravi un Cittadino di Bologna, chiamato Messer' Annibale Bentivogli, il quale era stato menato in prigione per sospetto di Niccolò Piccinino in Lodigiana in una fortezza, e v'era stato molto tempo. Il quale seppe tener modo col nipote del Castellano e co' suoi amici, ch' egli ebbe modo d'uscir fuori della detta fortezza. E la notte venne a Bologna co' detti suoi amici. E a dì 5. a ore 4. di notte fu tolto dentro la detta Terra, e a dì 6. egli scorse la Terra gridando; *Viva il Popolo, e la Libertà*. E andò al Palazzo, e prese il Rettore, e Francesco Piccinino figliuolo di Niccolò; e fu messa a saccomano la Compagnia, e la Casa del detto Francesco; il quale subito entrò nel Castello, facendo provigione, che non gli potesse essere dato impaccio. E così fu espulso il dominio del Duca di Milano e di Niccolò Piccinino dalla detta Città. A dì 18. di Giugno venne nuova, come Antonio Diedo Capitano al Golfo avea avuto lettere di Francesco Quirini Bailo e Capitano a Scutari, come a dì 4. di questo egli diede una battaglia al Castello di Dulcigno, la quale durò per lo spazio d'ore sei, e ne furono morti de' nostri. Imperocchè nella detta Terra erano 80. Gentiluomini Bossinesi, e di loro ne furono feriti e morti *etiam* molti. E venendo l'altro giorno, i nostri deliberarono di dargli una più aspra battaglia. Vedendo così que', ch' erano dentro il Castello, non isperando d'aver soccorso, mandarono a parlare a' detti Capitani nostri, e rimasero d'accordo di rendersi, salvo l'avere e le persone. Ed entrati i nostri nel Castello, trovarono *solùm* tra vivi e feriti persone 27. gli altri erano stati tutti morti; i quali con salvo condotto furono accompagnati infino a Ragusi. Questo medesimo avviso s'ebbe per lettere del detto Francesco Quirini. In questo giorno giunsero in questa Terra tre Oratori de' Sedici posti al governo di Bologna con una bella compagnia, e con ampio Sindacato di quella Comunità, e furono in Collegio, richiedendo alla Signoria, che le piacesse di dar loro soccorso per potersi mantenere in libertà; e aveano libertà da' loro Signori di fare tutte quelle cose, che comandasse questa Signoria. Furono accettati graziosamente per Messer lo Doge, dicendo loro, che si consiglierebbe la cosa, e dipoi si sarebbe loro risposta. Onde fu chiamato il Consiglio de' Pregadi, e fu determinato, che fossero dati loro Auditori a vedere e a trattar quello, che volevano sopra la detta cagione, e così furono dati. E i detti rimasero d'accordo in questa forma. Primo col nome di Cristo e del Vangelista San Marco la Lega nostra è contenta di togliere i detti Bolognesi nella detta Lega e unione, e di volere difenderli e guarentare da tutti i nimici loro, promettendo di mandar loro soccorso di genti da piè e da cavallo, e di fare tutte quelle cose, che fossero di loro utile. In questo giorno s'ebbe nuova di Siena, come il Cardinale Messer Luigi Patriarca d'Aquilea, il quale fu figliuolo di Mastro Biagio, era andato a Terracina, dove si trovava il Re d'Aragona, e Niccolò Piccinino, e rimasero d'accordo insieme. Che Papa Eugenio IV. è contento non ostante l'investitura, ch' egli fece al Re Renato, di coronare esso Re Alfonso d'Aragona del Reame della Puglia. E oltre di questo il Papa gli dà la Città di Benevento in feudo, e altri luoghi, che sono su quello di Roma, con altri patti fatti pel Papa con gran danno e carico della Chiesa di Dio. E all' incontro il detto Re gli promette di servirlo con 4000. cavalli contro il Conte Francesco, e contro la Lega nostra.

A dì 22. di Giugno venne in questa Terra il Magnifico Signor Michele di Cotignola Capitan nostro Generale. E a dì 26. del detto mese gli fu dato per Messer lo Doge nella Chie-

A Chiesa di San Marco all' Altar grande il Gonfalone e il Bastone da Capitan nostro Generale, pregando l'eterno Iddio, che gli sia dato in buon' ora. In questo giorno il Re de' Romani Federigo III. scrisse una lettera alla Signoria, confortandola, che voglia mandare i suoi Oratori a Norimberga per la festa di San Martino, dove a quel tempo debbono essere tutti i Principi, ovvero gli Oratori de' Cristiani per dover determinare il luogo per fare il Concilio per riformare la Chiesa d'Iddio, per rimuovere lo scisma, ch' è tra Papa Eugenio IV. e Papa Felice. Onde pel Consiglio de' Pregadi gli fu risposto, che al tempo debito e ordinato se gli manderebbono i nostri Oratori per la detta cagione, e per far

B cosa grata a Sua Maestà. A dì 31. di Luglio giunse in questa Terra il Cardinale Francesco Condolmiero nipote del Papa, il qual' è Vicecancelliere. Gli andò incontro il Doge colla Signoria colle Piatte fino a Santo Spirito, e gli fu fatto grande onore, e fu accompagnato fino alla casa del Marchese di Ferrara. Questi è stato deputato pel Papa Legato sull' armata, la quale si debbe fare per andare contra de' Turchi. A dì 17. d'Agosto s'ebbe nuova, come Messer Rafaele Adorno Doge di Genova con quella Comunità stava in pratica d'accordarsi col Duca di Milano con questi Capitoli. Primo che il Duca gli promette di fare toglier via tutti i fuorusciti di

C Genova; e fare che avranno Porto Venere, a altri loro luoghi, che tengono i detti fuorusciti. E abbisognando a' detti Genovesi, promette di dar loro cinquecento fanti a tutte sue spese, e di togliere il sale da loro. E farà correre tutte le mercatanzie di Lombardia. Oltre di questo il detto Duca si contenta, che i detti Genovesi debbano rimanere nella Lega nostra, e che sieno amici degli amici e nimici de' nimici. Et è da sapere, che i detti Genovesi richiesero i nostri Oratori, che ivi sono, di raffermare la lega, che hanno colla Signoria nostra per altri dieci anni prossimi. E così è stato preso. E fu mandato il Sindacato a' nostri Oratori a Genova,

D acciocchè la dovessero conchiudere. A dì 16. del detto mese, essendo state mandate per la Signoria nostra genti da cavallo e da piè in ajuto de' Bolognesi, in questo giorno s'ebbe nuova, come avendo la detta nostra gente e i Bolognesi intelligenza, che le genti del Duca di Milano ch'erano appresso Bologna a campo per ricuperarla, stavano con malissima guardia, e che il Signor di Faenza era partito, si mise in ordine il Popolo di Bologna, e le genti d'arme. E a dì 12. di questo circa l'ore 17. di notte uscirono di Bologna, e andarono a trovare i nimici a un luogo detto Ponte Polledrano, e trovaronli sprovveduti, e furono alle mani con loro, per modo che li

E ruppero, e li misero in fuga con morte d'assaissimi di loro nimici. Rimasero presi cavalli 1960. e uomini d'arme 360. E per simile presero tutti i carriaggi loro, e fuggì il Conte Luigi dal Verme suo Capitano solamente con cavalli 260. e male in punto. E questa fu una grandissima rotta al Duca di Milano, e una grande vittoria e vigoria a' Bolognesi. Intesa tal nuova in questa Terra, fu fatta una solenne, e bella processione, ringraziando Iddio. In questi giorni il Cardinale di Rosia ovvero di Sant' Angiolo, il quale andò Legato del Papa al Re de' Romani e al Re di Polonia e al Re d'Ungheria, per metter' ordine di far passaggio contra de' Turchi per soccorso de' Cristiani, avvisò per sue lettere quello, che avea ordinato di fare co' detti Reali, nel fare esercito terrestre contro il Turco. E prima il Serenissimo Re d'Ungheria d'andare in persona con cavalli 10000. Il Despoto Giorgio di Rascia con cavalli 10000. Il barba del Re d'Ungheria con cavalli 10000. Il Serenissimo Re de' Romani Federigo III. con cavalli 10000. Il Banno Maticone con cavalli 10000. Il Vaivoda Cognano Unghero con cavalli 10000. L'Università de' Baroni e Signori d'Ungheria con cavalli 10000. La Religione di Medua con cavalli 10000. Il Vaivoda Barisida con cavalli 10000 E oltre di queste genti da cavallo, che sono cavalli 90000. saranno innumerabili genti da piè e schioppettieri e carriaggi con vettovaglie e munizioni. E tutto quest' esercito sarà in ordine. E si doveano partire e andare in campo a dì 30. di Luglio. A dì 20. d'Agosto s'ebbe nuova, come il Re d'Aragona Don' Alfonso si metteva in punto per venire verso la Marca a' danni del Conte Francesco, e avrebbe gente da piè e da cavallo 9000. persone. E a dì 18. del detto mese si doveva accompagnare con Niccolò Piccinino Capitano della Chiesa, il quale avea tra da cavallo e da piè persone 4000. E sapendo questo il Conte Francesco, mandò Pietro Brunoro a Barbiano con buon numero di persone. Il qual Pietro pare che si sia accordato col detto Re d'Aragona. Vedendo così il detto Conte Francesco, mise in ordine le sue genti, ponendole a i luoghi e a' passi, ond' egli dubitava più. Ed egli col resto si ridusse verso Fano, e mandò Madonna Bianca sua moglie verso Rimino. E mandò alla Signoria nostra i suoi Oratori a dimandare presto soccorso di gente e di danari. E subitamente per la Signoria fu provveduto di mandargli le nostre genti, ch'erano sul Bolognese, e le genti de' Fiorentini, e molti fanti da piè. E furongli mandate assai migliaja di Ducati, acciocchè il detto si potesse ajutare, e fare il dovere. E a dì 28. del detto giunse quì Andrea Veniero Dottore stato Oratore al detto Conte Francesco, e riferì quel medesimo del soccorso, che richiedeva, non sapendo che gia era stato provveduto opportunamente pel sussidio di detto Conte. In questo giorno il Marchese di Mantova mandò un suo Ambasciadore alla Signoria, notificandole le nozze fatte in una figliuola bastarda del Re d'Aragona; e per farla condurre a Ferrara, richiedeva due Galere cioè il corpo di quelle, ed egli le armerà co' suoi danari, e gli fu compiaciuto di darle.

A dì 6. di Settembre venne nuova, come il Re d'Aragona con Niccolò Piccinino avea avuto modo di sviare dal Conte Francesco tre principali Condottieri, ch' egli avesse, che furono Pietro Brunoro, Troilo, e il vecchio Brognone. E con questo modo si tiene, che il detto Conte sarà disfatto, per avere perduto in un tratto tre sì fatti Condottieri, con cavalli 2400. e con fanti 600. E perdette molte Città e fortezze, e si ridusse a Fano, e ivi si fece forte. Per la Signoria nostra, non si manca di far tutte le provigioni per ajutarlo sì di genti d'arme, fanterie, e danari, e si dubita che sia tradito per que' che sono restati con lui, che s'accordino co' nimici. A dì 8. giunsero in questa Terra tre Ambasciadori del Duca Filippo di Milano, i quali furo-

no il Signor Luigi San Severino suo Capitano, Messer Niccolò Arcinboldo Dottore e Cavaliere, e Messer Jacopo Bocchetto suo Segretario e Cameriere. E vennero con notabile compagnia di persone ottanta in su. Alloggiarono a San Giorgio Maggiore. A dì 18. giunse quì un'Oratore della Comunità di Firenze, chiamato Messer Giuliano degli Avanzati, stato altre fiate, ch'è uno de' più notabili, ch'eglino mandino attorno. Ed è stato mandato, acciocchè sia colla Signoria nostra a trattar questa Lega col Duca di Milano, per ajutare il Conte Francesco, che prego Iddio, che lo ammaestri a fare il nostro meglio, e a mettere pace e quiete in Italia. E' da sapere, che in questo mezzo il Re d'Aragona con Niccolò Piccinino era venuto fin presso a Fano miglia sei con tutto l'esercito. E sapendo che gli Oratori del Duca di Milano erano venuti a Venezia per trattar Lega colla Signoria e i Fiorentini, Genova, e Bologna, subito si levò di campo, e si tirò verso l'Abruzzo. E questo perch'egli avea paura d'essere tradito per le provigioni, che si faceano per la nostra Lega e pel Duca di Milano per ajutare suo genero. E nel levarsi gli furono tolti di molti cavalli e carriaggi a' passi da' Villani, e fanti da piè, e si partì molto mal contento. A dì 26. del detto mese giunse in questa Terra un' Ambasciadore del Re Alfonso d'Aragona, ovvero di Napoli, chiamato Messer Guglielmo Cavalieri, e venne per la via di mare con una notabile compagnia. E venuto in Collegio dopo le salutazioni e offerte, fatte espose che il suo Re per l'antica amicizia, che hanno avuto i suoi precessori con questa Signoria, erano stati sempre come fratelli, e così era stato con lui, e voleva esserlo per l'avvenire; e per questo l'avea mandato a far lega e unione con questo Stato, o altro vocabolo d'intelligenza, purchè si fosse d'accordo, al modo che pareva e piaceva a questa Signoria. Gli fu risposto per Messer lo Doge, che dove non era guerra, non bisognava far pace nè lega, e che il suo Re e questa Signoria erano buoni amici e fratelli, e così volevamo essere lungo tempo; e gli furono date buone parole, e fattegli le spese, e di molti presenti. A dì detto giunse quì Messer Saracino d'Urbino Oratore di Papa Eugenio IV. esponendo per nome del detto, che si offeriva, come buon Veneziano, di voler mettere accordo tralla Lega e il Re d'Aragona, e Niccolò Piccinino col Conte Francesco. Gli fu risposto, che ringraziavamo Sua Santità, e che per ora non volevamo attendere a queste cose. E questo per essersi fatte esso Papa beffe e poca stima de' fatti del Conte Francesco e de' nostri. A dì 24. Settembre in questa Terra fu conchiusa la lega per anni dieci col Duca di Milano e Collegati *videlicet*, la Signoria nostra, i Fiorentini, e gli altri nominati con gl' infrascritti Capitoli. Prima promette esso Duca di Milano di mandar soccorso al Conte Francesco e al Signor Sigismondo da Rimini nostro Collegato di cavalli 3000. e di fanti 1000. fino a un mese prossimo. E pel simile promette alla Lega nostra di dare e mandare ad ogni volere della detta, dove sarà di bisogno al compimento di cavalli 5000. e di far giurare i detti nelle mani delle Lega, e di far guerra e buona pace a piaceri della detta Lega. E all' incontro promette la lega di fare il simile per conservazione de' suoi Stati. E in questa Lega sono

A Genovesi e Bolognesi con tutti i loro aderenti e collegati; e debbesi ratificare la detta Lega e pubblicarla a dì 18. d'Ottobre, pregando Iddio, che sia fatta in buon'ora, e metter pace in Italia.

A' 12. d'Ottobre giunse quì un'Ambasciadore del Duca di Milano, uomo molto notabile, Dottore, e Cavaliere, venuto col Sindacato, per ratificare i Capitoli della Lega, e per altre faccende. A dì 10. di Novembre circa l'ora di Vespro furono sì grandi l'acque in questa Terra, che vennero su per le fondamenta, e passarono il suo comun corso piedi quattro, per modo che guastarono quasi tutti i pozzi di questa Terra, e rovinarono le fondamenta,
B e fecero grandissimo danno, e ruppero i lidi e altro per Ducati 100000. S'ebbe a dì 11. del detto mese nuova della rotta data pel Conte Francesco a Niccolò Piccinino Capitano di Papa Eugenio IV. la quale fu in questo modo. Sapendo il detto Conte Francesco, che Niccolò Piccinino Capitano del Papa era venuto ad alloggiare con tutto il suo campo a un luogo detto Monte di Loro, appresso al prefato Conte due miglia, e che il detto Niccolò doveva venire ad assaltarlo, il Conte si mise in punto con tutta la sua gente, e fece venire il Conte Alessandro Sforza suo fratello e Zarpellone con tutta la sua gente, e fece mettere in punto Taddeo Marchese Condottier
C nostro con tutte le genti della Lega, ch'erano circa cavalli 3000. e col nome di Cristo a dì 8. di questo mese di Novembre circa l'ore 20. il detto Conte Francesco fece incominciare la scaramuccia al Signor Sigismondo da Rimino suo genero. Poi seguitandolo esso Conte, in ordinanza andò a trovare Niccolò Piccinino fino al detto Monte, dov' erasi messo in grandissima fortezza. E durò la detta scaramuccia per lo spazio di sei ore, per modo che fu fatto un bel fatto d'arme, e le genti di Niccolò Piccinino si misero in rotta e a fuggire. E il detto Conte le andava seguitando e ammazzandole, in modo che Niccolò
D Piccinino fuggì dentro da Pesaro con cavalli 300. Il resto del suo campo fu sconfitto, e presi tutti i suoi carriaggi, e rimasero prigioni cavalli 2000. e tutta la sua fanteria. E subitamente il detto Conte seguitando la vittoria, andò a metter campo a Pesaro, per vedere se poteva avere il detto Niccolò Piccinino. Durò la battaglia fino a ore due di notte, e faceansi fatti d'arme, come fu detto, a lume di torchio. Questa è stata una grandissima rotta, e sarà forse cagione, che s'acconceranno i fatti d'Italia, che Iddio lo voglia. A dì 9. di Novembre s'ebbe d'essere state rotte quattro nostre Galere del Golfo in questo modo. Essendo andato Antonio Diedo Capitano al
E Golfo di comandamento della Signoria in Puglia, per trovare alcune Fuste di Catalani, i quali facevano danno a' nostri navili, e sentendo il detto Capitano, come a Bestize s'erano ridotte le dette Fuste, andò colà con 4. Galere, cioè Ser Pietro Mocenigo, fu di Ser Lionardo Procuratore, e due altre Galere di Candia, Paradisa e Dandola. E avendo richiesto que' di Bestize, che gli volessero dar que' Corsali, e non volendo darli, s'incominciò con bombarde, schioppetti, e verettoni a combattere il detto luogo di Bestize, e furono morti molti di loro. E se non fosse intravvenuto il caso, che occorse la mattina per

tem-

tempo, i nostri avrebbono avuto la Terra e le dette Fuste. Ma come permise Iddio, la notte seguente fece tanta fortuna e tramontana, che le dette Galere andarono in terra, e si ruppero tutte e quattro, e s'annegarono più di 350. uomini, tra' quali fu il Sopracomito da Cà Paradiso di Candia. E que' che andarono in terra, furono maltrattati da que' della Terra di Bestize, e convenne loro di fuggire per le montagne al meglio che poterono. Antonio Diedo Capitano, e Pietro Mocenigo Sopracomito, e quello da Cà Dandolo di Candia con alcuni uomini scampati andarono a Brindisi, e di lì pel Re d'Aragona ovvero di Napoli furono mandati a togliere, e convenne loro d'andare a Napoli davanti la sua presenza. Era ivi nostro Ambasciadore Zaccaria Bembo, il quale tenne modo, che il detto Capitano con altri furono liberati, e riebbero i beni loro, che furono riscattati delle Galere naufragate. E poi vennero in questa Terra. In questo tempo Giovanni Vaivoda, che fu padre del Re Matthias, andò contro de' Turchi appresso d'Alba, e ruppeli, come dirò di sotto. Ancora Ladislao Re di Polonia ebbe vittoria contro i Turchi, de' quali furono morti 80000. Fu morto il Re, e Giuliano Cardinale Legato, e molti Vescovi. Successe il Re Casimiro. A dì 20. di Novembre s'ebbe nuova, come la gente Cristiana, che andò nelle parti di Grecia contro i Turchi, era stata alle mani con loro, e aveali rotti e presa gran parte di loro, e avea preso Sofia e la Città d'Andrinopoli, ch'è la principale Città di Grecia. E tuttavia andavano seguitando la vittoria.

Nel 1444. a dì 20. Maggio il Beato Bernardino da Siena dell'Ordine de' Frati Minori dell'Osservanza e Predicatore, il quale in vita fece molti miracoli, all'Aquila morì. Fu grandissimo amico di Ser Cristoforo Moro, che fu Doge. Poi del 1450. fu canonizzato. A dì 9. di Febbrajo in Pregadi fu preso di condurre a' nostri stipendj il Magnifico Gentile *quondam* Beccarino Brunoro di Lionessa, e Gianantonio figliuolo che fu di Gattamelata da Narni, che fu nostro Capitan Generale. A dì primo di Marzo venne in questa Terra un mandato per Cristoforo Marcello Conte nostro di Spalatro, avvisando la Signoria, come erano venuti ivi per darsi alla Signoria nostra molti d'Almissa, i quali furono accettati graziosamente per la Signoria nostra, e gli furono confermati i Capitoli, che domandavano. Il qual luogo tornerà molto a proposito alle cose della Signoria in Dalmazia. E fu posto sotto al Rettore di Spalatro. A dì 14. del detto mese fu preso in Pregadi, ch'essendo nato un figliuolo al Signor Michele di Cotignola Capitan nostro Generale, il quale desidera, che la Signoria mandi uno fino a Brescia a battezzarlo, per tanto sia mandato Carlo Marino Savio di Terraferma a Brescia, il quale debba portare con se una Gioja di Ducati 300. per donare al Figlioccio. A dì 23. Marzo si partì da questa Terra Ser Vittore Cappello *quondam* Ser Giorgio, che va Capitano di due Galere, concedute per la Signoria per armarle quì al Marchese Lionello di Ferrara, il quale mandò a levare sua moglie a Napoli, figliuola del Re d'Aragona, la quale è bastarda, e ha nome Madonna Maria, e fu figliuola d'una Mora. A dì 18. d'Aprile le dette Galere colla detta Marchesana giunsero a San Niccolò di Lido, e ivi smontarono. Poi a dì 20. il Doge colla Signoria andò colle Piatte, e la Dogaressa in un' altra Piatta con Donne a levarla con molti palischermi e barche armate. E fu accompagnata fino alla sua Casa a San Giovanni Dicollato con gran trionfo e onore. A dì 22. fu accompagnata fino a Santo Spirito, e le furono fatti molti presenti, e fu accompagnata fino a Chioggia. Dipoi andarono i nostri Oratori a Ferrara per trovarsi alle dette nozze, e portarono il presente del giojello di Ducati 300. A dì 20. del detto mese giunsero in questa Terra due Oratori del Re d'Aragona, un Catalano e l'altro Napolitano, pe' quali s'intese d'essere stata fatta la pace tra il Re loro, e la Comunità di Genova, con questo che la detta Comunità dia un bacile e un ramino d'oro al detto Re, il qual Re è obbligato di difenderli da tutte le persone. E i detti patti si doveano gridare a' 12. di questo mese il dì di Pasqua grande. A dì 22. s'ebbe nuova, come Papa Eugenio IV. avea scomunicato il Conte Francesco e il Signor Sigismondo Malatesta di Rimino, e que' che davano loro favore e sussidio, come ribelli e nimici di Santa Chiesa. A dì 25. il Signor Sigismondo predetto venne in questa Terra, e subito fu alla presenza della Signoria, ed espose come egli si raccomandava a questo Stato, acciocchè non fosse disfatto. In questo tempo Papa Eugenio IV. mandò a dimandare alla Signoria nostra, che per bene e ajuto della Cristianità fosse contenta di dargli 10. Galere, le quali egli vuole armare e mandarle allo Stretto di Romania, acciocchè i Turchi non potessero passare di Turchia nella Grecia. E acciocchè tanta buona opera avesse luogo, e s'avesse buona pace col Turco, non guardando a' nostri pericoli d'entrare in guerra, fu risposto col Consiglio de' Pregadi agli Oratori del Papa, ch'eravamo contenti di servirlo di dieci Galere con tutti i loro fornimenti e corredi. E intesa il Papa questa benigna risposta, subitamente elesse il Cardinale di Verona suo nipote Legato sull'armata. E fu provveduto d'armare le dette Galere in questa forma, cioè delle Decime de' Benefizj de' Cherici. E fu fatto Capitano delle dette dieci Galere Luigi Loredano. E il detto Cardinale [illegible], che venisse in questa Terra a montare sull'armata, la quale partì a dì 21. di Giugno 1444. E inteso questo il Duca di Borgogna, che a Venezia s'armavano Galere pel Papa contro de' Turchi, mandò per lettere di cambio Ducati 35000. per far armare 4. Galere a tutte sue spese, e le richiese alla Signoria, la quale fu contenta di servirlo. E fu Capitano delle dette Monsignore di Veri.

A dì 18. di Maggio venne in questa Terra il Marchese Lionello di Ferrara. Il Doge, la Signoria, e altri Gentiluomini andarongli incontro col Bucintoro fino a San Clemente, e gli fu fatto grandissimo onore. A dì 19. di Marzo fu presa parte nel gran Consiglio di fare il Serenissimo Don Stefano Tomas Re di Bossina, e il Magnifico Giovanni figliuolo del Magnifico Vaivoda Radislao Polono, Nobili nostri del nostro maggior Consiglio co' loro eredi. A dì 24. di Maggio venne nuova per un Trombetta del Conte Francesco giunto quì, come a dì 19. il detto Conte sapendo, che il Campo del Papa era attorno a un suo Castello chiamato Montedolmo, il qual cam-

po era molto disordinato, il detto Conte determinò d'andarlo a trovare, e misesi in punto. E andò per la via della montagna, e assaltollo, per modo che durò la battaglia per lo spazio di più di due ore. Alla fine il detto Conte ruppe i suoi nimici, e prese Francesco Piccinino figliuolo di Niccolò con tutto il resto quasi de' Condottieri del campo predetto. Il Cardinal Legato lasciò il Castello della Croce, e col Signore di Cesenna con pochi cavalli fuggirono. Fu ritrovato essere stati presi da cavalli 3000. e 1000 fanti, e morti molti e feriti. E fatto questo, andò seguitando la vittoria. Iddio volle, che Niccolò Piccinino non si trovava in campo, ed era già alcuni giorni avanti andato a Milano, richiesto dal Duca: ch'è stato miracolo di Dio. Dipoi il detto Conte ha riavuto il forzo di tutta la Marca. Per la qual cosa il Papa mandò il Cardinale Patriarca Messer Luigi a Perugia con ampio mandato e Sindacato di fare accordo col detto Conte Francesco, dove già erano ridotti gli Oratori della Lega per trattar quello. Ma non si poteva trattare espediente di conchiuderlo. Iddio lo permetta, s'è pel meglio. A dì 6. d'Ottobre a Milano morì di malenconia per la rotta, che gli fu data, non essendo egli in campo, Niccolò Piccinino, gran Capitano d'esercito, il quale avea fatto di grandi guerre in Italia. Fu sepolto, e fattegli esequie pel Duca con grandissimo onore. In questo mezzo il Soldano di nuovo fece armata per Rodi di vele 84. tra navi, Galere, e Fuste. Giunse all'Isola di Rodi a' 10. d'Agosto passato, e poste le genti in terra, a dì 12. incominciarono a dare una gran battaglia alla Terra con bombarde, schioppetti, manganelli, e frecce senza numero, che coprivano l'aria. E tanto la bombardarono, che buttarono il muro giù da' lati di Santo Stefano per un buon pezzo. E que' di Rodi valentemente riparavano con terra, gradicci, e altre cose, per modo che le sue bombarde non gli potevano fare alcun danno, perchè fuora de' muri appiccarono sacca di cottoni, e altre cose, sicchè le bombarde, che venivano, si mortificavano. E questo fu fatto mentre che si combatteva. E que' di Rodi uscirono fuora per una Porta falsa, e furono addosso a' detti Mori, e ne ammazzarono assai, e presero cariole, e tolsero loro bombarde, che gittavano pietre di libre 120. l'una, e portaronle nella Terra. Ma la bombarda grossa, che traeva pietre di libre 300. nolla poterono menare via, ma la gittarono in mare, dove i Mori la ricuperarono dappoi. Sicchè ogni giorno si facevano molte battaglie. *Tamen* fino a dì . . . di Settembre non aveano potuto far niente. . . E se que' di Rodi fossero stati meglio regolati, non tornava indietro alcuno de' Mori con quell'armata, che furono in somma persone 14000. E fin quì hanno perduto vele 16. tra rotte e mandate a fondo per le bombarde, che traevano que' della Terra. Quello che ne seguirà, lo scriverò. In questo mese d'Ottobre il Duca di Milano mandò Taliano Furlano con molta gente su quello di Genova, e astrinse Genova, che se non era il Re d'Aragona, che le mandò 1000. fanti in soccorso, stava male. Copia della pubblicazione del prolungamento della Lega, tra la Signoria nostra, e le Comunità di Firenze e di Bologna del 1444. a dì 8. di Settembre. *L'Illustrissimo Messer lo Doge vi fa sapere, che nel nome di nostro Signore Messer Gesù Cristo e della gloriosissima madre sua Vergine Maria, e del beatissimo Vangelista Messere San Marco Protettor nostro, e della Corte celestiale, il detto Illustrissimo Messer lo Doge e Serenissima Signoria nostra, e la Magnifica ed eccelsa Comunità di Bologna hanno prolungata la Lega, che tra loro era fatta per anni cinque, per altri anni dieci, oltre i detti primi cinque, a bene, conservazione, pacifico, e quieto stato delle Signorie predette.*

A dì 21. di Settembre venne nuova in questa Terra, come a dì 8. a Mantova era morto il Signor Giovanfrancesco di Gonzaga Marchese di Mantova, il quale fu gran nimico di questo Stato nostro. E a dì 24. suo figliuolo Signor Lodovico, il quale gli succedette nella Signoria, scrisse a questo Stato, avvisandolo della morte del padre, e d'essere succeduto nel dominio, raccomandandosi molto. A dì ultimo del detto mese per la via d'Istria s'ebbe nuova, come andando il Cardinal Legato del Papa col Capitano del Duca di Borgogna con 7. Galere e una Fusta dentro il Danubio, andò al passo dove i Turchi passavano sulla Valacchia, e ivi trovò il figliuolo di Turcoben gran Capitano del Turco con persone 15000. E s'erano messi all'assedio d'una Città chiamata Tussia. E subitamente i Cristiani ebbero i Turchi e la detta Città. I quali avvisi pare che s'avessero per lettere del Bailo di Costantinopoli. D'Ungheria s'ebbe avviso, che vi s'apparecchia grandissima quantità di gente, per volere andare a unirsi col campo de' Cristiani. E per questa cagione, che i Turchi sieno molto sbigottiti. E questo per un gran miracolo, ch'apparve in Andrinopoli, il qual fu questo. Era ivi un Persiano, il qual'era molto letterato, e avea ridotto appresso di se una gran gente, e andava arditamente predicando la Fede di Cristo, dicendo, che la legge di Maometto era una legge bestiale. Per la qual cosa il Capo d'Andrinopoli del Turco avea imprigionato il detto Persiano, e prese persone 7000. e avea fatto tagliar la lingua a molti, acciocchè non parlassero della Fede di Cristo, e molti si lasciavano morire, e non curavano i suoi tormenti, e pazientemente sopportavano i tormenti, che il Turco faceva dar loro, e chi faceva scorticare, e chi arrostire. Fatto questo il Turco mandò alle prigioni, dove era questo Maestro Persiano, pregandolo che volesse rimuoversi da questa sua opinione. E stando il detto costante, il Turco ordinò, che fosse martirizzato. Il quale pazientemente sopportò tutti i martirj, e alla fine morì, e l'anima sua fu portata dagli Angioli nella gloria della vita eterna, come è da credere. E per questo miracolo una grandissima quantità di Turchi si sono fatti battezzare, e sono fuggiti, per modo che è rimasta una gran confusione tra essi Turchi. A dì 12. d'Ottobre venne nuova, come a dì 10. era stata conchiusa la pace a Perugia tra il Papa e il Conte Francesco, con questi capitoli. Che il Papa è contento, che il Conte Francesco tenga in feudo dalla Chiesa tutte le Terre e Castella e luoghi della Marca, le quali il detto avesse conquistate, o conquistasse fino a dì 15. del detto mese, e quelle che gli mancassero a conquistare da lì avanti, sieno in libertà de' giudici arbitri, i quali sono un Cardinale, e Neri di Giovanni Capponi. E quello, ch'eglino determineranno

sia

sia fermo e rato. Che il detto Conte Francesco debba rimanere buon figliuolo di Santa Chiesa, e debba avere il titolo di Marchese della Marca, e debba . . . . le tasse della Marca al Papa. Prego Iddio, che la detta pace sia fatta in buon' ora. E' da sapere, che l'esercito de' Cristiani, i quali andarono per passare la Pannonia, a dì 19. d'Ottobre si misero tutti in punto, e presentaronsi sulla riva della Danoja a un luogo, ch'è per mezzo di Nicostopoli. Onde aveano fatto fare grandissima quantità di navili d'ogni sorta. E avendo preparate tutte le cose, che faceano loro di mestieri, col nome dello Spirito Santo si misero a passare di là. E all'incontro loro furono molti Turchi, e furono alle mani, e ne furono morti assaissimi dall'una parte e dall'altra. Ma pure alla fine il Re d'Ungheria co' suoi vigorosamente ottenne di passare tutto l'esercito de' Cristiani. Così a dì 12. passarono, e vanno conquistando tutto il paese. E fino a quel giorno aveano avuto tre grossi luoghi de' Turchi, e vanno seguitando la vittoria, e la gente Cristiana era da persone 70000. E poi seguì quanto ho scritto di sopra del romper de' Turchi, come s'ebbe per avanti.

Nel 1445. di Febbrajo essendo stata fatta coscienza a' Capi del Consiglio de' Dieci, come Jacopo Foscari figliuolo di Messer lo Doge nostro, non guardando a Dio nè all'onore della patria, contro la forma della promessione del Doge e sua, avea da molti Signori, Comunità, Cittadini, e Capitani, ricevuto doni e presenti, mediante alcuni suoi famigli, di danari, giojelli, e altre simili cose, contro la Legge, per cui nulla poteva accettare; venute queste cose agli orecchi de' detti, chiamarono il Consiglio de' Dieci, perchè tal cosa era di grande infamia di questa Signoria. E chiamarono giunta di 10. Gentiluomini. E ridotti, e formato processo sopra questa materia, presero di ritenerlo, e ritenonlo e poserlo in prigione. Fu esaminato pel Collegio del Consiglio de' Dieci, e datagli la corda per avere da lui la verità, e avute le cose chiare e la verità, a dì 20. del detto mese, chiamato il Consiglio de' Dieci colla giunta, nel quale fu Messer lo Doge, fu sentenziato il detto Jacopo Foscari in questo modo. Ch' egli sia bandito da tutte le Terre e luoghi nostri sì da mare come da terra, salvo che sia confinato a Napoli di Romania, dove debba finire la vita sua, dove sia mandato per sicuro passaggio, e debbasi presentare ogni dì a quel nostro Rettore, e non possa tenere più che tre famigli. E se mai romperà il confine, e fosse preso, e venisse nelle forze, ch'egli sia condotto in mezzo alle due Colonne al luogo della giustizia, e gli sia tagliata la testa dal busto sicchè egli muoja, e colui che lo condurrà abbia di taglia Ducati 1000. de' suoi beni, se ve ne saranno; se nò, de' danari della Signoria nostra. E tutto il suo sia messo nel Comune, rompendo il detto confine; e sia obbligato di restituire tutto quello ch'egli ha avuto in dono da cadauna persona. La qual condennagione sia letta al gran Consiglio a notizia di tutti. E' da sapere, che si trovò d'avere il detto tolto presenti dal Duca Filippo di Milano, col quale tanto siamo stati in guerra. E fu incusato per Michele Bevilacqua confinato in questa Terra. E fu preso nel detto Consiglio

A de' Dieci, che tutti que', che sono stati alla detta condennagione, niun parente di Ser Jacopo Foscari per alcun tempo possa giudicarli nè civilmente nè criminalmente, nè loro, nè gli eredi loro finchè viveranno. E così il detto Ser Jacopo Foscari fu messo sulla Galera, padrone Ser Marco Trivisano *quondam* Ser Piero da San Benedetto, per mandarlo al confine a Napoli di Romania. La qual Galera andò a Trieste, dove stette giorni 12. E il detto Ser Jacopo si fece infermo, e mandò a dire a' Capi de' Dieci, ch' e' non si poteva partire per la grande egritudine che avea, e che fossegli provveduto altro confine. A dì 5. di Marzo venne nuova, come il Si-
B gnor Pandolfo da Pesaro, essendo astretto dal Conte Francesco e dal Signor Sigismodo Malatesta di Rimino, essendogli stati tolti assai suoi Castelli, s'accordò col Conte Alessandro Sforza fratello del Conte predetto, e vendette a lui la detta Città di Pesaro con tutte le sue pertinenze per Ducati 18000. al presente, e Ducati 18000. a tempo. E si partì e andò co' suoi a Firenze. E' saputa questa nuova, Papa Eugenio IV. ebbela molto a male, e s'accordò col Re d'Aragona avvero di Napoli, e gli lasciò tutto quello, che il detto dovea dare alla Chiesa pel Censo de' tempi passati del Regno di Puglia. E oltre di ciò gli promise di nuovo di confermargli le Investi-
C ture del detto Regno, con questo ch'egli debba essere con lui a perseguitare il Conte Francesco. Perlochè il Conte si mise in punto di gente per stargli all'incontro. Di Maggio giunse in questa Terra un' ambasceria della Comunità di Siena, che venne a supplicare questa Signoria, che come suoi buoni amici le piacesse per le cose, che si veggono e si preparano da essere fatte e per le novità d'Italia, di volerli accettare nella nostra lega, che abbiamo co' Fiorentini. Perchè vedendo d'essere uniti colla detta lega, non dubiteranno d'avere alcun male, siccome è la Comunità di Bologna. Fu risposto loro, che questo Stato per se solo non potevali accettare, ma
D che sarebbe con gli Oratori de' Collegati, e poi risponderebbe loro.

Di Giugno morì a Constantinopoli Giovanni Imperadore Paleologo. Gli succedette, non avendo figliuoli, suo fratello Costantino, il quale fu l'ultimo Imperadore, e si fece tributario d'Amurat Signore de' Turchi. A dì 27. di Giugno in Bologna sono due gran parti, Canedoli e Bentivogli, l'una delle quali caccia l'altra e domina. Ora in questo tempo dominava Annibale Bentivogli, *licèt* quella Città si tenesse in libertà. Ma questi era il primo. Onde Battista di Canedolo fece un gran tradimento; perchè andando a dì 23. la vigilia di San Giovambatista a Vespro il det-
E to Annibale Bentivogli con alcuni de' suoi compagni, l'assaltarono e tagliaronlo a pezzi. Onde tutta la Terra si levò a romore, seguitando que' di Canedolo, dove potevano trovarli per ammazzarli. E furono morti assaissimi della fazione e parte loro. E furono abbrugiate le case loro e rovinate fino a' fondamenti. Ed essendosi sparsa tal nuova della novità seguita in Bologna; le genti della Lega nostra entraronvi dentro, e furono achetate le cose alla meglio che si potè. E tal nuova a dì detto s'ebbe quì. E sapendo il Duca di Milano questo, subitamente mandò il Signor Luigi di San Severino con molta gente oltre

Pò, acciocchè s'acconciasse con Taliano Furlano. I quali uniti insieme corsero sul Contado di Bologna, e fecero molti prigioni, e tolsero alcuni Castelli. E i Bolognesi non volendosi sommettere al detto Duca, si vollero mantenere in libertà. E subito mandarono Ambasciatori alla Signoria nostra, narrando la cosa, come era seguita, gittandosi quella Comunità nelle sue braccia e della Lega, e che comandassero quello, che avessero a fare, che erano contenti di far tutto. Dopo molti parlamenti rimasero d'accordo, e furono accettati, e tolti nella nostra Lega e de' Fiorentini, promettendo loro di difenderli e mantenerli in libertà; nè dubitassero d'alcuno. E i detti Oratori partironsi molto contenti. E fù mandata a' Bolognesi molta gente da piè e da cavallo per la Signoria e pe' Fiorentini. Sicchè Bologna s'assicurò. Ma Castello San Giovanni s'era renduto a patti. A dì 11. di Settembre giunse in questa Terra un'ambasceria di Firenze, e fu Messer Neri di Giovanni Capponi, e con lui venne un'Ambasciadore di Papa Felice, che fu creato nel Concilio di Basilea, supplicando questa Signoria che voglia esser contenta, che si faccia un nuovo Concilio, promettendo, che facendosi, si metterà pace in tutta Italia, e si farà rimuovere il campo del Duca di Milano dall' impresa di Bologna. E il detto Papa prometteva di voler' essere colla Signoria e co' Fiorentini contro di chi volesse offenderli. Gli fu risposto e dategli buone parole, e che desideriamo, che non sia scisma nella Chiesa d'Iddio. S'ebbe per via di Rodi, come la pace era stata fatta tra il Soldano e quel gran Mastro, non avendo potuto ottenere la sua intenzione d'aver preso quella Terra. La quale fu fatta con molti patti. A dì 9. di Dicembre furono provati Nobili del nostro maggior Consiglio per alcune scritture prodotte per parte posta per gli Avvogadori di Comune i Conti di Collalto, cioè il Conte Rambaldo di Collalto, che fu figliuolo del Conte Rolando. E a dì 18. fu *etiam* provato il Conte Manfredo da Collalto, fu del Conte Schinella, che fu del Conte Rambaldo ovvero Rolando, sicchè eglino e i suoi saranno Nobili. *Etiam* fu provato il Conte Antonio fu del Conte Basilio da Collalto, fu del Conte Ensedisio, *quondam* del Conte Schinella, *quondam* del Conte Rambaldo.

Nel 1446. a' 26. di Gennajo giunse quì un' ambasceria della Comunità d'Ancona, la quale venuta in Collegio supplicò la Signoria, che volesse soccorrerla, imperocchè quella Città stava in grande pericolo d'essere disfatta, perchè le genti del Duca di Milano e del Papa e del Re d'Aragona con tradimenti volevano togliere quella Terra, e metterla sotto il Re d'Aragona. Onde essendosi accorti di tal tradimento, richiedevano gente, dimandando soccorso al Conte Francesco come Capitano della Lega. La Signoria usò parole grate, dicendo che non se le mancherebbe, e fu scritto al Conte Francesco, che le soccorresse. E oltre di ciò mandò il Capitano del Golfo Lorenzo Minio con sette Galere in Ancona a custodia di quella Città, il quale andato fu ben ricevuto, e furon fatte grandissime allegrezze; sicchè per la sua andata fu assicurato e confermato il suo stato. In quest' anno Ascoli si diede alla Chiesa per un dispetto. Del mese d'Aprile il Re di Spagna

A sconfisse in battaglia il Re di Navarra, e fu morto il Mastro di San Jacopo; e il detto Re di Navarra fuggì a Valenza. E ancora s'ebbe la morte delle due sorelle del Re d'Aragona, l'una moglie del Re di Spagna, l'altra del Re di Portogallo, e si dice che tutte e due sono state attossicate. Ancora la Città di Fermo si rese alla Chiesa, eccetto la Rocca. Questo è il principio della lettera del Signor Maometto Turco, scritta del 1445. per la quale conferma la pace fatta. *Al nome del grande Iddio, amen. Io gran Signore, e grande Ammiraglio Sultan Maemethbei figliuolo del Gran Signore e grande Ammiraglio e Soldan Amorathbei, giuro nel Creatore del cielo e della terra, e nel nostro*
B *gran Profeta Maometto, e ne' nostri sette Musaphi, che abbiamo e confessiamo noi Mussulmani, e ne' 124. Profeti di Dio, de' quali il primo fu Adamo, e l'ultimo Maometto, che hanno confermata la fede de' Mussulmani, e nella Fede, che credo e confesso, e nella vita e nella testa di mio padre, e nella vita e nella testa mia, e nella spada che cingo, per cagione che s'è fatta guerra tra la mia Signoria e l'Illustrissimo Comune della gran Signoria di Venezia fu mandato il nobile glorioso onorevole gentiluomo Bailo in Costantinopoli Messere Andrea Foscolo, della quale venne Ambasciadore, per confermare la pace alla presenza nostra. E però la conferma* &c. *Data la presente scrittura nell' Anno della creazione*
C *del mondo 6954. Indizione IX.* e dalla Natività di Cristo 1446. a' 25. di Febbrajo in dì di Mercoledì in Andrinopoli. In quest'anno 1445. d'Ottobre in Pregadi furono fatti alcuni capitoli e confermati, richiesti per gli Oratori della Città di Lodi, i quali furono Don Cristoforo Sommariva Dottore, e Antonio da Medoena, ed era Provveditor nostro in Lodi Bernardo Contarini.

Nel 1446. a dì 18. di Marzo giunse quì il Conte Stefano de' Frangipani di Segna, e venne con una bella compagnia e bene in punto. E andò alla Signoria con una veste tutta ricamata di perle di gran conto. Il qual è venuto per dimandar consiglio alla Signo-
D ria, s'egli dovea togliere per moglie una sorella bastarda del Marchese Lionello di Ferrara, la quale fu moglie del Conte d'Urbino, e già le nozze erano state conchiuse. E il Doge gli disse, che non gli pareva, che la dovesse prendere per molte cagioni e rispetti, perchè non gli mancherebbono altri buoni partiti. Niente di manco egli mostrò di ringraziare questa Signoria, e si partì e andò a Ferrara, e fece le nozze, dove stette molti giorni. A dì 24. d'Aprile s'ebbe nuova, come a Roma Papa Eugenio IV. il Giovedì Santo, che fu a dì 14. di questo mese, nella Chiesa di San Pietro scomunicò a suono di campane e fuoco e acqua il Conte Francesco
E Sforza, i Bolognesi, e tutti que', che danno o daranno loro favore e sussidio, e tutti gli altri, i quali tengono le terre e i beni della Chiesa. La qual cosa molto dispiacque alla Signoria e a tutta questa Terra. Adunque il Duca Filippo di Milano si rivoltò contra suo genero il Conte Francesco, volendogli al tutto togliere Cremona, che gli avea dato in dote. A dì 3. di Maggio venne un Cavallaro molto in fretta, e diede notizia alla Signoria, come le genti del Duca di Milano circa cavalli 5000. e fanti 1000. aveano passato Pò, ed erano andate sul Territorio Cremonese. E que' di Soncino aveano portato loro le chiavi,

chiavi, e pel simile que' di Ponteojo, luogo nostro nel Bresciano. E poi corsero sul Cremonese, e presero molti luoghi. Ed erano andati appresso la Città di Cremona per mettervi campo attorno. E così s'intese d'avere il detto Duca di Milano rotta la pace, che avea colla Signoria nostra. Inteso questo la Signoria col Consiglio de' Pregadi scrisse al Signor Michele Capitano general nostro, che si mettesse in punto colle sue genti, e che cavalcasse presto dove gli sarebbe ordinato, e che prestamente si farebbe ridurre il resto delle nostre genti d'arme a uno, acciocchè sicuramente egli potesse stare a campo contro i nimici. E poi essendo ridotte tutte le genti appresso il detto Capitano, che furono circa cavalli 6000. e fanti 4000. e moltissime cernide, e ridotte tra il Bresciano e il Bergamasco, essendo in ordine tutto il predetto esercito, fu eletto in Pregadi un' Oratore al detto Duca di Milano, il qual fu Luigi Foscarini il Dottore, il quale andasse insieme coll' Ambasciadore de' Fiorentini al presato Duca a protestargli, ch' egli volesse osservare i patti della pace colla Lega nostra, e far ritirare le genti sue dal Cremonese, e rendere le fortezze tolte a suo genero il Conte Francesco. Il qual Duca in conchiusone rispose, che la sua intenzione era d'aver Cremona e il Cremonese. Avendo la Signoria avuto tal risposta, scrissero al suo Capitano, che provvedesse a tutta sua possa di ricuperare le dette fottezze tolte pel prefato Duca. E così egli si mise in ordine. Vedendo le genti del Duca di Milano la bella e florida nostra gente, ch' era nel nostro campo, si levarono di dove erano alloggiate, e andarono ad alloggiare in un luogo, che si chiama il Mezzano appresso Casal Maggiore miglia due sopra Pò, e ivi si fortificarono. E aveano un Ponte sul Pò, con otto Galeoni per custodia, con grandissima quantità di schioppettieri, balestrieri, fanterie, e cernide in somma da persone 8000. e più. E aveano fatto argini e fossi attorno in grandissima fortezza.

A dì 25. di Settembre il nostro Capitano convocò tutti i nostri Capitani e Condottieri, e volle sapere da loro la sua opinione di quello, che s'avesse a fare. E vedendo l'intenzione di tutti essere molto gagliarda, comandò che si mettessero in punto, e ordinò le sue squadre e battaglie per andare a trovare i nimici. Fatte tutte queste cose col nome di Cristo e del Vangelista San Marco a dì 23. di Settembre circa un' ora di giorno, avendo esso Capitano udito Messa, fece sonare le trombette, e tutti si misero in arme. E andò al guado di Pò, e mise a quello grandissima quantità di fanteria, di cernide, e di partigiani, co' saccomani colle lance in mano leggieri; e gittossi a guazzo dentro del Pò morto, con grandissima vigoria gridando *Marco*, *Marco*. Tuttavia i nimici gli venivano incontro in ordinanza, acciocchè i nostri non togliessero il ponte. Ed era tanta la moltitudine de' verettoni e degli schiopetti, che pareva che piovesse. Nientedimeno le nostre genti pure si procacciavano sopra tutto la via del ponte, perchè non v'era altra via da poter montare su la ghiaja, dove coloro s'erano fatti forti. E così furono alle mani. E durò questa scaramuccia più di due ore e mezza. E come piacque a nostro Signore Iddio e a Messere San Marco, circa le ore 19. la nostra gente ottenne la pugna del ponte, e montarono su di quello; e la fanteria da piè e i saccomani per via di Pò gittandosi all' acqua, e montati su la detta ghiaja, furono alle mani co' nimici, e alla fine i nostri ebbero vittoria, e ruppero e fracassarono tutto il campo del Duca predetto. E molti de' nimici vedendosi così mal menati, si gittarono nelle Burchielle, ch' erano de' Galeoni, e molti andarono in Pò, e s'annegarono circa 500. persone. Il Signor Luigi dal Verme, ch' era Capitano del campo, e Rasmino de' Triulzi, e Francesco Piccinino, con alcuni altri pochi, fuggirono, e si salvarono per la via delle Burchielle. Rimase prigione tutto il resto de' loro Capitani e Condottieri, presi da cavalli 4000. e più, e tutti i carriaggi loro, fino le sue femine e munizioni. E i nostri fecero un grandissimo bottino, e molto ben guadagnarono. Ed è stato un bel fatto d'arme de' belli, che fosse già fatto molti anni in Italia. E fu fatto con prudenza. I nostri Capitani e Condottieri tutti si portarono vigorosamente, e tutti meritano d'essere commendati. Era nostro Provveditore in campo Jacopo Antonio Marcello. E poi fu diviso il bottino pel Capitano e que' Condottieri e altri in questo modo. Al Signor Michele Capitan generale toccarono cavalli 800. al Signor Guglielmo di Monferrato cavalli 100. al Signor Taddeo Marchese cavalli 600. a Gentile di Gattamelata cavalli 800. a Uberto Brandolino cavalli 400. a Guido Rangone cavalli 400. a Cristoforo da Tolentino cavalli 100. a Messer Jacopo Catelano cavalli 200. a Giovanni Conte cavalli 100. alla fanteria cavalli 500. alle genti del Conte Francesco cavalli 200. alle cernide cavalli 100. E oltre questi cavalli tutti gli uomini d'arme, carriaggi, e vettovaglie, e fino le femine, che erano nel detto campo, furono divise, il che è stato per una somma di gran valuta. E per allegrezza della detta vittoria, in questa Terra fu sonato campanò, e fatte la sera luminarie, fuochi, e grande dimostrazione d'allegrezza.

A dì 5. d'Ottobre del 1446. il Duca Filippo di Milano mandò per un suo Messo segreto alla Signoria nostra una lettera, dicendo ch' egli era contento di dare Crema e tutto il Cremonese, e che si faccia la pace. *Tamen* fino a questo dì il nostro campo colla vittoria riebbe il forzo delle fortezze del Cremonese, e tuttavia seguita la vittoria, avendo avuto *etiam* tutte le fortezze di Geradadda. A dì 9. del detto mese fu posta parte nel maggior Consiglio per Messer lo Doge di fare Nobil nostro del maggior Consiglio il Magnifico Signor Michele Cotignola Capitano General nostro co' suoi eredi. E fu presa. In quest' anno a Roma per Papa Eugenio IV. fu canonizzato il Beato Niccolò da Tolentino dell' Ordine degli Eremitani di Sant' Agostino, il quale morì del 1294. E lo mise nel numero de' Santi; la cui festa viene a' 10. di Dicembre. A dì 8. di Novembre s'ebbe, come a dì 6. il nostro Capitan Generale coll' esercito passò di là dall' Adda; e che furono da' nostri presi de' nimici circa cavalli 600. e fatti prigioni circa 1200. E i nostri corsero su pel Milanese, mettendo tutto a saccomano, e prendendo prigioni. E s'alloggiarono col campo per mezzo di Cassano, e que' che v'erano dentro si renderono, salvo l'avere e le per-

persone, cioè la Terra. Dopo giorni 5. essendo giunte le bombarde, furono piantate alla Rocca di Cassano, e tratte alcune botte, que' di dentro si renderono, salvo l'avere e le persone. Ed entrati i nostri dentro, trovaronvi grandissime munizioni, e v'erano dentro bombarde 64. e uomini 120. Avuta la detta Rocca, il nostro Capitan Generale si mise a farla fortificare, e a fare una fortezza grande con terreno e buoni fossi profondi, e con molto magistero sopra la riva d'Adda. E pel simile fece fare un ponte in colonne sul detto fiume con due ponti levatoi, uno di quà, l'altro di là, e due bastioni, acciocchè per quello la gente possa passare, e tornare sicuramente a suo buon piacere. E compiute le dette fortezze, tutto il dì correvano sul Milanese, menando via prigioni e vettovaglie. Ora essendo passato il nostro Capitano col campo sul Milanese, fece Cavalieri Jacopo Antonio Marcello Provveditor nostro, Piero Avvogadro, e Antonio da Martinengo Cittadini Bresciani fedelissimi nostri con gran trionfo e onore. Inteso questo felice prosperare dell' esercito nostro, e d'avere acquistato il tutto, eccetto Crema e Lodi, ch' è Città grossa, fu preso in Pregadi di donare al detto Capitano Signor Michele di Cotignola in feudo a lui e a' suoi figliuoli ed eredi in perpetuo maschi, il Castello di Castelfranco in Trivigiana con tutto il suo territorio, abenze, e pertinenze, col mero e misto imperio; essendo egli obbligato e i suoi, di dare ogni anno pel feudo alla Signoria un Candelotto di libre 10. di cera bianca. E così fu mandato a dargli il possesso, e fattogli il privilegio. Morì in questi giorni Lionardo Giustiniani Procuratore di San Marco, Oratore esimio, fratello del nostro Vescovo di Castello, uomo di grandissima fama. Fu sepolto a Sant' Andrea della Certosa nel Chiostro in un' arca bassa con quest' Epitafio. Il quale per essere degnissimo e dotto, n'ho voluto fare quì nota. *Hospes amice, scire si cupis, qui sim, Leonardus Justinianus Procurator Sancti Marci situs heic sum. Plura de me mihi non licet: ab aliis fortasse plura, si cupis, scibis; 1446. mense Decembris.* A dì 28. del detto fu chiamato il Consiglio de' Dieci con una giunta di dieci, e fu posta parte di modificare la condennagione di Ser Jacopo Foscari figliuolo del Doge, che dove egli era confinato a Napoli di Romania, sia confinato a Trivigi e in Trivigiana, attesa la sua infermità. E così fu presa la detta parte con gran contento di Messer lo Doge. Il quale Ser Jacopo venne, e ubbidì al detto confine di Trivigiana. Ritorniamo al nostro campo, il quale cavalcò con cavalli 7000. e con pedoni 4000. e moltissimi carri, e andò ad accamparsi ne' Borghi di Milano, menando a rastello tutto quello che trovavano, e caricarono assai carra di strami, e roba molta, e fecero un grandissimo danno sul Milanese. Poi vennero sulla riva del fiume d'Ambra, e abbrugiarono e guastarono i mulini e gli edificj; e tolsero una grandissima quantità d'arme, che trovarono dentro quegli edificj che vi si lavoravano. E fu questo danno fatto pe' nostri per la valuta di più di Ducati 100000.

A dì 18. di Novembre s'ebbe nuova, come Papa Eugenio IV. *licet* fosse nostro Veneziano, il Re Alfonso d'Aragona, il Signor Sigismondo di Rimini, e il Conte Carlo di For-

A tebraccio fecero cavalcare tutte le loro compagnie, e vennero a Lugo e a Bagnacavallo, dove fecero la massa per voler passare e andare in Lombardia. E mandarono a domandare il passo al Marchese Lionello di Ferrara, per potèr venire a' danni della Signoria nostra. *Etiam* il Duca di Milano mandò al detto Marchese a richiedergli il passo per le dette genti. E inteso questo per la Signoria, fu subito mandato Oratore a Ferrara Francesco Barbero il Cavaliere a persuadere il detto Marchese, che per niun modo volesse dar loro il passo, usando assai grate parole, e dimostrandogli per ragioni, ch'egli non dovea darlo loro, essendo in amicizia colla Signoria nostra, per

B modo che il detto Marchese stette costante, e non volle dare il passo a coloro. Ma pure alla fine le dette genti passarono, mandando a dire al Marchese, ch'esse s'erano tolto il passo, e furono da cavalli 2300. e da fanti 1000. e vennero ad alloggiare su quello di .... aspettando che il Duca di Milano dovesse mandar loro danari, prima che si levassero, per passare in Lombardia. In questo tempo a requisizione del Duca Filippo suo suocero il Conte Francesco lasciò liberamente Francesco Piccinino, ch'era suo prigione. E il Conte Alessandro Sforza suo fratello per sospetto, ch'ebbe, che Zerpellone volesse andare agli stipendj de' Fiorentini, il fece appic-

C care. E poi il Duca Filippo fece dicapitare a Milano (altri scrivono nella Marca) Taliano Furlano, o Jacopo Galvano, per sospetto avuto che s'intendessero co' Fiorentini. E il Duca predetto molto si sdegnò per la morte di Zerpellone, e fece venire Francesco Piccinino in Lombardia, e fecelo suo Capitano. Nota, che in quest'anno il Conte Francesco essendo scomunicato dal Papa, fece il tutto, per andare a Roma, e rimanere d'accordo con Papa Eugenio IV. E fece fare un' Insegna, la quale diceva: *Viva la Chiesa, e muoja il mal consiglio, e viva Papa Eugenio.* Ma il Papa non volle ch'egli venisse.

D Nel 1447. nel mese di ...... il Conte Francesco non potendo sopportare, che suo suocero il Duca Filippo fosse disfatto da' Veneziani, venne in Lombardia, esortato dal Papa, e dal Re Alfonso di Napoli, e venne col suo esercito. Il che inteso dalla Signoria, fece ritenere Don' Angiolo Sermoneta Segretario del detto Conte, ch'era in questa Terra, e l'esaminò, e gli tolse tutto il suo ch' egli avea nel Veronese. E tolse la condotta, che avea il detto Conte e la sua tassa in questa Terra, che fugli donata. Furono mandati a Ravenna 400. Arcieri per custodia di quella Città, in cui era Podestà ovvero Provveditore Bernardo Veniero. I Fiorentini mandarono gente sul Bolognese, acciocchè togliessero la

E via al detto Conte Francesco al passare di là in Lombardia. Di Marzo morì a Roma Eugenio IV. Pontifice, e in luogo suo pel Collegio de' Cardinali fu eletto Niccola V. di nazione Italiano di Sarzana, chiamato prima Tommaso, figliuolo di Mastro Bartolomeo Cirusico, e da Eugenio in un' anno fu fatto Vescovo e Cardinale. Il quale entrato nella dignità Papale, furono per la Signoria nostra eletti quattr' Oratori per rallegrarsi e dargli ubbidienza. Fu eletto dunque il detto Papa al *Pridie* della Nona di Marzo. Il quale mandò un Legato in Germania per achetare lo scisma, ch'era nella Chiesa d'Iddio per Papa

Fe-

Felice V. che fu eletto a dì 17. di Novembre del 1438. nel Concilio di Basilea, il quale essendo stato Pontefice anni nove, non volendo che lo scisma più durasse nella Chiesa, rinunziò il Papato; e così questo Papa Niccola rimase solo Papa, il quale gli mandò il Cappello di Cardinale fino in Austria, dov' egli era. In questo tempo il Conte Carlo di Montorio che fu figliuolo di Braccio, contrario alla parte Sforzesca, vedendo la Signoria in guerra col Conte Francesco Sforza, s'acconciò al nostro stipendio. Fu tolto Casal Maggiore e altri luoghi pe' nostri, ch'erano di ragione del Conte Francesco. E poi il Signor Michele Capitano general nostro, posto l'esercito in ordine, fece quello passar di nuovo l'Adda, e andare sul Milanese, capo primo Tiberto Brandolino Condottier nostro, il quale con cavalli eletti fece cavalcare fin sulle porte di Milano, e co' gli stendardi Veneziani andò in cospetto de' nimici, e fece chiamare i Cittadini, dicendo di volerli mettere in libertà. E que' di Milano non fecero alcun movimento, nè uscirono fuori. Onde i nostri corsero fino a Pavia, saccheggiando ogni cosa. E di nuovo tornarono a Milano, gridando *libertà*, *libertà*. E pur' eglino non vollero far questo, perchè il Duca Filippo era ancor vivo, se bene si trovava indisposto della persona. Onde il nostro Capitano fece sulle Porte di Milano Cavalieri quattro valorosi Condottieri nostri, Tiberto Brandolino, Diotisalvi Borgognone, Lodovico Malvezzo, e Giberto da Correggio. Ora non essendo seguito nella Città alcun tumulto, i nostri si levarono dal Milanese, e andarono a Brebio in Brianza, il quale subito si rendè. Di poi tutti i luoghi di Brianza furono oppressi coll' armi e saccheggiati, e usate grandi crudeltà; fino i puttini furono morti. Alcuni di que' luoghi stettero due dì a rendersi. E quest' ingiuria non venne da' soldati, ma dagli uomini partigiani, ch'erano nel nostro campo. E sopra il Lago di Como fecero gran botini per Ducati 200000. fu preso Montebari per forza, e saccheggiato; e Lecco ch'è sul Lago, fu per più giorni combattuto, ma non potè essere preso. Ma molte ville vicine al Lago di Lugano furono saccheggiate. E così avendo i nostri avuto tutto da Adda fino a Como coll' una e l'altra riva del Lago di Lugano, i nostri soldati carichi di bottino si ridussero di quà dal fiume Adda. Erano Provveditori nostri in campo Girardo Dandolo, e Piero Quirini quondam Ser Francesco, il qual Piero fu eletto a' 24. di Giugno.

Del mese di Giugno venne grandissima Peste in questa Città, e alla giornata andava crescendo. E fu fatta processione attorno le Chiese, cantate Messe agli Altari fatti sulle vie pubbliche, e la notte per la Città posti diversi fuochi con varj odori per purgar l'aria. Ed essendo stato fatto il Lazzaretto due miglia lontano, per portarvi gli appestati. Furono poste sei barche, una per Sestiero, le quali andassero a portare gli ammorbati, che voleano andare, e i corpi de' morti a sepelire. Sicchè fu grandissima moria. Di poi fu fatto un' altro Lazzaretto, chiamato Nuovo, verso Sant'Erasmo. Fu condotto a' nostri stipendj a dì 17. di Settembre Guido de' Manfredi Signor di Faenza. In questo mezzo essendo le cose del Duca Filippo molto in rotta, il Conte Francesco suo genero, non guardando a' benefizj ricevuti da questo Stato, partitosi dalla Marca venne in Lombardia per ajutarlo con 4000. cavalli, e con 2000. fanti. Si levò di Romagna; dal qual luogo partendosi, dove era andato a far tal gente, passò sul Ferrarese, e andò in Parmigiana. Sotto il partire del quale Papa Niccola V. volendo ricuperare i luoghi della Chiesa, che costui occupava, gli tolse tutti i luoghi, ch'e' teneva nella Marca. Intesa la Signoria tal venuta, deliberò di rinforzare l'esercito, e così fu fatto. Mentre che Francesco Sforza veniva in Lombardia colle genti, il Duca Filippo Maria di Milano ammalato di febbre in Milano morì, avendo dogato anni 56. e morì perchè gli giunse il flusso. Per la morte del quale i Popoli smarriti, ch'erano suoi sudditi, incominciarono a fare nuovi pensieri. I Lodigiani seguendo il nome della libertà, vennero sotto la Signoria nostra. Quattro giorni dopo così fecero i Piacentini; nelle quali Città furono poste genti per custodia e Capi, che le governassero. Dipoi i nostri passarono Oglio, e tolsero San Colombano, e in pochissimi giorni ebbero quasi tutto il Lodigiano. In questo mezzo i Milanesi volendo seguitare la guerra, s'accordarono col Conte Francesco di farlo suo Capitano contro de' Veneziani con questa condizione, che se si toglieva la Città di Brescia e il Bresciano, fosse sua. Ma s'egli acquistava Verona, quella fosse d'esso Conte, e Brescia de' Milanesi. Ma è da sapersi, che intesa il Conte Francesco la morte del suocero, confortò i suoi Condottieri, che stessero di buon' animo, ch'egli sarebbe chiamato da' Milanesi, ed essendo unite le forze, romperebbono i nostri. Adunque il detto Conte accettò il partito de' Milanesi, e passò nel Cremonese a Cremona, ch'era sua Terra della sua dote. Poi passò l'Adda con Francesco e Jacopo Piccinino e con altri Condottieri, che furono del Duca Filippo, e congiunse i campi a Pizighettone. Di poi di lì partiti, in pochi giorni ricuperò San Colombano. Ma i nostri, per essere minor' esercito de' nimici, col Capitan nostro andarono sul Lodigiano. I Pavesi fecero Conte della Città loro il figliuolo del Conte Francesco nato di Madonna Bianca Visconti, che fu figliuola del Duca Filippo di Milano. I Milanesi in pochi giorni mandarono tre ambascerie l'una dietro l'altra, dimandando alla Signoria i luoghi, che furono del Duca Filippo. E quasi sempre fu loro risposto in un modo, che tutti i luoghi tolti erano stati acquistati per ragione di guerra. Nientedimeno, come desiderosi di pace, li restuirebbono, se i Milanesi volessero renderci i danari spesi nel guerreggiare, e nell' acquistar detti luoghi; e così furono licenziati. Fu preso di fare una nuova armata nel Pò di 4. Galere e di 32. Galeoni, Capitano della quale fu eletto Andrea Quirini, e Provveditore Giorgio Loredano, e s'attese ad ispedirla. In questo mezzo il Conte Francesco, poste insieme le sue genti, subito andò ad assaltare Piacenza, e rotta una parte de' muri tra la Porta di San Lazzaro e di San Raimondo, il Pò, ch'è ivi appresso, era grande sul fine dell' Autunno, sicchè i navilj de' nimici facilmente s'accostarono alle mura. E pel combattere di terra e per acqua fu presa la detta Città, la quale fu data a sacco a i detti soldati. Erano ivi Gerardo Dandolo Provveditor nostro, e Taddeo

Mar-

Marchese Condottiere nostro in soccorso con mille fanti e con molti cavalli, che furono presi da' nimici. L'uno si tenne nella Rocca, ma poi si rendè. L'altro fuggendo fu preso. In questo mezzo combattendosi Piacenza, il Capitan nostro generale passò Adda; scorse verso San Colombano sul Pavese, dove menò via gran botino, per far ritirare dall'impresa esso Conte. Il nostro Capitano poi passò sul Milanese, saccheggiando, e pare che togliesse Melzo, e avea in animo d'andare a combattere Cremona, se così presto Piacenza non si perdeva, e ritornò in dietro. La Città dunque di Piacenza presa fu saccheggiata.

Bartolomeo Coleoni, il quale fuggì da' nostri stipendj, e fatto ritenere in prigione pel Duca Filippo, per essere così impostogli, essendo morto il prefato Duca, rotta la prigione, scappò da Milano, e venne sul Pavese, dove conobbe tutte le genti sue, che gli tolse il Duca Filippo, essere sotto Niccolò Guerrero negli alloggiamenti. Dal quale fu con favore ricevuto. Da' Milanesi dipoi accresciuto con condotta di 1500. cavalli. E mentre che Piacenza era assediata dal Conte Francesco, il detto Bartolomeo Coleoni combattè contro Rinaldo Dresnese, il quale era stato mandato in Italia dal Re Carlo con gran numero di Franzesi. E questo fu dopo la morte del Duca Filippo. E avea avuto Asti, perocchè il detto Capitano fece lega per nome del suo Re contra di noi poco avanti che il Duca morisse. Ma dopo morto non *solùm* Asti, ma *etiam* parte del territorio d'Alessandria della Paglia egli tolse. Ora il detto Bartolomeo Coleoni con Astorre di Faenza andarono ad assaltare que', che assediavano Bosco Castello, e furono superati nella scaramuccia, e gli spogliarono. De' capi de' Francesi furono morti molti e altri presi. Contro de' quali gli Alessandrini si voltarono coll'arme. Onde il detto Bartolomeo Coleoni fu molto magnificato per tal vittoria. E non molto dopo il detto Bartolomeo tornò a' nostri stipendj, e venne con 1500. cavalli. Dipoi essendo quasi passato il verno, quando il Conte Francesco si levò dagli alloggiamenti, e venne ad assaltare Mozzanega, que' che v'erano dentro, s'arrenderono. Poi con tumulto entrò nella Geradadda, e prese e ricuperò tutti que' Castelli, eccetto Caravaggio. Tolse *etiam* Cassano, dove era andato il soccorso, che fu cacciato di Melzo. Ma il Capitan nostro Generale era accampato *etiam* egli col suo esercito a Calze di là da Oglio. E in questi luoghi i campi dell'uno e dell'altro stettero senza fare alcuna cosa degna di memoria. Finalmente il detto Conte si levò per andar contro l'armata nostra di Pò, della qual era Capitano Andrea Quirini, venuta in Pò, che molestava molto i luoghi del Cremonese per terra e per acqua, facendo gran danno. E si preparavano per rompere il ponte, fatto fare dal Conte Francesco sul Pò appresso Cremona per combatter Piacenza. Al quale fu molto combattuto, ne ristettero i nostri di combatterlo, finchè sentirono venire i nimici. Avea *etiam* esso Conte Francesco 26. Galeoni, i quali però non erano in ordine nè d'arme nè d'uomini, come i nostri. Ora venuti giù a seconda, la nostra armata fu cacciata a Casal-Maggiore, e per acqua e per terra la detta nostr' armata fu circondata da' nimici; e per molte bombarde, che il Conte Francesco avea fatto mettere su la riva del fiume, era talmente essa armata conquassata, che il Quirini Capitano vid類 disperato. Onde la notte pianamente fece portare l'arme nel Castello di Casal Maggiore, e fece appiccar fuoco ne' Galeoni, acciocchè non venissero in mano de' nimici. Poscia giunto il detto Capitano Quirini a Venezia, fu ritenuto e menato in Pregadì per gli Avvogadori, e menollo Ser' Andrea Avvogadore a dì 2. d'Agosto. Fu preso di procedere contro di lui, e condennato a stare tre anni nella prigion forte, e a pagare lire mille all'Avvogaria, privato in perpetuo d'ogni officio, benefizio, reggimento, e consiglio.

Nel 1448. di Settembre essendo morto a Brescia Ser Federigo Contarini Procuratore, stato Provveditore in campo, il quale fu morsicato da un cane rabbioso, ivi fu sepolto nella Chiesa di Sant' Alessandro all' Altar grande in terra con un'epitafio: *Fridericus Contarenus Venetiarum Patritius, Divi Marci Procurator, maximis domi forisque ob singularem ejus virtutem functus honoribus LXVI. annum agens, in exercitu pro patria occubuit XIV. Calend. Octobris* 1448. In questo tempo il Conte Francesco, avendo rotta la nostra armata in Pò, non dubitando più di Cremona, venne ad accamparsi a Caravaggio, il quale era fornito a nome della Signoria nostra. E il nostro Capitan generale inteso d'essere i nimici andati a campo a Caravaggio, avea con lui questi Capitani, il Signor Lodovico di Gonzaga Marchese di Mantova, Bartolomeo Coleoni, Gentile da Lionessa, il Conte Carlo del Montone, Tiberto Brandolino, Giovanni Conti Romano, Guido Rangoni, Alberto Bodiense, Cesare di Martinengo, Niccolò Guerrieri, e con questi 12000. cavalli, e assai numero di fanti. Erano nel campo del Conte Francesco Bosio e Corrado fratelli di ...., Roberto di San Severino, Francesco e Jacopo Piccinino, Guglielmo da Monferrato, Carlo di Gonzaga, il Conte Luigi dal Verme, Giovanni da Tolentino, Cristoforo Torello, e Bartolomeo Quartiero, e con questi 16000. cavalli. In pochi giorni fu combattuto più volte, in tanto che alcuna volta il combattere durava fino a sera, non però con tutte le forze. Erano Provveditori nostri Federigo Contarini e Almorò Donato, i quali in questi giorni erano giunti in campo per esortare i nostri Condottieri a soccorrere Caravaggio, e quì seguì il morso del cane al Provveditor Contarini, il quale portato a Brescia morì, come ho scritto di sopra; e restò in campo Provveditore il detto Donato e Gerardo Dandolo, il qual'era per avanti. Questi sconfortavano il combattere co' nimici. *Tamen* la cosa si ridusse, che parve al nostro Capitano e a que' Capi di volere sperimentare la fortuna più tosto che stare indarno; e venire a giornata, acciocchè la Terra non si rendesse. E stati alcuni giorni in questo consiglio, Tiberto Brandolino confortò ad entrare per la Via Nuova, dove il Conte Francesco per le paludi vicine non avea molto messo in fortezza il suo campo. Il quale era stato in abito di soldato incognito nel detto campo, e spiato ogni cosa. Vi furono mandati *etiam* Guido Rangoni e Alberto Bodiense; i quali in giorno di festa, quando niuno pensasse, che dovessesi andare ad assaltarli, facessero impeto dalla parte contraria de' campi. E il Conte Francesco era andato nella Chiesa di Santa Maria di Caravaggio. E questo fu di Settembre. Al quale vennero soldati l'uno dietro all'altro

in fretta a dirgli, che i nostri venivano in isquadre serrati verso del campo loro, e ch'entrerebbono ne' ripari. Onde egli tornato dalla Messa, volendo desinare, mandò al primo gridare d'arme i suoi contra de' nostri. Altri dicono, che ciò fu a mezzo giorno, cavalcando egli verso la Via Nuova, quando fugli annunziato che i campi s'erano appiccati. In questo mezzo le nostre squadre aveano empiuto la via tra i due campi. Carlo Gonzaga, Alessandro, e gli altri Sforzeschi pel primo impeto de' nostri si cacciarono nelle munizioni. Carlo essendo ferito *non solùm* si levò dal combattere, ma ancora dal campo e fuggì a Milano, e affermò, d'essere stato il Conte Francesco rotto con tutto il campo. Ma dopo sopravvenne il Conte Francesco con forza di gente, e furono alle mani co' nostri, cacciandoli da' ripari. E fatta maggior forza, essendo i luoghi stretti per le paludi, non poteano darsi luogo al combattere, e i nostri erano stracchi del primo combattere. Alberto Bodiense, e Guido Rangoni volendo sostenere la pugna, furono oppressi dalla moltitudine de' nimici, e si perderono. Il resto de' Condottieri si mise in fuga, e oltre la difficultà de' luoghi, ov'erano paludi, il corso de' nimici molto impedilli. I soldati, ch'erano a Mozzanega, veduto i nostri fuggire, si misero a dar loro addosso, intanto ch'era forza o che si rendessero, o che si buttassero nelle paludi. I fratelli Francesco e Jacopo Piccinino, alloggiati a Trevì, *etiam* eglino vennero contra de' nostri con 2000. cavalli. Da un'altra parte Bartolomeo Coleoni, essendo stato lasciato in soccorso, sostenne quelli un gran pezzo. Ma veduta la fuga de' suoi fuggì a piedi, e andò nel Bosco vicino. Il Signor Michele Capitan Generale nostro e gli altri vedendo le squadre rotte, *etiam* eglino fuggiron via da 8000. cavalli, e pedoni. I Provveditori Almorò Donato, e Gerardo Dandolo furono fatti prigioni, i quali Provveditori da molti furono avvisati a dover fuggire e salvarsi, e risposero di voler più tosto morire attorno le Insegne pubbliche, che fuggendo salvarsi con vergogna. E nota, che in questa rotta fu morto de' nostri solo uno, sicchè tutti furono fatti prigioni, perchè parte s'impaludarono. Il nostro Capitano si ridusse in Brescia con que' che meglio poterono fuggire. Furono presi de' nostri Condottieri Gentile da Lionessa, Roberto da Montalbotto, e Guido Rangoni. Questa nuova venne a Venezia a dì 15. di Settembre la Domenica a ore 15. E per questo il Doge non si smarrì, ma venne in Collegio con più vigoria che mai, e fu consultato di riformare l'esercito, perocchè avendo danari, s'avrebbe il campo come era prima. Il Conte Francesco avendo rotto il nostro campo venne seguitando la vittoria. Caravaggio si rendè con altri Castelli dove si presentavano i nimici. Presero tutto il piano di Bresciana e del Bergamasco, eccetto la riviera di Salò e la riviera di Bresciana del Lago di Garda. E poi il detto Conte Francesco venne col campo a Brescia. *Tamen* nulla potè fare alla detta Città.

A dì 22. di Settembre furono eletti in Pregadi due Provveditori in campo con pena, Luigi Loredano Procuratore e Pasquale Malipiero Procuratore, i quali subito si partirono. E fu scritto a Jacopo Antonio Marcello il Cavaliere Capitano di Verona, che subito debba cavalcare ed entrare in Brescia, al quale furono mandati Ducati 30000. acciocchè li portasse con lui per pagare le genti. E fugli fatta commessione di Provveditore in Brescia, fu scritto che a Verona si rinovasse l'esercito, e che i soldati stati nel nostro campo, che ivi capitassero, fossero trattenuti. Fu fatto un Capitano del Lago di Garda, e fu preso di buttare le Galere a Lazise in acqua, e d'armarne due, e Galeotte 3. & *etiam* quattro Ganzare. E rimase Capitano Maffeo Contarini il verzo. Fu *etiam* fatto Capitano nell' Adige Francesco Belegno, il quale dovesse andare. E' da sapere, che le genti mandate a Brescia, nè i Provveditori, non poterono entrare nella Terra, per essere quella circondata dal campo nimico. Il Conte Luigi dal Verme, e Carlo di Gonzaga con gente aveano attorniato Brescia. I nostri due Provveditori dunque restarono a Verona. E di dì e di notte attendevano a far gente, e in breve fecero un grosso esercito pel largo pagamento che faceano. E molti valorosi uomini, che erano nel campo nimico, scrissero che volentieri verrebbono al nostro soldo, e promisero di venire con molto numero di cavalli. In questo mezzo il Conte Francesco tolse Casal Maggiore e Rivoltella e alcuni altri Castelli. E mentre che egli stava attorno a Brescia, i Piccinini con parte delle genti e co' Milanesi misero campo a Lodi. Ma Iddio volle, che il detto Conte Francesco, essendo tanto prosperato, venne in sospetto a' Milanesi, dubitando che si volesse fare Duca di Milano, come egli aveane intenzione. E desiderando eglino di mantenersi in libertà, a poco a poco incominciarono a togliergli le forze, e ogni giorno a credergli meno. Onde egli se n'accorse, e subito disposesi a volere far pace colla Signoria nostra, coll'ajuto della quale sperava d'ajutarsi per conseguire il suo desiderio. Tra gli altri prigioni menati nella Rocca di Caravaggio era Clemente Tealdini Segretario de' nostri Provveditori, ch'era con Almorò Donato Provveditore. Il qual'era conosciuto da Angiolo Simoneta Segretario del prefato Conte Francesco, Il quale menollo occultamente al detto Conte, e questi gli parlò di volersi accordare, e il mandò alla Signoria, dicendole, che se la Signoria voleva pace con lui, gli mandasse in segreto Jacopo Antonio Marcello da esso Conte ben conosciuto, ovvero Pasquale Malipiero Procuratore. Giunto quì il detto Tealdino, inteso quanto riportava, avendo già impetrato molti soccorsi da' Fiorentini nostri collegati, e rinovato l'esercito, pensando che il fine della guerra era incerto, subito fu preso d'attendere a fare la detta pace. E per essere il Marcello Capitano di Verona, mandarono il Malipiero Procuratore Provveditor nostro, ch'era a Verona, alle Fornaci, luogo non lontano da Peschiera, dove il Simoneta venne più volte in segreto a parlargli. Alla fine conchiusero la detta pace con queste condizioni, e fecero i capitoli a dì 18. d'Ottobre: Che la Signoria e il Conte Francesco fossero nimici de' Milanesi, e fossero dati cavalli 4000. e 2000 fanti per la Signoria nostra al detto Conte, fintanto ch'egli avesse soggiogato Milano col resto del Ducato, e mandassero a lui Ducati 13000. di salario al mese. Fu dichiarato, che tutto quello, che avea il Duca Filippo di quà dall' Adda, fosse della Signoria; e del Conte Milano col Ducato. Alcuni scrivono, che fu tolto *etiam* alla Signoria Pandino, ch'è di quà dall' acqua,

acqua, come Castello sottoposto a Lodi. E che tutti i prigioni fossero restituiti liberamente alla Signoria nostra per esso Conte. E così furono conchiusi i detti Capitoli alle Fornaci. E poi al detto Messer' Angiolo Simoneta, per essere stato mezzano d'aver fatto questa pace e lega, furono dati per la Signoria nostra alla Camera degl'Imprestiti Ducati 40000. per ristoro delle sue possessioni, che sono in Veronese, cioè Montorio &c che furongli tolte, quando il detto Conte si partì dalla milizia nostra. Fu preso *etiam* di dargli Ducati 500. di provigione all'anno alla Camera di Verona, e fugli fatto salvo condotto da non essergli rotto mai nè pe' Pregadi, nè pel Consiglio de' Dieci, a lui, alla moglie, a' figliuoli, e a' nipoti suoi. Ancora fu capitolato nella lega, che al detto Conte sia restituita la casa, ch'egli ha in questa Terra, e fegli dia di stipendio Ducati .... all'anno, cioè ogni mese Ducati 13000. come ho scritto di sopra, finche avrà acquistato Milano. *Item* che acquisti Piacenza, e reintegri lo stato al Conte Alberto Scotto, che l'ha perduto per essere fedelissimo alla Signoria nostra. Ed essendo conchiuso questo accordo, avute ch'ebbe il detto Conte le genti nostre, passò subito l'Adda, e andò contro Milano. La Signoria, per essersi mal portato nel fatto d'arme di Caravagio il Signor Michele di Cotignola Capitan nostro Generale, il cassò, e mandollo sul Trivigiano. I Lodigiani per non venire sotto il Conte Francesco, lasciate le genti Venete, che li custodivano, vennero sotto de' Milanesi. Il Conte Francesco in breve tempo tolse tutti i Castelli tra Adda e Tesino, eccetto Lodi e Como, e poi mise campo appresso a Milano miglia cinque. In questo tempo si renderono al Conte Francesco Tortona, Novara, Alessandria della Paglia, e in ultimo Parma. La qual nuova intesa in questa Terra cagionolle somma allegrezza. Mentre che queste cose si fanno, a Costantinopoli morì Giovanni Paleologo Imperadore, e in suo luogo successe Costantino Paleologo detto Dragassi ultimo Imperadore, il quale fu morto da' Turchi in Costantinopoli del 1453. quando presero la Terra.

Nel 1449. di Marzo fu fatta una sanguinolente battaglia tra gli Ungheri e Turchi su quello d'Andrinopoli. Eranvi Cristiani 50000. e Turchi 80000. *Tamen* tutti i Turchi furono rotti. Alcuni vogliono, che ciò fosse in questo tempo, ma fu nell'anno passato 1448. Mentre che queste cose si fanno, s'ebbe nuova, che il Duca Lodovico di Savoja s'era accordato, e avea fatta lega co' Milanesi contra il Conte Francesco. E avea mandato a Novara assai gente, Capitano Giovanni Compensio. E avendo tentato d'avere la detta Terra, non avendola potuta avere, s'era accampato sul Novarese, ed erano da 6000 barbari. Fu mandato all'incontro di coloro pel Conte il Condottier nostro Bartolomeo Coleoni con Jacopo Antonio Marcello il Cavaliere Provveditore, e con que' fu alle mani verso il Tesino, e li ruppe, e fu preso il Capitano Compensio con 400. cavalli. I Milanesi in questo mezzo essendo in libertà, alcuni loro cittadini de' principali, soliti tenere la parte del Conte Francesco, gli oppressero, e mandaron fuori della Terra. Ancora popolarmente uscirono dalla Città contro al detto Conte, il quale inteso il venire de' Milanesi, che dicevasi essere da 60000. persone, essendo egli all'assedio della Rocca di

A Melzo, ordinò le sue squadre, in tal modo che i detti Milanesi inteso il suo ordine, spaventati non ebbero ardire d'affrontarsi, e ritornarono in Milano. Tutti i consigli del Conte erano d'assediare la Città di Milano di fame. E alcuna volta mandava fino su i ripari a fare scorrerie e ad abbrugiare le case. Per la qual cosa i nostri incominciarono a consultare questa materia. Di Marzo uno Stamati Carsioti di Retimo, essendo per a caso in questa Terra, ed essendo state mostrate le Gioje di San Marco al Signor Borso d'Este, venuto in questa Terra, *etiam* egli entrò nel Santuario a vederle. E vedute le gioje e il luogo, pensò di fare un notabilissimo furto, e si nascose nella Cappella B di San Giovanni, dove è il Battistero. E la notte cavando dal muro pezzi di pietra, il giorno li portava in sacchetti fuori a votare, *& iterum* tornava la notte dentro a far quell' effetto, ponendo il giorno la pietra di marmo sopra, sicchè nulla si vedeva. E così avendo fatto il buco per poter' entrare nel detto Santuario, entrovvi una notte, e rubò dodici Carbonchi, dodici Corone, dodici pettorali tutti d'oro, carichi di gioje, un Lioncorno, il quale non potendolo portare intiero, lo scavezzò per mezzo, un lavezzo di Calcedonia, candelieri d'oro giojellati, e la beretta Ducale. Le quali gioje a poco a poco metteva nel suo sacchetto, e il dì le portava a casa sua, dove C stava solo, nella Calle da Casa Salomone a Santa Maria Formosa. Ora avendo compiuto di togliere queste cose, acconciò la pietra secondo il consueto, che nulla appariva. Volendo partirsi da questa Terra colle dette Gioje, così volendo la divina Maestà e'l Vangelista Messere San Marco, chiamò un suo compare Greco, Gentiluomo nostro, chiamato Ser Zaccheria Grioni, e gli diede sagramento sopra un' Altare di tenere segreto quanto gli direbbe, il quale giurò. Onde il detto Stamati menollo a casa sua, e mostrogli le Gioje, che avea rubato di San Marco, e gli donò una bella gioja. Il Grioni inteso questo rimase morto, e disse che lo terrebbe segreto, e si D partì. E subito Stamati si pentì d'avergli detto nulla. E confessò, quando fu preso, che gli venne animo d'ammazzarlo, ma poi restò dicendo: *E' mio compare; non mi paleserà.* Il qual Zaccheria corse da Messer lo Doge, dicendogli tal cosa. Il Doge e la Signoria restarono tutti stupidi. E subito mandarono a casa del detto Stamati a ritenerlo, e a togliere le gioje, le quali tutte si trovarono. E il Grioni diede il Carbonchio, che colui avevagli dato, il quale poi fu posto sulla beretta Ducale, ed è bellissimo. E mandato a vedere pe' Procuratori nel Santuario, nulla trovarono, nè si vedeva per dove fossero state rubate le dette gioje. E gli Avvogadori di Comune Tomma- E so Duodo, Andrea Morosini, e Niccolò Bernardo l'esaminarono. Il quale confessò il modo, con cui avea rubato le dette gioje. E andarono in Quarantia. E a dì 21. misero ch'egli fosse appiccato per la gola in mezzo alle due Colonne di San Marco. E così fu fatto. La quale condennagione acciocchè il tutto s'intenda sarà quì avanti posta. E a Zaccheria Grioni, che l'accusò, fu preso di donare Ducati 500. e provigione cioè entrata nell'Isola di Candia di tante possessioni, che a lui e a' suoi eredi dia all'anno Perperi 1000. e altri Perperi 1000. abbiano dalla Camera di Padova. Ancora fu preso di fargli grazia, che sempre

che

che si armerà in Candia, egli volendo, possa A andarvi Sopracomito.

1449. die XXI. Martii in Quarantia. *Ser Thomas Duodo, Ser' Andreas Mauroceno, & Ser Nicolaus Bernardo, Advocatores Communis. Stamati Crassioti praedo magnificus, contra quem processum fuit per Dominos Advocatores Communis, & eorum Officium, & pro eo quod spiritu nequam & diabolico ductus, dum quadam die, qua ostensa fuerant, ut moris est, jocalia, gemmae, & lapides pretiosi existentes in Sanctuario Ecclesiae Sancti Marci, fratri Illustris Domini Marchionis Estensis, accessisset etiam ipse cum aliis in Sanctuarium, immediate visis illis jocalibus & lapidibus pretiosis, deliberavit illos depraedari. Qua deliberatione facta consideravit* B *portas ipsius Sanctuarii. Et videns illas fortes & difficiles ad aperiendum, & similiter a parte superiori, & nihil videns agere posse, postmodum intravit Capellam Sancti Johannis Baptistae, ubi a latere Sanctuarii considerans, quod lapides marmorei dicti muri leviter poterant exfigi, & murum frangi, excogitavit, qualiter posset aperire portas ipsius Capellae. Et primo permisit se claudi intus dictam Capellam. Sed quando fuit repertus à quodam Clerico, aliud non sequutus est. Deinde à porta exteriori quae respicit super Plateam, fecit experientiam aperiendi, & non valens, considerata conditione & mensura clavis, fecit sibi fieri unam clavem absque operibus, sed eam ipsemet complevit. Et quodam sero circa* C *primam horam noctis tentavit dictam portam aperire; quia adhuc gentes aderant, nihil egit. Quodam verò alio die existens in Ecclesia Sancti Marci expertus est cum dicta clavi, si aperiebat januam, per quam tenditur de Ecclesia in dictam Capellam Sancti Johannis Baptistae; & comperto quod aperiebat, per aliquot dies post, se permisit claudi in Ecclesia Sancti Marci, & latuit ad illam Capellam novam, ad quam nunc de Mosaico laboratur. Et circa sero aperuit cum ipsa clavi dictam januam, & intravit Capellam praedictam Sancti Johannis, ubi habens secum unam limettam, duas seghettas, & unum scarpellum à Calafato, aliud à muro, cum dicta limavit illos clavos seu pironos, cum quibus affixae sunt* D *illae tabulae marmoreae, adeoque in duabus noctibus unum frustum ipsarum tabularum separavit. Et de mane exibat. Tertia autem die levatâ dictâ tabulâ marmoreâ fregit murum, quod fragidum erat, & venit ad tabulas ligneas. Et altera nocte habens verigolas & alias seghettas, intravit per portam, quae respicit super Plateam, illam aperiens cum clavi supradicta. Et perforavit in duabus noctibus dictas tabulas ligneas, seu materiam, adeo quod intravit Sanctuarium. Et aperiens primo unam capsam non clausam clavi, de illa derobavit certos lapides & argentum fractum, & quamdam aliam rem ad modum libri deargentati, & omnes illas res posuit in uno sacco, & portavit ad domum habitationis suae, illas reponens in una capsa sua.* E *Deinde alia nocte eodem modo intravit dictum Sanctuarium, & exfixit seras duarum capsarum a latere superiori, & de illis capsis depraedatus est decem Coronas aureas, & duodecim pectoralia aurea, & lapides pretiosissimos in capite aliquorum pironorum. Quas omnes gemmas inaestimabilis valoris posuit in una bisaccia sua, quam habebat. Et in duabus vicibus portavit ad domum suam, & illas reposuit in dicta capsa, reducens lapidem marmoream ad locum suum: quod nemo perpendisset. Sed Deus, qui nullum malum relinquit impunitum, nec aliquid occultum quod non reveletur, voluit & disposuit, quod dictus Stamati hanc rem manifestavit viro nobili Ser Zacchariae Grioni. Qui ut fidelissimus civis hujus Reipublicae patefecit hoc facinus excellentissimo Domino nostro. Ex qua patefactione praedicta omnia fuerunt recuperata, ut de praemissis diffusius patet per processus Camerae. Ductus & placitatus fuit in Consilio de Quadraginta, in quo posita fuit pars: Si videtur vobis per ea, quae dicta & lecta sunt, quod procedatur contra Stamati Crassioti de Candia, qui postposito omni timore Dei, & Domini nostri, fracto muro Sanctuarii Ecclesiae Sancti Marci in Capella Sancti Johannis, intravit Sanctuarium, & derobavit Coronas & pectoralia cum gemmis pretiosis, & alios lapides pretiosos, ut dictum est. Datis atque receptis in ipso Consilio ballottis 35. fuerunt omnes de parte. Capto itaque de procedendo, in hanc partem deventum est; quod iste Stamati ducatur post prandium in una Plata ligatus ad unum palum usque ad Sanctam Crucem, cum uno praecone, qui continuo clamet culpam suam. Et exinde reducatur ad Sanctum Marcum per terram usque in medio duarum Columnarum cum dicto praecone, & ibi suspendatur ad unum par furcarum, quae ibi fiant, quibus stare debeat per totam diem crastinam. Et sic fuit exsequutum.*

In questo tempo Francesco e Jacomo Piccinini, che furono figliuoli di Niccolò Piccinini, con 3000. cavalli e 2000. fanti, ch'erano co' Milanesi, passarono da' Milanesi al Conte Francesco. *Tamen* non li poteva accettare pe' Capitoli fatti colla Signoria nostra, che non voleva, che si conducesse alcuno, che fosse al soldo de' Milanesi. Per lo che i Veneziani molto si conturbarono contra di lui, e incominciarono ad averlo in sospetto, perchè usava più potere di quello gli conveniva, e incominciarono a dare orecchio a' Milanesi. E i detti Piccinini non molto dopo vennero in sospetto ad esso Conte, che il trattato fosse doppio, perchè il nostro Marcello Provveditore l'avvisò, che si dovesse egli guardare da loro. I quali Piccinini accorgendosene subito, colle genti ritornarono a Milano. Alcuni dicono, che vennero fuora, per sostentare le sue genti il verno fuori di Milano; e nel principio della state, come fecero, tornarono a Milano. Ora tutta via il Conte Francesco molestava assai Milano. Mentre che queste cose si fanno, il Re Alfonso, per ajutare i Milanesi fece fare un editto, che tutti i Veneziani del suo Regno dovessero partire a certo termine. Per lo che fu preso di fare una potente armata di Galere 35. sottili, e di 10. grosse contra il detto Re, il quale era venuto alla guerra con noi, e quella mandare a' danni di lui. E fu eletto Capitano generale della dett' armata nel maggior Consiglio Luigi Loredano Procuratore stato altre fiate Capitan generale di mare, uomo molto valoroso. *Tamen* nella Cronaca Dolfina ho veduto, che furono armate *solùm* Galere 25. e navi 6. d' 800. fino a 1500. l'una, Capitano Angiolo da Pesaro. E nel Golfo era Vittor Cappello con 4. Galere. Sicchè preparata la dett' armata, e unita, intendendo ciò il detto Re mandò a richiedere alla Signoria pace per via del Marchese Lionello di Ferrara. E mandò suoi Oratori a Ferrara; ma la Signoria non volle che venissero di lungo, perchè avea l'animo sdegnato contra il detto Re d'Aragona. I Veneziani in questo tem-

tempo mandarono Oratori in campo al Conte Francesco, Orsato Giustiniani il Cavaliere Procuratore, e Pasquale Malipiero Procuratore, per far fine alla guerra, e per trattare di far pace co' Milanesi. Crema Castello in Lombardia, il quale pel Signor Sigismondo Malatesta più giorni era stato combattuto, nè mai s'avea voluto rendere (il qual Signor Malatesta fu mandato da' Fiorentini nel nostro campo con 2000. fanti dopo la rotta di Caravaggio) per opera d'Andrea Dandolo con opera *etiam* d'esso Conte Francesco, si diede alla Signoria nostra, e fu mandato Gentile da Lionessa con gente a togliere il possesso di quello. Ora i nostri Oratori proposero la pace al Conte Francesco in questo modo. Che quelle sette Città, che furono del Duca Filippo, cioè Cremona, Pavia, Parma, Piacenza, Alessandria, Tortona, e Novara, fossero del detto Conte Francesco, ma Lodi fosse de' Milanesi, il qual Milano restasse in libertà, e la Signoria avesse i luoghi di quà d'Adda in pace. E che i Milanesi avessero 6000. cavalli, e il Conte Francesco 4000. e non più, esortandolo a volere accettare tal pace, perchè la Signoria era deliberata di non istare più in guerra. E che la Signoria potesse tenere 8000. cavalli. Onde il Conte inteso questo non ebbe ardire di rifiutare, nè d'accettare tal partito, ma molto si dolse della Signoria, che gli avea promesso la fede, dicendo, che se così le pareva, egli era per ubbidire, e ch'egli manderebbe suo fratello a Venezia, e non *solùm* restituirebbe Lodi a' Milanesi, ma *etiam* le Terre, che avea acquistate, per fare cosa grata alla Signoria. E così tornati i detti Oratori, il Conte mandò alla Signoria suo fratello Alessandro Sforza, Angiolo Simoneta, e Andrea da Birago. E partatosi in Collegio sopra tal materia, non vennero alla conchiusione, e si partirono e andarono a Ferrara poscia da esso Conte. Passate adunque le tregue, che furono fatte co' Milanesi, fu determinato di conchiudere e di pubblicare la detta pace fatta tra la Signoria nostra e la Comunità di Milano. Per la quale la Signoria non acquistava più di quello, che avea pe' capitoli della lega, che fece col Conte Francesco. E questo volle fare, acciocchè non si dicesse d'aver la Signoria fatto questo, per avere più Stato. Ma fu contenta di farla, per mantenere i Milanesi in libertà. E al Conte Francesco non vollero essere nimici, perchè gli lasciarono quello, che fu del Duca Filippo, da Milano e Lodi in fuora. E fu mandato Oratore a Milano per la Signoria nostra Lionardo Veniero uomo eloquentissimo. Mentre che queste cose seguirono, Luigi Loredano Procuratore Capitan generale, unita l'armata potentissima, andò verso Sicilia, e assaltò la Città di Messina, e abbrugiò una nave del Re, che si faceva di botti 2000. e con quella alcune altre navi ch' erano nel detto porto, e dodici Galere sottili del Re, e abbrugiò l'Arsenale. Le quali Galere par che fossero venute in ajuto de' Messinesi. Dopo andò a Siraccusa, e abbrugiò due navi del Re di 1500. botti l'una. Delle quali navi una era de' Genovesi. E altre navi venute a salvarsi nel detto porto, le quali aveano affondato due navi grosse nel porto, e posta una catena, e fatti ripari, sicchè pareano essere sicurissime. Il Loredano ruppe i ripari vigorosamente, ed entrato dentro le combattè, e non potendo prenderle, dopo molto sangue sparso, uscì in mare, ed empiuta la nave Loredana di brusche, con fuoco dentro la mandò nel detto porto ab abbrugiarle. La qual nave venne a seconda dell'acqua e del vento, e ruppe la catena. E que' di detta nave avendovi posto il fuoco, saltarono nel Copano, e co' remi ajutandosi tornarono all' armata. E un Gregorio di Sbissa Comito della Galera, Sovracomito Ser Niccolò Morosini, in questo si portò bene. Sicchè a questo modo s'abbrugiarono le dette barche grandi e molte altre picciole, e s'affogarono assai uomini, volendo soccorrerle. Dipoi il Generale si levò di lì, e venne coll'armata a Corfù, e mandò a Venezia con una Galera Zaccheria Donato con quest' avviso, e che la Signoria comandasse ciò che voleva, ch'egli facesse. Intesa questa vittoria, se n'ebbe grande allegrezza, e fu molto lodato il detto Capitano, e fu preso, che parte dell' armata restasse fuori, e parte venisse a Venezia. In quest' anno nel Regno di Napoli fu un grandissimo tremuoto, il quale rovinò case e Castelli, tra' quali il Castello Ariano, come se il mare avessselo affondato, e a Napoli molte case si risentirono e furono rifatte.

Di Dicembre la Signoria fece suo Capitano Generale il Signor Sigismondo Malatesta. E i Fiorentini ricusando alla Signoria d'essere contra del Conte Francesco, furono tutti i Fiorentini, ch'erano a Venezia, mandati via, e fu ordinato, che non potessero più mercantare. Ancora il Conte Francesco dubitando, che il nostro campo venisse ad assaltarlo, fece molte provigioni. Fornì Lodi e Pizzighetone. Fece pace col Duca Lodovico di Savoja. Poi per levare ogni speranza a' nostri di poter dar soccorso a' Milanesi, tentò di prendere Brebio, e non potè averlo, e vi mise appresso alcune bastie con potente artiglieria. Già il verno s'approssimava. Ordinò col campo di molestare Milano, e vi mise l'assedio. Ma Sigismondo Malatesta Capitan nostro assaltò i ripari predetti, ch'erano stati fatti a Brebio. Ed espugnati due di quelli abbrugiolli e li disfece, ed avrebbono guastato gli altri; ma sopravvenne il Conte, pel venire del quale il predetto Sigismondo passò Adda. E Bartolomeo Coleoni per Valsasina venuto al Lago Lario, tentò di portar vettovaglia in Milano, che avea gran carestia, e di congiugnersi con Jacomo Piccinino, perocchè Francesco Piccinino suo fratello era morto a Milano alquanto prima. Ma le dette genti di Jacopo mandate da Milano, per tradimento d'alcuni vennero nelle mani de' nimici. E dopo esso Sigismondo e Bartolomeo Coleoni sottomisero in pochi giorni il Monte di Brianza. Allora occultamente da alcuni fu portato qualche poco di vettovaglia in Milano. Ma perchè nella detta Città era gran fame in tanta moltitudine, a niente servì, nè per questo cessò la carestia; e si vendeva il moggio del frumento Ducati 10.; tanta penuria v'era. In questo mezzo il nostro campo tentò di venire a giornata col Conte Francesco, il quale era alloggiato a Vicomercato, a Melzo, e a Carato. Nè mai volle combattere, perch' egli vedeva, che continuando l'assedio, a' Milanesi per la fame convenuto sarebbe di rendersi a lui, come poi fecero. Il nostro Capitano e le nostre genti avendo avuto il Monte di Brianza, si ridussero a Trezzo, e già s'approssima-

va il verno. E per questo in tutto stettero oziosi di far'altro. E attorno al resto de' ripari di Brebio e a' ponti posti sopr'Adda furono fatte alcune leggieri scaramucce. Fu mirabile la costanza del Conte Francesco nel continuare l'assedio a Milano, intendendo che il Re Alfonso contro di lui preparava di far guerra. E tanto perseverò in assediare i nimici, finchè i Milanesi ridotti all'estremità della fame, la qual vince ogni umana forza, fecero novità, e si renderono a lui.

Nel 1450. adunque a dì 25. di Febbrajo il popolo di Milano si sollevò per la necessità del vivere, e tagliarono a pezzi in Corte Lionardo Veniero Orator nostro, e ritennero la sua famiglia, e mandarono a rendersi al Conte Francesco Sforza. Il quale a dì 26. del detto mese entrò nella Terra, e di quella fu fatto Duca e Signore; il quale entrato liberò tutti que' Veneziani, e que' della famiglia dell'Orator nostro, perchè desiderava d'essere benevolo colla Signoria nostra, conoscendo la nostra gran possanza; e stando bene colla Signoria, non avea cagione di dubitare di guerra, perocchè s'era trattata pace tra il Re Alfonso e la Signoria predetta a Ferrara, dove erano venuti gli Oratori regj, e Pasquale Malipiero Procuratore Orator Veneto. In quest'anno a' tempi di Papa Niccola V. fu il Giubileo a Roma. E fu presa nel Veronese una Donna Tedesca di nobil sangue, la quale andava al Giubileo a Roma, da' nostri soldati. Era bellissima donna, ed era accompagnata da alcuni cavalli, e fu rapita. Ella sempre contrastando, non senza molto sangue sparso da chi era con lei, mai non volle consentire al rapitore, e più tosto volle essere ammazzata, che mai acconsentire a tanta sceleraggine. Ne fu incolpato il Signor Sigismondo Malatesti, il quale in que' giorni era stato casso di Capitan nostro, ch'egli avesse fatta rapirla. Il che inteso dalla Signoria, ebbelo molto a male, e scrisse lettere a Verona, perchè fosse fatta diligente inquisizione de' rapitori. E furono fatti venire quattro Condottieri dal nostro campo quì per esaminarli di quello che sapessero di tal cosa, e poi furono rimandati in dietro. Nè si trovò mai chi avesse fatto fare tanto eccesso. A Roma pel gran concorso di gente al Giubileo, sul Ponte di Sant'Angiolo essendo per passare il Cardinal Veneziano Don Pietro Barbo, che fu poi Papa Paolo II. volendo le persone fargli largo, furono ritrovate morte 200. persone e tre cavalli sopra il detto ponte. Onde Papa Niccola fece rovinare certe casette ivi appresso, e furono trovati 136. corpi annegati, i quali furono sepolti a San Celso, e de' danari che trovarono loro addosso, fece fabbricare due Cappellette ivi, dove si dice Messa ogni dì per l'anime loro. Di Marzo Amuratte Imperadore de' Turchi morì per isdegno di non avere potuto soggiogare Scanderbecco Signore in Albania, il quale era assediato nella Città di Croja. E suo figliuolo Maometto d'anni 22. gli succedette nel Regno, il quale fu l'ottavo della Casa degli Ottomani. E del 1453. acquistò la Città di Costantinopoli, come dirò di sotto. A dì 2. di Maggio morì Don Francesco Savergnano *quondam* Ser Federigo il Cavaliere, Castellano della Patria del Friuli, il quale essendo in questa Terra del 1447. a dì 18. d'Aprile, fece il suo testamento lasciando sua Commessaria la Signoria nostra sola ed

A erede, non avendo figliuoli. Per tanto fu determinato per la Signoria, che i Procuratori di San Marco fieno suoi Commessarj. A dì 25. del detto mese a Roma fu canonizzato San Bernardino da Siena, dell'Ordine di San Francesco dell'Osservanza, il quale morì all'Aquila del 1444. ed ivi è il suo Corpo; e fu posto per Niccolò Papa V. nel numero de' Santi. La sua festa viene a dì 20. di Maggio. Questi predicò in questa Terra. Era molto amico d'assai nostri Gentiluomini, tra' quali di Cristoforo Moro, al quale predisse che sarebbe Doge. Di Giugno a Ferrara fu conchiusa la pace tra il Re Alfonso di Napoli e la Signoria nostra, Oratore del Re Fra Puc-

B cio Cavaliere Gerosolimitano, e Pasquale Malipiero Procuratore Orator nostro. E nel dì 19. di Luglio con grande allegrezza fu pubblicata. In quest'anno fu gran peste quasi per tutta l'Italia, e a Milano morirono persone 60000. *Tamen* questa Terra fu sana. E in quest' anno il Papa donò alla Signoria il Cappello, la Spada, e la Cintura, essendo Orator nostro Niccolò da Canale Dottore. Le quali cose furono portate in questa Terra, e poste nel Santuario di San Marco. In questi giorni si trattò pace col Conte Francesco Sforza Duca di Milano al presente chiamato. E fu mandato per questo a Crema Orator nostro Pasquale Malipiero; dove vennero gli Oratori del

C detto Duca, ma nulla fecero. Morì il Marchese Lionello di Ferrara, avendo regnato anni nove, e gli succedette nel Dominio Borso suo fratello, figliuolo del Marchese Niccolò. Il quale dall'Imperadore Federigo fu poi fatto di Marchese Duca, e dominò anni 21. Tolse per moglie una figliuola del Marchese di Saluzzo, chiamata Madama Ricciarda, come dirò di sotto. E per la Signoria furongli mandati Oratori a congratularsi.

A dì 5. di Novembre a ore quattro di notte fu ferito Ser Almorò Donato da Santa Maria Formosa, il quale veniva giù da' Pregadi, ed era capo del Consiglio de' Dieci. E giunto alla sua porta, ch'è sul campo per andare

D a Santa Marina, volendo orinare al muro, gli fu data una ferita di dietro da una partesana; per la quale due giorni dopo morì, e fu sepolto a San Michele di Murano nel Chiostro in un' arca bassa con questo epitafio. *Hic jacet vir clarissimus Hermolaus Donato, qui per insidias gladio impii pro tuenda justitia transfixus, magnanime parcens occubuit die VII. Novembris MCCCCL.* Lasciò due figliuoli maschi, uno chiamato Tommaso, che andò Frate a San Domenico dell'Ordine de' Predicatori, e fu valente Predicatore, e morì Patriarca di Venezia, l'altro Giovanni, e alcune figliuole. Intesa tal cosa per la Signoria, le parve di fare grandissima provigione per tro-

E vare il malfattore. E nel Consiglio de' Dieci fu data taglia, che chi l'accusava avesse lire 25000. e potesse cavar di bando d'ogni delitto e ribellione, & *ulterius* che avesse provigione egli e i suoi figliuoli di Ducati 200. all'anno, e fosse tenuto segreto. E s'uno avesse fatto tal delitto a nome d'altri, venendosi ad accusare e a manifestare, chi gliel'ha fatto fare, sia assoluto. *Item* chi indiziasse alcuno, avesse provigione di Ducati 200. all'anno in vita sua. Erano Capi de' Dieci gli altri due Ser Triadano Gritti, e Ser Antonio Veniero detto Brasuola, che incolpò Ser Jacopo Foscari di Messer lo Doge, e lo manifestò a' Capi,

aven-

avendo sospetto, ch'egli l'avesse fatto ammazzare da un Oliviero suo famiglio. Imperciocchè Ser Benedetto Gritti, ch'era a Mestre, la mattina seguente a dì 6. s'incontrò nel detto Oliviero famiglio del Foscari con una barca di legna, al quale dimandò, se avea alcuna cosa di nuovo. Esso Oliviero gli disse, come la sera era stato morto Messere Almorò Donato. Il quale Ser Benedetto Gritti giunto a Venezia lo disse al predetto Ser Triadano suo barba, Capo de' Dieci. Il quale Oliviero fu veduto a dì 5. a ore tre di notte in questa Terra. Pertanto ridottosi il Consiglio de' Dieci, presero di ritenere il predetto Oliviero, e collegiato gli furono dati in più giorni ottanta tratti di corda. Ma egli mai non confessò alcuna cosa. Ma gli fu data tanta corda, per certi indizj, che diede il detto Ser' Antonio Veniero Brasuola, che il figliuolo del Doge avessélo fatto fare. Per lo che fu preso di ritenere il prefato Ser Jacopo Foscari, e fu tormentato, nè mai confessò cosa alcuna. Pure parve al detto Consiglio de' Dieci di confinarlo in vita alla Canea. E fu data la provigione al detto Ser' Antonio Veniero di Ducati 200. all'anno a lui e a' suoi eredi. Sicchè da tutta la Terra fu creduto, che il detto Ser Jacopo Foscari avessélo fatto ammazzare. E fu mandato a confine alla Canea sulla Galera, Sovracomito Ser Giovanni Mudazzo. Poscia esso Ser Giacomo Foscari s'infinse d'essere divenuto pazzo, e scrisse una lettera a' Capi de' Dieci, la quale portò Luigi Bocchetta Balottino a' detti Capi. La qual letta e intesa la continenza di quella, fu preso nel Consiglio de' Dieci di dargli licenza, che potesse venire in questa Terra. Il qual venne del 1451. a dì 26. di Maggio, e giunto in questa Terra, vide il Doge suo padre, e lo baciò. Poi pel detto Consiglio fu rimandato al prefato suo confine colla Galera, Sovracomito Ser Benedetto da Legge. Et è da sapere, che un Ser Niccolò Erizzo disse al suo Confessore *in puncto mortis* d'aver' egli ammazzato Ser' Almorò Donato, e non essere stato Ser Jacopo Foscari, il quale è stato incolpato. E questo fece l'Erizzo, per averlo condennato in Quarantia per Ladro, e bandito, essendo Avvogadore. E nota, che il detto Niccolò Erizzo con uno da Cà da Mula, si lasciarono serrare nell'andito de' Provveditori di Comune per voler rubare tre volte, ma furono scoperti da chi andava a sonar l'ore, e poi furono condennati, come ho detto di sopra.

Nel 1451. a dì 8. di Febbrajo vennero Oratori di Crema alla Signoria nostra, a richiedere certi Capitoli, tra' quali dimandarono, che Crema, ch'è un bellissimo Castello in Lombardia, fosse fatta Città. A questo Capitolo fu risposto, che quanto a noi la tratteremo come Città, ma per farla le bisogna il Vescovo, e di questo ne scriveremo all' Orator nostro in Corte che ne parli al Papa in buona forma. A dì 23. del detto mese venne in questa Terra il fratello del Re di Scozia, stato in pellegrinaggio, e fu onorato assai. A dì 24. fu preso in Pregadi di fare Governatore nostro dell'esercito il Magnifico Gentile da Lionessa Condottier nostro co' modi, che fu fatto il Magnifico Gattamelata, e furono mandati due Oratori in campo in Bresciana a portargli il bastone, i quali furono Ser Niccolò da Canale il Dottore, e Ser' Andrea Dandolo da Crema. Di Marzo fu fatta lega col Re Alfonso d'Aragona e di Napoli e la Signoria nostra, Orator nostro Ser Triadano Gritti, *& etiam* il Duca di Savoja, i Sanesi, il Marchese di Monferrato, e i Signori di Correggio, che furono scritti compagni a pace e a guerra a conservazione degli Stati. Gli Oratori de' quali vennero a un tempo in questa Terra. E così fu conchiusa, e a dì 2. di Maggio fu pubblicata con grandi feste. Vennero Oratori del Re di Bossina in questa Terra, e portarono a donare alla Signoria quattro cavalli e sparvieri e . . . . . d'argento. Questi vennero per rallegrarsi delle nozze della figliuola del suo Re fatte in Stefano Vaivoda. L'altra figliuola l'ebbe Calojanni, il quale in luogo del Re amministrava l'Ungheria; dicendo di voler' essere in perpetua amicizia con questo Stato. Furono molto ringraziati e onorati. E a dì ultimo d'Aprile fu preso in Pregadi di donare i detti quattro cavalli al Magnifico Gentile Governator nostro. In questo mezzo il Duca Francesco avea con lui i Fiorentini e i Bolognesi, e colla Signoria stava in far guerra. E volendo farsi la mostra delle nostre genti in Bresciana a Chiari, e mandato a quest' effetto Niccolò da Canale Dottore, dove era il nostro Governadore, inteso la Signoria, come Bartolomeo Coleone Condottiere e suddito nostro, perchè era Bergamasco, s'era accordato col detto Duca, e voleva andare da lui colle genti, pel Consiglio de' Dieci segretissimamente fu scritto al Governatore, che facesse svaligiarlo delle genti. Onde il Governadore andò con Lionesio Capitano del Duca di Savoja, e Tiberto Brandolino, e vennero colle compagnie loro sul Veronese, e all' Isola della Scala, dove era alloggiato Bartolomeo Coleoni colla sua Compagnia, e lo spogliarono di 1500. cavalli, perchè v'andarono all' improviso, ed egli scampò a Mantova dal Marchese Lodovico, e fu fatto bottino da' detti per Ducati ottanta in cento mila. Il qual Bartolomeo si ridusse poi a Milano. Si preparavano le genti per fare nuova guerra, e il Signor Carlo di Gonzaga fratello del Marchese di Mantova ne' primi movimenti di guerra passò agli stipendj della Signoria nostra, richiedendo salvo condotto, perocchè dal fratello era stato cacciato da' beni lasciatigli per testamento dal Marchese Gianfrancesco suo padre. Fu ricevuto dalla Signoria nostra benignamente, dandogli speranza che, o fosse guerra o fosse pace, egli non istarebbe troppo fuori di casa sua. E gli furono dati Ducati 1000. co' quali sostentasse la vita sua in questo mezzo. A dì primo di Giugno fu preso di cacciare da questa Città nostra e dalle altre nostre Terre e luoghi tutti i Fiorentini sì Laici, come Preti e Frati, eccetto que' che hanno privilegio di starvi. E questo fu fatto, perchè i detti Fiorentini ajutavano *non solùm* come collegati, ma *etiam* co' danari il Duca Francesco. E in questo giorno fu pubblicata la detta deliberazione, la quale *etiam* medesimamente fece il Re Alfonso nel suo Regno. E diedero loro termine di giorni 15. a partirsi, *aliter* fossero ritenuti nell' avere e nella persona.

Nel 1451. del mese d'Ottobre a Roma Papa Niccolò V. unì il Patriarcato di Grado al Vescovato di Castello, per essere morto il Reverendo Don Domenico Patriarca di Grado, e lo diede al Reverendo Don Lorenzo Giustiniani

niani Vescovo di Castello. Nel qual Vescovato era stato anni 17. e mesi. E ordinò per Bolla plumbea, che da quì avanti si chiamasse Patriarca di Venezia, dandogli gli altri titoli, che gli convenivano, come appare per la Bolla del detto Papa, la quale quì dopo, acciocchè tutto si legga, sarà posta. Del mese di Dicembre Federigo III Imperadore venne per la via del Friuli in Italia per andare a prendere sua moglie Madama Eleonora figliuola del Re di Portogallo e parente del Re Alfonso, la quale era giunta a Napoli. E venne col detto Re de' Romani il Re d'Ungheria e il Re di Boemia suo nipote d'anni 12. il Duca Alberto suo fratello d'Austria, e altri Signori, e 22. Vescovi, e molti Baroni. Il qual Federigo avea anni 37., e fu molto onorato dalla Signoria nostra. Stette 16. giorni sul dominio nostro con una gran comitiva. Poi passò a Ferrara. E furono mandati due Oratori a visitarlo, Pasquale Malipiero Procuratore, e Orsato Giustiniani il Cavaliero. Alcuni vogliono ch' egli venisse a Venezia. A' 15. di Novembre per la Signoria in Collegio fu determinato, che sia data una casa in Brescia, che fu del Signor Micheletto di Cotignola Capitano General nostro, al Magnifico Gentile da Lionessa Governator nostro. A dì 30. di Dicembre ne' Pregadi fu preso di donare al suddetto Gentile il Luogo di Sanguinetto con tutte le possessioni. E a Don Tiberto Brandolini sieno date le possessioni, che furono de' figliuoli del *quondam* Guerrero di Marzana colle sue pertinenze e giuridizioni, e sia ritrattata la vendita fatta delle dette. E al Conte Guido Rangoni sia dato il Luogo di Cordignano colle sue giuridizioni e pertinenze. A Don Cristoforo di Tolentino sia dato Ariano e le Ville di San Paolo e di San Luca colle sue giuridizioni e pertinenze, fermandosi però a' nostri stipendj. E a Don Giovanni Conte sia data la Capitaneria di Magonia nella nella Patria del Friuli colle giuridizioni e pertinenze. E questo fu fatto, acciocchè i detti Capitani ci servissero fedelmente in campo.

Nel 1452. l'Ordine de' Frati Tedeschi di Santa Maria in Prussia furono alle mani con Casimiro Re di Polonia, e furono rotti, morto il Gran Maestro loro, e altri assai. E poi tra loro fecero pace. Quest' Ordine ebbe principio nell' anno 1230. I Veneziani per ritrovare danari misero varie provigioni e imposizioni, e fecero conto di trovare da quelle Ducati 170000. e dall' Uffizio del Sale servirsi di Ducati 50000. e delle Camere nostre di Terra ferma Ducati 80000. che sommano in tutto Ducati 300000. E vollero avere in campo cavalli 15000. e pedoni 8000. sotto il Magnifico Gentile da Lionessa nostro Governatore. In quest' anno l'Imperadore Costantino Paleologo di Costantinopoli mandò del mese di Giugno un suo Oratore alla Signoria nostra, richiedendo ajuto, soccorso, e consiglio contra del Turco, il quale mostrava di volersi insignorire del suo Imperio. Il quale Oratore si nominava Don' Andronico Leondori Cavaliere; al quale pel Consiglio de' Pregadi a dì 21. di Giugno fu risposto. A dì 24. di Dicembre del 1451. fu tassato pel Collegio tutto il Clero a dare la metà della sua entrata alla Signoria nostra, come appare *in Notatorio Collegii*, chiamato Libro . . . Avendo la Signoria nostra deliberato di far guerra

A al Duca Francesco Sforza di Milano a tempo della Primavera del 1452. uscì il campo nostro in campagna, e i nostri incominciarono a molestare nel Lodigiano. Gottolengo, Manerbe, Pontolio, e alcuni altri Castelli si renderono di volontà. E passato Adda pel ponte a Rivolta i nostri scorsero fino a Milano. E i fuorusciti di Milano avean loro data speranza, che come la gente s'accostasse a Milano, que' della Terra farebbono qualche moto. *Tamen* non seguì alcuna cosa in Milano. Dipoi il Governator nostro mise campo a Soncino, e bombardandolo, il Duca per liberarlo trovò nuova via, perocchè con 20000. uomini scorse sul Bresciano. Passò Olio a Canedolo, prese Gambara, e assediò Pontevico. A' nostri, rotti i muri di Soncino, que' di dentro

B si renderono. Poi presero Romanengo, e incominciarono ad andare contro de' nimici: Ma il Duca avea già avuto Pontevico, ch' è sulla riva d'Olio, ed era andato a Gedi, per vedere di molestar Brescia. Il nostro Governatore venne col campo ivi appresso, e prese i passi della palude. E quì variamente più volte fu combattuto. Tutti e due gli eserciti erano grossi. Nel nostro erano cavalli 15000. e 6000. fanti. Si dice che a Porzano fu combattuto atrocemente più di tre ore, e furono morti assai dell' una e dell' altra parte. Ma sopravenne la notte, e la pugna cessò. In

C questo mezzo Guglielmo Marchese di Monferrato con 4000. cavalli scorse furiosamente su quello d'Alessandria; poi sul Tortonese e sul Pavese; tutto saccheggiando, entrò, mettendo grandissimo terrore. Contra di lui il Duca mandò Sagromoro Visconte e Antonio Burgense con buona quantità di cavalli, i quali furono alle mani ne' confini d'Alessandria, e con feroce fuga il cacciarono in Castelnuovo. Di Maggio le genti del Re di Napoli, Capitano Don Ferrando suo figliuolo, vennero a Cortona per avere quella Città, ch' era de' Fiorentini. E passarono colle genti su quello d'Arezzo, assaltarano Fojano, e stativi 40. giorni a campo, con molto

D sangue sparso l'ebbero. Due volte il Signor Astorre di Faenza, ch' ivi era co' Fiorentini, fu posto in fuga dalle dette genti Regie; e quasi perdette 1000. cavalli e alcune Compagnie di fanti in alcune scaramucce, che furono fatte. Poi il detto campo andò su quello di Siena, avendo messo esercito a Castellina, e andò ad invernare alla maremma, dove il Signor Sigismondo Malatesta Capitano de' Fiorentini molestava ogni cosa. Ma i Fiorentini temendo il Re e la Signoria, per consiglio del Duca Francesco mandarono Angiolo Acciajuoli Cavaliere per Orator loro al Re di Francia, per addimandargli soccorso. Il quale l'indusse a dirgli, che comanderebbe al Duca di Savoja, che s'astenesse di molestare il Duca Francesco, e persuaderebbe a Renato Re della Casa d'Angiò, promettendogli danari e gente, acciocchè mettesse l'animo suo a volere ricuperare il suo Regno di Napoli, ovvero d'Apulia. *Etiam* il Duca Francesco mandò i suoi Oratori al detto Re, esortandolo a mandare al Re Renato. In questo mezzo Bartolomeo Coleoni, che fu spogliato da' nostri, venne con 1000 cavalli sul Bresciano, e fece gran bottino di bestiami e d'uomini da taglia. E in que' giorni Jacopo Piccinino, ch' era colla Signoria, e Tiberto Brandolino con quattro squadre di cavalli contro sei del

Duca

Duci vittoriosamente combatterono, la qual cosa seguì in questo modo. Il Duca Francesco avendo per ispia, che i nostri Condottieri levati dagli Orci Nuovi erano andati a far bottino sul suo, mandò da Quinzano, dov' egli era col campo, Bartolomeo Coleoni, il Quartiero, e Jacopo da Salerno con sei squadre. Ma i nostri inteso questo, animosamente vollero aspettare i nimici a Jovenolta Castello sul Cremonese. Ond' esso Piccinino e Brandolino furono alle mani, e con poca fatica li misero in fuga. Dicesi che furono presi più di 160. cavalli.

Fu posto pe' nostri il Ponte sull' Adda a Cereto con ripari dall'una e dall'altra riva. Il Governatore Gentile mandò alcune squadre di cavalli per andare a far bottino sul Milanese, per molestare i confini del Pavese. Il Duca mandò suo fratello il Conte Alessandro con parte delle genti all'incontro. Inteso questo il Governatore comandò al Conte Carlo del Montone, che dovesse andare avanti colla sua Compagnia, e con altre genti d'egual numero a quelle del Duca. E venuti gli Sforzeschi, esso Conte Carlo fu contro di loro, facendo impeto. Il detto Conte Alessandro spaventato, senz'altro combattere si mise in fuga, e i nostri gli tolsero i carriaggi, eccetto pochi, i quali col Conte predetto si ridussero in Lodi. Altri de' suoi si renderono a' nostri. Per la qual rotta il Duca Francesco si smarrì. Levatosi da Gedi, dove avea il campo, andò a Quinzano. Matteo Campano nostro Condottiere scorse su quel di Milano, saccheggiando il tutto. Taddeo Marchese, il quale avea lasciato la lunga servitù de' Veneziani, ed era passato dal Duca, con alcuni altri Capi, s'incontrò nel detto Matteo Campano, carico di bottino. E furono alle mani, e fu fatta grande scaramuccia. I nostri furono vincitori, e tolsero 400. cavalli de' nimici, e con tutti i bottini fatti si ridussero in luogo sicuro. Il Duca passato il fiume della Mella col campo non sapeasi dove volesse andare. Onde il nostro Governatore si fermò a Bagnolo. Il Duca poco dopo ebbe Calvisano, pel qual'effetto era venuto per invernare ivi. Il Governator nostro venne a Gedi. E queste cose si fecero in questa State.

In questo mezzo Federigo Imperadore avendo tolta la moglie, e a Napoli consumato il matrimonio, venuto a Roma, fu da Papa Niccolò V. coronato. Indi partito venne in questa Terra, e vi giunse a' 21. di Maggio. Erano a Trevigi cavalli 1200 che aspettavanlo, e gli fu fatto grandissimo onore, preparategli 15. case, *videlicet* quella del Marchese per Sua Maestà, e quella da Cà Vitturi a Santo Stefano per l'Imperadrice. Furono armati 60. Palischermi, 6. Ganzare, tre Galere sottili a spese delle Arti, e il Bucintoro fu coperto di panno d'oro, il quale andò a levare Sua Maestà a San Niccolò di Lido. L'Imperadore sedette in carrega, il Re d'Ungheria, e il Duca Alberto d'Austria a man destra, il nostro Doge e gli Oratori del Re Alfonso, del Duca di Savoja, e de' Sanesi a man sinistra. Poi il resto de' Signori, Vescovi, Baroni, e Gentiluomini nostri. A dì 25. di Maggio giunse l'Imperadrice, la quale venne per mare con due Galere e una Galeotta, sulle quali montò a Manfredonia, e con una nostra Galera, Sopracomito Ser Gabriele Trivisano. La qual Donna era d'età

A d'anni 15. e venne con bocche 150. Per farle onore fu fatta stare tre giorni a San Niccolò di Lido. Poi le andò incontro col Bucintoro la Dogaressa con circa 200. donne benissimo ornate di gioje, di vestimenti d'oro e di seta, perocchè fu preso di sospendere la parte già presa di non vestir d'oro, per questa volta. E a dì 29. essa Imperadrice fu a Messa a San Marco. Poscia a dì 30. fu fatta una festa nella Sala Nuova, dove furono circa 250. Donne. Vi venne l'Imperadrice, l'Imperadore, il Re d'Ungheria, il nostro Doge, il Duca d'Austria, e gli altri. Fu bellissima festa. Per la Signoria fu mandata a donare all'Imperadrice una Corona d'oro con gemme ornata B di valore di Ducati 2600. La quale con essa venne alla festa, e per essere gravida, le fu donata una coperta e un copertojo da culla di Cremesino lavorato con perle e gioje. Stato esso Imperadore giorni 12. in questa Terra con gran trionfo, e bene accarezzato, a dì primo di Giugno Sua Maestà partì di quì. Il Doge l'accompagnò fino a Marghera colle Piatte, dove egli fece Cavalieri Ser Marco Cornaro da Sant' Apostolo *quondam* Ser Giorgio, e Ser' Andrea Veniero. E poi partì nel detto giorno la Serenissima Imperadrice. Pel Sile volle andare con barca fino a Trevigi e fu accompagnata da alcuni Gentiluomini deputati e da Ser Carlo Morosini da C Lisbona, al quale essa tenne a battesimo una figliuola. E così ben soddisfatta insieme coll' Imperadore andò in Lamagna. E' da sapere, che sempre che stettero quì, a loro e a tutta la compagnia furono fatte le spese, e così nelle Terre del Dominio nostro, dove passarono. E non solamente nelle case fu preparato alloggio, ma ancora in diversi Monasterj pe' Vescovi e nelle Osterie di questa Terra. Questi sono gli onori e le provigioni fatte per la venuta suddetta dell' Imperador Federigo e dell'Imperadrice. Fu preso in Pregadi d'eleggere cinque Provveditori a onorare tal venuta. Furono Marco Cornaro, Paolo Morosini, Lorenzo Moro, Francesco Buono, e D Paolo Bernardo. I due ultimi rifiutarono tal carico. Il Moro era ammalato. Sicchè i due primi s'esercitarono. Furono preparati nel Palazzo del Duca di Ferrara per l'Imperadore dieci letti benissimo ornati, e nella Casa del Vitturi a Santo Stefano altri dieci letti per l'Imperadrice. Nella casa di Ser Francesco de' Garzoni a San Paolo pel Duca Alberto fratello dell'Imperadore, e furono preparati altri letti in diverse altre case. Fu preso di fare di nuovo tre coltre e coltrine da letto per tre letti di Centanino cremesino. Fu ordinato a' Giustizieri vecchi, che facciano armare e mettere bene in ordine una barca per cadauna Arte della Terra. Che i Samiteri armino una Galera sottile, e così l'armarono, E e sulla poppa vi fecero la cinta di cremesino. Che i Marangoni di nave armino una Fusta con ornamenti. Che i Calafati debbano *etiam* eglino armarne un' altra, sulla quale furon posti Saraceni che sonavano nacchere. Furono fatti 20. Palischermi, dati a dieci Compagnie di giovani, con dar loro per la Signoria Ducati 6 per uno, acciocchè facessero la spesa. Fu spacciata la Piazza di San Marco dalle pietre vive, che v'erano per la fabbrica del Palazzo, e quelle poste nella prigion de' Lioni, e in Terra Nuova, acciocchè la Piazza fosse bene spedita. Non potè anda-

re nel Bucintoro la Nuora di Messer lo Doge moglie di Ser Jacopo pel caso del marito. E pel Consiglio de' Dieci fu determinato, che il Doge vi vada, il quale pareva che ricusasse d'andare. Furono eletti 15. Senatori al giorno, i quali facciano compagnia all'Imperadore per mostrargli la Terra, e altri 12. accompagnino suo fratello il Duca Alberto. Venne coll' Imperadore il Re d'Ungheria d'età d'anni 24. Fu preso che tutti que', che portavano duolo, dovessero deporlo, e portar vesti di colore, per onorare tal venuta. Furono eletti 15. Oratori nobili, che vadano a Chioggia incontro l'Imperadore, per condurlo fino al montare nel Bucintoro, e furono, Ser Pandolfo Contarini, Ser Piero Cornaro, Ser Giorgio Cornaro da San Felice, Ser Marco Cornaro da San Samuele, Ser Benedetto Soranzo dal Banco, Ser Domenico Giorgi, Ser Luigi Diedo, Ser Domenico Diedo, Ser Girolamo Morosini da San Silvestro, Ser' Albano Cappello, Ser Francesco Manolesso da Santa Maria Formosa, Ser Bernardo Donato, Ser Bernardo Giustiniani, Ser Taddeo Quirini Dottore d'anni 24. che fece l'Orazione Latina e Volgare, e Ser Niccolò Morosini.

Circa alla metà dell' Autunno, intendendo i nostri dover venire gran vettovaglia nel campo nimico, accompagnata da 1000. cavalli, Jacopo Piccinino, Carlo da Gonzaga, e Tiberto Brandolino con parte delle genti si levarono dal campo tra Ottolengo e Iseo, Castelli sul Bresciano, e s'incontrarono ne' detti nimici. E quasi trovati all'improvviso nel primo assalto misero in fuga i cavalli Sforzeschi, e tolsero loro molti carri di vettovaglie, e fornimenti d'uomini d'arme, e altre cose. E menando il detto bottino in campo, il Duca Francesco, inteso questo, ferocemente venne ad assaltare i nostri, i quali lasciato il bottino, vigorosamente furongli incontro, e incominciarono crudel battaglia. Ettore Brandolino fratello di Tiberto, uomo valoroso combattendo nella prima squadra fu morto. Onde i nostri si smarrirono alquanto, e avrebbono ceduto al nimico, se il nostro Governatore non si fosse presentato con altre genti in soccorso loro. Sotto il venire del quale non solamente si rinfrescò la pugna, ma fu combattuto gagliardamente per l'una e per l'altra parte. Finalmente fu forza al Duca Francesco di lasciare la preda a' nostri, e di lasciarsi ridurre nella vicina palude d'Ottolengo. E i nostri co' carri vennero in campo all'alloggiamento loro. E già s'approssimava il verno per andare agli alloggiamenti; ma prima, che il Duca si partisse di Calvisano, si dice, che provocò i nostri ch'erano a Gedo a venire a giornata. I quali per combattere, con 20000. uomini scesero alla pianura. Ma il nostro Governatore animosamente volendo combattere, il Duca Francesco poi non volle. Altri dicono, che venne gran pioggia e non ne fu fatto altro. E andato esso Duca agli alloggiamenti, dopo il suo partire alcuni Castelli, ch'egli nella State avea tolti, i nostri ebberli in dietro. In questa invernata Tiberto Brandolino si partì dagli stipendj della Signoria nostra, e passò dal detto Duca. E Bartolomeo Coleoni, o come altri scrivono, il Conte Alessandro Sforza, venne ad assaltare il riparo fatto pe' nostri a Cereto, e a tradimento l'ebbe. Dipoi il detto Conte Alessandro andò contro il Marchese di Monferrato, e furono alle mani, e da lui fu spogliato delle genti, e de' carriaggi, e quasi come fuggendo ritornò in campo. Ma i nostri non istettero in ozio, che corsero sul Mantovano, e presero e saccheggiarono le Striviere, e menarono via grosso bottino. E i Gibellini per volere del Signor Carlo da Gonzaga furono espulsi di Valsasina del Bergamasco, i quali cacciati, venne tutta la Valle sotto la Signoria nostra. Mentre che queste cose in Lombardia si faceano, il Re Alfonso, avendo cessato di turbare i Fiorentini, a primavera preparava d'andare a prendere Livorno, e non molto dopo torrebbe Pisa a' detti Fiorentini. E fece fare due navi grossissime per questo. E la Signoria secondo i patti gli dava alcune Galere in ordine. All'incontro il Re di Francia avea fatto ritrarre il Duca di Savoja dall' arme contro il Duca Francesco, e avea indotto il Re Renato a dover passare in Italia contro d'esso Re Alfonso. Il quale coll'ajuto de' Fiorentini e del Duca Francesco, che gli promisero di dargli danari e gente, in brieve sperava di ricuperare il Regno perduto. A dì 8. di Novembre fu posto in Pregadi per Ser Giovanni Barozzi Capo de' Quaranta e Ser Pietro Basadonna Savio di Terra ferma, che atteso che Evangelista Savello ch'era a' nostri stipendj, diede a' nimici la Badia di Cereto sotto Crema, sia data taglia che chi il darà vivo nelle mani nostre, abbia Ducati 5000. e chi l'ammazzerà, abbia Ducati 3000. e possa cavare tre di bando, eccetto di questa Terra; ed essendo Condottiere, abbia lance 50. Se sarà Saccomano abbia lance 10. Se sarà Caporale abbia paghe 50. Se semplice Fante, abbia paghe 25. E che l'immagine del detto Savello sia appiccata come di ribelle ne' luoghi pubblici, *& etiam* sia appiccata l'immagine d'un Francesco di Celano suo armigero, che condusse tal pratica.

Nel 1453. Papa Niccola V. si sforzava per quanto gli era possibile di comporre le cose d'Italia, acciocchè si potesse attendere contra de' Turchi, i quali aspiravano all'imperio di Costantinopoli. Ma poco mancò ch'esso Pontefice non fosse oppresso da Stefano Porcario, il quale essendo per prima sospetto al Papa, fu mandato a stare in Bologna con questa condizione, che ogni giorno si presentasse al Cardinale Niceno, ch'ivi era Legato. Costui desideroso di cose nuove trattò con alcuni scelerati Romani contro del Papa. Ordinato il giorno, in cui tutti si trovassero, *& etiam* contro i Cardinali, mentre fossero a' divini Officj, così egli si partì e venne a Roma. Intesa dal Cardinale Niceno tal partita, scrisse subito al Papa, il quale ebbe l'avviso la notte avanti che costui dovea fare l'effetto. Il qual Papa stette riguardoso, e deliberò di farlo morire. E ne fu data l'impresa a Jacopo Lavagnolo Veronese, allora Senatore di Roma, e ad alcuni altri, i quali con molta gente assaltarono la casa del detto Stefano, il quale passò in casa della sorella occultamente, lasciato nella sua abitazione Batista Sarra colle genti armate per fare la cosa ordita. E vedendo il detto Batista di volere essere pigliato, fuggì via tra la moltitudine degli armati, ed era uomo molto gagliardo. Stefano fu ritrovato in casa della sorella, e il Papa il fece morire, come meritava. In questa primavera i Fiorentini riacquistarono

Pojano, prima che il Re Alfonso movesse alcuna cosa di guerra in Toscana. Il Duca Francesco pel verno era venuto a Cremona per dar soccorso al Marchese Lodovico di Mantova, il quale dal Signor Carlo suo fratello ivi vicino era molestato. Ma prima volle ajutare que' di Manerbe, e dar loro soccorso, i quali già molti giorni erano da' nostri combattuti. I nostri ribatterono il soccorso che veniva, e continuavano a combattere Manerbe. Nel qual luogo sollecitando il Magnifico Gentile da Lionessa Governator nostro come buon Capitano, fu ferito da' nemici da una freccia, onde in pochi giorni morì, e fu sepellito in Brescia nella Chiesa di Sant' Alessandro in un' arca alta nella Cappella grande, *tamen* senz' alcun' epitafio. Morì senza figliuoli. Lasciò tre figliuole naturali zitelle, e una era già maritata nel Magnifico Bertoldo. Alle quali fu dato per la Signoria il Castello di Sanguineto, come egli lasciò per testamento. In luogo del detto Gentile la Signoria fece Governatore del campo Jacopo Piccinino. E Carlo di Gonzaga andato contro il fratello tra Godio e Villafranca, fu posto in fuga, e perdette 700. cavalli. E i nostri non istettero indarno. Jacopo Piccinino dopo avuto Manerbe, che si rendè di lì a pochi giorni, tolse Quinzano. Dopo andarono a Pontevico, il quale fu molto soccorso da' nimici. E già i nostri aveano incominciato a combattere Seniga; quando il Duca Francesco venne colle genti, e i nostri, lasciato l'assedio a Pontevico, si partirono. Il Duca Francesco assaltò Gedi, e l'espugnò, e fu fatta co' nostri grande scaramuccia. Sarebbe stato il Marchese di Mantova posto in fuga da' nostri, il quale veniva in ajuto del Duca, ma il Duca si voltò, e venne in suo soccorso. I nostri si partirono, e vennero ad alloggiare a Porzano tra due paludi. Il Duca diede l'impresa a Roberto di San Severino e a Tiberto Brandolino, i quali dovessero correre sul Bresciano, e guastassero tutta la pianura. Contra de' quali, carichi di bottino, Jacopo Piccinino venne, e scaramucciarono insieme, e tolsero loro la maggior parte del bottino. Inteso questo il Duca medesimo venne in soccorso loro, con assai squadre di cavalli; ma i nostri ricusando il combattere, tornò egli nel suo alloggiamento salvo. Tra l'uno e l'altro campo furono fatte molte scaramucce, e già era quasi passata la metà della State. In questo mezzo il Re Renato venne in Italia con 4000. cavalli, e cacciati que' di Monferrato d'Alessandria, venne dal Duca Francesco, e nel primo giugnere per un'Araldo mandò a manifestare la guerra a' nostri. E così aumentandosi l'esercito del Duca Francesco, eranvi 120. Squadre. Levatosi da Gedi, e passato il fiume Mella, s'accampò a Bassiano tra Manerbe e Pontevico. Ora giunti in campo Jacopo Antonio Marcello il Cavaliere e Pasquale Malipiero Proccuratore, Provveditori nostri, andarono a Manerbe, poi a Porzano; e partendosi i nostri, i nimici tolsero Manerbe, il quale si rendè. Di poi andarono ad assaltare Pontevico, dove alquanto combatterono, e rotti i muri lo tolsero per forza. E quì la ferocia de' Francesi usò gran crudeltà contro de' Castellani. La qual cosa tanto spaventò l'animo de' Popoli, che tutto quello, che i nostri aveano nel Cremonese e nel Bresciano, salvo Soncino e Romanengo, non aspettando il venir de' nimici, in pochi giorni si rendè loro. Fu forzato Jacopo Piccinino col campo d'entrare in Brescia, cioè d'alloggiarsi col campo vicino alla Terra tra la Città, Monpiano, e il Navilio, che viene dal fiume Clesio, in luogo fortissimo, dove poteva difendere gli abitanti a Piedimonte, e tutto quello del Bresciano, che guarda verso il Lago di Garda, sicchè le nostre cose erano in buon termine.

Dal mare s'ebbe avviso come Maometto Re de' Turchi avea incominciato a molestare Costantinopoli. Fu preso di mandar dieci Galere in soccorso dell' Imperadore, e fecero Capitano di quelle Jacopo Loredano. Ancora presero di fare due navi di botti 2000. l'una, le quali erano già state principiate. E fu sollecitato il compierle. E il Capitano armato si partì di quì con V. Galere e altre cinque s'armavano nella Dalmazia e in Candia. E il Re Alfonso avea promesso di mandarne altre dieci, e il Papa altre dieci, per non abbandonare il prefato Imperadore Paleologo. Ma il Turco in questo mezzo con 300000. e più combattenti, e con 375. tra Navi, Galee, Fuste, e altri navili da mare e da terra avea posto l'assedio attorno Costantinopoli. L'Imperadore Costantino fece attraversare una grossa catena nello stretto tra Costantinopoli e Pera, la quale dalla Torre de' Galli si stendeva al ponte di Pera. Erano al suo soccorso e difesa tre Galere Veneziane grosse, le quali erano state al viaggio nel Mar Pontico, ovvero Maggiore. Eranvi ancora alcune navi Candiotte, e una barca grandissima di Genovesi, padrone Giorgio Doria. Dipoi v'erano tre altre navi Genovesi, quasi di quella grandezza, che venivano da Scio, piene di vettovaglie e d'uomini. Quasi sul primo entrare nel cospetto della Città, le navi de' Turchi andarono loro incontro, e furono alle mani con battaglia sanguinosa. Per molte ore durò il combattere. Finalmente le Galere e le navi de' Turchi andarono alle Colonne sopra Pera, nel qual Golfo da principio s'erano ridotti virilmente. Giovanni Giustiniani Genovese cognominato Lungo si presentò con due navi grosse, il quale avea con lui 300. combattenti. L'Imperadore molto l'accarezzò, e disegnò di stare alla Porta di Romano. Niccolò da Molino e Giovanni Loredano tenevano la Porta Chersina, Battista Gritti e altri Veneziani, i quali ivi si trovavano, perchè cacciata l'armata dal Golfo tutto, attorno le acque erano più sicuri. Ma le forze de' Turchi crebbero dalle bande di terra, e poste assai artiglierie in molti luoghi, e prima in quella parte, che si chiama Sutrina, dove rovinarono molto le mura, in questo e in altri luoghi e in più parti davan loro la battaglia, acciocchè fossero più deboli. E ordinò il Turco, perchè non poteva fare altrimente, di ridurre nel Golfo parte delle navi per la via di terra, sicchè trasse 75. Fuste dalle Colonne di Pera appresso a' muri del Castello alle acque di dentro, senza alcun contrasto. E data quella impresa a uno de' Flambulari, il quale con 70000. uomini da quella parte assaltasse la Città, la gente stette in soccorso finchè tirarono nell'acque le Fuste e le Galere, acciocchè dall' armata de' Christiani non fossero abbrugiate. E avea ordinato alquante bombarde nella parte del Golfo contro la Città. Si dice, che que' di Pera avrebbon potuto

vieta-

vietare, che i Turchi non avessero tratte le navi, ma non vollero, acciocchè quella furia del lido vicino non fosse loro venuta addosso. L'armata Cristiana, benchè fosse inferiore di forze, deliberò d'assaltare l'armata Turchesca, pensando d'abbrugiarla. E quella notte, che deliberarono d'assaltarla, fu molto oscura, e non si potea vedere l'una nave coll' altra. E se l'avessero fatto, avrebbono abbrugiata la dett'armata. Ma si tiene che que' di Pera avvisassero i Turchi di questo, i quali nutrivano l'incendio vicino. Onde il Turco mandò altrettante migliaja di combattenti, quanti furono mandati nel principio. Onde i nostri mossi per far l'effetto, trovarono i Turchi essersi avveduti e preparati al combattere. E una Fusta di Candia, padrone Giovanni Gritti, fu rotta con una bombarda. E incominciarono a circondare le altre navi. Onde i Cristiani spaventati diedero luogo. Una Galera nostra, Sopracomito, ovvero padrone Jacopo Cocco, con due altri navili saltati mattescamente contro i nimici, per lo trarre di bombarde fu rotta, e così gli altri navili, e nel cospetto de' nimici quasi con tutte le ciurme furono assorbiti dall'acqua. Trentatre uomini, che vennero in mano de' nimici, d'avanti la porta della Città, nudi furono tutti tagliati a pezzi.

In questo mezzo era cascato il muro dall' altra parte della Città appresso a Sutrina, quanto quasi tenevano tre Torri. E fatti i ripari per que' di dentro, tentò il Turco d'entrare per certe cave fatte sotterra. Ma vi fu provveduto, e molti furono abbrugiati nelle dette cave. Alla porta di Romano una Torre era rovinata; da man destra a sinistra molti tratti di bombarda aveano rotto i muri, e il Turco avendo drizzato al luogo vicino un'argine fornito contro le bombarde di que' della Terra, attorno alla porta Chersina i muri per tutto erano caduti. Dove il Turco, avendo speranza d'avere la Città, diede una grande battaglia, e per mettere maggiore spavento, nanti giorno con terribili grida e spaventose voci il Signore entrò sotto i ripari. Ma Costantino Imperadore cavalcando animava i suoi, che dovessero fortemente combattere per amor della patria, pe' figliuoli, pe' parenti loro, e per loro salute, e se non erano uomini forti, cadeva il nome di tutta l'antica Grecia. Che aveano a fare con tal nimico, da cui non isperassero alcun perdono nè clemenza. Era perciò loro necessario o di tenersi colla patria, o di morire nel conflitto. Ma giunto alla porta di Romano, trovò Giustiniano Doria gravemente ferito, il qual pensava di rendersi. E parlò presenti tutti di questo fatto. Nè gli valse dirgli, che dovesse vedere que' che combattevano attorno, e non pensare di fuggire. L'Imperadore entrò ivi con pochi, ch' erano con lui, e tentò di cacciare per forza i nimici, che scalavano già le mura. Ma vedendo mancare i difensori, non potendo solo sostenere i Turchi, che già entravano, si dice che allora egli si volle uccidere. Ma pensando non convenir questo a un' uomo Cristiano, confortava i suoi, che dovessero ammazzarlo. I quali non volendo, con più onesta via andò alla morte. Deposte le insegne Imperatorie, acciocchè essendo conosciuto così vivo non fosse stato preso, colla spada nuda entrò con impeto tra la moltitudine de' Turchi, e fortemente combattendo il Principe degno d'eterna memoria, per man de' nimici fu morto. Entrato il Signor Turco nella Terra, comandò che il corpo dell'Imperadore fosse trovato, al quale fece tagliare il capo, e fu portato per la Terra. Si dice, che alla detta porta di Romano furono ammazzati assai da' Turchi, che fuggivano. Presa la Città altri fuggendo in altri luoghi come si fa, per isperanza di qualche salute, dove meglio potevano, pigliavano il corso. Il maggior concorso d'uomini andò a Santa Sofia come a un luogo sicuro. Ivi più tosto fu tentato di combattere che combattuto. Que' ch'ivi erano, perdute le robe loro, nel Tempio s'arrenderono. Nè l'armata Turchesca cessò, perocchè le Galee Veneziane e l'altra armata con molti, i quali sul prim' impeto dell'entrare de' nimici dentro la Città erano corsi su le navi, subito s'erano salvate. I Barbari adunque attorno a que' lidi presero molti Cristiani. La Città tutta fu saccheggiata. I putti e le zittelle furono svergognati insieme colle donne da' detti Turchi. I giovani, se pure la fortuna ne serbò, alcuni furono fatti schiavi. Molti Veneziani in quel giorno furono presi, e morti in numero di 47. Gentiluomini. Così l'Imperio di Costantinopoli fu rovinato. Dunque in quest'Anno 1453. seguì la perdita di Costantinopoli. Venuto il Turco a campo, un'Antonio Erizzo, padron di nave, dalle artiglierie fu sfondato, le quali dal Castello fatto pe' detti Turchi alla punta furono tratte, e preso il padrone fu impalato. A dì 5. d'Aprile il campo vi pose l'assedio. E come nella Cronica Dolfina io vidi, i Turchi entrarono per la porta detta Calegaria. Erano nella Città Greci uomini da fatti 6000. il resto Veneziani e Genovesi in numero di 3000. La qual Città ha un giro di miglia 18. L'Imperadore fu costretto a togliere gli argenti dalle Chiese, e a far battere monete. Era ivi Ser Girolamo Minotto Bailo nostro, il quale stava in Palazzo Imperiale. Pare *etiam* che vi fosse il Cardinale di Rossia. L'Imperadore andava dando il pane per la Terra a' custodi. Durò l'assedio giorni 52. Entrati i Turchi dentro per la ferita che fu data di freccia, a Giovanni Giustiniano Genovese, fecero prigioni 60000. I Turchi tolsero l'immagine di Cristo, ch'era in Croce, e ponendogli una sessa in capo, andavano per la Terra gridando: *Questi è il Dio de' Cristiani*. Il nostro Bailo colla moglie e co' figliuoli si ridusse in Pera. Il Turco fece far comandamento, che tutti que' che aveano casa in Costantinopoli, e fossero in Pera, venissero a Costantinopoli sotto gravissime pene. Venuto il detto Bailo nostro, il Signore lo fece decapitare, e furono presi gl' infrascritti nostri Gentiluomini: Ser Giovanni Loredano *quondam* Ser Paolo, Ser Domenico Balbi, Ser Luigi Contarini *quondam* Ser Jacopo, Ser Catarino Contarini, Ser Piero Micheli, Ser Bartolomeo Giorgi *quondam* Ser Francesco, Ser Piero Nani *quondam* Ser Giovanni, Ser Niccolò Balbi, Ser Niccolò Pisani, Ser Luigi Bembo, Ser Fabrizio Cornaro, Ser Gabriele Trivisano, Ser Fantino Zeno di Ser' Antonio, Ser Pietro Trivisano, Ser Batista Gritti *quondam* Ser' Uomobuono, Ser Francesco Micheli, Ser' Antonio Bembo *quondam* Ser Benedetto, Ser Luigi da Canale, Ser Luigi Veniero di Ser Bernardo. Questi erano mercatanti ivi. E de' popolari, Luigi Ridolfi, Jopi Dominici, Luigi Tealdini, Bernardo Storlato, Niccolò Vinacesi, e altri. E i detti prigioni furono riscat-

tati poi chi per Ducati 1000. chi per 1500. e chi per 2000. La qual Città si perdette a dì 28. di Maggio del 1453. e fu pessima nuova a tutta la Cristianità. Questa nuova s'intese a' 29. di Giugno in questa Terra, essendo ridotto il gran Consiglio sopra, allora che venne un Grippo con lettere di tal mala nuova, e che tutti da anni sei in su erano stati tagliati a pezzi. Furono grandi pianti in Venezia. La Lettera fu letta nel gran Consiglio per Luigi Bevazan Segretario del Consiglio de' Dieci. Fu stimato il danno de' nostri per Ducati 200000. Le Galere, ch'erano colà cariche di mercatanzia, dopo perdutasi la Terra, ruppero la catena, e vennero via, Capitano delle quali era Ser Luigi Diedo. Que' di Pera dopo presa Costantinopoli mandarono a rendersi al Signor Turco. La fama del perdere di Costantinopoli mise gran terrore a' Cristiani, e subito il Papa mandò alla Signoria, che a sue spese armassero cinque Galere contro i Turchi, e mise la Crociata. Que' che andavano in armata ovvero per terra contra i Turchi, avessero Giubileo plenario. Se alcun soldato rifiutava il soldo, e d'andare, era scomunicato. Fu preso in Pregadi di mandare un' Oratore al Signor Turco, per dimandargli i nostri fatti prigioni in Costantinopoli, perchè abbiamo buona pace con lui. Fu eletto Bartolomeo Marcello, che accettò e andò. Fu preso che Jacopo Loredano Capitan generale da mare andasse con dodici Galere a custodia di Negroponte.

In questo mezzo in Lombardia la guerra ardeva, imperocchè il Duca Francesco avea avuto tutto il piano del Bresciano, e condusse le genti per prendere Roado, per voler sommettere que' de' monti. Ed essendo col campo Romano Martinengo in Bergamasca e in Val camonica, i Castelli di Brianza si renderono al detto Duca, e così tutta la Geradadda. Poi il detto Duca ebbe Roado, e poi andò agli Orci Nuovi. Ma mentre che gli Orci si combattevano, que' di Soncino ribellaronsi agli Sforzeschi, e si diedero volontariamente. Dopo avuti gli Orci, il combatter de' quali durò alquanti giorni, Romanengo, ch'era restato in fede, *etiam* si rendette a' nimici. E venendo l'Autunno, tentò esso Duca a requisizione del Marchese di Mantova d'espugnare Asola. La quale impresa pe' grandi venti, che furono in que' giorni, e per le grandi pioggie che furono, dopoi fu diferito di farla in altro tempo. Il Re Renato, ch'era nel campo del Duca Francesco, quasi nel mezzo del verno corrucciatosi col detto Duca e co' Fiorentini, si partì colle genti, e andò ad Asti, e poi a Torino. Fu fatta provigione nel Dicembre per trovare Ducati 700000. fino a un millione pe' bisogni correnti. A dì 28. di Dicembre fu eletto Oratore al Marchese Borso di Ferrara, eletto dall'Imperadore Duca di Modena, Carlo Marino Savio di Terra ferma.

Nel 1454. del mese di .... furono mandati Oratori a Roma al Papa per trattare la pace, dove saranno gli Oratori del Duca Francesco e de' Fiorentini, Cristoforo Moro Procuratore e Orsato Giustiniani il Cavaliere. In questi giorni Bartolomeo Coleoni, il quale si partì da' nostri stipendj, e s'accordò col Duca di Milano, e fu svaligiato, avendo trattato di riconciliarsi con questa Signoria, e di tornare a' nostri stipendj per mezzo di Ser'Andrea Giuliano il Savio da San Giuliano, la materia fu trattata segretissimamente nel Con-

A siglio de' Dieci; e promette di venire con 1000. cavalli ch'egli ha, e con 500. fanti. E vuole ferma dalla Signoria di due anni, con questo che la Signoria gli doni Ducati 25000. per rifacimento de' danni avuti quand' egli fu svaligiato. I quali gli sieno dati dalla Camera di Padova, e di Verona. E debba servir' egli la Signoria nostra con cavalli 3000. e con 1000. fanti. E che sia suo il Castello di Martinengo, ch'egli tiene, e gli sia dato Romano e Malpaga, ch'erano suoi in Bergamasca, e le sue case. I quali Castelli a lui donò il Duca di Milano. E fu praticato di dare una sua figliuola per moglie a Ser Paolo Morosini di Ser' Andrea, con dargli oltre la dote *etiam* in condotta del suo cavalli 500., *videlicet* di quelle

B che gli dà la Signoria nostra. Ma intravenne la morte del prefato Ser' Andrea Morosini, e la pratica delle nozze non ebbe effetto. Ma venne bensì Bartolomeo, e passò dal canto nostro. A Roma essendo stata trattata la pace per Papa Niccolò V. tra la Signoria nostra e il Duca Francesco di Milano e altri collegati, non potendo conchiudersi per le difficultà, ch'erano in quella, *tamdem* fu conchiusa per via di Fra Simonetto da Camerino dell'Ordine de' Frati Eremitani Osservanti, il qual fece il Monastero di San Cristoforo della Pace, e morì a Santa Maria di Monte Orsone, ed è sepolto avanti l'Altare di nostra Donna. E

C questi più volte andò su e giù, e parlava al Duca, e poi quì a Ser Paolo Morosini, il quale riferiva tutto in Collegio. *Tamdem* fu conchiusa a Lodi, dove per la Signoria fu mandato a farla Ser Paolo Barbo il Cavaliere Orator nostro col Sindacato. Il quale v'andò vestito di Frate Minore per non essere conosciuto. E andò prima a Brescia, dove trovò il detto Fra Simonetto. E in queste pratiche è nominato un Michele de' Grassi. E il detto Duca mandò a Lodi i suoi Oratori Don' Angiolo Simoneta, Don Andrea da Birago, e Don Guarnieri da Castiglione con ampio mandato; dove venne il detto Ser Paolo Barbo il Cavaliere Orator nostro. E fu conchiusa a' 5. d'Aprile

D del 1454. e poi fu pubblicata la Domenica dell' Ulivo a dì 14. del detto mese in questa Terra, e a Milano fu fatta processione, suoni di campane, e grandi luminarie per la Terra. I Capitoli della Pace furono: Che il Duca Francesco rendesse alla Signoria tutto quello, che le avea tolto in questa guerra, eccetto i Castelli di Geradadda. *Item* che il Marchese di Mantova Signor Lodovico di Gonzaga dovesse restituire quello, che avea tolto a suo fratello il Signor Carlo, ch'è co' nostri. Che i Fiorentini avessero il suo, che il Re Alfonso tolse loro, eccetto Castellina. Che a' Sanesi fosse restituito tutto il tolto loro da' Fiorentini. E acciocchè la detta pace sia più fir-

E mata, che il Papa v'interponga la sua autorità. E se da quì avanti accadessero alcune discordie, fosse in podestà d'esso Papa d'adattarle come gli paresse. E se prima l'uno contro dell' altro s'armasse, conosciuta l'ingiuria, subito quegli fosse nimico non solo dell' offeso, ma del Pontefice e di tutti que' che erano nella Lega. Sicchè tutti ebbero il dover loro, eccetto i Genovesi, contro de' quali il Re Alfonso volle proseguire la guerra incominciata, nè per loro si restò di fare la pace. E si disse, che fatta la pace il Duca si cavò la berretta, ringraziando Iddio, ch'era uscito di servitù. Questa guerra nata sotto il Duca Filippo durò

otto

otto anni, e con questo Duca Francesco e Milanesi anni cinque. Sicchè dopo fu lungamente in quiete l'Italia fino alla guerra di Ferrara, che fu del 1482. Fu fatta e conchiusa dipoi una Lega per anni 25. tra la Signoria nostra, esso Duca di Milano, i Fiorentini, il Duca di Modena, e la Comunità di Bologna, a conservazione degli Stati. La quale fu conchiusa a dì 21. d'Agosto. Furono mandati Oratori nostri in Lamagna all'Imperadore Federigo III. Zaccaria Trivisano Dottore e Niccolò da Canale Dottore, per essere a una Dieta, ch'ivi si fa *in re Christiana*, dove si debbono trovare gli Oratori di tutta l'Europa.

In questo mezzo ritornò Bartolomeo Marcello stato Orator nostro al Signor Maometto Turco Imperadore di Costantinopoli, il quale col detto avea conchiuso la pace a dì 18 d'Aprile passato, avendo impetrato tutto da lui benignamente. Col quale mandò un suo schiavo per farla giurare al nostro Doge, se piacevangli i Capitoli. Ma pare che i Veneziani nolla vollero fare, se prima non fosse conchiusa la pace d'Italia. E poi conchiusa, rimandarono il predetto Bartolomeo Marcello al Signor Turco, con far riformare certi Capitoli, dandogli pieno mandato di conchiuderla, e così fu conchiusa. E perchè eravi un Capitolo, che la Signoria potesse mandare un Bailo a Costantinopoli a dar ragione a' suoi sudditi e mercatanti, fu eletto il detto Bartolomeo Marcello con salario di Ducati 1000. all'anno, menando con lui un Capellano a sue spese con salario di Ducati 60. all'anno, il quale accettò e andò, e fu il primo nostro Bailo. E' da sapere, che la Signoria in questi tempi era con ispesa di Ducati 550000. per le guerre da terra, e per l'armata di mare di Galere 45. e di navi otto, che fu ingrossata, il Capitan Generale Jacopo Loredano voleva all'anno Ducati 120000. Ma fatte queste paci cessò la spesa. In questo tempo appena depostesi l'arme, suscitossi quasi un' altra guerra col Duca Borso di Ferrara per cagione de' confini di Ravenna, e d'altri luoghi del Polesine. E fu mandato a dirgli, che si preparasse alla guerra, se non restituiva i veri confini alla Signoria nostra. E mandarono a dimandargli Bagnacavallo, come spettante a Ravenna. Il qual Duca mandò i suoi Oratori a Venezia, dicendo di voler pace ad ogni modo e non guerra, e d'essere disposto a stare, che siano veduti i veri confini, e sieno quelli messi, perchè egli voleva essere buon figliuolo di questo Stato. Per le quali benigne parole le armi, che quasi preparavansi di mandare, furono achetate, e deliberarono di far giudicare la cosa. E dopo esso Duca Borso venne a Venezia, dicendo, che voleva che i confini colla Signoria fossero in mezzo di Ferrara. Il qual venne colla sua barchetta, e la mattina fu in Collegio, che non si sapeva della sua venuta. E furon posti i detti confini, dove volle la Signoria, a lui restando Bagnacavallo.

A' 27. di Gennajo del 1455. essendo stata trattata a Napoli una pace ovvero Lega tra il Re Alfonso, la Signoria nostra, il Duca di Milano, e i Fiorentini, fu salvato il luogo per entrarvi a Papa Niccolò V. e così fu pubblicata, e fattane gran festa. E alla pubblicazione fu fatto Cavaliere Giovanni Moro, ch'era nostro Oratore a Napoli, il quale fu poi chiamato Cavaliere di Casa d'Aragona.

A E la detta pace fu pubblicata in questa Terra a dì 25. di Maggio del 1455. Nota, che in quest'anno fu donato il Castello di Cordignano in Trivigiana al Conte Guido Rangoni Condottier nostro per essersi portato bene in questa guerra. Nota, che in questo tempo erano Vescovi, di Padova Don Fantino Dandolo, e di Trivigi Don Marino Contarini.

Nel 1454. a dì 18. Aprile questi furono i capitoli della pace fatti tra il Signor Turco e la Signoria nostra. „ Io gran Signore e gran-
„ de Ammiraglio Soldano Maometh-bei, che
„ fu figliuolo del gran Signore e grande Am-
„ miraglio Morath-bei, giuro in Dio creato-
„ re de' Cieli e della Terra, e nel gran no-
B „ stro Profeta Mahumed, e ne' sette Musa-
„ phi, che tenghiamo e confessiamo noi Mus-
„ sulmani, e ne' ventiquattro Profeti d'Iddio
„ o più o meno, e nella Fede, in cui io cre-
„ do e confesso, e nell'anima di mio padre,
„ e nell'anima mia, e nella spada ch'io cin-
„ go: Conciosia che la mia Signoria avesse
„ per avanti pace e amicizia coll'Illustrissima
„ ed Eccellentissima Ducale Signoria di Ve-
„ nezia, e abbia questa voluto far nuovo sa-
„ gramento colla mia Signoria a conferma-
„ zione della prima pace confermata a dì 10.
„ del mese di Settembre nell'anno 1690. In-
„ dizione XV. in Adrianopoli, per la venuta
„ dello spettabile Messer Lorenzo Moro ono-
C „ revole Ambasciadore della prefata Illustris-
„ sima Signoria di Venezia, e abbia essa man-
„ dato il glorioso nobilissimo e onorato Gen-
„ tiluomo Ambasciadore degno della predet-
„ ta Illustrissima Signoria di Venezia Messer
„ Bartolomeo Marcello per confermazione e
„ riformazione della detta pace, *ac etiam* di
„ certe dichiarazioni di nuovo contratte,
„ come apparirà ne' soscritti capitoli, oltre
„ la forma predetta prima riformati e con-
„ chiusi tra la mia Signoria e la prefata Illu-
„ strissima Signoria. Però io gran Signore e
„ grande Ammiraglio Soldano Mahometh-bei
„ prometto per gli sovrascritti sagramenti,
„ che di sopra ho giurato, che come era la
D „ pace & amicizia per avanti colla detta Il-
„ lustrissima Signoria di Venezia co' Gentil-
„ uomini suoi sudditi e collegati, ho fatto e
„ faccio fedele, buona, retta, e pura pace,
„ e senza dolo per mare e per terra, Città,
„ Terre, Isole, e luoghi, che levano il Gon-
„ falone di San Marco, e quante lo leveran-
„ no da quì avanti, e nelle cose, che possie-
„ de al dì d'oggi, e quelle, che possederà per
„ l'avvenire la detta Illustrissima Signoria di
„ Venezia.
„ Primo, che niuno de' sudditi e degli uo-
„ mini, che sono miei sudditi, e che si sotto-
„ mettessero alla mia Signoria, faccia alcun
„ danno, nè che metta nè pure in animo, nè
E „ consenta, che si faccia alcun danno ovvero
„ impaccio per comandamento e volontà del-
„ la mia Signoria, nè debba dare impaccio
„ al Comune di Venezia. E se per questo ve-
„ nisse alcuna notizia o richiamo alla mia Si-
„ gnoria, io il debba castigare condecente-
„ mente secondo il suo delitto per esempio
„ d'altri, che si guardino da fare alcun dan-
„ no o molestia all'Illustrissima Signoria di
„ Venezia, e nuocere a coloro, che saranno
„ stati principio del male, potendo castigarli
„ e correggerli. Similmente debba fare l'Illu-
„ strissima Signoria di Venezia verso la mia
„ Signoria, e verso tutti i miei luoghi. *Item*

„ se

„ se per alcuna cagione si trovassero uomini i
„ quali avessero fatto tradimento o trattato
„ contro l'Illustrissima Signoria di Venezia
„ per tradire Città, Terre, Castelli, Casali,
„ Isole, ovvero alcun' altro luogo alla mia
„ Signoria, ovvero ad alcun' uomo della mia
„ Signoria, debba comandare la mia Signoria,
„ che si restituiscano indietro, e le cose che
„ fossero state tolte dal dì d'oggi debba co-
„ mandare, che si rendano salve e con inte-
„ grità all'Illustrissima Signoria di Venezia.
„ *Item* se alcun mio suddito scappasse per fur-
„ to o trattato, e togliesse roba de' Mussul-
„ mani, e fugisse in alcun luogo de' Vene-
„ ziani, e si trovasse, debbasi restituire la roba
„ insieme coll'uomo. Similmente la mia Si-
„ gnoria debba fare vero l'Illustrissima Signo-
„ ria di Venezia. Tutti i mercatanti e suddi-
„ ti dell'Illustrissima Signoria colle loro robe
„ e con ciò che avranno, co' navili, navi,
„ Fuste grandi e picciole, abbiano libertà
„ d'entrare e d'uscire, di vendere e di com-
„ perare per tutti i luoghi della mia Signo-
„ ria, e quante volte vorranno e per tali luo-
„ ghi degli uomini nostri sudditi e sottoposti
„ alla mia Signoria, come era consueto prima,
„ nella prima e buona pace, e sieno salvi in
„ mare e in terra, com'era usato avanti nel
„ tempo di mio padre. Similmente debba
„ fare la Signoria di Venezia. Delle Galere
„ e delle Fuste armate, che usciranno di Gal-
„ lipoli e da altri luoghi della mia Signoria,
„ e di quelle che si trovassero fuori dallo
„ Stretto, si faccia l'usanza, che fu prima. Il
„ Duca di Nixia e i suoi fratelli, i gentiluo-
„ mini suoi, e gli uomini loro co' suoi luo-
„ ghi, e con quello che hanno, co' navili,
„ Galere, e Fuste colle loro robe, sieno nel-
„ la pace, e non sieno obbligati a tributo, o
„ ad alcun' altro servigio alla mia Signoria,
„ ma sieno nella subjezione della Signoria di
„ Venezia, come sono stati da prima, e deb-
„ bano passare come uomini Veneziani. Quan-
„ te Galere e navili, navi, fuste grandi e pic-
„ ciole mercatantili della mia Signoria, ch'
„ esciranno fuori dello Stretto di Gallipoli e
„ da altri luoghi della mia Signoria, dove si
„ troveranno, debbano avere da' Veneziani
„ buona compagnia e pace. Similmente que'
„ de' Veneziani per quanto signoreggia la mia
„ Signoria in terra e in mare sieno trattati.
„ Similmente debbano dare alla mia Signoria
„ per Nepanto all'anno nel mese di Febbra-
„ jo il limitato secondo il consueto, che sono
„ Ducati 100. dell'entrate di Nepanto, come
„ davano a mio padre, e per le Terre, che
„ tengono ne' confini della mia Signoria nell'
„ Albania nel luogo del Balsa, Scutari, Ales-
„ sio, e Drivasto, pe' quali davano a mio pa
„ dre Ducati 200. E avendo dalle mani della
„ Signoria Drivasto, debbano dare per Scu-
„ tari e Alessio Ducati Veneziani 136. che
„ sommano in tutto Ducati 236. al mese di
„ Febbrajo. Che sia tenuto il Bailo, che sarà
„ in Costantinopoli, mandare alla mia Signo-
„ ria Ducati 236. *Item* tutti i mercatanti Ve-
„ neziani, che per Veneziani sieno riputati
„ . . . . per ogni luogo della mia Si-
„ gnoria stando, andando, mischiandosi co'
„ Veneziani nel comperare e nel vendere. E
„ se alcuno rompesse ovvero facesse alcun'al-
„ tra cattività, che non sia tenuto nè impe-
„ dito l'uno per l'altro. Similmente facciano
„ i miei mercatanti ne' luoghi de' Veneziani.

„ *Item* se per alcun caso alcuno Shiavo ovve-
„ ro Schiava de' Veneziani per qualunque
„ caso che fosse, si trovasse in luogo della
„ mia Signoria, e che fosse fuggito, e che
„ l'uomo, che l'avesse involato, fosse suddito
„ della mia Signoria, e fosse diventato Mus-
„ sulmano, debba dare per ogni Schiavo As-
„ pri 1000. moneta della mia Signoria. Ve-
„ ramente se fosse Cristiano, debbasi rendere
„ indietro senza alcuna escusazione. Simil-
„ mente facciano i Veneziani alla mia Signo-
„ ria.

Questi sono i capitoli di nuovo contratti e riformati e conchiusi coll'Illustrissimo Signor Gran Turco pel mezzo dello spettabile Messer Bartolomeo Marcello degnissimo Oratore dell'Illustrissima ed Eccellentissima Signoria di Venezia, oltre la confermazione della scritta avanti prima pace.

„ Primo, che cadaun Veneziano, e chi per
„ Veneziano è riputato, in cadaun luogo del
„ prefato Illustrissimo Signore, *& specialiter*
„ quì in Costantinopoli, e così que' che sono
„ riputati Veneziani tanto di presente come
„ in avvenire, possano stare, venire, e par-
„ tirsi colle loro famiglie, senza alcun timo-
„ re nè impedimento, liberamente sì per mare
„ come per terra colle loro Galere, navi,
„ navili, e colle sue mercatanzie, condurre e
„ vendere e comperare, essendo tenuti pagare
„ il comarco solamente di tutto quello che
„ venderanno, il due per cento; e di quello
„ che non sarà venduto, possano trarre libe-
„ ramente dove vorranno, senza pagare alcun
„ comarco. *Item* che tutte le mercatanzie,
„ che si trarranno per investita, paghino il
„ due per cento. *Item* che tutte le Galere,
„ navi, e navilj d'ogni sorta, che passeranno
„ per questo luogo sì nell'andare come nel
„ venire, debbano sorgere nel Porto di Co-
„ stantinopoli solamente, e togliere quello
„ che piacerà loro, e partirsi liberamente.
„ *Item* che tutte le cose, che saranno condot-
„ te dal Mar Maggiore, essendo di nazione
„ Cristiana, si possano condurre dove piacerà
„ loro liberamente, e se alcuna ne fosse ven-
„ duta, pagar debba il due per cento, di-
„ chiarando, che non si possa condurre dal
„ detto luogo alcuna cosa Mussumulmana.
„ Ed essendo condotta, sia perduta, senza ri-
„ fare alcun pagamento. *Item* tutti i merca-
„ tanti Veneziani, che dalle parti da basso
„ condurranno con loro a' suoi servigj alcun
„ famiglio o servo o libero, e sia di che con-
„ dizione si voglia., non possa dargli alcun'
„ impedimento ovvero molestia, e questo an-
„ cora a' mercatanti, che sono di presente in
„ questo luogo. *Item* non volendo il detto
„ Illustrissimo Signore, che niun di Pera, il
„ qual fosse debitore a' Veneziani, pagasse,
„ pure s'è contentato, che (tratti i Genovesi)
„ possano essere astretti a pagare i debiti loro,
„ eccetto quello o la valuta, che il detto Si-
„ gnor Turco avesse fatto togliere per forza,
„ che fosse stata roba di quello Veneziano
„ creditore. *Item* che le entrate, che avea il
„ Patriarca di Costantinopoli in tutti i luoghi
„ dell'Illustrissima Signoria di Venezia in
„ tempo dell'Imperadore di Costantinopoli,
„ debba così averle al presente. *Item* che tut-
„ ti i mercatanti del Signor Turco, che an-
„ deranno colle mercatanzie loro ne' luoghi
„ della Signoria di Venezia, non debbano pa-
„ gare di più di comarco di quel che fanno i
„ Ve-

„ Veneziani ne' luoghi del detto Signore, A
„ ma così debbano pagare. *Item* che tutti i
„ navili di mercatanzia de' sudditi del Signor
„ Turco, che fossero incalzati sopra alcun
„ porto della Signoria di Venezia, dove sarà
„ Città, o Castello, o altra fortezza, sì chè
„ si possano difendere, sia tenuta la Signoria
„ di Venezia a sua possa di farli difendere
„ come suoi propri. E il simile è tenuto fare
„ il detto Signore. *Item* che tutti i Parchì
„ del detto Signore, che fuggiranno, e ande-
„ ranno ne' luoghi della Signoria, questa sia
„ tenuta di farli restituire *de præsenti*, e sieno
„ di che condizione si vogliano. E pel simi-
„ le debbasi osservare pel prefato Signore.
„ *Item* occorrendo caso, che rompesse o pe- B
„ ricolasse alcuna Galera, o nave e navilio
„ d'ogn'altra condizione di sudditi della Si-
„ gnoria di Venezia in tutti i luoghi sotto-
„ posti al detto Signore, sia egli tenuto e
„ obbligato far dare con integrità soddisfazio-
„ ne dell'avere e degli uomini e navili a chi
„ li patteggiasse, di tutto quello, che fosse
„ scampato e liberato, senza alcun' impedi-
„ mento liberamente. E il simile si debba
„ osservare per la Signoria di Venezia.
„ *Item* che tutti que' Veneziani, o riputati
„ Veneziani, che mancheranno o morranno
„ ne' luoghi sottoposti al detto Signor Turco
„ senza testamento ovvero idonea ordinazio-
„ ne, e senza erede, non sia del loro al- C
„ cuna cosa toccata; ma sia fatto fare pel
„ Bailo e Cadì e Subasì del luogo un vero
„ Inventario di tutto il loro, dovendo restar
„ tutto in deposito nelle mani di Messer lo
„ Bailo. E s'egli fosse in luogo, dove non
„ fosse il Bailo, e vi fosse alcun Veneziano,
„ restar debba nelle mani di quello pel modo
„ detto finattanto, che sieno prodotte lettere
„ dell' Illustrissima Signoria di Venezia, che
„ dichiari e comandi a chi dovranno darsi le
„ dette cose. *Item* che a tutti i nimici del
„ detto Illustrissimo Signore la Signoria di
„ Venezia non possa, nè debba dare alcun
„ sussidio, ajuto di Galere, di Navi, nè d'al-
„ cun' altra sorta di navili, nè per via di D
„ falso noleggiamento, ovvero per alcun' al-
„ tro modo, nè arme nè vettovaglie, nè
„ ajuto d'uomini nè di danari, volendo veni-
„ re contro lo Stato del detto Signore, ovve-
„ ro contro i suoi luoghi e sudditi. E questo
„ medesimo osserverà il detto Signore verso
„ l'Illustrissima Signoria di Venezia. *Item*
„ che tutti i Castelli, Città, e fortezze, che
„ la Signoria di Venezia ha in Romania e in
„ Albania, non debbano accettare alcun ni-
„ mico, ovvero traditore del detto Signore,
„ nè dargli sussidio nè passo, nè per mare nè
„ per terra. E se così la predetta Signoria
„ non osserverà, sia in libertà del detto Si-
„ gnore di fare contro quelle Terre e Castelli E
„ quello che gli parrà; e nientedimeno la
„ pace non sia interrotta, nè violata s'inten-
„ da. E il simile s'osservi dal detto Signore
„ verso la Signoria. *Item* che la sudetta Si-
„ gnoria possa e vaglia ad ogni suo buon
„ piacere mandare in Costantinopoli un Bailo
„ colla sua famiglia secondo sua usanza, il
„ qual' abbia libertà di reggere in civile e di
„ governare e amministrar giustizia tra' suoi
„ Veneziani d'ogni condizione. Obbligandosi
„ il detto Signore di fare che il suo Subasì
„ darà ogni favore al detto Bailo, sempre che
„ pe-

„ fare l'officio suo liberamente. *Item* che tutti
„ i danni, che sono stati fatti avanti il caso
„ di Costantinopoli pe' sudditi del Signore a
„ tutti i Veneziani sì nell' avere come nella
„ persona, provando idoneamente, il detto
„ Signore è contento, e così s'obbliga, che
„ tutti sieno ristorati interamente. E simil-
„ mente sia tenuta la Signoria di Venezia os-
„ servare *è converso*. *Item* che i Veneziani
„ possano condurre colle Galere loro e Navi
„ ogni sorta d'argenti in piattene e in altro
„ modo lavorati e rotti, e tutti possano ven-
„ dere, e navigare, e in ogni luogo del det-
„ tò Signore comperare, trarre, e rimettere
„ dove parrà e piacerà loro liberamente sen-
„ za pagare alcun comarco. Dichiarando,
„ che tutti quegli argenti non lavorati e
„ rotti, ma altri sieno tenuti di presentarli
„ alla Zecca, e quelli far bollare, e ne possa-
„ no disporre conforme parrà loro e piacerà
„ come sopra. *Item* che come que' di Costan-
„ tinopoli non debbono nè vogliono essere
„ astretti, pel simile i nostri di simil condi-
„ zione non sieno costretti, sicchè i nostri
„ non si possano domandare l'un l'altro i de-
„ biti creati fino al caso del detto luogo. Le
„ quali cose tutte sì nuove come vecchie,
„ che a noi parve di fare e di scrivere, ab-
„ biamo fatte, scritte, e compiute, e per
„ tutto giurate, firmate, e statuite e ordina-
„ te, che furono per noi tenute e osservate
„ *firmiter & veraciter* per tutti i soprascritti
„ giuramenti scritti e giurati, vogliamo aver
„ rate sempre per fare che quelle s'osservino,
„ e ferme le avrà la prefata Illustrissima Si-
„ gnoria di Venezia; e per fermezza ho fat-
„ to il presente giuramento e scritto. Data
„ *à Creatione Mundi Anno* 6962. a dì 18. d'Apri-
„ le Indictione IV. in Costantinopoli.

Nel 1454. a' 21. di Maggio fu preso in Pregadi di dare a Fra Simone da Camerino dell'Ordine degli Eremitani la Chiesa di Santa Maria di Monte Ortone in Padovana, e la Chiesa di Santa Maria di Camposanto fuori della porta della Cittadella, dove egli vuol fare fabbricare un Monastero per lui e pe' suoi Frati. E questo per esser' egli stato cagione della pace seguita col Duca di Milano.

Nel 1455. nel mese di Marzo morì à Roma Papa Niccolò V. e gli succedette eletto da' Cardinali Callisto III. di nazione Valenzano, ch' era Cardinale. Onde per la Signoria nostra furono creati Oratori a dargli ubbidienza, e a rallegrarsi della sua assunzione, Ser Pasquale Malipiero Procuratore, Ser Triadano Gritti, Ser Jacopo Loredano, e Ser Luigi Foscarini il Dottore. In questo tempo fu condotto il Corpo di Santo Atanagio Dottor Greco colla nave, padrone Jacopo Zottarello, tolto da Costantinopoli; e fu posto in questa Terra nella Chiesa di Santa Croce della Giudeca. Vi andò il Doge, il Vescovo di Castello, e dieci altri Vescovi vestiti e apparati con Mitre in testa, e il Clero in processione. Il qual Corpo nella sua cassa fu levato dalla Chiesa di San Marco sotto d'un' ombrella e colle Piatte e colle Barche passarono il Canale alla Giudecca, e il Doge nelle Piatte, e lo misero nella detta Chiesa, dove si vede fino al presente. E questo fu a dì 11. di Maggio. Vi manca il Capo, il quale pare, che sia in questa Terra a San Girolamo. E' da sapere, che Bartolomeo Coleoni venuto di quà

rale, e però a dì 14. di Maggio fu preso di mandargli il bastone per due nostri Gentiluomini fino a i suoi Castelli in Bergamasca, come fu mandato al Magnifico Gentile Governator nostro. A dì 25. di Maggio con grande solennità fu pubblicata la Lega in questa Terra, fatta tra la Signoria nostra, il Duca di Milano, i Fiorentini, e il Duca di Modena. Nota, che Papa Callisto nel principio del suo Papato fece un bando di far guerra al Turco, e mandò alla Signoria nostra Legato il Cardinale di Sant' Angiolo ad esortarla a voler' essere co' Principi Cristiani contro il detto Turco; il qual Cardinale va poi Legato in Ungheria e in Boemia per fare unione e Crociata. *Item* mandò due altri Cardinali, l'uno in Francia, l'altro in Ispagna. Mandò Predicatori per la Cristianità a predicare la Crociata, la quale messe a uno sedici Galere fatte fare a Roma, Capitan delle quali fece il Cardinale Mastro Luigi Patriarca d'Aquilea, il quale per tre anni afflisse i Turchi a' luoghi marini, e sulla Natolia fece grandissimo danno. Ma in questo mezzo il Turco acquistò la Tracia, la Macedonia, e l'Imperio di Trebisonda più con frode che coll' arme. Poi prese Foglia Nuova, e Vecchia, Imbro, Smirna, e Metelino *olim* chiamata Lesbo, ch' era de' Genovesi. Venne nella Bossina; prese il Re e quello fece morire. Sicchè prese & acquistò tutto da Costantinopoli fino nell' Albania e nella Dalmazia, e tra l'Ungheria e il Danubio e il mare Ionio e l'Egeo sottomise il tutto. E per ultimo, come dirò avanti, tolse a Tommaso e Demetrio Principi della Morea la Morea. A dì 29. di Giugno a Roma fu canonizzato per Papa Callisto III. ch'era Spagnuolo, il Beato Vincenzo di nazione Valenzano dell' Ordine de' Predicatori, e miselo nel numero de' Santi. E ancora canonizzò Santo Edmondo Anglico. Nota, che si dice, che questo Callisto III. Papa, essendo giovane, passò in Ispagna col prefato San Vincenzo, il quale gli disse, che dopo la sua morte egli lo sarebbe onorare, ch' è segno ch' era Profeta. A dì 10. di Giugno fu preso in Pregadi, che atteso che del 1437. fosse conceduto al Conte Trusardo di Calepio per la Signoria nostra la Valle di Calepio, la Valle di Vigole in feudo, e il Vicariato, resti alla Signoria, e che al detto Conte sieno dati per questo feudo Ducati 200. alla Camera di Bergomo.

In questo tempo Papa Callisto III. fece lega col Re Alfonso e col Duca di Borgogna contro de' Turchi, e più volte tentò la Signoria a volervi entrare. Alla quale, avendo pace col Turco, non parea di muoversi, perchè essa sarebbe la prima toccata. A dì 26. d'Agosto fu preso, per avere la Veste di nostro Signore Messer Gesù Cristo, la qual'era in Costantinopoli (e pare che s'avesse il modo di averla) di spendere fino a Ducati 10000. *videlicet* la Veste inconsutile. E per avere danari per questa cagione, misero un quarto per cento alla Camera degli Imprestiti. Ma quella non si potè avere. A dì 16. di Novembre venne in questa Terra il Signor Giovan Galeazzo Maria Conte di Pavia, figliuolo del Duca Francesco Sforza di Milano pel Pò in una Ganzara con una bellissima compagnia. Il Doge col Bucintoro e con molti Palischermi andògli incontro fino a San Clemente, e accompagnollo con gran festa fino alla casa

A del Marchese di Ferrara, dove gli fu preparato l'alloggiamento molto onoratamente. Il qual Conte venuto alla presenza della Signoria, fece un'Orazione Latina. Il Doge l'accarezzò molto, e gli fu risposto, e fu poi scritto *Latinè* a suo padre il Duca; la qual' Orazione è registrata nella Cancelleria ne' Commemoriali. E dopo che gli fu mostrata la Terra, venuto al gran Consiglio, e fattagli ogni dimostrazione di carezze, partì ben soddisfatto, e gli furono fatte sempre le spese.

Sermo prolatus coram Serenissimo Ducali Dominio per Illustrem Dominum Galeatium filium Illustrissimi Ducis Mediolani. Cum ab Illustrissimis parentibus meis jussus fuerim, Serenissime
B *Princeps, ad tuæ Celsitudinis, atque hujus amplissimi Ordinis præsentiam proficisci, si puer minus facunde sapientissimis viris, si Majestati paternæ filius verecunde, si inexercitatus hac dicendi facultate in hoc celebri frequentissimo conspectu timide, quæ mihi injuncta sunt, quæque sentio, loquar, veniam Serenitatem tuam, atque hunc ornatissimum Ordinem daturum confido; atque illud suasurus non dubito, nudam atque explicitam mentem parentum simplicia verba, qualia puerili Orationi conveniunt, me dicturum, nihil per omnem ætatem jucundius accidisse, nihil optatius, nihil gratius, nihil ad humanam felicitatem cumulatius, quam quod ad pacem & amicitiam veterem reditum est. Quæ quod non*
C *alienata, sed intermissa temporibus fuerit, hoc potissimum declarat, quod sine judice, sine arbitro, inter vos ipsi hinc inde mentem conciliastis. Pax deinde data, societas inita, fœdus ictum; & quod longe majus, ad veram benivolentiam, ad integram amicitiam est deventum. Nam & fœdus & societas conditionibus obligantur, quas exsequi oporteat terminis præscribunt, quos præterire non liceat. Amicitia verò libertas nullas habenas, nulla vincula patitur. Quod igitur immortalis Dei benignitate & natura optima opera miti utriusque partis, atque humano ingenio factum, id firmum, stabile, incorruptum, inviolabile mansurum exoptant; omnemque operam, omne studium, omnem industriam, atque ipsam*
D *vitam exposituri, ne tam rectum, tam sanctum, tam honestum publicum privatumque bonum valeat humana ratio perdere. Nunc quantum ex hoc tam amplo immortalis Dei beneficio, spei conceperim, cui non perspicuum esse debet, qui ducem rationem sequatur? Parumne enim id quisquam esse arbitratur? quod quum natura mihi parentes, quamquam omnium virtutum, auctoritatis, & felicitatis genere præditos, mortales tamen dederit, immortalem vestram hanc Rempublicam mihi, germanisque meis ac filiis, parentum loco, eadem Dei benignitate sim nactus? Jam verò quantum nos ex hac amicitia utilitatis, dignitatis, ac gloriæ consequemur, paucis operæ pretium est disserere. Parentes mei graviori ætati*
E *quietem, ad quam omnes mortalium actus intendunt, se in humanis adeptos esse existimant Minores nos ad omnes fortunæ varietates, ad omnes humanæ infirmitatis casus, divinum pæne consilium, validissimam opem, auxilium præpotens, quasi quodam jure hereditario exspectamus. Vos Genitoris mei virtute, nobilissimis ejus urbibus, exercitibus, populis, opibus, facultatibus, in omne rerum humanarum discrimen potestis pro vestro arbitrio uti. Nos verò corumnati, quum nihil valeamus nisi voluntatem liberam polliceri, si quando vigor animi, robur corporis, virtus, facultas, auctoritas aderunt, id totum, velut filios in parentes de se optime meri-*

meritos decet, pollicemur pro vestra dignitate & commodo praestituros. Non enim duo imperia, duae ditiones, duae Respublicae, sed duo diversa Principatuum nomina, una mente, uno animo, una voluntate conjuncta futura sunt, quod profectò ad administrandam rem publicam & ad repellendam injuriam communi saluti atque commodo cedet. Finitimi enim sumus, nec quisquam valet quam nos magis invicem in omnem exspectationem praesto esse, auxilium properare, communemque fortunam tueri. Quamobrem quumtantum ex hac benivolentia dignitatis & commodi assequemur, parentes, germanosque meos, ac me, qui vos amamus, colimus, observamus, amore, benivolentia, favoribus, ut facitis, prosequimini.

Nel 1456. agli 8. di Gennajo morì il Beato Lorenzo Giustiniani Vescovo di Castello, eletto del 1431. il quale era Monaco a San Giorgio d'Alica, e poi del 1451. essendo vacato il Patriarcato di Grado per la morte del Patriarca Don Domenico Michieli, la Signoria impetrò dal Papa, che il detto Patriarcato fosse unito col Vescovato di Castello, e che più non si facesse Vescovo di Castello, ma che il presente Vescovo fosse Patriarca di Venezia; e così il Papa concedette, come appare nella Chiesa di San Pietro di Castello in una tavola marmorea; e il detto Beato Lorenzo fu il primo Patriarca. Ora esso Beato Lorenzo avendo celebrato Messa il dì di Natale in San Piero di Castello in Pontificale, essendo grandissimo freddo, la notte s'ammalò. Stette dieci giorni infermo, e poi morì a dì 8. di Gennajo, e furongli fatte l'esequie a dì 9. nella detta Chiesa, dove fu posto in un deposito. Vi fu il Doge con tutto il Clero. Il quale avanti che morisse, volle che tutto il suo fosse dispensato a' Poveri, non dando più di 3. Ducati per uno. Lasciò quattro Donne di venerabil vita sue Commessarie. Stette il Corpo di lui nella Chiesa di San Piero giorni 15. senza corruzione alcuna scoperto nella cassa. Fece in vita molti miracoli, *adeo* fu chiamato Beato. La sua Vita fu scritta in Latino per Ser Bernardo Giustiniani suo Nipote. Il detto suo corpo fu tratto dal deposito, e pe' suoi parenti fu posto in un' arca marmorea, e fattagli una Capella colla sua immagine di marmo in piedi. Nota, che pel detto Beato Lorenzo fu scritto più volte pel Senato a Roma, per canonizzarlo, e il Papa mandò a fare il processo quì, & *ultimate* a tempo di Papa Lione X. fu scritto, ma nulla è stato fatto; siccome non fu fatto del Beato Francesco Quirini Patriarca di Grado. Ora nel Consiglio de' Pregadi a dì .... di Febbrajo fu eletto Patriarca in luogo suo, da essere confermato pel Papa, Don Maffeo Contarini Monaco di San Giorgio d'Alica, ricordato di farlo suo successore in vita dal Beato Lorenzo prefato a molti Senatori. A' 12. di Gennajo questi si fecero scrivere alla pruova di Patriarca di Grado in luogo del Giustiniani, e furono ballottati in Pregadi, il Reverendo Padre Don Gregorio Correro Protonotario Apostolico, il Reverendo Padre Don Jacopo Zeno Vescovo di Feltre e di Cividale, il Reverendo Padre Don Filippo Paruta Arcivescovo di Creta, il Reverendo Padre Don Giovanni Barozzi Vescovo di Bergomo, il Venerabile Don' Andrea Bondimier Canonaco Regolare nel Monastero di Santo Spirito, il Vene[...] Canonaco Regolare nel Monastero di San Giorgio in Alica, che fu eletto, il Reverendo Don Pietro Lippomano Dottore e Protonotajo Apostolico, il Reverendo Padre Don Marco Caravello Vescovo Argolicense e di Napoli di Romania, il Venerabile Don Fra Simone di San Cristoforo da Murano, il quale fece la pace. A dì 22. del detto mese fu eletto Oratore al Re di Tunisi Don Maffeo da Pesaro che fu di Ser Secondo. In questo tempo era gran peste a Venezia, *adeo* che in Pregadi non erano cento persone. Onde di Luglio fu preso d'eleggere con pena tre Provveditori sopra la Sanità con grandissima autorità, e furono eletti Ser Maffeo Micheli, Ser Matteo Vittore, e Ser Bertuccio Dolfino. Il qual Dolfino venne a' Pregadi e mise parte di togliere il luogo di San Lazzero, dove fosse fatto un Lazaretto, e che i lebbrosi del mal di San Lazzero fossero mandati ad abitare a San Jacopo di Paludo. Ma non fu preso. E poi fu determinato di togliere San Pietro della Volta, e poi fu sospeso.

A dì primo di Giugno venne a Venezia Luigi Bocchetta, che fu Ballottino del Doge presente, il quale andò ad accompagnare Ser Jacopo Foscari figliuolo del Doge al suo confine alla Canea, giusta la condennagione del Consiglio de' Dieci colla Giunta. Il quale Ser Jacopo finse di scrivere una lettera al Duca Francesco di Milano, commemorandogli i servigi avuti per favore del Doge suo padre, pregandolo ch'egli volesse pregare la Signoria, che fosse contenta di rimuoverlo da quel confine, e lasciò la detta lettera aperta sulla tavola, acciocchè il detto Bocchetta la vedesse, e lo dicesse a' Capi de' Dieci, acciocch'eglino il mandassero a togliere, come seguì. La qual Lettera Ser Jacopo diede al detto Luigi, che la mandasse a Milano. Il quale giunto quì, la presentò a' Capi de' Dieci. Onde i Capi per sapere la cosa, armarono una Galera, Sovracomito Ser Lorenzo Loredano *quondam* Ser Piero Procuratore, e la mandarono alla Canea a togliere il detto Ser Jacopo. E fu nominato un Damiano da Chiavari Genovese, il quale capitò alla Canea, e seppe la cagione di tal lettera, il quale giunto a Venezia disse il tutto esso Damiano a Ser Luca Gritti di Ser Triadano, ch'era suo conoscente, il qual Ser Luca lo disse a suo padre. Ora il detto Ser Jacopo Foscari fu condotto quì in giorni 34 tra l'andare e il ritornare della detta Galera, e giunse a Venezia a dì 19 di Luglio alla campana. E fu posto in Torricelle co' guardiani. E nota, che fu fatta in questa materia al Conseglio de' Dieci una giunta di venti. Il qual Jacopo collegiato confessò *de plano* d'avere scritta la detta lettera, e postala dove fosse veduta. E questo aver fatto per poter vedere il Doge suo padre prima che morisse, e sua madre, e poi ritornare al suo confine. Onde a dì 24. di Luglio colla giunta fu proceduto contro di lui, *videlicet*, ch'esso tornasse al confine alla Canea, dove stesse un'anno in prigione; e se scriverebbe più lettere ad alcun Signore, dovesse finire la sua vita in prigione. E fu data libertà al Doge e alla Dogaressa, alla moglie e a' figliuoli, d'andarlo a vedere nelle Torricelle. Il qual Jacopo però ebbe prima, per sapere la verità da que' che lo collegiarono, trenta squassi di corda. Onde il trovarono

menato in camera del Cavaliere del Doge a guarire, dove il Doge andò a vederlo e ad abbracciarlo. Il Doge era vecchio in decrepita età, e camminava con una mazzetta. E quando gli andò parlogli molto costantemente, che parea che non fosse suo figliuolo, licèt fosse figliuol' unico. E Jacopo disse: *Messer padre, vi prego, che procuriate per me, acciocchè io torni a casa mia*. Il Doge disse: *Jacopo va, e ubbidisci a quello, che vuole la Terra, e non cercar più oltre*. Ma si disse, che il Doge tornato a Palazzo tramortì. E poi il detto Jacopo fu mandato al suo confine alla Canea. Il quale appena giuntovi, Ser Vittore Cappello, Ser Orsato Giustiniani il Cavaliere, e Ser Paolo Barbo il Cavaliere procuravano di fargli grazia. Ma sopravenne la nuova, come il detto Jacopo era morto, e nulla seguì.

A dì 22. di Giugno per la Signoria fu determinato di dare al Signor Duca di Milano la Casa di San Polò che fu del Magnifico Gattamelata. A dì 7. d'Agosto il Re d'Ungheria ebbe una grande vittoria contra il Turco a Belgrado, il qual Turco era ivi con 150000. persone, e assediò per 40. giorni Janus Vaivoda detto il Bianco, Capitano del Re d'Ungheria. Il quale con 8000. Crocesegnati, e con Fra Giovanni da Capistrano, il quale fu mandato per Papa Callisto III. a tale impresa, vinse i Turchi. Il qual Belgrado è sul Danubio sulla Servia sopra d'una collina, e scende con due ali verso il monte in tondo, e di sopra v'è la Rocca, che guarda al piano di Servia. Il qual luogo il Turco voleva toglierle, ma gli Ungheri fecero dentro fosse con bombarde, che ammazzavano assai Turchi traendole. E a dì 23. di Luglio seguì la vittoria, e il Soldano Maometto fu ferito; la qual ferita fu cagione della sudetta vittoria; e la lettera Latina scrive di questo Janus, & anche la Cronica Dolfina. E intesa tal nuova a Venezia, se n'ebbe grandissima allegrezza. In questo tempo la peste faceva gran progresso. In questo mezzo il Signor Turco dopo avuta la rotta a Belgrado dagli Ungheri, riassunte le forze andò verso Trebisonda e prese quell'Imperio, e fu morto quell' Imperadore. Ancora mandò esercito nella Bossina, e prese il Re e ammazzollo. Papa Callisto III. istituì Sacerdoti i quali ogni dì dicessero Messa contro gl'Infedeli; e che a mezzo dì si sonasse una campana e si dicesse *l'Ave Maria*, e ordinò l'Officio della Trasfigurazione colle Indulgenze, e ordinò l'Officio del Corpo di Cristo, e mandò Legati a Ussun Cassan e in Armenia, per muoverli contro il Turco, e mandò loro de' Presenti.

Nel 1457. del mese d'Ottobre seguì la deposizione di Messer Francesco Foscari Doge del Dogato per deliberazione fatta nel Consiglio de' Dieci colla Giunta. Erano adunque Capi de' Dieci Ser Jacopo Loredano, Ser Girolamo Donato, e Ser Girolamo Barbarigo, i quali vedendo che il Doge più non poteva esercitare e ch'era in età decrepita, deliberarono tra loro di promuovere tal materia nel detto Consiglio. Il quale chiamato, si misero per tal materia importantissima a trattare, che fieno eletti 25. de' primi della Terra per giunta al detto Consiglio de' Dieci, e fu presa la parte. E ridotto il Consiglio di Dieci colla detta giunta d'Ottobre, Ser Girolamo Barbarigo Capo de' Dieci andò in arringo, e propose al Consiglio, come Messer Francesco Foscari Doge era 34. anni da che era stato fatto Doge e mesi sei, ed era in decrepita età d'anni 90. nè più si poteva esercitare. Dopo che suo figliuolo Ser Jacopo era stato mandato al confine in Canea, non veniva più in Collegio nè in Consiglio de' Dieci, e meno in Pregadi. Sicchè questo Stato poteva riputare di non aver Doge. Pertanto era di bisogno di provvedere e fare un' altro Doge. E così fu disputata la materia per otto giorni continui, e stavano fino a 4. e 5. ore di notte su. E fu deliberato di chiamare Ser Marco Foscari Procuratore come di giunta, ch' era fratello del Doge, acciocchè la briga non mormorasse, che s'era sul dimettere il Doge. Il qual venne, e il serrarono con dargli giuramento solenne che nulla dicesse. In questo mezzo al Doge abbondava molto il catarro e lo sputo, *& tamdem* fu preso, che i Consiglieri dovessero andare a sua Serenità, e dirgli, che non potendosi più adoperare, sarebbe meglio, ch'egli volesse rifiutare il Dogato, con questo che in vita sua avesse l'entrate come Doge. Così in esecuzione di tal deliberazione i Consiglieri andarono dal Doge. Rispose loro d'aver giurato nella creazione sua di star Doge e d'osservare la sua promessione, onde egli non poteva rifiutare; ma che parendo così a loro quattro Consiglieri, potevano mettere le parti nel gran Consiglio, ch'egli dovesse rifiutare il Dogato. I Consiglieri poi riferirono al detto Consiglio le parole di Messer lo Doge. Onde presero che il detto Doge fosse assoluto dal sagramento fatto, e con effetto ch' egli volesse rifiutare il Dogato, e fosse eletto un'altro Doge in luogo suo, con questo, che finche vive, abbia Ducati 2000. d'entrata dal Comune all'anno, e a ragione d'anno, e morendo gli sia fatto onore come a Doge; e che in termine di tre giorni egli debba aver sgombrato il Palazzo. Così inteso il Doge tal deliberazione, la qual fu fatta d'Ottobre, i Consiglieri gliela andarono a dire, il quale già s'era tratto l'anello Ducale di dito, e postasi altra berreta senza il corno. E disse: *volentieri*, e che ubbidirebbe l'Eccellentissimo Consiglio de' Dieci. Poi veduto Ser Jacopo Memo Capo de' Quaranta in luogo di Consigliere, gli dimandò, chi egli era. Rispose gli: *Io son figliuolo di Messer Marco Memo*. Il Doge gli disse: *Tuo padre è mio amico*. Ora il Doge fatto sgombrare le robe del Palazzo, e mandatele alla sua casa fatta fare per lui a San Pantaleone al Cantone del Rio, il dì seguente esso Doge molto vecchio e decrepito fu vestito colla mazzetta in mano. Venne giù per la Scala del Palazzo, per quella sulla quale entrò in Dogato, di compagnia di Ser Marco Foscari Procuratore suo fratello, e montò in barca e andò alla sua casa. Intesa tal cosa per la Terra, tutti mormorarono, e fu pel Consiglio de' Dieci deliberato e posto silenzio, che più non si parlasse di questo, e commessane l'inquisizione a' Capi e agl' Inquisitori del detto Consiglio de' Dieci. E poi fu chiamato il gran Consiglio, e servati gli ordini soliti, come dito più avanti, fu eletto Doge Pasquale Malipiero Procuratore a dì 30. d'Ottobre, ed entrò nel Dogato.

Ad esso Foscari udendo sonar le campane per la creazione del nuovo Doge, si ruppe una vena nello stomaco, e sovrabbondògli il san-

sangue *adeo* che di Novembre compiè la sua età. Altri dicono, che avea un cancro nella lingua, che il rodeva fino nelle canne del pulmone, e che sovrabbondò tanta flemma di sputo, che soffocollo. A dì primo di Novembre il giorno d'Ognisanti, essendo il Doge nuovo nella Chiesa di Santa Maria alla Messa, venne a lui Ser' Andrea Donato il Cavaliere, genero del detto Foscari Doge, e disse a Messer lo Doge la morte del suocero, che parve a tutti gran cosa, che così presto fosse mancato, e fu giudicato ciò avvenuto gli fosse per malenconia, vedendosi fuora del Palazzo e della sua Camera Ducale. Fu determinato di fargli onore da Doge, e fu fatto sonare a San Marco nove volte le campane doppie e per tutta la Terra, e furono detti gli Officj soliti dirsi, quando muore il Doge a San Marco. Poi a dì tre del detto mese fu ordinato di fargli l'esequie. Il corpo suo fu portato a San Marco in Palazzo nella Sala de' Pioveghi vestito da Doge la notte a dì 3. E nel detto giorno dopo desinare fu portato per la Terra colle cerimonie Ducali fino a' Frati Minori, dove fu seppellito, e posto in un deposito. L'andò ad accompagnare il Doge nuovo colla Signoria. Fece la sua Orazione funebre Ser Bernardo Giustiniani *quondam* Ser Lionardo Procuratore. Dipoi gli fu fatta una bellissima arca pe' suoi dorata all' altar grande con un' Epitafio. Questo fu il Breve che il detto Doge tiene in gran Consiglio:

Post mare perdomitum, post Urbes marte subactas,
Florentem patriam longævus pace reliqui.

Epitaphium Francisci Foscari Ducis. *Accipite, Cives, Francisci Foscari vestri Ducis imaginem, ingenio, memoria, eloquentia, ad hæc justitia, fortitudine animi, si nihil amplius, certe summorum Principum gloriam æmulari contendi. Pietati erga patriam meæ satisfeci. Maxima bella pro vestra salute & dignitate terrâ marique per annos plusquam triginta gessi, summaque felicitate confeci. Labantem suffulsi Italiæ libertatem. Turbatores quietis armis compescui; Brixiam, Bergomum, Ravennam, Cremam, imperio adjunxi vestro. Omnibus ornamentis patriam auxi. Pace vobis parta, Italiâ in tranquillum fœdere redactâ, post tot labores exhaustos, ætatis anno LXXXIV. Ducatus verò quarto supra tricesimum, Salutisque MCCCCLVII. Kalend. Novembris, ad æternam requiem commigravi. Vos Justitiam & Concordiam, quo sempiternum hoc sit imperium, conservate. Francisco Avo Duci, Francisco germano pientissimo Nicolaus Jacobi monumentum hoc magnificum posuit.*

MCCCCLVII.

Pasquale Malipiero Doge LX.

FU creato a' 23. Ottobre e a dì 24. fu chiamato il gran Consiglio per dar principio all' elezione, e furono al Consiglio Gentiluomini circa 800. E prima furono fatti i cinque Correttori, che furono Ser Paolo Trono Procuratore, Ser Cristoforo Moro Procuratore, Ser' Orsato Giustiniani Procuratore, Ser Michele Veniero Procuratore, e Ser Niccolò Bernardo. Questi Correttori il giorno dopo al dì 25. misero varie parti e correzioni. A dì 27. i Quarantuno Elettori furono Ser Bernardo Bragadino che fu Capitano in Creta, Ser Carlo Marino Avvogadore, Ser Magdalino Contarini Procuratore, Ser Paolo Barbo Cavaliere, Ser Lorenzo Soranzo da San Samuele, Ser' Antonio Diedo il grande, Ser Matteo Vituri il grande, Ser' Orsato Giustiniani Cavaliere Procuratore, Ser Niccolò Buono il grande *quondam* Ser' Alessandro, Ser Cristoforo Moro Procuratore, Ser Jacopo Loredano *quondam* Ser Piero Procuratore, Ser Paolo Trono Procuratore, Ser Marino Giorgi, Ser Marino Zane, Ser' Almorò Pisani, Ser' Andrea Vendramini, Ser Niccolò Miani, Ser Niccolò Bernardo Avvogadore, Ser Luca da Pesaro, Ser Triadano Gritti Avvogadore, Ser Pasquale Malipiero Procuratore, Ser Niccolò Trivisano *quondam* Ser Jacopo Procuratore, Ser Luca da Legge, Ser Giorgio Valaresso Padrone all'Arsenale, Ser Benedetto Morosini *quondam* Ser Alessandro, Ser Vittore Duodo, Ser' Antonio Veniero il Cavaliere, Ser' Alessandro Marcello, Ser' Andrea Foscolo, Ser Giovanni Dolfino, Ser' Ottaviano Valiero, Ser' Andrea Lioni *quondam* Ser Niccolò, Ser Marino Lippomano fu Consigliere, Ser Benedetto Barozzi, Ser Luigi Storlado Procuratore, Ser Filippo da Molino *quondam* Ser Marco Procuratore, Ser Pietro Grimani fu al Sale, Ser Girolamo Barbarigo *quondam* Ser Francesco Procuratore, Ser Girolamo Donato, Ser Giorgio Bembo fu al Sale, Ser Francesco Balbi dal Banco. Questi 41. di Domenica a dì 30. Ottobre a ore 15. e mezza elessero il Doge, e a ore 22. egli entrò nel Dogato. Questi era Procuratore di San Marco, e trovò la Repubblica pacifica e in quiete. Fu Doge felice, giusto, grave, e di bello aspetto, e di bella maniera, di statura più che mezzana, di facultà mediocre. Era uomo molto carnale e lascivo, e nel suo tempo poche cose degne di memoria seguirono, se non le feste pubbliche, che furono fatte sulla piazza di San Marco per la sua creazione, che furono assai e belle. Avea Carlo suo nipote, che fu figliuolo di Paolo suo figlio. Sotto di questo Doge fu principiata la porta grande, per cui s'entra in Palazzo, dov' è la sua arme, e sotto il Doge Moro fu compiuta. Venne un'Oratore del Papa in questa Terra. E il Doge a dì primo di Dicembre nel Consiglio de' Pregadi riferì quello, che il Cappellano di Papa Calisto III. venuto Oratore alla Signoria nostra avea esposto, come il Papa vuole andare contro al Turco, e fare un Concilio sopra questa materia, esortando questa Signoria che voglia come Cristianissima mandare a Roma i suoi Oratori per la detta cagione. Onde furono poste varie opinioni al Consiglio, e alla fine fu preso.

Nel 1458. di Gennajo morì a Roma Papa Callisto III. di nazione Ispano. Lasciò di contanti Ducati 115000. da essere spesi contro gl'Infedeli. I Cardinali elessero in luogo suo Pio II. di nazion Sanese, prima chiamato Enea Silvio, uomo dottissimo, il qual'era Cardinale nuovamente creato e Vescovo di Siena. Sicchè in breve si fece Papa. A dì 28. di Febbrajo morì Don Fantino Dandolo Vescovo di Padova, il quale fu uomo singularissimo. D'anni 25. fu Podestà a Padova, e poi fatto Vescovo di Padova con volere della Signoria nostra, e in Pregadi fu eletto Don Gregorio Correro Protonotajo Apostolico, e Papa Pio fece Vescovo di Padova Don Piero Barbo Cardinale di San Marco, ma la Signoria non gli volle dare il possesso, perch'ella voleva eleggere il Vescovo di Padova in Pregadi, e avea-

no già pe' Pregadi eletto un'altro, il qual'era Don Jacopo Zeno Vescovo di Feltre. E facendo dire al prefato Cardinal Barbo la Signoria per via dell'Orator nostro, ch'egli dovesse rinunziare tal Vescovato, che mai la Signoria non sopporterebbe che andasse in commenda, egli nol volle fare. Onde pel Consiglio de' Pregadi fu preso che Ser Paolo Barbo Cavaliere suo fratello debba far rinunziare il detto Vescovato, *alitèr* egli fosse bandito di questa Terra, e non potendo farlo rifiutare, il detto Ser Paolo Barbo andò in esiglio, e stette fuora per molti anni, ed era de' primi Patrizj della Terra. Alla fine il detto Cardinale consentì, che il detto Vescovato fosse dato e confermato pel Papa a Don Jacopo Zeno sopradetto; ed egli rifiutò con questo, che gli dasse all'anno Ducati 2000. di pensione, e il Zeno ebbe il possesso, e in un'anno dopo acconce tali cose Ser Paolo Barbo il Cavaliere ritornò a Venezia. In quest'anno in Pregadi fu preso d'eleggere quattr'Oratori a Papa Pio II. Pontefice eletto a congratularsi e a dargli ubbidienza. E così furono eletti Ser Triadamo Gritti, Ser Matteo Vitturi, Ser Girolamo Barbarigo, e Ser Jacopo Loredano, il quale rifiutò, in luogo del quale fu eletto Ser Vittore Cappello, il quale fece l'Orazion volgare a Papa Pio, ch'era dottissimo in Umanità, e Poeta laureato.

Nel 1459. di Maggio fu preso d'aggrandire il Portico di San Marco, e fu rifatta la Storia di Canalorfano, e'l Mappamondo. In questi giorni Papa Pio II. scrisse un Breve al Doge, come egli voleva andare contra de' Turchi, imitando le vestigie del suo precessore Callisto III. E voleva fare un Concilio a Mantova, per fare una Crociata. Però si dovessero mandare i nostri Oratori a Mantova con ampio mandato, perch'egli si partirebbe di Roma, andando alla volta di Mantova. E già pare che fosse giunto ivi. Onde fu consultato in Pregadi più giorni. Alla fine fu preso di mandare due Oratori al detto Concilio, che furono Orsato Giustiniani Procuratore, e Luigi Foscarini il Dottore, che fu *etiam* poi Procuratore. E il detto Pontefice scrisse un'altro Breve al Doge del suo venire a Mantova a dì 25. d'Agosto 1459. E furono spediti i nostri Oratori, e Ulisse Aleotti Segretario fece loro la commessione d'ordine del Collegio, che per niun modo i detti Oratori non salutino nè parlino al Cardinal Barbo, per non aver voluto rinunziare a nostra compiacenza il Vescovato di Padova. Ora i detti Oratori s'incontrarono nel detto Cardinale, e non poterono fare a meno di non salutarlo, e andossene alla sua via. Per lo che intesa questa disubbidienza pe' Capi de' Dieci, Ser Matteo Vitturi e Ser Lione Viaro furono intromessi e menati nel detto Consiglio de' Dieci, come nella Cronica Dolfina appare. Ma credo che più tosto i detti fossero Avvogadori, e li menarono in Pregadi, e furono condennati tutti e due, che non potessero andare Oratori più in alcun luogo, e fu piccola condennagione. Venne d'Agosto in questa Terra Giorgio Trabesonzio e presentò al Doge il Libro di Platone *de Legibus* tradotto per lui di Greco in Latino, e fu condotto a leggere in questa Città in Umanità con salario di Ducati 150. all'anno. E fece la sua Rettorica intitolata alla Signoria nostra, chiamata *Retorica Trabesunzina*. In quest'anno l'arte della Stampa fu trovata da un Tedesco nominato Giovanni Cutembergo d'Argentina. Altri vogliono che fosse trovata da.... Fusto, e altri da Niccolò Jenson. La qual'arte degnissima fu utile e molto lodevole. L'allume di Rocca in Italia fu quello di Volterra in Toscana da un certo Genovese fu trovato su certi monti, i quali hanno incominciato a cavare. E il predetto allume non si poteva avere, se non per via del Turco. A dì 22. di Dicembre in Pregadi fu preso di concedere a Don Giorgio Micheli Priore di San Michele d'India, che a requisizione del Signor Prete Janni, del quale è Nunzio, si lascino trarre arme 400. scoperte, e certi bracciali, e tra queste evvi un'armatura scoperta ornata d'argento, la quale il Duca di Milano manda a donare al figliuolo del detto Prete Janni, e una fontana d'argento dorato e di cristallo per valute di Ducati 1500. e certi lavori d'argento e di cristallo e gioje per Ducati 2000. E le dette cose possa far caricare sulle nostre navi, per portarle in Soria; poscia per terra le farà condurre in India.

Nel 1460. la Peste faceva danno in questa Terra, e progressi. Onde a dì 10. di Novembre fu preso d'eleggere in Pregadi tre Conservatori sopra la Sanità con dar loro grande autorità. A dì 27. di Marzo fu eletto Patriarca di Venezia in luogo di Don Maffeo Contarini, che morì, Don' Andrea Bondimiero, Professo di Santo Spirito. Visse due anni. Nota, che il detto Patriarca, poichè s'ebbe il possesso da Roma, voleva restare Frate nel suo Monastero di Santo Spirito, e non entrare Patriarca. E nel 1460. a' 16. di Maggio fu presa parte in Pregadi, che il Collegio debba mandare per lui ed esortarlo ad entrare, e così tanto fu esortato, ch'entrò.

Nel 1461. a' 10. di Dicembre fu preso nel gran Consiglio di far Nobile nostro del maggior Consiglio il Serenissimo Re Stefano di Bossina e i suoi eredi. In questo mese venne in questa Terra il Cardinal Bessarione Vescovo Tusculano, cognominato Cardinal Niceno Greco, Legato del Papa, uomo dottissimo venuto per la materia della Crociata. E a dì 20. di Dicembre fu preso di farlo del numero de' nostri Gentiluomini del maggior Consiglio, e andò in elezione. Ancora non voglio lasciar di scrivere, come del 1459. a' 27. di Gennajo fu preso di fare del nostro maggior Consiglio il Reverendissimo Don Prospero Colonna Cardinale con gl'Illustri suoi fratelli Signor' Antonio Principe di Salerno e Prefetto di Roma, e Signor' Odoardo Duca di Marzia co' suoi eredi. In tempo di questo Doge Venezia stette in pace e in quiete. E in questa Terra poi e per tutta l'Italia fu principiata l'arte dello Stampar Libri, la quale ebbe principio da alcuni Tedeschi, tra' quali uno chiamato Niccolò Jenson Tedesco fu il primo, che in Venezia facesse stampare Libri, e guadagnò assaissimi danari, sicchè venne ricchissimo. Questo Doge dogò anni 4. mesi 6. giorni 7. Morì, e fu sepellito a San Giovanni e Paolo. Alle sue esequie fu l'Illustre Chir Tomado Despoto della Morea della casa Paleologo, scacciato dal Turco, e venuto in questa Terra. Fece l'Orazione Antonio Dandolo Dottore di Ser Andrea da Crema. Il Corpo fu posto in un deposito, e poi pe' suoi posteri nel Coro gli fu fatto fare un'arca alta, senza epitafio. Ma come vidi, vi fu uno che fece quest' Epitafio. *Paschalis Malipiero Dux Pacificus*. Morì a dì 5. di

di Maggio del 1462. dì di Mercoledì, a ore 23. Questo è il Breve, ch'egli tiene in mano nel gran Consiglio.

Me Duce Pax Patriæ, data sunt & tempora fausta.

Noto come sotto questo Doge del 1462. a dì 4. d'Aprile fu posta parte nel gran Consiglio di fare nobil nostro del maggior Consiglio Don Luigi Cardinale Patriarca d'Aquilea e Camerlengo della Chiesa. Sicchè in pochi giorni furono fatti nobili tre Cardinali. In quest'anno Carlo figliuolo primogenito del Re di Navarra morì, il qual fece molti miracoli, e per Santo fu riputato.

Copia d'una lettera del Signor Soldano Albufer Hamer Sultan Elmayrdi figliuolo del Sultan Lasseraf Aynel al Sereniſſimo ed Eccellentiſſimo Meſſer Paſquale Malipiero Doge inclito di Venezia; nel 1461. *à tergo*. „ In nome di Dio. A Meſſer lo Doge grande, e „ poſſente e più apprezzato uomo di gran prudenza Paſqual Malipiero, maggiore della Fede di Criſto, e più onorato da quelli „ che adorano la Croce, Meſſer lo Doge di „ Venezia, colonna di tutti i Criſtiani, amico de' Signori Soldani e Signori del Moresemo, che Iddio il mantenga, Doge di Venezia. *Dentro la lettera*: „ Il Signor Soldano Melech Elmaydi Signore de' Signori „ di tutto il Moresemo, difensor de' pupilli, „ validatore e mantenitore della giuſtizia con „ grande egualità, conquiſtatore e ſempre „ vincitore de' ſuoi nimici e ribelli, ereditario del Soldanadego, Re degli Arabi e „ Perſi, ſervo de i due Santi Luoghi, cioè „ Lamech e Geruſalemme, Re ſopra que' che „ portano corona in teſta, aſſicuratore de' „ cammini e delle facoltà di tutti que', che „ vivono ſotto l'ombra della ſua ſanta Signoria, Abulfer Hamet Soldano Elmaydi, figliuolo del Soldano venturoſo Laſſeraf „ Aynel, che Iddio e il Profeta Santo ſoſtenga nella ſua Signoria, e diagli vittoria „ contro i ſuoi nimici, e intelletto a fare i „ ſanti comandamenti. Amen. Dalla preſenza tua Doge di Venezia grande poſſente „ &c. che Iddio ti mantenga nella tua Signoria, e ti dia vita lunga e grazia di multiplicare la tua Signoria, al tempo di noſtro „ padre avventuroſo il Signor Soldan Laſſeraph, che Iddio dia Paradiſo alla ſua anima, è ſtato il tuo Ambaſciatore alla ſua „ preſenza, chiamato per nome Maffio Michel, uomo molto ſavio e di gran prudenza, il quale al preſente torna alla tua Signoria; e abbiamo ſaputo dalle lettere, che „ preſentò per nome della tua Signoria al „ Soldan noſtro padre, e abbiamo comandato „ di farti riſpoſta, e di ſignificarti, che tutto „ quello, che il detto Ambaſciadore per tuo „ nome ha domandato, gli è ſtato conceduto, ſalvo che il prezzo del Pepe, del quale mai non volle il Signor Soldano noſtro „ padre contentarſi di calar di prezzo d'un „ denaro di cento Ducati la ſporta. Imperocchè il detto Pepe non appartiene ſolamente a' mercatanti Veneziani, ma a tutti „ i Mori, e alle altre nazioni. Da poi che fu „ morto noſtro padre, e che ci ſiamo fermati „ nella ſua ſede ſanta del Soldanadego, il tuo „ Ambaſciadore è ſtato alle noſtre porte ſante, e ha domandato la noſtra ſanta limoſina per parte della tua Signoria. E quello, „ ch' egli ci ha domandato per parte tua, „ gli abbiamo conceduto, come tu hai per le „ tue lettere domandato pel detto tuo Ambaſciadore, e come egli ha voluto, così gli „ abbiamo conceduto; e abbiamo comandato, „ che ſia il prezzo della Sporta del Pepe a „ Saraſi 85. E queſto per contentare la tua „ volontà e farti buon cuore. E abbiam „ mandato il noſtro comandamento ſanto ſopra la detta cagione e ſopra le altre coſe, „ che ha domandato il detto Ambaſciadore „ per nome della tua Signoria. E ſi è ſcritto „ e fermato il noſtro comandamento ſanto, „ e sì abbiam data al tuo Ambaſciadore una „ veſte lavorata al modo del paeſe noſtro foderata d'armellini, e un' altra al ſuo Scrivano foderata di Vari, de' panni che ſi „ fanno ne' paeſi noſtri; e abbiamo molto „ onorato il detto tuo Ambaſciadore, e fatte „ le ſpeſe, ſecondo uſanza, e partitoſi dalle „ noſtre ſante porte onorato, apprezzato, ben „ veduto, e ben trattato. E abbiam dato al „ detto Ambaſciadore i preſenti, che mandiamo alla tua Signoria, ſcritti quì ſotto „ nel preſente comandamento. Stà adunque „ di buon cuore, perchè ti reputiamo per „ caro amico della noſtra Signoria, e abbiamo firmati i patti antichi, ſecondo le buone uſanze, e abbiamo firmati tutti i Conſoli e Mercatanti, che ſono ne' paeſi noſtri „ nelle uſanze loro e nella pace antica, acciocchè tutti ſieno di buon cuore, e vengano ne' paeſi noſtri ſicuri da' mercatanti „ colle mercatanzie e buone merci loro, onde eglino colle perſone, avere, e mercatanzie ſaranno ſicuri e ſalvi. E ne ſieno „ avviſati tutti i mercatanti, che ſtieno di „ buon cuore, perchè la nazione de' Veneziani è ne' paſſi noſtri pregiata, onorata, „ e meglio trattata di tutte l'altre in tutte le „ ſue faccende. Mandimi ſpeſſo de' tuoi Meſſi, „ e ſcrivimi per conſervare la noſtra amicizia, perchè ſempre vedremo volentieri le „ tue lettere, e faremo ſcrivere la noſtra riſpoſta. Tutti i tuoi mercatanti ne' paeſi „ noſtri ſono liberi, e poſſono andare ſenza „ alcuna penſione pe' noſtri paeſi, facendo la „ mercatanzia loro, perchè ſempre faremo „ loro buona compagnia, e manterremoli ſotto la noſtra ſanta giuſtizia. Abbi queſte „ coſe che ti abbiamo ſcritte appreſſo il tuo „ cuore, che Iddio ci dia grazia che ſiamo „ ſempre concordi. I preſenti: Benzoi rotoli „ 30. Legno Aloë rotoli 20. Due paja di Tapeti. Un' ampolletta di balſamo. Teriaca „ boſſoletti 15. Zuccheri Moccari panni 42. „ Zuccheri canditi ſcattole 5. Zibetto un „ cornetto. Porcellane pezzi 20., cioè 7. „ piattine, 5. ſcodelle, 4. grandi e una picciola, piattine 5. grandi, 3. ſcodelle, una „ biava, e due bianche.

MCCCCLXII.

Criſtoforo Moro Doge LXII.

Essendo morto il preceſſore a dì 5. di Maggio, a dì 8. fu chiamato il gran Conſiglio, e poſto pe' Conſiglieri, e Capi de' Quaranta la parte ſolita di fare il Doge. E fu preſa. Correttori furono Ser Criſtoforo Moro Procuratore, Ser Matteo Vitturi Procuratore, Ser Marco Foſcari Procuratore, Ser Luigi Loredano Procuratore, e Ser Orſato Giuſtiniani Procuratore Cavaliere. Queſti a dì 9. la mattina chiamarono il gran Conſiglio, e mi-

misero le correzioni loro della promessione del Doge: E poi a dì 10. a ore 20. fu principiato a farsi l'elezione. Questi furono i Quarantuno: Ser Cristoforo Moro Procuratore, Ser Giorgio Loredano *quondam* Ser Marco, Ser Niccolò Contarini Procuratore, Ser Marino Zane *quondam* Ser Niccolò, Ser Michele Veniero Procuratore, Ser Jacopo Antonio Marcello Cavaliere, Ser Triadano Gritti *quondam* Ser' Uomobuono, Ser Giovanni Malipiero *quondam* Ser Peruzzo, Ser Pietro Mocenigo *quondam* Ser Lionardo Procuratore, Ser Matteo Vetturi Procuratore, Ser Filippo da Molino *quondam* Ser Marco Procuratore, Ser Carlo Pisani *quondam* Ser Niccolò, Ser Giovanni Faliero *quondam* Ser Francesco, Ser Marco Foscari Procuratore, Ser' Andrea Vendramini *quondam* Ser Bartolomeo, Ser Paolo Barbo Cavaliere, Ser Guglielmo Quirini *quondam* Ser' Andrea, Ser Francesco Balbi *quondam* Ser Luigi, Ser' Orsato Giustiniani Cavaliere Procuratore, Ser Girolamo Barbarigo *quondam* Ser Francesco Procuratore, Ser Piero Grimani *quondam* Ser Giovanni, Ser' Arsenio Duodo *quondam* Ser Piero, Ser Luigi Diedo *quondam* Ser Marco, Ser Lorenzo Soranzo *quondam* Ser Vittore, Ser Niccolò Miani *quondam* Ser Giovanni, Ser Zaccheria Valaresso *quondam* Ser Vittore, Ser Candiano Bolani *quondam* Ser Masseo, Ser Lorenzo Dolfino *quondam* Ser' Antonio, Ser' Andrea Bernardo *quondam* Ser Francesco, Ser Zaccheria Trivisano Dottor Cavaliere, Ser Lione Viaro *quondam* Ser Giorgio, Ser' Albano Cappello *quondam* Ser Giorgio, Ser Benedetto Morosini *quondam* Ser Luigi, Ser Francesco Buono *quondam* Ser' Alessandro, Ser Luigi Bembo *quondam* Ser Lorenzo, Ser' Orio Pasqualigo *quondam* Ser Marco, Ser Niccolò da Canale Dottore, Ser Girolamo Badoero *quondam* Ser Sebastiano, Ser Lorenzo Minotto *quondam* Ser Pietro, Ser Domenico Erizzo *quondam* Ser Filippo, Ser Bernardo Bragadino *quondam* Ser' Andrea. Questi quarantuno elessero a dì 12. di Maggio a ore 10. del Mercoledì Doge Cristoforo Moro sopranominato, ch' era Procuratore di San Marco sopra le Commessarie d'oltre Canale, e a ore 18. entrò nel Dogato. Costui era molto divoto di Frà Bernardino da Siena dell' Ordine de' Frati Osservanti di San Francesco, il quale fu poi canonizzato per Santo. Il suo Corpo è all' Aquila. Morì a dì 20. di Maggio del 1444. e predicò in questa Città, e gli profetizò come egli sarebbe Doge. Costui non avea figliuoli. Era Candiotto. Ebbe una moglie da Cà Sanuto. Sotto di lui questo Stato ebbe gran guerra col Turco. Nella Chiesa di San Marco fu pubblicato per Ser Michele Veniero Procuratore più vecchio de' quarantuno. La Dogaressa da Cà Sanuto nominavasi Cristina, e menolla in Palazzo col Bucintoro del mese di Settembre del 1462. A dì 13. di Dicembre Vittore Cappello, ch' era Capitano di mare di Galere 20. venne a disarmare, e portò con sè la Testa di San Giorgio Martire, tolta dall' Isola di Liesina, la qual Testa era coperta d'argento, e colla sua medesima Galera arrivò al Monastero di San Giorgio Maggiore, e l'Abate e i Monaci con grandi cerimonie e onore vennero a togliere di Galera tanta Reliquia, la quale egli volle che dovesse stare ivi. A dì 28. del detto mese fu preso di fare un Capitano Generale da mare di Galere 30. e fu eletto Luigi Loredano Procuratore, stato altre fiate, il quale partì di Venezia a dì 25. di Gennajo del 1463. con 19. Galere.

Nel 1463. in questi giorni scappò uno Schiavo del Subassì di Settines con Aspri 100000. e venne a Corone in casa di Girolamo Valaresso, ch' era ivi Consigliere, da cui ebbe ricapito, e partì seco gli Aspri. Il Subassì mandò a domandarlo. Il Reggimento rispose, che lo Schiavo s'era fatto Cristiano, e non volle darlo. Onde per questo il Flambulo della Morea con gente andò del mese di Maggio sotto d'Argos, e avendo trattato, l'ebbe, e fu mandato fuora Niccolò Dandolo, che v'era nostro Rettore. La qual nuova s'intese del mese di Maggio. Luigi Loredano Procuratore Capitan Generale mandò a dolersi a quel Flambulo d' aver tolto Argos, protestandogli che lo dovesse rendere, il quale ricusò di volerlo fare. Per lo che il detto nostro Generale scrisse alla Signoria, che, se le piaceva, avrebbe egli 20000. uomini della Morea e anderebbe all' impresa di Metelino, sperando d'averlo. Onde consultata questa cosa in Pregadi, alla fine fu preso di venire alla guerra col Turco, e di togliergli la Morea. E fu preso di mandarvi gente, e Capitano dell' impresa Bertoldo d'Este nostro Condottiere colla sua Compagnia, il quale fu figliuolo di Taddeo Marchese; il quale passò sulla Morea con navi 23. Galeazze 5. Majani 8. e i nostri misero in piede molto presto la detta gente, e l'armata in ordine. Furono mandati nella Morea oltre il Magnifico Bertoldo da Cà d'Este Capo dell' impresa, quindici Contestabili con fanti 500. tra' quali Bettino da Calzina, Cecco Brandolini, Giovanni Attelano, Roberto da Tiene, Giovanni Massario, Lione Schiavone, e alcuni altri. Ora le dette genti andate a Napoli di Romania, andarono ad Argos, e quello dato a' soldati a sacco, ebbero la Terra; ma i Turchi si ritirarono nella Rocca, e sopravvenne soccorso di 500. Turchi, e combattendo co' nostri, ammazzarono 100. soldati, tra' quali fu morto Schiavone Capo di squadra. Alla fine i nostri ebbero la detta Rocca, e vi furono messi dentro 300. arcieri. Il Capitano ritornò colle genti a Napoli, e poi con 15000. persone andò a un Castello chiamato San Basilio a dì 24. d'Agosto, ch' era de' Turchi, e poi andarono a campo a Corinto, e vi posero l'assedio, ed era *etiam* alla detta impresa il nostro Capitan generale Luigi Loredano con 6. Galere. Erano in Corinto persone 30000. ed era di muri e di fosse ben fortificato. Gli furono date due grandi battaglie, e coloro virilmente si difendevano. Era nella Morea Amarbei Flambulo, e il detto Bertoldo combattè con 2000. Turchi. Era nostro Condottiere uno chiamato Bajaddosso, e Girolamo Valaresso di Ser Luigi era Capitano di fanti. E combattendo co' Turchi, ricularono pedoni 3000. Il qual Valaresso si portò virilmente, e scampò da' Turchi e passò in Andrinopoli, e andò a trovare la persona di Maometh Turco. Costui avea compiuto il Consiglierato di Corone, e venne dal Capitan generale, offerendosi di dare Corinto, onde il Generale lo mandò in campo, ed egli fece tale tradimento. Per costui si principiò la guerra col Turco, come ho scritto. E acciocchè i Turchi non potessero venire nella Morea, i nostri consultarono di serrare il passo

passo a' nimici. E così a dì primo di Settembre i nostri andarono a Lexemigli, e presero quel luogo, e vi giunse il nostro Capitan generale Loredano; e fabbricandosi i nostri ivi un muro, a mezzo di quello fece fare un' Altare, e vi fu detta Messa, e misevi lo Stendardo di San Marco, ed esso Generale col Magnifico Bertoldo con un badile per uno, incominciarono a cavare le rovine del muro vecchio, per rifarlo, e per dare esempio agli altri, che così tutti ajutassero. E così tutti incominciarono a cavare e ad alzare il muro a secco, perchè non aveano calcina da murare.

In questo mezzo essendo i nostri sotto Corinto, venne Amatbei Flambulo con cavalli 300. ed assaltò i nostri, e seguirono molte scaramucce. Erano adunque nella Morea in tutto cavalli 2000. Turchi. Ora tutta via s'andava alzando il muro di Lexemigli, e per pressa, perchè s'intendeva, che dovea venire il Beglierbei della Grecia con genti, essi con fascine, legnami, e terreno battuto, sopra le pietre a secco senza calcina fecero il detto muro alto piedi 12. E fattegli le sue fosse il detto muro avea torri 136. lontane l'una dall' altra, tanto che si poteva rispondere. Il muro era lungo circa sei miglia. Fu alzato in giorni 15. e fu mondata la fossa. Ora i nostri seguendo l'impresa di Corinto, e volendo dargli la terza battaglia, mentre che il Magnifico Bertoldo andava ordinando le cose, pel gran caldo che avea, trattasi la celata, i Turchi trassero un sasso, il quale di ribalzo diedegli in testa nelle tempia. Stette dodici giorni ferito e poi morì. Ma per questo i nostri non istettero di dar battaglia a coloro, ma eglino si difesero virilmente. E fu istituito Governatore dell'esercito in luogo del Magnifico Bertoldo, Bettino da Calzina. Ma venuta fama, che venivano Turchi 80000. i nostri si levarono dall'impresa di Corinto e vennero a Napoli. E per la fama del muro fatto a Lexemigli, molti Castelli del Turco si voleano dare al Capitan Generale Loredano. Argo fu ricuperato. Il Beglierbei in questo mezzo dalla Grecia venne con assai gente sulla Morea, e i nostri aveano abbandonata la custodia di Lexemigli, e que' muri in parte rovinarono, e venendo fin sotto Napoli, furono alle mani co' nostri, e furono ammazzati molti Turchi, e chi dice in numero di 5000. e assai feriti. In questo mezzo Girolamo Valaresso sopranominato, essendo andato al Signor Turco, gli disse, che i nostri ch' erano sulla Morea, erano *solùm* 5000. persone da combattere. Ma inteso il Signore ch' erano assai più, il fece ritenere, perch' egli era venuto sulla Morea in campo, il qual fuggì con un famiglio in un bosco, e mandò il famiglio avanti, ed egli v'andò dietro. Il qual Valaresso fu preso da' Turchi, e menato a un Subasì d'un Casale, e a caso pe' nostri fu preso il figliuolo del detto Subasì, e fu trattato di contracambiare il detto suo figliuolo, e di dare il prefato Girolamo Valaresso, e ancora Aspri 3000. E così fu dato esso Valaresso in mano del nostro Rettore del Fisileo, il quale mandollo ben custodito a Modone, e quel Reggimento il mandò a Venezia ne' ferri. Giunse a dì 16. di Novembre del 1463. colla nave, padrone Daniele Massaro. E per deliberazione del Consiglio de' Dieci a dì 23. del detto mese fu fatto appiccare per le canne

A della gola alle colonne rosse del Palazzo. E questi fu il primo Gentiluomo appiccato a quel Palazzo nuovo, e poi la notte fu tolto giù, e mandato a sepellire da traditore. Erano capi de' Dieci Jacopo Marcello, e Cristoforo Bernardo, e dietro a costui furono appiccati ivi Bartolomeo Memo, e Lorenzo Besso. Essendo morto Don' Andrea Bondimiero Patriarca di Venezia a dì 9. d'Agosto, in Pregadi furono ballottati diversi, e rimase Don Gregorio Correro Protonotajo Apostolico, il qual fu eletto Vescovo di Verona, e non lo potè avere, il quale però mai non entrò *licèt* fosse confermato dal Papa. Mentre queste cose seguono sì nella Morea, come in
B Italia, a Mantova Papa Pio II. celebrava il Concilio, per trattare d'andare in persona contro de' Turchi. E intesa la vittoria, ch' ebbero i nostri nella Morea, disse queste parole: *Ecce quomodo Deus excitavit populum fidelem suum*, con altre parole in lode della Signoria nostra. E del mese d'Agosto il Cardinale Niceno Greco venne in questa Terra Legato *a latere*, e alloggiò a San Giorgio maggiore. Predicò la Crociata contra de' Turchi nella Piazza di San Marco Fra Michele di Milano a dì 28. E pubblicata la Bolla del Papa, fu dato principio a riscuotere danari, *videlicet* si dia la trigesima parte della propria entrata. E quasi tutti pagarono mol-
C to allegramente a tanta buona opera. Sicchè chi dava Ducati 20. ovvero andava in persona contro i Turchi, avea plenaria Indulgenza. E fu fatta una cassa di ferro nella Chiesa di San Marco, dove si buttavano danari, con tre chiavi, una delle quali teneva Messer lo Doge, una il Patriarca, e una Fra Michele da Milano. Il Duca Filippo di Borgogna in questo mezzo mandò Oratori a Mantova al Concilio, e invitò il Papa ad andare in persona contro i Turchi, perchè anch'egli vi anderebbe. Il qual Duca rende al Re di Francia la Picardia a lui impegnata per Ducati 400000. cioè Scudi, per avere danari d'andare nella detta Crociata. Il Papa accettò il par-
D tito, e rescrisse che si mettesse in ordine per andare. E compiuta la Dieta ovvero il Concilio a Mantova, il Papa tornò a Roma. Era ivi nostro Oratore Bernardo Giustiniani. Il Papa invitò per suo Breve il Doge nostro come Cristianissimo a dovere andare in persona in Galera contro i Turchi, perch' esso Papa volea andare, e il Duca di Borgogna s'era offerto. E scrisse, che voleva armare delle Galere. Il detto Breve incomincia: *Quod jam pridem occulto concepimus animo* &c. E trattata questa materia in Pregadi, alla fine fu preso di rispondere al Papa, come il nostro Doge accettava d'andare in persona, e si metteva in ordine. E' da sapere, che il Doge ricusava
E d'andare in Galera per la molta età sua. Pure i nostri Consiglieri il persuasero ad andare allegramente, e Vittore Cappello gli disse: *Serenissimo Principe, se la Serenità vostra non vorrà andar colle buone, noi faremo andarla per forza, perchè abbiamo più caro il bene e l'onore di questa Terra, che la persona vostra*. Il Doge nulla rispose. Pure gli altri Consiglieri il confortavano, dicendo: *Vi daremo quattro Consiglieri appresso*. Il Doge disse: *Vorrei Lorenzo Moro, ch' è Duca di Candia, il qual fosse sopra una Galera, e fosse Ammiraglio dell' armata con noi, perchè io non m'intendo d'armate*. E gli fu detto che si farebbe.

Co-

Copia del Breve di Pio II. Pontefice scritto al Cardinale Vescovo Tusculano Cardinal Niceno Apostolico Legato a Venezia: *Pius Papa II. Venerabilis frater, salutem, & Apostolicam benedictionem. Ad undecimum Calend. Novembris in publico Consistorio, Spiritus Sancti gratiâ cooperante, palam fecimus pium sanctumque conceptum, & propositum nostrum proficiscendi in propria persona in expeditionem contra Turcas, quemadmodum videbitis ex Literis Apostolicis, quas superinde edidimus. Placet itaque nobis, ut eas facias solemniter publicari. Ceterum mittimus ad tuam fraternitatem Literas, quas scribimus ad dilectum filium nobilem Christophorum Mauro Ducem Venetiarum, per quas nobilitatem suam requirimus, ut nobiscum se conjungere & personaliter ad hanc divinam expeditionem venire velit, prout ex ipsarum literarum exemplo, quod præsentibus inclusum mittimus, plene videbis. Præsentabis igitur captato tempore nostras Literas eidem Duci, & suam generositatem omni studio inducere curabis, ut nostro desiderio satisfaciat, nec pro Christo & Fide Catholica refugiat laborem, quem nos tanto animo & cordis ardore, non habita ætatis, aut valetudinis ratione, adire ac subire parati sumus. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub anulo Piscatoris die 26. Octobris 1463. Pontificatus nostri anno VI.*

Copia del Breve del Papa scritto al Doge: *Pius Episcopus servus servorum Dei, nobili viro Christophoro Mauro Duci Venetiarum salutem & Apostolicam benedictionem. Quod jam pridem occulto concepimus animo, nunc in lucem venit, & omnibus palam factum est. Æstate proxima In expeditionem contra Turcas exibimus, & Apostolicus sacer Senatus comes erit. Nec deerunt robustæ militum cohortes, quæ nobis oratione pugnantibus ferro dimicent. Decretum nostrum publice lectum est XI. Kalend. Novembris in auditorio nostro. Quod promisimus Altissimo, perficiemus. Neque irrita invenientur verba nostra. Quanto per facultates licebit, tanto fortiores in bello proficiscemur. Comitabitur & nos, Deo propitio, dilectus Philippus Burgundiæ Dux, ex alto Francorum sanguine natus, quem cum validis & expertis in armis copiis adventurum non dubitamus. Spem non parvam in ejus exercitu collocavimus, nec minorem in classe tua, quam paulo ante in Peloponnesum navigare jussisti. Cujus egregia facta, & priscis æquanda mirabilibus, referuntur. Perseveraturam hanc in bello contra Turcas nobiscum, & cum præfato Duce, fiduciam gerimus, quoniam ita cum Oratore tuo conventum est. Nec dubium nos habet, quin totis conatibus tuis bellum hoc adjuves, quod pro Fide Catholica suscipitur. Hæc quamvis magna sint, prosperitatemque haud dubiam promittere videantur, multo etiam majora & præclariora essent, victoriæque certiorem spem præseferrent, si tu ipse in bellum ires, teque nobis adjungeres Reipublicæ Venetæ ductor & Princeps. Multum in rebus bellicis auctoritas valet, & majestas ac gloria Principum; terrenturque sæpe magnis nominibus hostes, & famâ magisque re ipsa dissipantur multum. Crede nobis. Terrores afferet inimicis nostris magni Burgundiæ Ducis præsentia. Nos quoque propter Apostolicæ Sedis dignitatem, hostilem metum nonnihil augebimus. Quod si tu pariter accesseris buccinatoris navi, & Ducalibus sublimibus insignibus, non Græcia solùm, sed Asia e regione sita, & omnis exterrebitur Oriens. Nec dubitem, quin simul juncti pro sancto Evangelio, proque gloria nostri Dei, auctore ipso, res clarissimas gerere valeamus. Hortamur igitur nobilitatem tuam, ut modò in hac parte desiderio satisfacere non postponas. Accingere huic bello, atque ita res tuas disponito, ut nobis mare ingredientibus præsto adsis apud Anconam. Te nobis conjungere, erit hoc Reipublicæ Venetæ valde gloriosum, & Reipublicæ Christianæ admodum salutare. Tu verò æternæ vitæ præmia consequeris. Scimus, apud Venetos non esse novum, Urbis Principem in classem descendere, ac bellum gerere. Quod si umquam licuit, nunc maxime licet, quando pro religione certamen adest, & Christi Salvatoris nostri causa geritur. Veni ergo fili, neque laborem recuses, quem nos sponte subimus. Neque te senem dixeris, tamquam propter ætatem debeas excusari. Philippus quoque senex est & multo longiorem, quàm tu ipse, facturus est viam. Et nos etiam senectus invasit, annos duo de sexaginta natos. Accedunt morbi, qui nos dies ac noctes urgent; nec tamen detrectamus in bellum ire. Noli tamquam senem aut debilem huic tam sancto, tam necessario bello te subtrahere. Consilium tuum & auctoritatem quærimus, non lacertorum robur, aut alias corporis vires, quod Philippus in bello præstabit. Hoc ex te desideramus. Cura ut venias. Tres erimus in bello senes. In Trinitate Deus gaudet. Trinitatem nostram ipsa cœlestis Trinitas adjuvabit, & ante oculos nostros conteret hostes. Expeditio ipsa senum appellabitur, quia senes bello præerimus. Juvenes tamen brachia exercebunt, & pugnam conserent, atque hostem conficient. Verùm consilio, ductuque nostro præclara res est, ad quam te invitamus. Fac ne desis, nec mortem metuas, quæ vitam tribuit meliorem. Moriendum est omnibus in hoc seculo. Nec quicquam melius est, quam bene mori, nec melius licet, quàm in causa Dei. Veni ergo, & consolare nos. Aut cum victoria revertemur præstante Domino; aut si aliter in cœlo decretum fuerit, eam sortem feremus, quam dabit divina pietas. Nobis male esse non poterit, voluntatem nostram cœlesti beneplacito subjicientibus. Datum Romæ apud Sanctum Petrum Anno Incarnationis Dominicæ 1463. VIII. Kalend. Novembris, Pontificatus nostri Anno sexto.* A tergo: *Dilecto filio nobili Viro Christophoro Mauro Duci Venetiarum.*

In questo tempo Tommaso Paleologo Despoto della Morea cacciato da' Turchi venne a Roma, e portò a donare al Papa il capo di Santo Andrea Apostolo, e Pio Pontefice gli venne incontro, e con gran riverenza accettò la detta Reliquia. Venne la nuova a Venezia, come i nostri della Morea aveano abbandonato il muro di Lexemigli per dubbio de' Turchi. Onde fu preso in Pregadi di richiamare Luigi Loredano Proccuratore Capitan generale, e farne un'altro in suo luogo, il quale partì subito. E fu preso di mandare 3000. cavalli, e 3000. pedoni nella Morea. E così fu creato per iscrutinio nel maggior Consiglio Capitano generale da mare Orsato Giustiniani il Cavaliere Proccuratore, il quale accettò, e subito mise banco, e gli fu dato lo Stendardo, e andò in armata. In quest'anno per le cose Turchesche fu preso di mandar molti Oratori attorno, a Roma al Papa Luigi Foscarini il Dottore, in Francia Niccolò da Canale il Dottore, in Borgogna Marco Donato Dottore, al Re di Boemia, e Polonia Paolo Morosini *quondam* Ser Gilio. La Città di Genova di nuovo tornò sotto il Duca di Milano. Era Duca Francesco Sforza, il quale manteneva la pace colla Signoria nostra. A dì 20.

di Novembre il Corpo di San Luca Vangelista condotto quì di Bossina, ed era nella Città di Faiza, fu posto nel Monastero di San Giobbe, al quale il Doge dava gran favore, e volle che fosse chiamato San Giobbe e San Bernardino, e lo faceva fabbricare *etiam*, perchè a Faiza era in una Chiesa di Frati di San Francesco Osservanti. *Tamen* è fama, che il detto Corpo di San Luca già 1200. anni fosse condotto di Costantinopoli a Padova nella Chiesa di Santa Giustina de' Monaci di San Benedetto, e ivi ritrovarsi, come in effetto si vede l'arca, e appare per catastico e storia dipinta nella detta Cappella a Padova. Per lo che l'Abate di Santa Giustina venne alla Signoria, e contradisse, che questo non era il vero Corpo di San Luca. Papa Pio II. delegò tal cosa al Cardinale Niceno, ch'era Legato in questa Terra, il quale per sentenza fatta a dì 13. di Dicembre del 1463. udite le parti, sentenziò, che questo Corpo portato a San Giobbe, fosse il vero Corpo di San Luca Vangelista. E il detto Abate s'appellò alla Sede Apostolica. Alla fine i detti Frati vinsero a Roma. Ora a dì 17. di Dicembre Messer lo Doge mise parte, che col Bucintoro fosse tolto il detto Corpo Santo dalla Galera, dove era venuto di Spalatro, e posto a San Niccolò di Lido, e così da San Niccolò di Lido con gran riverenza fu tolto da' Canonaci di San Marco. Andovvi il Doge colla Signoria, e smontati a San Geremia con processione del Clero e de' Frati, fu portato a San Giobbe. Fu contradetto a questo, che *pendente appellatione nihil poterat innovari*. Tamen così fu fatto, e fu posto a San Giobbe nella Sacristia. In questo mese al Re Matthias d'Ungheria, essendo in guerra co' Turchi, i Turchi tolsero la Rocca di Faiza. A dì 25. di Settembre del 1463. fu presa parte nel gran Consiglio, che il magnifico e potente Giovanni Scanderbego figliuolo del Signor Giorgio Castriotti Signore in Albania, e i suoi eredi, sieno fatti del maggior Consiglio. Ancora a dì 13. di Giugno pel Consiglio de' Dieci fu fatto Nobil nostro Don Paolo Speranzich Banno di Croazia. Il Re Lodovico XI. di Francia in questo tempo, essendo amico del Duca Francesco Sforza, per via d'Ambasciadori, gli cedette tutte le ragioni ch'egli avea nella Città di Genova, e quella diede in feudo al prefato Duca, e ch'esso Re abbia il dominio della Città di Savona e d'Asti. Era allora Doge di Genova Messer Piero di Campofregoso Arcivescovo di Genova. Ancora il detto Re fece matrimonio col Conte di Pavia Galeazzo Maria, che sarà Duca, e gli diede una sua parente per moglie figliuola del Duca d'Orleans, chiamata Madonna Buona. E' da sapere, che il Duca Francesco, il quale morì del 1465. a dì 23. d'Ottobre, lasciò per testamento a' figliuoli, che se voleano mantenersi in istato, mai non si partissero dalla benivolenza e dall'amore della Signoria di Venezia; e così il detto Galeazzo suo figliuolo sempre mantenne la.

Nel 1464. a dì 30. di Gennajo furono eletti in Pregadi quattro Consiglieri con Messer lo Doge in armata con salario di Ducati 60. al mese per uno, e abbiano due compagni di stendardo per uno, e due Trombetti, e rimasero questi cioè, Triadano Gritti, Niccolò Trono, Girolamo Barbarigo, e Pietro Mocenigo, i quali accettarono e andarono. Due

A di loro furono poi Dogi, un Proccuratore, e l'altro morì Capitan generale da mare. Fu preso d'armare 10. Galere con quelle de' detti Consiglieri, e furono fatti cinque Sovracomiti. A dì 4. di Dicembre del 1463. fu preso di dare una Galera al Cardinale Niceno, il quale vuole armarla del suo, e mettervi un Nobile per Sopracomito. Fu preso di darne un'altra al Duca di Modena. A dì 18. del detto mese fu preso di dare una Galera al Cardinale di Mantova, una al Cardinale di San Marco, e una al Cardinale d'Aquilea, e di Bologna, e di Lucca, per armarle contro il Turco. In questo tempo, che la guerra nella Morea si faceva, incominciò in Italia un'altra
B guerra, per la quale si lasciò la detta impresa della Morea, che fu cosa molto cattiva per lo Stato nostro, la quale incominciò così. Venne discordia tra que' di Trieste, e i nostri di Capodistria sì per cagione de' Dazj, chè pe' confini. Era Podestà, e Capitano in Capodistria Castellano Minotto. Onde per la Signoria fu preso in Pregadi di togliere l'impresa contro Trieste, Terra dell'Imperadore. Furono mandati questi Capi, il Conte Antonio da Marzano, il Conte Bernardino Fortebraccio, Gerardo da Martinengo Cittadino Bresciano, e Antonello da Corneto, colle compagnie loro, e fu fatto Provveditore in campo sotto Trieste Vitale Lando Dottore il Ca-
C valiere, e fu mandato Luigi Lando Podestà di Torcello con barche, e 300. Torcellani, e uomini di quelle contrade, il qual Luigi Lando era fratello del detto Provveditore. Adunata assai gente e barche dell'Istria, andarono a campo a Trieste, e per tre vie gli diedero battaglia. Onde i Triestini dimandarono tregua per tre giorni, e fu conceduta loro, e restato di combattere. I quali Triestini poi risposero di volersi difendere gagliardamente. Onde i nostri restarono ivi attorno col campo; e vedendo andare la cosa in lungo, fu mandato un nuovo Provveditore in campo, Jacopo Antonio Marcello il Cavaliere, il qual'era Luogotenente nella Patria del Friu-
D li, con 500. cavalli della Compagnia di Bartolomeo Coleoni nostro Capitan generale da terra; e furono alle mani co' Tedeschi, che vennero in soccorso; e il Conte Antonio da Marzano fu ferito d'uno schioppo in una gamba. E vedendo questa guerra principiata tra' Cristiani, Papa Pio II. trattò di volere pacificare le cose, e che si levassero le offese, ed egli libererebbe il Signor Sigismondo Malatesta da Rimini, il qual'era stato in questo tempo rotto dal Conte d'Urbino come Capitano della Chiesa. Così la Signoria si contentò, e dipoi seguì la pace co' detti Triestini, la quale fu conchiusa in questa Terra in camera del Cardinale Niceno Legato del Papa
E a dì 17. di Dicembre del 1463. con questi capitoli: Che rimanga alla Signoria nostra Castelnuovo, Moco, e la Bastia di San Servolo co' suoi territorj e giuridizioni, ch'erano de' Triestini, per noi acquistati. Che le strade e vie pubbliche rimangano libere e aperte. Che niun Triestino possa portare nè vendere sale per mare sotto pena di contrabando e della testa. Che a Trieste non sia dato ricetto a' ladri, assassini, e ad altri condennati a Venezia, nè *etiam* per debito allontanatisi. Che sieno obbligati di darci gli Schiavi che fuggiranno ivi da' nostri. Che si faccia ragione a' Veneziani, che hanno che fare co'

co' Triestini, e debbano pagar quello che sono obbligati di dare pel Censo antico alla Chiesa di San Marco, e a Messere lo Doge, secondo l'antica consuetudine. In questa guerra un Sante di Gavardo Giustinopolitano s'adoperò, scorrendo contro i Triestini. Furono mandati al principio cavalli 1500. e assai fanti. Era in tutto un campo di 10000. armati. Si stette a campo quasi tutto l'Autunno, e nulla si potè fare. Però si venne all'accordo mediante il Papa, il quale fu contento di liberare Rimini dall'assedio.

In questo tempo Papa Pio II. ordinò, che de' danari della Crociata fossero armate alcune Galere in questa Terra, delle quali tutti i Sopracomiti erano nostri Gentiluomini, e dirò prima i Cardinali, che armarono una Galera del loro, ed elessero gl'infrascritti Sovracomiti, e così fece il Marchese di Ferrara, e i Bolognesi. Del Cardinale Bessarione Niceno Legato fu Sopracomito Ser Girolamo Valaresso; del Cardinal Barbo di San Marco Ser' Alessandro Contarini; del Cardinale di Mantova Ser' Antonio Loredano; del Duca di Modena due Galere Ser Giorgio Rimondo, e Ser Girolamo Basso; del Cardinale Patriarca d'Aquilea Ser Marco Bondimiero; del Cardinale di Roano Franzese Ser . . . . . .; della Comunità di Lucca Ser Vincenzo de' Garzoni. A dì 8. di Marzo del 1464. essendo stato condotto in questa Terra il corpo del Magnifico Bertoldo da Este morto nella Morea, fu determinato di fargli l'esequie nella Chiesa di . . . . V'andò il Doge colla Signoria. Fece l'Orazione Bernardo Bembo Dottore. In questo mezzo essendosi levato Luigi Loredano Proccuratore Capitan generale coll' armata da Lexemigli, andò all'Isola di Stalimene, ch'era in mano d'un Comino Greco Corsale, e mandate due Galere, esso Corsaro medesimo venne a presentare la Terra e l'Isola al detto Generale, che vi mise dentro governo e custodia, e poi venne a disarmare. Del mese di Marzo a dì 17. fu creato Governatore nella Morea il Signor Sigismondo Malatesta da Rimini e furongli mandati danari. In questo mezzo essendo andato Capitan generale di mare Orsato Giustiniano, trovate a Modone 21. Galere andò a Sapienza, e ivi adunato il resto delle Galere, con 32. Galere andò a Corone, poi a Napoli di Romania, *demum* a Negroponte, e intese che nella Morea i nostri a Calamata erano stati alle mani co' Turchi, ed essere stati ribattuti, e morti due Capi, Cecco Brandolini e Giovanni della Tela, uomini valorosi. Era Provveditore nella Morea Andrea Dandolo, il quale non cessava di danneggiare i Turchi. Laonde il detto Generale deliberò d'andare all'impresa di Metelino, e gli diede battaglia, la quale durò ore sei, e furon morti molti de' nostri; e Angiolo da Pesaro Capitano al Golfo, combattendo co' Turchi, fu ferito da una freccia tra il guanto e'l bracciale, e poi morì di flusso e di febbre. Furono presi 300. Turchi, e nulla si potè fare. L'armata Turchesca uscì dello Stretto, di vele 150. per andare a soccorrere Metelino. Eranvi Galere 45. il resto Fuste e Palandarie armate di Greci, di Turchi, e di Giudei. E il Generale si levò e venne a Modone, il quale per essere vecchio, e per le fatiche avute sotto Metelino, volendo farsi portare in terra per guarire, *statim* spirò. Costui era molto ricco. Non lasciò figliuoli. Stava bene nella sua patria, e andò a cercare il male. Il suo corpo fu portato in questa Terra, e gli fu fatto un' esequio onorato nella Chiesa di San Giovanni e Paolo a dì 3. d'Agosto. Vi fu la Signoria. Poi per suo Nipote Marino Giustiniano, al quale lasciò le facoltà, a Sant' Andrea di Lido, come egli ordinò, fece fare una Cappella, e in mezzo un'arca bellissima marmorea alta da terra con questo epitafio.

Hic Procurator Veneta modò maximus Urbe
Ursatus jacet hìc Justinianus Eques.
Qui Turcas bimari Classis Præfectus ab Isthmo
Dum fugat, o Fatum, quanta trophæa rapis!

Decessit Anno Christi MCCCCLXIV. Quinto Id. Quintilis. Marinus Justinianus patruo de se B. M. exstrui curavit.

Intesa a Venezia la morte del suddetto Generale fu eletto in suo luogo Jacopo Loredano, il quale accettò.

A dì 30. di Luglio del 1464. a ore 21. ora ottima eletta dagli Astrologi, il Serenissimo Messer Cristoforo Moro Doge montò in Galera nuova fatta a suo nome, e i quattro Consiglieri montarono sopra le Galere loro, e Lorenzo Moro Ammiraglio andò su la sua Galera. Va esso Doge con 10. Galere in Ancona a trovare Papa Pio II. e tutta la Terra l'accompagnò, e la Signoria. Tolto commiato, si tirò la Galera in mezzo del Canale, e sopravenne un nembo, che levò dalla poppa la tenda di velluto cremesino co' Sanmarchi d'oro, e fu gran pioggia. E due Consiglieri e un Capo de' Quaranta rimasero in Palazzo ne' mezzani da basso, giusta la parte presa, fino al ritorno del Doge. La Dogaressa sua moglie ch'era di Casa Sanuto, sorella del padre di mio padre, restò in Palazzo, e così mio padre, ch'ivi di sotto stava. Papa Pio II. era già giunto in Ancona co' Cardinali, e con assai gente della Crociata sì Tedeschi, come Italiani. Il Doge navigando, a dì 12 d'Agosto giunse in Ancona con 20. Galere, e mandò prima due Galere, Sovracomiti Pietro Diedo, *quondam* Ser Niccolò, e Niccolò da Pesaro *quondam* Ser' Antonio, avanti ad annunziare al Papa la sua venuta, e gli vennero incontro 4. Galere armate pe' Cardinali, e il Papa alloggiava nel Vescovato a San Ciriaco sul Monte. Giunto il Doge nel Porto con gran suoni, artiglierie, e rumori, venne il Cardinale di Pavia con due Vescovi in Galera dal Doge ad iscusare, che il Papa era indisposto, e avea avuto cattiva notte. E il Doge mandò Mastro Mattiolo suo Fisico a parlare col Medico del Papa, per sapere come stava, il quale gli disse: *per totam noctem crisim magnum fuisse perpessum, scilicet ventris fluxum*, facendo pronostico, che il Papa morrebbe. E a dì 13. d'Agosto a ore 8. di notte il Papa morì, e la mattina il Collegio de' Cardinali mandò due Cardinali alla Galera del Doge a notificargli tal morte repentina. E a dì 15. del detto il giorno di nostra Donna il Doge smontò di galera e montò sopra d'un cavallo liardo, che fugli mandato coperto di panno d'oro fino in terra, ed avanti di lui cavalcavano due Cardinali, e due dopo che lo vennero a levare, e tutti gli Anconitani camminavangli avanti a piedi. Andò nel Vescovato, e vide il Papa morto. Poi entrò nel Consistoro de' Cardinali, e sedette appresso il Cardinale Niceno primo de' Cardinali. E il Doge gli usò certe parole, e il detto Cardinale gli ris-

rispose a nome del Collegio, dolendosi che l'impresa non poteva aver luogo. E diedero al Doge Ducati 40000. tratti dalla Crociata, ch'erano nella cassa del Papa, acciocchè il Doge mandasseli a Zara, e di là sicuri li mandasse al Re Matthias d'Ungheria, al quale s'era obbligato di darli pe' capitoli col Papa e colla Signoria nostra, acciocchè facesse guerra al Turco. Ed è da sapere, che la Signoria nostra gli dava Ducati 60000. all'anno per questo. Ora il Collegio de' Cardinali offerse al Doge, volendo seguire d'andare contro i Turchi, cinque Galere armate pe' Cardinali per quattro mesi. Ma poi veduto il successo, alcuni de' detti Cardinali le mandarono in questa Terra a disarmare, cioè Ser' Antonio Loredano pel Cardinale di Mantova, e Ser Marco Bondimiero pel Patriarca d'Aquilea. E determinatosi il Doge co' suoi Consiglieri di ritornare a Venezia, e di partirsi d'Ancona, navigarono verso l'Istria, aspettando l'ordine nostro, e fu scritto loro che venissero a disarmare. Partito il Doge d'Ancona a dì 16. d'Agosto, i Cardinali presero il corpo del Papa, e mandaronlo a Roma, dove gli si faranno l'esequie. Ora i Cardinali andati a Roma, dopo fatte l'esequie, si ridussero in Conclave, ed elessero a dì 30. d'Agosto del 1464. Papa il Cardinale di San Marco Don Pietro Barbo Nobil nostro, il quale voll' essere chiamato Paolo II. Per questa nuova venuta a Venezia si fecero grandi dimostrazioni d'allegrezza, di suoni, e di luminarie assai. A dì 7. Settembre fu preso d'eleggere nel Consiglio de' Pregadi dieci Oratori a congratularsi con Papa Paolo II. e a dargli ubbidienza. Papa Paolo fu figliuolo *ex sorore* di Papa Eugenio IV. di Casa Condolmiero. Visse anni 6. mesi 5. Fece dieci Cardinali, tra' quali due soli Veneziani suoi nipoti, Zeno, e Micheli. Morì del 1471. d'apoplesia di sangue molto presto. E' da sapere, che avendo inteso Don Jacopo Zeno Vescovo di Padova la creazione del Papa, andò a Roma con 40. cavalli per visitare il Papa, ch'era suo parente. Stette un mese, avanti che il Papa volesse dargli udienza nè vederlo. Poi gliela diede e dissegli: *E bene, Vescovo, che siete venuto a far quì?* Gli rispose: *A baciare i piedi a vostra Santità.* Disse il Papa: *Era meglio, che foste stato nel vostro Vescovato, che venir quì con tanta spesa. Bastava di rallegrarvi meco con vostre lettere, dicendo, che avete perduto il Cappello per vostro difetto, per aver rotta la fede promessa. Ora vogliamo che ne la osserviate.* E gli convenne di soddisfarlo delle pensioni scorse del suo Vescovato, e con questo da lui fu licenziato.

A dì 13. di Maggio furono fatti Nobili nostri del maggior Consiglio il magnifico e potente Comino, Costantino, e Arniti, fratelli divotissimi della Signoria nostra, Signori in Albania co' loro eredi. In questo mezzo andò nella Morea il Signor Sigismondo Malatesta di Rimini, ed era Capitano a quell'impresa; il quale scrisse molte lettere alla Signoria, come è registrato nella Cronica Dolfina. Era Provveditore nella Morea Andrea Dandolo, e Capitano Generale Jacopo Loredano. I nostri avendo tolto l'impresa del Misitra, il detto Signor Sigismondo scrisse alla Signoria così: *L'officio mio è di reggere e di governare, e di regolare il campo e sollecitare quello, che s'ha a fare. Alle Signorie vostre e a' Confessori si vuole dire il vero. In questa impresa bisogna*

A *fare come si può, e non come si vuole, per seguire la giusta nostra possanza, come richiede l'onor nostro.* Sicchè nulla fecero. Venne a Venezia un' Oratore d'Ussoncassan per voler far lega colla Signoria nostra contra il Turco; il qual venne per via d'Aleppo a la Liza, poi passò a Rodi, e quì venne; fu molto onorato, ed espose la sua ambasciata in Collegio. Consultata la risposta in Pregadi fu determinato di far lega con lui, e di mandargli un nostro Ambasciadore, se vi sarà via di poter mandarlo. Ancora il Caraman mandò Oratori a Rodi, per aver lega colla Signoria nostra contro il Turco. Nella Morea venne discordia nel nostro campo tra il Signor Si-
B gismondo Malatesta, e Andrea Dandolo Provveditore, *adeo* che le nostre cose andarono male, e nulla fecero al Misitra, e si levarono con vergogna dall' impresa. Il Signor Maumeth Turco mandò Ambasciadore al Duca di Milano, il quale passò alla Vallona, e gli mandò presenti di 14. cavalli, di 20. cani, padiglioni, vasellami, panni d'oro e di seta alla Turchesca e altri lavori d'oro e d'argento. Il quale giunse a Milano, e fu dal Duca molto onorato, e il richiese a far lega col suo Signore, e che rompesse guerra a' Veneziani, ma il Duca nol volle fare. Gregorio Correro Abate di San Leno di Verona eletto Patriarca di Venezia, avanti che dal Papa
C fosse confermato, a Verona morì, e nel Consiglio de' Pregadi fu eletto Marco Barbo Vescovo di Vicenza, *olim* di Trevigi, il quale rinunziò. E poi nel 1465. fu eletto Don Giovanni Barozzi Vescovo di Bergomo, e dal Papa fu confermato, e fu uomo santissimo. Fu mandato Ambasciatore al Caraman, e a Ussoncassan Lazaro Quirini genero di Ser Marco Cornaro il Cavaliere. In questo mezzo il Signor Sigismondo Malatesta si levò col campo dal Misitra, vedendo quell' impresa difficile, e il Signor Turco tentò di far pace colla Signoria per via di Scanderbego Signore in Albania. A dì 13. di Novembre i Bran-
D dolini, che furono figliuoli del *quondam* Messer Cecco morto nella Morea, al quale per la Signoria fu dato il Feudo di Valdimarino, venuti alla Signoria furono di nuovo investiti del detto feudo di Valdimarino.

Nel 1465. Papa Paolo II. determinò di togliere Rimini al Signor Sigismondo Malatesta, come ribelle della Chiesa. Il qual Signore venne subito dalla Morea a Rimini per difendersi. E la Signoria gli mandò per Provveditore e Oratore Francesco Cappello *quondam* Ser' Albano, e ajutò quello Stato. Il Papa scomunicò il detto Signore, ma egli poco stimò la scomunica. A dì 4. di Luglio fu preso di comperare dal Signor Malatesta di Cesena la Città di Cervia colle Saline per
E Ducati 4000. E così fu comperata, e vi fu mandato un Podestà con salario di Ducati 340. all'anno. Furono eletti due Oratori alle nozze del Duca Don Alfonso di Calabria figliuolo del Re Ferrando di Napoli, maritato nella figliuola del Duca Galeazzo di Milano, Francesco Giustiniani il Cavaliere, e Giovanni Emo il Cavaliere, e fu mandata a donare alla sposa una pezza di panno d'oro, e che vadano con cavalli 25.

Nel 1466. a dì 8. di Marzo morì a Milano il Duca Francesco Sforza, e a dì 23. d'Ottobre morì Madonna Bianca sua moglie a Melignano. Gli succedette nel Ducato Galeazzo Ma-

Maria suo primogenito, e per la Signoria furongli mandati Oratori a dolersi e a rallegrarsi. Fu preso di far Capitan Generale da mare in luogo di Ser Jacopo Loredano venuto a disarmare, e fu eletto per iscrutinio nel maggior Consiglio Vittore Cappello, che accettò, e fu spedito; il quale partito andò con 25. Galere a Negroponte, e assaltò Atene, detta Setines, che fu dall'armata saccomanata. Ma nella Morea Jacopo Barbarigo Provveditor nostro fu da' Turchi preso, e portato nella Rocca di Patras, e fu impalato e morì. E il Generale andò a Patras, e diede la battaglia alla Terra. Era Ammiraglio dell'armata un Vincimanega da Messina. I Turchi uscirono fuori, e furono alle mani co' nostri, e s'ebbe gran danno, e se non era lo spolverino, avrebbono fatto maggior danno. Pure de' nostri ne mancarono da 1100. uomini. A dì 8. d'Aprile essendo morto Don Giovanni Barozzi Patriarca di Venezia, che ha vivuto poco nel Patriarcato, ed era uom santissimo e di vita esemplare, fu eletto in suo luogo in Pregadi Don Maffeo Gerardo Abate di San Michele di Murano e Vicario Generale dell'Ordine. Di Gennajo del 1466. a Firenze furono cacciati molti Cittadini fuori per le parti, e furono confinati per Piero di Cosimo de' Medici, che governa quella Città, come gli pare, per essere ricchissimo Cittadino. E alcuni furo messi in esilio, tra' quali Niccolò Soderini, Diotisalvi de' Negroni, Angiolo Acciajuoli, e molti altri, parte de' quali vennero ad abitare in questa Terra. Bartolomeo Coleoni da Bergomo Capitan nostro generale da terra compì la sua ferma, e trattava con Madonna Bianca Duchessa di Milano di dare una sua figliuola a uno de' suoi figliuoli. Ma il matrimonio non seguì; e si rafermò colla Signoria nostra. Alloggiava in Bergamasca a' suoi Castelli, cioè a Malpaga. Di Febbrajo Papa Paolo II. offerse alla Signoria Ducati 300000. a nome de' Signori d'Italia, per far guerra col Turco, e acciocchè essa non venga alla pace, che pure intendeva che si trattava. Fu consultata in Pregadi la risposta, e fu rispostogli che s'accettava l'offerta, ma non ci volevamo obbligare di mantenere noi soli la detta guerra. Scanderbego Signore in Albania, per paura de' Turchi, che aveangli tolto alcuni Castelli, si partì e venne in Italia, e dette Croja alla Signoria, e consegnolla a Gianmatteo Contarini Provveditore in Albania. E Giosafatte Barbaro era Conte e Capitano a Scutari, e i nostri vi misero presidio di gente dentro e governo. In questo mezzo Vittore Cappello Capitano general nostro, avendo avuto per via di un certo Davidde Ebreo il salvocondotto dal Signor Turco, di potere la Signoria mandare un'Ambasciatore, acciocchè la cosa fosse presta, mandò uno de' suoi Sopracomiti, che fu Giovanni Cappello, per vedere di trattar qualche accordo. Al quale andato alla Porta pare che il Bassà dicesse tra l'altre parole: *Tu sei venuto a bere acqua fresca. La tua Signoria ha dato tanti danari al Re d'Ungheria, e nulla ha fatto.* Il detto Giovanni Cappello per sue lettere registrate nella Cronica Dolfina conchiude, che i Fiorentini e i Genovesi sono quelli, che disturbano la pace, e in Costantinopoli sono ritenuti i nostri Mercatanti Veneziani Popolari Domenico Veglia e Antonio Trivisano, i quali stanno in casa del Consolo de'

A Fiorentini, come ritenuti a requisizione del Signore. Pare che il Signor Turco scrivesse una lettera alla Signoria di questo tenore: *Mahuneth Dei gratiâ Imperator Turciæ atque Graciæ &c. Christophoro Mauro Serenissimo Duci Venetiarum salutem. Alla Porta della mia Signoria è venuto l'Abasciatore dell'Eccellenza vostra, il quale ha esposto circa il trattare della pace, secondo che pare che sia di commession vostra. E perchè non ci è paruta conveniente la sposizione di quello ch' egli richiedeva, per tanto gli abbiamo data licenza, e ragionato delle cose con lui, dal quale ne sarete informato. Scritta in Costantinopoli die 25. Martii 1466.*

B Nel 1467. il Duca Borso di Ferrara venne a Venezia del mese di Marzo a visitare il Doge e la Signoria nostra, il quale veniva spesso mostrando grandissima benivolenza a questo Stato. Fu preso di raffermare Bartolomeo Coleoni Capitan general nostro da terra per anni . . . . . con istipendio di Ducati 90000. all'anno. Ancora il Signor' Alessandro Sforza fu condotto a' nostri stipendj. In questo tempo Vittore Cappello Capitano generale s'ammalò, e crescendogli il male morì in Galera di Marzo del 1467. Si disse, che cinque mesi da poichè ebbe la rotta da i Turchi, come ho scritto di sopra, a Setines, *numquam visus est ridere*. Sicchè si giudica che si occupasse e morisse di malenconia. Il suo corpo fu portato

C in questa Terra, e fattegli solenni esequie fu messo in un deposito nella Chiesa di Santa Elena, e poi pe' suoi figliuoli gli fu fatta un' arca in marmo sopra la porta della Chiesa con questo epitafio. *Victor Cappellus Imperator meritissimus, maximis rebus gestis, tres & sexaginta annos natus, Anno Salutis MCCCCLXVII. Tertio Id. Martias in Eubœa periit. Heic ejus ossa, in Cœlo anima. Andreas, Ludovicus, Paulus filii pientissimi parenti optimo posuerunt.* Intesa tal morte in questa Terra a dì 8. d'Aprile, fu preso di far Capitano Generale con Ducati 100. al mese in suo luogo pure per iscrutinio nel maggior Consiglio, e fu eletto Jacopo Loredano la quarta volta, stato Ge-

D nerale, che accettò, e armato fu spedito presto con otto Galere a Negroponte. Del mese di Giugno a dì 26. morì il Duca Filippo di Borgogna. Lasciò per testamento, che il suo cuore sia portato a sepellire in Gerusalemme, le viscere in Bruges, e il corpo nel tumulo del padre. In Romagna seguì certa novità, che Bartolomeo Coleoni da Bergomo, avanti che fosse confermato e rifermato dalla Signoria nostra per Capitano, come Capitano di ventura con gente andò verso Imola, dove seguì certo fatto d'arme alla Molinella, dove Ercole della Casa d'Este, che fu poi Duca di Ferrara, fu ferito da uno schioppo in una gamba, per lo che sempre andò zoppo. E

E vedendo questi morti, avendo la Signoria Ravenna e Cervia in Romagna, mandò un Provveditore in Romagna, il qual fu Girolamo Barbarigo Procuratore, il quale ammalato a Ravenna morì, e fu detto ch'era stato attossicato, e il suo corpo fu portato in questa Terra, e fu sepolto in una Capella alla Certosa, dove gli fu fatta un'arca con questo epitafio: *Hieronymo Barbadico Procuratori Francisci Procuratoris filio, Flaminia in expeditione veneno hostili Patriæ, cui vixerat, extincto F. P.* Ed è da sapere, che quella battaglia fu fatta sul Bolognese tra Bartolomeo Coleoni, e il Duca Galeazzo Maria di Milano, dove erano

le

le genti del Re Ferrando, e i Fiorentini alla Molinella. La fine fu, che nè l'uno nè l'altro campo fu vincitore. Fu mandato in Toscana Oratore a Bartolomeo Coleoni Marco Cornaro il Cavaliere, per sedar quelle cose, e raffermare il detto per Capitan generale colla Signoria nostra, e così egli accettò.

Nel 1468. Bartolomeo suddetto prese Modiana Castello in Romagna, e la saccheggiò. Poi venne in Bergamasca. Fu conchiusa lega tra il Duca Amedeo di Savoja, e il Duca Galeazzo Maria di Milano e la Signoria nostra per due anni di fermo a conservazione degli Stati loro. Fu mandato Giovanni Gonella nostro Segretario a Genova per alcune occorrenze. Il quale giunto a Milano, parlò al Duca di molte cose, il quale gli disse: *I Signori hanno gran vantaggio dalle Repubbliche a far guerra, perchè i Signori eglino medesimi fanno le guerre, e la Signoria vostra si conviene fidare in altri*; e commemorò un detto del nostro Doge Foscari; *che la pace era migliore del Paradiso, perchè in Paradiso non godevano se non i buoni, e della pace godevano i buoni e i cattivi.* Però egli cercherebbe di stare in pace, e così dovrebbe attendere la Signoria nostra. A Roma fu trattata la pace tra Bartolomeo Coleoni e i Fiorentini, la quale fu conchiusa e pubblicata in Santa Maria *AraCœli* il giorno di nostra Donna di Febbrajo; cioè una lega e unione tra il Re Ferrando di Napoli, la Signoria nostra, il Duca di Milano, e i Fiorentini. I capitoli della quale son posti nella Cronica Dolfina. E Papa Paolo II. avendo conchiusa questa pace, fece in memoria battere una moneta d'oro di valuta di Ducati 20. chiamata *Talento*, sulla quale esso Papa è a sedere consistorialmente, e con lettere PAULO II. PACIS ITALIÆ FUNDATORI. In questo anno in Cipro accadde novità, perocchè il Re Zaco, il quale era chiamato figliuolo del Soldano, venne sull'Isola, e ottenne quel Regno; e si chiamava Jacopo Lusignano Re di Cipro, e poi si maritò in una nostra gentildonna figliuola d'Andrea Cornaro fratello di Marco, che in Cipro stanziava, per essere esiliato da questa Terra, con promessione di dote tra danari e robe, computato certo credito, che il detto Cornaro avea dal Re di Ducati 100000. E la detta Reina si nominava Caterina, donna bellissima. E per sicortà della dote esso Re per istrumento assicurolla sopra la Città di Famagosta e di Cerines. Questo Re Zaco cacciò dal Regno suo Cognato marito della Reina Carlotta sua sorella, la quale era figliuola legittima del Re, e questo Zaco era bastardo. Ma coll'ajuto del Soldano entrò nel Regno. La cagione, per cui egli si maritò in una Veneziana nostra, fu perch'egli temeva d'essere cacciato dal Regno, e temeva che il Duca di Milano, e i Genovesi col Duca di Savoja padre del Re Luigi suo cognato cacciato dal detto Regno, venissero con gran forza contra di lui, e accostandosi alla Signoria, la quale avea sempre fuora una grossa armata, sperava d'essere difeso; e chiamò la detta sua Moglie Figliuola della Signoria di Venezia; Onde passò in Cipro con 4. Galere di Baruto, Capitan Girolamo Diedo, e dopo morto il Re, la Signoria ebbe il dominio dell'Isola.

Litera Cardinalis Bessarionis ad Ducem & Senatum Venetum. „ Illustrissimo atque invictissimo Principi Domino Christophoro Mauro Duci & inclyto Senatui, Bessario Cardinalis & Patriarcha Constantinopolitanus salutem. Equidem semper a tenera fere puerilique ætate omnem meum laborem, omnem operam, curam, studiumque adhibui, ut quoscumque possem Libros in omni disciplinarum genere compararem. Propter quod non modò plerosque & puer & adolescens manu mea conscripsi, sed quidquid pecuniolæ seponere interim parca frugalitas potuit, in his coëmendis absumsi. Nullam enim magis dignam atque præclaram supellectilem, nullum utiliorem præstantioremque thesaurum parare mihi posse existimabam; quippe pleni Libri Sapientum vocibus, pleni antiquitatis exemplis, pleni moribus, pleni legibus, pleni religione; vivunt, conversantur, loquunturque nobiscum; docent nos, instruunt, consolantur, resque a memoria nostra remotissimas quasi præsentes nobis exhibent, & ante oculos ponunt. Tanta est eorum potestas, tanta majestas, tantum denique numen, ut nisi Libri forent, rudes omnes essemus atque indocti, nullam fere præteritarum rerum memoriam, nullum exemplum, nullam denique nec humanarum nec divinarum rerum cognitionem haberemus. Eadem urna, quæ hominum corpora contegit, & nomina obrueret. Quamvis autem huic rei toto animo semper incubuerim, ardentiori tamen studio post Græciæ excidium, & deflendam Byzantii captivitatem, in perquirendis Libris Græcis omnes meas vires, omnem curam, omnem operam, facultatem, industriamque consumsi. Verebar enim & vehementissime formidabam, ne cum ceteris rebus tot excellentissimi Libri, tot summorum virorum sudores atque vigiliæ, tot lumina orbis terræ, brevi tempore periclitarentur, atque perirent, quemadmodum etiam superiori tempore tantam jacturam fecimus, ut ex ducentis viginti millibus Libris, quos Plutarchus refert in Bibliotheca Apamiarum fuisse, vix mille ætate nostra superfint. Conati autem sumus, quantum in nobis fuit non tam multos quam optimos Libros colligere, & singulorum operum singula volumina, sicque cuncta fere sapientum Græcorum opera, præsertim quæ rara erant & inventu difficilia coëgimus. Ceterum quum hæc sæpe mente repeterem, parum desiderio satisfecisse videbar, nisi pariter providerem, ut Libri, quos tanto studio & labore coëgeram, me vivo ita collocarentur, ut etiam defuncto dissipari alienarique non possent, sed in loco aliquo tuto simul ac commodo ad communem hominum tam Græcorum, quam Latinorum utilitatem servarentur.

„ Hoc igitur cogitanti mihi, multasque Italiæ Urbes animo volventi, sola tamdem vestra inclyta atque amplissima Civitas occurrit, in qua animus meus omni ex parte conquiesceret. Primo enim non videbam, quem locum eligere tutiorem possem, quam eum, qui æquitate regitur, legibus tenetur, integritate & sapientiâ gubernatur; ubi virtutis, continentiæ, gravitatis, justitiæ, fidei domicilium est; ubi imperium, ut maximum est, atque amplissimum, ita æquitate & moderatione animi in consulendo liberi nulli libidini, nulli delicto obnoxii, prudentes tenent, & boni malis præponuntur,

tur, ac privatorum commodorum obliti, totum corpus Reipublicæ unanimi consensu & summa integritate procurant. Ex quibus sperandum est, Civitatem vestram (quod optamus) in dies magis & vires & nomen propagaturam. Dehinc intelligebam, nullum locum a me eligi posse commodiorem, ac nostris præsertim hominibus aptiorem. Quum enim in Civitatem vestram omnes fere totius orbis nationes maxime confluant, tum præcipue Græci, qui e suis provinciis navigio venientes Venetiis primum discedunt, & propterea vobiscum necessitudine devicti, ut ad vestram appulsi Urbem, quasi alterum Byzantium introire videantur. Post hæc quomodo poterat hoc beneficium a nobis honestius locari, quam apud eos homines, quibus ego multis eorum in me beneficiis devinctus obstrictusque essem, ut in ea Civitate, quam mihi, subjugatâ Græciâ, pro patria elegissem, & in quam adscitus a vobis, atque honorificentissime receptus fuissem? Itaque conscius mortalitatis meæ, & ingravescente jam ætate, diversosque, quibus afficimur, morbos, & cetera quæ evenire possent, considerans, omnes Libros meos utriusque linguæ, sacratissimæ Ædi Beati Marci vestræ Inclytæ Civitatis dono dedi atque dicavi, sentiens me talem animum & Excellentiæ Vestræ & gratitudini meæ, & quam mihi communem esse voluistis, patriæ debuisse, ut vos ac liberi posterique vestri, qui me virtute ac sapientia vestra, multisque in me beneficiis addictum, deditum, obstrictumque habetis, hujusmodi meorum laborum in primis fructus uberes diuturnosque capiatis, dehinc ceteri, qui bonarum disciplinarum studiosi erunt, vestrâ causâ capiant. Quapropter & donationem ipsam, & Librorum Indicem, & Pontificis Maximi decretum ad Vestras Excellentias mittimus, precantes Deum, ut Reipublicæ vestræ omnia bene, feliciter, prospereque eveniant, & pacem habeant, tranquillitatem, otium, concordiamque perpetuam. Valeant Excellentiæ Vestræ.

Ex Balneis Viterbiensibus Anno Salutis MCCCCLXVIII. Pridie Kalendas Junias.

Responsio Venetorum: „ Reverendissimo Domino Cardinali Nicæno. Libellum de donatione nobilissimæ Bibliothecæ vestræ, unà cum indice omnium librorum, documentoque. . . . . captaque possessione eorum, duce & capite elegantissimâ Epistolâ vestrâ ad nos, quam in ipsius libelli fronte, quasi vestibulum, proposuistis, vir nobilis Petrus Maurocenus Miles, qui Oratorem pro nobis Romæ agebat, rediens nuper nobis attulit. Munus nimirum amplissimum convenientissimumque liberalitati & sapientiæ vestræ Reverendissimæ Dominationis, quæ daret * nostræ Reipublicæ studio & exspectatione quæ * acciperet. Nihil enim magnificentius, nihil honoratius Civitati nostræ accidere hoc tempore potuisset, quam in ea collocare & domicilium fieri tot præstantissimorum Voluminum Græcæ & Latinæ Literaturæ; nihil præterea, quod magis testatam & cognitam redderet tum summam doctrinam & bonarum Artium scientiam vestram, tum erga nos & Rempublicam nostram incomparabilem benivolentiam; quandoquidem perpetuò dicetur, & ab omnibus decantabitur, vestram Reverendissimam Dominationem, ut doctissimum & sapientissimum patrem, ita etiam principem & auctorem fuisse tam præclari & late patentis muneris ad usum & utilitatem publicam comparati. Etenim si Lycurgo summo viro gloriæ datum est, quod primus Homerum variis in locis per frusta dispersum ex Asia tota in Græciam reportaverit, quid vobis debebitur, quum vestrâ operâ, studio, industriâ, & demum munificentiâ factum fit, ut tot præclara volumina, & literarum monumenta e tenebris in lucem, e Græcia in Italiam, & demum Româ Venetias, magno examine Latinorum & quidem optimorum reducerentur? Erat nobis ante notus ac multipliciter cognitus singularis amor & benivolentia vestra erga nos. Complura argumenta continue exstiterunt, quæ constantissimo nostrorum omnium sermone quanti nostram immo vestram Rempublicam feceritis, & pro dignitate nostra laboraveritis, insigniter declararunt. Sed hoc liberalissime factum vestrum, nempe quod Civitatem nostram & Ædem Sancti Marci prælegeritis, cui viventes dono Bibliothecam ipsam daretis, sic superavit omnia officia, sic hausit amoris & benivolentiæ vim, ut nihil addi posse videatur. Restat itaque, ut pro hujusmodi vestro munere, quod libens accipimus, & ut par est magnificamus, gratiam Reverendissimæ Dominationi vestræ habeamus, quando referre hoc tempore non datur; exploratumque habetote, non minori voluptate ipsos Libros excepturos, quam ferunt Romanos matrem Deorum suorum, aut Æsculapium accepisse, collocabimusque eos in pulcherrimo & nobilissimo loco, hoc est in ipsius Palatii nostri opportunissima regione, ita quod meritò Bibliotheca Ædis Sancti Marci appellari poterit, interque illustris Civitatis nostræ spectacula cum immortali laude & gloria vestræ Reverendissimæ Dominationis, ac publica utilitate habebitur; Jamque ex Senatus nostri consulto locus & sedes ipsa honorificentissime designatus est.

Datum in nostro Ducali Palatio die X. Augusti MCCCCLXVIII.

Nel 1469. a dì 7. di Febbrajo, Federigo III. Imperadore andò a Roma a togliere la Corona da Papa Paolo II. Passò poi pel Dominio nostro, e gli furono mandati quattr' Oratori ad onorarlo e accompagnarlo, e fu onorato assai. I quali furono Francesco Giustiniani il Cavaliere, Domenico Moro, Zaccaria Barbaro, e Pietro da Molino il Dottore. E avvicinatosi a questa Terra, avendo egli deliberato di venir quì la seconda volta, perchè dell' anno 1452. vi fu un' altra volta, fu assai onorato. Onde nel Consiglio de' Pregadi fu preso di fargli grandissimo onore, e preparato gli fu la casa del Duca di Ferrara, ed eletti tre sopra la spesa, che si farà per tal venuta, ed eletti furono ancora dodici Oratori de' primi della Terra ad andargli incontro, e poscia il Doge colla Signoria nel Bucintoro. Gli fu fatto grandissimo onore. Partì a dì 15. del detto mese, e l'avviò verso Lamagna. Furono eletti di Giugno due Oratori alle nozze del Duca Galeazzo Maria di Milano, il quale vuol menare Madonna Buona figliuola del Duca di Savoia, con vestiti di velluto cremesino e capucci di velluto, e altri presenti da donare alla sposa; e furono Francesco Giustiniani il Cavaliere, e Pietro da Molino il Dottore, i quali andarono onoratamente. A dì 30. d'Agosto fu pub-

pubblicata la Legà fatta col Pontefice e colla Signoria nostra; e la copia di tal pubblicazione è questa: „ *Quum sit* che pe' Sommi Pontefici preteriti in diversi tempi sì per favore „ & aumento della Fede e della Religione „ Cristiana, sì *etiam* per difesa, comodo, e „ benefizio della sacrosanta Romana Chiesa, „ sia stata usata l'opera, il consiglio, e il favore dell'Illustrissima Signoria di Venezia, „ il qual favore, siccome appare ne' tempi „ d'Innocenzo, di Clemente, d'Alessandro, e „ d'altri molti Pontefici, per la somma venerazione, ch'essa inclita Signoria ha sempre „ avuto, ed ha alla Chiesa Romana, molto „ ha giovato alla Fede, e alle cose Cristiane „ e alla Sede Apostolica, però il Santissimo e „ Beatissimo Signore, Paolo II. Sommo Pontefice *de communi consensu* de' Reverendissimi „ Signori Cardinali, per bene e comodo di „ Santa Chiesa, e per favore dello stato temporale di quella, sì *etiam* per benefizio e „ comodo della detta Illustrissima Signoria, „ da essere dato contro i Turchi crudelissimi „ nimici del nome Cristiano, nella qual causa „ essa Signoria con ogni conato, spese, e pericoli *continue* e da molt' anni in quà ha „ vegliato e veglia; nel nome del nostro Signore Iddio &c. ha fatta e firmata intelligenza e lega duratura anni XXV. col detto „ Serenissimo Principe e Illustrissima Signoria „ di Venezia, a difesa degli Stati di sua Santità e della predetta Signoria. La qual Lega „ fino di Maggio passato fu fatta e conchiusa. „ E però a dichiarazione universale sì per favore della santa Romana Chiesa, sì per benefizio da essere conseguito per l'impresa „ contro de' Turchi, e per comune conservazione e difesa degli Stati, ha deliberato, „ che in questo dì la detta intelligenza e „ lega sia gridata e pubblicata, pregando „ la divina Clemenza, che così le piaccia „ di concedere, che possa essere ad esterminio de' nimici della Fede Cristiana, e „ anche per conservazione degli Stati predetti. Di Settembre fu preso, che atteso che l'arte dello Stampare è venuta alla luce, sia conceduto a Giovanni di Spira lo stampare l'Epistole di Tullio e di Plinio per cinque anni, e che altri nolle stampino. A dì 18. di Maggio il Duca Borso di Ferrara venne in questa Terra. E fu conchiusa lega tra la Signoria nostra, il Duca di Savoia, e il Duca di Milano, la quale prima fu fatta *solùm* per due anni. In questo mezzo Papa Paolo II. deliberò al tutto d'avere la Città di Rimini, perchè mai con quel Signore non si pacificò, e vi mandò gente a campo, Governatore della quale fu Don Lorenzo Zane; e questo perchè il Signor Malatesta di Rimini voleva togliere Cesena. Entrate della Signoria di Venezia nell'anno 1469. Dazio del Vino Ducati 77000. Dazio delle Taverne Ducati 12000. Dazio dell'Entrata Ducati 34000. Dazio dell'Uscita Ducati 15000. Dazio della Mesetteria Ducati 36000. Dazio della Beccaria Ducati 22000. Dazio della Ternaria vecchia per l'Olio Ducati 28000 Dazio della Ternaria nuova per la Grassa Ducati 9000. Sommano Ducati 233000. L'Ufizio del Sale per utilità e Sali Ducati 96000. Affitti delle Botteghe, Dazj, e Rive di Rialto Ducati 54000. Salinari a Chioggia Ducati 500. Tanse di Notaj e Scrivani Ducati 5000. Sommano Ducati 155500. Ufizj deputati a pagare per cedola di Palazzo, Ducati 6000. Pozzi, Acque, e Zatte all'anno Ducati 750. Straordinarj per mezza di contanti Ducati 7500. Sommano Ducati 14250. Decime all'anno riscuotendo il tutto, Ducati 40000. Decime delle Case Ducati 20000. Decime delle Possessioni di fuori Ducati 6000. Decime d'Imprestiti Ducati 15000. Decime delle Mercatanzie Ducati 14000 Decime di Navi e Galere e di noli Ducati 1000. Decime del Clero di Venezia Ducati 1800. per un terzo del prò degl'Imprestiti Ducati 27000. Tanse limitate Ducati 6000 Tanse de' Giudei tassati Ducati 3000. Sommano Ducati 133800.

Nel 1470. s'ebbero lettere da mare, come a dì 3. di Giugno l'armata Turchesca escì dallo Stretto per venire a Negroponte in numero di Vele 300. cioè Galere 108. Palandarie 60. il resto Fuste. Si stima, che vi sieno sopra da uomini 70000. da fatti. La nostr' armata di Galere 35. e la Fusta da Liesena per avanti prese due Galere e Fuste 17. de' Turchi, cariche di farine e d'artiglierie al Platamo. Ora la detta armata Turchesca a dì 5. di Giugno andò ad Imbro e prese quel Castello, in cui era nostro Rettore Marco Zontani, e tagliò tutti a pezzi. Poi a dì 8. andò a Stalimne, che *antiquitus* chiamavasi Policastro, e combattè quel luogo per giorni cinque, ma non potè ottenere quel Castello. Il Canale General nostro andò per investire la detta armata, e quella veduta fuggì via. Era Capitano al Golfo Lorenzo Loredano, il quale ancor' egli era venuto d'ordine del Generale nell' armata. Dopo la detta armata Turca andò nel Canale di Negroponte. Dal capo alla coda della detta armata erano miglia sei in otto. Il Signor Turco venne in persona per terra con esercito, e fece un ponte su Palandarie per passare sull'Isola di Negroponte. In questo mezzo il nostro Generale prese un Grippo di Scio, che andava al Turco con Ducati 15000. e Canne 100. di Scarlato, e un'Oratore da Scio. Il Turco messo il suo padiglione sull' Isola di Negroponte a Santa Chiara, il Bassà a San Francesco, e il figliuolo del Signore alla Calogrea, a dì 25. di Giugno le diedero la prima battaglia, e poi la seconda a dì 30. Furon morti per que' della Terra 16000. dalle artiglierie, e furono sfondate 30. Galere Turche per que' della Terra. Poi a dì 5. di Luglio fu data la terza battaglia, e morti furon de' Turchi 5000. Fu scoperto il trattato di Tommaso Schiavo Contestabile nostro, il quale voleva dare la Terra al Turco, e fu scoperto per una femmina vecchia; il qual Tommaso fu ferito d'un pugnale nel petto da Luigi Dolfino nostro Bailo ivi, cognominato Morona, onde il detto Tommaso morì, e fu appiccato pe' piedi a' balconi del palazzo del Bailo. Que' della Terra mandarono a domandare soccorso al Generale pe' messi loro, uno de' quali fu preso da' Turchi, e fu impalato. A dì 8. di Luglio fu data la quarta battaglia, e furono morti Turchi 15000. dalle artiglierie, onde il Signore si mise in animo d'avere al tutto la Terra. Per aumentare il suo esercito mandò a togliere uno per casa de' suoi sudditi. A dì 11. il Turco fece accostare l'armata sua dalla banda del Borgo della Zueca, dove erano rovinate le mura, e con 10. bombarde tirò contro la Terra, facendo empiere le fosse. Alla fine vedendo di non avere soccorso que' della Terra, a dì 12. di Luglio del 1470. a ore 2. di giorno, i Tur-

i Turchi diedero loro grande battaglia e generale, ed entrarono nella Terra, e vennero verso la Piazza, combattendo a strada per istrada, perchè quelle erano state incatenate. Alla fine i Turchi acquistarono la detta Città, e furon morti nella battaglia uomini 77000., cioè Turchi, e di que' ch' erano in Negroponte da 6000. solamente in questa ultima battaglia. Ed entrati i Turchi dentro fecero grandissima crudeltà. Fu morto Lionardo Calbo Bailo, Giovanni Bondimiero Capitano, e Paolo Erizzo, che avea compiuto l'essere Bailo, e molti altri nostri Gentiluomini, ch' ivi erano. Il Signore donò la Terra a suo figliuolo, e comandò che tutti i giovani fossero ammazzati, e i corpi buttati nella piazza di San Francesco, e nel Patriarcato, e poi li fecero buttare in mare, acciocchè non infestassero l'aria. Questa nuova cattiva e dolorosa s'intese in questa Terra a dì 30. di Luglio, la quale fu spiacevole a tutti, e ognuno ne piagneva. Il Generale Canale fu molto biasimato, per cagione del quale Negroponte s'era perduto per non aver voluto investire il ponte fatto su Palandarie; che s'egli l'investiva, i Turchi ch' erano sull' Isola, erano come rotti. E' da sapere, che pel Reggimento di Candia furono mandate 7. navi, Capitano Alessandro da Pesaro, con genti per aumentare l'armata, ma fu indarno. Quando il campo era attorno Negroponte, Niccolò Pizzamano padron di nave s'offerse al Generale d'andare a investire e rompere il detto ponte; ma il Generale volle indugiare, e in questo mezzo i Turchi ottennero la Terra. Il qual Generale scrisse alla Signoria ch' egli voleva 100. Galere tra grosse e sottili, e che investirebbe la detta armata Turchesca. Avea egli buon numero di navi e d'altri navili, e nulla fece. Fu preso in Pregadi di dimettere il Generale, e di commetterlo agli Avvogadori di Comune, e d'eleggere un' altro Generale in suo luogo e di spedirlo subito, e di fare altre provigioni. A dì 19. di Luglio fu eletto Generale Pietro Mocenigo *quondam* Ser Lionardo Procuratore, ch' era uomo maritimo, e partì dipoi con altre Galere. E pel Consiglio de' Dieci gli fu commesso, che giunto in armata dovesse mandar ne' ferri in questa Terra Niccolò da Canale Dottore e Generale. *Tamen* Antonio Donato suo cugino intese ciò, e subito gli scrisse tal deliberazione. Giunto il detto Generale in armata mandò a Venezia il prefato Niccolò da Canale. A dì 13. di Maggio in quest' anno fu presa parte nel gran Consiglio di fare l'Illustre Bartolomeo Coleone d'Andegavia Capitano generral nostro da terra, Gentiluomo del maggior Consiglio, e i suoi eredi, e gli fu mandato il privilegio. Ritorniamo all'armata del Tucro, la quale, ottenuto Negroponte, il Signore la fece ritornare nello Stretto a disarmare, e pare che la nostra, Capitano il Canale, l'accompagnasse, andandole dietro. E poi esso Generale volle vedere di ricuperare Negroponte, ma era sì ben fornito di Turchi e fortificato, che nulla potè fare, onde combattendo co' Turchi, questa volta furono morti due nostri Sovracomiti Girolamo Lungo, e Giovanni Trono di Ser Niccolò Procuratore. In questo tempo erano nella Morea da Turchi 25000. i quali andati alla Vostizza, dove era Provveditor nostro Lucca Contarini, le diedero una battaglia da mano, e però si perdette la Terra. Ancora s'arrenderono Draculi, e Belvedere, e i Turchi li rovinarono fino a' fondamenti. S'arrendè ancora Filidoni, e il Castello di Calamata, dov' era Rettore Paolo Orio, il qual luogo fu abbandonato da' nostri.

„ Paulus Episcopus Servus Servorum Dei, „ ad perpetuam rei memoriam. Inter ceteras „ felicitates, quas mortalis homo in hac labili vita ex dono Dei nancisci potest, ea „ non in ultimis computari meretur, quod „ per assiduum studium adipisci valet scientiæ „ margarita, quæ ad bene beatæque vivendum „ viam præbet, ac peritum sui pretiositate „ longe facit excellere; ad mundi quoque arcana cognoscenda dilucide introducit, suffragatur indoctis, ab infimo loco natos evehit in sublime. Et propterea Sedes Apostolica rerum spiritualium ac temporalium liberalis provide dispensatrix, & cujusvis „ commendabilis exercitii adjutrix constans, „ atque perpetua, ut eo facilius homines ad „ tam excelsum humanæ conditionis fastigium „ acquirendum & acquisitum in aliam transferendum semper cum augmento quæsiti inducantur, quum aliarum rerum distributio „ massam minuat, scientiæ verò communicatio quanto in plures diffunditur, tanto „ semper augeatur & crescat, ad hoc eos „ hortatur, eis loca præparat, illos juvat, „ fovet, ac favoribus prosequitur gratiosis. „ Reminiscentes igitur, quod olim quemadmodum nobis dilectus filius Pantaleo de „ Quajanis in Artibus & Medicina Magister „ nuper commemorando exposuit, quod in „ Civitate Venetiarum legitimis suadentibus „ causis, Artium liberalium, sive Artistarum „ & Physicorum Collegium de consensu Magistratuum & Prætorum, qui Reipublicæ „ dictæ Civitatis tunc præerant, institutum, „ quodque benedicente Domino illius suppo- sita multiplicentur in dies: Nos attendentes, quod si in dicta Civitate, quæ una ex „ notabilioribus totius Christianitatis existit, „ generale Studium tam in Artium & Medicinæ, quàm etiam Theologiæ, utriusque „ Juris, atque aliis licitis facultatibus erigeretur, illudque perpetuis futuris temporibus in ea vigeret, ac Magistri, Doctores, „ & Scholares ibidem pro tempore legentes, „ atque studentes libertatibus, immunitatibus, & indultis, Magistris, Doctoribus, & „ Scholaribus Bononiæ, Paduæ, & Parisii, „ studii caussâ commorantibus, per Sedem „ prædictam, vel aliàs quomodolibet concessis, gauderent, & uterentur; ac singulis, „ qui cursu feliciter consummato in eisdem „ facultatibus, in quibus hujusmodi inhærendo studiis bravium obtinere viderentur, Magistratus & Doctoratus insignia, si ad hoc „ sufficientes & idonei reperti forent, servatis solemnitatibus & modis in Studiis generalibus eisdem servari solitis, recipere possent; eisque promotis licentiâ ad Magistratus & Doctoratus gradum & honorem, „ alios erudiendi opportunitas & legendi facultas concederetur, hoc profectò ad multarum salutem, & Civitatis ejusdem decorem, ac studere cupientium commoditatem „ magnam cederet cum Fidei Catholicæ augmento. Ac propterea cupientes, prout etiam „ jure naturæ & humanitatis adstringimur, „ tam studentium commodis & profectibus „ opportunè consulere, quàm etiam Civitatem

„ tem ipsam, ex qua originem traximus, A
„ quantum nobis ex alto permittitur, con-
„ gruentibus honoribus decorare, nec non
„ Civium, subditorumque suorum animos ad
„ literarum studia & virtutes accendere, mo-
„ tu proprio, ac de nostra mera delibera-
„ tione & voluntate, ad laudem divini no-
„ minis & Fidei Catholicæ propagationem,
„ Generale Studium facultatum prædictarum
„ omnium in eadem Civitate, Apostolica au-
„ ctoritate erigimus, studentes & ordinantes,
„ quod deinceps perpetuis futuris temporibus
„ in dicta Civitate Studium, in Theologiæ,
„ Juris Canonici & Civilis, Medicinæ, &
„ Artium, atque omnibus aliis licitis faculta-
„ tibus hujusmodi vigeat & observetur, ac B
„ congruis habitu, & cursibus in ipsis facul-
„ tatibus sufficientes, idoneique reperti, ini-
„ bi gradus & insignia Magistralia & Docto-
„ ratus recipere, ac in eis legere & docere.
„ Nec non ipsi universi quoque & singuli Uni-
„ versitatis ejusdem in dictis facultatibus Do-
„ ctores, Magistri licentiati, Bacalarii, &
„ Scholares, omnibus & singulis privilegiis,
„ indultis, immunitatibus, libertatibus, &
„ gratiis aliis, generalibus Studiis, & in eis
„ commorantibus, legentibus, vel studenti-
„ bus, Doctoribus, Magistris, & Scholari-
„ bus, eorumque Universitatibus per Sedem
„ antedictam, vel alias concessis, uti possint
„ pariter & gaudere. Et quoniam in Parochia C
„ Parochialis Ecclesiæ Sancti Joannis Bapti-
„ stæ in Bracula Venetiarum nati, & in ipsa
„ Ecclesia Sacri Baptismatis unda renati ex-
„ stitimus, pro ipsius Ecclesiæ decore & no-
„ stri reminiscentia, dilectum filium moder-
„ num, & pro tempore existentem ipsius Ec-
„ clesiæ Rectorem, Cancellarium Studii &
„ Universitatis eorumdem cum honoribus,
„ oneribus & emolumentis consuetis ad instar
„ aliorum Studiorum, motu & auctoritate
„ prædictis harum serie facimus, constitui-
„ mus, & etiam deputamus, non obstantibus
„ constitutionibus, ordinationibus, & deputa-
„ tionibus Apostolicis, quod dictus Rector in
„ aliqua dignitate Ecclesiastica constitutus non D
„ sit, ceterisque contrariis quibuscumque.
„ Nulli ergo hominum liceat hanc paginam
„ nostræ erectionis, statuti, ordinationis,
„ & deputationis infringere, vel ei ausu te-
„ merario contraire. Si quis autem hoc at-
„ tentare præsumserit, indignationem Omni-
„ potentis Dei, ac Beatorum Petri & Pauli
„ Apostolorum ejus se noverit incursurum.
„ Datum Romæ apud Sanctum Petrum, An-
„ no Incarnationis Dominicæ Millesimo qua-
„ dringentesimo septuagesimo, XVIII. Kal.
„ Januarii, Pontificatus nostri Anno septimo.

Copia della pubblicazione della Lega fatta tra' Potentati d'Italia contro il Turco a dì 6. di Gennajo 1470. E

„ Il Serenissimo ed Eccel-
„ lentissimo Messer lo Doge a tutti fa sapere,
„ che nel nome del Sommo Creator nostro e
„ della Gloriosissima Madre sua &c. Autore e
„ Capo il Santissimo e Beatissimo Signore
„ Paolo II. Sommo Pontefice a dì 12. di Di-
„ cembre prossimo passato, è stata felicemen-
„ te conchiusa e confermata conchiusione,
„ unione, e lega tra la Beatitudine sua, il
„ Serenissimo Signor Re Ferdinando, esso
„ Illustrissimo Messer lo Doge e l'inclita Si-
„ gnoria di Venezia, l'Illustrissimo Signor
„ Duca di Milano, l'Eccelsa Signoria di Fi-
„ renze, e altri Potentati d'Italia, inclusi
„ *etiam* in quella, come parte principale, il
„ Re d'Aragona, e l'Illustrissimo Duca di Mo-
„ dena, con tutti gli altri aderenti, racco-
„ mandati, complici, e seguaci, compresi nel-
„ la detta lega, la quale *etiam* in tempo del-
„ la felice ricordanza di Niccolò V. Pontefi-
„ ce fu fatta e celebrata. Intende ora la pre-
„ fata Santità, come vero Vicario di Gesù
„ Cristo in terra, e supremo Principe della
„ Religione Cristiana, ora che tutta l'Italia
„ per benignità d'Iddio è, e continuamente è
„ per essere in tranquillo e pacifico stato, in-
„ sieme co' prefati Potentati magnanimamen-
„ te e con tutte le forze attendere alla santa
„ spedizione contro il perfido Turco a onore
„ e laude del Signor' Iddio, sublimazione e
„ gloria della Santa Fede nostra. E viva
„ San Marco.

Nel 1471. fu mandato Capitano nel Pò con armata per difesa del Duca Ercole di Ferrara, il quale era minacciato d'essere cacciato dal dominio dal Marchese Niccolò suo Nipote, dicendo che *de jure* a lui quel Ducato dovea venire. E prima eletto Capitano Giovanni Soranzo rifiutò, e poi Damiano Moro *quondam* Ser Giovanni eletto accettò e andò. Il qual Marchese Niccolò era a Mantova da suo Barba materno. Ma nulla potè fare. I Turchi in questo mezzo fecero una scorreria in Lubiana per fino in Istria, facendo gran danni di prigioni e d'animali. In questi giorni a Roma Papa Paolo II. Veneto morì molto repentinamente la notte precedente al dì 26. di Luglio del 1471. avendo vivuto nel Pontificato anni 7. meno un mese e giorni quattro. La sera egli cenò bene, e andò in letto, e la notte morì. Fu detto d'essere egli stato strangolato. Ora il Collegio de' Cardinali, dopo fatte l'esequie, si ridussero in Conclave, e a dì 9. d'Agosto crearono Pontefice Sisto IV. che era Cardinale, e fu Frate, Generale de' Frati Minori, e abitò in questa Terra a' Frari. E intesa tal nuova fu fatta festa in segno d'allegrezza per la Città, e a dì 20. d'Agosto in Pregadi furono eletti sei Oratori a dargli ubbidienza, ma perchè due rifiutarono, non andarono se non quattro. Morì in quest'anno Jacopo Loredano Procuratore stato quattro volte Capitano Generale di mare. In suo luogo a dì 4. di Novembre fu eletto Procuratore Piero Mocenigo Capitan Generale di mare, e fu suo piegio Ser Lionardo Sanuto mio padre. Questo Doge avendo dogato anni 9. mesi 6. giorni 7., e secondo altri, anni dieci e mesi, ma la verità è che furono anni 9, morì a 9. di Novembre a ore 8., e nel suo tempo fece compiere molte cose in Palazzo, che mancavano a fornire. Non ebbe figliuoli. Lasciò tutto il suo al Monastero di San Giobbe, e fece altri legati *ad pias causas*. Lasciò, che i suoi Commessarj facessero una Ruga di case nella Contrada di San Giobbe, le quali fossero date per l'amor di Dio. Lasciò tutti i suoi stendardi e vesti a' detti Frati di San Giobbe, e a San Bernardino Monastero nuovo per lui fatto fabbricare, dove volle essere sepolto; e poi pe' Commessarj in terra alla Cappella grande fu sepolto con un coperchio molto grande. L'esequie furono fatte a' Frati Minori. Morì con cattiva fama d'ipocrita, di vendicativo, di doppio, d'avaro. Era mal voluto dal Popolo. Nel suo tempo la Terra ebbe assai guerre col Turco e molte tribulazioni. Costui attendeva assai alle voci del gran

Consiglio, delle quali teneva conto, e frequentava il Consiglio. Non avea alcun parente di Casa Moro in questa Terra, e solum Ser Niccolò Moro di Candia, al quale lasciò la sua casa posta nella Contrada di San Giovanni Decollato. Era guercio, di statura picciola. Fece l'Orazione funebre Ser' Antonio Bernardo il Dottore *quondam* Ser' Andrea. Questo è il Breve, ch' egli ha in mano nel gran Consiglio.

Justitiam colui pius, & si fata fuissent,
Pro Patria in Teucris Dux moriturus eram.

Epitaphium Christophori Mauri Ducis: *Christophorus Mauro Princeps. MCCCCLXXI. mens. Septembris.*

MCCCCLXXI.

Niccolò Trono Doge LXII.

A

Essendo morto il precessore, a dì 13. di Novembre la mattina i Consiglieri e i Capi de' Quaranta chiamarono il gran Consiglio, misero parte di fare il Doge, e fecero elezione di questi cinque Correttori, Ser Giorgio Loredano, Ser Luca da Legge Procuratore, Ser' Andrea Vendramino Procuratore, Ser Nicolò Trono Procuratore, i quali fecero diverse correzioni. I Quaranta e uno Elettori a fare l'elezione furono, Ser Niccolò Soranzo Procuratore, Ser Niccolò Trono Procuratore, Ser Giovanni Gradenigo che fu Podestà a Padova *quondam* Ser Giovanni Cavaliere, Ser Luigi Foscarini Dottore Procuratore, Ser Giovanni Giustiniani padrone all' Arsenale, Ser Luca da Legge Procuratore, Ser Domenico Giorgi che fu Podestà a Padova, Ser' Andrea Vendramino Procuratore, Ser Filippo Foscari Savio del Consiglio, Ser Bernardo Donato che fu Duca in Creta, Sere Stefano Malipiero che fu Capitano a Bergomo, Ser Francesco Zane Procuratore, Ser Giovanni Emo il Cavaliere, che fu Capo de' Dieci, Ser . . . . Veniero che fu Podestà a Padova, Ser Prosdocimo Arimondo che fu Consigliere, Ser Francesco Balbi che fu Avvogadore, Ser' Ambruogio Contarini Capo de' Dieci, Ser Giovanni Cappello che fu Consigliere, Ser Trojano Buono che fu de' Pregadi, Ser Jacopo Marcello *quondam* Ser Cristoforo che fu Capo de' Dieci, Ser Stefano Erizzo che fu Capitano a Bergomo, Sere Marco Zeno Cavaliere che fu Podestà e Capitano a Treviso, Ser Daniele de' Priuli che fu Capitano a Bergomo, Ser Lorenzo Minotto che fu Podestà e Capitano a Treviso, Ser Pietro Faliero l'Avvogadore, Ser Marco Loredano Governatore, Ser' Orio Pasqualigo che fu Consigliere, Ser Vincenzo de' Garzoni che fu al Sale, Ser Benedetto Gritti Governatore, Ser Giovanni Mocenigo che fu Luogotenente nella Patria, Ser Luca Pisani, ch' è de' Pregadi, Ser Francesco Quirini Capo de' Dieci, Ser Giovanni Moro che fu Provveditore sopra le Camere, Ser Piero Bembo, ch' è della Giunta, Ser Giosafatte Barbaro, che fu Provveditore in Albania, Ser Francesco Cocco, ch' è de' Pregadi, Ser Zaccheria Vitturi ch' è della Giunta, Ser Jacopo Duodo che fu Auditor vecchio, Ser Lorenzo Dolfino ch' è de' Pregadi, Ser Giovanni Morosini ch' è de' Pregadi, e Ser . . . . Questi Quarantuno a dì 23 di Novembre a ora di Terza elessero il Doge, che a ore 20. entrò felicemente nel Dogado. Era uomo ricco, e Procuratore di San Marco. Avea un figliuolo solo chiamato Filippo, maritato nella figliuola del *quondam* Ser Piero Cornaro da Santa Margherita. Avea anni 74. ed ebbe ballotte 27. Costui portava la barba per la morte di Giovanni suo figliuolo, che morì Sopracomito a Negroponte. La volle portare, finchè morì. Avea tre figliuole maritate, una in Ser Dolfino Dolfino da San Salvatore, una in Ser Niccolò Duodo *quondam* Ser' Arsenio, e una in Ser Donato Micheli detto il Fusta. Questo Doge era ricco di Ducati 60000. di contanti, e di mercatanzie e di stabili per Ducati 20000. Avea fatta la roba sua a Rodi, dove stette

B

15. anni fermo. Era di statura grande e grossa, ma brutto di faccia, e uomo pienazzo. Era liberale e di grande animo. Avea brutta pronunzia in tanto che parlando spumava pe' labbri. Costui entrato nel Dogato, a tutte le Arti di Venezia fece publico convito nel Palazzo nuovo per l'entrata della Dogaressa, la quale vestita di manto d'oro fu levata col Bucintoro a Casa Morosini a San Silvestro, dov' essa nacque, e condotta in Palazzo. *Tamen* non furono fatte giostre per essere la Terra in ispese e in affanni per la perdita di Negroponte, e per la guerra che s'avea col Turco.

C

Nel 1472. Papa Sisto IV. mosso da zelo della Cristianità, come capo, mandò cinque Cardinali Legati a' Principi dell' Europa per eccitarli alla difesa della Fede Cristiana, e a muoversi contro il Turco, cioè al Re d'Ungheria il Cardinal Barbo di San Marco Veneto; in Francia il Cardinale Bessarione Niceno Greco; in Ispagna il Cardinale di Roano; in Portogallo il Cardinale di Borgogna; e per tutta l'Italia il Cardinale Aretino, con ampia autorità di Legati *à latere*. E ordinò un' armata di 20. Galere, le quali armò del suo, e vi montò sopra Legato il Cardinale di Napoli. Il Re Ferrando di Napoli n'armò altre 20. La Signoria 30. Copia della Lega fatta tra la Signoria nostra e il Duca di Borgogna, pubblicata

D

del 1472. a dì 15. d'Agosto. „ L'Illustrissimo „ Principe ed Eccellentissimo Messer lo Doge a „ tutti fa sapere, come nel nome del sommo „ Creator nostro e della gloriosissima Madre „ sua &c. a dì 15. di Giugno prossimo passato nella Città di Perona tra l'Illustrissimo „ ed Eccellentissimo Signor Carlo Duca di „ Borgogna, di Lotoringia, Brabanzia, e Lucimburgo, Conte di Fiandra, d'Artois, Palatino di Borgogna, d'Henault, d'Olanda, „ Zelandia, e Namur, e del sacro Impero „ Marchese, Signore di Frisia, di Saline, e „ Medine, e il prefato Messer lo Doge e l'inclita Signoria nostra, aderenti, raccomandati, complici, e seguaci dell' una e

E

„ dell' altra parte, a onore del Signor' Iddio, „ è stata felicemente fatta, conchiusa, e firmata buona, valida, e perfetta intelligenza, „ confederazione, e lega a difesa e conservazione degli Stati delle sopradette parti, e „ specialmente contro l'immanissimo Turco, „ del nome di Cristo e delle dette parti manifesto e notorio nimico, e contro gli aderenti, fautori, e suddditi suoi; la quale confederazione e lega, siccome tra il prefato „ Signor Duca e Messer lo Doge è stato statuito doversi pubblicare nelle Terre delle „ parti predette, questo dì 15. del presente „ mese, cioè nel dì della Beatissima Vergine

„ Ma-

„ Maria, solennemente proclamar si dee a „ laude e gloria dell' Onnipotente Iddio no„ stro, e della sua Santa Fede.

Nel 1473. di Novembre la Città di Volterra in Toscana ribellò a' Fiorentini. I quali andativi con gente di nuovo la soggiogarono, e cacciarono in esilio i seduttori di tal cattiva operazione. Il Generale Mocenigo essendo molto potente d'armata sul mare, andò sulla Natolia, e fece molte depredazioni, come Coriolano Ciprio Dalmata scrive delle sue operazioni una Storia, la quale è stampata. Tra le quali cose egli vide e trovò il Sepolcro d'Omero. I Turchi in questo mezzo corsero nel Friuli, e fecero molti danni, depredando assai anime, *licèt* ivi fosse il Conte Carlo Fortebraccio, e altre genti, che si ridussero alle fortezze. Usson Cassan Signore nella Persia confederato nostro mandò al Turco i suoi Oratori, i quali portarongli una mazza e uno stajo di Miglio per isfidarlo alla guerra, dicendo, che se voleva aspettare la possanza d'Usson Cassan, bisognava ch' egli avesse tanti soldati quanti erano que' grani di Miglio. Il Signor Turco non gli fece altra risposta, se non che fece portare molte galline affamate, e sparse il Miglio per terra, e disse: *Ambasciadore, dì al tuo Signore, che come poche galline hanno presto mangiato il sacco di Miglio, così faranno i miei Gianizzeri contro gli uomini del tuo Signore, che sono usati a guardare le capre, e non a guerreggiare*. Nel mese di Dicembre il Cardinale Bessarione Niceno Greco Vescovo Tusculano morì a Ravenna, e il suo corpo fu portato a sepellire a Roma. Ma prima egli mandò alla Signoria forzieri pieni di Libri giusta il presente suo fattone, per fare una Libreria. A Roma per avere il suo palazzo fu gran quistione tra il Cardinale Orsini, e il Cardinale Fra Piero di San Sisto nipote del Papa, al quale il Papa diede il suo Capello. Ma alla fine San Sisto l'ebbe, perchè il Papa faceva tutto quello ch' egli voleva. Il Re Ferrando di Napoli maritò sua figliuola Madonna Eleonora nel Duca Ercole di Ferrara. Onde dovendo essa venire a marito, per onorare le dette nozze, e per dimostrarle il figliale amore che questo Stato le portava, elessero quattro primarj di questa Terra Oratori a Ferrara alle dette nozze e feste, e furono Niccolò Marcello Procuratore, Andrea Vendramini Procuratore, Triadano Gritti, e Andrea Lioni. A dì 7. di Luglio in Cipro nella Città di Famagosta il Re Jacopo di Lusignano, chiamato Re Zacco, avendo menata la moglie con grandi trionfi, e quella ingravidata, s'ammalò e morì. Fece testamento, e lasciò il Regno al figliuolo che nascesse dalla Regina Cornaro sua moglie. Non facendo essa un maschio, lasciò che il Regno fosse d'un suo figliuolo bastardo; e che in questo mezzo che la Reina partoriva, fosse il governo di quel Regno sotto Andrea Cornaro Barba della detta Reina, il Conte di Tripoli, il Conte di Rojas, il Conte del Zaffo, e Messer Rognon Catelano. Ora seguita la detta morte, la Reina Carlotta sorella del Re defunto, ch'era a Rodi, e ivi abitava, mandò subito un Brigantino al Soldano, avvisandolo della morte del Re, e ch' egli la volesse mettere nel Regno. Era nostro Bailo in Cipro Niccolò Pasqualigo. Ora intesa dal Generale Mocenigo la morte del Re di Cipro, subito si levò coll'armata, e andò

A a Famagosta, e smontò in terra, e visitò la Reina, offerendosele in ogni suo ajuto. Questo Doge avendo dogato un'anno, mesi otto, e dì 5. di età d'anni 74. morì e fu sepolto a' Frati Minori, dove furongli fatte onorate esequie. Fece l'Orazione Ser Gianfrancesco Pasqualigo Dottore, ma s'intrigò e nolla potè compiere, e n'ebbe vergogna. Poscia pel figliuolo Filippo all'altar grande gli fu fatta una bell' arca molto alta con questo Epitafio: *Nicolaus Thronus, optimus Civis, optimus Senator, optimus aristocratiæ Princeps fuit. Quo felicissimo Duce florentissima Venetorum Respu-*

B *blica Cyprum imperio adscivit; cum Rege Parthorum contra Turcam socia arma conjunxit; fraudatam pecuniam viva illius effigie resignavit. Cujus innocentissimis Manibus hanc meritam divini operis molem Philippus filius perenni æternitate posuit*. Questo Doge morì nel 1473. a dì 28. di Luglio, a ore 4. di notte. Questo è il suo Breve, che ha in mano nel gran Consiglio.

Hic Thronus æthereis Dux est demissus ab astris,
Ut Persam Veneto jungeret imperio.

MCCCCLXXIII.

Niccolò Marcello Doge LXIII.

C Essendo morto il precessore, a dì primo d'Agosto fu chiamato il gran Consiglio, e messa la parte solita del modo di fare il Doge, furono eletti cinque Correttori giusta il consueto, che furono Ser' Andrea Vendramini Procuratore, Ser Bernardo Giustiniani Cavaliere, Ser Marco Zeno Procuratore, Ser Triadano Gritti, e Ser Paolo Morosini. E a dì due del detto mese i prefati Correttori misero le sue parti e correzioni. E a dì tre d'Agosto fu dato principio a fare l'elezione, e a dì 9. furono eletti i Quarantuno, che furono Ser Niccolò Marcello Procuratore, Ser Francesco Zane Procuratore, Ser Giovanni Faliero, che fu Consigliere *quondam* Ser Francesco, Ser Fi-

D lippo Foscari, che fu Savio del Consiglio *quondam* Ser Francesco, Ser Vitale Lando Dottore Cavaliere Avvogadore, Ser' Andrea Vendramino Procuratore, Ser Luigi Foscarini Dottore Procuratore, Ser Gian Domenico, che fu Podestà a Padova *quondam* Ser Giovanni Cavaliere, Ser Marino Malipiero, che fu Podestà a Padova *quondam* Ser Troilo, Ser Triadano Gritti, che fu Podestà a Padova *quondam* Ser' Uomobuono, Ser Bernardo Giustiniani Cavaliere Procuratore, Ser' Antonio Veniero Procuratore, Ser Paolo Morosini Savio del Consiglio *quondam* Ser Zilio, Ser Francesco Quirini, che fu Capo de' Dieci *quondam* Ser Giovanni, Ser Niccolò Soranzo Pro-

E curatore, Ser Giorgio Loredano, che fu Capitano a Padova *quondam* Ser Marco, Ser Giovanni Mocenigo, che fu a Udine *quondam* Ser Lionardo, Ser Bernardo Cappello, che fu Governatore *quondam* Ser Pancrazio, Ser Francesco Minio, che fu Consigliere *quondam* Ser Marco, Ser' Antonio Zeno, ch'è della Giunta *quondam* Ser Giovanni, Ser Stefano Erizzo, che fu Capitano a Bergomo *quondam* Ser Marco, Ser Carlo Pisani, che fu Capo de' Dieci *quondam* Ser Niccolò, Ser Pietro Pizzamano, che fu Bailo in Cipro *quondam* Ser Fantino, Ser Domenico Bragadino, che legge in Filosofia *quondam* Ser Marco, Ser Pie-

ro Bernardo, che fu alle Biade *quondam* Ser Piero, Ser Francesco Cocco, che fu alle Biade *quondam* Ser Jacopo, Ser Tommaso Lippomano ch'è de' Pregadi *quondam* Ser Niccolò, Ser Zaccheria Vitturi ch'è della Giunta *quondam* Ser Benedetto, Ser Andrea da Molino, che fu Consigliere *quondam* Ser Arrigo, Ser Bertucci Contarini, che fu Podestà a Brescia *quondam* Ser Marino, Ser Daniele de' Priuli, che va Podestà a Verona *quondam* Ser Niccolò, Ser Candiano Bolani l'Avvogadore *quondam* Ser Maffeo, Ser Fantino Giorgi, che fu Provveditore al Sale *quondam* Ser Giovanni, Ser Giovanni Emo il Cavaliere, che fu Capo de' Dieci, Ser Luca Moro, ch'era Podestà a Brescia *quondam* Ser Giovanni, Ser Luca Navagero, che fu Capo de' Dieci, Ser Francesco Dandolo, che fu Consigliere *quondam* Ser Benedetto, Ser Lionardo Calbo, che fu Conte a Zara *quondam* Ser Gianetto, Ser Domenico Trivisano, ch'è alle Cadute *quondam* Ser Francesco, Ser Federigo Cornaro, che fu Consigliero *quondam* Ser Francesco, e Ser Angiolo Gabrieli, ch'è della Giunta, *quondam* Ser Andrea. Questi Quarantuno elessero a dì 13. d'Agosto a ore 19. giorno di Venerdì il Doge Niccolò Marcello, il quale entrò nel Dogato. Egli era Procuratore di San Marco. Era d'età d'anni 76. Non avea figliuoli. Era uomo benigno, grazioso, e molto pietoso, e conservatore de' danari pubblici. Mentre ch'egli visse Doge, ogni giorno voleva in nota dagli Scrivani degli Officj il riscuotere e il dispensare de' danari pubblici, e vedere i libri de' debitori, e mandava ad esortarli a pagare. Era grande amatore della giustizia e de' poveri, e per la sua umanità fu fatto Doge. Fu gran mercatante a Damasco. Scese da Ser Gazano Marcello. Ebbe quattro fratelli Ser Bernardo, Ser Marco, Ser Piero, e Ser . . . . . Sua moglie era di casa Contarini Gasolera, e fu menata in Palazzo con trionfo. Avea una figliuola Monaca nel *Corpus Domini*. Sotto questo Doge fu principiato a dipignersi e rinovare la Sala del gran Consiglio sopra telai, dove è dipinta la Storia di Federigo Barbarossa. Gentile e Giovanni Bellini fratelli Veneti la dipinsero.

A dì 13. di Novembre fu ammazzato Andrea Cornaro, che fu di Ser Giorgio il Cavaliere, barba della Reina di Cipro per insidie d'alcuni seduttori e congiurati, desiderosi di novità in quel Regno. *Etiam* fu morto Marco Bembo suo nipote, ch'ivi era. E fu, che una notte fu finto, che la Reina mandasse per lui per cose importanti, il quale andando, in istrada fu morto. I quali complici furono l'Arcivescovo Apostoleo, il Signore di Tripoli, il Conte Zaplana, il Conte del Zaffo fratello dell'Arcivescovo predetto di Casa Zaplana, e Rizzo di Marino. *Tamen* poi altra novità nel detto Regno non seguì. Il General Mocenigo mandò Vittore Soranzo Provveditore dell'armata con Galere in Cipro, il quale giuntovi visitò la Reina, offerendole ogni ajuto, la quale stava a Famagosta, nè avea ancora partorito. Seguì matrimonio d'una figliuola bastarda del fu Re Zacco in Don Federigo figliuolo di Don Ferrando Re di Napoli. Intesa quella novità in questa Terra, furono fatte molte provigioni, e determinato di cavare i sospetti dall'Isola.

Nel 1474. Era nella Bojana Triadano Gritti Capitan nostro Generale con 30. Galere, e due del Re Ferrando di Napoli. I Turchi diedero la battaglia a Scutari, e v'erano dentro uomini da fatti 2500. i quali virilissimamente si portarono, mediante il valore d'Antonio Loredano Rettor loro. Furono morti 3000. Turchi tra Gianizzeri e Axapi. Il Bassà fu ferito nell'occhio destro e nella gamba. Essendo que' di Scutari assediati, non avendo più acqua nella Terra, uscirono fuora, non ostante che il campo Turchesco era ivi attorno. E 400. uomini cadauno portò un'utre d'acqua nella Terra, e altri combattevano co' Turchi, finchè l'acqua fu dentro, la quale ristorolli assai. E quando i Turchi s'accamparono, gridavano *Scutari*, *Scutari*, *Roma*, *Roma*. Ora nel combattere che fecero i Turchi a Scutari, ne furono ammazzati 7029. da' nostri; e con vergogna il campo si levò, e ritornò indietro, e abbrugiò il Dagno. Fu spedito del mese di Settembre Lionardo Sanuto, perchè vada Oratore al Papa, e in cammino parli al Magnifico Lorenzo de' Medici a Firenze e a que' Signori, per far lega insieme contro il Turco, e questo stesso implori dal Papa. Il quale andando in cammino s'ammalò a Viterbo, e fattosi portare in isbarra a Roma a dì . . . . . d'Ottobre, appena entratovi, Antonio Donato, ch'ivi era Oratore, partì per venire a ripatriare. Crescendogli il male a dì 11. del detto mese il prefato Oratore morì d'età d'anni 49. Fu sepolto in Santa Maria del Popolo in terra in un'arca, che gli fu fatta all'Altare di San Girolamo con un'Epitafio. Copia della pubblicazione della lega fatta tra la Signoria nostra, il Duca di Milano e la Comunità di Firenze nel 1474. a dì 20. di Novembre. „ Il Serenissimo Principe ed Eccellentissimo Messer lo Doge a tutti dichiara „ e fa manifesto, che nel nome del sommo „ Creator nostro &c. a dì 2. del presente mese „ in questa nostra Città tra esso Illustrissimo „ Principe ed inclita Signoria nostra, l'Illustrissimo Signor Galeazzo Maria Sforza Duca „ di Milano, Conte di Pavia e d'Angeria, „ Signore di Genova e di Cremona, e l'eccelsa Signoria di Firenze, confederati, aderenti, raccomandati, complici e seguaci di „ cadauna delle parti predette, ad onore del „ Signor' Iddio nostro e a fine di pace e di „ tranquillità di tutta Italia, felicemente è „ stata rinnovata e di nuovo fatta e conchiusa e firmata buona, vera, valida, e perfetta confederazione, intelligenza, e lega duratura anni 25. e oltre a buon piacere delle parti predette, a difesa e conservazione „ degli Stati di cadauna di quelle, salve e riserbate tutte le altre leghe, intelligenze, e „ confederazioni, che ciascheduna delle sopradette tre Potenze hanno a difesa similmente „ e conservazione degli Stati suoi con ogni „ altro Signore, Principe, e Potentato. La „ quale confederazione e Lega tra le predette „ parti convennero e deliberarono, che in „ questo giorno 20. del mese in ogni dominio „ e Città di ciascheduna delle soprascritte „ parti solennemente pubblicare si debba a „ laude universale di tutti i fedeli Cittadini, „ e d'ogni altro soggetto alle parti predette „ e a cadauna di quelle. „ Questo Doge nel giorno che fu pubblicata tal Lega, essendo alla Processione fatta per tal cagione, vennegli voglia d'andar del corpo, onde s'ammalò, e a dì primo di Dicembre a un' ora in circa di notte morì avendo dogato un'anno, mesi 3. gior-

giorni 18. d'età d'anni 76. e morì essendo su i Pregadi. Furongli fatte l'esequie a San Giovanni e Paolo. Fecegli l'Orazione Ermolao Barbaro il Dottore di Ser Zaccheria il Cavaliere. E ordinò, che fosse il Corpo sepolto alla Certosa in mezzo la Galilea, dove si sepelliscono i Frati Certosini. *Tamen* i fratelli di lui gli fecero fare un' arca all' altar grande di Santa Marina con quest' Epitafio. *Nicolaus Marcellus Dux Clarissimus, justus, pacificus, cunctis gratus, ubertatis, annonæ, ærariique publici conservator, Cypro in potestatem recepto, Scodrâ acerrimâ Teucrorum obsidione liberatâ, curis Reipublicæ anxius vivens, moriensque, in pauperes piissimus, animam cœlo, heic tradidit ossa MCCCCLXXIV. die primo Decembris.* Questo è il suo Breve.

Me Populi Pietas & opes exponere novit
Et vitam. Cives coluere. Scodramque recepi
Obsessam Teucris. Servavi in pace Latinos.

Copia d'una lettera scritta per la Signoria nostra al Serenissimo Re Ferdinando di Napoli e di Sicilia, data a dì 17. di Settembre del 1474. *Binas Majestatis vestræ literas accepimus de re Scutarensi, alteras de nuptiis Illustrissimæ Dominæ Beatricis filiæ vestræ in Serenissimum Dominum Regem Hungariæ, mentionem agentes, utrasque nobis jucundissimas, utpote argumenta perspicua mutuæ nostræ amicitiæ & societatis, qua de re Scutarensi sicut de vestra propria studiose & graviter Regia vestra sublimitas nobiscum agit. De nuptiis autem amice & liberaliter, sicut de re communi, & ad utrumque nostrum pertinente, ut profecto pertinet, per mutuum nostrum amorem & fœdus per nostram cum Serenissimo Domino Rege Hungariæ veterem perpetuamque amicitiam & societatem, per singularem & præcipuam nostram in Dominam Beatricem benivolentiam, quam sibi jam pridem conciliavit famâ præstantiæ ejus ratio admirandæque virtutis ejus, ut digna omnibus semper visa sit, quæ ex regia in regiam jam migraret, & ex illustrissima regia filia Serenissima Regina evaderet. Vestræ igitur Majestati ex animo gratulamur, optamusque hujusmodi nuptias & ceteras omnes res Majestati vestræ faustas fore & felices, ut eo major sit & diuturnior voluptas & gratulatio nostra.*

MCCCCLXXIV.

Pietro Mocenigo, Doge LXIV.

ESsendo morto il suo precessore a dì primo di Dicembre, a dì 4. nella Domenica mattina fu chiamato il gran Consiglio e posta pe' Consiglieri e pe' Capi de' Quaranta la parte di fare il Doge giusta il solito, ed elessero i Correttori sopra la promessione del Doge, che furono questi: Ser Pietro Mocenigo Procuratore, Ser Bernardo Giustiniano Cavaliere, Ser Paolo Morosini *quondam* Ser Zilio, Ser' Andrea Lioni Procuratore, Ser Giovanni Gradenigo Procuratore. Questi furono i quarantuno Elettori; Ser' Andrea Vendramini Procuratore, Ser Pietro Mocenigo Procuratore, Ser' Andrea Lioni Procuratore, Ser Marco Loredano che fu Consigliere *quondam* Ser Paolo, Ser Lionardo Donato, che fu Capitano a Verona *quondam* Ser Maffeo, Ser Benedetto Trivisano, che va Podestà a Vicenza *quondam* Ser Francesco, Ser Pietro Foscarini che fu Savio del Consiglio *quondam* Ser Niccolò, Ser' Andrea da Molino, che fu Consigliero *quondam* Ser' Arrigo, Ser' Andrea Diedo che fu Podestà a Bergomo *quondam* Ser' Antonio, Ser Francesco Quirini il Governatore *quondam* Ser Giovanni, Ser Bernardo da Pesaro che fu sopra le Camere *quondam* Ser Niccolò, Ser Domenico Bragadino Lettore in Filosofia *quondam* Ser Marco, Ser Francesco Sanudo l'Avvogadore *quondam* Ser Marino, Ser Vettore Soranzo che fu Provveditore in armata *quondam* Ser Niccolò, Ser' Antonio Marcello ch' è della Giunta *quondam* Ser Donato, Ser Tommaso Memo che fu Bailo e Capitano a Corfù *quondam* Ser Niccolò, Ser Paolo Barbo ch' è de' Pregadi *quondam* Ser' Andrea, Ser Cristoforo Duodo, che fu Capitano in Fiandra *quondam* Ser Luca, Ser Castellano Minotto che fu Capo de' Dieci *quondam* Ser Pietro, Ser Zaccheria Vitturi, ch' è della Giunta *quondam* Ser Benedetto, Ser Marco Veniero, che fu sopra le Camere *quondam* Ser Biagio, Ser Luigi Valiero, che va Podestà a Verona *quondam* Ser Francesco, Ser Vitale Lando Dottore e Cavaliere che fu Savio del Consiglio, Ser Bernardo Cappello che va Provveditore in armata *quondam* Ser Pancrazio, Ser Paolo Morosino che fu Savio del Consiglio *quondam* Ser Zilio, Ser Bernardo Giustiniani il Cavaliere che fu Capitano a Padova, Ser Piero Barbero che va a Ravenna *quondam* Ser Donato, Ser Giovanni da Legge che fu alle cadute, *quondam* Ser Francesco, Ser Giovanni Moro che fu Podestà a Chioggia *quondam* Ser Baldassarre, Ser Maffeo Contarini che fu Consigliere *quondam* Ser Niccolò, Ser' Antonio Erizzo che fu alle Biade, *quondam* Ser Marco, Ser' Antonio Basadonna che fu a Cividale *quondam* Ser Giorgio, Ser' Alessandro Barozzi, che fu alle Biade *quondam* Ser Benedetto, Ser Giovanni de' Priuli che fu Consigliere a Damasco *quondam* Ser Niccolò, Ser Marco Foscolo, che fu de' Pregadi *quondam* Ser' Andrea, Ser Federigo Valaresso che fu Conte a Puola, *quondam* Ser Bartolomeo, Ser Cristoforo Gabriele ch' è al Sale *quondam* Ser' Andrea, Ser Marco Bolani ch' è al Sale *quondam* Ser Bernardo, Ser' Almorò Minio ch' è della Giunta *quondam* Ser Lazaro, Ser Paolo Malipiero, che fu de' Pregadi *quondam* Ser Benedetto, Ser Girolamo ...... fu Auditor vecchio *quondam* Ser' Andrea. Questi quarantuno a ore 24. a dì 11. entrarono, e a dì 16. di Dicembre tra la seconda e la terza campana elessero Doge Pietro Mocenigo Procuratore sopra le Commessarie *de citra*, e la mattina seguente fu pubblicato, ed entrò felicemente nel Dogato, ma visse poco più d'un' anno.

Nel 1475. a dì 28. d'Ottobre s'ebbero lettere de' Rettori di Bergomo, come Bartolomeo Coleoni Capitano general nostro, il quale alloggiava già anni nove in un suo Castello in Bergamasca chiamato Malpaga, e ne avea due altri Romano e Martinengo, era morto in quel giorno d'età d'anni 75. ma prosperoso, senza figliuoli maschi, e avea due figliuole naturali giovani. Una era maritata nel Signor Niccolò da Correggio. E com' egli avea fatto testamento, e lasciava alla Signoria gran quantità di danari. Furono portati in questa Terra con buona custodia Ducati 216000. in contanti, oltre gli argenti, mobili, armature, e i suoi cavalli per gran valuta. Il Corpo fu portato a Bergomo, dove lasciò che fosse fatta una Chiesa, e un' Arca, chiamata San ....

presso

presso la Chiesa Cattedrale, e gli furono fatte A
onorate esequie. Fece l'Orazione Bartolomeo Pajello Vicentino. E la detta Chiesa ed Arca fu fatta fabbricare d'ordine della Signoria, *tamen* senza epitafio. E lasciò il luogo di Malpaga a un suo nipote figliuolo d'una sua figliuola Don' Alessandro Coleone, e altre possessioni, e la sua casa e palazzo che avea in Brescia ad altri suoi nipoti di Martinengo. Il detto Capitano lasciò che fosse egli fatto sopra un cavallo di bronzo, e posto sulla Piazza di San Marco in segno della sua fedeltà, il quale dopo assai anni fu fatto fare, e posto sopra la Piazza della Chiesa di San Giovanni e Paolo, dove è la Scuola di San Marco, siccome al presente si
vede. Questo Doge per l'aria presa essendo Ge- B
nerale nella Bojana in difesa di Scutari, avendo dogato un'anno, mesi due giorni otto di età d'anni 70. a dì 23. di Febbrajo del 1476. a ore 22. morì. Fu sepellito a San Giovanni e Paolo, dove lasciò che fosse fatta un' arca. Lasciò il suo a Niccolò suo fratello. Gli fu fatta l'orazione per Domenico Bolani il Dottore di Ser Candiano; e poi gli fu fatta nella detta Chiesa una bellissima arca con un'epitafio, e lettere sulla cassa: *ex hostium manubiis.* E nella Sala del gran Consiglio tiene questo breve in mano.

Ille ego, qui Phrygias urbes, Asiaeque potentis
Oppida, qui Cilicum terras, Cyprumque recepi,
Aequora piratis, Scodram obsidione levavi, C
Patrum consensu, Populi Dux voce creatus.

Epitaphium Petri Mauroceni Ducis. *Petro Mocenigo Leonardi filio, omnibus non minus optimi quam eloquentissimi Senatoris muneribus domi forisque functo, maris Imperatori, qui Asiâ a faucibus Hellesponti usque in Cyprum ferro ignique vastatâ, Caramannis Regibus Venetorum sociis, Othomanno oppressis, Regno restituto, piratis undique sublatis, Cypro a conjuratis non minori celeritate quam prudentia, recepta, Scodrâ ductu & auspiciis sui obsidione liberatâ, quum Rempublicam feliciter gessisset, absens Divi Marci Procurator, inde Dux grato Patrum consensu creatus est, Johannes tertius ab hoc Dux, & Nicolaus Mocenighi fratres pientissimi B. M. D.* D
Vixit Annos LXX. Mens. I. Dies XX. Obiit non sine summo Populi gemitu, Ducatus sui Anno uno, mense secundo, die quintodecimo. Anno Salutis MCCCCLXXVI.

MCCCCLXXVI.

Andrea Vendramini Doge LXV.

Essendo morto il suo precessore a dì 23. di Febbrajo a ore 21. poi a dì 26. del detto mese fu chiamato il gran Consiglio, e poste le parti solite di fare il Doge, e furono eletti questi cinque Correttori, Ser Benedetto Veniero Procuratore, Ser Bernardo Giustiniano Ca- E
valiere Procuratore, Ser'Andrea Lioni Procuratore, Ser' Andrea Vendramino Procuratore, e Ser Giovanni Gradenigo Procuratore. Furono pubblicati 22. Notaj di Venezia tra' quali il primo fu Mastro Rafaele Zovenzonio Poeta Laureato. I quarantuno Elettori furono questi, Ser' Antonio Erizzo che fu Podestà a Padova *quondam* Ser Marco, Ser Benedetto Veniero Procuratore, Ser'Andrea Vendramino Procuratore, Ser Bernardo Giustiniani Cavaliere e Procuratore, Ser Zaccheria Vitturi che fu Capo de' Dieci *quondam* Ser Benedetto, Ser Luca Moro che fu Capitano a Brescia *quondam* Ser Giovanni, Ser Lionardo Nani che fu Rettore e Provveditore a Nepanto *quondam* Ser Giovanni, Ser Marco Foscolo ch' è della Giunta *quondam* Ser' Andrea, Ser Giovanni Emo il Cavaliere Savio di Terra ferma, Ser Pietro Foscarini che fu Savio del Consiglio *quondam* Ser Francesco, Ser Paolo Morosini che fu Savio del Consiglio, Ser Piero Donato, che fu Capitano a Baruti *quondam* Ser Marco, Ser Jacopo Marcello, che fu Provveditore in armata *quondam* Ser Cristoforo, Ser' Andrea Lione Procuratore, Ser' Andrea Diedo l'Avvogadore *quondam* Ser' Antonio Provveditore, Ser' Angiolo Gabrieli che fu Consigliero, *quondam* Ser' Andrea, Ser Marino Pisano che fu della Giunta *quondam* Ser Niccolò, Ser Filippo Trono che fu Capo di Dieci *quondam* Ser Marco, Ser' Alessandro Bernardo che fu al Sale *quondam* Ser Niccolò, Ser Giovanni Mocenigo Savio del Consiglio *quondam* Ser Lionardo Procuratore, Ser Marino Malipiero, che fu Podestà a Padova *quondam* Ser Troilo, Ser Francesco Quirini, che fu Governatore *quondam* Ser Giovanni, Ser Marco Barbaro che fu Capitano a Padova *quondam* Ser Francesco, Ser Giovanni Gradenigo Procuratore, Ser Domenico Giorgi che fu Capitano a Padova *quondam* Vincius, Ser Bertucci Contarini che fu Capitano a Padova *quondam* Ser Marino, Ser Marco Cornaro il Cavaliere che fu Savio del Consiglio, Ser' Antonio de' Priuli l'Avvogadore *quondam* Ser' Antonio, Ser Candiano Bolani che fu Capitano a Verona *quondam* Ser Maffeo, Ser Domenico Marino ch' è de' Pregadi, *quondam* Ser Carlo, Ser' Antonio Zeno ch' è della Giunta *quondam* Ser Giovanni, Ser Cristoforo Duodo che fu Padrone all' Arsenale *quondam* Ser Luca, Ser Niccolò da Pesaro ch'è della Giunta *quondam* Ser Secondo, Ser Lionardo Boldù che fu Provveditore in Albania *quondam* Ser Piero, Ser Battista Valiero *quondam* Ser Bartolomeo, Ser Francesco Lippomano che fu Conte a Traù *quondam* Ser Marco Dottore, Ser Bertucci Bondimiero che fu Capitano in Barberia *quondam* Ser Piero, Ser Marco Loredano che fu Consigliere *quondam* Ser Paolo, Ser Marco Barbo, che fu a Corfù *quondam* Ser' Andrea, e Ser Gianmarco Bembo che fu alle Ragioni vecchie *quondam* Ser Bernardo. Questi 41. a dì 5. di Marzo del 1476. circa ore 14. crearono il Doge, il quale dopo desinare felicemente entrò in Dogato, e gli contradisse grandemente Ser Filippo Trono, dicendo che non era da far Doge questo Messere Andrea Vendramino, perchè i suoi furono fatti Gentiluomini alla guerra di Chioggia. Questo Doge era Procuratore di San Marco d'età d'anni 76. ricco di 160000. Ducati, uom largo e liberale, e avea grandi parentadi. Avea tre figliuoli, il primo Bartolomeo, ch'era in esilio di Venezia per omicidio, gli altri, Alessandro maritato nella figliuola del *quondam* Ser Simone Morosini, e Paolo maritato nella figliuola di Ser Marco Cornaro, il Cavaliere. Bartolomeo fu bandito, perchè con una freccia a caso uccise un' Uffiziale di barche. Ebbe un'altro figliuolo chiamato Niccolò, il qual'era il maggiore di tutti, ed era morto, del quale rimase un figliuolo, chiamato Daniele. Bartolomeo stava a Latisana, ch'era sua. Ebbe sette figliuole maritate, la prima in Ser' Alessandro Diedo *quondam* Ser Antonio Procuratore, una in Ser Zaccaria Barbaro, il Cavaliere, il quale al presente è Ca-

Capitano a Verona, una in Ser Girolamo Morosini, che morì Provveditore in armata, una in Ser Niccolò Donato dalla Beccaria, una in Ser Michele Valier *quondam* Ser' Ottaviano, una in Ser Giovanni Contarini *quondam* Ser' Andrea da San Barnaba, detto Fava, e una in Ser' Andrea Contarini da San Moisè, chiamato Buontempo, alle quali diede gran dote di Ducati 5000. fino a 7000. per una. Costui fu grosso mercatante. Egli solo faceva il carico d'una Galera grossa e mezza al viaggio d'Alessandria insieme con Ser Luca suo fratello.

A dì 7. d'Aprile fu buttata la prima pietra per fabbricare lo Spedal nuovo di Messer Gesù Cristo presso Sant' Antonio. Vi fu il Doge colle piatte, e il Patriarca ivi disse la Messa. In questo mezzo il Signor Niccolò d'Este coll' ajuto di suo barba il Marchese di Mantova tentò d'entrare in Ferrara e di cacciare il Duca Ercole. Così una mattina con alcune genti senza ordine entrò, e andò. *Tamen* il Popolo non gli diede alcun favore. Il Duca era fuori della Terra; e vedendo di non aver favore dal Popolo, come si credeva; essendo entrata ne' Castelli la Duchessa, il detto Signor Niccolò uscì, e i Ferraresi pur si misero in arme, seguendolo. Avea con lui Alcuni Padovani da Gombro, i quali furono presi, e altri della sua gente chi andò in quà chi in là. Ed egli volendo salvarsi, s'ascose in certo casone, e da i villani trovato fu condotto in Ferrara al Signore, ch'era ritornato nella Terra. E a dì 30. d'Agosto nel Castello fu decapitato, e poi portato a sepellire con grandi esequie, come a Signore si richiedeva. Que' da Gombro e alcuni altri furono fatti appiccare. La figliuola del Re Ferrando di Napoli, chiamata Madonna Beatrice, fu maritata in Matthias Re d'Ungheria, la quale dovendo andare a marito, venne a Venezia, e fu molto onorata, e a dì 29. d'Ottobre partì per Treviso. A dì 26. di Settembre essendo nato un figliuolo al Duca di Ferrara primogenito chiamato Don' Alfonso, fu preso di mandare un'Oratore a rallegrarcene a Ferrara, e fu eletto Bernardo Bembo il Dottore e Cavaliere. A dì 27. di Settembre fu preso in Pregadi, atteso che il Signor' Ercole Duca di Ferrara al quale è nato un figliuolo, desidera che la Signoria nostra mandi un segno ivi per battezzarlo a dì 4. d'Ottobre, che sia eletto pel Collegio un' Oratore che porti a donare una pezza di panno d'oro, ovvero restagno, e andò Ser Bernardo Bembo. A dì 28. di Dicembre s'ebbe avviso da Milano, come il dì di Santo Stefano essendo andato il Duca Galeazzo Maria di Milano in Chiesa di Santo Stefano, Gianandrea Lampugnano Cittadino di Milano di buona famiglia con alcuni complici gli vennero incontro, e il detto Gianandrea gli diede alcune ferite e l'ammazzò, che per la calca delle persone non potè da' suoi essere difeso, il quale fu preso con due congiurati. E al detto Gianandrea dipoi esaminato fu fatta fare crudelissima morte, e posta la testa sopra d'una lancia sul Campanile in Bruetto.

Nel 1477. del mese d'Ottobre 1000. cavalli Turchi corsero nel Friuli, e passarono il fiume di Lisonzo a guazzo, e appresso Gorizia, e danneggiaron molto la Patria, Capo Amat-bei Flambulo del Signore; usarono gran crudeltà, e fecero assai prigioni. La Signoria avea campo nel Friuli d'assai gente, Governatore Don Girolamo Novello da Verona, e altri Condottieri Gianantonio Caldora, col figliuolo, Anastasio di Romagna, Ercole Malvezzo, Gianjacopo Piccinino, che fu figliuolo del Conte Jacopo, Giorgio da Martinengo, Jacopo Badoero Nobil nostro, che faceva il mestiere dell'arme. E aveano condotta Filippo Novello, Giorgio Gallese, e Giovanni Chierigato Vicentini, e alcuni altri valorosi in arme. Era Provveditore in campo Zaccheria Barbaro *quondam* Ser Matteo, e a Udine Luogotenente Filippo Trono che fu del Doge. Appresso del Ponte di Lisonzo i nostri combatterono co' Turchi; ma sopravvenne una parte di Turchi da' monti, che misero i nostri in mezzo, e in que' furori fu ammazzato Don Girolamo da Novello Governatore col figliuolo, Jacopo Badoero, Anastasio Flaminio, e assai altri, e molti furono presi. Il Bassà Amat-bei fu ferito. I Turchi avuta tal vittoria, vennero correndo per la Patria senza alcun contrasto, facendo gran danni, e corsero fino al fiume del Tajamento, facendo gran danni. Poi ritornarono indietro, usando gran crudeltà. Sicchè stettero nella detta Patria giorni . . . . . Intesa questa nuova a Venezia, fu gran terrore nella Terra, dubitando di peggio. E poi si fecero diverse provigioni. Nel Novembre morì nel Friuli il Conte Carlo Fortebraccio, onde fu preso, che il Conte Cola di Campobasso Condottier nostro con 600. cavalli vada nel Friuli, il qual'era in Bresciana, e che sia al governo di quelle genti. Questi Cardinali furono pronunziati in Concistoro a dì 10 di Dicembre a Roma per Papa Sisto IV. Don Piero Foscari Primicerio di San Marco, Don Giovanni d'Aragona figliuolo del Re Ferrando di Napoli, il Vescovo Aguense d'Ungheria, il Vescovo di Recanati, due nipoti del Papa di nazione di Savona, *videlicet* il Cardinale di San Giorgio *in Velabro*, e di San Piero *ad Vincola*, e un Tedesco a requisizione dell'Imperadore. Di Dicembre il Duca Ercole di Ferrara mandò ad offerire alla Signoria contro i Turchi, venendo nel Friuli, elmetti 100. pagati per lui per quattro mesi. Fu accettata l'offerta, e ringraziato assai. La Duchessa Buona di Milano mandò 600. cavalli nel Friuli nel nostro campo contra i Turchi. In questo tempo cominciò la peste in questa Terra. Ne morivano molti al giorno. Ma poi andò aumentandosi, e nel Munistero di San Zaccheria entrò, e morironvi assai persone. In questo tempo essendo stato per l'Inquisitore dell' eretica pravità accusato alla Signoria, che un Galeotto Narnio da Montagnana, uomo savio, e molto dotto e grasso, che stava a Montagnana, era eretico, *& male sentiebat de Fide*, dimandò alla Signoria il braccio secolare, e il mandarono a ritenere, e a metterlo in prigione. Avea fatto certo Libro, il quale il detto Inquisitore diceva ch'era dannabile, e lo portava in Ungheria e in Boemia, dove avea grandissimo seguito. Alla fine il condannarono ad essere messo sopra un Solajo in piazza, con una corona di diavoli in testa, dove fusse letta la sentenza, e abbrugiato il Libro, ed egli si chiamasse in colpa di quello che avea detto o scritto, che fosse contro la Chiesa. Poi fu condennato per penitenza dell' error commesso a stare mesi sei in prigione a pane e acqua. Fu ese-

guita la sentenza, e fatto il Solajo in piazza, dove era l'Inquisitore dell' Ordine de' Frati Minori colla banca sedenti *pro Tribunali*. Fu tratto il detto Galeotto di prigione, e menato colla corona de' diavoli in testa per piazza. Vi fu un Gentiluomo che disse: *o che corpo grasso!* e colui si voltò dicendo: *è meglio essere porco grasso, che becco magro*. Andò poi sul Solajo. Eseguita la sentenza fu rimesso in prigione. Costui andando in Boemia, cadde da cavallo, e crepò. Era dottissimo, faceto, ma molto grasso e corpulento.

Nel 1478. a dì 26. d'Aprile a Firenze seguì, che fu morto nella Chiesa di Santa Liberata Giuliano de' Medici fratello del Magnifico Lorenzo primario Cittadino di quella Città, di ricchezze e di potere (e si possono dire Signori di Firenze) da Jacopo de' Pazzi cittadino di Firenze con alcuni altri complici. E fu per certo trattato, che menava Papa Sisto IV. nella detta Città, mediante il Cardinale di San Giorgio suo nipote, uomo molto giovane, il qual' era in Firenze, ed ebbe intelligenza con Don Francesco Salviati Vescovo di Pisa. Ora seguìta questa uccisione ivi nella Chiesa, Lorenzo de' Medici, ch' ivi era, fuggì nella Sacristia, e si serrò per salvarsi. E poi per la Signoria di Firenze mediante gli Otto della Balìa fu fatto fare processo su questo, e fu ritenuto il detto Cardinale con custodia, e il Vescovo Salviati, il quale fu appiccato. *Tamen* al Cardinale non fu fatto alcun male. E intesi questi tumulti, Giovanni Bentivogli da Bologna cavalcò con 300. cavalli subito a Firenze. A dì 28. del detto mese nel Consiglio de' Pregadi essendo questo Stato in lega co' Fiorentini, elesse due Oratori a Firenze Antonio Veniero che fu Podestà a Brescia, *quondam* Ser Dolfino, e Giovanni Emo il Cavaliere che fu Capitano a Brescia *quondam* Ser Giorgio, i quali andarono ed offrirono questo Stato a quella Signoria, e fatto cavalcare colà il Signor Galeotto della Mirandola ch' era a' nostri stipendj colla sua Compagnia, il Veniero ritornò a ripatriare, e l'Emo restò a Firenze. Papa Sisto IV. vedendo il nipote Cardinale di San Giorgio ritenuto, ed essere stato appiccato il Vescovo Salviati di Pisa, fece un Breve, e scomunicò i Fiorentini, preparando di far loro guerra. I Fiorentini liberarono il detto Cardinale, il quale andò a Roma. Questo Doge avendo dogato anni due, mesi due, giorni due, morì a dì 6. di Maggio a ore 3. di notte del 1478. e fu sepellito nella Chiesa de' Servi, dove sono l'arche de' suoi. Gli furono fatte l'esequie, e fece l'Orazione Girolamo Contarini il Dottore di Ser Bertucci Friere di San Giovanni del Tempio. Fu posto in un deposito in quella Chiesa, dove stette certo tempo, e poi pe' suoi figliuoli ivi gli fu fatta nel Coro una bellissima arca di marmo, alla quale ancora manca a mettersi una figura, senza però epitafio alcuno. Questo è il suo brieve nel gran Consiglio: *Senio jam confectus, Rempublicam diuturno bello vexatam intrepide gubernavi. Domi justitiam adeo colui, ut proprio nec pepercerim filio. Foris quidem Naupactum formidanda hostium obsidione liberavi.*

MCCCCLXXVIII.

Giovanni Mocenigo Doge LXVI.

Essendo morto il precessore a dì 6. di Maggio, a ore 3. di notte, dì di Mercoledì, e poi sepellito a dì 10. fu chiamato il gran Consiglio, e posta parte di fare il Doge, e fatti questi Correttori, Ser Marco Barbarigo *quondam* Ser Francesco Procuratore, Ser Bernardo Giustiniano il Cavaliere Procuratore, Ser Benedetto Veniero Procuratore, Ser Candiano Bolani *quondam* Ser Maffeo, Ser Marco Cornaro il Cavaliere *quondam* Ser Giorgio il Cavaliere. Questi furono i quarantuno Elettori, Ser' Antonio Erizzo Procuratore, Ser Marco Cornaro il Cavaliere che fu Savio del Consiglio, Ser Benedetto Veniero Procuratore, Ser Gabriele Loredano che fu Capitano a Padova *quondam* Ser Francesco, Ser Zaccheria Barbaro il Cavaliere Savio del Consiglio, Ser Bertucci Contarini, che fu Capitano a Padova *quondam* Ser Marino, Ser Giovanni Mocenigo Savio del Consiglio *quondam* Ser Lionardo Procuratore, Ser' Andrea da Molino che fu Consigliere *quondam* Ser' Arrigo, Ser Domenico Giorgi che fu Capitano a Padova *quondam* Ser Vinciguerra, Ser Batista Valaresso *quondam* Ser Bartolomeo, Ser Bernardo Donato che fu Podestà a Padova *quondam* Ser Maffeo, Ser Marino Malipiero che fu Podestà a Padova *quondam* Ser Troilo, Ser Luca Moro che fu Consigliere *quondam* Ser Giovanni, Ser Giovanni Faliero che fu Consigliere *quondam* Ser Francesco, Ser Piero de' Priuli che fu Avvogadore *quondam* Ser Lorenzo, Ser' Andrea Lion Procuratore, Ser Marco Barbaro che fu Capitano a Padova *quondam* Ser Francesco Procuratore, Ser Bernardo Giustiniano Cavaliere Procuratore, Ser' Alessandro Lando Savio *quondam* Ser Marino, Ser Francesco Sanudo che fu Savio del Consiglio *quondam* Ser Marino, Ser Niccolò Cocco che fu Capitano in Creta *quondam* Ser Francesco, Ser Giovanfrancesco Bragadino che fu Capo de' Dieci *quondam* Ser Bernardo Procuratore, Ser Niccolò Zane *quondam* Ser Marino, Ser Domenico Micheli che fu de' Pregadi *quondam* Ser Lionardo, Ser Pietro Memo che fu Consigliere *quondam* Ser Marco, Ser Marco Foscolo ch' è de' Pregadi *quondam* Ser' Andrea, Ser Marco Barbo ch' è de' Pregadi *quondam* Ser' Andrea, Ser Niccolò da Pesaro ch' è de' Pregadi *quondam* Ser Secondo, Ser Jacopo Quirini che fu Consigliere in Cipro *quondam* Ser Smerio, Ser' Arsenio Darmer ch' è della Giunta *quondam* Ser Piero, Ser Giovanni Gabriele che fu alle Cadute *quondam* Ser' Andrea, Ser Piero Bernardo che fu Capo de' Dieci *quondam* Ser Piero, Ser Zaccaria Vitturi che fu Capo de' Dieci *quondam* Ser Benedetto, Ser Luca Navajero che fu Consigliere *quondam* Ser Michele, Ser Girolamo Vendramino ch' è della Giunta *quondam* Ser' Antonio, Ser Jacopo Morosini l'Avvogadore *quondam* Ser Vittore, Ser Candiano Bolani Savio del Consiglio *quondam* Ser Maffeo, Ser Bertucci Soranzo che fu a Crema *quondam* Ser Paolo, Ser Cristoforo Cappello che fu Capitano a Vicenza *quondam* Ser Francesco, Ser Gianmarco Bembo ch' è de' Pregadi *quondam* Ser Bernardo, Ser Domenico Gradenigo il Cavaliere che fu

Capo

Capo del Consiglio de' Dieci *quondam* Ser' Jacopo. Questi 41. elessero il Doge a dì 18. di Maggio, e in quel giorno egli entrò felicemente nel Dogato. Morì del 1485. a dì 5. di Novembre. Questo Giovanni Mocenigo non era Procuratore, nè mai avea potuto rimanerlo: ma ben'era de' primi Senatori della Terra, e sempre al governo, Savio del Consiglio. Era d'età d'anni 70. Avea un figliuolo chiamato Lionardo, maritato nella figliuola che fu di Ser' Andrea Trivisano dalla Drezza. Non avea la moglie viva, che fu di Casa Micheli. Avea una figliuola maritata in Ser'Antonio Dandolo Dottore, il qual morì Podestà e Capitano a Ravenna. Costui fu fratello di Pietro Mocenigo Doge, ed avea un fratello chiamato Niccolò, onorato nella Terra, stato Consigliere. Fu uomo buono, modesto, e per la sua bontà fu creato Doge, mediante il favore, che gli diede Marco Cornaro il Cavaliere, cognato di Niccolò suo fratello. Sotto questo Doge nel principio incominciò la Peste in Venezia, e morivano 30. e 40. al giorno. Durò fino al mese di Novembre, e morirono assai Gentiluomini parte di peste, e parte di malattie prese in Villa, perchè assai andarono fuori della Terra, per fuggire il pericolo. Sicchè in Pregadi si riducevano ottanta appena. E in quest'anno fu peste, guerra, e carestia, e fu un cattivo anno.

Del mese di Giugno fu determinato d'ajutare i Fiorentini nostri Collegati contra Papa Sisto IV. e il Re Ferrando, che minacciavano di voler togliere Firenze: e già venuto l'esercito del detto Re in Toscana, Capitano suo figliuolo Don' Alfonso Duca di Calabria, fu preso di mandare il Conte Cola da Campobasso ch' era in Friuli, con 500. cavalli. Il Duca di Milano ajutava i Fiorentini, cioè Madonna Buona, che quello Stato governava con Messer Cicco di Calabria. E fu preso d'ajutare il Magnifico Lorenzo de' Medici. Del mese di Luglio il campo del Re di Napoli, ch'era in Toscana insieme colle genti del Papa (e i Fiorentini erano stati scomunicati dal Papa) erano da squadre 100. di genti d'arme, Capitano il Duca di Calabria Don' Alfonso figliuolo del Re in persona. Le quali genti venute per la via di Siena, s'accamparono 12. miglia lontane da Firenze, avendo presi alcuni Castelletti de' Fiorentini non da conto. La Signoria scrisse all' Orator nostro a Roma, che protestasse al Papa, che levassesi dall'impresa. Dipoi in questi giorni le genti de' Fiorentini colle nostre e con quelle del Duca di Milano furono alle mani colle genti nimiche su quel di Siena. *Tamen* niuna d'esse fu vincitrice. Fu trattato di far Capitano della Lega il Duca Ercole di Ferrara, che i Fiorentini desideravano di prendere, ma consultato in Pregadi, fu scritto loro, ch'egli era cognato del Duca di Calabria, e ch'era male a fidarsene. In questo mezzo la Duchessa di Milano e la Signoria di Firenze, non ostante l'opinion contraria della Signoria nostra, tolsero per loro Capitano esso Duca Ercole con Ducati 70000. in tempo di guerra, e 40000. in tempo di pace all'anno, il quale promise di mandare la moglie e i figliuoli a Firenze per ostaggi, e d'usare gran fedeltà. E postosi in ordine andò nel campo de' Fiorentini. E avendo mandato i Fiorentini i loro Oratori in Francia a quel Re a dimandargli ajuto per essere raccomandati a lui, il Re volendo ajutarli, mandò un' Araldo a Roma al Papa a citarlo al Concilio ad Orleans, dove si vedrebbe, se *de jure* poteva far guerra a' Fiorentini o nò. E in questo tempo fu levata la Pragmatica in Francia, e il Re comandò a i suoi Cardinali e Prelati ch'erano in Corte di Roma, che si dovessero levare, e mandò una lettera a Papa Sisto IV. Il Papa accettò di venire al Concilio, ma non nelle Terre di Francia. D'Agosto in Genova Don Batistino di Campofregoso si fece Doge, cacciata la parte contraria Adorna. Il morbo tuttavia lavorava in questa Terra, e ne morivano al giorno quasi cento dieci *adeo*, che al Consiglio venivano pochi Gentiluomini; e se vi venivano, stavano larghi, e la sera tornavano alle Ville. Per la Terra si vedeano pochissime persone; e come si voleva far Consiglio de' Dieci colla Giunta, si mandavano le barche de' Dieci a levare i Gentiluomini fin dove erano. In questo tempo il campo Pontificio e Regio era alloggiato vicino a Firenze miglia 15. e tolse Castellina Castello de' Fiorentini di qualche importanza. Dipoi si levò, ed entrò nella Città di Castello, ma per la Rocca, che si tenne, il Signor Niccolò Vitello col favore de' Fiorentini entrò nella Terra, e quella riacquistò. Poi il detto campo andò a Brazano e quello rovinò. Il Re di Francia mandò in ajuto de' Fiorentini il figliuolo del Duca d'Angiò con 4500. cavalli, al quale dice che appartiene il Reame. E scrisse alla Signoria, che sarebbe a dì 15. di Settembre in Toscana colle dette genti.

Nel 1479. a dì 21. di Febbrajo giunse in questa Terra la Galera, Sopracomito Ser Simone Diedo, che viene dalla Bojana, e partì a dì 24. di Gennajo. Porta la conchiusione della pace fatta col Signor Turco, conchiusa per Giovanni Dario Segretario nostro, e co' capitoli de' quali questo è il sommario. La qual pace fu conchiusa a Costantinopoli. Primo, che gli sia dato Scutari, Stalimene, e il Brazzo di Maina. Secondo, Ducati 100000. pel debito di Ser Bartolomeo Giorgi dell' Appalto, ovvero dargli la sua persona nelle mani. Terzo, che Drivasto resti rovinato, e ci renderà Alessio. Quarto, che si possa mandare Bailo a Costantinopoli; con altri Capitoli, come in quella si contiene. E Giovanni Dario ottenne la liberazione di Ser Pietro Vitturi, che fu preso da i Turchi a Croja, colla moglie e co' figliuoli, il quale lasciò Vicebailo a Costantinopoli. E come vidi, pare che questa pace fosse conchiusa nel campo sotto a Scutari o poco lontano. E il Turco donò 3. vesti d'oro al detto Segretario Dario; e venne in campo un' Oratore del Re Ferrando, e il Signore il licenziò, che in pena della testa vada via. Di Maggio il Duca di Calabria contra Fiorentini prosperava, e tolse loro le Castella di Renzio, Castellina, Nidano, Brojano, e Achiano, e verso la Marca la Valle Imbriana e Monte Sabino. E nell'invernata stette alle stanze su quello di Siena, perocchè di quella Città quasi avea il dominio. Il Signor Roberto da San Severino, che avea squadre 35. passò il Trasimeno, e sopra Perugia fece assai danni, il quale era allo stipendio de' Fiorentini contra il Papa. D'Agosto Cortona fu presa dal Signor Roberto, e posto in quella il Signor Lodovico Sforza, che fu figliuolo del Duca Francesco di Milano; poi il detto Signor Lodovico con un figliuolo del predetto Signor Roberto entrò in Milano, chiamati dalla

dalla Duchessa Buona con salvo condotto, e pose al governo di Milano il detto suo cognato Signor Lodovico; e il Signor Roberto di San Severino il fece Capitano delle sue genti. Ora entrati questi due in Milano, fecero ritenere Messer Cicco di Calabria, che fu Segretario del Duca morto e del padre Duca Francesco, uomo vecchio e di grande ingegno, il quale finora colla Duchessa avea governato quello Stato, uomo molto pratico di cose di stato, e il fecero dicapitare con quattro altri. La Duchessa scrisse alla Signoria, che voleva stare in buona amicizia. A dì 7. di Dicembre fu conchiusa la pace tra i Fiorentini e il Re Ferrando di Napoli; e i Fiorentini gli danno Ducati 5000. all'anno, e Lorenzo de' Medici va a i confini a Napoli, e a i Fiorentini restituisce i Castelli tolti loro. A dì detto fu trattato nel Consiglio de' Dieci di togliere il Duca di Lorena a i nostri stipendj con cavalli 1500. e se gli dà all'anno Ducati 30000. E a dì 19. del detto mese gli fu mandato a Ravenna il bastone di Governatore per Ser Antonio Donato il Cavaliere, mandatogli per la Signoria nostra a questo effetto. In detto anno 1479. fu conchiusa una lega tra il Papa, il Re Ferrando, il Duca di Milano, i Fiorentini, e i Genovesi senz'alcuna nostra saputa, risalvando luogo alla nostra Signoria d'entrarvi sotto nome contra il Turco. E la Signoria non vi volle entrare, sì perchè le sarebbe stata vergogna, come *etiam* per non rompere la pace del Turco. Di Dicembre il Conte Girolamo di Riario nipote di Papa Sisto IV. ebbe Forlì; e Antonio Maria degli Ordelaffi, che n'era Signore, venne quì, e gli fu data provigione, e così a due sue sorelle pel viver loro.

Nel 1480 a dì 2. di Marzo la Duchessa Buona fece ritenere Ascanio Sforza Protonotajo, suo cognato, perchè egli criveva al Papa i segreti dello Stato, e quello che determinavasi nel Consiglio. E concitava la parte Gibellina contra il Duchino suo figliuolo. Ma poi fu liberato, e si partì da Milano. A dì 23. di Marzo venne in questa Terra il Signor Renato Duca di Lorena Francese. Gli andò incontro col Bucintoro il Doge fino a San Niccolò di Lido. Era venuto per mare. Alloggiò alla casa del Marchese. Gli fu fatto grande onore. Dimandò Auditori, e pel Collegio gli furono mandati Ser Jacopo Marcello Consigliere *quondam* Ser Cristoforo, Ser Antonio Donato il Cavaliere, Savio del Consiglio, e Ser Marcantonio Morosini il Cavaliere, Savio a Terra ferma. Avea gran desiderio, che la Signoria lo ajutasse ad entrare nel Regno di Napoli, dov'erano molti Angioini, facendo grandi partiti a questo Stato. A dì 25. d'Aprile il giorno di San Marco fu preso in Pregadi di conchiudere la lega trattata a Roma pel Cardinal Foscari tra Sisto IV. Pontefice, il Doge e la Signoria nostra, e fu fatto Capitano di quella il Conte Girolamo di Riario nipote del Papa. Era Confaloniere della Chiesa il Duca d'Urbino. E la detta lega fu fatta per romper quella del Re Ferrando, del Duca di Milano e de' Fiorentini. Copia del Breve del Papa alla Signoria.

Sixtus Papa IV. Nobilis & dilecte Fili, salutem & Apostolicam benedictionem. Tua, istiusque sapientissimi Senatus in hanc Sanctam Sedem observantia, ac totius Christianæ Religionis defensio, quam omni tempore præstitisti, nos induxerunt,
A *ut te tuamque Rempublicam, & dilexerimus semper & amaverimus, atque in ejus conservationem & augumentum tamquam carissimæ patriæ nostræ, omnia conferre desideravimus. Nam licèt istic nati non simus, quum tamen & educati & studiis ab ineunte ætate nostra inbuti fuerimus, non minus ei quàm propriæ patriæ afficimur. Quare factum est, ut postquam ad hujus apicem dignitatis, annuente Altissimo, provecti sumus, semper nobis cordi fuerit non solum pro tutamento amborum Statuum, verùm etiam pro tranquillitate & quiete totius Italiæ & Christianæ Reipublicæ cum tua Republica, ut nobis carissima, unionem habere, existimantes, ut si ea, quæ nobilissimum & præcipuum membrum potentatuum*
B *Christianorum est, unita capiti, idest Sanctæ Ecclesiæ matri suæ, fuerit, reliqua quoque omnia nonnisi quieta & pacifica fore. Quamobrem hodie disponente Altissimo, ac dilecto filio Petro Cardinali Foscaro pro sua in nos observantia & in Religionem Christianam zelo, ac in te, patriamque suam, utpote de se bene meritam, summa caritate, omni studio, cura, diligentia, fide, summa denique sapientia nomine tuo procurante, tecum, tuaque Republica ac sapientissimo Senatu tuo confœderationes, unionem, ligam, & intelligentiam contraximus, firmavimus, & inivimus, prout paulo ex sigillatis capitulis clare conspicies; quam perpetuam & felicem ad laudem & gloriam summi Dei, à quo est, ad quietem & pacem*
C *Christianorum omnium, cujus rei causâ facta est, fore toto corde optamus, atque Excellentiam tuam probaturam, ratamque & firmam habituram non dubitamus.*

Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die 16. *Aprilis* 1480. *Pontificatus nostri anno IX.*

„ Et in Capitulis hujus Ligæ initæ inter
„ Xistum IV. Pontificem & Dominium Vene-
„ tum est subscriptio manu prædicti Summi
„ Pontificis, & Domini Petri Foscari Cardi-
„ nalis tituli Sancti Nicolai, Presbyteri Car-
„ dinalis nomine Dominii Veneti. Isti fuerunt
„ nominati per Xistum Pontificem: Sereniffi-
„ mus Imperator Romanorum, veluti S. R. E.
D „ Protector & Advocatus. Serenissimus Rex
„ Hungariæ, Januenses, Senenses, & Lucenses
„ Nominati pro Illustrissimo Dominio Veneto,
„ Illustrissimus Dux Sabaudiæ pro Statu ejus
„ citra Montes, Dominus Sigismundus Dux
„ Austriæ, Dominus Hercules Dux Ferrariæ,
„ Mutinæ, & Regii, Dominus Federicus Dux
„ Urbini, Dominus Robertus Malatesta Ari-
„ mini &c. Capitaneus Generalis noster, Do-
„ minus Renatus Dux Lotharingiæ, & Co-
„ mes de Hariacuria Locumtenens Generalis
„ noster, Dominus Comes Hieronymus de
„ Riario Imolæ &c. Dominus Johannes de
„ Ruvere Comes Senogalliæ & Præfectus al-
„ mæ Urbis Romæ, Domini Salutiarum, &
E „ Montisferrati Marchiones, Dominus Galeot-
„ tus de Manfredis Faventiæ & Dominus præ-
„ sens Furlivii, Reverendus Dominus Epi-
„ scopus Tridentinus, Magnificæ Communi-
„ tates Senarum, Lucensium, Bononiensium,
„ & Anconæ, salvâ semper & reservatâ sub-
„ jectione Ecclesiæ. Recommendati, Dominus
„ Leonardus Comes Goritiæ, Nobiles de Cor-
„ rigio, Dominus Galeottus de Mirandula,
„ Dominus Marcus de Carpo, Dominus Pe-
„ trus & Nepotes de Lodrono, Domina He-
„ lisabet de Anguesta, sive filii & heredes sui.

A dì 19. d'Aprile il detto Papa pronunciò in Concistoro cinque Cardinali, tre Romani,

cioè

cioè un Orsini, un Colonnese, e un Savello, l'Arcivescovo di Genova di Campofregoso, e un' Abate di Borgogna. L'armata Turchesca con vele 70. nel mese di Luglio passò nella Puglia, e andò ad Otranto, e ivi mise in terra. E la nostra armata anch'essa si levò di Corfù, di vele 60. di Grippi ed altre armate, e le andò dietro; la quale andò ad Otranto del Re Ferrando, e dategli alcune battaglie, alla fine l'ebbero a dì 26. per forza. E incominciarono ad avere Stato in Italia. Nella Terra usarono grandissima crudeltà. Presero il Conte Francesco Largo Capitano del Re, e il fecero segare per mezzo, e così il Vescovo di quella Città. E dodicimila uomini furono ivi ammazzati da i Turchi, sicchè di 22000. ch'erano, non ne rimasero vivi che 10000. Presa la detta Città, volevano *etiam* aver Leze e Taranto. La nostra armata ritornò a Corfù. E intesa tal cosa a Napoli, il Re subito ordinò di fare esercito per andare a ricuperare Otranto; Capitano suo figliuolo Don' Alfonso Duca di Calabria, il quale andò a campo con 20000. persone di guerra, ma nulla avrebbe fatto, se non seguiva la morte del Signor Turco, come scriverò di sotto. Della quale fu fatto sapere a i Turchi, ch' erano nella Terra d'Otranto, che si volessero arrendere a patti. E saputa la verità, si renderono. L'armata Regia di Galere 60. e di Navi 6. venne *etiam* alla ricuperazione d'Otranto. Sicchè per mare e per terra era combattuto. *Tamen* i Turchi si difendevano e l'armata Turchesca dopo preso Otranto, postovi dentro un Capo e buona custodia de' Turchi in gran numero, si partì e ritornò nello Stretto. Dunque Otranto fu ricuperato. D'Agosto l'Oratore del Re Ferrando, ch'era a Napoli, veduto perdersi Otranto, d'ordine del suo Re andò dal Papa, protestandogli che gli dasse ajuto contra i Turchi, i quali acquistavano Terre in Italia; e la Cristianità non si movea altrimente; e non dandogli ajuto, s'accorderebbe con loro, e darebbe loro il transito per venire di lungo a Roma. A dì 19. d'Ottobre a Milano fu fatta tagliare la testa a Messer Cecco di Calabria, che fu Segretario fedelissimo del Duca Galeazzo, il quale insieme con Madonna Buona madre del Duca governava lo Stato di Milano. E gli fu tagliata sopra la Piazza di Milano d'ordine del Signor Lodovico barba del Duca, entrato nel governo, perchè fu cagione Cecco di farlo mandare in esiglio. Sicchè a chi te la fa, fagliela; Se nò, tientilo a mente.

Del 1481. a dì 11. di Maggio morì a Padova Don Jacopo Zeno Vescovo uomo dottissimo in Umanità, il quale compose la Vita de' Pontefici e la Vita di Carlo Zeno, e fu posto in un deposito. Questi fabbricò il Vescovato, e fece belle opere e palazzi in villa. Essendo partiti i Turchi, ch'erano in Otranto colla fede del Duca di Calabria, e dati loro navili, per passarli alla Vallona, Galere 18. Fuste 2. e Navi 6. del Re predetto di Napoli, andarono dietro loro, e avanti che giugnessero in terra, presero i Navili co' Turchi e colle robe loro, e non ostante il salvo condotto che aveano di passar sicuri dal Duca di Calabria, quelli malmenarono, ammazzandoli ed altri fatti schiavi, e ricuperarono la testa tagliata del Conte Giulio Capitan Regio, che presero ad Otranto, la quale portavano a Costantinopoli a donare al Signor loro.

A Del 1482. del mese di Marzo il Duca Ercole dalla Cà d'Este Marchese di Ferrara, genero del Re Ferrando di Napoli, incominciò a non si portar bene colla Signoria nostra, e usare ingratitudine, non avendo a memoria, che per lei era stato posto in istato, e mantenuto in quello. E principiò a violare gli antichi privilegi e giuridizioni, che si aveano nella Città di Ferrara; e sopportò che Giovanni Vettore Contarini Vicedomino nostro fosse scomunicato dal Vescovo di Adria, il quale si partì da Ferrara, venendo a dolersi alla Signoria. Ancora fece far Sale in Comacchio contro i Capitoli, e astrinse i nostri Burchi, che col Sale andavano in Lombardia, a

B pagar fondi, navi, e passo, il confin suo venendo verso Cavarzere e Loredo per miglia quattro. E inteso questo, fu consultato di non sopportar tale ingiuria, e di vendicarsi contra l'insolenza del prefato Marchese molto immemore de' beneficj avuti. Inteso questo il Marchese mandò in questa Terra un suo Oratore chiamato Don Francesco Nasello, il qual venuto alla presenza della Signoria volle giustificar quello, ch'era seguito, ch'era stato fatto con ragione, e non per ingiuria nè disprezzo della Signoria nostra. Ma i Veneziani vedendo, che il detto Duca rompeva i capitoli, non vollero sopportarlo. E già anni due era stata fatta lega con Sisto IV. Romano Ponte-

C fice all'incontro d'una lega, che fece il Re Ferrando Duca di Milano, e i Fiorentini. E così fu scritto all'Orator nostro a Roma di queste insolenze, e col voler del Papa volevamo prendere la guerra contro il prefato Duca. Il qual Pontefice si contentò, e promise d'ajutare i Veneziani, promettendo *etiam* di spendere egli per questo. In questi giorni nacque discordia tra il Duca di Milano, e quelli, che quello Stato governano, e il Conte Piermaria de' Rossi Signore d'alcuni Castelli nel Parmigiano. E questo per l'antico odio tra i Rossi e i Palavicini, e le parti de' Guelfi e Gibellini, & *etiam* perchè il Duca prefato nol pagava del soldo che avea, ed era credi-

D tore per averlo servito; onde mandò a dire alla Signoria nostra, che voleva essere in accordo con lei. Ancora il Signor Roberto da San Severino illustre Capitano, il quale sotto l'Avo materno Duca Francesco avea militato, fu cacciato di Milano; il quale andò a Castelnuovo verso Genova, e d'ivi scacciato venne pe' monti al mare Infero, per accordarsi agli stipendj nostri. E ivi montato in Galera pervenne a Siena, ove fu ricevuto *honorifice*, e fu condotto colla Signoria nostra per Luogotenente Generale con Ducati 60000. in tempo di guerra, e 40000. in tempo di pace, essendo obbligato tenere la gente d'arme, come nella sua condotta apparisce. A dì 22. di Marzo fu *etiam* tolto a' nostri stipendj il Signor

E Rodolfo di Gonzaga, e il Signor Gianfrancesco suo fratello non volle accettar la condotta. A dì 16. d'Aprile fu scritto al Signor Roberto Malatesta Capitano General nostro, il qual'era Signor di Rimini, che si mettesse in ordine, perchè volevamo far campo in Romagna contra i luoghi del Duca di Ferrara; il quale avea Ducati 60000. in tempo di guerra, e 40000. in tempo di pace, e teneva 1500. cavalli. Ma non essendogli mandata la prestanza, mandò i suoi Nunzj a domandar danari, per potersi mettere all'ordine. Ma i nostri dubitavano di lui, per essere parente del pre-

prefato Duca di Ferrara. Pure gli mandarono danari; al qual Capitano fu donato a Padova un cavallo per la Signoria di valuta di Ducati 200. coperto di raso cremesino, & un padiglione grande lavorato di seta, e gli fu data l'impresa di Romagna contra Lugo e Bagnacavallo. Il qual Capitano restava avere del suo servito Ducati 11000. e gli furono dati. A dì 19. fu condotto il Conte Piermaria de' Rossi Conte di Bercetto con dargli in vita sua Ducati 20000. all'anno, e il Conte Guido suo figliuolo; e fu condotto ad essere pagato per metà col Papa e la Signoria nostra; e *de præsenti* se gli danno Ducati 10000. per metà. Incomincia lo stipendio a dì primo di Maggio. Era loro Nunzio Girolamo di Cole. A dì 22. del detto mese fu condotto il Conte Amoratto Torello per un'anno di ferma, e uno di rispetto in libertà della Signoria nostra, con Ducati 10000. all'anno, e sia obbligato di tenere uomini d'arme 50. cavalli 4. per uomo d'arme. Era suo Nunzio Pietro de' Catani Bresciano. A dì 5. del detto mese fu condotto Don Objetto dal Fiesco Protonotajo, e Don Gianalessandro dal Fiesco suo fratello per due anni di ferma, ed uno di rispetto in libertà della Signoria nostra, con Ducati 18000. all'anno, e sieno obbligati tenere uomini d'arme 100. balestrieri a cavallo 50. e provisionati 150. e compiuta la ferma, il suddetto abbia di provisione Ducati 500. all'anno. A dì 23. del detto mese fu condotto il Conte Angiolo de' Frangipani per un'anno con cavalli 100. cioè 50. uomini d'arme, e 50. balestrieri a cavallo, e abbia di stipendio Ducati 3120. a ragion d'anno.

A dì 2. di Maggio fu proclamata per un Comandatore a San Marco, sopra la Pietra del Bando, la guerra contra il Duca di Ferrara per terra e per acqua, e che tutti possano andare liberamente a i suoi danni, e così furono scritte per tutta Terra ferma lettere da essere pubblicate. In questo mezzo Sisto Pontefice avendo assoldato cavalli e fanti, quelli mandò nella Marca; e questo perchè l'esercito Regio di Calabria e d'Apulia voleva passare il fiume del Tronto, per venire in ajuto di suo genero il Duca di Ferrara, acciocchè non potesse passare. E al Conte Girolamo di Riario Signore d'Imola e di Forlì nipote d'esso Papa, il quale essendo per avanti venuto a Venezia fu insieme colla moglie molto onorato, fu promesso stipendio, e così per la Signoria gli furono mandati danari in questi giorni, e messe in ordine le sue genti. L'armata veramente giunta che fu a Chioggia, in due parti si divise; la maggior parte Ser Damian Moro Capitano volle con se, dove erano 13. Galeoni; e l'altra minuta fu data a Giovanni Manolesso e a Cristoforo da Mula Capitani. E il Capitan Moro nella bocca di Pò, chiamata le Fornaci, entrò; e le Serraglie di Pò a Corbola nel primo impeto presero, benchè fossero di presidio munite, e furono pe' nostri ammazzati i custodi. E seguitando la vittoria, andò ad un luogo detto le Papozze, dove è la possessione de' nostri Nobili da Cà Quirini. E i Contadini pavidi ammazzarono il custode loro, e il suo capo posto sopra una lancia portarono al Capitano Moro. I quali furono ricevuti sotto il dominio della Signoria nostra, nè patirono alcun danno e incomodo. Ma nel combattere co' Ferraresi, all'entrare nel Pò, fu ammazzato Domenico Rizzo popolare,

A ch'era Amiraglio di tutta l'armata. Dall'altra bocca di Pò il Manolesso e il Mula entrati in un bastione di legno, posto in un luogo detto Piantamelone, l'espugnarono, il quale era fornito di soldati, balestre, schioppetti, e passavolanti, e lo presero. Poi i Galeotti cadauna ferraglia e riparo ruppero. Adria, già Città eccellente, dalla quale il mare Adriatico ebbe il nome, andati ivi i nostri della detta armata e per battaglia presala, i Galeotti bruciarono alcuni palazzi e case; e trovati alcuni fanciulli, e i padri loro facendo difesa per non darsi, gli ammazzarono, usando grande crudeltà. Per lo che i luoghi circonvicini spaventati, non aspettando che l'armata venisse più avanti,
B subito si diedero. Ariano anco senza altra cosa mandò i suoi nunzj a darsi. Sicchè l'armata in Pò prosperava. Mentre che queste cose si fanno, il Signor Roberto di San Severino, passato ch'ebbe la Fascinata per la Valle, il luogo di Melara, posto sopra le rive di Pò, dove è un Castello, espugnò, e quello prese. Poi ebbe Bregantino, e que' luoghi vicini. Finalmente andò coll'esercito ad espugnare Castelnuovo, situato pure sopra le rive di Pò, e vi mise il campo, nel qual luogo poco avanti il Duca Ercole di Ferrara era stato, dove gli fu nunziato il passare del nostro campo di là dall'Adige, e si partì, e andò a Ferrara. In
C questo tempo Federigo di Montefeltro Duca d'Urbino andò a Milano, poi a Mantova per Pò con una Ganzara, e venne, che i nostri erano sulla riva di Pò già venuti. E poi venne con gente in ajuto del detto Duca. E giunto a Ferrara, volle prima col Duca Ercole vedere la Rocca di Figheruolo, e quella determinò di mantenere e difendere, ponendovi dentro buona custodia. Il Signor Galeotto dalla Mirandola Condottiere nostro, partitosi con gente del campo, ebbe due luoghi sul Polesine, cioè Sariano e Trecenta.

Di Maggio il Signor Roberto di San Severino, avendo preso le fosse di Castelnuovo e rovinata colle bombarde parte delle mura del Castello, i custodi a dì 18. del detto mese si
D renderono, e i nostri entrati dentro a dì 27. il campo si levò, e andò sotto Figheruolo, e ivi si posero. L'armata nostra di Pò, Capitano Damiano Moro, dopo rotte le Serraglie, andò su pel fiume, e i palazzi e case de' Ferraresi e del Duca, vicine alle rive di Pò da i Galeotti erano abbrugiate, e dato il guasto a i campi, tagliando alberi e vigne. *Tandem* pervenne essa armata ad un luogo detto la Polesella, dove è una fossa d'acqua, che viene dal Polesine di Rovigo in Pò, dove erano stati edificati pel Duca tre bastioni di legno sopra burchi, forniti d'artiglierie e di fanti. I nostri soldati, ch'erano sull'armata, colla tur-
E ba dell'armata gli espugnarono. Due furono presi, uno de' quali fu condotto in questa Terra. Nel terzo per essere fortissimo, vi fu buttato dentro fuoco artifiziale, il quale subito s'abbrugiò. Pure nel combattere furono morti dall'una parte e dall'altra assai, e altri feriti, e vergognosamente pe' nostri furono ripulsi quelli ch'erano a custodia delle rive del Pò, tra' quali v'era Giovanni Bentivogli Bolognese che fu figliuolo d'Annibale, il quale già fu ajutato dalle forze de' Veneziani contro la parte contraria, che il voleva cacciare di Bologna: e questo è il merito che il figliuolo ne rendette. Ora finalmente la nostra armata venne alla punta, dove il Pò si divide, e va a

Fer-

Ferrara, e si congiunse col nostro esercito, che s'era accampato a Figheruolo, per la qual cosa i nemici ebbero gran paura. Il campo nemico fortificato dalla gente del Duca di Milano, governato pel Duca Federigo d'Urbino, in questi giorni venne alla Stellata di là di Pò per mezzo Figheruolo, dove i nostri erano accampati, ed ivi si mise, e con bombarde, passavolanti, e schioppetti *quotidie* si salutavano. Ancora il Duca di Milano mandò da Pavia pel Tesino in Pò sette Galeoni armati, i quali vennero ad Ostiglia, luogo del Marchese di Mantova, con fama di maggiore armata. In questo mezzo le mura e i propugnacoli di Figheruolo dalle bombarde erano conquassati molto, e i custodi principiarono a voler dimandar patti, benchè dalla Stellata, che è all' incontro di là da Pò, ogni notte con burchielle gli venisse posto dentro soccorso. Il Duca d'Urbino guercio, ma savio Capitano, si pensò di far rimuovere il campo di Figheruolo, e mandò 1000. cavalli e 1000. fanti per la via d'Ostiglia a Melara, acciocchè quel Castello ricuperassero. Inteso questo per esploratori, il Signor Roberto Capitano eccellentissimo subito adunò gran parte delle genti, e contra di questi andò, desiderando di combattere con esso Duca d'Urbino; e giunto a Melara esso Signor Roberto con Antonio Loredano Cavaliere Procuratore, trovò i nemici esservi stati, e i nostri, ch'erano a quella custodia, essersi difesi virilmente, e quelli ribattuti, onde s'erano partiti. Il Signor Roberto laudò la virtù di quelli, e diligentemente visto il tutto, conoscendo la cosa sicura, nel campo a Figheruolo ritornò, e lasciò a Melara e a guardia della Fascinata il Conte Antonio da Marzano con 400. cavalli. E vedendo che in questi tempi la Fossa del Tartaro suole ingrossarsi, ordinò che fosse fatto un ponte su altre paludi sopra parte d'un' acqua, che viene dall' Adige presso la Rotta di Malovra, di tavole ficcate su burchielle a Trecenta; dove per la Signoria nostra fu mandato Provveditore Ser Luigi Barbaro. Pel qual Ponte e via le munizioni e vettovaglie potessero venire in campo. Il qual Provveditore non istette molto ivi, che si ammalò pel cattivo aere, e avuta licenza di venire a ripatriare, morì. A Ferrara il Duca Ercole vedendo le cose sue andar male, e i Veneziani molto volonterosi di toglierli lo Stato, e che in Ferrara il Popolo cominciava a tumultuare per la carestia del vivere, che principiava a venire, per ischivare i manifesti e propinqui pericoli, elesse sedici Cittadini Ferraresi, chiamati Savj della Guerra, a i quali diede grandissima autorità sì per riparare e fortificare la Città, come per provvedere alle vettovaglie. E ciò acquetò molto que' Popoli, volendo patire ogni assedio. Mentre che queste cose contra Ferrara si facevano, a Roma due Cardinali nemici del Conte Girolamo nipote del Papa d'ordine del Papa in Castello Sant'Angiolo furono ritenuti, cioè il Savello e il Colonna Romani. Per la qual novità uno di Casa Savelli non potendo tollerare tal' ingiuria fatta alla sua Casa, essendo al soldo del detto Conte Girolamo, si partì co' cavalli che avea, e andò ad acconciarsi col Duca di Calabria.

A dì primo di Giugno fu preso, che si fortifichi Comacchio, Adria, Corbole, e la Polesella, e in questo mezzo si facciano bastioni di legno. Vedendo il Duca di Ferrara, che i nostri oppugnavano Figheruolo colle artiglierie aspramente, considerando la rovina che gli veniva addosso, essendosi ridotto in Castelvecchio nel suo Palazzo, gravemente si ammalò, e di giorno in giorno piggiorava. E Madama Eleonora sua consorte, figlia del Re Ferrando di Napoli, donna di grandissimo ingegno, governava lo Stato d'esso Duca co' sedici Savj deputati alla guerra. E non potendo resistere colle forze a i Veneziani, benchè fosse ajutato il Duca dalla Lega del Re, del Duca di Milano, e de' Fiorentini, pensò di far venire un Romito di nazion Bolognese a predicare a Ferrara. Il quale nel Duomo predicò circa otto fiate. Dove tutta Ferrara correva ad udirlo. Costui confortava il Popolo Ferrarese a portare pazientemente ogni assedio, e a patire violenza e ogni incomodo della guerra, per mantenere la Casa d'Este, e il suo Duca in istato; perchè i Veneziani aveano deliberato, avendo Ferrara, di mandare essi Cittadini in Cipro, ovvero in Candia ad abitare, e di togliere loro la roba e le possessioni; e altre parole diceva, e tutto quello, che Madonna la Duchessa gli diceva. Alla fine un giorno disse, che si avesse buona speranza, ch' egli farebbe un' armata di 12. Galeoni, che romperebbe l'armata e il campo de' Veneziani, che sotto Figheruolo era. Onde i Ferraresi stavano ammirati, aspettando di veder questo. Ora il giorno deputato essendo tutti adunati in Chiesa del Duomo alla predica, colui predicando fece portare dodici Pennoncelli colle croci in cima, e quaranta Santi dipinti sopra, come egli ordinò, oltre Cristo e la Madonna. E venuto egli giù dal pergolo con que' pennoncelli avanti s'avviò a passare il Ponte di là da Pò. E il Popolo seguendolo, venne verso la Stellata nel suo campo gridando ad alta voce certe orazioni. E giunto ivi voleva fare una predica stando sopra la Riva del Pò al Signor Roberto. Ma il savio Capitano Duca d'Urbino, sentendo questo rumore in campo, e veduto quello che era, ridendosi di tal pazzia, mandollo in dietro, dicendo: *Padre, i Veneziani non sono spiritati. Dite a Madama, che abbisognanci danari, artiglierie, e genti ad iscacciare i nemici di dove sono*. Onde il detto Romito col capo basso e con poco onore co' suoi pennoncelli e Ferraresi ritornò in Ferrara. Il nostro esercito continuava a bombardare Figheruolo. E a dì 23. di Giugno furono fatti i ponti per mettergli a dargli la battaglia, e alcune burchielle furono buttate nelle fosse della Rocca. E se potevano starvi, si sarebbono poste le scale, e datagli la battaglia. Ma que' di dentro diedero fuoco a i loro passavolanti, archibugi, e schioppetti, e fecero che una delle dette burchielle, ch'erano congiunte insieme, si separarono l'una dall' altra, la quale s'attraversò, onde tutte l'altre si vennero a slargare. E buttato da coloro fuoco artificiato, tutte esse burchielle subito brugiarono. Vedendo questo il Signor Roberto col Loredano Provveditor nostro deliberò a dì 29. del detto mese dopo la mezza notte di dargli battaglia ordinaria, perchè già le mura e i propugnacoli erano stati dalle nostre bombarde conquassati e rotti. E così quella notte assai avanti giorno preparatisi a dargli la battaglia, fu principiato a dargliela dalla gente d'arme e fanterie, e dalla turba dell' armata per ogni banda, ponendovi le scale. E i custodi volendosi difendere da una parte, sopravenne

venne

venne Tommaso da Imola e Carlino, Capitani di fanterie, uomini molto valorosi e animosi, e ribatterono que' dalle mura. Dall'altra parte era Andrion Parmese Cavalcatore e Capitano di fanterie, che combattè virilmente, e nel luogo detto di sopra, per essere più debole, i nostri vi misero le scale. Ma i custodi cambiati di nuovo, furono loro all'incontro, e ribatterono i nostri. E giunto il Conte Bernardino Fortebraccio che fu figliuolo del Conte Carlo, e nipote di Braccio degnissimo Capitano in Italia, nostro Condottiere, colla sua Compagnia, subito smontò, oppugnando il detto Castello, e cacciarono i custodi giù dalle mura. I quali pavidi pel gran romore, che facevano i nostri, e per la furia de' Galeotti, essendo stracchi di combattere, cercarono di salvarsi, e di non esser morti nel combattere. Così i nostri presero la Porta, ed entrarono nel detto Castello di Figheruolo all'ora del diluculo, dopo d'esservi stati 40. giorni attorno col campo. E furono presi alcuni uomini d'arme del Duca di Milano, che vi erano dentro, i quali furono mandati prigioni nel Castello di Padova, e trovarono in detto Castello assai artiglierie. E così in presenza del Duca d'Urbino, ch'era dalla banda di là da Pò alla Stellata col suo campo, fu posto sopra le mura di Figheruolo lo Stendardo di San Marco. Non voglio restar di scrivere un'Epigramma, che fu fatto al detto Castello.

Epigramma in Ficarolum.

Ficus acerbus eram, ferro quoque durior omni;
Herculei quondam spesque salusque Ducis.
Nunc prostratus humo, disjectos undique ramos
Possidet Adriacis qui dominatur aquis.
Jam pete bacchejos pinguis ficedula ramos,
Quo lippas ficus nunc Leo fortis amet.
Pectora tunde manu celeri, Ferraria, certe
Estensis perii sola columna Domus.
Occubui, nec me texerunt Herculis arma.
Tanta est, heu! Venetis gloria, fama, decus.
Anno MCCCCLXXXII. ultimo Junii.

Ancora sopra questo acquisto di Figheruolo, e contra il Duca di Ferrara sono fatti da uomini dotti varj Epigrammi e Distici, i quali quì non noterò, per non fare più grande scrittura, ma tutti gli ho posti in uno sopra un volumetto.

Di Giugno il Duca di Milano, raunato esercito, mandollo in Parmigiana contra i Rossi, e s'accamparono ad un Castello del Conte Piermaria, chiamato Roccabianca, pel quale i nostri avrebbono potuto passare ivi il Pò, facendosi un Ponte comodamente, per andare a danneggiare i Piacentini e que' di Parma. E avendo già le mura e i propugnacoli rovinati, que' custodi e abitatori a patti s'arrenderono. Ancora in questi giorni il Marchese Guglielmo di Monferrato, come soldato del Duca di Milano, venne colle sue genti sul Parmigiano sì per debellare i Rossi, come *etiam* per mantenere la Città di Parma, che era male animata. E questo perchè molti Cittadini per dubbio che avessero intelligenza co' Rossi, furono cacciati dalla Città, e il loro confiscato, per essere parte Guelfa. Ma il Signor Piermaria de' Rossi avendo toccati i danari, che la Signoria nostra gli rimise su i Banchi di Genova per lettere di Cambio, acciocchè facesse gente per difendere le sue Castella, deliberò prima perdere i suoi Castelli e morire, che romper la fede data a i Veneziani; e questo per l'odio vecchio per cagion delle parti tra i Rossi e i Pallavicini. E però essendo quasi rotto il detto Piermaria de' Rossi e perdute alcune Castella, il Duca gli fece offerire alcuni partiti, acciocchè s'accordasse con lui, i quali mai non volle accettare. A dì 16. di Luglio fu fatta lega e confederazione tra il Papa, la Signoria nostra, Batista di Campofregoso Doge di Genova, e quella Comunità, & *etiam* fu dato stipendio a dì 18. ad Agostino di Campofregoso, acciocchè dovesse per quella via dare ajuto a i Rossi contra il Duca di Milano con uomini d'arme 60. e balestrieri a cavallo 30. e fanti 50. Inteso Madama Eleonora Duchessa di Ferrara il proclama fatto nel nostro campo, ch'era attorno a Rovigo, che quelli che s'arrendessero, fossero liberi ed esenti per dieci anni, deliberò colli sedici Savj Ferraresi Deputati alla guerra di far fare un proclama all'incontro, che tutti quelli, che sopportavano pazientemente i danni della presente guerra, e non si arrendessero, fossero esenti & immuni per certo tempo. Laonde que' di Rovigo, essendo andate le nostre genti ivi per averlo, *non solùm* patirono l'assedio, e che le mura fossero bombardate, e parte rovinate, ma ancora si difendevano, finchè le mole, dove si macinava nella Terra, co' nostri mortari tratti dentro furono rotte. Era a quella custodia un Rames Spagnuolo Contestabile d'assai fanti, il quale patteggiò col Signor Giangaleazzo di San Severino figliuolo del Signor Roberto Governadore di dette genti sotto il detto luogo di Rovigo, e con Ser Pietro Marcello Provveditor nostro, di uscire di Rovigo col presidio ch'egli avea, con promessione fattagli di dargli in vita sua la provisione di Ducati 25. al mese, e a quattro suoi Caporali, che uscirebbono con lui, Ducati 10. al mese per uno in vita loro. Così la notte le dette genti uscirono fuori, e vennero nel campo nostro. Sicchè senza il suo presidio Rovigo restò. Per lo che que' di Rovigo incominciarono a praticare d'arrendersi. E per aumentare le forze delle nostre genti passate sopra il Polesine di Rovigo, fu scritto pel Collegio a Ser Agostino Barbarigo Capitano a Padova, che andasse sotto Rovigo, menando quella gente, che di Padovana poteva menare, e fosse al governo di quella impresa del Polesine e massime di Rovigo. Il qual Capitano avuto tal'ordine, di subito con alcuni Cittadini andò. Ora que' di Rovigo vedendo, che cento fanti, che venivano loro per soccorso, erano da' nostri stati presi, sicchè non isperavano d'aver più soccorso, e d'essere uscito Rames Spagnuolo colla sua Compagnia, e atteso i premj, ch'erano stati pubblicati di dare a que' che prima montavano sopra le scale, e salivano sulle mura al tempo che sarà data la battaglia al prendere della Terra, determinarono d'arrendersi, avendo alcuni giorni patito l'assedio de' nostri attorno. Così a dì 17. d'Agosto si diedero alla Signoria nostra, mandando Nunzj in campo a Ser Agostino Barbarigo Capitano di Padova, e a Ser Piero Marcello Provveditore. E i nostri entrarono dentro, ponendovi le insegne di San Marco. La qual nuova nunziata a Venezia, fu determinato di far sonare campane, e la sera luminaria in segno di letizia. Il Polesine di Rovigo *aliàs* tutto fu impegnato alla Signoria nostra pel Marchese Niccolò d'Este

A d'Este di Ferrara per Ducati 60000. prestatigli per mantenersi nel dominio. Poi essendosi esso Marchese Niccolò portato bene nella guerra della Repubblica, gli fu restituito il detto Polesine, senza riavere alcuna cosa, nè danari indietro. Ora dopo che i nostri entrarono in Rovigo, la Rocca che mostrava di volersi tenere, pure s'arrendè, e que' di Rovigo mandarono dodici Ambasciadori a Venezia a raccomandarsi alla Signoria nostra, volendo essere buoni sudditi, e giurando fedeltà, richiedendo alcuni Capitoli onesti, i quali furono loro conceduti, a Rovigo ritornarono. Le nostre genti, avuto Rovigo, andarono a Lendenara, e poste le bombarde per bombardare la Rocca, stettero un giorno, che ve- B dendo i custodi non si potere tenere, a dì 19. del detto mese renderono la Terra, e nella Rocca entrarono alcuni soldati, e volendo i nostri dar la battaglia loro, eglino si renderono. Il qual luogo di Lendenara è assai civile e ricco. E pel Collegio vi fu mandato Provveditore Ser Giustiniano Morosini di Ser Marco.

Di Settembre combattendo sotto Parma il Signor Conte Pietro de' Rossi, col qual' era il Signore Amoratto Torello, che fu figliuolo del Signor Cristoforo, uomo illustre e valoroso Condottiere di gente d'arme, esso Amoratto essendo chiamato sotto le mura della Rocca, e andatovi, gli fu tirato d'una Spingarda, e fu ferito, per la qual botta poco do- C po morì. Ma prima che spirasse, confortò i suoi uomini d'arme, che volessero perseverare agli stipendj della Signoria, dapoichè egli moriva, e non poteva dimostrar la fede e l'amore, che a quella portava. E inteso questo nel Senato, maravigliatosi di tanta fede d'essi Torelli, fu preso che la condotta, ch'egli avea, si riformasse in suo fratello il Signor Guido Torello, ch' era Protonotajo Apostolico, il quale accettolla. In questo mezzo Ottaviano figliuolo del Signor Roberto di San Severino naturale, il quale era al soldo del Duca di Milano, fuggì incognito, e venne a trovare il padre, dal quale fu benignamente ricevuto. D Il Magnifico Roberto Malatesta d'Arimino Capitano General nostro e Confaloniere della Chiesa, essendo entrato in Roma colle sue genti, ch' erano cavalli 1500. e Ser Pietro Diedo il Cavaliere Procurator nostro, fu da Sisto IV. Pontefice *honorificè* ricevuto. E vedendo, che il Duca Alfonso di Calabria figliuolo primogenito del Re Ferrando di Napoli danneggiava e scorreva colle sue genti fino sulle Porte di Roma, il Pontefice deliberò, che il detto Magnifico Roberto insieme colle genti della Chiesa gli andasse incontro. Il quale con allegro animo uscì di Roma. Ma il Duca di Calabria ancorchè avesse grande esercito di cavalli e di fanti, si ritirò a E Velletri, e poi appresso Città Lavina si fortificò. Il Signor Roberto seguendolo, si fermò col campo in campagna, miglia due lontano dal suo. Il qual campo nemico s'era fortificato con tre mani di fossi, e molte bombarde attorno, Passavolanti, Spingarde, e Schiopetti, e assai balestrieri posti a custodia sua. Ma il Magnifico Roberto, consultato sotto i padiglioni col Conte Girolamo di Riario nipote del Papa, Ser Francesco Diedo Orator nostro al Papa, e Ser Piero Diedo il Cavaliere, e col Conte Niccola Orsini di Pitigliano, il Conte Cesare, e Annibale figliuoli del Signore di Camerino, e il Signor Virginio, e il Signor Jacopo Orsini, e Signor Gianfrancesco da Tolentino, Jordano e Angiolo figliuolo del Conte . . . . . . e con altri valorosi e strenui Condottieri, di quello che avessero a fare, fu deliberato di venire alla giornata, e d'appizzare il fatto d'arme. Onde i nostri mandarono 800. fanti ad imboscarsi, ordinando loro, che mai non dovessero uscire se non al segno che sarebbe esso Capitano. E ordinate le squadre e gli squadroni, posto il Conte Girolamo colla sua compagnia a custodia degli stendardi, a dì 21. Agosto la mattina cominciarono ad appizzarsi co' nemici. E mandò esso Signor Roberto prima Gianfrancesco da Tolentino col suo squadrone di quattro squadre verso i nemici, il quale combattè fino a Nona. *Et tandem* prese il primo fosso, il qual'era munitissimo, e i nemici ritirandosi al secondo fosso, i nostri rinovarono altri combattitori, mandando *etiam* guastadori per volerlo atterrare. Onde molti de' nostri furono feriti e morti dalle artiglierie, che traevano i detti nemici. E fu morto il cavallo del Signor Roberto, il quale subito scavalcato montò su un'altro. Ed essendo così appizzati, fu fatto il segno a i fanti, ch' erano in aguato, che dovessero venir fuora. I quali vennero con grand' impeto e romore, e i nemici combattendo non *solùm* forte, ma atrocemente, Marte ora quà ora là voltava la vittoria, e il giorno quasi inchinava, che s'era ambiguo chi dovesse rimaner vincitore. Ma il Magnifico Roberto temendo, che per la notte, che gli sopraveniva, non fosse di bisogno di lasciare il combattere, mandò il suo Squadrone verso i nemici, ed egli medesimo armato in persona vi era. I nemici tra che erano stracchi, tra i gridori e ululati, che faceva la gente, incominciarono ad abbandonare gli steccati e gli alloggiamenti, e a fuggir via per salvarsi. I Romani seguendoli, molti di loro n'ammazzarono. Sopravenne il Duca di Melfi col suo Squadrone, e combattè co' nostri fino ad ore ventuna, nè mai volle scampare, facendo testa, finchè il Duca di Calabria con alcuni cavalli non fosse scampato in luogo sicuro. Per lo che da i nostri esso Duca fu preso insieme col Signore della Motella, il Signor Matticello, il Conte Angiolo da Campobasso, il Rossetto, Pierpaolo dal Sassetto, tutti strenui Condottieri con altri Capi di Squadra e uomini d'arme. Gli altri parte furono feriti, e parte presi, spogliati dell'armi secondo la consuetudine della guerra Italiana furono lasciati, e tolti loro i cavalli che aveano. Furono presi due Stendardi del Duca di Calabria, e parte de' suoi carriaggi. E' da sapere, che in detto campo del Re erano alcuni Turchi, i quali furono presi in Oranto, quando esso Duca ricuperò dalle mani de' Turchi quella Terra, i quali vollero restare in Italia al servigio d'esso Duca; e combattendo molti di loro da i nostri furono morti. Avuta tanta vittoria, subito ne fu spedita la nuova al Papa a Roma, e i nostri Oratore e Provveditore spacciarono lettere alla Signoria nostra, *Dat. ex felicibus Castris Pontificiis apud Campum Mortuum*.

Gli altri nostri del Polesine, avuto Lendenara, andarono a campo alla Badia, che sola restava ad aversi de' Castelli del Polesine, la quale avuta, tutto il paese, ch' era del Duca di Ferrara di qua da Pò, si sarebbe acquistato. In questi giorni la Torre di Mezzo, la

Torre di Villafranca, e la Torre Marchesana a i nostri si renderono. E un Cristoforo da Montecchio, chiamato il Porco, Capitano de' custodi, ch'erano nella Badia, vedendo non essere speranza di tenersi, per non potere aver soccorso, venne a parlamento con Ser Agostino Barbarigo, Capitano di Padova, ch'era ivi in campo, e con Pietro Marcello Provveditore di rendersi a patti, ch'egli colle sue genti senza alcun danno fosse messo di là da Pò, e darebbe loro il luogo. Così gli fu conceduto, e i nostri entrarono dentro, ed egli sicuro fu mandato co' suoi di là da Pò, e andò a Ferrara. Adunque il Signor Galeazzo di San Severino, figliuolo del Signor Roberto, ch'era Governatore di questa impresa del Polesine, a dì primo di Settembre entrò nella Badia con essi Capitano di Padova e Provveditore Marcello. A dì 4. di Settembre stando que' di Comacchio senza paura de' nemici, furono assaltati dalle genti de' Ferraresi, i quali vennero la notte fingendo d'essere de' nostri, gridando *Marco*, *Marco*. Ed entrarono in Comacchio, e presero Ser Piero da Canale Provveditor nostro con alcune artiglierie, e subito il mandarono a Ferrara. Questo inteso da Ser Bernardo Bembo Podestà e Capitano di Ravenna, e da Jacopo di Mezzo Provveditore in Romagna, il quale era a Ravenna, raunati alcuni fanti e soldati che Ravenna custodivano, li mandarono verso Comacchio, i quali entrati, trovarono essi nemici, molti ne furono morti, e ricuperarono il luogo predetto. Inteso questo per la Signoria nostra fu determinato di provvedere Comacchio di nuova custodia, e mandarvi più gravi Patrizj. In questo tempo e mese in pochi giorni tre Illustrissimi Capitani morirono di febbre. Il primo fu il Signor Piermaria de' Rossi di età d'anni 80. Per le fatiche avute nell'armi s'ammalò, e in un suo Castello chiamato Torchiara morì. Lasciò tre figliuoli legittimi, Giacomazzo, Guido, e Carlo; e a Guido lasciò la Signoria e il Contado de' suoi Castelli. Gli altri due Capitani, che morirono in un giorno a dì 10. di Settembre, furono l'Illustre Federigo Duca d'Urbino, ch'era col nemico. Morì e lasciò un'unico figliuolo, chiamato Guido, al qual pervenne il dominio dello Stato, e lasciò il governo di quello, finchè il figliuolo fosse in età perfetta, a suo fratello Signore Ottaviano di Montefeltro. L'altro Capitano fu il magnifico Signor Roberto Malatesta di Rimini, il qual'era nostro Capitan Generale, e genero del prefato Duca Federigo d'Urbino. Il quale dopo rotto il Duca di Calabria entrato con trionfo in Roma, di subita egritudine s'ammalò, e morì. La cui morte è stata jattura a tutta Italia. Avea appena quaranta anni. Se fosse vivuto, l'arte militare in Italia per la lunga desuetudine smarrita, sotto di lui sarebbe nella pristina gloria ridotta. E fu *honorifice* sepellito a Roma nella Chiesa di San Piero alla sinistra, con questo Epitafio: *Virtus socia vitæ, gloria mortis. Comiti Roberto Malatestæ Sigismundi filio, Ariminensi Principi, summis omnium ætatum Ducibus qualibet belli laude æquando, ob Romam obsidione liberatam, Sixtus IV. Pontifex Maximus, virtutis & officii memor pientissimus posuit Anno Salutis MCCCCLXXXIII. Vixit Ann. XL. Dies X. Hor. VII.* Ancora questo Epitafio gli fu posto: *Veni, vidi, vici; lauream Pontifici retuli. Mors secundis rebus invidit.* Ancora quest'altro:

Roberto son, che venni, vidi, e vinsi
L'invitto Duca, e Roma liberai
Lei da morte, e me di vita estinsi.

Questo magnifico Roberto lasciò un figliuolo naturale, chiamato Pandolfo, perchè non avea legittimo alcuno nè figliuolo nè figliuola. E a questo lasciò la Signoria d'Arimino, e da Sisto IV. Pontefice pe' meriti del Padre fu in Concistoro del dominio di Rimini, ch'è Terra della Chiesa, investito, e mandò a custodia di Rimini Legato il Cardinale di Milano.

In Ferrara essendo gran penuria di vettovaglia, perchè erano entrati nella Terra più di duemila villani del Contado, i quali erano stati disfatti in questa guerra, e mendicavano il vivere colle loro famiglie, ed erano venuti sì magri, che pareano la morte dipinta; e per non esservi biada da cavallo nè fieno, i cavalli si pascevano di vigne e di fruttai, de' quali, per aver legna, da i saccomani gli alberi erano tagliati. Sicchè i Ferraresi pativano gran danno. E Madama Duchessa andò a Modena e a Reggio, per avere frumenti da mandarli a Ferrara, che poco ve n'era. Ma quei di Modena e di Reggio, pensando al bisogno loro, gliel denegarono, scusandosi di non avere frumenti bastanti al viver loro, ma bene le offerivano della fava al suo piacere. Mentre che queste cose si fanno, il Conte Guido de' Rossi e i fratelli, ancorchè fossero co' Veneziani assoldati colle condizioni, che avea il padre Signor Piermaria, essendo astretti dalle genti del Duca di Milano, le quali di continuo bombardavano il Castello di San Secondo, ad istanza e prieghi della moglie, e del loro cognato Conte Giovanni Borromeo, avendo prima ammazzato con una spingarda Tommaso Marchese di Saluzzo, il quale insieme con Lodovico Sforza era in campo contro i Rossi in Parmigiana, per avere i loro Castelli, furono contenti di trattare accordo col detto Duca, e seco s'accordarono. Nel passare il Pò a Lagoscuro per scorrere sul Ferrarese, e nel far fabbricare i bastioni di quà e di là del Ponte, non solamente i nostri soldati vecchi si faticarono, ma ancora i Provveditori dell'esercito, e Ser Girolamo Malipiero Capitano dell'armata; i quali più fatiche di quello; che l'età e le forze del corpo poteano patire, sostennero; e fu di bisogno d'andare con prudenza, per essere cosa di gran momento a passare il Pò, acciocchè non fossero ribattuti da i nemici. Sicchè fu cosa di spavento, e non dormire fu necessario, e patire. Pe' quali incomodi Ser Francesco Sanudo Provveditor Generale, essendo d'anni 67. s'ammalò d'una egritudine cattiva, e di giorno in giorno gli cresceva il male colla febbre terribile. E richiese licenza dalla Signoria di poter venire a ripatriare, per curare l'egritudine sua. Così montato in una burchiella venne per Pò in questa Terra. Ed essendo debole, due giorni dopo che giunse a casa, morì a dì 27. di Novembre. Era de' primarj Cittadini della Repubblica nostra. Questi fu fratello del Clarissimo mio padre Ser Lionardo Sanudo, il quale *etiam* ne' servizj della Signoria nostra a Roma Oratore a Sisto IV. Pontefice andato del 1474. morì, e ivi *honorifice* fu sepellito. Era di età d'anni 49. Questo Sanudo defunto fu sepellito a San Zaccheria, dove sono le nostre Arche, e po-

sto

sto in un deposito, perchè i figliuoli gli vogliono fare un' onorata sepoltura. Questi quando fu eletto Provveditore in campo, predisse la sua morte, perchè non era mai stato in armi, Uomo di età e di delicata complessione. Gli furono fatti questi quattro versi, da essere posti per suo Epitafio:

Fortia qui Venetûm modò castra, Sanute, regebas,
Francisce, hoc tenui clauderis in tumulo.
Quamvis certa tibi mors impendéret eunti,
Ipsum neglexti vivere pro Patria.

Nel mese di Novembre il Conte Guido Torello Protonotajo Apostolico, figliuolo del Conte Cristoforo, che avea condotta di gente d'arme colla Signoria nostra, ebbe per prodizione un Castello sotto il dominio del Duca di Milano, chiamato Montecchio, ottimo per quella via a correre e a scorrere sul territorio di Reggio del Duca di Ferrara, per essere dieci miglia lontano da Reggio. Anch'ebbe un'altro Castello, che segli rendette, chiamato Covriago. Del mese di Dicembre a Roma Sisto IV. Pontefice, essendo dalle Ambascerie del Re di Napoli, del Duca di Milano, de' Fiorentini, e del Duca di Ferrara, sollecitato, che egli non lasciasse che i Veneziani s'insignorissero di Ferrara, Terra della Chiesa, esortandolo ad abbandonare la lega, che avea co' detti Veneziani, facendo grandi promesse a suo Nipote il Conte Girolamo, esso Pontefice deliberò d'esser con loro. Finse, che il Duca di Calabria, il quale poco avanti era venuto con alcune genti su quello di Roma, danneggiando i luoghi della Chiesa, prendendo le vettovaglie, veniva in Roma, avendo serrato la bocca del Tevere, che viene in Roma, acciocchè per mare non entrassero vettovaglie, per lo che le biade nella Città s'incarivano. Onde il Pontefice fece nuova lega co' prefati Signori, per ajutare il Duca di Ferrara, lasciando la lega e amicizia nostra. Sicchè s'unì tutta Italia contra noi. Mentre che queste cose si fanno, il Duca Alfonso di Calabria figliuolo del Re Ferrando di Napoli, per confermare la Lega e l'intelligenza fatta col Pontefice, venne con bella Compagnia a Roma, ed entrò il giorno di Natale dopo desinare. Sopra la porta della Casa dove egli era alloggiato in Roma, la notte fu posto questo verso:

I celer, o Calaber, Venetis nova præda futurus.

E la mattina inteso questo, il detto Duca l'ebbe molto a sdegno. E subito d'ordine del Pontefice fu data licenza a Ser Francesco Diedo Dottore Orator nostro, che ritornasse a Venezia.

Nel 1483. di Gennajo Alfonso Duca di Calabria dopo inchinatosi in Roma a Papa Sisto IV. venne colle sue genti a Firenze, poi a Bologna, e a dì 14. del detto mese entrò in Ferrara con 2000. cavalli e 400 Turchi di que' che restarono al tempo d'Otranto con lui, incontro al quale andò il Cardinale di Mantova Legato Apostolico con Madonna Leonora Duchessa di Ferrara, sorella del prefato Duca. Conoscendosi per le feste, che si facevano in Ferrara, essere esso Duca di Calabria giunto ed entrato nella Terra, il Signor Roberto di Sanseverino, nostro Luogotenente, pel Ponte fatto passò il Pò con tutto il nostro esercito, e andarono armati nel Barco, gridando ad alta voce tutti, che il detto Duca dovesse uscire a combattere, il quale mai non volle venir fuori a combattere. E ve[...]do i nostri niuno venir fuori, tornarono di quà da Pò agli alloggiamenti. Et esso Duca di Calabria poi andò in Argenta a vedere quello che abbisognava a quella Terra. Il Signor Niccolò da Correggio, il quale è dotto e degno Signore, e fu genero di Bartolomeo Coleoni Capitano General nostro, essendo prigione in Torreselle, fece un Sonetto a Ferrara, il quale è questo.

Vedova sola, ottenebrata, e scura,
Ti veggio, alma Ferrara, in tanti affanni,
Che s' io contemplo a li passati danni,
Del tuo sterminio in tutto ho gran paura.
Veggio il campo nemico alle tue mura,
Che visser già pacifiche tant' anni.
Temo or le forze, ora i civili inganni,
Se il Ciel non ha di te per pietà cura.
Io t'amo. Tu sai ben, ch' io n' ho cagione.
Deh perchè non deponi omai l'orgoglio;
Che sai: sol l'umiltà vince il Leone.
Più che di mia prigion, di te mi doglio;
Che poi ch' i' vidi in l'arme la ragione,
Vogli schivare il porto, e dar nel scoglio.

A dì 11. di Marzo tutto il campo passò il Pò a Lagoscuro, e s'avvicinò a Ferrara, superando l'artiglierie, i ripari, e le fortificazioni de' nemici, e un Palazzo chiamato Belforte nel primo impeto i nostri presero, e il Monastero di Santa Maria degli Angioli, e quello de' Frati della Certosa occuparono, che sono situati nel Barco. Il nostro campo poichè ebbe brugiato e rovinato parte de' ripari di Ferrara, tolta l'immagine del Signor Niccolò d'Este, che fu figliuolo del Marchese Alberto, il quale per memoria d'essere stato degno Marchese, era stato posto sopra un cavallo di legno dorato nella Chiesa di Santa Maria degli Angioli, dove era stato sepellito, e dove sono le sepolture d'essi Signori, ancorchè il Duca Borso sia sepellito alla Certosa, e tolte *etiam* le artiglierie che poterono prendere, e altre munizioni che trovarono, colle quali i Ferraresi a i detti ripari si difendevano, il campo predetto ritornò di quà da Pò al suo alloggiamento, avendo fatto non poca paura a i Ferraresi, dove non istettero che per lo spazio di due ore. A dì 9. di Maggio, fu conchiusa la condotta col Duca Renato di Lorena, *videlicet* di dargli per le genti, ch'egli condurrà di quà da monti, Ducati 17. per lancia, e due terzi al mese, che sono cavalli sei alla Franzese. E se gli dà prestanza di mesi sei avanti tratto. E dee tenere cavalli 1500. e fanti 1000. e pel suo piatto se gli danno Ducati 10000. all' anno. Incomincia la condotta a dì primo di Giugno. In questo tempo il Signor Lodovico Sforza Visconte, essendo stato a campo per nome del nipote Duca di Milano con 40. squadre a Felino luogo e Castello fortissimo del Conte Guido de' Rossi alcuni giorni, e vedendo che i custodi virilmente si difendevano, fece il detto Signor Lodovico accordo con due Contestabili ch' erano dentro, e il terzo Contestabile, chiamato Niccola da . . . . non volendo essere in questo accordo e trattato, fu dagli altri due legato. E a dì 19. di Maggio fingendo i detti di non si poter più tenere, si renderono al Duca di Milano, a i quali fu promesso di dare Ducati 1000. per uno, e farli capi di 100. fanti. E il terzo Contestabile predetto fu menato nel Castello [...]no; e messa custodia in Felino, esso [...]odovico andò a campo a Torchiara, e vi

e vi piantò cinque pezzi di bombarde attorno, colle quali le mura del detto Castello danneggiava. Ma i custodi e i difensori essendo fedeli alla Casa de' Rossi, uscirono fuori, e furono alle mani, e presero 30. uomini d'arme de' Milanesi col loro capo, a i quali diedero taglia. In questi giorni andato il Signor Roberto di Sanseverino in Bresciana, due suoi figliuoli, l'uno chiamato Gianfrancesco, l'altro Galeazzo, si partirono dal padre con cento cavalli, e la notte andarono su quello dello Stato di Milano in un Castello chiamato Fontanelle, avendo fatto accordo col Signor Lodovico, che sarebbono ben veduti e onorati e dati loro stipendj condecenti. Sicchè giunti furono ben veduti: a' quali furono renduti i Castelli, che pel Duca furono tolti al padre, quando si partì da Milano, e la sua Casa in Milano, e fu data condotta a tutti e due. E a Galeazzo ch'era il più giovane, esso Signor Lodovico diede per moglie una sua figliuola naturale, e il fece del Consiglio segreto. Questi due Sanseverineschi furono mandati in Parmigiana alle Castella, che si tenevano pe' Rossi, facendo a quelli sapere, che il Signor Roberto suo padre erasi accordato col Duca di Milano, confortandole a doversi arrendere. Per la qual cosa quegli abitanti credendo, che ciò fosse vero, subito s'arrenderono. Inteso questo fuggire de' due Sanseverineschi, ancorchè non fossero nostri soldati, ma del padre, ch'era nostro Luogotenente, e avendo lettere del detto Signor Roberto, che pregava la Signoria, che facesse custodire la moglie del Signor Gianfrancesco suo figliuolo, la quale abitava alla Badia sopra il Polesine, fu scritto che la detta fosse condotta con custodia nella Cittadella di Verona, e datale una casa, ivi fu tenuta con guardia.

Mentre che tali cose si fanno, Sisto IV. Romano Pontefice, chiamato il Concistoro con sette Cardinali soli di sua opinione, determinò di scomunicare i Veneziani, perchè non volevano lasciare l'impresa contra Ferrara Terra della Chiesa. E parlò contra di noi molto crudele e iniquamente. E detto quello che gli parve contro la Repubblica nostra, parve al Reverendissimo Marco Barbo Cardinale di San Marco e Patriarca d'Aquilea, Prelato di grande autorità nella Corte, di rispondergli, e disse le ragioni nostre sapientissimamente, che non era da venire a questo atto di scomunica, e che dovesse avere a memoria quello che aveano fatto i Veneziani a i tempi passati per la Chiesa, ed erano l'antemurale della Cristianità contra Turchi. Le quali ragioni non mossero il Papa nè que' Cardinali appassionati e dipendenti, dalla loro lega, ricordando ad esso Pontefice, ch' egli per suo Breve avea consigliato la Signoria a prendere l'impresa contra il Duca Ercole di Ferrara, e comandato che se gli facesse guerra, perchè i nostri aveano giusta ragione di farla, per avere esso Duca rotti i patti e i privilegi Veneziani, che aveano in Ferrara; il qual Papa *etiam* perchè esso Duca non voleva pagare il Censo ch'era obbligato di dare ogni anno alla Chiesa, per suo Breve assolveva chi muovea questa guerra di Ferrara. E anche poi essi Veneziani erano stati abbandonati, e fatta nuova Lega contra loro, e che il volerli scomunicare, era un far loro gran torto. Commemorando il mandare dell'armata nella Puglia, e il loro Capitano il magnifico Roberto colle sue genti ruppe il Duca di Calabria, che infestava Roma; e che Ser Jacopo di Mezzo il Cavaliere Provveditore fu mandato in Forlì Terra di suo nipote Conte Girolamo, per mantenerla alla sua divozione. Ma non curando Sisto di alcuna cosa, che gli fosse detta, fulminò esso Interdetto ed escomunicazione a dì 25. di Maggio nella Chiesa di San Pietro dopo detta la Messa, e fecelo pubblicare, ch' era orribilissimo ad udirlo, e lo mandò per tutto il Mondo, acciocchè le robe de' nostri fossero tolte, e ritenute; e che Messa nè altro Ufizio Divino si potesse dire in Venezia nè nelle Terre e luoghi nostri da terra, e da mare, nè pur riservando in articolo di morte; e che que' ch'erano nostri debitori, fossero assoluti dal debito, e scomunicati dandone cosa alcuna; e chi amazzava un Veneziano, che guerreggiasse contra Ferrara, fosse assoluto di colpa e di pena de' suoi peccati, con altre clausole molto enormi, e inoneste, siccome nella detta Bolla appare. La qual mandò a Don Maffeo Girardo Patriarca nostro di Venezia, che la facesse pubblicare. Onde inteso questo, la Signoria co' Capi del Consiglio de' Dieci *auctoritate sua* mandò a togliere il Breve e la Scomunica, e non vollero per niun modo che fosse veduta nè pubblicata. E poi mandarono per tre Dottori Giureconsulti, che leggevano nello studio di Padova, e insieme fu consultato *quid agendum*, per togliere l'appellazione *ad futurum Concilium*. E vedendo, che tale ingiusta scomunica non era da essere ubbidita, ordinarono essi Capi de' Dieci, che per tutte le Chiese si celebrasse, come erano soliti, sotto pena della disgrazia nostra. Ma alcuni Frati dell'Ordine di San Francesco Osservanti, che stavano nel Monistero di San Giobbe, volendo ubbidire il Papa, e non volendo dir Messa nè altri ufizj in Chiesa, tenendo tal'opinione, *che omnis Censura justa vel injusta timenda est*, furono mandati pel Consiglio de' Dieci in esilio da questa Città e dalle Terre e luoghi nostri. E così col Consiglio dell'eccellentissimo Dottore e Lettore dell'Ordinaria di ragion civile a Padova, valentissimo in Jure Canonico Don Giambatista Rosello e di due altri Giureconsulti, furono fatte tre citazioni e appellazioni di tale ingiusta scomunica contra di noi fatta per Sisto Pontefice al futuro Concilio, conchiudendo, che *stante appellatione nihil debeat esse innovatum*. E che queste scritture fossero poste in Roma in tre luoghi più eminenti, dove da tutti si potessero leggere. E così fu mandato a fare questo effetto un nostro Corriere chiamato Campana, il quale andato la notte le incollò in Roma in luoghi pubblici tre di quelle appellazioni. Al quale furono dati Ducati 25. per la spesa. E così subito poste si partì e venne in questa Terra, al quale pel Consiglio de' Dieci fu data una espettazione dell'Ufizio della Stadera in Rialto, dove si pesano tutte le mercatanzie, che si vendono, e lo può affittare.

Il Duca di Calabria, lasciato il Bergamasco, passò col campo sul Bresciano, che in pochi giorni acquistò, perchè se gli renderono tutti que' Castelli, che sono tra il fiume della Mella e gli Orci, i quali sono murati e tutti Gibellini, non però luoghi d'importanza, i quali s'arrenderono per non aver danno, cioè Ma-

perbio, Calvisano, Isolella, Gambara, Pradalbuino, Pavone, Gabiano, Calzenigo, Calzinà, Pinzano, Bagnolo, Barco, Padarnello, Montechiari, Quinzano, Carpenedolo, e altri Castelletti, quasi Ville tutte al piano. A dì 11. d'Agosto in Cervia Terra nostra di Romagna fu un terribilissimo tremuoto, *adeo* che rovinò la metà della Terra, e fendette una Torre principal della Rocca, e morirono alcune persone. E anche il detto Tremuoto fu sentito a Ravenna, miglia 25 di là, e a Venezia. Ma non fu sì grande. Onde fu preso in Pregadi di ristorare la Rocca. Questa è la lista delle genti nimiche, che sono in Bresciana. L'Illustrissimo Don' Alfonso Duca di Calabria Capitano della Lega con squadre 4. L'Illustrissimo Signor Lodovico Sforza Duca di Bari, 14. Il Conte Marsilio Torello 4. Il Conte Gian jacopo Triulzi 5. Il Conte Jacopo Torello 4. Il Conte Ugo da San Severino 6. Il Conte Niccola Ursini di Pitigliano, Capitano de' Fiorentini, 7. Il Conte Pietro dal Verme, 5. La Compagnia del Conte Girolamo col Legato del Papa, 26. La Compagnia del Marchese di Mantova, 8. La Compagnia Nobile di San Vitale, 1. Don Francesco Secco, 4. Don' Antonio d'Urbino, 4. Don Pierfrancesco Visconte, 4. Don Jacopo de Riuleis, 4. Don Francesco di Santo Antonio, 2. Don Francesco di Alano, 4. Don' Antonio Trotto Ferrarese, 4. Il Conte Borella, 4. Don Giovanni Ejabenevado, 5. Don Giovanni di Calabria, 7. Don Gianpaolo dal Bergamino, 4. Don Sforzino figliuolo naturale del Duca Francesco, 5 Sommano Squadre 135. Lista della gente della Signoria di Venezia in Bresciana: L'Illustre Signor Roberto San Severino Luogotenente Generale, squadre 18. Il Signor Deifobo dall' Anguillara, 4. Il Signor Rodolfo da Gonzaga fratello del Marchese di Mantova, 3. Il Signor Gianantonio Scariotto, 3. Il Signor Battista di Valmontone, 3. Il Signor Giovanni Savello con Antonio di Doccia, 3. Don Sigismondo di Brandolino, 2. Don Giuliano dall' Anguillara. 2. Conte Luigi Avogadro Bresciano, 2. Don' Alessandro da Martinengo, 2. Il Conte Gianfrancesco da Gambara Bresciano, 1. Don Annibale da Martinengo Bresciano, 1. Don Federigo Scariotto con altri uomini d'arme del Signor Giovambatista dell' Anguillara, 1. Don Gianjacopo Piccinino, 2. Don Tommaso di Primaro, 1. Don' Alessandro del Turco, 1. Don Piero da Cartagine, 1. Don Guido e Giovanni Conte Brandolini, 1. Don Gasparo da Perugia, 1. Don Niccolò da Rimini, 1. Don Jacopo di Motella, 3. Don Lucio Malvezzo, cioè la sua Compagnia, 1. Lanze spezzate Coleonesche, 10. Lanze spezzate novissime, 2. Parte delle genti del fu Signor Costanzo da Pesaro, 6. Don Piero d'Erba, e Stratiotti vecchi, 3. Stratiotti nuovi, e altre genti a cavallo, 3. Sommano Squadre 81. Queste sono le genti al Ponte di Lagoscuro: l'Illustrissimo Signor Renato Duca di Lorena Governator Generale, squadre 8. Il Signor Galeotto dalla Mirandola, 4. Il Conte Bernardino Fortebraccio, 5. Il Conte Ranuccio da Marzano per le genti del Conte Antonio suo padre, 4. La Compagnia di Bartolomeo Falciera, 1. Don' Andrea dal Borgo, 2. Sommano Squadre 24. Queste sono a Ravenna in Romagna: Il Signore Antonio Ordelaffo da Forlì, 2. Don Niccolò Secco, 2. Don Giovannantonio Caldora, 2. Il Castellano da Rimini, 2. Sommano Squadre 8. Queste sono in Parmigiana: Il Conte Guido Maria de' Rossi, squadre 7. Don' Agostino di Campofregoso Genovese, 3. Sommano Squadre 10. In somma la Signoria avea e pagava squadre 123.

In questi giorni Federigo da Gonzaga Marchese di Mantova mandò a notificare a i nostri, come da quì a otto giorni gli conveniva di romper guerra alla Signoria nostra e al suo Stato. Questi fin quì era stato a vedere, qual parte era superiore, e con quella che vinceva, egli avrebbe tenuto. E vedendo il Duca di Calabria prosperare, e i Veneziani avere tutta l'Italia contro, pensò, che perdessimo lo Stato, del quale *etiam* egli ne voleva qualche parte, massime de' Castelli, che diceva che furono suoi. Ma gli fallì il pensiero, perchè i Veneziani al fine restarono con onore e riputazione. Mentre che queste cose si fanno, Ser Giovanni Emo il Cavaliere Provveditor Generale a Lagoscuro, intendendo, che nella Stellata non si ritrovavano più di diciotto uomini alla custodia, e questo perchè il Duca Ercole avea fatto tutto il suo sforzo, e cavati i fanti, ch'erano nella Stellata, per andare a ricuperare il Castello della Fossa di Zaniolo, la notte mandò Ser' Andrea Zancani Capitano dell' armata del Pò a dar la battaglia alla detta Stellata. Sicchè da terra e per acqua fu assaltata la Rocca della Stellata, e presero quel bastione, il quale era stato fatto di fuora, e la prima cinta del Castello di muro. Ma i difensori vedendo i nostri aver preso quasi tutta la Rocca, si ritirarono nella Torre grande, facendo gran difesa; e dato il segno per dimandare soccorso, subito uscì di Ferrara gente, e da i luoghi vicini, e ribatterono i nostri, che attendevano a rubare, e de' nostri alcuni furono morti, e molti presi; fra' quali fu preso Tommaso d'Imola Capitano di fanterie, uomo strenuo e valoroso, il quale fu menato a Ferrara, e ivi fu fatto morire, ancorchè dicessero, che per ferite avute fosse morto. Del mese d'Ottobre nella Città di Genova cose nuove insorsero, perocchè Paolo di Campofregoso Cardinale e Arcivescovo di Genova cacciò coll' arme dal Dogato Don Batistino di Campofregoso suo barba paterno, ed egli si fece Doge, e tolse quel dominio, e rinnovò la Lega e l'amicizia, ch'era tra essi Genovesi e la Signoria nostra, ritrovandosi ivi Ser Giovanfrancesco Pasqualigo Dottore Orator nostro, il quale avanti che ritornasse, fu eletto nel maggior Consiglio Podestà e Capitano a Feltre, e gli fu riserbato il Reggimento ad accettare finchè verrà dalla legazione, il quale venuto accettò e andò. A dì 30. d'Ottobre la Capella di Bergomo si perdette e venne in potere de' nimici, perocchè essa s'arrendè, e vi misero custodia; e il Signor Deifebo dall'Anguillara Condottier nostro entrò in Bergomo con isquadre 34. Mentre che queste cose si fanno, il Signor Roberto con Ser' Antonio Vetturi il Cavaliere Provveditore General nostro, benchè fosse d'inverno, d'ordine e volere del Senato, posto il campo in ordine, andò ricuperando i nostri luoghi, che ci avea tolti il Duca di Calabria. Primo nel Veronese ricuperò que' Castelletti che si perderono. E andato a Villafranca, vi stette alcuni giorni a campo, e poi que' di dentro a patti s'arrenderono. *Demum* passato in Bresciana, dove mediante le buone pratiche, che facea Don Lionardo Martinengo Cavaliere Cittadino Bre-

sciano, il quale ha la terza parte del Castello di Sanguineto, ch'era in campo nostro, come fedelissimo, tutti que' Castelli *primo impetu* ricuperarono, e vennero sotto il pristino dominio della Signoria nostra. Questo Don Lionardo poco dopo da tante fatiche prese morì, e lasciò due figliuoli maschi Pietro e Batista nominati. Adunque i detti Castelli in manco di tre mesi furono da i nostri ricuperati. Ma restava *solùm* in Bresciana a ricuperare Asola, Quinzano, e Gabiano, e in Bergamasca Romano, Vignano, Colorgno, dove però i nostri mai non andarono col campo per averli. Sicchè quello, che avea preso il Duca di Calabria con tante squadre, in brieve si ricuperò.

Nel 1484. di Maggio a Roma la Parte Savella e Colonnese poste sull'arme, presero due parti di quella Città, cioè San Paolo, e quella di San Giovanni, per la qual cosa gli Ursini loro parte contraria si ridussero in una fortezza, stando con buone guardie, e mandarono a dimandare ajuto al Re Ferrando a Napoli, il quale mandò loro cinque squadre di gente d'arme. Ma subito ch'esso Re intese perduto Gallipoli, e la nostra armata essere sulla Puglia, le fece ritornare a Napoli. E' da sapere, che avanti che il detto Re intendesse tal perdita di Gallipoli, un giorno avanti licenziò i nostri mercatanti Veneziani e sudditi nostri, che per lui erano stati ritenuti, con questo, che in termine di tre giorni avessero a sgombrare il Reame. *Tamen* volle ritenere tutte le robe loro e le mercatanzie ch'erano nel suo Regno. Ma i nostri mercatanti partirono dalle Terre del Re, e vennero a Terracina Terra della Chiesa, e poi vennero a Roma. Ritorniamo al campo di Lagoscuro. A dì 15. di Giugno venendo su per l'Argine di Mantovana sopra Pò 400. cavalli e 300. fanti de' nemici, gridando *Marco, Marco*, acciocchè i nostri credessero che fossero nostri soldati, volevano entrare in Melara. Ma Ser Giovanni da Canale *quondam* Ser Girolamo il Cavaliere, ch' era Provveditore in Melara, conoscendo ch' erano nemici, li lasciò venire da presso circa un miglio, e appropinquati più, fece scaricar le bombarde e spingarde del Castello, e ne ammazzarono circa 150. di loro, e molti furono feriti, e con vergogna ritornarono indietro, senza avere avuto l'intento loro. Del mese di Luglio morì a Mantova il Signor Federigo da Gonzaga Marchese III. di detta Città, avendo tenuto quel dominio anni sei e un mese. Morì di subita egritudine, che gli venne, ed era Capitano del Duca di Milano, e in molte guerre d'Italia avea operato strenuamente. Lasciò tre figliuoli maschi legitimi. Il primo il Signor Francesco d'anni 18. il quale gli succedette nel dominio; il secondo il Signor Giovanni; il terzo Sigismondo, ch' è Protonotajo Apostolico; e due figliuole, l'una maritata nel Duca Guido d'Urbino, l'altra nel Conte di Gorizia. Questa morte del detto Signore fu tenuta per alcuni giorni ascosa, finchè andò a Mantova il Duca di Calabria e il Duca di Ferrara, il quale è suocero del prefato Marchese Francesco, che succedette nel Marchesato. *Tamen* egli ancora non avea menata la moglie. Entrati questi Duchi nella Terra, divolgatasi essa morte, i fratelli del defunto Marchese, cioè il Signor Gianfrancesco da Gonzaga, perocchè l'altro, ch' è il

A Signor Rodolfo, era nel nostro campo, e il Vescovo di Mantova *etiam* fratello, diedero ubbidienza al prefato Marchese Francesco, e così il Popolo di Mantova. Questi dubitavano, che essendo il Signor Rodolfo predetto nel nostro campo, e sull' arme, la Signoria nostra non volesse ajutarlo a dargli il dominio di Mantova, e però i detti Duchi andarono ivi. In questi giorni il Conte Girolamo di Riario, nipote del Papa, essendo molto sdegnato contra i Colonnesi e i Savelli, andò colle sue genti ad un Castello de' Colonnesi, chiamato Marino, e in quello promettendo danari a i custodi entrò, e ne tolse il dominio a nome della Chiesa. Il Duca di Calabria

B si levò col campo da Variola Vecchia, e venne a Bagnuolo e ivi alloggiò miglia . . . . lontano da Brescia. Il Signor Roberto nostro Luogotenente anch' egli levossi col campo, e vennegli dietro, prima riposandosi per alcuni giorni a Macalò e Monpiano. *Demum* venne ad alloggiare a San Zeno, miglia tre lontano da Brescia. Qui furono incominciate le pratiche della pace tra il Signor Lodovico Sforza Governadore dello Stato di Milano, e il detto Signor Roberto. E veniva nel nostro campo vestito incognito il Conte di Misocco della parte Guelfa, che era agli stipendj del Duca di Milano, e de' primi del Consiglio segreto del Duca. Mostrava d'essere molto

C amico della Signoria nostra; e s'interpose a fare questa buon' opera, e parlava col detto Signor Roberto, riportando le condizioni della pace, la quale al tutto desiderava il Signor Lodovico che fosse conchiusa. Il qual Signor Roberto scrisse di tal pratica. Sicchè nel Senato fu preso e risposto a quanto gli veniva scritto; e la Signoria nostra voleva che fossero conchiusi i Capitoli. *Tamen* per questo non si restava di fare le provigioni alla guerra. Morì in questo tempo a Bergomo Don Lodovico Donato Vescovo di quella Città, di limosine, religione, benignità, mansuetudine, e dottrina, insigne Prelato. Questi già compose un Libro di Sentenze di Santi, imi-

D tando Pietro Lombardo, il qual fece l'Opera, che si chiama *il Maestro delle Sentenze*, sopra la quale tanti uomini dotti in Teologia hanno scritto, e lo dedicò a Paolo II. Pontefice. Quel Vescovato fu per Sisto IV. Pontefice dato a Don Lorenzo Gabriele *quondam* Ser Jacopo, Canonico Padovano e nostro Patrizio, al quale per la Signoria fu dato il possesso.

A dì 22. del mese di Luglio, per un Cavallaro venuto da Brescia in quà in ore 24. s'ebbero lettere di Ser Luca Pisani, e di Ser Niccolò da Pesaro Provveditori generali, date a San Zeno, come jeri in quel giorno a dì 21. del detto mese, a ore due di notte, s'era-

E no conchiuse le condizioni della pace, e posti i Capitoli in iscrittura, i quali il Signor Roberto manderebbe a mostrare alla Signoria nostra. Ma in questo mezzo erano rimasti di levare l'offese. Sommario de' Capitoli della sopradetta Pace fatta in Bagnolo a dì 7. Agosto del 1484. „ Che l'Illustrissima Signoria di „ Venezia restituisca al Marchese di Ferrara „ e Duca di Modena tutti i suoi luoghi presi „ in questa guerra, cioè la Riva di Pò, e di „ Filo, e Fossa di Zaniolo, e Comacchio; „ *tamen* non potendo esso Marchese tenere le „ Saline, nè far fare Sale, siccome ne' patti „ vecchi. Che sieno *etiam* restituiti al detto „ Mar-

„ Marchese Adria, Ariano, Corbole, e le A
„ Papozze, colle Torri di San Donado, e
„ Castel Guglielmo, non essendo quello della
„ giuridizione del Polesine di Rovigo. Che
„ sieno ancora al detto restituiti Figheruolo,
„ Castelnuovo, Bregantino, Melara, ed Ar-
„ genta. Che rimanga alla Signoria nostra il
„ Polesine tutto di Rovigo, cioè Rovigo,
„ Lendenara, la Badia, le Torri del Doge,
„ e Veneza, con tutte le sue abenzie e per-
„ tinenze, e le possessioni del Duca, siccome
„ teneva il Marchese di Ferrara, le quali sie-
„ no liberamente sue, eccetto le case e pos-
„ sessioni de' Cittadini Ferraresi, e che Pon-
„ tecchio, la Canda, e la Fratta, possessioni
„ del Marchese, *ut supra*, sieno tutte della B
„ Signoria nostra. Che il Marchese prenomi-
„ nato debba osservare e mantenere egli e i
„ suoi successori nel dominio di Ferrara i Ca-
„ pitoli vecchi e giuridizione, che la Signo-
„ ria ha nella detta Città, e mandi il suo Vi-
„ cedomino in Ferrara, e altro, come soleva
„ mandare. Che in termine di giorni 12. l'Il-
„ lustrissimo Signor Giangaleazzo Maria Sfor-
„ za Visconti Duca di Milano debba aver
„ fatto restituire alla Signoria nostra tutti i
„ suoi luoghi in Bergamasca e in Bresciana,
„ che le ha tolti in questa guerra, cioè Ro-
„ mano, Vignano, Colorgno, e Quinzano.
„ Ed *etiam* il Signor Francesco da Gonzaga
„ Marchese di Mantova debba aver consegna- C
„ to alla Signoria nostra il Castello d'Asola,
„ che tiene, tolto in questa guerra. E sieno
„ confermati i Capitoli vecchi della milizia
„ tra la Signoria nostra, ed esso Duca di Mi-
„ lano, i quali si debbano osservare. Che la
„ Signoria debba far rovinare il bastione di
„ Lagoscuro fabbricato in questa guerra sulla
„ Riva di Pò, e levar via il Ponte. Che il
„ Marchese di Ferrara debba ancor' egli far
„ rovinare tutte le fortezze, mura, e bastio-
„ ni, fatti fare per lui in questa guerra,
„ e ridurre tutto, come per avanti, e osser-
„ vare i Capitoli vecchi nel non poter fab-
„ bricare cosa alcuna. Che la Signoria nostra
„ restituisca al Duca di Milano i luoghi tol- D
„ tigli in questa guerra, cioè Calze, Pimi-
„ nengo, la Torre Tristana, con altri luo-
„ ghi, e che sieno i confini fra esso Duca e
„ la Signoria nostra, dove prima erano avan-
„ ti la presente guerra. Che la detta Signo-
„ ria restituisca al Marchese di Mantova il
„ Bastione di San Michele, ch' è sopra le
„ acque del Tartaro. Che il Duca di Mila-
„ no restituisca al Signor Roberto nostro Luo-
„ gotenente tutti i suoi Castelli, e case, che
„ gli furono tolte, ovvero a i suoi figliuoli.
„ Che la Signoria debba aver restituito alla
„ Maestà del Re Ferrando di Napoli, in ter-
„ mine di due mesi, la Città di Gallipoli,
„ con tutte le altre Terre, Castelli, e Luo- E
„ ghi, che hanno preso nella Puglia nella
„ presente guerra. Che il Signor Roberto di
„ San Severino rimanga Capitan generale di
„ tutte le genti da cavallo e da piè di tutta
„ Italia, e abbia all' anno Ducati 120000.
„ cioè dal Pontefice Ducati 10000. dal Re
„ Ferrando di Napoli Ducati 10000. dalla
„ Signoria di Venezia Ducati 50000. dal Du-
„ ca di Milano Ducati 40000. e da' Fioren-
„ tini Ducati 10000. Che sia dato termine al
„ Doge e alla Comunità di Genova di un
„ mese a dovere entrare in questa pace vo-
„ lendo, dopo che sarà pubblicata. Che que-
„ sta pace sia perpetua, ferma, stabile, e sal-
„ da tra le parti, *videlicet* Sisto IV. Pontefi-
„ ce, e i suoi Successori e la Chiesa Roma-
„ na, il Re Ferrando di Napoli, il Duca
„ Giangaleazzo Maria di Milano, la Repub-
„ blica di Firenze, il Signor' Ercole Mar-
„ chese di Ferrara e Duca di Modena, con
„ altri collegati e aderenti, dall' altra parte
„ la Signoria di Venezia, co' suoi collegati,
„ e aderenti, *ut supra*.

A dì 12. d'Agosto a ore 17. venne un' accidente terribilissimo a Papa Sisto IV. che stette tramortito circa ore quindici: tanto fu il dolore che sentì di questa pace. E subito giunsero da lui i suoi nipoti il Cardinale di San Giorgio e il Conte Girolamo. E così volendo l'eterno Iddio morì a dì suddetto a ore 5. di notte, avendo vivuto nel Pontificato anni 13. e un giorno. Per Roma fu divulgato, ch' esso era morto per dolore di questa pace. Dopo il corpo fu portato giusta il solito vestito in Pontificale nella Sala, acciocchè tutti lo vedessero. E fu sepellito nella Chiesa di San Pietro, dove da i nipoti gli fu fatta una bellissima Arca in una Capella. Questi era di nazion Savonese, nominato Mastro Francesco. Fu Generale de' Frati Minori. Compose *De Sanguine Christi*: *De futuris contingentibus*: *De Conceptione Beatæ Virginis*. Fece fabbricare a Roma un Ponte sopra il Tevere, chiamato Ponte Sisto. Fece slargare le vie e le strade di Roma. In Palazzo fece fare una Capella, la quale dottò d'entrata con nuovi Sacerdoti, che *continuè* gli Uffizj divini ministrassero. Fece in Vaticano fabbricare lo Spedale di Santo Spirito, cioè di nuovo racconciarlo, ed *etiam* la Chiesa di Santa Maria del Popolo. Questo Papa privò dello Stato i Signori Manfredi d'Imola, e gli Ordelaffi di Forlì, e questo perchè tralloro faceano guerra, e le dette Terre diede a suo nipote il Conte Girolamo Riario, del qual sempre nelle sue ardue e importanti materie usava il consiglio. Questo Papa creò, mentre visse, 27. Cardinali, tra' quali fu un solo Veneziano, che fu il Foscari, due Genovesi, e quattro di Savona. Inteso il Conte Girolamo l'accidente venuto al Papa così repentinamente, lasciò l'impresa d'un Castello de' Colonnesi, dove egli era a campo, e andò per essere sicuro nella Rocca di Spoleti, la quale è fortissima, dove si ritrovava Castellano Domenico Gentile Rizzo Genovese suo cognato. E poi il resto delle sue genti, volendosi levare della detta impresa, i Colonnesi le seguitarono, e presero i loro carriaggi con uccisione d'alcuni di loro. E volendo cinque squadre delle dette, ch' erano col Conte Girolamo, entrare in Roma, dal Collegio de' Cardinali non furono lasciate entrare; e tutta Roma era in arme. La parte Savella e Colonnese presero animo, e corsero al Palazzo del Conte Girolamo, per volerlo compire d'abbrugiare. Ma avanti che giugnessero, la moglie di esso Conte, che fu figliuola del Duca Galeazzo di Milano naturale, chiamata Caterina, udendo tali romori, dubitando di quello, che sarebbele intravenuto, fuggì in casa del Cardinale di Milano, e la notte andò in Castello Sant' Angiolo, dov' erano ridotti due Cardinali Orsino e San Giorgio; e dubitò de' Savelli e Colonnesi. Sicchè tutta Roma stava con paura, e non osavano d'uscir di casa i Cardinali, salvo il Cardinale Don

Mar-

Marco Barbo, chiamato il Cardinale di San Marco nostro Veneziano per essere ben voluto da tutti e riverito. Andava egli per Roma senza troppa custodia, vedendo di mitigar queste cose. L'esequie, che si sogliono fare nel funerale del Pontefice, non erano ancora state principiate. Ora que' dell' Aquila co' luoghi vicini mandarono soccorso a i Colonnesi di gente. I quali Colonnesi e Savelli erano forti e sull'arme. Dopo il Conte Girolamo si partì da Spoleti, e venne con 7. squadre a Ponte Molo, miglia tre lontano da Roma, e avea con se 3000. fanti. E in quel luogo si mise assoldando gente nuova, e dando danari a tutti.

D'Agosto a Roma i tumulti e i romori crescevano alla giornata, e due parti de' Cardinali si ridussero nel Palazzo del Papa e in Castello Sant' Angiolo e in Monte Giordano, dove sono le abitazioni de' Signori Orsini; e dodici Cardinali tenevano a uno, il Vicecancelliere di nazione Spagnuolo ovvero Catalano, di Recanati, di Milano, di Napoli, Aragonese ch'è figliuolo del Re Ferrando, di San Vitale, Orsini, e di Girona, ch'è Spagnuolo, e il Vescovo di Agria, chiamato Unghero, San Giorgio, il Signore Ascanio Milanese, e un' altro. Il quale Ascanio ha grandissimo potere con buona parte e quasi tutti de' prefati Cardinali, per farsi Papa, s'egli potrà. All'incontro s'erano ridotti nel Palazzo di San Marco, che fece fabbricare Paolo Papa II. Veneto questi quattordici Cardinali, il Cardinal Barbo di San Marco Veneto, il Foscari Veneto, il Zeno Veneto, il Micheli Veneto, Lisbona ch'è Portughese, il Conte Colonna, Savello, Malfetta, Genovese, Parma, Siena, Navarra, Macora di nazion Borgognone, e San Piero in Vincola. In questi giorni il Conte Girolamo mandò a dimandare al Collegio de' Cardinali licenza di potere andare sicuramente nelle sue Terre in Romagna colle genti, dando a lui qualche danaro del suo servito, per pagare le genti. E il Collegio predetto gli mandò Ducati 6000. a conto del suo servito per Capitano della Chiesa, ch' egli avanzava. I quali furono ritrovati sù d'alcune gioje, ch'erano di Papa Sisto IV. che non si sapevano, ed erano ascose, e furono ritrovate, e date al Collegio predetto. E gli fu data licenza in forma patente e salvo condotto, e due Vescovi, che l'accompagnassero fin fuori delle Terre della Chiesa lui e la sua consorte. Il quale andò a Imola, dove erano i suoi figliuoli e la sua roba. Per la qual cosa levato esso Conte Girolamo, il Cardinale Orsino, e San Giorgio, ch'erano in Castello Sant' Angiolo, consegnarono il detto Castello al prefato Collegio. E volendo entrare a fare un Pontefice giuridico, e senza arme, come vuole la Costituzione, e così volendo essi Cardinali, fecero far tregua per un mese tra le due parti Romane, che tra loro sono in grande nemicizia, *videlicet* Savelli e Colonnesi con Orsini. E così a 26. d'Agosto essi Cardinali in numero di 25. entrarono nel Conclave per eleggere il nuovo Pontefice. E così all' ultimo del detto mese a ore quattordici giunse quì un Corriere con lettere di Roma di Don Stefano de Tagliaciis Arcivescovo d'Antivari, date a dì 29. che dinotava alla Signoria, come in quel giorno a ore 5. di notte i Cardinali aveano eletto Pontefice Romano il Cardinale Vescovo di Malfetta di nazione Genovese di Casa Cibo, che si nominava Giovambatista, d'età d'anni 60. Il quale da Sisto IV. Papa defunto nel principio del suo Pontificato fu fatto Cardinale. Avea *tamen* poca entrata, ed ebbe moglie al secolo, e ha figliuoli e figliuole. Il quale è stato creato col favore del Cardinale Ascanio, che vedendo di non potere essere egli, volle fare il più poverro Cardinale, con dire: *Io sarò Papa. Tamen* gli andò fallito il suo pensiero. Era questo Papa di statura bello e grande, e tutto di cera allegra, il qual si nominò Innocenzo VIII.

Nel 1485. del mese di Maggio principiò la peste in questa Terra, non più statavi già molti anni, e andò per giornata aumentando. *Revocatio Censurarum a Sixto IV. Pontifice contra Venetos promulgatarum, per Innocentium VIII. Pontificem Maximum. Innocentius Papa VIII. Dilecte fili salutem & Apostolicam benedictionem. Quum nobis in principio Pontificatus nostri Excellentia tua per venerabiles fratres nostros Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales Venetos supplicari fecerit, ut Interdictum per sanctæ memoriæ Sixtum prædecessorem nostrum in Dominio tuo impositum, & Censuras per eumdem inflictas tollere & abolere dignaremur, & idem tu postea per literas tuas ad nos cum commemoratione hujusmodi commissionis Cardinalibus ipsis factæ magna cum instantia supplicaveris, quod etiam dilectus filius Thomas Abbas Monasterii Beatæ Mariæ de Pietate Dei Cisterciensis Ordinis Cenomanensis Diœcesis Nuntius noster diligenter ad nos scripsit; Nos attendentes, quantopere ista Respublica de Religione Christiana semper benemerita sit, pro eo etiam affectu, quo illam omni tempore prosequuti sumus, dum in minoribus essemus, Interdictum ipsum sustulimus & Censuras abolevimus de venerabilium Fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium consilio, prout in literis ipsis, quarum exemplum præfatus Abbas Nobilitati tuæ offeret, latius continetur. Hortamur igitur Excellentiam Tuam, ut sicut nos & hanc Sanctam Sedem vides in desideriis tuis propitios & liberales, ita more majorum tuorum ea pio vultu prosequare, quæ pertinent ad honorem hujus Sanctæ Romanæ Ecclesiæ, & Christianæ Religionis exaltationem & defensionem, quemamdmodum est firma omnium de te spes & exspectatio. Datum Romæ apud Sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris die II. Martii MCCCCLXXXV. Pontificatus nostri anno primo.* A tergo: *Dilecto filio nobili Viro Johanni Mocenigo Duci Venetiarum.* Il Signor Turco mandò a donare al gran Maestro di Rodi la Santa Reliquia della man destra di San Giovan i Batista, tolta di Antiochia, e portata a Costantinopoli, e pel padre con venerazione servata, perchè *etiam* i Turchi tengono, che Giovambatista fosse un gran Profeta. Il qual presente fu fatto nel 1484. al decimo delle Calende di Giugno. Fatta processione, *bonorifice* fu posta in una Chiesa di San Giovanni in Rodi con grande venerazione. E questo fu anni quattro, dopo che i Turchi furono sotto Rodi. E la mandò, acciocchè egli avesse buona custodia di Zem Soldano suo fratello.

Questo Doge s'ammalò di peste, e in pochissimi giorni morì, avendo dogato anni 7. mesi 5. di 13. Morì a dì 4. di Novembre a ore 7. di notte, e fu ordinato, che il suo corpo fosse sepellito, e posta la sua immagine vestita nella Sala de' Signori di Notte, dopo fatte le esequie a San Giovanni e Paolo, dove fu *etiam* sepellito, e posto in deposito, co-

coperto di velluto nero in alto, appresso l'Arca del Doge Messer Tommaso Mocenigo;. Fece l'orazione funebre Ser Girolamo da Molin Dottore *quondam* Ser Masseo. E fu portato a sepellire nel cataletto un Doge di stoppa vestito. Questo è il Breve, ch'egli tiene in mano nel gran Consiglio. *Hic bellum Herculeum extinxit, Italiam totam terra marique furentem repressit, imperium auxit, auctumque reliquit*. Epitaphium prædicti Ducis super Arcam. *Dux Johannes Mocenicus, Thomæ Patrui & Petri fratris Ducum sequutus vestigia, bellum Ferrariense invitus gessit, & Rhodigii peninsulam adjecit imperio. Pacem coluit. Rem Venetam administravit justitiâ, probitate, & prudentiâ. Dux optimus & amantissimus Reipublicæ habitus est. Lugens Filius posuit. Obiit anno MCCCCLXXXV. Vixit annis LXXVI. Dux annis VII. mensibus VI.*

A

B

MCCCCLXXXV.

Marco Barbarigo Doge LXVII.

Essendo morto il precessore a dì 4. di Novembre a ore 7. di notte, i Consiglieri, ch'erano quattro solamente, Ser Piero Memo, Ser Luca Mora, Ser Bernardo Bembo, e Ser Giovanni da Legge, e Ser' Andrea Paradiso Capo de' Quaranta Viceconsigliere, e Ser Paolo Valier Capo de' Quaranta, a dì 9. chiamarono il gran Consiglio. E posta la parte di fare il Doge giusta il consueto, colle altre parti solite a mettersi, furono eletti i cinque Savj sopra la promessione. Erano pochi al Consiglio per cagion della peste, e chiamati non vollero venire. Ser Zaccheria Barbaro il Cavaliere, Ser Tommaso Trivisano *quondam* Sere Stefano, Ser Federigo Cornaro Procuratore, Ser Pietro de' Priuli Procuratore, Ser Marco Barbarigo Procuratore, furono i cinque Correttori. I quarantuno Elettori furono, Ser Marco Barbarigo Procuratore, Ser Luca Navajero *quondam* Ser Melchiorre, Ser Zaccheria Barbaro il Cavaliere, Ser Tommaso Trivisano, Ser Piero de' Priuli Procuratore, Ser Francesco Marcello *quondam* Ser Cristoforo, Ser Giovanni Contarini *quondam* Ser' Agostino, Ser Filippo Balbi *quondam* Ser Bernardo, Ser Marco Foscolo *quondam* Ser' Andrea, Ser Pierazzo Malipiero *quondam* Ser Giovanni, Ser Bartolomeo Vitturi *quondam* Ser Matteo Procuratore, Ser Marco Bolani *quondam* Ser Bernardo, Ser Girolamo Valiero *quondam* Ser' Ottaviano, Ser Giovanni Moro *quondam* Ser Baldiserra, Ser Piero Donato *quondam* Ser Lazaro, Ser Lionardo Lungo *quondam* Ser Marco, Ser Lionardo Loredano *quondam* Ser Girolamo, Ser' Andrea Quirini *quondam* Ser Marco, Ser Girolamo da Pesaro *quondam* Ser Luca Procuratore, Ser Giovanni Gabrieli *quondam* Ser' Andrea, Ser Daniele Bragadini *quondam* Ser Jacopo, Ser Giovanni Capello *quondam* Ser Giorgio, Ser Federigo Cornaro Procuratore, Ser' Andrea da Molin *quondam* Ser' Arrigo, Ser Domenico Morosini *quondam* Ser Francesco, Ser Luca Pisani *quondam* Ser Giovanni, Ser Francesco Foscarini *quondam* Ser Giovanni, Ser Piero Gradenigo il grande *quondam* Ser' Angiolo, Ser Niccolò Mocenigo *quondam* Ser Lionardo Procuratore, Ser Fantin Coppo *quondam* Ser' Agostino, Ser Piero Diedo il Cavaliere, Ser Michele Foscari *quondam* Ser Filippo Procuratore,

C

D

E

Ser Domenico Benedetto *quondam* Ser Piero, Ser Giovanni Suriani *quondam* Ser' Antonio, Ser Batista Gritti *quondam* Ser' Uomobuono, Ser Giovanni Zeno *quondam* Ser' Antonio, Ser Girolamo Bernardo *quondam* Ser' Andrea, Ser Marco Lione *quondam* Ser' Andrea Procuratore. E in luogo del Soranzo, perchè morì in quel giorno Ser Marco suo figliuolo, e del Giustiniani e del Veniero, ch'erano ammalati, questi tre cioè, Ser Bartolomeo Giorgi *quondam* Ser Francesco, Ser Marino Veniero *quondam* Ser' Alessandro Procuratore, e Ser Marco Bembo *quondam* Ser' Andrea. Questi Quarantuno elessero a dì 19. di Novembre a Terza il Doge. Sicchè stettero solo una notte dentro. E quel giorno dopo pranzo, fu pubblicato e coronato. Ma visse poco. Questi era Procuratore della Chiesa di San Marco, e quel giorno, in cui fu eletto, piovve, e portava in testa il capuccio nero all'antica, che soli tre mantennero l'uso del portare il capuccio, questo Doge, Ser Piero de' Priuli Procuratore, e Ser Niccolò Giorgi da Santa Maria Zubenigo *quondam* Ser Marino; tutti gli altri di Venezia portavano berette e becchetto sulla spalla. Ma questi tre non vollero lasciare l'usanza antica. Questo Doge avea quattro figliuoli Ser' Andrea, il qual'era de' Pregadi, maritato nella figliuola di Ser Bartolomeo Vetturi, Ser Bernardo, Ser Pierfrancesco, e Ser Gregorio; e tre figliuole, una maritata in Ser Piero Contarini *quondam* Ser Niccolò, una in Ser' Andrea Capello *quondam* Ser Vittore, e una in Ser Girolamo Gritti *quondam* Ser Triadano. La quarta era morta, che fu maritata in Ser Francesco Foscari *quondam* Ser Filippo Procuratore, che fu degli Undici a fare i Quarantuno. Avea questo Doge un fratello Ser' Agostino, che fu Capitano a Padova, il quale in suo luogo a dì 27. di Novembre fu eletto Procuratore. Questo Marco Barbarigo per la sua bontà e sufficienza e ottima pratica al governo pubblico fu creato Doge; e portava becchetto d'oro attorno il collo essendo Doge, per avere il collo molto lungo. In questi giorni a Roma seguì certa novità tra il Papa e gli Orsini e il Signor Roberto di San Severino, che a Roma si ritrovava al soldo della Chiesa, ed era per entrar con gente in Monte Rotondo Castello degli Orsini, quando il Cardinale Orsini venne a Roma a inchinarsi al Papa. E il Papa dubitando degli Orsini, mandò a dimandare ajuto al Re Carlo di Francia, e mandò il suo Legato in questa Terra Don Niccolò Franco Vescovo di Treviso, il qual giunse a Venezia a dì 2 di Dicembre, e non avea ancora avuto il possesso del detto Vescovato, ma era Vescovo di Parenzo. Alla fine il Papa fece pace con gli Orsini, e cassò il Signor Roberto dallo stipendio. Il quale venne in queste parti, volendo colle genti, ch'e' menò, alloggiare sul Dominio nostro, cioè cavalli 2000. Ma la Signoria non volle consentirgli ciò, e così con pochi si partì di Roma, e venne a Ravenna, e poi a Cittadella, dove stava.

Nel 1486. a dì 9. d'Agosto, per via di Ferrara s'intese, che Papa Innocenzo avea conchiuso la pace col Re Ferrando, e toglieva in grazia gli Orsini; e delle differenze ch'egli avea co' detti, aveano tolto tre Cardinali per Giudici. Il Re prometteva di non fare offensione alcuna a i Baroni, e perdonava loro ogni ingiuria, e dava loro per sicortà il Re di Spagna,

gna, il Duca di Milano e i Fiorentini, e che non fossero i Baroni obbligati d'andare a Napoli, non volendo, ma godessero i stati loro; e che il Duca di Calabria fosse Gonfaloniere della Chiesa, e il Papa gli dà Ducati 50000. all'anno, de' quali debbe scontare Ducati 40000. che il Re è obbligato di dare al Papa pel Censo. Sotto questo Doge cessò la Peste in Venezia per le buone provigioni, che si facevano. Questo Doge essendo un giorno in Collegio, di età d'anni 73. trattandosi certa materia, ed essendovi Ser' Agostino Barbarigo Procuratore suo fratello, Savio del Consiglio, s'attaccarono insieme di parole molto alte, e il Doge disse: *Messere Agostino, voi fate ogni cosa, perchè noi muojamo per succedere in nostro luogo. Ma se la Terra vi conoscesse così bene, come facciam noi la persona vostra, sarebbe più presto ogn'altro*. E si levò con collera, e andò in Palazzo, e si ammalò, e morì a dì 14. d'Agosto a ore 15. con ottima fama, avendo dogato mesi 8. giorni 26. Il quale avanti che morisse, chiamò i quattro suoi figliuoli nominati di sopra, i quali esortò, che fossero intenti al bene della Repubblica, e ricordevoli degli onori compartiti alla sua casa da questo Stato. La Terra della sua morte molto si dolse. Usava ogni otto dì di dare udienza pubblica, e faceva scrivere tutti que' che volevano udienza dalla Signoria, e faceva fare bollettini, e li cavava per sorte, e faceva chiamarli dentro, e spedivali. Furono fatte l'esequie a San Giovanni e Paolo, e fu bene accompagnato da i Patrizj di età. Fece l'Orazione Paolo Pisani *quondam* Ser Luca. Il Corpo suo fu portato a sepellire alla Carità, come avea ordinato, e fu posto in un deposito. *Demum* gli fu fatta un' Arca, la quale ancora non è compiuta. Nel gran Consiglio ha questo breve in mano:

Servavi morbo Patriam, belloque, fameque.
Justitiam colui. Plus dare non potui.

Non voglio restar di scrivere, che avea per moglie una bellissima e savia donna da Cà Ruziai, la qual visse dopo la morte del Doge alcuni anni. Essa era ammalata alla morte del Doge, e nulla seppe della sua morte, se non dopo che fu uscita dal pericolo. Era donna da assai. Epitaphium Serenissimi Domini Marci Barbadico Ducis. *Marco Barbadico, Patri Patriæ, omnibus publicis muneribus domi forisque perfuncto, omnium ordinum consensu ex Divi Marci Procuratione ad Ducatum evecto, quum circa novem menses Reipublicæ profuisset, Plebe annonæ caritate levata, populis incredibili pestilentia liberatis, pace perpetua imperio parta, fide, justitia, temperantia, pietate revocatis excultisque, vitâ sublata uxor Lucia celebrandæ sanctitatis, incomparabili viro; & filii pientissimi Andreas, Bernardus, Petrus Franciscus, & Gregorius parenti, si quis umquam, optime merito posuerunt. Vixit Ann. LXXII. MCCCCLXXXVI.*

MCCCCLXXXVI.

Agostino Barbarigo Doge LXVIII.

Essendo morto il fratello Doge a dì 14. d'Agosto a ore 15. i Consiglieri e i Capi de' Quaranta a dì 18. di mattina chiamarono il gran Consiglio, per mettere la parte di fare il Doge giusta il consueto. E furono fatti questi cinque Correttori, Ser Vittore Soranzo Cavaliere Procuratore, Ser Tommaso Trivisano Procuratore, Ser' Agostino Barbarigo Procuratore, Ser Piero de' Priuli Procuratore, Ser Federigo Cornaro Procuratore. Questi furono i Quarantuno, Ser Bernardo Giustiniani Cavaliere Procuratore, Ser Tommaso Trivisano Procuratore, Ser' Agostino Barbarigo Procuratore, Ser Federigo Cornaro Procuratore, Ser Vittore Soranzo Procuratore, Ser Filippo Balbi *quondam* Ser Bernardo, Ser Bernardo Bembo *quondam* Ser Pietro, Ser Giovanni Contarini *quondam* Ser' Agostino, Ser Piero de' Priuli Procuratore, Ser Piero Diedo Cavaliere, Ser Vinciguerra Dandolo, Ser Luca Ciurano *quondam* Ser Francesco, Ser Filippo Loredano *quondam* Ser Giovanni, Ser Piero Memo *quondam* Ser Marco, Ser' Jacopo Lioni *quondam* Ser' Andrea Procuratore, Ser Bartolomeo Giorgi *quondam* Ser Francesco, Ser Francesco Donato *quondam* Ser Bernardo, Ser Marco Foscolo *quondam* Ser' Andrea, Ser Francesco Falier da San Vitale, Ser Natale Natali *quondam* Ser Giovanni, Ser Luigi Mudazzo *quondam* Ser Piero, Ser Batista Gritti *quondam* Ser' Uomobuono, Ser' Andrea Quirini *quondam* Ser Marco, Ser Niccolò Duodo *quondam* Ser' Arsenio, Ser Domenico Morosini *quondam* Ser Piero, Ser Niccolò Mocenigo *quondam* Ser Lionardo Procuratore, Ser Giovanni Capello *quondam* Ser Giorgio, Ser Giovanni Barozzi *quondam* Ser Daniele, Ser' Antonio Valier *quondam* Ser' Ottaviano, Ser' Andrea Gradenigo *quondam* Ser' Antonio, Ser Marco Bolani *quondam* Ser Bernardo, Ser' Antonio Marcello *quondam* Ser Donato, Ser Girolamo Veniero *quondam* Ser Benedetto Procuratore, Ser Domenico Marino *quondam* Ser Carlo, Ser Luca Micheli *quondam* Ser Tommaso, Ser Giovanni Pisani *quondam* Ser Niccolò, Ser Piero Sanudo *quondam* Ser Matteo, Ser Giovanni Zeno *quondam* Ser' Antonio, Ser Giovanni Gabrieli *quondam* Ser' Andrea, Ser' Antonio Ferro *quondam* Ser Giovanni, e in luogo di Ser Luigi Vendramino, ch' era ammalato, fu eletto Ser' Andrea Zane *quondam* Ser Marco Procuratore. E questi Quarantuno serrati a dì 28. d'Agosto a ore 16. a dì 30. dopo desinare elessero il Doge, che *immediatè* entrò nel Ducato. Questo Agostino Barbarigo era Procuratore della Chiesa di San Marco fatto in luogo del fratello, e così *etiam* gli succedette nel Dogato. Era di età d'anni 66. Era grande di statura, e avea cera di gran maestà. Portava la barba, la quale era bianca, e gli dava gran grazia, e questo dopo la morte di Francesco suo unico figliuolo, che morì nel 1482. essendo egli Capitano a Padova. Adunque non avea figliuoli, ma due figliuole, una maritata in Ser Giorgio Nani, l'altra in Ser Domenico Pisani di Ser Giovanni, e altre figliuole Monache in San Lorenzo e agli Angioli di Murano, al qual Monistero, *ipso vivente*, fece gran bene. Sua moglie fu da Cà Soranzo. Fu eletto Doge al quinto scrutinio. Ebbe ballotte 28. e Bernardo Giustiniani Cavaliere Procuratore n'ebbe 23. Erano molti ne i Quarantuno, che volevano fare Doge il detto Giustiniani, perchè era sapientissimo Senatore e in gran riverenza a tutti. E Ser Piero de' Prioli, e Ser Tommaso Trivisano Procuratori gli davano speranza di farlo, s'egli stava saldo, e non calasse, non potendo essere eglino. Ma egli disse al Barbarigo andando a ballottarlo al quinto scrutinio.

Voi

Voi siete Magnifico, e ora sarete Serenissimo. E calò co' suoi, e il fece Doge. Il quale *etiam* per l'ottimo portamento del fratello, e per non avere figliuoli, non volendosi esaltare altra casa, il detto Agostino elessero. E poi per Ser Filippo Trono Consigliere più giovane gli fu posta la veta in capo della scala del Palazzo di pietra, e per Ser Luca Navagero Consigliere più vecchio gli fu posta la beretta. Fu pubblicato nella Chiesa di San Marco sul pergolo per Ser Piero Memo il più vecchio de' Quarantuno. E dalla calca della gente, che s'era ridotta in Piazza, quando egli fu portato attorno, sette garzoni furono soffocati. Sotto questo Doge Venezia fu in grandi fastidj.

A

Nel 1487. d'Aprile, la cagione per cui Boccalino d'Osimo trattava di dare Osimo al Turco, fu questa. Il Papa il mandò Governatore in Osimo, Terra della Marca fortissima. Il quale non potendo avere danari dal Papa, si sollevò colla sua fazione, e uccise i contrarj, e si fece Signore d'Osimo. Papa Innocenzo VIII. col volere della Signoria nostra mandò il Signor Giulio da Camerino nostro Governatore in Romagna a parlargli, dicendogli che andasse a Roma, e rendesse Osimo alla Chiesa. Egli rispose, che se il Papa gli dava i danari, che egli dovea avere, darebbegli la Terra. E si fortificò molto in Osimo, dove era vettovaglia per anni cinque. E mandò suo fratello a offerire quel luogo al Signor Turco, il quale lo accettò, e fece preparare armata alla Vallona a questo effetto. E s'intese, che a dì 15. di Maggio dovea uscire, e venire a togliere Osimo nella Marca. Però venne l'Oratore del Turco in questa Terra, nominato Alessio, che fu staffiere del Signor Roberto di San Severino alla guerra di Ferrara, ed era grande amico del detto Boccalino. Ma il Papa non lasciava di fare ogni cosa, acciocchè il detto Boccalino venisse a penitenza, e il voleva prendere in grazia. Ma Boccalino disse: *Il trattato è tanto avanti, che non si può più rimediarvi. Tamen* nulla seguì. A dì 15. d'Aprile s'ebbe avviso da Milano, come i Duchi di Sassonia e di Baviera preparavano gente a istanza de' Nipoti, che furono di Marsilio da Carrara, e d'alcuni dalla Scala, che sono in Alemagna, per venir contra la Signoria nostra, che tiene le Terre loro. Fu scritto a Verona, che far dovessero buona custodia. In questo mezzo incominciò la guerra co' Tedeschi sudditi del Duca Sigismondo d'Austria e la Signoria nostra. E vennero con genti a campo a Rovereto Castello della Signoria nostra. E ne fu cagione il Conte Andrea e Odorico d'Arco, i quali aveano espulso il Conte Camillo loro fratello, e toltagli la sua parte e il Contado. Abitava egli a Riva, e s'era maritato nella figliuola di Ser Niccolò Micheli *quondam* Ser Jacopo. Per differenze di confine tra Riva, Torbole, e Arco, esso Conte Odorico venne in questa Terra, e nulla fece e si partì; e aderirono i detti Conti al Duca d'Austria, come in effetto sono suoi feudati. E incominciarono a fare novità su quello di Riva; ma que' di Riva si vendicarono contra d'Arco d'altrettanto danno avuto. Ed essendo andati i nostri sudditi mercatanti alla Fiera di Bolzano, furono ritenuti nell'avere e nella persona. E in quell'istante corsero su quello di Rovereto con 8000. persone, e presero il Borgo. Era allora Podestà di Ro-

B

C

D

E

vereto Niccolò de' Priuli *quondam* Ser Giovanni di San Giovanni Dicollato. Intesa tal nuova inaspettata, pel Consiglio de' Pregadi fu scritto a Piero Diedo il Cavaliere Capitano di Verona, che cavalcasse con quanta gente egli poteva avere, e andasse a Rovereto. E fu eletto a dì 24. d'Aprile Provveditore sopra le genti d'arme a Rovereto Girolamo Marcello della giunta *quondam* Ser Francesco, il quale subito partì. E fu mandato Marino Bonzi a levare il Conte Guido de' Rossi, che colla Compagnia cavalcasse a Rovereto, il quale alloggiava a Conigliano. Furono tolti danari in prestito dalle Procuratie e da i Banchi, obbligando loro i Depositi del Sale. Ora Niccolò de' Priuli Podestà di Rovereto, vedutasi questa furia addosso, e la Terra non essere forte, entrò nella Rocca, dove era un Castellano con paghe. *Etiam* vi entrò Francesco Grasso Capitano della Cittadella di Verona colle fanterie, che menò con lui di Verona. Tuttavia i Tedeschi, avuta la Terra, incominciarono ad oppugnare la Rocca colle artiglierie. E fu mandato pel Signor Giulio da Camerino Governator nostro delle genti di Romagna, che subito cavalcasse. Di Maggio nel Collegio fu eletto pagatore in campo Giovanni Diedo *quondam* Ser Luigi, il quale andò, e in Pregadi fu eletto un Capitano del Lago di Garda, e determinato fu, che le Galere che sono a Lacise fossero buttate in acqua, e d'armarle. Simon Guoro che fu Capitano al Traffico *quondam* Ser Giusto, vi andò. Sicchè molto si dubitava di questa guerra repentina e della pericolosa venuta del Duca d'Austria senza cagione.

A dì 27. di Maggio, in Pregadi, vedendo che il Signore di Camerino in campo non si portava bene, nè faceva alcuna cosa, fu deliberato di cassarlo da i nostri stipendj, e di rivocarlo dalla detta impresa. E fu preso di fare un'altro Provveditore in campo, il quale parta questa sera e vada a Cittadella, dove è il Signor Roberto di Sanseverino, ch'ivi stava senza nostro soldo, e il conduca in campo colle genti, ch'egli trovasi avere. E fu eletto Luca Pisani *quondam* Ser Giovanni, il quale il giorno seguente partissi, ed eseguì la commessione. A dì 30. di Maggio a ore 18. seguì la battaglia data alla Rocca di Rovereto, e dubitando Niccolò de' Priuli Podestà, e Francesco Grasso, ch'essa fosse presa per forza, perchè non aveano soccorso, si renderono a discrezione del Duca d'Austria. E così i Tedeschi entrarono nella Terra, e il Priuli fu menato prigione in Austria, il quale ivi stette, finchè fu fatta la pace. Il resto fu lasciato. Fu scritto a Roma a Papa Innocenzo VIII. tal novità fatta pe' Tedeschi, esortandolo che s'interponga alla pace. *Statim* il Papa mandò un Legato, che fu il Vescovo d'Osimo nel campo del detto Duca d'Austria, per vedere di trattare accordo. A dì 25. di Luglio s'ebbero lettere dal campo, come i Tedeschi, ch'erano in Roveretto, aveano abbandonata la Terra e la Rocca, e s'erano partiti, e che i nostri erano entrati dentro, e che il Signor Giulio da Camerino era andato con 1000. cavalli e con fanterie a toglierlo a nome della Signoria nostra, il quale trovò che i Tedeschi aveanlo rovinato, ed erano partiti per una voce, che venne, che il Duca d'Austria era morto, che però non fu vera. Per lettere di Luca Pisani e di Girolamo Marcello Provve-

A ditori nel detto campo di Rovereto s'intese,
che il campo de' Tedeschi si preparava per
venire alla battaglia col nostro. Onde il Si-
gnor Roberto di San Severino attendeva a
mettere le genti in ordine. A dì 13. d'Agosto
s'ebbe la rotta delle dette nostre genti essere
seguita da' Tedeschi in questo modo verso
Trento sopra l'Adige, dove il Signor Rober-
to avea fatto fare un ponte su burchielle, per
passar l'Adige, e voleva andare a togliere la
Pietra, ch'è vicina a Trento. Così i nostri
passarono di là, ma disordinatamente, non
pensando de' nemici. E que' di dentro usciron
fuora con gran furia dando addosso a i nostri,
i quali si misero in fuga, e a fuggire que' che
B poterono scampare di quà pel ponte, il qual
si ruppe. Altri si buttavano nell'Adige per
iscampare la furia de' Tedeschi, e s'annegaro-
no. Fu morto il detto Signor Roberto, com-
battendo. Il suo corpo non fu trovato sì pre-
sto: alla fine i Tedeschi lo trovarono, e con-
dottolo in Trento, il sepellirono onoratamen-
te nella Chiesa Cattedrale in un'Arca. Il Con-
te Guido de' Rossi ben si portò contro i ne-
mici. I Provveditori del campo scamparono,
e non ebbero alcun male. Ma fu quella una
rotta senza fare fatto d'arme. Intesa tal catti-
va nuova in questa Terra, benchè non fosse
di molto danno, ma per la vergogna, che
così poche genti Tedesche abbiano rotto tan-
C to numero, fu preso di trovare danari, e rin-
forzare l'esercito, di cui restò al governo il
Conte Guido Rossi. E furono tolti Ducati
30000. in prestito da i Gentiluomini e Citta-
dini, obbligando alla restituzione i Depositi
del Sale. E furono mandati danari in campo,
e scritto a i Provveditori, che non si man-
cherebbe. A dì 13. di Novembre fu fatta la
pace. Sommario de' Capitoli della pace con-
chiusa tra il Serenissimo Doge, l'Illustrissima
Signoria nostra, e l'Illustrissimo Arciduca d'Au-
stria. „ Primo, che questo incendio di guer-
„ ra tra le parti sia estinto, e si ritorni nella
„ vecchia benivolenza, e fraternità e amici-
„ zia, ch'era avanti la guerra. II. Che gli
D „ eserciti di tutti e due si levino, seguita la
„ detta pace. III. Che i sudditi e abitatori
„ delle parti possano *libere & secure* colle per-
„ sone e robe negoziare, come prima face-
„ vano. IV. Che i prigioni, che non hanno
„ pagata la taglia, le parti li debbano libe-
„ rare. V. Che a i mercatanti della Signoria
„ di Venezia, che nelle Fiere di Bolzano e
„ altrove furono ritenuti sotto il dominio del
„ Duca d'Austria, sia restituito il suo tra il
„ termine d'un mese dopo sigillata la pace;
„ e di quello, che non si potesse restituire,
„ sieno soddisfatti nel termine d'un'anno,
„ ogni sei mesi la metà, e il Duca dia buona
„ piegeria a i Veneziani in termine d'un me-
E „ se di mercatanti. E in questo mezzo stia a
„ Venezia per sicurtà il Magnifico Messer
„ Baldassarre di Valsperg di Primier e del
„ Phano Capitano, e Don Niccolò di Fir-
„ miano de Stinid Capitano, e Don Cristofo-
„ ro di Hadstat Cavaliere, e Don' Antonio di
„ Cavallo, i quali giurino sagramento di non
„ si partire, e tutti sieno *in solidum*. VI. Che
„ i mercatanti predetti fatti prigioni sieno
„ *libere* rilasciati. VII. Che le monete in
„ Primier o altrove sotto il dominio dell'Ar-
„ ciduca predetto tolte a i sudditi della Si-
„ gnoria di Venezia coll'entrate, sieno resti-
„ tuite, e questo nel termine d'un mese. E
„ di questo sia cauzione il detto Don' Anto-
„ nio de' Cavalli e Giovanni .... *in solidum*.
„ VIII. Che i beni stabili, affitti, e possessioni
„ de' particolari, sieno per ambe le parti resti-
„ tuite a que', che prima le aveano. IX. Che
„ la Signoria è contenta di soddisfare pel
„ Pontefice e la Cesarea Maestà, e suo figli-
„ uolo Re de' Romani, e lasciare per sua
„ munificenza le Valli e Piovadi acquistati
„ in questa guerra pe' Conti di Lodrone sti-
„ pendiati d'essa Signoria, che sono della
„ giuridizione del Vescovato di Trento, e
„ che la Bastia ovvero fortezza di Scot con-
„ strutta nelle dette valli sia rovinata. X.
„ Che i Castelli di Juan e Numi e altri luo-
„ ghi tolti in questa guerra per la Signoria,
„ sieno deposti in mano del Papa, e per suo
„ nome in mano di Don Niccolò Franco Ve-
„ scovo di Trevigi Legato quì; e sua Santità
„ debba conoscere *de jure* di chi debbano es-
„ sere. XI. Che i Conti d'Arco sieno inclusi
„ in questa pace, e in grazia della Signoria
„ nostra. XII. Che *etiam* i Conti di Lodrone
„ e di Agresta sieno tolti in grazia dall' Ar-
„ ciduca d'Austria &c.

Nel 1488. a dì 16. d'Aprile s'intese, che il
Conte Girolamo Riario Signore d'Imola e di
Forlì, nipote del fu Papa Sisto IV., che avea
per moglie la figliuola naturale che fu del
Duca di Milano, dalla quale avea due figli-
uoli, essendo a Forlì, fu morto da alcuni del-
la Terra, e tolto il corpo fu buttato in piaz-
za fuori delle finestre del Palazzo. E questo
pe' mali portamenti ch'egli faceva. La mo-
glie e i figliuoli, ch'erano a Imola, furono
ritenuti. Questa nuova scrisse alla Signoria
Marco Barbò Podestà e capitano di Ravenna;
e si diceva, ch'era stata opera di Lorenzo de'
Medici e di Giovanni Bentivoglio, per dare
quelle Terre al Signor Franceschetto Cibo
figliuolo di Papa Innocenzo VIII. ch'è gene-
ro del detto Lorenzo de' Medici. *Tamen* lo
Stato rimase alla Contessa e a i figliuoli. A
dì 16. di Maggio il Cardinale Don Paolo di
Campofregoso Arcivescovo di Genova e Do-
ge diede quella Terra al Duca di Milano, e
con quello fece accordo. *Tamen* governava
la Terra un Genovese. A dì 7. di Marzo,
avendo Papa Innocenzo VIII. gran desiderio
d'avere Zem Sultano fratello del Signor Tur-
co nelle mani, e che fosse condotto a Roma,
rimase d'accordo con Piero Daubusson gran
Maestro di Rodi di darglielo, con promessio-
ne di farlo Cardinale, e il Papa avere i Du-
cati 40000. ogni anno, che gli manda il Tur-
co per le spese e guardia del detto suo fra-
tello. Il qual Zem era in Francia ovvero in
Provenza in un Castello detto Borgonuovo,
dove è Priore Guido di Blancafort Priore
d'Alverna nipote del detto gran Mastro, ch'
esso Zem custodiva. Il Papa vi mandò a pren-
derlo Lionardo Cibo suo parente. E a dì 7.
Marzo il Papa pubblicò gl'infrascritti Cardi-
nali; l'Arcivescovo Burdegalense Consigliere
del Re di Francia, l'Arcivescovo di Beneven-
to Genovese di Casa de' Gentili, ch'era Da-
tario di esso Papa, il Vescovo Aleriense Ita-
liano, ch'era Datario, e Don Piero Daubus-
son gran Maestro di Rodi, al quale diede il
titolo di Santo Adriano, e gli mandò il Cap-
pello fino a Rodi, e con gran trionfo fu ri-
cevuto. Ancora fece il figliuolo del Magnifi-
co Lorenzo de' Medici, il quale per essere
giovane d'anni 14. non fu pubblicato, ma ri-
messo

messo a pubblicarlo e portare il Cappello da tenerlo in Firenze al presente fino da quì a tre anni. Il Cappello, che mandò a Rodi il Papa, giunse a dì 31. di Giugno. Zem Sultano partito di Francia con buona custodia giunse a Roma. Il Papa gli mandò incontro il Vescovo Albanese Cardinale d'Andegavia insieme col Vescovo di Cosenza Don Giovanni Balvo Aquitano, e Niccolò Cibo, ovvero Buzardo, e il Signor Franceschetto figliuolo d'esso Pontefice legittimo, il quale avanti che fosse Cardinale ebbe moglie e figliuoli. Questi ebbe per moglie la figliuola del Magnifico Lorenzo de' Medici, per lo che fece suo figliuolo Cardinale, come ho detto di sopra. E con 100. cavalli gli vennero incontro circa 12. miglia, ed entrò in Roma a dì 14. di Marzo. Gli vennero incontro Arcivescovi, Vescovi, Protonotai, Abati, la famiglia de' Cardinali, gli Oratori del Re Ferrando, i Veneziani, e i Fiorentini, e i Cavalieri Rodiani e la famiglia del Papa. Era col detto Zem un' Oratore di Francia, chiamato Monsieur di Falcon. Con grand' ordine, *magno spectante Populo*, entrò in Roma, e giunto a San Piero, i Cardinali vennero giù a riceverlo, e lo condussero dal Pontefice, e fatte le accoglienze debite, l'Oratore di Francia espose, che il Re l'avea mandato volentieri, per far cosa grata a sua Santità. Poi fu posto in Castello Sant' Angiolo nel luogo preparatogli forte, e con buona custodia e guardia. Avea con se de i Turchi.

Nel 1489. di Febbrajo fu scoperto a Padova, che si tramava un trattato contro la Signoria nostra per un Niccolò di Lazara Cittadino Padovano, accusato per Annibale Capodilista Cittadino Padovano a i Capi de' Dieci, il quale era stato fatto pe' Rettori di Padova sopra il cavamento della Brenta con Ducati 500. all'anno. Ora il detto Niccolò gli disse: *Questo è il tempo, che tu ti facci Signore di Padova. Hai tanti uomini sotto di te. E' buono d'introdure il figliuolo che fu di Marsilio di Carrara, ch' è in terra Tedesca, in Padova, e farlo Signore*. Il quale Annibale disse tali parole al Podestà di Padova, il quale scrisse a i Capi de' Dieci; e fu subito mandato a ritenere il detto Niccolò di Lazara, ed esaminato confessò d'aver dette tali parole; perchè avea mal'animo giusto il costume de' Padovani, ma non con fondamento. Onde per deliberazione del Consiglio de' Dieci colla giunta fu preso, che il detto Niccolò di Lazara fosse appiccato in mezzo alle due Colonne a dì 29. di Febbrajo a ora di Vespro e fu fatto. E poi a dì 8. di Marzo nel Collegio esso Don' Annibale Capodilista, come fedelissimo, fu fatto Cavaliere, e pel Consiglio de' Dieci datagli provigione in vita sua di Ducati 200. alla Camera di Padova, e certa condotta, e gli fu donata una veste d'oro. I Padovani ebbero tanto a male costui, che il fecero cacciare dal Consiglio da Conte di Genova, che fu genero di detto Niccolò di Lazara, e stentò assai a rimanere. Fu mal voluto da i Padovani, che il chiamavano il Cavaliere della Forca. Questo Niccolò di Lazara era uomo assai ricco d'anni 52. e buon Cittadino.

Nel 1490. Entrate della Città di Venezia: Dazio del Vino all' Anno Ducati 68410. Dazio della Mesetteria Ducati 36000. Dazio dell' entrata Ducati 25000. Dazio dell' uscita Ducati 13200. Dazio della Beccaria Ducati 22400. Dazio delle Taverne Ducati 6500. Dazio della Grassa Ternaria nuova Ducati 7000. Dazio della Ternaria vecchia, Olio, Ferro, Legname, Ducati 29000. Sommano Ducati 207510. e questi sono deputati alla Camera degl' Imprestiti. Offizio de' Governatori delle entrate per Decime 20. 30. e 40. per Cento, Ducati 87000. Tanse de' Giudei Ducati 4500. Colletta di Cologna Ducati 400. Tanse Ducati 12500. Una per cento dell' entrata e uscita Ducati 14000. Il terzo degl' Imprestiti per coloro, che non fanno imprestiti, Ducati 27200. Sommano Ducati 145600. de' quali danari Ducati 27000. e 14000. e Ducati 16000. del Sale sono obbligati al Monte Nuovo. Fitti di Rialto . . . . . Salinai di Chioggia Ducati 500. Straordinarj Ducati 33000. Giustizia vecchia per Dazio di Legna Ducati 4400. Ufizio delle Ragioni vecchie per tutto Ducati 7000. Fondaco de' Tedeschi per tutto Ducati 18000. Entrata, Uscita, Ternaria, una per cento, oltre l'altra scritta di sopra, Ducati 5000. Ufizio de' Panni d'oro Ducati 500. Ufizio di Levante Ducati 350. Ufizio della foglia dell' oro Ducati 500. Ufizio dell' argento in Rialto Ducati 700. Ufizio delle biade pel Dazio de' frumenti e de' Pistori Ducati 11300. Zecca dell' oro e dell' argento Ducati 2700. Fondaco della Farina Ducati 4000. Ufizio del Canevo Ducati 2300. Ufizio de' Pioveghi Ducati 170. Ufizio de' Priori di Comune Ducati 300. Ufizio de' Cataveri . . . . . Ufizio de' Signori della Pace Ducati 700. Ufizio pel Censo di Feltre e di Cividal di Belluno Ducati 1500. Sommano Ducati 92900. Spesa ordinaria; alla Camera degl' Imprestiti pel Monte Vecchio Ducati 154000. Alla Camera del Frumento per depositi, Ducati 400. Alla Camera degl' Imprestiti pel Monte Nuovo Ducati 57000. Salarj de' Consiglieri, Quarantie, Ufiziali, Scrivani, Notaj, Massari, Fanti, e altri provigionati o Salariati all' anno Ducati 37570. Sommano Ducati 248970. Nota, che quando si mette una Decima, si riscuote sì, da i Laici come da i Cherici. Per la Decima delle possessioni Ducati 19000. Per la Decima delle Case Ducati 8000. Per la Decima degl' Imprestiti, Ducati 7500. Per la Decima delle Mercatanzie Ducati 8000. La Decima de' Cherici di Venezia e Terre di Terra ferma Ducati 22000. La Decima de' detti delle Terre da mare Ducati 6000. Sommano Ducati 70500. Entrate di Terra ferma: La Città di Trevigi all' anno Ducati 48000. la spesa all' anno Ducati 12000. Restano Ducati 36000. La Città di Padova Ducati 60000. la spesa Ducati 24000. Restano Ducati 36000. La Città di Vicenza Ducati 32000. la spesa Ducati 7000. Restano Ducati 25000. La Città di Verona Ducati 56000. la spesa Ducati 7000. Restano Ducati 49000. La Città di Brescia Ducati 81000. la spesa Ducati 31000. Restano Ducati 50000. La Città di Bergomo Ducati 29000. la spesa Ducati 12000. Restano Ducati 17000. La Città di Crema Ducati 9000. la spesa Ducati 8000. Restano Ducati 1000. La Città di Ravenna Ducati 9000. la spesa Ducati 7000. Restano Ducati 2000. Dipoi furono acquistati il Polesine di Rovigo, Cremona e la Geradadda, Faenza, Rimini, Trieste, e Fiume. La Patria del Friuli Ducati 7550. Si danno al Patriarca Ducati 3000. Restano Ducati 4550. Le Terre maritime rendono all' anno Ducati

cati 18000. Da i dieci Uffizj si riscuote una e tre per cento del Golfo, Ducati 3000. Decime di panni e robe che vengono da terra dentro del Golfo per ogni Decima Ducati 2000. Da i Governatori si riscuotono le tanse de' bottegai Ducati 6000. Ebrei da terra limitati, Ducati 1500. Ebrei da mare limitati, Ducati 2000. Ebrei tansati, Ducati 3000. Ufizio del Sale utile de' Sali Ducati 133000. Affitti di Botteghe, Volte, Stazioni, e Rive, Ducati 7000. Il mezzo Ducato per amfora del vino, il quale va per la riparazione de' Lidi, Ducati 10800. Il Polesine di Rovigo dà all'anno Ducati 10000. Del mese d'Aprile s'ebbe nuova essere morto il Re Mattias d'Ungheria a Buda senza figliuoli legittimi. Ha un figliuolo naturale chiamato Duca Giovanni Corvino, al quale in vita ha dato alcuni Stati, e la moglie sua è la Reina Beatrice figliuola del Re Ferrando, dalla quale mai non ha potuto avere figliuoli.

Nel 1491. a dì 13. di Gennajo furono eletti ne' Pregadi due Oratori a Ferrara alle nozze della nuora del Duca moglie di Don' Alfonso Madonna Anna, sorella del Duca di Milano, la quale viene a marito. E furono eletti Zaccheria Contarini il Cavaliere e Francesco Cappello il Cavaliere; i quali portarono un manto di velluto cremesino foderato di vajo per uno con capucci sulla spalla di velluto pure foderati di vaj. I quali manti e capucci presentarono poi alla sposa. E a Ferrara per le dette nozze furono fatte belle feste e trionfi. A dì 6. di Marzo da Roma s'ebbero lettere, ch'era morto il Reverendissimo Don Marco Barbo Cardinale di San Marco, che fu nipote di Papa Paolo, e Patriarca d'Aquileja, uno de' primi Cardinali di Roma, e di ottima fama. Fu detto d'essere stato attossicato, mediante il Re Ferrando, perchè sarebbe stato Papa certissimo, per poter fare un altro Cardinale Papa. Morì in povertà, e non gli furono trovati danari. Essendo ammalato, Papa Innocenzo VIII. fu a visitarlo, e di sua mano l'assolvè di colpa e da pena. Morì a dì 2. a ore 20. e si ammalò a dì 25. di Febbrajo. Era allora nostro Oratore a Roma Almorò Barbaro Dottore e Cavaliere di Ser Zaccheria Cavaliere Procuratore, uomo dottissimo. Il quale seguita la morte del prefato Cardinale andò al Papa giusta al solito, pregando Sua Santità, che non volesse fare elezione d'alcuno in Patriarca d'Aquileja, finchè vengano le lettere dell' Illustrissima Signoria in raccomandazione d'alcun degno Prelato Veneziano. Il Papa *motu proprio* disse, che gli pareva di eleggere lui, e lodollo assai di dottrina e di virtù. Ed egli ricusando, gli disse che in virtù di santa ubbidienza l'accettasse. E così senza pensare altramente esso Oratore accettò. E non essendovi rocchetto fatto, un Cardinale si spogliò del suo, e il Papa lo vestì in Patriarca, senza avere avuto altra licenza dalla Signoria, e lo pubblicò nel Concistoro. E scrisse il succeduto alla Signoria dandosi il titolo di Patriarca d'Aquileja. La prima lettera della morte giunse a dì 6. da mattina, e poi la sera vennero altre lettere del detto Don' Ermolao colla narrazione dell'elezione fatta nella persona sua, pregando che fosse eletto, e mandato fosse un'altro Oratore in luogo suo. Ora a dì 6. furono chiamati i Pregadi, e fatto scrutinio del Patriarca d'Aquileja, e rimase Don Niccolò Donato *quondam* Ser Bernardo, Vescovo di Limisso, *olim* Primicerio di Candia. E fu spacciato subito a Roma. Ma la sera giunta l'altra mano di lettere di Roma, la mattina venne in Collegio il padre del prefato Oratore, rallegrandosi col Doge di tale elezione. E tutta la Terra andò a casa sua poi a congratularsene. A dì 8. 9. e 10. fu Consiglio de' Dieci colla giunta sopra questa materia, e fu mandato a dire al prefato Ser Zaccheria Barbaro, che più non accettasse alcuno, che venisse a rallegrarsi, e così ubidì, facendogli intendere, che il figliuol suo s'era portato male, ed essendo nostro Oratore, non doveva accettare Benefizio Ecclesiastico senza licenza, che è contra la legge, e alla Terra non piaceva questo. E fu scritto al detto Don' Ermolao, che dovesse rinunziare e che dovesse cedere a quegli ch'era stato eletto pe' Pregadi. Poi a dì 11. giunse un Breve del Papa, che avvisava tale elezione (la copia del quale sarà quì posta) pregando la Signoria, che voglia dargli il possesso, perchè *motu proprio* l'avea creato, il quale non volea accettarlo, e a sua requisizione avealo accettato, lodando assai il detto Ermolao. Il Collegio non sapea che fare: da una parte si doleva, che le leggi fossero state rotte; perchè s'egli non accettava, e avesse scritto alla Signoria, che il Papa voleva eleggerlo, senza dubbio lo Stato avrebbe avuto a caro tale elezione per le ottime condizioni di detto Don Almorò dottissimo. E si diceva ch'egli era vergine, e persona molto quieta, il quale avea tradotto Temistio in Filosofia, e scritto contro Plinio, e tradotto Dioscoride. Era dottissimo in Greco e in Latino. D'età d'anni 33. E se avesse fatto, come fece Ser Fantino Dandolo, che fu Podestà a Padova, ed era Oratore a Roma, il quale essendo morto il Vescovo di Padova, ebbe modo col Papa, ch'egli gli promise quel Vescovato, il quale compiuta la legazione tornò da Roma, ed ebbe il detto Vescovato, e la Signoria fu contentissima che l'avesse.

Ora parve a Ser Filippo Trono, Savio del Consiglio, che fu dal Serenissimo solo a dì... del detto mese, di venire a Pregadi, e di mettere per parte, che Ser Zaccheria Barbaro Cavaliere Procuratore, padre di Don' Ermolao, eletto dal Papa in Patriarca d'Aquileja, essendo ivi Orator nostro, e avendo contra le leggi accettato, debba aver fatto rinunziare il detto suo figliuolo ad esso Patriarcato a requisizione della Signoria nostra in termine d'alcuni giorni, sotto pena di perpetuo esilio da questa Città, e della confiscazione di tutti i suoi beni; parte molto asprissima, siccome altre volte fu fatto a Ser Paolo Barbo il Cavaliere fratello di Papa Paolo, e ad altri. Contradisse Ser Luca Zeno, che fu Consigliere, e rispösegli il detto Ser Filippo Trono, e mandati fuora i parenti, la parte non fu presa. Così mai il detto Don' Almorò non volle rinunziare. Più: andava vestito da Patriarca con rocchetto, e rimase a Roma. L'entrate del Patriarcato furono fatte riscuotere per la Signoria, e messe in deposito. Il quale Don' Ermolao abitando a Montecavallo, del 1494. venne la peste e morì, e ivi fu sepellito. *Etiam* il padre del 1492. morì. A dì 11. fu eletto in Pregadi Oratore a Roma, che vada *immediate* Girolamo Donato il Dottore *quondam* Ser' Antonio il Cavaliere; al quale fu com-

commesso, che non dovesse parlare col detto Don' Ermolao, per non avere voluto compiacere la Signoria: del quale era carissimo compagno e compare dell'annello. A dì 4. d'Aprile s'ebbero lettere di Roma di Don' Almorò Barbaro predetto, che scrive d'aver voluto rifiutare il Patriarcato in mano del Papa, e che fosse dato al Donato, ma il Papa non avea voluto accettarlo. Copia del Breve d'Innocenzo VIII. Pontefice, scritto alla Signoria nostra, perchè desse il possesso del Patriarcato d'Aquileja a Don' Ermolao Barbaro:
„ Innocentius Octavus Pontifex maximus. Dilecte fili, salutem & Apostolicam benedictionem. Decessit, ut jam accepisse Nobilitatem tuam non dubitamus, magnâ siquidem molestiâ animi nostri, & gravissimâ Sedis Apostolicæ jacturâ, bonæ memoriæ Marcus Barbo Episcopus Prænestinus Cardinalis Sancti Marci. Quod nobilitati tuæ, & toti isti patriæ, cui semper maximo fuit ornamento & decori, summam attulisse molestiam, meritò existimamus. Dignissimus certe pater, quem, licèt inter beatos spiritus sumtum credamus, nos tamen eo orbati piis lacrymis prosequimur. Habebat Patriarchalem Aquilejensem profecto Ecclesiam & dignitate sua & antiqua loci veneratione, de cujus salutifera provisione ac quiete istius inclyti Dominii pro nostro pastorali officio cogitantes, ac verentes ne ex dilatione nova impedimenta aliunde provenirent, quæ nos implicare possent, præveniendum putavimus, & mentis nostræ oculos ex spontanea consideratione nostra, Deo nos inspirante, direximus ad dilectum filium Hermolaum Barbarum Oratorem tuum, ob ejus singularem doctrinam, modestiam, ac totius vitæ suæ innocentiam, omni integritate probatam. Cujus promotionem Deo acceptissimam, Ecclesiæ utilem, tuæ Nobilitati & toti Senatui, ob ejus ac totius familiæ suæ fidem & merita, quorum nos magna ex parte pro nostra in vos omnes paterna caritate testes esse possumus, gratissimam fore certissime arbitramur. Et ita de persona ejus, ut dici possit, vocatus a Deo tamquam Aaron, electionem fecimus crastina die unacum venerabilibus Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus publicatam. Quod volumus Nobilitati tuæ significare, ut intelligat, nos, sicut Ecclesiæ ipsius, ita quietis, sinceritatis ac honoris istius Dominii, quæ semper magnifecimus, & cui ex animo prospicimus, rationem habuisse. Datum Romæ sub Annulo Piscatoris, V. Martii MCCCCXCI. *A tergo*: Dilecto filio Nobili Viro Augustino Barbadico Duci Venetiarum.

Nel 1492. A dì 28. di Luglio s'ebbero lettere da Roma di Ser' Andrea Cappello Orator nostro come a dì 25. a ore sette di notte Papa Innocenzo VIII. era morto, stato ammalato pochi giorni. A dì 2. d'Agosto s'ebbero lettere da Roma dall' Orator nostro, come quella Terra era tutta in arme dopo la morte del Papa. Il Duca di Calabria era venuto fin sulle porte con 20. squadre di gente d'arme. I Cardinali erano serrati in Palazzo per dubbio, e il Cardinale di San Pietro in Vincula entrato in Castello Santo Angiolo; e che esso Orator nostro stava in casa con guardia, e che il Cardinale Patriarca nostro Don Masseo Girardo giugnerà a tempo d'entrare in Conclave. Aveano dato principio alle esequie del Papa defunto. E il gran Cancelliere ha buona parte al Papato. Del mese d'Agosto essendo per serrarsi il gran Consiglio s'ebbero lettere di Roma da Ser' Andrea Cappello nostro Oratore, come serrati i Cardinali in Conclave, aveano a dì 10. del detto mese creato Pontefice, il Reverendissimo Don Roderigo Borgia Cardinale Vicecancelliere, che fu nipote di Papa Callisto, e da lui creato Cardinale, di nazione Catalano, ed era Vescovo Ostiense, e avea grande entrata. Fu eletto a ore sei di notte, e s'era posto nome Alessandro VI. A dì 7. di Settembre s'ebbe nuova da Todi, che ritornando di Roma il nostro Reverendissimo Cardinale Don Masseo Girardo nostro Patriarca, da flusso era morto. Era con lui Giorgio Negro Segretario, il quale fu molto imputato d'aver fatto, che il detto Cardinale abbia dato il suo voto a fare questo Papa, e d'avere avuto mangerie da esso Papa. Era *etiam* con lui suo nipote Ser Gianmatteo Girardo *quondam* Ser Francesco; e come il suo corpo era stato messo in una cassa, e si porterà in questa Terra a sepellire a Castello. A dì 18 di Settembre in Pregadi fu fatta la nomina del Patriarca di Venezia, e rimase Fra Tommaso Donato, che fu di Ser' Almorò, Predicatore Frate di San Domenico, di una ballotta di più di Don' Antonio Suriano Priore della Certosa di Santo Andrea di Lido, il quale gli succedette poi. Questo Donato fu eletto pe' meriti del padre, che del 1452. essendo Avvogadore fu ucciso; & *etiam* per essere dotto nella Sacra Scrittura. E avea composto assai Opere, e *publice* predicò nella Chiesa di San Marco.

Nel 1493. Lorenzo de' Medici Fiorentino Cittadino primario e ricchissimo, cognominato il Magnifico Lorenzo, il quale disponeva di quella Città, come egli voleva, e avea grandi facoltà, in una sua Villa fuori di Firenze, detta Scalegia, si ammalò e morì, e il corpo portato a Firenze con gran pompa fu sotterrato. Lasciò figliuoli, Pietro, il Cardinale sopranominato, e Giuliano. Sommario de' Capitoli della Lega tra il Pontefice, la Signoria nostra, e lo Stato di Milano, fatta a Roma a dì 22. Aprile del 1493. nella quale è nominato il Signor Lodovico Sforza Duca di Bari, essendo Orator nostro Andrea Cappello. Primo, si fa lega tra le dette parti per anni 25. a conservazione degli Stati delle parti. Secondo, che il Papa tenga tre mila o quattromila cavalli, e du' mila o tre mila pedoni, e le altre due parti tengano cavalli seimila in ottomila, e pedoni quattromila in cinquemila. Terzo, che niuno de' Collegati possa far lega con alcuna potenza d'Italia, se non di comune consenso di tutte e tre le parti. Quarto, si riserba a cadaun Potentato d'Italia di potere entrare in questa lega colle condizioni di quella. Quinto, che i collegati in termine di due mesi debbano avere nominato i loro aderenti, complici, collegati, e raccomandati. Sesto, che dopo conchiusa la lega in termine d'un mese sia per le parti ratificata per istrumento ovvero per lettere. Settimo, se per a caso si venisse, che Iddio nol voglia, ad alcuna guerra, non si possa venire a pace e concordia se non di volontà di tutti. Ottavo, se qualcuno de' complici *etiam* movesse guerra a una delle parti, gli altri collegati debbano ajutare la parte offesa.

A Nono, che se fosse fatta guerra per alcuno da uno de' Collegati, gli altri non gli dieno il transito, ricetto, ovvero vettovaglie, anzi gli nieghino il passo *omni suo conatu*. Decimo, perchè la Chiesa dopo la morte d'Innocenzo Papa VIII. è rimasta povera, i due collegati ajutino quella allo stipendio del Signor di Rimini, con certe clausole, come nel Capitolo, *videlicet* la Signoria sola paghi essa, *& etiam* si conducano 200. uomini d'arme da essere pagati per tutti e tre i collegati. A dì 23. di Settembre s'ebbe da Roma di avere Papa Alessandro VI. fatta promozione di dodici Cardinali, fatti a dì 20. cioè Don Cesare Borgia figliuolo del Pontefice, Don Domenico Grimani di Ser' Antonio Protonotajo Veneto, l'Abate di San Dionigi Francese, Don Bernardo Caravajal Vescovo di Cartagena Spagnuolo, Don Raimondo Vescovo Curzense Francese per Massimiliano, il Vescovo Cantuariense pel Re d'Inghilterra, il Vescovo Alessandrino pel Duca di Milano, Don Bernardino di Lonado pel Cardinale Ascanio, Don Giuliano Cesarino Romano, Don Alessandro Farnese Romano, Don Federigo Casimiro figliuolo del Re di Polonia pel Re d'Ungheria, e Don Ippolito d'Este figliuolo d'Ercole Duca di Ferrara. Fu detto che costò il Cappello al Cardinale Grimani Ducati 25000. che il padre gli diede. E in quest'anno cadde da i Pregadi.

I L F I N E.

INDEX GENERALIS
RERUM, ET NOMINUM,
Quæ continentur in hoc Tomo XXII.
RERUM ITALICARUM.

A

B

D

E

F

Illud

Pla-

H

I

L

Fri-

O

P

Ejus

R

S

Bellum

T

V

FINIS.